

B-7555

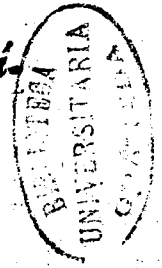
FRATRIS
DOMINICI
SOTO, SEGO-

BIENSIS THEOLOGI,
ORDINIS PRÆDICATORVM,
Cæsareæ maiestati à sacris con-
fessionibus, Salmantini
professoris, Libri
decem

DE IVSTITIA ET IVRE.

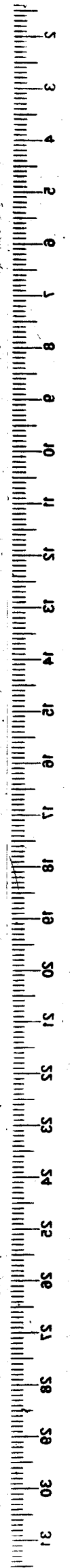
*Nunc postremò post omnes omnium editiones summo studio, fide, exacta-
que diligentia recogniti. Quibus recens accessit Liber Octavus,
de Iuramento, & adiuratione. Septimo nimi-
rùm in Sextum reiecto.*

Cum gemino Indice, altero Questionum & articulo-
rum, altero rerum &
sententiarum insignium, eoque longè locupletissimo.

LUGDUNI,
APVD IOANNAM IACOBI IVNTÆ

M. D. LXXXI.

5 100 100 100
MUSEUM
MUSEUM

R-7555

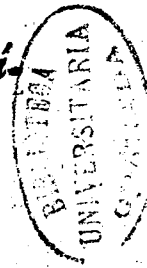
FRATRIS
DOMINICI
SOTO, SEGO-

BIENSIS THEOLOGI,
ORDINIS PRÆDICATORVM,

Cæsareæ maiestati à sacris con-
fessionibus, Salmantini
professoris, Libri
decem

DE IVSTITIA ET IVRE.

*Nunc postremò post omnes omnium editiones summo studio, fide, exacta-
que diligentia recogniti. Quibus recens accessit Liber Octavus,
de Iuramento, & adiuratione. Septimo nimi-
rùm in Sextum reiecto.*

Cum gemino Indice, altero Questionum & articulo-
rum, altero rerum &
sententiarum insignium, eoque longè locupletissimo.

LUGDVNI,

APVD IOANNAM IACOBI IVNTÆ

M. D. LXXXI.

IN DEX, BREVIOR COMPLECTENS TVM
LIBRI CVIVS QVE TVM ETIAM
Quæstionum & Articulorum
argumenta.

LIBER primus edisserit de iure seu legibus, quæ suprema sunt iustitiæ regula, hoc est, de lege naturali & humana, ab æterna derivatis: per quas homo ad finem naturalem destinatur.

PROEMIVM operis. fol. 1. a
Operis titulus ac divisio in libros decem: atque ad eum summam quid in singulis disceptetur. fol. 1. a b

Liber per totum Primus in quæstiones secatur septem. folio 1. b

Prima agit de lege in communi: complectitur autem articulos quatuor. 2. a

Primus, an vlla definitio legis à doctores constitutarum legitima sit. scilicet a. u. fol. 2. a

Secundus, Vtrumne lex semper in commune bonum desinetur. fol. 3. b

Tertius, Sine cuiuslibet ratio legis effectrix. 4. a

Quartus, Nunquid promulgatio sui de ratione legis. fol. 4. b

QVÆSTIO secunda, De legis effectibus: articulos sortitur duos. fol. 5. a

Primus, An effectus legis sit imperando ac v. tando reddere homines bonos. fol. eodem. b

Secundus, Nunquid legis actus congruenter assignentur. fol. 6. b

QVÆSTIO tertia, De lege æterna articulis absoluitur quatuor. fol. 7. a

Primus, An lex æterna à natural: humana, ac divina à singuatur. fol. eodem. a

Secundus, Nunquidnam lex æterna sit summa ratio in Deo existens. fol. 7. b

Tertius, Vtrum leges vniuersæ ab æterna promanent an non. fol. 8. a

Quartus, Creaturæ cunctæ, tam necessaria quam contingentiæ, æternæ legi subiiciantur. fol. 8. b

QVÆSTIO quarta, de lege naturæ: articulos sibi vendicat quinque. 9. b

Primus, An lex naturalis sit habitus in nobis existens. eodem. b

Secundus, Anne lex naturalis complura contineat præcepta. 10. b

Tertius, Omnesne virtutis actus, sunt de lege naturæ. 11. a

Quartus, Nunquid lex naturæ cunctis sit mortalibus. vna. 12. a

Quintus, Vtrum lex naturæ mutari abolerive possit, an non. 12. b

QVÆSTIO quinta, De lege humana in genere articulos habet quatuor. 13. a

Primus, An præter legem naturæ necessaria nobis fuerint humanæ. eodem. a

Secundus, Omnesne humana lex à naturali derivetur. 14. a

Tertius, Nunquid legis humanæ qualitates rectè ab Isidoro describantur. 14. b

Quartus, Conuenienter ne Isidorus, & qui illum sequuntur, civiles leges, iusque humanum diuidant. 15. b

QVÆSTIO sexta, De potestate legis humanæ:

articulos comprehendit octo. 16. a
Primus, An lex humana in communi debeat constitui. eodem.

Secundus, Vtrumne ad legem humanam pertineat omnia vitia cohiberi. 16. b

Tertius, Nunquid lex humana omnium virtutum actus præcipiat. 17. b

Quartus, lex humana imponatne subditis necessitatem in foro conscientie. 17. b

Quintus, Vtrum omnis pœnalis lex obliget ad culpam an non. 19. b

Sextus, Lexne pœnalis in foro conscientie ante iudicis condemnationem obliget ad pœnam. 20. b

Septimus, Omnes subiiciantur legi necne. 24. a

Octauus, Subditone liceat præter verba legis agere, necne. 25. a

QVÆSTIO septima, De mutatione & varietate legis humanæ, articulos continet tres. 26. a

Primus, An lex humana debeat quoquo pacto mutari. eodem.

Secundus, Vtrum consuetudo vim legis obtinere valeat an non. 37. a

Tertius, Nunquid rectores multitudinis in legibus dispensare possint. 27. b

LIBER SECVNDVS.

Secundus, De lege diuina, qua ad supremam felicitatem promouetur: in quæstiones finditur nouem. pag. 29. a

QVÆSTIO prima, De lege veteri: continet articulos quatuor. eadem.

Primus, An præter naturalem legem & humanam que ab æterna derivantur, fuerit diuina hominibus necessaria. ibidem.

Secundus, An lex vetus fuerit bona. 30. a

Tertius, Nunquid lex illa soli debuerit populo Israel poni, illumque duntaxat obligare. 31. b

Quartus, Vtrum lex vetus congruenter data fuerit tempore Moysi, an non. 32. b

QVÆSTIO secunda, De præceptis legis veteris in genere: articulis constat tribus. 33. b

Primus, An lex vetus vnicum tantum continuerit præceptum. eadem.

Secundus, Vtrumne præceptorum legis veteris trina sit differentia: nempe moralium, ceremonialium, atque iudicialium. 34. a

Tertius, Nunquid lex vetus ad sui obseruantiam per temporalium promissiones & comminationes debuit suos subditos inducere. 35. a

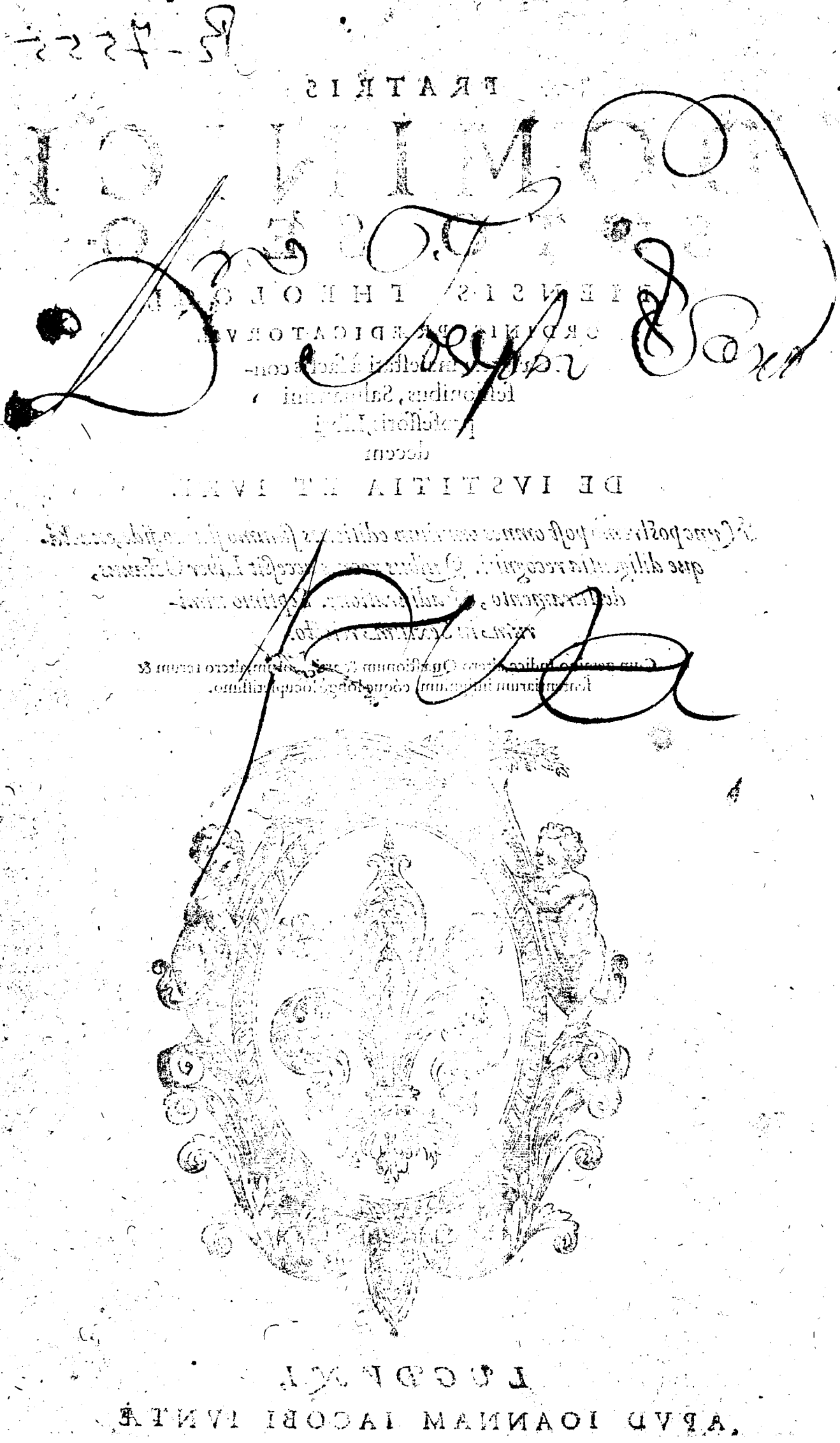
QVÆSTIO tertia, De moralibus præceptis articulis superbit duodecim. 37. a

Primus, An omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ eadem.

Secundus, Num præcepta moralia legis sint de omnibus actibus virtutum. 37. a

Tertius, Nunquid omnia præcepta moralia veteris legis ad decem Decalogi reducantur. 37. b

Quartus, Præcepta Decalogi conuenienter ne distinguantur. 38. a

Quintus, Vtrum preceptorum Decalogi numerus congruat, an non. 38.b
 Sextus, Precepta Decalogi, debite sint ordine disposita. 39.b
 Septimus, Precepta Decalogi an congruenti modo tradantur, necne. 40.a
 Octavus, Precepta Decalogi sintne dispensabilia, an non. 40.b
 Nonus, Num modus charitatis cadat sub precepto. pagina 43.a
 Decimus, Modus charitatis cadatne sub precepto diuinae legis necne. 43.b
 Undecimus, An alia precepta moralia que extra Decalogum vagantur, congruenter tum distinguantur, tum etiam ad eundem reducantur Decalogum. 45.
 Duodecimus, Num precepta moralia veteris legis iustificarent. 46.a
QVAESTIO quarta, De preceptis Decalogi in singulari: articulis conficitur sex. 47.a
 Primus, An precepta Decalogi sint precepta iustitiae. eadem.
 Secundus, Nunquid primum preceptum Decalogi congruenti sit modo traditum. 47.b
 Tertius, Secundum preceptum vtrum conuenienti sit forma positum, an non. 48.b
 Quartus, Vtrum tertium preceptum de sanctificatione Sabbati sit recte positum. an non. 50.a
 Quintus, An quartum preceptum, de honorandis parentibus congrue tradatur. 52.a
 Sextus, An sex reliqua precepta Decalogi conuenienti ordine & modo tradantur. 52.b
QVAESTIO quinta, De iudicialibus ceremonialibus: articulis est contenta quatuor. 53.a
 Primus, An ceremonialia precepta quadrifida fuerint: scilicet sacrificia, sacramenta, sacra & obseruantiae. eadem.
 Secundus, Nunquid singulis istis ceremoniarum speciebus reari possint legitimae causae. 54.a
 Tertius, Vtrum legis antiquae ceremoniae, vel ante legem exiierint, vel sub lege iustificarent. 55.a
 Quartus, Ceremoniae veteris legis, sicut in Christi morte cessauerint, vt inde citra mortale crimen ne queant obseruari. 55.b
QVAESTIO sexta, De iudicialibus mandatis: articulos habet non plus duos. 59.a
 Primus, An ne precepta iudicialia recte a ceremonialibus distinguantur. eadem.
 Secundus, Vtrumne iudicialia precepta conuenienter sint in quatuor genera dispersita. 59.b
QVAESTIO septima, De lege Euangelica quaeritur ad eius substantiam, articulis donatur quatuor. 61.a
 Primus, Vtrum lex noua sit lex scripta, an ne potius cordibus indita. eadem.
 Secundus, Nunquidnam lex noua iustificet. 61.b
 Tertius, An non lex noua debuerit dari a principio mundi. 62.a
 Quartus, Lex noua sitne vsque ad finem mundi duratura, necne. 62.b
QVAESTIO octaua, De collatione legis nouae cum veteri, articulis perstringitur duobus. 63.a
 Primus, Nunquid non lex noua sit veteris complementum. ibidem.
 Secundus, Lex noua, grauior sit, quam antiqua, an non. 64.a
QVAESTIO nona, De his que in lege noua

contineantur, articulis est praedita tribus. 64.b
 Primus, An ne lex noua actus exteriores sufficienter ordine insituerit. eadem.
 Secundus, Nunquidnam lex Euangelica interiores nostros actus sufficienter composuerit. 65.b
 Tertius, Vtrumne congrue lex Euangelica consilia nobis quaedam adicerit. 66.b

LIBER TERTIVS.

Tertius de iure, quatenus obiectum est iustitiae: de quo victoris huius substantia, & sibi annexis ad iustitiam distributiuam vsque quaestionibus gloriatur lex. 67.b.

QVAESTIO prima, De iure: articulos possidet quatuor. eadem.

Primus, An ius sit obiectum iustitiae. ibidem.
 Secundus, Vtrum diuisio iuris in ius naturale & positiuum, sit genere congruens, an non. 68.b
 Tertius, Nunquid ius gentium sit idem cum iure naturali. 69.b

Quartus, An non ius paternum ac dominatiuum, & a iure politico, & inter se vlla ratione distinguatur. 70.a

QVAESTIO secunda, De iustitia, articulos complectitur octo. 71.a

Primus, An definitio iustitiae a iurisperitis sit recte constituta. eadem.

Secundus, Iustitia sitne virtus, quae habentem ad aliorum ordinarum. pagina. 71.b

Tertius, Nunquid iustitia sit virtus. 72.a

Quartus, Vtrumne iustitia sit in voluntate. 72.b

Quintus, An non iustitia sit generalis virtus. 73.a

Sextus, Iustitia particulae vniue habeat materiam, an vero circa aliarum passiones & materias versetur. 74.

Septimus, Nunquidnam medium iustitiae sit medium rei: eiusque actus, ius vnicuique suum tribuere. 75.a

Octavus, An Iustitia inter morales virtutes sit eminentissima. 76.a

QVAESTIO tertia, De iniustitia, articulos duntaxat tribus expeditur. 78.a

Primus, An ne iniustitia sit speciale vitium. eadem.

Secundus, Nunquid quicumque iniustum facit, continuo censeatur iniustus, an non. 78. b

Tertius, Vtrumne quis possit iniustum pati volens. 79.a

QVAESTIO quarta, De iudicio: articulos sibi vendicat sex. 79.b

Primus, An iudicium sit actus iustitiae an non. eadem.

Secundus, Nunquid iudicare sit licitum, an non. 80.a

Tertius, An ne iudicium temerarium, puta ex suspicionem procedens sit licitum. 81.a

Quartus, Dubia sintne in meliorem partem interpretanda. 83.a

Quintus, Vtrum semper sit secundum leges scriptas iudicandum, an non. 83.b

Sextus, Nunquidnam vsurpatum iudicium sit semper peruersum. 84.b

QVAESTIO quinta, De diuisione Iustitiae: articulos vult quatuor. 85.a

Primus, An particularis iustitia recte in distributiuam & commutatiuam diuidatur. ibidem.

Secundus, Nunquid idem sit medium distributiuae ac commutatiuae iustitiae, an non. 86.a

Tertius

Tertius, Vtrumne eadem sit materia distributiuae ac commutatiuae. 87.b

Quartus, Eademne sit vtriusque iustitiae forma, necne. 87.b

QVAESTIO sexta, De acceptione personarum: articulos sibi poscit septem. 88.b

Primus, Vtrum personarum acceptio, iustitiae distributiuae contraria, crimen genere suo sit mortale. eadem.

Secundus, nunquid in spiritualium dispensatione possit acceptio personarum contingere. 89.a

Tertius, Beneficiorum pluralitas sitne iure permissa. 93.a

Quartus, An in collatione secularium magistratum subesse possit crimen acceptionis personarum, an non. 94.b

Quintus, Nunquidnam in iudiciis dicendis interuenire possit personarum acceptio. 96.b

Sextus, An non in priuatis honoribus descendis interuenire possit personarum respectus. 97.a

Septimus, In tributis exigendis peccatae possit acceptione personarum. 97.b

LIBER QVARTVS.

QVARTVS, De praebulis ad iustitiam commutatiuam: nempe de dominio ac restitutione, quaestiones sibi sumit septem, pagina 99.a

QVAESTIO prima, De dominio in genere articulis constat duobus, eadem.a

Primus, Vtrum dominium ide. a sit quod ius & facultas rerum, an non, ibidem.

Secundus, an non tantum Deo, in intellectu alit. usque ac rationabilibus creaturis competant rerum aominia. 101.a

QVAESTIO secunda, De rebus quarum homo est dominus: articulis explicatur tribus. 101.b

Primus, An rerum omnium quae sunt in mundo, sit homo iure aliquo dominus eadem.

Secundus, Nunquid homo hominis dominus esse possit. 102.b

Tertius, homo sitne vitae suae ac fame dominus, pagina 103.b

QVAESTIO tertia, De rerum diuisione: vnicuique est articuli, 105.a

Primus, An ne humano iure rerum dominia fuerint olim diuisa, eadem.a

QVAESTIO quarta, De peculiari quorundam dominio: duorum est articulo, 107.a

Prior, An hominum quasi totius sit orbis dominus, ibidem.

Alter, Nunquid Imperator sit dominus orbis, 108.a

QVAESTIO quinta, de translatione dominiorum: articulis instruitur quatuor, 109.b

Primus, vtrumne sua quisque voluntate, naturali iure valent rei suae dominium in alterum transferre, eadem.

Secundus, Nunquidnam per ludum dominium transferatur, 111.b.

Tertius, Per contractumne qui nullus est iure ciuili transferatur dominium, 113.a

Quartus, An praescriptio dominium in possessorem transferat, 115.a

QVAESTIO sexta, De restitutionis substantia articulos continet quinque, 117.a

Primus, An restitutio sit actus commutatiuae iustitiae, eadem.b

Secundus, Nunquid sit ad salutem necessarium, rei, quae ablata sit, restitutionem fieri, 118.a
 Tertius, Vtrumne omnia in vniuersum quae quis vel ab alio abstulit, vel iniurto domino retineat, teneatur restituere, 119.a

Quartus, Satisne sit id simpliciter restituere quod iniuste sublatum est, 125.a

Quintus, Debeatne aliquis id quod non abstulit restituere, an non, 126.b

QVAESTIO septima, De circumstantiis restitutionis: quatuor est articulo, 127.a

Primus, Sempetne oporteat ei restitutionem fieri a quo res sublata fuit, eadem.

Secundus, Ille qui accipit teneatur semper restituere, necne, 131.a

Tertius, Vtrum illi etiam qui nihil acceperunt, restituere teneantur, an non, 133.a

Quartus, Nunquid qui debet, statim restituere teneatur, 134.b

LIBER QVINTVS.

QVINTVS, de iniustitia quae ex iniuria facta actione nascitur: nempe de homicidio & reliquis: quaestiones locupletatur duodecim, 136.b

QVAESTIO prima, De homicidio: articulis dotatur nouem, eadem.

Primus, An aliquod viuentium quae perfecta sunt occidere liceat, ibidem.

Secundus, Licetne maleficos occidere, pag. 137.b

Tertius, Vtrum seipsum hominem vnicuique priuato occidere liceat, an non, 138.b

Quartus, Nunquid clericis etiam maleficos liceat interficere. 139.b

Quintus, Alicuine liceat seipsum occidere, an non, 140.b

Sextus, Vtrumne liceat vitam pro defensione amici aut cuiusunque virtutis, exponere, necne. 141.b

Septimus, Nunquid nam liceat in aliquo casu interficere innocentem. 142.b

Octavus, Iusne sit vnicuique proprium inuadere in sui defensionem occidere, necne. 143.a

Nonus, An qui casu aliterum occiderit, fiat homicidij reus, 145.a

QVAESTIO secunda, De mutilatione membrorum: articulis est articulo, 146.b

Primus, An quempiam suo mutilare membro sit licitum, eadem.b

Secundus, Vtrumne liceat patri filios, aut dominis seruos verberare, 147.a

Tertius, Licetne alicui sit carceri quempiam mancipare, 148.a

QVAESTIO tertia, De furto: articulos continet sex, 148.b

Primus, An furti definitio sit bona, eadem.b

Secundus, Furtum & rapina specie differant, necne, 149.b

Tertius, Vtrumne furtum sit genere suo peccatum mortale, eadem.m

Quartus, Nunquid ei qui egestate premitur furari liceat, 152.b

Quintus, An ne rapina villo pacto fieri possit citra peccatum, 153.a

Sextus, Rapina sitne grauius peccatum furto, an non

An non. 154. a
QVAESTIO quarta, De iniustitia iudicis: articulis peragitur quatuor. 154. b
 Primus, Liceatne iudici cum qui sibi non subditur iudicare. ead. b.
 Secundus, An iudici liceat contra veritatem quam certo nouit, iudicare quando legitime probatur contrarium. 155. a
 Tertius, Nunquid iudex absque accusatore possit quempiam iudicare. pagina 157. a
 Quartus, Vtrumne iudici liberum sit pena in iuria relaxare. 157. b
QVAESTIO quinta, De iniustitia accusatoris: articulos possidet quatuor. 158. a
 Primus, Ante ne quispiam teneatur alium accusare. eadem.
 Secundus, Vtrumne necessarium sit accusationem in scriptis exhiberi. 159. a
 Tertius, Nunquid accusatio per tria haec reddatur iniusta, quae sunt calumnia, praenarratio & tergiversatio. 159. b
 Quartus, An accusator qui in probatione defecerit, pena talionis teneatur. 160. a
QVAESTIO sexta, De iniustitia rei: articulis fulcitur quatuor. 160. b
 Primus, Accusatione liceat veritatem negare, an non. ibidem.
 Secundus, Nunquid accusato liceat per calumniam se defendere. 161. a
 Tertius, An reo liceat iudicium per appellationem declinare, necne. 164. a
 Quartus, Vtrum liceat condemnato ad mortem, se quacunque via defendere. 164. b
QVAESTIO septima, De iniustitia testis: articulis pertractatur quatuor. 166. a
 Primus, Vtrumne teneatur quandoque homo testimonium ferre. eadem.
 Secundus, Duorum vel trium testimonium, an in iudicio sufficiat. 166. b
 Tertius, Nunquid cuiuspiam testimonium citra eius culpam repellendum sit. 167. b
 Quartus, An testimonium falsum semper sit peccatum mortale. 168. a
QVAESTIO octaua, De iniustitia aduocatorum: articulos exigit quatuor. 168. b
 Primus, Aduocatus teneaturne gratis prestare patrocinium pauperibus in suis causis. eadem.
 Secundus, Vtrumne merito sint aliqui ab aduocationis officio arcendi. 169. a
 Tertius, Nunquid aduocato delictum sit iniustam causam defendere. 169. b
 Quartus, Licetumne sit aduocato pretio patrocinari an non. pagina 170. a
QVAESTIO nona, De contumelia: articulis declaratur tribus. 171. a
 Primus, An contumelia consistat in verbis, pagina eadem.
 Secundus, Vtrum contumelia, & generaliter conuictum sit genere suo peccatum mortale. 171. b
 Tertius, Nunquid debeat quisque contumelias aequanimiter sustinere. 172. b
QVAESTIO decima, De detractioe, articulos posulat quatuor. 173. a
 Primus, An ne detractio sit denigratio alienae famae per osculta verba, ibid. m.
 Secundus, Vtrumne detractio genere suo sit peccatum mortale. 173. b

Tertius, Nunquid detractio sit grauius omnibus peccatis quae in proximum committuntur. 175. a
 Quartus, Audiens toleransque detrahentem an mortaliter peccet. 176. a
QVAESTIO undecima, De susurratione & derisione articulo rum tantum est duorum. 176. b
 Prior, Vtrum susurratio sit peccatum a detractioe distinctum an non. eadem.
 Posterior, An ne derisio sit speciale peccatum a praecedentibus distinctum, atque adeo mortale. 177. b
QVAESTIO duodecima, De maledictione, articulis adornatur tribus. 178. b
 Primus, Nunquid cuiquam sit licitum alteri maledicere, eadem.
 Secundus, An creaturae etiam irrationali maledicere liceat. 179. a
 Tertius, Vtrumne maledictio, peccatum sit genere suo mortale, idemque detractioe peius. 179. b

LIBER SEXTVS.

SEXTVS disceptat de usuris & contractibus, ac de cambiis: in quaestiones distractus tredecim. 180. b
QVAESTIO prima, De usura: articulis exornatur sex. 181. a
 Primus, An usuraria mutatio genere suo sit peccatum mortale, eadem.
 Secundus, Nunquid ratione mutui aliqua possit expeti commoditas. 174. a
 Tertius, Vtrumne ratione damni emergentis aut lucri cessantis, liceat mutuatori quidpiam ultra sortem recipere. 186. b
 Quartus, Quidquid lucri pecunia usuraria deperit, sitne restitutioni obnoxium. 188.
 Quintus, Liceatne mutuo pecuniam accipere sub usura. 190. b
 Sextus, Nunquid monetae pietatis usurarius sit. pagina 192. a
QVAESTIO secunda, De generali ratione contractus emptionis & venditionis: articulis enucleatur tribus. 193. a
 Primus, An contractus emptionis & venditionis sit reipublicae necessarius, eadem.
 Secundus, Nunquid negotiatio sit licita. 194. a
 Tertius, Vtrumne rerum pretia, arbitrio mercatorum sint taxanda. 195. a
QVAESTIO tertia, De iniustitia quae in emptione & venditione committitur: duorum est articulo rum. 196. a
 Prior, Nunquidnam licite quis possit rem pluris vendere quam valeat, ibidem.
 Alter, An ne vitium rei venditae sic venditionem reddat illicitam, vt necessarium semper sit illud detegere. 197. b
QVAESTIO quarta, De emptione credito, articulos sortitur duos. 199. b
 Vnus, Vtrumne liceat rem carius vendere expectata, quam numerata pecunia, eadem.
 Alter, An ne liceat rem credito carius quam praesenti pretio vendere, quando rei dominus non erat tunc venditurus. 201. a
QVAESTIO quinta, De censibus: articulis enodatur tribus. 202. a
 Primus, An censuum emptio ac venditio sit usuraria, ibidem.

QVAESTIONVM ET ARTICVLO RV M.

Secundus, Nunquid census tam temporales quam perpetui sint liciti. 203. b
 Tertius, Vtrum licita sit emptio censuum cum pacto retrovendendi. 204. b
QVAESTIO sexta, De contractu societatis: articulis est contenta duobus. 205. b
 Prior, Nunquid contractus societatis sit licitus. pagina eadem.
 Posterior, An licitum sit pecuniam in societatem exponere, saluo capitali. 206. a
QVAESTIO septima, De contractu assicuratio nis: articuli est vnus. 207. a
 Vnicus, Nunquid assicuratio nis contractus sit licitus. ibidem.
QVAESTIO octaua, De cambio in genere, articulis perficitur duobus. 207. b
 Vnus, Vtrum ars campforia sit licita, an non. ibidem.
 Alter, pluresne sint cambiorum species. 208. a
QVAESTIO nona, De cambio minuto: vnicum duntaxat vult articulum. 209. a
 Vnicus, An ne minutum cambium sit licitum. ibidem.
QVAESTIO decima, De cambio ratione loci & ratione temporis: sustinet articulos duos. pagina 209. b
 Prior, Nunquidnam cambium ratione loci sit licitum. ibidem.
 Posterior, Vtrumne ratione temporis licitum sit cambij pretium. 210. a
QVAESTIO undecima, De pretio soluendi numerata pecunia: gaudet articulo vnicum. 210. b
 Vnicus, An campfori liceat, vt pecuniam in suo cambio consignatam in numerato soluat, mercedem aliquam recipere. eadem.
QVAESTIO duodecima, De numerorum cambio ratione diuersae eorum aestimationis in diuersis locis aut temporibus articulis praesulget quinque. pagina 211. a
 Primus, Vtrum liceat pecuniam vnus regionis pro pecunia alterius vbi plus valet, commutare, an non. eadem.
 Secundus, An licitum sit monetarum cambium, quae in diuersis locis propter copiam & inopiam totius generis monetae, inequalis sunt valoris. pagina 212. a
 Tertius, Nunquid cambiorum pretia inter campfores variari possint. 214. a
 Quartus, Cambium ad incertamne solutionis quantitatem sit licitum. pag. 214. b
 Quintus, Nunquidnam cambium huiusmodi, quod in tercalatis ac praetermissis primis nandinis in alias subsequentes sit, sit licitum. 215. a
QVAESTIO decimatertia, De reliquis cambiorum generibus: articulis finitur duobus. 216. b
 Prior, Vtrum cambia ad proxima loca eiusdem regni sint licita, necne eadem.
 Alter, Nunquid cambia quae licet ad primas nundinas fiant tempore & loco distantes, tamen quo longius distant, pretiosius sunt, sint licita. 217. a

LIBER SEPTIMVS.

SEPTIMVS, De voto, quaestionibus adornatur sex. 210. a
QVAESTIO prima, De substantia voti, articulis excolitur tribus. 218. b
 Primus, An votum sit alicuius rei possibile, ad quam

vi praecipi non tenebamur, ibidem.
 Secundus, Nunquid votum in solo voluntatis proposito perficiatur. 219. a
 Tertius, Votum sempiternae fieri debeat de meliori bono. 221. a
QVAESTIO secunda, De voti vigore ac virtute articulos vult quinque. 224. b
 Primus, An omne votum obliget ad sui obseruationem. eadem.
 Secundus, Vtilene sit expediensque vouere. 228. a
 Tertius, Nunquid votum sit actus laetiae siue religionis. 228. b
 Quartus, Magisne sit laudabile & meritorium facere aliquid ex voto, quam absque illo. 229. b
 Quintus, Vtrumne votum per susceptionem sacri ordinis, perque professionem religionis, fiat solenne. pagina 230. b
QVAESTIO tertia, De his qui vouendi facultatem habent, duorum est articulo rum. 232. b
 Primus, An illi qui sunt alterius potestati subiecti vouere possint. eadem.
 Alter, Nunquid pueri religionis voto se possint obligare. 235. a
QVAESTIO quarta, De dispensatione & commutatione voti: articulos capit tres, pagina 237. b
 Primus, Vtrumne in voto possit fieri dispensatio. eadem.
 Secundus, An ne super voto solenni continentiae religionis fieri possit dispensatio. 238. b
 Tertius, Nunquid ad commutationem vel dispensationem voti requiratur praesentis auctoritas. 239. a
QVAESTIO quinta, De religionis voto in particulari, articulos occupat quatuor. 241.
 Primus, An religionis votum ad statum perfectionis attineat. eadem.
 Secundus, Nunquid paupertas ad mendicitatem usque ad perfectionem vitae monasticae pertineat. 244. b
 Tertius, Vtrum votum castitatis sit de intrinseca ratione religionis, an non. 246. a
 Quartus, Obedientiae votum sitne de essentia religionis. 247. a
QVAESTIO sexta, De voto & continentia sacerdotum: duobus duntaxat articulis absoluitur. 247. b
 Prior, Nunquidnam ecclesiae decoro & stabilitati sacerdotale votum continentiae congruens fuerit ac necessarium. eadem.
 Posterior, Sacerdotalisne continentia ab ipsis statim ecclesiae incunabilis experit, an non. 250. a

LIBER OCTAVVS.

OCTAVVS, De iuramento, quaestionibus tribus perficitur. 253. a
QVAESTIO prima, De iuramento articulis decem ornatur. 253. a
 Primus, Vtrum iuramenti definitio sit bona. ibidem.
 Secundus, Vtrum iurare sit licitum. 254. b
 Tertius, Vtrum congrue tres comites iuramenti assignentur. 256. a
 Quartus, Vtrum iuramentum sit actus religionis siue laetiae. 256. b
 Quintus, Vtrum iuramentum sit per se appetendum & tanquam res utilis frequentandum. 257. a
 sextus

Sextus, *Vtrum liceat per creaturas iurare.* pagina 258.a
 Septimus, *Vtrum omne iuramentum vim habeat obligandi.* 253.b
 Octauus, *Vtrum maior sit obligatio iuramenti quam voti.* 263.b
 Nonus, *Vtrum in iuramento fieri possit dispensatio.* 264.a
 Decimus, *Vtrum omnibus cuiuscunque conditionis liceat absque discrimine, quocunque tempore iurare.* 265.a
QVÆSTIO secunda, de periurio quatuor complectitur articulos. 266.a
 Primus, *Vtrum falsitas requiratur ad periurium ibidem*
 Secundus, *Vtrum omne periurium sit peccatum.* pagina 267.a
 Tertius, *Vtrum omne periurium sit peccatum mortale.* 267.b
 Quartus, *Vtrum liceat iuramentum ab eo petere qui peieraturus est.* 271.a
QVÆSTIO tertia, De adiuratione, articulos retinet tres. 272.
 Primus, *Vtrum liceat hominem adiurare.* pagina eadem
 Secundus, *Vtrum liceat demones adiurare.* pagina 272.b
 Tertius, *Vtrum liceat adiurare irrationabilem creaturam.* 275.a

LIBER NONVS.

NONVS, De decimis ac simonia: quæstionibus dicitur octo. 275.b
QVÆSTIO prima, De sacrificio in genere: articulis fruitur quatuor. eadem
 Primus, *Vtrumne Deo sacrificare, sit de lege natura.* ibidem
 Secundus, *An soli Deo sit sacrificium offerendum.* pagina 276.b
 Tertius, *Nunquid sacrificiorum oblatio sit specialis virtutis actus.* 277.a
 Quartus, *An ne vniversi mortales ad sacrificia teneantur offerenda Deo.* 277.b
QVÆSTIO secunda, De ineffabili sacrificio altaris in particulari: vnum atque alterum habet articulos. 277.a
 Vnus nunquid sacrosanctum, Sacramentum altaris sit verè sacrificium. eadem
 Alter, *An altaris sacrificium pro pluribus oblatum, perinde singulis ad satisfactionem proficit ac si duntaxat offerretur pro vno.* pagi. 279.a
QVÆSTIO tertia, De oblationibus & primitiis: articulos obtinet quatuor. 282.a
 Primus, *An homines de necessitate præcepti ad oblationes teneantur.* eadem
 Secundus, *Nunquid oblationes solis sacerdotibus debeantur.* 283.b
 Tertius, *Vtrumne oblationes de rebus omnibus quæ licitè possidentur facere liceat.* 283.b
 Quartus ad decimarum solutionem an homines teneantur. 284.b
QVÆSTIO quarta, De decimis: articulis quatuor perficitur. 285.a
 Primus, *Hominesne teneantur dare decimas ex necessitate præcepti.* eadem

Secundus, *An de omnibus teneantur Christiani decimas solvere.* 287.b
 Tertius, *Nunquid decima solis clericis debeantur.* 288.b
 Quartus, *Vtrum clerici etiam ipsi decimis soluendis sint adstricti, an non?* 289.a
QVÆSTIO quinta, De peccato simonia in genere: duorum tantum est articulo. 290.a
 Vnus, *An Simonia sit studiosa voluntas emendi, vendendique aliquid spirituale, vel spirituali annexum.* eadem
 Alter, *Vtrumne vitium simoniae genere suo sit peccatum mortale.* 291.b
QVÆSTIO sexta, De materia simonia: articulos est nata duos. 293.a
 Primus, *An quandoque liceat pro sacramentis pecuniam seu dare, seu accipere.* eadem.
 Alter, *Nunquid pro spiritualibus actionibus dare, accipereque pecuniam sit licitum.* 295.b
QVÆSTIO septima, De simonia, in sacerdotiis ac dignitatibus conquirendis, articulos est adeptos tres. 297.a
 Primus, *An pro sacerdotiis atque aliis præbendis quæ spiritualibus sunt annexa, liceat pretium percipere eadem*
 Secundus, *Nunquid præbendarum permutatio absque simonia fieri possit.* 299.a
 Tertius, *Vtrumne liceat specialia pro munere conferre quod est vel à lingua, vel ab alio quouis obsequio.* pagina 300.a
QVÆSTIO octaua, De restitutione simoniae & pœna simoniaci: articulos sortita est duos. 302.a
 Vnus, *An quicquid per simoniam, vel datur vel recipitur, sit restitutioni obnoxium.* eadem
 Alter, *Nunquid non summus Pontifex possit super pœnis simoniae dispensare.* 305.a

LIBER DECIMVS.

DECIMVS, denique ac postremus, de statu, ordine, atque residentia prælatorum, ac de horis canonicis: quæstionibus absoluitur quinque. 306.a
QVÆSTIO prima, De episcopali instituto, & iure quo institutum est: articulis contenta est quatuor. eadem
 Primus, *An ne episcopalis dignitas fuerit in ecclesia super sacerdotalem necessaria.* ibidem
 Secundus, *Nunquid episcopatus sit ordo natura sua à simplici sacerdotio distinctus.* 307.a
 Tertius, *Episcopi inter se perindene differant atque ipsi à simplicibus sacerdotibus.* 308.
 Quartus, *Vtrumne institutio episcopalis dignitatis sit de iure diuino.* 309.b
QVÆSTIO secunda, De episcopatu optando, ineundo, & consecrando, articulos sibi vsurpat quatuor. 311.a
 Primus, *liceatne Episcopatum appetere, necne.* ead.
 Secundus, *An episcopatum iniunctum liceat omnino recusare.* 312.b
 Tertius, *Nunquid oportet eum qui ad episcopatum assumitur, esse ceteris meliorem.* 314.a
 Quartus, *Vtrum episcopo liceat cura Episcopali desertam ad religionem se conferre.* 314.b
QVÆSTIO tertia, De episcoporum residentia: articulos exposcit quatuor. pagina 315.b
 Primus,

QVÆSTIONVM ET ARTICVLOVM.

Primus, *Nunquid Episcopi in suis diocesis residentie iure diuino teneantur.* 315.b
 Secundus, *Anne residentia episcoporum iure naturali fundetur.* 319.b
 Tertius, *Vtrum episcopi iure humano, hoc est pontificio residentie teneantur, an non.* 320.a
 Quartus, *aliqua emergere possit causa ob quam liceat Episcopo à grege sibi commisso abesse.* 321.a
QVÆSTIO quarta, De vinculo & modo quo Episcopi & sacerdotes tenentur sua bona dispensare: numero articulo. 324.b
 Primus, *An episcopo liceat aliquid proprium possidere, an non eadem.*
 Secundus, *Nunquid episcopi mortaliter peccent si bona ecclesiastica quæ procurant pauperibus non largiuntur.* 325.a
 Tertius, *Vtrumne Episcopi ac reliqui sacerdotes verum ac legitimum habeant dominium fructuum ecclesiasticorum qui illos pro sua portione contingunt.* 325.b
 Quartus, *Singularine iure teneantur Episcopi præ secularibus ad eleemosynarum subsidium.* pagina 329.b
 Quintus, *Nunquidnam ecclesiastico statui concedens*

sit inter alias possessiones castra, vasalla, &c. ac iurisdictionem civilem habere. 330.b
QVÆSTIO quinta, quæ nouissima de clericorum debito officio, articulis clauditur feliciter plus minus septem. 332.a
 Primus, *An inter officia eorum qui sacris initiantur, peculiare, ad quod omnes generatim tenentur, sit, constitutos Psalmos statis oris persolvere.* pagina eadem.
 Secundus, *Nunquidnam congruens sit & decorum, vt hora canonica, Psalmorum, Hymnorumque, alio cantu psallantur.* 335.a
 Tertius, *Vtrumne tam illi omnes qui sunt sacris initiati, quam qui titulum habent ecclesiastici sacerdotij, ad horas dicendas teneantur.* pagina 336.b
 Quartus, *Anne ordo & modus sit aliquis persoluedo diuino officio necessarius, necne.* 338.a
 Quintus, *Ad soluendum canonicè diuinum officium, requiraturne attentio.* 339.b
 Sextus, *Episcopus & clericus id facere prætermittens quod facere tenetur, ad restitutionem, aut præbendam, aut fructuum obligetur, necne.* pagina 341.b
 Septimus, *is que postremus, qui omnibus finem ac colophonem imponit, Nunquid religiosi creati Episcopi, ad obseruantias regulares teneantur, an secus.* 343.a

Indicis Librorum, Quæstionum, & Articulo. Finis.

Index alphabeticus rerum & sententiarum insignium, ad calcem Operis reiectus est.

FRATRIS DOMINICI SOTO,

SEGOBIENSIS, THEOLOGI, OR-

DINIS PRÆDICATORVM, CÆSAREAE

Maieitati à sacris confessionibus,

Salmantini professoris,

Libri decem

De Iustitia & iure.

PROOEMIUM.

ILLVSTRISSIMA Iustitiæ virtus, Fidei nostra legitima proles, spei robur, charitatis pedisse qua, cæterarumque virtutum clarissimum iubar: quam cum profanatum cum primis Diuina oracula super aethera tollūt: utpote qua homines, ciuile animal in vnum congregat, ab iniurijs vindicat, amore conciliat, in pace retinet, virtutibus ornat, ad aeternam denique felicitatem diuino munere subuehit: hæc inquam virtus est, quam presenti Opere elucidare, ac pro nostri ingenij tenuitate pertractare instituimus.

Iustitiæ Encomium

At quoniam huius fulgentissimi sideris munus est (ut ipsa nos iura docent) ius suum iuxta legum normas unicuique tribuere, legitimum duxi titulum Operi, de iustitia & iure, inscribere. Fert namque animus augustam virtutis huius dignitatem amplificare, & elementa constabilire, eiusque leges, membra, species, & quotquot illi aduersantur iniquitates, fraudes, & violentias, pro eis que mihi diuinitus vires suppetunt, quæ latissimè patent, perlustrare, ac suis cuiusque numeris depingere. Nam etsi haud me lateat, quanta cum dignitate & copia Theologorum iurisque prudentium plurimi argumentum hoc locupletauerint: peperit tamen humana libido per temporum iniquitatē, parturitque in dies nouas fraudulentia formas, quibus contra ius & fas suam quisque expleat insatiabilem auaritiam. Qua propter nihil aliud quam operæ pretium arbitrandum est, si iniqua pacta & conuenta, & cambia, tamque ad eò multa usurae simoniaeque recentia genera, in animum nobis induxerint noua de re veteri volumina edere. Præterquam quòd quanto plura à præcessoribus in re quaque inuenta sunt, tanto posteris, si villo valent ingenio, vberiore syluam subministrat excogitandi noua. Accedit, quòd nemo tam feliciter scholasticam rem, qua implexa per se est, tractauit, quin possit vigilantiori diligentia (non de mea loquor) firmitus exactiusque constabiliri, ordinatius disponi, atque emunctius perpoliri. Hac igitur de causa, cum me, qui post multos annos in hisce scholarum cathedris insumptos, alijs publicis negotiis distraetus, Vale huic prouinciae renūtiauerā, ab illisque post negotiis extricatus, sacris me literis addixeram, iam nūc scholarium vota, nihil minus cogitantem, ad eandem prouinciam repetiuerint, meque Patres Conscripti omnino renitentem accersuerint, meique maiores inuitum coegerint: ac deinde publico suffragio hæc mihi prælectio de iustitia obtigerit, postulare ex me instantissimè ceperunt, ut qua in scholis dictasset, prælo committerem: quò & præsentis scribendi labore leuarentur, & absentes sudore fruerebunt nostro, annui lubentissimè: nam iam diu hunc ipse parturiebam partum: tanta erat eorum improbitas qui me diuersis scrupulis ac nouorum in dies contractuum consultationibus frequentabant. Neque verò est, quòd Theologis vitio detur, hanc sibi assumere prouinciam qua iuris peritis accommodatior videri potest: quandoquidem Canonica intra ex visceribus Theologiae prodire, Ciuilia verò ex media morum Philosophia. Theologi ergo est iuris Canonici decreta ad normam Evangelicam exigere, Philosophique Ciuilia ex principiis philosophiae examinare. Vnde Cice. de leg. lib. 1. non à prætoris edicto neque à xij. tabulis, sed penitus ex intima Philosophia hauriendam censet iuris disciplinam. Immo verò litigiosa, inquit, legum ratio, ignorantia potius est, quam scientia. Et Iurisconsultus de Iusti. & Iure. l. i. Vram, inquit, philosophiam, non simulatam affectamus. At quamuis institutum profitendi meum in scholis sit, Sententiarum Magistrum, Diuumque Tho. Commentarijs illustrare, consultius tamen duxi rationem paululum mutare scribendi, non quòd diuersam ab hoc inter Diuos, diuino auctore doctrinam moliar: Janè quem tum de cunctis alijs, tum præsertim

Auctoris institutum

Cicero

de hisce moralib. disciplinis meritisimo tanquam emicantissimum sydus Schola vniuersim adorant: sed quod cum eius aliorumque documentis imbutus multa fuerim alia commentatus, congruentius existimaui nouum conflare opus, in quo dispositis cuncta componerem, quam si eiuſte: tui mea seorsum circumscriberem. Distribui autem opus in libros decem: quorum duo primi sunt de iure, hoc est, de legibus, quae suprema sunt de Iustitiae regula. Tertius de iure, quatenus obiectum est Iustitiae, deque virtutis huius substantia & sibi annexis usque de Iustitiam distributiuam. Quartus de praebulis ad commutatiuam, nempe de dominio ac de restitutione. Quintus, de iniustitia, quae ex iniuriosa actione nascitur: nempe de homicidio & reliquis. Sextus, de usura, contractibus, & cambijs. Septimus, de voto. Ac denique octauus, de iuramento & adiuratione. Nonus, de decimis ac de simonia. Decimus denique de statu deque residentia Praelatorum: ut opus de Iustitia, quae decem praecipue Decalogi mandatis comprehenditur, librorum etiam Decade absoluat. Libros autem singulos per suas quaestiones atque articulos scholastico stylo distinctos curabimus. Ut quam possimus rarissime, & praeter rerum amplificationem: minime ab ordine sancti Thomae discedamus. Cuncta tamen asserta nostra censuram subeant sacrosanctae matris Ecclesiae, ac subinde syncere iudicantium limam. Deus ergo maximus conatibus aspiret nostris ad suam ipsius gloriam.

Partitio operis.

Titulus operis.

Nomen Ius bifariam, v-

surpatur. Iuldo. li. 5. c.

3.

Primus, li-

ber de leg.

De Iustitia ergo & Iure sermonem, saeuente Deo, incunantibus nobis à Iure inchoandum est. Bifariam nanque usurpatur nomen hoc: vno scilicet modo, pro eo quod est lex, quem modum Isidorus lib. v. Etym. inter decreta dist. i. relatus ait, Ius, generale esse nomen: legem autem, iuris speciem: altero autem modo accipitur ut obiectum est iustitiae: nempe pro aequitate, quam iustitia in rebus constituit. Et alterutro accipias modo, ad notitiam iustitiae, eius notio praerequitur. At quia virtus quaeque ad suas regulas exigenda est, condecet eas primum omnium praeforibus affigere, atque adeo duobus primis libris de legibus ante omnia dicere. In priori, scilicet de lege aeterna naturali & humana, & in posteriori de Diuina. Liber autem primus septem quaestionibus absoluetur. Et quoniam (ut saepe in officijs citatus Cicero auctor est) à rei substantia, quae definitione deprehenditur, omnis est auspicanda ordinata institutio: prima quae mouetur quaestio est de lege in communi.

QVAEST

QVAESTIO PRIMA.

DE LEGE IN COMMUNI.

S. Thom. 1. 2. quaest. 90.

ARTICVLVS. I.

Utrum aliqua definitionum legis, quae à Doctores constituantur, legitima sit.

VM multae variaeque definitiones tam apud Oratores, quam apud Theologos ac reconsultos reperiantur, nullam tamen aut vix vllam comperio, quae legi, quatenus in vniuersale genus est, congruat, praeter illam quam Diuus Thom. 1. 2. q. 90. artic. 4. colligit si paululo componatur limatius. Nam illa Ciceronis lib. 2. de leg. Lex est aeternum quoddam, quod vniuersum mundum regit, imperandi prohibendique sapientia, sempiternae Dei legi peculiaris est: illa vero quam proposuerat lib. 1. Lex, est ratio summa, insita in natura, quae iubet ea quae faciendae sunt, prohibetque contraria: extra leges naturales non extenditur: sed illa ff. de leg. & sena. consul. l. 1. Lex, est commune praecipuum, virorum prudentium consultum, &c. legi tantum adscribitur humanae. Sicuti & illa Arist. in Rhetoricis ad Alexandrum, cap. de gen. delib. Lex est comunitatis consensus, qui scriptis praeeperit quomodo vnumquodque agendum sit. Quod alludit illa Isidori libro 5. Lex, est constitutio scripta. Igitur si vastam eius amplitudinem quam late patet spectes, Lex est nihil aliud quam quaedam rationis ordinatio & praecipuum in commune bonum, ab eo qui curam reipublicae gerit, promulgata. In hac enim oratione & genus legis exprimitur, & finis, & causa, & positionis forma. At vero ad eiusdem definitionis explicationem de singulis quatuor particularum, quibus constituitur, ex ordine disputare opus est. Quatuor ergo articulos quaestio haec desiderat. Horum primus erit de genere definitionis, quo scilicet examinandum est, utrum in potestate existat lex: nempe utrum intellectus sit, an voluntatis actus. Asserere enim visum sumus esse opus intellectus, ubi diximus quod sit rationis ordinatio ac praecipuum. Sunt autem in contrarium argumenta nonnulla. Primum: Cum in intellectu non sit nisi habitus & actus, non apparet vternam istorum sit lex. Secundò: Legis est mouere subditos. nam Rex per leges mouet: voluntatis autem est mouere quoniam animal non mouetur, nisi ab appetibili sub aliqua ratione boni, ut 3. de Animal. tex. 49. auctor est Ari. bonum vero obiectum est voluntatis. Accedit huc tertio loco & auctoritas quorundam recentium auctorum non infimae notae: sic definiuntur legis substantiam: Lex est recta voluntas eius, qui vicem populi gerit, &c. Quibus nimirum ad stipulari sibi videtur, cum Aug. lib. 4. de ciuit. dicens, antiquitus arbitria Principum, pro legibus fuisse: & Iuriconsultus. ff. de constit. Prin. l. 1. quae & refertur. Instit. de iure natu. & gen. ubi ait, quod Principi placuit legis habet vigorem. Quartò, & reclamare Paul. videtur Rom. 3. ubi inquit: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae: etenim quae in membris est lex, non modò in intellectu non extat, verum & ratione caret. In contrarium tamen pugnat legis virtus, quae est praecipere, ut ait l. legis virtus. ff. de legib. hoc namque prudentiae munus est, ac subinde intellectus.

Variae definitiones legis. D. Tho. Cicero.

Aristot. Isidorus. Legis definitio.

Primus quaestiois articulus.

Argu. 1.

Argum. 2.

Aristot.

Tertium argumentum.

Augusti.

Nomen lex, varie à scriptoribus deducitur. Isidorus. D. Tho. Cicero.

Magis probatur legis Etymologia tradita à Cicerone. Primum argumentum pro conclusione. Confirmatio.

Ad quaestionem istam duabus conclusionibus respondetur. Prior est: lex in intellectu tanquam proprium eius opus insidet: Hic autem de nomine statim adnotandum est, quod nomen legis ob rei varias virtutes & qualitates ab alijs aliter atque aliter deducitur. Isidorus enim lib. 5. Etym. cap. 3. à legendo illud trahit, eò quod scripto profertur, ut legatur ab omnibus. At verò cum hoc illi accidentarium sit, congruentius D. Tho. & Theologorum schola à ligando dici autumat: utpote quae vi polleat obligandi. Quamuis Cic. 1. de leg. à legendo sentit deriuari: pro eo quod est, eligere, Ait quippe quod est tribuere: ideo quod vnicuique quod suum est tribuat. Iego tamen inquit, à legendo, id est, de ligendo eam nomino. Et subdit: Nam ut illi aequitatis, sic nos, hoc est Latini, delectus vim in lege ponimus & proprium tamen vtrūque legis est. Haec ille. Igitur cum istae omnes virtutes legi competant, parum refert à qua illarum nomen deducas. At tamen etiam Theologorum Etymologiam minime repudiam, per placet tamen Ciceronis sententia: ut lex idem sit quod legendi, hoc est, eligendi regula: Nam regula dirigendo docet eligere. Vnde cunquē nomen trahatur, patentissimum est, re esse intellectus. Id quod ex vtraque eius virtute commonstratur. Habet enim & quod sit regula, & quod sit obligatoria praecipuum. Quapropter cum S. Tho. tantum vnum in eius definitione ponat, nos tamen ambo loco generis composuimus: videlicet ordinatio & praecipuum. Haud enim simpliciter ordinat aut dirigit, veluti qui tantum viā monstrat, sed ordinando praecipit, praecipiendoque ordinat. Ex priori ergo membro arguitur. Lex est aequitatis iniquitatisque regula, agendique mensura: sic. n. ferme habetur. l. nam. ff. de leg. ubi lex dicitur iustorum regula & iniustorum, regula aut mensuraque nostrarum actionum est ratio: nam regula actionum est quae in finem dirigit, quod solius est oculatae rationis munus: ad quae finem voluntate quae caeca potestiam est, ducit: ergo rationis functio est legem ponere. Adde quod sicut in naturalibus id quod est primum, est ceterorum mensura, ut vnitas in numeris, & motus primi mobilis respectu motuum inferiorum &c. quia finis (ut Philosophus, 2. Phy. docet) principium est humanarum actionum, sit ut rationis actio ordinantis media in finem, sit mensura, atque adeo lex. Ex posteriori autem membro arguitur secundò sic: Legis munus est praecipere & prohibere, ut habetur l. legis virtus. ff. de leg. & sena. consul. & forma ipsa legis praefertur. Vnū cole Deū: Ne iures vana pet eum, quā adeo hoc reuerentissimum est, atque omnibus in confesso, ut hac ratione leges, praecipua atque madata nuncupemus: im-

FRAT. DOM. SOTO, DE IVSTITIA ET IVRE.

perare autem est rationis: ergo lex à ratione elicitur, atque aded in intellectu consistit. Minorē huius syllogismi, scilicet præcipere esse intellectus actū per prudentiā, edocet S. Tho. 1. 2. q. 17. artic. 1. & q. 57. artic. 6. Ad parum considerantiū est hanc opin. impugnare tanquam S. Thomæ: quippe qui nō videat non esse eius inuētum, sed plenissimam atque constantissimam sententiam Arist. 6. Ethic. cap. 10. distinguit. n. tres virtutes intellectuæ practici, scilicet eubuliā, quæ est virtus bene cōsultandi, hoc est indagandi media ad finē accommodatā: nā de fine nulla consultatio est, eō quod omnes suapte natura felicitatē suā expetunt: & synesim quam Latini vocant sagacitatem: quæ est virtus rectē iudicādi. Sunt. n. qui ingenio acuti sunt ad disquirendum media, non tamen ita iudicio valent, ut illis inuētis rectē de optimo sentiant. At præter hos requiritur postremus prudentiæ actus qui est imperium: in quo differt ratio practica ab speculatiua. Illa. n. quia non ordinatur ad opus præcisē habet duos actus, qui sunt discurrere & iudicare: practica verò insuper opus habet imperio, ad quod præcedentes duo actus ordinantur. Et ideo Arist. ait inter oēs hunc esse summum ac perfectissimū, à quo potissimū prudentia nominatur virtus. Neque verò solius est Arist. sententia, imò Philosophorū omnium quotquot eū vel præcesserunt, vel subsequuti sunt. Quin verò rerū ipsa natura & mos humanus hanc nos planē veritatē edocet. Clarum. n. est imperare, esse loqui videlicet, fac, ne facias: loqui autē, intellectus negotiū est: quippe cuius cōceptus voce & scripto significantur: ergo ad ipsum pertinet præcipere. Etenim cum vel Deus angelis, vel alius eorū inter se aliis quidquā præcipit, profectō non voluntatis, sed intellectus loquelā id efficit. Pari ergo lege si in potentiis nostris intimis præceptum est, quod negari nō potest, ad intellectum pertinet, non utique ad voluntatem. Et confirmatur hæc ratio. Cum quis mente orat Deum, Fiat voluntas tua: Panē nostrum quotidianum da nobis hodie: planū est non voluntate sed intellectu loqui: ergo si aliqua potentia aliis imperat, illa sanē intellectus est per similia verba. Tertio ex humano vsu arguitur, legē, non voluntatis, sed intellectus esse proprium opus. Volitio & nolitio, qui tantū actus in voluntate sunt, nullum secū afferunt imperiū. Enimverò licet ego certō sciam prælatū meum optatissimē velle, ut ego prædicē, aut quidpiam aliud faciam: parēre tamen non tencor, quousque id mihi loquēs præcipiat: locutiones autē signa sunt cōceptuū. Atque hinc sumitur ab interna nostra opera analogia. Quamuis. n. quis post rationis iudicium eligat bonū opus: nihilominus experimur post talē electionem esse homines vecordes & segnes ad idē ineundum opus. Multi. n. mente elegerūt vitā per sanctē instituere, qui tñ segnitia imperantis prudentiæ tardissimē id aggrediuntur. Præterea arguitur. Tenentur homines cōformare se & obedientes esse sempiternæ legi Dei, ut in 1. sentent. distinct. 45. late disputatur. non tamen tenemur cōformari eius voluntati beneplaciti: nam etsi ego sciā Deum velle mortem patris mei, licet mihi, quin etiam honestū est de illa cōtristari. Et vice versa: Præcepit Abraham filiū immolare, cui legi Patriarcha ille obtēperare astrictus erat: & tamē Deus nō habebat voluntatem beneplaciti ut id exequeretur: ergo lex Dei nō in eius voluntate sed in intellectu est præcipiētis aut prohibentis. Per hæc & commentum contrariæ opinionis retūditur, quo aiunt voluntatem non esse ancillam intellectus, sed reginā: intellectū verò seruum. Longē quippe secus se res habet. Nam regere est functio illuminantis ac dirigentis: lumen autē non in voluntate, quæ cæca est potentia sed in intellectu existit. Siquidem nō voluntatis lumen sed intellectus dicitur. De quo nimirum David: Signatū est super nos lumen vultus tui Dñe: vnde Arist. 1. Polic. c. 3. expressē ait mentē imperare appetitui: quo etiam nomine voluntatē cōplectitur: licet non imperio dominico, ut aīa corpori: sed politico, ut Rex ciuibus imperat. Vnde sapiētē 3. de leg. Plato: Non, inquit, precandum conandūque, ut voluntatem nostrā cuncta sequantur, sed ut prudentiam nostram, voluntas. Ad hæc: Rex à regendo dicitur, qui est actus prudentiæ, cuius ideo virtutis functio est leges sancire, hoc. n. est potissimū eius munus, quod ad regni gubernaculū sedet. Quocirca Cic. li. 1. de leg. post illā legis definitionē suprā citatā, scilicet, Lex, est ratio insita in natura: subdit. Itaque arbitrantur prudentiā esse legem, cuius ea vis sit ut rectē facere iubeat, veter delinquere. Et Arist. 10. Ethic. cap. 9. Lex, inquit, vim habet cogentē: quæ quidem est sermo ab aliqua prudentia atque mente profectus. Ecquis ergo vnquā ambigere quiuerit legē esse prudentiæ, ac subinde intellectus opus, quod vniuersi dictamen practiciū appellat: Atque hic est legitimus sensus illius, Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Nam in hoc quod ait, regnant, potestas regū designatur: quā omnis potestas à Domino Deo est, ut ad Rom. 13. refert Apost. In hoc autem quod subdit, & legum &c. intelligitur eiusdem potestatis vsus. Vnde, Per me, inquit, id est, per prudentiæ virtutem, quæ de meo fonte dimanar, Reges & leges cōdunt rectas, & ritē illis vtuntur. Secunda conclusio: Lex est vniuersalis propositio ac dictamen rationis practiciæ, quæ per modum habitus inest. Conclusio hæc assertio est S. Thomæ 1. 2. q. 90. Hanc verò sic expōsitam accipito: in intellectu sunt & simplices apprehensiuæ propositiones atque aliæ iudicatiuæ: lex autē non est tantū apprehensio, verum præceptio, quæ iudicium sequitur, non qualecunque, sed quod de omnibus fertur. Illud quippe iudicium appellatur practicum. Prius enim per primam prudentiæ virtutē, scilicet eubuliā, conquiruntur illa quæ expediunt, mox per synesim, quæ secunda virtus est, iudicio pbantur: tertio voluntate eliguntur, ac subinde sequitur imperium prudentiæ: quod non est propositio indicatiui modi, sed certē imperatiui: faciendū est aut vitandum. Hæc. n. verba si vim nominis habeāt, puta dignū est ut fiat, factiue indignum, speculatiuæ propositiones sunt, & nondū vim legis obtinent. Dum verò vim habent participij futuri, tunc censentur dictamina practica. Et si sint in Principē pmulgenturque populo, tunc leges existunt. Requiritur tamen præterea ut per modum habitus inest: hoc est fixæ sint & perpetuè permanentes. Nam tēporales præceptiones quæ per modū actus transeunt, quæ vniuersales non sunt, sed singulari personæ, loco & tempori accommodatæ, fac, ne facias, non habentur pro legibus, sed legum sunt applicationes: ut articulo proximo videbitur.

Per

Per hanc ergo conclusionem ad primum argumētum ante quæst. respondetur: quippe qua asseritur legem esse propositionem per modū habitus inherētem: nam etsi lex actū feratur, ma-
 net tamen habitu impressa scriptaque in mente. Atque hinc proditur quorundā Neotericorū fallacia contententium contra S. Tho. nullo opus esse intellectus præcepto ad operandū: neque attentionem non Thomæ, sed Arist. se apertē contradicere. Arguit. n. quidam in suis Moral. cap. 2. de prudent. hoc pacto: Si præceptum, propositio intellectus est, tunc aut apprehensiuā aut iudicatiuā. Apprehensiuā quidem non sufficit ad opus: si verò sit iudicatiuā, ipsa per se sufficit absque alio imperio. nā cum primū quis iudicat bonū esse hoc aut illud facere, statim eligere potest in qua electione iam est meritum: atque aded statim potest operari, absque alia imperandi vi. Quapropter vel ipsa voluntatis electio imperium est, vel nullum est aliud. Et addit, nescio vnde motus, hanc esse cōmunē opin. cuius tñ auctores vllō pretio æstimandos, non memini me vidisse. Bino nāque peccato ostēdit se Aristotelem de hac re non consuluisse. Primum. n. negat us imperium propositioē esse aut simpliciter apprehensiuā aut iudicatiuā. Istæ nanque propositionis indicatiui modi differentiæ sunt: imperatoria verò non indicatiuā est, sed iudicium prærequirens. Atque inde detegitur altera horum fallacia. Imperatiū. n. (ut Arist. planē docet) non est iudicium illud quod electioni antecedit, sed iussio quæ electionem subsequitur. Concedimus ergo iudicium, quod est synesis actus, sufficere ad electionē in qua quidpiam inesse potest meriti: electio tñ non satis est ad vsū & opus, nisi ipsam subsequatur imperium. Sed tñ exurgit ex hoc argumentum tertium eiusdem auctoris: si electionem consequitur intellectuā imperiū, aut subsequitur ex necessitate, aut liberē. Non ex necessitate, nam tunc nulla opus esset virtute prudentiā ad imperandum, quod est contra Aristotelem & veritatem. Si autē sequitur liberē, tunc consequi videtur, solam electionem voluntatis non sufficere, ut moueat intellectum, sed requiri præterea aliū actum: quem tamen neque Arist. neque S. Tho. neque vllus philosophorum vnquam posuit. Imò omnes fatentur quod electionem subsequatur imperium. Hoc argu. plus iusto nos contorsit. 1. 2. q. 17. ar. 3. Diluere tamen illud iam mihi facile videtur, respondens quod imperium neque sequitur necessario ex electione, neque tamen alium prærequirit in voluntate actum præter eandē electionē. Sed est notandum quod cum ut aliqua potentia ab altera moueatur, opus sit ut vtraque sit bene disposita: consequens sit ut nisi electio sit satis radicata, atque intellectus per prudentiam bene paratus, non sequatur ex electione imperium. Igitur vbi electio solida ac valida fuerit, & intellectus per prudentiam satis obsequens, sequetur protinus ad electionē imperium, aliās vel morosē vel nunquam. Ad tertium arg. concessio regis esse mouere, conceditur quodque voluntatē esse motricem tam intellectus quam reliquarū potentiarum. Haud tñ inde colligitur, aut ipsam esse reginam, aut intellectum seruū. Voluntas etenim non mouet tanquā dirigens & cognoscens, quod requisitum est ut esset regina. Hoc siquidem nomen ipsum, regina, auribus exhibet, sed mouet impellendo admouendūque: potentias ad sua officia. Quam quidē ob causam actiones humanæ, voluntariæ dicuntur, hoc est à voluntate promanantes. Exempli gratia. Præfixa intentione finis, ut puta volo ditari, voluntas applicat intellectū vestigandis mediis. Postquam autē hæc iudicat, illa porro eligit, ac subinde per electionē cōmouet eum rursus ad imperandū, in quo ratio regendi consistit. Quod planē alludit verbū legis secundæ. ff. de leg. quam legem Martia nō erubuit à Chryssippo Stoico mutuari: vbi ait, quod lex est omnium diuinarum ac humanarū rerum regina. Existimo ergo satis illis factū, qui aiunt legem esse voluntatem eius qui vicem populi gerit: nā, ut supra ostendimus: nulla Principis voluntas obligat nisi edicto præcepta sit. Et hunc in modū intelligendū est verbū legis suprā citatæ de const. princ. Quod principi placuit legis habet vigorem. Insinuatur. n. hoc duntaxat quod nulla existit in intellectu lex, nisi in voluntate præcedat electio: attamen neque voluntas est lex, sed si id quod Principi placet, mente prius, deinde voce præcipiat, illud est lex. Est ergo sensus hic. Quod Principi placuit edicere, legis habet vigore: quo pacto eadē lex seipsam statim sub his verbis exponit. Quodcūque igitur Imperator per epistolā vel subscriptionē statuit, vel cognoscēs decreuit, vel de plano interloquutus est, vel edicto præcipit, legem esse constat. Quare neque erat cur Cic. ex lib. 1. de leg. accerferetur ad probandum legem esse in voluntate, propter ea quod sim ipsum dicatur ab eligendo. Haud enim cenlet electionē esse legē, sed quod lex electionē Principis sequitur, & eligere docet subditos inter æqua & iniqua: vnde statim subdit, quod lex est mēs, ratioque prudentis, iurisque atque iniuriæ regula. Quartum autē arg. alterius est negotij. Vocat enim Paul. membrorū legem alio lōgē significatu. Distinguit inquit leges quatuor: scilicet legem peccati repugnantē legi Dei, & legē membrorū legi mentis aduersantē. Et quamuis quibuspiam videri eadem possit lex peccati & membrorū, sicuti & inter se lex Dei, & lex mētis, nō nihil tñ nobis visum est in Commentariis differre. Lex enim mentis est effectus legis Dei, eiusque impressio in mēte nostra, sicuti vestigiū in puluere, est effectus pedis. Lex autē membrorū, est naturalis inclinatio sensualitatis in sua obiecta, secundū totum naturæ pondus & impetū, qui effectus est amissionis iustitiæ originalis, qua eadem sensualitas in rationis obedientia infranata retinebatur. Lex autē peccati, vel est effectus eiusdē inclinationis, putā facere contra Dei voluntatē, vel fuit prima parentū præuariatio, per quā dissoluta sunt membra, ex qua dissolutione procedunt peccata. Lex ergo membrorum non est vera lex: quia nō inclinatur ad bonū, sed dicitur lex per metaphorā: quia est natura iustitiæ originali destituta, ac subinde obliqua regula à recta nos via deflectens. Sed arguis, Si est regula, quō est extra intellectū? Respondetur, legē per se 1. tanquā in regulante & mēsurate existere in intellectu: dicitur nihilominus esse participatiōē in potētis & mēbris quæ mouet, tanquā i regulato. Sicuti Sol dicitur esse in aula propter eius effectū: & ars in statua. Pari ergo modo lex peccati est in mēbris.

Soto de iustitia & iure.

a 3

ARTIC

Soluitur
 argumēta.
 Neoteri-
 corum fal-
 lacia.
 Soluit pri-
 mum mo-
 tium
 Neoterico-
 rum.
 Aliud ar-
 gumentum
 eiusdem au-
 ctoris.
 Diluitur
 præterita
 ratio.
 Solutio
 tertij argu-
 menti prin-
 cipalis.
 Soluitur
 postrema
 obiectio cō-
 confirma-
 tionibus.
 Cicero.
 Explicatur
 locus
 Pauli.
 Vide aucto-
 rem super
 7. cap.
 Epist. ad
 Rom. in
 illa verba.
 Video aliā
 legem &c.
 Obiectio.
 Solutio.

Vtrum lex semper ad bonum commune ordinem habeat.

Argum. 2. **Isidorus.** **C**onsequitur arti. secundus, quo secunda definitionis particula exponenda venit, quæ legis finem designabat. Sunt enim argumenta quæ legem non sit necessarium in bonum commune ordinari. Primum, ut ait Isid. lib. 5. Etym. Si rone lex constat, lex erit omne quæ rone constiterit: rone autem constat, non solum quod in bonum commune dirigitur, sed &

Argum. 1. quod in particulare refertur: nihil ergo derogat rationi legis si non in commune bonum ordinetur. Secundò, Præcepta (quemadmodum supra dictum est) vim habent legis, utpote cuius virtus est præcipere & prohibere: præcepta autem dantur etiã de singularibus actionibus, in quibus mores nostri constituuntur: ergo satis est leges in particulare bonum ordinari. In contrarium autem est idè Isid. eod. 5. lib. vbi ait. quæ lex est nullo priuato commodo, sed pro communi utilitate ciuium conscripta.

Conclusio responsiua. Ad quæst. vna conclusione respondetur: Lex omnis, quod solida sit & firma, in commune bonum debet subditos promouere. Conclusio hæc duplici ratione affirmatur, secundum quod commune bonum aut per naturali felicitate usurpatur, quam hoc seculo adipiscimur, quæ est quietus tranquillitasque, & pacificus reipublicæ status: aut pro illa supernaturali, quæ in altero seculo veluti supremus finis noster nos manet, in quem & seculare omne bonum suapte natura refertur. Enimvero si ratione primam communis boni spectes, hoc modo demonstratur conclusio. Pars omnis ad suum totum naturali ordine dirigitur sicuti imperfectum ad perfectum: quicumque autem ciuium partes sunt ciuitatis, lex ergo illis præscripta in bonum commune totius ciuitatis debet eos instituere: veluti partes vnus corporis quæ ad seruitium totius ordinem habent. Concinit huic rationi Ari. Ethic. 8. vbi ait: Iusta legalia, hoc est ciuiles leges, factiua esse conseruatiuaque felicitatis particularumque eius. Et Plato dialogo. 1. de legib. vbi ait: Legumlatorem pacis publicæ gratia debere omnes leges condere. Quapropter Lacedæmoniorum morem refellit, qui leges omnes in eum scopum dirigebant, ut bella strenuissimè gererent, illis. n. prudentius Ari. Ethic. 10. Bellum, inquit, gerimus ut in pace degamus. Et Cic. li. 2. de legi.

Argum. 1. **Aristot.** **Plato.** Constat, inquit, profectò ad salutem ciuium ciuitatumque incolumitatem, vitamque omnium quietam & beatam, conditas esse leges. Si verò summam beatitudinem, quæ Deus est, altius speculemur, secundam possumus eademque optimam ratione subnectere. Lex enim (ut nuper dicebamus) regula prima est nostrarum actionum: regulam verò munus, ac potissimum primam, est in supremum finem & scopum regulata dirigere: reliquam ergo fit, ut in commune bonum & legislatoris propositum, & lex ipsa debeat intendi. Sumitur & tertia ratio ex alia conditione legis. Ait. n. Philo. 5. Ethic. legem omnem vniuersalem esse, hoc est in vniuersum omnibus hominibus positam, ac de omni virtute. Idemque ab illa citata lege docemur: Lex est commune præceptum. ff. de legi. & l. iura. eo. Iura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur. Inde ergo fit consequens ut in supremum finem, quod omnibus communis est sit dirigenda, & non ad particulares accommodanda. Bene igitur ait eod. lib. cap. 1. Arist. Ipsæ leges de omnibus dicunt, coniectantes, aut communem omnium utilitatem, aut optimorum, aut Principum. Vbi tres insinuat respublicam, s. democratiã, aristocratiã, & regnum. Quo fit ut legalis iustitia, vniuersas complectatur virtutes. Adde si lubet & rationem supremam. Fons & origo legum omnium æterna lex & diuinæ mentis. Deus autem cuncta in seipsum ordinauit ac retulit: leges ergo vniuersæ sic lege illa regulandæ sunt, ut in eundem tendant scopum. Id quod & diuum Platonem Dial. 1. de leg. minimè latuit: vbi ait, oportere ut legumlator eum ordinem sequatur, ut humana ad diuinam vbiq; referantur. Ex his fit consequens, quod dum legislator leges in suum particulare commodum constituerit, tyrannum se esse intelligat. Sequitur subinde quod in vnaquaque republica, ut puta in toto vno regno leges omnes ad finem totius sint referendæ. Non quod non singulis ciuitatibus pro earum conditione permittendæ sint particulares, sed quod debet omnes ciuitates, veluti membra vnus corporis sibi copulari. At verò regna diuersa etiã si sub vno sint rege, non debet sic gubernari, ut vnus res, diuitiæ scilicet & potentia, in utilitate alterius inæqualiter præhatur: sed per se quilibet ob suum ipsius modum administretur. Verbi gratia. Si non alia ratione transmarina regna acquirerentur, nisi ut omnia eorum bona Hispaniæ obuenerent, eorumque leges in rem nostram deflecteremus: videlicet, ut si nostra essent mancipia, non seruaretur æquitatis decor. secus si commerciorum ratione vicariis sibi operis inseruirent. Hæc de legum fine: nam de eius effectibus, qui sunt, facere ciues bonos, ac de aliis quibus ipsa felicitas nobis agitur, q. 3. dicturi sumus.

Ad primam. **Ad secundam.** Ad primum igitur argumentum respondetur, quod etsi contingat legem, quæ ad singulare cuiuspiam bonum ordinatur, ratione consistere: illa tamen consistentia illic committitur quod illud singulare bonum ad commune refertur: veluti in speculatiuis nulla veritas particularis conclusionis solida est, nisi quæ in prima principia resoluitur. Et per idem soluitur argumentum secundum: nempe quod præcepta circa singularia bona inde vim habent legis quod singularia illa in commune bonum ordinantur. Haud tamen præcepta huiusmodi leges proprie dicenda sunt, sed legum applicationes ad particularia. Leges enim (ut dictum est, legibusque monstratum) vniuersales esse debent. Exempli gratia: Lex est, Vnum cole Deum, quæ neque tempus, neque locum præscribit, neque verò singulare alloquitur personam. Præceptum autem esset, si prælatus hodie cuiuspiam iusta ratione iuberet sacrum facere, aut urbem preces fundere cogere. Item lex est, charos honorare parentes, & ut parentes filios alant. Præceptum autem est, cum iudex te iubet aut parenti, aut filio in tali necessitate alimoniam suppeditare. Itaque cum lex in genere de actionibus nostris generaliter iubeat, quæ sunt circa singularia, inde fit ut præcepta sint earum applicationes ad singula. Quocirca etsi lex vna specialius alteram explicet, non illico desinit esse lex, quatenus semper manet vniuersalis, est enim lex ut dies Dominicus atque apostolicos ab opere feriemus, licet sit explicatio illius generalioris, Sabbathata sanctifices.

ARTIC.

Vtrum cuiuslibet ratio sit legis effectrix.

Articulus tertius tertiam definitionis particulam occupabit, quæ erat de actoribus legum. Arguitur enim quod vnicuique priuatim competat leges suo ordine condere. Primum ex dicto Apost. ad Rom. Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt: ipsi enim sibi sunt lex. hoc autem de singularibus mortalium asseuerat, quatenus naturæ luce ducti si bi quisque nouit bonum & malum discernere. Secundò arguitur. Intentio legislatoris est ut suos ciues ad virtutem inducat: vnusquilibet autem potest alium ad virtutem inducere: ergo vnusquilibet ratio legis ferre potest. Et tertio loco accedit eiusdem Arist. sententia. 10. Ethic. circa finem, vbi patremfamilias in sua domo comparat Principi in sua republica: ut velut hic ciuitatem, ita & ille domum gubernet: ergo sicut Princeps ciuitatis, ita & paterfamilias suis leges ponere valet. In contrarium est Isido. eod. li. 5. Etym. & refertur distin. 5. vbi ait: Lex est constitutio populi secundum quam maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt. Quibus verbis docere videtur non esse cuiuslibet scribere leges.

Quæstio præsens vnica, velut superior, conclusione absoluitur. Leges condere, non cuiusque, sed reipublicæ est, eiusque vicem gerentis seu curam habentis. Conclusio hæc ex ea quæ proximè constituta est facile hoc modo colligitur. Lex est regula dirigens in commune bonum: dirigere autem in commune bonum proprium est reipublicæ cuius eiusmodi bonum proximus finis est: ergo penes ipsam tantum ac penes illum, qui eius habet curam, potestas est ferendarum legum. Minorem per Arist. doctrinam. 1. Ethicor. facile intelligas. Effectrices enim causæ proportionem habent ad finales: ut quo effectrix est altior, sit & eius quoque finis sublimior. Finis enim proximus militis, est singularem locum defendere, Ducis verò, victoria, Regis autem pax: & ideo ad Regem pertinet inferiora cuncta in illum supremum finem ordinare. Eadem ratione quia frænactiua artis finis ad equestrem refertur, sit ut ars etiam equestris frænactiua operationem dirigat. Igitur quia commune bonum, peculiaris est reipublicæ finis, & leges illuc nos ducunt: proprium erit reipublicæ illas condere, quibus nos eodem perducatur. Vnde Plato in Dialogo de regno. Regis, ait, munus esse leges condere. Idemque Arist. Ethic. 10. constituit. & l. si Imperialis. c. de legib. & constit. soli Imperatori concessum legitur leges, tum condere tum adeò interpretari. Subnectitur autem & secunda ratio: lex, n. vim habet coercitiuam, ut auctor est Arist. Ethic. 10. & Papinian. in l. 1. de legib. vbi legem appellat coercionem. Vis autem hæc & vigor in sola republica & Principe existit, sicuti totius animalis virtus est membra mouere. Est autem consideratione discernendum inter eos qui leges sciscere possunt, & illos quorum consilio sciscuntur. Iuris enim consulti leges ex visceribus naturalis philosophiæ ratione & iudicio eliciunt: firmitatem tamè & coercendi vigorem nemo illis, nisi qui iurisdictione pollet, valet apponere. Vnde ut prudentium consulta pondus per se non habent legum, ita neque Princeps sine eorum maturo consilio eas debet edicere. Obuium tamen in promptu sit huic conclusioni argumentum. Deus Princeps omnium est legumlatorum: & tamen neque reipublica est neque eius vicem gerens: quippe qui non à republica auctoritatem mendicauit. Responsio tamen est: Non eo sensu imperatorum alicui quemcunque gubernatorem vices reipublicæ gerere, ac si vicarius eius existat: sed satis est curam illius habere, seu tanquam vicarium, seu tanquam eius auctorem ac dominum cui curæ est publica gubernatio. Pariformiter & de Christo, etiam in quantum homo erat, sentiendum est, utpote qui ceu Redemptor ac rex regni cælorum, legum conditor noster fuit. Ac subinde eius vicarius Pontifex maximus. Is enim non gerit ecclesiæ vices quasi ab illa auctoritatem nactus, verum quasi Christi vicarius, cuius vice fungitur: à quo utique solo, licet per ecclesiam eligatur auctoritatem suscepit. Idemque est de episcopis iudicium ac prælatis ab ipso institutis. Sæculares autem reges ac monarchæ secus habent. Haud enim à Deo proximè, & quod aiunt, immediatè creati sunt præter Saulem ac Dauidem, eiusque prosapiam, cui sceptrum ipse commisit: sed ut habetur l. quod placuit. ff. de consti. prin. reges ac principes à populo creati sunt, in quos suum transtulit imperium ac potestatem, ut infra q. 6. & copiosius lib. 3. q. 4. patebit. Vnde verbum illud apud Sapientem ex Prover. 8. supra citatum, Per me reges regnant, &c. non aliter intelligendum est, quam quod ab ipso tanquam naturalis iuris auctore donatum mortalibus est, ut vnaquaque reipublica seipsam regendi habeat arbitrium: ac subinde vbi ratio quæ spiramen etiam est diuini numinis, postulauerit, in alium suam transmittat potestatem, cuius legibus prouidentius gubernetur. De primis autem legislatoribus variè referunt sæculares historiae. Plin. nanque lib. 8. Naturalis historiae, cap. 56. ait, Cererem inter omnes primam leges dedisse: ut autem alij putauere Rhadamantum. At verò Iosephus aduersus Appionem apertissimè ac disertissimè veritatem ostendit. Nèpe tempore illi extiterunt legislatores quos Isidorus initio 5. lib. refert. Phoroneus enim, inquit, rex Græcis primus leges constituit: Mercurius Trismegistus Aegyptiis: Atheniensibus Solon: Lycurgus Lacedæmoniis: ac deinde Romanis Numa Pompilius, qui successit Romulo.

Ad primum igitur argumentum respondetur legem in homine bifariam existere: vno modo tanquam in regulante, quo pacto est in legislatore: atque altero tanquam in regulato: quemadmodum esse contingit in singulis hominibus: iuxta verbum Psalm. Signatum est super nos lumen vultus tui. Vnde & illic Apostolus subdit, Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: scriptum, scilicet à Deo ipso summo legum conditore. Ad secundum verò respondet Philosophus, 10. Ethic. cap. 8. vbi ait legem vim habere coercitiuam. Potest ergo priuatorum quisque vnusquemlibet ciuium ad virtutis officia commouere filii ac monitis inducere: haud tamen perfecte, scilicet ipsum cogendo: ob idque talia monita non habebunt legum virtutem ac robur. Ac simili fermè modo exemplo ibidem respondet ad tertium: factum.

Soto de iustitia & iure.

De auctoribus legum.

Primum argumentum

Secundum argumentum

Tertium argumentum

Aristot.

Isidorus.

Soluitur quæstio.

proposita vnica conclusione.

Deducitur conclusio ex antecedenti.

Aristot.

Plato.

Aristot.

Secunda ratio.

Pulchra consideratio.

Obiectio.

Solutio.

Quid senserint scriptores de primis legislatoribus.

Plinius.

Iosephus.

Isidorus.

Ad argumenta pariter negatiua.

Ad primum Psalm. 4.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

retur enim patremfamilias nonnulla statuere posse in sua domo præcepta, eademque sub aliquibus pœnis, quas exigere paterna auctoritate poterit, etiam usque ad verbera. At verò sicuti dominus non est perfecta respublica, ita neque eius præcepta absolutam habent vim legis: ut puta cum neque in carcerem conicere potest suos, neque in exilium mittere, neque aliis id genus suppliciiis afficere: ut lib. 5. q. 2. fufius patebit, ubi de patria potestate copiosius.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum promulgatio sit de ratione legis.

Prima ratio ad partem negatiuam. Secunda ratio. S. Thom.

SUPEREST demum ut quartus articulus postremam definitionis particulam patefaciat, qua legis ponendi forma notabatur. Arguitur ergo non esse necessariam promulgationem legis ut suam sortiatur vim. Primum lex naturalis obligat vniuersos, quæ tamen nulla indiget promulgatione, cum neque in statu innocentie, neque post naturam corruptam ante Moysen talis fuerit lex promulgata. Secundò: Lex vetus diuina, vt 12. q. 103. art. 4. auctor est S. Thom. cessauit illo Christianæ mortis articulo quo Redemptor dixit, Consummatum est, ac subinde tum nouæ obligatio cœpisse credenda est: nam cessatio vnius fuit alterius inchoatio: aliàs mundus absq̃de lege obligate diuina per aliquam temporis moram existeret. Et tamen promulgatio legis non fuit tunc facta, sed sub festum Pentecostes: ergo obligatio legis non pendet ex promulgatione. Et tertio: Lex ciuili obligat loco absentes coram quibus non promulgatur & pariformiter tempore futuros: apud quos non est amplius necessaria promulgatio. Contrarium autem legimus, dist. 4. cap. in istis, ubi habetur leges tunc institui, dum promulgantur.

Tertia ratio.

Prima conclusio.

Ad quæstionem respondetur duabus conclusionibus. Prima, Nulla lex vllum habet vigorem legis ante promulgationem: sed (vt citatum decretum asserit) tunc instituitur, dum promulgatur. Itaque nullam (vt quidam arbitrantur) exceptionem conclusio hæc permittit. Et probatur ex natura ipsius legis. Est enim regula & mensura nostrarum actionum: regula autem nisi operatibus applicetur, vana est: applicari autem nequit nisi per eius notitiã: nam qui regula vitur, eam intueri necesse habet. Fit ergo consequens vt ante promulgationem qua subditis innotescit, non eos obligando perstringat, sed tunc præcipi quãdo promulgatur. Vnde l. leges, C. de legib. & constit. Leges sacratissimæ quæ constingunt hominum vitas intelligi ab hominibus debet, Et in authen. vt factæ nouæ constit. &c. tunc valere leges iubetur, cum in commune factæ sunt manifestæ. Idem habetur iure canonico, vt extra, de postulat. præl. cap. ad hæc. & de constit. cap. cognoscentes. Dubitas autem quid nomine promulgationis censendum sit. Vtrum nondum lex velut promulgata sit habenda quousque in omni notitiã fuerit dispersa. Apparet enim ratio modò facta id persuadere. Enimuerò si lex per sui notitiã applicatur, fit vt quousque sit cunctis nota, nõ obliget, atq; adeò nec promulgata censeatur. Et confirmatur inde quod ille quem lex latet, ignorantia excusatur: quod non contingeret, si legis vinculo innodaretur. Huius argumenti gratia statuitur secunda conclusio. Lex vt promulgata censeatur, non exigit vt in omni notitiã perueniat, sed tunc promulgatur dum solenniter in Principis curia vel in prouincia primo præconio vel alia legitima via edicatur. Sed habetur cap. 1. citato, de postulat. præl. Et in alleg. Auth. Et ratio est, quia tunc promulgatur lex, dum sub præcepti forma constituitur. Tunc aut fit præceptum, cum primum publicitus edicatur: ergo ubi primum solenniter fit manifesta, censeatur promulgata, vimq; induit præcepti. Restat autem scrupulus, Nunquid cum primum, verbi gratia, in curia Cæsaris promulgatur lex, tenentur illa omnes regni indigenæ? Videtur enim hoc rationi contrarium: nam tunc neq; remotissimi, ad quos nondum potuit fama peruenire, excusarentur ignorantia: quod assertu nefarium est. De hoc licet ad nomen videatur spectare, tamen iuris vtriusq; doctores secus loqui videntur quàm ratio docet. Panormit. enim & reliqui super dicto cap. cognoscentes. extra, de constit. & Ioan. And. super illo verbo, data Romæ. lib. sexti postremo. Et Bald. super l. etiam citata, Leges sacratissimæ, C. de legib. licet fateantur tunc legem promulgari, quando solenniter edicatur: neminem tamen obligari ea putant, antequam illã audierit, nisi crassa culpabilisq; ignorantia hominem accuset. Et ratio eorum est quòd putant idem esse quempiam ignorantia excusari, & non obligari lege. Contra hos autem statuitur tertia conclusio. Cum primum lex solenniter est promulgata, in curia vel in regni metropoli, obligat vniuersos, tametsi circa culpam ignorantes à culpa excusentur. Probatur vtraque pars conclusionis. Nam lex in vniuersum promulgatur. Haud quippe dicit, Præcipimus ciuibus istius vrbs, sed vniuersis sub ditione nostra degentibus: ergo vniuersos tunc obligat. Secundò arguitur dum cõcionator, verbi gratia, vel alia persona priuata admonet me legis positæ, tunc iam deinceps non me excusaret ignorantia, & tamen nuncius ille non me obligauit: ergo promulgatio solennis quæ præcesserat, me obligauerat. Et tertio arguitur. Si non statim à solenni promulgatione essent vniuersi lege ligati, sequeretur q̃ neque ignorantes p̃prie dicerentur excusari: excusatio enim est ab obligatione quam quis habet: & secundum contrariam opinionem ignorantes nondum obligantur: dicendum ergo vtrunque est, vt nostra asserit conclusio: videlicet q̃ lex statim cunctos tam audientes quam absentes obligat, à cuius nihilominus nexu inscij excusantur.

Parna dubitatio.

Ratio hæsitandi.

Confirmatio.

Secunda conclusio.

Scrupulus.

Panormita. Ioan. Andr.

Baldus.

Tertia conclusio aduersus præfatos auctores.

Prima probatio.

Secunda.

Tertia.

Quæstio incidens.

At verò pressius quis fortè percontetur, vtrum satis sit vno loco solenniter legem promulgari, vt vniuersi illius iurisdictionis statim legi sub dantur. Exempli gratia: Si Cæsar plurium regnorum dominus legem Toleti promulgaret, qua Belgas, Flandros, atque Italos Indosque comprehenderet. Atque si Papa Romæ, vel vniuersale Concilium solenniter ferret legem, vtrum inde tunc protinus stringeret vniuersos. Et quò dubitationis neruus lucidius pandatur, proferamus exemplum legis irritantis inualidantisque materiam contractus. Si nunc Papa prohiberet quintum gradum matrimonij,

monij, vel fac nondum esse positam legem irritantem actiones pupilli alienantis sua bona, sed nunc primum poni: Vtrum ex illo tunc irriti essent tales contractus, etiã inter ignorantes celebrati? Nam quantum ad culpam & pœnam, iam satis dictum est, eos qui per inscitiam postmodum contraherent excusari: sed vtrum valeret matrimonium, pariter & contractus populi. Ad hoc primum respondetur, non satis esse Cæsarem in vno regno legem edicere, vt omnia obliget quousque in singulis promulgetur, ac si diuersorum essent regum: quoniam ob id quod in eiusdem ditionem inciderint, non censentur, vna respublica. Quin vero si sint diuersæ prouinciæ longè separatæ, non existimatur lex promulgata, antequam in singulis edicatur. Non enim æquum esset vt lex Toleti promulgata ex tunc perstringeret Indos. Saluberrima ergo est, sanctio Authen. citati, vt factæ nouæ, &c. vt Romanorum Imperatorum leges post duos menses valere inciperent in republica, & tractari. Quod si, valere, idem sit quod, vigorem tunc præcepti obtinere, fit vt neque antea scientes obligarentur: si verò intelligatur iuxta formam tertiæ nostræ conclusionis, scilicet quòd licet à tempore promulgationis obligent nihilominus vsque ad duos menses posset se quisque ignorantia protegere: tunc intelligendum est quantum ad forum exterius: nam quantum ad conscientiam, & illi qui antea rescuissent, continuò excusatione nudarentur: & illi qui citra culpam diutius ignorassent, excusarentur. De legibus autem eorum qui sunt Principibus inferiores cum angustioribus prouinciis præsideant, non est censendum tam longas inducias requiri vt sint obligatorie. At vero de summo Pontifice asseruit Panormi. cap. nouerit, de senten. excommun. satis esse, si eius leges Romæ publicentur, quem nonnulli sequuntur, dicentes Pontificem summum plumbeos habere pedes, quibus discurrere nequit. Et Syluester verbo, lex, quæst. 6. dicit sic seruari in practica. Verum est tamen eundem Panormitan. super cap. cognoscentes, de constit. sic se secundum comunem opinionem exponere, vt asserat legem, non quãtũ ad culpam & pœnam, sed tamen quantum ad reuocationem contractus ab articulo statim promulgationis vigorem habere. Vt si in Concilio lata esset lex, ne deinceps illegitimè nati sacerdotia reciperent: aut quòd tales præbendæ non nisi tali hominum sorti prouiderentur: omnes ex illo momento, contra factæ collationes haberentur irritæ. Quod ego facile credo. Attamen quia matrimonia non possunt dissolui sine iniuria, & si quæ sunt alia id genus pacta, certè non debent lege interdici, nisi quæ vigere incipiat dum fuerit in prouincia promulgata: alias esset periculis plena. De ceteris autem quæ irritatorie non sunt, parum refert si dicamus statim Romæ latas obligare. Hoc siquidem non obstante, ignorantibus excusantur à culpa & pœna. Crediderim tamen, nisi Papa aliter sua lege expresserit, nunquam intendere obligare nisi à tempore promulgationis in prouincia. Etenim quãdo ob culpam vel alium defectum vult inhabilem personam reddere, expresse addit ex nunc, vel ex tunc, vt cap. cum singula, de præben. lib. 6. constituit duas obtinentem præbendas ex tunc reddi inhabilem. Et simile habetur, Clemen. nolentes, de hæretic. Hoc autem pro certissimo hic admonitum sit, quòd leges priuilegiorum reuocatorie vim non habent quoadusque promulgatæ sint, non solum in prouincia, verum in diocesi. Exempli gratia dum indulgentiæ reuocantur aut suspenduntur, quousque in metropoli ecclesia sit reuocatio promulgata, quicunq; potest concessis priuilegiis citra culpam vti. Neque hoc tantum, verum etiam si quis vsque ad illum articulum priuilegio indulgentiarum fuerit à referuatis sacramentaliter absolutus, absolutio est valida. Ecce definitionem legis in fronte quæstionis propositam, cunctis ex partibus, quæ quatuor erant, expositam: ac subinde illam, ff. de legib. & senatusconsult. quam sapientissimè Papinian. ex aliis quatuor membris constituit. Ait enim, Lex est commune præceptum: ubi eius substantia primusque actus exprimitur: quoniã præceptio, actus prudentiæ est, & in commune omnibus debet poni. Virorum prudentiũ consultũ: quibus verbis declaratur quemadmodum præceptio nulla est in intellectu, quam non consilium antecedit: quare neque Rex sine prudentium consultatione debet leges condere. Delictorum, quæ sponte vel ignorantia contrahuntur, coercitio. Ecce virtutem eius ac vim coercitiuã malefactorũ, qui vel scientia vel ignorantia vincibili delinquant. Communis reipublicæ sponsio: qua tandem particula eleganter ingenium legis exprimitur. Per leges nãque respublica & Princeps constituitur fideiussor, vt securè tuoque vbique viuatur. Spondet enim nullum fore pacis perturbatorem, neque vllum qui iniuria aucturus sit ciuem lædere. Quod si vllus extiterit, ipse Princeps pœnas reposcet.

Ad primum igitur argumentum de lege naturæ, respondemus, naturali luce & instinctu esse promulgatam: nempe inscriptam mortalium mentibus. Quapropter in statu innocentie clarescente naturæ luce nulla fuit alia opus promulgatione talis iuris. Neque verò postea quousque caligine iam obducta hominum mens necesse habuit vt per legem scriptam explicaretur ei Decalogus. Quo fit vt de primis principiis naturalibus nulli mortales per ignorantiam prætexere sibi poterunt excusationem. De aliis verò quæ attentiori discursu indigent, vt de libera Venere, forsitan se poterant excusare. Pari ratione, Si qui Barbari matrimonia vsque adeo contra naturam fœda contraxisse inuenirentur, vt etiam se parentes filiabus commiserent, talia matrimonia dirimerentur: quia non poterat nisi crassa inscitia nefaria illa turpitudine ignorari. Secus si contraxissent in secundo & aliis gradibus, qui Iudæis duntaxat olim, Christianisq; præcisè, modò interduntur. Ad secundum de diuina lege respondetur, non censerit promulgatam eo quòd Deus singulari personæ eam reuelauerit, quousque idem eius minister solenniter eam euulget. Exempli gratia: Abraham præcepit Deus vt suos masculos circumcideret, quæ lex posteris suis esset solennis. Hæc autem lex non omnes (præter ipsum) statim obligabat vsquequo Abraham nomine Dei eam promulgauit. Idem pariformiter de lege Mosaiica, quantum ad ceremonias iure naturæ adhibitas & iudicialia, existimandum, videlicet quòd nullus contraheret cum vxore patris aut patru: qui enim postquã lex re-

Solutio.

Panormita

Syluester.

Papa non

intendit o-

bligare sua

legem nisi à

tempore p-

romulgatio-

nis, nisi ali-

ter expres-

serit.

Leges reuo-

catorie pri-

uilegiorum

nullã vim

habent quo-

ad fuerint

promul-

gatæ non so-

lum inpro-

uincia, sed

in diocesi.

Expilogus

antedictio-

rum.

Ebplanae

alia legis

definitio.

Primumar-

gumentum

Adsecundã.

uelata est Moyſi ante eius promulgationem contraheret in tali gradu non modo à culpa excusaretur, verum neque separaretur. Secus post promulgationem, postmodum enim etiam ignoranter contrahentes, licet à culpa liberi essent, dissociarentur. Ratio huius est, quod Deus hominibus secundum eorum naturam & ingenium per homines sui generis constituit leges promulgare. At verò lex Christi ubi primum fuit Hierosolymis post eius passionem ac resurrectionem promulgata, vniuersum obligauit orbem: quoniam prædicatio Discipulorum non obligabat de nouo, sed ostendebat legem cui Christus nondum subiugauerat: atque aded tollebat ignorantiam illucque excusantem. Vt autem ad formam argumenti tertij respondeamus, conceditur illo tunc articulo quo Christus animam expirauit, mortuam esse legem veterem, licet non fuerit statim mortifera, ac subinde vim statim habuisse sacramenta nostra. Quin vero baptismus iam antea baptizato Christo virtutem habebat: vt 3. part. quæst. 66. auctor est S. Thom. At vero de legis totius euangelicæ obligatione, etſi Scoto in 4. distin. 3. quæst. 4. visum fuerit non incepisse nisi à die Pentecostes, quando Apostoli confirmati virtute ex alto eam prædicare cœperunt: tamen aliter fortè est sciendum. Enimvero antea iam Christus Apostolis iusserat, Ite prædicare Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit. Ex quo idcirco tempore ait, loco modo citato S. Thom. vim habuisse præcepti. Et quia susceptio baptismi professio est totius legis, dicendum forsitan secundum eundem sanctum Doctorem, ipsam tunc primò Christum suam promulgasse legem. Attamen hoc concessò consequens fit ab articulo passionis vsque ad illud temporis momentum mansisse orbem sine obligatione vllius diuinæ legis: nam vetus expirante Christo cessauit. Cui autem duriusculè hoc insonuerit, dicere vero proximè potest quod Christus in mortalibus agens suam promulgauit legem, quæ tunc inciperet obligare quando ipso expirante veterem consummauit. Nam tunc in ara crucis nouo sacerdotio vetus antiquauit: & translato sacerdotio, ait ad Hebræos Paulus, necesse est vt legis translatio fiat. Quamuis nihil absurditatis habeat quod in triduo tantilloque tempore post resurrectionem non obligaret lex noua. At vero prior mihi respondendi modus multo probatior est, vt lib. proximo q. 5. monstraturi sumus: vbi materia hæc à cessatione legalium adamussim est examinanda. Ad tertium argumentum respondetur, quod cum lex scripto debeat promulgari, illa scriptura absentibus & futuris loquitur: qua ratione ait Isidor, legem esse constitutionem scriptam, & à legendo vocari, eo quod legenda proponitur. Quamuis illud de civili tantum intelligatur: nam lex naturæ in mente scripta est: & ius gentium eadem mente collecta.

Quotem-
pore lex
Christi
cœperit
obligare.

S. Thom.
Scotus.

Ad tertium
argumen-
tum.

Q V A E S T I O I I.

DE LEGIS EFFECTIBVS.

S. Thom. 1. 2. quæst. 92.

ARTICVLVS I.

Vtrum effectus legis sit præcipiendo ac vetando facere homines bonos:

QV A E S T I O præfens duos habet articulos, alterum de effectu legis, atque alterum de eius actu. Oportet enim impræsentiarum quatuor consideratè discernere: finis enim legis est adeptio communis boni, in quo posita est felicitas: de quo in 2. artic. dictum est: effectus autem est probitas & honestas per quam illuc tenditur: actus vero quem legis virtutem appellat, est præcipere & vetare: sed potestas & neruus est obligare & coercere: de quo quæst. 6. dicendum est. Arguitur ergo quod legis effectus non sit facere homines bonos: virtus enim est secundum Philosophum 2. Ethic. quæ bonum facit habentem & eius opus bonum: virtus autem munus Dei est, vt illa celebris habet diffinitio Augustini quæ ex 2. lib. de libero arbit. colligitur: Virtus est bona qualitas mentis, &c. quam Deus in nobis sine nobis operatur: lex ergo non est quæ bonos facit habentes. Secundo, lex non facit bonos nisi qui sibi sunt obedientes: illud ergo obedientiæ bonum non est à lege, sed ei præsupponitur. Tertio, lex vt dictum est, in bonum commune reipublicæ refertur: ergo effectus eius solum est facere bonos ciues, puta obedientes legibus & magistratibus in commune bonum: hoc autem non satis est vt simpliciter sit homo bonus: nam potest esse malus in his quæ lege civili permittuntur. In contrarium autem est ipse idem Philosophus, qui initio 2. Ethic. ait voluntatem cuiuslibet legislatoris esse vt faciat homines bonos.

Quatuor
in lege ad-
uertenda.

Prima ra-
tio.

Aristot.
Augusti-
nus.

Secunda
ratio.

Tertia ra-
tio.

Aristot.

Prima cõ-
clusio.

Prima ra-
tio.

S. Thom.

Secunda
ratio.

Aristot.

Ad quæstionem hanc respondetur duabus conclusionibus. Prima est. Effectus legis, quem potissimè aspicere habet legislator, est bonos facere homines sibi subditos, per quæ bonitatem finem humanum adispicantur, quæ est nostra felicitas. Conclusio hæc facillè ex decisione superioris quæstionis colligitur. Finis enim legis, est commune bonum in quo nostra consistit beatitudo, illum autem nemo nisi per virtutum exercitium, assequitur, quæ bonum faciunt habentem: eo vel maximè quod (vt Philosophus docuit) felicitas ipsa huius sæculi in virtutum vsu posita est: ergo legis effectus est homines facere studiosos & probos. At verò quoniam ratio hæc de lege tantum procedit, quæ veram habet legis rationem, S. Tho. 1. 2. q. 92. aliam excogitauit rationem, quæ legem omnem etiam metaphoricam amplexatur. Lex, inquit, cum rationis dictamen sit, quo præfens subditos gubernat, ad hoc ordinatur vt ei subditi bene obtemperet: hic enim est cuiusque præceptionis propositum: virtus autem eius propria qui alteri subditur, est bene superiori obtemperare (vt in calce 1. Polit. auctor est Arist.) quemadmodum virtus appetitus sensitiui est, vt probè & promptè rationi obediat: ergo inten-

tio legis, est subditos ad suam ipsorum propriam virtutè inducere: vt pote per quam ei obsecudent: hæc autè virtus bonum facit habentem, & eius opus bonum: ergo cuiusque legis effectus est facere homines bonos. Quod si intentio legislatoris ad id, quod est verè ac simpliciter bonum, feratur, tunc lex ipsa pari modo imbuet subditos vera bonitate: sin verò non fuerit simpliciter bonum, sed vile aut delectabile sibi repugnans autè iustitiæ, tunc lex faciet subditos non bonos simpliciter, sed in ordine ad illud finem: vt si sit lex conquirendi diuitias, instruet illos probè ad illud finem: & si fuerit lex latrocinandi, faciet illos bonos latrones: nam & in malis inuenitur obediencia legis, quæ effigiem hæt boni, non honesti, sed vel delectabilis vel utilis. Hæc autè ratio non satis videtur re demonstrare: conclusio, n. nostra est, legem efficere bonos homines: ratio vero solum concludit quæ efficiat bonos subditos, quæ minus est. Arist. enim Polit. 3. cap. 3. dignoscit bonum ciuem à viro bono. Ciuis enim inde dicitur bonus, quæ sit bonus subditus, hoc est legis dicto audiens: vir autè bonus plus obtinet probitatis: nam cum multa civili lege impunè permittatur, potest quis bene auscultare legibus, & nihilominus prauus esse, puta avarus, fornicarius, &c. vt supra argumentabamur. Igitur non sat est legem facere bonos subditos, vt faciat simpliciter bonos homines. Caietan. eodem loco defendere conatur rationem S. Thomæ hoc pacto: quæ licet qui subditus est vnicuique particulari legi, vt puta humanæ, non illico sit vir bonus: tamen qui bene parat omni in vniuersum legi, puta naturali & diuinæ, non potest non esse simpliciter vir bonus: eò quæ tales leges de omni virtute præcipiunt. Hæc autè expositio, nisi ego hallucinor, non est mèti S. Thomæ germana. Etenim si hoc ipse cogitasset, collectim simul dixisset, legum vniuersitatè facere homines bonos: cum tamè non hoc tantum asserat, sed quæ ille sit effectus cuiuscumque per se legis. Sic enim ait: Ad hoc enim ordinatur vnaquæque lex, vt obediatur ei à subditis Genuinus ergo sensus S. Thomæ est, effectum cuiuscumque legis esse, facere homines bonos suo ordine & gradu, scilicet respectu peculiaris finis eiusdem legis: vt puta legis iustitiæ, facere iustos: legis fortitudinis, fortes: & temperatiæ, temperatos, &c. Et ideo optima erat collectio, quæ si facit bonum subditum, facit bonum hominem in tali materia. Ex quo fit vt lex æterna & naturalis, quæ omnè docent iubentque virtutem, faciant homines vnde quaque absolutos. Hæcbit hic autem forsitan de hac cõclusionione quispiam, vtrum vsque adeo sit vniuersalis, vt legislatorem sæcularem eiusque leges suo ambitu cõplectatur, an videlicet principum regumque munus sit bonos secundum animam facere ciues. Existit enim cõtra apparet argui, quæ hoc differat inter ecclesiasticos antistites & seculares principes, quæ illi spiritualibus attendentes, curam gerere debeant animarum: isti verò tantum pacis quieti pacatiq; statum reipublicæ. Si namque vulgus arbitrari fortè poterit. Mox arguitur ex Arist. 1. Polit. ca. 2. vbi ait, cõsuetudine esse ciuitatè viuendi gratia, scilicet propter sufficientiam vite. Ex domo enim propagatur pagus, & ex pagis coalescit ciuitas, vt scilicet diuersis artibus diuersisque mercimoniis sibi ciues mutuo sufficientiant: ergo à sæcularibus legibus non est quidpiam altius desiderandum. His tamen nihil obstantibus proculdubio auscultanda est cõclusio vniuersaliter: philosophi enim affirmantes scopum legislatoris esse ciuili probitatè atque honestatè morum, nihil de ecclesiastica institutione cogitabant, sed de regibus id asserbant. Quam ob rem meminisse oportet discriminis inter alias virtutes, & intellectuales artes & scientias. Ars enim facere potest pictorem bonum & bonum statuarium, & scientia Theologum bonum, bonumque: Iurecõsultum, bonum autè virum sola perficit moralis virtus. Quapropter leges omnes ciuiles siue de reliquis artibus siue de rebus aliis edicantur, omnes ad bonum animam, quo nostra felicitas agitur, instituendæ sunt, ob idque loco modò citato Arist. peregre dixit, quæ ciuitas cõstituta quidè est gratia viuendi: existit verò bene viuendi gratia. Enimvero non modò ciuili cõgregatio ad vitam corporalem emolumenta adfert, atque cõmoda, sed præcipuè ad spiritualem. Nequirè enim dispersi homines ac solitarij ignorantes docere, coercereque, malefactores: cõsiliisq; & salutaribus monitis mutuo se ad felicitatè iuuare, vt faciunt congregati. Etenim quæ ratione homo ad felicitatè natus est, eadem est ciuile animal: ob idque solitarij, nisi angelicam degant vitam bestia est. Atque eandem ob causam qualem antiqui felicitatè statuebant, tales & ferebant leges, vt Epicurei eas quæ voluptati capessendæ deseruirent, atque alij alias, quibus vel diuitiæ, vel honores accumularètur. Et Lacedæmonij (vt 1. de legibus, auctor est Plato) qui illic felicitatem collocabant, vt omnium essent victores ac domini, eas excogitabant leges, quæ ad bella felicitius gerenda accommodatiores essent. Igitur principes qui veram felicitatè sincere norunt, ad eandem debent cunctas referre leges. Ait enim Arist. Ethic. 9. iusta legalia factiua esse felicitatis. Haud quippe externis actionibus decorum possunt ciues seruare reipublicæ statum, nisi internis virtutum habitibus vigeant. Et postremo accedit quod omnis potestas à Domino Deo est: propter quod eidem potestati admonet Paul. omnem animam esse subditam: Deus autè ad se cuncta ordinauit ac retulit: ergo in ipsum debet principis suas leges referre. Haud ergo hac parte sæcularis potestas à spirituali differt, sed hoc tantum, quod cum ambæ eundem suis legibus debeant scopum supernæ salutis præfigere, spiritualis supereminet sæculari: nempe vt sacrorum leges instituat: & si sæcularis princeps leges à vera felicitate deflexerit, eas emendet & corrigat, principesque ipsos cohibeat. Tunc enim locum habet illud 1. ad Corin. Paul. Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: spiritualis autè iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur. Adde hic demum quod causa huius assertæ veritatis Arist. eodè loco 3. Polit. ca. 3. postquam distinxit ciuem bonum & virum bonum, subiunxit, Principi necessariū esse vt sit vir bonus, hoc est omnibus virtutibus exornatus. Et ratio est, quod regere munus: ac functio prudentiæ est: quæ nisi omnibus virtutibus associetur, vera esse non valet: iudicat enim prudens de omnibus: & quia qualis vnusquisque est talis sibi finis videtur, necesse est vt bene sit affectus ad omnia de quibus iudex sedet. Sed arguis, videtur non opus esse maiori virtute in principe ad operandum

Obicitur
contra pro-
ximam ra-
tionem.

S. Thom.

Caietanus

niuitur de-

fenderera-

tionem S.

Thom.

Solutio.

Caiet. non

est ad men-

tem S. Tho.

Genuinus

sensus.

S. Thomæ.

Dubitatio.

Argum. 1.

Argum. 2.

Aristot.

Satis fit du-

bitationi

propositæ.

Probatio.

Aristot.

Secunda
ratio.

Plato.

Aristot.

Postrema

ratio.

Paulus.

Aristot.

Obiectio.

randum quàm in ciue ad obediendum. Nam vt tota subditi probitas quatenus subditus est, consistit in bene parèdo, ita & tota principis in bene imperado: quæ enim alter iussa dat, alter capessit: ergo cū in republica ciuili: nō omnia mala prohibeatur, fit vt sicut neque ad bonū ciuē, ita neque ad bonum principem requiratur omnis virtus. Respōdetur disparem esse rationem: quoniam princeps dēt de omni virtute leges ferre, & (vt ait I. Polit. Philosophus cap. vltimo,) quomodo si imperans non est temperatus & iustus & fortis, huiusmodi virtute rectē imperabit? Et quamuis nōnulla impunē permittat, vt meretricia mēdacia & epulationes: hoc tamen nō debet libidine facere sed iudicio. Debet enim esse aded castus, vt ad euitandas peiores turpitudines meretricia vbi oportet permittat: & tam liberalis, vt ad euitanda latrocinia permittat quempia vsurarū modū. In summa veluti medicus salutis est corporis moderator, ita & princeps qui gubernaculum reipublice tenet veluti animarum medicus ad illū finem debet cuncta moderari. Secunda cōclusio huius articuli sit. Licet princeps mentis oculos semper debeat habere ad bonitatem ciuium attentos, debet nihilominus & legibus artes opificiaque reipublice prosperare, annonā & reliqua temporali vitæ tam ad bellum quàm ad pacem necessaria prouidere. Quin verò & ciuium facultates & honores augere: eatenus tamen quatenus presentis vitæ ornamenta futura sunt felicitatis adminicula.

Solutio.
Aristot.
Ad primū argumentū
Ad primum igitur argumentū cōceditur omnem virtutem munus esse ac donum Dei: haud tamen quod nobis sine nostra opera donetur, sed nobis quippiā agentibus: licet non pariformiter. Est enim virtutum alia infusa, alia verò acquisita. Et quidem infusam Deus nobis se solo donat, nō tamen adultis sine ipsorum cōsensu & dispositione. Acquisita autem, licet Deus donator sit tãquam auctor nature nostra nihilominus cōsuetudo causa etiam est: inde enim dicitur acquisita, quod nostris moribus conficitur. At verò quia neutrius opus rem habet virtutis simpliciter dictæ, nisi Deo per gratiā sit acceptum, cuius quidem primæ gratiæ nos non sumus causa per meritum, rectē ait Augu. omnē virtutem dari nobis sine nobis. Nihilominus quia leges opera nostra dirigunt, per quæ fauēt Dei numine morum probitate decoramur, per leges dicimur boni effici. Eo scilicet pacto quo Arist. 2. Polit. ait, quod legislatores assuesciant faciant bonos. Ad secundum autē respōdetur, non semper qui legi obedit, id facere ex bono virtutis, sed timore quandoque pœnæ, quam lex comminatur: per quam subinde adducitur vt prompto animo rationi obtemperet. Quamuis sint etiam quædam à natura virtutis semina ante legē nobis, insita, vt quis possit obedire legi, per quam obedientiam perfectē comparet virtutes. Ad tertium autē iā responsū est. Lex enim quæcunque ciuilis facere duntaxat intendit bonos subditos, hoc est promptē obsequentes: quoniam reipublica nisi ex partibus cōstet, quæ toti obtemperant, non potest consistere: sicuti neque corpus cui mēbra nō seruiunt. Satis ergo est ad firmitatem reipublice si princeps omni polleat virtute, & ciues bene sint subiecti. Licet nō omnes sint viri absolute virtutis: vt Aristot. 3. Polit. docet. Artamē qui legi naturali ac diuinæ auscultant, illi sunt & boni ciues, & viri integerrimi: vt iam supra dictū est. De legibus autē tyrannicis, cum veræ non sint leges, non est opus est argumentum inde obicere, quod non faciunt bonos ciues. Id enim tantum bonitatis habent quod faciunt subditos obediētes, vel timore pœnæ vel alia corrupta via.

ARTICVLVS II.

Vtrum legis actus congruenter assignentur.

Legis actus quatuor.
Argum. 1.
Argum. 2.
Argum. 3.
Conclusio.
responsio.
Isidorus.
Vbsequitur articulus secundus de legis actibus. Videntur enim non esse quatuor, scilicet imperare, vetare, permittere & punire. Lex enim idem est quod præceptū & imperium, vt supra mōstratum est: non ergo opus fuit discernere inter imperare & vetare. Secūdo, effectus legis est subditos ad bonum inducere: cōsiliū autē ad id ipsum conuertit, ac pariter præmium: ait enim Iurisconsultus l. 1. de iustit. & iure. ff. quod bonos non solum metu pœnarum, verum etiam præmiorum exhortatione efficere cupit: ergo & consulere & præmiare, nihilominus quæ præcipere & punire actus sunt legis. Quin verò tertio valentius arguitur. Effectus legis est homines bonos facere: ille autem qui metu duntaxat pœnæ legi obtemperat, nō est simpliciter bonus: metus nanque seruilis quamuis sit moraliter bonus, nōdū tamen lineam virtutis attingit: ergo punire non est legis actus. In contrarium autem est inter Iureconsultos Modestinus. ff. de legib. & senat. consul. vbi ait legis virtus hæc est, imperare, vetare, permittere & punire.

Ad quæstionem istam conclusione hac respondetur. Legis actus ac virtus quadripartitus est: vt lege citata Iurecōsul. docuit. Neque verò obstat Isidori sententia lib. 5. Etymol. vbi de trib. tantum meminit. Ait quippe: Omnis lex, aut permittit aliquid: vt vir fortis præmium petat, aut vetat, vt sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, vt qui cadē fecit capite plectatur. Nā permissi appellatione consultorum more præcepta etiam comprehendit. Sic enim habetur C. de legib. & consil. leges sacratissimæ. Vniuersi præscripto legum vel inhibita declinēt, vel permissa sectentur. Haud enim est credibile, vt potissima legis functio eum præterierit. Enimuero cum tres sunt differentiarum humanarum actionum: Prima, scilicet earum quæ genere suo bonæ sunt: aliæ verò quæ genere suo sunt malæ, ac tertiæ quæ sunt indifferentes. Respectu primorū legis virtus est præcipere: vt, Vnū cole Deū: charos venerare parentes. Vnde Aristot. 5. Ethicorum. Lex, inquit, de omnibus præcipit virtutum actibus. Respectu verò aliorum secundi generis est vetare: vt, Ne iures vana per eum. Non occides. Sed respectu actionum tertij ordinis est permittere: vt cui liberit, negotiari fas sit lucrī gratia. At vero quoniam lex dictamen rationis est quo homines ad officium inducuntur, fit vt instar rationis speculatiuæ, quæ per vnum aliud cōcludit, subditos per pœnā a vitis arceat, atque in offi-

in officio contineat: hac ergo ratione & quartus ei actus adiugitur, qui est punire. Sed tamen cōtra singula huius inductionis membra obicitur. Primum legibus non ea solum præcipi consuecunt quæ genere suo sunt bona, verum etiam ea quæ per legem constituuntur virtutum loco: neque solum ventantur ea quæ genere suo sunt mala, verum quædam quæ per legis prohibitionem efficiuntur mala. Hinc enim illa celebris distinctio orta est. Alij sunt prohibita, quia mala: alia verò mala, quia prohibita. Diem enim, verbi gratia, cuius diuo festiuitate dicere, quem prius feriari indifferens erat, lege iola sit religionis virtus. Et armatos noctu ciues obambulare, quod prius erat indifferens, prohibitione legis fit vitium. Respondetur autem quod vbi diximus præcipiendi actum circa ea versari quæ sunt genere suo bona, ampliandum verbum est & ad illa quæ certa ratio indicat esse bona: nihil enim lex præcipere debet nisi quod vel genere suo vel circumstantiis loci aut temporis ad bonum finem, ordiatur. Sed rogas, illa quæ genere suo sunt bona vel mala, quid nam alia opus habent aut præceptio- ne aut prohibitione? Respondetur, Ea quæ genere suo iusta sunt lege nature præcipiuntur: & quæ genere suo sunt mala, eadem lege prohibentur. Nihilominus causa amplioris luminis voce etiam in mādatis proferuntur, scriptisque referuntur: vt Decalogus exemplum est. Præterea aduersus tertium membrum est argumentū: quia lex humana non ea tantum permittit quæ indifferentia sunt, vt otari, & quatenus eutrapeliæ virtus indulget ludere & venari: verum & quæ mala sunt, & scortari, & ioci causa mentiri, atque id genus reliqua. Respondetur quod quantum ad legem humanā indifferentia quoque dicuntur ea quæ non sunt valde mala: vt pote ex quibus nulla emergit iniuria aut grauis absurditas: quæ quidem bona causa, vt impunē fiant permittit: haud tamen approbat, quasi licita: id enim facere nequit: quoniam lex diuina & naturalis nihil tale permittit. Item arguitur. Permittere cōuenit personis etiam priuatis, quibus cum incumbat filios vel proximos corripere, contingat eis tamen conuincere: ergo non est proprium vel principis vel legis. Respondetur, quod id permittere quod commodē vindicari non potest, hoc conuenit legi: permittere autem ex ignauia aut iniqua indulgentia, quod vetare quis tenetur, hoc priuatis accidit. Qui verò corripere non obligatur, is permittere non censetur.

Ad primum igitur argumentum respōdetur, quod & si largo modo præcepti appellationi prohibitio etiam supponatur: eo quod cessare à malo quod prohibitio curat, inchoatio est boni, quo præceptio tendit: nihilominus clarioris explanationis gratia distinguuntur. Ad secundum respondetur, quod consulere cum vim non habeat coerciuam, non habet rationem legis: & ideo non est proprium principis munus, sed cuique priuata personæ competere potest. Quare ineptè Accursius super eandem legem, Legis virtus adnotauit consulere esse quintam virtutem legis: oculatius enim Bartol. id negauit. Apparentior autem ratio suauisisset quintam virtutem legis esse præmiare: Nam vt Solon & Democritus aiebant duo diuina lumina cuncta gubernant, præmium scilicet & pœna. Quod Iurisconsultus l. 1. de iustitia & iure. consultissimè animaduertit. Et rationalis est quod vt auctor est Aristot. Ethic. 10. duobus homines maximè afficiuntur, scilicet voluptate & dolore: quare ex vna parte alliciendi sunt homines præmiis, ex altera terrendi suppliciis. Attamen propterea punire potius legi tribuitur quàm præmiare: quod punire coactiuam vim habet, quæ idcirco soli principi conuenit: præmiare vero non est cogere, & ideo priuatis etiam personis conceditur. Tametsi & alteram possimus causam subiicere, quod virtus honestatis gratia est persuadenda, & satis est ipsa sui ipsius præmium: pœna autem prauis eo necessaria est, quod cum sint voluptatibus mancipati, contrariis doloribus sunt arcēdi. Ad tertium autem argumentum iam supra responsū est, quod etsi metus pœnæ non sit simpliciter virtus, est tamen (vt ait Augustinus) veluti fera quæ amoris filum inducit: & ideo expedit timore pœnæ corruptos homines & à tramite deuos in viam retrahere, vt inde virtutum assuetudine earum officia illis dulcescere incipiant. Præterea quando perditis illis qui supplicia perpetuantur nihil soluta pœna proderit, cederet tamen in aliorum commodum, qui illius admonitione temperatius viuent.

QVAESTIO III.

DE LEGE AETERNA.

S. Thom. 1. 2. quæst. 93.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex aeterna à naturali humanaque & diuina distinguatur.

Constitutis legis definitione, effectu & actu, debita series poscit vt de legum diuersitate dicamus. Arguitur autem à parte negatiua quod non sint quatuor legū species, quas doctores cōnumerat, scilicet, aeterna, naturalis, humana & diuina. Lex idē est quod ius, ius aut nō diuiditur nisi in naturale & positiuū: vt li. 3. q. statim 1. videbimus. Vnde cum ius positiuū diuidatur in ius gentiū & ciuile, hæc tantū tria distinguuntur iura, scilicet naturale, & gentiū, & ciuile, vt est videre Inst. eod. tit. & ff. de iust. & iure: & in Decret. dist. 1. Non ergo quatuor sunt legis species. Præterea est & lex fomitis quàm Paulus (vt supra citauimus ad Rom. 7) appellat legem membrorum repugnantem legi mentis nostræ, plures ergo sunt quam quatuor. In contrarium

Quæstio parua.

Solutio.

Argum.

Solutio.

Altera ratio ad idem

Solutio.

Ad primū argumentū.

principale.

Ad secundum.

Solon.

Democrit.

Prima ratio quare

punitio potius legis

opus quàm

remuneratio.

Secundaria

ratio.

Ad tertium

argumentū.

Prima ratio ad labem

faciendam

partitionē

legis.

Secundaria

ratio.

Sapiens. rarium est quod ait Sapiens, Prouerb. 8. de lege æterna, quæ sapientia Dei est. Dominus possedit me ab initio viarum suarum: antequam quidquam faceret à principio, ab æterno ordinata sum. Et infra, Quando legem ponebat aquis, cum eo eram cuncta cõponens. Et de naturali ait Paulus ad Roma. 2. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter, quæ legis sunt faciunt. Et de humana ad Rom. 12. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Et de diuina Hieremias 31. Dabo legem meam in viscere eorum & in corde eorum scribam eam.

Paulus. Pro quæstionis huius intellectu recolendum est discrimen illud quod in capite huius libri adnotauimus inter ius acceptum pro lege quæ est iustitiæ regula, & acceptum pro iusto quod est eiusdem virtutis obiectum. Hoc enim supposito facile ad presentem quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Quatuor sunt legis species, quæ in titulo quæstionis proponuntur. Lex enim (vt supra exponentes dicebamus) nihil aliud est quam regula & præceptio prudentiæ, per quam qui curam gerit Reipublicæ illam gubernat & administrat: gubernatorum autem primus supremusque est Deus, vnde omnis potestas deriuatur. Secundus verò homo qui eius minister est: per quæ eius auctoritatè institutus: ergo secundum conditiones & modos gubernandi tam in Deo, quam in homine rimandus est summusque legum numerus. Quod autem hac ratione quatuor distinguantur legis species, sic patet: Deus in primis vniuersalis gubernator, ab æterno vniuersorum ordinem ac dispensationem & regimen mente concepit: cuius conceptionis instar leges omnes constitutæ sunt: illa ergo ordinatio & præceptio lex æterna secundum naturam suam nuncupatur. Mox quia idem Deus auctor est naturæ singulis rebus. suos indidit instinctus & stimulos: quibus in suos fines agerentur: sed homini præcipue naturalem normam mente imperissit, qua se secundum rationem, quæ illi naturalis est, gubernaret: atque hæc est lex naturalis: eorum scilicet principiorum quæ absque discursu lumine naturali per se nota sunt: vt id faciatis aliis quod tibi fieri vis: & similia. Deinde & eidem hominem facultatem tribuit, & pro temporum, locorum, ac negotiorum qualitate per eandem legem naturæ quas alias expedire iudicaret, ratiocinando constitueret: quæ ideo leges ab auctore suo humane nuncupatur. At tamen quia non ad finem tantum naturalem, qui est pacificus, quietusque, reipublicæ status, conditi sumus, ad quem finem prædictæ leges sufficerent: verum & ad supernaturalem felicitatem creati, aliam Deus nobis insuper posuit supernaturalem legem tam veterem scilicet quam nouam, quæ ad illum supernaturalem finem nos perduceret. Et hæc est lex diuina. At quia de horum singulis seorsum perspicacius facturi sumus sermonem, satis est hic numerum explicuisse. Adhibetur tamen secunda conclusio, quæ superioris corollarium est. Non eodem modo species istarum legum differunt: æterna enim differt à cæteris tribus, quod ipsa fons illarum est & origo: non vtique lata, sed ferens: non impressa, sed imprimens: non denique alterius participatio, sed lux, cuius aliæ sunt participationes. Reliquæ verò inter se hoc distant, quod lex naturalis, est impressio facta in ipsa creatione naturæ: lex verò humana, est regula ab homine posita per facultatem sibi diuinitus collatam: lex verò diuina, est lumen infusum homini, quam ideo Hieremias vocat legem scriptam in cordibus. Igitur quamuis lex æterna, diuina etiam sit, differt tamen à diuina positiua, quod illa in Deo ab æterno existit: hæc verò in nobis ex tempore.

Secunda conclusio. Responsio ergo primi argumenti ex his quæ dicta sunt facile colligitur. Etenim quia ius pro eo quod est iustum, æquitas illa est, quæ in temporariis rebus constituitur, nullum est ius hoc modo æternum: licet sit lex æterna. Iustum autem hoc aut constituitur à rerum ipsa natura, in qua lex naturalis versatur, vt mutuum aut depositum reddere: aut constituitur à lege positiua. Et hoc appellat Arist. 5. Ethic. iustum legale, scilicet quod antea nihil referebat, sed postquam positum est refert. Hoc autem legitimum iustum aut à lege humana instituitur aut à diuina, de qua neque Isidorus in initio Decretorum, neque ius civile meminit. Et ideo non dignoscunt nisi ius naturale & humanum, quod in ius gentium & civile subsecatur. Ad secundum respondetur, legem fomitis non esse proprie legem: vt quæ suapte natura rationi non subditur: neque est in mente sed in membris. Dicitur autem per metaphoram lex, quia inclinat in sensualia obiecta: de qua articulo tertio latius.

Ad primum argumentum. Respondetur ergo primo argumenti ex his quæ dicta sunt facile colligitur. Etenim quia ius pro eo quod est iustum, æquitas illa est, quæ in temporariis rebus constituitur, nullum est ius hoc modo æternum: licet sit lex æterna. Iustum autem hoc aut constituitur à rerum ipsa natura, in qua lex naturalis versatur, vt mutuum aut depositum reddere: aut constituitur à lege positiua. Et hoc appellat Arist. 5. Ethic. iustum legale, scilicet quod antea nihil referebat, sed postquam positum est refert. Hoc autem legitimum iustum aut à lege humana instituitur aut à diuina, de qua neque Isidorus in initio Decretorum, neque ius civile meminit. Et ideo non dignoscunt nisi ius naturale & humanum, quod in ius gentium & civile subsecatur. Ad secundum respondetur, legem fomitis non esse proprie legem: vt quæ suapte natura rationi non subditur: neque est in mente sed in membris. Dicitur autem per metaphoram lex, quia inclinat in sensualia obiecta: de qua articulo tertio latius.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex æterna sit summa ratio in Deo existens.

Lex æterna Argum. 1. Estat ergo ad singulas legis species descendere. Et primo in hoc secundo articulo exponitur æternæ substantia & natura, an videlicet sit ratio summa in Deo existens. Arguitur ergo in primis, nullam esse legem æternam. Lex enim illis ponitur, quibus promulgatur: nulli autem æterni fuerit homines, quibus aut poneretur, aut promulgaretur: ergo.

Argum. 2. Præterea lex importat ordinem in finem: nihil autem æternum ordinari potest in finem, quia referri nequit in aliud: ergo nulla est lex æterna. Tertio arguitur, non existere in Deo. Si lex vlla æterna est in Deo, idem est quod rerum ratio: rationes autem in ipso non vna, sed plures sunt, dicente lib. 83. quæst. Aug. quod Deus singula fecit propriis rationibus, ergo lex æterna non est vna: Vel negandum est idem esse in Deo quod ratio. In contrarium est Aug. lib. 1. de lib. arb. vbi ait, lex quæ summa ratio nominatur, non potest cuiquam intelligenti non incommutabilis æternæque videri: cui semper obtemperandum est: æternum autem & incommutabile in solo Deo existit.

Conclusio responsiua. Ad istam quæstionem hac vnica conclusione respondetur, quam Aug. modo citatus affirmat. Scilicet æternam legem esse rationem summam in Deo existentem. Eandem quippe S. Thom. 2. 2. q. 93. lucidè, vt pleraque omnia, hoc pacto demonstrat. Deus vt auctor est primus omnium, ita & vniuersorum summus gubernator: in artifice autem necessarium est rationem ordinis rerum faciendarum præformari, quæ ars seu exemplar est: & in gubernatore rationem quoque præexistere eorum, quæ agenda sunt,

sunt, quæ sit veluti omnium regula & norma: ergo in Deo necesse est & rerum omnium creaturarum faciendarumque sapientiam extare, & omnium omnium gubernandarum regulam. Atqui vt sapientiæ ratio, qua cuncta creat, rem nomenque habet artis & exemplaris & idearum: ita & eiusdem sapientiæ ratio quæ cuncta in suos debitos fines ordinat, disponit ac promouet, rationem legis obtinet. Igitur cum lex (vt supra dictum est) nihil aliud sit, quam dictamen rationis practicæ in Principe qua cuncta sibi subdita gubernat, sit vt lex æterna in Deo nihil aliud sit, quam sempiterna ratio suæ sapientiæ, qua mundi vniuersitatè regit. Etenim vt sua substantia & natura, sic & quicquid attributorum in ipso existit æternum est: vt ipsa de se sapientia, Prou. 8. prædicat. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret. &c. vsque adeo hæc fuit semper conclusio: lumine et naturali resplendens, vt ipsis etiam Philosophis innotuerit. vnde Cicero lib. 2. de legib. hanc, inquit, video sapientissimum esse sententiam, legem neque hominum ingeniis excogitatam, neque scitum esse aliquod populorum sed æternum quiddam, quod vniuersum mundum regeret, imperandi prohibendique sapientia. Ita principem legem illam & vltimam, mentem esse dicebant omnia ratione aut cogentis aut verantis Dei, ex qua illa lex (naturalem adnotat) quam Dii humano generi dederunt, recte est laudata. Hæc ille. Ex hac conclusione fit consequens non conuerti legem æternam ac diuinam, quam vocant positiuam: vt articulo proximo expositum reliquimus. Qualis fuit tam Moyfi quam Euangelica.

Ad primum igitur argumentum respondetur, rationem illam, quæ lex est, ab æterno extitisse in Deo, sola scilicet ratione ab eius substantia differentem, qua futura cuncta, vt sibi præsentia inspectabat. Etenim vt ad Rom. 4. Apost. auctor est, vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt. Promulgatio autem eius & verbo præcellenti ordine, & scripto fit. At quoniam promulgatio & loquutionem denotat promulgantis, & subditorum auditum, ratio prioris æterna fuit: nempe diuinum verbum expressa mentis conceptione genitum, & liber vitæ, sempiterna quoque mente conscriptus. Ratio verò posterioris esse nequiuit nisi temporalis. nam æternus nemo fuit qui audiret. Cœpit ergo lex illa innotescere in mundi primordio per legem naturalem, & antiquis patribus præscriptam, ac denique nobis per Euangelicam, quam Verbum ipsum, homo factum, nobis promulgauit. Ex hoc fit consequens, legem æternam solis post angelos hominibus, eisdemque vniuersis, esse notam: illis, scilicet felicitibus cœlicolis per essentiam, quam facie ad faciem intuentur, nobis autem per irradiationem, sicuti sol videretur in aula, eandemque plus minusve susceptam. Nulli enim mortalium existunt quibus non cognitio quæpiã veritatis effulgeat: veritas autem omnis (vt libro de vera relig. auctor est Aug.) irradiatio quædam est & participatio legis æternæ: omnibus ergo est, licet gradibus inæqualibus, nota. Et per hæc concordia conciliatur inter illud Pauli 1. ad Corin. 2. Quæ sunt Dei nemo nouit nisi spiritus Dei atque alterum ad Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Diuinorum enim cognitio in seipsis soli Deo propria est, & beatis quibus ipse præsens resulget: nobis autem eandem donatur æternam legem per effectus conspiciere. Nemo autem præter ipsum potest ea comprehendere. Quare de isto comprehensario iudicio loquebatur eodem libro de vera relig. August. vbi aiebat, Lex æterna est de qua homines iudicare non possunt. Sunt enim iudicia eius (vt ait Paulus) in comprehensibilis abyssus. Ad secundum autem principale argumentum respondetur non esse legi necessarium in finem alium referre, sed vt per ipsam subditi referantur in finem: Lex ergo æterna non refertur: sed per ipsam Deus cuncta quæ fecit in seipsum refert, qui est α. & ω. principium & finis. Ad tertium denique respondetur quod sicut in Deo ars factibilium ratione differt ab æterna lege, qua agibilia gubernantur: sic & rationes rerum quæ sunt ideæ, hoc est exemplares formæ, quas diuina mens conuertitur in rerum fabrica, ab eadem æterna lege ratione differunt. Est ergo lex vna: rationes verò istæ de quibus Augustinus loquebatur, tot quot sunt rerum natura species. Differunt enim ratione in ordine ad ipsarum effectus.

ARTICVLVS III.

Vtrum leges vniuersæ ab æterna promanent.

Consequitur hoc tertio articulo vt videamus vtrum leges reliquæ omnes ex hoc fonte lumen deriuentur: & arguitur à parte negatiua: Est lex fomitis, quam (vt supra audiimus) ait Paul. repugnare legi Dei: suntque & inique hominum leges, de quibus Esai. 10. Væ qui condunt leges iniquas: Leges autem legi æternæ aduersantes, atque ab illa deflexæ nequeunt ab illa deriuari: ergo non omnis lex ab æterna deriuatur. Secundò arguitur. Leges humanæ (vt 1. de liber. arb. auctor est Aug.) multa permittunt quæ æterna lege prohibentur: vt meretricia & mendacia, ergo eiusmodi leges non possunt ab illa emanare: In contrarium autem est illud Prouerb. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.

Ad quæstionem, hac verissima eademque lumine naturali compertissima conclusione respondetur. Omnis in vniuersum lex, præter æternam, qua ratione iusti quippiam continet, ab illa æterna deriuatur. Assertio est August. eodem lib. 1. de liber. arb. vbi ait, Nihil est iustum ac legitimum quod non ex æterna lege homines deriuauerunt. Atqui natiuam huius causam partim superiori quæstio. articulo de legislatoribus attigimus, & nunc emunctius exprimamus oportet. Est enim ordo in natura causarum ita dispositus vt inferiores non nisi superiorum virtute admotæ moueant. Vnde (vt 8. Physic. auctor est Aristot.) necesse est primum motorem consistere à quo inferiores reliqui dependeant. Si enim primus non moueret, reliqui nequaquam mouere valerent. Eundem ordinem &

Elegans rō
S. Tho. pro
conclusionē.

Cicero.

Deductio.

Ad primū
argum.

Corollarium
Augusti.
Conciliantur
duo.
Pauli loca.

Ad secundum.
Ad tertium.

Prima rō
ad partē
negatiuam.
Paulus.
Esaias.
Secunda ratio.

Satisfit quæ
stioni agita
te vnica
conclusionē.
Augusti.
Aristo.
Ratio
conclusionis.

1. Ethic. inter artes ostendit. Illa enim quæ maximè est architectonica reliquis veluti Princeps imperat: igitur in legib. quib. mundus gubernatur, idem est ordo meditandus & confitendus. Nempe ut omnium sit vna suprema quæ caput earum sit & origo. Hæc autem appellamus (vt ipsa est) æternam. Quod si scisciteris an eò præcisè dicatur æterna, quod neque initium habuit, neq; habitura sit finē? Respondetur non idcirco solum verum ob hoc maximè quod nullas sit ratione mutabilis, nec vlli varietati subiecta: sed sicut in naturalib. primas motor, qui immobilis est, causa est motuum sub se longè differentiam: sic lex æterna, immota persistens, causa est vt mortalium leges, eorum variabili conditione mutata, permutentur. Ipsa enim vniformis ac maximè vna iussit vt natura integra, omnia essent communia: corrupta verò, inter diuersos dominos distribuerentur. Quo fit vt lex hæc à nulla sit alia deriuata, nec verò à seipsa: talis enim assertio secum pugnaret. Quod si quis arguat contra, nõ omnem legem ab illa deduci: nam lex diuina puta Euangelica non apparet quomodo inde descendat: cum non videantur esse duæ. Iam proximo articulo reponsum est, diuinam positiuam, esse effectum ac participationem illius æternæ. Ob id enim dicitur positiuam: quod posita est nobis: hoc differens à naturali, quæ eiusdem æternæ est etiam participatio, quod naturalis ordinat nos proximè ad finem naturalem: diuina verò ad supernaturalem, vt paulò inferius euidentius fiet.

Ad primū argumentum. Ad primum igitur argumentum de lege fomitis quam Pau. existere in membris ait, legiq; mentis repugnare: iã supra diximus existere in ipsis, non tanquã in regulante, sed tanquã in subiectis naturali appetitus inclinationi. Quæ dicitur lex fomitis seu fomes ex priuatione iustitiæ originalis derelictus: qui quidè nihil aliud est quàm sensualitatis pondus. Bifariam nanque inclinatio aliqua dicitur lex. Vno modo inquantū per ipsam directè legifer promouet subditos in finē honestum, atq; altero modo inquantū in pœnam eos destituit permittitq; naturæ impetu ferri. Vnde ille sensualitatis insulrus in sua obiecta, quæ brutis animalib. esset naturalis, lex, nempe naturæ suæ consonans, hominib. est obliquitas ac deflexio naturæ suæ quatenus est rationalis, cui quidem rationi motus ille recalciat. Et quia per iustitiã originalem idem sensualis appetitus quasi freno continebatur, ne à ratione exorbitaret, & eandẽ iustitiã homo per peccatum amisit, ac subinde a Deo destitutus est, dicitur inclinatio illa, fomes ac fauilla ignei peccati, atq; adeò distorta lex per quã similis bestiis factus est homo: secundū illud Psalmi, Homo cum in honore esset non intellexit: cõparatus est iumentis insipientib. & similis factus est illis, hoc est sensuali legi subiectus, quæ illi cum bestiis communis est. Vt ergo ad argumentū adaptetur responsio, distinguitur prior præmissa. Conceditur inquam fomitem peccati esse legem non directè inclinantẽ in verū bonum, sed in id quod est sensuale bonū, hoc est, quod est delectabile aut vtile: Et pariter distinguitur cum subsumitur, non deriuari à lege æterna: fatemur id in quã quatenus à ratione deuiat: negatur verò quatenus inclinatur in bonū quodpiã, scilicet sensuale. Ac præcipuè qua ratione est pœna peccati: nam intentio Dei fuit per illam desertionẽ liberi nostri arbitrii punire peccatū Adæ. Ad secundum eodẽ propè modo respondetur: Leges enim iniquæ quatenus à ratione declinant (vt 2. de legib. ait Cicero) non modo leges habendæ non sunt, sed nec appellandæ quidem. Quare hac ratione ab æterna non emanant, At verò quatenus nonnihil similitudinis legis retinent: videlicet inquantū potestatem imperandi designant quodammodo influxus sunt diuinæ potestatis. Nam (vt ait Paulus) Omnis potestas à Domino Deo est. Vnde vt q. 6. & latius lib. 3. q. 4. innotescet, et potestas infidelium principium à Deo deriuatur: iuxta verbum Christi ad Pilatum, Nõ haberes aduersum me potestatem vllam, nisi tibi datū esset de super. Ad tertium denique respondetur quod lex humana quæ malum permetteret approbando vt bonum: vt illa quæ fornicationẽ pronunciarer esse bonam, nequaquã ab æterna deflueret. Illa autem quæ impunè eam permittit, quia omnia non potest cõtercere flagitia, in hoc quod non conatur ad id quod perficere nequit, recta ac prudens est, atque ideo à lege æterna descendit: licet eam ranquam debiliore perfectè non adæquet.

ARTICVLVS III.

Vtrum creata cuncta, tam necessaria, quàm contingencia æternæ subiiciantur legi.

Cicero. **Rõ per mota qõnis.** **Triplex genus rerū, q̄ in p̄sensẽve niūt qõnẽ.** **Primū ar.** **Secundū ar.** **VBSE QVITVR** vt quarto huius quæstionis articulo exploremus an tota creaturarum vniuersitas subdita sit æternæ legi. Et quidem de affirmatiua conclusione nõ solum sacrosancta fides, verum nec ratio physica ambigere sinit. Vt enim, Domini est terra & plenitudo eius, quantum ad creationem: sic & quantum ad gubernationem) vt ait ipsa Sapientia) attingit à fine vsq; ad finem, & disponit omnia suauiter. Et cap. 14. Tu pater gubernas omnia prouidentia. Vnde non modo Iob eos irridet, qui Deum negabant nostra curare, sed aiebant inter cardinales cœli contineri: verum & Cicero initio de Natura Deorum vehementer eosdem obiurgat Philosophos, neque eos suo nomine dignos censet. Nam si diuinam prouidentiam de medic sustuleris, nulla in nobis inesse potest erga Deū amicitia, pietas, sanctitas, aut religio. Ad interrogata hæc quæstio est, vt quorundam dubitates explanemus. Sunt autem tria hæc de quibus dubitatur, scilicet necessaria, contingencia, & humana: nimirum homine superiora, eodẽmque inferiora, & sua ipsius opera. Arguitur ergo q̄ necessaria nõ subsunt æternæ legi. Lex omnib. imponitur, vt à malis cohibiti recta incedant, ac subinde reliquas res humilioris ordinis, vt tramitem quoque naturæ suæ non deserant: necessaria autem, cum impossibile sit aliter se habere, nequeunt à natura sua declinare, aut deficere: atque adeo nulla indigent cohibitione: ergo legi æternæ non subiiciuntur. Et secundo arguitur. Diuina non sunt subiecta eidem legi, videlicet neque personæ diuinæ, nec attributa: quia vbi est summa æqua-

ma æqualitas, nulla esse potest subiectio: ergo non omnia necessaria subduntur eidem legi. Tertio arguitur, quod neque omnia contingencia mutabilia & caduca homine inferiora supponatur eidẽ legi. Lex non ponitur (vt supra visū est) nisi quibus promulgatur: rebus autem rationis expertibus nulla valet promulgari lex: quippe quam cognoscere nequeunt: immo neq; legi parere p̄nt. Nam vt auctor est. 1. Ethic. Philosophus, ea q̄ legi parent, ratione participant: ergo illa nulli subternunt legi. Quarto ad idem arguitur: eiusmodi contingencia sepe à sua deficiunt regula, vt patet in monstris naturæ, & in fortuitis casibus: ergo non omnia eadem gubernantur lege. Quinto arguitur de humanis nostris actionib. Homines, n. aut iusti sunt apud Deum, aut iniqui. Iusti aut, quia filij Dei sunt, spiritu Dei aguntur [vt patet ad Romanos 4.] & vt legitur ad Galatas 5. qui spiritu Dei aguntur non sunt sub lege, iniquos vero prudentia carnis exercet: q̄ [vt eodem loco ad Romanos subditur] cū inimica sit Deo, legi eius non est subiecta: nulla ergo restat mortalium fors quæ subdita sit æternæ legi. Sexto deniq; arguitur: lex æterna (vt lib. 1. de liber. arbit. ait August.) est illa qua mali miseriam, boni aut vitã beatã merentur: beati aut & dånati exẽpti sunt ab statu merendi ac demerendi: ergo non subiacent æternæ legi. Ex quo consequens apparet vt nullus angelorū subiectus eidem sit: siquidẽ nullus est nisi aut beatus aut damnatus. In cõtrariū autem est illud Hester 13. Dñe Rex omnipotens in ditone tua cuncta sunt posita, & non est qui possit tuæ resistere voluntati. Vnde Aug. 9. de Ci. Dei: nullo modo aliquid legibus summi Creatoris ordinationiq; subtrahitur, à quo pax vniuersitatis administratur.

Ad quæstionẽ hanc, tribus conclusionibus secundū dubitorū numerum r̄ndetur: Prima est, cuncta necessaria, præter Deum eiusq; attributa, æternæ legi subiecta sunt. Conclusio fidei nostræ documentis satis cõperta est: atq; eiusdẽ sapientiæ præconio Prouer. 8. Qū præparabat cœlos, aderam: qñ certa lege & gyro vallabat abyssos: qñ æthera formabat sursum, & librabat fontes aquarū &c. Vbi necessaria, nempe elementa & cœli legis æternæ dispositioni subiugantur: sed tñ & natura magistra id Arist. 2. Metaph. tex. 4. & lib. 5. perscrutatus est: Vbi ait æternorum esse causam. Et 12. Metaph. tex. 24. vbi ait primã causam esse omnium causam. Et 8. Physi. vbi vnum summumq; motorẽ constituit ex quo omnia pendent, non solum in mouendo & operando, verū in essendo. Necessaria, n. non idcirco talia celsenda sunt, q̄ causam non habeat, sed q̄ natura sua sic procedunt ex necessaria causa, vt sint prorsus per naturã incorruptibilia: veluti angeli & cœli. Exemplū Arist. profert in scientiis, Huius, n. q̄ est, hominẽ esse risibile, causa existit q̄ est animal rationale: etsi tã necessarius sit effectus, q̄ causa. Et sicut se habet res ad esse (ait ibidem) sic ad veritatẽ. Hæc gratia interpretandi Arist. dixerim: q̄ cum opinatus fuerit cœlū atq; intelligentias, immo verò mundū, ab æterno fuisse, sunt qui intelligere nequeant quõ quantum ad esse, primo motori subiiciantur. Nã secundum fidẽ, Deū consentitẽ creatorẽ cœli & terræ, peruiū est quo pacto eius gubernatui cuncta obtemperent naturalia, & cœlorum elementorūmq; motus, q̄ sic manu omnia tenet ac disp̄sat, vt si dimitteret, in nihilū abirent cuncta. Sed arguis contrã: veritates perpetuæ, vt hominẽ esse animal rationale, quatuor & tria esse septẽ, que ait Aug. antequam fieret mundus, vera fuisse, non subduntur æternæ legi: ergo conclusio non est vniuersalis. Probatur antecedens: per nullã potentiam aut vera esse ceperunt, aut desinere esse vera p̄nt: ergo non reguntur illa lege. R̄ndetur. Primum, in hoc sunt à Deo dependentia, q̄ existere in rerū natura ceperunt per diuinam creationem, & per annihilationem p̄nt esse hoc existentia amittere: nã quantum ad huiusmodi existentiam re vera creature sunt. Attamen quantum ad perpetuã veritatẽ, q̄ dicit connexionem indissolubile prædicati ad subiectum, ea p̄cisa ratione procedunt ab æterna veritate qua radius luminis perpetui à perpetua luce: veluti hominẽ esse risibile, germẽ illius est quod est esse rationale. Excepimus autem Deum ac diuina ab hac subiectione æternæ legis propter rationem supra factã: quia vbi nihil excogitari potest inæqualitatis, neq; cõminisci quidquam possumus subiectionis. Quare filius & si à patre procedat, nullatenus ei subditur, nisi inquantū homo: quia, s. ratione minor est patre. vnde 1. ad Corin. 1. Pau. subiectus erit Deo patri, cū tradiderit ei regnū. Quod si quis de voluntate pariter diuina argumetur. Quidquid est rationale rationi subditur: voluntas diuina est rationalis, lex autẽ eius est summa ratio, vt dictū est: ergo voluntas eius eidẽ rationi subditur. Perdoctẽ S. Tho. r̄ndet de diuina voluntate bifariã nos loqui: vno modo secundū suã, in qua subsistit, naturã: & sic nõ est tã propriè rationalis, q̄ ipsa ratio per essentiam. rationale, n. participationem dicit rationis. Altero modo, quantum ad illa quæ circa nos disponit: & in ordine ad tales effectus conceditur esse rationalis: quia cuncta secundū suam rationem ordine dispensat & administrat. Secunda conclusio: omnes creature irrationales insensibilesq; & vitæ expertes, quæ continuò mutabilitatis fluxu oriuntur & occidunt, æterna Dei lege aguntur. Hanc S. Tho. dilucidat per intercapedinem inter humanam diuinamq; legem, quam sic expositam accipito. Creature irrationales, quia nõ agunt per cognitionem finis, nequaquã se in ipsum mouent, sed impulsæ aguntur ab alio. Quapropter cum homo legem subditis non ponat nisi regulã eorum mentibus sigillãdo, per quã se moueãt, fit vt eius leges non se extendant nisi ad homines rationis participes. Cætera vero humanis actionib. suis mouet & gubernat, nempe fræno & calcaribus: & reliqua inanima, per alia instrumenta. Ridiculus enim esset qui iumentis legem præscriberet quando & quomodo debeãt comedere, dormire, arare, currere &c. At multò magis stupidus, qui herbis crescere imperaret: aut arboribus fructus ferre: aut lapidi quo se pacto in ædificio collocaret. Tum etsi cicures animantes, vt canes & simiæ, soleant instar quadantenus legis ad iocos assuescere: Deus autẽ nõ solum regulã tam rationali, quàm intellectuã creaturæ mente imprimit, qua se moueant, verum & toti rerū vniuersitati suos indidit. appulsus & instinctus, quibus aguntur in suos singulorum fines: vt ap̄ ad mellificiũ: hirundini ad struendum nidũ: & terrã proferendi fruges: & reliquis suas pariter virtutes agendi. De quo rerū omnium instinctu & virtute

Psalm. 48. tate intelligitur illud Psalm. Præceptum posuit & non prateribit. Ex quo fit, Deum non omnia par- modo administrare ac disponere, sed actiones hominum & angelorum per regulas quibus se in fine moueant: reliqua verò per virtutes & instinctus quibus mouetur. In quibus & homines connumerā di sunt quantum ad naturales actiones: vt sunt nutritio, & augmentatio, & similes. Tertia conclusio. Actiones humanæ, videlicet liberæ, omnes subiiciunt legi æternæ: ac longè melius ac perfectius sub eius ordine comprehenduntur, quam reliquo delectioris ordinis. Conclusio hæc patentior est, quam præcedentes. Actiones enim humanæ sunt quæ ex cognitione finis prodeunt, in ipsumq; referuntur ex vtraque autè parte, s. tam cognitionis quam appulsus, subternuntur æternæ legi: ergo perfectius quam alij illi subduntur. Probatur secunda præmissa. Veritas omnis (vt supra dicebamus) participatio quædam est veritatis sempiternæ, diuinæ, ac subinde quæcunq; cognitio finis. Præterea sicuti ceteris rebus ad suos fines, sic homini, immo præstantius indita est à natura, quæ opus Dei est, inclinatio quædam & pondus ad id quod legi æternæ consonat. Sumus. n. (vt 2. Ethic. Arist. docuit.) ad virtutes nati: hoc inquam natiuum est rationali creaturæ, vt secundum rationem viuat: ergo tam secundum cogni- tionem, quam secundum propensionem in bonum, liberis motibus necessarias, actiones humanæ substratæ sunt æternæ legi. Est tñ discriminem inter iustos atq; iniquos: q; in malis ac prauis vtrunque principium corruptum ac deprauatum est. Nam & sydy agnitionis naturalis terrenis affectibus tene breicit, & naturalis affectio boni corruptis habitibus obteritur ac debilitatur. Tamen neutrum pr- sus extinguitur. In bonis autem ac iustis, cum nemo hoc nomine, nisi qui in gratia Dei agit, dignus sit, vtrunq; augetur ac vegetatur. Nam & naturali lumini adhibetur fidei radius & naturali inclina- tioni speciale Dei auxilium. Quo fit vt quantum ad actionem longe perfectius ac excellentius iusti subiiciantur æternæ legi quam iniusti. Consideratè hoc tamen S. Tho. adnotauit, quod quanto defi- cientius atque imperfectius per actionem se summittunt imperatrici legi æternæ, tanto per passionē atrociori subiecti sunt eidem vltic: Nam quantum facere omiserunt in meritis, tantum in tormen- tis patiuntur acerbis. Vnde August. libe. de catechizandis rudibus: Deus, inquit, ex iusta miseria ani- marum se deserentium conuenientissimis legibus inferiores partes creaturæ suæ nouit ordinare.

Ad primū argumen- tum. Ad primū argumentum responderetur quod etsi necessaria aliter per naturam se habere nequeant, tamen & producta sunt & annihilari à Deo possunt. Præterea & quod à sua natura neque deficere neque deuiare possint: cohibitio est & coercitio legis æternæ. eadēque multo vehementior quam cohibitio voluntatis humanæ, quæ à tali lege exorbitare solet. Secundi autem conclusio conceditur: nempe in diuinis nihil esse subiectum legi: sed cuncta esse eandem per essentiam legem. Ad tertium responderetur quod brutis & insensibilibus rebus, quantum ad sua naturalia opera, promulgatur lex æ- terna per sigillationem instinctuum & virtutum ad agendum: sicuti nobis promulgatur lex naturalis per conignationem luminis in mentibus nostris. Sed tñ quantum ad earundem rerum vsus homi- nibus posita est lex, qua debent illi vt. Et per hoc responderetur ad secundam partem eiusdē argumen- ti. Nam etsi creaturæ irrationales rationem humanam non participant, vt possint humanis legibus ob- temperare: participant tñ rationem diuinam quæ latius patet. Vnde sicuti membra dominio despo- tico obediunt animæ, vt auctor est in Poli. Arist. sic res irrationales obediunt Deo. Hoc tñ verū est q; quia non sunt per se rationis compotes, instinctus illis impressi non habent propriam naturam legis velut in nobis lex naturalis. Ad quartum responderetur q; nec monstra neque casualia præter ordinē diuinæ regulæ accidunt: sed dicitur monstrum respectu causæ particularis quæ rem integram intē- debat: & casuale respectu hominis, cui præter intentionem imprudenti ac nescienti contingit: diuinæ autem rationi causæ ipsæ monstrorum & casualium prospectæ sunt. Quare Deo nihil est casuale nec fortuitum. Ad quintum autem iam responsum est, hominum tam iustorum quam iniquorum a- ctiones diuinæ legi subditas esse. Quod autè adducitur, Qui spiritu Dei aguntur, eos nō esse sub le- gi dicto audientes sunt, atq; ad eō spiritus sancti ductu potius quam legis coactū viuunt, quasi à le- gē liberi: Vnde illud, Iusto nō est lex posita: & illud 2. Cor. 3. vbi spiritus Domini, ibi libertas. Ad aliud autem de carnis prudentia itidem concessum est iniquos, quantum ad actiones, nō subiici diuinæ le- gi imperanti, recidere tñ per passiones in eandem vindicantem. Ad sextum demum responderetur q; cum eisdem causis res & moueantur in finem & in ipso conseruentur, consequens fit vt non modo in hac militantium vita, verum & in alia omnes sap eadem diuinā lege degant: nempe dum beati seu homines cōsideres, seu angelos, illa sempiterna felicitate diuina ordinatione perfruantur: damnati ve- rō tam demones quam homines in illis carceribus ordinationem diuinæ iustitiæ perpeffi durent.

QVAESTIO QVARTA DE LEGE NATVRAE.

S. Thom. 1. 2. quæst. 49.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex naturalis sit habitus in nobis existens.

Primum argumētū partis ne- gatiuæ. **P**OST legem æternam consequitur vt de aliis, quæ ab illa deriuantur dicamus. Et primū hac quæstione quarta de lege naturæ. Atque hoc primo articulo de eius substātia, an sit ha- bitus nobis inhærens. Arguitur ergo contra id quod supponitur, Lex æterna secundū Au- gust. lib. 1. de libero arb. vlt, qua iustum est vt omnia sint ordinatissima; ergo per illam satis homo

homo, abundeq; gubernatur: cum ergo natura in superfluis non redundet, nō opus est nobis alia lege præter æternam. Secundò arguitur, Homo aliter in suum finem tendit quam bruta, vtpote qui se in fi- nem libere mouet per eius cognitionem, rationis ductu. bruta autē nulla se ratione agunt, sed agunt naturali instinctu: ergo homo non mouetur lege naturæ, sed tantum bruta. A parte autè affirmatiua quæsi arguitur tertio quod sit habitus. Tria (vt 2. Ethicor. auctor est Philosoph.) sunt in anima no- stra. s. potentia, habitus, & passio: lex autem naturalis neque potentia est, neque passio, vt liquidò con- stat: quia tam potentia quam passio indifferens ad cōtraria est. s. ad bonum & malum: lex vero dictamē boni est: ergo est habitus. In contrarium autem est quod vt supra quæstione prima ostendebamus, lex est rationis dictamen: quod sonat actum, videlicet hoc aut illud faciendum est.

Ad quæstionem hanc tribus conclusionibus responderetur. Prima, Lex naturalis in mentibus no- stris insculpta est & impressa. Probatur, Lex quæ (vt dictum est) regula existit & norma actionum no- strarum, duplex (vt dicebamus) habet subiectum. Inest enim & in regulante, & in regulato: in altero tanquam mouente & in altero tanquam moto: actiones autem humanæ (vt proxima quæstione de- finitum est) subduntur legi æternæ: ergo Deus, qui cuncta suauiter disponit, veluti naturæ auctor im- pressit mentibus nostris lumen, per quod legē eius æternam participātes, actiones nostras ad debitum finem quod suapte natura feruntur, dirigeremus. De quo lumine David interrogantibus, quis ostendit nobis bona, ad Deum conuersus, respondet: Signatū est super nos lumen vultus tui. Dicitur enim significantissimè Dei vultus, lumen suæ sapientiæ & rationis facies, per quam, sicuti homo de vultu co- gnoscitur. Hæc autē naturalis impressio appellatur lex naturalis. secundum illud Pauli ad Ro. 2. Gētes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt. Vbi glo. si non habent legem scriptam ha- bent tamen legem naturalem, qua quilibet intelligit, & conscius est quid sit bonum & quid malum. Paulus. Secunda conclusio. Lex naturalis neque potentia neque passio est, neque secundum substantiam est habitus. Conclusio est sancti Thom. 1. 2. q. 94. quam quia rari percipere curant, rari credunt. Arbitran- tur enim vulgo recentiores Philosophi habitus intellectuales esse propositiones ac iudicia habitualia: ob id quod ex assensibus frequentatis relinquuntur habituales assensus, quibus postea efficiantur ac- ctuales. Sed re vera Philosophia hæc non est sincera: quoniam habitus non est iudicium, sed qualitas quædam & virtus eliciendi iudicia. Ex hac ergo veritate probatur conclusio nostra. Lex est dictamen (vt supra dictum est) quod ratio de agendis constituit: vt Non furandum, Non mœchandū &c. Ve- luti iudicia speculatiua, sunt etiam opus intellectus, habitus autem (vt diximus) neque est iudicium neque propositio, sed virtus talia efficiendi, lex ergo non est habitus per essentiam: sed dictamen quod formam habet præcepti. Ex quo fit legem naturæ non esse idem quod synderesis. Hanc. n. idem Do- ctor sanctus. 1. p. q. 79. docuit esse habitum: nempe virtutem mentis quæ nos inclinat ad assentiendū principiis practicis: sicuti habitus intellectus propensio & appulsio ad assentiendum principiis specu- latiuis. Atque hac ratione synderesis dicitur instigare ad bonum & murmurare de malo. In summa, si cuti habitus intellectus non est principiorum collectio, sed virtus assentiendi illis sic neque syndere- sis est lex naturalis, sed est virtus assentiendi illis principiis ac dictaminibus practicis, quæ sunt lex na- turalis. Vnde vbicunq; legatur synderesis esse lex intellectus nostri, vt est apud Basilium, intelligen- dum est non per essentiam, sed quod synderesis est habitus continens legē naturæ: quippe cuius vir- tute principia illa iudicamus. Hęc in gratiam eorum dixerim qui Physicæ meditationi dediti sunt: Se- cunda conclusio. Lex naturalis inest nobis per modum habitus. Probatur. Præcepta naturalia non so- lum actu à ratione considerantur, dum actu quis præcepit, aut præceptū auscultat: sed per modum ha- bitus, hoc est, per modum permanentis in absentia actus. Itaque sicuti scriptura sacra dicitur fides no- stra: quia est collectio eorum omnium quibus per habitum fidei assentimus, ita collectio principio- rum agendarum rerum dicitur habitus: quia virtute synderesis illis assensum præbemus. Quod si quæ- ras quidnam est hoc quod per modum habitus permanet præter synderesim? Responderetur, esse spe- cies in memoria derelictas. Contra hoc tamen Philosophiæ studiosus insurget. Lex naturalis indita est nature nostræ in ipsa eius conceptione: tunc autē nullę ingenerantur species rerum, sed illas post- modum sensuum adminiculo acquirimus. Responderetur propterea legem naturæ dici nobis à natura inditam & impressam, quod apprehensis terminis boni & mali illico virtute synderesis intellectus ef- format iudicia hæc & dictamina: Bonum est amplectendum, & malum repudiandum, ac similia, quæ. s. eiusdem intellectus lumine innotescunt. Quare nulla opus fuit specierum infusione: sed illę postea nullo negotio acquiruntur. Emergit nihilominus argumentum aliud contra hanc synderesis impres- sionem. **Habitus enim** (vt in lib. de bon. coniu. auctor est Augustinus) est quo aliquid agitur cum o- pus est: synderesis autem non est huiusmodi, quoniam paruu ante vsum rationis, neque vero damna- ti vt possunt naturalibus principiis. Responderetur, Augustinum solum depromere habitus naturā, vbi non impeditur. Nihilominus quando ratio ligata est, vt in dormientibus, nequit habitus suo fungi munere. De hac autem synderesi, de quæ habitu intellectus erga principia speculabilia per se nota vin- ci hoc sepè argumento solo, quod non sint qualitates ab intellectu distinctę. nam habitus ad hoc ad- hibentur, vt cum potentia indifferens sit ad duo contraria, determinetur per eisdem & coarctetur ad vnum. Hoc enim pacto appetitus concupiscibilis per temperantiam determinatur ad bonum virtu- tis: intellectus autem per se ipse determinatus est ad illa quæ lumine naturali sunt nota: vtpote qui suapte natura tales veritates amplexatur: non ergo opus habet aliqua qualitate vestiri, sed ipse forsan inclinationes naturales dicuntur inditi habitus. Cui autem oppositum probatius fuerit, aliam ratio- nem meditetur. At iam plus iusto in Methaphysicam mergimur.

Ad primū argumentum responderetur, quod etsi æterna lege gubernemur, id tamen fit per naturam
Soto, de iustitia & iure. b 2 natur

Secundum.

Tertium.

Prima con- clusio. Suadetur conclusio.

Psalm. 90.

Paulus. Glossa.

Secunda cō- clusio.

S. Thom.

Iuniorum placitum.

Probatio cōclusionis

Corollariū.

S. Thom.

Secunda cō- clusio.

Probatio.

Quæstio in- cidens.

Solutio:

Obiectio:

Responsio.

Altero ob- iectio.

August.

Solutio.

Ad primū argumen- tum princi-

pale.

naturalem, quæ participatio illius est: sicuti lux Solis per lumen nos nobis irradiatum illuminat: igitur cum lex naturalis non sit ex æquo ab æterna distincta, sed eius participatio, nequaquam superfluit. Ad secundum, concessio antecedenti, puta quod nos libere, bruta verò naturaliter moueantur, negatur tamen consequentia, dum infertur hominem non moueri lege naturali: nam actionū libertas in aliquo principio naturali fundatur: nihil enim homo appetit nisi sub ratione boni: nempe illo subnixo naturali principio. Bonum est appetendū, Attamen propositio hinc bono secundum rationem, inde altero sensuali, libere potest quod maluerit alteri præferre. Quin verò (vt proxima quæstione dicemus) inde Lex naturalis in nobis, præ brutorum instinctu, legis rationem habet, quæ ratione nos ipsi ducimur: illa verò per impetum forinsecus aguntur. Ad tertium respondetur quod Arist. loco illo Ethic. 2. non recensuit omnia quæ insunt in anima: quia nihil de actu vel intellectu vel voluntatis, nec vero de speciebus meminit: sed tantum connumeravit principia, quorum virtute intellectus operatur: Lex autem naturalis non est talis virtus, sed opus ipsum scilicet rationis dictamen, quæ modo exposto per modum habitus inest.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex naturalis plura contineat præcepta.

CONSEQVENTER articulo secundo interrogat S. Tho. vtrum lex naturalis plura contineat præcepta. Quem titulum qui oscitanter audierit, ridiculam iudicabit quæstionem: nam cum Decalogus aliaque illi multa annexa præcepta à lege naturæ ortum ducant, quisnam ambigere poterat plurima esse præcepta iuris naturalis? At verò S. Tho. meditare vbiq; sicut Philosophiam loquitur. Præcepta, n. illa absolutè dicuntur legis naturæ, quæ illius sunt propria quatenus ab humano diuinoque iure distinguitur: nempe illa principia quæ nullo indigent discursu, sed per se sunt lumine naturali nota. Illa videlicet de quibus modò definitum est, esse nostræ naturæ congenita. De his ergo non est vanum quærere quæ sint plura. Arguitur, n. non esse nisi vnū. Lex (vt supra dictum est) in genere præcepti collocatur: si ergo plura sunt præcepta naturæ, plures sunt eiusdem leges, cum tamen vno non ponamus nisi vnā legem naturæ. Secundò arguitur. Humana natura est vna, vnāque; humani generis ratio: ergo vnicum est primum eius præceptum. Quòd si dixeris præcepta multiplicari secundum naturarum numerum ex quibus homo constat, vt aliud sit eius naturale præceptum inquantū est ens, aliud inquantū animal atque; aliud inquantū homo: tunc inde sequeretur, ea et quæ ex inclinatione concupiscibilis appetitus nobis contingunt, ad legem naturæ pertinere, quæ cum intra rationis lineam non contineantur, absurdum videretur. Tertio arguitur contra præcepti nomen. Lex nulla obligat nisi quæ ratione à superiore edicitur: natura autem non est nobis superior nec iudex noster, sed Deus atque; eius ministri homines: ergo lex naturæ, nisi adesset diuinum ius aut humanum, nullā haberet vim obligandi, vt eius transgressio esset peccatū. In contrarium est quod perinde se habent huiusmodi præcepta legis naturæ circa principia agibilia, vt principia in speculabilibus: sed hæc sunt plura, ergo & illa.

Ante quæstionis huius responsum, cum iam præmonitum sit sermonem hic haberi de præceptis legis naturæ, non quibuscumque, sed propriis puta quæ nullo discursu, vt ius humanum, nec superiori reuelatione, vt diuinum indiget: sed per se ipsa nota sunt, adnotandū est dupliciter dici propositionem per se notam, vno modo, secundum se: & altero, relatione ad nos. Illa, n. propositio est priori modo per se nota, cuius prædicatū est de intrinseca ratione subiecti: vt Deus est, homo est rationalis. Etenim qui naturam subiecti penetraret, nullo indigeret medio vt propositionis veritatem deprehenderet. Quo ad nos verò tales propositiones non sunt per se notæ: quoniam extremorum naturam non plenè percipimus. Vnde iuxta sententiam Boëtii in lib. de Hebdom. Quædam sunt propositiones simpliciter per se notæ, quippe quarum termini omnibus sunt patentes: vt omne totū est maius sua parte. Aliæ verò sunt per se notæ solis sapientibus, qui terminos percipiunt, vt Angelus non est circumscriptus loco.

Intelligenti namque non esse corpus, illico patet nullo circūscribi loco. Ad propositum descendendo sicuti primum quod rationi speculatiuæ offertur, est ens (hoc, n. de rebus vniuersis primum percipimus) sic primum quod rationi practica de appetibilibus & agibilibus offertur, est bonū: nam sicuti primum obiectum intellectus est ens, sic & primum voluntatis, est bonum. Quare sapienter Philosophus Ethicorum initium ab hoc sumpsit principio: Bonum est, quod omnia appetunt. His præiactis duabus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior est: præcepta propria naturalis iuris, hoc est prima per se nota principia, sunt plura. Probat: principia naturalia (vt nomen auribus intonat) sunt illa quæ natura nobis impressit: natura autem hominis ex pluribus partialibus constat. Est enim ens, quæ vtique natura communis illi est cum vniuersis rebus. Mox est cum viuentibus viuēs, deinde inter animalia animal, ac demum homo, ergo sicut omnes hos naturæ gradus peculiariter habet prima præcepta. Exempli gratia, quatenus est ens, hoc est generalissimum ei omnium præceptorum: Bonum est expetendum & prosequendum, malum autem respuendum ac fugiendum. Hoc enim præceptum cunctis mundi rebus commune est, idque; adeo omnium finis appetibile in quod suauissima omnia tanquam in primum principium reducuntur: sicuti in speculabilibus, quodlibet esse aut non esse, vt 4. Meta. tex. 9. auctor est Arist. Mox quia primum naturalium bonorum est, esse, inde statim cadit particulariter aliud principium quod est, esse proprium cuique; conseruandū est. Omnia enim appetunt se conseruare, suisque; contrariis obistere. Et ratio est illa generalis: quia illud est cuique; bonum: hoc vero malum, Neque; alia expetenda est causa: siquidem hoc (vt modo dicebamus) est primum principium in quod omnes appetitiones resoluntur. Quicquid enim homo vel quæuis res mundi appetit, id concupiscit sub ratione

ratione boni, vel veri, vel apparentis. Atque hoc vtique appetitu hominem, cum sit omnium perfectissimus quæ sub cælo sunt, inferiorem ceteris modo quodam video, eo quod ex duabus constet diuersis naturis. Nam res vniuersæ id solum bonum appetunt, quod illis verè est bonum: homo verò illud est, quod licet sensui est bonum, rationi tamen, quæ sua est natura, existit malum.

Deinde descendendo deriuatur aliud principium legis naturæ ac præceptum hominis in quantum est animal, quod ad commixtionem masculi ac femine attinet. Hic, n. existit animalibus peculiaris modus conseruandi speciem. Nam etsi in arboribus, vt in Palmis & Lauris quædam deprehendatur imago masculi & femine, atque in herbarum quibusdam: tamen veram masculi feminationem in solis animalibus agnouit Philosophia. Ex his demum trahitur aliud principium hominis in quantum est rationalis, quæ vtique ratione inclinationem habet ad cognitionem Dei ac virtutis bonum. Ex quo rursus ei conuenit appetentia ad societatem: & ciuitatem, vnde illud: Id facias aliis quod tibi fieri vis: idque ne facias: quod non tibi vis fieri. In summa: generalissimum illud, bonum est appetendū ac malum repudiandum, in homine fit peculiare legis naturalis principium. s. honestum virtutis bonum exoptandum est & amplectendum contrariumque vitiorum malum refellendum, vt ad felicitatem perueniatur. Secunda conclusio. Lex naturalis nihilominus est vna: Probat: quia vnitas legis à fine delimitur: est autem horum præceptorum, vt vnum principium, quod est ratio: ita & finis vnus & scopus, qui (vt dicimus) est bonum in genere. Per hæc ergo iura tam Canonica, quam Ciuilia innotescent, quæ de iure naturali loquuntur. Isidorus, n. (vt habetur distin. 1. can. ius naturale.) nihil de generalissimo meminit, quod rebus vniuersis commune est: sed de illo tantum quod est commune omnium nationum, vt viri & femine conuenticio. Quamuis & hoc certius expressit Ius ciuile. instit. de iur. nat. & ff. de iust. & iure. scilicet: ius naturale est quod natura omnia animalia docuit. Doctrinā, n. appellat naturalem instinctum à natura inditum. Alioquin docere proprie discursum denotat rationis, quod ad ius gentium proprie attinet & ad ciuile.

Ad primum igitur argumentum responderetur non esse idem prorsus præceptum quod lex. Diximus enim legem esse quid vniuersalius: quare ratione vnus finis & principii, plurium præceptorum collectio & ordo pertinent ad vnā legem: sicuti tota scriptura sacra ad vnā fidem. Ad secundum autem conceditur, inclinationes omnes, etiam appetitus sensitiui ad legem naturæ pertinere, ratione tamen diuersa, nam quatenus considerantur, non vt rationi obediens, sed tendentes in sua sensualia obiecta, dicuntur præcepta naturalia ea ratione qua in brutis: sed quatenus ratione gubernantur, sunt peculiariter præcepta hominis. Ex quo fit quod in homine, vt duæ sunt nature diuersæ, sic & duæ leges: sed quia sensualis sumitur à genere animalis quæ materialiter se habet in homine respectu rationis naturæ quæ est eius forma, speciem constituens, inde fit quod peccata omnia, quia sunt rationi contraria, licet sint secundum sensualem naturam, dicantur simpliciter contra naturam hominis, vt cap. 4. de diu. nom. auctor est Dionysius. Ad tertium argumentum, quod præcipuum est, per distinctionem responderetur. Enimvero in prauis moribus, licet re vera connexa sint ambo, duo tamen considerantur. s. ratio mali, & ratio culpæ. Et quidem ratio naturalis mali, etiam si per impossibilis cogitationem loquendo nec Deus esset neque alius superior, solus ipse peruersus rationis ordo esset causa vt homicidium & furtum & similia essent mala moralia: sicuti claudicatio est malum naturale: quia obliquitas est à gradiendi regula. Attamen ratio culpæ, quæ dicit inimicitiam & supplicii meritum, non intelligitur nisi vbi est superior cui obedire tenemur. Vnde optimè definit Augustinus peccatum per hoc quod sit contra legem Dei. Responso ergo argumenti est quod sola quidem natura obligaret vt transgressio esset mala, licet non culpa: veruntamen quia natura effectus est Dei, lex quæ naturalis deriuatio diuinæ legis æternæ, sit vt præcepta naturæ obligent vt transgressio eorum sit, non solum mala, sed vera culpa.

ARTICVLVS III.

Vtrum omnes virtutes actus sint de lege naturæ.

DVABS conclusionibus superioris articuli duos alteros adhibere opere prætium est, vt inspiciamus: tum qualiter ex illis principiis naturalibus virtutes omnes veluti earum conclusiones promanent: tum etiam quo pacto vna sit lex naturæ, eademque apud omnes. Interrogatur ergo in hoc tertio articulo, Vtrum omnes virtutes sint de lege naturæ? Arguitur enim à parte negativa. Lex æterna iam supra constituta est origo & fons omnium legum, virtutes autem lege aliqua diriguntur: omnes ergo inde virtutes ortum ducunt: sed lex naturalis alia est quam æterna: ergo actus virtutum non sunt omnes de lege naturæ, sed de lege æterna. Secundò arguitur: quæ sunt secundum naturam cunctis conueniunt, quippe cum vna sit omnium natura: virtutes autem non omnes omnibus congruunt: nam abstinencia & inedia quæ vni est temperantiæ moderatio, in altero qui imbecillior est, eidem aduersatur virtuti: ergo non omnes virtutes sunt eiusdem legis germina. Eo vel maxime quod lex omnis (vt dictum est) in commune bonum ordinatur: virtutes autem quæpiam, vt temperantia, non ordinantur nisi in particulare bonum personæ. Tertio, officia quæ secundum leges ciuiles fiunt, sunt verè virtutes: leges autem ciuiles non sunt eadē apud omnes: nam optima quæque respublica suis peculiaribus legibus communitur: illæ ergo virtutes non legis naturæ, quæ vna est apud omnes, sed iuris humani sunt. Quarto arguitur. Lex Diuina, vt Euangelica, non descendit à naturali quippe qua excelsior est: ergo virtutes illi conformes, vt susceptio baptismi & sacramentalis confessio, neutiquam dici possunt de lege naturæ. Quintò, si virtutes omnes humanæ riuli essent ac conclusiones iuris naturæ, cōsequēs protinus fieret cuncta vitia contra naturam esse: sunt autē quædam, quæ peculiariter censentur contra naturam: non ergo omnes fiunt secundum legem naturæ. In contrarium autē est sententia

Damaſce- nus. **In quo ſen- ſu diſſera- tur quaſtio propoſita.** **Diſtinctio virtutis.** **Prima cō- cluſio.** **Cicero.** **Secunda cō- cluſio.** **Prima ra- tio.** **Secunda ra- tio.** **Ariſtot.** **Ad primū.** **Ad ſecun- dum.** **Ad tertiu.** **Ad quar- tum.** **Ad quintū.**

tia Damasceni lib. 2. ubi ait, virtutes omnes esse secundum naturam: vitia vero uniuersa contra naturam. Ad eundem modum quo supra definitum est, leges omnes ab aeterna deriuari, eidemque subinde actiones humanas subdi, disputamus modò an virtutes omnes humanae ad normam naturalis legis fi- ant? Et seruit quaestio haec ad explicandam radicem distinctionis virtutum de lege naturae, & de huma- na, & de diuina. Est ergo hic s̄m argumentorum exigentiam opus distinctione. Virtus enim & secun- dum eius generalem rationem ac formam considerari potest, & secundum particulare obiectū. Vir- tus inquam inde habet generalem virtutis formam & nomen quod opus est secundum rationem. Et iuxta hanc cōsiderationem constituitur hic prima conclusio. Omnes humanae virtutes sunt secundū hominis naturam. Probatur: Virtus est nihil aliud quàm habitus operatiuus secundum rationis nor- mam: naturalis autē hominis propensio, in quantum est animal rationale ad operandū tendit secundū rationem. Nam cum forma, à qua res speciem fortitur, tribuat ei naturalem inclinationem, sit vt sicut grauis natura est secundum suam formam ad centrum cadere, natura verò ignis, secundum suam sur- sum ascendere: sic natura animalis, cuius anima rationalis exiit: sit secundum rationem viuere. Vn- de Cicero lib. 2. de Inuen. Virtus, inquit, est animae habitus, naturae modo (hoc est ad naturae modū) cō- sentaneus rationi. Et de offic. lib. 3. Magis inquit, secundum naturam est virtus, puta comitas, iustitia, liberalitas, quàm voluptas, quàm vitia, quàm diuitiae. Denique virtus nullo significariū pacto defi- niri potest (vt i. de legib. ipse ait Cicero) quàm quòd sit perfecta & ad summum perducta natura, &c.

Secunda conclusio: si virtutum actus secundum earum materias & species contempleris, non omnes sunt de lege naturae. Prima statim huius conclusionis ratio est haec: Lex humana à naturali, vno om- nium consensu, distinguitur: virtutes autem ratione generali sunt oēs de lege naturae, vt priori cōclu- sione patet: necesse ergo est virtutes legis humanae, & illas quae sunt legis naturae ratione peculiariū obiectorum distingui quibus sortiuntur species. Probatur autē secundo, vt legitima pandatur causa. Illae virtutes dicuntur de lege naturae, ad quas statim natura inclinatur, non solum tanquā ad prima prī- cipia, verum tanquā ad conclusiones ex eisdem principiis absq; humano discursu pullulantes: illae autem sunt humanae, quae secundum leges pro temporum, locorum, ac negotiorū varietate humana ratione inuētas, fiunt. Peruia sunt exēpla. Praecepta Decalogi sunt de iure naturae: nā ex illo principio quòd bonum est diligendum, atque ex altero quòd vnaquaeque res suum esse & vitam diligit, statim absque longo rationis discursu prodeunt praeccepta primae tabulae. s̄ q̄ Deum Optimum Maximum, cuius beneficio & seculari vita donati sumus, & sempiternam expectamus, amemus, neque eum iu- randi abusu contemnamus, sed feriatis diebus colamus & veneremur. Ex alio autem, Id facias aliis quod tibi fieri vis: idque ne facias, quod tibi non cupis: deducuntur mandata cuncta secundae tabulae, quae omnia in officiis iustitiae posita sunt. Quare (vt infra dicemus) nulla super his fieri potest dispē- satio, nullaq; obtendi excusatio per ignorantiam. Sed haec inferius sunt emunctius perpendenda. Prae- ter haec autem s̄m diuersas rerum circūstantias humana ratio diuersas excogitauit leges. Vt post naturam corruptam ius gentium fecit rerum diuisiones: & vna quaelibet res publica pro sua gētis, ac loci qualitate instituit suas leges: vt puta praescriptionis, venditionis, aliorumq; humanorum contra- ctuum: ad quae non nuda natura primā inclinabat. Haec duo scitē Aristot. dignouit Ethic. 7. vbi distin- guit iustam naturalem ac legitimum, puta humanum seu ciuile: nempe quòd naturale sit quod vbiq; vim habet eandem, non quia videtur, vel non videtur, id est, non quia humana ratio ita de circūstan- tiis ratiocinatur: ciuile autē quod à principio nihil refert sic an aliter habeat, cum verò positū fuerit re- fert: quale est, mina captiuos redimi, vel caprā Diis, sed nō duas oves mactare. Idem de legibus eccle- siasticis, vt pote de delectu ciborum, deq; his aut illis diebus festiui ter feriandis. Tamen his institutis ius diuinū radices iecit. Haec in genere dicta sint, in quaestione proxima & subsequētib; collimāda.

Ad primum igitur argumentum respondetur minimē secum pugnare q̄ leges omnes ab aeterna di- manent, & tamen virtutes humanae sint de iure naturae, quatenus omnis virtus rationi cōcors est: nā lex naturalis non est ab aeterna diuersa, sed eius participatio. Ad secundum autem respondetur quòd etsi diuersae virtutes diuersis congruant personis, omnes tamen pensatis circūstantiis fiunt secundū rationem: atq; hac generali causa censentur de iure naturae. Neque obstat aliquas ordinari in bonū personae: nam in indiuiduis conseruatur bonum vniuersale naturae. Per rectum enim eduliorum vsū ac venereorum sustentatur natura. Et praeterea per particulares virtutes sit ad communē felicitatem progressus. Ad tertium respondetur, Quòd etsi virtutes humanarum legum secundum suum genus s̄ quia secundum rationem fiunt, dicantur de lege naturae: simpliciter tamen appellantur de lege hu- mana: quia vnumquodque à sua atoma specie denominatur. Et ad eundem penē modū responderetur ad quartum. Virtutes enim conformes diuinā legi non dicuntur simpliciter de lege naturae, sed po- tius supernaturales: licet quodam pacto etiam secundum genus dicantur de iure naturali. Nō quidē sicuti humanae, quia lex diuina nullatenus deriuatur à naturali, sicut humana: sed quia ratio naturalis diuina luce illustrata quodam modo etiam inclinatur ad virtutes diuinas. Supposito enim q̄ homo sit creatus ad felicitatem supranaturalem, consentaneum rationi est, vt officiis etiā exerceatur suprana- turalis legis. Ad quintum respondetur secundū superiorū doctrinam. Etenim cum in homine duplex sit natura: altera propria, quae est secundum rationem viuere: altera vero generica, scilicet cunctis ani- malibus communis, quae est, per commixtionem maris & foeminae speciem propagare: consequitur vt sicuti omnes virtutes secundum propriam naturam nostram, hoc est secundum rationem fiunt, ita & omnia vitia sint contra naturam, hoc est contra rationis praescriptum. Attamen ea quae non so- lum contra rationem nobis propriam patrangur, verum & contra genericam naturā animalium, di- cuntur per antonomasiam contra naturam. Itaque simplex fornicatio est cōtra naturam, hoc est, con-

tra

tra rationem, quae dicitur parentibus cognoscendas esse proles, vt debitē ab illis educantur, & mo- ribus instituuntur, quod homini proprium est: nefandum verò crimen, eo insuper quòd inuicitur contra fundamentum generationis cunctis animantibus communis.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum lex naturae cunctis sit mortalibus vna.

NON satis est cōstituisse legem naturalem in singulis vnam esse, vt arti. 2. dictum est, nisi exploremus an eadem sit apud omnes. Arguitur enim non esse in toto humano genere eandem. Ait enim Gratianus in capite Statim Decret. ius naturale esse id q̄ in lege & in euangelio continetur: Euangelio autē non omnes obediunt (vt ait ad Rom. 10. Paulus) ergo lex naturalis non est eadem apud omnes. Secundo arguitur. Lex est secundum quum aliquid iustum esse dicitur. Aristot. autē 5. Ethic. cap. 7. ait nullum esse tam naturale iustum, quin aliquo mo- do sit apud diuersos variabile, nam & dextra manus natura validior est leua, & tamen in quibusdā hoc deficit. Tertiò, quòd cunq; bonum, ad quod natura propendet, ad legem attinet naturae: in- clinationes autem ac propensiones naturae vasta inter homines varietate distant: alij nanque ad honores nati sunt, alij ad voluptates, atque alij ad res alias: lex ergo naturae non est eadē apud om- nes. In contrarium autem est Iudor us lib. 5. quod quidem Decretum extat dist. 1. Ius naturale est commune omnium nationum: nam quod ff. de iustit. & iure. l. 1. scribitur, scilicet, ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit: non de iure tantum hominibus proprio, sed de coniunctiōe maris & foeminae generaliter intelligitur.

Ad huius quaest. enodationem recolenda est superior distinctio inter naturalia principia, atque eorum cōclusiones: secundum enim hanc distinctionem duabus conclusionibus facile respōdetur Prior est Lex naturalis quatenus ad sola principia extenditur, eadem est apud omnes mortales: nō modò quantū ad rectitudinis veritatem, verum & quātum ad cognitionē. Principia nanq; ratio- nis practicae similia hac parte sunt principiis speculabilium, quae vbiq; & inconcussa polent veri- tate: & lumine naturali perspicue clarescunt. Nusquā, n. vllus esse potest mortalium eousq; sylue- stris ac barbarus, si modò compos sit mētis, cui non sint huiusmodi veritates peruia: Bonū est ap- petendū ac malū vitandum. Id facias aliis, &c. ac reliqua, quas art. 2. denarrauimus. Posterior con- clusio: Lex naturalis quantum ad eius cōclusiones, etsi plurimum sit eadem apud oēs, & quantū ad rectitudinem, & quantum ad cognitionem: deficit tamen & respectu prioris, ppter particularia quorundā impedimenta, & respectu posterioris, propter rationis nubila quibus ob consuetudinē prauā excacatur. Demonstratio huius conclusionis sumitur ex discrimine inter rationē practicae & speculatiuae: nam etsi principiis vtraq; per se notis vtatur, non tamen simili ratiocinatione di- scurrunt. Etenim ratio speculatiua, quia circa necessaria plurimum ac potissimum negotiatur, pu- ta circa ea quae nequeunt aliter se habere, absq; vllō defectu veritatem comperit in conclusioni- bus, quā in principiis intuebatur. In ratione autē practica ex necessariis principiis discurretur ad con- tingentia, in quibus actiones humanae consistūt, necesse est quandoque defectus contingere: ac tanto plures quanto inferius ad particularia descenditur. Ex his ergo deducitur nostra conclusio: nempe quòd licet in conclusionibus demonstrationum speculabilium eadem sit rectitudo verita- tis apud omnes: in conclusionibus verò operabilium contingit quandoque defectus. Exempla pa- tent. Ex illo nanque per se noto principio, id facias aliis, quod tibi vis fieri, ratio practica elicit hāc legem. Deposito cum primum petetur, reddendum est. Quae quidem lex plurimum verum ha- beret: deficit tamen deficiente petitionis opportunitate ac rectitudine: puta dū qui penes te arma deposuit, furore correptus, vt faciat homicidium, ea repetit. Pari modo ex illo principio, in pace & tranquillitate hominibus viuendum est, quod cunctis tanquā per se bonum notissimum est: se- quitur hāc lex, abstinendum est armorum strepitu. Deficit tamen quando hostis rempublicā in- uadit. Similiter ex eodem principio colligitur lex, vt quisq; promissorum fidem seruet: deficit ta- men, dum causa emergit ob quam promissum implere turpe est. At quæris fortē vtrum quantum ad cognitionem earundem conclusionum, quippiam sit discriminis inter rationem practicae & speculatiuae. Nihil enim apparet quo differant, nam sicuti conclusiones practicae non omnibus sunt aequē notae: ita neque speculatiuae. Tam vera inquam est illa conclusio: Omnis triangulus habet tres angulos aequales duobus rectis, quàm illud principium, Omnes duae lineae, vbi cōcur- runt, constituunt angulum: tamen non est aequē nota. Respondetur. Haecenus nullum esse discri- men: differt tñ, quòd speculabilium necessariorū ignorantia accidit ob defectū doctrinae, scilicet: quia non didicisti: ignorantia verò in practicis contingit (vt dictum est) ex praua consuetudine ratio- nem obtenebrante. Ex his fit consequens postrema conclusionis particula: nempe quòd quanto conclusiones practicae magis ad particularia coaptantur, minus innotescunt. Patet exemplo. Ex illo principio: Id ne facias aliis, quod tibi nō vis fieri: proximē infertur mandatum illud Decalogi, Non moechaberis: nam id fieri non pōt sine coniugis iniuria: Si tñ rem arctius perstringas, videli- cet, Nec simpliciter fornicaberis: hoc licet illic pariter prohibeatur: tñ quia non habet connexam iniuriam, non est tam vniuersaliter notum, quin inter gentes incultas, licet non pessimē institutas, ignorari queat. Immo nescio an apud aliquos barbaros fidei nostrae incios, ignorantia esse posset prorsus excusatoria. Similiter ex eodem principio palam sequitur, Non falsum testimonium dices: q̄ cum iniuriam veter, omnibus est compertissimum. Si autem strictius inferas, Neque vllum pro- feras mendaciū: nō est ita notum. Immo inuehies in plebe qui putant iocosum & officiosum nul-

Soto, de iustitia & iure.

b 4 lam

Primum
argumentū
Gratianus.
Secundum
argumen-
tum.
Aristot.
Tertium.

Prima
conclusio.

Secunda
conclusio.

Demonstra-
tur conclu-
sio.

Discrimen
inter ratio-
nem practi-
cam & spe-
culatiuam.

Aperitur
exemplis
ratio.

Quaestio.

Responso.

lam afferre culpam. Atque hæc est ratio ob quam omnes prohibitions secundæ tabulæ, quo patē-
tiores essent: illorum sint expressè criminum, quibus iniuria proximis irrogatur. Tamen si ut homi-
nidij nomine omnis læsio prohibetur: sic & nomine adulterij omnis turpitudine: & nomine falsi te-
stimoniij omne mendacium. Præceptorum autem Decalogi ignorantia nulli mortalium excusari
vnam potuerunt, etsi sua scelera furo aliquo linirent. Sicuti illi qui religionis gratia contra in-
terdictum homicidij humana: cæde cogitabant Deos suos placare ac venerari. De quibus Psal. Im-
molauerunt filios suos & filias suas dæmonijs. Et Cicero in oratione quadam commemorat sua
ætate Gallicas gētes eodem ritu pollutas: eademque feralis immanitas fertur & populis Noui or-
bis esse solennis. Dæmones enim humani generis hostes illa cæcitate homines dementant, ut hu-
mano sanguine suam expleant inuidiam. Et Iulius Cæsar libr. 6. de bello Galli. narrat olim apud
Germanos latrocinia nullam habuisse infamiam, quæ extra fines cuiusque ciuitatis erant. Sed ta-
men facinori obtendebant quod iuuenes illo exercitio desidiam & torporem excuterent, bellisq;
se gerendis apparerent. De his autem in præsentiarum satis.

Cicero.

Cæsar.

Ad primū
argumentū

Ad secundū

Ad tertium

Ad primum igitur argumentum responderetur non esse Gratiani verba sic truncatè legenda. Ius
naturale est quod in lege & in euangelio continetur. Ac si doceat quicquid est in euangelio ad ius
naturale pertinere. Sed iunctum cum verbis sequentibus. Ius naturale est quo quisque iubetur id
facere quod sibi vult fieri, &c. id quod in euangelio continetur, ut verba hæc parentesis, sint, docēs ius
naturale plenè in euangelio contineri: non tamen id solum, sed & ius insuper diuinum. Ad secundum
quod est Arist. iam responsum. Non quidem principia naturæ, sed conclusiones nonnunquā defi-
cere. Ad tertium autē conceditur inclinationes naturæ quæ homini competunt, in quantum sen-
sibili animali, ad legē attinere fomitis: hoc est appetitus sensitiui originali iustitia destituti. Si au-
tem considerentur quatenus hominis sunt propriæ, tunc legi naturæ subduntur, puta rationi, cæte
rarum potentiarum moderatrici: quæ cunctos affectus debet intra suas lineas continere.

ARTICVLVS V.

Vtrum lex naturæ mutari aboleri ve possit.

Primum
argumen-
tum a par-
te negati-
ua.Secundum
argumen-
tum.

Isidorus.

Tertium.

Tentatur
alterū mē-
brum quæ-
stionis duo-
bus argu-
mentis.

Glossa.

Quartum
argum.

Gratianus.

August.

Distinctio.

Prima con-
clusio.Secunda
conclusio.

POST hæc facile est hoc quinto articulo duo perspicere, quæ superiorū corollaria sunt:
nempe, vtrum lex naturæ aut mutabilis sit, aut ab humana mente eradicabilis. Arguitur
ergo quod sit mutabilis. Legitur enim Ecclesiast. 17. Addidit eis disciplinam, & legē vi-
tæ: vbi circumscribitur glossa, legem scilicet literæ quantum ad correctionē legis natu-
ralis. Et Isidorus lib. 5. (quod est dist. j. c. ius naturale.) ait communem omnium possessionē & liber-
tatem esse de iure naturæ: cum tamen iam iure gentium, tum rerum diuisio, tum et seruitus indu-
cta in orbem sit: est ergo lex naturæ mutabilis. Sed & quod à nostris cordibus auelli possit, arguitur
primò ex his quæ dicta sunt. Multæ enim fuere gentes adeo hebetes & morū prauitate tabefactæ, ut
leges naturæ contrarias ediderint. Vnde super illud ad Ro. 2. Cum gentes quæ legē non habēt, &c.
ait glossa, quod in interiore homine per gratiam innouato lex iustitiæ inscribitur, quam deleuerat cul-
pa. Et quarto arguitur. Lex gratiæ efficacior est quàm lex naturæ, gratia verò deletur per culpam
ergo multo facilius deleri potest lex naturæ. In contrarium autem est decretum Gratiani distin-
ctione quinta, capite primo. Ius naturale nõ variatur tēpore, sed immutabile semper permanet, &
sententia Augustini secundo libro Confess. Lex tua scripta est in cordibus hominum, quā nec vlla
quidem delet iniquitas.

Ad hanc quæstionem facillima est per distinctionem responsio: supposito enim primo interual-
lo, quod inter principia, eorumque conclusiones interiectum est, bifariam lex naturæ censerī
potest mutabilis. Vno modo per additionem, quæ ei fiat, atque altero per distractionem. Sta-
tuitur ergo prima conclusio. Nihil vetat legem naturæ priori modo esse mutabilem. Adiecta e-
nim est illi lex diuina tam vetus quam noua duobus præcipue commodis. Vno scilicet, quia iā
obscurata erat in mortalium mentibus & caligine obducta, ut innouaretur. Nempe ut consta-
ret non solum externos actus, verū & internos esse ad legis normā cōponendos: neque solū iura
naturæ amicis deberi, verum & inimicis. Altero, ut ea consilia quæ illi deerant, supplerentur.

Et hoc est quod gloss. Ecclesiast. 17. in primo argumento citata appellat correctionem legis natu-
ræ, quæ facta est per legem literæ. Secunda conclusio. Lex naturæ non est quantum ad prima
principia posteriori modo mutabilis, ut scilicet quod prius fuit legis naturæ desinat esse talis
iuris. At vero quantum ad secundæ præcepta, quæ sunt velut proximæ conclusiones, licet primum
immutabilis sit, potest nihilominus quandoq; sed rarò mutari propter humana impedimenta, ut
articulo proximo expositum est. Nam & circa necessarias conclusiones speculabilium contingit
ob mentis lippitudinem nonnunquam hallucinari. Quocirca mutatio hæc non tam in lege fit, quàm
in rebus ipsis: veritas enim illius generalis præcepti, Deposito reddendum est, aut illius fides, p-
missa custodienda: non mutatur nisi mutatis rebus ex quarum mutatione contraria nascitur veri-
tas. Quoniam & hæc lex, Esus carniū viniq; potus salubris est hominibus, ob id in particulari
mutatur: quod homo febris correptus est: cui talis victus nocuus fit. Vnde Aristoteles 5. Ethicor. ca. 7.
Ius, inquit, naturæ immutabile est, sicuti ignis vbiq; vrit: quod de primis principiis intelligit: de
conclusionibus autem subdit, posse mutari, non tamen apud Deos, qui immutabiles sunt: sed
apud nos, qui mutari possumus. Quo fit leges triumphantium in regno cælorum nullatenus mu-
tari

rari posse: quia neque scælices illi mutantur. Auctoritas autem Isidori non sic intelligenda est, ut li-
bro 3. q. 4. dicturi sumus, ac si communem possessionem præcipiat, aut seruitutē interdicit: aliàs i-
gentium non potuisset tales leges reuocare: sed dicuntur hæc negatiue de lege naturæ, quia illa
nec diuisionem fecit, nec seruitutem iussit. Restabat hic tñ tractare, an huiusmodi præcepta natu-
ræ sint dispensabilia, cuius nimirum inde cōiecturæ fiunt, quod Deus Abrahæ necem filii præce-
pit, & Oseæ ut fornicaretur, & filiis Israel ut deprædarentur Aegyptios: hæc autem dubitatio infe-
rius. q. 2. art. 8. propriam habitura est sedem. Tertia conclusio similis est huic proximæ. Lex naturæ
quantum ad prima principia & præcepta, non potest ab humana mente stirpitus eradicari: potest
tamen, licet non plurimum, sed rarò quantum ad conclusiones & secunda præcepta in aliquibus
hominibus deleri. Conclusio non alio indiget testimonio, quā quod à superioribus petitur. Possunt enim
barbari tanta morum vitiositate perueriti atq; errorum petueritatibus offuscari, ut pro peccatis
non ducant, quæ lex naturæ verat. Neque id solum in conclusionibus quæ longe à principiis di-
stant, ut est officiosum mendacium & simplex fornicatio: verum & in his quoq; quæ propinquo-
res, subindè que lucidiores existunt. Sunt enim (ut à fide dignis accepimus) reperti inter illos mor-
tales Noui orbis qui nefandam turpitudinem contra naturam non solum impune permittebant
verum nulla culpa denotabant. Qua utiq; ratione fieri potest ut respublicæ & principes leges cō-
tra naturā instituant secundum verbum Isaia, Væ qui condunt leges iniquas. Et secundū hoc in-
telligenda est illa glossa ad Romanos 2. quæ ait culpam deleuisse legem iustitiæ ab infidelium cor-
dibus. Restant ergo duo superiorū argumenta soluta. Ad tertium autem responderetur, quod etsi gratia
sublimior sit atque efficacior, quàm natura, non est tamen nobis ingenerata, & innata, atque adeo
neque tam penitus infixæ: & ideo facilius per culpam nostram eradicatur, quàm lex naturæ.

Tertia cō-
clusio.Suadetur
conclusio.Ad tertium
argumentū
principale

QVAESTIO QVINTA, DE LEGE HVMANA IN GENERE.

S. Thom. 1. 2. quæst. 95.

ARTICVLVS I.

Vtrum præter legem naturæ necessaria nobis fuerint humana.

RERTIVM legum genus est humanarū, de quibus maiores extant disputandi ratio-
nes: queritur ergo primo, an præter legem naturalem necessariæ sint etiam humanae? Et
arguitur à parte negatiua. Primò, quia (ut Augustinus quæm ex 1. de libero arbit. q. p-
xima citauimus, ait) per legem æternam sufficienter omnia sunt ordinatissima, illa au-
tem satis abundè que nobis per naturalem communicantur: ergo humanae redundant. Secundò,
lex mensura est (ut supra diximus) nostrarum actionum: ratio autem non est rerū mensura: sed
ipsa potius rerum natura, quàm ratio inspicit, (ut Io. Meta. auctor est Aristot.) ergo cum leges hu-
manæ à ratione profiscantur, non habent legitimam rationem legum. Tertio mensura, qualis est
lex, debet esse (ut ibidem Aristoteles docet) certissima: certitudo autem humane rationi de rebus
gerendis, quæ singularia sunt ac mutabilia, competere non potest, secundum illud Sapientia 9.
Cogitationes mortalium timida, & incertæ prouidentia nostræ, ergo à ratione humana nulla p-
fiscitur lex. Quarto altera via arguitur. Esto, humana ratio certa esse posset regula nostrarū actio-
num, multo commodius respublica viua hominū voce gubernaretur, quàm positis legibus. Enim
uerò cum iudex (ut 5. Ethicor. cap. 4. auctor est Aristot.) sit animatum iustum, facilius congruen-
tiusque fieret ad illum recursus, quàm ad legem surdam & mutam. Nam cum actiones in singulariū
vsu consistant, non potest humana lex (ut q. sequenti videbimus) de omnibus prouidere, singula-
resque circumstantias, prospicere, ut faceret suā prudentia iudex. In contrarium autem est Isidorus
libro 5. Etymol. cap. 20. & refertur inter Decreta distin. 4. vbi ait, factas esse leges ut earum metu hu-
mana coerceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia: & in ipsis improbis formidato
supplicio refrænetur audacia, & nocendi facultas.

Quæstionis huius solutio facile ex ipsa rerum natura, & humana conditione colligitur. Respon-
detur ergo duabus conclusionibus. Vna est. Necessariū prorsus fuit præter legem naturæ alias hu-
manas pro rerū varietatibus, emergentibusq; casibus ac negotiis, condi. Cōclusio hæc ex duab. ra-
dicib. constat, videlicet & ex discursiuo ingenio nostro, & ex rerū indigētia. Enimvero sicut ī specu-
labilibus, sic & in practicis innata nobis vis est ex vniuersalib. principiis & indemonstrabilib. cōclu-
siones deducere: easdēq; in duplici differētia. Alias quippe necessarias demonstramus, ut in Mathe-
maticis, alias verò propter ineuentiā cōsequētia sub opinione colligimus pro qualitate cuiusq;
scientiæ. Pari modo in practicis ex primis principiis (ut dictū est) præcepta Decalogi, quasi necessa-
rias cōclusiones exprimimus: & ideo sunt de iure naturæ. Sed tñ quia actiones nostræ in singula-
ribus versantur, necesse est ex eisdē principiis obseruatis circumstantiis loci & tēporis ad particula-
ria descendere. Quapropter illæ regulæ huic in modum constitutæ, quia nõ necessariò ex solis p-
cipiis naturalib. pullulāt, sed rōnis adminiculo cōstruuntur, humanae leges nuncupantur. Vti sunt
leges quæ in venditionib. & ceteris rerū cōmutationib. positæ sunt: sine quibus genus nostrum

Primum
argumen-
tum partis
negatiue.

August.

Secundum.

Tertium.

Quartum
argumen-
tum.

Aristot.

Isidorus.

Prima
conclusio.Primaria-
tio.

Obiectio.

Solutio. vitam nequiter transigere. Sed exurgat hinc quispiam fortasse aduersus Dei, Naturæq; prouidentiam. Nunquid non prouidentius nobis fuisset consultū, si lex ipsa naturæ vsque ad singularia doceret nos omnia? Arguitur enim hoc fuisse consultius: eo quod ratio affectibus. sæpe obscuratur cū tamen lex naturæ semper sit perspicua. Respondetur omnia esse disposita secundū naturā nostrā. Rōnis enim ingenium ac natura, est discurrere: & ideo sapiens Deus, Naturæque sagax semina in nobis tm̄ posuit: quæ rationis cultura venirent ad frugem: Idque tam in speculabilibus quàm in practiis: videlicet tā in artibus, quàm etiam in moribus. Hinc ergo secūdō colligitur nostra cōclusio. Etenim vt quantum ad scientias creatus intellectus est cum principiorū lumine ex quibus ad diuersas scientiarū proles & opiniones discurreret, diuersas que artes in lapide, ligno, & lana, aliisq; materiis, nobis conducentes meditando excogitaret, nempe quibus vestimur, tegimur, nutrimur & oblectamur. Parimodo (vt auctor est initio 2. Ethic Arist.) semina virtutum moralium in nobis iecit, quæ nostra disciplina & consuetudine culta ad messem albescerent. Disciplina autē morū potissima efficacissima est legum humanarū positio, ergo præter legem naturæ, quæ sementem facit, necessariæ sunt leges humanæ, quibus vberius proueniant segetes. Tertio eadē conclusio cōprobatur. Lex naturæ licet regula sit morum vniuersalis, non tamen pœnas adhibet cōpulsorias, quæ tamen hominibus pro statu naturæ lapsæ necessariæ sunt ergo præter legem naturæ operæpretiū est pœnales leges adhiberi. Doctrina est Arist. 10. Ethic. cap. 9. vbi ait alios natura, & alios consuetudine, atque alios disciplina fieri bonos. Natura quidem non est in nostra potestate, sed Dei dono quidam tales nascuntur, quales virtutum chorus genuisse videtur. Alii vero cōsuetudine statim ab infantia boni fiunt. Sed tamen disciplina non omnes satis institui possunt, nisi illi tm̄ qui consuetudine sunt præmoliti. Sicuti nouale antequam excipiat semina, curuo opus habet aratro ergo aduersus illos qui ad malū proclives sunt, ad bonū verò duri ac proterui, qui, si honesti gratia adduci non possunt, necessarius est metus, vt vi cohibeantur à malo: & sic aliis vitam quietā relinquunt, & sibi mens inquietā, metu cauere iubeat. Est. n. homo (cuius 1. Polit. cap. 2. auctor est Arist.) vt perfectione suscepta optimum cunctorum animalium: ita si alienus fiat à lege, & à iudiciis, omnium pessimum. Sauiissima. n. est iniustitia tenens arma, homo vero arma tenet per innatā prudentiā: quæ ideo legibus dirigenda est, metuque coercenda. Atque hac de causa (vt q. 1. diximus) leges condere nō potest nisi vel respublica, vel qui eius fungitur auctoritate. Eadēque ratione natura hominem genuit ciuile animal: nempe vt in societate legibus sepius viuere.

Ad primū argum. Ad primum igitur argumentū respondetur, quod etsi lex naturæ participatio sit æterna, haud tm̄ humana ratio totam virtutem principiorū naturalium apprehendere potest: nisi, quæ sua natura est, discurrendo. Haud enim quæ in principiis vniuersalibus delitescunt, simplici intuitu, veluti intellectualis angelus, cernit: sed ratiocinando aliud ex alio deducit. Ob idque vt in speculabilibus æterno lumine: sic & in practiis æterna lege dupliciter illuminamur: Primū suspiciēdo generalia principia: secundō, vt discurrendo ex eisdem principiis alias particulares leges eliciamus: q̄ cū in eadem æterna lege præminenter existant, non satis per naturalem explicantur. Et hoc quātum ad vim directiua legū. Sed & quātum ad coercitiuam eadem pene ratio est. Lex, n. naturæ malefactorū conscientias exulcerat, corroditque & percellit: atque, vt ait ad Romanos Paulus, cogitationibus satis accusat, vt possent cordati homines metu illo percussū & turpitudinis horrore deterriti satis emendari. Ait. n. 1. Confessio. Augustinus: Iussisti Domine, & sic est, vt pœna sua sibi sit omnis inordinatus animus. At quia sunt alii vsque adeo sensuum voragine submersi, vt nō nisi quæ oculis obiciuntur extimescant, accumulati debuerunt humanis legibus sensualia supplicia. Ob idq; ait Paulus iusto nō esse legem positam: nimirum quod lex naturæ, fidei radio illustrata ei abundat vt à malo retrahatur, alliciatur ad bonū. Atq; hinc plane colligitur solutio argumenti 2. Cōcedimus n. rationem non esse regulam primam, sed naturalem legē: q̄ est æternæ imago: nihilominus illud exemplar ratio prospiciēs leges exprimit humanas. Circa tertium autē diffiteri non possumus, leges humanas non ea vigere certitudine, qua speculatiuas conclusiones: eo q̄ nō circa necessaria, sed circa singularia cōtingentia, varietati subiecta statuuntur. Neq; opus est omnem mensurā infallibili certitudine polleere: sed satis est vt vnaquæque secundum ingenium suæ materiæ hāc sit. Et hæc est ratio quare leges humanæ non sunt, vt naturalis, immo obiles. Quartum argumentum grauioris est ponderis. Questio. n. est quam Aristoteles 3. Politicorum c. 11. tetigit: An. l. respublica melius ab optimo homine, quam optima lege gubernetur. Definit autem melius legē, quā hominē dominari. Id quod & 5. Ethicor. cap. 6. commemorauerat. Nempe quia facilius est vnū aut paucos prudentes inuenire legum conditores, quā iudicum multitudinē. Etenim qui leges ferant, pauci in vno sæculo satis sunt: qui vero ius dicant, impendio quamplurimi sunt necessarii. Deinde quā leges longi temporis consideratione feruntur: iudicia vero breuissimè cogitantur: & ideo facilius hic, quàm illic error contingit. Præterea maximè quod cum leges de vniuersalibus & futuris cōstituantur, neque personas singulariter tangant, nō conduntur personarum respectu, senator verò & iudex, quia cum singularibus personis agit, odio percelli potest & amore: ac potissimum avaritia corrumpi. Quare melius est vt quā maximè fieri possit cuncta legibus explicentur: iudicibus autem non nisi minima, quæ lege determinari nequeunt, relinquuntur. Vnde ait q̄ qui legem præesse iubent, Deum præesse iubent & leges (vt pote à quo ipse promanant:) qui autem hominē iubent præesse, adiungit bestiam senam: quia libido atque ira obliquos agit etiam viros optimos, dum sunt in potestate. Iudices ergo non leges ipsi, sed (vt 5. Ethic. ait Arist.) legum debent esse fidei custodes. Et per hæc respondetur ad quoddam argumentum, quod sibi Arist. ibidem de artificibus opponit

Paulus. *Solutio secundū argumenti.* *Ad tertium.* *Ad quartum.* *Aristot.* *Prima ratio quare melius lex quā homo dominatur.* *Secunda ratio.* *Tertia ratio.* *Aristot.*

opponit. Conducentius enim ait, ad corporis salutem apparet vt medicus prudentia sua, quam literarum præscriptis alligatus ægroto medeatur. Nam multo satius particulares circumstantias morbi sic habebit perspectas: ergo eadem ratione salubrius singulari hominū prudentia, particularibus euentibus informata, poterit gubernari respublica, quàm præscriptis legibus. Responsum in quā duplex est. Primum enim negatur, medici prudentiam quidquam valere nisi per artem medicam fuerit instructa: certius enim per artem quàm sine ipsa fit curatio. Deinde medicis nō tam crebro accidere potest vt corruptū habeant animum ad necandū infirmū, quàm iudicibus ad sententiam ferendum vel in fauorem vnus partis vel in perniciem alterius. Et ideo periculosus est iudicis arbitratui iudicia permittere quàm medici. Nihilō secius cū de fide medici timeatur, nempe dum in suspicionem venit quod pretio corruptus vel odio salutem infirmi insidiatur, oculatius obseruandus est vt artis præscripta ad vnguem seruet. Quin verò addiderim periculosum esse maximè & temerarium vt medici suas proprias opiniones & existimati ones scientiæ & arti anteferant. Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartō quod (vt idem ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probitatem iubet, licet hominem à voluntatibus cohibeat, nemini molesta est aut odiosa, quemadmodum iudex, qui facile in suspicionem venit, an odio alioue affectu fuerit infectus. Quapropter (vt hinc ego colligo) principum pedagogi & consilarii hac vt debent cautela, vt quando ipsi non audent patronos suos reprehendere, leges virtutum historialque legendas porrigant, quæ inuidiam non generant: & mores instituunt. Ad reliquā autem argumenti difficultatem respondentem fatemur minutiora illa, quæ legibus comprehendere nō valent, iudicis esse arbitratui relinquēda, vt ff. de legibus. l. non possumus. sancitur. Eo quod dum omnia legibus complecti non possumus, quædam negligimus, ne cunctorum iacturam faciamus: eorum instar, qui ingruente tempestate, quædam in aquas insanas exonerant, vt naui reliqua seruent. Quocirca iudex præter animi rectitudinem apprimè scientiæ ac prudentiæ indiget vt legum vniuersalia dextre valeat ad singularium euentus accommodare.

ARTICVLVS II.

Vtrum omnis humana lex à naturali deriuetur.

SECVNDVS articulus est vtrū omnis humana lex à naturali deriuetur. Arguitur. n. primo à parte negatiua, iustum ciuile (vt 5. Ethic. c. 7. ait Arist.) est illud q̄ à principio nihil refert sic vel aliter fiat: id autem quod ex lege naturæ dimanat, etiam ante legem humanā referebat: non ergo omnis lex humana à naturali deriuatur. Secundō, ius posituum (vt illic ait Arist. & 5. lib. Isid.) contra naturalem diuiditur: ea autē q̄ à naturali lege descendunt, non diuiduntur cōtra ius naturale, immo sunt eius germina: ergo leges humanæ minimè à naturali deriuantur. Tertio, lex naturæ (vt ibidem ait Arist.) eandem vim habet apud omnes: leges autē humanæ non item: sed vnaquæque respublica suis propriis fulcitur: ergo non omnes à lege naturæ oriuntur. Quarto, omnium quæ à lege naturæ fluunt naturalis ratio reddi potest: non autē omnium quæ à maioribus constituta sunt: vt Iulia. ait. ff. de legib. l. non omnium. Non ergo omnes humanæ leges à naturali deriuantur. In contrarium autem faciunt Ciceronis verb. lib. 2. de Inuentio. Res à natura profectas & à consuetudine probatas legum metus & religio sanxit.

Ad quæstionē quatuor conclusionibus rōndetur, Vna est: Omnis lex humanitas posita, si recta est, à lege naturæ deriuatur. Quinimo tantū habet rectitudinis rationis que legis, quantum à lege naturæ recipit. Lex etenim (vt art. proximo latius patebit) nisi iusta fuerit, lex nō est. Immo (vt ait 1. de hb. arb. August.) in tantum habet legis virtutem in quantum participat rationē iustitiæ. Ex hoc sic arguitur: iustum & rectum in tebus humanis secundum rationis regulam existimandum est: rationis autem regula (vt nuper dicebamus est rerum natura, quā veluti exemplar intueri in suis cūctis actionibus debet: ergo leges humanæ) vt quæ ab ipsa ratione fabricantur à naturali cuncta nascuntur. Neque vero (vt supra diximus) vetat leges humanas duabus mensurari regulis, æterna scilicet & naturali: quarū hæc participatio illius est. Enimvero vt architectus ex cōcepta forma domus lineas in lapide aut ligno ducit, quæ ministro regulæ sunt, quas cudēdo & serrādō sequi debet: sic Deus æternam suam legē nobis impressit, quæ esset sicut certū illius signū, Quapropter dum legē naturæ imitamur, æternā tenemus. Vnde Cicero lib. 2. de legib. lex, inquit, est iustorum, iniustorumque distinctio, ad illā antiquissimā & rerum omnium principem expressa naturā, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, defendūt ac tuentur bonos. Secunda cōclusio. Bisariam quippiā à lege naturæ deriuatur. Vno modo, ceu cōclusio ex principiis deducta: atque altero, vt specifica determinatio alicuius communis generis. Ex illo enim principio, Quod tibi nō vis, id nemini facias sequitur illæ conclusiones. Non occides: non furtū facies &c. sed ex illo quod est, Omnis virtus præmiō digna est, & vitium pœna: lex humana sanxit sicariū latronemque salpēdi, hæreticumque cōburi. Vbi cōmune supplicii genus ad particulare trahitur. Quemadmodum artifex formam domus in cōi conceptam ad peculiare fabricas accommodat, vt hæc sic; illa aliter cōstruatur. Et patet inter hos deriuationis modos latū discrimen. Prior enim fit, per viam syllogismi. Cuius vtraque præmissa est naturaliter nota, scilicet, Quod tibi non vis, alteri ne facias, nolles occidi, neque tuis bonis expoliari, nec in tua vxore iniuriā pati: ergo non homicidium, nō furtum, nō adulterium facies. Posterior verò non sit hoc pacto. Ex hoc enim quod omnis malus est puniendus, rectè instruitur syllogismus, quod si iste est malus, iste puniatur. Hoc tamen vniuersale, id est sumptum cum distributione non est illud quod per legem posituam secundo modo determinatur: sed vniuersale genus, quod ad suas applicatur species. Vt si improbus pœna plectendus est, talis, scilicet fur, puniatur tali pœna: quod non sequitur per similes

Argumentum Arist. vbi supra. *Solutio prima.* *Solutio secunda.* *Periculosū & temerariū est medicum suas proprias opiniones atque existimati ones arti anteferre.* *Quartā ratio.*

Primum argumentum à parte negatiua. *Arist.* *Secundum.* *Arist.* *Isidorus.* *Tertium argumentum.* *Quartum.* *Cicero.* *Prima conclusio.* *August.* *Argumentum p̄ conclusionē.*

Cicero. *Secunda cōclusio.* *Declaratur conclusio.*

per similem syllogismum, sed per humanam existimationem, qua culpæ admetimur penam. Fit enim sic collectio: Omnis malus est puniendus: latroni autem congruè supplicium, est suspendium, hæreticoque incendium: ergo sic sunt puniendi. Posterior vero assumpta non est naturalis cognitio, sed humanum arbitramentum. Hinc sequitur conclusio tertia. Derivatio legis humanæ ex naturali, quæ fit per viam conclusionis, non est constitutio noua talis operis in genere virtutis, sed explicatio virtutis quæ in principiis naturalibus latebat. Etenim, Non fornicaberis. Deposito reddere, & Decalogus, ante humanam ratiocinationem erant virtutes, latentes tamen in principiis naturalibus: sunt autem explicite posita ne quis sibi eorum ignorantiam prætexeret. Secunda vero derivatio est noua constitutio operis in esse virtutis. Iure enim naturæ non erat virtus latronem occidere aut hæreticum: nam lex naturæ tantum dicebat vt punirentur: sed lex humana fecit eorum interfectionem esse virtutem. Pari modo lex naturæ, veluti generale principium est. Temperatè & frugaliter viuendū est, quatenus corpus expeditius possit animo inservire: ex quo non propalam sequitur abstinendū esse à carnibus, aut semel tantum in die reficiendum: sed tamen lex humana inde id arbitrando deduxit qualis debet esse temperantia: & ideo humana lex constituit abstinentiam carniū sub virtute temperantiæ, vbi ante non erat. Eodem modo, Sabbata sanctifices, determinauit ad hoc vel illud festum colendum, atque ad sacra audienda. Quo fit, vt, quemadmodum ait S. Thomas, leges humanæ prioris generis vigorem habeant suum in lege naturæ: illæ verò posteriores ordinis, minime. Quod si supremam huius rationem perscruteris, hæc est, vt teor, quod conclusiones in suis principiis actu continentur: species autem in genere non nisi in potentia: vt patet in Prædicab. Animal enim non cōtinet omnes species actu, aliās quodcūque animal esset omnium specierum. Ob idque leges illæ quæ per contractionem generis ad speciem constituuntur, vigore non habent, nisi in illa minori, quam ratio humana constituit, scilicet viuendum est temperatè: huic autem tempori & genti hæc temperantia congruit, ergo in Quadragesima à carnibus abstinendum est.

Tertia conclusio.
Explicatur conclusio.

D. Thom.
Absolutissima ratio conclusio.

Ad primū argumen.
Aristo.

Ad secundum argumen.
Aristo.

Ad tertium.
Ad quartum.
Aristo.

Primum igitur argumentum per hanc proximam sententiam dissoluitur. Appellauit enim Phil. 5. Ethico. iustum legale id quod est merè ciuile, id est, quod secundo modo derivatur ex naturali: quod ideo antequam stabiliretur, non erat virtus: ac subinde neque referebat sic vel aliter fieri. Secus de altero derivationis modo. Vnde per hanc distinctionem articulo quarto diuidemus ius humanū in ius gentium & ciuile. Parique modo respondetur ad secundū argumentum, ius humanū, non quodcūque sed ciuile, quod secundo modo derivatur à naturali, diuidi contra ius naturale. Ad tertium autē respondetur, ius naturale, quod Arist. ait eandem habere potentiam apud omnes, consistere in principiis: nam conclusiones, & præsertim specificas determinationes, ipse ibidem agnouit variari apud varias nationes. Ad quartum respondetur, q̄ Iuris peritus in lege citata non negat, eorum quæ à iure naturæ per modum conclusionum eliciuntur, posse rationem reddi: eorum autem quæ secundo modo deriuantur, quia seniorum consultatione per experientiam & prudentiam statuta sunt, veluti vniuersalium specificæ determinationes, non est semper exigenda ratio, sed eorum experientia, & prudentia habenda fides: vt 6. Ethico, auctor est Aristot.

ARTICVLVS III.

Vtrum legis humanæ qualitates rectè ab Isidoro describantur.

CIRCA alias legū species nihil opus est qualitates perscrutari in quibus earū rectitudo posita sit: videlicet circa legem æternā, naturalem, & diuinā. Nam illæ innata natura sua bonæ & rectæ sunt. At verò de humana, quia ratio nostra hallucinari solet, explorare necesse est quibus debeat lex conditionibus exornari, vt sit bona. Easdem autem Isidorus libro. 5. cap. 21. hoc ordine ponit: Erit, inquit, lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco temporique conueniens, necessaria, vtilis, manifesta quoque, ne aliquid propter obscuritatem in captione contineat, nullo priuato cōmodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta. Et refertur dist. 5. can. Erit autem. Arguitur autem nō esse necessariā tam longam qualitatum seriem: nam supra cap. 3. cōpendiosius dixerat, lex erit omne quod ratione cōstitit, duntaxat q̄ religioni congruat, quod disciplinæ cōueniat, quod saluti proficiat: superuacanea ergo fuit prolixior oratio. Secundò, consuetudo distinguitur à lege scripta, vt auctor est idem Isidorus dist. 1. ergo lex non fertur secundum consuetudinem. Tertio, necessarium dupliciter vsurpatur. Vno modo, pro eo q̄ impossibile est aliter se habere, de quo nō est necessaria lex. Ridiculum enim esset legem sancire, vt quæ in vtero habet partum ædat: necessarium autem ad consequentiam finis idem est quod vtile: repetitio ergo eiusdem fuit dicere, vtilis & necessaria. Quarto denique arguitur. Nonnunquā iniquū est ad legis rigorem iudicare: sed est operæ pretium eam veluti Lesbiam regulam ex æquo & bono ad rerum euentus inflectere, vt 5. Ethico. cap. 10. auctor est Arist. ergo non est vsque adeo legi necessarium, vt sit iusta. In contrarium autem facit auctoritas Isidori.

Isidorus.

Argum. 1.

Argu. 2.

Argum. 3.

Argu. 4.

Conclusio responsiua.

Aristo.

Legis omnes qualitates re-

Ad quætionem respondetur vnica conclusione. Optime Isidorus bonitatem legis suis numeris circumscriptis: prius quidem compendio, post vero explicatius: Duo namque est in lege cōsiderare, penes quæ conditiones bonæ legis exigendæ sunt, & examinandæ. Est enim lex & præscripta forma quæ humanas actiones in debitum finem ducit: & propterea mēsurā & regulā ad exemplar æternæ naturalisque legis posita. Si autem consideretur vt forma ducens in finem, necesse est vt talis sit, qualis ad eundem conducit finem secundū Philosophum 2. Phisic. serræ nanque talis est necessaria forma qualis fuerit ad serrandū aptissima. Si autem cōsideretur vt regulā & mēsurā, debet esse ad æternam & naturalem expressa. Finis autem humanæ legis est hominū vtilitas: vt ff. de leg. l. nulla. refertur: hoc est salus

salus eorum, morūque suorum institutio vt tranquillè & sceleriter viuant. Prima ergo bonæ legis cōducuntur ad legem spectat æternam, quæ fons est totius rectitudinis. Et hoc est quod ait Isidorus religio ad tres. ni congruens: nempe qua Deus colitur, qui primus statuendus est finis nostrarum actionum. Hoc. n. D. Tho. ipsum & Plato 1. de legibus agnouit. Secundum quod legi humanæ tribuitur est in ordine ad naturalem quæ alterum est eius exemplar. Et hoc est quod illic subdit dicens, Quod disciplinæ conueniat. Disciplina enim (vt Plato. 2. Dialogo de legi. docet) est puerorum educatio, morūque nostrorum institutio. Idem ergo est disciplinæ conuenire, quod regulam esse moribus componendis appositionem. Quæ quidem disciplina trahenda hominibus est secundum eorum naturam. Restat ergo tertium respectu finis vt lex saluti incolumitatique hominum proficiat. Vocatur enim hic salus, optima animi dispositio, qua ab ingruentibus affectionibus & morbis, qui nostra sunt calamitas, præseruamur incolumes. Sic enim ait Paul. Nunc enim propior est nostra salus quam cum credidimus. Ad has tres iusta lex qualitates (vt auctor est S. Thomas) reducitur aliarum numerus. Explicatius tamen oratorū more per illum depingitur legis figura & pulchritudo. Enimuerò cum regula sit virtutum, quarum præmium est honor, nihil est legi antiquius, quam quod sit honesta. Et quia verus virtutis honos diuinitus expetendus est, optime quod dixerat, religioni congruens, honestatis verbo explicuit. Tamen & hoc quoque eadem voce doceatur, vt ne sit turpis, videlicet, quæ oculos & aures offendat: vti erant apud miseris illos Ethnicos ritus & leges suorum templorum. Videlicet lex Bacchanaliorum, quæ crapula celebrabatur, & obscena hominū nuditate. Esset præterea inhonesta lex, quæ ingenuos ac illustres magnates eodem infami supplicio, quo latrones, puniret. Deinde, vt quod dixerat, disciplinæ conueniens, declararet, quod ad legem naturæ diximus pertinere, subiungit: iusta, possibilis &c. In tribus enim humana disciplina posita est. Primum vt rationi sit adæquata, eius in cunctis lineam tenens: in quo ratio iustitiæ consistit. Quod si arguas nihil esse honestum quod non sit iustum, & ideo esse frustraneam repetitionem, honesta & iusta, Respondetur, si iustum vniuersaliter accipias pro omni virtute, idem est quod honestū: attamen iustitia, specialis virtus, est pars, hoc est vna ex quatuor speciebus honesti: vt secundum Arist. ait Cicero 1. de offic. Est enim honestum idem quod moralis virtus, quæ in quatuor diuiditur cardinales. Dicere ergo honesta & iusta, specificatio est generis per speciem. Secundò, humana disciplina in hoc consistit, quod sit in nostra facultate, amore & vsu legis præscripta sequi. Et hoc est quod ait, possibilis secundum naturam: hoc est secundum cōditionem eorum quibus lex ponitur. Sed ais, nomine ipso iustitiæ includitur possibilitas: Nam quod impossibile est iustū esse nequit. Respondetur, quod hoc etiam concessio, necesse fuit depromere qualis sit possibilitas legis. Nempe quæ sumi debet ex ciuium ingenio & conditione: Vnde possibile hoc loco accipitur pro eo quod est non difficile. Bisariam enim Philosophus 1. de Cælo accipi ait impossibile. Vno modo simpliciter: & altero pro eo quod non bene, non facile factibile est. Debetque possibilitatis ratio personarum qualitate pensari, quam Isidorus naturam vocat. Non enim pueris & ætate nondum firmis, senioque confectis eadem imperari exercitia debent & laborum grauamina; quæ aliis firmioribus & validioribus. Neque tot ieiunia aut spiritalia officia sunt lege à secularibus exigenda, quot à religiosis monachis. Tertio requiritur ad debitam disciplinam, vt lex sit omnibus circumstantiis vestita. Circumstantiæ autem sunt, tempus & locus. Et ideo ait secundum consuetudinem patriæ, loco & tēpori conueniens. Nam cum rerum natura mutari nō possit, quæ in diuersis regionibus diuersa fert hominum ingenia & mores & morbos, debent leges moribus regionis adaptari. Sunt enim Germani (vt verbi gratia dixerim) minus mortis timidi, ferique magis & truces: & ideo inter illos nonnulla scelerum genera atrocissimis supplicis vindicantur, quæ Hispanis non sunt præ nimio eorum horrore cogruentia. Cetera verò quæ sequuntur ad finem legis, humanam scilicet salutem spectant. Debet enim lex homines & à malo retrahere, & in bonum promouere. Propter primum, dicitur necessaria, scilicet ad cauendum incommoda, & nocuenta quibus peruertimur: propter secundum dicitur vtilis. Vtile enim idem est quod medium ad finem accommodum. Quare, necessarium in proposito non vsurpatur simpliciter, sed hoc pacto differt ab vtili, quod respectu sunt diuersorum effectuum. Vnde id maxime legisferi debent considerare ne legum multitudine subditos obruerent: sed illis essent tantum contenti, quæ sunt penitus necessaria: nam ipsa multitudo sit statim impossibilis: Vnde illico efficiuntur veluti aranearum telæ, quibus muscæ arcentur, non leones. Legum inquam immodica turba hoc solum præstat, vt boni & mites, qui legibus non indigent, circumsepti viuant: peruicaces autem & indomiti leges plures habeant, quas pessudent ad suas explendās libidines. Sed ad eundem finem legis per quam maxime decens est, vt nulla sit obscuritate obuoluta, ne ad captandos ignorantes muscipula fiat sed sit vsque ad eam manifesta, vt transgressorum nemo possit non eam intellexisse. Vnde eodem titulo de legibus, & cōstitutione legimus. Leges sacratissimæ quæ constringunt hominum, vitas, intelligi ab hominibus debet: vt vniuersi præscripto earū manifestius cognito, vel inhibita declinent, vel permissa sectentur. Denique vt eundem legum finem palam Isidorus iudicaret, quasi omnium compendium conclusit dicens: Nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta. Etenim vt inter regem ac tyrannum hac sola ratione interest, quod ille in cōmune bonum, hic aut in suum priuatum cuncta refert: sic & inter legem bonam & malam hoc idem est interstitiū. At verò cum aliis modis & respectibus leges possint pro priuato cōmodo cōstitui, ille esset omnium pessimus ac pestilentissimus, si lucri gratia conderentur. Videlicet, vt vel transgressorum multis, vel dispensationum frequentia, legislatorum ærarium ditesceret, aut aulicorum res auerterentur. Optime ergo ait 1. de li. arb. August. quod lex iniusta non est lex. & eleganter 2. de legibus. Cic. constat profectò ad salutem ciuium, ciuitatumque incolumitatem, vitamque hominū quietā & beatam,

Alter scrupulus Responsio. Aristot.

Gemina acceptio impossibilis.

Lex debet esse loco & tempore congruens.

Lex necessaria & vtilis.

Legum multitudo vitiosa.

Isidorus.

Augusti.

& beatam, conditas esse leges: eosque qui primum eiusmodi scita sanxerunt populis, ostendisse ea se scripturos atque laturos, quibus illi scriptis susceptisque honeste beatèque viuerent: quæque ita cõposita, statæque essent, eas leges videlicet nominarunt. Ex quo intelligi par est eos qui perniciofa & iniusta populis iussa descriperint, cum contrã fecerint quàm polliciti professique sint, quiduis potius tulisse quàm leges: vt perspicuum esse possit, in ipso nomine legis interpretãdo inesse vim & sententiam iusti & iuris colendi. At quid opus est testibus? Lex, regula est: regula autem nisi recta sit, suã non retinet naturam: lex verò iniusta, obliqua est: nihil ergo minus quàm lex.

Ad secundum. Primum igitur, tertiuque argumentum, quæ supra obiecimur, plane soluta sunt. Ad secundum autem responderetur. Quod consuetudo, antequam scripta sit, vim habet legis, vt ff. de leg. l. diurna. & l. sed ea, ait Iuriscons. differt tamen à lege quæ reipublicæ cõsensu scribitur. Debet autem lex poni quæ cum patriæ consuetudine non pugnet: nisi consuetudo abiecti digna sit. Ad quartum argumentum, responderetur, quod cum humanarum rerum casus tãtæ sint varietati subiecti, nullatenus queunt leges tanta consuetudine certitudine, quin quandoque sint ex æquo & bono interpretandæ. Nã & lex ipsa naturalis de reddendo deposito, deficit, dum ab eo petitur qui nocere parat. pari modo lex quæ capite punit homicidam, deficit, cum quis vxorem occidit in adulterio deprehensam. Quapropter (vt eodẽ citato loco ait Arist.) defectus huiusmodi nõ sunt in lege, sed in rebus ipsis humanis, quarum casus nequeunt certius comprehendi. Qua vtiq; de causa apposituissimè lex comparatur regulæ Lesbicæ. Erat enim insula vbi lapides præ sua intrãstabili duritie, nequibant eudendo quadrari vt adaptarentur ad regulam. Et ideo vice versa regula, quæ idcirco non ferrea sed plumbea erat, flectebatur vt gibbositati lapidis adaptaretur: quod secundum regulam curuitatem deprehenderetur: in muro sedes, vel itereretur locus cui aptius insideret. Vnde fit consequens vt cum lex ob necessitatẽ ex æquo & bono accommodatur rebus, illam Arist. obliquitatem non tribuerit vitio, sed laudi, propter inconstãtiam rerum humanarum. Sed tamen extra talem necessitatem meritò malè audit regula Lesbica, Puta dum lex vel ad principum voluntatem inflectitur, vel alias ob causas, non mores ad legem collimantur, sed lex ad morum corruptelam detorquetur.

ARTICVLVS III.

Vtrum conuenienter Isidorus & qui illum sequuntur, ciuiles leges in se humanum diuidant.

Primã ratio à parte negatiua. **T**ANDE Min hoc postremo quæstionis articulo videndum est vtrum diuisiones humani iuris conuenienter fiant. Et arguitur à parte negatiua: Ius humanum diuidunt tam Isidorus quam leges ciuiles in ius gentium & ciuile: vt pater dist. 1. & ff. de Iustitia & Iure. Vbi post ius naturale, quod contra humanum opponitur, subsequatur ius gentium & ciuile. Ius autem gentium potius ad naturale pertinere videtur quàm ad ciuile: quandoquidem conclusio est naturalis iuris: quare Isidorus ipse qui dixerat, ius naturale est commune omnium nationum, subdit ius gentium inde sic appellari, quod ipso omnes ferè gentes vruntur: ergo inepta est diuisio. Secundò arguitur. Fit alia legum diuisio in leges sacerdotum & militum, quæ quidem sumitur ex diuersis officiis igitur cum pene innumera sint officia, opificiaque reipublicæ, in infinitum producenda esset illa diuisio. Tertio arguitur: ius ciuile diuiditur in Senatusconsulta, & plebiscita, & alia id genus: hæc autem tantum materialiter differre videntur, videlicet tanquàm leges à pluribus vel paucioribus positæ: non autem formali ratione iubendi: materialis verò diuisio non cadit sub arte, quia procedere potest in infinitum: sicut si dicat leges Atheniensium vel Lacedæmoniorum vel Romanorum: illa ergo nequaquam est artificiosa diuisio. Et eodem modo impugnatur partitio alia qua leges diuiduntur in Corneliam, Iuliam, Semproniam, & alias quæ à solis auctoribus sortiuntur diuersa nomina. Cum enim absque numero sint auctores, absque arte fit talis diuisio. In contrarium facit tum Isidorus, tum etiam legis prudentum auctoritas.

Secunda ratio. **Tertia ratio.** **Isidorus.** **Conclusio responsiua.** **Ostenditur conclusio.** **Quæstio presens vnica conclusione dissoluitur, quæ est hæc: Ius humanum, vt idẽ sit quod lex humana, quadrifariam ex arte diuiditur. Vnũ quodque enim genus secundum id quod in eius ratione continetur per se diuiditur, & (quod aiunt) formaliter: non autem penes id quod sibi forinsecus accidit: sicuti animal, quia in se continet animam, quæ ratione intrinseca, vel rationalis est vel irrationalis, per se diuiditur in rationale & irrationale: nõ tamen in album & nigrum, sicut coloratum: in ratione autem legis humanæ quatuor per se includuntur: ergo tot modis potest in species diuidi. Primum namque quod legi humanæ per se competit, est deriuari (vt art. 2. diximus) à iure diuino: idque dupliciter contingit: scilicet & per modum naturalis illationis, & per modum arbitrariæ determinationis: igitur penes has differentias primum omnium distribuitur ius humanum in ius gentium & ciuile. Dicitur enim ius gentium quidquid mortales ex principiis naturalibus per modum conclusionis ratiocinati sunt. Exempla sunt manifesta. Statuamus illud naturale principium: Vita humana in pace & tranquillitate sustentanda est & conseruanda. Inde subsumpta altera præmissa quod natura corrupta in cõmuni viuens neque agros coleret diligenter, neque in pace viueret, gentes intulerunt diuidendas esse possessiones. Ex eodem itidem principio elicerunt seruitutis legem: nam aliter seruari nequiebat hostis in bello. Rursus ex eodem principio, subiuncta altera præmissa, scilicet quod homines, ciuile animal, sustentare se nequeunt nisi vicariis se operis mutuò iuent, intulerunt leges oēs venditionis, locationis, impignorationis, aliarumque commutationũ, pactorum & conuentorum: vt habetur ff. de Iust. & Iure. l. Ex hoc Iure, quibus humana societas colligatur & sustinetur. Quidquid verò per modum determinationis generis per speciem constitutum est, ius appellatur ciuile. Vnãqueque enim ciuitas, aut reipublica sua sanxit particularia scita. Vt ex illo naturali principio, Deus sacrificiis**

sacrificiis colendus est, diuersa instituta sunt sacrificia, bonum scilicet aut caprorum: & (vt ait 5. Ethic. Aristot. cap. 7.) capram diis, sed non duas oues mactare. Sacrificia verò antiquæ legis diuinitus instituta sunt: & sacrosanctum nostrũ Eucharistiæ, ab ipso redemptore, qui factus est pro nobis hostia & sacrificium. Leges etiam (vt dicebamus) pœnarum quibus diuersis malefactorum generibus diuersa sunt supplicia decreta, ad ius ciuile pertinent. Itaque ius naturale absque vlla ratiocinatione scriptũ est in mentibus nostris: ius autem gentium naturali ratiocinatione, absque hominum conuentu, & longo consilio inde elicitum: ius autem ciuile arbitrato hominum in vnum cõuentium concilium constitutum, Vnde Isidorus libro 5. cap. 5. quod refertur dist. 1. Ius, inquit: ciuile est, quod quisque populus vel ciuitas sibi proprium diuina humnãque causa constituit. Vnus hinc tamen oboritur scrupulus, responso dignus. Consequens enim ex his fieri videtur præcepta Decalogi esse de iure Gentium: quãdoquidem (vt supra visum est) ex principiis naturalibus, seu cõclusiones eruuntur. Consequens autem hoc falsum est: nam quantum ad radicem de iure naturæ censetur: quantum verò ad explicationem & positionem, de iure Diuino, tum antiquo, tum etiam Euangelico. Ad hoc tamen responderetur quod ratione originis omne ius gentium dicitur de iure naturæ, licet ratione illationis ac positionis nuncupetur ius gentium, ob idque nihil vetat si ante legem scriptam Decalogus censere-tur posteriori modo de iure gentium. Tamen si propter euidentiã proximæ illationis, forsã non fortiretur nomen nisi iuris naturæ. Nam est Decalogus ad eò patens, vt principiis naturalis iuris sit proximus. At verò quoniã caligante iam mortalium mente præcepta illa digito Dei in tabulis exarata sunt nomen obtinuerunt diuini iuris. Non quod supra naturam sunt, sed quia Deo auctore exposita. Per hæc soluitur argumentum primũ. Ius enim gentium sic non negatur quodam modo esse naturale, vt tamen censeatur ab illo differre propter illationem: tunc præsertim dum longius conclusio à principiis distat. Secunda conditio humanæ legis est ordo ad commune bonum. Et secundum hunc ordinem diuiditur respectu diuersorum officiorum ac ministrorum, qui egregias operas nauant cõmuni bono: vt est lex sacerdotum, qui religionis cultui consecrantur. Et leges militum, qui publici sunt custodes: legesque magistratũ, qui iustitiæ administrandæ præficiuntur. Haud tñ inde fit consequens (vt secundo loco ante quæstionẽ arguebatur) multiplicandam esse hanc diuisionem ad opificum numerum qui sunt in reipublica. Nam alij non sunt publici eius ministri cõmuni bono deputati, sed particularibus necessitatibus inseruientes. Tertio conuenit legi humanæ ab illis institui, qui publica funguntur administratione reipublicæ: generis autem reipublicæ (vt supra iam secundum Arist. in Polit. diximus) multæ sunt species. Alia etiam est Aristocratiã, id est, optimatũ principatus: quare leges quæ ab istis eduntur, nuncupantur Senatusconsulta, responsa prudentum &c. Secunda regiminis species est, Oligarchia, id est, paucorum diuinitumque & potentum principatus. Et secundum hoc sumitur ius prætorium, quod etiam dicitur honorarium. Tertium regimen est Democratiã, hoc est, popularis potentia: cuius leges dicuntur plebiscita. Aliud autem dicitur regimen tyrannicum, de qua specie ppter eius corruptionem nullum sumitur legũ nomen. Sed quartum regiminis institutum, est regnum. Et secundum hoc sumitur species legum, quæ dicuntur cõstitutiones principum. De quibus extat titulus j. lib. Digestorum. Cuius prima lex est, Quod Principi placuit, legis habet vigorem. Arist. aut ex his videtur aliud comminisci, quod ei forsã optimum iudicatum est. Et ex hoc (vt auctor est Isido.) natæ sunt leges, quas maiores natu simul cum plebibus sanxerunt. Et per hæc satisfactum est tertio argumento. Haud enim harum differentia legum ob numerum tantum legum laiorum discernuntur, immo ob species regiminis diuersas. Quocirca non est eadem ratio diuisionis legum in Romanas, Athenienses, Lacedæmones, &c. Hæc enim nõ specifica, sed profus numerica est. Quartum, quod lex humana sua ratione includit, est componere humanos mores, diuersosque animi insultus cõpescere. Ex hac ergo parte sumitur diuisio legum in legem Iuliam de adulter. & Cornel. de sica. & Aquiliam, & alias: quæ licet à suis autoribus nomina traxerint, tamen non solum hac ratione discrepant (quod quarto argumento impugnabatur) sed propter specificam actionum distan-tiam, de quibus latæ sunt. Restant ergo omnia argumenta soluta. Hæc autem satis dicta sint ad exponendum iuris diuisiones. De quibus, præter loca citata, copiosa fit mentio ff. de orig. iuris.

QVAESTIO SEXTA, DE POTESTATE LEGIS HVMANAE.
S. Tho. 1. 2. quæst. 96.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex humana in communi debeat constitui.

QUO S T legis humanæ necessitatem, qualitatemque & diuisiones, sequitur de eius potestate, & virtute. Et initio ab eius generalitate sumpto quæritur primò, vtrum debeat in communi constitui? Et arguitur à parte negatiua. Primum ex Philosopho quinto Ethicorum, capite septimo, vbi ait: de singulis etiam lege iuberi, vt sacra Brasidæ facere: idque distinguit cõtra ea quæ publicis decretis instituuntur. Inde enim colligitur, leges non in cõmuni tantum, sed in singulari quoque poni. Secundò, leges sunt de actionibus nostris: quæ tamẽ in singulari fiunt: ergo debent in singulari ferri. Tertio lex est mensura nostrarum actionum: & mensura, vt primo Metaphysicor. docetur, debet esse certissima: actiones autem nostræ lubricæ incertæque sunt: congruentius ergo leges de singularibus casibus decernerentur, quàm in communi. In Pompeio contrarium est Pomponius Iuriconsultus, ff. de leg. b. vbi ait: Iura constitui oportet in his, quæ accidunt,

Discrimen inter ius naturale, gentium, ac ciuile. Isidorus. Scrupulus.

Ad primũ argumen. Secunda humana legis conditio. Soluitur secundũ arg. Tertia vnde iuris humani, tertia diuisio ducitur.

Prima, Aristocratiã. Secunda, Oligarchia. Tertia, Democratiã. Quarta regiminis species.

Aristot. Isidorus. Ad tertiu argumentũ. Quarta conditio legis humanæ.

Ad quartum. Argum. 1. patrisuegriiue. Aristot.

Argum. 3. In Pompeio.

Conclusio
unica res-
ponsiva q.

eidunt, hoc est, in his quæ vfu venire solent: non tamen in his quæ præter opinionem & insperato contingunt. Idque tribus subseqentibus legibus inculcatur.

Responsio facile per unicam conclusionem instituitur: Lex debet in communi constitui: hoc est non debet præcipere, Si talis aut talis occiderit, vel tali de causa: aut cum tali circumstantia, capite ple-ctatur: verum in communi, Quicumq; occiderit. Accidentaria, n. illæ circumstantiæ nequeunt lege cõcludi, at per prudentiam sunt postea perpendendæ. Enimvero vt in speculatiuis, quemadmodum iubebat Plato, quiescendum in speciebus est, eò q̄ de singularibus, quæ caduca sunt, nulla est scientia, sed experientia: sic & in practicis de singularibus, quæ fortè accidunt, nulla esse potest lex, sed sola prudentia. Probatur autem præterea conclusio tum ex fine legis, tum ex aliis, quæ illi adhærent. Iam n. in quæstione proxima assertum est legem deberi pro communi vtilitate ciuium scisci. Inde ergo fit, vt debeat talis condi, qualis communi expediat bono: commune autem bonum ex multis constat tam personis, quam negotiorum varietate. Sunt inquam qui legibus parere coguntur, senes, & iuue- nes, potentes, & debiles, sapientes & ignorantes: quibus multa possunt negotia contingere. Debet ergo legiser hisce omnibus prospicere: quod fieri aliter nequit, quàm si lex in communi ponatur.

Probatio
conclusio-
nis.

August.

Primum

peccatum

eorum qui

singulis ca-

sibus pecu-

liaribus le-

gibus sub-

ueniunt.

Secundum

peccatum

eorum qui

in conden-

dis legibus

ad id solū

quod adest

prospiciūt.

Ad primū

argumētū.

Primus

gradus.

Secundus

gradus.

Potest ve-

ra lex fer-

ri in gratiā

singularis

personæ.

Postremus

gradus.

Ad secundū

argumētū.

Ad tertiu.

Aristot.

Deinde ponitur (vt i. de Ciui. Dei ait August.) non vt paruo tēpore duret, sed vt longis seculis. Graue n. respublica accipit detrimentum frequenti submuratione legum: si autem de singularibus casib. poneretur, illis demeritis mutari & ipsa subinde deberet. Ex præsentī cõclusionē elicitur illud axioma, Lex non respicit ea quæ raro, sed ea quæ vt plurimum contingunt. Quod Iuriscultus verbis citatis pronuntiat. Contra hanc igitur legum naturam grauitèr peccant, qui singulis casibus legib. occurrere contēdunt. Extat (vt ex eplī grā dicā) lex de ambitu: nepe quo cādīdātī ambire præfārēq; p̄hibentur. Vt autem hic murus firmior sit, alia communitur lege, videlicet, ne quis domos ipsorū a- deat, ne ipsi ob ambulēt, ne vllus cum altero colloquatur. Quod si scholaris contrafecerit, iure suf-fragandi priuetur: si verò cādīdātus, ipse ius quoq; amittat petendi cathedram. Reuera hoc plus iusto est irretire humanos animos. Contra eandem itidem doctrinam delinquent, qui in condendis le- gibus non alia tempora longius prospiciunt, quam quod præsens est. Sunt inquam qui exiguum nū- merum personarū considerantes charitate feruentium, graui legum onere religionum familias præ- munt, quas cum posteri ferre nequeāt, ceruicibus excutiunt. Verissima ergo doctrina est, q̄ leges de- bent sic in cõmuni ferri, vt multis tēporib. personarūque qualitatibus & casibus coaptari possint.

Ad primū igitur argumentum respondetur, tres gradus impræsentiarū distingui præceptionum ac prohibitionum humanarum. Primus est omnino generalis, nempe quando instituta non in gratiā alicuius singularis, sed in bonum totius rei publicæ fiunt, & hæc propriè dicuntur leges: vt, Qui cede fecerit, capite plectatur: Magistratus non pretio creentur: Iudicia iudices ne pretio vendant: Et istæ sunt propriè leges. Alia verò sunt, quæ in gratiam singularis personæ conceduntur. Et istæ non tan leges, quam priuilegia seu dispensationes dicuntur: vt cum Rex militi strenuè se in bello gerenti iura nobilitatis confert. Et eleemosynas in subsidium belli contra Turcas largientibus singularia Ponti- fex impartitur priuilegia. Hoc autem perspectè audiendū est. Potest. n. vera lex in gratiam singularis personæ ferri, vt sunt leges festorum, quæ in honorem Virginis sacræ, aut alius cuiusque diui solenni ter feriamus: nam istæ etiam in communi omni populo indicuntur. Priuilegia autem non præferunt talem vniuersalitatis speciem: alias, n. inducerent formam legis: vt est illa, quæ totam nobilitatem à soluendis tributis eximit: & illa generalis, Qui tot annis militauerit, emeritus sit iniles. In postremo autem gradu sunt sententiæ iudicum, quæ (vt suprā dictum est) non leges, sed legum sunt applicatio- nes ad singularia. Secundi autem argumenti responsio facillima est. Nam cum lex mensura sit, nõ de- bent esse tot leges, quot actiones: sed sicuti vna regula artifex plurimos disponit lapides, & eadem vl na plurimas metimur quãtitates: sic vna communi lege plurimas regulamus actiones. Tertio autem argumento fatemur non posse humanas leges tanta pollere certitudine, quanta est in naturali: sed ta- men neque in omnibus exigenda est eadem certitudo: vt i. Ethicorum ait Aristot. Et ideo satis est hu- manis legibus, si plurimum sint vfu rectæ, licet nonnunquam deficiant.

ARTICVLVS II.

Vtrum ad legem humanam pertineat omnia vitia cohiberi.

Prima ra-
tio.

Isidorus.

Secunda ra-
tio.

Tertia ra-
tio.

August.

Prima cõ-

clusio.

Suadetur

conclusio

naturali

ratione.

Postquam de generali forma legis visum est, in communi esse ferendam, sequitur vt de e- ius latitudine videamus, an omnia vitia debeant humanis legibus prohiberi. Existit. n. sta- tim in foribus ratio affirmatiua. Enimvero si leges (vt suprā nos Isidorus docuit) in hoc humanitas positæ sunt, vt earum metu coërceatur iniquorum audacia, cum aliter coer- ceteri nequeat, quam si omnia prohibeantur vitia, consequens fit, vt omnia hominis legibus vetari de- beant. Secundo, cum etiam ex Aristotele iam audiverimus illud esse legislatoris propositum, vt bo- nos studiososque faciat ciues: id autem nequeat, nisi homines ab omnibus vitiis refrenando, fit, vt de- beat legibus omnia cõpescere vitia. Tertio, lex humana (vt etiam visum est) à naturali deriuatur: legi autem naturæ cuncta repugnant vitia: ergo legibus humanis omnia caueri debent. In contrarium est August. lib. i. de libe. arb. vbi ait humanam legem multa concedere, ac impunita relinquere, quæ per diuinam prouidentiam vindicantur.

Responsio huius quæstionis more & vfu patentissima est, quæ duabus conclusionibus constat. Prior est, Leges humanæ non omnia prohibent vitia. Fulcitur autem hac naturali ratione: Lex (quod identidem resumimus) mensura est humanarū actionum: mensura autem (vt i. metaphys. auctor est Phi-

est Philosophus) homogena esse debet, hoc est eiusdem rationis rebus ipsis quas metimur. Enimvero quantitates continuas vna metimur, aut pede, aut palmo: quæ quantitates itidem continuæ sunt: li- quores vero & grana metimur modio: sed pōdera libra: idque in singulis generibus obseruamus. Fit ergo consequens, vt leges hominū humanæ sint conditioni adaptandæ. Id quod Isidorus illic admo- nuit vbi iussit legem debere esse possibilem secundum naturam & secundū consuetudinem patriæ. Cõditio aut humana id postulat, vt leges non sint summo rigore vitiōū vindices: ergo tales debent institui. Quod aut hoc nostra conditio & ingeniu exoptulet, sic accipito: Leges toti multitudini ponuntur: in multitudine aut longè plures sunt qui virtutum habitibus nõ sunt imbuti, sed cum prauis corruptisque affectibus colluctantur, quique adeo potentes non sunt præclara virtutū opera assequi: nam studiosi habitus sunt quibus facultatē nanciscimur studiosè agendi: ergo sicuti leges non eadē pueris, quæ viris, neque eadē secularibus quæ religiosis ferendæ sunt: sic neque toti multitudinī il- la sub penæ interminatione prohibēda sunt, à quib⁹ tota multitudo pro humana fragilitate abstinere non potest, sed ea prorsus quæ plurimi cauere possunt. Posterior conclusio: Ea potissimum vitia, flagitia, & scelera, debent leges humanæ prohibere, quæ rempublicā de sua pace & quiete deturbant: qualia sunt crimina, quæ iniuriā habent annexam: puta illa, quæ sunt contra commutatiuam iustitiā, vt homicidia, furta, adulteria, fraudes, & insidias, atque id genus reliqua. Enimvero, tranquillitas hæc & reipublicæ serenitas, scopus est & finis omniū qui leges condunt. Quin verò alia quæ impune per- mittunt, vt hæc euitentur sinunt: nempe meretricia, vt adulteriis obuietur: vsura, vt caueantur furta. Hinc fit, crimina & scelera non quò grauiora sunt coram Deo, durius in republica vindicari: sed quò paci sunt magis inimica. Periuria enim quæ peiora sunt furis, & blasphemias, quæ homicidia sua im- manitate exuperant, non prohibentur capitali supplicio, sed Deo reseruantur castiganda. Veruntamē illa quæ substantiam religionis concutiunt, vt hæreses & apostasias, atque illa quæ sua sceditate aures inficiunt, licet non sint hominibus iniuriola, acerbis nihilominus sunt vindicanda.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod Isidorus dum ait, legum metu coërcendam esse hominum audaciam, seipsum exponit, quòd debeant legibus prohiberi iniuriæ, quas contra iu- stitiā impuri audacesque homines reipublicæ inferunt: haud tamen arbitratur necessarium cunctas subinde culpas, in quas debilitas humani generis collabatur, earundē vigore vlscendat. Ad secundū aut respondetur, homines ad virtutē alliciendos esse ac promouendos more suo, vt scilicet gradatim eorum imperfectione, ad perfectionem appulsa, promouantur. Ob idque non sunt legibus, quæ om- nibus debent esse cõmunes, illa instituenda egregia officia, quæ solis integris viris, & virtute progres- sis possibilia sunt: sed illa prorsus, quæ etiam imperfectiores adire ferèque possunt, vt illis facilius ibuti, ad alia, quæ ardua sunt, valeant sua sponte conscendere: ac non citius vfu veniat, vt dum nimia legum angustia sepiuntur, in deteriora profiliant. Nam (vt legitur Prouerb. 30.) Qui nimis emungit elicit sanguinem. Et Mat. 9. Si vinum nouum, id est ardua, & calore feruentia mandata, mittatur in vres veteres, id est, in homines impuros corruptisque affectibus laceros, vinum effunditur, hoc est, præcepta contemuntur, & ex contemptu iniqui in peiora prorumpunt. Ad tertium responde- tur, quod etsi lex humana à naturali deriuetur, non tamen illam ad vnguem adæquare debet: neque ideo (vt loco citato ait August.) quod non omnia veter, quæ vetat & iubet, improbanda sunt.

ARTICVLVS III.

Vtrum lex humana omnium virtutum actus præcipiat.

Vt circa malorum prohibitionem, sic & circa virtutum præceptionem videndum est, quàm latè lex humana se extendat, vtrum scilicet omnium virtutum actus debeat præcipere: Et arguitur à parte negatiua. Virtutū officia, vitiōrumque opera contraria sunt lex humana non omnia prohibet vitia: ergo nec omnes præcipit studiosas actiones. Secundo, virtutis opus à virtute procedit. Virtus aut finis est legis: nam, vt diximus, finis legislatoris est, bonos studio- sosque facere ciues: præcepta vero legis, non finis, sed media sunt ad consequendum finem: ergo vir- tutum opera non cadunt sub præcepto legis. In contrarium aut est auctoritas philosophi 5. Ethicor. cap. i. vbi ait: Leges ad cõmunem oīum vtilitatem de omnibus dictare. Quare præcipit, inquit, lex & ea agere, quæ ad virum pertinent fortem, & item ea quæ sunt temperantiæ, & etiam ea quæ sunt mā- fueti, & in ceteris identidem virtutibus atque vitiis alia iubens, atque alia vetans.

Ad præsentem quæstionem perinde atque ad præcedentem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Nulla est virtutis species, de cuius actibus non aliquos præcipiat ex humana. Cõclusio est, non solū Arist. loco citato, verum & Platonis Dialog. i. de legibus, vbi ait, eos qui de diuina repu- blica disserūt, non ad particulam virtutis, & præsertim ad deiectionem, sed ad vniuersam ipsos virtutē respexisse putandum, & per singulas earum species leges quæsiisse. Ratio autem quam nos natura do- cet, quàmque sanctus Thom. dilucidat, hæc est: Virtutū species ratione obiectorum distinguuntur: nul- lum autem est virtutis obiectum, quod non ad bonum referri possit commune, quin vero sapissimè idem etiam ad priuatum, vt ea quæ fortitudinis sunt, & ad protectionem, seu propriæ personæ, seu a- mici accommodari contingit, & rursus ad tutelam reipublicæ. Et quæ sunt temperantiæ, ad bonā pri- uati hominis valetudinem, & rursus, vt habilior ciuis ad contemplationem fiat eorum quæ bono pu- blico conducūt. Et simile est in ceteris. Cum igitur lex omnis humana (vt dictum est) ob communem mortalium vtilitatem constituatur, consequens fit, vt nulla sit virtutis species, de cuius actionibus lex humana non iubeat: Quod si des fortè priuam aliquam, infra tibi respondebitur. Posterior cõclusio: Leges humanæ non de singulis actibus singularium virtutū præcipiunt. Itaque præcipiunt de singu- larum virtutū aliquibus actionibus: non tamen de singulis omnium. Vt si verbi gratia dixerimus, in

Postrema
conclusio.

Probatio

Corolariū

Ad primū
argumen-
tum.

Ad secun-
dum argu-
mentum.

Prou. 30.

Mat. 9.

Ad tertiu
argumen-
tum.

Argu. 1.
partis ne-
gatiuæ.

Argu. 2.
Aristot.

Prima cõ-
clusio.

Aristot.

Plato.

Ratio con-
clusionis.

Explana- tur conclusio. materia fortitudinis præcipit lex humana rempublicâ defendere etiam cū mortis periculo: non autem sic defendere amicū: sed hoc relinquit legi naturæ. In materia temperatiæ præcipit Ecclesia certis diebus ieiunia: non autem in reliquo tēporis anno moderatē comedere, quod facit lex naturæ. In materia religionis iubet certos dies diuis dedicare, ac lacris interesse: non autem ad alias cogit orationes liberas. In materia iustitiæ & liberalitatis præcipit in graui necessitate & parentibus alere filios secundū suum statum, & nonnunquā filiis vice versa parentes. Extra illos autē casus reliqua ad legem naturæ & diuinam remittit de honore parentibus deferendo. In summa, lex humana ea dūtaxat præcipit officia, quæ ad bonum commune referuntur: vel per se, & proximē, vt ad publicū bellū arma indui: vel mediatē (vt aiunt) vt illa quæ ad bonam attinent disciplinam, per quam ciues ad bonum iustitiæ & pacis instituuntur. Quæris ergo, quid si aliqua esset virtutis species quæ nullatenus ad bonū publicū referri posset? Respondetur nullam esse prorsus, cuius non saltem aliquis actus ad idem bonum quādoque referri valeat. Neque vero generalis hæc conclusio morales tantum virtutes amplexatur, verū & intellectuales. Legibus nanque humanis, & artes iubentur in republica & scientiarum contemplationes. At verò si ita res habet, vt etiā virtutes intellectuales conclusio comprehendat, emergit statim argumentū quod non sit in vniuersum vera. Nam obiectum supremæ virtutis intellectualis, in qua summa posita est nostra felicitas, cū Deus ipse sit per essentiā, in nullū aliud commune bonum est referibile. Respondetur autem quod etsi per se Deus in nullum alium referatur finem, eò quod ipse sit vniuersalis omnium, idēque summus; tamen quatenus facili visione à nobis attingitur & possidetur, refertur quidem, tum in nostram felicitatem ac beatitudinem, tum etiam in suam ipsius gloriam, quæ per eandem visionem fit in beatis illustrior.

Ad primū argumentum. Ad primū igitur argumentum responderetur, quod sicut lex humana nō prohibet singulos vitiosos actus, ita neque præcipit studiosos vniuersos. Sed est tamen differentia quod quātum ad virtutes nulla est species cuius non aliquem præcipiat actum: tamen quantum ad vitia, nihil vetat aliquā esse speciem cuius nullum actum prohibeat. Et propterea præcedenti articulo responsum est ad vniuersalitatem negatiuē: præsentī verò affirmatiuē. Nullum enim prohibet aut iocolum aut officiosum mēdaciū, neque vllam simplicem fornicationem, nisi circumstantiam habeat speciem variantem in genere moris: vt adulterium, incelestum, &c. Ad secundum responderetur, quod actus bifariam dicitur virtutis: vno modo quantum ad substantiam: quia scilicet sit secundum rationis normam: siue ex habitu procedat, siue ab eo fiat qui non est habitu præditus. Alio verò modo quia ex habitu proficiscitur, atque ad eò promptē & delectabiliter fit: lex ergo nihil de habitibus præcipit, sed de actibus qui media sunt ad comparandum habitum. Præcipit inquam pro republica pugnare, nihil curans an ex habitu id fiat: agere autem ex habitu, non est præceptum legis, sed finis: nam iubendo nobis operari intendit legifer habitus in nobis ingenerare, quibus studiosi efficiamur.

ARTICVLVS III.

Vtrum lex humana imponat subditis necessitatem in foro conscientia &.

Argu. 1. **R**OSTQVAM visum est de potestate legis humanæ quantū ad extensionē videre restat quantū ad eius vim, an vsque ad conscientias attingat, quas ligare possit. Est enim statim in propatulo argumentum à parte negatiua. Potestas inferioris non attingit vsque ad superioris forum vt in eius iudicio obligare possit: potestas leges ferendi humana est inferior diuina: ergo non potest conscientias ligare quantum ad diuinum forum. Secūdo arguitur, quod inde sequeretur & patremfamilias suis liberis posse itidem leges sciscere, quæ conscientias obligarent in foro Dei. Nam sicut præceptum est obedire superioribus, ita & honorare parentes, vbi & obedientia comprehenditur: consequens autem videtur esse contra id quod supra dictum est: nempe citra vim coercitiuam, quæ in patrefamilias non existit, leges non posse condi. Tertio, iudicium conscientia ex diuinis pendet mandatis, quæ indicia sunt & documenta diuinæ voluntatis, contingit aut leges humanas cum diuinis pugnare, scdm illud Matt. 15. Irritum fecistis mādatum Dei, propter traditiones vestras: ergo nō omnis lex humana obligat in foro conscientia. Quin verò quarto arguitur: Sententia iudicis (vt supra diximus) est quædam legis applicatio, eiusmodi aut sententia non semper obligat, etiam si in foro exteriori iusta sit: vt puta dum iudex secundum allegata & probata contra veritatem innocentē condēnat. Immo quādoque cōdemnatus nullatenus potest sententia parere: vt si clam quis duxit vxorem vnam, & palā alteram: tunc, n. iustē & iuridicē debitū iubetur reddere secundæ, & tamen potius mori debet quā obtēperare: esset nāq; fornicatio, ergo neq; lex iusta obligat in conscientia. Quinto, leges humanæ frequenter solent calumniā, ac subinde iniuriam hominibus irrogare, scdm illud Isaiæ. 10. Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes, iniustitias scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerēt caussæ humiliū populi mei: oppressionem aut ac tyrannidem repellere cuiq; fas est. In cōtrarium est Apost. Petrus in sua prima Cano. cap. 2. vbi postquam omnes Christianæ familiæ admonuit, vt subditi essent dominis, non tantum bonis, sed etiā discolis, quia sic erat voluntas Dei, subdit: Hæc est, n. gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniuste: dicens autem propter conscientiam Dei, insinuat conscientiam ciuilibus legibus ligari.

Prima conclusio. Quæstio est, in qua aliquāto plus dubietatis, ac difficultatis quam in superioribus inest. Ad cuius vtiq; intellectum, distinguendū est inter leges iustas atque iniustas. Tribus ergo cōclusionibus ad quæstionem responderetur. Prima, lex humana tam ciuilis quā canonica, si iusta sit, auctoritate viget, vique pollet obligandi subditorum conscientias. Probat. Lex omnis humana (vt dictum est) ab æterna per naturalem deriuatur: secundū illud Prouerb. 8. Per me reges regnāt, & legum conditores iusta decernūt, vbi (vt supra discernendo notauimus) priori membro designatur regnandi potestas diuinitus

diuinitus principibus collata: iuxta illud Pauli: Omnis potestas à domino Deo est, posteriori verò prudentia, per quā leges condunt & executioni mandāt: ergo ex eadem æterna lege virtus ad eadē subinde leges deriuatur, qua sint in cōscientia apud Deum ipsum obligatoriæ. Existimatur autē le- **Ad legis iustitiam omnes eius caussæ accedant necessesse est.** gis iustitia ex omnibus eius causis: scilicet finali, efficiente, materiali, atque formali. Finali inquam, vt pro cōmuni bono sit condita: eadem enim differentia, vt diximus, quæ inter tyrannū & regem, inter leges quoque dignoscitur: nempe vt quæ pro cōmuni vtilitate sit lata, iusta habeatur: quæ vero pro particulari, tyrannica. Secūdo, ex parte agentis: vt pote quod qui illam tulerit, suam non fuerit facultatem transgressus. Tertio, ex parte materiæ. Quoniam, vt quæ pro tempore & loco bona sunt, prohiberi non debent: ita neque opera mala materia præceptionis sunt. Quarto ex parte formæ. Nam cum lex, regula sit, ea debet rectitudine & æquitate splendere, vt talē seruet tam in honorib; quā in oneribus proportionem ad ciues, qualē ipsi habent ad corpus rei publicæ: sunt quippe ceu partes in toto, ob idq; sicut partibus diuisa sunt à natura munera, sic & onera secundū proportionem facultatum ciuū imperanda singulis sunt, atque honores secundum proportionem dignitatū impartendi. Igitur quæ lex his fuerit numeris absoluta, obligatoria erit. **Secunda conclusio: Lex humana iniusta non obligat in foro cōscientia.** Conclusio ex superioribus fit notissima. Nam lex iniusta, cum recta non sit, regula esse nequit, atque adeo neque lex: quæ autē non est lex, obligat neminē. Legis autem iniustitia duobus pensatur modis. Primò, si bono aduersetur humano: vt puta ratione aliqua cuius prædictarū quatuor contraria, videlicet ex defectu aut debiti finis, aut agētis, aut materiæ, aut formæ. Altero modo, si cōtraria sit bono diuino. Et quāuis nequeant Deo esse contrariæ nisi ratione materiæ, vel aliarum prædictarum caussarum, notatur tamen distinctio hæc, vt ad **tertiā conclusionem** sternatur aditus, quæ talis est: Leges illæ, quæ humano tantum bono aduersantur, licet in cōscientia de se non obligent, ligant tamen quādoque ratione scandalī: quæ vero diuino bono impiē repugnant, nullatenus sed aperte est illis obuiandū. Prius membrum patet. Nam in his quæ præ se nō ferunt manifestariam tyrannidē, resistere potentibus nō est citra scandalū possibile, & ideo ferendi interim sunt quousque leniori via in mente saniorē adducātur. Huc enim pertinet Christianū consiliū, Matth. 5. Qui angariauerit te mille passus, vade cum eò & alia duo: & qui abstulerit tibi tunicā, da ei & palliū. At vero si tyranni vel ad idololatriā nos suis legibus inducerēt, vel à nostris arcerent sacramentis, vel ad alios mores aut ritus fidei cōtrarios propellerent, nullū esset formidandū scandalū, sed illud esset grauissimum, si illis nō statim posthabita vita obstitereamus. Hic enim est legitimus sensus illius, Act. 5. Obedire oportet Deo magis quā hominibus. Sic nanq; respondit Petrus principi sacerdotū præcipiēti ne in nomine Christi prædicaret. Hisce iniustitiæ formulis ex arte dispositis vniuersa cōprehenduntur, quas iuris interpretes ad duodecim vel plures cogessim multiplicāt, vt est tum apud alios Summistas videre, tum apud Syluest. verbo, lex. §. 9. Vt autē hæc accuratius collimētur, speculandus primū de prima cōclusionem est, quo sit gradu tenenda. Ad quod responderetur, non esse tam sublimi, tamque firmo certitudinis gradu constabilitā de ciuilib; legibus, quā de ecclesiasticis: ob idq; de ecclesiasticis, Papæ potissimum ac consiliorū, adhibetur **quarta conclusio.** Tanquā fides catholica confitendum est ecclesiasticas sanctasq; leges obligare in foro conscientia genere suo sub reatu mortalis maculæ. Irrepsit enim olim Vvaldensiū error, postq; Ioānis Vvicleff, eorundemq; tandē legitimi hæredis Lutheri, quod neq; in Pōtifice Maximo, neque in tota ecclesia potestas vlla est condēdi aut articulos fidei, aut morū leges. Sic enim habet vigesimus septimus eius articulus inter exhibitos ad Leonem. Quare (vt aiunt) sola illa mādata obligāt in cōscientia, quæ in Euāgelio explicata sunt. Extant autem apertissima testimonia, quibus isti cōfutantur. Vt est illud Luc. 10. Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit me spernit. Et Matth. 18. Si peccauerit, &c. dic ecclesiæ: si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Vbi cōpertissimū est iurisdictionem ecclesiæ designari. Itē quodcūque ligaueris super terrā, erit ligatū & in cælis. Et Io. 20. Data est mihi omnis potestas, in cælo & in terra: sicut misit me viuens pater, & ego mitto vos. Accipite Spiritū sanctū: quorū remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retēta erūt. Quid euidētius, quā illic (vt ait Chrysost.) collatam fuisse à Christo Apostolis ac subinde ecclesiæ potestatem quā ipse attulerat à Patre? Eo præcipue q̄ retinere peccata, functio est habētis potestatem obligadi. Et Deu. 17. lex exeat, q̄ qui non obediret sacerdoti, morte moreretur: morte autē nemo plectitur nisi ob graue peccatū mortale: ergo fortiori ratione lege noua quā & Christus instituit, & Spiritus sanctus gubernat, eadē est auctoritas cōstitenda. Idēque verba illa palam ostēdunt Act. 15. Visum est Spiritui sancto & nobis nihil vltra imponere vobis quā hæc necessitaria, &c. Re vera cū ecclesia suis legibus obligare nos intelligat sub reatu mortalis culpe, & Christus suā sit curā pollicitus, & Spiritus sancti regimē quē ad hoc se missurū promisit à patre, ne in rebus tam arduis falli posset, certissima colligitur fides in hoc eandē ecclesiā non deseri, sed certa polle re auctoritate obligandi. Iam id demū de ratione finis cōuincitur. Enimvero cum mortalium status nunquā sit fixus, sed pro tēporū locorūq; diuersitate lubricē varietur, non satis Christus legibus à se positis ecclesiæ in perpetuū consuluisse, nisi potestatem reliquisset in ecclesia nouas pro tēpore cōdemdi, quæ in suo ipsius diuino foro obligare valerēt. Hæresis autē hæc iam in concilio Viennensi, vt habetur Cle. ad nostrā. de hæret. & in Cōstantiēsi, ac deinceps à Leone 10. merito suo cōdemnata est. At vero de potestate ciuili nō est tanto robore cōclusio firma, quin sint in contrariū argumēta nonnulla. Primū obligare ad culpā in foro cōscientia, cū animas vulneret, videtur spiritualis potestas, qualis in ecclesia est: nō autē in potestate ciuili. Secūdo potestas ciuilis non illucisq; protenditur, vt possit peccata remittere: consequens ergo apparet, vt neq; possit in peccata conuicere. Iniquū enim censere quis posset vt qui religare nequit, ligare valeat: ecclesia nanq; vtrunq; potest. Tertio, finis proximus

Argū. 4. civilis potestatis est temporarius reipublicae status: ergo ad aeterna supplicia non se dilatat. Quarto, potestas quae in conscientia reum culpae punire nequit aeterna poena non potest sub reatu talis culpae obligare: potestas autem civilis in foro conscientiae nullam potest imponere poenam, sicuti spiritualis, quae illas in sacramento decernit poenas, quas si hic non persolveris, patieris in altero seculo. Postremo arguitur ut articulus nequus; materiae detegatur: Aut obligatio ad culpam est in arbitrio principis ferentis legem, aut praeter suam voluntatem sequitur ex natura legis. Si prius dederis, fit, ut nunquam lex civilis obliget sub reatu culpae: quia nulla est lex quae tale circumstantiam exprimat. Si autem posterius concesseris, scilicet ut obligatio sequatur ex natura legis consequitur ut princeps nullam possit condere legem, quae non obliget sub reatu culpae, quae tamen creditur durum est: quoadquod in religionibus praecipue in nostra, multae sunt leges nullum nos ligantes culpae reatu. Veruntamen his nihil obstantibus, conclusio quae secundum mentem D. Th. primo loco asserta est, suam et incosciam retinet veritatem in civilibus legibus. quippe quae ad culpam obligant, & de genere suo ad mortalem. Enimvero sicut reipublicae ecclesiasticae, sic & civili necessaria fuit ratione finis potestas seipsam gubernandi, atque adeo leges pro temporum regionumque varietate instituendi: licet haec potestas (ut lib. 4. sub tit. de dominio, fusiussimè differendum est) aliter quam ecclesiastica à Deo defluerit, illam, n. Christus pro se contulit ecclesiae divina lege: haec autem per legem naturae descendit: quae quaelibet respublica seipsam administrandi auctoritate habet, quam & regibus conferre potuit. Itaque quia respublica civilis, familia quoque Dei est, fit ut sicuti qui contra suas leges proximum offenderit, ante eius tribunal reus habeatur: qui vero secundum easdem fuerit erga eosdem proximos beneficis dignus habeatur primo: sic prorsus & qui leges humanas pro potestate, ab ipso collatam conditas, vel violaverit, vel custodierit. Et hoc est obligare in conscientia. Sed confirmatur etiam eadem conclusio. Facere contra legem Principis, est malum morale, ergo peccatum apud Deum. Antecedens est notum: quoniam si lex iusta est, regula rationis existit, praetergredi autem rationis lineam, obliquitas est, ac subinde peccatum. Consequenter nihilominus inde claret, quod quidquid mali in moribus est, peccatum existit, ut egregie S. Thomas 1. 2. q. 21. differuit. Deinde lex humana à naturali (ut dictum est) derivatur, quae constituit id quod generale est in particulari specie virtutis, ut genus pacis ad hoc quod est armis non uti nocturnis: ergo leges humanae obligant in foro conscientiae. Ac demum postremum adhibetur argumentum peculiariter de lege civili: Principis finis, licet proximus sit, quietus status reipublicae: supremus tamen est sempiterna felicitas, ad quam ille temporalis finis tendit: ergo potest suis legibus, per virtutem sibi caelitus donatam in illo supremo foro obligare. Colligamus ergo, quod licet non sit manifestaria haeresis, hanc auctoritatem & vigorem civilibus legibus, veluti ecclesiasticis denegare: esset tamen profecto temerarium & contra doctorum consensum, qui praecipuum habent nomen. At vero vnus Ioannes Gerson, vir aliam egregiam notam, reuocare nos huc cogit in disputatione, vtrum huiusmodi humanae leges per seipsas obligent in quantum humanae sunt, id est, in quantum potestate hominibus concessa condita, an vero eatenus prorsus quatenus divina lege stabiliantur? Sustinet enim tract. de vit. spe. lect. 4. opinionem de hac re singulariter: nempe quod nulla lex neque civilis neque ecclesiastica, immo neque naturalis vim habet obligandi in conscientia ad culpam, sed sola lex divina est, quae obligat: humana vero in quantum est illius interpres. Quae quidem opinio non tantum nomine (ut quidam putant) à communi differt, sed re certe latissimè. Non inquam hoc tamen ait quod leges humanae idcirco obligent quod tales potestates diuinitus sunt hominibus collatae: hoc enim nos fatemur: sed ait nullam esse potestatem creatam à Deo concessam obligandi sub reatu culpae, sed tamen exponendi, & declarandi diuinum ius. Itaque Papa, secundum ipsum annale precipiens confessionem, non obligat potestate sua, sed ius duntaxat declarat diuinum, quoniam, inquit, ante eius sanctionem lex Dei erat, annuatim confiteri: sed quia nobis erat ignota, excusabat nos ignorantia. Pari modo nisi ius, inquit, fuisset diuinum. Quae dragesimam ieiunare, praecipit Papae non obligaret ad culpam: at quia tale ius erat, illud per Papam declaratum nos ligat. Et multo (ut ceteris vehementiori ratione leges principum, nisi declarationes sint diuini iuris antea ignorati, nullatenus ad culpam obligant. Sicuti praecipit medici qui decumbentem iuuet à nocuo cibo abstinere, non est obligatoriu ad culpam: sed propterea egrotus illam incurrit, quod transgreditur diuinam prohibitionem homicidij, quod Medicus declarat esse talis cibi propter. Atque isto ordine infert usque ad quatuordecim mirabilia corollaria. In summa vult, quod sicut ecclesia articulos fidei condere nequit, nisi illos explicando qui in sacra scriptura latrabant: ita neque potest condere leges. Quin verò ait, neque legem naturalem villo pacto obligare, nisi ius explicando diuinum. Ecce opinionem Gersonis à quibus paucissimis intellectam, & id ab aliquibus creditam. Ratio illius est: quia sicut nemo nisi solus Deus potest conferre gratiam, ita neque illam auferre, atque adeo neque obligare ad culpam per quam tollitur. Itē sicut ecclesia legem actibus internis ferre nequit, quia neque; illos punire valet: sic quia aeterna poenam infligere non potest, quae culpae debetur, fit ut neque valeat ad culpam obligare. Atque hac inquit de causa Augustinus definiuit peccatum, quod sit dictum vel factum, &c. contra legem Dei: quia, scilicet, contra nullam aliam peccare contingit. Atramen si fas est sic de doctore catholico loqui, perparum differt ab heresi Lutherana modò impugnata, quae omnem auferat ab ecclesia potestatem condendi leges. Immo Gersonem sibi Lutherani contra Catholicos patronum obtendunt, licet hoc mitius dicat, quod potest Papa diuinas leges declarare. Praeterea, dicere quod ante sanctiones ecclesiasticas annua confessio, quadragesimalisque abstinētia, eēt de iure diuino, gratis sanè dictum est, quin verò temerariè: quia nullo est pacto sua sibile. Erat quidem praecipitū confessionis, sed tamen tps scriptio, ecclesiae prudentiae erat commissa. Ad haec, cum ecclesia hoc aut illud sub poena excommunicationis praecipit, ut puta comparere in iudicio, & similia, quae dicere auit illud fuisse ius diuinum, nisi quia à Deo data erat Pontifici talis cogendi potestas, itē 10. 20. Propterea primus sit Christus. Data est mihi omnis potestas: ut subdes, Accipite Spiritum sanctum: intelligeret eadem ecclesiae conferre. Ac postremo quomodo Papa eēt vicarius Christi, nisi leges eius familiae & vrgētia praecipit ponere

ponere posset: Est ergo certo certius in Ecclesia existere potestatem non solum declarandi diuinum ius verum condendi humanum: quod ideo sic nuncupatur, quod à potestate humana proficiscitur, licet diuinitus recepta. Etenim sicuti licet arbores & animalia à Deo receperint virtutes generandi, nihilominus creatura ipsa per propria virtutē generant & operantur: patitur homines per suam potestatem condunt leges, quae antea non obligabant, sed propterea obligant: quia posita sunt ab hominibus: ut 5. Eth. c. 7. ait Aristoteles. Iam verò ius naturae equis neget per se obligare: Almain in q. de potestate. Ecclesiastica. ca. 12. cōcedit potestatem Ecclesiasticam obligare posse ad culpam mortalem, quia Papa est vicarius Christi: negat id tamen de civili, nisi Gersonico modo. Nihilominus verissimum etiam est de civili, ut supra expositum est ac demonstratum. Vnde ad argumenta Gersonis & ad ea quae nos adiecimus, facile est respondere. Etenim licet Deus solus gratiam conferat: non tamen ipse auferat, sed nos per scelera nostra: & ideo nihil obstat quo minus homines ex sua ipsius institutione leges constituent, quarum transgressores de gratia eius decedant eō quod suis ministris non obtulerunt: ob idque quae homines nequeunt aeternam poenam infligere, ipse, veluti summus omnium iudex, infligat. Neque obstat quod potestas civilis non se extendat ad remittenda peccata: quia diuersa sunt ministeria Dei, ut ait Paulus. vbi autem Augustinus dixit peccatum esse contra legem Dei, legem aeternam insinuat, à qua omnes deriuantur, etiam humanae: quo ideo vno latissimo nomine omnes comprehendit: Ad intellectum autem alius argumenti videlicet quomodo leges principum obligent ad culpam, vtrum scilicet pro arbitrio suo, an verò ex natura legis. Notandum est discrimen inter Ecclesiasticam potestatem & civilem. Ecclesiasticam enim Praelati, quia spiritualium iudices sunt, possunt leges condere: non modò constituendo opera in specie certa virtutis aut vitij, verum etiā discernendo inter veniale & mortale, atque adeo decernendo transgressionem suae legis esse mortale crimen: seculares autem principes id nequeunt definire, sicut leges suae sub culpa veniali aut mortali seruetur, sed duntaxat constituunt opera in specie virtutis aut vitij. An verò transgressio vel ommissio mortalem labem transgressor impingat, ex rerum natura examinandum est. Dicamus exempli gratia praecipit Rex tempore famis frumentum non asportari à regno, aut tempore instantis belli arma indui. Constituit ergo illa opera in specie obedientiae: & secundum speciatim in virtute fortitudinis. Et quia magni referunt, mortale est tunc non obtulerare. Praecipit autem aut non equitate mulas, a ut feris non indui, quod inde incipit esse temperantiae virtus: aut non ferre arma, quod iam inde est virtus pacis: si parui referunt, erit inobedientia non grauior quam venialis. Sed soluenda tunc restat alia superior obiectio: nempe quod tunc princeps non possit leges ferre quae non obligent ad culpam, quod est falsum cum in religionibus tales sint leges in usu. Negatur autem consequentia. Sed sciscitaris iam signum quo dignoscendum est quam lex obliget ad culpam quae verò minimè. Sunt inter iuris interpretes qui aiunt leges quibus subnectitur poena, non obligare ad culpam, hoc aut statim art. proximo repudiabitur. Caieta. autem in materia de ieiunio, ait non satis costare legem ieiunij obligare ad mortale: quia non est lata eum illo additamento, sub mortali reatu, vbi insinuat legem quae id non explicat, non obligare ad culpam, porro autem (nisi ego fallor) grauissimè de hoc ipse falsus est. Leges enim nunquam ferri consueuerunt cum tali accessione. Praecipim⁹ sub reatu culpae mortalis vel venialis, sed ex operis natura & grauitate illud est perpendendum. Quocirca fidissima regula est: Omnia lex quae absolute fertur, hoc est quae contrarium non explicat, obligat ad culpam, vel veniale vel mortale secundum pretium operis. Et ratio est liquida, quoniam lex secum affert obedientiam praecipit: obedientia autem per se est virtus, & inobedientia, peccatum. Quo fit, ut quicumque legem ferre voluerint, siue seculares Principes, siue Ecclesiastici praepositi, quae non obliget ad culpam, illud debet explanare. Neque aliud potest constitui signum. Documento sunt constitutiones nostrae, in quarum capite sic habetur regula nostra & constitutiones non obligant nos ad culpam: sed ad poenam nisi propter praecipitum vel contemptum. Quod quidem documentum est, quod nisi illa fieret adiectio non posset non obligare ad culpam. Supremum autem dubium in calce quaest. superest: Vtrum eatenus leges humanae sub reatu lethalis maculae obligare valeant, ut mors etiam sit etiam antea subiecta, quae vel omissione vel transgressione violatur? Apparet enim non tantum inesse vitium in legislatoribus humanis: cum non sint domini vitae & mortis. Caieta. 1. 2. q. 96. art. 4. constituit regulam quod omnis lex humana quae obligat ad mortale obligat subinde pro sui obseruatione mortem perpeti, nisi casus aliquis benignitate legum excipiat. Ratio eius est, quod mors animae fugienda est prorsus antequam corporis, ob idque cum lex humana obligat ad mortale, citius succubendum est gladio quam legi obuiandum. Imò inquit, perinde est dicere, legem humanam non posse obligare ad mortem pro sui obseruatione, ac non posse constituisse actum in culpa mortali. Appendet deinde aliqua exempla. Potius. n. debet homo interire, quam cum consanguinea matrimonio contrahere. Et in c. Sacris, de his, quae vi met. ve. caus. fi. ait Inno. quod cum pro nullo metu debeat quis peccatum mortale incurtere, nullo obstante metu licet cum excommunicatis communicare. Arbitror tamen sic verum esse, humanam legem valere tanto cum rigore obligare, ut tamen Caieta. responsio celsura indigeat. Igitur primum omnium certum est, tanti referre posse reipublicae id quod praecipitur, vt lex pro sui obseruatione ad mortem usque obliget. Etenim cum Princeps in bello militi praecipit loqui cum seruare, vnde praesentaneum periculum reipublicae existit, vitam potius quam locum deserere debet. Immo quoties quodpiam sub poena capitis iubet, periculum subiectum est capitis pro legis custodia. Nam etsi Princeps non sit absolute dominus vitae, ut Deus, tamen accidere causa potest subditos exponere morti, sicut ratio caeterorum partes. Nihilominus non est usque adeo vniuersalis regula Caieta. Neque idem est obligare ad mortale, & obligare non obstante periculo mortis: nam lex ieiunij proculdubio sub reatu mortali obligat, & nihilominus si tyrannus mortem alicui minaretur, nisi ieiunium frangeret, nulla porro esset culpa illud frangere, nisi dum tyrannus in contemptum legis ad id cogeret: tunc. n. teneretur Christianus potius mori. Enimvero quauis potius sit moriendum, quam peccandum nihilominus non praesumitur lex tam rigide

Leges ecclesiasticae non obligant cum discrimine mortis. gide semper cogere, & ideo an lex obliget ad mortē oppetendam necne, examinandum est ex operis grauitate. Quin verò neq; lex diuina cū illa acrimonia nos vbique obligat. Nemo enim tenetur vel se vel filium cum periculo mortis baptizare, aut alia suscipere sacramenta, Quin verò crediderim Eccl. leges nunquam obligare tanta cogendi vehementia, nisi quando vel cōtemptus eiusdē legis interueniret, vel iniuria fidei. Et ratio est: quia qui metu mortis contra legem facit, nō delinquit ex inobediētia, sed metu: sicut qui fame frangit ieiunium, nō formaliter peccat cōtra obedientiam, sed contra tēperantiam. Quòd autem nullo metu possit quis contrahere cum consanguinea, hoc est, quia non est materia matrimonij, nec fieri potest per metum: sed talis concubitus esset fornicatio. Illud autem caput, Sacris, citatū omnes intelligunt de communicatione in sacris, & interueniēte scandalo. Si. n. dū sacerdos corā notoriis excōmunicatis celebrat, plebs acciperet scādālū, suspicās leges Ecclesiasticas nullius esse valoris, aut illum esse manifestariū inobediēte: in tali casu potius deberet mori, quam id facere. Alias cōmunicare cū excōmunicatis ad fugiendū periculum mortis, non esset lethale crimen. Restat ergo respōdere ad arg. in capite quāstionis p̄posita: Primum autem iam solutum est sic scilicet, q̄ licet homo per se potestatem non habeat in foro Dei, tamen tanquam eius ministerio fungens p̄cipere id potest: cui qui si restiterit eius ordinationi, & ipse sibi damnationem acqrit, secundum Paul. ad Rom. 13. Secundo autem argumento conceditur patrem familiās obligare posse suos liberos ad mortale. Vt si rem illis eximij ponderis aequissimē & seuerissimē p̄ciperet. Nam & eorū potestas à Domino Deo est: nimirum p̄cipiente liberis honorare parentes. Vnde Augu. super Psal. 70. vbi iubet pater, q̄ contra Dominum non sit, sic audiendus est quomodo Deus: & Salom. Prouerb. 6. Conserua fili mi p̄cepta patris tui. Et Apost. ad Rō. 1. aliis criminibus annumerat nō obedire parentibus. Super quibus verbis Ambrosius. Quanta, inquit, insolētia irrepti sunt, vt neq; parentes suos quos auctores in natiuitate habēt, agnoscerent: hoc. n. esse sine intelledu sine charitate scilicet Dei: peccatū autem charitati Dei aduersum, mortale est. Et Deut. 21. Pœna mortis decernebatur filio qui contumax esset & proterurus, neq; audiret patris aut matris imperiū, & coercitus obedire contēneret. Verba sunt legis. Quin verò & inter omnes naturales obedientias (vt 1. Poli. Arist. docet) hæc est. Ad tertiu argumentum. Ad & vxor quandoque teneretur sub tali reatu obedire marito, tamen si eius p̄cepta, quia vi coerciua carent, vim non habent legum. An verò in famulos & reliquā familiam eadem fungatur auctoritate, non facile crediderim. At tertium responsum est in tertia conclusione, q̄ leges diuinis aduersantes, non habēt legū robur, sed sunt potiùs conculcandæ. Et ad eundem propē modū responderetur ad quartum, quod sententiæ, quæ ideo penitus iustæ sunt, quod secundum tantum exterum forum in falsa p̄sumptione fundantur, non obligant in conscientia: quia cū sint veritati contrariæ, lex naturalis ac diuina aliud continet. Diuersimodè tamen considerantur. Nā dum sententia diuinæ legi non est omnino contraria, tunc condemnatus, licet possit quomodocūque, citra scandalum & vim iudici illatam, iudicio se eximere, potest nihilominus & eidem auscultare. Vt contingit quando innocens cōdemnatur. Quando verò diuina lex omnino est contraria, vt dū quis cogitur illam cognoscere quæ verè non est sua, citiùs debet mori quam obedire. Et pari modo responderetur ad quintum. Quando enim leges humanæ iniuæ sunt in subditos, si citra scandalum fieri potest, non est in conscientia eis obediendum: secus si tale sit scandalum oriretur.

ARTICVLVS V.

Vtrum omnis pœnalis lex obligat ad culpam.

DVOS hic articulos adhibere est operæpretiū de lege pœnali, in qua nō nihil subest singularis ambiguitatis. Et primò quæritur, vtrum humana lex quæ obligat ad pœnam, pariter obliget & ad culpā? Et arguitur à parte negatiua. In primis leges pœnā irregularitatis cōtinentes non omnes obligat ad culpā: nam iudex qui iuste est causa sanguinis, irregularis, fit, vt patet in titulo de homic. volūtario. & Can. aliquantos. dist. 51. Et bigamus fit similiter irregularis: vt patet 34. dist. c. si cuius. & tñ nulla illic inest culpa. Nam hæc vna fortè est causa. ob quā regula iuris exceptionē fecit: sine culpa (nisi subsit causa non est aliquis puniend⁹. vnde illud collectū est axioma: Et si sine causa non pōt infligi pœna, potest tamen sine culpa. Secūdò in religionibus (vt de nostra iam suprā dictū est) extāt leges obligantes ad pœnam sine culpa: ergo quotiescunque princeps pœnam adnectit legi, non pōt censendus obligare ad culpā: sed pœna esse contentus, ne oraculo illi aduersetur Naum Prophetæ c. 1. Non cōsurgat duplex tribulatio. Tertid, innumeræ sunt leges tā diuinæ quā humanæ quæ nullā induūt p̄cepti formā, sed tantum pœnæ: vt illa Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouē aut ouē &c. quinq; boues pro vno boue, & quatuor oues pro vna oue restituet. Et. 2. q. 3. Qui nō probauerit q̄ obiecerit, pœnā quā ipse intulerit, patiat. Et l. capitali. ff. de pœn. Sic habēt leges, Incēdij capite puniūt. Fœnerarij capite puniendi sunt, & multæ sunt similes, quibus nihil prorsus p̄cipitur, aut p̄hibetur, sed pœna tantū statuitur, ille ergo nō obligant ad culpā, sed prorsus pœnā. In cōtrariū est Cano. ius: Cano. Satis peruersum. 56. dist. vbi habetur, satis esse peruersum, vt qs suis officiis priuet, quē sua culpa vel facin⁹ à suo gradu nō deiicit. Et idē nota l. si putator. ff. ad l. Aq. Quæstio hæc, si natura pœnæ satis perpenderetur, nō erat cur reuocaretur in dubium: aded res per se ipsa liquet. Sed quia vulgus nescio quo colore ait legem quæ obligat ad pœnam, non obligare ad culpam, necesse est errorem hunc elidere. Respondetur ergo vnica generali conclusione. Nulla prorsus est lex pœnalis, si legitimè sit pœnalis nominanda, quæ non obliget ad culpam, nisi contrariā intentionem expresserit, dicendo, Non intendimus obligare ad culpā, aut quid simile: vt superiori q. expositū est. Conclusio est S. Tho. 2. 2. q. 108. art. 4. vbi eam, vt pleraq; omnia, luculenter dilucidat: & est lumine naturali notissima. Pœna enim, vel ipso attestate nomine tam cognatā habet connexionem ad culpam, vt pœnæ neque rem habeat, neque iustam nomen, nisi sit pro culpa p̄posita. Loquimur enim hic de

hic de pœna iuridica, pro eo quod est vltio & vindicta. Nam accipitur pœna quoque physicè pro cōtūciatu, quem quis patitur vel à febre, vel ab alio quouis morbo afferente dolorem. Neque opus potest esse alia probatione p̄ter nominis significationem. Vindicare enim & vlcisci, & supplicium p̄scere, atque aded pœnam infligere, neutiquam nisi pro culpa fas est. Quocirca nisi culpa adsit, improprie, & p̄ter verborum significatū vsurpatur: fit enim per pœnam iusta repētio culpæ: nempe vt qui suę obsequens voluntati deliquit (nam secundum Augu. vbi non est voluntariū, non est peccatum) contra eandem suam voluntatem patiat. Secūdò id probatur: Leges humanæ (vt proximo articulo constitutū est) si absque pœnæ cōminatione absolute ponantur, ad culpam obligant: at comminatio pœnæ legi appositā non est contrarij signum, ergo tunc etiam eadē manet obligatio ad culpā. Probatur minor: quia cōminatio pœnæ natura sua illuc spectat, vt obseruatiùs lex custodiatur. Ea nanque ratione in illo arti. de legis actibus dictum est vnū legis finem esse punire: quod sicut in speculabilib⁹ per principia inducuntur conclusiones: ita & in practicis per comminationē pœnæ inducitur obseruantia p̄cepti: ergo nō solum pœna non est iudiciū oblatae culpæ, verum cōtrā, apertū est testimonium grauitatis ipsius, quæ de transgressione omissione q; legis contrahitur. Tertid arguitur: Huius causa q̄ maior minorue aut maxima assuatur legi pœnā, non alia afferri potest, quam p̄portio culpæ iuxta illud Deuter. 25. iuxta mensurā delicti erit & plagarum modus. cuius simile est. c. Exiuit. extra. de his quæ fi. à ma. par. ca. &c. Felicit. de pœ. lib. 6. ergo quæcūq; pœna testimonium est culpæ. Accedit quartò & diuinū exemplū. Illa enim lege, quam Deus primā posuit parentibus nostris in statu innocentia, quia eius p̄uaricatio tam longè grauissima erat, & enotissima, truculentissimam pœnā comminatus est, dicens: in quacunque hora comederis ex eo, morte morieris. Quo factum est vt mors morbi que ac cæteræ calamitates & ærumnæ, quæ si in puris essemus naturalibus conditi, non pœnæ sed natura nobis essent, iam nunc ob culpam Adæ expoliantis nos originali iustitia, quæ nos ab his seruasset incolumes, pœnæ & dicuntur & sunt: propterea quòd modo quodam eius nos parentis voluntate peccauimus. Punitur ergo nemo nisi ob culpā, siue suam propriam, siue suorum parentū, quorum pars quodāmodo existit. Vnde illud Exod. 20. Ego sum Deus zelotes visitans iniquitatē patrum in filios, in tertiam & quartā generationem. Fateor nos quidem quandoq; à Deo flagellari, non solum ob delicta p̄terita, verum vt in futurum cautiore viuamus: illa verò flagella non tam pœna sunt, quàm p̄seruatoriæ medicina. P̄terea & in originis culpam cuncta resoluuntur. Deinde & aliis Dei exemplis eadem conclusio confirmatur. Etenim Exod. 21. & Leuit. 10. iuxta grauitates scelerum pœnas statuit: Qui maledixerit patri suo vel matri: morte moriatur. Si mœchatus fuerit quis cum iuncta pœna, tamen per humanas leges adhibita sunt: vt scilicet homicida, & fur, & reliqui nequam impuri que homines mortis metu ab illorum violatione cohibeantur. Et est profectò cauillosum diuerticulum dicere, aliud esse in legibus diuinis, quàm in humanis cum potius leges humanæ diuina rū esse debeāt imitatrices. Ecquis p̄terea dubitet, quicū Rex pœnam capitis cōminatus militi, iubet ne locū deferat, mortalis sit culpa inde referre pedem? Quin verò infallibilis regula est quòd in neminem potest princeps pœnam capitis, aut mutilationis, aut exilij, aut omnium bonorum publicationis decernere, nisi pro transgressione vel omissione legis quæ sit lethalis culpa. Profectò non video vnde hæc plusquam vulgaris opinio prodire potuit, quòd leges obligantes ad pœnam non obligent ad culpam: cum pœna suapte natura, tum genuinus effectus, tum & apertū iudiciū sit culpæ. Sed tamen qui eam inuenerunt, non sunt illi qui de natura rerū philosophantur. At vero alij doctores hac parte doctiores, licet conclusionē nostram non prorsus denegent, moderatū tamē hac distinctione, quā ex Henrico Gandēsi quolib. 3. q. 2. desumūt. Ille nanque fortasse fuit qui vulgari opinioni, quā modo impugnabamus, ansam porrexit: tamen si ipse moderatiùs opinatus est. Distinctio eius est hæc: Legum pœnālium aliæ sunt quæ p̄ceptū explicant, vel prohibitionē, cui pœnæ comminationem adiungunt: & has qui illam defendunt, appellant pœnales mistas, hoc est obligantes ad culpam pariter & pœnam: sed aliæ sunt quæ nullam exprimunt nec p̄ceptionem, nec prohibitionem, sed tantum pœnam sub conditione: quarum figuram in tertio argumento proposuimus. Atque has appellant purè pœnales. Aiunt ergo illas mistas obligare ad culpā: has verò puras, minimè. Veruntamen (vt salua id auctorum existimatione dixerim, qui digni sunt pretio) callere mihi non videor vim huius distinctionis, immo inconcussam arbitror vniuersalem veritatem nostræ conclusionis, nempe quòd nihil habere pōt rationē pœnæ, nisi vbi subest culpa, propter rationes factas. Sed absente culpa, id quod fert imaginē pœnæ potiùs erit pretiū, vel pactū, vel qd aliud, vt statim in solutione ad tertiu patebit.

Ad primū igitur argumentum responderetur, quòd irregularitas, quæ ponitur pro non delicto (nam de illis secus res habet) neutiquā rationem induit pœnæ, sed indecentia cuiusdam, quæ hominē ad sacros ordines sacrorūmq; functiones reddit inhabilem. Ecquis. n. dicat, si iudex iustissimè addixit hominem supplicio, veluti pœnā illi statui, ne possit ad sacros ordines promoueri. Ecquis in quā egregia virtuti pœnam vnquam opposuit? Sed est indecorum atque indecens (vt lib. 5. q. 1. dicturi sum⁹) vt qui sanguine contaminatur, sacramenta innocētissimi agni dispenset. Pari nanq; ratione bigamus non in pœnam, sed propter significationem, quia Christus vnicam sibi ecclesiam desponsauit, fit irregularis. Quemadmodū & consanguinei contrahendo matrimonio inhabiles sunt & in idonei: non certè in pœnam, sed propter rei absurditatem. Quapropter regula iuris vniuersalem continet veritatē quòd sine culpa nō est aliquis puniendus. Nam interiecta parēthesis (nisi subsit causa) si glossam auscultes, solum docet, vbi interuenit citra culpam causa, contingere posse vt homo propter indecentiam, quam irregularitatē vocant, ab aliqua dignitate repellatur, quamuis eadem parēthesis aliter à

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Probatū conclusio exemplis sacramentorum literarum. Exod. 21. Leuit. 20.

Aliorum opinio. Henricus.

Exploditur præterita opinio.

Ad primū argumentum.

diuo Tho. loco citato, quàm à glossatore, intelligatur: videlicet de flagellis iam memoratis diuinis quæ non tam in penam commissorum criminum, quàm ceu medicinæ in futurum infliguntur. Ad secundum argumentum. secundum responsum satis est, quod ubi lex suam expresserit intentionem nõ obligandi ad culpam, salua res erit. Inde tamẽ non sequitur, vt ubi absque tali expressione subiungitur pœna, tollatur subinde culpa. Nam verbum prophetiæ Naum nihil ad rem attinet: haud enim duplex illic tribulatio, idẽ est quod culpa & pœna. Sed illa sententia misericordiã Dei designat, qui pœna semel ad iustum per soluta, nunquam alteram reposcit. Circa tertiu arg. illi qui distinctionem Henrici defensant, contendunt leges illas cõmemoratas non obligare ad culpam. Neq; illarum vllam quæ extant Leuit. 20. Si mechatus quis fuerit cù vxore alterius, mechus & adultera morte moriãtur, &c. breuiter, nullam seu Canonicam seu ciuilem quæ ponitur sub hac conditionis figura, obligare putant ad culpam: sed illas præcisẽ quæ iubendo explicat quidpiam fieri, aut non fieri sub pœnæ comminatione: vt est illa, Omnis vtriusq; sexus, de penit. & remiss. Qua præcipitur vt omnis semel in anno peccata sua confiteatur, & saltem in die Paschæ Eucharistiæ sacramentũ suscipiat: alioquin & viuẽs ab ecclesiæ ingressu arceatur, & moriens ecclesiastica careat sepultura. Hic autẽ duo adnotauerim. Vnum, quod & si vera sit hæc opinio, nihil veritati conclusionis nostræ detrahitur: quoniam illæ pœnæ non statuuntur nisi pro culpis, quæ vel illis, vel aliis legibus vestantur. Alterum est, quod illas ego leges pœnales: siue diuinas, siue canonicas, siue ciuiles, quæ delictis pœnas decernũt, negare non audeam, quin obliget ad culpã. Nam quãuis illa delicta aliis mandatis nõ essent prohibita in illis certẽ satis exprimitur, pœnas illas & maximẽ capitales ad cohibendas culpas illic insinuat institui, quæ ideo culpæ illic virtualiter prohibentur. Vtendum ergo arbitror hac distinctione: Quãdo pœna applicatur culpæ, vt in dictis legibus, obligatio fit sub reatu culpæ: quãdo verò lex formã habet potius concessionis aut dispensationis, tunc talis lex non obligat ad culpam, sed tamẽ neque id quod sub imagine pœnæ subiungitur, habet veram rationẽ pœnæ, sed pretij aut conuentionis. Subdamus exempla. Hæc lex, Qui frumentũ è regno euexerit, illud perdat, aut talem luat pœnam: re vera obligat ad culpam. Attamen si intentio Regis non esset distractionem frumenti prohibere, sed illa ratione pecuniam colligere, lex tunc non obligaret ad culpam: sed tamen conditio subiuncta non esset pœna, sed concessionis pretium, vt qui vellet euehere, tantum cõtribueret. Sicut & respublica potest & vetando legem hæc ferre. Qui ligna in nemore cæciderit, tali plectatur pœna: & rursum sinendo pro pretio, Qui ceciderit, tantũ soluat. Eodem modo. Si quis mulam equitauerit, illam perdat, profecto (vt reor) ad culpam obligat: sed si post latam legem ciues dispensationem procuraret, vellentq; eam pretio redimere tunc lex hæc, Qui mulam equitauerit, tantũ soluat, non est pœnalis: quia neque prohibitoria, sed potius cõcessoria. Quod si contra nobis obiiciantur institutiones nostræ, aliarumque, religionũ in quibus sic habetur. Nolumus obligare ad culpam, sed ad pœnam: vbi poena sine culpa nominatur. Responderetur tales nõ esse propriẽ ac legitimẽ pœnas, sed sunt quasi conuentiones & pacta: quia monachi tali se volunt voto astringere, vt si hæc fecerint, illa patiantur. Dicuntur autem non ineptẽ pœnã, quia propter res veritas exiguntur, ac rependuntur. Cuius instar in nostro libello de Abusu iuramentorum cauendo, dicebamus quod citra obligationem ad nouam culpam potest quisque se astringere, vt quotiescunque iuramento fuerit abusus, tantum pendat. Allet hic quispiam contra nos forsan leges aliquas ciuiles statuente pœnas, vbi non apparet subesse culpa: quales sunt illæ de effractoribus carcerum vt fugiat ff. de effract. l. de iis. & ff. de cust. & exhib. reo. l. in eos. cùm tamen liceat citra culpam cuiunque vinculo id facere. Sed de his lib. 5. q. 6. respondebimus, quod vel est illic, vel præsumitur culpa.

ARTICVLVS VI.

Vtrum lex pœnalis in foro conscientie ante iudicis condemnationem obliget ad pœnam.

ARTICVLVS proximus, quo definitum est legem pœnalem & ad culpã simul & ad poenã obligare, in hæc nos disputationem mittit eidem agnatam, vtrũ sicuti ad culpam, ita & ad pœnam ante iudicis condẽnationem obliget: Et arguitur à parte affirmatiua: Leges huiusmodi (vt dictũ est) non habent minorem vim obligandi ad pœnam, quàm ad culpam: & ideo legis virtus: tam est punire (vt supra dictum est) quam imperare: ad culpam autem absque iudicis sententia obligant: ergo & ad pœnam. pari modo obligare possunt. Secundò arguitur, Iudex vigore legis per suam sententiam obligat ad pœnam: ergo maiori ratione lex per seipsã. Aliter minoris esset vigoris lex, quàm iudex: cùm tamen contra tota sententiæ virtus à lege dimanet. Quin vero quisque etiam potest se ad pœnam obligare, quam absque vlla sententia tenetur exoluere, vt dum quis vouit, si certum admiserit crimen, tali se pœna vtrũ ire, cur ergo lex id non possit? Tertio arguitur, Leges diuinæ ante iudicis sententiam obligant ad pœnam: possunt ergo & similes humanitus conditi, postquam auctoritas humana à diuina deriuatur. Extabat enim antiquitus Leuit. 15. lex, vt qui mulierẽ terigisset fluxu sanguinis pollutam, immundus esset vsque ad vesperam: quæ quidem immundities absq; vlla sententiã cõtrahebatur. Et similes ferẽ extabãt leges de leprosis aliisque infectis hominibus, qui ipso facto tenebantur ab aliorum se arcere contubernio. Item & sacrificia quæ ad expianda piacula iuebantur offerri. tenebantur delictores in conscientia sacerdotibus exhibere. Et modo eadem ratione ecclesiã, potest pro aliquibus peccatis statuere pœnas, sicuti quadragesimale ieiunium indixit: quas nos meritò penitentias tenemus perpeti. ergo lex obligat in conscientia. His accedit & lex Christi Matth. 16. Quis dimiserit vxorem suam, exceptã fornicationis causa, facit eã mechari: qua insinuat licere dimittere adulteram, quantum ad tori separationem in conscientia antequam causa in iudiciũ deferatur: quam quidem pœnam ipse tenetur pati. Quarto & de legibus multis humanis arguitur. In primis potest defunctus vsumfructũ prædij legare vxori ea lege si pudicẽ vixerit, aut si ad secundas nõ

transierit nuptias: quàm idcirco conditionem cùm primũ fregerit, tenetur legatũ hæredi remittere. Et potest pari ratione qui collegiũ aliquod de sua substantia instituit, leges condere, vt quicunq; collegarum hoc aut illud admiserit crimen priuatus sit collegii iuribus, aut quod à collegio receperat restituatur, quæ quidem leges absque alia iudicis sententia in conscientia obligant. Et potest Rex tali lege iudices ministrosque iustitiæ ad munera reipublicæ assumere: vt quicunque iudicium vendiderit, aut munuscula susceperit, eo ipso nulla alia spectata sententia tali aut tali pœnæ subiaceat. Quales sane leges in Hispania aliisque bene institutis prouinciis extãt, quæ quidẽ profecto cõscientiã perstringunt. Et in nostra Vniuersitate statutũ est, vt scholaris qui in petitione cathedræ presauerit seu ambierit (quod subornare vocant) ipso facto sit suffragatoria voce priuatus. Præterea quãto cùm Rex lege pretium statuit frumenti vel quarumcunque aliarum mercium, adiciens transgressori pœnam, obligat ad eandem pœnam in conscientia. Et inter omnes extant leges præscriptionis, quarum virtute possessor bonæ fidei absq; vlla iudicis sententia in conscientia acquirit in decennio rerũ mobilium dominium, & numero quadraginta annorum rerum etiam immobilium: vt latẽ patet vtroq; iure, sub eisdem titu. de præscript. hæc autem lex est pœnalis: ob negligentiam quippe illius qui tanto temporis interuallo rem suam neglexerit, priuatus eius dominio: ergo lex pœnalis ante iudicis sententiam obligat in conscientia. Sexto arguitur ex c. si qui, de præscr. lib. 6. vbi duo distinguuntur modi quibus potest quispiam rebus possessis priuari. scilicet aut per sententiam, aut ipso iure. Etenim nisi lex per se ante iudicis sententiam reum multaret, inanis esset illa distinctio: quia non superesset nisi vnus puniendi modus, scilicet per sententiam. Septimò leges iure sub diuersa forma statuuntur pœnales. Aliæ quippe sunt quæ explicant sniam ferendam: illæ scilicet quæ tantum sunt monitoriæ: vt habetur in glo. super c. vnico. de sagitta, videlicet quoties dicitur, præcipimus sub pœna seu sub interminatione, vel ex communicationis, vel anathematis, vel suspensionis. Vnde illud verbũ capituli, Dolentis, de celeb. Mil. sub pœna suspensionis penitus inhihemus, sic glossatores legunt, vt ipsum intelligant solum illic ferendam sententiam comminari. Et expressius c. relatum. de iure patro. post verbum, sub anathematis interminatione prohibere curetis, continuò subnectitur: Si quis autem prohibitionis vestræ cõtempitor extiterit, excommunicationi subdatis. Aliæ verò extãt vrgentiores leges: puta quæ pœnas nõ ad monendo cõminantur, sed castigando infligunt. Quarum vtiq; quatuor habentur cap. cùm secundum leges, de hære. lib. 6. Prima, vt contrahentes in cõstas nuptias, naturæ nefarias, hoc est, turpitudinem se contra naturã polluentes, ipso facto suarum rerum dominium perdant. Secunda, vt rapta mulier quæ contra voluntatem parentum raptori nupserit, omnia bona ipso iure amittat. Tertia, vt illi etiam qui arma vel species ad hostes fidei transuexerint, earundem specierum & rerum proprietate hoc ipso priuentur. Ac præ omnibus, Quartò, vt hæretici ipso facto priuentur bonis suis: quæ fisco ad iudicentur, quæ quidem priuationes ipso facto (vt illic refertur) sunt secundũ ciuiles leges. His insuper quintus adhibetur casus in crimine læsæ maiestatis, vt habetur l. si. C. ad le. lu. maie. Et sextus iure Can. aduersos eos, qui vel Romanæ ecclesiæ Cardinalem percusserint, vel ceperint, vt patet in c. Felicis, de pœna. Nam hi reputantur ecclesiæ maiestatem læsisse. Et septima est lex similis in eos, qui mutilant, vulnerant &c. Romipetas, vel peregrinos in Hierusalem: vt patet ex more Romano, quo in cœna Domini omnes illi declarantur excommunicati atq; suis priuati bonis. Vniuersos inquam hoc genus criminosos legib. sancitum est ipso facto rebus suis multari. Vnde fit consequens, leges obligare ad pœnã in foro conscientie: nam aliàs nullum superesset interstitiũ inter huiusmodi leges atque alias monitorias. Et cõfirmatur ratio: quia pœna excommunicationis, suspensionis & irregularitatis ipso facto ante iudicis sententiam incurritur. Octauo longe vrgentius arguitur ex c. pro humano, de ho. volun. lib. 6. Illic enim in eos qui per assassinos quempiam occiderint, illa profertur sententia, vt excommunicati, omni honore & ordine & officio & beneficio ipso facto priuentur, eademque liberẽ aliis conferantur. Itaq; postquã scelus probabilibus argumentis constiterit, nullatenus alia snia requiratur. Verba legis sunt, Accedit & vehementiori tenore Pauli II. Decretalis Extrauagans, Ambitosã. in qua aduersus illos qui ecclesiastica bona alienauerint, truculentior denunciatur censura: nempe vt ipso facto absque declaratione aliqua, sint suis beneficiis & dignitatibus priuati. In contrarium autem facit, quod in eodem c. cum secundum leges. post illud verbum, Bona hæreticorum ipso iure decernimus confiscata, subiungitur, Confiscationis tamen huiusmodi executio, vel bonorum ipsorum occupatio fieri non debet per principes, aut alios dominos temporales (vt iuxta Gregorii Papæ prædecessoris nostri declarationem) antequam per Episcopum loci vel aliam personam ecclesiasticam, quæ super hoc habet potestatem, sententia super eodem crimine fuerit promulgata.

Quæstionem præsentem pluribus quàm fortẽ par esset, disertam curabo, eò quod viri egregiẽ docti illam controuertunt. Quorum est Alfons. Castro Franciscanus, de literis certẽ & religione benemeritus, ac mihi perinde obseruandus. Nam quãuis tum in aliis, tum etiam forsã & in hoc certius me, rem coniectauerit, videor mihi tamen paulo aliter sentire. Respondebo ergo more nostro ad quæstionem quinque conclusionibus: ac perinde rationibus ac testimoniis quæ contra obiiciuntur, pro meo captu satagã respondere. Neque verò tanti disputationem fecissem, nisi tanti familiẽ Christianæ referret conscientias de hac re informari. Quo autem perspicua sit lucidaque oratio, ex multis quæ de lege pœnali disputantur, hoc solum ad rem potissimum scire pertinet: Vtrum eo ipso quod quis transgreditur legẽ, quæ in ipso facto transgressorẽ suis bonis priuat, teneatur in conscientia fisco eadem bona micipare: an verò citra culpã possit ea retinere: vsque ad iudicis sententiam: vel ob id quod illuc vsque dominium retinet: vel quia possessionis seu concessionis iure potitur? Hæc nanque quæ causam interrogat, noua est quæstio. Prima ergo est cõclusio: Lex pœnalis ob id quod dicat ipso facto, vel ipso

Quintum
argum.Sextum
argum.

Septimum

Octauum
argum.Paulus se-
cundus.Fit planus
quæstionis
titulus.Prima con-
clusio.

FRAT. DOM. SOTO, DE IVSTITIA ET IVRE.

vel ipso iure, aut quid simile, non obligat ad penam ante sententiam à iudice latam, sic ut reus teneatur in conscientia bona sua statim commissa culpa à se abalienare. Sed si quæ lex taliter obligat, aliunde arbitrandum est. Hanc ergo conclusionem Abb. Panor. salua eius auctoritate, è regione contraponimus. Cuius regula est super c. Canonum. de consti. & c. dilecti. de arbi. q. ille cuius bona sunt ipso facto confiscata non potest illa cum bona conscientia retinere: quia statim sunt: inquit, acquisita fisco. Verba eius sunt in d. c. Canonum. Et quoniam testimonia naturalibus rationibus elucescunt, ab eiusmodi rationibus exordiar: eò præsertim q. patroni contrariæ sententiæ illi principio nituntur, q. nullum (vt aiunt) ius vel humanum, vel diuinum, vel naturale sniam nostram adstruit: cum tñ licet lex nulla, humana aut diuina, expressè hoc asserat, naturales rationes legis naturalis sint interpretes. Quare prudenter idem religiosus auctor Theologos curauit admonitos, ne citationibus Doct. essent contenti. Ratio ergo prima est hæc. Pœna (vt nomen ipsum sonat) inde dicitur, q. passio est: natura autem abhorret vt idè sit agens & patiens: ergo lex quæ ministrum meipsum faceret executorè meæ pœnæ, non esset naturæ conformis: at que idè cum [vt supra dictum est] humanæ leges à naturali deriuentur, nulla sic est obligatoria. At qm patroni contrariæ opinionis per quã debilis adparet hæc ratio perpendamus quanti sit ponderis. Lex, regula est inanimis nostrarum actionum: quæ per iustitiæ ministros applicanda subditis est. ergo ad ministros pertinet suos subditos ad legis obseruantiam cogere: coactio autem fit per pœnæ inflictionem: ergo talis animaduersio ad iudicem pertinet: & contra naturam in seipsum committeretur. Ob id namque Arist. 1. Ethic. appellauit iudicem iustum animatum, qui debet ex lege agere in reum. Quapropter si ego bene conijcio, lex pœnalis duobus membris ad diuersos loquitur, cum. n. iubet ne quis quid faciat, subditos alloquitur, cum verò addit, contrafaciens eo ipso dñum rerum perdat, aut ipso iure bona amittat, aut bona eius sint confiscata, non tam cum subditis loquitur, quam cum iudicibus, iustitiæ executoribus, quibus talem imperat animaduersionem. Secundò (q. mihi vrgens argumentum est) quatumuis lex pœnā comminetur, equissimum tñ naturæ ius illèsum seruat: q. est vt delinquens audiatur. Hic namque illa emanauit constitutissima firmissimamque snia Greg. de caus. pos. & propr. c. susceptis. Nos contra inauditam partem nihil possumus definire. Non ait solum, non volumus, sed non possumus: Natura. si id vetante. Enimvero cum lex vt supra monstratum est, in cõi feratur, neque singulares contingentiæ circumstantias potuerit prospicere, munus hoc delegatum est iudici, vt eisdem perspectis sententiam ferat. Potest siquidem reus allegare vel ignorantiam, vel infirmitatem vel vehementissimam occasionem vel fortasse q. nō tam grauiter in l. impeggerit, vt dignus sit totius pœnæ acerbitate. Quapropter et in crimine hæreses, q. omnium est impientissimum, & execrabilissimum, auditur hæreticus quouis modo voluerit suum factum excusare. Et contingit sepius tã tenuè esse delictum, vt nō agatur in ipsum toto rigore iuris, atq. aded neq. expolietur oibus suis bonis. Et pari rōne, immo egroti in crimine læsæ maiestatis atque in aliis quibuscunq. perpendenda est causa in particulari, & fm grauitatem aut leuitatem iudicandū: etiã si les millies dicat ipso facto, & eo ipso facto & eo ipso: qm ^{in materia} nulla potest lege à iudiciis ablegari. Quapropter quod lex ait, ipso facto, idem est, quod ex natura, & genere facti: cui non obstat quo minus de quantitate & modo facti sit rursus expendenda pœna: quæ admodum ab ipso legislatore si præsens esset, fieret. Et inde quoque alia sanctissima lex dimanauit, vt nemo nisi vel confessus condemnatur, vel conuictus: vt habet Can. Nos in quemquã, & Can. Iudex. 1. q. 7. Quod si ratio hæc suscipitur, vide in quas angustias miserum delictorem conijcias, si ante sniam iudicis teneatur bona ipse sua (vt habet contraria opinio) fisco tradere. Profecto non solum eum cogis vt executor sit legis aduersum seipsum, quod natura non fert, verum & iudicem constituis: nempe vt ipse perpendat an delictum suum tantam mereatur pœnam. Fac exempli gratia, hominem scientem ac prudentem leuem hæresim secutum mente concepisse, tum et protulisse ore in qua diem tñ vel præcisam horam priuatim durauit: Vtrū statim eum in conscientia cogere debes, vt amplissimam suam substantiam, et dum ditissimus est, fisco offerat: quamuis in mentem redactus firmus sit iam in fide. Re vera atrocissima esset censura: neque vllus, nec secularis nec ecclesiasticus iudex talè pronūciasset sententiam, tñ abest vt esset priuatim in conscientia cogendus. Et tñ si vera esset contraria opinio maxime eorum q. tenent et pro occulto crimine quod nullatenus probari potest, incurri in pœnam iuris, cogendus esset: qm qui nullam sibi potest ignorantiam prætexere, verè hæreticus est. Immo vt ex vsu aliud capiamus argumentum, quis vnquã sacerdotū in illas angustias penitentem adegit, vt ante condēnationem sua publicaret bona? Accedit præterea tertio, q. leges humanæ (vt supra ab Isidoro docti sumus) debent esse tolerabiles atq. ad hominum imbecillitatem accommodatæ, quas et illi qui nō sunt aded virtute progressi, ferre possint: si tamen lex homines sic distringeret, vt sua substantia quantumuis locupletis, sua se sponte nudarent, intolerabilis esset, & suauis leuique iugo Christi longe dissimilis. Neque aduersariorum ratio concludit, quia aiunt hoc modo cautius obseruari leges: nam talis debet adhiberi cautela custodiendæ legis, vt tamen non fiat obseruatu impossibilis. At qm de occulto hæretico tetigimus cuius nullus est testis, inde sumamus argumentum quantum, quod sit hoc Dilemma: Aut vis occultum hæreticū. s. qui absq. vllō teste protulit exterius hæresim incurere ciuiles pœnas iuris (nam de excommunicatione à nemine dubitatur) vel secus: prius durissimum sanè est opinatu: si tamen non incurrit nisi quando protulit coram testibus, inde sumitur manifestum argumentum q. ante condēnationem non tenetur pœnas luere: nam cum testes nullatenus sunt necessarii, nisi propter iudiciū: qui negat sniam iudicis esse necessariam ad priuationem bonorum, gratis dat testes esse necessarios vt hæreticus sit reus pœnæ iuris. Hoc argumentum licet non fecerit prænominatus auctor, occultè tamen prospexit, dum q. 15. 2. libri concessit eū suo Panor. occultum hæreticum incurere pœnā iuris. nā secundum suā opinionem ad hunc effectum superflui sunt testes. Fundamentum autem quod huic assertioni

assertioni suæ subiecit, non solum non videtur solidum, verum contrariæ potius sententiæ suffragatur: fundamentum sumitur ex c. accusatus. de hære. lib. 6. vbi Papa præcipit confiscationem fieri bonorum hæretici defuncti, cuius hæresis, ipso viuente, nondum innotuerat. Attamen ex illo apertius colligitur hæresim illam non fuisse occultam: siquidem post mortem patuerunt testes. Et re vera condēnare hominem delinquentem simpliciter occultum, contrarium esse videtur non solum c. Secundum leges: confiscationem vetantem ante sententiā iudicis, verum & toti ordini iuris: quo sancitum est vt nemo nisi via vel inquisitionis, vel denuntiationis, vel accusationis puniatur: quia semper iura id quod probari nequit, non esse sui fori reputarunt: excepta excommunicationis censura, quæ natura sua cognitionem causæ nō requirit, sed solam iuris pmonitionem. Sed quantum hic peculiariter argumentum adhibeā, vt dicta præfati doctoris intelligā. In secundo suorum lib. quib. egregie de iusta hæreticorum punitione disputauit, cap. 6. dixit q. non omnis proferens hæresim incurrit pœnā iuris, sed tñ hæreticus: vt habetur in d. c. secundum leges: Puta illæ qui hæresis pertinax est. Aut ergo appellat pertinacem eum qui contra solā legem rebellis est puta qui cōsultò negat id quod scit esse cōtra scripturam, vel cōtra sanctam ecclesiam: aut nondum reputat pertinacem quoad usq. in iudicio admonitus mordicus hæresim retineat. Si prius dicat, nō intelligo cur adhibuit in disti. c. 6. q. illi qui admoniti statim reuocant & dānant errorem suum, non pœna iuris, sed arbitraria puniendi sunt. Nā illic propalā loquitur de admonitione, nō iuris sed iudicis. Si autem illic intellexit, vt planè videtur intellexisse, nō incurere hæreticū pœnā iuris nisi in illo articulo quo in iudicio admonitus nō resipiscit, tūc tota eius machina ruit. Primum, n. falsum est occultum hæreticum cuius nulla haberi potest probatio, priuatim esse suis bonis. Quin verò palam sequitur neminem ipso iure & facto priuari quousque in iudiciū trahatur, vbi nō solum de hæresi sed de pertinacia condēnetur. Præterea tota practica inquisitorum negatur. Nā quicumque manifestari hæresim secum absque arbitris affirmavit, nisi ignorantia excusetur, ceterum hæreticus. s. excommunicatus tanquam pertinax cōtra admonitionem legis. Et ideo licet nunquā fuerit admonitus ab homine, si in iudicio post cōuinceretur, iure possent eius omnia bona confiscari, & confiscantur: nisi ob hæresis leuitatem aliqua ei remittantur. Tamen si dū veniā petit nō relaxatur, sed reconciliatur. Secus de illo qui tantum est suspectus de hæresi in quæ non habet pœna iuris locum, sed arbitraria. Hæc dixerim nō ad reuincendum actorem sed ad hoc per eius dicta confirmandum q. occultus hæreticus nō tenetur tradere bona sua quoad usq. sit in iudicio de crimine cōuictus. Id q. præterea sextò inde maxime confirmatur, q. si quis nemine sciente, hæresim cōsultò secum ore asseruit, & absque vlla denuntiatione, sua sponte se patribus sancti tribunalis offert, licet excommunicatus ipso facto sit, multari non solet omnibus suis bonis nec diffamari. Re vera ad hoc nescio quomodo rñderi posset. Accedit septimo loco & famigerata illa snia Chrysostomi super epistolā ad Hebr. quæ refertur de pœn. dist. 1. Can. Quis aliquis. Non dico vt te prodas: ex qua fit cōsequens q. nemo tenetur se prodere, nisi quem infamia, vel indicia, vel accusatio, iudicis auctoritate compulsus prodiderit: si tñ occultus reus teneretur bona sua fisco offerre, cogere subinde se prodere: nam si esset insignis persona, qui aliter fieri posset vt illa traderet? Sed trifariam contendunt aduersarii hanc rationem debilitare. Primò, illam in nos ipsos recutientes. Nam pariter inquirunt, sequeretur q. neque fur qui clā fisco cōpilasset, teneretur restituere ne se proderet. Secundo, aiunt q. debent tunc restituere secretè per tertiam personam. Et tertio, q. si nō potest citra infamiam, cessat necessitas restitutionis. Prima autem responsio, fuga est potius quam solutio. Lata est enim differentia inter pœnam & restitutionem: quod enim ait Chryso. toto concordante iure, est q. nullus reus ea causa vt puniatur, tenetur se prodere: illa nimirum ratione q. nemo esse tenetur agens & patiens. Quod autem tu alteri furrupisti, nō in pœnā, sed ratione iustitiæ cōmutatiuæ perstringeris restituere: etiam si necesse fuerit te ipsum cum aliqua infamia prodere, si secretò nō potes. Illa quippe regula, vt nemo cum detrimento suæ famæ debeat restituere pecuniā, lib. 4. sub tit. de resti. patebit quā sit fallax, quāq. in tolerabilis, & perniciofa, si sic vniuersaliter, vt iacet, absq. temperamenti, & exceptionibus intelligatur. Nam certe qui expilasset fisco aut magnam pecuniam cum detrimento et famæ, deberet restituere. Secus de periculo vitæ. Ad rem ergo, profectò si nemo tenetur vt pœnā subeat, se prodere consequitur, vt neq. illam in conscientia debeat. Huic accedit argumentum ex l. aut facta. ff. de pœn. §. nonnunq. vbi habetur, q. supplicia exacerbantur quoties opus sit exemplo esse multis. Debent ergo pœnæ exemplares esse & non occultæ. Octauò deniq. arguitur: Lex (vt in c. Secundum leges. persistamus) permittit reo sua bona possidere vsque ad condēnationem: quin verò vetatur illa furripi: ergo idem reus bona fide possidet. Scio fautores contrariæ opinionis, & hoc argumentum imbecille existimare. Congerunt enim fallentias consequentiæ huius, Fiscalis iudex non potest exigere rei bona, ergo reus ipse nō tenetur sua sponte conferre. Vt enim habet. ff. de alea. l. 1. qui furatur in domo, vbi alea publicitus luditur, restituere quidem tenetur dño, sed tamen domino in pœnā, quia recepta lufores, non datur actio in iudicio. Atq. inde inferunt, qd permittitur reo ipso iure dānato sua possidere, non illa permissione quæ culpā tollit, sed illa quæ pœnā non exigit: sicut meretrices permittuntur. Attamen fallentiæ in primis, quas adducunt, fallere nequeunt argumenti vim. Debet enim natura permissionis ex subiecta materia perpendi. Etenim cum qsque antequam crimen admitat, dominus sit legitimusque suorum bonorum possessor, & lex statim postpositionem pœnæ priuationis subiungat, ne confiscatio ante sententiam iudicis executioni mādatur, aperte videt reo concedere suorum bonorum usum. Secus, si furaris. Neque opus est aliā adducere legem aut rationem huiusmodi concessionis, vt reus bona fide possideat. Quæ vtrique ratione, vt habet de præscri. lib. 6. c. vlt. hæreses defuncti bona ipso rñ præscribunt. Quāuis hoc bene videā preparari vrgere. Nā etsi hæretici bona fide non possideret: possent tamen illa habere hæreses ad præscribendum propter ignorantiam criminis, sicuti & latronis hæredibus

Præfata assertionis fundamentum solum.

Quinta ratio.

Alterata ratio.

Sextum argumentum Septimum argumentum.

Chryso.

Triplex euasio præterita rationis. Refellitur aduersariorum rationes.

Aduersariorum solutio.

Impugnatio.

hæredibus vsu venire potest Præfecto licet nõ sim vsque ad eum mei amator iudicii, tamen rationes iste, vbi vel scriptura sacra, vel expressus textus iuris mihi nõ obstat, vt re vera non obstat, efficacius mihi rem periuaderent, quam longa Doctorum phalanx, qui simplices aliorum assertiones absq; vlla pspicientia perlustrant, quamuis neque probatissimorum testimonia nobis desunt. Est enim in primis

S. Thom. S. Tho. 2. 2. q. 62. art. 3. qui expresse ait, neminem ante condemnationem per iudicem ad penam teneri.

Conradus. Cui & Conrad. tract. 1. de cõtract. q. 7. subscribit. Et Adria. quoli. 6. art. 1. Neque verò, vt quidam putat, oppositum censuit in 4. vbi de his quæ ludo acquiruntur quæst. disputat. Illic. n. hoc ait duxat, q; quis ea quæ ludo iure prohibito perdidit, soluitq; potest ante sententiam iudicis recuperare, si potest: cuius quidem ratio longe diuersa est: quia lex ludorum non est pœnalis, sed putat Adrianus impedire dominii translationem. Caiet. item & eodem loco. 2. 2. & in sua summa, verbo, pœna: & Syluester in verbo, hæresis. 1. §. 8. sed latius in verb. Assasinus. & inter Iuricons. Archid. super eodem c. cum fm leges. lib. 5. eandem probat sententiam. Cui Anch. & Phil. Fran. & alii adhærescunt. Quin vero & Io. And. c. pro humani. de homi. lib. 6. & Bar. l. eius qui delator. ff. de iure fisc. Et Glo. c. Fraternitas. 12. q. 2. At parum ad rem refert, quam sit numerosa citatio. vbi ratio non adhibetur noua. Hoc tñ vnum admonere non negligã, q; licet quantum ad alia puncta, an videlicet, qñ lex dicit ipso facto, statim reus priuetur rerum vel dominio vel possessione, alia sit plurium opinio, alia vero pauciorum, tñ q; teneatur protinus ea reddere, non solum non est opinio communis Iuristarum, verum neque est cur inter eos habere debeat auctoritatem. Primum, quia ad ipsos non attinet de foro conscientie censere. Secundo q; in ter antiquos vnus tñ fuit Panormitani opinio. Nam Fel. & alii non alia ratione eã amplectuntur q; q; ille dixit. Quare nõ opus plures citare, quia vno nominato omnes cõnumerasti. Et tertio, Syluest. solertissimus Doct. iuris explorator, in verbo Assasinus, ait Abbatem in hoc non teneri. Secunda conclusio: Sententia excommunicationis, vt pote quæ spiritualis est & ecclesiastica, ligare ipso iure potest & solet. Cõclusio hæc solemni ecclesiæ vsu propatula est. Excommunicantur. n. ipso iure clericorũ percussores, vt patet 17. q. 4. & Assasinorũ receptores: vt c. proxime citato. de homic. volun. lib. 6. Et cum primis hæretici, vt c. ad abolendã. de hæret. sed nõ opus est in re nõ dubia testibus vt non necessariis. Trahiturq; eõclusio ex forma euangelica. Si Ecclesiã non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Quare qui vel à iudice vel à iure præmonitus inobediens est, ipso iure ab Ecclesiæ suffragiis excluditur. Sunt autẽ (vt Caiet. loco citato) qui inter hanc atq; alias ciuiles pœnas hoc tñ discriminis constituentur, vt hæc liget, illæ verò non. Itẽ q; hæc est mera priuatio & passio, ad quam reus ipse nõ debet veluti agens concurrere: alia verò vt pœna corporalis aut pecuniaria requiritur actionẽ, ac subinde reum posse, ne de carcere aufugeret, & paratum cibum non gustaret, quousque fame strangularetur: quia nõ fugere & comedere, nõ est agere. Quod si dicas eodem reduci, non comedere, & se hominem occidere, vt ait S. Tho. sequeretur saltẽ, q; posset delinquens ipso facto priuari ante sententiã iudicis priuilegio aliquo aut iure, quod habet eligendi, vtendi, vel fruendi reliqua: qm non eligere, & nõ vt, nõ est agere: quod tamen si nostra vera est opinio, falsum est. Ratio ergo quare Ecclesia excommunicare potest ipso facto, absq; causæ cognitione & iudicis sententia est, quia dũ priuat hominem suis suffragiis aut susceptione sacramentorũ, nõ priuat eũ bonis suis propriis, quæ iure peculiari possidet, vt tradere per actionem teneatur: sed communibus, quorum ipsa est dispensatrix. Ac si dixisset, Qui talem admiserit culpã, nõ sit nostrorũ sacrificiorum, ac sacramentorũ, ac consortii particeps: Veluti, si paterfamilias suos admoneret dicẽs, Quicumq; me odio prosequitur, nolo illum meo vesci pane. Et ex hoc capite multa, quæ cõtra nos facere videntur argumenta, paulo post diluentur. Atq; hæc ob causam diximus in prima cõclusionẽ legẽ quæ ipso facto obligat in conscientia, non inde habere illã virtutem, quia dicit, ipso facto, sed aliunde. Tertia conclusio: Qñ ipso facto pœnam decernit, tunc sententiã iudicis nõ est necessaria, vt feratur super pœnam, sed super crimen: satis inquam erit, vt hæreticus condemnatur de crimine: puta q; sciens & prudens id asseruerit, quod nouerat scripturæ aut Ecclesiæ determinationi aduersari. Nam tunc [vt modo dicebam] iam condemnatur tanquam transgressor legis per q; fuerat admonitus. Et ideo ex tali condemnatione sine alia noua expressione pœna oritur ex natura rei condemnatio ad pœnã iuris. Conclusio hæc expressa iacet in vltimis verbis dicti cap. Secundũ leges. f. q; confiscationis executio fieri non debet antequam sententia super eodem crimine fuerit promulgata, quasi dicat, inde enim sequitur condemnatio pœnæ taxatæ à iure, nisi criminis leuitas (vt diximus) supremo iudici misericordie aditum pendat. Et hic mihi est legitimus sensus verbi ipso facto, s. ipso facto per sententiam prodito. Nam quantum ad pœnam, quandiu latet, non habetur pro facto: ex damnatione autem facti incurritur pœna huiusmodi legum. Quia propter non mihi displicet eorum loquendi modus, qui aiunt sententiam huiusmodi facti esse tantum declaratoriã criminis: sed tamen minimẽ subinde concesserim cum Panormit. in cap. cum non ab homine. de iudic. quod vbi crimen est notorium, non opus est expectare iudicis sententiam: quoniam non alia manifestatio criminis sufficit, quã iudicis per sententiam: vt præcipitur eodem cap. & rationes à nobis factæ ostendunt. Et per hoc etiã proditur imbecillitas argumenti, quod contra nos sit, videlicet quod si tñ requiritur sententia tanquam criminis declaratoria, quid opus est reo, cui cõpertissimum est, sententiã expectare, vt teneatur bona sua reddere? Hærent enim semper isti in eadem salebra: quibus ideo respondemus non requiri sententiam solum propter declarationẽ, sed propter talẽ declarationem. s. condemnatoriã. Alioquin lex ipsa illam fecisset exceptionem. Quarta conclusio: Condemnatio illa retrò agitur vsque ad articulum, quo hæreticus omni ignoratiã nudatus, hæresim studio asseruit: quoniam nulla alia admonitio ab homine (vt dictũ est) requiritur vt cõsuetur hæreticus

reticus. Nã quantũ ad veritatẽ articuli satis erat admonitus vel per notã sibi scripturã, vel per determinationẽ Ecclesiæ. Assertio est Ioan. And. in d. c. cũ secundũ leges, sed nulla opus est auctorum citatione: nã lex est expressa. Post diui Marci. C. ad leg. Iul. maie. con tra illiusmodi impios. Et vniuersalis vsus & practica sancti senatus Inquisitionis sic habet: nepe secundũ normã directorij. lib. 3. tit. 9. Habetque eoulsq; vim talis sententia, vt omnes cõtractus, nempe donationis, veditiois, atq; alij, etiam causã dotis, quos hæreticus ab illo articulo fecerit, habeatur pro infectis. Et si apud hæreticũ nõ inueniatur pretia, nihilominus fiscus nullo emptoribus restituto pretio sibi adiudicat dicta bona. Diximus, si hæreticus vendiderit, donauerit &c. nã si cibũ vestitũq; citra fraudẽ emerit, talia pretia à venditoribus nõ appetuntur: quia iure naturæ sibi licebat vitã suã sustentare. Hæc autem non sint super presentes loci pressius tractare. Ex hac autẽ quarta cõclusionẽ, sustinẽtes alteram opinionem, includibile, vt putant, informãt argumentũ aduersus nostrã primã. Supponit enim cũ Aristo. 6. Ethic. c. 2. ad præteritum nõ esse potẽtiã: quoniam neq; in Dei potestate est ingenerata facere, quæ facta sunt. Dilemma ergo suũ est hoc: Aut hæreticus ab articulo patratu criminis priuatus est bonorum suorũ dominio, aut secus. Prius si dederis, iam ipso facto ante iudicis sententiã priuatus est. Si autẽ vsq; ad sententiã erat verẽ dominus nõ potuit per sententiã effici vt dominus nõ fuerit: quia nulla est ad præteritum potentia. Si autem sententiã id facere nequit, fit vt neque potuerit contractus illos libera hæretici voluntate celebratos, infectos reddere: vt pote qui veri domini voluntate bona fide firmati sunt. Et quod vrgentius argumentum appareat, simile fieri potest de possessione. Si enim responderimus, ab illo hæreticorũ articulo caruisse dominio, retinuisse tamen legitimã possessionẽ: arguitur similiter. Sententiã facere nequit, vt vsque ad illum articulũ nõ habuerit legitimã possessionẽ: ergo neq; potest cõtractus rescindere, vt emptores fraudentur suo pretio. Nã qui à legitimo possessore emerit, nõ est cur pretiũ perdat. Argumentũ autẽ certẽ non est tanti momẽti, quãti à iuis auctorib. æstimatur. Do enim in primis hæreticũ vere fuisse dominũ vsq; ad cõdemnationẽ, ac subinde sententiã non posse facere, vt non fuerit dominus: negatur tñ cum inferis: Ergo nõ pot. præteritos cõtractus rescindere, ac pro infectis pronunciare: qm ab arti. cõmissi criminis impediatur bona sua alienare. Veluti possessor primogenituræ, & pupillus ante legitimã ætatẽ, & collegium ac monachorum conuentus, licet domini sint suorũ bonorum, sunt tamen lege ligati, ne possint illa alienare: q; si fecerint, cõtractus non valent, cassiq; habentur. Secundo præterea nihil repugnabo, si quis dicat ab illo articulo amissum esse dominium, dummodo hoc nõ negetur quin iure fuerit hæretico permissa possessio, ab alienatione tñ cõhibita. Sed instas, Postquã dominium pditum est, ex cuius natura sequitur in reo obligatio restituendi, qua lege fingitur cõcessa possessio: respondetur, ipsa eadẽ, quæ executionẽ vsq; ad prolatam sententiã verat, dicens: Confiscationis autẽ executio nõ fiat &c. Neq; opus est aliã disquirere: nam si lex voluisset sic ipso facto reos punire, vt ex tunc tenerentur tradere sua bona, id profecto expressisset. Etenim c. Cum singula. de præb. lib. 6. quia retinẽtem duas præbendas vult Papa inhabilem esse vt eligatur: ait, Ex tunc eo ipso efficiatur ineligibilis. Nam inhabilitas (vt infra dicemus) ipso facto contrahitur. At tamen licet habes vnã præbendã cũ cura animarum, & alteram recipiens ipso facto priuetur priori, nihilominus priuatio non est faciẽda nisi reus audiatur, vt ibidẽ cauetur c. Licet Episcopus. Vñ non debile à nobis stat argumentũ. Rursus autẽ scisci taris: Vnde colligitur impeditũ esse hæreticũ ab alienando si vel dñim habet, vel legitimã possessionem? Rõdetur: Ex cõmissione ipsa peccati, cui lege decteta est pœna. Quod si inde inferas, iam nos ergo concedere aliquo modo puniri reũ ipso facto ante sententiã prolationem, id nos ingenue fatemur. Id enim tantum hacenus negauimus, q; sic punitur ipso facto vt teneatur ipse in conscientia executor esse: & idẽ simpliciter non punitur. Si tam enim tẽperamento dicas, punitur quodãmodo, verũ ais. Et hanc arbitror esse mentem legis vltimę. C. ad leg. Iul. Maie. vbi habetur q; Maiestatis lesor ẽt defunctus cõdemnetur, successorique eius eripiantur bona: Cuius causã his verbis exprimitur: Nam ex quo sceleratissimum quis cõsiliũ cepit, exinde quodãmodo sua mente punitus est. Quæ autẽ sit illa quædam punitio, declaratur secundũ diuos Seuerum & Antonium: ne alienare neque seruos manumittere possit, neque debitores ei soluere teneatur. Vnum hic autem adnotato opus est & admonito, q; vbi malefactorem quempiam vel infamia denotatum, vel infinuatum iudicis, vel semiplena probatione præuia iudex interrogaret, ille verò negaret quia iam tunc fateri tenebatur, & ideo iudicium per iniustitiã impediuit inde fieret reus pene cuius iustitiam condemnandus esset. At tamen si fiscalis, dum solus ipse crimen nouisset, quod probare nõ posset neq; verò infamia notatum esset, bona hæretici clanculũ acciperet (quod aliud est aduersariæ partis argumentum) certẽ contra ius faceret & ad restitutionem teneretur. At ne hoc impræsentiarũ desideretur, quintam adhibeamus cõclusionẽ eandẽque generalem de sententia iudicis: Quotiescunq; iudex iusta, iuridicãque sententia reum condẽnat ad pœnam quæ nõ est mortis, corporalisve lesionis inflictiua, tenetur reus parẽre, etiã si aliquid debeat agere: vt puta vel pecuniam soluere, vel in exiliũ secedere, vel in carcere etiam perpetuo permanere. Secus autẽ, si corporali supplicio addicatur: tunc enim tantum tenetur pati: agere verò minimẽ. Prior pars inde patet, quod vnusquisque debet potestatis obedientiam, nisi iure aliquo diuino aut naturali excusetur: illic autem nulla est excusatio. Quare nõ alius requiritur legis executor, quam iudex ipse sententiam pronuntians: illa nanque, vbi non est de corporali supplicio, legitima est executio. Posterior autem ratione contraria comprobatur. Nam ius naturæ nobis cõcessum tuendi vitam propriam, excusatos nos habet ne vlla nos obedientia cogere possit, vt in nos ipsos vltimas manus coiciamus. Neq; hic Caieta. protegere dissimulabo, cui falsò imponitur negasse in art. 3. 2. quæst. 60. postquã quis à iudice pecuniaria multa cõdẽnatus est, teneri eã soluere. Id quippe nõquam negauit. sed quod à lege ipso facto nemo potest ad hoc con

Io. And. Probatio.

Argumentum aduersariorum.

Solutio argumenti.

Solutio 2.

Instantia. Responsio.

Quæstio.

Solutio.

Quinta cõclusio.

Probatio prioris partis.

Probatio alterius partis.

Protigitur Caiet.

hoc cōdemnari, neq; ad id profum ad quod requiritur eius actio. Quare nullatenus sibi cōtradicit, dum quæst. 69. art. 4. ait, q̄ condemnatus vt vel in exiliū abeat, vel multā soluat, syncere obtemperare tenetur. Neque vero hoc prætereundum hic silentio arbitror, q̄ causa quare nullus dānari potest vt seipsum vel interimat, vel alio supplicio afficiat, non est, quia nemo est dominus propria vitæ. Ridelicet enim esset, si hāc causam iudici tūc obiiceret dum tibi id iuberet. In prōptu enim ipse hoc haberet responsum: Neq; ego idcirco tibi iubeo, vt te ipse interficias, q̄ tu sis dominus vitæ tuæ, sed quia ego potestātē eius habeo & arbitriū. Et enim carnifex plus habet dominij in reū, quā ipse in seipsum: & tamē iudicis auctoritate illū interficit, Ratio ergo vt nemo sic possit obligari, est q̄ non potest illo beneficio naturali priuari, quod homo habet, protegendi vitam suā. Idcirco enim licet vi nemo possit tali casu resistere, non tamen potest cohiberi ne aut fugiendo aut alia via mortē sibi caueat. Ob idque quando supplicium ex eorum esset numero, quē homines religionis ac pœnitentiæ gratia fumere ipsi solent, nulli aduersaretur iuri: quanquam præfectus in religionibus monacho, vel Episcopus sacerdoti præciperet, vt idem ipse suis manibus susciperet: puta vt à seipso flagello vapularet.

Ad primum argumentum. Superest ergo ad argumentorū seriem, quæ tum longa est, tum etiam nobis difficilibus implexa, respondere. Primum autē iā solutum est. Nam etsi lex tā ad pœnā obliget, quam ad culpam, diuersimodē tamen. Quoniā cum sit regula, eo ipso quod quis ab ipsa deflectit, peccat: culpa enim nō est aliud quā defectio à lege, quæ ab æterna diuinaque deriuatur. Ad pœnā autem obligat, illam statuendo, & in hoc sensu legis virtus dicitur punire. Applicare tamē pœnā, pertinet ad iudicem. Ad secundum responderetur, q̄ etsi obligatio ad pœnā ante iudicis sententiam non emergat, non inde fit maioris esse virtutis iudicem quā legem: tum q̄ iudex operatur tanquam minister legis per eius virtutem tum potissimum, q̄ lex per se obligat ad culpam. Sed id solum sequitur, q̄ virtus punitiua legis non pertingit ad reum, nisi ministerio eius ministri. Qua ratione ab Aristoteli appellatur iustum animatum. Quod autem de cuiusque volūtate, in calce argumēti subditur, per quā potest homo trāsferre suorū bonorū dominium, nihil ad rem. Habet enim quisque suarum rerū liberam facultatem, vt possit seipsum sua sponte obligare: respublica tamen non nisi præscriptis formis & modis, videlicet, vt dum legi rebellis extiteris, possis à iudice cogi. Ex legibus autem diuinis tertio argumento allatis nullum aduersum nos extruitur validum argumētū. Etenim mulier, quæ fluxum patiebatur, iure naturæ tenebatur abstinere à viro, ne illū, morbo inficeret, licet fluxus nō esset culpa: immūdities autem legalis eius qui illā cognoscebat, per culpā ipsam contrahebatur. Quare sicut modō ille qui peccat, eo ipso coinquinatur, teneturque pœnitentiæ fructibus satisfacere: sic ille qui antiquitus inquinabatur. Nā illa corporalia, figura nostrorum erāt spiritaliū. Et per hęc patet responsio ad leges diuinas, quib. pro diuersis peccatis diuersæ statuebātur sacrificiorum ac purificationum ceremoniæ. Deus enim, in quem offensa cōmittitur, reposcere potest quam voluerit satisfactionem: quam absque alio iudicio tenetur peccator exoluere. Pariq; ratione tūc Ecclesia potest ieiunia, eleemosynas, & orationes institue re, quibus quisque tenetur sua expiare piacula. Quod autem additur de leprosis, nihil ad rem, nam iure naturæ tenentur mortiferi homines ab aliorū cœtu sese abstrahere, ne illos contagione inficiant, licet morbus culpa nō sit: neque talis abstractio, pœna. Neque permissio euāgelica, quæ sit viro separandi torum ab adultera, rem contra nos vrget, nam separatio illa nō tantum existimanda est vt pœna, sed tanquam cōuentionalis licentia, quæ ex fracta cōiugis fide nascitur: est enim pactum inter coniuges, data vtrinq; acceptaque fide, vt vterque alterius totū immaculatum seruet. Et ideo dum vnus suam fidem fregit, liber fit alter à vinculo soluendi ei debitum. Sicut si ego tibi ea lege meas operas pollicerer, vt tu mihi tuas obstringeres, cadente te à fide tua, non teneor ego amplius stare meæ. Et pari fermē modo responderetur ad mēbra omnia quarti argumēti. Primum enim de illo, qui vxoriquidpiam legauit sub conditione, longē à nostro proposito distat: neq; opus fuerat Caietano in sua Sum. verb. pœna, talem exceptionem facere: quoniā eiulmodi conditio neutiquam est lex pœnalis. Defunctus enim si persona erat priuata, non poterat legem condere: sed est conditionale pactum, Do vt facias. Ob idque si tu conditionem non impleas, teneris mihi meum restituere. Similis est ad secundum membrum responsio. Enimvero qui collegium suis bonis instituit, statuta facere potuit, vt si cōstituto in conscientia iura collegij perderet: quæ quidem lex vim haberet in conscientia: quia institutor potuit, si libuit, sub illa conditione bona sua largiri. Tametsi profectō nemini consulerem tales condere leges: sunt enim cōscientiarum illaqueatrices, hoc est enim nimium emungendo sanguinem elicere. Satis namque familiæ consulitur, si huiusmodi leges particulares inстар cōmunium constituuntur, vt scilicet delinquentes via regia cōperti puniātur. At quoniā præsumitur præfectorū negligētia, huiusmodi rigor permittitur. Atq; huic præterea affinet responsum est tertij membri de legibus, quib. Reges solent manus ministrorū iustitiæ vincire, ne munera captent. Enimvero cum illos sua libera voluntate & tanquā suos ministros eligāt, ac de suo arario stipendia illis decernāt, suorūq; mādato illis iura soluantur, possunt tali cōditione illos eligere, vt in cōscientia obligētur pœnas suorū delictorū pendere. Et ideo si conditionē voluerint accipere, tenentur implere. Atq; eā ob causam iureiurādo stringuntur, q̄ alias lex per se illos non posset cogere ad pœnā ante condemnationem. Quamuis verbum illud: In conscientia teneantur soluere, fateor me approbare non posse: quia nullum in iure cōmuni reperitur eius exemplum. Nam principes seculares non debent de conscientia iudicare. Neq; verō in illo aureo authentico, Vt iudices sine quoquo suffragio fiant: quo acerrimē inhietur iudicium auaritia, vlla sit de conscientia mentio. Tametsi vbi eorum corruptio adeo esset inuerecunda, nō omnino huiusmodi rigorem legum reprobassem. De legibus autem pœnalibus nostræ Vniuersitatis, quibus pensatores

& ambitores seu subornatores ipso facto priuantur eligendi voce, semper arbitratus sum non obligare in conscientia ad pœnā illā ante condemnationē, nisi illū qui de ea re infamia laborans, dum iuridice interrogatur, veritatē negat. Nam de hoc perinde hac parte cēserem, ac si esset condemnatus: vt supra de hæretico dictū est. Atq; idē cenfeo de aliis electoribus in Ecclesiis & collegiis. Et præter rationes supra declaratas, est hic alia particularis, q̄ alioqui vix vlla esset tuta electio: quod perniciosissimum esset reipublicæ. Et ideo si eiusmodi leges contenderent in conscientia ante condemnationē ligare, tanquā periculosæ non essent ferendæ. Ad quintum responderetur oculatē perspicendū esse in lege, quidnā habeat propriē rationē pœnæ, quid verō pretij, aliūve rei. Enimvero cum lege pretiū statuitur vel frumenti, vel alius mercis, adiecta pœna, si quis carius vendat, ad restitutionē excessus ipso facto tenetur in conscientia, quo legitimū pretiū excessit: non tamen ad pœnā antequam condemnetur: vt ait S. Tho. loco citato, q. 62. Ad alterum verō mēbrum de legibus præscriptionis, responderetur, eiusmodi leges non esse merē pœnales: licet pœna diu negligentis bona sua, sit, vt eorum ius perdat: sed præcipuē in bonum pacis conditæ sunt, & vt vitæ litib. occludantur. Hac enim de causa princeps potestatem habet transferendi dominia. Quocirca lapsus ipse legalis temporis absque vlla sententia possessorum bonæ fidei dominum rei facit. Quare nulla fit inde consequentia, vt lex merē pœnalis velit vt reus suis se rebus ante causæ cognitionem expoliet. Ad sextum responderetur differentiā illius citati capituli inter pœnā ab iure, & illam quæ est ab homine, liquidā esse. Pœna enim iuris est illa, quam ius ponit, quāque iudex tenetur infligere nisi patentissima adsit ratio misericordiæ arbitradis, vel post patratum delictum rei infligit. Ad septimum rōndetur, hāc esse differentiā inter leges monitorias atq; alias, quæ dicunt, ipso facto q̄ qui contra priores inobediens est non solum declarandus est facto deliquisse, verū & ad pœnā condemnandus: cum autem quis in alteras secūdi ordinis impigerit satis est, si condemnetur illas fuisse transgressum. Tunc enim absq; vlla alia sententiæ explicitatione pœnæ censetur addictus. De excommunicatione autē iam dictum est cur ipso facto obliget. Suspensio verō & irregularitas, quia non est nisi contaminatio quædam & cōmaculatio, ac subinde indignitas (vt superiori arti dicebamus) ad tractandū sacra, actu ipso culpæ cōtrahitur. Quin vero aliquādo citra culpā, vt patet in iudice qui spontanea causa est mortis. Quare nulla indigent sententia iudicis. Sed leges quæ octauo argumento citatæ sunt, fateor vehementiorē aculeum adhibere: nihilominus respōdetur, q̄ neq; in c. citato, de homici. lib. 6. simpliciter habetur, q̄ qui Assassinatorum crimen incurrit, teneatur ante sententiam pœnā soluere, præter excommunicationē, quam ipso facto patitur: sed ait, q̄ postquam probabilib. constiterit argumentis, nullatenus alia excommunicationis vel depositionis etiam sententia requiratur. Non ergo negatur, quin sententia requiratur super crimine. Quin verō propterea præmittitur, Postquam probabilibus constiterit argumentis, id est, quib. res probari in iudicio possit. Nam nulla priuata persona iudicare potest, an sint probabilia argumenta, nisi solus iudex. Quapropter sinistra est eorum gl. qui aiūt propterea dici, probabilibus argumentis, quod nulla alia exigitur sententia. Immo dexterius censet Archidiacono. (vt ait Syluester) q̄ etiam tunc requiritur declaratoria sententia facti. Textus autem solum dicit q̄ non requiritur sententia super pœna. Et q̄ hæc sit eius mens, egomet mihi sic lucidē persuadeo. Extrat & Assassinatorum pœna, vt quisq; possit eos liberē interficere: at verō si cui priuatim id liceret, antequā condēnati essent de crimine, occasio daretur cuicumque fingendi hunc aut illum esse Assassinū, vt quem vellet interimeret: exitiosa ergo eēt talis licentia: ideoq; certo certius est ante iudicis sententiam nemini id liberum esse: ergo neq; expoliare suis bonis eos fas est, aut alios qui eorum ministerio vtuntur, ante eandē sententiam. Restat igitur postremus scrupulus ex Extrauagan. Ambitosē. Pauli. 2. vbi habetur q̄ clericus qui bona ecclesiæ alienauerit duntaxat, ipso facto priuatus existat beneficiorum ecclesiasticorū: illaq; absque declaratione aliqua vacare censeantur. At verō ex his verbis solidissimum in primis à nobis stat argumentum. Etenim exprimens summus Pontifex declarationem in hoc casu non esse necessariam, palam docet, q̄ si hoc verbum non adiecisset, non satis illi fuisset dicere, ipso facto, vt teneretur reus in conscientia relinquere ante sententiam sua beneficia. Quod nos hætenus constituere contendimus. Secundo responderetur illo modo, quo de principe diximus, posse illum priuare quem eligit, si fecerit contra conditionem, quam cum ipso pepigit. Vide licet si acceperit munera. Enimvero cum summus Pontifex collator dispensatorque sit beneficiorum, declarat per illam Extrauagan. illa lege, & tacita cōditione quemcunque sacerdotum sacerdotia ecclesiæ recipere, vt dum eius bona alienauerit, eisdem sacerdotiis priuatus censeatur. Tametsi porro nescio an super crimine requirenda sit etiam tunc aliqua declaratio ad pacandas cōscientias. Attamen de hoc ad vsum me refero ecclesiasticum.

ARTICVLVS VII.

Vtrum omnes subiiciantur legi.

N auctoritate & virtute legis etiamnum persistētib. scire præterea restat hoc septimo loco, vtrum omnes subiiciantur legi. Et arguitur à parte negatiua ex Apostolo 1. ad Timoth. 1. Iusto non est lex posita. quod Urbanus Papa confirmat decima quæstione secunda. Canonice, Duæ sunt, vbi ait, qui à lege priuata ducitur, scilicet, Spiritus sancti, nulla ratio exigit, vt lege publica, puta humana, quæ vniuersis posita est, constringatur: non ergo omnes lege tenentur. Secundo ad idem facit l. princeps. ff. de legat. vbi ait Vlpianus Iurisconsultus, quod princeps legibus solutus est. In contrarium est quod Apostolus ad Rom. 13. ait: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, nemo autem potestati subiicitur nisi eius sit legibus subiectus.

Præsentī quæstioni secundum duas legis virtutes tribus conclusionibus fiet satis. Monstratum

legib. pena-
lib. Salmā-
tina vniuer-
sitatis.

Ad quintū
argumētū.

Ad alterū
mēbrū eius-
dē argumē-
ti.

Ad sex-
tū argumē-
tū.

Ad septi-
mum.

Ad octauū.

Sinistra
quorūdā in-
terpretatio.
Archid.
Syluest.

Postremus
scrupulus.
Dissolutio
prima.

Secunda.

Primum ar-
gumētum a
parte nega-
tiua.
Paulus.
Urbanus.
Secundū ar-
gumētum.

tum.n.iam suprà est,legem tum regulam esse actionum directricem, tum etiam vi pollere coercitiua. Et vtroq; mó cõtingit quempia legi submitti. Sit ergo prima cõclusio: Vniuersi qui subditi sunt potestati, legib. subinde ipsius, quin vero & princeps quantum ad vim directiuã subiicitur. Res est clara: nã alteri subdi idem est q̄ parere eius mandatis ac subinde legibus. De principe autẽ cõfestim dicemus. Dixerim vniuersi subditi: qm̄ nullius lege illi cõprehenduntur, qui ab eo extranei sunt. Lex quippe Gallorũ nihil ad Hispanos. Et præterea si qui superioris priuilegio ab inferiori exẽpti sunt, nõ submittuntur inferioris mandato, quo se priuilegiũ extendit. Hac. n. ratione clerici secularium legib. subditi non sunt: tunc præcipuẽ, dum lex de rebus Ecclesiasticis decernit, quæ principibus non subduntur: vt patet c. Ecclesia. de constit. Aut si in odium clericorum posita sit: aut si non pari iure pertineat ad clericos: vt prohibitio vtendi fericis, non obstat quo minus in sacris possint illis indui. Et prohibitio equitandi mulas ciues, belligeri vt fiant, nihil ad sacerdotes. Ceterum leges de rerũ pretiis, & ne merces distraherentur à regno, atque aliæ id genus ex æquo clericos cū secularibus obligat. De hoc autem Summittas consule in verbo, Lex, & verbo, Clericus. Secunda conclusio: Quantum ad vim coercitiuam iusti, qui virtutum habitib. ducuntur, legi nõ subduntur: quia nihil coactẽ quod ad virtutẽ attingit, sed omnia sua sponte perficiunt. Enimvero vt 2. Ethic. auctor est Aristot. Virtus facit vt studiosus prõptẽ & cū delectatione operetur. Huic autem subiicimus similem ei tertiam: princeps quantum ad vim coercitiuã non subditur legi. Conclusio est aperta: qm̄ coactio eiusdẽ ad seipsum esse non potest: non. n. est intellectu possibile, vt vim quispiam sibi ipsi inferat, atque adeo se sua lege cogat, Quapropter vnus idemque non penitendus est sensus illius regii verbi: Tibi soli peccauit, vt Deũ illic solũ agnouerit superiorem. Quali dixisset, in terris nullũ habeo, cui rõnem errorum meorum debeam: & ideo tibi soli peccauit. Quãuis & alter genuinum etiam sit q̄ nullum malum esset peccatum, nisi quia contra legem Dei. Est ergo similiũ conclusionum ratio dissimilis. Quod n. iustus non sit legi subditus ab ipso eodem sumitur ratio, qui. s. coactione non indiget. Intelligitur enim conclusio non de quiblibet iustis, sed de illis qui sunt iam absolutæ virtutis. Nam quandiu colluctatio, quæ nobis cum affectibus est, perstat, pariter durat penarum metus, ac perinde nonnulla coactionis ratio. Et est secunda hæc conclusio sic Pauli testimonio fulcita, vt Philosophos non latuerit. Ait enim Aristotel. 10. Ethic. c. 9. ob id legibus in omni vita omnino opus esse, q̄ multitudo necessitati potius, & pœnis quam honestati parer. Et ideo legislatores & honestatis gratia ad virtutem prouocare debent. Nam ij, qui prohi sunt, ob consuetudinem præcipue obtemperabunt. Aduersus aut inobedientes & hebetiores ingenio castigationes penãque instituere. Et 5. Polit. cap. 9. Excellentes, inquit, virtute & potentia nõ sũt legibus astringendi, quod tam ad secundam quam ad tertiam conclusionem referri potest: nempe vt virtus ad moralem probitatem, potentia vero ad principatum referatur: sed sunt, inquit, ipsi lex: ob idque inter homines vt dii æstimandi. Quod autem sua principem lex non cogat, non inde venit quod ipse non egeat, sed quod lex natura sua nequeat. At vero hanc principes exemptionem nõ inter priuilegia ducere debent, immo est illis iniqua conditio. Subditi enim qui nõ solũ legis luce ducuntur, verum etiã eius penis stimulantur, duobus subhdiis ad virtutem vtuntur: princeps autem altero destitutus est, dũ nullus est, qui illũ cogere possit, aut reprehendere audeat: immo vix vllus qui veritatẽ doceat. Quocirca illius Prouerb. 21. Sicut diuisiones aquarũ, ita cor Regis in manu Domini: dexter sensus est, quod cū priuatorũ corda sic in manu Dei sint, vt per suos iustitiæ ministros ea gubernet & cogat: cor tamen Regis in solis diuinis manibus positum est. Vt sicut ipse solus possit ingentẽ amnem & rapidum supra naturam aliorum diuertere, quam alueus ducit: sic solus ipse Regem: qui suæ mancipatus est voluntati, potest vel remorari, vel in aliam vertere mentem. Quapropter Rex, quo eũ Deus liberiores fecit, legumq; coactioni longius exemptũ, eò debet ipse rationi vigilantius, diuinõque nutui audiens esse, ac subinde legibus, quas aliis ponit, ipse auscultare: ne in illum Christi improprie impingat. Qui dicunt & non faciunt: & qui aliis onera grauiã imponunt, ipsi neque digito volunt ea mouere. Matthei. 23. Vnde extrã de constit. cap. Cũ omnes. quod quisque iuris in alterum statuit, ipse debet vti eo, vbi & citatur Sapientis auctoritas: Patere legem quam tu ipse tuleris. Et C. de leg. & constit. lib. iij. aiunt Imperatores ipsi: Digna vox est maiestatis regnantis, legibus alligatum se principem profiteri. At nondum tota rei difficultas exhausta est: Statuimus nanq; sic in vniuersum conclusionem primam, vt vnã & iustos quoq; & principem ipsum comprehendat, qui veluti reliqui vi directiuã legũ obligantur. Enimvero licet princeps sibi subditus non sit, nil tamen vetat quo minus suæ subdatur legi: nam dum alios illuminat, & sibi ipsum quoq; lumen præbet. Haud tamen hoc dubitatione caret ad intelligendum. Videtur enim secum pugnare, vt princeps legi sit subditus absq; eo quod lege cogatur. Ponit Papa leges de ieiuniis, de audiendis sacris, de annali confessione, easdemq; sub pœna excommunicationis. Et Cæsar pariter, ne quis sub certa pœna peieret: Arguitur ergo sic: Si princeps subditus est legi quantum ad vim directiuã, sit vt dum ipsam transgreditur, peccet: ergo ipsum obligat: obligatio autem vis est coercitiua. Secundò, si vim coercitiuã à lege excluderis, rationem legis sustulisti. Nam (vt suprà definitum est) propterea leges à solo fungẽte reipublicæ vicibus condi possunt, q̄ sine vi coercitiua non sunt leges: igitur si princeps non subditur coercionis legis, nec subditur legi. Sed potest ipsam sequi ac si esset sententia alicuius sapientis, puta aut Platonis aut Senecæ, quæ non obligant ad culpã: & sicut sua lex obligaret extraneos qui suæ nõ sunt iurisdictionis, & nos possumus Gallorũ scita auscultare. Tertio quæritur, à quo princeps obligatur cum legẽ condit: Non enim à Deo: quia lex illa nõ est diuina: neque à seipso: quia lex ipsa nõ est votum, quo homines obligare se solent. Et quo argumento roboretur, demus illum nolle sua lege illigari. Hæc autem conclusionem licet oppugnent, non tamen expugnant. Considerandum enim

primum est, quod Princeps non est extra reipublicam, sed membrum eius, puta caput. Secundò id ex superioribus recolendum est, quod lex humana obligat in conscientia, eò quod ab æterna per natura lem deriuatur. Ex his potest statim deduci vis obligatoria. Ex illo scilicet naturali principio: Ius quod tibi non vis, alteri ne statuas. Contrarium enim reprehendit Christus, dicens: Quod imponunt alteris onera, quæ ipsi non tangunt. Eo ergo q̄ princeps statuit legem, iure naturæ illi submittitur. Sed fortẽ clarius id sic deducitur: Legislatores (vt dictum est) legem condens, opus tale constituit in certa virtutis specie: vt ferens Papa legem ieiunij, constituit illud, virtutem obligatoriam abstinentiæ: Et præcipiens seruare aliquod festum, illud collocat in virtute religionis. Constituto autem virtutis opere, tota reipublica, atque adeo ipsum caput tenetur secundum illam agere. Quod si scisciteris cur non subinde & pœna cogat Principem: perspicere latum discrimen. Lex enim eò quod regula est, facit vt deflexus ab ipsa sit culpa absque alia executione vel legis applicatione: pœna autem adhibetur legi obseruationis causa, quæ idcirco executione & applicatione indiget: executor autem est Princeps ipse, cui repugnat vt seipsum cogat: licet possit penam, si voluerit, soluere. Quando autem statuimus, Principem legibus subdi suis, intelligimus de legibus, quæ ex æquo ad ipsum perinde atque ad subditos spectant. Præcipit Rex neminem gladio succincto incedere, aut fericis indutum: non est par ratio cur ipse eisdem absteat. Indicit autem Papa ieiunium aut festi solennitatem: eadem est æquitas in ipso: nisi iusta de causa secum, veluti cum aliis dispensauerit. At verò vt ad secundam reuertamur cõclusionem, absit vt quis inde Lutherorum inibat sensum. Fuit enim ille hæresiarcha eo vsq; vesaniæ collapsus in suo libro de Libert. Christiana, vt iustum hominem cū primum Deo fidem præbet, cui soli ipse iustificationem tribuit, docere contenderet ab omni esse lege liberũ: quia per fidẽ, inquit totã impleuit legem. Itaque nullo amplius alligatur legis vinculo: sed omnia deinceps ex amore perfecit. Hanc autem erroris absurditatem lib. 3. de Natur. & gra. capitu. j. suis depictam coloribus abundẽ expugnauimus. Nemo enim in hac vita etiam si sit vt Apostoli confirmatus liber est à lege. Quin verò si per impossibile ipsi Apostoli contra legem fecissent, peccassent: licet confirmati essent vt non facerent. Nam & iustis illis dictum est: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Imò vt ait ipse veritatis Magister, seruus qui cognouit voluntatem domini sui & non fecit, vapulabit multis. Præterea sic hominem à lege eximere, est ipsum impeccabilem facere: quæ absurdissima est hæresis. Paulus enim qui alibi putabat nullam esse potestatem quæ illum posset a charitate Dei separare, alibi nihilominus fatebatur se corpus castigare suum & in seruitutem redigere, ne cum aliis prædicabat, ipse reprobis efficeretur. Et ne magnitudo reuelationum eum in superbiam extolleret, angelum Satanæ, qui eum colaphizabat, sustinebat. Non enim sic Paulus intelligit iusto non esse legem positam: quin si illam transgrederetur, eandem iustitiam amitteret, sed ingenium gratiæ fauorilque Dei dũtaxat explicuit: nempe quod vbi charitas foras mittit timorem, hominem quem possidet, obsequentissimum legi facit. Atque hic est sensus verborum Pontificis in dicta distinctio. 19. q. 2. Appellat enim legem priuatam singularem ductum Spiritus sancti, contra quem nemo tenetur obedire legibus communibus. Ille tamen est etiam Spiritus sancti ductus, vt subditorum quisque suis præfectis obtemperet, ne que omni spiritui credat contra prælatorum obedientiam intus obloquenti: ne sit fortẽ Angelus Satanæ, quem lucis esse putat.

ARTICVLVS. VIII.

Vtrum subdito liceat præter verba legis agere.

QOSTREMVS articulus virtutis legis est, vtrũ omnis *ἐπιεικεία* sit subditis interdicta, an verò liceat subdito contra verba legis agere? Et arguitur quod nemini subditorum id liceat. Ait enim August. lib. de vera relig. In temporalibus legibus quamuis homines iudicent de eis cum eas instituunt, tamen quando sunt institutæ & firmatæ, non licebit de ipsis iudicare, sed secundum ipsas: qui autẽ legis verba prætermittit arbitratus intentionem legislatoris seruare, is de lege iudicare videtur: ergo subditis id nõ licet. Secundò: Ei prorsus competit legum esse interpretem, qui est earum conditor: solus autem Princeps potest leges condere: nemini ergo aliorum liberum est illas interpretari, sed secundum eas agere. Tertio: Qui leges condiderunt, sapientiã lumine illustrati censendi sunt: Quæ ait Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. ergo de intentione legislatoris non aliter iudicare licet, quàm per legis verba. In contrarium autem est Hilarius. 3. de Trini. Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei debet esse sermo subiectus. Ex quibus verbis colligitur prudentius esse ad causam attendere, quæ legislatores induxit, quàm ad legis verba.

Quæstio præsens materiam *ἐπιεικείας* in disputatione producit: an videlicet aliquo casu subditis ea sit licita? Nam quod principi competat, ambigit nemo, iuxta doctrinam Arist. 5. Ethic. capitu. 10. Ad quam idcirco quæstionem tribus conclusionibus respondendum est. Prima est generalis: Lex quæ à communi bono deficit, nullam habet obligandi vim. Hęc iam supra ex eo demonstrata est, quod lex omnis debet esse pro communi salute ciuium instituta. Vnde ff. de legib. l. Nulla. ait Modestinus. Nulla iuris actio aut benignitas patitur, vt quæ salubriter pro hominum vtilitate introducuntur, ea nos du riorie interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad seueritatem. Secunda conclusio: Quamuis lex in communi lata casibus plurimum contingentibus, vtilis sit: nihilominus quo casu no scitur aduersari communi saluti, non est obseruanda. Exemplum diui Thomæ est: In ciuitatis obsidione salutiferũ est lege cauere ne portæ aperiatur: nihilo secius si tunc ciues, quorũ vita saluti reipublicæ cond

Primũ do-
cumentum.
Secundum.
Probatur
rursus pri-
ma cõclu-
sio princi-
palis.
Quæstio.
Solutio.

Lutheri er-
ror.

Auctor
lib. de Na-
tura &
gratia.
Prima ra-
tio in
Lutherũ

Secunda.

Mens.
Pauli.

Primũ ar-
gumentum
Augustini.
Secundum.

Tertium.

Hilarius.

Arist. Pri-
ma cõclu-
sio genera-
lis.

Probatio.
Secunda cõ-
clusio.
S. Thom.

QVAESTIO VII.

DE MUTATIONE ET VARIETATE LEGIS HVMANAE.

S. Thom. 1. 2. quaestio. 97.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex humana debeat quoquo pacto mutari.

POSTREMA demum quaestio legis humanae est vt explicetur quam debeat esse firma & fixa. Et ideo primò quaeritur, an debeat aliquo pacto mutari? Apparet enim id minime licere: lex enim humana (vt supra diximus) à naturali deriuatur; hanc autem immutabilis est: ergo & illa. Id etiam secundò colligitur ex natura regulæ, qualis est lex quæ secundum Arist. 5. Ethic. cap. 5. solida esse debet & perstans: lex autem regula est, ergo immobilis. Itè tertio, Lex iusta & recta esse debet: quod autem iustum semel est, semper tale existit. Accedit & testimonium Nicolai Papæ, distinctio. 12. Ridiculum est & satis abominabile dedecus, vt traditiones quas antiquitus à patribus suscepimus infringi patiamur. In contrariū verò sunt argumenta nihilo pauciora. Ratio. n. exposcere videtur, vt quoties melius quidpiam occurrit, toties lex humana mutetur. Leges quippe humanae, veluti & ceteræ artes humanae ratione excogitatae sunt & inuenta: reliquæ verò artes occurrente eo, quod melius est, submutantur: ergo idem est in legibus obseruandum. Secundò, de præteritis sumenda est ratio & cautio futurorum: contingit autem leges antiquas rudiores esse minusque politas, quam succedentibus moribus conueniant: ergo nisi quotiescunque meliores inuentiones occurrerent, legibus pristinis antiquatis aliæ innouerentur, incommodum esset. Tertio, leges humanae, quia circa lubricum singularium fluxum versantur, nequeunt nisi temporis experientia exactè institui. Experientia. n. (vt 2. Ethic. auctor est Arist.) tempore indiget: ergo quoties temporis curriculum melius quid attulerit, expediens est leges submutari. Accedit demum & August. 1. de libero arbit. vbi ait, Lex temporalis quamuis iusta sit, commutari tamen per tempora iustè potest.

Argumenta præsentis quaestionis rem in duo diuersa extrema distrahunt. Nam illa prioris ordinis contèdunt humanam legem prorsus esse immutabilem. Reliqua verò per alterum extremum, quòd vbius melius aliud occurrerit, sint mutandæ: & ideo duabus conclusionibus respondendum est, quibus ambo extrema moderemur. Prior est, Licetum quandoque est, decens & sanctum legem humanam mutari. Veritas conclusionis huius ex duabus nascitur radicibus: videlicet, tam ex natura rationis humanae, qua leges conduntur, quam ex natura nostrarum actionum de quibus statuuntur. Et enim cum natura nostra rationalis sit, hoc est discursiua & successu quodam veritatis indagatrix: non potest, ceu intellectualis angelus, qui naturalia omnia simul nouit, subito intima veritatis penetrare. Vnde quemadmodum in scientiarum speculatione defluxu quodam temporis Philosophi ex imperfecto ad perfectum scientias promouerunt: vt 1. Physic. Primòque de Anima, aliisque libris Aristot. testimonium extat: sic in morum compositione ratio practica negotiatur. Quapropter sicut Thales ille Milesius aliique illius ætatis sex sapientes, scientias illucisque rudes & incóptas contemplatione polire cœperunt, quas post Plato & Arist. expoliuerunt: sic & Lycurgus, & Solon, & apud Romanos Numa Pompilius, suas respublicas antea barbaras & agrestas politionibus legibus instituerunt: quæ deinceps temporum incrementis exactius sunt accuratiusque & emunctius cultæ. Accedit ratio secunda ex nostrarum actionum conditione: quæ & regionum diuersitati & temporum sic subiecta est, vt nunquam in eodem statu permaneat. Exemplum est August. lib. 1. de libero arbit. vbi ait, quod si populus bene sit moderatus & grauis, communisque vtilitatis diligentissimus custos, rectè lex fertur, qua tali populo liceat creare sibi magistratus: per quos respublica administraretur: porro si paulatim ille populus deprauatus habeat vana suffragiū, & regimen flagitiosum sceleratiusque committant, rectè adimitur populo talis potestas dandi honores: & ad paucorum bonorum redit arbitrium. Secunda conclusio quam D. Thom. sanctissimè constituit, quæque legislatoribus, perspectissima esse debet, est: Non ob quamcunque causam melius quidpiam afferentem mutanda est lex sed tunc penitus quando vsque adeo excedit, vt damna detrimentaque compenset, quæ legis mutatio suapte natura affert. Ratio conclusionis sic habet: Cum leges humanae pro communi vtilitate & salute (vt dictum est) sint institutæ, eadem prorsus ratione mutandæ sunt, nempe quando mutatio in augmentum est communis boni. Mutatio autem suoapte ingenio per seipsam detrimentum affert: quia cum consuetudo seruandæ legis fuerit quodam pacto in naturam versa (nam consuetudo, altera natura est) mutatio ipsa legis quædam est mutatio naturæ. Quo fit vt quæ contra consuetudinem fiunt, etiam dum leuia sunt, grauia existimentur. Atque eandem ob causam veneranda legis canonicæ amore retinet humanos animos, quia deo extincta nouitas nescio quid inuidiæ secum trahit. Dum igitur de legis mutatione agitur, hæc debent in statera pendere: ne scilicet mutetur nisi tanta ab ea parte propendeat causa, quæ hæc valeat mala compensare. Quod quidem tunc prorsus continget, quando vel maxima euidentiissimaque vtilitas ex noua lege prouenerit: tunc ingens necessitas consuetam legem ob manifestam eius iniquitatem antiquare compulerit: vt ff. de constitut. princ. l. 2. ait Vlpianus. In rebus nouis constituendis euidens esse vtilitas debet, vt accedatur ab eo iure quod diu æquum visum est. Hæc ergo regula tum in seculari republica, tum maxime in ecclesia. Regula proxima, ac potissimum in his quæ ad sacra pertinet, obseruantissima esse debet: ne scilicet ratio persol. tum in se- Soto, de iustitia & iure. d 2 uendi

ce conducit, hostes fugientes in vrbem se volunt recipere, contra legis verba aperiendæ sunt illis val. uæ: quoniam illa est legis mens, quippe quam si adesset legislator, haberet. Conclusio hæc protinus ad primam consequitur. Enimvero lex (vt supra dictum est) ideo ponitur in communi, quòd casibus particularibus prospicere satis nequit: vt habetur. l. Neque leges. & l. Non possunt. ff. de legib. fit ergo inde consequens, vt quoties casus occurrerit, quem si legislator prospexisset, exceptum iudicaret, nõ sit obseruanda. Tertia conclusio his duabus assertionibus nihil obstantibus huiusmodi legis *ἐπιεικεία* more & ordine ad solum principem spectat, nisi illis duntaxat casibus, quibus adeò instat subitum periculum, vt si ad principem vel ad eius vicem gerentem recurrendum esset, damnum interim time retur. Tunc enim licitum est subdito contra verba legis agere. Illa quippe necessitas est, quæ legem non habet. Atqui in conclusione prima nihil dubitationis latet, in secunda verò non nihil. Videtur enim sanctus Thomas nimium illam stringere, dum ait, illo præciso casu, quo legis obseruatio in cæti tium vergeret communis salutis non esse seruandam, cum tamen neque in priuatam interniciem sit seruanda. Etenim ille cui palam esset, obseruationem legis esse sibi lethalem constaretque ex natura legis non esse eius mentem in tantum periculum adigere subditos, neutiquam tenetur legem custodire. Vt si mihi constaret, hostes mihi in via insidias parasse, non teneor die festo ire ad sacrum, Respõ detur neque hoc negare sanctum Thomam, sed loqui in reipublicæ periculo. Obsessa enim ciuitas non tenetur vniciuilibet ciui fugienti portas pandere cum suo periculo: & ideo neque ianitori aperire fas est. Imò licet essent personæ quam plurimum tuendæ vrbis vtilis, si certum esset quòd hostium turma simul cum illis intrò irrueret, quæ ciuitatem caperet, non tenentur. Secus vbi non esset tatum periculum: nam tunc imminenti periculo clauiger ipse posset aperire. Tertia vero conclusio non est vsque adeo clara. Dum enim asserit subito imminente periculo licere subdito agere contra legem inconsulto magistratu, alioqui verò ad ipsum recurrendum: aut intelligit quando subditus de legis mente ambiguus est, aut quando proculdubio certissimus est: non quando hæret in dubio: nam tunc (vt ait in solutione secundi) debet absque vlla interpretatione verba legis seruare. Quando vero omnino est certus, etiam si nullum sit in mora periculum, non tenetur Prælatum consulere. Cui enim in die ieiunij nullus alius suppetit cibus, quam carniuum, absque vlla superioris consultatione potest, ne fame pereat, illas comedere: etiam si citra periculum posset ipsum adire ad rei huius intellectum, etsi Caietanus quatuor hic membra dignoscat, perspicacior tamen hæc fuerit trimembris diuisio. Aut enim subdito (de hoc enim loquimur) palam liquet occurrenti casu non esse legis mentem vt seruetur, & tunc nulla opus est subdiuisione: sed siue subitum sit periculum, siue tempus suppetat ad eundem præfecti absque illius prorsus consilio, licet facere contra legem: vt casibus proximis à nobis explicitis patet. Aut per aliud extremum eiusmodi subditus in dubio hæret vtrinque æquali. Itaque neutrius partis assensum habet, liceatne facere contra legem necne. Ex tunc si vacat ad superiorem recurrere, recurrendum est: si vero repentinum periculum id non permittit, ad literam seruanda est lex: Atque hic est casus sancti Thomæ in solutione secundi: quoniam subdito in tali casu legem interpretari non licet. Si verò medio modo se habeat, ita vt neque certus omnino sit, neque prorsus ambiguus, sed in illam partem propendeat, quòd potest facere contra legem, itaque illius partis opinionem habet cum formidine alterius, tunc si mora datur qua possit magistratum consulere, id facere tenetur, sin vero per subitaneum periculum id non licet, tunc facere potest contra legem. Atque hic est casus tertiæ cõclusionis. Quod si scisciteri vtrum illa sit sufficiens ratio *ἐπιεικεία* vt subditus faciat contra legem: quòd ratio legis in particulari persona & casu deficiat: Respõdetur quòd si tantum deficit in particulari, non sufficit, si autem in toto genere causa cessauerit, tum & lex quoque cessare debet. Veruntamen antequam princeps vel consuetudo illam abroget, vim suam non amittit. Lege (vt exemplum proferamus) cautum est, ne quis arma noctu deferat: quantumuis ergo pacificus sis neque vllum à te timeatur digladiationis periculum, non potes contra legem facere. At tamen quoniam de *ἐπιεικεία* alibi Doctor sanctus disputat, nempe secunda secundæ, quæst. 102. extra chorum hic saltaremus, si longior nos disputatio remoraretur. Hæc autem sunt hic adnotatu propria. Primum, etsi liceat nonnunquam propter *ἐπιεικεία* cõtra verba legis secundum eius mentem agere, tamen vice versa extra tales casus seruare in cortice verba, corrupta legis mente, præuaricatio legis est. Sic enim habet lex contra. ff. de legib. In fraudem legis facit, qui saluis verbis legis sententiam eius circumuenit. Et l. sequenti: Fraus lege fit, vbi fit quod fieri noluit, fieri autem nõ vetuit. Prohibet lex, ne adulter filium spurium hæredem instituat: cõcedere ergo alteri hæreditatē qui det filio, est verba legis, nõ autem mentem seruare. Prohibet & altera lex, ne sacerdos sacerdotium in fauorem filii renuntiet, alter autem confert alterius filio, vt ille suo vices rependat, iniquitas est *ἐπιεικεία* à regione aduersa.

ET per hæc, argumentorum patent solutiones. Ad primum enim respondetur, quòd qui in illo postremo necessitatis casu agit contra verba legis, non iudicat de lege ipsa, sed singulari casu, in quo cernit non esse seruandam. Et pari modo respondetur ad secundum. Hic enim idem subditus nõ interpretatur legem simpliciter, sed in casu quo manifestum est legislatorem aliud intendisse: secus si anceps hæsitet, vt dictum est in secundo casu. Ad tertium autem respondetur quod quantacunque legislatores sapientia vi- geant, nulla tamen sufficit, vt casus omnes occurrentes prospiciant.

FRAT. DOM. SOTO, DE IVSTITIA ET IVRE.

ARTICVLVS II.

Vtrum consuetudo vim legis obtinere valeat.

uendi officium, qua clerus assuetus est, pro quacunque ratione demutetur, etiam si egregia videatur, Et multò minus sacrorum ratio quæ ad cultum diuinum attinent: quibus videlicet populus oculos habet immerfos & affectos animos. Haud enim id absque detrimento & scandalo fieri posset. Nihil aduersus nouitatē Breuiarii obmurmurandum est, postquam sanctissimus Papa id permittit: tamen finis ille ob quem mutatio facta est, videlicet vt statas soluentes horas memoriter, Psalterium discant, non est ille quem sancti patres horis dicendis canonicis præfixere. Cantus enim Ecclesiastici nõ studij gratia, sed tantum diuinæ laudis instituti sunt, vt melodia militantis Ecclesiæ instar triumphantis institueretur. Vbi non cessatur clamari quotidie, Sanctus, Sanctus, &c. Atq; huic scopo admetiebantur patres anthiphonas, responsoriaq; & psalmodiam, Imò (vt est in priscorum historiis) angelos eas etiam de cælo adtulisse fertur. Præterquam quòd sacerdotibus permittere, vt aliter officium domi pendant, quàm in ecclesia, est illis manifestam porrigere occasionem, ne in Ecclesia cum aliis concinant, sed velut muti stipendia sua faciãt. Adde quòd periculum inde imminet, vt eandem horarum ratio in Ecclesiam publicitus inducatur: quòd grauitèr populi aures offenderet. Hæc mihi impræsentiarum in mentem venere: quia pro mei captu ingenioli ardentèr desidero, vt vnica esset ratio Breuiarij in toto Christianismo. Nam varietas Ecclesiæ, qua tanquam regina circumamicta à dextris sponsi sedet, in varietate religionum aliarumque cæremoniarum Christianæ familiæ satis splendet. Quòd autem ad horas canonicas in Lingua Latina tanta diuersitas obtinuerit, nullum forsitan, si fas est dicere, decus est. Cæterum non ab re huc dubitatio occurrit, vtrum legislator pro suo libito absq; vlla intercedente caussa, leges valeat commutare? Et apparet à parte negatiua argumentum, quòd nõ aliter licet leges mutare, quàm condere: si autem non pro communi vtilitate conderentur, non essent leges: ergo neque si alia ratione mutentur, valida erit mutatio. In responsione autem multa sunt membra. Primum, si legislator, penes quem summa est potestas, legem sine caussa tolleret, factum teneret: hoc est nullam haberet deinde vim legis nisi quatenus vim retineret iuris, seu naturalis, seu diuini, tamen si dum lex reipublicæ conduceret, graue crimen committeret: videlicet, si Papa tolleret annuam confessionem, maneret ius tantum diuinum confessionis: & si Cæsar abrogaret legem suspendendi fures, maneret duntaxat naturale ius, vt punirentur saltem. Res est clara: quia lex nisi vim habeat coërciuam, non est lex: hanc autem vim habet à Principe vel à republica. Quapropter sicuti etiã dum respublica legibus indigeret, tamen nisi eas poneret, nulla esset: ita si quã tolleret, non esset amplius lex. Secundum membrum est: Lex quam nouam conderet, vel in quam alteram mutaret, si non esset pro communi bono, vel esset intolerabilis, non haberet vim legis. Enimuerò licet quam ipse abrogaret, re vera esset abrogata: non tamen tantum potest in legumlatione, vt quam ipse tulerit, statim sit firma & valida: nisi (vt dictum est) iusta fuerit. Hæc autem de omni potestate tam seculari quàm ecclesiastica dicta sunt, quibus tamen de ecclesiastica tertium peculiare adhibemus membrum. Nèpe quod neque Papa neque Concilium in his legum positione & mutatione, quæ familiæ Christianæ necessariæ sunt, vt pote quòd Spiritu Sancto reguntur, errare non poterunt, nõquam scilicet permittetur diuinitus Papa aut cunctas leges ieiuniorum tollere, aut legem confessionis in decennium prolatare: quia impendio quàm maximè huiusmodi leges reipublicæ referunt. Neque rursus præcipere permittetur, vt cum primum quisque conscius sibi fuerit mortalis culpæ, ad aures sacerdotis cõfessurus aduolet: quia lex esset intolerabilis.

Respondere autem restat ad vtranque argumentorum seriem. Ad primum ergo prioris ordinis respondetur quod lex naturalis quæ participium quoddam æternæ legis est, immobilis perseverat: quia deriuatur ab illa per diuinam rationem, illam instituentem quæ quidem diuina ratio etiam est immobilis. Lex autem humana deriuatur à naturali, per rationem humanam trahentem genus ad speciem: Et quia ratio humana non omnia futura satis prospicit, ex hac parte fit lex ipsa mutabilis. Accedit præterea, quòd lex naturalis continet principia vniuersalia, quæ abstrahunt à singularibus: leges autem humanæ fundamentis nituntur particularibus, quæ in actionibus contingentibus & caducis sita sunt. Et per hoc respondetur ad secundum, quòd mensura debet esse immutabilis quatenus fert natura materiæ: mensura autem mutabilium rerum solidiorem non suffert perpetuitatem. Ad tertium eodem ferè modo respondetur, quod rectitudo in quantitibus corporeis non dicitur respectiue in ordine ad aliam, sed est in se absolute recta: quia eius extrema non exeunt à medio, rectitudo autem humanæ legis non est absoluta, sed sumitur in ordine ad commune bonum, cui nõ semper res eandem habent proportionem. Quocirca illis mutatis mutatur rectitudo & iustitia legis. Auctoritas autem iuris 1. distinctio, solum admonet in fauorem secundæ conclusionis, ridiculum esse citra caussam vrgentissimam patrum sanctiones infringere: secus dum caussa adest legitima. Nihilominus & reliqua in contrarium argumenta temperanda sunt & eneruanda, quatenus cum secundæ conclusione pugnant. Ad primum ideo consideratissimè respondet sanctus Thomas aliud esse artium ingenium, aliud verò legum. Artes enim ex sola ratione vigorem habent & efficaciam, & ideo quotiescunque melius quidpiam intellectui occurrerit, mutari debent: nam nullum est periculum, quin mutentur in melius, eò quod totum negotium in intellectu contineatur. Leges autem vim maximã obtinent ex consuetudine, vt Philosophus 2. Politicor. ait: adeò vt diuturna consuetudo (vt ff. de legibus Vlpianus ait) pro iure sit habenda. Ob idque non tantum perpendendum est in mutatione legis illud bonum, quod noua adfert, verum & detrimentum quod vetus consuetudo patitur. Reliqua vero duo cum Augustini sententia id tantum comprobant, quod leges mutare liceat: non id tamen quod quacunque de caussa, etiam si aliquo pacto congruentius quidpiam suadeat.

NON est impertinens sermoni de mutatione legum articulum intexere de consuetudine, per quam & mutari solent. Quæritur ergo, vtrum consuetudo vim queat obtinere legis? Existunt enim à parte negatiua argumenta. Primum, Lex humana ab æterna per naturalem deriuatur: contra illas autem nulla præualere potest cõsuetudo: ergo neque vlla valet humanas mutare. Secundò, egregiè arguit D. Tho. Ex multiplicatis malis nullum constari pòt bonu: imò malum, quo multiplicatiùs, eo peius: qui autem primo cõtra legem agere incipit, malè facit: ergo similibus aceruatibus nihil boni confici potest: lex autem cum regula sit nostrarum actionum, egregium bonum est: nulla ergo consuetudo migrare in legis naturam potest. Tertiò: Leges condere minus est solius publicæ potestatis: consuetudo aut priuatis ciuium actibus inualefcit: nulla ergo consuetudo auctoritatem legis abrogare potest. In contrarium aut est August. in epist. ad Casulanum: vbi ait: Mos populi Dei & instituta maiorum pro lege sunt tenenda: & sicut præuaricatores legum diuinarum, ita & contemptores consuetudinum ecclesiasticarum coërcendi sunt.

Quæstioni præsentis vnica, sed tamen trimembri conclusione fit satis. Conclusio autem est, Cõsuetudo trina virtute pollet: videlicet, vt & antiquam legem tum interpretetur, tum etiam immutet, ac subinde vim obtineat nouæ. Probatur: Ratio voluntatisque legislatoris promulgata non solum interpretis legis est, verum & veteris abrogatio, & nouæ constitutio: eiusmodi aut rationis voluntatisque promulgatio, non solum verbo, verum & facto fieri consuevit: nam quod quis opere foris præstat, intus mente probare censetur: quando autem princeps quos subditos cohibere potest, identidem longoque temporis interuallo operari sinit, permisso illo rationem suam & voluntatè aperit: ergo sicuti verbali promulgatione edictum ponit, sic & eiusmodi permissione ciuium consuetudinem pro lege ducit. quæ subinde aut vetustæ interpretis sit, vel certè abolitio. Ad pleniorè autem rei intellectum nosse operæpretium erit quid nomini consuetudinis supponatur. Subobscurus enim apparet Isidorus lib. v. Etymol. qui refertur in Decretis dist. 1. vbi ait: Mos est longa consuetudo de moribus tantum tracta. Videtur quippe in definitione repetitionis vitium cõmittere, Mos de moribus. Notato ergo vocem, Mos, trifariam vsurpari. Accipitur enim primò pro singulari humano actu, puta libero: actio enim brutorum, nisi per metaphoram, mores non dicitur. Et ab hac acceptione dicitur philosophia moralis, id est humanorum actuum. Secundò accipitur pro habitu ex frequentia similiu actuum genito: quemadmodum dicimus hominem bene aut malè morigeratum. Et istæ acceptiones ad rem non faciunt. Tertiò ergo accipitur, vt idem sit quod consuetudo: & hoc modo nihil aliud est quàm frequentia longi temporis similiu actuum in aliqua republica: puta vel in regno, vel in vrbe aut in collegio. Nihil ergo ineptè dixit Isidorus. Dicens enim morem esse consuetudinem de moribus tractã, priori loco accepit tertio modo: posteriori verò, primò. Consuetudo ergo, rationi consona atque à principe concessa, vim habet legis. Quin verò eo tantum à lege differt, quòd lex scripto traditur: consuetudo verò vsu. Sic enim ait Isidorus, Lex est constitutio scripta: mos autem longa consuetudo. Et subdit. Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege accipitur, vbi deficit lex. Et l. diuturna. ff. de legib. consuetudo pro iure & lege, in his quæ non ex scripto descendunt, obseruari solet. Atque inferius Paulus Iuriconsul. Imò magnæ auctoritatis, inquit, hoc ius habetur, quod in tantum probatum est, vt non fuerit opus scripto comprehendere. Hoc ergo memoriæ commendandum est, quòd consuetudo de se ipsa vim legis non habet sed quatenus à principis cõsensu dimanat. Itaque vt Aristot. Platonisve aut alius Philosophi, quin verò omnium Iuriconsultorum saluberrimæ etiam sententiæ, nunquam vim legis haberent nisi consensu principis stabilirentur: sic neq; consuetudo eandem aliter obtineret virtutem. Exempli gratia: Nunquam Baldi opinio quòd pro triplici furto suspenderetur fur, obtinere potuit vim legis, nisi princeps illam scripto sanciret, vel per consuetudinem adprobaret. Quapropter vbi lex exprimeret, nullam consuetudinem cõtra legem valiturã, decretum hoc consuetudinem irritat, vt per illam lex nunquam abrogetur: quia tunc cõsuetudo nihil operatur: eò quod nunquam indicium est talis voluntatis principis. Tamen si tam longa pòt esse in contrarium, maximè in seculo aliorum principum, vt decretum etiã illud irritans euincat. Sed est præterea animaduertendum, quod consuetudo non solum obligat tanquam signum promulgationis legis nouæ: verum aliquando est signum ac testimoniũ quòd olim talis extiterit lex, licet non reperiat scripta. Quàm verò longum tempus in consuetudine spectandum sit antequàm vim obtineat legis, non est iure certum. In aliquibus (vt aiunt) duo actus sufficiunt, in aliquibus tres, in aliquibus decem. Sed re vera nulla esse potest cordatior regula, quàm quæ c. cum tanto, de cõsue. statuta est: vbi habetur quod nunquam consuetudo positio iuri præiudicium generare debet, nisi fuerit rationalis & legitime præscripta. Vbi in verbo, rationalis, anima aduertendum est, quòd ad hoc vt robur nãciscatur legis, habere debet conditiones bonæ legis; supra cõstitutis. Et secundò, in verbo, præscripta, considerandum quòd tunc consuetudo vim adipiscitur legis, quando communi hominum iudicio & arbitrato peccatum esset facere contra illam. Quapropter admonere hic non præteribo quantum creetur periculi, dum in aliqua republica semel aut bis quidpiam permittitur. Enimuerò ad id persuadendũ, quod nouum petitur, in caussam adducitur, quòd vnus actus nihil nocere potest: postea verò similitudine illius alter persuadetur, ac subinde consuetudo vires nãciscitur. Idem existit periculum inter viros potètes. Vt si semel vasalli vrbauitatis ac beneuolentiæ gratia domino ac patrono suo munuscula obtulerint, statim vrbauitas in consuetudinè rapitur, & gratia in ius debitum. Sed nunquid quæcunq; inueterata cõsuetudo legem abrogat? Ratio enim id videtur persuadere. Nam dũ Princeps Soto, de iustitia & iure. d 3 dissimulat,

Solutio.

diffimular, suam existimatur interpretari voluntatem. Respondetur nihilominus minimè sic esse. Imò quoad vsus contra legem, non aliunde quàm ex negligentia principis oritur, aut ex eo quod potens non est ad sumendam de malefactoribus vindictam, nunquam contra legem praescribit: sed tunc penitus quado & potens est ab usum cohibere, & non ex vecordia, sed oculata dissimulatione illum permittit. Neque verò antequam longæuus mos auctoritatem nanciscatur: nam cum lex prudentia & iudicio condita debeat, iudicium autem tempus requirat, sit ut consuetudo breui tempore non vsque ad vigorem legis irroborecat. Hac enim fortasse ratione inoleuit mos in Gallis vescendi carnibus in Sabbathis inter natale Domini & purificationem Virginis: & in Hispaniis animalium intestinis. Quado autem dicimus dissimulationem Prælati in causa esse ut consuetudo lex fiat, intelligitur de illo Prælato, qui est legislator: nam etsi Prætor in urbe, vel Prælati conuentus, aut prouinciæ dissimulent legum transgressiones, eiusmodi consuetudo nunquam vires legis consequitur: quia non est signum voluntatis supremi Prælati, qui est legislator. Vtrum autem quicumque vsus in consuetudine versus, obligatoriam legem constituat, ambigere quisque possit. Solet enim vsu venire, ut homines pietatis gratia incipiāt, vel diem festum colere, vel ieiunium seruare: non quidem tanquam de præcepto, sed ex animi pietate, & (vt aiunt) ex deuotione: ut si modò in aliqua prouincia inciperent feria quarta à carnibus abstinere, vtrum præterea postea præceptum esset: Respondetur, perpendendum esse quomodo talis religio fuerit seruata. Si enim tantum ex deuotione libera, nunquam illud vertitur in præceptum: nisi postea religio crebescere incipiat tanquam præceptum. Suspicio enim me semper tenuit, morem soluendi stas horis officium Dominæ nostræ, in initio non habuisse vim præcepti, neque illam vim obtinuisse ante quadringentos hinc annos. Alioqui in ordine nostro non esset nobis iassum surgentes in dormitorio illud soluere. Veruntamen postea adedò religio inualuit, ut vix iam sit qui audeat negare præceptum.

Solutio.

Ad primū argumentum.

Ad primū igitur argumentorum frontis quaestionis respondetur, longè esse aliam rationem legū naturalium ac diuinarum, quàm sit humanarum. Illæ enim à voluntate diuina statuta sunt, cui nulla humana voluntas neque consuetudo obistere valet. Imò verò quoad consuetudo contra diuinā legem & naturalem fuerit inueteratior, tantò grauioris est causa peccati: tantum abest, ut consuetudo quidpiā vigoris detrahat illis legibus. Ad secundum autem respondetur, quod cum (vt sæpè dictum est) leges humanæ in aliquibus casibus deficiant, potest consuetudo contra legem per actus licitos inchoari: qui quidem frequentati actus vim obtinebunt legis: eò quod per illos ostenditur legem antiquam fuisse inutilem. Quoad verò ratio legis durauerit, nequibit eam vlla consuetudo superare: quia consuetudo tunc non erit rationalis: sed lex potius erit semper victrix: nisi forsitan consuetudo ostenderit legem, licet non inutilem, tamen non conformem naturæ patriæ: hoc enim etiam sufficere ad ipsam abolendam. At verò S. Tho. videtur curte respondisse. Docuit enim quemadmodum consuetudo possit per actus licitos inchoari, non tamen respondit, quid si inchoetur per illicitos. Caietanus respondet quod etiam dum per illicitos incipit, potest temporis lapsu auctoritatem obtinere. Arbitror autem operæpretium distinguere. Nam quantum ad hunc effectum, ut lex pristina antiquetur, consuetudo etiam illa quæ illicitum habuit ortum, potest, licet non apud eosdem homines, tamen apud posteros vim obtinere. Cæperunt in quâ (vt exempli gratia dixerim) antecessores nostri prauè agere contra aliquam legem, nos autem in nostro seculo inuenimus consuetudine abrogatam: non tenemur scrutari de consuetudine illa, qualia habuerit initia, sed liberi sumus ab eadem lege. At verò quantum ad alterum effectum, qui est obligare, consuetudo non fortietur vim legis quoad per actus illicitos increbuerit, ob rationem iam supra dictam: quia lex debet esse æqua & iusta. Ad tertium respondetur, quod multitudo priuatorum hominum introductentium consuetudinem, duplicis conditionis esse potest. Aut enim liberam constituunt reipublicam, quæ seipsam sine Principe gubernat: & tunc mos populi erit constitutio legis. Si tamen sub Rege aut alio Principe degat, tunc (vt dictum est) consuetudo non per se est lex, sed quatenus interpretatio est voluntatis Principis.

ARTICVLVS III.

Vtrum rectores multitudinis in legibus dispensare possint.

Primum argumentum partis negative. Aristot. Argum. 2.

Argu. 3. Paulus. S. Thom.

Prima conclusio.

POST QUAM in calce superioris quaest. diffinitum est, non licere subditis nisi in repentinò periculo *ἐπιεικῶς* vti: videre nunc restat vtrum saltem gubernatores multitudinis dispensare possint in lege, illis casibus, quibus iudicauerint expedire? Et arguitur à parte negativa: Lex (vt supra ex Isidoro monstratum est) fertur pro bono còmuni: bonum aut commune non est pro priuato intermittendum: siquidem (vt Philosophus 1. Ethic. auctor est) bonum gentis diuinius est quàm bonum vnius hominis: ergo non licet cum aliquo dispensare ut contra legem faciat. Secundò, Deut. 1. præfatis hoc ponitur documentum: Ita paruū audietis ut magnum: neque accipietis cuiusquam personam: quia Dei iudicium est. Alicui autem id indulgere quod toti reipublicæ denegatur, acceptio est personarum: ergo id minimè licet. Tertio, in legem diuinam & naturalem nulla cadit dispensatio: lex autem humana debet illis esse còformis, utpote quæ ab illis deriuatur: ergo neque in ipsa cadit. In contrarium ait Apost. 1. ad Corinth. 9. Dispensatio mihi credita est. Ad quaest. intelligentiam notandum cum S. Thoma quod dispensatio proprie importat commutationem alicuius communis ad singula, hac enim ratione paterfamilias dispensator dicitur, quod unicuique pondere quodam & mēsurā tum operas imperat, tum & necessaria ex communi penu distribuit. Pari ergo modo ille in reipublica dicitur dispensator, cui incumbit ordine & ratione disponere qualiter còmunis lex sit à singulis obseruanda. Duabus ergo còclusionibus ad quaestionem respondetur. Prior est: Ille, cui regimen incumbit multitudinis, potestatem habet dispensandi super lege humana in casibus

in casibus certis & cum certis personis. Conclusio ex illo principio sæpè antea resumpto colligitur: lex enim humana quia in còmuni posita est: comprehendere non potest causas omnes singulares: ob idque vsu venire potest, ut quæ in còmuni ac plurimum congruens est, in persona certa & casu deficiat: quippe quod eius obseruantia vel obstaculum sit meliori bono, vel alicuius mali occasio. Quamobrem cum ille, qui curam reipublicæ gerit, vniuscuiusque saluti debeat consulere, efficax ratio præcipit, ut facultatem tunc faciat tali personæ faciendi contra legem. Secunda còclusio: Quando causa non occurrerit rationi consentanea atque in bonum commune relata, tunc Prælatum pro suo libito dispensare, peccatū est, aut infidelitatis aut imprudentiæ. Infidelitatis inquam, dum bono communi non prospicit, sed suo aut alterius priuati personæ: imprudentiæ autem, si zelum quo affectus est boni publici, prudentia non exornat, ne antequam exploratā habeat perspectamque causam contra legem dispense. Quamobrem Christus redemptor noster, vt Lucæ 12. scriptū est, difficile arbitratur, ut ambæ virtutes in dispensatore coniungerentur. Aiebat enim: Quis putas est fidelis dispensator & prudens: quem constituit dominus super familiam suā? Quod hæc autem lucidiora fiant, nonnulla hic sunt consideranda. Insinuat se enim hic primum omnium fallacia, quæ nonnullos deuincit nempe idem esse disputationem quod est *ἐπιεικῶς* eo quod dispensator nihil eis aliud videtur efficere, quàm legem in tali casu ex æquo & bono interpretari. At verò secus res habet. Differunt enim significato quatuor hæc respectu legis, Irritare, abrogare, *ἐπιεικῶς* interpretari, & dispensare. Irritare enim est legem & votum impedire aut cassare, ne robur obtineat obligandi. Vt si legem à ciuibus constitutam, Rex non probaret, neque confirmaret, sed cassaret. Quæ admodum & pater potest votum filij irritare: super quo si solidū esset dispensare non posset. Legem verò abrogare, est postquam vim habet in totum tollere, quāuis si vsque ad præfinitum duntaxat tempus posita erat, tunc non tam proprie dicitur tolli quam impleri. Quo utiq; inter alios sensu ait Christus: Nō veni legem soluere, sed ad implere. Interpretari autem per *ἐπιεικῶς* est ipsam declarare in tali casu locum non habere. At verò dispensare est quempiam subditorum à lege excipere: cōcessa illi licentia & facultate sine qua legi esset obnoxius. Patet ergo discrimen quod *ἐπιεικῶς* non est subditum per licentiam excipere casu quo teneretur sed explicare quod in illo casu non tenebatur: dispensatio autem est licentiam cōcedere. Quare *ἐπιεικῶς* non solum Prælati, verum subditis (vt dictum est) competit: dispensatio verò tantum Prælati. Sed arguis contrā: si Prælati non potest sine causa dispensare, sit, ut dispensatio nihil aliud sit, quàm declaratio causæ ob quam ratio legis in tali casu deficit. Negatur consequentia. Nam etsi ratio legis in hac persona deficiat, nō ideo protinus à vinculo legis enodatur. Aliud enim est quod obseruatio humanæ legis rationi sit cōtraria, vbi *ἐπιεικῶς* locū habet: aliud verò quod ratio legis in hac persona deficiat, vbi nihilominus necessaria est dispensatio. Exempla sunt: Si carnes die verita non comedere causa mihi esset ut fame perirem, possem *ἐπιεικῶς* vsus comedere: tamen licet ego castigatione carnis non indigerem, ob quam ieiunium indictū est, imo abstinentia & inedia aliquod mihi esset impedimentum studij, non ideo liber à lege fio, sed est causa ut mecum Prælati dispenset non quidem interpretando quod tunc me lex non comprehendit, sed etiam si me cōprehendat præbendo mihi gratia maioris cōmodi licentiam, ut non sit mihi culpa non ieiunare. Item dum vetaret lex ignobiles homines & infames equos assendere si occurreret eorum cuiuspiam casus, ut nisi se equo eriperet in manus hostium incideret, tunc *ἐπιεικῶς* eum docet lege se illo casu non obligari. At verò etsi cōtingeret quempiam illius classis hominem vtilem esse bello, nō subinde equo liceret vti, sed tamen ratio dispensationis emergeret. Et pari modo loquendum est de voto. Ex quo fit quod dispensare non solum est mutare vnam obligationem in aliam, sed potest etiam fieri per remissionem ac relaxationem saltem in parte. Alioqui non esset dispensatio, sed mera commutatio. Vouisti difficilem peregrinationem Hierosolymitanam: occurrit autem causa publica Ecclesiæ, in cuius subsidium eleemosynis opus est: potest illud votum Papa in aliquā pecuniam commutare etiam minorē quā essent itineris expensæ. At vero sciscitaris fortè vtrum penes solum Principem & Legislatorem situm sit dispensandi munus? Est enim hoc argumentum à parte affirmatiua, quod dispensatio legis, est quædam particularis eius abrogatio: abrogare autē legem, eiusdem est functio cuius est condere. Respondetur nihilominus eiusmodi potestatem in leges, licet plenaria ad solum Legislatorem pertineat, nihilominus, ut præfata ratio persuadet in casibus nonnullis penes inferiores quoque gubernatores sitam esse. Primum, potestate à superiore delegata: quam vel iura inferioribus concedunt, vel consuetudo interpretatur: Vt dispensare in voto simplici, tribus exceptis. Mox facultate ordinaria, tam in suis propriis legibus quàm etiam in legibus superioris. Potest, inquam, Episcopus in legibus Papæ dispensare, vel iuris concessione, vel consuetudine. Præterea, in triplici rerum ordine: nempe si vel materia leuis est, vel frequens casus, vel lex proprium bonū suæ ciuitatis vel diocesis respicit. Sententia est Caietani 1. 2. q. 97. art. 4. quam suo sale conditam credo esse veram. Nā & hac de causa D. Tho. nō interrogauit stricte, an Princeps & Legislator, sed latius an rectores multitudinis possint in legibus humanis dispensare? Rectores enim non solum Principes sunt, verum & qui ad gubernaculum cuiusque multitudinis sedent. Leuia autē censentur illa, que non præcepto proprie dicto obligante ad mortale, sed statuto posita sunt. Qua ratione Prælati nostri etiam Priores conuenticales dispensare possunt in esu carniū, in induendis lineis, & in id genus cæteris. Frequetia deinde casuum causa est, ut possit Episcopus dispensare. Vt in ieiuniis: licet sit lex superioris: quoniam grauissimū esset onus quoties quis dispensatione ieiunij egeret, adire Papam. Hoc autem sic temperat, quod possit episcopus in diem aut in breue tempus cum assistente causa, super eiusmodi legibus dispensare: tamen pro vita rota nescio. Et eadem ratione si alter cōiugum per incestum cum alterius con-

Suadet conclusio.

Secunda conclusio.

Quorūdam fallacia cōfundentium *ἐπιεικῶς* cum dispensatione: Quid irritatio. Quid abrogatio. Quid legis interpretatio. Quid dispensatio. Obiectio.

Solutio.

Corollarium.

Questio. Argumentum. Responsio.

Caietan.

D. Thom.

Temperatio superioris assertio nis.

Causa dispensationis legitima.

sanguinea inhabilis ad exigendum coniugale debitum fiat. Atque tunc præsertim dum vel ob personæ pauperiem, vel alia de causa non pateret ad urbem accessus. Secus si impedimentum antecederet matrimonium quod subinde contrahendam impeditet in quo solus Papa dispensare potest. Præterea si peculiaris lex urbis extat, ne vel vinum vel frumentum extrinsecus adueatur ut proprii Urbis fructus dispendatur, posset credo Prætor dispensare: secus tamen Episcopus in matrimonio & ordinibus ad bonum publicum pertinentibus. Causas vero quibus dispensator adduci ad dispensandum debet, explicant sancta Decret. 1. q. 7. per totum: scilicet tempus, utilitas, persona, qualitas. In summa, quo cunctas complectaris, dispensatio fieri non debet, nisi in comune bonum cedat, pro quo lex omnis constituitur. Nam quantum periculi rei publicæ inde confletur, unde legum dispensatio, aliis priuatis respectibus & silêdis causis fieri cœperit, locus in quo Ecclesia Dei iacet, appertissimo documento est. Nam si leges nihil aliud emolumenti in rem publicam conferunt, quam quod sint principi fructuosæ, pernitias sunt potius & labefactio boni publici. Fit enim inde, ut soli pauperes legibus coërceantur: sed qui illis indigent, subiiciantur nulli. Absit ergo (quod antea diximus) leges in hoc condi, ut sint legislatori peculiæ. Sed cum primum ratio ob quam latae sunt, cessauerit, abrogandæ sunt, ne à ciuibus sit pretio dispensatio redimenda. At si perconteris vtrû causa sit dispensandi satis idonea, quod qui votum fecit, nequit illud sine graui difficultate & molestia implere (hæc enim est quæ frequentius obtendi consuevit) respondetur, quod si difficultas in re ipsa sit, quia scilicet quis inconsulta prudentia nec re satis perpensa longum ieiunium in pane & aqua vouit, aut pedestrê peregrinationem, suis cruribus imparem, temeritas illa causa est dispensandi. At verò dum difficultas non ex rei natura, sed ex prauo habitu vouëtis proficiscitur, cum difficultas ipsa abstinêdi ab iniqua consuetudine causa fuerit vouendi, non est eadê in causam dispensationis reuocanda. Si vero postquam votum (ut exempli causa dicamus) aut Hierosolymitanæ peregrinationis aut etiã religionis emisisti, perpetuus tibi accidit morbus, aut debilitas quæ tibi impedimêto sit iuris absolutus à voto es. At vero de voti dispensatione, peculiaris nobis institutus est octauus liber. Postremum ergo dubium restat, vtrû ille cum quo sine causa dispensatur, tutus in conscientia maneat? Respondent Iuriscôsulti, ut ex Innocêtio colligitur in cap. Cum ad monasterium. de statu. mona. & ex Panorm. in cap. non est voti. de voto. quod si cum Pontifice summo inferior sine causa dispensat, dispensatio non tenet: quia sub hoc limite illis concessa est dispensandi facultas. Si vero Papa dispenset, tunc distinguendum est. Nam in his quæ de iure diuino pendênt, quale est votum & iuramentum, si absque causa dispenset, dispensatio non tenet. Secus in his quæ sunt meri iuris positiuæ, quia à suo prorsus arbitrio pendent. Et quidem prior distinctio forsam non tanta veritate pollet: nam in leges quæ à sua merè pendent ordinaria potestate, non est cur Episcopus non fungatur facultate qua Papa in suas. Posterior verò distinctio impendit quàm maximè probabilis est. Et ideo in his quæ pendent de iure diuino, non solum dispensans peccat, verum & formidanda dispensatio est: veluti causa & nullius apud Deum valoris. Quapropter dum in pluralitate beneficiorum dispensatur, & dum infans aut puer curâ permittitur gerere animarum, & laicus monachis in Abbatê præficitur, & solenniter professus (uti Panorm. infert) ad laxiorem ordinem, illum præsertim qui tantum habet ordinis nomen, reuocatur, verèdum est ratum non esse & validum apud Deum. Quocirca tam qui eiusmodi dispensationes aliis procurat, quam ipsi qui petunt, grauius delinquent. Imò etiam si dispensatio sine causa teneret, non solum dispensare, verum & petere & procurare, peccatum est graue. In his autem quæ meri sunt positiuæ iuris, dispensatio sine causa à peccato non excusat, veruntamè dispensatio tenet. Tametsi Caietan. loco citato & in sua Summa, in verbo, dispensatio, neq; in his pacatas censet eorû conscientias, cum quibus sine causa dispensatur. Et ratio eius est, quod licet tollatur ius positiuum, superest nihilominus legis naturalis vis, quæ est, ne quis absque causa rei publicæ se oneribus subducat. Hoc autem nondum equidem mecum constitui quantum valeat. Enimuerò si exoneratio mea, oneratio esset aliorum, ut cum quis priuilegium procurat quo se tribuitis soluendis absque causa subtrahat, unde aliorum vergit aggrauatio, peccatum esset mortale. In ieiuniis autem non est tam planum: nisi ubi exemptus scandalum daret. Illo autem cessante, forsam culpa non esset peior quàm venialis.

Dubitatio.

Dissolutio.

Postremum dubium.

Solutio Iuriscôsultorum.

Innocentius.

Panorm.

Reselluntur præfati auctores.

Probatur posterior distinctio Iuriscôsultorum.

Caietanus.

Non satis certa Caietani sententia.

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

Ad quartum argumentum.

Ad primum igitur argumentum iam responsum est, quod nihil dispensatio cum priuata persona legi obstat, etiam si pro bono communi sit lata: quia talis dispensatio fieri non debet: ut bono communi noceat, imò ut in eius augmentum cedat. Ad secundum verò respondetur, quod nulla est acceptio personarum, licet non semper æqualia personis inæqualibus imperetur. Imò verò nihil iniquius æqualitate, ubi personæ non sunt æquales. Ad tertium iam supra responsum est de legum mutatione. Lex enim naturalis quantum ad præcepta communia & generalia nullam potest habere fallentiam: & ideo indispensabilia sunt: in conclusiones autem naturales vim habet: cuius utiq; virtute qui in deposito arma custodit, furibundo domino non cõfert. Dispensare autem in eisdem soli Deo competit, qui antiquitus dispensauit, ut plures vnus matrimonio sibi coniungeret. In legibus autem diuinis positiuis, quæ non sunt de iure naturæ, ipse quoque dispensare potest, vel cui ipse specialiter commiserit. Specialiter inquam, quia Papa, licet sit Christi vicarius, potestate ordinaria non potest super iure diuino dispensare. Apostoli verò speciali ipsius cõmissione dispensarunt in forma baptismi, ut fieret in nomine eius. Et Act. 15. tolerarunt, ut Christiani abstinere à suffocato & sanguine: cum ritus illos iure diuino Christus abrogasset: qui salus est & redemptio nostra, benedictus in secula.

LIBER SECVNDVS,

De Iustitia & Iure.

PROOEMIUM.

Argumentum hoc quod de legibus insinuimus, non modò quod non potest non esse prolixum, verum quod hac ratione erit distinctius, in duos libros distribuendum duximus. Igitur cum in Primo de lege naturali & humana, ab æterna deriuatis, per quas homo ad finem naturalem ordinatur, satis disputatū pro cõceptu nostro à nobis fuerit, sequitur ut in hoc Secundo de lege diuina differamus, per quam ad supernam felicitatem promouemur. Nam quamuis materiam hanc, potissimum legis veteris, Diuus Thomas peregregric, ut pleraque solet omnia, locupletauerit, non tamen erit omnino superuacanea, si Deus dederit opera nostra.

Materia secundi libri.

QVÆSTIO PRIMA,

DE LEGE VETERI.

S. Thom. 1. 2. quæst. 98.

ARTICVLVS I.

Vtrum præter naturalem legem & humanam, quæ ab æterna deriuantur, fuerit diuina hominibus necessaria.

PRIMO ergo quæritur in genere, vtrum necessaria fuerit hominibus lex aliqua diuina supernaturalis? Hanc enim quæstionem D. Tho. q. 91. disputauit. nos tamen in huc locum, ubi de lege diuina initium dicendi facimus, reposuimus. Arguitur ergo à parte negatiua: Lex naturalis est quædam, ut dictum est, æternæ participatio: lex autem æterna est diuina: ergo, præter naturalem non opus erat alia diuina. Secundò, Deus, ut Eccl. 1. 5. legitur, dimisit hominem in manu consilij sui, quod est rationis actus: ergo non opus habuit lege, quæ ratione sua esset superior, sed satis humanis gubernari poterat, quæ per rationem constituuntur: eò præsertim quod humana natura, cum sit irrationabilibus præstantior, sufficientior sibi est quàm brutis sua: irrationales autem creaturæ præter naturalem sibi inditam non indigent altiori lege: ergo neque homines. Tertio arguitur: Esto, diuina lege opus nobis fuerit, abundabat tamen vna: tum quod regnum cœlorum vnum est, ac regis vnus, secundum illud Psal. Rex omnis terræ Deus: & intentio legis vna: vult enim per eam Deus (ut ait 1. ad Tim. 2. Apostolus) omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Atque ob id maximè, quod lex naturalis ab æterna descêdes, vna est, ac perinde diuina, quo propinquior est æternæ, deberet esse magis vna. In contrarium est postulatio illa Dauidica: Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum. Vbi indignitatem humanam designauit, quæ cum naturali lege sibi non sufficiat, altiozem exoptat. Sed & quod fuerit bipartita, ait ad Heb. 7. Paul. Translato sacerdotio, necesse est ut legis translatio fiat.

S. Thom. Primum argumentum partis negatiue.

Argu. 2. Confirmatio.

Argum. 3.

Paulus.

Psal. 118.

Paulus.

Partitio diuine legis.

Prima conclusio.

D. Thom.

Prima ratio.

Ad intelligetiam quæstionis ex superioribus recolendum est, quemadmodum diuina lex, duplex dignoscatur: videlicet æterna & positua. Æterna enim est sua ipsius essentia: quæ fons est abyssusq; luminis, unde omnis scientia lexq; promanat: diuina verò positua est illius participatio nobis porro data, inque nostris cordibus, ut ait ad Corinth. Paul. scripta. Et de hac instituitur præsens quæstio. Ad quam duabus respondetur conclusionibus. Prior est: Præter naturalem legem & humanam necessaria fuit ut altior alia nobis poneretur (ut ait Dauid) quæ ideo dicitur positua: & significantius diceretur posita. Hanc cõclusionem quatuor rationibus fundauit S. Tho. quas ex illo Dauidico oraculo luculenter elicit in Psal. 18. Lex Domini immaculata, cõuertens animas: Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Prima, ratio sumitur ab hominis fine. Enimuerò si nostra natura altius non fuisset sublimata, quàm ad finem naturalem: qui eius non exuperat vires, neq; sublimiori alia indigeret speculatiua cognitione, neq; lege: attamen cum eo quod nos Deus ad suam imaginem creauit, atque ad eò capaces suipsius per eius visionem fecit: quem scopum nostris viribus contingere nequimus, necessaria nobis fuit, primum in intellectu speculatiua fidei cognitio quæ scopum nobis illum, sperandaq; bona (ut ait Paulus) ostenderet, quod nostra est dirigenda vita: sicuti sagittario necesse est signum intueri, quod ferire parat: mox & in intellectu pratico lex quoque naturali excelsior, quæ nobis esset officiorum regula quibus eandem felicitatem adipisceremur. Ac perinde in voluntate specialius singularisq; auxilium, quod quo rerum natura gubernatur, per quod affectus nostros illuc valeremus referre ac promouere. Atque hanc intentionem tetigit Psalm. membro illo postremo, Sapientiam præstans paruulis. Homo siquidem in sua existimatus natura pusillus est, atque imbecillior quàm ut possit metam illam pertingere, nisi supernè suffecta nobis esset supernaturalis sapientia. Secunda conclusionis ratio sumitur ex necessitate informandi humana iudicia. Enimuerò, cum actiones nostræ circa singularia contingentia versentur, quæ lubrica fallentiaque sunt, ac subinde diuersis ingenijs varia iudicia progignunt, inde nascitur legum humanarum diuersitas apud diuersas nationes ut aliud fuerit Atheniensium ius, aliud Romanorum, atque aliud Hispanorum sit, & Gallorum aliud. Igitur necesse fuit, ut diuinitus nobis illucelceret lex, quæ fidissima esset, certissimaque norma ad quam

ARTICVLVS I.

Vtrum lex vetus fuerit bona.

VONIAM eousque solet humana natura labefactari, vt non defuerit manichæorum ca-
 terua, qui contra veterē legem ceu malam, à malòq; Deo conditam oblatrasset, quæritur
 an fuerit bona? Et arguitur a parte negatiua: Multa scripta sunt in veteri lege, nouæ repu-
 gnantia: vt primum ipsum verbum: In principio creauit Deus cælum & terrā. Cuius con-
 trarium, asseritur Ioan. 1. Mūdus per ipsum, scilicet verbū, factus est, & sine ipso factum est nihil. Mox
 & illic legitur requieuisse die septima Deum ab omni opere quod patrauerat: & tamen Ioan. 5. ait
 Christus, Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Secundò, Deus ipse fatetur Ezech. 20. di-
 cens: dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuunt: lex autem de præceptorum qualita-
 te existimatur: ergo lex illa non fuit bona. Tertio, Ad bonitatem legis duo sunt potissimum requisita,
 vt suprà nos Isidorus docuit. Primum, vt communi animarum saluti consulat: mox vt sit obseruari
 non difficilis, humanæque consuetudini accommoda: neutrum autem istorum erat in illa lege. Ait
 enim quantum ad primum Paul. ad Rom. 5. Lex subintravit vt abū daret delictum. & cap. 7. Sine lege
 peccatum mortuum erat: ego autem vivebam sine lege aliquando: sed cum venisset mandatum pec-
 catum reuixit: ego autem mortuus sum. Et de secunda qualitate ait Petrus actuum 15. Quid tentatis
 ponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque nos neq; patres nostri portare potuimus?
 Lex, ergo illa nõ erat bona. Quarto, Si lex illa bona fuisset, eò maximè quòd Dei sanctio fuit: Deus au-
 tem non apparet fuisse eius conditor, Primum, quia vt habetur Deut. 32. Dei perfecta sunt opera: lex
 autem nihil ad perfectum adduxit, vt ad Hebr. 7. auctor est Paulus. Mox quod deberet esse perpetua:
 Lex autem illa cessauit, vt ibidem Paulus docet, propter eius infirmitatem. Imò, quia (vt dictum est)
 occasio erat peccati: ergo non fuit à Deo lata, atq; adeo neque inde eius potest probitas colligi. Quin-
 to, Si Deo latore bona esset, condecens fuisset, vt per angelos, qui (vt est in Psalm.) sunt Dei ministri,
 fuisset lata: at verò nõ per angelos, sed ore Dei prolata fuit. Legitur enim Exod. 20. Loquutus est Do-
 minus sermones hos. Et statim, Ego sum Dominus Deus tuus. Quòd si vllius ministerio vsus est, il-
 le fuit Moyses: secundum illud Ioan. 1. Lex per Moysen data est. Et illud Exod. 33. Loquebatur Domi-
 nus ad Moysen facie ad faciem. Nil ergo restat vnde probitas illius legis elici possit. In contrarium au-
 tem est Paulinum oraculum ad Rom. 7. Itaque lex quidem sancta est (loquebatur autem de veteri) &
 mandatum sanctum & iustum & bonum.

Ad quæstionem hanc tribus conclusionibus respondetur. Prima, Lex vetus (vt ait Pau.) fuit sancta
 & iusta & bona, atque omnibus suis causis congruentissima, tametsi non vndequaque absoluta &
 perfecta. Conclusio hæc per omne causarum genus asseritur & confirmatur. Primum, ex ratione v-
 triusque obiecti, scilicet tam materia, de qua præcipiebatur, quàm formæ & figuræ præcipiendi. Fuit
 enim tum morum compositrix, tum & futurorum umbra, & vtrinque bona. Enimvero cum duplex
 sit in nobis ratio, sicuti veritas speculatricum scientiarum inde penditur, quòd sit rationi specula-
 riæ consona: ita & legis bonitas eo quòd si concors rationi practicæ: lex autem vetus, qua parte erat
 morum regula, egregie propellabat tum operum prauitatem, tum & cupidines cum ratione colluctā-
 tes. Decalogus enim ille, quem Deus Moysi in tabulis exarauit, compendium fuit substantiæque &
 flos totius naturalis legis: quippe qui (vt quæstione 3. latius patebit) hominem & ad Deum referebat,
 & cum hominibus conglutinabat: neque solam manum, verum & cor etiam illo mandato compefce-
 bat: Non concupisces rem proximi tui, non vxorem, &c. Vnde Paulus ad Romanos 7. Consentio, in-
 quit, legi, quoniam bona est, Et rursus, Condelector legi Dei secundum interiorem hominem. Quo
 sanè verbo ostendit legis virtutem eam fuisse, vt sensualibus cupiditatibus obsisteret, quæ extero-
 rem, hoc est sensualem hominem deuexant. At verò quoniam legis sanctitas per ordinem ad finem
 expenditur: finis autem diuinæ legis non est sicuti humanæ, temporalis tranquillitas & quies reipu-
 blicæ, sed sempiterna felicitas, quæ in eius conspectu posita est, illa censetur perfecta lex, quæ vsque
 ad illum perducit finem: illa autem bona quidem, non tamen simpliciter absoluta, quæ licet illuc di-
 rigendo ducat, non tamen perducit: hoc autem discrimine vetus illa à nostra differbat. Enimvero
 cum finis ille vires excedat naturæ, nullius legis opera nisi gratia supernè iuuante sufficiunt illuc
 quæquam perferre: secundum illud ad Roma. 6. Gratia Dei vita æterna. Et quoniam gratia per Chri-
 sti redemptionem, quæ fuit euangelicus legislator, collata fuit vniuerso mundo, lex vetus quæ per
 se gratiam hanc non continebat, eatenus bona erat nimirum præcipiens virtutum officia, vt tamen
 nõ esset perfecta, sicut nostra: quæ per eandem legiferi nostri gratiam ad suum finem nos perducit.
 Vnde Paul. ad Titu. 3. Cum benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei, non ex operi-
 bus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum rege-
 nationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè, &c. Ioan. 1. Lex per Moysen
 data est: gratia & veritas per Christum facta est. Et eodem attinet quod ait ad Hebr. 7. Nihil ad per-
 fectū adduxit lex. Hanc differentiam; iā diximus repetendam nobis. q. 7. Tantis per tamen, ne pendu-
 lus lector hæreat, rem aperiamus: est enim intellectu non facilis. In contrarium quippe est argumen-
 tum hoc: In circumcisione antiquæ legis conferebatur gratia virtutis & fidei Christi illic protestate, quæ
 gratia remittebatur originale, sicuti in nostra per baptismum virtute eiusdem Christi. Rursus, qui
 opera legis per eandem gratiam tunc implebant, condigne merebantur æternam vitam, sicuti nos. Et
 sicuti illi extra gratiam implentes legem solum præstabant opera moraliter bona, non tamen quæ
 essent beatitudinis merita, ita & nobis accidit, Quid ergo discriminis restat inter illam & nostram?
 Respondetur

*Tertia ra-
tio.**Matth. 15.**Quarta
ratio.**Augustin.**Vltima
conclusio.**Ratio con-
clusionis.**Paulus.**Ad pri-
mum argu-
mentum.**Ad secun-
dum argu-
mentum.**Ad tertiu
argumen-
tum.*

omnes humanæ exigentur & collimarentur: & per quam scire homo certò posset quid sibi con-
 gruens esset, quid verò nocēs. Talis enim est decalogus, in tabulis à Deo insculptus, ac Euangelium
 in nostris impressum mētibus. Atque hæc de causa Dauid appellauit legem, testimonium fidele. Et
 enim humana lex nulla existit vsque ad eò certa & stabilis. Tertio, eadem lex fuit nobis necessaria
 propter absolutam nostrā iustitiam. Hæc enim non tam in externis officiis posita est, quàm intus in
 animo. Nam ex corde, vt ait Christus, exeunt cogitationes prauæ, atque inde opera, puta adulteria,
 homicidia, &c. homines autem, quia alienorum cordium latebras nequeunt inspectas habere, non
 valent suis legibus internos actus repurgare. Necessaria ergo fuit lex Dei, quæ non solum manum,
 verum & animum prohiberet, vt pote quæ non furtum tantum atque adulterium, verum & istorum
 concupiscentiam compesceret. Et hoc significatur illo secundo membro Dauidicæ sententiæ, Con-
 uertens animas: nimirum quòd diuina lex, non modò operum prauitatem cohibet, verum & pene-
 tralia cordium perpurgat. Quarta demum causa diuinæ legis fuit, quòd, vt auctor est 1. libro de li-
 bero arbit. August. leges humanæ nequeunt vitia cuncta, quamuis extera, cohibere: imò neque de-
 bent. Nam si cuncta suppliciiis coercere satagerent, tum multa impedirent bona, tum & ciues in pe-
 iora truderent flagitia: Videlicet, si omnia mendacia acri supplicio vindicarent, non esset qui loqui
 auderet, & si meretrices abigerent, anam porrigerent ad peiora. Necessaria ergo fuit lex quæ ante
 Dei tribunal vniuersa vetaret: quippe quem vniuersa punire, nullum est periculum, sed æquissima
 iustitia. Atqui hoc sonat primum eiusdem Psalmi verbū: Lex Domini immaculata: id est, neque mi-
 nimas turpitudinis sordes admittens, sed cunctas detergens. Posterior conclusio: Hanc diuinam le-
 gem in duas esse diuisam, quæ non prorsus duæ essent species, sed veluti imperfectum ac perfectum
 eiusdem speciei distarent, conuenientissimum fuit ac diuina sapientia dignissimum. Ratio autem
 conclusionis, licet sanctus Thomas eam missam fecerit, tamen & ex legis celsitudine, & ex hebetu-
 dine naturæ nostræ planè colligitur. Enimvero cum lex diuina tam longè pusillitatem ingenij nostri
 exuperet: genūque nostrum veluti per omnes ætates adoleuerit, non debuerunt tam alta mysteria
 humano generi pueritiam agenti concedi: nam illa tunc non caperet: sed operæpreium fuit Pro-
 phetarum oraculis, futurorumque figuris, ac demum ceremoniarum significationibus, quasi sub pæ-
 dagogo imbui, donec illis assuetum ad iustam perueniret ætatem, quæ Deum factum hominem tam
 longa expectatione optatum agnosceret, ac de Trinitatis arcanis prædicantem idoneè audiret, ac
 demum tanquam olim sibi promissum susciperet. Expediens ergo fuit vt vmbra illa lex veritatē
 nouæ antecederet. Atque hæc est Apostoli doctrina ad Galar. 3. Itaque lex pædagogus noster fuit
 in Christo: At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo: oēs enim filij Dei estis per fidē. Et cap. 4.
 Cum essemus paruuli sub elementis huius mundi eramus seruientes: at vbi venit plenitudo tempo-
 ris, misit Deus filium suum, &c. Hic autem ab imperfecto progressus ad perfectum ex triplici capite
 penditur: nempe ex fine quòd lex ducit: ex iustitiæ ordine quem constituit. & ex modo quo subdi-
 tos cogit. Ex fine inquam, quòd illa bonum sensibile ac terrenū pro brauiō proponebat. Sed de hoc
 discrimine luculentius quæstione proxima, arti. 3. Secunda distantia, qua lex illa veluti puerorum ac
 seruorum pædagogia, à nostra, Euangelio fruuentium, elongabatur, est quòd illa non sicut nostra in-
 ternam cordium iustitiam explicabat. non quòd malas cupiditates non refrænasset: erat. n. in deca-
 logo: Non concupisces rem proximi tui, non vxorem, &c. verum quòd Euangelium cogitationum
 prauitatem explicatiùs retundit: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mæchatus est.
 Et qui itascitur fratri suo, reus erit iudicio. Ob idque ait: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm
 Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum. Tertium interuallum est in modo
 cogendi. Illa enim pœnarū potissimè metu veluti pueros ac seruos vrgebat: nostra verò amore quo
 pectora nostra Christus infundit, nos allicit. At verò de hoc pariter articulo citato q. seq. commo-
 dior dabitur dicendi locus.

Ad primum ergo argumentū iam responsum est, quomodo hæc positiua Dei lex differat ab æter-
 na, & qua ratione sit præter naturalem nobis necessaria: nempe quòd naturalis quæ naturæ nostræ
 capacitatem nõ excedit, ordinet nos in finem naturalem, sed diuinā, per quam æterna altiori modo
 nobis participatur, euehit nos ad supernaturalem. Et pariter respondetur ad secundum, qd licet con-
 silium, opus sit rationis, necesse tamen est supernaturali lege informari. Atque in hoc præclarus no-
 bis factus est, quàm cum irrationabilibus animantibus. Nam illa ad naturalem
 duntaxat finem, qui humilis est ordinem habent: quem etsi suis viribus adipiscantur, nihil egregium
 est. Nos verò ad supernaturalem felicitatem creati sumus: quod quidem inefabile beneficium præ-
 cunctis corporeis creaturis Deo debemus, quòd ideo per se natura nostra pertingere nequit. Sed tam-
 en, cum Aristotele auctore, id quod per amicos possumus, per nos ipsos quodammodo possumus,
 hoc quoque hominis excellentia patescit, quòd sic est Deus paratissimus nobis suppetias ferre, vt
 nunquam nisi ob nostram culpam nobis desit. Tertium autem argumentum id præcisè probat, quòd
 incongruens fuisset duas ab vno dimanare Deo leges, sic prorsus distinctas, vt sunt leges diuersarum
 gentium, fuit nihilominus expediens ac decorum, vt vnus Deus ad eundem finem alia præcepta po-
 neret imperfectis hominibus, quibus pueritiam quasi sub pedagogo conueniebat degere: alia verò
 ad ætatem iustam prouectis: eò potissimum quòd salus nostra, quæ finis est legis, per Christum no-
 bis erat obuentura, cui petinde competebar perfectam legem ponere. At nihilominus oportebat &
 uersalia continet præcepta, eademque ad eò cunctis mortalibus cuiuscunque sint conditionis com-
 munia, nequit nisi vna esse.

Respondetur non hoc esse, sed aliud: Nempe quod causa illius gratiæ, qua illi in amicitiam Dei recipiebantur, non fuit adhibita nisi per Christum latorem legis nostræ; nam causa illa, vna eius fuit passio secundum illud Pauli ad Colossen. I. Nunc per mortem & sanguinem suum reconciliauit vos cum aliquando alienati, & inimici, &c. Itaque ut de contrito inter Theologos fertur, quod licet ante confessionem à suis sit per gratiam Christi absolutus delictis, nihilominus quia virtute propositi confessionis, quæ sacramentum est passionis eius, contritio illa operatur, sit, ut quando ad pedes confessarii accedit, tunc verè absoluat. Sic de iustorum vniuersitate, Christi passionem præcedentium, censendum est: videlicet quod erant veluti in deposito quoadusque Christus veniret, qui pretium redemptionis soluens, cuncta expiaret piacula. & ideo oclusa illis erant cælorum valuæ: quasi non essent digni qui admitterentur in possessionem filiorum Dei. Atque hoc est quod ait Paulus ad Roman. 3. Deus proposuit Christum propitiatorem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum, in sustentatione Dei ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore. Ecce quomodo fons totius gratiæ fuit Christi passio etiam respectu præcedentium. Est ergo differentia, quod illi non per legis opera saluti fiebant, sed per fidem Iesu Christi futuri, cuius passione nitebantur iustorum merita. Nos verò per fidem eiusdem Christi præsentis in nostra lege, nempe qui gratiam nobis eo temporis articulo meruit, qua idoneè dignèque implemus legem: quo articulo lex nos eius obligare cœpit. Et hæc est profectio, qua lex nostra veteri præstat, quantum ad moralia præcepta. Mox bonitas eiusdem legis ratione causæ finalis ostenditur: Fuit enim condita ut riam in terris venturo Messie præpararet & communiret. Hæc autem præparatio in duobus consistebat. Primum, ut esset futurorum præconium & præsigium: mox & Euangelicæ quasi inchoatio, præconium scilicet per Prophetarum oracula: vnde Christus Luc. vltimo: Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege, & in psalmis, & prophetis de me. Et Ioan. 5. Si crederitis Moysi, crederitis & mihi. Præsigium vero per ceremonialia: quæ umbra erant futurorum, secundum illud 1. ad Corinth. 10. Omnes patres nostri in Moyse baptizati sunt, & in nube & in mari: & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt: & omnes eundem potum spiritualem biberunt. Hæc enim omnia in figura facta sunt nostri. Fuit deinde quasi inchoatio Euangelicæ, quatenus sub illa lege semotus est peculiaris ille populus à reliquo orbe, & ab idolorum cultura coercitus, atque cultui vnius Dei addictus. Vnde Paulus ad Galat. 3. Priusquam veniret fides sub eadem lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ reuelanda erat. Et hæc de prima conclusione. Sed ut ratione quoque efficientis causæ bonitas eiusdem legis corroboretur, adponitur secunda: Deus fuit auctor eiusdem legis, ut patet Matth. 15. irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras. Erat quippe Christo tuac sermo de illo mandato: Honora patrem tuum & matrem tuam: quod scriptum erat in lege. Et ratio colligitur ex superioribus, sic: Lex illa, ut dictum est, præparamentum erat Euangelicæ, cuius porro neque Manichei negare poterant Deum fuisse auctorem: igitur cum eiusdem sit, & finem proponere, & disponere ore Manichæus blasphemauit, legem illam constituisse, per quam Christus præsignabatur colebaturque, à quo erat ipse victus expellendus. Atque hunc sensum exhibeat ipse Redemptor Matth. 12. Si Satanas Satanam eicit, diuisum est regnum eius. Animaduertenda tamen est assertio huius conclusionis, quippe quæ non tantum Manichæorum blasphemiam retundit, delirantium ac mentientium fuisse opus principis tenebrarum: verum & docet non fuisse legem alicuius Angeli vel hominis sicuti sunt leges humanæ sed sicuti noua: ita illam à Deo latam esse ac subinde diuinam censerit. Ita enim vbique habet: Loquutus est Dominus ad Moysen, dicens. Et Exod. 24. Postquam Moyses retulit ad populum legem responderunt: Omnia quæ loquutus est nobis Deus, faciemus. Et infra dum sanguinis asperione eandem legem ceu testamentum stabiliret in figuram Christi, qui suo sanguine confirmaturus erat nouum, ait: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit vobiscum Deus. Id quod & Paul. ad Hebr. 9. retulit. Quando ergo ait Ioannes: Lex per Moysen data est, non intelligit fuisse suam, sed eius ministerio promulgatam: sicut lex Euangelica non fuit Apostolorum, sed Christi ipsorum diuulgata prædicatione. At verò, quod nihil legis illius defensionem prætermittatur, tertia adhibetur conclusio: Lex illa à Deo per angelos posita est, secundum verbum Pauli ad Galat. 3. Lex data est per angelos in manu Mediatoris. Huius testimonium perhibet Stephanus Act. 7. dicens: Accipistis legem in dispositione angelorum. Et Dion. 4. cap. Cælestis Hierarchiæ, congruere docet, ut diuinotum arcana ad homines angelorum ministerio deferantur. Hæc autem ratio non peculiariter de antiqua, sed & de lege nostra curret: quæ tamen per non angelos sed per Christum lata est. Et idèd S. Thomas peculiarem adhibet eiusdem prouidentiam analogiam, quam ab architectis mutuat. Architectus enim naus non per se sed per suos ministros ligna dolat ac præparat, ipse tamen colligit illam quæ ad Euangelii perfectionem sterneret, per cælestes suos ministros permetteret: Euangelicam vero ipse factus homo conderet, suoque sanguine consecraret, atque hoc interuallum dignouit Apost. ad Hebr. 1. vbi excellentia Euangelii inde commendat, quod per illud loquutus Deus est nobis in filio: qui melior est angelis, quos fecit spiritus ministrósque suos in ministerium missos propter eos qui hæreditatem capient salutis.

Argumenta in contrariū obiecta, Manichæorum arma erant: quorum inter alias hæreses hæc quoque fuit, ut legem veterem conuictis proscinderent, & tanquam à principe tenebrarum conditam repudiarent. De qua quidem hæresi meminit Augustin. lib. de hæres. cap. 46. & in eius repulsam scripsit præter alios, contra Faustum libros viginti tres. Quamuis hæresis huius Cerdo feratur primus auctor Marcionis

Marcionis magister, cui post centum annos successit Manichæus. Isti enim non intelligentes malum per se nullam habere causam, sed esse boni priuationem, neque vero bonum Deum effectorem esse malorum, in illam sunt primum vesania colapsi, ut duo ex æquo rerum principia adstruerent: principem scilicet lucis, bonorum auctorem: principem autem tenebrarum, inuentorem malorum. Atque inde rursum cum legem veterem in malorum prædicamento collocarent, inuentum esse dixerunt illius principis tenebrarum. Argumentorum vero capita, quæ contra legem moliebantur, hæc ferme sunt: Primum, ratione finis, qui omnium est causarum prima, improbabant illam quod non nisi terrena promitteret. Vnde Faust. li. Manichæo-4. ait se eo testamentum vetus non accipere, quod in eo non est hereditas sicuti in nouo, ob idque negabat esse ambas eiusdem Dei leges. Ad hoc tamen iam superius responsum est, Deum illis tanquam pueris ge veterè. terrena fuisse pollicitum: tum ut in illis futura delinearet, tum ut palam faceret quam esset fidus suorum promissorum seruator. Secundum caput argumentorum suorum erat, quod dictis multis lex illa cum Euangelio pugnat, ut primo nos argumento tetigimus. Ad quod tamen August. latissime in libro contra Solutio. Adiman tum respondet: ea nimirum conciliando, quæ pugnancia videri poterant. Haud enim repugnat, cuncta esse à Deo facta: quare ait Moyses, Creauit Deus, & tamen illa condidisse per verbum, ceu per suam artem: quare ait Ioan. Per ipsum facta sunt. Neque obstat, ut factus fuerit homo ad imaginem Dei secundum naturam, ut illic habetur: & tamen secundum morum malignitatem dixerit Christus Iudeis Ioan. 8. Vos ex patre diabolo estis. Neque aduersantur ut quieuerit die Sabbatho de opere creationis mundi: & tamen semper operetur, ipsum conseruando & gubernando. Tertio inculpabatur legem, ut in secundo argumento insinuabamus, quod contineret præcepta mala, & in primis crudelia: ut est illud, Oculum pro oculo, dentem pro dente. quod idcirco Christus Matth. 5. ceu iniquum respuit, dicens: Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros. Mox & charitati aduersantia: qualis erat libellus re- Ad secundum pudii & vsurarum permissio: Nam Deut. 23. permittebatur fornicari alienigenis. Et illud quod refer- Ad secundum tur Matth. 5. Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Quæ quidem testimonia sunt non esse legem vtranque eodem Deo latam. Ad hæc verò eodem ferme modo respondetur, nempe quod cum populus ille tam iniuriarum esset tenax, tamque diuitiarum sitiens, atque ad charitatem durus, Adnotatio permittit illis Deus illam talionis vindictam, & vxorum repudiationem, atque vsurarum modum, ut Fabri mini- me tuta. ab immanioribus illos arceret. Adueniente autem lege gratiæ superstruxit Christus celsiores chari- In fabri te- tatis gradus. Tamen illud verbum, Odio habebis inimicum tuum, non extabat in lege, ut patet Le- simonia sa- uit. 19. sed erat Pharisæorum interpretatio. Quapropter Fabri Stapulensis adnotatio super eundem cra. locum Euangelii minimè tuta est. Ait. n. quod illud ex veterib. scriptis aperte cognoscebatur, quod pas- Solutio argu- sim mala imprecantur inimicis: ut in Psal. 53. Aduerte mala inimicis meis. Et 82. Erubescant & con- menti. turbentur in seculum seculi: est enim impius error hanc notam legi in urere, quod præcipere inimico Ad secundum rum odium. Nam quod iuberent illi Chananeos & Iebusæos perdere, non erat odii iussio, sed exe- argumentum. cutio iustitiæ. Imò Prouerb. 25. præcipiebatur: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Illæ autem psal- Ad tertiarum morum phrasæ, expositore vbique Augustino, non sunt malorum imprecationes: quasi David optaf- gumentum. set mala inimicis suis, sed futurorum prophetiæ: ac si dixisset, Auerter mala inimicis meis. Igitur ad Auctor in secundum argumentum responderetur, quod quando Deus fatetur dedisse eis præcepta non bona, ce- Comētariis remonias denotat, quæ non appellauit mala, sed non bona, id est non perfecta, neque ad vitam per se Super Epist. sufficientia: quia non conferebant gratiam peccatorum lotricem, quæ quidem peccata eiusdem cere- ad Roma. moniis illi confitebantur: nam gratia in circuncisione à sola permanebat fide. Et ideo subiunxit, & iudicia in quibus non viuēt, scilicet vita gratiæ. Ac postea: Et pollui eos in muneribus suis: hoc est, Per illa mune- Paulus. ra quæ pro peccatis offerebant, ostendi eos esse pollutos. Quarto denique hoc super omnia iidem Manichæi improperabant legi, quod tum obseruatu erat difficilis: tum & peccatorum existeret causa: Ad quartum quo tertium nostrum argumentum tendebat. Veruntamen super eiusdem locis Pauli ad Roma. 5. & argumentum 7. citatis satis à nobis expositum est, legem non fuisse causam, ut peccatum uiueret & gratia emore- Ad quintum retur, veluti effectricem & positiuam, quin verò hanc maculam abstergit eidem legi idem Paulus di- argumentum cens quod esset sancta. Et 1. ad Tim. 1. Scimus autem quod bona est lex, si quis ea legitimè utatur. At Duplex du- quia malum vetabat, docebatque adeo quid esset peccatum, ex hac parte, primum tollebat excusatio- bitatio. nem, secundò, quia ut ait Lyricus, nitimur in vetita, inde homines occasionem captabant, ut maiori impetu ferrentur in malum. & quia gratiam non conferebat, ex hac parte negatiue erat causa peccati, id est non satis iuuans ad illud cauendum. Vnde non ait, Occasione data, sed occasione accepta, id est quam non lex dedit, sed homines inde acceperunt: peccatum scilicet originale, cuius fomes carnis in nobis relictus est, per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Quare in capite quinto vbi dixerat peccatum intrasse, ut abundaret delictum, particula, ut, non dicit causam. Haud enim illa fuit voluntas Dei ferentis legem ut per eam concitaret homines ad malum, sed tantum dicit consequutionem. Ex hominum namque infirmitate consequutum est ut data lege, peccata cumu- larent. Ad quartum satis responsum est, vbi rationem exposuimus tam imperfectionis legis, quam etiam cessationis. Cum enim esset figura legis gratiæ, nihil vetat, quin à Deo fuisset lata, & nihilominus non absolutam obtinisset perfectionem. Erat enim præparamentum Messie, auctoris gratiæ, quæ est legis profectio: quapropter consequens erat, tum ut vsque ad ipsum non adipisceretur suam perfectionem, tum ut per eiusdem Dei præsentiam illa antiquaretur. In quinto autem argumen- to non vna tantum dubitatio dissoluenda petitur. Vna est de locutionibus illis antiquis qua Deus dicebatur loqui Moysi: vtrum scilicet per se ipse loqueretur, an verò Angelus nomine ipsius? Augu- namque 2. de Trinit. cap. 12. & 13. super Genes. ad literam cap. 27. huc propendet quod vnus Angelorum per dispensationem personam domini sui gerebat. Quemadmodum scriba dum nomine iudicis senten- tiam

FRAT. DOM. SOTO, DE IUSTITIA ET IVRE.

tiam refert, Nos, &c. mandamus. Et quo pacto sacerdos ait loco Christi, Hoc est corpus meum. Et astipulatur eius assertioni modus loquendi scripturæ. Enimvero Exod. 3. ubi nos legimus quod apparuit de rubo Dominus Moyfi in flamma ignis, Septuaginta habent, apparuisse Angelum Domini. Et sic legit Aug. Nihilominus tamē qui adparuit, dixit: Ego sum Deus patris tui, &c. Et Gen. 3. 2. Ille qui luctabatur cum Iacob, ait ad illum: Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Angelus ergo loquebatur in persona Dei, Et causa est huiusmodi: Cùm voces illæ sensibiles essent, liquidum est fuisse factas in aëre verberato, quo homines audiunt, atq; ad eò Angelorum ministerio, quo Deus utitur, intonuisse. Et ideo censetur Angelus loqui in persona Dei. Tamen nos super illo paterno verbo Ioan. 3. Hic est filius meus dilectus, non sumus veriti dicere vocem fuisse Dei propriam patrique attributam: nempe quod vel Deus se solo verberasset aërem, vel quod angelico fuerit functus obsequio, quasi instrumēto, ceu nos utimur lingua. Hac ergo ratione dicitur lex data per Angelos seu in dispositionem Angelorum, quod dum Deus Moyfi in monte loquebatur, vox illa Angelorum opera auribus eius insonabat. Sed tamen hinc secunda emergit quæstio, quod Exod. 33. asseritur, Dominus facie ad faciem Moyfi loquutus. Respondetur tamen secundum August. locis citatis, hoc esse intelligendum secundum opi. vulgi. Nam paulo post optatissime cum Deo exposulabat, dicens: Ostende mihi gloriā tuā: nempe quam nondum viderat. Igitur vtrum post viderit Dei faciem, ut Paulus in raptu, an solum posteriora, hoc est, aliquid in quo ei gloria illius illuxit, sub iudice est. Veruntamen quando in monte legem suscepit, voce per Angelos fabricata loquebatur ei Deus. Quid ergo est quod ait Ioannes, Lex per Moysen data est: qua sane de causa dicitur Mosaiica? Respondetur quod sicut Christus per seipsum reuelavit Apostolis legem, quam ipsi orbi promulgarent, sic Deus per Angelos ipse tradidit Moyfi, ut ipse denuntiaret populo. Et ideo dicitur Moysis tanquam promulgatoris.

ARTICVLVS. III.

Vtrum lex ista soli debuerit populo Israel poni, illumque duntaxat obligare.

Postquam de bonitate causisq; vetustæ legis satis à nobis dictum est, subsequitur ut de eius subditis sermonem adhibeamus. Quæritur ergo an fuerit expediens populo Israel peculiariter poni, eumq; duntaxat obligare? Et arguitur à parte negatiua. Lex illa, ut dictum est, si gura fuit præparatioque euangelicæ: figura autē & via debet suo fini similitudine respondere: sed lex euangelica non Iudæis tantum, verum & gentibus vniuersis futura erat in salutem secundum oraculum illud Isa. 46. de Christo præcantatum: Parum est ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & faces Israel conuertendas: dedi te in lucem gentibus. ut sis salus mea vsque ad extremū terræ: ergo & lex vetus debuit vniuerso mundo promulgari, eò vel maxime quod vt legitur Act. 10. non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet eum & operatur iustitiam, acceptus est illi. Secundo, si lex illa in Iudæos tantum obligaret, deterrima fuisset grauissimaq; eorum cōditio inter omnes mortales. Illi enim non poterant sine legis obseruantia pertinere obtinere salutē. Extat enim Deut. 27. Maledictus omnis qui non permanfit in sermonibus legis huius, neque eos opere perficit. Reliqua verò gentium vniuersitas extra illam legem solo iure naturæ seruari poterat. Amplior ergo salutis via patebat gentibus quam Iudæis. In contrarium autem est sententia Pauli ad Rom. 3. Quid ergo amplius Iudæo? multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei Et David, Non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis.

Quæstio, ut inter arguendum insinuatū est, duo petit. Primum, an singulari illi populo congruens fuerit legem illam edici? Alterum, an solum illum obligabat? Nam posset quis cogitare, quod licet Iudæis fuerit promulgata, nihilo secius cum lex Dei esset, qui Rex est vniuersi orbis, ad quoscunque fama illius penetraret, tenerentur illā suscipere. Quinque ergo conclusionibus constabit responsio. Prima: Conueniens fuit legem illi tantum populo dari. Conclusio hæc ex superioribus colligitur. Nam cum opus Dei fuerit, cuius summa sapientia attingit à fine vsque ad finem, & disponit omnia sua. uiter, dubium nullum relinquitur, quo minus fuerit consultissimum ac decentissimum. Attamen quæ ratio hæc nimis generalis est, ex ipso rerum fine exploranda est alia, cui animus acquiescat: puta quæ rationem diuinæ sapientiæ referet. Est autem aliud quærere, cur selectus est aliquis populus cui daretur, & non potius toti mundo inuulgaretur: aliud verò cur selectus est aliquis populus cui daretur, & non potius toti mundo inuulgaretur: aliud verò cur ille Hebræorum. Sit ergo secunda cōclusio: Rō cur delectus alicuius populi ex cunctis mortalibus factus est, sumitur à fine eiusdem legis, qui fuit aduentus Messia. Inde enim duplex accipitur ratio. Vna, quæ cū sublimitatem tam excelli mysterij totus mundus capere non posset: quippe in quo quamplurima essent hominum ingenia, tum naturali herbetudine, tum morum peruersitate caliginantia, condecens fuit, ut pusillus quidam populus peculiariter seligeretur, cui tam alta tamque recondita mysteria initio concederentur. Nam si sparsim fuissent statim per orbem euulgata, ludibrio citius haberentur quam eis adhiberetur fides. Sic enim solent cordati homines & prudentes arcana sua non temerè publicare, sed illos deligere, quorum fidei committant: iuxta illud Ecclesiasti. 6. Multi pacifici sint tibi, consiliarius vnus de mille. Quin verò nuncium rei grauissimæ non audes in initio in vulgus propalare, ne ridiculus videaris: sed in quorundam aures primum susurras, quousque fama vires accipiat. Poterat quidem Deus talia facere hominum ingenia, ut omnes statim caperent, sed tamen more naturæ cuncta sua uiter disponit. Docet enim nos experientia mille quingentorum annorum non dicam quam sint mysteria nostræ fidei captu difficilia, sed quam sit humanum ingenium tardum, quamque ad optima capessenda indocile: cū minimus orbis angulus fidem retineat, eandemque tam multis ex partibus laceram

Altera

Altera ratio est ex eodem itidē sine sumpra, quod decuit selectam esse stirpem, ex qua Christus genus duceret. Quemadmodum enim Romanorū gens & Atheniensium, ut verbi gratia dicamus, sua celebratunt nomina, ita condecuit Christi profapiam ac genealogiam, illustrem in mundo fuisse. Atqui vtraque ratione circuncisionis caractere insignitas ille populus fuit, ut à reliquo dignosceretur orbe. Fuitque insigne illud in membro illo iustum, ut illius genitura significaretur, qui vnā cum reliquis delictis labem generatione cōtractam erat absterfus. Et quemadmodum inter Romanos illustiores familiæ, ut Cæsares, Camilli, Scipiones &c. sic etiam ex illo populo selectus est Dauidicus trucus, ex quo diuinus flos germinaret. Quapropter ut super primum capit. ad Rom. recolimus, nuncupatus est Christus filius Dauid. De alio verò proposito membro scilicet cur ille potius Hebræorum populus fuerit electus, statuitur tertia cōclusio: Ratio huiusmodi electionis neque potest neque debet ex aliqua causa vel merito illius populi captari, sed in meram Dei misericordiam est referenda. Duas quippe causas cōminisci posses populo illi congruentes. Quarum vna esset, quod cū reliquis orbis gentibus in idololatriæ impietatem immerfis soboles illa Abrahæ in vero cultu vnus Dei pstitit, iustum erat illam particulariter in peculiū Dei eligi. Sed tamen ratio hæc non est cōuincens. Nam post susceptā legem in eandem idololatriam irruerunt: quod multo illis iniquius absurdiusque fuit, quam gentibus. Vnde Exod. 33. & Amos 5. Nūquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis domus Israel? Et portastis tabernacula Moloch deo vestro imaginem idolorū vestrorum sydus dei vestri quæ fecistis vobis? Secundam ergo rationem effingere quis forte posset, quod licet fuissent postea idololatræ, tñ aliquibus iustitiæ officis vel ante vel post legem floruerunt, quorum merito data est illis lex. Veruntamen planè legitur Deut. 9. Scito quod nō propter iustitias tuas dominus tuus dedit tibi terram hanc in possessionem, cū durissimæ ceruicis sis populus. Ratio ergo proxima fuit promissio facta Abrahæ, Isaac & Iacob, ut eodem cap legitur. Vbi adnotandum est Abraham antecessisse legi & Moyfi quingentis annis. Cui, ut legitur Gen. 12. & 22. promissa est Chanæorum terra, simul & futurus Messias. Et quoniam lex prælagium erat, ut diximus, præparatioque eiusdem Messia, in eadem promissione insculpebatur lex eius soboli promulganda. Ob idque loco citato Deut. Non propter iustitias tuas & æquitatem cordis tui ingredieris ut possideas terras earū, scilicet gentium: sed quia illæ egerunt inique, introeunte te deletæ sunt, & ut compleret verbum suū dominus quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac & Iacob. Itaque expulsio gentium fuit propter eorum peccata, sed tamen introductio Iudæorum atque adeò collatio legis fuit propter promissiones Dei. idque Apost. ad Galat. 3. docens ait: Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Et non dicit seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno. Et semini tuo, qui est Christus: ergo lex data est illi populo propter promissiones. Illæ autem ob id factæ sunt, ut populus ille quo Christus carnē induturus erat reliquo orbi sanctitate præstaret: secundum illud Leuit. 19. Sancti eritis, quia ego sanctus sum. Veruntamen licet hæc fuerit proxima causa, non tamen in illa animus requiescit. Nam respondendum restat, cur selectionem Deus habuit Abraham ac suam progeniem, cui mysteria Christi reuelaret, atque ex suo sanguine gignendum polliceretur, quàm vnū quemlibet alium mortalium: vtrum merita eius fuerint in causa? Re vera minime, sed vt conclusio asserit, Dei misericordia. Hoc nanque in primis astruit oraculum illud Isa. 41. Qui suscitauit ab oriente iustum, vocauit eum ut sequeretur se. Nam de terra Chaldæorum vocatus fuit: vt Gene. 11. legitur. quæ quidem regio terræ promissæ orientalis erat. Mox & ratio idem demonstrat. Nam cū gratia, qua grati Deo reddimur, non cadat sub meritum, sit vt neque eius initium & caput promereri vlla possit creatura: initium autem fuit Christus: ergo eius aduentum neque intemerata Virgo mereri valuit: quantò minus priscorum quispiam? cum lex fuerit Christi figura, neque illam vel Abraham, vel eius progenitores, aut posterius meruerunt. Quocirca mera fuit Dei clementia, quæ ipse eiusq; profapia inter omnes mortales eligeretur. Neque vlla potest humana designari causa, sed in radicem prædestinationis, quæ nullam præter Dei voluntatem habet, referenda est talis electio: iuxta illud celebre August. axioma super Ioan. Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare. Veruntamen quod de Deipara Virgine confitemur, & de Abraham quoque suo gradu censendum est. Etenim etsi Virgo non meruit Christum incarnari, tamen fixo illo diuino proposito, fecit eam Deus dignam quæ ipsum conciperet: secundum illud quod ecclesia canit: Quæ dominum omnium meruisti portare: Et simili modo in suo inferiori gradu fecit Abraham inter mortales dignū cuius sanguinem nascituro filio suo deligeret. Hæc autem electio primum in sacro canone designatur. Gen. 10. Vbi cū peruentum est ad enarrandū progeniem Sem filij Noë. ait scriptura: Sem quoque nati sunt patre omnium filiorum Heber &c. Quod utique verbum consideratissime meditatū est 16. de ciuit. Dei August. Filij enim Heber dicti sunt Hebræi. Ob idque quamuis non fuerit progenitus eiusdem Sem: tamen ob hanc dignitatem primus nominatus. Non ergo ab Abraham quasi Abrahæi, vt quidam Iudæorum autumat: sed ab Heber nomen traxerunt. Vixit nanque pater ille sub ætate Nemrod, quando facta est linguarum diuisio: ob idque appellauit nomen filij sui Phaleg, vt vt ibidem legitur, quod est diuisio, eò quod in diebus eius diuisa sit terra. Inde ergo diuinitus separatus est Heber à reliquis, qui cū Nemrod aduersus Deum ipsum coniurauerant. A quo Heber sexus fuit Abraham, quem Deus (vt legitur Genes. 12.) præcepit exire de terra sua, & de cognatione sua. Et hæc de priori quæstionis membro. De posteriori verò, puta de legis obligatione, an extendere tur ad gentes, subiunguntur duæ aliæ conclusiones: hæc distinctione præmissa: In lege quadam erant præcepta de lege naturæ, vt Decalogus & moralia reliqua: quadam verò eidē naturali iuri adiecta, vt ceremonialia & quædam legalia: Sit ergo cōclusio ordine quarta: Cuncti mortales tenebāt seruare illa quæ sunt

Secunda ratio.

Tertia conclusio.

Duplex ratio non satisfacta.

Refellitur prima.

Exploditur secunda causa.

Ratio vera conclusio.

Explana-tur posita ratio.

Paulus.

Obiectio.

Merita Abrahæ minime in causa fuerit, vt præceteris illius populus seligeretur vnde christus originem duceret: sed hæc ipsa in misericordia diuinam referendum est.

Ratio præfata assertio.

Augusti.

Electio.

Abrahæ in sacro Canone designatur.

Augusti.

Dijunctio præceptorum legis antiquæ.

Quarta conclusio bimembris.

quæ sunt legis naturæ, non quidem ob vinculum Mosaicæ, sed id eadem iubete natura. Reliquorum vetò obseruantia nemini extra illum populū necessaria erāt ad salutē. Prior pars notissima est: quoniā & ante aduentum legis totum humanum genus lumine diuini vultus illustratum seruare stringebatur cuncta, quæ natura docebat, tum ad cultum diuinum, tum & ad humanā societatem referre: lex autem scripta neminem ab huiusmodi iugo exemit. De his ergo naturæ præceptis in lege conclusis ait ad Rom. 2. Pau. Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciunt. Posterior autem pars ex dictis planè colligitur. Etenim qui ad sublimiorē religionis ordinē assumuntur, pluribus religantur quàm reliqui laxioris vitæ, vt in clericis & monachis videre est: populus autem ille selectus fuit ad excelsores sanctitatis gradū: qualis dicebat populum, ex quo erat Christus nasciturus, & qui figurā eiusdē Christi gerebat: ergo ad peculiaria illa instituta, legi naturæ superaddita, solus ille populus erat obligatus, Vnde Deut. 18. Perfectus eris & absque macula coram domino Deo tuo. Quam ob rem veluti arctioris religionis cultoribus quædam professionis imago illius legis erat iuncta: secundum illud eiusdem lib. cap. 26. Profiteor hodie coram domino Deo tuo, &c. Hinc demum colligitur quinta conclusio: Tam currente illa lege, quàm ante ipsam potuerūt sub lege naturæ homines salutem obtinere. In lege in quā naturæ: non tamen per eiusdem naturæ vires. Nam Dei gratia res est super naturalis: quam idcirco sine intellectus aliqua fide, ac subinde diuina ope voluntatis motrice adipisci nemo vnquā valuit. Et in hoc sensu intelligitur Dionys. 9. cap. cælest. Hierarch. vbi ait multos Gentiles per Angelū fuisse in Deum reductos. Et Eccles. 17. In vnāquamq; gentem proposuit Deus rectorem: ac perinde ea quæ ad salutē sufficiebant. Nam in omni lege voluit omnē hominem saluum fieri vsque ad euangelicā, quæ omnib. est necessaria. Igitur si de Socrate, Platone, Aristotele, Catone, Seneca & id genus ethnicis præcipui nominis explorare cupis, fuerintne ingressi salutis viā, ppendendum tibi primū est, an aliqua vitia admiserint, tam apertè cū naturali ratione pugnantia, vt nullum sibi possent ignorantix clypeum obtendere. Nam quos tales inueneris, impietas esset suspicari fuisse seruatos. Quare nullus idololatrarū excusari potuit. Neq; eorum qui adulteria & furta ac peiora flagitia ignorarunt. Secus de fornicatione simplici: cuius ignorantia probabile est Ethnicorum aliquos ante scriptam legem potuisse excusari. Sicuti & Socratem, & si venenum epotauit, quod re vera nō est licitū, potuit tamen ignorantia excusari, nimirū credens legem illam qua condemnatus est, fuisse bonam. Et simile dicendum de Seneca: cui data à tyranno fuit mortis optio. At neq; Catonem, neq; aliorum quempiā qui mortē sibi conscuerunt, legitima ignorantia excusat: lumen enim naturæ planè docet nemini licere sibi mortem consciscere. Platonem autem August. in lib. de vera relig. valde commendat, quod perpetuam seruauit continentiam. Et certè est per quā verisimile in Dei gratiam fuisse receptum. Hæc autem quæ in coniecturis posita sunt, non est quod nos remorentur.

Ad primum igitur argumentum capitis quæstionis respondetur, quod non oportuit legem, quæ figura erat nostræ, tanta similitudine ei respondere, vt esset tam vniuersalis. Imò decuit ratione iam dicta peculiari populo præscribi, ex quo Christus nasceretur: secundum illud ad Rom. 9. Quorum, scilicet Iudeorum, est adoptio filiorum Dei, & testamentū, & legislatio: quorū patres ex quib. Christus est secundum carnem. Neque subinde Deus fuit, personarum: respector. Nam cum nemini debitor sit, cui vult miseretur, & quem vult indurat. Vnde August. lib. de prædest. sanct. Omnes, inquit, quos Deus docet misericordia docet: quos aut non docet, iudicio nō docet: hoc enim venit ex damnatione humani generis pro peccato primi parentis. Superpositis aut nostris meritis, quæ ex eius gratia pullulant, citra peiorum acceptionem reddit vniciuque (vt ait Paulus) secundum opera sua. Ad secundum, negatur deteriorem fuisse Iudeorum conditionem, quàm Gentilium: imò tantò fuit præstantior populus ille, quantò Dei legi & cultui districtius mancipatus. Quæadmodum & inter Christianos quo arctius se homines religionum votis perstringunt, scilicet veniunt. Vnde Deut. 4. Quæ est alia gens sic incluta vt habeat ceremonias iustaq; iudicia? Quocirca vt Exod. 12. scriptum est, quicumq; Gentiliū voluisset in Iudeorum familiam cōmigrare, ac nomen suum in legem illam adscribere, circumcisi admittentur: vt in vsu illis nunc est qui religiones profitentur. Quod si quis hic hæreat, vtrū poterāt Gentiliū quiq; particulam legis recipere absque totius professione, & præcipue an poterant circumcidi extra legem viuētes? Videtur namq; ratio partem affirmatiuā persuadere. Nam inter Abraham & Moysen durauit quingentis annis absque lege circumcisio. Respondetur quod nihil Gentiles verabat quo minus possent ceremonias aliquas quæ sibi placerent, à Iudeis mutuari. Sicuti Romani nonnullas leges ab externis gentibus receperunt. Attamen nisi profiterentur legem, non esset illis propriè diuina. Quin vero arbitror post datam legem, circumcisionem nemini ad salutē conduxisse, nisi totā profite retur. Erat enim sicut nobis baptismus, professio legis. Quo aperte ad Gal. 5. docet. Paulus sub illis verbis: Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ.

ARTICVLVS III.

Vtrum lex vetus congruenter data fuit tempore Moysi.

PRËSTA postremò, temporis datæ legis rationem reddere. Et ideo quæritur vtrū tēpus illud quo data fuit Moysi, negotio conueniret? Et arguitur à parte negatiua, primo ex his quæ dicta sunt. Erat enim salutis præparamentū, quæ erat per Christū conferēda, statim autē homo lapsus remedio indiguit salutis: ergo illic debuit in mundi primordiis ferri. Secundo: Data fuit in sanctificationem eorum ex quibus Christus pognendus erat: illa autem sanctificatio cepit in Abraham: vt legitur Genesis duodecimo ante Moysen quingentis annis, cui facta fuit promissio, quique (vt ait ad Rom. Paul.) credidit Deo & reputatum est illi ad iustitiam. Ergo illi, vt

illi vt circumcisio iussa est, ita & lex poni debuit. Tertio: Quæadmodum nuper dicebamus, sicuti Abraham ex vniuerso orbe selectus fuit, vnde Christus originem traheret: sic postea ex illo populo Dauid vnde peculiare genus duceret: quare nūcupatus est filius Dauid: ergo sub Dauide qui post Moysen annis pluribus quàm quadringentis natus est, congruentius fuisset lata. Contrarium autem colligitur ex Paulo ad Galat. 3. vbi ait, Legem fuisse ordinatam per Angelos in manu mediatoris. ordo namque Dei temporis quoque oportunitatem denotat.

Quæstio perfacili negotio expeditur, si ex sola Dei voluntate ratio petatur. Nam cum illa non habeat priorem causam neque quidquam humano generi debeat, legem dedit, quando per suā sapientiam decere cognouit. Attamen exploranda restat causa ex parte hominum, ob quorum salutem data est. Et ideo statuitur conclusio affirmatiua: Illo temporis articulo data est, quod in rem erat maximè humano generi. Etenim tanquā iniquorum medela condita est ad emolendam eorum duritiam eorumque edomandam superbiam: & tanquā bonorum iuamen, ad promouendam eorum salutem. Atque ex his duabus radicibus duæ conclusionis rationes ducuntur. Enimverò si priorē spectes, humana superbia de duobus extollitur, naturali scilicet sapientia, & potentia: id quod versutus serpens in sua posuit suggestionē, dum Euam adortus est. Eritis enim, inquit, sicut dii, scientes bonū & malū. Eadem enim procella eū cælo depulerat. E re ergo humani generis fuit, vt Deus illud longis seculis suo fauore desereret: potè vt longo experimento cognosceret quæ esset suapte natura & ad cognoscendum, quod sibi expediret, ignarum, atque ignauū ad agendum. Hac ergo de causā mortales destituit duab. integris ætatib. vnā scilicet, annis mille quingentis, & eo amplius ante diluuium, quo mundum scelerum flagitiorumque fetore pestiferum submersit. At verò non sic prorsus destituit, quo minus in linea, quæ Christi genealogiā ducebat, nonnullos egregia sanctitate insigniret: vt Abel: Enoch & tadem Noë, in cuius suorūque iustitia seruatum est mundi semen. Atque inde quasi nouas ei inducias indulgens, expectauit hominem secunda ætate ferè annorum quingentorum vsque ad Abraham, quem pessimus Nemrod, contra Deum rebellans centum quinquaginta annis antecessit. Ninus autē Babylonicus, per quem idololatria in orbē irrepsit, quinquaginta. Et quia peccatū contra naturā idolatriæ atque infidelitatis pena est, vt ad Ro. i. disserit Paulus docuit, paulò post nefanda Sodomorū turpitudine aërem infecit, sub quod vtrique tēpus delegauit Deus Angelos ad Abraham, vt Genes. 18. refert historia, qui Christū in salutem humani generis suo illi noie pollicerentur. Vbi non est mysterium illud prætereundum, nempe quod Angeli ipsi, qui veluti inferno igni vrbes illas incensum venerunt, nuntium simul attulerunt futuræ salutis. Itaq; clamor & fumus Sodomorum cælum ascendens, Deū & ad iustitiā irritauit, vt de nefandis illis vltionē sumeret, & vnā ad misericordiā cōmouit, vt hominibus in futurum prospiceret. Vnde & iidem Dei legati mundo patefacerent quàm sit dominus ad misericordiā quàm ad iustitiā propensior, propter decem quos inuenirent iustos, veniam corruptissimis vrbib. promittebant. Nā ob octo animas quas tempore diluuii iustas inuenit, nō prorsus vniuersum deleuerat orbem. Inde tamen caractere circumcissionis ob signatā, Abrahæ familiā, tertiā aliam ætatē aliorum quingentorum annorum assuefecit, vt ad suscipiendā legem esset paratior. Tanti erat periculi statim diuina illa præcepta orbi concedere. Enimvero cum ei tm suæque soboli facta fuerit promissio, lex autem quæ non vni familiæ, sed iusto hominum numero, qui populi faceret, tradi debuit, expectauit quousque eadē progenies aueretur in populū. Et præterea ne de repente susceptam legem veluti rem nouā non facile susciperent: Ecce moras quib. Deus tardauit legem ferre vsque ad initium quartæ ætatis sub Moysē, anno ab orbe condito bis millesimo quadringentesimo quinquagesimo octauo. Tunc ergo data est lex ad retundendā humanā superbiam, qua parte ex naturali sapientia nascitur. Erat enim iam tunc naturale lumen vsque adeò obrebratum, vt vix hoies dignoscere possent inter bonum & malum: sed dicerent (vt ait propheta) malum bonū, & bonum malum. Officium igit legis fuit, hoc docere, explicando naturæ principia, Vnde Pau. ad Ro. 5. Per legem est cognitio peccati. At verò restabat eosdem docere homines, quod neque cognitio peccati eidem superando & euincendo sufficiebat, nisi diuinitus vires ei suppeditarentur ad agendū. Ob idque reliquit Deus mundum sub lege scripta trib. aliis ætatib. nempe mille quingentis annis vsque ad Christum, vt longo rerum vsu eandem suam infirmitatem atque imbecillitatem discerent, vt eum optatius susciperent.

Per hæc soluuntur argumenta in contrarium, quædoquidem reddita est ratio cur non decuit statim in mundi primordiis legem ferri, neque eandem dari Abrahæ. Quod autem nō debuit differri vsque ad Dauid, inde constat, quod non solum familiæ ex qua Christus nasciturus erat, sed toti circumciso populo descendenti ab Abraham fuerat promissa. Quauis illis qui præcisi fuerant à trunco & recta linea, vt Ismaelitis, & Idumais descendentibus ab Esau, lata non fuerit. At verò contra hæc quæ dicta sunt, restat argumentum simile illi, quod fit de aduentu Christi. Ait enim ipse Matth. 11. Quod si in Tyro & Sydone factæ essent virtutes quas ipse faciebat inter Iudeos, pœnitentiam egissent. Et ideo remissius futurum esset illis gentib. in die iudicii. Simile inquam quis cogitare posset de lege veteri videlicet quod si vel alium populum Deus elegisset, vel alio tempore scripsisset eis legem obseruantior fuisset ei præstita obedientia, quàm tunc ab illo populo, qui statim ad idololatriā peruersus fuit. Respondetur autem quod illas nos rationes ignoramus sicuti mysterii illius quod refert Paulus ad Roma. 11. nempe, cæcitatem contigisse in Israel donec plenitudo gentium intrare, Ob idque causas reddimus, quas congruere coniectamus, Et non est dubium, quin licet alii fortasse fuissent tunc obedientiores: tamen ad finem vniuersalis redemptionis ex alia parte concurrerint congruentiores causas, cur Deus illam gentem & tempus elegerit. Tametsi demum causæ omnes ad fontem prædestinationis referendæ sint. Ex quo primum argumentum præcedentis articuli dissoluimus.

Soto de iustitia & iure.

QUÆST

Tertium.

Paulus.

Conclusio re sponsiua.

Prima rō conclusiōis.

Prima mundi ætas.

Secundæ ætas.

Paulus.

Mysteriū.

Tertiæ ætatis.

Sub initium quartæ ætatis vetus lex lata est.

Paulus.

Mundus fit sub lege scripta tribus ætatib. Soluuntur argumenta. Argumentum contra hæc tenent asserta.

Solutio. Paulus.

S.Thom.1.2. quæstio.99.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex vetus vnicum tantum continuerit præceptum.

Argu. r. **Paulus.** **Paulus.** **Cöclusio re sponsiua.** **Ratio con- clusionis.** **Prima du- bitatio.** **Solutio.** **Secunda du- bitatio.** **Cöfirmatio.** **Alia cöfir- matio.** **Responso.** **S.Thom.** **Ad primū argumētū.** **Auctor in e. 13. Epi- stolæ ad Roma.**

QUÆSTIO SECUNDA de legis antiquæ præceptis in genere. Et arguitur, quòd non fuerint plura, sed vnum tantum: tum ex illo ad Roma. 13. Si quod est aliud mādatur, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum: quod vnicum est tum ex illo Matth. 17. Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis: hæc est enim lex & Prophetæ. Lex nanque vetus non erat amplior quàm quæ lege & Prophetis con- cludebatur: ergo tota lex vetus vnicum erat præceptum. In contrarium est Apostolus, qui ad Ephes. 2. appellat illam legem mandatorum, quam Christus decretis Euangelicis euacuauit.

In ingressu statim præceptorū legis generalissimus articulus est, an fuerint plura. Similem nanque supra de lege naturæ, quæsumus, similiq; hic modo conclusione dissoluetur: quæ est hæc: Præcepta veteris legis vnum quodammodo sunt ratione ordinis ad eundē finem: simpliciter tamen plura, secū- dum peculiari obiectōrū rationes quæ eiusdē finis assequendi media existunt. Et ratio est per se lu- cidā. Cum enim præcepta de actionib. humanis sint earū rerum quæ fieri debent: necessitas autē cu- iusq; operis & officii a fine, sumatur: finis verò legis (vt supra monstrauimus) sit bonus facere ciues, sit vt per ordinē ad hunc finem cuncta præcepta quodammodo dicātur vnū, sicuti lex vna. At verò quo- niā ad hunc eundē finē multa sint officia necessaria, de quorū singulis speciebus operæ pretium est edi- ci singula præcepta, sit, vt simpliciter sint plura. Sed porrigit nihilominus nobis vtrunq; membrum dubitandi ansam. Prius inquam, q̄ legis veteris non vnus tm̄, si præcedentium memineris, constitutus est finis: sed vnus præceptorum moralium, qui erat subditorum probitas, atq; alter ceremonialiū, puta Christus, qui illis præsignabatur. Quare neque ratione finis vnum erat præceptum. Respondetur tamen, q̄ finis diuinæ legis vt articulo proximo patebit, non est sicuti humanæ, amicitia tantū & cha- ritas inter homines: sed illa quæ nobiscum est cum eodem ipso Deo: de qua vtiq; legitima charitate illud 1. Thim. 1. intelligitur. Finis præcepti charitas. Hanc autem amicitiam nulla legis opera (vt dictū est) conciliare absq; Dei gratia possunt. Concedimus ergo duos fuisse particulares fines legis, ad vnū tamen relatos. Finis enim moralium, erat mores cōponere: finis autem ceremonialium, vcturus Chri- stus, auctor gratiæ: quorum vtrunq; ad verā salutē animæ exigitur, qui vnus est legis finis. nam per Christi gratiā eius efficimur membra: in ipso autē cōpaginati per legis officia progredimur ad vitam æternam. Alterū verò dubiū est huic cōtrarium. Apparēt enim omnia præcepta, non solum (vt aiunt) secūdū quid per ordinē ad vnū finē, sed simpliciter esse hoc vnū: diliges dominū Deum tuum. Enim- uerò dilectio Dei nihil aliud est, quā eius seruare mādatur: iuxta illud Io. 14. Si quis diligit me termo- nem meum seruabit, & Pater meus diliget eū. Et 1. Io. 2. Qui dicit se nosse Deum & mādatur eius nō cu- stodit, mēdax est. Qui autē seruat verbū eius, verē in hoc charitas Dei perfecta est. Et cōfirmatio sniæ huius est, q̄ per cuiusque præcepti, quod verē est præceptum, transgressionem, amittitur Dei chari- tas. Quod certē nō cōtingeret, nisi cuiusq; transgressio in transgressionem dilectionis Dei incurreret: omnia ergo præcepta simpliciter vnum sunt. Namq; si hoc neges, cum negare nequeas, quin cuiuslibet præuaricatio sit et violatio huius præcepti diuinæ dilectionis, cōsequēs tibi sit, vt nullum sit sim- plex peccatū, sed cuncta sint dupla: vt cum hominem occideres, vnū esset contra charitatem proximi, puta occidere, & alterum, contra charitatem Dei. Et cum furtum vel adulterium faceres, similiter. Re- spondetur ergo nō vnum, sed plura esse, quorum distinctio à distinctis rationib. obiectōrū sumitur: vt quæst. seq. patebit. Sed tñ omnia sunt quædā explicationes illius generalis, quod est diligere Deum, In hoc. n. constituit nostrum erga ipsum amorē, vt ipsum in primis coleremus, mox nos diligeremus inuicem. Quocirca cōceditur, hominem occidere, esse quandā transgressionem diuinæ dilectionis, sed ta- men non sunt duo peccata, sed vnum quod à proximo obiecto nuncupatur homicidium: sicuti aliud, furtū: atq; aliud, adulterium. Itaque rō illa gñalis diligēdi Deum cōtrahitur per diuersas species: sicuti rō animalis. Vnde sicut homo & animal non sunt duo, sed vnum quod est homo: sic occidere, ac dile- ctionē Dei violare, An verò præter hoc generale sit speciale dilectionis mandatum quod suū habeat peculiare obiectum, S. Thom. docet 2. 2. q. 44. & quæst. sequenti recolendum nobis superest.

Ad primū igitur membrum argumenti in cōtrarium rñdetur, q̄ sicut modo dicebamus, generale diuinæ dilectionis mādatur specialib. cunctis pceptis participari: ita & hoc, Diliges proximum tuū sicut teipsum, finis est oīum quæ erga proximū implentur: quin veto genus per reliqua speciatim ex- positum. Nihil. n. aliud est diligere proximū, quā illum non ledere, puta non occidere, non furari, &c. quod verbum Paulinum, instaurari, designat. Inter alios nāque significatus, quos nos illi agnouimus, tunc præcipue probauimus, quod est, recapitulari, ac repeti. Qui enim iubet proximum diligere, in virtute præcipit non mœchari, nō furari, &c. In dilectione autem proximi includitur dilectio Dei, eo q̄ cum vniuersos mortales pro filiis ducat, in hoc vult amorē nos sibi exhibere, vt nobis inuicem ex- hibeamus. Vnde Io. 4. Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Atque hac rōne hoc solo mādatur, Diliges proximum tuum sicut teipsum, complexus est Paulus am- bo illa quæ Christus Ma tth. 22. distinguit de dilectione Dei & proximi, in quibus duobus pendere docuit

docuit omnem legem & prophetas. Et eodem relabitur solutio secundi membri. Cum enim 9. Ethic. cap. 8. auctore Aristot. ab ipso eodem homine ea omnia quæ ad amicitiam attinent, ad ceteros perue- niant, quod est, ex eo quod se quisque deamat, alios subinde amare, cuncta amicitia iura ac perinde præcepta, quæ inter amicos ac proximos seruantur, hoc vno concluduntur, vt ita se quisque ad alios habeat quemadmodum ad seipsum: idque comprehenditur illo generali præcepto: Omnia quæcun- que vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis.

Ad secun- dum argu- mentum. Aristot.

ARTICVLVS II.

Vtrum præceptorum legis veteris trina sit differentia, videlicet, mora- lium, ceremonialium, atque iudicialium.

QUÆSTIO SECUNDA de legis antiquæ præceptis in genere. Et arguitur, quòd non fuerint plura, sed vnum tantum: tum ex illo ad Roma. 13. Si quod est aliud mādatur, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum: quod vnicum est tum ex illo Matth. 17. Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis: hæc est enim lex & Prophetæ. Lex nanque vetus non erat amplior quàm quæ lege & Prophetis con- cludebatur: ergo tota lex vetus vnicum erat præceptum. In contrarium est Apostolus, qui ad Ephes. 2. appellat illam legem mandatorum, quam Christus decretis Euangelicis euacuauit.

In ingressu statim præceptorū legis generalissimus articulus est, an fuerint plura. Similem nanque supra de lege naturæ, quæsumus, similiq; hic modo conclusione dissoluetur: quæ est hæc: Præcepta veteris legis vnum quodammodo sunt ratione ordinis ad eundē finem: simpliciter tamen plura, secū- dum peculiari obiectōrū rationes quæ eiusdē finis assequendi media existunt. Et ratio est per se lu- cidā. Cum enim præcepta de actionib. humanis sint earū rerum quæ fieri debent: necessitas autē cu- iusq; operis & officii a fine, sumatur: finis verò legis (vt supra monstrauimus) sit bonus facere ciues, sit vt per ordinē ad hunc finem cuncta præcepta quodammodo dicātur vnū, sicuti lex vna. At verò quo- niā ad hunc eundē finē multa sint officia necessaria, de quorū singulis speciebus operæ pretium est edi- ci singula præcepta, sit, vt simpliciter sint plura. Sed porrigit nihilominus nobis vtrunq; membrum dubitandi ansam. Prius inquam, q̄ legis veteris non vnus tm̄, si præcedentium memineris, constitutus est finis: sed vnus præceptorum moralium, qui erat subditorum probitas, atq; alter ceremonialiū, puta Christus, qui illis præsignabatur. Quare neque ratione finis vnum erat præceptum. Respondetur tamen, q̄ finis diuinæ legis vt articulo proximo patebit, non est sicuti humanæ, amicitia tantū & cha- ritas inter homines: sed illa quæ nobiscum est cum eodem ipso Deo: de qua vtiq; legitima charitate illud 1. Thim. 1. intelligitur. Finis præcepti charitas. Hanc autem amicitiam nulla legis opera (vt dictū est) conciliare absq; Dei gratia possunt. Concedimus ergo duos fuisse particulares fines legis, ad vnū tamen relatos. Finis enim moralium, erat mores cōponere: finis autem ceremonialium, vcturus Chri- stus, auctor gratiæ: quorum vtrunq; ad verā salutē animæ exigitur, qui vnus est legis finis. nam per Christi gratiā eius efficimur membra: in ipso autē cōpaginati per legis officia progredimur ad vitam æternam. Alterū verò dubiū est huic cōtrarium. Apparēt enim omnia præcepta, non solum (vt aiunt) secūdū quid per ordinē ad vnū finē, sed simpliciter esse hoc vnū: diliges dominū Deum tuum. Enim- uerò dilectio Dei nihil aliud est, quā eius seruare mādatur: iuxta illud Io. 14. Si quis diligit me termo- nem meum seruabit, & Pater meus diliget eū. Et 1. Io. 2. Qui dicit se nosse Deum & mādatur eius nō cu- stodit, mēdax est. Qui autē seruat verbū eius, verē in hoc charitas Dei perfecta est. Et cōfirmatio sniæ huius est, q̄ per cuiusque præcepti, quod verē est præceptum, transgressionem, amittitur Dei chari- tas. Quod certē nō cōtingeret, nisi cuiusq; transgressio in transgressionem dilectionis Dei incurreret: omnia ergo præcepta simpliciter vnum sunt. Namq; si hoc neges, cum negare nequeas, quin cuiuslibet præuaricatio sit et violatio huius præcepti diuinæ dilectionis, cōsequēs tibi sit, vt nullum sit sim- plex peccatū, sed cuncta sint dupla: vt cum hominem occideres, vnū esset contra charitatem proximi, puta occidere, & alterum, contra charitatem Dei. Et cum furtum vel adulterium faceres, similiter. Re- spondetur ergo nō vnum, sed plura esse, quorum distinctio à distinctis rationib. obiectōrū sumitur: vt quæst. seq. patebit. Sed tñ omnia sunt quædā explicationes illius generalis, quod est diligere Deum, In hoc. n. constituit nostrum erga ipsum amorē, vt ipsum in primis coleremus, mox nos diligeremus inuicem. Quocirca cōceditur, hominem occidere, esse quandā transgressionem diuinæ dilectionis, sed ta- men non sunt duo peccata, sed vnum quod à proximo obiecto nuncupatur homicidium: sicuti aliud, furtū: atq; aliud, adulterium. Itaque rō illa gñalis diligēdi Deum cōtrahitur per diuersas species: sicuti rō animalis. Vnde sicut homo & animal non sunt duo, sed vnum quod est homo: sic occidere, ac dile- ctionē Dei violare, An verò præter hoc generale sit speciale dilectionis mandatum quod suū habeat peculiare obiectum, S. Thom. docet 2. 2. q. 44. & quæst. sequenti recolendum nobis superest.

Ad primū igitur membrum argumenti in cōtrarium rñdetur, q̄ sicut modo dicebamus, generale diuinæ dilectionis mādatur specialib. cunctis pceptis participari: ita & hoc, Diliges proximum tuū sicut teipsum, finis est oīum quæ erga proximū implentur: quin veto genus per reliqua speciatim ex- positum. Nihil. n. aliud est diligere proximū, quā illum non ledere, puta non occidere, non furari, &c. quod verbum Paulinum, instaurari, designat. Inter alios nāque significatus, quos nos illi agnouimus, tunc præcipue probauimus, quod est, recapitulari, ac repeti. Qui enim iubet proximum diligere, in virtute præcipit non mœchari, nō furari, &c. In dilectione autem proximi includitur dilectio Dei, eo q̄ cum vniuersos mortales pro filiis ducat, in hoc vult amorē nos sibi exhibere, vt nobis inuicem ex- hibeamus. Vnde Io. 4. Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Atque hac rōne hoc solo mādatur, Diliges proximum tuum sicut teipsum, complexus est Paulus am- bo illa quæ Christus Ma tth. 22. distinguit de dilectione Dei & proximi, in quibus duobus pendere docuit

VM mōstratum nobis fuerit præcepta moralia esse plura, ordo poscit vt exploremus vtrū eiusdē sint speciei, an vero trina differentia distinguatur, vt alia sint moralia, alia ceremoni- alia, alia verò iudicialia. Et arguitur contra hanc trimembrem diuisionē: Præcepta mor- alia, vt in subsequētib. visuri sumus, omnia sunt de iure naturæ: ergo non opus fuit in tabulis legis veteris scribi. Probatur cōsequētia: quoniam lex diuina illic debet nobis suppetias ferre, vbi natura succūbit: Si ergo ratio naturalis decalogū mortales docebat, quidnā opus erat lege diuina explicari? eo potissime, q̄ lex vetus dicitur litera occidens: vt patet 2. ad Cor. 3. morū autē præcepta, non occidunt, sed viuificant: secundū illud Psal. In æternū non obuiuiscar iustifica- tiones tuas, quia in ipsis viuificasti me. Secundò arguitur, si præcepta moralia scriptu necessaria erāt nihil opus erat ceremonialia adiciere. Moralibus enim, vt nomen sonat humani mores informantur, inter quos præcipua pars est diuinus cultus: vt gentes vniuersæ sub lege naturæ agentes more & vsu vbiq; docuerunt, ceremonialia autem ad diuinū cultum pertinet. Vnde Cicero in sua Rheto. Religio, inquit, diuinæ naturæ cultum ceremoniamq; affert. Concluduntur ergo religionis ceremoniæ sub moralibus præceptionibus. Quòd si dicas gratia, præmonstrādi Christi fuisse instituta, id sanē potius verbis demandari deberet, quàm rebus quippe cum verba, vt 2. de doct. Christ. auctor est Augustinus principem teneant significandi locum. Tertio ex eodem fonte arguitur: iudicialia præcepta ad iusti- tiā prorsus pertinent: nam iudiciū actus iustitiæ est: quod & David in Psalmo significat vbi ait: Quo- ad usque iustitia conuertatur in iudicium: officia autē iustitiæ, perinde atq; aliarum virtutum sub mo- ralib. præceptionib. comprehenduntur: nulla ergo necessitas postulabat, iudicialia mandata moralib. adhiberi. Quarto arguitur, si oportuit tres istos præceptionū ordines distinguere, necessarium quoq; fuerat plura adiciere, nēpe testimonia. Nā Deu. 16. legitur, Custodi pcepta domini Dei tui, & testimo- nia, & ceremonias. Deinde mādatur: quoniam eodē lib. cap. 11. quatuor distinguuntur: vbi legitur, Obser- ua præcepta, & ceremonias, & iudicia, & mandata. Ad hæc & iustificationes, iuxta illud Psal. In æter- nū nō obuiuiscar iustificationes tuas. Itē quia præcepta moralia, vt infra de Decalogo videbis, omnia pertinent ad virtutē iustitiæ, debuerūt subinde alia adhiberi de virtute & tēperatiā & aliis virtutib. In contra- iū est illud Deu. 6. Hæc sunt præcepta, nempe moralia, per Antonomasiā: ceremoniæ, atq; iu- dicia, Et c. 14. Decem verba scripti in duabus tabulis lapideis: & mihi iniunxit in illo tēpore, vt docerē vos ceremonias & iudicia quæ facere debeatis, quib. locis tria hæc præceptorum genera designantur.

Quoniam de singulis præceptorum generibus singulæ inferius repetendæ sunt quæstiones, ad præ- sentem, quæ generalis est, quatuor conclusionibus breui compendio respondetur. Prima est: Necessa- rium fuit præcepta moralia lege illa veteri explicari, vt Exod. 20. vbi decalogus scriptus habetur: & aliis locis, quibus alia scribuntur, comprobatur. Enimvero vt præcipua humanæ legis intentio est ho- mines mutua inter se beneuolentia deuincere: ita & Dei propositum est per suas leges eisdem secum arctissima amicitia copulare. Quare nō est eius intentio, vt cunq; bonos nos efficere humano. more sed sibi gratos: cū autē similitudo sit mutui amoris fons, secundum illud Eccl. 13. Omne animal dili- git sibi simile, sit vt optimo Deo nemo gratus acceptusque esse possit, nisi ei suo gradu sit bonitate si- milis. Et cū auctore Arist. 2. Ethic. Virtus sit quæ bonū facit habentē, & eius opus bonū, intētio diuinæ legis est, homines virtutib. sibi gratis imbuere, morumque ornamēto decorare. hoc autem nō fit nisi per morū præcepta, nā inde dicuntur moralia: ergo illa fuerunt in lege necessaria. Atq; hinc fit luci- dus earū monitionū sensus, quib. amantissimus nostri Deus ad virtutes nos diuinarū imitatrices alli- cit, Vt Leu. 19. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Et in Euangelio Christus: Estote misericordes, sicut Pater vester misericors est, Luc. 6. & Mat. 5. Estote ergo & vos perfecti, sicut & Pater vester cele- stis perfectus est. Ac si dicat, Aliter ei chari eē nō valetis, nisi sitis imitatrice virtute affimiles. Quòd si cōtra præceptorū istorū numerū arguas, q̄ non fuerit sufficiens, propterea, q̄ vt patet in Decalogo, præ- cise sunt præcepta iustitiæ, quæ est ad alterū cū tamē sint & aliæ hominis virtutes in ordine ad seip- sum: vt fortitudo, & temperantia, atque id genus plures. In subsequēti quæst. tibi affulgebit respon- sio, vbi patebunt pcepta alia: quæ tñ omnia in Decalogum reducuntur. Secūda cōclusio: præter mo- ralia cōdecēs fuit ac necessariū, vt lex vetus ceremonialiū præceptiones explicaret. Nomē enim cere- monia, siue à Cerere dicat, quā frugū deam colebat q̄ Cicero 1. in Verrē his verbis annuere videtur: Sacra Cereris, summa maiores nostri religione confici, ceremoniisque voluerūt. Siue (quod Valerius libentius recipit) à Cere oppido, vbi Roma à Gallis direpta, religionis sacra recondita sunt: tamen eos significat ritus, qui ad diuinum attinent cultum. Veruntamen diuinus cultus, vt Diuus Thoma. Cicero. hoc loco scienter docuit, differenter altiusque diuinis legibus instituitur quam humanis. Etenim cū lex humana, vt nuperrime dicebamus, rebus duntaxat humanis consular (nil de Ecclesiasticis ih præ- sentia definimus) non altiozem cultum Dei instituit, quàm quem ad commune temporarium bonū conducere iudicat: Deus autem hominem ad seipsum pertrahens, eum sui cultum suis legib. edocet,

quo homines, terrenis posthabitis, ad ipsum animis subleventur. Et cū non solum per internos actus credendi, sperandi, & amādi, verum & p̄ exterarum protestationes profiteamur nos eas famulos, necessarium fuit cæremonias illas diuina lege institui. Emergunt autem ex hac cōclusionē dubia duo. **Prima dubitatio.** Primum, quod negare videmur ceremonialia ad morum informationem pertinere: quando quidem à moralibus huiusmodi præcepta discernimus. cū tamen in morum compositione pars illa præcipuū habeat momentum, quæ diuino cultui dedicatur. Quapropter sicuti nos orantes, psallentes, thurificantes, atque hoc genus cultus offerentes, sic & patres illis suis ceremoniis, ceu per alios mores, bene de Deo merebantur. Secundum dubium est quod quasi iustum, approbamus morem humanarum legum, diuinum cultum ad suum ciuilem finem referentium: cum tamen peruersitas appareat, qua fruendis vitimur, Dubii autem prioris responsio est, ceremonialia præcepta non sic esse à moralibus diuersa, vt species ex æquo distincta: sed differunt vt generis determinatio ad speciem. Id quod facile percipias, si discrimen memoria repetas, quod lib. 1. q. 5. constituimus inter ea, quæ sunt iuris merè positiui, & ea quæ sunt iuris naturæ, Nam licet omnis lex & præceptum à naturalibus principiis deriuetur: aliàs, vt illic monstrauimus, neque legis vigorem haberet, neque præcepti, est tamen deriuatio diuersa. Nam ex eisdem vniuersalibus principiis, quædam deriuantur per modum conclusionum, perinde atque in scientiis speculatiuis: quædam verò per modum determinationis formæ vniuersalis ad speciale. Ad hunc ergo modum moralia ceremonialiaque mandata differunt: nempe, vt illa deriuentur priori modo, hæc vero posteriori. Exempli gratia: Id ne facias aliis, quod tibi fieri nõ vis, principium est per se notum. Mox q̄ occidi ab altero nolis, aut tua dispoliari substantia, aut torum tuum cōmaculari, eodem etiam lumine naturali clarescit. Ex quibus naturali itidem consequentia colliguntur moralia præcepta: Non occides, Non furtum facies, Non adulterabis, Et ad hunc ferme modum dicemus infra de aliis quæ sunt extra Decalogum: nam sunt plures gradus. Lex autem humana & omnis positiua, non naturali collectione, sed humano arbitramēto determinat genus ad speciem. Exemplum: Deum esse colendum, principium est naturale. Quod autem hoc vel illo modo, natura non docet, sed ab ecclesia Euangelica per humanas leges, puta canonicas, ab apostolis deriuatas sancitur: puta, q̄ talia feriemur festa, hisque aut illis ritibus, religionem profiteamur. Quod autem negotium ecclesiæ iā sanctitate prouectæ Christus cōmisit, hoc Deus rudi illi populo, quæ ex toto orbe volebat esse illustrē, per se exhibuit, cūcta in quā veluti pueris delineauit. Quare idem naturale cultus principiiu speciatim exposuit per illa animalium sacrificia, alioq; ritus quos natura non clarè docebat. Et hæc sunt ceremonialia præcepta: tametsi hoc fuit legi illi peculiare, q̄ cum esset umbra futuri Messia, qui futurus erat verus Deus, talia decuit iubere sacrificia & ceremonias, quibus sub nube & figura eundem Messiam cultores eius profiterentur. Ad secundum vero dubium respondetur bifariā cōtingere diuinū cultum ad ciuilem finē & humanum referri. Vno modo, vt humanus tanq̄ supremus existimetur. Et hæc esset pueritas vtēdi fruēdis, fruēdiq; vtēdis. Attamē diuinū cultū referre ad temporale finē non tanquam ad supremum, sed tanquā ad illum qui rursus refertur in Deū, nulla est peruersitas. Quin verò per hoc profiteamur cūcta nobis diuinitus obuenire. Qua ratione ecclesia preces fundit, sacrificiaq; & missarum solennia offert p̄ temporalibus bonis: lex ergo humana hoc modo refert diuinum cultum ad suum finē: quāuis Canonice & Ecclesiastice, diuinarum sequaces ciuilib. debent hoc præstare, vt animos hoīum à terrenis diuullos, ad Deum promoueāt. Gentiliū autem superstitione religio eatenus est culpanda, q̄ ritus in primis suos diis falsis dicabāt. Mox q̄ demoniacis illusionibus seducti extorum inspectione animalium, aliorumque superstitione auguriorum contendentibus futura prænosse. Tertio, quod spurcis ceremoniis vtēbantur. Ac demum q̄ quasi sceleratam in terrena prosperitate collocantes, non alia ratione deos videbantur colere, quam q̄ eorum ope indigebant. Quare aliam colebant frugum deam, aliū vini, atq; alium bellorū, qui cum ipsis agebant, tūc præcipue placare curabant. Tertia conclusio: Præter hæc duo præceptorū genera, necessarium rursus fuit iudicialium tertium. Huius enim ratio similis illi est, quā de proximis ceremonialibus informauimus. Cū enim lex diuina homines primū in ordine ad Deū, mox ad suam inuicem amicitiam pacemque instituat quorū vtrunq; naturalis lex in genere præcipit: consequens fuit, vt ambo in specie Deus explicaret. Atq; adeo sicuti ceremonialia præcepta peculiariter de diuino cultu instituit: sic etiam debuit & iudicia constituere, quibus benevolentia & pax inter homines cōstaret. Collige ergo differentia horū triū generū præceptionū: reliqua enim duo à moralibus deriuantur, quæ dictamina sunt iuris naturæ: nempe ceremonialia respectu diuini cultus: iudicialia verò respectu tranquillitatis humanæ. Quo circa vt in solutione primi auctor est S. Th. lex verus aliquid addebat supra ius naturæ: nimirū eo modo, quo leges humanæ adiectiones sunt ad idem ius. Habemus etenim & sub noua lege ceremonialia, vt dictū est: vt psalmodiā, processiones, thurificationes, & alia hūmōdi. Et iudicialia, vt excommunicationes, suspensiones atq; irregularitates, &c. Et antiquas Canonū penitentias. Sicuti & iure ciuili iudicialia supplicia malefactoribus, decreta. Nisi quod ratione supra dicta Christus hæc in Euangelio non expressit, sed ecclesiæ & reipublicæ ciuili commisit. Deus autē in lege veteri cūcta explicauit. Hinc subsequitur alterū discrimen, nempe q̄ præcepta moralia sunt simpliciter de iure naturæ, puta præcepta, quia bona: aut prohibita, quia mala. Reliqua vero de iure positiuo diuino, sicut ceremonie & iudicia ostra, de positiuo humano: nepe bona, quia præcepta: vel mala, quia prohibita. Quemadmodū Arist. 5. Ethic. cap. 7. distinguit iustum naturale, hoc est natura sua tale: & legitimum, quod ante quam positum esset, nihil referebat, sed postquam positum est. Atqui ad hæc tria genera forte alludit Paulus ad Rom. 7. dicens, quod lex est sancta, quantum ad ceremonialia, eo quod illud est sanctum quod Deo dicatum est. Et mandatum iustum, quantum ad iudicialia: & bonum, hoc est honestum,

honestum quantum ad moralia. His demum adiungitur quarta conclusio: Quamuis alia inueniantur in veteri lege nomina, scilicet mandata, testimonia, & iustificationes: cūcta tamen ad hæc tria genera reducuntur. Ratio conclusionis sic habet, Quædam in lege existunt quæ ceu agendorū præcepta edicuntur. Alia verò adhibentur quasi robur ad eorum custodiam. Illorum ergo sunt tria genera iam posita, horum autem altera tria. Nam quod ad legis obseruantiam conducit, primum est legislatoris auctoritas, secundum verò legis vtilitas, quæ est vel consequutio premij, vel supplicij cautio. Illa ergo quibus auctoritas maiestasque legislatoris commendatur, dicuntur testimonia, vt Deuter. 17. Audi Israël, Dominus Deus tuus vnus est. Et legis caput, quo pronunciat creator cæli & terræ. Et in Psal. Tu terribilis es, & quis resistet tibi? Et, Omnipotens nomen eius, & similia: Illa verò quibus vel præmia vel supplicia proferuntur, dicuntur iustificationes, vt Deut. 18. Si audieris vocem Domini Dei tui faciet te celsiorem cūctis gentibus. Et Isa. 1. Si audieritis, bona terræ comedetis. quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Nam per hæc diuina iustitia commendatur. Mandatum autem forsā idem est quod præceptum. Sed quoniam loco citato videntur ab inuicem secerni, fortasse præcepta referuntur ad ea, quæ ad salutem sunt necessaria, mandatum vero ad illa, quæ per charitatem supererogantur, cuius generis sunt & Euangelica consilia. Atque illud Exod. 2. Si pignus acceperis vestimentum à proximo tuo, ante solis occasum redas ei. Vel fortè præcepta sunt, quæ Deus in tabulis scripsit, vt Decalogus, mandata verò, quæ Moyse reuelauit, vt populo promulgaret. Tametsi & ipsæ iustificationes, testimonia etiam sunt diuine iustitiæ. Vniuersa autem reducuntur ad tria priora generalia. quandoquidem alia (vt dictum est) non tam præcepta sunt, quam ad eorum custodiam pertinentia.

His hoc pacto constitutis, ad primum argumentum in contrarium respondetur, quod etsi præcepta moralia nihil aliud sint, quàm quod lex naturæ dicat, & æterna ratio docere potest, operæpretiū nihilominus fuit, vt Deus non tantum in supernaturalibus, verum & in naturalibus tali prudētia illis opem ferret. Nam etsi nūquam rationi synderetis eoutque extingui valeat, quin prima principia naturalis iuris ei resurgant, tamen ea potest caligine obduci, vt circa eorum conclusiones hallucinetur oberrētque. Idq; non solum in speculabilibus, verū & in moribus. Mirabile enim est dictū, quāta de speculabilibus sapientiū vetustorum deliramenta memoriæ prodita sunt. Et in moribus. nõ solum fornicatio simplex, verum & grauiora pro licitis ducebant. Atque illo maximè tēpore, quo lex data est, hanc mentium nebulam credibile est mortales obtenebrasse. Eadē enim de causa & supernaturalis fides nõ solum de supernaturalibus articulis nos erudit, verum & de aliis quos natura docet, vt, q̄ Deus est vnus, atque omnium causa, quodq; anima sit immortalis, & de similibus. Id autem quod in eodē argumento adiectum est, nempe id, quod est literam legis occidere, moralibus præceptis nõ cōpetere, negatur. Immo, vt Aug. li. de Spiritu & lite. cap. 14. auctor est, nõq; ab ipso instructi super terrenum caput ad Rom. fusè tractauimus, præcepta ipsa Decalogi sunt, de quibus Paulus ait literam occidere, atque iram operari. Non quidem quod id directa intentione (vt iā dictum est) facerent, sed quia ostendendo peccatorum opera nudabant subditos omni excusatione: & tamen lex illa gratiā nõ cōferebat. Attamen qui ex fide venturi Christi iustificati illa præstabant, iustitiam suam agebāt apud Deum. Et ideo appellabatur eadem opera David iustificationes. Secundum etiam argumentū solum c. 3. Epist. est, vbi declarauimus quemadmodum ceremonialia ad mores quoque & merita pertinent: sed tamē quia naturali lumine non eliciuntur ex dictamine naturæ, sed humano arbitramento vel diuino, à moralibus secernuntur. Itaq; Deum colere, præceptum morale est: hoc autē vel illo ritu, ceremoniale. Ad aliud autē q̄ illic subiicitur, respondetur, quod etiam si verba commodiora sint ad significandū nihilominus vt Dionys. 1. capit. Cælestis Hierarch. auctor est natiuum est hominibus rerū similitudinibus sensibilibus spiritualia intelligere. Ob idq; decuit tales illi populo ceremonias iuberi, quibus venturum Christum profiterentur. Ad tertium pariter, vt de ceremonialibus, respondetur, quod etsi actus iustitiæ in genere ad moralia præcepta pertineant, tamen hæc vel illa in particulari iudiciorum præcepta dicuntur iudicialia. Quemadmodum quod omnis malefactor puniendus sit, præceptum est morale, quod autem fur sit suspendendus, & hereticus comburendus, iudicialia sunt. Vnde cum iudicialia partim cum moribus conueniant, scilicet quod à ratione deriuantur, ad moresque pertinent, & partim cum ceremonialibus, in hoc scilicet quod vtraque, speciales sunt determinationes generalium præceptorum, consequens factum est, vt nonnunquam connumerentur inter moralia, vt Deut. 5. Audi Israël ceremonias atque iudicia: quadoque verò inter ceremonialia, vt Leuit. 18. Facietis iudicia mea & præcepta mea seruabitis. In priori enim loco iudiciorum nomine comprehenduntur moralia: & in posteriori ceremonialia. Quartum verò supra solum est præter illam particulam de virtutibus moralibus distinctis à iustitia: quarum vtiq; præcepta ita im quæst. proxima constabit, quō ad iustitiam reducuntur: eò quod præceptum dicit semper rationem debiti.

ARTICVLVS III.

Vtrum lex vetus ad sui obseruantiam per temporalium promissiones & comminationes debuit suos subditos inducere.

DOS T veteris legis præcepta, sequitur in tertio articulo vt dicamus de eius premiis & penis, quibus eius cultores & alliciebantur ad eius obedientiam & à trāgressione deterrebantur. Quæritur, inquam, vtrum docuerit promissiones illas & comminationes esse temporales? Et arguitur à parte negatiua: Intētio diuinæ legis est, homines Deo amore, & timore subicere: secundum illud Deut. 10. Et nunc Israël quid Dñs Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & diligas eum tēporalis autem cupiditas à Deo Soto, de iustitia & iure.

Quarta conclusio. Ratio conclusionis.

Ad primum argumentum.

Ad confirmationem eiusdem argumenti.

Augusti. Auctor in Deum.

Ad secundum argumentum.

Ad confirmationem.

Dionysius.

Ad tertium argumentum.

Ad quartum argumentum.

Argum. 1.

FRAT. DOM. SOTO, DE IVSTITIA ET IVRE.

August.
Argu. 2.

animos longe abducit: secundum illud Augustini lib. 83. quæstionum, q. 36. venenum charitatis est cupiditas: ergo illectamenta illa ac terrimèta minimè diuinam legem decebant. Secundò; Leges humanæ inde apparent delectiores, quòd per hæc lubrica, pereuntiaque temporalia ad bonum ciues promouent: lex ergo diuina quæ ad immortalem felicitatem mortales ducit, non deberet similibus munusculis ac deterriculis vti: atque eo minimè, quod temporalium prosperitas communis est iniustis cum iustis, atque aduersitas iustis etiam cum iniustis: secundum illud Eccl. 9. Vniuersa tēporalia hæc eueniunt iusto & impio: bono & malo: mundo & immundo: immolanti victimas, & sacrificia cōtemnenti: ergo temporalia bona vel mala incongruenter statuuntur vt præmia vel pœna mandatorum legis diuinæ. In contrariū aut est illud nuperimè citatū Isai. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis: quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.

S.

Adnotandus est in primis quæstionis titulus. Haud enim in dubium reuocatur, quin custodes illius legis per fidem & gratiam Iesu Christi præmia consequerentur æterna, transgressoresq; afficerentur perpetuis suppliciis, sicut Euangelicis professorib. contingit. Effulserat namque antiquis illis alterius vitæ lumen: vt patet Genes. 37. Descendam ad filium meum lugēs in infernum. Sic enim appellabatur de essum vitæ præsentis: propterea quòd illis nondum cælestes fores patebant: quare etiā iusti descendebant ad limbum. Et Ezech. 37. aperta extat futuræ resurrectionis propheta in campo illo, quem propheticè cernebat plenum ossibus. Nam dictum est ei, Putasne uiuent ossa ista? Et sequitur: Ecce ego mittam in vos spiritum & uiuetis. Et Iob. 19. Credo quòd redēptor meus uiuit. Et act. 23. mentio fit opinionis Sadducæorum negantiū resurrectionem mortuorum contra fidem quam reliquus populus sustinebat. Et Dauid in Psal. 101. In memoria æterna erunt iusti. Et Sap. 5. Tūc stabūt iusti in magna cōstātia aduersus eos q se angustiauerūt. Et de miseris supplicia luen ib. subdi. Vidēt

Sensus pro
posita qua
stionis.Cōclusio re
sponsiua.Probatio
primæ con
clusionis.

Paulus.

ter turbabuntur terrore horribili, &c. Igitur quod in quæstione producit non est cur nō fuerint illi partes aut præmiati aut puniti nisi temporaliter: sed cur, cum eadē illos sicuti nos, præmia & supplicia manerent sempiterna, non fuerint in lege scripta nisi temporalia. Respondetur ergo vnica cōclusione. Condecens fuit & illi populo congruentissimū, vt illis pollicitationib. & comminationib. temporalium adduceretur. Iam enim superiori libro mōstratum est leges ad sui obseruantiam suppliciorum metu præmiorumque spe homines attrahere: instar scientiarum speculatiuarum, quæ per principiorum cognitionem ad conclusionum assensus permouent. Quapropter ea esse debet legislatoris prudentia, vt secundum ingenia ciuium tam præmia statuatur quam supplicia: populum autem illum Paulus ad Galat. vt q. præcedenti meminimus, puero confert dum sub pædago eruditur: sed naturale puerorum ingenium est, solis illis munusculis allici, quæ sunt ante oculos: nam ea quæ absunt, mente percipere nequeunt. Et eadem ratione præsentium timore deterrentur. Expediētissimū ergo fuit, vt lex illa quæ, vt dictū est, tanquam imperfectio quædam ad perfectionem Euangelii gentem illam præparabat, infimo illo præmiorum pœnarumque genere vteretur. Quapropter Paulus ad Phi. 3. Euangelicam familiam veluti filios iam Dei charitate prouectos atq; in hæreditatē missos ex iplo suo cōmonefacit, dicens: Quæ quidē retrò sunt, obliuiscens: ad ea quæ priora sunt, extendēs me ipsum, ad destinatū persequor, ad præmium supernæ vocationis in Christo Iesu. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus, &c. Ecce ergo cur Exod. 30. vbi Deus apparuit Moyli, quem ad seniores populi in Aegyptum delegaret, quib. daturus erat legem, hoc tm eis polliceretur, quòd adducet eos in regnum Chanaanorū, terram, scilicet fluentem lacte & melle. Christus autē Matth. 5. lator legis nouæ, non inferius regnū, quā cælōrū, nobis proponit. Illic bona terræ promittuntur: in Euangelio verò vita æterna. Et Deut. 28. Si audieris, inquit, vocē Domini Dei tui, &c. faciet te Dominus Deus tuus excelliorē cūctis gentib. quæ versantur in terra: venientque super te vniuersæ benedictiones istæ. Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro, &c. Matth. aut. 5. Beati pauperes spiritu, qm ipsorum est regnū cælōrum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Non utiq; inferna Chanaanorū, lacte & melle fuēt, sed supernā Angelorū, diuino nectare exuberantem. At verò huic quæ canonica ratio est, alteram eidem proxima subiungamus, ex eadem pullulantem radice. Cū illa inquam quæ Christus mūdo promissurus erat, vix præ sua celsitudine ab hominib. credi poterāt, quia neq; in cor hominib. ascenderant, consulto Deus voluit fidelitatem suam in illis temporalib. declarare, vt certiorē arrogaret apud nos fidē, dū postmodū inuisibilia promitteret. Hac enim de causa populū illū in exiliū Aegyptiacū ire sinit, vt inde eū postea in terrā promissam optima fide cū tā ingentib. signis & portētis reuocaret nepe vt in illis, tū cælestiū futuris promissionibus depingeret, tū et, vt quæ esset in suis pollicitationib. fidelis, humano generi persuaderet. Atque hæc, vt reor, de causa Aug. 4. lib. cōtra Faustū, illud appellat testamentū vetus, hoc verò nouū: scilicet non ob id tanrū quòd illud huic præfuit: verū & q illius promissiones rerū erant cū tempore senescentiū: in nostro vero illa promittuntur, quæ sunt in æternū permanentia. Simile est & inter supplicia illius nostræque legis discrimen. Patet enim tum alibi sæpe, tū luculenter Leuit. 26. vbi post temporalia præmia, videlicet, Si in præceptis meis ambulaueritis, &c. dabo vobis pluuias in temporib. suis vt terra germinet semen suū: & id ge oculos vestros, & consumat animas vestras. Frustra seretis semen, ab hostib. denorabitur. At verò non sic de hoc interuallo hallucinandū est, vt quis credat neminem illic opera fecisse, nisi metu pœnæ. Sancti enim illi patres, vt Moyses & Abraham & prophetæ timore filiali Deū reuerabantur. Et vice versa in Euangelio multi timore seruili pertrahuntur. Quin verò vt Apostolus ad Ro. 1. nos admonet, longè apertius nobis Christus in Euangelio comminatus est Dei iram de cælo reuelatā nempe infernorū tormenta. Sed discrimen est, quòd illic non comminabatur Deus nisi temporalia supplicia nobis

Paulus.

Altera rō
cōclusionis

Augusti.

Paulus.

nobis autem comminatur æterna. Ait enim Deus per Isaiam: si audieritis, bona terræ comedetis q si nolueritis, gladius deuorabit vos. Ait verò Christus. Et ibunt hi in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternam. Præterea, Lex illa plena erat timore, quare data est in monte cum tonitruis & coruscationibus: quod Exod. 10. exponens Moyses ait: Vt probaret vos venit Deus, & vt terror illius esset in vobis. Nostra verò lex in igne amoris effulsit in die Pentecostes. Quod quidem discrimē ediferit ad Hebr. 12. Paul. Quare in illam legem peccantes, statim in supplicium rapiebantur: vt patet in conflatione vituli, vel tradebantur Philisthæis aut Babylonis, aut aliis hostibus quibus vindicibus iratus Deus utebatur. Vnde Dauid Psal. 77. Cum occideret eos quærebant eum & reuerrebantur. Nobis autem (quod notatu dignum est) nullum in Euangelio comminatus est Christus temporale supplicium: sed cuncta nos manēt in altero seculo. Qua de causa multò quàm illi deberemus acerbiora expauescere. Sed de discrimine inter ambas leges accuratiorē habebimus quæstione, 7. luculentiorēque sermonem, vbi de lege Euangelica dicendum nobis restat.

Ad primum igitur argumentum respondetur, tres esse hominum ordines quantum ad temporalium cupiditatem distinctos. Vnus enim est perfectorum, qui neutrum oculus ad huiusmodi fluxibilia bona coniciunt, sed illis prorsus abiectis Deo infixi sunt. In quo ordine non erat ille populus: licet quidam rarissimi hunc gradum pertingerent: quorum ait ad Hebr. Paul. dignum non fuisse mūdum. Alius est extremus ordo peruersorum, qui finem suum in huiusmodi lubricis bonis statuunt. Atque horum cupiditatem asserit August. esse charitatis venenum, quibus ideo periculosa esset lex, quæ temporalia promitteret. Sed tertius est medius imperfectorum gradus: qui scilicet bona temporalia sic cupiunt, vt viam iudicent ad æternorū fruitionem: quare istis salutare est per hæc temporalia ad amorem Dei pellicere. Nam vt est in Psalmo Confitebitur tibi cum benefeceris illi. Ad secundum respondetur, quòd præstantia diuinæ legis præ humana inde deprehenditur, quod humana proponit præmia ab hominibus conferenda: Deus autem, illa quæ ipse est collaturus. Ob idque optimo iudicio illa largitur iustis & subtrahit iniustis: nisi quandoque ratio contrarium poposcerit. Vnde si historias veteris instrumenti perlustres, semper ille populus quandiu Deo legique parebat, temporalium prosperitate affluebat, & contra dum ab eius gratia decidebat, tunc cæli atque hostium aduersitatem experiebatur. Quòd si iustos aliquos, quos ait ad Hebr. Paulus angustiatos & afflictos mala fuisse perpeffos, eiusmodi aduersis exercebat, hoc faciebat, vt eis ad maiorem coronam cederet, quam uis & nonnullos qui exterius legem colentes internum cor in temporalibus sentiebat infixum, secundum illud Esa. 9. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Sinebat quidem ad cumulatiorem ipsorum condemnationem illis frui.

Ad primū argu
mentum.Paulus.
Augusti.Ad secundū argu
mentum.

Paulus.

QVÆSTIO TERTIA, DE MORALIBVS PRÆCEPTIS.

S. Thom. 1. 2. quæstio. 100.

ARTICVLVS I.

Vtrum omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ.

HACTENVS de legis præceptis in genere: Descendendum ergo iam est ad species singulas. Inter hæc autem primum ac principem locum moralia obtinent. De quibus duas adornamus quæstiones: nempe hanc, de omnibus in genere: atque alteram speciatim de singulis. De his ergo primum interrogatur, vtrum omnia pertineant ad legem naturæ. Et arguitur à parte negatiua. Primò, Eccle. 17. Præcepta moralia dicuntur disciplina: de illis enim dicitur addidit illis disciplinam: & legem vitæ hereditauit illos. Disciplina autem, cum per doctrinam acquiratur, contra legem naturæ diuiditur: quæ utpote non addiscitur, sed naturali instinctu percipitur: non ergo omnia præcepta moralia sunt de lege naturæ. Secundò: Lex diuina perfectior est quàm humana: Lex autem humana legi naturali multa accumulatur bonorum operum documenta. Vnde fit, vt cum ius naturæ idem sit apud omnes: humana tamen morum instituta sint apud diuersos diuersa: ergo multò fuit æquius vt diuina lex aliqua naturali insuper adderet. Tertio: Non solum naturalis ratio, verum & fides ad morum institutum conducit. Vnde Paulus ad Galath. 5. Fidem ait per dilectionem operari: fides autem sub naturæ lege non comprehenditur, quippe quæ super naturalem rationem extollitur, ergo non omnia præcepta moralia legis diuinæ ad legem naturæ spectant. In contrarium est illud Apostoli ad Rom. 2. Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, vbi moralia præcepta designabat.

Argu. 1.

Argum. 2.

Argum. 3.

Paulus.

Quæstio præfens non tantum mouetur de præceptis Decalogi, verum vniuersim de cunctis quæ per se ad mores pertinent. Ad quam duabus conclusionibus respondetur, Prior est, Vniuersa moralia præcepta non solum quæ veteri testamento scripta sunt, immo si quæ sint alia, sunt de lege naturæ. Probatur conclusio, Præcepta moralia, sic definitum est, à ceremonialibus iudicialibusque distare, quod per se, hoc est natura sua, quacunque seclufa positiua lege, ad mores pertinent, nam ceremonialia atque iudicialia non per se, sed quia per arbitrariam legem posita sunt, ad mores attinet Probitas autem morum per ordinem ad rationem naturalem, quæ humanarum actionum proprium principium est, existimari debet. Sicuti lapidis aut ligni rectitudo per hoc, quod normæ commensurantur, nempe vt illi mores dicantur, sintque probi, qui rationi concordant: reprobi autem, qui ab eadem discrepant, rationis autem iudicium, tam practicum, quam speculatiuum ex principiis ad conclusiones procedit, hoc enim ipsum est ratiocinari. Fit ergo consequens vt omnia præcepta moralia, siue principia sint, siue conclusiones, sint de iure naturæ, ius enim nihil aliud est, quam regula. Secundo, de iustitia & iure.

Prima con
clusio,
Probatis

Itaque etsi nulla esset lex positiva, naturale tamen ius præciperet vnum coli deum, & reliqua primæ tabulæ, tamen nisi lumen fidei mortalibus irradiasset, non omnes ea planè perspexissent.

ARTICVLVS II.

Utrum præcepta moralia legis sint de omnibus actibus virtutum.

SEQUITVR in secundo articulo, vt sufficientiam eorundem præceptorum perpendamus. Et arguitur quod nõ sint de omnium virtutum actibus. Observatio illorum dicitur iustificatio, secundum illud Psalmi, Iustificationes tuas custodiam. iustificatio autem est actus iustitiæ, ergo in sola hac virtute versantur cuncta. Secundò ad idem arguitur ex nomine ipso præcepti, quod rationem debiti significat, debitum nanque ad nullam aliam virtutum attingit, quàm ad iustitiam, per quam unicuique ius suum redditur. Et accedit hac tertio, quod lex (vt supra dictum est) ob bonum commune ponitur, quod vt 5. Ethicor. auctor est Aristot. obiectum est iustitiæ. In contrarium est, quod August. ait, peccatum nihil aliud esse quàm dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei. Et Ambros. transgressionem esse legis diuinæ & cælestium inobedienciam mandatorum: peccata verò cunctis virtutibus aduersantur: ergo & moralia præcepta legis ad vniuersas protenduntur.

Articulus præsens non solum ob id in quæstionem prolatus est, vt constet quàm latè virtus diuinæ legis protendatur, quæ de vniuersis virtutibus iubet: verum vt humanarum collatione eius præstantia innotescat. Tribus igitur conclusionibus dissoluitur, Prima: Leges humanæ de solis iustitiæ actibus primaria intentione præcipiunt: de reliquis vero virtutibus non, nisi quatenus ad iustitiã referuntur. Cõclusio hæc superiori libro, q. 6. sua fuit genuina ratione demonstrata: quæ hic tamen in gratiam diuinæ legis recolenda est. Legis inquam cuiusq; præcepta (vt supra ostensum est) ad commune bonum ordinè habent. Quapropter (vt 3. Polit. Arist. docet) secundum diuersas politias diuersè statuuntur leges: alia. s. in democratia, alia in aristocratia, atque alia in regno: quoniam diuersimodè sibi proponunt commune bonum: lex autem diuina & humana, iam supra monstratæ sunt sine differre. Nam humana solum proponit humanum bonum, q. ad pacem amicitiamq; inter homines spectat homines autè amicitie fœdera per sola externa illa officia retinent, quæ sunt virtutis iustitiæ: per quam s. unicuique quod suum est, tribuitur: lex ergo humana primario proposito ad iustitiæ virtutem attendit. Et si quæ alia de fortitudine, de quæ temperantia iubet, non nisi quatenus ad suum commune bonum referuntur. Præcipit inquam fortitudinè, non q. tibi necessaria est ad tuas propulsandas iniurias sed quæ rei bellicæ necessaria est: puta, ne locum in acie deseras. Iubet item temperantiæ moderamen: non tñ quo non sis aut tecum, aut cum tua vxore intemperans: sed quò adulterium non committas. Sñia est Arist. 5. Ethic. cap. 1. vbi ait leges de omnibus dictare, coniectantes aut communem omnium vtilitatem, aut optimorum, aut principum: vbi tria genera politiæ distinguit. Secunda conclusio: Lex diuina non de iustitiæ tantum actibus, sed de vniuersarum virtutum operibus, ex equo præcepta ponit. Probatur ratione contraria: Finis diuinarum legum non est illa, quæ inter homines est beneuolentia, sed ipsorum cum Deo amicitia, ac subinde familiaritas, tum in præsentis seculo, tum demum in futura æternitate: homo autem non solum per officia iustitiæ & specialis virtutis fit Deo charus, verum & per vniuersas studiosas actiones, quibus homo secum tecte viuunt nõ modo extere, verum etiam inter na mète, in qua Deus suam impressit imaginè. Præcipit ergo lex diuina actus fortitudinis, temperantiæ mansuetudinis &c. non solum in ordine ad iustitiam inter homines, sed insuper quatenus in homine ipso diuinã imaginè exornant. Quare ex æquo primariã intentionem tam intellectuales virtutes, quæ sunt rationis lumina, quàm morales, quæ appetitū eidem rationi subiiciunt, iubet. Nemp tres in primis Theologicas, fidè, spem, & charitatem: mox & quatuor morales, secundum illud Sapient. 8. de eadè diuina lege & sapietia assertum: Sobrietatè & sapientiam docet, & iustitiam, & virtutem: quibus vtilius nihil est in vita hominib. Tertia conclusio: Non omnia virtutum opera eodem cogendi rigore proponit. sed illa quæ ad necessarium rationis ordinè spectant, sub reatu culpæ iubet: reliqua verò, quæ ad cumulatiore virtutum perfectionem ornatumq; attingunt, sub forma consilij admonet. Qualia sunt illa, quæ pertinent ad inimicorum dilectionem: vt Prouerb. 25. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Et reliqua præcepta misericordiæ, vt cap. 3. de primitiis omnium fugum tuarum da pauperibus. Duplex autem, licet exigua, dubitatio ex his fit reliqua. Vna scilicet differentia inter humanam legem, ac diuinam constituta. Apparet enim in contrarium, quòd diuina perinde atque humana principem intentionem dirigat ad iustitiam. Nam præcipue exigit obedientiam, quæ est generalis iustitia. Præterea quidquid iubet, eo refert, vt vel particularem iustitiam, quæ est inter homines, confoueat: vel illam, qua appetitus rationi subditur: ergo nunquam exit iustitiæ tramites. Ad hoc autem facillè respondetur, in hoc discrimen consistere, quòd humana lex habet pro fine iustitiam specialem virtutè, qua humana societas fidèsq; constat: lex autem diuina simpliciter cuiusq; perfectionem. Nam obediencia, quæ pertinet ad legalem iustitiã, non est finis legis, sed est virtus, quæ subijcit ciues principi: finis enim legis est per obediencia facere bonos ciues. Illa autem subiectio appetitus ad rationè, etsi ad finem legis pertineat, eò quòd in illa cõsistit humana perfectio: tamen cum nõ ordinet hominè ad alium, sed ad seipsum, non habet proprie rationè iustitiæ sed (vt ait 5. Ethic. Philosophus) metaphoricam: pro quanto appetitus & ratio eiusdem suppositi considerantur vt duo. Altera vero dubitatio est, quòd non videtur lex vetus vniuersas instituisse virtutes, Nam (vt legitur Matthæi 6.) Christus collatione facta inter ambas leges, ait, Audistis quia dictum est antiquis. Non occides

Soto, de iustitia & iure.

c 5 occides

cunda conclusio: Præcepta id genus moralia in triplici gradu sunt de iure naturæ, secundum tres diuersos modos, quibus ab eisdem primis naturæ principiis descendunt. Quædam enim sunt cõclusiones, quæ protinus nullo fere negotio, sed qualicūq; cõsideratione quisque per eadè vniuersalia principia approbat aut reprobatur. Et hæc sunt in primo gradu. Sicuti, Honora patrem tuum & matrem tuam: Non occides, Nõ furtum facies: & huiusmodi. Ex illo namque principio, Id facias aliis quod tibi fieri vis: subsumpta hac, naturaliter quoq; per se nota, q. velles à filiis tuis honorari, sequitur quòd & tu debes honorare parentes. Nisi mauius ex illo id deducere, quòd qui beneficium recipit, beneficium debet: summum quippe temporaliū beneficiū est, quòd à parentibus recipimus. Rursus ex illo, Id ne facias aliis quod tibi fieri non vis: subsumendo statim q. nolles ab alio lædi vel in persona, vel in bonis, colligitur: Non occides, Non furtum facies, Non adulterabis. Alia verò sunt quæ non statim cuiusque ratio ex eiusdem principiis colligit, nisi subsidio adiuta sapientū, quorū est penitus res meditari. Veluti illud Leuit. 19. Coram cano capite consurge & honora personam senis. Hoc enim non est adedò nõ manifestum est quàm prohibitio non occidendi. Sed alia sunt, quæ licet sint rationi naturali consentanea: tamen non potest per seipsa ratio nisi diuinitus illustrata attingere. Cuius ordinis multa sunt quæ ad diuinum cultum pertinent. Non facies sculptile: Non assumes nomen Dei tui in vanum. Hæc enim & similia eadem ratio naturalis nisi diuino fulgore irradiata, non medullitus callet. Quo autem hæc plusculum lucis accipiant, arguitur contra: & primò, Præcepta moralia atque iudicialia, vt quæstione proxima dictum est, deriuantur quoque à iure naturæ: nam sunt etiam rationi cõgruentia: aliàs non haberent rationè legis, vt superiori libro monstrauius: deberent ergo collocari in aliquo gradu iuris naturæ. Mox, præcepta Decalogi, vel censentur principia vniuersalia iuris naturæ, vel conclusiones. Secunda rō. Primum dici non potest: quoniã, vt S. Tho. docet, non sunt nisi conclusiones inde proximè pullulantes: si ergo sunt cõclusiones, quomodo collocantur in primo gradu? Itè illa, quæ supra naturam Deus nos docet, non sunt de lege naturæ: cur ergo illic constituimus tertium gradum? Ad primum ex superioribus colligitur responsio. Etenim etsi ceremonialia ac iudicialia à iure naturæ descendant: non tamen per consequentiã & illationè naturalè, sicut conclusiones ex principiis, sed per determinationè generis ad speciem, legislatoris arbitratu. Et ideo potius ponuntur in altero ordine à lege naturæ semoto, quàm collocentur in eius recta linea. Ob idque hæc non permanserunt sub lege Euangelica, sicuti moralia, sed abolita sunt. De materia verò secundi argumenti, variè à doctoribus opinatur. Nam in 3. sen. dist. 37. Scotus & Scolasticorū nonnulli vniuersalia principia naturæ constituunt in primo gradu: conclusiones autem tã secundæ tabulæ Decalogi quàm aliàs, in secundo. De istorū autè opinione infra art. 8. pressius disputandū est. Interim tamen perfectè animaduertenda est sententia S. Tho. ne quis fallatur, arbitrarus Decalogum constituere inter vniuersalia principia: pro eo q. ipsum statuit in primo gradu. Enimverò prima per se nota principia non faciunt gradum, sed sunt radix & fons: gradus, sed fratres inde proximè cadentes sunt in primo: sic in iure naturæ principia nõ sunt gradus, sed quæ inde consequentia descendunt. Et per elongationè ab eisdè principiis ceteri gradus discernuntur. Itaque cū in Decalogo sint duæ tabulæ, septem posteriora, quæ sunt in secunda, collocantur in primo gradu: in secundo verò illa quæ sunt extra Decalogum. Qualia sunt præcepta honorandi seniores, & alia quæ non pertinent ad iustitiã. Sed in tertio cõsistunt præcepta primæ tabulæ. Igitur non statuuntur in tertio ordine, propterea q. non sint omnium dignissima, imò propterea iudicantur à principiis naturæ elongatoria, q. ob suã sublimitatè ratio nostra illa non plenè inde elicit, nisi diuinitus adiuta. Sicuti & in illis secundi gradus sapientium indiget disciplina. Alter igitur dignoscitur inter hæc dignitatis ordo, alter verò cognitionis. Quid enim naturæ amicus consentiens, quidve dignius quàm præcepta primæ tabulæ, quippe quæ ad cultum vnius Dei spectant: Et tamen quia ab humana cognitione sunt remotiora, nullum inter Ethnicos scelus tam late percrebuit, quam idololatriæ impietas, Nam circa alia præcepta secundæ tabulæ minime erratum est. Et circa illa, quæ sunt in secundo gradu minus quàm circa primam tabulã. Atque hic ordo cognitionis est, quem scientissime S. Tho. per gradus distribuit. Quærat autem hic fortasse Lector, vtrum omnes gradus illi prohibiti Leui. 18. essent de iure naturæ? Respondetur verò, q. illi qui per lineam rectam ascendebant, iure naturæ erant prohibiti: vt, Turpitudinem matris tuæ non reuelabis. Et cum filia & cum nepte: præterea cum nouerca & cum forore. Alia vero ad latus posita, vt cum forore matris aut patris, aut cū vxore fratris, non erant prohibita, quia mala, sed mala, quia prohibita iure diuino positio. Quocirca illa quidem erant moralia: hæc vero iudicialia. Ac proinde isti posteriores gradus non sunt in Euangelio prohibiti: essentque iure naturæ liciti, nisi Ecclesia humano iure illos interdixisset propter deformitatem, quàm præcepta se ferunt: sed de his latius arti. 8. inter agendum de istorum dispensatione.

Et per hæc patent argumentorum solutiones. Dicunt enim præcepta moralia, disciplina: ppea q. non sunt prima vniuersalia principia per se nota, sed quæ dilucidatione nonnulla indigent. Et ad secundum respondetur, q. sicuti leges humanæ aliqua adiiciunt iuri naturæ, sic & diuina adiecit ceremonialia & iudicialia. Atque ad tertium respondetur, q. etsi fides sit lumen supernaturale, nihilominus necessaria est ad dilucidandum nonnulla naturalia præcepta: quæ licet colligantur ex iure naturæ, tñ propter suã celsitudinè indigent supernaturali radio, vt vniuersis mortalibus clarescât. Qua ratione quo fit, in illo superius asserto, nepe præcepta moralia esse, quæ per se ad bonos mores attingunt, vobis, per se supernaturale lumen non excludere: sed duntaxat positiuã aliam legem: vt expositum est.

Itaque

Argum. 1.

Argu. 2.

Argu. 3.

Aristot.

Augusti.

Ambro.

Prima con-

clusio.

Suadetur

conclusio.

Secunda

conclusio.

Tertia con-

clusio.

Gemina du-

bitatio.

Prima ra-

tio dubitan-

di.

Secunda ra-

tio.

Ad primã

dubitatio-

nem.

Aristot.

secunda du-

bitatio.

occides: Ego autem dico vobis: Qui irascitur fratri suo &c. Et ideo præmisit: Nisi abundauerit iustitia vestra plus, quam Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum celorum. Respondetur quòd quidquid Christus expressit, quod veram habeat rationem præcepti, concludebatur in lege veteri, sed Pharisei erant, qui eam obnubilauerant. Nam si Christus prohibuit inimicorum odium, idem est prohibebatur Leuit. 19. vbi legitur: Non oderis fratrem tuum in corde tuo. Et si Christus concupiscētiam cordis compefcuit, idem scriptum erat Exodi. 28. Non concupiscēs vxorem proximi tui.

Ad primū argumentum. Ad primum igitur argumentorum respondetur, quòd vbi diuina mandata appellantur iustificatio nes, non trahitur nomen à iustitia speciali virtute quæ est inter homines; sed à iustitia qualis esse debuit inter hominem & Deum, quæ est legalis generalisque virtus: inde, scilicet, quod debemus proprias voluntates rationi semper ac perinde diuinis eius iussis habere conformes, qua ratione in eius amicitia persistimus. Et pari modo respondetur ad secundum. Nam etsi omne præceptum rationem debiti præferat, non tamen debiti specialis iustitiæ, sed debiti, quod est voluntatis ad rationem, atque hominis ad Deum: quidquid enim obedientiæ rationi debitum est, debetur & Deo, qui rationis est auctor. Et hæc est obedientia generalis. Tertium denique iam solutum est. Nam etsi omnis lex in bonum commune referatur, commune tamen bonum aliter lex humana prospicit, aliter verò diuina.

ARTICVLVS III.

Vtrum omnia præcepta moralia veteris legis ad decem Decalogi reducantur.

CV M definitum sit legem veterem de omnium præcepisse virtutum actibus, & tñ in Decalogo non extent nisi decem præcepta iustitiæ, quærendum supererat, vtrum reliqua aliarum virtutum ad hæc decem reducantur? Et arguitur à parte negatiua. Prima omnium capita, vt Matth. 22. legimus, sunt: Diliges dñm Deum tuum: & Diliges proximum tuum: hæc aut nec sunt in Decalogo posita, nec videntur ad ipsum posse reduci: ergo non omnia reducuntur ad ipsum. Secundò arguitur: Tertium præceptum, Memento vt diem Sabbathi sanctifices, apparet ceremoniale: moralia verò non reducuntur ad ceremonialia, sed potius econuerso, cum moralia sint conclusiones naturalis iuris, ceremonialia vero, minime: ergo non omnia reducuntur ad Decalogum. Tertio. Præcepta moralia non solum sunt de actibus iustitiæ, sed patent præterea ad reliquas virtutes, quæ ad mores pertinent: in Decalogo autem non extant nisi iustitiæ præcepta: ergo non omnia illuc reducuntur. In contrarium autem est glossa super illud Matth. 5. Beati estis cum vos maledixerint homines, dicens, quòd Moyse decem præcepta proponens, postea per partes explicuit.

Argum. 1.

Argum. 2.

Argum. 3.

Glossa.

Prima conclusio.

Ratio conclusionis.

Secundæ conclusio.

Ad primū argumentum.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

Quæstio hæc inferius artic. 11. vbi in particulari aliorum numerus præceptorum refertur, lucidius patebit: nunc ergo tantum in genere duabus conclusionibus absoluetur. Prior est discrimen inter Decalogum ac reliqua præcepta, hoc est potissimum, quod decem illa Deus Angelorum ministerio, (vt dictum est) in tabulis Moyse insculpsit: alia verò dedit per Moysen. Est ergo meditare speculanda differentia, quod solum Decalogum homo à solo doctus est Deo: reliqua vero ab hominibus. Rationi autem consonantissimum erat, vt Deus tanquam naturæ auctor illa se duntaxat doceret, quæ vel naturalis ratio per exigua adhibita consideratione ex primis naturæ principiis elic. r. vel ex infusa fide protinus innotescunt: quorum hæc sunt in prima tabula, illa verò in secunda, vt inferius patebit, Et quoniam inter omnes virtutes patentissima est iustitia, in hac explicanda virtute totus Decalogus versatur. Quapropter duo præceptorum genera prætermisit: illa scilicet, quæ tanquam per se nota principia in mentibus nostris consignauerat: hæc enim nulla præterea editione indigebant: vt Id ne facias aliis, &c. Mox & illa quæ vigilantioribus exigunt sapientium indagacionem: quæ scilicet Moyse & aliis deinde sapientibus docenda reliquit. Hinc ergo colligitur posterior conclusio: Nempe quod omnia ad Decalogum reducantur. Nam illa generalia principia continentur in Decalogo, sicut principia in proximis conclusionibus: quoniam, Non occides, Non furtum facies, &c. nihil aliud est, quàm Id ne facias aliis, quod tibi fieri non vis. Reliqua verò continentur in eodem Decalogo, sicuti conclusiones in suis principiis. Vt illud Leuit. 19. Coram cano capite consurge: virtute continetur in illo quod est Honorare parentes: et, Non fornicaberis, ad id quod est, Non mœchaberis: & illud: Non sœnori dabis: ad id quod est, Non furaberis. Attamen quia copiosius ac luculentius art. 11. explicanda hæc sunt, illuc vsque reliqua sunt expectanda.

Ad primum igitur argumentum respondetur, ideo illa principia de dilectione Dei & proximi nõ esse in Decalogo expressim posita, quod nulla editione opus habebant, eò quod sint per se nota: sed Decalogus fuit illorum explicatio. Prius, n. statim per fidem fit notum: vt articulo proximo patentius sit quicumque, n. fatetur esse Deum, eadem ipsa confessione compertissimum habet eundem à se esse diligendum. Neque quidquam esse potest rationi naturali apertius consentiens. Attamen quia diligens modus, cū res sit supernaturalis, non sit cunctis mortalibus in comperto, eundem expressim in præceptis primæ tabulæ, ad quæ ideo præcepta reducitur, tanquam principium in suis conclusionibus contentum. Ac pari modo fm de dilectione proximi, reducitur ad præcepta secundæ tabulæ. Ad secundum argumentum iam supra dictum est, præceptum sanctificandi festi in genere, puta vt tempus aliquod diuiniale. Tertij quoque responsio itidem explicata est. Enimvero cum Decalogus illa tantum contineat præcepta, quæ Deus per se tulit, ipsum autem nisi manifestas naturæ conclusiones exprimere decuerit, & præceptum omne præferat rationem debiti, quæ quidem ratio in virtute iustitiæ patentior sit in reliquis vero latentior, consequens est, vt decalogus ea tantum præcepta complectatur, quæ pertinent

pertinent ad iustitiam. Reliqua verò de fortitudine deque temperantia ac de ceteris, qua parte includunt rationem debiti, ad eundem Decalogum reducuntur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum præcepta Decalogi conuenienter distinguantur.

POST tres superiores articulos de præceptis moralibus in genere disputatos, descendendum est peculiariter ad Decalogum. De cuius dispositione adhibentur alij quatuor: nempe de distinctione eorū, deque numero, ordine & traditionis figura. Quæritur ergo verū præcepta Decalogi vti iacent Exod. 26. sint conuenienter distincta in tria primæ tabulæ, & septem secundæ? Et arguitur à parte negatiua: Fides quæ intellectualis est habitus, & latria, quæ est religionis adoratio, duæ sunt virtutes distinctæ: ergo distincta sunt præcepta fidei & latriæ: vt illud: Non habebis deos alienos coram me, pertineat ad fidem, quod autem subditur, Non facias sculptile, spectet ad latriam. Ex quo fieret consequens esse quatuor primæ tabulæ. Secundò: Illud primum verbum, Ego sum Dominus Deus tuus, est affirmatiuum: quod autem sequitur, Non habebis deos alienos coram me, est negatiuum: præcepta autem affirmatiua distinguuntur à negatiuis: ergo sunt duo: ac perinde resultabunt quinque primæ tabulæ, nempe adiunctis duobus aliis: Ne iures vana per eum: &, Sabbathi sanctifices. Tertio, Concupiscētiam non nisi vnā ponit Apostolus ad Roma. 7. vbi ait, Concupiscētiam nesciebam nisi lex diceret, Non concupiscēs, ergo vnica est concupiscētia prohibita, atque ad eò distinguui non debet in vnā concupiscētia vxoris alienæ, & alteram aliarum rerum. In contrarium est auctoritas Augustini super eodem loco Exodi, distinguentis tria præcepta primæ tabulæ, & septem secundæ.

De præceptis Decalogi, nemo negare potest esse decem, nomine id planè proclamante. Quare de hoc vna est omnium concors sententia. Item eodem consensu affirmant in prima tabula fuisse scripta præcepta pertinentia ad dilectionem cultumque Dei, in secunda verò illa quæ dilectionem proximi explicatè continent. At verò quot sint tam hæc, quàm illa, non inter omnes vnanimiter constat. Sunt enim tres opiniones. Prima Isychij super illud Leuit. cap. 26. Ita vt decem mulieres in vno clybano coquant panes, qui ponit quatuor in prima tabula, & sex in secunda, vt primū sit illud affirmatiuum, Ego sum Dominus Deus tuus. Secundum, Non habebis deos alienos coram me. Atqui Hierony. Osee 10. super illud, Cum corripietur propter duas iniquitates suas eodem modo duo hæc fecerit. Tertium ponit Isychius, Non facies tibi sculptile: & quartum, Non assumes nomē Dei tui in vanum. Illud autem de obseruatione Sabbathi, illic insertum, non censet connumerari inter præcepta, neque intelligendum esse secundum literam, eò quod cum mutatum fuerit apud Christianos in diem Dominicā, non illud connumerat inter præcepta moralia. Illa nanque immota permanserunt. Sed ait intelligi secundū Spiritum, vt nullum mūdi huius opus vnquam faciamus. In præceptis autem secundæ tabulæ nonum ac decimum compingit in vnū. Quare nõ facit, nisi sex. Secunda opinio est Origenis eodem loco, itidem distinguentis quatuor primæ tabulæ, paulò tamen differentius ab Isychio. Illud enim, Ego sum Dominus Deus tuus, non facit distinctū præceptum, sed pro eodem illud existimat, atque subsequens, Non habebis deos alienos, secundum verò arbitratur, Non facies sculptile, ac tertium, Non assumes nomen Dei tui in vanum, ac denique quartum, Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Reliqua verò sex cogitur veluti Isychius connumerare. His tamen non obstantibus statuitur certa conclusio, quæ est Augustini eodem loco, Præcepta Decalogi distinguuntur in tria primæ tabulæ, & septem secundæ. Ad horum autem perspicuam intelligentiam notandum est duarum tabularū primam haberi mentionem Exod. 31. vbi postquam enarratur præcepta, quæ Deus dedit Moyse in monte, subditur, Dedit quoque Dominus Moyse completis huiusmodi sermonibus in monte Sinai duas tabulas lapideas scriptas digito Dei. Vbi neque nominantur prima & secunda, neque memoratur quid in alterutra fuerit scriptum, Hebræorum autem confessio est, in vtraque fuisse sculpta quina præcepta. Est quippe sententia Iosephi legis peritissimi, libro tertio antiqui, capite sexto. Illic inquam ait in vtraque quina verba fuisse scripta, in vna scilicet quatuor de dilectione Dei: seiungit enim in duo, Ego sum Dominus Deus tuus, & Non facies sculptile: ex quo Origenes & postea Hieronymus illam opinionem ebiberunt. Et in eadem priori tabula quintum collocat mandatum de honore parentibus deferendo, eam fortè ob rem, quòd cum Deus sit ex quo omnis paternitas deriuatur, voluit, vt sui instar parentes nostros honore coleremus. Atqui est vero quàm simillimū, sic fuisse distributa pariter præcepta, quoniam tabulæ æquales erant. Et est nata ex illis coniectura, in secundæ tabula nõ extitisse nisi quinque negatiua. Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices. Non concupiscēs. Nam præcisè hæc consulto connumerat Paulus ad Rom. 13. vbi ait, Hæc omnia instaurati illo verbo, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Nam quod addit, Etsi quod est aliud mandatum, non adhibuit nisi propter illa, quæ extra Decalogum vagantur. At verò quoniam duo isti ordines in duo capita de dilectione Dei & proximi resoluuntur, non tam ad numerum, quàm ad mysterium alij patres attendentes, illa quæ dilectionem Dei referunt, appellant primam tabulam, illa verò quæ dilectionem proximi, secundam. Mox & hoc recolendum, quod primum præceptum trina habet in Exodo membra, scilicet, Ego sum Dominus Deus tuus. Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile. Atque hoc ansam præbuit varia de ipso opinandi. His ergo præhabitis, quia asserta conclusio duo habet membra, probatur quòd in prima tabula tria sint tantum præcepta. In primis Isychius violenter nimis à Decalogi numero præceptum detrancavit obseruandi Sabbathi. Primum, quòd cum reliqua in sensu literalis, eò ad mores pertineat

Primum argum.

paris negatiua.

Argu. 2.

Argum. 3. Paulus.

Augustin.

Gemina assertio de qua inter omnes constat.

Triplex opinio.

Prima Isychij.

Hierony.

Secunda opinio.

Origens.

Conclusio.

Tertia opinio.

Augusti.

Primum documentum.

Iosephus.

Paulus.

Alti:um documentum.

Probatio prioris membri per se conclusio.

Isychius.

pertineat

FRAT. DOM. SOTO, DE IUSTITIA ET IVRE.

Prima ratio in Isy chium. pertinentia, fuerint illic cōscripta, absurdum est dicere illud solum in sensu spiritali fuisse permittū: cum tamen eadem seriē sint omnia disposita. Deinde, quod cum in illa tabula de diuino cultu homines erudirētur, curta fuisset nisi tempus aliquod eidem diuino cultui diceret: quem cultum præceptum illud explicat. Præterea, quod cum illa fuerit explicatio naturalis iuris, & nulli essent mortaliū qui diis suis nō statos dies feriasent, necessariū erat, vt Deus suæ familiæ & festum, & eius rationem explicaret. Ad hæc, quod sensus spiritalis abstinendi à peccatis, parum illic ad rem attinebat: de quo latius quæstione sequenti. Argumentum autem in contrarium supra in simili solutum est. Enimvero cum præceptum diuini cultus morale sit, ritus verò in particulari, ceremonialis, sit, vt vnum seruare festum, sit morale: quod autem hic aut ille dies, pertineat ad ius Ecclesiasticum. Contra opinionem verò Origenis arguit Augustinus quod idem sit, vnum colendum esse Deum, & non habere Deos alienos. Nam cum nemo possit duobus dominis seruire, vnum cole Deum, accipitur exclusiue Quod autem adiicitur, Non facies tibi sculptile, perfectius id explicat quod dixerat. Non habebis Deos alienos. Facere nanque sculptile, non est interdictum, nisi quatenus idololatriæ impietas est. Nam Exodi 25. cap. imagines Seraphin præcipiebantur in templo collocari. Igitur cum totum illud vnum sit: & secundum, Non assumes nomen Dei tui in vanum, ac tertium, Memento diei sabbathi: fit vt secundum trinitatem personarum, tria quoq; sint præcepta illius tabulæ. Rursus meritò arguit quod prohibitio concupiscendæ vxoris alienæ diuersa sit ab alia concupiscendi res alienas. Nam secundum Peripateticum principium, actus distinguuntur per obiecta: & clarum est muliebrem vsu diuersum esse obiectum à rerum possessione: quare alterum ad luxuriam pertinet: alterum vero ad avaritiam.

Ad primū argumentū. His nihilominus constitutis dubium ingerunt argumenta initio quæstionis obiecta. Est, n. primū in fauorem dicentium duo esse præcepta: Non habebis Deos alienos: & Nō facias sculptile. Nā prius apparet apparet fidei: posterius verò latriæ. Ad quod non ita multum perspicuè S. Tho. respondet. Ait quippe non fuisse necessarium, vt præceptū fidei exprimeretur in Decalogo: nam illud præsupponitur tanquā principium. Sicuti arti, præcedenti dictum est de gñali præcepto dilectionis. Vnde Paul. ad Hebr. 2. Accedentem, inquit, ad Deum oportet credere, quia est. Quare non indigebat noua promulgatione: sed tamen oportuit addere præceptum latriæ, quæ est protestatio fidei. At vero nō explicat vtrum illorum duorum sit habendum pro præcepto primæ tabulæ. Neq; vero explicat sitne illud præceptum negatiuum, an affirmatiuum. Et ided certe solutio eius videtur mutila. Nā inferius articulo septimo ad primū, in præceptis primæ tabulæ solum vnum agnoscit affirmatiuum, de sanctificatione Sabbathi: insinuans duo priora esse negatiua: & tamen in forma cōi ecclesiæ primum præceptum est. Vnum cole Deum. Sic ergo accipio mentem eiusdem sancti Doctoris, quam arbitror esse verissimam. Ex illis inquam tribus membris primi præcepti illud quod est in capite, Dominus Deus tuus vnus est, non est morale præceptum: sed fidei veritas, quam confiteri tenetur quicumq; ad eum accedit. Quapropter cum illi qui legem Dei accipiunt, iam tunc se profiteantur eius subditos, præsupponere debent, confessionem fidei, vt ait Pau. Atque hoc est quod S. Tho. dicit fidem præsupponi. Ante Decalogum, Secundum autem, f. Non habebis Deos alienos, licet sit expressio eiusdem fidei, pertinet nihilominus ad latriam & cultum. Igitur licet S. Tho. in argumento duo illa proposuerit, Non habebis Deos alienos, Non facies tibi sculptile: quasi prius ad fidem pertineret: posterius verò ad latriam: responsio tamen eius est, eiusmodi distinctionem negare. Immo prius censent esse primum mandatorum Decalogi ad latriam pertinens: posterius verò, nihil aliud quam eius explanationem.

Solutio. Sed arguis: Ergo secundum eum nullum est præceptum fidei: quandoquidem à Decalogo illud excludit. Negatur consequentia: immo expresse. 2. 2. q. 1. artic. 8. illud affirmat. Quin etiam hic: sed ait quod tale præceptum non est intra Decalogum, sed eius præambulum, sicut præceptum dilectionis. Quo quidem præcepto & antiqui et tenebantur: quin verò & omnes in lege naturæ quantum ad illam fidem qua ait Pau. Quia Deus, est, & quia remunerator est. Quo fit, vt primum Decalogi præceptum, sit in forma negatiuum: sed tamen affirmationem comprehendens, vt ait statim in solutione secundi. Quare non fuit operepretium duo secerni, sicuti: Honora patrem & matrem: & Non occides. Quocirca non repugnat vt affirmatiue quoque proponatur, Vnum cole Deum. Tametsi huius peculiaris cōsideratio quæstione sequenti redibit. Ad tertium iam responsum est, vbi designata est discriminis ratio inter concupiscentiam mulieris, & avaritiam aliarum rerum. Attamen quoniam ambę in vnam generalem rationem appetendi coeunt, sub eodem nomine Paulus vtrunque complexus est.

Ad primū argumentū. S. Thom. videtur mutila. Mens S. Thom. D. Thom. Paulus. Primum Decalogi præceptum licet negatiui formā præferat: affirmatiuam tamen complectitur. Ad tertium argument.

ARTICVLVS V.

Vtrum præceptorum Decalogi numerus congruat.

Argu. 1. Ambrosius. Augusti. Argum. 2. **I**N articulo præcedenti de distinctione tantummodo præceptorum primæ & secundæ tabulæ definitum est: ita qd illico subsequitur: de numero disputare videlicet, an denarius congruerit? Et arguitur à parte negatiua: Peccatum, vt supra ex definitione tam Ambro. quam Aug. patuit, est transgressio diuinę legis: peccata autem triformia sunt: nempe, quibus quis peccat aut in Deum, aut in proximum, aut in seipsum. cum ergo in Decalogo nullum præceptum tertij generis existat, putat quo homo in seipso componatur, diminutus est. Secundò: & in præcepto tertio primæ tabulæ apparet cultus: cum ex tam multis solemnitatibus ac sacrificiis, quibus Deus colabatur, de vno tantum Sabbatho mentionem fecerit. Atque idem fit argumentum contra secundum, vbi tantum cautum est, ne nomen dei assumatur in vanum: cum tamē præter periurium passim oboriuntur blasphemie, falsęque doctrinę, quibus deus ab hominibus dehonestatur. Atque adeo simile obiicitur contra quartum præceptum. Nam vnusquisque naturali fœdere non solum parentibus dilectionem

lectionem debet verum & filiis ac ceteris, seu sanguine, seu quauis alia necessitudine coniunctis: ergo cum auctore Pau. 1. ad Tim. 1. finis præcepti sit charitas, de horum singulis debuerit singula scribi præcepta. Tertio arguitur: Quandoque peccati genus prius corde, quàm opere committitur. Nam vt ait Christus, ex corde exeunt cogitationes prauæ, adulteria, &c. sed in mœchia & furto seorsum, post operum prohibitiones. Non mœchaberis, Non furtum facies: explicantur peccata cordis: Non concupisces rem proximi tui: & Non concupisces vxorem proximi tui: ergo eadem regula debuit & in reliquis obseruari. Et quarto postremo que arguitur: Appetitus sensitiuus in irascibilem & concupiscibilem diuiditur, quarum vtraque pars sedes est corrupti affectus: ergo sicut concupiscibilis singularibus præceptis infrænata est, ita debuit & irascibilis compesci. In contrarium est illud Deut. 4. Ostendit vobis pactum suum quod præcepit vt faceretis. Et ecce verba quæ scripsi in duabus tabulis lapideis. Quæ quidem decem sunt prorsus.

Conclusio responsiua. Quæstio facillima est. nempe ad hoc tantum mota vt argumentorum dubia dilucidentur. Est ergo conclusio competentissimum esse numerum Decalogi, quæ non solum generali illa ratione patet, qd Dei perfecta sunt opera, verum & peculiaribus, à fine legis oblatis. Dicitur enim est finem diuinæ legis esse hominē, tum in ordine ad Deum instituere, tum deinde in ordine ad proximos: Deo aut cum primis fidelitatem debemus, quæ in hoc consistit, vt eius honorem nemini præter quam ipsi deferramus: hoc ergo primo præcepto cauetur, Non habebis deos alienos. Mox debemus eidē reuerentiam quæ in hoc posita, est, vt nihil in eum iniuriæ iaciamus: quod cauetur præcepto secundo: Non assumes nomen Dei tui in vanū. præterea, ob beneficia quæ in nos tam ampliter collocauit, debemus ei obsequium, ac famulatum, nempe vt tēpora quædā succidamus, quæ eius meditationi donemus: de qua re tertio præcepto cōmonemur. Et quoniam inter beneficia hæc primum fuit creationis opus, designatus fuit dies Sabbathi, quo illo opere absoluto, requieuit Deus. Ordo autem hominis ad hominē vel peculiaris est, vel generalis. Peculiare aut debitum, atque omnium illustrissimum est, quo filij tenentur parentibus obsequi, à quibus, secundum Deum, vitam quæ bonorum omnium basis est, susceperunt. Et ideo statim post tertiu de famulatu, qui Deo debetur, subsequitur quartum de honore parentibus deferendo: adeò, vt sicut paulò antea dicebamus, non sit verò dissimile in priori tabula fuisse conscriptum. Generalem aut homo ordinem habet ad reliquam mortalium vniuersitatem quibus iure naturæ socius est, quibusque perinde id debet, vt nemini neque opere, neq; ore neque corde sit nocuus. Opere aut primo nocuentū infert quis alteri in propriam personam, adimēdo ei vitā, quæ omnium est temporalium bonorū maximū. Idq; adeò phibetur præcepto quinto, Non occides: vbi lesio omnis corporea interdicatur. Secundò, in personā sibi coniunctam: quod phibetur sexto, Non mœchaberis. Tertio in bona exteriora, quod in phibetur septimo: Non furtū facias. Ore autem nocet, qui cuius famam lædit: quod vbiq; vetatur præcepto octauo. Non loquēris contra proximum tuum falsum testimoniū. Sed corde iniurius quisq; est in quemlibet per concupiscentiā, siue quæ ad luxuriam pertinet, quæ nono præcepto, sexto respondenti infrænatur, Non concupisces vxorem proximi tui. Aut secundum avaritiam: quæ decimo tandem præcepto compescitur. Non concupisces rem proximi tui. Nam tales cupidines iniuriosæ existunt: vt pote quæ radices externorum operum sunt, secundum verbū Christi: De corde exeunt cogitationes prauæ, adulteria, &c. Atque vt scitè S. Tho. adnotauit tres isti ordines in præceptis primæ tabulæ dignoscuntur. Nam primum, Non facies tibi sculptile, op' exterius in phibet. Non assumes nomen Dei tui in vanum, oris impudentiam: sed, Memento diei Sabbathi, pro fine habet internā mētis contemplationem. Et quoniam statim arti. 1. videndū est, quemadmodum alia præcepta ad hæc decem reuocentur, & quæstione sequenti de singulis est resumendus explicatior sermo satis impræsentiarum fuerit summam cuncta verbis fermè S. Tho. retulisse.

Ad primū argumentū. Ad primū igitur argumentū, quo dubitabatur, cur in Decalogo nullum fuerit præceptū adhibitum de virtutibus quæ hominem in seipso peculiariter cōponunt, sed tantū illa quæ ad iustitiam, qua humana societas retinetur, fuerint illic expressa. Prior responsio D. Thomæ eademq; biformis est, qd cum præcepta cuncta sint ad dilectionē relata, illa opus fuerit prorsus exprimere, quæ caligans ratio non clarè perspiciebat: proprius autem amor nemini vnquam mortaliū non innotuit: adeò est naturę inditum, vt res omnis seipsam deligar, seque omnino conseruet. Vel fortè, qd in Decalogo iubeatur homo Deum & proximum diligere, illic satis planè præcipitur iua cuiq; dilectio. Nam rectus hominis sui ipsius amor, est debitū ordinem ad Deum tenere, & ad proximum. Qui, n. Deum diligit, cunctas in se passiones extinguit, siue concupiscibilis siue irascibilis appetitus, quibus ratio perturbatur, quæ nos Deo subiectos cōtinet. At verò posterior responsio plausibilior est: nempe qd Decalogus, vt supra diximus, hoc à reliquis præceptis distat, qd ipsum Deum per se nos docuit: iuxta illud Deut. 10. scripsit in tabulis iuxta id quod prius scripserat, verba decē quæ locutus est ad vos Dominus. Deum aut ceu naturę auctore illa nobis decuit per se prorsus iubere, quæ statim naturali lumine humanæ mēti promicant, vbi idem lumē non est caligine obductum. Vnde cum præceptum omne rationem habeat debiti: ratio aut debiti ad iustitiam spectet, quæ est hominis vel ad Deum, vel ad alium hominem (nam iustitia est ad alterum) congruentissimū fuit, vt præcepta tantum iustitię quæ primæ sunt naturę conclusiones, Deus nobis in Decalogo exprimeret. Ratio nanq; debiti hominis ad seipsum non ita naturali luce clarescit. Primo enim a spectu apparere cuiq; potest, in his quæ ad seipsum pertinent liberam habere potestatem: ob idque virtutes fortitudinis ac temperantię, quæ hominē respectu sui ipsius moribus instruunt, Moysi & reliquis sapientibus cōmisit, quas mortales docerent. De his nimirum eos erudientes, quæ sibi quisq; propriè debet, Ad secundum eadem ratione responderetur, qd nō fuit cōdecens, vt vnuerfa Deus particularim exprimeret, sed per capita: ad sanctificationē aut Sabbathi reliq; omnes

omnes solennitatū obseruationes referuntur. Omnes enim erant institutæ, tum in memoriã alicuius præteriti beneficij, tum in figuram alicuius futuri. Præteritorū autem caput fuit, creatio mundi, quæ per sabbatha in memoriã reuocabatur: & inter futura præcipuum est mentis quies in Deo, quæ in præsentī seculo fit per gratiam, atque in futuro per gloriam: secundū illud Isaia 58. Si auerteris à sabbatho pedem tuum, vocaberis sabbathum Domini delicatum, & sanctum domini gloriosum: hæc autem quiete sabbathi præsignabantur. Reliqua verò, vt celebratio Phase, quæ cōmemoratio erat beneficij liberationis populi de Aegypto, & vmbra futuræ passionis Christi: atque id genus cūcta ad hūc ordinem referebantur. Et pariter ad aliud membrum respondetur, quod prohibitione assumptionis diuini nominis in vanum, reliqua omnia vitia, seu falsæ doctrinæ, seu blasphemix comprehenduntur. Ac simili subinde modo respondetur ad tertium mēbrum eiusdem argumenti, quod omnia alia amoris debita in quarto quodammodo continentur. Explicatum enim est, cur in Decalogo ea tantum continerentur præcepta, quæ manifestam repræsentant rationē debiti. Quod autem homo neminem lædat, manifestum debitum est: & ideo vniuersaliter nocumenta sex præceptis prohibita sunt: videlicet, vt nemini nemo illa inferat. Attamen quod quis quidpiam alteri, seu debitum conferat non sic est lumine naturali notum. Sed id tantum quod parentibus liberi genituræ lege debent, rationeque educationis & disciplinæ. Quapropter Deus illud in Decalogo expressit. Reliqua verò beneficia, quæ ob alias necessitudines & naturæ coniunctiones debentur, Moyli & prudētibz cæteris, vt supra dictū est, explicanda demandauit: vt quod parentes debent filiis: quæ quidem debiti ratio non est quasi aliquid ab illis susceperint, sed quod sunt aliquid ipsorum, & amando seipsos suas amant proles, vt 8. Ethico. auctor est Arist. Sed de his reductionibus aliorum præceptorum in Decalogum, artic. 11. Ad tertium verò respondetur, quod etsi quacunque prohibitione condemnatur opus, vna interdicitur & eius affectus, nihilominus differentia est quod in his, quæ natura ipsa exhorret, vt homicidium & falsitas: quia eorum cupido non est per se allectiua, sed propter alias passiones, puta propter vindictam vel auaritiam, satis fuit opus ipsum inhiberi. In illis verò, quæ sunt sensui læta, vt sunt venerea & rerum affluentia, quoniam eorum appetitus per se ipse delectat, decuit non solum opera prohiberi, verum seorsum appetitus, vt pote in quo vincendo peculiaris est difficultas, sed de hoc iterum quæstione proxima. Ad quartum denique respondetur, quod cum ex passionibus concupiscibilis appetitus illæ resultent, quæ sunt in irascibili, nam ex amore illius, quod obiectat, nascitur contrariorum repulsio, sedato concupiscibili nulla præterea opus fuit prohibitione irascibilis.

ARTICVLVS VI.

Vtrum præcepta Decalogi debito sint ordine disposita.

POST distinctionem & numerū præceptorum, sequitur de eorū ordine meditari, an fuerit lucidus. Arguitur ergo à parte negatiua. Primum quod cum cognitio nostra à sensu incipiat, & dilectio proximi expositior sit sensui quàm dilectio Dei, secundum illud 1. Ioannis 3. Qui fratrem suum quem videt non diligit, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? posterior tabula quæ ad dilectionem proximi spectat, debuit loco præesse priori, quæ pertinet ad dilectionem Dei mox, quod cum præceptis negatiuis prohibeantur mala affirmatiuis verò instituantur bona, & via naturæ (vt comment. prædicam. auctor est Boë.) prius sint extirpanda vitia, quàm inferantur virtutes: secundum illud Psalmi: Declina à malo, & fac bonum. Et illud Isaia, Quiescite agere peruersè, discite benefacere. vnde & Lyricus.

Virtus, est vitium fugere: & sapientia prima. Stultitia caruisse.

Consequitur vt præcepta negatiua deberent affirmatiuis anteire. Ac perinde præcepta cordium cogitationes inhibentia, illis quæ manus ab operibus arcent: quandoquidem radix operum cor est, in contrarium est quod Decalogi ordo dispositio Dei fuit: cuius, vt ad Romanos 13. ait Apostolus, ordinata sunt opera.

Facillima est quæstio, sed tamen scitu digna, ad quam quatuor conclusionibus respondetur. Prima est: Præceptorum ordo exigebat, vt prius homines respectu Dei instituerent, quam ipsos inter se inuicem. Probatum ex illo præiacto fundamento: nempe quod Decalogus ea prorsum debuit continere madata quæ naturali lumine illucescunt. Inde enim protinus colligitur, vt quo ordine sunt quæque rationi propinquiora, eorumque contraria eidem magis dissona eodem deberent in serie esse priora: finis autem supremus nostrarum actionum primum se omnium rationi offert: & peccatum in ipsum grauius est quàm circa media, sit ergo consequens, vt præcepta quibus Deo, qui finis est noster, proximè subdimur, primæ sedi congruunt. Qualia utique sunt tria prioris tabulæ. Et cōfirmatur analogia ab exercitu sumpta. Prius enim debent milites in ordine ad principem institui, quàm inter se: nam & grauius peccatur in ipsum, quàm si miles in militem delinquat. Secunda conclusio: Inter præcepta prioris tabulæ illud debuit esse primū, quod ad patriam, id est, ad cultum vnius Dei attinet: secundum quo ei reuerentia exhibetur: ac perinde tertium quo eidem impenditur famulatus. Primum enim fundamentum & basis militiæ est, vt fide à milite data, sacramentoque firmata, soli principi militet, pactum omne & conuentum cum inimicis abiurans. Quare hoc est grauius omnium scelus, si talis fracta fide ad hostes desciscat. Quocirca primum præceptum est, ne habeamus deos alienos. Huic autem proximum de reuerentia, quæ soli Deo debetur: ac tertium de famulatu eidem præstado. Grauius enim in honorē principis peccat, qui eū dehonorat, quàm qui ei non obsequitur. Quapropter secundū præceptū est, ne nomen Dei vanè vsurpetur: ac demum tertium, vt eius Sabbatha celebrentur.

Tertia

Tertia conclusio: Ex præceptis, quibus inter se homines amicitia conglutinantur, illud debuit esse primum, quo iubentur parentibus honorem exhibere. Ratio iam supra facta est, nempe quod licet nemini vllus debeat nocere tamen beneficium conferre non omnibus debet, sed solis parentibus. Quapropter ratio debiti, quæ in omni præcepto inest, apertior est respectu parentum, atque adeo præceptum illud debuit cæteris negatiuis præponi. **Quarta conclusio:** In negatiuorum serie ille seruari debuit ordo, qui est inter malorum grauitates, quæ eisdem prohibentur: grauius autem homo læditur opere, quàm verbo, & verbo quàm corde. Atqui opere tunc maximè, cum vita priuatur, quæ omnium est bonorum temporalium summum. Mox si lædatur in persona coniuncta, vnde prolix certitudo perit, ac tertio si dispendium bonorum patiat. Ob idque quinto prohibetur homicidium, sextoque adulterium, ac septimo furtum, atque octauo falsum testimonium: non verò concupiscentia alieni tori, sed decimo auiditas aliarum rerum. De quibus sigillatim quæstione proxima dicendum est.

Ad primum igitur argumentorum quæstionis respondetur, quod etsi ad sensum notior nobis sit dilectio proximi, quàm Dei: tamen vice versa hæc est illius ratio & causa, & præceptorū series debuit sequi dignitatis ordinem. Et eodem modo respondetur ad secundū, quod etsi circa eandem materiã quantum ad executionem prius sit à vitiis cessandū, quàm studiosè agendū, neque possit studiosus habitus generari, nisi vitioso depulso: tñ in intētionē legislatoris prior occurrit virtus, propter quam expelluntur vitia: atque adeo dignitatis ordine etiam in eadem materia debuerunt præcepta virtutum anteferi prohibitionibus contrariorū vitiorum. Sed præterea quando præcepta in diuersis materiis instituuntur, excellentior debet præferri: præcepti autē de honorandis parentibus diuersa materia est ab illis, quæ præceptis negatiuis subiiciuntur, eademque præstantior, atque adeo suo merito est prælatior. Sed ad tertium respondetur, quod etsi peccata cordium causa sunt operum: atque adeo priora in executione: tamen quoniam opera grauius offendunt, eorum prohibitio citius occurrit rationi.

ARTICVLVS VII.

Vtrum præcepta Decalogi congruenti modo tradantur.

N hoc denique articulo septimo adhibetur sermo de forma & figura præceptorū, vtrum scilicet perspicuus fuerit ac debitus tradendi modus? Et arguitur à parte negatiua: Affirmatiuis præceptis instituimur ad colendas virtutes: negatiuis verò ad vitia cauenda: in quacunque autem materia opponitur virtuti vitium: in quacunque ergo debuerunt congeminari præcepta affirmatiua & negatiua: videlicet vt non solum iuberemur non occidere, verum & vitæ proximi consulere, atque in aliis pari modo. Secundò: Cum lex omnis ratione constet, non erat cur tantum primo atque tertio præceptis subderetur præceptionis ratio, sed debuit omnibus pariter subscribi. Tertio: Cum præceptorum obseruatio, sit præmiorum meritum, nulla apparet ratio quare solis primo & quarto propositum fuerit præmium. Quarto: Postquam pœna, vt dictum est causa est obseruandæ legis, præsertim apud præfatos, cum testamentum illud lex esset timoris: debuit ergo omnibus supplicij commemoratio adhiberi: quæ tamen non nisi primo & secundo adhibita est. Ac denique quinto arguitur: Cuncta diuina præcepta sunt altissima memoria retinenda, secundum illud Prouerb. 3. Describe ea in tabulis cordis tui. Respondendum ergo est, cur non nisi tertium præceptū sempiternæ memoriæ fuerit inter cætera singulariter commendatum. In contrarium autem est quod Deus, vt Sapient. 2. legimus, omnia fecit in numero, pondere, & mensura: id ergo præcipue de eius præceptis credendum est.

Præsens quæstio nihilo obscurior est præcedenti, ad quam ideo indubitata conclusione hac respondetur: Decalogum, vt est congruentissima distinctione, numeroque & ordine digestus, ita esse & iuculentissima forma traditum. Splendet nanque in præceptis diuinæ legis sapientia maxima secundū illud Deut. 4. Hæc est vestra sapientia & intellectus corā populis: sapientis autem est cuncta & ordinis luce disponere, & congruenti forma adaptare. Quæ (vt ex præcedentibus liquet) in Decalogo sunt luculenter obseruata. At verò commota est quæstio vt ad argumentorum quæstia, quæ quinque sunt numero, responderetur.

In primo igitur argumento quæritur, cum suum vnicuique virtuti opponatur vitium, cur non in vna qualibet materia combinatum est negatiuum præceptum cum suo affirmatiuo? Responsio autē est quod omnis affirmatio negationem includit: sequitur nanque si est album, non est nigrum eò quod contraria non sunt compossibilia. E conuerso verò non omnis negatio infert affirmationem. Haud. n. quod non est nigrum statim est album: eo quod inter contraria interstant media. Pari ergo ratione & modo nõ omnibus quibus tenemur non nocere, subinde obligamur lege iustitiæ benefacere. Nā latius patet malorum prohibitio, quàm bonorum præceptio. Atque hac de causa nulli sex prohibitionū secundæ tabulæ apponitur affirmatiuum præceptum. Tenemur inquam neminē occidere neminēque suis bonis expoliare, non tñ alienam vitam aut bona omnibus conseruare: nisi vrgēs ingruat necessitas: quæ non cōprehenditur lege iustitiæ, sed misericordiæ. Hæc ergo præcepta, quia non sunt naturæ luce adeo petuua, sapientibus docenda commissa sunt. Quibus autem obediētiam obsequiumque debemus & honorē, sunt Deus, & parētes, à quibus suo vtriusque gradu esse recepimus. Et ideo suppositis duobus negatiuis præceptis respectu Dei, quibus cauetur ne fidem, quam illi soli debemus, in falsos deos traducamus, & ne reuerentiam illi debitam vanis iuramentis obsecremus, adhibetur tertium affirmatiuum de die seruando Sabbathi, quo famulatum Deo exhibeamus, & quarum de honoratione parentum. Quibus non opus fuit negationem contrarias adiungere: eo quod affirmatio obsequendi & honorandi, negationem infert dehonestandi ac rebellandi. Hæc autem multa

nos

Tertia conclusio.

Ratio conclusionis.

Quarta conclusio.

Series præceptorum negatiuorum.

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

Primum argumentum à parte negatiua.

Argum. 2.

Argum. 3.

Argum. 4.

Argum. 5.

Conclusio responsiua.

Difficultas primo argumento præacta. Solutio.

Prima dubitatio. Solutio. nos dubia occuparent, nisi quaestione proxima accommodatiorem nancisceretur locum, quibus disputentur. Enimvero dum S. Thom. in priori tabula vnum tantum agnoscit affirmatiuum praecipuum, docet duo priora esse negatiua. Attamen iam supra tetigimus, & postea perspectius videbimus quem admodum primum, scilicet, Non habebis deos alienos, affirmationem includat vnius colendi. Item dubitatio hinc emergit de tertio praecipuo, quod adstruitur esse affirmatiuum, cum tamen si Ecclesiasticam sanctionem de sacro audiendo excluderis quantum ad ius diuinum attinet, non videatur esse nisi negatiuum, quo scilicet opere seruili interdiciatur: sed de his & similibus quaestione sequenti. In secundo argumento percontabamur, cur non sua singulis praecipuis annexa fuerit ratio: Ad quod respondetur quod moralia patentiores secum afferunt rationes, quam ut eas oportuerit explicare. Sed tamen vbi vel aliquid ceremoniale commiscetur, vel commune praecipuum morale ad aliquid peculiare speciatim applicatur, tunc operae pretium fuit rationem illius subnectere, Ob idque cum primo praecipuo eliminauerit Deus alienos deos omnemque, proscripserit idolorum sculpturam & ceremoniam, condecens fuit, ut rationem subiungeret, dicens, Ego enim sum Dominus Deus tuus. Et pariter in tertio, vbi morale praecipuum sibi seruiendi ad requiem Sabbathi contraxerit, necessarium fuit rationem subdere, quod tali scilicet die a mundi structura requieuerit. Tertium argumentum, adiectum est ad explorandum, cur non omnibus praecipuis sua proposita sint praemia: quandoquidem sua singulis debentur? Ad quod pari modo respondetur, quod in quibus res ipsa per se lucefcit, non opus erat praemia adhibere, sed vbi res latet. In praecipuis autem negatiuis secundae tabulae manifestum est, quod qui ab iniuriis inferendis se cohibet, supplicia cauet, quae in proparato est malefactoribus decerni. At vero dum non solum cauere mala iubemur, sed bona etiam facere (quia natiuum nobis est nihil nisi intuitu praemij & commodi agere) opus fuit, ut ibi nulla utilitas apparebat, vel commodum impediti videbatur, id Deus nobis exprimeret. In honorandis autem parentibus nullum videbatur nobis emolumentum agi propterea quod cum in recessu sint vitae, potius videntur nobis impedimento esse suis fruendi bonis. Hac ergo de causa praecipiens nobis honorare parentes, non satis duxit in memoriam nobis reuocare suscepta generationis & educationis beneficia: sed nouum quoque seculare praemium pollicitus est. Ut sis, inquit, longaeuus super terram. Et habet praemium hoc energiae plurimum. Nam cum vitam a parentibus recipiamus, debemus eis suam sustentare & prolarare. Quare qui obedientiam eisdem non rependit, eiusdem punitur breuitate vitae, quam parentibus vel imprecatur, vel molestiis fatigat. Pari modo quia primo praecipuo quo homines a cultu deorum arcentur, videri poterat beneficiis orbari: quae falsi dii apparent hominibus impertiri, subiungit praemium, dicens se facere misericordiam in millia, his qui ipsum diligunt, & custodiunt praecipua eius. Similiter ad quartum respondetur de poena, quod cum non sit eius comminatio necessaria, ut Ethic. 10. auctor est Arist. nisi vbi procliuor est ad malum pronitas, in illis peculiariter apponi debuit poena, in quibus patentior est praecipitatio in culpa. Et quia tum ob consuetudinem cum gentilibus proueni erant Hebraei ad idolatriam: tum etiam propter effraenatam iurandi consuetudinem erant quoque ad periuria proueni, primo tertioque praecipuis annexa fuit supplicij comminatio. Ac denique ad quintum respondetur, quod cum praecipuum Sabbathi in memoriam statutum sit celeberrimi beneficii creationis, peculiariter sub illa forma positum est, Memento ut diem Sabbathi sanctifices. Vel forte, quod illa determinatio singularis diei non erat de iure naturae: sed caeremonia eidem iuri superaddita: atque adeo metus erat ne facilius quam moralia, memoria decideret.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum praecipua Decalogi sint dispensabilia.

Primum argumentum a parte affirmatiua. Aristot. Argum. 2. Paulus. Argum. 3. Argum. 4. Argum. 5. Isaias. **P**OST haec examinare superest Decalogi vim: vtrum scilicet super aliquo eius praecipuo sit possibilis dispensatio? Et arguitur a parte affirmatiua: Si non essent mandata Decalogi dispensabilia, maxime quia sunt de iure naturae: attamen (ut 5. Ethic. cap. 7. auctor est Arist.) nonnulla sunt de iure naturae quae variari possunt, ac perinde sunt dispensabilia. Secundum: Sicut legislator humanus se habet ad suas leges, sic & Deus: humanus autem princeps super suis dispensare potest: ergo & in suis Deus. eod praesertim quod Apostolus 2. Corinth. 1. tanquam Dei dispensator ait: Nam & ego si quid donauit, propter vos donauit in persona Christi. Vnde fit non solum Deum, verum & eius praelatos posse in diuinis legibus dispensare. Tertium: In Decalogo vetitum est homicidium, sed in hoc praecipuo dispensat iudex malefactorum vindex: Dispensauitque Deus cum Abraham ut charissimum filium immolaret. Et cum Samson. Iudic. 10. ut sese cum Philisteis occideret. Et cum Eleazaro. 1. Machab. 6. qui ab Elephante quem occidit, oppressus occubuit. Subinde eruntur argumenta de fornicatione & de furto. Permisit enim, quin verum praecipit Osee ut uxorem fornicariam acciperet: & filii Israel ut Aegyptiorum vasa surriperent: ergo huiusmodi praecipua dispensabilia sunt. Quartum arguitur: Connubium inter fratres iure naturae prohibitum est: super quo nihilominus instrumento veteri legimus dispensatum: ut inter Ada filios vsu venisse certum est, & inter Abraham & Saram perquam probabile. Denique quintum arguitur: Observatio Sabbathi est vnum praecipuorum Decalogi, idemque Iudeis sanctissimum: sed in hoc fuit cum Machabaeis olim dispensatum, Sic enim legitur lib. 1. cap. 2. Et cogitauerunt in die illa dicentes: Omnis quicumque venerit ad nos in bello in die Sabbathorum, pugnemus aduersus eum, ergo praecipua Decalogi, sunt dispensabilia. Contrarium perhibetur apud Isaiam testimonium, cap. 24. vbi quidam ideo reprehenduntur quod mutauerunt ius & dissipauerunt foedus sempiternum: quod de illo potissimum iure intelligitur, quod in Decalogo continetur.

Quaestio est inter eas, quae de Decalogo disputantur: scitu digna: ut pote per quam constat quanta sit eius

eius auctoritas. Etenim sensus eius non est hic tantum, vtrum homo aliquis auctoritate habeat super huiusmodi praecipuis dispensandi: sensus enim hic nemini in dubium cadere potest: quippe cum publica confessio sit, neque penes summum Pontificem talem esse ordinariam potestatem: quia inferior superioris leges mutare nequit, ac multo minime naturales, quae in nostris sunt pectoribus impressae. At dubium est, vtrum simpliciter eod sint vsque, indispensabilia, ut neque ab ipso Deo per eius absolutam potestatem fieri talis possit dispensatio? Vbi ex postremo articulo superioris libri recolendum discrimen est inter tria haec, legem interpretari, & in lege dispensare quod nihil aliud est, quam manere in genere eius ratione, & vigore, eandem in particulari casu, certisque personis relaxare. De hoc ergo quaestioni intellectu tres, vt plerumque solet versantur opiniones: duae scilicet extremae: & vna media. Prima per vnum extremum opinio est Occham. 2. sent. dist. 19. vbi ait non modo omnia praecipua Decalogi esse dispensabilia, verum & Deum posse contraria praecipere. Quo ideo contra praecipiente, laudabile, inquit, esset ac meritorium, contra illa operari. Quin verum ait Deum ex se solo posse in nostra voluntate sui ipsius odiu ingignere, & nobis quoque, ut odio eum prosequamur, praecipere. Et vtroque modo fatetur idem esse laudabile. Neque vero tam insignia dogmata aliter quam ex suo familiari Achille sibi habet persuasa: videlicet. Quidquid non implicat contradictionem, Deus potest facere: secundum illud Angeli, Lucae primo, Non erit impossibile apud Deum omne verbum. haec autem, innuit, nullam implicare. At vero opinio haec adeo se aperte rationi aduersam obiicit ac subinde absurdam, ut sit: repulsa facillima. In primis articulus Parisiensis eos condemat, qui affirmarunt posse quenuquam per odiu Dei mereri. Neque eiusmodi articulus illa glossam admittit, ut intelligatur de potentia Dei ordinaria. Nam de illa nulla vnquam potuit esse controversia: articulus autem non est definitus nisi ad aliquam dirimendam. Sed praeter articulum arguitur. Illud in primis Nominalium axioma, Quidquid non implicat contradictionem, Deus potest facere, perperam a nonnullis illorum defenditur. Nam si intelligatur, quod quidquid non aperte duas contradiCTORIAS intulerit Deus facere possit, fallum est. Negant enim idem ipsi duas inde colligi contradiCTORIAS, quod sit homo equus: & tamen id Deus non potest facere. Neque vero Angelicus sensus alius fuit quam quod quidquid Deus pollicetur, seu quod quidquid factibile sit, Deus potest perficere. Hoc namque dicitur Dei verbum: utpote qui dicendo operatur. Secundo arguitur: Id re vera dicitur implicare contradictionem, quod, supposita natura vnus partis contradictionis, ex concessis inferat alteram. Et quia immutabilis natura rationalis animalis est, non esse hinnibile, si concederetur Deu facere posse se hominem esse equum, esset hinnibilis. Ad propositum ergo, Deu odio haberi, tam intrinseca ratione est malum, puta sempiternae eius legi absouum, quam est intrinsecum hominem esse rationale: ergo tam repugnat, id esse licitum, quam hominem esse, eundemque irrationale. Atque adeo repugnat, Deum odium sui vel efficere vel praecipere. At quo res perspectius deprehendatur, fac, verbi gratia, viru iustum iussu Dei eum ipsum odio habere: sequeretur tunc simul esse in eius gratia atque, in eiusdem inimicitia: quia nulla esse potest apertior contradictio. Nam quod permaneat in eius amicitia, palam est, postquam nihil aliud facit, quam eius obsequi voluntati. Quod autem sit pariter inimicus docet eius odiu, quo Deum prosequitur. Nam hoc negare, est negare naturam ipsius actus, cum amicitia ab amore dicatur. Item Deus seipsum odisse non potest. Quis namque intellectus contrarium capere posset? Et tamen tota ratio repugnanti est, quod odiu Dei adeo habet innatam malitiam, ut nulla recte voluntate possit illud optari: ergo similis repugnancia est, ut Deus idem alteri praecipiat. Esset enim praecipere ut alter faciat secundum suam regulam & voluntatem, & simul faciat contra. Nam quid aduersantius esse potest diuinae regulae, quam summam bonitatem odio haberi? Negatur ergo hoc non implicare contradictionem. Est igitur secunda opinio Scoti 3. Sententiarum, dist. 17. non quidem tam extrema, sed medio incedens modo, ait quippe Bisariam quippiam esse iuris naturae. Vno modo tanquam principium practicum ex terminis notum, vel conclusionem quae inde fit, necessario consequens. Alii eius scholares in duos distinguunt hos gradus: sed tamen eorum praecipitor pro eodem ducit ambos quantum ad rationem dispensationis. Et in talibus inquit, quae strictissima sunt de lege naturae, nulla esse potest dispensatio. Alia vero sunt quae neque principia existunt necessaria, neque conclusiones inde necessario illatae: atque adeo neque necessariam habent connexionem ad consecutionem vltimi finis. Secundum eius assertum est: Praecipua secundae tabulae sunt istius secundi ordinis, ob idque sunt per diuinam auctoritatem dispensabilia: praecipua verum primae tabulae sunt prioris ordinis: quae ideo dispensari neque, a Deo ipso valent. Tertia nihilominus opinio est S. Th. loco praesenti: eademque fuit Altijsiod. lib. 3. tract. 7. q. 5. & antiquorum: secundum quam statuuntur duae conclusiones quibus soluitur q. Prior est: Vniuersa praecipua Decalogi tam secundae quam primae tabulae sunt prorsus indispensabilia: vsque adeo, ut neque Deus possit super illa dispensare. Haec. n. plana mens est S. Th. ut tum toto articulo, tum clare in solutione secundi patet. Alias quaestio non esset digna tanta disputatione. Posterior conclusio: Alia praecipua quae extra Decalogum vagantur, neque in ipso implicitate continentur, et si sint iuris naturae, nihil verat quo minus sint dispensabilia. Denique neque vlla principia, neque verum conclusiones primi, secundi, aut tertii gradus, qui supra artic. 1. sunt designati, vlla dispensationem admittunt. Illa vero praecipua quae intrinsece non continent rationem ipsam iustitiae, sed speciales modos ipsum seruandi, dispensari possunt: puta illa quae in Decalogo neque explicitate sunt neque implicite: ut infra luculentius liquebit. Quarta, si vis, opinio est Durandi in 1. Sent. dist. 47. q. 4. qui tenet quartum duntaxat & quintum praecipuum esse dispensabilia. Cuius hallucinationem infra probabimus. Probatur ergo ambae conclusiones S. Th. ista bimembri ratione. In illis praecipuis, ut artic. vlti. primi libri monstrauimus, fieri potest dispensatio, per quae si tali casu ad literam seruari non potest, obuiaretur intentioni legislatoris: sed per nullum praecipuorum Decalogi villo vnquam casu & ratione potest intentioni Dei obuiari: quin vero quotiescunque contra praecipuum fieret, contradiceretur eidem intentioni, ergo nullatenus

Iareus eorum dispensatio est licita. Maior vsque adeo nota est, vt neq; aduersariis ipsis sit dubia: sed probatur minor, de qua est controuersia. Intentio legislatoris præcipue, tanquam in fine, fertur in bonum commune, hoc enim est ab eius intentione inseparabile. Deinde respicit ordinem iustitiæ & virtutis quæ media sunt assequendi tenendiq; eundem finem. Igitur quædã præcepta per se intrinsece continent eandem ipsam rationem & cõseruationem boni cõmunis, vel ordinem ipsum iustitiæ ad idem bonum, eadem subinde præcepta per se intrinseca ratione sic cõtinent legislatoris intentionem, vt non sit ab ipsis semouibilis: atq; adeo nec sint dispensabilia: quia nunquã contingere potest vt facere contra illa non aduersetur intentioni legislatoris. Exempla tẽ ipsam patefaciunt, si iussio legis reipublicæ esset hæc, Nemo destructor sit labefactorq; Reipublicæ: vel hæc, Nullus iniuste agat, profecto rationi intrinsecæ & natiuæ talium legum repugnaret dispensatio: implicatio enim est contradictionis: licere cuiuspiã iniuste agere, aut bonum cõe impugnare, ad cuius custodiam omnes leges referuntur. Si autẽ lex diceret, Nemo fores vrbs (dum obfessa est) pandat, quia hoc non est salus ipsa reipublicæ, sed modus ipsam seruandi, nulla esset repugnantia vt aliqua de causã fieret dispensatio: puta dum fugiens dux se illuc vellet recipere. Præcepta autem Decalogi sunt prioris ordinis. Nam præcepta prioris tabulæ inatum ordinem habent ad bonum commune, quod est Deus: præcepta vero secundæ, ad bonum cõe hominum: vt scilicet nemini iniuria fiat, sed cuiq; ius seruetur suum: quod licet non sit tam perfectum, & nihilominus tam intrinsece bonum, quàm quod debetur Deo, immo cum ratione ipsam iustitiæ expresse cõtineat, in Deum ipsum intimè refertur. Qui enim dicit, Non furtũ facies: idem dicit q; Non iniuste, aut illicite, aut male facies. Sic enim, vt ait S. Tho. intelligenda sunt præcepta Decalogi. Atq; in hoc allucinatus est salua eius existimatione, Doctor subtilis, discriminans quãtum ad hoc inter præcepta primæ ac secundæ tabulæ. Secundũ quo rationis vis luculentiũ pandatur, arguitur sic: Hoc quod est adulterium facere, quod est in Decalogo, & mentiri aut fornicari, quæ implicitè illic latent (nam de ambobus intelligitur prior conclusio) tam intrinsece mala sunt (vt de odio Dei proximè arguebamus) quam est homini esse rationale: ergo naturæ suæ iustitiæ repugnat ac probitas: Deus autem dispensare nequit nisi vbi aliqua est ratio æqui & boni: ergo in his dispensare non potest: aut (quo temperantius loquamur) dispensabilia nõ sunt: perinde atq; homo non est factibilis irrationalis.

Probatio peculiaris secundæ conclusionis. Et hoc est quod S. Tho. cogitabat, dum dixit huiusmodi præcepta per se continere rationem communis boni atque adeo intentionem legislatoris. Nam naturale est Deo, nihil nisi bonum velle: & naturale est huic, quod est furari aut mentiri, esse malum. Atqui vt opposita iuxta se posita fulgentius elucescant, probatur secunda conclusio: Illa præcepta quæ non per se continent bonum commune, quod est legis finis, sed medium aliquod, puta ordinem iustitiæ ad ipsius consequentiam, possunt, quãdoq; deficere ab intentione eiusdẽ boni cõmunis: ergo tunc eorum dispensatio nihil eidẽ fini officeret, essentq; subinde dispensabilia. Exempli gratia: Lex ad seruandum fidelitatis bonum, est, vt reddatur depositum: nihilominus dum Vesano domino suũ gladiũ denegas, nõ vtique eidẽ fini aduersaris, sicut in exemplo nuperrimè posito patet de aperiẽda obfessa vrbe contra legis verba. Et pariter si lex sit, vt ciues per viçes excubias sustineant, dispensare iuxta de causã cum aliquo, non est contra cõe bonum. Præterea, ad eandẽ conclusionem arguitur argumento eiuẽdẽ Scoti, quod re vera minimè soluit: Præcepta secundæ tabulæ omnia secundũ Paulum ad Rom. 5. includuntur in illo præcepto, Diliges proximum sicut teipsum: dilectio autem proximi sequitur ex præcepto dilectionis Dei. Nã vt ait Ioãnes: Si hominẽ quem vides non diligis, Deum quem non vides, quomodo potes diligere? Præceptũ autẽ dilectionis Dei, vt Scotus fatetur, est indispensabile: ergo & præceptũ dilectionis proximi, atque adeo præcepta secundæ tabulæ. Ad hoc argumentũ prætermisissis aliis solutionib; respondet Scotus distinguendo de dilectione proximi. Hæc enim dilectio, qua tenemur, inquit, velle proximo, vt Deum diligat, sequitur ex dilectione Dei. Nam qui verè diligit Deũ, omnes velle debet vt eundem ipsum diligant: ac perinde dilectio hæc proximi indispensabilis est. Attamen dilectio, inquit, qua proximo volo temporalẽ vitã & honorẽ, temporaliaque bona & immaculatũ torũ & similia, nõ sequitur necessario ex dilectione Dei, neque habet connexionem necessariã ad consequentiam ipsius vltimi finis. Quapropter dispensare Deus mecũ potest vt occidẽdo, furãdo, inhonorãdo parentes, &c. nõ peccẽ, imò assequatur vltimum ipsum finem. Contra solutionem autem est argumentum, ex contrariis principiis ortum. Dillectio enim proximi, quæ est de iure naturæ, est illa, quæ ex dilectione Dei sequitur, qui est auctor institutorque naturæ: hæc autẽ non solum est illa qua ei volumus vt Deum diligat. nã hæc plus habet dilectionis ipsius Dei: sed illa quoque qua illi cupimus bona naturalia quæ ad mutuum vicariũque amorem pertinent. Ecquis enim dicat nõ aliud nobis præcepisse naturã, ac Deum ipsum, quàm vt ipsum diligeremus? Imò vero cum omnes sumus factura Dei, sic nos cõglutinauit, vt inter nos ipsos custodiremus iustitiam ac fidem: vnde Ioannes: Qui viderit fratrem suũ necessẽ habere, & clauerit viscera sua quomodo charitas Dei manet in illo? Respondetur ergo Scoto quod hæc dilectio proximi necessariã habet inseparabilemque iustitiã: ac proinde tanquam ex dilectione Dei necessario consequens necessariã habet connexionem ad consequentiam vltimi finis. Quare perinde esset Deũ dispensare in homicidio, aut furto, atque si dispesaret, vt iustitia ipsa iuste perturbaretur: quod est cõtradictionis implicatio. Ac per idem soluitur aliud Scoticũ argumentum, nẽpe q; si præcepta secundæ tabulæ non essent dispensabilia, sequeretur, quod Deus necessarĩd aliquid extra se veller, sic vt nõ posset velle contrarium, vt puta honorare parentes: & ne quis bona aliena furaretur, &c. Respondetur inquam p distinctionem q; Deũ extra se qui dicitur velle, stat dupliciter, Vno modo vt velit existentiam illius rei: & hoc modo nihil necessario extra se vult: quia vniversa liberè tum condidit tum et sustinet ac seruat. Alio modo vt velit connexionem extremorũ. Atque hoc pacto necessario fatendũ philosophis est, aliqua ne-

Solutio Scoti. cessario

Contra solutionem.

Responsio ad Scotũ. Solutio ad aliud arg. Scoticum. Deũ velle aliquid extra se stat dupliciter.

cessario velle: puta cuncta illa, quæ sunt perpetuæ veritatis: vt hominem esse animal rationale: & vt, ait August. quatuor & tria, esse septem: quæ quidem, etiam, si mundus non fuisset nec res existerent, vera essent. Hoc ergo pacto, non est occidendum, non est furandum, non est mœchandum: &c. necessaria sunt diuinę voluntatis obiecta, quia perpetuę veritatis. Horum ergo contraria neque præcipere potest, neque permittere, vt iuste fiant. Quod Scotus ipse necessitate compulsus concedere habet de primis principiis naturę quæ ipse agnouit esse indispensabilia: vt, Id aliis faciendum, quod sibi homo vult fieri: & de dilectione, qua homines Deum diligunt, quæ res creata est: ex qua sequuntur præcepta primę tabulę, quæ ipse indispensabilia fatetur.

Et per hæc soluitur argumenta in cõtrarium. Ad primum. n. respondetur, q; Arist. loco citato loquitur de iusto naturali, q; non includit finem ipsum ordinemq; iustitiæ, sed determinatum modum ipsam seruandi. Exempli gratia: q; fides ciuib; seruanda sit, adeo est intrinsece bonum, vt in ipsum nulla cadat dispesatio. Quod verò hoc vel illo modo seruetur variari potest ac super ipso dispensari. Quia ratione furioso nõ est reddendus suus gladius, quoniam per hoc non peruertitur humana fides. Ad secundum respondetur, latã esse differentiam inter humanũ legislatorẽ & Deũ, nam leges humanæ non habent intrinsecam natiuamque à natura iustitiã, sed sunt bona, quia per legẽ posita, & mala quia vetita, ob idque etiã si in aliquo casu relaxetur, non peruertitur finis, vt si die per Ecclesiã vetita non ieiunes, aut si fur iuxta de causã nõ suspendatur. Et pariter Deus potest dispensare in suis legib; positiuis. Potest enim quemlibet à præcepto baptismi absoluere & à præceptis aliorũ sacramentorũ. Ac perinde potuit super omnibus ceremonialibus & iudicialibus antiquis dispensare, sed tamẽ præceptis naturalibus, quæ innatam habent iustitiã, repugnat ex parte rei dispesatio. Et ideo quia ipse est ipsissima iustitia, si super ipsis dispensaret, seipsum negaret, eò quod ordinem iustitię subuerteret, & tamen vt 2. Tim. 2. ait Paulus, Deus fidelis est, qui seipsum negare non potest. Tertium autẽ argumentum est, q; rem pressius vrget, videtur enim Deũ homicidium Abrahæ, & filijs Israel vt Aegyptios deprædarentur, & Oseæ fornicationem præcepisse. Et iudex præcipit malefactorem occidere. Ad hæc ergo Caiet. distinguens respondet: nẽpe q; præcepta Decalogi secundum ordinem iustitiæ, quem continent, sunt indispensabilia. At verò secundum applicationem ad aliquem singularem actum sũt per Deum dispensabilia. Illa tamen, inquit, dispensatio non est præcepti relaxatio, sed est facere quod iste actus non sit homicidiũ. videlicet dum præcipit Abrahæ, vt filium immolaret, non relaxauit naturæ ius: veluti cum Papa dispensat in ieiunio, suã relaxat legẽ in tali casu: sed fecit vt ille actus nõ eẽt homicidium, ppter ea q; à suprema auctoritate iubebatur, sine qua fuisset homicidium. Nam homicidium non quãcunq; occasione significat, sed iniustã. Responsio autem hæc obscura est & lubrica, & quæ subinde videtur principiu petere. Primum. n. dicere, quod præceptum nõ est dispensabile in quãtum includit ordinem iustitiæ, nihil aliud sonat quàm si dicas, Non est dispesabile permanens cõtra iustitiã: sed q; ait loco citato Duran. coniunctim, id est non potest Deus præcipere aut permittere, vt iuste fiant mala dum mala sunt in sensu composito. Quod quidẽ cum nullatenus sit dubitabile, nihil ad rẽ attinet. Dubitatio autẽ solum est, vt trum hoc q; est accipere alienum inuito dño, aut hominem occidere, qualiter id natura negat, possit permissione Dei fieri licitum? Et respondere q; est dispensabile per applicationem ad singularem actum, est principiu in petere, nisi lucidius explanetur. Ne ergo rẽ offuscatus obnubilemus, hæc vna distinctio mediã audienda est, quam nemo vt arbitror, qui perspexisset, potuisset, neq; Scotus ipse sententiã nostram inficiari. Deus inquam: duas habet potestates in vniversum orbẽ: vnã, q; iure creationis est Dñs, non solum bonorum omnium exterorum, verũ & corporum & ipsius etiam humanæ vitæ: & Angelorum quos tanquam sua opificia in nihilũ redigere potest. Altera verò est, quod est legislator atque adeo vniversalis omnium iudex. Et charitatis causa opus est alteram ab altera seorsum cõsiderare. Hoc supposito dicimus, q; si nõ esset rerum Dominus, sed tantum legislator & iudex neutiquam posset dispensare, vt quis rem alienam inuito dño, si innocens esset licite vsurparet: quia hoc adeo est intimè iniquũ, vt fieri iuste nequeat. At verò quia est dominus, potest cuiuscunq; rem alteri tradere ipso inuito. Quod quidem nullam habet dispensationis rationem. Cum. n. tu rem tuã alteri tradis, non dispensas in furto: quia capiens non furatur. Et si pater vestem paruuli filij eo inuito traderet amico, non dispensat in furto: licet inuitus filiolus expolietur: quia pater est verus dominus: sicut neq; prælatus meus dispensaret in furto, si me vel infcio vel inuito facultatem alteri faceret capiendi meos libros. Pari ergo modo licet Deus vas Aegyptiorum tanquam dñs tradidisset Hebræis, eisdẽmque postea terram promissam, neutiquam dispensasset in furto, neque illud esset furtum: nam licet peculiares domini inuiti fuissent priuati, à supremo tñ Domino fuisset facta donatio. Idq; inde confirmatur, quod licet per impossibile Deus non fuisset legislator neq; vlla in leges potestate fungeretur, legitima fuisset vsurpatio illa: quod testimonium est nihil illic dispensationis interuenisse. Locutus tamẽ sum hic sub conditione: qm Deus in traditionibus illis nõ absoluta potestate domini vsus est, sed legitima iudicis auctoritate. Nam quoniam de laboribus, quos Aegyptiis Hebræi impenderant, nullam recepissent mercedem, iusto iudicio illam eis Deus persoluit. Et, vt legitur Deut. 9. propter execrãda Chanaanorũ scelera, pepulit eos suis sedibus, in quas Israelitas induxit. Et quando iudex criminofum, licet inuitum suis bonis priuat, neutiquam in furto dispensat: prohibitionem enim illa furandi solum interdicitur id, quod ius naturæ verat, nempe innocentẽ inuitum auctoritate priuata suis bonis nudare, vt q. 3. lib. 5. patebit: Pari modo Deus tanquam corporum Dominus non tanquam legislator potuit meretricis facultatem facere Oseæ, vt illa vteretur etiã inuita. Nam licet consensus particularis iure ordinario requiratur ad matrimonium: tamen vbi Deus duos renuẽtes cõiungeret, tam legitima esset coitio, immo multò magis, quã si ipsi consentiret.

Deus aliqua necessario vult.

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

Caietani solutio.

Solutio Caietani obscura.

Deus duas habet potestates.

Aegyptij.

Deus legitima iudicis auctoritate vsus est vas Aegyptiorum.

Hebræis tradendo.

Osiã.

ARTICVLVS IX.

Vtrum modus charitatis cadat sub præcepto.

POST hæc, quæ de præceptorum firmitate dicta sunt, consequitur: ut videamus de eorum vi obligandi: an scilicet virtutis modus cadat sub præcepto legis? Et arguitur à parte affirmatiua: Modus virtutis est iuste quæ iusta sunt operari: iuxta illud Deut. 16. Iuste quæ iusta sunt, exequeris, atque eadem ratione strenuè ac fortiter, quæ iuste fortitudinis, & temperatè quæ sunt temperantiæ. Iuste autem & strenuè facere, non cõtingit sine virtutis habitu: ergo talis modus cadit sub præcepto. Secundò: Nihil magis ad vim artinet præcepti, quàm quod fertur legislatoris intentio: hic autem, vt 2. Ethic. ait Arist. intendit studiosos efficere ciues: sed studiosus nemo est, quousque habitum genuerit: ergo agere ex habitu cadit sub præcepto. Tertiò: Modus virtutis est prompto lætòque animo virtutis officia præstare: hoc autem in Psal. 59. iubemur, Seruite Domino in lætitia. Et 2. Corint. 9. Non ex tristitia: hilarem enim datorem diligit Deus. ergo omnes isti modi cadunt sub præcepto. In contrarium est argumentum, quòd studiosus (vt modo dicebamus) nequit nisi habitu imbutus virtutum munera dignè perficere. Quapropter si hic modus virtutis caderet in præceptum, quicumque absque tali habitu legem impleteret, censeretur eius transgressor, ac perinde reus esset pœnæ legis: consequens tamèn inde constat esse falsum, quòd ob id lex comminatur pœnam vt eius metu custodiatur, & sic ciues consuetudine habitum generent.

Ad intelligentiam huius quæstionis discernendus primum est modus virtutis, de quo hic agitur à modo charitatis, de quo in subsequenti articulo. Charitas enim est habitus infusus gratiæ gratiæ scientis indiuiduus comes: habitus autem virtutis esse potest acquisitus ac informis: nõ ergo hic quæritur vtrum ad satisfaciendũ præcepto requiratur habitus gratiæ, sed vtrum requiratur vt operetur homo ex habitu saltem informi: Secundò meminisse oportet trium conditionũ quas Arist. 2. Ethic. cap. 4. in studioso requirit: quæ sunt, Vt sciens faciat, Deinde eligens propter hoc: puta ex electione in ordine ad finem, Et tertio, vt firmo ac immutabili animo id eligat. Indoctè enim quidam in duo dissectant. Eligens, & Propter hoc. Nam sine coniunctione vnica est conditio eligere propter virtutis finem. Atque hæc simul tria, non sunt tres, sed vnus virtutis modus: vna enim deficiente deficit modus. His ergo præhabitis perfectè notandum est, quòd modus iste virtutis, vt tres habet partes, ita trina differentia consideratur à diuina lege & humana. Nam partim ab vtraque pertenditur: partim verò à sola diuina non autem ab humana, sed partim ab vtraque illarum. Eapropter tribus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima est, Scientiam, quæ prima pars est modi virtutis, tam humana lex, quam diuina respicit ac iudicat. Quod enim quis ignorans facit, id non simpliciter volens facit. Quo circa ignorantia vtroque iudicio tam diuino quam humano culpam, vel in totum, vel in partem excusat. Secunda conclusio: Illa conditio secunda vt opus fiat ex electione propter finem, non quidè ab humana lege, sed tamen à diuina consideratur. Radix autem huius discriminis est distantia cognitionis humanæ à diuina. Enimverò lex quælibet, vt supra dictum est, & 10. Ethic. cap. 9. Arist. meminit, pœnæ metu ad sui custodiam vrget: pœnam autem legislator à nemine exigere potest, nisi de illa re, quæ in suam potest venire notitiam. Nam de aliis iudicare nõ valet; homines autem qui, vt 1. Reg. 16. legitur, ea duntaxat, quæ patent, vident: de intimis cordium censere nequeunt: sed, vt est in Psal. solus Deus corda scrutatur & renes. Hinc ergo palam fit, quòd neque de hominis intentione, neque de eius voluntate lex humana iudicium ferre potest, atque ad eò neque obligare, vt opera tali intentione aut voluntate fiant: lex autem diuina nõ solum illam, verum eam potissimum suis bilancibus pedit, ac pro illis præmia suppliciaque decernit, Lex inquam humana internam iram etiam si firmi pariat nocendi propositũ, punire nequit: secus autè diuina. Ait quippe Christus Matth. 5. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: &, Qui viderit mulierem ad concupiscendũ eam, iam moechatus est eam in corde suo. Pari ratione qui creditori debitã pecuniã vel gladiũ corrupta intentione reddit, nempe vt vel vsum exerceat, vel homicidium faciat, legi humanæ nõ est aduersus: persoluet tamen Deo supplicium. Tertia conclusio: Tertium illud, quòd ad virtutis modum requiritur, puta firmo stabiliq; animo operari, quòd propriè ad habitũ pertinet, & de quo præsens præcipue quæstio instituta est, sub præcepto non cõprehenditur, neque humanæ legis, neque vero diuinæ. Qui inquam parentibus honorem debitũ impendit, et si habitum non habeat pietatis, legi nihilominus satisfacit humanæ: & nisi alia circumstantia vitietur actus, similiter satisfacit diuinæ, vt peccatũ effugit. Emergunt autè ex his nonnulla dubia explicatu digna. Et primum circa primã conclusionem, quæ asseritur scientiam & ignorantiam vtraq; lege ad culpæ pondus atq; ad leuamen existimari. Et dubium, an idem sit prorsus quantũ ad rationem virtutis, vtrum scilicet, qui ignorans facit opus legis, eidem satisfaciat. Vt si quis exempli gratia, in ebrietate audiret sacra, nesciens prorsus quid faceret, vtrum præceptum explet? Videtur nanque ratio id suadere. Nam postmodũ rationis luce potitus, non censeretur reus culpæ, quamuis iterum nõ audiret. Et confirmatur ratio. Nam qui obnise reluctans inuitus pertraheretur in ecclesiam, cogere turque interesse sacris videretur præceptum implere. Sicuti & ille qui in die ieiunij per vim arceretur à cœna. Et facit probabiliorè, quòd si pœna vlla, seu excommunicationis seu alius generis decreta esset in huiusmodi præceptorũ transgressores, istos non ligaret. Respondetur nihilominus, nullũ præceptũ vt reor, impleri per actum qui nullam habet libertatis rationem. Nam alias & puerũ ante rationis vsum censes implere præcepta, cum tamen hac ratione nulla eos lex comprehendat: quòd cum non sunt arbitrii sui compotes, nondum capaces sunt legalis vinculi: lex nanq; hominibus ponitur: & ideo humano more non brutorũ implenda est. Et hoc arbitror S. Th. punctim designasse, vbi ait scientiam ab vtraq; lege considerari. Nã ignorantia, sicut ob id q; voluntarium tollit, excu-

Primũ argumentum à parte affirmatiua.

Argu. 2. Aristot.

Argu. 3.

Sensus quæstionis explicatur.

Tres conditiones requisite in studioso, ex Arist. Prima conclusio.

Secunda conclusio. Ratio conclusionis.

Tertia conclusio.

Primum dubium circa primam conclusionem.

Nullum præceptũ impleri per actum nullam libertatem habentem. S. Thom.

Tametsi, neque illic Deus credendus est absoluta potestate vsus, sed cum omnia disponat suauiter, forsã cõciliauit amborũ animos, vt in matrimoniu consentirent. Sed in hoc sensu iustus est Oseas facere filios fornicationis, quòd illius iustus est suscipere prolem, quæ tũ fornicaria erat. Nam etiã si nullum aliud fuisset per particulares consensus matrimonium, cõcessio Dei, quia Dominus est corpus, sat esset vt copula illa nõ fuisset fornicaria. Similiter ergo dicendum est de historia Abraham: iubens nanque ei Deus immolandum filium, nequiquam in homicidio dispesauit: quia si nõ esset nisi legillator, id nequiquã potuisset facere: sed quæ est dñs vitæ, potuit illã tradere in potestare Abraham sicuti pecoris dñs potest eius vitam, cui voluerit, concedere. Atq; hac ratione illic non fuit homicidium: quæ vt dictũ est de prohibitione furti, interdicto homicidij solum prohibetur id quòd lex naturalis abhorret. Quare cum iudex tradit reum carnifici, non dispesat in homicidio: quia prohibitio nõ extenditur ad occasionẽ illã: immo illam præcipit. Sicuti neq; est dispensatio q; quisque inculcata tutela in uasorem interficiat: quæ id natura nõ vetat. Vnde si homo esset dñs vitæ suæ sicut suæ pecudis citra dispensationem posset alteri facere facultatem, vt se occideret. Et quia isto modo Deus est Dominus, citra dispensationem potuit filium patri tradere iugulandum. Quin verò vt peracutè diuus Tho. rē tetigit, non solũ tanquã dñs, sed tanquam iudex potest innocentem à culpa actuali occidere. Nã ratione præuicatiois Adæ omnes incurrimus pœnã mortis: quã idcirco morbis & fortuitis casibus à nobis in dies poscit. Verũtamen & de hoc quoq; diuina laudatur misericordia, q; noluit vt Abraham trucem illã innocentis necè executioni maderet. Discriminẽ ergo inter diuum Tho. & Scotũ hoc est, q; Scotus purã furtũ permanes sub rone furti posse dispensatione diuina licitè fieri, sicut fractionẽ ieiunij: sed S. Th. id negat: cõcedit tamen q; ceu Dominus facere potest acceptionem rei, quæ antea non erat tua, nõ esse furtũ. Per hæc planè proditur deceptio Durandi negantis dispensationem furti factam fuisse à Deo cum Hebr. in expoliatione Aegyptiorum, aut cum Osea in fornicatione: & tamè cõcedentis, q; cũ Abraham dispesauerit in homicidio filij deceptus inquã inde fuit q; nõ respexerit, quem admodum sicuti bona Aegyptiorũ potuit tanquã dominus tradere Hebræis, ita & patri tradere vitã filij, atque adeo sicut illud nõ erat furtũ, ita neque hoc homicidium, à natura vetitũ: quòd in malũ sonat. Neque vero minori mentis lippitudine captus est dum concessit in quartũ præceptum cadere posse dispensationem: arbitratus non inesse in illo mado tam intrinsecã iustitiæ rationẽ, quàm in ceteris: cum tamen contra stet veritas. Est enim naturæ intimũ, vt à quib. esse receperis, eidẽ honorẽ debeas: cuius ideo contrarium non magis fieri iuste potest, quàm furtum. At verò de Samson, vel dicẽdũ est, quòd tanquam vir fortis absque vlla seu reuelatione seu dispensatione potuit, vt hostes perimeret, periculo sese obicere extremo: vel quòd libentius cum Augustino adstruxerim, id reuelatione Dei fecit: quippe cuius fortitudo naturalis non esset, sed supernaturalis in coma latitans, quã quidem fortitudinem, vt eius historia refert, in illo aggressu à Deo repetiit. De Eleazaro autè facile id fatebor, quòd veluti strenuus miles elephantẽ posthabita propria salute impetiuit. Quartũ argumentum nihil mirum, si maioris apud quospiã habeatur momenti. In primis de Abraham & Sara mihi cum Caietano & quibusdã aliis longe fit probabilius fuisse fratres, quam fratruel: primum quòd nõ solũ Gen. 12. verum & c. 20. maritus appellauit coniugẽ sororem: cum ad cauendũ periculũ satis fuisset ei persuadere, vt diceret se suã esse fratruel. Quin vero secundo loco litera Hæbreæ habet, verè foror mea est. Et quanuis fratruel dicerentur etiam fratres, vt Iacob frater domini: tamen, verè foror maiorem habet emphasim. Illud autem potissimum est argumentum, quòd si tm significare voluisset esse fratris filia, non tanta verborum explicatione vteretur, dicens: Filia patris mei & nõ filia matris meæ. Filia enim patris durũ est, pro eo vlturpare quòd est, Neptis aui mei: maxime, cum tam significanter subiungatur, Et non filia matris meæ. Hoc enim totum positum esse videtur ad explicandũ rationẽ, qua eẽt loquor. Nam forte quando soror erat, nõ vterina, sed tantũ paterna, nõ erat interdictũ coniugium. Attamen Iosephus, quia hoc forsã non intellexerat, primus fuit, qui li. 2. Antiquit. c. 15. dixit Sarã fuisse filiam Aram, sororemque Loth, ac subinde fratruelẽ Abraham. Quem auctorem diuus Aug. sup Genes. sequutus est ac deinceps alij. At vero non est hic locus hoc vel pressius discutiendi, vel certius definiendi. Nam quantũ ad rem artinet præsentem, satis est filios Adæ inter se fratres matrimonia cõtraxisse, quòd certo certius: atque ad eò in hoc naturẽ interdicto fuisse dispensatum: Rñdetur ergo, q; S. Tho. solum negat posse fieri dispensationem, aut super Decalogo, aut super aliquo præceptorum, quæ illic implicantur, continentiu in se rationem ipsam iustitiæ vel iniustitiæ: qualia sunt, Honorare maiores, fornicatio, &c. Prohibitio autè cõnubij inter fratres, non est propter iustitiã aut iniuriam, quam alter eorum pateretur, sed propter naturalem indecentiam. In qua quidẽ ratione finis etiã naturalis, pura ppagãdi humani generis, qualis fuit in filiis Adæ, aut propter aliũ, poterit absque vlla absurditate dispensari. Nã etiã secundus gradus consanguinitatis quoddã præ se fert indecorum naturale ad matrimonium contrahendum, si quidem propter hoc est ab ecclesia vetitus: & tamen dispensationem admittit. Patrem aut filia aut filiũ matri matrimonio cõmisceri, vsque ad eò fœdũ est, vt nõ sit dispensabile. quãuis si cõtingere posset, vt rotũ humanũ genus in patre & filia fieret superstes, non prorsus probabilitate caret, quin possent cõnubio iugi. Denique ad quintum S. Tho. nihil aliud rñdet q; quòd illa Machabeorum cogitatio in Sabbatho pugnãdi nõ fuit dispensatio, sed vt supra loquuti sumus: non enim tenemur festum seruare cum mortis periculo, vt Marth. 12. Christus nos docuit: nempe quòd opera charitatis diem festum non violant. Haud tamen rei satis videtur facere, Quid quid, n. hoc præcepto cõtinetur, nempe cessare à seruilis opere & adire sacra, dispensationem recipit: nõ solum quæ à Deo fiat, verum quam potest etiã facere Ecclesia. Qua ratione, vt superius vidimus, Isechius non adnumerat hoc in Decalogo tanquam ius naturæ. De hoc autem quæstione proxima, art. 3.

Argum.

lit, excusat à culpa: eadem ratione tollit impletionē præcepti. Sed arguis contrā, vel disputationem esse tantum de nomine, vel sic ignorantē implere legem. Nam qui præcepti tempore vel somno vel mero captus est, vel alia ratione mentis inops, illo tēporis articulo non transgreditur præceptum: ergo perinde est, ac si impletet. Negatur cōsequētia, neq. e est disputatio de solo nomine. Nam & si illo tempore per ignorantiam excusetur, tenetur nihilominus si antequam tempus præcepti labatur, in mētem redeat, ipsum implere: alias reus esset pœnæ iuris. Et idē est de illo, q. inuitus facit: quāuis iste, quia vsum habet rationis, liber esset à pœna iuris. Ille autē qui metu implet, legi fati facit: id est, non uam euitat culpā: quoniā talis impletio, actus humanus est, ac liber. Quod si rursus infurgas: Si cui in pœnitentiā iniunctus esset dies ieiunij, & vi, vt pœnitentiā impletet, priuaretur cibo, verē debitum est ratio de aliorum præceptorum debito fortasse sunt, q. primum antecedēs concedant, ego verō id minimē faciā quoniā impletio præcepti pœnitentiā, deberet esse humanus actus. Quare si flagella essent mihi iniuncta, & ab alio inuitus vapularē, non facerem satis: quia illi non est actio, sed solū passio: præcepta vero affirmatiua per actionem implenda sunt. Neq. est simile de illo, qui tantum debet pecuniam: quoniā quomodocunq. illa in manus creditoris veniat, liberatur debitor. Cōtra secundā conclusionē, qua diximus intentionem non pensari, neq. existimari à lege humana, binum existit argumentū. Primū qd exemplum S. Tho. q. adduximus, non apparet ad propositum pertinere, videlicet, qui q. mente proponit nocere, sed re non nocet, non punitur lege. Nam hoc est considerare actum interiorē p se absolutē: & tamen quæstio est de ipso quatenus causa est externi operis, quod re vera fit. Ad cuius claritatem secundō arguitur: Si quis hominem occidat non plenē deliberata intentione, sed subitaneo motu: vel si metu cesset ecclesiam adire, vel aliud præceptum implere isti actus interioris voluntatis perpenduntur humano iudicio ad remittendam vel augendam pœnam, ergo cōclusio secunda non est omnino vera. Ad prius istorum responderetur, q. exemplum S. Tho. optimū fuit ad explicandum, quō peccatum interius lex humana non affert in suum tribunal. Nam inde colligitur, q. qn re vera est causa operis, non punitur nisi ratione eiusdem operis. Et quando externū opus est iustum, nihil de actu interiori curat, vt dicebamus de illo, qui mala intentione debitum soluit. Et idem est de iudice, si ex odio latronem suspēdat, solus enim Deus illius cor iudicabit. Ad aliud verō respōdetur, q. si ille qui ex metu vel subita ira peccat, aliquatenus humana lege excusatur, nō est, quia non intendit facere, sed quia quodammodo facit ignorans, vel quia causa faciendi libertatē minuit.

Solutio argum. Replica. Qui inuitus vapular, non satisfaci, si illi in pœnitentiā flagella sint iniuncta.**Argu. 2.****Ad primū argumētum.****Ad secundum argumētum.****Ad primū argumētum.****Ad secundum argumētum.****Eg. egia regula.****Ad tertium argumētum.**

Primum argumentū. Primū qd exemplum S. Tho. q. adduximus, non apparet ad propositum pertinere, videlicet, qui q. mente proponit nocere, sed re non nocet, non punitur lege. Nam hoc est considerare actum interiorē p se absolutē: & tamen quæstio est de ipso quatenus causa est externi operis, quod re vera fit. Ad cuius claritatem secundō arguitur: Si quis hominem occidat non plenē deliberata intentione, sed subitaneo motu: vel si metu cesset ecclesiam adire, vel aliud præceptum implere isti actus interioris voluntatis perpenduntur humano iudicio ad remittendam vel augendam pœnam, ergo cōclusio secunda non est omnino vera. Ad prius istorum responderetur, q. exemplum S. Tho. optimū fuit ad explicandum, quō peccatum interius lex humana non affert in suum tribunal. Nam inde colligitur, q. qn re vera est causa operis, non punitur nisi ratione eiusdem operis. Et quando externū opus est iustum, nihil de actu interiori curat, vt dicebamus de illo, qui mala intentione debitum soluit. Et idem est de iudice, si ex odio latronem suspēdat, solus enim Deus illius cor iudicabit. Ad aliud verō respōdetur, q. si ille qui ex metu vel subita ira peccat, aliquatenus humana lege excusatur, nō est, quia non intendit facere, sed quia quodammodo facit ignorans, vel quia causa faciendi libertatē minuit. Ad primū igitur capitalium argumentum responderetur, q. modus virtutis qui præcepto iubetur, est, vt officii secundum ordinem iuris præstes. Hoc enim est iustē q. iustum est, exequi, nempe vt de latrone, aut homicida nemo, nisi iudex publicus vindictam sumat, idēque legitime cognita causa. Ad secundum superiori libro, cum de legis actibus ageremus, respondebamus, q. intentio legislatoris primū fertur in finem, qui est bonos facere ciues, id quod nemo nisi firmato habitu assequitur, medium vero & via ad eundem finem consistit in actu exercitio, nam ex actibus gignitur habitus, finis autē legis nō cadit sub præcepto, sed mediū, quo ad eundem peruenitur. Quæ quidē regula inter can. moralis philosophiæ egregia est. Quare præcepta non de habitibus, sed de actibus instituantur, in quibus ratio peccati & meriti cōsistit. Negatur ergo primum antecedens scilicet id cadere sub præcepto quo præcipuē intentio legislatoris fertur. Ad tertium respondet S. Tho. q. virtutis officii, absq. trinitia fieri, sub præcepto cōtinetur, eō q. agens ex tristitia, non agit simpliciter volens. Item, læto hilarique animo operari, si lætitiā denotet, quæ ex dilectione dimanat, ad vim etiam præcepti pertinet, sicuti & dilectio ipsa. si vero illam quæ procedit ex habitu, non ad præceptum, sed ad finem eius virtutisque spectat. Et ne cui obscura appareat responsio, prius membrum de sola lege diuina intelligendum est, quæ internorum etiā actuum rectitudinem exposcit. Qui enim ex tristitia operatur, intus remurmurat aduersus legem: q. porro Deo ingratum est, lex autem humana non se item cordibus scrutandis immergit: & ideo licet ex tristitia illam impleas, eidem satisfacis. Et eodem modo intelligitur secundum videlicet, sub præcepto comprehendi lætitiā, quæ ex dilectione manat. Nam quo diuinæ legis satisfacis, requiritur, vt ex electione in ordine ad finē operis scilicet propter honestatē virtutis, quæ quidē electio hilaritatem quandam habet annexam, eō quod non fit coactē. Hilaritas autem, quæ ex habitu nascitur, alius est generis: nempe quod cum habitus reluctantes passiones compescant, tristitiā pellit, promptumque reddit animum, atque aded lætum, quod iam dictum est, non præcepto iuberi, sed finem illius esse & ad genitum pertinere virtutem.

ARTICVLVS X.

*Vtrum modus charitatis cadat, sub præcepto diuinæ legis.***S. Thom. Primum argumētum. Paris affirmatiua.****Argu. 2.**

Voniā negatum est, modum virtutis cadere sub præcepto, inuestigare subinde restat, an præcepto diuinæ legis charitatis modus comprehendatur? Et arguitur à parte affirmatiua. Ait enim Christus Matthei 18. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Vbi astruere videtur mandatorū custodiā per se sufficere ad obtinendam æternam vitam: virtutū autē officia minimē ad sufficiunt, nisi ex charitate oriātur, scdm illud 1. Corint. 13. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem nō habuero, nihil mihi prodest: ergo modus charitatis cadit sub præcepto. Secundō: Præceptum est omnia nostra opera in Deum referre, iuxta illud. 1. ad Corint. 10. Omnia in gloriam Dei facite. hæc autem relatio pertinet ad charitatis modum: quippe cuius proprium obiectum est Deus, quod cuncta refert: ergo ad talē modū vis extenditur præcepti. Tertio: Si modus charitatis sub præceptum non veniret, posset quisq. præcepta extra charitatē implere, atque aded extra gratiam, quæ eius est indiuidu⁹ comes: hoc autem in Pelagianorum errorem impingit vt August. lib. de heres. cap. 88. docet: ergo ablat

absque tali charitatis modo nullum impletur diuinum præceptum. In contrarium autem est, quod si modus charitatis necessarius esset ad implendum præceptum, quicumque eadem esset, orbatus esset orbatus charitate, quæcunq. opera, etiam genere suo bona exerceret transgredere præceptum, ac perinde mortaliter peccaret, quod est concessu absurdissimum.

Quæstio præsens non sicuti præcedens, de omni virtute tam humana quā diuina, sed peculiariter de diuina mouetur: quoniā de humana nulla est controuersia. Nam cum (vt modo definitum est) ad intrinsecos voluntatis motus, quæ sedes est charitatis, non pertingat, nō obligat ad talem charitatis modum, qui nos Dei facit amicos: sed illum habet proximum scopū, vt pax inter homines extrinsecus conitet. At verō cum proximus finis diuinæ legis sit amicitia Dei, quæ in actibus interioribus consistit, & ipse paratissimus sit tali charitate, nisi per nos steterit, nos suffundere, merito quæritur, an suarum obligatio legum eo pertingat, vt teneamur illa ex charitate implere. Modus nanque charitatis est, Dei iussa ceu eius filij facere: vel per actum quo constituamur eius filij. Et S. Tho. fecitatis duabus opinionibus cōtrariis, eandem reconcilians, respōdet duabus cōclusionibus: quæ hæc distinctio clarescunt: Actus charitatis bifariam consideratur. Vno modo, vt est quidam singularis actus peculiaris virtutis amandi: sicuti est alius actus sperandi atque alius credendi, nempe cuius cōtrariū est formaliter odisse. Et iuxta hunc modum statuitur prior conclusio: Actus charitatis cadit sub singulari præcepto, nempe sub hoc: Diliges Dominum Deum tuum, & proximū sicut teipsum. Altera vero ratione consideratur, non vt est singularis obiecti, sed vt est vniuersalis conditio & modus omnium virtutum. Paulo. n. antē explicuimus, Non habere deos alienos, Nō peccare, Sabbatha sanctificare, nil aliud esse, quā Deū diligere: sicuti honorare parentes, non furari, non occidere, &c. nihil aliud quā diligere proximum, non quidem formaliter, vt aiūt, sed materialiter. Exemplum est in virtute iustitiæ, nam alia est singularis commutatiua, atq. alia generalis, quæ est modus vniuersalis obedientiæ, omni virtute cōmunis: ac proinde dicitur legalis: quoniā per omnem virtutem obediunt legi. De hac ergo charitatis ratione statuitur posterior conclusio: Modus talis charitatis non cadit sub præcepto: q. est dicere, In hoc præcepto, Honora patrem & matrem, non includitur vt sint parentes ex Dei charitate honorandi: sed quod exhibeatur eis exterior reuerentia. Quare licet eam præstes in peccato mortali, nō ideo sis præcepti transgressor. Probatur conclusio: Caritas Dei ideo est generalis modus omnium virtutū, q. est finis ad quem lex diuina ordinat, iuxta illud supra citatum. 1. ad Ti. 5. Finis præcepti, charitas. Et ad Rom. 13. Plenitudo legis est dilectio, finem autē iam definitum est nō cadere sub præcepto legis, sed actiones, quibus illuc tenditur. quare bene ait S. Tho. intentionē finis esse modum formalem superioris ordinis. Quod est dicere, non includi in præceptorum substantia. Et hoc pacto conciliat dictas opiniones: nempe vt quæ affirmat modum charitatis cadere sub præcepto, intelligenda sit de singulari dilectionis præcepto: negans verō, interpretanda sit de aliis. At vero quā ista quæstio plurimis scætet ambiguitatibus, accuratiorem postulat, ac per inde pauld ampliorem disputationem. Et quo faciliora prius expediamus præter opiniones duas, quas hic D. Tho. recitat, existit tertia, quæ in istarum concordiam pertrahi non valet. Sunt enim qui secundam conclusionem S. Tho. aduersentur dicentes singula præcepta Decalogi atque oīa diuina includere modū charitatis. Itaq. legis officia nisi in gratia fiant, non solum non sunt meritoria, verū sunt peccata: vt pote eorumdem præceptorum transgressiones. Hæc inquam opinio non modo est Lutheranorum, vt lib. 3. de natura & gratia, adnotauimus: & infra hic lib. 8. repetituri sumus: verum & fuit olim opinio doctoris alias celeberrimi Dionisij Cisterciensis in suo. Sententiarū, dist. 17. Is nanq. hallucinatus ex fallaci illa cōsequētia est: Quibuscūq. nos Deus pceptionibus suis intendit ad sui ipsius amorē pertrahere, ergo ex eodem amore tenemur cuncta perficere. Et adducit p se illud Petri Apostoli, Omnia opera vestra in charitate fiant: atq. aliud Bern. Omne quod præcipitur, in sola charitate solidatur: atque Aug. similia. Hæc autē opinio non solum falsa, verum & errori quā proxima est, Tridentin Synodo, can. 7. aduersus Lutheranos dānato, nēpe cuncta opera, quæ extra gratiam Dei fiunt, esse peccata. Contra quæ nos errorē lib. de nat. & grat. cap. 19. & quatuor subsequētib. depugnauimus. Nā vt illa mitra mus opera quæ ex subiecto & circumstantiis sunt mala, cetera aut sunt præcepta, aut cōsilia, aut indifferentia: puta comedere & ambulare, quæ bene malæque fieri possunt. Si ergo præceptorum obsequia cuncta extra gratiā peccata sint, illa quoque erunt peccata quæ sub consilio militant. Nam si præcepta Deus nos obligat ex charitate implere, videtur id pariter & de conciliis iussisse atq. adeo de aliis naturalibus operibus, quæ iure nobis ad vitā viuendā licent. Nam oīa sunt à Deo veluti à naturæ parte instituta. Atque aded oīa opera, quæ in peccato fiunt, peccata essent. Deinde arguitur: si vniuersa mandatorum officia tenemur ex charitate exhibere, vel hoc esset ob cōmunem illorum obligationem vel ob singularē charitatis pceptionē. Non quidē ob generalē omnium: nam p illa nō imperatur nobis aut prohibentur nisi opera: vt paternus honor, & ab iniuriis abstinere quibus amicitia violatur. Quod si in honore parentū charitas aliqua includatur, cerrē illa satis erit, quæ naturaliter inter homines inuitur. Singulare autē charitatis Dei mandatum, cum affirmatiuū sit, non obligat (vt aiunt) pro semper, sed certis opportunisq. tēporibus: Extra quæ ideo tempora non est cur obligemur cetera ex charitate præstare. Insuper arguitur: Si illud singulare præceptū in cunctis aliis esset obseruatum necessarium, sequeretur, q. cuiusq. transgressio duplicatum esset delictū: scilicet & cōtra peculiare obiectum: verbi gratia, furari: & contra diuinā charitatē. Præterea, sequeretur quod vbiuis in materiam cuiuscunq. præcepti incideremus, teneremur consciētiam discutere, vt in Dei gratiā reciperemur. Quin age, sequeretur insuper q. nemo ad sacramentum confessionis dignē accedere posset, nisi qui gratiā iam potiretur. Nam illud etiam confessionis præceptū deberemus implere in gratia. Immo nescio que ad

Sensus quæstionis proposita. D. Tho. Distinctio.**Prima conclusio.****Secunda conclusio.****Ratio conclusionis. Paulus.****S. Thom.****Dionysius Cisterciensis Ratio.****Dionysij.****Auct. lib. denatur.****Et gratia.****Prima ratio in Dionysij.****Secunda ratio.****Tertia ratio.****Quarta ratio.**

que ad baptismum posset digne accedere adultus, nisi iam factus membrum Christi. Quare ne utquam sacramenta possent prima conferre gratiam. At non opus est pluribus contra huiusmodi opinionem dimicare, quippe contra quam loco citato de natura & gratia, plurima coniecimus. Sed concludamus cum Theologis distinguentes bifariam posse Dei precepto satisfieri. Vno modo, quantum ad substantiam operis: quod est, sic ipsum implere, ut transgressionis peccatum aut omissionis caueatur: altero vero modo quantum ad intentionem precipientis: id est eum finem & metam attingendo, quo precipientis intentio dirigitur: quae est vita aeterna. Illuc namque nos Deus per suas leges perducere proposuit, secundum illud, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Vnde ut legi priori modo satisfaciamus, non est necessaria charitas, sed ut eam posteriori ratione impleamus. Quo fit, ut ad illum priorem implendi modum nulla sit opus relatione operis in Deum per speciale eius succursum, ceu in fine supernaturali: quod Gregorii Ariminensis in 1. Senten. dist. 26. & sequentibus placitum fuit: sed satis est in ipsum referri tanquam in finem naturalem: in quem sanè quodcumque per se opus, quod nulla prava circumstantia vitatur, naturam habet relationem. Deus namque naturae conditor ad se cuncta dum condit, retulit. Quocirca eiusmodi mandati impletio naturali Dei influxu fieri potest: iuxta illud Pauli ad Rom. 2. Gentes, quae legem non habent, naturaliter quae legis sunt, faciunt. Tamen si tota lex absque speciali gratiae subsidio impleri nequeat, ut longo tempore absque peccato viuamus. Haec autem lib. 2. de nat. & grat. cap. 20. satis discussimus. De priori autem conclusione S. Tho. nempe de singulari precepto charitatis aciora sunt dubia: scilicet tam de eius necessitate, quam de eius materia, & modo. Dicitur enim finem legis non cadere sub precepto: cum ergo charitas & Dei amicitia, finis sit diuinae legis, non oportebat singulare de illa preceptum institui. Est enim brauium quod per aliorum preceptorum obseruationem obtinetur. Mox arguitur: Charitas est donum supra naturale Dei preceptum: ergo illius assequendae nequit a nobis naturali facultate impleri: quae neque ipsam ualemus naturaliter assequi: Cum ergo fidelis Deus nihil nobis impossibile precipiat, non debuit nobis tale mandatum iniungere: atque ideo minimè, quod cum nemo sciat an odio vel amore dignus sit, nullus posset certior fieri an illud impleuerit: Quare neque ullus posset conscientiam de hac suam pacare. Praeterea, cum sit affirmatiuum, dignoscenda tempora restant, quibus obligat: haec autem non sunt deprehensa facilia. Nam si dixeris satis esse semel in vita, idque in articulo mortis implere, profecto longe a natura eiusdem precepti aberras. Cum enim preceptum hoc ceterorum omnium sit praebulum, & ut ait Paulus, finis (nam finis precepti charitas) ridiculum esset dicere, quod liceat transigere totam viam antequam nos obliget. Praeterea, si ab humanis exemplis petamus, miles dum nomen suum in militiam dat, tunc se in amicitiam principis addicit: preceptum ergo, si vllum est charitatis, ab initio statim vite obligat. Quod si dicas statim elucente rationis lumine obligare, certè hoc non est omnibus, sed paucissimis notum. Immo neque ullus vnquam huiusmodi omissione sacerdoti confessus est. Ad haec S. Tho. loco praesenti alia tempora huic precepto consignat: ut pote qui in fine articuli docet transgressionem eiusdem precepti contingere posse, ubi alia violantur. Quod si cum Scoto in 3. dist. 27. respondeas tempora huius precepti esse omnes dies festos, sanè quibus homo tenetur se Deo commendare & gratias agere: in contrarium est argumentum, quod hoc non exprimitur in precepto sanctificandi festum: quippe quo duntaxat iubemur a seruilii opere cessare. Et quauis finis eius sit vacare Deo, tamè finem iam dictum non cadere sub precepto, quod in talè ordinatur finem, de qua re quaestione sequenti art. latius. In summa, hoc insensentiarum desideratur, quidnam tali precepto nobis iubeatur, vtrum videlicet in terra sola dilectio, an verò externum est opus? Responso horum argumentorum a postremo auspicanda est. Preceptum inquam dilectionis non praecise ad internum affectum obligat, sed certè ad externum opus, affectus enim bonus propter bonum opus est. Obligat, n. primum omnium charitatis lex, si D. Tho. fidem tribuas, ut dum quis primum rationis lineam ingreditur, se & sua in Deum referat. Cum primum inquam non eodem temporis momento, sed cum incipit homo plene deliberare, & vnus esse primum rerum parentem noscit. Et cerre non absque ratione hoc astruxit. Nam cum ad hoc nos Deus creatos duxerit, ratioque naturalis cum nobis, vnam fuisse omnium primam causam ostendat, quam maxime sit rationi consentaneum, ut tunc homo ipsius amore a malo recedere debeat proponere, atque agere bonum, hoc enim est Deum pro tunc super omnia diligere. Quare praesente tunc eius speciali auxilio, fidem homo & gratiam reciperet, qua ab originali mandaretur. Quidquid autem de hoc sit, arbitror, ut cum homo rationis compos baptismo intingitur, vitam in Deum suam referre debeat: sicuti enim tunc precepto fidei tenetur compos credere, ita & quae credit sperare, & a quo illa sperat, diligere: ut libro 2. de nat. & grat. cap. 12. & subsequenti monstrauimus: instar illius, qui in militiam nomen suum dat principi. Ac subinde crediderim, quod qui tunc non se ad gratiam disponeret, peculiariter contra charitatem delinqueret: veluti contra fidem si non crederet. Neque in his tantummodo casibus, verum forte quoties opus aliquod egregium inceptamus, vel causa subeundi martirii nobis offertur, vel illustre aliquod beneficium a Deo suscipimus, ut dum nos a praesentissimo mortis periculo eripuit: non esset temerarium asseuerare, sed certè prudentia, ut eodem quoque precepto teneamur Deum diligere: et quantum ad modum: hoc est praeparare nos quantum in nobis est ad ineundam cum Deo gratiam. Hoc tamen hic adnotato opus est, quod ut reliqua, sic & singulare quoque preceptum charitatis potest quantum ad substantiam operis impleri absque eius modo. Exempli gratia: Arbitror preceptum hoc hominem perstringere, ut quoties nomen Dei blasphemari viderit, eiusque honorem pessundari ac lacerari, a parte ipsius stet, eiusque tueatur inaccessam maiestatem. Quo tamen articulo non subinde crediderim teneri suorum criminum penitere, ut Dei sibi amicitiam conciliet. Quare neque hoc preceptum vniuersum obligat ad suum ipsius modum, sed quando occurrit articulus interne diligendi: nam in hoc commemorato casu solum est necessitas exterioris

exterioris protectionis. Et per haec soluta restant penultimum vltimumque argumenta. Ad primum autem respondet S. Thom. 2. 2. q. 44. quod etsi charitas finis sit aliorum preceptorum, atque adeo non cadat sub ipsorum vinculo, nihilominus decuit singulare eius preceptum cunctis aliis premissi tanquam eorum praebulum. Et ideo illud, sicut neque alterum dilectionis proximi, non est in Decalogum inclusum, sed extra in radice praefixum, in quod reducuntur precepta primae tabulae: sicuti in alterum, precepta secundae. Ad secundum autem facile respondetur, per illud Aristotelicum axioma, Quae per amicos facimus, per nos ipsos facere videmur. Nam quamuis per nos ipsos preceptum & modum charitatis nequeamus implere: tamen Deus paratissimus est, nisi per nos steterit, opem nobis ad id perficiendum ferre. Veruntamen minimè praetereunda est vltima clausula S. Tho. in ratione quaestionis. Ait, n. quod qui parentes ex Dei charitate non honorat, non est transgressor precepti de honorandis parentibus: licet sit transgressor precepti, quod est de actu charitatis, propter quam transgressionem meretur penam. Ex his, n. verbis nonnulli ex nostris hanc inferunt mentem S. Tho. quod vbiunque occurrit materia aliorum preceptorum, concurrunt pariter charitatis mandatum: contra quod subinde peccatur, si caetera non impleatur ex charitate. Intellectus autem iste contrarius est D. Tho. quippe qui definitens modum charitatis non includit in aliis preceptis, docet neque semper cum eis concurrere: sed, cum sit affirmatiuum, habere sua definita tempora, ut in solutione secundi euidentius edocet. Mens ergo eius est, quod si illo tempore, quo preceptum charitatis, eiusque modis obligat, concurrere accidat aliorum quodlibet, tunc illud aliud implendum sit ex charitate: non propter illius obligationem, sed propter huius vinculum.

Superest autem, ut argumentum in capite quaestionis obiectorum responsa subiciamus. Respondetur ergo ad primum, quod cum vnum preceptorum sit ipsum charitatis & modi eius, quicumque vniuersa seruat, est in gratia. Sed arguis contra: Stat homini existenti in peccato nunquam afferri tempus precepti dilectionis: tunc ergo cuncta ille poterit seruare quantum ad substantiam operis, & tamen non ingredietur vitam. Propter hoc argumentum sunt qui affirmant existenti in peccato preceptum esse conuerti in Deum: quia peccator non implet, non ingreditur vitam. Attamen licet hoc problema sit: nunquam mihi tamen persuasum est pluribus preceptis ob id praecise hominem teneri quod lapsus est, quia obligatur, dum exigit in gratia. Sed est ei necessarium conuerti necessitate finis, si vult habere vitam aeternam. Quidquid autem de hac re teneas, argumentum praesens non vincit. Respondetur ergo quod verbum Christi intelligitur de illo, qui est in gratia. Ille, n. si seruat cuncta mandata, saluus erit. Qui autem per vnus transgressionem a gratia decidit, ille non seruauit mandata. Et ideo non satis habet deinde seruare caetera quousque: violati poeniteat. Ad tertium respondetur, quod hoc quod est omnia in Deum referre, ad preceptum peculiare charitatis pertinet. Ob idque quoties tempus eiusdem precepti occurrit, tenemus cuncta, quae tunc facimus, in Deum tanquam in finem supernaturalem referre. Quare illo temporis articulo, qui parentibus extra charitatem obsequeretur, licet non esset violator quarti precepti, esset tamen transgressor precepti charitatis. Subdit autem D. Tho. quod cum haec sint duo precepta affirmatiua non obligantia ad semper, possunt pro diuersis temporibus obligare: & ita potest contingere quod aliquis implens preceptum dilectionis non tunc transgredietur preceptum modi charitatis. Vbi plenissime dilucidat, quod super proximis verbis in calce quaestionis nuperimè adnotauimus. Tunc ergo secundum ipsum non est peccatum non referre illud opus in gloriam Dei tanquam supernaturalis finis. Igitur verbum Pauli duplicem exhibere potest sensum: videlicet & precepti & consilij. Si sit preceptum, non obligat pro semper: si autem consilium, sensus est ut procuremus nos semper in Dei gratia per implementationem omnium mandatorum asserere. Tamen si & qui in peccato opera exequitur moraliter bona eadem in gloriam Dei facit naturali modo. Quare tertius sensus eorundem verborum est ut nulli operi alium finem quam Deum praestituamus sed cuncta eo fine exequamur ad quem creata sunt: quod vtrique preceptum quantum ad substantiam operis etiam extra gratiam impletur. Ad tertium respondetur quod cum nemo valeat complere precepta, nisi & ipsum quoque charitatis, quando occurrerit, expleat, & hoc absque gratia perfici nequeat, fit ut neque sine illa possimus implere omnia. At verò quauis hic, vbi de modo charitatis sanctus Thomas tractabat, hac fuerit contentus solutione, nihilominus neque alia vniuersa mandata potest homo post lapsum naturae per peccatum adae absque speciali Dei munere implere. Sumus enim sicuti infirmi qui possunt aliquot passus gradi, non tamen plurimos progredi. Et ideo licet possimus vnum aut alterum nostrae naturae morale bonum praestare, diu tamen stare non valemus, quin decidamus. Hoc autem lib. 1. de natu. & gratia, cap. 22. latissime ex dictis Augustini Conciliorumque Mileuitani & Arausicani constabiliuimus, perque doctrinam eiusdem sancti doctoris 1. 2. quaest. 109. explicauimus.

ARTICVLVS XI.

Vtrum alia precepta moralia quae extra Decalogum vagantur, congruenter tum distinguantur, tum etiam ad eundem reducantur Decalogum.

Hic articulus superioribus saepe desideratus est ac insinuatus, quod explicetur numeri sufficientia Decalogi, eiusque annexarum moralium preceptionum. Arguitur ergo, quod non fuerint alia moralia precepta praeter decem illa necessaria. Omnis enim lex & propheta, ut Matth. vigesimo secundo asseruit Christus ex duobus illis pendet: charitatis Dei & proximi. Primum autem illorum abundè priori tabula explicatur: posterius verò posteriori: ergo nulla sunt insuper necessaria. Secundo arguitur: Si aliis opus fuisset preceptis, hoc esset vel tanquam generalibus, vel tanquam

Ad primū argum.

Ad secundum.

S. Thom.

Ad primū argum. principale Obiectio.

Solutio.

Ad tertium.

S. Tho.

Ad tertium.

Solutio.

S. Tho. extēditur.

Auctor li. de natu. & gratia.

Concil. Mileui.

August.

Primum argum. ad partē negativam.

quam specialium ipsorum determinationibus: non quidem tanquam generalibus, quia maxima illa duo non erant explicita necessaria: sed sunt, ut dicebamus, decalogi prævia principia conclusiones autem generales, omnes sunt in Decalogo. Neque verò opus erat moralibus aliis tanquam generalium determinationibus: nam ut antea ostensum est, determinationes moralium præceptorum ad ceremonialia pertinent, atque ad iudicialia. Tertio arguitur contra insufficientiam eorundem præceptorum. Præcepta moralia (ut supra constitutum est) debent institui de universis virtutum actibus: ergo sicut in lege extant præter Decalogum præcepta pertinentia ad liberalitatem, misericordiam, castitatem & laetiam: ita etiam deberent adhiberi præcepta de fortitudine, de temperantia, & de huiusmodi virtutibus quæ sunt hominis ad seipsum: & tamen non inveniuntur: ergo non satis lege veteri de omnibus cautum est. In contrarium facit Davidicum illud testimonium: Lex Domini immaculata convertens animas. Quo docetur, universa prohibuisse mala, quibus anima maculatur: universa que præcepisse bona quibus convertitur: ergo cum non sint cuncta in Decalogo, fit ut sparsim aliis in locis habeantur, quæ in ipsum reducuntur.

Initium huius solvendæ quæstionis ex superioribus sumendum est. In primis supponenda est distinctio ceremonialium, iudicialiumque à moralibus: nempe quod ceremonialia & iudicialia ex sola diuina institutione vim habent: sicut in republica leges humanæ. Non, ut sunt de illis, quæ sunt iusta, quia bona, aut prohibita, quia mala: sed de his quæ antequam iubeantur, aut prohibeantur, nihil referunt. Sed (ut ait 5. Ethic. Arist.) quia constituta sunt, referunt, id est, eò sunt bona, quia iusta: & mala, quia prohibita. De quibus ideo impræsentiarum nullus habetur sermo. Moraliam verò non ex institutione solùm, sed dictamine naturalis rationis, seclusa alia lege, vim habent & energiam ligandi. Sunt autem in triplici ordine. Quædam, n. existunt communissima ac perinde patentissima principia, quæ ideo nullius indigent editionis: sicuti mandata de dilectione Dei & proximi, atque illud, Id facias aliis, quod tibi fieri vis, & similia. Quæ ideo non sunt in Decalogo: sed sunt sicuti eius finis. Alia verò sunt non usque adeo universalia, sed eorundem principiorum conclusiones: quæ quisque per se etiam plebeius facile potest percipere. Veruntamen quia ob morum peruersitatem & rationis nebulam potest nonnunquam eorum iudicium perverti, editione indigent. Atque huius secundi ordinis sunt cuncta præcepta Decalogi, quauis illa secundæ tabulæ, quia nullo indigent fidei lumine constituta supra sunt in primo conclusionum gradu: præcepta verò primæ, quia illo indigent, in tertio. Sed tertius ordo est eorum, quæ non ita quisque facile rationis luce percipere potest, atque sapientium indiget adminiculo. Quæ ideo artic. 1. in secundo conclusionum gradu collocauimus. Et hæc sunt extra Decalogum per Moysen & Aaron suggestionem diuina superaddita. At quoniam ea quæ minus cognoscuntur, per illa quæ patentissima sunt innoscunt, præcepta huiusmodi tertij ordinis ad Decalogum, quo implicita sunt reducuntur: singulis scilicet ad singula respondentibus. Exempla patent. Cum enim primo Decalogi præcepto alienorum deorum cultus proscriptus condemnatusque sit, cuncta quæ ad idololatriam superstitionem spectant, ad ipsum referuntur: quale est illud Deut. 18. Non inueniatur in te, qui lustret filium suum aut filiam suam, ducens per ignem: nec sit maleficus atque incantator, neque qui Phytone consulat neque diuinos, & quærat à mortuis veritatem. Rursus, quia secundo mandato periurium cauetur, eodè reducitur prohibitio blasphemiarum: quæ Leuit. 24. extat, ubi blasphemus iubebatur lapidibus obrui. Et prohibitio falsæ doctrinæ: cuius Deuter. 18. fit mentio: ubi falsi prophetæ refelli iubentur. Ad tertium autem præceptum de sabbathi sanctificatione cuncta reducuntur ceremonialium instituta. Sicuti & ad quartum de honore parentibus deferendo applicantur omnia, quibus iubemur seniores & magistros honorare. Quale est illud Leuit. 19. Coram cano capite surge, & honora personam senis. Pari iure quintum præceptum, quo homicidium condemnatur, iura omnia comprehendit, quibus corporea quævis proximi læsio inhibetur: quin verò & internum odium. Qualia illa sunt eiusdem capituli. Non stabis contra sanguinem proximi tui. Et rursus, Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. Ad eundem modum sextum præceptum, quæ prohibitio est adulterij, implicatur genus omne luxuriæ. In primis simplex scortatio, & nefandum crimen, atque bestialitas: fin illud Deuter. 24. Non erit meretrix de filiabus Israel neque fornicator de filiis Israel. Et Leuit. decimo octavo: Cum masculo non commisceberis: cum omni pecore non coibis. Atque eodem tenore septimo præcepto quo furtum vituperatur, affine est aliud, Deuter. 28. quo prohibetur usura: Non forneraberis fratri tuo ad usuram. Et prohibitio fraudis, secundum illud Deuter. 25. Non habebis in sacco diuersa pondera. Ac perinde universa technarum & calumniarum genera: Denique eodem pacto ad octauum præceptum, quod prohibitio est falsi testimonij adiungitur & prohibitio falsi iudicij, atque omnes mendaciarum species ac detractionis. Legitur enim Exod. 23. Neque in iudicio plurimorum acquiesces sententiam, ut à veritate deuias. Et infra, Mendacium fugies. & Leuit. 19. Non eris criminator & susurro in populis. Postremis autem duobus, ut pote quibus omnis cohibetur sinistra cupidus, nullum aliud superest, quod adhibeatur. Circa hæc non nisi vnicum simplex dubiolum restat. Etenim in hac reductionum serie multa recensita sunt grauiora, quæ ad leuiora reducuntur: ut blasphemiam, ad periurium. & ad adulterium infanda, bestialiaque flagitia: ac denique rapina ad furtum, cum tamen ratio suadere videatur, ut quæ leuiora sunt, ad acerbiora reducantur. Huius autem rationem Caietanus hanc subiungit, quod cum illa leuiora, communiora ut inquit sunt & frequentius in usu, ad illa referuntur alia quæ rarius contingunt. At vero ratio hæc non plenè videtur dubium diluere. Nam illa ratione fornicatio simplex, quæ latius inter homines serpit, deberet in Decalogo prohiberi ad quam reduceretur adulterium. Ratio ergo non est, nisi quam supra sæpenumero adnotauimus: nempe quod cum in Decalogo illa deberent penitus conscribi, quæ sunt patentissima, & inter virtutes omnes iustitia atque adeo inter iniquitates iniuria sit cunctis notissima, in prima tabula posita sunt illa, quæ palam est nos Deo debere

Tertium.

Psalm. 18.

Arist.

Triplex ordo moralium.

Primus ordo.

Secundus ordo.

Tertius ordo.

Præcepta tertij ordinis ad decalogum reducuntur omnia.

Primum præceptum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

Sextum.

Septimum.

Octauum.

Nonum, et decimum.

Dubiolum vnicum.

Ratio Caietani.

Ratio Caietani.

Ratio Caietani.

Ratio Caietani.

Ratio Caietani.

Ratio Caietani.

Ratio Caietani.

Ratio Caietani.

Ratio Caietani.

dere. In secunda verò non nisi illa quæ iniuriam in proximum annexam habent, quale est mœchia. Nefandum enim crimen, & bestialitas, etsi sint foedissima ac subinde grauiora: tamen non sunt peccata contra iustitiam, sed in corpus proprium. Tametsi in furto & rapina verum sit, quod per minoris cautelam prohibetur maius.

Per hæc igitur argumenta facile soluntur. Ad primum enim respondetur, quod etsi tota lex pendeat ex illis duobus, mandatis nihilominus alia euidentius ex illis inferuntur: & hæc in Decalogo copulata sunt. Alia verò minus euidenter: & hæc commissa sunt sapientum doctrinæ. Ad secundum autem respondetur, quod ceremonialia & iudicialia, ut dictum est, sunt generalium determinationes non per viam illationis, sed per viam arbitramenti quo generalia speciatim determinantur: quare illa non reducuntur ad Decalogum: sed illa profus, quæ vi naturalis instinctus inde sapientes ratiocinando eliciunt. Ad tertium autem per id, quod sæpè dictum est, respondetur: videlicet quod in Decalogo illa tantum sunt prohibita quæ manifestariam inferunt iniuriam: seu in personam præsentem, ut homicidium seu in futuram prolem, ut adulterium. Reliqua verò quæ hominem in ordine ad seipsum componunt, ut fortitudo & temperantia quia eorum contraria non sunt adeo manifesta crimina, commissa sunt aliis edocenda: ut ducibus in bello, qui doceant non esse fugiendum: Deuter. 20. Nolite metuere: nolite cedere. Et patribus familias qui suos instruant temperatè viuere: ut eodem lib. c. 21. Monita nostra audire contemnit, commensationibus, vacat & luxuriæ, atque conuiuuiis, est enim hæc reprehensio atque correptio, qua parentes in filios uti debent.

ARTICVLVS XII.

Utrum præcepta moralia veteris legis iustificarent.

QUÆSTIO præsens in præceptis moralibus legis veteris dilucidandis versetur, quæritur postremo articulo de eorum vigore, utrum videlicet eorum obseruatiâ iustificaret? Videtur enim Paulus ad Rom. 2. id affirmare: ubi ait, Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis hoc est, legis mandata complentes, iustificabuntur. Secundò, & id ipsum assertum esse videtur verbis illis Leuit. 18. Custodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis: vita scilicet spirituali: in qua iustitia apud Deum consistit. Et ratio id tertio persuadere videtur. Lex enim vetus, ut pote diuinitus lata, excellentior erat virtutis quam humana: lex autem humana iustos facit homines. Nam, ut supra dictum est, propositum legislatoris est bonos facere ciues. boni autem non sunt nisi per virtutes: quarum vniuersitatem Aristoteles appellat legalem iustitiam: ergo lex vetus iustificabat. In contrarium est illud Pauli 2. ad Corinth. 3. Litera occidit. Quod secundum Augustinum in lib. de spiritu & litera, c. 4. & proximis de præceptis moralibus ad literam intelligitur.

Quæstio hæc tempore S. Thom. licet contra Pelagianos satis fuisset, tam ab aliis, tum præcipue ab Augustino discussa, tamen postquam Lutherani eatenus fidei iustificatione adscribere moliti sunt, ut operibus omnem denegauerint iustitiæ vim, celebrior facta est. De quo pene argumento tripertitum nos opus de natura & gratia ad sanctum Concilium Tridentinum edidimus. Hic ergo nimis operosum esset tam vastam disputationem ingredi: sed satis erit præsentis loco inferuire. Et quidem diffiteri non possumus, quin articulus hic apud S. Thom. pressior sit atque implicatior, quam suam esse solet lux ingenij: quia cum illo tunc temporis res erat constitutissima, non duxit necessarium præsentis loco eam euoluere. Accedit quod vniuersa eius exemplaria expositorum chalcographorumque subinde gligentia mendosa hoc loco sunt. Igitur ut tum S. Thom. tum res ipsa aperiat, notandum est, quod sicuti iustitia duplex est, scilicet infusa & acquisita, sic & iustificatio altera sit apud Deum atque altera apud homines. Quare dicendum prius de illa, quæ est apud Deum, quæ simpliciter est iustitia: ac deinde de altera, quæ tantum dicitur iustitia humana. Iustificatio ergo (ut 2. libro citato, c. 6. dicebamus) si proprie & per se primo nomen accipias, idem est quod iustitiæ factio, puta opus quo quis ex iniusto fit iustus. Sicuti calefactio est actio qua frigidum fit calidum. Nam huiusmodi nomina mutationem inter duo extrema significant. Accipitur nihilominus paulò extensus per augmentum, & quod Physici dicunt, intentione eiusdem iustitiæ. Nam in formis quæ latitudinem habent, non solum inceptio, verum & progressio idem sortitur nomen. Dicitur enim aqua calefieri quanto tempore fit calidior. De priori significatione ait Paulus ad Rom. 4. Credenti in eum qui iustificat impium, hoc est, ex iniusto iustum efficit. Et c. 6. Qui mortuus est, iustificatus est à peccato. Est ergo iustificatio priori modo nihil aliud, quam peccatorum remissio per gratiam Spiritus sancti: secundum illud ad Corin. Iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri. Quapropter iustificatio in proposito non deriuatur à iustitia particulari virtute, qua vnusquisque alteri ius suum tribuit: sed ut importat totius hominis rectitudinem respectu Dei. Enimvero sicuti in rebus corporeis illud dicitur alteri iustificari quod eidem adæquatur, ut lapis normæ: sic ille apud Deum iustificatur, qui eius voluntati subiectus ad eius legem & regulam sua opera admittitur. De secundo autem iustificationis modo ait Ioan. Apocal. 22. Qui iustus est iustificetur adhuc. Et Ecclesi. 18. Non verearis vique ad mortem iustificari. Et Iac. 2. Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum. Quibus verbis aduersus fuisse Paulo dicenti: Arbitramur hominem iustificari per fidem, & non ex operibus. nisi Paulus de infusione diuinæ gratiæ loqueretur. Iacobus autem de eius incrementum. Quo fit ut utroque prædictorum modo iustificatio cum opus sit supernaturale non nisi per gratiam Dei perque infusam iustitiam fiat. Sed est differentia, quod prima iustitiæ infusio in paruulis quidem per solum sacramentum, in adultis vero per proprias dispositiones: puta vel per voluntariam susceptionem baptismi, vel per contritionem quæ licet non sit meritum gratiæ, alias, ut ait Paulus, non n

Ad primam argumentum.

Ad secundam.

Ad tertiam.

Primum argumentum ad partem affirmatiuam. Paulus. Secundum. Tertium.

August.

S. Thom.

Auctor libro de natura & gratia.

Paulus.

Differentia inter partem affirmatiuam & negatiuam ad iustitiæ infusionem.

lus, non esset gratia: est tamen praepraeparatum absq; quo nemini eam Deus confert. Quare ad conversionem prima dispositio requiritur fidei: nam accedentem ad Deum, ait Paulus, oportet credere quod est. Deinde requiritur spes, iuxta illud ad Rom. 8. Spe salvi facti sumus. Denique motus charitatis, secundum illud Ioannis: Translati sumus de morte ad vitam: quoniam diligimus fratres. Et secundum illud Saluatoris. Qui diligit me, diligetur a patre meo. At vero postquam diuinitus iusti facti sumus ac Dei filii constituti, per infusus ab ipso cum gratia virtutes, ac per diuinum eius fauorem operamur opera, hoc est merita vitae, augendo iustitiam. Prior ergo iustificatio est acquisitio seu assequutio iustitiae: posterior vero est eiusdem executio. Iustitia autem acquisita, quae est apud homines, vna est secundum rei veritatem, quando scilicet homo re vera facit legis opera, quam appellat Pau. ad Rom. 3. legem factorum. Et dicitur iustitia operum, ut illic nos adnotauimus, quia est humana rectitudo, quae per naturalem facultatem in moribus constituitur secundum legum normam. Ac differt à iustitia fidei, quod talis rectitudo, licet substantiam operum faciat moraliter bonam: non tamen personam iustificat per remissionem praeteritorum peccaminum: iustitia verò quae fundatur in fide, ideoq; nuncupatur iustitia fidei, per gratiam iustificat prius personam à delictis praeteritis, ut deinde iusta exequatur opera, quae sint Deo grata. Sed est praeterea humana iustificatio in foro exteriori, quando secundum allegata & probata iudex reum absoluit. Quo sensu ait Sapiens prouerb. 17. Qui iustificat impium, & condemnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. De hac autem acceptatione nihil ad praesens. Quapropter & respectu etiam acquisitae iustitiae apud homines, vno modo usurpatur iustificatio pro acquisitione & assecutione habitus iustitiae, puta cuiuscunq; virtutis: nam generali etiam nomine accipitur hic iustitia: atque altero modo pro executione & exercitio studioforum operum. Haec igitur praemediati ad literam S. Tho. descendentes, quinque conclusionibus ad quaestionem respondemus. Mouet enim peculiariter quaestionem de praecipis moralibus legis veteris: propterea quod de illis peculiariter tractatur in hac quaestione: videlicet, vtrum iustificarent, hoc est hominem facerent iustum apud Deum, ac dignum vitae aeternae? Pro cuius decisione supponit quod sicuti sanum proprie accipitur pro animali quod sanitate formaliter est sanum secundario vero pro signo vel causa sanitatis, quemadmodum vrinam dicimus sanam ac medicinam, sic iustificatio proprie & formaliter accipitur pro receptione & custodia iustitiae, quae est peccatorum remissio: secundario vero pro dispositione atq; adeo pro significatione eiusdem iustitiae. Quo supposito statuitur prima conclusio: Praecepta legis secundo improprioq; modo iustificabant, tum in quantum disponebant homines ad gratiam Christi iustificantem, tum etiam in quantum eandem futuram Christi misericordiam significabant: nam ut ait contra Faustum August. vita illius populi prophetica erat, & Christi figuratiua, secundum illud 1. ad Cor. 10. Omnia in figura contingebant illis. Percontaris autem vtrum hoc peculiare erat praecipis illius legis, ac moralibus singulare? Nam & opera nostra, praeparamenta etiam sunt ad gratiam. Respondetur in hoc nihil interesse discriminis inter opera illius legis & nostra, quod pertinet ad cuiusque personae iustificationem. Immo sicuti opera nostra extra gratiam possunt esse moraliter bona atque adeo cum auxilio speciali dispositio ad gratiam: sic opera illorum tam ceremonialia & iudicialia, quam moralia. De hoc autem est differentia, quod cum gratia & misericordia per solum Christum nobis obuenerit, per opera illius legis disponebatur populus ad suscipiendum eundem Messiam, eiusque legem euangelicam, quam & ceremoniae etiam significabant: ob idque conclusio cuncta legis opera comprehendit. Opera verò nostrae legis non disponunt ad suscipiendum significandumve Christum: sed quem iam suscepimus, per ea colimus. Si autem loquamur de iustificatione proprie dicta, puta de receptione & cultu iustitiae, tunc, ut paulo antea admonebamus, distinguendum est. Nam iustificatio vel usurpatur pro acquisitione & assecutione iustitiae, vel pro executione eiusdem acquisitae, puta pro exercitio operum viri iusti. At verò virtutum aliae sunt acquisitae, aliae infusae: quarum priores nostrorum operum usu & consuetudine, secundum Aristot. 2. Ethic. ingenerantur: posteriores vero diuinitus cum gratia infunduntur. In quibus simpliciter vera iustitia consistit, quae est apud Deum, puta remissio peccatorum: secundum illud Pau. ad Rom. 4. Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam scilicet apud homines, sed non apud Deum. Atqui de hac vera iustificatione quaeritur impraesentiarum. De qua idcirco statuitur secunda conclusio negatiua: eademque generalis: Praecepta moralia, quibus humani actus instituuntur, uequaquam efficere tunc poterant, neque verò in nobis modò possunt eiusmodi iustitiam. Haud enim conclusio peculiariter intelligenda est de praecipis illius legis, sed de omnibus generaliter, etiam nostrae, quae ad mores pertinent. Atqui hoc est argumentum, quod Paulus tum in aliis epistolis, tum praesertim ad Romanos atque ad Galatas demonstrandum curauit aduersus Iudeos, qui suam salutem suis legis operibus adscribebant. Constituit inquam nemini vnquam salutem nisi per fidem Iesu Christi, obtigisse. Et rationem sepe assignauimus: nempe quod cum iustificatio opus sit supernaturale, vigorem nostrorum operum excedit, ut ab ecclesia contra Pelagium iam pridem sancitum est. Quare altera, ut diximus, nuncupatur iustitia operum quae est apud homines: altera verò fidei, quae personam à piaculis emundat. At verò diuus Thomas conclusionem ad praecepta moralia eo coarctauit, quod de ceremonialibus, sacramentis dubium restabat, an sicuti nostra gratiam efficerent. Ab hac statim conclusione litera S. Thomae non solum implexa est, verum & mendosa. Subduntur nanque duo membra eorundem verborum: haec scilicet: Si vero accipiat iustificatio pro executione iustitiae. Quae rursus verba statim repetuntur. Quare necesse est: ut in priori legamus, pro acquisitione vel assecutione. Nam illud fuerat prius membrum superioris distinctionis. At verò non subinde patet litera. Nam cum negasset opera moralia iustitiam apud Deum efficere, consequens fit, ut neque eisdem eandem acquiramus aut assequamur iustitiam: & tamen protinus

protinus subiungit, quod praecepta moralia iustificabant in quantum continebant id, quod est secundum se iustum. Dicendum ergo est S. Thomae tria membra insinuare. scilicet efficere iustitiam, assequi iustitiam, & exequi iustitiam. Et de primo statuit secundam conclusionem negatiuam. De secundo autem subiungitur tertia: Praecepta moralia iustificabant si iustificatio accipiat pro assecutione & acquisitione, hoc est per eorum opera omnes assequerentur iustitiam, tum naturalem, quae generatur assuetudine operum bonorum moraliter, tum etiam illam, quae est apud Deum. Non quidem in ratione meritorum: hoc enim est Pelagianum, & secunda conclusione negatum: sed tamen in ratione dispositionis per speciale auxilium. In quo (ut nuper dicebamus) opera nostra ab illis non differebant. Sunt. n. vtraque moraliter bona ex obiecto. Et hoc est, quod ait D. Tho. In quantum continebant id, quod est secundum se iustum. Quarta conclusio: Ceremonialia legis opera, nempe praesentium sacramenta non conferebant gratiam, sicuti nostra. Conclusio haec non est propria praesentis loci, sed ad doctrinae complementum inserta. Constituit eam tamen D. Thom. 3. parte, q. 62. art. 6. iuxta verbum Pauli ad Galat. 4. Conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, hoc est, secundum glossam, ad legem. Quae quidem dicebatur infirma, eod quod perfecte non iustificabat. Vbi non negatur in circuncisione conferri fuisse tunc solitam gratiam atamen non conferebatur vi sacramenti, sed per fidem, quam per illam ceremoniam populus ille protestabatur. Et ratio discriminis est, quod tunc, cum nondum fuisset exhibita passio sola intentione per modum finis applicabatur per fidem. Quare ceremoniae illae non erant passionis instrumentum, sed praesens testimonium. At vero cum per euangelium exhibitam iam passionem profitemur, nostra sacramenta non tantum eiusdem testimonia, verum & instrumenta. censentur in quorum perinde applicatione virtus latet, effectrix gratiae. Igitur ut ad rem redeamus, si iustificatio pro exercitio & executione iustitiae usurperetur, adiungitur quinta conclusio: Omnia praecepta legis iustificabant. Nam extra gratiam erant moraliter bona iustificabilia apud homines. In his autem qui per gratiam Dei iustitiam fuerunt apud ipsum adepti, vera erant merita digna foelicitatis aeternae. Neque in hoc vllum erat interuallum inter nostra & illorum opera. Agnoscit autem S. Tho. non nihil discriminis inter ceremonialia praecepta & reliqua, seu moralia, seu iudicialia: quod ceremonialia, inquit, ideo iustificabant, hoc est erant meritoria, quod continebant iustitiam secundum se in generali: ob id scilicet, quod per ea exhibebatur Deo cultus: sicuti nos modò per thurificationem & alias ecclesiasticas ceremonias Deum colimus. At verò in speciali, id est propria ratione obiecti, non continebant secundum se iustitiam, nisi ex sola determinatione legis diuinae. Quod est dicere, litare certa animalia: nempe vitulos, aut capros, aut agniculos, aut passeret destinato numero, linireq; altaris cornua sanguine, & id genus alia, secundum eorum naturam nihil iustitiae continebant, magis quam occidere canes aut cetera mures. Continebant tamen iustitiam ex determinatione diuinae legis, porro quia diuinitus erant instituta. Et ideo inquit de huiusmodi praecipis dicitur quod non iustificabant nisi ex deuotione & obedientia facientium. Atamen praecepta moralia generaliter continebant id, quod erat secundum se iustum: nempe Dei proximique amorem, quae est generalis iustitia, omnem virtutem secundum Arist. 5. Ethic. comprehendens. Praecepta verò iudicialia continebant specialem iustitiam, hoc est, determinationem generalis rationis praepceptorum mortalium ad aliquam speciem modo supra exp. sito. Est enim genus moralis praepcepti ut malefactor in supplicium adigatur: iudiciali autem in particulari decernebatur, ut qui furaretur ouem, quatuor solueret: & fur nocturnus occideretur, & adultera lapidibus obrueretur.

Per haec ergo clarescunt argumentorum solutiones. Verbum enim Pauli ad Rom. 2. quod factores legis iustificabuntur, intelligitur secundum sententiam quintae conclusionis de executione iustitiae: nempe quod implentes legem extra gratiam exequerentur opera moraliter bona: in gratia verò opera de condigno meritoria. Aliud autem Leu. 18. nempe quod faciens homo iudicia legis viueret in eis, non intelligitur, quod per se ipsa opera vitam donaret spiritualem: sed quod qui legem custodiret, non incurreret mortis poenam, quam semper lex comminabatur. Quod in eis ob id viueret spiritualiter, quod iustus seruando legem conseruaret Dei amicitiam. Tertium autem argumentum solum probat, quod opera humanarum legum iustificabant iustitiam acquisitam, quae est apud homines. Conclusio verò secunda quae est principalis huius articuli negat vlla per se opera iustificare apud Deum.

QVAESTIO QVARTA, DE PRAECEPTIS DECALOGI IN SINGULARI.

S. Thom. 2. 2. quaestio. 122.

ARTICVLVS I.

Vtrum praecepta Decalogi sint praecepta iustitiae.

QVAESTIONI praecedenti, qua de mandatis Decalogi in genere disertum est hanc quartam subnectendam duximus de singulis praepceptorum in particulari: ut de eorum cognitione nihil amplius desideretur. Nam species & indiuidua suo generi supposita lucidiora fiunt. Quam ob rem eandem quaestionem ex Sancto Tho. 2. 2. quaestione 122. nempe postrema de iustitia, huc accersimus. Decalogus etenim quatenus pars est veteris legis, ad legum tractatum in communi attinet: quem diuus Thom. 1. 2. collocauit. Quatenus verò ad

Tertia conclusio.

Quarta conclusio. S. Thom. Paulus.

Quinta conclusio.

Aristot.

Ad primam argum.

Ad secundum.

Tertium.

verò ad iustitiam spectat, in 2. 2. in particulari tractatur. Nos vero propter innatā affinitatem, quā species habent & genus, simul ambas coniunximus. Igitur quavis superiori quæstione satis hoc fuerit inculcatum: nihilominus quia hic proprius est locus, quæritur primò, utrum cuncta præcepta Decalogi partes sint specièsq; iustitiæ: Et arguitur à parte negatiua: Propositum legislatoris. ut Arist. 2. & 5. Ethic. auctor est, huc fertur, ut ciues faciat bonos: hoc autè perficere nequit nisi omnium illos virtutum officijs imbuat, ob id. n. dictum est de vniuersis virtutibus præcipere: Decalogus ergo qui totā legem complectitur, non solius iustitiæ præceptiones debuit continere. Secundò: Lex etiam præcepta iudicialia tradidit, & ceremonialia, ac demum alia de actib. iustitiæ pertinentibus ad commune bonum, puta de publicis magistratibus: ut quomodo essent creandi sacerdotes, templi & iudices populi. Hæc ergo debuerunt quoque in numerum redigi, & non illa solùm decem, quæ virtutes instituunt priuatas. Tertio: Duæ decalogi tabulæ in dilectionem Dei & proximi, ut supra dictum est, resoluuntur: ergo sub charitate potius quàm sub iustitia continentur. In contrarium est, quòd sola iustitiæ virtus est, aut illi annexa, per quam vnus ad alterum ordinatur: præcepta autem Decalogi, si illa inspexeris, cuncta respectum habent vnus ad alterum: ergo omnia pertinent ad iustitiam.

Vnica conclusio. Quæstio facillima est, ac satis superq; soluta. Responderetur ergo vnica cōclusionē: Omnia præcepta Decalogi ad iustitiā oportuit pertinere. Probatur: Decalogus continere debuit nō nisi prima legis principia: nā cōclusionum multitudo vsq; adeò est numerosa, ut nequeat certo numero cōprehendi: principia autè decet sic habere manifestā rōnem debiti (nā pceptū, debiti rōnem dicit) ut quā facillimo negotio vnusquisq; id videat, ratio autè debiti in sola rōne iustitiæ, luculentissimè apparet: debitū. n. respectū ad alterū palam affert. Nā cum vnusquisq; sui sit fuorumq; dñs, nō ita compertū est hominem sibiipfi aliquid debere: sit ergo consequens, ut cuncta decuerit ad iustitiā pertinere. Quocirca pcepta primæ tabulæ, ad religionē Dei attinent, quæ potissima est pars iustitiæ: quartū vero ad pietatē, q̄ illi est proxima: sed tamen subsequenti ad iustitiā, q̄ est inter æquales. Hic nihil adnotandum superest, q̄ superiori quæstione nō fuerit definitū, nisi si quis hoc fortè ambigeret: q̄ videtur S. Tho. sibiipfi contrarius. Etenim superiori quæstione art. 1. pcepta Decalogi non dixit esse prima principia, sed proximas conclusiones: quare pcepta secundæ tabulæ eò posuit in primò gradu, q̄ modica consideratione approbantur per illa communia & prima principia: nepe, id facias alijs q̄ tibi fieri vis, &c. hic autè ait esse prima principia. At vero nulla est contradictio. Non. n. hic ait præcepta Decalogi esse simpliciter prima principia, sed cū restrictione, prima principia legis: hoc est intrinseca legi. Lex. n. est pceptorū numerus, quæ edita sunt & posita: præcepta autè, quæ ponuntur ex primis eliciuntur principijs naturæ per viā conclusionis: ob idq; nihil repugnat, ut Decalogi mandata cōclusiones sint primorū principiorum naturæ quæ sunt legi extrinseca, quasi fons eius & origo: & tamen eadem præcepta sint primo per legem lata, ex quibus alia deducuntur, quæ sunt extra decalogum. Quòd sit ut sicut in specula tiuis primorum principiorum cognitio dicitur intellectus: conclusionū autem scientia, quæ ad discursum rationis pertinent: sic & vniuersalia morum principia nullo rationis discursu egeant, sed in simplici sint intellectu cōscripta, simpliciq; actu visa: decalogus vero nonnullo opus habeat rationis negotio. Ob idq; S. Thom. non ait, q̄ Decalogi præceptis statim intellectus assentit, sed ratio, quæ illa ex primis principijs colligit. Rursus vbi ait religionē, potissimam esse iustitiæ partem, id intelligito propter excellentem obiecti dignitatem tamen hoc deficiat à iustitia, quòd per ipsam æquale nō reddimus. Hic. n. defectus potius excellentia est. Nam propter eminentissimam Dei excellentiam & beneficiorum exuberantiam, quæ ab ipso suscipimus, æquale ei debitum reddere nequimus.

Ad primū. Ad primum igitur argumentum responderetur, q̄ etsi intentio Dei fuerit, homines bonos facere, id tamen ordine quodam executus est. Dedit quippe nobis per se Decalogi mandata, ceu legis capita: sapientibus autem commisit, ut de alijs nos erudirent. Ad secundum quantum ad iudicialia & ceremonialia, iam art. 1. superioris quæstionis dictum est, cur non ad Decalogum pertineant: quia, s. non eliciuntur ceu conclusiones ex primis principijs naturæ, immo neque ex ipso Decalogo. Quare ad ipsa, s. quantum ad diuinum cultum: & iudicialia, quantum ad ciuiles mores. Alia vero de publicis magistratibus ob id non erat opus in Decalogo explicari, quòd cum non ad omnes pertinerent, sed ad quosdam hominum status, aptius iudicialium albo adscribuntur. Tertium autem argumentum id tantum conuincit, quòd præcepta Decalogi ad charitatem quasi ad finem referantur: sunt tamen proprie de operibus iustitiæ.

ARTICVLVS II.

Utrum primum præceptum Decalogi congruenti sit modo traditum.

CONSTITVTO ergo Decalogo sub virtute iustitiæ, seriatim singula eius pcepta exploranda sunt ac perpendenda. Quæritur ergo de primo, an sit congruenter traditū: Et arguitur à parte negatiua: Homo arctiori vinculo tenetur Deo, quàm patri sin carnem, iuxta illud ad Hebr. 12. Quantò magis obreperabimus patri spirituum & viuemus: sed præceptum paternæ pietatis constituitur affirmatiuè videlicet, Honora patrem tuam & matrem tuam: et ergo & primum religionis præceptū, qua Deum colimus, debuit affirmatiuè poni, eò præsertim quòd affirmatio est prior negatione. Secundò, Primum præceptū Decalogi ad religionē spectat quæ cum vna sit virtus, vnū habet actū, vnico ergo debuit & non trinorillo verbo designari. Non habebis deos alienos corā me, Non facies tibi sculptile, Non adoraberis ea, neque coles. Tertio, Per hoc præceptū

vt Aug.

vt August. in libr. de decem chord. auctor est, excluditur superstitionis vitium: multò autem plures sunt superstitionum peruersitates præter idololatriam, ergo trunca fuit forma illa eiusdem præcepti. In contrarium est scripturæ auctoritas, Exod. 20.

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur: Forma primi præcepti per trinā negationem congruentissimè fuit expressa: scilicet, Non habebis Deos alienos: Non facies tibi sculptile: Non adoraberis ea, neque coles. Probatur conclusio: Si illud prius subternamus sæpissimè assertum, videlicet, legislatoris finem esse, bonos facere ciues. Hic namque bonitatis progressus naturalem generationis ordinem imitari debuit: in ordine autem generationis duo sunt attendenda. Primum, ut pars illa, quæ est initium vitæ, primò constituatur. Nam si naturam cōsulas, prima pars quæ in anima viuunt, est cor: si verò artē, primum struendæ domui iacitur fundamentum: in morum autem decursu fundamentum primum est recta voluntatis intentio circa finem: inde enim omnes actiones circa media suam sortiuntur bonitatem. Cum ergo finis noster supremus, Deus sit, primum in nostra institutione fundamentum iaci debuit religionis, qua Deum coleremus. Secundum autem in ordine generationis animaduertendum est, quòd naturaliter prius impedimenta tollenda sunt, quam virtutum semina iacienda: agricolarum porro more, qui prius agrum expurgant, quam serant, secundum illud Hier. quarto, Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas & tribulos. Fit ergo ex his duobus consequens, primum omnium præceptum legis illud esse debuisse, quo religionis impedimentū amoueretur: q̄ cum potissimum sit diis falsis addici, congruentissima ratione primum illud præceptū fuit positum sub forma trinæ negationis. Hic igitur primum omnium error vulgi repellendus est. Existimant, n. plebei primum mandatum esse illud maximum dilectionis, ut scilicet vnus diligatur Deus. cum tamen, ut supra dictum est, non sit Decalogo inclusum: sed ante illud suppositum tanquam finis fundamentumque omnium primæ tabulæ: quæ certe non sunt nisi quedam illius explicationes: sicut sex secundæ tabulæ explicationes alterius de dilectione proximi: Rursus neque est præceptum fidei. Nā & hoc præmissum est toti legi secundum verbum Pauli, Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & quia remunerator est. Quocirca, ut supra arti. 4. adnotauimus, Exod. 20. in capite Decalogi habetur: Ego sum Dominus Deus tuus: Non habebis Deos alienos, &c. Cuius primum verbum non habet formam præcepti, sed admonitionis. Ac si dixisset, Accedens ad legem meam admonitus sit me esse Dominum Deum suum. Qua præfixa fidei confessione, inde exorditur legem subdens, Non habebis deos alienos, &c. Igitur ut articulo quarto superioris quæstionis docuit S. Thom. primum Decalogi præceptum est latriæ, hoc est diuini cultus: qui non modo religionis Christianæ, verum & naturalis iuris primum est caput. Quare nulla fuit vnquam inter ethnicos tam barbara natio, quæ non primum suarum legum fundamentum & basim in Dei cultu posuerit. Cultus hic autem in hoc consistit, vñ vnicus tantum credatur, habeatur, adoretur, venereturque Deus. Huic igitur primo præcepto è regione opponitur impietas idololatria. Ob idque sub forma negatiua ponitur: Non habebis deos alienos. Cum enim meridie sit cunctis mortalibus perspectus, Deum esse, non opus erat affirmatiuè illud ponere, sed negatiuè, puta non esse vno plures. Ex quo fit, formam huius præcepti esse negatiuam: ut superiori quæstione articul. 4. & 7. secundum sanctum Thomam adnotauimus, & hic expressè docet. Huic autem doctrinæ contraire cuiquam apparebit Ecclesiasticus Catechismus qui ppe cum in nonnullis ecclesijs affirmatiuè exponatur, Vnum cole Deum: Ne iures vana per eum &c. Ad hoc autem eodem artic. 4. citato respondit S. Thom. negatiuum hoc præceptum includere affirmatiuum vnus Dei. Vnde diuis Bonauentura in 3. distin. 3. 7. ait quòd licet secundum formam sit negatiuum: tamen secundum rem est affirmatiuum. Id quòd illo à nobis modo constituto syllogismo fit notum. Supposito namque ex naturali lumine Deum esse negatio plurium deorum est vnus affirmatiuo: ut tantum valeat, Non habebis deos alienos, ac si dixisset: Vnum deum tantum proprium domesticumque habebis.

Ad primum igitur argumentum responderetur, q̄ sicut in secunda tabula vnum est præceptum affirmatiuum, sic & in prima circa religionem dei: ordine tamen inuerso. Nam in secunda secundum ordinem dignitatis, quo affirmatio prior est negatione, affirmatiuum reliquis præpositum est: in prima autè seruatus est ordo executionis, quo negatio affirmationem antecedit. Quocirca prioribus duobus præceptis expurgatur animus, scilicet ab infidelitate, ne plures agnoscat deos: atque ab irreuerentia ne nomen eius indignè vsurpet. Demū tertio loco adiectū est affirmatiuum præceptū sabbathi, quo famulatus deo debitus instituitur. Et sunt, qui ordinem trium horū mandatorum secundum diuinarum personarum attributa meditentur: nempe ut primū respondeat Patri, cui attribuitur vnitatis maiestas. Est enim principium sine principio: cui ideo maiestati hæc fides debetur, ut nullus cum ipso admittatur Deus. Secundum autè respondeat filio, cui tribuitur veritas, atque adeò debetur, ne testis falsi producat. Tertium verò Spiritu sancto, cui tribuitur bonitas & sanctitas, debeturq; adeò per famulatum sanctificatio. Quòd si ad tria nostra officia spectare lubet, primum respòdet fidelitati cordis, secundum veritati oris, ac tertium operis probitati. Ad secundum responderetur, quòd etsi verè religionis actus vnus sit, eius tamen violatio nō vno sed pluribus fit modis. Fuere namq; inter gētes qui absque vlla imaginis effigie creaturas pro dijs mēte colebāt. Refert enim M. Varro Romanos absque simulacris aliquādiu deos coluisse. De quibus Paul. ad Ro. 1. ait, Diuinos honores ad volucres, serpentes, & lapides donouisse. Et cōtra hos dicitur, Non habebis deos alienos. Alii verò suis delubris imagines ponebāt quas adorabāt: cōtra quos subditur, Non facies tibi sculptile, neque coles ea. Ad tertium denique responderetur, q̄ cuncta superstitionum figmenta eodem præcepto abacta intelliguntur & explosa. Circa secundum autem membrum huius pcepti. Nō facies tibi sculptile dubiū tractari assolet de ima-

Vnica conclusio.

Ratio conclusionis.

Dubium ortum ex Catechismo Ecclesiastico.

Solutio dubii ex S. Thom.

Bonauentura.

Ad primum.

Ad secundum.

Varro.

Ad tertium.

de imaginibus, sintne religione germanæ? Videntur enim hęc veluti idololatriæ materia prohiberi. Et Deut. 4. explicatissimè: vbi ait Moyses. Non vidistis aliquam similitudinē in die qua loquutus est vobis Dominus in Oreb de medio ignis: ne fortè decepti faciatis vobis sculptram similitudinem aut imaginē masculi vel fœminæ, &c. vbi sanctissimè illi populo vetitum fuit similitudinē aliquā astroꝝ rerūque aliarū cæli aut terræ adorandam efformare. Horum igitur similitudinū; occasione oraculorū sacrę scripturæ non defuerūt hæretici, qui imaginū religionem ab Christiana familia relegandā, pro scribendamq; contenderint. Quæ quidem hæresis aded fuit antiqua, vt non satis constet quisnā eius fuerit primus parens. Quod enim Platina in vita Adriani primam hęc hæresim Felicianā appellat intelligi non potest ac si Felix illius tēporis fuerit primus eius auctor: nam antea præcesserat Leo tertius Imperator imaginum destructor: & multò prius Damascenus eiusdē hæresis cōfutor. Primus ergo quē de hac re legerim, est ante Hiero. ætatem antiquissimus Epiphanius. Is .n. tom. 2. lib. 3. in hæresi Collyridianorum statuas & imagines humanas earūque adorationem acriter flagellat: Quas & in epistola ad Ioannem Hierosolymitanum iterum vellicat. Hic aut forsan, q̄ ignorantia excusatur, eo q̄ contra idololatrias id scriberet, non adnumerat hæreticos. At verò Damascenus illi ætati propinquus, lib. 4. c. 17. hunc errorem, ceu hæreticū expugnat. Post illam aut ætatem annis fermè trecentis, quippe anno 720. Leo tertius Imperator Romanus eandē hæresim suscitauit ingēti nimirum edictorum rigore omnes imagines à templis excludens. Quē tunc errorem, Gregorius tertius in concilio Romano nonaginta trium Episcoporū, vt Sigisbertus refert condemnauit. Ac postmodū de eadē re indictū fuit secundum concilium sub Hirene Augusta, vbi à trecētis Episcopis eadē fuit hæresis anathematis mucrone perempta: posteaq; ab Adriano, vt refert Platina, in concilio Franconiæ cōtra Felicem explosa: ac deinde in sexta synodo Constantinopolitana, vt refertur de consecratio. dist. 3. Ca. Venerabiles. sancitum est venerabiles imagines esse colēdas: quā Synodum Adrianus suscepit, vt ibidem patet, Can. Sextam Synodum. Post multa verò secula pestilentissimus ille Ioa. Vviclef, in cōcilio Constan. condemnatus, eandem hæresim inducere molitus est. Contra quē solennis auctor Vvalden. tom. 5. de sacram. c. 150. multa congeffit testimonia: Deniq; temporibus nostris Lutherani tēpla sua quod non sine ingenti animi angustia & mœrore vidimas, cunctis imaginibus expoliarunt. Igitur de imaginibus adorandis triplex habenda est consideratio. Prima si adorentur adoratione latriæ: hoc est cultu Deo debito, ac si numē in ipsis diuinū insit. Et hæc est idololatriæ impietas: quæ hic & loco citato Deut. phibetur tanquam infandum crimen, primo præcepto contrariū. Od idque simul cōponitur, non facies tibi sculptrile: neq; adorabis eas: id est non facias vt tāquam Deum adores. Et hoc pacto intelligendus est tex. Grego. ad Serenum Massiliensem episcopum, qui refertur de consecr. dist. 3. can. Perlatū. vbi laudat Serenū, q̄ imagines adorare vetuerit, insimulat autem quòd illas infregerit. Adorabantur. n. tanquam dii, ideòque munus erat episcopi docere nō sic esse adorandas: frangere autem nequaquā. Secundo huiusmodi adoratio consideratur tanquam periculo exposita idololatriæ. Et hac ratione Deus antiquū populū ab huiusmodi imaginibus vehementissimè absterrendum duxit: quippe quem nouerat ad id vitium propensissimum: non ob id solum q̄ leuis erat ac sensibus deditus atq; aded sensualibus simulacris: verum quòd tū in Aegypto fuisset nutritus, vbi astra cæli & infima terræ animalia adorabantur, tum & inter Chananæos & iebusæos aliòsq̄ idololatrias vitā ageret. Itē, quia illo tunc temporis cum Deus non sicut nobis in forma humana apparuisset, nulla tunc, vt Damasc. scilicet lib. 4. c. 17. adnotauit, exprimi poterat sensuali effigie. Et ideò neq; sacrorum simulacrū vllū tunc permittebatur, sed tantum illa, quibus diuina maiestas cū terroꝝ conspectui illius sensualis populi obiceretur. In hoc enim munus illa Cherubin Exod. 25. præcipiebantur ex vtraque parte oculi effingi: non inquam vt sicuti à nobis modò angelorum imagines tanquā aduocati nostri adorantur, susciperent, sed vt tremēda diuina maiestas fieret illis venerabilior. Tertia deniq; imaginū cōsideratio est quatenus in illis Deus ipse & sancti repræsentantur. Sunt nanq; veluti quedam vulgarium scripturæ, diuos ipsos in memoriā nobis reuocantes, tū vt ipsos de suis claris gestis veneremur, tum etiam vt nos ipsos eorū exēplis informemus. Atque hac ratione nihil aliud est quā officium, bonaq; religionis pars imagines adorare: nobis præcipuè, qui Deum ipsum hominem factū colimus & profitemur. Etenim postquam nobis sensuali forma apparuit, fas est & diuos ipsos sensualibus imaginib⁹ exprimere. Neq; vllus est metus vt tanquā dii à nobis adorentur: quemadmodum in suprā citatō Ca. Venerabiles, sancta Synodus ait verò hoc impræsentiarum silendum non est; quòd non tantum nobis seruiunt quasi scripturæ, in memoriā nobis diuos ipsos reducentes. Nam scripturas & sanctorum nomina non adoramus, sed Deum & sanctos qui per illa repræsentantur. De imaginibus aut longè aliter sentiendum. Non enim nos tantum eleuant, vt diuos adoremus: in hunc enim vsum nullus hæreticorū imagines abnegauit: sed eadē ipsas debemus adorare. Haud quippe tantum ait Eccle. Te inquantum lapides sunt aut ligna aut quæuis alia materia; sed inquantum Dei sanctorūque formæ in illis existunt. Quo fit, vt vnaquæque imago eodem sit cultu adoranda quo res ipsa. Vt imago Dei & Christi, adoratione latriæ; imago verò Virginis aliūque Diui adoratione duliæ.

ARTICVLVS III.

Vtrum secundum præceptum conuenienti sit forma positum.

Secundum locum obtinet præceptū, quo prohibetur assumptio diuini nominis vana. Et arguitur quòd non sit congruenti modo positum. Illud præceptum aliter exponit glossa Exod. 22. scilicet non existimes creaturam esse filium Dei: qua vtique glossa error prohibetur circa fidem. Aliter verò Deute. 5. Non assumes nomen Dei tui in vanum. hoc est nomen Dei

men Dei ligno & lapidi tribuendo. quo prohibetur falsa cōfessio, quæ est infidelitatis actus: fides autem præstantior est religione, cum sit eius fundamentum: & infidelitas prior superstitione. ergo secundum illas expositiones non secundo, sed primo loco debuit constitui. Secundo arguitur: Eodem loco Exo. 20. exponitur idē verbū: Nō allumes nomen Dei in vanum: hoc est pro nihilo: vbi ideo tm̄ videtur vana iuratio caneri, hoc est illa, quæ absq; iudicio fit & prudentia: sed multò grauius est per iudicium, hoc est falsa iuratio, quæ veritate caret: & iniquum iurū, quod iustitia vacat: ergo curta fuit forma illa prohibendi. Tertio: Blasphemia scelestior est impietas & enormior, quàm vana iuratio: ergo illa expressius prohiberi debuit quàm vanum iuramentum. In contrarium autem est scriptura.

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur: Præceptum hoc optimo est modo & loco positum. Conclusionem autem pulchra ratione explicat D. Tho. Enimvero cum vt iam præloquuti sumus, prius decuerit obstacula veræ religionis excludi, quàm affirmatiuum eius præceptū ederetur, fm̄ numerū eorū quæ religioni obstant, ponenda erāt negatiua præcepta. Eiusmodi autem impedimenta, duo sunt. Alterum. s. per excessum: vt si religionē soli Deo vero debitā, falsis cōices. Alterum verò quasi p̄ defectū: vt si Deo quē solū adorare, nō pro eius dignitate reuerentis. Primo ergo præcepto exclusum est vitium prius. s. ne plures colamus Deos: qui. n. cum vero falsum Deum colit, non verè eum colit qui verus est. Vnde Isa. 28. Coangustatum est stratū. s. Deorum, ita vt alter decidat, videlicet de corde hominis, nēpe aut verus aut falsus, & palliū breue, hoc est iusta religio, vt inq; ope riri non potest. Restabat ergo vt secundo præcepto irreuerentia caueretur, qua agnitus verus Deus quantum in nobis est, dehonatur. Prius. n. est, vnum Deum colendum suscipere, q̄ eum non dehonestare. De iurandi autē vsu & abusa præter Cōmentaria super illud Mat. Nolite iurare omnino, libellū edidimus, quo pleraq; ferè omnia disputauimus, quæ ad rē hanc pertinebāt. Nihilominus necessariū est expositioni præsentis loci satisfacere. Animaduertendū hic ergo primum omnium, s. n. hoc præceptum non esse sic prorsus negatiuum, vt nullatenus diuinū nomen in testimonium veritatis liceat vsurpare, sed ne id assumamus in vanū. Imò verò sicuti primum præceptū duo in se contraria amplexatur mēbra, expressam. s. negationem idololatriæ, q̄ affirmationē veri cultus, vt expositū est, includit ita & hoc sic excludit iurandi abusū, vt simul implicet iurandi religionem. Quocirca sicuti deierans hanc transgreditur prohibitionē: sic legitime iurās virtutē exercet, quæ ad hoc reducitur præceptum. Quòd. n. legitime iurare religio sit, patet Deut. 6. Dñm Deum tuum timebis, & illi soli serues, ac per nomen illius iurabis. Et Hiero. 5. non conqueritur Deus q̄ filij Israhel iurassent, sed q̄ iurassent in his qui nō erāt Dij. Colligimus ergo iurare si legitime fiat, virtutē esse, nō vnāquālibet, sed re vera religionis: quippe qua Deum profitemur supremū veritatis fontem, cuius vtiq; testimonio omne verū constat: Obiicies tamen nobis verbum Christi Matth. v. vbi citans antiquā legē, videtur eam omnino aut reprobasse aut emendasse: dicens, Audistis, quia dicitur est antiquis, Non periurabis (nam sic erat scriptū Leuit. 19.) reddes autem Altissimo vota tua: hic quippe erat sentus illius Deut. 6. Et per nomen illius iurabis, Ego autem dico vobis, Nolite iurare omnino: vbi omne prorsus iurū videtur cōdēnare. Hiero. respondet, nō prohibuisse omnino iurare, sed iurare per creaturas, idololatriarū more: qui in ipsis diuinū nomen inesse putabāt. Sed re vera, vt in libello illo c. 3. satis discussimus, sensus nō est nisi simplex vt iacet, vt neq; per Deum neq; per creaturas iuremus, nisi vbi ratio naturalis religioq; exposcēt: vt patet ex verbo Iacob. v. Ante omnia fratres mei nolite iurare, neque per cælum, neq; per terram, neq; aliud quodcunq; iuramentum, hoc est, neque per Deum, neq; per creaturam. Ad intelligentiā ergo mādati Christi, id quod suprā tetigimus, recolendum est, nempe præcepta omnia decalogi cunctaq; moralia quæ in illis sunt implicita, nihil aliud esse quàm explicationes naturalis iuris. Quapropter naturæ luce veniunt illustrandæ: præcepti, verbi gratia, Non occides: illic autem non prohibetur nisi homicidium, quod natura vetat. Vnde dum vel iudex reū patibulo affigit, vel se quisq; legitimo tutamine defendens aggressorem occidit, quoniam lex naturæ alterū iubet, alterumq; permittit, nulla pro tunc fit mandati exceptio: quæ neq; istos casus vetabat. Pari modo dicēs Christus, Nolite iurare omnino: reuerti quā nobis interdixit nisi iuramentorū abusum. Nā vbi ratio iusiurandū exigit, natura est mandati interpret. Adiecit autem, Omnino ad abstergendū ignorantiam, ne quis falso crederet in iure per creaturas et vanè, non esse periuriū. Itaq; vocula, Omnino, nō excludit casus omnes iurandi: sed formas vniuersas vanè iurandi. Id quod per subiunctam expositionem Christus ipse explanauit: neque per cælum neq; per terram, &c. Est autem deinde animaduertendum iurandi officium non per seipsum virtutem esse veluti est charitas & iustitia: sed necessitas illud intra lineā virtutis cōstitut. Illud n. S. Th. 2. 2. q. 39. iuramentum secundum se licitum est & honestum, intelligendū est secundum suos indiuiduos cōmites, scilicet veritatē, iusticiā & necessitatē. Enimvero si status ille innocentia, de quo nos patens noster eiecit, perdurasset: quia nulla illic potuisset esse fraus, sed sancta esset inter homines fides, nulla fuisset virtus iurare: sed tamen quia inde deiectus, factus est omnis homo mendax, fidesq; subinde humana aded est debilitata, vt nō per se satis sit ad animum creditoris consummandum, beneficio dei concessum nobis est iuramentū, quod eidē fidei nostræ roboranda necessariū erat. Vnde quod ait Christus, Sit sermo vester, Est Est, Non Non: id est quod verum est, simpliciter affirmate: & quod falsum, simpliciter negate: sinceritatem in qua deus naturā nostrā creauit, & quā nos semper deberemus imitari, designat. Quòd autem subiecit, Quod amplius est, à malo est, Aug. interprete, nō sonat malum culpæ, quasi citra delictum nunquam iurare liceat: sed malum pœnæ, id est iuramentū ab illa originis labe descendere, per quam homines auctoritatem suam perdidērunt, vt non illis habeatur circa iuramentum integra fides. Quocirca iuramentum, vt ait August. à iure dicitur. Nā qui

Argum. 2o

Argum. 3o

Vnica conclusio.

Ratio conclusionis.

De iuramenti vsu & abusu.

Secundum præceptum non est prorsus negatiuum.

De iuramento

Hieronym.

Iurandi officium non est per seipsum virtus S. Thom.

Dubium de imaginibus.

Platina.

Damascenus.

Gregorius tertius.

Vviclef.

Lutherus.

Triples de imaginibus consideratio.

Tex. Grego. interpretatur.

Primum argumentum ad partem negatiuam.

ius, inquit, veritatis Deo reddit, vel quod forsitan nomine germanius alludit, iusiurandi nomine inde derivatur, quod id quod iuratur pro lege habendum est, ac velut ius, sic sanctè servandum eo quod Deum ipsum pro teste veritatis constituit. Quo fit ut Deo ipsi iniuria fiat si post iuramentum testi-

Iuramentum a iure trahitur. monium aliud exquiras. Vnde Pau. ad Heb. 6. Iuramentum, inquit, est omnis controuersiae finis ad confirmationem. Quare Iurisc. in c. tituli, de iure iur. ff. Maximum, inquit, remedium expediendum litium in usum venit iusiurandi religio. Et in lib. de Offic. Cice. Nullum vinculum ad stringendum fidem iusiurando maiores arctius esse voluerunt. Habemus ergo sensum huius praeccepti sic esse negationem, ut legitimam iurandi religionem permittat. Superest ergo explicare comites, qui iuramentum intralineam virtutis atque honestatis custodiunt: Hi namque tres sunt numero, quos Hiero. c. 4. diuinitus afflatus deprompsit: ubi ait, Iurabis, Viuit Dominus in veritate & in iudicio & in iustitia. Vbi Hiero. animaduertendum inquit, quod iusiurandum hos habet comites, veritatem, iudicium atque iustitiam. Ob idque; ubicunque istorum aliquod abfuerit, periurium est, tamen si diuersa ratione. Enimvero iusiurandum, cui deest veritas, maxime proprie est periurium: cui autem abest iustitia id licet verum sit, nihilominus est iniquum: ideoque subinde periurium, quod qui rem iniustam sub iuramento pollicetur, id iurat quod non debet implere: eademque sit ratio periuritas sine postea adimpleat, siue secus. At tamen iuramentum quod absque discretionem & iudicio fit, quamuis sit verum ac de re iusta, est nihilominus temerarium: quod ob peierandi periculum nomen est meretur periurij. Ad rem ergo ut proximè accedamus, ubi assumptio diuini nominis vana prohibetur, tres

Tres gradus vanitatis. vanitatis gradus citro ordine subnotantur. Vanum, n. est quod fit frustra, hoc est quod suo caret fine: iuramentum ergo falsum in primo est gradu vanitatis: caret, n. veritate, quae medulla est, & substantia iuramenti: atque adeo sic vanum est, ut auellanae testa, nucleo vacua. Iuramentum autem iniquum, nepe cum res iuras te facturum iniustas, ut homicidium aut furtum: eò vanum est, quod ornamento iustitiae vacat. Quocirca non solum non obligat, imò peccatum est illud implere. Ob idque; tota eius iniquitas de qualitate iustitiae quae est in obiecto pensanda est. Et si iurasti peccatum mortale patrare, iuramentum est mortale, siue id perpetres siue non perpetres. Si autem iocose mentiri iurasti, iuramentum est veniale, eò quod illud implere, non peius quam veniale est. Quod si arguas: Si quis non impleat, falsum iurauit: iurare autem falsum in quocunque; indiuiduo est mortale: ergo iuramentum de re veniali erit mortale. Negatur Minor: nam iuramentum promissorium non implere, tunc proflus est peccatum quoniam est obligatorium: quoniam verò non obligat, licet non implens tunc ostendat & efficiat iuramentum fuisse falsum: tamen quia tunc nullatenus peccat, non inde pensanda est malitia iuramenti, sed ex ipso actu iurandi: qui, si eius obiectum peccatum est veniale, non erit peior, quam veniale. At verò iuramentum temerarium, scilicet quod verum est & de re iusta, sed iudicio prudentiaque; vacat, ea ratione vanum est, quod necessitate caret, quae iuramentum facit esse virtutem. Sed ob hoc solum dicitur periurium, quod qui vanè iurat, in periculo versatur iurandi falsum. Per hoc grauitatem culpae trium horum peierandi graduum rimari quisque facile potest. In primis periurium primi generis, hoc est assertorium iuramentum falsum, non modo genere suo & obiecti ratione lethale crimen est, verum in quocunque; indiuiduo. Quod enim genere suo sit mortale, commune illi est cum reliquis Decalogi mandatis. Nam cum omnia ad iustitiam pertineant, reipublicae necessarium sit, ut omnium obseruantia sit de necessitate salutis: At verò quod in quocunque; indiuiduo sit etiam mortale, singulare illi est inter omnia. Etenim licet furtum genere suo sit mortale: iam leuitate materiae, ut si obolum fureris, sit veniale. At tamen falsum iurare, etiam in re minima, ut si peieres te non tangere calamum quem manu tenes & pro quacunque; necessitate id facias, ut pote pro salute totius mundi, peccatum nihilominus mortale est: nam tui falsum est te non tangere calamum, quam si iurasses rem aliam grauissimam falsam. Adducere autem Deum in testem falsi, mortalis irreuerentia est. Iuramenti autem promissorii grauitatem iam nuper diximus ex obiecto esse perpendendam. Iuramentum autem temerarium, id est, quod nullam habeat aliam vanitatem, quam quod citra necessitatem & circumspectionem fit, non est genere suo mortale, sed tantum veniale. ut si dum in conspectu omnium pluit, cum iuramento id assermes: aut cum res est leuissima, quam credere aut non credere nihil refert: aut de qua alius citra iuramentum tibi adhiberet fidem. In iuramentorum autem frequentia praesentissimum inest peius. Ob idque; omni cura & vigilantia cauenda est immanis haec bestia. At verò per falsos iurare Deos, quantumcunque; veritas & humana iustitia iniuste peccatum est idololatriae. Vt autem infidelium iuramento, ut ait ad Publi. Augu. in casu necessitatis licitum est.

Obiectio. **Solutio.** **Serius et ordo grauitatis interuaria periurii.** Ad primum igitur argumentum respondetur; expositiones illas interlineales non esse literales, sed mysticas. Vnde in odium Arrianorum expositum est, nomen Dei in vanum usurpari, cum verbum incarnatum, quod per substantiam est nomen Dei, asseritur esse creatura. Altera verò expositio Deum, scilicet ad infideles refertur; quorum impietas illa retunditur, quod per saxa & ligna iurant, ac si sint Dei. Ad secundum iam responsum est, nomen Dei non tunc solum pro nihilo usurpari, quando temerarie citra iudicium & prudentiam iuratur, verum & tunc peius, dum falsè aut iniuste dicitur. Ad tertium denique respondet S. Th. quod sicut ei qui scientia aliqua primum eruditur, communia triualiaque; documenta primum exhibentur, sic & ordo requirebat ut communia statim & quae in usu frequentiora sunt perhiberentur, per quae homines se intelligerent grauioribus interdictos. Imò verò arbitror Deum idcirco exhorrendas blasphemiarum formas non expressisse, quod illas tacendo apertius expressit eò usque esse abominabiles, ut neque in lege esset nominandae. Etenim qui Deum verum non cognoscit, nihil mirum si ad falsos peruertatur: quod tamen quiverum adorat, blasphemias illum dehonestet, citra ullam legis positionem patet, quam sit nefandum. Quin adde & hoc in verbis huius praeccepti meditando;

Obiectio. **Solutio.** **Serius et ordo grauitatis interuaria periurii.** **Ad primum argumentum.** **Ad secundum argumentum.** **Ad tertium argumentum.**

Obiectio. **Solutio.** **Serius et ordo grauitatis interuaria periurii.**

Obiectio. **Solutio.** **Serius et ordo grauitatis interuaria periurii.**

Obiectio. **Solutio.** **Serius et ordo grauitatis interuaria periurii.**

tandem, quod ad exaggerandum maiestatem diuini nominis non solum prohibetur ut per ipsum non peieretur, verum ne vanè ore assumatur. Quare non solum sub forma iurandi, verum neque in triualibus colloquiis obloquendum de Deo est vanè, eiusve nomen sine causa depromendum. Et quoniam multi sunt diuina nomina: tamen quia omnia sunt eiusdem virtutis, singulari numero dictum est, Non assumes nomen Dei tui in vanum: Tamen si Hebraei alium sensum ex hoc praeccepto eruant, nempe quod illud nomen longè celeberrimum, Adonai, adorandum esset, non tamen proferendum, Quae de causa illud nuncupabant Graecè τετραπρωματων, id est nomen quatuor literarum.

ARTICVLVS IIII.

Utrum tertium praecceptum de sanctificatione Sabbathi sit rectè positum.

Consequenter de tertio praeccepto, quod est vltimum primae tabulae, pari modo quaeritur, an sit congruenter positum: Et arguitur a parte negatiua: Aut intelligitur secundum spiritualem sensum, aut secundum literalem. Secundum spiritualem non est speciale, sed generalis omnium ratio. Ait, n. Ambro. Lucæ 13. de Archisynagogo qui indignabatur Christum curare Sabbatho: Lex in Sabbatho non prohibet hominem curare, sed seruilia opera, id est peccatis grauari: quod omni praeccepto prohibetur. Secundum autem literalem sensum est ceremoniale: Legitur, n. Exo. 31. Videte ut Sabbathum meum custodiatis: quia signum est inter me & vos in generationibus vestris: hoc est rememoratiuum conditi a me mundi. Praeccepta autem Decalogi non sunt generalia aut ceremonialia, sed specialia & moralia: ergo hoc praecceptum minime Decalogo congruit. Secundò: Praeccepta Decalogi omnia tanquam iuris naturae lege etiam Euangelica obseruant: Euangelici autem neque Sabbathum seruamus, neque verò Dñicum diè Iudaico more: quippe qui & cibos paramus & alia huiusmodi exercemus, quae illis non licebant: ergo non proprie praecceptum hoc ad Decalogum pertinet. Tertio: Cuiuscunque; praeccepti Decalogi transgressio est genere suo mortale piaculum in veteri aut lege licebat citra Dei offensam Sabbathum violare: circuncidebantur, n. die octaua, et si incidisset Sabbathum. Et Helias dum iter quadraginta dierum perfecit, non cessauit Sabbathis. aliaque; id genus fiebant licite: ergo non est praecceptum Decalogi. Contra verò stat scripturae sacrae testimoniū.

Ad quatuor conclusionibus respondetur. Prima est: Praecceptum sanctificationis Sabbathi congruenter tertio loco positum est, idque; affirmatiuum est. Probat: in institutione religionis, ut dictum est, prius debuerunt negatiuis praecceptis impedimenta verae religionis radicibus conuelli quae quidem impedimenta sunt, idololatria atque irreuerentia: illis autem conuulsis consequens erat, ut praecceptum religiosi famulatus adhiberetur: hoc autem est praecceptum sanctificandi Sabbathi: ergo congruenter loco collocatum est. Secunda conclusio: Eodem tertio mandato praecipitur exterior Dei cultus, puta corporalis requies ad famulandum Deo. Probat: Diuinus cultus, tam interior est, ut meditatio & mentalis oratio, quam etiam exterior, ut sacrificiorum oblatio: interior autem sub exterarum rerum similitudinibus nobis qui sensibiles sumus, proponitur: ut per ceremoniam thurificandi instrumur quemadmodum orantis mens sit in Deum eleuata: secundum illud Psal. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: ergo & exterior cultus decuit pari modo per aliquod signum nobis significari. Tertia conclusio: Praecceptum idem tertium appositissime propositum nobis est sub signo creationis mundi commemoratiuum: ut, scilicet, quemadmodum tunc die septima requieuit Dominus ab opere quod patrauerat: sic nos septima quaque; die ab operibus seruilibus cessantes, tempus feriemus quod recolendis diuinis beneficiis sit dedicatum. Probat: Nam cum bonorum omnium fundamentum sit, esse, sit ut beneficiorum primum, unde reliqua omnia nobis prouenire, fuerit nostri plasmatio, mundi; fabri catio, nostri gratia conditi. Quapropter eiusdem memoriae beneficii via nobis patet ad reliqua commemoranda. Vnde Exo. 26. praemisso praeccepto de sanctificatione Sabbathi, pro causa subditur: quia sex diebus fecit Deus caelum & terram, & septima die requieuit. Veruntamen haud defuit circa harum singulas conclusionum dubitandi argumenta. Etenim contra primam, quatenus asserit praecceptum hoc esse affirmatiuum, offertur forma ipsa praeccepti, quae videtur non affirmatiua, sed negatiua, sicuti duorum praecedentium. Iubemur namque; per illud in sensu literali nihil aliud quam cessare ab opere seruili: cessare autem est abstinere ab opere, id est non operari: sicuti ieiunare, est abstinere a cibo, quod est non comedere. Sed ad hoc respondetur praecceptum esse affirmatiuum, scilicet diem sanctificare, id est sancto famulatu dedicare. Vnde Exo. 20. affirmatiue ponitur, Memento ut diem Sabbathi sanctifices. Sed forma sanctificandi subditur: Non facies omne opus in eo scilicet seruire, ut diuinis vacare queas. Idque; Ecclesiae instituto confirmatur, quae generalem illum sanctificandi modum speciatim ex presertim iubens ut festis diebus audiremus sacra. Difficiliores autem ambigendi occasiones nobis offert secunda conclusio. Est, n. prima omnium dubitatio, utrum hoc praecceptum exteriorem nobis tantum cultum iubeat, an verò simul internum opus? Est, n. Scotus, qui lib. 3. dist. 7. sentire videtur hoc nos praeccepto iuberi diebus festis bonum habere mentis actum circa Deum: nempe eius dilectionem, id quod explicatius asseruerat eod. lib. dist. 27. dicens, singulare tempus implendi praecceptum dilectionis Dei contineri isto praeccepto: ut, scilicet, tali tempore manere vnusquisque; debeat apud se, recolligendo se & ascendendo ad Deum suum. Vnde fit consequens ut teneatur tunc quisque; conterere: ut modum etiam charitatis seruet: Consequiturque; subinde secundum hanc opinionem, ut nomine seruilis operis a quo requiescendum est, non solum intelligantur mechanica opera, idque; genus alia quibus homo homini seruit: verum potissimum peccata, quibus homo mancipiū fit daemonis. Nam qui facit peccatum ser-

uus est peccati. Opinio fuit Iſychij, quam ſuperiori articulo impugnabamus quòd hoc præceptum ſolum faciat ſpiritualem ſenſum de ceſſatione à peccatis: Iſti autè etſi non illum tantum, tñ illū putant eſſe præcipuum. Itaque qui in die feſto peccat, præter culpam, quam in alio feſto die cõtra heret, peccat riuſus feſtū contaminando. Quare duplici peccati macula inſicitur: ac perinde vtrūq; conſitei tenetur perinde ac ille qui in eccleſia homicidū facit, atq; ille qui moniale vitiat. Sñia eſt Alex. Halen. 3. parte, q. 32. mēbro 5. arti. 2. vbi expreſſe in ſolutione ad quartū, ait fornicationē in die feſto duplicē habere malitiam. Atqui ab illo egregio doctore hanc opin. diſcipuli eius docti ſūt. Imo eadem apparet eſſe ſñia D. Tho. in hoc articulo, inter ſoluendum tertium argumentum: vbi diſtinguit triplex ſeruile opus. ſ. quo homo ſeruit peccato, & quo ſecundum corpus ſeruit homini & quo ſeruit Deo. Et ſubdit, q̄ opera ſeruilia primo & ſecundo modo contrariantur obſeruantie Sabbathi, in quantum impediunt applicationem hominis ad diuina. Et ſubinfert, q̄ quia magis homo impeditur à rebus diuinis per opus peccati: quam per opus corporale aliàs licitum, magis contra hoc præceptum agit, qui peccat in die feſto quam qui aliud corporale opus licitum facit. Cui præterea ſententia patrociniari apertè videtur Ambro. loco citato in 1. arg. ſuper Luc. & Aug. in lib. de decē chordis, vbi ait, Melius faceret Iudæus in agro ſuo aliquid vtile, quam ſi in theatro ſeditioſus exiſteret: & melius ſceminæ eorum die Sabbathi lanā facerent, q̄ q̄ tota die in neomentis ſuis impudicè ſaltarent. Et, quod rem vehementius vtget ſubdit, Tibi autè, id eſt Chriſtiano, dicitur vt obſerues ſpiritaliter Sabbathum in ſpe futura quietis, quam tibi promittit Dominus: ſpēs autem hæc non fit niſi per internam dilectionem. Et certè ratio eidem opinioni non tenuiter apparet fauere. Primum, q̄ cum ſit affirmatiuum, vt dictum eſt, ad ſamulatum pertinens: ſamulatus autem Deo grator ſit ille, qui intus in mente exhibetur, ad hunc poſſimum non obligare videtur. Adde q̄ cū iure diuino aliquam ſanctificationem, vt nomen ſonat tubeat, necelle eſt illam etiam ſeclūſā. Eccleſiæ ſanctione designare: quæ tamen alia designari cõmmodius nequit, quam diuina dilectio per q̄ iuſtus ſanctificatur. His veruntamen nihil obſtantibus reſponſio dubitationis huius legitima eſt, vim iſtius præcepti non ad internam dilectionem aut contritionem, ſed ad exteriorem cultum extendi, vt conſiſtione 2. quæ S. Tho. eſt adſtruximus. Probatur: Reliqua cuncta Decalogi præcepta, præter octauum & nonum in quibus concupiſcentiæ nomen expreſſum eſt, externa tantū opera iubent & prohibent, ergo & hoc pariter. Nulla enim eſt ratio cur iſtud à generali regula excipias: quandoquidem hic nulla ſit mentio interni motus. Secundo id apertè monſtrat eccleſiaſticum inſtitutum, quo cultus hoc præcepto iuſtus per hoc determinatur, quod eſt miſſas audire, vt patet de conſe. diſt. 1. can. Miſſas. Quæ quidem præceptio à traditione vſque & Canone Apoſtolorū originè duxit, vt ibidem patet, can. Omnes fideles. Cū ergo eccleſia cultū hoc præcepto inſoluit perinde ſuo ſtatuto exprimeret, atq; diuini præcepti conſeſſionis tempus vt ſemel in anno fieret determinabat, & hæc ſui præceptio ad cultū nos tantum externum arctet: palam eſt, iure diuino non eſſe illic alium contentū: quoniā aliàs niſi illum explicaret, nõ fuiſſet ſida diuini iuris interpres. Dixerim: Ad cultum tantum externū, vt illum tamen interiorem actum nõ excludam, à quo exterior ꝑficiſcitur ſcilicet velle audire miſſam cū decēti reuerentia & attentione, vt ſit actus humanus: non tamè nos cogit ad aliam ſeu dilectionē ſeu contritionem. Et confirmatur hæc ratio: quia vt receptiſſimus Ecclēſiæ vſus habet, præter ceſſationē ab opere ſeruili, nullus cultus eſt in præcepto dieb. feſtis præter illum quem Eccleſia exprimit: temerarium ergo eſt ligamen aliud ſuperaddere. Tertio arguitur: Præceptum dilectionis Dei, vt ſupra dictum eſt, non eſt in Decalogo inſoluit, ſed extra in fronte ꝑ fixum tanquam omnium finis: ergo præcepta Decalogi diſtincta ſunt proiſus à præcepto dilectionis. Quarto arguitur: Finis præcepti, vt ſupra monſtratum eſt, nõ cadit ſub præcepto: quia præcepta nõ dantur niſi de medijs: ſicuti præceptū ieiunij non obligat ad carnis macerationem, ſed ad abſtinentie modū ab Eccleſia præſcriptum, licet maceratio illa ſit finis. Cū ergo finis præceptorum Decalogi ſit diuina dilectio, ſit, vt illa ſub nullo illorū comprehendatur. Et quintò eadem confirmatur cõcluſio: quia eiufmodi præcepta non obligant ad charitatis modum, ſed poſſunt quantum ad ſubſtantiam operis extra charitatē impleri, ita vt euitetur peccatū. Abſque vlla ergo ratione, imò contra rationem ſingulare hoc adſcribitur huic præcepto, q̄ obſeruari non poſſit ſine modo charitatis: & tamen contraria opinio id contendit, aſſeuerans q̄ in die feſto tenetur ſe homo ad gratiam diſponere. Sexto arguitur q̄ hoc præceptū non obliget ad contritionē. Eſt enim citra controuerſiam religioſis mandatum: contritio autem non eſt actus religionis, ſed penitentiæ, quæ ſingularis eſt virtus, iuſtitia annexa. Præterea, ſeptimò occurrit ſanè mihi ingentiſſimū argumentum contra hanc opinionem, q̄ ſi hoc nos præceptum ad contritionē obligaret atque ad veram dilectionem Dei, impendit quam periculofum eſſet q̄ tot Eccleſia multiplicaret feſta: eſſet enim hoc Chriſtianorum animos irretire & in arctiſſimas anguſtias cõicere: nempe q̄ tam crebro ad rem tam arduā teneremur. Deinde octauò arguitur, q̄ hoc præceptum non obliget ad non peccandum in die feſto, obligatione alijs mandatis adiecta. Præcepta omnia moralia non in ſenſu ſpiritali & metaphoſico, ſed ſecū dum planam literam intelligenda ſunt, vt cunctis eſt conſeſſiſſimum: quia ſtylus mores inſtituendi non debet eſſe tranſlatitiuus, ſed planus: peccata verò non dicuntur ſeruilia opera in ſenſu literali, ſed per metaphoram. Cū ergo iubemur ceſſare ab opere ſeruili, non cohibemur niſi ab operib. quæ communi vulgo ſeruilia nuncupantur, puta quibus homines hominibus ſeruiunt. Et hoc inde confirmatur, q̄ quantum ad ius diuinum attinet, eadem eſt ſubſtantia præcepti huius nobis modò quæ olim Hebræis: illi autem ad nullum actum interiorem obligabantur, ſed ad illos externos cultus ergo neque nos niſi ad noſtros. Sed ais propterea q̄ dies feſtus tempus eſt ſacrum, quocunq; pec-

cato cõtaminatur: ſicuti & locus ſacer. At contra hoc eſt manifeſtum argm, q̄ ſacrilegium nõ cõmittitur niſi vel in pſonā rōe voti: vt ſi monachus vel ſacerdos fornicarius fuerit: vel ratione eccleſiaſtici ſtatuti, vt ſi in loco ſacro vel ſanguis vel ſemen effundatur. De tpe autè nulla extat lex. Accedit præterea, q̄ neq; locus ſacer quolibet peccato cõtaminatur, niſi duob. his modis nominatis. Nã etſi in eccleſia blaſphemes vel peieres, nõ cõmittis ſacrilegiū: cur ergo ſi id perpetres in die feſto? Colli gamus ergo peccatū in feſto cõmiſſum non eſſe ſacrilegiū: atque adeo circumſtantiam feſta non eſſe conſeſſū neceſſariā: licet accidentariè aggrauet, & ideo conſilium ſit eam conſiteri. Neq; tale præceptum obligat ad aliū actū interiorem, q̄ ad illum qui ꝑ exteriorē eſt neceſſarius. ſ. verè audire Miſſam ea attentione, vt ſit actus humanus: Tametſi cū internus amor & diuinorū meditatio, finis huius præcepti ſit, ad hoc maximè ſunt Chriſtiani feſtis dieb. animandi & alliciendi: & vt à peccatis caueāt. Sunt hic autè qui claritatis (vt cenſent) gratia duos fines præcepti huius dignoſcant, nēpe alterum immediatū, qui eſt audire Miſſam, ad quē tenemur: alterū verò mediatū, qui eſt mentis eleuatio per charitatē, ad quē minimè obligamur. Ego verò, licet diſceptatio in nomine videatur verſari, illū priorē, non finē appellauerim, ſed ſubſtantia præcepti. Habet, n. duo mēbra: alterū negatiuū, q̄ eſt ceſſare à ſeruili opere: alterū verò affirmatiuū, q̄ eſt, cultus ab eccleſia ꝑſcriptus. Et hoc ſm eſt finis, nõ tam præcepti, q̄ prioris eius mēbri. Igitur ad auctoritatē S. Tho. reſpondetur, q̄ cū ait peccata aduerſari obſeruantie Sabbathi, non intelligit quantum ad ſubſtantia præcepti, ſed quantum ad eius finē: reſertur, n. præceptū hoc ad vacandū Deo & diuinis, cui quidē fini pugnatius obſtat peccatū q̄ opus ſeruile: ob idq; peius eſt fornicari in die feſto, q̄ cauare, non q̄ per fornicationē violetur feſtum, ſed q̄ peius per ſe peccatū ſit & intentioni Dei repugnantius. Et hoc ipſum eſt quod ait Aug. Quod autè ibidē ſubdit, ſ. Chriſtiani obſeruandū eſſe Sabbathū ſpiritaliter, non dicit, quaſi illa ſit ſubſtantia præcepti, vt qui ſic non ſeruauerit, tranſgreſſor eius ſit: ſed quòd ille ſit modus, ſi ſeruandum eſt ad intentionem præcipientis, vt ſeruetur in ſpe futura quietis, quam nobis promittit Dominus, & q̄ iſte ſit ſenſus, patet manifeſtè quoniam conſert Chriſtiani illic cum Iudæo, dicēs, q̄ Iudæus ſeruabat illud in figura: nos autè ſeruare debemus in ſpiritu. Et tamen quantum ad ſubſtantiam præcepti, eodē modo tenebantur illi ſicut nos. ſit ergo, vt ille ſenſus ſpiritalis, non ſit de ſubſtantia præcepti. Ad verbū autè Ambroſij pat. bit ſuo loco reſponſio, vbi & mens D. Tho. apertior fiet: Ratio autè prior, quam contrariæ opinioni ſubiecimus, id tantum enunciat q̄ internus ſamulatus per charitatē ſit finis præcepti inde tamen non conſequitur, vt cadat ſub præcepto. Ad poſtteriorem autem negatur, alium ſub hoc præcepto contineri cultū, q̄ quem eccleſia determinauit. Circa tertiam conſiſtione id tantū animaduertendum eſt, q̄ hoc præceptum partim morale, partim verò ceremoniale. ſam. n. ſuprà dictum eſt morale præceptum elici, vt conſiſtione de iure naturæ. Vnde cū eodē iure tene arur quicunque mortaliū Deum colere, conſequens inde ſit, vt tempus aliquod debeāt de alijs negotijs ſuccidere, eidemq; muneri dedicare. Nam ſecundum ſapientem cuiusque rei naturæ iure, ſuum debetur tempus, vt reſectioni, ſomno, & alijs officijs. Quin agē, ſuauiatē ꝑpende & lenitatē præceptorum Dei & ſi nulla nos lex colendi Deum requiem indixiſſet aliorum dierum, ratio ipſa naturæ, quæ lucem, ad laborem reſtulit, & tenebras ad quietē, depoſcebat, vt dies aliquot feriatemur, quibus labores interpellando recrearemur animos. Cui ergo dies illos negotio mancipare melius valuiſſemus, quæ Deo noſtro colendo? Et iò ſuper hoc nulla pōt eſſe eccl. ſine diſpenſatio. Pōt inquā eccleſia quæ iure poſitiuo dies feſtos ſtabiliuit omnes, vt ſupra diximus, vel tollere, vel mutare: ſaltem factū teneret, licet Spiritus ſanctus id non permitteret: quia pernicioſus eſſet. Haud tamen vlla fieri vnquā poteſt diſpenſatio, quin homo tēpus aliquod ſeu dies ſeu horas teneatur diuino cultui deputatos impendere: Quod aut dies iſti aut alij, feſti ſiant, ceremoniale eſt: in quod ſubinde eccleſia ius habet. Ceremonia aut omnis figura eſt, aut commemoratiua aut ꝑſiguratiua. Significabat ergo præceptū hoc in ſenſu literali creationis beneficiū, tanquā illius memoriale. In ſenſu autem allegorico ꝑſignabat requiem Xpi in ſepulchro: quæ dies etiā fuit Sabbathi: quaſi tunc ab opere redemptionis requieuerit. Sed & in ſenſu tropologico, qui ad mores per metaphorā pertinet, ſignificat ceſſationē à peccatorū operib. Quare ſm illum ſenſum non erat ſpāle præceptū: ſed referebat generalē rationē omniū, quib. ab hac ſeruitute peccati arcemur. Ac demū in ſenſu anagogico ſignificabat ſempiternā requiē, q̄ nos manet in cœlo. Conſtituitur ergo in Decalogo tm̄ literalem moralemq; ſenſum. Vnde ob tam multiugam Sabbathi ſignificationē, cū aliæ cõplures eſſent in lege feſtorum ſolemnitates, de hac ſola in Decalogo mentio habita eſt, qua reliquæ cõprehenduntur. Nam cæterarū ſingulæ ob particularem beneficiū fuerunt inſtitutæ: illud autè creationis fuit vniuerſale: De feſtis autè illius legis, & quemadmodum illorum ſingulis ſingula noſtra reſpondeant, videbimus quaſtione proxima. Atqui per hæc ratio liquet, cur fuerit ab eccleſia catholica à ſeculo vſq; Apoſtolorū in diē Dñicam mutatum. Nã rō illa literalis cõmemorandi beneficiū creationis, altius mutata eſt beneficiū recreationis, quæ facta eſt à Chriſto per gratiam: hoc, n. beneficiū Dñica die reſurgendo abſoluit, quæ fuit in ſtatu gratiæ lux prima, infinitum ꝑſtantior illa, de qua tunc dixit Deus, Fiat lux. Præterq̄ q̄ & dies illa prima creationis mundi, Dñica eſt fuit: quòd q̄ ſeptima fuit Sabbathū. Figura at allegorica Chriſti quieſcentis in ſepulchro, præſenteveritate ceſſauit. Sensus autem anagogicus perpetuæ quietis cœleſtis multò aptius congruit Dominicæ diei. Volubilitas enim huius mundi curriculo hebdomadæ ſignificatur: immutabilis autem ſclicitatis eternitas ſignificantius exprimitur Dominica die.

Ad primum igitur argumentum quod auctoritate Ambroſij procedebat, reſpōdetur, patrem illū myſticorū ſenſum amatorem, intellectum eiufmodi Iudæis obieciſſe, propterea q̄ opeta miſericordiz in Sabbatho fieri nõ ferebāt: & ideo cū dixit illo præcepto peccatorū opera prohiberi non id

S. Thom.

Tertium Decalogi præceptū partim eſt morale, partim ceremoniale.

Ratio abolitionis Sabbathi & mutationis in diē Dominicam.

Altera ratio.

Ad primum arg.

Ad secundum.

intellexit in sensu literali, in quo sita est specialis præcepti substantia, sed in sensu tropologico, qui generalis est, omnium præceptorum virtus. Ad hunc responderetur, quod Sabbathi observatio apud Iudæos erat figuralis: & ideo strictiore religione illud servabat: ad eum ut neque cibos igne possent parare: ut patet Exo. 16. & 35, nempe ut illa cessatione Dei à mundi fabrica ad vivum exprimerent. Nam figura, cum sit rei signum, debet veritatem usque ad minima fidelissimè referre. Nos autem non ob illum figuralem ritum sed institutione Ecclesiæ tum dies Dominicos, tum festos alios feriamur. Quapropter congruentius naturali iuri eiusmodi festa colimus: nempe ut & victui necessaria naturali more patemus. Et nobiscum super reliquis quæ necessitati naturæ serviunt, facilius dispensetur. In tertio igitur argumento vastissimus aperitur campus eorum, quæ nobis diebus festis, tum licetè permittuntur, tum dispensatione indulgentur. Sunt, n. usque ad eum multa, ut vix queant sub numero comprehendere: ideoque tantummodo eorum capita teneri memoria possunt. Et primum cum in hoc præcepto aliquid sit negativum, ut dictum est, id est cessare à servili opere: atque alterum affirmativum: quod est sacrum audire: circa utrumque perpendenda illa sunt, quibus citra iniuriam violatur præceptum. Unde primum omnium supponenda est illa supra tacta distinctio S. Tho. quod operum servilium alia sunt peccata, quibus demoni servitur. Et hæc sunt per omnia mandata verita: significata verò hoc singulari in sensu morali metaphorico. Alia verò sunt, quibus secundum corpus homo homini servit: ut mechanica. Et hæc sunt isto præcepto ad literam interdicta. Sed alia præterea sunt quibus servimus Deo, nempe quæ ad eius cultum pertinent. Et hæc ad eum non respiciuntur isto præcepto, ut sint ad eius finem impediendo conducunt. In hoc, n. ab aliis servilibus abstinemus, ut inferuimus Deo. Sex ergo capita sunt per quæ illa iudicare possimus quæ Sabbathis licent. Primum est hoc quod modò diximus, id est ad Dei cultum pertinens. Inter hæc autem sunt gradus. Primum obtinent spiritualia, quæ ab spiritu increato supernaturaliter nobis donantur: ut est sacramentorum administratio: quibus gratia confertur, in qua vita spiritualis consistit. Quapropter & antiqui circumcissionem ministrabant in Sabbatho, si octava tunc incidisset dies. Unde Christus Io. 7. Circumcisionem homo accipit in Sabbatho, ut non solvatur lex Moysi. Et nos quoque omnia administramus sacramenta. Atque illa insuper quæ ad altaris ministerium pertinent, exercemus, scilicet prædicamus, oramus, & ea legimus quæ ad meditationem & animi refectionem conferunt. In secundo gradu sunt illa corporalia, in quibus cultus etiam per se consistit ut erat antiquis arcam testamenti deferre: & nobis baiulare sanctorum statuas, crucem & huiusmodi in processibus. Ad hæc organis canere & aliis instrumentis, de quibus operibus illud intelligitur Matth. 12. Sacerdotes in templo Sabbathum violant, id est corpore labores exercent, & sine crimine sunt. In tertio gradu locantur illa quæ factorum sunt præparatoria. Sed hæc tripartita: Nam quædam ad eum sunt propinqua cultui, ut sine illis fieri nequeat: ut antiquitus sacerdos animalia quæ Deo litabantur, mactabant & torrebant: & nunc campanæ pulsantur. Alia verò sunt quæ possunt præcedenti die fieri: & hæc non sunt sine causa in festo faciendæ, sed antea præparandæ: ut hostias coquere, & monumentorum apparatus extrahere: nisi forsitan continuatio festorum exigat, ut in festo fiant. Sed tamen alia sunt, non quidem per se, sed accidentali ad diuinum cultum spectantia, ut colere agros pauperum ecclesiæ vel hospitalis, aut ad eius structuram vectare lapides. Et hæc neque sine necessitate fieri in festo debent, neque sine prælati facultate: quoniam quidem opera sunt verè servilia: ideoque licet lex misericordiam in causa sit dispensandi: fieri tamen non debent absque episcopi dispensatione: vel saltè prælati, ubi sic habet usus. Secundum autem genus operum, quæ in festo licent, est spirituale actionum, quæ ab spiritu nostro proficiuntur: ut docere, ut consulere & id genus alia servile. n. opus id est quod corporale. Nam corpus est quod animæ servit: quare quæ ad animam pertinent, non connumerantur servilibus. Attamen non inde inferatur, mechanicarum artium exercitium in festo esse permissum, et si artes illæ intellectuales quoque sunt. Quoniam non de suo tamen principio, verum & de fine pendenda est spiritualium ratio. Scientiæ ergo quarum finis est intellectum illuminare spirituales sunt: illæ verò quarum finis in fabricato opere positus est, & manibus conficitur, ob idque mechanicæ dicuntur, serviles habentur. At vero sunt nonnulla spiritualia quæ ecclesiæ bona causa in festis interdixit: ut ius dicere, & causas agere, & iuramentum solenniter in iudicio, nisi causa pacis præstare, ut patet extrà, de feriis, c. omnes dies. & c. conquestus. Tamen hæc ingruenti atroci extraque ordinario crimine dispensatione quoque admittant: ut si publicus latro, aut maiestatis læsor caperetur in festo, liceret eum subito in supplicium rapere. Et religionis gratia hæretici in solenni festo solent igni admoveri. Tertium genus & caput eiusmodi licitorum operum est, quæ quæ sunt corporalia, non tamen sunt proprie servilia. Nam inter corporalia quædam extant genere suo servilia, quorum exemplum in mechanicis positum est: quædam vero genere suo libera, ut artium liberalium opera, qualis est musica, & figuras geometricas in abacho ducere: quæ certum est licere in festis. Quædam autem sunt & liberis & servis cõia, de quibus dubium est, an liceat: ut sunt scribere, itinerari, vånari, &c. Et quidem si scribere ad id duntaxat reducat, quod est cum abientibus loqui: ut scribere epistolas, aut orationes habendas ad populum, aut prælegendas lectiones, liquet esse licitum: si autem ad opus servile vergat, ut stata mercede transcribere, aut alia ratione calamo mereri, id minimè fas est: itinerari autem audita Missa, maximè illis qui in itinere sunt, mos quarundam provinciarum admittit. Sed animi gratia vånatum ire, claret non esse servile opus. Quarta causa ob quam nefas non est operari in festo, subiungitur necessitas. Primum illorum, quæ ad diurnum victum pertinent, hoc est ad comedendum cibos igneque parandos: qualis est coquorum opera, & eorum qui pastillos faciunt, & lanioficium: nisi tantus esset festorum concursus, qui id exigeret. Secundò ex necessitate salutis corporeæ excusantur medici, pharmacopola, & sanguinis missores. Et qui fugiunt propria pericula, exemplo He-

Distinctio**Sex capita****unde possit****interno-****ve quæ lice****ant diebus****festivis.****Primum.****Secundum****genus ope-****ram quæ in****festis licet.****Tertium ar-****gument.****Quarta****causa.****Quinta****causa.****Quarta****causa.****Quarta****causa.****Quarta****causa.****Quarta****causa.****Quarta****causa.****Quarta****causa.****Quarta****causa.****Quarta****causa.****Quarta****causa.****Quarta****causa.****Quarta****causa.****Quarta****causa.****Quarta****causa.****Quarta****causa.**

liæ, qui fugit in Sabbatho à facie Iezabel. Unde Christus Io. 7. Mihi indignamini: quia totum hominem sanum feci in Sabbatho? At verò pharmacopola non excusantur nisi secundum necessitatem diei presentis. Est, n. servilis ars, quam sola necessitas facit in die festo licitam. Tertio & necessitas communis salutis reipublicæ excusat milites in bello: & qui illis aggeres & vallum ducunt, & qui quosvis alios labores perferunt. Quæ ratione, ut legitur 1. Macha. 2. Machabæi hostile praelium Sabbathis propulsare prudenter decreverunt. Deinde & propter particulares necessitates licita sunt opera in festo. Unde Deut. 22. Non videbis ovem fratris tui aut ovem errantem & præteribis, sed reduces fratrem tuo. Cui alludit Christus Matth. 12. Quis erit ex vobis homo, qui habet unam ovem, & si ceciderit in Sabbatho in foueam, nonne tenebit & leuabit eam? Et per id excusamur, dum conflagrationibus, occurrimus, & inundationibus. Quin etiam tempore messis flante æra iuste per purgantur grana. Imò verò ubi æris inclementia timetur, possunt & aræ teri, atque etiam, licet hoc non tam facile sit permittendum, & segetes meti. Quamvis in his casibus ubi ambigitur an necessitas vigeat, consultius est antistitem adire vel saltem paræcianum, per quem hæc liceant. Atqui ex hoc capite excusantur etiam illi, qui munia reipublicæ nec essaria exercent, quæ non possunt sine gravi iactura festis omnibus interpellari: qualia exercent nautæ, cursores, muliones, & qui istis serviunt, ut mareschali veterinarii, qui soleis ferreis bestias calcant, & qui furnos confandi vitri accendunt. Sunt qui & eandem facultatem illis faciunt, qui lateres coquunt & calcem. Sed in his non tantum video necessitatis. Adde, quod & propter reipublicæ ornatum licet opificibus in festis operari, ut in torneamentis: tamen salubrius semper sit dispensationem procurare. Atqui sicut necessitas immunes facit à transgressione legis communis, sic & à transgressione particulari. Licet, n. advocatis in festo iudices in formare: & instante necessitate etiam scribis aliquos actus agere. Quinta causa quæ à transgressione festi operarios excipit, est Ecclesiæ concessio. Indulget, n. Alexan. 3. c. licet de feriis, ut possint in festis piscatores hales piscari. Et idem est de thinnis atque aliis piscibus, qui solo vno anni tempore eodemque brevi capiuntur. Sextum denique excusat onis caput est consuetudo. Prohibetur in dicto c. omnes, de feriis, mercatus fieri in festo. Sed iam creberrima consuetudo est nundinas in festo celebrari. Consuetudines autem tunc à culpa liberant, quando sunt rationi congruentes, & prælatorum consensu introductæ, & antiquitate receptæ. Ecce de membro negatio huius præcepti, quod est cessare ab opere servili. Affirmativum autem, quod est audire sacrum, venerantius observandum est, neque quacumque de causa omittendum, nisi sit valde vrgens: ut si causa sit fugiendi periculum mortis, aut servandi infirmis, qui citra periculum relinqui soli nequeunt: aut si timeretur puellæ raptus & similia: quævis & in hoc inualecere possit consuetudo. Vbi, n. in more est nobiles puellas non exire in publicum, nullam contrahunt culpam non prodeuntes in templum. Quin verò si mater adversum quidpiam filiam timeret, posset domum manere eius custos. Et præterea si maritus zelotypia æstuans, uxorem cohibeat ne in sacrum progrediatur, parere ipsa tenetur. Et pariter servi & famuli dum herus vel iter eis imperat, vel aliud negotium, licet sacrum non audiant, in ipsum autem herum refundetur noxa si absque causa servum impediatur, quo minus Missam audiat. Id autem quod impræsentiarum occasionem quibusdam hæsitandi offert, est, utrum illa omnia quæ dicta sunt in die festo licere, illicita ob id fiant quod pro mercede exhibentur? Invenias, n. nonnullos hac opinione captos, quod qui præcipua intentione ob mercedem operantur in festo, ipsius sunt transgressores: si autem officium suum propter necessitatem potissime præstent, licet eis accessorium stipendium recipere. Imò alii censent, quod qui diues est, tenetur in festo gratis opera misericordiam facere. Istorum autem scrupulus hoc habet, si vllam habet fundamentum, quod opus servile est illud quod sit in obsequium alterius: qui autem mercede operatur, alteri seu seivus obsequitur, sit ergo illud opus servile. Nam quando necessitas in causa est, ut opera in festo sint licita, eò est, quod illa tunc opera liberis cum servis communia sunt. Si ergo pacta mercede efficiuntur servilia, sicut subinde illicita. At verò citra vllum scrupulum, quod articulo præsentis etiam Caietanus agnovit, quodvis opus quod vel propter necessitatem, vel propter consuetudinem, vel propter quamcumque causam, quæ modo à nobis recensitæ sunt, licitum in festo est, manet perinde instum: quamvis non fiat nisi præcipuo mercedis intuitu. Spes enim lucri non facit opus servile: siquidem & liberorum opera, qualis est negotiatio, & musica, & vånatio, & militatio, & similia, propositam sibi habent mercedem. Et vice versa servile opus gratis etiam impedi consuevit: ut opus mechanicum. Neque hoc quod est alteri obsequi constituit servile opus. Nam & liberorum opera fieri solent in obsequium alterius: & econverso servilia in obsequium ipsius artificis. Præterea arguitur: Famuli stipendia recipiunt pro famulatu etiam in festo impenso: quin vero musici præcipue serviunt in festis atque in Ecclesiis pro mercede. Post hæc arguitur: Quamvis opera in die festo sint necessaria: non tamen opifices & artifices tenentur illa gratis præstare: quia non sunt necessaria propter inopiam personarum, sed ex natura rei, ut in superioribus exemplis patet: ergo illa licetè possunt solum propter mercedem exequi, aliter non facturi: possuntque perinde de pretio pacisci. Nullatenus ergo ratione mercedis aut præmij perpendendum est quòdnam sit servile opus, quod verò minimè: sed per capitales causas paulò ante commemoratas. Itaque si docere scientiam licitum de se est in festo, licebit etiam operarum pretium exigere: & pariter advocatus si consilium respondeat in festo. Idemque censeto de medicis & de aliis infirmorum ministris: Ex quo fit, neque studere in die festo lucri causa, illicitum esse. Nam alias etiam scholares ius violaret si in festo literis vacarent: nam plerique id faciunt spe lucri. Et nihil refert lucrumne post longum tempus expectes, an in præsentis recipias. Neque refert doctore & advocatus diues sit, an pauper: Tamen diuitibus consilium sit, dies festos aut diuinis dicere, aut causis pauperum largiri.

Quinta causa.**Quibus de causis possit quis citra noxam die festo interesse sa cris.****Quorundam scrupulus.****Ratio dubiandi. Caie.****1. Ratio. 2. Ratio.**

Vtrum quartum præceptum de honorandis parentibus, congruè tradatur.

Argum. 1. **D**icitur nos præcedentes quæstiones remorata sunt. Hac autem de quarto præcepto facillime expeditionis est. Arguitur nihilominus de more, quod non fuerit congruè positum. Præceptum, quantum ad pietatem attinet, quæ est pars iustitiæ, non quidem directa eius species est, sed potentialis. Sunt autem multæ aliæ similes iustitiæ partes, ut habes apud S. Th. 2. 2. q. 80.

Argum. 2. ut obseruantia, gratia, veritas, &c. non ergo hoc tantum debuit poni affirmatiuum præceptum sed similitudinem virtutum insuper alia. Secundò, non solum parentibus, verum & patriæ & sanguine coniunctis debetur ex pietate cultus: ergo manum fuit præceptum, quod solos parentes colere iubet. Tertio, Neque parentibus, solus debetur honor, verum & sustentatio: ergo & in hoc fuit etiam nutritiuum, quod solum honorem expressit. Quarto, Neque causa illi subiuncta, videlicet quod parentibus, morigeri erunt longæui super terram, ut legitur, Exo. 20. in vniuersum verum habet: inuenias, n. parentibus, obediētes, eosdemque, tenera ætate luce sublatis, videatque: contra multos rebelles quod longo fruunt senio, non ergo congruenter positum est. In contrarium facit scripturæ auctoritas.

Quæstioni vna satis est conclusio breuissima. Congruentissimè tribus præceptis dilectionis Dei, proximè quartum de reuerendis parentibus, subiunctum est. Probat: Præcepta primæ tabulæ dilectionem Dei, ut dictum est commendant: & præcepta secundæ, dilectionem proximorum: inter proximorum autem maximè proximi sunt parentes, quippe quibus id, quod sumus secundum Deum debemus. Sunt enim particulare principium nostrum: sicuti Deus vniuersale omnium: ergo locus huic præcepto debitus, proximus loco est diligendi Deum. Est enim pietas in parentes illi, quæ Deo debetur, ad eum ad finem, ut 8. Eth. Arist. compositè dixerit, Diis & parentibus neminem posse æqualia rependere. Et Cicero in Oratione post reditum: Parentes, inquit, charissimos habere debemus, quod ab his nobis vita, patrimoniū, libertas, ciuitas tradita est: in primis autem Deū, cuius beneficio hæc omnia tenemus.

Circa materiam ergo primi argumenti id animaduertendum est, quod in capite libri octauo luculentius exposuimus: videlicet partes iustitiæ alias esse specificas, ut distributivam, & commutativam, alias vero potentiales, hoc est illi annexas: ut puta quæ cum non integram habeant rationem iustitiæ, non directe ei subduntur, sed tamen propter aliquid vniuersum commune reducuntur ad illam. Ratio namque iustitiæ est, esse ad alterum, cui æquale debito redditur: religio ergo conuenit cum iustitiâ, quia est ad alterum, puta ad Deū, cui tamen nequimus æquale reddere: atque in hoc deficit à iustitiâ. Ad religionem autem spectant præcepta primæ tabulæ, quæ est virtus annexa iustitiæ. Pari ratione pietas, quæ est ad parentes, quibus æquale reddere non possumus, est pars potentialis iustitiæ. Et similiter obseruantia: quæ est reuerentia hominibus, ob virtutem exhibitam. Nam neque virtuti æquale præmium reddi ab hominibus valet, ut 2. Eth. est apud Arist. Quare hæc virtus ad quartum præceptum reducitur: sicut supra in illo verbo adnotauimus, Leuit. 19. Coram cano capite surge. Liberalitas autem alio poplite claudicat, ne sit profusus iustitiæ: neque, quod in beneficiis conferendis versatur, quæ non sunt debita: sicuti & gratia quæ non ratione debetur, sed ratione honestatis beneficia repensat. Hæc ergo omnia reducuntur ad hoc præceptum: iam enim superiori quæstione dictum est in Decalogo, illa præcisè debuisse locari, quæ absque villo sapientium officio, elicere ex naturæ principijs ratio posset, nisi ubi nulla esset: hæc autem nonnullis sapientium administratio opus habent, quod plenè percipiantur: præterquam quod filiorum debitum ad parentes, cunctis est mortalibus commune: reliqua verò, specialia: sub generali verò specialia militant. Ad secundum ad eundem prope modum respondetur, quod ratio quare patriæ, & sanguine agnatis, atque aliis necessariis nostris debitores sumus, parentes fuere, qui nos tali loco & sanguine genuerunt, & idèd cum præcepta Decalogi, ut dictum est, sint prima legis principia, ab eisdem parentes pro cunctis nominati sunt. Et eodè reducitur solutio tertij argumenti, neque quod honor parentibus à cunctis filiis per se debetur, siue locupletes sint siue egeni. Sustentatio verò accidit, ut debeatur dum parentes egent: ad ea autem quæ sunt per se, ea reducuntur quæ accidunt. Ad quartum demum respondetur, congruentissimè, ut superiori quæ exposuimus, propositum fuisse huic mandato præmiū longæque vitæ, transgressoriisque supplicium breuis. Vnde Paul. ad Timo. h. 4. Pietas ad omnia utilis est promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. Nam cum vitam à parentibus. sem Deū susceperimus, qui gratus illis est, meretur non solum æterna potiri, verum & temporalè sibi augeri: qui verò ingratus, illa orbatur. Ob idque ad eum Solon, ut Cic. pro Sex. Amerino refert, nullum patricidij supplicium constituit: cuius causam interrogatus respondit, se id neminem facturum putasse. Romani autem intelligentes, nihil esse tam sanctum, quod aliquando non violaret audacia, supplicium in patricidas quod maximè congruens excogitarunt, nempe ut in culeum insuti in flumen deicerentur: ut his reb. omnib. derepentè carerent: neque elementis ac bestiis, ex quibus omnia nata esse feruntur: videlicet ne cælum viderent, nec solem, neque verò aquam tangerent, neque aerem ad respirandum, neque terræ eius cadauera mandarētur, neque ad eum obicerentur feris aut bestiis, ne videlicet tactu suo aut elementum aliquod ob bestiam polluerēt qui sese immanissimo scelere polluisent. At vero quonia neque presentia hæc labentiaque bona sub merito cadunt, neque aduersa mala satis sunt ad expianda piacula, fit, ut Deus occulto iudicio quæque finat ut boni exiguo hoc premio careant, & mali supplicio: quippe quos auctiora in altero manet seculo

ARTICVLVS VI.

Vtrum sex reliqua præcepta convenienti ordine & modo tradantur.

Primum argumentum. **Argum. 2.** **D**e reliquis sex præceptis satis supra dictum est: sed ne ab ordine illa excludamus, arguitur quod non sint sufficienter tradita. Primum sic: Alia sunt præter homicidium, adulterium, furtum, & falsum testimoniū nocumenta, quæ ciuibus inferuntur, diminutus ergo fuit numerus. Secundò: Concupiscentia in nono & decimo præceptis aut accipitur pro sensualitatis

litis motu, secundum illud Iacobi 4. Vnde bella & lites in vobis? Nonne ex concupiscentiis, quæ militant in membris vestris? Aut pro voluntatis consensu, ubi peccati ratio consummatur, & pariter virtutis ac meriti, secundum illud Sapient. 6. Concupiscentia sapientiæ perducit ad regnum perpetuum: sed prior quidem prohiberi non potuit: quia naturæ corruptæ naturale est cum ratione pugnare: secundum illud Pauli, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ: alias sensualitatis commotiones essent mortalia peccamina: quod est falsum. Secunda verò vno quolibet præcepto prohibetur: Qui enim prohibet homicidium, vna prohibet & eius voluntatem: nihil ergo opus habuit peculiari mandato. Tertio denique: Homicidium adulterio & furto gratitate antecellit: non autem seorsum prohibita est eius cupiditas: non erat cur aliorum concupiscentiæ seorsum inhiherentur. A parte contraria pugnat auctoritas ipsa legis.

Ad quæstionem postea, quæ superius explicata sunt, perfacilis est responsio, quæ vnica conclusione continetur, Sex præcepta debita ratione prohibitionis tenore posita sunt. Probat: Duæ sunt partes sponsiua iustitiæ, facere bonum, à maloque recedere. Primum autem non cunctis promissum per se debetur, sed personis certis: cui autem potissimum debetur, est Deus, & secundum illum, parentes: sed tamen iniuriis & vi minimè lædere, omnibus debitum est: ob idque post primam tabulam quartumque mandatum, quibus ea præcipiuntur quæ Deo parentibusque debentur, optimè nocumenta respectu omnium in vniuersum prohibentur. De distinctione autem, numero, ordine, & traditione eorum, deque singulorum grauitate, satis superque quæstione superiori disertum est. Quod si de numero adhuc hæreas, ed quod cum alia multa præterquam parentibus & consanguineis, aliis etiam debeantur, secundum verbum Pauli, Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum, &c. debuerint & alia adhiberi affirmatiua præcepta: respondetur, quod cum Decalogus primordia solummodo contineat legis, non dicebat in ipso nobis tradi nisi ea quæ vniuersis mortalibus communi ratione debita sunt: & talis est honor, quæ debemus parentibus. Ad reliquos verò non vna, sed diuersis rationibus contrahuntur debita, & ideo non erat illis opus speciali præcepto: sed satis erat generalis iustitiæ, quæ præcipit vnicuique ius tribui suum. Atque per hoc documentum liquet id quod quæstione tertia contra Burgensem super Leuiti. 19. adnotauimus, qui contra sanctum Thomam, imò contra planam veritatem præceptum dilectionis proximi negat esse omnibus commune atque notissimum, propterea scilicet quod auaritia non fuit Philosophis comperita respectu omnium, sed tantum respectu studiosorum. Est enim mens diui Thomæ & rei veritas, quod cum præceptum dilectionis proximi, includat & benefacere, & non malefacere, prius est notissimum: non quidem respectu omnium proximorum, sed respectu certi generis, scilicet parentum: posterius verò respectu omnium, & ideo ex eodem principio solum elicitur quartum præceptum affirmatiuum, & reliqua negatiua.

Ad primū igitur argumentum respondetur, quod cum nocumenta, atque iniuriæ quibus alter in alterum nocuus & iniurius est, non potuerint certo numero colligi, consultum fuit, ac perinde decorum, capita tantum poni, quibus alia coherent membra. Quidquid enim detrimenti alteri inferas, aut personam illud impingis, & id rerū genus, ad homicidium reducitur: aut personam coniunctam per modum libidinis, & hæc referuntur ad adulterium. Damna autem in rebus data, siue per usuram, siue per aliam fallaciam, omnia ad furtum propendunt. Sicuti & iniuriæ omnes quibus infia verba peccatur: ut sunt mendacia, & detractiones, & verbales contumelie, ad falsum testimoniū. Ad secundum respondetur, nemine concupiscentiæ non prohiberi sensualitatis insultus atque illecebras: sed voluntatis consensus, ubi subest peccatum, secundum verbum Christi. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo. Et quauis vno quolibet præcepto vna & res & eius cupido prohibeatur: exposcebat tamen singularis necessitas, ut speciatim concupiscentia alienæ vxoris, atque alienarum rerū exprimeretur propter rationem, quam superiori quæstione, artic. 5. declarauimus, nempe quod aliorum peccatorum obiecta non per se ad concupiscentiam illectant: sed ob alias affectiones cupiuntur: ut homicidium propter vindictam, quæ ex odio nascitur, & propter iram. Quare in illis sufficit res ipsas prohiberi: ea verò quæ ad concupiscentiam carnis & oculorum spectant, per se animum pelliciunt: atque ad eum non solum in abstinendo ab illis difficultas est, verum & noua in refrænda concupiscentia, ob idque præter opus, consultum fuit & cupidines singularibus prohibitionibus interdici.

QVAESTIO QVINTA,
DE PRÆCEPTIS CEREMONIALIBVS.

S. Thom. 1. 2. quæst. 101. & 2. & 3.

ARTICVLVS I.

Vtrum ceremonialia præcepta quadrifida fuerint, scilicet sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantia.

ETSI functio nostra fuerit, D. Thomam explicando amplificare: tamen in his ceremoniarum ac iudicialium quæstionibus, diuersa erit. Ad eum enim copiosè & disertè cuncta ipse explanauit, ut nequeat doctrina eius vel extendi amplius vel elucidari. Igitur ut summam copendium faciamus, primò quæritur, an ceremonialia quadrifida partitione diuidantur, scilicet in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias? Et arguitur à parte negatiua: Si hac ratione diuiserentur, id maximè esset quod ceremonialia ad diuinum attinebant cultum, ut nomina ipsa sacrificiorum & sacros

& sacrorum designant. Erant autē aliqua ceremonialia, quæ nihil ad cultū Dei referre videbantur: ut abstinentia ciborum, quæ præcipiebatur Leuit. 11. & abstinentia à vestimētis, scilicet ne vestem duob. contextam, hoc est lana & lino, vllus indueret, vt Leuit. 19. cautū erat, ergo nō omnes ceremoniæ: cui tui seruiebant. Secundō: Si sacrificia illa, & sacramenta, atq; obseruantia alicui erant vsui accōmoda, maximē vt rerū aliquarum essent figuræ, secundū verbum Pauli, Omnia in figura cōtingebant illis: id autem nequaquam legi congruebat: vt pote quæ vt August. 4. de doctrina Christiana auctor est, & supra citatus Isidorus, manifesta esse debet & cunctis peruia: cū illa quæ figurarū mysteriis te-cta sunt, theatricā potius ænigmaticāq; repræsentationē p̄ se ferant, quā legis claritudinē, haud ergo decuit esse figuralia. Tertio: legis sinceritas simplicitatis præceptorū amatrix est, multitudinisq; expultrix. Est. n. præceptorum multitudo sarcina potius & ruine occasio quā adminiculū ad virtutem: secundū illud Petri Act. 15. Quid tēratīs demum imponere iugū super seruicē discipulorū, quod neq; nos, neq; patres nostri portare potuimus? Caueri ergo illa debuit ceremoniarū turba. Quarto, ceremoniæ illæ, Christi erāt vmbra & prognosticū: sacrificia autē abdūē præsignabant Christum, qui secundum Apost. ad Ephes. 5. sacrificium se obtulit & oblationem & hostiam: in noua autem lege sacrificium ipsum altaris simul est & sacramentum, idemq; potissimum, atque id ipsum dicitur sa- crum, omniaque sacrificia & sacramenta, sunt quædam obseruantia: nō ergo opus illa est quadri- faria distinctione. Aliās deberent & alia superaddi membra: puta solennitates, oblationes, atque id genus multa. In contrarium autem est, quod lex illa de his omnibus meminit.

Ad quætionem iuxta numerum argumentorum quatuor conclusionibus respondetur. Prima est: Ceremonialia illa cuncta ad Dei cultū pertinebant: sic enim quæst. 2. tres præceptorū ordines secre- uimus, & moralia ex principiis nature, seu cōclusiones eliciuntur. Ceremonialia verō & iudicialia, non conclusiones, sed speciales determinationes sunt generalium præceptorū, quæ arbitramēto quo- dam statuuntur. Ceremonialia quidē circa religionē, quæ nos ordinat in Deum, iudicialia verō circa pacem & tranquillitatem ciuiliū secundū charitatem proximi. Est enim naturale præceptū, vt Deus colatur: quod autē vel hoc vel illo modo, arbitramētū est humanū vel diuinum, sicuti ait Aristot. 5. Ethic. Litare enim hæc aut illa animalia, nihil natura sua refert nisi quia lege positum. Secunda con- clusio: Cultum illū diuinum in lege veteri cōdecens fuit prognosticā figurā Christi eiusque Euange- licæ legis prætulisse. Probatur: sicuti homo, & anima cōstat & corpore, ita & cultus tam interior est, quā exterior. secundum illud Psal. Cor meū & caro mea exultauerunt in Deum viuū. Et sicut cor- pus ad animā relatum est, sic & exterior ad interiorē refertur. Cultus autē animæ in hoc positus est vt Deo suo coniungatur: ob idq; secundum diuersam eius coniunctionē diuersum esse congruit ex- ternū cultū. Quo fit, vt in statu sempiternæ beatitudinis, vbi anima secundū intellectum atq; affectum Deum habet præsentem, nullo opus sit vmbatili figuratiuōque cultu, sed omnia perficiuntur laude: secundū illud Esaiē 55. Si gaudiū & lætitia inueniuntur in ea, gratiarū actio & vox laudis. In statu au- tem præsentis vitæ, vbi absentes ab illo cōspectu exulamur, necesse habemus radiis eiudem diuine veritatis sub sensibilibus figuris illustrari: vt I. ca. Celest. hierarc. auctor est Diony. diuersimodē tamen secundū diuersum statū conditionis humanæ. Nobis quippe sub lege degētib; Euāgelica, quia est veritas ipsa non per se elucescat: tamen via iam patula est, & per Christum reuelata, nullis aliis opus est figuris, quā æternæ illius beatitudinis, quæ nos etiā futura manet. Veterē autem populum, cui non solum diuina per se veritas, verū & via quæ futurus erat Christus, vt. ad Hebr. 7. ait Apost. nō- dum erat propalata, quā maximē decebat in illo versari exteriori cultu, qui non solum figura esset sempiternæ veritatis in patria cōtuendæ, verū & Christi etiam, qui futurus erat via, veritas, & vita: nempe vt tam diuturno tamq; celebri rerū vsu populus ille assuetus & admonitus venientē postea veritate promptissimē reciperet. Vnde Paul. ad Hebr. 1. 9. quod discrimen antiquæ legis & nostræ infi- nuaret vmbra, inquit, habēs lex (scilicet vetus) futurorū bonorum, non ipsam imaginē rerum. vide- licet qualem nos habemus. Elongatior enim à veritate est vmbra, quā imago, quæ eam germanius exprimit. Tertia cōclusio. Cōdecens etiā fuit, vt nō vna tantū ceremonia, sed multi-nga earū varieta- te populus illi occupatus esset, diuinoque cultui mancipatus. Cōgruitas enim huius tā ex iniuorū necessitate quā ex iustorū perpenditur. Illi enim qui ad idololatriā proclines erāt, quoniā idolola- trarum superstitiones multitudine erāt, necesse habebāt ecōtrariō ceremoniarum multitudine institui, vt in illis occupati, nō illa auerent quæ inter Ethnices cernebant. Sed & boni atq; ad diuinorū con- templationem accliuēs, nihilominus congeminitatis ceremoniis erant imbuendi: tum vt assiduitate illa in diuina contemplatione persisterent, & varietate recrearētur: tum etiam vt Christi multi-nga mysteria multiplici ceremoniarū cultu identidem prospicerent. Quarta cōclusio: Esti variæ fuerint multiplicēsq; priscorum ceremoniæ: ad quatuor tamen capita reducuntur, quæ sunt sacrificia, sacra- menta, sacra, & obseruantia. In cultu nanq; tria est considerare. Primum quidē, in quo eius substantia posita est: videlicet sacrificiū, quod ad Dei reuerentiam offertur. Secundō, instrumenta: vt templum vasa, aliaque eiusmodi. Et hæc dicuntur sacra, hoc est anathemata: pura diuino cultui mancipata & consecrata. Tertio, cultores ipsi, in quibus duo dignoscuntur: videlicet consecratio vel totius populi, vel singularium ministrorum. Et hæc sunt sacramenta, quibus vel populus sanctificatur, vel conse- crantur ministri. Et rursus singularis eorum habitus & famulatus: quo ab exteris secernūtur qui nō sunt eiudem religionis, tum quantum ad cibos tum etiam quantum ad vestimenta. Atque hæc di- cuntur obseruantia. Hæc igitur quatuor species sub vno ceremoniarum genere concluduntur.

Et per hæc patet argumentorum solutio. Ag primum enim respondetur, quod illa ciborum abstinentia vestimentorumq; habitus ad diuinum cultū conferebant: non quidem per se primō, vt sacrificia sed quasi

quasi præparata ornamenta: quæ obrē sub genere etiam ceremoniarum continentur. Ad secundū respondetur, quod diuinorum arcana non sunt quibuslibet inuulganda. Quo circa à mystificando atque à labiorum compressione misteria dicuntur: Alias vt Christus admonuit esset margaritas porcis in- culcandas proicere. Nam quæ homo non capit illico spernit. Ob idq; figurarū schemata & rerum typi non sunt scripturæ sanctæ incongrui. Imo sicuti in theatris homines sensili repræsentatione cō- tinentur, quæ nudo intellectu capere nequeunt: sic & inscriptura est operæpretium. Ad tertium re- spondetur, quod sicuti ægroto corpori dum vna non sufficit medicina, alia ac subinde alia adhibetur: ita & in illis ceremoniis, quæ vt supra diximus, de se non iustificabant sed egenæ erant & infirma elemē- ta, fieri necessum erat. Et ideo tanquam sapiens legislator consultius Deus duxit transgressiones ali- quas multitudinis ceremoniarum permittere, quā vt si otio populus ille vacaret in idololatriā col- laboraretur. At quartum denique iam redita est ratio distinctionis illorum quatuor. Nostrum enim sacrificium Christum ipsum continet: quod est proinde sacramentum: non sic autem sacrificia veteris legis. Ideoque alia erant sacramenta, quibus suo gradu purgabatur expiabatq; populus, atque alia sacrificia. Item sole unitates quodammodo ad sacra pertinebant: sicuti templa sacra. Offerebantur enim sacrificia, sicut in loco certo, ita & statis temporibus.

ARTICVLVS II.

Vtrum singulis illis ceremoniarum speciebus reddi possint legitimæ causæ.

VB SEQVITVR in secundo articulo, vt de causis ceremoniarum cursim saltem di- camus. Quæritur ergo, an causas habuerint vllas? Et arguitur à parte negativa: Super illud ad Ephes. 2. Legem mandatorum decretis euacuans, ait glossa, decretis Evangelicis ob id esse euacuatas obseruantias antiquæ legis, quæ ex ratione sunt: illæ ergo per con- trarium sensum ratione carebant: præsertim quæ si ratione pollerent, moralia fuissent. Nam quidquid ratione constat, ex principiis nature deducitur, ex quibus morales præceptiones oriuntur. Secun- dō arguitur: Quod saltem nullam habuerint literalem causam. Enimuerō si ceremoniæ vniuersæ non nisi signi figuræq; rationem habebant, non alia in illis existeret ratio, quā per res illas futura præsignare, atq; a Deo nullam habebant causam, quæ secundum primæuum significatum literæ exi- steret. Idq; ex ipsis legis verbis confirmatur. Nam si qua erat ceremonia, quæ causam haberet litera- lem, maximē vel circuncisio vel Phasæ Paschæ. De priori autem legitur Genes. 17. Vt sit in signum fœ- deris inter me & vos. De posteriori verō Exo. 13. Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumen- tum ante oculos tuos: ergo alia multo minùs habebant literalem causam. In contrarium autem est, quod non solum sacramenta & sacrificia figuram gerebant Christi, verū & historia ipsæ: vt transi- tus maris rubri, peregrinatio deserti, atque id genus reliqua. De his quippe ait Paulus. 1. ad Corinth. 10. Omnia in figuram contingebant illis: sed in historiis præter mylicum intellectum inerant etiam literales: ergo & ceremoniæ causam habebant literalem.

Ad quætionem duabus conclusionibus respondetur. Prior vniuersus ceremoniarū ritus Mosaicæ legis ex debito sine ducebat suas causas. Conclusio hæc incomperito cuiusque est, qui crediderit legem illam opus fuisse Dei: quod supra contra Manichæos iam constitutum est. Nam cū Deus cun- cta sua sapiētia gubernet, sapientis autem secundū Philosoph. 1. Metaphi. sit res ordine disponere, fit vt quæcunque à Deo procedunt, vt Apost. ad Rom. 13. inquit, ordinata sint: ordo autem cuiusque rei duo exigit, prius vt debito sit sine instituta. Nam illa quæ vel non ferri sunt, sed ioco, vel nō consul- to, sed præter finis intentionē eueniunt, ob defectum ordinis ad finem dicuntur inordinata & temerē facta. Secundō etiam oportet & id quod ad finem quempiam refertur, proportionem ad illū habere debitam. Quemadmodum enim 2. Phisic. ait Aristot. formā dētata ferræ ex sine sumi, sic in practicis mediōrum ratio ex sine ducitur. Igitur cum lex opus sit diuine sapientia, fit vt vtrūque rationis ordi- nem habeat. Quapropter Deut. 4. Hæc inquit auctor ipse legis, est sapientia vestra & intellectus cor- ram populis. Posterior conclusio, nullam credibile est fuisse ceremoniam antiquæ legis quæ nō ha- buerit vtrūque sensum & causam, nempe & literalem & mysticam. Ad cuius intellectum notandum est vt inter prologia super Math. fuit explicuimus sensum literalem & mysticū sic differre, quod literalis est, quo literæ ex sua institutione vel primæua vel metaphorica res ipsa significat: mysticus verō est quem res per literas significat rursus significat. Exemplum: Historia illa Genes. quod Abraham duos filios habuit, vnum de ancila & alterum de libera ad literam res gestas enarrat. Ke- rum autem historia Paulo ad Galat. interprete, duo per allegatoria significabat testamenta. Rursus illud Esaiæ. 7. Ecce Virgo concipiet, &c. in sensu literali proprio conceptum prænuntiabat Deiparæ Virginis. Illud autem cap. 11. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: in sensu itidem literali, sed tamen in proprio, hoc est per metaphoram, eandē Virginis partum significabat. Sed virga Aaron, quæ vt refertur Num. 17. effloruit, in sensu mystico & allegorico typus erat & figu- ra eiudem rei. Hoc præhabito interpretamento probatur cōclusio: Cultus antiquæ legis hoc, vt su- pra dictū est, à nostro differrebat, quod noster non est vmbatilis, tamen imaginem gerat triumphantis Ecclesiæ ille verō ad duos erat, institutus fines: nempe & ad exhibendum Deo honorem debitum, & ad prænuntiandum futurum Messiam. Quemadmodum enim Prophetarum oracula prædicationes futurorum erant: sic & tota legis illius historia nihil aliud apparebat, quā theatrum quoddam, vbi futurorum comœdia agebatur. Hinc ergo fit totum illum ceremoniarum apparatus, & causam ha- buisse sensumque literalem, sed ad euitandam idololatriæ impietatem, siue ad commemorandum be- neficiū aliquod vt obseruatio sabbathi. Et præterea figuralem quemadmodum esus agni & bene- ficiū liberationis ex Aegypto præsagium vmbraque erat: & occidendi Christi figura.

Ad primum

Ad secundū

Ad tertium

Ad quartū

Primum

Argum. 2.

Paulus.

Prima cō-

clusio.

Suadetur

conclusio.

Philosofus.

Paulus.

Aristot.

Vltima cō-

clusio.

Discrimen

inter sen-

sum litera-

lem & my-

sticum.

Probatio

conclusio-

Vtrum legis antiquæ ceremoniæ vel ante legem extiterint,
vel sub lege iustificarent.

SVBSEQUITVR, vt de ceremoniarum tam tempore quam virtute considerationem superioribus adiungamus. Arguitur enim, quod ceremoniæ fuerint ante legem. Primum quod vt legitur Genes. 4. Cain & Abel, obtulerunt munera Domino: quod genus sacrificij erat atque holocausti in honorem Dei. Item & Noe, vt legitur Genes. 8. & Abraham, vt habetur ibid. cap. 22. Et quantum ad sacra, Abraham etiam Genes. 13. & Iacob, Genes. 28. extruxerunt altaria. Item tertio: Circuncisio, quæ fuit sacramentorum summum, ante legem datam præcepta fuit Abraham Genes. 17. & Melchisedech in lege naturæ, vt legitur ibid. cap. 13. etat sacerdos Dei summi. Præterea, quod sub lege ceremoniæ illæ iustificarent, videtur colligi ex illo Levit. 10. Quomodo potui placere Domino in ceremoniis mente lugubri? Vbi Aaron excusauit se apud Moysen, quod propter mœstitiam occisorum filiorum non poterat sacrificio suo Deo placere. Colligitur ergo cõtrarius sensus, quod aliquando placebat. Qui autem Deo placet, iustificatur apud ipsum. Acceditq; & verbum Dauidicum: Lex Domini immaculata conuertens animas. In contrarium autem est Apost. ad Gallat. 2. Si data esset lex quæ posset iustificare, Christus gratis mortuus esset, id est sine causa. Quod blasphemum esset concedere.

Ad quæstionem quatuor conclusionibus responderetur dummodò duo ante legem discernamus tempora, scilicet quod Abraham antecessit, & quod ab ipso vsq; ad Moysen successit. Duæ enim illæ ætates quæ defluxerunt ab orbe cõdito vsq; ad diluuium, & inde vsque ad Abraham, statim Gentium continebant merè naturalè: nam cù Abraham cepit Deus peculiariter de salute humani generis tractare. Sit ergo prima conclusio, nulli fuerunt vnquã mortalium quibus non suæ essent diuini cultus ceremoniæ & ritus. Non inquam auctoritate positæ supernè diuinæ legis, sed ratione naturali magistra. Cùm enim natura genus nostrum doceat Deum esse colendum, inde diuersæ nationes diuersos cultus pro ratione suæ fidei, quam de ipso concipiunt, instituunt. Sicuti ex instinctu, quo illectantur ad quietum statum reipublicæ, iudicia quoq; legibus sanciant. Iam enim sæpè supra dictum est, ceremonialia & iudicialia non concludi ex primis principiis naturæ sicuti mortalia, sed arbitramèto humano cõstitui. Atq; inde fit, vt cùm ius naturæ atq; gentium idem sit apud omnes, ceremonialia tamen ac iudicialia nõ sint nisi varia. Et cùm cultus non nisi per sacerdotes administraretur ac dispenseretur, iuxta verbum Pauli ad Heb. 8. Omnis pontifex ad offerendum munera & hostias constituitur: nulla fuit perinde natio, quæ suos nõ haberet sacerdotes. Quod quidè sacerdotium vel iure primogenituræ succedebat: vt de Melchisedech fertur, qui fuit Sem primogenitus Noe: & in historia Iacob adnotatur, qui ab Esau primogenito ius primogenituræ ob id coemit, quod sacerdotium illi, tametsi minori, Deus tribuerat: iuxta illud Malach. 1. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Quin verò non esset futiles cogitatio, si & hanc quoque causam meditemur indignationis Cain aduersus fratrem, quod cùm ipse esset maior natu, ac perinde legitimus sacerdos, nihilominus fraterna oblatio præ sua haberetur Deo grata. Inter Romanos autem non ita cõstat iure primogenituræ sacerdotes successisse: nam creabantur à populo. Et de Aegyptiorum insuper sacerdotibus, retulit historia sacra Genes. 41. Quod autem de cultu affirmamus, de quatuor subinde ceremoniarum speciebus, intelligimus. Habuit enim vna quælibet gēs sua sacrificia, quibus diuinum honorem proferebantur: suaq; altaria, & aras, & lucos eisdem sacrificijs sacros. Insuper & sacramenta, saltem illud cõmune, quo ab originali se & suos pueros emundabant. Non inquam sic cõmune, vt vnum esset cunctis gentibus: nam cùm illud neq; diuinitus fuerit toti orbi reuelatum, neq; ex principiis naturæ illatum, cùm originis labes, vt 1. lib. de natura & gratia diximus, nõ fuerit naturaliter cognita, sed erat ceremoniale, consequens fit, vt non fuerit idem apud omnes: sed vbi ratio naturalis suam obrinebat lucem, oblationes institutæ erant pro paruulis. Vbi verò erat obnubilata nullam habebant tale sacramentum. Ad hæc & suas quoque religionis obseruatias vnaquæq; natio habuit: vt Ethnicorum quoq; historia perpetuè memoriæ prodiderunt. Quin verò secunda subnectitur conclusio: Supra naturalem instinctum fuerunt insuper nonnulli proceres inter gentes, quibus præclarior diuinus radius affulsit. Vt de Iob nos confitemur, & de Sibyllis, & de Hermete Trismegisto traditur: quorū vtiq; sapientia eiusmodi ceremoniæ instituebatur. Hæc nihilominus, quia non diuina lege scripto sancita erant, non simpliciter censentur ceremoniarum nomine, sicuti sacramenta scripturæ legis. Et per hoc responderetur ad primum argumentum ordinè de Cain & Iacob & Abraham: præterquam ad illud circuncisionis, quod quidè sacramentum fatendum est, non pertinuisse ad legem scriptam, quantum ad eius institutionem, sed quantum ad eius tantum obseruantiam: nam institutum fuit ætate Abraham multò ante Moysen. Vnde Christus Ioan. 7. Nõ ex Moysen est circuncisio, sed ex patribus. Tertia conclusio: Sacramenta legis veteris à solis carnis sordibus, & quas dicunt, irregularitatibus corpus emundabant, non tamen à culpis animam. Erant quippe leues immunditiæ plurimæ, vt puta leprosus, & qui morticinum tangeret, & perperæ, & quæ profuuium sanguinis pateretur, & similes, in quorum ablutione illa erant sacramenta instituta: ob hoc enim appellat illas Paulus ad Hebr. 9. Iustitias carnis, quæ vsq; ad tempus correctionis imponebantur. Nam sanguis, inquit hircorum & taurorum, & cinis vitule aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. Secundum autem conclusionis membrum ultimo articulo quæstionis tertij attractum est. Illic enim rationem ostendimus cur præcepta moralia illius legis non iustificabant: in quo & nostra cum illis conueniunt, id est, per se non remittebant peccatoris delicta: quoniam opera sunt naturalia: remissio verò peccatorum per gratiam Dei fit supra naturam. Illius tamen nostræque legis

Ad primū argumen. Ad primum igitur argumentum respondetur eatenus ceremonias illas cū nostris collatas censeri non habuisse rationem quod natura sua nihil referebant: impertinēs enim erat hæc aut illa mactari animalia vestemq; non texti ex lino & lana: sed totam causam habebant ex institutione. Lex autem nostra quia in charitatis officiis posita est à natura ipsa rerum rationem ducit. Ob idq; illa nõ dicuntur moralia, non quod nullam habuerint rationem sed quod eorum probitas & laus non fuerit de natura rerum deprompta. Ad secundum respondetur quod sicut sensus metaphoricus nihilominus est literalis, quàm proprius quia vterque per literam significatur, sic quod res institutæ sint ad beneficium commemorandum non tollit literalē sensum. Quapropter nil verat, quominus causa literalis circuncisionis illa fuerit vt monumentum esset fœderis pacti cum Abraham, causaque eius agni, vt esset memoria liberationis populi: licet per allegoriam aliquid præterea in nostra futurū præmonstrassent. Causas ergo vtriusq; generis doctissimè ac locupletissimè diuus Thomas sigillatim in singulis ceremoniarum ordinibus: sacrificiorum enim literalis causa duplex erat videlicet, vt per illa mēs humana in Deum subleuaretur ad repensanda beneficia de eius largitate suscepta: ideòque offerebatur genus **Duplex.** **caussa lite** fere omne victualium nempe animalia, panis, vinum, oleum, & mel. Ihus præterea & sal, quibus nos **ralis sacri** Deus pascit: secundum illud 1. Paralip. 29. Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus dedimus **fictoriū an-** tibi, sed quia donorum omnium maximum fuit Christus: sic enim Deus, vt est apud Ioan. dilexit mū- **zique le-** dum vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum, nõ pereat, sed habeat vitam æter- **gis.** nam: causa mystica illorū sacrificiorum idem erat Christus. Vnde ad Hebr. 10. sacerdos veteris legis eandem offerebat hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Christus autem pro peccatis obtulit vnam in sempiternum. Offerabantur autem ex animalibus tres quadrupedum species, scilicet, oues, boues, & capræ. Ex quibus vero turtur & columba: sed ex piscibus, quia extra aquas viuere nequeunt nullus reputabatur sacrificio idoneus. Occidebantur autem in figurā Christi, qui in cruce erat immolandus. Quare & modus præscribebatur occidendi, vt à Gentibus differrēt. Offerbanturque, tum vt holocausta in honorem Dei, tum etiam ad expianda peccata, eundemq; ipsum pacandum ac propitiandū. Vnde illæ dicebantur hostiæ pacificæ, hæc vero pro peccato. Sacrorū quoq; nempe templi vasorumq; ac solennitatum in quibus sacrificia offerebantur causa quoque vtraque assignatur scilicet tam literalis quàm mystica. Habuit enim populus ille quādo per desertū vagabatur, portatile tabernaculum: postea verò in possessionem missus terræ promissæ, templum. Nam ad literam, neque ob errantes fixum habere poterant templum, neque quiescentes decebat tabernaculum habere mutabile. Sed quantum ad figuram, tabernaculum significabat militantium peregrinationemque in hoc mundo Ecclesiam, templum verò sempiternum cælestium cœterum. Vbi sicuti neque in extrucone templi nullus vel malei sonitus vel securis audiebatur, nullus erit luctus, neque clamor neq; strepitus: sed quemadmodum in hac militia charitatis iustitiæq; officiis ac pœnitentiæ fructibus per Dei fauorē se quisque exercuerit, dolaueritque & expoluerit: sic omnes diuina dispositione collocabuntur. Quod autem non nisi vnicum illis templum concessum fuerit, rationem S. Tho. assignat, vt à diuersis lucis atque aris diuersorum deorum, quos Ethnici colebant abstinentes, vnum verum profiterentur. At verò subtrahenda alia nõ est, quam Chrisost. in homil. aduersus Iudæos disertè meditata est: prohibebantur enim pasca & festa nisi Hierosolymis, vnoque templo celebrare, vt Deut. 16. & apud Ioseph. lib. 3. cap. 13. cõstat, eam inter alias ob causam vt eodem postea per Titum & Vespasianum diruto neque vnquam deinceps reedificato, palam fieret legem illam cessasse. Hac enim de causa dum in Babylone captiui rogarentur Hebræi sua celebrare festa, respondebant, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? quasi dicerent, Nefas nobis est alibi quam Hierosolymis solemnitates nostras peragere. Id nunc ergo si meditentur Iudæi, facillè adducerentur vt crederent legem illam esse abolitam: quippe cuius sacrificia, sublato templo, antiquata sunt. De vasis candelabrisque ac reliquis, vide apud S. Tho. ac subinde de solemnitatibus: quæ præter quotidianū festum quo mane & vespere immolabatur agnus, vt Nume. 28. & 39. legitur, septem erant: videlicet, Sabbathū hebdomadibus singulis, Et Neomeniæ in singulis mensium initiis: & sollemnissima celebratio paschalis agni quæ fiebat in memoriam liberationis de Aegypto. Et quinquagesimo in die Pentecoste, in memoriam datæ legis. Et quinta, festum tubarum in mense septimo, scilicet Septembri. Nam Martius erat primus in memoriam liberationis Isaac per arietem quem Abraham vidit in festum Scenopegiæ, hoc est tabernaculorum, ad commemorandum beneficium diuinæ protectionis scilicet per desertum. Ac demum septimum collectarum festum: quando scilicet coligebatur expensæ diuino cultui necessariæ. Tertio loco & sacramentorum quoque causas ambas facile est assignare. Nam per circuncisionem totus populus ab originali mundabatur, instituebaturq; ad Dei cultum. Quare & quod nobis baptismus, illis erat circuncisio: nempe legis professio. Mox succedebat esus agni palcalis, quo nostrum refectiois sacramentum significabatur. Et præterea victimarum solutio, elusque panum propositionis, quæ peculiaris erat sacerdotum cultus. Atque in figuram aliorū quæ nobis sunt sacramenta: erant purificationes & ablutiones. Demum neque obseruantiarum, scilicet ciborum delectus ac vestium tam populi quam sacerdotum deerant suæ causæ, siue literalem conscientiam siue mysticam. Hæc autem omnia peregrina mentis attritione vigilantissimaque diligere valeamus, molestiæ potius onerique Lectori effemus, quàm oblectamento, si longiorem hinc

legis sacramenta hoc distant, q̄ cū Christus tunc nondum fuisset passus, cuius mors fons perennis est totius gratiæ, sacramenta illa non erant instrumenta, quibus talis passio applicaretur: sed applicabatur per fidem per modum finis, in quem omnia illarum opera referebantur. Ob idq; non circumcisio, sed fides per illam protestata sanctificabat. Neq; oblationes hostiarum, sed eadem ipsa fides, secundum illud Leuit. 4. & 5. ubi dum earundē oblationum habetur mentio, subditur: Orabit pro eo sacerdos, & dimittetur ei. Quasi noxia non sacrificiorum vis, sed per fidem & Dei gratiam condonaretur. Et ideo appellabat ad Galat. Paul. sacramenta illa, infirma egenaq; elementa: nempe q̄ non illa sed fides iustificabat. Atque hoc mihi Pau. illo verbo docuisse videtur: Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iusticiam. Ostendit inquam quemadmodum iusticia illius legis non circumcisio, quæ Abraham præcepta fuit, sed fidei nitebatur per illam professæ. Nobis autē passio iam exhibita per sacramenta applicatur quib. ideo ceu eius instrumentis iustificamur. At verò gratia illi iustificati, petunt de atq; nos, per cuncta legum opera merebantur, seu ceremonialia essent seu moralia seu iudicialia.

Quarta conclusio: Expurgatio illa sacramentorū illius tēporis à lue corporalium sordidū, etsi rationem aliquam haberent naturalē, tamen potissima erat in nostri mysterio posita. Literalis inquam in leprosis atq; aliis qui venenosis morbis inficiebātur, erat, vt eorum caueretur contagio. Hac enim ratione à castris pellebantur, neq; recipiebantur nisi iudicio sacerdotū essent mundi. Illi autē qui morticinum tangebant, licet non eicerentur à castris: propter horrore tamen nō admittebantur in templo, nisi loti. Attamen princeps profectō causā fuit, præmonstrare mundationē per Christum futuram à peccatorum tabe: vt Apost. ad Heb. 7. vsq; ad 10. latē disserit. Est enim in illo ritu complura animaduertenda, quæ nisi figura essent nostri, pro miraculis haberentur. Primum leproforum, aliorūq; contagione laborantiū frequentia, qualis non est inter nos. Mox diuina cura impensiq; cautio in illis abigendis atq; euitandis. Tertio, q̄ illorum iudicium sacerdotibus esset mandatū, sine quorum sententia non admitterētur in templum. Quod Christus aded duxit sanctum, vt quibus ipse medebatur ad sacerdotes nihilominus remitteret: cū tamē negotium, illud medicorum potius quam sacerdotum munus esse videretur: atque eō potissimum, q̄ ceremoniæ illæ nullam vim habebāt naturalem curandi lepram aut sanguinis fluxum. Quin verò non abhibebātur quousque leprosus mundus iam censebatur. sic enim audiendum est verbum Leuit. 14. Hic est ritus leprosi quando mundandus est, id est quando iudicandus esse mundus. Subsequitur nāque, Cū sacerdos egressus de castris inuenit lepram esse mundatam, præcipiet ei qui purificatur, id est pronuntiatur esse sanus, vt offerat, &c. Quare non constituebantur, vt medici ad sanandum, sed vt iudices ad ferendum sanitatis sententiā quo ideo credendi sunt testimonio medicorū fuisse vsi. Quare leprosi non nisi naturali via sanabatur, & medica opeta. Rarissimè autē per miraculum: vt de Maria Moysis sorore legitur Num. 13. quæ lepre diebus cooperta fuit lepra, vt n̄tue. Quod enim vulgari opinione fertur, quando sacerdotes errabant iudicantes quempiam non esse leprosum, tunc licet non virtute oblationis, tamen beneficio Dei eum miraculosè sanari, apocryphum est. Ille ergo sacramentorum ritus ad significandum munus Christiani sacerdotij in expiandis piaculis fuit institutus. Ad postremum igitur argumentum respondetur, quòd opera legis si ex gratia fiebant tanquam Dei placita conuertebant animas: tamen legales ceremoniæ neque adhibebantur ad mundandum corpora, neque ad animas purificandas.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ceremoniæ veteris legis sic in Christi morte cessauerit vt inde citra mortale crimen nequeant obseruari.

Primum argumen. **SECVITVR** in hoc quarto articulo de ceremoniarum abolitione. Et arguitur q̄ ceremoniæ illæ cessare non debuerint in morte Christi: ita vt deinceps citra mortale crimen nequeant obseruari. Legitur Baruch 5. Hic est liber mandatorū Dei, & lex quæ est in æternum: in qua tamen legum ceremoniæ etiam comprehendebantur. Id item documento Christi comprobatur: qui etiam dum legem nouam prædicabat, leprosum mundatum (vt modò dicebamus) quasi veteres ceremonias approbans, ad legales sacerdotes remisit. Præterea ceremoniæ antiquæ, vt dictum est, non modo mysticas, verum & literales causas habebant: illa ergo ratione erāt permansuræ. Secundò arguitur, q̄ post ipsum euangelium licet illa seruare. Apostoli, quos post confirmationem Spiritus sancti ex alto non est credendum peccasse, more seruauerunt prisca legalia. Nam vt legitur Act. 16. Paulus circumcidit Timotheum. Et 21. cap. habetur, consilium auscultans Iacobi, assumptis vitis purificatus est. Et Petrus, vt ad Galat. 2. idem Paulus refert, subtraxit se Gentilium consortio: de quo nō veretur affirmare Paulum vt reprehensibilem insimulasse. Quin verò vt Act. 15. memoriæ proditum est, Apostolorum conciliū imposuit Ecclesiæ, vt abstinere ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, quæ inter ceremonias illius legis habebantur ergo nefas Christianis non est illiusmodi ceremonias obseruare. In contrarium tamen est admonitio Apost. ad Gal. 5. Si circumcidimini, Christus nihil vobis proderit. Christi autem redemptioni obicem ponere, non potest non esse lethale peccatum: ergo circumcidi aliisque subinde ceremonias facere post Christi passionem, peccatum est: idēque graue, vtpote Christo iniuriosum.

Secundum argumen. Superiores articulos, tum q̄ prolixum postulabant sermonem, tum præcipue, q̄ apud diuum Thom. optima erant & luce conspersi, & amplificatione dilatati, cursim perfunctoriēq; terigimus, hic autem ampliore exigit scolasticam disputationem: cui ideo explicando impensio rem nauabimus operam. Ad plenam ergo quæstionis responsionem quatuor sunt conclusiones necessariæ. Prima: Lex Moysi per legem Christi cessare debuit, atque aded omnino cessauit. Conclusionem hanc multis in locis asseruit Paulus, cui Deus inter Apostolos negotium interpretandi legē veterem potissimè demandauit.

dauit: vt ad Hebr. 7. Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. Et cap. 8. Nouum testamentum veterauit prius, Et ad Ephes. 2. legem mādatorum decretis euacuans. Sed non opus est in articulo fidei testimonia multiplicare. Rationem autem iam suprā artic. 2. aperire cepimus inter reddendum rationē cur debuit lex illa esse figuralis. Cū enim exterior cultus causā internū declarandi ac profitendi sit institutus, secundum triplicem statū trifarius est cultus. In patria nanq; ubi nihil spe ratur futurū, nihil opus est cultu futurorū prognostico. Legi verò euāgelicæ, cui præsens est Christus, qui nobis illuc cōmuniuit viam, ille tantum cōpetit, qui imaginem illius triumphantis Ecclesiæ gerat, quòd fide & spe tendimus. Sed tamen antiquis quibus nō præsens, sed promissus Messias erat ille congruebat cultus, qui vmbra illius esset, per quem erāt ad eandē beatitudinem promouendi. Quo utiq; assueri idonei essent atq; prōpti ad ipsum suscipiendum. Igitur sicuti præsentē veritate cœlesti fides profus spēsq; cessabit, atq; aded figuralis noster cultus: ita præsentē veritate solē, nempe Christo, necesse fuit eius vmbra aboleri. Enimuerò lex illa non erat in perpetuū posita, sed quousq; veniret plenitudo tēporis, vt auctor est ad Galat. Paul. Quare vt lib. 1. q. vii. diximus, ille vnus est sensum Christi in illo verbo: Non veni soluere legē, sed adimplere, id est non veni illam abrogare aut infringere aut tollere, quasi esset perpetua: sed adimplere, id est ad cōplendum tempus quousq; erat posita, perficiendāq; veritates quarū gerebat vmbra, vt exoleuisse noscatur. Secunda conclusio: Non modò lex quantū ad ceremonialia & legalia cessauit: verum si vim illius obligatoriā spectes, tota tunc temporis antiquata fuit. Enimuerò absq; vilo exceptionis modo ait Paulus, translato sacerdotio, translata esse legem: & nouum testamentū prius inueterasse. Et Christus simpliciter dixit, Cōsummatum est. Hanc secundam conclusionē in hoc subiecerim, vt plana fiat intelligentia illius vulgati axiomatis: Lex cessauit quantum ad ceremonialia & iudicialia, non autē quantum ad moralia. Etenim si hunc sensum inde hauseris, q̄ obligatoria vi antiquæ legis tenemur nos seruare decalogū vel præceptum aliud morale, falsissimum est. Illa enim lex illi duntaxat populo posita fuit, à cuius vinculo nos Christus liberauit, vt Apost. ad Rom. 7. docuit, Exēplo viduæ, quæ mortuo cōiuge iure matrimonij libera est, vbi nullam facit moralī exceptionē. Sensus ergo illius vulgaris asserit est, q̄ moralia nō cessauerunt ob id, q̄ erant de iure naturæ, quæ vniuersos obligat mortales: quib. etiam tenebantur olim gentes: licet nō virtute Moisaicæ legis. Itaq; nullum testimoniū veteris legis potest adduci Christiano quantum ad vim obligandi: sed tanquā testimoniū legis nostræ. Ob hoc nanq; vetus instrumentū in sacro canone reueremur ac veneramur. Tertia conclusio: Ceremonias legis veteris nullatenus iam modò licet post euangelij promulgationē obseruare: sed esset mortale peccatum, atq; aded hæresis contra facere. Conclusio ex superiorib. plana illatione colligitur: Ceremoniæ enim, vt diximus, protestationes quædam erant veteri Messias. Nam cōfessio fidei nō modò verbis verum & significatoriis factis fit, fides autē quæ nos de Christo cōfitemur, eadē est prorsus quam profitebantur antiqui nō modò quia de eodē est Christo, verum q̄ easdem veritates ambo populi cōfitemur: n̄ ēpe eius natiuitatem passionē resurrectionē, &c. tamen per enuntiationes diuersi temporis. Fatebantur enim illi veritatē illam Isaiæ: Ecce Virgo concipiet & pariet filium. Nos autē similem euangelicam, q̄ concepit & peperit. Igitur sicuti qui modò adstrueret Christū nasciturū, passurū & resurrecturū, impius esset in fidem, quoniam falsitatē fidei contrariā affirmaret, sic & ille qui ceremoniarū gestis idē assereret. Vnde contra Faust. August. iam non promittitur natus, passurus, resurrecturus, quod illa sacramenta quodammodo personabant: sed annūtiatur q̄ natus sit, passus sit & resurrexit: q̄ hæc sacramenta quæ à christianis agūtur, iam personāt. At vero de hac legalium cessatione multa meditanda sunt, de quibus neque inter antiquos patres, neque inter scolasticos vndequaue cōuenit. Versatur enim in lite quo temporis puncto & lex vetus fuerit abolita & euāgelica suā fuerit vim nacta. Rursus, vtrum legalia illa cū primū fuerint mortua, fuerint perinde mortifera? Et vtrum lex nostra antea fuerit in consilio, quā vim obtinuerit obligandi? August. nanq; vt in epistola 19. videre est, Hieron. de hac re in litē euocauit. Inter quos hoc deprehenditur discrimen, q̄ Hieron. duo tantum dignouit tempora antiquæ legis: alterum, scilicet, quod vsq; ad passionis articulū defluxit, quo legalia cuncta vitam habuere, vigoremq; suū obligandi retinebant. Alterū verò ab eodē passionis momento vsq; ad finem seculi decurrens, quo & mortua sunt & mortifera. Itaq; cū primū extincta sunt, lethifera esse ceperunt, Quapropter negauit vllum Apostolorum post Christi ascensum seruasse legalia: sed id tantū asserit simulasse. August. verò tria fecerit tēpora. Primum, quo cum Hieronymo conuenit, scilicet quod ante passionē viuientia fuerint ac proinde obligati. Secundū verò quo fuerint mortua, sed tamen non mortifera: puta inter capedinē illā à passione vsq; ad diuulgationē euāgelij. Tunc nanq; vt omni erāt vi ac virtute destituta, tamē nō erant seruati illicita: nō quidē q̄ in eis spe liceret salutis statuere, sed q̄ mortuā iam tūc synagogā honore illo humari deceret. At verò post sufficientē euāgelij promulgationē, quod secundū August. tertiu tēpus est vsq; ad finē mundi, & mortua sunt & lethifera. Atq; hæc August. sententia non solū in scholis plurimū obtinuit (licet Adria. 4. sent. q. 1. Hier. p virili defendat) verū & à Florentin. Cōcilio ad literā videtur recepta. Vbi postquā sancitur legalia cessasse in aduentu Christi, subditur: Nō tamē negat (scilicet sancta synodus) à Christi passione vsq; ad promulgatū euangeliū illa potuisse seruari: cū tamen minimè ad salutē necessaria crederētur. Quod mihi ror Adri. nō inspexisse antequā ab August. descisceret. Ex eodē ergo August. documento quod D. Tho. eū Theologorū cœtu amplexatur, inferūtur de mēte eiusdem S. Tho. quatuor assera. Primum: Etsi à baptisimi institutione vsq; ad Christi mortem circumcisio & tota lex vetus permaneret in præcepto, nihilominus baptisimus erat in consilio. Baptisimus nanq; viuente Christo non solū institutus fuit, verum & in vsu habitus. Nam Ioan. 3. & 4. refertur q̄ discipuli Christi baptizabant: & non baptisimo Ioannis,

Ratio conclusionis.
Paulus.
Secunda conclusio.
Paulus.
Tertia conclusio.
Colligitur conclusio ex superioribus.
August.
Prima dubitatio.
Secunda.
Tertia.
Disidium August. & Hieron.
Adrianus Concilium Florentinū Quatuor assera de mente S. Thomæ. Primum.

Ioannis ut notum est. Quoniam de hoc murmurabant discipuli Ioannis, quod plures discipulos Christus faceret & baptizarent: sed baptizabat Spiritu sancto: de quo ipse Dominus dixerat Nicodemo. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Quamvis tunc illum non instituit quandoquidem priusquam in Nicodemo dixit. Sed est mihi perquam verisimile, sacramentum illud instituisse dum baptizatus est à Ioanne, non quidem facto illo, ut aliqui putant: nam ille baptizatus non erat sacramentum euangelicum, sed tantum verbo licet non fuerit in euangelio scriptum. Et mouet me verbum illud Baptizatus. Ioan. 1. Ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum sanctum descendentem, & venientem super eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui: quia hic est filius Dei. Si ergo tunc Ioan. cognouit quod Christus baptizaturus esset in Spiritu sancto, verisimile sit tunc instituisse baptismum. At satis nobis impræsentiarum est fuisse tunc in vltimo, secundum assertum: Statim à passione Christi vel à resurrectione (nam hoc inferius explicabimus) sicut circumcisio & tota lex, neque in præcepto superfluit neque in consilio neque ullam vim retinebat ad salutem: quia iam erat extincta: sic baptismus & tota lex noua non solum in consilio, verum in præcepto esse cepit sicuti est modò. Tertium assertum: Nihilominus vsque ad sufficientem promulgationem licite seruabantur legalia, saltem inter conuersos ex Iudaismo, ut ait S. Tho. ut synagoga honorifice traderetur sepultura: Nam inter Gentiles non erat eadem ratio. Sed & de hoc inferius rursus fiet mentio. Quartum denique assertum est: Post sufficientem promulgationem legem veterem nulla prorsus ratione citra impietatis crimen seruari posse. Atque in his omnibus assertis schola ferè doctorum D. Tho. sequitur, ut Richard. in 4. dist. 3. art. 5. q. 3. & Duran. dist. 1. q. 9. atque alij. Veruntamen Scotus lib. 4. sent. dist. 3. q. 4. non prorsus cum ipso contentus, sed quadante-nus ab eo discrepat, nempe in tribus. Primum quantum ad baptismum. Quod enim nos dicimus ab eius institutione vsque ad passionem Christi fuisse in consilio: à passione vero illic cepisse esse præceptum, ipse negat. Imò ait ab eadem institutione vsque ad promulgatum euangelium mansisse in consilio. Itaque in articulo passionis nihil de baptismo discriminatum est, sed cepit esse in præcepto post promulgationem. Secundò differt quantum ad legalia. Nam quod nos dicimus perdurasse quantum ad vim obligandi vsque ad passionem, ac tunc fuisse, & quantum ad virtutem & quantum ad obligationem mortua, ipse negat: sed ait circumcisionem non obligasse nisi vsque ad institutionem baptismi: & extincta simul in consilio cucurisse cum baptismo vsque ad promulgationem euangelij. Itaque quibus Iudæorum audiens euangelium, posset filium suum vel circumcidere vel baptizare: & vtrumlibet ei sufficeret. Qui verò nihil de euangelio audisset, tenebatur circumcisionis lege ac penitus omnium legalium. Et in hoc tertio differt à D. Thoma, quod negat legem veterem fuisse in passione extincta: imò ait obligasse vsque ad sufficientem promulgationem euangelij, quæ quidem promulgatio cepit, inquit, in Pentecoste, & durauit per aliquod tempus. Itaque vbi tenebatur Iudæi seruare legalia quousque ad illos euangelicum præconium personaret. In summa, cum antiqua lex secundum ipsum non fuerit antiquata vsque ad promulgationem euangelij, neque noua cepit nisi tunc esse in præcepto. His ergo prænarratis, quarta est conclusio nostra: Legum consuetudo, quo vetus desit ac noua cepit, fuit tæpæ passionis. Est autè intelligenda conclusio cum suis annexis, cum cæteris scilicet assertis, quæ ei proxime circumscripsimus. Probat conclusio: Legalia figura erant & umbra futura per Christum redemptionis: umbra autè, si de visibilibus documentis petamus, non durat nisi vsque ad veritatis lucem: veritas verò redemptionis in morte & resurrectione Christi perfecta fuit: ergo tunc umbra illa legalium, dicente Christo, consummatum est, virtutem suam amiserunt, vimque exhalauerunt obligandi, quin verò consummatum est: & velut in duo scissum, ut Matt. 27. legitur. Omnes inquam illic agnoscerunt consuetudinesque testamenti: nempe abolitionis alterius, atque alterius obligationis: Indecens enim erat & diuina qui dentia absolum, ut mundus absque vlla legis obligatione per tæpæ aliquod duraret, atque adeo si in morte Christi ruptum est antiquæ vinculum, illic cepit ligare noua, vel in resurrectione. Secundò etià vis argumenti roboratur ex illatione Pau. ad Rom. 7. vbi ex eo quod sumus liberati à peccato, infertur quod sumus pariter & à iugo legis exempti. Cum ergo in morte Christi liberi facti simus à peccato, fit ut tunc fuerimus etià liberi à lege. Tertio loco accedit eius exemplum: Aut enim quod sicut mulier in morte viri libera fit matrimonij lege: ita & synagoga in morte Christi à legis obligatione. Quarto denique id confirmatur verbo eiusdem Apostoli supra citato, Translato sacerdotio necesse est, ut legis translatio fiat, vbi rerum consequentia denotauit: Christus autem in morte translulit sacerdotium Mosaiicum in sacerdotium euangelicum secundum ordinem Melchisedech: ut ibidem Pau. edisserit, docens quæ admodum Christus assistens Pontifex futurorum bonorum, introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta. Quod quidem sacrificium in ara crucis obtulit, ergo tunc facta est legis translatio. Per hæc ergo labefactantur omnia tria membra opinionis Scoti: videlicet (ut à secundo exordiamur) quod circumcisio non obligauit nisi vsque ad institutionem baptismi, quam ipse institutionem fatetur antecessisse passionem, nam si lex non fuit extincta vsque ad passionem, atque adeo cætera omnia legalia illuc vsque firmantur ex verbo Christi: Non veni soluere legem, sed adimplere. Nam cum eam vsque ad mortem non impleuerit, si antea rupisset circumcisionis vinculum, iam legem antequam impleverit, infregisset. Atque inde bat Iudæos inscios euangelij. Nam tota lex fuit in passione & resurrectione consummata. Itè & primùm eius assertum refutatur, scilicet quod baptismus post passionem non erat nisi in consilio. Nam vbi prioris obligatio legis desit, posterioris cepit. Aliàs mundus esset sic liber à lege diuina positua, ut nulli tenere

tur. Præterea, ad idem arguitur August. & Hier. licet aliter dissentiant, tamen in hoc vnanimes sunt, quod lex vetus in Christi passione primùm fuit mortua, tã virtute quã obligatione: & quod tunc noua obligare cepit: affirmare ergo quod circumcisio ante passionem desit obligare, & post passionem ignorantes legem obligabat, & negare baptismum statim à passione Christi obligare, palam est cum ambobus sanctis patribus prælium inire. Audi verba Aug. in epistola citata: Vbi, inquit venit fides, quæ prius illis obseruationibus pronuntiata est, post mortem & resurrectionem Domini reuelata, illa sacramenta vetera amiserunt viram officii sui. Atque in hoc lubeter se fatetur adherere Hier. Adde & gl. sup illud ad Heb. 8. Hostiam & oblationem noluit: quod ait, Noluit, scilicet à tæpote passionis. Nam tunc illa displicere ceperunt, quando est completa veritas cuius erant figuræ: ut ait ipse August. super Psalm. 39. Præterea arguitur contra fundamentum illud eiusdem Scoti. Arbitratur enim tunc legis obligationem incipere, quando in notitiam venit subditorum: quod profecto falsum est: sed tunc incipit obligare, cum primum publico edicto à principe ponitur. Enimvero prædicatio Apostolorum non fuit positio legis: quia ipsi non erant legislatores euangelij, sed Christi promulgatores, licet particulares possent alias leges ponere. Vnde in festo Pentecostes non fuit data lex orbi, sed virtus facultasque Apostolis ad illam promulgandam. Nam antea dixerat Christus, Ite, prædicate euangelium: docete omnes gentes baptizantes eos. quod signum est iam tunc obligasse baptismum. Itè ad idem arguitur. Si lex nemine obligaret quoad usque legem audiret, improprie ignorantia diceretur excusare: nam excusatio non est nisi ab eo ad quod homo tenetur: si ergo ignorantia excusat, signum est vinculum de se legis ad omnes extendi: sed ignorantia protegit ignorantem à culpa. Et tertio ad idem arguitur: Sequeretur, si quis non dum audiuit, non obligatur, quod neque dum ignorantia fieret vincibilis, ita ut sua culpa non audiret, obligaretur. Nam quæro, quando cepit obligari? Ad quod certe responderi non potest, nisi, Quando data est lex, Et quarto ex eodem modo opinandi sequeretur quod postquam quis religatus esset à lege veteri & obligatus nouæ contingere posset sine nouæ mutatione legis, ut rursus absolueretur à noua & teneretur veteri. Enimvero si Iudæus à Hierosolymis distans post Pentecostem audisset legem Christi obligare, cui antequam signa sufficientia videret, fidem daret, non tamè leuiter, quod fieri poterat, iam tunc non obligaretur ad antiquam & teneretur nouam. Si verò postea pseudopropheta contrarium ei diceret, adhibendo signa & testimonia falsa, ita ut citra culpam rediret ad priorè fidem, rursus eximeretur à noua obligatione, & subditus fieret veteri. Et per hoc dissoluitur eius argumentum quo ait, Nullus aliter se habet ad aliquam legem, quam prius, nisi quia est sibi aliter promulgata: sed ante passionem non tenebatur homines ad baptismum, ergo neque tenebantur quousque eis fuisset promulgatus: quod vsu non venit statim à passione. Distinguitur namque prior præmissa. Si enim intelligat, nullum ante promulgationem aliter se habere ad legem quantum ad vinculum obligandi, id abnuendum est. Immo statim ut lex solenniter à principe edicitur, obligat. Si autem intelligat quod nemo constituitur in culpa antequam legem sciat, equidem fatemur: cum temperamento tamen, nisi per se steterit quo minus illam audiret. Sed contra aliud assertum Scoti, nempe quod post passionem vsque ad sufficientem promulgationem, vtrunque, scilicet circumcisio & baptismus, sic concurrebant sub consilio, ut optio fieret Iudæo vtrum suscipere mallet, vrgèntissime (ut arbitror) arguitur. Aut enim id intelligit de Iudæo ignorante euangelium, aut de audiente, qui illud tenebatur suscipere: de priori id non potest dici: nam ille manifestè tenebatur circumcisione: postquam ipse sum Scotum, qui ait legem veterem obligasse vsque ad nouam promulgationem. Si autem id intelligat de posteriori, ratio contrarium demonstrat. Nam cum ille iam nulla excusaretur ignorantia, tenebatur propter Christianam religionem: professio autem Christiana fit in baptismo: ergo tenebatur baptizari: atque adeo baptizare paruulos suos sicut modo tenentur Christiani. Alioquin manifestè sequitur, quod nullus vnquam Iudæorum est si post biennium fidem susciperet, teneretur baptizari, neque suas baptizare proles, quod esset concessu absurdissimum. Profecto fateor me opinionem Scoti in hac parte non deprehendere. Sunt nihilominus contra istas assertas veritates argumenta non modo Scoti, verum & alia soluta digna. Et ut ordine successionis temporum procedamus, arguit Scotus, quod ante passionem cum primùm baptismus cepit esse in consilio obligatio circumcisionis versa est pariter in consilium. Præceptum inquit baptismi totaliter aufert circumcisionem reddendo eam prorsus inutilem ac perniciosam: ergo & consilium eiusdem baptismi tollit eius necessitatem, relinquendo eam sub consilio. Consequentiam inde probat, quod si alicuius rei præceptum, prohibitio est alterius rei, eiusdem consilium tollit saltem necessitatem eiusdem rei. Consequentia autem fallacissima est. Tenet enim, illic prorsus vbi res illa secum pugnant, ut in virginitate patet & matrimonio. Cui enim præcipitur virginitas, omnino interdicitur nuptia. Et ideo consilium virginitatis, tollit nuptiarum præceptum. At vero vbi res vtraque alteram secum patitur, consequentia non valet. Haud enim orationis consilium in Quadragesima tollit præceptum ieiunii. Cum ergo lex vsque ad veritatem redemptionis esset posita, non est cur peculiariter circumcisio dicatur per consilium baptismi vim amisisse obligandi. Secundò ad idem arguit: Si Iudæus paruulum suum ante passionem fide nostra imbutus baptizaret, non aut circumcideret, paruulus ille euolaret ad cælum: ergo circumcisio non erat in præcepto. Sed neque hæc consequentia valet: quia pater ipse peccaret non item circumcidendo: non quidem propter necessitatem gratiæ filio conferendæ, sed propter necessitatem implendæ legis. Quemadmodum & Scotus ipse probè concedit, quod etsi puer Hebræus ante octauum diem per sacrificium naturale in mortis periculo adhiberetur obtineret gratiam, nihilominus si in octauo esset superstes, erat vi legis circumcidendus. Sicuti etsi quis modo per baptismum flaminis spiritu sancto suffundatur, nihilominus habita copia aquæ tenetur ipsa tingi. Sed restat argumentum contra illud nostrum assertum, quod baptismus ante passionem tantum erat in consilio, Iudæus tunc sufficientia expertus miracula & verborum Christi enorgiam, teneretur eius

FRAT. DOM. SOTO, DE IVSTITIA ET IVRE.

legē suscipere. Nam si non venissem, inquit, & locutus eis nō fuisset, peccatum nō haberent. Christiani autem effici non poterant nisi per baptismum; ergo tenebatur baptizari, atque aded baptismus iā tūc erat in praecepto, subindeq; circūcisio prorsus cessauerat. Ad argumētū hoc respondetur illa praemissa perempta, q̄ non posset tunc Iudaeus percipere legem euangelicam sine baptismo: q̄n quidem non percipiebatur nisi pro tempore succedente passionē. Et ideo Iudaei omnes qui legem prius susceperant, statim post resurrectionē ad praedicationē Apostolorū tenebantur baptizari. Sed arguis, Ergo gentiles si ante passionē conuerterentur, non tenebantur statim baptismate abluī: negatur consequentia; immo cū illi circūcidi nō poterant, tenebantur baptizari. quamuis indubiē credendū sit Iudaeos quoq; ante passionē cōuersos illico sacro fonte intingi, vt Christianorum caractere insignirentur. Id quod euangelico testimonio supra citato comprobatur, quo habetur Apostolos Christi, viuentē Magistro, baptizasse. Alia verō Scoti argumenta ad probandū legem veterē post passionē vsq; ad promulgationē euangelij durasse, post illa quae dicta sunt, nullū retinet vigore. Si, n. arguas, Iudaeus post passionē inculpabili ignoratione euangelij laborans, tenebatur suos liberos circūcidere: ergo circūcisio, atque adeo lex tota obligabat. Negatur prior consequentia, si obligandi rigorem perpendas. Nam cum simpliciter posset citra culpam non circūcidere, vt puta si euangelij audisset, non simpliciter censendus erat obligatus: At si non placet tam stricto rigore loq; adhibetur altera responsio, q̄ tenebatur, non quidē vi praecepti, sed propter ignorantia qua laborabat, sicuti qui hodie credere feriā esse sextā, teneretur à carnib; abstinere, quanuis feria secunda sit. Et dilucidatur perspicaciū responsio hęc: Si lex dum Deus Abrahā circūcisionem p̄cepit sic iussisset. Omnes tui posteri circūcidentur vsq; ad p̄ctū tēporis quo Messias passus resurrexerit; certe nemo asseuerare posset post illū tēporis articulū legē obligare, & nihilominus qui articulū eū ignorassent, deberent etiā postea circūcidi propter ignorantia. Figuratuerim casum sub cōditione, q̄ re vera ita in virtute contingit. Non, n. posita fuit lex vetus nisi vsq; ad illud tēporis momentū, quo Christus dixit: Consummarū est: & resurrexit. Quod si vrgentius arguas; Si Iudaeus post passionem vel leuiter motus, vel ex malitia credens legē veterē abrogatā, nollet suū circūcidere infantulū, peccaret quidē: & non contra conscientia; ergo contra legem qua tenebatur. Respondetur q̄ peccaret contra conscientia quam ante sufficientē promulgationē euangelij tenebatur habere, veruntamen esto, circūcisionis statim à passione obligatio esset extincta, videtur tamen retinuisse sanctitatis virtutē. Nā si Iudaeus euangelij ignarus filium circūcideret, fieret infans ille saluus. Respondetur q̄ fieret saluus non circūcisionis virtute, quae iam vanida erat, sed parentum fide: Itaque circūcisio tunc nihil amplius valebat quam signum quo lege naturae protestatio fieret sanctae fidei, & quo Iudaei ante octauū diē utebantur. Dubiū autē quod molestius hic premit est, Si Iudaeus tunc q̄ euāgelij praedicationē audisset & miraculorū intuitus esset virtutē, quem iam ideo culpabilis ignorantia non excusaret, persistens nihilominus in sua perfidia puerū circūcideret, vtrū puer ille ab originali macula ablueretur? Facit, n. pro parte affirmatiua, q̄ si ab alio inuincibiliter ignorante idē applicaretur sacramentum, puer, vt modo dicebamus, salutē obtineret: & tamen iniquitas circūcidentis non est cur miser infans noceret. Nam si quis modō puerū baptizaret, intendens id facere quod Christiani perficiunt, licet minimē in baptismū crederet, prodesset puero. Nihilominus respondetur nullatenus circūcisionē illā puero quidquā profuisse. Et ratio est plana: nam circūcisio de se nihil iam tunc proderat nisi per fidē applicantis: qui autem tenebatur credere euangelio, iniquē applicabat fide. Alioquin cōcedendū esset q̄ etiā Iudaei circūcidentes liberos suos, illis ad salutē p̄sūt: q̄ cōcedere absurdissima esset haeresis. Qui autē inuincibiliter ignorās illo sacramento utebat, rectē suā fide applicabat. Negatur ergo q̄ in tali casu iniquitas circūcidentis nihil noceret puero. Aliud autē est de baptismo nostro, qui in se continet sanctificandi virtutē à quouis applicetur. At verō praeter istas rōnes alia superest maioris energiae: Christus in passione nullā tulit legē: ergo tūc lex euangelica nō cepit obligare. Legitima verō respōsio huius est, ipsum dū inter mortales ageret, lege iustitiae se pro illo tunc tēporis articulo, quo mysteriū salutis perficeret, in alteraq; resurgeret immortalī vita. Sed tñ restat nihilominus dubitatio, vtrū lex ab eodē p̄cto obligare cōperit quo moriēs antiq; aboleuit? Nā si id cōcesseris, videberis euangelio cōtrarius: q̄n quidē post resurrectionē p̄cepit Apostolis, Ite, p̄dicate &c. baptizantes eos. Mat. 28. vbi videtur legē quasi ex tūc obligantē tulisse. Itē neq; ratio pmittere videtur vt statim à momēto passionis lex cōperit obligare. Nā mysteriū salutis q̄ duos habet terminos. s. mori peccato, & resurgere in nouā vitā, nō in p̄cto passionis absolutū fuit, sed in resurrectione, s̄m illud Pau. ad Ro. 4. traditus est pp delicta nostra, & resurrexit pp iustificatio nē nostrā, quemadmodū illic à nobis expositū est. Si autē cōcedamus q̄ lex vetus cessauit dicente Christo. Cōsummatū est: noua tamē nō cōcepit nisi post resurrectionē, incidimus in hęc fouea q̄ t̄pō aliquo fuerit orbis sine obligatione legis p̄ter naturalē, sicuti erat ante legē scriptā. Quod tñ mihi durissimū sit, imo videtur naturae amborū testōrum palam repugnare, Nā sicut in naturalib; corruptio vnus est generatio alteriūs: ita & antiq; nō fuit abolitū nisi p obligationē noui, sicuti aboleuit p̄sentiam solis. Hoc, n. exēplū vniversis scripturā interpretib; celeberrimū est. Quin vero Pau. ad Heb. id ex professo c. 7. 9. & 10. videtur cōstitueri. Respondetur ergo q̄ factū, quin verō Apostolos, articulū cessationis vnus legis & obligationis alterius nō in puncto constituerunt, sed totū modo factā, q̄ obligatio vnus quassauit alterā. Quare si altera cessauit, vbi Christus dixit, Cōsummatū est, inde incepit noua: nā tūc p̄solutū est redemptionis p̄tiū, apertūq; regnū caelōrū. Statim, n. patres viderūt Christi diuinitatē. Sed, n. quia lex vetus nō solū illud, sed resurrectionem quoq; i noua vita pra-

vita prafigurabat, dicere optimē possum us q̄ non cessauit vsq; ad resurrectionē, & inde incepit noua. Vnde S. Tho. 3. parte, q. 66. art. 2. Baptismus, inquit, virtutem accepit, quādo Christus baptizatus fuit. Sed necessitas vtendi hoc sacramento iudicāta fuit hominib; post passionē & resurrectionē: tum quia in passione Christi, terminata sunt figuralia sacramenta, quib; succedit baptismus & alia sacramenta nouae legis: tum etiā quia per baptismū configuratur homo passioni & resurrectioni Christi: inquantū moritur peccato & incipit nouā iustitiae vitā. Et ideo oportuit Christū prius pati & resurgere, quā hominib; indiceretur necessitas se configurandi passioni & resurrectioni eius. Vnde q̄ post resurrectionē dixit Christus, Ite praedicate &c. non est signū lae tunc legis, sed apostolis tunc iussit vt illā quae iam obligabat, vniuerso orbi promulgarent: vt 4. sent. dist. 3. art. 5. ait S. Tho. Immo Christus id ipsum significat, subdēs, Docētes eos seruare omnia quaecunq; mādaui vobis. Itaq; Christus ante passionē legem condidit, quae post eius mortē obligaret: sed post resurrectionem praecipit Apostolis ipsam diulgare: & in Pentecoste misit eis virtutē ex alto, quae ad eandē functionē erat necessaria. His tamen sic constitutis respondendū est ad aliud dubiū, quod sententia Augustini secum affert. Enimvero si statim post passionē vel resurrectionē lex mortua fuit, eo sequitur, vt cōtinuō esset mortifera: quare neq; liceret eam vlla ratione seruare. Consequentia probatur per rationem, qua probauimus conclusionē tertiam, quae est S. Tho. Ceremonialia illa iam inde tunc erant mendacia, ergo qui illa seruaret factō ipso mentiretur: sicuti qui assereret, q̄ Christus foret nasciturus, passurus, aut resurrecturus: mendacium autē semper est peccatum. Et dū est perniciosum, sicuti hoc, sit lethale: atque aded sententia Hieron. est praefenda q̄ non licebat ea seruare. At nihilominus standum est Augustino, cui concilium Florentinum (vt dictū est) subscripsit: & respondendum q̄ ceremoniae tunc non seruabantur tanquam futurorum signa, sed in honorē sepulturae synagogae. Quod si scisciteris, quānam esse illius honoris causa: respondetur q̄ vt internosceretur inter legē veterē & Gentilitatē. Nā si lex vetus sic de repente, vt Gentilitas fuisse eiecitā, in suspitionem veniret q̄ non fuisse Gentilitate sanctior. Et fuit hoc eouq; cōgruens, vt illa, q̄ arbitror, ratione celauerit Deus aliquāto temporis Apostolos ipsos mysterium illud q̄ legales ceremoniae essent per euāgelium ambigendae: nempe vt securiūs illa seruarent. Id quod historia illa Act. 10. contestatur, qua narratur Petrus ostenso sibi vase linteo, de caelo summissō, communium animalium pleno, manducare iussim, respondisse: Absit Domine, quia nunquā manducaui omne cōmune & immundum. Illa autē causa honorandae synagogae cessante, iam nullatenus licet easdem ceremonias obseruare. Quod si interrogas, quātum temporis durauit sufficiēs euāgelij promulgatio, qua licuit illa seruare legalia: respondetur certum esse à Pentecoste cōceptum esse promulgari. Quo autē tēporis puncto omnino fuerit lex extincta, & mortifera, nō cōstat. Forsan, vt ait Sco. durauit vsq; ad destructionē Hierosolymitanam: quae quadraginta ferē annis contingit post Christum passum. Crediderim nanq; viuētes ipsos Apostolos omnimodā abolitionē legis praedicare cōpisse. Quidquid autē de tēporis puncto sit, certū est, quā longissimē ante tēpus Aug. omnino cessauisse: vt eadē ipse epist. 19. aduersus Hier. docet. Quocirca iam inde nefas est ad alias regredi ceremonias. Neq; in sententiā profecto hic contrariā cōsentire cum Caietano possum, qui 3. parte super q. 37. approbare nō reuult Indorū morē: qui sese baptizatos circūcidunt: nō tanquā antiquū seruantes ritū, sed vt religione illa Christū imitētur. Enimvero patres nūquā ausi sunt id post passionē cōcedere, nisi ob causam August. Et Cōcilium Florentini simpliciter id negat licere. Et paulus simpliciter dicit: Si circūcidimini, Christus nihil prodest. Et imitari in hoc Christum, est imitari legē cuius gratia id passus ipse est. Neq; excusari potest quin habeat speciem mali. Neq; verō ad hęc abunde Caietanus respondet. Secus si sanitatis gratia pelliculam illā quis tolleret.

Restat igitur ad argumēta in capite quaest. obiecta respōdere. Et quidē auctoritas Baruch Prophetae intantū sibi vult q̄ lex esset in aeternū secundū moralia praepcepta per se duratura: secundū verō ceremonialia, nō, nisi per futuras veritates, quas prafigurabāt. Factū autē Christi, qui leproso a se mūdatis ad sacerdotem misit, nō probat post passionē legē fuisse permanūrā, sed illuc vsq; duraturam: atq; aded ante passionē, praedicante Christo, vnā cū euangelio currebat: quod à nobis iam supra asseritum est. Et ad tertiū eiusdē argumenti membrū respōdetur, q̄ rationes literales ceremoniarū ad diuinū cultū referebantur: qui tamen cultus in passione Christi erat in alterū migraturus. Vnde circūcisio mutata est in baptismū, & sabbathū (vt dictū est) in diē dominicā & festū Paschalis agni in festū Resurrectionis. Festū autē Pentecostes permāsit. Nā & eodē fuit nobis quodammodo lex data, hoc est Apostolis facultas eiusdē promulgandae collata: sicuti & antiqua Moysi. Ad duo autē priora membra secundi argumenti per sententiā supra expositā Augustini responsum est. Illa enim ratione licuit Paulo Timoth. maternē Iudaeū circūcidere, & seipsum purificare: nepe ne videretur perinde legem atq; Gentilitatem abiectē conspeliere: & ne teneris conuersis nondūmq; satis instructis scandalum offerret. De tertio verō mēbro, puta de lite, quā Pau. ad Gala. 2. cōmemorat sibi intercessisse cū Petro, discordes, vt diximus, fuere proceres illi, diui Hiero. Aug. & historia notissima est & solennis, quae Antiochia contigit, vbi Petrus cū Christianis à Gentilitate neophytis cōmunicabat: non tantū colloquio, quia inde nullā scandali occasione nanciscerentur Iudaei: sed etiā mensa, vescendo cū illis suillis carnibus, alijsq; cōmunib; cibis lege vetitis: quad iam in linteo sibi ostenso cognouerat esse licitum. At cum quidā illuc peruenissent recentes ex Iudaeis Christiani, quos Iacobus ad illum miserat, ne scandalū eisdē obiceret, subtrahebat se à cōmercio Gentilium, abstinebatq; eiusdem illegitimis cibis. Vnde cum tunc fortē contingeret vt illuc Paulus applicuisset, rescuissetq; tumultū Christianorū ex gentilitate, qui ex facto Petri colligebant, legalia in Christianismo esse seruanda in conspectu omnium eum reprehēdit; quia, inquit reprehēnsibilis erat. Hieron. ergo opinatus legalia

Dubium alterum.

Solutio.

Sententia Caietani.

Prima ratio in Caiet.

Secunda.

Tertia.

Postrema.

Ad primū

argum.

Ad tertiū

membrum

eiusdem ar

gum.

Ad duo

membra se

cundi arg.

Ad tertiū

eiusdem

membrum.

Paulus.

Hieron.

Augustin. protinus à passione fuisse lethifera, negat Petrus illa seruasse: sed tantum ait simulasse: ac subinde ai Paulum non verè, sed simulatoriè eum in gratià Gètiliū obiurgasse. August. autè còtra, in vtròq; opinio ni Hieronymi reclamatur. Primū in hoc, qd ait Primū licitè potuisse seruare, seruasseq; aded legalia. Secundo, & in hoc quoq; qd ait verè fuisse tum reprehensibile, tum perinde reprobèsum. Sunt autem qui Hieronymi patrocinium suscipientes, inter quos est Adrianus in 4. dist. 1. adducunt in eius tutelā id quod Paulus ipse ait: scilicet Iudæos & Barnabā cōcessisse in illā Petri simulationem: quo verbo excludi videtur verā fuisse obseruatiā. Quocirca duplex, aiunt, vsu venit simulatio. Vnā quādo fingitur aliquid fieri quod nō fit: qualis est in comediis: vt si quis fingeret se circūcidere & nō circūcideret. Et hæc si fiat intentione fallendi, est peccatū, quoniā mendaciū. Alia verò accipit simulatio, quando res verè fit, nō tamè ea ratione quā alij putāt: vt si quis pelliculā sibi abscinderet sanitatis gratia quā circūstantes abscondi crederent religione iudaica. Et isto modo, aiunt, Paul. finxit circūcidere Timotheū ad euitandū scandalū: & Petrus à cōmunibus cibis abstinuit. Et ait Adrianus nunquā August. à Hieron. dissenfurū fuisse, si eum intellexit. Ego verò dixerim minus fuisse August. ab hoc doctore intellectū, quā ipse Hieron. intellexerit: August. enim nō arbitratur culpā Petri fuisse mendacium nempe qd simulauit id quod nō fecit: Immo credidit absq; simulatione verè potuisse seruare legalia, & seruasse, modo suprā exposito, sed qd plus iusto illa seruasset. Et facit pro August. qd Paulus nō incusabat Petrus, qd legalia seruasset: sed qd Gentes cogeret iudaizare: puta qd vsq; aded nīmā in eorum obseruatione adhiberet diligentia, vt cōuersos ex gentilitate in eā opinionē pertraheret. qd essent seruanda ea ratione & fine, quo in lege veteri, ac si non cessassent. Et primū, qd seruare legalia nullum esset crimen, probatur: nam aliās re vera propter solum euitandū scādalum nunquā Paulus circūcidi disset Thimot. neque se suauis Iacobi purificasset: immo potius docuisset nō esse licitū, Porro autem qd Petrus fuerit reprehensibilis, re vera citra grauissimam iniuriā scripturæ negari nō potest. Enim uerò si tantum Paulus eū simpliciter reprehendisset, potuisset vtcunq; cōmentari id fecisse simulant: vbi autè tanta cum emphasi dixit, In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat: negare fuisse verè reprehensibilem ac proinde reprobèsum, est sacræ scripturæ contradicere. Quod enim Ioannes Maior in quarto, dist. 3. q. 1. ait in scriptura non haberi, qd Petrus esset reprehensibilis, sed qd hoc Paulus dixit, cauillus est nihilominus scripturæ iniurius, qd scripturam abnegare. Nā cū id fides catholica cōfiteri cogat, qd quicquid Apostoli affirmarūt, sit diuinū oraculū, sit vti tam verū sit, Petrum fuisse reprehensibile, quā est, Paulū illud affirmasse. Alioqui si permetteretur, vti ait August. negati scripturæ tenent, qui planè est literalis, tota eius auctoritas illicò deperiret. Quod si qd inferat, culpā Petri fuisse mortale: nam pertrahere alios in tam fallam opinionē, graue erat peccatum in fide: quod tamen Apostoli post confirmationē cōmittere nō poterāt. Respondetur, qd Petrus non putauit tantum oriturū scandalū, & ideo consideratio illa fuit culpa venialis. Quid ergo ad illud pro Hieronimo adductū respondebinus, qd Paulus actionē illam Petri appellauit simulationē. Respondetur, non eam sic ideo appellasse qd non fuisset verū opus Iudaicum, sed qd non fuit factum intentione ac sine Iudaico, tanquā futurorum signū retinēs virtutē suā. Et est discernendus effectus quē Petrus fecit in cōuersis è Iudaismo, & in cōuersis è Gètilitate. Illos enim & Barnabā adduxit vt in eius simulatione cōsentirent, id est simul se subtraherent Gentilium cōsortio: Gentiles autè cogitabāt iudaizare: hoc est credere, qd tenerētur & ipsi abstinerere à suilla carne, atq; ab aliis cōmunibus cibis. Quapropter exaggerationis gratia dixit, & Barnabā etiā secum duxisse. Nā cum ille esset ad euangelizandum Gentibus segregatus, minus ei licebat Gentiliū se contubernio subducere. Vnus tamen ex his fit reliquus scrupulus, qd distinct. 15. cano. Sancta Roma. Hierony. honorificè suscipitur, eiusq; dogmata approbantur, quæ aduersus Ruffinū atque alios definit. Quomodo ergo August. de hac re per censuram etiam concilij Florentini præfertur? Respondetur, nullatenus secum ista pugnare. Etenim in Canone, Sancta, Romana meritissimè delata est Hieronymo palma aduersus illos, quos, ceu errātes in fide, debellauerat Et ideo tanquā solēnis Ecclesiæ doctor receptus est. Haud tamè in his cunctis quæ còtra Augu. cuius illic etiā doctrina simili honore suscipitur, disputauit prælati sunt illi. Ad postremum autem membrum eiusdè secundi argumenti, quo sensus queritur Apostolici Concilij Actus 15. Dinus Tho. tres attulit solutiones. Prima est quorundam, qui arbitrabantur sanctiones illas Concilij minimè in sensu literali intelligendas, sed in spirituali: vt scilicet in prohibitione sanguinis intelligatur prohiberi homicidium: in prohibitione verò suffocati inhiberi violentiam & rapinā: sed in prohibitione immolatorū, idololatria. Hic autem interpretandi modus, vanus est. Nā cū illa cōmina, tum apud Gentiles illicita haberentur, tum etiam in decalogo essent explicata, nō erat cur rursus super illis Concilium cogeretur. Secunda ergo erat aliorum opinio, qd in sensu literali sunt illic prohibita: non quidè ad legis obseruantiam, sed ad reprimendam gulā. At verò cū alia essent maiora irritamenta gulæ, quorū illic non est habita mentio, nō est credendum illam fuisse prohibitionis causā. Ecquod enim gulæ illectamētū in suffocatis & idololatriis reperitur? Legitimā igitur solutionem historia nos ipsa docet. Enim uerò cū cōuersi è Iudaismo & præcipue Pharisæi mordicus contenderēt circuncisionem & reliquas ceremonias vnā cum euangelio retinere in Concilio Apostoli de re illa confidentes, decreuerunt circuncisionē & legalia non esse à Gentilibus obseruanda, neque honoris gratia sepulture synagogæ deferendi: sed tamen ob improbitatē Iudæorum quatuor illa eisdem Gentibus interdixerunt: nō quidem quali necessaria esset legalium obseruatiā, sed vt posset inter Christianos vtriusq; populi iniri cōmercium. Prohibitum ergo illis est, vt à carnibus idolis immolatis abstinere: videlicet ne apud conuersos è Iudaismo in suspitionē veniret idololatriæ. Quare falsò nonnulli opinati sunt prohibitā illic esse idololatriam. Nam illam in confesso cun-

ctis erat esse euangelio execrabile. Veruntamen quia sacerdotes Gentiliū macellum habebant immolatorū idolis, prohibiti sunt Christiani illis vti escis. Secundò prohibiti sunt vesci sanguine & sanguine focato: quæ quidè aded Iudæi exhorrebant, vt nauseam illis facerent quicunq; in eorum conspectu talib. vterentur epulis. Fornicatio autem vetita illis est peculiariter: non qd non esset lege naturæ interdita, sed qd illi caligine mentis obtekti nullam in libera Venere agnoscebāt culpam, neq; erat in Decalogo expressa. Contra hanc autem solutionē existunt argumenta, Primum, qd si non erant illa ad legis obseruantiam prohibita, non satis fiebat quæstioni Iudæorum, qui contendebāt vt legalia cum euangelio simul current. Secundò, quia in ipso Concilio habetur: Visum est Spiritui Sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis quàm hæc necessaria. Si ergo erant necessaria, necessitas ex lege procedebat. Tertio, quia si illa ratione prohibebātur sanguis & suffocatus, pariter deberet prohiberi escus suillarum carniū & aliorū cōmunium. Ad hæc autè responderetur, Apostolos Pharisæis non ad eorum mentem respondisse: sed qd illa ad ipsorum pacandum seditionem ac tumultum indulserunt: atq; ad hunc finem censuerunt illa esse necessaria. Prohibuerunt autem illa deo, scilicet sanguinem & suffocatum, quæ magis erant Iudæis exosa: non autè suillas carnes atq; alia venationū ac piscium genera: quia esset Gentibus per quàm molestum propter Iudæos illorū vsu priuari. Et ideo ait S. Concilium, Nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria. Atqui tota hæc doctrina ex verbis Pauli facile colligitur 1. Corinth. 8. vbi docet qd escus carniū idolis immolatarum, sed propter scandalum infirmorum quo pacto sanctionem Concilij declarauit. Idemq; docet ad Rom. 14. vbi ait omnes cibos esse mundos nisi propter scandalum aut conscientiam. Et Matth. 15. ait Christus. Non quod intrat per os, coinquinat hominem. Et ex his sequitur illam prohibitionem non fuisse in perpetuum factā, sed in tempus, idemq; perexiguam dum Christianus populus coalesceret, & Iudæorum gens horrorem illum ciborum deponeret. Quare vel seculo ipso Apostolorum vel proximè vis expirauit illius Concilij. Huic nihilominus sententiæ obstare videtur Canon Concilij Gangrensis, si quis, dist. 30. vbi habetur omnia manducare licere præter idolothyta: vbi glossa expressè tenet, qd nunquā licuit, neq; modo quidem licitum est idolothytis vesci: quamuis nulla detur scandali occasio: immo non magis licere eorum escum, quàm in Quadragesima carniū. Et allegat pro se dictum Aug. in lib. de bono coniug. quod refertur 33. q. 4. cano. sicut satius, vbi inquit satius esse fame mori, quàm idolothytis vesci. Ad text. autem concilij respondetur, illud fuisse habitum proximè tempus Apostolorum, quando nondum eorum Concilium profus cessauerat: ob idque glossator falsissimè inde intulit opinionem qd modo non licet illa edere. Immo Paul. 1. ad Timo. 4. generaliter absq; vlla exceptione condemnat eos qui in nouissimis temporib. loquentes mendacium, prohiberi erāt à cibis, quos Deus creauit abstinere. Et forsitan tempore August. nonnulla durabat eiusdem Concilij obseruantia: Nisi dicere malueris, qd fortè respexit ad elapsum tempus, quando vigor concilij durabat.

QVAESTIO SEXTA DE IUDICIALIBVS MANDATIS.

S. Tho. 1. 2. quæstio. 104. & 5.

ARTICVLVS I.

Vtrum præcepta iudicialia rectè à ceremonialibus distinguantur.

TERTIVM præceptorum genus, vt in superiorib. constituimus, est iudicialiū. de quibus primò queritur, quibus modis à ceremonialibus distinguantur: Et primò arguitur nō in hoc differre, vt suprā dictum est, qd ceremonialia pertineant ad diuinum cultum, iudicialia verò ad pacificū conuictū, qui est inter ciues: tum qd iudicialia, vt nomen sonat, sunt illa, quæ in foro tractantur coram iudice: & tamè extra forum sunt alia, quæ ad eundè pacificum statum conferunt: tum etiam qd sunt inter ceremonialia aliqua erant quæ hominem ad seipsum ordinabant, vt delectus ciborum & vestimentorum: ita & inter iudicialia decebat esse aliquam præceptionem quæ ad ipsum singulariter hominem pertineret. Non ergo omnia ad iustitiam attinebant, quæ est vnus cuius ad alterum. Secundò arguitur contra aliam differentiam, quæ inter hæc præcepta constituitur, nempe qd ceremonialia constituta erant vt signa figuratq; essent & vmbra futurorum: iudicialia verò minimè nam glossatores iudicialium. Exod. 21. & 22. cuncta etiam interpretantur allegoricè & moraliter. Atq; inde tertium colligitur argumentum aduersus tertiam differentiam, quæ adhiberi cōsuevit: scilicet ceremonialia non licere amplius obseruare: secus autem de iudicialibus: nam si erant futurorum signa, pari modo debuerunt cessare sicut & ceremonialia. Vnde Apostolus generaliter ait ad Heb. 7. Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. In contrarium autem est, quod tres istas differentias interpretes legis solent inter eiusmodi præcepta internoscere.

Hæc ferme omnia in superiorib. discussa sunt & definita: sed vt eorum summa oculis obiciatur, repetuntur. Supponamus ergo discrimen, nō semel in præcedentib. explicatum inter moralia ex vna parte, atq; alia duo genera ex altera. Moralia enim iam diximus esse illa, quæ ex principiis naturalibus per modum illationis colliguntur: ceremonialia verò ac iudicialia, quæ nō nisi arbitramento quodam ex generali præcepto per modū specificationis constituantur: vt si expli gratia dicamus, Deus est colendus: ergo, hoc vel illo modo. Malefactor est puniendus: ergo tali aut tali supplicio. Ad quæ-

stionem ergo tribus conclusionibus responderetur, trinū exprimitibus discrimen inter ceremonialia & iudicialia. Prima conclusio: Ratio iudicialium præceptorū in duobus consistit: primum, ut nō inferatur ex principiis naturæ tanquā eorū conclusio: & in hoc differunt à moralibus, convenientiq; cum ceremonialibus. Secundò, ad conuictum hominum inter inuicem spectent: & in hoc à ceremonialibus elongantur. Enimuerò sicut ex illo principio, qd Deus est colendus, arbitrato diuino instituta sunt hæc & illa sacrificia, quæ natura sua nihil ad mores referebant: sic ex illo, qd pax est in republica pro viribus custodienda, collecta sunt iudicialia: ut qui vnā furaretur ouem, quatuor solueret; & qd fur nocturnus in flagranti delicto interficeretur: diurnus verò, minime &c. Hæc autem conclusio aded est hætenus frequentata, ut permolestum sit in ipsa, veluti in salebra diutius hætere. Secunda conclusio: Præcepta iudicialia secundò à ceremonialibus hoc discriminantur, qd ceremonialia instituta erant in figuram vmbraeq; futurorum: iudicialia verò non nisi ex consequenti. discrimen nā que hoc ex prima conclusione originem ducit. Etenim cum cultus ille priscorum patrum ad populi sanctitatem pertineret, quæ quidem sanctitas ex mediatoro Christo dependebat, concedens erat ac necessarium, quod supra expositū est, ut per easdem ceremonias eundem venturum profiteretur. Attamē cum iudicialia nō ad diuinū cultū, sed ad iustitiam & æquitatem inter ciues conciliandam instituerentur: ratio non postulabat ut prognostica essent eiusdem futuri Messia. Nihilominus quia totus ille status populi in expectatione erat ei usdem venturi Dei, ex consequenti eadem iudicialia aliquam eius præferebāt vmbra iuxta verbū Pauli. 1. ad Corin. 10. Omnia in figuram contingebant illis exempla. Decimarū solutio significabat perfectionē, quæ vltima denarii vnitatis designatur, Christo tribuedam, Atq; illud Exo. 21. qd seruus Hæbræus post seruitiū sex annorum esset septimo anno liber, figurabat post militiā huius mūdi subsequuturā fore libertatē ætē, quæ erit perfectū sabbatum. Quapropter Gentiliū iudicia, vtputa Græcorū & Romanorū, nullū recedebāt mysteriū, sicut Hæbræorum leges. Tertia conclusio: Et si iudicialia præcepta sic prorsus fuerim euacuata & extincta, vt post Christi resurrectionem nullatenus sint obligatoria: differunt tamen & in hoc tertio à ceremonialibus, qd quāuis ceremonialia nullatenus iam seruare licuerit: nihilominus liceat iudicialia iteratò institueri. Prima pars conclusionis huius iam satis supra demonstrata est: vbi ostendimus totā prorsus legē, quātū ad Mosaicā vim cessasse. Secunda verò pars ex secunda conclusione, sicuti secunda ex prima, colligitur. Ratio enim quare ceremonialia reuiuificare modò non licet, iam supra assignata est, quòd cū signa fuissent prognostica futurorum, præsentē veritate, facta sunt fallā mendacia. Cū ergo hæc ratio in iudicialibus non reperiatur, quia non per se instituta sunt ad significandum, nihil periculi inest, si iterum constituentur in noua lege. Hac igitur ratione constituta ab ecclesia sunt decimæ, quæ quātū ad quotā iudiciales erāt: institutaq; sunt quādoque talionis leges, & reddere quadruplum pro simplici furto, & similia. Hæc oīa facillima sunt, & ex superioribus liquida.

Ad primum igitur argumentum responderetur, quòd licet iudicialia à iudicio nuncupentur, propterea quòd reipublicam instituire ad principem attinet, penes quem potestas est iudicandi, nihilominus quia eidem principi incumbit non modò litigia dirimere, verum & quæ ad spontaneos contractus attinent, deliberanter sancire, sit vt non solū illa quæ in foro tractantur, verum & quæ in domo & in ciuium commerciis, iudicialia nuncupentur. Ad secundum autem membrum eiusdem argumenti respondetur, diuersam esse rationem ceremonialium ac iudicialium. Nam cum cultus ad Deū pertineat, ad quem homo tanquam in proprium finem ordinatur: sit vt ad eundem cultum referatur vt minister ipse seipsum componat in cibo & vestitu: quare & de hoc erat ceremoniale præceptum; homo autem non ordinatur ad proximū sicut in finem, sed sicut duo mēbra: & ideo nullo opus erat iudiciali præcepto hominis ad seipsum, sed omnia ipsum ordinabant in alterum. Aliorum autē solutiones satis ex superioribus clarescunt.

ARTICVLVS II.

Vtrum iudicialia præcepta conuenienter sint in quatuor genera dispersita.

POST distinctionē iudicialiū à ceremonialibus, subsequitur vt de ipsorū à se inuicē partitione dicamus: vtrum scilicet quadrifariā fuerint distributa: nempe vt alia extiterint, quæ principes in ordine ad subditos informabant: alia verò quæ inter se inuicē subditos: & tertia quæ populū in ordine ad exteras gentes instituebant, atq; alia demū quæ domesticam inter se familiam conciliabant. Arguitur enim primum: Suprema potestas reipublicæ est in spiritualibus summus sacerdos cū aliis sibi assistentibus, & in temporalibus, rex: nam secundum Arist. 7. Polit. hoc est regiminū optimū: vt pote quod in vnitatē maximē resoluitur, atq; aded expressissimā diuinæ gubernationis similitudinē gerit: ergo circa has duas potestates debuerunt primum omnium congruentes leges institui, hoc autem non sic institutū legimus in lege veteri. Nā sicut Aa. 6. Deus ipse per se elegit, vt patet Exo. 28. Leuitisq; decimas in eorum sustentatione solui iussit, vt Leuit. vltimo scriptū est: sic debuit & per seipsum regem creare, quod tamen non fecit, sed populo id cōmisit. Habetur enim Deut. 27. Cū dixeris, Constituā super me regem, eū constitues quē Dominus Deus tuus elegerit. Neque regibus stipendia designauit. Immo populus à Moysē vīq; Saulē quadringentis annis māsit cō sacerdotibus absque rege: quē tunc demum in malū ipsius populi Deus permisit: vt 2. Reg. 8. cōmemoratur. Secundò arguitur, quòd neque de conuictu inter se ciuium congruenter fuerint iudicialia instituta. Præcipiebatur enim Nu. 27. vt hominis absque filio defuncti hæreditas trāsiret ad filiam & tamen Arist. 2. Polit. cap. 7. ait, Regna inde & possessiones perditū iri, quòd ad mulieres transeunt, Et Leuit. 22. habebatur, quòd anno Iubilæi omnes venditæ possessiones ad pristinos possessores remearent: quod firmitati contractū obstare videbatur, sine quibus tamen mortales cōuenire

venire nequeunt. Et Exo. 21. instituta fuit talionis pœna: vt oculū pro oculo reus redderet, ac dentē pro dente: cuius nimia acerbitatem denotauit Christus Matt. 5. Atque alia erant in illo populo legales sanctiones, quæ videbantur absurda. Tertio & erga exteras gentes incongrua videntur illa quæ illic extant iudicia. Habetur enim Deut. 23. Ammonites & Moabites etiam post decimā generationem non intrabunt in Ecclesiam Domini in æternum. Et tamē econuerso subditur, Non abominaberis Idumæum, quod certē videtur ad respectū personarum attinere: qui tamē, vt habetur Act. 10. non est apud Deū. Et Exod. 20. cautum est, Aduenā non contristabis, neque affliges eum. Et nihilo minus 23. permittebatur idem populus pecuniam alienigenis ad vsuram mutuari: quæ quidem duo præcepta sibi inuicē videntur repugnare. Quarto, neq; circa domesticas personas videntur iudicialia præcepta satis esse rationi consentanea. Nam cū primis de seruis legitur Exod. 21. Qui percussit seruum suū vel ancillā virga, si vno die superuixerit, non subiacebit pœnæ, quia pecunia illius est: permittit autem homicidam impunē, natura ipsa abhorret: quare leges humanæ etiam dominos seruorum occisores grauius puniunt. Et de filiis videtur dura illa lex Deut. 21. videlicet qd pater duceret filium suum ad seniores ciuitatis puniendum. Ac demū de vxoribus lex, quæ vt Deut. 24. habetur, libellum repudij permittebat, videtur in naturam matrimonij perniciosa: vt pote qd ad educandas proles dēt esse perpetuū. In cōtrariū autē est quòd Sapiētia diuina Prouer. 8. ait: Isti sunt oēs sermones mei. Nō est in eis prauū quid, neq; puerum. Et David, Iudicia Domini vera iustificata in semetipsa.

Quæstionem istam non intellegas in hoc à nobis submoram, vt quàm amplē ipsa patet, sit nobis differenda: id enim diuino penē ingenio D. Thom. quòd omnibus est in confesso absoluit 1. 2. q. 105. Sed tamen ne filium dicendi nostrum rumpere, trāsitum per hæc summam nos fr. cere decuit. Vnica ergo conclusione duximus respondendum: Præcepta iudicialia legis veteris in quatuor oportuit membra distribui. Enimuerò cum prudentiam ferendarum legum, ars quædam sit illustrissima: ars autem ordine ac dispositione præluceat, concedens fuit, vt iudicialium numerus quibus reipublica instituebatur, secundum insignes eiusdem reipublicæ partes atque ordines disponeretur. Ordines autē isti quatuor sunt numero: Principis scilicet ad subditos, subditorumque inter se totiusque reipublicæ ad exteros, ac partiū inter se vnias familiæ. Igitur de principibus latæ sunt diuinitus leges quemadmodum, tum creandi essent, tum etiam & le erga populum gererent: ac subinde quemadmodum vicissim à populo colerentur. Mox circa ciues latæ sunt leges emptionum & venditionū aliorumq; contractuum, qui liberè inter homines fiunt: decretaq; perinde iudicia in malefactores qui iura violarent, deinde leges adhibitæ quemadmodum se populus tum in bellis gerēdis, tum in suscipiendis peregrinis erga exteras gentes deberent conuersari. Ac demū circa domesticā familiā superadditæ sunt & alia de seruis, deque vxoribus & filiis.

Ad primum igitur argumentum responderetur, quòd cum in gubernanda republica duo sint habēdi respectus, prior scilicet, vt ciues omnes creandorum magistratum gerendq; publicæ curæ participes fiant. Nam hac ratione vt 2. Poli. auctor est Arist. æquitas constat, ac subinde pax in reipublica. Posterior verò vt regimen eligatur optimū; quòd secundum eundem Philosophum 3. Polit. ex tribus speciebus, scilicet Aristocratiā, Democratiā, & Regno hoc vltimum est præstantissimū, diuina Deus prudentia hæc omnia circa populi principes custodiuit. Primum enim quia peculiare curā illius populi gerebat, iuxta illud Deut. 7. Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris sibi in electione regis reseruauit. Vnde sicut summū ipse creauit sacerdotem, sic & de rege ait loco citato Deut. Cū dixeris, constituā super me regem, eū constitues quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorū. Qua ratione diuino mādato à prophetis vngebatur. At verò quoniam regnum, vt est optimū regimē, dum rex idoneis virtutibus pollet: sic fit & pestilentissimū dum in tyrannidem corrumpitur; & populus ille tum crudelis erat, tum etiam auarus ac libidinosus, quibus potissimum vitis rex corrumpitur, quadringentis annis distulit regē illis dare cū plenitudine potestatis. Gubernauit tamen populū instar regni per vnum, puta per Moysen, perque eius successores iudices: quousq; populus, quasi excutiens diuinum regimen, voluit sibi creare regem. Vnde 1. Reg. 8. ait Deus ad Samuelē, Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Ecce quàm fuerit Deus solers in sustinendo optimo regimine regni, Quocirca quàm contra eius voluntatem fuerit absoluta regis potestas introducta, ipse rei euentus ostendit. Nam statim sub Roboā diuisum regnū suū ipsius desolandi causam attulit, iuxta verbum Christi, Omne regnū in seipsum diuitem desolabitur. Quātū vero ad Aristocratiā, quæ est optimorū potētia, iussit eligi septuaginta viros de senioribus Israël: vt patet Num. 11. vnde Deut. 1. Tuli de vestris tribubus viros sapiētes & nobiles & constitui principes, Democratiā verò, quæ est popularis potentia, eatenus seruari voluit, qd & totus populus magistratus crearet, & de omnibus tribubus eligerentur. Vnde Exo. 18. Prouide de omni plebe viros sapientes, Et Deut. 1. Date ex vobis viros sapientes, &c. Quòd autem sacerdotibus decimæ fuerint adiudicata, non autem principibus, illa ratio fuit, qd sacerdotes vt in maiori haberent reuerentia, decuit ex vna singulari tribu institui, quæ ideo ab aliis alēda erat: Principes verò seculares ex omnibus promiscuè tribubus eligebantur, quibus possessiones erant decretæ. Et præterea eorū stipendia pro belorum indigentia crescebant, & tunc natura ipsa docebat populares contributiones esse illis augendas. Circa materiam secundi argumenti notādū sequitur, iudiciales leges ciuibus ad humanū cōuictū inferuentes, in duos ordines secari, secundum duas, quæ in populo sunt, cōmunicationes rerum ac cōmutationes. Alia enim cōmunicatio fit publica auctoritate principis: alia verò priuata cuiusq; voluntate homines quippe subditi sunt principi: possessiones autē ad dominū priuatorū ptinet. Quare iudicia, quibus homines iura seruare coguntur, & supplicia quibus maleficia vindicantur, principis aucto-

ritate instituuntur; donationes autem rerum & cōmutationes, priuata cuiusq; voluntate celebrantur. Et de vtroq; ordine leges Deus optimas iudiciales edixit antiquo populo. Cōstituit enim quātū ad primū iudices, & magistros, vt patet Deut. 16. ac testiam numerum, pēnasq; diuersas pro diuersis delictis. Et quantū ad secundam vt pax firmiter inter illos stabiliretur, diuisit eis terram promissionis. Vnde Num. 34. Ego dedi vobis terram in possessionē quam sorte diuidetis vobis; pluribus dabitur latiore, & paucioribus angustiore. Sed quantum ad vnum voluit quodammodo fructus esse cōmunes: secundum illud Deut. 23. Ingressus vineam proximi tui comede vvas quantū tibi placuerit. Aliaque deinde multa pulcherrimē constituit, vt est apud D. Tho. videre. Ad formam ergo argu-

Ad formā argumen- ti. menti responderetur, quod eatenus in hæreditatis successione legem Deus naturæ seruauit q̄ noluit fœminas nisi deficiente masculo, ius hæreditarium adire. Successio nanque patrimonij sequi naturam debet generationis, per q̄ species propagatur: generationis autem virtus in lumbis viri residet cui vtiq; fœmina, ceu natura subternitur. Quapropter ratio naturalis docet vt in masculinam prolem, in quam virtus generatiua traducitur, transeat hæreditas, quā cum sanguine ad suos posteros transmittat. Et hanc arbitror omnium causarum naturalium primā, quare iura primogenituræ in rebus publicis bene institutis masculina serie transfunduntur, neq; fœminæ neque masculorū defertu admittuntur. Cui accedit & ratio secunda, quod viri prudentia, muliebri præstat: tum in aliis, tum etiam in augenda re familiari. Vnde Aristot. 3. Polit. cap. 3. viri inquit est acquirere, mulieris autē seruire. Quocirca Ethic. 2. censuerat regna in manu fœminæ deperire. Accedit tertio, q̄ cum viro competat substantiæ administratio, quando hæreditas filiarum obuenit, tunc gener non est tam solers ad augendam substantiā loceri eiusque amplificandū nomē, quā si esset filius. Quapropter cum res quæ transit in filiam, subinde transeat in generum, quodammodo censetur in alienum sanguinē transigrare. In lege autē veteri illud fuisse necessariū, vt possessionū partitio, quæ facta est inter tribus non confunderetur. Quamuis tali euentu cautum erat, ne hæres fœmina alij quā viro suæ tribus nuberet. Neq; verò inter Christianos vsque adeo longè à successione eiici filiarum debent, vt neque deficientibus filiis admittantur. Nam hac ratione longius solent abalienari primogenituræ, quā si mulieres succederent. Eadem ratione adiecta fuit & lex alia anni Iubilæi: Nā si venditiones in perpetuū fierent non fuisset perpetua diuisio possessionum inter tribus. Quin verò & ratio naturalis profecto ab hoc non abhorret; nam illa ratione, vt loco proxime citato admonet Aristot. nepe si possessiones in perpetuū diuidantur solent diuitiæ in vnum aceruatæ alios deserere pauperes. Lex autē talionis vindicatrici illi genti minimè fuit incongrua: vt per illā, quæ duriuscula videbatur, coerceretur, ne actiūs sese de hostibus vindicaret: licet Christus docuerit benignitati Christianæ non cōpetere. De reliquis autē vide apud S. Th. Circa tertium argumentū itidē adnotandum est, bifariam se republicam gerere posse erga extraneos: nepe aut iure pacis si cōmerciū cum illis necitat: aut iure belli, si sint hostes. Et iure quidē pacis tripliciter extræ nationes ad Iudaicū populū accedebant. Primò vt transitū qua si peregrini facerent: erga quos lex extabat Exod. 23. Peregrino molestus non eris. Secundo modo, vt tanquā aduenæ apud illos habitarent: de quibus etiā cap. 20. præmissum erat. Aduenam non cōtristabis. Tertio modo, quia volebant prorsus in eorum ritū & consortiū admitti. Inter quos secundū naturalē rationē ordo dignoscebatur. Admonet enim 3. Polit. Philosophus, extraneos non esse temerè in republicam recipiendos, nisi sint vel auo vel ab atauo oriundi: aliās multa ab illis pericula imminerent reipublicæ. Ob idq; quia Idumæi ab Esau fratre Iacob descenderant, & ipsi Istraëlitarū apud Aegyptios peregrini plures ducentis annis egerant, iubebantur pacificè illos recipere, & profelythos qui vellent eorum religionē profiteri, caractere circuncisionis insignirent. At verò quoniā Amalechitarū perpetui hostes eorū erāt, secundū illud Exo. 27. bellum Dei erat contra Amalec à generatione in generationē. Et pariter Ammonites & Moabites de terra promissionis fuerāt expulsi, circa personarū acceptionē potuit eos Deus à sua reipublica abigere. Sed & de bello contra hostes tam offerēdo, quā sustinendo sanctissima erat scripta lex, Deut. 20. vt primò pacē eis offerrent. Secundò vt fiducia in suū in ipsum Deū reicerent. Tertio, vt in idoneos, qui impedimento esse possent, domum remitterent. Quarto deniq; vt victoria modestè vterentur: fœminis parcentes ac pueris. Ad quartum denique argumentum responderetur, q̄ cum familia in tribus ordinibus consistat, scilicet viri ad vxorē parētis ad filios, ac domini ad seruos: de omnibus tribus Deus creauit optimas leges sancti. Et primò de seruis, quod ad mitigandos eorū labores pertinebat, præceptū erat Deut. 5. vt die Sabbathi si cuti & domini requiescerent. Itē in memoriā liberationis ex Aegypto, vbi ipsi seruiuerant, & in præfagiū Christianæ libertatis, & præcipuè propter fraternam charitatē cautū erat Exo. 21. vt ex filiis Istraël nemo esset perpetuò seruus: sed septimo anno egredieretur liber, cum omnibus quæ asportauerant, adhibito insuper viatico. vt Deut. 15. legitur. Neq; quantum ad eorum vindictam fuit Deus negligens; immo & eodē cap. 21. statuit, vt Dominus qui seruum mutilaret, liberū dimitteret, & ancillā quam in vxorem duceret, illud autem quod argumento obiectum est, scilicet occisorem serui impunitè euadere, intelligebatur quando correctionis gratia virgula, non intentione vulnerandi percussisset: neque postea certū esset an ob tale vulnus obisset mortē. Nam si protinus moreretur, tunc Dominus reus fiebat. Et erga filios etiam Exo. 22. iubebantur parentes vt eos religiosè instituerēt, quos etiam paternè castigare poterant. At verò quia vt Philosophus 10. Ethic. docet, pater vim nō hēt cōiectiuam in filium, quando eorū crimē id postulabat iubebatur, vt argumentum est, filium publicæ potestati puniendum permittere. Sed & de vxoribus tam ducendis quā gubernandis optimæ extabant leges. Attamen libellus repudij ob eorum duritiā, qui perpetui erant odiorum memores, permissus illis fuit, vt per illud minus malum à maiori continerentur: videlicet, ne vxores enecarent.

Ratio legis anni Iubilæi.

Ratio legis talionis.

Ad quartum argu- tum.

Leges filiorum.

Leges vxorū.

QVAESTIO SEPTIMA.

DE LEGE EVANGELICA QUANTVM AD EIVS SVBSTANTIAM.

S. Tho. 1. 2. quæstio. 106.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex noua sit lex scripta, an potius cordibus indita.

VATVOR legū genera circa initiū superioris libri distinctè mōstrauimus, videlicet æternā, naturalē, atq; humanā: de quib. lib. 1. disertū est, ac demum diuinā, quam in hoc sumpimus elucidandā. Hanc autē in veterē partiti sumus, ac nouā. Vnde cum de priori hactenus dictū sit, subsequitur vt de noua quæ Euangelica est, sermonem subtexamus. Hæc enim, si æternam accipias, lex legū est, cuius gratia mūdus creatus fuit ad quā ferendā Deus ipse de cælo descendit, quæq; eiusdē Dei digito scripta est in cordibus nostris, per quā deniq; solam vniuerso orbi & inferi clauduntur, & ad æternā felicitatem cæli referantur. Vt ergo hanc supracælestem legem de cunctis suis numeris ac dignitatibus perpendamus, quæritur primò sitne scripta dicenda, vt leges humanæ & vetus diuina, an verò sicut naturalis, à natura, sic supernaturaliter mētibus nostris impressa? Nam q̄ sit scripta, sunt argumenta nonnulla. Primū, Lex hæc ipsissimū est Euangeliū de quo tamen Ioan. 20. cap. ait. Hæc autem scripta sunt vt credatis. Secundò: Si lex hæc nō esset scripta sed indita, nihil à naturali distaret: quippe de qua ait Propheta, Signatum est super nos lumē vultus tui Dñe. Tertio Lex Euāgelica, Christianorū est propria: lex verò indita vniuersis cōiter nationibus patet. Legitur enim Sapient. 7. q̄ diuina sapientia p nationes in animas sanctas se transfert: amicos Dei & Prophetas cōstituit: ergo lex noua non est lex indita. Contrarium autem attestatur Hieremie vaticinium cap. 31. Vbi Deus nostram designans legem, ait: Ecce dies venient, dicit Dominus & consummabo super domum Israel, & super domum Iacob testamentum nouum. Quod quidem testamentum declarans subdit, Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Idquæ Paulus ad Hebr. 8. ad hoc ipsum propositum allegat. Et 2. ad Corinth. 3. latius edisserit.

Quæstio hæc ex his modò citatis scripturæ testimonijs inter catholicos doctores originem duxit, qua prima legis nostræ excellentia commendetur. Statuamus ergo conclusionem, quæ cunctis est catholicis receptissima: Lex nostra hoc à veteri differt, q̄ cum ipsa scripta esset in tabulis lapideis, nostra tamen in cordibus insculpta est. At verò conclusionis sensum patefacere, non est vsque adeo peruium. August. enim lib. de spiritu & liter. cap. 21. huc tantū pertinere arbitratur, quod charitas Dei quæ, secundum Paulum, & plenitudo & finis legis est, per Spiritum sanctum, vt ait idē Apostolus, diffusa est in cordibus nostris. Quem quidem D. Tho. secutus, sic conclusionem interpretatur. Vnaquæque, inquit, res, vt 9. Ethic. auctor est Arist. illud esse videtur, quod in ea est potissimū, hoc autem in lege noui testamenti est gratia Spiritus sancti, quæ datur per fidem Christi: virtusq; est implendi legem, iuxta illud ad Rom. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis, cum ergo gratia hæc intus infundatur à Deo in corda nostra, sit vt lex ipsa principaliter sit in cordibus infixā. Tametsi illa quæ credenda sunt & agenda, in sacra nobis pagina proponantur. Quæ ratione secundario potest dici scripta. Opus est tamen hæc locupletius exponi: quoniam statim offerrentur è regione argumenta. Primum, quod legis virtus est intellectum instruere ac dirigere, mentesque illustrare: hæc autem virtus per scripturā patet in Euangelio sicuti antiquis in suo canone, non est ergo cur nostra non dicatur scripta, sicut illa. Secundum argumentum est quod & charitas & gratia tam antiquis quā nobis diuinitus infundebatur in corda, cuius virtute legē obseruabant, non est ergo cur illa minus dicatur indita quā nostra. Ad huius ergo pleniorē intellectum discernendū sunt duæ legis virtutes. altera directiua: qua scilicet intellectus illuminatur, vt re- & ite sciat, atque altera voluntatis affectiua & motiua ad operandum. Et secundum vtranque lex Euangelica singulariter est intus menti insculpta. Doceri enim homo potest legem dupliciter. Vno modo scripturam legēdo, atque altero viam audiēdo vocem. Atq; hic est præstantior modus: quoniam auditus. vt lib. de sensu & sensu ait Philosophus, sensus est disciplinæ. Et quidem antiquis priori modo data est lex: nepe in lapideis tabulis scripta, quā illic subditi intuentes sequerentur: nostrā verò non sic scriptā Deus nobis de cælo misit, sed ipse inde delapsus viva voce in aures mortalium inuulgauit, mētibusq; impressit: hoc est sermonis energia, miraculorūq; potētia persuasit, neq; verò humano tantū more illa nobis in dies insculpit, verū & assensum fidei, quæ superna nobis indicat, supernaturaliter nobis ingenerat. Itaq; cum generanda fides duo exigat, scilicet, & vt proponantur credēda, & vt intellectus assensum illis præbeat, vtrunq; nobis Christus absque scripto perfecit. Tametsi ad illud prius officiū ministros sibi adiunxit: nepe Apostolos eorūq; successores, qui adminiculo illi essent ad prædicandā eandem fidē & legem. Et hoc est quod 2. ad Cor. 3. ait Apostolus: Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris: hoc est per charitatem cordibus nostris infixā. Quemadmodum autem essent epistola, explanans subdit: manifestati q̄ epistola estis Christi, ministrata à nobis hoc est: Quamuis nos verbis credenda proposuerimus, Christus tamen est qui fidei assensum in vobis insculpsit. Igitur quantū ad intellectus illuminationem, quæ prima legis est virtus, propterea per se primò lex nostra scripta est nobis in mēte, q̄ assensio fidei opus est Dei. At quia illa quæ intellectui proponuntur in absentia Christi & Apostolorū, labi memoria possent, per accidēs est scripta. Si enim vox

Primum argumen- tu. Argu. 2. Argu. 3.

Hierem.

Paulus.

Conclusio catholica.

Augusti.

D. Thom. Aristot.

Primum argumentū contra prædicta.

Argu. 2. Duæ virtutes legis. Aristot.

Paulus.

Domini semper auribus nostris insonaret, nulla nobis opus esset scriptura. Quare vt Chrysostomus in prologo super Matthæum auctor est, librorum vice gratia: Spiritus sancti deberemus vti: sed quia illam excussimus: literæ sunt inuenta: Christus namq; nihil Apostolis scripto tradidit. Sed & quantum ad alteram legis virtutem, quæ est voluntatem ad agendum efficere ac promouere, pariter scripta est intus: quoniam legem ad finem præcipientis implere, nisi per gratiam & fauorem Dei, non possumus. Lex etenim tantum ostendit quid agere debeamus: tollens subinde, vt supra diximus, excusationem: qua ratione ait Paulus literam occidere: sed virtus operandi per gratiam nobis & charitatem suppeditatur. Qua de causa subdit, Spiritus sanctus viuificat. Et hoc est quod ait Ioannes, Lex per Moysen data est, puta scripta in tabulis, in quibus nulla inerat agendi vis: sed gratia & veritas (ad purificandum corda, qui finis est legis) per Iesum Christum facta est.

Ad primū
argumen-
tum.

His ergo constitutis facillimæ sunt argumentorū solutiones. Ad primum enim respondetur, quod tam in lege veteri, quam in noua scripta ea sunt, quæ ad fidē gratiamq; Spiritus sancti attinet: nempe tum illa, quæ ad cognoscendū diuinitatem Dei, & humanitatē Christi conducunt, quàm agenda quibus charitas cōfouetur: quæ quidem fides & charitas tam sub illo testamēto illis donabatur in cordibus, quàm sub nostro imprimatur. Attamen cū tam illic, quàm hic virtute vnus mediatoris illa fiebat impressio, differētia est quod cum illic nondum ille mediator præfens esset, nempe neque per se ipse prædicasset, neque sacramenta illius legis virtutem passionis eius nondum exhibite ad conferendam gratiam iuissent, nostrā verò & ipse Christus tradidisset nobis & Spiritus sanctus Apostolis declarasset, ac perinde sacramenta eandem charitatem nobis & gratiam infundant: lex nostra meritō præ illa censetur in cordibus ingenita: sicuti illa erat in tabulis. Vnde Paulus nō ait simpliciter in cordibus, sed in cordibus carnalibus, vt alluderet ad lapideas tabulas, duritiem cordium illius populi significantes: cum tamen per charitatem nouæ legis corda, vt carnea, remollescant. Ad secundum autem argumentū responderetur, quod lex naturæ indita est in cordib. naturali via: lex verò gratiæ supernaturaliter. Atque ad tertium iam responsum est quod nō solum sub lege scripta, verum neque sub lege vnquam naturæ quispiam recepit Spiritus sancti gratiam, nisi per fidē Christi: Et ideo licet eadem sapientia fidei cunctos qui ab Adam vsque iusti fuere, iustificauerit: peculiariter tamen propter præsentiam eiusdem auctoris gratiæ, censetur cordibus inscripta.

Secundum
argumen-
tum.
Ad tertium
argum.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex noua iustificet.

Primum
argumen-
tum a parte
negatiua.
Argu. 2.

SECUNDÀ excellentia legis nostræ ab eius effectu petitur: atq; ideo quaeritur, vtrum virtutem habeat iustificandi? Arguitur namq; à parte negatiua: Nemo nisi per diuinæ legis obedientiam fit iustus. secundum illud ad Hebr. 5. Factus est Christus omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ: Euangelium autē nō id vniuersum præstat, vt ei obediatur, testāte ad Rom 10. Paulo nō omnes obedire Euangelio: ergo lex noua nullā præ antiqua virtutem habet iustificandi. Secundò per id Paulus ad Rom. probat legem veterē nō iustificasse, quæ adueniente præuaricatione creuit. Ait enim cap. 4. Lex irā operatur, vbi enim nō est lex, neq; præuaricatio: sed multò peius lex noua præuaricationē aggrauat: ed quod maiori pœna dignus est, qui post legem nouam, diuinā voluntatē apertius notificante, delinquit: secundum illud ad Hebr. 10. Irritam quis facies legē Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filiū Dei cōsulcauerit: ergo lex noua minus, quàm vetus iustificat. Tertio, iustificare munus est peculiare Dei, secundum verbū Pauli ad Rom. 8. Deus est, qui iustificat: lex autē vetus perinde ac noua Deo auctore lata fuit: ergo nō est cur noua excellentius, quàm vetus iustificet. In contrariū autē est idē ipse Apostolus ad Rom. 1. Non erubesco Euangelium, virtus enim Dei est in salurē omni credēti. Vbi singulare quidpiā in Euangelio agnoscit: salus autē & iustificatio idem est: fit ergo vt virtus Euangelicæ legis sit iustificare, ac perinde saluos facere credētes.

Argu. 3.

Paulus.

Quæstio hæc diutius locupletata est: apertiusq; explicata q. 3. artic. vlt. cuius solutio tribus conclusionibus cōrinetur. Est enim in lege, secundū id quod proximè dicebamus duo considerare, nempe documenta ipsa, & mādāta exterius ad credēdum & operandū scripta: & præterea interna gratia fauorq; Spiritus sancti ad opera eiusdem legis exequenda, atq; ad eius assēquendum finem. Quo habito prima conclusio est: Lex Euangelica, si pura documenta & mādāta atq; operum substantiam cōsideres, nō magis per se iustificat, quàm vetus, vel lex ipsa naturæ. Iam enim loco citato expositū reliquimus quæadmodū verbum Pauli, Non ex operibus, sed ex fide & gratia hominē iustificari: non tantum de operib. legis veteris, verū etiā de nostris intelligi. Sicuti & id quod ait, Literā occidere, Spiritū autem viuificare, interprete in lib. De Spiritu & litera, Aug. de Decalogo etiam ipso esse intelligendū. Nam de ipsa concupiscentia in Decalogo prohibita subiungit, Concupiscentiam nesciebā esse peccatum, nisi lex diceret: Non concupisces. Lex enim nihil aliud præstat quàm docere quid sit peccatū: mūdare autem à peccato, quia virtus est supernaturalis, soli gratiæ per fidē Christo adscribitur. Secunda conclusio: Lex Euangelica, si internam eius virtutē mediteris, hominē iustificat. At verò quoniā eadem virtus nō solū Euangelicos, sed & antiquos patres & qui sub lege naturæ iustē viuebāt, iustificabat, adhibetur tertia conclusio: Lex Euangelica ob id præ aliis censetur iustificare, quod auctor ipse gratiæ, cuius fide olim agebatur salus, dator fuit nostræ legis, quàm suo sanguine cōfirmavit, cuius pretio saluificam gratiam per eius sacramenta obtinemus. Hæc autem iam satis supra exposita sunt.

Prima con-
clusio.

Augusti.

Paulus.

Probatio

conclusio-

nis.

Secunda cō-

clusio.

Tertia con-

clusio.

Ad primū

argumen-
tum.

Quocirca primæ obiectioni conceditur nemini obuēnire salutem nisi per obedientiam Evangelij inde tamen solum colligitur legem nouam quantum ad substantiam operum externāq; mandata & documenta

documenta non per se iustificare: sicut neque antiquam, quod prima conclusione concessimus. Ac perinde respondetur ad secundū. Gratia enim Euangelica eatenus subditos iustificat, vt tamen minimè illos sic cōfirmet, vt peccare nequeat immo qui contra eandem gratiam legem violauerit, eō fit maioris reus supplicij quo apertius nouit voluntatem domini sui. Nihilominus hoc est adnotatum dignum, quod verbum Pauli scilicet, Lex iram operatur, non perinde Euangelicæ conuenit, atque Moisaicæ. Nam lex vetus communi nomine, nō gratiam, sed merā literam significat: quæ tantum ostendit quid sit peccatum atque adeo occasio sit peccandi, vnde nascitur ira Dei. Lex autem Euangelica non tantum literam, sed gratiam, eiusq; sacramenta comprehendit. Quare non est lex iræ, sed benignitatis ac misericordiæ. Ac subinde ad tertium eodem penè tenore respondetur: nempe quod etsi idē Deus vtriusque fuerit auctor legis diuersimodè tamen. Nam illam tantum scripsit in tabulis: nostrā verò, modo exposito, vt ait Paulus in cordibus carnalibus. Quare expositore eodem, libro De spiritu & litera, Augustino, legem illam extra hominem scriptam appellat idem Apostolus ministracionem mortis & damnationis: nostram verò, ministracionem spiritus & iustitiæ,

Ad secundum
argumen-
tum.

Ad tertium
argumen-
tum.
Paulus.
Augustin.

ARTICVLVS III.

Vtrum lex noua debuerit dari à principio mundi.

SUBSEQVITVR vt quemadmodum de veteri disputauimus, sic de Euangelica inuestigemus, cur non fuerit statim in mundi primordiis posita. Arguitur enim id maximè cōdecuisse. Deus vt habetur ad Rom. 2. non est personarum acceptor: & tamen vt habetur statim cap. 3. Omnes homines peccauerūt, & egent gratia Dei: ergo debuit Euangelico lumine, statim homine lapsō, orbem perfundere, vt omnes viam salutis ingrederentur. Secundò arguitur: Legem Euangelicam non minus congruit fuisse vniuersalem quo ad tempus, quàm quo ad locum: vult enim Deus omnes homines saluos fieri: voluit autē hac ratione vt patet Matth. & Marc. vlt. Euangelium prædicari in vniuerso mūdo: ergo debuit illud vniuersis seculis notū facere. Tertio deniq; arguitur: Consultius fuerat homini ad spiritualem vitā & æternā, quæ præstātor est necessaria prouidere, quàm ad corporalem, quæ temporalis est: ab initio autem in temporalibus prouidentissimè homini prospexit, tradendo ei cuncta, quæ creauerat in suam ditionem, vt patet Genes. 1. ergo debuit & lege Euangelica, quæ maximè necessaria erat ad spiritualem salutem, mortales illic ab initio mundi instituere. In contrarium faciunt Apostolica testimonia. Non prius quod spirituale est, sed quod animale. Et ad Galat. 4. vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, &c.

Primum ar-
gumen-
tum.

Argu. 2.

Argu. 3.

Paulus.

Conclusio
responsiua.

Duplex
quæstionis
sensus.

Triplex ra-
tio conclu-
sionis.

D. Tho.

Ad quæstionē facilima negatione respondetur: Non decuit statim ab initio mundi Euangelicā legem mortalibus affulgere, sed multò fuit consultius per tot differri secula. Ad intelligentiam autē conclusionis huius prænotandū est duplicē esse quæstionis sensum: vnum scilicet, supposito quod edī non debuit nisi per Christum, cuius sanguinis effusione erat confirmāda. Et tunc idē est quætere, ac si quæretur vtrum debuit Christus statim in mundi exordio carnē inducere? Hunc autē sensum non est præsentis loci discutere. Disputatur namq; à D. Tho. 3. part. q. 1. Nosq; art. vlt. huius lib. rationes eiusmodi dilati temporis adducemus. Alter verò sensus est, vtrum decuit legem Euangelicā dari ante Christi aduentū, vel ante eius redemptionē. Et in hoc sensu respondetur non expedisse. Cuius tres rationes assignat D. Tho. Prima est: Lex noua, vt iam modò dicebamus potissimū est gratia Spiritus sancti: quā scilicet, vt ait Paulus. Spiritus sanctus abundē in nos effudit: abundantia verò gratiæ effundi non debuit nisi impedimēto sublato quod per peccatum ei obstat, vnde Ioan. 7. Nondū erat Spiritus datus (videlicet exundās) quia Iesus nodū erat glorificatus: impedimētū autē illud per Christi mortē sublātū est: ergo vsq; ad ipsum passum non decebat legem gratiæ dari. Atq; hanc rationē Pau. ad Rom. 8. edisserit: vbi ait, Deus filiū suum mittens in similitudinē carnis peccati, de peccato, hoc est de carne, quæ licet nō in suo supposito, infecta tamen erat peccato, damnauit peccatū in carne, vt iustificatio legis impleteretur in nobis. Est enim illa mirabilis antithesis per quam diuina potentia patet: nempe quod Deus non quocunq; damnauit peccatum, sed per carnē ipsam, in cuius natura peccatum & commissum fuit, & serpebat in omnes. Lex ergo gratiæ, qualis est Euangelica à morte Christi debuit vigore sumere. Secunda ratio sumitur ex perfectione legis. Seruauit namque Deus naturæ ordinē, quæ ab imperfecto progreditur ad perfectū, sicuti per puerilem ætatem progreditur ad virilem. Ad quod alludit Apostolus in illo citato verbo, Non prius quod spirituale est, sed quod animale. Nam embryo, vt ait Philosophus, prius viuit vita animali quā rationali. Et hanc rationem declarat idem Apostolus ad Galat. 3. Lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides, iam non sumus sub pædago. Itaq; sicut magister præstantior est pædago, sic & lex nostra lege veteri. Pædagogus quippe clientulū in tenera ætate, quæ non est doctrinæ idonea, metu terroreque arceat à malo: magister verò prouectiorem discipulum docendo veritatem allicit ad bonum. Tertia ratio inde sumitur quod lex nostra est lex gratiæ: & ideo oportuit vt homo sub lege veteri relictus collabēdo in peccatum suam agnosceret infirmitatem, ac subinde quā esset gratiæ indigens. Quam quidem causam aperuit nobis Pau. ad Rom. 5. vbi ait, Lex subintravit vt abundaret delictum: vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Atqui hæc ratio non solum de Euangelio probat quod esset differendum, verum de ipsamet Christi redemptione.

Secundaria
ratio conclu-
sionis.

Aristot.
1. auis.

Tertia ra-
tio.

Paulus.

Ad primū
argumen-
tum.

Augustin.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod cum humanū genus per peccatū Protoplasti nostri iustē fuerit auxilio gratiæ spoliātū, nihil ampliū Deus debuit: & ideo quos non seruauit, ex iustitia perierūt, quibus autem per gratiā opitulatus est, per misericordiā succurrit. Vnde Aug. in lib. de perf. iust. infert nullā esse personarū acceptionē apud Deū: vt pote, quod vbi nulla est ratio debita nullum

Ad secundum argumentum. nullum obtinet locum. Ad secundum respondetur, quod diuersitas locorum, status hominum non variat: & ideo dum Christus legem dedit, in omnem locum prolatari voluit: diuersitas verò temporum diuersas distinguit in genere nostro ætates: quorum non omnes fuerunt Euangelij capaces: tametsi suis singulæ legibus fuerint institutæ: quibus potuerunt obtinere salutem. Ad tertium denique respondetur, aliam esse rationem prouidentia in his, quæ ad naturam pertinent: aliã verò in his quæ ad gratiam. Bona enim naturæ non ordinantur ad tollendum peccatum, sed ad sustentandam vitam, ideoq; homini statim in eius creatione debuerunt conferri: at verò quoniam gratia ad tollendū peccatum confertur, lex abundantis gratiæ dari non debuit nisi peccati impedimento submoto.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum lex noua sit vsque ad finem mundi duratura.

Argu. 1. **C**VM lex vetus aduentu nouæ fuerit repudiata, meritò quis dubitet vtrū alia sit præterea superuentura, per quam Euangelica aboleatur. Et arguitur à parte affirmatiua: Dominus Ioan. 16. pollicitus est discipulis venturū spiritum sanctum, qui docturus eos esset omnē veritatē: at nondum ecclesia cuncta cognouit diuina mysteria: nam multa in dies sanctis conciliis reuelantur: ergo expectanda est alia lex, per quam Spiritus sanctus nos omnē doceat veritatem. Secundò, Matth. 24. ait Christus, Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe: & tūc veniet consummatio: sed Euangelium Christi iam prædicatum est neque tamen consummatio peruenit: ergo aliud nobis est operiendum Euangelium Spiritus sancti, aliãq; lex, qua peruulgata, continuo fiat consummatio. In contrarium facit verbum eiusdem redemptoris eodem capit. 24. Dico vobis quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. Quod Chrysof. de generatione fidelium interpretatur: quorum status ad finem vsque mundi perdurabit.

Chrysof. Ad quæstionē tribus conclusionibus respondetur, quæ ex hac distinctione dimanant. Duobus modis status mundi variari contingit. Vno, secundū legis diuersitatem, atque hoc pacto non amplius variabitur lex nostra, sed vsque ad finem mundi persistet. Probatur conclusio: Si Euangelica hæc nostra antiquæ successit, eò fuit quod perfectior est illa: nulla autem esse potest hæc Euangelica in hoc mundo præstantior: ergo nulla est illi successura. Prior præmissa iam satis supra declarata est: lex enim tantò est perfectior, quanto suo propinquior fini: legis autem finis, vt habetur ad Rom. 10. Christus est. & ideo quod lex vetus elongator erat à Christo, quàm nostra, eò erat imperfectior: nostra autem ad eò est propinqua eidē fini, vt ipsum habeat præsentē: ergo nulla esse potest perfectior. At ne quis cauilletur Christum posse aliam perfectiorē, ferre, arguitur secundò: Legis perfectio ex fine tandem ultimo existimanda est: puta ex cælesti felicitate, ad quam lex omnis nos ducit: nulla aut in hoc seculo perfectius nos illuc ducere pot, quàm quæ homines omni labe per purgat, quæ impedimento nobis est ingrediendi regnum, Deiq; ipsius corpore pascit ac sanguine potat, subindeq; valuas eiusdem regni cunctis expandit: hæc autem est lex nostra, idq; Christi ipsius testimonio constat, qui initio suæ prædicationis agentibus poenitentia regnum cælorum pollicetur: ergo nulla restat alia præstolanda. Quod si verbum huc nobis Apostoli obiicias, 1. ad Corint. 13. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur, quod ex parte est, nihil obstat quoniam illic de perfectione quæ nos in patria manet sermo habetur ab Apostolo: vbi fidem propter suam obscuritatem appellat cognitionē ex parte, quæ visionis fulgore euacuabitur. Videmus enim nunc per speculū in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Secundò modo potest status hominū variari per hoc, quod diuersimodè se habeant ad eadem legem. Et de hoc modo adhibetur secunda conclusio: Nihil vetat quod minus status legis nouæ perinde atque status veteris, mutetur. Quod est dicere: Sicuti lex vetus quandoq; accuratius obseruabatur, quandoq; verò lenius ac negligentius: sic & in statu Euangelico vsu venit. Aliquando enim latius multò ac fufius patuit Christianus cultus: quãdòq; verò idem Christianismus strictior fuit & angustior. Ratio autem huius conclusionis, non quidem Deus est, qui paratissimus est omnes homines saluos facere, sed humana libertas. Nam enim gratia Euangelica, vt dictum est, habentes non confirmet in bono, sed suo relinquat arbitrio, vsu illis proinde venit, vt eandem gratiam abiicientes ac despicientes, carnalibus desideriis mancipentur. Tertia conclusio: Et si status Christianismi latior patētorq; expectetur, nullus tamen futurus est, vbi gratia copiosior sit & abundantior, quã habetenus præcessit. Prior pars inde patet, quod, vt Christus testatus est, quousq; Euangelium in vniuersum mundum prædicetur, nō erit finis. Et ad Rom. 11. Apostolus ait cæcitatē in Israël contigisse vt plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret. Quo loco declaratam reliquimus, quæ admodum ante finem mundi ab omnibus sit lex Christi exosculanda. Posterior verò conclusio pars probatur: Nam quando nulli antecessissent sancti præter Deiparam Virginem atque Apostolos, quibus Spiritus primitias acceperunt, non est cur alios expectemus tam ingentis sanctitatis. Quibus nihilominus numerosissima Martyrum, Confessorumq; atque virginum copia adhuc per Dei gratiam successit. Quocirca etsi sub Antichristi tyrannide defuturi nō sint sanctitate proceres, qui eius truculentissimam rabiem perpeffi, pro fide Christi atrocissimas mortes oppetant, tamen præcorum excellentiam non adæquabunt.

Manichei, Montanus. Circa primum igitur argumentum notandum est non defuisse hæreticos, qui negarent missionē Spiritus sancti, quam Christus pollicitus est, completam fuisse in die Pentecostes. Vnde Manichei aiebant in suo magistro fuisse completā: quem (vide blasphemiam) Spiritū paraclētū appellabāt. Montanus aut & Priscilla nō vsque ad eò blasphemabant: dicebant nihilominus in illis fuisse completā: vt Augusti

Augustinus contra Faustū meminit. Attamen inconcussa stat catholica veritas, in illis fuisse completa: neque aliam deinde sperare licere. Iussi nanque fuerunt sedere in ciuitate, donec indueretur virtus: tute ex alto: vt patet Luc. 24. promissumq; illis est, vt baptizarentur Spiritu sancto, vt Act. 1. legitur: quod completum est, cum illis idem Spiritus linguis igneis afflatus. Vnde Ioan. 6. Nondum erat Spiritus datus, quia nondum Iesus erat glorificatus. Vbi rerum consequentia denotantur, nimirū quod protinus Christus per resurrectionē & ascensionem glorificato, Spiritus fuerit plenissimè datus. Ad argumentum ergo vt respondeamus, negatur Ecclesiam nondum cognouisse omnem veritatē iuxta Christi pollicitationem. Intelligitur nanq; promissio illa de omni veritate, quæ est ad salutē necessaria: quàm quidē plenè fuerant Apostoli docti, ipsiq; Christianā familiam docuerunt: secundū illud: Itē & baptizate omnes gentes, docentes eos seruare quæcunq; dixi vobis. Quocirca vbi Petro Christus promisit quod sua fides non esset vsq; ad finem seculi ecclesiam defectura, illic pollicitus est quod esset necessariam omnem veritatē cognitura. Vbi tamē illius cognitione indigeret. Quare nō simul omnia nouit, sed nouis obortis hæresibus temporum curriculo, sicut aurora consurgens, magis ac magis illuminatur. Sūt tamen alia quæ non sunt de necessitate salutis. Et hæc non decuit Apost. aut doceri, aut docere. Vnde eodē cap. Act. 1. Non est, inquit, vestrum, nosse tempora vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate. Ad secundum respondetur, quod cum Christus Euangelium suum appellauerit Euangelium regni cælorum, stultissima hæresis esset aliud præstolari. Verbum aut Christi August. in epistola 3. ad Elycium, quæ est 80. multis modis exponit. Primum enim Redemptor nihil aliud sibi voluit quàm quod non esset finis mundi venturus antequam Euangelium prædicaretur in vniuerso mundo: quanto aut tempore post eiusmodi prædicationem esset venturus, non declarauit. Secundò, vt Chrysof. & alij interpretantur, nō tam de fine mundi quã de Hierosolymitana euerfione illic loquebatur. Vnde statim subdit: Cum ergo videritis abominationem desolationis, &c. tūc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes. Quocirca idem Chrysof. ante illam subuersionem opina citati loci. tur Euangelium fuisse prædicatum in vniuerso orbe, secundum Propheticum verbum quod ad Rō. citauit Apostolus: In omnem terrā exiuit sonus eorum. Nam si non intelligeretur tūc iam cōpletum nullū esset argumentū Pauli, quo volebat Iudæos excusatione denudare, quam sibi prætererint quod non receperunt fidē, quã non audissent. Tamen August. in eadem epistola contendat nondum tunc temporis Pauli impleu fuisse vaticinium illud quãuis per verbū præteriti fuerit prolatum. Quoniam & Propheta similiter illud protulit: & tamen ætate sua nondum erat impletum. Cui simile & illud est alterius Psalmi, Foderunt manus meas & pedes meos. Et certè citra stupendū miraculū nō potuisset in totū terrarū globū tuba Euangelica tam breui intonuisse: vt latius loco citato super Paulū scriptū curauimus. Hierony. aut super eundem locum Matthæi, litē per hanc distinctionē conatur dirimere: Euangelium dupliciter intelligi potest diuulgari. Vno modo ita vt fama Christiani nominis euolet. Et hoc modo fieri potuit, vt Apostolorum seculo eadem fama à gente in gentem per ora delata in vniuersum permaneret orbem: non tamen cum illa energia vt Christi fides vniuersis perferretur. Alio ergo modo contingit vt cum effectu sic prædicetur fides, vt in culpa omnes constituant, qui eam non recipiunt. Et hoc modo tenendū est cum Augustino, quod nondum fuerit Euangelium vniuerso orbi euulgatum. Vnde infert S. Tho. quod si priori modo prædicatio Euangelij intelligatur, subintelligendū est cū Chrysof. tūc subsequutū esse finem, hoc est, Hierosolymorū excidiū. Postquã verò posteriori modo vniuersum orbē compleuerit, tunc demū subsequetur mudi consummatio. Nā negari non pot, quin eodē loco Christus de vtroq; fine & termino permittim loqueretur.

QVAESTIO OCTAUA,

DE COLLATIONE LEGIS NOVÆ CVM VETERI.

S. Thom. 1. 2. quæst. 107.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex noua sit veteris complementum.

POST QUAM lex diuina in veterem & nouam est distincta, scire expedit, quibus modis hæc ab illa distinguatur. Et arguitur primò à parte negatiua, quod nullo distinguatur modo. Vtraque lex data est colentibus Dei fidē: vt pote sine qua, vt ad Heb. 11. ait Paulus, impossibile est placere Deo: eadem autem est nostra antiquorumque fides, vt supra expositū est: ergo eadē est: ergo eadem est lex. Secundò arguitur, quod noua non sit veteris complementum. Completere enim huic opponitur, quod est euacuare, & inueterare: lex autem noua euacuauit antiquam, secundum illud ad Ephesios. 2. Legem mædatorum decretis euacuans: eamq; inueterauit, hoc est, antiquauit, secundum illud ad Hebr. 8. Nouum testamentum veterauit prius. Quod præterea & Christus facto ipso monstrauit: nam multa contraria illi legi, rum docuit, tum etiam fecit: vt est illud Matth. 5. Audistis quia dictum est antiquis, &c. Ego autem dico vobis, vnum autem contrariū nō cōplet alterum: ergo noua veterem non compleuit. Tertio: Si noua esset veteris cōplementū, sequeretur, quod in illa fuisset contenta tanquã veritas in figura: multa autem credenda nobis tradita sunt & agenda in noua lege, vti sunt sacramenta & cōsilia, quæ in veteri non extabant: ergo nostra non continebatur sub illa: atque ad eò neque illam cōpleuit. Contrariū asseruit

asseruit Christus Matthæi. 5. Non veni solvere legem, sed adimplere. Vnde & subdit: Iota vnum aut vnus apex non præteribit: donec omnia fiant.

Et hæc quoque quæstio in superioribus tacta fuit & bona ex parte definita. Sed vt recentes adhibeantur rationes, tribus etiam conclusionibus secundum argumentorum numerum diluatur. Prima: Lex Evangelica neque profus est alia ab antiqua, neque omnino eadem: sed sic ab illa distans, vt perfectior ab imperfecto. Probatur partes omnes: Cum vna quælibet lex finem habeat peculiarem, illæ sunt omnino diuersæ quæ in diuersos tendunt fines: sicuti leges reipublicæ per Regem administratæ aliæ essent à legibus alterius, quæ per aristocratiam gubernaretur, atque à legibus illius, quæ regeretur per democratiam. Illæ autem leges quæ ad eundem ordinantur finem, quarum tamē vna propius ad eundem accedit finem, quàm altera, non latius differunt quàm sicut perfectum ab imperfecto sub eodē fine: vt leges quæ adultis perfectisquæ; viris ponuntur, atque illæ quibus instituuntur pueri. Exemplum est in motibus naturalibus. Motus enim sursum alius est à motu progressiuo: sed tamē intensior calefactio non est omnino diuersus motus à remissiori. Ad propositum ergo, cum lex noua & antiqua ad eundem tendant finem: nam idem est Deus vtriusque; testamētum, qui illos vt pueros lex pedagogo ad vitam æternam educabat, nos verò tanquā viros prouectos ad eandem beatitudinē instituit, secundum illud Rom. 3. Vnus Deus est, qui iustificat circumcisiōne ex fide, & præputiū per fidem: non sunt omnino diuersæ: sed differunt sicuti lex timoris, quasi ferula cœercens pueros, vt ad Galat. 3. significat Apostolus, & lex charitatis, quæ est vinculum perfectionis, qua nos Christus peculiariter instituit, vt expositum est. Hanc conclusionem q. 1. art. 1. huius libri fusius luculentiusque; expositam reliquimus: nempe quemadmodum lex nostra eodē sit antiqua perfectior, quæ modò per eius sacramenta gratia conferatur, per quā solam supremum finem legis adipisci possumus. Nam illi non per legem, sed per fidem & gratiam eiusdem nostri auctoris seruabatur. Et ideo non opus hic nobis est amplius immorari. At verò quia diximus illam fuisse legem timoris: nostram verò charitatis & amoris, qua breui differentia ait Augustinus contra Adaman. Manichæ. legem nouam à veteri diuersificari, non est id memoria prætereundum, quod in præcedentibus adnotauimus, non defuisse in illa lege quosdam, qui ducerentur amore. Nam illis etiā præceptum erat Leni. 9. Diliges proximum tuum. Et Deut. 6. Diliges Dominum Deum tuum. Et in nostra aliqui contra trahuntur timore: nam & nobis cōminatus est Christus ignem æternum. Discrimen ergo non est sumendum ex conditione singularum personarum, sed ex conditione statuum ambarum legum in genere. Etenim quoniam ille erat puerorum status, qui metu potius arcentur à malo quàm ratione ducantur ad bonum: noster verò status sit liberorum, quos Christus à lege & morte, vt habetur ad Rom. 8. liberauit, & liberi amore potius filiali quàm seruili metu ducantur, nostra dicitur lex amoris: illa verò timoris.

Qualiter
discrimen
positum sit
accipiendum.

Paulus.

Augustinus.

Quaratione
lex veteris
appellatur
lex factorum,
non vero lex
fidei.

Secunda
conclusio.

Vide auctorem
in ca. 3.

Epistola
ad Rom.

Quot modis
lex noua
fuit completum
veteris.

Paulus.

Paulus.

Paulus.

Paulus.

Paulus.

Paulus.

Ac pari modo de alia censendum est differentia, quam idem Augustinus contra Faustum lib. 4. inter easdem leges constituit: nempe quod illud testamentum ideo dicatur vetus quod præmia tantum temporalia caducaque; promittebat quæ senescunt: nostrum verò, nouum: eodē quod sempiterna pollicetur, quæ semper virescunt: non inquam sentiendum est discrimen inter personas: nam & illic aliqui alliciebantur æterno præmio: & hic vice versa nonnulli pelliciebantur temporalibus. Etenim & Marci 10. promittitur relinquentibus domos & fratres, quod centies in hoc tempore accipient, præter vitam æternam: sed hæc differentia inter status est dignoscenda. Nam pueri presentibus munusculis inescantur, quæ ideo illic erant frequentissima: nobis autem rarissima, vt pote qui tanquam viri ad absentia potius, sed tamen sempiterna inhiamus. Horum etiam instar intelligendum est discrimen aliud quod Apostolus ad Rom. 4. internoscit: vbi legem antiquam, appellat legem factorum; nouam verò, legem fidei. Haud enim denegandum est quin & illic locum etiam haberet fides Christi, per quam tam illi quàm nos iustificamur. Neque vice versa negandum, quin & lex nostra contineat facta, tam moralia, secundum illud Matth. 5. Benefacite his qui oderunt vos, quàm ceremonialia: vt sunt sacramenta, secundum illud Lucæ 20. Hoc facite in meam commemorationem. Sed tamen quia lex illa plurimum præsertimque; in factis illis, puta in ceremoniis posita erat, quæ non, vt nostra sacramenta iustificabatur, neque verò moralium opera, sed sola fides Christi salutem operabatur, nostra verò lex præcipue, vt expositum est, consistit in interna fide & gratia, quam abunde Spiritus sanctus in nos effudit, lex illa dicebatur lex factorum: nostra verò per antonomasiam lex fidei & gratiæ. Secunda conclusio: Lex nostra fuit antiquæ complementum. Omne enim perfectum id quod imperfectum est, complet, eius suppleto defectus. Hunc autem suppleto modum in calce expositionis cap. 3. ad Rom. super illo verbo, Legem ergo destruiamus per fidem? Absit: sed legem statuiamus, fusè dilucidauimus. Est enim in lege duo considerare, scilicet & finem, & præcepta. finis autem legis illius duplex erat. Vnus communis illi & nostræ, qui est per iustitiam perducere in vitam æternam: alter verò illi peculiaris, puta futuras veritates præfigurare. Præcepta verò erant in triplici genere, morali scilicet, ceremoniali, ac iudiciali. Et quantum ad hæc omnia, absolutissimè lex nostra compleuit veterem. Primum omnium quantum ac finem illum supremum, qui est iustificare, illam compleuit, id quod illa non valebat, perficiendo. Nam cum opera illa de se non iustificaret nisi in fide Christi, quare quotquot iusti vita defungebatur, in limbo, ceu in deposito tenebatur reconditi, aduentum eius præstolantes, qui aditum illis ad regnum panderet, & lator nostræ legis beneficiū illud quod illi expectabatur, exhibuit, merito lex nostra hac ratione illam compleuit. Vnde Paulus ad Roman. 8. Quod impossibile erat legi, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, damnauit peccatum in carne: vt iustificatio legis (id est, quæ expetebat lex) impleretur in nobis. Deinde & alterum eiusdem legis finem scilicet significare, quod propriū erat ceremonialium, impleuit, exhibendo veritatum lumina, quarum lex illa vmbra gerebat. Vnde ad Colossen. 2. ait Paulus ceremonias illas fuisse futurorum vmbra, corpus autem Christi hoc est eorum

veritatem

veritatem, pertinere ad Christum. Ob idque; lex illa dicebatur lex vmbra & figura: nostra autem lex veritatis. Secundò & præcepta ipsa perfecit compleuitque Christus lege noua, & factò & verbo: factò scilicet seruando legem: nam & circumcisus est & oblatum templo, & alia persoluit legalia, iuxta illud ad Galat. 4. Factum sub lege. Verbo autem tripliciter eadem impleuit, hoc est perfecit præcepta. Primum, scilicet legitimum intellectum depromendo: vt homicidij & adulterij, quorum sensus Pharisei deprauerant, docentes tantum prohiberi illic manum non animum. Christus namque; docuit animi etiam affectiones illic compesci. Secundò & cautelas adhibuit tutius illa seruadi: vt non iurare omnino, neque per celum: &c. nisi necessitate intercedente. Et tertio superaddendo cõsilia: vt patet Matth. 19. vbi iuueni asserenti seruasse præcepta, cõsuluuit vt si esse perfectus vellet, diuēditis quæ haberet, sequeretur se. Cum ergo Christus his modis legem impleuerit, meritò illam absoluit, ac subinde ostendit per Euāgelium esse exclusam: non tamen destructam, vt ait Paulus: quia permanet in testimonium nostræ. Tertia conclusio: Lex noua continebatur in veteri: non quidē actu, sicuti locatum in loco, sed virtute vt perfectum continetur in imperfecto, puta animal in embryone, & actus in potetia: videlicet species in genere, & arbor in semine. Cõclusio ex dictis palam fit manifesta. Quo quidem sensu intelligitur illud Ezech. 1. Rota erat in rota, hoc est, Gregorio interprete, nouum testamentum in veteri. Vnde Chrysostomus exponens illud Marci 4. Vltro terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica, ad tria id genera legum accommodat. Lex enim naturæ tantum herbescere valuit: Lex verò Moyse, spicas protulit, quas Evangelica pleno frumento compleuit.

Ad primum igitur argumentum respondetur quod licet eadē fuerit fides antiqui & noui testamenti, inde tamen solum colligitur, quod fuerint vna lex ex parte finis: attamen quia fides eadem alterum tunc habuit statum, quo scilicet sperabatur futura, alterum verò in nostra, quo illis potitur presentibus, quadamtenus sunt diuersæ leges. Ad secundum verò negatur impletionem, quæ admodum expositum est, euacuationi & antiquationi esse contrariam: imò ceremonialia per hoc quod veritate impleta sunt, fuerunt euacuata, hoc est mendacia deinde facta: mortalia verò non fuerunt euacuata: sed neque iudicialia sic, quin institui rursus possint. præcepta verò Christi, vt Augustinus Faustum docuit, non erant antiquis contraria. Lex enim, verbi gratia, libelli repudij, non præcipiebat uxorem repudiare. Tunc enim contraria esset ei repudiandi prohibitio, sed id permittebat: docens tamen, vt non facile dimitterentur uxores. Cui quodammodo concinuit lex Christi, docens vt non dimitterentur nisi fornicationis causa. Correxerunt tamen antiquam legem vt non dimitterentur nisi quo ad torum. Pari modo dicendum de prohibitione iuramenti, & de mitigatione legis talionis: aliqua enim duro illi populo & perniciosa indulgenda erant quæ Euangelicis non decebat permitti. Ad tertium denique responderetur, quod omnia quæ in nouo testamento proponuntur explicitè credenda, implicita latrabant in veteri: immo & omnia quæ præcipiuntur agenda, quamuis excelsiora videantur, quàm quæ illic palam extant, quantum ad substantiam, illic omnia penè recondebantur. Sed quia non ab omnibus erant percepta, luculentius sint ac locupletius per Christum exposita.

ARTICVLVS II.

Primum lex noua grauior sit quàm antiqua.

Ostremo comparanda est lex nostra ad veterem in grauitate: & arguitur quod sit grauior, rum quod non solum externos actus, verum & internos prohibet, in quibus comprimendis angor & labor est: tum etiam quod illa accedentibus ad Deum prosperitatem temporalem pollicebatur, nostra verò tribulationes, secundum illud 2. ad Corint. 6. Exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus & angustiis. In contrarium autem est testimonium Christi Matth. 6. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis: nempe, secundum expositionem Hilarij, oneribus legis quorum meminit Petrus Act. 15. Vnde & subdit, iugum meum suauis, & onus meum leue.

Ad quæstionem supposita distinctione duabus cõclusionibus respondetur. In lege enim duplicem est cõsiderare difficultatem & laborē, scilicet tam ex parte obiecti, quàm ex parte modi agendi. Sit ergo prior conclusio: Si difficultas ex parte obiecti perpendatur, multò erat grauior antiqua lex quàm noua: nempe quæ non solum Decalogum, verum & numerosissimam importabilemque; vt ait Petrus, ceremonialium iudiciorumque; sarcinam humeris illius populi imponebat. Sic enim cõgruens erat indomitam illam gentem & ad nouitates procliuē exercere, ne otium eis malorum occasione offerret. Cum tamē nostra præter ipsissimam naturæ legem non nisi sacramenta, eademque; in bonum nostrum imperauerit. Posterior conclusio: Si difficultatem ex modo agendi existimes, & illa quæ Christus expressit, animaduertas, grauior est quodammodo nostra: illis tamē præcisè qui non sunt virtutum habitibus imbuti. Expressit enim nobis vt animi etiā motus cõponeremus, quos vt 5. Ethic. auctor est Arist. reprimeret caritibus habitu, quàm difficillimum est. Ait enim operari iusta facile esse: sed tamen operari iuste, hoc est, animi promptitudine & alacritate, per quàm difficile, quousque; per ingenitos habitus virtutes dulcescant. Vnde super illud Matth. 5. de minimis mandatis ait Chrysost. Mandata Moyse in actu facilia sunt, vt. Non occides, Non adulterabis: mandata verò Christi, scilicet, Non irasceris, Non concupisces, in actu difficilia sunt. At vero August. super illud 1. Ioan. 5. mandata eius graua non sunt. Graua inquit, non sunt amanti, sed non amanti sunt graua. Circa priorē conclusionē hoc non est, quin admoneamus, dissimulandum, quod etiam in Euangelio facultatē Christus ecclesiæ reliquerit superaddendi sanctiones nouas

Tertia
conclusio.

Gregorius
Chrysostomus.

Ad primum
argumentum.

Ad secundum
argumentum.

Ad tertium
argumentum.

Argumentum.

Hilarius.
Distinctio.

Prima
conclusio.

Secunda
conclusio.

Probatio
cõclusionis

Aristot.
Chrysostomus.

Augustinus.
Pulchra

admonitio
receptoribus

Christianis
populi suscipienda.

novas: eadem tamen facultate Antistites quam temperatissimè & moderatissimè uti debent, ne Magistri iugum, quod leue suauèq; ipse esse voluit, molestū atq; acerbū reddant. Quare primū omnium in hisce legibus condēdis id debet sanctissimū eis esse perspectū, ut nulla condatur lex nisi quam ad tutiorem custodiā Euangelij duxerint necessariā. Est enim Euangelium murus Syon, quem ecclesia circumdare debet antemurali. Mox cauendū est, ne legū multitudo ipsas vilipendio exponat, atque aded causa sit, ut nō opere expleatur, sed pretio redimantur, ac subinde diruto antemurali cōcutiatur murus. Vnde Aug. ad inquisitiones Iannuarij de eiusmodi legum multiplicationibus, Ipsam, inquit, religionē nostrā quā in manifestissimis & paucissimis celebrationū sacramentis Dei voluit misericordia esse liberam, seruilibus premū oneribus, aded ut tolerabilior sit cōditio Iudaeorū, qui legibus sacramentis, non humanis præsumptionibus subiiciuntur. Circa posteriōrē verō cōclusionē & hic quoq; notato, q̄ non astruximus etiā quantum ad modū operandi grauiorem simpliciter esse legem nostrā, sed quo ad expressionē, quā antiquam, tum q̄ etiam illa sanè intellecta internos quoque animos cōpescerat. Dum enim homicidium prohibebat & adulteriū, affectiones quoque eorū admonebat ex animo conuulsas irritum; maxime q̄ qui in compositos corruptōsque patitur animi motus, multō difficillimè potest à prauis operibus abstinere. Vnde licet rigida videatur prohibitio interni motus, suauior tamen est ad cauendū opus. In summa, vide quā fuerit lex Christi leuis ac dulcis. Tria tantū cōtinet: mortalia scilicet praecepta, sacramenta, & cōsilia. Et mortalia quidē ideō co iussit, q̄ cum sint de iure naturae, nequirit non iubere, sacramenta verō, licet superadāta videantur: in hoc tamen praecepta nobis sunt, ut per gratiā quam conferunt, opitulentur nobis ad implendum legem, quā porrō per nos implere non sufficimus. Quare & in hoc lex nostra leuior est, quā vetus, quandoquidem ad eleuandū legis onus, sacramenta nobis adhibuit, quā illis erant onera. Sed cōsilia sic nos Christus docuit, saluberrima nobis esse, ut tamē noluerit praecepti necessitatē habere.

Ad argumentū igitur in contrarium respōdetur, q̄ aduersitates & angores quos lex noua diligentibus Deum offert, ex spe regni iam nobis patentis, & filiali amore dulcescunt. Est igitur operæpretium in calce quæstionis præsens quæ de differentiis inter legem veterem & nouam instructa est, omnium pro nostra facultate epilogū colligere: quæ sunt numero duodecim. Prima sumitur à dignitate legislatoris ministriq; legis. Verus enim per Moysen data est: noua verō per Deū ipsum hominē factū lata & inuulgata. Quare illa dicitur lex Moysi: hæc verō Christi. Secūda attenditur ratione subiecti. Illa nanque, ut proximè dicebamus, extra hominem in tabulis scripta est: hæc verō intus in anima. Quapropter illa dicitur corporalis & scripta, hæc verō spiritalis atque indita. Tertia consideratur ratione temporis. Illa quippe temporalis erat, id est per tēpus duratura: nostra verō vsq; ad finem mundi. Quocirca illa dicitur temporalis: nostra verō perpetua. Quarta ratione vniuersalitatis. Illa si quidem vni peculiari populo data erat: nostra verō vniuerso mundo. Quamobrē illa dici potest particularis: nostra verō vniuersalis. Quinta differentia pater ratione figuræ. Quandoquidē illa, vmbra erat & figura nostræ, nostra verō illius veritas: qua de causa illa vmbra vmbra vmbra erat, nostra verō patens. Sexta, ratione significationis: nam etsi eadē fides esset illis nobisq; necessaria ad salutem: tamen quæ illi implicite credebant futura, nos gesta iam explicitè confitemur. Septimum utiq; discrimen idemque potissimum ex parte perfectionis atque affectus expenditur. Nam etsi neque nostra neque antiquorum opera sine gratia iustificent: tamen quia passio illis nō erat exhibita, neq; sua sacramēta gratiam, uti nostra, cōferebant, lex Euangelica iustificat: quod illa de se præstare nō poterat. Quapropter illa dicitur lex operū, nostra verō lex fidei & gratiæ. Vnde octaua differentia sumitur ex natura praeceptorum. Illa quippe grauior erat, nostra verō leuior ac suauior. Nona differentia: Lex nostra explicatior atq; ideō ampliora cōtinet praecepta quā illa: ut puta, quæ actus interiores expressius prohibet. Ac decima, q̄ consiliorum perfectionē illi superaddit. Vndecima, q̄ illa temporalia promittebat & comminabatur: quare dicitur Lex timoris & seruorum: nostra verō sempiternam hæreditatē nobis pollicetur. Quare dicitur lex filiorum ac libertatis. Sed duodecima supremāque differentia est, quod illa caeli portas non aperiebat, nostra verō id nobis præstat. Quocirca illa lex temporalium regnorum dicebatur, quæ Deus promisit contulitque illi populo: nostra verō lex regni cælorum.

QVAESTIO NONA, DE HIS QVAE IN LEGE NOVA CONTINENTVR;

S. Thom. 1. 2. quæst. 108.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex noua actus exteriores sufficienti ordine instituerit.

Primum
argumentū
à parte
negatiua.

POSTREMA quæstio de lege noua atque aded de tota legum materia mouetur de his quæ eadem Euangelica lege constituta sunt, quorum sunt tria genera, nempe praecepta, sacramenta, & consilia: quibus instituimur, tam quantum ad externa opera, quā etiam quantum ad internos animi motus. Quæritur ergo primò, vtrum exterarum actiones probè instituerit? Et arguitur à parte negatiua, quod circa huiusmodi actiones nihil debuit Euangelium constituere. Lex Euangelica est lex Regni cælorum, ut patet in Christi prædicatione, Appropinquauit regnum cælorum. Et Matth. 24. Prædicabitur Euangelium regni: regnum autem huiusmodi non consistit in externis operibus, sed in intimis secundū illud Luc. 17. Regnum Dei in

Dei intra vos est. Et ad Rom. 14. Non est regnum Dei esca & potus: sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Quare inter leges veterem & nostram illa supra posita interoscitur differentia, quod illa cohibebat manum, hæc verò animum: Accedit, quod & ad Rom. 8. dicitur lex spiritus. Et, 2. Corin. 3. vbi Spiritus Dñi, ubi libertas: non est autem libertas ubi homo ad exteriora opera vel faciendā, vel cauenda obligatur: ergo nil debuit de exterioribus officiis decernerē. Secundò principaliter arguitur contrario modo, quod manca fuerit & minus sufficiens circa eiusmodi exteriora opera. Lex enim Euangelica ad fidem pertinet quæ per dilectionem operatur: secundum illud ad Galat. 5. In Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium: sed fides quæ per charitatem operatur. De fide autem plura explicuit credenda quæ non erant explicita in lege veteri: ergo debuit etiam de charitate moralia superaddere mandata: quod tamen non fecit, quia solum Decalogum, sicut illa nobis iussit. Item & circa ceremonias ad diuinum cultum pertinentes angustior videtur & breuior: quia tantum sacramenta nobis tradidit: cultus autem ecclesiæ reliquit instituendos, sicuti & cū iudicialia multa illic per se Deus edixerit: nulla tñ nobis tradidit, sed reipublicæ tam ciuili quā ecclesiasticæ hoc permisit: est ergo circa exteriora minus sufficiens minusque prouida quā antiqua. In contrarium est illud Matth. 7. Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti qui ædificauit domum suam supra petram. sapiens autem ædificator nihil eorum prætermittit, quæ sunt ad fabricam conducentia.

In hac quæstione altissima est meditanda Dei prudentia ac benignitas in condenda Euangelica lege. Primum igitur omnium ex superioribus hoc recolendum est fundamentum, q̄ lex Euangelica non solum altior est quā humana, quippe quæ non ad finem tantum naturalem, sed ad supernaturalem nos instituit, verum & quā Mosaica inde præstantior, quod fidem & gratiam, quā illa præfigurabat, per Christi passionem exhibet: per quam gratiam introducitur in regnum cælorum. Ex hoc n. fundamento colligitur, nihil de operibus nostris eandem legem stabilire, quā quæ ad eandē gratiā ordinantur ac referuntur. Atq; eo gradu & ordine vnūquodq; prohibet ac consulit, quo ad eandē gratiam confert. Hoc præhabito ad quæstionem quatuor conclusionibus respōdetur. Prima est: In operibus exterioribus primum omnium lex Euangelica ceu fundamēta prouidentissimè iecit septē sacramenta. Tria, n. operum genera in fronte quæstionis tetigimus, scilicet sacramenta, & moralium praecepta, & consilia. Probatur conclusio: Gratia, in qua legis substantia consistit, bifariam consideratur: videlicet quantum ad eius generationem & acquisitionem: & rursus quantum ad eius vsum & exercitium generatio autē eius & infusio, munus supernaturale est, quod nobis Deus per mediatorē, puta per filium suū hominē factū cōmunicat: quare ipse prius scdm humanitatē plenus fuit absque gratia mensura, eandemq; subinde per eandem humanitatem in pondere & mensura nobis impartitur: secundum illud Ioan. 1. cap. Verbum caro factum est. & Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis. & De plenitudine eius nos omnes accepimus. Et quoniam Deus supernaturalia ipsa ea suauitate disponit ut ad modū naturæ nostræ nobis participantur, nostra autem cognitio à sensibus incipit, decuit eandem gratiā per exteriora nobis signa suppeditari: ut per illa tum certi pro captu nostro efficere-mur nostræ salutis, tum etiam noster excitaretur animus ad diuinum cultum. Et hæc sunt septem sacramenta, de quorum sufficientia non est præsens loci dicere. Quapropter necessarium fuit ut Christus ipse tanquam auctor gratiæ, per se, tum illa institueret, ut Baptismū, Eucharistiā: tunc perinde crearet eorum sacramentorum ministros: nempe Apo. ac discipulos, eorumque subinde sacerdotalem ordinem. Secunda conclusio: Non decuit maiestatem ac libertatem Euangelicæ legis ut alia sacra, & obseruatiō, & ceremoniæ per ipsam instituerentur, quā n. quæ eisdem administrādis sacramētis necessariæ erant: sed hoc debuit ecclesiæ prudentiæ committi. Probatur conclusio ex differentia inter statum antiquæ legis & nostrū: Populus enim ille, ut identidem ex Apostolo adnotauimus erat sicut in puerili ætate sub pedagogo, nondum virili prudentia præditus: & præterea figuras vmbraeq; gerebat futurarū veritatum: vtriusque ergo ratione condecens erat, ut Deus per se illum de cunctis etiā minutioribus per suas leges erudiret, neq; reipublicæ eorum institutiones cōmitteret. Christiana verò familia, tum ætate & prudentia proeuectior, atque aded idonea cui traderetur hæreditas, tum etiam cui per suas ceremonias non alium Messiam deberet præfigurare, non erat cur de eiusmodi ceremoniis tam peculiariter erudiretur, sed id muneris ecclesiæ concederetur: atq; eò potissimū quod munus illud Christus Spiritui sancto dimisit, quem venturum pollicitus est, ut eandem sanctam ecclesiam doceret omnem veritatem. Ecce de operibus quibus gratiam diuinam assequimur. Illa autē q̄ ad eius vsum pertinent, sunt charitatis officia, quæ erga Deū & proximum exercemus, quibusque aded per diuinū fauorem eadem nobis augetur gratia. Horum autē operum quædā sunt vel ad eius custodiam necessaria, vel eidem necessariò contraria: alia verò libera sine quibus in eadem Dei gratia permanere possumus. Sit ergo tertia conclusio: Necessarium fuit ut lex Euangelica opera, quæ necessariam habent connexionem ad gratiā per se præciperet, & quæ illi obstaret prohiberet: hæc autem sunt quæ Decalogus nobis exhibet, & quæ ibi simpliciter continentur: hoc est necessaria consequentia inde colliguntur, quorum q. 3. tres gradus distinximus. Conclusio est manifesta: nam legislatoris prudentia in necessariis non debet deficere. Quarta conclusio: In aliis autem quæ hanc non habent necessariam connexionem ad gratiam, non fuit congruus Euangelicæ legi, ut illa in particulari per se Christus definiret: sed, sicut dictum de ceremonialibus est, ita & iudicialia reipublicæ tam ciuili quā ecclesiasticæ committeret. Iam enim sæpe dictum est, ceremonialia & iudicialia à moralibus differre, quod non eliciuntur ex principiis naturæ, sed arbitramento quodam generale præceptum ad speciale contrahunt. Et sicut ceremonialia ad cultum diuinū attinent, ita & iudicialia ad quietū reipublicæ

Ratio con- publicæ statum. Ratione ergo iam proxime assignata, nempe quòd Evangelicus populus prudentia
clusionis. progressus est, & quasi liber ad hæreditatē admissus, relinquendus in his iudicialibus erat suę reipub-
licę, vt contractuum leges & malefactorum supplicia, quæ illic per se Deus constituebat, Antistites
Euangelici & seculares Principes suo arbitratu sancirent. Accedit & altera huius ratio, quòd lex illa
Alterã ra- vni eidemque pusillo populo posita est, nostra verò vniuerso orbi, ille ergo populus cuncta illa serua-
tio conclu- re poterat, Christianis verò pro diuersitate temporum, regionum, atque hominum sunt iudicia con-
sionis. stituenda. Quare Christus nihil nobis comminatus est neque pollicitus nisi inferna, & cælestia, &
sufficiantiam vitæ, hoc enim illud sonat, Centuplū accipietis, & vitam æternā possidebitis. Alia vero
supererogationis opera neq; p̄cepit neque oīno voluit vt cuncta ab ecclesia p̄ciperentur, sed aliqua,
vt ieiunia quadragesimæ, & quædam festa. Reliqua verò consuluit & vniuscuiusque optioni reliquit,
vt art. 3. videbimus. Ex his ergo trina ratio colligitur cur legem nostram Iacob. cap. 1. appellauerit le-
gem perfectæ libertatis. Primò, quia tanquam adultis filiis & iam à pedagogia excutibus hæredita-
tis possessionem nobis tradidit. Secundò, quòd neque ad ceremonialia aut iudicialia Christus nos
vt antiquos, coarctauit, sed liberè illa reliquit præfectis ac magistratibus pro conditione locorum ac
temporum instituenda. Sed Tertio, quòd illa noluit vt quasi serui metu impleremus: sed ex habitu
gratiæ, vt liberi filij.

Trina ra- Ad primum igitur argumentū respondetur, quòd etsi regnum Dei in intimis cordium præcipuè
tio quare consistat, puta in iustitia, pace, & gaudio spirituali, nihilominus ex consequenti & ad illud regnum
lex euange- illa pertinet exteriora opera, quæ vel extrinsecis motibus foras promanant, vt Dei cultus, & paren-
lica appel- tum: vel sine quibus cõseruari nequeunt eadem spiritualia, vt homicidia, furta &c. Quocirca etsi lex
latur lex nostra præcipuè prohibeat animum: eum nihilominus cohibere debet ab illis actionibus, quæ ipsum
libertatis. perturbat. Sicuti vice versa prohibendo antiquis manum, ex consequenti prohibebat animum. Ea
verò quæ necessariã non habent connexionē ad gratiam, lex euangelica per se non constituit vt ve-
tus: Qualia sunt esca & porcis, de quibus Paulus loquitur: vt puta delectus ciborum & ieiunia: quæ
non Christus, sed ecclesia eius auctoritate sancit. Ad aliud autem mēbrum eiusdem argumenti sa-
tis responsum est, vbi explicuimus cur lex Euangelica dicatur lex perfectæ libertatis. Ad secundum
verò principale respondetur diuersam esse fidei rationem ac moralium præceptorum: nam cum fides
naturali rationi excellat, quàm ideo nisi per gratiam apprehendere non possumus, necesse fuit, vt lex
abundantioris gratiæ cumulatius nobis expressiusque mysteria eiusdem fidei detegeret: moralia autē
præcepta sunt de iure naturæ: quæ ideo iactis in decalogo fundamentis potuit respublica Christiana
intelligere. Ad aliud quoq; eiusdem argumenti membrum respondetur, quòd cum sacramenta nouę
legis gratiã conferant, necesse fuit, vt auctor ipse gratiæ illa institueret: sacramentorum autem ritus
atque ecclesiasticas ceremonias, quia nõ sunt ad gratiam necessariæ, ecclesiæ Christus commisit, cuius
suprà rationem adduximus. Quòd si obiciamus redemptorem ipsum ceremonias aliquas Apostolis
tradidisse, vt patet Lucæ 9. & 10. Nolite possidere aurum, neq; argentum, neque pecuniam in zonis
vestris. Respondetur illa ad ceremonias non pertinere, sed fuisse vel permissiones, vel institutiones p̄
illo tempore Apostolis necessarias. Permissiones inquam, secundum expositionē Augu. in lib. de cõ-
sen. Euang. Nam cum Apostoli & verbi prædicatores ius habeant exigendi alimenta, illud, Sine pera
sine pecunia &c. non tam præcepti formam habet, secundum Aug. quam concessionis: hoc est, non
opus est vobis viaticum prouidere, siquidem ius habetis alimenta petendi. Vnde subdit, Dignus est
enim operarius cibo suo. Reliqui vero sancti dicunt esse præcepta, non ceremonialia, sed moralia:
necesse enim tunc habebant qui in discipulatu Christi recentes erant, neq; in paupertate satis assue-
ti, ad eandem mendicitatem erudiri. Vnde iam prouectoribus ait idem Redemptor Lucæ 22. Quan-
do misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, nunquid defuit aliquid vobis? & respondētibus, ni-
hil, adiecit: Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram. Quasi iam tunc statum perfectæ
libertatis essent ingressi, quando iam relinquendi erant arbitratu suo viuere.

Ad aliud membrum eiusdem ar-
gument. Ad secundum ar-
gument. Ad aliud membrum
secundi ar-
gument. Solutio.
Augusti.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex euangelica interiores nostros actus sufficienter composuerit.

Primum argumen-
Secundum.
Tertium.
Quartum.

POST actus exteriores subsequitur de interioribus cernere, quemadmodum per legem
euangelicam Christus illis prouiderit. Arguitur ergo de more, quòd non fuerint ab ipso
abunde compositi. Primo, vt Matth. 5. videre est, etsi decem sint præcepta decalogi tria ta-
men præcisè quantum ad eorum internas affectiones exactè expressēq; emendauit: vide-
licet homicidiū, prohibendo irasci in fratrem: atq; adulterium, vetando mulieris conspectum adscõ-
cupiscendum eam, & circa periuria omnem refecans iurandi voluntatem, Dico vobis non iurare om-
nino. Igitur cum septem alia subticuerit, non satis hac parte cõpleuit perfecitq; abundantiam iusti-
tiæ nouæ legis super illam veteris. Secundò arguitur: Præter præcepta Decalogi quæ moralia sunt,
erant & iudicialia & ceremonialia: de iudicialibus autem tria tantum eodem capite correxit, scilicet
repudium vxoris, talionisq; pœnam, & inimicorum odium. Sed de ceremonialibus nihil meminit:
ergo non satis humanos affectus composuit. Tertio ad legitimam animi compositionem pertinet vt
nihil homo præter humanum finem faciat. Sunt autem alij humani fines præter inanem gloriam at-
que mundanum fauorem, item & alia multa opera præter ieiunium, orationem, & eleemosynã: Chri-
stus aut vt eodem loco videre est, hæc tantum tria fieri cavit, ob inanē mundi gloriã: ergo breuis ni-
mis in eiusmodi institutione fuit. Quarto, sollicitudo humana circa ea, quæ necessaria sunt: adeò est à
natura indita, vt sit etiam brutis animantibus nobiscum communis. Vnde Sapiens Prou. 6. ad formi-
cam mittit pigrum à qua doceatur prouidere in æstate, quæ sibi sint in hyeme necessaria: institutio
autem

autem fidei naturam non tollit sed perficit: non ergo debuit nobis Christus tam sollicitè humanam
sollicitudinem interdiceret, vt neque in crastinum nobis prospiciamus. Quintò denique ac postremò
arguitur, quòd cum iudicium sit actus iustitiæ, secundum illud Psal. Quousque iustitia conuertatur
in iudiciū, non erat cur nos tantopere abstereretur, ne iudicaremus. In contrarium autem est senten-
tia Augustini in Sermonem Domini in monte: vbi super illis verbis, Qui audit verba mea hæc, ait il-
lis Christum verbis significasse, sermonem illum diuinum omnibus præceptis quibus Christiana vi-
ta formaretur, esse perfectum.

Ad quæstionem quanam alia conclusione respondeam, quàm quòd in illo Sermonem quo Christus
leges vniuerso orbi tulit, vniuersos humanos mores intus & in cute perfectissimè informauerit? Sin-
gula autem verba singula deposcebant capitula, quibus exponerentur. Verum cum eorum expositio
tam latè apud sanctos pateat, quibus nos pro modulo nostri ingenij in eorum Cõmentariis medita-
tiones nostras appendimus, perfunctoriè tenuiterq; hic transibimus. Dominus enim illic vt sapien-
tissimus architectus primum fundamentum totius Christianæ fabricæ iecit, quòd in moralibus est
finis, quo cuncti referuntur in mores. Finis autem nostrorum motum est beatitudo & felicitas: quem
ideo primum oīum contra vanam philosophorum opinionem constituit. Beati pauperes spiritū. cõ-
tra illos qui felicitatem, vt 1. Ethic. ait Arist. in diuitiis collocauerunt. Beati mites, contra illos, qui
illam statuerant in honoribus. Beati qui lugent: aduersus eos, qui illam posuerant in diuitiis. Mox cõ-
stituto fine, Apostolorum pectora instruxit, quos orbi præfecerat, vt tanquam duces & lumina mūdī
ab vniuersis terrenorum affectibus tam essent abstracti, quàm illis opus erat, qui, ceu sal terræ & lux
mundi, vniuersum orbem deberent & ab infectione temporalium præseruare, & ad cœlestem patriã
perducere. Deinde intus nostros animos, vnde operum radix procedit in ordine ad seipos, quantum
ad duo quæ virtuti sunt necessaria, instituit. Primum ex parte obiecti: nempe vt nõ solum à malis ope-
ribus qualia sunt homicidium, adulterium & similia, abstinere: verum & ab ipsorum affectibus
simus ppurgati. Qui ita citur fratri suo: & Qui viderit mulierem, &c. nam scrutator cordium Deus,
interna pectora præ cunctis operibus habet grata. Præterea & intentionē finis, vnde laus maximè aut
vituperium operis emanat, reificauit: nimirum cauere iubens, ne quid causa humanæ gloriolæ aga-
mus, ne mercedem, quàm ipse nobis optat cumulatiissimã conferre, ab hominibus præstolantes; po-
tissimo frustremur præmio. Præterea, descendit ad imbuendum homines, quibus officiis, erga proxi-
mum se debeant gerere. Primū, ne officium vsurpantes Dei, de occultis eius gestis iudicemus: quod
quidem iudiciū cum causam nobis offerat proximū nostrum aut odiendi, aut contemnendi, iniuriū
est ac nocuum. Mox vt neque in sacrorum iniuriam, quæ ad Deum pertinent negligentes simus: ne-
pe ne ineptis illa atq; inidoneis, ceu porcis committamus. Et super omnia adeo curauit nostrã dilata-
re charitatem, vt vsque ad inimicos pertingeret. Postremò denique docuit quemadmodū absq; diui-
no fauore sanctissimæ legis mandata implere nequimus. Vnde ait, Petite & accipietis: pulsate & ape-
rietur vobis. Cautelamq; adhibuit, vt contendamus per angustam portam intrare. Nam virtutis se-
mita, quippe quæ media est inter duo extrema, angusta est: deuiandi autem campus, latissimus. Vn-
de Aristot. scopum inquit, pertingere, vno tantum cõtingit modo: aberrare verò, infinitis. Qua ppter:
& à falsis prophetis cauere etiam nobis iussit, qui nos à recta diuertunt. Multa denique alia illic re-
splendent mandata, quæ angustia præsentis loci exponenda non capit.

Ad primū igitur argu. respondetur, illa tria peculiariter præcepta ob id Christum explanauisse, q̄
illa perperam Pharisei populo interpretabantur. Censebant nanque in solo opere inesse culpam, nõ
autem in effectu: eò (vt ait S. Tho.) quòd apparebat illis motus iræ ac Veneris esse naturales. Et præ-
terea fortè (vt reor) quia cum non viderent per internas animi commotiones, quæ in opus non pro-
rumpunt, vllum irrogari proximo damnum, nullam in illis agnoscebant iniustitiam. Christus autem
edocuit illas esse prauas: non modo quia causa sunt operum, verum quia per se sunt iniuriosę. Odio
enim habere proximum, iniuria est. Prohibitioni autem periurij adhibuit etiam iurandi frenum: fortè
quia iurare verum, nullum putabant esse peccatum: etiam si temerè & absque iudicio fieret, immo
id pertinere ad reuerentiam Dei, vt aliqui nunc blasphemiam autumant, iniquitantes q̄ qui bene, id est,
multum iurat, bene credit. Ad secundum pari modo respondetur, supposito illo discrimine superius
inter ceremonialia & iudicialia constituto, nempe quòd iudicialia non sic prorsus lex noua reiecit,
qui rursus possint institui: sed ceremonialia sic consopuit, vt nullatenus valeant reuiuiscere. Hac
enim de causa iudicialia quidem Christus correxit, ceremonialia verò minime, sed ablegauit. Bifa-
riam autem Pharisei circa iudicialia hallucinabantur. Primum nanque nonnulla, quæ permissiones
erāt, arbitrabatur esse per se iusta & imperata: vt repudium vxoris: & vsuras ab extraneis corrudere.
Quare vtrunq; illos dedocuit. De repudio enim declarauit non esse præceptum, tanquam æquū: sed
ob eorum duritiam permissum, quasi minus malū. Sed & vsurarū exactiōne inhiuit Luc. 6. iniquiēs.
Date mutuum, nihil inde sperantes. quem tamen locum lib. 6. emunctus sumus exposituri. Secundo
modo errabāt, existimantes quæpiã quæ lex facienda propter iustitiam instituerat, eadem exequenda
fore vel appetitu vindictę, vel temporalium cupiditate, vel odio inimicorum. Quocirca tria præcepta
in contrariū sensum Christus operępretium duxit explanare, iudiciale. n. illud talionis, quod datum
fuit, vt iustitia seruaretur, ipsi vindictę causa putabant exequendū: quem ideo Dominus errorem ex
eorum animis reuulsit: docens paratos debere nobis esse animos vbi charitas poposcerit, non redde-
re malum pro malo: sed percutienti vnã maxillam, alteram, si oportuerit, præbere. Pari modo ad iu-
diciū aliud repēdēdi quatuor oues pro vna, animos eorum ad cupiditatem irritabat: & ideo do-
cuit vt prompti simus animolenti nobiscū in iudicia de tunica contendere, permittere & pallium.

Soto, de iustitia & iure.

i 2 Tertio

Tertio deniq; ex legib. illis quæ ipsis bella aduersus Chanaanos, & Iebusæos gerere præcipiebant, colligebant odium aduersus inimicos, esse præceptum. Et ideo docuit leges illas iam cessauisse, sed inimicos potius esse diligendos. De ceremonialibus autem, causa iam dicta, nihil meminit: sed vnicò verbo cuncta confodit. Nam vbi Ioan. 4. Samaritanæ dixit, Veniet hora quando neque in monte hoc neque in hierosolymis adorabitis patrem: sed veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate, docens templum destructum iri: docuit pariter omnia illa temporalia sacrificiorum impedimenta in spiritualem cultum abitura. Ad tertium huiusmodi responsio subiungitur: Cuncta quæ in mudo experere mortales possunt, ad illa tria reducuntur, quæ Io. in 1. c. 2. adnotauit, inquit, Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, hoc est corporales delitiæ ac voluptates: concupiscentia oculorum, puta diuitiarum auiditas: & superbia vitæ, puta honoris ambitus, & gloriæ cupido. In antiqua autem lege non promittebantur delitiæ, imò ab illis populus arcebat. Quare Christus non opus habuit populum ab illis absterere. Promittebatur tamen honoris celsitudo, diuitiarumq; exuberantia. Legitur enim Deut. 28. Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te celsiorem cunctis Gentibus. Et infra, Abundare faciet te omnibus bonis. Hæc ergo duo consultum Christo fuit corrigere, ob idq; vanam gloriam à trib. operum generib. expulit, ad quæ cuncta officia reducuntur. Quidquid enim homo facit, aut sui ipsius gratia peragit: & id significatur ieiunii nomine, quo homo tuas ledat voluptates: aut amore proximi, cuius generis est elemosyna: aut propter diuinum cultum, qualis est oratio. Ex his enim trib. eo quod opera sunt supererogationis, solent homines mundi auram ambire. Ne autem aliquid facerent auaritiæ causa, prohibuit statim dicens, Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. Ad quartum respondetur, Deum non interdixisse nobis necessariam sollicitudinem, sed superfluum: quæ in quatuor consistit: scilicet, dum qui finem in reb. temporalibus constituit, Deo propter temporalia seruiens, pluris scilicet ea æstimans, quàm ipsum. Et ideo ait, Nolite thesaurizare vobis. Nam qui thesaurizat, in thesauro finem constituit: ob idq; subdit, Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum: id est intentio, qui est actus circa finem. Secundo, ne simus sic circa temporalia solliciti, vt de auxilio diuino diffidamus: cui cura est nostri etiam in temporalib. Ideoq; adiecit, Scit enim pater vester quid opus sit vobis antequàm petatis eum. Tertio, ne homo sic sit sollicitus quasi sibi ipsi cõsilius: ob idque ait neminem posse ad staturam suam quidpiam adiicere. Quarto, ne plus iusto, sollicitudo nos futurorum præoccupans, angat. Propter quod ait, Nolite solliciti esse in crastinum. Pari modò neque iudicium publicum prohibuit sine quo homines vitam transigere nequeunt, sed temerarium: puta, ne de occultis sine causa leuiter præcipitetur.

ARTICVLVS III.

Vtrum congrue lex Euangelica consilia nobis quedam adiecerit.

VLTIMUM, quod in lege Euangelica considerare restat, est consiliorum ordo, quo nos Christus super omnes mundi nationes ad beatitudinis culmen euexit: Quæritur ergo, vtrum congruè sint consilia per legem Euangelicam nobis adhibita? Et arguitur primò, quod nulla sint consiliorum opera. Vniuersa enim quæ homo reddere Deo potest, eidem virtutem præcepti dilectionis, quo ipsum super omnia tenetur diligere, debet, vt pote quòd ex nihilo nos condidit: qua ratione quidquid sumus, ac subinde possumus, illi debemus. Vnde 1. Paralip. 29. Tua sunt, inquit Sapiens, omnia: & de his quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi, nullum ergo restat super erogationis opus, quod sit consilii. Secundo arguitur: Si in rem mortalium erant consilia, non erat cur Deus non eadem antiquis traderet, sicuti nobis, in antiqua autem lege talia consilia non legimus: non ergo Christus ea debuit superaddere. Tertio: Consilia dantur de his quæ sunt ad finem expedientia: non autem eisdem hominibus omnia expediunt: ergo non debuit Dominus noster consilia determinare: sed vel cuiusque arbitrio relinquere, vel sapientum prudentiam, qui quos nosset idoneos, consiliorum opera admonerent. Quarto: Si aliqua essent consilia, maximè illa quæ ad perfectionem vitæ pertinent: illa autem inter præcepta Christus posuit Matth. 5. vt inimicorum dilectionem, & præbere alteram maxillam vnâ percutienti. In contrarium est illud Sapiens, Prouerb. 27. Vnguentum & variis odorib. delectatur cor: & bonis amici consiliis anima dulcoratur. Christus autem, vt est sapientissimus, ita & nobis maxime amicus: ergo eius consilia maximum nobis afferunt emolumentorum pondus.

Primum argumentum. Solutio quæstionis tribus conclusionibus continetur. Prima est: Multa sunt consilia de iure naturæ, quæ non solum sub lege scripta, verum & ante illam semper fuerunt virtutis officia. Probat: nam miseris, etiam citra casum grauis necessitatis occurrere, semper fuit officium, & voluptatibus mundi parcus vti, quam lex permetteret ob aliquam bonam causam. In summa, illis renūciare quæ licitè homo posset facere, consilium semper sapientes duxerunt. Secunda conclusio: Congruentissimè in lege noua non modo naturalia illa consilia explicita sunt, verum & alia recenter adhibita, quæ non erant in veteri. Probat: Hoc inter cõsiliorum opera, & ea quæ sunt in præcepto, interest. quòd præceptorum opera sunt de necessitate salutis: opera verò consiliorum sunt supererogationis officia, per quæ expeditius ad charitatis perfectionem peruenitur. Cum ergo inter legem veterem & nouam hoc fuerit interstitium, quòd illa erat lex seruitutis & timoris: nostra vero, lex libertatis: sit consequens, vt & illi congruerit non ponere nisi præcepta: & nostræ, vt consilia adhiberet, quæ liberè quisque exequi posset. Tertia conclusio: Consilia Euangelica atque adeo omnia naturalia ad tria reducuntur genera: scilicet, paupertatis, continentia, & obedientia. Probat: Consilia, vt proxima conclusio assertum est, sunt illa per quæ homo expeditius ad charitatis perfectionem progreditur:

greditur: est autem homo inter spiritualia bona, quibus charitas comparatur, & temporalia quibus eiusdem charitatis via impeditur, sic constitutus, vt quòd illis proprius accedit, à temporalibus eò longius absit, & vice versa: temporalium autem, vt nuperrimè adnotabamus, tria sunt genera: scilicet, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Quapropter qui in huiusmodi sic finem constituit, vt regulas vitæ secundum istorum affectum instituat, profus fit charitatis expers: ob idque per præcepta instituimur, vt debitè ac iustè illis ex præscripto vtamur: animos verò ab illis profus euellere, non est cunctis, immo neque multis in hoc seculo possibile. Quare sub consilio Christus id cuique reliquit, vt qui capere posset, caperet. Per paupertatem autem abdicamus à nobis oculorum concupiscentiam, hoc est facultates ac diuitias, per continentiam verò concupiscentia oculorum, hoc est tactus delicias, sed per obedientiam, oculorum superbiam, hoc est honores, & mundi fastus. Illa ergo tria in capite statim suarum legum Christus proposuit: videlicet, Beati pauperes spiritu, Beati mites, Beati qui lugent. Quæ quidem Apostolis ratione status, vt super eisdem verbis scriptum reliquimus, necessaria erant: reliquis autem relicta sunt in consilio. Vnde, vt Matth. 19. legitur, ait Petrus: Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Quæ obrem Apostolici viri, hoc est qui Apostolicum institutum imitari contendunt, hæc tria vota suscipiunt: iuxta documentum Christi ad iuuenem. Si vis perfectus esse, vade & vnde omnia quæ habes, & da pauperibus & sequere me. Vbi verbo sequela, obedientiam expressit, quæ votorum supremum est, atque aliorum finis. Ob hoc enim seculo vale dicimus, vt Christum expeditiores sequamur. Hæc igitur simpliciter sub consilio collocantur: ad quæ capita cuncta reducuntur. Nā elemosynam extra causam necessitatis erogare, ad consilium attinet paupertatis: & licitis voluptatibus abstinere, ad consilium continentia: & aliquando hominem suam non sequi, vbi licuerit, voluntatem, ad consilium quodammodo obedientia: vt offensam remittere, cuius posses vindictam exigere. Quòd si interrogas, quæ sint noua illa quæ adhibita sunt in noua lege? In primis virginitas vsque ad Deiparam virginem non legitur fuisse in consilio. Et præterea vt profus homo cuncta confirmato voto relinqueret: quòd cum Christus iuueni obtulit, quasi de re noua stupuit. Quo alludit & illud Petri, Quid ergo erit nobis? Quasi quid fecimus, quòd nemo hactenus fecit. Tameñ & in legem naturæ, licet non religionis gratia, sed philosophandi, de Diogene & multis Pythagoreorum, historia tradunt opulentiam splendoremque humanum abiicisse. Et vt nos super cap. 3. Matth. in descriptione deserti quo Ioannes poenitentiam prædicauit, enarrauimus. Fuit etiam inter Iudæos Aessenorum collegium, quorum Iosephus lib. 18. antiquitatum meminit. Et Solinus cap. 48. qui à communi hominum conuictu semoti, absque vxoribus anachoretarum vitam degebant. De his autem Iosephus. Solinus. Iustus in lib. 7. sub titulo, De voto.

Ad primum igitur argumentum negandum est, quidquid nos facere possumus, Deo deberi ratione præcepti. Consultissimus nanque & in nos pietissimus Deus in obligando nos: suis legibus nõ tantum eorum rationem duxit, quæ nos illi deberemus: sed eius, quòd imbecillis nõstra natura præstare posset. Vnde Pau. de virginibus, inquit, præceptum non habeo: consilium autem do. Quin verò præter sacramentorum præcepta nihil ampliùs nobis iussit, quàm quòd in iure naturæ positum est: hoc autem iure nemo tenetur quantum potest semper facere: sed consilia non cõtemnere, & nihil animo admittere quòd dilectioni Dei sit aduersum: hoc est enim diligere eum ex toto corde & ex tota mente. Et sic est intelligendum illud Eccles. 9. Quòd cunq; potest manus tua, instanter operare. Nam si sensum faciat consilij, nihil cõtra nos. Si autem vim habeat præcepti intelligitur vt quicunq; pro suo statu faciat, quòd debet. Neque verò ex contemptu & consiliorum villipèdio omittat ad perfectionem tendere. vt S. Thom. 2. 2. q. 186. artic. 2. expositor est. Quocirca neq; qui consilia sequuntur, ad altiorum gradum charitatis obligantur, quàm alij: sed præstantiori via secundum suam professionem ad charitatem tendere: quæ est præceptorum finis. Sed hæc non sunt præsentis speculationis: libro enim octauo, qui est de voto, iterum hæc pressius attingemus. Secundum autem argumentum secunda conclusio dissoluit: vbi reddita est ratio cur decentius lex euangelica quàm vetus consilia tradiderit. Ad tertium respondetur, quòd Christus proponens consiliorum opera, ob id ea nemini præcepit, quòd videbat non cunctis expedire, sed reliquit cuiusque optioni, vt Matth. 19. Si vis perfectus esse, &c. Et rursus: Qui potest capere, capiat. Ad quartum demum respondetur, quòd illa consilia quæ sunt de iure naturæ, sæpe accidit vt sint in præcepto. Ob idque quantum ad animi præparationem, tenemur prompti esse, vbi necessitas exegerit, illa implere. Quamobrem Christus præceptorum numero eadem adscripsit: sed tamen extra necessitatis casus sunt in consilio.

FINIS LIBRI SECUNDI, DE IVSTITIA ET IVRE.

Soto, de iustitia & iure. LIBER

Suadet
conclusio.

Solutio.

Solutio.

Solutio.

Solutio.

Solutio.

Solutio.

Solutio.

Solutio.

Solutio.

De Iustitia & iure.

PROOEMIUM.

*Semina
acceptio
iuris.*

*Partitio
libri.
S.Thom.*

AD Iustitiam, de cuius virtute praesens a nobis opus institutum est, ius pertinet: quapropter de Iustitia & Iure illud inscripsimus. Ius autem bifariam, ut in fronte primi Libri dicebamus, usurpatur: videlicet & pro rationis regula, prudentiaque dictamine, per quam regulam aequitatem iustitiae perpendimus: quales sunt leges. Praeterea pro aequitate ipsa quae obiectum est Iustitiae: nempe quam Iustitia in rebus constituit. Igitur cum de iure priori modo, hoc est de legibus, duos haecenus libros absolutos dederimus, subsequitur, ut ad definitionem Iustitiae propius accedentes, de iure dicamus, posteriori modo accepto nomine, utpote per quod eadem constituitur: da est Iustitiae definitio. Continet enim liber praesens, ordine tertius, iustitiae tractatum in genere, eiusque divisiones in legalem & particularem, inque distributivam & commutativam: priorumque eius speciem, scilicet distributivam: ubi de acceptione personarum disputamus. Quam materiam edisserit Sanctus Thomas 2. 2. q. 61. lviij. & infra.

QVAESTIO PRIMA,

DE IVRE.

S. Thom. 2. 2. quaestio. 57.

ARTICVLVS I.

Utrum ius sit obiectum iustitiae.

*Primum
argumen-
tum partis
negativae.
Aristot.
Secundum
argumen-
tum.
August.
Isidorus.
Aristot.*

*Divisio
iustitiae.
Philoso-
phus.*

Paulus.

*Solutio ta-
citae obie-
ctionis.
Aristot.*

QVAERITVR ergo primo, utrum ius sit obiectum iustitiae? Et arguitur a parte negativa ex verbo Celsi Iuriconsulti lib. 1. de Iust. & iure. Ius est ars boni & aequi, ars enim non est obiectum virtutis iustitiae, quae est in voluntate: sed per se virtus intellectualis, ut 6. Ethic. auctor est Aristotel. Secundo, Iustitia praecipue nos Deo subiicit, secundum illud August. in lib. de morib. Eccles. Iustitia est amor tantum Deo seruienti: & ob hoc bene imperans ceteris, quae homini subiecta sunt: ius autem ad diuina non pertinet, sed ad humana. Sic enim Isido. lib. 5. cap. 2. distinguit inter fas & ius, quod fas sit lex diuinatius autem, humana: ergo ius non est obiectum iustitiae: In contrarium autem est tam idem Isidorus quam Philosophus, ait enim ille ibidem, quod ius dictum est quasi iustum. Et refertur dist. 1. can. ius. Et Philosophus in principio 5. Ethic. Omnes, inquit, talem habitum volunt dicere iustitiam, a quo operatiui iustorum sunt.

In vestibulo statim quaestionis primum omnium supponendum est, iustitiam vno modo accipi generali nomine pro virtute. Sic enim acceptam Philosoph. 5. Ethic. cap. 1. appellat illam, totam virtutem. Vnde & iustus idem est quod studiosus, quacunque sit insignitus virtute. Et ratio amplissimi huius significatus est, quod in omni virtute extat obedientiae ratio legi debitae. Quidquid autem rationem debiti claudit, iustitiae formam induit. Quo utriusque significato accepit Christus Matt. 5. & 6. iustitiae nomen, Nisi abundauerit iustitia vestra, &c. Et, Attendite, ne iustitiam vestram faciat is coram hominibus, & Paul. ad Tim. 1. Iusto non est lex posita, atque hoc pacto non tractamus hoc de iustitia, neque habet peculiare obiectum, sed suum cuique virtuti est proprium: nempe id quod legitimum est: sed accipitur ut est particularis virtus moralis atque vna quatuor cardinalium, cuius officium est facere iustum. Secundo, ne quis nobis ordinis peruersionem impropere, quod prius de iustitia, quam de iure dicendum nobis esset, nouerit doctrinam esse Aristot. 2. de anima, tex. 33. quod qui de potentia vel habitu tractaturus est, exordium auspicari debet ab obiecto: vnde habitus speciem sortitur, & per id quod describi debet: ut qui de sensibus disputationem init, prius debet de sensibili disputare. Oculum enim non per hoc proprie definitur quod sit sensus sic aut sic compositus: sed quod sit sensus percipiendi colores: & pariter auditus quod sit sensus percipiendi sonum: & ferra est instrumentum secandi ligna: & temperantia, habitus quo recte delectabilibus tactus utimur. Pari ergo modo loco citato, 5. Ethic. Arist. definit iustitiam per iustum: nempe quod sit habitus quo iustum volumus & iustum operamur. Et Vlpianus, ff. de iustitia & iure. Iustitia est, inquit, constans & perpetua voluntas ius suum unicuique tribuens. Cum ergo iustitia per ius definiatur, merito a iure est nobis proficiscendum. His ergo praehabitis, ad quaestionem vnica conclusione responderetur: ius est obiectum iustitiae. Conclusio ex auctoritatibus Isidori, & philosophi, & iuriconsulti modo citatis appellantium ius, iustum illud, quod iustitia in rebus constituit, satis constat: nihilo secius ratione tres. Prima: quod cum proprium sit omnium virtutum rectum perficere opus, rectitudo tamen reliquarum virtutum existimatur in ordine ad ipsum agentem, iustitia vero in ordine ad alterum

Et ratio

Et ratio est, quod iustitia est virtus ordinans habentem ad alium: reliquae vero ipsum ordinant ad seipsum. Exempli gratia: Temperantia versatur circa rectum usum delectabilium tactus: & ideo ponit medium inter duas affectiones ipsius temperati: scilicet, ne in ciborum venerorumque usu a ratione exorbitet: neque vero minus sumat quam sustentatio vitae postulat. Et pariter fortitudo inter timorem & audaciam modum constituit. Iustitia vero facit aequalitatem inter debentem, & alterum, cui quidpiam debet. Ut si vterque nostrum habebat quinque, mutuo vero mihi dedisti vnum, cuius causa tantum habes quatuor, ego vero sex, iustitia postulat ut tibi vnum refundam, ut vterque nostrum habeat quinque, quod est medium inter quatuor & sex. Pari modo, si tuas mihi operas locasti iustitia postulat ut merces mea easdem adaequet. Quocirca & res duae iustificari dicuntur, dum adaequantur: ut puta cum architectus lapidem ad normam iustificat, & furor calcem ad pedem. Secunda ex hac nascitur differentia, quod in materia reliquarum virtutum nihil vere ac legitime censetur rectum: nisi respectu agentis. Exempli gratia: Si avarus parca utatur mensa, non ut temperate viuat, sed ne pecuniam dispendat, opus illud non censetur rectum, neque virtuti ad mensuratum. Si vero debitor quantum aeris debet, tantum creditori persoluat, sinistra tamen intentione, nempe ut illud dilapidet, vel si gladium quem in deposito habet, domino restituat, sciens in malum usum esse ab illo repetitum, tunc tale opus iustum simpliciter censetur: quia est debito aequale: licet non sit opus virtutis, neque qui soluit, sit studiosus. Atqui ex hac rursus exoritur tertia differentia, nempe quod merito Doctores virtuti iustitiae per se obiectum ascribunt quod ius appellant & iustum: non autem reliquarum vlli, eo videlicet, quod in virtute iustitiae iustum ipsum ex natura constituitur: in reliquis vero non nisi ex recta intentione agentis. Quapropter D. Tho. (quod meditate considerandum est) tractatus aliarum virtutum, nimirum fortitudinis aut temperantiae, non ab earum obiectis exorditur, sed a virtutibus quae faciunt rectitudinem in opere: tractatum vero iustitiae ab obiecto: quod in rebus ipsis consistit. Quin vero in aliis virtutibus non tam proprie dicitur obiectum, quam materia, circa quam versatur virtus, ut materia fortitudinis est periculum belli: & materia temperantiae, delectabilia tactus: in quibus virtus medietatem inter duos affectus constituit: sed virtutis iustitiae proprie est obiectum, aequalitas ipsa rerum, in quam virtus tendit, sicuti visus in colores. Habemus ergo conclusionem quod ius est obiectum iustitiae. Verantamen non desunt, qui hoc discrimen superficieu tenus cernentes impugnent. Buridanus inquam quinto Ethic. q. 1. aduersus hanc doctrinam sic insurgit. Aut loquitur, inquit D. Tho. de rectitudine operis quatenus est rectitudo virtutis, aut de eius rectitudine absolute, licet non fiat a virtute. Si priori modo, tunc uti officia aliarum virtutum, sic neque opus iustitiae rectum est, nisi in ordine ad agentem. Docet enim Arist. 2. Ethic. cap. 4. nullum esse opus virtutis nisi fiat ex electione propter legitimum finem: quare, ut modo dicebamus, qui gladium reddit vero domino, ut homicidium faciat non est studiosus. Si vero loquatur de operis rectitudine absolute, non quatenus a virtute proficiscitur, tunc in materia quoque aliarum virtutum eiusmodi reperitur rectitudo sine ordine ad agentem: ut si quis per hypocrisis iuniorum legem obseruet, aut propter vanam gloriam strenue se gerat in bello. Responderetur, tamen differentiam constitui in rectitudine absolute considerata. Et est haec, quod cum rectitudo iustitiae in rebus ipsis natura sua sit reperibilis, qui soluit aequale debito mala intentione & sine, facit quidem opus iustum, cum ius alteri suum tribuat, licet non sit iustus, id est studiosus: quia non operatur quando, ubi, & quomodo oportet. In reliquis vero virtutibus, si vnam quamlibet tollas virtutis circumstantiam, nulla restat moralis rectitudo: hoc est, ieiunium illud non erit opus temperatum: neque aggressus in bello, opus strenuum: quia talia opera non habent aliam rectitudinem quam in ordine ad virtutis habitum.

Igitur, ut ad obiecta capitalia respondeamus, circa materiam primi argumenti idem Buridanus & nonnulli minus nominis significatum callentes, negant nomen ius accipi pro obiecto iustitiae, sed aiunt idem esse quod legem: secundum verbum Isidori quod refertur dist. 1. ius generale nomen est, lex autem iuris species. At vero qui hoc negat, veritati se auctoritate omnium armatae, contrarium obiicit. Enimvero quod Philosophus appellauit iustum, ubi dixit iustitiam esse habitum iustorum effectricem, Iuriconsultus plane nuncupauit ius dicens, Iustitiam esse virtutem ius suum: cuique tribuendi. Si ergo iustitia facit ius & iustum, quis abnuat ius esse obiectum iustitiae: Immo crediderim per Apocopen, hoc est per amputationem syllabae in fine dictionis, iustum, dictum esse, ius sicut pro eo, quod, potestis, dicimus, potes. Vnde Graece Δίκαιον idem promiscue significat, quod iustum, & ius. Quare idem ipse Isidorus eodem loco statim subdit, ius dictum esse, quia iustum est. Quapropter lex ipsa ideo dicitur iusta, quia iustum in rebus constituit. At vero quoniam officiorum artificumque nomina ad significandum quoque artes transferuntur: sicuti nomen medicinae, quae est res per artem composita, ad artem ipsam accommodatur, nomen iurium deriuatum est: primum ad significandum artem cognoscendi quidnam sit iustum: & exinde rursus ad significandum legem. Cauendum namque tibi est idem esse censeas artem boni & aequi, & legem: ars enim non est dictamen, sed scientia potius moralis, qualis est in Iuriconsultis ad inuestigandum quidnam aequum sit lege sancire: Lex autem est regula prudentiae, seu dictamen practicum inde constitutum: puta, fac, ne facias, quae quidem est in principe, ut libro. 1. q. 1. declarauimus. Quocirca ubi ait Isidorus legem esse iuris speciem, non accipit speciem quasi quid generi directe subiectum: ut est homo animali: siquidem subdit, ius id esse quod iustum: sed quia est regula praecipioque iuris scripta. Ius enim aliud est naturale menti nostrae inditum, atque aliud scriptum, & secundum Isidorum lex est constitutio scripta. Et per hoc detegitur sensus verborum Celsi: Ius est ars aequi & boni. Vbi hallucinatus Accursius, ait non idem esse aequum quod bonum, fingens nescio quid discriminis inter illa membra: cum lapsus.

*Ratio con-
clusionis
Primum
discrimen
iustitiae
singulari-
ter dicta a
ceteris
virtutibus.*

*Secunda
differentia*

*Tertia dif-
ferentia.*

S. Thom.

*Buridan.
Ratio Buri-
dani contra
diuum.
Thomam.
Aristot.*

*Solutio
rationis
facta.*

*Ad primū
argumen-
tum.*

*Buridan.
Refellitur
Buridan.*

*Non sunt
idem lex
& ars bo-
ni & aequi.
Isidorus.*

*Accursij
lapsus.*

tamen æquum & bonum, vt doctè illic Budæus adnotauit, & nos supra lib. 1. q. 6. artic. ult. declarauimus, loco simplicis nominis accipitur pro eo quod est *ἐπιπένη* puta legis interpretatio, casu quo palam est legislatorem si adesset, noluisse legem secundum scripturæ rigorem seruari: vt collegitur ex l. nulla. ff. de legibus. Nam leges non possunt in omnes singulares calus prospicere, vt habetur l. neque leges. & l. nō possunt, eodem titulo. Quo fit, vt cum ait Iuriscōsultus ius esse artem boni & equi, ius accipitur, non pro scripto, sed pro naturali: vt pote quod *ἐπιπένη* faciens contra verba scripti iuris mentem eius seruat illam, in qua ius naturale conseruatur. Quare ars æqui & boni idem est quod ars tuendi naturale ius, vbi scriptum apparet iniquum. Habetur enim Insti. de iur. lib. 1. c. 1. Prætoris edicto hæc legis iniquitas emendata est, & ff. quod quisque iu. & c. l. si quis. ait Vlpianus, Si quis iniquum ius aduersus aliquem impetrauerit, ipse eo iure vtatur. Vnde etiam illud emanauit axioma, Summum ius summa iniuria. Atqui ex his ipsis quæ dicta sunt, colligitur intellectus Vlpiani in eadem lege, vbi ait ius à iustitia appellatum est. Enimuerò si ius pro obiecto iustitiæ, vt dictum est, accipias, falsum quidem est. Nam potius econuerso iustitia dicitur à iure: quandoquidem habitus ab obiecto sortitur speciem. Præterquam quod per grammaticorum regulam longior dictio à breuiori deriuatur. Accipit ergo Iuriscōsultus ius pro arte & scientia de iure naturali iudicandi. Illa enim ob id nascitur ex iustitia, quod ille solus, qui iustus est, prudentia viget, vt ait 6. Ethic. Arist. ad rectè de agendis iudicandum. Vt ergo dictionum faciamus epilogum, ius est in rebus: ars verò æqui & boni in intellectu docente iustum operari, sicuti ars fabrilis. Sed lex est regula intellectus practici per prudentiam constituta: atque adeo ratio iusti, hoc est factiua & constitutiua iusti: iustitia denique, virtus voluntatis, quæ secundum legem iustum in rebus constituit. Quo fit, vt cum dicitur ius alicui reddi, non aliter accipitur, quàm vt est obiectum iustitiæ. Tamen si S. Thom. nō nihil discriminis internoscatur nempe quod ius reddere, sit sententiam in fauorem alicuius pronuntiare, siue secundum rei veritatem, siue secundum allegata & probata: etiam dum secundum veritatem iniquum sit. Quod autem subdit, ius quoque accipi pro tribunali loco, vt dum reus dicitur in iure comparere, fortè ex Paulo Iureconsulto accepit, qui l. penultima. ff. de iustit. & iure. ait ius accipi pro loco. Nescio tamen an satis aptè dictum sit: nam quando quis dicitur de iure comparere, eodem modo videtur ius accipi, quo quando dicitur in ius vocari: in ius autem vocari, vt ait Iureconsultus. ff. de in ius vocando, est iuris experiendi causa vocari: nempe vt actor rei nomen deferens, experiatur an ius sibi patrocinetur, vbi ius accipitur pro iure ipso vel pro lege. Ad secundum argumentum respondetur, Augustinum, vbi ait iustitiam esse amorem Deo seruientem, non denotare iustitiæ substantiam: imò verò cum Deo æquale reddere nemo possit, nulla est inter nos & Deum propria ratio iustitiæ: sed dicit iustitiam esse amorem, id est, ex amore seruienti Deo nasci, & ad eundem tēdere finem. Quapropter, fas, idem est quod pium & religiosum: nempe fari dignum: quod quid excelsius est, quàm iustum.

ARTICVLVS II.

Utrum diuisio iuris in ius naturale & positium sit generi congruens.

POST QVAM visum est quidnam sit ius, sequitur de eius diuisione, vtrum congruè hoc genus ius, in has duas species, naturale scilicet & positium, diuidatur. Et arguitur à parte negatiua: Nullum est in hominibus ius naturale, ergo diuisio supponit falsum. Probatur antecedens: Ius naturale est immutabile atque idem apud omnes, vt habetur distin. 1. cano. ius naturale. in rebus autem humanis nihil est immutabile: quia omnia humana in aliquibus, casibus deficiunt: ergo nullum est ius naturale. Secundò arguitur: Nullum est ius positium: ius enim positium est quod humana voluntate & arbitrio ponitur: vt 5. Ethic. c. 7. ait Philosoph. & eadem dist. Isidorus: vbi inquit ius ciuile esse quod quisque populus sibi constituit. Ex hoc autem quod humana voluntate ponatur, non sequitur id esse rectum, atque adeo neque vt sit ius: ergo nullum est ius positium. Tertio: Ius diuinum neque positium est, cum humanæ auctoritati non innitatur, neque verò naturale: quia naturam excedit, ergo diuisio non est sufficiens. In contrarium autem est auctori Philosophi loco citato 5. Ethic. c. 7. vbi ius politicum, puta ciuile, diuidit in naturale & positium, quod appellat legitimum.

Hic primum omnium nosse oportet eisdem prorsus diuisionibus ius distribui, siue illud pro lege accipias, siue pro iusto, quod est iustitiæ obiectum: nam ex iure, quod iustitiæ obiectum est, & iustitia rationem habet virtutis, & lex ratione regulæ. Quapropter cuncta, quæ lib. 1. q. 5. de diuisionibus iuris accepti pro lege, dicta sunt, & in hunc quoque locum competunt, ac perinde breuior hic erit disputatio. Secundò & hic quoque obseruandum, quod ius non statim ex æquo, vt ferè iurisperitorum schola arbitrat, diuidendum est in tria, scilicet in ius naturale, & gentium, & ciuile: licet id Isidorus videatur censere, vt sequenti articulo patebit. Neque, vt alii putant, in quatuor, scilicet in hæc tria, & ius diuinum. Sed si artem diuidendi consulas, ius, vt commune est ad diuinum & humanum, diuiditur in duo, scilicet naturale & positium: & pariter ius diuinum: ac deinde ius positium humanum, in ius gentium & ciuile. Vnica ergo conclusio ad quæstionem respondet: Ius primò diuiditur in naturale & positium. Probatur conclusio: Ius seu iustum, idem est quod æquale & adæquatū: hoc autem fieri non potest nisi altero duorum modorum: videlicet aut ex natura rerum, aut ex condito humanæ voluntatis: dimittamus enim tantisper diuinam legem, de qua statim similiter censendum est. Exepli gratia: Vt qui aliquid credito recipit, tantundem restituat, natura rerum docet: & ideo ius naturale est: sicuti & quod femina viro generationis gratia

gratia adiungatur. Quod autem frumenti modius quinq; sicilis vaneat, certè non natura fecit, sed humanum conditum: puta reipublicæ consensus aut principis. Nam cum ad rationem legis vis requiratur coercitiua, non omne conditum vim nanciscitur legis, sed quod est reipublice. Vnde quod priuatim inter ciues intercedit, non lex, sed pactum est. Pari modo, quod consanguinei in quarto gradu matrimonium ineanat, natura non vetuit, sed humana voluntas. Cum ergo his tantum duob. modis vsu venire possit æquum & iustum, fit vt duo membra genus ipsum iuris absoluant. Igitur cum audis ius naturale esse illud, quod est à natura, bifariam id intelligito: nempe & à natura id docete, & ab eadem ad ipsum instigante. Vnde Vlpia. l. 1. ff. de iustit. & iur. Ius, inquit, naturale est commune omnium: eo quod vbiq; instinctu naturæ, non constitutione habetur aliqua. Vbi è regione opponens naturalem instinctum & constitutionem, nostram bimembrem diuisionem insinuat. Eodemque refertur Ciceronis diuisio lib. de Inuen. inquitentis: Naturale ius est, quod nobis non opinio, sed quædam innata vis affert. Omnes itaque definitiones istæ per causam efficientem constituuntur. At verò Aristoteles quæto Ethic. capite iam citato, per causam id formalem philosophico more definit, dicens: Ius naturale est quod vbiq; eandem vim habet, & non quia videtur: id est quod vbiq; natura sua necessarium est, & non quia humano iudicio & arbitramento ponitur. Etenim vt qui decem accepit, totidem reddat, non est iustum, quia hominibus ita existimatum: sed natura sua, sicut ignis est calidus: quod autem frumentum tanti vendatur, vinum verò tanti, atque hoc vitium, tali vindicetur supplicio: & hoc aut illud offeratur sacrificium, & similia non natura, sed humana voluntas iustum fecit. Quare ait illic Philosoph. iustum legitimum antequam esset positum, nihil referre, sed postquam positum est. In summa, diuisio hæc præsens in idè cum illa coincidit, qua Doctores distinguunt, alia esse vel iusta quia bona, vel prohibita, quia mala, alia verò vel bona, quia iusta: vel mala, quia prohibita. Offert se nihilominus nō nihil ambiguitatis circa definitionem illam iuris naturalis per causam efficientem: Si enim ius natura est, quod natura docet, nemo illud posset ignorare, & tamen multa sunt de iure naturæ, quæ barbare gentes ignorant: vt de fornicatione simplici ex concilio apostolico adnotauimus, act. 5. quæ ideo prohibita fuit conuersæ gentilitati, ne per ignorantiam excusarentur. Rufus: Si ius natura est illud ad quod natura instigat, fit ius omne naturale esse necessarium: quod tamen videtur esse falsum, cum super aliquo, vt supra diximus, dispensari possit. Ad horum prius respondetur, quod nō quicquid natura docet, omnes capiunt, sed illi prorsus, qui serenam habent rationem & ab omni nebula liberam. Nam qui in vitia immerfi, caligine illam obduxerunt, naturæ radios non satis perspiciunt. Posterior vero dubitatio tacta est inter arguendum in fronte quæstionis.

Respondetur ergo ad primum argumentum, vbi idem mouebatur scrupulus, concesso ius omne naturæ esse simpliciter necessarium natura sua. Quapropter præcedenti libro, q. 3. diximus esse indispensable. Quin verò Scotus ipse quauis censeat præcepta secundæ tabulæ dispensabilia esse: negare non debet quin sint natura sua necessaria. Sed fortè diceret, quod Deus natura superior poterit super illis dispensare sicuti angeli & cæli licet sint res natura sua necessariæ, possunt supernaturaliter annihilari. tamen si satis demonstratum sit neque id de eisdem præceptis esse possibile, vt pote cum prorsus eorum naturæ repugnet esse licita, sicuti homini eè irrationalem. At verò id quod natura sua est necessarium potest mutatis reb. mutari. Necessitas quippe vniuscuiusque rei secundum eius naturam perpendenda est. Si enim natura rei immutabilis est, tunc & ius eius erit simpliciter immutabile: vt quia cælum res est immutabilis, eius motus est immutabilis, sed quia aqua est res mutabilis licet simpliciter illi sit naturale infrigidare, nihilominus quando est calida, calefacit. Pari modo, quod depositum sit domino reddendum, per se consideratum est simpliciter necessarium: sed quia homo est mutabilis dominus prauè affectus suum gladium petit ad occidentem, non est illi reddendum: quia sicut sanus existeret, ius esset ei reddere, ita dum insanus sit, ius est non reddere. Eodem modo ius per se simpliciter necessarium est, quiddam debes vt soluas, quando vero soluendo non es, ius non te litigat. Hæc ergo mutatio non tam fit in iure, quàm in hominibus ipsis. Atqui ex hac radice in fine primi libri rationem deduximus, quare expedit leges humanas nonnunquam mutari, nempe quia res mutantur. Et lib. 2. q. 3. commōstrauimus in illas leges, quæ rationem ipsam iustitiæ & finem continent, dispensationem cadere non posse, in illas verò, quæ non finem, sed media secum afferunt, cadere posse, hoc enim naturaliū genus est, quod Aristoteles loco citato ait posse mutari. Nam et si dextera natura liter validior sit, aliquando deficit: & est sinistrum brachium robustius. Ad secundum respondetur concesso non esse regulam generalem, vt quiddam voluntas constituat, continuò sit iustum. Nam si quid contra ius naturæ constituat, nunquā vim legis obtinebit, vt supra dictum est, reclamante propheta Isa. 10. Væ qui condunt leges iniquas. Sed quando res est non solum nature non repugnans, verum pro loco & tempore congruens, tunc voluntas humana, si publica auctoritate polleat, id potest constituit: quod quia constitutum est, fit iustum, & vt ait Arist. quod non referebat, iam inde refert ad tertium denique respondetur, vt supra insinuauimus, quod ius diuinum non conuidentur eadè diuisione contra ius naturale & positium: immo verò similiter diuiditur. Itaque, vt perspicua sit diuisio, primum omnium diuiditur ius in diuinum & humanum, deinde vtrunque membrum eadem prorsus diuisione subsecatur: vt ius diuinum alterum sit naturale, atque alterum positium. Vniuersum enim ius naturale est diuinum: eo quod Deus est auctor naturæ, ac subinde cuiuscumque eius iuris, sed ius diuinum positium est quod supra naturam est ab ipso positum, vt sacramentorum iura Christianæ familiæ, & ceremonialia ac iudicialia antiquæ legis. Præcepta autem primæ tabulæ decalogi nō simpliciter dicuntur ius diuinum positium, licet, vt supra dictum est, per fidem sint explicata, quia ex reum natura pullulant: licet, nisi opitulante fide, non ab omnibus agnoscantur.

Utrum ius gentium sit idem cum iure naturali.

Primum argumen

VM duo tantum membra in proxima diuisione posuerimus, dum genus iuris naturale tantum & positium distinximus, dubium de iure gentium restat: vtrumnam illorum membrorum comprehendat ut? Et arguitur quod contineatur sub iure naturali. Ius enim illud in quo omnes homines conueniunt esse non potest nisi naturale, quod, vt proxime dicebamus, commune est omnibus: iure autem gentium omnes gentes conueniunt, secundum illud Vlpian. l. j. ff. de iust. & iur. Ius gentium est, quo gentes humanae vtuntur. vt Insti. de iure natu. &c. Ius gentium omni humano generi commune est, ergo ius gentium & naturale idem sunt. Secundo arguitur: seruitus est de iure gentium, vt habetur dist. i. can. ius gentium, & Insti. modo cita. & ff. de iustit. & iur. l. manumissiones. sunt autem, vt Philosophus ait i. Politicor. multi naturaliter serui: ergo ius gentium est naturale. Tertio, Ius diuiditur in naturale & positium: sed nunquam vniuersae mundi gentes conueniunt vt ius aliquod statuerent: ergo natura idem ius docuit, atque aded est naturale. In contrarium autem est Isidorus dist. i. can. ius autem, vbi distinguit ius gentium a naturali dicens, Ius autem naturale est, aut ciuile, aut gentium.

Secundum Aristot.

Tertium.

Isidorus.

Conclusioe sponsua.

S. Tho.

Probatio conclusioe.

Philosophis.

Elucidatur varia iurisconsultorum verba.

Alia rō p̄ conclusionē.

Scrupulus.

Solutio.

Primum discrimen iuris ciuilis ac gentium.

Secunda differentia.

Tertia.

Ad quaestionem vnica conclusione respondetur: Ius gentium & a iure naturali distinguitur, & sub iure positio comprehenditur. Hanc conclusionem etiam expresse hic S. Tho. non ponat: tamen argumenta eius quib. initio quaestionis arguit ius gentium esse naturale, insinuat eius esse mentem id negare, affirmareque subinde esse ius positium. Praeterquam quod, i. 2. q. 95. art. 4. id plane affirmat: vbi ius positium diuidit in ius gentium & ciuile: quod nos libro i. q. 5. exposuimus. Et ratio quam hic adducit, id ipsum patefacit. Probatur ergo conclusio: Ius naturale (vt articulo proximo diximus) est illud quod ex rerum ipsa natura adaequatum est: & alteri commensuratum. Hoc autem dupliciter contingit. Vno modo, secundum absolutam rerum considerationem: sicuti masculus & foemina absoluta natura sua coaptantur in vnum generationis officium: & pater curat filium alere. Alio modo quidpiam est alteri commensuratum, non secundum absolutam eius naturam, sed in ordine ad certum finem & per certas circumstantias consideratum. Exempli gratia: Quod hoc praedium ab hoc proprio domino possideatur, & aliud ab alio, natura rerum absolute existimata non magis exigit, quam vt omnia in communi possideantur. Attamen si ager idem consideretur, vt ad ferendos fructus colendus, atque in pace possidendus, & pro statu naturae corruptae in quo homines segniores existunt, ad impendendas proprias operas, quae in commune bonum cessare sunt & alienorum sunt auidi, ratio statim colligit omnino conducere vt possessionum diuisiones fiat: quemadmodum Philosophus 2. Poli. docet: & libro nos quarto, quod de rerum diuisione, monstraturi sumus. Ex hac ergo distinctione elicitur conclusionis ratio. Rem namque absolute apprehendere non solum hominibus, verum & ceteris etiam animantibus naturali instinctu conuenit: & ideo ius quod simpliciter est naturale, vt societas masculi & foeminae, ac prolium nutritio, cunctis est animalibus commune. At vero de rebus in ordine ad finem sub certisque circumstantiis iudicare, non omnibus animalibus competit, sed peculiariter homini virtute rationis, cuius est vnum ad aliud conferre. Id ergo ius quod per talem collatiuam rationem constituitur, dicitur ius gentium, id est ius quod gentes vniuersae, quatenus rationales sunt, sibi constituerunt. Per horum ergo intellectum clarescunt Iurisconsultorum verba, quorum explanatio morali philosopho incubit. Ait. n. Vlp. l. i. ff. de iust. & iur. ius gentium a naturali recedere: idque inde licere facile intelligere: quod illud omnibus animalibus hoc solis hominibus, inter se commune est. Et Caius l. omnes populi. Quod naturalis, inquit, ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peregrinos custoditur: vocaturque ius gentium. Non ait, Quod simplex lux naturae: sed, Quod ratio, quae hominibus propria est constituit, id est ponit. Atque hic denuo argumentum sumitur aliud conclusionis. Ius enim naturale est simpliciter necessarium, id est, quod non dependet ex humano consensu: ius autem gentium obligat: quia videtur, id est, quia ab hominibus sic iudicatur: nunquam autem rerum possessiones diuiderentur, nisi homines consentirent, vt isti illas, alii vero alias possiderent: ergo ius gentium non est simpliciter naturale, sed positium. Quod si conclusionem nostram hoc argumento concutias, quod inde fieret consequens ius gentium idem esse quod ciuile: vt luculentior tibi fiat responsio, differentiam accipito inter has iuris species. Primum omnium, ius gentium & ciuile a naturali differunt, eo quod naturale simpliciter est necessarium secundum absolutam rerum considerationem, vt dictum est: & ideo cunctis animantibus commune: ius vero tantum gentium, quam ciuile humana ratione est positum. Ius autem gentium & ciuile in primis hoc basilari discrimine differunt, quod lib. i. q. 5. arg. 4. ex mente D. Tho. de proprio sumus: nepe quod ius gentium ex principis naturalibus rerum consideratarum in ordine ad aliquem finem & circumstantias per viam conclusionis elicitur: vt dicas, Agri colendi sunt: & homines negligetiores sunt ad communia, quam ad propria, ergo priuatum possideantur. Ius autem ciuile colligitur ex vno principio naturali, & altera praemissa arbitrata humano posita: & ideo non colligitur per viam illationis, sed per determinationem generalis principii ad specialem legem: vt de ceremonialibus & iudicialibus identidem dictum est, vt si dicas, Res iusto pretio vendantur: iustum autem tritici pretium pro ratione praesentis loci & temporis est quinq; siclorum minor enim non est de iure naturae. Et malefactor est plectendus: ergo suspendendus latro. Ex hac prima differentia sequitur secunda, quod ad constituendum ius gentium non requiritur hominum conuentus in vno loco: quoniam ratio ad singulos per se docet, sed ad constituendum ius ciuile, requiritur reipublicae conciliium, aut principis auctoritas, vt vltro citroque, habito consilio constituatur. Atque ex hac conclusione sequitur tertia, videlicet quod ius gentium est gentibus omnibus commune, vt dictum est: ius autem ciuile

ciuile est, vt ait Isidorus, quod quisque populus vel ciuitas sibi proprium constituit. Quare aliud est ius Atheniense, aliud verò Romanorum, &c. vt habetur Insti. de iure nat. & gent. §. sed ius. De iure autem gentium omnes paene contractus introducti sunt, vt emptio & venditio, locatio, &c. sine quibus humana societas constare non potest, vt patet eodem. Insti. §. ius autem. & ff. de iust. & iure. l. ex hoc iure. Isidorus ergo quia nouit ius gentium & a naturali differre, & a ciuili, ne tot faceret diuisiones, distinxit ius in haec tria membra. Artificiose ergo diuiditur in ius naturale & positium, ac deinde ius positium humanum, in ius gentium & ciuile. Est autem admonitio opus, ne quaequam diuisio Aristotelica fallat, lib. 5. Ethic. c. 7. vbi ius politicum diuidit in naturale & legitimum. Haud enim politicum pro eo profus usurpat, quod iuris prudentibus est, ciuile: nam ius naturale non est species ciuilis, sed illi contra positum appellauit ergo generaliter ius politicum, ius omne, quo ciuitas vtitur: quo nomine tam naturale quam gentium, quam etiam ciuile comprehenditur. At vero non omnes scrupali extincti sunt, qui ex hac conclusione succrescunt, videntur enim iura contra extare. Ait quippe Pomponius, l. veluti. ff. de iust. & iur. religionem erga Deum, & vt parentibus, & patriae pareamus, esse de iure gentium. Et Florentinus. l. vt vim iniurias propulsare, ad idem spectare ius: haec tamen omnia sunt de iure naturae. Nam praecipuum religionis & honorandi parentes in decalogo sunt: qui vt supra satis demonstrauimus, germen est naturalis iuris. Et propulsare iniurias, conclusio est illius principii. Vnaquaeque res appetit se conseruare, ergo ius gentium idem est, quod naturale. Et secundum id ipsum arguitur. Libro proximo hanc saepe repetiuimus differentiam inter moralia praecipua ex vna parte, & ceremonialia, atque iudicialia, & ius ciuile ex altera, quod moralia inferuntur ex principiis naturae per modum conclusionis: non autem reliqua, vt modò declarabamus. Qua de causa diximus decalogum esse de iure naturae. Si ergo ius gentium inferatur ex eisdem principiis per modum conclusionis, fit, vt sit pariter de iure naturae.

Ad primum argumentum respondetur iuris prudentes nimium extendere ius gentium: Censent namque tali appellatione comprehendere quidquid cunctis mortalibus est commune: & ius naturale id duntaxat esse, quo etiam bruta cum hominibus conueniunt: cum tamen multa sint naturalia iura, quae peculiariter conueniunt humanae naturae & non brutae: vt est decalogus, & quae ibi implicita sunt. Differentia ergo non est, sed quae nos posuimus, scilicet quod ea quae inferuntur ex absoluta rerum natura, & consequentia necessaria, pertineant ad ius naturale: illa vero quae non ex absoluta consideratione, sed modò exposito in ordine ad certum finem, sint de iure gentium. Quare decalogus non de iure gentium, sed de iure naturae est. Et ex hoc elicitur solutio secundum argumenti. Quando enim diximus ius gentium eligi ex principiis naturae per viam illationis, non intelligitur, quod illatio sit omnino necessaria: sed rei naturae in ordine ad talem finem conueniens. Haud enim esse necessitate colendi agros vel pacificae eorum possessionis consequitur tam necessariò dominiorum diuisio, quam ex illo principio. Id ne facias aliis &c. elicitur, Non occides: quia est illi fini congruentissimum atque expedientissimum. Hic autem obicitur postremum dubium, vtrum in ius gentium cadat dispensatio, an vero perinde atque ius naturale sit in dispensabile? Respondetur sub distinctione, Aliqua enim sunt de iure gentium adeo conducentia ad humanum conuictum, vt nullatenus fas sit super illis dispensari: imò forsan dispensatio esset irrita, vt diuisio rerum, de qua modò dicebamus. Namque, nisi inter religiosos, intolerabilis esset omnium rerum possessio. Alia vero sunt eiusdem iuris, quae sunt pro causa dispensabilis. Seruitus enim est de iure gentium: & tamen dispensata est, ne Christiani capti in bello, pro seruis habeantur, & nonnulli contractuum ciuiliu, etiam qui sunt de iure gentium, possunt dispensari. Est enim de iure gentium seruire: fidem hostibus, vt seruire legatos in bello: tamen si causa fidei contrarium posceret, non esset seruandum: immo si corrupta dogmata disseminarent, exurendi essent neque dispensatione opus esset.

Primum igitur argumentum capitale iam solutum est: negatur enim omne illud in quo omnes gentes conueniunt, esse ius naturale. Et ad secundum respondetur, quod Philosophus quando ait homines esse iure naturae seruos, non accipit ius naturae simpliciter: nam absolute humana natura pensata, non est cur magis vnus seruiat quam alter: sed si perpendatur in ordine ad finem, puta vt doceatur quis ab alio, & vt seruetur in bello. Et ideo potius est ius gentium, tamen si seruitus illius qui rudiore est vt a sapientiori moribus imbuatur, non est libertati contraria, vt lib. 4. in propria quaestione dicturi sumus: & ideo est magis naturalis, id est naturae indiuidui congruens. Ad tertium autem responsum est, quod licet ad ius gentium requiratur consensus hominum, non tamen conuentus vt ad ius ciuile: nam dispersum vniuersae gentes ratione naturali ad iuris perdocebuntur.

ARTICVLVS IIII.

Utrum ius paternum ac dominium & a iusto politico & inter se vlla ratione distinguantur.

RESTAT ex superioribus dubium circa quaedam iuris species, qualis est paterna & dominium, quae non videntur sub rationibus superiorum profus comprehendere. Queritur ergo, vtrum ius paternum & dominium & a politico & inter se distinguantur. Et arguitur vt motus nobis est a parte negatiua: Ad iustitiam in genere pertinet vnicuique quod suum est reddere: cum ergo ius sit obiectum iustitiae, fit, vt pari modo vnusquisque aequaliter aspiciat. Quare non est distinguendum aut inter patrem & filium, aut inter dominum & seruum. Secundò: Lex quae, vt artic. i. diximus, ratio est & regula constitutiua iusti, ad bonum commune totius ciuitatis spectat, non ad vllius personae priuatum: pater autem & filius, dominusque & seruus ad priuatum pertinent familiam: non ergo distinguitur ius paternum & dominium a politico, Tertio: Si haec species iuris essent, discernenda, pari ratione & distinguenda essent aliae plures secundum gradus diuersos, qui sunt inter ciues: vt puta ius mil-

Contractus ferè omnes iure gentium introducti sunt.

Primum argumentum contra praedicta.

Secundum.

Ad primum.

Ad secundum.

Postremum dubium. Solutio.

Ad primum argu. capitale.

Ad secundum.

Ad tertium.

Primum argumentum a parte negatiua.

Secundum.

Tertium.

ius militare & sacerdotum &c. In contrarium autem est auctoritas Philosophi 5. Ethic. c. 6. distingue

Aristo. tis ius paternum ac dominatum à politico.

Prima conclusio. Articulat hic in hoc solum adhibitus est vt locus hic citatus Aristot. exponatur. Ad hunc igitur tribus breuissimis conclusionibus responderetur, quibus sententia Aristot. summam exponitur. Prima est: Inter patrem & filium non est simpliciter iustum politicum, sed secundum quid. Et memento nō vsurpare nos hic politicum pro eo quod est civile, vt distinguitur à iure naturali & gentium: sed vt proximè dicebamus, pro eo quod est ius inter ciues custoditum. Sic enim accipit Aristoteles vt etiam naturale comprehendat. Probatur ergo conclusio: Iustum, vt hactenus dicebamus, idem est quod ad æquatum & commensuratum alteri. Intercedit enim iustitia, nō nisi inter duos aut plures: est tamen vnus homo alter ab altero dupliciter: Vno modo, quia simpliciter ab illo distinguitur, vt cuius quilibet ab altero ciue. Alio modo, secundum quid: nempe quia quodammodo est alter, puta alterum superpositum: quodammodo verò idem, videlicet pars alterius. Filius autem nō est simpliciter alter à patre, sed secundum quid, vt pote pars eius: vt habetur Ethicor. 8. nempe semen ab illo decedens: ergo inter patrem & filium non est simpliciter iustum, sed secundum quid, quod peculiariter dicitur iustum paternum. Pari ratione constituitur secunda conclusio: Inter dominum & seruum non est simpliciter iustum: Quoniam, vt 1. Politicor. ait Philosophus, Seruus non est simpliciter aliud à domino: imò quid quid est, domini est: puta instrumentum: ergo sicut inter instrumentum & artificem non est propria ratio iusti, neque artifex iniuriam facit instrumento si ad libitum suum illo vtatur, sic neque inter dominum & seruum, sed secundum quid, id est herile. Tertia conclusio: Inter virum & uxorem maior est ratio iusti quam inter patrem & filium, & quam inter dominum & seruum. Conclusio hæc adiecta superioribus, est ad conciliandum cum Apostolo Philosophum. Si enim Apostolum audias ad Ephes. quinto iniquentem, virum & uxorem ad idem pertinere corpus, secundum illud Gen. 2. Erunt duo in carne vna: facile inde tibi colligere videberis minorem rationem iusti interesse inter virum & uxorem quam inter patrem & filium: eo quod minus videantur esse duo: nihilominus Aristot. loco citato plus inter eos iusti internouit. Et ratio est, quod ambo, licet non ex æquo, ordinem tamen habent ad communem familiæ dispensationem. Quare & filii & serui eodem pene iure obedire tenentur matris familiaribus, quo & patri. Nam & si vxor obedire teneatur viro, cui ad eiusdem prolis generationem coniungitur, ob idque dicatur esse quodammodo idem corpus, id est idem corporale principium, qua ratione prima mulier de costa viri plasmata fuit: tamen non quæcunque singularis mulier eo modo pars est mariti quo filius patris. Immo, si ita loqui liceret, comparis eius est: nam ambo sunt partes vnus carnis: ob idque dicuntur duo in carne vna. Ac multo minus se habet ad virum, vt seruus. Quare Phil. 1. Politicor. barbarie tribuit, vt femina & seruus eodem gradu habeantur: ob idque inter virum & uxorem æconomicum iustum est. Circa primam conclusionem in primis notandum, quod cum asseritur inter patrem & filium non esse simpliciter iustum, sed secundum quid, illud secundum quid, quantum rationem iusti diminuat: non tamen minuit rationem debiti & naturalis virtutis, sed potius auget. Etenim cum iustitia & ad alterum sit, & debitum intinet, & æqualitatem constituat, ex defectu cuiusque illarum trium rationum deficit, ratione iustitiæ. Nam inter patrem & filium deficit ratio prima: quia non est simpliciter ad alterum. Præterea, ratione tertia, quia parentibus æquale reddere non possumus non autem ratione secunda, quia plus patribus debemus, quam ceteris. Quo circa caue putes ius paternum minus habere naturæ, quam politicum: imò magis naturale est: etsi minus habeat iustitiæ. Atqui rationes istæ multo iustius nobis competunt respectu Dei. Primum, quia quodammodo aliquid ipsius sumus, non quidem partes, sed tamen effectus: & ideo multo minus sufficimus ei æquale reddere, quam parentibus. Liberalitas autem deficit à ratione iustitiæ, quia non versatur circa debitum. Fit ergo ex his consequens, illud secundum quid iustum, quod est patris ad filium, quidpiam excellentius esse, quàm est simplex iustitia, vt puta pietatem. Sciscitaberis autem forsam, vtrum cum diximus inter patrem & filium non esse simpliciter iustum, intelligatur ex vtroque termino, scilicet tam patris ad filium, quàm filij ad patrem? Responderetur vtrinque intelligi, licet non æqua ratione. Filij enim ad patrem non est iustum simpliciter, non solum quia pars est, sed quia æquale reddere non potest: patris autem ad filium, non propter rationem secundam, sed propter primam: nempe quia se habet sicut totum ad partem. Vnde sicut inter hominem & sua membra non est propria ratio iusti: quia non sunt simpliciter duo, sic neque patris ad filium. Nam quidquid in illum confert, sibi ipsi quodammodo confert, & prosperitas atque aduersitas filij patrem ipsum attingit. Vnde Seleucus Locrensiū monarcha, vbi filio vterque erat eruentus oculus, supplicium ex æquo partitus est, vt vtrique alter erueretur, quasi ambo vnus essent homo. Huic autem veritati forsam quis hoc obmoliatur argumentum, Esto ita sit, quod filius quandiu est sub cura parentum, aliquid sit patris, tamen postquam emancipatus est, iam inde, sua quadra vinens fit ciuis, sicuti est pater, cui deinceps publici magistratus pariter decernuntur. Immo quandoque est patre superior, puta vel prætor, vel consul, vel dux belli. Item inter patrem & filium possunt tunc celebrari contractus emptionis, venditionis, & alij, in quibus iuris ratio æqua libra vtrinque pendet: ergo inter patrem & filium interuenire potest perfecta ratio iusti. Atqui hoc annuere videtur diuus Thomas in solutione secundi argumenti, vbi ait quod pater & filius, dominus & seruus, considerari possunt vt sunt homines, & vt vnus est aliquid alterius: & ideo etiam dantur aliquæ leges de patribus, quomodo se debeant habere erga filios. Caietan. contendit quomodoque considerentur filii, non esse ius simpliciter inter ipsos & parentes, sed secundum quid. Nā ius, inquit, quod est inter eos quatenus homines, modificatur per illud, quod vnus est pars alterius. Et ideo sit ius secundum quid, puta paternum. At verò si meū iudicium vilius est momenti, disti

ti distinguerem potius quod quantum ad naturalia iura semper inter filios, et emancipatos, & parentes manet ius paternum: puta quantum ad honores deferendos, & quantum ad aliqua obsequia & iuuamina dū opus illis fuerit filiorum opera: sed quantum ad civilia, ius simpliciter & iustum est inter illos.

Ad primum igitur argumentum conceditur ad iustitiam pertinere reddere unicuique quod suum est supposito tamen quod sit alterius simpliciter ad alterum. Cum enim quis sibi ipsi quidpiam tribuit quod sibi debetur, puta cibum aut vestitum, non facit simpliciter iustum, ac perinde cum pater alit filium. Secundi quoque responsio ex superioribus elicitur. Nam etsi iustitia ad bonum commune spectet, non obstat quod minus inter patrem & filium non habeat rationem perfectam. Attamen quia partes domus ad bonum etiam commune referuntur, iustitia quoque leges ponit tam patribus respectu liberorum, quam dominis respectu seruorum. Ad tertium, non negatur quin etiam in republica distinguatur ius militare, & ius sacerdotum, vt libro primo, inter exponendas legum diuisiones, concessum est, & declaratum. Tamen illa iura nulla ratione deficiunt à perfecta iustitia, sicuti paterna: quia est alterius simpliciter ad alterum. Omnia enim reipublicæ membra immediatum ordinem habent ad bonum commune: & ideo tam iustum & inter principem & ciuem, & inter quemcunque magistratum & subditum, quam inter reliquos ciues: sed differunt illa iura penes diuersa officia, vt loco citato declaratum est.

Ad primum argumentum.
Ad secundum argu.

Ad tertium.

QVÆSTIO SECUNDA, DE IVSTITIA.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 58.

ARTICVLVS I.

Vtrum definitio iustitiæ à iuriconsultis sit rectè constituta.

VRIS igitur natura præfinita, sequitur, vt virtutem ipsam iustitiæ, de qua præfens opus instituiamus, & definitione monstremus, & omnibus suis numeris circumscribamus. Quæritur ergo vtrum definitio Vlpiani. ff. de iust. & iur. qua ait, Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum unicuique tribuendi, naturam iustitiæ absolute declarat? Et arguitur à parte negatiua: Philosoph. 5. Ethic. ait iustitiam esse habitum quo iusta operamur & volumus: non ergo est voluntas, quæ est potentia. Secundò: Sola Dei voluntas est perpetua: ergo vel iustitia non est perpetua voluntas, vel non est in hominibus. Tertio perpetuum & constans idem est: alterum ergo in definitione redundat. Quarto: ius reddere, munus est principi proprium: non ergo id habitui iustitiæ competit. In contrarium est auctoritas Iuriconsulti.

Primum argumentum.
Aristot.
Secundum.
Tertium.
Quartum.
Conclusio responsiua.
Probatio.
Arist.

Ad quæstionem vnica respondetur affirmatiua conclusione: Definitio illa sanè intellecta bona est. Etenim cum virtus omnis sit habitus electiuus, vt 2. Eth. ait Arist. & habitus ab actu sortiatur speciè, si actus ab obiecto, illa est optima vniuersali virtutis definitio, quæ per proprium actum & obiectum naturam rei exprimit. Quæ sicut anima rationalis forma est hominis, sic & actus est forma habitus: iustitia autem, vt supra sæpe dictum est, & inferius est demonstrandum, est virtus quæ habentem ordinar ad alterum, inter quos æqualitate constituit dati & accepti. Quare actus proprius iustitiæ est reddere ius unicuique suum. Sunt autem & tres conditiones omnium virtutum communes, quas Arist. 2. Ethicorum declarat. scilicet vt sciens quis operetur, atque eligens propter finem, & tertio, vt perpetuè & constanter in omnibus actionibus, vt oportet, operetur. Nam vnus aut alter virtutis actus non facit studiosum: sicut neque vna hitudo ver. Vbi ergo Iurisperitus ait, Iustitia est voluntas, nō accipit nomē pro potētia, sed pro eius actu, nam nomē potētia aliquando tribuitur actui, quemadmodum principiorum cognitio, dicitur intellectus. Neque verò est prædicatio identica, sed causalis: iustitia enim est habitus, quo fit voluntarius actus, quemadmodum Augustinus super Ioannē ait: Fides est credere quod nō vides: id est, est habitus credendi. Quare voluntas ponitur loco generis. Oratorio autem modo Iurisconsultus vsus est nomine, Voluntas, ad exprimendū in primis propriū virtutis subiectū: sanè quod, vt illic dicturi sumus, est voluntas. Deinde ad exprimendū virtutis opus, quod debet à sciente & eligente spontaneè proficisci: nam quod per ignorantiam vel per violentiam fit, quia non est voluntarium, non est officium. Et eadē ratione Anselmus, quando in lib. de veritate dixit, quod iustitia est rectitudo, non fecit propositionē quā dicunt identica: sola enim diuina voluntas est sua rectitudo: sed vsus est propositione causalis: propterea quod iustitia efficit in opere rectitudinem. Quod autē Vlpian. adiecit, Perpetua, ieruit ad depromendā tertiā conditionem virtutis. Perpetuum, n. dupliciter sumitur: Vno modo, ratione actus, qui nunquam interrumpitur: atque hæc perpetuitatis ratio soli Deo competit. Alio modo, ratione obiecti, vt. scilicet quisque proponat in omni euentu debitè & secundum legem operari: & hæc conditio necessaria est omni virtuti. Sapienter tamen apposuit, Constans, quod non est idem quod Perpetuum. Nam Perpetuum, solum dicit propositum atque intentionem sic semper operandi: Constans autem, addit eiusdem propositi firmitatem: nempe vt homo tali proposito non nutet & vacillet, sed fixū id gerat. Quæ quidem constantia nemini obtingit antequam omnem sit adeptus virtutem. scilicet vt neque propter auaritiam, neque propter metum, neque propter aliquā voluptatem, aliamque vllam affectionem à iustitiæ rectitudine deflectat. Vnde Constans, idem est quod vndique, quasi ressera, quadratus stans. Quot enim reperias habentes propositū semper studiosè agendi, qui tamen quia firmis radicibus virtutis non nituntur, identidē dilabuntur. Hactenus ergo genus virtutis iustitiæ definitū est. Quod autē adhibuit, Ius suum unicuique tribuendi, differentia locum obtinet, iustitiam à cæteris virtutibus

Arist.

Anselmus aperte

Duplex modo perpe-
suit atis.

Probatio conclusio-
nis.

Secunda conclusio.

Ratio conclusio-
nis.

Tertia conclusio.

Paulus.

Ratio conclusio-
nis.

Aristot.

Explicatio prima conclusio-
nis.

Quæstio.

Solutio.

Primum argumen-
ti.

Secundum S. Thom.

Caietan. solutio.

Auctoris responsio.

Buridani virtutibus discernens, atque ad eam eius speciem complens. Ex quo fit Buridanum præter rationem
hallucina- Ethic. q. 2. negare prædictam definitionem congruere iustitiæ quantum ad omnes suos actus. Sub-
tio. dit nanque ibidem Iurisperitus: Iuris præcepta sunt hæc, Honestè viuere, Alterum non lædere,
 Suum cuique tribuere. Ait ergo Buridanus definitionem hanc soli tertiæ parti iustitiæ conuenire.
 Porrò autem hoc falsum est: immo exprimit totam iustitiæ substantiam. Est enim propria eius fun-
 ctio ius cuique tribuere: ac perinde neminem lædere. Nam, Non occides, Non factum facies,
 &c. rationes iustitiæ explicat. Prima autem pars Iurisconsulti, scilicet, Honestè viuere, non est pe-
 culiaris actus iustitiæ, sed generalis omnium virtutum. Nam iam dictum est omnem virtutem, ge-
 neralem habere rationem iustitiæ, ut inferius hic amplius explicabimus. Et ideo illa pars non in-
 cluditur in definitione, quæ particulari iustitiæ adscribitur. Est ergo optima definitio Iurisconsulti
Absoluta immo explicatio quàm illa Aristot. scilicet, Iustitia est habitus iustorum operatiuus: quia hæc nõ
definitio iu- explicat specialem rationem iusti, quæ est, Ius alteri reddere. Si autem conciliare ambas libet & lu-
stitiæ. culentius elucidare, colligito cum sancto Thoma definitionem hanc, Iustitia est habitus quo quisq;
 perpetua constantique voluntate ius suum unicuique tribuit. Neque obstat quòd & hoc principi-
 etiam & iudici competat. Nam princeps ius reddit imperando: & dirigendo tanquam custos iu-
 sti: virtus autem iustitiæ, cuiusque animus promptum reddit, siue princeps sit, siue subditus tan-
 quam obediens rationi & legi, ut reddat unicuique quod debet. Per hæc ergo soluta restant argu-
Obiectio. menta in capite quæstionis obiecta.
Solutio.

ARTICVLVS II.

Utrum Iustitia sit virtus quæ habentem ad alterum ordinat.

CONSTITVT A iustitiæ definitione, sublequitur ut eius substantiã, atq; innatas qua-
 litates singulatim exploremus: idque examinando singulas definitionis particulas. Quæ-
 ritur ergo circa eius vltimam differentiam, quæ est, ius suum unicuique tribuere, vtrum iusti-
 tia proprie sit ad alterum? Et arguitur à parte negatiua, ex illo Apostoli ad Rom. 3. Iusti-
 tia Dei est per fidem Iesu Christi: fides nanque nõ dicitur per comparisonem vnus ad alterum. Se-
 cundò, Iustitia Dei est æterna, & tamen ab æterno non habuit à se alium ad quem eadè referretur:
 ergo iustitia non est ad alterum. Tertiò, Officia iustitiæ etiam si ad alterum sunt, moderamine nihi-
 lomius egent & refectione in ordine ad agentem: nam avarus ægrè ab se indicat æs quod ha-
 bet alienum. Quare ut est Prouerb. 11. iustitia simplicis dirigit viam eius: ergo iustitia non solù cir-
 ca ea, quæ sunt ad alterum, verum & in moderandis affectionibus ipsius habentis versatur. In con-
 trariu est Cicero lib. de Offi. iniquiens iustitiã eã esse ratione, qua societas hominũ inter ipsos & vi-
 tã communitas continetur. Qua porrò descriptione insinuat ordo ac respectus vnus ad alterum.
Primum Quæstio facillima est, duabusque conclusionibus cõtenta. Prior est: Iustitia proprie dicta duo re-
argumētū quirit diuersa supposita, inter quæ æqualitatem cõstituat. Conclusio est Philosophi. 10. Ethic. c. vlt.
à parte ne- quæ porrò ex iplo nominis significato dilucidè patet. Iustitia. n. idem est, quòd æqualitas seu æqua-
gatiua. litatis habitus: æqualia autem, nisi abusuè aut per metaphoram, non nisi duo dicuntur, ut patet in
Argu. 2. quantitatibus ad eandem normam iustificatis. Rursus iustificari, si ad mores accommodetur, non
Cicero. conuenit nisi humanis actionibus: actiones verò, vt 2. de anima auctor est Philosophus, non conue-
Prima con- niunt naturæ vel partibus, sed tantum supposito: h. manitas. n. inquit non net, neq; vero digiti aut
clusio. manus, sed mulier: neq; verò manus aut per iniuriam proprie percutit, aut per iustitiam debitũ sol-
Aristot. uit, sed homo: nisi fortè per similitudinẽ, seu tanquam instrumenta coniuncta. Consequens ergo fit
Ratio con- vt iustitia nõ solùm inter duo qualitercunq; distincta, sed inter duo supposita sua exerceat maunera
clusionis. Posterior conclusio: Nihil vetat quo minus iustitia metaphoricè dicta inter partes eiusdem suppo-
Aristot. siti existat. Et hanc quoq; conclusionem subdit eodem loco Philosophus. Et patet exẽplũ iter duas
 hominis partes. Primum enim iustitia est inter membra: dum, s. oculi pedes suo lumine ducunt, &
 vicissim pedes sua opera illos portant. Præterea, pars sensualis, puta irascibilis & concupiscibilis, dũ
 rationi obsequio despotico obediunt, iustitiam custodire dicuntur: & dum rebellant, iustitiam per-
 turbare. Vnde Aug. in lib. de moribus Eccle. Ad iustitiam, inquit, pertinet ob hoc, quòd quis Deo
 seruit, bene imperare ceteris, quæ sunt homini subiecto. Est autè rationi appetitus subiectus, secun-
 dum illud Gene. 4. super te erit appetitus eius, scilicet peccati & tu dominaberis illius. Res est facil-
 lima, quæ nullius eget amplificatione, nisi forsã si quis interroget an tanta sit ratio iustitiæ inter
 has partes eiusdem hominis, quãta inter patrẽ & filium? Apparet. n. ita esse: nam quia filius est aliqd
 patris, diximus non reperiri inter illos iustum nisi secundum quid. Respondetur tamen diuersam
 esse rationem. Nam cum pater & filius duo sint supposita, verè ac proprie constituitur inter eos ra-
 tio iustitiæ: licet quodammodo minuens intra latitudinem eiusdem rationis: sed tamen inter ratio-
 nem & appetitum, quippe quæ non sunt duo supposita, non est iustitia nisi metaphorica.
Questio. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd cum ait Paulus iustitiam esse per fidem, non
Ratio hæs- accipit iustitiã, vt est specialis virtus moralis, quæ facit opus iustum, id est, adæquatam alteri homi-
tandi. ni: sed vt hominem ipsum à peccato liberat refectione appetitũ, vt sit rationi obsequens. Et secun-
Solutio. dum hanc rationem est iustitia metaphorica. Tamet si, vt supra diximus, eadem pariter hominem iu-
Ad primũ stificat respectu Dei, reddendo eum illi subditum, gratum, & acceptum: eiusq; voluntati cõmensura-
argumen- tum. Et secundum hoc proprie etiam dici potest iustitia. Ad secundum verò argumentum respon-
tum. detur, iustitiam Dei esse æternam secundum propositum, in quo eius substantia consistit: tamet si se-
Ad secun- cundum effectũ ab æterno non habuerit, in quibus eã iustitiam exercuisset, sed postquam mundum
dum argu- condidit. Ad tertium denique artic. 4. patebit fulgentius responsio. Interim autem responderetur,
mentum. quòd
Ad tertiu quòd
argumen-
tum.

quòd passiones quæ operibus iustitiæ obfistunt, per alias virtutes reprimuntur, quibus mitigatis per
 iustitiam fit electio recta, vt loco citato elucidabitur.

ARTICVLVS III

Utrum iustitia sit virtus.

IRCA genus definitionis, quod dictum est esse habitũ iustè operandi, quæritur vtrum iu-
 stitia sit virtus? Et arguitur à parte negatiua: Ait Christus, cũ feceritis omnia quæ præcepta
 sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus: quod debuimus facere fecimus, opus autem vir-
 tutis non est inutile. Ait enim Ambros. 2. de Offi. vtilitatem nõ pecunialis lucri æstimatio
 ne dicimus, sed acquisitionem pietatis: ergo facere quod quis debet, in quo iustitia consistit, non est
 opus virtutis. Secundò: Quod fit ex necessitate, non est meritorium: reddere autem cuique suum, quod
 est opus iustitiæ, est necessarium, ergo non est meritorium, atque adeo neq; virtus: quòquidem vir-
 tutib. omnib. per Dei fauorem meremur. Tertiò: Omnis virtus moralis est circa agibilia: ea aut quæ
 exterius constituuntur, non sunt agibilia, veluti sunt artiũ opificia, vt 9. Metaphy. auctor est Aristot.
 Cũ ergo iustitiæ munus sit, exterius opus iustum perficere, fit vt non sit virtus. In contrarium est
 Greg. 2. Moral. vbi quatuor Cardinales virtutes distinguit. scilicet temperantiam, prudentiam, fortitudi-
 nem, atque iustitiam. Quin vero & sapientia ipsa, vt patet c. 8. eadẽ se virtutes docere prædicat.

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur: Iustitia est moralis virtus. Probat: Virtus secun-
 dum Aristot. 2. Ethico. est qui bonum reddit habentem, & eius opus bonum: Iustitia autem est huius
 modi ergo est virtus. Probat Minor: bonum hominis est operari secundum rationis regulam: nam
 cum homo natura sua sit rationalis, secundum rationem actiones nostræ probæ iudicant: iustitiæ au-
 tem hoc ipsum munus incumbit, vt secundũ ronis lineam æquitatem constituat inter duos, fit ergo,
 vt sit virtus: eademq; vt Arist. ait, non qualiscunq; sed tanto ceteris rutilantior, quanto Hesperus reli-
 quis astris firmamenti splendore antecellit. Quod & Cicero de Offi. repetit, vbi ait in habitu iustitiæ
 virtutis splendorem esse maximum, ex qua viri boni nominantur. Posset quis impresentiarum hæsi-
 tare, an à virtute iustitiæ aliter dicantur viri boni, quàm à cæterarum qualibet? Virtus enim quæcunq;
 facit bonũ hominem, simpliciter. Ars in quã pictoria facit bonum pictorem: & ars medica, bonũ me-
 dicum neutra tamen bonum virum. Et virtus intellectualis, puta scientia, efficit virum doctũ non ta-
 men pertingit, vt constituat virũ bonum: sed sola est virtus moralis, quæ cum faciat hominem, cuius
 natura est rationalis, viuere secundum rone, constituit virum bonum. Sed præter hæc acceptione,
 vsurpatur etiam bonitas, vt idem sit quod benignitas & fertilitas, qua scilicet homo est alteri benefi-
 cus: sicut terra dicitur benigna & bona, quia fertilis. De iustitia ergo posset quispiam affirmare vtraq;
 ratione hominem denominare bonum: eo q; iusti, non solum studiosi sunt, sed & aliis boni & viles.
 At vero res meduliters inspecta, non sic habet. Bonitas enim, hoc est benignitas & fertilitas, nõ est quo-
 mòcunq; tribuere, sed tribuere, nõ ex debito, qd liberalitati & magnificentia cõuenit. Quin verò Aris-
 tot. etiam prodigum, quod est nomine vitii, non veretur appellare bonum, hoc est benignum, & frugi, quæ
 sua effundit. Iustitia verò non tam dat, quàm reddit. Vnde Cicero eodem loco, secundam bonitatem,
 non iustitiæ sed beneficentiæ tribuit. Ait enim, Et huic, scilicet iustitiæ, coniuncta est beneficentia.
 quam eandem vel benignitatem vel liberalitatem appellare licet. Vnde iustitia solum facit bonũ ha-
 bentem, & bonum opus, bonitate eiusdem generis quo reliquæ virtutes. Et ideo vbi ait Cicero à iu-
 stitia bonos viros nominari, accepit iustitiam, vt est generale nomen omnium virtutum: licet iustitia
 inter Cardinales fastigium ob hoc teneat q; ordinat hominem ad alios, atque ad eò non potest non
 se protinus exercere, atque in publicum prodire. Et re vera qui iustus est, vt unicuique quòd suum
 est, promptissimè reddat, is proximus est, vt sit beneficus ac liberalis.

Ad primum igitur argumentũ optimè S. Thom. responderet, q; qui facit quod debet, nihil vtilitatis
 affert, hoc est, nihil auget lucri ei cui debitum reddit, sed tantum ab eius damno manus abstinet: at si
 bi ipsi vtilis est, quatenus spõte sua faciens quod debet, præmiũ meretur apud Deũ. Sumus ergo respe-
 ctu Dei non sicut serui respectu mortalium dominorũ, serui quippe quicquid sunt, dominorũ sunt: &
 ideo quicquid operis exequentur, domino accrescit in lucrũ. Ob idq; sunt vtilis: nã vtile est bonum
 propter aliud. Obsequia vero quæ nos Deo impedimus, nihil ei lucri accumulamus: quia bonorum no-
 strorum non indiget: sed in nos ipsos vtilitas redundat: Deo autem, non nisi gloria. Et ideo dicimur
 serui inutiles, hoc est, nihil accumulantes Deo, propterea q; non facimus nisi id quod de iustitia de-
 bemus. Attamen quia id quod debemur, virtus iustitiæ est, quã Deus nobis præcepit: fit vt facientes
 quod debemus, apud ipsum promereamur præmiũ. Ad secundum respondetur, duplicem esse ne-
 cessitatem. Alia quippe est coactionis: & hæc tollit meritum & laudem, ac pariter vituperium: vt in fi-
 ne 5. Ethic. ait Aristot. Altera verò est necessitas præcepti & finis, quem sine tali medio consequi non
 possumus. Et hæc rationem virtutis non extrudit: quatenus id homo, quod debet, sua volũtate agit,
 vnde ratio laudis exoritur. Excludit tamen meritum supererogationis, quale est in operibus consilii.
 Vnde Pau. 1. ad Corinth. 9. Si euangelizauero, non est mihi gloria. Ad tertium argumentum respon-
 det S. Tho. quòd iustitia non consistit circa exteriores res quantum ad hoc quòd eas facere: quod
 pertinet ad artem: sed quantum ad earum vsum, qui alteri est debitus. Hæc autem verba quidã ad eò
 multis elucidare satagunt, vt potius obnubilent: res. n. est clara. Iustitia inquam non est ars factibilium:
 quia functio sua non est pecuniam cudere, aut fabrefacere domum: sed vt pecunia, soluendo illam
 debitori. Vnde cum architectus recepto pretio edes ædificat, etsi per artem eas extruat quales debet,
 tamen iustitia est quæ eum applicat ad ædificandum, vt debitum soluat.

IRCA aliam definitionis particulam, qua dictum est iustitiam esse voluntatem, quaeritur, utrum voluntas sit eius subiectum? Est enim argumentum quod sit in intellectu. Subiectum veritas est intellectus: iustitia vero sepius dicitur veritas, ut in Psal. Misericordia & veritas obuiauerunt sibi: iustitia & pax osculatae sunt. Eo vel maxime quod iustitia, ut dictum est, dicitur ordinem ad alterum: ordinare autem opus rationis est. Et secundo arguitur: Si non est in intellectu, illa est causa, quod non est virtus intellectualis, sed moralis: at verò inde colligitur neque esse in voluntate, sed in appetitu irascibili vel concupiscibili, quos Arist. Ethic. docet esse sedes virtutum moralium: ergo non est in voluntate. In contrarium est Anselmus, qui definiens iustitiam, ait esse rectitudinem voluntatis propter se seruata.

Conclusio. Ad quaestionem vnica conclusione respondetur: Iustitia est in voluntate, tanquam in subiecto. Conclusionem hanc insinuat Arist. in initio Ethic. vbi ait iustitiam esse habitum quo homines iusta agunt, & volunt iusta. Et iuriconsultus, ut diximus, vbi ait: Iustitia est voluntas, designauit habitum per proprium subiectum. Et ratio est haec. quae per sufficientem exclusionem aliarum potentiarum procedit. Vnaquaeque virtus in ea est potentia, cuius est actus, quem ratificat: iustitia autem non ratificat actum in intellectu aut alicuius alterius cognoscitiae potentiae. Haud enim iusti dicimur, quia iusta cognoscimus: id siquidem etiam prauis commune est: sed quia iusta, ut ait Arist. operamur & volumus, in nulla ergo est potentia cognoscitua. Fit igitur, ut sit in aliquo appetitu, qui principium est proximum volendi & agendi: appetitus autem alter est sensituius, in irascibilem & concupiscibilem diuisus: atque alter rationalis, qui est voluntas: in sensitiuo autem existere non potest. Iustitia namque ordinem, ut dictum est, ad alterum dicit: ordinem autem eiusmodi nullus sensus cognoscit, quem sequitur appetitus sensituius.

Colligitur ergo ex hac inductione, nullam superesse potentiam, in qua iustitia consistere possit, praeter voluntatem. De hac conclusione nemo est qui dissentiat: de hoc autem inter Doct. disputatur, utrum proprie sit iustitiae inter cardinales virtutes, esse in voluntate: iustitiae in qua & aliarum sibi annexarum quales sunt religio, liberalitas, & similes: Scotus namque (quod in superioribus tetigisse meminimus) in 3. Sent. dist. 33. atque Ocham q. 10. quos neotericorum plerique sequuntur, & praecipue Buridan. i. Ethic. quae vltima, mordicus tenent, non modo iustitiam, verum & fortitudinem & temperantiam in voluntate residere. Quorum ratio ea est potissima, quod cum proprium virtutis opus sit rectam facere electionem circa finem, ut 2. Ethic. c. 4. Arist. docet, in illa potentia insidere debet, cuius proprium est electionem facere: haec autem est voluntas, ex qua laus vituperiumque operis proficiscitur, ergo illa est omnium virtutum sedes. At verò quanuis disputatio haec apud D. Tho. non hic, sed 1. 2. q. 56. sita sit: tamen quantum ad rem attinet praesentem, istorum doctrina Aristoteli est diametro obuersatur: qui quidem 2. Ethic. cap. 3. ex professo demonstrare contendit virtutes morales, nempe fortitudinem & temperantiam in reprimendis voluptatibus ac doloribus & tristitiis versari: cuius fundamentum & temperantiam in quo isti vtuntur. Enimvero voluntas, cum proprius sit appetitus hominis: & cuiusque rei appetitus per se sit in bonum ipsius rei, nisi aliunde impediatur, propensus, & recte agere secundum fortitudinem & secundum temperantiam, bonum sit proprium ipsius hominis, nullo ad haec proorsus indiget virtutis habitu: sed cum virtus sit circa difficile, illi est potentiae necessaria, ex qua animi perturbationes oriuntur electioni virtutis obstitentes: quas quidem perturbationes ipsa per se potentia compelescere non sufficit: ob id enim indiget opitulante sibi habitu. Cum ergo tota difficultas recte aggrediendi expectandique in bello à timore & nimia audacia existat, irascibilis est quae virtute indiget. Et pariter concupiscibilis ad reprimendas voluptates, quibus pacatis affectibus voluntas rectam faciat electionem. Negatur ergo istorum maxima: puta in ea potentia debere esse virtutem, quae rectam facit electionem. Nam quando per se potentia id potest, non indiget virtute, sed illic est necessaria vnde nascitur difficultas atque obstaculum recte eligendi ad subinde agendi. Quo fit, ut praeter rationem negauerit illic Sco. habitus appetitus sensitui mereri proprie virtutum nomina, cum sint cardinales, quoniam per illam repressionem sensualium affectionum sunt verè principia & causa rectae electionis.

Et per hoc produntur omnium argumentorum fallaciae, quas Buridan. accumulatur, quorum vnus est: Voluntas saepe inclinatur versus appetitum, neque sine difficultate consentire potest rationi: ergo indiget habitu inclinante eam versus rationem. Negatur quippe antecedens, per se enim non vergit in appetitum, sed propensissima est in bonum ipsius suppositi, quod est bonum rationis. Quod si quandoque sequitur appetitum, est quia ab eo prauè affecto pertrahitur: non ergo ipsa in se, sed in appetitu habitu indiget, affectionem extrudente per quam vincitur. Altentatur sententia haec isto argumento: Intellectus per se inclinatur ad verum, & nihilominus scientiarum habitibus eget. Respondetur tamen, diuersam esse rationem. Propositio namque nostra intelligitur, quando potentia inclinatur ad bonum per modum appetitus, hoc est per modum potentiae actiuae, quia fertur in ipsum. tunc. n. q. a per se propendet in obiectum, nullo instigante indiget: potentia verò cognoscitua non est actiua, vt feratur in obiectum: sed passiva, id est, apta in se obiecti imaginem recipere, ob idque sicut cognoscere ipsum non potest nisi per species ab ipso profusas: ita neque recte iudicare nisi per habitus, veritatis rei demonstrantes, atque adeo applicantes intellectum ad iudicandum. De iustitia autem diuersa est ratio, vt supra diximus: nam per se voluntas non est perinde in bonum alienum propensa atque in proprium. Ob idque quanuis nullam pateretur affectionum violentiam, indiget nihilominus habitu inclinante ipsam ad reddendum alteri quod suum est. Quocirca paulò inferius monstraturi sumus iustitiam non versari circa passiones. Quod si arguas, ius aliter tribuere, est bonum proprium tribuentis: nam virtus est bonum studio, cum

Primum argumen. **Argum. 2.** **Aristot.** **Anselmus** **Cōclusio** **Sponsua.** **Aristo.** **Ratio con-** **clusionis.** **Aristot.** **Questio ce** **lebris.** **Scotus.** **Buridan.** **Ratio potis** **sima** **Scoti atq;** **Buridani** **Aristot.** **D. Tho.** **Sententia** **praefata** **Aristoteli** **est diametro** **obuersatur**

Ad argu- **mētū pre-** **tactae opi-** **nionis.**

Ad aliud **argumētū** **Buridani.** **Argum.** **Solutio.** **Alia ratio**

diost, cum bonum faciat habentē: ergo neque ad hoc voluntas eget habitu. Respondetur quod quamuis iustitia sit formaliter bonum habentis: tamen eius obiectum est bonum alienum: versatur enim circa hoc quod est reddere alteri, quod suum est. Et in hoc stat aliarum dissimilitudo.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod iustitia non est veritas, quae dicit adaequationem rei ad cognitionem, sed vt significat rectitudinem, quam ratio, quae veritas dicitur, in appetitu constituit, atque imprimit: nam propter propinquitatem effectus ad causam, nomen causae per sinecdochen effectui tribuitur. Ad secundum respondetur: Ob id, quod voluntas sequitur rationis ordinem, velle aliquid in ordine ad alterum: quare non obstat quin ordinare, sit proprium actus rationis, & nihilominus competat iustitiae, quae est in voluntate. Ad tertium iam autem responsum est, quod Philosophus loco citato 2. Ethic. solum constituit, virtutem moralem esse in subiecto, quod est rationale per participationem: id autem non solum conuenit irascibili & concupiscibili, in quibus sunt fortitudo & temperantia verum & voluntati, quatenus rationi obedit, id quod iustitia inclinatur in ordine ad alterum modo exposito: tamen si voluntas plus rationis participet: quia propinquius illi adiungitur.

ARTICVLVS V.

Vtrum Iustitia sit generalis virtus.

NON satis est constituisse iustitiam esse virtutem, nisi examinetur sitne specialis virtus, an generalis. Et arguitur quod nulla sit iustitia generalis: iustitia est vna cardinalium virtutum, vt patet Sapient. 8. Sobrietatem & iustitiam docet, prudentiam & virtutem: hoc est fortitudinem: generale autem non conuiditur speciebus. Et confirmatur: quia temperantia eodem est cardinalis virtus, non est generalis sed specialis. Secundò arguitur: Iustitia est ad alterum: fortitudo autem & temperantia hominem componunt in ordine ad seipsum: istae autem sunt rationes diuersae: ergo iustitia non sic est generalis, vt ad temperantiam & fortitudinem protendatur. Tertio arguitur: Si iustitia esset generalis virtus, esset omnibus eadem per essentiam, quod 5. Ethic. c. 1. insinuare videtur Arist. vbi ait, iustitiam esse totam virtutem: hoc est, eadem omni virtuti: hoc autem est falsum: nam tunc iustitia diuideretur in fortitudinem, & temperantiam, de illisque praedicaretur sicuti animal de homine & equo: quod tamen absurdum est dictum, quoniam ratio iustitiae, quae est, esse ad alterum, non potest sic esse per essentiam genus omnium virtutum, quae non sunt ad alterum. Quare absurdissima esset diuisio iustitiae in alias virtutes cardinales tanquam in suas species. Quarto arguitur: In virtutibus vt pote quae ex inclinatione naturae procedunt, nihil est superfluum, sicuti neque in aliis naturae operibus: si ergo generalis iustitia abunde hominem in bonum commune refert, superflua erit particularis iustitia: atque eo potissimum quod vnum & multa, non diuersificant speciem: instituire autem hominem in ordine ad bonum commune, est instituire in ordine ad multa: instituire verò in ordine ad particularem personam, est ordinare ad vnum: non est ergo quod duas iustitiae species hac ratione distinguamus. Alioqui & tertiam effingere deberemus mediam, quae partes eiusdem familiae ad bonum domus instituat, quippe quod medium est inter commune & priuatum. In contrarium autem est verbum citatum Aristoteli. nempe: Iustitia est tota virtus: hoc est, Omnis virtus est quaedam iustitia. Cui sententiae accedit non modo vulgaris sermo, verum & Euangelicus: Nisi abundauerit iustitia vestra, &c. Vbi omnis virtus censetur iustitiae nomine. Vnde fit vt omnis studiosus dicatur iustus.

Ad plenam quaestionis resolutionem, quinque opus est conclusionibus. Nam arbitrati sumus tres articulos S. Thomae sub vno titulo luculentius ac subinde commodius posse decidi. Prima: Optime iustitia primum omnium diuiditur in iustitiam generalem & particularem: Probatur conclusio: Iustitia, quod identidem repetere oportet, est hominis virtus per comparationem ad alium: comparatio autem haec duobus modis fieri potest. Confertur enim homo vel ad alium, seu singularem, cuiem consideratum, vel ad alium consideratum, vt publica praeditus est auctoritate, qua bonum commune administrat. Nam res publica, ac princeps eam administrans respectum habet ad omnes ciues, atque ad ipsam singuli. Itaque sicut in corpore humano membrum vnum comparatur, & ad alterum & ad totum, ad quod partes ipsae ordinantur: sic & in republica se habent ciues. Ex vtraque ergo comparatione sumi potest ratio iustitiae. Quocirca iustitia quae ordinat ciuem ad ciuem: tanquam vnā partem ad alteram, est particularis: sub qua militant contractus omnes emptionis, locationis, restitutionis mutuari, solutionis mercedis, &c. Altera verò quae ordinat ciues in bonum commune, est iustitia generalis: quae quidem sic nominatur, tum ab obiecto & fine: nam bonum commune est omnium generale: tum etiam ab effectu & proprio munere: nempe quod virtutes omnes ordinat ad tale commune bonum: videlicet vt vir fortis strenue agat in bello ob commune bonum, & vir temperatus abstineat ab alieno toro, ob conseruationem eiusdem communis boni. Et quoniam ordo iste partium ad commune bonum fit per leges, quibus princeps vniuersos ad idem bonum instituit, eadem iustitia nominatur etiam legalis. Reicit autem dubium, quod tertio argumento quaerebatur, vtrum scilicet haec generalis virtus sit singularis virtutibus eadem per essentiam? Itaque sicut animal quod est genus per essentiam, praedicatur de singularibus speciebus, sic & prudentia & fortitudo sit iustitia. Ob idque subiungitur secunda conclusio. Iustitia legalis ac generalis non est eadem per essentiam singulari virtutibus, sed est specialis virtus, cunctas per proprium imperium referens in commune bonum. Dilucidatio conclusionis abunde illa demonstrat. Bisariam enim res dicitur generalis: Vno modo per praedicationem, sicut animal est genus ad suas species: & quod hoc modo est generale, ad essentiam eorum pertinet, quibus est generale. Quare essentialiter de singulari praedicatur: nam genus est de essentia specierum. Alio modo quidpiam dicitur generale secundum virtutem videlicet quia causa est inferioribus, influens: quemadmodum sol respectu omnium inferiorum causarum. Et quod hoc modo est generale, non est particularibus.

idem essentialiter, neque de illis prædicatur. Ignis namq; non est sol. Ex hac diuisione colligitur cō-
Ratio con- clusionis ratio. Iustitia generalis seu legalis nullatenus est genus respectu aliarum virtutum: sed hac
clusionis. duntaxat vi pollet, vt cunctas referat in bonum commune: ergo nō id idem illis essentialiter, sed est
 quedam specialis virtus ceteris imperans. Exemplum nobis accommodatissimum elucet à charitate.
 Hęc. n. virtus specialis est, secundum propriam rationem à fide atque spe distincta, nihilominus per
 eius imperium vniuersa aliarum virtutum opera refert in Deum tanquam in finem supernaturalē.
 Dum enim quis aut strenuè agit in bello, aut cum moderamine tangibilibus vitur propter natura-
 lem honestatem, opus illud fit à solis virtutibus. Si autem eadem exhibeat opera propter Deū, rela-
 tio illa fit à charitate. Quemadmodum vbi quis furatur propter fornicationem, furtum elicitur ab
 iustitia: imperatur autem à luxuria. Pari ergo modo, si quis in officiis particularium virtutū sese exer-
 ceat, propter peculiare earundem fines, officia illa non excedunt limites illarum virtutū: dū verò
 eadem præstat officia propter custodiam & cultū boni cōmunis, & vt publicis legibus obtemperet,
 relatio illa fit à iustitia legali, quę ideo dicitur generalis. Quòd si interroges quidnam sit vnā vir-
 tutem aliis imperitare, respondetur nihil aliud, quàm ceu causā vniuersalem illas ad opus admo-
 uere, atq; vnā cum ipsis ad idem opus concurrere. Tertia cōclusio: Iustitia hæc generalis & legalis
 potissimum residet in principe quasi architectonice, ac deinde in subditis, qua probè afficiuntur, vt
 promptè legibus ac principi obtemperent. Enimverò sicuti architectus lapides omnes & ligna dis-
 sponit qualiter ab fabricam est necessariū: sic debet princeps ciues omnes ad bonum cōmune insti-
 tuere ac referre. Quarta cōclusio: Vnaquęque virtutum considerata vt à iustitia legali imperatur,
 potest denominationem suscipere, vt legalis dicatur: quemadmodum omnis virtus secundum ratio-
 nem qua à charitate imperatur, dici potest quodammodo charitas. Hęc cōclusio ad interpretandū
 Aristotelem adiecta est. Quòd enim ait: Iustitiam esse totam virtutem, hunc exhibet sensum, quòd
 quęlibet virtus imperata à iustitia legali, quodammodo est iustitia legalis. Quinta cōclusio: Præter
 iustitiam legalem quę modo exposito generalis est, requiritur particularis. Probat sic, Virtutes, vt
 sæpe dictum est, per obiecta discernuntur, præter rationem obiecti iustitię legalis, quę est re-
 liquarum virtutum opera in bonum commune referre, est alia particularis ratio reddendi vniciq;
 quod suum est: ergo ad hoc necessaria est particularis iustitia. Et confirmatur hæc ratio: Præter lega-
 lem iustitiam requiruntur alię virtutes particulares, scilicet fortitudo & temperantia ad eliciēdos
 actus circa sua particularia obiecta: non obstante q̄ iidem actus ab eadem legali iustitia referantur
 in bonum cōe: ergo pari iure requiritur iustitia particularis ex qua eliciatur opus circa suum obie-
 ctum: quod quidem aliquando imperatur ab eadem iustitia legali, aliquando verò minimè. Potest
 enim quis mutuatū reddere, aut mercedē soluere operario, non propter obedientiam legis, nec pp
 bonum cōe, cuius nullum habet amorem: sed vt seruet suam fidem propter seipsum: & tunc talis a-
 ctus emanat à sola iustitia particulari. Si autem id faciat propter bonum cōe, & vt legi auscultet, tūc
 imperatur à legali. Qua ratione non solū Philosophus locis supra citatis duas species ponit iustitię
 & 5. Eth. c. 2. expresse ait sermonē facere de iustitia: quę est pars virtutis, hoc est, particularis iustitia:
 verum & facti Doctores eandem vbiq; notant distinctionem. Vnde Chrysof. super illud Matth. 5.
 Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: aut vniuersalem virtutē ait illic designari, aut particularē, auar-
 itia contrariā. Prima cōclusio extra vllam controuersiam cunctis est doctoribus receptissima: nā
 omnia tam sacra quàm prophana appellant quęcunq; studiosum iustū, ac perinde quęcunq; vir-
 tutem quodammodo iustitiā. De secunda autem non omnes Neoterici D. Thomam auscultant, imò
 ab ipso resiliētes negāt iustitiam generalem ac legalem, esse specialem virtutē: sed aiunt esse ratio-
 nem quandam omni virtuti per essentiā communem. Inter hos est Buridan. qui 5. Ethic. q. 4. hæc sta-
 tuit sententiam aduersus S. Tho. Itaque secundum istos temperantia, quatenus hominem mouet vt
 moderato vtatur cibo & potu propter particularem honestatem, aut ratione studij aut sanitatis, rem
 habet & nomen temperantię: sed quatenus ad idipsum hominē inclinatur vt legi obediat & principi
 est iustitia legalis. Et æqua ratione fortitudo, atque aliarū vna quęlibet, Arbitrantur namq; singulas
 per se virtutes illam habere innatam rationem obediendi legi. Probationem suam Buridan. ex penu-
 Nominalium depromit. Superflue. n. inquit, multiplicantur virtutū habitus, vbi non sunt necessarij.
 Singulę aut virtutum suo pte ingenio appellant hominē ad studiosè agēdum, non solū ob particu-
 lares fines, verū & propter bonum cōe, & ad parendum legibus: ergo superuacanea est alia specialis
 virtus, cui hoc muneris tribuatur. Secundam præmissam videtur sibi ipse colligere ex Arist. 2. Ethic.
 c. 4. vbi docet oēm virtutem id perficere, vt fiat opus ex electione propter finem honestum: bonum
 autem cōe & legis obedientia est honestissimum: ergo quęcunq; virtus in illam rationē finis incli-
 nat. Mox omnis virtus perficit habentem, vt perpetuò operetur q̄n, vbi, & quomodo oportet: sed
 sæpenumero occurrit agendū esse pp bonum commune, atq; ad obedientiam legis: ergo quęlibet tūc
 virtus, si virtus est, id p se p̄stare poterit. Accedunt huc & Aristotelica testimonia: ait quippe 4. Eth.
 c. de Magnificētia, magnificū nō esse in seipsum sumptuosum, sed in cōia. Et lib. 3. de Fortitudine
 ait, illam virtutem potissimum versari circa pericula belli: bellum autem, vt iustum sit, geri nō p̄t,
 nisi ob cōe bonum: ergo particulares virtutes rōnem habent generalis iustitię, atque adeo non est
 alia specialis necessaria. At vero argumenta hæc non sunt tāti roboris, quā isti existimant. Imò & rō
 cū primis, & deinde Arist. documēta è regione illis obsistūt. Primum enim hoc ipsi nobiscum postu-
 latū suscipiunt, q̄ ratio legalis generalisq; iustitię est agere propter bonū cōmune, & propter obe-
 dientiā legis. Ex hoc autē loco emergit cōtra istos manifesta ratio. Stat. n. quempiam probè esse vir-
 tute affectū ad operandum propter particularem finem, non autem propter cōem, & vice versa: vbi
 autem

autem sunt difficultates diuersę agendi, diuersis opus est virtutibus: ergo iustitia legalis alia est à
 particulari. Antecedens experientia cōpertum est. Videas nanque abstinentem hominem, qui pro-
 pter honestum particulare bonum frugaliter viuit: & tamen nullo dicitur legis respectu: imò for-
 san odium eius habet: quia odium habet prælatum. Ob idque si opus aliam non haberet honestatis
 rationem nunquam propter legem illud exequeretur. Rursus, opus virtutis facere propter obediē-
 tiam, aliam rationem habet quam illud facere propter alium honestum finem: sicuti & ieiunium
 frangere propter famem, aut ex contemptu legis, diuersa sunt vitia: ergo & obedientia & temperan-
 tia diuersę sunt virtutes. Alias profectò si quam impugnamus opinionem, vera esset, nulla opus es-
 set speciali virtute obediētię: sed sufficerent virtutes alię, in quarum materiis obedientia versatur.
 Accedunt & Arist. testimonia. Primum ait 5. Ethic. complures in propriis posse vti virtute, qua tamen
 nequeunt in ordine ad alterum. Et 3. Polit. cap. 3. ait non esse eandem virtutem viri boni & boni ci-
 uis: bonus autem ciuis est, qui bono publico probè inseruit. Alia est ergo legalis virtus, quę ad hoc
 inclinatur ab aliis particularibus. Quin age, Arist. expresse 5. Ethic. cap. 1. duas distinguit iustitię vir-
 tutes, legalem & particularem ex diuersitate obiecti: quarum prioris obiectum dicit esse iustum le-
 gitimum & legale: posterioris verò, equum, quod est ad priuatam personam. Sicuti in nauj alia est
 virtus remigeri, puta industrię remigare, etiam si de salute nauis nihil cogitet: alia verò gubernato-
 ris eandem procurantis salutem: ergo iustitia legalis non solum dicit rationem generalem omnium
 virtutum, sed etiam specialem virtutem. Vnde ad primum Buridani argumentum, negatur particu-
 larem virtutem ad bonum commune per se suum referre opus: sed hoc illi præstat iustitia legalis: si-
 cuti particularis virtus non est charitas, nisi quatenus à charitate refertur in Deum. Et ad priorem
 Arist. auctoritatem respondetur ipsum non affirmare, q̄ magnificentia operetur ob bonum commu-
 ne, sed ait esse vtilem multitudini. Neque verò fortitudo in idem per se inclinatur commune bonum.
 Aliud enim est, quod bellum non sit principi indicendum aut suscipiendum nisi propter commune
 bonum: aliud verò quòd cuiusque militis fortitudo ad idem se referat bonum.

Ex his ergo facilis fit descensus ad principalium argumentorum solutionem. Ad primum. n. respō-
 detur, iustitiam quę numero ponitur cardinalium, nō esse legalem & generalem, sed specialem. Quòd
 autem aliarum nullam, puta neq; temperantiam neq; fortitudinem diuidamus in generalem & par-
 ticularem, ratio est, q̄ sunt, vt supra diximus, in appetitu sensitiuo, qui non se extendit ad commune
 bonum, sed circa particularia versatur: iustitia verò quę est in voluntate intellectualem sequente co-
 gnitionem, ad idem ptenditur commune bonum. Ad tertiu respōdetur, q̄ quia peculiare cuiusq;
 bonum referri in commune & publicum potest, fit vt legalis iustitia omnib. imperet singularib. vir-
 tutibus, ac perinde omnium opera dicantur equitares, sicut & cuncta vitia, iniquitates: secundum
 illud 1. Ioan. 3. Omne peccatum est iniquitas. Ad quartum tripartitum argumentum respondetur, q̄
 etsi legalis iustitia abundè sufficiat per suum imperiū cuncta virtutū opera referre in bonum cōe, ni-
 hilominus requiritur iustitia particularis ad eliciendū actum respectu sui proprii obiecti: sicuti &
 requiruntur virtutes alię particulares. Neque vero bonum cōe & priuatum ea sola ratione differūt,
 qua vnum & multa: sed quia alia est ratio communis boni, atq; alia singularis: sicuti alia est ratio to-
 tius, atque alia partis. Quare Aristot. 1. Polit. eos subannat, qui putabant ciuitatem non aliter à do-
 mo differre, quàm differunt multum & paucum. Attamen quia inter partes eiusdē familię, vt supra
 dictum est, non est propria ratio iusti, non distinguitur tertia species iustitię.

ARTICVLVS VI.

Vtrum iustitia particularem habeat materiam, an vero circa aliarum passiones & materias versetur.

QVONIAM dictum est particularem iustitiam esse specialem virtutē, q̄ habet peculia-
 rem rationē obiecti, queritur, vtrum peculiarē sibi quoque vēdicet materiā? Et arguitur
 à parte negatiua. August. lib. 8. 3. q. vbi virtutes animi quibus in hac vita spiritualiter viui-
 tur, distinguit in quatuor, quę sunt temperantia, Prudentia, Fortitudo, Iustitia, subdit q̄
 iustitia per omnes diffunditur: cui cōsonat glossa super illud Genes. 2. Fluuus quartus ipse est Eū-
 phrates, quod interpretatur frugifer: quę dicit ob id nō meminisse scripturam contra quos perfluat,
 sicut dixit de ceteris tribus, q̄ iustitia quę quartū locum inter virtutes tenet, ad omnes animę par-
 tes pertinet. Secundo arguitur, si iustitia peculiarem sibi vēdicaret materiā, eo esset q̄ propriē circa
 operationes versatur reliquę vero circa passiones. Attamen Philosophus 2. Eth. morale in virtutem
 circa voluptates & tristitias versari docuit: ergo & iustitia versatur circa ealdē: eò potissimum quòd
 operationes iustitię, vt supra dictum est, corruptis affectionibus impediuntur. Nam turpis concupi-
 scētia originem & fomentum adulterio ministrat, quod est iniustitia, & auditas pecunię impedi-
 mento est virtuti iustitię, ne debitū persoluat: ergo iustitię non est ascribenda particularis materia.
 In contrarium est quod Aristot. 5. Ethic. ponit iustitiam, quę est pars virtutis, hoc est specialis virtus,
 quę versatur in actionibus, puta in commerciis hominum emendandis.

Quæstio hæc nihil ad legalem iustitiam attinet: nam si cunctis virtutibus imperat, inde fit conse-
 quēs vt omnīū materię sint sibi subditę: quāuis eius oculus ad operationes potius aspiciat. Ait. n.
 5. Ethic. Philosophus, q̄ lex fortia opera præcipit, & quę temperati, & quę mansueti, &c. Sed quæstio
 est de iustitia particulari. De qua duę conclusiones statuuntur. Prior est: Iustitia non versatur circa
 totam materiam omnium virtutum, sed solū circa externas actiones & res. Probat: Vniuersa re-
 rum sylua quę nostro subest arbitrio, atque ad rationis normā emēdari possunt, est materia mora-
 lium virtutū. Inde enim virtus dicitur moralis, q̄ morū est compositrix & cultrix. Sunt autē etia ge-
 nera quę nostrę subduntur voluntati: nempe affectus animi, actionesque externę, ac demū res ipse
 nis.

quæ in nostrum veniunt vsu: homo verò ad alterum per actiones tantum ordinatur & res: nam passio-
nū moderatio & mitigatio ad hominis in seipso propriè rectitudinè pertinet. Cum ergo iustitia hoc
à reliquis virtutibus distet, quæ reliquæ hominè in seipso cõponunt, iustitia verò inter plures æquitatè
constituit, sit vt propria materia iustitiæ sint operationes & res: puta honorè debitum alteri deferre,
& à contumelijs abstinere, pecuniam & vel quamcunque aliam rem creditori debitam reddere. Poste-
rior conclusio: Iustitia non versatur circa passiones internõs; animi affectus. Hæc ex superioris rō-
ne colligitur: explicatur autè duab. alijs. Primò ex parte sui subiecti, quod est voluntas. Enimverò
voluntatis actiones neq; rem habent neq; nomen passionum, vt 1. 2. q. 22. art. 3. inde S. Th. ratiocina-
tur, quæ passio secum affert corporalem trãsmutationè, quæ propriè in solo est appetitu sensibili. Cùm
ergo iustitia non sit nisi in voluntate, non versatur circa passiones. Itè quia materia iustitiæ, vt modò
diximus, in eo posita est, quod est ad alterum. cùm ergo latentes passiones non proximè ordinentur
in alterum, sit vt hæc virtus non sit circa passiones. Conclusiones istas non tantum apud D. Thom. ve-
rùm & planè apud Arist. 5. Ethic. inuenias. Quare illorum qui eius doctrinam studio cõtemplati sũt,
nemo est qui eas inficietur. Nihilominus nõnulli. Nominaliũ, vt Burid. 5. Ethic. q. 1. miratur quod D. Th.
talem constituat differentiã inter materiam iustitiæ & aliarum virtutum. Imò vt omnes, inquit, vir-
tutes in voluntate sunt, ita & omnes, ac pariter iustitia, reprimere habent passiones quæ suam cuius
que electionem impediunt. Et vice versa ceteræ virtutes circa operationes quoque ac res versantur.
De quo tamen doctore magis esset mirandum, quæ tantum in superficie legerit Aristot. Turba autem
argumentorum eius ad illud principiũ resoluitur, cuius iam supra falsitatem aperuimus. Principiũ
verò est hoc, Cuiuscunque virtuti incumbit rectam facere electionè circa suum obiectum: sunt autem
passiones multæ iustitiam perturbantes, ne debitum cuique reddat: vt amor, odium, auaritia, turpis
cupido, & similes: ergo iustitiæ munus est passiones has reprimere. Versatur ergo iustitia circa pas-
siones. Et vice versa, fortitudo & tẽperantia non solùm circa passiones, verum & circa actiones ipsas
exteriores & res versantur: nam comedere ac bibere, quando & vbi oportet, sunt operationes exte-
riores: & tamen sunt tẽperantiæ. Atque aded esca & potus sunt res circa quas eadem virtus versatur:
non ergo tantum circa internas illecebras, verum & circa operationes vice sua fungitur. Pari mo-
do strenuè pugnare, est exterior operatio, quæ tamen à fortitudine proficiscitur: ergo permixta est
materia iustitiæ & aliarum virtutum atque aded defendi non potest, quæ iustitia versetur circa ope-
rationes externas, aliæ vero circa passiones. Et arguitur præterea in gratiam istorũ contra fundamen-
tum S. Tho. Si iustitia non versaretur circa passiones, maximè quia per illas homo ordinem non ha-
bet ad alterum: hoc autem est falsum: quia ira & concupiscentia alienæ vxoris sunt iniuriõsæ proxi-
mo, vt supra diximus: ergo illa reprimere pertinet ad iustitiam. Par etiam argumentũ currit de tem-
perantia & fortitudine. Etenim si virtutes illæ non versarentur circa exterius operationes, maximè
quia per illas nõ bene homo afficitur erga seipsum: hoc autè est falsum: quia cibo & potu ex virtutis
præscripto vi, hominè respectu sui ipsius adornant: ergo tẽperantia versatur circa illas operationes.
Hinc ergo isti colligunt vnãquãque virtutem in duas esse secandam, videlicet vt vna iustitia sit in
appetitu ad reprimendum passiones, atque altera in voluntate ad faciendam electionè. Et simili rati-
one vna sit tẽperantia in concupiscibili, & alia in voluntate: vnãque similiter fortitudo in irascibili,
atque in voluntate altera. At verò quàm isti pugnantur Arist. aduersentur, oculatissimus quisque iu-
dex esto. Etenim 2. Ethic. nullum adscribit subiectum tẽperantiæ & fortitudini nisi appetitũ sen-
sitium: & lib. 3. cap. 10. expresse id de tẽperantia confirmat. Et lib. 5. cap. 1. non aliud designat sub-
iectum iustitiæ quàm voluntatem: vbi ait esse habitum volendi iusta. Sed quando Aristot. id non do-
cuisset, ratio ipsa efficax est, quam iam supra declarauimus. Enimvero tẽperantia vnũuersas affectio-
nes appetitus concupiscibilis reprimere sufficit, quomocunq; illas consideres: siue vt sunt impedi-
menta ipsius tẽperantiæ, siue iustitiæ, siue cuiuscunque alius virtutis: quapropter superuacaneũ
est aliam illic ponere virtutè ad eandem sedãdas. Et idem est de fortitudine respectu irascibilis: nulla
ergo illic collocanda est iustitia: quandoquidem reliquæ ei satis ancillantur. Quod profecto nemo
inficias ire possit, qui Arist. intellexerit 5. Ethic. vbi medium iustitiæ non ait esse medium rationis
inter affectus: sed medium rei, vt illico dicturi sumus. Item manifestissimè arguitur cõtra istos: Affec-
tiones appetitus concupiscibilis sicut sunt virtuti iustitiæ impedimento, ita & nõnunquam virtuti
fortitudinis: ergo si illa ratione ponenda est iustitia in concupiscibili, eodem iure ponenda est & il-
lic fortitudo: & quæ ratione in irascibili tẽperantia: quod esset cunctas indoctè cõmiscere virtutũ
sedes. Igitur vt semel istorum Achillem in ipsos obuertamus, nihil in virtutum ordine admitti dẽt
superuacaneum: tẽperantia autem sufficit in concupiscibili, & fortitudo in irascibili, ergo illic nulla
opus est virtute iustitiæ. Rursus, sedatis passionibus appetitus sensitiui, voluntas ex se sola rectã facit
electionem: quia per se inclinatur ad opus bonũ: ergo in voluntate ad hoc munus non opus est aut
tẽperantia, aut fortitudo, sed tantum iustitia respectu alieni boni. At v ero ne vllus tibi reliquus
fiat scrupulus, quando dictum est nullas per se passiones ad iustitiam attinere, intelligitur tanquàm
eius materiam: nam tanquàm eius effectum & quodammodo finem, certum est, quod illam sequitur
gaudium, sicuti iniustitiam tristitia. At quippe Aristot. 5. Ethic. Non est iustus, qui non gaudet iustis
operationibus. Et lib. 8. Delectatio, inquit, est virtutis finis, ob quam studiosi operantur: sicuti & quæ
prauè agunt, tristitia illico præmuntur. Ex quo fit illud 2. Ethic. quod aduersarij nobis obijciunt, vt
delicet moralem virtutem circa voluptates & iustitias esse, si intelligatur tanquàm circa materiam,
solis virtutibus appetitus sensitiui congruere: si tamen sic intelligatur, quod nulla sit moralis virtus
quæ non lætitiã generet & mœstitiã pellat iustitiæ etiam communè est.

Vt autem

Vt autem solutiones argumentorũ contrariarũ opinionis clarescãt, respondetur ex ordine ad vnũuer-
sa. Ad primum ergo in fronte quæstionis positum respondetur, quod iustitia particularis, licet essentiali-
ter ad vnã partem animæ, puta ad voluntatem, in qua sita est, pertineat: tamen quia voluntas reli-
quas partes mouet atque ad sua officia applicat, fit vt iustitia nou quidem directè, sed tamen per quã-
dam redundantiã ad omnes effundatur. Et hoc quantum ad glossam, de Euphrate, qui compara-
tur iustitiæ ad omnia diffluenti. Nam August. loco citato aliter secundum intellectum diui Thomæ
distinguit illas quatuor virtutes animi. Virtutes enim cardinales dupliciter vsurpantur: Vno modo
vt sunt speciales virtutes, suis obiectis distinctæ. Alio verò, vt quatuor designant modos vnũcuique
virtuti competentes. Ait enim, quod prudentia est cognitio rerum appetendarum & fugiendarum.
Temperantia vero est refrænatio cupiditatis ab his quæ temporaliter delectant: Fortitudo est virtus
animi aduersus ea, quæ temporaliter molesta sunt: Iustitia est quæ per ceteras diffunditur, dilectio
Dei & proximi. Secundi argumenti responsio materiam luculenter dilucidat. Enimverò inter inter-
nos affectus atque exterius actiones & res ipsas talis est ordo, quod actiones medio sunt loco inter
affectus qui earum sunt principia, & res quæ sunt earundem materia. Passiones ergo scilicet ira, cu-
piditas, auaritia &c. per seipsas neque profunt quidem proximo neque nocent, atque aded sic cõsi-
deratæ nihil attinent ad iustitiam: ob idque diximus talium per se mitigationem affectuum ad ipsũ
habentem in seipso attinere: nocent autem aut profunt proximo per exterius operationes. At verò
quod quis alteri nõcuius sit aut iniurius, ex duplici defectu oriri allolet: nempe vel ex voluntatis ini-
quitate, vel ex praua affectione sensitiui appetitus, Exempli gratia: Potest quis alteri rem aliquam
surripere aut damnum dare, non quidem ex cupiditate habendi, sed ex voluntate nocendi. Immo
posset quis isto modo violare alterius torum, non ob voluptatem carnis, sed tantum vt noceat. Et
econuerso, vt plurimum consuevit, potest quispiam rem eripere alterius, non quidem ex animi ini-
quitate, quia mallet non nocere, sed ex cupiditate. Discerne ergo virtutum officia, suumque cuique
tribue. Emendatio rectificatiõque operationis quatenus æquitatem ad alterum important, functio
iustitiæ est. Quatenus verò ex corrupto affectu iniquitas oboritur, pertinet ad alias virtutes: vt ad li-
beralitatẽ, quæ auaritiã moderatur: & ad tẽperantiã, quæ restinguit cupiditatẽ, &c. Atta-
men quoniam exteriores actiones non fortiuntur speciem ab internis motibus, sed à rebus ipsis, fit
vt eadem actiones potius sint materia iustitiæ, quàm aliarum virtutum. Quod si demum scisciteris,
quid opus erat accumulare actiones & res: nõ cũ in actione intelligatur obiectum, & per obiectum
designetur actio, satis erat alterum ponere. Respondetur non esse otiosè dictum nam aliquæ sunt
actiones, quæ non propriè versantur circa res, hoc est, circa possessiones: vt honorario & dehonora-
tio, murmuratio, laudatio, &c. atque aliæ quæ consistunt in rerum vsu, sicut pecuniæ donatio, abla-
tio: rerumque quarũlibet restitutio, & omnia hæc sunt iustitiæ materia.

ARTICVLVS VII.

Vtrum medium iustitiæ sit medium rei: eiusque actus, ius vnũcuique suum tribuere.

QUONIAM definitum est iustitiam esse virtutem, & virtus omnis consistit in medio, quod
suo actu constituit: consequitur vt perscrutemur an mediũ iustitiæ sit medium rei: eiusque
actus, ius suum vnũcuique tribuere. Et arguitur à parte negatiua: Definitio generis, scilicet
moralis virtutis, vnũuersis speciebus æqua ratione conuenit. Aristot. verò 2. Ethic. cap. 6. definit vir-
tutem esse habitum electiuum, qui in mediocritate consistit, ea quæ est ad nos, definita ratione. Et
subdit hanc mediocritatem consistere inter duo vitia, puta inter duas affectiones: quarum altera exu-
perans est, altera verò deficiens: ergo & medium iustitiæ inter passiones constituitur. Secundò ar-
guitur: In his quæ sunt simpliciter bona, non est accipere superfluum aut diminutum, atque aded
neque medium: cuius exemplum Aristot. 2. Ethicorum in virtutibus ponit virtus enim quò maior,
eo melior. iustitia autem, vt habetur 5. Ethic. cap. 1. versatur circa id, quod est simpliciter bonum:
hoc est absolutè in se bonum, quales sunt honores ac diuitiæ: ergo tale obiectum iustitiæ non confi-
sit in medio. Tertio: In prædicta diffinitione virtutis, propterea dixit Aristot. virtutem esse habitum
in mediocritate consistentem, prout in ordine ad nos ratio definitur, quod non respectu quorum-
cunque hominum idem est medium: nam quod alteri in cibis multum est, alteri est parum: hæc autè
discrepantia pariter iustitiæ conuenit: non enim eodem supplicio plectitur, qui in principem manũ
coniecit, quo qui plebeium vulnerauit: ergo medium iustitiæ non est rei, sed rationis. Quarto deni-
que arguitur: Si medium iustitiæ esset medium rei, maxime quia eius actus est reddere vnũcuique quod
suum est: hoc autem non est in vnũuersum verum. Nam Augustinus 14. de Trinitate, tribuit ei etiam
subuenire miseris. Et supra Citatus Cicero lib. 1. de Offi. ait beneficentiam ac liberalitatem ad iusti-
tiam pertinere: per misericordiam verò & per liberalitatem non ius tribuitur, sed beneficium impen-
ditur. Contrarium autem docet Philosophus 5. Ethic. cap. 3. & 4.

Questio hæc perfacilis est breuissimè diluitur duabus cõclusionibus, quæ ex proximè dictis
plane colliguntur. Prior est: Medium, quod est obiectum iustitiæ, non est medium rationis vt in cõ-
teris, sed mediũ rei. Loquimur enim hic de iustitia particulari: nam generalis nõ ad hoc obiectũ pe-
culiariter angustatur, sed vaste ad omnes diffunditur virtutum materias, vt dictũ est. Oportet autem
prius terminos intelligere. Sunt enim qui res in presentia distinguunt cõtra passiones, nepe quæ ceteræ
virtutes moderentur passiones: iustitia vero constituat medium in rebus. Attamen etsi perparũ ad
rem referat, nõ distinguitur nisi cõtra rationem: vt per probationem fiet liquidum. Probatum ergo
cõclusio ex his que dicta sunt. Hoc nanque discrimè inter iustitiã & reliquas passiones constitutũ est,
quod ille versantur circa passiones: hæc verò circa actiones & res: inter passiones aut non constituitur

Soto, de iustitia & iure

k 3 medium

Ad primũ
argu.

Augustin.

Ad secun-
dum argu.

Obiectio.

Solutio.

Solutio

Argu. 1.

Argu. 2.
Aristot.

Argu. 3.

Argu. 4.
Augustin.
Cicero.

Aristot.

Prima cõ-
clusio.Aperitur
titulusque
sionis.Probatio
conclusio-
nis.

medium virtutis ex ipsa natura rerum, sed rationis iudicio. Exempli gratia: Temperantia consistit in mediocritate passionum: nempe ut non plus minusve sumas quam oportet: hoc autem plus & minus non perpenditur ex natura rerum, ut scilicet libra omnes sumant, aut tali certa hora, &c. sed prout ex pedit cuiusque valetudini pro loco & tempore. Quare quod parcissimo Diogeni multum erat, voraci Miloni, qui, ut est in fabulis, integrum edebat bouem, erat parum. Medium autem iustitiae, quia consistit in rerum aequalitate ad alterum, non ex illo rationis perpendiculo & arbitramenro: sed ex ipsa natura rerum sumitur. Emis domum, verbi gratia, aut conducis operas alienas: debet pretium rebus. ipsis equari. Sicut duae quantitates natura sua sunt aequales. Denique iustitia non dicitur constituere medium rei ut res distinguitur contra rationem, eodemque tale medium non sit rationi consonum: imo est maximum. Nichil enim magis doceat aliud ratio quam ut debito aequale creditori reddas: sed quia ratio pendet a rerum natura, propterea inquam quod constituitur aequale in rebus, illud sit rationi conformem. Neque vero medium aliarum virtutum ideo dicitur medium rationis, quod non constituatur in rebus: imo constituitur inter appetitum sumendi multum, & appetitum sumendi parum: sed quia vice versa, tale medium a ratione dependet tanquam a causa. Non enim libram panis comedere est mihi medium, nisi quia ratio prudentiae, pensata natura & conditione mea arbitratur hoc mihi congruere. Vide ergo quam ex arte diuus Thomas quasi mathematico more rem tractet. Videri enim poterat, sicuti impugnatoribus suis visus est, ineptum constituere differentiam quod reliquae virtutes versentur circa passiones: iustitia vero circa operationes & res: & tamen id necessarium fuit ut substerneretur via ad demonstrandum discrimen inter medium iustitiae & medium aliarum virtutum. At vnum tamen posset quispiam ex Theologiae tyronibus cogitare contra hoc argumentum. Videtur enim temperantia quandoque constituere medium rei modo exposito: videlicet dum coniunx operam dat liberis quando & ubi oportet nempe utendo sua & non aliena: nam in hoc seruat illi fidem quam debet, & utendo aliena irrogat ei iniuriam, eandem frangendo fidem. Ex superioribus, autem facilis est responsio, quod dum quis alieno toro abstinet, concupiscentiam refranando, pertinet ad temperantiam: dum vero id facit, ut ius coniugi seruet, pertinet ad iustitiam. Hanc autem iustitiae mediocritatem quaestio quinta latius explicabit, & ideo hic supersedendum est. Illic. n. elucidabimus, quemadmodum hoc medium rei aliter in distributiva iustitia constituatur, atque aliter in commutativa. Illa namque sequitur medietatem geometricam: haec vero arithmetica. Posterior conclusio praesentis articuli est de actu iustitiae: Proprius inquam eius actus est reddere unicuique quod suum est. Conclusio haec annexa est, germanaque superiori. Si enim obiectum iustitiae est medium in rebus constituere, quo aequalitas inter homines confert: aequalitas autem idem est, quod iustum, iustum vero, ut supra diximus, idem prorsus quod ius, consequens apertissime fit, ut actus iustitiae sit, ius suum unicuique tribuere, ut Iurisconsultus in definitione supra posita affirmavit. Cui & Ambrosius. 1. de Officiis, cōcinit: ubi ait, Iustitia est, quae unicuique quod suum est tribuit, alienum non vendicat, utilitatem propriam negligit, ut communi aequitatem custodiat. Quod, ut in subsequentiis patebit, utriusque speciei iustitiae particularis convenit, scilicet tam distributivae quam commutativae. Nam iustitia generalis, ut supra diximus, multo habet latius officium: quippe quae non habet peculiare obiectum: atque adeo actus eius non est hic tantum, sed, ut dictum est, virtutes omnes in commune bonum referre. In hoc autem quod dicimus, ius unicuique tribuere, includitur & hoc quod est, neminem laedere, quod Ambrosius ait, alienum non vendicare. Iustitia namque licet prius conveniat commutationibus voluntariis in quibus uterque contrahentium alteri tribuit: derivatur tamen ad voluntaria, quibus alter tantum ab altero invito quidpiam auferit.

Ad primum argumentum. Ad primum igitur argumentum principalium respondetur, quod cum medium rei, ut expositum est, sit etiam rationi consonum, hac ratione definitio virtutis moralis in iustitia quoque servatur. Ad intellectum autem secundi, meditare prius, bonum duobus modis simpliciter dici bonum. Priori. scilicet quia sic est omnimode bonum, ut nullam possit admittere rationem mali. Quemadmodum est gratia & gloria ac subinde virtutes. Et isto modo quanto bonum maius est, tanto excellentius. Quare sicut modus amandi Deum est ipsum sine modo deamare, quia amatur tanquam finis: sic & ista bona concupiscenda sunt & procuranda. Id quod & Philosophi de sanitate sentiunt, quae non, ut medicina prescripto modo sanitati commensurata, sed absolute est deamanda. Quocirca virtus non dicitur sic simpliciter bona, ut in suo obiecto non possit contingere superfluum & diminutum: sed quod augmentum ipsius habitus nunquam erit superfluum. Alio vero modo aliquid dicitur simpliciter bonum, quia absolute secundum suam naturam consideratum est bonum. Et hoc modo ait Aristoteles, iustitiam versari circa simpliciter bonum. Nam honores & possessiones secundum suam naturam sunt bona utilia: nempe ad felicitatem conducentia. Attamen bonum vile debet commensurari fini secundum dispositionem subiecti: sicut medicus pharmacum aegroti commoditati admetitur. Hac ergo ratione res ipsae, ut per se sint bonae: tamen dum veniunt in nostrum usum, excedere possunt ac deficere. Quamobrem iustitia medium in illis constituit: ut scilicet non minus reddas, quam debes: neque vero plus repetas, quam est id, quod tibi debetur. Ad tertium respondetur, quod etsi iustitia medium rei consideret: tamen quia iniuria ratione personae, cui irrogatur, crescit, qualitates etiam personarum contempletur, ut secundum quantitatem debiti repensatio fiat. Ad quartum denique argumentum respondetur, quod ubi Augustinus iustitiae adscribit subvenire miseris, non censet iustitiae quatenus dicit rationem debiti, per se id proprie competere, sed liberalitati & misericordiae: quae ea ratione, qua sunt ad alterum, re ducuntur ad iustitiam tanquam partes eius potentiales: ut alibi supra diximus, & libro octavo explicatius dicturi sumus. Id quod Cicero loco citato significancius asserit, dicens Iustitiae coniunctam esse beneficentiam, quam eandem, vel benignitatem vel liberalitatem appellare licet.

ARTIC.

ARTICVLVS VIII.

Utrum iustitia inter morales virtutes sit eminentissima.

POSTREMUM denique articulo quaestionis huius conferenda est iustitia cum reliquis moralibus virtutibus, quaerendumque adeo, si sit omnium praestantissima: Et arguitur a parte negativa: Largiri hominem de suo id, quod nemini debet praestantius est & rarius, quod reddere cuius est debitor: tum quod ubi minus est obligationis, maior est virtutis vis ad conferendum: tum quod in hoc maxime assimilamur Deo, qui non ex debito, sed ex benignitate confert: liberalitas ergo praestantior est quam iustitia, ac potissimum magnificentia: quae ut 4. Ethic. ait Philosophus, omnium virtutum ac patiter iustitiae ornamentum est. Secundo arguitur, quod neque cardinalium virtutum sit iustitia illustrissima. Prudentia namque est una quatuor cardinalium virtutum: & tamen est excellentior quam iustitia: quod ex parte obiecti perpenditur, atque adeo ex parte subiecti. Edocet enim ex professo Aristoteles. 10. Ethic. cap. 7. intellectum esse potentiarum omnium excellentissimum, atque adeo voluntate excellentiorem, eodemque verum dignius est obiectum, quam bonum: nempe uniuersalius, ac subinde a materia abstractius. Tertio arguitur: Temperantia quae una est virtutum cardinalium multo est nobis utilior, quam iustitia: ergo & eminentior. Probatur antecedens: Nam plura nobis commoda affert, videlicet & corporis salubritatem, & mentis tranquillitatem, voluntati quoque libertatem. Haec enim omnia nobis intemperantia vitiat: quae tamen tria commoda omnium virtutum fundamenta sunt, scilicet tamen intellectualium ad contemplandum, quam iustitiae ad legibus obsequendum, quam etiam aliarum omnium, quae corporis exercitio exhibentur. Quarto & de Fortitudine arguitur. Proprium namque virtutis ingenium, ut 2. Ethic. auctor est Philosophus, est ad difficile ac bonum conueni. Fortitudo autem circa difficilius versatur, quam iustitia: nempe circa pericula mortis, quae omnium est terribilium maximum: ergo Fortitudo iustitiae praestat. In contrarium autem est loco citato Cicero, ubi ait, In iustitia virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur.

Primum omnium expendens est quaestionis titulus. Haud enim iustitiae vel ad omnes virtutes sit comparatio, vel tantum ad cardinales, sed ad omnes praecise morales. Primum enim omnium virtutum amplissimum genus diuiditur in illas, quae ratione obiecti supernaturales sunt, quales habentur Theologiae: atque alias, quarum obiectum est naturale. Et quidem Theologicas, puta fidem, spem, ac charitatem, esse omnium optimas atque maximas, citra controuersiam est cunctis confessum: quippe quae Deum habent pro obiecto. Sed naturalium virtutum aliae sunt intellectuales: aliae vero morales: quarum moralium multitudo ad quatuor reducitur cardinales. Quaestio ergo ad sui elucidationem quatuor exposcit conclusiones. Prima est: Virtutes intellectuales dignitate moralibus, antecellunt. Conclusio est S. Thome. 1. 2. q. 66. art. 3. Et probatur primo ratione subiecti. Nam cum virtutis proprium sit rationales actiones dirigere, illa quae est in potentia, quae per suam essentiam est rationalis, praestantior est illa cuius subiectum est rationale per participationem: intellectus autem est essentia ipsa rationis: voluntas autem eo est rationalis: quod rationem participat ei obediendo, ut 1. Ethic. plane Aristoteles docet: ergo intellectuales virtutes praestantiores sunt. Secundum id patet ex obiecto. Etenim quod verum praestantius sit bono, inde patet, quod verum abstrahit a rerum existentia: perficitur enim satis intellectus per veritatis cognitionem, siue res sint, siue nulla existat: bonum autem nemo appetit nisi ut habeat quod existentiam secum affert: existentiam autem conditio est materialis, recipitur quippe natura in supposito, dum esse incipit: quod autem quidpiam defaecatius est ac purificatius a materia, eodem praestantius est. Cum ergo verum sit intellectualium virtutum obiectum, bonum autem moralium: sit ut intellectuales sint dignitate sublimiores. At vero haec rationem, quia rari intelligunt, rari credunt. Haud enim negamus quin intellectus singularia et rerum existentias cognoscere possit, neque negamus quin vice versa voluntas possit quoque appetere bonum in cōi: sed in hoc positum est discrimen, quod cum intellectus sit potentia apprehensiva & iudicativa, in hoc perficitur quod est verum cognoscere: appetitus autem, quia fertur in obiectum, nihil appetit nisi illo fruatur, illudque possideat. Fallax ergo argumentum est, si arguas: Melius comparatum est boni: cum ergo bonum sit obiectum voluntatis, sit ut suum obiectum sit melius quam verum. Fallax inquam paralogismus est: quoniam verum ipsum est quoddam bonum, idemque omnium praestantissimum. Quare in patria in illa intuitionem Dei, qui est omnium veritatum abyssus, posita est non solum felicitas. Accedit huc & doctrina Philosophi 10. Ethic. cap. 10. ubi sex rationibus constituit summam felicitatem in rerum contemplatione consistere, hallucinando namque odorabatur legitimam beatitudinem: licet rem punctim non attingebat. Probat inquam felicitatem in intellectualium fruitione consistere: quoniam virtutes intellectuales primum in potentia sunt nobiliori, nobiliorisque sunt obiecti. Secundo, quia intellectualis operatio magis est continua: nam morales, quae in rebus corporeis versantur, perdurare nequeunt. Tertio, quia contemplatio suauiori dulcedine delectat quam moralium exercitium. Item, quia contemplatio perpetuo manebit in patria, non autem moralis virtus. Accedit praeterea, quod ob easdem rationes vita contemplatiua actiua praecellit, pulchriorque adeo est, veluti Rachel quam Lia, atque adeo constantior atque vberior, paucioribusque indigens: cuius Maria sedes secus pedes Domini, documentum fuit, cum Martha erga plurima disturbaretur. Conclusionem hanc eo tam multis confirmata studuerim, quod mirari eos satis nequeo, qui plus dignitatis moralibus virtutibus, deferunt, quam intellectualibus. Quibus aniam opinio illa porrexit, quam Scotus in 4. dist. 49. q. 4. asseuerate pertendit: nempe voluntatem potentiam esse intellectu praestantior. Unde inferunt non modo morales virtutes esse anteferendas: ex quo palam sequitur neque vitam contemplatiua actiua praestare, neque felicitatem in contemplatione consistere: verum subinfertur & ex moralibus, iustitiam altioris esse gradus, quam prudentiam. Cum tamen corollarium nostrae conclusionis sit, prudentiam inter

Soto, de iustitia & iure.

k 4 morales

morales virtutes primas obtinere, vt D. Tho. eadē q. 66. art. 1. affirmat. Et profecto præter rationem generalium aliarum intellectualium virtutum prudentia etiā si consideretur, qua parte moralis est, pretiosior est aliis. Virtus enim moralis à ratione tanquam à primæua radice probitatē suā ducit. Cū ergo prudentia rationē ipsam perficiat, cæteræ vero appetitū, optima omnium est. Secundò prudentia est cæterarum omnium ductrix atque imperatrix. Nam cæteræ virtutes etsi rectā pariant intentionē finis: vt fortiter, temperatē ac iustē agere, tamen eundem finē solo prudentiæ officio, media disponentis, assequuntur. vt 6. Ethic. cap. 1. 2. auctor est Arist. Excellit ergo alias ratione simili, qua dux cæteris militibus imperat. Imò vero adeo illi cæteræ sunt cōnexæ, vt sine illa nulla obtinere possit virtutis gradū. Antea vero quā hinc progrediamur, operæpretiū est cōclusionē hanc argumentis tentare minimè idoneis. Primum, Propria ratio virtutis, vt vel de nomine ipso deprehenditur, est applicare potentiā ad vsum: hoc autem nō conuenit intellectualibus, sed moralibus. Nam intellectualis virtus tantum præstat facultatem agendi, puta cognitionem, vt 1. 2. q. 57. art. 1. scilicet Doctor sanctus docuit: virtus autē que est in appetitu, applicat scientiā ad vsum, tã speculandi, quā operandi: habitus autem est pp vsum: nam sine vso otiosus est & superuacaneus: ergo intellectualis virtus est propter moralē, atque adeo moralis, vt quæ rationem habet finis, præstantior est. Secundo, virtus moralis est, vt ait Arist. 2. Eth. q. bonū facit habentem. Vnde, vt supra diximus, neq; artes, neq; scientiæ simpliciter faciūt hominem bonū, sed sola moralis virtus. Quare maiori est laude digna: vt pote per q̄ apud Deū meremur, atque ad beatitudinem gressus facimus. Cū intellectuales virtutes esse possint sine vso, probis, atq; improbis sunt cōes. Est ergo virtus moralis intellectuali perfectior. Argumenta hæc eos qui rē in cortice sumis labris attingunt, permultū mouent: est tñ peregrina D. Tho. distinctio in eadē q. citata, per quā facile diluuntur. Ait. n. nihil ob stare quo minus id quod simpliciter melius est, secundum quid nō sit ali cui pp necessitatem melius. Philosophari nāq; melius est simpliciter, q̄ ditari: inopi vero melius est ditari. Pari ergo ratione, licet virtutes intellectuales meliores sint ratione obiecti, penes quā simpliciter excellentia gradus existimatur: virtutes tñ morales plus participāt generali rationi virtutis, quæ est in ordine ad actū & vsum, propterea q̄ sunt in appetitu, cuius est alias potentias mouere appellareq; ad opus. Vnde 2. 2. q. 47. art. 4. elicit prudentiam præstantiorem esse hac ratione cæteris virtutibus intellectualibus. nempe quia non tñ verum considerat, quod est intellectus obiectū: sed illud ordinat ad bonū sub ratione boni, puta ad vsum operum: quo hō fit bonus. At verò arguat quis fortē: Si virtus moralis plus habet de rōne virtutis, fit vt sit nobilior virtus. Hoc enthymemate nonnulli discipuli D. Th. seducti, arbitrantur eius mentem fuisse, virtutes intellectuales esse nobiliora entia, nobiliorēsq; habitus, sed tñ morales esse nobiliores virtutes. Hic at sensus manifeste reluctatur eius menti quæ ait intellectuales esse simpliciter nobiliores virtutes: nā de virtutū substantia & natura loquatur. Et ratio est aperta, quia si sunt nobiliores habitus, cum sint habitus virtutis, fit vt sint quoq; nobiliores virtutes. Respondetur ergo consequentiā hanc nullā esse. Ratio generalis virtutis plus conuenit moralibus: ergo sunt simpliciter nobiliores virtutes: quoniam virtutis nobilitas nō ex ratione virtutis simpliciter perperditur, sed ex ratione obiecti. Exemplum tibi esto: Docet nos Arist. 1. de aia scientiam de anima esse nobiliorē cæteris: quia de nobiliori obiecto: & tñ ratio scientiæ, quæ est euidētia, illustrior est in mathematicis: quæ ideo non simpliciter, sed secundū quid sunt nobiliores scientiæ. Et pari ratione Theol. est nobilior simpliciter scientiā q̄ musica. Argumenta ergo facta hoc tantū concludunt, quod virtutes morales plus habēt de ratione virtutis: & ideo faciunt habentē simpliciter bonum: & sunt magis vtilēs, ac subinde cumulatoris laudis, &c. Sed cōtrā: Dignitas simpliciter virtutis per ordinē ad supremā felicitatē perpendenda est: ad eā aut nos pro pinquius morales per mouēt: ergo sunt digniores. Cōcessa maiori cū minori, negatur consequentia. Nam etsi in ordine ad felicitatē sint virtutes æstimandæ: tñ digniores sunt illæ in quibus cōsistit felicitas, q̄ illæ per quas illuc tendimus. Et licet per virtutes morales illuc progrediamur: tñ cōtēplatione Deo perfruimur. Itaq; in hac vita intellectuales sunt propter morales: nā cognoscere est ppter operari: sed tñ simpliciter morales sunt media, quibus ad supremā cōtēplationē progredimur. Ob idque etsi morales sint magis laudabiles: tñ intellectuales sunt præ illis honorabiles. Laus nanque debetur vtilibus mediis honor verò fini. Ex quo fit, q̄ cum intellectuales moralibus præferimus, intelligendum est cōparando genus ad genus, supremūq; intellectuale, puta visionē Dei ad supremū morale, videlicet ad amorē. Sed si cōparatio in indiuiduo fiat, prætorior est charitas, imò & iustitia, q̄ vna scientiā naturalis. Secūda cōclusio: Iustitia generalis & legalis earū omnium moralium est præclarissima, q̄ in appetitu cōsident. Quod apposuerim, vt prudentiæ suus seruetur honos. Probatur ex illa sententia Arist. 1. Eth. Bonū cōmune diuinius est particulari: legalis nanq; iustitia, vt supra dictū est, oēs virtutes quæ ad particularia bona hominē instituūt referunt in cōmune bonū: est ergo architectonica virtus, perindeque cæteras oēs gubernans atque architectus ministros, duxque exercitū, ac princeps rempublicā. Quapropter de illa loquitur Cicero, vbi ait, q̄ in iustitia est splendor maximus. Et Arist. vbi inquit q̄ est situti Hesperus inter cætera astra. Quin verò ceu sol est inter humanas virtutes, instar charitatis inter vniuersas: nam vt sol reliquis lumē infundit, sic & iustitia legalis, p hoc q̄ ad bonum commune cunctas refert ad quod oēs referendæ sunt partes, maximè illas illustrat. Qua vtiq; ratione, vt supra diximus, vniuersæ virtutes nomē sibi vendicant iustitiæ. Ex quo fit vt extra ritum natu rã philosophicū qui cōclusioni huic maculā impingere moliūt: in quibus est Burid. 5. Ethic. q. 6. Contendit. n. præstantiorē esse p se virtutē, quæ hominē bene afficit in ordine ad seipsum, quā illā, quæ in ordine ad bonū cōmune eū instituit. Natura. n. inquit, & charitas plus inclināt hominē diligere seipsū quā commune bonū. Quod si pars, puta manus, appetit cōseruare totū, hoc, inquit, est quia inde depēdet sua ipsius

ipsum cōseruatio. Est. n. hæc philosophiæ adulteratio. Imò sagax natura, cui maior incubebat totius cura, quā partium, eas propter totius cōseruationem produxit: quibus adeo instinctum impressit cōseruandi totum potius quā seipsas. Vnde experientia docet, brachiū iētū excipere qui in caput diri gebatur, et si ipsius abscisso subsequatur. Quo fit, vt Deus sit à nobis plus, quā nos ipsi diligendus: quia est totum respectu nostri: atque adeo in republica ciuili plus laudis meretur, qui bonum cōmune curat, quā proprium: ac perinde illa virtus præstantior est & apud Deum & apud hoīes. Tertia cōclusio: Virtus iustitiæ et particularis oīum est moralium præstantissima, quæ sunt in appetitu: vt semp prudentiam habeamus exemptā. Probatur mediis quā plurimis. Primò ratione subiecti. Insidet enim rationali appetitui, puta voluntati, quæ sensitiuo, cui alia insunt, supereminet. Secūdo ex parte obiecti: nam virtus est circa arduū ac difficile: difficilius aut est probè esse hominē affectū ad alienū bonum cōseruandū, ad quod natura nostra non est adeo propensa, q̄ ad custodiendū bonū proprium, ad quod, nisi vbi præpedita est, per seest inclinata. Cū ergo cæteræ virtutes circa propriū versentur bonū, iustitia verò circa alienū, fit, vt sit robustior ac præstantior. Vnde Arist. 5. Ethic. c. 1. Cōplures in propriis, inquit, vti quidem virtute possunt, sed in his quæ sunt ad alium, nequeunt, quia res est magis ardua. Quapropter sententiā illam Biantis probat: Magistratus virū ostendit: eo scilicet q̄ iam inde homo habet respectum ad alios. Experientia enim cōstat cōplures priuatā agentes vitā, studiosos eē: qui tñ ad episcopales functiones, ad aliove magistratū assumpti, vbi iustitiā administrate debent indigni habeantur. Vnde infert Arist. illum esse pessimum, qui ad seipsum & ad amicos vritur prauitate: illū vero esse optimū, nō qui ad seipsum tñ, sed qui ad alium vritur ipsa virtute: hoc enim, inquit, est opus difficile. Tertiò id ostenditur ex effectu iustitiæ. Cum enim homo sit politicū animal, natū scilicet in societate cōiuerē illa in eo fulgentius emineat virtus, per quā pax & tranquillitas publica tutius protegitur: hoc aut omnium maxime præstat iustitia, atque adeo conuentorū pactorūq; fides: quæ vt 1. Offi. ait Cicero, eius fundamentū est. Quocirca, vel ob hoc præcipue iustitia Hespero assimilatur, q̄ fulgentissimam reipublicæ pulchritudinē affert. Enimvero cum lubrica hæc tēporalia bona per exigua sint perq; angusta, possideri nisi per partes nequeunt, atq; adeo nisi auiditates humanæ legibus, ceu limitibus circumscribantur: vt vnusquisque intra suum ius coercitus manus ad alienū nō porrigat, ex quo legitimū possessore deturbet. Facit ergo iustitia ceu quadratos lapides, sic homines dignitatibus ordinibus diuersisque iuribus distinctos speciosissimam rempublicam extruere. Atq; hinc quarta elicitur ratio: illa est præclarior virtus, quæ omnibus atque in omni tempore est necessaria, quā aliæ magis particulares: iustitia autem, vt 7. Poli. cap. 15. & 1. Rhet. ait Philosoph. necessaria est in bello & in pace: cum fortitudo in bello tñ suis fungatur vicibus. Quinto, illa est nobilior ac magis necessaria virtus, qua seruata omnes possidentur: hæc autem potissimum est iustitia. Nam cum temperantia & fortitudine necessaria nihilominus est iustitia. Si tñ hæc nullibi vulneraretur, omnes aliæ incolumes essent. Sexto, illa est pretiosior virtus, & e re maximè mortalium, cuius maior esse debet cura legislatoris in republica: hæc autem est iustitia, vt loco citato 7. Politic. ait Philosoph. Et quo summam cuncta cōplectamur, inde maxime res confirmatur q̄ in decalogo, vt supra monstratū est, nullū Deum præceptū posuit præterquā iustitiæ. Et in republica ciuili nullis vitis tanta sunt, tamq; acerba supplicia decreta, quā criminibus iniustitiæ, si heresim modo nefandumque scelus accipias. Vnus autem ex his scrupulus enasci potest, vtrum scilicet eousque constituamus iustitiā perfectiorē esse cæteris moralibus, vt quicumque eius actus sit excellentior quocumque aliarum. Nam multi ex nostris citra scrupulū ita censent. Quod profecto nulla probabilitate defendi potest, Ecquis enim dicat, q̄ vendere pisciculos iusto pretio, aut misera holera, eo q̄ sit actus iustitiæ, maioris sit laudis & meriti, quā maximus fortitudinis actus aut temperantiæ: profecto ridiculus meritissimo habeatur. Quando ergo comparamus virtutem vnā ad aliam, collatio tantum fit, vt nuperrimè dicebamus, inter genus & genus: aut inter maximum actum vnus, & maximum alterius. Quod tum nihil vetat, quo minus ppter rei tenuitatem, id quod est genere superius, in indiuiduo sit inferius. Quarta conclusio: Aliarum duarum virtutum moralium fortitudo est præstantior quā temperantia. Conclusio est S. Tho. loco citato. 2. 2. q. 66. arti. 4. Quæ primo probatur ratione obiecti & subiecti. Nam temperantia versatur circa delectabilia tactus, qui omnium est sensuum maxime materialis, vt pote omnium fundamentum. Præterea, ex parte actus: Fortitudo nanque versatur circa pericula vitæ in bello, à qua cuncta temporalia bona permanant: temperantia vero circa illa, ex quibus quidem vita dependet, vel indiuidui, quantum ad escas vel speciei, quantum ad venerca. Sed tamen quia in illis non imminet adeo præfens atque horrendum periculum mortis, non inest tantum difficultatis, neque virtutis, quæ circa difficile versatur.

Primum igitur argumentū trimēbri responso diluit S. Tho. Est enim liberalitas hoc iustitiā exuperet, q̄ liberalis id tribuit quod non debet: tamen iustitia propinquius accedit ad cōmune bonum: tribuit enim cuique quod suum est, quod seruatur publica pax, ad quā liberalitas non est tã necessaria, sed respicit bonū priuatū, quod est diffusiuū sui. Secundo: Iustitia latius extenditur: nam respectu omnium est necessaria: quod liberalitati non conuenit. Item, quia liberalitatis fundamentū, iustitia est. Nemo enim liberalitatis nomen meretur largiendo quod non debet, nisi iustus prius sit, soluēdo quod debet. Et idem est de magnanimitate. Dubium autem hic superest de misericordia: quæ etsi sit moralis virtus, præclarior tamen apparet quā iustitia: vt sanctus ipse Doctor 2. 2. quæst. 30. confitetur, eò quod sit propria Dei virtus. Ad hoc autem respondetur, quod si misericordia accipitur, vt est tristitiæ alienæ miseræ moderatrix, inferior est, quā iustitia, quando quidem in appetitu est cōcupiscibili. Si verò accipitur vt non dicit ordinem ad sensualem affectum, puta ad commiserationem, sed tantum voluntatem leuandi alios à miseria, multo est præclarior, quā iustitia. eo quod est virtus

Tertia conclusio.

Prima rō pro conclusione.

Secunda.

Aristo.

Tertia.

Cicero.

Quarta rō.

Aristo.

Quinta.

Sexta.

Cōfirmatio.

Scrupulus.

Quærendū placitum.

Rō in præteritā opinionē.

Quarta cōclusio.

S. Tho.

Probatio cōclusionis.

Ad primū argu.

Dubium de misericordia.

S. Thom.

Solutio.

suapte ingenio diuina: velle enim ac posse. miseris cunctis & defectibus tam publicis quam priuatis succurrere, subiectū supponit, quod nulli esse possit calamitati defectiue obnoxium, quod soli potest inaccessae maiestati Dei congruere. Quamobrem & eius quoque effectus est omnium praeclarissimus: nempe absque vilo debito indigentias subleuare ac prorsum tollere. Nam si liberalitate inferiorē iustitia fecimus, ratio erat, quod in iustitia fundatur, neque ad commune bonū tam propinque accedit, neque ad omnes extenditur: misericordia autem in suo culmine, puta ut in Deo existit, iustitiā non praesupponit: imò prius per misericordiam res produxit, quam illis aliquid deberet, & ad publicum spectat bonum, ad totamque rempublicā prolatur. Et ideo cum virtus sit diuina, comparatio iustitiā non extenditur ad illam. Quod si obicias, iustitiā etiam esse virtutē diuinā, atque ad eō non excedi à misericordia, negatur cōsequētia: nam iustitia sic est diuina, ut secundum propriam rationem, puta debitū solue re, possit esse humana: misericordia verò quatenus nullā secum patitur miseriam, ob id quod omnes tollit, est Deo maximè propria, atque adeo in ipso illustrior ac rutilantior, quam iustitia. Secundo autem argumēto sua est cōclusio cōcessa: nempe prudentiā dignitate esse superiorem. Cōparamus. n. tantum iustitiā ad virtutes morales, quae sunt in appetitu. Ad tertium de temperantia respōdetur, quod et si illa non bis cōmoda afferat, quamobrem Arist. 7. Polit. cap. 15. tali ratione iustitiā illam adaequet: vbi temperantia, inquit, sicuti & iustitia tēpore belli & pacis est necessaria: simpliciter tamen propter allatas supra rationes iustitia est anteferenda. De fortitudine autem, quae 4. argumento contēdebat iustitiā praepōni, maior superest ambigendi ratio. Habet enim strenua haec ingeniaque virtus argumenta multa, sibi in hac causa patrocinantia. Primum, si à nomine eius encomium auspiceris, fortitudo nomen virtutis videtur per excellentiā obtinere. Sic. n. legitur Sapient. 8. Sobrietatem & iustitiam docet: prudentiam & virtutē, id est fortitudinem. Et ratio ipsa virtutis, quae est animum ad vsum applicare, eximio fulgore splendescit in illa: puta quae hominem praesentissimae morti omnium horridissimae obicit. Et tertiò eius excellentiam splendor cōmendat, quo habetur in republica. Magnates. n. & sanguine praclarissimi inde maximis facultatibus cumulantur atque honoribus suspiciuntur, quod fortitudinis virtute rempublicam tuentur. Ob idque nunquam sapientiae consueuerunt compendiosiori via in republica nobilitari, quā per bellicā fortitudinē. Id quod vel Gentium, nempe Lacedaemoniorum, Roma, & Graecorum historiae perpetuae memoriae prodiderunt. Haec. n. virtus, ut Hercules, ac Theseos, & quos poetae fabulantur, mittamus, Alexandros, Caesares, Scipiones, atque alios id genus toto orbe celeberrimos fecit. Quin age ut profana missa faciamus, virtutis maiestatem (ut paulò antea dicebamus) ex maximo eius actu debemus perpendere: optimus autem fortitudinis actus (quale est martiriū) & laude & merito excellētor est quā supremus iustitiā. Nam maiorē charitatem nemo habet, quam ut animā suam ponat quis pro amicis suis, ac potissimum pro Deo in testimoniū fidei: ergo fortitudo fastigiū inter morales virtutes obtinet. Ad haec, cum summū hominis bonū naturale, sit libertas, illa erit virtus omnium maxima, per quā libertas praesertim vendicatur: haec autē est fortitudo. Nam ut 7. Polit. ait Arist. qui pericula belli non superant, serui fiunt. Adde illā esse pretiosissimam quae est rarissima, haec autē est fortitudo: rarius enim fortes inuenias, quā alios virtutibus praeditos. In summa, fortitudinis ingenium & vis est alios vincere sibi; suppeditare, quod Dei virtutē & potentiā proxime praesefert: vñ fortes atque animi robustos cuncti pertimescunt, omnesque venerantur ac reuerentur. His veruntū nihil obstantibus. incunctanter est in sententia persistendum. Satis. n. p. sua laude fuerit fortitudini, iustitiā in litē de praelatura vocasse. Quando enim rationes alias supra cōmemoratas sileremus, haec pro iustitiā victoria abundat, quod fortitudo nullatenus est, nisi ad iustitiā praesidium & custodiam necessaria. Scientissimè namque apud Plutarc. Agesilaus, dum ceu iudex hanc quaest. interrogaretur, vtraque harum virtutum alteri praestaret, respondit: nihil vtrique fortitudine indigeremus, si omnes iusti essemus. Enimvero nisi iustitia violaretur, neutiquā bellis daretur occasio, in quibus fortitudo rempublicae seruit. Respondetur ergo ad principale argumentum, quod et si fortitudo sit circa difficilius, tñ iustitia est circa id quod est melius. Praeclarior namque est, ut pax & tranquillitas humani generis pro iustitiā seruetur, quā vita priuati hominis. Quare iustitia, ut diximus, vtroque tpe & pacis & belli resulget. Neque ad pacē necessaria est fortitudo, nisi iustitia profligata. Pari modo respondetur ad id quod de nomine obiectum est. Vendicauit. n. sibi fortitudo virtutis nomen, non simpliciter per excellentiā, sed quia qualitas illa, ac vis virtutis, quae animum robustum efficit, & constantem, praecellit in ipsa. Ad aliud autem de nobilitū splendore, quibus nomina fortitudo fecit praecleara. Rñdetur, quod si fortitudo tales illis honores pepererit, id tñ non fecit nisi tanquā miles ministraque iustitiā: quia neque virtutis rōnem assequi valet, nisi quatenus est iustitiā custos ac propugnatrix. Enimvero cū honos soli virtuti, ut Arist. 1. Eth. inquit, debeat, ac potissimum iustitiā: vbi homines aliter quā iustitiā tuendo animi robur exercent, nō sunt aliter fortes, quā truces tauri, ferocesque viri, atque immanes tigres. Constituit ergo rempublica magnates atque illustres, ut sacrosanctā iustitiā virtutem sua fortitudine strenuè protegerent: nepe nō ut sua potentia iniuriā aliis offerrent, sed ut vndique propulsarēt. Ad aliud autem quod de martyriū fortitudine maiori cum probabilitate obiectū est, respondetur quod et si actus martyrii, qui apud Deum praeclearissimus est, à virtute fortitudinis sit elicitus, non tamen inde totam suam laudem nāciscitur: sed quia à supremo charitatis conatu imperatur, qua nemo maiorem habet quam ut animā suam ponat pro Deo suo. Quare & religionis virtus, quae praestantior est quā iustitia, suis illic vicibus fungitur. Quo fit ut ponere vitam pro alio quolibet amico, nō adaequaret supremum actum iustitiā. Ad aliud negatur fortitudini maximè esse propriū libertatem asserere. Imò hoc praecipue cunctis virtutibus iustitiā cōpetit, quae, ut supra diximus, parens est pulcherrimae pacis: sed iustitia perturbata: necessaria est ad libertatem fortitudo. Ad aliud et si concederē, hac rōne raram esse fortitudinis

fortitudinis virtutem, quod circa truculentissimam mortem, quam homines maximè extimescunt, versatur: tamen profectò si ingentissimam mortalium auiditatem honoris atque splendoris spectes, quem per fas atque nefas persequuntur, multò crediderim esse rariorem iustitiā virtutem: quae non modo in minimis aut in mediocribus, sed in his quae ad amplissimas dignitates maximè referunt, cōstantissimè vigeat. Ad postremum denique negatur per fortitudinem maximè nos Deo assimilari: licet fortes victos suos suppeditent. Non enim hoc est in Deo summum: sed cuncta per iustitiā subiugare: ac potissimum per misericordiam creare ac recreare.

QVAESTIO TERTIA. DE INIUSTITIA.

S. Thom. 2. 2. quaestio. 59.

ARTICVLVS I.

Utrum iniustitia sit speciale vitium.

QUODM contrariorum, ut 1. Topic. auctor est Arist. eadem sit disciplina, opus hoc nostrum quod de iustitia & iure inscripsimus, non solum circa iustitiā virtutem, sed plurimum circa iniustitiā vita in subsequentibus versabitur. Ob idque post explicatam naturam iustitiā, necesse est de contraria iniustitia proximum adhibere sermonem. Quæritur ergo utrum iniustitia sit speciale vitium? Et arguitur more nostro à parte negatiua. Omne peccatum, ut 1. Ioan. 3. habetur, est iniquitas: iniquitas autem idem quod iniustitia: utpote inaequalitas: ergo iniustitia non dicitur speciale vitium, sed generalem omnium conditionem. Secundo arguitur, Nullum speciale peccatum vniuersis opponitur virtutibus: iniustitia autem opponitur cunctis virtutibus: nam iniustitia quae in adulterio committitur, opponitur castitati, & quae in homicidio, mansuetudini: & quae in contumelia, vrbaniatati, &c. ergo non est speciale vitium. Tertio: Iniustitia opponitur iustitiā quae est in voluntate, sed omne peccatum, Augustino auctore, est voluntarium: ergo omne peccatum est iniustitia. In contrarium est quod iniustitia contrariae opponitur iustitiā: haec autem est specialis virtus: ergo iniustitia speciale vitium.

Quaestio quam facilima est. Nam per regulam topicam quot modis dicitur vnum contrariorum, dicitur & reliquū. Quod fit ut sicut iustitia alia est generalis virtus ac legalis, alia verò specialis: sic & iniustitia alia sit generalis, alia verò specialis. Quapropter duabus conclusionibus ad quaestionem respondetur. Prior: Iniustitia illegalis quae iustitiā legali è regione aduersatur, est vitium, speciale quidem per essentiam: intentione autem atque imperio, generale. Vtraque pars similima ratione patet quae idem est de iustitia demonstratum. Enimvero sicut legalis iustitia bonum habet commune pro obiecto, ob idque specialis virtus est per essentiam, nihilominus ceteris omnibus imperat, omnesque ad suum refert finem: sic & de iniustitia censendum. Est enim illegalis iniustitia legum inobediētia, bonique communis despectio: & ideo est speciale vitium. Sed tamen per reliqua omnia grassatur. Potest enim quis adulterari ex contemptu legis, occidere, furari, &c. Posterior cōclusio: Iniustitia quae equalitatem, quae ad alterum est corrumpit, inque inaequalitatem peruertit, puta prout homo plus habere vult aut rerum aut honorum, minusque malorum: carius scilicet vendendo, aut vilis emendo, &c. speciale vitium est. Idque inde patet quod materiam habet specialem & obiectum. Conclusiones ambae expressè apud Aristot. 6. Ethic. cap. 1. constitutae sunt vbi bifariam aliquem dicit esse iniustum: videlicet & qui à legibus exorbitat, & qui plus capit atque iniquus est. sicuti & iustus quoque dupliciter. & qui legitime facit, id est legibus obtemperat, & ad commune contuetur bonum, atque ille qui æquus est, id est qui vnicuique quod suum est tribuit.

Responsio autem primi argumenti rem amplius elucidabit. Respondetur enim quod sicut iustitia legalis dicitur per comparisonem ad bonum commune humanum, sic & iustitia diuina dicitur per comparisonem ad bonum diuinum: cui cum omne peccatum repugnet, merito in genere definitur quod sit dictum vel factum contra legem Dei. Atque hac subinde ratione omne peccatum est iniquitas. Dubitas autem an iniquitatis ratio illegalis formaliter conueniat vniuersis peccatis, Apparet nanque ita esse, quandoquidem peccatum nullum sit nisi contra leges fiat. Responsio nihilominus est, quod et si commune peccatum materialiter sit illegalis iniquitas, non tamen id vniuersis eis conuenit formaliter. Exempla enim supra iam saepe posita sunt. Enimvero si furtum facias, non ceu Dei leges despectui habens, sed ut cupiditati tuae obsequaris, vel homicidium perpetres, non ut bonum perturbes commune, sed quia potis non es tuae cedere iracundiā, materialiter quidem illegalis es, quia diuinæ legis transgressor non tamen formaliter, quia id non habes in intentione, sed es nihilominus iniquus atque iniustus contra particularem iustitiā. Si autem haec scelera in contemptū legis & contra commune bonum committeres, tunc illegalis esses ac peruersus ciuis. Ad secundum respondetur, iniustitiam, quia circa omnes actiones, peculiari nihilominus ratione versatur, nō quidem directè, sed tamen indirectè & materialiter omnes virtutes oppugnare: quippe quae per diuersas corruptas affectiones, ius alienum violat. Ad tertium denique respondetur, quod et si volūtas sicuti & ratio ad materiam omnium virtutum se dilatat, nihilominus iustitia suam habet peculiare rationem, ideoque non omne peccatum est iniustitia.

ARTICVLVS

Vtrum quicumque iniustum facit, continuo censetur iniustus.

Primum argumentum. **Q**UOD virtus, auctore Arist. sit quæ bonum facit habentem, scrutari decet, vtrum vice versa quicumque iniustum facit, continuo sit censendus iniustus & prauus? Et arguitur à parte affirmatiua: Habitus à suis obiectis nascuntur speciem: proprium autem obiectum iustitiæ est iustum: propriumque aded iustitiæ, iniustum: ergo & ex hoc quod quis iniustum facit, iniustus, est habendus: & ex hoc quod iniustum, iniustus. Secundò arguitur. Omnis virtus eodem se habet modo ad proprium actum: eadem ergo erit ratio de omnibus virtutibus: quicumque autem facit aliquid intemperatum, est intemperatus: ergo & quicumque facit iniustum, erit iniustus. Tertio: Quicumque iniustum facit, peccat genere suo mortaliter. Nam facit contra æquitatem, vel occidendo, vel adulterando, vel furando, &c. quæ omnia sunt genere suo mortalia: peccatum autem mortale reddit hominem iniustum apud Deum, sicuti gratia reddit eum iustum: ergo quicumque facit iniustum, est iniustus. In contrarium est Philosoph. 5. Ethic. cap. 8. vbi edisserit quemadmodum contingat, vt quis iniustum faciat, qui tamen non subinde fiat iniustus.

Secundum argumentum. Quæstio hæc in gratiam Arist. mota est, nempe vt eius hic locus modò citatus exponatur. Cuius quidem doctrina vna bimembri conclusione summat. Cui alteram adhibebimus, vt quartum articulum Sancti Thomæ, huius germanum, simul absoluamus. Sit ergo prior conclusio. Non quicumque iniustum facit, dicendus est subinde per se iniustus, puta si vel ex ignorantia, vel ex passione id faciat: sed ille tantum qui ex habitu & ex electione id audet. Quò autem conclusionis sensum trunculus etiam percipiat, meminerit ad rationem virtutis exigi vt quis sciens ex electioneque faciat propter honestum & perpetuò, vt ex 2. Ethic. supra citatum est. Quare si quis vel casu vel quadam repentina affectiue vnus de se præstet virtutis actum, non subinde studiosus est: quia non per se, sed per accidens bonum facit. Id ergo ipsum Arist. docendum duxit & in virtutibus. Requiritur enim vt quis iniustus dicatur, non tantum quod iniustum faciat, sed quòd id ex animi morbo efficiat, puta ex habitu corruptione. Patefacit autem rationem hanc diuus Thomas hoc modo: Sicuti obiectum iustitiæ est iustum, ita & obiectum iniustitiæ, iniustum, puta in æquale: radix autem propria, vnde iniustum obicitur, est habitus quo potentia afficitur ad obiectum, Quare qui ex electione & habitu operatur, ille propriè iniustus est. Potest ergo duobus modis vsu venire, vt quis iniustum patiendo, non sit iniustus. Primo, propter defectum relationis actus ad obiectum, scilicet quia operans illud non intendit: nam actus ex intentione fit spontaneus, ac subinde humanus. Vnde quomodolibet quis non vult faciat, excusatur ne sit iniustus: & cum voluntarium ignorantia, visque tollat, si quis, inquit Arist. per ignorantiam iniustum faciat, vel vi compulsus, nemini iniurius est: vt si quis tuam manum moueat, qua alium pulset: tunc enim neque animus neque verò actio refertur applicaturque ad iniustum: sed fit iniustum per accidens. Quare nullum est vituperium: sicuti neque quidquam comparares laudis in illo modo iustum faceres. Secundo verò modo contingit, vt iniustum faciens, non sit iniustus ex defectu relationis actus ad habitum: nempe quod licet obiectum sit voluntarium & intentum atque aded operatio referatur ad obiectum, tamen actio non nascitur ex habitu. Vt si quis alioqui mitis homo & probus subitanea iracundiæ, procella alium vulneret, tunc non operatur ex electione: quippe qui necesse est vt deliberatio præcedat: atque aded neque ex habitu. Colligitur ergo ex his nostra conclusio nempe, ad hoc quod quis merito nominetur iniustus, requiri, vt per se faciat iniustum: nam vbi id per accidens fecerit, non erit iniustus. Et cum habitus per actionem referatur ad obiectum, duplex est relatio & applicatio necessaria, vt per se faciat quisque iniustum, fiatque iniustus: videlicet, vt operatio per intentionem referatur ad obiectum, hoc est, quòd obiectum sit volitum, & præterea vt eadem operatio per electionem referatur ad habitum, hoc est non ex passione: sed ex habitu præcedat. Hic nihil ambiguitatis superest, si modo mens Aristotelica potest. Enimvero quod qui aut ignoranter aut vi coactus quidpiam admittit, neque iustus sit neque iniustus, euidentiam rationis habet: quia actio, quæ spontanea non est, minimè est humana. Attamen quod qui sciens & prudens ex animi aegritudine, puta ira vel alia passione delinquit, non sit iniustus, falsum apparet. Triplex enim peccatorum genus distinguitur: scilicet ex ignorantia vincibili, puta quæ non in totum excusat, & ex passione: quod peius est: & ex malitia, puta studio & electione: quod genere suo pessimum habetur. Arist. ergo male non admittit hunc tertium gradum. Respondetur, aliter Philo. censere de homine iusto atque iniusto, quam apud Deum existimatur. Deus nanque non habitus, sed actus præderat, & ideo quicumque delinquit, quantumuis altoqui iustissimus, sit, habeturque apud ipsum iniustus. Sicut quicumque vnico actu bene facit, etiam si nullo sit virtutis habitu præditus, bene de ipso meretur. Neque vero Aristot. negat quin actus à passione profectus, sit vituperandus: sed hoc tantum censet, quod nomina hæc, iustus & iniustus, non connotant nisi habitus. Quocirca ait, id quod extra rationem, id est, per ignorantiam fit, infortunium esse quod autem malum ex scientia procedit sine tamen vitio, hoc est sine habitu, peccatum inquit est, vitium autem non actus sed habitus nomen est. Et profecto vulgari sermone ita loquimur: Etenim sicut vna hirundo non facit Ver, ita neque vno aut altero actu dicitur quis studiosus, aut prauus: sed quando ex habitu operatur, ac perinde studio & electione, Qua ratione & Theologorum scholæ hunc duntaxat censent peccate ex malitia, atque adeo propriè hunc solum haberi dicique malum. Ex his ergo colligitur posterior conclusio: Quicumque sciens ac prudens iniustum facit, hoc est non per ignorantiam, quæ prorsus sit operis causa, quamuis ex passione id sine habitu faciat, mortaliter genere suo peccat Clarissima est conclusio. Est enim peccatum mortale, quidquid charitati aduersatur. peccatum autem iniustitiæ, quia virtutem iugulat, quæ ad pacem reipublicæ necessaria est, charitati generi suo relictatur:

Argumentum.**Responsio.****Postrema conclusio. Probatio.**

QUATUR: est ergo suo ingenio mortale. Dixerim, si non procedat ex ignorantia, quæ prorsus est causa operis: hoc est, quæ omnino tollit culpam: nam ignorantia iuris non tolleretur, neque omnis ignorantia facti, licet digna sit venia: vt 5. Ethic. auctor est Arist. Quin verò Pau. Misericordiam, inquit, confectus sum, quia ignorans feci. Adieci, genere suo, tum ad differentiam prodigalitatibus, & gula, atque aliorum peccaminum, quæ genere suo non sunt mortalia, nisi ex circumstantiis: tum etiam ad denotandum contingere posse contra iustitiam ob materia tenuitatem, peccate venialiter. Horum autem examinatio ad alium pertinet locum. Ac per ista, quæ dicta sunt, intelligendum est, quod illic Arist. cap. 9. nempe falsam esse eorum opinionem, qui existimant in potestate hominis esse, vt sit iniustus: videlicet ex electione: & quòd iustus non minus quam iniustus possit facere iniustum scilicet per se. Errant, inquit, quoniam qui optimis est habitibus imbutus, etiam si velit non potest facile iniustum eligere, tametsi posset ignoranter aut subito motu iniustum facere. Vnde ortum habuit illud axioma, Nemo repente pessimus.

Ad primum igitur argumentum responderetur, habitus & actus speciem sortiri ex obiectis formaliter, vt aiunt, ac per se volitis: quando autem materialiter ac per accidens, hoc est, ex accidenti ignorantia aut passione id fit, non sufficit actus hominem, philosophorum idiomate, aut istum denominare aut iniustum. Ad secundum responderetur, latam esse differentiam inter iustum, quod est obiectum iustitiæ: & temperatum aut strenuum, quæ sunt obiecta aliarum virtutum. Iustum enim & iniustum, quia per se inuenitur in re, licet per accidens fiat, dicitur iustum & iniustum. Quapropter in hac peculiariter virtute ingeniose constituit Arist. posse quæquam facere iniustum, etiam non sit iniustus: obiectum autem temperantiæ, quia non est in re, secundum earum naturam, sed per ordinem ad agentem, quando per accidens fit, nullatenus dici potest temperatum, ob idque in illa virtute nulla opus erat distinctio: sed quicumque facit temperatum, est temperatus, quia non erit opus vt sit temperatum, nisi per se sit intentum. Quare si quis casu absteineat, vt non est temperatus, ita neque facit opus temperatum: quoniam non facit quando, & vbi, & quomodo oportet. Et pari ratione quando Loth, verbi gratia, præ ebrietate cognouit filias, vt non fuit intemperatus, ita neque fecit opus intemperatum. In summa, distinctio hæc siue iusti siue iniusti materialis ac formalis, locum non habet in obiectis temperantiæ vel fortitudinis. Tertium autem argumentum satis solutum est: vbi ostendimus, quòd etiam quocumque actu iniustitiæ perdat Dei gratia, atque aded apud ipsum fiat homo iniustus, hoc est peccator: non tamen inde sequitur, vt inter morales philosophos, apud quos formales denominationes non ex actu, sed ex habitu perpenduntur, dicatur omnis peccator iniustus aut prauus.

ARTICVLVS III

Vtrum quis possit iniustum pati volens.

POST QUAM visum est de eo, qui iustum facit, sequitur, vt de illo dicamus, qui iniustum patitur, vtrum scilicet quis possit iniustum pati volens? Et arguitur à parte affirmatiua: In iniustum idem est, quod in æquale: recedit autem quisque seipsum sua sponte lædendo perinde ab æqualitate, ac si alium læderet: ergo & volens potest iniustum atque adeo iniuriam pati. Secundò: Nemo supplicio plectitur nisi ob iniustitiam. Plectuntur autem ciuiler illi qui sibi mortem committunt. Ait enim Arist. 5. Ethic. c. ultimo, quòd ignominia quædam instituta erat aduersus eos, nempe quod sepultura interdicerentur: ergo volens quis patitur iniustum: Tertio: Facere, patique iniustum, relatiua sunt, atque adeo nemo iniustum facit nisi alius iniustum patiat. Contingit autem, vt quis iniustum faciat volenti illud pati, vt si carius iusto vendat aut pecuniam sub fœnore mutuet: ergo potest quis volens iniustum pati. In contrarium est, quòd iniustum pati contrarium ei est, quòd est facere iniustum: sed vt præcedenti articulo definitum est, nemo iniustum facit nisi volens: ergo nullus id nisi nolens patitur.

Et hic quoque articulus gratia impetrandi Aristot. adhibitus est: qui 5. Ethic. cap. 9. & sequentibus constituit, neminem iniustum pati seu iniuriam, dum sua id sponte patitur. Doctrina autem eius per duas conclusiones patet. Prior est: Nemo per se & formaliter loquendo, iniustum neque facere potest, nisi volens: neque pati, nisi nolens. Conclusio est, quæ luculenta fulcitur naturali ista ratione. Quemadmodum de ratione intrinseca actionis est vt ab agere procedat, sic & de intrinseca ratione passionis, vt ab alio fiat, passio non conferente vim. Ex quo Arist. 3. & 8. Physi. colligit, non posse idem esse omnino agens & patiens: imò omne quod mouetur, ab alio moueri. Principium autem hominibus agendi proprium est voluntas. Vnde illud proprie dicitur homo facere, quòd à sua egreditur voluntate: idque à contrario pati, quod renuente eius voluntate de ipso fit: non pati est vinci ac superari: Vbi autem quis volens patitur, vim ad id confert & causam, ac subinde agere potius dicitur, quam pati: fit ergo vt per se formaliter loquendo nullus nisi nolens quidpiam patiat. Imò hoc ipsum est pati, quod violentiæ obnoxium esse. Posterior conclusio: Nihil verat quo minus quilibet per accidens ac materialiter loquendo, volens patiat iniustum: sicuti & nolens per accidens potest facere iustum. Probatur conclusio: Vt si quis ignorans id fieri de se consentiat quod sibi malum est: vt cum ebrius Loth à suis filiabus deceptus, incestum perpetravit: & Iacob ignorans stuprum admisit: aut cum necessitate coactus, mutuum sub fœnore recipit. Circa has conclusiones primum omnium adnotauerim, quòd licet ius & iniustum idem sit: tamen vsitato more loquendi, iniuriam pati, non eandem ferre videtur distinctionem, quam iniustum pati. Non inquam ita propriè quis dicitur iniuriam pati materialiter, sicut iniustum pati. Imò iniuriam pati semper pro eo vsurpari videtur quòd est iniustum per se pati: puta nolentem ac renuentem. Atqui hinc originem duxit illud iuris axioma, Scienti & volenti non fit iniuria. Sicuti neque iniuriæ irrogare nemo dicitur, nisi qui sciens ac prudens

Interpretatio Arist.**Ad primum argu.****Ad secundum argu.****Ad tertium.****Primum argumentum.****Secundum.****Tertium.****Prima conclusio.****Ratio conclusionis. Aristot.****Probatio conclusio-****nis. Secunda conclusio.**

Argumen- tum. prudens iniustum facit. Contra hanc autem conclusionem offert se illicò argumentum, quòd si nulus volēs iniuria afficeretur, consequens inde fieret, vt nemo quamuis metu in aliquod pactū cōfentiret, posset de iniuria conqueri: quod tamen falsum est. Nam matrimonium, quod per consensum metu mortis extortum contrahitur, iura propter iniuriam dissoluunt. Quòd si quis vim argumenti repellere cogitauerit, dicens eum qui metu consentit sub conditione id nolle, contra eum stare videtur Arist. qui 3. Ethic. ait, Eum qui in genere nollet, in particulari tamen vult, simpliciter velle: vt qui in naufragio merces eiicit, licet nollet, nihilominus simpliciter vult. Respondetur nihilominus conditionem illam, quam Scholastici nolletatem appellant, satis esse, vt quis censeatur iniuriam passus tamen si simpliciter velit: dummodo consensus ille contra ius extorqueatur. Nam iniuriā partem idem est, quod proprio iure priuari. Quocirca dum quis iure in supplicium rapitur, quātumuis sit nollens, nullam patitur iniuriam. Et si tunc optio illi offerretur, vt si vellet, exempli gratia, meretricem ducere, aut triremibus addici, donaretur vita, nulla ei fieret iniuria, etiam si mallet mortem absque illa conditione euadere. Ex quo rursus fit, vt qui actu & fraude seductus iniustum patitur, iniuriā quoque per se patitur, ac si vi consentiret: quia non facit vltro neus.

Ad primū argument. Replica. Ad primum igitur argumentum respondetur q̄ nemo sua sponte erogans bona, quæ non debet, vllam facit iniustitiam neque inæqualitatem: nam cum sua sit voluntate suorum dominus, eadē potest & donare sua, & pati vt expolietur. Sed arguis: Si quis bona sua docoquat, videlicet si alendam habens familiam, prodigē suam substantiam effundat, illi qui accipiunt, iniuriam ei irrogare videntur: & tamen ipse absolutissima voluntate eam elargitur. Respondetur, quòd quamuis prodigus ille delinquat, nihilominus accipiēs nullam illi facit iniuriam: sed fortē familię ad quam quodammodo illa bona pertinebant. At verò non his pressius tractandis locus est hic accōmodus. Secundi autem argumenti vulgata responsio est, singularē personam bifariam posse considerari: vno quidē modo secundum se absolute. Qua vtiq̄ ratione nullam sibi potest iniustitiam facere. Cum enim seipsum quispiam vel infamat, vel mutilat, vel occidit, facit quidem contra charitatem, qua seipsum diligere tenetur: minimē tamen contra iustitiam, tum quod iustitia non est nisi ad alterum, tum quod sciens ipse ac volens patitur. Secundo modo potest considerari in quantum est reipublicę mēbrum, Deiq; figmentū & imago. Atque hac ratione, qui seipsum occidit, iniuriam irrogat tum ciuitati, tum principi Deo. Ac proinde tam ciuili quam diuina lege supplicium pendit. Sententia est Arist. 5. Ethic. cap. 1. Attamen non inde inferendum est, rempublicam dominium habere vitę & mortis perinde ac Deum: neminem nanque ceu dominus occidere potest, quemadmodum vnusquislibet sine causa suum potest armentum aut pecudem mactare: sed tanquam iudex propter culpam: de quo latius libro proximo, sub titulo, De dominio, & rursus libro quinto, sub titulo, De homicidio. Eodem modo qui aliū, id quidem oprantem ac deprecantem, interfecerit: cuius exemplum in armigero habes, qui Saulis iussu ipsum interemit, iniuriam etiam facit, nō id iubenti, sed Deo qui vitę dñs est: & reipublicę, quę custos est vitę. Sed nunquid poterat Rex ille alteri iubere, vt se occideret? quando quidem supremam habet potestatem. Respondetur neutiquam principem potestatem habere interficiendi innocentem, ac multo minus præcipiendi homicidium sui, si tamen tantam exercuisset tyrannidem posset iudicem super se constituere, qui se iure perimeret. Ad tertium denique respondetur, quòd agere patiq̄ iniustū, si materialiter accipiatur, vbique se vt correlatiua consequuntur. Nemo enim facere iniustum potest, nisi alicui qui id patitur: neq; verò pati, nisi ab aliquo qui id faciat. At verò si locutio sit formalis, quoniam hoc perpendendum est ex voluntate agentis & renitentia patientis, potest contingere, vt quispiam iniurius alteri sit, & tamen alter nullam patitur iniuriam. Vt si quis, verbi gratia, aliquid alteri faciat animo lædendi & nocēdi, quod tamen alteri nihil nocet: vt si alteri vendas rem pluri, quàm valēt, animo fallendi: tamen alter sciens & prudens vult ex sua liberalitate illud dare. Nā si ex egestate emere cogitur, aut ad vsuras accipere, licet simpliciter dare velit: tamen quia dare nollet, iniuriam, vt dictum est, patitur.

Questio parua.

Ad tertiu.

QVÆSTIO QVARTA.

DE IVDICIO.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 60.

ARTICVLVS I.

Vtrum iudicium sit actus iustitiæ.

Primum argumen. Aristot. Secundū.

VANDO QV IDEM de habitu iustitiæ dictū est, deq; eius contrario iniustitiæ: habitus verò sit propter habitum: subsequitur, vt de eius potissimo actu dicamus, qui est iudicare, vtrū sit actus iustitiæ: Et arguitur à parte negatiua: Vnusquisque, inquit 1. Ethic. Arist. bene iudicat, quæ cognoscit: ergo iudicium ad vim cognoscitiuam attinet: Vis autem cognoscitiua in moralibus per prudentiam perficitur: ergo iudicium functio est intellectua- lis prudentiæ potius quàm iustitiæ, quæ est in voluntate. Secundò, Apostolus 1. ad Corinth. 2. Spiritua- lis, inquit, iudicat omnia: homo autem per charitatem fit spiritualis: quæ per Spiritum sanctum cordibus nostris infusa, illa à terrenorum affectu perpurgat: ergo iudicium officium est potius charitatis, quàm iustitiæ. Tertio: Vniuscuiusque virtutis proprium est rectum in sua propria materia iudicium perficere. Nam vt 3. Eth. cap. 4. ait Philosoph. studiosus quisque est regula eorum quæ faciēda sunt. Illæ nāq; res, inquit iustitiæ ac temperatæ dicuntur, quæ tales sunt quales vir iustus agit ac tempe

Tertium. Aristot.

ac temperatus. Non ergo iustitiæ proprium est iudicare. Quarto: Iudicare nō nisi ad iudices & principes spectare videtur: iustitia autem vniuersalis etiam subditis communis est: ergo iudicium non est propriè iustitiæ munus. In contrarium est illud Psal. Quousque iustitia conuertatur in iudicium.

Questio vnica dissoluitur conclusione. Iudiciū actus est maxime proprius iustitiæ. Conclusio ex ipso nominis sonitu & compositione fit manifesta. Iudicium enim idem est, quod dictio iuris. & iudicare, idem quod ius dicere: & iudex, idem quod ius dicens. Quo fit vt iudicare proprius sit actus circa ius. Ius autem, vt supra dictum est, est obiectum iustitiæ, puta iustum illud, quod per iustitiam constituitur in reb. ergo iudicare secundum suam primæuam ac natiuā significationem, idem est, quod discernere ac definire id quod iustum est & ius: rectè autem censere ac definire rem aliquam, procedit ex recto affectu atque habitu, quo quis se habet erga eandem rem. Nam vt 3. Ethic. cap. 5. ait Philof. qualis vnusquisque est, talis sibi videtur finis, vt qui castus est, bene iudicat de venereorum abstinentia: & qui sobrius, de abstinentia ciborum: ergo eadem ratione proprius actus iustitiæ est, iudicium rectum, hoc est recta determinatio iusti. Vnde Arist. 5. Ethic. cap. 4. ait omnes ad iudicium tanquam ad iustum animatum confugere. Est enim iudex quasi viuens ac loquens iustitia.

Nulla in conclusione latet dubitandi ratio præter illas, quas argumenta facta petunt. Primum igitur sciolos atque ex Dialecticis emergentes fallere posset, vt pote quib. re in cortice aspecta apparere posset iudicium secundum suam genuinam significationem esse potius actum rationis, quàm iustitiæ, eo q̄ iudicare idem est, quod ius dicere: dicere autem est loqui, quod non voluntatis, sed intellectus munus est: voces enim sunt signa conceptuū: atq; adeo quales loquutiones voce proferuntur, tales intellectus prius format. At verò res penitus inspecta aliter se habet. Enimuerò cum nomē iudicij à iure descendat, fit, vt primum fuerit impositum, ad significandū rectam definitionem iustorum. Sed deinde deriuatū est ad significandam in vniuersum rectam definitionem aliarū virtutū circa propria obiecta, tam in speculatiuis, quàm in practicis: puta rectam definitionem in materia temperantiæ, ac fortitudinis, &c. Ac perinde in scientiis id, quod dicit adæquationē obiecti ad intellectū. In omnib. autem ad rectum iudicium duę sunt virtutes requisitæ, scilicet & quæ iudiciū proferat, & quę potentiam iudicantis disponat, vt idonea sit atque apta ad iudicij rectitudinem. Prius autem proprium est rationis, cuius est loqui, vt modò ostendebamus: posterius verò propriū est habitus bene afficientis potentiam ad obiectum. Qui quidem habitus de reb. speculatiuis, est speculatiuus existens in intellectu: in practicis autem est habitus afficiens appetitū: nempe in materia temperantiæ, habitus temperantiæ: in materia fortitudinis, habitus fortitudinis. Nemo enim rectissime iudicabit aggredi, quando oportet, esse bonū, nisi qui fortis est: neque censebit melius, moderamine ciborū vti, quàm illis immergi, nisi qui temperatus sit. Eadem ergo ratione iudicium est opus iustitiæ tanquam inclinantis hominē ad rectum iudiciū: prudentia autem, tanquam proferentis. Hæc enim virtus in omniū virtutū materiis iudicia profert. At verò vt recta sint, habitus morales affectū præparant. Quòd si rursus scisciteris, vtri ergo harum virtutū magis est proprium munus iudicare? Respondetur, q̄ propinquius conuenit rationi & prudentiæ à qua profertur: sed tamen potissimū conuenit iustitiæ, vnde habet vt sit rectū.

Quocirca Philo. 6. Ethic. cap. 1. 2. Virtus, inquit, moralis est, quæ propositū ipsum efficit rectū: prudentia vero quæ circa media negotiatur. Atqui per hæc ratio claret cur omnes virtutes prudentiæ conueniant. Nam cum prudentia sit, recta in omni materia morali iudicia profert, quam rectitudinem à morali virtute recipit, non potest esse prudens, nisi qui sit omnib. virtutib. præditus: neque vice versa, vlla moralis virtus statim habebit virtutis sine prudentia, quippe sine qua nequit suū exequi propositum. Secundū argumentum hoc euincit, q̄ charitati competit recte iudicare circa diuina, erga quæ afficit appetitum vt per donum sapientiæ rectum feratur iudicium: iustitia vero afficit erga iustum naturale & humanum voluntatem, vt iustus per prudentiam idoneum quoque proferat de ipsis iudicium. Ad tertium vero respondetur, q̄ etsi omnib. sit virtutib. commune affectum parare ad rectū iudicium circa sua propria obiecta: est tamen differentia, q̄ cum reliquæ virtutes, vt crebro dictum est, hominem ordinent ad seipsum, iustitia verò ad aliū: & vnusquisque sit suorum dominus, non autem eorū quę sunt ad alterū, fit, vt in ceteris virtutib. non sit requisitū iudiciū nisi particulare ipsius studio: in materia autem iustitiæ necessarium sit præterea superioris, qui inter duos litigatores diiudicet. Quapropter iudicium peculiariū virtuti iustitiæ adscribitur, quàm aliarum cuiuspiam. Ac perinde respondetur ad quartum, q̄ etsi priuatim iudicare etiam conueniat subditis iustitia pollentib. tamen quia hæc virtus architectonicè in principe præsidet, in suisque ministris eis propriè congruit eisdem virtutis potissimus actus, qui est iudicare, iusque dicere.

Questio. Solutio. **Philosophus.** **Rō quare virtutes cū iustitiæ conueniant.** **Ad secundū argumētū.** **Ad tertiu.** **Ad quartū**

ARTICVLVS II.

Vtrum iudicare sit licitum.

Constituto cuiusnā sit virtutis iudicare, subsequitur vt perscrutemur an sit licitū: Et arguitur à parte negatiua: Pœna non infligitur nisi pro culpa: decernitur autem iudicantib. ea pœna, q̄ iudicabuntur, secundū illud Matt. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini: ergo iudicare licitū est. Secūdo, Peccatori iudicare non licet, secundū illud ad Rom. 2. Inexcusabilis es o homo, omnis qui iudicas, in quo enim alterū iudicās, te ipsum cōdemnas. Eadem enim agis quæ iudicas. Nemo autem est à peccato immunis. Nā si dixerimus, ait Ioānes q̄ peccatū non habemus, nos ipsos seducimus. nemini ergo licitū est iudicare. Contrariū nos autem cohortatur illud Deut. 16. Iudices & magistros constitues in omnib. portis tuis, vt iudicent populum iusto iudicio. Cum articulo proximo definitum fuerit, iudicium esse actum iustitiæ, inde fit consequēs iudicare esse licitum. At verò non ideo otiosus est præfens articulus, qui ppe qui non tam adhibetur ad id de monstrandum,

Primū argumen.

Secundum argu.

monstrandum, quàm ad enarrandas constituendasque cõditiones, quæ ad iudicium requisitæ sunt, ut sit rectum. Quapropter conclusio non tam titulo ad formam respondet, quàm ad æquitatem recti iudicij. Conclusio autem est: Ut vnumquodlibet iudicium rectum sit, tria exiguntur, nempe ut procedat & ex iudicis auctoritate, & ex iustitiæ affectione, & ex prudentiæ rectitudine: quorũ quolibet deficiente iudicium erit vitiosum, ac subinde illicitum. Probatur cõclusio: Iudiciũ, ut dictum est, eatenus est rectũ ac perinde licitũ, quatenus actus est iustitiæ. Ad hoc autem ut sit actus iustitiæ, tria hæc cõmemorata requiruntur: ergo eadem omnino sunt ad rectum iudicium necessaria. Probatur posterior præmissa: Propria, n. iustitiæ vis est coactiua: cogere autem nemo potest alterum nisi illi sit subditus. Quod naturalium exemplo constat. Agens nãque passum non vincit, nisi sit sibi intra suæ actiuitatis periodum subiectum: requiritur ergo principis iudicij auctoritas. Vnde Paul. ad Rom. 14. Tu qs es, qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat, aut cadit. Atque adeo cum sit vniuersalis omnium Dominus, nemo inter mortales legitimus est iudex: nisi qui ab ipso iudicandi auctoritatẽ accepit. Quocirca ad Rom. 13. Nõ est, inquit, potestas nisi à Deo. & Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et infra quemcunque iudicem ait esse Dei ministrum, vindicem in iram ei qui malè agit. Quomodo autem hæc potestas à Deo in homines per legem naturæ deriuetur, libro proximo sub titulo, De dominio, elucidabitur. Secundum, ut proximè dicebamus, quod ad rectitudinem iudicij requiritur, est ut proficiatur ab affectione & inclinatione iustitiæ: quod nulla alia indiget probatione, quàm quod iudicium est proprius huius virtutis actus, tanquam animum ad iustum afficiẽtis. Quocirca si quis iudicium iuri alterius partis quidpiam adimat, quod alteri tribuat, substantiam iustitiæ subuerit. Tertium autem, quod iudicij rectitudo postulat, est officium prudentiæ: cuius munus est iudicium proferre. Quapropter qui ius dicit, iustumq; inter litigantes constituit, non tamen quãdo, ubi & quõ secundum leges oportet, hac parte demolitur iustitiæ virtutem. Vnde iudicium, cui auctoritas deest præsentis, dicitur vsurpatum: cui autem iustitiæ substantia, nuncupatur iniquum: sed quod sit absque prudentia, si absit iuris ordo, censetur suspectum, si verò ex leuitate & absque legitimis probationibus proferatur, est temerarium. Circa harum autem cõditiones singulas hoc primũ animaduertito qd singularum defectus genere suo facit mortale peccatum. Iudex inquã qui vel nullam habens auctoritatem, vel alienam, vsurpans, eum iudicat qui sibi non subditur, lethaliter peccat: ut si iudex secularis in clericorum causas se inferat, etiam si à iure excommunicatus non esset, ipso facto mortali culpa commacularetur, perinde ac si priuata esset persona: imo & eo grauius, qd obtentu publicæ auctoritatis id faciat. Et si clericũ bonis suis priuaret, verè esset latro, & si occideret, verè homicida. Secunda etiam conditio est oculatè perpendenda. Assertum enim illud qd iudicium debet ex affectione & inclinatione iustitiæ procedere, amphibolum est, trinumque potest exhibere sensum. Primus est, ut non fiat contra iustitiam. Atque hic est legitimus, ut scilicet vnicuique sincere tribuatur, quod suum est. Cuius idcirco defectus reddit iudicium iniquum. Secundus est, ut iudicium procedat ex affectu iustitiæ. Atque huius defectus nunquam est peccatum mortale. Enimverò si iudex iustam ferat sententiam, licet hoc non faciat ex habitu vel amore iustitiæ, quia improbus homo est, non peccat mortaliter, sed esset veniale delictum. Nam iudex cum sit iustitiæ custos, eius affectu debet semper iudicare. Tertius deniq; sensus est, ut iudicium non feratur ex alio prauo affectu, scilicet odio, amore, vel cupiditate. Atq; huius defectus, peccatũ erit secũdũ affectum ex quo procedit. Exempli gratia, si iudex eum qui verè latro est, ac legitimè talis comprobatus, patibus affigit ex odio, nõ quidem peccat contra iustitiam, sed tamen contra charitatem, & si cupiditate pecuniæ id faciat, non quidem iniquus, sed avarus erit, & si cupidine inanis gloriæ, tunc erit vanus, qd venialiter peccabit. Quocirca licet ex odio occidat, non censetur homicida: sicuti si esset priuata persona, quandoquidem ius habet occidendi. Defectus etiam tertiæ conditionis erit peccatum mortale, ut si regulas & circumstantias iuris prætermittat, & dum persona priuata leuiter ac temerè de occultis iudicat. Potest autem fieri veniale ex leuitate materiæ, ut si iudex leues aliquos terminos iuris missos faciat: aut si quis quempiam de re leui leuiter iudicet, ut in articulo proximo dicturi sumus.

Ad primũ argumentum. August. enim in sermone Domini in monte, ait illic prohiberi iudicium temerarium, quod est de cordium intentione, aut de rebus incertis & occultis, de qua temeritate articulo pximo ineundus est sermo. Hilarius verò ait prohiberi diuinorum iudicium, quæ cum captum exuperent nostrum, non sunt à nobis humanis regulis iudicanda, sed simpliciter credenda. Sed Chryso. ait prohiberi iudicium ex animi amaritudine, de quo modo dicebamus. Et quamuis istæ omnes expositiones osculandæ sunt, illa tamen Augustini genuina esse censetur textui. Ad secundum argumentum diuus Tho. distinguens, respõdet, videlicet iudicium quæ est in graui peccato publico, non posse iudicare alios qui similitum aut minorũ rei sunt: præcipue quando illa peccata sunt publica. Et allegat pro se Chryso. id exhortantem super illud Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Si verò iudicis peccata occulta sint, poterit quidem similes peccatores condemnare, si id cũ humilitate faciat. Quod sententia Aug. confirmat, qui in libro de sermone Domini in monte ait, Si inuenimus nos in eodem vitio esse cõgemiscamus, & ad pariter conandum nos inuitemus. in hac autem responsione primum adnotandum est fuisse vicleff eiusque asseclas qui asseuerauerunt per quodcunque mortale peccatũ vna cum Dei gratia amitti & rerum dominium & omnem iudicandi potestatem, quæ Dei largitate recipiuntur, de qua hæresi libro sequenti sub titulo, De dominio, nonnullam sumus fracturi mentionem. Sed hac tamen prætermissa hæresi, fuerunt, sãntque catholici, qui aiunt iudici qui delictis fordescit, crimen esse sententiam in alium ferre peccatorem, non solum si in peccato sit publico, ppter scandalũ, verũ etiã si sit in occulto, quia

co: quia officium iustitiæ ex affectu eiusdem virtutis non præstat. Qui enim in vno est scelere, omnibus orbis est virtutibus atq; adeo iustitiæ habitu caret. Vnde citatus Paulus, inexcusabilis es ò homo (scilicet peccator) omnis qui iudicas, &c. Et secũdò ad idem arguitur: cum iudex sit Dei minister, debet ei dum alium iudicat, assimilari: secundum illud Leuit. 19. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Imò & ratione naturali id ipsum constabitur. Docet enim Philosophus 2. de anima, visum qui de colotibus iudicat, ab omni esse colore alienum: alias colorem quo inficeretur, in nullo posset obiecto percipere. In summa, quicumque sacerdos in peccato existens quantunus occulto, si minus sacerdotale in administrandis sacramentis exerceat, mortaliter peccat: ut cum aliis Theologis diuus etiam Thomas consentit 3. parte, q. 64. arti. 6. ergo eodem modo qui in peccato potestatem iurisdictionis exerceat. Nam sicut potestas ordinis, ita & iurisdictionis, ut ait Pau. ad Rom. 13. à Domino Deo est. Accedit & cap. quæ situm. de temporib. ordinandorum, ubi id admoneri videtur. Fuit ergo adeo cælebris hæc opinio ut etiam S. Thom. ei aliquando subscripserit: nempe in 4. distinct. 19. q. 2. arti. 2. ubi iudicinarum siue peccatum iudicis publicum sit, siue occultum, asserit peccatum esse mortale alium peccatorem solenniter condemnare. Quapropter & Caietanus quolibet 2. q. 14. de hac re disputauit. Veruntamen his nihil obstantibus, merito diuus Thomas sententiam in summa emendauit: hic scilicet & loco citato tertia parte, quæstione 64. ut occultum peccatorem qui iudex est, non censet mortaliter delinquere iudicando. Colligimus ergo sententiam hisce propositionibus. Prima: iudici qui occulto irretitus est scelere, quantumque grauius, nisi excommunicatus sit vel suspensus, subditos condemnare, siue de eodem crimine siue de alio dissimili, licet. Ratio est, quod nihilominus etiam iudex habet iudicandi titulum. Est enim hæresis id negare. Item potest habere prudentiam, & animi seruandũ vnicuique ius suum: nihil ergo illi deest, quo minus potestatem iudicandi utatur. Secus, si esset hæreticus, qui ratione excommunicationis iudex sedere non potest. Neque est simile de sacerdote, qui in peccato sacramenta administrat: nam ad hoc munus requiritur potestas ordinis, in cuius collatione confertur gratia, per quam dignus efficiatur atque idoneus administrandi sacramenta, quibus gratia confertur. Et ideo sanctitate, ut aiunt, quam aliis præstat, vigere debet. Et hoc præcisè decretum est in c. quæ situm. Aliter autem censendum de potestate iurisdictionis. Reliqua verò argumenta id tantum euincunt, quod sit quædam decetia, ut qui alios iudicat, talem se gerat, quales subditos vult esse quos condemnat: & ideo forsitan erit veniale peccatum, cum peccator peccatorem condemnat. Nam ut supra diximus, facere iustum non ex habitu iustitiæ, non est peccatum si fiat ex affectione eiusdem virtutis, perque eius actum: & peccator quantum careat iustitia infusa, potest tamen habere acquisitam. Sed erit veniale peccatum, eò quod cum quis alium iudicat, profitetur se mundum esse à crimine: & ideo si non est talis, est quodammodo hypocrita: quem taxat illic Christus: Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita, eice prius trabem de oculo tuo, &c. Sed quia iniuriam non facit, non peccat mortaliter. Illud autè Apostoli ad Roma. 2. In quo alterum iudicas te ipsum condemnas: non sic intelligitur (ut ait S. Thomas) ac si simile peccatum committat, sed qd alium condemnando, ostendit se dignum esse, quæ simili sententia condemnatur, iuxta verbum Domini, Luc. 19. Ex ore tuo te iudico serue nequam. Postrema propositio S. Thomæ est, quod publicus peccator alios condemnans, mortaliter propter scandalum peccat: nã tunc iustitia in vilipedium venit apud populum nempe qui videt non habere eandem vim in iudice quam exercet ipse in subditos. At verò licet in genere suo peccatum sit mortale: potest nihilominus fieri veniale ex leuitate materiæ. Et ideo adiecit S. Tho. si sit in grauioribus criminibus, & præcipue si sit in similib. ut si esset ipse publicus latro, & nihilominus latrunculos persequeretur: aut si publica admitteret adulteria, & adulteros nihilominus iudicio premeret. Nam si esset, verbi gratia, fornicarius, & latrocinia homicidiaque vlsceretur, non esset mortale scandalum: immo quando crimen non esset infame, nullum esset scandalum, ut si per auaritiã non esset elemosynarius quando deberet.

ARTICVLVS III.

Vtrum iudicium temerarium, puta ex suspitione procedens, sit licitum.

IN superioribus articulis de iudicio iudicis, quæadmodũ sit licitũ, disputatum est. In hoc aut sequitur ut de iniquo iudicio, quod non solũ publico iudici, verum & priuatis vniuersis contingere vbique assolet, dicendum sequitur, vtrum scilicet dum temere ex suspitione procedit illicitum? Stantũ. n. à parte negatiua argumenta. Primum: Suspicio videtur esse opinio incerta de aliquo malo. Ait. n. Philosophus 6. Ethic. suspitionem se habere & ad verum & ad falsum: de singularibus autem contingentibus haberi à nobis opinio nequit nisi incerta. Cum ergo humanum iudicium de humanis actibus singularibus & contingentibus concipiatur, si nullum licitum est iudicium ex suspitione, nullatenus iudicare licet. Secundo: per omne iudicium illicitum irrogatur alteri iniuria: nam cum iudicium rectum sit: actus iustitiæ, sit ut corruptum, sit actus iniustitiæ per suspitionem autem quæ intus in mente latet, nulla proximo irrogatur iniuria: ergo non est illicita. Tertio si iudicium ex suspitione esset illicitum, atque adeo, ut modo dicebamus, actus iniustitiæ, cum iniustitia genere suo sit peccatum mortale, fieret ut omnem temerarium iudicium esset genere suo lethale crimen. Consequens tamen est falsum, nam vt glossa Augustini habet sup illud 1. ad Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare: suspiciones vitare non possumus: ergo iudicium ex suspitione non est illicitum. Contrarium autem vnanimiter doctores confitentur cum Chryso. super illud Matth. 7. Nolite iudicare, & c. ubi ait, Dominus hoc mandato non prohibet Christianos beneuolentia alios corripere, sed ne per iactantiam iustitiæ suæ Christianos despiciant, solis plerumque suspitionibus odientes ceteros & condemnantes.

Rõ prima p
xvna opi
nionis.
Secunda.
Tertia.
Phyloso
phus.
Quarta.
Paulus.
Postrema
ratio.
S. Tho.
Caietan.
Prima.
ppositio de
mente S.
Tho.
Rõ præstat
assertionis.
solutio
quarti arg.

Ad alverũ
arg. eiusdẽ
opinionis.
Postrema
ppositio.
Ratio.

Primum
argumen.
Aristot.

Secundum

Tertium.

Glossa.

Chryso.

Questio hæc præcipua est & ad humanos vsus intellectu necessaria: quam ideo vt perspicuè definiamus, animaduertendum est, temerarium iudicium multis nominib. esse existimandum. Primum de sua ipsius substantia: scilicet vtrum de alterius malo addubites, an vero suspiceris per incertam opinionem, vel fortè certam sententiam feras. Secundo de causis, quib. ad sic iudicandum affectus est. Tertio, ex coniecturis quæ in talem te suspicionem pertrahunt. Et quartò denique ex obiecto: nempe ex quantitate illius mali, quod alteri iudicando impingis. Hæc ergo vt lucidè euoluamus, re ab ipsa iudicii substantia exordiamur. Igitur etsi D. Tho. tres duntaxat dignoscatur: tamen, quod perspicacior sit oratio, quatuor gradus operæpretium est discernere temerarii iudicii: si tamen dubietatem illi annumeres. Primus est dubietas, dum scilicet animus pendulus est, neutri parti contradictionis assensum perhibens. Vt si anceps hæreas, an proximus tuus aliquo fordescat crimine: nullum tamè proferens assensum aut affirmatiuum aut negatiuum. Quare gradus hic non eo attingit, vt sit iudiciu temerariu, quoniam nullu secū affert iudiciu. Secundus gradus est suspicio, quæ est assensus vnus partis contradictionis cum formidine alterius: quæ Dialectici cū Philosopho 6. Ethic. appellant Opinionè. At tamen impræsentiarum tria connotat Suspicionis nomen. Primum, vt dictū est, assensum cum formiditate obiecti. Nam & si opinio indifferens sit ad bonum & malum, tamen suspicio Latine in malum sonat. Dicitur enim quis in suspicione venire, aut suspicione laborare, quando sinistra de illo concipitur habeturve opinio. Etenim si sit de re bona, potius dicitur bona existimatio. Tertio connotat eandem nasci ex leuibus causis: puta cum de secretis cordium aut de occultis tenues coniecturas habemus, quæ suspicionem generare per se non possunt, nisi ob nostram leuitatem, aut infectum animum: quæ ideo suspicio lineam iam inde ingreditur temerarii iudicii. Temerarium enim prudentiæ opponitur: ob idq; idem est, quod sine legitima causa inconsulto conceptum iudiciu. At verò diuus Tho. hos duos gradus absque discrimine sub primo complexus est. Discernit namq; vt dicere cœpimus, tres solos suspicionis gradus. Quorum primus, inquit, est, dum homo ex leuibus iudiciis de bonitate alicuius dubitare incipit. Et hoc ait esse veniale peccatum. Veruntamen inter dubitare & suspicari profecto nec parum interstat interuallu: nã dubitare est pendulum absq; vllō assensu habere animum: suspicari autem, si Philosophum 6. Ethic. auscultes, est vni assensu contradictionis parti cum alterius formidine. Dubitamus namque certum astorum numerum, de quo minimè suspicamur. Igitur S. Tho. eo non tam anxie verborum rigorem obseruauit, quod cum neutrum sit peccatum mortale, idem est vtriusque mortale iudicium. Atque adeo siue nullus habeatur assensus, siue formidolosus sit, vtrūque & dubitationis & suspicionis appellatione denotauit. Tertius ergo gradus, qui apud S. Thom. secundus habetur, est cum quispiam pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus iudiciis. Atque hunc gradum, quauis generali nomine appellet D. Tho. suspicionem, plus tamen est quàm suspicio. Quartus denique gradus, qui illi est tertius, peculiariter ad publicum spectat iudicem, nempe dum ex tali suspicione absque legitimis testimoniis sententiam condemnationis in quempiam profert. His ergo præmissis tribus conclusionibus, vt literam D. Thom. non egrediamur, ad quæstionem responderetur, Prima suspicio primi ac secundi generis, vt nomine suspicionis dubietatem, breuitatis gratia cum S. Thom. complectamur, est genere suo peccatum: non tamè peius quàm veniale, nisi ex suis causis vel aliunde vsque ad mortale procedat. Etenim quod sit peccatum, inde patet, quod vnusquisq; iure hoc gaudet natur. li, vt bonã apud quosque habere debeat. Existimatio, quo usq; legitima testimonia sua prodant delicta. Quare eiusmodi suspicio, quippe quæ tale ius quadatenus, hoc est sub dubio, violat, non nihil habet iniuriæ: etiam dum citra assensum dubitas: vt inferius fiet euidentius. Adde quod est etiam & quodammodo nocua: tum quia causa est vt minoris æstimes proximū quàm decet, & quæ defectui habes, periculum est ne & odio prosequaris: tum etiam, quod periculosa est vt eundem infames. Alias autem causas inferius subiiciemus. Quod autem genere suo nõ sit mortale ex his liquet, Primū, quod genere suo non expellit charitatem: mox, quod ad humanam tétationem pertinet, sine qua vita nostra non ducitur: vt gloss. citata habet super illud 1. ad Corin. 4. Nolite ante tempus iudicare. Vnde Aug. infert eiusmodi suspensiones vix nos posse vitare. Quapropter leuioris est culpæ sine assensione hæsitare, quàm per illam suspicari. Quod autem ex causis fieri possit mortalis, probat: Triplici enim de causa eiusmodi suspensiones quas legitimæ coniecturæ nõ generant, oriuntur in homine. Primum ex sua ipsius prauitate. Qualis enim quisque est, tale fert de aliis iudicium: nimirū de sua conscientia alios æstimans: secundū illud Eccle. 10. In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultos æstimat. Secunda radix eiusmodi suspensionis esse potest odiū, quo quis alterū habet. Est enim ingens vis, qua voluntas in intellectu viger ad ipsum labefactandū. Quemcunq; enim in quem vel odio, vel ira vel inuidia affectus sis, continuo spernis: contemptus aut paratissima est causa vt finitru quodlibet de illo facile credas. Tertia denique causa sic suspicandi ex longa experientia. Quavtque ratione Philosophus 2. Rhetoric. ait fenes impendio esse quàm suspiciosissimos, eo quod multoties sint hominum defectus experti. Et quauis tertia hæc causa non tantū habeat culpæ, pro eo quod experientia certitudinem auget, quæ est contra suspensionis naturam: nihilominus leui saltem culpa nõ caret. Attameo alia priores, ambæ manifestariã continent peruersitatem. Atque adeo secunda potissimum sæpenumero facit vt suspicio sit peccatū mortale, qualè est odiū, vel inuidia, vel ira, quæ illi fomentū ministravit. An vero etiam obiecti grauitate peruenire etiam possit ad mortalem culpam statim disputabit. Secunda conclusio: Suspicio tertii gradus quam D. Thom. secundo loco constituit, genere suo est peccatum mortale, si sit de re graui. Probat quoniam eiusmodi certus assensus, si temerarius est, hoc est ex legib. iudiciis emanãs, nõ infirmã affert iniuriam: pro q̄to q̄ certo de aliquo

malè iudicat, non potest non ipsum contemnere ac subinde odiisse. Et confirmatur mortale esse crimen, eò quod suspicio prioris generis tentatio sit, quàm ægrè recutere valemus: firmitatè tamen assensus facile vitare possumus quando coniecturæ non nimium vrgent. Vnde Aug. in commemorata glossa: Et si suspensiones, inquit vitare non possumus, quia homines sumus: iudicia tamen, id est, definitiuas, firmasq; sententias continere debemus. Ob idque tale iudicium suo pre ingenio aduersatur charitati, in quo consistit ratio mortalis criminis: & non nihil præterea præ se fert latentis iniustitiæ,

Tertia conclusio: Suspicio tertii gradus apertissimū est peccatum mortale iniustitiæ, tantoque grauius, quanto iudici, qui custos est iustitiæ, scelestius est quèpiam nisi legitimis testimoniis condemnare. Circa has aut conclusiones etsi veridicas, nihilominus primum omnium ambigitur, vtrum testimonio euangelico satis apertè corroborentur. Afferunt enim in hanc sententiã pleriq; doctorum illud Matth. 7. Nolite iudicare & non iudicabimini. Qui tamen locus non ita multum perspicuus est ad condemnandum internum iudicium temerarium, de quo impræsentiarum sermonem habemus. Illic namque dominus eos tantum subnotare videtur, qui cum maiorib. illaqueati sint criminibus, suos proximis minorum redarguunt. Subsequitur enim protinus, Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita, eice prius trabem ex oculo tuo, & tunc videbis eicere festucam de oculo fratris tui. Infamat ergo illic hypocritarum eorum, qui cæteros reprehedentes profitentur se virtutib. pollere, quas non habent, Vnde Hieronimus: De his, inquit, loquitur, q̄ cum ipsi mortali crimini sint obnoxii, minora peccata fratrib. non concedunt: culicem quidè liquantes, camelum verò deglutientes. Profecto si Doctorum sententias perlustras, hunc sensum omnes agnoscunt: tamen conclusiones nostræ ad uersus iudicia temeraria, non solum sensum illum, sed & hunc faciunt, quod iudicare de occultis in vniuersum peccatum est, etiam illis qui non sunt hypocritæ sed alioqui probi. Immo vero Chrysof. Operæ imperfecto (si illius fuit Diui) ait eo loco euangelii iudicare, pro eo accipi quod est, iniurias vindicare. Quod quid em non abs re asseruit, si verba atentè auscultes, Nolite iudicare, & non iudicabimini, quib. non iudicanti præmium proponitur, quod non iudicabitur. Enimvero si iudicare illic, vt nos volumus, vsurparetur pro eo quod est non suspicari, non cohereret tunc præmium: scilicet quod nec de nobis habebitur suspicio. Egregiū namq; quidpiã videtur ibi Christus polliceri: nempe quod si nostras iniurias remiserimus, condonabuntur et nobis & nostræ. Vnde apud Lucam simul cõponuntur. Nolite iudicare, & non iudicabimini: Nolite condemnare, & non cõdemnabimini: Dimittite & dimittentini. His non obstantib. conclusio non solum verissima est, et extra hypocritarum, verum & eodem loco asseritur: qui etsi alias permittat expositiones tamen Aug. lib. 2. de sermone Domini in monte, expositor, & hunc quoque granter admitrit. Ait enim idipsum illic p̄cipi, vt facta quæ dubiū est animo fiant, in meliorè partè interpretentur. Quin verò & hoc ipsum verba ipsa, Nolite iudicare & non iudicabimini: ostendunt. Iudicare enim condemnationem includit. Exhortat ergo nos Christus vt neminè condemnemus, ne in iudicio finali nos ipsi cõdemnemur. Imò si ab hoc iudicio abstinuerimus, misericordiã promeremur. Adiungitur & illud ad Rom. 14. Qui non manducat, manducantem non iudicet. Vbi non solum hypocritæ, qui in maiorib. sunt criminib. verum & vniuersi alias probi iudicare prohibentur: id enim sonat, Non manducans non iudicet. Et vt connexionem denotaret horū quæ sunt iudicare, & contemnere, prius dixit, Is qui manducat, non manducantem non spernat. Deniq; subiunxit, Et qui non manducat, manducantem non iudicet. Quauis nõ sine causa in priori loco dixit, spernere, & in posteriori, iudicare: vt illic adnotauimus. Accedit denique & in eodè sensu illud 1. ad Corinth. 4. Nolite ante tēpus iudicare, quoad usq; veniat dominus qui illuminabit abscondita tenebrarū: vbi causam, ne iudices, non illam designat, quod tu ipse delictor sis sed quod incerta sunt & obscura quæ tu pro certis ducis & clatis. Fulcitur ergo conclusio nõ solum rationib. quas de rerum natura deprompsimus, verum & sacrorum oraculis. Superant autem circa singulas conclusiones dubiola minoris momenti. Et primum circa secundã, qua assertum est iudiciu temerariu genere suo esse peccatum mortale, animaduertendum est tria esse ad id requisita. Primum, vt sit certum: scandum, vt ex leuib. colligatur coniecturis: & tertium, vt sit de re graui. Certum autè iudicium vnã tantum conditionem in speculatiuis dicit, vt puta quod nihil profus habeat formidinis aut ambiguitatis admistum, quod ad scientiam spectat & ad fidem tam humanã quã diuinã: in moralibus autem, parum pro nihilo reputatur: & ideo vbi ita firmus es in sententia vt ferè nihil dubites quasi certū iudicare censeris: ob idq; mortaliter peccas. Dum tamen tale iudicium non sit repentinum, quod certè in morib. etiam est perpendendū: enimvero si cum vides iuuenē cum puella absque arbitris colloquentem, subito ad iudicandum raperis, non est cur culpã mortalem timeas: sed quando sedato animo, & facto reflexionem eandem deliberando sententiam confirmas. De causarum autem leuitate, quæ culpã facit mortalem, nulla potest stabiliri certa regula. Et quidem S. Thom. in solutione ad primum, nullas alias causas videtur approbare excusantes iudicium à culpa, nisi quando quis per idoneos testes probatur malus, tunc enim ait licitè iudicare quempiã posse, alterum esse malum. At vero id intelligendum est respectu iudicis, qui nõ debet rei euidentiam expectare, sed humanam certitudinem, quæ habetur per idoneos testes: citra quã tamè neutiquam debet præcipitare sententiam. Nihilominus citra talia testimonia potest quisq; tam iudex quã priuatus excusari à culpa, etiam dum mente apud se certum fert iudicium. Laudi namque Salomoni tribuitur tertio Reg. 3. quod ex verbis mulierū quarū altera annuebat puerum medium discindi, altera verò renuebat, iudicium elicuit, vtra illarum puerum peperisset. Haud tamen ob tale iudiciu alteram puniuit, sed vera matris suum natū tradidit. Nulla ergo regula dari potest certior quàm quod illæ coniecturæ & iudicia à culpa excusant, quæ virum prudentem & probum ad sic iudicandum perducerent. Video hominem noctu

Aristot. scala fenestras conscendere, profecto absq; culpa possum de illo certo malū iudicare. Vides etiā iuuenē & puellā secretō obscurōq; loco petulāter se amplexantes: nulla est culpa sinistrum de illis ferre iudicium. Nam vti 2. de anima auctor est Aristoteles, cogitare possumus cū volumus, opinari verō non: hoc est, abstinere à iudicando non est semper in nostra potestate. Tamen si iudex ex tali iudicio, quanuis vr priuatus homo possit illud absq; culpa concipere, non debeat ad punitionem procedere: sicuti nec Salomon processit, poterit tamen princeps atq; prelatus abstinere, ne talem suspectum ad magistratum & ad ecclesiæ administrationē assumat. Quo fit, vt quanto cōiecturæ sunt leuiorē, tantō cæteris parib. peius ingrauescat peccatum: & quanto sunt ipsæ grauiorē, tanto magis attenuetur. Atq; inde fit rursus consequens quandoq; non posse certō definiti vtrum iudicium mortale sit an veniale. Pari modo censendum est de grauitate illius mali, quod alteri iudicando iniuris. Etenim Summi stæ illud solum iudicium esse censent de graui malo, quando quis iudicat quempiam esse in peccato mortali. At verō quanuis regula plurimū vera sit, non tamen est omnimodē certa, sed potius aspiciendum est ad infamiā. Nam inde perpenditur iudicij grauitas. Quocirca vbi peccatum non esset tam infame, iudicare quēpiam esse in illo, non esset mortale, vt si facile certōque iudicares aulicos vel alios perditos iuuenes turpes amores cum mulierculis gerere, aut militē duello aliū interfecisse: quoniam ipsos hæc cōmississe nullatenus pudet. Et econuerso quanuis malum illud non esset peccatum, sed naturale, nihilominus iudiciū illius posset esse delictū. Vt si de viro qui egregio loco & existimatione habetur, leui de causā certo iudicares esse infami sanguine natum. Nā & in hoc grauiter illi iniurius es. Quare neq; de hoc potest certa constitui regula, sed speculandum est an tale sit malum, quod alter ægrius ferret de se audire, quā si esset peccatū mortale. Ex his ergo gradum retro faciamus ad primam conclusionem: inuestigantes vtrum vsq; adeo sit verū, suspicionem citra certitudinem non esse genere suo mortale crimen, vt nunquā illuc vsque possit crescere: D. enim Tho. sic sentire videtur, & *Caietanus.* Caiet. sic sentit, dicens nullum iudicium citra certitudinem esse nisi veniale. Porro autem contrariū videtur persuadere ratio: nam & si id pro regula meritō sit habendū, est nihilominus excipiendū qñ grauissimum malum de honestissima persona suspicaris. Regulæ .n. morales non sunt tenore methaphysico expendendæ, sed ex iniuriæ quantitate. Et re vera si prudentiū iudicium cōsulas, plus iniuriæ irrogas Petro si cū formidine opineris incestuosum esse cū matre, aut cū filia, aut cum sorore, quā si certō crederes esse fornicarium, multoq; vilius eum sperneres, qui apud te in suspicionē veniret hæreticæ prauitatis, aut prodicionis reipublicæ, aut aliud immanis sceleris, quā eum quem certō crederes minorib. criminib. irretiri. Denique postrema dubitatio est de illo qui citra assensum de bonitate alterius dubitat, quē in prima cōclusionē cōplexi sumus sub nota peccati venialis. Nulla, a. apparet huius sententiæ ratio: quandoquidem ille nullum fert mali iudicium. Imò verō virtuti potius dandum est, qñ quis animum suspensum teneat, vbi aliq; cōiecturæ proximum notat. Rñdetur nihilominus qñ etsi non sit tanta culpa quam suspicari, imò sæpenumero, vbi cōiecturæ ad prauum iudicium inclinant, laude dignum sit iudicium suspendere: tamen tam leues esse possunt vt illa etiam animi suspensio sit culpa. Nam, vt supra diximus, ius habet quisque non solum vt non habeatur de illo sinistra suspicio, verum vt quisque de illo existimationem habeat bonam. Et confirmatur hoc inde, qñ certē si Petro qui de Ioanne bonam habet existimationē, eandem illi adimeres, malè faceres malum ergo est & te ex leuissima causā mere neganter habere circa proximum. Quin vero posset nonnunquam esse peccatum mortale. Ecquis enim ambigat quin si videntes honestatem vitamque integerrimam Ioan. Bap. sacratissimæ Virginis, vt de Deo eius filio sileamus de eius bonitate dubitent, graue committerent peccatum: re vera non est in dubium reuocandum.

Ad primū argumētū. Ad primum igitur argumentum iam responsum est, quod licet humanum iudicium non possit de singularibus omnino esse certum: potest tamen quisque humano more, scilicet dū idonea sunt testimonia, citra iniuriam malè de altero iudicare. Ad secundum respondet D. Tho. nihil aliud quā qñ iudicium temerarium, licet non prodeat in publicum, nihilominus in mēte est perniciosum: quia est causā contemptus. At verō quo res apertius pateat, causas perscrutemur malignitatis eiusmodi in terni iudicij, vtrum quando est certum genere suo, sit per se peccatū mortale. Apparet enim pars negatiua inde vera, quod cum proximus per illud nihil detrimētū patiat, neque in sua persona, neque in reb. suis, non est cur tanta nota condemnentur. Reperias respondentes satis esse vt sit mortale peccatum quod est à Deo prohibitū: qui pro sua libertate potuit quæcunque voluerit prohibere: Isti autem non perpendunt hoc nō esse malū quia prohibitum, immo eo prohibitum quia malum. Est enim ex his quæ sunt contra ius naturæ, quæ quidem in Euangelio præter sacramenta quæ ad religionē pertinent, Christus nobis duntaxat præcepit. Neque satis est si respōdeas, iudiciū esse illud malum, quia ordinem habet ad exterius dānū, puta ad infamandum. Enimuero cum sit speculatiuum, non habet ordinem proximum ad opus: & ideo respondetur quod quanuis nunquam exiret foras, in suis lateribus per se malum est mortale. Primum, vt diximus, quia causā contemptus & odii. Secundum id patet, quia per ipsum infamas proximum tuum apud te ipsum: quandoquidem malam de ipso cōcipis existimationem. Ex quo subsequitur argumentum ad id tertium. Si enim suspicio quam de Petro habeo sinistram, peccatum mihi nunquam esset mortale, sequeretur qñ neque illam in aliorum mentes dispergere, dummodo nullum aliud consequeretur damnum: nā si mihi mentalis suspicio nō est peccatū, neque illis esset sua, atque adeo nec mihi esset peccatū illam seminare. Quod tamen falsum est. Præterea, est argm quod iudicare de occultis, est id vsurpare quod est Dei propriū: secundum illud Pauli, Tu quis es qui iudicas alienum seruum? At vero dubium restat si tale iudicium, peccatum est genere suo mortale, vtrum sit contra iustitiam, an vero solum contra charitatem. Quod quidē D. Tho. tractat

tractat in solutione tertii argumenti, quo quærebat an genere suo sit mortale: & respōdet suo obscure. Ait enim, quod cum iniustitia sit circa exteriores operationes, tunc iudiciū suspiciosum directe ad iniustitiā pertinet quando ad actū exteriorē procedit: & tunc est, inquit peccatum mortale. Subdit verō iudiciū autē interiorē pertinet ad iustitiam secundum quod comparatur ad exterius iudicium: vt actus interior ad exteriorē: puta sicut cōcupiscentia ad fornicationem: & ira ad homicidiū. Manet ergo obscura ac subinde dubia hæc litera: quia non clarè ait, iudiciū quod non procedit ad exteriora, esse peccatum mortale. Nihilominus proculdubio tenendum est eiusmodi iudicium esse genere suo mortale peccatū, idq; contra iustitiam. Distinguit autem D. Tho. duo illa membra, qñ iudicium imperatiuum actus exterioris, scilicet infamandi aut condemnandi, est directe cōtra iustitiā, vt in tertia conclusione expressum est. Sicuti volitio efficax occidendi reducitur ad homicidium: iudicium autē speculatiuum quo non imperatur exterius opus, non pertinet directe ad iniustitiā exteriorē. Et in his stat differentia, videlicet directe & indirecte. Sed nihilominus est peccatū mortale, vt in secunda conclusione dictum est. Sicuti ira & concupiscentia vxoris alienæ cum consensu in delectatione, licet non procedatur ad opus, est mortale. Enimuero nō solum efficax volitio occidendi, mortalis est, verum & internum desiderium mortis proximi aut grauis detrimenti: licet tu nolis damna illa dare.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum dubia sint in meliorem partem interpretanda.

NON satis est nosse, iudicium temerarium iniquum esse, sed explorare oportet vtrum dubia debeamus semper in meliorem partem interpretari. Et arguitur à parte negatiua: iudicium cum sit rationis opus, cuius perfectio in veritate consistit, de illis potius ferri oportet, quæ plurimum accidunt, vt rarius fallamur: sed pluries accidit homines improbè agere, quā probè: nam cum sensus hominis ad malum ab adolescentia sua proni sint, vt Genes. 8. legitur, fit, vt quemadmodum habetur Eccle. 1. stultorum infinitus sit numerus. consultius ergo est dubia in malum quam in bonum interpretari. Secundò: Ille piè & iustè viuit, auctore Augustino, qui rerum integer est æstimator, in neutram partem declinando: ille autem qui rem dubiam in partem sanioerem de cernit, in alteram inclinatur: ergo minime id licet. Tertio: Homo eo modo debet diligere proximum quo seipsum: sed circa seipsum salubrius est dubia in deterioerem partem iudicare, secundum illud Iob. 9. Verebar omnia opera mea: ergo & pariter nos debemus erga proximum gerere. In contrarium autem est illud ad Rom. 14. Qui non manducat, manducantem non iudicet: cuius glossa est, dubia in meliorem partem esse interpretanda.

Articulus hic aded est superiori annexus, vt per illum sit plurimum intellectus. Respondetur ergo vnica conclusione quæ ex superioribus colligitur. Vbi cunque manifesta iudicia non apparēt, quæ malum proximi indicent, debemus cuiusq; bonam habere existimationē, atq; adeo in meliorem partem id quod dubium est interpretari. Conclusio inquam ex superioribus colligitur. Vnusquisque ius habet vt bona de se vbiq; habeatur existimatio, quousq; sua delicta eum legitime probāt: ergo qui citra idonea testimonia sinistrā alterius cōcipit opinionem, iniurius illi est, atque adeo in meliorem partem tenemur ambigua signa decernere. Conclusio nulla præter superioerem indiget disputatione, nisi hoc forsā nescisciteris, vtrum dubia teneamur in meliorem partem positiuè interpretari, id est assentiri meliori parti: an satis est negatiuè, id est non malè iudicare? Euimvero cum aliqua experior ambigua indicia alieni vitij, difficile profecto est contrarium habere assensum. Si autem dicas satis est animum suspendere, in contrarium emergit statim argumentum qñ intellectum continere difficile quoque est. Caiet. hic arbitratur satis esse negatiuè nos habere. Nihilominus id nemini suadet auctorem. Immo vix potest regula constitui certa, sed confugiendum est ad prudentiam. Distingnendū inquam in primis an illum auius dubia signa apparēt, antea noueris, an vero sit tibi ignotus. Si enim in bona est apud te existimatio, peccatum esset propter signa dubia illam mutare, maius scilicet minūve secundum signorum conditionem. Si autem eum non noscis, tunc arguit hic Caieta. qñ non est prudentia in tali casu assensum melioris partis concipere: eo quod illa neutra signa natura sua talem assensum non generant, & ideo nulla, inquit est obligatio bene assentire. Quare consulto ait, negatiuè dixit Christus; Nolite iudicare: & non dixit, Bene semper iudicate. At tamen cōtrarium citius crediderim, responderimque illi, quod etsi tales cōiecturæ bonum assensum non generent, ius tamen naturæ nos cogit non solum ne male de homine vilo opinemur propter dubia signa, verum vt de omnibus non obstantib. amphibolis iudiciis, opinemur bene. Igitur conclusio intelligēda est positiuè, nisi casu quo indicia vsque adeo vrgerent in sinistram partem, vt satis esset vtriusque assensum caueere. Tunc enim consilium est mentem ab eiusmodi cogitationibus dimouere. Quando verō indicia iam non sunt dubia, sed eousque efficacia vt virum prudētem & probum mouerent, nulla est obligatio in meliorem partem illa interpretari. Christus ergo non ideo dixit negatiuè, quia satis sit assensum suspendere, sed quia bonam existimationē, quam iure naturæ tenemur de vno quolibet habere non debet in nobis leuibus causis extingui.

Ad primum igitur argumentum respondet S. Tho. qñ etsi qui dubia in meliorem partem interpretatur frequentius fallatur: tamen melius est frequentius falli per bonam opinionem de aliquo malo homine, quam rarius falli habendo malam de aliquo bono: quia ex hoc nascitur iniuria: ex illo autē nulla. Sed cōtra, falsitas est malum intellectus: vt puta qui ad omnium veritates iudicandas natus est: nemo autem tenetur malum sibi proprium seu procurare, seu incurrere ad euitandū malū proximi: ergo consultius est in sinistram partem iudicium deflectere. Caieta. putat se per hoc satis respondere eod. S. Tho. non absolutè ait eum qui in partem sanioerem iudicando propendet, in pluribus casibus

Refellitur Caietan. sibus falli; sed quod pluries fallitur quam si in sinistram pertem vergeret: cum quo stat q non frequenter fallatur bene iudicando. Hanc ego tamen solutionem non intelligo. Nam & vim argumēti facis est id quod ipse cum D. Thom. concedit nempe quod pluries fallimur bene iudicando quā fallere mur iudicando malē; & ideo responsio est q bonum virtutum moralium non est pensandum secundum bonum intellectus simpliciter sed in ordine ad agendum cuius proximū principium est appetitus: homo enim, vt supra diximus, non dicitur bonus propter virtutes intellectuales absolute consideratas, sed propter morales quae circa actiones versantur. Quo fit vt nonnunquā iudiciū falsum speculatiuum generet verū dictamen practicum; veluti Iacob ex illo falso, Hæc est Rachel, intulit illud verum, Hæc est à me cognoscenda: quod quidē ob ignorantiam inuincibilem verum fuit. Quocirca dum iudico Petrū esse bonū, licet speculatiue fallar, tamē quia iudiciū est conforme appetitui recto, fit vt moraliter atq; adeo simpliciter bonum sit. Ob idq; cum homo secundum morale regulam iudicium intellectus informat, nō eligit simpliciter malum, sed secundum quid: simpliciter autē bonum. Hanc enim ob causam supra diximus iudicium esse actum potius iustitię, bene afficientis animum ad proximum, quā rationis illud proferentis. Quocirca nō satis digna respōsio illa mihi apparet Caietani & aliorum, q quia ex duobus malis minus est eligēda. Nō in quā verum est esse simpliciter minus malum. Nam nihilominus quia minus est, ea est eligēda. Nō in quā verum est esse simpliciter minus malum. Nam bonū intellectus, puta intellectualis virtus, vt supra demonstrauimus, simpliciter est melior bono voluntatis: sed tamē quātum ad mores attinet, iudicium cum periculo falsitatis formare ad cauendam iniuriam, non solum minus est malum: immo simpliciter nō est malum, sed secundū quid, scilicet malum speculatiuum. Eo potissimum q error circa singularia contingentia non est simpliciter malum intellectus: sicuti neq; ad eius perfectionē simpliciter attinet cognoscere eorum veritates sed vniuersalium, quibus nō potest subesse falsum, vt statim ait sanctus Thomas in solutione secūdi. Adde quod neque eligitur tale malū. Nam quando iudicia sunt clara, non est prudentia bonum formare iudicium sed quādo sunt dubia id tantū est verum quod intellectus exponitur falsitatis periculo. Ad secundum responderetur diuersam esse rationē iudicādi de rebus ab illa quae est iudicandide personis. Cum enim de rebus speculatiue iudicamus, nihil nocumēti imminet proximo, ob idque simpliciter est tunc veritas indaganda, quae bonū est intellectus. Ac perinde in rebus dubiis suspendendū est iudicium ne præcipitio falsitatis intellectum obiciat, Et de hoc loquitur Augustinus. quando autem iudicium est de personis tunc quia bonum malumque attenditur secundū illum de quo iudicatur nempe de eius honore aut cōtemptu ad cauendam citius iniuriam decemus esse attentī: præsertim quod error circa singularia, vt iam modo dicebamus non ē regione opponitur bono simpliciter intellectus. Ex his prudentiā, collige quādis cernas iudiciū rei merē speculatiuū, nō esse mortale peccatū, nisi dum illud ad personā applicas, licet enī dum videas cadauer occisi hominis, iudices mortale fuisse peccatum illum occidere & quanquam dum audis talē propositionē, quae hæretica est. fuisse assertā, iudices peccatum fuisse illam ex animo asseruisse nullum tñ peccatum admittis: sed quando sine causa legitima iudicas hunc fuisse aut homicidā aut hæreticum. Tertium argumētum peregregiā regulam qua sibi respondeatur expositulatur. Interpretari nanq; quidpiā in deteriorē partem, suspicādo. s. ex leuibis causis, bifariā vsū venit, scilicet vel definitiue vel suppositiue. Prior modus est quem dicimus esse illicitum. Posterior verō scilicet non definiendo sententia, sed ex suppositione, si forte ita est non ad lædendum, sed ad obuiandū periculo vel proprio vel proximi nō iniustitiæ, sed prudentiē opus est. Vides hominem quē suus habitus subindicat esse furē, & si nō debeas definitiua sententia id credere, neq; vero suspicari ad nocendum, licet tibi tamē non illi tuā domum credere. Sicut dum filiā habes virginem, licet tibi iuuenes ab eius colloquio abigere. Et pari modo in re propria. Dū videntur tibi opera tua nitida esse in conspectu Dei, quae quidem opinio periculosa semper est, debes illa timere ne aliqua macula sint infecta. Aliena verō opera, bona iudicare, nulli nos offert periculo. Ex his sequitur, q et si dū malē de aliquo suspicaris qui in promptu est vt ad aliquam dignitatē eligatur, posses tu illi refragari tuam subtrahendo suspicionem: tamen illam in aures aliorum disseminare vt hominem infamia respergas, minimē fas est nisi suspicio legitimis de causis esset tibi certa: & videres in perniciem reipublicae talem electionem vergere tūc enim, nisi secretum esset sacramentalis confessionis, liceret illam impedire. Et vice versa, tam leuis esse potest tua suspicio vt neque te ipsum debeat cohibere quo minus eum eligas, si aliās idoneus est.

ARTICVLVS V.

Vtrum semper sit secundum leges scriptas iudicandum.

Primum argumentū VM iudicium, vt dictum est, actus sit iustitiæ: regulæ autē iustitiæ sint leges: merito quaeritur vtrum semper sit secundum leges scriptas iudicandum. Et arguitur à parte negatiua iudicium iniustum vbiq; cauendum est & vitandum, quandoq; aut scriptæ leges iniustitiam continent: secundum illud Isaiæ 10. Vē qui condunt leges iniquas, & scribētes, iniustitias inscripserunt: ergo non semper est secundum scriptas leges iudicandum. Secundū, iudicium oportet esse de singulis euentibus: lex autem scripta vt Philosophus. 5. Ethico. cap. 10. auctor est, non potest singulos comprehendere: ergo quandoque necesse est contra legis verba agere. Tertid. Lex ad hoc scribitur, vt legislatoris mens fiat subditis manifesta: quandoque autem vsū venit vt si legislator præsens adesset, aliter iudicare: ergo tunc licet contra scripturam mentem legislatoris sequi. In contrarium est sententia August. in lib. de ver. relig. vbi ait, In istis temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent cum eas instituerint: cum tamen fuerint institutæ & firmatæ, non licebit iudicibus de eis iudicare.

Quæ

Quæstionem hanc plenariē lib. 1. discussimus q. 6. art. 8. Sed quoniam præsentī loco cōgruenter iterum eam mouet S. Tho. opus est ad idem respondere: quoniam non deerit quod præter illic definita adnotari etiam hic possit. Respondetur ergo per distinctionem duabus conclusionibus. Supponendum nanq; in primis, iudicium nihil aliud esse quā quandam iusti definitionem & cōstitutionem. Est autē iustum duplex, vt in superioribus sæpē dictū est: & Arist. 5. Etī cap. 7. docet: scilicet aliud naturale, nempe quod ex natura rerum absolute consideratarum pullulat. Aliud verō positium, qd Philosophus appellat legitimum: nempe quod humano condicō & arbitramento positū est. Sit ergo prior conclusio: Quando lex scripta ius naturale cōtinet, nequaquā licet neq; principi neq; subditis cōtra illam agere, sed semper est secundum eam iudicandum. Et ratio in promptu: quoniam eius modi leges non sunt illius iusti constitutiue, sed tantum declaratiue. Quare earum iustum, nō ex legibus, sed ex rebus ipsis totum suum habet robur. Vt patet in præceptis Decalogi, & in his quae necessaria consequentia illic implicantur: ideoque adeo sancta sunt & firma, vt neque Deus, quatenus legislator sup illis valeat dispensare: vt lib. 1. q. 3. disputabamus. Atqui hac de causa nō huc simpliciter in quæst. profertur, vtrum sit semper secundum leges iudicandum. Nam de naturalibus quarū lumen Deus consignauit in mentibus nostris, nequaquam hæsitare licet, quo minus sit semper scdm illas iudicandū: sed peculiariter quæsitum est de legibus scriptis inter quas cōnumerantur humanae.

Subditur ergo posterior conclusio: Quādo lex scripta est humana, necessariū nihilominus est tam principi quā subdito secundum illam iudicare, quatenus iuri naturæ non repugnat. Probatur: Quoniam leges huiusmodi et si non sint declaratiue naturalis iusti, sunt tamen cōstitutiue iusti qd humano condicō secundum regiones temporūq; conditiones visum est expedire. Et ideo inq; Arist. q quamuis antea quā ponerentur nihil referebant tamen, postquā positæ sunt, iam referunt. Cōclusiones istæ nō solum inferiores iudices, sed & principem ipsum comprehendunt, qui quidē secundū leges iudicate tenetur: non secundum naturales, verum & secundum illas quas ipse suiūque maiores sanxerunt: quādiu causa non incidit vt mutantur. Tamen si discrimen interfit, q inferiores iudices neque dispensare in legibus possunt, neq; illas interpretari. Quod tñ in facultate principis positum est. Vnde quo casu pōt super legem dispensare, pōt etiam & contra legem iudicare. Vt si capitis cōdē natus, quāmodi commodissimus esset reipublicæ, posset ob illam publicam commoditatē illum donare vita. Hæc autem omnia lib. 1. satis ac super pro capto nostro, tū discussa sunt, tum etiam definita. Quod autem hic dubium Theologicum, ceu in proprio loco dirimendum restat, est, vtrum sententia iniusta, hoc est contra leges lata, obliget in conscientia: hoc est vt rā reum verē absoluat, quam actorem iure suo despoliet: Est enim argumētū à parte negatiua, quod cum iudex sit iusti cultos, ad quē vt 5. Ethico. ait Philosophus, tanquam ad viuentem loquentēque iustitiam confluitur: & hæc oīa quae in foro exteriori peraguntur, ad pacē reipublicæ, ac perinde ad pacandas cōscientias referantur, consequens fieri videtur, vt solennis sententia eius qui publica pollet auctoritate, tutas sedatasque reddat easdem conscientias eō vel maximē, quod sæpē humanū ius conscientia obligat, tametsi mera lex naturæ non obligaret: vt patet in lege prescriptionis, qua dominium transfertur in possessore. Nihilominus responderetur, nullam sententiam quae contra leges iustas profertur, obligare in cōscientia. Conclusio est manifesta, & iuris etiā doctoribus confessā, vt apud Inno. & Panor. videre est. c. quia plerique. de immuni. eccle. quia cū sententia nullum habeat robur nisi quia est iuris declaratiua, vbi non est recti iuris interpret, nulla est in conscientia. Dixerim iniustā cōtra leges, nempe quae ab vno aufert quod re vera suum erat, & alteri tribuit cuius nō erat. Nam si alicui id adiudicetur quod verē erat suum, licet alter prætermisso toto ordine iuris fuerit priuatus, bona conscientia possidebit qd sibi adiudicatum est: si quidem re vera suum erat. Et prætermissio ordinis iuris, quāuis peccatum sit in iudice, & iniuriosa parti, tamen non cōstituit in mala cōscientia eum qui quod verē est suum, possidet: idque planissimo exemplo patet. Si tu quod tuum est aut fraude furripias, aut vi auferas à possessore, quāuis delictū mortale fortē cōmittas dum priuata auctoritate exequeris quod publica debet res, nihilominus ad restitutionē non obligaris illius quod accepisti. Reuertamur ergo ad principale assertū: quod iniusta sententia ius neq; tollit, neq; confert. Fit enim ex illa cōsequens, vt etiā si dum litigabas bona id fide faciebas, nihilominus cum primum certō rescueris sententiam in tuum fauorem latam non fuisse iustam, restituere teneris quod tibi adiudicatum est: licet non expēdas, si bona fide litigasti: idq; siue reus fueris, siue actor. Et dico iniustam cōtra rei veritatem, etiam si iudex secundum allegata & probata in foro exteriori rectē iudicauerit. Quid autem si pars læsa non appellauerit? Videtur. n. eo ipso consensisse, atque adeo suum à se ius ablegasse: quapropter postea non admittitur in iudicio ad repetendum. Respondetur quod etiam si non appellauerit, non censetur renūciare iuri suo. Sed hoc tantum patitur quod in foro exteriori non amplius repetens audietur. Atq; hæc, veritas nō solum ratio naturalis cōprobat, verū & ex l. Iulius. de cōdictione indebiti. collegitur. Quod aut non appellans præscripto tēpore à tribunali postea repellatur, sunt qui dicāt causam esse in perniciam eius negligentiae. Ego verō non hanc tantū crediderim, verū illam potiore, quae est ad obuiandum litibus: ad quod leges sanctissimæ fuerunt semper attentæ. At verō si quis rem sibi aut suis maioribus iniusta sententia adiudicatam, bona fide legitimoq; tempore præscripserit, bona deinceps conscientia possidebit: quia titulum habet legitimum, hoc est lege præscriptum. Dubium autē molestius est in beneficiis ecclesiasticis: quando quis scilicet per iustam sententiam expoliatur sacerdotio quod alteri confertur, vtrum possessor deinceps tuta conscientia possideat: Id quod inter ceteros iuris interpretes. Pauormitanus cap. primo. de concessio. præbend. & Innocen. in cap. quia plerique. de immuni. Ecclesia. sciēter tractant. Distinguendum ergo est de sententia: nam altera est declaratiua

Soto de iustitia & iure.

1 4

ua: nem

Distinctio.

Aristo.

Prima cōclusio.

Ratio cōclusionis.

Vltima conclusio.

Probatio cōclusionis.

Explanatio superiorum cōclusionum.

Dubium Theologicum.

Ratio hæsitantia.

Solutio.

Argumentum Responsio.

Dubium alterum de beneficiis ecclesiasticis.

Pauormitanus.

Innocentius.

Solutio.
dubij.

ua: nempe dum inter partes de iure aliquo, aut alia de re, aut de præbenda litigatur & sententia declaratur utrius illorum sit. Et tunc citra dubium, sicuti neque in aliis secularibus rebus, sententia non ligat, Et ideo dum possessor sciuerit non fuisse iustum, tenetur renuntiare. Alia verò est sententia priuatiua quando prælatus officio propter crimen quempiam sacerdotio multat, quod alteri confert: & tunc censent prælati doctores quòd si reus non appellauerit: quia eo ipso consentire videtur, & alter tuta conscientia possidet. Secus si reus appellauerit: nam tunc licet iniuste non fuerit auditus, non censetur consensisse. Ego verò profectò, salua eorum existimatione, non sic absolutè crediderim, sed cum distinctione. Si inquam prælatus sciens & prudens illum iniquè condemnauit arbitror sententiam non tenere. Et ideo quotiescunque possessor id intelligit, renuntiare tenetur, & prælatus alteri restituere. Si verò bona fide secundum allegata & probata illum condemnauit, etiam si falsò fuerit accusatus sententia tenet, ac perinde alter tutò possidet: nisi tamen ille fuerit criminator qui falsò accusauit. Nam tunc omnes doctores Canonici iuris meritò tenent inhabilem esse ad possidendum. Item hoc solùm crediderim in beneficiis ecclesiasticis quæ prælatorum auctoritate conferuntur. Nā in aliis etiam si secundum allegata & probata sententia sit iusta, si tamen processit ex falsa præsumptione, non ligat in conscientia, vt Innocentius probè adnotauit in eodem capit. quia plerique. Quo fit, vt si cuius nomen de hæresi falsò defertur, suis bonis priuetur: cum primùm scilicet resciuerit per calumniam fuisse delatum ac condemnatum, tenetur eum in suorum possessionem restituere. Hæc ergo de hac re satis dicta sint.

Ad primū argu.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd sicut lex scripta nihil roboris præstat naturali iuri, immo ab illo ipsa vim accipit: sic neque potest eius robor quoquo pacto diminui: nam homines, qui eas leges scripserunt, non sunt naturæ domini. Quo fit vt quando lex scripta legi naturæ aduersatur, nullam habeat vim, atq; aded neque sit secundum illam iudicandum. Quare tunc nō leges sed legum corruptiones censentur. At verò quando lex scripta à iure naturæ permittitur, scilicet quæ ei non obstat, tunc iudicandum est scdm leges, etiam si forsan melius esset contrarium esse lege positum. Hoc, n. maximè notandum est, vt loco supra citato explicauimus: nempe qd non est necessarium ad vigorem scriptæ legis, melius id esse quòd ipsa decernit, quàm contrarium. Hoc enim pensandum est & consilio agitandum quando ponitur: sed quando posita est & vsu firmata, non debent hoc subditi arbitrari: sed secundum illam agere, quousque princeps aut respublica illam mutat. Immo vero neq; mutandæ sunt leges, vt supra diximus, quacunque de causa quæ meliorem præ se ferat. Est posita lex, verbi gratia, ne merces foras euehaturè regno, & fortasse iā cessat causa, quare posita fuit tunc est principi incumbat illam mutare, tamen subditis non licet contrà facere, dum ius naturæ id permittit: nisi iā esse inciperet cōtra ipsum aut cōtra religionem, scilicet, si legibus Ecclesiasticis aduersaretur.

Ad secundū argu.

Ad secundum pari modo respondetur, qd sicut potest lex quandoq; iuri repugnare naturæ, & tunc non est seruanda: sic quamquam rectè sit posita, si tamen in euentibus particularibus est contra ius naturæ, licet contra illam facere. Nam, vt ait Modestinus. ff. de legibus & se. con. nulla ratio iuris aut equitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro vtilitate hominum introducta sunt, ea nos duriore interpretatione producimus ad seueritatem. Tunc enim legislator si adesset, aliter censeret quàm scripsit. Et per hoc dissoluitur argumentum tertium.

ARTICVLVS VI.

Vtrum vsurpatum iudicium sit semper peruersum.

TRia supra diximus ad rectum iudiciū esse requisita, & iudicis auctoritatē, & iustitiæ æquitatem, & prudentiæ ordinem. Et quidē de hoc tertio, puta de ordine & processu iuris, nihil ad Theologum, sed res est causidica. Igitur cū de secundo in proximis articulis dictū sit, subsequitur vt de primo disputemus. Vtrum vsurpatum iudicium. s. ab eo qui non est iudex, sit vbiq; peruersum? Et arguitur à parte negatiua: Iustitia est quædam agendorum rectitudo nihil aut veritati deperit à quocunq; pronuntietur, sed à quocunq; est amplectenda: ergo neq; quæquam iustitiæ officit à quocunq; sententia proferatur. Secundo: Bona pars iudicij est peccata punire. cum laude autem referuntur nonnulli priuati qui peccata aliena vindicarunt: vt Moyses qui, vt legitur Exo. 2. Aegyptium interfecit: & Phinees Eleazari filius qui Zambri occidit, vt Nu. 25. scriptū est. quod, vt habetur Psal. 115. reputatum est ei ad iustitiam: ergo licet priuatis citra auctoritatē publicam iudicare. Tertio: Potestas spiritalis quæ à temporali distinguitur, nonnunquam se ingerit ad iudicandum seculares: ergo vsurpatum iudicium non est vbiq; prauum. In contrarium est illud ad Romanos 14. Tu quis es qui iudicas alienum seruum?

Conclusio
responsiua
Probatio

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur. Iudicium vsurpatum, hoc est absque legitima auctoritate super eū in quem fertur prolatum, non solum peruersum est, verū & nullū. Probat: Iudicium est legis ad personas applicatio cum vi coactiua: hæc autem fieri nō potest absque publica auctoritate: ergo si aliter fiat, vitiosum est & nullum. Probat: Minor: Eiusdem est legem condere atq; eā interpretari & declarare: sed applicatio legis ad personas est quædam eius interpretatio, id est, declaratio quæ talem personam in tali casu ligat: ergo sicut lex ab illo solo condi potest qui publica pollet auctoritate ad cogendū ciues, ita & eius solus est, habentisque eius auctoritatem, ius dicere. Conclusio clara est, & 1. lib. q. 1. decisa. Hoc tamen est hic animaduertendū, qd inter ea quæ ad rectum iudiciū publicū exiguntur, primū est auctoritas iudicantis. Nā etsi alia deficiat, nēpe prudentia & iustitia, non nunquā sententia tenet, saltē dū fertur scdm allegata & probata, vt proximè dicebamus, & semper timenda est: & tamen si emanet à non iudice, aded nulla est vt neq; sit timenda. Vnde scitè Greg. Sententia, inquit, pastoris siue iusta siue iniusta, timenda est, secunda, quæstione tertia. Duo .n. ponit vt sit timenda

Gregorius

timenda, etiā si sit iniusta, videlicet vt sit pastoris, & vt sit sententia id est que non manifestarium intolerabilemque errorem contineat. Ex quo fit primū quòd qui per tyrannidē regnum inuasum occupauit neque legem ferre vllam potest, neq; ius dicere quòd vllò pacto ciues in conscientia obliget nisi forsan præscriptione aut rei publicæ cōsensu legitimi fuerint tādē principes: vt de Frācis apud Gallos legitur, & apud Hispanos de Gottis secundo subsequitur, quòd qui semel legitime magistratū adeptus est & si postea crimen cōmiserit ob quòd meritò sit illo abdicandus: tamen quousque iuris ordine priuetur sententia eius ligat, nisi sit ipso facto excōmunicatus. Vt quāuis prætor crimen læsæ maiestatis admiserit, ob quòd à magistratu expellendus iure est, nihilominus quoadusq; iuridicè priuetur, sententia eius tenet. Secus si esset hæreticus: nam tunc ipso facto est excōmunicatus atq; adeo licet non priuatus officio tamen eius functione suspensus. De arbitris autē forsan quis dubitet: nam iudicium eorū ligat tam in foro exteriori quàm in conscientia. Tamen nulla videtur pollere auctoritate publica: quia non habet nisi quā à partibus acceperunt: quæ tamen non habebat nisi priuatam. Respondetur autem quodāmodo habere publicam. Nam cum vnusquisq; teneatur fidem alteri seruare, iure gentiū conditū est vt qui sequestri fuerint ab aliquibus cōstituti, vim habeant per suā sententiam ligandi, licet executio ad principem pertineat, qui vim habet coactiuā, & eius ministros.

Primū corollarium

Secundum.

Dubium de iudicib⁹ arbitrariis.

Solutio.

Ad primū argu.

Ad secundū argu.

Ambrosius.

D. Thom. Augusti.

Ad tertium argu.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd etsi pronuntiatio veritatis à quocūque sit suscipienda: tamen vis coactiua non nisi à principe, quam iudiciū importat. Et ideo nisi ab habente auctoritatem proferatur, liberum est vnusquisque eam suscipere aut repudiare. Secundum argumentum: Quantum ad historiam Phinees, nullam habet difficultatem. Nam cum Moyses, vt illic legitur, auctoritate diuina iussisset vt vnusquisque fratrem suum quē reum sciuisset interimeret eadem ille auctoritate vsus est. Historia vero Moysei anceps est. Legitur enim quòd cum vidisset Aegyptium percutientem quendam de Hebræis, eum enecauit Quocirca cum illum Aegyptium in flagranti delicto occuparet, potuit eum occidere per modum defensionis: nam vnusquisque ius habet vim vi repellendi non solum à seipso sed à fratre suo. Et hac via Ambrosius libro de Offic. Moysen excusat à culpa. Si autem vel iam cessauerat Hebræum percutere, vel occisio non erat ad defensionem necessaria, necesse est dicere quòd in vindictam illum occidit. Et re vera hoc gratius annuere videtur historia. Sed tunc cum publicam non haberet auctoritatem, non potest à culpa excusari: nisi dicatur id reuelatione diuina fecisse. Atque hanc rationem approbare videtur illud Act. 7. quòd percusso Aegypto existimabat Moyses intelligere fratres suos, quoniam Dominus per manum ipsius daret salutem in Israël. Et quāuis nō expressè illā dicatur percussione iussisse, sed Moysen sic existimasse seruaturum populum: tamen profectò videtur illic percussio excusari: quare vtraque istarum solutionum potest optimè defendi. At verò S. Tho. Augustini sequacissimus eum libentiùs amplexari videtur, qui in quæstione super Exod. non excusat illum à culpa, sed eum potius confert cum benignissimo nouali. quod cum primo scribitur de herbarum quoque inutili luxurie ac fertilitate laudatur propter spem quam promittit futuræ frugis. Et sic interpretatur illud Act. 7. quòd cum animo plenus esset ad liberandum populum, illa ratione arbitrabatur rem perfecturum. Ad tertium denique respondetur, quòd cum spiritalis potestas supereminet seculari, potest Ecclesiasticus Prelatus seculares iudicio cogere in his quæ ad gratiam & ad gloriam pertinent.

QVÆSTIO QVINTA,
DE DIVISIONE IVSTITIÆ.

S. Thom. 2. 2. quæst. 61.

ARTICVLVS I.

Vtrum particularis iustitia rectè in distributiua & commutatiua diuidatur.

P

OSTQVAM de iustitia in genere, de que suo contrario, iniustitia, atque de eius annexis, iure scilicet & iudicio, quantum res postulabat, differtum est: superest vt ad illā eius celeberrimam diuisionem descendamus, qua in distributiua & commutatiua distribuitur. Est ergo quæstio ordine quinta huius libri, vtrum particularis iustitia rectè in distributiua & commutatiua diuidatur? Quæstio hæc autem quatuor articulis absoluetur. Quorum primus diuisionis rationem doceat, secundus vtriusque medium: tertius, materiæ diuersitatem: quartusque tandem formam. A parte ergo negatiua quæstionis arguitur primò: Cum tres sint reipublice ordines: nempe totius ad partes, partium ad totum, & partium inter se, pulchrius atque ad artem propius fieret ex æquo trimembris diuisio: nimirum in legalem, quæ primum instituit ordinem: & distributiua, quæ ad secundum spectat: & commutatiua, quæ circa tertium versatur ineptè ergo sit bimembris. Secundo arguitur: Si vlla esset huius diuisionis ratio, ea vel inde oriretur quòd habent distincta subiecta: nempe quòd distributiua est in principe, cui incumbit bona publica distribuere: commutatiua verò in subditis quorum pax & tranquillitas hac ratione cōtinetur quòd quisque ius suum aliis seruat: hoc nanque discrimen prima fronte videtur hæc diuisio insinuare: at verò quæcunq; iustitiæ species tam in subditis est quam in principe, in hoc nimirum ad gubernandum atque in illis vt gubernentur, vt q. 1. de legali dictum est: nam commutatiua eadem ratione est in omnibus: ergo ex hac differentia non potest sumi diuisionis ratio. Quod si dicas differentiam inde sumi, qd distributiua iustitia pensatur in ordine ad plurimos quibus facienda est distributio: commutatiua verò est vnus ad alterum: contrà facit, quòd vnum & multa speciem non mutant. Eiusdem

Primū argumen.

Argu. 2.

Argu. 3. quippe speciei est vnus homo cum duobus atque cum tribus. Deinde arguitur tertio, quod diuisio manca sit. Iustitia enim vindicatiua neque sub distributiua neque sub commutatiua comprehenditur: videtur: nam si respondeas contineri sub distributiua eò quod princeps vt præmia probis sic & supplicia reprobis decernit, in contrarium est: tum quod & persona particularis potest licite vindictam petere, tum etiam quod vindicta debet fieri ad æqualitatem delicti, quod officium est commutatiuæ iustitiæ. Quod si hac ratione victus pertinere dixeris ad commutatiuam, reclamare hæc ratio videtur quod soli principi incumbit pœnas exigere pro culpis, quod specimè gerit distributiua iustitiæ.

Aristot. In contrarium est autoritas Philosophi 5. Ethic. distinguentis duas iustitiæ species, quarum altera est distributionum directiua, altera verò commutationum.

Conclusio responsiua Aristot. Probatio conclusio- nis. Quod responso quæstionis lucidior fiat à terminorū expositione proficiscamur. Cum iustitia in genere, auctore Arist. 5. Ethic. sic virtus qua quisque iustus dicitur, sit vt iuxta nomina sua. iustitia distributiua dicatur particularis iustitia, qua homo in bonorum cōmunium distributione iustus fit. Cōmutatiua verò sit illa itidē particularis, qua quisque in cōmutationibus iustus est. His facile intellectis tali respōdetur affirmatiua cōclusione. Iustitia particularis suapte natura in hæc duo dissectatur membra specie differētia, quæ sunt cōmutatiua & distributiua. Cōclusio est Arist. 5. Ethic. cap. 2. cuius ideo auctoritate fulcitur. Probatur nihilominus & ratione. Distinctio habituum, si specifica sit, ab obiectorū natura deriuatur: nam habitus distinguuntur per actus, & actus per obiecta: est autē in republica, in qua iustitia æquitatē constituit, duplex ordo, idēmq; particularis ac diuersus, videlicet totius ad partes, & partium inter se: ergo per illos duos ordines duæ etiā species iustitiæ discernuntur. Illa autem quæ est totius ad partes, puta quæ cōmunia bona ciuibus bene dispēlat, nominatur distributiua: altera verò quæ æquitatē seruat inter partes, nuncupatur commutatiua: sunt ergo duæ distinctæ species. At licet cōclusio hæc nō solum S. Thomæ, verum & Aristotelis sit plana cōfessio: non desunt tamen

Buridanī sententia. Aristotelis interpretes qui cōtrarium opinētur. Buridanus enim in eundē locum 5. Ethic. q. 7. nō arbitratratur virtutes has specie distare. Neque vllō prorūso argumento vitur, præterquā quæ rationes, inquit, partis cōtrariæ non sunt satis validæ. Hæc autē arguit nullum philosophum hominē cōtra Aristotelem mouere deberet, nisi validiorib; ipse niteretur: præterquam quod ratio hæc facta abundē rē mōstrat in philosophia morali, à qua nō est expectenda mathematica demōstratio, vt statim in principio Ethic.

Secunda ratio i Buridanum. Arist. docuit. Arguitur autem secundo ad eandem cōclusionem. Iustitiæ munus est debitū vnicuique reddere: est autem diuersa ratio debiti in distributiua iustitia ab illa, quæ est in cōmutatiua: ergo virtutes ipse specie differunt. Minor patet: Dupliciter aliqua res dicitur hominis. Vno modo simpliciter quia propria eius possessio: altero verò secundum quid, vt aiunt, quia scilicet non est sua propria, nisi quatenus est totius, cuius homo est pars. Etenim quæ sunt totius, quodammodo sunt partium. Et ex his nascitur diuersa ratio debiti: alia quippe ratio est, quia res propria erat creditoris: alia verò quia erat totius reipublicæ. Igitur cum cōmutatiua iustitia circa debitum posterioris generis versetur, distributiua verò circa prius, sit cōsequens esse virtutes diuersas. Et ex hoc secundo argumento infer-

Tertia ratio ad idem. matur tertium. Illic opus est distincta virtute specie, vbi operādi difficultas est etiam specie distincta: sed experimur aliū esse gradum difficultatis in efundendis bonis cōmunibus, quæ princeps habet in sua potestate neque vnquā fuerunt ciuū, quā sit in refundēdis illis quæ ab aliis recepimus: ergo distinctæ exiguntur virtutes. Minor patet: nam quod quisque reddat quod ab alio accepit, ratio hæc protinus & inclinatio naturalis deprecatur. Non erat tuū sed alter tibi dedit, pessimus esses si non redderes. At tamen quādo princeps aut cōmuniū dispēlatores penes se habet illa bona, egerrimè ad duci possunt vt distribuāt si sibi vsurpare possunt. Hoc potè nos longa experientia edocet in principibus & in præfectis. Et cōfirmatur hæc ratio auctoritate Arist. 2. Polit. dicētis homines propensius affici ad bona propria quā ad cōmunia. Altera ergo virtus est distributiua, & altera commutatiua.

Cōfirmatio. Aristot. Ad primū argu. Ad argumentū ergo primū ante quæstionē sic responderetur: Diuisiones vt exacte fiāt, debere fieri in paucissima mēbra, atque ad id inter se op. posita. Ob idque cum obiectū iustitiæ sit bonū, idque primò diuidatur in commune & particulare, sit vt iustitia primū omnī diuidatur ab Aristotele in legalem, quæ est vniuersalis, & particulare: vt iustitia legalis sit illa quæ respicit ordinē partū ad totū ordinando ciues in cōmune bonū: particularis verò quæ versatur circa particularia bona. Et hæc est, quæ subsequatur in distributiua & cōmutatiua. Sed nunquid distributiua iustitia nō versatur etiā circa cōmune bonū? Respōdetur quod et si circa illud versetur: tamē non habet illud pro obiecto vt legalis, quæ illud curat augere. Sed materia distributiua est, illa bona distribuere ac diffundere inter particulares ciues: & quia habitus denominatur à termino ad quem sicut calefactio à calore qui gignitur non à frigore quod abiicitur ideo distributiua iustitia est particularis: vt pote quæ cōmunia bona facit particularia: legalis namque particularia ordinat in commune. Atqui veluti legalis iustitia non solum in principe est ad regendum, verum & in subditis ad obtemperandū: sic & distributiua est etiam in ciuibus, vt citra responationem sint contenti. Præterquam quod potest & priuato cui-

Scrupul' Solutio. piam, puta patrifamilias alicuius ample familiæ vsu venire, vt ipse etiā inter suos distribuatur bona sua. Ad secundū autē, quo indagabatur differentiæ radix inter has species, per hæc quæ dicta sunt, satis respōsum est. Haud enim differentia hæc colligitur, vel ex parte subiecti vel ex parte numeri: sed illā præscrutamur, tū ex ordine diuerso vt dictum est, tum ex diuersa ratione debiti: quia cōmutatiua reddit id quod est simpliciter debitū, distributiua verò id quod est quodammodo debitū. Ab tertium argumentum respōdetur, bifariam cōtemplari posse iustitiam vindicatiuam: vno videlicet modo qua tenus ad publicā iustitiā pertinet quæ ciues ordinat in bonū cōmune. Et hac ratione actus est à cōmutatiua iustitia elicitus: imperatus autē à iustitia legali, quæ est in principe, eiusque ministris. Iudex enim

Ad tertium argu. enim non tantum accusante reo, verum ex proprio (vt aiunt) officio ob tranquillitatē reipublicæ crimina vlciscitur. Aio autem esse hoc munus iustitiæ cōmutatiuæ, propterea quod nulla sit ibi bonorum distributio: nec propriè malorū, quia mala non sunt deposita vt distribuatur: sed sit vindicatio ad æqualitatē sceletis, infligendo supplicium: quæ quidem forma est commutatiuæ iustitiæ, vt cōfestim videbimus: licet hæc habeant imaginē distributiua, quod nequiores acrius puniuntur. Imperatur autem à iustitia legali, cuius est per leges & beneficiorum collationem, pœnarumque inflictionē reipublicam administrare, & particularibus virtutibus in hunc finem imperando vti. Si autē vindicatio consideretur respectu particularis personæ ad tollendū eius nocumentum qualiter vindicatiua non solum est in principe, sed & in particulari ciue iniuria affecto, cui licitum est more & ordine vindictā petere: non vt malum pro malo reddat, sed vt repēlatio sibi fiat, quanquā illam, nisi per publicā potestatem exequi nequeat: tunc vindicatio non est iustitiæ actus, sed specialis per se virtutis, quæ ad cōmutatiuā iustitiam reducit. Doctrina est S. Tho. 2. 2. q. 108. art. 2. Sed interrogas, cur vindicatiua ob commune bonum, cōmutatiua est iustitia, siue in principe siue in ciue: illa autem vindicatio quæ ad bonū particularis personæ refertur, sit specialis virtus? Respondetur, quod reipublica per vltionem æqualem crimini, & reddit malefactori quodammodo æquale, & suum recuperat honorem, quæ vera est iustitiæ cōmutatio. Quādo verò persona particularis vindicatur, nihil pro amisso honore vel fama recipit: sed alter patitur sicuti & ipse fuerat perpeffus: ideoque non attingit metas iustitiæ cōmutatiuæ: sicuti attingit, cum virtute restitutionis resarcitur eis honor, vel eius loco rependitur vel aliū fauor vel pecunia. Vnde S. Tho. comparat hanc virtutem alteri speciali gratiarū actionis pro beneficio suscepto. Illa nanque neque simpliciter liberalitas est, quia aliqua illic subest imago debiti: neque verò simpliciter iustitia, quia non est debitū legale, sed morale: ob idque est virtus specialis quæ iustitiæ adhæret. Est hic demum principibus adnotandū circa distributiua iustitiam quod cum sit virtus inter duo extrema, vtrinque coarctatur. Quare neque tantam finit bonorū effusionem, vt publicum ærarium, quod quam maximè necessarium est, exhauriatur: neque verò permittit principē ea esse parcitate in bonis distribuendis, vt nullam habeat apud ciues gratiam, quibus necesse est sapissime indigere. At verò hoc cum primis cauendum vbiq; esset, ne publica tributa & vectigalia quæ in publicos vsus statuta sunt & populo decreta, abalienarentur. Inde nanque tum reipublica grauius periclitatur, tum etiam & miser populus molestissimè aggrauatur & præmitur: quippe cū illud in causa sit, vt tributa in dies auctiora exigantur. Sed hoc in fine quæstionis sequentis latius.

ARTICVLVS II.

Vtrum idem sit medium distributiua ac commutatiua Iustitiæ.

SE QVITVR hoc secundo articulo de medio inuestigādo harum virtutū, vtrum videlicet eodem modo in vtraque accipiatur? Est enim argumentum à parte affirmatiua, quod cum moralium virtutū medium scdm rationem inter duo extrema limitetur, vt in fortitudine & prudentia cernitur, & iustitia sit earum potissima, consequens esse videtur, & ipsum eodem pacto in omni iustitia designari. Mox cum vtraque tam distributiua quam cōmutatiua sit particularis iustitia, vt pote quæ ad particulares personas refertur ac terminatur, apparet mediū in vtraque sumi secundum æqualitatem rei ad rem, puta in distributiua meriti ad præmium, & in cōmutatiua rei quæ redditur ad eam, quæ recepta fuit. Tertio denique arguitur: Distribuere cōmunia bona, idem esse videtur officium, quod collatis beneficiis cōpensare obsequia, & seruitia quæ ciues in reipublicam impendunt, hoc autem iustitiæ commutatiuæ munus est: vt eodem loco 2. 2. q. 108. astruit Diuus Doctor: eo quod fieri debeat secundum æqualitatem rei ad rem, sicuti & suppliciorū inflictio, licet vtrunque per imperiam fiat iustitiæ legalis: ergo nihil restat, quo differat iustitia distributiua à commutatiua. Contraria est Arist. sententia, eodem loco constituentis medium in distributiua secundum proportionem Geometricam, & in commutatiua secundum Arithmetica.

Ad quæstionē hanc respōdetur duabus cōclusionibus. Prior est. Vtriusque iustitiæ tam distributiuæ quàm cōmutatiuæ mediū secundum æqualitatem, quæ in rebus exterioribus sit, cōstituitur. Cōclusio est Arist. 5. Ethic. cap. 3. & 4. Hæc. n. differentiam q. 1. huius libri inter reliquas morales virtutes & iustitiam scdm earum naturam meditati sumus, quod cum reliquæ mores componant hominis in ordine ad seipsum, iustitia verò in ordine ad alium, medium aliarum virtutum inueniatur inter duas extremas affectiones, quas virtus moderatur & rectificat. Vt fortitudo inter timores & audacias: & tēperantia inter exorbitates concupiscentias & tristitias, quæ de absentia delectabiliū tactus oboriūtur. Iustitia verò, quia in voluntate residet, vbi nullæ sunt passiones, nō earū moderatrix, sed solum illi incumbit mediū ponere in rebus, quæ aliis debentur. Etenim licet quandoque cupiditas & auaritia impedimento sint officiis iustitiæ: non tñ ad ipsam pertinet illā auaritiam reprimere: sed ad liberalitatē, quæ circa tales versatur affectiones. Posterior cōclusio est eiusdē Arist. eodē loco: Aequalitas, quæ medium est iustitiæ distributiua, nō est eiusdē prorsus rationis atque in cōmutatiua: immò in distributiua est Geometrica, & in cōmutatiua Arithmetica. Aequalitas enim arithmetica sumitur secundum excessum æqualitatē numerorū: sumiturque minimū in tribus terminis quorū tamen medius bis resumitur. Habet siquidē respectū duplicē. Qualis enim est proportio Arithmetica duorū ad quatuor, talis est quatuor ad sex: quoniam excessus sunt pares, licet maior sit proportio Geometrica quatuor ad duo, quā sex ad quatuor: illa est dupla: hæc verò sesquialtera. Et dicitur proportio Arithmetica quia est inter numeros tanquam inter proximos propriosque terminos: nā quatuor numerus est: licet sit pariter inter continuas quātitates. Aequalitas autem Geometrica attenditur per æqualitatē proportionum: vt proportio quæ est inter octo, & quatuor, æqualis est illi quæ existit inter quatuor & duo quia

Primum argumen.

Argu. 2.

Argu. 3.

Aristot.

Prima cōclusio.

Aristot.

Ratio cōclusionis.

Postrema conclusio.

quia vtraque est dupla, tamen si excessus sint inaequales. At quoniam medius terminus bis sumitur, ait Arist. hanc proportionum habitudinem consistere minimam in quatuor terminis: vt qualis sit proportio a ad b, talis sit c ad d. Nam Arithmetica proportio inter tantum duo fit, vt inter vnum & duo. licet proportionalitas, hoc est, proportio aequalitas (vt dictum est) tres postulet. Vnde in commutatio- nibus per rerum duarum aequalitatem aquantur duae personae. Patefit ergo conclusio hoc pacto. Vbi princeps decreuerit decem talenta ciuibus distribuere, debet in tot partes illa parti, quot sunt ciues: tali tñ ratione, vt qualis sit proportio meritorum Petri ad merita Pauli talis sit & proportio praemij illius ad praemium huius. Si enim merita Petri sunt vt sex, & Pauli vt tria, quae est dupla proportio, & confertur Paulo praemium vt duo, debetur tunc Petro praemium duplum, scilicet vt quatuor. Nam tunc fiet, vt qualis sit proportio meriti Petri ad suum praemium, puta sesquialtera, talis sit quoque meriti Pauli ad suum praemium a permutata proportione. Videlicet, si a. se habet ad b, sicut c, ad d, tunc sicut a, se habet ad c, se habebit & b ad d. Fac a & b, esse merita, c, verò & d. praemia. Et hoc est inuenire me- dium geometricum. Sed quaeris cur non statuimus talia exempla vt praemium esset aequale merito? Respondemus hoc nos consultò fecisse: quoniam accidentarium est iustitiae distributivae, & quod aiunt, impertinens, vt praemium sit merito aequale: aliter hac ratione non differret à commutativa. Enimvero non semper aequalis bonorum summa distribuitur ciuibus, etiam si semper haberent paria merita: quoniam respublica humana quadoque in bonis plus, quadoque minus habet. Nunc enim, verbi gratia, distri- buit triginta talenta quae ab hoste praedae eripuit, alio tempore viginti, atque alio decem. Et ideo non potest semper militi obuenire aequale praemium suo merito. Atque idem cõperitur in publicis fructi- bus, qui nunc benignius, nunc verò malignius proueniunt. Et in lege Agraria de diuidendis agris. Quocirca nõ debet haberi respectus nisi ad geometricam aequalitatem. At verò in distributione diui- norum bonorum quae à Christo in die iudicij futura est, quia infinita illa sunt, & quae exhauriri nequeunt distributio fiet, non solum scdm proportionem geometricam, vt quo quisque longius antecellet al- teri meritis, excedat & praemio, verum etiam scdm arithmetica, vt quisque tantum recipiat in pra- mio quantum habuit in meritis, quae ex diuina gratia processerunt. Ecce de distributiva iustitia. In commutativa vero alia est habenda ratio: nempe vt sit aequalitas inter rem acceptam & eam quae reddi- tur. Verbi gratia: antequam duo mercatores societatem inirent, vterque habebat quinque. Petrus ve- rò per contractum aut mutuo aut quomodocumque dedit Paulo vnum, habet ergo tunc Paulus duo plura quam Petrus, itaq; est proportio arithmetica: puta quatuor quae habet Petrus, ad quinque quae ambo habent: & quinque ad sex quae modò habet Paulus: quorum medium est quinque: est ergo facien- da per commutativam iustitiam taliter restitutio, vt Paulus quoque reddat Petro vnum, qua ratione ambo sicut in medio, nulla personarum qualitate aut conditione existimata. Enimvero siue inter ma- gnates & plebeios, siue inter probum virum & reprobum, siue inter amicos, siue inter inimicos con- tractus & cõuenta more & lege celebrantur, nihil subinde commutativae iustitiae variatur. Hac praemis- sa declaratione probatur conclusio: Medium iustitiae, cuius munus est, debitum cuique suum reddere, attendendum est & perpendendum per formalem rationem debiti, à qua virtus speciem fortitur: ratione verò debiti distributivae & commutativae variam esse monstratum est: ergo secundum illam varietatem variatur & medium. Varietas autem haec est, quod id quod debetur in distributiva, non debetur, quia proprium possessum fuit à ciue: sed quia pars ille est reipublicae, & quod est totius, quodammodo est partis: ergo quo quisque principalior est pars, eadem proportione plus debet bonorum recipere. Exemplum nobis natura perhibuit in stomacho, qui commune est corporis membrum: haud enim idem alimentum subministrat pedibus, quod oculis: neque idem iccori, quod spleni: sed unicuique pro sua natura & dignitate. Debitum autem in commutativa inde exigit, quod res fuit possessio alterius: ergo nullo habito meritorum personarum respectu, debet unicuique tantum referri quantum ipse contule- rat. Quod si contra sic arguas, in commutativa iustitia perinde atque in distributiva pensatur nonnun- quam personarum conditio & dignitas. Nam sicuti qui alapa percutit principem, maiori per vindi- cativam iustitiam supplicio plectitur, quam si percuteret popularē, vt Arist. quoque; adnotavit 5. Eth. cap. 5. ita dum per restitutionem cõpensatio fit, plus debet qui honestam cinem & nobilem caedit, quam qui simili plaga plebei læderet: ergo hac parte nõ differunt istae iustitiae. Respondetur, quali- tatem personae in vtraque iustitia perspicitur: attamen in distributiva per se: vt scilicet per augmentum personae augeatur proportio ad alium: cumulatoris namque meriti est in viro ingenuo comitas & humilitas, quam in homine inferioris sortis: sed tamen in iustitia commutativa duntaxat attenditur persona quatenus inde augeatur quantitas iniuriae, quae ad aequalitatem refarcienda est.

Per haec ergo superiorum argumentorum solutio clarescit. Ad primum enim priori conclusione responsum est, secundum differentiam iustitiae à reliquis virtutibus. Et pariter secundum solutum est conclusione posteriori. Concedimus enim vtriusque iustitiae medium constitui secundum aequalitatem in rebus quae inter duas personas vel plures cõponitur, diuersimodè tamen: quia medium in distribu- tiva attenditur scdm aequalitatem inter duas proportiones, scilicet meritorum inter se inuicem, & pa- riter praemiorum: commutativa verò secundum aequalitatem inter res acceptam & redditam. Ad ter- tium autem respondetur, quod beneficiorum collatio non fit nisi pro receptis obsequiis & laboribus: ob idque habet quandam mercedis rationem, atque adeo commutativae iustitiae munus est. Vt cum quis strenuè egit in bello seu egregiè consiliū principi dedit, vel insidias coniurationis sue detegit. Is naque etiam si nullum talibus cogitatum esset stipendium, dignus est cui iusta beneficio pro obsequio con- ferantur. Distributio verò bonorum communiū non est cõpensatio, sed nuda attributio eorum quae to- tius corporis sunt ad partes. Quapropter partium merita nõ eodem pacto in omnibus rebus publicis aestima-

aestimantur, vt Arist. loco citato meminit: Nam vbi respublica per Democratiam, id est, per popula- rem potentiam gubernatur, nulla alia merita librantur, quam libertas, vt scilicet quia omnes equa libertate fruuntur, aequa suscipiant. Nisi forsitan libertinis, qui mancipia erant, minus: illis autem qui ingenuitate clariores sunt, plus obtingat. Sed in Oligocratia, hoc est paucorum potentia, secundum diuitiarum quantitatem fit aestimatio: vt quod quisque plus habeat, eò plus recipiat: quae iniquissima est omnium distributio. At verò in Aristocratia, hoc est, optimorum potentia, vsus distributionis est secundum virtutum merita. Et talis debet in regno perspicui, quod rex optimus regit. Nam cum ho- nos aliat artes, nullum inter mortales valentius est virtutum incitamentum & fomentum, quam cui que pro meritis honores deferre. Etenim qui solo virtutis amore, futurum inspectantes seculum, ad officia accenduntur, impendio quam rarissimi sunt. Ob idque Caro admonere Patres Conscriptos consueuerat, vt bene consultarent, quibus virtutibus praemia ponerent: quoniam non alias poterat inuentus persequi, quam quibus possent statos sibi honores allequi.

ARTICVLVS III.

Utrum eadem sit materia distributivae & commutativae iustitiae.

DE materia autem harum specierum quaeritur hoc tertio articulo, vtrum eadem sit vtriusque iustitiae, quae in has tantum species specialissimas diuiditur? Apparet enim primum esse eandem materiam, alias essent vsque adeo virtutes ipse diuersae, vt non continerentur sub vna cardinali virtute iustitiae: diuersitas enim materiae temperantiae, & fortitudinis, consti- tuit duas per se virtutes cardinales: cõsequens autem est falsum & contra Aristot. sententiam, atque omnium quatuor duntaxat discernentium cardinales virtutes. Mox arguitur cõtra id, quod quaestio latenter etiã interrogat. Iustitia commutativa diuiditur in species multas: ergo istae nõ sunt specialissi- mae atque atomae. Antecedens patet: Aristoteles connumerat diuersas materias, quin vero formas commutativae iustitiae, altera quippe est commutatio voluntaria, atque altera inuoluntaria: quae rursus diuiditur in inuoluntariam per vim, & inuoluntariam per fraudem: non ergo vtraque specialissima species est. In contrarium est Aristot. eo loco vbi ait distributivam distributiones dirigere: commu- tativam vero commutationes: cuius tamen commutativae nullas distinguit species.

Quaestio duas habet particulas, ad quam perinde duabus operæpretium est conclusionibus re- spondere. Prior sit haec: Materia quam remoram appellant, eadem est vtriusque iustitiae: proxima ve- rò diuersa. Prior pars sic ostenditur: Materiae remorae harum virtutum sunt tam personae inter quas, quam res in quibus fit distributio & commutatio: haec autem eadem sunt: fit enim tam distributio, quam commutatio exteriorum rerum, nempe frumenti, vini, olei, & pecuniae inter eosdem ciues. Po- sterius itidem conclusionis membrum est etiam liquidum. Materia siquidem proxima est, rerum vsus: & constat distributivam iustitiam dirigere vsus illum, qui est res adiudicare ciuibus ratione debiti, non quod proprium erat singulorum: sed quod erat totius reipublicae: ad quam (vt diximus) functione alia ratio exigitur, aliaque existit difficultas, quae in commutativa: Facultas autem commutativae est vsus rerum moderari in reddendis debitis singulorum peculiaribus. Vnde patet fit ad prius argum- tum responsio. haec namque vsuum diuersitas, etsi diuersitate specierum virtutis constituat: nõ tñ tan- tam quò minus ambae contineantur sub specie iustitiae particularis, quae in rebus versatur extrinsecis, earumque vsibus circa particulares personas. Secus autem de temperantia & fortitudine: quippe quarum altera versatur circa tactus delectationes, eorum sensibilibus, quae nos ad se alliciunt & pertrahunt: alte- ra verò circa obiecta irascibilis appetitus, quae sua nos arduitate & horrore conterrant & à seipsis auersantur. Est. n. haec tanta diuersitas, vt diuersas constituat cardinales virtutes. Posterior conclusio est: Materiae varietas quae commutativae iustitiae subiicitur, neutiquam eandem virtutem in species plu- res distinguit: sed est vnica eademque; atoma. Huius autem veritatem conclusionis hac diuisionum ferie venari sanè possumus. Prima enim diuisio sumitur ex commutationum diuersitate per ordinem ad vo- luntatem. Commutationum namque altera est voluntaria: altera verò inuoluntaria. Inuoluntaria quip- pe commutatio est, quando quis rem sibi alienam vsurpat, vel personam, vel opus inuito domino: vt in furto: voluntaria verò quando quis rem à domino volente & consentiente suscipit: vt in mutuo. Vbi adnotandum subinde est, commutationis nomen non simplicem denotare vel dationem, vel receptio- nem: vbi enim res gratis datur, donoque recipitur, nulla est commutatio: sed tunc datio proprie est com- mutatio (vti nomen clamat) quado alter dat vt recipiat, alter verò recipit vt reddat: vt patet in mutuo in deposito, in venditionibus conductionibus, reliquisque id genus ciuilibus pactis. Quocirca com- mutatio in vniuersum spontaneam quampiam atque voluntariam actionem ex vtraque parte signifi- cat, videlicet tam conferentis, quam recipientis. Contraria ratione inuoluntaria commutatio inuolun- tariam supponit actionem, tñ ex parte patientis, quae ex parte auferentis. In furto namque; neque dñs dat vt recipiat, neque fur capit vt reddat: sed ille contra suam voluntatem patitur: hic autem liberè ac- cipit quod nollet vnquam rependere. At tamen dum postea restituit, nihil refert, vltrone reddat pœ- nitentia ductus, an à publica potestate compulsus. A priori namque radice acceptio, puta ab inuo- luntaria oblatione nuncupatur commutatio inuoluntaria vel voluntaria. Nam & vbi fuit acceptio vo- luntaria, potest etiam redditio esse inuoluntaria: vt puta quado infidus empor vi cogitur pretium solue- re. De donatione autem dubium est, vtrum vtriusque, partis exigatur assensus, videlicet non solum dan- tis, verum & accipientis, an scilicet si Petrus animo suo vel verbo inficio Paulo quidpiam donaret, do- natione illa teneretur antequam alius acceptaret. Et videtur teneri: quia cum quis Deo apud se quid- piam vouet, illicò obligatur: pariformiter ergo ligari videtur qui donauit. Respondetur tamen quod cum datio relatione dicat ad accipientem, non videtur oriri obligatio antequam alter acceptet. Et ideo reuocari

Aperitur conclusio.

Obiectio. Solutio.

Suadet conclusio.

Argumentum.

Aristot.

Responsio.

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

Aristot.

Prima conclusio.

Probat prior pars conclusionis.

Probatio partis posterioris.

Primum argumentum.

Secunda conclusio.

Duplex commutatio.

Dubitatio.

Solutio.

Divisio
spontanea
commuta-
tionis.
Aristot.
S.Thom.

reuocari fortè potest, etiam absque vlla iusta causa. Secus de voto Deo facto: quia ipse, si iustum est, semper acceptat. Si autem solenniter coram testibus donatio fiat absentem, tunc standum est iuri civili. Arbitror. n. absque donatarii consensu, vel legitima causa iura reuocatione non sinere. Quod si ita est, nec conscientia id permittit. At verò quoniam Aristot. 3. Ethic. duabus de causis accidere docet inuoluntarium, scilicet aut vi & metu, aut ignorantia: subdividit in 5. lib. inuoluntarias commutationes in duo scilicet in eas quæ occultè & ignorante domino per fraudem fiunt, & eas quæ per violentiam manifestè. Atque utraq; denarrat illic Aristot. locupletius aut S. Tho. 2. 2. q. 61. art. 3. utraque enim cadere potest, aut in rem tuam aut in tuam personam, aut in tuos, scilicet in eos qui aliqua sunt tibi necessitudine coniuncti. Res igitur tua aut subdolè tibi & occultè surripiant: quod vocatur furtum: aut manifestè, & id appellatur rapina. In tuam autem personam substantiam committi potest homicidium, lesiove alia: aut occultè, ut per veneficium seu per insidias: manifestè autem per apertam vim. Et rursus personam dignitas impeti potest aut clanculum: ut per falsa testimonia, perque latentes detractiones, quibus fama æstimatioque deturitur, & corroditur, manifestè autem aut per calumniam in iudicio, aut per conuitia, quibus honori detrahitur. In persona autem sibi coniuncta potest cuiuspiam iniuria fieri vel in vxore per occultum adulterium, vel in seruo: qui ut fugiat seducitur. In quibus etiam potest & manifestariis quis iniuriis onerari. tamen quod de seruo dictum est, rapinam habeat aut furti rationem. Commutationes itidem voluntariæ per sua quoque membra articulatim subsecantur. Enimvero primum, dum quis rei suæ dominium in alium transfert non animo quidquam recipiendi, ut puta dono aut legato, non est propriè commutatio, ut iam modo dicebamus. Quapropter neque ad iustitiam commutativam hæc actio pertinet, sed ad virtutem liberalitatis: quoniam nulla illic subest ratio debiti. Commutativum ergo diuisio quæ sponte fiunt, sic in genere habet. Aut enim est mutuatio, puta ubi quis rei vsum gratis alteri cõcedit cum pacto recuperandi rem: nam si præter rem aliquid pro vsum recipiat, tunc in his quæ vsum cõsumuntur, ut pecunia, frumento, & similibus, vsum est, ad rapinam pertinens: in his autem quæ vsum non cõsumuntur, locatio aut conductio. Si autem quis rem suam tradit non ad alterius vsum, sed ut ipsam rursus recipiat, tunc si id fiat cõseruationis gratia, depositum est: si autem ut alterum tutum reddat, tunc aut impignoratio est aut fideiussio. Dum autem quis rem suam in alterius dominium transfert, non animo eam rursus recipiendi, sed eius tantum pretium, tunc est venditio. His ergo præcursoribus probatur secunda conclusio: Species virtutum, ut dictum est distinguuntur per obiectorum rationes & formas: ratio autem debiti, quod obiectum est iustitiæ commutativæ, eadè in his omnibus materiis existit: ergo vnica est species iustitiæ ad omnes patès. Probatur Minor: quoniam iustitia cõmutatiua tantum hoc respicit in radice debiti, quod res sublata propria fuerit possessio domini: hoc enim differt à distributiua. Quod autem res illa iustè vel iniuriæ, per fas aut per nefas fuerit sublata, nihil ad ipsam. Etenim quantum ad restitutionem spectat, ad eandem æqualitatem fieri debet. Et per hoc patet secundi argumenti solutio. Negatur enim antecedens. Neque Aristot. ait voluntarium & inuoluntarium in commutationibus duas discernere species iustitiæ, sed duas partes. Nam etsi illæ differentia duas species distinguant in genere morum respectu voluntatis, eò quod inde nascitur distinctio inter iniuriam & iustitiam: tamen ratio iustitiæ commutativæ minimè in illam diuersitatem fertur.

ARTICVLVS IIII.

Utrum eadem sit vtriusque Iustitiæ forma.

SUPER EST denique, ut quarto loco exploremus, an forma iustitiæ perinde ac remota materia, eadè sit in vtraque virtute: Id quod potissimum in gratiam Aristot. interrogamus: quippe qui 5. Ethic. cap. 5. disputat an iustitiæ forma sit quædam repassio? Et arguitur à parte affirmatiua ex finali iudicio, vnde maximè sumenda est regula. Illic enim (ut ait Paul.) debet vnusquisque recipere prout gessit in corpore: & Christus Matth. 7. in quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Quibus verbis colligitur vnusquæque repassio plectendum, secundum quantitatem actionum quibus præuè egit. Item arguitur secundo loco: In vtraque iustitia attenditur repassio quædam scilicet in distributiua præmij ad meritum & dignitatem personæ: & in cõmutatiua rei ad rem: siue iniuria aliqua intercesserit siue nulla: ut in superioribus dicebamus. Idem autem esse videtur repassio quod repensio, siue boni siue mali, pro eo, quod quisque recipit, seu vi abstulerit, seu domini voluntate. Consistit ergo cuiusque forma iustitiæ in repassio: vel quod minus Latine dicitur, in contrapassio. Contrarius est Aristot. eod. 5. Ethic. cõtra Rhadamantum, asserens quodlibet iustum in simplici repassio consistere.

Argum. 1.

Argu. 2.

Aristot.

Quid repassio significet.
Aristot.

Ut responsio quæstionis huius lucidius instituat, præmeditanda cum S. Tho. est nominis significatio repassio, seu ut ipse ait, contrapassio. Primæua enim huius verbi significatio ad id tantum accommodatur, quod quis contra suam voluntatē patitur: pati. n. violentiam sonat: est autem violentum, secundum Aristot. Ethic. 3. cui passum non confert vim. Ob idque in moribus iniuriam significat: quam quis inuitus accipit. Quapropter repati idem est, quod tantundem pati, quantum quis vi aut fraude alteri intulit, siue fiat in persona, quod maximè proprium est: siue in rebus, quæ suam etiam propter inuoluntariū proprietatem habet. Id quod antiqua lege vtroque modo iustum erat, secundum illud Exod. 21. Reddet animam pro anima, oculum pro oculo, &c. Et cap. sequenti. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue. repassio ergo furis non erat reddere simpliciter, nã hoc simplex restitutio postulabat: sed ut pro iniuria poenā lueret. De hac autem propria significatione, nomen ad spontaneas commutationes decidit: in quibus nomen passio non seruat suam iustam significationem, sed est abusus quidam

quidam, disputationis tamen gratia vsum receptus. His leuiter præhabitis, Aristot. vnica respondet cõclusione, qua negat iniustitiam vniuersim sub repassiois forma seruari. At vero explicatius tribus conclusionibus fiet quæstionis satis. Prima in distributiua iustitia nulla est repassiois forma: quoniam (ut dictum est) non habetur illic ratio, ut cuius quantum contulit recipiat, aut quantum iniuriæ intulit, luat: nam etsi ciues nihil in rem publicam contulissent, præterquam quod viri sunt probi, confertur singulis secundum proportionem suorum meritorum (ut expositum est) nulla p̄fata qualitate inter re & rem. Secunda conclusio: Neque in commutatiua iustitia fieret semper iusta repassio, ubi idem p̄cise perpetretur reus quod auctor ab illo perpeffus fuerat: potest nihilominus vtriusque æstimata qualitate fieri iusta. Conclusio est Aristot. ubi sententiam Rhadamanthi corrigit Aiebat enim ille.

Si quis seuerit, hæc etiam patietur & ipse:

Iudicium fuerit perreptum, ut que exitus æquus.

Redarguit eum, tamen Aristot. quod si quis magistratum gerens percusserit quempiam, aut si rex eum contra iustitiam eum vulnerauerit, non est rationi contentanum, ut idem ipse vulnus accipiat. Et conuenit ubi priuatus homo temerarias manus in regem coniceret, non satis supplicij solueret, si par illi plaga infligeretur: sed qui regi, verbi gratia, manum amputaret, capite plectendus esset: & si quem ipse capite truncaret, non ideo corporis deberet vllò mutari membro: non ergo iustum cõmutatiua iustitiæ in eiusdem re cõpensatione consistit. At vero forsitan Rhadamanthus non iret hunc æquitati inficias. Enimvero res ipsa quæ aufertur, qualitate personæ augmentum suscipit aut decrementum. Etenim ut atrocior iniuria est, quæ principi irrogatur, ita leuior est coram hominibus, quam ipse infert. Quapropter cum iustum in equalitate consistat, augeri debet supplicij in percussente principem: in ipso autem principe poena diminui. Neque in iniuriis tantum corporalibus res sic habere debet, verum & in exterioribus rebus. Qui enim vi alteri in suis rebus incommodauit, non facit satis idem simpliciter reddendo, ac si per eiusdem domini voluntatem res suscepisset eadem: sed lege infusa per in ipsum agendum est pro iniuria, quemadmodum fit in fure. Tertia conclusio: In cõmutatiua voluntariis (eo modo quo illic repassiois vtimur nomine) non seruabitur iustum, si quis cõferens re suam aut suum proprium opificium, recipiat ab altero id simpliciter, quod ipse habet vel quod sua arte p̄stare potest. Conclusio etiã est Aristot. nam fieri potest, ut res diuersorum ciuium & artificum non sint equalis pretij. Exempli gratia: Sutor indiget domo quam alius sibi artifex edificat: non satis est pro eadè fabrica, ut reddat vnus duos calceos paria, sed deberet tot illi accumulare quanti erat domus fabrica. Pari modo: indiget vnus agricola, qui frumento abundat, vno vel oleo alterius: non semper vsum venit ut modi vsu frumenti eiusdem sit estimationis cum modio vini: debent ergo illa quæ vilioris sunt estimationis, per multiplicationem adæquari rei, quæ p̄stabilior est. Atque hac ratione poterit iustum in repassioe cõsistere alias minimè. Ex his ergo inquit Aristot. orta est numerus necessitas. Est enim munus seu numisma, quasi id quod lex & norma: vbius enim Græcè idem est quod regula & lex. Duo ergo sunt numismatis vsus: prior ut sit mensura, res oēs adæquans. Non poterat fabrica vnus domus adamussim calceis vel caligis vel aliis opificij æstimari: vendit ergo tot calceos sutor ut pecuniam conficiat, qua possit domum cõmre. Præterea, iste qui modo rebus alterius non indiget forsitan indiget aliis, vel egebit eisdem futuro tempore: vel in alio loco: numerus ergo illi est pro vade, qui ei fideiubet. Nam vbiusque & quocumque talem exhibueris numerum, res habebis indigentia tua ac commodam. Quapropter & moneta dicitur quasi monitoria lex & pecunia à pecude, quæ Romani auctore Plinio lib. 33. pecudum nota signauerunt, eò quod pecunia (ut ait Sapiens) omnia obediunt: & in mundi primordiis mobilia bona & commutabilia plurimum pecus, & pecora, armenta que, erant. Ex his rursus consequitur numeri valorem (ut eodè loco Philosophus ait) non prius ex natura rei æstimandum esse, sitne videlicet, æs, argentum, an aurum: sed statuto & signo reipublicæ, aut principis, qui suam in tali nummo sculpsit auctoritatē tanquam fideiussor pro omnibus. Vnde necessitatis tempore in quacunque materia, etiã vilissima, ut in ferro, & in corro, cudi potest, aut sculpi, tamen pro regionis natura & facultate metallum illud diligenter huic muneris est, quod solidius sit & quadam vigens perpetuitate. Hac enim ratione Plinius libro eodem selectum esse aurum asserit inter metalla, non quidem ratione coloris, qui in argento, inquit, clarior est, magisque diei similis: neque ratione ponderis, aut materiam facilitate, cum cedat per vtrumque; plumbo: sed quia rerum vni nihil igne deperit, tunc etiam in incendiis rogisque durante materia. Hæc ille. Etenim cum ignis rerum omnium maxime actiuorum edax voraxque sit, eo p̄stantius est aurum quo ab hoc periculo tutius est. Fit etiam consequens (quod Aristot. illic prudenter adnotauit) ut quamuis vlla ingruente necessitate augeri minuique possit numerus æstimatio: id tamen impendio quam rarissime fieri fas sit. Quin verò hæc ratio debet pecunia legis naturam imitari: ut fixa semper firmaque sit. Enimvero cum per numerum (ut diximus) reipublica & princeps cunctis fideiubeat, non parum deturitur eiusdem principis ac reipublicæ fides, quæ ciues huiusmodi submutationibus absque ingenti necessitate defraudantur.

Ad primum igitur argumentum, quod de finali iudicio factum est, respondet S. Tho. art. 4. q. 61. S. Thom. futurum esse secundum rationem commutatiua iustitiæ, prout scilicet recompensat præmia meriti, Obiectio & supplicia peccati. Caietanus autem obiciens argumentum ad hominem, videlicet qui 1. par. q. 21. art. Caietani: 1. & 4. sen. dist. 46. art. 1. negat in Deo iustitiæ commutatiua, respondet tam punitione quam remuneratione illic fieri secundum iustitiam distributiua: nam (ut legitur de Iuda, Actu. 1.) vnusquisque illic mittentur in suum locum. Habebit autem, inquit, & formam quandam cõmutatiua iustitiæ pro quanto S. Thom. Solutio res pro re datur: puta, præmium pro merito, & poena pro offensa. Veruntamen non dem ego, nisi fallor, arbitror sentiendum, neque secundum S. Thom. neque secundum veritatem de remuneratione, bonorum

Conclusio
responsiua
de mente
Aristot.
Altera cõ-
clusio.
Secunda.

Aristo.

Ratio Ari-
stot. pro cõ-
clusione.

Tertia con-
clusio.

Ostenditur
conclusio.

Numisma-
tum origo.
Duplex pe-
cuniæ vsus.

Vnde di-
cta mone-
ta.

Plinius.
Aristot.
Numerus
æstimatio
ad modum
legis fixa
& firma
esse debet.
Ad primū
argumentum.

Obiectio
Caietani
aduersus
S. Thomam.
Solutio
Caietani.

Exploditur Caieta ni responsio. bonorum, & de malorum vltione. Collatio nanque præmiorum proculdubio iustitiæ distributiue functio est, tamen, vt art. 2. dicebamus, hæc illic conspiciatur ratio cõmutatiuæ, quod cum diuina bona infinita sint, ita redditur omnibus secundum proportionem meritorum geometricam, vt adque tur quoque ad vnguem præmiũ merito, quod in republica humana, vbi ciuita nonnuquam sunt bona, obseruari semper nequit. At verò non idem est de iustitia vindicatiua in delinquentes. Talis enim iustitia neutiquam ad distributiua pertinet. Id quod expresse affirmat S. Th. 2. 2. q. 108. art. 2. elicitur enim vindicta à iustitia cõmutatiua: imperatur autem à legali: vt artic. 1. huius quæstionis nos supra adnotauimus. Nam punitio, non est sicut bonorũ distributio. Distributiua nanque iustitia nõ attendit quid ciues cõtulerint vt repèdatur eis sed quid in se quisq; mereatur: punitio verò per se aspiciet quam quisq; iniuriam irrogauerit vt pari plectatur supplicio. Quare non primum attendit ad delictorum proportionem, sed ad cuiusque quantitatem: quod munus est commutatiuæ iustitiæ: ex consequenti autem seruatur in suppliciis eadem proportio quæ erat in criminibus. Itaque vindictio (vt loco citato ait S. Tho.) respõdet, non distributioni bonorum, sed collationi beneficiorũ pro susceptis seruitiis, quæ actio pariter est iustitiæ commutatiuæ, imperatæ tamen à legali. Quapropter diuersa est ratio remunerationis & punitio: illa nanq; per se seruat proportionem geometricam inter proportionem meritorum & alteram præmiorũ. Sed ex consequenti, vbi est bonorum copia, quæ admodum in Deo, custoditur æqualitas rei ad rem, scilicet præmij ad meritũ: punitio autè è diuerso prius vbiq; respicit æqualitatẽ supplicij ad delictum, ex consequenti autem seruat proportionum habitudinem geometricam. Atq; huic consonat q; ait Paulus. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ quam reddet mihi in illa die iustus iudex scilicet per iustitiam legalem: quæ cum sit generalis virtus imperat ceteris: atq; adeo tam commutatiuæ iustitiæ, quam distributiue. At verò probe denegat S. Tho. iustitiam cõmutatiuam esse ppriè in Deo, pensata eius formali ratione: idcirco q; nihil ipse à nobis accepit, q; illi accrescat. Nam quis prior, inquit Ioannes dedit illi, & retribuetur ei? neq; nos quidquam ab ipso qui immutabilis est propriè adimere possumus. Sed si boni sumus, nobis ipsi, inq; rem nostrã, boni sumus ad gloriam Dei. Ad scdm aut argumentum satis perspicue per conclusiones responsum est. Prima enim declarauit quemadmodum in iustitia distributiua nulla est repassio, propterea q; nulla illic habetur consideratio ciuis, an quidquam præstiterit aut egerit, cuius æquale recipiat. In commutationibus autem potest seruari repassiois figura, modo iam exposito.

QVÆSTIO SEXTA.

DE ACCEPTIONE PERSONARVM.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 63.

ARTICVLVS I.

Vtrum personarum acceptio iustitiæ distributiue contraria, crimen genere suo sit mortale.

POST diuisionem iustitiæ in distributiua & commutatiua, rectus ordo poscit, vt de iniustitia prius, quæ distributiua aduersatur disputemus. Nam iustitia distributiua vtpote quæ in principe potissimum prominet, qua bona communia singulis ciuibus adiudicat, præstantior est quam commutatiua. Quapropter ab ordine diu Thomæ digressi sumus. Habebit autem quæstio articulos septem. Primus ac præcipuus est de hac iniustitia, quam acceptiõnem personarum appellant, sitne genere suo mortale crimen. Et primum omnium vt à diuina lege, quæ fons nostrarum est, & exemplar, exordiamur, Deus in gratia & gloria dispensandis videtur personas respicere: nam personarum respectus tunc accidit, dum nullus meritorum habetur. Deus autem neminem ob nostra merita in gratiam suam recipit, vt Pelagij impietas cogitauit. Vnde Matth. 24. Duo erunt in lecto, & vnus assumetur & alius relinquetur. Ergo neque inter homines vitium est personas respicere. Secundo arguitur, Pauperula quæ duo minuta in gazophylacium contulit, ideo ceteris, ampliora mittentibus, ore Christi prælata est, quod indigna erat: & qui publicum magistratum gerens præcipue spiritualement, idem admittit crimen quod populares, acioni erit supplicio dignus ob suam ipsius dignitatem. Personarum ergo acceptio non est ceu iniqua vituperanda. Contraria est Dei sententia Deut. 10. de seipso Deus magnus fortis, & terribilis, &c. qui personas non accipit neque munera. & Paulus ad Rom. 2. Non est acceptio personarum apud Deum. Vnde & Deus ipse (vt eodem libro Deut. cap. 1. patet) idem cautum etiam esse voluit hominibus, dicens: Nulla erit distantia personarum. Itaque audietis paruum sicut magnum: neque accipietis cuiusquam personam.

Nomen hoc, personarum acceptio, tamen Ciceroni & præcorum Latinis nõ sit ita vsu frequens. est iam nihilominus apud sacrorũ interpretes Latinitate donatũ. Neq; verò à Græca cõpositione abhorsonam hominis non accipit. vbi idem est verbum Græcum. Quamuis cum idem quoque polleat, præsertim in cõpositione, q; respicio, optimè dicitur personarum respectus, vt persona pro facie accipiat. Pau. ad Ro. 2. adnotauimus: nepe ne vel à genere, sexu, ætate, alijsue id genus qualitibus suum finat animum affici in iudicio. Eodemque alludit illud Leuit. 19. Non consideres personam pauperis, neq; honores

honores vultũ potentis. Et de Areopagitis refert in Hermotimo Lucianus, ideo noctu & in tenebris iudicare fuisse solitos, ne ad dicentes respicere possent, sed ad ea quæ dicerentur. Et Socrati ad æquidam iudicum commiseratione. Et Arist. Rhet. 1. illam Oratoriæ partem quæ ad commouendos affectus exposita est, condõnat, Areopagũ Atheniensem hac maxime ratione cõmendans, quod illam partem à suo iudicio relegatam haberent. Ex his ergo de nomine prænotatis colligitur acceptiõnis personarum descriptio. Est enim iniustitiæ crimen, quo in distributione non causæ ad rem pertinētis sed personarum aliarumq; eius qualitatum habetur ratio. Quo alludit glossa super illud ad Ephe. 6. Personarum acceptio non est apud Deum. Deus iustus iudex, causas, nõ personas discernit. Et ratio nominis est q; cum iustitia distributiua nuda synceraq; meritorum momenta suis bilancib. perpèdat: merita autem sint q; ex voluntate recte instituta procedunt, quidquid ad huiusmodi meritorũ cumulum nihil confert, ad natiuas personarum conditiones attinere censetur. Itaq; personarum nomine, natura intelligitur cõtra rectã voluntatẽ distincta, atque adeo actiones alias, quæ extra causam sunt. Conclusio ergo quæstionis sit. Acceptio personarum genere suo est peccatũ mortale. Probatur. Quidquid aduersatur iustitiæ, est genere suo lethale scelus, vt supra q. 34. huius libri, cum S. Tho. definitũ est: nam cum iustitia necessaria sit virtus, quidquid illi obstitit, contrariũ est charitati, atque adeo genere suo mortale: acceptio personarum obstitit iustitiæ: quippe quæ impedit legitimã seruari rationẽ debiti: ergo est mortale. Quocirca licet S. Tho. q. 63. art. 1. tantum asseruerit personarum acceptiõnem esse peccatum, reliquerat tamen q. 69. artic. 4. constitutũ, peccatum iniustitiæ censeri in mortalium genere: tamen in rebus exigui momenti contingat esse tantum veniale, vt si quis amicum minus dignum præstantiori præferret in electione ad officium, quod parum reipublicæ refert. Nam & qui minutã pecuniam furaretur, nõ subinde esset mortalis criminis reus. Qua vtiq; rone temperamento hoc vsũ sumus genere suo. Hinc fit consequens, cunctas causas & qualitates quæ nihil ad dignitatem referunt illius rei, magistratus, vel sacerdotij, aut præfecturæ, quæ per distributionem confertur connumerari cum personis, vt ad earum acceptiõnem attineant. Potest nanque eadem cã in vnus distributione legitimè animaduerti, quam in distributione alius rei minime pendere licet. Qui. n. consanguineis ratione generis aliquid bonorũ suorum donat aut legat, nõ est personarum respector: qui autem illa causa sacerdotij ei conferret, in tale crimen impingeret. Pari modo qui virũ egregiè doctum, non tamen vsque ad eodẽ compositorum morũ, sancto viro ignaro tamẽ, in optione ad Cathedram anteferet: nõ haberetur personarum acceptor: veluti si illum præferret in alia electione, vbi vir exigeretur probitate conspicuus. Sed de huiusmodi meritis in sequentibus articulis emunctus.

Per hæc ad primum argumentũ patet responsio. In Dei nanque distributionibus altera habenda est cõsideratio, dum hominem (siue in puris eum naturalibus contemplerur, siue peccati labe maculatum) in suam gratiã primum recipit: altera vero dum iam in eandem admisso, eius perpendimus virtutum officia. In priori nanque nõ cũ nulla illic subsit ratio debiti nullum locum habet iustitia distributiua, quæ (vt dictum est) debitum quodã pacto præsupponit: & ideo neq; illic subnotari potest personarum acceptio: sed est mera liberalitatis donatio: sicut si princeps bona sua propria, quib. liberet, impartiret. Nemo enim (vt ait Ioannes) prior dedit Deo, vt retribueretur ei. Vnde in euangelica parabola. Matth. 20. An non licet mihi quod volo facere? Tolle quod tuum est, & vade. Quod quidem Paulus in altitudinẽ incomprehensibilem diuitiarum scientiæ Dei refert. In posteriori autem modo iustitia effulget distributiua: de qua ideo ait Paulus, Qui reddet vniciq; fm opera sua. Et alibi: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; propria corporis put gessit, siue bonum, siue malum. Nam qui per Christi gratiam eius facti sunt membra, bene subinde de Deo merentur. Quapropter neque illic Deus est personarum acceptor, sed reddet vniciq; fm meritorum pretium, quæ de diuina gratia permanant. Ad secundum autem responderetur, quod quantas personarum qualitas meritum auget aut crimen, tunc nulla est acceptio personarum illam inter causas præmij adscribere. Paupertas enim illius euangelicæ viduæ in causa fuit, vt tenuis eius eleemosyna maioris esset pretij, quã si diues tantundem largiretur: ob idq; cumulatori præmio digna fuit. Et vice versa quoniam delinquentis præminentia & locus culpam delicti aggrauat, fit vt dignitatis illius consideratio nihil vindici Dei iustitiæ officiat, si acius in eum animaduertat.

ARTICVLVS II.

Vtrum in spiritualium dispensatione possit acceptio personarum contingere.

PRÆMISSA natura & qualitate acceptiõnis personarum, q; cum iustitiæ sit contraria delictum mortale est, sublequitur vt videamus in quibusnam materiis versetur: & primò in hoc secundo art. vtrum in spiritualium dispensatione locum habeat? A parte enim negatiua arguitur. Sacerdotia & spirituales præfecturæ non tam sub iustitia sunt distributiua quam sub commutatiua: acceptio autem personarum, vt dictum est distributiua aduersatur: nõ ergo in huiusmodi spiritualibus locum habet. Prior assumpta probatur, quoniam sacerdotia hæc & ecclesiasticæ præbendæ, &c. vt aiunt, personatus, non habent rationem præcisam bonorum communiũ, sicuti prouentus reipublice, qui eo quod sunt totius, sunt quodammodo partium: sed sunt stipendia populi ministris ecclesiarum constituta: debentur ergo personis dignis non propter seipsas, sed quia personæ tales debentur ecclesiis hoc est dispensantur personis in mercedem pro seruitio

Soto, de iustitia & iure.

m per cam

peccata iustitia, qua dignus est operarius mercede sua: hæc autem iustitia, non distributiva, sed plane commutativa est. Scdō arguitur: Xps redemptor noster visus est in suorū apostolorū optione: q̄ d vitā spiritua-
 lē quā maximē referebat, psonas respexisse & accepisse: qm̄ nulla eorū merita ppēdes, à p̄icatoria, & cāp̄oria, aliisq; id genus vilibus artibus, veluti infirma abiecta; huius mūdi, vt ait Paul⁹, eos uoca-
 uit. Quin verò in hoc p̄terea visus fuit psonarū acceptor, q̄ nō nisi Galilæos ex patria sua, cognatosq; suos assūpsit: nā vt legit A. 1. de hoc turbæ mirabatur, q̄ variis linguis loquētes Galilæi essent: Xpi autē opera exēpla nobis sunt. Nullū ergo hoc vitū est. Tertio arguitur, iure etiā Cano. videtur nō solū pmissa, sed iusta in electioni. psonarū acceptio: vt patet eo. tit. c. cū nobis olim. vbi licet elect⁹, nō esset eminentis literaturæ, pbatur electio. Et ca. cū dilect⁹, pariter approbatur, licet fuissent in eadē ecclesia
 (vt illic legitur) alij digniores. Quarto arguitur: Eccle. etiā decretis sancitū est, vt nō fiat electio, nisi ex psonis eiusdē eccle. dūmodo illic dignus inueniatur: etiā si alibi foris iueniatur digniores: vt patet di. 61. ca. nullus. & ca. obitū. & dist. 63. c. metropolitano. Quia verò, vt ait gl. in c. cū iter can. deele. nō valet postulatio ex aliena ecclesia nisi duab. partib. cōsentientibus. Et debet fieri à Pōtifice Maximo, vt latē patet in tit. de post. pla. Nō ergo explorādi sunt semp digniores, etsi facilē in alienis eccl. inueniri possent. Adhæc & nobis hoc vsus eccl. palā facit. Cernimus .n. in Episc. elect. nō tā meritorū q̄ psonarū, aut generis, aut potētiae rationē duci. Adde, q̄ & in sup̄ma electione Pōtificis Maximi iā pridē vsus inoleuit, vt nemo nisi à reuerēd. Car. assumatur: cū tñ possēt qnq; extra illū ordinē alij disquiri: quorū fortē electio gratior Deo esset & acceptior. Quōd ac postremō arguitur: Papa, vt aiūt, est beneficiorū, bonorūq; ecclesie dñs ergo nō arceat digniores eligere: sed pōt q̄b. libuerit, eadē elargiri. In cōtrariū autem est Iac. Apost. 2. c. suæ Cano Nolite in acceptione psonarū habere fidē Dñi nostri Iesu Christi.
 Ad quæstionē hāc decē cōclusionib. respōdetur. Si tñ prius adnotemus qd̄ hic nomine spiritualiū intelligamus: q̄ lib. sub tit. de simonia, emūctius dilucidabimus. Haud. n. intelligimus cūcta q̄ in intellectu sunt: nā sciētia & artes doceri p̄tio possunt: sed intelligimus illa q̄ gratis nobis à Deo donātur nō peculiariter tantū in vtilitatē recipientiū, sed in vtilitatē cōmunē: de quib. ait Xps Gratis accipi-
 stis, gratis date: vt sunt sacerdotia, sacerdotales ordines, & sacrorū vsus. Pri⁹ ergo circa materiā primi argum. p̄nosse oportet: ista ecclesiastica sacerdotia nō solū ratione distributiva iustitiæ pēdenda esse, verū cōmutatiuæ lineā ingredi. Sit ergo prima cōclusio: Negari nō debet quin sacerdotia & ecclesie p̄fecturę specimē habeāt distributivæ iustitiæ, p̄ eo q̄ illis honorificētia & pinguiora debētur, qui p̄statorib. sunt meritis: & ideo in nona cōclusionē adstruēdū nobis est in huiusmodi electiōnib. digniorē esse ceteris antefereūdū. Huic nihilominus cōclusioni subtexitur scdā. De ecclesiasticis beneficiis sacerdotalibusque muneribus ac dignitatibus, q̄ ad ecclesiarū oblega pertinet, per iustitiæ cōmutatiuæ regulas p̄cipuē censendū est. Probat: Decimæ quas populus Christianus persoluit, non cōuenit vt p̄mia sint meritorū personarū, instar bonorū quæ in reipublica deposito existūt: sed vel ad hoc solum, vel ad hoc p̄cipuē institutæ sunt, vt stipendia sint ministrorum ecclesie. Itaq; religio Christiana, nisi ecclesias haberet necessarias, nunquam Christicolos cogeret decimas contribuere. Idemq; inferius dicturi sumus de secularibus tributis, vt inter quæ & sacerdotia hoc solū discriminis interstat, quod illa stipendia sunt p̄ secularibus administrationibus iustitiæ: hæc autē p̄ spiritualibus ecclesiarū functionibus. Fit ergo ex hoc consequens, rationem illam distributivæ iustitiæ, quæ in hisce dispensationibus reperitur, ad cōmutatiuā ordinari, quæ est inter Pontifices, tam Maximum quā reliquos dispensatores ac prouisores bonorū ecclesie ab vna parte, & ecclesias ex altera. Enimverò quia ob id ciues decimas pendūt vt sibi sacramenta administrantur, verbū Dei exponatur, & ecclesiastica iustitia seruetur: per iustitiā cōmutatiuā debentur eis idonei horum munerum administri, veluti operari vineæ Dñi. Neq; obstat decimas (non dico quotā) esse de iure diuino. Nam cēsendum hic arbitror instar principis, qui certa stipēdia perpetua statuit famulis ac ministris domus suę: p̄cipuē vt dignioribus qui haberi possent dispensantur. Hic enim profectō plus cōmutatiuæ iustitiæ subest, quā distributivę. Sicut facta beneficij collatione, eadē iustitia constituitur inter ministrum & suam ecclesiā. Itaq; vt explicationis gratia dicā, ratio distributivæ iustitiæ in istis habet se materialiter ad rationē cōmutatiuę. Nā ideo electores tenētur scdm̄ merita psonarum sacerdotia distribuere, non quia p̄mia sunt meritorū ipsorū, sed quia electores tales ministros debent ecclesiis, & ministri talia eisdem obsequia, p̄ stipendio sibi repenso. Conclusio hæc sic exposita nō solū ratione, quæ manifesta est verum & sacris oraculis cōprobatur. Et primò, vt à lege veteri initium sumamus. Leuitis simili ratione decimæ erant decretæ. Sic. n. legitur Nu. 18. Filiis Leui dedi oēs decimas in possessionem, pro ministerio quo seruiūt mihi in tabernaculo fœderis. Sic & paulò inferius de decimis subditur: Quia pretium est pro ministerio quo seruitis in tabernaculo testimonij. Et Lucæ 10. dum Christus Apostolos tanquam operarios & messores dimisit in orbem, subiunxit in eadem autem domo manete, edētes & bibentes quæ apud illos sunt: Dignus est. n. operarius mercede sua. Merces autē per iustitiā cōmutatiuam redditur. Et Apostolus primæ Corint. 9. in eadem sententiā ait. Neminem suis stipendiis militasse vnquam, citans illud Deut. 25. Non alligabis os boui triturati. dicens propter nos illud fuisse scriptum: vnde subdit, Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus? Quibus verbis cōmutatiuam iustitiā insinauit. Et primæ ad Tim. 5. Qui bene, inquit, p̄sunt p̄sbyteri, duplici honore digni sunt. Non ait, qui boni sunt: ne q̄s fallatur quod personis ipsis ob sua merita per iustitiā tantum distributiua debeātur honores ac p̄bendæ: sed qui bene p̄sunt, vt discamus beneficium dari potissimum p̄pter officium quasi ad normam cōmutatiuę iustitiæ: secundum verbū eiusdem eodem loco. Qui in sacrario operantur quæ de sacrario sunt, edunt: & qui altari deseruiunt, cum altario participant. Idque confirmatur ex iure Canonico.

Canonico. Nam cap. secundum Apostolū. de p̄ben. Innoc. 3. hæc fermē Pauli verba citans, ait, Cū secundum Apostolū, qui altari deseruiunt, de altario viuere debeant: & qui ad onus eligitur, repelli non debeat à mercede, pater à simili, vt clerici viuere debeant de patrimonio Iesu Christi, cuius obsequio deputantur. Accedit & verbū iam modo citatū toto iure solēnissimū, scilicet Beneficium non dari nisi propter officium, de rescrip. cap. fin. Igitur ecclesie bona nō intuitu personarum vt ipsi tanquam p̄mia suarum virtutū ac literarū instituta sunt, ceu per merā distributiua iustitiā illis deputanda: sed re vera tanquā ministrorū merces pro obsequio ecclesie impenso. Ex quo infra illaturū sumus eligendorū qualitatē, meritorumq; momenta nō absolute, sed in ordine ad prouinciā suam & functionē esse pensanda. Accedit & huc proximē, quod Christus in ecclesia (vt habetur ad Ephesios 4. quosdā dedit Apostolos, alios autem Pastores & doctores & c. in opus ministerij, in edificatio-
 nem corporis Christi: ergo ecclesiastici ceu ministri recipiunt subsidia stipendiique populi. Atqui conclusio hæc reuifenda est, du m libro seq. sub titulo, de restitutione, in dispensationem protulerimus, is qui p̄termisiss dignioribus aut dignis per acceptionē personarum sacerdotia confert, cui debeat damnū restituere, ecclesiisne an personis ipsis p̄termisiss. Tertia conclusio ad quæstionis titulum: Acceptio personarū in spiritualibus genere suo peccatū mortale est, tantoq; grauius ac pestilentius quantō spiritualia tēporalibus antecellunt. Conclusio hæc clarius liquet, quā vt multis egeat testimonijs. Spiritualium enim nomine censentur ecclesiastica sacerdotia, quibus Christiana respublica ad sempiternā felicitatem promouetur: sacerdotum. n. ministerio sacris Christiani initiātur, per quę diuinā gratiā, tum ineunt, tum etiā recuperant, eorumq; ope & auxilio eandem gratiam colunt. Igitur cum nihil nobis tanti referat quā per eandē gratiā ad Dei gloriā promoueri, nihil nobis in exitiū esse potest p̄sentius crimine illo, per quod in hoc progressu vel impedimur vel remoramur, quale est personarum acceptio in huiusmodi sacerdotibus & ministris optandis. Attamē qm̄ non satis est huiusmodi personarum acceptionem condemnare, nisi eligendorum merita explicentur: notandum est cum D. Tho. duobus modis cōsiderari posse cuiusque merita ac dignitatis excellentiam: videlicet aut absolute & simpliciter secundum indiuiduam personam: quemadmodum Arist. 5. Eth. c. 3. considerat virum bonum. Secundo modo, quemadmodū illic considerat bonū ciuē: vt puta si personā contempleris in ordine ad munus illud, & magistratū ac functionē ad quam assumitur. Sit ergo quarta conclusio. Dignitas personę perpendēda est, & exigenda in ordine ad talem finem, qui electionis scopus est. Hoc clarissimū est: quia à fine sumēda est mediatorum ratio: & 1. Corinth. 12. ait Apostolus, Vnicuiq; datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, scilicet ad commodum Christianæ reipublicæ. Adnectitur autem cōclusio quinta: Primum ac potissimum q̄ in eo q̄ in spiritualibus p̄ficiendus est populo, æstimandū venit, est morum cōpositio, virtutumq; ornamentū. Hanc eandem conclusionē de reliquis ciuilibus magistratibus in subsequētib. constituemus, est enim omnibus cōmunis: at verò p̄cipuū robur habet in ecclesiasticis p̄latis, cuius ratio patentissima est. Enimvero finis proximū ciuiliū magistratū est tantum naturalis: nēpe tranquillo statu & p̄ ce rempublicam conseruare: licet ille ad diuinam quoque felicitatē ordinē habeat: finis autem & scopus proximū p̄latorū spiritualium est sempiterna felicitas, ac subinde eorū munus auxiliares esse Christi ministros, iuxta verbū Pauli: Sic nos existimet homo sicut Dei ministros: Quibus idcirco vna cura esse debet, Christi sanguinem colere, eiusque redemptionē promouere, atq; ad diuinū amorem subditos prouocare, & ad Dei charitatem referre omnia: nihil eorum cogitantes, quæ cum mundo dispereunt, sed sempiterna illa quæ nos in cœlis manent. Hæc autē nemo curare potest, & p̄ dignitate administrare, nisi in quo idem Christi sanguis ferueat, idemque inardescat amor. Sexta conclusio: P̄ter charitatē & honestatē morum requiritur statim sacrorū scientia, prudentiaque, & solertia, & reliquę animi vires, ac dotes ad gubernandū necessaria: iuxta verbū domini. Quis putas est fidelis seruus & prudens? Marth. 24. Adeo vt liceat nonnunquā expediatque huius gratia, eo qui simpliciter moribus p̄stantior est posthabito, al terū vita inferiori p̄eligere: dum tamen prauus non sit & corruptis moribus: nam cui refragatur vita, nulla alia ratio satis suffragatur, vt fas illū sit ad ecclesie gubernaculū admonere. Hoc planē constat, Est enim primū p̄lati, sacra docere, & per eorum doctrinā & exempla subditos ad diuinorū amorē allicere ac promouere. Mox, quia id regimen, opus est prudentiæ: vt 6. Ethic. Arist. auctōr est: & vt ibidē subdit, cum prudentia virtutes omnes connectātur, cunctis huiusmodi dotibus p̄stare debet. Enimvero vt nisi quod ignitū est, calefacere nequit, ita nisi qui charitate ardet, vel lacere aliis potest vel virtutū calorē excitare. At verò quoniam ex his dubiū hoc loco p̄cipuū relinquitur, an scilicet vt ab hoc crimine acceptionis personarum caueatur, necessariū sit p̄stantiorē dignitatemq; semper eligere, statuitur septima cōclusio: Acceptio personarū tunc affert manifestarium crimen, quando p̄termisiss idoneo eligitur indign⁹ tunc enim imprudenter, & contra iustitiā cōmutatiuā in ecclesiam peccatur, & contra distributiua in eum, qui dignus est. Conclusio est omnibus extra cōtrouersiam in cōfesso. Vnde de p̄ben. cap. graue. Alexan. 3. in concilio, Graue, inquit, nimis est & absurdū, quod quidā ecclesiarum p̄lati cū possint viros idoneos ad ecclesiastica beneficia promouere, assumere non verētur indignos: quibus neq; morum honestas, neque literarum scientia suffragatur: carnalitatē sequētes affectum, non iudicium rationis, vnde quanta ecclesiis damna proueniāt, nemo sanę mentis ignorat. Subtextitur dein de huic octaua cōclusio: Ad hoc vt secundū exterum ius fori canonica solidaque sit habenda ac valida electio, satis est eligere dignum. Conclusionem hanc confirmāt Canones tertio argumento ante quæstionē adducti: eorum autem rationē S. Tho. & Doctores hanc reddūt, quod alias vnaquælibet electio calumniā pateretur: haud enim tali foro facilē expēdi possunt librariq; meritorū momenta,

Cōfirmatio prima.

Cōfirmatio secunda.

Tertia conclusio.

Documentum Sancti Thomæ Aristot.

Quarta cōclusio. Quinta cōclusio.

Ratio conclusionis.

Paulus.

Sexta conclusio.

Probatio cōclusionis

Septima conclusio.

Probatio conclusio.

Octaua cōclusio.

vt constet quis est optimus. Vnde dum Rex aut quiuis alius iure patronatus eum eligit dignum, cui iura non refragatur, nequit vel Papa, vel inferior Prælati electione in fauorem dignioris perimere. Addiderim hic, q̄ qui dignū elegerit, non tenebitur ad restitutionem nec digniori, nec ecclesie: vt lib. sequenti sub titul. De restitutione, videbimus. Nona conclusio: Quo ad culpam, in foro cōsciencie & poli, præceptū est eligere digniorē. Et primum, ne quis existimet solius esse opinionē S. Thom. qui eam incunētanter, veluti rem constitutissimā, adstruit. 2. 2. q. 63. art. 2. & in quolibet. q. 6. & 8. quē sui sequuntur. Fuit quoq; Alex. de Hales 2. part. q. 136. membro 2. & Nicol. de Lyra Ioā. 21. Neque verò Mendicantiū vtriusq; ordinis, verū & Henri. & Godofr. in suis quolib. Fuitq; Hadrian. postea Papæ in materia de restit. & ex Doctorib. iuris Can. Arch. & aliorū. Hos deniq; Maioris postmodum in 4. di. stin. 2. 4. q. 8. & 9. sequitur. Patroni autē contrariæ sententiæ, si tamen contrariā tueatur, sunt Hugo & apparatus super cap. licet ergo. 8. q. 1. & cap. Monasterium. 16. q. 7. quibus referente Adriano, accessit Ioan. And. Dixerim si contrariā tueantur, quia illi forsā id duntaxat cōtendunt, quod in foro exteriori non sit electio refellenda: nam de foro interiori nihil decernere debuissent. Quod si sententiā diuini Tho. vera est, per nullam potest defuetudinē vel contrariam consuetudinē abrogari. Est. n. de iure diuino: contra quod vsque ad nullo tēpore præscribitur, vt quo longior fuerit eius abusus, eò fiat delictū grauius. Neq; in his satis est auctores numero æstimari, aut dicere, hoc tenent Canonistę hoc verò Theologi: sed auscultandæ sunt sacrorum auctoritates, rationesq; exāninandę. Arguitur. n. primò ex iure naturæ: Ecclesiastica beneficia (vt secunda cōclusione asseribamus) ex bonis communibus populi, veluti stipendia, instituta sunt, & ecclesie ministris propōita. Ex hac ergo parte contra iustitiam commutatiuam fidem populo & ecclesie frangit, qui non optimum ei ministrū absque fraude & dolo prouidet. Mox peccatur & cōtra iustitiam distributiua: eadem. n. virtus quæ iubet seruare in præmiis pportionem, quæ est in meritis, subinde admonet vt optimus qui rationabili diligentia inueniri potest, ceteris præferatur. Deinde accedit tertio, quod Antistites tenentur beneficia gratis conferre: qui autē meliori posthabito confert minus digno, ille certè alia causā mouetur humana: alioqui illud nō faceret: atque adeò neq; dat gratis, neq; ab acceptione personarū manent. columis. Ad hæc, qui ex duobus sacerdotiis pinguis confert sacerdoti minus digno, manifestè iustitiam distributiua acceptione personarum præuaricatur: nam id patrare nō posset nisi respiciendo personam, pura qualitatem extra causam, ergo eadem labe cōtaminaretur, qui vnicū beneficiū minus idoneo adiudicaret. Præterea, horū collatores munerū, dispensatores sunt, vt ait Paulus 1. ad Corin. 4. ministeriorū Dei: in quibus, vt inibi subiūgit, fides sincera requiritur secundū verbū Domini citatum. Quis putas est fidelis dispensator & prudens: principis autem œconomus & dispēsator, qui quos posset optimos seruos eodē stipendio non asciceret in seruitiū dñi, reus profectò esset aut defraçtæ fidei, aut neglectæ prudētiz. At verò ius diuinum est quod huic cōclusioni firmiorē adstruit fidem. Atque in primis exēplum Christi, Ioan. 21. in electione Petri, quod abundè rem patefacit. Ille quippe qui nemini iniuriam irrogare potuit, nempe qui nō merus dispensator, sed dominus rerum erat, non aliū selegit, qui suus sibi vicarius succederet, quam omnium tunc temporis Apostolorum optimum. Neq; verò satis duxit eum instituere quē ipse nouerat esse præstantissimum, sed id prius voluit vt oibus innotesceret. Hac. n. vt arbitror, tantū de causā ter publicè Petrū rogauit, an se plus ceteris diligeret (q̄ numerus iudicialibus monitionibus solennis est) vt cunctis liquidū fieret, iure & ordine optimū eligere: doceretque perinde eos vt eandem legē in similibus electionibus sanctissimè custodirent quapropter absque vlla cunctatione asserere soleo illo tunc tēporis articulo quo Petrus electus est in Christi vicarium oīum fuisse Apostolorū optimum neq; tātum arbitror hoc denegare. Liqueat enim solam Dei charitatem, esse normā, per quam iudicare licet bonitatis gradus apud Deū. Præterea, neque hoc negare licet, quin eo gradu quo quis diligit Deum diligitur ab illo. Si ergo Petrus Christum plus tunc ceteris Apostolis amabat plusq; ab ipso amabatur atq; adeo optimus erat. Quod enim præ ceteristūc Christū diligeret, ambigi nequit: quoniā Christi interrogatio nō oriebatur ex dubio quippe quo ipse nō tenebatur. sed erat velut assertio. Et quāuis Petrus ad comparationem respōdere citra temeritatē non valuit eò quod neq; suorū erat, neq; alienorū meritorū ponderator tamen suum respōsum, Tu scis quia amo te: Christus pro comparatiuo iuxta suā ipsius interrogationē accepit: & ideo à tertio responso continuo subiūxit Pasce agnos meos. Dico stetit optimū tunc simpliciter: quia nihil obstat quo minus Ioannes indulgentiū, diligeretur alioq; fortè tempore fuisset melior: nam de intemerata Virgine hæsitare nefas esset, longè meritis cunctos antecessisse Apostolos. Secundo loco accedit & apostolicum testimoniū. 1. ad Tim. 3. Qui episcopatū desiderat bonum opus desiderat: hoc est, ipse cōsultè videat, quātum sibi oneri sponat: quia omniū est optimū munerum q̄ in ecclesia sunt, atq; adeò gubernatu difficilimum. Vnde subdit, Opportet. n. Episcopū irreprehensibile esse, &c. Vbi tam aplā tāque diuitē virtutum supellestilē ab Episcopo desiderat, vt licet nullā faciat comparationē vix illæ possint nisi in eo qui præstantissimus est aceruari Quapropter inferius c. 5. eundē admonet discipulum vt nemini cito manus sponat, Vbi porro docet quantū debeat examinis præcedere antequā huiusmodi sacerdotia distribuantur, vt pote quæ discussio illā finalis iudicij imitari pro humana fragilitate deberet, vbi æquissima meritorū trutina vnicuique remetiendum est. Accedit tertio loco l. us canonicū sanctorūq; decreta, & in primis Hieronymus sup Leu. c. 8 qui refertur 8. q. 1. c. licet ergo. Refert naq; illic, Leuitica historia, q̄ quādo Aaron iussu Dei in sacerdotem vnctus fuit congregata fuit omnis turba ante fores tabernaculi. Sup quibus verbis ait Hieronymus, q̄ licet Dominus de constituendo principe præcepisset singularemq; elegisset tamen conuocatur etiā Synagoga. Requiritur ergo, inquit in ordinando sacerdote etiā populi præsentia: vt

sciant omnes & certi sint quod qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdotium: & hoc attestante populo, secundū illud Pauli, Oportet autē illum & testimoniū habere bonū ab his, q̄ foris sunt. Hæc Hierony. Et est allusio ad exemplū Christi, qui in præsentia Apostolorum testimoniū tulit excellentiæ Petri. Hac tamen non obitāte verborū inculcatione Hierony. temperat illic eius sententiā, immo denegat Hugo, dicens satis esse eligere dignū. Cui Apparatus adhærescit. Veruntamē nisi intelligant in foro duntaxat exteriori, nō sunt cōtra textum audiendi. Sunt & verba acerbissima August. super verbo Iacobi citato, Augusti. dicentis, Non est putandū leue esse peccatum in personarum acceptione habere fidem Dñi gloriæ. Quis. n. ferat eligi diuitē ad sedē honoris gloriæ ecclesie, cōtempo paupere instructiore & sanctiore? Ausculta verbū, ad sedem honoris gloriæ ecclesie, Cōsentit & Leo Papa, cano. Metropolitano, di. Leo papa. Chrysof. 63. vbi docet, q̄ sit eligendus optimus. Sed est Chrysof. sententia, lib. 2. de sacerdotio, quam maxime Chrysof. meditanda, admonet enim de suo nomine ecclesiasticos pastores, q̄ tanto debent meritorum intervallo antestare gregi, quanta præstat excellentia pecori pastor. In cuius sententia Bernard. De cōsideratione ad Euge. permulta, eadēque peregrina congerit. His vnicū illustre; adiungitur c. extrā, vt ecclesia. benef. sine dist. confer. vbi in reprehensionem Episcopi apponitur, q̄ non ex affectu carnali, sed stricto iudicio debuit ecclesiastica beneficia in persona magis idonea dispensare. Atqui in pragmat. cōci. Basil. habetur hæc forma iuramenti eligentium: Ego N. iuro & promitto omnipotēti Deo, & sancto, cuius nomini dedicata est hæc ecclesia, eum eligere quē credā esse in spiritualibus & tēporalibus meliorē. Neq; tantum Canonicū, verū & Ius Imperatorum idem sanctissimè admonet, vt est videre in Auth. de monachis. §. ordinationē. iubet quippe eū Imperator, qui prius optimus inter monachos apparuerit, præfici in pastore. Quod si monachus optimus est præficiendus, profectò multò est sanctius eadē regula in episcopis obseruanda: vt quorum ordo sit instituto monachorum excellentior. Atqui argumenta hæc si in primordiis etiā ecclesie, & quādo illustribus pollebat personis vim suā tenebāt, quāto nunc maiorē, quādo illa laboramus personarū inopia, vt vix optio permittatur: immo citra dignissimum vix possit reperiri dignus. Tempore Aug. Amb. Mart. Nicolai, atq; id genus mortalū, non esset immane scelus nō perquirere digniorē: modò autē vt digno conferas, dignissimū debes inquirere: adeò omnia iacet. Et quādo eorum quæ facta sunt argumenta nullū existeret, hoc rem ineluctabiliter cōiunct, q̄ postquam in dispensatione beneficiorum non habetur exacta meritorum ratio, nemo est qui literarum studia sequatur, nemo qui aliis imbuatur moribus, quā q̄ ad Curia fuerint aptiores. Vnde quāta detrimēta ecclesie Christi eius sanguine fundata succreuerint, & hæresum pestes & animarum neglectus aperitissimè testantur. At verò antequā decimā conclusio nē statuamus, operæpretium est nonnulla dubiola, quæ hinc emergunt, diluere. In primis nō cōtendimus in has angustias timoratos animos conicere, vt quando munus ad qd̄ persona eligitur exigui momenti est, censetur peccatum mortale, digniorē prætermittere. Mox neq; est tale peccatū timendum etiam in rebus maioris momēti qm̄ meritorū excessus nō est tantus, vt videatur ad rem multū referre: qm̄ & furari exiguam monetā, non est peccatum mortale: neque nos Deus cogit tam anxie personas explorare, sed secundum prudentiam p̄ rei qualitate & cōditione. Præterea, maxime adnotandū, non esse attendendum ad causas metaphysicæ possibilitatis: sed vt materia moralis exigit, ad id quod secundum prudentiam speratur futurum. Enimverò licet occurrat vir literis clarissimus & prudentia cōspicius, est tñ vecors, vel aliis implicitus negotiis, de quo nō est tanta spes q̄ prædicabit aut gubernabit secundū suas dotes: vel fortè etsi sit optimè moratus publicis tamen est negotiis ineptus: huiusmodi certè hominibus ille præferendus est, qui licet huiusmodi dotibus nō sit tam potens speratur tamen curā sollicitus habiturū diligentiamq; adhibiturū ad suum exequendū munus. Euentus autē rei qui præter eligentium spem oblequitur, nihil electionē vitiant vt si negligēs postmodū reperiat, qui diligens credebatur. Emergit autē ex superioribus cōtra hanc nonā conclusio. Primum argumentū. Dictum est iustitiam distributiua in his sacerdotiis ad cōmutatiua referri: dum autē prælati tribuit ecclesie curatum vel alium ministrum pro ratione suarū decimarū dignū, quia scilicet habet exilia subsidia per illum satisfacit iustitiæ cōmutatiua: nō ergo tunc tenetur aliū eligere qui cumularibus meritis poleat. Respondentur duo. Primū nō seruetur tunc ratio distributiue iustitiæ, nisi fortè in breui expectaretur locupletior præbenda pro illo digniori. Deinde, quātum ad iustitiā cōmutatiua cum dignitas personæ non habeat certā præscriptā mensurā, fit vt vbi alius est dignior, vix inferior censendus sit dignus præterquā quod fides dispensatoris ministeriorum Christi expostulat vt cuiusq; ecclesie ascribat ministrū optimū illorū, qui illo stipendio haberi potest nam ecclesia si loqueretur talem eligere: licet hæc culpa non sit tāta vt ad restitutionē obliget, si secundum existimationē dignus eligatur. vt supra diximus. Hinc autem exurgit argumentum scdm̄ cōtra eandē nonā conclusionem, quod sequeretur ex ea nonnunquā vt elector esset perplexus. Verbi gratia: Duobus vacātibus beneficiis quorum qd̄ vberius est & pinguis nullā habeat animarum curam? alterum verò, qd̄ fructibus est sterile, eandē habeat annexā, vel plures habeat sub se paroccos, plusq; doctrina indigentes: vt ecclesia nunc Toletana, quæ locupletissima est vacante: & simul Granatēsi, quæ licet sit pauperior: habet tamē multos ex Mahometismo neo phytos, perplexus tunc esset & Papa & Rex. Nam si distributiua iustitiam spectes debet tunc illud quod est ditius, digniori attribui: si autē publicā ecclesie necessitatē, potius deberet illi maior cura animarum demādari. Ad hoc responderetur, pluries semper esse habēdā rationem publicę necessitatis ad quā nos Christi charitas arctius astringit. Et ideo animarum cura digniori est cōmendāda deq; inde damnū de sua dignitate reportare cēsetur. Nam & si bene præsidēs præbyteri auctore Paulo, duplici sint honore digni: ille

Dubium. tamen qui apud Deum nos manet, in primis aestimandus est eò vel maximè, quod (vt dictum est) hæc sacerdotia in ecclesiarum comodum sunt instituta. An verò ille dignior acceptare teneretur, alterius disputationis est. Et tanta esse posset necessitas vt teneretur, Verum ex hoc tamen aliud enascitur dubium vtrū lex hæc eligendi dignioris, vsq; ad illos etiam extendatur, qui iam sunt suis ecclesiis collocati: videlicet vtrū vacante pinguisimo beneficio vel episcopatu debeat Rex & Papa quospiam suis locis dimouere, vt omnes per gradus euehat? Videtur enim nonæ conclusioni concurs. Respondetur de hac re non posse certa stabiliri regulam. Enimvero mutationes istæ & accensus quàm fieri possit maximè cauendi sunt: tum quod fomentum ambitioni subministrant: sunt enim in causa vt episcopi semper sint animi pendentes: & sicuti prima materia, nunquã sua forma cõtenti. Quare neq; charã habere possunt sponfam, neq; iustam illius gerere curã: tũ quod nõ est pastori ætas in cognoscendis submutandisq; nouis ac nouis gregibus trãfigenda. At verò neque hoc nimium cauendũ est: quandoquidem expediens nonnunquã sit & condecens, vt episcopus ad aliã sedẽ comigret. Nõ. n. vanus est titulus de postul. prælat. Sequitur post hæc dubium de electionibus, siue dum religiosi & Canonici prælatum eligunt, siue dum Scholastici publicũ prælectorẽ Cathedralis, vtrū teneatur quisq; semper eligere meliorẽ: etiam si videat nihil se suo suffragio pfuturum. Ad hoc respõdetur, semper in electionibus aduertendum esse, opus vanum non esse opus charitatis: omnẽsq; ideo leges ad mores, prudentiæ iudicio esse applicandas. Sit ergo prima responsio: Indigno nemo debet suo calculo suffragari: etiam si constiterit illum à reliquis omnibus optari: quã talis non nisi per nequitiam obtruditur, cui nullo colore fauendum est, neq; assentiendum. Si tñ qui eligendus speratur, dignus est, tunc licet ac deest dignissimum qui eligi nõ põt, prætermittere, vt dignior eligatur. Sunt tres, quorum Petrus dignissim⁹ est, Paulus medius, Ioannes verò infimus. Quod si ego in Petro persisto, neq; ipse, neq; Paulus, sed Ioannes eligetur: me aut accedente ad Paulum, ipse vincet. Hoc ergo consilium sequi debeo etiam si iureiurãdo me adstrinxerim eligere digniorẽ. Intelligitur nanque iuramentum inter possibiles. Hoc aut, similiq; cessante casu, semper eligendus est dignior: nam præter quã, quod ei seruandus est honor, & legi dignitas, ad hoc etiam prodest, vt electus admoneatur æquos electores non ei fauisse. Sic, n. fiet in regendo cautior. Contra hæc tñ continuò se offert argumentũ, quod si semper dignior eligendus esset, sequeretur quod si minus dignus electionem acceptaret, perinde peccaret atque collator: quã videtur causa esse rei illicitæ. Ad hoc aut respondetur non esse rationẽ parem: nã recipienti non incùbit conferendi cura, ob idq; neq; censetur iniquẽ collationis causa, perinde atque conferens: & maximè si sit dignus. Quinimo in re dubia non tenetur ipse seipsum examinare, sed ille qui confert. Quare licet episcopatum ambire, delictum sit: oblatum tñ citra culpã sus. ipi potest. Enimvero licet quis prætermisso charitatis ordine eleemosynã porrigat, non patri indigenti, sed extraneo: vel præteritis pauperibus prodigat in histriones, ob idq; delictum faciat: illi tamẽ qui recipiunt, non irretiuntur eodem delicto. Mox alia via arguitur ex cap. monasteriũ. 16. q. 7. quo habetur, quod vbi quis dominus instituerit Oratorium vel Capellaniã, possit cuicumque presbytero dare. Arguitur ergo: Põt quis ea lege sacerdotium instituere, vt solis suis agnatis aliũve designatã profapia in perpetuũ obueniat: nã quicumque quorumlibet bonorum dñs põt ea pro suo libito dispensare: ergo tali casu non est necessarium, immo non licet digniorẽ exquirere. Sũnt qui dicant etiam in tali casu inquirẽdos esse digniores, si opus fuerit, extra illam familiam, Attamen & vsus ratio in contrarium reclamant: satis enim est inter illos designatos & vocatos præstantiorẽ eligere: nisi vnus sit tantum, vt puta sanguine proximus appellatus: Nam cum tali institutori ac fundatori non incumbat munera suo & officio distributionem facere, & illa sint sua bona, non adstringitur rationem habere dignioris. Haud tamẽ erat cur Hostiensis & Abbas ex hoc dissimilimo textu inuitum argumentum traherent ad distributiones bonorum communium ecclesiarum: nẽpẽ quod satis semper sit eligere dignũ. Duo hic tamẽ illius textus moderamina recolenda sunt. Prius, quod si qui designatus est, fuerit omnino indignus, alius substituendus venit quia nemo neq; de sua substantia põt sacerdotium contra naturale ius ac diuinum creare. Secundũ est, quod si institutio illa annexã habeat curam aliquam aiarum vel gubernationem, tũc iniquissima est, & nõ ferenda, quatenus obstiterit vt dignior eligatur. Vt si quis puentibus suis monasterium fundaret eo vinculo, vt Prior vel Abbatissa non nisi ex suo genere aut patria crearetur, non est in contumeliam Euag. lex illa seruanda. Enascitur aut hinc præterea dubium de beneficiis patrimonialibus, ad quæ non recipiuntur, nisi cines, vel qui inde sunt oriundi. Videtur enim sententiã nonæ conclusionis derogare: siquidẽ possent præstantiores aliunde quandoque acciri. Respondetur leges illas æquissimas esse, quas vtinam de beneficiis saltẽ parocchialibus, quibus annexa est aiarum cura, vbiq; sanciret ecclesia: quẽadmodum & in Tridentino Concilio summo omnium consensu, me præsentẽ, consultabatur. Eset. n. illis decretis conforme, quæ in quarto argumento accersita sunt, decernentibus vt electio ex eadem ecclesia fieret. Nam vt modò dicebã, non parui aestimandus est ingenuus amor, quem quisq; ad natiuũ solum habet. Præsertim quod licet possent nonnunquam inueniri extranei meritis præstantiores: multò esset tñ ecclesiarum conducentius, vt ambitionibus & litibus sibi molestissimis ac pestilentissimis obuiaretur: præterea vt incolæ spe illa animarentur, liberos & literis & moribus informare. His ergo absolutis dubiis, ad decimã conclusionem descendamus, qua ad illam triuiale respondeamus quæstionẽ, vtra. s. facultas alteri præferenda sit in diligendo episcopo, Canonici scilicet iuris, an Theologia. Neque verò erat cur assertio hæc in controuersiam vocaretur: sed Hostien. cui Abb. Panormi. subscripsit, super cap. 1. de confan. & affinit. fuit, qui nescio quo iure hanc contestatus est: item. Aiunt enim quod vbi hæreses pullulant, præferendus est Iurisconsulto Theologus: alibi verò econuersò. Et quamuis mea me professio in suspicionem de hac re adducere possit: haud tñ idcirco

his maxi

his maximè temporibus, dissimulãda est rei veritas: ego enim minimè de me ipso ignoro quàm sim talium meritorũ expers. In primis si mea opinio illius esset momẽti, quæ in cõsiliũ admitti deberet malle m post morũ honestatẽ prudentia viri, roburq; animi mãsuetudine insignitũ, atque in agilibus dexteritas perpederetur, quã scientiã eminentia: dummodo illa doctrina mediocritate polleteret, quæ pondus ei auctoritatis adiungeret. Itaq; persona aestimãda cum primis est, non hæc aut illa scientiã facultas. Tamen si ille, quẽ hæc oĩa ornamenta doctrinã illustrarent, maiori iure esset super ecclesiã candelabrũ erigendus. Sed tamen quod cæteris pariter concurrentibus Theologia sit peculiãris Episcopi scientia, quàm hic conclusionem decimã facimus, nescio quis ambigat. Nã vt ab ipso pastoris nomine, quod Episcopi proprium est, exordium sumamus, ecquis dubitet præcipuũ pastoris munus esse sacrorum eloquia reuoluendo, recolere ac meditari, vnde doctrinã pabulũ gregi subministrat? Sententia est Hiero. in Leuit. 36. dist. canone. si quis, vbi ait: Deo sunt Pontificis opera, vt à Deo discat legẽdo scripturas diuinas: & sæpius meditando, vt populum doceat. Et dist. 38. can. oēs. admonetur Antistes, vt in promptu legẽ habeat: videlicet tam sacros Canones & sanctũ Euangeliũ, quàm diuinũ apostolorũ librum & oẽm diuinã scripturã: Canones scilicet Conciliorũ, vt statim subditur ca. placuit. Vnde Augu. in epistola ad Paulinum, quæ est 59. illud Pau. ad Ephe. Quosdã aut dedit pastores & Doctores, pro eodem vsurpat: nempe quod Episcopi eò sint pastores, quod doctores. Quid nĩ: nunquid non Apostolorũ successores sunt: ergo proprium eorũ est, vt quã fidem ipsi diuulgauerunt, populum doceat: cuiusq; mores secundum euangelicas normas componant, & veluti canes contra vitia indefessè oblatrent. Sed quid in re nõ dubia testibus vtimur nõ necessariis: Nõ interrogabatur olim dum infula insigniebantur, an ius nõ essent vtrũque, sed an vtrunq; scirent testamẽtum: vt Richard. quolib. 4. & Syluester in verbo, Episcopus, adnotarũt, licet iam collapsis rebus, nõ interrogentur nisi an velint se diuinã scripturã sensibus accõmodare, & quæ inde hauserint, plebẽ docere. In cuius signũ confertur eis euangeliũ: quod admonetur populo sibi cõmisso prædicare. Adde, quod ex priscis Episcopis neminẽ nisi Theologũ cõperias. Nam iura canonica theologi in Cõciliis sanxerunt, & Pontifices maximi ex sacris collegerunt oraculis. Quapropter si nominis etymologiam inspicias, quàm August. (vt refertur 8. q. 1. cap. qui episcopatum) interpretatus est: nempe vt idem sit episcopus quod superintendens: in hoc etiã deberet superintẽdere canonico iuri, licet non illud memoria retineret. Enimvero cum ex Theologia ius ecclesiasticum promanauerit, per eandem facultatẽ debent legitimi sensus canonũ examinari: præsertim cũ illa iura quæ ad munus episcopale quidquã referũt, Theologi, si modò secundũ nomen scientia polleant, oculatius emunctiusq; callere debeant. Quod si minus calleat, multò est Episcopo dignius, vt veluti de Moyse, Exod. 18. legitur, viros idoneos audiẽdis secularibus causis exponat, quod ipse sacrosanctã meditationi & Christianã doctrinã incũbat, quàm vt vice versa, à dulcedine scripturã auulsus secularibus implicetur. Vide ergo quã longè ab scopo aberrat qui episcopi munus nõ aliud existimãt, quàm hæreses extirpare: cũ alia præterea sint multò illis magis peculiãria, quã causas audire: eò vel maximè quod si tunc sunt necessarij, quãdo hæreses pullulãt, sit subinde vt magis sint semper necessarij: ne vnquam serantur. Chirurghi sunt & caussidici, qui cum litibus victitẽt, nollẽt iurgiorum causas præcindi. Cura aut episcopalis longè alia esse deberet, nempe vt populus ad eò esset semper fide instructus, moribusq; cõpositus, vt neq; hæresibus neque litibus vlla relinqueretur ansa. Quapropter nõ solum vbi hæreses pullulãt, sed vbi litũ dissidia serpũt, illic optatior esset Theologus episcopus, aut certè vir pbitate insignis, qui lites absq; plixis terminis iuris cõponeret ac rescinderet. Video enim, proh dolor, plures foueri lites in foro ecclesiastico quã in ciuili: cũ totus conatus Episcopi esse deberet internas hominũ conscientias sarcire, discordiarũ gramina cõuellere, & non illuc curã extendere, vt pueros poma ficusq; hortorum suffurantes (quia hæc est officialium sagina) ex cõmunicationis internecone ferire: quod ad eò est absurdũ, vt excusare se iã ecclesiastici iudices nequeat nisi affirmãtes ppositũ non gerere ligãdi. Sed & ob hoc deberet esse Theologi vt cognosceret quanto illis esset habẽda maior ratio, ne populus inobediẽtiã crimine, quã ex cõmunicatione feriretur: nã quamuis iudices tale nõ habeat ppositum: populus tñ qui illud nescit, nihilominus conscientiã sibi vulnerat, dum fictã non parat ex cõmunicationi. Sed de hoc satis in præsentia. Nam Theologos & episcoposeandẽ video ire viam.

Ad primum ergo argumentum, quæstionis prima cõclusio respõdit: nimirũ concedẽs personatus istos, quos vocãt, & sacerdotia, plus cõmutatiuã iustitiã respectu ecclesiarũ habere, quàm distributionẽ. Ad scdm inter pbendam nonam conclusionem responsum est: vbi cõmonstrauimus, vsq; ad eò à Christo abfuisse personarũ acceptionẽ, vt Petrus tunc Apostolorũ optimum, atque ad regimẽ ac cõmodatissimum, elegerit: & matrem filiorũ Zebedæi petentẽ filiis suis sedes à dextrã & ad sinistra repulerit. Quod autem plebeios homines & literarũ rudes ad functionem euangelicã ascuerit, binã fuit causa. Prior, quod ipse eos & docere potuit, & tales efficere, quales ad rem decebat: electores autem humani, quia dignos eos facere nequeũt, quos eligunt, eos debent ad eligendum conquirere, quos dignos inuenerint. Mox, quod expediebat supernaturalem fidem non ab hominibus pmulgarĩ, qui essent humana doctrina illustres, ne in suspensionem veniret quod de humana scientia pcederet. Ideo enim iussi sunt corã regibus ac præsidibus nõ cogitare quomodo aut quid loqueretur: sed quæ Spiritus sanctus suggereret, illa diuulgaret. Quod autẽ Galilæos cæteris mortalibus prætulerit, mysterium fuit, de quo fuerat Isaias vaticinatus: cuius ideo prophetiam Matth. cap. 4. citauit: Terra Zabulũ & terra Nephtholim, &c. Galilææ gentiũ. Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucẽ magnã. Et Dauid: Principes Zabulon & principes Nephtholim (hæc enim erat Galilæa) duces eorum. Ad tertium, quod aduersus nonam conclusionẽ intendi videbatur, itidem satisfactũ est, dum concessimus

Soto de iust. & iure.

m 4 mus

Decimã cõclusio.

Hierony.

August.

Trima ratio pro cõclusione.

Richard.

Syluester

Secunda.

Augusti.

Postrema ratio.

Ad primũ argumen.

Ad secundũ

Ad tertiu.

mus secundum forū exterius satis esse digno conferri ad succidendas calumnias, secus aut in foro interiori. Ad quartum responderetur, iura sanxisse, dignitates & præbendas personis eiusdem ecclesiæ concedi ob hanc causam (vt ait Cælestinus eo. cap. nullus. 61. dist. q. vnusquisque suum fructum militiæ habeat in ecclesia, in qua suam per omnia officia transegit ætatem. Cui & altera S. Tho. causam subnequit, quæ mihi est probatissima: videlicet, q. plurimum vnusquisq. propensiorē habet animum ad suam propriam ciuitatem & ecclesiam in qua nutritus est: qua vtique ratione vtilior esse poterit. Vnde Deut. 17. Non poteris alterius gentis hominē facere regē, qui nō sit frater tuus. Et ideo licet nō exquiratur extraneus dignior, per hæc fit cōpensatio. Quintū autē argumentū omnia, quæ dicta sunt, cōcutit. Etenim si vera est quorundā opinio, ne dicā assentatio, cui sanctissimus Papa nunq. assensisse credendus est, videlicet quod est dominus beneficiorū: pugnantisimū extruitur inde argumentum q. non teneatur digniores eligere: immo q. possit super hoc cum inferiorib. prælatis dispensare. Responso ergo nō est alia, quam q. nullatenus est dominus. Alias profecto sicuti de illo dictum est qui de suis proprijs bonis sacerdotiū creat: liberū ei esset tanquam vero domino conferre cui mallet: quod nemo auderet asseuerare. At nullo opus est argumento vbi apostolica tuba canit: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorū Dei. 1. ad Cor. 4. Quin verò & Christus Luca 12. Quis, inquit, putas est fidelis dispensator & prudens quem cōstituit Dominus super familiā suā? Neq. vero sacri Canones trāsuersum vnguē ab hoc euangelio discrepāt: quia neque discrepare possunt. Quare nō pigebit iuris hic verba audire: De præben. lib. 6. cap. 2. sic habet, Licet ecclesiæ, personarū, dignitatū, aliorumq. beneficiorū ecclesiasticorum plenaria dispositio ad Romam, noscatur Pontificē pertinere. Non dicit dominiū sed plenaria dispositio. Et Cle. vt lit. penden. nihil inno. cap. si duobus. hoc modo. Salua tamē in præmissis omnibus Romā. Pōtificis potestate: ad quē ecclesiā personarū, dignitatū, aliorumq. beneficiorū ecclesiasticorū plena & libera dispositio ex sua potestatis plenitudine noscitur, pertinere. Perspice ergo quōd pertingit pōtificiæ potestatis plenitudo certē nō vt dominus sit sed vt plenariam habeat dispositionē. Nam quod ait, libera, hoc tantū significat q. nullū agnoscit in terris superiorē. Idem patet ex superiorib. Cōmonstratum enim reliquimus hæc bona ecclesiastica stipendia esse populi pro ministris, quorū idcirco Papa merus est dispensator. Immo arbitror illos qui dñm beneficiorū cum appellant, ppiā vocē ignorare. Nā si dominus est, retinere sibi potest, & in proprios vsus conuertere, ac pro libito eis vti: quod tamen nemo sanæ mentis admittet. Si autē pro libito non potest vti, sed tenetur ratione dispensare, nō est dominus. Quocirca S. Tho. 2. 2. q. 63. art. 2. vbi ait prælatum ecclesiasticum nō esse dñm, sed dispensatorem, Pontificem etiam maximū cōplectitur: vt Cardinalis etiā Caiet. Lateralis Papæ scitē adnotauit. Sed heu, quanta mala ex cōtrario, eodēque falso principio ecclesia quotidie patitur! Cū tamen quo sanctissimus Papa cæteris honore & dignitate in ecclesia Dei præstat, fortiori nexu teneatur digniores sepe optare. Nisi fortē (vt ad calcē quarti argumenti respondeamus) Cardinales in Pōtificis electione ob eandē summā vicarij Christi dignitatē sanctiori fide perstringuntur optimū eligere. Quapropter nūquam rumorē illū persuadere mihi potui, videlicet statutum illis esse, nō posse deligere nisi ex suo gremio. Et tandē ab ipsis Dominis Cardinalibus audiui falsum esse. Enimuerò q. actiuas voces ad ipsum sacrum senatum ecclesia retulerit, decētissima ratio psuasit 23. dist. can. In nomine Domini, &c. licet, extrā, de elect. & vbi periculum. eo. lib. 6. videlicet, ne rātus episcoporū cœtus à remotissimis regionibus Romæ ad eligendum cogere. Attamē cū tati referat, optimum episcoporum orbis ad summā sedē euehere, q. intra paucos vrbis passua electio coerceatur, licet sit credibile inter eos nū. quā defore dignū, certē sinceritas euāgelica, nō permittit. Vnde in eo cap. In nomine Domini. si in Romana ecclesia nō inueniatur idoneus, ex alia sumi iubetur. Igitur cōclusio noua suis radicibus fixa perstat, quæ nō solū in antistitibus creādis, verum & in alijs dispensandis sacerdotiis quibus iniūcta est animarum, sancte seruāda est: nam in alijs qui tali cura vacāt, licet præteritis dignioribus contra iustitiam distributiua delinquatur, non tamen subest rātum periculi. Atqui eā ob rē aut nunquā aut perquā rarō peccatū illic mortale cōmittitur: dūmodo non concedantur indignis. Ex hac autē definita cōclusione dubia nōnulla suboriri videntur: quæ idcirco necesse est vt p ordinē examinemus. Primū est, q. proximis verbis de beneficiis cura animarū carētib. appender, an scilicet pēsiones annuæ quæ à 50 hinc annis percrebuerūt in ecclesia, tutō & imponātur beneficijs, & recipiātur ab iis quibus exhibētur? Ad hoc primum omnium rñderetur, pēsiones huiusmodi nō habere annexos ecclesiasticos titulos: quia pēsionarius non fit beneficii possessor sed tantum possidenti imponitur onus soluēdi. Et potest imponi vel personæ quādiu possederit, vel q. multō est vsu frequentius, ipsis fructibus beneficiorū. Quæ de re neq. aliā habēt annexā curā, neque canonicū persoluēdi officiū. Atque hac vtique rōne huiusmodi redditus tutissimū existimātur, nepe q. nulla sint cura onusti. Ego verò, licet de plenaria Pontificis potestate in dispensandis beneficijs nihil ambigā: semper tamen arbitratus sum hæc esse periculosissima omniū beneficiorū: idque propter eandē rōnem, qua alii censent, esse tutissima. Nā si verū est, quod paulo ante cōmonstrare nitebamur, nepe summū Pontificē non esse dñm, sed dispensatorē beneficiorū, quæ sunt ecclesiā stipēdia, consequens inde fit, vt illa ad iudicare nequeat nisi pro altaris (vt ait Paulus) ministerio, vel tanquā mercedē pro aliquo seruitio ecclesiæ, etiā si nō esset spirituale: vt puta duci aut militi, qui ecclesiam tēpore necessitatis propugnat qua de causa decimarū tertiarū Regi Hispaniæ tributæ sunt. Et cōgruentius possent illi cōcedi qui ne adiutorium adhibebātur, prouentuū quotā impertiri. Præterea, quādo dubialis super aliquo sacerdotio dirimi aliter non posset, liceret aliquā portionē parti cedenti in bonū pacis addici de quo vno pensionum

Ad quartū
Cælestinus
S. Thom.

Ad quintū
argu.

S. Thom.
Caietan.

Falsū est nō
posse eligi
pōtificē nisi
ē cardina
liū cōgru.

Prima du
bitatio de
annuis pen
sionibus.

Auctoris
lima de
proposita
quæstione.

pensionū genere vnicus est textus in toto iure c. Nisi essent, de præben. At quod citra hūc casum abique vilo titulo & obligatione bona ecclesiæ possint hoc modo dispendi, non apparet quomodo intra limites dispensationis contineatur. Et re vera rei nouitas eam in suspiciōē vehementer adducit. Alterum dubiū est de illis, qui neque eligunt neque beneficia conferunt: nihilominus sunt causa vt vel dignitate inferioribus vel prorsus indignis conferantur, vturum delictum illis sit? Et peculiariter fit interrogatio de resignatoribus, Resignat quis sacerdotium suum in manibus Prælati: sed tamen in fauorem consanguinei, vel alterius certę personæ indignæ, & non aliās: videtur ille extra culpā esse: nam Prælati est, cui collatio incumbit. Responderetur tamen Prælati delictum non excusare resignantē, vt pote qui verē est causa iniquæ collationis. Vbi de hoc maximē admonere non præteribo, videlicet quam sit cauendum, ne pueris beneficia præbeantur: nam etsi contingat, vt optima sint indole, non solum ius Canonicum, verum neque naturale reputat eos dignos. Dignitas enim nō spem sed rem dicit. Atqui plurimum vsu venit, vt qui de se pueri bonam fecerunt spem, quam, si abique diuitiis ecclesiasticis manerent, ad vberem frugem perducerent. cū primum ditantur, su per bire ac ferocire incipiunt. Per multa alia dubia impræsentiarum præterimus, ne extra rem & causam dilatabi videamur.

Dubium
alterum.

Responso.
Beneficia
pueris mi
nime conse
renda.

ARTICVLVS III.

Vtrum beneficiorum pluralitas sit iure permessa.

SUPERIORI articulo annexū est in hoc tertio de beneficiorū pluralitate disputare, vtrum sit quoquo pacto iure permessa? Pugnāt enim à parte negatiua Canones plurimi, tā conciliorū quā sanctorum patrū. In primis est decretū Synodi 7. Cōstantinopolitanæ. vt refertur 2. 1. q. 1. cap. clericus. Clericus ab instanti tempore non connumeretur in duabus ecclesijs: negotiationis enim hoc est & turpis lucri proprium commodum, & ab ecclesiæ consuetudine alienum. Vbi citatur verbum Domini, Nemo potest duobus dominis seruire. Et 70. distinct. ca. sanctorū. ait Vrbanus, Omnino in duabus ecclesijs aliquem intitulare non liceat, sed vnusquisq. in qua intitulatus est, in ea tantum canonicus habeatur, vnde extrā, de præben. cap. quia perhibetur præbendarum multitudinem canonicus esse inimicam. Secundò allegantur à S. Thoma quoli. 9. art. 15. sanctorum dicta: ait enim Chrysostrōmus. Quod tenebra erubuit, lumen erubescat: quod figurā non fuit concessum, rei reor esse illicitum: figurā autē, hoc est, legi veteri, non fuit inter Leuitas concessum vt qui capiebat in Bethlehem, caperet in Hierusalem, cum nos ergo perfectiores esse debeamus, qui caput in Tyro, non capiat in Damasco. Hæc Chrysostrōmus, & Bernardus. Qui non vnū sed plures est in beneficijs, non vnū, sed plures erit in supplicijs. Item id esse videtur contra rationem, & ius naturale, & diuinum iam modò citatum: Nemo potest duobus dominis seruire. Cui insuper accedit iuramentum quo quisque iure antiquo fidem suam astringit seruire ecclesiæ, cui se mancipare constituit. In contrarium faciunt iura quæ plura beneficia eidem personæ indulgent: vt tum alibi, tum 2. 1. q. 1. frequentes Canones docent.

Primum
argumen.

Secundum.
Chrysostr.

Bernard.
Tertium.

Quæstionem hanc differit diuus Tho. quolibet. 9. citato art. 15. At quia rei huius abusus nimium in perniciem ecclesiæ obrepit, non erit superuacaneum rem denuo ac sedulò examinare. Nam cum (vt ait illic S. Tho.) ius hic naturale ac diuinū implicetur, & humanū quantum ad duo priora, rei huius definitio ad Theologos pertinet: licet quantum ad tertium, spectet ad Iuriconsultos. Placet ergo, veluti primum fundamentū, distinctio illa S. Thom. Triplex est actionum ordo: scilicet aut quæ deformitatem habent inseparabilem, vt mendacium: aut quæ indifferentes sunt, vt deambulare: aut tertid, quæ licet per se nudè & absolute consideratæ deformitatem quandam repræsentent: circumstantiis tamen veritate licite fieri possunt. vt hominem occidere, quod iudici, & defendenti se licet. His prævia. Etis responderetur ad quæst. septem conclusionibus. Prima: Habere plures præbendas, non est res primi ordinis. Hæc conclusio inde fit liquida, q. multis casibus super hoc sancta iura dispensant, vt statim patebit. Secunda: Neque est secundi ordinis. Non enim est perinde indifferens atq. habere plures vestes: hoc quippe absolute consideratum, nullam implicat aut malignitatem aut indecentiam: habere autem plures præbendas, si nudè spectetur, statim sonat quasdā ordinis peruersiones. Primū, quia ratio docet vt vniciq. ministerio suus propriè deputetur minister: aliās vnus pluriū personas induit. Secundò: Cultus diuinus detrimentū patitur. Tertid, cū bona hæc (vt diximus) stipendia sint ecclesiā, suo defraudantur iure. Id quod rerum vsus & experientia docet, Aggeratis siquidem præbendis multis ad personarum paucitatem, vix vlla restat ecclesia, cui pro ratione suarum decimarum seruiatur dignè. Et 4. inde sequitur distributiua iustitiæ præuaricatio, videlicet vt digni multi egeant, alij verò exundent. Quintò esca & fomentum ambitionis inde subministratur: nam interdicta præbendarum accumulatione, sacerdotes nō tam auidè sitirent atque ambirent bonis ecclesiæ ditari. Et sextò, id in causa est, vt literarum studia neglecta iaceant: vtrinque etenim spes bonorum debilitatur: scilicet & q. meritorum ratio non habetur, & q. auida ditiorum auaritia impedimento est, ne inopes promoueantur. Quin verò septimò, & transgressio quædam est illius Paulini præcepti, Vnus quisque in ea vocatione qua vocatus est, maneat. Atque illius præterea ad R. 6. 12. Sicut in vno corpore multa membra habemus, quod Gregorius ad hoc propositum citauit 89. distinctio. cap. singulari. vbi ait, Singula ecclesiastici iuris officia singulis quibusque personis sigillatim committi iubemus. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus: omnia autem membra non vnū actum habent: ita in ecclesiæ corpore multa membra sunt, & ideo distincta officia esse debent, & ecclesiæ diuersis personis commendandæ: alias totum corpus esset oculus: aut totum auditus, aut vnus multo rum corporum oculus. Tertia conclusio, Habere plures præbendas res est tertij ordinis: scilicet

D. Tho

Prima con
clusio.

Suadetur
conclusio.

Secunda.
Probatio

Gregorius

Tertia con
clusio.

Distinctio

quod licet per se absolute librata in malum sonet, vt proximè nunc rationes cõprobabãt põt nihilo fecius talibus circumstãtiis exornati vt fiat licitum. Ad huius autè lucidã intelligentiã distinguere de beneficiis operãpretium est. Alia enim sunt, quæ residetiam hñt annexã: alia verò quæ liberiora sunt vt simplicia sacerdotia, quæ præstamerã vulgò dicuntur. Atque illorum quibus residentia annectitur, alia sunt quibus iniuncta subinde est animarum cura vt episcopatus & parocciã: alię verò, quę hoc onere sunt immunes. De his ergo non arbitror eodem esse pacto censendum. Hoc supposito sex casus notãtur 21. q. 1. in Summa iuridici, quibus licet cõpati se duę præbendæ valēt in eadē persona.

Primus casus.

Primus ratione tenuitatis: quia non possunt singulæ singulos alere sacerdotes, vt hētur 10. q. 3. vnio. Qui quidem casus verus est etiã in his sacerdotiis qui curæ subduntur animarũ quinetiã posset idē & in episcopatibus licere. Possent inquã esse adeo tenues (quales frequenter sunt in Itali) aut neuter posset episcopum pro sua dignitate sustentare: possentq; esse tam proximi vt ab eadē valerent persona administrari. Et est tex. 21. q. 1. c. illud. vbi conceditur vt idem sit archiepiscopus Tarraconensis. & Episcopus Fundensis. Secundus casus, quãdo vna est ecclesia ab altera dependēs vt legitur. ca. eã te.

Secundus

extra, de æta. & qualir. & ordi. præf. Quomodo autē fiat ecclesiarum vnio, patet, extra de reli. dom. ca. quia monasteriũ. Neq; quis fallatur, arbitratus in eundē casum residere nã primus intelligitur etiã vbi ecclesiã non sint vnite. Potest si quidē Papa sine vnione adiudicare duas ecclesias propter tenuitate vni sacerdoti: etiã cũ titulo vtriusq; Et tamen hic consulte animaduertendũ, q̃ in hac tenuitate meditando, nõ est respectus habendus personę sed cõmunis vtilitatis ecclesię, in quę cuncta hæc referenda sunt. Enimverò si persona supra dignitatē suã & conditionē contendit amplã familiã splēdorẽq; vite sustentare, non illa lance estimanda est prouentuũ tenuitas, sed ad hoc spectandũ quid ecclesię conducat. Præterea cauendũ maximè, ne præbendarum vnio in fauorē personę fiat, & fraudē ecclesię. Est illustris quispiã pluralitate beneficiorũ presus qui ad eximiedũ sibi scrupulum cõscientiã procurat per æxionē cuncta in vnũ coadunare. Profectò is arbitrato meo, dum hoc sophismate facinare cogitat diuinos oculos grauius turpiusq; delinquit, quã si plurium figurã retineret debet enim vnio ecclesiarũ in emolumentũ ipsarum absq; dolo malo fieri, & sit legitima. Tertius casus est propter paucitatem clericorum: vt 21. q. 1. cap. clericus adnotatur. Quamuis illic non dicatur nisi propter inopiã hominum quod referri potest ad incolarum raritatē Veruntamē raritas etiã sacerdotum necessitatem inducit demãdandi vni plures ecclesias. Atqui iudicanda est paucitas, quando rari sunt digni qua porrò de causa non inhiere in prouinciis probitate & doctrina sacerdotũ destitutis, vnum pluribus ecclesiis deputari. etiã cum cura animarũ quippe q̃ in rē ecclesię felicius cederet quã sacerdotes penitus inidoneos populo Christiano præficere. Quartus casus pluralitatem excusans occurrit, quando quis vnã habet præbendã in titulo, atq; alterã commendatiã: vt habetur eadē causa & quęst. cap. qui plures. Admonendũ tamē est de intellectu huius textus. Enimverò iuris prudentes, qui ad forum iudiciale penitus attēdunt tutã forsã arbitrantur cuiuslibet cõscientiã hoc pacto possidentis duas præbendas: at verò qui penitus iudiciũ diuinum introspiciunt, aliter censent. Etenim eadē causę, immo (vt reor) iustiores coire debent vt quis dignè in conspectu Dei altera fruatur præbenda sub titulo: altera vero sub cõmendatione, quã si ambas haberet in titulo. De commendationibus quippe loquor perpetuis quæ hoc ætatis habentur in vsu. Est lex prohibens, ne Cardinales qui Romæ resident, fiant Episcopi: & ne huius fiat præuaricatio legis cõmendatũ illis ecclesię perpetuò nihilo differentius quam si titulus illis inscriberetur. Profectò si fas esset ita loqui hic commendationis prætextus præuaricatio est legis. etsi personata: & fortè eò criminiosior, quòd fit magis in fraudē legis. Nam in fraude legis facit qui saluis legis verbis sententiã eius circumuenit. l. contra. ff. de legib. & C. eod. titu. Non dubium est in legem cõmittere eum, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatē. l. non dubium Etenim si causa ferēdę legis fuit necessaria. Episcopi residentia in sua ecclesia quidnam quæso refert cõmendatarius ne absens sit an verus Episcopus? Ratio nanq; quę iustam faciat ac legitimã cõmendationē, hæc esse debet, q̃ haberi tunc persona non potest cui legitimè sub titulo adscribatur: non autē cõmendatarius ditare. Haud quidē inficias ierim quin possit Episcopus Romam à Pontifice Maximo ob publicas causas acciri: tamen q̃ illic perpetuo maneat nihil obmurmuro, sed tamen neque ambigo quin multo sanctiori fide & diuino mandato teneatur Episcopus Cardinalis præfens esse ecclesię suę quã Romę: si quidem Episcopi iure diuino instituti sunt: Cardinales verò post Apostolorum seculum creati. Quintus casus est quãdo Papa pluralitatem cõcedit: vt habetur eadē quęst. cap. relatio. & sextus si dispenset episcopus: vt habetur. 70. distin. canone sanctorum. Hi autem duo casus ad normã quarti modo expositi auscultandi sunt, videlicet, q̃ quantum ad forũ exterius censentur legitimè possidere, tamen vt Deo dispensatio sit accepta debet legitimis causis circumuerti. Quamuis iam nõ est in vsu, vt Episcopus possit super præbendarum pluralitate dispẽsare. quia cap. dudum ecclesiastica. extra de elect. videtur ius antiquum abrogatum: nepe vt solus Papa dispẽset vt illic notauit Panor. Tametsi hoc intelligēdum sit sub ambarum titulo quia commendare ob necessitatem bene potest Episcopus dum non patet ad curiam additus. Septimus casus additur extraordinarius propter sublimes & literatas personas, quę maioribus beneficiis sunt honorandæ vt verbis vtamur c. de multa. de præben. sublimes enim (vt aiunt) referuntur ad sanguinē At tamen neque illud ad illustrium cõmmodum est referēdum, sed ad ecclesię splēdorē. Ecclesia enim dum vagiebat in cunis & potentia seculari premebatur, opus habebat illustrium viribus suffulciri: qua de causa indulgebatur vt aliquantò plus stipēdiorum fortirētur. Iam verò hoc gratis, si fas est dicere verum, nescio an eadem dispensationis causa tã legitima existat. Porrò cum reum vsu palam doceat sublimiũ potētati ita grassatũ esse in ecclesiastica sacerdotia, vt hæc fuerit

Adnotatio.**Tertius casus.****Quartus casus.****Qualiter præfatus casus sit intelligendus.****Quintus casus.****Septimus casus.**

non

non minima causa ruina in qua modò iacet ecclesia: tametsi nunquam negabo, quin si ingenui & natalibus præclari, moribus sint cũ primis, mox literis ornati, plurimũ splendoris ac roboris reipublicæ ecclesiasticæ afferant. Subsequitur hñc tandem dubitandi ratio, an præter hos casus licitum sit Papæ dispensare, & compatibles facere plures præbendas & personatus: Hoc in disputationem pdu xerim propter multa & varia, quæ à doctoribus iuris Canonici affirmantur: vt videre quisq; poterit apud Syluestrũ, in verbo, Beneficium quarto. Ait. n. in primis Archidia. casus istos superiores coercedos esse ad præbendas, quæ absq; cura sunt animarũ, sed profectò nulla hoc ratione probatur. Quin verò episcopatus pro causa, vt supra citauimus, cap. illud. 21. q. 1. possunt eidem permitti, ne dum parocciã si proximè sunt & tenues, quantum tunc decentius esset vniri. Alij dicunt extra hos casus nemini licere plures habere præbendas. Intelligendum est tñ absque legitima dispensatione: alioqui dubitare non licet, quin eadem potestas quæ superioribus casibus dispensauit, si occurrerint alij nondũ cogitati, æqui tamen & iusti, possit dispensare. Consule si lubet de hac re Syluestrum & alios Summistas. Duo tamen hic restant dubia, Prius, vtum absque dispensatione duo possint beneficia ab eodē possideri? Posterius, vtũ vbi dispensatio requiritur, ille qui absque legitima causa dispensationē nactus est, tutam habeat cõscientiam? De priori dubitatione distinguēdum est inter beneficia, quãtũ ad residentiam & curã: qua distinctione præhabita statuitur conclusio, quæ sit huius artic. li ordine quarta: nã tres supra præmisimus. In beneficiis simplicibus, scilicet, neque habentibus curã, neq; residentia exigentibus, qualia sunt præstamerã, nulla est necessaria dispensatio, vt plura eadē persona obtineat. Scio glossas sacrorum Canonũ multas in cõtrarium ire: sed tñ non solum iam receptus vsus verum & ratio nostra conclusionē edocet. Est. n. adnotandum fundamentum, quod ex S. Tho. supra desumpsimus: videlicet in his spectandũ esse trinũ ius, scilicet diuinũ, naturale, & humanũ: quorũ hoc vltimum per desuetudinem legis aut contrariam consuetudinē abrogatur. Quòd aut quis duo habeat simplicia beneficia, non est vsqueadè contra naturale ius & diuinũ, vt consuetudo illud nequeat abrogare. Hoc patet, qm̃ licet habendus etiã oculus in istis sit ad iusticiã distributiã, potissimum tñ ad cõmutatiã, per quam ecclesiis de ministris prouidendum est: vbi aut residentia nõ est requisita, ibi ecclesia nõ læditur ob præbendarum pluralitatem. Verum est Adrianum mitigare verbũ, dicendo hæc non esse propriè abrogationem, sed derogationem: propterea q̃ talis pũsio non põt fieri absq; vlla prũs causa, sed aliqua interueniēte. At verò iam nunc pfectò licet nulla interueniat ratio, conferuntur ab inferioribus Prælati sine vlla dispensatione. Quinta cõclusio: In his quæ residentiam requirunt, sed curã non habent, vt sunt canonicatus nondũ ius abrogatũ est, sed manet vsus vt absque dispensatione non aceruentur eidē, facilius tamen potest in istis procurari concediq; dispẽsatio, quã in habentibus curã. Quin verò in beneficiis canonicatu minoribus quæ seruitio etiam interessendi sacris obnoxia sunt, nullus est dispensandi vsus. Addiderim autem conclusionē sextam, quòd huiusmodi beneficiorum coaceruationes, siue per dispensationem fiant, siue secus, carere non possunt culpa etiam quandoque mortali, atque graui scandalo, in ecclesiarũ detrimētum idque potissimè, vbi nimium accumulatur, & personis deputantur indignis. Conclusio hæc inter probandam cõclusionem secundam consistit. Iam. n. nulla spectantur aut desiderantur merita, sed perinde, quin etiam turpius atq; impudentius quam secularia & profana, ambiuntur, cambiuntur, vneunt, hæreditantur, regressantur, p̃sanantur, ac dilapidantur. Septima cõclusio: Paroccię & id genus sacerdotia, q̃ in animarum curã instituta sunt, vsqueadè non possunt absque legitima dispensatione ab eadē obtineri persona, vt si legitima non fuerit, nequeat tutè in foro cõscientiæ apud Deum possideri. Non solum sententia est S. Thomæ quolibeto citato, atque Adriani in De plural. beneficior. verum & sacri canones id insinuat, eiusq; interpretes aperte pronuntiant. Quin verò doctores conclusionem non moderantur, vt de illis solis intelligatur, sed de cõctis (quod verissimum est) quæ dispensatione indigent, vt possideantur. Est tñ enormitas turpior in his quæ curam habent aiarum. Itaque & Papa sine legitima causa dispensans grauius delinquit, & eius delictũ non liberat ambientē, obtinentē, & retinentē à culpa. In primis, q̃ Papa delinquat sententiã est Apostoli supra citati. Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Et subdit: Hic iam q̃ritur inter dispensatores, vt fidelis q̃ inueniatur. Quin verò Christus Luca 12. Quis putas est fidelis dispẽsator & prudens? Et re vera nullibi tanta fides exigitur quam in committendis concredendisq; animis Christi sanguine redẽptis, illius curę, qui præfens semper gregi suo prospiciat. Vnde Bernard. de cõsi. ad Euan genium libro secundo cap. 6. ait, potius Pontificem summum, qui spiritualis est, omnes iudicans & à nemine iudicatus, debere non sua voluntate pro lege vti: sed Christum præ oibus imitari, qui nõ suã, sed patris voluntatem venit facere: vt omnia non pro sua vtilitate, sed pro cõmuni cõmodo dispenset. alias vt dissipator censendus est. Nam etsi iura supra citata plenariam ei tribuant potestatem dispensandi: id tamen intelligunt, quia non habet superiorem in terra, à quo possit iudicari: mittimus consilium in causa hæresis. Attramen apud Deum exactissimè respondere tenetur, si fidem in dispensatione defregerit. Ratio ergo conclusionis est hæc, Sacerdotia quæ curam habent annexã, rectè nequeunt administrari sine præsentia: tãta est vigilantia quæ animabus curandis ac prospiciendis necessaria est: residere aut simul nemo potest in ecclesiis pluribus: ergo sine vrgentissima causa eadēque ecclesiæ necessaria non potest citra atrocem culpam super hoc dispensari. Sed ait fortè ille, cum quo dispensatum est, Papa dispensauit, ipse sibi viderit: ergo immunis sum. Hic tamen cauillus secularis multos reddit, tutum verò neminem: quoniam Papa non est Dominus, vt identidem dictum est, sed dispẽsator: ideoque qui iniquam dispensationem petit, iniquitatis causa est: & qui ea vtitur, eadē semper irretitur iniquitate. Accedit ius Concilij lateranensis, de quo extra, de præben. cap. De multa. & cap.

Dubitatio. Syluester. Archidiaconus. Solutio.**Alterum dubium. Distinctio.****Quarta cõclusio.****Probatio conclusio nis.****Quinta cõclusio.****Sexta conclusio.****Cõtra abusu in cõbiendis beneficijs.****Septima conclusio.****D. Thom. Adrian.****Papa delinquit sine causa dispensans Paulus.****Bernard. Sensus illius.****Papa plenariam habet dispensandi potestatem.****Ratio conclusionis.****Inanis ac stulta obiectio.****Concilium Lateranense.****Hosliensis Panorm.**

& cap. Dudū ecclesia, de elect. vbi nullatenus permittitur duas simul possideri parciales ecclesias. Et Hostien. & Panorm. & reliqui super cap. extirpandæ. de præben. indubiè cōsentit, residentiam similium curatorum non posse per vicarium suppleri. Et ratio est, quia cum beneficiū cōferatur intuitu personæ, ob suam scilicet ipsius dignitatem, illa suppleri non potest per pauperem mercenarium, qui vt plurimum indignus est, & quilibet dignus esset vt locum haberet mercenarij, non tamen pro ratione fructuū beneficij. Soluit ecclesia iusta stipendia pro viro docto & graui, qui si præfens adesset, suis elemosinis, consilijs, fauoribusque auctoritate posset suo gregi præpicere ac deseruire: non ergo hæc possunt per mercenarium perfici. Miraculum est, quod liceat curato ob eam solum curam & onus quod vicarium vilius, quam potuit, sibi substituit, amplitudinem fructuum percipere: reclamante Paulo, Qui non laborat, non manducet. Sed ais, satis est laborare per alium. Profecto si non debet manducare nisi qui laborat, fit, vt qui non per se, sed per alium laborat, non debeat ipse manducare, sed contentus esse, si loco illius alius manducet. Ait fortasse paræcius, beneficij possessor, satis est huic ecclesiæ hunc vicarium substituere. Responderet autem Ecclesia si fieri sciret, Ergo satis est ei hæc quam tu illi tribuis, merces: Cur ergo reliquum ex me absque vilo seruitio surripis? Insinuabat se huc de residentia Episcoporum sermo: sed hic adeo amplius est, vt illo totū ferè librum nonum compleuerimus. Audiant ergo interim supremum Pastorem suum, qui animā suam dedit pro ouibus suis, eos admonentem, quemadmodum mercenarius & qui non est pastor cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit.

Paulus.
2. Timo. 3.
Qui per alium laborat, per alium manducet.
Sententia auctoris de residentia Episcoporum.
Ad argumenta.

Ad argumenta ergo in contrariū conclusionis respondent. Commonstrant enim illa iura naturæ & ingenium rei, vbi nudè præbendarum aceruus consideretur: vt secunda conclusione explicitum est cui tamen tertia non repugnat: nempe vt ob legitimas circumstantias id fieri possit licite. Et pariter responderetur ad sanctorum dogmata, ac subinde ad rationem tertii loco adiectam.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum in collatione secularium magistratuum subesse possit crimen acceptationis personarum.

POST hæc, quæ de Ecclesiasticis bonis dicta sunt cōtinuè in hoc quarto articulo similis se insinuat disputatio de secularibus magistratibus, publicisq; officijs ac muneribus, quæ administrandæ iustitiæ creati consueuerunt in republica: nepe vtrum in illis conferendis ac dispensandis subesse quoq; possit crimen acceptationis personarū: Arguitur. n. primò à parte negatiua: Bona hæc (veluti de ecclesiasticis diximus) sunt stipendia erecta & statuta ministris Reipublicæ: qui illa mercede sua quisq; obsequia impendit: ergo nō pertinent ad distributiua iustitiæ sed Respublica, vel rex in quæ publica potestas translata est, veluti propria bona potest cui liberit elargiri, veluti conductis operarijs: ac subinde fit consequens vt nullum ibidem locum habeat personarum acceptio. Immo apertius ex eadem radice scdo arguitur: Respublica atq; adeo rex non solum illa publica stipendia, verum & iura quæ quisq; soluit, ministris iustitiæ pro suo placito instituit ergo nulla ratio vetare videtur quin magistratus ipsos & officialium loca vendere possit, tātū abest vt in eorum prouisione peccare possit personarum respectu. In contrarium reclamationem vox populi.

Primum argumentum à parte negatiua.

Argum. 2.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Propter populū necessitatem instituti sunt magistratus.

Quarta conclusio.

Quæstio huius articuli per ea, quæ in proximo dicta sunt, perquam facillè definitur. Est enim prima conclusio secundæ superioris simillima: Bona hæc secularia ministrorū iustitiæ, licet imaginem, & rei non nihil gerant iustitiæ distributiua, non tamen tali solum ratione æstimanda sunt, sed velut materia iustitiæ cōmutatiua. Enimvero non sunt ea lance liberanda ac si essent reipublicæ bona: ea tantum ratione applicanda ciuibus q̄ sint prouentus publici: aut tali ratione ac si sint præmia pposita honestis viris, probis & sapiētibus, pro suis virtutibus & exhaustis laboribus per literarū studia: sed tanquam stipendia publicis ministris iustitiæ decreta, pro suis obsequijs quæ reipublicæ impendūt. Hæc conclusio potentior etiā est quam quæ de ecclesiasticis bonis asserbatur. Enimvero nisi necessaria esset iustitiæ administratio, nunquam ob præmium virtutum aut literarum contributa essent, à populò, vel impensa ex ærario regis. Quapropter rex per iustitiam commutatiua debet tales ministros regno pro tributis quæ populis illi numerat. Debet. n. suis ciuibus protectionē ab extero hoste mox iustitiæ custodiā aduersus internos malefactores. Hinc subsequitur conclusio secunda: Licet in collatione huiusmodi magistratū atque officialium illa inspicienda sit facies distributiua iustitiæ, vt dignioribus maiora conferantur, illa insuper seruanda est iustitia cōmutatiua, vt tantum stipendij cuique reddatur, quanti penditur eius labor, cura, & functionis qualitas. Conclusio hæc compertior per superiorem fit, quam vt alio prætereā egeat testimonio. Tertia conclusio superioribus agnata: Personarum merita quibus publicæ administrationes & munera demandantur, non sunt æstimanda præcisè sicut in distributiua iustitia secundum eorum absolutam considerationem in ordine ad seiplos: sed respectu finis & functionis ad quā assumuntur: an scilicet sint ad subditos accommodati, & ad magistratum illum gerendum idonei. Ex his fit consequens, quod si indigna sit assumptio huiusmodi classis hominum, non tam pensanda est iniuria, quæ fit dignioribus, quam illa quæ fit ciuitati, vel genti cui talis persona præficatur, vel toti regno, si sint Regiæ curiæ, vel præsidentes, vel assistentes. Etenim sola (vt inculcancer repetam) populū necessitate instituti illi sunt honores, & stipendia decretum, quæ illis obueniūt: & non ppter personas ipsas, quibus deferuntur: sicuti bona quæ per distributiua iustitiam communicantur. Ex hoc ergo consequitur quarta conclusio. Quando digni non obtinent istos honores & stipendia, acceptationis personarum crimen committitur, vinculumque inde adeo restitutionis oritur: non tamen quæ faciendā sit ipsis, qui obtinere deberent, sed certè populò qui dānum accepit & incommoda. Hæc inquam conclusio ex superioribus liquido patet, quia i populū tunc peccatur contra commutatiua, quæ militat sub legali vniuersaliq; iustitia principis: Licet

Licet denegandū non sit, quin cōtra iustitiam distributiua iniuria fiat etiam & dignioribus: potè Solon. qui cum illo intuitu literis virtutibusque infudent, quodam pacto defraudantur. Bene enim consul Democritus. & Solon & Democritus aiebant duo hæc diuina numina cuncta gubernare, præmiū scilicet Vlpianus. & pœnam, quibus ideo omnis respublica continetur. Secundum quos philosophos, Vlpianus de Iustitia & iure. lib. 1. Bonos, inquit, non solum metu pœnarum, verum etiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupimus. Illud tamen personarum qualescūque ius non inducit restitutionis ligamen, quæ illis fit faciendā. Habet nihilominus (vt dicebam) locum & in istiusmodi distributionibus personarum acceptio. Vt verbi gratia, si Rex Salmantinos tantum ad publica munera accerserit, aut ad alias prebendas, ea tantum ratione, q̄ Salmantini sunt. Secus autem, si hoc argumento vteretur ad explorandum eorum merita. Sed roget quis fortè, quænam merita liberanda sunt & conquirenda tam in publicis magistratibus quam in alijs ministris inferioris ordinis: vt sunt scribæ, & alij huius classis, vtrum sola eorum probitas? Hanc interrogationem pernecessariam hic diximus, cuius, ideo Quinta conclusio. Ratio conclusionis. gratia hanc appendimus longiusculā meditationem. Statuitur ergo quinta conclusio. Nemo qui improbis est moribus, quacunque vel scientia vel prudentia, quæ potius in viro prauo erit astutia, præpolleat, ad huiusmodi prouincijs est promouendus. Enimvero artes quæ solo intellectu consistunt pōt quidem vir nequam probè exercere: vt fidibus dulciter canere, pulchrè pingere, adfabrè sculperè: illam verò practicā quæ in iustitiæ administratione posita est, nemo nisi virtutum vniuersitate præditus exequi valet iustè. Cuius ratio in promptu est, q̄ (vt 6. Ethic. Aristo. auctor existit) regere atq; imperare, prudentiæ munus est: prudentia autem secum habet cunctas virtutes connexas, & potissimum prudentiæ iudicis. Est namque (vt 5. Ethic. docetur) iustitiæ custos: haud tamen iniquitates omnes reipublicæ exagitate potest, ac secundum leges vindicare, nisi fuerit virtutum omnium decore perornatus: nam qualis vnusquisq; est talis sibi finis esse videtur: ob idq; de officijs non potest quis iudicare bene, qui malignè illis affectus est. Quin verò (vt rerum vsu & experientia cōstat) corruptus iudicare non potest non æquitatem iustitiæ labefactare. Quæ utique de causā Arist. Polit. 3. postquā differuit non idè esse, vt quis bonus sit ciuis, atque bonus iudex, exceptionē statim subdit videlicet eum ciuem, qui præsidēs est & princeps, virtutibus omnibus viri boni indigere. Quin age, hac ratione 5. Ethic. asseruit magistratum ostendere virū: q̄ cum virtutes reliquæ hominem in seipso cōponant, iustitia verò ipsum ad alios ordinet, facilius est virtutes reliquas colere quam iustitiam, ob idq; non satis virtus dignitasque personæ habetur explorata, quousq; magistratum ineat. Ad hæc, cum iustitiæ ministri, membra sint principis, in ipsis debet suam ipsius puchritudinem exhibere ciuiū oculis. Nulla enim de re certius perpenditur qualis sit princeps, quam de ministrorum integritate aut corruptela. Neque enim quidquā illi aliud, seu diuinū ius spectes, seu naturale, seu humanū, arctius iniunctum est, quam vt iustitiam custodiat: quæ non tam legum vi, quam ministrorū prudentia, & cū primis charitate & probitate custoditur, tuetur, & vegetatur. Adde q̄ dum hominis iniquitas auctoritate publica coarmatur, nihil esse reipublicæ pestilentius potest. Ecquid enim iniquius atq; peruerfus, quā eadem auctoritate quæ in custodiā iustitiæ diuinitus creata est, in eius exitiū & internecionem abuti? Quam hæc omnia prudenter vnico verbo, 5. Ethic. Arist. cōclufit: vbi iudicem pronūciauit debere esse iustū ipsum viuens hoc est iustitiæ spiritu cuncta disponēs. Quare leges vt sint ipsæ sanctissimæ, tamē sine recto iudice cadauera sunt defunctæ rationis, præterquā q̄ dum subiectus populus videt iustitiæ custodē impune delinquere, non solū iustitiæ despectui habet, delinquēdiq; ansam inde nanciscitur, verū in odiū virtutum pertrahitur, quā sic pestum ire videt. Inter iudicis autē vitia auaritia nihil est pestilentius. Quod autē, Iustiniani. Vt iudices sine quoquo suffragio fiāt. disertissimi me pandit. Vbi ait imperator se nō sufficere, considerare & exponere quāta ex furto prouincialium iudicū fiant pessima. Sanctissimum Oratoribus fuit, vt nemo in illū ordinē admitteretur, nisi in primis vir bonus esset, ac mox dicēdi peritus. Quāto ergo Christianis hoc debet esse sanctius in iudicibus creādis? Scopū profectò optime ille coniecit Moyse sacer, dū genero huiusmodi cōsiliū dedit, Exo. 18. Prouide ex omni plebe viros potentes & timentes Deū, in quibus sit veritas: & qui oderint auaritiā: & cōstitues eos tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos qui iudicent populū omni tēpore. Huic autem propositioni sextā adhibeamus: Non solum præter morū honestatem sciētia, prudentia, & solertia, atq; in primis animi robur necessaria sunt ei qui sessurus est iudex, verū etiam expedit nonnunquā eū, qui non est tam ornatis moribus, alteri qui illis abūdat, anteferri propter alias dotes, quibus præditus est, ad regendū accommodas. Atque hoc suo gradu in inferioribus etiam ordinibus ministrorū iustitiæ obseruandū est. Quin verò in magistratibus nonnullis creādis & generis nobilitas æstimanda est, quæ nō solū splendorē, verū & auctoritatis pōdus secū affert. Per hæc solutū restat argumentum prius: Conceditur enim stipendia publica ministrorū iustitiæ, esse reipublicæ, vbi seipsa gubernat, atque adeo regis, vbi regnum est nihilominus rex debet reipublicæ per iustitiam commutatiua idoneos ministros propter tributa quæ illi contribuuntur: quos si non dederit, tenerur illi dāna sarcire. Sed ingerit se statim dubitatio secundi argumenti nō facilis an videlicet rex possit huiusmodi magistratus & officia vèdere: Obiicere se enim videt statim verbo ipso venditionis, horribilis quædam turpitudine ac deformitas. Quæstionem igitur opus est euoluere, de suisque principijs deducere. Est enim Diuus Thom. qui (vt legitur Opusculo, quod inter sua est. 21.) interrogatus à scemina Duce Brabantia, an liceret illi huiusmodi officia vendere, vel mutuo à Balijs & Officialibus aliquid certum recipere, donec ex officijs suis leandem summam reficeret? Cui respondit, licere quidem, minime tamen expedire aut decere. In quam sententiam Caietan. propèdet in Summa, verbo, Vanalitas. At quia solutio quæstionis huius in diuersa extrema trahitur, dum

Quinta conclusio. Ratio conclusionis.

Illustratur satis conclusio. Aristot.

Aristot.

Aristot.

Auaritia inter iudicis delicta primas tenet.

Iustinianus.

Iethro.

Sexta conclusio.

Ad primū argumentum.

Dubium circa secundum argumentum.

Argumentum à parte negatiua.

D. Thom. interrogatus à Duce Brabantia.

Caietanus.

nō pōt citra scandalū, immo forsan neq; citra iniuriam, vt sigilli prouētus & subscriptionū tā immo dici sint: cū illa testimonia, si ampli episcopatuū fructus spectentur, episcopi videātur gratuitō de bere subditis. In illos enim multō vehementius militat argum. superius, quōd cū gratis debeāt ad ministrare iustitiam, contenti sint exiguam pecuniam pro ministris à litigantibus extorquere, absq; eo q̄ inde sibi aliud lucrum augeant. In calce denique quæstionis postremum hoc verbum adhibue rim q̄ auctiora iura litigatiū vel imponere vel dissimulare & permittere eo intuitu, vt officii pluris vendatur, scelestius esset iniustitiæ crimen. Ex his ergo solutum restat argumentum secundum.

ARTICVLVS V.

Vtrum in iudiciis dicendis interuenire possit personarum acceptio.

POST hæc quæ de magistratibus, deq; aliis reipublicæ muneribus, atq; adeò de iudiciis institutis ac dispensandis dicta sunt, consequitur in hoc 5. artic. vt exanimè an etiā in iudiciis dicendis crimen quoq; acceptiois personarū cōmitti accidat? Vide tur. n. nullum illic locum attingere. Nam dictum est vitium hoc iustitiæ distributione cōtra pugnare: Dicitio aut iuris ad iustitiam commutatiua pertinet, siue illam partē spectes, qua inter particulares personas æquitas seruatur, vt quisque quod contulit, recuperet, siue alteram malorum vindicatricem quæ ad æqualitatē vlciscitur mala, vt supra quæst. proxima declarauimus. Præterea, secūdo arguitur. Arist. 5. Ethic. præcipit, vt iniuriæ magistratibus irrogatæ acriori animaduersione vindicentur, quàm quæ in personas inferioris classis inferuntur. Et Ecclesiast. 4. iubetur, In iudicando esto pupillis misericors. Vtraque autem præceptio videtur personas respicere: nō ergo in huiusmodi personarum acceptioe vitium æstimatur. Tertiò, si in iudiciis acceptio personarū ver fari posset, nūquam deberet quidquam illuc admitti, quod ad gratiam attineret: nam certè cū iudex gratuitō quidpiam cōcedit alteri partium, videtur personæ respectu illud facere: consequens tamē falsum apparet: nam primum videtur ratio postulare, vt ibi iudici compertum est innocentem dolo malo deferri, possit in eius fauorem multa tum indulgere, tum dissimulare, quæ in fauorem nocentis non posset legitime. Adde q̄ & extra hunc casum in arbitrio iudicis apparet esse positum vt infra latitudinem iuris possit terminos quandoque protendere, quadoque perstringere, hisque & aliis modis, & parti vni præ altera fauere in his quæ lex non vetat. Et tertiò, supremus princeps potest vitam nonnunquam vni reo donare, quam alteri simili denegat: esto vterque condemnatus esset capitis. Quartò demum arguitur: Occurrit nonnunquam ius dubium de quo variè inter doctores opinatur tunc ergo facultatem videtur iudex habere vt amicitie causa nunc secundum vnā opinionē sententiam ferat, post verò contrariè secundum alteram, intuitu etiam personæ, ergo personarum acceptio non semper est in iudiciis illicita. In contrarium autem est illud Prouerb. 18. Accipere personā in iudicio non est bonum.

Primum argumentū à parte negatiua.

Argum. 2.

Argu. 3.

Argum. 4.

Vnica conclusio. Probatio conclusio nis. Iudicium quid sit. Immanitas criminis huius. Aristot. Cicero.

Ad primū argument. D. Thom. Ad secundum argumentum.

Ad tertiū argumentum.

Quæstio hæc facilis expeditionis est, porrò quæ vnica absoluitur conclusione: Acceptio personarum in iudiciis dicendis sæpenumero committitur: eadēque scelus est, & immane crimen. Probatur: Iudicium est recta iudicatio iusti atque iniusti, puta qua rei duntaxat causis, sincera & candida ratione perpensis, æqualitas tam inter personas quæ per dationem & receptionem inæqualia habebāt, cōstituitur, quàm inter crimina atque supplicia. Hoc autem iudicium corrumpi consuevit quoties nō ad causam, sed ad personam, eiusve preces aut pretium, aut ad odium vel fauorem cōiicitur oculus, sed hoc est personam accipere seu respicere: potest ergo tale vitium in huiusmodi iudicatus obtere. Quocirca præiudicium inde nomen trahit, quòd iudicium ante causarum legitimam cognitionem præcipitatur. Immanitas autem huius criminis inde proditur, quòd cum iudex (vt 5. Ethic. auctor est Aristot. vnde id Cicero lib. de Legibus, desumpsit) cunctos sit vsque adeò iusti, vt eundē iustitiam ipsam appellauerit animatā: nulla esse pōt portentiosior peruersio, quàm à iudice iustitiam corrumpi. Est enim perinde ac si ipsa se iustitia suis manibus dilaniaret, aut certè si ratio ipsa contra seipsam ageret. Debet enim iudex (vt ibidem ait Cicero) non vt homo, sed vt ratio dominari: vt pote ad quē ita concurritur, vt ad viam ipsam rationem, atque adeò ad loquentem æquitatis normam. Ob idq; (vt in art. 1. ex eodem Aristotele dicebamus) neque admittenda est in iudicium ratio illa cōmouendi affectibus iudicis animum, neque ille debet nisi clausis corporeis oculis iudicare, ne personarum aspectus eum commoueat: tantum abest, vt vel aures precib. vel largitionib. manus ei liceat aperire, Quapropter nulla est bene instituta respublica, in qua non sint acerrimæ pænæ in iudices decretæ, qui largitionib. vitari se corrumpique sinunt.

Ad primum ergo argumentum respondetur, cum diuo Thoma, quòd iudicium, si rem ipsam iudicatam spectes, vtriusque iustitiæ rationi commune est: potest enim iudicio definiti & quemadmodū bonorū communium faciendā sit restitutio, & quo quisque pacto alicui repenset: sed tamē si formā consideres, & ipsa etiam iustitia cōmutatiua imaginem quandā distributionis gerit: quatenus iudex ab altero capit, quod alteri tribuit: & ideo illic potest acceptio personarū latitare. Secundum autem argumentum iā superius dilutum est: nam acerbior vindicatio iniuriæ principi magistratuive illatæ nihil cum acceptioe personarum habet commune: immo cum personæ dignitas quantitatē iniuriæ augeat, æquitas ast, vt supplicium cumulatius sit. Sententia verò Ecclesiastici per alterā Exod. 23. moderanda est. Debet enim iudicem commiseratio pauperum non nihil mouere: hoc tamē intra iustitiæ limites: nempe vt tanta sit misericordia in pauperem, quanta sufficit eū à potentia diuitis protegere. Sed quia potest etiam commiseratio exorbitare, admonemur Exod. 23. Pauperis quoque non misereberis in iudicio. Solutio autem tertiū argumenti meditationem desiderat cōsiderationē: haud enim dubium est quin vsq; ad gratuita valeat nonnunquam inserpere personarum acceptio. Gratuita nanque

nanque appellamus illa quæ iudici iure licent. sunt autē huiusmodi nonnulla: nempe quæ cū lege non sint determinata, suo arbitrio relinquuntur. Igitur ad primum membrum illic designatū respondetur primum, q̄ re dubia an accusatus, innocens sit, non licet iudici in eius fauorem contra tenorem iuris perpendere: tum q̄ aliàs periculo se errandi exponeret, tum etiam, quòd esset aniam iudicibus porrigere ad libitum suum arbitrari, ac subinde calidè innectendi fraudem. Vbi verò rei innocentia in propatulo illi sit, nō solum poterit sed etiam decebit in gratuitis, quæ iure non sunt cohibita, innocenti quā fieri potest maximè poterit, citra scandalū tamen fauere. non tamen liberū illi erit legis necessaria prætermittere aut dissimulare, propterea q̄ cū sit legum custos, debet secundum allegata & probata iudicium ferre. Adiecerim tamen huic secundam propositionem q̄ præmittendo aut violando iura in fauorem manifesti sibi innocentis licet delinquat etiā nonnunquam mortaliter, tum contra officium suum legem præuaricando, tum etiam propter scandalum: ad restitutionem tamen nequaquam tenetur actori: quia nihil quod suum esset, illi abstulit. Tertia propositio: Nunquam neque in gratuitis inclinare liberum est iudici contra innocētē: hoc enim esset iniquitatem fouere. At verò vbi iustitia vtrinque dubia sit tunc non est apertum vitium in his, quæ merè sunt gratuita, alteram partium alteri anteferre: dummodo citra scandalum fiat, & citra alterius damnum. Nam si in fauorem amici tempus probationis, aut alios terminos prorogauerit, vt alter expensas maiores faciat aut temporis diurnitate lassatus lite abeat iniuria est. Quòd si gratuitum huiusmodi beneficium pecunia vendat hoc quidem, præterquam quòd semper est iniquum, insigniter fedum est. Quin verò addiderim, nisi id quod lege conceditur, temperatissimè fiat, illicò in acceptioem personarum vergere. Quòd si contra arguas huiusmodi vitium non existere nisi contra iustitiam, id negatur: imò & contra æquitatem committitur: & iniquitate non caret, quòd gratuita omnia in fauorem vnus partis congerantur: restitutio autem nō habebit locum nisi vbi lex conculciatur. Ad tertium denique membrum responderetur, neque carere semper acceptioe personarum vbi princeps gratis quibuspiam condemnatorum vitam, aliudve supplicium remittit, quòd similibus denegat. Enimuerò quamuis non iustitiæ rigor, æquitas tamen violatur, atque id consideratius præsertimque Ecclesiasticis, & maximè in religionibus animaduertendum est, ne in legum dispensationibus etiam quæ iure illis licent, aut in pœnis relaxandis sint personarum acceptioes: nam profecto & in his quoque culpa hæc obrepere assolet. Ad quartum argumentum eodem ferme pacto responderetur haud enim dubium quin & vsus ille impingere possit in acceptioem personarum. Igitur in primis necessarium semper est sententiam secundum probabiliorem opinionem subscribere, etiam si altera sit probabilis. In speculabilibus nanque scolarum disputationibus nullum inde conflatur peciculum quòd quispiam minus probabilia ingenij gratia defendat: in practicis verò quæ aliena iura respiciunt nefas est iudici infirmiorē opinionem sectari: sicuti & medico in practica ex qua salus pendet infirmi: ac multo magis Theologo in his quæ sunt fidei. Quin verò iudex aliter faciens restitutioni fieret obnoxius. Ex quo fit, pessimè sibi communique bono consulere iudices atque etiam medicos qui postquam semel vnā opinionē imbiberint nulla ratione possunt ab illa dimoueri: cum tamen ne iniuriā aliis intenteret posthabere tenerentur honorem proprium: & ad alteram, cū primum probabilior appareret commigrare. Secunda propositio sit: vbi pariles esse omnino contingerit opiniones non est apertum scelus nunc vnā nunc alteram opinionem amplecti: vix tamen carere potest scandalo. In his autem cunctis vigilanter cauendum est ne vel amicitia vel quicumque alius affectus caliginem intellectui offundat, vt eam opinionem probabiliorē iudicet, quam pro sua libidine mallet.

ARTICVLVS VI.

Vtrum in priuatis honoribus deferendis interuenire possit personarum respectus.

NON satis est de publicis cōmunibusque honoribus dixisse, nisi in hoc sexto articulo de illis etiam sermonem subiiciamus, qui à priuatis personis sibi inuicem deferuntur. Videtur enim nulla in his posse vsu venire personarū acceptio. Enimuerò cū hoc vitium solius sit iustitiæ inimicum videtur non protendi vsque ad gratuita: qualis est vrbinitas & comitas in multis honoribus. Quoniam si quis dignis honorem deferat, nemini iniuriam facit: dum tamen eosdem honoris nutus ac titulos erga indignos quoque vrbinitatis gratia ostendat. Secundò arguitur: Et si honor, vt omnis philosophia proclamat, soli debeat virtuti: tamē multi sunt prauis quibus honor lege defertur: vt prælati, parentes, senes & illustres: etiam si corruptis sint moribus. Contra hæc nihilominus nos Iacob. 2. cap. sua Canonice, sub hisce verbis instituit: Si introierit in conuentum vestrum vir aureum anullum habens in veste cādida, intrauerit autem pauper in sordido habitu, & intendatis in eum, qui inductus est veste præclara, &c.

Hanc quæstionem ob hunc præcipuè locum Iacobi submouimus, vt exploremus quale peccatum sit indignis personis ob humanas secularesq; causas honorem exhibere. Sit ergo prima conclusio: Et si honor reuerentia sit cuique ob suam excellentiā exhibita, tamē id cui propriè & singulariter honor debetur, est virtus. Huius sententiæ 4. Ethic. cap. 3. auctor est Arist. vbi ideo subiunxit, honorē maximum esse externorū bonum, quo re vera solus bonus dignus est. Atque eandē ob rem lib. 1. docuerat à viris probis elegantibus honorem expetere in testimoniū virtutis. Ob idque honor à voce, Honestum descendit: honestas autem vni cōpetit virtuti. Quapropter Romanus ille Marcus Marcellus ea lege honori in media vrbe tēplum erexit vt nemini illuc nisi per ædes Virtutis pateret aditus. Et de Christo præcinit regius Psaltes. Gloria & honore coronasti eū Domine. Et Paul. 1. ad Timor. 1. Regi Paulus. Soto de iustitia & iure.

Ad primū membrum.

Prima propositio.

Secunda propositio.

Tertia propositio.

Obiectio.

Dilutio.

Ad tertiū membrum.

Ad quartum membrum.

Prior propositio.

Posterior propositio.

Primum argumentum.

Argu. 2.

Prima conclusio.

Aristot.

Marcus Marcellus.

Paulus.

feculorum, immortalis, &c. honor & gloria. Atque eisdem duobus membris ad Rom. 2. sempiternae illius felicitatis qualitatem expressit dicens: His qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem, &c. Secunda conclusio: Nihil fecius praeter virtutem sunt quoque alia excellentia, quarum ob causas hoc seculo mortalibus honores debentur: nempe primum propter diuinam representationem: veluti principibus & magistratibus qui Dei personam gerunt. Vnde Aristot. eodem loco 4. Ethic. cap. 3. honore digni censentur qui in potestatibus sunt constituti. Et lib. 5. cap. 6. Honor est merces & praemium magistratus: Eundemque dominis serui debent: iuxta verbum Pauli ad Tim. 6. Quicumque sunt sub iugo serui, dominos suos honore dignos arbitrentur. Mox debetur honor in testimonio alienae virtutis, Qua ratione honoramus illustres & sanguine ingenuos quippe quorum maiores arbitramur virtutis gradibus sublimem conscendisse locum. Et multo iustius parentibus, qui nos genuerunt & senibus. Nam Leui. 19. praecipitur, Coram cano capite consurgere: & Honora personam senis. Tametsi legamus Sapient. 4. Senectus venerabilis est, non diuturna neque annorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis, & aetas senectutis vita est immaculata, His igitur honorem deferre, etsi virtus eisdem absit, nulla est personarum acceptio: quia causa non deest honoris. Quocirca Prou. 26. sicut qui mittit lapides in aceruum Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorem. Id quod non modò S. Tho. verum & alij sui ordinis egregij auctores sic interpretantur, vt aceruus Mercurij calculorum congeries censetur, quibus in subducendis rationibus. dati & accepti negotiatores vtuntur, propterea quòd eiusmodi rationum Mercurius habebatur Deus. In huiusmodi namque suppurationibus pro libito, imò casu vt manui occurreret lapillus, qui modò valet vnum, instituitur in denarium, ac subinde vt centum valeat aut mille. Sic licet quispiam absque meritis magistratum euehatur, locus tamen facit eum honore dignum, tametsi secundum Hebraicam lectionem sensus longè sit diuersus. Habetur enim apud Hebraeos, sicut qui mittit lapidem in palma fundae: videlicet vt vi eum sursum contra eius naturam eiiciat, sic qui insipienti, hoc est, meritis vacuo, honorem tribuit. Tertia conclusio, quae mentis Iacobi interpretis sit: Etsi diuites ratione loci honorare quem in republica sublimem habent, officium sit: tamen intuitu tantum diuitiarum eisdem honorem deferre peccatum est acceptionis personarum. Prior pars tum ex superioribus colligitur tum etiam & Aristot. assertio est 4. Ethic. cap. 3. vbi coniunctim affirmat honore dignos censeri eos qui in potestatibus sunt, & diuites. Secunda tamen particula asserit ad D. Tho. 2. 2. q. 63. art. 3. vbi tamen nullam subiicit causam quam quae ei elici videtur ex verbis Iacobi, licet quoli. 10. arti. 12. emunctius eam exponat. Sed re vera neque ratio deest naturalis quae illi patrocinetur. Enimvero diuitiae seorsum existimatae nullam praesentem ferunt excellentiam honore dignam: honorabile enim & laudabile (vt 1. Ethic. cap. 12. Arist. differit) penes hoc differunt, quod sola illa quae sunt per se bona, quippe quae honesta dicuntur, honore sunt digna: vitia vero, sunt illa, quae non per se, sed ad aliud relata, bona sunt: & ideo laudari quidem possunt, honorari vero, non item: diuitiae autem nihil boni obtinent praeter usum. At vero expedit acerbiter conclusionis temperare. Intelligenda quippe est non de his extrinsecis quibuslibet honoris signis, sed de veris honoribus. Honor enim legitimus est quando signa haec extrinseca vt capitis detectio, & humiliatio tanquam testimonia exhibentur intrinsece existimationis: atque haec esset personarum acceptio videlicet si diuiti aliorum omnium meritorum vacuo taliter ex animo haberemus honorem. Et hoc est quod Iacobus condemnat. vnde subdit: Nonne iudicatis apud vosmetipsos, scilicet dum pauperibus diuites praefertis & facti estis iudices cogitationum iniquarum? Ecce ergo peccatum, iudicare diuitem ob suas diuitias pauperibus vera dignitate praestare. Ostendere autem diuitibus extrinsecus citra internum iudicium talia signa, vt loco cedere, caput aperire, inuitare, &c. nullam habet rationem culpae, sed est triuiali vrbantitati coniuere. Quod nisi faceres, insolens habereris. Vnde August. gloss. ibidem, Si hanc distantiam sedendi & standi ad honores Ecclesiasticos referamus vt diuites pauperibus (in conferendis scilicet sacerdotiis) anteferantur, non est inquit putandum leue esse peccatum. Et infra: Si autem de quotidianis confessibus loquitur, quis non id peccat? Non tamen peccat nisi cum apud semetipsum intus ita iudicat, vt ei tantò melior quanto ditior videatur. Hoc enim videtur significasse subdendo, Nonne iudicatis vosmetipsos, &c. Haec in glossa Iacobi. Ad primū igitur argumentum respondetur. Primum, quod non est in gratuitis habendum, sed contra iustitiam interpretandum, quod diuites vel alios quoslibet in quibus nihil virtutis aut legitimae excellentiae existit, quispiam animo reputet secundum rei veritatem aliis anteferedos, qui virtute pollent, aut alia dignitate excellentia. Secundò & hoc quoque, mēte speculadum est, quod & in gratuitis honoribus. acceptio committitur potest personarum. Nam illos honoris titulos qui dignis debentur, sic euulgare ac demittere vt indignis quoque; adscribatur, non caret iniuria, quae dignis irrogatur. Enimvero cum honor in excellentia consistat, quando honoris nomen ex aequo in commune omnibus inuulgatur, facit tunc illud non esse honoris nomen, ac subinde dignos iure suo depellis. Verbi gratia, si eodem titulo & Antistitem salutaris quo simplices sacerdotes: eodēque magnatē atque plebeium, magistrū ac discipulū, nobile & ignobilem. Secundum autem argumentum conclusio secunda abūde dissoluit. An vero regi honores pro libito inter ciues impartire liceat, & quartus partim articulus declarauit, & subsequens id faciet plenius,

ARTICVLVS VII.

Vtrum in tributis exigendis peccari possit acceptione personarum.

PRIMUM postremo in hoc 7. arti. de tributis verbū adiciere, Vtrum & in illis quoque vsu venire possit personarum acceptio? Existit enim à parte negatiua primum argumentum: Acceptio personarum in bonorum distributione committitur: tributorum autem exactio bonorum communium collectio est & accumulatio: potius ergo (vt nomen sonat) est contributio quam

quam distributio. Atque adeo illic nulla esse videtur personarum acceptio. Secundò arguitur: Cap. licet multum. extra. de censibus. iubetur rationem haberi caeci, ne tributorum iugo afflicteret: & ff. eo. titu. l. aetatem. sancitur quoque & aetatem esse considerandam: nempe vt neque pueri, neque senes census soluant. Et tertio arguitur: Nobiles tributorum exactione liberantur, quos rex pro suo arbitratu creare potest: ergo acceptio personarum non est in huiusmodi tributorum exactionibus illicita. In contrarium tamen est, quòd principes populum tributis vexantes, neque tam ob causas legitimas, quam propter odia vel fauores, eadem exigentes, non solum apud Philosophos & seculares Historiographos, verum & in sacris pessimè audiunt. Hanc enim ob rem (vt 3. Reg. 12. sacra refert historia) Roboam maxima fuit regni portione mulctatus, quòd praeter patre suo moliebatur plebi graue iugum imponere.

Quam plurima tributorum nomina iuris prudentes multiplicat: quae inter alios Syluester sub verbo, Gabella, propemodum connumerat: vt pensio, quae dicitur à pendendo, hoc est soluendo: guidagium, &c. Quatuor tamen ad rem spectantia huc accersimus. Primum est census, quod à censendo deriuatur: eò quòd recenseri facultates debent, quò inde tributa pro earum ratione soluantur: vt habetur l. forma. de censibus. At verò peculiare nomen sit ab aliis distinctum, pensionem illam singulariter significat, quae ciues viritum pro capite principi pendunt. Hoc enim est de quo Iudaei Christum sciscitabantur, vbi quaerebant, an liceret Caesari census soluere? Tributa enim quae pro defensionis & gubernatione Reipublicae imperabant, tribuere nihil recusabant, sed illud, quod iugum subiectionis designabat, à qua ipsi se liberos arbitrabantur tanquam filij Abrahæ. Vnde alibi, Nos filij Abrahæ sumus, & nemini seruiumus vnquam. Huiusmodi autem census inter Christianos principes non est vsu frequens, eò quòd ad superbiam tumorè potius & ad auaritia sitim attineat, quam ad publicorum sumptuum necessitatem. Satis nanque se ciues subditos profitentur, cum alia iusta capessunt. Illam ergo ob causam Caesares describi orbem iuebant. Vnde Dauid (vt 2. Reg. 24. memoriae proditum est) inde tam acerbas dedit poenas numerati populi. Atque huc referebatur quòd Christus interrogauit, Cuius est imago haec? scilicet numismatis, quasi solum in signum subiectionis & adorationis Caesaris, illud exoluere. Tributum autem (vt nomen ipsum sonat) à tribuendo seu contribuendo dicitur: eò quòd quisque stipem tribuat. Et quoniam antiquitus illa stipem contributio non fiebat nisi ad alendum publicum militem, inde etiam stipendium deriuatum est. Vtrumque habetur l. ager. ff. de verb. & rer. signif. Differt ergo tributum à censu tam ratione materiae, quam ratione finis. Tributum enim de terrae nascentibus in subsidium Regis vel Reipublicae contribuitur: census verò de capite ad profitendam subiectionem. Tertium autem genus pensionis est vectigal, ab utroque differens, sine pariter & materia. Soluitur enim de mercimoniis quae vehuntur negotiationis gratia, ad murorum, portuum, aliorumque id genus publicorum operum refectionem. Dicitur ergo à vehendo vectigal, idemque à portu, portorium: quia portitoris soluitur. Quare in oratione de prouinciis consularibus vtrumque Cicero coniungit, vectigal ac portorium, indèque Hispaniae Poriazgo. Quartum tributum est pedagium, materia idem vectigali, quia ex mercimoniis soluitur, sine tamen distans: quia custodiae viarum, quae latronibus aut hostibus sepiuntur, dicatum est. De his ergo cunctis sit prima conclusio. Haec omnia pensionum genera si ob praedictas causas imponantur, iustae sunt, debenturque ad eò principibus à ciuibus in conscientia, iuxta verbum Pauli ad Rom. 13. dicitur. Ideo necessitati subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim & tributa praestatis: ministri enim Dei sunt, Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal: vectigal. Et refertur ad hoc propositum in decreto Augustini, extra, de censibus. cap. Omnis. Adiecit ergo Paulus, Dei esse ministros: vt intelligamus ab eius numine deriuari legem soluendi tributa ad alendos principes. At verò (vt illic bene diuus Thomas adnotauit) nihil in praemium debent expetere: sed solum ad sustentationem status & necessarios sumptus. Nam (vt ait Aristot. 5. Ethic. cap. 6.) proprium praemium principis, est honor, quo qui non est contentus, tyrannus est: honorem autem illum Christiani non ad humanum, qui vanus est, sed ad diuinum, qui in caelis nos manet, referre debent. Secunda conclusio est: Si tributorum onera non pro ratione cuiusque facultatis & substantiae, aut pro ratione vecturae ac negotiationis, aliusve legitimae causae, sed alius intuitu, quae ad rem non pertinet, exigatur, acceptio est personarum. Id quod non tam crebro principi committere potest, quam ciuitatis quae statoribus & senatoribus: qui ideo restituere tenentur si fraude aut vi vtantur vlla. Principi enim aliud periculum imminet, nempe auctiora exigendi, quam pro regni necessitate. Haec enim semper pensanda est, vt cessante tributi causa, cesset & tributum. At quòd aliquod specimen legitimae formae tributorum exhibeamus, sit tertia conclusio: Tributa facultatibus potius, possessionibus, ac negotiationibus imponenda sunt, quam personis: nempe vt quò quis bonis locupletius abundat, aut plus lucratur, plus soluat, non quò plus indiget. Causa autem huius explicandae conclusionis, illud tributi genus, quod non modò Hispaniae, verum & in aliis quoque prouinciis in vsu est, explicemus. Id nostrates Alcaualam vocant, Haec enim tributi forma à centum pau-loue pluribus hinc annis ortum apud nos habuit, idque iusta de causa: nimirum dum rex Alphonsus regnum Granatae bello petebat. Post verò non modò durantibus, verum crescentibus bellorum malis, factum est perpetuum. Et habet quidem nonnullam vectigalis imaginem, pro eo quòd ex mercimoniis quoque soluitur. Differt tamen latiori materia: quia non solum ex illis quae à loco in locum trahuntur, sed ex rebus quibusque venditis corraditur: à cuius praeterea solutione neque nobiles eximuntur. Quin & sine quoque differt, Quoniam non tantum reficiendis muris ac portibus adscriptum est, sed publicis regis sumptibus. Haud tamen inde iniquitatis condemnandum est, quòd nouum sit. Eligal.

Soto, de Iustitia & iure.

11 2 Nam

Argu. 2.

Argu. 3.

Roboam.

Syluester.

Quatuor

tributorum

nomina.

Census.

Quod tri-

butuerat

à quo se

Iudaei exo-

nerare cu-

piebant.

Dauid.

Tributum.

Differen-

tia inter

tributum

& censum.

Vectigal.

Interstiti-

um inter

vectigal,

censum, at

que tribu-

tum

Vectigal à

vehendo

dicatur.

Cicero.

Pedagium.

Prima con-

clusio.

Tributum

quod apud

Hispanos

Alcaualam

vocatur.

Rex Al-

phonsus.

Interest

inter hoc

tributi ge-

nus & ve-

ligal.

Nam dum tributa alia facultatibus civium & negotiationibus imposita alendo regi sustentanda que reipublicæ non sufficiunt, necesse est alia via id providere. Neque verò ideo arguendum est iniustitiæ, quòd nobiles etiam comprehenderet. Enimverò cum plebs reliqua potis non sit tam immodicos ferre sumptus, æquitas fert ut nobilium auxilio eleuetur. Hoc tamen iniustitiæ specimen præ se fert, quàm lex Vniuersi. C. de vectiga. cauere in tributis iubet: nempe ne pro his rebus quæ ad vsum proprium pertinent, exigantur. Enimverò quòd coemptores, qui ut reuendant, coemunt, quotam venditionis exoluant, rationi profectò consentaneum est. Illis enim idem est lucrum, quod agricolis, fructus: sed tamen quòd qui ut propriæ necessitati succurrat, domum suam, aut rem aliam vendit, tributum pendat, & lex illa, & ratio reclamare videntur. Nam tunc non qui plus habet, plusve lucratur, sed qui plus eget, amplius soluit. Cæterum, re vera nisi bellorum necessitas in causa fuisset, ut fructus huius tributi diuenderentur, via erat paratissima sustentandi regni, regisque ærarium. Id tamen non potest non monstrum apparere, quod ciues ciuibus tributum soluant, illudque maximè quod regi penditur in commune bonum. Cui & aliud adiungitur incommodum, videlicet, quòd mihi feri ciues, quibus seruitia imperantur, inde grauius premuntur. Nam quantum venditur, tantum ipsi replere coguntur. Etenim cum sumptuum necessitas in dies magis ac magis regi crescat, necesse est populum multis nominibus in dies molestius vexari. Adde quòd domini quibus huiusmodi tributum venditur, ad rigorem illud exigunt, ut decimum quæque numum exactissime exposcant, cum tamen rex vix vnquam vigesimum percipiat. Et profectò quamuis decima sit consignata: tamen nisi vbi vrgens regni necessitas illud postulare, nimis grane esset, tributum hoc ad rigorem exigere. Quod quidem rex sanctè animaduertens, de huiusmodi quæta solet cum regno componere ac pacisci, ut remissior fiat pensio ac tolerabilior: quod tamen inferiores domini non faciunt. Huic autem & aliud accedit damnum, quòd cum leges exigendi huius tributi, si regij tantum quæstores existerent, tolerabiles sint: tamen reliqua quæstorum turba in fraudem populi illis abutitur, ut illa vexatione non decimam tantum, sed plusquam octauam extorqueant. Nihil contra regum necessitatem obmurmuro, quæ legem non habet, & eorum iustos animos cogere potest: sed rei tantum naturam explico, ut si possibile esset aliis viis publicæ necessitati prospici, ab huiusmodi alienationibus publici ærarij caueretur. Puteus enim quotiescunque opus fuerit exhauriendus est: venas tamen fontium præscindere, ius naturæ non sinit. Quòd si quis instantius sciscitetur, an hæc tributa sic in conscientia debeantur, ut quisque neque a quæsitore neque a portitore requisitus teneatur vltro ea offerre? Respondeatur primum, nemini licere latenter exactorem eludere, nisi vbi patentissima esset vectigalis iniuria. Secundum membrum responsionis sit, quòd dum hæc magno cum rigore exiguntur, satis est quod quisque dum tributum petitur, soluat obedienter, maximè vbi debitum nõ est magni momenti. Quarta conclusio: Nulla est personarum acceptio, si nobiles & id genus à tributorum solutione eximantur ob maiorum clara gestorū stemmata, tum quia reipublicæ tuendæ designati sunt. Quin verò & assertioni huic subiecerim, quòd potest rex vrgente regni necessitate huiusmodi honores vendere, si tamen duo caueantur. Primum, ne adiunctam habeant iustitiæ functionem aut administrationem aliã, aut gubernationem: ut articulo quarto de senatoribus dicebamus. Mox, ne id fiat in aliorum iniuriam. Potest inquam tali ingruente necessitate rusticos & humiliter natos pretio tributorum libertate donare. Nihil enim inde iniustitiæ contrahitur. Et fauere videtur hoc iure, ff. de donationibus, & l. si pollicitus. ff. de pollicitatio. quibus permittitur pollicitatio, quæ gratia obrinendi publici honoris fit: sed tamen hoc cauendum est, ne tributum, quo vnus leuatur, oneretur reliqui oppidani: sed excipiantur à summa quam oppidum soluit.

Iniustitia
huius tri-
buti.

Per quam
apta simi-
litudo.
Dubitatio.
Solutio.
Quarta
conclusio.

Ad primū
argumen-
Ad alia
duo argu-
menta.

Per hæc ergo solutum est primum argumentum in frontispicio ante quæstionem obiectum. Enimverò ut in distributionibus, sic & in contributionibus existere potest personarum acceptio. Ac subinde diluta sunt reliqua duo argumenta: quoniam æquitas misericordiæ cæcis ac truncis patrocina- tur, ne miseris afflictio addatur. Et de nobilibus quarta conclusio respondit.

FINIS LIBRI TERTII

LIBER

LIBER QVARTVS.

De Iustitia & Iure.
PROOEMIUM.

DE altera iustitiæ specie, quæ è regione ad distributiua ponitur, nempe de iustitiâ commutatiua, sermo- nem nobis ineuntibus operæpretium prius est de duobus eius præambulis videlicet primùm de rerum do- minio, mox de earum restitutione, hoc quarto libro differere. Enimverò dominium huiusmodi rerum, earumque diuisio, basis fundamentumque est omnium contractuum conuentorumque & pactorum, quæ per commutatiua iustitiâ celebrantur. Ac perinde cuncta quæ huic virtuti aduersantur vitia, violationes quædam sunt & corruptelæ domi- norum, rerumque possessionū. Quæ subinde iniuriarum genera contractaque, debita restitutionis beneficio repen- sari debent. Quinque ergo conuenit de rerum dominio disputare quæstiones, Primam, de re ipsa, de quæ eius subiecto. Secundam, de eius obiecto, nempe quotuplex sit, & quarum rerum. Tertiam, de dominiorum diuisione ac legitima translatione. Quibus subinde de singularibus quorundam dominis quarta adhibetur disputatio. Ac demum quinta de dominiorum translationibus. Sit ergo primus quæstionis titulus.

Partitio
libri.QVÆSTIO PRIMA.
DE DOMINIO IN GENERE.
ARTICVLVS I.

Vtrum dominium idem sit quod ius & facultas rerum.

QVÆSTIO præfens in duos articulos secari se postulat: quorum alter definitio- nem dominij, alter verò subiectum nobis constituat. Quæritur ergo, an dominium idem sit quod ius facultasque rerum? Et arguitur à parte affirmatiua: Ius idem est, quod facultas disponendi de rebus, liberèque illis vtendi, idem autem prorsus videtur esse dominium. Secundò: Mendicantes monachi quoniam ius habent vtendi, cibis, vestimentis, atque aliis vtensilibus vsque ad rerum ipsarum consumptionem, dicuntur esse earundem rerum domini, vt Ioan. 22. in Extrauagan. ad conditorem, concludere sibi videtur: nulla ergo restat ratio discriminis inter ius & dominium. In contrarium autem est quòd do- minus & seruus sunt correlatiua: Instit. autem de iure persona. distinguuntur homines in liberos & seruos: ergo illic denotatur quod qui liberis præest, licet habeat ius illis imperandi, non tamen ha- bet eorum dominium.

Primum
argument.
Argu. 2.

Ioan. 22.

Duo proposita argumenta duo nobis membra designant. Est autem illico in quæstionis introitu adnotandum, hanc vocem, Dominium, non esse tam vtu frequentem apud oratores & priscos Lati- uos, quàm dominatus, ac dominatio, quæ quidem duæ voces in malum crebrius apud illos, quàm in bonum vsurpantur. Significant enim quandam tyrannidis effigiem, videlicet quando quis in rem suam abutitur sibi subditis. Vnde Cicero Tuscul. quæst. lib. 5. de Dionysio: Dum, inquit, duo & vigin- ti natus annos dominatum occupauisset, &c. Et lib. 2. de Oratore: Brutus populum Romanum domi- natu regio liberauit. Nam illa quorum homines domini sunt, facultates dicuntur Latine, ac substan- tiæ, & possessiones. Sed Iurisperiti sunt, qui hac voce vtuntur, ad significandum id quod pariter vocant proprietatem rerum: quæ ab earum possessione distinguitur, atque ab vsu & usufructu. Ne- que vero vox hæc secundum hunc significatum, ceu barbara aut inusitata habenda est. Versatur nã- que inter illustres Latinos: vt apud Varro. de re rustica, lib. 2. In mercando & in emptionibus & tra- ditionibus dominium mutant. Et habetur in sacris literis, vt Thobia 8. Fecit hanc scripturam, vt pars dimidia quæ supererat, Thobia dominio deueniret. Et 1. Mach. 11. Rex Ptolemæus obrinuit do- minium ciuitatum. In iure autem vsurpatissimum verbum est. Extat quippe in Digesto Nouo, lib. 3. distincti tituli, de acquir. rer. domin. & de acquir. vel amit. pos. At vero circa vocis descriptionem plus operæ infumunt iuniores, quàm opus esset: vt puta Gerson de potesta. Eccle. considera. 13. & tra- ctatu De vita spirituali, lect. 3. cui plurimum astipulatur Conrad. tracta. 1. de contract. & aliorum nõ nulli in 4. dist. 15. Primum enim omnium aiunt isti, ius bifariam accipi. Primò pro lege: quo significa- tu dicimus, Ius Ciuile, & Canonicum. Secundo, pro legitima potestate, qua quis fungitur in perso- nam aliquam vel rem. Deinde aiunt dominium idem esse prorsus, quod ius secundo modo acceptum.

Dominium
dominatus
domina-
tio.

Cicero.

Varro.

Quapropter dominium, inquiunt, est potestas seu facultas propinqua assumendi res alias in suam fa- cultatem, vel vsum licitum, secundum iura rationabiliter instituta. Sic isti de dominio loquuntur, impugna- an vero proprie, id perpendamus. Primò, pro eodem vsurari iuris nomen ac dominij, re vera voces ipsæ ægtè ferunt. Ius nanque (vt supra visum est) idem est (vti ait lib. 5. Isid.) quod iustum. Est enim ob- iectum iustitiæ: puta æquitas quam iustitia inter homines constituit: dominium autem facultas est domini (vti nomen sonat) in seruos vel in res, quibus suo arbitratu, ob suumque commodum vtitur. Fit ergo, vt ius non conuertatur cum dominio, sed sit illi superius & latius patens. Habet enim vxor ius quoddam in maritum: iuxta illud Pauli 1. ad Corint. 7. vir sui corporis potestatem nõ habet, sed mu- lier. Et filius in parentes, qui curam suorum habere tenentur: ac serui in dominos, à quibus pasci su- stentarique debent. Et eadè ratione subditus ius habet in prælatum, à quo est instituendus & gubernan- dus: & tñ nullus istorum quantumuis nomen extendas, dominus est, appellariue pot sui superioris.

Quid sit
dominiū.
Gerson.

Conradus.

Aliena

dominij
definitio
impugna-
tur.

Paulus.

Obiectio. Sed ait Contra. Saltem negari non debet, quin propriè ius quodcūque superioris in inferiorem, dominium sit cēsendum: ita ut dominium ultra ius præcisè addat superioris rationem. At profectò neque hoc ego istis facilè concedam. Enimuerò pater ius habet in filios: dominium autem, si propriè fundum est, non item. Est inquam æquum & iustum atque ad eò ius, ut pater filiis imperet ob suum ipsorum bonum, quos propter ipsos diligit, instituit, & educat. Dominium autem non quodcūque ius & potestatem significat, sed certè illam, quæ est in rem, qua uti pro libito nostro possumus in nostram propriam vtilitatem, quam què ob nos ipsos diligimus. Id quod palàm nomen ipsum auribus exhibet. Domini siquidem correlatiuū est seruus: qui quidquid est, totum est domini, veluti pecus. Nisi quod seruus occidi non potest: quia solus Deus est vitæ dominus. Vnde Arist. 1. Poli. cap. 3. distinguit inter imperium ciuile seu regium, & despoticum, quod est dominicum: dicens, animam habere in corpus dominicum principatum, mentem verò in appetitum, non nisi ciuile & regium: quod non est dominium. Et 5. Ethic. cap. 6. distinguit inter ius herile & paternum: pater namque possidet filium ante legitimam ætatem, non tanquam dominus seruum, sed tanquam partem sui: & ideo ius illud non est dominicum. Herus autem possidet seruum tanquam instrumentum quo vitur. Arguit verò contra Richardus: Si quis aut filium patri, aut marito vxorem raperet, diceretur fur: furtum autem non committitur nisi inuito domino, ergo & pater filij dominus est, & maritus vxoris. Ad hoc tamen lib. sequenti, quæstione de furto respondebitur, raptum filiorum, aut vxoris non esse propriè furtum, sed captiuitatem, vel aliam iniuriæ speciem, sed seruum surripere, propriè est furtum. Præterea, satis est ad rationem furti, quod fiat vel inuito domino, vel eo inuito, ad quem res pertinet, etiã si non sit dominus, sed alio iure possidens. Quapropter Instit. de iure person. distinguuntur statim homines in liberos & seruos: quoniam ius in liberos non propriè dicitur dominium, sed in seruos. Princeps enim licet dominus sit vrbium ac possessionū: ciuium tamen non est dicendus nisi rex, aut dux, &c. Imò verò cum dominatu agit in subditos, vtendo scilicet illis ad suam propriam vtilitatem, tyrannus fit. Quare neque iudex neque prælatus, etsi ius habeat in subditos, dicitur propriè eorum dominus. Et hoc notaui Xps Matt. 20. Princeps gentium dominantur eorum, &c. non ita inter vos. Etenim (vt in summam dicamus) dominium solum est ius, quo quis vitur ad suum propriam commodum: ius aut non hoc solum significat, sed amplectitur ius etiam, quo superior ac præfectus in subditorum rem & bonum ipsis vitur. Quocirca ius tanquam superius genus ponendum est in definitione dominij: tantum abest, vt conuersim dicantur. De viro autem respectu vxoris mouere quempiam fortè possit illud Genes. 3. Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Haud tamen hoc ad dominium ciuile referendum est. Imò Arist. loc. o citato illud ius viri in vxorem innominatum esse ait: Sed dicitur dominari, primum quantum ad vsum coniugalem: quia cum natura integra sine vlla fuisset turpitudine, laborisque molestia: post peccatum, quia in dolore paritura mulier erat dicta esse sub viri potestate. Præterea, quia innocentia superstiti nullus esset ignorantia locus, utpote quæ peccatum subsecuta est: ideo quantum ad regimen dominari dicitur vir vxori, quæ docere debet: sicut infra dicturi sumus, elegantiores rudibus dominari: non quidem legali dominio, in bonum proprium dominorum: sed vrbano, in rem ipsorum, disciplinæ egentium. Hinc sequitur neque istorum definitionem, quam dominio adscribunt, legitimam esse, neque exactè constructam. Et quia (vt 1. de Anima, tex. 85. auctor est Arist.) ex recto ipsum obliquè cognoscimus, rectam pro captu nostro statuamus definitionem, per quam de altera iudicemus. Dominium ergo, si secundum artem describas, est propria cuiusque facultas & ius in rem quamlibet, quam in suum ipsius commodum vsurpare potest quocūque vfu lege permisso. Positum est ergo loco generis, facultas potius quam potestas: non utique ratione illa Ioan. Gerson cap. 3. De vita spirituali, videlicet quia facultas dicitur à fas, quare potestas latronis vtendi aliena re, non est facultas. Etenim facultas non à fas, sed à facile deriuatur: vt sit quasi facilitas. Sunt etenim contraria, facultas & difficultas. Ob idque potestas genus est plura comprehendens, quàm facultas: Potest quippe tyrannus abuti ciuium bonis, non tamen habet facultatē id est, facilitatem: quia id sine licentia & facultate domini aut iusta intercedente causa, non potest. Quare minimè opus est addere, propinqua: nam facultas hoc ipsum sonat. Potestas siquidem remota vtendi aliena re, non est facultas. Addiderim autem, propria, vt dominium distinguatur à mera possessione, vfu, & vsu fructu. Etenim qui tantum habet vsum, aut vsum fructum, non habet propriam facultatem, sed dependentem à verò domino, vel à iudice id permittente. Itaque quod non soli barbari, verum & Latiniissimi, iuris prudentium more, iam proprietatem dicunt, id magis Latine dicitur propria facultas. Neque opus est addere cum Gerson, assumendi res alias. Nam & homo per propriam voluntatem, quæ motrix est omnium potentiarum, vitur etiam suis propriis mēbris: in quæ (vt paulò antè ex Arist. citatum est) habet anima dominicū imperium. Adiectum tamen est definitioni, quod dominium sit facultas ad proprium vtentis commodum, quo differat ab aliis iuris speciebus, quibus superior inferiores ob suum ipsorum bonum gubernat. At dictum est deinde vniuersaliter, quæcūque vsum, vt distinguatur dominium ab vfu & vsu fructu. Est enim dominium facultas non solū vtendi fruendique re, verum & ipsam distrahendi, donandi, vendendi, negligendi, &c. Veruntamē adhibitus est modus, vt vsum ille sit lege permisso, ad dissoluendam obiectionem, qua quis tentaret infirmare definitionem. Enimuerò pupillus ante ætatem legitimam dominium rerum suarum pollet: quarum tamen potiundi liberam facultatem non habet, cum talia bona neque donare valeat, neque vendere: quoniam lege humana prohibetur ea dilapidare. Nam cum dominium fundetur in libertate, licet ante vsum rationis verè sit dominus, quia verè liber, & non seruus: vsum tamen dominij ei ob bonum suum interdicitur, quoad usque rationis lux illi affulgeat. Vnde vt ait Paulus quandiu hæres paruulus

paruulus est nihil differt à seruo: non quidem quantum ad dominium sed quantum ad vsum: & ideo est sub tutoribus. Et simile sit argumentum, de illo, cui bona vinculo primo geniture obligata sunt: qui cum sit verè eorum dominus: illa tamen non potest ratione aliqua alienare, eo quod ciuili sit lege prohibitus. Nam quod verè sit dominus, inde patet, quod alias illa bona carerent domino. Præterea cum rex cuiuspiam postulationi annuens, bona eius vinculo primogeniture alligat, quæ prius erant libera, nullam ei adimit dominium: neque postmodum quando possessori facultatem concedit alienandi, nouam illi confert proprietatem aut dominium: ergo semper est dominus: prohibitus tamen sicut pupillus. Absit autem de illis hic nēniis meminisse, vt rē dominij sit res ipsa quæ possidetur an dominus, an potius relatio? Hoc veruntamen admonere non præteribo vt philosophi caueant barbaras illas Terministarum locutiones. Ecquis enim audire ferat dominum equi, esse vel equum vel equitem? Est enim dominium illa rerum habitudo inter possidentem & possessum: puta facultas possidentis in rem possessam. Ob idque definitur per suam actum qui quidem modus definiendis potentiis peculiaris est. Etenim vt visus est potentia sentiendi colores, & auditus potentia sentiendi sonos sic dominium est facultas vtendi re fruendique, &c. Ad hæc adnotandum est diuersam rem esse, titulum dominij ab ipso dominio: id quod negligentius quidam Parisiensium considerant: arbitantes cum suo cancellario eandem facultatem quæ est dominium, esse & titulum. Enimuerò titulus basis dominij est seu radix ex qua pullulat. Est autem dominiorum titulus vel natura, vel lex, vel contractus, vel electio, &c. Exempli gratia Titulus dominij naturalis quod homo habet in terræ nascentia, est naturalis vita quæ sine illis conseruari nequit, ratione cuius Deus & natura homini dedit vna cum appetitu seruandi se, ius etiam vtendi necessario alimento: veluti titulus iuris (non dicam dominij) quod parentes habent in suas proles, est naturalis genitura: Titulus autem quo quisque propria possidet, est ius gentium quo facta est rerum diuisio. Titulus verò episcopi est electio: Et titulus quo quis possidet domum, est vel natiua hæreditas vel emptio vel præscriptio, &c. Ex hac constituta definitione dominij colligitur differentia inter ipsum, & vsum, atque vsum fructum. Dominium enim est facultas in substantiam rei: vsus fructus verò non nisi in eius qualitate & accidentia. In substantiã inquam rei, quia si est vsu consumptibilis, veluti cibus & vestitus potest eam dominus consumere: sin minus potest illam donare & vendere, vt domum & seruum: quin vero & occidere vt pecudem. At vero vsus fructus est ius alienis vtendi ac fruendi rebus, salua eorum substantia: vt habetur ff. de vsu fructu. & instit. eod. tit. Nam qui habet vsum fructum agri vel hortorum, potest non solum fructus edere, verum etiam & vendere, quin verò & agrum alteri locare: Nudus autem vsus est ius rebus alienis vtendi salua earum substantia, non autem fruendi. Quocirca, vt habetur Instit. de vsu & habita, minus iuris est in vsu quàm in vsu fructu. Fruitur enim ille re, qui in fructus habet plenam potestatem: quos scilicet non solum edere verum quomodocūque, alienare potest: vitur autem, cui tantum illis vesci licet: vel sua alere armenta: haud tamen illos aliter distrahere: vt qui habet nudum vsum agri, potest illuc intrare, comedere poma, & sceno iumēta sua & pecudes pasceri: vendere tamen fructus aut locare non item. Quapropter in vtraque definitione dictum est, alienis rebus, quoniam verus dominus non dicitur vsuarius aut vsufructuarius, sed ille qui præcisum habet vsum vel vsufructum tamen si emphyteuta dicatur habere dominium vtile ad differentiam domini directi, quod simpliciter est dominium. Hæc autem non sunt nostræ modò speculationis. Attamen quoniam mendicantium religionem profitemur, institutio nos admonet nostra circa hanc constitutam definitionem quadamtenus disputare, an in rebus vsu consumptibilibus, possit vsus à dominio distingui? Res enim vsu non consumptibiles sunt quarum vsus non est consumptio, veluti prædium, domus & huiusmodi. Res autem vsu consumptibiles sunt illæ, quarum vsus non est nisi distractio rei vel consumptio veluti est pecunia, cuius vsus est illam in alienum dominium transferre: & panis cuius vsus est ipsum comedere. De his enim quæ vnico actu consumuntur (vt grauius sit dubium) sermo nobis est in proposito: nam in veste licet vsu atteratur: tamen quia non vnico actu contrita perit, posset vt cūque discerni vsus à dominio. Mouemus autem potissimè dubium propter institutam eorum, qui sub sancta regula diui Francisci degunt, & eorum qui ex nostris in eodem instituto perseverant. Aiunt enim Minores omne abdicasse dominium: ad eò vt neque pecuniæ, neque panis neque eduliorum quibus vescuntur dominio fungantur, vt possint dici (si suo vti licet verbo) proprietarij. Neque verò tantum inter Theologos hæc controuersa est & contestata, verum & à summis Pontificibus variæ sunt de hoc pronuntiate sententiæ. Extat enim Constitutio Nicolai 3. in cap. Exiit qui seminat. de verb. signifi. lib. vj. vbi declarando dicta Gregorij aliorumque Pontificum luculenter affirmat permultisque adiectis verbis confirmat, Fratres minores nullum habere dominium, neque in communi neque in particulari vtensilium, aut victualium, sed meros esse vsuarios. Dominium autem pecuniæ semper apud erogantes remanere, cibiorum verò & vtensilium apud summum Pontificem. Eadem ferè extat sententia Clementis 5. clemen. Exiui de parafiso. eod. titu. Contrariam vero sententiam his obiecit Ioan. 2. in Extrauagan. ad conditorem, & cum inter nonnullos, & quia quorundam, de verb. signifi. vbi indubius asserit, in rebus vsu consumptibilibus vsum minimè distingui à dominio: neque vllò pacto posse ab illo separari. Res certè est difficilis. Et primum, vt ab ipsa natura rerum initium contra arguendi sumamus apparet, quod cum vsus huiusmodi rerum sit earum consumptio, nemo possit re vti, nisi tanquam verus dominus. Verum enim dominium, si eius definitionem supra constitutam respicias in hoc consistit, quod in omnē vsum res possit assumi: postquam autem consumitur, nullus sit ei reliquus vsus. Vnde S. Tho. 2. 2. q. 78. art. 1. pro constanti habet: in vino & in pecunia, & in rebus huiusmodi nequiquam computari seorsum posse vsum præter rem

Titulus à dominio dicitur siat bis per omnia. Quid sit titulus.

Discrimen inter dominium, vsum ac vsufructum.

Vsufuctus.

Vsus nudus.

Emphyteuta.

Quæstio grauis.

Nicolaus tertius.

Clemens 5. Ioan. 2. 2.

Primum argumen. à parte negatiua. S. Thom.

ipfam: sed cuicunque conceditur vsus, eidem concedi rem, atque ad eum eius dominium. Et tamen si vsus huius generis rerū à dominio secerneretur, fieret inde aperte consequens posse locari vsum, distincto pretio ab illo, quo res æstimatur, ut quis mihi daret pro esu tantum, & insuper pro capone quantum valet. Secundo loco iuris auctoritate arguitur: nam ff. de vsufructu, erat, rerum quæ vsu consu. l. ij. cautio fit, pecuniæ vsufructum non posse legari absque ipsa pecunia, neque aliarum rerum, puta vini & olei, quæ vsu consumuntur: quia nemo potest his uti nisi consumendo: ob idque quantum ex illo titulo sincere colligitur, vsufructus harum rerum ad genus quoddam mutationis spectat. Ille enim cui vsufructus pecuniæ vel frumenti legatur, tenetur cautionem dare quod totam rem restituet legitimo hæredi. Et ff. de vsufructu, & quemadmodum quis vratur. l. omnium. §. constituitur, prohibetur vsufructum perpetuum esse, ne inutilia sint dominia: nam frustra esset rei dominium, quæ nunquam liceret uti. Ex his ergo sumitur argumentum: Si panis & vini mendicantium vsus est apud illos: & talis vsus, ut nunquam rem teneatur restituere: competissimum fit & dominium esse penes eosdem. Respondent autem hac distinctione vsus. Aiunt, inquam, ut haberetur in dicto c. exiit. duplicem esse rerum vsum: alterum videlicet iuris, atque alterum facti. Vsus iuris est concessio legis: & hic in hisce rebus non separatur à dominio: hoc tamen aiunt carere medicantes. Vsus autem facti est actio ipsa comedendi & bibendi: atque hic tantum illis concessus est. Sic ait Nicolaus Pontifex eod. cap. exiit. At verò distinctio hæc non est intellectu tam facilis, quam dictu. Nam vsus iuris non alius intelligitur, quam quod ius ex voluntate domini permittit. Legavit mihi quisquam vsufructum pecuniæ, inde fit, vsus esse mihi legitimum. Si ergo legitimus est, ergo iure concessus. Pari modo, si erogas mendicanti panem, cur vsus ille mendicantium non erit iuridicus: Accedit huc, quod eodem loco ait Papa, perinde illis concedere vsum, ac si essent verè domini: quin verò Ioannes 22. palam ingenuèque fatetur nullum se habere dominium rerum mendicantium: & si quod habet, libentissimè renuntiare. Hisce tamen minimè obstantibus, si quæstio non tantum de nomine est, statuitur conclusio in gratiam Mendicantium, quæ sit huius articuli secunda: Vsus rerum comestibilium & utensilium distinguitur quodam à pacto à dominio: ita ut mendicantes absque vlla (ut aiunt) proprietate illis utantur. Probat: Ad verum dominium non sufficit ut cui liceat rem consumere: puta alienare, vendicare in iudicio, legare, negligere, &c. Minoritæ autem non possunt neque conuentu iuncti, talibus modis rebus suis uti. Quin verò qui pecunias illis largiuntur, possunt pro libito amouere quoties libuerit tanquam veri domini. Aliorum verò utensilium, atque alimentorum Papa se dominum pronuntiat. Itaque quemadmodum dum quis amicos conuiuio excipit, non facit eos dominos esculentorum & poculentorum, quibus mensa exutitur, quia neque illis facit facultatem illa surripiendi, ut in proprias domos importent: sed tantum ut sedentes vescantur illis: eodem penè modo Papa inuitat quotidie fratres, quibus tantum facit facultatem edendi ac bibendi, vestiendi, &c. Quare et si eis illa de medio tolleretur, nullam eis faceret iniuriam: neque esset habendus tanquam fur & latro, sed tanquam dominus qui sua repetit. Facit in fauorem huius conclusionis illud Act. 2. ubi habetur, Omnes credentes habuisse omnia communia quod de illis intelligendum est, qui Hierosolimis agebant: omnia ergo vsque ad alimenta erant illis communia, & gerebant se veluti conuiuæ ad mensam conuiuatoris. Præterea, egomet mihi hac ratione idem adstruxerim. Fatentur nanque impugnatores huiusmodi paupertatis, posse monachos habere proprium in communi, licet nemo illud habeat in particulari. Utamur ergo confessione sua: Possum ergo particularis monachus vesci communibus, quantum non sim particularis eorum dominus: potest ergo pari modo totus conuentus & totus ordo, eisdem uti, tamen si omni careat dominio: Neque multum mouere debet verbum Ioan. 22. dicentis se abdicasse tale dominium. Primum, quia id non fecit legitime, & si fas est dicere, nec iuste, sed certè in odium forsitan Occham & aliorum sui ordinis, qui fuerunt ei infestissimi. Deinde, quia suam renuntiationem successores eius in eadem sede nondum probarunt: sed exemplo suorum antecessorum idem retinent dominium. Eandem conclusionem corroborat Lex. Deuter. 23. quia ingredientibus vineam proximi permittebatur vuarum vsus absque dominio. Ait enim, Ingressus vineam proximi tui, comedere vvas quantum tibi placuerit: foras ne efferas tecum. Non ergo faciebat vuarum dominium, ut posset vendere aut pro alia re cambire: sed tamen ut tanquam coniuua pasceretur. Item Instit. de vsu & habita. ei, qui fundi nudum habet vsum, nihil ulterius conceditur, quam ut oleribus, pomis, floribus, &c. ad vsum quotidianum utatur. Videtur ergo vsus illic distingui à dominio. Ad idem pertinet, quod qui extrema laborat necessitate, potest alieno pane sibi succurrere: non tamen ut illum vendat quare profectò non videtur illic transferri dominium, sed alieno legitime uti: tamen si ubi quispiam laboraret inopia panis, posset rem aliam capere, quam cum pane permutaret. Et sumitur coniectura, quæ non transferatur dominium in extrema necessitate, ex eo quod aliàs ille, qui sub illius articulum misero non succurreret, maneret restitutioni obnoxius: nam si tenebatur transferre dominium in alterum, perinde habuit ac si retineret rem alienam. Hæc profectò rem faciunt multum probabilem, ex quibus modo aliquo clarescit id quod ait Nicolaus Papa, scilicet quod Minores habent vsum facti, & non iuris: puta vsu in actu, & non in habitu. Vsus enim iuris seu in habitu est, quando talis vsus non potest à domino impediri: qualiter non est apud Mendicantes, sed tantum dum actu vescuntur. Secus autem res habet in pecunia: nam cum talis vsus sit illa alienare, assumitur in omnem vsum: atque adeò nemo ea legitime utitur, nisi verus dominus: Et per hæc respondetur ad rationes in contrarium. Ad primum enim dicendum, quod etsi post consumptionem harum rerum nullus alius restet vsus: non tamen continuò sequitur ut assumatur in omnem vsum: quod ratio dominij desiderat.

Sed

Sed arguis instantius: Si Mendicantes non possunt illas alienare illud est quia sunt lege prohibiti, sicut pupilli, & primogeniti: non ergo obstat, quo minus sint veri domini sicut illi. Negatur antea, quoniam nulla ciuili lege prohibentur illa vendere vel donare, &c. Sed quia verus dominus eiusmodi facultatem eis non permittit. Ad iura autem superiorum allegata, & ad auctoritatem diuini Thomæ, negantis in hisce rebus posse seorsum computari vsum ac dominium, responderetur, solum illis iuribus constitui quod non possit seorsum præsumi pro vsu aliud à pretio rei. Haud tamen negant quo minus dominus possit vsum restringere ut alter illo duntaxat modo utatur & non omnibus modis, qui requiruntur ad verum dominium.

Argumenta in capite quæstionis obiecta satis liquidò soluta sunt. Primi enim secunda præmissa, falsa est, nempe dominium & ius æquipollere: imo ratio dominij plus ponit quam ratio iuris: & inde ius generalior vox est. Et pariter responsum est ad aliud nepe non sufficere ius illud Mendicantium in cibos & utensilia ut sint eorum domini. Secundi autem utraque præmissa vera est, ut secunda conclusio ostendit: scilicet, Mendicantes alimenta vestimenta que consumere, quorum tamen non sunt domini: non tamen inde fit consequens definitionem nostram non esse legitimam. Imo per eadem docetur non esse illarum rerum dominos, quippe cum nequeant illa abalienare.

ARTICVLVS II.

Utrum tantum Deo intellectualibus que ac rationalibus creaturis competant rerum dominia.

PRÆFIXA ergo dominij definitione, subsequitur articulo secundo eius subiectum explorare videlicet inquirere quibus proprie competat rerum dominium: an scilicet solis post Deum angelis atque hominibus? Arguitur enim quod brutis animalibus suo ordine congruat dominium, ut puta herbarum que ut legitur Genes. concessæ illis sunt in pabulum. Quin videtur dux apum dominium in suum gregem obtinere: & inter græues illa que aciem ducit, apparet celearum esse regina. Et inter feras ferocissimus Leo dominari videtur reliquis bestiis: & accipiter dominari mundo dominantur: ut potè cui calorè, virtutemque influunt quibus fouetur ac vegetatur. Vnde Arist. Meteor. Necesse est mundum hunc inferiorum subiectum esse rationibus superioribus, ut eius inde virtus gubernetur. Vnde Genes. 1. creatus legitur esse sol ut præsit diei, lunaque ut præsit nocti. In contrarium tamen est, quod eodem loco Genes. 1. solis hominibus adiudicatur orbis dominium. Faciamus inquit hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus, &c.

De hac quæstione Neoterici, Gerfonè ducè sequuti, multa comminiscuntur rationi parum consona. Ille nanque, grauis alioqui auctor, còplures dominiorum species locis supra citatis multiplicauit. Inter quas & multa tribuit dominia brutis multaque subinde insensibilibus rebus, ut argumentis supra formatis explicatum est. Hæc autem (bona venia dixerim) an tam ratione & iudicio inuenta sint, quam pro libito asserta examinare oportet. Etenim rerum naturam consulentibus illicò fiet comparatio ratione dominij, non tam late patere. Sit ergo hæc Prima conclusio: Solis illis qui intellectu & libero arbitrio vigent conuenit dominandi ratio: Illisque adeò solis habere rerum dominium, nempe cum primis Deo, mox intellectuali naturæ angelicæ, deinde rationali homini. Deus inquam, cuius (ut ait Plal.) terra est, plenitudo eius iure creationis dominium gerit ac principatum rerum omnium quas ipse condidit, ut habet Sapientis illa confessio: dominus vniuersorum tu es. Fuit quidem ab æterno, potestate Dominus: ab orbe tamen condito, vsu & actu. Nā antea nullæ erant res quæ illi parerent. Est enim nefas eousque abuti nomine (quod quosdam non depudet) ut dominium inter diuinas personas nominetur: quippe cum nihil in Deo sit eodè ipso inferius, sed quidquid illis est, infinitum existit. Neque verò filius vllò pacto subiicitur patri, ut potè cui summè æqualis est. Ob idque tota trinitas par habet dominium idemque absolutum creaturarum, non solum quantum ad vsum, verum & quantum adeorum naturas: ut puta cui non modò pro suo arbitratu cunctis uti liceat, verum & earum naturas creare, annihilare ac præter naturæ leges alterare: ut ignem ne calefaciat impedire: aquam absque igne calefacere: & tanquam dominus vitæ & mortis non solum reliqua animalia, verum & hominem vitam priuare. Angeli autè dominium habent suarum tantum naturalium actionum: mundi verò huius non perinde atque homines. Quandoquidem propter ipsos qui nullo egēt corpore, nequaquam creatus est sed propter solos homines quibus angeli sunt administratorij spiritus: tamen si ipsorum Hierarchiæ per suos Principatus ac Dominationes sint distributæ: aliique adeò aliis imperent. Hoc autè perparum ad rem nostram attinet. Descendamus ergo ad genus nostrum, cui soli competere demonstramus sub lunariū dominium. Primum, Dominus, nisi ineptissimè voce abutamur, ille solus est, in cuius facultate est situm, re sic, aut aliter in suum commodum uti: hoc autem nisi per intellectum ac voluntatem nemini congruit, solus ergo homo in terris dominij ratione fulget. At quò res clarius eluceat arguitur secundò: Dominium exterarum rerum nemini nisi hac ratione, conuenit, quod sit ipse suarum actionum dominus: dominium enim quod quisque habet in suos actus, causa est & radix eius quod habet in alias res: est autem solus homo suarum actionum dominus (ut i. 2. quæst. 1. auctor est S. Tho.) per intellectum & voluntatem. Eadem ergo ratione ius illi soli conuenit ut dominus sit aliarum rerum. Minorè huius argumenti præter S. Tho. vel vsus ipse loquedi hominum demonstrat. Dum enim quis mente capitur, dicitur non esse sui ipsius dominus, sed sui impotens. Maior autem in ratione naturali posita est. Etenim qui sui non est dominus esse nequit aliorum. Sed & testimonio supra citato scripturæ sacræ, quæ interpretatur naturæ est, eadem conclusio tertio comprobatur. Dixit enim Deus Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis.

Dilutio.
Ad secundam rationem & ad D. Tho.Ad primum argumentum principale
Ad secundum argu.Primum argumentum à parte negatiua.
Secundum argumentum Aristot.

Ioan. Ger.

Prima conclusio.

Quarum rerum Deus habet dominium.

Angelis quibus rebus dominantur.

Conclusio ostenditur.

D. Thom.

Tertia ratio conclusionis.

bestiis, &c. Hoc est, in hoc eum faciamus ad nostrā imaginem, ut reliquæ creaturarū vniuersitati, quæ nostra caret imagine, dominus constituatur: fieri autem hominem ad imaginē & similitudinē Dei, est fieri intellectu & voluntate liberum: hæc enim est facies Dei. In reliquis namque creaturis vestigium eius tantum relictum est, sicuti humani pedis relinquitur in puluere, per quod eiusdem hominis facies agnosci nequit. Igitur quia duæ istæ potentie, intellectus & voluntas, comunicatæ sunt homini, per hoc conditus est ad imaginē Dei, indēq; adeo ins sortitus est dominandi in cæteras animates, rationis expertes. Haud equidem ignoro quosdam distinguere inter dominium regale & naturale, dicentes ad priorem speciem libertatem requiri, non autem ad secundam: veruntamen hoc gratis dictū est: quia natura ipsa nemo est dominus rerum, nisi qui dominus est actionū suarū, & ideo neq; rerū. Quartò arguitur: Dominium quempiam rei gerere (ut supra ostendimus) est ipsa vti: brutæ autem animates vti neutiquā possunt: ergo neque vllum habere dominium. Minor est S. Thom. j. q. xvj. vbi docui brutis non competere vsum, secundum illud August. lib. 83. quæstionum. Vti aliquod non potest animal, nisi rationis particeps. Et ratio est, quod vti est rem in finem ordinare, quandoquidem voluntas est finis, vsum autem mediourum ad finem: & pecudes nihil agunt ppter finem, quippe quæ non cognoscunt: sed aguntur potius naturæ instinctu. Et simili insuper ratione id confirmatur: Domini enim est imperare: hoc autem idem est quod rem in alium finem ordinare: quod ideo à brutis alienissimum est, ut idem S. Thom. quæst. statim 17. commonstrat. Quintò ad eandem conclusionē arguitur: Quicumq; dominium habet cuiuslibet rei, iniuria afficitur, dum illi aufertur. Bruta autem animalia neque iustitiæ capaces sunt, neque iniuriæ, neque quam non cognoscunt, scilicet: ut patet ex Arist. 10. Ethic. cap. 8. Cuius ratio est, quod cū non sint libera, non sunt sui iuris: sed quidquid sunt, hominis sunt, propter quem orbis conditus est. Et ideo qui iumento & armento vel pabulum sustulerit, vel vitā, nullam ei irrogauit iniuriam, sed domino: & qui equo regis loco cedit, nullū ei honorem defert, sed regi: nullum ergo pecudes habet dominium neque ius in herbas, sed tantum appetitum naturalem: atque etiam potestatem. Quod si brutis nullum potest dominium competere, liquidò sit, multò minus cælis ac rebus inanimis cōuenire posse. Est ergo homo hac ratione medius inter Deum & bruta. Nam irrationale animal nullum habet dominium, Deus verò supremū: neque & quantum ad vsum, & quantum ad naturas rerum: sed homo quantum ad vsum: attamen quantum ad naturam minimè: ut potè quas mutare non potest, nisi applicando actiua passiuus.

Ad primum argumentum respondetur, perimendo totum accedens. Haud enim bruta vllū habent herbarum dominium, quod eadem ipsa Genes. auctoritate contra citata comprobatur. Haud enim leguntur ibi herbe pecoribus & iumentis cōcessæ, sed solis hominibus. Ecce enim, inquit, dedi vobis herbam afferentem semen super terram, &c. ut sint vobis in escam & cunctis animantibus terræ. Ius ergo herbarum non est concessum brutis, sed nobis pro illis quæ nobis seruiunt. Neq; in apibus est nisi metaphoricus rex: quia neque examen in finē ordinat, sed instinctu naturæ vna præit reliquisque exercitus sequitur. Multoque minus aut fera bestia aut rapaces aues dominantur ceteris, licet illis velut alimento vtantur. Mox ad secundum pariter respondetur, cælos longè minus propriè dominium habere eo significato quo nomen impræsentiarum vsurpamus: sed dicuntur prædominari: quia eorum influxu hæc inferiora coalescunt, fouentur, alterantur, ac submutantur: sicuti & in singulis elementis illa qualitas dicitur prædominari, quæ alteri præminet.

QVÆSTIO SECVNDA,

DE REBUS QVARVM HOMO EST DOMINVS.

ARTICVLVS I.

Vtrum rerum omnium quæ sunt in mundo sit homo iure aliquo dominus.

POST QVAM constitutum nobis est homini solum in creaturis corporalibus dominium rerum congruere, consequens est, ut disputemus quoruplici, quarumque rerum dominio fruatur. Et habebit quæstio duos articulos. Prior erit generalis: posterior verò de duobus dominiis peculiaris. At arguitur à parte negatiua, quod non omnium prorsus quæ condita sunt in terrarum orbe, sit homo dominus. Etenim aut illi naturali iure Deo in eius creatione. Neque prorsus diuino: quoniam tunc iure charitatis esset homo dominus cuiuscunque rei indigeret: eademque charitate amissa, eodem decideret iure: nam Deum solis amicis suis concedet bona sua elargiri. Consequens autem est falsum & contra humanum morem, etiam Christianorum, in quibus multi iusti rerum egestate premuntur, omnium dominio orbari: multiq; contra iniqui & prauis bonis huius mundi, secundum leges, quæ à diuina regula non exorbitant, potiuntur. Quod autem iure merè humano non sit homo dominus, patet: quoniam antequam leges humane essent, Deus nostro generi indulerat rerum dominium, quod fundamentum est humani iuris quo earum dominia diuisa sunt. Secundo arguitur: Homo non est dominus elementorum neque cælorum: quia illa non sunt nominata Genes. 1. vbi homo constitutus est rerum dominus. In cōtrarium est, quod omnia facta sunt propter hominem, ut 1. Politic. auctor est Aristot. Et Dauid Psal. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius.

In hac quæstione illi recentiores magistri, quorū superiori quæstione meminimus, quæ plurima confarcinant dominiorū genera, Ioannes enim Gerson sex connumeravit, alij vero vsq; ad nouem, Sed

Sed Conrado tract. 1. q. 6. vigintitria collibuit recensere. Aiunt enim aliud esse dominium beatificū, quo beati potiuntur gloria: & aliud gratificum, quod habent iusti in omnes res creatas: ut illis iure charitatis vti possint: iuxta illud ad Roma 8. Diligentib. Deum omnia cooperatur in bonum. Et aliud est naturale, & aliud euāgelicum, &c. Isti autē (ut salua eorum existimatione dixerim) duplici sinistra causa hæc dominiorum genera gratis multiplicant. Primò quia perseverant credentes, idem esse dominium, quod ius: mox, quod dominia ex parte materialium obiectorum dissecant: quæ quidem sectio, quia arte caret, in infinitum posset abire. Discerni quippe debet duntaxat secundum titulos, ex quibus oriuntur. Sit ergo prima huius rei conclusio: Dominium quadruplex tantum est: scilicet naturale, diuinum, & humanum: quod diuiditur in duo, scilicet in illud quod de iure gēritur oritur, & alterum quod acquiritur iure ciuili. Conclusio hæc firmior per se apparet, quàm vt pluribus confirmari indigeat. Dominia enim iure aliquo introducta sunt: ius autē (vt superioribus libris ambobus visum est) non est nisi naturale: & gentium, & ciuile: quibus & diuinum additur positium: hoc est, quod non cōuenit homini ex debito suæ naturæ, sed est ei diuinitus ad naturam superadditum. Hoc enim dicitur diuinū positium, cōtra naturale distinctum: cuius etiam Deus auctor est. Igitur quæ nō sint plura quàm hæc dominiorum genera, inde patet, quod nullo præter hæc potest iure quispiam vllū obtinere dominium. Nulla ergo ratio permittit distinguere dominium originale, & beatificum, &c. Nā ius quo Adam defunctus est in lignum vitæ, quod isti vocant originale, diuinū erat positium, hoc est supra naturam cōcessum. tamen itatui illi naturale quodāmodo exitebat: nepe quo possent homines nō mori. Multo autē debiliore occasione noua species fingitur dominij Gratifici: operū enim gratiæ non habemus dominium: quia non per nos, sed Dei fauore supernaturali ea exequimur. Et idem est de iure beatorum. Nam primū, licet ius habeat gloria perfruendi: illud tamen non propriè est dominium, sed ius merum concessum à Deo, qui Dominus est gloriæ. Aliàs cū gloria in Dei visione consistat, eadem facultate diceretur beatus dominus esse Dei. Secundò, & ius illud, quando permetteretur dominium dici diuinum, est positium. Ius enim huiusmodi diuinum in rebus præcipuè est supernaturalibus: vt hoc nunc dictum: & ius euāgelicum, quo ministri ecclesiæ habet absoluedi à peccatis, cōferendiq; alia sacramenta, docēdique fidem. Quod re vera ineptè dicitur dominium, sed est ius ministrorū Dei. Quis enim mortalium dicatur sacramentis dominari? Extēditur etiam ius diuinum positium ad res naturales. Quale est ius decimarum, quod iidem habent sacerdotes: scilicet metendi (vt ait Paulus) temporalia pro spiritualium seminatione. Quāuis & hoc ius fundamēto innitatur naturali, quod dignus est operari mercede sua, idē nāque exemplum à triturante boue Apostolus attulit. Ius item ac dominium quod Dauid habuit ad regnum, diuinum etiam fuit positium: quippe cū à Deo fuerit electus, non sicut cæteri reges à republica. Et dominij quo populus Israel in terram promissam positus est. Quin verò & in angelos sunt qui cogitent nos dominio fungi, propter assertum Pauli ad Hebr. 1. Nonne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiēt salutis? At verò abusus esset vocis: homines angelorum dominos appellare, quod vni homini Christo proprium est sed fuguntur hac parte ministerio Dei, sicuti neque inferiorum dæmones tam domini sunt animarum quas cruciant quàm diuinæ iustitiæ executores per supplicia, quæ ipsi quoq; perferunt. Secunda conclusio Homo dominū habet naturale, non solum in omnes terræ fructus, verum etiam quodam pacto in elemēta cælesque orbes, qui velut tectum sunt sui domicilij. De terrenorum dominio patet Genes. 1. Faciamus hominem vt præsit, &c. Et rursus Crescite & multiplicamini, & replete terram & subiciete eam: & dominamini piscibus maris, &c. Illud enim dominium nō censetur positium diuinū sed naturale. Hæc enim iura & dominiorum genera non differunt ratione auctoris: nam hac de causa omnia dominia dicerentur diuina: cū omnis potestas à domino Deo sit: sed differunt per hoc quod naturale est naturæ debitum: alterū verò super naturam adhibitū & dominium rerum congruit homini priori modo. Nam quatenus homo corporeus est, debetur illi ea quæ ad vitam eius sunt necessaria. Hac enim ratione collegit Arist. omnia corpora esse facta propter hominem. Itaque quemadmodum licet Deus per miraculum creauerit homines: nihilominus membra & potentie naturales naturæ suæ debita sunt: sic illa collatio dominij rerum fuit explicatio quædā naturalis iuris, veluti debiti humanæ naturæ, supposita eius existētia, quam ei per creationem gratis cōtulerat. Et pari ratione dominium habet quodāmodo in cælos, qui sunt veluti tecta suarum ædiū: atque in elemēta, inque solis calorem, & lucem qua vritur. & in alias iufluentias: atque in pluuiam & niuē, quæ illi naturali iure seruiunt ad vitā seruandam, atque ad alimenta terrena ope paranda. Dictū est autem cum moderamine, dominium nos habere in cælos, & elemēta: quia non possumus, aut illa consumere vt terræ nascencia aut eis vti vt animalibus. Tertia conclusio: Iure etiā humano quod superiori libro in ius gentiū & ciuile partitū est, multis abundat homo dominiis. Iure. n. gentiū (vt paulò post dicemus) propria dominia diuisa sunt: vt Meū, & Tuum, audiretur in orbe. Iure autem ciuili, hoc est cuiusque cinitatis seu regni proprio multa quoq; mortales possident: vt iure præscriptionis, iure hæreditario, iure primogenituræ, &c. Hæc autem omnia clara sunt & patentia. Illud autē quod Gerson, & latius Richardus tractat 1. q. 2. de dominio gratifico differunt animaduersione opus habet. Bifariam enim & per vtrunque extremum peccare de hac re contingit. Isti quippe nominati auctores aiunt, eos qui in amicitiam Dei per eius gratiam recipiuntur dominio fungi in res, quæ alio ab ipsis titulo non possidentur: vt puta in res omnes cuiuscunque possessoris, quia iure charitatis possint omnibus vti. Contra hos autem statuitur quarta conclusio: Qui est in gratia Dei nihilo plus habet aut dominij aut iuris vtendi re aliena, quam qui est in peccato: vterque enim in extrema necessitate vti potest rebus sibi necessariis, cuiuscunque sint possidentis: neuter tamen citra illam

Prima conclusio. Dominium tantū quadruplex.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Gersonis opinio impugnatur.

Quarta conclusio.

Cuius

Charitate
non esse re-
rum possessa-
rum titu-
lum.

Cuius porro cōtrariū & fallum est & assertu periculosum, Enimvero titulus quo mortales dominio rerū donati sunt non est charitas, vt Vvicleff, & lib. 10. Armachanus, falso arbitrati sunt; sed ius (vt diximus) naturale aut humanū. Deus nanque solem suū oriri facit super malos & bonos & pluit super iustos & iniustos: & ideo quantum vis quisq; charitate polleat nullū tamen ius nouum in res has caducas & lubricas acquirit, sed in regnū cœlorum: de cuius tantū hæreditate ait Paulus, Si filij, & hæredes per Christum. Neq; mos & vltreipublice Christianæ admittit vt charitatis titulo quis valeat aliena rapere: imò verò per hoc ab eadem charitatis virtute decideret. Quin etiam Christus hæc omnia cōtemnere nobis iussit. Neque Paulus ipſis sanctis euangelij concionatoribus alio titulo concedit posse temporalia metere, quàm velut laboris mercedem, quia spiritualia seminant. Illud autem quod pro se illi adducunt, Diligentibus Deum omnia cooperatū in bonū, nullo colore eis patrociniatur: quoniam Paulus nihil aliud voluit, quàm quod diligentes Deum, nullis superatū turbolētis incursionibus huius mundi, sed cunctis vtūtur ceu virtutum suarum adminiculis. Et quod adiiciunt amicis omnia esse communia: hoc tantum conuincit, q̄ amicis Dei communia sunt eius sempiterna bona. Nam hæc temporalia non sunt digna quæ velut præmium ipse charis suis impartiat. Tamen si iustos (vt ait Pfaltes) in necessariis nō derelinquat. Hoc autem per eleemosynas prouidet, aut alia via legitima. Nam si charitatis titulo ius cuiuspiam faceret vsurpādū res alienas, paci tunc & tranquillitati reipublicæ offendiculum poneret. Horū enim temporalium tituli debent esse in foro exteriori patentes: vt quisque palam sciat quid à se iure, quidq; iniuria petatur. Charitas autē in pectore delitescit. Parum profectò hæc abest opinio ab illa Luteranorum, quam cap. 4. super epist. ad Rom. impugnamus: sanè qui ex illo verbo Pauli de iusto Abraham & semine eius, vt hæres esset mundi, illum expriment sensum, q̄ liceat iustis quocūque mundi cibo, & vestitu ornatuque ac deliciis frui. Sed de hac falsitate nihil ad præsentem locum. Ex eadem radice nempe charitatem esse rerum possessarum titulum, Vvicleffista, in quos (vt dicebamus) Armachanus lib. 10. cap. 4. impiegit, illum expriment sensum quod nemo extra charitatem vllum retinet vel spiritualium ius, vel temporalium dominium. Est autem hæc fatua hæresis sepe ac sæpius condemnata. Nam licet iniquus per modum meriti non sit dignus panē, quo vescitur, neque qua viuit vita (vt Augustinus & reliqui sancti aiunt) perstat tamen in eo naturæ ius, vt sole fruatur, quem Deus oriri facit etiam super malo: Celebrat enim scriptura sacra multos reges etiam dum erant in peccato, non solum Gentium: vt Nabuchodonosor, & alios tam Caldeorum quàm Persarum verum & Hebræorū, vt Saulem, Salomonem, quin & ipsum Dauidem. Missum præterea facimus quanta incertitudinis nebula obtenebratam sanctam ecclesiam suscipere de que vesania hæc confunderet. Nam huiusmodi oppugnatione non est præsentis loci. Haud tamen eadem nota Gersoni & Richardo inurenda est, qua denotantur hæretici quoniam secundum illos licet ille qui gratia Dei decidit, ius charitatis amittit, amittat fruendi alienis rebus: retinet tamen naturæ ius, quo sua propria possidet, atque alia iura siue ecclesiastica, siue ciuilia.

Ad primū
argum.
Ad secundum.

Argumenta igitur non alia noua indigent responsione. Iam enim negata est illa consequētia primi argumenti: videlicet, Dominium rerum fuit homini à Deo donatū: ergo non est ei naturale: quoniam fuit, non tanquam naturæ adhibitū sed tanquam naturæ debitū. Ad secundum etiam respondetur, quod licet substantiæ cœlorum non sit homo dominus, vt possit eos alterare: est tamen dominus qui eis vtitur tanquam domicilio, & ad alia naturalia commoda. Et multò melius est elementorum dominus, vt aeris ad respirationem, & maris ad nauigationem, & terræ ad culturam, & ignis pariter ad meteoras impressiones.

ARTICVLVS II.

Vtrum homo hominis dominus esse possit.

Consequitur in hoc secundo articulo de hac singulariter dominij specie dicere: an videlicet esse possit homo alterius hominis dominus? Et arguitur contra affirmatiuam partem: Nullum ius potest naturali derogare: naturali autē omnes homines nascūtur liberi, id legis ipſis latoribus plane confitētibus. Inſti. de iure perso. & ff. de sta. homi. l. libertas: q̄ seruitus sit, qua quis dominio alieno contra naturā subiicitur. Et Gregorio idem asserente, vbi ait contra naturam esse homines hominibus dominari: ratione q; idem demonstrante: nam homo eò ceteris animantibus: præstat, q̄ ratione viget & libertatis arbitrio: ergo nullo iure in genus nostrum obtrudi seruitus potuit: Fecit enim Deus hominem rectū, vt habetur Eccles. 15. & posuit eum in manu cōsiliij sui. Atque hac de causa homo, cum primū creatus fuit, ceteris ore Dei prælatus est creaturis: non autem homini. Secundò id præcipue cōfirmatur in Christianis. Haud enim decet vt quos Christus in filios Dei adoptans, libertate donauit serui esse permittantur: nam vt ipse Dominus intulit Math. 17. Liberi sunt filij. Contrarium decernunt iura titulis citatis de statu hominum, & in Inſtit. & præterea Aristot. Polit. 1. quibus locis multiplex seruitutis species distinguitur & approbatur.

Ad hanc quæstionē quatuor cōclusionibus respondetur. Prima est: Homo tam iure naturæ quàm iure gentiū potest esse alterius hominis dominus. Duplicem enim seruitutem scitè Arist. dignouit 1. Polit. Alteram quidem naturalem alterā vero legalem. Naturalis est, qua homines elegatioris ingenij reliquis hebetibus ac rudibus dominantur. Enimvero, vt in eodem homine anima corpori, ita & in toto humano genere hono homini (vt ait Comicus) longe præstat. Quocirca sagax ipsa natura alios homines ingenio ad imperādū dotauit, alios vero corporeis neruis ac mēbris irroboraui ad seruiendum. Et q̄ ista dominatio naturalis recta sit, probatur: nam hominis natura est vt secundū rationem viuat, eique ad eò eidem obtēperet: ergo sicut perfectio appetitus sensitiui in homine est rationi parere: ita & inter homines perfectio agrestium scientiarumq; rudium est sapientium gubernatū subdi.

Alterā

Alterā est seruitus legalis. Et hæc est duplex vt inſtit. de iure perso. refertur. Alij enim sunt serui, qui liberè cum aetate viginti annorum exceſſerint, videntur seſe, caussa participadi prætiū. Cuius quidē seruitutis vsus fuit in lege veteri. Legi enim Exo. 21. Si emeris Hebræū sex annis seruiet tibi in septimo autē egredietur liber. Et Leuit. 25. Si paupertate cōpulsus viderit se tibi frater tuus, nō opprimes eum seruitute famulorū, & j. Seruus & ancilla qui in circuitu vestro sunt, hoc est ex Gentibus, hos habebitis famulos & hæreditatis iure trāsmittetis ad posteros ac possidebitis in æternū. Fratres autē vestros filios Israël non opprimatis per potentiā. Interiectū ergo erat discrimen, q̄ serui ex gentibus esse poterāt perpetui: Hebræi verò minimè sed tēporarij. De hac ergo seruitute ponitur 2. cōclusio: Talis seruitus est licita. Nā etsi homines facti sunt à Deo liberi tamē tā innatū est animatibus cūctis desiderium ac ius seruandi vitam, vt possint se eius gratia miseri in seruitute adigere. Nam licet

Seruitus
legalis
duplex.

Secunda
conclusio

Non bene pro toto libertas venditur auro.

Vendi tamen pro vita fas est, quæ omni est pretiosior auro. Imò & parentes egestate cōpulsī, liberos suos antiquo iure vñdare permittebantur vt eodem loco Leuit. 25. memoriæ proditum est. Et cap. de patribus qui filios suos distraxerunt. l. 2. & inſti. de patria potest. in glos. licet iam inter Christianos huiusmodi leges non sint in vsu. Aiunt tamen apud Aethiopes eundem adhuc vigere morem: quo ad eorum mercatū Lusitani adnauigant. Quod si libere veniunt nō est cur mercatura illa crimine vlllo denotetur. Veruntamē si quæ iam percrebuit, vera est fama, diuersa est ferenda sententia. Sūt enim q̄ affirmant fraude & dolo calamitosam gentē seduci: inescariq; nescio quibus iocalibus, & astu pellici versus portū & nonnunquam cōpelli: & sic neque prudentes, neque quid de illis fiat opinantes, huc ad nos trāsmitti & vñdari. Quæ si vera est historia, neque qui illos capiūt, neque qui à captoribus coemunt, neq; illi qui possidēt, tutas habere vnquā conscientias possunt quousq; illos manūmittāt, etiam si pretiū recuperare nequeāt. Nam si qui rem alienā possidet, etiam si mercatu vel alio iusto titulo eam acquisierit, cum primum alienā esse rescierit, tenetur cū pretij etiā dispēdio dominio redere quanto magis liberum natum hominem per iniuriam manu captū astringitur in suā restituere libertatē: Quod si quis id sibi pretextere cogitauerit, q̄ præclare cum illis agitur dū pro seruitute beneficium eis Christianissimi rependimus iniuriam se nouerit esse in fidē, quæ summa est libertate docenda ac persuadenda: tantū abest, vt eorum excusationem Deus admittat. Tertia seruitutis species est etiam legalis. Vnde (vt lege citata & ff. de statu homi. l. libertas. docemur) seruitutis nomē deriuatum est, videlicet q̄ Imperatores bello captos vendere neque occidere solent, sed seruare. Et isti dicuntur mācipia, quia victores quos gladio trāsfingere possent manu capiūt, vt seruēt. Ac de ista seruitute subditur tertia conclusio: Non modò est licita verum de misericordia profecta. Si enim quis gratia sustinenda vitæ libertate se priuare pōt, satius quisq; ducere debet seruituti quàm morti tradi: est autem latum inter has seruitutis species interuallum. Nam genus illud dominij seruitutisque naturalis non plenam attingit rem quā nomen sonat secundum ea quæ præcedēti quæstione explanata sunt. Seruus enim secundæ ac tercię speciei, quia liber nō est quidquid est, domini est: neq; dominus eo vtitur in bonum ipsius serui, sed ad suam propriā vtilitatem sicuti iumento. Vnde Inſtit. Per quas personas nobis acqui. s. item nobis. & de acquirendo rerum dominio. l. etiā inuitis, quidquid seruus acquirit adiudicatur dominio. Quāuis & inter duas istas seruatorū species nō nihil mihi videatur discriminis inspicere. Illi enim qui se inopia pressit seruituti manciparunt, quia liberè se pretio vendere fugere iure nequeunt: sicuti neque furari quem vendidissent equum: seruos autem bello captos non auderem in has cogere angustias. Est q̄dem glossa super c. ius gentium. dist. 1. q̄ ait seruos in genere non posse aufugere: quam sentētiā elicit ex c. si quis seruus 17. q. 4. sed tamē illud caput solum præhibet nō quis seruum vt recedat, solliciter: quod de emptiis intelligi potest. Neque (vt reor) discrepantia est inter Christianos atq; infideles: quoniam ius gentiū gentibus cunctis æquale est. Quāuis Christianis etiam à Christianis captiuis congruentiori ratione liceat, nisi pollicite quis non fugere suā impignorauerit fidē: quā porro seruare constringitur. Pariformiter mihi videor verè ac legitime inter has seruatorum species distinguere quātum ad ea, in quibus tenentur dominis seruire. Christiani namq; à Christianis bello capti, nō tenentur vt mancipia seruire: neq; eorum bona, nisi quæ tūc in bello in prædam deuenierint, sunt minorū. Imo neq; mancipia quæ ab infidelibus Christiani iure belli arripiunt, sic arbitror quidquid sunt, minorū esse: vt quidquid vel dono susceperint, vel hæreditario iure, vel licito ludo fuerint lucrati, teneantur in conscientia dominis exhibere: quoniam cum non sua sponte in illam conditionem inciderint non est eorum miseria tanta afflictione coercenda: quandoquidem, vt est in regulis iuris: Fauores ampliandi sunt, pœnæ verò restringendæ. De illis autem qui seipſos vendiderint, aliquantulo est ratio apparentior, q̄ quidquid sint, domini sint: iuxta præscriptum legū, quas nuperrime citauimus, tamen de horum omnium iudicio, iuris prudentibus deferendum est. Veruntamen de prima specie seruitutis. lōgè aliter speculādū est. Etenim qui natura est dominus, nequit natura seruis veluti rebus possessis in suū ipsius cōmodum vti: sed tāquā liberis suiq; iuris hominibus in re ac bonum ipsorum, eos scilicet docendo moribusq; institueo: Quapropter neq; illi tenentur, veluti mācipia seruire, sed æquitate quadam & honestate naturali, nisi vbi essent mercede conducti. Et per hæc satisfieri illis debet qui sciscitatur vtrum iure naturalis dominij possimus Christiani infideles armis infestare, q̄ pro suorum morum ruditate naturales videntur esse serui? Nullum enim inde ius cōtra eos acquirimus vi illos subiugando, eò q̄ seruitus illa libertatem non tollit veluti illorum cōditio, qui vel se vendiderunt, vel bello capti sunt: & cum fundamentum dominij sit libertas, nullum amittunt suarum rerum ius. Aristoteles enim nō solum constituebat illā seruitutem inter vnā nationem & aliam: verum inter personas eiusdē vr̄bis & eiusdē domus. Sunt enim

Tertia con-
clusio.

Quando
liceat ser-
uis fugere

Quibus re-
bus possint
serui vti
tanquam p-
priis: &
qui serui
hoc possint

Prima con-
clusio.
Duplex ser-
uitus ex
Aristot.

enim in eadem Christianorū vrbe natura serui, qui tamen nō subinde possunt suis expoliari: et si parere natura dominis renuant. In eo autem quod idē ait Aristot. 1. Polit. cap. 3. scilicet, quod sicut bestias venari, ita contra eos homines, qui ad parēdum nati sunt, possumus bellum moliri. eatenus audiendus est quod illos qui ferarum more palantes oberrant, nulla seruantes gentiū fœdera sed aliena petentes quocumque grassantur, possumus vi abigere & subigere, & in ordinē cogere. Sed de hoc latius in libello nostro De ratione promulgandi Euāgelium: vbi de dominio & iure, quo catholici reges in nouum orbem oceanicum funguntur, amplior patebit dicendi locus.

Ad argumentum Ad argumentū ergo in contrarium respondetur, per seruitutē non contrarij aut propriē derogari naturali iuri. Haud enim ius naturæ prohibet seruitutem, tanquam peccatum, alias nunquam esset licita. Sed (vt 4. senten. dist. 36. auctor est S. Tho.) bifariam aliquid est à natura intentum. Vno modo, secundum intentionem primam, quemadmodum generationem intendit, corruptibilis naturæ conseruatricem. Altero modo, quantum ad secundam intentionem: quo pacto corruptionem intendit vt generet. Vnde Arist. 2. cœli, tex. 37. senium ait esse præter naturam. Simili ergo ratione aiunt iura, seruitutem esse contra naturam: nempe contra primam naturæ intentionem, quæ cupit omnes homines secundum rationem studiosos esse. Attamen illa deficiente intentione, ex culpa subsequuta est pœna quæ est cōformis naturæ corruptæ. Atque inter pœnarum genera vnum est legalis seruitus. Nam ex peccato originali subsequuta est egestas & bellorū turba, quæ homines in seruitutē adigunt. Quare neque Christianis eiusmodi seruitus repugnat. Christus enim liberos à lege nos tantum peccati & mortis fecit, vt ad Rom. 8. ait Paulus. Nulli tamen nos iuri gentium exemit. Imò ad Titum 3. admonet seruos obedire dominis: & Petrus addit, etiam discipulis. scilicet infidelibus qui ex traeccliam vagantur. & 1. ad Corinth. 7. monet. vt qui seruus vocatus est, seruus maneat. Verum est tamen, quod propter decentiam Christianæ libertatis consuetudo iam pridem obtinuit, ne Christiani bello capti more mancipiorum seruiant: vt Bartol. adnotauit in l. hostes, de capt. & post. reuer. Seruitus autem naturalis non incidisset in statū innocentie, vt modò existit: quia nulli essent rudes & ignari: tamen si infantes & pueri non omnia scirent, quæ adulti. Neque fuissent omnes eodem ingenij acumine nati. Fuit ergo seruitus per idem peccatum ingressa, per quod (vt ait Paulus) introiuit mors, Quod autem Amb. ait (vt refertur d. 35. can. sexto die.) per ebrietatem obrepisse seruitutē in orbem, fateor me non intelligere nisi seruum appeller ebrium qui rationis vsu orbatus, sit sicut iumentum. Videri autem cupiam possunt iura supra citata secum pugnare. Asserunt quippe ex vna parte seruitutem iure gentium esse constitutam: ex altera verò Imperatorum esse sanctionē. Haud tamen vllam habent contra pugnantiam. Existit enim seruitus de iure gentium, vt expresse habet Canon. Gregorij cum Redemptor. 12. q. 2. vbi ait homines quos ab initio natura liberos protulit ius gentium iugo substituit seruitutis. Dicitur enim ius gentium propterea quod ratio naturalis omnes gentes illud ius docuit. Dicitur verò & imperatoria constitutio, eò quod Imperatores tum ratum illud habuere, tum more & vsu confirmarunt.

ARTICVLVS III.

Vtrum homo sit vitæ suæ ac famæ dominus.

RESTAT in hoc tertio articulo de dominio propriæ vitæ ac famæ tantillū sermonis adii- cere: Vtrum scilicet homo suæ propriæ vitæ ac subinde honoris & famæ dominio fungatur. Arguitur enim de vita quæ sit suæ quisque dominus, ex illo Ecclesiast. 15. Deus, ab initio constituit hominē, & reliquit eum in manu sui cōsiliij. Relinquere nāque in manu cōsiliij sui nil aliud esse apparet, quam facere eum dominum sui, atque ad eò suæ propriæ vitæ. Secundò: Propter quod vnumquodque tale (vt est in Poste. Analyticis) & illud magis est autem homo dominus reliquorum bonorū propter vitā: ergo excellentius est dominus vitæ. De fama autē arguitur tertio à parte negatiua quæ non sit homo suæ propriæ dominus ex illo sapientis præcepto Eccles. 4. Curā habe de bono nomine: vbi custodes institui videmur famæ: non domini, vt pecuniæ. Cui & illud accinit Prouer. c. 2. Melius est bonū nomen quā diuitiæ multa. Quarto arguitur auctoritate August. de bono viduitatis: cap. 20. quod refertur 11. q. 3. c. Non sunt audiendi. vbi in reprehensionem eorū qui propriā negli- gunt famā, subdit, Quia nobis necessaria est vita nostra, aliis vero fama nostra, Quibus verbis in sinuare videtur dominiū famæ nostræ nō esse penes nos sed penes rempublicā. Item 1. de Ciuit. Dei, cap. 20. ait, illo præcepto, Non falsum dices testimoniū, prohiberi quæque aduersum se falsè testari, sicuti aduersus proximū. Quæadmodū alio præcepto, Nō occides, vnā & proximi homicidiū & propriū prohibetur. Ex hoc ergo arguitur: Pariter hæc duo præcepta prohibent tā testimoniū aduersus propriam famā, quam propriū homicidiū: & ex hoc secundo colligitur hominē non esse dominū vitæ: ergo ex altero pariter elicitur neminē esse dominū suæ propriæ famæ. Cōtra partem autē affirmatiuam prioris mēbri extat illud Sapient. 16. Tu es Domine, quæ vitæ & mortis habes potestatem: & deducis ad portas mortis, & redacis. vbi solus Deus insinuat vitæ dominus de fama autē in contrarium facit quæ ipsa & honor cōnumerantur in bonis propriis acquisitis, quibus ad fœlicitatē vtimur: ergo sicut quisque vti potest facultatibus suis & possessionibus sic vt in alienādo nemini faciat iniuriam: ita vti potest honore & fama: atque ad eò simili modo talium bonorum homo est dominus.

Et si duo hæc quæ sita contrariis responsionibus dissoluantur: coniugauimus tamē ambo sub vna disputatione, vt contrariæ ipsorum rationes è regione oppositæ apertius res ambas elucidarent. Ad quæstionem ergo respondetur quatuor conclusionibus. Prima est: Homo non est suæ vitæ dominus. Probatum primò tam auctoritate Sapientie modò citata, quam ex illo Deuter. 22. Ego occidam, & ego viuere faciam. Quibus locis probatur dominium vitæ nostræ Deum sibi referuisse. Deinde ab effectū

Prima conclusio.

effecta probatur ratione, quæ à definitione dominij supra exposita colligitur. Dominus rei cuiusque ille est, qui citra iniuriā, quæ cuiusque irrogetur, potest illa, vt libuerit, vt, etiam vsq; ad eius dispendium & consumptionem: homo autē occidere se non potest, lege iustitiæ id vetante: ergo nemo est suæ vitæ dominus. Meminerim legis instituti, ne quis obiciat legem etiam prohibere, ne quis bona sua exteriora absque vllō fructu dilapidet, quorum nihilominus est dñs. Enimverò licet lex charitatis, qua se quisque & sua diligere tenetur, id prohibeat: non tamen lex vlla iustitiæ: & ideo citra iniuriā potest talia bona effundere tanquam verus dñs. Præterea, pupillus alienare vetatur bona quorū est dominus: non tamen lege iustitiæ, vt qua prohibetur aliena furari: sed vt propria custodiat. Secus autem de vita: lege enim iustitiæ prohibetur homo se occidere, sicut & alios: quia non est magis dominus suæ, quam alienæ vitæ. Sed ais, hoc est principij petere. Inde enim monstratur, præceptū ne se homo interficiat, esse præceptū iustitiæ prohibentis rem alienā auferre: dicere enim quis potest esse tātum iussione charitatis similem alteri qua prohibemur bona nostra per prodigalitatē decoquere. Arguitur ergo secundò, ne petitio principij censeatur: Si homini dominium concessum est propriæ vitæ, hoc esset, vt aliquando posset illam dispēdere & à se alienare, sicut potest iustis de causis alia bona, nam frustra est potētia & facultas quæ nunquam exire potest in actū, homo aut nullā ob causam quouis colore censeatur iusta, potest se vita priuare: ergo signū est non esse dominum. Tertio arguitur à priori & à legitima causa: Si aliquo iure homo esset vitæ dominus, id esset naturale, aut diuinum, aut humanū, naturale aut non, quā primū naturalium appetitum: atque ad eò temporalium summū est, quo vnaquæque res appetit se conseruari in esse: iuxta illud dæmonis, sed tamen verum apud Iob, Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet, dabit homo pro anima sua. Quare nulli rei natura tribuit seu qualitates seu instrumenta quæ in suam essent internecionē: sed illa quibus cōseruaretur: vt igni calorem, & aquæ frigiditatē: & cunctis animantibus suas debitas qualitates: ergo ius naturæ neutiquā permisit homini se interimere, atque ad eò nec ei tribuit vitæ dominiū. Cū aut ius naturæ effectus munusque Dei sit, fit vt nec iure diuino positio concessa sit talis facultas. De iure aut humano clarum est: eò vel maximè, quæ nec diuinū nec humanum de hac re vsquam legitur verbum. Nam Genes. 1. vbi factus est homo omnium dñs, etiam animalium, quæ ideo in suos vsus mactare potest, non simul tradita ei est suæ vitæ potestas. Ecce conclusionis origo. Cū vita sit fundamentum bonorum omnium temporalium, quam quidem vitam homo non per se acquirit, sed Dei beneficio parentumque opera recipit, non decuit illi cōcedi eius dominium, sed vt Deus eius auctor id retineret: vt nefas homini esset, iniussu ipsius de vita, in quam ipse per se nō ingreditur, exire. Id quod & lumine naturali notum sit. Sic. n. ait Lyricus, Nemini iniussu Regis de vita exeundum. Sed de hoc iterū lib. seq. sub titulo De homicidio. Constitutus ergo iure naturali ac diuino homo est suæ vitæ custos, porò quā sustentare tenetur, non aut dñs. Quod si contra obiciat, hominem posse etiam priuata auctoritate vitā p amicis exponere, imò etiam ad defendendum sua propria bona, posseque membrū salutis gratiā abscindere, cum tñ membra sint pars vitæ: quæ omnia attestari videntur dominium penes hominem esse suæ propriæ vitæ. Respondetur, nequaquā id cōsequi: nā membra abscindere non licet nisi in custodia vitæ: & vitam exponere p amico vel bonis temporalibus non ad hoc reducitur, quod est hominem se occidere: id quippe illic non intenditur: sed ad hoc quod est mortem perpeti, ne homo deserat virtutum officia, quod tam diuinū quā naturale ius approbat. Secūda cōclusio: Non solū homo priuatum, verū nec respublica nec princeps absolutū habet dominiū vitæ subditorū, sed solus Deus. Hoc patet quā princeps non potest innocētes vlla ratione interficere, sed solū nocētes: aut quæ tales fuerint legitimo testimonio pbati ad vindicta crimina: id quod non arguit principem esse dominum vitæ, sed iudicē malefactorū. Potest præterea in bello ciues obicere periculo mortis ad defensionem reipublicæ: sed nec hoc indicium est dominij vitæ, sed huius proorsus quæ sit reipublicæ custos. Igitur quoties audieris qui se vel alterum necauerit, iniuriā facere reipublicæ, quod Arist. ait libr. 5. Ethi. cap. 11. neutiquam id eò referas, quæ dominiū vitæ sit penes rem publicam: sed eò, quæ ei custodia ac tutela vitæ ciuiū cōmissa est: ipsaq; sola potest homines vita multare. Tertia cōclusio: Deus est absolutus vitæ dominus, nempe qui non solum tanquam iudex puniendo, vel tanquā custos defendendo, sed absolutè tanquā humanæ vitæ auctor potest homines morti tradere, sicut vnusquilibet iumentum suū: sua tñ inenarrabilis misericordia est, quæ nunquam hac absoluta domini potestate vsus est, nec in vitam nostrā, nec in reliqua bona. Etenim si Hebræis iussit vt expoliaret Aegyptios, iusto id iudicio fecit: quā Aegyptij mercedem eis debebant pro seruitio luti ac lateris. Et si Olea præcepit, vt ex meretrice filios tolleret, quod tanquam dñs corporum poterat: credibile tamen est Prophetam illam prius duxisse in vxorē, vt eam iure etiam humano cognosceret. Et si Abrahæ tanquam dominus vitæ præcepit vt filium in sacrificium immolaret, id tamen post non permisit. Et si Exod. 3. 2. præcepit p Moysem, vt vnusquisque occideret fratrem suū: id iussit tanquam vindex constati vituli. Vide ergo quā contra naturam sit immanitas illa (si vera fama est) Turcæ, & quorundam barbarorum principum: qui in ea sunt cæcitate, vt se dominos existiment vitæ subditorum: ita vt possint illos absque vlla vel culpa vel causa, veluti pecora, trucidare. De fama autem, quia id copiosius in nostra relectio ne tegendi & detegendi secretum, tractauimus, vnica hic conclusione, quæ sit ordine quarta, satis est respondere, contraria illi quæ asserta est de vita. Homo dominium obtinet honoris sui & famæ: nempe vt possit illis veluti pecuniis vt, licet pretio sint maiori æstimanda. Scio equidem multos, etiam ex nostris, vt Caietanus diuersam secundæ cōclusiōis quæstione septuagesimatertia, & in sua Summa, sequi sententiam: semper mihi tamen hæc gratius arrisit. Ad intelligentiam autem huius cōclusiōis adducenda est in iudiciū contraria sententia, vt opposita iuxta se posita magis elucescant.

Secunda conclusio. Solus Deus est dominus vitæ.

Respublica tantum vitæ custos.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

Triplex

Opinio
Caietan.
Opinio
auctoris.

Triplex est nostrorū bonorū genus: Primum est vita, postremum temporalia bona, mediū honor & fama. Et quidem de extremis nulla est disceptatio, quin omnium est confessio, neminē esse vitę suę dominum, vt possit se vllam ob causam citra iniuriā necare: sed esse iniustitię scelus. Et per contrarium extremū fatentur esse quemcunque bonorū exteriorū dominū: sanē quę potest citra cuiuspiam iniuriā alienare ac dispendere. Opinio ergo nostrę contraria, collocat honorem & famam in ordine vitę, nos autem in ordine bonorū exteriorū. Et ratio nostra prima est superiori cōtraria. Homo verē ac legitimē est suorum bonorum omnium dñs, vt citra cuiuspiam iniuriā, quę propriē sit contra iustitiam, possit illa dispendere ac negligere, illisq; vti: honor & fama sunt propria hominis bona, ei iure naturali concessa, atque ab ipso acquisita & aucta: neque vlla iustitię lege, si est priuata persona, prohibetur illa dispendere: ergo nemini iniuriā facit, si illa reiiciat, atq; aded est verē eorum dominus. Dixerim nulla iustitię lege, quo verbo res tota detegitur. Prohibemur enim charitatis lege, qua nos & nostra diligere tenemur, prodigos esse honoris & famę (sicuti & externarū facultatū) ne absque causā ea negligamus, vt patet locis suprā citatis. Curā habe de bono nomine &c. nulla est tamen iustitię lex quę nos vetet eadem expendere tanquam aliena. Atque hoc est quod pbare intēdimus. Enimverō de vita extat (vt nuperrimē dicebamus) Deuteron. cap. 23. Ego occidam & ego viuere faciam. & Sapiē. 16. Tu es Domine, qui vitę & mortis habes potestatem. Ex quibus colligitur minimē nos esse vitę dominos. Atque his accedit naturalis ratio. Vita nanque fundamentum est omnium bonorum temporalium, quam homo ipse non acquirit, sed diuino beneficio, parentumq; opera recipit. De honore autem & fama nullibi tale legitur. Imō ratio naturalis contrarium docere videtur. Honorem enim & famam, vt proxime dicebamus, nos ipsi post receptā vitam acquirimus, & comparamus. Adde q; honor, vt 1. & 10. Ethic. ait Aristot. prēmium virtutis est: virtus autem naturalis saltem proprium opus est nostrum, per concursum generalem Dei: sicuti & virtus supernaturalis, quodammodo etiam nostra per eius singulare auxilium. Item honor & fama, vt ibidem ait Arist. pars sunt felicitatis: felicitas autem proprium nostrum bonum est: sumus ergo eorum dñi, vt si velimus illa prodigere, nemini faciamus iniuriā: nisi quis persona esset publica. Loquimur, n. secundum rei naturam omnibus circumstantiis nudam. Et confirmatur hęc nostra sententia auctoritate diui Thomę, secunda secundę, quęst. 64. ar. 5. vbi ait quōd occidens seipsum non solum facit cōtra charitatem: sed contra iustitiam respectu reipublicę, cuius est vita hominis. De fama autem nihil simile subinfert. Quin verō in solutione ad tertium contrariū de ipsa sentire videtur. Ait quippe licitē posse hominem de seipso disponere quantū ad ea quę pertinent ad hanc vitam, quę hominis libero arbitrio regitur: sed transitus de hac vita ad aliam feliciores, non subiacet libero arbitrio hominis, sed potestati diuinę: & ideo nemini mortē oppetere licet. Videtur ergo vniuersa hominis bona subiecisse eius dominio pręter vitam. Secundō, conclusio hęc lucidius probatur ex his proximis verbis S. Tho. Si non essemus aliter domini famę & honoris quā vitę, sequeretur q; nullo sine neq; propter ipsam vitam spiritualem ad euitandum peccata & consequendum vitam æternā possemus honorem famamq; postponere & abiicere: quod planē absurdum est. Consequentia patet, quoniam (vt loco modō citato auctor est diuus Thom. & in lib. 1. de Ciuitate Dei, cap. 20. August.) nec causā fruendi æterna felicitate liberum est homini mortem sibi consciscere: atque aded neque qui cognosceret vitam temporalem esse sibi pestiferam ad salutem animę, manifestamq; inferni causā, posset se illa priuare. Longē tamen secus de honore & fama. Ecquis enim ambigat quin si persona priuata rescisceret famam sibi & honorem impedimento esse ad vitam æternam, posset talia bona subrefugere, & oblata negligere? Quin verō etiam si esset persona in dignitate constituta posset magistratu excedere, honorēq; ac famam posthabere, ergo est homo dominus honoris & famę, aliter quā vitę. Iam idem diuo Ambrosio teste confirmatur: si eius vera est historia, vbi legitur scēmas in cubiculum inclusisse vt per illam infamiam eriperet se ne in antistitem eligeretur. Et Aug. multa suorum peccatorum detegit: & Ansel. amissam virginitatem lamentabiliter deplorat, quod illis profectō nefas esset, nisi proprię essent famę domini. Tertio idem patet: quia vitam nemo potest, vbi inuaderetur, sibi adimi permittere, saltem vbi illam seruare posset sine alterius detrimento: puta fugiendo vel alia simili via: famam verō quiuis potest, modō sit persona priuata, cum sibi aufertur relinquere ac deserere: etiam vbi illam possit tueri. Sententia est sancti Thomę secunda secundę, quęstione 37. artic. 4. ad primum, vbi ait quōd in cuiusque arbitrio est detrimentum suę famę pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum. Nequiuerat profectō apertius affirmare hominem esse dominum suę famę. Quarto arguitur. Et si fama & honor pręstantiora sint bona quam pecunia, tamen ingens acervus pecunię pluris æstimatur humano vsu quā tenuis honor & fama: quare potest repensatio honoris & famę fieri per pecuniam: ergo si homo est pecunię dominus, est etiam & famę. Quinto id confirmatur Redemptoris auctoritate, qui nos splendorem omnium bonorum temporalium, honorum scilicet & glorię humanę, despectui habere admonuit: nempe vt honores, & primas sedes, & secularem fastum fugeremus: tantum abest vt nos illa obligaret seruare, perinde atque vitam. Hunc articulum in hac materia dominij adhibere operępretium duximus, qui esset plurimum aliorum locorum huius nostri operis fundamentum. Hinc enim quęstione sexta elicenda est respōsio illius quę sit, an liberum sit homini restitutionem remittere suę famę, quod contra aduersam sententiam cōcedemus. Item lib. sequenti in materia de detractōne, per hoc examinabimus quale quantumq; committat crimen qui seipsum infamat: & vtrum id aliquando liceat. Enimvero vt perfunctoriē im. pręsentiarum hęc pręlibemus, cum persona priuata per sui criminis detractionem se infamat, nullatenus contra iustitiam peccat, neque vlli iniuriā irrogat: quare genere suo non est nisi veniale

contra

contra sui ipsius charitatem: licet grauius quā pecuniam prodigere: quia fama pretiosius bonum est. Potest tamen fieri mortale si de sua se iactando turpitudine id faciat. Vnde David, Quid gloriaris in malitia? Et Esaię. 3. obiurgantur qui peccata sua sicut Sodoma prædicāt. Item si sit persona publica, qui famam suam & bonam existimationem in bonum subditorum obligaram habet contra iustitiam mortaliter peccaret. Attamen qui non in vanum, sed bona causā tale occultum crimen suum propalaret: vt si latro quōd acerbitatem tormentorum euaderet, certē nihil delicti committeret, quin fortē probē id ageret. Immo verō si mentiēdo se tunc infamaret, quanuis culpam mendacij admitteret: non tamen esset perniciosum, atque aded neque genere suo mortale. Secludimus tamen semper personas publicas: præterea absurdissima nefandaq; flagitia quę aures exhorrescunt: nam de illis se hominem infamare, vix posset à lethali scelere excusari.

Ad primam igitur Ecclesiasti. auctoritatē respondetur sensum esse, q; Deus fecerit hominem dominum suarum actionū: hoc est, n. relinqui in manu sui consilij: non tamen inde sequitur esse dominum vitę. Ad secundam negatur illud axiōma Philosophi, Propter quod vnūquodque tale, &c. aptē ad rem præsentem accommodari. Esse enim nos rerum dominos propter sustentandā vitam, solū arguit nos esse custodes vitę non autem dominos. Sumus etenim domini actionum ppter amicitiam Dei comparandam: ramen nō sumus eiusdem gratiæ diuinę & amicitię Domini. Auctoritas autem Ecclesi. tertio loco allata de fama id prorsus conuincit q; tenemur præcepto charitatis noltri curam habere, honoris, & famę, non tamen quod contrarium delictum in persona priuata sit iniuria cōtra iustitiam, sicut si quis se occiderit: quo vtiq; scelere & in Deū iniurius esset penes quem dominium est vitę: ac subinde in rempublicam, quę eiusdem est custos. Adde q; modus procurandi bonū nomen, ille est penitus vt curam habeas colendi virtutes, quas, veluti mēbra sequitur honor & fama. Et ideo in bonum virtutis possumus illa, si opus est, dispendere, tanquam veri illorum domini. Auctoritas autem prior argumenti nihil nos oppugnat: nam si ex illo secundo membro, q; fama nostra est aliis necessaria, inferre contenderes dominium eius non penes nos, sed penes rempublicam esse pariter ex priori quo ait vitam nostram esse nobis necessariam, inferres dominium vitę nostrę penes nos esse, quod August. non concederet. Hoc ergo præcisē nos admonet vt non simus negligentes proprię famę, qua possumus reipublicę seruire, vt sine legitima causā illā despiciamus: & maximē quando sine scandalo non possumus illam prodigere. Loquebatur enim mulieribus quibusdā, quę cum egregio sanctitatis loco haberentur in populo, moliebantur humilitatis prætextu finitram de se suspicionem generare, vt vilius æstimarentur: per quod scandalum dabant. Posterior verō eius auctoritas primo de Ciuitate Dei, quę paulō vrgentior est, hoc solum conuincit, quōd illo præcepto, Non falsum dices, prohibemur testimonium aduersus nos ipsos dicere: quia hoc est contra charitatem, vt subiuncta eius verba docent: non tamen inde consequitur, vt sit perinde peccatum iniustitię, ac si te occideres, aut falsum testimonium proximi proferres, detegeresue secretum crimen. Quo circa ex illa præcisā forma præcepti, Non occides, non colligitur proprium homicidium esse contra iustitiam, sed esse peccatum. Alię nanque nos rationes erudiunt, quas suprā instruximus, non esse nos dominos vitę: ex quibus concludimus esse contra iustitiam.

Ad primū
argumentum.
Ad secundum.

Optimus
inquirendū
honoris
modus.
Ad priorē
argumenti
locum.

Ad postē-
riorem ar-
gumentū
locum.

QVÆSTIO TERTIA, DE RERVM DIVISIONE.

ARTICVLVS I.

Vtrum humano iure rerum dominia fuerint olim diuisa.

OST constitutum tam subiectum quā obiectum dominiorū, ordo postulat vt tertio loco de eorum diuisione disseramus. Atq; à parte negatiua more nobis consueto arguitur vt suprā de seruitute: Iuri naturali nullum humanum cōtrauenire pōt: quōd autem bona huius mundi in cōmune possideantur, cōstitutio est naturalis iuris, vt patet Gene. 1. vbi homini in cōmune concessa est rerum possessio. Idēque affirmat Isidorus lib. 5. quod refertur dist. 1. c. ius naturale. Neque verō tunc tantum integra natura, verum & postea iam corrupta, simile legimus Gene. 9. Noe dictum & filiis eius: Crescite, & multiplicamini, & ingredimini super terram, & implete eam. Vbi Deus nihil videtur voluisse fore diuisum. Secundō id apertius confirmatur sententia Clementis in epistola 4. quę refertur 12. q. 1. cano. dilectissimis. vbi legitur, Communis vsus omnium quę sunt in hoc mundo omnibus esse hominibus debuit: sed per iniquitatem alius hoc dixit esse suū, & alius istud: & sic inter mortales facta est diuisio: iniquitas autem contraria est iuris æquitati. Tertio loco accedit & charitatis ratio. Nam si omnia in commune possiderentur, multō esset firmior inter mortales amoris nexus. Nam cum vbi est thesaurus tuus, ibi sit & cor tuum, si nihil haberent diuisum nihil restaret cur animis diuiderentur. Vnde in primordiis Hierosolymorum ecclesię, quōd seruentius omnium amor coalesceret (quod in Acta Apostolorū relatum est) in communi viuebant: atque hoc exemplo monachorum vitę institutę sunt. Quare August. in regula: Sit vobis anima vna & cor vnum in Deo, & non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia. Innuens cordium vnitatem non aliter vegetari posse quam ablegatis, Meum ac Tuum. Id quod nec Christianum illum Poetam latuit, qui ait.

Soto, de iustitia & iure.

e

Si duo

*Si duo de nostris tollas pronomina rebus,
Prælia cessarent: pax sine lite foret.*

Atque hac de causa illud axioma celebratissimum semper fuit, Amicorum omnia sunt communia. Qua utiq; ratione sancti patres illo idiomate semper loquuntur, ut omnia sint communia, ut Aug. super Ioan. tract. 6. & habetur distin. 8. can. quo iure. Et Ambro. 47. distin. sicut hi: Nemo dicat proprium, quod commune est. Chryso. super Lucam cap. 6. A Deo percipimus omnia: quod autem dicimus, Meum & Tuum, mendacij sunt verba. Neutiquam ergo licuit diuisionem rerum facere.

Contraria est sententia Christi Redemptoris nostri, Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo.

De hac quaestione etiã inter philosophos depugnatum olim fuit. Enimvero Plato (cui Aristoteles hanc rempublicam in fronte 1. Polit. ascribit) omnia contendebat debere esse communia: non modò possessiones, verum & vxores & natos. Quamuis Socrates apud alios feratur talis rempublicæ primus auctor, quã Plato in Timæo inducit loquentem idemque ipse Aristoteles statim cap. 4. insinuat. Meminit quoq; idem Plato de huiusmodi republica. 5. dialogo de republica. Hanc autem nimiam communiatem ea ratione conabantur periuadere, quã modo nos formabamus: nempe vt omnium corda in vnũ maximè coadunarent ac compingerent. Isti autem eò non erant digni, qui audirentur, & naturam nostrã in ea profus innocentie sinceritate cõtemplabantur, in qua à Deo per misericordiam creata fuit: nescientes à parente nostro per iniustitiam fuisse inde depulsiã. Responsum ergo huius quaest. quinq; conclusionibus constat. Prima est: Vt statui innocentie cõcors erat rerum possessio in communi præterquam vxorũ, quam possessionis figuram ius naturæ docebat: sic & conditioni naturæ corruptæ vique ad eò congruens est dominiorum diuisio, vt citra miraculũ neutiquã posset aliter genus humanum longo seculo durare. Prior pars per se ipsa liquet: Tunc enim tẽporis, terra, vel inculta, sua sponte fructus tulisset: vel illa indignisset per praua cultura, quam refugisset nemo: vt sic illud intelligamus Genes. 2. Tulit Deus hominẽ, & posuit eũ in paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illũ. Et præterea neminem rerũ tunc auaritas exercuisset. Nam post peccatum dictum est, In labore vultus tui vesceris pane tuo. Illud quippe ætatis florem olfaciebat illic Ethnicus ille,

*Ipse quoque immunis, astroq; intacta, nec vllis,
Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus:
Contentique cibis, nullo cogente, creatis.*

Quapropter nullum extitisset periculum aut qd fructus terræ deficerent, aut qd vlla inter felices illos oriretur discordia. Posterior autem pars ex duabus contrariis radicibus probatur. Illam. n. seu Socraticã seu Platoniam vxorũ natorũque cõmunitatem non opus est multis hic conuati, vt eius appareat absurditas. Primum. n. eadem charitas, quæ per illam curabatur fulciri, per eandem labefactatur. Aiebãt. n. illi Philosophi, qd tunc omnes viri vocarent quamcunq; mulierẽ, Mea vxor: & pueros omnes, Mei filij: & iuuenes seniores quemlibet, Meus pater. Id autem optimè Aristoteles redarguit. Si enim intelligerent nomen, Omnes, collectiuè, verũ esset: complexim nanque omnes senes essent patres illorum filiorũ. Attamen perparum id ad charitatem referret. Esset enim tunc tenuis exilisq; ille amor in tota republica, sicuti mellis tantillum in multa aqua, quam dulcorare nequit. Immo inde citius languesceret amor, nemo cognosceret suũ ppriũ, seu filiũ, seu patrem. Si autem intelligerẽt diuisiue de singulis, nempe qd singuli essent singulorum filij, id certè plurimum ad amorem cõduceret: sed tñ est impossibile: quia vnus nequit esse nisi vnus matris filius: & forte nisi vnus patris. Quin etiam inde fieret neglectus filiorum: qd raro quis cognosceret suum ppriũ. Ad hæc, sæpe de lineamẽtis vultus deprehenditur proles, cuius sit patris: ob idq; tunc non posset non esse propensior animus illius hominis in suos liberos, quã in alienos. Itaq; natura ipsa illi confusa cõmunitati reclamabat: præter quã qd post collapsam naturam fieri non posset minus quin inter homines iurgia obroreretur: ac subinde inter incertos patres & natos, tum impiæ fierent cædes, tum nefandi inirentur amores & coitus. In summa, ad eò est naturalis vxorũ natorũque distinctio vt etiã natura integra, vbi nullus patebat locus prauis affectibus, non fuisset intrusa absurda illa vxorũ permissio, sed quisq; haberet suam. Nam erunt, inquit, duo in carne vna. Expediebat nanque etiã tunc, vt quisque nosset qua esset necessitudine & sanguinis glutino cũ aliis coniunctus. Et quauis lex pãscia, gratia propagãdi peculiare Dei populũ in hoc dispesauerit: nunquã tñ vt vna vxor duobus nuberet viris. sanè vt caueretur proliũ incerta turba. Hac ergo delira cõmunitate prætermissa, reuertamur ad demonstrandum qd sit cõgruens naturæ corruptæ possessionum diuisio: Idq; ex duabus corruptis radicibus: nẽpe ex humana negligentia: & ex cupiditate. Etenim dum terra ex vna parte ob hominis rebellionem ei ipsi rebellã, spinas & tribulos ferre cœpit, sudorẽque humani vultus indigere, vt hominẽ ipsum aleret, atque homo ex altera post esum ligni vetiti tam multus fuit cupiditatibus oppletus ea fuit rerũ possessio necessaria, quæ rei vtrique commodissimè seruiret, & terræ colendæ, ne fructus deficerent & reprimendæ humanæ auaritiæ, quæ vix satiari potest: talis autem possessio esse non potuit in cõmuni: ergo necessaria fuit diuisio. Probatur hæc postrema subsumpta. Nam (vt ait loco citato Arist.) trifariam intelligere possumus hanc in communi possessionem: nempe quòd vel fundi essent proprij, fructus verò cõmunes vel cõtrã, vt agri essent communes, pòst verò fructus diuisi: aut qd & agri & fructus essent communes. Si primum largiris, tunc ansam porrigis discordiis: quia tũ labores essent impares: nã qui plus haberet soli plus laboraret, fructus tamẽ pariter cunctis pro cuiusque necessitate obuenerent: & tamen nemo æquanimiter ferret, non tantò plus fructum percipere, quãtò plus hausisset laboris. Si autem agros vellẽt esse communes, inde occasionem homines nanciscerentur

Vxores & liberos cõmunes esse voluit in republica Plato.

Prima conclusio.

Triplex rerum cõmunitas impugnat.

tur ignauia & socordia: nã ineffabile est quã sit ardens amor ad propria, quamque deses & languẽs ad cõmunia: sicuti dum multi serui, eò peius seruitur: qd quisq; alios expectat, vt faciat quæ ipse erat facturus. Hunc quippe in modum tali reipublicæ vsu veniret, Qua utiq; ratione malignè proueniret fructus. Idemq; sequeretur incommodum, si & fructus & fundi essent cõmunes. Ac subinde aliud, qd præ humana rerum siti tũc pro se quisq; contenderet, quantum posset fructuum arripere. Per quam viam necesse erat pacem & tranquillitatẽ ciuiũ, & quam illi philosophi fanebant, amicitiam perturbari. Secunda ratio sumitur ex debito ordine in republica, qd aliter nequiret cũ decoro seruari. Necessarij quippe sunt diuersi ordines, diuersaq; classẽs hominũ, vt Socrates ipse agnouit. Tres. n. ordines constituebat: scilicet agricolarũ, quibus connumerandi sunt opifices: & custodũ, nempe militum ac nobilium, tutamini reipublicæ adscriptorum. Et tertio legũ prudẽtũ, qui ius dicat, & de rebus dubiis respõdeant. Hinc ergo arguitur: Si omnia essent cõmunia, vnusquisq; recusaret agricolarũ onus, anhelarẽtque vt esset miles. At imminẽti bello, nisi ppria essent statuta præmia, oẽs se periculo subducerent: quotquot denique possent ad gubernacula inhiarent. Mox, cum isti supremæ classis pluribus indigerẽt, succederet vt aliis maiora onera, aliis verò maiores honores decernerentur. Quod, nisi essent dominia diuisa, nõ posset nõ vehementer Respublica inquietari. Tertio eadem patet conclusio: Quæ admodum cõcessa vxorum cõmunitate tollitur temperantiæ virtus, qua quis abstinet ab alieno toro: sic concessa possessionũ cõmunitate tollitur & virtus liberalitatis: quod non infimum est reipublicæ lumen. Qui. n. ppriũ non habet, liberalis esse nõ pòt: & qui omnia possidet, alienæ liberalitatis non eget. Et sic periret virtus suscipiẽdi hospites, & peregrinos, succurrendiq; miseris: ac subinde animorũ gratitudo pro susceptis beneficiis. Est ergo assertio diuisionis rerũ eo gradu certa, vt eius negatio hæretica sit: vt ait August. in lib. de hæred. Vbi 40. loco Apostolicorũ hæresim refert, qui illo se nomine iactabant, eò qd in suã communionẽ non reciperent vtentes coniugibus, & res proprias possidentes. Et in Concilio Constan. de hoc etiã dånatus est Ioannes Hus: qui clericos posse negabat pprium quidquam possidere. Quòd si arguas, per rerũ diuisionem non satis itũ fuisse obuiã huiusmodi malis ac reipublicæ incõmodis: nã & sunt modò pppter hominum ignauiam inculta terræ, & homines ambitione, ac rerũ siti inferentes se in aliena iura, & id genus reliqua mala: Respondetur non esse necessariũ ad æquitatem legis vt perfectè finem allequatur suum: satis quippe est illa pro sua facultate stabilire, quæ ad illum finem accommodantur: nã effrænis hominũ libertas nullis pòt haberi in torũ compesci. Secunda conclusio. Et si conueniat res quantum ad proprietatem & dominũ diuisum possideri, vt suum quisq; iustitiæ lege cognoscat, ab alienoq; manus abstinere: tñ quantum ad vsum, debent per misericordiã & liberalitatis benignitatem esse communes: vt qui abũdat, det egenti: & qui eget, gratias illi referat. Hac enim ratione mortaliũ amicitia facilius coalescit, quã si omnia communi dominio possiderentur. Hinc nanq; elicitiũ illud axioma est, Amicorum omnia sunt communia. Tertia conclusio: Prima rerũ externarũ diuisio facta fuit iure gentiũ: licet postea iure ciuili plures accesserint. Iã. n. primo libro quaest. 5. ius humanũ in hæc duo sectum est. Patet hac ratione conclusio. Porro dominũ ab orbe condito (vt supra diximus) cœpit. Tunc. n. primum Deus habere cœpit quibus dominaretur, ac perinde tunc tam angeli quã homines suapte natura & iure cœperunt esse domini suarũ actionũ, vt illa libertate creatori seruirent. Quo fit, vt aliqua dominiorum diuisio iure naturali facta fuerit, nempe hæc actionũ, & qd homo habet pprij honoris & famæ. Haud enim iure gentiũ, sed naturali factũ est cuique propriũ. Possessionũ autem (vt prima conclusio docuit) non fuit facta distributio ante peccatum, sed post statim: nam inde (vt diximus) enata est ratio diuisionis, Quocirca confestim legimus inter duos fratres diuisa esse peculia: obtulit quippe Cain de fructibus terræ, & Abel de optimis sui gregis. Quòd si sua non essent cuique propria, nullã mereretur, vel Abel laudem, vel Cain vituperationẽ. Dicitur aut diuisio facta iure, non naturali, sed gentiũ: propterea qd ius naturale nulla indiget ratiocinatione, sed scriptũ est in cordibus: vt coniunctio maris & fœminæ: ius verò gentium est aliud quod collatis principiis ratio cuiusque infert. Et ideo dicitur gentium, id est hominũ: quibus propriũ est ratiocinari. Enimvero ex principiis naturæ corruptæ docta fuit statim familia Adæ ac deinceps in vniversum gentes, vt suum quisque possideret. Quòd si quæras, quis primum huiusmodi diuisionẽ fecit: sunt qui respondeant, Adã primũ fuisse diuisorem: veruntamen alij contrã arguunt, ipsum non habuisse regiam potestatem, auctoritatẽque reipublicæ coerciuam: sed tantum fuisse patrem familias, qui non potuit filiis distribuere nisi propriũ peculium. Attamen argumentum hoc non est ita multum vehemẽs: tũ qd forsan (licet nullibi legatur) auctoritatẽ habuit principis, ipso forsan iure, quòd fuit primus solusque parens humani generis. Nam verisimile non est vt aliquo esset tempore mundus absque humano principe, qui posset malefacta vlcisci: tum etiam quòd iure etiam paterno potuit suas facultates, quibus amplissimis affluebat, distribuere filiis. Immo neque esset absurdum dicere, fuisse dominum totius orbis: quandoquidem mundus propter hominem factus est, & tum ipse fuit solus. Neque erat mundus tam frequens hominibus, quin posset illos per suos ministros regere. At verò quantum ad diuisionem de iure gentiũ, non est nobis necesse hisce angustis coerceri. Illa enim, quæ tali iure statuuntur, neque indigent principe, neque vllò reipublicæ conuentu. Hac nanque ratione ius gentium differt à ciuili, quòd scilicet ratio ipsa singulos seorsum homines illud docet. Quare ex condito poterant fratrum singuli, ac deinceps nepotes ac pronepotes singulos fundos & agros occupare, & peculium augere: ipsa docente ratione, vt res dominorum nesciã, primò occupanti cederent, ab eisdẽmque alij abstinerent: vt habetur Institu. de iure person. §. ferã. Quod enim, inquit, antè nullius fuit, id naturali ratione occupanti conceditur. Et in hoc quod dicit naturali ratione, intelligit ius gentium

Tres hominum ordines secundum Socratem necessarij.

Hæresis est negare rerum diuisionem.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Dominium cœpit à principio orbis. Dominiorum diuisio iure naturæ constat.

Quid ius gentium.

Adam princeps eo ipso iure quo & primus parens: quin & dominus totius orbis.

tium, id ex principiis naturalibus colligentium. Sic enim legitur, Cain urbem ædificasse, & Gen. 10. dispersam esse propaginem. Noe ad diuersas regiones & intulas orbis. Sic statim cap. 11. disgregatam progeniem Nemrod, & eorum multitudinem, qui cū eo conspirauerant, vt turrim extruerent. Sic & statim Gene. 13. legitur diuisio pacta facta inter Abraham & Loth: Ecce vniuersa terra corā te est: recede a me obsecro: si ad sinistram ieris, ego dextrā tenebo: si tu dextrā elegeris, ego ad sinistram pergā. Ex quo fit, non solum diuisionem in genere, verum & q̄ istæ nationes hāc regionē possideāt, & aliæ aliam, esse de iure gentium. Contra quā Caietanus. 2. 2. q. 99. ar. 2. opinatus est. Etenim S. Thom. dicit in solutione ad primū, q̄ diuisio rerum pertinet ad ius positium: & tamen q. 57. dixerat esse de iure gentiū: existimās Caietan. diuersa esse dicta, intulit q̄ diuisio in genere est de iure gentium: appropriatio tamen in particulari, de iure positio, hoc est ciuili. Attamen S. Tho. ius positium extendit ad omne ius humanum, vt includat ius gentium. Secundum autem conclusionis membrum, nempe iure postmodum ciuili, hoc est singularium ciuitatū & regnorum multa esse adiudicata particularia dominia, clarissimum est. Inde nanque temporum lapsu respublicæ imperium suū & regnōrū dominia in reges transtulerunt, vt habetur l. Quod principi placuit. ff. de constit. princip. Atque inde per legem Agrariam communes agri diuisi: & iure diuino positio (vt supra diximus) promissa est, donatq; Chananeorum regio Israelitis, ac Sauli Dauidiq; regnū: & post Leuitis decimæ: & nūc ecclesiasticis. Quarta conclusio: Complura manserunt communia iure naturæ, quorum dominia ius gentium dispersit nequiuic: Puta locus, vt ait illic Aristot. nempe ciuitas, itinera, &c. Et (vt refertur eodē, Instit.) elementa; videlicet aer, aqua, littora, & portus, pisces, feræ, aues, &c. Iure enim naturali, & permissione iuris gentium, piscatio & venatio communes sunt: licet iure postea ciuili, forsan nō tam æquitate, quā licentia & consuetudine, plus nimio interdicitæ sint.

Quarta cōclusio.

Quinta cōclusio.

Quinta conclusio eademq; facilis est: Translatio dominiorū omni iure fieri potest. Primū enim suppositis per rerum diuisionē peculiaribus dominis & possessionibus, iure naturali libertatis quo liber est homo, suorum dominū in alium transfert. Tum spontanea donatione, tum etiam quacunque alia libera cōmutatione: scilicet vendendo, cambiando, &c. vt libro proximē præcedenti adnotauimus: & in subsequētib; fusiū expendetur. Præterea & hæreditariam successione filiorū in bona paterna iure gentium arbitror fuisse constitutā. De hoc. n. ratio naturalis statim vniuersitatē gentium erudiuit: scilicet vt in filiis & substantia quodammodo patris permaneret, & nomen & honorū ius. Deinde ius ciuile particularium regionum adhibuit iura primogenituræ, præscriptionis, & alia, quibus dominia transferuntur. Præterea contra domini voluntatem transferuntur dominia in vindictam & ultionem criminum. Priuantur. n. homines suis bonis, ob hæresis impietatem, ob crimen læsæ maiestatis, & ob alia id genus multa. Item causa rescindendarum litium, vt in præscriptione.

Ad primū argument.

Scotus.

Ad primum argumentum varij existunt respondendi modi. Sunt enim qui axioma illud, Iure naturali omnia sunt cōmunia, nō vniuersaliter, sed strictim intelligāt: scilicet aut ī necessitate extrema, aut inter amicos. Huic aut sensui neque res ipsa neque Iurisconsulti applaudunt. Intelligunt enim illud de illa generali communitate, quæ postea iure gentiū diuisa fuit: vt pater loco citato apud Isidorum, & dist. 9. capite differt. apud Gratianum. Scotus autem 4. dist. 15. q. 2. scitē illud vniuersaliter recipiens, ait post naturam corruptam idem ius naturæ derogatum esse. At verò, salua Doctoris auctoritate, minus hoc rationis congruens apparet. Primū, quia naturale ius immobile est: vt pater per Isido. distin. 6. cano. Non est peccatū. §. Is itaque. Inde enim colligit præcepta Decalogi esse immutabilia, q̄ sunt de iure naturæ. Item aut fuit præceptum iuris naturæ q̄ res in communi possiderentur: aut nullum fuit tale. Si prius dederis membrum, tunc vel illud præceptum vniuersale fuit, p̄ quocunque statu: & hoc nemo sanæ mentis fatebitur: nam error esset sic dictare, vt in natura collapsa perseveraret idem possessionis modus: aut fuit particulare pro illo statu innocentia, & illius nulla est facta derogatio: nam q̄ diuisio fiat in nostro statu illi æquitati non derogat, vt perdurante innocentia communis possessio perduraret. Responsio ergo legitima extat apud S. Thom. q. 66. artic. 2. licet emunctius per distinctionem respondebitur. Est enim in rebus cōsiderare & dominū & vsum. Et quantum ad dominium, ius naturæ nunquam præcepto inhibuit rerum diuisionem, q̄ per cōtrariam legem fuerit derogatū: sed eo sensu negatiuo dicitur communis possessio de iure naturæ, q̄ nūquam lex naturalis eandem præcepit diuisionē, sed permisit hoc vel illo modo possideri, quo pacto diuersis hominū statibus cōmodius esset & expeditius. Quare ius naturale nō est mutatum, sed res. Sententia est Augu. lib. 1. confes. quā optimo exemplo clarificat. Est inquit, medicinalis regula, vinum esse hominibus congruum: hæc autem minimè derogatur dū infirmo potus vini interdicitur: sed mutatio fit in homine, cui perpetua illa regula non congruit. At verò quantum ad vsum, potest quodammodo affirmari ius naturæ præcipere omnia esse communia in necessitate. Ad secundum

Ad secundum argument.

Ad tertium argument.

argumentum, quod ex dictis Clem. in can. Dilectissimis. factum est, mirabilis est expositio glos. Ioan. Theuthonici. Ait text. vsum omnium rerū omnibus esse debuisse communem, sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, alius istud. Ait verò glos. per iniquitatem id est per consuetudinē iuris gentium, æquitati naturali contrariam. Profectō si ius gentium iniquitas esset, nequiquam iuris appellatione censeretur. Planus ergo sensus est, per iniquitatem, id esse, quod per originale peccatum: quo dissoluta libertas contineri non poterat nisi facta rerum diuisione. Ad tertium negatur q̄ corrupta natura, firmiter fuisse amoris nexu inter mortales rebus in communi possessis, vt conclusionū serie satis liquet. Exiguus enim monachorū numerus, monasteriorum claustris circumseptus, potest quidem pacificè in communi viuere: vastæ tamen mortalium respublicæ, quarū ciues ad res seculares tam anhelant auide, non item. Dictum autem Poetæ, quod duo propnomina, Meum ac Tuum, litium

prelor

prælorumq; semina existūt & formētā, ingenuè fatemur: multò tamen oborientur plura, si omnia in communi possiderentur. Sancti verò loquuntur de rerū vsu quādo proximi pauperes indigent: tunc enim iam dictū est, vsum debere esse cōem, quatenus ad liberandā miserorū inopiam satis fuerit.

QVÆSTIO QVARTA,
DE PECVLIARI QVORVN-
DAM DOMINIO.
ARTICVLVS I.

Vtrum hominum quispiam totius sit orbis dominus.

POST disputationem de dominio in genere, sequitur vt peculiariter de singulariū quorundam dominis differamus. Primū enim de Christo Seruatore nostro arguere pro parte affirmatiua possemus. Extat enim Ioan. auctoritas Apoc. 9. Qui vidit in vestimento & in scemore sedentis super equum album: hoc est super eius innocentissimam, eandemq; candidissimam humanitatem, cuius virtute veluti scemoris, filios progenit celestis regni hæredes scriptum, Rex regū, ac Dominus dominantium. Mox & de Pontifice Maximo idem sentiendum apparet: vt potē quem idem Redemptor vicarium in terris sibi substituit, quia sua fungeretur potestate, Attamen quia in præsentia de Imperatore peculiariter disputatio instituitur, arguitur primò q̄ nullus sit legitimus rex. Deus (vt in Ecclesiastico citatū est) reliquit hominē in manu consilij sui, hoc est liberum: quē vtiq; ab initio constituit rerū dominum, nemini autē subiectū: ergo nemo esse legitimè potest aliorum princeps. Mox arguunt, qui hoc sequuntur cōmentum: neq; ante diluuium, neq; post aliquo tempore vllius sit memoriā principis vsq; ad Nemrod, qui per tyrannidem & vim, potestatem regnandi obtrusit in orbem: nulla ergo regnandi est via legitima. Quare eos qui Reges Roma, exegerunt, & qui Iulium Cæsarem enecarunt, laudibus Romani Annales efferunt. Accedit, aiunt deinde q̄ præter Saulem & Dauidem, quos Deus creauit reges, atq; Dauidis successores, nemo legitur diuino iussu ascitus in regnum: intrusi ergo sunt omnes contra ius. Adiungunt denique in suum patrociniū peculiariter de Christianis illud Christi, Matth. 17. Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum? nam respondente Petro, ab alienis, intulit Dominus: Ergo liberi sunt filij. In contrarium autem est ad Rom. 13. Paulus: Omnis potestas à Domino Deo est.

In hac quæstione de tribus esset nominatis personis disputandū: nempe de Christo Redemptore nostro, deq; eius vicario Pontifice Maximo, ac demum de Imperatore. Enimuero de Christo qui rem superficie tenus cogitant, inficias ire non audeūt, quin fuerit in quantum homo in temporalib; orbis dominus. Neq; tamen alia ratione mouentur, quā q̄ erat Deus. Sic habet Ioannes Faber egregius auctor super lege, Cunctos populos. C. de sum. Tri. Et Burgen. additione tertia super cap. 1. Matthæi. Ex quo principio doctores plurimi canonici iuris idem Summo Pontifici tribuunt temporalis dominium ac plenissimā potestatem: addentes insuper eundem Imperatorē ab illo imperiale suscipere, ac subinde reges omnem regalem. Attamen de Christo hic non disputabimus, neq; de eius vicario, eò q̄ in Commentariis nostris super Matthæū suis (vt reor) numeris eadē quæstiones pro exiguitate nostra absoluiimus: nempe de Christo super cap. 1. & de Summo Pōtifice super vigesimo. Impresensiarum autem non de spiritualib; illis quæstionibus, quæ Euangelij Commentariis aptius accommodantur, sed de secularibus differendum instituiimus. Quod si iudicium nostrum, quod illic abundanti ac locupletius patefecimus, summam audire libet, persuadere ibi contēdebamus, vtriusq; quæstionis, scilicet, tam de Christo, quam de Papa, negatiuam patrem. Primū inquam supposuimus fidei confessionem. Porro q̄ Christus in quantum Deus, dominus sit, non modò terræ, & plenitudinis eius, tam in spiritualib; quā temporalibus: verū & cælorum cælestiumq; spirituū: eo iure quo cuncta ex nihilo condidit, & in nihilum redigere potest. Deinde quantū ad eius humanitatem pariter secūndum eandem fidem catholicam agnouimus, eundem quatenus hominē iure redemptionis vniuersaliter cum fuisse regē regni cælorū: quippe cui incubebat cuncta, quæ ad sempiternā hæreditatē attinent, dispensare, administrare, ac disponere: nempe ecclesiam fundare, sacramenta instituere, magistratus ecclesiasticos creare, leges condere: ac demum omnes iudicare, & cuiq; pro meritis præmia æterna ac supplicia decernere. Subindēq; reges vniuersos, vt suis legib; paterēt, cogere, eorumq; leges, qua parte suis aduersantur, abrogare: vniuersā deniq; temporalia, quoties ad suum spirituale finem opus esset, in suum vsum assumere. Cæterum quantum ad secularem potestatem contrarium arbitrari suum, videlicet, quatenus hominem, non fuisse regem: non q̄ non potuit, erat quippe Deus: sed quia neq; eam decuit, neq; subinde voluit. Enimuero cum non venerit in mundū (vt confessio habet catholica) nisi tanquā Redemptor propter nos homines, & propter nostram salutē, nullam huius mundi potestatem assumpsit, nisi quæ illi negotio deseruiret: nihil enim honoris illi, qui Deus erat, futilia hæc & lubrica regna accumulabāt: sed omnia cōtempnit vilipensq; abiecit. Regnum autē quod illi tribuunt hæreditarium, per Dauidis profapiā descendens, illud quidem particulare erat super tribus Israe. l. idq; iam prorsus in Ioachim filio Iechonia, seu in eius patruo Sedechia cessauerat, iuxta vaticinium Hierem. 22. Deinceps nanque non in regibus, sed in sacerdotibus, & in Machabæis persistit sceptrum Iudæ vsque ad Christum, atq; hac ratione (vt illic meminimus) impleta est propheta Iacob. Non auferetur sceptrum de Iudæ, & dux, &c. (dux inquit, non rex) donec veniat qui mittendus est. Constat præterea, nullam talem potestatem vsu exercuisse, vt contrarij farentur: in vanum er-

An Christi
suis fuerit
totius orbis
dominus.Neque
Christus, ne
que Papa
est totius
orbis domi-
nus.Exponitur
quomodo
Christus
fuerit rex
in quantum
homo.

go eam assumpisset. Et ideo in Psal. 2. Ego inquit constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius: id est super ecclesiam: prædicans præceptum eius: & Matth. 28. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Eunt ergo docete omnes gentes, &c. Regnum ergo eius fuit prædicare & docere fidem. Vnde ad Pilatum, sic non negavit se regem, ut tamē fateretur non esse regem veluti reges mundi. Regnum enim, inquit, meum non est de hoc mundo. Docens (ut Esaias cap. 9. prædixerat) regnum suum in sempiternum duraturum, & (ut est in Psal. regnum omnium seculorum: nullum ergo habuit caducum ac temporale. Erat nihilominus (ut ait Ioannes) Rex regum, & Dominus dominantium: quia spiritualis eius scopus fini temporali omnium regum præeminet, & ideo cunctis poterat ad illum finem uti. Quod si ipse tale regnum non assumpsit, citra controvērsiam certissimum est, neque illud reliquisse vicario suo Pontifici Maximo: sed illam prorsus potestatem qua ipse functus est, illi commisit: nempe ut quoties ad illum finem necessarium esset, regibus cunctis imperaret, leges eorum corrigeret, vniuersa denique temporalia vsurparet. Sunt nihilominus fecius spiritualis secularisque potestates vsque adeo distincte, ut secularis non deriuaretur ab spirituali, sed illa præcisa ratione ab illa dependeat: ita quod si ab illa per rebellionem exorbitauerit, possit coerceri ne diuinas & ecclesiasticas præuaticetur leges: quod quam proximè declarabitur. Et hæc est plana sententia ipsius Summi Pontificis eodē cap. Solitæ. vbi ait se esse Solem qui spiritualium diei præest: Imperatorem verò, Lunam quæ præest secularium nocti. Quare in spiritualibus asserit se illic superiorem: præcellere autem Imperatorem fatetur in temporalibus. Et idem ferme habetur 96. distin. cano n. Duo sunt. Horum omnium fundamenta, cui placuerit, vbi prædictos commentarios nostros in Mattheum citauimus, fusè firmiterque corroborata potest inspicere. His ergo non tam impresentiarum prætermittis, quam alibi pro virili nostra constabilitus, duobus articulis quæstio hæc absoluetur. Prior est, utrum ciuilis, tam Imperialis scilicet, quæ Regia potestas diuinitus sit instituta? Posteriori autem explorabimus, utrum Imperator vniuersale dominium habeat totius orbis: Et quidem quantum ad primū, duæ sunt inter se per extrema diuersæ sibi opiniones, de quibus non est, cur hic latè disputemus. Sunt inquam qui Imperatori non solum iurisdictionem orbis tribuunt, verum & dominium ac proprietatem bonorum omnium, eumque ad eodē appellantes proprietarium dominum. Quin verò Hosti, in tit. de præscrip. §. quæ autem omnes principes facit hoc modo proprietarios. Et asserunt pro se verbum I. Bene à Zenone. C. de quadri. præscr. Omnia sunt principis. Et aliud in Authen. ut de cætero, &c. colla. 5. vbi habetur, quod Imperium potest aliquando aliquid accipere venerabilium domuum dum voluerit. Est tamen inopinabilis opinio. Quare ut benè adnotauit Ioan. Fab. super eadem I. Codicis, cōis opinio est in contrarium. Et hæc sit prima hic nostra conclusio: Neque Imperator neque principum vllus est hoc pacto proprietarius. Turca enim est, qui ut fertur, illa dominatur tyrannide, ut cunctas subditorum substantias, tanquam suas proprias sic possideat, ut pro libito, vniuersa sibi, ut putat, possit vsurpare. Iure autē naturæ, etsi transtulit respubliam in principem potestatem suam, & imperium, ac iurisdictionem: non tamen proprias facultates: quibus ideo princeps uti nequit, nisi quando eidē reipublicæ tuendæ & administrandæ necesse fuerit. Quod autem lex ait, omnia esse principis: de his quæ fisco aut publico ærario obueniunt, intelligitur. Aliorum præterea Christianorum opinio est per aliud extremū. Quod principes omnes per tyrannidem respublicas obtinēt: illis scilicet rationibus arguentes, quas à parte negatiua quæstio obiecimus. Hic autem non opinio sed manifestarius error est totiusque reipublicæ peruerio. Quin verò contraria veritas ut meridies lucida est, quæ secundā hic ideo conclusionē statuimus: Nempe regiā Imperatoriāque potestatem ceterorumque principum auctoritatē non hominum esse inuentū, sed Dei sanctissimā ordinationem, aliā tamen à potestate spirituali. Haud enim per se ipse Christus immediatè instituit: cui ceu caput vicarium suum præfecit eidemque; subinde vicario potestatem suā cōtulit perpetuo in ecclesia duraturam. Itaque potestas illa neque facta est à reipublica neque per reipublicā deriuatā, sed à solo per se Christo. Potestatem autem ciuilem Deus per legem naturalem quæ suæ sempiternæ participatio est ordinauit. Hoc autem sic patet: Deus per naturam dedit rebus singulis facultatē se cōseruandi, suisque resistendi contrariis, non modo quantum ad incolumitatē temporalis salutis, verum & per eius gratiā quantum ad prosperitatem spiritualis. Hanc autem homines facultatē cum exequi cōmodè dispersi nequirent, adiecit eis instinctū gregatim viuendi, ut adunati alij aliis sufficerent: cōgregata verò reipublica nequitiam se poterat gubernare, hostesque propulsare, malefactorumque audaciam cohibere, nisi magistratus deligeret, quibus suā tribueret facultatem: nā aliās tota congregatio sine ordine & capite neque vnū corpus representaret, neque ea puidere posset, quæ expediret: ergo eadem ratione doctè diuinitusque instructæ respubliæ, aliæ annales Consules, aliæ alias publicarum administrationū formas sibi instituerunt. Atque eodē iure quælibet potuit ac debuit, vbi expedire cognoscet totā suam potestatem & imperiū in vnū regem (qui secundum Aristotem optimus genere suo est principatus) transfere, ut lege sæpe citata, Quod principi placuit, sancitur: penes quæ summa esset rerū. Ecce quemadmodum publica ciuilis potestas ordinatio Dei est: non quod respubliam non creauerit principes, sed quod id fecerit diuinitus erudita. Vnde illud Sap. 14. Tua pater prouidentia ab initio cuncta gubernat: per leges naturales intelligendum est, tam per illas quas rebus irrationalibus ingenuit vt mari & ventis, quæ per illas, quas indidit hominibus. Et ideo Pau. ad Rom. 13. auctoritatem principum non in reipublicā tantum, sed in Deū ipsum refert. Omnis, inquit, anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt: itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Et ad Tit. 3. Admone illos, principibus & potestatibus subditos esse, dicto obediētes: Neque verò potestates tantum Christianorum principum, verum & quæ sunt penes infideles, à Domino Deo sunt: quia fideles naturam non destruxit, sed perfecit. Et per illas potestates

Spiritualis & secularis distinctiones sunt potestates omnino, licet hæc illi utriusque sub sit

Prima conclusio.

Secunda conclusio contra secundam opinionem.

Potestatem ciuilem lege naturali constare optimè probatur.

itates gubernare possunt plebes in his quæ sunt naturalis iuris. Sic enim Dan. 2. legitur, Deum cæli regnum & imperium tradidisse Nabuchodonosor. Sic & Christus ait ad Pilatū, Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset de super. vnde etiam in Primordiis Ecclesiæ omnes ferme principes, infidelitate tenerentur, præcipit nihilominus Petrus Christianis, r. Pet. 2. ut subiecti essent omni humanæ creaturæ propter Dominū: siue regi, inquit, quasi præcellenti, &c. Et infra: Serui subditi estote in omni timore dominis: non solum bonis & modestis, sed etiā discolis. At hinc fit, ut libro primo, quæst. 6. dicebamus, principem potestate fungi ferendatū legum, quibus reipublicam coerceat. Fitque præterea ut non solum singulis reipublicæ membris superior sit, verum & totius collectim corporis caput: totique adeo sic eminens, ut totam etiā simul punire valeat. Quare neque per reipublicam Rex potest regni iure expoliari nisi fuerit in tyrannidem corruptus. Per hæc demū id quod supra diximus, clarescit, videlicet potestatem ciuilem non sic dependere à spirituali, ut ab illa instituat suamque; accipiat facultatē: ab illaue possit vel amoueri rex, vel cogi vel corrigi, nisi quando à diuinis legibus sineque spirituali rebellaret. Nam etsi ambæ à Deo procedāt: non tamen altera per alteram sed modis variis, prior scilicet à Deo immediatè, posterior vero mediante lege naturæ per ciuilem reipublicam. Atque hoc pacto intelligendum est verbum Authen. de instru. caut. & fid. col. 6. Imperium Deus de cælo constituit. Atque aliud Authent. quomodo oportet episcopos, &c. vbi legitur sacerdotium & imperium dona esse Dei, à superna collata clementia. Hæc ergo non animaduertent qui aiunt reipublicam ciuilem ab spirituali, scilicet à Summo Pontifice facultatem suam mendicare. Quorum est Bar. super Extrauagan. Ad reprimendum.

Argumenta ergo in contrarium nullo sunt pondere: nam etsi homines naturaliter liberi creati fuerint eiusdem tamen naturæ instinctu, seu ciuilia animalia, quo se pro naturali appetitu conseruent, Reges ac Principes sibi præficiunt, quibus obtemperantes, tutius felicitusque viuāt. Et quanuis in Bibliis ante Diluuiū nullus legatur princeps, est tamen vero proximum, illos Patriarchas illic recensitos, monarchas extitisse, vt lib. 15. de Ciuitate Dei, ait de Cain August. qui ciuitatē cōdidit: vel gētes illas Aristocratiam aliāque gubernationē habuisse. Quod autem de Nemrod subiicitur, fatemur & tyrānis inuasas respublicas. Nam etsi potestas principum ordinatio Dei sit vsurpatio tamē earum quando violato iure fit non est à Deo præcipiente: sed tamen id in punitionem subditorum permittente. de quibus per Oseam cap. 4. ait Deus, regnauerunt, & non ex me principes extiterunt, & non cognoui. & Iob. 34. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Et Prouer. 28. Propter peccata terræ multi principes eius quemadmodum & potestatis vsus quando legitime fit inspiramen Dei est. De hoc enim vsu peculiariter illud intelligitur Prouer. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: nam de aliis (quod lib. 1. citauimus) lamentatur Isaias cap. 10. vbi ait, Væ qui condunt leges iniquas: quæ re vera Deo non auctore, sed permissore instituntur. Ad aliud de Saule & Dauide conceditur, quod etsi illos tantum diuino iure positum Deus instituerit, ordinauit tamen iure naturæ, ut alij à reipublica eligerentur. Quod autē de Christo asserunt, qui asseruit filios esse liberos nequitiam sic audiri potest, ut Christianos omnes principum potestate liberauerit: quando quidem eius Apostoli nos admonitos curauerint, ut eiusdem obsequeremur: sed id peculiariter sacerdotibus competit Quod ad præsens nihil attinet negotium.

ARTICVLVS II.

Utrum imperator sit dominus orbis.

Postquam fundamenta Reipublicæ ciuilis perfunctoriè iecimus sequitur ut hoc articulo secundo ad id quod de imperatore proposuimus, descendamus: an scilicet sit dominus totius orbis? Et arguitur à parte affirmatiua: In primis (vt extra de maio. & obed. ca. solitæ. habetur) Summus pontifex & Imperator duo sunt in orbe luminaria magna. Summus autē Pontifex vnus est totius orbis in spiritualibus: quia decuit vniuersæ corporis Ecclesiæ vnū esse caput: ergo eadē fuit ratione congruens, ut in temporalibus esset vnū caput quod nequit aliud fingi, quam Imperator. Accedit huc tam ius canonicum, quam ciuile. Est enim tex. Hyero. 7. 1. canon. In apibus. vbi ait, quod sicut in apibus vnus est princeps, & inter grues dux vna: sic imperator vnus. Et C. de bonis quæ lib. &c. l. cū multa, impetialis fortuna omnes supereminet alias. Et ad leg. Rodiā de iactu. l. deprecatio, ait Antonius, Ego mundi dominus & Extrauag. Ad reprimendū quomodo in læsa maiest. &c. ait Henricus Cæsar. In tranquillitate Romani Imperij totius orbis regularitatem requiescere. In contrarium autē facit lex, Cunctos populos. C. de de sum. Tri. & fide cat. vbi Iustinianus ait, Cunctos populos, quos clementiæ nostræ regit Imperium quibus verbis limites Imperio suo circumseribit.

De hac quæstione bipartiti sunt vtriusque iuris doctores. Nam Hostien. & Ioan. Andr. & (vt fertur) Itali opinionem sustinent, quod sit vniuersalis orbis dominus. Et peculiariter Bal. super lege citata, cunctos populos. Et Bar. l. Hostes. ff. de cap. & postli. reuer. Vbi addit, forsam qui negauerit hæresim incurtere, eo quod Luc. 2. legitur edictum à Cæsare Augusto exiisse ut describeretur vniuersus orbis. Et in fronte tract. super Extrauagan. Ad reprimendū idem repetit veluti de fide. At verò Faber super eandē. l. Codicis & Ultramontani cōtrariam tuerentur sententiam. Veruntamen quia de re hac sola legū citatione controuersantur, quæ amphibolis loquuntur verbis, opus est, rationibus earum mentē eruere.

Est ergo huius articuli conclusio: licet imperatoria maiestas donū institutioque Dei sit: tamē potius orbis imperio fulgeat nulla sit ratione credibile. Prius membrū satis supra confirmatū est: potius ergo cōmonstrare restat. Et ne verbi significatio ancipites nos teneat orbē appellamus, totū terrarum aquarūque globum & ambitum: nam orbem Romani appellabant illam terræ portionem sibi cognitam, quam suo imperio subiugauerant: de quo alia est quæstio: sed in sensu, quem verba faciunt

Soto, de iustitia & iure.

Respublica non potest regē regno spoliare nisi ob tyrannidem.

Ante diluuium fuit etiam aliquas principatus.

Sententiā auctoris

ciunt, probatur conclusio. Et loquimur (vt supra diximus) de dominio iurisdictionis: nã de rerũ proprietate iam id priore conclusione superioris articuli negatũ est. Igitur quãuis negãti hanc Imperij infinitatem, opinionem suam probare nõ incubat: sed qui asseruerit, provinciam subeat tale ius demonstrandi: nihilominus pro asserta cõclusione arguitur: Si Imperator esset Vniuersi dominus: aut id sibi iure diuino cõpeteret, aut naturali, aut humano, gentiũ videlicet aut ciuili, nullo autẽ istorum: ergo, &c. Primum, quod de iure diuino positiuo vt à naturali distinguitur, arguamus, Sauli quidẽ, Davidiq; & eius p̄cipia sacra referunt oracula concessa fuisse regna: quippe quos Deus ipse ore suo instituit, præterea nemini, ius autem naturæ nudè consideratũ nullũ mortaliũ ceteris dominio prætulit. Omnes enim nascuntur liberi, vt iam monstratũ est. Confirmatur autem hæc veritas: Si vagi homines dispersiq; viuerent, nullus esset ceterorum dominus: dum ergo in vrbes & oppida sese receperunt, nullus iure naturæ erat reliquis superior legali dominio, quo reliquos posset legib. cogere, sed tantũ naturali, quo ingenio præstantes rudibus dominatur: qui (vt dictum est) vi nõ vrgent coerciua: ergo si aliquis est dominus orbis, is creatus est auctoritate & concessu reipublice: quo pacto dictum est diuinitus esse ordinatam potestatem ciuilem. Quod autem hoc modo non fuerit creatus, probatur Ad hoc, q̄ aliqua respublica Regem sibi vel imperatorem instituat, in quem suam transferat potestatem, requiritur publicus eius conuentus, vt saltẽ maior pars in talem cõsentiat electionẽ. Vniuersus autem terrarũ ambitus nunquam talem fecit conuentum, nec vero pars decima, si mentis oculis Antipodas cunctãsq; nationes in gyrũ lustraueris: ergo nunquam vnus extitit dominus orbis. Neq; Romanorum Cæsaris nomen & fama vsq; ad Antipodas & Insulares à nobis repertos vnquã penetravit. Secundo arguitur Dato vniuersas mundi nationes vel in vnum locum conuenire possent, vel per litteras conueniri, vt vnum eligerent Monarchã: id tamen minimè iure naturæ expediebat. Arist. nanque Polit. 7. cap. 4. docuit rempublicam non esse meliorẽ eò q̄ maior: sed tantam debere sub vno principe agere, quantã ipse per se vel per suos posset cõmodè administrare. Veluti nauis neque iusto minor nauigationi apta est, nec si duorũ esset stadiorũ, posset cõmodè gubernari. Et August. lib. 4. de Ciuit. Dei, cap. 15. Iniquitas, inquit, ampliora fecit regna. Et perdomitis gentib. dilatate regnum, malis videtur foelicitas, bonis necessitas: nepe q̄ hostiũ iniquitas cogit, vt bello supprimantur, nostrõq; adhibeantur Imperio. Hæc fermè ille. Est enim Rex anima regni: vnde sicut auctore 2. de Anima, eodem Philosopho, non potest quãuis anima quantũcunq; animare viuificatẽq; corpus: sed quorumcunq; natura constantiũ præfinita est methodus & mensura: quia neque formica ad hominis proceritatem augeri potest, neque homo ad illam, quæ est elephantis: sic neq; princeps calore suo totã potest rempublicã nationib. ac regionib. vastissimè dispersam fouere, vt valeat, quæ quaque prouincia fiunt, nosse, emendare, corrigereque ac disponere: vnus nanque non potest vnde cunq; orbis nuntios breui tempore suscipere: neque quocunq; gentium prætores suos: ministrõsque alios dimittere, & quæ vbique fiunt, castigare, immo neque eius metus ad tam vasta locorum spacia potest pertinere. Igitur cum potestas sit propter vsũ, si vsus amplissimæ huius potestatis non est possibilis, fit, vt vana fuerit talis institutio: Deus autem & natura nihil faciunt frustra. Sed sit qui cõtra hoc insurgat: Christus prudentissimè instituit vniuersalem vicarium mundo, vt in primo argumento dicebamus: cur ergo non potuit per vnum idẽ mundas in temporalib. gubernari, sicut in spiritualibus? Respondetur multo esse rationem disparem. Nam Christus fuit vniuersalis Redemptor, ac subinde Rex vnicus Regni cœlorum toto orbe diffusus: qui sua infinita virtute cuncta disponit. Et ideo potest per vnum vicariũ totũ regere orbem: eò vel maximè, q̄ sub illo vicario instituit ordinarios Patriarchas, Archiepiscopos, aliõsq; Antistites, ac sacerdotes, qui afflatu Spiritus sancti spiritualia administrat: de quib. reb. non est necesse tam crebrò in vniuersale Concilium omnes coire, sed satis est eius sanctiones quocunq; dimitti. Reges autem qui à suis regnis potestatem recipiunt, non est cur ab vno oēs dependeant in toto orbe. Tertio arguitur: Si vnus est orbis vniuersalis in temporalib. monarcha, vel hoc introductum fuit iure naturæ ante Christianismum, vel iure Euangelico. Non primum, quia ante natum Christum viguerunt tres illæ monarchiæ, scilicet Chaldæorum, Persarum, & Græcorũ: quibus, seculo propemodũ Christi successit quarta Romanorum: has quippe in illa statua inspexerat Daniel, vt legitur cap. 2. suæ prophetiæ. Nulla autem illarũ fuit totius orbis domina, sed nationũ quæ certis erant limitib. circumseptæ. Christus autem in Euangelio de ciuilibus monarchis nihil disposuit, aut mutauit: quare neque Papæ hoc commisit, nisi ratione prædicta, in quantum spiritualiũ finis id exigeret. Quantũ ergo mihi sumo validũ argumen. ex cap. per venerabilem, qui filij sint legi. Vbi Innocentius 3. fatetur, Regem, superiorem in temporalib. minimè recognoscere, quod licet glo. id de facto intelligat, non autẽ de iure, profectò non probat: quia caput quod citat, in apicib. id non concludit: vt confestim patebit. Et quamuis interpretes verbũ peculiariter intelligant de Rege Franciæ, textus tamen hunc non patitur limitem: nam absolute de rege loquitur quatenus rex est. Haud quidem negauerim Imperatorem Christianis regib. esse superiorem. Est enim fidei protector ac purgator, per Pontificem ad hoc coronatus: & ideo in causis fidei, scilicet tam ad inimicos crucis arcedos & abigendos, quã ad restringenda schismata, potest Christianos Reges conuocare. Quod autem in ordinariis causis ad illum fiat prouocatio, non est in vsu nisi in ciuitatibus, nationibusque ac prouinciis imperialibus. Exiit autem argumentum, quod ceteris vrgentius censetur contra hanc (quam arbitror) veritatem: idque sumitur ex Augustino, lib. 5. de Ciuitate Dei, cap. 12. & 15. Vnde multi existimant elici de iure diuino imperatorem esse mundi dominum. Ait enim quod cum diu fuissent regna Orientis illustria, voluit Deus & Occidentale fieri, quod tempore esset posterius, sed Imperij latitudine & magnitudine illustrius: idque Romanis contulit, qui pro suo modo boni erant.

Deus

Deus ergo illis dedit Imperium (vt etiam Opuscu. de regimin. princip. lib. 3. ait S. Tho.) ob suas scilicet morales virtutes, quanquam illi non promeruisent felicitatem æternam: potissimum propter amorem patriæ, zelumque iustitiæ, ac ciuilem beneuolentiam, Accedit autem, veluti huius sententiæ robur, quod neque Syluest. Christianissimo Constantino, neq; Theodosio Ambr. scrupulum iniecerit vllum, vt imperium abdicassent. Ad hoc autem non vno responderetur modo. In primis sæpè adnotauit, quàm fuerit Aug. hoc loco sinistrè vulgo intellectus: haud enim asserere cogitavit, q̄ Deus quasi præmium suarũ virtutum Imperium Romanis adiudicauerit. Ex professo nanque ambobus capitulis citatis monstrare cõtendit, quidquid illi faciebant, intuitu mundanæ gloriæ, sui que nominis ampliandi gessisse: quare aut neminẽ aut vnum aut alterũ censet fuisse verè studiosum pro eo quod appetitus ille peccatum erat, saltem veniale. Quapropter licet Cato nis, inquit, virtus propinquior esset veræ virtuti, quàm virtus Cæsaris: neutra tamen fuit propriè virtus: ob peccatũ aut Deus nullũ repensat præmium. Sed ait Deum illud iusto iudicio permisisse, eo modo quo ait Christus eos qui iustitiam suam faciunt corã hominibus, recepisse mercedem suam: nempe ab hominibus ipso permittentẽ ac res naturali cursu disponente. Vnde post verba citata in calce cap. 12. ait: Quia pro vno isto vitio, id est amore laudis pecuniæ cupiditatem & alia multa vitia cõprimebant, concessit illis Deus illud Imperium. Si ergo pro vitio, non aliter intelligitur concessisse quàm permittendo. Denique ad idem propositũ cap. 15. sic concludit: Non est q̄ de summi & veri Dei iustitia conquerantur, quia per ceperunt mercedẽ suam, ad Euangelium nimirum alludens, de his qui ob vanam gloriã operantur. Haud ergo eos Deus fecit dominos, vt Saulem aut Dauidẽ reges: sed vel iure belli, vel per suam tyrannidem id permittente. Præterea, quãuis prauè super hoc intelligeretur August. ac si vellet Deum tãquam legitimarum virtutum mercedem contulisse Romanis Imperium, non de alio loquebatur Imperio, quam de illo quod antea fuerat Orientale, in Chaldæis scilicet, & Persis, & Græcis: illud autem nunquam fuit vniuersale totius orbis, sed regionum quarundam. Et ideo subdit Romanorum Imperium fuisse extensius: non tamen totius globi. Scio Bart. tract. illo citato supra, extr. c. 5. Ad reprimẽdum contrariã tenere sententiam, s. regem Nabuchodonosor, regem fuisse vniuersalem orbis: citans illud Danie. 2. Tu rex regum es. Deus cœli regnum, & fortitudinem, & imperium, & gloriã dedit tibi. Illud autẽ hoc tantum significat, quod erat regum tunc cognitorum maximus, vt ait Nicolaus: haud tamen quod dominium, & Imperium in totum haberet mundum. Profectò si fundamentũ Imperij Christiani firmitus non esset, quàm quod Orientales subindeque Romani vlturparũt in orbe, exilius esset & infirmius, quàm vt tutas reddere posset Imperatorum conscientias. Ambigere nanque nemo potest quin ius potissimum habuerint in armis, atque aded potentatu potius, quam iure perterritas gentes suppeditauerunt. Nam etsi aliqua nationes legantur ob fœdera rupta, bello ab ipsis lacestita: fuerant tamen fœdera illa extorta, quæ frangere nefas non erat. Quid, n. iuris habebant in remotissimas gentes? & vt alias mittamus, in terram Israel: quam Deus illis promiserat & concesserat, & quibus lege prohibuerat (vt legitur Deut. 17.) ne regem facerent alienigenam. Neque verò Christi verbum, Quod est Cæsaris, date Cæsari: in contrarium vllõ aculeo pugnat: illic enim non approbavit Cæsaris dominatum, sed eximere se volens ab illo iudicio, ius tantum naturæ retulit: Si qd Cæsari debetis, soluite: sed in primis Deo, quod illi debitum est. Sed hoc est quod multi non animaduertunt, nempe q̄ cum ob peccata forsã illarum nationum permisisset eas Deus sub iugum Romanorum venire, inferat iure ipsos illas subegisse: cum re vera nulla sit consequentiã vis. Tradidit enim Deus sæpè Israeliticum populum in manus Philistinorũ & Chaldæorũ: & tã error esset appertissimus affirmare ius factum fuisse illis debellandi illum populum, & in captiuitatẽ redigedi. Ad hæc, Iulius Cæsar priuata auctoritate reipublicam peruasit, ac subinde per iniuriam eius obtinuit dominatum; de quo sup̄ Iulius Cæsar per iniuriam dominatus est. Ius Christiani Imperij, hoc est quod vel in Augustum, vt fertur, vel Christianos post successores, vt in Cõstantinũ respublica consensit: cuius consensu legitimus est Christianorum Imperator. Hic ergo prius à Græcis eligebatur: postea vero anno Domini septingentesimo sexto pontificia auctoritate translata est electio ad Germanos: vt ad perpetuam memoriã scriptum est, cap. venerabilem. de electio. Igitur vt rem summatim cõcludamus, iure optimo est vnus Christianorum Imperator, felicissimus & inuictissimus. Quod tamen totius sit orbis dominus, neq; ratio neque ius patrociniatur: nam pars quæ consensit, perexigua erat respectu totius orbis. Quare iure reclamante naturæ non potuit illa Antipodibus reliquisque regionibus imperato rem præficere. Papa vero, quia vt art. prox. dicebamus auctoritate Christi non est rex in temporalibus, nisi quatenus ad finem spirituales sunt necessaria nusquam legitur tale Imperium ampliasse.

Ad argumenta in contrariũ, vt doctoribus respondere incipiamus, re vera Bald. (si quæ dicta sunt, respexeris) ne quidquã conatus est contrariã sententiam in iure naturæ fundare: neque vero mirũ hoc est, cum ad iuris prudentes non attineat ius naturæ perpendere. Sed multo (vt cum bona venia dixerim) absurdus Bar. ad ius Euangelicum supra suam facultatem gressum fecit: vbi hæresim celsit, negare, propter verbũ Lucæ, Imperatorẽ esse dominum orbis. Euangelista nanque hanc tantũ historiam nudè retulit quod exierit edictum à Cæsare Augusto vt describeretur vniuersus orbis: nullatenus tñ affirmat edictũ illud legitimo iure pdiisse. Perinde est si inferas: Regis Pfaltes affirmauit, Dixit insipiens in corde suo, non est Deus: ergo affirmauit, non esse Deum. Quinimo si mysteriũ mediteris, apertius videtur Euangelista edictum illud condẽnasse. Apparet nanque spumofam illam Augusti insolentiam in hoc retulisse, vt admoneret, non ipsum (vt se iactabat) sed illũ q̄ nascebatur, esse orbis Dominũ: quippe quẽ, & legibus vniuersum obligauit, & in iudicium est demũ cõuocaturus. Præterea, neq; illic nomine vniuersi orbis intelligitur totus globus, Haud enim tam fuisset Augustus

5 mentis

Aristot. Princeps in eos tantũ rectè imperat, quos cõmodè administrare potest.

Notanda differentia inter principatũ Ecclesiæ & Ciuilem.

Nemo superior rege in temporalibus.

Quomodo Imperator sit Christianis regibus superior.

Tus imperatorum antiquorũ potissimũ in armis fuit. Christus non probauit dominatum in Iudeos.

Iulius Cæsar per iniuriam dominatus est.

Ius Christiani Imperij.

Imperatoris electio à Græcis in Germanos transfertur.

Ad argumenta.

mentis inops, vt iuberet describi Antipodes atque alias tot miliaribus à se distates, sibi que inauditas nationes: sed vocabat vniuersum orbem, vniuersam ditionem suam, quæ latissimè patebat. Quo idio-
mate & nos Insulas & Cōtinentē vastissimis spatiis iacentem, Nouū orbē, Nouūq; mundū appellā-
mus. Sic enim frequēti erat Latinis in vsu appellitare orbem, orbis portionem: Vt lucanus in tertio,

Ignotum vobis, Arabes, venistis in orbem.

Peitūs autem in supradicta extraua. idem Bart. ad reprimendum, impingit in Paulū. Ait enim Apосто-
lus Rom. 13. nihil aliud quàm, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Refert verò ipse
eos, qui Romano Imperio nō obtemperāt, diuina præcepta demoliri: vt pote quibus iubetur. Omnis
anima Romanorum principi sit subiecta. Paulus enim non loquebatur de Romano principe, sed in
genere de omnibus potestatibus, vt suis singuli præfectis obtēperarent. Adiectio ergo illa, præuari-
catio fuit sacræ scripturæ. Ad illud autē in fronte quæstionis citatum, cap. solitæ. iam satis responsum
est. Vbi explicuimus, quomodo potestas spiritalis, ac ciuilis duo sunt luminaria: Sol tamen totius
orbis immediatē à Christo oriens diuino iure positiuo: Luna verò ab eodē Deo mediātē iure nature
per rempublicam dimanans: quæ tñ non potuit vnum eligere totius orbis, sed Christianismi. Illud
autē Hieronymi can. in apibus. hoc tantum docet, quod sit vnus Imperator vnus reipublicæ: haud tñ
affirmat vniuersum orbem sub vno imperatore degere in temporalibus: sed quod in toto Christia-
nismo est vnus: ad quē etiam Imperia Turcarum & Sarracenorum regna, quæ Christiani iuris fuerūt,
attinent. Quia neq; inter apes vnus est dux omnium, quæ sunt in orbe, sed cuiuslibet aluearis vnus.
Quod autē ex l. cum multa. citatur Imperialē fortunā cæteris antecellere, id fatemur ingenuē: quia
est omnium præstantissima: haud tñ inde fit, cunctis totius orbis vnicum dominari. Est enim regalis
dignitas excellentior Ducatibus, ac Marchionatibus omnibus: non tamen Rex vnus cunctis præ-
est ducibus orbis, sed illis qui in regno suo vitā viuunt. Verbum autem Antonini in l. de precatio. ne-
gari non potest, arrogantiam redolere: quis. n. citra talem notam dicere potuit. Ego mundi dominus?
vni nanq; Deo est illud proprium. Et ideo illius assertio nullā facit fidem. Modestius nāque longē ait
in contrarium citatus Iustinianus: Cunctos populos quos clemētia nostræ regit imperium, quia qd
quid glossematū comminiscantur interpretes, syncerus tamen sensus est, quod voluerit suum Impe-
rium nō solū de iure, sed de facto limitibus circumscribere. Et l. In nomine Domini. C. de offi. præf.
præf. Afri. terminos quoq; nominat regionū suarū. Et insti. qui modis ius patriæ pōt. solu. §. si ab ho-
stibus. ponitur limen imperij, vnde deriuatur nomen postliminiū. & l. Mercatores. C. de commer. di-
stinguit inter suos & regis Persarum subiectos. Et Clemen. Pastoralis. de sententia & re iudi. videtur
Papa præscribere terminos Imperij. Illi ergo qui respondent quosdā aut præscriptione aut priuile-
gio esse exemptos, deberent prius fundere vniuersale eius dominium in totum orbē, vt inde inferrēt
quotquot modò extrā Imperiū agunt, particulari iure esse exemptos. Super alia verò lege citati in
Extrauag. Ad reprimendū. multa Bart. comminiscitur: imperatorem affirmans esse vniuersalē Orbis
dominum: atque hoc per Pontificis summi institutionem: quod pfectō neque vnquam vllus Cæsa-
rum admisit neq; docet rationem vt supra dictum est, per electionem ciuilis reipublicæ descendit ci-
uilis potestas. Sed eodē modo intelligendus est hic totus orbis, quo supra dictum est: scilicet ampli-
tudo portionis illius mundi tunc notæ, quæ Romano Imperio patebat. Vel fortē vult dicere Cæsar,
quod per regularitatem Imperij Romani non solū eius subditi in trāquillitate erant: verū & ex-
tranei reges metu eius deterriti conuiescebant. Haud enim oculatē inspexit Bart. quemadmodum
ciuilis potestas per ius naturæ, perque ideo reipublicæ constitutionem à Deo descenderit, atq; ad eō
neque ante aduentum Christi vnum fuisse totius orbis monarcham: neque verò eundem Seruatorē
nostrum ius gentium hac parte demutasse. Deposcere hic series videbatur, vt de singulari dominio,
quod Catholici Reges erga infideles illos occidentales à quinquaginta hinc annis inuentos habent,
quæstio adhiberetur: fuisse tamen nimis longa: quam ideo in libello de ratione promulgandi Euan-
gelium, quem paratum habemus, disputandam reposuimus.

QVÆSTIO QVINTA.

DE TRANSLATIONE DOMINIORVM.

ARTICVLVS I.

Vtrum sua quisque voluntate, naturali iure valeat rei suæ dominium in alterum transferre.

Primum
argument.

QVÆSTIO hæc demum postrema de dominiorū translatione, ad materiam iam restitu-
tionis proximè appropinquat. Obligatio nanque restituendi ex ratione & modo quo
translatum fuerit dominium, dependet. Quæritur ergo primò, vtrum sua quisque volun-
tate naturali iure rei suæ dominium valeat in alterum transferre? Et arguitur à parte nega-
tiua primò: Si pro sua quisque voluntate transmittere posset dominium, sequeretur actu quoque lo-
lo mentis interno id posse: quia mentalis conceptus vera loquutio est, cuius voces secundum Ari-
stot. 1. De interpretatione, sunt signa: qua vtique ratione votum Deo mente factum validum est. Si er-
go voce quisque donare potest, fit vt & mente possit: consequens tamen videtur falsum: nam matri-
monialis consensus per quem vtique coniugum alteri se tradit, nisi voce extrā aut nutibus explicetur,
minimè solidus est. Secundò: Si id vnicuique ius naturale indulgeret, vt suæ esset arbiter volū-
tatis in rerum suarum dominii transferendis, sequeretur eiusmodi voluntatem neutiquam ciuili
lege posse cohiberi: nam humanæ leges, vt lib. 1. & 3. monstratum est, nullum obtinent contra ius
naturæ vigorem: consequens autem creberrimus vnus cuiusq; bene institutæ reipublicæ status osten-
dit esse

dit esse falsum: Prohibentur nanque minores ætate viginti quinque annorum sua alienare bona: vt pa-
tet ff. eod. tit. l. j. Item legibus quorundam regnorum particularibus sic sunt maioratum iura insti-
tuta, vt eorum possessores nequeant vincularia bona dispendere. Item neque ecclesiæ bona alienare
prohibito potest aut prælatus, aut Capitulum, nisi certis de causis, certisque præscriptis modis, vt
patet ex decreto Leonis 12. q. 2. cano. sine exceptione. & toto titu. de reb. Eccles. non alien. Tertio: Si
vnusquislibet possit suo arbitrio rem suam alienare sequeretur eundem perinde posse pretij merce-
disque dominium pro re turpi in altèrum traducere. Consequens tamen est falsum. Nam qui corrū-
pendo iudici aut assassino, vt hominem occidat, aut per vsuram aut per simonias quidquam confert,
etiam si vltro id faciat, dominium non trāsferat: vt iura sanctè decernunt: ergo ius nature non est, vt
quisque possit liberè sua donare. Neque verò desunt qui idem de meretrice sentiant, quæ merito sui
corporis nullius potest mercedis dominiū recipere. Quarto arguitur: iura nonnulla particularia in
Hispania atque in aliis quibuspiam regnis animum cohibent parentum ac præcipuè sacerdotū, ne
spuriis suis filiis quidquam suorum bonorum impertiantur: & tamen si ius naturale libertati cuius-
cunq; concederet suam distrahere substantiam, leges illæ nulla se æquitate protegerent: ergo libera
alienatio non est iuris nature. In contrarium est iuris auctoritas, Institut. de rerum diuis. §. Per tradi-
tionem. & ff. de acquit. rerum dominio. l. qua ratione. §. literæ. qua habetur nihil esse tam conueniēs
naturali æquitati, quàm voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi.

Quæstio, vt dicebamus, perquam necessaria est cognitu ad materiā non modò restitutionis, ve-
rū & totius iustitiæ commutatiuæ. Ad cuius intellectū primum omnium nosse operæpretium est,
duobus tantum modis posse transferri dominiū: nempe aut domini volūrate, aut lege. Dico duobus
tantum, nā loquor nō de acquisitione quacunq; dominiorū, sed peculiariter de trāslatione. Domi-
nium nanq; non solum per translationē ab vno in alterū transit: sed iure quoq; gentium per diuisio-
nem atq; per inuentionem, vt titulis modò citatis. ff. & insti. patet. Enimuerò res quæ primo occupā
ti conceduntur, non acquiruntur per translationē. Quapropter nullam hic mentionē facturi sumus
de rebus inuētis, in cuius veniāt dominiū: sed vsq; ad quintum librum, sub titulo de furto, id nobis
est differendū. Translatio ergo dominij, est trāsmissio rei ab eo qui prius legitime possidebat in alterū,
qui perinde incipit esse dominus. Hæc ergo non fit nisi aut voluntate legitimi domini aut lege in
ipsam potestatem habentis. Secundò notādū, qd lex non solum diuina, verum & humana duplicem
vim habet in translationem dominiorum. Potest. n. translationem impedire tam cohibendo domini
voluntatē, ne det, quàm adimendo alteri facultatē, ne recipiat. Et secūdò potest translationem facere
inuito domino, tam in pœnā criminis, quàm in subsidium tuēdæ reipublicæ. De his itaq; tribus mē-
bris dicendū est quæstione præsentī videlicet de voluntaria translatione deq; legali impedimēto, ac
de translatione itidē legali. His ergo præhabitis duabus conclusionibus ad quæstionē responderetur.

Prior: Vnusquisq; mortalium ius habet naturale donandi & quomodocunq; alienandi res, quarum
verè ac legitime dominus est. Conclusio hæc ex superioribus elicitur. Diximus nāque fundamētū
dominij rerum naturale ac diuinū esse humanam rationem ac libertatem. Enimuerò qa Deus homi-
nē ad sui imaginē condidit, hoc est, rationale ac liberū, per quā rationem & voluntatem dominium
habet suarum actionū, inde factus est rerum dominus: secundum illud Genes. 1. Faciamus hominem
ad imaginem & similitudinē nostram, vt præsit piscibus maris, &c. Qua utiq; de causa soli homini
demonstrauimus inter sublunares creaturas cōpetere, vt sit rei alicuius dominus. Si ergo per volūta-
tem constituitur dominus, per eandem pōt dominium ab se quodcunq; abdicare. Secundò id pro-
batur: Res vniuersæ propter hominem cōditæ sunt, atq; ad eō ius quas ipse possidet, ad libitū potest
vti. Quin verò, vt in definitione dominij supra posita videre est, nihil aliud est dominium rei, quàm
facultas & ius eadē vti, quocunq; vsu lege permisso: puta donandi, vendendi, consumendi, & quomo-
docūque alienandi. Res est clarissima, Quin verò non modò res quisque suas, verum & seipsum pōt
vendere, vt supra assertum est. Nam et si nemo sit vsque ad eō sui dominus, vt ita se valeat iure priua-
re: est tñ eius custos, vt quod vitam seruet, seipsum vendere queat. Posterior conclusio: Eodem natu-
rali iure nihil obstante, lex potest tum voluntatem domini cohibere, tum etiam ipso inuito suorum
dominio priuare. Conclusio hæc nihilo obscurius quam superior ex naturæ principiis colligitur. Est
n. homo naturaliter animal ciuile: coalescere autē in vnum mortalium vita non potest, nisi à publica
auctoritate in pace contineantur: quæ quidē auctoritas tum custos est reipublicæ, tñ & iustitiæ iu-
dex. Ad legitimā verò custodiam primum necessarium est, vt ciuibus prospiciat, ne antequā eorum
libertas pleno iudicio rationis ducatur, sua bona dilapident. Quamobrem phibentur pupilli de bo-
nis suis disponere: sic vt eorum alienatio irrita sit & nulla. Secundò & necessarium est sumptus eidē
reipublicæ necessarios à ciuibus colligere. Nam iure naturæ, partes sunt propter totum. Ac demum
tanquam iudex custosq; iusti ad eum spectat maleficia vlcisci: quare sicuti vita, ita & bonis pōt quē-
libet ciuiū expoliare. Vide ergo duas conclusiones, quæ primo aspectu secum potiùs pugnare viden-
tur, q̄ sint eodē naturali iure parente progenitæ. Est inquam ius naturale, vt quisque sua voluntate
possit de suis bonis disponere, sed tñ quando voluntas possit ratione duce non errare. Quocirca ea-
dem l. 1. de minoribus. Præcor inquit naturalē æquitatem securus, &c. cauit, ne pueri quorū consiliū
infirmitas est multorūque insidiis expositū, suam dispensarent substantiā. Quare et si l. 1. de pact. idem
Vlpian. æquitatē quoq; naturalem appellasset, vt pactorū fides seruaretur: subdēs, Quid. n. tam con-
gruū fidel. humanæ quā ea seruare, quæ inter homines placuerunt non est tñ veritas & æquitatem
quoq; appellare naturalē, vt q̄ in tenera ætate de rebus suis paciscuntur, fidei suæ stare nō obligetur.

At verò quāuis conclusio vtraque liquidò constet: argumenta tamen in contrarium ambiguitate
non ca-

Argu. 3.

Argu. 4.

Dominij
voluntate
aut lege
transfer-
tur domi-
nium alijs
verò titu-
lis acqui-
ritur de no-
uo.

Definitio
translatio-
nis domi-
nij.

Prima cō-
clusio.

Secunda
conclusio.

Quare re-
publica
ciues in re-
ctis vsibus
contineat.

Dubium: non carent. Et quidem primò, dubium est, quo fortè quispiam moueatur, vtrū per actum interiorem possit trāsferri dominium? hoc autem lib. 8. sub tit. De voto, vbi D. Tho. ait promissionem non fieri inter homines, nisi per actus exteriores, emunctius examinabitur. Interim autem per hæc dicta ad argumentū responderet. Primū, translatio est duplex. Alia scilicet, quæ per transactionē fit & contra actum, nempe quo, vt ait Iurifconsultus l. Labeo. 2. ff. de verb. sign. vltro citroq; nascitur obligatio. Et de hac nemini dubium quin absque extræ significatione fieri non possit: quando quidem illic nō est simplex datio, sed hypothetica: mutua scilicet, do vt des: vt patet in emptione & venditione, & similibus. Ac præcipuè in cōtractu matrimoniali, cuius ideo consensus nullus est nisi extrinsecus explicetur. Alia verò est simplex trāslatio, qualis est donatio, quæ nullam ab altera parte obligationē exposulat. Et de hac est dubium. Etenim si ego firmato consensu mente do aut polliceor rem aliquam postquam illa est vera assertio, videtur hominē ligare. Quare nullum est quorundam argumentū (inter quos est Almayn. in 4. dist. 15. q. 2.) qui ex hoc, quod conjugalis consensus expressionem externā requirit, inferunt nullum posse dominium per mentalem donationē in alterum traduci. Sed arguis: dare, correlatiuum huius est, quod est accipere: ergo vsquequo alter accipiat, nulla sit translatio. Respondetur, argumentationem hanc verissimè concludere: hoc tñ est de quo controuertimur, vtrum qui mente apud se dixit, Do tali inopi puellæ hanc dotale elemosynam, aut tali hospitali tantam pecuniā: teneatur postea illis, quibus interest, mentem patefacere suam: quam si acceptauerint, obligentur implere. Nam si votū fieret Deo, non est dubium, quin teneret: vnde aliquanta cum pbabilitate inferitur vt teneatur etiā patefacere hominibus, quæ illis pollicitus est: teneatur inquam lege naturæ in conscientia. De iure nanque ciuili palā est neminē cogi posse per actum interiorem quoad usq; foris explicitus sit. tamen si perquam probabile quoque sit vt talis mentalis donatio antea quam alteri innotescat, possit mutari fortè pro libito. Id quod loco citato, lib. 8. pluribus rationibus vtrinque disputauimus. Ad secundū secundā cōclusionē responsum est: vbi reddita est naturalis ratio, cur expedit ne in ætate puillari cōmitteretur pueri suorum dispiciatio. Sed neque de primogenituris ratio deest naturalis, cur fuerint illo vinculo colligatæ, ne dispēdi possent. Nā etsi ex vna parte argumentū sit haud infirmū iuri naturæ repugnare, ppter ea quod oēs liberi eorundē parentū æqua sorte nascuntur, ac perinde æquo iure nutriri debēt atque educari: ppter quam rationem multæ respublicæ iura primogenituræ nō sic augent: vt in totam substantiam paternam primogeniti succedant: tñ ex aliā parte id nō solū in decorē reipublicæ: verū & in eius emolumentū & firmamentū cedit. Haud ergo arbitrentur magnates ipsorum causā maioratus esse institutos: scilicet vt eorū pspiciæ perpetuè duraret, sed in bonū reipublicæ. Expedi nāque, vt eius cōmunē corpus ossa habeat & neruos, quibus fulciatur. Ob idq; decretum est, vt tanq̄ reipublicæ robora aliqua persisterent illustres domus, tūm vt à consiliis essent, tūm etiā vt tempore belli eius essent sustentacula. Et quoniam, vt ait Lyricus,

Et genus est virtus, nisi cum re, viuior alga est.

Horatius
2. Serm.
Sab. 5.
visum meritò est regibus, domorū perpetuitati sic consulere, vt domus in primogenitum descendere: reliquæ verò proles suis essent alimentis contentæ. Similis nāque est agricolarum prudentia, q̄ arbori & viti minores ramūculos circūquaque amputant, vt præcipuum germē in truncum excrescat. Fit ergo, vt tam primogeniti, quàm illi qui legitimā non sunt ætatem ingressi, sic iure & meritò cohibeantur bona sua abalienare, vt alienatio irrita nullaque sit: vt pote per q̄ nullum transfertur dominium. De Ecclesiasticis autem bonis aliæ sunt non inferiores rationes: nam cum Ecclesiasticum seruitium, non minùs necessarium quàm religiosum, sine bonis quæ hominum pietas huic muneri mancipauit, perdurare nequeat: & ex vna parte Capitulum & prælatus non tantam illorū curā gerant, quàm si essent propria: sed ex altera secularis auiditas quocunq; se inferat consultissimū fuit arctissimè cauere, ne eiusmodi facultates Ecclesiasticæ, nisi iustissimis causis, consultissimisque formis alienarentur. Ad tertium paulò differentiùs respondetur: Princeps enim sicuti quia reipublicæ custos est, cogere potest ciues vt vbi opus fuerit, contribuant: sic quia iustitiæ iudex, potest & propter crimina tum dominos bonis suis priuare, tum alios, ne recipiant, inhabiles efficere. Atque hac ratione & qui vel corrupcō iudici vel assassino pecuniā offert, eadem mulctatur: & quibus offertur, inhabiles meritissimò fiunt, ne eius dominium acquirant. De qua re quæstione septima explicatior habebitur sermo. Et idem censendū de simoniacis: nisi quod ratio restituendi paulò est differentior, vt in calce sexti libri disputabitur. De lucro autem meretricio, quæstione eadem. 7. idq̄ diuersa ratione dicendum nobis restat. Quartum autem argumentum præcipuam mihi ambiguitatem offert, saltē de filiis sacerdotū. Sunt enim superiorū atque eorū, qui non ex legitimo matrimonio nascuntur quatuor genera: quæ notantur capitul. Nisi cum pridem, de renuntiatione, sunt inquam māzeres, qui ex ignoto scorto, puta ex vaga meretrice, quæ omnibus exposita est, nascuntur. Spurij autē qui ex peculiari concubina sustolluntur. Et isti dicuntur naturales: quāuis si Etymologiā Græcam sequamur, spurij idem est, quod sine certo patre natus atque adeò melius cōueniret illis, qui vago concubitu generatur. Nothus verò, vt Quintil. lib. 3. inquit, est ille, qui ex vxore non legitima natus est, nēpe ex adulterio. Nam quia Latinū nomē non habemus: peregrino vtimur. Græci nāque quidquid illegitimū est, i. legē non seruat, Nothum appellant: vt febrem notham dicunt illā quæ legitima periculum & terminum non seruat. Impræsentiarum autem māzeres & spurij eodem gradu æstimantur, quantum ad successionem hereditatis. Enimverò eiusmodi spurij non succedunt in hereditatē neque patris neq; matris si filios habeat legitimos. Nam testator nō videtur alienas successiones propriis antepone. l. cum acutissimi. ff. de fideicom. vnde l. 9. Taur. originē duxit: quæ spurios ab hereditate repellit. Potest tamen illos mater ex 5. parte asis hæredes instituere. Si autem mater legitima careat

Ad tertium
argumentum.
Superiorū
quatuor
genera.
prole, succedunt illi ab intestato: non tamē patri, quia non est certus. Si verò sint ex damnato concubitu nati ex parte matris, puta ex incestu, aut stupro, & potissimum ex adulterio, non succedunt: neq; ex testamento neque ab intestato, non tñ prohibetur quin tam mater quam pater possit illis quantum etiam parte legare. Hæc autē extra vllam sunt controuersiam. Quod autem in litē huc vocamus, est vtrum pater vel mater extra testamentum possit illis aliquid in conscientia relinquere cōtra legis prohibitionē, vel amici fidei committere, qui illis postea tradat? Et de vtroque respondendū est, scilicet an sit peccatū mortale, tam patri quàm amico, quā etiam filio recipiēti: Et vtrum eiusmodi bona sint restituenda, & cui. In eiusmodi ergo casibus discernendū est naturale ius à ciuili. Si enim ad merū ius naturale spectemus, dubiū non est, quin pater possit sua bona notho filio, sicuti cuiusque donare citra culpā: & alter etiam potest illa absq; culpa possidere: nisi forsitan alios haberet liberos, quos illa causā in pauperiē adigeret: quod ad præsens negotium nihil attinet. Sed dubium est, vtrū lex ciuilis sic fecerit inhabiles eiusmodi nothos ad fruendum paternis bonis, vt nullatenus possint dominium acquirere: vel vtrum solū per modū pœnæ eiusmodi bonis illos priuet? Per multū enim refert: nā si inhabiles fiunt, quæ admodum pupilli ad dandū, & simoniacus ad suscipiendū, nulla spectata sententia tenentur illa restituere. Si verò lex tantum est pœnalis, tunc, vt lib. 1. latissimè disputauimus, ante latā in iudicio sententiā pōt ea filius cum bona conscientia possideret. Et ne longius disputationem protrahamus, arbitror sub distinctione respōndendū de filiis nothis seculariū, & de filiis clericorū aut religiosorū. Enimverò de iure cōmuni nihil expressum reperitur, quo phibeantur patres extra testamentum aliquid illis, aut viuentes donare, aut moriētes relinquere. Sed leges particulares regni sunt, quæ rem in dubiū reuocāt. In legibus autē regni nihil arctius cōtra filios nothos secularium decretum inuenitur, quàm quod l. 3. definitur, tit. 15. part. 4. nempe quod non possunt hereditario iure succedere in bona paterna. Et l. 1. fori, tit. de hæred. succes. item prohibentur, ne possint in hereditatē succedere: quod & 9. Taur. citata confirmatur. De istis ergo assererim, q̄ si pater aliquid fidei amici committit, quod det suo filio ex adulterio suscepto, amicus ille tenetur ius naturale seruare, hoc est dare filio: & filios potest recipere perinde ac si esset extraneus. Itaq; omnia sua bona potest illi pater dare, si filius non habet legitimos: si autem legitimos habet, non pōt illos exhæredare, nisi vsque ad quintā. Neque arbitror vllum interuenire peccatū. Cum autē fiscus petierit, standum est iuri exteriori. Conclusionē hanc mihi eò persuadeo, quod lex illa, cum sit in odium filiorum, non est vltius dilatanda, quàm sonat: non aut prohibet nisi esse hæredes: ergo pater extra testamentum bona sua donans nō facit contra rigore legis: neq; verò in eius fraudem: quia lex pœnalis tantum ad id obligat, quod sonat. Dubium autem intricatius restat de filiis clericorū, hoc est, sacris initiatum, & de filiis religiosorum. De his nanq; licet non in iure cōmuni, tamen in iure particulari regni verba habentur multò significantiora atque strictiora. Extat enim lex. 2. lib. 1. tit. 3. & l. 2. tit. 3. lib. 5. regaliū ordinamenti, in hæc formā: (Quò nulla offeratur occasio, vt vlla mulier clericorum concubinatui addicatur, si clericorū filij in eorū bona hereditario iure succederēt, cōstitui-mus & præcipimus, vt eiusmodi clericorū filij & l. 9. Tauri extenditur perinde ad filios religiosorum, neque habeant, neq; hæredent, neq; hæreditare possint bona suorum parentum, neque aliorum cōsanguineorum. Et sequitur, Neq; suscipiant. Hoc enim Hispanè sonat vox, *Ni ayant*, neq; potiri possint quocunq; legato, aut donatione, aut alia collatione quæ illis fuerit facta: Quæ quidem verba nō solum eos excludunt ne hæredes esse possint, verum etiā videntur eos facere inhabiles & incapaces ad vllò pacto possidenda paterna bona: nisi peculiari regis concessione. Et quod tam strictam legē rex possit facere, non est ambigendū: nā vt lib. 1. decisum est leges humanæ obligant in foro cōscientiæ, quādo sunt iustæ: eiusmodi verò odium in clericorum sobolem, æquum est. Quare pfectò, mihi est pbabile, eandē legē non modò esse pœnalem, verum & impeditiuam trāslationis dominij, sicut si vel pupillus donaret, vel simoniachus vel assassinus susciperet. Nihilominus pater tenetur eū alere, quādiu viuit & educare, quia ius illud naturæ non est reuocabile. Potestq; adeò ei viuens donare vnde vitā sustentet. Ad casus ergo consuetissimos vt respondeamus, nēpe cum sacerdos vel clericus in sacris bona sua amici fidei concredit, vt det suo filio, primum quantum ad culpam fortasse mortaliter peccat contra legem illo rigore obligantem. Secundò, pro captu meo censuerim, illum fideicōmissariū nullatenus teneri eadem bona filio clerici adiudicare etiam si pollicitus fuerit id facere. Nā fidem cōtra ius ciuile impignoratam, lex naturæ seruare non cogit. Quæritur ergo quantum ad restitutionem, quid de illis bonis agendū sit? Respondetur, si meū iudiciū vllius est momenti, q̄ si clericus amico det, non sub cōditione vt reddat filio, sed absolutè, neque alter sub illa cōditione recipiat loco filij, sed tanquā sua, etiam si clericus fiduciam certam conceperit, quod amicus esset traditurus filio, & aliàs nō illi reliqueret nihilominus ille amicus pōt tūc in conscientia bona illa possidere tanquā sua. Et ratio nostra est, quod etsi lex filium inhabilem fecerit ad suscipiendū illa quæ nondum possidebat: priuare tamen clericum suis bonis non potuit nisi in pœnam, quæ ante iudicis condemnationē vt libro primo dictum est, non obligat: & ideo donatio facta amico tenet, quoad usq; per condemnationē priuetur. Immo nec per se fiscum condēnari ille potest nisi probetur præsumptio, quod recepit vt redderet filio clerici. Quod si tunc amicus tanquam propria bona vult donare eidem filio clerici etiā tenebit donatio. Si verò clericus dedit amico non absolutè, sed sub cōditione, vt daret filio, neque ille suscepit nisi sub illa conditione, tunc neq; donatio facta amico tenuit, quare ipse retinere non pōt, neque verò ipse potest dare filio clerici. Arbitror ergo de illis bonis antequam condēnatio fiat, in conscientia censendū esse ac si ab intestato relinquerentur: nam fiscus non habet ius quoad usq; fiat condēnatio, & ideo si clericus hæredem ab intestato legitimum reliquit, sua sunt: sin minus eroganda

Quid possit pater iure natura cum filiis nothis.
Quid lex ciuilis de filiis nothis seculariū statuatur.
De filiis clericorū & religiosorum.

eroganda esse in pios vsus, si modò ille fideicommissarius tutus esset nunquam id in notitiam fiscalis peruenitur: nam si id metueret, consultius esset fisco patefacere. Hæc tam multis expresserim, quia creberrima de hoc consilia petuntur.

ARTICVLVS II.

Utrum per ludum dominium transferatur

CIRCA hoc membrum ciuile potestatis, qua dominiorum translatione irritare potest, disputandum sequitur de his, quæ ludo acquiruntur. Videtur namque nullum earum rerum acquiri dominium, sed nulla expectata sententia restitutioni esse obnoxias. Est enim ludus, potissimum aleæ ac perinde quicunque id genus fortunæ subiectus, utroque iure prohibitus clericis, videlicet iure canonico, ut patet, De vita & honestate clericorum, c. clericus, 2. & dist. 15. can. episcopus, ubi & laicus iubetur aut à ludis desistere, aut communione priuari, & in Authentica de sanctissimis episcopis, §. interdicitur. Ac perinde laicis iure ciuili: ut videre est, l. aleæ vsus, C. de religiosis, & l. solent, ff. de aleatoribus. Et præterea particularibus regni legibus. Hæc autem prohibitio eiusdem arguitur esse generis, quo pupilli vetantur sua alienare bona, & quo, ut proximo articulo dicebamus, clericorum filij ad eundem hæreditatibus redduntur inhabiles. Nam pariter in odium ludi illæ sancitæ sunt leges. Secundò id confirmatur: In ludo tot coeunt vitiorum genera, ut merito sit dominiorum per ipsum translatione interdicienda: quoniam ut habetur eadem lege, aleæ, licet res esset antiqua, prodit tamen pro tempore in lachrymas: nam quidam ludere nescientes, proprias substantias perdiderunt, consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare conantur. Et præter illa, quæ illic commemorantur, ille, qui ludit, tam suorum profusus est ac prodigus, quam alienorum auarissimè cupidus: generat enim ludus insatiabilem lucrandi sitim: quod aded ad auaritiam attinet, ut in furtum vergere videatur. Vnde Arist. 4. Ethic. c. 1. aleatores cum latronibus comparat, deque auaritia infamat & illiberalitate: quippe qui ab amicis eripiunt quod potius illis deberet elargiri. Denique tertio arguitur ex verbis legis citatæ, Aleæ, C. de religiosis, ubi habetur, quod si contra factum fuerit, i. si quis ludo fuerit quidpiam lucratus, nulla sequatur condemnatio, qua scilicet cogatur qui perdidit, soluere: quod si soluerit, solum reddatur. In contrarium autem est quod iure naturæ quisque potest per ludum sua bona alteri tradere, quare non est ciuile prohibitio latius extendenda, quæ ratio persuadet, & legum verba sonant, & iudiciorum vsus habet. Hæc autem non aliud videntur contendere, quæ quod qui perdidit, repetitionem habeat in iudicio, ut illic monstrabitur. Ob idque dum ille non repetit, lucrator legitime possidet, atque aded verum habet dominium.

Ad quæstionem hanc, de qua plus fortè Doct. iusto reperias controuersos, quatuor conclusionibus respondetur. Prima: Ludus, si in genere nomē accipias, rem de se licitè iure naturæ sonat: quin & virtus esse potest, ut S. Tho. 2. 2. q. 168. auctor est. Enimvero etsi homo ad laborem natus in sudore vultus esse debeat pane suo: haud tamen, cum corruptibilis sit in labore durare potest nisi animi nonnumquam recreatio laborem interpellet, sudoremque abstergat. Licet ergo animi leuandi gratia nonnumquam ludere, dummodò moderamen non absit. Quo fit, ut sicuti alias animi recreationes moderato pretio licet pro cuiusque statu procurare, ut venatione, & similia: sic nonnumquam liceat, quin verò & virtus etiam esse possit, in pecuniam ludere. Hoc patet: quia sicut in cibis honestos quibus corpus refocillatur, licet sumptus erogare: sic cum & lusibus quoque, & animus vegetetur & corpus, non est cur & in illis non liceat aliquid expendere, quod maiori necessitati non subtrahas. Vnde Arist. 2. Ethic. c. 6. ut in cæteris virtutibus, sic & in ioco mediocritate constituit, quæ *ἡμετέριον* vocat: nos autem iucunditatem dicere possumus: quare & deficere quoque censet nonnumquam homines à lusibus: quos ideo agrestes appellat. Cicero li. 1. de off. ait, ludo & ioco uti quidem licere, sed sicut somno & quiete: quæ & seipsa non sunt necessaria, sed ut recreati vegetiores ad laborem resurgamus. Secunda conclusio: Ludus ut ex multis accidentibus honestatur, sic & ex plurimis vitatur. Prior pars probatur. Primum, ut eamittamus, quæ in solennitatibus ecclesiasticis, ut in festo sacratissimi Corporis Christi, instar Davidis coram Arca Domini saltantis, quod 1. Reg. 6. legitur, permittuntur, leges etiam ipsæ id contestantur. Lex, n. citata, solent, qua ludus in pecuniam prohibetur, permittit hastiludium, luctamina, atque alia pugne simul lachra, bellorumque meditationes: quod virtutis, inquit, hoc est fortitudinis, exercendæ causa fiunt: quæ quidam exercitia. l. aleæ, nominibus Græcis iterum referuntur. Quare & pila ludere nulla respública prohibuit. Quin verò ad neruorum consolidationem membrorumque, agilitatem comparandam nobilibus decori est. Hæc autem ad rem modò nihil attinent. Accidentia verò quæ ludos illicitos constituunt, quam plurima sunt. Primum est periculum: qua ratione prope titulum de homicidiis, adhibiti iure Canonico & alij sunt quibus torneamenta & sagittariorum ars anathematis interminatione vetantur. Secundò, præcipue ludus deonestatur ex gestibus aut verbis turpitudinem præ se ferentibus: quales potissimum gentibus in vsu erant. Qua utique ratione in sacris literis male audiunt ludi. Vnde Thob. 3. Nunquam cum ludentibus miscui me. & Hieremi. 15. Non sedi cum ludentibus in consiliu. Quare passim apud sanctos conuitia legas quibus ludos vituperant. Aded ut Chrysostom. hom. 6. super Matthæ. in hæc verba proruperit: Non Deus dat ludere, sed diabolus: sedit enim, inquit, populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Tertio accidit, ut ludus sit peccatum propter scandalum personæ: qua ratione clericis ob eorum honestatē interdicti sunt ludi aleæ: debet namque esse luctui potius dediti quam effusis gaudiis. Hæc autem atque his similes circumstantias, puta loci, ut si in ecclesia fiant: aut temporis, veluti ad rem præsentem parum attinentia, missa hinc faciamus. Ad id quod modò in controuersiam adducimus, non est nisi ut de ludo acquisitis examinemus, quidnam iuris in se habeant: Aliud ergo accidens quod ludos facit esse reprobos, est, quod & homines facit & sua propria prodigere & alienis inhiare. Vnde multa alia suboriuntur mala, atque id potissimum ubi nihil artis aut exercita

exercitamenti inest, sed multam desiderii, & secundum humanum iudicium fortunæ plurimum. De hoc ergo ludi genere sit ad nostrum propositum tertia conclusio. Alea ludere reliquisque lusibus lege prohibitis quæ à populo recepta est, neque per consuetudinem abrogata est peccatum. Probatur conclusio: Nam lex iusta nihil, ut libro 1. diximus, prohibere potest, nisi quod ita decere iudicatur. Quod ergo lex prohibet, illicitum facit, atque aded culpam ad quam absque dubio lex ciuile obligare potest. Huiusmodi autem ludi prohibiti sunt quia perniciosi reipublice iudicati: ergo peccatum est huiusmodi leges violare. Neque obstat quod pœnæ sint transgressoribus positæ, quin verò, ut illic abundè ut reor, commostrauimus, pœna si in nominis mereatur, poni non potest nisi pro culpa. Et quauis iure communi chartarum ludus non sit interdictus: phibetur tamē iure regni, ut patet, eo tit. de collusoribus. An verò genere suo sit peccatum mortale, non facile decreuerim. Hoc enim ex natura & grauitate operis, ut eo lib. dicebamus perpendendum est. Et quidem eiusmodi ludi si cunctis suis prauis qualitatibus eos denudes, cum non sint genere suo aut contra charitatem, aut contra iustitiam, non apparent mortali caractere denotandi. Quin vero vel ad conuiuia ludere, ut habetur, l. quod in conuiuio, de alea, vel in paruam pecuniam virtus esse potest. Vix tamen dum ampla pecunia exponitur, absque prauitate exerceri possunt: puta absque litibus, periuriis, atque blasphemis. Præterquam quod illa vna est omnium paratissima via ad dilapidanda bona, demoliendasque illustres domos. Vnde Lyricus.

Quem damnoſa Venus, quem præceps alea nudat.

Quam ob rem vsque aded receptores aleatorum inuidiam in republica odiumque contraxere, ut olim qui eos aut verbo, aut verbere, aut alio dano dato lesissent, impunè id facere permitteretur: ut habetur l. prætor. de aleato. Sacerdotibus autem vix citra mortale uti licet ludis vetitis: ac præsertim religiosis, & antistitibus: quoniam ludus illis non qua ratione secularibus, sed quia contra eorum est honestatē prohibitus est. Ut autem simul ambe mutuo se dilucidant, subiungitur quarta conclusio. Illa quæ ludo acquisita sunt, in dominium lucrantis transeunt: quapropter antequam qui perdidit, repetat, non sunt restitutionis vinculo alligata. Ad conclusionis euidentiā ius prius naturale consulendum est: ut inde fiat ad ciuile descensus. Enimvero quod iure naturali vnusquisque possit per viam ludi bona sua in alterius dominium traicere, nemini potest in dubium cadere. Nam ut supra diximus nulla est dominiorum translatio naturæ germanior quam quæ libera domini voluntate fit. Sed secundò id explicatius probatur. Si eiusmodi dominij traditio iure naturali esset inhibita, id maximè vel ex forma, vel ex obiecto, vel ex affectu, vel aliunde. Primum ex forma non vitatur iure naturæ: nam præterquam quod posset vterque ludum gratis donare, illa non est simplex donatio: sed quædam pactio, Do ut des: nempe meam pecuniam periculo expono, ut tu vicissim exponas tuam. Et tanti æstimatur periculum vnus, quāti alterius. Neque verò condennanda est: quia res ancipiti fortunæ committitur, hoc est euentui cuius causa nescitur nisi à Deo: hoc enim modo nihil absurdi sonat inter Christianos fortunæ, nomen. Enimvero multa sunt alia humana negotia licita, quæ dubiæ illi varietati committuntur. Primum diuisoria sortes, videlicet, cum qui de re qualibet diuidenda conuenire non possunt, rem sorti committunt: quod S. Tho. ex sententia August. 2. 2. q. 95. licitū censet. Mox & depositiones, videlicet dum de aliqua re decertantes sequestrum faciunt, quod illi obueniatur, à quo steterit veritas. Atque aliud sortium genus dum pecunia multorum congesta iocalia coemuntur, quæ inter eos fors prolata distribuit. Et (de qua lib. 6. dicturi sumus) contractus assicuracionis maritimarum mercium vno Doctorum consensu tanquam licitus habetur, in quo tamen plurimum dominatur humano loquendi more fortuna. Neque obstat, quod in ludo ille qui perdit, nihil recipit emolumentum pro sua pecunia. Nam ut diximus: illud sua sponte dedit pro spe si sibi alea caderet. Quod autem rem quibusdam magis facit dubiam, secundum est auaritia: puta immanis cupiditas rei alienæ. Sed neque ista peccati per se est causa mortalis, tantum abest, ut oneri restitutionis lucrantem subiiciat. Auaritia nanque, ut D. Tho. 2. 2. q. 118. doctè admonuit duplex est. Altera quæ opponitur iustitiæ: videlicet quando quis contra appetit alienum. Et hæc genere suo mortale est, altera vero quæ opponitur liberalitati, Latineque dicitur Illiberalitas: scilicet ardens illius cupiditas, qui tamen nihil contra ius vult recipere: & hæc non est genere suo peccatum mortale, nisi eousque animum occuparet, ut opera charitatis necessaria impediret. Ad propositum ergo quod collusor lucrari exoptet nullum est peccatum, non solum eo quod pugnantem victoria dulcis est verum & amore lucri. Neque si ardentissimè id cupiat dumtamē iustitiæ iura non violet, peccatum mortale est: ut pote dum cum illo non ludat qui sui iuris non est ad alienandum bona sua, neque vim inferat, nec fraudem neget, ut S. Tho. 2. 2. q. 2. art. 7. auctor est. Quocirca non aliter necesse est moderari cupidinem, quam secundum iustitiæ lumina, ut non sit genere suo lethale crimen: quauis eximia sitis bonorum temporalium de se sit peccatum veniale. Neque verò ludentium prodigalitas genere suo est peccatum mortale, nisi ea prodigantur, quæ vel alendæ familiæ necessaria sunt, vel ad implendum præcepta Dei. Igitur secundum merum ius naturæ neque peccatum est mortale ludere, neque vlla inde nascitur restituendi obligatio. Quocirca seculates, si qui sunt imperialibus legibus excepti, ludendo non peccant. Nam ut ibidem sanctus Thomas de hac ipsa re loquens, ius ciuile non omnes obligat neque illi, apud quos eiusmodi leges per contrariam consuetudinem abrogatæ sunt. Quo fit, ut si aliquod interueniat peccatum, aut restituendi vinculum, hoc à iure ciuili pendeat, vel communi vel particulari, de his igitur videndum est quomodo prohibeant ludum. Etenim si traditio nem dominij vetant, clarum est eum, qui lucratur: perinde, ac vsurarium nulla expectata sententia, restitutionis lege teneri. Si autem lucrans non nisi per modum pœnæ lucro priuetur, aut ad alterius repetitionem tunc ad nullam antea restitutionem tenetur quia vere acquirit dominium. Et quidem quod prohibitio illum faciat priorem sensum, hoc vnicum inueniunt verbum iuris quodammodo infirmare

Tertia conclusio

Quarta conclusio.

Iure naturali potest quis bona sua per ludum in alium transferre.

Diuisoria sortes licite.

Assuraciōnis contra etus licitus oēs Doct.

Auaritia duplex:

Lucri cupiditas si citra fraudem se corineat, non est mortalis.

Secundum ius naturæ in ludo nec peccatum est mortale, nec restituendi obligatio.

Primæ conclusio.

Secunda conclusio.

Quæ ludum deonestant.

Sententia Paul. de re stitutione lucri. nuare in citata lege alearum, quod inter arguendum retulimus, videlicet si cōtra factū fuerit, nulla sequatur condēnatio, scilicet perdētis vt soluat, sed solutū reddatur. Si ergo reddendum est, videtur dominium nō trāsferri. Hoc tamen verbo nihil obstante, certo credo nō esse tantum rigorem legis. Primum quia hoc q̄ dicit solutū reddatur: statim imperator exponit subdēs & actionibus competen-

Quando pauperib⁹ rei alicuius dominium acquiritur. tibus repetatur ab iis qui dederunt. Debet ergo reddi si petatur: alias q̄ perdidit verum dominium transtulit. Et ratio id profectō egregiē persuadet. Nam cum illic nulla interueniat vis aut fraus, sed libera pactio, nō est cur cohibendi essent animi colludentiū ne possent in se mutuo transferre dominium. Satis enim est, q̄ dētur perdati induciā ad repetendū. Item si lucrans teneretur ad restitutionem, vel teneretur domino qui perdidit, vel pauperibus. Palud. in 4. dist. 1. §. 3. adstruit quod debet restituere pauperib⁹. antequam sit a iudice condēnatus. Nam iure, inquit naturali tenetur pauperibus: & solo iure ciuili repetenti. Quare si prius dedit pauperibus, potest postea in iudicium vocatus excipere corā iudice se iam ius naturę seruasē. Quod autem iure naturę tenetur indignis, probat ipse. Quia colludentes dant operā rei illicitę & ideo qui perdidit amisit dominium, & alter nō acquirit: Veruntamē opinio hęc nullius est profus probabilitatis. Immo iure naturę nemo prohibetur illa via omnino alienare sua bona. Quare lucrās nulli teneretur restituere. Et si teneretur, id deberet facere verē domino: nam mēdici iure naturę nō succedūt, nisi vbi nō haberētur copia domini. Cū ergo ipse sua spē dederit nulla restat restitutionis obligatio, nisi idem ipse iure ciuili repetat. Hęc demū omnia liquidō confirmantur, tum lege particulari regni, tum etiā vsu. Extāt enim leges tit. 10. regalium ordina, qui est de collusoribus: nempe prima de militibus dum sub vexillis agunt, q̄ qucun que ab illis quidquā tūc lucratus fuerit tenetur eisdem protinus restituere: vbi certē insinuat im-

Leges quę de collusoribus extant. pediri translationē domini, quod nō videtur ab æquitate longe distare, in fauorē militis agentis in bello. De aliis autē generaliter sequitur 2. lex. Ioan. 2. verbis à priori deferēs sub hac forma. Præcipi mus vt quicunq; aliquid ludo perdidit possit ab eodem repetere qui fuit lucratus: duntamen id faciat intra terminū octo dierum: q̄ si illo termino non petierit, possit quicunq; alius id petere: atque alio deficiētē, iudex ipse & prætor officio suo id repetat. Et hęc est lex quę vsu habetur. Ex quo fit, vt si non repetatur optimē qui lucratus est possidere potest, neq; restituere tenetur. Restat hic tamē ambiguitatis nō nihil ex verbis S. Tho. loco iam bis citato 2. 2. q. 32. art. 7. Ait quippe, q̄ circa illa q̄ per aleas acquiruntur, aliquid est illicitum iure diuino & naturali, scilicet q̄ aliquis lucretur ab his, qui rem suā alienate nō possunt, vt sunt minores & furiosi: & q̄ aliquis trahat, aliquē ex cupiditate lucrandi ad ludū: & quod fraudulēter ab eo lucretur. Et in his inquit casibus tenetur lucrator ad restitutionē. Adnotandū hic tamē primū de minoribus & pupillis quia id scholaribus sæpe vsu euenit quod illos quos patres in studio vel ī curia sustentant credibile est posse parū aliquando quantitatē respectu sui status ludere: vt qui centū ducatos quotānis exponit, si quatuor aut quinq; ludo dispendat, vero similiū est patrem suum habere ratū: nam probē sciunt vix iuuenes posse sine illis di-

Dubium ex verbis S. Tho. spēdiis viuere. An verō scholasticus, hoc est scholarū magister qui est non solum constitutionū, sed legum omnium custos possit rem hęc arctius cōstringere? prohibet quippe verbi gratia, ne cui vltra duos argenteos ludo perdere liceat vtrū obliget? Ad hoc nō simplex, sed multiplex est respōsio. Primum enim penes huiusmodi magistratū nulla est potestas cōdendi leges: hoc enim ad solam p̄tinet Vniuersitatē sed hoc tantum iuris habet, vt leges, tā vniuersitatis quā alias custodiri ab scholaribus faciat. Quo fit, vt non possit ipse nouam legem facere de ludo: nēpe prohibere ne scholaris q̄ sui iuris est, vltra quam ipse p̄scribit, dominium ludendo transferat. Immo si iuri cōmuni, & regni id licet, nō obstante eius lege fiet translatio: etiam si bona sua cuncta ludat. Habebit autē repetitionē. At verō pōt p̄ suam legem nouas p̄enas legibus tam vniuersitatis quā aliis adhibere vt cautius seruetur (puta excōmunicationes atque alias pecuniarias.) Quare si quis vltra eius p̄scriptū ludat, ad solam tenebitur p̄nā si condemnatur: quāuis & nonnullā contraheret inobediētia culpā. & quidem mortalē si p̄nā adhibeatur excōmunicationis: sed tamen qui lucratur quantū maiorē quantitatem ad nullam tenetur restitutionem nisi fiat repetitio: aut nisi ille qui perdit fuerit filius familias Aliud dubium est, vtrum si filius familias aliquid ab alio lucretur plus quam ipse perdere poterat, tenetur ipso facto ad restitutionē? Apparet enim nō teneri: nā scienti & volenti nō fit iniuria: quare cum ille qui cum illo ludebat probē sciret se non posse quidpiā à filio familias legitimo iure lucrari, & nihilominus ludere voluit, visus est sua sponte donationem illius facere qd̄ ipse perdēret. Et ita forsam res potest sustineri, nihilominus probabilis est, q̄ nisi re vera alter extra conditionem ludi donationem fecerit, filius familias nō acquirit dominium illius quod lucratur, Debet enim colludentiū vtriusq; conditio par esse: quare nulla est æquitas vt filius familias plus possint in conscientia lucrari, quā perdere. De illo autē qui alium ad ludum trahit, an restituere tenetur, licet id D. Tho. affirmet, meritō ambigitur. Vnde Adrianus qui 4. in materia de restitutione, cap. quia in superioribus, hactenus nobiscum consentit: videlicet quod lucrans nō tenetur ad restitutionem: in hoc tamen desinit D. Tho. Quoniam qui alium trahit, nihil facit contra iustitiam, Respondetur autem S. Tho. non id censere de quocunq; tractionis genere. Nam propterea quod quis alium inuitet, & quadamtenus ad ludum moueat, nullo se grauat restituendi onere dummodo alter sua sponte veniat: vt pōte qui aliā paratus erat, vel facili negotio adductus est, sed tractionis nōmine intelligit, quādo quis alterum inuitum trahit: scilicet aut vim ei infert, aut fraude eum inescat. Tunc enim clarum est ad restitutionem teneri: quia ab inuito lucratur. Neque solus censendus ille est inuitus trahi, qui simplici ter vi illata ludit, sed ille etiam qui improbis precibus & verbis eoufque instigatur, vt nisi luderet, pudore suffunderetur & haberetur tanquam inurbanus & ignobilis. Est verbi gratia, ingenuus qui

Adriani sententia D. Tho. aduersa. Exponitur sententia D. Thom. spiam

spiam vel optima existimatione habitus, & homo, qui aliquo splendore vitæ viuunt, quem alter cum verborum improbitate pudore suffundit, nisi ludat, qui tamē constitutissimum habebat non ludere profectō tenetur tunc tractor ille ad restitutionē. Nam ludus debet esse profus liber, vt qui perdit trāsferre dominium videatur, aliud verō verbū quod illic addit S. Tho. scilicet quod qui legibus ciuilibus sunt astricti tenentur restituere, contrariū videtur nostrę quartę conclusioni. At tamen vel intelligit, quādo lex ciuilis exprimeret non transferri dominium. Aut intelligit quod restituatur si repetatur. Alias profectō durissimū verbum esset. Vnum autem nō est hic in calce silendum, videlicet vtrum qui non in præsente pecuniam, sed in absentem & creditam impignorata fide ludit teneatur soluere? Apparet enim pars affirmatiua vera iure naturę, postquā pollicitus est, neq; verō lege ciuili prohibitus dare. Responderetur nihilominus q̄ dum nō nisi simpliciter pollicitus est nō est cōsentus renūtiare iuri suo, quod habet beneficio ciuilibus legis repetēdi. Et ideo sicut si soluisset, nihilominus potuisset repetere: ita qui pollicitus est potest in conscientia iudicio se defendere vt non soluat. Neque facit cōtra ius naturę, licet inter nobiles daretur ei opprobrio. Si autem expresse pollicitus est se non vsurū beneficio legis repetēdi, credo potuit sua spē ab suo abscedere iure: ad minus, si iurauit, tenetur stare iuramento, nisi tanta esset bonorum iactura vt posset dispensationem petere. Sit autem postremum verbum: Est verbi gratia qui amplam pecuniam ludo perdidit, veretur tamen publico iudicio id repetere: vtrū posset latente via id ab altero suffurari, aut recōpensationē sibi facere aliorum debitorum, quæ aliā illi forsam debet & quidem loco citato Adrianus id licēre censet: nam postquam ille potest publico iudicio petere, potest, inquit, & alia via recuperare. Nescio tamē, salua auctoritate viri, an adeo sit certum vt ipse arbitratur. Nam postquam vera sit translatio domini, nō potest alia via recuperare, quā vtendo beneficio legis in primis infra terminū lege p̄scriptū puta infra octo dies in Hispania. Nam q̄ lege alearū iubetur, vt horum p̄scriptio ante quadragesimū annum nō fiat, nullibi est iam in vsu. Deinde forsam debet repetere in iudicio. Aliās, alter in conscientia non teneretur: quia leges nihi aliud decernūt, quā quod detur illis iudicialis actio, quāuis de hoc non sum vsque adeo certus. Hęc secundū leges hactenus relatas. Nam edita fuit postea lex Martiri, vt nemini liceat in creditā pecuniā ludere: qua nō modo prohibetur executio cuiuscunq; obligationis & promissionis, verū etiā eiusmodi permissiones & obligationes, pronuntiat omnino nullę & cassę. Vbi nō solum in foro exteriori, verū & interiori prohibetur vt reor, trāslatio domini sicuti in actione pupilli. Quare qui promisit, nō tenetur soluere, & si soluerit, alter in cōscientia ante repetitionē tenetur restituere. Neq; valeret, si ludēs legi renūtiaret quoniā data est nō solū in fauorē illius, sed & in bonum commune. Posset tamen fieri libera donatio quāuis semper suboleret fraudē.

Ad primū argu. Ad primum igitur argumētū, nempe ad iura iam satis respōsum est, quomodo id prohibeāt. Neque clerici, si lucrētur, neq; alij, qui lucrātur ab illis, aliter teneri vidētur ad restitutionem, quā sit inter seculares. Nam etsi propter scādalum ac propter suam honestatē grauius peccent: tamen obligatio restitutionis nō est alia quā inter seculares. Quæ enim sacerdotes ludendo perdunt, facultatem habēt perdendi: etiā Episcopi, vt lib. 9. patebit: sunt enim suorum bonorū domini. De religiosis autem diuersa est ratio. Negatur ergo leges prohibentes ludere, perinde prohibere translationē domini atque pupillis & simoniacis. Ad secundum autem respondetur, quod etsi illa vitia, quæ ludis permiscētur mortalia esse possint: nulla tamen inde oboritur restituendi obligatio, nisi modo exposito. Enimvero licet prodigalitas nonnullum peccatū sit, prodigus nihilominus dominium transfert. Et ad verbum Aristotelis coniungentis aleatores cum latronibus, respondetur, non id fecisse quasi eadem sit vtriusque ratio: sed quia aleatores illiberales sunt & contra ius amicitia delinquentes. Debet enim homo cum amicis ludere: quibus potius debet largiri sua, quā eorum bona ab illis corradere. Ad tertium deniq; etiam respōsum est, vbi exposuimus verbum illud iuris: solutum reddat, scilicet si repetatur.

Ad secundū argu. *Ad tertium argu.* ARTICVLVS III. Vtrum per contractum, qui nullus est iure ciuili, transferatur dominium

Ad primū argu. IRCA idem membrū ciuilibus potestatis quo voluntas domini cohibetur transferre dominium examinare pertinet, vtrum cōtractus qui est nullus iure ciuili, sit etiā in conscientia nullus ita vt verē domini translationē impediatur? Et arguitur à parte negativa: Vbi finis ciuilibus legis cessat, lex ipsa vim suam amittit, atque adeo stādū est, tunc naturali iuri: finis autem legum contractuum solemnitate iubentium est vt fraudibus & dolis eatur obuiā: ergo vbi constat nullam interuenisse fraudē, cōtractus tenebit in conscientia. Secūdo ad declarationem prioris præmissæ arguitur. Lex diuina cessante fine non obligat: ergo tantō minus humana, quāto inferior est. Probatur antecēdēs in præcepto correptionis fraternæ: quod vbi nulla est spes correptionis quę correptionis finis est, non obligat, ait quippe Augu. de p̄nit. dist. 7. can. si quis. ij. si scirem non tibi prodesse, non tererē, non te admonerē. Pari ergo modo, vt exempli gratia dicamus vbi ciuilibus solemnitas testamento defuit constat tamen testatoris voluntas, standū est iuri nō ciuili, sed naturali vt eadem impleatur voluntas. Tertio arguitur: Si illo rigore seruandum esset ciuile ius, vsu sæpē veniret, vt nullatenus morti proximus suam possēt explere voluntatem, vt puta si legitimi testes haberi non possent. Quod tamen concessu videtur absurdum, in contrarium tamen est quod leges ciuiles, vt lib. 1. dictum est, obligant in foro conscientia: per quas tamen absolutæ stabiliuntur contractuum solemnitates, sub illo verborum rigore vt aliās contractus pro infecto habeantur: vt de testamento pater. l. hac consultiſsima. C. de Testamen.

Dubium de his, qui ludunt in absentem pecuniam data fide. spiam vel optima existimatione habitus, & homo, qui aliquo splendore vitæ viuunt, quem alter cum verborum improbitate pudore suffundit, nisi ludat, qui tamē constitutissimum habebat non ludere profectō tenetur tunc tractor ille ad restitutionē. Nam ludus debet esse profus liber, vt qui perdit trāsferre dominium videatur, aliud verō verbū quod illic addit S. Tho. scilicet quod qui legibus ciuilibus sunt astricti tenentur restituere, contrariū videtur nostrę quartę conclusioni. At tamen vel intelligit, quādo lex ciuilis exprimeret non transferri dominium. Aut intelligit quod restituatur si repetatur. Alias profectō durissimū verbum esset. Vnum autem nō est hic in calce silendum, videlicet vtrum qui non in præsente pecuniam, sed in absentem & creditam impignorata fide ludit teneatur soluere? Apparet enim pars affirmatiua vera iure naturę, postquā pollicitus est, neq; verō lege ciuili prohibitus dare. Responderetur nihilominus q̄ dum nō nisi simpliciter pollicitus est nō est cōsentus renūtiare iuri suo, quod habet beneficio ciuilibus legis repetēdi. Et ideo sicut si soluisset, nihilominus potuisset repetere: ita qui pollicitus est potest in conscientia iudicio se defendere vt non soluat. Neque facit cōtra ius naturę, licet inter nobiles daretur ei opprobrio. Si autem expresse pollicitus est se non vsurū beneficio legis repetēdi, credo potuit sua spē ab suo abscedere iure: ad minus, si iurauit, tenetur stare iuramento, nisi tanta esset bonorum iactura vt posset dispensationem petere. Sit autem postremum verbum: Est verbi gratia qui amplam pecuniam ludo perdidit, veretur tamen publico iudicio id repetere: vtrū posset latente via id ab altero suffurari, aut recōpensationē sibi facere aliorum debitorum, quæ aliā illi forsam debet & quidem loco citato Adrianus id licēre censet: nam postquam ille potest publico iudicio petere, potest, inquit, & alia via recuperare. Nescio tamē, salua auctoritate viri, an adeo sit certum vt ipse arbitratur. Nam postquam vera sit translatio domini, nō potest alia via recuperare, quā vtendo beneficio legis in primis infra terminū lege p̄scriptū puta infra octo dies in Hispania. Nam q̄ lege alearū iubetur, vt horum p̄scriptio ante quadragesimū annum nō fiat, nullibi est iam in vsu. Deinde forsam debet repetere in iudicio. Aliās, alter in conscientia non teneretur: quia leges nihi aliud decernūt, quā quod detur illis iudicialis actio, quāuis de hoc non sum vsque adeo certus. Hęc secundū leges hactenus relatas. Nam edita fuit postea lex Martiri, vt nemini liceat in creditā pecuniā ludere: qua nō modo prohibetur executio cuiuscunq; obligationis & promissionis, verū etiā eiusmodi permissiones & obligationes, pronuntiat omnino nullę & cassę. Vbi nō solum in foro exteriori, verū & interiori prohibetur vt reor, trāslatio domini sicuti in actione pupilli. Quare qui promisit, nō tenetur soluere, & si soluerit, alter in cōscientia ante repetitionē tenetur restituere. Neq; valeret, si ludēs legi renūtiaret quoniā data est nō solū in fauorē illius, sed & in bonum commune. Posset tamen fieri libera donatio quāuis semper suboleret fraudē.

Dubium notandum. Ad primum igitur argumētū, nempe ad iura iam satis respōsum est, quomodo id prohibeāt. Neque clerici, si lucrētur, neq; alij, qui lucrātur ab illis, aliter teneri vidētur ad restitutionem, quā sit inter seculares. Nam etsi propter scādalum ac propter suam honestatē grauius peccent: tamen obligatio restitutionis nō est alia quā inter seculares. Quæ enim sacerdotes ludendo perdunt, facultatem habēt perdendi: etiā Episcopi, vt lib. 9. patebit: sunt enim suorum bonorū domini. De religiosis autem diuersa est ratio. Negatur ergo leges prohibentes ludere, perinde prohibere translationē domini atque pupillis & simoniacis. Ad secundum autem respondetur, quod etsi illa vitia, quæ ludis permiscētur mortalia esse possint: nulla tamen inde oboritur restituendi obligatio, nisi modo exposito. Enimvero licet prodigalitas nonnullum peccatū sit, prodigus nihilominus dominium transfert. Et ad verbum Aristotelis coniungentis aleatores cum latronibus, respondetur, non id fecisse quasi eadem sit vtriusque ratio: sed quia aleatores illiberales sunt & contra ius amicitia delinquentes. Debet enim homo cum amicis ludere: quibus potius debet largiri sua, quā eorum bona ab illis corradere. Ad tertium deniq; etiam respōsum est, vbi exposuimus verbum illud iuris: solutum reddat, scilicet si repetatur.

Additio auctoris. ARTICVLVS III. Vtrum per contractum, qui nullus est iure ciuili, transferatur dominium

Ad primū argu. IRCA idem membrū ciuilibus potestatis quo voluntas domini cohibetur transferre dominium examinare pertinet, vtrum cōtractus qui est nullus iure ciuili, sit etiā in conscientia nullus ita vt verē domini translationē impediatur? Et arguitur à parte negativa: Vbi finis ciuilibus legis cessat, lex ipsa vim suam amittit, atque adeo stādū est, tunc naturali iuri: finis autem legum contractuum solemnitate iubentium est vt fraudibus & dolis eatur obuiā: ergo vbi constat nullam interuenisse fraudē, cōtractus tenebit in conscientia. Secūdo ad declarationem prioris præmissæ arguitur. Lex diuina cessante fine non obligat: ergo tantō minus humana, quāto inferior est. Probatur antecēdēs in præcepto correptionis fraternæ: quod vbi nulla est spes correptionis quę correptionis finis est, non obligat, ait quippe Augu. de p̄nit. dist. 7. can. si quis. ij. si scirem non tibi prodesse, non tererē, non te admonerē. Pari ergo modo, vt exempli gratia dicamus vbi ciuilibus solemnitas testamento defuit constat tamen testatoris voluntas, standū est iuri nō ciuili, sed naturali vt eadem impleatur voluntas. Tertio arguitur: Si illo rigore seruandum esset ciuile ius, vsu sæpē veniret, vt nullatenus morti proximus suam possēt explere voluntatem, vt puta si legitimi testes haberi non possent. Quod tamen concessu videtur absurdum, in contrarium tamen est quod leges ciuiles, vt lib. 1. dictum est, obligant in foro conscientia: per quas tamen absolutæ stabiliuntur contractuum solemnitates, sub illo verborum rigore vt aliās contractus pro infecto habeantur: vt de testamento pater. l. hac consultiſsima. C. de Testamen.

Ad secundū argu. *Ad tertium argu.* ARTICVLVS III. Vtrum per contractum, qui nullus est iure ciuili, transferatur dominium

Ad primū argu. IRCA idem membrū ciuilibus potestatis quo voluntas domini cohibetur transferre dominium examinare pertinet, vtrum cōtractus qui est nullus iure ciuili, sit etiā in conscientia nullus ita vt verē domini translationē impediatur? Et arguitur à parte negativa: Vbi finis ciuilibus legis cessat, lex ipsa vim suam amittit, atque adeo stādū est, tunc naturali iuri: finis autem legum contractuum solemnitate iubentium est vt fraudibus & dolis eatur obuiā: ergo vbi constat nullam interuenisse fraudē, cōtractus tenebit in conscientia. Secūdo ad declarationem prioris præmissæ arguitur. Lex diuina cessante fine non obligat: ergo tantō minus humana, quāto inferior est. Probatur antecēdēs in præcepto correptionis fraternæ: quod vbi nulla est spes correptionis quę correptionis finis est, non obligat, ait quippe Augu. de p̄nit. dist. 7. can. si quis. ij. si scirem non tibi prodesse, non tererē, non te admonerē. Pari ergo modo, vt exempli gratia dicamus vbi ciuilibus solemnitas testamento defuit constat tamen testatoris voluntas, standū est iuri nō ciuili, sed naturali vt eadem impleatur voluntas. Tertio arguitur: Si illo rigore seruandum esset ciuile ius, vsu sæpē veniret, vt nullatenus morti proximus suam possēt explere voluntatem, vt puta si legitimi testes haberi non possent. Quod tamen concessu videtur absurdum, in contrarium tamen est quod leges ciuiles, vt lib. 1. dictum est, obligant in foro conscientia: per quas tamen absolutæ stabiliuntur contractuum solemnitates, sub illo verborum rigore vt aliās contractus pro infecto habeantur: vt de testamento pater. l. hac consultiſsima. C. de Testamen.

Ad secundū argu. *Ad tertium argu.* ARTICVLVS III. Vtrum per contractum, qui nullus est iure ciuili, transferatur dominium

Ad primū argu. IRCA idem membrū ciuilibus potestatis quo voluntas domini cohibetur transferre dominium examinare pertinet, vtrum cōtractus qui est nullus iure ciuili, sit etiā in conscientia nullus ita vt verē domini translationē impediatur? Et arguitur à parte negativa: Vbi finis ciuilibus legis cessat, lex ipsa vim suam amittit, atque adeo stādū est, tunc naturali iuri: finis autem legum contractuum solemnitate iubentium est vt fraudibus & dolis eatur obuiā: ergo vbi constat nullam interuenisse fraudē, cōtractus tenebit in conscientia. Secūdo ad declarationem prioris præmissæ arguitur. Lex diuina cessante fine non obligat: ergo tantō minus humana, quāto inferior est. Probatur antecēdēs in præcepto correptionis fraternæ: quod vbi nulla est spes correptionis quę correptionis finis est, non obligat, ait quippe Augu. de p̄nit. dist. 7. can. si quis. ij. si scirem non tibi prodesse, non tererē, non te admonerē. Pari ergo modo, vt exempli gratia dicamus vbi ciuilibus solemnitas testamento defuit constat tamen testatoris voluntas, standū est iuri nō ciuili, sed naturali vt eadem impleatur voluntas. Tertio arguitur: Si illo rigore seruandum esset ciuile ius, vsu sæpē veniret, vt nullatenus morti proximus suam possēt explere voluntatem, vt puta si legitimi testes haberi non possent. Quod tamen concessu videtur absurdum, in contrarium tamen est quod leges ciuiles, vt lib. 1. dictum est, obligant in foro conscientia: per quas tamen absolutæ stabiliuntur contractuum solemnitates, sub illo verborum rigore vt aliās contractus pro infecto habeantur: vt de testamento pater. l. hac consultiſsima. C. de Testamen.

Sententia Innoc. Quæstio præfens nõ est magnopere inter Doctores agitata: sed Innocent. in c. quia plerique de immu. eccle. vnum ait obiter verbum, scilicet quoddam qui per contractum, cui deficit solennitas iuris, aliquid possidet tenetur ad restitutionem. Vbi docet contractum minus solennem esse nullum in conscientia. subdit autem exemplum de contractu qui per voluntatem pupilli sine assensu tutoris factus est. Panormitan. vero super eodem capite, Antonio de Butrio adhaerens contrariam est sententiam amplexus: videlicet quod ubi fraus abest & dolus, standum est naturali iuri, ut contractus teneat, non obstante civili lege. Atque in hanc sententiam subscripsit Syluest. in verbo, Alienatio. §. 12. & verbo testamentum, §. 5. Et postea Adria. quolib. 6. art. 1. propter rationes quas modo in fronte quæstionis recitauimus, & quidem Ant. de Butr. sic asserit consuluisset: ut legata illegitimi testamenti nihilominus seruentur. in quorum consequentiam addit in suo tractatu Minoritano, quod legatum minoritæ factum licet iure humano inhabilis ille sit ad recipiendum, est nihilominus persoluendum in conscientia. Hæc ergo est opinio communis Sunt tamen profecto argumenta in contrarium adeo multa, eademque non infirma, ut contrariam sententiam maiori cum probabilitate confirmet. Audiui ego iam pridem in his nostris scholis contrariam sententiam, ceu multo probabiliorem defensam, nempe contractum nullum iure civili, esse etiam in conscientia nullum. Haud tam ego tam absolute opinionem hanc asserere audeo, ubi casus huiusmodi mihi occurrunt: sed mediâ sententiâ vtrinque temperatam pro capta meo amplector. Ad cuius explicationem notandum est, rem publicam & principem secularem bifariam posse dominiorum translationem impedire. Vno quidem modo absolute: cuius exempla in pupillo ante legitimam ætatem & in matoratus pelfiore produximus: per quos idcirco procul dubio dominium non transmittitur. Altero vero modo nõ simpliciter & absolute, sed per modum contractus ad obuiandum fraudibus præscribendo: sicut respublica civilis iubet testamentorum solennitates, & ecclesiastica, formas contractuum quibus ecclesiæ bona alienantur. Et de istis ad quæstionem hac conclusionem respondetur. Contractus, cui deest essentialis solennitas iuris, licet in conscientia non sit ipso facto simpliciter nullus, veluti ille, qui fieret à pupillo illegitimæ ætatis, eatenus tamen est nullus, ut bona conscientia possit quisque legis beneficio in tali casu uti. Exponitur conclusio: Vbi frater meus liberis orbis per testamentum minus solenne, puta cui ea solennitas iuris deest, cuius defectu in iudicio merito pronuntiabitur tanquam nullum (nam cui minor solennitas defuerit, pro legitimo est habendum) ubi inquam frater meus, cuius ego ab intestato hæres sum, per tale testamentum extraneum nuncupauit hæredem, ego tuta conscientia possum hæreditatem adire, & defendere me nullitate testamenti, quauis sciam absque fraude in fratrem meum aliter disposuisse. Ac proinde dum mihi in foro exteriori adiudicabitur, possum optima fide hæreditatem possidere. Eodem modo, si pater meus per huiusmodi testamentum legata fecit (pia modo missa faciamus) ego non teneor in conscientia legata implere. Cur autem fuerim conclusionem sic moderatus, quod non penitus translatio dominij in his euentibus, ipso facto irritatur & annullatur, dicam in calce probationum conclusionis. Neque verò conclusionem sic audeo asserere, ut contrariam omnino existimauerim improbabilem: quoniam ubi asserionem nostram apud alios non inuenio paulo soleo esse cunctantior ad asserendum. Nihilominus argumenta subiiciam, theologos vilius esse auctoritatis, profecto iudicij iuris naturalis, ac potissimum conscientia, non aliis quam Theologis est deferendum. Supponamus ergo ciuilium legum tenorem: In testamento, verbi gratia, nuncupatio, puta ubi sine tabellionis subscriptione verbo nuncupantur hæres & testes, requiruntur septem testes: ut habetur Instit. de testamentis, §. fin. Et pariter in testamento subscripto, sed tamen occluso & obsignato: ut habetur l. citata, Hac consultissima. C. de testamentis, & l. peculiari regni 3. Tauri. Tametsi in testamento aperte scripto sufficiant tres testes cum tabellione: & quinque sine illo, quamuis antiquo iure quandoque requirantur plures, quandoque pauciores: ut in testamento Imperatoris, & in testamento militis, & in testamento cæci, &c. ut in glossis super eisdem titulis Instit. & C. & ff. late à doctores, adnotandum est. Requiritur etiam testes legitimi: puta ut neque mulier, neque surdus, neque mutus, neque infamis admittatur: ut in eod. Institutio, §. testes cauetur. Quamuis de hoc nihil hic definimus: sed id ad iudicium seculare deferimus. Similiter iure Pontificio cautissimum est, ne res ecclesiæ sine trib. contractibus distrahantur: ut 10. q. 2. cano. ea enim, & 12. q. 2. cano sine exceptione, & de reb. eccle. non alienan. à Doctores, adnotatur. Ait ergo contraria opinio, quod etiam si in foro exteriori testamentum pronuntiaretur nullum, standum tamen est in conscientia voluntati testatoris, ubi non interfuit fraus. Et pariter dum in alienatione bonorum ecclesiæ defuerit contractuum solennitas. Nos autem in contrarium hæc subiicimus argumenta. Supponamus enim primo ex libro primo, leges civiles obligare in conscientia: ut ipse idem Panormitan. eodem loco cum eodem Innocentio planissimè sentent. Tunc inquam arguitur sic: Leges eiusmodi nullam profectum exceptionem faciunt, sed absolute aiunt, vbiunque defuerit talis solennitas, nullum esse contractum. Sic enim concludit dicta lex Codicis, Hac consultissima, vbi testamentum non fuerit subscriptum, pro infecto haberi conuenit. Et rursus ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti non volumus: nisi inter solos liberos à parentibus, vtriusque sexus habeatur: videlicet nisi liberi testamen. infirmantur. §. ex eo. ait Iustinianus: Imperfectum testamentum sine dubio nullum est. Et postea ait se velle eisdem legibus viuere. Et l. regni citata 3. Tauri, habetur quod ubi testium numerus iustus non fuerit, testamentum nullam fidem faciat, neque in iudicio neque extra. Et in can. citato, sine eandem vim habeat, quam verbis personat, sit, ut sine villo interpretamento sit illi obediendum. Sed ais,

Sed ais, Leges non adhibent verbum, in conscientia. Hic autem cauillus est: nam non est in more legislatoribus talia adicere verba: sed ex natura legum sequitur obligatio in conscientia. At quo rei punctum patentius fiat, arguitur secundo sic: Lex, ut solennissimum habet doctorum axioma, accidentarios casus non respicit, sed ea, quæ ut plurimum contingunt. Iura enim, ut ff. de leg. Pomponius ait constitui debent in his quæ accidunt, & vltimo venire possunt: nõ tamen in his, quæ præter opinionem & insperato contingunt. Igitur licet ratio istarum legum fuerit, ut fraudibus, dolisque obuiaretur: nihilominus etiam in aliquo casu finis ille deficiat, lex suum retinet vigorem. Exempla sunt frequentissima ac patentissima, quæ demirandum est Panormitanum & suos non inspexisse. Prohibet lex, ut art. 1. dicebamus, pueros sua propria sponte bona sua alienare: cuius vtrique finis est, ne per eorum imprudentiam male dilapidentur. Contingit esse puerum decem vel duodecim annorum, qui sapienter & in rem suam possit de suis bonis disponere, vtrum propterea contractus inconsulto tutore ab ipso factus, tenebit in conscientia? Profecto non tenebit. Item legis ieiunij finis, est corporum maceratio: Vtrum propterea quod quis illa maceratione non indigeat, fiat exemptus à lege? minimè gentium. Prohibet etiam lex arma nocturna: vtrum qui pacificus est, possit illa deferre? Nequaquam. Eodem modo in proposito, licet in aliquo casu nullus interfuerit dolus, nihilominus vis legis non extinguitur. Et ratio huius est patentissima: quia alioqui leges scrupulos pusillorum conscientijs iniicerent. Saepè enim obscurum & ambiguum esset, vtrum tanta esset fraus ut sufficeret ad parendum civili legi: an verò tam parua, ut propendendum esset in ius naturæ. Noluit ergo legislator ciues esse horum iudices, sed quod sincere auscultarent legi, quandiu non esset contra ius naturæ. Sed ais: Contra ius naturæ est, ut si quis sic voluit disponere de suis bonis propter defectum solennitatis, non impleatur eius voluntas profecto non est. Imò quod maxime eidem naturæ consentaneum: nempe ut fraudes tollantur & deceptiones, quas in defunctos humana fallacia extrueret. Hac enim de causa art. 1. dictum est posse rem publicam naturalem voluntatem ciuium cohibere in suis dispensandis rebus: atque adeo modum illis præscribere. Immo verò arbitrator, quod si ex occulto modo soluendi debita fraudes crebrescerent, posset princeps leges sancire, ut solutio quæ coram testibus non fieret, non valeret: adeo ut in conscientia posset, quod contra leges solutum esset, iterato peti. Sed quidquid hoc veritatis habeat, ambigendum non est, quin possit conscientia pro infecto haberi illegitimus contractus, etiam si fraus non interfuerit, ob id, quod interesse potuit. Quod si id potest, nec scio quod efficacius verborum significatione efficere potuit quam istorum: Sit testamentum nullum: habeatur pro infecto. Et si fuerit imperfectum, voluntatem defuncti nõ teneat, sit irritum, nullam fidem faciat, neque in iudicio neque extra. Tertio arguitur: Qui testamentum reliquit illegitimum, perinde decedit ac si absque villo prorsus moreretur, quandoquidem iure illud nullum est: ergo sic prorsus de tali defuncto censendum est ac si intestatus decessisset. Si autem quis absque villo testamento legata fecerit, aut hæredem nuncupasset, profecto hæres ab intestato non teneretur in conscientia illa implere, etiam si nulla interfuerit fraus: ergo neque ubi testamentum nõ est iuridicum. Exempli gratia: Si quis absque liberis moriens præfente fratre diceret: Ego constituo talē hæredem extraneum, aut tale facio legatum, quod nõ esset donatio: frater tamen non polliceretur id ratum habere, immo teneret, & haberi non posset copia tabellionis atque testium, ut secundum leges conderetur testamentum, profecto ille frater legitimus hæres licet optimè nouisset defuncti voluntatem, neque vllam iniectam fuisse fraudem, non teneretur in conscientia aut alteri hæredi cedere aut legata implere, non obstante iure naturæ: Nempe quia lex iuste ad euitandas fraudes voluit ne defuncti voluntas vlla esset nisi per testamentum constaret. Quin verò & id iuste potuit facere in pœnam negligentia testatoris, ut statim de præscriptione dicimus. Ergo ubi testamentum non fuerit iuridicum, idem erit iudicium. Quarto arguitur: Idem est penitus iudicium in foro conscientia, quod in foro exteriori vbiunque res gesta constat, ut iudicium exterius nõ procedat ex falsa præsumptione: si quis autem intestatus decederet, licet legitimus hæres ab intestato fateretur in iudicio alij fuisse institutum hæredem: aut alia defunctum fecisse legata, sine testibus, tamen talis hæres ab intestato non compelleretur hæreditatem alteri concedere, neque legata implere. Ergo idem debet iudex pronuntiare, quando testamentum est illegitimum, quandoquidem iure est nullum: atque adeo ille ab intestato hæres manet tutus in conscientia: quandoquidem sententia nõ emanauit ex falsa præsumptione. Scio equidem de hoc variatum nonnunquam esse inter iudices, quãdo scilicet hæres fateretur voluntatem defuncti, sed profecto crediderim perinde pronuntiandum esse, ac si nihil defunctus disposuisset. Sed ais, tales sententia solum tenent in foro exteriori, non autem in foro conscientia. Immo verò si non obligarent in conscientia, tunc leges illæ conscientiarum essent illaqueatrices, nec deberet ab ecclesia tolerari, secundum verbum illud in cap. quonia. de præscrip. Quod absque peccato mortali non potest obseruari, derogandum est. Enimvero si dum iudex nõ ex falsa præsumptione procedens, sed secundum eius confessionem, qui reus sit, eum absoluit, non manet in conscientia tutus, iniqua est lex: cum tamen merito non sint abrogata, sed approbata. Quinto arguitur: Ex contraria huic nostræ opinione consequitur vltimo venire posse, ut quispiam absque vlla sua culpa nullaque; alia illata vi, sed ob solum tenorem legis euitare aliter peccatum mortale non posset quam grauissimam faciendo suorum bonorum iacturam. Sit enim pupillus ab intestato defuncti hæres, qui alium extraneum per testamentum illegitimum hæredem nuncupauit. Tunc tutor si hæreditatem pro suo pupillo non perat, reus ipse fiet in iudicio: & ob negligentiam condemnabitur, ut pupillo refundat quæ sua causa perdidit. Si autem perat, manifeste peccat secundum opinionem nobis aduersam: quandoquidem sciens & prudens petiit quod non est pupilli. Supponimus enim ei constare nullam interfuisse fraudem. Hoc autem non est concedendum. Sexto denique ac postremo arguitur. Nisi eiusmodi leges in conscientia obligarentur, ratio.

Ratio se-

Solutio.

Potest lex solutionibus modum statuere.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Postrema

non satis esset illi si ni prouisum ob quem instituta sunt. Prouidit, exempli gratia ecclesia ne eius bona nisi cum tali solemnitate & cautione alienaretur: si ergo ab illo qui aliter emit, non possent rursus clerici ac religiosi bona conscientia repetere, frustra ea fuisset cautio legis. Nunc igitur explicatio opus est cur dixerimus non prorsus per tales contractus impediri dominij translationem. Causa enim est, quod tunc si ille nuncupatus hæres per inualidum testamentum forte hæreditatē possideret, deberet absque vlllo iudicio & petitione illa restituere hæredi ab intestato. Et pariter si legatarius legatum possideret, deberet illud prorinus eidem hæredi reddere: quod tamen esset nimio rigore leges intelligere. Crediderim ergo quod qui possidet rem aliquā per contractum minus solennē sibi acquisitam, dummodò fraus omnis, vis, & dolus absuerit non tenetur restituere nisi vocatus in iudiciū & condēnatus. Et eodē modo, si quis iusto pretio emit bona ecclesiæ sine dolo & fraude, licet non interuenisset solemnitas contractus, iustē potest ecclesia tacente, possidere, sed & ecclesia etiam potest bona conscientia repetere. Ratio mea est quod iura humana nihil aliud volūt, quàm quod in iudicio tales contractus habeantur nulli: non autem quod ipso statim factō trāslatio sit nulla. Quate etsi ille cui competit repetitio ob ignorantiam non petit, nempe quia nescit testamentum aut contractum non fuisse legitimum, quamuis possessor id sciat non tenerur ei reuelare. Si autem exēpli gratia (de quo casu ego ipse consultus fui) defunctus per illegitimum testamentum noncupauit extraneū hæredem, & neque ille neque frater ab intestato succedēs possessionem adiuit, sed vterque est ea probitate vt nolit possessionem capere, nisi sibi ius faueat, absque dubio nuncupatus hæres debet cedere, & posthaberi, & succedens ab intestato hæreditate potiri. Hæc & si non pro demonstratis duxerim, crediderim tamen esse verissima. Si quis autē contraria teneatur opinione, illam aut respuat, aut sequatur: quoniā qui contra conscientiam agit prauus est secundum illud, Quod non est, ex fide, peccatū est. Veruntamē nihilominus huic nostrę assertioni non nihil ambiguitatis obmoliri quispiam possit. Primum Panor. pro se in cōtrarium adducit regulam eiusdē Innocentij, cap. quod sicut, de elect. Vbi ait electionem quæ iuri naturæ consentit, licet non seruentur iuris solemnitates, tenere. At verò profecto, salua existimatione solennis Abbatis & eius sequacium, non est ab illis sincerè & candidè intellecta: neq; vero citata regula Innocētij. Ipse enim non loquitur vbi electio nulla est iure positio, sed vbi esset infirmāda, vt ait tex. si in iudicium deferretur. Subdit enim exemplū, vt si aliquis electorū ex contemptu non fuisset vocatus: tunc enim si electio sit à maiori parte, illo connumerato, tenet quod iure tam humano, quàm naturali. Quamuis contemptus ille possit agere ad infirmāda electionē. In tali inquam casu ait electum tutum esse in conscientia quouisq; quæretur electio. Quæ quidē sententia adeo non est contra nos, vt non sit etiam pro nobis; nam licet iure naturæ fateatur Innocētius electionem valere, dicit quod potest iure humano infirmari. Haud ergo credendus est Innocētius sibi ipse cōtradixisse. Neque alia regula eiusdem illic Panormitani quidpiam contra nos in præsentiarum agit: nempe quod quādo ius ciuile aliquid disponit cōtra ius naturæ, standum est iuri naturæ. Hæc enim legis dispositio non est contra ius naturæ, sed eius moderatio & restrictio pro bono pacis. Quod autem omnium vehementissimè cōtra nos pugnare videtur, est cap. cum eses, de testa. vbi Alexander 3. videtur contrariū decernere. Fuit enim de consuetudine interrogatus quæ erat in Episcopatu Hostien. vbi nullum testamentum nisi secundum leges humanas, puta septem aut quinque testibus subscriptum admittebatur: & respondit, tales leges à diuina lege & sanctorū patrū institutis, & à generali ecclesiæ cōsuetudine esse alienas, & ideo standū esse contra illas iuri naturali, secundum quod in ore duorum vel trium stat omne verbum. Et ideo vbi quis paræcianorū coram presbytero suo & tribus & duobus aliis testibus testamentum ediderit valere decreuit. At verò (vt cum debita reuerentia ad textū respōdeamus,) licet ius naturæ sit vt duo vel tres testes sufficiant: nam vbi hominēs naturali sinceritate viuerēt, ille sufficeret numerus, tamē nullatenus negari potest, quin vbi humanæ fraudulentiæ in republicam serperent neque tuta esset fides, sanctissimum sit numerū testiū lege augere. Nam ius naturæ non est prohibitium, scilicet ne plures exigantur testes, sed sinceritatis humanæ expressiuum, nempe quod vel tres sufficiāt: qui ideo numerus, licet plurimū in causis tam ciuilibus quàm ecclesiasticis sufficiat, tamen merito in aliquibus requiruntur plures vt lib. nos. 5. tra. Et abimus. Vult enim eadē ipsa ecclesia, vt patet 2. q. 5. can. Præsul. in nonnullis causis plures testes esse necessarios nepe ad cōdemnādas personas Curie insignes: vt puta Cardinales, presbyteros, &c. Cū ergo eadem sancta ecclesia quæ ob personarum dignitatē, quorum crimina difficilē creduntur, voluerit augeri testiū numerum, non est cur leges repellat ad confirmandā defuncti voluntatē: qui, si calletur pro se loqui non potest, ampliorem quoque numerum requirit, præcipuē vbi testamēta aut non sunt subscripta, aut sunt occlusa, nam in apertis ius naturæ seruatur trium testiū cum tabellione. Igitur illic pontifex summus non est credendus leges eiusmodi abrogasse, quia non habet auctoritatem in leges principum nisi quatenus sunt contra ius diuinum. vt ipse Papa fatetur, can. cum ad verum. & can. duo sunt. 96. dist. neque abrogationis verbo illic vtitur neque talis abrogatio recepta vnquam à principibus fuit. Igitur licet aliis præterea duobus modis glossa illic textum interpretetur, satis sit nobis altero duorum modorum respondere, scilicet aut quod id restringendum est ad pia legata vt explicatur cap. statim proximo relatum quæ quidem legata minorem exigunt solennitatem, Vel fortē melius quod cum episcopatus Hostiensis esset in territorio ecclesiæ potuit Papa præcipere, vt non seruarentur leges ciuiles. Nam profectò neque in piis causis vbi que admittitur iure legatum illegitimi testamenti, tamen si hæredes de honestate illa doceat implere.

Argumenta autem in capite quæstionis obiecta nullius sunt ponderis. Respondetur enim ad primū finē legis dupliciter cessare posse: scilicet aut generaliter in republica aut in particulari casu: & quando

quando cessat primo modo, cessat lex: quando vero non nisi in particulari, non cessat, vt latè expositum est. Quod autem Adrianus subdit de correptione fraternā, nulla similitudine pugnat. Præceptū nanque correptionis fraternæ non habet pro fine commune bonum, sed particularem emendationem fratris: & ideo quando ille cessat, superuacanea esset correptio. Finis autem legum annullantiū illegitimos contractus, est bonum commune: quod nunquam cessat. Item præceptum correptionis fraternæ, est affirmatiuum, quod non obligat nisi quando & vbi oportet: leges autem illæ sunt generales. Ad tertium demum respondetur, nullum esse inconueniens, vt quis citra suam culpam & negligentiam ob fortuitum euentum cohibeatur de suis bonis disponere, vt pax tuta sit in republica. Leges nanque non valent singularia cuncta cauere.

Ad tertium.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum præscriptio dominium in possessorem transferat.

EX PEDIVIMVS mēbrum prius publicæ auctoritatis, quæ cohibere potest legitimū dominium, ne sua bona pro suo libito dispēdat. Sequitur ergo secundum, quod est ad auferendum quoque ciuib. eadē ipsa bona. Et peculiariter id disputabimus in præscriptione: de qua quæritur vtrū præscriptio dominium ab inuito domino auferat, & cōferat possessori: Et arguitur de more à parte negatiua: Respublica, nisi quādo ipsa indigerit neminē ciuium expoliare potest inuitum sua substantia, præterquam ratione delicti: vsu autē venire potest vt absq; vlla prorsus domini culpa aut negligentia quispiā triginta quadragintaq; annis possideat alienum: ergo tunc nulla est causa cur ei modi possessor dominium acquirat. Secundò: Si præscriptio tanta polleret vi, sequeretur vt possessor malæ fidei præscriberet. Nam si causa legis fuit dominium ob negligentiam punire, non est dignus minori pœna, dum possessor mala fide possidet, quàm dum possidet bona. Tertio arguitur: Si mala fides intra tempus præscriptionis ad restitutionem obligat, sequitur etiam quando possessor dubitat an res quam possidet, sit aliena, ius præscriptionis impediatur. Consequens tamen videtur esse contra August. 34. q. vnica. can. si virgo. vbi ait, Tandiu quenque possessorem bonæ fidei rectissimè dici, quandiu se possidere ignorat alienam. In contrarium autem est auctoritas Gelasij 16. q. 3. can. Præsul. & can. quicumque. can. placuit 1. quibus decernit præscriptionem triginta annorum, etiam inter episcopos & ecclesias vim obtinere.

Secunda pars humanæ potestatis, qua princeps reipublicæ tam ecclesiasticæ, quàm ciuilis potest ab inuitis tum bona sua auferre, tum etiam in aliorum transfere dominium. Primum ratione subueniendi reipublicæ, vt art. 1. dictum est, vim suam exercere potest: nepe vt dum ei opus est ciuium sub sidio, eos ad contributionē cogat: quoniam sumus, vt ait Paul. ad Rom. 12. membra vnus corporis: & ab inuitis ideo tenemur succurrere corpori nostro. Secundò præterea ratione delicti potest malefactores bonis suis multare. Et enim quod per quodcunque peccatum mortale ipso facto delictor suis sit priuatus bona, iam supra tanquam hæreticum reiectum est. De aliis autem modis quib. princeps hac fungitur potestate, nihil ad præsentem locum, solum enim de præscriptione nobis est quæstio. Igitur præscriptio nomen iuris est: idem nimirum significans, quod per possessionem præscriptio à lege tempore protractum, dominium rei acquirat. Et quāuis non solum inter Doctores, verum & quandoque in iuris contextu explicationis gratia distingui cōsuecat inter præscriptionem & vsucapionem quæ præscriptio sit rerum immobilium, vsucapio verò mobilium: tamen crebrò etiam iura ambabus promiscuè vtuntur vocibus. Vsucapere enim nihil aliud est, quàm vsu vendicare: hoc est per vsum legitimo tempore continuatum rei dominium acquirere, vt legitur ff. de vsucap. l. vsucapio. idque ipsum est, præscribere: loquendum autem est vt plures & sentiendum vt pauci: & ideo non est, cur non eadem vtamur distinctione. Itaque vsucapio duob. modis differt à præscriptione, scilicet & ratione materię, vt modo dicemus: & ratione tēporis, vt dicere pergitur. Igitur quoniam hic tantum de foro conscientię disputamus, supponamus tam Imperatorū, quàm Pontificum leges. Vsucapio nanque rerū mobilium triennio fit, aut quadriennio: vt habetur Instit. de vsucapio & C. eod. l. quas actiones. Præscriptio verò altera est longi temporis, altera verò lōgissimi. Præscriptio longi teporis per decenniū inter præsertes, & per 20. annos fit inter absentes vt eod. Instit. subsequitur: & ead. l. C. & C. de præscrip. longi tempo. l. malæ fidei. Ratio enim postulat vt presentium negligentia, nempe, qui in eadem prouincia, vel in eadem vrbe commemorantur, breuiori tempore puniātur, quàm absentium, ad quos non tam citò penetrare potuit rerum notitia. Præscriptio autē longissimi tēporis est triginta annorū inter presentes, & quadraginta inter absentes, quæ in rebus ecclesiasticis est necessaria. De qua ideo præscriptio ne plura extant capitula 16. q. 3. Et l. citata, quas actiones. hæc omnia distinguuntur: scilicet quæ decennalis, & vicennalis præscriptio in secularib. sufficiat, triennalis autem & quadragenalis competat religiosis rebus. Vsucapio verò tēnio fiat inter presentes, aut quadriennio inter absentes. Atq; hoc proprie loco vsucapio à præscriptione distinguitur. Romana verò ecclesia, vt illic subiungitur, gaudere præcedenti lege, vt inter omnib. ecclesiis hoc tēpus centum annorum indulisset: modò tamen sola ecclesia Romana illa gaudet, iuxta tenorē eiusdem authentici, quas actiones. vt habetur 16. q. 3. ca. nemo. His ergo prænotatis quæstio nostra est, an in conscientia qui præscriptis temporib. rem possidet, quāuis postea rescuerit eam esse alienā, tūc illam possideat? De qua re tres sunt diuersę opinionēs duę nimirum extremę: quarum altera tenet, quod semper est iudicandum secundum leges concedentes præscriptionem cum mala fide. Et hæc est glossa cap. fin. de præscriptionibus. Altera verò, quæ quamuis bona fide toto tempore legis quis rem possideat: nihilominus quotiescunque rescuerit

Quanto tēpore fiat vsucapio.

Præscriptio longi tēporis, & longissimi.

Quod in rebus ecclesiasticis locum non habeat nisi quadragenalis: præscriptio.

Contra ecclesiam Romanam non præscribitur nisi centum annis.

Opiniones eam esse alienam, et si in foro exteriori res sibi possessa adiudicetur: tamen in conscientia nunquam est totus quousque ea restituatur. Et hæc est summa Rosellæ, in verbo, præscriptio. Inter has ergo nos media via incidentes, duab. conclusionib. ad quæstionem respondemus. Prior est: Nemo beneficio humana legis sana conscientia præscribit, nisi toto præscriptionis tempore bona fide possideat. Conclusio est expressè asserta in illa regula Iuris, Possessor malæ fidei non præscribit. Est autem recolendum, secundum civiles leges olim possessorib. etiam malæ fidei rem possessam fuisse adiudicari solitam, ut Gratianus adnotavit. 16. q. 3. can. dilectio. §. potest. Et expressè habetur cap. vigilanti. de præscriptio. ubi refertur Ephesinum legislatorem propter vitandam miserorum segnitiam, & longi temporis errorem & confusionem, primum omnium tricennalem vel quadragenalem præscriptionem lege sanxisset. Alexand. verò tertius, eodem cap. eadem leges vel confutat, vel saltem moderatur, quantum ad hoc quod possessorib. malæ fidei non faueant: eandemque reuocationem seu moderationem Innocentius tertius in Concilio Lateranen. confirmavit eod. tit. cap. fin. Et ratione probatur: Possessor malæ fidei dicitur ille, qui conscius est aut dubius rem, quam possidet, non esse suam. Accipitur enim hic fides pro conscientia, secundum illud Pauli, Quod non est ex fide, id est conscientia concors, peccatum est. Qui autem contra conscientiam rem alienam possidet, in peccato perdurat: & qui addubitat, scrupulari tenetur veritatem: peccatum autem nemini suffragatur: ergo eiusmodi possessori nullum patrocinatur civile ius, Atque hanc rationem huius conclusionis assignat eodem capite Innocentius. Quare glo. quæ dicit non credere Papam potuisse leges illas reuocare, nullius profectò est probabilitatis. Nam etsi potestas Imperialis distincta sit à Pontificia, neque sit (vt illi aiunt, quos supra refellimus) simpliciter & absolute illi per omnia subdita: tamen quia quantum ad animarum regimen spiritualis temporalis diuinitus est prælata, potest leges civiles delictorum fauores de medio tollere: qualis certè est, quæ possessorib. malæ fidei faueret. At quod res patentior fiat, vel glossa illa vult leges civiles possessorib. malæ fidei in conscientia tradere re possessam. Et iste esset intolerabilis error: esset enim contra naturam quod latro aut qui mutuum accepit, propterea quod decem aut viginti annos in mora sit soluendi, dominium acquirat. Aut vult id tantum, vt sentire videtur, & S. Tho. quolib. 12. art. 25. interpretari, quod negligenti domino post illud tempus non detur petendi ratio: quemadmodum decepto citra dimidium iusti pretij denegatur in iudicio actio, licet alter teneatur in conscientia excessum iusti restituere. Sed neque hic sensus vlli est æquitati consonus: quoniam in emptionib. & venditionib. præsumptio legis est, quod cum pretia rerum non sint ita planè omnib. comperta, possit quis ignoranter & bona fide sesquialtero pretio rem vendere ultra iustum, & ideo denegatur alteri actio ad rescindendas lites. Quod autem nefarius latro, aut vsurarius, aut qui mutuū accepit per manifestum diuturnumque peccatum ius acquirat, vt legum beneficio protegatur, ne cogatur soluere, nulla fert ratio: etiam si alterius negligentia id commereretur. Posterior conclusio: Possessor bonæ fidei elapso legitimo tempore, tuta conscientia rem tanquam propriam possidet: quoniam lex civilis dominum ipsum re vera constituit. At, ne per ignota ulterius progrediamur, explicare congruit, quænam sint ad bonam fidem requisita. Ad quod respondetur, exacta esse quatuor. Primum omnium requiritur substantia ipsa fidei: hoc est scientia vel credulitas quod res sit tua. Vbi enim fundamentum hoc non adest, tota præscriptionis machina labascit. Secundò requiritur possessio. Nam vt habet regula iuris, sine possessione non præscribitur, neque vsucapitur: vt ff. de vsucap. l. sine possessione. Quapropter cum ius spirituale laicis non competat, licet laicus ius alleger possedisse exigendi decimas quadraginta vel quinquaginta annis, nunquam præscribit: quia non est possessionis capax: neque res illa est præscriptibilis. Potest inquam laicus decimas recipere ex concessione: non tamen quod penes ipsum sit ius exigendi, hoc est imperandi earum solutionem. Pariter neque seruus, neque Mendicantium religiosus possidere potest: atque adeo neque præscribere. Tertio deponitur titulus vel naturalis, vel iure legitimus, vel præsumptus. Quia ratione fur, & vsurarius nullo tempore præscribit, quia possidet sine titulo per vim. Eadem ratione neque mutuatarius. Nam licet tempore præscribit, quia possidet sine titulo, illo tamen pacto vt redderet. Si autem latronis filius bona fide hæreditatem paternam adiuit, nimirum credes bona ille legitime fuisse acquisita, & toto tempore præscriptionis illa fide possidet: transacto illo quauis innotescat fuisse aliena, tutus manebit in conscientia. Et pari modo qui à latrone bona fide rem alienam emit: vt habetur ff. de vsuc. l. si aliena. Nam licet ille titulus non sit verè naturalis, est tamen lege præsumptus. Eadem ratione in calce superioris libri diximus, quod cum sententia iniqua nemini in conscientia ius auferat aut conferat, sit, vt qui per talem sententiam mala fide rem acquisiuit, nempe quia quando lata fuit, sciebat esse iniustam: nullo tempore præscribat. Nam perinde recipit ac latro. Si autem arbitratus esse iustam, possidere cœpit: sed tamè infra tempus præscriptionis in notitiam sibi venit sententiam fuisse iniustam, tenetur restituere. Attamen ubi legitimum tempus præscriptionis transierit, licet postea id nouerit, non tenetur. Nam postquam legitimo titulo, hoc est lege præsumpto, rem bona fide possedit, factus est eius dominus. Quarto requiritur eandem bonam fidem toto tempore absque interruptione continuari, vt expressè habetur c. fin. de præscript. Nam si interrupta fuerit, nempe quia dominus petiit, aut alia via, tunc tempora illa interrupta non censentur vnum legitimum constituere. An verò qui de re illa quæ possidet, ambigit, sitne sua præscribat: quia longiuscula est disputatio, post conclusionis demonstrationem adiungitur. Reuertamur ergo his suppositis ad secundam conclusionem, quam vt dicebam, Summa Rosella simpliciter negat in verbo, Præscriptio: & vt Syluest. eodem verbo. §. 13. refert. Antò. quoque de But. in cap. vigilanti. quia, credere nequeunt, leges vero dominium legitimos dominos priuare posse, eò quod in leui sint negligentia culpa: esset enim, vt arbitrantur, contra ius naturæ: sed tantum denegatur eis petitionis actio. Et aiunt isto

more suo

more suo hæc esse opinionem Theologorum quos tamen si vidissent secus pronuntiaissent: cum D. Tho. quolib. 12. art. 25. & Scotus 4. dist. 15. & omnes conclusionem à nobis assertam meritissimo teneant. Adria. autè eo modo procedit, quo superiori articulo nempe, quod ubi negligentia veri domini ad culpam pertingit mortalem, tunc qui præscripsit tutus est in conscientia, etiam si postea intellexerit rem esse alienam. Cui quidem iuri illud supponit fundamentum quod Imperator est dominus orbis & ideo potest dominium ab vno in alterum transferre. Attamen si ille non fuit mortaliter negligens, tunc licet in foro exteriori res præscribenti adiudicetur tenetur tamen in conscientia restituere. Ratio eius est illud suum axioma perperam intellectum: Cessante causa legis, cessat subinde eius vinculum. Cum ergo lex præscriptionis in culpa negligentis rem suam fuerit cõdita, illa cessante, cessat præscriptio nis causa. His veruntamè non obstantibus absolute asseritur conclusio, quod qui bona fide præscripsit siue dominus negligens fuerit, siue secus, tutus manet in conscientia quamuis transacto præscriptionis tempore, rescuerit alienum esse, quod possidet. Conclusio probatur non solum auctoritate D. Tho. & Scoti, & Theologorum, vt modo dicebamus verum & sacrorum Canonum Gelasij & concilij Tolentani 16. q. 3. & Augustini loco citato. can. si virgo 14. q. vnica. & de præscript. can. sanctorum & multis aliis. Et quod dictæ leges non solum approbentur à Pontificibus in foro exteriori, sed etiam conscientia, solidissimum sumitur argumentum ex cap. vigilanti. & cap. fin. de præscriptio. Nam postquam illic consultiissimi Pontifices præscriptionem duntaxat malæ fidei irritauerint à contrario sensu illam confirmant quæ bona fide subnititur. Sed quo ad rationes, descendamus, nulla est illa Adria. nempe quod Imperator sit dominus orbis: tum quod illud falsum est, vt supra commostrauimus: tum quod etiam si dominus esset regnorum orbis, non tamen rerum habet dominium, vt pro suo libito possit res alienas vsurpare. Quod supra quoque ostensum est. Præterea, quia non solum Imperator verum & reges & inferiores principes possunt facere leges de translatione dominiorum etiã si non sint rerum domini. Ratio ergo est quam art. 1. declarauimus: nempe quod reipublicæ princeps, tanquam pacis custos vt potest criminosos suis bonis multare ita, & ab ipsis inuitis pro bono pacis suorum dominia in alios traducere, idque lege, vt supra diximus, in foro poli cogente atque adeo possidentis conscientiam pacante. Alioqui, vt supra arguebamus, si conscientiam possidentis eiusmodi leges non inquietarent tum frustraneæ essent, tum etiam iniquæ: quando quidè ei rem adiudicarent qui tamen eam tuta conscientia possidere, nequiret, eidemque per sententiam, quæ non ex falsa præsumptione, sed ex certa scientia procederet. Isti enim talem principibus negantes in conscientia facultatem, tanti faciunt hæc bona exteriora, vt arbitrentur esse ceu supremum reipublicæ finem: cum tamen nos Christus tantopere contra admonitos curauerit, vt ad redimendum tempus contendentibus nobiscum de tunica relinqueremus & palliū. Hæc quippe sancta meditatio antiquis legislatoribus altius in corde incidebat quam iudicibus modò: & ideo huiusmodi cõdiderunt præscriptionis leges. hinc ergo gradum aduersus Adrianum faciamus. Quatuor enim inter alia, argumentis eius opinio confutatur, hæc scilicet quod si dominus non fuit mortaliter negligens dominium non amittit. Primum quod in iure nulla eiusmodi legitur exceptio: quæ tamen sancti Pontifices conscientiarum consultores non prætermisissent. Secundum quod etsi vulgò non alia præscriptionis causa circūferatur, quam culpabilis domini negligentia: si iura tamè, & rationes cõsulas, non hæc est potissima, sed certè bonum publicum, vt scilicet certa sint dominia, & error longi temporis tollatur. & tràquilla sit rerum possessio. Audi legem primam ff. de vsucap. Bono publico introducta est vsucapio, ne scilicet quarundam rerum diu & ferè semper incerta dominia essent, cum sufficeret dominis ad inquirendas res suas statuti temporis spatium. Et cap. vigilanti. de præscript. Ephesinus inquit legislator, solum propter vitandam miserorum segnitiam & longi temporis errorem & confusionem, primus tricennali & quadragenali præscriptioni vigorem legis imposuit. non ergo lex punitiua fuit alienæ culpæ sed consultiua cõmunis boni. Atque adeo non ille, sed hic fuit potissimus finis. Quapropter illo cessante nihilominus lex præscriptionis ius tribuit in conscientia. Tertio in corroborationem huius arguitur: Si culpa domini finis fuisset legis, profectò vel iniqua fuisset vel quàm rarissime suum assequeretur effectum. Nam culpa negligentis bona sua per quàm rarissime (quod isti non aduertunt) est peccatum mortale. Enimvero prodigalitas, vt omnibus in confesso est, genere suo non est mortale. Ob idque neque qui sua bona negligit, mortaliter vnquam peccat, nisi accidentariè, nempe in casu grauis necessitatis familiaris aut pauperum quos sibi alere incumbit: ergo propter illam culpam raro contingeret præscriptionis iustitia: non ergo illa fuit causa. Quarto denique, vt superius arguebamus, et si ille fuisset finis, nihilominus illo in euentu particulari cessante, non subinde legis vigor extinguitur: sed si in cõmuni cesset. Est ergo tutus in conscientia, qui legitime præscribit, etiã si postea illi innotuerit, rem possidere quæ fuit aliena. Superest ergo tandè id examinare quod supra in lite reliquimus. Diximus enim ad bonam fidem exigere, vt neque possessor dubitet rem esse suam, sed id certo credat alias possessor esset malæ fidei. Enimvero glo. c. fin. de præscript. aliter sentit: nempe quod dubitans, etiam si iustam habeat dubitandi causam, nihilominus est in bona fide. Et citat pro se §. bonæ fidei. l. qui scit. ff. de vsuris. Eodemque vergit Panormit. quod ait ad literam probari, ex cap. si virgo, supra citato. 34. q. vnica. ubi ait August. tamdiu bonæ fidei possessorem rectissime quenquam dici, quandiu possidere se ignorat alienum, cum verò sciuerit, tunc esse malæ fidei. Qui enim dubitat, vt censet Panorm. ignorat. Et arguitur præterea in fauorem huius opinionis: Qui dubitat rem quam possidet, esse suam potest illam bona conscientia in iudicio defendere donec à se euincatur, hoc est, iudicio subtrahatur: manet ergo semper in bona fide. At vero absque dubio contrariam sententiam crediderim: nempe quod tempus quo quis, non quidem tenui scrupulo, sed probabili coniectura dubitat rem esse suam, non

Soto, de Iustitia & iure.

p 4

annumera

Opinio
Adriani.Sententia
auctoris.Responde-
tur Adria-
no.Quatuor
argumen-
ta confutatur
sententia
Adriani.Opinio &
iure dubi-
tans an res
sit sua, bo-
na tamen
fide possi-
det

Contraria sententia auctoris. annumeratur prescriptioni: immo tempus eius legitimum interruptit. Et ratio est quod iam habet conscientia vulnus, atque adeo fides eius non est bona: nam bona idem est quod sana & quieta: atque adeo ille iam non ignorat rem esse alienam, ut vult Augustinus, quod re vera Panormitan. ut probet Adrian. in 4. in quaestione de prescriptione ait, non attentè animadvertit: quia non erat dialecticus. Ignorantia enim altera est purae negationis, id est carentia scientiae, quae stat cum dubio: altera verò pravae dispositionis, quae est contrarium iudicium. August. ergo non loquitur de hac posteriori, ut putat Panor. sed de priori. Haud inquam vult possessorem in bona fide manere quoadi ignorat, hoc est quamdiu non certè iudicat aut opinatur rem esse alienam, sed quamdiu ignorat, id est, nullam habet vel probabilitatem vel coniecturam, sed certò credit esse suam. Id enim sonat bona fides, id est illa conscientia. Neque illud §. citatum, ff. de vsur. contrarium insinuat. Illic enim tantum habetur, quod si quis fundum bona fide ab vsurario emit, sed antequam fructus perciperet agnouerit esse alienum, hoc est probabile habuerit coniecturas, potest quidem fructus percipere quoad usque fundus enictus sit, hoc est publico iudicio sublatus. Non autem habetur quod illa conscientia tempus prescriptionis legitimae continuet. Ad rationem autem quam nos adiecimus Adrianus respondet, nemini esse licitum rem illam possidere quam dubitat esse suam, nisi quantum temporis sibi conceditur ad inquirendam veritatem. Quin verò subdit paulò inferius regulam, videlicet quod sicut iniuste quis capit rem de qua dubitat an sit sua, ita & iniuste tenet & possidet. At verò profectò regula hæc in primis falsa est, totique iuri aduersa. Enimuero cum melior sit possidentis conditio, non tantum scientia requiritur ad retinendum id quod possides, quanta ad capiendum priuata auctoritate id quod non possides. Et ideo sub dubio tueri possum quam habeo possessionem rei, quam sub eodem dubio non possem ab alio suscipere. Quando ergo rem habeo de qua dubito, hoc est sub formidine iudico esse alienam, si nemo ex me petat, explorare teneor veritatem: quam si assequi neutiquam possum, nõ ideo teneor totam dimittere, sed pro ratione dubij vel cum illo diuidere, quem dubito esse dominum, vel partem erogare in pauperes. Ratio ergo quare dubium tollit bonam fidem, non est quia sub illo non possum rem in iudicio defendere, vel illa vti: sed quia, ut diximus, scientia tunc conscientia non meretur nomen bonae fidei ad praescribendum. Post hæc autem non est silentio prætermissa opinio, quam Adr. ex his modò dictis sibi elicit, nempe vxori, quae hæsit, an vir cui coniungitur verè ac legitime suus sit, non solum non licere officium debitum ab illo exigere, verum neque ipsi exactum reddere. Et ad cap. dominus, de secundis nuptiis, vbi præcipitur reddere respondet id intelligendum esse in foro exteriori: cogitur enim habitare cum illo: tamen ei non licet cum ipso se amplexu maritali commisceri: perinde ac si post clancularias nuptias, viuente priore viro cogeretur habitare cum secundo. Ratio verò eius eodem semper peccato delinquit. Putat enim quod sicut dubius de re sua, non potest illam possidere: ita & dubia illa non potest ad virum accedere. Quae profectò conclusio, sicuti & ratio falsissima est & illi cap. dominus, planissimè contraria. Illic enim non dubitatur de foro exteriori, sed de conscientia. Ob idque discrimen interponitur inter debitum reddere & postulare. Et ratio est plana. Nam maritus legitimam habet possessionem vxoris: qua ideo non potest vxor eum expoliare per hoc, quod habeat dubium, quousque sit certa: sicuti ego nõ possum surripere ab alio sua bona, per hoc, quod dubitem esse mea. Et ideo illa legitima possessio vxorem excusat à fornicatione, dum debitum reddit. Idque expressè habetur cap. laudabilem, ne lite penden. longeque apertius cap. inquisitione, de senten. excom. à quibus profecto capitulis Adrianus in omne vertens latus neutiquam se extricare valet. Quod enim in cap. inquisitione, de secundis conscientiis habeatur sermo, plane inde colligitur, quod sit trimembris diuisio: nempe vi qui coniugum certus est coniugium non esse legitimum, potius sententiam excommunicationis humiliter sustineat, quam ut reddat vel petat: qui vero leui temerariaque credulitate id credit, confessario suo parens, resputo scrupulo, & reddat & petat: Qui verò probabili credulitate laborat, nõ reddat sed petat. Hoc autem mihi profectò maiorem iniicit scrupulum, quod in illis capitulis, Dominus, & Inquisitione, ille qui dubius est petere cohibetur. Ex quo statim fit consequens, utroque hæsitante neutrum posse debitum petere. Et ratio scrupuli mei est, quod si qui dubitat indagandae veritati diligentiam adhibuerit sufficientem neque tamen illam possit assequi, non est cur arceatur à petendo: alias maneret absque sua culpa semper ligatus, ut neque praesente coniuge vti posset, neque ad alterum transmeare, quod concessu durum esset. & ideo existimo dicta cap. sic intelligi, quod ille, qui probabiliter dubitat, dum non facit diligentem inquisitionem, reddere quidem potest, sed non petere: quia est in mala fide: illa tamen facta, arbitror, sub aliorum censura, posse etiam petere: quia iam est in bona fide. Nam tunc vanum est habere positum assensum, virum illum non esse suum. Argumenta ergo omnia in assertis conclusionibus plane soluta sunt. Primi enim antecedens negatur: nempe non posse rem publicam quenquam nisi propter crimen suis bonis priuare, imo potest propter pacem. Et quantum ad secundum iam satis explicatum est quemadmodum possessor male fidei non praescribat: & circa tertium pariter quemadmodum dubitatio bonam etiam fidem interrumpar.

Ad argumētum pro prima opinione.

Regula Adriani.
Regula impugnatur.

Quare dubium tollit bonam fidem.

Opinio Adri. de redditione debiti.

Impugnatur opinio Adri.

Ad argumētum in priore conclusionis.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 62.

ARTICVLVS. I.

Utrum restitutio sit actus commutatiue iustitiæ.

ALTERVM præambulum quod vitiis pertractandis, iustitiæ commutatiue cõtrariis debet quisque prænoscere, est restitutionis necessitas, eiusdemque legum modus & forma: nempe ut quæ in subsequentiis libris ostenderimus aut sublata per iniuriam esse, aut retineri, constet qua lege sint redhibenda. Prima ergo quæstio est de restitutionis substantia: in cuius primo articulo interrogatur, an restitutio sit actus commutatiue iustitiæ? Primum enim quod ad inuestigandam definitionem inquiritur, est genus. Arguitur ergo à parte negatiua. Primum sic: Restitutio nil à satisfactione distat: promiscuè nanque utimur utroque nomine: quin verò & iura pro eodem utroque videntur accipere, ut extrà, de iniur. & dam. dato. cap. si culpa, vbi cum iubetur tam pro damno dato quam pro iniuria satisfactionem fieri, utraque eodem nomine, scilicet tã damni restitutio, quam satisfactio pro iniuria, comprehenditur: satisfactio autem est pars poenitentiæ pro offensa in Deum commissa: inter Deum autem & nos non est ratio iustitiæ commutatiue: quia (ut §. Ethic. Arist. auctor est) Diis & parentibus æquale reddere non valemus: restitutio ergo non proprie ad commutatiuam attinet iustitiam. Secundò arguitur: Restitutio non tantum locum habet in commutationibus, verum etiam in distributionibus: ut dum quis non distribuit præmia secundum meritorum pondera, refundere ei tenetur, qui minus iusto recepit: ergo non tantum commutatiue, sed & distributiue etiam actus est. In contrarium est, quod restitutio ablationi opponitur: ablatio autem alienae rei peccatum est iniustitiæ circa commutationes: restitutio ergo eiusdem est iustitiæ actus, quæ in commutationibus dirigendis versatur.

PR O solutione quæstionis notandum est restituere (ut nominis compositio præ se fert) idem esse quod iterum quempiam in suum locum & ius statuere: haud enim huiusmodi nominum alluiones & etymologiæ vilipendendæ sunt: quoniam cum nomina sint conceptuū notæ, talia curare debent linguarum conditores rebus indere, qualibus rerum natura explicetur, primum imitantes parentem nostrum, qui idem obseruauit, secundum illud Gen. 2. Omne quod vocauit Adā animæ viuens ipsum est nomen eius. Est autem restitutio, verbum Latinis celebre. Dicitur enim quisque in suum locum dignitatē, ac ius restitui, perinde atque homini restitui bona sua. Vnde ff. de verb. & rer. signif. l. plus est, habetur plus esse in restitutione, quã in exhibitione. Nam exhibere, est præsentiam corporis præbere: restituere autem est etiam possessorem facere, fructum reddere, &c. Ut si quis vi raptus est, aut per iniuriam in carcerē intrusus, suisque bonis expoliatus, nõ restituitur, licet exhibeatur, hoc est, liberè permittatur ad proprios lares remeare, nisi in locum suum pristinum statuatur. Hinc ergo colligitur conclusio huius quæstionis. Restitutio est actus iustitiæ commutatiue. Probatur: Cõtraria ad idem genus pertinent, ut in præd. c. 8. Arist. docet: auferre autem rem alienam inuito domino, est vitium iniustitiæ circa commutationes: restitutio autem est recompensatio cõtraria. Est ergo eiusdem generis iustitiæ. Secundò: Restitutio, ut legitima sit, fieri debet ad æqualitatem rei, quæ ablata est, siue per iniuriam sublata sit, ut furto & rapina: siue per domini voluntatem: ut mutuo & cæteris contractibus: æqualitas autem rerum (ut §. Ethic. Arist. docet) per iustitiã commutatiuã constituitur: hac nanque ratione à distributiua distat, quod illa non constituit æqualitatē, nisi inter proportiones meritorum & proportiones præmiorum. Est ergo restitutio actus commutatiue iustitiæ. Ex quo fit, ut restitutio proprie locum non habeat nisi vbi ratio debiti intercedit. Si enim quis dono mihi dedit centum, post verò ego, ut gratiam illi referam, tantundem redono, non est censenda hæc mea gratiæ relatio restitutionis nomine. Nã et si similitudinem quandã restitutionis habeat materialē, ut aiunt, idcirco quod res eadē redditur: deest tamen restitutionis forma, puta obligatio, à qua restitutio & speciē & nomen sortitur. Ob idque donatio illa non ad iustitiam commutatiuã, sed ad liberalitatē potius spectat. Neque verò opus est ad restitutionis naturã, ut eadē numero aut specie res quæ accepta fuit, reddatur: tamen si prima eius significatio id videatur auribus exhibere: sed satis est, quod tantundem valeat. Enimuero sicut commutationis appellatio, quæ proprie in rebus fit, ut commutatio vini pro oleo, & merces pro pecunia, ad actiones & passiones est more, & vsu translata: sic & restitutionis nomen extensum est. Ut si quis mihi contumelioso verbo iniurius fait, quem ego postea fuisse cecidi, quædam fieri potest commutationis compensatio. Et pari ratione qui iniuriam irrogauit, potest eam pecunia resarcire.

AR G V M E N T A verò in contrariū obiecta, non nihil afferunt difficultatis. Ad primum ergo responderetur, quod et si nonnunquam duo hæc nomina, satisfactio, & restitutio, vsu confundantur, quoniam scilicet res in controuersia non veniunt: longo tamen interuallo actiones ipsæ differunt. At verò quæ differre monstrantur, ostendi prius debent, quo pacto conueniant. Nam (ut initio huius ex Aristot. §. Ethic. cap. 1. citatum est) quo res æquiuocæ viciniore sunt & propinquiores, eò magis æquiuocatio latet. Sit ergo primum nostrum assertum. Satisfactio perinde atque restitutio ad iustitiam pertinet commutatiuam: nam utraque fit secundum æqualitatem rei ad rem: in quo commutatiua iustitiã à distributiua seiungitur, qua præmia secundum dignitatem personarum distribuuntur. Enimuero qui iniuria

Restitutio nis etymologia.

Conclusio. Iustitiã commutatiua & distributiua quomodo differant. Restitutio non est vbi debitum non erat.

Ad primū argument.

Opinio Scoti de pœnitentia ria alium læsit, ad æqualitatis mensuram debet eis satisfacere. Scio equidem Scotum in 4. distin. 14. q. 2. constituere pœnitentiam sub iustitia vindicatiua, quam speciem esse putat distributiua. Considerat enim pœnitentem non solum tanq̄ reum, verum tanquam ministrum iustitiæ Dei: qui quidem pœnitens de seipso supplicium sumit. Quapropter cum satisfactio sit pars pœnitentiæ, subsequenter concederet ad eandem iustitiam pertinere, vt puta cū quis ieiuniis & vigiliis se affligit. Atq; hanc sententiam amplexus videtur S. Thom. 4. dist. 15. q. 1. artic. 1. Attamen multò fortè congruetius pœnitens non consideratur ceu minister iustitiæ vindicatiua, sed tanquam offensor, qui de iniuria lata se accusat, & pro eadem satisfacit ei in quem commisit offensam, puta Deo, vel homini, vt iudicis vindictam effugiat. Quam ob causam idem sanctus doctor, 3. part. q. 85. artic. 3. pœnitentiam sub iustitia commutatiua collocat, etiam quantum ad satisfactionem, si bene inspiciatur articulus: nam afficere quenquam iniuria, eodem redit, ac si rem illi abstuleris: & ideo satisfacere pro offensa eiusdè est iustitiæ, ac si rem ablatam rependas. At verò quoniam Deo corporeū aliud post contritum animū reddere gratius non possumus, quam corporis castigationem, apparet in satisfactione respectu ipsius quedam punitionis forma secundum famosam illam August. definitionem, Pœnitentia est quedam dolentis vindicta, semper puniens in se quod dolet commisisse. Huic igitur rationi in qua restitutio cum satisfactione conuenit, subiiciuntur septem differentiæ inter eandem duas virtutes. Atqui prima sumitur ex parte materiæ: quam differentiam constituit S. Thom. 4. distinct. 15. quæst. 1. articulo 5. In æqualitas nanque, quæ iustitiæ commutatiua contraria est, duobus modis vsu venit. Vno in rebus exterioribus: vt dum quis rem alienā occupat: altero verò in actionibus & passionibus iniuriolis, vt cum quis ciuem violentè verberat, aut couitiis aspergit. Modus prior restitutionem exigit, qua in rebus ablati æqualitas cōstituitur: posterior vero ex postulat satisfactionem: vt videlicet de cōmissa culpa fiat proximo compensatio. Itaq; satisfactio non est, nisi vbi iniuriosum crimen adfuit: restitutio verò etiā, vbi nulla interfuerit ablationis culpa. Hoc autem discrimen vel ex ipsis vocibus innoscit. Restituere nanque est reddere, quod ablatum est: satisfactio verò, quia pars est pœnitentiæ, est iniuriam resarcire. Cōsequitur ergo ex hac p̄positione tanta disgregatio inter satisfactionem & restitutionem, vt licet quandoq; ambæ concurrant: possit tamen altera absque altera reperiri. Exemplū accipe: Latrones & fures qui vi aut furto alienam domum cōpilauerint, tenentur in primis ad restitutionem eorum quæ rapuerint, & præterea de illata iniuria satisfacere: puta aut petendo veniā, aut alia via. At verò cum quis nihil furtiuit, sed tamen aut conuictio aut manuum iniectio iniuriam fecit, satisfacere potest per supplicem submissionem, vel per alia grata officia citra restitutionem. Et econuerso, qui æs creditori debet, quod ab illo mutuatus est, restituere quidem tenetur: satisfacere verò non item: quia nullum cōmisit crimen, quoadusque in mora est soluendi. Secunda differentia ex hac prima enascitur, respectu illorū, quibus fit satisfactio & restitutio. Illa enim non solum hominibus, verum & Deo, eidemque præcipue fit: restitutio verò proprie solis hominibus. Prior pars est certa. Quoniam licet in proximos contingat etiam peccare, quos diligere vt nos ipsos tenemur, atq; adeò illis ratio vlla satisfactionis debeatur, p̄prie tamen in Deum solum peccatur, dicente Augusti. no peccatum esse dictum vel factum &c. contra legem Dei, & regio Propheta confitente: Tibi soli peccavi. Haud enim pximorum læsiones scelera essent, nisi Dei auctoritate fuissent inhibita. Nam etsi lex naturæ obliget: illa etiam obligatio ab auctore Deo dimanat: sicut & lex humana, nā per me inquit Sapientia, Prouerbiorum octauo, Reges regnant, & legū conditores iusta decernunt. Ex quo fit consequens, vt ei proprie debeatur ad iustum satisfactio, quæ vel hic vel in purgatorio persoluenda est. Vnde Leuit. 6. cautum erat, vt ille qui vi aliqui extorsisset, aut fecisset calumniam, aut q̄dpiam simile commisisset, omnia integra primū restituere: mox pro peccato offerret Deo arietem immaculatum. Fit ergo p̄prie satisfactio Deo. Haud quidem negandum, vt quidam contendunt, quin suo quoque gradu fiat hominibus, sed tamè maximè fit Deo: restitutio verò nō illi, sed solis hominibus. Et ratio est in promptu: quia Deo nihil proprie auferimus, neque auferri vllō modo potest: licet per analogiam ad nos, dicamus illi per peccatum honorè adimi: sicut ait Paulus ad Romanos 2. Tu autem Iudæus cum sis, Deum inhonoras? Præterea, neque ei possumus quidquam reddere, quod illi accrescat. Etenim quia Deus est, nostrorum bonorum non indiget. Quamuis per eandem analogiam satisfactio quæ illi fit, dicatur esse honoris restitutio. Ex his rursus sequitur tertia differentia inter has virtutes, ab effectuum diuersitate præcepta. Per restitutionem non remittitur peccatum, sed tantum cessatur à peccando: per satisfactionem vero remittitur quantum ad pœnam, remissa culpa, eò quod est solutio pro peccati debito. Hunc ergo effectum sortitur virtute passionis Christi. Quo idcirco caret, si extra eius gratiam fiat. Restitutio autem legitime fieri inter homines extra gratiam Dei pot, quin etiam extra amicitiam humanam: quod satisfactioni repugnat. Et hæc est quarta differentia. Enimvero qui inimico, quod ab illo mutuo receperat, integrum reddit, perfecte restituit: licet cum in suam amicitiam non recipiat: ei aut qui iniuria affectus est non fit satis, nisi per amicitia reconciliationem: nisi fortè per ipsum quo minus fiat, stetur. Hæc quippe ex diuersis debitorū radicibus p̄sanda sunt. Restitutionis in qua debitum nō nascitur ab iniuria, sicuti satisfactionis. Et ideo licet illa non habeat pro fine amicitiam: hæc non fit legitime, nisi illa recuperetur, quæ amissa fuit, gratia. At vero etsi ob satisfactionem, quæ Deo fit, pœna ab ipso condonatur peccatori: non tamen ideo censenda est proprie restitutio: vt in quarto, distinctione 15. articulo quinto placet Richardo. Arbitratur enim, quod peccator restituit quod Deo debet. Est enim hæc verbi abusio: quia, vt diximus, neque Deo quidquā adimimus, neque illi acquiritur quod in remissionem culpæ ei offerimus: Immo fit tūc debiti remissio. Huic ergo quartæ subnectitur quinta intercapedo: videlicet restitutionem non esse pœnitentiæ partem, veluti

veluti est satisfactio: sed dūtaxat est præambulū, vt quis à peccato desistat. Etenim si quis alienum æs contraxit, quod dum est soluendo, inuito domino, retinet, vel iniuriam, quā illi intulit, diluere recusat, non potest dignè ad pœnitentiam accedere, nisi ab illo delicto per restitutionem euellatur. Itaq; restitutio contritionem, quæ ordine prima est pœnitentiæ pars, antecedit: satisfactio verò etiā cōfessionem, quæ secunda est subsequitur. Ex quo denique colligitur sextū discrimen: Satisfactio arbitrio sacerdotū virtute clauium constituitur, eademque in illis tribus generibus, scilicet in oratione, ieiunio, & elemosyna: restitutionem verò ad æqualitatem quisque tenetur sua sponte facere, vel sententiæ patere iudicis. Septimum præterea si libet interuallū accipito. In purgatorio nulla fit, fieri vè expectatur restitutio. sed tantum fit satisfactio, seu potius satisfactio. Hoc dixerim ad depellendum errorem vulgi, quod arbitratur defunctos in purgatorio remorari quousq; restitutiones quas hic suis cōmendarunt, executioni mandentur. Est enim deridiculum, Haud siquidem lex esset digna Deo, si sanxisset vt quis pro ea culpa pateretur, quæ nullatenus in sua est iam libertate. Alioqui si hæredes nunq̄ restituerent, nunquam miser ille exiret illos purgatoris carceres: qua vtiq; ratione purgatorii verteretur in infernum. Viderit sibi scilicet quisque quomodo in hoc seculo restituere mandauerit.

Nam si negligens fuerit etiam si culpa remittatur, luet in purgatorio pœnas: quāuis post eius obitum illico fiat restitutio: illis autem pœnis persolutis, etiā si nunquam restitutio fiat, liberabitur. Ineprtissimè enim in contrariū adducitur, quod ego meis auribus audiui, illud Augustini, quod statim articulo proximo audiemus, Non dimittitur peccatū nisi restituatur ablatū. Illud nanque de remissione culpæ intelligitur in hoc seculo: quia qui non restituit, reus est semper culpæ. Ecce quanta intercapedine satisfactio & restitutio distent. Ex qua dilutio colligitur prioris argumenti. Ad posteriū autem probè respondeat S. Tho. quod restitutio illius, quod per iustitiam distributiua conferri omissum est, ad iustitiā spectat commutatiua. Nam quauis illud nunquam fuerit ab illo, cui dandum erat possessum, fuit tamen debitum: & ideo quodammodo sublatum, ac subinde functio commutatiua iustitiæ est idem rependere. Quo fit, (vt scitè Caieta. colligit) quod si princeps aut dominus aliquot annis distributionem prætermiserit, quam inter conscriptos ciues facere tenebatur, & postea pœnitentia ductus restituere constituerit, non debet presentibus tūc ciuibus restitutionem facere, sed eorum defunctorum hæredibus, quibus viuentibus debebatur.

ARTICVLVS II.

Vtrum sit ad salutem necessarium, rei, quæ ablata est, restitutionem fieri.

Secundo articulo, qui apud S. Tho. primus est, supposita restitutionis interpretatione, de eius est necessitate respondendum: Vtrum scilicet ablati restitutio sit ad salutem necessaria? Et arguitur ad negatiuam partem: Ad salutem anime, hoc est ad vitam æternam consequendam, satis est seruare mandata, secundum verbum Dñi, Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quod si quis in culpam fuerit collapsus, satis est, q̄ per pœnitentiam quæ secunda est tabula post naufragium, conscientiam abluat: restitutio autem neque inter præcepta, neq; inter partes pœnitentiæ, vt supra dictum est, connumeratur: ergo non est hominibus necessaria. Secundo arguitur: Si restitutio esset necessaria, maximè quia aliquo est præcepto imperata: id autem in Decalogo nullum extat, præter illud, Non furtum facias, hoc verò negatiuum est: præceptum autem restitutionis affirmatiuum esse deberet, vt nomen ipsum sonat, ergo nullum est tale præceptum. In contrarium est Augu. in epist. ad Maced. quæ refertur 14. quæst. 6. Si res aliena propter quam peccatum est, reddi possit & non redditur, pœnitentia non agitur, si simulatur. Si autem veraciter, non remittitur peccatum nisi restituatur ablatum.

Quæstio hæc nemini dubia esse potest. Vnica ergo conclusione absoluitur: Ablatorum restitutio sic necessaria est vt absque illa durare nemo posset in gratia Dei, illamve recuperare. At verò in gratiā sancti Thom. exponendi sunt termini, eò q̄ hic secundus articulus subobscurus, quin truncatus etiā nonnullis videtur. Ait enim, id quod iniuste ablatum est, restitutioni esse obnoxium: quod verò iuste, minimè. Cū tamen tam mutuatum, quod quis iuste sustulit, quàm pretium rei credito emptæ sit etiam restituendum. Notandum ergo est, quemadmodum nos sanctus Thom. proprias rerum locationes docuerit. Illius enim quod quis vel mutuo vel quolibet ciuili contractu accepit, non proprie ad restitutionem conuincitur, quoadusq; sit in mora & culpa: nam mutuum vel pretiū ante statutū tempus reddere, non est necessarium. Et dum in tēpote redditur, non dicitur proprie restitutio, eò q̄ cum creditor illuc vsq; sua sponte careret illa re, nondum censebatur minus iusto habere, aut suo iure, & statu esse deiectus: sed dicitur illa vel simplex redditio mutui, vel solutio pretij: quamuis largo modo restitutio dicatur. Nomen igitur restitutionis strictè solum in rebus ablati locū habet, puta quæ vel per iniuriam surreptæ sunt: vel si iniuste fuerint acceptæ, iniuste tamen ultra constitutum tempus retinentur. Et ideo ait August. non dimittit peccatum, nisi restituatur ablatum. Quod autem ait D. Tho. id quod iniuste ablatum est, in æqualitatem esse restituendum, nō intelligas de mutuato, aut de pretio rei futura moneta venditæ, aut de similibus, quæ iniuste accipiuntur, sed vt reddantur: at de illo quod quis, quia suum erat, accepit: vt depositum suum, aut laboris mercedem, aut dono datum, aut quid simile. His præhabitis probatur conclusio: Iustitia commutatiua est ad salutem obseruatiua necessaria: restitutio aut importat redditionem illius rei, quæ iniuste vel aufertur vel retinetur: quæ quidē redditio opus est iustitiæ commutatiua: ergo illa est necessaria. Hinc fit consequens, præceptum extare restitutionis, idque sub reatu mortalis culpæ obligas. Aliter non esset ad salutem simpliciter necessaria. Etenim qui rem detinet alienā inuito dño, & iustitiam violat, & subinde proximi charitatem. At bar conpro exactiori eiusdè conclusionis examine, intelligamus in primis, quo gradu cōtutudinis habenda est, an

Sexta differentia.

Septima differentia.

Nulla hic restitutio faciendâ.

hominem in purgatorio remoratur.

Ad argumenta.

Conclusio.

Exponitur D. Thom.

Quando quis in tēpore reddit quod ex contractu ciuili debet non dicitur restituere.

Restitutio solum locū habet in rebus iniuste ablati, vel retentis.

Impropria conclusio.

est, an

est, an scilicet sit pro veritate Catholica reputanda. Hoc pro eo interrogauerim, quod Guido Carmelita inter Græcorum alias, hæc quoque hæresim connumerat, quod eorum sacerdotes nullam furtibus & latronibus restitutionem pro manifesta rapina iubebant; sed oleo simplici illos inungentes absoluebant; illa dum taxat iniuncta pœnitentia, ut sibi ipsi furtorum partem impertirent. Nescio tamen qua essent infania illi correpti, qui ita desiperent. Lutherani namque (ut est arti. 35. Lutheri ad Leonem videre) satisfactionem inficiantur: hoc tamen colore quod Christus abunde delictis totius mundi satisfecit; nescientes discernere inter satisfactionem, quo ad sufficientiam, & quo ad efficaciam. Quod autem restitutio non sit necessaria non solum hæresis, verum phrenesis est. Hic autem lectorem admonitum facere non præteribo, ut si incidit in Erasmi annotationes, vsque ad quartam editionem, caueat ab illo adnotamento quod Luc. 11. super verbo illo. Quod superest, date eleemosynam, subiicit tale: Illud adnotandum, cum modò fecerit mentionem rapinæ, non fieri in remedium mentionem restitutionis: tantum pollicetur eleemosyna data, omnia fore munda. Quo sanè loco visus est restitutionis necessitatem vel infirmare, vel negare. Post tamen editione quinta, notam hanc, quod sibi ipse inusserat, abrasit. Ad rem igitur ut redeamus, meritò dicebatur huiusmodi hæresim in phrenesim incidere. Cautum enim in decalogo est: Nō furtū facies. Qui autem rem alienam inuito domino retinet, perinde habet ac si furtum faceret. pro eodem .n. prorsus recepit, rem alienam furripere eandemque retinere. Vnde Pau. ad Rom. 13. Reddite oībus debita: cui tributum, tributum, &c. Et ut cuncta expressiori emphasi cōplecteretur, subdit negatiuè: Nemini quod quam debeatis, nisi ut inuicē diligatis. Huius autem voculæ, Nisi, ille nobis sensus placuit, qui nō est exceptorius, sed potius expositorius. Nam rem alienam vsurpare, dilectioni proximi obuerteretur, admonet nos ut nihil debeamus, videlicet ut sincere diligamus. Tamen si Chrysost. & August. veneranter sint auscultandi: qui exceptionis gratia illud Pau. aiunt addidisse. Quasi admonuisset ut dilectionem semper deberemus: quippe cuius debitū quantuncunque soluat non cessat. Item Xps Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Immo verò qui rem non abstulit sed bona fide possidet, quoties constiterit esse alienam, naturali ratione doctus, tenetur illam domino tradere. Vnde Thobias, ut eius tradit historia, cap. 2. cum vocem balantis hædi quem vxor attulerat, audisset. Videte, inquit, ne fortè furtiuus sit: reddite eum dominis suis: quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. In summa, Deus Eze. 33. nemini pœnitentium veniam pollicetur, nisi prius pignus rapinamque reddiderit. Adde quod eodē iure quisquis rem nouit furto sublatam, tenetur eam domino indicare. Sic .n. intelligendum est verbum Hierony. super illud Prou. 26. quod refertur extrà, de furt. c. qui cum fure, vbi ait qui cum fure partitur, vel secundum aliam literam, participat, scilicet, in crimine, occidit animam suam. Non ergo fur solus, verum & ille reus tenetur, qui furti conscius, quæ ante possessore non indicat. Haud tamē tenetur occultum furem prodere, sed furtum pandere.

Per hæc ergo ad primum argumentum cōtra quæstionem responderetur, concessa priori assumpta: nempe satis esse ad salutem, si quis innocenter viuat per expletionem mandatorum: posterior vera perimitur. Etenim qui furto commissio aut illata iniuria corruerit in culpam, nunquā inde resurget nisi præuia restitutione: nam alias semper tenebitur reus furti, aut illatæ iniuriæ: quod est contra Decalogi prohibitionem. Contra hanc autem solutionem non desunt argumenta. Primum enim statim præ foribus extat huiusmodi: Nemo reus est furti aliunde detentionis, cui constat legitimum dominum consentire aut consentire debere: lex autem charitatis hoc vinculo videtur morales & maximè Christianos conglutinare, ut corporalia hæc & temporalia quisque propria salutem spirituali proximi posthabeat: ergo quisque consentire tenetur, ut alius possideat bona sua, ne iniuste alius retinendo occidat propriam animam. Hoc argumentum sunt qui arbitrentur alicuius esse ponderis, cum tamen nullus sit prorsus. Respondet .n. Adrianus, quod etsi dominus rei fortè consentiat, hoc tamen non constat ei qui iniuste possidet: & ideo contra conscientiam retinet. Solutio autem non eneruaret argumenti vires si vllas haberet: nam satis esset, quod illi constaret, debere dominum consentire. Responderetur ergo facillimè, quod quamuis quisque teneatur salutem animæ proximi, ordine charitatis propriis bonis corporis & vitæ etiam temporali anteferre (ut S. Tho. 2. 2. q. 26. art. 5. auctor est) attamen hic charitatis ordo solum obligat exponere corporalia bona pro tuenda salute animæ proximi, quando vel talia bona sunt illi simpliciter necessaria, vel quis ex proprio officio curam gerit animæ illius. Alioqui solum ad perfectionem charitatis hoc pertinet. Vnde cum ille qui alienam rem iniuste vsurpar, non id propterea facit quod extremam necessitatem illorum bonorum patitur: sed ex sua libidine & corrupta voluntate, nō tenetur dominus consentire in illam iniustam possessionem. Simile est in mortis articulo, cum quis alium iniuste occidendi animo. Aiunt enim quidem nimirum misericordes, quod inuasus potius debet permittere sui occisionem, quam alium mortaliter delinquentem interficiat, ut sua temporali morte æternam euitet in proximo. Sed re vera nulla hoc ratio probare poterit: quia vita illius qui inuaditur, non est inuadenti necessaria: & ideo quia iniuste illam petit, potest alius illam defendere: etiam si sciat alterum in peccato mortè obire. An verò sit consilium suam ipsius mortem permittere pro salute alterius, non est præfatis negotij disputare: maiorē .n. charitatē nemo habet, quā ut animam ponat pro amicis suis. Secundo argumentum petitur dubitationis solutio, quæ forsitan non tam ad rem spectat, quam ad normam. Videlicet, an diuersa sint argumenta, quo furtum prohibetur, & quo restitutio præcipitur. Etenim quod eadem sit præceptio, est argumentum primum, quod idem pollere videtur: Non furtum facies, & Nō retinebis alienum. Sic enim negatiuè ait Pau. Nemini quidquam debeatis. Et S. Tho. 2. 2. q. 66. art. 3. detinere, inquit, id, quod alteri debetur, eandem rationem nocenti habet cum acceptione iniusta. Et ideo sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detentio. Mox arguitur, quod si præceptum restitutionis singulare esset, non posset nisi affirmatiuum existere: præceptum autem affirmatiuum

rium non obligat pro semper, restitutio verò faciendā est absque mora, nam quandiu quis in ære alieno manet inuito dño, quasi fur reputatur. Vnde fit, ut semper & pro semper teneatur restituere. Nihilō secius exactior loquutio erit, si dicamus duo esse quodammodo præcepta: illud .s. abstinendi à furto, merè negatiuum: hoc autem restitutionis, affirmatiuum, implicans in se negationem, quo prohibemur rem alterius detinere: ut 2. 2. q. 62. art. 8. auctor est S. Tho. Et hoc patet ex obiectorum diuersitate. Actiones enim malæ prohibentur negatiuis præceptis: bonæ autem affirmatiuis mandantur: furari autem malū est: restituere verò, bonum. Idē patet ex forma Christi: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Quare Paulus ambo copulauit, scilicet reddite omnibus debita: & nemini quidquam debeatis. Falsum ergo est idē esse prioris vel obiectum vel præceptum: reducitur tamen hoc ad illud Decalogi. Nō furtū facies. Et per hoc responsum est principali argumento. Ad illud autem quod modò de præceptis affirmatiuis subiiciebamus, responderetur, quod licet mandatum restituendi affirmatiuum sit: nihilominus propter id negationis quod includit, non habet circūstantiam temporis, sicuti alia, definitam, sed sua substantia est ut statim & absque mora fiat. Hæc autem mora accipiendā est secundum ciuiliū morē. Dicitur enim quis esse in mora cum rei opportunitatem nactus, nō statim operatur. Quapropter (ut postremo articulo huius libri repetendum est) obligatio huius præcepti quantum ad actum animæ interiorē, est, ut cum primum cuique constiterit rem possidere alienam, aīo proponat reddere: non tamen est in culpa, si statim non reddat, quousque habita tum creditoris copia, tum oportunitate soluendi, soluere amplius distulerit. An verò quādiu quisque in mora durat, tandiu crescat culpa, & an ali quando eadē innouetur: ad eundem postremū articulo huius libri pertinet satisfaciendo respondere.

ARTICVLVS. III.

Virum omnia in vniuersum quæ quis vel ab alio abstulit, vel inuito domino retinet teneatur restituere.

ROST substantiam necessitatemque restitutionis, videre tertio loc restat amplissimā eius obligandi vniuersalitatē. Quæritur ergo, utrum omnia in vniuersum ablata & retēta, teneatur homo restituere? Et arguitur à parte negatiua. Duo sunt bonorum genera in quibus quis alteri nocere potest, scilicet spiritualium, & temporalium: spiritualium autem nō est necessaria restitutio: ergo cum sint temporalibus præstantiora, fit, ut neque temporalium sit necessaria. Minor exemplo monstratur: Enimvero qui alterum ad peccatum induxit, nihil illi restituere tenetur. tum quod ille liberè fecit: tum quod & ipse se potest in pristinum statum instituere. Secundo: Si quis à monachatus professione vel cohibuit, vel abstraxit, eisdem prorsus rationibus modò adductis, nihil ei restituere cogitur: ergo neque in hoc casu restitutionem facere est operæpretium. Tertio: In bonis temporalibus maximum est vitæ: sed qui vitam alteri, vel membrum abstulit nulli restitutioni manet obnoxius: quia ad impossibile nemo obligatur: quale est vita aut membrum restituere. Quarto: Nemo ad peccatum obligatur, quandoque autem fieri nequit restitutio citra culpam: ut puta cum quis alienam famam reuelatione occulti criminis denigravit: ergo eiusmodi restitutio neutiquam est necessaria. Quinto Honor quem quis alteri contumeliis deturpat, nullatenus restitui potest: quia ad præteritum non est potentia: ergo illic locum non habet restitutionis vinculum. Sexto: Deum quis cuiuspiam impedimento est, ne aliquod spirituale sacerdotium assequatur, auferre id illi censetur: nam (ut Philo. 2. Phys. text. 56. auctor est) quod parū distat à re, nihil distare videtur: & tamen nullo innodatur restitutionis nexu. quia præbenda non debet ab altero auferri, ut priori conferatur: ergo non est omnium in vniuersum necessaria restitutio. In contrarium est diuina sententia, Ezech. 33. Si impius egerit pœnitentiam à peccato suo, feceritque iudicium & iustitiam, & pignus restituerit, rapinamque reddiderit, &c. vita viuat, vbi hominum insinuat necessaria restitutio.

Quæstionis huius conclusio statuitur affirmatiua: Omnium in vniuersum quæ quis vel iniuste sustulit, vel iusto aliquo ciuili contractu accepta retinet, præceptum est, restitutionem fieri. Neque verò nonis opus est testimoniis aut rationibus postea, quæ proximo articulo dicta sunt. Enimvero ut prohibitio furti sic restitutionis præceptio generalis est, vniuersa complectēs. Et ideo nisi aliqua de causa excusatio contingat, aut attenuatio culpæ, semper est mortalis eius transgressio. Excusatio autem fit aut per ignorantiam, aut per impossibilitatem: absolutio verò ab obligatione per dominum voluntatem, illam remittentis: sed attenuatio contingit ratione tenuitatis materiæ. Nam qui parum retinet, nihil retinere videtur, ideoque leui tangitur culpa.

At verò argumenta quæ obiecta sunt, non parum considerationis postulant. Et quoniam tria sunt mortalium bona (ut 7. Politic. cap. 1. Arist. meminit) scilicet animæ & corporis: atque illæ facultates quæ extrinsecus possidentur, dicere existimauimus, secundum eorum dignitatem ordinem sequi dicendi: bonorum autem animæ alia sunt naturalia ut intellectus: alia verò acquisita, sed tamen temporalia, ut scientia: alia denique simpliciter spiritualia, ut virtus & gratia. At verò de prioribus nulla est necessaria peculiaris disputatio: sunt enim simpliciter temporalia bona: & idcirco qui hominē (ut exemplū ponam) vel præstigijs vel alia via dementerat, vel per vim aut fraudem à literarū studio diuerteret, teneretur ad arbitrium prudentium, damnus, sicuti in alijs temporalibus, rescere. Restat ergo, ut ab spiritualibus exordium capiamus; qualis est gratia, & quibus ipsa nutritur, virtutes. De his enim primum argumentum propositum est. At quod Scotus 4. dist. 15. q. 3. artic. 1. & Richardus eadem dist. arti. 4. q. 2. quem ibidem sequitur Paludanus, & in materia de restitutione Adrianus, responderet affirmando quod quicumque alteri est: causa peccati ipsum scilicet inducendo, obligatus sit restitutioni, sic ut commodiori qua poterit via eum teneatur in Dei gratiam reuocare, suadendo illi ut respiscat orandoque pro eo, eumque pro posse iuuando. Quin verò addit Adrianus neminem posse suorum restitutionem

Solutio dub.

Conclusio.

Tria hominum bona. Bona animæ subdividuntur.

Ad primum arg. Scotus. Adrian.

tationem bonorum spiritualium remittere veluti corporaliū: utpote quorum nemo præter Deū dominus est. Et quidē si iacturam tantū inspexeris quam homo facit cum de diuina gratia decidit, hoc certissimum est, quod tātō exitius perniciosiusq; nocet qui proximo consultō in talibus bonis nocet, q̄ si noceret, in corpore, quantō anima pretiosior est corpore & gratia Dei vniuerso orbe. Vnde Gregorius, quod refertur 6. q. 1. cap. ex merito. Deteriores, inquit, sunt qui vitam, morēq; bonorum corrumpunt, his qui substantias aliorum prædiāque diripiunt. Attamen licet alij prudentius me forsā iudicent, nihilominus nullā mihi videor rationem videre, quæ hanc sententiam confirmet, quā præfati doctores affirmant. Et primū omnium quantum ad culpā: Qui dedita opera idque ex odio contendens proximo procurat de gratia Dei expellere, & in eius inimicitia cōdicere; enormius peccat quā si vitæ temporali pararet insidias, quia longē nocentiū malū intendit. At verō cuius propositum non est proximo sic enormiter in spiritualibus nocere, sed vel suum commodum assequi, vel suam explere voluptatem: nō tanta grauitate delinquit, quā si eius diriperet bona temporalia. Ecquis. n. afferat eum qui liberam mulierculam corruptā, absque vlla vi & fraude sollicitet, etiam si vel prece, vel pretio vrgeat, tam graui crimine complicari, quā si bonorum eius copiam depredaretur? Re vera nulla est in tali assertione apparatus rationis. Fallax ergo est argumētū: Plus nocet: ergo grauius peccat. Cetera enim nō semper sunt paria. Enimvero qui aliena bona surripit, id faciūt inuito domino: vnde iniuria ac subinde culpa suscipit incrementum: qui verō alium allicit ad malū, nullam infert vim aut necessitatem, atque adeo neque iniuriam. Sit ergo secunda conclusio superioris expositoria: Qui alterum in crimen conijcit vi aut fraude, tenetur eatenus illi restituere, vt quem seduxit, veritatem doceat. & si vim intulit, liberum relinquat, vt in bonam redeat mentē. Decepit quis fortē hominem, docens non inesse culpam vbi erat: puta quempiam contractum nō esse vfurarium, qui tamen erat, ob quam deprecationē exercet ille talem cōtractum: in tali casu tenetur fallax ille homo docere aliū veritatē, ne falsus male agat. Quapropter heresiarcha qui hæreses seminauit, tenetur recantare palinodiā, & quantū in se fuerit, cōuellere iniqua semina. Eodem iure si ego quempiam induxi vt inimicitias gereret cum inimico meo, & mea causā illas exercet, teneor illū liberum relinq̄re, ne sim illi causa mali. Conclusio manifesta est: quoniam ego sum causa non solum ob quam delinquit, verum ob quam in delicto persistit. Tertia conclusio: Si quis alium absque vi & fraude induxit in peccatum, etiā si consultō & ex animo induxit, alius autem scit se esse in peccato, estq; ei liberum exire dum voluerit, tūc inducens non tenetur peculiari præcepto iustitiæ commutatiuæ restituere, sed generali præcepto correctionis fraternæ sicut ceteros. Prior pars probatur: Primū, iste inducēs propriē loquēdo nihil ab altero sustulit: nā aufert nemo quidpiam nisi ab inuito: qui aut sciēs & prudens peccat, quātumuis precibus alterius succumbat, non facit inuitus: aliter non peccaret, dicente Augustin. in De vera relig. & 1. lib. retract. Peccatum adeo est voluntarium, vt nisi sit voluntarium, non sit peccatum. 1. 5. quæst. 1. cap. quod autē. Respondent aut Scot. & sui, q̄ licet taliter inducens non sit tota causa peccati, existit nihilominus pars causæ & occasio, & ideo manet quodam pacto restitutioni obnoxius. Contra hoc tamen est argumentum. Quando ego precum improbitate donū aliquod ab amico citra vim & fraudē extorqueo, nullatenus illi teneor, vt restituam vi iustitiæ: nisi mea liberalitate illi decreuero esse gratus. Pari ergo iure qui à muliere vel prece vel pretio consensum expressit in malū, postquā illa vltro consensit, liber est qui extorsit, à restitutione: scienti enim & consentienti nō fit iniuria: de regul. iur. in 6. Et facit ad idem text. eod. tit. cap. nullus. eodēque titulo. ff. l. consilij, quibus nimirum docetur neminē ex consilio, quod fraudulentum nō sit, restitutioni obligari. Secundō aliter idem cōprobatur: Nemo ei restituere tenetur, in cuius potestate non est restitutionē fieri. Deus autē solus est auctor gratiæ: homo ergo eodem vinculo est solutus. Quod si vrgeas saltē obligari ad id quod potest, aliter arguitur. Nemo ei adstringitur restituere, qui sua sponte condonat quod sibi ablatum est: sed ille qui non vult respicere à peccato, virtualiter condonat q̄ ablatum sibi est: quoniam cum in sua potestate per solius Dei auxilium positum sit diuinam gratiā recuperare, si non recuperat, videtur illā sua culpa negligere: atque adeo alter sit à debito liber, quia non retinet alienū. Etenim si ego furto sustuli auri pondus, quod expositum manifestumque relinquo dño, vt quando ei liberit possit sine mea viliusve alterius opera capere, profectō si non capit, censetur illud renuere atque adeo ego nō amplius teneor facere. Etenim neque obligor illū admonere vt capiat, neque rogare: Ecce quod tuū est: aut cape, aut abi. Ad nostrum propositū: Vnde quæ so obligor in iquum in bonam mentem reuocare, si cum ipse absq; opera mea possit, minimē vult emendari? Accedunt & argumenta alia minora: nam secundum auctores contrariæ sententiæ consequens sit primū, vt si quis mulierē quæ in fordidis iacebat ad fordidū actum induxit, teneretur eā emendare: q̄ nulla suadet ratio. Item, q̄ qui non pōt eum, qui corrūpit in viā reuocare, teneatur saltē pecunia pro posse ei satisfacere: licet diuina gratia nulla sit existimatione pendenda, nā in honorib⁹ ita vsu sit: q̄ tñ in spiritualibus nusquam obseruatur: nulli. n. confessorū tales restitutiones intungunt. Tertio sequeretur, vt qui publicē peccauit, singulis eorum quibus fuit occasio ruinæ, teneretur restituere. Et accedit profectō (vt ait Syluest. in verbo, restitutio) nō debile argumentum in fauorem huius sententiæ, q̄ cum S. Tho. solertissimus omnīū scrutator de hoc genere restitutionis nihil vspiciā meminerit, nullatenus iudicauerit esse necessarium. Adiecit autem in scđo membro, q̄ ligamine correptionis fraternæ, quod est charitatis, tenetur talis homo corripere fratrem, & forsā arctiori vinculo, quā reliquos ceteris paribus, nā aliōqui quē in maiori periculo video citius teneor corripere. Atque cum maximē quem quis illata vi in peccatum cōpulsit: utputa si quis mortis comminationem virgini stuprum obtulit. At neque vinculū hoc exit lineas correptionis fraternæ. Non in quā ingreditur iust

Non semper qui plus nocet, grauius peccat. Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

ditur iustitiæ limites: vnde Exod. 22. solum sancitur, vt qui dormierit cum virgine, dotet eā, ducatq; in uxorem, q̄ autem procuret eam emendare, non adhibetur. Hæc dicta sunt, non vt habenas perditis hominibus laxemus: est enim enorme scelus hominem alienos mores veluti iniquitatis magistrū dæmonisq; administrum deprauare. Nam etsi postmodū tanta adhiberetur cura, vt errantem in viā reduceret, peccatū tñ ipsum & tēpus quo in peccato durat, refarciri vix potest. Sed tamen admonita sunt vt quicq; intelligat quousq; Lex restitutionis obligando pertingat. In secundo argumento tan gitor aliud dubium huic affine, de illo, qui quinquam à religionis professione retraxit, aut inde detraxit. De hoc enim pari iure, vt ex eis apparet, isti supra citati auctores pronuntiant. Palud. nanque eodem loco citata adstruere nō formidat eū qui alteri propositum religionis sic dissuasit, vt ne intrare persuaderet, vel alia via eū vitæ monasticæ subduxit teneri ad restitutionem in integrum: nempe aut illi ingressum rursus persuadendo, aut alterum eius loco substituendo, aut si neutra istarū via patuerit, obstringitur, inquit, idē ipse intrare. In eandem sententiam subscribit Anton. Florent. 2. parte, tit. 2. c. 2. Et ne opinio hæc monachorum tantum censeatur propria, sequitur eandem Adrianus in 4. in eadem citata questione, de bonis animæ restituendis. Et præterea Maior. q. 17. & adducit Palud. exemplum Raymūdi celeberrimi generalis ordinis nostri, qui eadem de causa habitum nostrum induit. Argumentum isti venantur ex cap. si seruus. primo, distin. 54. vbi iubetur episcopo ordinati seruū nesciente domino duplū eidem reddere. Inde ergo & fortiore (vt putant) ratione colligunt obligatio nem restituendi religioni in eo exurgere, qui eidem religioni monachum subtrahit. Verū est tamen Adrianum & alios sententiā mitigare, dicentes tunc esse verā, quādo quis vel religionis odio vel alio malo animo id fecit secus autē, si amicitia ad id adductus est, aut parentum commiseratione. Nam tunc etsi peccatum committatur, restitutionis tamen lex non ligat. At verō neque opinio hæc multum probabilitatis habet. Prima ergo conclusio sit secundum moderationem Adriani: Qui bona intentione impedimento est volētī monasticum institutum capessere: nullam facit religioni iniuriam: quippe quæ nullum tum ius acquiserat. Cui præterea accedit, q̄ licet monachus professio in genere, adeo sit Evangelicum consiliū, vt nullo sit alio opus particulari: tamen quod hic & modō & cū ceteris circumstantiis tale institutum suscipiat, res est, quæ citra iniuriam in consultationem potest ascisci. Sit autem secunda conclusio: Nemo qui alteri, etiam iniquo animo monachatum dissuasit, vel alia illi ratione obstiterit quo minus monachus fiat, obnoxius subide sit restitutioni vel eidem faciendæ vel cōuentui de rigore iustitiæ: sed tantum tenetur charitatis lege & correptionis fraternæ. Conclusio hæc perinde atque superior, quin verō firmiter demonstratur. Primum enim illi qui à religione retractus est, nulla debetur restitutio, quia neque vi cohibitus est, neq; fraude seductus, atque adeo neque iniustitiam passus: nā vbi non inuenitur inuoluntarium, sed spontanea concessio, nulla subest iniustitia: atq; adeo neque iustitia restitutionē iniungit. Sed tantum esse illic pōt peccatum contra charitatem: quæ ideo charitas postmodum admonet correptionem fraternē fieri. Enimvero quandam radicem habuerit peccatum. s. vel contra charitatem vel contra iustitiam, talis est virtus cui emendatio competit. Secundum argumentum est superiori simile: Ille qui à religione est impeditus, in sua post habet libera potestate suum prius propositum exequi: si autē non vult, tūc ille qui eum adduxit, exoneratus est onere restitutionis. Et sunt argumenta hæc inde fortiora, quod perniciosus est hominem in peccatum contra legē adducere, quā à consilio religionis reducere. Neque verō restitutio necessariō est religioni faciendā. Nam nullo pacto vrget argumentum, quod religio illa & ordo ius quoddam habebat, saltem proximum. Enimvero illud semper dependebat à voluntate illius, qui poterat à proposito retrocedere. Quod si sua sponte mutauit, nulla restat obligatio restituendi. Immo eadem ratione addiderim, quod etiam si quis à professione neophyrum, puta q̄ habitu indutus est cathecumenus, absque vi & fraude abduxit, licet graue cōmittat peccatum, tamen non sit nisi contra charitatem, nulla iustitia eum obligat ad restitutionē. Nam si ego, istum iam adornantem intrare hanc religionem ad aliam diuerterem, non fio debitor priori conuentui: ergo nullum habebat ius quod me obligaret, etiam si simpliciter extraxissem. Quin verō neq; ille qui iniquissimo animo professo persuaserit exire, planē video quo iure ad restitutionem teneatur. Neque argumentum quod à serui similitudine deducitur, profus in contrarium cogit. Etenim quidquid de seruo sit, de quo idem iudicium erit in conscientia, quod secundum leges ciuiles fuerit, non tamen eadem apparet ratio de monacho. Mancipium enim dñs in suam propriam vtilitatem veluti equum suum possidet, de monacho autē non sic censendum. Nam qui se diuino obsequio manciparunt, etsi strictissimi sint religionis voto, non tamen possidentur vt serui, ob Prælatotū temporale commodum, sed ob suum ipsorū spirituale. Quare seruitus illa libertate plena est, qua licet monachus abutatur, habitum exuens, tantum obligatur lege obedientiæ redire, vt dignus efficiatur regno cælorum. Et ideo si sua sponte exierit, nulla inde nascitur ciuilis obligatio ad restitutionem. Tertia conclusio est: Si quis alium vi, vel minis, vel fraude, seu retraxerit seu extraxerit à vita monastica, utpote dicendo nō esse bonā, ille, quia contra iustitiam fecit, inuoluntarium hominem permouendo, tenetur, fateor, detecta fraude veritatem docere, & vim amouere, vt libere possit redire: teneturq; forsā propter illaam iniuriam procurare vt iterum in conuentum recipiatur. Si tamen non redit, nullum tñ superest restituendi ligamen. Quarta conclusio: Quāuis quis iuuenem vel impediit vel abduxerit, vel vi à monasterio expulerit etiā illum qui fuerat professus, neque tenetur alium loco ipsius subrogare, neque ipse intrare. Hanc cōclusionem præterquam superioribus rationibus, hæc præsertim mihi persuadeo. Consiliū religionis nemo nisi cum omni libertate sequi tenetur. Est. n. religio, quippe qua homo ab se abdicat propriam libertatem, perdifficilis: ob idque lege sanctē decretus est annus integer

De secundo argumento.

Paludus.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Ad argumentum a liorum.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

nus integer probationis. Nullo ergo aut metu aut cōmissione delicti potest quis in religionem obtrudi, etiā si quis monachos plures vt exirēt peruerteret. Neque vllus pōt casus dominicū illud verbum mutare, quo ait: Si vis perfectus esse, vade, &c. sed vniuersum hoc relinquendum est libero cuiusque arbitrio. Nemo ad fidē nisi spontaneus admittitur. Qua ergo lege possumus ad opera cōsiliij inuitum cogere? Cōtrariū porro nos canonicæ leges docent, quæ licet vel adulteras, vel hæresarchas, vel scelestissimos alios intra monasteriorū septa atq; in arctissimas cellulas occludat, neminem tñ ad p̄fessionē religionis cogunt. Isti ergo qua ratione putāt institutis monasticis fauere, sunt fortē in religionis vota, quæ liberrima esse debent, iniurij: eaq; dum homines eō cogūt, odiosa reddunt. Accedit huc, q̄ forsan retrahenti aliū, minimē illud congruit institutum religionis: neq; fortē cōuentui expedit. Hac enim de causā statutus est professionis annus: ergo si ante ingressum scit sibi non esse salutare, neutiquā intrāre tenetur. Pugnat insuper aduersum istos validum argumentum. Sequitur. n. ad eorum opinionē, q̄ qui professum monasterio ademit, profiteri cogatur. Consequens tñ est contra ius concedens probationis annū: quo quis expertus fuerit, non sibi ex re esse tale institutum, liberē recedat. Accedit præterea, q̄ non semper est personarum paritas. Vtrū vir illustris aut egregiē doctus teneatur ideo religioni se mancipare, q̄ religioni vel parū vel nihil vtile extraxerit? Extat deinde argumentū q̄ restitutio in foro conscientie non obligat nisi illis casibus, quibus si veritas publicē constaret, obligatio secundū leges oriretur in foro exteriori. At verō neq; Papa, neque Prælatorū vllus talis reum criminis cōpelleret illo pacto restituere: nulla ergo est obligatio in conscientia. Quinta nihilo secius adhibenda est conclusio: Qui cōuentum aliquē aut religionem persona aliqua expoliavit, quæ religioni erat frugi (nam de inutilibus nullus subesse potest scrupulus) fortē teneretur de dāno dato, neque verō in integrū, sed ad prudētium arbitrium, vt qui rēctorem Cathedralē vel fraude de mentaret, vel vi exire constringeret, teneretur de dāno cessantiū p̄uentuum. Haud tñ hoc tanq̄ mihi compertissimū statuerim: immō standū arbitror tunc foro exteriori: nā (vt dixi) non eadem est hīc prorsus ratio quæ de seruo. Hæc autē disputata sint de iustitia: nā de consilio aliud est. Peregregiē nāque fecit Raymundus, p̄ suum ipsius ingressum dānum cōpensando, quod religioni dederat. Tertium argumentū iā nos in considerationē mittit restituendorum tēporalium bonorum. Hæc autē in triplici sunt differētia. Alia quippe sunt corporis, alia verō exteriores facultates, ac tertia inter hæc media, puta honor & fama. Quod Ioannes in sua Canonica dixit: Omnia quæ sunt in mundo, aut sunt cōcupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorū, aut superbīa vitæ. Inter hæc autē illa sunt nobis congenita penitiūs ac natia, atq; adeō potiora, quæ ad corpus attinent. In quibus primū est vita, q̄ per homicidium tollitur. De qua S. Tho. ac Theologi summo consensu respondent in tali casu, quia æqualens restitui nequit, sat esse vt fiat possibilis compensatio: veluti quia Deo & parentibus reddere ad iustum non valemus, vtpotē à quibus suscepimus vitā, sufficit eis reddere quantum possumus. At verō operæ prætiū est hoc pressius explicare. Atqui in primis recolendū est ex superioribus necessariam esse homicidæ & restitutionē facere damni dati, & satisfactionem de iniuria: & ideo de vtraque est dubium in foro cōscientie: nā in foro exteriori posita est talionis pœna: vt iuxta verbū Dñi, Qui gladium acceperit, gladio pereat. Hoc autē nihil ad nos: q̄ tantū instituiamus confessarios ad pœnitentias iniungendas. Dicamus ergo prius de damno dato. De quo est omnium conclusio, q̄ si occisus familiam sudore proprio alebat, tenetur tunc homicida illud dānū cōpensare, alendo eandē familiam. Et ratio fit illis comperta ex natura cōmutatiuæ iustitiæ. Sustulit ille viduæ & orphanis alimoniam: reddat ergo. Sic. n. decretū est. ca. si. de iniur. & dam. dat. Si tua culpa datum est damnū, iure super his satisfacere te oportet. Hi autē sermones vniuersales, sunt magis veri & minus viles. Opus est nanque respondere an quicunq; sit illi homicida, & quātacunque fuerit defuncti familia, debeat illa perpetuo sustentare. Maioris. 4. distin. 13. q. 19. dubio postremo ait teneri homicidam tantū reddere hæredibus defuncti, quantum ipse iudicio prudentiū lucratus fuisset tota vita: deductis laboribus, q̄ non tantum, inquit, debetur quiescenti homini, quantum laboranti. Hoc autē nihil est dicere, qm̄ si illi q̄ suis manibus victitat, laborem ademeris, nihil relinquis: cessans quippe ab opere nihil lucraretur. Item argumentum est contra hoc vrgentissimū. Si. n. quis quenquam ab opere & labore cohibet, in integrum tenetur de dāno, ac si ille laboraret: nā ille accinctus est operi. Si tu ergo illi obstas, adstrige ris ei quod ipse lucraretur, refundere. Et ideo Scotus distinct. 13. q. 3. ait tale homicidam teneri ad restitutionē familiæ defuncti, nō solum vxoris & liberorum, verum si ille matrem quoque & ppin- quos nutrebat, vniuersos quoq; cogitur ipse pascere. Et sequitur eū Adrian. eadem dist. citatūque in eā dem sententiā Specul. & Panor. dicentes, q̄ quisq; hæredum potest agere pro operis defuncti, quas possēt ex recere toto suæ vitæ tēpore. Hæc autem regula nō est ad amūsim certa, sed dura valde circumspectorum conscientijs. Sequeretur enim, q̄ homicida ante iudicis condemnationem in summā pauperiem redigi deberet, & talem deberet imponere confessariis pœnitentiam. Vnde si homicida pauper est, qui tantum lucratur, quantum ille lucrabatur defunctus, teneretur totum dare, & nihil sibi reliquū facere. Quod si fortē ille occisus erat mercator, cui ampli prouentus proueniebāt, & homicida itidē est mercator, teneretur tantundē hæredibus refundere. Adrianus cōcedere videtur: Maioris verō negat. Nā dicit q̄ postquam familia habet aliunde victum, non tenetur homicida illum illi suppeditare. At verō hoc nihil refert: nam si nudam commutatiuam iustitiam consideres nihil inter est sint ne hæredes diuites, an pauperes. Etenim (vt quinta quæst. superioris libri dicebamus) nō hoc attendis, sed præcipit, vt quantū ablatum est reddatur, modō qui abstulit, soluendo sit. His ergo præmissis certissima quæ hic pōt conclusio stabiliri, est hæc: In his quæ secundum speciem reparare nequeunt, restitutio est ad arbitrium prudentiū faciendā. Neque particulariūs aliud S. Tho. responder: nimirum

Optimè explicat quando in conscientia quis ad restitutionem tenetur.

Quinta conclusio. De tertio argument. Tria bonorum temporalium genera.

Qualis debeat fieri pro vita ablata cōpensatio.

Dubium Opinio Maioris. Impugnatio.

Scotus.

Impugnatio.

nimirum intelligens nihil posse certius constitui. In hoc autē arbitramento habenda est ratio personarum, tam occisi, quam occidentis, quā etiā hæredū: nam (vt modō disputabamus) nulla aliarum regularū est solida. Quapropter hæc est quæ prudētibus habetur in vsu. Atque adeō plus huc cōducit prudentum sententia, quam Theologorum scientia, vel Iurisperitorū. Quando. n. homicida est diuitis præpotens, maior est ei restitutio iniungēda, quam si egeret: & si occisus inutilis erat suis, minor quam si erat frugi. Est præterea in hisce iniuriis considerandum, q̄ qualitas defuncti non tantū pensari habet ex vtilitate ipsius, indigentiaque suorum, verū etiā ex valore & dignitate personæ. Nā qui virum ingenuum literisve aut alia ratione insignē occidit, ad maiorem multō restitutionē tenetur quā si personam inferioris classis trucidaret. Fallantur ergo, qui arbitrantur ob id, q̄ non reliquit familiam inopē, non esse restitutionem necessariam: qm̄ talis persona multō pluris erat quam alia. Quin verō & occidendi modus, si per insidias, aut fraudē, aut per insignē atrocitatē homicidium perpetratum est. Hæc in quā omnia venire debent in cōsiliū vt restitutio legitime fiat dūmodō hæc omnia iniuriis possit soluere, etiā cū graui detrimēto suorum bonorum: tametsi, vt ad superius quoddā verbum respondeamus, non sit propter restitutionē in foro conscientie in extremā aut grauē necessitatē quisquā coniciendus. Sed & restat insuper in huiusmodi casibus animaduertendum, id quod in spe est tantū, non æquipollere ei, quod est in re: nā poterat defunctus citō mori, aut languere, ita vt non posset familiā sustentare. Idem prorsus dicendum de mutilatione membri: vt qui manū alteri abscidit, tenetur soluere operas medici, & damna, cessantesque labores in integram: ad arbitrium tñ sapientum virorum. Quod si quis sententiæ huic obiciat illud Exod. 21. quod iure etiā Can. de iniur. & damno dato. capite si rixati, pro lege susceptū est, nempe q̄ si percusserit alter pximum suum lapide vel pugno, & ille mortuus non fuerit, ille qui percusserit, opera eius & impensas in medicos restituat: ceterum innocens erit. Respondetur, q̄ erit innocens respectu homicidij: & si ille, qui læsus est, plenē conualuit, euadet tunc & percussor prorsus liber. Ex his fit consequens, quod nō debet estimari pretium huiusmodi læsionū ad libitum illius, qui dānū accepit. Amputauit quis manū alteri, aut eruit oculū: vtrū teneatur tantū reddere quantum ipse peteret, si ante mutilationē ipse vellet reddere membrū suum? Minimē gentiū. Est plebeius, qui pro mille aureis nollet orbari oculo: & tñ postquam auulsus ei est, non tenetur qui cum eruit, tantū reddere. Non enim est eadem hic habenda ratio, quæ in rebus recuperabilibus. Si furto surripui equum, debeo vel ipsum reddere, vel simpliciter quantum valet: at quia mēbra non possunt eadem restitui, non debēt tantū estimari, quanti homines illa faciūt, qm̄ habent: quāuis etiam deformitas, quæ in mutilo restat, sit etiam repensanda. Sed est tandē adnotandum quod inter illustres istæ restitutiones non petuntur. Nam damna facillē condonant: iniuriæ. n. sunt quas nunquā obliuioni tradunt. Secundō: Præter damna data tenetur iniuriis satisfacere pro iniuria, sed de hoc quoque diuersæ versantur opiniones: est in quā Scoti grauis seueraque sententia loco citato. Ait, inquam, q̄ vbi lex talionis iure sancita est, illa est sancta & legitima: & ideo iustē, inquit, debet illic homicida patienter soluere illam pœnā. Quod si intelligat, dum captus fuerit, supplicioque destinatus debere patienter tolerare, verissimū est. Attamen si intelligat, quod ipse se debeat offerre Prætori, hoc profectō nulla probabilitate sustineri pōt, qm̄ nemo reus esse tenetur, ac simul actor, vt sponte se patibulo obiciat: esset. n. hoc contra ius naturæ, quod tā truces leges, & præcepta non admittit. Haud tamen credibile est grauem doctorem ita sensisse. Id quod ex subiunctis statim verbis cōiicitur. Subdit nanque, quod vbi lex talionis non fuerit statuta, reus non tenetur sibi cā inferre: quia nullus debet esse homicida sui. Hinc. n. colligitur, quod neq; vbi statuta fuerit, tenetur reus obicere se iudici. Hoc enim eodem recideret, ac si eam sibi inferret. Adicit nihilominus expedire tunc tali homicidæ vt exponat vitam suam in causā iusta, vtpote in bello contra inimicos ecclesiæ pro restitutione faciendā illi cuius vitā abstulit. Et subdit quod si neque tātam restitutionē velit facere, non pōt omnino esse immunis à restitutione. Et satis seuera & rigida censura: quam videtur sibi satis corroborare verbo Christi: Qui gladio occidit, gladio peribit. Et Adrianus consentit cum illo. Ego verō fateor quod neminem possem sic obligare. Christus nanque de vindice gladio reipublicæ loquebatur, quo malefactores peteunt. Imō verō probo viro, qui ira succensus vnū homicidiū fecit, non subinde cōsiliū esset illa de causā committere se bello: scelus, si esset eousque perditis moribus vt esset velut publica pœstis. Aliter ergo faciendā est satisfactio pro iniuria, petendo videlicet suppliciter veniā, vel arbitraria pœnitentia. Quando verō nulla alia patet restituendi via, cōmoda restitutio est, si interfecto orationibus & precationibus mortuum suū apud Deum adiuet. Idque salutare est, vt in sacramentali confessione pœnitentiæ loco iniungatur: tametsi, vt verū fatear, iustitiæ obligatio nē de huiusmodi spiritali restitutione planē non video. Neq; S. Tho. illius meminit: quālibet Scotus loco citato necessaria existimet. Neque verō in foro iudiciali cōpulsio fit nisi de dāno temporali dato, de quæ compensatione iniuriæ. Sed est nihilominus saluberrimum cōsiliū, quando interfectus indiget. Nā si à fide catholica alienus vixisset, ridicula esset talis restitutio. Restat autē dubitationis nō nihil, qui sint illi hæredes, quibus faciendā est restitutio de necessitate. Ait enim Scot. q̄ si ille defunctus alebat parētes & alios cognatos & propinquos, omnes tenetur interfecto pariter sustentare. Et eū sequitur Adrianus, & alij. Respondetur tamen per temperamentum huius sententiæ. Sunt. n. aliqui hæredes necessarij: nepe qui tale ius habent, vt nequeāt in totū ab hereditate excludi: sicut sunt vxor & maritus, parētes & filij: hos. n. tenebatur pater sustentare si egerent. Quapropter & hic hæredū ordo succedit in ius defuncti: quibus ideo de iustitia faciendā est restitutio. Et ratio est, quod homo est quoddā bonū, nō solum suum, sed vxoris, & plū, & parētum. Et ideo qui hominē gladio sustulit, illis sustulit. Alij verō sunt hæredes splū ab intestato, q̄ tñ nō sunt necessarij: vt fratres, & inferiores Soto, de iustitia & iure.

Præter damna ei. m. iniuriis compensanda Scotus. Nemoreus esse tenetur actor.

Improbatio.

Quomodo faciendā satisfactio iniuriæ.

Dubium quibus debeat fieri restitutio. Sententia auctoris.

cognati. Et his rigore iustitiæ, in cōscientia nō tenetur homicida: nā licet defunctus sua liberalitate illos aleret, non ideo illa obligatio transit in homicidam. Aliās teneretur pariter alere amicos & famulos, & quoscunque ille in domum receperat. Verum est tamen, q̄ in foro exteriori fratrib. & reliquis agnatis, quia ius habent agendi de iniuria, solet, vt eam remittant, pecunia rependi: non tamen quōd pro damno dato illis quidquam debeatur. Quōd si super his percōteris, vtrum hæredes homicidæ si ipse viuens non satisfecit, teneatur de damno in cōscientia? Respondetur, ipsos teneri, si defunctus bona reliquit; aliās minimè. Iniuriam autem compensare, non item conuincuntur: nisi viuēs homicida condemnatus esset, transiretque in rem iudicatam, vt pro iniuria tantum solueret.

Sequitur, in 4. argumēto de fama & honore læsis, quomodo debeāt restitui. Qualiter autē fama & honor differant, lib. seq. q. 9. vbi eorū tractatus propriū habet locū, explicabitur. Nunc autē satis est nosse famā, quæ bona est existimatio de homine publicitus habita, per detractiōem denegari: ob idq; infamator cōmodiori aptioriq; possibili modo restituere, refarcitq; eam tenetur. Est enim in bonis temporalib. post, vitam præcipuum. Neque verò est, sicuti ablata vita, irrecuperabilis: potest enim in integrum restitui. At tamen præstituenda est statim in fronte regula, Quōd læta fama non est de necessitate salutis restituenda, nisi quando contra iustitiā aufertur. quæ regula vniuersalis est in omnib. bonis. Vnde cum S. Tho. tres assignet infamādi modos: Primus, inquit, cum quis scilicet verum dicit, & iuste nō obligat ad restitutionē. At quia de hac re variæ circūferuntur opinionēs, ne tanta auctoritate citatione stylum obnubilemus, subiectis notabilib. rem aperiamus. Primum, vt obligatio restitutionis famæ oriatur, requiritur, vt verè fuerit oblata, vel obscurata: nam quandoq; ratione obiecti apparet auferrī, quæ tamen re vera nō aufertur. Id quod quatuor modis contingere potest. Primò, si quid diffamatur, talis homo est, cui secundū humanā reputationē illa non est infamia. Dixisti aulicū hominē seruire, vt ipsi aiunt, aulicæ etiā scēminæ: licet suspicio inde oriatur, si modo scēminā nullatenus infamares, profectò viro nō teneris ad restitutionē. Neque si diceres descēdisse in duellū cū alio, quāuis hoc secretū esset & forsā mendaciū: quia tali hominū ordini nulla aut per quā exilis oboritur ex his infamia. Secundò, neq; aufertur fama quando persona iam publicè erat infamis. Mentitus es, verbi gratia, meretricē tali nocte admisisse leonē, quē non admiserat: re vera non esset peccatum, ut or tale non restituere ei famā: quia nullā inde maculā ipsa cōtraxit. Tertiò, si infamia est de re leuissima. Vt si quis alium infamaret q̄ esset negligens in studio: & q̄ non ieiunaret Quadragesimam totam, quāuis mendaciū esset: si persona illa erat vulgaris, pro nihilo ducit. Quarto, si infamator vel nō est fide dignus, vel ioco videtur dixisse: quoniā cui nulla datur fides, & si delictum incurrat, quia tamen nullā generat infamiā, nullo se illaqueat restitutionis nexu. Præterea, requiritur vt alius famā obnubilet per iustitiæ delictū. Etenim qui more & lege verū crimen propalat, nihil aufert quod restituere teneatur. Vt si quēpiam in iudicio rectè accusasti: aut si per fraternā correptionē ad maiore emēdam prudenter plures accersisti testes, quibus proximi delictum patefaceres: aut si bono amici tui confules, qui criminofum aut malè fidem seruum recipere in suam familiā adornabat, id ne faceret admoneris: nullus istorum casuum iugo restitutionis hominē subdit. Mox, si quis quēpiā infamet cōtra charitatē, nō violādō iustitiā, neque sic innectitur restitutionis necessitate. Detulisti criminofum in iudicium, q̄ re vera erat dignus supplicio, & testibus cōuinci poterat, non tamen ad bonum suspiciens, sed iniquo animo, puta ex odio aut ex avaritia, vt illi in sua dignitate per ambitionē succederes. Deliquisti quidem cōtra charitatē & liberalitatē: nō tamen restituere cōuinceris: quia nō fecisti contra iustitiā. Pari ratione si prælatus proderet reum, quē licitè cōdemnauit: pderet autem quib. illud erat ignotū. Impingit quēdam in charitatis iura: haud tamen restituere tenetur. Neque verò q̄ legitime diffamatu in vno loco traducit in alio, vbi res nōdū erat audita. Ad hæc requiritur tertiò q̄ qui læsus est non alia via famā recuperauerit: nam tunc immunis fit ille qui infamauit à restitutione, quippe cum alter iā habeat quod perdiderat. Vt si ille quem de cōcubinato traduxi, aded se cōpurgauit vt nulla mihi amplius habeatur fides, onere sum restituendi exoneratus. Ecce ergo tres cōditiones ex quibus obligatio cōflatur ad restitutionem: scilicet vt auferas famā, & cōtra iustitiā, & quā alter nō iterum in integrum reparauit. Post hæc ergo ad singularia descendētib. dicendum restat, q̄ duobus modis (vt ait S. Tho.) vsu venit contra iustitiā infamato: scilicet quādo quis falsum crimen imponit atque iniuste: secundò quādo imponit verum, sed iniuste. Sed nunqd fieri potest vt impositio falsi criminis sit vnquam nisi iniusta? quid ergo opus erat post falsum, addere iniuste. Respondetur fuisse necesse: nam (vt lib. seq. q. 4. visuri sumus) iudex ante cuius tribunal ille legitime p̄batur nocens, quem ipse nouit esse innocētē, tenetur ipsam supplicio addicere: quo vtrique casu falsum illius crimē facto ipsa affirmat, iuste tamen: & ideo ad nullam cogitur restitutionem. At verò neque iudex extra illū casum, neque vlla priuatā persona sciens ac prudēs falsum de alio crimen adstruere valet citra iniustitiā: Tunc ergo ille nō faciet idoneā restitutionem anteq̄ allerat se esse mentitum, nisi forsā inter illos conuenierit, vt alia sit remuneratiōe cōtentus. De quo statim verbum alterum adhibebimus. Quin verò & hoc obseruandum est documentum, q̄ nō satis est coram eisdem q̄bus mendacium dixeras, te mentitum asserere: verum teneris cōtrariam, quā feceras fidem facere: videlicet quia homines procliuiiores sunt ad credendum mala q̄ bona, iureiurando si opus fuerit, adhibitisque insuper testibus, monstrare te dedes falsum dixisse: vt qui tua culpa fuerat infamia resperfus, tua quoque diligentia repurgatus euadat. Secundo modo, obscuro alienæ famæ fit contra iustitiā: quando quis verum crimen detegit: tamen contra iuris necessarium ordinem. Vt si quis occultum crimen vel extra iudicium propalauit, vel in iudicium accusando detulit, q̄ tamen probare nequiuerat. Quando verò aliās prætermisit ordinis minutias, nō fit subinde restitutioni obnoxius, vt puta si accusauit die festo, aut loco indecēti, aut

ri, aut non seruatis aliis ceremoniis, quæ rei substantiam nō mutāt. Verū tamen hic restitutionis casus, per quā difficilis est, si fieri ritè debet ac rectè. Enim verò hoc certū est non licere illi infamatori dicere se fuisse mentitū: esset. n. hoc ipsum mendacium: quod pro salute totius mundi neutiquam dicendū est. Atqui id quod S. Tho. & Scotus & pleriq; Doctorum aiunt, debere. s. illū tunc dicere se perperā illud dixisse, atque iniquè proximū diffamasse, neque esse sibi habendam fidem, vsque aded vel parum vel nihil ad restitutionē confert, vt citius ac sæpius noceat. Alij ergo recentiores alūt infamatorem tunc debere vt amphibolis verbis, vt sic ipse non mentiatur, vt tamē alij arbitrari possint, fuisse mentitū. Sed re vera præterquam q̄ hoc genus esset mēdaciū, nihil vtilitatis afferret. Ob idque fatius mihi semper visum est, quod & hic Caiet. ait, non amplius talem detractorem coram eisdē de re illa fari debere: sed bonam vbique eiusdem hominis existimationem dispergere, videlicet quantū citra mendacium valet. Et quamuis inde alij, q̄ non se ipse retractat, colligant verum dixisse, nō tamē ipse amplius facere valet. At verò tenetur ei, cuius famā vulnerauit, de damno dato, nempe si causa illius iniuriæ aliquā iacturā suorum bonorum fecit. Non tñ in integrum, ac si per mendacium eum diffamasset, sed ad arbitriū sapientum prudentumq; virorū. Verū tamen in his restitutionibus faciēdis pensanda est rei possibilicas. Ecquis. n. restituere valeat si ei quem diffamauit, impedimentū fuit, ne episcopatum aut egregiam cathedram amplamve dignitatem obtineret? Debet ergo in his casibus consilium teneri sapientum. Tertius verò modus, qui ab Scoto & Richardo & ceteris adicitur iniuste infamandi, vsu venit, quando quis negat occultū suū crimen, quōd alter iniuste detegit, siue in iudicio siue extra. Vt dum occultus concubinaris aut fur præter ius denunciatus, ait denuntiantem fuisse mentitum. Dubium. n. est, teneaturne illi restituere famam quam ei sauciat, dicendo illum esse iniquū delatorē? Et quidē Caiet. hic, & in Summa, in verbo restitutio, vtrunq; eorū ait teneri alteri restituere, qñ mutuo sunt sibi inuicem iniurijs: & nullus, vt ipse arbitratur, pōt suam famam remittere. Scot. verò & Richard. mitius respondent: nempe illum concubinarium non teneri sic denuntiatori restituere famam, vt occultū suum crimen fateatur, sed alijs verbis eum excusando: nempe dicendo bona intentione & zelo illū fuisse adductum. Crediderim tamen, si meum est auscultandum iudiciū, quod licet hoc quod Scotus admonet, salubre sit consilium: tñ secundum iustitiæ rigore ille iniuste infamatus nullatenus tenetur denuntiati vel accusanti restituere: etiam si suū crimen negauerit, ex qua negatione colligatur aliū fuisse vel mētū, vel falsum locutū. Id quod & ante nos Syluest. adstruxit, in verbo, restitutio. 3. §. 3. Nā qui suo vitur iure, nemini iniurius est atq; aded rigore iustitiæ nō cogitur illi quidpiam restituere: ille aut qui tali casu suum celat crimen, suo vitur iure. Quōd si arguas, illū dum negat crimen quod fecit, mentiri: & si cū iuramento id negat, peccare mortaliter: ex quo cōsequēs apparet, alteri ad restitutionē teneri: responderet primū q̄ pōt celare tacēdo. s. neq; affirmando neque negando. Secundò responderet q̄ etiam si negando citra iuramentum peccet, nō tñ mortaliter: quia non perniciosè mētū: quandoquidem ius habet celandi. Et quamuis deierans mortaliter peccet contra Deū, non tñ iniustitiā cōtra reuelatorem cōmittit. Neq; verò, vt Scotus putat, contra rempublicam: qñ quādiu ipse habet ius suum contegendi crimen, non est inobediēs iudici: atque aded neq; ad restitutionem cogitur. Est. n. alta mente, illa supraposita; regula seruanda. Nullum peccatum ad restitutionem obligat, nisi sit contra iustitiā. Quocirca metaphysica hæc distinctio Caietani, scilicet q̄ accusator pōt considerari vel tanq̄ iniuste accusator: & tunc alter crimen negando, non facit ei iniuriam: sed tñ pōt etiam considerari tanquam homo, & tunc fit illi iniuria. Metaphysica inquam hæc distinctio, profectò nihil ad mores refert: nā cum ipsissimus homo sit, qui accusat, nullam ei irrogat iniuriā, qui se suo iure ab illo tuetur. Præterea, inanis est ille modus mutue restitutionis. Nam si qui accusauit, non potest dicere falsò se accusasse, quia mentiretur: sed accusasse iniuste: per hoc nō refarcit alterius famā: imò potius confirmat rem veram affirmasse. Item postquā alter non tenetur crimen suum occultū confiteri, si diceret, vt vult Caiet. alterū nō fuisse calumniatorē, illa esset quasi confessio proprii criminis. Ille ergo infamatus non tenetur restituere accusanti: sed si alteruter, potius accusator qui priorē intulit iniuriam tenetur accusato. Præter hæc quando vterque teneretur, certum est, contra quam Caiet. censet, locum habere compensationem: vt scilicet iniuria pro iniuria remitteretur. Potest. n. quisque suam famam & remittere & cōmutare, vt statim videbimus. Quartus denique modus iniuste infamandi est tantò perniciosior, quātò vltior & minoris æstimatus: nempe dum quis quæ audiuit retulit. Audisti. s. vicinam tuam amicam receptare: id aut vt ingenium est hominū, statim in aures vicinæ hūc verbis susurras: Hoc aut illud audiui: ego quidē non credo sed audita refero. Et profectò ingeniosus, sed pestilens detrahendi modus. Nam quò tu te ipsum sanctius iustificas, maiore tibi arrogas fidem, & ideo peius infamas. Sic. n. fama vt ait ille, vires acquirit eundo. Quare etsi Scotus loco citato distinguit. 15. q. 4. & Caiet. 2. 2. q. 73. art. 2. illam censeant non esse directè infamationem, quia ex natura rei non aufert famam, neque obligare putant ad restitutionem nisi ratione scandali: profectò ego non sic auferem tutas reddere conscientias. Imò qui sic infamat, licet non teneatur dicere se esse mentitum, quandoquidem id audiuit: tenetur tamen non solum dicere leuiter se esse locutum, verum & operam dare, vt opinionem quā alij conceperunt, illis adimat. Nisi fortè res sit tam publica, vt alia via inserpserit. Cauendum ergo est maxime ab huiusmodi susurris. Præter hæc autem de hac famæ restitutione multa doctores controuersantur dubia, quæ sunt ordine discutienda. Primum est, vtrum cum detrimento propriæ famæ restituenda sit aliena? Apparet enim id non esse necessarium: tum q̄ vnusquisque debet potius suæ famæ consulere quàm alienæ: tum etiā q̄ fama quam ego alteri abstuli, non mihi accreuit. Debeo inquam quos deprædatus sum numos ed restituere, q̄ mihi accreuerunt: ob id autem q̄ famam alterius ob-

scurai mea, non fuit facta clarior. Respondetur, nihilominus procul dubio cum propriae fame detrimento eam tenemur, quam lacerauimus, reficere. Nam licet nostra propria quam aliena accuratius debeamus prospicere: haud tamen vlli liceret cum alterius iniuria sibi consulere. Neque dissimile est in aliis bonis temporalibus. Si, n. alienam domum incendio absumpsisti, aut hominem coegisti suas merces in vendas iactare, licet nihil tibi accreuerit, teneris nihilominus restituere. Unde acute profecto Arist. 5. Ethic. docuit in huiusmodi iniuriis, licet non proprium, tamen metaphoricum esse lucrum: nepe quod tuam explens voluntatem, alium deuicisti: ob idque perinde teneris restituere, ac si quod abstulisti, tibi esset appositum. Hoc autem dubium, alterum parturit: vtrum, s. vsque adeo hoc sit verum, vt nullam exceptionem admittat? Est. n. praegraue, vt si Antistes, vel alter egregiae existimationis, fama priuati hominis maculauerit, teneatur cum tanta iactura suae alienae reficere: dicendo se esse mentitum vel quid simile. Respondetur leges has morales non esse tanto cum rigore auscultandas, sed vt sapientissimus quisque ponderata personarum qualitate censeret: & ideo personae illustri satis est, si quam obtenebrauit alterius famam, pecunia, vel alia ratione compenset. Quod si alter noluerit, non tenetur infamator amplius facere: nam etiam in pecuniis si debeo decem, quae soluere non possum, nisi cum millium detrimento, profecto differre possum solutionem, vel aliam viam indagare soluendi. Grauius autem dubium huic affine, est, vtrum fama sit cum detrimento propriae vitae restituenda: Caiet. nanque 2. 2. q. 62. artic. 6. quem iuniores nonnulli sequuntur, tres rerum ordines distinguit: nempe pecuniam, honorem, ac simul famam, & tertio vitam. De quibus hanc constituit regulam: Rem inferioris ordinis nemo tenetur cum detrimento rei superioris restituere: vt pecuniam cum detrimento seu fame, seu honoris: nec famam vel honorem cum detrimento vitae: sed rem cuiuscunque ordinis cum detrimento rei eiusdem ordinis. Regulas autem eiusmodi ex visceribus metaphysicae expressas, multo plus nimio Caietan. ad morum philosophiam accommodauit, quae ideo non possunt non esse fallaces. Profecto non est, quod ambigi possit, quin pecunia debeat nonnunquam cum detrimento fame restitui. Primum, n. nemini fas est cum detrimento & iniuria alterius suum protegere honorem & famam: neque alter, qui laesus est, tenetur iuri suo etiam pecuniario cedere, vt qui iniuriam intulit, suam protegat famam. Suffragatus es verbi gratia, amplam pecuniam: haud dubium quin debeas omnem adhibere diligentiam, vt secretum restituas. Si tamen neutrum sine fame & honoris periculo potes, non ideo debet alter sua denudari substantia maxime cum danum illius graue est. Haud, n. negamus quin debeat respectus haberi fame & pecuniae: sed tamen, caeteris paribus, maius est ius innocentis, qui a te iniquum laesus est. Secundum, quamuis metaphysicam rationem inire velimus, etsi fama genere suo praestantior sit quam pecunia, tamen tantum potest acrius accumulari, vt cumulus ille multo sit praestiosior fama tua. Est quidem aurum suo genere argenteo pretiosius: sed tamen tantum esse potest argenti pondus, vt multo aestimetur pluris, quam minus auri. Porro ergo illa regula valde perniciose est in rem publicam: quam idcirco ab sit vt vllus credat, qui suae studet conscientiae consulere. De vita autem, quae quis cum eius periculo aliquam teneatur restitutionem exequi, vrgentius dubium est. Etenim cum, vt supra diximus, non modo nemo sit dominus vitae, verum neque ob id vllum delictum teneatur se morti offerre, vt libro proximo dicturi sumus, aut mortem sibi ad quam condemnatus est, auferre: consequens esse apparet, vt cum eius periculo nemo ad restitutionem teneatur. Respondetur ergo, quod secundum communem legum ordinem & morem nullus tenetur cum periculo mortis restituere, non solum pecuniam aut famam, verum neque vitam quam alteri abstulit, etiam si insignem virum occiderit. Et in hoc etiam fallit regula posita. s. quod res debeat semper restitui, etiam cum periculo rei eiusdem ordinis. Secundum nihilominus, saluo meliori iudicio, crediderim singularem posse euentum contingere, quo quis cum periculo propriae vitae teneatur restituere, non solum famam & honorem, verum etiam forte rem pecuniariam. Exempli gratia: Si quis illustrem familiam de haerese aut de crimine laesae maiestatis mendaciter diffamasset, ita vt nulli mendacium retractasset, eadem prospira perpetua illa labe maneret infecta: deberet quidem omnem adhibere diligentiam, vt vitam propriam in tuto constituendo testimonium peremisset. At verum etiam si non posset sine periculo vitae, credo nihilominus quod teneretur. Veruntamen prudenter discernendum est, debeatne & damnum iam transierit an verum sit semper dependens. Occidisti hominem, vt dicebam, quem iam in lucem restituere non potes, non teneris vt pecuniam pro illo restituas, periculo te mortis exponere: neque si famam denigraueris, quam infamatus recuperare non potes. Sed tamen de illo casu loquor, quando ex te fama actu pendet vt recuperari possit. Idem censuerim de vita: vt si ob tuum solum falsum testimonium vincetus quispiam est, qui morti addicitur: profecto teneris etiam cum periculo vitae tuae illum morti eripere, in quam tu illum adigis. Secus, si tu crimen commisisti, ob quod ille falsis condemnatur. Enimvero si tu illi non imposuisti, nihil tua refert: ob idque nulla lex te ipsum nunc prodere cogit. Quid autem, dum quis famam restituere non potest? Diuus Tho. ait debere aliter compensationem facere, idemque Scotus in 4. distinct. 15. secundum tenorem illius glossulae super cap. ecclesia. vt lite pendente, nihil in noue. Cum res restitui non potest, in alio aequiualeanti fieri debet restitutio. Syluester verum in verbo, detractio. §. quarto. affirmare audeat contrarium: illa nimirum similitudine ductus, quod sicut pecuniae debitor dum non est soluendo, non tenetur honorem aut famam exhibendo recompenare: ita neque qui famam restituere nequit, tenetur pecunia satisfacere. Et habet probabilitatis non nihil. Nam alias qui neque per pecuniam potest restituere, deberet eam orationibus vel alia via repescere.

Nihilominus non est ab opinione regia diuertendum. Enimvero cum pecunia pretium sit omnium rerum, illa aestimatur & honor & fama. Et ideo per illam aut per aliud pecunia aestimabile, facienda est horum restitutio. Quando verum illa deest, non est cur per orationes vel per honores restituatur: quia haec non sunt rerum pretia. Super his autem omnibus potissima hic quaestio de hoc disputatur, vtrum fas

Alterum dubium.

Tertium dubium.

Bonorum distinctio Reg. Ca. Reprobatio.

An cum periculo vitae teneatur quis restituere.

Nota distinctio D. Thom. & Scotus Syluester

Sententia auctoris.

cuique sit suae remittere fame restitutionem? Cuius vtique partem negatiuam tuctur Caietanus secunda secunda, quaestione septuagesimatercia, articulo secundo, & in sua Summa, verbo, detractio: cui non desunt alij recetiores sequaces. Atqui fundamentum eius est hominem non plus esse fame suae & honoris dominum quam vitae: atque adeo sicuti occidere se non potest, neque eandem facultatem alteri facere, ita neque fame suae restitutionem remittere. Sed tamen haec quaestio non est quae magnam nobis negotium hic facessat, quippe qui supra quaestione tertia contrarium fundamentum iecimus, & vt arbitror constabiliuimus: nempe quod homo est honoris sui & fame dominus sicuti pecuniae: tametsi in eodem ordine plura habenda sit quam pecunia, secundum illud Prouerbiorum vigesimo secundo: Melius est bonum nomen, quam diuitiae multae. Ex quo quidem contrario fundamento contrariam modum eliciamus conclusionem: videlicet remittere fame restitutionem atque honoris, genere suo non esse peccatum mortale: nisi circumstantia personae, scilicet quia est in publica dignitate aut magistratu constituta: aut forte alia ratio mortale illud sufficiat. At si absque vlla causa illa quis remittat, aut se non grauius infamet, erit ei peccatum veniale: sicuti prodigalitas pecuniae quae genere suo non est mortale: vel saltem in eodem ordine paulo deformius. Et ratio est, quia eiusdem ad seipsum in his quorum homo est dominus nulla intercedit ratio iniustitiae: sed erit peccatum praeter charitatem, quia quisque tenetur se & sua diligere: quod quidem in temporalibus non attingit ad mortale. Ex qua quidem conclusione subinfertur secunda, s. quod si quis aliqua bona & honesta causa ei qui se infamauit citra aliquam restitutionem parcat: nepe vt illius qui alias probus est, honori consulat: aut propter aliam pietatis rationem, non solum nullam contrahat culpam, verum & officium praestabit charitatis. Loquimur enim semper absque circumstantia personae publicae. Conclusio est non solum nostra, verum Adriani, auctoris non infimae notae, in quarto, quaestione penultima, de restituitur, quintemiam Sancti Thomae expressit, quidquid Caieta. contra conetur. Ait siquidem secunda secunda, quaestione 64. artic. 5. hominem esse constitutum dominum sui ipsius per liberum arbitrium: & ideo licite de seipso disponere posse quantum ad ea quae pertinent ad hanc vitam. Neque quidquam excipit praeter transitum huius vitae ad aliam. Vbi palam asserit omnium praeter solam vitam esse hominem dominum, & q. 3. artic. 4. absque vlllo aenigmatem explicatissimam ait in arbitrio hominis positum esse detrimentum suae fame pati: nisi hoc vergat in periculum aliorum vt puta si quis persona sit publica: secundum illud Grego. hom. 9. super Ezech. Linguas detrahensium sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant, ita per suam malitiam excitas debemus aequanimiter tolerare, vt nobis meritum crescat. Quin verum non solum ex doctoribus, verum etiam ex Enangelio id non est illatu difficile. Haud, n. Christus tantam honoris & fame curam nobis commendauit, vt declararet non habere nos illorum dominum. Immo Matth. 5. & alibi saepe, honores omnes cum splendoribus huius mundi impendio nos admonet vt abiiciamus. Et alibi, ne optemus primas cathedras. Et de fama ait Paulus, pro minimo habere, iudicari ab hominibus. Non ait pro nihilo, sed pro minimo, quia fama aliquod bonum est, sed non praecipuis: His adiecit locus citato sanctorum exempla pata, Ambrosij, Augustini, & Anselmi, qui seipsos in suis scriptis humilitatis gratia diffamarunt. Quod certe non fecissent, nisi intra limen virtutis id illis licuisset. At si fundamentum illic satis demonstrauius, quod arbitror demonstrasse, nempe hominem esse dominum suae fame: nulla est ratio cur hic in confirmandis his conclusionibus immoremur sane quae inde plane colliguntur. At verum quando infamia esset haeresis aut apostasia, quae contra fidem & religionem e regione militans talis infamia non est ferenda, sed omnino repellenda, & qua fieri maxime potest abstergenda, exemplo Christi: qui, vt legitur Matt. quarto. cum alias sibi illatas a daemone iniurias aequanimiter tulisset, vbi de idololatria eum tentauit, acerbitate vsus in eum est. Iste autem conclusio apertius etiam nunc dilucidabuntur lib. proximo sequenti, q. 10. vbi ex eodem fundamento collecturi sumus non esse homini contra iustitiam seipsam infamari permittere, quin verum quandoque virtutem. Et re vera contraria huic nostrae opinio turpiter de rogat iuribus amicitiae. Possum, n. pro amico vitam exponere, quamuis illius non sum dominus: cur ergo non possum exponere famam & honorem? At verum non desunt in contrarium nonnullae obiectiones. Prima videlicet, quae ex Sapiente adsciscitur, Curam habere de bono nomine, bonum, n. nomen melius est quam diuitiae multae. Respondetur tamen curam, quae habenda est boni nominis, eandem esse, quae non virtutis incumbit: vt pote cuius praemium est bonum nomen. Debemus ergo bonum procurare non men insequendo virtutem: est. n. eius umbra. Quapropter sicut eum qui recta pergat ad solem, umbra sequitur, sic & qui virtutem colit subsequitur honor. At quia, vt ait Aristot. honor non est in potestate honorati, sed honoratis: non est tanta cura facienda per se boni nominis. Propter quod dicebat Paulus, perparui facere iudicari ab hominibus. Et Aug. 11. q. 3. Can. senti. ait Secundino Manichaeo: Senti de Augustino quidquid liber, sola me in oculis Dei in conscientia non accuset: immo qui bonum nomen nisi per virtutem procurat, nunquam illud attingit, sicuti qui soli terga vertit, umbram quam persequitur, nunquam assequitur. Quod si nobis eundem Augustinum obiciamus, 11. q. 3. can. nolo. vbi homines crude liter ait propria famam contemere. Nam vita, inquit, nostra, est necessaria nobis, sed fama nostra necessaria est aliis. Respondetur non in sinuasse Augustinum dominium fame nostrae non esse penes nos ipsos. Imo id potius de vita debuisset asserere, cuius non sumus domini, & tamen ait, quod vita nobis est necessaria. Sed tantum ait, quod licet fama res sit propria nostra, sicuti nostra pecunia, vbi tamen opus illa fuerit rei pub. debemus per bonam nostram famam ei seruire, sicuti qui diues est, suis pecuniis. A tamen inde hoc tantum fit consequens, quod homo in dignitate constitutus, aut reipub. necessarius, famam propriam suae functioni mancipatam habeat & obligatam, vt pote sine qua gubernare nequit subditos, & ideo non ita possit eam negligere. Haud tamen inde sequitur, quod priuatus homo teneatur suam seruare famam, sicut neque alia bona temporalia: praeterquam quod Augustinus loquebatur quibusdam mulierculis, Soto, de iustitia & iure.

Caietanus.

Solutio dubij. Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Gregorius

Argumentum contra conclusionem. Colenda virtus quae sequitur honor.

Prælati negligens famam peccat mortaliter. Quorundam opinio. quæ consultò humilitatē vendicantes, diffamabant sese, admittentes ad se viros, quod certè non erat licitum. Hinc ergo ad præfectos gradum faciamus. De quibus prima sit nostra assertio, quod prælati quoad prælatum est, contra iustitiā mortaliter peccaret, si in re præcipui momēti suam negligeret famam: quoniam, ut modò dicebā, habet illā officio mancipatā. Atramen si nō esset persona ad eō egre giè utilis reipublicæ, & vellet magistratum abdicare, non magis teneretur seruare famā, quā persona priuata: secus, si vult in loco publico perseuerare. Ex his aut̄ pleriq; colligunt, eum qui prælati famā dilacerat, non illi tantū obligari ad restitutionē, sed etiā subditorum collegio. Nam fama, inquit, non sua est tantū sed & collegij. At verò absq; moderatrice distinctione nō id crediderim. Fama enim prælati sua est propria, ac si persona esset priuata: licet ad suam functionem illa indigeat. Ob idq; dū infamia, de prælato tantum dispersa est, puta quod concubinā habet, vel aliud crimen in quo subditi cum illo nō participant, illi satis est restitutionē fieri: licet maior sit faciēdi obligatio q̄ si p̄sona esset priuata. Si tñ ipse ab restitutione infamatorē absoluat, p̄fectò crediderim, licet ipse malè faciat, alium nihilominus tutū manere: neque quodpiam amplius debere collegio: sicuti si suam prodigeret pecuniam, qua egebat vt erogaret in pauperes. Nā ipse est dominus suæ famæ, licet malè dispēset. Secus, si crimen totū collegiū subnotaret, vt puta si infamaretur de simonia, aut de hæresi, vnde subditi infamiā participij contraherēt: tunc etenim & collegio debetur restitutio. Ex his, quæ dicta sunt, dubiolū aliud solutū euadit, nepe vtrū possit cōpensatione fieri in fama? Planè enim colligitur fieri posse: vt si tu meum de re aliqua corrosisti nomen, atque ego vicissim tuum non solū cōuenire possumus, vt vter que cū suo maneat vulnere, si personæ sumus priuata, verū etiā mihi licebit non tibi velle restituere nisi eandem tu mihi solutionē facias. Probat̄: qm̄, vt diximus fama potest per pecuniam repensari: & ideo sicut in nūmis, ita & in fama locū habet huiusmodi cambium. Haud tamē infamatus pōt per modum vindictæ infamatoris nomen lædere: sed tunc duntaxat, vt vim vi repellat, prodēdo. f. aliquod verum eius crimen, quod ad labefactandum illius testimonium necessarium est. Quintum argumentum: Vbi de honoris restitutione inquisitio sit, non est tantæ ambiguitatis. Differūt autē honor & fama: vt quæ. 9. latius dicturi sumus, quod bona fama est bona existimatio & opinio quæ de homine habetur: quæ ideo per detractionē denigratur: nepe aut per impositionē criminis falsi, aut per verū ppalationem. Honor verò est reuerentia quæ alteri fit propter aliquam excellētiā, aut virtutis, aut geheris, aut magistratus, aut doctrinæ, &c. qui quidē honor deterritur auferturque per cōiuitia aut cōtume liam. Ob idq; facilius restitui pōt, quā fama. f. per contrariam reuerentiā. Sed de hac tamen reuerentia hæsitari assolet, vtrū ad honorē rependendū satis sit veniā petere? Ad quod Caiet. q. citata. 2. 2. q. 72. art. 3. impertinentem esse censet ad honoris restitutionem, veniam petere. Haud tamen tam absolutum verbum proferre ausim, sed per hæc documenta potius ineunda est responsio. Primum, petere veniam, decentissimus est & rei accommodatissimus modus honoris restituendi: quandoquidem restitutio per antidotū fieri debeat, hoc est per contrarium. Vnde cum cōtumelia & conuitiū signa sint contēptus, videlicet quod contumeliosus vt superiorem se gerit, alterum subigens, p̄p̄riū antidotum est contraria humiliatio, etiam corporis inflexio. Secundum assertum est hoc neq; sufficere semper, neque semper esse requisitum, sed prudenti arbitramento opus esse. Quod. n. non semper sufficit, patet: nam aliquando cōtumelia est tanta, vt id non sufficiat, sed alia sit cōpensatione requisita. Quod aut̄ neque id requiratur, liquet ex regula beati Augu. qui ait, non dicere prælatos veniam à subditis petere. Quare neque plebeius homo iusta ratione à viro illustri tantam humiliationē exigeret, sed aliter fieri posset restitutio. Quin adde cum mos inter nobiles & illustres non sit huiusmodi venias petere, non sunt à confessoribus ad illas cogendi: sed more suo, qui tamen ab euangelico nō exorbitet, eiusmodi restitutiones facere. Ad hæc discerniculo quoque opus est, quantum ad illos qui sunt contumelias passi, quomodo sit eorum conscientia ad remittendum iniuriam stringenda? Tenentur enim non habere animum vindicandi se priuata auctoritate. Nam, vt habetur Deuter. 32. & ad Rom. 13. Mihi vindictam, & ego retribuam, sed tamen non tenentur aut damnum acceptum aut iniuriā remittere, duntaxat more & ordine per publicam potestatem eam exequantur.

De his qui passi sunt iniurias. Ad sextum argumentū de eo, qui obstaculum est alteri, ne beneficiū adipiscatur, S. Tho. respōdet tribus dictis. Primum: Si quis iustè, puta intendens honorē Dei, vel ecclesiæ cōmodum, minus dignum impediatur, vt sacerdotiū digniori conferatur, nulla inde emergit restitutionis obligatio: quia nulla interuenit culpa. Secundū dictum est: Si quis iniustè, odio. f. eum, consilio, vel alia via qui dignus est & idoneus impediuerit, autea tamen quā prælati aut electores firmatū habeant animum ei cōferendi, tenetur ei compensationem aliquam facere, conditionibus personarum perpensis & p̄p̄nquitate, in qua erat ad obtinendum, scdm̄ sapientis arbitrium. Non aut̄ tenetur in totū, eō quod p̄missio illa impediri poterat. Tertium assertū: Si autem eum quis impediatur ne beneficiū obtineat cui prælati firmiter iam conferre constituerat in totū, per regulam Aristotelicam argumento citatā. Quod parū distat à re, nihil distare videtur: scdm̄ tamen possibilem facultatem. Antea verò quā ad istorum examen descendamus, quæ de impediēte asserta sunt, explorandum est de conferente, an si non conferat digniori, aut saltem digno, ad restitutionem teneatur, & cui sit illa faciēda? Hoc enim hic à diuo Thoma desideratur, cum tamen inde res tota pendeat. Et quidem Caietan. hic, art. 2. in dubio tertio pro indubitato habet, quod non conferens digniori, teneatur eidem ad restitutionem. Nam peccat, inquit, contra iustitiā distributiua: & certum est huiusmodi iniustitiā obligationem parere restituendi: nam distributor tenetur id quod est totius reipublicæ, partibus applicare. Quare si alicui pro merito non conferat, deinceps distributiua iustitia vertitur in commutatiua, secundū quam restituere ei tenetur: vt planè diuus Thom. artic. 1. huius quæstionis in solutione tertij docuit

Et quidem

Et quidem si Caietani fundamentū esset veritatis germanū, indubitabilis esset conclusio. Arbitratur nanque bona ecclesiastica perinde omnino se habere ac bona reipublicæ, quæ sola distributiua iustitia debentur ciuibus: vt pote quæ in bonā eorum instituta sunt. At verò fundamentum pro hoc pro nostra virili falsitatis redarguimus libro prox. q. vlti. vbi & sacris oraculis & bonis rationibus contrarium constabiliuimus: nempe quod quāuis negandum non sit quin beneficiorum collatio instar fieri de beat distributiua iustitiæ, finis tñ eius est æqualitatem constituere cōmutatiuæ: eō quod decimæ nō sunt institutæ in præmium personarū pro eō quod literis & moribus polent. Nam si ecclesiæ non essent nobis necessariæ, nunquam fuissent Christianis decimæ imperatæ. Sunt ergo mera stipēdia ecclesiæ, ministris pro eorū ministerio instituta: quæ dantur illis, non quia boni sunt presbyteri, vt illic adnotauimus, sed quia bene præsent: iuxta verbū Christi, Dignus est operarius mercede sua. Et illud Pauli, Si nos vobis spiritualia seminamus, non est magnū si carnalia vestra metamus. 1. Corint. 9. Eadem ratione imperatæ fuerunt olim Leuitis. Hæc autem omnia iam illic satis explicuimus, quæ ideo repetitione non indigent. Meditanda ergo hic est potissimū cōmutatiua iustitia, per quam pontifices electoresq; ministrorum ecclesiæ debēt eidem ecclesiis idoneos ministros pro ratione stipendiōrum quæ singulæ illis persolunt. Contēplandus. n. est Christus tanquam institutor Christianæ familiæ, qui ministeria ecclesiæ instituit & ministris decimarum mercedem proposuit, & fidelitati prudentiæque dispensatorum cōmisit: vt idoneos ministros suis prouiderent ecclesiis. Ex his ergo planè, ni fallor, duæ colliguntur conclusiones. Prior: Prouisor tenetur per iustitiā cōmutatiua dignum ecclesiæ prouidere: quod ideo qui non facit, sed illo repulso præfert indignū, tenetur, nō illi quem prætermittit, sed ecclesiæ restituere. Atqui hoc ipsum Adrian. postea Pontifex censuit in illa restitutionis quæstione quæ est, De collatione beneficiorum: tamen rem non vsque ad eō differuit. Conclusio est nota, quia ille non peccat contra iustitiā cōmutatiua nisi in ecclesiā, quæ stipendia soluit. Nam dignus nullum habet ius acquisitū, neque eius causā, quæ præcipua fuerit, institutæ sunt decimæ. Et confirmatur similitudine iam insinuata. Si enim pater familias æconomū suum conductum operarios mitteret, ille aut̄ illos studio cōduceret, qui nō essent ad operas idonei, restituere p̄fectò teneretur, non illis idoneis, quos prætermittit, sed domino, cui damnū dedit. Atque huic porrò sententiæ cōmunis animorum cōceptio applaudit. Si enim Rex aut Pontifex in idoneo atque indigno ecclesiā aliquam desponsaret, consensus populi non conferret eū teneri ad restitutionē illi, cui non dedit; sed re vera ecclesiæ. Cui idcirco deberet alium episcopi adiutorē adhibere, vel alia ratione prospicere, vt damnum illi in detrimentū animarū datum, alleuiaret. Posterior conclusio est, quod vbi digno sacerdotium confertur, digniore prætermisso, quāuis grauius elector aut prouisor peccet: tamen non est quod rigore iustitiæ ad restitutionē condemnetur. Prior pars iam satis illic à nobis demonstrata est: vbi maiorum turbam protulimus quæ inde nascūtur, quod digniores non eliguntur. Posterior tamen inde veritatem sortitur, quod tunc non peccatur contra iustitiā cōmutatiua: appellamus enim dignū pro ratione præbendæ. Si ergo ecclesiæ minister applicatur pro quantitate sui stipendij, non fit ei iniuria contra rigorem iustitiæ cōmutatiuæ, vt debeatur ei restitutio. Dixerim contra rigorem: quia semper fit ei aliqua iniuria contra fidelitatē, postquā alius dignior poterat ei prouideri. Contra hæc autem est argumentum, quod vulgus nobis obmoliri potest: isti nanque qui ad hæc sacerdotia anhelāt, sibi potius cum Caietano arbitrantur faciendam esse restitutionē: quia peccatur contra iustitiā distributiua. Eisdem autē non sic est respondendum, vt negetur iniustitiā distributiua obligari ad restitutionē illis faciendam, quibus malè distribuitur. Sed tamen id intelligitur, quando illa est mera iustitia distributiua scilicet qua distribuuntur bona quæ ciuibus ob suam ipsorū causam sunt instituta. Hæc autem iustitia non est in proposito, vt expositum est quoniam etsi sacerdotia & præbendæ de beantur dignis, & ditiora dignioribus: hoc tamen non est propter ipsos, sed propter ecclesias quibus ministeria debentur. Haud tamen diffidendum, quin ob violatam distributiua iustitiā debeat prælati illius dignioris prætermitti, vbi alia electio occurrerit, accuratiorē rationem habere. Idem affirmatiuus & clarius asseruerim de conferendis magistratibus secularibus, qui administranda iustitiæ seruiunt. Debentur inquam dignioribus per distributiua iustitiā: sed tamen si illi prætermittantur, restitutio non est faciēda prætermittis, sed populo, qui stipendia contribuit, & damnū accipit, iniuriaque afficitur. At verò statim contra hæc insurgit argumentum, nimirū quod si hæc vera sunt, inferri inde protinus apparet, vt neque qui alterū à consecutione beneficii per iniuriam impediuit, teneatur eidem ad restitutionem. Cuius tamen contrarium & S. Thom. & vniuersi Theologi docent. Respondetur nullam esse consequentiā. Nam etsi qui malè eligit, cōmutatiua iustitiā aduersus ecclesiā violat: nihilominus qui capax est sacerdotij, atque ad illud idoneus, ius habet peculiare petendi & procurandi: atque, si ei concedatur, possidendi: ob idq; qui contra hoc ius illum obtinere conantem impedit, eidem facit iniustitiā, atque ad eō restituere debet. Quocirca falsa est illa regula ac seductrix Geraldus Oldonis, quam recitat Adrian. illo cap. de restitutione. Consequenter, quæro videlicet quod impediens aliquem ab eo quod nōdum erat sui iuris, sed dependebat ab alterius mera voluntate, non sit ei ad restitutionem obnoxius. Falsa inquam est. Nā etsi in arbitrio prælati sit dare huic vel alteri: nihilominus alter expoliatur iure particulari quod habet petendi. Sicuti qui pauperē per vim aut fraudem impediret eleemosynam petere, tenetur illi ad restitutionem. Nam licet alij gratis conferant: ille tñ ius habet petendi. Hæc ergo præmeditati, ad litteram S. Tho. descendamus. Atque circa primū eius assertum. f. quod qui alicui impedimento est, vt detur digniori, restitutionis funiculō nō ligatur: dubitas forte an idem de illo sit pariter intelligendum, qui digno obstat, vt detur alteri digno? Respondetur idem esse iudicium: quia cum ambo habeant ius petendi, possum ego ei fauere cui

Soto, de iustitia & iure.

Fundamē.
Caietani.Prior con-
clusio.
Adrian.Posterior
conclusio.
Quomodo tene-
tur præla-
tus digno
ri præter-
misso.Regula
Geraldus
falsa.Littera sã-
cti Thom.
exponi-
tur.

Dnbium. voluero, eò vel maximè, q̄ tunc distributiva iustitia non violatur. In his tamen omnibus hæc appri-
Regula. mē regula meditanda est, ne vis aut dolus interueniat. Si enim ego vim intulero aut fraudē digno ne
obtimeat, haud dubiū quin iniuriam illi irrogauerim: atq; ad eò ad restitutionem illi teneat: quāuis si
in gratiam alterius digni id fecerim, fortè non teneat in totum. Neque refert vtrum alium impediās
vt detur alteri digno, an vt tibi ipsi, qui etiam dignus es. Quicunq; enim ius habet pro se petendi
illa quorum dignus est, Et quāuis procurare beneficia quæ habent annexam curam animarū, pecca-
Sententia tum sæpenumerò sit, non tamē ideo restitutionis nexum iniicit. Illa tamē sentētia Scot. in Quarto di-
Scot. & **Richard.** fin. 15. ibidēque Richardi non est hic absq; examine prætereūda. Aiunt enim quod si quis sibi vel
alteri præbendam procurans sit alteri obstaculo ne obtineat: idque faciat non vt alteri noceat, sed vt
sibi vel amico profit, ad nullam tenetur restitutionem. Si verò facit alterius procurans nocentū,
Caietanus. tunc tenetur. Cui quidem sententiæ & Caiet. in dubio hic secundo videtur subscribere. Atque in eā
dem sententiam citant l. 2. de noui oper. nuntia. quæ tamen illic non est, sed est l. 2. ff. de aqua pluuiā.
arcen. §. idem Labeo. 2. vbi habetur quod qui non animo nocendi aquæ ductum qui per suū fundū
ad vicini possessionem deriuatur rumpit, non est iniurius. Si verò id faciat non vt sibi profit, sed vt
obstr vicino, iniurius est illi. At profectò regula illa iuris malè ab istis intellecta est. Animus enim no-
cendi potest quidem esse peccatum contra charitatem: sed tamen obligare ad restitutionem: vt suprà
sæpe diximus, non potest nisi vbi fuerit contra iustitiam. Videndum ergo est quantum ad restituti-
onem res attinet, non quo animo id facias, sed quo iure. Et sic est intelligenda lex: nam qui non vt sibi
profit, aquam vicini arcet, videtur non facere iure proprio: & ideo potest in foro prohiberi. Si autem
vult fundamentum muri ducere per aquæ ductum, qui per suū transit fundum, ob idque venas aquæ
rumpit, licet ex odio faciat inimici & charitatem violet, nihil ei tamen restitutionis debet. Ad pro-
positum igitur nostrum, qui suo vtens iure præbendam absque vi & fraude sibi vel amico procurat,
etiam si ex odio alterius id faciat, & contra charitatem delinquat, ad nullam tenetur restitutionem.
Et per hoc claret ratio secundi dicti S. Tho. nempe q̄ qui impedit eum, qui in via erat, ad obtinēdū,
si iniuste id faciat, tenetur ad restitutionem: puta quia intendit eius nocumētum p̄pter odiū aut vin-
dictam. Facere enim ex odio aut vindicta, non te onere restitutionis grauat, sed facere iniuste: scilicet
nullo tuo iure, sed violando alienū: facere tamen ex odio, est signū aliquod nullo tuo te iure vti. In
tertio verò dicto explicando multum operis Caiet. infumit: nempe ad explicandam illam regulam
Arist. 2. Physic. tex. 56. Quod parum distat à re nihil distare videtur. Obiicit nanque exceptiones mul-
tas in materia morali. Qui. n. parum abest, vt peccet, non ideo peccat. Et multò minus qui parum ab-
fuit, vt hominem occideret, non punitur tanquam homicida, neque ad restitutionem tenetur. Sicut
neque ille qui parū abfuit vt furaretur sed qui re vera furatur. Quemadmodum si parū abfuit vt rex
in insidias incideret, licet fortunatus ipse fuerit: non tamen qui illas tenderant, tenentur ei ad restituti-
onem. Hisce ergo, nisi ego fallor, obiectionibus falsus planè Caiet. aduersatur menti S. Tho. imme-
ritò regulam eius inficiens. Has verò omnes exceptiones potuisset excusare, si mentē D. Thom. tan-
tis per fuisset speculatus. Laborauit enim amphibologia. Lōgè quippe aliud est parum abesse vt dam-
num des, quàm damnum dare, in eo quod parum abest, vt sit. Et diuus Th. non somniauit, q̄ qui pa-
rum abest vt damnum det, tenetur ad restitutionem, vt Caiet. putat: sed qui re vera damnum dedit
in re, quæ parum abest vt sit. Exempli gratia. Est vinea aut sunt sata, quorum fructus iam iam matu-
rescent, si parum abfuit, vt venator cum suo comitatu circum currens illa pessundaret, ad nullā te-
netur restitutionem, qui nullum dedit damnum, sed si medius transiens illa pessundabit, tenetur in
totum: quia damnum dedit in fructu qui perparum aberat vt esset. Pariter in proposito: Si parum ab-
fuisse vt impedires hominem à præbenda, certè nulli esses restitutioni obnoxius: quia nullū dedisti
damnum. Si tamen re vera impedimento fuisti quare ille non est assequutus, damnum dedisti in re que
parum aberat vt ipse haberet: atque ad eò secundum tuam facultatem teneris in totum. Addidit tamē
prudenter hoc verbum diuus Tho. secundum suam facultatē: quia p̄fectò in huiusmodi impeditio-
nibus vix pōt contingere vt fieri possit in integrum restitutio. At verò quoniam hæc in vsum venire
possunt, non te pigeat si rem vrgentiùs exprimamus: Quando ait S. Tho. tunc impeditorem teneri in
totum qñ firmatus est animus electoris huic dare: aut intelligit quando iam dedit: & hoc non esset
impedire, sed auferre. Aut intelligit quando nondum dedit: & tunc apparet quòd non est perinde ac
si dedisset vt impeditor teneatur in totum. nam poterat elector mentem mutare. Quin verò iuste, si
alter postea occurreret dignior aut æquè dignus. Respondetur non esse intelligendum quando iam
dedit. Tres enim gradus discernit diuus Tho. Primus est, quando elector nondum animo constitue-
rat huic dare, sed erat tamen in via, & tunc restitutio est facienda ad arbitrium prudentis. Tertius est
qñ iam contulit, & de hoc nihil meminit: quia hoc non esset impedire, sed tollere. Quare si quis col-
latione facta possessionem iniuste impediret, manifestum est teneri in totum. Medius aut casus est de
quo S. Tho. loquitur, quando scilicet prælatus constituerat illi dare. Et tunc ait Caiet. in quarto du-
bio, ideo impeditorem teneri in totum, quia iam elector tenebatur dare illi. Hoc autem nescio vnde
Caie. ex- intulerit ex S. Tho. neque secundum veritatem. Nam diuus Thom. radicem restitutionis non illic
positio. **Reproba-** collocat q̄ elector tenebatur dare, sed quod cōstituerat iam dare. Quare licet ille non fuisset dignior,
tio. sed dignus, si impediens per vim vel fraudem mutauit animum collatoris, profectò tenetur in totum
Nam licet collator sua sponte conferret, neque teneretur isti dare: nihilominus ipse ei per fraudem
Corollarium abstulit, quod iam penè habebat. Et istud significat D. Thom. quādo dicit, iniuste & propter indebi-
primum. tam causam. Ex quo ego infero, q̄ si non per vim aut fraudem id impediens faceret, sed precibus pa-
refaciendo veritatem: licet mutaret eius voluntatem in fauorē alterius digni, non teneretur ad resti-
tutionem

tutionem. Atque inde secundo infertur idem esse censendum in legatis testamentorum. Caietanus
enim & nonnulli alij discrimen constituunt inter impediētē aliquem à consequutione beneficij, &
impediētē legatarium ne testator illi faciat legatum: dicentes q̄ impediens legatariū nullo modo
teneretur ad restitutionem. Mihi autem, ni fallor, diuersa aridet dicendi ratio. Vtendum inquam arbi-
tror distinctione posita, an videlicet per vim & fraudem impediās, an precib⁹. Si enim vim facias aut
fraudem, ne ille qui paratus erat legare sua bona Petro, id perficiat, restituere teneris. Nam licet tes-
tator sua sponte id faciebat, tu tamen per iniuriam abstulisti ab illo ius quod habebat recipiendi, id
est facultatem, & capacitatem, & proximam aptitudinem. Si tamen neque vim intulisti neque frau-
dem creasti, non teneris, licet id precibus feceris. Postremum denique in gratiam nostrorum Scho-
lariū opera pretium est verbum impræsentiarū adhibere: quomodo scilicet aut Scholares qui ius-
De Schola- **ribus suf-** **fragia** **præstanti-**
bus. fragia præstant, aut alij aliter quempiam impediētes, ne cathedram assequatur, teneantur ad resti-
tutionē. Ad cuius vtique in eundem responsum hoc primū omnium non est cur in dubium reuoce-
tur quin Scholares quin suffragia præstantes non testes, vt aliqui opinantur, sed verè electores sint.
Etenim si essent testes, non opus esset vniuersos auditores accerere, sed satis esset iustum numerum
sciscitari: neque opus esset suffragiorum numero stare, neque per secretos calculos sententias roga-
re. In summa, non solū suffragandi forma, sed ratio ipsa ostendit esse electores: quandoquidē Rector
stare omnino tenetur eorum suffragiis. Quo fit, vt compelli ceu testes non possint ad suffragandū,
sed possunt renuntiare iure eligendi, nisi quandoque Rectori, & qui ei sunt à consiliis: vel p̄pter pau-
citatem, vel ad rescindendās alias fraudes ratio appareret, vt compellerentur. Hoc supposito sic de
illis omnino censendum est, ac de præbendis diximus: nempe q̄ qui prætermisso digniori, dignum
eligit, licet mortaliter cōtra iustitiam distributiuam peccet: nullo tamen restitutionis nexu illaquea-
tur: quia Vniuersitati dat quod ei de rigore iustitiæ cōmutatiuæ debet. Sin verò prætermisso digno
eligit indignum, atque ea, quod arbitrator, vera sunt quæ suprà diximus, restitutioni tenetur: non illi
prætermisso digno, sed Vniuersitati, si id modò posset restituere. Nam stipendia Vniuersitatis non
sunt instituta in rem ipsarum personarum, sed sunt mera stipendia quæ Vniuersitas soluit suis mini-
stris. Vnde sicut Rex qui non præficit dignum ministrum reipublicæ, nihil debet digno prætermisso,
sed reipublicæ: ita qui eligit indignum, damnum non dedit nisi reipublicæ, quæ suum soluit stipen-
dium. Et ideo elector licet cathedram debeat digniori, hoc non est propter ipsum: sed quia per iusti-
tiam cōmutatiuam, debet Scholis talem ministrum. Haud tamen negauerim quin aliquā ei, faciat
iniuriam: & ideo teneretur in alia cathedra, ceteris paribus, illi fauere. De impediētibus autem alia
est ratio. Qui enim per vim vel fraudem aliquem impediret ne obtineret cathedram: non dico alteri
suffragium suū præstando, sed si arceret eum ne cathedram peteret, quam certum erat se alioqui ob-
tenturum: aut si deciperet electores, ne illum eligerent: quia spoliat ipsum eo iure quod ad petendū
habet, tenetur ei vel in partem, vel in totum pro ratione fraudis aut vis. At de priuatione suffragan-
tium, lib. 1. terigimus: & nunc amplius dicere repetimus. Bisariam nanque Scholares iniustitiam fa-
ciunt suffragando. Vno modo, dum furtim se ingerunt, cum non sint eiusdē cathedræ auditores: atq;
Notanda **distinctio.** isti si damnū dent, statim restitutioni tenentur: quia re vera nullum habēt suffragandi ius. Alio modo,
quia auditores sunt: tñ suffragandi iure propter delictum, verbi gratia, ambitus, &, quod aiūt, subor-
nationis, sunt priuandi. Et tunc antequam condemnentur, suffragari vtique possunt. Quocirca si Re-
ctor eos delictū non interrogat, non sunt suffragando iniqui: si aut interrogantur, fateri tenentur ve-
ritatē: maximè si sunt suspecti, & condēnati, tenetur parere. Nam si nulla infamia aut indicij labo-
rant, iniuriosa est interrogatio: & ideo, dum citra mendacium id valent, tacere possunt. Si autē iuste
interrogati veritatem celant, tunc perinde ac si condemnarentur iniquissimè faciunt, & contra iusti-
tiam si suffragiū præstant. qñ quidem per iniuriam rectorum iudicium suffugerunt. Et idem de illis cē-
sendum, qui Scholariū albo non sunt adscripti. Haud enim ipso facto suffragandi iure carent, si re-
vera sunt ordinarij auditores. Et ideo nisi per sententiam priuētur, eodē possunt iure vti. De his quæ
ludo acquiruntur quemadmodū sint restitutioni obnoxia, si petantur, aut si vis dolūve interuenierit,
satis quæstione præcedenti dictum est. De inuentis aut, libro sequenti quæst. de furto dicendum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum satis sit id simplum restituere, quod iniuste sublatum est.

NON satis est definiisse omnia quæ ablata sunt restitutionis onere esse grauata, sed & id
quoque perscrutandū, vtrum satis semper sit simplum restituere. Et arguitur à parte ne-
gatiua: Legitur nanque Exod. 22. Si quis furatus fuerit ouem aut bouē, & occiderit aut
vendiderit, quinque boues pro vno boue restituat, & quatuor oues pro vna oue. Illud autē
fuit iudiciale: cuius instar similia sunt sub lege gratiæ à principibus constituta. Simile enim dixit
Zachæus, vt se apud Christum commendaret. Lucæ 19. Si quid fraudauit, reddo quadruplum. Simi-
lilque est fori exterioris praxis, quippe qua fur non ad simplum tantum condemnatur, sed vt multi-
plicatum reddat, vel supplicium pendat. Cū ergo lēges ciuiles obligent in conscientia, fit vt non
semper sufficiat simplum restituere. In contrarium autem est, quod restitutionis obiectum non est
nisi inæquale illud, quod per ablationem factum est per æqualitatem ad iustum reuocare: quod fit,
si quantum abstulisti, tantundem reddas.

Ad quæstionem duabus conclusionibus responderetur, iuxta duo huius distinctionis mēbra. Duo
nanque in oblatione rei alienæ est considerare. Primum scilicet substantiā ipsam oblationis, ex qua
inæqualitas resultat, vt minus ille habeat à quo res sublata est: plus autē ille qui suscipit. Et hoc ip-
sum commune est tam iustis quàm iniustis ablationibus. Nam siue rem mutuato, siue furto accipias, *siderand.*

siue credito emas tantò alter minus habet,quantò tu plus. Secundò quod in ablatione còsideratur, est modus ipse auferendi: puta si quis per fraudem aut vim quidpià vel aufert, vel auferre conatur. Et hoc vbique habet conuolutam iniustitiam: seu re vera rem auferat, seu nihil auferat: vt ille qui in conatu suo quo præualere non potuit, succubuit. Sit ergo prior conclusio: Quantum ad naturam attinet ac finem restitutionis, satis in vniuersum est illud simplù restituere quod sustuleris, siue per fas id feceris, siue per nefas. Enimuerò restitutionis nomen officium est præcisè iustitiæ còmutatiuæ, nil atinés ad vindicatiuã. Ob idque nihil ei refert iustane fuerit ablatio, an verò iniusta, sed solùm æqualitatem còstituire. Accepisti quatuor siue per mutuum siue per furtù: totidem ergo via restitutionis debes. Conatus autem es furtum facere, nihil tamen potuisti surripere, nihil via restitutionis debes. Quo fit, vt restitutionis obligatio quando debitum certum est, nullam expectet iudicis sententiã: sed ex lege ipsa oriatur. De hac autem actuaria restitutione, nempe si aliquando quis plus secundum conscientiam debeat restituere quàm abstulit, libro sequenti sub titulo de furto redibit sermo.

Secunda conclusio. Posterior conclusio: Ad pœnã quæ debetur ratione iniustæ acceptationis, nemo ante iuris condemnationem tenetur: sed tunc, quando facta fuerit condemnatio. Conclusio hæc in latissimum hic nos campum disputandi mitteret, nisi tam longa tamque accurata disputatione lib. 2. q. 6. fuisset à nobis pertractata. Illic enim eius veritatem longa rationum acie constabiliuimus, vbi declarauimus quem admodum si sententia sit pecuniaria, illicò sit à reo soluenda: si autem sit corporalis supplicij, non tenetur se offerre, sed satis sit, si absque illata ministris iustitiæ iniuria, eam patiat. Quocirca de hac secunda conclusione nullum hic verbum addendum nobis est, ne simus postea repetitione molesti. Illic enim cuius interfuerit inspiciat. Sed neque de priori conclusione dubium restat vllum post illa quæ hactenus dicta sunt. Quod ergo ad hunc articulum spectat, id tantum est vt discernere discas quæ res ad merã atineat restitutionem, quando verò ad pœnam iuris. Illa enim illicò nulla spectata sententia restitutionis oneri subiicitur, hæc verò non nisi post latam sententiam. Exemplum vnum pro pluribus esto: Dicebamus enim illic quòd dum lege frumento, aut vino, aut cuius aliarum mercij pretium statuitur, tunc qui carius vendit, statim ceu fur tenetur ad restitutionem excessus iusti pretij, ad pœnam verò non nisi condemnatus. Pari modo, qui ouem aut bouem furatur, statim tenetur valorem pecoris restituere. Quadruplum verò aut septuplum non, nisi còdemnatus. Per quod vtiq; satisfactum est primo membro capitalis argumenti. Horum ergo instar de cæteris conuicito.

Leges vengalium obligant in conscientia Perspiciendum inquam est, an leges pœnales sint: & tunc non obligant nisi post latam sententiã: secus autem, si alius generis extiterint. Quo fit, vt vengalium leges & tributorum quæ publicitus regi tanquam stipendia contribuuntur, in conscientia obligent ad soluendum ante sententiam, quia non sunt pœnales: dico, dum tributa iusta sunt. Atqui vbi res est dubia, tunc iudiciũ non pertinet ad subditos, sed recurrendum ad principem, & interim seruandæ sunt leges nisi apertissimã præ se ferrent tyrannidem. De illo autem tributo, quod nostri Alcaualam nuncupant, iam in calce superioris libri disputatũ à nobis est: vbi quanta polleat iustitia, pro captu nostro diximus. Est enim, si cū moderatione exigatur, æquum & iustum. Diximus tñ inter alia hoc forsã moderamine vt in conscientia licere, quòd dum res venduntur, quæ non sunt grandis prætij, non tenentur venditores publicanos ad soluendum quærere: satis, n. est soluere dum ab illis petitur, dummodò venditores non vtantur fraude & dolo, vt se occultet. Leges autem, quibus transitus mercium prohibetur è regno, pœnales sunt: & ideo neque si frumentum, equos, vel aurum efferas, pœnam teneris soluere nisi captus. Quãuis vt in superi oribus tetigimus, peccatũ sit mortale eiusmodi res, quæ in regni commodũ euehi ventantur, foras asportare. Neque in contrariũ vrget qd publicani qui sua pecunia eiusmodi fiscales pœnas redimunt, ius habent recipiendi: & ideo qui non soluit, damnum illis dat. Non inquam hoc vrget quoniam illa se conditione intelligere debent easdẽ redimere fiscales pœnas, vt ab eis præcisè, quos ceperint extorqueant. Quin verò hoc impræsentiarum obiter addiderim, quòd in regnorum confinibus, quæ eiusdem sunt regis, non deberent hæ mercij extractiones & còmercia prohiberi: quippe quæ non tam in regnorum bonum, prohiberi videntur, quàm in quæstũ. Sed nolo in publicas leges oblatrare. Dubium autem hic proprium est his, qui furtim in alienis nemoribus ligna cædunt, aut in alienis pascuis furtim oues suas pascunt. Putat enim vulgus ob id quòd qui capiuntur, pecunia multantur, quæ pœnali lege decreta est, eos, qui euadunt, ad nullam teneri restitutionem. Quòd tamen manifestè falsum est: imò eadem regula vtendum est. s. vt pœnã à pretio rei furto sublata discernas. Hac enim ratione claritatis gratia vti pro meo captu soleo. Aut enim cædua sylua, eiusdem vbis aut castri propria est: cuius qui ligna cædunt, sunt ciues aut incolæ. Et tunc arbitror, nisi insignem stragem faciant, ad nullam teneri restitutionem, neque pœnæ, neque pretij, nisi capiantur. De pœna enim res est certa, sed & de pretio: inde id mihi suadeo, quòd oppidum videtur suis oppidanis illa lege ligna distribuere, vt qui capietur, pœnam luat: qui verò euaserit, gratis sibi prædam acquirat. Idq; censuerim, si vtrunque duorum oppidorum, quæ propinqua sunt, nemora habeat: tunc enim videtur etiam sibi mutuo illa lege ligna condonare. Quare non tenentur ad restitutionem nisi insignem aliquam deprædationem, vt dicebamus, faciant: sed si capiantur, tenentur subire pœnam. Aliter verò contingit ligna furtim ex nemoribus euehere, quæ prorsus aliena sunt: nepe quæ neque sunt tui oppidi, neq; alterius vicini, cuius oppidani vicissim nemora tui oppidi participat, vt modò dicebamus: quia fortè tuum castrũ nullũ possidet nemus. Et hoc est quod in quæst. versatur. Sunt enim qui illam amplexi regulam, quòd vbi lex pœnam adhibet, non obligat ad peccatum, securas eorũ conscientias reddunt, qui ligna furantur, vt nisi capiantur, non sint restitutioni subiecti. Hæc tamen, vt libro primo latè discussimus, deceptoria est regula. Imò propterea lex pœnam imponit, quòd culpa subest.

Pœna

Pœna enim nisi pro culpa non potest poni: ob idque qui ligna ab eiusmodi nemoribus deprædantur, tenentur omnino ad restitutionem prætij lignorum: nam verè còmittunt peccatum furti, genere suo mortale. Atque idem de pascuis censendum: ad pœnam autem non, nisi capiantur & condemnentur. Secus, si fortè qui nemus vetat, suam explicet voluntatem, qd sub illa lege & conditione vult dare ligna: quòd tamen nunquam audiui contigisse. Nonnulla autem impræsentiarum admonito opus est Primùm licitum esse cætionem syluæ vetari in bonum reipublicæ, nempe ne in eius perniciem diffusetur. Secundò est notandum, qd domini quib. rex oppida cum nemorib. elargitur, non possunt alia ratione illa custodire, quàm rex fecisset. Non enim aliud eis ius concedit, quàm habet. Et ideo, si nemora hoc ferunt, non sunt oppidanis vetanda ad necessarios vsus. Imò vero etiam si nemora propria sint domini, non sunt eo rigore vetanda vt corporalis infligatur pœna: neque verò grauis pecuniaria. Enimuerò arbores & ligna quæ asque cultura terra progenuit, iure gentium communia esse deberent. Nequit enim vita humana sine quotidiano lignorum vsu transigi. Ob idque eorum furtum nõ est ea lance æstimandum ac si quis ab arca tua, aut de tua domo, nummos aut suppellectilem furaretur tuam. Quocirca qui ligna cædunt, nusquam gètium infamia latronum aut furum denotantur. Satis ergo est moderatas exigere pœnas. Et re vera vbi domini tam acerba animaduersione miseros subditos à nemoribus arcerent, vt prægrauem paterentur inopiam, fortè sine mortali culpa possent illa suffurari ligna quæ quotidianis vsibus saltem foci essent sibi necessaria. Pari fermè modo est de venatione arbitrandum. Venatio enim primùm omnium iure gentium communis est: nempe vt fera & auis, quæ à nemine capta prius fuerat in ius transeat capientis: vt patet Insti. & ff. de rerũ diuif. Vnde Arist. 1. Polit. cap. 3. venatoriam, partem esse vult rei bellicæ. Et fundatur hoc ius in illo dominio Genes. 1. hominib. datum in cuncta animalia terra, & volatilia cœli, atque aquarum natatilia. Nihilominus verò triplici de causa iure venatio vetatur. Primùm etsi venationis locus còmunis sit ciuitatis aut oppidi, vetari licitè potest à principe, & à domino per viã gubernationis: nam feræ ac pisces non solũ ornamento sunt & decori reipublicæ, verum & necessitati seruiunt. Ob idque non est vulgi temeritati venatio committenda: sed debet ordine ac lege fieri, ne dispereat. Secundò, princeps etiam communia loca reipublicæ potest aliquot proprio vsui dicare: neque ad hoc, vt quidam autumant, requiritur consensus populi. Iustum quippe est vt pro sua dignitate gratia recreandi animi venationem habeat paratam. Præterea quoniam apros ac ceruos, & id genus bestias, non concedet à plebeis venatu impeti: sed vt referentur ingenuis, qui prætorum simulacra aduersus eas meditentur. Hoc autem non est hic absque admonitione silendum, qd non est eadem ratio in magnatib. ad custodiendam sui gratia vetandamq; venationem, quanta in pũcipe: etiam si cum suis iuribus ea fuerit ipsis largitus. Nam rex potest, exempli gratia, in toto regno decem aut duodecim loca sibi reseruare: & forsã nõ possit bis aut ter centum. Si autem magnatum singuli in suis oppidis aut territoris plura haberent loca custodita, grauiamen regno fieret intolerabilis. Sunt enim feræ aues & pisces de iure gentium communes: vt locis Insti. & ff. de rerum diuif. citatum est: & ideo non est nimium populis à venatione cohibendus, quandoquidem libertatem etiam habeat illo modo tum animum recreandi, tum & quærítandi victum. Sed tertio modo, quòd ad rem pertinet, custoditur venatio: nempe quia est in loco, non còmuni oppidi, sed proprio ipsius domini, quo suam custodit venationem. Nam, vt habetur locis proximè citatis de rerum diuifio. potest fundi dominus prohibere ne quis venationis gratia illud ingrediatur. At verò in his omnib. primùm omnium, vt de syluis dicebamus, cauendũ est ne pœnæ acerba statuantur: quia illud non existimatur furtũ aut latrocinium, perinde ac dum domus aut burse cõpilantur. Quare profectò crudele est pœna corporali plecti ingredientes loca vetita venationis gratia: sed satis est si duplũ aut triplum soluerent, & plagas instrumentaque perderent. Præterea hoc sanctissimè admonendum, vt qui feras custodiunt damna data in integrum soluat: quòd rarissimè fit. At quò tandem prætermisissis pœnis, quæ absque dubio ante condemnationem non debentur, ad restitutionem valoris bestiolæ aut piscatus descendamus, dicendum qd vbi venatio in loco communi seruatur, & qui venatur cinis est, arbitror ad nullam restitutionem teneri, tametsi fortè aliqua culpa sit facere contra legem: quoniam cum venatio illa sit totius reipublicæ, nõ præsumitur lex obligare ad restitutionem, sed ad pœnã si cõdēnetur. Id enim iustius sanè est, quàm quòd de lignis diximus. Quando verò locus est proprius domini, si locũ ipsum ingrediatis species est furti: & tũc maxime dum muro est cinctus: & ideo ad restitutionem damni teneris. Dixerim, si locus muratus fuerit, quoniam si fuerit patulus, nõ video cur restitutionis obligatio emergat. Enimvero etsi fundi dominus id iuris habeat illic venandi, vt alios inde arcere valeat: nõ tamẽ inde fit cõsequens dominiũ habere ferarũ, quæ illic nutriuntur, perinde atque arborũ aut terræ nascentiũ. Primùm, qd feras terra nõ fert, vt ceteros fructus, sed ipse se animantes propignunt: tum etiam qd eadem animalia, vaga sunt, & ad quocunq; diuagandum libera: si ergo dominus fundi non est syluestriũ animalium dominus, fit: vt qui illa occiderit, non fiat restitutionis reus. Atque huic definitioni maxime consonat l. 16. Partit. 3. tit. 28. qua sancitur, vt qui à domino fundi nõ præmonitus quippiam fuerit in fundo alieno venatũs, sibi quòd cepit acquirat. Quòd certè iniustum esset, si id sub dominio esset domini. Qui autè præmonitus bestiolam ceperit, non sibi, sed domino fundi obuēniat: in pœnam scilicet qd ingressus est alienum fundum. Quare fortè ante condemnationem in nihilum tenetur. Si autem extra domini locum ferã transfixeris, aut laqueo ceperis, certũ est te ad restitutionem non teneri: præsertim si in prædio tuo illam fueris venatus: ac multò minus si feram damnum tibi dantem repereris. Nisi forsã inter oppidanos ac dominũ cõuentũ stato preterio fuerit, quòd dominus cõstituit, vt nullibi venatione noceret, sed suo venadi, quòd gentiũ est, iuri renuntiarent. Fortè quia dominus & damna bona fide soluit, & tributorum

Notabile
primum.
Secundũ.Aristot.
De venatione quib.
causis venatur.
Prima.
Secunda.

Tertia.

Qui feras
custodiant
ad damna
data venatoribus.

De colum-
bis.

tributorum remissionem illis nonnullā facit, vt eidē iuri renuntient. Aues autē in triplici sunt dif-
ferentia: nā aliæ sunt merē syluestres: & harū aucupii defendere, etiā in fundo proprio iniquitas est:
quandoquidem nullibi nisi per modum transitus cōmorantur. Præterquam si præciosissimæ essent,
vt accipitres: de quibus plusculum dubij esset. Sed tamen nec auderem ad istam restitutionem obli-
gare venantes. Aliæ sunt in alio extremo cicures ac domesticæ. Quas surripere absq; vlla cōtrouersia
furtum est, Sed aliæ sunt mediæ vt colūbæ: quæ nec profus domesticæ sunt, nec profus syluestres.
Et de his haud dubito, quin standū sit municipalibus legibus sicuti de aluearibus: nēpe q̄ si lege præ-
scripta est periodus, vt scilicet intra tot passus nemo illas capiat, tendū est vsq; ad illā lineam esse
domesticas. Quare extra illā pōt eas quisque captare: modis tamen lege permissis. Nam potest etiam
Rex vetare ne certis laqueis aut plagis irretiantur, tunc autem non emerget restitutionis obligatio,
sed pœnæ post condemnationē. Si autē infra spatium lege præscriptū capiantur, fortē non sunt captor-
es à restitutione immunes: quandoquidem vsq; ad limitem illum factæ sunt colūbæ domesticæ. Ta-
met si nec summo sunt rigore vrgendi ac si de ipso columbario illas furarentur. Vbi autem nullæ ex-
tant ciuiles leges, si solū naturale ius consulas, apparet nemini reclamantibus illis qui fata circumcir-
ca habentes dāna sunt accepturi, licitum esse columbarium extruere. Quin verō si Caietanū in sua
Summa auscultes, peccatum est mortale columbas in aliorum perniciem alere. At verō licet quando
ingens esset detrimentum id fortē verum habeat, si tamen domini pabulum sufficiens pro columba-
rum numero in columbario suppeditent, non tantum agnosco criminis. Est enim hoc genus auis nō
solum in escam, verū ratione stercoreationis reipublicæ vtile: quare nō est cur profus à ciuili repu-
blica abigantur.

Argumenta igitur in fronte quæstionis obiecta, solutione non indigent: sed attentione eorū quæ
dicta sunt. Lex enim illa quadrupli, aut quintupli, iudicialis erat: & ideo furem, quantum ad restitu-
tionem satis erat reddere simplum: sed condemnatus deberet soluere pœnam. Zachæus autem inter
alia supererogationis opera hoc ponebat quod reddebat sua sponte quadruplum, si quid furaretur:
non quod ante condemnationem obligatus esset. Ad tertium verō membrum negatur consequen-
tia: iustē enim iudex vindictam condemnat reum ad aliquid ad quod antea non tenebatur.

ARTICVLVS V.

Vtrum debeat aliquis id quod non abstulit restituere.

IN quinto articulo, quia apud diuum Tho. quartus est, quæritur, vtrum id debeat quispiā
restituere quod non abstulit. Et arguitur à parte affirmatiua. Primū de illo qui semina ef-
fodit ne venirent ad messē: qui videtur grana debere quorum damnum dedit, quæ sibi
tamen vsurpauit. Secundò de illo qui mutuatum æs aut aliter debitum vltra præfixum
terminum retinet: qui tenetur tam de lucro cessante quàm de dāmno dato: cū tamen id sibi ipse nō
accepit. Et tertio arguitur autoritate Redemptoris. Matt. xxv. Sciebas quod meto vbi nō semino
& congreo vbi non sparsi. vbi insinuat q̄ Deo debemus plus quàm ab illo accepimus: & cū hu-
mana iustitia à diuina deriuetur, id etiam videtur inter homines obseruandum. In contrarium au-
tem est quod restitutio ibi perficitur vbi æqualitas constituitur inter acceptū & datum: si ergo quis
plus rependere teneretur, quàm accepisset, restitutio illa à iustitia exorbitaret.

Quæstionis responsio tribus facilimis conclusionibus constat. Prima est ceu superiorum repeti-
tio: Vnusquisque tenetur damnum quod alteri dedit, ad iustum restituere. Probatur: Damnū quem-
piam alteri dare idem est, quod quidpiam ab ipso auferre: siue pecunia sit, siue aliud bonum illa æsti-
mabile: nam damnum quempiam accipere, vt ait v. Ethic. c. iij. Aristo. nihil aliud est, quàm minus ha-
bere, quàm habere debuit: qui autē alteri quidpiam abstulit, virtute iustitiæ cogitur tantundem,
neque plus, neque minus reddere. At verō bifariam contingit vt quis quid alteri auferat: nempe aut
illud quod ille actu habebat, aut quod habebat in potentia. Est ergo secunda conclusio: Quicumque
id alteri adimit, quod actu habebat, tenetur ad æqualitatem idem repēfere, vt si domum abtulisti te-
neris de iusto pretio: & si honorem & famam, eandem, vt dictum est, secundum facultatem tuā refi-
cere. Res est iam in superioribus liquida. Tertia conclusio: Quicumque alteri in eo damnū dat, quod
nondum actu, sed potentia habebat, nō tenetur id ad æqualitatem restituere ac si actu illud habuisset,
sed ad æqualitatem illius potentia: pensata scilicet quàm esset actui proxima, perpensisque perso-
narum atque negotiorum conditionibus. Vt si fata tuis equis conculcans effodisti semina, pēfari de-
bet potentia vsq; ad messē. Si autem iam albescentes segetes dissipasti, tantò plus debes, quātò iam
fruges propinquiores erant. Probatur conclusio: Id enim quod nondum actu est, sed in via & virtute
non tanti æstimatur, quanti si esset in actu. Quare si secundū illum actus valorem reddendum esset,
non simplum, sed præter iustitiam actum restitueretur: ad quod vtique ratio iustitiæ non obligat.
De duabus prioribus conclusionibus nihil est, quod in dubium vocari possit. Porro autē contra ter-
tium argumentum se statim offert, non vtcunq; validū. Enimuero si ille qui rē habet in spe, nō vult
illam in sola spe vendere: sed expectare pericula omnia vsque ad rē: tunc ille qui contra eius volun-
tātē erat res ipsa valitura, ergo conclusio falsa. Accipe antecedentis exempla. Est miser agricola qui se-
mina sua terræ concredidit, & mauult omnia cœli terręq; pericula subire, & euētus expectare, quàm
iacuram seminis certo precio facere. Et meritò quidem. Nam vt habetur Ecclesi. xj. Qui obseruat
ventū, non seminat, & qui considerat nubes, nunquam metet: ergo si isto inuito fata eius tu destruas,
certē ratio persuadere videtur q̄ tenearis in totū. Est, verbi gratia, torum vnū oppidū aut castrum q̄
si semina oīa effoderētur, aut cū herbescerēt, eradicarentur, nō posset nō graui postea inopia laborare

quæ

quæ si non destruerentur, locu plerissimas meteret messes: & volūt oppidani pericula expectare: cur
ergo priuandi sunt inuiti illa sua expectatione? Item habet quis tenerimum pullū equinum, qui de
se magnam promittit spem: tunc verò non æstimatur nisi decē, valiturus tamen centum; re vera non
apparet iustitiæ consonum, vt res tunc sit compensanda solū secundum potentiam, & non secun-
dum actum. Respondetur ergo, quod conclusio sancti Thomæ est intelligēda, primum quando dam-
num datur casu, & non consultò per iniuriam, renuente domino. Tunc enim deducendæ in primis
sunt impensæ, quas facturus erat dominus: quandoquidem illæ non sunt ei sublata, sed penes ipsum
manent. Et deinde pericula pensanda, si quæ sunt ad arbitriū prudentium, qui bona fide id iudicent.
At verò quando renuente domino damnum per iniuriam datur, multò est auctior æstimatio facien-
da: & maximè, quando damnum est graue: vt si latissimum vinetum destrueres, aut vastissimum lege-
tum campum, ita vt prouincia vel ciuitas graue detrimentum pateretur.

Per hæc ergo liquet solutio primi argumenti. Circa secundum verò, dubitationem nobis offert do-
ctrina Caietani. Ait enim diuus Thomas, q̄ qui in mora est soluendi mutuum, aut alia ratione debi-
tum, tenetur nō solum quod accepit, refundere, verū & damnū quod creditor ex dilata solutione
patitur, & quod illi cessat lucrum. Quod quidem iustitia præcipit postquam alteri inuito totū illud
aufertur. Caietan. autem inde infert eadē ratione & à principio posse inter mutuantē & mutuatariū
cōuenire de lucro cessante. Quod quidem si intelligat à tēporis articulo, quo in mora cœperint esse,
bona fortē est illatio. Mutuo, verbi gratia, tibi vsq; ad festum Ioannis decē: quæ si tunc non solueris,
quia me inuito deinceps retinebis, & sum ego mercator, cui tua culpa cessaturū est lucrū: dabis ergo
mihi tantum. Si autē intelligat lucrum cessans statim à tēpore mutuacionis persoluendum, profectò
illatio nulla est. Tota enim ratio quare ab illo qui est in mora, potest negotiator lucrū cessans exige-
re, nō est ea præcisè, q̄ pecunia negotiatoris in virtute plus valet quàm si non esset negotiationi ex-
posita: sed hæc iuncta cū alia causa, q̄ præter voluntatē ipsius mercatoris retinetur. Quare dum sua
ipse sponte alienatā à se habet pecuniam, perniciosum est cōcedere, vt possit lucrū cessans exigere:
Hoc autē libro sexto sumus fufius disputaturi. Et ideo de hoc modo satis. Solutio tertij argumenti,
expositio est illius loci euangelici, Sciebas q̄ meto vbi non semino, & congreo vbi nō sparsi. Cuius
duplex est expositio. Primum enim hoc nos certissimum catholica fides docet, q̄ radix nostrorum
omnium meritorum est gratia Dei, per quam illi sunt accepta: & ideo quidquid illi meritorum offeri-
mus, ipse in nos prius seminauit. Vnde alibi, seminanti semen suum te e cōparauit. Et ideo prior
expositio est, q̄ verbum Christi non intelligitur secundum veritatē, sed secundum existimationē illius
verbi nequā, qui ex odio arbitrabatur Deum petere quod seminauerat: & ideo ait Christus, ex eius
ore eum iudicare, quasi nō ex rei veritate. Posterior verò solutio est, q̄ aliquid præter gratiam, quam
ipse nobis confert, exigit à nobis, scilicet assensum nostrū, vt sinamus nos ab illo moueri: & præterea
vsum eiusdem gratia, quo per meritorum incrementa ipsa augetur. Porro autem sincerior apparet
prior solutio. Nam & ipse nos mouet ad assentiendum: & fruges meritorum nostrorum ipse in nobis
seminauit per gratiam. Vnde Pau. Ego plantaui, scilicet prædicando, & Apollo rigauit, Deus autē in-
cremētum dedit. Est hic autem ab illo Lutheranorum dogmate cauendum, quod nos libro tertio de
Nat. & grat. cap. 8. expugnauimus. Aiunt enim, opera nostra nō esse nostra merita, sed Deum per nos
mereri. Quæ quidem falsitate nihil ineptius dici potuit. Meritorum enim non dicitur nisi vnus ad
alterum. Quare cū mereri, non sit nisi in Deo, & erga ipsum, non potest ipse mereri. Decipiuntur au-
tem falso intellectu verbi Augustini in De gratia & liber. arbit. quo ait Deum in nobis coronare do-
na sua, vbi Augustinus non dicit q̄ opera nostra sunt merita Dei, sed q̄ sunt dona Dei: & simul vtrun-
que verum est, quod sunt & dona Dei, & merita nostra. Nam quia non sunt merita, nisi quatenus è
radice gratia Dei pullulant, eius dona dicuntur, & sunt. At quia quatenus ex consensu libero volun-
tatis nostræ diuinitus motæ fiunt, sunt merita nostra. Coronat ergo Deus merita nostra quatenus
dona eius sunt, & ideo quodammodo illi damus quod non accepimus, puta auctum, quod in radice
accepimus, sed tamen nihil damus quod ipse non seminauit & incrementum dedit.

QVÆSTIO SEPTIMA,
DE CIRCUNSTANTIIS
RESTITUTIONIS.

S. Thom. 2. 2. quæst. 6. artic. 5.

ARTICVLVS I.

Vtrum semper oporteat ei restitutionem fieri à quo res sublata fuit.

VONIAM quæstio præcedens substantiā nobis restitutionis patefecit, decet vt in hæc
septima circunstantias eiusdē exploremus: nempe cui, quis, quomodo, quando restituere
debeat. Est ergo primus articulus, qui apud D. Tho. est quintus, vtrum sit semper resti-
tutio ei faciendā, cui res sublata est. Apparet nanque id non semper oportere. Primum,
quia restitutio non debet illi esse nocua, cui fit, neque alteri iniuriosa. Si autem ei cuius res est, esset
semper restituenda, vsu quandoque veniret, vt in eius perniciem esset vel aliorum: vt puta dum domi-
no petenti suū gladiū, vt homicidiū faceret, redderetur: ergo non semper est vero domino restitutio
facienda. Secundò: Quæ quisque iniuste prauoque sine dat, indignus fit, qui eadem recipiat: solent
autē homines aliquid simoniace dare, vel ad corrupendum iudicem, vel ad hominem enecandum:
quæ

Exponitur
conclusio
S. Thom.De secun-
do argum.Sententia
Cai. de re-
stitutione
lucris ces-
santis.Distinctio
auctoris.Cui licet
lucrum ces-
sans
exigere.
Ad ter-
tium.Paulus.
Dogma
Lu. heret-
icorum.

quæ quidem largitiones iniquæ sunt: ergo non est illis facienda restitutio. Tertio: Nemo ad id cogitur quod impossibile est, quandoque aut restitutio non est facta possibilis, si ei fieri debeat à quo res ablata est: nepe vel quia est vita defunctus, vel peregrè profectus, vel prorsus ignotus: ergo tunc non est necesse restitutionem eidem fieri. Quarto: Iustus homo cogitur ei beneficium repensare, à quo maius accepit, quàm ei, à quo recepit minus: ergo ingruente simul parentū inopia, dum tēpus restituendi alteri occurrit, si vtrunque simul non est possibile, citius rependendū est parentibus beneficium, quàm debitū extraneo restituendū. Quinto: Frustraneum esset ac perinde vanum id restituere quod rursus in possessionem restituētis esset revertendum: dum autem prælatus quidpiam ecclesiæ debet, si eidem ecclesiæ restituatur, in suam ipsius regreditur potestatem: quandoquidē ipse est bonorū ecclesiæ administrator & custos: ergo tunc non decet restitutionem ecclesiæ fieri. Atque adeo non semper ei debet fieri restitutio à quo res ablata est. Contrarium aut nos Paulus admonitos curavit ad Rom. 13. in quibus, Reddite omnibus debita: cui tributū, tributū: cui vectigal, vectigal, &c.

Paulus.

Aliorū sententia.

Quæstio huius articuli præcipua est in materia restitutionis: ad quam plerique Doctorum cōclusionum multitudine respondent: nempe quod bona defuncti restituantur hæredi: & quæ ignoto debentur, restituantur pauperibus: & horū instar fiat de aliis. At verò licet forsā ad rem non ita multū differat, tñ si loquendi proprietatem obserues, multò sinceriùs & ad rem propius vnica cōclusio. ne diuus Tho. respondet: quæ sit vniuersalis hæc, Necessariū vbiq; & semper est restitutionem eidē fieri à quo res sublata est. Enimvero hæredes personā defuncti gerūt, & ideo quod eis confertur, datur defuncto: & quod restituis pauperibus, vero domino reddis: nam illi per se nullum acquirunt dominium, nisi quia loco veri domini subrogantur. Probatur ergo conclusio: Restitutio, vt supra dictū habemus, est actus commutatiuæ iustitiæ, per quam æqualitas constituitur inter personas quæ inæqualia habent: hæc aut rerū adæquatio legitime constitui non potest, nisi eidem ipsi id reddas, quod ei abstulisti: si quidem ille est qui propter tuam ablationē minus habet: ergo vero domino facienda est semper restitutio. Antea tamen quàm ad argumentorum solūtionem descendamus, explicanda est conclusio. Consulto quippe dictū est restitutionem fieri debere vero domino. Nā si rem ab eo sustuleris, qui eius non erat verus dominus: vt pote à latrone, nō est ei reddenda, sed domino, cui ipse surripuerat: ac perinde rem filiofamiliæ ademptam, suo patri: & quā monacho eripuisti, eius prælato. Enimvero vt articulo proximo dicturi sumus, duplici ex fonte oritur restitutionis obligatio: nempe & ratione acceptionis, & ratione rei acceptæ. Ob idq; in hisce casibus, etsi nihil ab eiusmodi dominis acceperis, nihilominus quia eorū res penes te sunt, teneris in eorum potestatem tradere. Est autē operæpretiū, tria in eiusdem restitutionibus obseruare. Primum, vt tibi citra vllam dubietatem constet, rem quam Petro eripuisti, non esse suam, sed Pauli. Nam dum res tibi dubia est, tunc quoniā melior est cōditio possidētis, eidem debes reddere: vt ipse videat cuius est. Quandoquidem in foro iudiciali, nisi tu planè probaueris rem non esse illius, eidem à quo abstulisti, cōpelleris reddere. Et cōsultò dixerim, non esse illius, puta quia nunquam eius habuit dominium, sed per iniuriam surripuit. Nā si ille, à quo sustulit ratione mutui vel alius legitimi contractus, rem illam debet alteri, non tu potes priuata auctoritate ei reddere, sed ei ipsi debes, qui dominium habet. Scdō: vt tenearis dare domino, requiritur qd id possis absque magno tuo detrimento facere: quā si latronem timeas, aut filiumfamiliæ, à quibus nisi eis reddas, vapulabis, aut graue aliquod dānum accipies, non teneris cum tuo incommodo reddere nisi eis. Tertio: Quando restituis vero domino, teneris tam latronem admonere q̄ etiam dominum: illum, scilicet, ne postea pœnitentia ductus iterato restituat, quod semel restitutum est: hunc autem, ne alia via procuret illud recuperare. Arguitur autem contra secundam moderationem, nempe qd res tunc restituenda est domino, si fieri illud potest sine restituētis detrimento. Ille qui rem sustulit à latrone, tenetur restituere vero domino, non solum charitatis iure, verum & iustitiæ rigore: ergo non solum absque detrimento, verum etiam cum illo debet talis restitutio fieri. Probatur primò antecedens: Nam qui rem alienā habet inuito domino, res ipsa accepta, vt modò dicebamus, in causa est, vt restitutio iustitiæ vinculo fiat. Item verus dominus posset possessorem in foro iudiciali compellere vt sibi conferat: ergo tenebatur de iustitia, Nam ad id ad quod sola charitate tenemur, non possumus in iudicio cogi. Item, quia, vt articulo proximo dicturi sumus, etiam qui furtū à latrone emisit, teneretur illud domino restituere, ergo quomodocunque accipiat. Consequentia aut prima inde probatur, quod iustitia etiam cum detrimento restituere obligat: vt supra diximus. Ad hoc respondetur, quod non solum charitas, sed & iustitia obligat ad reddendum vero domino, quomodocunque ab iniquo possessore acceperis. Negatur tamen consequentia, qua infertur etiam cum detrimento esse restitutionem perficiendam. Quando enim teneris ratione acceptionis, nempe vel quia iniquè à domino eripuisti, vel mutuato: tunc restituere etiam cum aliquo detrimento, vt diximus, cogeris: haud tamen cum detrimento vitæ. Quando verò non ratione acceptionis, sed tantum ratione rei acceptæ, tunc nullum cogeris subire periculum, si re vera periculum est alicuius momenti: sed satis est tunc vt eidem reddas à quo accepisti: admonendo, si potes, verum dominū. Quandoque autem egregium officium præstabis amico, si periculo te obicias vt rem suam serues. De hoc autem iterum expressiū articulo proximo.

Conclusio.

Explicatur conclusio.

Tria in restitutione obseruanda.

Primum.

Secundum.

Tertium.

Argumentum contra secundam moderationem.

Ad argumentum.

Ad primum principale.

Dubium.

Ad primum igitur argumentum respōdet diuus Thomas, qd casu quo restitutio grauius ei nocet, cui fit, vel in nocumentum alterius vergit, non ei tunc fieri debet, eò qd restitutio in vtilitatē eius fit, cui debetur: sed debet in tempus congruum, platari: vel apud alterum res deponi, qui tutius custodiat. Hæc autem responsio nonnullas parturit dubitandi ratiunculas. Et quod omnibus fundamentū subiiciamus, quæritur quo iure, depositarius teneatur in tali casu seruare depositum, atque id domino

mino denegare: charitatē, an iustitiæ: multū enim refert. Nam si iustitia illud seruare cogit, consequens fit vt si restituat, teneatur ad restitutionem dānorū quæ ipse intulerit, sin autem solo charitatis vinculo, nulli inde fit restitutioni obnoxius. Responsio huius in distinctione posita est. Aut. n. ille qui petit, vult re sua in iniuriam sui vel aliorū abuti: & tunc de iustitia teneor ei illā negare. Vt si gladium à me insanus petat, vt se vel alterum occidat: si modò tñ sine meo incōmodo possum. Non. n. teneor subire periculum quod mihi ille offert, si nō reddo. Sicuti non teneor exponere me periculo ad defendendum vitam pximi. Et qd qui potest sine periculo, teneatur de iustitia negare, inde patet, tum quod reddendo, causam dat iniuriæ: tum qd si reddat, condemnabitur in iudicio: licet nō ad totum. Missam hic semper faciamus ignorātiā, quæ homines potest excusare. Et eadem ratione, imò maiori denegare debeo, qñ in præiudiciū reipublicæ id petitur: vt qui amplam pecuniam deberet tyranno, quam ipse vt exercitū in interneciōē reipublicæ armet, petit, tenetur ei tunc temporis de iustitia denegare. Si verò dñs rem suam petat in aliquē abusum, qui non habet annexam iniuriam: vt si pecuniam quam illi debeo, ad scortandū, vel ad ipsam prodigendū ex me repositat, tunc de iustitia non teneor non reddere: quandoquidē reddendo nullius sim iniuriæ causa: imò ipse petit tu vtens iure. Teneor tamen ex charitate rei proximi consulere, atque adeo, si possum restitutionem differre in aliud tempus. At verò emergit à contraria parte argumentū: Nemo habet ius peccandi, ergo quomodocunque ille petat ad peccandū, etiam citra aliorū iniuriam, denegandum illi est de iustitia. Quod si respondeas licitū illi esse dare scorto pro re illicita: & ideo petere vt vtatur iure suo, instruat argumentum de datione, quæ intrinsecè est peccatum. Vt si petat ad exercendam simoniā: quæ qui datio intrinsecè mala est. Caiet. hic ingenuè fatetur tunc etiā non licere ei dare. Nam dicit in licere pecuniā depositā dño reddere, vt Cardinalatum emat: & multò minus illi pecuniam in vsum mutuari. Sed re vera, quidquid sit de mutuatione, in quo maior cōtrā esse videtur ratio culpæ, quia mutuans cum minus cōpellatur, magis videtur esse causa, depositū tamen tunc reddere, nullā videtur iustitiam afferre. Nā ipse petit quod suū est, non ad irrogandam iniuriā alicui tercio, neq; sibi, sed solum ad peccandū sicuti si peteret vt mala causa daret amica. Et ideo alij volūt eludere argumentū, ppter vitiū appellationis. Non. n. sequitur, nemo habet ius peccandi: & iste petit pecuniam suam ad peccandū: ergo nō petit vt vtatur iure suo: quia petit ad dandum ad quod habet ius: licet nō ad culpā quæ rationi adiungitur. At verò profectò illo modo quo nō habet ius ad peccandū, neque ius habet ad dandū, si datio ipsa sit peccatum. Secus de meretricia mercede: quia dare, nō est peccatū licet fornicatio sit peccatū. Duobus ergo modis congruentius responderetur. Primò, quidquid sit de illo vsu ad quē suam à me pecuniā petit: tamē petendo vtatur iure suo: quia petit suum. Sed ais, Petit tamen vt ea vtatur cōtrā ius suū. Respondetur ergo secundò, qd vtique quæquā iure suo, bifariam intelligitur. Si. n. ius accipiatur pro lege, nemo habet ius peccandi: quoniam neminem lex peccare permittit. Si aut ius vniuersaliusq; accipiatur pro eo, quod est suum, scilicet quo citra iniuriam vtatur, tunc ille, qd dat pecuniā simoniacè, vel ad corruipendū iudicem, vtatur iure suo: hoc est dat quod suum est: atq; adeo nemini iniuriam facit, sed legi: quam quidem ego qui habeo eius depositum, non teneor vitare.

Secunda pars distinctionis.

Argumentum cōtrā secundam dationem. Argumentum de iniuria. Responsio Caietani.

Ad secundum argumentum respondet diuus Th. sub distinctionem. Bifariam. n. contingit aliquem quidpiam illicitè dare. Vno modo, quia datio ipsa est contra legem, sicuti simoniaca: & tunc, quia dans meretur dominium perdere, quod alter nihilo magis acquirat, restitutio fieri debet, non ei, sed pauperibus. Si verò datio ipsa non sit illicita, sed causa propter quam datur, vt scorti merces, non est restitutioni debita. Et quidem secundum membrum adeo liquidū est, vt nullo indigeret examine nisi quidam nuperrimus auctor Complutensis hanc Sententiam S. Tho. quæ omnium ferè est Theologorum, inficias iuisset. Ait quippe, meretricem nihil in pretium & mercedem suæ turpitudinis recipere posse: sed tantum donationis via. Itaque si in pretium reciperet, restituere teneretur. At verò salua egregij Doctoris existimatione, ratio eius tam debilis est, quàm conclusio falsa. Inquit enim duo esse rerū genera, quæ diuersa ratione non sunt pretio æstimabilia: nempe spiritualium, quæ ideo pretio non æstimantur, qd omne excedunt pretium: & operum, quæ delicta sunt, quæ ppter eorum vtilitatē nullo sunt pretio digna. Porro aut vtrunque membrum falsum est. Spiritualia nanque nō illa ratione iniuste vèduntur. Nam etsi supranaturalia sint, nihilominus quantū ad humanos vsus attinet, emerēt illa homines quāto pretio possent. Vita enim omne pretiū excedit: & tamen homicida condemnatur vt vitam quam abstulit, ad arbitriū prudentū restituat. Præterea, spiritualia quæ habent fructus temporales annexos, possent tunc illa ratione emi: vt sunt sacerdotia. Ratio ergo quare spiritualia venalia non sunt, non est nisi quia gratis sunt diuinitus collata. Et ideo dispensatores illorū cum non in pecuniare suam commodum, sed in bonū cōmune ea receperint, debent quæ gratis acceperunt, gratis dare, vt libro nono latius patebit. Quare scientia quam quis propriè acquirit, vendibilis est. At verò de peccatis, licet ratione culpæ non solum vilia sint nulloque pretio digna, imò abhorrenda & execranda: nihilominus ratione cōsensu illius, qui suas locat operas, rationeque voluntatis illius qui condicit, quatenus ad humanos vsus accomodantur, possunt mercede & pretio redimi. Quapropter mulier quæ sui corporis copiam facit, mercedem recipere potest pro voluptate quam vir capiat, sicut potest vir, vt prolem illi gigneret. Imò vtraque ratione posset etiam masculus à femina pretiū recipere: à femina quin verò æquius, quia plus præbet. Sicuti Alexander in iure naturæ potuit à duce illa Amazone q̄ illū gratia recipiendæ prolis inuisit, quod & prece & pretio, vt fertur, impetrauit. Nam illi feminariū generi in more erat pretio accersere viros qui ad illas ingrederentur. At verò quia feminis maior inest pudor, ob idq; rariores sunt quæ illi turpitudini vacent, quàm viri, pretium ipsæ iustius recipiūt. Itē si causa salutis quispiam emissionem illa egeret, posset amplexum illū pretio coemere: & non obstāte innatum

Responsio sub distinctione.

Secunda pars distinctionis.

Argumentum cōtrā secundam dationem. Responsio Caietani.

Prima solutio.

Solutio secunda.

Ad secundum. Illicita datio duplex.

Sententia Ioan. Medina.

Impugnatur Medina.

Quare spiritualia venalia nō sunt.

Potest vir, à femina recipere. Alex. & Amazon.

innatum haberet flagitiū. Et q̄ non solum donationis via, sed & loco pretij id possit recipere, manifeste probatur: quia respublica nō solum miseris illas fœminas permittit, sed & pretium eis taxat: id quod nomen ipsum meretricis admonet: dicitur enim à merendo. Et qui illis statum pretium nō persolueret, cogeretur in foro iudiciali: quod non cōtingeret, si donatio esset. Idq̄ lege, idē si ob stuprū. ff. de conditio. ob turpē causam. adstruit: quippe quæ ait meretricē iustē recipere id quod pro iniusto actu accipit. Meretrix. n. inquit, turpiter facit, q̄ sit meretrix: nō tamen turpiter accipit, cū sit meretrix. Item arguitur contra huius Doctoris assertum, quo ait: si prostituta quidpiam animo recipiendi pretium accipiat, ad restitutionē teneri: si verò aīo recipiendi donationem, minimē teneri. Arguitur inquam: quia non tā eius mēs existimari debet q̄ ipsa traditio: & te vera consuetissimo vsu nemo illis donat, sed pretiū soluit: atq̄, ipsa id planē intelligit, quare sēper tenetur ad restitutionē: Neq; cōtra nos quidpiā facit l. syncera. C. de donat. inter virū & vxō. vbi miles donare prohibetur quidpiā meretrici. Illic. n. non iustum pretium prohibetur, sed larga donatio, idq̄ in fauorem militis. Nā alij donare etiam illis possunt, vt patet l. affectiones. ff. de donat. Maiori tamē apparatus obici nobis illud posset Deut. 25. Nō offeres mihi turpe lucrū, nempe meretricis. Sed tñ neque hoc quidquam euincit. Ibi. n. non condēnatur meretricis pretiū, sed propter fœditatem prohibebatur in tēplo offerri sicuti & pretium canis: quia non erat animal vtile. Vel quod verisimilius est, vt ait illic Iosephus, in more erat vēdere coitum canis ad imprægnandum caprā. Ad nullam ergo meretricis restitutionem tenentur. Maius aut dubium est: an alia quæ nō sunt publicitus exposita, sed maiori cū verecūdia copiā sui faciūt, possint pretium recipere? Sunt. n. qui hoc propterea negent, q̄ lex nō permittit nisi illas quæ sunt in fornicibus, neque aliis pretium taxat. Porro autem crediderim has multō iustius posse recipere pretiū: quippe quæ ob maiorē honestatē pluris sunt æstimandæ. Quod si de aliis etiā scisciteris, quæ neq; publicitus sunt prostituta, neq; se tradere consueuerunt: sed sunt puellæ aut maritatæ quæ semel aut bis collabuntur. De his. n. maior est apparentia: q̄ non possint pretium recipere: sed teneantur ad restitutionē: eodē modō nō sunt lege permissa, verūm lege agitur cōtra illas, aut de stupro, aut de adulterio, neque in iudicio audirentur, si promissum sibi pretium peterent. Nihilominus & illis quoque liceret pretium recipere: tenebiturque in foro conscientia, qui illis promissum, solueret: nisi excessus iustæ æstimationis pro ratione personarū immodicus esset. Et ratio est eadē S. Th. Nā licet flagitia illa sint lege vetita, datio tamen non est prohibita. Et ideo iuri naturali standiū est: quo utiq; iure cōcessio illa corporū æstimabilis est pecunia. Atque ad hoc facit l. supra citata, idem. ff. de cōdi. ob tur. cau. vbi ei qui aliquid ob stuprū obtulit, denegatur repetitio. Sed tamen quantū ad forū iudiciale est differentia inter has mulierū species, q̄ meretrici datur in iudicio actu petēdi pretium: ei aut quæ non est publico loco exposita, denegabitur: quia illis solis lege decreta sunt pretia. Vxores aut & virgines nō solum à iudicio arcētur ne petāt, verū etiam in pœnā sui criminis priuabuntur acquisito pretio: sed tamen ante condemnationem iure naturæ illis debetur. Quod aut adduci pōt ex l. Lucius Titius. ff. de iure fisco. vbi mulier, q̄ marito venenum ppinauerat condēnatur vt quæ turpiter in adulterio receperat fisco applicētur, nihil ad rem facit. Primū, quod ante cōdemnationem iure naturæ poterat id recipere, deinde quod condēnata est, nō solum in odium adulterij, sed & homicidij. Vtrū aut maritata teneatur pretium reddere viro, si id saluo pudore suo posset, & filia patri? Respondetur idē esse iudiciū atque de aliis, quæ operis manū suarū acquisierint. Potest enim clam marito, & filia clā patre, illa in suos vsus vertere: nisi amplā suppellectilē illa via acquisiisset, quæ idcirco in vsū mariti venire deberet. Haud ergo eiusmodi mulieres ad restitutionē tenentur: nisi ab eo receperint, qui nō erat sui iuris, vt amplam pecuniam possit illis vsibus expēdere. Nā si res est modica, pro qualitate personæ, etiam si à filiofamilias recipiat, retinere pōt. Nā præsumitur pater scire, ratasq̄ subinde habere eiusmodi expēsas. An verò, vice versa, qui puellā vitiauit, teneatur in conscientia in totam dotem? Respondetur, quod si ipsa consensit, nō tenetur de rigore iustitiæ ad aliud, nisi ad id quod pollicitus est. Nā sciētī & volētī nō fit iniuria. Tamen si æquitas honestatis sit, vt si illa ob causā nuptij tradit nō pōt, aliquid elargiatur. Neque verò si sit sub cura parentū tenetur illā dotare: secus, si inuitam rapuit. Adiecit tñ præterea hoc verbū S. Th. quod si mulier superfluū per fraudē & dolū extorsit, tenetur amasio restituere. Vbi notādū, q̄ etiā si superfluū recipiat, dū tñ neq; fraus adsit neq; dolus, nulla est necessaria illi restitutio. Fraus aut est, si verbi gratia, diceret se esse viro incognita: aut nō nisi semel, idq̄ à magnate: qua fraude plus extorqueret, restituere pfectō teneretur. Sed si falsò dicat se perditē illū deamare, aut facetiis & illectamētis quidpiā extorsit, fraus illa nō obligat ad restitutionē: qm̄ probē oēs norunt illas esse meretricū technas. An verò contra, si quis illis superfluū aliquid polliceretur, teneatur promissū solvere: respōdetur teneri in conscientia: quia ius hoc naturale docet nisi excessus ad prodigalitatē pertingeret. Nā tūc malē pm̄issum esset, in quo rescindenda esset fides: etiam si cū iuramento esset pm̄issum; nam iuramentū de re illicita non obligat. Neq; simile est de illo qui iurauit latroni pecuniam se largiturum ad redimendam vitam: qm̄ illud licitē potuit iurare. Cōsultius est tñ in eiusmodi euentibus relaxationem iuramenti procurare. Retrocedendum ergo est ad prius responsionis mēbrum: quando scilicet datio ipsa est illicita, cuius sit restitutio faciendā: vt in simonia. Harū ergo quæ illicitæ sunt, dationū triplex est differentia. Vno enim modo datio potest esse mala solum ex parte recipientis: vt si cuipiā pecuniam porrigeres, ne peccatum cōmitteret. Et tunc ille q̄ dat, pōt repetere, eodē q̄ alter tenebatur id gratis facere. De quo extat l. vt puta. ff. de cōdi. ob turp. cau. Ex qua infert glossa, quam Summistæ sequūtur, illum qui recipit ad restitutionē teneri: Haud tñ consequētī vim intelligo. Imō crediderim tali esse distinctione vtendum: A vt inquam vitium à quo illum donario meo cōhibere præcuro, perniciosum est alteri: aut nullam habet annexam iniuriam

iniuriam. Si. n. est iniuriosum ac perniciosum, vt puta cum amico manus aliquid offero, ne homicidium aut furtum faciat: tunc mihi postea repetitio dabitur. Atqui hoc tantum exemplum est in lege. Nihilominus si ego non repeto, crediderim ad nullam illum teneri restitutionē. Nam etsi ille gratis teneretur abstinere, nihilominus quia in gratiā mei abstinet, alioqui mala illa facturus pōt iure naturæ pro sua illa voluntate pretium ex me recipere. Quare lex translationem dominij nō prohibet, sed repetitionē cōcedit: vt in ludo diximus, idque in odium illius criminis, ne homines iniurias, quas in alios meditantur, pretio venderent. Quando verò vitium non est contra iustitiā; vt si ego amico quidpiam darem ne scortaretur, profectō non solum ille recipere potest, neque ad restitutionem tenetur: verum etiam, vt credo, neque daretur mihi repetitio: quoniam lex illa pœnalis restringenda est ad suū ipsius exemplum: quod non profert nisi in vitijs habentibus iniuriam annexā. Secundus ergo modus dationis iniustæ sumitur ex parte vtriusque. Nam dantis quā recipientis: non quidem quia actio pro qua munus offertur, non sit natura sua pretio æstimabilis, sed quia habet annexam iniuriam contra iustitiā. Vt si litigator aut iudici, aut scribæ, aut testī corrupendo munera offerret, aut assassino, vt hominem interficeret. Tunc. n. vterque delinquit: & ideo tam qui dedit, quā qui recepit, eodem pretio iure mulctatur, ac proinde largitio illa fisco iure addicitur: vt patet l. Multa. C. de mod. mul. Non quod actiones illæ, puta hominem occidere, aut sententiam in tuum fauorem proferre, non sint natura sua pretio æstimabiles: sed quia actiones iniuriosæ sunt, indignus iure fit ille, qui accipit vt dominium acquirat. Qua perinde ratione intelligenda est lex illa ff. de ver. oblig. Generaliter enim turpes stipulationes nullius esse momenti: intelligitur inquam, quando vtrunque iniusta est (vt lex statim proxima declarat) veluti si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat: quia homicidium & sacrilegium sunt delicta contra iustitiā. De quib. etiam restitutionibus habetur iure Canonico xiiij. q. v. can. Non sanē, qui est Augustini. Interrogas autem cum leges istæ, pœnales sint vtrum qui recepit, teneatur ante sententiam restituere? Videtur. n. ex his quæ diximus lib. primo, non teneri. Respondetur nihilominus, teneri. Et ratio est. quia lex fecit eum inhabilem ad recipiendum in odium delicti, quod est contra iustitiā: & ideo nullum acquisiuit dominium. Haud tamen tunc tenetur restituere fisco: nam etsi ille inhabilis fieri potuit ad recipiendum quod non erat suum: alter tamen qui dedit, non potuit re sua, nisi per iudicis sententiam exponi: ob idque antequam condēnatio fiat, restitutio debet fieri domino qui dederat. Nihilominus facta etiam restitutione, vbi fisco rescuerit, recuperabit. Quando verò delictū non est iniuriosum, optimē transferat dominium: quia, vt supra diximus, datio non est illicita. Vnde, vt supra citatū est l. Idem. de condit. ob tur. cau. danti ob stuprum pecuniam non conceditur repetitio. Sed nunquid licebit munera iudici aut alteri iustitiæ ministro ad redimendam vexationem largiri. Apparet. n. id licere, eodē quod cuique fas est suum protegere ius. Respondetur autem nemini id licere: quoniam iustitē, quod iustum est, exequeris: & quoniam lex huiusmodi largitiones vetuit, subinde cohibuit illa via redimere vexationem. Illo enim palliamento multæ fierent corruptiones. Nam cum quisque in propria causa iniquus sit iudex, cuique apparet ius habere certum, atque ad eodē suam vexationem redimere: quæ quidem in litibus maxima perniciēs est: nempe dum vterq; litigantium vt vexationē redimat, vexando præuenit alterum: datque illi causam, vt & ipse suam redimat. Idque vtinā nō vsq; ad principum palliandas discordias procederet. Tertio modo dationē contingit esse illicitam, etiam ex parte vtriusque, tam dantis quā recipientis: tamē ratio non est ei similis quā in proximo membrō signabatur, videlicet, q̄ actio, quæ emitur, est iniuriosa: sed quia nō est pretio æstimabilis, qualis est datio simoniaca. Quod enim mihi detur pretio sacerdotiū si sum dignus, non est alterius iniuria: veruntamen quia res illa quæ emitur, nō est pretio æstimabilis, propterea quod Antistites gratis acceperunt vt gratis dispensent, fit vt qui pretium pro re spirituali recipit, nullum adipiscatur dominium: ob idque statim tenetur ante sententiam id relinquere. At verò vtrum tunc teneatur restituere pauperibus, an ei qui dederat, dubium est. Nam à priori parte facit quod iura in pias causas iubet fieri restitutionem: vt can. qui habetis. xiiij. q. v. & can. De hoc. de simo. cautum est. Et in foro exteriori eodem modo fieret condemnatio: eodē quod qui dedit meretur domino priuari: imō iustius quā qui dedit ad labefactandum iudicem. Sed ab altera parte est argumentum, quod nemo expoliandus est re sua, nisi per iudicis sententiam. De hac ergo re, loco proprio, lib. ix. differendum est. Interim tamen stando in iure naturali, dicendum quod ante condemnationem faciendā est restitutio ei, qui dedit. Caueat sibi tamen restituens, ne postea cum in notitiam venerit ecclesiæ, deuo cōdemnetur.

Solutio tertij argumenti trimembris est. Aut enim creditor, cui restitutio debetur, defunctus est aut absens, aut prorsus ignotus. Et quidē loco defuncti hæredes subrogantur: qui in triplici sunt differentia. Aut enim sunt necessarij: vt puta quos testator nisi legitima rarissimaque de causa, ex hæredare non potest. Quales sunt parentum filij, ac filiorum patres. Alij verò succedunt ab intestato, vt fratres & consanguinei. Sed alij ex testamento: vt alieni. Et Quomocunque quis sit alterius hæres eidem est faciendā restitutio. Quinimō, vt dicebamus, in hærede fit ipsi defuncto. Pullare autem cuiuspiam conscientiam potest, an qui inuestigatis hæredibus nullōque inuēto, restitutionē in pios vsus confert: postea reperto hærede, qui inuentus nō fuerat, eidem nihilominus debeatur restitutio. Apparet enim id ratio postulare: quoniam ille non debet. in scius & inuitus priuari iure suo. Ad hoc respondetur, quod quando restitutio alicuius est ponderis, hæresque non inuenitur corā publica Potestate, debet fieri diligentia, & penes ipsam deponendum est debitum. Si autē eius autoritate vel in pauperes vel in pios vsus dispensatur, tūc restitutor tatus manet, tam in cōscientia quā in foro iudiciali. In rebus autem leuioris momenti non est tam anxia indagatio necessaria. Quando verò creditor

De restitu- ditor absens est, tunc quo commodius fieri posset transmittenda illi est restitutio. Quid aut si trans-
tionem credi- missio sine magno sumptu fieri non potest? Scotus quidem & Richard. in 4. dist. 15. aiunt quod qñ
tori absen- ingentibus opus est sumptibus, non tenetur debitor illos facere: sed potest tunc in pauperes quan-
ti faciendo tum debet erogare. At verò S. Tho. de sumptibus nihil meminit, sed consulto id contigit: quia sim-
Scotus & plicem constituere regulam non poterat. Est ergo discretione opus nempe perpendendum, utrum
Richardus id quod debes, per iniuriam retinueris, an vero per contractum licitum puta aut vèditione, aut mu-
Sententia tuato, &c. Si enim per contractum licitum in tuum ius res illa venit, & ante solutionis tēpus ille re-
auctoris. cessit, nullas teneris facere expensas ad restituendum: quia non plus debes, quam acceperis. At si si-
 ne illis transmittere nequis, vel custodire debes vel apud iudicem deponere. Nam in pios vsus non
 licet dispendere, nisi longo expectetur tempore. Si autem per iniuriam id illi debes, puta si furatus
 es, aut si quamuis iuste accepisses: tamen ante solutionem peregrè profectus in mala es fide, absque
 dubio teneris sumptibus tuis restitutionem illi mittere: quandoquidem eum stringeris indemnem
 seruare quia absque sua culpa suo caret iure. De illo verò, qui prorsus ignotus est, grauius est visita-
 tiusque dubium. Hic enim articulus ad istos coemptores, & negotiatores, ac falsamentarios spectat
 qui minutatim quoslibet defraudat atque expilant: ac subinde ad illos, qui urbem aliquam iniusto
 bello in prædam dederunt. Præterea, ad illos, qui inuenerunt thesauros: de quibus sub titulo De fur-
 to, dicturi sumus. Huiusmodi nanque debitoribus ignoti sunt sui creditores. Primum ergo omnium
 admonendi isti sunt quisnam dicatur ignotus. Haud enim quicumque censendus est debitori igno-
 tus, qui in sua non est notitia, neque memoria: sed ille prorsus qui facta pro ratione debiti solerti di-
 ligentia, inueniri non potuit. Quapropter antequam hæc fiat indagatio, non licet in pios vsus restituere
 da dispensare: neque compositionem facere auctoritate Cruciatæ Bullæ. Illa enim præcisè dicitur
 debita incerta, quorum domini post vigilantem indaginem quæ bona fide fuerit facta, inueniri non
 possunt. Quin verò qui per iniustam acceptionem æs alienum contraxerunt, suis propriis sumptibus
 tenentur eandem facere inuestigationem. Quocirca ubi sub dubio cōpertum fuerit, isti aut illi cer-
 to deberi: nempe cum duo ad tuam tabernam accesserint, & certus sis alterutrum defraudasse: licet
 scire nequeas utrum eorum: teneris nihilominus inter illos aut suos hæredes debitum æs dispendere:
 quoniam tunc creditor non est omnino ignotus. Qua utiq; ratione sunt qui censeant eum qui certus
 est cuius ciuitatis fuerit ille cui restitutionem debet, si ille, neque hæredes haberi possunt, restitutio-
 nem debere pauperibus eiusdem loci. At verò nulla apparet huius necessaria ratio: sed forsitan distin-
 guere est operæ pretium. Dum enim exercitus ciuitatem communi nomine fuerit de prædatus, tunc
 forte si ignoti sunt domini, faciendæ est vrbis restitutio, vt reipublica ipsa eam distribuatur. Quando ve-
 rò non illo modo per iniuriam toti reipublicæ illatam contractum est debitum, sed per iniuriam sin-
 gularium ciuium: non est necessarium in eodem oppido fieri. Est ergo conclusio doctorum omniū
 quod ignoto domino, faciendæ est pauperibus restitutio: vel potius ipsi in pauperibus, vt supra dice-
 bamus. Veruntamē quo modus hic restituendi de sua radice innotescat, quæritur quo iure pauperi-
 bus elargienda sint quæ incertis dominis debentur: Vtrum sit naturale, diuinumve: an humanum?
 Quis inquam illos fecit huiusmodi creditorum hæredes? Et arguitur sic: Obligatio restituendi iure
 naturæ vniuersos obligat mortales, siue Christiani sint, siue sola lege naturæ viuentes: natura autē
 non docet, ignoto domino, pauperibus id deberi: immo videtur tunc res transire in ius possidentis.
 Habetur enim Instit. de rer. diuisio. quod res cuius non est dominus, occupanti conceditur: quādo
 autem dominus non comparet, perinde habet ac si non esset. Præterea quod restitutio fiat pauperi-
 bus, sola lege canonica introductum est. vt patet cap. Cum tu. de vsur. & can. Non sane. & Qui habe-
 tis, 14. q. 5. Pontifices autem non potuerunt inuitis dominis præter ius naturæ debita incerta in vsu
 pauperum addicere. Nam ante illa sancita decreta, non apparet eiusmodi restituendi modus fuisse
 necessarius. Ad hoc primum omnium respondetur, eiusmodi incerta debita si ius tantum consulas
 naturale, in vsus communes rei publicæ cedere. Nam cum res vniuersæ, vt lib. præcedenti dictum est
 traditæ in communi sint humano dominio, quarum diuisio iure gentium facta est, sit vt dum expe-
 ctatus legitimo tempore dominus non comparet, iterato veniant in vsum publicum. At vero quo-
 niam Christi vicarius tota reipublicæ Christianæ curam pauperum gerit iure & merito potuit hæc
 bona quasi communia reipublicæ pauperibus applicare: qui eiusdem reipublicæ sunt egeña mem-
 bra. Idque Alexan. sub anno Domini 1170. faciendum Salernitano Archiepiscopo iussit: vt patet di-
 cto cap. Cum tu. de vsur. Non tamen quod ipse fuerit primus rei huius auctor: sed exemplo addu-
 ctus est antiquissimorum sanctorum, Augustini scilicet, vt can. citatis. 14. quæst. 5. constat: atq; alio-
 rum. Quin vero & naturali iure edoctus & Euangelio. Nam quod cuique superest, erogandum est
 in pauperes: eiusmodi autem bona redandare censentur in reipublica.

Ex quo sequitur primò dominium harum rerum non transire in pauperes, ac si creditorum hæ-
 res essent: sed dum ipsis datur quasi creditoribus ipsis soluitur. Et tunc per dationem ipsam acqui-
 runt verum dominium: quasi Papa tunc domini niorum nomine illis tribuat: Subsequitur deinde se-
 cundo quod dū reipublica in alios pios illis debitis egerit, cessat tunc ius erogandi pauperibus. Et po-
 test reipublica illa in tales vsus consumere. Nam ius posituum non potuit naturali derogare. Ob-
 idque princeps tunc secularis forte potest incerta ipsa debita exigere & compositionem facere: puta
 pro certa quota reliquum remittere, vt facit Papa: vt illico dicemus. Quod si sciscitis eris an quisque
 priuatim possit illa quæ debet, vt libererit, in pauperes diffundere: D. Tho. nihil hinc de hac re factus
 est: tamen in 4. dist. 15. q. 1. art. 5. ait debere fieri restitutionem secundum arbitrium episcopi, vel illo-
 rum ad quos pertinet cura ciuitatis. Vbi insinuare videtur reipublicam ipsam talem habere facul-
 tatem.

tatem. Scotus verò eadem distin. q. 2. negat id esse necessarium, immo ait per se quemque, id exequi
 posse: quem Richard. ibidem sequitur, ar. 5. q. 4. Crediderim tamen, vbi modica est restitutionis quæ
 ritas, per se quemlibet restituere id posse. Cum verò res est cumulationis pretij, consilium est vt arbi-
 trio prudentis confessarij fiat: immo posset tam ingens esse, vt consulendus etiam esset episcopus,
 vt eius prudentia commodius restitutio fiat. Haud tamen id ceu de necessitate salutis asseruerim.
 Neq; sanctus Thomas, diuersum docuit: maxime cum in Summa de hac re siluerit. Vtilior autem erit
 responsio, utrum ipse qui æs habet ignoti domini posset sibi partem capere dummodò sit pauper: vel
 suis consanguineis & familiaribus elargiri. Caietanus quidem id absolute affirmat: ego verò absque
 temperamento non auderem. Si enim hanc facias vni cuiuslibet licentiam, illico sibi suisque effingeret
 paupertatem pro ratione sui status vt aiunt. Igitur vbi necessitas non fuerit patentissima & clarissi-
 ma, nemo tutò potest sibi vsurpare quod restituere debet: licet possit restitutionem differre. At si co-
 gitat sibi capere, id debet facere auctoritate episcopi, aut sui parociani curati, aut confessarij, si pru-
 dens est & sapiens. Idque, tunc fieri licebit quando grauiores alia miseræ pauperum non se oculis
 obiciant. Quando verò auctoritate prælati aliqua sibi elemosyna ex iis quæ debebat applicatur,
 verè sit eius dominus: neque veniens in pinguiorem fortunam tenetur id amplius restituere. Percon-
 raris autem de compositionibus istis quas nuperrimè nominauimus: sintne licitæ, vt Cruciatæ for-
 ma habet, nempe vt qui incerta debita contraxerit, certam soluens portionem liber fiat à reliquo
 debito. In huius responsione interrogationis illud semper optima fide cauendum est, ne quispiam
 seipsum seducat, arbitratus quidpiam censei incertum antequam diligens peragatur indagatio ad
 comperendum debitorem. Hoc autem supposito nulla esse videtur ambigendi ratio, quin si legiti-
 ma adsit causa, possit Summus Pontifex eiusmodi compositiones facere: quandoquidem iure natu-
 ræ, vt dictum est illa bona sunt reipublicæ: quæ tunc in tales vsus illis indiget. Quin verò vt proxi-
 mè insinuabam, quando Reipublicæ necessitas esset apertissima, rex quoque fortè posset id facere.
 Tamen quia Summus Pontifex iustior est elemosynarum iudex, neque causa ita semper est eui-
 dens, ille adeundus est, cuius auctoritate id fiat. Quod si quis arguat, ignotos creditores forsitan non
 consentire id negatur, immo consentire videntur: quia illa habent pro amissis: & liberius quisque ac
 gratantius contribuet centum quæ pro perditis omnino ducit, quam quatuor quæ habet in crume-
 na. Et quamuis non consentirent, reipublica id potest facere. Sed rursus arguis: quauis illa Papa col-
 ligere possit, quam tamen habet facultatem remittendi partem? Respondetur quod tanquam legiti-
 mus iam tunc bonorum administrator propter ingruentem instantemque publicam necessitatē, vt
 facilius expeditiusque fiat collectio, potest partem condonare vt reliquum soluatur. Hactenus de iure,
 De facto nanque & executionis modo nihil loquimur. Aequitas enim iuris huius hæc est vt per eius
 modi compositiones tanta conficeretur pecunia publica, quæ vel alia tributa vel bonam eorum par-
 tē posset excusare: idque sic fieret, vt nō offerretur iniquis suæ iniquitatis ansa: & tñ ex centū & quin-
 quaginta argenteis quæ reipublicæ pauperibusque debentur, tantū colligere duo, ac remittere reli-
 qua, plus detrimenti offert pauperibus, quorum Papa est pater, rexq; patronus, quam emolumenti in
 bonum publicum conferat. Præterea præsentissimum creatur periculum istis coëptoribus & raptoribus
 vt huius fiducia nihil faciant quoscunque passim defraudare. Atq; idem periculum sit inde præsentius
 quod certi sunt tertio quoquo anno eiusmodi indulgentias proventuras. At verò bellorū frequentias
 quæ non tantū ab infidelibus nobis in dies ingruunt, huius inter alia nobis sunt causa mali, vt in cō-
 quirendis vndique subsidiis modum non permittat. Quocirca neq; nos in quemquā obloquimur:
 quia neq; nostra est auctoritas tanta neq; audacia. Sed tamen postquā ius pbamus, admonere subin-
 de cogimur fraudatores istos publicos, coëptores inquā ac negotiatores ne fiducia istiusmodi immo-
 dicæ remissionis freti contrahere fraudibus pergant æs alienum: quod si fecerint, restituere non tar-
 dent. Nam qui propositum nō habet restituendi quousque veniat indulgentia, in peccato mortali se
 sciat persistere: quoniam habita restituendi opportunitate, per nullum tempus licet alienū retinere.

Ad quartum argumentum respondetur, vnumquēque de his quæ sibi propria sunt arctius strin-
 gi parentibus succurrere, quam aliis: ea verò quæ aliorum sunt, potius illis sunt rependēda quam im-
 pendenda parentibus, nisi forsitan, vt ait sanctus Thomas in casu necessitatis extreme, in quo posset &
 deberet quisque etiam auferre aliena, vt patri subueniret. Contra hoc autem postremum verbum de
 tempore extreme necessitatis dubia existunt nonnulla. Atqui vt inde exordiamur, vbi patentior est
 dubitandi ratio, quæritur utrum debitor & creditore extreme necessitate coactis teneatur debitor
 creditori præ seipso succurrere, an potius sibi ipsi illo neglecto? Et quidē Scotus 4. di. 15. q. 2. hac uti-
 tur distinctione. Si creditor in necessitate prius incidit, tenetur tunc debitor illi soluere: si verò prius
 debitor, tenetur sibi providere. Atqui ambo hæc mēbra ad eundem sunt certa, vt de neutro possit vllus du-
 bitare. Nā etiam si nihil extrema patienti deberes, cogeres illi succurrere: & quando tu eadem neces-
 sitate strangularis, quauis nihil tibi alius deberet, teneretur tibi. Quando autem simul eadē neces-
 sitas ambos occupat, tūc ait Scotus debitorem, vita propria posthabita debere creditori quod suum
 est, reddere: quare homicida, inquit, esset, si sibi tunc, vsurparet. Neq; desunt alij quorū est Richar. qui
 in eius sententiā subscribant. Et ratio eius est hæc, quod cum ambo necessitate pares sint, hoc iure
 creditor debitorem superat, quod res illa necessaria, nempe cibus aut pecunia, quam debitor retinet,
 ipsius est, scilicet, creditoris. Et potuisset suam præterea opinionem inde suffulcire, quod in tali ne-
 cessitate neuter posset ab altero, quod ei necessarium erat, eripere. Ex quo fieri videtur consequens,
 vt neque debitor tunc retinere id posset, quod alterius est. Idem enim esse videtur ac si ab ipso id eri-
 peret. Nihilominus contraria sententia non solum multò est probabilior, verum proculdubio con-
 plectenda

D. Thom. plectenda. In primis S. Tho. licet non id expresse asserat, insinuare tamen illam videtur: quandoquidem absque vlla exceptione ait, quod casu extremæ necessitatis, citius debitor deberet præsidio esse parentibus; & à fortiori, sibi. Quare Caiet. eandem amplexus est sententiam. Ratio autem est hæc, ab illa Scoti diuersa, Ambo sunt necessitate pares, & possidentis condō, quæ melior semper est, plus debitori fauet, quam fauebat creditori rem sibi esse debitā: ergo sibi potius debitor cōsulere debet, saltem potest, quam creditori. Enimvero tam intime innatum est homini generalissimū illud rerū omnium desiderium, ac subinde ius seruandi sese, vt nulli quidquā tunc plus debeat, quam subiipsi. Quocirca siue per contractum licitum id ab altero acceperit, siue per furtum aut rapinā: siue in mora sit soluendi, siue secus: in summa quomodocunque illud alteri debeat, ius sibi retinendi natura ipsa concedit. In tali enim casu vniuersa cessant alia debita. Quare etiam si iureiurando te adtrinxisses soluere illa die, iure naturæ intelligebatur facta exceptio extremæ necessitatis. Et cōfirmatur sententia hac ratione, ni fallor, manifesta. Iure naturæ, vt dictum est, omnia sunt communia, sed iure gentiū, rerū dominia diuisa sunt: ius autem gentium nequit extremæ necessitati præiudiciū facere: atque adeo illa præsentem, quantum ad vsum, omnis cessat vis peculiarium dominiorū, ac subinde debitorum. Quocirca etsi dominus prius in necessitatem illam extremā impigisset, qua rōne sub reatu homicidij teneret illi, quod debebam soluere. Si tamen non solui, & postea ego in eandem incididi necessitatem, iam nunc non teneor. Respondetur ergo ad argumentū, quod faciebamus, diuersam esse rationem, tunc rem possideas quando extremè pareris, an alter qui simile patitur. Si enim ille possidet, tu non posses illi surripere: eod quod tunc surripere esset occidere: quia esset vera actio, qui vitam alteri directè adimis, ac si hominem strangulares. Quando verò tu possides, id est, penes te rem quomodocunque habeas, non agis, sed tantum cessas succurrere, cum possis. At verò nō succurrere, cum possis, non est directè occidere: neque verò per accidens, nisi quādo teneris succurrere, & in tali casu non teneris. Sic enim intelligendum est Ambrosianum verbum: Quæ pascere potui sti, si non pauisti, occidisti. Intelligitur enim quando non te aliud ius excusabat. An verò parētē tuo ac tuo pariter creditore in eandem extremam necessitatem cōiectis tenearis potius patri quam creditori? arbitror problema esse in vtranque partem probabile: Et qui dixerit, creditori bona quidem ratione tuebitur. Nam solum illud ius, quod vnusquisque habet seipsum seruandi, videtur in tali casu vsum alienæ rei debitori vindicare. Qui vero crediderit parenti potius, & ipse quoque pietatis officium prætexere sibi poterit. Nam ferè idē est, patris ac tuam ipsius vitam seruare. Sed tunc idem extrema suppressus egestate, rem infumit, quam alteri vel antea debebat, vel tunc arripit, debito absoluat: an vero post ditior, soluere nihilominus obligetur, decidere superest. nā quod profus absoluat, argumentum est: quod si tunc ab altero eriperet, non teneretur. Ad hoc scitē Scotus loco citato per hanc distinctionem respondit. Si ille virtute alius contractus rem illam ante extremam necessitatem debebat, non fit à restitutione immunis: sed si tunc accipiat, non fit restitutioni obnoxius. Et ratio est in promptu: quia cum in extrema necessitate omnia sint communia, tūc qui capit nullum contrahit debitum. Nihilominus si debitum erat contractum, non est cur dissoluatur præcedens vinculum: manebit ergo. At verò Adrian. in materia de restitu. huiusmodi distinctionem nō admittit: sed absolute tenet, illum qui extremæ subditus necessitati, aliena capit, pinguiori arrident te fortuna ad restitutionem teneri. Cui & sui asseclæ non defunt. Quin verò eius opinionem corroborant. Et pondus suorum argumentorum huic propendet, quod in extrema necessitate non omnia sunt communia, quantum ad dominium. Nam aliās qui tunc indigenti non succurreret, ad restitutionem postea teneretur, quod re vera non est credendum: eo quod succurrendi præceptum non est iustitiæ, sed charitatis. Sunt ergo non aliter communia, quam ad vsum: quod fieri videtur vt transactō vsu, tenearis ad restitutionem rei. Secundo arguitur: Extremè indigenti abundè subuenitur per rem mutuam: nemo ergo tenetur simpliciter dare: atque adeo qui rem consumit, subiectus manet restitutioni. Et tertio: Extremè indigenti non tenetur medicus suas gratis impendere operas, neque pharmacopola sua donare pharmaca. Satis enim est si solutionem expectent. Accedit & tex. canon. si quis, de furt. Vbi habetur, quod qui propter necessitatem famis aut nuditatis aliena occupauerit, si postea ablatum reddiderit, non cogatur ieiunare. Vnde à contrario sensu colligitur, quod si non reddiderit, ieiunare cogatur. His nihilominus nihil obstantibus persistendum est in priori sententia: dum tamen recte explicetur. In primis, quando res est parui momenti, omnes fatentur nullam reitare restituendi obligationem: sed si res qua extremè ille indiget, maioris est existimationis, considerandum est si tunc ille simpliciter indigens: nempe qui nullibi habeat vnde soluere possit: an verò licet id hic non habeat, forsā habet alibi, vel ei debetur. hic enim non est censendum simpliciter indigens: & ideo satis est si quis ei credito mutuet vnde suæ necessitati occurrat. Sola enim absoluta necessitas ius in tali casu accipiendi alienum facit. Si autem sit simpliciter indigens citra controuersiam esse debet, quod ille nulli manet obnoxius restitutioni, si rem qua indigebat infumit. Enimvero licet ita sit, quod tunc solum sint omnia communia, quantum ad vsum tantum, quia in his quæ vsu consumuntur, ad vsum lege naturæ sequitur dominium: vt puta si sit cibus, aut potus, aut pecunia: qui accipit, fit dñs. Et in hoc, si nos non fallimur, contraria opinio suos decipit. Esse. n. communia omnia quo ad vsum, est quod tunc possit indigens res alienas infumere, ac si suæ essent. Atque adeo non tenetur creditor recipere, sed alter tenetur gratis dare. Si vero res esset, quæ non vsu consumitur, tunc cessante necessitate teneretur illam reddere: vt si quis equo alieno vteretur vt periculum mortis effugeret: aut si indigeret lecto tempore infirmitatis. Per hoc respondetur ad argu-

ad argumentum de medico, deque pharmacopola. Porro nanque si alter extremè indigeret sua ope ra vel sua medicina, teneretur sub peccato mortali: licet circumstantes tenerentur nihilominus eodem ligamine cōtribuere, si res esset adeo pretiosa. Tamen in his medicinis subtrahendis non adeo sequens contingit culpa sicut in cibo, ac in aliis rebus: quia non ita esse solent necessaria: neque misericordiæ vinculum obligat, vt morti pauperis admodum pretiosa medicina occurratur, tantæ medici solertia. Quod autem ex cap. si quis, de furtis, adductum est, nihil sanè ad rem pertinet: planū quippe est illic mentionem non fieri necessitatis extremæ, vt bene ait glos. sed leuioris. Ait siquidem tex. Si quis propter necessitatem occupauerit, &c. pœniteat hebdomadas tres. & liquidū est quod cum in extrema necessitate alienum occupat, nulla sit culpa, nulla imponderet pœnitentia.

SOLVITIO quinti argumenti in longam nos hinc transmitteret disputationem de restitutione bonorum clericorū, quæ non ritè expenduntur, sed in malos vsus dissipantur: nisi latissimus esset de hæc nobis habendus sermo, libro nono, & decimo, à quo ideo impræsentiarum superfedendum est. Quod autem ad rem præsentem attinet, trifariam prælatus res ecclesiæ vsurpat. Vno quidē modo, si res illa non sibi deputata est, sed alteri: puta capitulo: Et tunc qui res illas ab illo præfecto receperit, siue dono siue pretio, tenetur eas ratione rei acceptæ restituere vero domino. Si verò res ecclesiæ, quæ sub sua sunt administratione, vt si exēplum ponamus in fabrica, vel in aliis, alienauerit in consanguineos vel in alios, illi tenentur restituere, non episcopo, ne illas iterum dissipet: sed Ecclesiæ, vt in deposito sint vsq; ad futurum possessorem. Sed si penes illas se retinet & veluti proprias possidet, satis est vt animum illum deponat.

ARTICVLVS II.

Vtrum ille qui accepit, teneatur semper restituere.

POST circumstantiam cui sequitur quis: de qua sunt duæ quæstiunculæ. Prior huius secū di articuli est, vtrum vniuersim qui accepit, quisquis ille fuerit, teneatur restituere? Et arguitur à parte negatiua. Restitutio (quod identidem repetimus) est æqualitatis constitutio, quæ scilicet ab eo subtrahitur qui plus habet, & ei apponitur qui habet minus. Vsur autem sæpenumero venit vt qui rem sustulit, citra suam culpam sit illa priuatus, vt si quis ab eo eadem surripiat: ergo tunc non tenebitur eandem restituere. Secundò: Nullus tenetur suum prodere crimen, secundum illud Chrysostom. Non tibi dico vt te prodas: contingit autem quandoq; vt debitor citra suam infamiam restitutionem facere nequeat: ergo tunc iugo restitutionis liberatur. Tertio: Vna res vna simplici restitutione contenta est: contingit autem nonnunquam, vt quam multi furati sunt, vnus in integrum restituat, ergo alij tunc ad nullam amplius restitutionem tenentur: atq; adeo non omnis qui rem sustulit, ad restitutionem obligatur. In contrarium autem est quod ille qui peccat, satisfacere pro culpa tenetur: culpa autem, vt ait Augustinus, non dimittitur nisi restituatur ablatum: ergo eidem incumbit restitutionem facere.

Quæstio hæc in materia restitutionis egregiam obtinet locum. Ad quam ideo distinctione præmissa quatuor conclusionibus responderetur. In eo nanque qui rem occupat alienam, duo est cōsiderare, scilicet & actionem quæ eam accepit, & rem ipsam. Est ergo prima conclusio: Quicumque per se rem habet alienam, ratione rei ipsius, quæ accepta est, tenetur eandem vero domino restituere. Probat. Quicumque enim habet vltra id quod suum est, debet illi reddere cuius est, hoc enim ratio iustitiæ commutatiuæ exigit: quippe cuius officium est æqualitatem inter eum constituere, qui minus habet, & eum qui plus. At verò acceptio ipsa triplex esse consuevit. Quandoque nanque est iniuriosa: nempe quæ inuito domino fit, qualis est furtum & rapina, de quo membro statuitur se cunda conclusio: Quicumque rem per iniuriam accepit, tenetur eandem ratione acceptionis restituere: etiam si illam iam apud se non habeat, sed fortè sibi furto sublata sit. Probat. Quicumque alteri iniuriam intulit, tenetur eandem resarcire, etiam si nulla sibi fuerit inde lucri accessio facta: eod scilicet quod alteri vel famam vel honorem abstulit, ergo eadem ratione qui rem iniuste eripuit, quidam in re illa damnum dedit, restituere iure cogitur. Secundo modo: Actio illa citra donationem accipiendi iusta esse potuit, atque in vsum & commodum ipsius qui accepit: vt cum quis rem suscipit mutuam, vel credito emptam, de quo subiicitur conclusio tertia, superiori similis. Quicumque hoc modo rem accepit, tenetur eam vel pretium restituere, non solum ratione rei acceptæ si apud se perseueret, verum & ratione acceptionis: etiam si illam qualitercunque amiserit. Conclusio est clara: nam qui alienam rem iuste citra donationem in vsum suum accepit, non solum propter beneficium acceptum, sed de iustitia obligatur illum indemnem seruare. Tertio modo: Acceptio etiam iusta esse potest ex voluntate domini: quæ tamen non vergit in vtilitatem recipientis: sed in rem ipsius qui dedit. De quo adhibetur quarta eademque bimembris conclusio, Nemo qui ceu depositarius rem alienam seruat, tenetur ratione acceptionis illam restituere: sed ratione rei quam habet acceptā. Quare si citra suam culpam illam perdidit, nulli restituitur subditus: secus autem si magna sua culpa illam amiserit. Probat. prior pars contrario modo quam tertia: Quis illud modo rem accipit, nisi pretio custodiæ suscipiat, vel aliter se seruare constrinquant, non fit eiusdem rei custos ratione iustitiæ, sed ex gratia & beneuolentia: & ideo si absque sua culpa res perdat, non ipsi sed domino perit. Secundæ verò partis probatio est. Quod iure naturæ (vt regula habet iuris) qui causam damni dat damnum dedisse videtur. Quare si tua grauis culpa in causa fuit vt res periret, reus inde sis damni repensandi. Vt aut conclusiones istæ suo ordine examinetur, ex duabus prioribus

Regula notanda. ribus regula cū primis colligēda hæc est, Omnis restitutionis obligatio ex altero duorū capitū, enascitur: videlicet aut ratione acceptionis, et si rē nō habeas, & ratione rei acceptæ q̄ habes, licet illam nō acceperis. Quare si accepisti & habes, vtroq; es funiculo colligatus. Nomine autem acceptionis quæcunq; actio intelligēda venit per q̄ damnū dedisti, aut iniuriā irrogasti: etiā si nihil fueris lucratus: vt si incēdisti aedes, aut contumeliatus es. Quo fit rursus, vt quocūque res in tuā potestatem venerit, scilicet iustē aut iniustē pretio aut gratis, cū primum rescueris esse alienam, teneris domino reddere, non solū charitatis iure, sed etiam iustitiæ. Vt si ab illegitimo possessore, verbi gratia, à latrone, vel furto, vel dono, vel mutuo, vel in depositum receperis, vel pretio emeris, reperto domino teneris illi conferre: nisi ius tibi fortē fauerit præscriptionis. Probatum conclusio, Duobus tantum mediis quæstione v. diximus rem legitime possideri, scilicet aut domini voluntate, aut legis permissa. quomodocunq; autem ab illegitimo possessore rem susceperis, neutra utarum causarum interfuit, quia neque verus dominus annuit, nec lex cōcessit: nullatenus ergo dominium nactus es, atque adeo reddere domino cogaris. Quod si non feceris, cū sine tuo magno detrimento vt supra diximus, id exequi possis: sed illegitimo reddideris possessori, restitutioni manes obnoxius: quando quidem de iustitia tenebaris. Crediderim tamen in hisce restitutionibus accidere posse ignorantia iuris, quæ si excusat à culpa, excusabit subinde à restitutione. Haud .n. tenetur plebeius quisq; has iuris subtilitates scire. Et ideo qui id q̄ à latrone receperit ignorans, & bona fide eidem reddiderit, non est in conscientia restituere cogendus. Exceperim præterea ius præscriptionis: quoniā postquā emptionis titulo aut donationis, qui legitimus est, rem bona fide, iusto legis tempore possedisti, licet tibi postea innotuerit esse alienā, immunis es à restitutione. Secus, si furto eam sustuleris: quia sē per caruisti titulo, idēq; nunquam præscripsisti. Ratio hinc tamē dubitādi exurgit, quidnam hic rei nomine sit intelligendum: vtrum, si res ipsa præcisē, an verō etiam fructus. Et loquamur, exēpli gratia, de illo qui non ratione acceptionis: sed solum ratione rei acceptæ tenetur. Emi fundū à latrone qui mihi fructus tulit: vtrū teneat etiam fructus restituere? Ad hoc respondetur per regulam iure solennē ac celeberrimā. Quicunq; solum ratione rei acceptæ restitutioni subiicitur, tenetur rem, seu id quod illius habet, & quidquid quo per ipsam factus est ditior, restituere: non tamen illud quod bona fide consumpsit per qd̄ non est factus locupletior. Regula est iuris. ff. de pet. hære. l. itē veniūt. §. præter hæc, qua regula ait glo. nullam esse veriore. Et l. sed & si lege. cod. ritu. Exēpli gratia, teneris restituere fructus arui alieni, non solum quos habes, sed quos illis consumpsisti vsibus: in quibus nisi illos haberes fructus, alios insumpsisses: deductis tamen expensis & laboribus. Si tamen illos ideo consumpsisti, quod, verbi gratia, amplius fundus tibi donatus est, cuius donatione ductus statū mutasti & splendidius vixisti: tunc sanē non teneris nisi eo quod alias consumpturus eras. Pari modo si vestem sericam vili à latrone emisti, qua ratione illam vsu attriueris: cum aliās non indueris serico: nō teneris nisi ratione vestis quam indui solebas. Similiter si donato tibi à latrone equo vsus es non in necessariis casibus ad quos equū vel emisses vel conduxisses: nihil pro vsu teneris restituere: quia non es factus locupletior. Secus autem si eius operas locasti, quibus factus es ditior: tunc enim deductis sumptibus in reliquū teneris. Pari modo si furtiuas escas inuitatus à latrone bona fide insumpsisti, in nihilum postea teneris, nisi domi eras aliquid insumpturus. Ex quo fit, quod si rē illam quā ab illegitimo possessore bona fide accepisti, citra magnā culpam tuam amisisti, nulli manes restitutioni subditus. Vice versa, si rem furtiuam quam dono receperas, pretio vendideris, teneris postea idē pretium restituere: vt pote per qd̄ factus es ditior. Intellige autē si factus es locupletior ex re ipsa: nam si ex tua industria id tibi accreuerit, ad illud restituendum non perstringeris: Vt si pecunia aliena negotiando tuam auxisti substantiam, de solo capitali teneris. Per hæc ergo de cæteris cōiūctio. De illo autem, qui per iniuriam rem alienam retinet, alia est ratio: tenetur quidem de damno emergente, & de lucro cessante: vt sub titulis de furto & de vsur. iterum videbitur: atque de omnib. fructibus quomodocunq; illos consumpsit. Non autem de illo lucro quod per suam industriam per furtiuam pecuniam acquisierit: vt locis citatis locupletius monstrabitur. Contra hanc autem de cisionem est argumentum, illum qui rem à latrone bona fide emit, non teneri gratis reddere vero domino. Dicitur enim est articulo præcedenti, ratione rei acceptæ neminem ad restitutionem cum magno suo detrimento obligari: nemo ergo tenetur sine sua culpa secundum conscientiam dispēdiū pati pretij, quod expendit. Si furto inquam vel mutuo, vel dono accepit, bene quidē: de emptore aut alia esse videtur ratio. Ob hoc fortē non deerit, qui arbitretur licere tunc emptori rē latroni reddere vt pretiū recuperet: nihilominus id falsum est. Licitum quidem ei est, si fieri potest, latronem cōuenire, & capere à quo pretium extorqueat: tamen periculo rem exponere, vt in manus domini nō veniat non est licitum. Res enim ipsa in cuiuscunq; potestate sit reum eum facit reddendi legitimo domino. Quod si non faciat, ad restitutionem obligatur: vt supra dictum est. Et confirmatur hæc veritas. Nam si latro disparuisset, vt comparere non posset tunc qui rem emit, debitor esset domino eiq; in foro iudiciali compelleretur rem cum iactura pretij exhibere: quod, vt supra diximus, signum est teneri illū de iustitia: ob id autem quod reperiri latro possit, idem dominus nullum ius amisit: ergo etiam tunc tenerat domino. Et confirmatur: Nam si in foro iudiciali compertum esset illum emptorem postquam certō sciuit rem esse alterius domini tradidisse latroni, conuinceretur domino solvere. Quocirca quando diximus non teneri possessorem rei alienæ, ratione solum rei acceptæ restituere cum suo detrimento, intelligitur de illo detrimento, qd̄ ab alio timet, videlicet quo impeditur ipsa restituendi actio: non autē de iactura, quam ipse fecit emendo. Quicunque enim sibi videat, dū emit sciens illo periculo emere, vt si res aliena sit, pretiū amittat. Quid autē iuris, si ille qui à latrone rem

mercatus

mercatus est alteri bona fide vendidit: vtrum sciens postea esse alienā, cōtractum teneatur rescindere reddereq; pretium suo emptori & rem dño? Apparet enim non teneri quando quidem neq; tenetur ratione acceptionis: quippe cū neq; ipse rē accepit nec fraude vendidit, neq; ratione rei acceptæ: si quidem neq; eam habet, neque per eā factus est ditior. Supponamus enim tanti vendidisse quāti fuerat mercatus. Nam si pluris vendidit, haud dubium quin illum pretij excessum teneatur domino reddere, eō q̄ pars illa rei penes se est. Argumentum sanē est quod posset multos decipere. Nam si res illa, vt supra diximus, primo emptori citra suam culpam fuisset furto sublata, vel bona fide consumpta, taliter vt non esset factus ditior, in nihilū teneretur. Cū ergo bona fide vendidit, idem apparet iudicium. Nihilominus respon detur, quod etsi domino eiusdē rei non maneat obligatus, vt argumentum conuincere videtur; tamen tenetur emptorē suum indemnem seruare. Et ideo cū sciat nullum in eū transtulisse dominiū, sed iure restituēdi periclitari, iure cogitur suum ei restituere pretium. Perinde ac si à latrone vitrum pro ptiosa gēma magno emisset, eodēq; pretio bona fide, rursus venderet: sciens nanq; tum postea rei falsitatem, teneretur cōtractum rescindere ex quo sequitur, q̄ si emptor ille secundus non cōparat: neq; vllus sit metus q̄ sit ab illo exigenda res illa: tūc ille q̄ bona fide illi vendiderat, licet tunc sciat fuisse alienam, ad nullam restitutionem tenetur: qm̄ à domino rei liber est, postq̄ nec rem habet, nec factus est per eam ditior, & alteri nullum dedit dānum. Horum instar censendum de illo est, qui bello iniusto res deprædatus est, bona tamen fide: quia putabat esse iustum. Tunc enim sciēs postea non fuisse iustū, tenetur illa restituere, quibus factus est ditior: nō autē aedes, quas incendit, aut animalia quæ occidit. De negotiatoribus autem, qui crebros fecerunt cōtractus, quos legitimos esse censebant, postea verō intelligunt fuisse vsurarios, vtrū satis eis sit illā p̄cisam pecuniā restituere q̄ per vsurā lucrati sunt: an verō etiā illā, quam rursus negotiatione eiusdem pecuniæ acquisierunt, sunt qui dubitant: Apparet .n. eis pecuniā vsurariā cū lucris etiā esse restituendam: illo adducti simili, q̄ res aliena cū fructibus est restituenda. Sed absq; dubio satis est, si vsurariam pecuniam restituant. Nam cū pecunia de se non sit fructifera, sed per negotiantis industriam, nulla à rebus adduci pōt similitudo, quæ per se fructificat. De hoc autem rursus lib. 6. Atque hactenus de primis duabus conclusionibus. In tertia verō exiguum latet dubium. Designabatur .n. secunda acceptionū species, qm̄ quis iustē quidpiam recipit in suum proprium commodū & vsum, & mutuū: & assertum est tūc ratione acceptionis etiā si res citra culpam petatur, necessariam esse restitutionem. Apparet tñ contrariū esse cap. vnicū. de commod. vbi habetur q̄ qui sine sua culpa cōmodatū perdidit, ad nihilum tenetur. Res tñ est facilima. Cōmodatū quippe & mutuū differunt, si ad nomina spectes, q̄ illud restituendū est in propria specie: vt si equū vel vas commodato receperis, quæ vsu non consumūtur, mutuū autē non est necesse in eadē specie restituere: vt si pecuniā, aut vinum, aut grana mutuo receperis, quæ vsu consumūtur, satis est reddere pretiū. Reale tamen discrimen est, q̄ rei cōmodatæ non transfertur dominiū, sicuti rei mutuatæ. Et per hoc detegitur spiritus legis. Rem nanq; tibi cōmodatā non debes ratione acceptionis: quando quidem non es eius constitutus dominus: ob idque dū sine culpa tua perit, non tibi sed domino perit: sicut si penes ipsum deperisset. At verō cōmodationis iure teneris, etiam de leui culpa, vt tex. ipse ait: non quidem in totum, sed in partem pro ratione culpæ. Et quod de accōmodato dicimus, de locato quoq; intelligito. Nam si mihi vel domū vel equum locasti, quanquam in cōmunem vtriusque vtilitatem cesserit: si tamen res sine mea culpa perditur, nihil debeo. Illi enim se periculo locator subiicit: teneor tamen de leui culpa, in partem & de graui, in totū. Quando verō res tibi mutuatur, quia dominus eius constitueris, ratione acceptionis efficeris restituendi debitor. Quare licet citra tuam culpam pereat, tibi, qui dominus es, perit, onerēq; adeo restitutionis non exoneraris. Atque hinc cōmodē transitus fit ad quartam conclusionem de deposito: nempe quod depositarius non tenetur rem restituere, si citra magnam suam culpā illā amiserit. Ita leges habent 1. & 2. de deposito. Itaque inter accōmodatum & depositū differentia est, quod cōmodatarius tenetur de leui culpa, eō quod in suum commodū rem petierat: atque adeo de iustitia tenebatur eam custodire. Depositarius verō non nisi de magna: quia non in suam vtilitatem illam custodiebat: & ideo solum charitatis beneficio tenebatur eam seruare. Intelligendus ergo est depositarius, vt supra diximus, qui merē est depositarius, hoc est, qui non pretio se obligauit custodire: nam huiusmodi custos etiā si citra suam culpam rem perdat, de iustitia tenetur: sicuti qui cōtractu assurationis, periculum mercū subit. Quod autē magna culpa eū obliget, ratio est quod causam damni dat: & ideo Iurisconsulti appellant eam latam culpam: & aiunt talem tenere de dolo. Dubium autem est, quænam culpa dicatur leuis, quæ verō grauis. Et quidem primo aspectu videtur culpa leuis, illa censerī, quæ apud Deum venialis est: atque illa grauis quæ apud ipsum est lethifera. At verō nō est isto Theologo, more differentia hæc pefanda, sed iuridico, secundum humanum arbitramētū. Crediderim nanq; in foro conscientia leuem culpam commodatarij non obligare eum ad restitutionem, nisi sit mortalis apud Deum: nam à venialibus vix homo liberari potest; quare propter illas non est homo tanta pœna plectendus aut mulctandus: sed dicitur arbitrato humano & iuridico, leuis, respectu alterius, qui in depositario cumulatior requiritur, vt condemnetur. Hæc autem omnia existimanda sunt secundum iudiciale forum: cuius sententiæ in conscientia standum est.

Ad primum igitur argumentum responsum est, quod qui tenetur ratione acceptionis, non solum æqualitatem tenetur facere quia plus ipse habet, sed quia alter habet minus. Quocirca etsi quomodocunq; rem amiserit, debitor nihilominus manet. Secundum argumentum exquirebat, quomodo sit faciendā ab eo restitutor, qui secreto delicto rem vsurpauit alienam: nam ille non se tenetur restituere. Ad quod D. Tho. nil amplius respondit, quā quod tunc id per confessarium secreto peragendum. S. Thom. Soto, de iustitia & iure.

4 gi debet

bona fide rem a latrone emptam.

Solutio dubij.

De præda bellii iniusti.

Dub. circa tertiam conclusionem.

Differentia inter commodatū & mutuatum. Alia differentia.

De quarta conclusione.

Dubium.

gi debet. Si autem illo fieri non potest secreto modo, quid tunc faciendum supersit, nil respondet. Caietanus autem arbitratur nunquam cum periculo famæ necessariam esse restitutionem. Hanc autem suam uniuersalem regulam superiori quaestione planè ac plenè arbitror esse confutatam: immo verò prudèti discretione utendum est, ut pretium famæ cum iniuria & damno, quod datum est, conferas, ac perinde iudices an aliqua sit facienda famæ iactura, ut restitutio fiat: tunc præcipuè, quoniam res pendens, & (quod aiunt) in fieri est, ut possit recuperari. Dubiū autem inter Doctores vulgarissimum est de adultera quæ nothum filium marito supposuit, utrum se proderet teneatur, ne legitimos hæreditate defraudet? Multa enim tamen Theologi doctores in 4. dist. 15. quàm iuris interpretes eademque varia de re ista commentantur. Extat enim casus in cap. officij, de pœnit. & remissio. Et quidem ut à certioribus teneatur, operæ prætiū est distinguere. Aut enim mulier illa, vel dotē vel bona alia habet propria, eademque libera quibus dānum cōpensare possit vero hæredi: & tunc cōmunis confessio est, quod nequaquā se infamare tenetur, sed satis est alia via restitutionē facere. Si verò non habet unde restituat, tunc subdistingendum. Aut enim credit se reuelando profuturam, aut secus: si enim nil ipsam prodesse speratur, certissimū est, nullatenus teneri: quoniam opus vanū, neque opus est charitatis neque iustitiæ, quare temeraria esset tunc illa infamatio, quia frustranea: sed reputanda illa tunc mulier est, ac debitor, qui non est soluendo. Ait nihilominus Scotus eadem distinct. quæst. 2. quod debet tunc quantum potest facere, ut hæreditas spurio filio non obueniat, ut puta cōsulendo ei religionis ingressum. At verò de iustitia non est cur ad hoc teneatur. Si verò putat se profuturā, quia nothus filius ei fidem perhibēs hæreditatem recusabit, vel fortè probare taliter poterit ut in iudicio faciat fidem: tunc si id potest sine aliquo detrimento aut vitæ aut famæ, constantissimum est teneri: si autem non potest sine periculo famæ & honoris, Scot. tunc huc inclinatur, quod non tenetur: & Caietanus in sua perseverans regula, id certò asseuerat: Adrian. verò 1. q. de resti. contrariū censet: nempe ipsam teneri cum detrimento famæ. Attamen iudicio meo (si vilius est ponderis) per prudentiam libranda est tunc adulteræ fama cum iactura, quæ verus hæres facit. Si enim præriosior est multò fama mulieris, alias nobilis & honestæ, quàm hæreditas, quæ fortè tenuis est, consulendum illi est, ut taceat. Si autem hæreditas cōtrā maioris æstimatur: nēpe si est illustri maioratus, & illa non est tanti nominis, detegere se tenetur saltem sub mortis articulo, ut periculum homicidij non subeat. Cæteris tamen paribus, melior est conditio legitimi hæredis. Hoc tamen contrā quam Adrian. censet, arbitror. Ait enim ille nunquam esse desperandum quin adultera rem detegendo prodesse possit: & ideo plurimum in hanc partē inclinandum esse, ut se prodatur. Ego verò contrariū pro meo tenui captu crediderim, videlicet nunquam eiusmodi detectionē quidquam prodesse, nisi tunc quando evidens est tēpore conceptionis abfuisse maritum: aut quando probari alia via possit tunc non fuisse ab illo cognitam: ut habetur l. filium. ff. de his qui sunt sui vel ali. iur. Nam spurius nullam tenetur matri, quamlibet iuranti adhibere fidem, sed in iudicio existimandus est legitimus: ut eadem iubetur lege. Neque suam allegari turpitudinem vlla debetur fides: ob idque vix offerri potest necessitas, ut ipsa se teneatur infamare. Nam in casu prædicto evidenti, non opus est sua confessione: & in aliis nihil prodest. Tamen & hoc non est in præsentia silentio prætereundū, quod tam vehemens esse possit matris persuasio, ut adulterinus filius credere intus mēte conuincatur: & tunc licet in foro exteriori sibi adiudicetur hæreditas, crediderim nihilominus secundum conscientiam teneri à se illam abdicare: nam tunc sententia fundatur in falsa præsumptione. Neque in contrariū vrget argumētum, quod si quis mihi legasset centum, credens me esse suum filium: sua tamen leuitate deceptus, vel ab alio citra meam culpā: ego possum iure optimo illa possidere. Vnde à simili videtur colligi, quod licet relatione matris ego sciam me spurium, si pater mihi sua bona relinquat, possum possidere. Haud inquam argumētum solidè vrget, neque adducit simile: quoniam in illo allato casu ego non fui per iniuriam causa illius ignorantia: in nostro autem præsentia, pater non sua me sponte hæredē instituit: sed lege coactus, nimirum putans me esse legitimū. Et ideo quod legis vigore agit, nil mihi suffragatur, scienti non esse legitimum. Grauius autem existit dubiū, an teneatur eadem adultera etiā cum periculo mortis se prodere. Ad hoc Innocen. Host. & Panor. super dicto cap. officij, incunctanter negat illam teneri: nam reuelando, periculum animarum excitat, puta mariti, qui de eius nece meditabitur. Atqui secundum communem legis rationisque ordinem ita in dubiè censendum est. Nam, ut supra diximus, vita non est pro restitutione tēporalium bonorū morti offerenda. Nihilominus egregius extraque ordinarius casus contingere potest, ut aliud forsitan consulendum esset. Enimvero si regnum aliquod aut præclarissima domus silēte adultera ad alienos deberet transire, vix posset aut deberet eiusdem adulteræ cōscientia pacari, si res esset certa, quod esset omnino suo testimonio profutura, nisi se etiam cum periculo vitæ proderet: dummodo prius nullus non lapis esset motus, ut tale periculum caueretur: nam peccatum mariti ipsa non tenetur cum tanta iniuria veri hæredis euitare. Capitulum ergo officij citatum ad hæc applaudit, quæ dicta sunt. Delatum quippe illic est ad Pontificem, mulierem quandam sterilem, veritā ne mariti hæreditas ad alienos transmigraret, sese grauidam finxisse, alienumque pro legitimo supposuisse marito filium. Consultus ergo Innocen. an deberet, absolutionis beneficio gaudere antequam fraudem detegeret, affirmando respondet, scilicet absoluendam. Et subditur exēplum de adultera, cum qua similiter est agendū. Cogitauit enim Pontifex, aut quod nihil esset reuelando profutura, aut quod sibi fortè periculum mortis immineret, aut quod non erat egregius casus in quo deberet se pro hæreditate infamare: ed præsertim quod cum maritus legitima careret prole, non offerebatur tantum periculum, si efficitus filius succederet. Iubetur nihilominus, ut cōpetens illi satisfactio per confessarium iniungatur. Sed molestior atque vtrinque vrgetior fuit mihi semper impræsentiarum dubitandi ratio de adultero: nempe de illo, qui

lo, qui ex aliena vxore prolem sustulit, utrum teneatur tum eius marito ea restituere, quæ in alendo educandoque suppositio filio expendit: tum etiā legitimo hæredi eam, qua defraudatur, hæreditatem. Pugnat enim à parte affirmatiua hæc ratio, quod ipse causam aliquam illius dāni dedit: à parte verò negatiua quod ipse non supposuit filium marito. Faciamus enim eum nunquam mulieri suasse, ut maritū de re illa deciperet, dicens esse suum. Ad hoc igitur pro captu nostro respondemus, adulterū huiusmodi non tātò restitutionis vinculo illigari, quāto adulterā, de qua facti sumus: præsertim si ipsa sua sponte in adulterium cōsensit. At quo rem à prima linea exordiamur, si soluta mulier cum duobus conuersetur, neuter eorum tenetur credere ex se habuisse in utero. Immo licet Petrus suū esse credat, & Paulus eum suscipiat, & nutriet, & ditet, non tenetur Petrus rem detegere: quandoquidem alter vel tua leuitate, vel mulieris impostura deceptus est: neque ipse eū decepit. Pari ergo ferè iure se potest adulter defendere, ne credere adducatur suum esse filium. Haud enim scit an alium secum illa admiserit: quæ enim vnū recipit, absque iniuria credi potest alium pariter admittere. Quocirca, ut lege, Lucius, scriptū est. ff. de cōd. & demon. nemo cuius patris filius sit, satis probare potest. Hæc ergo prior est ratio cur adulter non vsque adeo restituere teneatur sicut adultera. Posterior vero est quæ proximè faciebamus: nam etiā si de facie vel alia via ei cōstitit prole esse suam: tamē ipse non supposuit maritū. Enimvero etsi fuerit causa remota: quia adulterium cōmisit, ipsa tamen sibi vidisset, postquam sua sponte fuit adultera, quid sibi esset de suscepto filio disponendum. Quocirca si domi nutrit, sibi imputetur. Re vera non planè video cur adulter ad aliquā de iustitia teneatur restitutionē. Nihilominus adiecerim, quod dum certissimum est, filium genuisse, potensque est aliquam facere aut marito aut hæredi compensationem: aut filium citra periculum atque scandalum nutrire, tenetur id ob honestatem ac decentiam facere. In tertio argumento postulatur regula modi restituēdi, dum plures in idem furtū conuerunt. Dicitur enim Tho. solum respondet, quod vno restituente ceteri non tenentur domino, sed illi pro rata qui restituit. Indiget hoc tamen ampliori explicatiōne: responso: quippe quod non simplex, sed multiplex est. Attamen quia articulo proximo eadem regressura est materia, illic exactius decidetur.

ARTICVLVS III.

Vtrum illi etiam qui nihil acceperunt, restituere teneantur.

DE circūstantia, quis, non solum examinare oportet utrum quicumque accepit, restitutionis lege teneatur: verum etiam, utrum & ille quoque qui non accepit? Arguitur enim à parte negatiua: Restitutio, quædam pœnæ species esse videtur: pœnæ autem nemo subditur nisi ratione culpæ: ergo qui nihil accepit, nihil debet. Secundò: Lex restitutionis non exigit, ut plus refundatur, quàm fuerit sublatū: si autē qui nihil accepit nihilominus teneretur, vsu venire posset, ut auctior, quàm fas esset, fieret restitutio: tum quod sæpè plures eum qui accepit, vel cōsilio vel fauore iuuat, à quibus ideo pluries deberet fieri restitutio: tum etiam quod nonnunquam dare id damnatum conuincitur, quod re tamē dare non possunt. Quare si tunc necessaria esset restitutio, conferretur alteri, quod non fuerat ei sublatum. Tertio: Si ille, qui non accepit propterea quod aliquā dedit causam, restitutioni esset obnoxius, pari modo & qui iniuriōsæ acceptioni non obstat, dum potest, restituere cogetur. Hoc autē falsum est: quia nemo propter seruandā rem alienam tenetur se periculo obicere: & tamen sæpè se obicere, si in latrones proclamaret, aut illis se contrā opponeret. In contrarium tamē est illud ad Rom. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiā qui consentiunt facientibus. Enimvero si consentientes digni sunt pœna, pariter & alii quomodolibet iuuantes.

Ad quaestionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima sit generale ceterarum fundamentum: Quicumque causa est iniustæ acceptionis, ad restitutionem tenetur ratione eiusdem acceptionis: licet nullatenus fuerit acceptæ rei particeps. Conclusio iam supra probata est: vbi ostendimus ex duplici radice oriri obligationem restituendi, scilicet ratione acceptionis & ratione rei acceptæ: qui autem causa est acceptionis, sit eiusdem reus. Secunda conclusio: Nouem modis accidere potest, ut quis sit acceptionis causa: qui hoc versus explicari solent:

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,

Participans, mutus, non obstat, non manifestans,

Numerus quippe iste hisce distinctionibus colligitur. Bifariam potest esse quis causa, ut alter quid agat, vel accipiat, videlicet directè & indirectè. Et quidè directè tripliciter, videlicet aut ex parte acceptionis: mouendo scilicet ad ipsam vno quatuor modorū: nempe præcipiēdo, consulēdo, cōsentiendo, & factū laudando. Secundo modo ex parte accipiētis: nempe quia ipsum quis ad se recurrentem receptat, aliove modo fouet ac protegit, quod vno recursus nomine significatur. Tertio id modo contingit ex parte rei acceptæ: nēpe dum eiusdē furti vel rapinæ particeps sit, vel maleficii socius: & hoc significatur voce, Participans. Indirectè verò quis dicitur esse causa, cum quæ impedire potest ac debet, non impedit. Et hoc tripliciter, scilicet quia præcipere cessat, aut ne faciat cōsulere, vel quia auxiliium quo obistere posset, subtrahit, vel factū occultat. Tertia conclusio: Ex his nouē modis quinque genere suo ad restitutionem obligant. Primus scilicet ac potissimè Iussio. Enimvero qui iubet, princeps caussarum est, ac subinde præcipuè restitutionis legi se subdit. Secundo loco est illius consensus, sine quo res non fieret: ut si domus custos furem intus admittat. Tertio, recursus: qui enim latronum receptator fautorque est & protector, magnā damni causam dat: quippe quibus latrones potissimum confidit, suam nutriunt audaciā. Quarto, qui vel in crimine, vel in præda participat. Ac denique quinto, ille qui cum obstat debet, non obstat: ut princeps, aut eius minister: sanè qui in hoc tributa stipendiaque recipiunt, ut malefactoribus rempublicā expurgent. Conclusio hæc pro suis omnibus partibus vnica ratione, innitur, quod isti omnes iuxta tenorem primæ conclusionis verè sunt actio-

Dubiū de adultera.

Distinctio.

Scotus.

Scotus.

Caietanus Adrian. Sententia auctoris.

Nota.

Quando adulterinus tenetur à se hæreditatem abdicare.

An cum periculo mortis teneatur à se adultera se prodere.

Quando cum periculo mortis quis teneatur se prodere.

Dubiū de adultero ipso.

Responsio.

De tertio argument. D. Thom.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Distinctio.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio. nis causa. Quarta conclusio: Ex aliis quatuor recensitis casibus non semper restitutionis vinculum emergit, eò quòd non perinde atque superiores in causam actionis semper veniunt. Qui enim consilium praestat, non semper est actionis causa; sicut neque ille, qui adulatur & laudat. Quare nisi quando causa verè extiterit, non fiunt restituendi debitores. Pariterque & de mutuo, qui dùm res sit, non clamat: & de non manifestante postquam factum est sentiendum: quia non semper manifestare tenetur. Ad examen autem accuratius harum conclusionum descendentes, primum circa basilarem primam conclusionem exploremus, quoniam sit actionis causa censendus. Et quia id dupliciter contingit, scilicet directe atque indirecte, de ambobus dicamus modis: idque à participantibus exordientes, in quibus res est clarior. Adria. namque illa quaestio de concurrentibus cum fure, quo Syluest. in verb. Restitutio. 3. cum quibusdam Iuriconsultis super cap. sicut dignum. de homicidio. alludit, hanc sibi habet regulam persuasam, quòd ille tantum sit acceptionis causa, sine quo illa non fieret. Unde isti inferunt quòd si fur nihilominus sine villo socio facturus erat furtum, ille quem sibi adiunxit, non tenetur in solidum, sed pro parte, quae sibi obuenit, quia non fuit alteri causa furti. Addit autem eorum interpretes Adria. quòd si alter non erat nisi cum aliquo socio facturus, licet absque isto fecisset cum alio, nihilominus iste comes tenetur in solidum: quia verè est causa. Sed profectò nulla isti probabilitate tueri se possunt: quòd bene Caiet. hic ante nos agnovit. Sequeretur enim in primis eadem ratione, quòd si quis plures habens seruos qui sibi essent ad nutum obsequii paratissimi, copiam illorum homicidium aut furtum iuberet facere, quòd per se ipse paratissimus erat facere: vel si seruus videns herum iamiam scelus adornatam, eum sua sponte praueuisset, tunc parrator ille sceleris non teneretur in solidum, neque in partem: quoniam herus per se solus fecisset: quòd tamen concessu absurdissimum esset. Quòd autem consequentia concedenda sit, patet. Nam perinde est te pro alio facere, quòd ipse per se iamiam erat facturus, ac si cum ipso tali casu concurras: quare si concurrere non tenetur: certè nec faciens. Igitur siue alter cum quo Petrus concurrat, facturus fuisset sine illo cum alio, quia sine comite non fecisset, siue omnino esset absque villo socio facturus: nihilominus Petrus si concurrat, tenetur in solidum. Quare in huiusmodi moralibus euentibus non requiritur illud, qui ad restitutionem tenetur, fuisse causam sine qua res non fieret. Quocirca nulla regula ab huiusmodi negationibus sumenda est, quòd si sine socio fecisset: sed ad affirmationem tantum perspicendum est, nempe ut quicumque cum altero concurrat, ut vnam efficiant causam, censeatur causa ut teneatur in solidum. Id quippe ratio naturalis ostendit. Dum enim duo ignes eidem admouentur passio, licet uterque per se illud exureret, nihilominus dum simul coeunt, uterque est causa. Idque inde praecipue confirmatur, quòd in foro iudiciali nulla auditur eiusmodi exceptio, si alter esset facturus necne, sed uterque in solidum condemnatur. Cum ergo leges obligeant in foro conscientiae, sit secundum illas de conscientiae securitate iudicandum esse. Praeterea, conditionales istae nihil ad mores attinent: videlicet neque virtutes augent, neque attenuant peccata. Forsan domus quam diruisti, casura statim erat: & quas destruxisti segetes, turbo statim transiens erat euulsurus: nihil te tamen à restitutione liberat. Atque eodem pertinet illud Matth. 15. Necessè est ut veniant scandala: sed vae homini per quem scandala veniunt: id est, quamuis scandalum per alium venturum esset: ille tamen solus per quem venit in culpa est. Ratio ergo qua percipiendum est, an aliquis sit alteri auxiliaris causa, haec sola est, si fecit aliquid quod alicuius esset momenti ad rem pertinentis. Obuios noctu habuisti fures, quibus admouentibus muro scalam tu quoque illam tetigisti, nihil tamen ex te illud pendeat: nam ipsam faciebant. Non es ergo secundum conscientiam causa censendus. Sicuti neque usurarij famulus quod qui non aliter quam tangendo vel seruando pecuniam est causa: quia nihil moraliter loquendo illud ad rem attinet. Illi autem qui sunt eorum agentes, qui scilicet contractus peragunt & negotia tractant, verè sunt causa: ut lib. 6. patebit. Dixerim, dum ambo vel dum plures coeunt in vnam causam: nam si seorsum, exempli gratia, furati sunt vnus scilicet vnus scutum, & alius postea alium, & sic ararium expilassent, nemo tenebatur in totum: ut habetur lege, Vulgaris. ff. de furtis. Contra hanc tamen sententiam aduersarij obicere nobis possunt verba eiusdem legis. §. qui furti. quae etiam habentur lege, ita vulneratus. ff. ad leg. Aquil. nempe quòd si duo aut plures simul eandem trabem, aut tignum, aut quiduis aliud ponderosum furtum important, quòd singuli baiulare non possent: tunc vnusquilibet tenetur in solidum actione furti. Ex cuius contrario sensu eliciendum videtur, quòd si singuli totum portare possent, nemo teneretur nisi pro parte: nempe quia nemo videtur totum capere voluisse, sed partem. Respondetur non hanc esse textus mentem: immo contrariam. Studuit enim Iuriconsultus tacitae obiectioni respondere. Enimuero dum pondus singuli portare non possunt, non singuli, sed collectim omnes sunt causa. Ne ergo quis inde eliceret non singulos, sed omnes simul teneri pro rata ad restitutionem, exit obuii Iuriconsultus, admonens singulos nihilominus teneri in solidum. Quare licet quisque per se portare possit, actio in vinculo teneretur quisque in solidum. Ecce ergo de participante in crimine quomodo sit causa, teneaturque in integrum. Nam si non in crimine, sed solum in praeda bona fide participat, iam supra dictum est, non teneri nisi ratione rei acceptae, pro eo, quòd habet, & factus est ditior. Et per hoc de militibus censendum est, qui bello iniusto simul domum depradantur. Nam etiam si singuli per se id facerent, immo mallet vnusquisque solus domum aggredi, vel duo, vel tres, quia non pluribus indigent auxiliariis, nihilominus quotquot, cum vna manus, eam expoliant, tenentur in solidum. Neque contrarium, quidquid alij dicant, asserit tutum est. Dubium autem restat de illis, qui non simul ut vna causa, sed distinctim magnum damnum dederunt, quomodo culpa labem, restitutionisque, obligationem contrahant, si adeo minutatim furati sunt, ut nulla eorum actio fuisset peccatum. Exempli gratia: Singuli transeuntium diuersis diebus

diebus prope vineam acceperunt duos aut tres racemos: tandem verò totam illo modo praemature vindemiarunt, vtrum postea singuli in integrum ad restitutionem teneantur? Videtur enim sic teneri: quia si restitutio sub poena excommunicationis tunc praecipitur, tenetur ad illam sub reatu mortalis culpae: cum tamen si nullus teneretur nisi pro sua parte, ne peccaret mortaliter non restituendo: quia rem tam paruum furari non est mortale. Respondetur eiusmodi furatiuncula non fuisse peccata mortalia; neque, propter damnum quòd postea ingens emerit, vilius actio fuit facta mortalis. Nihilominus cum postea ratione enormis nocumèti restitutio sub poena excommunicationis praecipitur, quicumque sub poena peccati mortalis tenetur vel respondere, vel soluere id tantum, quòd accepit. Quare qui partem suam soluerit, non tenetur se prodere. Quòd si arguas, excommunicationis comminationem non esse licitam nisi pro peccato mortali: responderetur id esse: per se verum ratione culpae: secus autem ratione emergentis damni, quòd sit graue. Hactenus de causa directa. Ad hoc autem quòd quis indirecte sit causa, quae vocant, etiam per accidens, tria sunt requisita. Primum, ut malo non obstes. Secundò, quòd obitare possis. Tertio quòd obitare tenearis: ut 1. 2. q. 6. art. 3. D. Tho. cum Arist. docuit. Ad hoc enim quòd alterius actio mihi indirecte fiat voluntaria, requiritur, quòd cum debeam impedire, non impediam. Naui quippe gubernator dum illam seruare potest, quae sub sua est cura, causa est eius submersio. At tamen si altera quae sibi commissa non est, submergat, licet ei potuisset succurrere, non censetur eius naufragij causa. Quin verò adde non satis esse, ut malum quòd non cohibes, cohibere debeas, ut restitutionis nexu irretiaris: sed requiritur ut ad id te iustitia obliget: nam solum charitatis praecipit, ut saepe in superioribus admonuimus, ad restitutionem non obligat. His igitur praehabitis, examinandum restat discrimen, quòd tertia quartaque conclusione positum est, nempe quing; causarum species ad restitutionem obligare: reliquas verò quatuor, minimè. Videtur enim neque iubente neque consentiente semper ad restitutionem esse cogendos: quia non semper sunt efficax causa. Respondetur ergo, per praedictas conclusiones illud discrimen S. Tho. duntaxat constituisse, quòd est de per se: cui ideo non obstat: quin & illa, quandoque non obligent. Exempli gratia dictum est participantem in crimine, hoc est cum altero concurrentem per se teneri: nihilominus quando non est efficax causa, non tenetur. Similiter iubens per se quidem est causa mortua: immo omnium potissima applicans ministrum ad opus: nihilominus non inquam contingere possit ut iubens nihil ad rem faciat. Primum, quòd non subsequitur damnum. In his enim omnibus haec est infallibilis regula obseruanda, quòd vbi re vera iussio, & consilium, & reliquae causae non sortiuntur effectum, licet peccatum committatur: nulla tamen oritur restitutionis obligatio. Item, quoniam alter sic est certus rem facere, & in procinctu est operis ut impediti non possit. Tunc qui diceret: Abi ergo & fac: non esset causa efficax quae ad restitutionem obligaret. Secus, si iubendo moueret. Prudentia enim hoc perpendendum est. Nam etsi nequam meus seruus certus esset homicidium facere, nihilominus si ego qui impedire possem, iuberem, aut iubendo quodam modo mouere, non sum à restitutione liber. Pari modo receptas per se sonat causam. Neque obstat quin verè sit causa: licet alius receptasset, ut dictum est. Sed tamen si illa receptatio non esset efficax causa: quia tantum hospitio recipio latronem, neque illum moueo, immo dissuadeo, neque quidquam furti participo, & sunt circum multa diuersoria paratissima illum recipere, non sum in foro secreto conscientiae condemnandus. Similiter iudicandum de consentientibus & non obstantibus, & tacentibus. Si enim non possunt obistere, vel de iustitia non tenentur, non sunt causa. Quapropter illi cui ex officio incumbit, ut princeps & praetor, consentiens in malum & non obstant, semper est in causa, & tenetur ad restitutionem. Pariter famulus, qui custos est domus, vel ex qua latro exit ad furandum, vel quam adit, si consentiat, siue vnus ut exeat, siue alter ut intret, verè causa est: nam de iustitia tenetur resistere. At verò si vicini domum latronibus impedi vides, aut à furibus perforari, licet non obstitas dum possis, peccas quidem grauitate: contra charitatem: nulli tamen secundum conscientiam, te subiugas restitutionis iugo. Si autem quispiam prauo animo faciat: nempe quia odio vicinum habet, cuius ideo nocuum gratum ei est: Richardus & quidam Richardus. Scotus. ex Summis arbitratur eiusmodi hominem teneri. Melius tamen Scotus & reliqui id negant. Persistendum namque est in illa superius asserta regula, quòd sola contaminata charitas, nisi iustitia violetur necessitatem restitutionis non inducit. Immo verò censuerim, quòd etiam si latro tunc in flagranti delicto munus vicino offerret, qui de iustitia non tenetur inclamare, ut taceret, non fieret ille secundum conscientiam restitutionis reus: tamen si in foro exteriori propter praesumptionem condemnaretur. Dico non fieri reum in conscientia si non pecuniam furto sublatam, sed aliud pretium reciperet. Et ratio est: quia iste non facit contra iustitiam, sed duntaxat contra charitatem. Quinimò etiam postea interrogatus sit priuatim ab eo qui damnum accepit, an latrones vel vidisset vel audisset, non tenetur de iustitia respondere. Secus, si interrogetur à iudice: tunc enim si negat, ad restitutionem tenetur: ut sequetur libro sub titulo de testibus, dicturi sumus. Ad hunc ordinem restituendi reducitur illi, quorum culpa aut damnum datur aut irrogatur iniuria: ut extra de iniuriis. & damno dato, capit. sine iubetur. Vnde Exod. 21. Si quis aperuit cisternam in quam bos aut asinus cecidit, reus damni fit. Cui consonat l. i. de eo qui foueas. ff. ad leg. Aquil. Et Exod. 22. Si egressus ignis inuenerit spicas, &c. reddet damnum quod igne succederit. At verò de aliis causarum speciebus, nempe de illo qui malefactorem laudat, de quo alio, qui consulit, ait D. Thom. non semper ad restitutionem obligare: quia non semper sunt efficaces causas. Veruntamen de consiliario dubium se offert non dissimulandum, vtrum scilicet qui minus oculum nocuit malum ad illud euitandum quòd nocentius est, laqueo restituendi innodetur? Vides latronem pretiosum equum furantem, quem uallatenus cohibere vales: consulis ut strigoso alio minoris pretij sit contentus: vtrum tenearis illum restituere? De iure quidem & culpa, an vlla scilicet sit, minus malum co-

De iubente & consentiente.

Regula notanda.

De tacentibus & non obstantibus.

Richardus & Scotus.

Nota.

De eo qui laudat.

D. Thom.

De eo qui consulit mihi.

Veruntamen de consiliario dubium se offert non dissimulandum, vtrum scilicet qui minus oculum nocuit malum ad illud euitandum quòd nocentius est, laqueo restituendi innodetur? Vides latronem pretiosum equum furantem, quem uallatenus cohibere vales: consulis ut strigoso alio minoris pretij sit contentus: vtrum tenearis illum restituere? De iure quidem & culpa, an vlla scilicet sit, minus malum co-

sulere,

fulere, quando ad obuiandum grauiori necessarium medium iudicatur, lib. 6. sub tit. de vsur. disputari sumus, atque in illam partē propensuri, quod nulla sit culpa: immo sit quandoq; virtus. Modò autem quid quid sit de culpa, dicendum de restitutione existimo ad nullā prorsus consulentē teneri. *Adrianus.* Id quod & Adria. meritò opinatur: nam cōsulere minus malum, nō est consulere simpliciter malū. sed comparationē illam quæ habet rationē boni. Neque intētio tunc fertur in malum quod minus est, sed in hoc quod est maius impedire. Quare non solum est nociuum, immo est cōmodum. Et hoc profecto ex communi animi consensu patet. Quis enim eiusmodi hominē ad restitutionem obligaret? Quin verò neque rei dominus talem restitutionē reciperet: quippe cuius negotium optimè gestum est. Intelligenda enim responsio hæc est, quando tam res minoris pretij quam res maioris, eiusdem sunt domini: nam tunc citra vllius alterius iniuriam rem eius seruas. Etenim si ad euitandum damnum, quod Petro datur, consulis vt minus detur Paulo, citra dubium tenetis, quandoquidem illum læsisti. Circa hanc totam materiam disputandum hic fuisse quis cogitet, quomodo teneantur aut fures aut testes secreta debita detegere quando sub generalis excommunicationis comminatio ne præcipitur? Sed tamen de hoc libro proximo quæst. 6. & 7. latius habendus est sermo.

Ad primū argument. Primum igitur argumentum iam satis solutum est. Haud enim ille tantū qui in scelere princeps est, delinquit: verum & quicumque illum vel iussu mouent, vel cōsensu, vel consilio, vel alia quacunque ope iuuant: & ideo homines eodē restitutionis nodo complicantur. Circa solutionē autē secundū argum. di notandum est, quòd dum plures ad idem dānum aut iniuriā concurrunt, ille præcipue ac præ omnib. qui princeps fuit, & alios mouit, restituere obligatur. Præcipue iniquā, quantū ad culpā: hoc est grauius peccat, si non restituat, siue iussor fuerit, siue quomodocunque aliter mouens. Nihilominus illo non restituente, singuli, vt dictum est, tenentur in solidum. Illo autem vel quouis alio restituente cæteri non amplius tenentur vero domino, sed illi. Indiget hoc tamē, vt supra insinuauimus, ampliori explicatione. Vbi notandum est, quòd non eodem modo cæteri complices tenentur primo restituenti, quo omnes antea tenebantur domino: nam illi debitores erant, non solum ratione rei acceptæ, verum & ratione acceptionis, etiam si rem iam non haberent: restituenti verò nihil ratione acceptionis debet, quoniam ab illo nihil acceperunt: sed ratione rei acceptæ, scilicet pro ea parte qua quisque potitus est. Sint igitur, verbi gratia, latrones tres quorum primus pœnitentia ductus, totum restituit: tunc clarum est nihil alios in consciētia debere domino, postquam ei redhibitū est quod ei fuerat ablatum: & ad pœnam non tenentur nisi condemnati. Vtrum verò cæteri teneantur pro rata ei, qui restituit, distinguendum est. Si enim eorum quilibet partē præde potitus est, citra dubium singuli tenentur pro sua præcise parte. Quo fit, vt si ille qui restituit totum insumpserat, reliqui nihil illi debent. Si vero ille nullum furti perceperat fructum, sed alius vel alij, ille qui consumpsit, debet ei totum ratione rei acceptæ. At verò si nulli eorum quidpiam ex illo dāno dato accreuit lucri, nempe quia direrunt domum, aut quam eripuerāt, prædam proiecerunt in flumen, ne caperentur: tunc etiam discernere oportet, an ille qui restituit, alios prorsus sic adduxerat, vt sine suo persuasū illi nō fecissent: & tunc existimauerim, vt hic ait Caietanus, reliquos nihil ei debere: quia non ratione rei acceptæ, postquam nullum perceperunt fructum, neque ratione acceptionis, quia ille fuit tota causa. Tametsi & hoc negandum non sit, quin si ille absque sociorum comitatu rem non aggrediretur, teneantur etiam ei de aliqua portione. Si denique omnes sua sponte sese sceleri obtulerunt, tunc singuli aliorum debent primò restitutori singulas tertias partes. Ex dictis colligitur solutio alterius dubitatio. Vtrum duobus qui furtum commiserunt in solidum obligatis, possit dominus alteri remittere & ab altero totum exigere? Planum enim est id in præiudicium restituentis non posse. Si enim totum ab vno extorquet, facere non potest, quin alter teneatur restituenti pro rata, modo expōsito. Si ergo alterutri donare libuit, debuit tanto minus ab altero extrahere, quantum alteri cōdonauit. Ad tertium demum respondetur, illum, qui non de iustitia, sed ex charitate aut resistere malefactori tenetur, aut eum proderet: neque teneri, vt diximus, se periculo obicere: neque si non resistat, restituere cogi. Secus autem de illis, quibus ex officio incumbat: vt iam explicatum est. De istis autem forsā sciscitari pergis, vtrum ad id etiam teneantur cū periculo mortis? Vt si prætor noctu latronibus domum inuadentibus occurrit, vtrum teneatur illos aggredi etiam si aggressu ipso periclitetur ei vita? Videtur enim ratio id postulare, cum istis ex officio incumbat custodia. Sed nihilominus respondetur pensandum esse damnum, & cum periculo conferendum. Haud enim semper tenetur prætor quocunque casu obicere morti vitam: sed vbi detrimentum reipublicæ id expōscit, & ipse iustum recipit stipendium, & vbi citra temeritatem potest obistere.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum qui debet, statim restituere teneatur.

POSTREMA restitutionis circumstantia est, tempus, de quo idcirco quæritur, vtrum statim teneatur quisq; restituere? Et arguitur à parte negativa: Præcepta affirmatiua nō obligant pro semper, vt aiunt: sed præceptum restituendi est affirmatiuum: ergo non obligat nisi occurrente temporis circumstantia, atque adeo non semper. Secundo: Nullus ad impossibile obligatur: sed accidit, quod qui debet, non statim potis sit restituere: ergo tunc non tenetur. Tertio: Restitutio est actus virtutis, tempus autem est vna circumstantiarum, quæ sunt ornamenta virtutum: sit ergo, vt quemadmodum reliquæ circumstantiæ non sint lege designatæ, sed per prudentiam relinquuntur determinandæ: ita neque lex sit, vt statim fiat restitutio, sed quatenus fuerit per

per prudentiam vbiq; definitum. In cōtrarium est, quod eadem est ratio generis restitutionis, quæ in aliqua eius specie: opus autem mercenariis statim reddendum est: iuxta illud Leui. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane. Ergo omnis in vniuersum restitutio illicò faciēda est.

Ad quæstionem vnica respondetur conclusio: Vnusquisque tenetur quàm primū sibi fuerit possibile, vel restituere, vel temporis inducias ab eo, cuius interest deposcere. Probatur conclusio: *Conclusio.* Quemadmodum rem alienam surripere, peccatum est contra iustitiam, ita & eam inuito domino detinere. Nam similiter impeditur eius vltus, qui finis est dominij: in peccato autem remorari neque per minimum tempus fas est, immo licere esse in peccato, implicatio est contradictionis: vnde Ecclesiast. 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum: est ergo res aliena, vbi primum adfuerit possibilitas, restituenda. Iam supra, quæstione præcedenti, artic. 2. explicuimus quemadmodum præceptum restitutionis, quamuis formam habeat affirmatiuam, vt hic in solutione primi ait S. Tho. nihilominus negationem includere non retinendi, quæ ad illam reducitur quæ est, Non furaberis. Et hac ratione non perinde atque alia affirmatiua præcepta aliquam fert circumstantiam temporis, puta, vt fiat quando oportet, vt honorare parentes: immo, sicut cætera negatiua, omne excludit tempus: ac subinde nullam permittit moram. Vnde Paulus vtrunque coniunxit, Reddite omnibus debita: & nemini quidquam debeatis. Illic ergo, si lubet, reuise. Ex quo fit, vt hoc quod dictum est, statim aliter de actu mentis interno intelligendum sit aliterque in extremo opere arbitrandum. Nam quantum ad internum propositum, cum primum in mētem cuique venerit, in debito esse rei alienæ, proponere debet habita oportunitate restituere. Quoniam si doctore Augustino, non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum, absque tali proposito nulla esse potest vera pœnitentia. In actu verò exteriori id quod est, statim non est iudicandum mathematicè, quasi in puncto indiuisibili, sed moraliter ac ciuilitè. Dum enim in lecto tibi iacenti, aut ad mensam recubenti occurrit te aliquid debere, non iure perstringeris statim surgere: sed expectare potes absque fraude & dolo opportunitatem: qua transacta incipies esse in mora, ac subinde in culpa: Quòd si arguas: ergo habet hoc præceptum circumstantiam temporis, sicuti cætera affirmatiua: Negatur consequentia. Nam materia honorandi parentes, aut audiendi Missam, non semper occurrit: & pariter contingit in actibus fortitudinis, & in præceptis misericordiæ: & ideo non obligant pro semper: sed secundum prudentiam arbitrandam in illis est circumstantia temporis. In materia verò restituendi, semper existit necessitas per legem posita: sed quia requiritur actio: quæ subito fieri non potest, permittitur opportunitatem expectare. Ad perspicacitatem rei euidentiæ quæritur, quo sensu intelligendum sit restitutionem esse statim necessariam? Potest enim esse duplex: scilicet vel quòd sit necessaria ad exeundū à priori peccato, vel quòd sit necessaria sub reatu noui peccati. Et quidem in primo sensu nulla est controuersia, quin sit statim necessaria, vt modò dicebamus, quantum ad propositum. Enimvero si quis qui in proposito persisteret furandi, semper esset in peccato: sic & qui sciens se habere alienum, non statim proponeret restituere. Quod inde etiam confirmatur, quòd si dominus statim peteret, statim reddere teneris. Præterea, quòd si non statim esses reddere obligatus, eadem ratione neque tenereris cras neque postredie. De hoc ergo sensu nulla restat dubitatio. Sed tamen de altero est dubium. Et arguitur quòd fur, verbi gratia, propter peccatum quod eripiendo commisit, recens quocunque momento committat quod restituere non proponit. Diximus enim quæstione præcedenti præceptum restituendi esse distinctum à prohibitione furandi: quod patet tam ex obiecto, quàm ex forma. Nam prohibitio furti est prohibitio mali: præceptum autem restituendi, est iussio boni: est enim bonum restituere, sicuti & satisfacere. Quare Christus affirmatiuè dixit, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari. & Paulus: Reddite omnibus debita. Ex hoc ergo arguitur: Hoc præceptum est affirmatiuum, cuius circumstantia est, statim: ergo quocunque momento tenetur quisque id proponere, aut tale continuare propositum. Alias nouum semper erit peccatum omissionis. Ad hoc, concessio esse distinctum præceptum, vt loco citato expōsitum est, respondetur primum, præter peccatum furti dum sit, non illicò committi nouum omissionis, si non fiat restitutio: illud tamen ipsum continuò crescit, quando maior est restituendi mora. Etenim, quòd non statim committatur peccatum omissionis, patet: primum, quia non protinus debet homo, immo neque moraliter loquendo, semper ad peccatum attendere, tum etiam quòd quamuis attendat, si continuat antiquum propositum retinendi, illud impedit cōtrarium restituendi: atque adeo non est aliud nouum peccatum omissionis boni propositi, quàm sit illud continuationis antiqui. Et confirmatur hoc quia neque Deo tenetur homo statim sub reatu noui peccati mortalis per pœnitentiam satisfacere: sed manet in priori reatu. Quòd autem peccatum crescat, liquidum est, tum quòd peccatū eo peius quo diuturnius: tum etiam quòd damnum semper in dies datur maius ac minus domino: quippe quem vsu rei suæ diutius tenet priuatum. Quin verò tanta esse potest restituendi mora, vt sit de necessitate confessionis. Nam licet peccatum continuatum, in esse naturæ non mutet speciem: tamen in genere moris grauius augetur: sicuti augeri potest ex parte obiecti. Qui enim decem millia ducatorum furatus est, non legitimè confiteatur, nisi quantitatem exprimat. At verò grauitatis augmentum non fit per quæcunque momenta. Perparum enim refert, si rem detineas duas trēsve horas aut certè dies, nisi gravis sit domini necessitas. Petrus quidem de Palude in 4. distinct. 15. quæst. 2. ait, quòd qui per annum retinet alienum, arguitur peccat, licet vnum sit induratum peccatum, quàm si pluries identidemque per annum pluribus actionibus id furaretur. Nam in priori casu semper est in peccato: at in posteriori, aliquando cessat. Attamen quamuis hoc probabilitate non careat, cōtrarium tamen est probabilius. Primum, quia, vt modò dicebam, non quæcunque horaria aut diurna habitua-

Præceptū restituendū non omnino affirmatiuum est.

Exponitur quomodo statim restituendum.

Dubium.

An peccet nouo peccato qui non restituit, cum potest Paulus.

Paludani.

lis continuatio auget culpam augmento notabilitatis etiam, quod illiterati multiplicatiq[ue] conatus ad furandum, peiores esse videntur, quam habitus continuatio, quæ sæpè ex desidia & negligentia contingere potest. Secundò nihilominus addiderim, quandoque nouum committi peccatum contra præceptum restituendi, quatenus affirmatiuum est. Primum scilicet quoties proponis non restituere: ille enim actus prauus est. Mox, quoties creditor legitime perit. Immo vero dum eum vides graui premi necessitate. In his inquam casibus nouum peccatum est nõ restituere: Post hæc proximè sequitur, vt videamus an liceat quandoque restitutionem differre. de hac enim re varia apud

An liceat restitutionem differre. Doctores inuenias. Multa enim hic pensanda sunt antequam id permittatur. Et quidem Scotus in quarto, distinctione xv. & aliorum plerique pro regula habent, quod vbi debitor absque ingenti detrimento suo restituere nequit, differre eam possit. At verò prudenter quidem impresentiarum distinguere mihi videtur Caiet. de detrimento triplici. Si enim detrimento id appellaueris, quod in-

Caiet. egregia distinctio. gens substantia est restituenda, nihil hic prorsus iuuat vt proroganda sit restitutio. Aliàs melior esset conditio eorum, qui æs alienum ingentius per iniuriam contraxerunt, quam qui minora debent. Secundum detrimenti genus est lucrum, quod debitor cessabit, si rem soluat. Et re vera neq; hoc excusat quo minus illico sit facienda restitutio. Nã nemo ius habet lucrãdi aliena pecunia inuito domino. Tertius ergo detrimento ordo est damnum emergens: nempe si qui centum debet, restituere nõ potest, quin plurimum insuper dispendium faciat: quin scilicet merces villissimo pretio intempestiuè distrahatur: aut domum fundumve vendat vnde viuit: idq[ue] cum maiori iactura, quam sit æs quod alteri debet. Atque hoc est, ratione cuius, si quando licitum est, differre licet restitutionem. Et ratio inquit Scotus est, quia dominus malle debet ingens damnum debitori cauere, quam vt sibi debitum restituatur. At verò hæc causa non prorsus rem conuincit: quoniã nemo tenetur iuri suo cedere ad euitandum alterius damnum, nisi in extrema necessitate, aut tam graui, vt deberet id, quod habet porrigere: & ideo graue debitoris detrimento non iure stringit creditorem solutionem expectare. Ratio ergo si vlla est prolatandi tunc restitutionem, aliunde sumenda est, inde videlicet, quod debitor pro illo temporis articulo non est simpliciter soluendo: quia moraliter, quod fieri nisi cum tanto detrimento non potest, non reputatur possibile. Quin verò pluribus est vestienda circumstantiis tunc prorogatio, vt sit iusta. Animaduertenda enim in primis est acceptio, fueritne iniqua an iusta: nam si per latrocinium aut per vlturas, aliãve iniurias debitor ille in ære est alieno, profecto quaecumque citra extremam necessitatem patiatur detrimento, tenetur illicò restituere etiam si statum perdat. Hoc enim non est de suo statu cadere, immo in suum ab illo descendere, qui non erat suus. Si autem per acceptionem iustam debita contraxit, tunc etiam existimandum est, qua via in pauperiem incidit, nam si citra suam culpã aliqua eum aduersa fortuna suis nudauit bonis, facilius indulgenda illi est restitutionis prorogatio. Atque id demum etiã librandum, an creditor ferre dilationem possit, an verò etiam ipse inopia labore. Nam citra extremam necessitatem melior est multò creditoris conditio quam debitoris. Vnum hic autem silendum non arbitror, quod Syluest. verbo, restitutio. v. s. v. affirmat, quod, bona eius venia non crediderim. Ait enim inquam, quod in huiusmodi arbitrandis casibus, deferendum est confessario. Quod opinionem Directoris sequutus, affirmat, videlicet si creditor non vult restitutionem expectare: & debitor induci non potest ad restituendum, statim, tunc inquit, sacerdos potest eum absolueret, si cautionem capiat, quod certò post tempore soluet. Et ratio inquit est, quia tunc vtiliter gerit creditoris negotium: nam si pœnitens non absolueretur, forsitan ille nunquam debitum suum recuperaret. Et adducit legem soluendo. ff. de neg. gest. & alias nescio quas. Attamen regula hæc, quod vtiliter geratur creditoris negotium, licet in foro exteriori iuuat: tamen in cõscientia nulla est. Sacerdos nanque non est inter creditorem ac debitorem sequenter, aut creditoris procurator: sed nomine Dei conscientiarum expurgator. Et ideo in hoc tantum debet esse intentus: vt secundum causas & merita, quæ modò explicabamus, perpendat an debitor sit soluendo necne: nam si soluendo est nullatenus inuito creditore est absoluendus, nisi restituat: quãuis periculum imminet vt nunquam sit restitutio facienda. Ipse enim pœnitens sibi viderit. Potest tamen accidere, vt satisfaciatur, si per partes statis temporibus restituat. Quin verò, vice versa, in casibus implicatis & iure dubiis non est necesse, vt semper pœnitens confessario auscultet, nisi doctrina pollear. Ex his ergo facile colligas in quàm aperto versentur periculo, immo in quàm manifestario iaceant peccato, qui restitutionem vsque ad mortis articulum procrastinant. In primis enim hoc certum est, quod quicunq; pro comperto habet se ære grauari alieno, & non habet propositum restituendi vsque ad mortem, licet firmissimum illud habeat tunc restituendi, aut restitutionem in testamento præcipiendi, perdurat in peccato mortali: neque est absolutionis beneficio donandus. Et ratio est, quia habita opportunitate, per nullum tempus licet retinere alienum inuito domino. Quare si subita fuerit morte correptus, qualis vt plurimum eiusmodi hominibus accidere solet, in statu discedit damnationis. Et idem est censendum de illis qui ambigentes an id quod habent, alteri debeant, nolunt suam mandare. Atque idem omnino de illis iudicandum, qui sub mortis articulum, cum ipsi per se possint restitutionem facere, id renuunt: arbitantes satis esse id hæredibus. iubere: quoniã illi re vera nõ habent syncerum & candidum animu restituendi: nam qui tunc nõ restituunt, indicium apertum perhibent, quod neque si vixerint restituerent: atque adeò restituendi intentio nõ illis est nisi cõditionalis, si moriãtur: quæ profectò ad pœnitentiã non sufficit. Atque hoc potissimum periculum magnatibus imminet, quorum testamenta nunquam, aut vix vnquam hæredes complent: sed satis se fecisse arbitrantur, vt quam restitutionem auus patri, & pater sibi testamento præcepit, eandem ipse, aliis recentibus

Ratio pro trahendi restitutionem. Circumstantiæ huius prorogationis.

Syluester.

Director.

Impugna Syluester.

Procrastinantes restitutionem in quanto versentur periculo.

recentibus onustam, filio iubeat, quàm ipse postea committat nepoti. Nescio ergo an hic sit legitimus illius verbi euangelij sensus: Impossibile est diuitem intrare in regnum celorum.

Primum igitur argumentum satis solutum est, vbi exposuimus præceptum restitutionis includere negationem: ratione cuius restitutio prorogari non potest. Ac perinde soluitur tertium. Haud enim eodem modo præfinitur circumstantia temporis in restitutione, atque in aliis præceptis affirmatiuis. Secundum autem est, quod nonnullas secum affert ambiguitatis. Conceditur nanque ad impossibile neminem obligari: ideoque qui nunc non potest, ius habet prorogandi: & qui nullatenus potest, omnino est absolutus. Subdit autem D. Tho. quod debet nihilominus debitor aut dilationem petere à creditore, aut omninò remissionem. Contra hoc autem statim se offert argumentum, quod eiusmodi inops nullatenus teneatur, nam impossibilitas eum in conscientia absoluit. Quare licet creditor remittere abnuat: tamen ipse non tenetur amplius facere: superuacanea ergo est illa postulandi ceremonia. Respondetur, D. Tho. non sentire id esse necessarium quando impossibilitas est patens. At verò quoniã rarissimè est ita liquida, salubre consilium est, vbi quidpiam dubitationis superest, illo vti remedio. Interrogas autem quænam cautela necessaria est, vt qui remissionem efflagitat, tutus in conscientia maneat. Respondetur vnico breuissimo verbo: Ea prorsus, vt remissio sit verè libera: itaque neque requiritur, vt sit liberrima, neque sufficit si sit coacta. Cauendum ergo est ne vis intersit aut fraus. Si enim creditorem decipis, aut persuades minus debere, quam debes, aut non tanta te æquitate in illa debita esse collapsum, aut maiori te multò egestate comprimi quam premeris, donatio non est libera. Aut si aliquid comminaris, nisi tibi remittat: aut licet non commineris, id tamen sub significat, pariter est coacta. Idque cauere quàm maximè debent magnates à subditis remissionem petentes. Cautio tamen illa, quam aliqui scrupulosi putant esse necessariam, vt scilicet debitor pecuniam prius in potestatem creditoris tradat, nimia est. Nam præterquam quod rarò accidat, vt debitor eam habeat, vt bene adnotauit Caiet. præsens aurum & oculos fascinare solent, & animas subinde mutare. Pensandæ ergo sunt rei circumstantiæ, vt remissio sit libera. Postremum hic denique dubium est de hac impossibilitate: quando scilicet restitutio arbitrãda est impossibilis. Quod est querere, vtrum debeat homo in quacunque necessitate citra extremam adigi, vt restituat. Nam quod in extremam nemo sit iniiciendus, non est qui ambigat: quoniã (vt supra diximus) in tali necessitate omne debitum cessat. Sunt autem, qui adstruant, citra illam in quacunque esse debitori descendendum, vt soluat: ita vt debeat etiam ille qui est nobilis, manibus laborare. & si opus est, etiam mendicare: Quia vt nemini citra extremam necessitatem fas est alienum rapere, ita neque alienum retinere. Attamen quia hæc moralia sunt, ciuili more sunt arbitrandæ. Perspiciendum inquam in primis id, quod nuperrimè dicebamus, quibus modis & artibus fuerint debita cõflata. Nam qui per iniuriam, videlicet per latrocinium & fraudes illa fecit, profectò ad inopiam redigendus est. Qui verò bona fide negotia contractabat, neque ganeis & lusibus atque immodicis pompis sua dilapidauit bona, sed reflante fortuna factus est non soluendo, non est ita rigidè cogendus. Neque si nobilis est manuales operas debet exercere, neque mendicare: satis est, vt vilius viuat & abiecius, denique miserè, atque omnem deponat pompam: nam etsi in tali necessitate non posset aliena rapere, non inde sequitur, vt nequeat particulam illius retinere: vt viuat, quod bona fide acquisiuit. Vltimū autè miserorum remedium, quod leges miserabile ac flebile vocat, est, bonis cedere. De quo sciscitatur quæ forsitan, vtrum tuta cõscientia possit quisque bonis cedere, idq; à republica permitti? Ad hoc cum eadem prorsus distinctione respondendum est. Etenim qui negotiationes subdole & vafre vel ingrediuntur vel exercent, re vera non essent permittendi. Sunt enim qui cum nihil in bonis habeant, credito vndique corradunt, vnde fidem aliquam sibi arrogent, & (quod ipsi vocant) creditum. Neque ea fraude contenti, viuere lautè atque in dies lautius perseuerant. Qua ratione æs alienum ingens constant, quo postea pressi in sacrum aliquod se recipiunt. Hoc profectò pestilentissimum est latrocinij genus: neque essent isti à republica ferendi (vt lib. 6. iterum dicturi sumus) sed ceu latrones plectendi. Qui autem bona fide negotiantur, sed calamitosè sunt in pauperiem reiecti, optima conscientia possunt legum beneficio vt, ne carceribus absumantur: ob hoc enim beneficiu instituta est ceremonia cedendi bonis, vt habetur l. i. C. qui bon. ced. poss. Ac subinde possunt licitè illa retinere, quæ sibi leges permittunt: puta instrumenta suæ artis, quotidianaq[ue] alimenta, & menstrua, atque annua: vt habetur l. qui bonis. ff. eod. tit. Est enim habenda ratio, ne egeant: vt sanctè cauetur l. in condemnatione. ff. de reg. iur. Quocirca etsi bona aliqua postea lucrentur, quæ quotidiano victui sibi sunt necessaria, retinere illa possunt: quandoquidem eadem lex qui bonis. iubet non esse illis vendenda. Vtrum verò veniens ad pinguiorem fortunam teneatur secundum conscientiam restituere, fortè dubitas. Apparet nanque per illam ignominiam, legi, ac subinde creditoribus satisfecisse. At verò leges ipsæ eandem dubitationem abstergnat, decernentes omnino tunc teneri, nam beneficiu illud eatenus (vt dictum est) illis suffragatur, ne carceribus sint intrusi. Vnde l. i. citata in C. Qui bonis, inquit cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati. Et l. cum & filij. eod. tit. si quid pinguis postea eis accesserit, hoc iterum vsque ad modum debiti potest à creditoribus legitimo modo auelli. Idemque l. is, qui bonis. 2. eod. tit. sancitur.

Ad primū argument.

Ad terciū argument.

Ad secundum argu.

S. Thom.

Obiectio contra S.

Thom.

Dilutio.

Interrogatio.

Solutio.

Caietanus

Dubitatio.

Dubij submotio.

Cedere bonis quando liceat.

Quando tenentur restituere qui bonis cesserunt.

LIBER QUINTVS

De Iustitia & Iure.

PROOEMIUM.

Aristot. Bipertita humana commercia Ordo libro rum.

EXPEDITIS libro quarto duorum disputationibus, scilicet dominij ac restitutionis: qua ad commutatam iustitiam, eiq; subinde contrariam iniustitiam cognoscendam viam communiunt: iam nunc ex ordine de vitis dicere aggredimur eiusdem iniustitiae. Porro autem Aristot. 5. Ethic. cap. ij. humana commercia in duo partitus est: scilicet in ea qua homines sua sponte faciunt, atque ea qua ipsis iniustis fiunt. Et quonia in hoc secundo commutationum genere plus multo inest iniustitiae, congruit vt Quintus hic liber de huiusmodi vitis. per qua iniustis hominibus iniuria eis fit instituat. Quem Sextus ac Subinde Septimus subsequenter de iniustitia qua in liberis spontaneis que contractibus vsu venire solet. Irrogatur autem homini iniuria quoties illi contra ius nocuum infertur: ia que aut facto vel in personam suam vel in sibi coniunctam vel in res suas, aut denique verbo. Et quoniam bonorum omnium temporalium primum maximumque est vita, prima qua in interrogatur questio est de homicidio.

Partitio libri.

QUESTIO PRIMA.

DE HOMICIDIO.

S. Thom. 2. 2. quaest. 64.

ARTICVLVS I.

Vtrum aliquod viuentium qua perfecta sunt occidere liceat.

S. Thom.

QUONIAM diuus Thomas Peripaterico vbique more ab vniuersalioribus rem auspiciatur, in ingressu statim tractatus de homicidio minimè ineptum ducit disputare vtrum liceat brutas animantes interimere, perfectas scilicet: nã de his qua per corruptionem generantur, quid opus est meminisse? Haud enim desunt a parte negatiua argumenta. Horum autem primum est hoc: Vita est nobis cum cæteris animantibus communis: quam ob causam commune pabulum nobis ipsisque initio statim Genes. Deus contulit: vbi ait, Ecce dedi vobis omnem herbam &c. vt sint vobis in escam & cunctis animantibus terræ, omni que volucri calis: ergo & natura ipsa, & eius auctor Deus, prohibuisse videtur cunctorum animalium occisionem. Secundò arguitur: Si illa fas esset occidere, vnus eorum vsus foret, vt nobis essent in cibum: hoc autem videtur crudelitatem quandam ac fedatatem animorum arguere: vt scilicet carnibus, in quibus fuit anima viuens, vescamur: nam hac de causa fertur ante diluuium non fuisse talis vsus permittus: quia neque in principio Genes concessus alius esus legitur, quàm herbarum: ergo non omni culpa vacare videtur, animalia in talem vsum interficere. In contrarium est quod Genes. 9. ait Deus Noe: Omne quod mouetur & viuut, erit vobis in cibum: in cibum autem nisi maetata venire non possunt.

Primum argument. partis negatiuae. Secundum argument.

Prima conclusio. Aristot.

Manichæi. August. Vesanã.

Ad quaestionem hanc duabus conclusionibus, iuxta numerum argumentorum, respondetur. Prima: Licita est tum naturali iure, tum aded concessione diuina animalium brutorum occisio. Conclusio primùm statim patet ratione, ordine que naturæ, quem Arist. 1. Politico. agnouit, vbi docuit inferiora creata fuisse propter ea qua sunt perfectione præstantia: scilicet herbas propter animalia: reliquos verò fructus terræ, & animalia ipsa propter hominem. Nempe qua & viuentia adiumento nobis sint, & mortua in cibum. Adde & in vestitum & in alios vsus. Seruiut enim nobis & lana, & corio, & elaboratis ossibus, ac multis aliis qua nobis sunt vsui. Vnde 2. Ethic. docuit idem Philosoph. hominẽ esse finem omniũ. Quapropter citata illa Genes. 9. diuina concessio; Omne quod mouetur & viuut, erit vobis in cibum: perinde est explicatio naturalis iuris, atq; altera Genes. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam, & vniuersa ligna fructifera, vt sint vobis in escam: nam tam naturales cibi nostri sunt carnes, quàm terræ fructus. Vtque adeo hæc vera est conclusio, vt sit etiam verissima, & fidei catholicae confessio: cuius aded contraria fuit Manichæorum hæresis, vt August. 1. de ciuit. Dei. ca. 10. refert. & 6. contra Faustum Manichæum edisserit. Aiebant enim vesani illi, animalium animas mēbra esse Dei. Et ideo impietatem esse carnibus earum vesci. Ait ergo contra Augustinus eodem. 1. de Ciuitate

Ciuit. ca. 20. Nunquid cum audiuius, Nõ occides, virgultum, vellere nefas ducimus? & Manichæorum errori insanissimè acquiescimus? Et infra: Non illud accipimus de fructibus, neque de irrationalibus animalibus. Nam iustissima ordinatione creatoris, & vita, & mors eorum nostris vsibus subditur. Hæresis ergo hæc loco citato, Genes. 9. condénatur: Omne quod mouetur, erit vobis in cibum. Atqui erat iam tẽpore Apostolorum oborta. Illos enim Paulus 1. ad Timo. 4. vetare aiebat abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendũ, cum gratiarũ actione. Et Actu. 10. Petro formidãti animalia comedere qua ostensa illi fuerint in linteo, responsum cœlitus est, Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris. De hac igitur cõclusionone nemini dubitare licet. Hoc autẽ in quaestionem acciri potest, vtrum ante diluuium fuerit esus carnium in vsu: videretur nanq; pars negatiua ex loco illo Gen. 9. colligi. Cũ enim tunc Noẽ diluuium emergenti Deus in alimonia indulerit omne quod mouetur & viuut, grande argumentũ est antea nondũ id fuisse concessum: eo vel maximè, quod Genes. 1. solas herbas legimus, & terræ nascentia pariter hominibus ac iumentis concessa. Mox accedit coniectura ex eodẽ cap. 9. Nam post citata verba continuò subditur: Quasi holera vitetia tradidi vobis omnia, ac si dixisset, Et si hæcenus non nisi holera vobis in escam permiserim, iam hinc perinde atque iudul ta holera trado vobis animantia in edulium. Accedit insuper & subiunctũ verbum, Excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Enimvero si antea in more erat carniũ victus, aut illas cũ sanguine deuorabãt, aut secus. Si prius dederis, responde quaeso, cur non illucufque horridum illud facinus fuerit per mille sexcentos annos prohibitum? Si autem posterus cõcesseris, quid rogo tunc demum monito opus erat? Fit ergo cõiectura, quod antea nullus erat vsus carniũ, ob idque tunc priuim indulto docuit Deus homines quemadmodũ eis sine sanguine, hoc est, elixis vel assis vterentur, non crudis, vt feræ. Fuit enim & gentibus Pythagorico dogmate imbutis solẽne, à sanguine abstinere, eo quod animarum sedẽ arbitrabantur: semperq; & vniuersis mortalibus horror fuit sanguinem sorbere. Arguitur deinde ratione, Nam ante diluuium virtus in herbis vigeat ad alenda, vegetandaq; & irroborenda mortaliũ corpora: quia nondũ erat terra alluuiõne illa stagnata. Tunc ergo non erat carniũ vsus necessarius, vt postea. Atque hæc apparet ratio quare tunc tẽporis fuerint concessa, sicuti & vinum: quia neque herbae, neque aqua pristinũ vigorẽ retinebãt, & humana corpora languere cõperant, & in vitam breuiorem ire. Quare de illo omnium primo seculo ait Naso:

Manichæorum. August. Paulus. Dubitatio.

Pythagoras.

Ouidius.

Contentique cibis nullo cogente creatis.

Præterea esus carniũ præ se antiquis ferre videbatur nescio quam animi crudelitatem ac feritatem. Vnde idem Poeta lib. 15. eiusdem Methamorph.

Parcite mortales dapibus temerare nefandis

Corpora: sunt fruges, &c.

Et infra:

Carnes feræ sedant ieiunia: nec tamen omnes:

Quippe equus & pecudes, armenta que gramine viuunt.

Et inferius:

Heu quantum scelus est in viscere viscera condũ!

Congesto que avidum pinguescere corpore corpus!

Alteriusque animantem animantis viuere letho!

Communis ergo ferẽ opinio est, ante diluuiũ nullarum carniũ fuisse vsum in cibis: tamen si S. Th. 1. 2. q. 102. art. 6. cunctabundus dixerit: Videtur esus carniũ post diluuiũ introductus. Nicolaus verò Lyranus Gen. 9. incunctanter id asserit. Sed Abulensis, Gen. 1. non id tantum, sed insinuat insuper prohibitum fuisse tunc tale putrimẽtũ. Ait. n. Deum taxasse omnibus herbas in cibum. Caietanus. vero eodem loco Gen. 9. medium se interponit. dicens, neq; fuisse prohibitũ carniũ vesci, neque tamẽ fuisse in vsu. Ego tamen mihi (vt sub aliorum censura id asseruerim) luadere videor hanc, qua sit huius articuli secunda cõclusio: Ante diluuium nõ solũ nõ fuit prohibitũ carnes edere, verum etiam est valde probabile illas post naturã lapsam illicò inter humanos cibos vsurparas. Diuus. n. Tho. neque de prohibitione meminit, neque asseueranter vsum negauit. Dixerim autem, post naturam lapsam. Nam in statu innocentiaẽ facilimũ creditũ est, q; quantumvis seculo durasset, nunquam vsurpatẽ fuisent carnes in escã. Et ratio est, quod fructus paradisi fuissent tum affluẽtissimi, tum & virtute solidissimi ad nutriendos, vegetandosque homines. Et cum in illa felicitate nullus esset vitia affectiois locus: nullus vteretur superfluis: sed fuissent necessariis contenti. Atque eo præsertim quod esus ligni vitæ eos valebat incolumes seruare, vt possent non mori. Veruntamen de statu naturæ corruptæ probatur nostra conclusio. Esus carniũ est vitæ humanæ post naturã lapsum eiusque incolumitati quàm maximè naturalis: aded vt Medici nihil salubrius in cibis ponãt, tam ad bonam valetudinẽ quàm ad virium robur: hanc autem naturã statim à sua cõditione carnes habuerunt. Arguitur ergo: Si mortales illi nunquã carnes degustarũt, aut hoc fuit, quia fuerãt illis interdicitæ: aut quia earũ salubritas & sapor nunquã eis fuerãt cognita, aut quia non erant necessaria. Prohibitio autẽ nulla scripta legitur, neque ratione naturali doceri poterat: imò (vt iam dicebam) contrariũ natura docet. Quod autem earum naturã ad cibum accommodatissimã in mille sexcentis annis nunquã speculando agnouerint, neq; experiendo deprehenderint, nullatenus sit credibile: tantoq; minus, quãto illas gentes circa ortum humani generis credibile est ingenio & sagacitate præ suis posteris valuisse. Si dicas nõ fuisse talem cibum necessariũ propter fructuum radicumq; abundantia, virtutẽ ac salubritatẽ hoc satis euincere concedã, quod si status innocentiaẽ durasset, nunquã in vsu fuissent propter humanã tunc frugalitatẽ ac modestia. Attamen vitia natura, nullum est argumentum, quod si carnes nõ erant necessaria, ideo nõ essent in vsu. Corruerat enim omnis caro viam suam. Quapropter cùm homines illi ad malum proni peioribus se voluptatibus immergerẽt, sit impendio probabile, &

D. Thom. Lyranus. Abulensis. Caietanus. Sententia autoris que dissoluitur dubium. Secunda cõclusio.

Probatio conclusionis.

bile, & talibus etiã escis, atque eduliorũ delitiis ac lautitiis sese dedisse: & maximè propè ante diluuiam, quãdo (vt ait lib. 1. Antiquitatum Iosephus) nulli parcebatur vitio aut flagitio. Mox arguitur Cuncta animalia facta sunt propter hominẽ: sunt autem complura, quæ nõ aliter illis hominib. vsui esse poterãt, quã comesta: velut sunt pisces, perdices, gallinæ, & alia id genus: præfertim q̄ venatio (vt ait. 1. Polit. Arist.) naturalis est homini: atque adeo agrestib. illis hominib. non dubium, quin fuerit in vsu. Tertio arguitur: Offerebantur tunc Deo animalium sacrificia vt de Abel legitur: quã ob causam Noẽ dicitur clausisse in arca de animalib. mundis septena & septena: sacrificia autem nõ fiebant de rebus inanib. & quæ non possent sacerdotib. vsui esse: ergo sumebantur in cibum. Ecquid enim laudis commernisset Abel, q̄ opima & pingua gregis sui Deo litasset, si tantũ pelles & lana in rem essent sacerdotũ nõ autẽ carnes? Præterea credibile est, vfos illos homines fuisse lacte. Cur ergo non carnibus? Iam cum tot animalium corpora in dies pellibus nudassent, vt corio indueretur & lana, nõ est credibile, carnes canib. ac volucrib. proiecisse. Imò sit maximè verisimile, igni tandem vt gustarent admouisse: nam & panẽ & herbaceos cibos igne adparabant. Neq; verò ad locũ Gen. 9. respondere operosum est: imò dicendum q̄ cũ Gen. 1. herbæ tantũmodo declarata: à Deo fuissent in cibũ propter ligna paradisi, in quo hominẽ Deus collocauerat, quæ illi statui affatim sufficiebãt: & post natura vitata humanũ genus naturali iure carnes adhibuisset in cibũ: & fortè prope diluuiũ eò hominũ feritas euaserat, vt crudis carnibus cũ sanguine vteretur: Deus à diluuij periculo emerfis cõcessit, tanquã naturale ius, vt pisces & carnes ederet, excepto sanguine: hoc est, vt nõ crudas, sed igne paratas intelligeret in cibum humanũ cedere. Ob idq; Hebræi plus nimio carnes sanguine euacuant. Et ideo horror illis erat vel in faciminibus, vel in ferculis sanguinẽ gustare, quod gentib. erat in vsu. Atque ea propter in eorum gratiã, actum 15. indicta abstinentia fuit à suffocato & sanguine.

Ad primũ argument. Argumenta verò in contrarium facilitat solutionis sunt. Ad primum enim respondetur, quòd et si vita nobis cum cæteris animantib. communis sit, non tamen æquo iure: sed sua est propter nostram. & ideo neq; qui suam occidit pecudẽ, vlli faciat iniuriam: neque qui occidit alienam, vllam irrogat pecudi, sed possessori: neque Deus pecora pascit nisi propter nos. Ad secundum verò satis responsum est, neque vllam esse feritatem aut crudelitatem carnibus vesci: tamen si illa Poetæ ingenij gratia decantarent, At Manichæi erant, quos Augusti. lib. 6. contra Faustum, cucurbitarum homicidas appellat, eò quòd arbitrabantur nefas esse mortificare viuentia.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat maleficos occidere.

Primum argumentũ partis negatiuæ. **Secundum argumentũ.** **Tertium argumentũ.** **Aristor.** **August.** **Scrupulus.** **Dilutio.** **Conclusio vnica.** **Ratio conclusiõis.** **S. Thom.** **Paulus.** **Obiectio.** **Scotus laus est in explanatiõne huius præcepti.** **Non occides.**

ABRVTIS pecorib. primus gradus in hoc art. 2. sit ad improbos homines, qui à sua de generantes, in inuentorum naturam, Davidis testimonio, desciscunt. Queritur ergo, an illos liceat à viuentium cœtu morte rescare? Videtur. n. nefas, hominem, quãtãuis scele: osum, vitã multare. Exempla, n. Christi amplectenda nobis sunt, prohibuit autem Apostolos, vt Matth. 13. legitur extirpare zizania, hoc est, filios nequã: ne vna conuelleretur & triticũ: ergo id nobis præceptũ putãdum est. Secundo; Deus (vt Ezechielis ore ipse testatur) non vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Ergo eius exemplo neminẽ peccantium debemus extinguere, sed ad pœnitentiã animare: tunc præcipuè dum constat supplicium illi periculum create perditionis æternæ. Accedit tertio loco, quòd id quod genere suo malum est, nulla de causa, vt ait. 2. Ethic. Aristor. fieri potest bene. Vnde Augustinus in libro, Contra mendacium, probat ipsum nunquã esse licitum: occidere autem hominem per se, est malum: adeo vt sicut lib. 2. diximus, sit omnino indispensabile: ergo nunquã est licitum eò vel maximè, quòd Christiana charitas non solum ad amicos, verũ & ad inimicos & malos protenditur. In contrarium autem est citatum illud Exod. 2. Maleficos non patieris viuere. Et Exod. 21. Si quis per iniuriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo euelles eum, vt moriatur: quod citatur in cap. 1. de homici.

Quæstio præfens alicui fortè postulasse videatur, vt de prohibitione homicidij statim in frõte diceretur. At verò animaduertere oportet, hic non de iustitiæ præceptis iniri tractatur: namq; lib. 2. vbi Decalogum interpretabamur, absolutus est: sed agimus de contrariis iniustitiæ vitis. Ad quæstionem ergo, citra cõtrouersiam respondetur affirmatiua cõclusiõne. Iustum est malefactores interficere. Cuius rationẽ pulchre D. Tho. ex superiori articulo deduxit. Definitum quippe est, ob id animalia bruta licitè mactari, q̄ in nostrum vsũ ordinata sunt: sicuti imperfectius propter id quod perfectius est. Pari ergo iure cum omnis pars à natura facta sit propter totum corpus, atq; adeo vbi saluti hominis necessarium est, membrũ putridũ rescatur, ne contagione cætera, ac demum totum perdat: singuli autẽ ciuium totius sint reipublicæ partes: cõsequens sit vt vbi incolumitati reipublicæ expediuerit, ius eadẽ ipsa habeat ciuẽ morte rescãdi, ne tota inficiat. Nam vt ait primæ Corin. Paulus, Fermentũ modicũ totã malsam corrũpit. At verò hoc occurrere cuiq; potest argumentum, contra hanc veridicã assertionẽ. Prohibitio hæc, Non occides, est diuina, eademq; generalis, quæ cunctos mortales nemini excepto occidere vetat: nemini autem inferiorum facultas suppetit dispẽsandi in lege superioris: ergo nullo humano iure cõstitui potest vt homo quãtũuis peccator occidatur. Hoc argumẽto Scotus in 4. dist. 15. q. 3. persuasus, quatuor asseruit. Primũ illud præceptũ esse generale. Nam Exod. 20. absolutè ponitur. Et Matth. 5. sub eadem forma refertur, Non occides. Secundò ex hoc infert quòd nullũ nocentium hominẽ, priuata publicavẽ auctoritate interficere licet, nisi in casibus veteri lege exceptis à Deo. Neq; verò lex humana vllum põt aliud crimen, morte vlcisci. Illud probat eodẽ argumento. Nam cum hoc sit præceptũ diuinũ, nulli possunt homines sup eo dispensare. Tertio infert non esse licitũ furem interficere diurnum, s. illum, qui latenter furatur

Hoc

Hoc probat: quia vt patet Exod. 21. vbi denarrãtur crimina & scelera quæ erant capite plectẽda, casus iste nõ connumeratur: quin verò capite statim. 22. exprimitur vt nocturnus fur, in flagrãti delicto captus morte opprimatur: diurnus verò minimè. Et bullam, inquit, super hac exceptione nullã audi uimus. Quarto demum iufert, q̄ neque inter Christianos, adulterã interficere fas est: quoniã licet olim, Leuit. 20. id præcipiebatur, tamen Ioan. 8. Christus idem præceptũ reuocauit: vbi adulterã impunitam dimisit. Quare secundum Scotum, leges quæ contrarium præcipiunt nõ sunt iustæ. At vero salua existimatione celeberrimi auctoris, ex falso fundamento, nõ potuit nõ falsas elicere cõclusiõnes. Falsum inquã est præceptum illud, Non occides, ea esse generalitate intelligendũ, vt cunctas in vniuersum hominũ occisionis, comprehendat. Primum. n. inuasorem inculcata tutela transfigere, nullatenus illo præcepto prohibetur, aliàs cum in lege veteri non sit exceptũ, secũdum eius regulã non esset licitũ. Neq; legitima est responsio, q̄ inuasus nõ intendit alium occidere, sed se defendere. Nam etsi ita sit q̄ superior finis sit defensio, nihilominus tanquã mediũ sumitur aggressorẽ occidere: potest nanq; qui se defendit, hostis iugulum recta intẽtione petere. Neq; tursus solida est aliorũ responsio, q̄ ille non occidit priuata auctoritate, sed publica aut diuina: quoniã profecto nõ alio, sed eo priuato iure quo quis potest ad seruandã vitam comedere, potest aggressorem interimere. Vnde qui ait publica auctoritate occidi inuasorẽ, deberet dicere publica etiã hominem comedere. Secundò arguitur cõtra id quod secundò infert: nempe nõ licere reipublicæ alios occidere, quam qui lege veteri excepti sunt. Primum enim si pæceptum illud, Non occides, adeo erat generale, nõ erat cur Deus in tot casibus super illo dispensaret. Imò verò cum præceptũ esset decalogi, idque negatiuum, neque Deus potuit in illo dispensare, vt li. 2. ostendebamus. Mox arguitur. Aut præcepta illa occidendi malefactores, legalia erant, aut naturalia: si legalia, prorsus cessarunt: quare neque liceret modò homicidas occidere: neque aliorũ vllum qui illic capitali supplicio subditur. Si autem fuerunt, vt verè fuerunt, naturalis iuris interpretamẽta: ergo lumine ipso naturali illi casus excepti erãt ab illo præcepto, Non occides: vel potius non erant illo cõprehensũ. Et confirmatur ratione, ad quã mirandum est Scotũ non animaduertisse. Ante legem scriptã reipublicæ gentiũ scelera iure & merito, capitis supplicio vlcisciebãtur: & tamen id non faciebant: quia excepti illi casus essent à lege scripta, quæ nondũ erat. Imò verò seculo illo legis scriptæ illa non tenebantur: & nihilominus cãdibus auctoritate publica vindicabant scelera, idq; iustissimè: ergo ratio quare id reipublicæ licet non est exceptio scriptæ legis, sed ius ipsum naturæ. Id quod manifestissima demum rone hac patet. Tam naturale est vt nocẽtes homines & in reipublicã pestilentes, rescindãtur, quã quòd nõ occidantur innocẽtes: ergo potestas hæc reipublicæ nõ pendet ex illa exceptione legis antiquæ, sed iure sibi naturæ cõceditur. Ad hæc si reipublica modò ciuilis, facultatẽ non haberet naturalẽ alios interficiẽdi malefactores, quã eos qui lege veteri excepti erant, neq; liceret illos aliis excogitatis mortibus interimere, neq; alios vllò corporali supplicio afficere, puta fures flagellis cedere: neque alia enormia delicta mortis cõminatione prohibere: consequẽs tamen absurdissimum est, & contra tenorem Legis, capitalium, ff. de pœnis. vbi incendiariis, atque aliis pœna capitis decernitur, & parricidæ in doliũ occlusi submergantur, & hæretici exuruntur, & læsores maiestatis meritissimò dilaniantur, & alii flagellis vapulantur, atque alii in exilium relegãtur: q̄ tamen pœnæ illic nõ erant positæ. Igitur ne rei explicationẽ diutius prolatemus, præceptum hoc, Nõ occides, sicuti cuncta Decalogi, vt libro 2. ostensum est, id quod neque Scotus negare potest, præceptum est iuris naturalis: ex illo. s. principio elicatum, Id ne facias aliis, &c. Quo circa legitimum eius sensum, ratio nos naturalis docet: atque adeo eousq; gnale est, quousq; natura vitam vult humanam seruare. Quo autem casu ratio naturalis hominis occisionẽ, aut iubet, aut permittit, idem casus, eodem præcepto, non comprehenditur. Ex quo fit vt aggressoris interfectio, non sit eiusdẽ præcepti exceptio: quia neque tale homicidium veritum à natura est, neque sabinde veteri potuit. Atque eadem, imò equiori ratione, neque malefactorum extinctio, quæ publica sit auctoritate, exceptio est eiusdẽ præcepti: quoniam illo fuit vnquam comprehensa. Imò ipsa eadẽ natura nihilominus id iubet, quã innocentium sospitatẽ. Quo enim se quisq; iure tueri potest, cum hostis internicie, & quo potest sibi mẽbrum amputare vt ipse sit sospes, potest reipublica se incolumen per ciuis necẽ seruare. Sequitur subinde secundò, casus illos antiquæ legis nõ omnes fuisse merè legales: sed interpretationes iuris naturæ. Tamen si ingenio illius gentis cõgruens fuerit vt aliqua tunc adhiberetur acerbiora legalia: vt fuit talionis pœna, & lapidationis adulterẽ, atq; alia id genus, quæ in tota Christiana familia perdurãt. Sequitur tertio, q̄ p̄ter illa supplicia potuit semper, potestq; quisque princeps: iusta ratione doctus, leges nouas facere mortis infligẽdas: quoniã illud præceptum, Non occides, manibus reipublicæ, quatenus ratione ducitur, non alligat. De tertio Sco. asserito, s. an liceat fures occidere: cõmodius q. 3. disputabimus, sub titulo de furto. Quartum vero, quod de adultera asserit, nempe Christum reuocasse legẽ illius occidẽdẽ, nescio qua cõsequẽtia potest ex Euãgelio colligi. Redemptor enim illic nõ induit iudicis personam: imò negare visus est sibi quatenus homini, illud cõpetere seculare iudicium: sed tanquã minister, ac rex regni cœlorum, admonitos illos curauit accusatores, vt si in aliquo essent crimine respicerent: intelligẽtes cuiusque iudicium à seipso inchoandũ esse. Hoc, n. erat institutũ regis regni cœlorum, non autẽ seculares causas iudicare. De adultera verò, iterũ artic. proximo. Per hæc demum aliorum opinio secunda recurrit: Sunt. n. qui cõtra Scotum, in alterũ extremum impingunt. Aiunt enim dictum præceptũ non solum non esse generale, sed hoc modo particulare, Non occides innocentem. Nam licet Exod. 22. absolutè positum sit, tamen statim cap. 23. subditur: Infontem & iustũ non occides. At verò neque hic modus dicẽdi tutus est: quoniã & qui priuata auctoritate fontem

Soto, de Iustitia & Iure.

s 2

hominem

Impugnatur Scotus

Caligat in hac re Scotus nimis.

Explicatio elegantissima illius præcepti, Non occides.

Pœna talionis.

hominem & iniquum occidit, contra idem præceptum peccat, vt artic. proximo patebit. Imò & auctoritas publica, si eundem prætermissò ordine iuris, occidat, similiter contra idem ipsum peccat. Igitur nullis opus est moderaminibus illum præceptum onerare: quia si opus illis fuisset, in Decalogo fuissent expressa. Neque oportet sub illa forma explicare, Nò occides, nisi vbi causâ fuerit iusta. Nam hæc forma quædam apparet petitiõ principij: sed absolutè est intelligendum, vt iacer: attamen quatenus ratio id naturalis explicat. Similem enim effigiem præfert totus Decalogus, Nolite iurare omnino: & tamen subintelligitur, nisi ratio naturalis cõtrarium exegerit. Et pariter interpretabimur illud, Nò furtum facies. Et hoc est quod docet D. Tho. 1. 2. q. 100. art. 8. vbi ait, homicidium, quod in Decalogo prohibetur, habere rationem indebiti. Neque hæc est petitiõ principij. Est enim sensus, quòd prohibetur id quod iure naturæ indebitum est: nempe id quod genere suo est malum: sed nihilominus ex causâ vsu venire potest vt sit bonum. Causâ vero explicatæ sunt, dum quis inculcata tutela se defendit, & quando iudex lege agit in malefactorem. Vnde cum homicidium rem dicat intrinsecè malam, illæ hominum occisiones non sunt nuncupandæ homicidia.

Ad primũ argumentũ S. Thom. Restat nihilominus argumenta diluere, quæ nõ sunt prorsus ambiguitate vacua. Ad primum quidem, respondet S. Tho. cum sanctis interpretibus. Quorũ prima solutio est, quòd vbi improbi absq; proborum periculo interfici nequeunt, abstinendum est, id autem dupliciter vsu venire potest: Primum, si prauis adeo sunt cū iustis commixti, vt dignosci nequeat. Quare si constaret in ciuitate, maiorem eius partem hæresi esse infectam, non liceret ad puniendum crimen, totam incendere. Secus in aggressu hostilis vrbs: tunc enim licet sulphuris iactibus illam petere cum innocentiam periculo. Secundo, si puniri non possunt nocentes, sine grandi commotione innocentium, qui scilicet sanguine, vel alia necessitudine, illis sunt cõiuncti. Atq; hæc Augustini expositio, cõtra Parmenianũ. Quin verò aliud nobis documentum dedit redemptor, vt potius sit propter bonos parcendum malis (vti angeli pollicebantur Abrahæ, vt si decem iustos Sodomis inuenirent, toti ignoscerent genti) quam propter malos, bonis incommodandum. Tamen prudẽter regula hæc, ad humanam facultatem accommodatæ est: Humanus enim princeps, nõ tam absoluta viget auctoritate, quã Deus. Ille, n. omnia ad postremum iudicium reseruat, principi autem nõ licet quacunque de causâ delictoribus parere. Hoc enim in cladẽ reipublicæ cederet. Quapropter quãuis multi scandalum accipiat, nihilominus si id commode exequi potest non debet a malorũ punitione cessare. Hanc enim ob causam (vti ait Paulus) gladiũ portat, vt tumultus ac seditiones executioni iustitiæ obstitẽtes, placare possit: & vbi opus fuerit, etiã conterere. Ac pariformi modo respondetur ad secundũ. Deus nanque arcanorum cordium scrutator, atque humanæ salutis auidus, longanimi expectatione, vt ait Paulus, malos adducit ad pœnitentiam: idq; consulit S. Tho. & humanam iusticiam pro posse imitari debere. Ait tamen pro posse, quando peccata non sunt publica, atque in aliorum perniciem vergẽtia. Nam alias, vt diximus, non habet tam amplam facultatem quam Deus. Quod dixerim ad obuiandũ vulgariũ interrogationi. Dubitare nanq; quis possẽt, vtrum dum iudex aut princeps iudicis cõiicit, si reum supplicio afficiat, perditum eum ibi in infernum: si autem ei ignoscat mentem mutaturum progressurumq; adeo per viam salutis, debeat ei parcere: hoc enim ratio eo suadere videtur quòd vita corporalis in spiritualẽ est semper ordine charitatis referenda: cuius vtique charitatis iustitia non est inimica. Respondetur primo, quòd iudices quatenus leges ferunt, multò esse debent in clementiam propensiores, quam in rigore iustitiæ. Nihilominus tamen quãuis per reuelationẽ etiã constaret, supplicium reo causam esse damnationis æternæ, non est illi indulgendum. Alioqui facile cuiunque esset illa vti vaficic, vt se impœnitẽtem fingeret. Et ratio est, quòd punitiõ publica non refertur in emendã, neque in bonum ipsius qui punitur, sed in bonum publicum, vt alii terreantur: & qm bonum publicum præstãtius est particulari, ordine charitatis præ illo diligendum est: nam & ista via etiã consulitur salutem spirituali reipublicæ. Ad tertium denique respondetur, quòd hominem occidere nõ est eo modo intrinsecè malum, vt mendaciũ: puta ita generale: sed quãdo est contra naturam: tunc autem est contra naturam quando homo dignitatem suam seruat, hoc est secundum rationem viuunt: per hoc enim est liber ac propter seipsum existens: quando autem inde decidit tunc in vtilitatem seruitutemq; brutorum animalium degenerat: secundum illud Psalmi, Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis, &c. Ob idq; perinde atque brutum, licet eum occidere. Est enim corruptus homo, vt 7. Polit. & 1. Ethic. ait Arist. tanto fera bestia peior ac nocentior, quanto per ingenium & voluntatem pluribus abundat nocendi modis.

ARTICVLVS III.

Vtrum scelerosum hominem vnicuilibet priuato occidere liceat.

HAVD satis est definiisse licitum esse homines nequam interficere, nisi & modum exploramus, nempe an id cuique liceat priuato ciui. Arguitur enim primum a parte affirmatiua, ex illo Mosaisco mandato, Exod. 32. Vnusquisque fratrem suum, amicum & proximũ occidat. Secundo; arguitur ex eo quod artic. proximo corruptum hominem ac perditũ cum bestiis conferebamus, syluestrem autem bestiam, ac præsertim si nocua sit, vnicuique liberum est occidere: pari ergo ratione & brutum hominem. Tertio: laude dignum est vt homo id etiam priuatim faciat, quod in commune commodum est: occisiõ autem malefactorum vtilis est reipublicæ ergo illa etiam si priuatim fiat, iusta est & sancta. Contra stant illæ verba Augustini primo de Ciuit. Dei. Qui sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur. Et tanto amplius, quanto sibi potestatem à Deo non concessam vsu pare non a timuit.

Primum argumenti partis affirmatiuæ Secundum argument. Quæstio facilis est, quæ hac vna negatiua conclusione dissoluitur. Soli reipublicæ, principi q; ac publico

publico magistratui licitum est maleficos occidere. Conclusio in primis elicitur ex verbis Pauli ad Rom. 13. vbi solum publicum iudicium appellat in hoc Dei ministrum, atque eadem causa gladiũ portare vt vindex in iram sit ei qui malum egerit. Et probatur ratione. Nocẽtium hominum interfecitiõ, non est perse bona, sed quatenus in bonum publicum refertur: ergo illi præcisè incumbit, cui cura commissã est & custodia communis boni: quemadmodum amputatio membri, quæ proficua est corpori, medico præcisè incumbit: cui cura infirmi demãdatur, vt iudicio secundum medicas leges id fiat. Cum ergo cura communis boni solis principibus, eiusq; ministris sit commissã, nisi vbi se respublica per se ipsam regit, fit vt illis tantum id cõpetat, maleficos occidere. Hic primum omnium accuratius meditanda est ratio, cur nulli priuatim fas sit alterũ occidere, neque in vindictã sui ipsius, vt vulgaribus respondeamus, qui vix id sibi persuadere possunt. Audies, n. passim non solum blaterones quosdam, verum & ingenuos alios tantum suo protegendũ honori tribuentes, vt iniustũ arbitrentur, cohibitos esse homines proprias vindicare iniurias. Memini cuiusdã hanc audiisse blasphemiam, Neque id Deum prohibere posse. Cum tamen, etsi Deus id nõ prohibuisset, ipsissimũ naturẽ aus veraret. Immo diuina prohibitio, explicatio est naturalis iuris. Et ratio est in promptu. Si enim eidem ipsi qui iniuriã passus est, vindictã natura commississet, nemo nõ se vltra iustum vindicasset. Dolor enim illarẽ iniuriã & rationẽ obnubilat, & affectum in rabiẽ inflamat, atque adeo nemo se quã iuste deberet, sed quã posset maxime vindicaret. Documento nobis est manifesto, perniciosus abusus nobilium, qui honoris ceremonias, rã superstitiose persequuntur, vt pro minima iniuriã in mortẽ homines euocet. Igitur cum præclarissima iustitiæ virtus, nõ animo perturbato, sed integro iudicio mandari debeat executioni, iuxta illud diuinum oraculum Deut. 16. Iuste quod iustum est exequeris, impendiõ quã maxime necessarium fuit vt non pars læsa, sed cõmunis persona, omniq; affectione libera iniuriã vlceretur. Quin verò neque hominibus id debuit prorsus concedi, vt Arist. ait. 5. Ethic. cap. 6. sed rationi legibus instructæ. Qui hanc veridicam sententiam non plenè prehenderit, non de re hac iudicet dum iniuriã ipse affectus est iracundiaque illi dominatur: sed quã eadem ipse alium affectit, & ratio libera est, ad iudicandum. Tunc enim non iustũ censebit, vt hosti suo modus committatur vindictæ. Quamobrem neque correptionis gratia licet patribus, aut dominis filios, aut seruos, vel occidere, vel certè mutilare: vt q. 113. dicturi sumus. At verò cõclusionẽ hæc nihil obstante, dubia nihilominus existunt particularia. Primum de tyranno, an cuius ciuium liceat eum priuatim extinguere? Apparet. n. id esse, natura magistra, legitimum. Nam vnicuique conceditur ius defendendi sese. De hoc D. Tho. 2. sententia, dist. 64. q. 2. art. 2. & opus. 20. de regimi. prin. cap. 6. optimè disserit. Summa autem disputationis secundum quosdam eius interpretes, a que alios Doctores, hæc est: Bisariam quempiam contingit esse tyrannum, videlicet aut potentatus acquisitione, aut sola eiusdem administratione quem iuste adeptus fuit. Atqui in hoc secundo casu communis consensus est, nemini licere ipsum priuatim interimere. Et ratio est, quòd cum ius habeat ad regnum, non est illo, nisi per publicum iudicium, expoliandus, vt scilicet audiatur. Lata verò in eum sententia, quisque potest institui executionis minister. Præterea dum particulariter ciuem quempiã aggreditur, vt vel ipsum trucidet, vel sua rapiat, potest cuius ille, vim vi repellendo, eum interimere: dum tamen constantissimum sit esse tyrannum. Nam si quis aliàs bonus est princeps, subito motu id semel inceptet, non perinde ac priuata persona periculo mortis obiiciendus est. Igitur vt ad rem reuertamur, quando secundo modo princeps tyrannidem exercet, tum verum habet illud monitũ Petri, vt etiam dyscolis dominis obtẽperetur. Hæc enim, inquit, est gratia, si propter conscientiam Dei patiat quis tristitias patiens iniuste. Quare si respublica superiorẽ habet, ille ad eundem est, vt remedio succurrat: sin verò, illa potest in ipsum coarctari. Dum autẽ potes non est, tunc Deus est orandus, in cuius manu cor Regis existit: quique & propter peccata populi finit nonnunquam hypocritã regnare. Atque in hoc casu intelligenda est sancti Concilij Constantien. sessio. 15. vbi tanquã hæresis condemnatur eorum error, qui affirmabant cuiilibet licere tyrannum occidere. Si verò tyrannide inuasam rempublicam obtinuit, neque vnquam ipsa consensit, tunc quisque ius habet ipsum extinguendi: nam vim vi repellere licet: & quandiu ille rempublicã sic obtinet, perpetuum gerit in ipsam bellum. Adducitur exemplum de Aiod, Iud. 3. qui in viscera tyranni Eglon sicam abdidit. Eademque ratione Tullius lib. de offi. quem D. Tho. loco citato auscultat, interfectores Cæsaris laude commendat: quippe qui per tyrannidẽ dominatum fuerat adeptus. Et pariter Decius Brutus commendatur qui extincto Tarquinio, reges exegit. At verò, etsi forsan summo rigore iuris hoc liceat, non tamen cõsiliũ est semper: nisi vbi respublica nulla alia patetẽ via, tum in extrema sit necessitate, tum præcipue in promptu habeat, vt illo extincto liberetur: quia aliàs huiusmodi interfeciones non solẽt prosperos habere successus. Immo interfectores quãdo id priuata auctoritate exequentur peius, pestilentiusq; in rempublicam debaccari solent, quã prior faciebat tyrannus. Qua ratione anus illa Syracusana incolumen Dionysium optabat, ne sicut ipse durior alteri tyranno successerat, ita & immanior tertius illi succederet. Frequentissima sunt passim scripta exempla. Et re vera historia Aiod parum ad rem facit: tum quòd ille diuinitus fuit ad illud facinus electus, tum quòd & a pulo etiam fuerat ad id missus. Et præterea non solum tyrannus ille erat gubernator, sed acta hostis. Qua ratione & Mutius Scauola, eatenus laude dignus est, quòd Porcenæ exitiũ aggressus fuit: licet q. flãmis brachiũ admouerit, nõ fuit virtutis opus: sed, vt ait Augustinus, inanis gloriæ cupiditas. Ad primũ igitur argumentum, cum Augustino. 1. de Ciuit. Dei, respondetur: quæ etiã Dionysij doctrina est. 1. 2. ca. cõlestis Hierar. quòd dum quis quidpiam per ministeriũ, quod iubenti debet facit, non ipse proprie facit, sed alter qui iubet. Et ideo cum Moyse, legitimus esset loco Dei iudex Soto de Iustitiã & iure.

Conclusio
nica.Blasphemia
hominis
turpiss
mi.Perniciosus
abusus
nobilitũ
in
vendican
dis iniurijs

Aristot.

Dubia par
ticularia.
Primum
dubium.
S. Thom.
Tyrannus
duplex.Bifida ad
dubium re
sponso.Concilium
Constanti
en. explica
tur.Aiod.
Cicero.
S. Thom.
Decius
Brutus.
Limitatio
huius opi
nionis.Anus Sy
racusana.
Mutius
Scauola.Ad primũ
argument.
August.
Dionysius

ad vlciscendā immanem illam idololatriā conflatū vituli, & tanta esset faciēda cædes, nempe viginti trium millium, necesse habuit plures instituere executores, ministros. Quare id quod ait, vnusquisque fratrem suum. &c. occidat, non est intelligendum, quod temerè ac promiscuè vnusquislibet quemlibet occideret: fuisse enim illa truculenta Andabatarum pugna: sed condēnatis illis qui fuerāt in culpa numerosam copiā ministrorum destinavit: quibus ideo necesse erat vt amicus amicum, & frater fratrem occideret. Præterquam quod fratres appellabantur, non solum eodem parēte geniti, sed omnes eiusdē populi. Ex hac autem solutione dubium enascitur, vtrum princeps possit quibuscunque priuatis facultatē facere occidēdi malefactores. Respondetur id non licere, nisi certis moderaminibus. Primum enim, non posset generalem facultatē ciuibus facere, vt vnusquisq; quē obuium haberet nocentem, absque alia condēnatione interficeret. Est enim contra ius naturæ, vt contra inauditam partem, indictaq; causa, sententia feratur: sed quicunq; quantumuis perniciosus, audendus est, vt actuum 23. habetur in forsan publicus esset reipublicæ inuāfor aut Regis: nam tunc liceret vnique vim in rempublicam illatam repellere. Secundum assertum: Post latā sententiā licet quosque ministros instituere. Primum, in publicos latrones apertissimosq; reipublicæ hostes, qui alia via comprehendi non possunt: De quibus habetur cap. pro humani. de homicid. volun. lib. 6. Et præterea filijs & fratribus concedi solet ministerium occidēdi interfectorem patris aut fratris: At tamen hanc facultatem non valet inferior iudex concedere, sed tantum princeps. Immo neq; id fieri passim debet, sed quā rarissimè, & in casibus egregijs. Nam præterquam quod eiusmodi executores vix expurgare consciētiam possunt odio atque iracundia: quare vt insidias condēnatis tendant, alia accumulāt peccata, vsu sæpe venit vt sine sacramētaria confessione occidantur. Quocirca profecto non omnibus satis probatur Venetorū mos, qui cum cōplures à patria exules habeant condēnatos, singulis facultatem faciunt, vt qui alium eorum interfecerit, vita ac libertate donetur. Subsequitur & de viro, qui vxorem in flagranti adulterio enecat, de quo nemini aut Theologorū aut iuris prudentium in dubium cadit, quin contra prohibitionē homicidij mortaliter peccet ratione iam dicta: quia nemo antequam iudicetur adiudicatus est morti, & eo casu intelligendus venit canon Nicolai Papæ, Interfectores. 33. q. 2. vbi eiusmodi homines censentur homicidæ. At vero lege nō puniuntur, propter doloris grauitatē, quem tunc ferre difficillimum est: vt habetur. l. Gracchus. C. ad leg. Iuliam de adul. & l. Marito. ff. eo. tit. Grauius autem dubium est, vtrum marito liceat vxorem sibi à iudice permissam occidere. Sunt enim qui hoc negant, propterea quod permissio illa nō est præceptum, quali cogitur carnifex ad executionē iustitiæ. Accedit citatus canon, Interfectores, qui absque exceptione illos censet homicidas: & expresse canon proximus, Inter hæc, explicat quod quam liceat marito secundum mundanam legem vxorem interficere, tamē sancta ecclesia nō stringitur eisdem legib; vbi glossa annuere videtur, quod semper est peccatum. Duplex autē hic implicatur quæstio: Prior de lege, an sit licita: Antiquitus enim licebat patri filiam in adulterio captam, interficere: vt patet. l. patri. & l. neque in ea. ff. ad l. Iuliam de adulter. & l. castitati. C. eo. tit. Postea verò mutata est lex, vt patet. C. eo. tit. in Auten. sed hodie. vt scilicet verberata in monasterio occluderetur. Et ista lex in vsu est nunc in Gallijs, & in alijs multis prouincijs respectu mariti: nam illa patris iam aboleuit ab vsu. Sed tamen lex Hispaniarū sequitur antiquā, nōn quidē cum illo rigore, vt adultera necessaria morte dānetur, sed traditur marito cui facultas fit, si eam velit occidere. Et quod lex sit iusta, non est cur dubitetur. Nam præterquam quod crimen id videtur mereri, profecto Hispanorum de hac re, ingenio, vix fieri aliter posset satis. Neque vt paulò antea inter respondendum Scoto dicebamus, Christus illam legem reuocauit. Posterior verò sensus quæstionis est, vtrum eadem concessa marito libertate, secundum consciētiam liceat ei id persequi: & re vera de hoc minor est dubitandi ratio. Nam etsi non instituat ut necessarius minister iustitiæ, instituitur tamen liber: quare ius ei sit vt illam occidat. Quapropter licet opus fuerit misericordiæ, illi parcere, tñ iustitiam neq; corā hominibus violat, neque coram Deo. Et est porro efficax argumentum, quod si marito citra peccatum non liceret eam iugulare, peccatum esset principi & iudici, illam facultatem illi facere, Neque valet solutio, si quis dicat, non illi permitti tunc vxoridicium, sed vt impunè id faciat: quoniā illo priuilegio iam fruebatur, etiā si absque iudicio, in flagranti delicto illam interficeret. Cum ergo solenni forma iudicij condēnata illi traditur, testimonium apertum est, fieri illi ius occidēdi, ceu ministro iustitiæ. Ad secundum principale argumentū respondetur, quod etsi homines à sua natura degeneres cum brutis conferantur, differunt tamen q; bestia natura sua sunt tales: ideoque & syluestres quisque citra iniustitiam occidit, & domesticas citra ipsarum iniuriā, licet dominis inferatur: peccator autē quia non est per naturā pecus, nō debet nisi publico illius iudicio cui id incumbit damnatus interfici. Solutio autem tertij argumenti saluberrimum est documentū: Etenim vbiunque proximo citra alterius nocumentum & iniuriam prodesse quis potest, laudabile officium est eius commodum procurare: vbi autem nocumentum alterius sese offert, quale est mors peccatoris, non debet nisi iudicio illius ad quem functio illa pertinet intentari.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum clericis etiam maleficos liceat interficere.

POST decisionem illius, quod publicæ potestati nō solum licitum, verum & sanctū est, maleficos extirpare, consequitur vt videamus an præfectis etiam ecclesiasticis idem sit licitum. Existit enim à parte affirmatiua argumentū, quod secundum Pau. 1. ad Corin. 4. imitatores eius ac perinde sanctorum esse debemus, sicuti ipsi fuerunt Christi. Deus autem maleficos perimere solet, secundum illud Psalm. Qui percussit Ægyptum, cum primogenitis eorum.

eorum. Et Phinees quamuis sacerdos interfecit Israelitam cū Madianitide coeuntem: vt legitur Num. 25. Et Samuel Propheta interfecit Agag, regem Amalech. Et Helias sacerdotes Baal. Denique Peccatorum Ananiam & Sapphiram. Secundò: cum potestas spiritualis superior sit temporalī, Deoque coniunctior, non est cur habeat minorem facultatem occidēdi eos malefactores, qui sibi subduntur, quā secularis: In contrarium est illud 1. ad Timot. 3. Oportet Episcopum sine crimine esse, non violentum, non percussorem, &c.

Quæstio est soluta facilis, quæ hac vna conclusione neganter deciditur. Minimè clericis, quacunque sint ecclesiastica potestate constituti, fas est vllum, quantumuis criminofum, morti addicere, aut mutilare: Probatur duplici capite. Primò: propter representationem: Consecrantur enim altaris ministerio, vbi iugis sit memoria passionis Christi: qui cum in ara Crucis occideretur, percussus, vt ait Petrus, non repercutiebatur: cuius ergo imitatione non debent esse percussores. Nam vt Eccles. x. commonefit: secundum iudicem populi, sit & ministri eius. Secundò: id inde confirmatur q; in Euangelio, cuius clerici sunt ministri, nullum capitis supplicium, aut mutilationis membri, vlli vindicando crimini decretum est. Hic primum omnium animaduertendum quo iure clerici, sanguinis effusione interdantur. Haud enim interdictum hoc, iuris est naturalis. Imo si merum illud consideres, non obstat quominus episcopus subditos suos patibulo adiudicare possit. Dubium autem est, an sit de iure diuino. Ad hoc enim sunt, qui distinguentes respondeant. Aiunt inquam, duobus modis præceptum aliquod censerī posse de iure diuino: Vno modo, quia in sacra pagina scriptum est: altero verò: quia est à Deo ipso positum tanquam de re supranaturali, qualia sunt sacramentorum mandata. Sic, n. 1. ad Corin. 7. distinguit Apostolus, dicens vxorem à viro non discedere, præceptum est Dei: q; autem fidelis ab infideli vxore, secum habitare consentiente non discedat, ego dico, non dominus. Prohibitio ergo clericorum ne sanguinem effundant, licet non posteriori, tamen priori modo, aiunt isti, est diuinum: quia extat apud Paulum loco citato. 1. ad Timo. 3. Quod si hæsites, num quicquid Paulus iussit pro præcepto habendum est Dei: quandoquidem quicquid apostoli tanquam apostoli loquebantur quasi diuina organa proferebant. Respondetur q; in assertione fidei, immediata reuelatione mouebantur. Quare enuntiationes eorum, vt diuina fides habentur, tamen in legibus aliquibus ferendis, licet Spiritus sanctus eis assisteret sicut nunc ecclesie, nihilominus tales leges non sunt propriè iuris diuini, sicuti neque modò Papæ, & Conciliorum iussa. Vnde actuum. 5. Visum est, inquit Petrus, non tantum Spiritui sancto, sed Spiritui sancto & nobis, quia tunc in concilio non utebantur immediata reuelatione, sed humana consultatione, Spiritu sancto, ne errarent assistente. Secus in fide profertenda, de qua admoniti sunt ne cogitarent quomodo, aut quid loquerentur, sed sola vterentur reuelatione. At verò quamuis distinctio hæc, ex re ipsa perspectè fiat, nescio tamen an ad propositum satis queat applicari commodè: Paulinum enim illud verbum, attentè perspectum, non huc spectare videtur, vt clericos inhibeat ne tanquam publicæ potestatis malefactores occidant: sed ne tanquam priuatae personæ sint percussores. Vna enim composuit, sobrium, prudentem, &c. non violentum, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, non cupidum. Præterquam quod illic tantum cum episcopis sermo illi erat. Neque verò inibi seculares iudices eiecit, ne in sacerdotalem ordinem admitterentur: quod tamen ecclesia facit. Quapropter si huic tantum loco insistas, profecto neutro superiorum modorum prohibitio hæc est de iure diuino. Aliud autem argumentum posset validius ad propositum adduci: nempe q; Christus, vt præcedenti li. q. 4. meminimus, non assumpsit secularem potestatem iudicandi, sed spiritualem regni cælorum. Vnde fieri videtur consequens, vt nec clerici possent illam exercere. At tamen neque argumentum hoc rem demonstrat: sed hoc tm, quod potestas ecclesiastica, qua ratione spiritualis est, non se extendit ad iudicia secularia ferēda: nisi quatenus ordinem habent ad finē spirituale. Huic tamen minimè repugnat, quominus clerici possent esse seculariū principum ministri, vt eorum nomine nocentium sanguinē effunderent. Imo verò neque repugnat quominus episcopi eos possent gladio ferire, qui spiritualem ipsum finem perturbarent. Ex his ergo sequitur (quod certò crediderim) prohibitionem hanc solum esse de iure merè positio ecclesiastico. Neque verò S. Th. verbum adduxit apostolicum, ac si esset habendum pro lege, ne clerici in causa sanguinis iudices sederent, sed solum per viam consequentiæ & exempli, nempe q; postq; admonentur ne sint percussores, meritò ecclesia cauit, vt ab omni percussione abstinerent. Et in eodem sensu citat idē verbū Gratianus in siōte dist. 45. vbi c. neminem. & cano. episcopum. eadem habetur prohibitio. Et expresse c. sententiam. ne cler. vel mona. Et in ti. de cler. percus. Ratio ergo huius ecclesiæ sanctio nis non fuit nisi decentia, & honestas duplex, quæ ad conclusionem allata est. Et præterea mundiciæ quæ esse debet non solum in sacerdotibus, verum in vasis etiam sacris. Quapropter qui sacris iniuntur, vt votum emittunt ne se semine polluant, ita & lege prohibentur ne contaminentur sanguine. Quæ quidem duæ sordium species, si in templo fundantur, illud quoque pollutum relinquunt, & suo modo irregulare. Nominè autem clericorum in eiusmodi prohibitione omnes promiscuè comprehenduntur, tam minoribus ordinibus quā sacris initiari. Tamen quantum ad culpæ gradum non sit eadem omnium ratio. Nam qui in minoribus constitutus iudicatum secularem, vsque ad sanguinis effusionem exerceret, non peccaret mortaliter, quia ordines illi non sunt propriè sacri: quia tamen lethali culpa inficeretur qui esset in sacris, siue tanquam iudex, siue tanquam iustitiæ minister se cruentaret. At verò etiam in minoribus ordinibus, nullum esset peccatum. Nam omnibus interdicta est sanguinis effusio. Sed de irregularitate iure patentissimum est, occisores ac mutilatores fieri omnes irregulares, siue post susceptos ordines id fecerint, siue ante, vt patet can. Episcopum. dist. 45. & dist. 55. can. aliquantos. & 23. q. 8. can. 1. & can. clerici. & cano. quicunque. & de homi. volun. cano. de cætero.

Andabatarum.

Dubium secundum solutio.

Venetorum consuetudo non probatur.

Nicolaus.

Tertium dubium.

Duplex quæstio.

Dilutio vtriusque quæstionis.

Ad secundum arg.

Ad tertium argument.

Conclusio vnica.

Ratio conclusionis.

Responsio quorundā.

Paulus.

Obiectio.

Solutio.

Excluditur responsio illa ad dubium.

Cauillum.

Solutio.

Solutio vera principalis dubij S. Thom.

Quos comprehendat ista sanctio.

Quando incurratur irregularitas.

Syluester
Sola sanguinis effusio non est irregularitatis causa
Irregularitas non est culpa.
Ad primū argumen.
Ad secundū argu.
Ad tertium argum.
Ad primū argum.
Aristot.
Argu. 2.
Argu. 3.
Argu. 4.
Vnica conclusio.
Primaria conclusio.

cætero, & can. ad audientiam, & multis aliis locis. Quod latè Syluest. tractat, verb. Homicidium. 3. Sed est notandū, quod licet citari canones, percussores omnes, immo & arma sumentes, vt habetur dict. cap. clerici, irregulares esse decernant: intelligunt tamen doctores eos tantū comprehendere, q̄ occisores fuerint aut mutilatores. Quare Panor. in cap. 1. qui clerici vel vouen. Sola, inquit, sanguinis effusio non inducit irregularitatem. Et ita expresse habet glo. Clem. vnica. de homic. iuxta tenorem textus, Occidit aut mutilat. Sed de hoc standum est mori ecclesiastico. Caue tamen, ne excommunicationis censuras cum irregularitate permisceas. Hactenus enim de clerico percussore aut seculari dictum est. Qui veto vice versa in clericum manus violentas iniecerit, licet neque mutilator sit neque sanguinis effusor, sententiam excommunicationis incurrit secundum Canonem. Si quis suadente. Quod si fuerit sacerdos, & celebret, tunc fit irregularis, & pariter qui semen aut sanguinē in sacro loco effuderit, si modo effusio, notabilis, vt aiunt, esset. Etenim pueri cum se inuicē pugnant, parum sanguinis de naribus mittunt, non subinde sūt excommunicati. Homicidium autem etiam citrà sanguinis effusionem irregulare facit homicidam. Neque requiritur vt eiusmodi actiones peccata sint, vt sint, irregularitatis causa. Immo etiā si sint virtutes, dummodo sint liberæ, id ipsum efficiunt: vt iudex eiusq; ministri, qui iuste iniquum interficiūt, irregulares fiunt ad sacros suscipiēdos ordines, atq; omnes ministri iustitiæ: quos glossa refert super dicto cano, aliquantos. Dixerim autem. Dummodo sint actiones liberæ & voluntariæ: quoniam, vt in artic. 8. dicturi sumus, p̄ homicidium casuale & per alias actiones, quæ præter hominis voluntatē accidunt, nulla incurritur irregularitas. Immo cum quis se aut sua inculcata tutela defendendo alteri aut mortem infert, aut causam mortis: vt habetur Clemen. vni. de homi. & eod. tit. lib. 6. cap. prælati. Ex his fit consequens irregularitatē non esse culpam: immo neque semper propriè pœnam: vt lib. 1. q. 6. adnotauimus: quæ ubi nulla est culpa, nihil propriè habet rationem pœnæ: sed est inhabilitas quædam & indecentia propter immunditiam ad sacrorum administrationem. Quapropter cum in Pontificis Bullis cōferatur facultas absoluedi à quibuscunq; peccatis & censuris, cœnturæ nomine nō venit irregularitas. Quod si quis forsā ambigat, vtrum Pontifex maximus super hac lege dispensare possit, tam quantum ad culpam quàm etiam quo ad irregularitatem: facillimè colligitur ex superioribus affirmatiua responsio. Enimvero cum lex sit merè positua non solum quia, vt diximus, verba Pauli non faciunt illum sensum, verum etiam quod quāuis eum facerent, non esset lex diuina illius generis, quod non cadit in dispēlatione Pontificis: colligitur posse eundē Pontificem iusta de causā dispēlare, vt sacerdos, iudex secularis esse possit, & in bello miles: quibus functionibus annexa est sanguinis effusio. Post hæc nulla restat difficultas ad argumenta quæstionis respondendi. Primi igitur responsio est quod Deus vniciq; secundum suam congruentiā imitandus est. Enimvero neque liceret sic totam urbem panire, vt ipse puniuit Sodomā. Neque verò (vt supra diximus) omnibus parcere, quos ipse ad pœnitentiam expectat: sed vnicique agendū est secundum præscriptā sibi legem: quæ in hac parte congruenter clericis legis gratiæ posita est. Sacerdotes nanque veteris testamēti nō tractabant spiritualia, sicut nostri; neq; ministeria occisi innocētissimi Christi sed erant legis ministri, qua corporalia supplicia, etiam mortis, maleficiis decernebantur. Quod autem de Petro adductum est, nihil ad rem facit: quoniam neq; ipse cōiuges illos occidit, neq; eius iussu interfecti sunt: sed quasi ore Dei promulgauit sententiam, qua audita examinati corruerūt. Ad secundum respōdetur, quod potestas spiritualis clericorum non in hoc debet potestati principū præcellere, vt corpora interficiat, sed vt animarum consulat saluti. Qua vtiq; ratione dicuntur principes terræ. Et per hoc soluitur tertium.

ARTICVLVS V.

Vtrum alicui liceat seipsum occidere.

QVAMVIS artic. 3. conclusum fuerit, nemini priuata auctoritate licitum esse quenquam occidere, quia id est contra iustitiam: restat nihilominus scire, vtrum cuiquam id liceat in se ipsum? Primum. n. argumētum à parte affirmatiua est, q̄ prohibitio homicidij est prohibitio iustitiæ: vnde cum iustitia nō sit nisi ad alterum, fit (vt quemadmodū ostendit 5. Eth. Aristot.) nemo sibi faciat iniustitiam, etiam si se occidat. Et accedit secundo loco, quod quando iudex qui alios habet interficiendi potestatem, ea est ipse dignus morte qua alios merito condemnaret, apparet tunc & sibi ipsi eandem inferre posse. Tertio arguitur: Licitum est cuiunque periculo minore maius enitare, sicuti membrum sibi infectum refecare, vt vitam seruet contingere autem possit, vt quis seipsum occidendo à maioribus se malis eripiat: videlicet ignominia, aut periculo, aut turpitudine alicuius flagitij; ergo tunc id erit licitum. Quarto Samson, vt legitur Iudicum. 16. seipsum ruina templi contriuit. Et Razias, vt 2. Macha. 14. refertur, seipsum interfecit: eligens potius nobiliter mori, quàm iniquorum fieri subditum: quod & de Catone memoria: præditū est. In cōtrarium est verbum Augu. 1. de Ciuitate Dei, quod refertur 23. q. 5. si non licet priuata potestate hominem occidere, profecto etiam qui seipsum occidit, homicida est. Et paulo post: Præstat vt de homine intelligamus illud quod dictū est, non occides, neque alterū: ergo neque te. Neq; enim alium quā hominem occidit, qui seipsum occidit.

Ad quæstionē vnica conclusione respondetur: Nemini fas est seipsum occidere: & qui cōtrā facit grauisissimi peccati mortali reus fit. Idque tribus rationibus cōprobat. Primo, quod si homo secū dum seipsum cōsideretur, cōtra suam ipsius naturalē inclinationem atque amorē quē sub ipsi naturaliter debet, facit, dum sibi vitā adimit. Secundo, q̄ si consideretur vt pars totius reipublicæ, in bonum totius ordinatur atq; adeo, vt 5. Eth. cap. postrem. ait Arist. qui seipsum enecat, iniuriā irrogat reipub. Tertio, Quod si cōsideretur vt effectus est Dei, vita humana diuinū donū est, à Deoq; subinde

pendēs, tanq̄ eius possessio: ob idque qui seipsum perimit, perinde in Deū peccat, cuius est seruus, atq; ille qui rem alienā vsurparet. Ad solum enim ipsum pertinet iudicium vitæ & mortis, secundū illud Deut. 23. Ego occidā, & ego viuere faciam. De conclusione nemo est qui dubitare possit: adeo est contra vniuersalē naturam vt sibi quisque mortem cōsciscat: per quā vita priuatur, quæ omnium est fundamentum bonorum. Circa rationem autem discrimen prius perpendendum est, quod si hominem absolutē in seipso consideres, nō est propriè contra iustitiam vt se occidat, sed contra amorem quo res quælibet seipsam diligit. Si autem consideretur velut opificiū Dei, ac reipublicæ membrum, tunc quia ordinem habet ad alios, iniustus respectu eorum fit qui se occidit. De eadem tamen prima ratione dubium existit, haud enim efficax satis apparet illatio, quod si homicidium fiat cōtra propriam inclinationem naturalem, fit protinus peccatum mortale. Inclinatio nanq; naturalis, nō omnis est: bona: immo contra illam facere nonnunquam officium est. Enimvero inclinatio humana in bonū delectabile, naturalis est, quinetiam genere suo bona. Appetitus enim animalis suapte natura fertur in id, quod est delectabile. Qua vtiq; ratione natura necessariis officiis conseruandi, tā indiuiduum, quàm speciem, delectationem immiscuit, vt essent appetibilia. Et nihilominus eadē inclinatio sæpenumero est mala: eidemque adeo resistere bonum. Quapropter virtus temperantiæ ac fortitudinis secundum Aristot. ad moderandum reprimendumque naturales affectus nobis inseruiūt ob idque virtutis opus, laboriosum est ac difficile: nempe quod eius cōnatibus cōtra naturalem inclinationem pugnamus, quæ superatu difficilis est. Adde, quod & iustitia originalis ad eandem infrā nandas naturæ affectiones donata primis parentibus fuit. Qua ratione videlicet, quia illæ naturales erāt, iustitia ipsa fuit supernaturalis. Hac. n. de causā Paul. ad Rom. 7. conquerebatur aliam in mēbris legem præsentiscere repugnantem legi mentis. Quodnam igitur argumētum est: fit contra inclinationem naturalem ergo est peccatū? Quod intelligas illam inclinationem esse bonam, id tibi restat probandum: quandoquidē ex hoc quod sit naturalis, non conuincitur. Ad hoc iam aliās me dixisse memini. Habet enim homo duas, eadēque ambas naturales inclinationes: alteram ratione generis alteram verò ratione speciei: quarū ideo prior materialis est, secunda verò formalis. Habetque subinde hoc inter omnem creaturam corporalē singulare, q̄ istæ inclinationes post naturam corruptam sunt sibi inuicem contrariæ. Carō enim, inquit Paul. concupiscit aduersus spiritū: & spiritus aduersus carnem. At verò quia id simpliciter rei naturale est, quod formaliter & secundū speciem congruit: illud autem quod competit, materialiter competit secundum quid, fit vt secundum rationem contra materiale, hoc est, contra sensualem inclinationem facere, ad hominis perfectionem pertineat. Igitur quando dictum est inclinationem naturalem ad vitæ conseruationem ferri, atque eius amorē esse naturalem, intelligitur secundum rationem ob idq; facere contra illam inclinationem peccatū est, non solum inhumanum, verum & contra totum fundamentum naturæ. Quod enim viuere sit rationalis inclinatio, inde patet, quod rationalis natura est per rationis opera felicitatem cōsequi: que quidem opera nisi à viuente exerceri non possunt. Post hæc circa alias duas rationes explicandū esset quomodo homo non sit suæ vitæ dominus, nisi hæc conclusio superiori libro. q. 3. satis fuisset à nobis demonstrata. Recolere aut id opus est quod ibidem demonstrare etiam curauimus nempe reipublicam non propriè habere dominium vitæ ciuium, sicuti Deum. Haud. n. princeps pro libito, velut ille pot̄ innocentem in mortem adigere, quod ad rationem dominij esset necessarium: sed tantum vt reipublicæ propugnator, iustique custos, vt inibi satis expositum est. Atqui huc applaudit exemplū totius, respectu partiū. Homo enim non fungitur absoluto membrorum dominio, vt possit ea dū libuerit sibi amputare: sed vt custos vitæ potest illa obicere ad defendendum totum: ac pariter dū putrescūt, rescindere. Sic ergo intelligendus est Arist. 5. Ethic. cap. 1. vbi ait homicidam sui, iniuriam irrogare reipublicæ. Disputatio se hic longa ingerebat, an liceat quempiam damnare vt seipsum occidat: nempe vt venenum epoter, aut fame pereat, aut de carcere non fugiat: hæc autem proprium locum inferius habent. q. 6. vbi de remediis quibus rebus vti potest, art. 4. latè disputandum est.

Reliquas ergo quæstiunculas huic principali adhærentes, inter insoluedum argumenta dissolue re restat. Ad primam aut iam responsum est: nempe quod homicidium, peccatum est tunc contra iustitiam, tunc etiam contra charitatem: Quare qui mortem sibi consciscit, respectu sui non facit cōtra iustitiam, sed contra charitatem: respectu vero reipublicæ ac Dei, facit contra iustitiā. Ad secundum autem quod adiciitur dum iudex simul est morte dignus: Respondetur quod nemo constituitur sui ipsius iudex: quia nemo de seipso rectè iudicat potest. Quare sicut ægroto medico non est cōmittenda sui ipsius curatio: ita neque malefactori iudici seipsum cōdemnare. Ad tertium argumentum Diuus Thomas responder id quod præcedenti libro à nobis citatū meminimus: nempe quod cum homo constitutus per liberū arbitrium sit sui ipsius dominus, hoc est suarum actionum, de omnibus quæ eidē libero arbitrio subsunt, disponere potest: non autem de vita, quæ Dei potestati, à quo illam recipit, tantum subditur. Et ideo ob nullam profus causam licitum vlli est sibi vitam adimere. Argumentum est quod locupletissimè August. differit lib. 1. de Ciuit. Dei. à c. 17. vsque ad 26. Quare neque qui illo Pauli desiderio arderet dissoluedi, vt esset cū Christo potest se illa causa necare. Neq; vt extremas mundi huius calamitates suffugiamus. Nam cum secundum Philosophum 3. Ethic. vltimum sit temporalium malorū, mors: qui illa se orbaret vt malis aliis careret, maius tunc contra naturam eligeret malū vt euitaret minus. Neq; summa quis immanissimi criminis pœnitudo percussus, potest in se nefarias manus iniicere vt se absumat. Neq; verò ad euitādū atrocissimū scelus id licitū est. Quapropter Lucretiæ per mortem, quā sibi ipsa inferret, non licuit adulterium cauere, & multominus postquam illam passi est iniuriam, vt Liuius lib. 1. refert, ignominiam morte cōtegere, vt illic au

Secunda ratio.
Tertia ratio.

Obiectio contra primam rationem.

Diuisio.
Duplex inclinatio naturalis in homine.
Paulus.
Quæ dicitur absolute inclinatio naturalis hominis.

Aristot.

Ad primū argumen.
Ad secundū argu.

Ad tertium argumen.
D. Thom.
Augusti.
Paulus.
Aristot.

Lucretia

Augusti. Etor est August. Nam si resistēdo, se cupa liberauerat, non erat digna quæ se occideret: & si in culpam consenserat, non erat inuisus iudex. Occidit ergo sese ex pusillanimitate, quia ferre infamiam non valuit: sicuti & Cato, qui Cæsaris dominatum subire potens non fuit. Quod si hic obiter grās quid ferre debeat pudica puella antequam in stuprum consentiat? Re vera quodcumque genus mortis. At verò vtrum si non pro virili sua contra pugnet, membrisque resistat, sed immota manēs nihil agat, consentire censeatur? Respondetur: In foro exteriori si immobilis tacensque maneret, rea stupri iudicaretur. Sic enim iubebatur, Deut. 12. vt puella quæ in vrbe cōprimeretur, quia tacuerat, lapidibus obrueretur. Tamen in foro conscientiae tantum tenetur non consentire, neque se sceleri accommodare. Quare si metu tacet, non peccat mortaliter: dūmodo nullum præbeat cōsensum. Neque verò manus in alterum tenetur iniicere. Tamen si quæ honesta est & ingenua, non debet facere quantum debet, sed quantum potest. Quæ autem inuita patitur, virginitatem non amittit, quia (vt Lucia aiebat) non inquinatur corpus nisi de cōsensu mentis. Vnde quæ se occideret vt stuprum caueret, maius peccatum faceret vt euitaret minus. Ad quartum de Samsonē sunt qui respondeant per virtutē fortitudinis ei licuisse ad hostium cladem cum proprio periculo sese accingere. Ad hoc tamen iam lib. 2. quæst. 3. art. 8. respondimus, quod cum ille aulus non fuerit humanus, sed supernaturalis: quia iam illi coma creuerat quam Deo dicauerat: dicendum est potius cū Augustino quod id diuina reuelatione fecerit. Id quod eius oratio testatur, qua diuinitus suppetias petebat. De Eleazaro autē qui legitur primi Machab. 6. vt elephantem occideret, ab eodem oppressus, facile, vt illic dicebam, crediderim virtute ac robore animi id aggressum fuisse. Razias autem non est cur excusetur, vt bene ait S. Thom. nam animi mollietates fuit & languor proprio gladio malle occubere, quem vinci. Quod & Sauli vituperio datur, & Catoni. Vnde quod historia addit, maluisse nobiliter mori, &c. non dicitur secundum rei veritatem, sed secundum eius existimationem. At verò de Appollonia, cuius historia refert quod carnicum operas præueniens exiliit in flammās, Augusti. non est omnino certus. Si autem id verum fuit, vel dicendum est quod erat iam tam rogo admota vt penē esset coniecta: vel quod cum esset foemina, acuminisque adeo iuris infcia, per inuincibilem ignorantiam sit excusanda: vel ad hoc cum eodem Augustino recurendum, quod id diuino instinctu egerit.

ARTICVLVS VI.

Vtrum liceat vitam, pro defensione amici aut cuiuscunque virtutis, exponere.

Articulo proximē præcedenti opere prætiū duximus hanc textum adhibere: licet D. Tho. silentio hic eum præterierit. Sunt enim apprimē affines & germani. Quæritur ergo vtrū vitā propriam liceat pro amico aut pro quacūque virtute morti offerre. Arguitur enim à parte negatiua: Vitam periculo mortis obicere eodem recidit ac si quis seipsum occidat: nam gubernatorem nauē non seruare dum potest, perinde habet ac si illam submergeret, occidere se autem nemini licet, cum non sit vitæ suæ dominus, sed custos: ergo neque vitā pro alio exponere. Secundò: Ordine charitatis plus se quisque diligere tenetur, quam alterū: saltem non licet alterum plus diligere, mādante nobis Deo & proximis sicut nos ipsos diligamus: qui autem propriam pro vita amici exponit, plus alium diligit quàm seipsum, vt lib. de mend. cap. 6, arguit Augusti. ergo id non licet, vt ipse ibidem concludit. Tertiò: Sicut vita spiritualis ad spiritualem, sic & tēporalis ad temporalem: nemini autem spiritualem propriā licet pro spiritali totius mundi amittere: ergo neque temporale propriam pro temporali amici. In contrarium est verbum Christi, Ioannis decimoquinto: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam quis ponat pro amicis suis.

Quæstio est egregia: neque solum Philosophis digna, verum & Theologis: tamen si non pro eius dignitate viderim ex professo disputatam. Tribus ergo conclusionibus absoluendam duxerim. Prima est Ponere vitam pro Deo, atque in testimoniū eius fidei, catholica fides iubet: cuius perinde cōtraria assertio, hæresis est manifestaria. Hoc patet ecclesiæ testimonio, quæ ob hanc præcipuā virtutem martyrum ordinem, ceu inter diuos præcipuū, vsque adeo colit, vt ceseat per actum martyrij omnia condonari peccata. De hoc ergo non pertinet ad præsentē locum disputare. Sed adiungimus eidem cōclusioni, pariter pro tutela cuiusque virtutis id ipsum licere. Ob id enim Ioannes Baptista martyrum tutamen, verū & ad defendendum consiliorum veritatem id ipsum laus esset: nempe vt quis defenderet cōsiliū esse, vota religionis suscipere. Hæc enim omnia in custodiam propugnationemque fidei referuntur. Neque verò est qui negare possit quin etiam pro republica liceat periculum subire mortis: quandoquidem, vt antea sæpe diximus, respublica ad id potest ciues suos cogere: sicuti totū membra, ad sui defensionem. Hæc ergo citra disputationem iacta sint fundamenta. Quod autem alterum, quod patentissimum etiam est, extremum, cum hoc ipso componamus, sit secunda conclusio: Nullatenus licet aut vitam spiritualem, hoc est Dei gratiam, amittere: aut minimā eius iacturā facere pro salute spiritali totius mundi. Immo, vt absit blasphemiam verbo, si casus per impossibile accideret, neque pro sanctorum defendenda gloria. Memini enim quosdam hoc in dubium reuocare: nihilominus conclusio adeo per se nota est vt contraria manifestam complicitatē repugnantiam. Enimvero optare de gratia Dei cadere, vt alij ipsa persistat, est eligere esse in odio Dei: quod autem hoc sit virtus, implicatio est contradictionis. Nā quod est virtus, licet: per id autem quod licet nō perditur gratia. Item optare odiū Dei, est optare id quod intrinsecè est malum. Immo & minimū veniale peccatum licere admittere pro salute spiritali totius mundi, contradictionē inuoluit. Sed neque optare minus diligere à Deo, vt alij magis diligentur, fas esse potest: nā qui minus diligitur, minus diligit: optare autē minus diligere, est quid optare contra naturam ipsam charitatis: atque adeo implicatio

contra

contradictionis est illud esse opus charitatis. Contra hanc nihilominus veritatem arguitur: Sequere tur neque licitū esse vitam spiritualem periculo obicere pro salute animarum: nā si illam neutrquam licet perdere, videtur sequi, neque eius periculum subeundum esse. Cōsequens tamen est falsum: quoniam prudens charitatis feruor non nūquam hominē animat, vt ad conuertendas perditas mulieres cum aliquo suo periculo earum colloquium adit: vel aliquo ad prædicandum pergat, vbi in maiori verfabitur periculo vitæ spiritualis: quàm si intra claustra se monasterij cōtineret. Respondetur, primā consequentiam nullius esse valoris. Nam iacturam facere gratiæ, detrimentum est ipsius charitatis: exponere autem illam periculo, adeo non est charitatis remissio, vt ex nimio eius ardore procedat. Tertia conclusio, ad cuius veritatem explorandam præsens mouetur quæstio, sit: Licetum est, & sapissimi officium, vitam corporalem exponere, non solum pro vita spiritali amici, verum & pro temporalibus: quin verò pro eius honore, & fama, & pro eius bonis temporalibus. Atqui de hac quæstione D. Augustinus diuersè loquutus est: loco nanque inter arguendū citato visus est ad partem negatiuā annuere. Tamen libro de Amicitia, capitulo decimo, expressè ait vitam corporis ponendam esse pro amico: vt sanxit, inquit diuina auctoritas: Nimirum ad verbum Christi alludens à nobis citatū, Maiorē charitatem nemo habet, &c. Et re vera nunquam mihi in dubiū venire potuit, qui certò crediderim peregrinū hoc esse amicitiae, ac subinde virtutis officium. Et primum auctoritas Christi, si menditate perpedatur, hunc planè sensum facit, tamen si nō desint qui cauillantes dicant Seruatorē nostrū hunc tantum docuisse, quod liceat vitam corporalem pro spiritali amici, sicut ipse fecit, exponere. Enimvero quamuis ipse ad hoc propositū illud citauerit, nihilominus dicitur illud vulgò inter philosophos circumferre: illud nimirum vbi que docentes, Amicus est alter ego. Quare eorū sensus non ad vitam spiritualem referebatur, sed ad hoc quod ius amicitiae sit cum periculo propriæ vitæ bona amici etiam tēporalia tueri. Quocirca Christus vulgatum allegans axioma, eundem sensum approbavit: videlicet quod cum charitatis sit, dispendium cæterorum bonorū amici gratia facere: hæc tamen summa sit, vt etiam vitā ponas. Adde, quod Christus pro vita tēporali nostra propriā posuit. Nam sicut per peccatum, vt ait Paul. mors introiuit in orbem: ita & redemptoris munus fuit liberando nos à peccato, liberare etiam à temporali morte, donando nobis immortalia corpora. Quare eodem cap. 5. Paul. concludit: sicut regnavit peccatum in morte: ita & gratia regnat per iustitiam in vitam æternā. Et cap. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à peccato & lege mortis. Præterea, illo verbo, Christus voluit mortalium amicitiam sibi maximè conciliare. Ob idque illud absque vlla exceptione absolute citauit: scilicet quod in hoc maximè ostendatur charitas, quod quis ponat vitam pro amicis. Non enim ait pro hoc vel illo bono amici, sed pro amico, vbi tua ipse vita indigne vitæ pro vita temporali nostra propriam posuit. At verò vt ad rationes naturales descendamus, illa qua quidam vtuntur, non est satis firma, arguunt enim ob id licere vitā exponere pro amico, quod iustum est illam ponere pro virtute, & vera laude & ponere vitam pro amico est virtus. Hæc nanque ratio principium petit. Nam hoc ipsum est in controuersia. Amicitia enim nō est virtus, sed virtuti proxima: vt ait 8. Ethico. Philosophus. Sum enim alteri amicus, quia studiosus est. Sed de hoc est quæstio, vtrum ius amicitiae hoc permittat, vt vitam cuius tu non es dominus, possis pro illo exponere: edo præsertim, quod cum vita sit bonorum omnium temporalium maximum, & amicitia non sit nisi temporale bonum: videtur vita non esse pro amicitia commutanda. Ratio ergo conclusionis sic efformatur: vita nihil altius est, quàm quoddam temporale bonum quod non est supremus finis, in quo nostra consistit felicitas: sed est tantū mediū ad ipsam consequendam & conseruandam: bonum autem vile licitum est in defensionem alterius boni exponere, quod pars est nostræ felicitatis, etiam si per se consideratū minoris esset prætij, potest enim iure optimo quisque vitam periculo obicere ad defendendum bona sua temporalia, ed quod bona ipsa rursus ordinantur in conseruationem eiusdem vitæ, atque in statum eius felicem: vita autem amici mei est proprium meum bonum, ad meam etiam felicitatem pertinēs: ergo eadem ratio ne mihi licebit, immo multò decentius, propriam vitam pro illa ponere: nam meritò illam pluris facio, quàm bona mea: quandoquidem per ipsam felicem statum vitæ meæ cōseruo. Quin verò eadē ratione sequitur, vt possim illam exponere ad protegendum eius honorem & bona temporalia, si fuerint vsque adeo ampla. Secundo arguitur exemplo Christi. Certum enim est, vitam eius etiam tēporalem præstantiorem fuisse nostra spiritali: nam erat vita Dei, per quam scilicet homo verè erat Deus: & tamen quia vita nostra æterna in eius redundabat gloriam, illam in prætij nostræ dispendit. Tertiò arguitur: Iure naturæ omnes mortales sumus eiusdem corporis membra: ergo sicuti membra eiusdem corporis vnum pro alio exponitur, vt inuicem se custodiant: sic licitum est inter homines. Quartò: Sicut pro republica debitum est vitam ponere, quia partes eius sumus, quam ideo cōseruare tenemur: sic & pars se potest periculo alterius partis exponere: quandoquidem salus reipublicæ ex salute partium constat. Adde, quod negare filium cum propriæ vitæ periculo debere vitā patri tueri, feritas profectò esset & barbaries, cum eandem vitam à parentibus receperimus. Concesso ergo semel, quod iure charitatis hoc liceat, non est descensus difficilis, vt etiam pro vxore, pro filio, pro patre, atque adeo pro amico id liceat. Nam pro rege, nemo dubitat. Præterea, nullus philosophorum sapientumque Physicorum nō laudat facinus Pyladis atque Orestis, siue historia fuerit siue fabula, vt Cicero lib. de Amicitia, insinuat: tamen si mentiri vt alter pro altero haberetur, non fuit virtus. Sed quod in re nō dubia moramur? vox populi, vox naturæ est: & tñ nulla fuit, seu barbara natio, seu sancta, etiā si Christianā intelligas, in qua nō egregiæ laudi daretur, ac detur, quod qui hominē in periculo mortis coniectū viderit eidē se offerat periculo, vt proximi vitā, dum possibile apparet, eripiat. Dū possibile apparet, inquam, apparet: nam aliàs, temeritas esset. Exempli gratiā, qui gladiis se inuicem impetentes aspectat

Vox populi res aspectat, & potens cum aliquo suo periculo litem dirimere, nō se medium infert etiam si nō teli, vox natus: profectō ut ignavus & infamis habetur: tantum abest, ut si id fecerit, perperam fecisse iudicetur. Idēque ferē iudicium est de protegendo amici honore, atque aliis magnis bonis, quibus vita eius sustentatur & honor. In summa, qui hoc negat officium esse eximium amicitiae, ornamentum profectō eius praecipuum de media republica tollit.

Ad primū argument. Ad primum igitur argumentum negatur idem esse, vitam quempiam pro amico ponere, quod se ipsum occidere: iam enim supra diximus, occidere se quempiam bifariam contingere. Vno modo directe & per se: & hoc nunquam licet neq; pro amico, neq; pro virtute ipsa. Haud enim poterat mar-
Occidere se, bifariam contingit. tyr strangulare seipsum pro fide. Altero verō modo id cōtingit per accidens: scilicet, quando q̄s pro priam vitam non servat, quam servare potest: & hoc non reputatur homicidium nisi quatenus ipsā servare tenetur. Et quāvis homo non sit suae vitae dominus, sed custos: tamen non tenetur eā omni possibili modo servare. Potest quippe eam, ut diximus, nō solum pro virtute, verū & pro bonis te-

Qui teneatur servare vitam propriam. Scrupulus. poralibus exponere. Quin verō etiam pōt non vti optimo cibo ac regimine, aut optima medicina ad ipsam servandam. Eadem ergo ratione potest illam exponere pro amico. Sed tunc peccaret, quando illam prodigeret, hoc est, pro nullo bono fine aut pro exiguo illam disponderet, ut si ad defendē-
Ad secundum argu. dum valorē vnus scuti periculo illam obiceret. Ex hac autem solutione oritur scrupulus, vtrum in naufragio, vbi tantū na est tabula, quae duos servare non pōt, liceat vni alteri cedere? Et fac esse filium & patrem. Ex conclusione enim videtur sequi id esse licitum: ex hac autem solutione apparet contrarium colligi. Nam qui tabulam desereret, perinde haberet, ac si se in mare proiceret: quod est se directe occidere. Profectō res est dubia: respondetur ergo quōd antequam tabulam filius capiat, potest illam relinquere patri, quia non hoc est positivē se occidere, sed permittere se mori: postquam verō eidē infidet, re vera non apparet licitum esse ut se in fluctus deiciat. Ad secundum responderetur quōd ordo charitatis quo homo tenetur non plus proximum quā seipsum diligere, attendendus est scdm vitam spirituale: cuius ideo detrimentum homo non debet pati pro toto orbe: sed quantum ad temporalia non est ille ordo necessarius, quoniam temporalia per se non pertinent ad perfectam felicitatem: sed sunt tantum media, ut diximus. Vnde S. Tho. 2. 2. q. 26. ar. 5. in solutione primi, ait, q̄ cum vnumquodq; id sit quod in ipso praecipuum est magis est proximum diligendus quā tum ad spiritualia quā corpus propriū: ut si simpliciter fuerit necessaria vita nostra pro salute spirituali eius, tunc sit nobis expendenda: vbi explicat ordinem qui est ex necessitate praecipui. Sed tamen inferius in solutione tertij ait, quōd licet non sit de necessitate charitatis quōd homo proprium corpus exponat pro salute proximi, nisi in casu quo tenetur eius saluti providere: tamen quōd aliquis sua se sponte ad hoc offerat, pertinet ad perfectionem charitatis. Vbi non distinguit de salute spiri-

Ad tertium argument. tuali & corporali, sed vtrumque videtur intelligere. Postremum denique argumentum solutum est, vbi monstrauius non esse eādem rationem de spirituali & temporali salute. Quare falsum est eandem esse rationem spiritualis ad spiritualem, quā temporalis ad temporalem.

ARTICVLVS VII.

Vtrum liceat in aliquo casu interficere innocentem.

Primum argument. Argu. 2. **Primum** OST nocentis homicidium (quod quemadmodum lege fiat, dictum est) subsequitur in hoc septimo articulo, q̄ est apud S. Tho. sextus disputare vtrū liceat in aliquo casu innocentem interficere? Arguitur enim à parte affirmatiua. Abrahā hac laude inter cetera commendatur, quōd innocentem filiolum arae destinauerat. Secundo: Si id licet quod maius nocumentum infert, & id licebit quod infert maius: nam de illato documēto existimatur peccati grauitas: licet autem peccatorē occidere, etiam si periculo perditionis aeternae nonnunq̄ exponatur, ut supra dictum est: ergo & innocentē quem certius creditur miseris huius seculi solutum ad aeternam felicitatem aduolare. Tertio: Quōd secundum ordinem iustitiae sit nullum est peccatum: sed quandoq; iudex secundum allegata & probata innocentem in mortem adigere cogitur, quē scit falsis testimoniis delatum: & pariter minister qui eius dicto audiens esse tenetur: ergo licitū est quādoque innocentem interficere. In contrarium autem est illud Exo. 23. Infontē & iustum nō occides.

Titulus questionis illustratur. Duplex innocens. Vnica conclusio. Probatio. Quæstionis titulus de duplici innocente intelligi potest. Primò, de eo qui nō solum reuera est innocens, verū etiam legitimē, quia non probatur nocens: & de hoc praesens intelligitur interrogatio. Alius verō est, qui licet re quidem sit innocens tamen legitimē probatur nocens: de quo, cū grauior sit abstrusiorq; dubitandi ratio, inferius q. 4. artic. 2. mouebitur peculiāris quæstio. Hæc ergo facili-
Ad tertium argument. mē vnica conclusione expeditur. Nullatenus licet hominem innocentē, cuius nulla habetur sinistra opinio, interficere. Probatio est perua. Homo enim, ut ex dictis patet, & secundum seipsum cōsideratur, & praeterea in ordine ad bonum commune. Et quidem secundum priorem cōsiderationē, scilicet quatenus est rationalis naturae, neminē interficere licet. Nā & iniquissimi etiam peccatoris natura, quatenus Dei figmentum, diligenda est: ob solam ergo causam cōmunis boni peccator occiditur: in innocente autem nihil est cur ius reipublicae fiat ipsum occidendi: quoniam praecipua est reipublicae pars, atq; ad eius salutem praecipue conferens. De hac conclusione non est cur multum dubites: offeruntur nihilominus nonnullae, licet tenues, dubitandi rationes. Prima, dum in obsessa à tyranno ciuitate cuius innocēs est, cuius caput tyrānus ille petir: eō forsā q̄ sibi est aduersus. Historia est de Demosthene, quē, dum Atheniē. ciuitas obsidione opprimeretur, tantū dux ille hostis petebat, ut incolumem relinqueret ciuitatem. Tunc enim ille in senatu fabulam illam luporum retulit, qui ab ouibus canes deposcebant illa vasticie ut securi postea possent in inermem pauidumq; gregē irruere. Dubiū ergo est vtrū tunc pro salute totius reipublicae licuisset innocentē in manus hostis perdē-

Demoshe- mes. dum

dum tradere. Apparet enim fuisse licitum. Primū quia respublica ius habet exponēdi ciues patēti morti pro salute totius: ut patet in bello: sicut totū suas partes. Deinde quōd & ipse tunc innocens, cuius morte salus totius ciuitatis agitur, tenetur se hosti dedere: ergo ad id potest respublica ipsum cogere. Nihilominus respondetur nequaquā id esse tunc licitū. Quare D. Tho. generalē cōstituit cōclusionem. Nam ut ad primum argumentum respondeamus, tunc respublica pōt exponere ciuem quando necessarius ad pugnandum est & resistendum hosti quia tunc est per se necessariū mediū: non aut quando tantum est necessarius ex malitia alterius. Quoniam cū homicidium per se non sit bonum, nunquā sit licitum nisi ex fine cuius est per se medium. Et innocentis mors nunquam est hoc modo reipublicae necessaria. Quare sicuti, ut paulō antē meminimus, non licet tibi iubente tyrāno eruere tibi ipsi vnum oculum, ut alterum serues: ita neq; tūc reipublicae innocentem morti tradere. Nā, ut superius dictū est, non est absolutē domina vitae ciuium, sicut Deus: & ideo in innocētis vitam solus Deus potestatem habet. Sunt qui licet diffiteantur rempublicam tunc iussu tyranni posse eum occidere, fatētur tamen posse ipsum eidem tradere ad occidēdam. Potrō aut idem est vtrumque prorsus, atque ad eō neutrum licet. Possēt nihilominus eum illo casu non defendere: quia respublica cum sui periculo non tenetur defendere priuatum ciuem. Quōd si contrā similitudine arguas: Si quis mihi mortem cōminaretur nisi manum aut linguam abscondendam illi offerre, possem in ebrū tradere ut vitam seruarem: licet medium illud non sit necessariū nisi ex malitia alterius: ergo similiter possēt respublica ciuem suum tradere. Negatur consequentia: quoniam membrum non habet esse distinctum ab esse totius: neque vllō modo est propter se, sed propter totū: neq; per se est capax iuris vel iniuria. Homo aut quāuis sit pars reipublicae est nihilominus & suppositū ppter seipsū existens, atq; ad eō per se capax iniuria, quam respublica non potest illi irrogare. Vnde ad secundum supra obiectum argumentum respondetur, q̄ quāuis ipse teneatur tunc proprio se offerre periculo ut publicum caueat: non tamen ad id iure cogi potest: quoniam tenetur non de iustitia, sed de charitate. Sicut stat me in graui necessitate ad eleemosynam teneri ad quam cogi non possum. Alius dubitandi casus est in bello: & quidem in communi aggressu, vbi permisti sunt innocentes cum nocentibus non est dubium quin liceat hostes inuadere, cum innocentum periculo. Sed dubiū est in singulari certamine. Video militem in me irruentem quem scio innocentem esse: puta qui certō credit bellum iustum contra me gerere. Videtur ratio suadere quōd tunc non possum illum occidere. Nam bellum non potest esse iustum ex vtraque parte. Si ergo ille iuste contra me pugnat, nō possum ego iuste me defendere. Respondetur nihilominus licere. Primū quia iuste ambo pugnare possumus ex ignorantia, quando vterque putat se iustam defendere causam. Praeterea licet tunc in conflictu vni militum constaret iustitiam ab alterius parte stare, potest se defendere: quia non tenetur illam pati mortem. Quare non solum tunc ex falsa praesumptione (ut quidam aiunt) nempe quia vterq; putat alterum esse nocentem, sed etiam si sciat esse innocentem, licitē tunc pugnat. Non possēt autem alterum occidere nisi in suam defensam. Sed rogat vtrum miles possit alterum aggredi quem scit esse innocentem? Respondetur quōd si bona fide credit, iustum se gerere bellum, etiam si alium putet esse innocentem, putā quia vel idem ipse credit, vel inuitus in exercitu retinetur, potest illum aggredi: tum quōd aggressus ipse in bello est defensio: tum etiam quōd vnus princeps ius habet aggrediēdi alterum. Qui autem miles crederet bellum se gerere iniustum, aggredi non possēt.

Ad primum autem argumentum in contrarium, lib. 2. satis responsum est, q. 3. arti. 8. Deus nanque non tanquam legislator, ut Scotus putat, dispensare valet super homicidio: sed tanquam vniuersalis vna dominus, potest cuius potestatem facere alterum occidendi, sicuti fecit Abrahā: cuius ideo obedientia laude digna fuit: tamen si pro sua clementia id non permiserit executioni mandari. Nemo autem mortalium hoc absoluto vtitur vitae dominio. Solutio autem argumenti secundi notanda est apud D. Tho. nempe peccatorum grauitatem de se primò attendendam esse non penes illatam nocumentum, sed penes obiectum. Quapropter innocētis occisio scelestior est & maiori digna supplicio, quam occisio impuri ac perditū hominis. Primò quia huiusmodi occisor praestantius bonum laedit, quod magis est per se diligendum: quapropter peius contra charitatem peccat. Secundò quia & illi iniuriam facit qui minus erat illa dignus: atque ideo iniquius iustitiam violat. Et tertio, quia rempublicam meliori priuato bono, ac subinde in bonum commune est pestilentior. Postremò, & Deum ipsum impudentius spernit, qui iustos chariores habet, secundum illud Luc. 10. Qui vos spernit, me spernit. Quōd autem iusto mors in bonum aeternae gloriae cedat, occisioni accidētarium est. A solutione autem tertij argumenti quod de innocente legitimē probato nocente addebatur, super sedendum est vsque ad locum citatum quæstione sexta.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum ius sit unicuique proprium inuictorem ad sui defensam occidere.

Primum argument. Vm supra definitū sit nemini priuata auctoritate licere malefactorem occidere explorandum supererat vtrum saltem liceat aggressorem per modum defensionis interficere. Sūt enim nonnullae sanctorum auctoritates quae id vetare vidētur. Ait quippe Augustinus, ad Publi. De occidēdis hominibus, ne ab eis quisque occidatur, non mihi placet consilium, nisi fortē sit miles an publica functione teneatur, ut nō pro se hoc faciat, sed pro aliis accepta legitima potestate: vbi negare videtur, cuiuspiam ne occidatur licere priuatim occidere. Et in 1. de libe. arbit. Quomodo, inquit, apud diuinam prouidentia à peccato liberi sunt qui pro his rebus quas cōtemni oportet humana cede polluti sunt? Et censet illas res in vniuersum esse cōtemnendas, quas homines inuiti amittere possunt, in quārum numero est vita. Et Nicol. Papa. can. de his clericis, distinet. 1. ait, De his

Solutio S. Thom.

Obiectio à similitudine.

Dilutio.

Solutio rationes contra obiecta.

Secundus scrupulus.

Submouetur dubiū.

Tertius scrupulus.

Ad primū argument.

Ad secundum argu. D. Thom.

Ad tertium argument.

Primum argument.

à parte negatiua.

Argu. 2.

Argu. 3.

De his clericis quibus cōsuluitis, scilicet qui se defendendo paganū occiderant, si postea per pœnitentiā possunt ad pristinū statū redire, aut ad altiorē ascendere, scilicet nullā nos occasionē dare neq; vllā tribuere licentiā eis quēlibet hominē quolibet modo occidēdi. Cui quidē legi cū ad mores pertinet, videtur & laici esse subiecti. **Quartū.** Homicidium est grauius q̄ simplex fornicatio: sed nemini hæc ad seruandā vitā est licita: ergo neq; homicidiū facere. **Postremū.** Si arbor est mala: ergo & fructus, vt habetur **Mat. 7.** sed defensio ipsa videtur illicita cōtra illā Pauli monitiōnē ad **Rō. 12.** Nō vos defendētes charissimi: ergo & aggressoris occisio erat peior. In cōtrariū autē est illud **Exod. 22.** Si efringēs fur domū siue suffodiēs inuētus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis: licet ergo æquior ratione vitam propriam vsque ad mortem inuasoris defendere.

Prima cōclusio. Ad quæstionē tribus conclusionibus respondetur, Prima: Nemini licet aggressorem occidere nisi id fuerit necessarium mediū: nepe si alia via se non potest defendere. Secunda: Vbi medium illud fuerit necessarium, licitum est vim vi secundum iura repellendo, cum moderamine inculpatae tutelæ illum occidere. Probantur simul ambæ conclusiones. Ad quarum probationem supponitur contingere posse vt vnus actionis duo existant effectus: quorum alter ex intentione agētis proferatur, alter verò accidat præter eius intentionē. Vt dum quis fodiens vt vitem plantet thesaurum reperit. Morales autem actus ex eo speciem sortiuntur q̄ in intentione & proposito agentis extiterat: ab eo autem quod accidentarium est, nihil laudis vel vituperij recipiunt: vt si venator intendens sagittam in feram dirigere, hominē transuerberet, non est cēsendus homicida. Ad propositum ergo nostrum vbi quis se defendit, duos est considerare effectus, scilicet & propriæ vitæ cōseruationē, & exitium alienæ: quorū prior fuit intentus, posterior verò accidentarius. Ille autem per se effectus ex quo actio speciem sortitur, nullam habet rationē rei illicitæ: quippe cū hoc sit ius naturale vnicuique propriū ergo inde nullatenus vitatur actio. Ex accidentario autē effectu qui ex illo subsecutus est sine, vitari non potest, nisi vbi mediū illud proportionem non habuit legitimam ad finem, hoc est nō fuit necessarium. Fit ergo vtraq; conclusio ex eodem syllogismo cōsequens: nepe quod vbi illud medium non fuit necessarium iniusta fuit occisio: vbi verò fuit, non fuerit nisi licita. Nam cū quisq; potius teneatur suæ propriæ cōseruare vitā quā alienæ, nemo tenetur iuri suo cedere, vt alienā vitam propriæ anteferat. **Tertia conclusio.** Nemini priuata auctoritate licet ex intentione hominem occidere, vt propriam vitam seruet: sed illud tantum munus est publicæ potestatis, quæ talem occisionē in publicum bonum refert: vt patet in principe edicente alteri bellum, & in ministro malefactorē capiēte. Probatur: quia occidere alium ex intentione, non est nisi publicæ potestatis, ad cōseruandū bonū cōmune.

Hic in primis notandū est conclusionē secundam, quæ princeps huius quæstionis existit, in corde esse iuris naturalis. Vnde dist. 1. can. ius naturale. inter alia eiusdē iuris, ponitur violētia per vim repulsio. Idq; patet ff. de vi & vi arma. l. 1. Et ff. de iusti. & iure. l. vt vim, ait Flor. iure hoc euenit vt quod quisq; ob tutelā corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur. & l. iniuriarū. ff. de iniur. iuris executio non habet iniuriā: cum quisq; ergo habeat ius se defendendi, nemini tunc iniuriam facit. In summa, ca. significasti. 2. de homic. & cap. si verò. 1. de sententia excō. Vim inquit, vi repellere, leges omniāq; iura permittūt. Et ff. ad l. A qui. sed et si, expressē habetur q̄ qui aliū ferro se petentē occiderit, nō videtur iniuria occidisse. Ad eō n. naturale est cuique rei existere, vt in id quod sibi noceat statim insulter. Exigit autē istarū cōclusionum declaratio vt à tertia inchoetur. Dubium nanque statim existit, quidnā sibi D. Tho. voluerit vbi ait, nemini licere hominē ex intentione occidere vt seipsum defendat. Videtur nāque negare illud mediū esse licitū, atq; ad eō sibiip̄s cōtradiceret. Nam si intelligit quando illud non est necessariū, iam id docuerat in prima, atq; ad eō repetitione vitur inutili. Si verò quando est necessariū, cōtrariū dixerat in secunda. Huius solutio apud Caiet. nisi amplius explicetur, metaphysicā obscuritatem præfert. Ait enim licere cuiq; vt se defendat, hostē occidere: nō quidem vt occisio illa eligatur tanquā mediū, sicuti medicus ex intentione pharmacū porrigit ad cōsequendā salutem. Et hoc est quod asseritur in tertia cōclusionione. Sed vt sit defensionis effectus: quæ ad modum debilitas infirmi non est in intētionē medici: sed est curationis effectus qui præter intētionem sequitur. Hac autē regula nisi acutē legatur, multi decipientur. Arguitur. n. cōtra licitū est inuasorū, dū videt aliter inuadētis manus euadere nō posse directo spiculo, iugulū eius ex intētionē petere, vt illū prius cōsternat: ergo regula falsa. Patet antecedens. Docet nāq; Arist. 6. Ethic. ad efficacē voluntatē finis perinde sequi electionē mediij, quod iudicatur necessariū, atq; in speculabilibus sequitur ex præmissis cōclusio: pot̄ autē ille iure velle illum finem, quē rectē iudicat aliter assequi non posse: ergo & illud eligere mediū. Inuenias aliquos etiam ex nostris hæc omnia negātes antequam cōcedāt licere in cōflictu illi qui inuaditur eligere alterius mortē. Sed profectō si licita est defensio, & iudicatur illud necessariū, nescio cur nō liceat in hostis iugulum recta dirigere ensē. Quin verò q̄ videt hostē in se recta euaginato gladio tēdere, & timet cōfertis manibus defendere se nō posse, pot̄ sagitta eminens iacta, vel globulo illū solo sternere. Hæc. n. est defensio cum moderamine inculpatae tutelæ. Mēs ergo S. Tho. clara est, & planē physica: cēset enim tunc duntaxat homicidiū ex intentione fieri propter defensionē, q̄n quis alterum aggressorū ipsūm præueniens, vel ad vindicandam præteritam iniuriam, vel ad cauendam futurā. Et ideo optimē ait in tertia cōclusionione id tantū licere publicæ potestati, vel per bellū respectu exteriorū hostiū, vel per executionem iustitiæ respectu pestilentium ciuiū, per quorū punitionē respublica sese defendit. Atqui hoc propriē cēsetur, medium eligere ad illū finē, q̄ quidem priuatae personæ non licet. At verò quando quis inuaditur tunc quocunq; inuasorē occidat inculpata tutela, puta quia videt aliter nō posse eius manus euadere, etiam si directē sagitta aut alio iaculo iugulū aut cor petat, cēsetur id nō intēdere, sed solū sui defensionem. Et hoc sensu bene

Declaratur conclusio.
S. Thom.
Caictanus.

Impugnatur Caiet.
Aristot.

Mens D. Tho. aper-
ta.

su bene potest teneri q̄ illa occisio non est mediū, sed cōseruationis effectus: tamen cōsuetō sermo ne rectē etiā appellatur mediū eodemq; nomine vitur D. Thom. in prima & secunda conclusionē. **D. Thom.**
At verò de tutelæ moderamine quidnā requiratur vt sit inculpata, dubitari etiam pot̄. Nam sicut **semper sibi constat** qui aiunt illum q̄ inuaditur debere summū adhibere iudicium, an possit aliter quā per illata mortem se defendere: nepe vel fugiēdo, vel pacē deprecādo, vel leuiter hostē cādēdo, antequam ei liceat illum transigere. At verò licet ita sit q̄ haberi debet horū ratio si cōmodē potest, tamē q̄ in cōflictu agonizantē tāto negotio obligemus, nulla iubeat ratio: tū q̄ melior est cōditio illius qui inuaditur, postq̄ alter illi offert iniuriam: tum etiā q̄ illo tēporis articulo metus nō finit iudiciū liberū. De fuga aut post dicemus. Hoc dixerim quantū ad forū cōscientiæ. De foro enim iudiciali iuris prudentes iudices sunt. Existit autem nihilominus argumētum permolestum, quippe qd̄ rem valde facit ambiguum. Apparet in quā licere priuatae personæ hostē occidere, idq; tanquā medium eligendo, nepe ipsum præueniendo & aggrediēdo: quod in tertia conclusionē negatū est. Faciamus. n. qui per inimicitias diuexatur, occlusum esse in aliquo oppidulo vnde nullatenus effugere potest, vel in eisdem ædibus vbi est hostis qui & certissimū abiq; vllō dubio est eundē hostē eū decreuisse occidere: sed expectare horā, vel socios vel aliā iamā instātē importunitatē. Apparet enim eiusmodi miserū posse aliū præuenire, & dū securus est, eū opprimere. Vel fac innoxia mulierē cū marito codē lecto iacentē euidēter scire eundem sub ceruicali abdidiisse gladiū, quo ipsam dormiētē iugulet: neque patere miserū suffugium aliud, nunquid non ipsa posset eundem gladium furtim arripere, & fabulam anteuertere? Profectō res est dubia. Ad q̄ aliud respondēri nō pot̄ quā q̄ dum actus ille aggressio est, nullatenus est licitus. Si tamen est defensio, non est cur cōdēnetur. Vtrum aut eorū sit non est lege aut scientia definiendū, sed arbitrio prudentis quocūq; casu iudicādū. Seruit autem hoc ad pacandas cōscientias post factū. Haud tñ est in publico hæc licētia prædicāda, ne rude vulgus, quod discernere nescit quando est aggressio, q̄n verò defensio, eam per abusum amplificet. At verò contra secundam conclusionem existit argumentum huiusmodi. Necessarius ordo charitatis exigit, vt modō dicebamus, vitā spiritualē proximi propriæ corporali præferre: quandoquidem spiritualis non solum perfectior est, verū & finis ipse ad quē tēporalis refertur: quicūq; aut priuata auctoritate alterū vi aggreditur, est in peccato mortali, quia id nemini licet: ergo alterū idē ordo charitatis stringit vt non se citius permittat, quā alterū in infernū obrundat: atq; ad eō neutiquā licet eū occidere. Argumētū est quod nō modō sciolos multos cogit vt eius cōclusioni fidem adhibeat. verum & Gersonē, grauem alioqui auctorē: qui tract. de Eucharistia, eā habet p̄ cofessa. At verò hoc esset non solū naturale ius peruertere, verū & Xpi iugū, quod suauē est & leue, acerbum facere: atq; importabile. Quānā. n. iustitia esset in lege quæ subditos coeret, vt vitam quā mortales tantū æstimāt cuiuscūq; temeritati & audaciæ dono darent: Si me tyrannus ad malū vrgeret, vitā pro virtute debere ponere: sed tamen q̄ cuiuscūq; volenti me iniq̄ssimē occidere id permittere cogar intolerabilis res esset. Imō non solū vitā nō cogor illi dare, verū neq; honorē, neq; famā, neque bona mea. Est, verbi gratia, impurus homo & pernicax, qui iurat nisi dederō ei pondus auri patratum sese graue aliquod scelus, vtrū propterea ego stringar petitionē suā illi cōcedere? Minimē gentiū. Ad argumētū ergo cōceditur ordine charitatis magis esse diligendā salutē spiritualē proximi, quā nostrā tēporalē. Hæc autē charitatis lex solū obligat, vt quoties ad eiusmodi spiritualē salutē mea fuerit tēporalis simpliciter necessaria, debeā illā periculo offerre. Exēpli gratia. Laborat ciuitas aliqua vel persona ignorātia vincibili, quā ego solus possū tollere: debere certē ordine charitatis cū periculo vitæ veritatē detegere. Itē si mihi incūbit ex officio. Nam tēpore pestis tenetur prælatus, & tēpore belli princeps nō deterere populū: quia hoc secundo casu nō sola charitas, verum & iustitia cōcurrit. Vbi aut vitā mea nō est necessaria, sed ipsi sciunt se malē agere, & possunt cessare & sua culpa nō cessant, ego non teneor: sed ad perfectionē charitatis quandoq; id pertineret. Et hoc expressē docet S. Tho. in loco nuperrimē citato, in solutione ad 3. & q. 25. eadē. 22. art. 8 ait q̄ licet dilectio inimici in præparatione animi sit necessaria, q̄n necessitas occurrerit: tñ extra talem necessitatem diligere inimicū nō est, nisi de perfectione charitatis. Ad propositū ergo vt descendamus, qui me vi armata priuatim adoritur, sua culpa id facit, quare mea vita non est illi necessaria: & ideo nec teneor illi succūbere. Alias occasio porrigeretur nefandis hominibus iustos inuadendi, nepe dum certi essent ab illis nō se esse occidendos. Simili. n. audacia Machabæorū hostes Sabbathis eos adoriebantur. arbitantes tunc eos nō posse pugnare. Quare vt legitur 1. Mach. 2. decreuerunt etiam dieb. illis sanctis sese armis defendere: Haud ergo est consequens: Teneor diligere salutē proximi spiritualē præ mea corporali: ergo teneor illā extra casum necessitatis plus seruare. Vnicuiq; nanq; mādāta est cura suæ vitæ suorūq; bonorū: nō autē alienorū, et si pretiosiora sint. Sicuti seruare pater tenetur magis filiū suū quā extraneū longe meliorē. Hactenus de libertate quā quis habet defendēdi se. De necessitate autem, vtrum. s. quicūque ad id tenetur ab aliquib. dubitatur. Imō sunt qui id affirmāt propter hoc quod à nobis modo asserēbatur. Hoc autē dabitur art. 6. decisum est: nepe demonstratū, licitū esse vitā ponere pro amico. Vnde palā cōsequitur posse inuasum permittere se occidi, ne occidat. Quin verò quandoque tenetur. Quare tres ordines statuendos de hac re arbitror impresentiarum. Est enim vnus quo inuasus teneretur, vt reor, potius mortē petere q̄ inuasorem interficere, etiā vbi aggressio iniuriōsa esset. Etenim si aggressor esset rex, vel dux, vel alia persona quæ valde esset reipublicæ necessaria: inuasus autē esset persona vilis, cuius vita ad bonum cōmune nihil referret: profectō crediderim tunc inuasum illū charitate cogi vt lethū potius ferat, quā alteri inferat. Atqui p̄ alterū extremū cōtingeret casus vt teneretur inuasus sub pœna peccati mortalis defendere se: vt si vice versa princeps aut quicūq; alia p̄sona reipublicæ

Obiectio
contra tertiam cōclusionem.

Dilatatio.

Argumentum
contra secundam cōclusionem.

Gerson.

Solutio.

Charitatis
lex quando obligat.

D. Thom.

Quando sit
necesse occidere aggressorem.
Tres ordines aggressionis.

Dubium.

7

Dilutio.

Alterum
dubium.

August.

Solutio.

Augusti.
explica-
tur.Quandiu
tempus de
fense du-
ret.Dubium
aliud.
Solutio.Submotio
canilli.Excludi-
tur alterū
sophisma.

reipublicæ perquam cōmoda ab impuro aliquo & nefario impeteretur: tunc enim proculdubio p-
dignitas esset vitæ nō se illū iniuria laceffitū defendere: etiam tum opus esset laceffitū occidere. In
reliquis verò mediis casibus & ius habet inuasus quisque defendendi se: & nihilominus ei liberū est
propter charitatem iuri eiusmodi renuntiare. Quid autē si quis me iniuria lacefferet, nō armis, sed vi
alia aut fraude: vt si scire iudicē decreuisse me per iniquitatem ad mortē adducere, aut testes iniquis
testimoniis: idq; mihi esset certissimū, rēmq; iā esse in proximo, nunquid non possem illos occidere
sciens me aliter non posse mortē fugere? Apparet enim idē ius esse, ac si me gladiis inuaderent. Re-
spondetur nequaquā licere, neq; idem esse iuris: qm̄ solū licitum est vim vi repellere: vis autē non
est nisi in præfenti aggressione. Alias (vt supra diximus) si tu præuenires, tu esses qui aggredere-
ris. Quare tunc alia tibi iuris remedia exquirenda sunt. Si autē prætor aut alij ministri iustitiæ vellent in
me manus iniicere, constaretq; mihi per iniquitatem id facere, liceret mihi profectō perinde vi vi
repellere ac si essent personæ priuatæ. Secus tamē si id bona fide & lege tētarent: nepe quia sunt in-
dicia vel aliqua legitima accusatio. Tunc. n. licet ego essem innocens, nō mihi liceret, quōd me eriperē
ministros vulnerare: vt infra quæstione 4. dicturi iterum sumus. De bonis autē temporalibus dubiū
est, vtrū in eorū defensam licet etiam latronē occidere. Apparet enim hoc non licere: quia bona hæc
tēporalia lubrica atq; ad eōdē necessariō peritura nō sunt tanti faciendā, vt vita eorū gratia homo mul-
tandus sit. Eōdē præcipuē quōd omnia hæc in vitæ humanæ subsidiū mortalibus collata sunt. Atq; ad
id faciat autoritas Augustini ex primo libro de libe. arbi. secundo argumento citata. Quin verò & il-
lud Exod. 22. quod cap. 1. de homicid. citatur de fure nocturno: adiuncta glo. Augustini quæ citatur
ca. si perfodiens de homicid. Glossa enim est, propterea licere furē nocturnū in flagratū dicto morte
opprimere, non autē orto iam sole, q̄ noctu discerni nequit, veneritne ad furtū faciendū an ad homi-
cidium, sicuti luce solis deprehendi potest. Vbi significat Augusti. solū metu mortis licere, furem
occidere, nō autē metu amissionis bonorū. Respondetur nihilominus citra dubium licere furē etiam
diurnū in defensionē bonorum tēporalium interficere si aliter illi eripi ab ipso nequeat. Et ratio est
q̄ bona mea, media sunt ad vitæ sustentationē, & status, atque honoris. Quapropter sicut vita funda-
mentū est oīum bonorum, ita est & eorum tutrix: ad Augustinum autē respōdetur, aut q̄ illius forsā
fuit sententiæ, q̄ ob solum bona tēporalia non licet furi vitā haurire: vel meliūs q̄ locut⁹ est vti phi-
losophus moralis: quia vix accidere consuevit, quin possint bona eripi à diurno latrone citra eius
mortem. Et qn̄ id fieri posset, certē iniquū esset illū occidere: sic enim habetur lege furem. ff. ad legē
Corneliam de sicca, furē nocturnum si quis occiderit, ita demū impunē feret, si parcere ei sine suo
periculo non potuit: parcere scilicet liberando res suas. & l. sed & si. ff. ad leg. Aquil. si quis cum furē
apprehendere posset maluit occidere, iniuriam fecisse videtur. Idemque habetur cap. Interfecisti.
extrā, de homic. Vnde iuriconsulti inferunt q̄ etiam dum spes est via iuridica recuperandi furtum,
nō licet furē occidere. Et certē si spes esset certissima q̄ facilimo negotio recuperari posset, verū ap-
paret. Vbi autē res esset dubia, posset liberum esse dño iure vti suo. Vnde eod. c. interfecisti. subditur:
Si autem sine odij meditatione te tuāq; liberando huiusmodi diaboli membra interfecisti, si ieiuna-
re volueris bonū est tibi. Quasi dicat, non teneris. De tempore autem defensionis, quamdiu duret, præ-
terea fortē dubitas. Nempe vtrū tunc tantum liceat resistere quamdiu fur rem non arripuit, an verò
etiam tunc dum tuis rebus onustus fugit, liceat tibi eū armis insequi, & si aliter deprehendi nequit,
etiam iacto telo sternere. Respondetur toto illo tēpore flagrantis delicti licere vim vi repellere, etiā
dum fugit: postquam verò aliquo se iam recepit, nō licet eū aggredi, sed tenere quousque iudex eū
capiat. Attamen cum hæc licere astruimus, nempe furē telo prosternere, sic intelligimus si bona ali-
quanti sint præcij. Nam pro re vili, nempe pro valore duorum triumve ducatorum, vt vitam pericu-
lo exponere delictum esset, sic & alium interficere. Nam licet te tuāque tuendi ius habeas, confere-
ndum tñ est dānum quod tibi caues cum illo quod das. Quamuis innocentis conditio melior sit. Su-
perest autem de honore videre, vtrū ob eius defensam liceat aggressorē occidere. Est verbi gratia
ingenu⁹ vir aut illustis, qui videns hostē ad se gladio appropinquare, fugiendo posset liberare vitam
vtrum fugere cum suo dedecore teneatur ne suā vel hostis periculo mortis obiciat. Apparet enim
secundum ea quæ dicta sunt neutiquā expectare posse: quandoquidem moderamen inculpatæ tute-
læ requirit hostis necem necessariam esse ad seruandā vitā: quod in illo casu non est. Respondetur
nihilominus non tenere se in pedes conferre: quia moderamen hoc adhibendum est cirra honoris
detrimentum quod alicuius sit momenti. Quapropter sacerdotes & monachi fugere omnino in tali
casu tenerentur: vt pote quorū honor non est conflictum illum expectare: quippe quos armorū vltis
nisi in extrema necessitate non decet. Et idem est de plebeio infimæ sortis, qui nullam prorsus hono-
ris iacturam fugiendo faceret. Quod si hinc quispiam contra nos intulerit, licere tūc etiam laceffitō
& in duellum prouocato exire: qm̄ sine honoris iactura aliud nequit facere. Respondetur nullā esse
consequentiā. Nam tunc nulla vis infertur, sicuti dum præfens est hostis. Et ideo qui exir in duel-
lū non repellit vim vi, sed cooperatur ad iniustitiam qua alter ipsum prouocauit. Præsertim q̄ secū-
dum rei veritatem & sapientum iudicio, non exire non est dedecus quia vbi virtus non defenditur,
nullus est honor, quippe qui eius est præmium. Ob idq; eū exire ad occidendum priuata autorita-
te, non sit virtus: sit vt neque verē sit honor, nisi secundum vulgus. Et nomine vulgi quicumque in-
telliguntur, qui non secundum rei naturam, sed secundum popularem opinionē de rebus iudicant.
Sed de hoc nihil ad præfens. Vnum autem hic quispiam meditabitur fortē sophisma. Videtur nāque
nobili qui in conflictu vulnus accepit licere hostem cessare iam volentem repercutere, nō quidē in
defensam vitæ, sed honoris quem ei abstulit: nam si licet expoliato bona fugienti latroni vi eripere,
cur non

cut non & isti eripere honorē? Respondetur disparem esse rōne: nam latro importat tua ipsa bona q̄
ab illo eripis: in casu verò præfenti ille qui te de honestauit nō secū portat tuū honorē: quare nō potes
illum iam vindicare nisi per vindictam quæ soli publicæ potestati licet. Ex his supra dictis fit q̄ si
quis quempiā aggredere: vt eū fuisse leuissimē percuteret, posset id alter etiā hostem interimēdo
repellere. Præsertim in Hispania vbi tam atrox illa iniuria reputatur. Vtrum autē eadem sit ratio de
clericis quæ est de laicis. Respondetur quantū ad ius naturæ idem esse prorsus nisi q̄ de defensione
honoris non est par ratio: vt pote qui illū non habent in armis. De iure autem Ecclesiastico, statim.

Primum igitur argumentū pariter & secundum eadem solutione diluuntur. Loquitur, n. planē
Aug. in casu tertie nostræ cōclusionis, nepe nemini ex intentione, puta per viam aggressionis & præ-
uentionis licere priuata auctoritate se defendere, neq; sua. Et ideo ait, pro his rebus, directā signifi-
cans intentionē, excipiēs nisi sit miles. Ad tertiu verò respōdet D. Tho. quod cū irregularitas incur-
ratur præter culpā, vt patet in iudice, fit vt clericus etiā si se defendendo aliquē interficiat, fiat irre-
gularis. Loquitur tamē secundum ius q̄ suo seculo erat in vsu. Postmodū nanq; Clemē. vnica. de
homicid. prouidenter cautū est vt qui mortē aliter vitare non valens suum occidit vel mutilat inua-
forem, immunis sit ab irregularitate. Præterquā q̄ in dict. cap. de his, nihil aliud habetur quā q̄ cle-
ricus ille qui paganū defendēdo se occidit multū sibi cōsultuit si ab officio sacerdotali recessit: quasi
non esset necessarium. Adde q̄ fortē loquitur vt in præcedenti capit. Clericum, de eo qui in militia
nempe obsidione inclusus paganū occiderat, debuerat enim in obsidione nō manere. Vnde can. In-
terfecisti. de homicid. volun. presbyter qui se & sua defendendo inuasorem occidit, non deponitur,
sed ad pœnitentiā admonetur: forsā propter exemplū, aut propter aliquam præsumptā culpam.
Sed de irregularitate statim articulo proximo: vbi hæc verba S. Thom. emunctius examinabuntur.
Quartum argumentum nullius est ponderis: quoniam neque fornicatio neque adulterium media
sunt ad defensionem, quemadmodum homicidium. Quintum verò super eodem nos loco Pauli tra-
ctauimus. Verbum enim Pauli, Non vos defendentes, idem est Græcē quod, Nō vos vindicantes: vt
eius verbale nomen statim subiunctum ostendit, Mihi vindictam, & ego retribuā. Licet enim vim,
dum infertur repellere: non tamen illatam iniuriam: nisi per publicam auctoritatem vindicare.

ARTICVLVS IX.

Vtrum qui casu alterum occiderit, fiat homicidij reus.

OST voluntariū homicidiū sequitur de casuali, vtrum reū faciat homicidā. Sunt, n.
in partē affirmatiuā testimonia tā sacra q̄ sanctorū patrū. Legitur, n. Gen. 4. de Lamech
q̄ virū in vulnus suū occiderit. Et historia secundū sanctos interpretes fait q̄ cū in ve-
natu credēs interficere bestiā, hominē interfecerit, nihilominus homicidiū ei imputa-
tū fuit. Secūdo legitur Exod. 21. Si quis percusserit mulierē prægnantē & abortū fece-
rit, si mors eius fuerit subsequuta, reddet animā pro anima: abortus autē ille præter percutiētis intē
tionē accidere poterat: ergo casuale homicidiū non est absq; culpa. Tertio. Dist. 1. & extra de homic. *Primum ar-
gument.*
quā plures extant canones quib. q̄ clerici casu homicidia fecerūt, irregulares habētur: irregularitas *Lamech.*
autē vbi in penā ponitur, non nisi propter culpā incurritur. Cōtrarius autē obuiā occurrit ad Publ. *Secundum
argument.*
August. vbi sic ait, Absit vt quæ propter bonū aut licitū faciamus, si quidem propter hoc præter no- *Tertium ar-
gument.*
stram voluntatē quidquā mali acciderit, nobis imputeretur, homicidiū autē casuale est cum ei qui bo- *Augusti.*
num intendit, malus accidit effectus. Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est *Prima con-
clusio.*
bimēbris, eademq; ceterarū basis ac radix. Nihil casuale quatenus casu accidit, peccatū est: sed qua- *Augusti.*
tenus quidpiā habuerit voluntarij, eatenus erit peccatū. Conclusio probatur secundum August. cō *Augusti.*
tra Faust. peccatū non est nisi quatenus voluntariū: casus autē secundum Arist. 2. Phys. est causa *Aristot.*
p̄ter intentionē, atque ad eōdē præter voluntatē agentis: ergo casualia secundum illam rationē nihil se- *Secunda
conclusio.*
cum afferunt culpæ. Secunda conclusio. Nemo dans operā rei licitæ, neq; sinistrā habens intentio- *Tertia con-
clusio.*
nem, dummodo debitā adhibuerit diligentiam ne noceat, quāvis ex actione sua sequatur homicidiū, *conclusio.*
reatū illius incurrit. Conclusio hæc præcedentis appendix est & corollaria. Nam eiusmodi homici- *conclusio.*
dium nihil prorsus habet voluntatis, sed est simpliciter casuale. Tertia cōclusio. Si quis dat operam *conclusio.*
rei illicitæ, vel dans operā rei licitæ debitā non adhibet diligentiam, non est à reatu homicidij immu- *conclusio.*
nis, q̄ ex eiusmodi actione fuerit subsequutū. Probatur cōclusio: cōtingit id quod actu per se neque *conclusio.*
volitū est neq; intentū, per accidens esse volitū, atque intentū: quatenus id non impedit q̄ impedire *conclusio.*
tum poterat tum etiā debebat. Nam causa quæ prohibens remouet, dicitur accidentaria. Quo fit vt *conclusio.*
qui causam vel actionē nō remouet atq; impedit quā tollere debebat: si sequatur homicidiū, reus *conclusio.*
eius constituatur. Hoc autē fit dupliciter. Vno modo quādo operā reus illicitis, quas vitare *conclusio.*
debebat: altero vero qn̄ vacans rebus licitis diligentiam non adhibet: ex cuius cōtraria negligētia *conclusio.*
subsequitur homicidiū. Atq; hæc est asserta nostra conclusio. Ad plenā vero rei intelligentiā reco- *conclusio.*
lendū est, bifariā aliquid esse voluntariū. Vno modo directē, quia intentū: & hoc simpliciter nuncu- *conclusio.*
patur voluntarium, opponiturq; simpliciter casuali, vbi nihil est voluntarij: & alio modo contingit *conclusio.*
esse voluntariū per accidens, quia nō impeditur: & hoc est medium inter simpliciter voluntariū ac *conclusio.*
simpliciter casuale. Sed nihilominus ob carentiam directæ intētionis dicitur casuale. Requiritur er- *conclusio.*
go ad casuale homicidiū primō q̄ non sit intētū: secundo vt imputetur q̄ re vera sequatur ex actio- *conclusio.*
ne quæ tolli debebat: vt habetur cap. ad audientiam. de homicid. & c. presbyterum. Nam si aliunde *conclusio.*
sequatur, nullatenus imputatur agenti, vt eodem cap. Ioannes. Vt si quem imprudenter incauteque *conclusio.*
castigans vulnerasti: & homicidium, vel non est subsequutū: vel non ex vulnere, sed ex maligna cu- *conclusio.*
ratione, vel alio accidente ille occubuit: non es in consciētia homicidij reus, sed tantū incautæ pul- *conclusio.*
sationis.

fationis. Tertio requiritur q̄ non solum posset talem actionem evitare, verum q̄ deberes: licet. n. venator excusare posset venationem, atque adeo iactum teli quo praeter intentionem factum est homicidium, nullam inde contraxit culpam. Similiter, vt paulo ante dicebamus, dum latro ex te pecuniam petit, cominatus nisi dederis, furtum aliunde se facturum: licet non dederis & faciat, non est cur tibi furtum imputetur, quonia non tenebaris. Atq; ex hoc sequitur quaestiuiculae solutio impraesentiarum moueri solita. Dubitatur naque vtrum homicidium casuale quod per accidens est voluntarium, sit in vniuersum peccatum mortale. Apparet enim tale ex obiecto. Respondetur nihilominus non habere eiusmodi homicidia plus culpae quam fuit in causa: siue causa fuerit datio operae rei illicitae, siue negligentia in relicta. Exempli gratia: Prohibitus est clericus equum equitare, illi tamen ascendit casu quo non erat nisi venialis culpa, & hominem infortunio pessundedit, vt habetur in c. Dilectus, de homic. non esset nisi veniale peccatum. Pariter si dans operam rei licitae: vt miles venator ex negligentia, quia non satis circumspectus occidit hominem, si negligentia non fuit nisi venialis, homicidium non erit nisi veniale. Haud enim diligentiam adhiberi semper necessarium est quam maxime potest, sed quam fuerit pro qualitate negotiorum congruus. Quod si causa culpam habuerit mortalem leuiorem tamen quam est genere suo homicidium, non erit in ipso homicidio culpa grauior.

Dubitatio submouetur.
Quod peccatum sit casuale homicidium.
Augustin.
Impugnatur secunda conditio prior pars.

Sententia est Aug. 2. libro, contra Faust. vbi ait, Loth, qui ebrius incestum commisit, non fuisse reum incestus: eo quod crimen illud non habuit plus culpae, quam in ebriatione praefuerat. At vero de irregularitate est dubium: & primo contra secundam conditionem supra positam est argumentum. Dicitur enim quod si quis lethaliter incaute & ex graui negligentia quempiam percussit, qui tamen vel per egregiam curationem vel forte per miraculum mortem euasit, tunc percussor ille non est reus homicidij. Arguitur vero contra. Si ex intentione illum tam grauius vulnerasset, eadem culpa inficeretur ac si esset homicida: ergo & si id incautus ac negligens fecerit. Respondetur in primis irregularitatem non incurri, quae homicidis posita est, nisi re vera sequatur homicidium. Quare etiam si miraculosa sit mortis euasio satis est vt percussor non habeatur irregularis. Praeterea quantum ad culpam est differentia. Nam qui ex intentione hominem vt occideret percussit, statim, quidquid sequatur reus est apud Deum homicidij: qui vero non ex intentione, sed ex cautela defectu alium sauciauit, non fit reus maioris culpae quam quae fuit in causa, vt modo dicebamus. At contra alterum membrum eiusdem conclusionis quo dictum est, etiam si sequatur homicidium, non tamen ex vulnere sed aliunde, tunc non imputari, arguitur. Si vulnus erat re vera graue, quantum in infirmis non sibi satis caueret, vel non fuerit adhibita illa curatio, quae si adhiberetur euaderet: nihilominus dum moritur, re vera ex vulnere moritur: ergo quantum negligentia vel infirmi vel medici fuerit etiam in causa, ille nihilominus est reus homicidij. Et confirmatur hoc inde, q̄ neque infirmus teneretur tanta cautela sibi caueri, neque optimus exquirere medicum, neque vero medicus tam solerte adhibere curationem & ideo licet non simpliciter ex vulnere, sed adiunctis aliis negligentis sequatur mors, nihilominus percussori imputatur qui per iniuriam causam dedit. Adde q̄ forsitan neque chirurgorum copia haberi potuit, neq; alterius qui sanguinis exitum restingeret qua de causa ille mortem obiit: tunc enim cum nullus praeter percussorem fuerit in culpa, ille erit vere reus. Respondetur ad hoc q̄ quando homicidium subsequitur iudicio medicorum standum est: vt cap. significas. tit. 2. admonetur. Vtrum re vera vulnus, lethale erat, quo plurimum homines mori solent: & tunc non obstante a parte infirmi negligentia homicidium vulneranti imputatur. Si autem non erat eiusdem generis, tunc quantum ad percussoris culpam nihil fortuitus euentus refert, quandoquidem tota praefuit in actione: sed quantum ad irregularitatem si citra alterius culpam sequuta est mors, homicidium ei imputatur. Si vero ob culpam vel infirmi vel medici, excusatur. Nam vulneratus postquam semel vulnus accepit iure naturae tenetur se vigilanter saluti consulere, & chirurgus etiam ob fidem sui muneris eidem prospicere. His praehabitis descendendum nobis restat ad irregularitatis modos. In primis, n. q̄ qui iuxta tenorem secundae conclusionis operam rei licitae, prudentemq; adhibet diligentiam quempiam occidit, nullo irregularitatis nomine sordescat, multi sunt textus, extra, de homicid. vt cap. lator. & cap. dilectus filius & c. si significasti, & c. Ioannes & c. ex literis, extra, de homicid. atque alij, distinct. l. Quoniam illic non solum nulla est culpa, verum neque voluntaria occisio. Ex hac ergo conclusione collige, infirmorum custodes atque infirmos dum infirmum in lecto mouent vt vel aptius ei cibum ministrent vel quietius iaceat, etiam si inde mortem tantillum accelerent nullam irregularitatem incurtere: quia dant rei licitae operam. Nisi tam immodica esset negligentia & iactatio illius, vt prudentum iudicio censeretur occisio, atque adeo mortalis temeritas. Audiui de Confessario qui cum reum querendum ad patibulum comitaretur, & in casu iumentum quo ille vehabatur pepulisset, inde scrupulum irregularitatis conceperit, q̄ sua causa properantius eum morti obrulisset. At vero haec ridicula sunt. In tertia autem conclusione duas causas irregularitatis posuimus, quarum prima erat dum quis dat operam rei illicitae. Et quidem Caiet. hic Syluest. in verb. Homicidium. §. 2. & Doctores iuris Canonici vniuersalem regulam asserunt, q̄ omnis qui dat operam rei illicitae, quomodocumq; ex illa datione sequatur homicidium fiat irregularis. Attamen regula haec in primis non habetur in iure sed eius interpretes illam inferunt ex contrario sensu: nempe ex praefatis capitulis quibus qui dant operam rei licitae excusantur. Et potissimum ex cap. ex literis. 2. & ex cap. dilectus filius. vbi habetur q̄ qui non dat operam rei illicitae, si non est negligens non est irregularis. Inde nanque, tum alij tum etiam S. Tho. intulit q̄ q̄ rebus vacant illicitis fiant ex eo homicidio irregulares. Debet ergo suis moderaminibus temperari vt verum habeat vniuersaliter. In primis si clericus in adulterio deprehensus inuaditur, & cum moderamine rei illicitae, ne inculpate tutelae inuasore occidit, quantum operam rei illicitae, non debet irregularis censeretur

Solutio.
Qui incurrunot irregularitatis.

Factum videlicet. Explicatur tertia conclusio.

Quando debeat irregularis censeretur qui dat operam rei illicitae.

quia homicidium illud non est tunc voluntarium. Nam quauis adulterium fuerit voluntarium, non tamen fuit per se causa homicidij: sic vulneratio quae non fuit voluntaria. Rursus in dicto cap. ex literis. excusatur ille monachus ab irregularitate qui cum campanam de campanili deponeret, cadens lignum puerum oppressit. Fac opus illud fuisse sermone, & forsitan in die festo, aut contra praecipitum Praelati deliquisse illo opere monachum: vtrum propterea esset irregularis? profecto minime credendum est. Item in dicto cap. dilectus. excusatur clericus q̄ sanitatis gratia ascendens equum inopinatum alterum interimat, vtrum si equatio illa eidem clerico fuisset nocua & contra iussum medici deliquisset, propterea esset irregularis? profecto nulla est ratio vt credas. Nam peccatum quod fuit in causa ex natura sua, nihil ad homicidium referebat. Sed ais, neq; hoc dicunt Summistae. Immo vero id asserit Syluest. in verbo Homicidium 2. du. 18. videlicet q̄ si quis cadens arbor quae erat sua optime circumspectus ne quenquam opprimeret quis postea cadens arbor transeuntē forte compresserit, non est irregularis. Si tamen arbor non erat sua, fiet irregularis, quoniam dabit operam furto. Et pariter habent dicere q̄ si nobilis secularis in proprio nemore venatur, & mere casualiter hominem occidit, non fit irregularis ad suscipiendos ordines: fiet tamen si nemo est alienus, & contra domini voluntatem illic depraedatur feras. Haec autem profecto minime credenda sunt: sed sic intelligenda est res illicita cui datur opera vt. f. genere suo res illa causa esse soleat homicidij. Vt si clericus dat operam rei bellicae: licet imprudens & nesciens alium praeter suam intentionem occidat, est irregularis: & pari iure si torneamenta atq; alia pugnae simulacra exerceat, quae clericis vetita sunt. Itaq; vt homicidium casuale ratione rei illicitae causa sit irregularitatis, requiritur q̄ opus illud cui consulto operam dabit genere suo sit periculosum. Quando vero illa opera non sunt clericis ideo prohibita, neq; adeo illicita quia periculosa, sed alia ob causam tunc homicidium, quod mere est casuale, nullius est irregularitatis causa. Quapropter Caiet. hic sententia, q̄ clericus qui inter venandum homicidium casuale fecit, similiter excusatur ac secularis, nescio an sit vsquequaq; vera: nam si est venatio talis quae clericis non ob id vetatur, q̄ periculosa est vbi habet: si autem propter periculum prohibetur: vt est venatio aprorum q̄ armis, & telis & ferocibus canibus fit: profecto fiet clericus irregularis: vbi secularis non fieret. Et per hanc decisionem arbitror explicari cuncta capitula quae de nauante operam rei illicitae adduci possunt. In primis in c. continebatur, de homic. vnde suam isti regulam colligunt, Diaconus irregularis ceteretur non ob id q̄ operam dabit rei illicitae: nam iacere baculos leuandi laboris gratia neq; clericis interdictum, neq; erat periculosum: sed propterea q̄ dum alter in eum insiliuit, debuisset cauere ne falce qua ipse erat accinctus, vulneraretur: nam statim c. lator. clericus qui alterum in terram proiecit, q̄ opus de se magis videbatur illicitum: quia non ex sua negligentia cultellus eius in alterum incidit, non condemnatur irregularitatis poena. Casu autem capituli, Suscepimus. non idcirco fit ille monachus irregularis q̄ latrones in defensionem propriae vitae occidit, sed ob id q̄ pro rebus temporalibus, quarum monachi non debent esse adeo cupidi, eos ligauerat, ac perinde causam dederat homicidio. Sed & casus capituli, Tua nos, eidem nostro asserto patrocinator. Illic enim decernitur clericum qui chirurgiae pietatis gratia in curanda quadam muliere operam impederat, & praeter eius intentionem mortua est, non fuisse irregulare. Vnde a contrario sensu colligitur q̄ si questus causa id fecisset, fuisset irregularis: eo videlicet q̄ propterea clerici ab illa arte arcentur: q̄ est genere suo periculosa. Secundus modus quo casuale homicidium imputatur, est negligentia: quae quidem si absq; vlla fuerit culpa, nulla est irregularitatis causa: vt capitulis supra citatis habetur: quibus secundam conclusionem D. Tho. suffulimus. Nam etsi irregularitas citra culpam incurritur, vt patet in seculari iudice, debet tamen vt diximus, esse voluntaria: & vbi negligentia extra omnem est culpam, effectus non ceteretur voluntarius: quandoquidem inuoluntarium, vt dictum est, in his quae causa sunt per accidens, non est nisi vbi homo id facere omittit quod facere debuit. Quapropter, vt supra diximus, prudenter cautum est Clem. vnica de homic. vt qui aliter mortem euadere non valens inuasore occidit, aut mutilat, liber ab irregularitate sit. Et pari iure etiam clerici sacerdotes petentes in iudicio seculari malefactorum emendam, & eorum quibus expoliati sunt restitutionem, dummodo protestentur se id ad vindictam non facere, neq; ad sanguinis effusionem: quamuis patibulo illi affigantur, ab irregularitate sunt immunes: vt habetur de homic. volu. li. 6. c. Praelatis. Id autem forsitan sciscitatis, vtrum vbi causa culpam non habuit nisi veniale: incurratur irregularitas. Caiet. impraesentiarum ad partem annuit affirmatiua. Ait quippe casuale homicidium semper imputari danti opera rei illicitae, quod ad poenam irregularitatis, & culpam aliquam, sed non semper quod ad mortalem culpam. Vbi docet citra mortalem incurri irregularitatem propter aliquam culpam. At vero quauis hoc aliquam praeseferat probabilitatem, pro eo q̄ iam tunc homicidium est quadatenus voluntarium, nescio tamen an omnino sit verum. Difficile, n. est creditum, q̄ irregularitas, quae ceu poena propter culpam imponitur, incurratur ex sola veniali culpa. Quare ergo vix illud credere queam. Exempli gratia, Decernit Clemens, modum citata clericum qui se defendendo hostem occidit, non esse irregularem: q̄ ergo qui per leuissimam culpam veniale, causam dedit homicidio, si quia non vsquequae perspexit an citra illud poterat se defendere irregularis fiat, nescio quis credat. Primum igitur argumentum erat de Lamech, qui Gen. 4. fatetur occidisse virum in vulnus suum: nempe qui, vt omnes habent inter pretes, inter venandum, Cain latere, putas se fera occidere, iaculo infixit. Ad hoc igitur respondetur, non satis circumspectus fuisse: vel vt alij aiunt, cum oculi iam sibi caligarent ducatu pueri id incaute fecisse: ea. f. ignorantia quae ipsum in culpam coniecit. Ad secundum respondetur quod qui mulierem praegnantem pulsar, idem iudicium subit, vbi periculum est abortus, atq; homicida: neq; si ex intentione faciat, mortaliter peccat: & si casu, tanta delinquit culpa quanta fuit in causa. Quod si foetus erat animatus, fit vere homicida, atq; adeo irregularis. Ad canones autem adductos in tertio argumento, satis superque responsum est. Neminem, n. irregularitatis sententia condemnari, nisi eum qui vel operam rei illicitae dederit, vel in relicta fuerit negligens.

Syluest.

Explicatur multa capita de homicidio.

Quando incurratur irregularitas propter negligentiam.

Dubitatio. Caietanus Solutio.

Ad primum argumentum. Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

QVÆSTIO SECVNDA, DE MVTLATIONE MEMBRORVM.

S. Thom. 2. 2. quæst. 65.

ARTICVLVS I.

Vtrum quempiam suo mutilare membro sit licitum.

Primum argument. a parte negativa.

QVONIAM animalis vita ex ea quæ in membris est constat: post homicidiū sequitur de membrorum mutilatione, vtrum sit vlllo casu licita? Et arguitur a parte negativa: Peccatum per hoc committitur, vt libro secundo, ait Damascenus, quod receditur ab eo quod est secundum naturam, in id quod est contra naturam, secundum autē naturā, auctore Deo corpus decet esse suis membris integrum: ergo cōtra naturā est illud mutilare. Secundō: Sicut anima ad totū corpus, sic & animæ partes ad partes corporis: vt 2. de Anima, auctor est Arist. anima autem hominem priuare nisi publica potestate non licet: ipsum occidendo: ergo neque particularia membra nisi eadem publica potestate licebit suis animæ partibus, hoc est potentiis, orbare. Tertio: Salus animæ saluti corporis præferenda est: nemini autē propter animæ salutem licet sibi membrū abscindere: puniuntur enim secundum præca Niceni Concilij statuta qui se causa conseruandæ pudicitia castrauerunt: ergo ob nullam aliam causam amputatio vlla membri licita est. In contrarium est quod Exod. 21. iubetur, Oculum pro oculo, dentem pro dente, ac manum pro manu reddi.

Secundum argument.

Tertium argument.

Concilium Nicenum

Sensus questionis.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Adnotandum discrimen.

Rogatio solutio.

Vox Marci.

Origenes.

Dubium.

Quæstio hæc duobus sensibus decidenda est: quatenus amputatio membri aut publica auctoritate fieri potest, aut cuiusque priuata. Nam & abscissionis causa, vel motus esse potest spiritalis, puta voluntarium crimen, vel naturale corporis vitium. Respondetur ergo tribus conclusionibus. Prima Sicut publica potestate quis licite ob graue crimen priuari potest vitia & propter leuius truciari potest membro. Probatur: Sicut partes eiusdem humani corporis membra eius sunt, atque ad eum in eius seruitiū atque adminiculū creata: sic & singuli ciues membra sunt totius reipublicæ ad eandem relationem & ordinata: ergo sicut de membris eiusdem corporis eo modo disponendū est qui saluti totius corporis est congruentior: sic & de ciuibus singulis quatenus saluti reipublicæ est expedientius: membrū autem sanū absque detrimento corporis abscind. nō potest: quia toti commodum est, sed tūc quādo infectum nocet. Igitur si ciuis nocumentum intulit reipublicæ, sicut posset respublica illū profus, dum crimen id meretur, extinguere: sic dum peccatū nō est tam graue, potest ipsum mutilare: etiam si membrum quod abscinditur, corporali sanitate vigeret, essetque personæ vtile. Secunda conclusio: Rursus dum membrum aliquod naturali morbo corruptū fuerit, ex voluntate ipsius aegroti abscindi potest ad eius seruandam vitam. Probatur: nam vnusquisque ius habet propriæ seruandæ vitam: ergo dum abscissio membri necessaria est, tunc perinde atque alia medicaminū genera potest illam quicquid sibi optare. Quare & auctoritate etiam parentis, aut alius gerentis eius curam citra publicā facultatem id fieri potest. Tertia conclusio: Extra hos duos casus nulli per publicā auctoritatem neque per consensum priuatae personæ licita est mutilatio. Probatur: quia vita totius ex membris constat. Quare sicut homicidium nemini licitum est, ita neque mutilatio. Adnotandum ergo discrimen est quod propter spirituale vitium licet quidem reipublicæ hominē mutilare, non tamen ipsi priuatae personæ: sed vice versā, ob corporalem morbum licet infirmo sibi membrū consilio medici abscindi permitti, non tamen hoc reipublicæ munus est vt eum cogere possit. Et ratio est, quia vnusquisque est suæ vitæ custos: respublica verò boni communis. Quo fit vt licet homicidium non nisi ob culpā fieri possit: mutilatio tamen licita etiā sit propter corporalem salutem. Sed nunquid nō potest respublica, aut pater, aut prælatus filium aut subditum cogere, vt dum ad salutem fuerit necessarium, membrum sibi permittat abscindi? Respondetur quod respublica in hoc nullum habet ius: prælatus verò cogere posset subditum propter singularem obedientiam illi promissam, vt medicamina admittat quæ commodè recipere potest. At verò quod ingentissimum dolorem in amputatione membri aut corporis incisione ferat, profectō nemo cogi potest: quia nemo tenetur tanto cruciatu vitam seruare. Neque ille censendus est sui homicida. Imò vera est illa Romani vox dum crus illi aperiretur, Non est tanto dolore digna salus. Tertia demum conclusio absque alia exceptione generalē continet veritatem. Nulla enim de causa, præter iam exceptas, vlllicet a se membrum truncare. Summa enim videri potest ad extirpandos carnis agones: quā ob causam Origen, in Histo. Ecclesiast. lib. 6. cap. 6. fertur sese castrasse: quo ad literam, vt forte arbitrabatur, verbum impleter euangelicū de eunuchis qui se castrauerunt propter regnū cælorum. Quod tamen flagitium illi fuit, vt decretū habet Concilij Niceni: cano. si quis a medicis, distinct. 55. licet zelus & castitatis indicium, laudi sit illi tribuendū. Neque verò Marci factū qui, vt eius habet historia, pollicem sibi ex nimia humilitate refecit, ne inuitus sacris initiaretur, laude dignū est, nisi reuelatione aliqua protegarur. Hoc autem restat haud dissimulandū dubiū, vtrum qui, vt exēpli gratia dicamus, ferro manū haberet aut quoduis aliud membrū muro illigatū: si ignis flammā ipsum iamā inuasurā, aut irruentes hostes aliter effugere non posset quā membrū sibi amputando, id sibi liceret? Apparet enim nequaquam id iure posse. Perinde enim casus huiusmodi habere videtur atque ille quem supra refutauius. Videlicet si quis tibi mortē minaretur, nisi tu tibi ipsi membrū refecares. Diximus enim id tibi non licere. Respondetur nihilominus non esse similes: imò in præsentem euentu, nisi meum me fallit iudiciū, ius illi misero fauet vt illo modo mortē euadat. Nam quā alter tibi minatur mortē, ab extrinseco est abscissio membri necessaria: & ideo

ideo tibi nō licet: quādo vero alligatus es, iā est ab intrinseco. Quare sicut si te canis dentib. tereret posses partē illā incidere: & si occlusus esses, exilire de fenestra posses, cū periculo frāgendi membri. Simile ius est in casu nostro. De irregularitate vero tā mutilantiū quā mutilatorū vt dicere pergamus, certū est mutilantē irregularitatē cōtra here. Nam cū tot capitulis citatis in tit. de homic. cōstitutum sit, homicidiū irregularitatē inducere: & membrū quodcunq; pars sit vitæ: cōsequens fit vt mutilator quadatenus homicida cēseatur, hoc est membri occisor, atque adeo irregularis: vt optimē doctores notant post glossam suprā citatā in Clemen. de homic. vbi ambo cōponuntur verba, occidere & mutilare. Quare non sufficit ad irregularitatem quod quis membrū debilitet: imò forte neque quod ipsum citra detractionem mortificet. Nam pœnæ sunt restringendæ, & iura non loquuntur nisi de mutilatore. Adnotauit autē eadem glo. intelligendū esse mutilationē membri principalis: atque hætenus rationi consonat. Exemplū autē quod subdit nempe quod abscissio digiti irregularitatē non inducat, non vsque adeo veritatē continere videtur: tamen si pleriq; Jurisconsultorū in eadē persistat sententia cū hac moderatione, quod digitus ille nō sit index aut pollex, quib. diuinū corpus apprehenditur. Et ratio eorum est quod ceteri digiti non sunt principalia membra: vtpote quod præcipua nō habeat officia: iuxta verbū Apostoli ad Rom. 12. vt est oculus, & manus, &c. At vero forte probabilior est cōtraria Caiet. assertio: nam re vera digitus quisque officiū habet, licet non ita præcipuū sicut pollex aut index. Qui autē particulā tantum digiti vel sibi vel alteri abscinderet, eo non esset irregularis, quod parum pro nihilo reputatur. Quo autē ad mutilatos & truncos descendamus, id primum adnotandum ob aliā rationē eos haberi irregulares quam mutilātes. Illi enim quia se ciuentarūt, inhábiles facti sunt: isti autē quia suo ipsorum corporis habitu inepti, ac perinde indecētes existunt, vt sacris altariibus ministrēt. Nā & antiquitus vt Leuit. 22. memoriæ proditum est, nullum animal quod cæcum eēt aut truncum, aut fractum, aut testiculis scēctis aut tunsis, licebat offerre Dño. Etenim si ad principum mēsas tales nō admittuntur administri multominus eos decet diuina mysteria tractare. Hac. n. ratione in Cōcilio Niceno eiusmodi corpore vitiatū ab ecclesiastico munere abacti sunt, vt can. si quis a medicis, 55. dist. refertur. Postquā sanctionē subsequuta sunt aliæ tā Concilij Arelatensis quā Gelasij, atque aliorū pontificū: vt eadē dist. can. hi qui, atque aliis, legitur. Atqui illi præcipuē a sacris functionibus inhibentur, qui sinistrē Euangeliū audientes, quod carni resisterent, volētes scēcti sunt, quibus canonibus post subscriptis Alexand. 3. toto tit. de corpo. vitiat. Imò & deformitas si grauis sit in oculo, quanuis sit natiuitatis vitium, promotionem prohibet. Qui autem sanitatis gratia medicorū consilio secantur, non ideo redduntur inhábiles ad sacerdotium: vt habetur eadem distinct. cano. si quis pro ægritudine. & de corpo. vitiat. vtroque cap. ex parte. Neque solum membrū principalis abscissio, qualis est manus, irregularitatem inducit: vt habetur cap. exposuisti, eod. tit. quod imo & si quis partem digiti sibi abscidit: vt habet can. qui partem 55. distinct. Sed intelligitur quod sit tanta vt sine scandalo tangere sacrosanctum sacramentum nequeat: vt exponitur de corpo. vitiat. cap. j. & cap. vltimo. Et forsā leuior causa requiritur in mutilante vt fiat irregularis, quam in mutilato. Nam in mutilante abscindere digitum, vt diximus, forsā sufficit quia membrum occidit: in mutilato verò requiritur quod sit vel insignis deformitas: siue a casu, siue a natiuitate proueniat.

Quando in curatur irregularitas ex membrorum mutilatione. Opinio iuris prudentum.

Caietani opinio probabilior.

Concilium Nicenum. Concilium Arelatense. Gelasius. Alex. 3.

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum. Ad tertium argumentum.

Chrysost.

Primum argumentum partis negative ex Arist. Secundum argumentum.

Ad primum igitur argumentum principale respondetur, id quod est cōtra particularem naturā feri posse secundum vniuersalem: vt ascentus aquæ ad replendum vacuū, testimonio nobis est. Quare etiam membri amputatio deformis sit corpori: congruere tamē potest tum saluti eiusem, tum etiā bono communi. Verum est tamen quod reipublicæ bene instituta, quam possunt maxime abstinēt ab huiusmodi suppliciis. Primum, ne pœnam talionis a malefactoribus antiquo more exigat: scilicet oculus pro oculo, & dentem pro dente. Deinde, ne dexteram amputent, quæ quidem detruncatio in utilem hominem reddit. Blasphemis autem optimo iure lingua abscinditur, & falsis testibus euelluntur dentes. Ad secundum respondetur, quod cū vita non ordinetur ad alium finem ipsius viuētis, sed solum ad bonum publicum, nullatenus se homo potest illa priuare: sed sola respublica illam habet potestatem: membra tamen ordinantur ad vitam: & ideo persona ipsa quæ suæ custos est vitæ potest membrum causa vitæ refecare. Ad tertium denique respondetur, quod abscissio membri corporalis eo est licita quod necessaria esse solet vitæ seruandæ. At vero ad salutem spirituales nunquam est necessaria. Nam peccatum per quod anima moritur, vbique & semper voluntati subiacet: aliàs non esset peccatum. Et fidelis Deus, vt ait Paulus, maiorem homini tentationem non permittit, quā ipse per eius gratiam superare potest. Quapropter verbum illud, Si oculus tuus scandalizat te, erue eum: & si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, non eo dictum est quod esse possit vnquā necessarium: sed vel hyperbole est, vel alium sensum facit moralem de occasionibus amputandis, vt sancti interpretantur: & nos etiam pro modulo illic nostro expositum reliquimus. Vnde super illud Matth. 19. Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnū cælorum: ait Chrysosto. Non per membrorum abscissionem, sed per malarum cogitationum interemptionem.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat patri filios, aut dominis seruos verberare.

OST mutilationē sequitur de alijs verberibus illi annexis dicere. Et quia non dubitatur quin reipublicæ id sit licitū, inquiritur de patrib. an liceat verberare filios. Ait. n. Phil. 10. Eth. c. 1. quod patris præceptio vires non habet, neque cogēdi necessitatē, neque vllius præsumpti nisi sit princeps: verberatio autē quædam est coactionis species: ergo id patrib. nō cōuenit, neque vero dñis. Secundo arguitur: Si id parentib. ac dominis licitū esset, cum ad fraternam correptionē pertineat, cuiusque personæ idem suffragaretur ius, vt quilibet verberare Soto, de iustitia & iure.

corripiendo posset. In contrariū autem est illud Prouer. 13. Qui parit virgā, odit filiū suū. Et infra cap. 23. Noli subtrahere à puero disciplinam. Et Ecclesiast. 13. Seruo malculo tortura & compedes.

**Conclusio
vna.**

Ad quæstionem respondetur vnica conclusione. Patribus tantum ac dominis, aut paternā gerētibus curā, puta magistris ac pædagogis verberare licet subditos & flagellare, nequaquā tamē mutilare. Vtraq; cōclusionis pars hac ratione probatur. Inter mutilationē ac verberationem hoc interest quod mutilatio vsque adeo est maius verberatione nocumentum, vt sit irreuerabile: quale nō est verberatio, vt pote quæ sensui duntaxat dolorē incutit: igitur cum vita totius ex vita membrorū cōstet, fit vt ad eundem præcisē legitima mutilatio pertineat ratione criminis, qui in vitā ipsam habet potestatem: quæ quidem functio penes solam est rempublicam. Verberatio autē ad faciliore castigationem promptioremq; correptionem spectat: nihilominus & hæc quādam auctoritatem exigit, quam verberans in eum qui vapulat exercet, hanc ergo cū primis pater habet in filios: post vero dominus in subditos: ac denū in discipulos & pupillos magister ac pædagogus. Nam de prælatis, quia publica vigēt potestate, ambigi non potest. Res est facilima. At quauis de patria potestate, s. quanta sit in filios, lib. 1. q. statim prima dictū sit, nihilominus hic forsā studiosus roget quonam iure negatiua, cōclusionis pars tulciatur Apparet. n. iure naturæ liberū esse patribus: nō solum verberare, sed etiam mutilatione, & si opus esset, cædē etiā in filios animaduerrere: Nam illo iure illis incumbit liberis educare, & moribus instituere: quæ quidem institutio sæpissimē exposcit mutilationis mortisq; vindictam. Secundo arguitur. Statim in mundi primordiis non erat alia respublica, quā domestica: nēpe dum sola familia Adæ orbē possidebat: tunc ergo cū necessaria esset publica scelestorum vindicta, cōsequitur vt patri id incuberet munus. Enimuero Cain dignus erat supplicio capitis, nisi ei Deus pepercisset, quod & reus ipse metu illo maximo, Qui inuenit me, occidet me, testabatur. Illud ergo supplicium nemo ei poterat infligere præter patrē. Ad hæc, si aliqui essent mortaliū sic dispersim viuētes, vt sub nullo agerēt principe, sed vnaquæq; domus seorsum viueret, tunc profecto ratio ipsa docere videtur vt eos qui cōmeriti essent mortē, pater posset vel anus eidē supplicio addicere. His veruntamen non obstantibus respondetur ius ipsum naturæ parentibus eiusmodi vltiones interdiceret, soliq; publicæ potestati tribuere. dōq; iure gentiū esse confirmatum. Vita, n. humana vsque adeo nō debet absq; meditatiūmo iudicio & iuris ordine extingui, vt id non debeat tā tā multitudini cōmitti quāta est parentū, qui neq; leges sciunt, neq; causarum merita perpendere omnes possunt. Quocirca sic parentib. educare filios natura concessit, vt tamen lineā præscriperit quousque sua facultas procederet, & vnde publica inciperet: vt l. si filius. cautum est. C. de patri. po. te. & l. Prætor. ff. de iure iur. §. præterea. Et secundū argumentū iam loco citato lib. 1. q. 1. respōdimus Adam habuisse publicā potestatem iure dominij orbis quod penes se tunc temporis erat aucto vero mortali genere, orbēq; iure gentium per familias distributo, vnaquæque habet suum principē. Quapropter, vt ad aliud respōdeamus, qui vagi nunc viuerēt, seorsumq; & priuatim absq; republica, cōtra hominis naturam degerēt vitā: quippe qui suapte natura animal ciuile est, & gregatile. Quare ab illis nullum sumitur contra præsentē veritatem solidum argumētum. Mutilare ergo parentibus non licet, neque mortaliū vlli præter publicam potestatem, sed fuste cædere aut ferula. Id, n. est illis iure naturæ concessum. Homo nanq; tribus viis ad virtutē instituitur: nā & ratione ducitur, & metu cogitur, & allicitur præmio: antea ergo quā rationis sydus eluceat, natura prouidit vt puer & metu cogatur & afficiatur munusculis. Quapropter institutio paterna, quæ prima omnīū est, his duob. vitur. Vbi vero iam ratio suo fruatur lumine, lege tunc incipit & ratione viuere: atq; adeo sub publica potestate. At veto parentū verberatio nō vsque adeo atrox esse permittitur vt habetur citatis legibus. C. & ff. Quare Paul. ad Ephe. 6. Vos, inquit, patres nolite ad iracundiā prouocare filios vestros. Et infra. Et vos domini eadē facite seruis remittentes minas. Vbi tam parentes, quā domini admoventur, tum ne minis suos acerbis exterritēt: tū præcipuē, vt dum bili correpti acerba minantur, nō se obligatos adimplere arbitrētur: sed potiū, quæ perturbato animo cōminati sunt, sedato post condonent. Ex quo fit patrē inter corripiendum filium posse lethaliter peccare: nempe si iracundia non illi sit ratio is miles, sed dux, quæ illam suppeditet, & ad eandem iracundiā prouocet filiū. Imò verò si ex odio in filium animaduertit, acrius hac ratione peccat quā extraneus. Est enim apprimē animaduertendum discrimen inter patrem & indicem. Publica enim potestas, vt supra dictum est, non tam reo ad emendam consulit, quā cōmuni bono ad vindictā: patri verò, ac domino, & pædologo non alia ratione verberare suos fas est, nisi quo ad eius emendationē salubrius ei cōsultur. Quare & pro ætate, & pro conditione, & ingenio pueri corripiendus est. Imò & Quinti, & qui de educatione puerorum scripserunt, non consulunt vt nimio rigore parentes in suos natos inuehantur. Nā si sint bene nati, solēt eos illo rigore ignauos facere ac meticulosos: si verò duri sint ingenij duriores illos efficiunt. Sequitur ex his secundò solutio dubitatiunculæ, an liceat parentibus vulnerare filios, aut dominis seruos. Quatuor enim sunt læsionum genera. s. interfectio, mutilatio, verberatio, & vulneratio, hoc est vulneris inflictio: quæ & fuste fieri potest, & gladio, per dyscrasiam & discontinuationem membri citra mutilationē: quare ad atrocem verberationem pertinet, quæ neque parentib. licet, neq; verò dominis. Post hæc vero rogitas vtrū liceat etiam eisdem œconomicis præsentibus filios aut discipulos verberare etiā clericos, & an incurrant canonē, si quis suadente. De hoc loquitur Syluest. verb. excōmunicatio. 6. §. 4. Et quidē Panorm. super c. cum voluntate, de sentent. excommunic. distinguit, qd si sint in minoribus ordinibus licet eos verberare correptionis gratia. Atq; id videtur colligi ex eodē c. §. si verò. Nā dicitur qd possunt clerici seniores, zelo deuotionis adolefcētes in minoribus ordinib. turbantes diuinū officium leuiter percutere: tamen statim sine distinctione subditur

**Obiectio
contra con
clusionem.**

**Ratio alte
ra.**

Solutio.

**Qualis sit
parentū
potestas in
filios.**

Paulus.

**Discrimen
inter patrē
& indicē.**

**Quintilia
nus.**

**Solutio al
terius du
bitationis
prædictæ.
Alterā
quæstio.
Syluest.
Panorm.**

subditur quod possunt etiam obtentu prælationis & magisterij subditos scholares percutere: & expressè, ea, ex tenore, habetur quod prælato liceat verberare inferiorem, etiam si sit subdiaconus. Ex quo infert Syluest. quod si prælato id licet eodem iure liceat patri. & sic dissecantur Iuriconsulti de his subditis, qui sunt in sacris. Nam de minoribus nemo dubitat, quin verberari possint. At vero his legitima non obstantibus de prælato, nullatenus in dubium venire potest quin possit subditos etiam facer- solutio pro dotes flagellis cædere more consueto: vt patet in Decretis, distinct. 45. per totum. An verò ex bili ar- posita qua repto fuste possit eos ferire, nescio an liceret: quia cum modus non sit consuetus, minimè apparet stionis, tam castigatio quā iniuriola læsio. Attamen consequentia à prælatis ad parentes non est tam li- quida quā Syluest. arbitratur. Nam prælati habent publicam potestatem ac iurisdictionem cum vi coerciua: parentes verò ac reliqui non nisi œconomicam. Nihilominus non esset omnino condem- nādum, quin magistri possint etiam discipulos ferula verberare, etsi essent in sacris. Sed de hoc stan- dum est vsui & foro ecclesiastico. Si verò dubitas vtrū dum corripiendo excesserit, seu prælatus sit seu pater, canonis sententiam incurrat: Respondetur quod quauis aliquo modo excedat, etiam vs- que ad sanguinis effusionem, dū tamen id præter suam intentionem accidat, non est censendus in- currere: postquam dat operam rei licitæ. Neque potest homo tam attentus esse quominus virtutis limitem transgrediatur. Quando verò vsque adeo esset excessus enormis, vt odij indicium existeret, tunc sanguinem fundens, canonem incurreret. Quapropter eadem distinct. can. cum beatus Paulus & cano. disciplina. admonent lenitatis prælati nempe ne tam immodicis verberibus quā saluti- feris verbis suos subditos instituant. De marito autem vtrū vxorem verberandi ius habeat, respō- detur non esse illis denegandum: quandoquidem vir, vt ait Paulus, caput vxoris sit: vt tamen eodē iure dedecus est, atque adeo nefas, nisi grauissima ingruente necessitate. Sunt enim barbari qui vxoribus vt mancipiis vtuntur: vt 1. Polit. auctor est Aristot. Cū enim duo sint in carne vna, æqualita- Aristot. te quadam esse decet complexos.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod etsi secundum Philosophum pater vim non habeat coerciuam: quia domus non est perfecta respublica sicut ciuitas: id tamen duntaxat fit inde consequens quod non possit, aut occidere, aut mutilare, aut alia irreuerabilia nocumenta infligere: haud tamen vetatur quin leuioribus verberibus possit vti. Ad secundum respondetur quod etsi vnicuique licitum sit disciplina alios instituere & fraterna correptione admonere si sua ipsi sponte audire velint, ad id tamen cogere nemo potest nisi qui curā alterius gerit: quales sunt parentes, domini ac pedagogi: quibus ideo solis pertinet verberibus castigare. Adde quod etiam iussu istorum potest eorum minister idem facere: sed præterea id nemini licet. Quare etiam si in flagranti delicto latronem tua depradantem occupes, tantum tibi licet resistendo eum percutere, non tamen fugientem per modum vindictæ: nisi adeo esset leuis verberatio vt pro nulla duceretur.

ARTICVLVS III.

*Vtrum licitum alicui sit carceri quem-
piam mancipiare.*

POST cædes, vulnera, & verbera, sequitur vt de carcere etiam dicamus, vtrū licitum sit hominē in ipsum includere. Arguitur. n. à parte negatiua. Homo suapte natura est liber: secundum illud Eccles. 15. Deus reliquit hominem in manu consilij sui: libertati autem incarceration obueratur. humanæ ergo naturæ repugnat, atque ideo nemini licet. Scdò. Si hominem carcere coercere liceret, id maximè ad cohibendum illum ne malefaceret: si autem illo sine licitum esset, idem cuiusque competeret ius: nam cuique licet pro- ximum suum à malo cohibere. Consequens tamen est falsum: nam inter alias iniurias connumeratur: quæ quidem eo grauioribus sunt quo in personam inferuntur quæ plures habet coniunctas: nam tunc iniuria quæ vnum tangit, multos attingit: ergo id nequaquam licet. In contrarium est historia Leuit. 24. vbi quidam legitur in carcerem de peccato blasphemix intrusus.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Publicæ potestati, eidemq; soli fas est subditos in carcerē occludere, siue ecclesiastica sit, siue ciuilis. Probatur pars vtraq; cōclusionis. In bonis corporis tria per ordinem considerantur. Primum eius integritas, cui per occisionē ac mutilationem nocet ur. Secundum, sensualis delectatio ac voluptas quæ per verberationem impeditur. Tertium: membrorū vsus qui per carceres, perq; alia quæcunque ligamina cohibetur. Primum aut nocumentū propter eius grauitatem soli reipublicæ, vt dictū est, reseruatur. Secundum verò, quoniā leuius est, parētibus ac dominis permittitur. Tertium ergo, cū nō modò via sit ad primū, verum & quædā eius inchoatio: nā ob id reus carceri mancipatur vt vel auditus supplicio deputetur, vel ob leuius crimen illam luat pœnā: condecens est, vt eidem soli reipublicæ sit deputatū, penes q̄ potestas est vitæ & mortis. Quocirca neque parentibus neque dominis id licet. Hinc fit carcerum duplicem esse vsus in republica. Seruiunt nanque & ad conseruandum malefactores dum eorum causæ tractantur ac deciduntur, & præterea in pœnā: qua plurimum ecclesiastica potestas vitur, dum ad verbera pcedere non pōt. Et quod de carceribus dictū est, idem & de exilio censendum. Pariter. n. liber- rum in re- tati contrapugnat. Quin verò vt perpetui carceres, ita & exilium morti iure æquiparantur: atq; adeo publica. parentes nō possunt in exiliū mittere filios: licet possint ab eo loco eos elongare, q̄ eorum moribus Exilium. pestilēs est. Posterior conclusio. Qui eiusmodi iniurias læsiones præter iuris ordinē illis intulerint Postre ma personis, quæ alias sibi habent coniunctas, ex natura rei, si cætera sint paria, grauius delinquent, q̄ si conclu sio aliis quæ cōsanguineis careant & necessariis, eisdem obtulerint. Tametsi aliunde, nēpe ex qualitate personæ possit etiam aggruari peccatum. Personas cōiunctas impræsentiarū appellamus in primis Soto, de iustitia & iure. 4 confang

Ratio conclusio. consanguineos & affines: vt patrem, filium, generum, leuiru, &c. vel alia necessitudine œcono mica copulatos: vt maritum, vxorem, patronu, & similes. Quinetiam & extra domum amicos, atque alios necessarios. Cõclusio est clara. Nam quanto iniuria & detrimentum in plures profunditur, tãto grauior est: oēs autem coniuncti quodammodò eandem repræsentant personam. Nam, filius est aliquid patris: & vxor aliquid mariti: quinetiã amicus alter ego. Quapropter qui vnũ lædit, in oēs iniurius est. Adde q̄ etiam dum illi personæ cum qua delinquis iniuriam non inferis, potes & coniunctã lædere. Nam dum tibi vxor in adulterium sua sponte consentit, aut puella in stuprũ, licet volentibus in iuriam non facias, illã tamen inferis marito ac patri. Quod autem aliunde possit excessus fieri pater. Primum ex dignitate personæ, vt si principem vel optimũ virum, vel viduã, vel orphanum, iniuria lacessas, inde grauius peccas. Vnde Ecclesiast. 35. Non despicies preces pupilli, neq; viduam si effundat loquelam gemitus. Hic autem D. Tho. nil de illo impræsentiarum meminit, qui in alterũ sibi cõiunctum iniurius est: vt si patrem occidas aut fratrem (hæc enim scelera iam speciem mutant) sed loquitur de personis coniunctis ipsi læso: vbi species delicti non mutantur sed per accidens crescit culpa.

S. Thom. *Ad primũ argument.* Ad primum igitur argumentum respondetur, q̄ licet homo iuate natura liber sit tamen dũ delinquit per abusum eiusdem voluntatis ius perdit quod habet ad mēbrorum vsum: & ideo merito carceri mancipatur. Exemplo nimirũ Dei, qui licet fecerit liberũ hominẽ, quandoque eũ arceret: iuxta illud Iob 5. qui dissipat cogitationes malignas ne possint implere manus eorum quod cõeperant: licet q̄nque permittat eos suis obsequi animi morbis. Pariter nanque respublica nõ de omni culpa carcere tenet reum, sed grauioribus. Ad secundum responderetur q̄ solummodò parentes retinere filios possunt, ac domini seruos occlusos in parum tempus, tam in pœnam, quã ad eos cohibendos: nam inclusio illa non habet rationem carceris. Aliis autem priuatis id non licet. Qm̄ etsi cohibere quisque possit fratrem à malo fraternè corripiendo, neutiquam tamẽ inferendo vim. Quin verò priuati carceres pro enormi delicto iudicantur puniunturque in republica: sed tantũ licet vnicuique delictorem qui sibi iniuriam irrogauerit, ad horam detinere, dum eum tradat iustitiæ ministris.

QVÆSTIO TERTIA.

DE FVRTO.
ARTICVLVS I.

Vtrum furti definitio sit bona.

SECVNDVM rerum ordinem, si pretium earum ac dignitatem æstimes, post homicidium quo summũ bonorum temporalium adimitur, dicendum statim erat de detractio- ne ac murmuratione, quibus honor famaque læditur. Hæc enim plures habentur, quã bona externa. Melius est enim, inquit Sapiens, nomen bonum quã diuitiã multã. Attamen lucidior fiet dispositio si non hunc, sed alium cum S. Tho. insequamur ordinem: nempe si prius iniurias expediamus, quæ factõ committuntur, ac deinde ad alias discurremus quæ committuntur verbo. Nam ratione operis criminosis iniuria inest in facto, quã verbo. Atqui S. Tho. q. 66. duos hic articulos de dominio præmittit, quod nos ceu primum fundamentũ materiæ iustitiæ atque iniustitiæ commutatiuæ, superiori lib. præcimus: vbi per omnes suos numeros dominiorũ materiam deduximus. Primus, n. articulus D. Tho. est de rerum possessione in genere: quæ homini statim condito diuinitus concessa est. De qua quidem re q. 1. disputantes constitauimus soli Deo in primis rerum dominium iure creationis competere: non modò quantum ad earum vsum, verũ etiam quantum ad earum naturas: quas vtique creare, annihilare, & alterare præter leges naturæ potest: in creaturis aut corporalibus solum hominem ostendimus esse rerum dominum, ea scilicet ratione qua libertatem suarum habet actionũ ac dominũ. Brutum verò minimè: ac multò minus rem vllam insensibilem. Secundum aut S. Tho. adiecit articulum de dominiorũ diuisione, quã q. 3. factam esse monstrauimus iure gentium: rationesque latè subiecimus ob quas collapsæ naturæ ac prauis affectionibus subditæ diuisio talis congruat. Cũ ergo tam copiosè illic discussa hæc reliquerimus, non est quod sit hic nobis de his articulis verbum aliud faciendum. Primus ergo articulus præsentis quæstionis, est de nomine ac definitione furti: qui apud D. Tho. est tertius. Et arguitur à parte negatiua, q̄ furti definitio quam S. Tho. ac Theologi constituunt, curta mancaque sit: videlicet, Furtum est occulta acceptio rei alienæ. Furtum non solum in acceptione consistit, sed in retentione: quandiu enim quod surripuisti non restituis, furti teneris: ergo non satis est dicere acceptio. Secundò. Potest quis non modò alienam rem, verum & propriam quam penes alium deposuerat vel impignorauerat furtim capere: quod si alterum celauerit, iniuriam illi irrogat, ergo ad rationẽ furti non requiritur acceptio rei alienæ. Tertio. Id quod peccatum minuit non constituit rationem culpæ, occulte autem delinquere peccatum minuit: tum quòd indiciũ sit verecundiæ, tum quòd scandalum illa ratione caueatur. In contrarium est quòd definitio debet esse breuis cõpendiosaque oratio: sed tribus illis vobis satis furti natura depromitur: ergo definitio pluribus onerata redundaret.

Primum argument. De furti tam nomine q̄ definitione nonnullã inter Doctores varietatem reperias. Isidorus nãque lib. 10. eo q̄ furtum clancularia acceptio sit, putat fur à furuo dici, id est à fusco & atro: nempe q̄ nocturno vitur tempore. Idem ait Varro de re rustica, lib. 14. Neque verò Iurisconsultus, ff. de furtis, l. 1. hanc reiecit etymologiam: quãuis & alterã subiiciat: vt scilicet à ferendo siue ab auferendo dicatur. Nam & Græci fures, q̄p̄as appellant à q̄p̄o. Perparum tamen refert. At tamen de definitione longius iuris interpretes à Philosophis discrepant. Ait enim Paulus eadem l. furtũ est contrectatio rei fraudulosa,

dulosa, luci faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam vsus eius; possessio autẽ, quod lege naturali prohibitu est admittere. Et addunt alij, q̄ sit contrectatio rei mobilis: propterea q̄ Inst. de vsu capio. §. Definitio quòd autem habetur furtũ non fieri loci, aut fundi: ac tandem adiciunt, inuito domino. Est tamen facti secũ. iuris Doctoribus in more, dũ genus aliquod definiunt, species omnes in definitione subnotare: Philo- dum Iuris- sopheri verò cõpendio, rei naturã exprimunt, quã post diuisionibus explicatiũ euoluunt. Quare consultos. definitio auctore Arist. debet esse breuissima oratio, quæ rei naturã cõpendio explicet: qualis ille est. Furtum est occulta acceptio rei alienæ. In primis, n. cum contrectatio solum rei contractum signifi- Vnio Iu- cet, accõmodatiũ dicitur, acceptio, hoc est, vsurpatio. Mox amplo nomine rei alienæ, copiosius res risconsulto omnes furto captas cõprehendimus, quam si dicas, rei mobilis. Haud, n. tantum res mobiles, verum rũ in defi- & immobiles furto capiuntur, dum subdole possidentur. Quocirca nihil opus est exprimere, rei vniendo. vsus: nã qui re aliena inuito domino vitur, rem quodammodo alienã capit, hoc est, vsurpat. Atqui Reprõba- in hoc quod dicimus, occulta, satis significatur fraudulenta: nam qui clam domino rem capit, fraudul- titur præte- dem nectit. Atque eodẽ verbo designatur acceptionẽ fieri inuito domino: nam ignorantia causa est rita definitio. inuoluntarij. Id autẽ quod adicitur, luci faciendi gratia: non solum superflue, verum false adhibi- tio. tum est: qui, n. rem capit alienã, quam in flumen proiciat aut incendio tradat, furti reus est: tametsi dum id facit non luci cupidus, sed vt iniuriã inferat id faciat. Igitur ad rationẽ furti tria requiruntur. Primum q̄ rationem habeat iniustitiæ in cuius genere constituitur. Et hoc exprimitur cũ dicimus, acceptio. intelligitur, n. inuito domino, quæ contrariatur iustitiæ tribuenti vnicuique quod suum Tria re- est: extenditurq; adẽ ad detentionem. Secundum est q̄ differat ab aliis iniustitiæ speciebus. Et hoc quisiãta ad in specie designatur dum dicitur, rei alienæ: puta ab eo possessæ, qui eius est verè dominus. Nã qui rationem vel membrum alteri abscindit, filiamvẽ aut vxorem rapit, quibus abutatur, nõ fur sed mutilator est, furti. aut raptor, aut adulter. Tertium est quod propriã rationem furti cõplet, ac demum illud à rapina & latrocinio seiungit: videlicet q̄ clanculò fiat. Oratio ergo horũ trium explicatrix, genuina est definitio furti: videlicet, Occulta acceptio rei alienæ. Hinc fit ineptè diuidi furtũ in fraudulentã occultãque acceptionem & rapinam: Furtum quippe nõ est genus ad rapinã, sed species illi opposita. Iniuriosa ergo acceptio rei alienæ est, quæ primo diuiditur in furtũ & rapinam seu latrocinium: vt arti Furtum nõ culo proximo patebit. Vtraque tamen species ex parte obiecti in quatuor subsecatur. Nam si quod amplecti- furto rapitur res est sacra, sacrilegium dicitur: si verò est possessio rei publicæ, dicitur peculatus. De tur sub se vtroque legitur 23. q. 4. cau. quid ergo. Si autem furtũ sit de grege disperso, dicitur abigeatus. Et qui rapinam, pecora sic vel armenta abigit, nũcupatur abigens. De quibus extat tit. 47. lib. Digest. Quarta deniq; sed est spe- species est plagiarũ sine plagium, puta furtũ hominis vt vendatur. De quo etiam extat titulus ad le- cies illi op- gem Flauiam de plagia. Etenim qui seruum vel ancillam domino suo aufert, verè fur est: possidetur posita. enim seruus vt pecus. Nili ancillam in tempus caperet, turpitudinis gratia: nam ille fornicator esset, non fur. Sicut raptor est qui ea de causa rapit virginem. Quid autẽ si quis filios aut vxorẽ alicui auferret, vt venderet: vtrũ esset furtum, iam superiori libro, responsum est, q̄ cum pater non sit verè do- minus filiorũ neq; vxoris, illud non est furtũ, sed plagium vel captiuitas. Cõtra hæc autẽ forsã quis arguat. Dum filius clam patre, vxorvẽ nesciente marito aliquid ei surripit accipit rem alienam: & ta- men neuter censetur fur. Respondetur q̄ vbi res non est tanti pretij non censetur, filij acceptio, fur- rum: eo q̄ non fiat inuito domino. Quicunque enim parentum iure præsumitur pro conditione sua & statu indulgere filio minores sumptus, & multo iustius marito vxori. Quando vero res esset magni ponderis, ita vt merito pater aut maritus censetur inuitus, profecto verè esset furtum, vt be- ne adnotauit Syluest. verbo Furtum, §. 1. & teneretur filius ad restitutionem si peculium haberet. castrense: hoc est militararia stipendia, vel alia bona libera, vel saltem postea in diuidenda hæreditate id patrefacere. Et pariter de vxore censendum. Tametsi quantum ad excommunicationis cõsuras nõ- quam præsumendus est pater tam acri spiritali mucrone aut vxorem aut filios lauciare.

Per hæc ergo clarent argumentorum responsa. Ad primum nanque respondetur q̄ peccati ocul ratio esse potest aut causa ipsius aut circumstantia. Causa scilicet quando delinquens occultatiõẽ vitur vt tutius delinquat: vt patet in fraude & dolo. Quare tunc non diminuit peccatũ sed suam p se constituit speciem, puta furti (vt dictum est) vt distinguitur à rapina. Tunc autem occultatio est circumstantia quando is qui peccare decreuit ob verecundiã aut ob cauendum scãdalũ in tenebras se abdit vt suam expleat libidinem: & tunc diminuit rationem peccati. Ad secundum argumentum, responderet D. Tho. detinere alienum inuito domino, eandem habere rationem nocumenti atque iniustam acceptionem: ac perinde ad rationem furti reduci, super quo responso multa Caiet. comẽ- Ad secun- ratat. At verò cum bis libro præcedenti, nempe q. 6. artic. 1. & q. 7. artic. vltimo, hoc satis fuerit à no- dum argu- bis discussum, non opus est plura hic adhibere. Sed recole, præceptum restitutionis affirmatiuum esse, præcipiens bonum opus: includit tamen negationem retinendi quæ est prohibitio mali: qua ra- tionem affinitatem habet cum furto. Igitur hoc quod est detinere, non adhibet peccatum nouũ illi quod est accipere: sed est illius continuatio tanto grauior illic vt diximus, quanto diuturnior. Si au- tem nouus adhibeatur positius actus, scilicet si proponas non reddere, aut si re aliena ad cõsumen- dum vtaris non proponens damnũ soluere, illi actus sunt multiplicata delicta, contra eandem nega- tionem non retinendi inclusam in eodẽ præcepto. At vero contra affirmationẽ restituendi recenter peccatur quoties retinẽs alienũ aut videt dominũ egere, aut eum petere audit: nam tũc nouo iuris Ad tertiu- merito restituere tenetur. Ad tertium argumentum subobscure idem S. Doctõr respondet. Sensus, argum. eius tamen est, q̄ qui rem suam quæ penes alium est, videlicet penes illum qui illam vel rapuit vel in s. Thom. deposito custodit: furtim rapit, fur ob id censendus est: q̄ licet simpliciter sit sua, est tamen alterius secundum

Prima ob- secundum quid. s. vel quantum ad custodiam, vel quantum ad detentionem. Videtur autem hæc so-
iectio ad- lutio nonnulla complicare falsa. Primum quod res rapta nullatenus raptoris est: res enim illius tantum
uersus so- esse dicitur, qui iure possidet, quod latroni non competit: imo detinendo mortaliter peccat. Secun-
lutionem S. do hæc solutionis sententia falsa est: nempe quod qui rem capit suam furtum faciat: quandoquidem
Thomæ. non solum vulgari sermone non reputatur fur nisi qui alienum capit, verum & iura id decernunt, vt
Secunda. patet l. si is qui rem. i. ff. de fur. vbi habetur quod qui rem quam comodauit furripit, non est fur. Qua
 propter si postquam res quispiam ex me sustulit, vt statim ab eodem extorqueam, non ero furti reus.
Solutio. Respondetur mentem S. Tho. legitimam esse, quam ipse statim art. 5. eiusdem quaest. patefacit. Si. n.
 ego apud quendam rem meam deposui, vel ille mihi eripuit, & clam illo accipio, propterea censor
 fur: quia ille nesciens me accepisse tenebitur ex conscientia mihi restituere: & eadem ratione si aufe-
 ram à latrone ipso iusticio. Atque hac de causa ait rem illam quodammodo esse illius seruantis depo-
 situm: nempe quantum ad ius custodiendi: quinetiam & illius qui rapuit: quia debet illam seruare
 ad restituendum. Quare ego non possum priuata auctoritate vi aut fraude illam capere.

ARTICVLVS II.

Vtrum furtum & rapina specie differant.

Primum VANVIS ex præcedenti art. solutio huius quaestionculæ facile colligatur: maioris tñ
argument. claritatis gratia de eadem differentia rursus quaeritur. Nempe an inter furtum & rapinã
Secundum sit specifica differentia. Arguitur nanque à parte negatiua. Primum quod non videtur
argument. differre nisi tanquam occultum & manifestum: quæ quidem qualitates in aliis peccatorum
Tertium generibus non variant species: vt si in publicum peieres aut in secreto. Secundo, quia differentia spe-
argum. cifica à fine & formali obiecto sumitur, quod furti & rapinæ idem esse videtur: nempe vsurpatio alic-
Arist. næ rei. Tertio, sicut rapitur pecunia ad vtendum ea, ita & puella ad abutendum: raptus autem puellæ
Conclusio siue publicè fiat, siue secreto, speciem non mutat: ergo neque raptus pecuniæ. In contrarium autem
responsiua. est Philosoph. 5. Ethic. cap. 2. vbi furtum & rapinam diuersas species constituit.

Probatio Ad quaestionem breuissima conclusione responderetur. Furtum & rapina differunt specie. Probatur,
conclusio- Differentia specifica actuum attenditur penes formalem, eandemque proximam differentiam obiectorum: hæc
nis. autem in furto & rapina est specifica: ergo eiusmodi crimina differunt specie: Probatur minor. Vicia hæc
 ambo in hoc conueniunt quod sunt commutatiua iustitiæ aduersa, quatenus per vtranque istarum ac-
 ceptionum iniustum fit, puta ius alienum violatur: iniustum autem, vt illic hêt Arist. nemo nisi inuitus
 contraque suã voluntatē patitur: inde ergo actiones istæ iniuriosæ sunt quod contra voluntatē dñi fiant, quod
 ideo inuoluntarium patitur: at vero inuoluntarium, vt 3. Eth. auctor est Arist. dupliciter fit, nempe aut
 per ignorantiam aut per violentiam. Furtum autem ex sua ratione dicitur acceptio ignorantie dñi: raptus
 na vero eodē conscio ac vim patiente: ergo furtum & rapina differunt specie. Itaque non ad rationem
 alieni aspiciendum est, quæ est materiale obiectum, sed ad rationem inuoluntarii. Differentia est quæ
 non solum morales Philosophi, verum & Iurisperiti qui ex eadē philosophia suas leges elicerunt
 agnoscunt: vt patet l. sed nouo iure. C. de ser. fugit. & apud Vlpian. l. fur. ff. de fur. Est autem ne quis de-
 cipiatur meditatē consideranda. Cogitare. n. quispiam posset aut in hoc consistere quod furtum fiat in te-
 nebris: vt Exo. 22. habetur: rapina verò sub lucem diei. Aut quod furtum in absentia domini committat-
 tur: rapina verò in eius præsentia. Cum tamen in neutra istarum ratione discrimen consistat. Sed dif-
 ferentia est quod furtum fit absque violentia: rapina verò & latrocinium violenter: Hinc. n. vt art. vlti-
 mo videbimus, aufertur rapinæ culpa præ illa quæ est in furto. Ex quo fit, vt præsentem domino fur-
 tum fieri possit: sicuti & eodem absente, rapina. Exempli gratia, si præsentem patrono impurus homo
 in ædes insultet, illumque vel resistentem opprimat, vel ne resistat alliget, aut in cellam includat, aut ta-
 lem ei incuriat metum, vt taceat: quauis inermis id faciat, habetur raptor & latro, quia vim infert.
 Si verò patronus etsi non consentiat, tamen ob suam modestiam taceat, latronis parcens vel hono-
 ri vel vitæ, non erit rapina, sed furtum. Eadē ratione si ædes quisvi aggrediatur, licet nemo sit intus, e-
 rit rapina. Qua fit vt latrones qui vias publicas obsident non fures modo sint, verum & raptores. Di-
 stinctio autem quæ habetur l. 2. de furtis. vbi distinguuntur duo furtorum genera, quorum alterum est
 occultum, alterum vero manifestum: nihil facit ad rem. Non enim accipitur illic manifestum pro
 rapina, sed pro eo casu quo fur in flagranti delicto comprehenditur, vt continuo exponitur l. 3.

Ad primū Omnia igitur argumenta soluta restant. ad primum enim responderetur quod peccata alia ab iniquita-
argum. tib. iniustitiæ non habent pro obiecto inuoluntarium alterius, sicut furtum & rapina: & ideo ex diuersa
Ad secundum ratione voluntarij non variatur specie, sicuti hæc. Et per hoc responsum etiã est ad secundum, quod etsi
argum. circa idem versentur obiectum materiale & remotum scilicet alienum, tamen formale & proximū
Ad tertium non est idem: Ad tertium responderetur quod raptus puellæ quantumcunque respectu aliorum occulte
argum. fiat, puellæ tamen semper est notus: & ideo quia illa semper præsumitur restitisse, dicitur raptus.

ARTICVLVS III.

Vtrum furtum sit genere suo peccatum mortale.

Primum POSTQUAM dictum est quid sit furtum, quomodoque à rapina differat, quaeritur de vtriusque
argument. natura, an sit genere suo mortale delictum. Et quo historiã filiorum Israel expoliantium Aegi-
Secundum ptios toties iam expositam missam faciamus, arguitur primum. Qui rem suam, vel penes
argu. alium depositam vel furto sublatam furtim capit, vt fur iure habetur: & tamen non peccat, post-
 quam iure vtitur suo: ergo furtum non est peccatum. Secundo arguitur: cum id quod quis inuenit
 aut casu reperit nulli restituit, furtum committere videtur: & tamen si ad naturalem æquitatē spe-
 ctes, nullum est peccatum: nam, vt habetur Instit. & ff. de re. diui. quod nullus est, occupati conceditur
 & re

& re vera quarum rerum dominus non cõparet, nullius esse censetur. Quod autem non sit genere suo *Tertium.*
 mortale, tertio loco probatur. Tunc ex illo Prouerb. 6. Non gradus est culpæ dum quis furatus fuerit
 tum quod si est rei modica, non est cur sic mortale: tum maxime quod si mortale esset, cum sit contra
 iustitiam & pacis quietem, dignum esset poenæ mortis illa autem non apparet digna quæ furibus infli-
 gatur, sed satis est vt multiplicatum restituat furtum, secundum illud Exod. 22. Si quis furatus fuerit
 bouem aut oues, quinque boues pro vno boue restituat, & quatuor oues pro vna oue. Idque habetur
 l. sed nouo iure. C. de seruis fugit. In contrarium autem est quod nemo secundum diuinum iudiciū,
 nisi ob mortale delictum, vehementi percellitur maledictione: fures autem acri animaduersione dam-
 nantur verbis illis, Zach. 5. Hec est maledictio quæ egreditur super faciem omnis terræ: quia omnis
 fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur: & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur.

Ad quaestionem vnica conclusione responderetur. Furtum, fortiori que ratione rapina, peccatum est, idque *Conclusio*
 genere suo mortale. Probatur. Delictum mortale, vt identidem dicere consueuimus, inde perpenditur *responsiua.*
 quod charitatē extinguit, quæ vita est animæ: furtum autem est huiusmodi, ergo est mortale. Probatur *Ratio con-*
 minor. Illud delictum quod virtuti aduersatur, reipublicæ necessariæ, per quod scilicet pax quiesque eius *clusionis.*
 seruatur, extinguit charitatē: furtum autem aduersatur iustitiæ, in qua tota mortalium fides, humanaque
 societas salua consistit. Nam per furtum ciues expelluntur iure suo, atque adeo pax ciuitatis perturba-
 tur: est ergo contra charitatē: sed tamen tanto grauior rapina, quanto vis peior est fraude. Dicitur autem
 est, genere suo, propter rationem explicari solitam in leuitate materiæ quæ culpam attenuat. Conclusio *Dubita-*
 clarissima ac perinde omnibus cõpctissima est: sed tamen de furti cõparatione ad alia crimina posset quod, *tio.*
 neque immerito dubitare, vtrum sit genere suo omnium peccatorum contra Decalogum minimum, an *Martin.*
 peiorem obtineat gradum. Primum enim de fornicatione affirmat Martin. in tract. de Temper. q. 2. *Prima ra-*
 minoris esse culpæ genere suo quam furtum. Cuius potissimum fundamentum est, quod fornicatio non *tio Mar-*
 est natura sua mala, & ideo prohibita. Imò verò ob id tantum est mala, quia phibita, nempe lege ve *tini.*
 teri, Deuter. 23. Non erit meretrix ex filiabus Israel: & noua, ad Ephes. 5. Omnis fornicator, aut immū-
 dus aut auarus non habebit hæreditatem in regno Christi. Et eodem applaudit Durand. 4. Sententia, di-
 stinct. 33. q. 2. Præterea quia furtum est contra iustitiam, fornicatio autem non nisi contra tempera- *Secunda*
 tiam: nam qui fornicatur, vt ait Paulus, in corpus suum peccat: iustitia verò præstantior est: quin verò, *S. Thom.*
 vt lib. 3. definitum est, omnium moralium præstantissima. At verò D. Tho. 2. 2. q. 154. artic. 3. cõtrariam *Ad primū*
 habet sententiam, nempe fornicationem genere suo grauius esse flagitium, quam furtum. Nam de adul- *argument.*
 terio nemo dubitat, propter iniuriam quæ fit alteri coniugi. Et re vera hoc nemo sanè doctus negare *Martini.*
 potest. Et primum ratio Martini ac Durandi peior est multo quam eorum conclusio. Dicere nanque
 fornicationem non esse contra ius naturæ, error est hæresi proximus: Nam consequens inde protinus
 fieret, gentibus ante legem scriptam non fuisse delictum, quin verò neque post scriptam: quia lege Mo- *Ratio S.*
 saica non tenebantur. Ratio ergo, vt fornicatio genere suo grauius sit peccatum, est quod peccati graui- *Thomæ.*
 tas potissimum ex obiecto est perpendenda: malum autem fornicationis est nocumentum vitæ fa-
 turæ proles. Nam quæ ex vago concubitu nascitur, si ad rei naturam spectes, neque educari recte po-
 test, neque verò ali commode: vita autem præstantius bonum est exterioribus bonis quæ furto aufe-
 runtur: quare fornicatio non solum natura sua est mala, verum & furto iniquior. Neque verò ratio
 quam contra idem auctor obmolitur digna est morali philosopho. Ait quippe hoc est accidentarium
 fornicationi quod male educetur alaturque proles: nam potest fornicarius tum facultatem habere maio-
 rem, quam coniugatus, tum etiam propositum firmiter alendi, quin verò ditandi suos liberos. Non,
 inquam, hæc ratio digna est philosopho. Quin verò id quod ipse dicit accidentarium est: hoc autem
 quod nos dicimus, conditioni vagi concubitus naturam. Nam ex natura rei, qui non sunt matrimo-
 nio iuncti non possunt bene alere prolem. Et vera si arguitur Marti, vilius esset momenti, tunc sequeretur
 matrimonialem coniunctionem non esse vinculum naturale. Inde enim hoc habet quod natura eius
 est, vt sit bene educatiua prolium. Et tamen vsu nihilominus accidit vt sæpe coniuges nanque faculta-
 tem habeant neque verò voluntatem eas educandi. Est ergo existimandus actus ex natura & non ex
 accidente. Cum ergo dicimus bonam educationem, naturalem esse matrimonio, non autem fornicatio-
 ni, non de actione loquimur. Nam illa aliunde impediri potest: vt iam modo dicebamus, sed de natu-
 rali potentia. Quin verò & simplex per mollitiem pollutio, eo turpior est ac peior, non modò furto,
 verum & fornicatione, quod seminatio nemini licita est nisi ad fructus ferendos: quare illa, quia frustra-
 nea est maiorem habet iniquitatem. Ad aliud verò Martini argumentum responderi posset quod quauis *Ad secun-*
 fornicatio non esset contra iustitiam, non tamen inde sequitur non esse grauius, quia neque si iustitia *dum argu.*
 sit præstantior virtus, sit consequens vt omne opus iustitiæ excedat quodcunque temperantiæ: quo- *Martini.*
 niam satis est fornicationem esse contra melius bonum, puta contra vitam. Sanior autem solutio est quod for-
 nicatio est etiam quodammodo contra iustitiam quæ erga futuram prolem seruanda est. Constitui-
 tur autem principaliter in specie intemperantiæ, non ex eo vt quosdam audiui, quod præcipue in illo actu
 consideretur delectatio: nam & eadem est pariter in adulterio præcipua: & nihilominus est contra iu-
 stitiam. Sed quia ille actus non est contra personam actu existentem, neque verò quæ præcesserit, sed *Obijctur*
 contra illam quæ est tantum in potentia. Aliter tamen nos possumus contra nos ipsos arguere. Vi- *rursus con-*
 trum furti expressè prohibitum est in Decalogo, non autem fornicatio: ergo furtum est peius. Mox. *tra præs-*
 Nulla fuit vnquam tam barbara gens quæ ignoraret furtum esse peccatum, quatenus iniuriosum est: *tam verita-*
 & tamen multæ ignorauerunt in lege naturæ fornicationem esse peccatum: imò verò vsque adeo ali *tem.*
 quæ poterant esse agrestes, vt talis ignorantia esset illis inuincibilis: patentior ergo est culpa furti
 atque adeo grauior. Deinde. Furtum etiam nunc maiori infamia denotatur quam simplex forni-
 catio;

Ad primam obiectionem. Catio: est ergo foedius ac perinde atrocius. Ad primū tamē respondetur consequentiam esse nullam. Ponuntur enim, vt supra diximus, in Decalogo præcepta quæ aper tã habent iniustitiã, sicuti adulterium, nihilominus fornicatio, quæ ad illã reducitur, peior est quàm furtū. Alioquin probares etiam furtum esse peius nefando crimine, quod illic non exprimitur. Ad secundū respondetur, quod quauis furti nequitia apertior sit, non tamen inde sequitur esse peiorem. Nam etsi ratio iniustitiã latetior sit in fornicatione, militat tamen contra maius bonū. Ad tertiū denique, negatur maioris infamiã esse furtum quàm fornicationē: nam honestã mulieri pudentius est fornicationem quã furtū fecisse, sed viri propter corruptissimam consuetudinē minoris illã æstimant. Et quauis minoris esset infamiã, non inde fit consequens vt sit minus peccatū. quoniam Gregorio auctore peccata carnalia sunt minoris culpæ & maioris infamiã quàm spiritualia. Et blasphemia citra dubium peior est furto: & tñ non de illa tam pudefiunt homines quàm de furto. Hac autem veritate nihil obstantē, nepe quod fornicatio genere suo grauius sit peccatum, esse tamē potest in indiuiduo furtum quod sit longè fornicatione scelestius, vel ratione quãtitatis, vel ratione illatæ vis: quin verò grauius quàm adulteriū: vt si decem millia ducatorū quis deprædaretur. Quinimò & qui amplissimam domum ac familiam expoliaret, grauius peccatum cõmitteret quàm si faceret homicidium plebei hominis. Est enim fallacissima regula, collationem, quæ est inter species virtutis aut vitiorum, ad singula indiuidua applicare: quippe in quibus possunt esse aliæ qualitates augentes, aut minuētes rationē virtutis ac vitij. Pari modo infamatio & cõrumeliatio genere suo grauior est furto ex obiecto. In summa, cum bona externa sint inferiora quàm fama & vita, furtum genere suo, minimum est peccatorum Decalogi.

Scrupulus. Inter argumenta contra hanc conclusionē primum facit D. Th. de furto filiorū Israel in Aegypto, quod nullū fuit peccatū: sed iam lib. 2. satis dictū est illud nullam habuisse rationē furti. Nam præterquam quod Deus tanquam rerū dominus citra vllam dispensationē potuit illos eiusmodi bonis donare, tanquã rectus iudex soluit illis mercedem insumpti laboris in luto & latere. At verò vtrum liceat principibus Deum in hoc imitari vt aliquid occultē præcipiãt quod citra publicū tumultū ministri teneantur exequi. Verbi gratia: Si princeps præciperet aulico aut bonis aut vita quẽpiam priuatim expoliare, vtrū tenetur ille exequi? Respondetur quod si dicta causa lataq; condemnationis sententiã id faciat, citra dubiū parendum ei est: quoniam expedit quãdoque eiusmodi executiones secretas esse. Et tunc illud non esset furtū, sed executio pœnæ. Quod aut citra iudicij formã & ordinem id imperet, nefas est, neque parendum est illi: quoniam & princeps tenetur iudiciario ordine pcedere. Si qui dem non est Deus, qui errare non potest. Nisi forsan, quod quã rarissimè accidere solet in aliquo casu: qui cum patētissimam haberet iustitiam, neq; moras ferret, neque strepitum publicum. Quando verò publicitus indicitur bellū, tunc nisi iniustitia causæ manifesta esset, iussio principis pacare debet militum conscientias: vt August. 23. q. 1. can. quid culpatur, admonet. Ad aliud verò quod primo loco posuimus argumentū de illo qui res suas proprias vel furatur vel rapit, artic. 1. partim dictū est, & partim modò dicendum superest. Restat enim dubium illic prætermissum vtrū liceat cuicumque auctoritate priuata id quod sibi debetur recuperare. Ad quod S. Tho. respõdet negatiuè: nam si rem illam apud illum deposueras quam ipso nescio furaris, aggrauas illum, vt tibi nescius furti restituere teneatur. Si verò ille contra ius vsurpauerat, inde peccat quod trãsgrederis iuris leges, priuatim vsurpando iudicium quod publicæ potestati conuenit: quod quidem mortale delictū est: idq; civili lege acerrimè prohibitum. Sed tamē operæpretiū est hoc locupletius explicare. Quid enim faciet miser qui nullatenus res suas via iuris recuperare potest? Est nanque in regulis iuris lib. 6. quod nemo re aliena ditari debet. Respondetur ergo tam de culpa quàm de restitutione. Licet nanque cuique priuata auctoritate sua capere, dummodò istæ adsint cõditiones. Prima, vt omni procul dubio certissimus sit; rem sibi esse debitã: nam vbi quippiã est dubietatis, nequaquã id licet, iuris ordine prætermisso. Quapropter famuli siue principum siue inferiorum dominorum nullo iure possunt quippiã furtim à suis heris surripere: eo obtentu quod non satis pro suo seruitio & famulatu repensum est illis. Solent enim creberrimè hæc sibi apud confessarios obtendere. Quibus tamen respondendum est, quod si pretium illud de quo inter ipsos conuentum est non possunt alia via extorquere, possunt quidem id latenter eripere: illud autem auctatium quod famuli ipsi putant sibi insuper adhibendū, nequaquam nisi vi aut fraude coacti à dominis fuerint seruire. Volenti nanq; non fit iniuria. Et ideo si nõ vis illo pretio seruire, abi. Secunda eõditio est, vt omnia expertus, certus sis te non posse via iuridica rem tuam recuperare. Nam aliàs publicæ potestati iniuriã faceres. At verò in tali casu distinctio opus est. Aut enim impossibilitas illa inde nascitur quod rebus instrumentisque cares, quibus ius tuū probare possis: & tunc nequaquam licet per vim res tuas surripere: nam vim inferre nemini priuatim licet nisi vt vim vi in flagranti delicto repellat. Quare si alia via rem tuã acquirere nequis, nullū tibi restat remedium: potius nanque publicæ quieti cõsulendū est, quàm tuo priuato cõmodo. Quare vnusquisque sibi prouideat qua cautela res alienet suas. Si verò via latenti citra scandalū potes eiusmodi tibi debitum surripere, aut tibi cõpensationem facere, licebit quidem, dummodò periculum caueas ne debitor ille tuus restitutionem iterato faciat. Et hoc quantum ad excusationem culpæ. Nam quantum ad restitutionē, dummodò tibi euidenter constet rem esse tuam, licet contra ius non expectata publica auctoritate etiam per violentiam illam debitori eripias, nihil restituere teneris. Neque ad excommunicationis censuras respondere cogaris: sed pœnas duntaxat cõdemnatus lue-

Solutio.

August.

Ad primū argument.

D. Tho.

Dubitatio.

Conditio- nes quas adesse oportet vt liceat cui que priuata auctori- tate sua recupera- re.

tionem potest alteri bellum indicere, nempe quia alium non habet iudicem qui ius sibi reddat suum. Nihilominus respondetur, neque tunc fas esse rem per vim patenter aggredi. Sed si latenti via eripi nequit, vel ad eundem est superior, vel si nullum aliud remedium superest, potius ferenda est bonorum iactura, quam vi rempublicam perturbare: vt in hac quæst. artic. 8. docere videtur diuus Thomas. Eo potissimè quod similis casus vix contingere potest. Vbi tamen tam barbara esset respublica aut tãta tyrannide oppressa, vt nemo possit ius suum obtinere: tunc si citra armorum stridorem posset quis etiam cum aliqua violentia in suum se ius restituere, nõ profus esset iniquitas. Dico in ius externorum bonorum. Nam vindicare se, nullo casu liceret. Vt si iniuriam passus es, etiam si obtinere ius nequeas, nequaquam tibi licet illam priuatim vindicare. Neque simile est de principibus. Nam ille pœnes quem est summa reipublice, non solum est eius iudex, verum & externorum hostium ad iniurias non modò propulsandas, verum etiam vlciscendas.

Secundum autē argumentum materiam tangit inuentorum, ad quod S. Tho. per hæc distinctio- nem responderet. Sunt quædam inuenta quæ nullius vnquam fuerunt propria: vt lapilli & gẽmę quas maritimum littus procreat. Et talium inuētores nulli restitutioni subduntur, quoniam quod nullius vnquam fuit, occupanti cõceditur. Instit. de rerum diuis. §. feræ. & ff. eod. tit. Atque eadē est ratio de inuentione vetusti thesauri, videlicet cuius domini nulla extare potest memoria. Nam iam tum ille thesaurus perinde habet arque auri fodina quam terra nutrit. Præterquam quod legibus ciuilibus medietas domino agri adiicitur, perinde ac si eius fructus esset. Quod quidem ciuile ius vetustissimū esse ostendit euangelica parabola de inuēto thesauri in agro alieno, cui ad prudẽtiam apponitur, quod illud prius coemerit quàm thesaurū pderet, vt integer sibi obueneret. Sed aliæ sunt res inuētæ in terrâ superflue, vel alibi receter perditæ, aut depositæ, quarū idcirco domini, aut hæredes superstitēs, esse censentur. Et istæ, ait S. Th. accipi non possunt animo retinendi, nisi constiterit dominum pro derelictis eas abieciisse, secundum verbum August. 14. q. 5. si quid inuenisti & non redidisti, rapuisti. Et tamen exponentibus nobis per singula discurrendum. Et primum, quod in littore maris lapilli inuenti, sint inuentoris, expressa est iuris definitio, Instit. de rerum diuis. §. lapilli ff. eo. titu. l. item lapilli. Et ratio est, quia littora iure gentium manserunt communia. Atque idem est iuris naturæ iudicium de auri aliorumq; metallorum venis, quæ sunt in visceribus terræ. Dubitare hic tamen quis posset propter nostrates qui ad Occidentalem continentem auri gratia aduolant, an liceat cuicumque vnus nationis ad aliam quæsitum aurum peregrinari. Apparet enim id vniciq; eadem ratione licere postquam iure gentium non fuerint res istæ diuisæ. Respondetur tamen hoc duntaxat iure non esse omnino licitum, nisi in colæ ipsi consentirent: aut pro derelictis eisdem thesauros haberet, nam regiones iure gentium diuisæ sunt: & ideo licet gentibus illius regiones sint res illæ communes tamen non possunt aduenæ incolis inuitis eadē res viurpare. Neque enim valent Galli hac de causa ad nos penetrare, neque nos ad illos ipsis inuitis: sed hoc alius est loci disputare. De thesauris autē, vt bene ait S. Tho. eadem ratio est naturalis. Thesaurus enim est, vt habetur in l. nunquam. ff. de acquir. rer. dom. vetus depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum nõ habeat. Quapropter illos thesauros capere nullam habet rationem furti: vt habetur l. falsus. ff. de furtis. Et ratio eiusdem legis est quod non sit furtum, nisi sit cui fiat. Quapropter qui in fundo suo eiusmodi thesaurum inuenit, inuentori conceditur: vt habetur Instit. de rerum diuis. §. thesauros. & C. libro decimo de thesaur. l. vnica. At verò si quis id in alieno agro dedita opera inconsultoque dño illud quæritando inuenerit, iure ciuili, vt habetur eisdem proximis citatis, legibus totus thesaurus est domini fundi, quia inuentor fur reputatur. Si autem fortè aliud agens repererit, dimidiam partem, inquit lex, retinebit, atque alteram dabit domino: Idq; forsan ad seruandam pacem. Atque idem est ius de illo qui in ædibus quas emit thesaurū eiusdem generis inuenit: licet sint qui id negēt. Nam profectò eadem est ratio, etiam si eandem ob causam ædes emerit, eadē vsus prudentia quam Christus in Euangelio laudi tribuit. Secus autem si in muro domus, aut in eius penetralibus pecuniam aut aliud quidpiam repererit, quod antiquus possessor illic posuisset & per obliuionem reliquisset: tunc enim eiusdem possessoris est, aut suorum hæredum: vt habetur in l. a tutore. ff. de rei vendicat. Hinc fit opinionem Paludani in quarto, distinct. 15. quæst. 3. dicentis tam ex consuetudine vnuerfos thesauros, vbi nis reperiuntur, esse principum, non esse auscultandam: vt bene ait Syluest. in verbo, inuentum. §. 13. quoniam talis consuetudo in republica bene instituta non est introducta. In Hispania nanque istæ leges citatæ ad literam seruantur: quare si contraria consuetudo alicubi obtinuit, est per vim, contra ius naturæ & gentium. Habetur enim Instit. & l. citata, quod Adrianus naturalem æquitatem sequutus, ei concessit qui thesauros inuenerit. Et lilla Codicis, de thesaur. inuentori, inquit, liberam tribuimus facultatem, ne vltius Dei beneficium inuidiosa calumnia persequatur. Vtrum verò princeps quoram aliquam ab inuentore exigere valeat, quis fortè dubitet. Respondetur autem nullam in tali exactioe apparere iustitiam: & ideo in Hispania non est in vsu, neq; vbi esset crediderim conscientias obligare, sed inuentorem secundum ius commune posse bona conscientia possidere. Nam dictus titulus, Instit. nihil meminit principis: sed vbi ait quod qui repererit in loco alieno medietatem det domino, subdit quod pari ratione si inuenerit in loco Cæsaris, dimidium det Cæsari: & si in fiscali loco vel publico, det etiam medietatem fisco, Et idem legitur l. non intelligitur. ff. de iure fisc. §. si in locis. Quæ quidem leges non loquuntur nisi vbi loca sunt propria principis aut ciuitatis. Quocirca princeps tanquam dominus non potest quippiam exigere quando thesaurus in solus est in loco ciuis: nisi forsan ingruenti graui necessitate publica, tanquam gubernator potuerit id genus tributū petere, quod nescio an satis probarem. De metallorum autem venis vsus iam obtinuit, vt pars

Ad secundum argu- S. Thom. Duplex genus rerum inueniarum.

August. Dubitatio. Ratio dubitandi. Responsio.

De inuentione thesauri.

Paludan.

Syluester

Quæstio. Solutio.

De metallorum venis.

De metallorum venis.

De metallorum venis.

De metallorum venis.

De metallorum venis.

De metallorum venis.

Secunda.

Vfus iā re
cepit senē
tiā Baldi.Primum
argumē. a
parie nega
tiua.Argum. 2.
Argum. 3.Conclusio
responsiua.
Ambro.Secunda cō
clusio.
Tertia con
clusio.
Prima cō-
clu. decla-
ratio.Quonā ex-
trema ne-
cessitas di-
catur.

Responsio.

blicam, atque illi duntaxat iure deputantur neci: fur autē licet identidem peccet, si tamen id semper latenter, ita ut neque publicas vias obsideat, neque irruptionē in aedes faciat, nec cædem offerat, non censetur latro. Quare gaudere debet priuilegio ecclesiastico, si se in sacrum recipiat. Atque adeo multo minoris probabilitatis habet secundum assertum: quia ingens furtū æquipollet tribus, dignum sit morte. Nam licet æquipollet in quantitate, non tamen in modo, ut reputetur latrociniū. Quamuis propter insignē audaciā imaginē eius gerat. Id autem quod tandem pro ratione asserti sui adducit, videlicet propter enorme delictum licere leges transgredi, indignū est iurisperito, nam transgredi leges peccatū est: & peccatū licere non potest: sed forsā transgressionem appellat dum fit aliquid contra verba legis, non tamen contra mentē. Id verū tamen insuper adnotandū hic est, quod Baldi aut cuiusvis alterius doctoris assertio nullatenus haberi potest pro lege: imò verò neque dictū ipsorum Iuriscōsultorum, nisi aut principis auctoritate aut reipublicæ more & vsu eorū documēta pro legibus recepta sint: quippe cū (vt lib. 1. demonstratū est) sola auctoritas publica valeat legē cōdere, quæ vim habeat coercitiuā. Est ergo iam receptissimum, vt fures pro simplici aut geminato furto, si non est magnum, aut flagellis cæsi, aut aures recisi, seu ferro inusti relegentur. Pro trino verò aut pro vno enormi ad furcas suspendantur. Quæ quidem lex etiam Hispanis in more est: vt patet in lib. 4. regalis for. tit. 1. §. 1. 6. qui furatus fuerit 40. dipōndia, nouies tantundem soluat. Quod si iteratō simile committat furtum, occidatur. Tametsi sub illo rigore non sit nunc eadem lex in vsu, vt pro decima parte vnus ducari quis suspendatur. Pluris enim tunc fortē æstimabatur illa quota, quam nunc duplus ducatus.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ei qui egestate premitur furari liceat.

POST QUAM tam stricto iure ostensa est iniquitas furti, disputare conuenit an aliquis sit inde excipiendus casus: saltem vbi extrema necessitas ingruit. Et arguitur primò à parte negatiua, de illo cap. suprā citato, si quis, extra de furt. vbi habetur quod si quis propter necessitatem famis furatus fuerit vestem, cibarium, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres: quod non iubetur nisi furtum tunc illicitum esset. Secundò idem arguitur ex Aristot. 2. Ethic. vbi ait quædam esse quæ confestim nominata conuoluta sunt eum malitia: & subdit exemplum in furto: vbi significat esse intrinsecè malum, atque adeo nullo sine nullaq; de causa reddi posse licitum: cuius est in mendacio similitudo. Tertio, homo debet proximum sicut seipsum diligere: nemini autem ad succurrendum per eleemosynam proximo licitum est furari, vt libro contra mendacium admonet August. ergo neque ad subueniendum sibi. In contrarium autem est quod in necessitate, vt axioma habet vulgare, omnia sunt communia.

Ad quæstionē tribus conclusionibus responderetur Prima. Res quæ homini redundant, pauperum sustentationi iure naturæ debentur. Auctoritas est Ambrosij quæ inter decreta refertur, dist. 47. eferentium panis est, quæ tu detines, nudorum indumentum est, quod tu recludis, miserorum redemptio & absolutio est, pecunia quam tu in terra defodis. Ratio autem naturalis sic colligitur. Nullum ius gētium aut humanum naturali potest aut diuino derogare, cū hæc superiora sint: iure autē naturæ diuinaq; providentia institutum est, vt res inferiores hominum necessitati subseruiant, propter quos conditæ sunt: ergo vbi res huiusmodi redundantes possessori nō seruiunt, nullo humano iure vetari potuit, quominus in egentium vsum veniant. Secunda cōclusio. Hoc tamen non obstante, nemo citra extremam necessitatē, ei qui affluunt, eripere sua bona potest. Probatur: quoniam & si lo cuplex ille eadē teneatur bona diffundere, sunt tamen multi egeni, diuersis locis & tēporibus occurrentes, quibus ideo charitativam illam erogationem per possessorem fieri conuenit. Tertia conclusio. In extrema necessitate, puta vbi euidēs & virgēs est, tunc calamitosus ille licitè potest alienis rebus sibi succurrere: siue clam sublatis, siue palam. Conclusio sæpè iam est à nobis asserta: quoniam tam innatum est homini ius seruandi sese vt illi alia cuncta cedant. Primam istarum cōclusionum nō intelligas obligationem sonare iustitiæ, sed tantum misericordiæ: vt lib. 4. q. de diu. rerum, adnotauimus. Nam postquam diuisæ sunt res, quisq; est suarum dominus: eatenus tamen persistit naturale ius commune, vt qui abundat, esse debeat in egenos beneficus. Qua ratione inde enascitur veritas cōclusionis secundæ, nēpe vt nemo quamuis grauiter patiens, possit à diuite furari. Neque valet argumētū. Diues in tali casu (nempe grauis necessitatis) tenetur egēti erogare, iuxta illud Ioan. in sua canonica, Qui viderit fratrem suum necesse habere & clauerit viscera sua ab illo, quomodo charitas Dei manet in illo? ergo ille potest sua auctoritate eripere: quoniam obligatio illa non est iustitiæ, sed charitatis, ad quam nemo inuitus cogi potest. At verò materia hæc de eleemosynarum obligatione non est præsentis loci. Tractat enim eam diuus Thomas secunda secundæ, quæstione trigesima secunda. Circa tertiam autē conclusionem, quæ ad rem attinet præsentem, dubium est quænam necessitas sit extrema iudicanda. Vtrum ea tantum cū quis iam iam aut fame strangulatur, aut frigore alāve calamitate absumitur. Videtur nāque nomē ipsum, extrema, id designare. Responderetur tamē non eam, vt vulgus arbitratur, expectandam esse. Sunt enim qui eam vocant extremam necessitatem cuius impossibile est tunc remedium: ille ergo censetur articulus necessitatis extremæ, quādo vides fratrem periculo appropinquari incurabilis infirmitatis, aut alius miseræ quæ homines solet conficere, ille inquam dum præueniri potest caueriq; summa miseria. Necessitas verò quæ in periculo hominem constituit honore, licet non censetur extrema, est tamen profectò grauis: quæ eum qui facultatem habet opem ferendi sub teatu mortalis culpæ obligat. Quid autem si puella in periculo versetur amittendi pudoris ob victus inopiam? Videtur nanque & illam censeri extremam: quippe qua non modò honor, verum & salus animæ periclitatur. Responderetur nihilominus quod quamuis illustre

illustre sit misericordiæ officium ei smodi miseris in orphanitate periclitatibus subuenire: nō illa tamen censetur extrema vt possit puella alienum rapere: quoniam nulla est necessitas quæ cogere possit illam vt sui copiam alteri faciat: aliàs consensus ille non esset peccatum, sed perire potius debet quàm delinquere. Sunt autem ciuilia iura quibus iubetur vt extremè pariens ad publicū magistratum antea recurrat quam aliena priuatim capiat. Hoc autem intelligendum est quando commo dē id fieri potest. At vero non deerit forsā qui contra nos impræsentiarum insurgat. Diximus. n. tū alias sæpè, tū paulo ante, neminē ad id cogi posse ad quod sola charitate teneretur: sed ad id tantū ad quod de iustitia obligatur: extremæ autē necessitati nemo tenetur succurrere nisi ex charitate: nā si obligatio esset iustitiæ, ille qui tunc non succurreret, teneretur ad restitutionem, quod nō cōceditur: ergo neq; publica potestas compellere tunc quempiam iure potest, neq; qui in periculo est quippiam alieni priuatim capere. Respondetur parum referre an dicas in tali necessitate aliquā iustitiæ rationem intercedere: propriè tamen profectò non est nisi misericordia, strictissimè tamen obligans. Quod autem coactio tunc locum habeat, est propter singulare ius quod cuiuspiam competit suam seruandi vitam. Appendenda hic erat disputatio, an qui in articulo necessitatis alienum rapit, arripente felicius postea fortuna teneatur id restituere: nisi iam satis libro præcedenti sub titulo de restitutione, eadem à nobis absoluta esset disputatio.

Ad canonem igitur adductum in primo argumento responsum illic est quod intelligitur de necessitate quæ non est extrema: vbi aliqua est culpa furari. Ad secundū concedimus ingenuè, furtum esse actionem intrinsecè malam: immo talem. vt lib. 2. diximus, in qua Deus, vt legis naturæ latoi dispensare non possit. At verò sicuti de prohibitione homicidij diximus quod illa generalitate, Non occides, eo quod præceptū est naturale, non includuntur casus quos ipsa natura includere non potest, neque in illa, Non iurare omnino: sic neq; prohibitione furti vetari potuit acceptio rei alienæ quam natura ipsa hominibus indulgit. Quocirca eiusmodi acceptio nō est furtum, sed acceptio rei à natura concessæ. Ad tertium denique responderetur cuique pari iure licere in eadem necessitate alienum rapere vt indigenti succurrat. Sed citra illam vetat Augustinus eleemosynas de rapinis fieri.

ARTICVLVS V.

Vtrum rapina villo pacto fieri possit citra peccatum.

ETIAM si furtum in extrema necessitate licitum sit, tamen quia rapina atrocius est crimen, videtur restat vtrū & illa quoque aliquando sit licita. Arguitur. n. à parte affirmatiua: Præda illata vi fit, quod rationē habet rapinæ: prædam autem accipere ab hostibus licitum indicauit in libro de Patriar. Ambrosius vbi ait: Cū præda fuerit in potestate victorum decet militarem disciplinam vt regi seruentur omnia. Iam ad belli sumptus quàm ad militum præmia: ergo rapina est aliquo casu licita. Secundo arguitur: Terrarum principes multa à suis subditis inuitis extorquent, quod effigiem præfert rapinæ, & tamen graue est illos delictores censere: ergo rapina non est vbiq; mortale crimen. Tertio arguitur: Id quod possessoris non est, licitè ab illo aufertur: infideles autem iniusti sunt suarum rerum possessores: secundum illud Augustini in epistola ad Vincent. Donatist. Res falsò appellatis vestras, quas neque iuste possidetis, & secundum leges terrenarum legum amittere iussi estis: ergo licitum apparet ab ipsis eadem eripere. In contrarium est quod tanquam de re iniquè parta prohibetur sacrificium vel oblatio de rapina fieri: secundum illud Esaiæ. 61. ego Dominus diligens iudicium, & odians rapinam in holocaustum.

Ad quæstionem tribus conclusionibus responderetur. Prima: Rapina nullatenus est licita, neq; priuata neque publicæ potestati: itaque sicut furtum nunquam est licitum, & vbi acceptio rei alienæ licita est, non habet rationem furti: sic, immo efficaciori ratione de rapina censendum est. Probatur: Quicquid nomine suo innatā habet rationem iustitiæ, est sic intrinsecè malū vt bene fieri nequeat, rapina autem id ipsum sonat quod violenta acceptio contra iustitiam sicuti furtum, id quod fraudulenta: ergo rapina nequiquam esse potest licita. At vero ad maiorem huius explicationem adhibetur alia dux. Secunda ergo conclusio est: Sola reipublica & princeps qui eius gerit vices, per violentiā potest citra iniuriam aliquid à suis ciuibus extorquere: quicumq; verò priuata auctoritate per violentiam aliquid rapit, raptor est & latro, atque adeo huius iniquitatis reus. Probatur vtraq; simul pars. Violentiam inferre proprium est publicæ auctoritatis munus, nam violentia idem est quod coactio: vis autem coactiua solum in reipublica residet atque in principe qui eā repræsentat: sicuti non nisi totum animal potest cogere membra. Est enim hæc potestas ab ipsissima natura cōcessa ad cohibendos homines à malo, adducendosque in bonum: quæ quidem concessio, vt suprā diximus, non expediebat priuatis fieri, propterea quod permaturo iudicio mādari debet executioni. Ex quo fit vt violentia in principe, si via & ordine fiat, non habeat rationem rapinæ, nempe si vel contra externos hostes, vel contra internos maleficos illa ex legis præscripto vtatur: in persona verò priuata semper eiusmodi violentia rationē habet rapinæ. Atque hac de causa, articulo tertio etiam illi cui constat rem ab alio possessam, suam esse, idque legitime probare potest: tamen præ iudicis iniquitate nequit obtinere, negauimus per vim posse eam aggredi. Quod si eū saltē obieceris, qui extrema parit, illum arbitror iure ipso naturæ exceptum esse ab hac lege: Adeo enim vitæ cōseruatio natura lis iuris fastigium tenet, vt violentia tunc non sit rapinæ charectere denotanda. Tertia conclusio: Si princeps, aut iudex, aut alius cuius magistratus sua abusus potestate per violentiam quidpiā a-

Obiectio
aduersus
responsionē.

Solutio.

Ad primū
argumē.
Ad secundū
argumē.Ad tertium
argumē.Primū ar-
gumentum

Argu. 2.

Argu. 3.

Prima con-
clusio.Secunda
conclusio.Tertia con-
clusio.

uibus rapuerit, in sine rapinæ scelus committit, & ad restitutionem tenetur. Tanto enim impudē-
tius ac scelestius eiusmodi potentatus peccant, quanto sanctiori fide iustitiam, cuius custodes exi-
stunt, erga omnes deberent immaculatam seruare.

Ad primū argument. S. Thom. respondet Augustin. De conclusionibus istis nulla est ambiguitas præter illas quæ per proposita argumenta insinua-
tur. Et quidem ad primum de bellica præda respondet diuus Thomas, si iustum est bellum prædam
esse licitam, neque ad restitutionem obligare. Tamen si peccatum cupiditatis cōtra charitatem com-
mitti etiam tunc possit: dicente Augustino in libro de ver. Domini. propter prædā militare peccatū
est: Si verò bellum est iniustum, rapina committitur. Bellum autem iniustum, sicuti libro 3. de iudi-
cio diximus, ex triplici capite contingit. Primum ex auctoritatis defectu: nā soli principes habētes
merum imperium ius habent bellum aut indicendi, aut gerendi: reliqui vero magnates & potentia-
tus regibus subditi, non item: sed tantum violentia possunt uti in malefactores sibi subditos. Quare
si extraneos armorum vi impetant, ceu priuatæ personæ censendæ sunt, & rapinam committunt:
quanuis alioquin iustam haberent causam. Mox ad belli æquitatem requiritur causā non qualif-
cunq; sed digna pro qua tā ingentia pericula subeantur, tamq; calamitosæ atque exitiosæ reipubli-
cæ perturbationes concitentur. Belloz nāque tum altibus non solum prophana omnia, verū &

Tertium. spiritualis reipublicæ salus & sacra omnia, & fides ipsa periclitantur. Tertio requiritur forma iuris,
eademque tanto exactius quam in priuatis iudiciis quanto periculosius de summa boni publici agi-
tur: nempe ut nisi cunctis pacis rationibus prius oblatis, non indicatur, neque ulterius proferatur,
quā fert æquitas. Sed de hoc alias. Præda ergo belli iusti non solum ad resarcienda damna, verum
ut inter milites distribuatur, licita est. Et quanuis principi cura præcipua incūbat merita perpendē-
di iustitiæ belli: qua vrique ratione licet ipse iniustum bellum conflet, milites nonnunquā excusan-
tur: tamen tam aperta esse posset iniustitia, ut etiam ipsos subditos excusatione nudaret. Ad secundū
argumentum de principibus & magnatibus conclusiones ipsæ satis respondent: nempe quod si vio-
lencia vtuntur ad extorquendum ea quæ ad bonum commune conferunt, non est rapinæ crimen.

Si autē vlra ius aliquid insuper exprimant, non sunt à crimine liberi: imò tantò nequius delin-
quunt quanto eorum potestati nō est qui resistere possit. Vnde Aug. quarto de Ciuit. Dei. Remota
iustitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? quia latrocinia quid sunt nisi parua regna? Et Ezech.
22. Principes eius in medio eius quasi lupi rapientes prædam. Quo fit ut etiam ad restitutionem te-
neantur. Tertium argumentum latissimam, & his temporibus, ne scio an dixerim necessariam dispu-
tationem offerebat de iure bellandi contra infideles: propter illum Occidentalem Orbem quem
nostrates nostro seculo repererunt: sed bona causā, ut præcedenti libro sub titulo De dominio dixi-
mus, in hoc opere ab huiusmodi disputatione supersedimus. Dabimus autem, si Deo dante, nobis
licuerit, libellum De ratione promulgandi Euangelium: vbi hæc, si non pro rei dignitate, pro nostro
tamen captu tractare adornamus. Interim tamen ad interpretandum Augustinum satis fuerit adno-
tare triplicem esse infidelium ordinem. Quidam, n. sunt qui iure & facto sub ditione Christianorū
principum vitā degunt: quales olim erant in Hispania Sarraceni, & Hæbrei & nunc in Italia & Ger-
mania perseverant Iudæi. Et de istis nemini in dubium venit, qui valeant Christiani principes lege
in eos agere, suisq; adeo priuare bonis. Veritas, n. hæc latè patet, tam in Decretalibus sub titulo de
Iudæ. & Sarrace. quā in Decretis, distinctione quinquagesima quarta. His proximè accedunt hære-
tici qui ex nobis, ut ait Ioannes, exierunt. Ac de his propriè loquebatur Augustinus. Erat, n. eis ser-
mo contra Donatistas, quos quidem vniuersim hæreticos patentissimum est tam canonicò quā
ciuili iure iure multari censeri: ut patet c. Cum tu. de vsuris. libro sexto. Alij sunt infideles, qui licet nō
de facto, tamen de iure Christianis principibus subduntur: saltem quantum ad regnorum suorum
possessionem: nempe qui terras vi possident, quæ olim sub ditione nostra fuerant: vt sunt Afri, Sarra-
ceni, ac Turcæ Græciam tyrannide possidentes. Et de istis certum etiam est posse bello à nobis lacef-
siri atque ad eisdem regionibus expoliari. Nihilominus priuata auctoritate nullus nostrum per
eos transitum faciens, eorum bona aut deprædari aut diripere valet. Tum quod præter regiones bo-
na domestica quæ sua industria luantur, sua sunt: tum præcipuè quòd ab subigendum illos aucto-
ritas publica requiritur. Quare nemo nisi facultate & cōcessione principis potest illis molestus esse.

Infidelium ordo triplex. Primus. Infideles autem tertij ordinis sunt, qui neque iure neq; facto nobis subditi sunt, neq; verò nobis
infecti, quales sunt illi qui vel Christianum nomen non audierunt, vel, quòd eodem recidit, per obli-
uionem omni memoria superiorè excusantur. Tamen si propriè excusatur nemo, quia cum vniuersus
orbis teneatur fidē dum eius prædicationē audierint, suscipere, si recte seruassent naturæ legē Chri-
stus illis via aliqua sua irradiaret fide licet excusari dicatur, eo quod dum nihil de ea audiunt, sua in-
delitas non est peccatū. Et de istis contestari lis solet, vtum liceat nobis illos bello petere? Et quidē
Secundus. Caietan. Caietan. hic inter interpretandum sententiā diui Thomæ negat vllum Christianis fauere ius: illos
de suis sedibus ac possessionibus deturbandi. Quoniam vt sanctus Thomas secunda secundæ qua-
stione decima, articulo decimo, ait, Fides naturam non tollit, sed perficit: atque adeo possessiones
quarum mortales iure gentium potiuntur, nemini auferit: eo potissimum q; species infidelitatis ne-
gatiuæ scilicet eorum: qui de Christiano nomine nihil audierunt, neque est peccatum, neq; adeo vllo sup-
plicio digna. Imo verò ait quòd neque olim filios Israel vllis infidelium bellum indixisse legitur: eò
solum quòd infideles essent. de quo apud aliquos male intellectus male audit. In primis enim non
negat licitum eis fuisse infideles propter idololatriam Dei iussu debellare: sed tantum negat eò solū
quòd infideles essent, nempe negatiuè: hoc est, eò solum quòd fide carebant debellatos: secus ob ido-
latriam. Præterea si de bello cōtra possessores illos terræ promissæ gesto loquatur sanum etiam
potest

Tertius ordo. Potest habere intellectum. Video nanque nonnullos digladiari vtum gentes illas Deus pellere suis
sedibus iusserit ob sua ipsarum scelera atque idololatriæ impietatem, an verò solum vt pollicitatio-
nem impletet quam Abraham fecerat & semini eius, tradendi eis regionem illam cum tamen procul-
dubio certo certius sit, vt ranque fuisse causam. Est enim illic & gentiam expulsionem considerare,
& introductionem diuini populi. Et quidem expulsionis causa iustissima, fuerunt sua crimina: in-
troductionis autem, promissio illa populo facta. At verò cum Deus vniuersos idololatrias totius
orbis eodem iure potuisset extinguere, illos tamen singulariter inde expulit vt illic suum plantaret
populum. Quare fortè non solum ob idololatriam, sed vt Deus impletet promissum, illud, impera-
uit bellum. Atque hunc arbitror legitimum sensum illorum verborum Deuteronom. 9. vbi ambæ
copulantur causæ: Quia illæ (scilicet gentes) egerunt impiè, introeunte te deletæ sunt: & vt im-
pletet verbum suum Dominus quod cum iuramento pollicitus est patribus tuis. At verò quaestio-
nis punctum, vtum nobis liceat infideles tertij ordinis qui nihil contra nos moliantur, bello pe-
tere, non in hoc consistit, quòd impietas idololatriæ, aliorumque suorum scelerum immanitas di-
gna sit morte. Hoc enim nemini potest non esse confessum: quandoquidem Christiana Respublica
meritissimo eadem crimina morte vlciscitur. Quare incassum sese discruciant qui de hoc concertāt.
Veruntamen cum vt libro tertio dicebamus, ad rectum iudicium duo sint requisita, nempe & iusta
caussa in crimine, & legitima facultas in iudice, ex hoc tota disputatio pendet, vtum nos legitimi-
simus eorum iudices, suorumque criminum vindices. Nam ex hoc quòd Deus, totius orbis Domi-
nus, quæcunque voluerit, fuerit vnquam vltus crimina, arguere quòd nos idipsum in omnibus infi-
delibus possimus perinde est ac si arguas, quòd cum rex possit in toto suo regno vniuersos maleficos
extirpare: possit pariter vnusquilibet magnatum qui sub illo iurisdictionem habent, territorium
alterius ingredi ad id exercendum munus. Ahunde ergo demonstrandum est, si verum habet, nos
tali facultate pollere. At tamen vt præcedenti libro sub titulo, de domin. diximus, ab hac disputa-
tione in hoc opere bona causa duximus supersedendum. Si nobis forsan diuino licuerit libel-
lum de ratione promulgandi Euangelium edere, illic disputatio hæc pro captu nostro suis numeris
absoluetur.

ARTICVLVS VI.

Vtrum rapina sit grauius peccatum furto.

QUONIAM de furto & rapina in quaestione præfenti locuti sumus, quas duas cōmon-
strauimus esse species, quærere in calce disputationis conuenit, vtum istorum vitiorum
alteri grauitate præcellat. Et arguitur, furtum esse peius, tum quòd supra rapinam addit
fraudem & dolum, quæ per se rationem augent peccati, tum etiam quòd verecundia &
metus ex actus turpitudine nascitur: magis autem pudefiunt homines de furto quā de rapina, er-
go illud est scelestius. Accedit demum, quòd delictum quod pluribus nocet, eo est iniquius: per
furtum autem pluribus nocentium infertur, nempe non solum magnatibus, verū & plebeis &
cuiusuis classis hominibus. Violentia autem & rapina non nisi illis infertur potentatibus qui resi-
stere possunt: grauius ergo est furtum quā rapina. In contrarium autem est quòd leges acerbius in
latrones atque raptos animaduertunt quā in fures.

Ad quaestionem vnica eademque facilima conclusione respondetur. Rapina grauius peccatum
est furto. Conclusio per ea quæ dicta sunt liquida constat. Dicitur enim est hæc duo in hanc vnā
rationem obiecti conuenire, quòd vtunque est acceptio alieni contra domini volūtatē: nisi quòd
furtum tollit volūtatē per ignorantiam, rapina verò per violentiam. Violentia autem è regione
magis opponitur voluntati quā ignorantia. Nam violentia aperto Marte pugnat contra actum
nolendi, ignorantia verò efficit inuoluntarium per absentiam actus. Qui ignorat enim, non vult, sed
qui resistit, contrariè vult. Hac ergo ratione rapina peior est. Accedit & ratio iniuriæ, quæ in rapina
cumulator est. Nam fur plurius facit rei dominum, quem scilicet per metum non audet apertè ag-
gredi, sed latenter: Raptor verò multò eum minoris æstimat, si quidem absque metu eum adoritur.
Quare non solum in bonis lædit, verū & in honore per ignominiam. Qua etiam ratione cōtume-
lia (vt infra dicturi sumus) peior est quā murmuratio. Quin verò accedit tertio, quòd non solum
in bonis externis atque etiam in honore iniuriam infert, verū & vitæ periculum offert. Raptor
enim & latro armis vtitur quibus resistentem perimat: Fur autem pauore & metu est semper pallidus.
Atque hac de causa iura ipsa communia quæ furibus vitam indulgent, latrones morti omnino ad-
iudicant: ad eò vt neque per fugium ad sacrum illis suffragari concedant. Et per hæc argumen-
tum solutiones clarescunt. Nam etsi in furto aliqua sit fraus, peior est tamen audacia iniuriæque rap-
inæ. Ad secundum autem respondetur quòd audacia vulgo apud sensuales homines pro indicio
fortitudinis reputatur: & ideo fit vt etiam dum facinoribus perpetrands exhibetur, minus de illa
homines pudefiant: cum tamen argumentum minoris culpæ sit in sceleribus metus, qualis est in fu-
re. Ad tertium denique respondetur, quòd etsi pluribus per furtum soleat nocere, minus inferri gra-
uiora tamen per violentiam inferuntur.

QVÆSTIO QVARTA,
DE INIVSTITIA IVDICIS.
ARTICVLVS I.

Vtrum liceat iudici eum qui sibi non subditur, iudicare.

In iustitiæ quæ facta seu in personam, seu in res committitur, proxima est species illa quæ verbis fit. Huius autem generis illa est iniquior, quæ in iudiciis versari cõsuevit, videlicet tam iudicum culpa, quam testium, reliquorumque iustitiæ ministrorū. Sunt enim personæ quinque, videlicet Iudex, accusator, reus, testis, & aduocatus: quæ quinque deponunt quæstiones. Sed ex istis Iudex est cuius crimina grauiora existimantur. Quatuor autem in iudice sunt necessaria, videlicet iudicandi potestas, veritas, & forma, & executionis vis: quæ quatuor articulis explicabuntur. Primum ergo vitium est, si iudicandi, quam non habet, facultatē vsurpet. Igitur ut istud hoc primo articulo examinemus, Quæritur vtrum possit quispiam eum qui sibi nõ subditur iudicare. Et arguitur à parte affirmatiua, Christus quippe qui rex regum erat & dominus dominantium, nulli erat creaturarum subiectus: & tamen Pilati iudiciū pertulit, qui de hoc reprehendi non solet, quòd non subditum iudicaret, sed quòd innocentem condemnaret: potest ergo quispiam in alienum ciuem ius dicere. Secundò, Daniel (vt eius historia capite 13. refert) seniores illos falsi criminis testes iudicio condemnauit, qui tamen non perhibetur fuisse iudex: ergo, Tertio: Iura sæpe iudici facultatem tribuunt castigandi ratione delicti eos, qui, licet non sint sibi subiecti, delinquant tamen intra limites sui fori: ergo eum iudicare qui iudici non est subditus, non semper est illicitum. In contrarium est Gregorius super illud Deuter. 23. Si intraueris segetem &c. vbi ait: Falceim iudicij mittere nemo potest in eam rem quæ alteri videtur esse commissa.

Primum argument.

Secundum. Tertium.

Gregorius

Prima conclusio. Probatio

Quæstioni huic, licet pro argumentorum ratione pluribus videri possit indigere: duæ tamen conclusiones satisfaciunt: Prior est, Nemini fas est, quempiam iudicare nisi eum qui sibi, vel simpliciter, vel tali casu subditus sit. Probat: Sententia iudicis est quasi quædam lex particularis de singulari reprobata: lex autem (vt supra monstratum est) vim debet habere coactiuam, ergo & sententia: alias frustranea esset, nulliusque efficacis: hanc autem vim habere non potest nisi vel princeps, vel respublica eiusque ministri, quibus ciues veluti partes toti subduntur: ergo illum quisque solum legitime iudicare potest, qui sibi subiicitur: quippe in quem vices gerit reipublicæ. Idem enim prudentiæ genus, quod ferendis legibus necessarium est, scilicet præceptorium, necessarium quoque est, vt secundum illas ius dicatur. Nec quidquam siquidem vis legibus inesset coercitiua, nisi in earum applicatione persisteret. Hinc iura illa dimanarunt, extra, de iudi. cap. at si clerici. sententia à non suo iudice lata, non tenet. Et de constit. lib. 6. cap. vt animarum, Extra territorium ius dicenti, non paretur impune. Vnde iudex idem est quod ius dicens. cap. forum. de verb. signific. & iurisdic. tam facultas quam territorium quod illa comprehenditur. Neque Paulus nos iubet subiectos esse nisi potestatibus sublimioribus: hoc est illis qui nobis loco & potestate præfecti sunt, Etenim sicut orbis cœlestis nõ in superioribus tantias influit, sed in corpora quæ sibi sunt loco subiecta: sic neque homo potest nisi sibi subditos, legibus ac iudiciis gubernare. Hac enim de causa (vt supra diximus) homo ciuile animal in societate viuunt. Posterior conclusio. Quatuor modis contigit vnum esse alteri subditum: Primò ordinariè, veluti illi qui per se potestatem habet: sicut omnes Christiani Papæ subduntur, & in secularibus totum regnum regi. Secundo modo: quia potestatem habet legatam, sicuti prouincia proconsuli subiicitur & prætori ciuitas. Tertio: eò quòd quis sua sponte alterius se iudicio submittit: vt ille qui arbitrum eligit, & qui iudicium quod retractare posset, subire mauult. Et quartò, si quis in alieno territorio, & quod aiunt, districtu delinquat, vel alia via alienam iurisdictionem subierit.

Vltima conclusio.

Ad primū argument. S. Thom. Obiectio.

Per hæc ergo, obiectiones facile diluuntur. Ad primum nihil aliud respondet S. Th. quàm quòd sua se voluntate Christus submisit Pilato à quo iudicatur, exemplo eorum qui arbitrum eligunt cuius arbitrio parere stata pœna, obligantur. Est tamen in exemplo nonnihil ambiguitatis. Nam si ad viuum similitudo existimeretur, videtur tum S. Thom. sensisse quòd Christus constituerit sibi Pilatū iudicem, conferendo ei nouam potestatem, quam non habebat ordinariam, sicuti qui priuatam personam sequestrem sibi præfecit. Hoc autem falsum est: Nam Pilatus potestatem illam à Cæsare receperat, atque ideo ab ipso Deo, illa ratione qua lib. 4. quæst. 4. monstratum est, ciuilem rempublicam per legem naturæ & gentium à Deo, deriuari. Idque Redemptor significauit Ioan. 19. dicens. Nõ haberes potestatem aduersum me vllam nisi tibi datum esset desuper. Hinc etenim sumitur argumentū aduersus illos qui dicunt potestatem ciuilem descendere à Papa, tanquam à vicario Christi. Enimvero non ait, Nisi tibi datum esset à me, sed desuper. Christus enim, vt superiori libro diximus, non assumpsit temporale regnum, sed temporalium vsus, qui ad suum cœlorum regnum esset necessarius. Solum ergo vult S. Thom. quòd ea ratione qua erat rex regni cœlorum, ac perinde rex regum & dominus dominantium, exemptus erat ab omni humano iudicio: in qua utique exemptione reliquit vicarium suum Pontificem maximum, eiusque subinde inferiores sacerdotes, secundum illud Matth. 17. liberi sunt filij. Et ideo quanuis potuisset retractare Pilati iudicium, ob nostram tamen salutem sua se libera voluntate illi subiicit, adigendum morti. Hinc Caieta. sibi colligit, Pilatū nõ peccasse vsurpatione iudicij (nam quòd peccauerit innocentē condemnando, dubiū esse nequit) ego tamen nõ id tam facile colligerem. Sed si August. legitimus rex erat Iudæorū, nõ peccauit hac ratione Pilatus: quia Christus voluit & vnus ex Iudæis haberi. Si verò tyrannus erat, eodem modo deliquit iudicatio Christum, quo iudicando Iudæos: quia Redemptor noster non indulgit ei peculiarem aliam facultatem

Solutio.

Caietanus.

facultatem. Neq; in hoc eum cogitauit S. Tho. cum illo conferre qui eligit arbitrum: Hic enim potestatem iudicis confert qui ea antè carebat. Christus autè nihil aliud fecit quam quicquid de illo fieret libenter pati. Ex hoc Christi exemplo fit consequens, Papam eius vicarium qui similiter exceptus est, posse nihilo secius subdere se alterius iudicio: idque nõ modo in foro pœnitentiæ (quo res est cõ Corollarium) verum in foro iudiciali: quod fecit Leo Papa 4. qui, vt legitur secunda, q. 7. can. Nos si, submisit se iudici Ludouici Imperatoris de rebus quibusdam iudicandus vt seipsum iustificaret. Duplex tamen de hac re nascitur dubiū. Prius quæ sequeretur generaliter de quibuscunq; causis posse alias sententia cogi, etiam anathematis: nam eadem apparet omnium ratio: consequens tamen doctores in quarto senten. consentienter negant: vt S. Tho. dist. 19. q. 1. artic. 3. & Richar. dist. 18. artic. 5. & Petrus de Palud. q. 2. Posterius dubium est de subiectionis modo. Videtur inquam quòd sic se posset alteri subiicere, vt eum sibi superiorem aut æqualem constitueret: id autem falsum esse inde monstratur, quod cum sit Christi vicarius non valet alterum eodem loco statuere. Cõsequencia vero probatur. Aut enim libera sua subiectione in necessitatē trãsit, ita vt cui se semel subdiderit, subducere durante iudicio nequeat: & tunc planum fit illum cui se subdidit, esse superiorem: vt pote cuius potestas à Papa non pendet. Si vero subiectione non sit necessaria, superuacanea est. Ad prius istorum perempta consequentia, respõdetur. Haud enim consequitur, vt quidquid in aliquibus potest, possit in omnibus sed est regula, quæ quacunq; facultatē in seipsum in foro exteriori exercere potest, valet alteri committere. vt si fortasse inter se & alterum lis contestetur: qua. s. debitum aliquod, vel alter ab ipso vel ipse ab altero petit: vel de aliqua sententia quam ipse protulerit ad eundem ipsum prouocatio fit, tãquam, ab iniusto grauamine: sicut potest tunc ipse de illis causis iudex sedere, sic potest & eadem alteri committere, seque submittere. Et hoc facit in d. c. Nos si. Excommunicare autè seipsum nequit, neque suspendere, neque seipsum proprie punire: & ideo neq; valet constituere sibi iudicem qui se excommunicet, suspendat, aut puniat, sed solum qui sibi iubeat restitutionē facere aut reuocare sententiam. Alterius argumenti pariter interimitur consequentia. Haud enim potest superiorē sibi aut æqualem constituere. Quapropter cum duplex sit necessitas: altera scilicet iustitiæ, atq; altera simpliciter coactionis subiectione sua potest priori modo fieri necessaria, non autem posteriori. Potest inquam subiectionem suã pœna vallare & stabilire: sicuti qui sequestrem eligit: teneturq; adeo subire sententiam, etiam in foro Dei. Itaque esset peccatum mortale non stare fidei suæ: obligareturq; pœnam soluere: quocirca non est vana subiectione. Attamen necessitate coactionis, ita vt potestas iudicis non dependeret à sua nemini se potest subiugare, immo quoties vellet alterius sententiã retractare, illiusque reuocare potestatem, et si male faceret, teneret factum. Existit tamen ingens argumentum quod possit Papa alteri se submittere, nõ modo in minoribus causis, sed etiam vt anathemate aduersus illum procedatur vsque ad depositionem. Supponamus. n. ex c. si Papa, distin. 40. quod dū hæreseos labe fordescit, potest à Concilio conueniri & deponi: & cum deponendus nequaquam sit nisi auditus, poterit sub anathematis censura, vt cõpareat, cogi. Fac ergo ipsum vehemēti infamia delinere laborare, sic vt Concilium iamiam de illa re indicatur. Videtur ratio persuadere quod possit iudiciū circumspectis viris & grauitate insignibus delegare. Arguitur enim sic: Iam tunc iure potest fieri reus & cognita causa deponi, idque fieri nequit sine magno episcoporum dispendio: ergo quo illam caueat iudiciorum turbam, potest illis negotium committere, qui rem expeditius transigant. Secundo arguitur: Lite in consilio contestata possunt & concilium & ipse iudices delegare qui rem peragant. cur ergo ipse non poterit seorsum committere? Responderetur neutiquam hoc Papam posse. Enimvero potestas illa cogendi tunc Pontificis non est penes ipsum, quippe qui nõ potest vim coercitiuam in seipsum exercere: sed duntaxat penes conciliū: & ideo nõ est in arbitrio Papæ talis commissio: quia quam non habet potestatem nemini valet dare: neq; depositio per suos commissarios facta vllius esset valoris. Conciliū autem potest & causam cognoscere & alteri delegare. Posset quis forsitan idè & de inferioribus sacerdotibus hæsitare, An scilicet possent sibi sequestres iudices sua sponte præficere? pro eo quod iure vsque adeo vetitum est in seculari foro pertrahi, vt illis sit adempta potestas renunciandi iuri suo: vt patet extra, de foro compe. c. si diligenti. & latius II. q. 1. inoluta. & can. Placuit. Responderetur nihilominus liberum esse quibuscunq; sacerdotibus iudicem sibi arbitriū constituere, cui parere teneantur. Quod enim illis interdicitur non est nisi vt non consentiant in secularium tribunalibus sisti. In secundo argumento de Daniele nihil est difficultatis, quoniam ipse instinctu afflatuque Dei sententiam illam pronuntiauit. Legitur enim ibidem Dominum suscitasse spiritum iunioris. Neque in tertio argumento difficultas vlla est. quæ nunc debeat pertractari. Satis ergo hic fuerit concedere quod qui in alieno territorio & foro delinquit ratione delicti fit illis subditus: vt extra, de raptor. cap. 1. & ff. de accusa. l. Alterius. Sed præter delictum sunt etiam aliæ causæ quæ ius faciunt iudici comprehendendi castigandique alienum subditum, vt de foro compe. cap. licet ratione. Excipiuntur autem clerici qui in iudicium seculare deferri nequeunt: de quibus latior pateret nunc campus disputandi si proprius esset hic locus.

ARTICVLVS II.

Vtrum iudici liceat contra veritatem quam certo nouit, iudicare, quando legitime probatur contrarium.

POST auctoritatem iudicis secundo loco ab illo exigitur iudicij veritas. Et idcirco secundo loco quæritur, vtrum iudici liceat contra veritatem quam certo nouit iudicare, quædo legitime probatur contrarium. Et arguitur à parte negatiua. Legitur enim Deuteronomio decimo septimo: Venies ad sacerdotem Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo

Prima dubitatio. D. Thom. Richardus Petrus de Pallud. Postrema dubitatio. Ad primā dubitationem.

Ad alterū dubium.

Argum. 1.

Argu. 2.

Argu. 3.

Alterum dubium.

Responsio Ad secundum argumentum principale Ad tertium argumentum.

Argu. 2. illo tempore: quæresq; ab eis, qui iudicabunt iudicij veritatem. Vsu autem venire solet vt innocens cuius palā iudici innocentia constat, testimoniis falsis ad eius tribunal deferatur: ergo ob talia testi-
Argum. 3. monia non debet veritatem delerere. Secundo arguitur: Homo debet iudicio suo diuinum imitari: diuinum autem semper fit secundum veritatē. Reuelabitur. n. ex hoc iustitia iudicij Dei (vt ait ad Rom. 2. Pau.) q̄ reddet vnique secundum opera sua. Et de Christo ait capite. II. Isai. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neq; secundum auditum aurium arguet, sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. nō ergo licet iudici falsis testimoniis à veritate abduci. Tertio: Testimonia in hoc sunt necessaria vt veritas constet: quādo autē res est manifesta, nullis opus est testimoniis, secundum illud Pau. I. ad Timot. 5. Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium: ergo quando iudici res est manifeste cōperta nō opus habet, ali enis testimoniis. Quarto arguitur: Iudex cōdemnādo innocentem facit contra scientiā, & conscientia nihil aliud est quam scientia applicata ad opus. ergo facit contra conscientiā, quod proculdubio semper est peccatum: ergo id minime licet. In contrarium autem est auctoritas Augustini super Pfalter. Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges & iura pronuntiat.

Augu. 4. *Augu. 5.* *Duplex quæstionis sensus. D. Tom.* *Sensus legitimus propositæ conclusionis. Primum documentū. Secundum. Prima conclusio. Ratio conclusionis. Secunda conclusio. Suadetur conclusio. Caietanus. Prima opinio. Hugo. Calderin. Panorm. Summa Angelica. Nicolus. Lyranus.*
 Quæstio hæc inter doctores tam iuris quam Theologia magna ambiguitate cōtrouertitur. Et cū vtrinq; sit disputabilis, quā maxime tñ refert eā sciri. Proposimus autē q. sub tenore quo eā interrogat S. Tho. s. vtrum liceat iudici contra veritatē quam certo nouit iudicare propter contraria testimonia? Includit tamen titulus duas partes. Prior est, vtrum dum euidenter nosset eū quē in vinculis tenet, esse reū, nō tñ legitime probatur, immo forte legitimis testimoniis purgatur, possit eū condēnare. Et hūc sensum nō interrogat S. Tho. q̄ neq; de illo dubitatū vnquā est: immo est extrā controuersiā id non esse licitū, quoniā forum exterius nō extenditur ad crimina occulta: & occulta illa iure censentur, quæ secundū regulas iuris legitime nō constat: sciētia autē iudicis nō reputatur iure sufficiens testimoniū, vt habetur c. si sacerdos. de offi. iudi. ordi. nā iure naturali ac diuino, in ore duotū vel triū stat omne verbum. Alter vero est sensus cōtrarius, vtrū dum iudici palā cōstat eū qui reus fit & legitime criminofus probatur, innocentē esse, liceat illi eū condēnare. Et quamuis tñ quæramus an liceat, explorandū tamen est an aliquādo teneatur. Porro autem quō ordine perspicaciori procedamus, ea præmittemus, quæ omnibus sunt in cōfesso vt rē in vltimas redigamus angustias. Et constabit responsio conclusionibus tribus. Supponitur enim hic primum ex superioribus, iudicē non priuata, sed publica auctoritate fungi dum iudicat. Ex quo fit non suo priuato iudicio sed communi & publico debere informari. Huic autē subnectitur documentū alterum: videlicet duplici ipsū sciētia vti, vt puta vniuersali iuris, & particulari facti: quæ quidē sciētia via ordinaria à testimoniis petenda est. Habet. n. iudicij quæstio duo membra. Alterū, vtrū fecit alterū, quid ergo iuris. Est ergo prima conclusio. Sciētia vniuersalem iuris tenetur iudex sic sanctē sequi, vt neq; suū propriū arbitriū, si contrariū est, audire possit, neq; vllas in cōtrariū probationes admittere. Et rō ē: quia ipse nō est legū iudex, sed custos, non. n. ad ipsū attinet iudicare an lex bona sit, sed quid iubeat. Et ideo si vel actor vel reus contendunt probare legem non esse iustā, nō sunt audiendi. Neq; vero in foro cōscientiæ dum lex edicto principis promulgata est, potest quispiā tuto illā trāsgredi, causatus nō esse iusta, quia nemo est illius iudex: nisi forte intollerabilem, eādēq; manifestissimā iniquitatem præferret. Secunda cōclusio: In particulari facto licet sciētia à testium instrumento rumq; testimoniis petenda sit, pōt nihilominus iudex suo se ingenio & prudentia iuuare. s. in examinandis tam instrumentis quam testib. Idq; tunc maxime debet, quando sibi constat innocentem calumniarum falsitate præmi. Hanc conclusionem rō ipsa naturalis, innocentia fauatrix, persuadet. Quamobrem impendio quā rarissimē vsu venire potest vt iudex omnino cogatur innocentē, cuius innocentia ipsi evidens est mortis addicere. Nā tunc ipse sciet, nō solū testes esse falsos, verum & qui bus viis possint falsitatis deprehēdi. Ob idq; poterit illos instātius interrogare, districtiusque scrutari horā, & locū, & formā, illa nimirum prudentia vsus, quā daniel presbyterorum iniquitatem deprehendit, vt Susannæ innocentia patefaceret. Quin ē si Caiet. auscultandum est, debet tunc corā populo iurare illum esse innocentē: vt puta quē ipse eadē hora alio loco viderat. Neq; vlla testib. tūc iniuria irrogatur. Immo cum ipsi sint iniurij, eorum iniuria refellitur. Et quis fortassē id bona fide facerent, nulla eis fit iniuria, dum miseri innocentia proteguntur. Hand tñ liceret occultum nocentem prodere. Addiderim ergo vtro tertium, qd deberet tunc, si profutarum cerneret, in tēpus exuere personam iudicis, & corā superiori personā agere testis. Quin ē si citra scandalum, optimaq; dissimulatione id fieri posset, liceret ei carceres apertos secreto dimittere, vt innocens se in pedes cōferret. Ita que (vt dicebā) vix pōt extrema necessitas ingruere innoxii hominis in mortē adigendi. De duob, autem remediis ac suffugiis reliquis, san teneatur iudex, aut innocētē superiori remittere, aut officium dimittere, dicemus statim. Igitur vt ad punctum descendamus, vbi necessitas contingeret, tunc auctores in diuersas dissecantur sententias: quæ numero sunt tres. Prima est in vno extremo, omnino Diuo Thomæ contraria: Puta quod in nullo casu scilicet, neque in causā ciuili, neque in criminali licet iudici condēnare eum quem euidenter scit esse innocentem quantumuis legitime probetur reus. Nam citra euidentiam nemo ambigit sequendum esse iudicium publicum. Hanc opinionem ortum traxisse arbitror & originem ex Hugone super legem Prætor. ff. de iuris. omn. iud. Eandē tamen opinionem amplexi sunt Calderin. & Panormitan. super cap. Pastoralis. de offic. deleg. & Summa Angelic. in verbo, iudicare, quæstione. 7. & Nico. de Ly. Exod. 23. Secunda opinio, vti tur distinctione: nempe quod in causā criminali siue capitalis sit, siue vllius mutilationis, nequit iudex condēnare innocentem secundum allegata & probata. Secus autem in ciuilibus; puta cū de pecunia

pecunia agitur, aut de aliarum rerū possessione. Hæc autē opinio falsò tribuitur Cald. & Panor. qui certius fuerūt primæ sententiæ: sed fuit cuiusdā Rodolphi quē loco citato Angelus citat. In quā sententiam subscripsit Imol. & alij Iuriscōsulti super legē, A diuo Pio. ff. de re iudi. & Summa Rosella, & Supplementum. Et hæc media opinio est quæ Adriano perplacuit, in quolibet. q. 6. art. 3. Sed miror quod hanc asserat esse Theologorum opinionem. Cū tamen ex antiquis nemo sit qui non indubiē teneat cum S. Tho. immo minus inter omnes habet probabilitatis. Tertia ergo opinio est in alio extremo secundū quam statuimus conclusionem tertiam. Iudex in vltimas conclusus angustias debet in omni causā tā criminali quā ciuili contra veritatē sibi notam scdm allegata & probata sententiā pronuntiare. Hæc inquam opinio est S. Tho. 2. 2. q. 67. arti. 2. & superius q. 64. artic. 3. ad tertium, vbi exemplū protulit in causā mortis: nimirū q̄ potius est morti adiudicandus innocens, quā deferenda testimonia publica. Eadēque fuit sentētia Alex. de Hales Doctoris grauiissimi in 3. p. q. 40. membro 6. art. 2. & Richard. art. 3. q. 26. & egregij doctoris Pet. de Tarantasia. Et fuit inter Iuriscōsultos opinio nem S. Tho. in qua se asserit. Fuit etiā sententia Petri de Pallud. & Sylue, in verbo, Iudex. 2. §. 5. Quam post plurimā auctōrū citationē fatetur esse opinionē antiquorū omnīū Theologorū, iuriscq; vtriusq; interpretū: cōtra q̄ Adria. affirmat. Cui re vera sentētiæ & rationes cōstanter, & planē iura patrocina tur. In primis Augu. iam supra citatus id astruit, q̄ bonus iudex nihil ex arbitrio, sed secundū leges & iura pronuntiat. Eisdēq; id ipsum p̄sus verbis Amb. super Psal. Beati immaculati, & refertur 3. q. 7. ca. iudicet. Et 1. 1. q. 3. ca. summopere id quoq; Greg. I. ff. de offi. p̄sid. l. illicitas. §. veritas, iubetur p̄ se insequi quod cōuenit eū sequi ex fide eorū quæ probātur. Censent ergo iura iudici nefas esse, nisi secundum allegata & probata iudicare. Ait verò fortasse quispiā hæc citata iura nihil aliud dēfinire quàm q̄ iudex debet secundū leges & iura ius dicere, nō tamen subinde censere q̄ debeat pronuntiare secundū allegata & probata: immo iubēt vt sequatur scientiā iuris; porro autem ius ipsum (vt patet. Exo. 23.) iubet insonem & iustū non condēnari. Attamen cauillus iste repulsi facilius est. Idem est nanque iudicare scdm iura & iudicare secundum allegata & probata. Id enim iura persanctē p̄cipiūt vt nemo præiudicio hoc est incognita causā cōdemnetur: sed per legitimos testes p̄ cognita. Sed est lepida Calderini glossa super verbis legis citatæ, Illicitas, Iubetur ibi præses fidem eorū sequi q̄ pbabuntur: ait verò ipse q̄ tantū admonetur sequi allegata & probata, qñ illa vera sunt. Sed respondet nobis, qua via debet iudex cognoscere vera esse quæ probantur, nisi per idoneorū testium iuramenta. Nam si liberū ei postea relinquitur negare illa esse vera, frustra neq; essent testimonia. Mul tō ergo melior est glossa super illo verbo, cap. 1. de offi. iudi. ordi. quo admonentur episcopi iudicare secundum q̄ Canones censent, quæ quidem glo. inde planē infert, iudicē debere iudicare scdm allegata & probata. Id quod insuper confirmatur ex diuino documento. Deut. 17. vbi admonitione præmissa, q̄ in ore duorū vel trium testiu perib. t. qui interficietur, subditur q̄ iudices sequantur in iudicio veritatē. Illic ergo docentur iudices illā sequi veritatē, non q̄ ipsi sciunt, sed quam ab ore testium venantur. Veruntamen, vt auctoritates rationibus dilucidentur arguitur ratione prima, quæ omnīū est basis. Nemo ius habet quempiā condēnandi auctoritate priuata, sed inquantū publica fungitur. ad iudicium aut requiritur & sciētia iuris, & facti, ergo & vtraq; debet vti publica, non priuata, nepe vt sicut in sciētia iuris nō debet sequi suā opinionem, licet reputet esse scientiam, sed auscultare debet leges: ita neq; in cognitione facti sequi potest priuatā suam sciētia: sed stare tenetur testiū publicæ fidei, q̄ leges probant. Secūdō arguitur. Per suam sciētia iudex neminem cōdemnare potest: vt supra dictū est, quantumlibet eū euidenter nouerit esse reū: ergo neque pōt quempiam absolvere. Id quod paroni contrariæ opinionis fatentur. Si ergo non pōt innoxiiu absolvere, sed debet perpetuis vinculis adseruare: & perpetua vincula morti æquiparantur: gratis profectō negatur, quin possit cū lotis, ab eius sanguine manibus, lege in ipsū agere. Sed obuias: ergo innocēs fuit Pilatus qui secundum allegata Christum iudicauit. Nulla sanē est consequentia: qm̄ aded erat Christi innocentia, non modò ei, verū & publicitius cūctis euident, adeoq; subinde aperta testimoniōrū falsitas, vt neque Pilatū ipsū celaretur eorum iniquitas: sed posset eos facile falsitatis reuincere. Vnde cū dixit. Innocens ego sum à sanguine Iusti huius, vos videritis: nō modo innocentia Christi, verū & testimoniōrum iniquitatem falsus est. Sed illū morti addixit (vt ex Euangelico comperitur) metu Cæsaris, qui vel nomen ipsū regis abhorrebat: & insimulatus est Christus q̄ se regem faceret. Quin verò & idem metu ne venirent Romani & iudæorum gentem tollerent, eorum inuidiam exacuit vt eū reum agerent. Tertio arguitur ex fine publicæ auctoritatis. Publica iudicia ob tranquillitatē & quietū statum reipublicæ constituta sunt, atq; eo pacto vt nulla sit patula iudici via declinandī, vbiuis liberit, à veritate. Si autem non teneretur secundum allegata iudicare, pax illico reipublicæ turbaretur. Nam cū populus de occultis non iudicet, videns non stari publicis pbationibus, nō posset non in iudicem proclamare: tunc præsertim vbi de re atroci lis esset, vt de vrbis prodicione, aliāve simili. Prætereā, iudici semper relinqueretur via excusandi se ab executione iustitiæ, per hoc qd diceret sibi patere contrariā veritatē. In summa necessarium est vt iudex qui in oculis ciuium ius dicit, sententiam suā populo persuadeat, eatenus saltem vt cōuincatur secundū iura fuisse prolatam: quod facere nequiret nisi secundū allegata iudicaret. Quarto, si (vt exempli gratia dicamus) certum esset duorum alterum, videlicet Petrum aut Paulum hæresim seminasse, lateret tamē vter eorum id fecisset, & Petrus verē reus, confiteretur sacramentaliter in aures iudicis hæreticæ prauitatis & postea Paulus innocens deferretur de illo crimine, cuius vtique innocentia eidem inquisitori cōstaret: tūc profectō inquisitor perplexitate teneretur anceps. Nam si Paulum condēnare nequiret, secretum confessionis

Secunda opinio. Rodolphus Io. de Imola. Summa Rosella. Supplementum. Adrianus. Tertia opinio. D. Thom. Alexandr. Halens. Richard. Petrus de Tarantasia. Bartolus. Ioan. An. S. Thom. Pet. Pal. Syluester August. Ambros. Gregorius Cauillatio. Calderin. Prima ratio. Secunda ratio. Obiectio. Solutio. Tertia ratio. Quarta ratio.

Quorundam euasio. confessionis reuelaret: fieret enim inde compertum Petri crimen. Sunt autē qui ex his omnibus elabuntur, respondentes quod iudex in casu quo innocentem euidenter nouit legitimis testibus accusari, debet illum superiori remittere. Idque S. Thom. q. 64. art. 6. ad tertium, admonet. Hoc autem remedium quod licitum sit, non est dubium. Nam quancunque causam potest inferior superiori remittere. Et fateor præterea quod dum insignis persona de aliquo infami delicto accusaretur, illo diuerticulo pius iudex debet subterfugere postquam omnia alia intentata remedia nihil prodesse. Attamen quod illud sit necessarium, non video. Nam primum inferior iudex legitimam habet auctoritatem terminandi causam secundum allegata. Mox remedium illud tenuissimum est, immo innane: quonia cum superior rei nesciat innocentiam, non posset ob testimonium inferioris eum absolueret: sed debet aliorum testium iureiurando stare. Et ideo perinde esset superiori remittere, ac supplicio offerre.

Secunda ratio. Quare si non liceret eum occidere, consequens apparet quod nec deberet eum tradere superiori, sed eum liberare. Præterea, quæstio instauratur de ipso supremo iudice, apud quem delatus est miser, quem scit esse innocentem, accusatus tamen de grauissimo crimine, aded vt citra graue scandalū nequeat illum vita donare. At verò supremus iudex multo plura habet remedia. Nam posset testes urgentius deterrere: possetque excogitare alias vias quibus innoxium à tãto eriperet periculo. Præsertim cum (vt artic. 4. videbimus) possit etiam damnato ad mortem vitam concedere. Alterum subterfugium est, quod debet tunc iudex magistratui cedere. Quia alij aiunt teneri citius omnium suorum bonorum dispendium facere, quam illum occidere. Hoc autem profectò multò est improbabilius, quam id quod proximè tractabamus: tum quod remedium illud inutile est, tum præcipue quod nemo tenetur tam ingenti suo incommodo damnum, quod ipse non dedit, in fratre cauere. Etenim quod homo qui officio suo viuere debeat tantam iacturam facere, durum creditu est. Eo vel maxime quod si eum nequit supplicio tradere, potius debet mortem ipse perpeti, quam in eum capitis sententiam proferre. Quod nimis est creditu rigidum. Hinc fit nostrum Syluestrum, licet opinionem S. Tho. visus sit defendere, id tamen non optima fide fecisse. Ait inquam, quod iudex tenetur occidere innocentem, quando neque ipsum potuerit superiori remittere, neque suum officium dimittere. Hoc etenim fecundum S. Thomam nusquam dixit. Et tunc nulla profectò esset nostra opinio: quia cum quicunque possit officium suum dimittere, semper in prompta esset remedium hoc.

Syluester non satis plenè mentè. D. Tho. assequutus est. Sunt nihilo secius argumenta non infirma contra hanc sententiam. Diluamus autem illa prius, quæ sanctus Tho. adducit in suis solutionibus. Ad primam auctoritatem Deuteronom. qua iubetur iudex veritatem iudicare, iam responsum est, veritatem illic eam censei, quæ in ore duorum vel trium testium consistit. Et ad secundam respondetur quod Deus qui nullo extraneo indiget testimonio, sed sua infinita sapientia omnia penitissime nouit, & pariter Christus in quantum homo, rectissime iudicant secundum propriam scientiam. Secus autem humani iudices qui mendicatis publicis testimoniis stare tenentur: quippe quibus iudicibus aliter non haberetur fides. Ad tertium respondetur, quod quando res est manifesta, non iudici tantum, verum publicitus, non opus est testimonio. Secus quoniam soli innotuit iudici. Ad quartum sunt qui respondeant non esse absurdum in persona publica facere contra conscientiam secus si esset priuata. Attamen isti non sunt in Theologorum scholis versati. Quoniam agere contra conscientiam intrinsecè malum est: quia est agere id quod agens existimat esse malum. Et ideo negatur iudicem agere contra conscientiam. Non enim agit contra conscientiam, qui tantum agit contra speculatiuam scientiam, sed qui agit contra practicam. Iudex inquam, facit contra illam scientiam, hic est innocens: non tamen contra istam, non est occidendus. Immo rectè iudicat esse occidendū propter idonea testimonia. Vbi verò iudex opinionem haberet persuasam, nostræ contrariam, censeretque subinde neutiquam innocentem esse condemnandū, nullatenus posset contra talem conscientiam eum morti tradere. Hic enim hanc tantum veritatem definitus quod innocens in tali casu sit condēnandus: quod autem contra conscientiam facere nemini liceat altera veritas est. Accumulantur præterea alia argumenta nempe quintum, ex illo Exo. 23. Infontem & iustū non occides, vbi Nicolaus negat opinionem S. Thomæ. Ad hoc tamen respondetur, priuatis personis simpliciter iussum esse: publicis autem potestatibus non ille reputari debet insons, quem publica testimonia fontem faciunt. Ob idque iudex cum publico munere impendit operam, quia tunc ex intentione non occidit innocentem, sed debitū officij sui, quidquid sequatur, persoluit, nullatenus peccat, sed studiosè agit: sicuti ille qui tutamine inculpatæ tutelæ aggressorem interficit. Et per hoc soluitur aliorum argumentum, arguentium hoc esse contra ius naturale. Illi enim qui falsò accusat, ius violant naturale si scienter hoc faciant: nam possunt id bona fide facere. Iudex autem potius ius idem transgrediretur nisi debitum officij sui præstaret: quod iure naturæ ob commodum bonū constitutum est. Hæc argumenta cōmunia sunt primæ ac secundæ opinioni. Aliud est quo Adrianus peculiariter vitur vt suam mediam persuadeat. Nullus mortalium est dominus vitæ humanæ, sed solus Deus: nemini ergo fas est innocentem perimere. Secus inquit, de bonis temporalibus, quorum homo est dominus. Potuit quippe, ait, populus consentire vt dū quisque innocens ciuili causa legitime accusaretur, qua deberet bonis præcisè externis multari, innocens ille consentiret propter allegata & probata. Hæc aut opinio omnium est incongruentissima, neque vllò sustentaculo fulcitur. Nam quod ait neminem ius habere suæ vitæ aut membrorum, hoc duntaxat probat quod auctoritate priuata nemo potest se, aut, nisi vim vi repellendo, alium interficere. Secus autem de persona publica, quare iudici in tali casu publica idonea que testimonia ius faciunt occidendi innocentem. Mox reuincitur Adrianus: Si non posset innocens damnari in causa criminali, profectò neque posset in ciuili. Quia si cuti iudex facultatē non habet vita priuandi hominē, nisi pro crimine: ita neque externis bonis.

enim ipse illum populi consensum piscatus est: eò præsertim quod (vt sæpe dicere consueuimus) posset esse tam ingens bonorum cumulus, qui vitam priuati hominis adæquaret. Nullum ergo profectò argumentatio aculeum habet aut pondus aduersus hanc D. Tho. quæ plerique meritissimò amplexi sunt opinionem, nisi illud quod à pictæ sumitur. Videtur enim animus extimescere innocentem morti adigere. Hoc autē solum persuadet quod sit impendio quam maxima adhibenda diligentia & cura in eius tutelam: non tamen quod eius causa deferendæ sint leges, deferendaque tranquillitas publica. Est enim lex omnis humana, quantumuis iusta, nihil aliud quam cribrum expurgandi tritici: quæ nequit sic exactè iusta & iniusta discernere, quin cum purgaminibus nonnulla quandoque decidant grana. Veruntamen hoc non est prætereundum argumentum, quod posset quospiam decipere. Argumentum autem est: Vbi lis esset de aliqua condēnanda propositione hæreleos nota, & doctores plurimi decepti illā damnarent, Papæ verò aut iudici episcopo, euidentis esset illius veritas, neutiquam subscribere in aliorum sententiam posset: sed deberet constanter suam retinere veritatem: ergo similiter iudex nequit contra sibi compertam veritatem testium probationibus auscultare. Responderetur nullam esse rerum similitudinem. Veritatem enim nullatenus abnegare licet: iudex autem dum morti addicit innocentem, nihil asserit falsi: nam pro toto mundo non deberet affirmare illum esse in culpa: sed factò proficitur, damnandum esse: idque verum est, quia testimonia illum morti offerunt.

ARTICVLVS III.

Utrum Iudex absque accusatore possit quempiam iudicare.

TERTIVM quod ad iudicis rectitudinem requiritur, est forma iudicij. Circa quæ quaeritur, utrum absque accusatore possit reum quempiam iudicare? Et arguitur à parte affirmatiua, tam Dei exemplo quam sanctorum: Deus nulla præuia accusatione delictos castigat: iustitia autem nostra à sua deriuatur: ergo & nobis id licet. Secundò idem ostenditur in Danièle, vt eius historia refert, cap. 13. qui accusator vna fuit & iudex. Tertio arguitur: Accusator in hoc necessarius est, vt crimen in aures deferat iudicis potest tamen alia via in eius notitiam peruenire: ergo non semper necessaria est accusatio. In contrarium est Ambrosius super Apostoli sententia de fornicatore. 1. ad Corint. 5. vbi ait: Iudicis non est sine accusatore damnare: quia Dominus Iudam cum fuisset fur, quia non est accusatus, minimè abiecit.

Breuissima est quaestio, vnaque hac conclusione contenta: Iudex in criminibus nequit quempiam iudicio condemnare, nisi accusatum. Ratio est, quod cum iudex interpret sit iustitiæ, ad quem secundum Arist. 5. Ethic. veluti ad animatum iustum recurritur: iustitia autem hominis non ad eundem ipsum sed ad alterum sit, fit vt iudex inter duas partes iudicaturus sedeat, actorē scilicet vel accusatorem, & reum. Accedit auctoritas Actuum 25. vbi ait Festus, Non est consuetudo Romanis danare aliquem hominem prius quam is qui accusatur præsentis habeat accusatores, locumque se defendendi accipiat ad abluenda crimina quæ ei obiciuntur. Occurrit autem illico argumentum contra formam huius conclusionis, quæ angusta strictaque, nimis esse videtur. Arguitur inquam contra: eadem est ratio criminalium caularum & ciuiliū: cur ergo strictim dictū est, in criminibus, ac si in ciuilibus minimè esset accusatio necessaria? Respondemus, diu nos Thomæ tenuisse formam. Ipse autem, si Caietano fides habetur exemplum in criminalibus posuit, eò quod in illis requiritur delictoris præsentia: & ided euidentius illic patet accusationis necessitas. Attamen expositio hæc non facit satis: deberet enim conclusionem ponere quæ late patebat. Ratio ergo S. Tho. fuit quod licet in omni iudicio præter iudicem necessariæ sint duæ personæ: in causa tamen ciuili, vbi non petitur delinquentis supplicium sed rerum restitutio, patentissimum erat iudicium iniri non posse sine parte res suas petente, quæ quidem, accusator non dicitur, sed actor. Et ideo quaestio particulariter mota est de accusatore, de quo in dubiū venire poterat, an esset necessarius: propterea quod iudex munere suo videtur posse crimina vindicare. Arguitur autē præterea contra conclusionem: Ius naturale non vetat quominus possit potestas publica, nulla expectata accusatione perniciosum hominem extinguere. Nam & paterfamilias & monachorum præfectus potest familiam suam absque illa iudicij forma castigare: nulla ergo debuit lex humana illud prohibere. Respondetur quod licet ius naturale id expressè non prohibeat, est tamen utroque humano iure sanctè prohibitum: vt extra, de accusa. capi. si legitimus & illicitas, supra citata ff. de offic. præsi. & ff. de mune. & hono. l. rescripto. Si quis accusator non habet, ab honoribus prohiberi non debet. Et aliis Romanorum legibus quas insinuauit ille Festus loco citato in Actibus Apostolorum. Ad quas leges alludere visus est Christus Ioan. 8. Nemo te condemnauit mulier? neque ego te condēno. Et est naturali iuri apprimè consonum. Satis enim reipublicæ pax custoditur & quies, si qui accusatione aut proclamatione delati fuerint in iudicium, in cōspectu populi afficiuntur supplicio. Nam si iudex accusatoris simul & iudicis personam gereret, via calūniis sterneretur. Debet ergo iudex tertius esse inter duas alias personas arbiter. Quare Aristot. 5. Ethic. cap. 4. ait eum esse mediatorem. At verò paterfamilias, qui vi non vitur coërciua, neque capitali sententia ferire potest, hac non indiget accusationis ceremonia. Sicuti neque monachorum prælati in delictis minoris momenti, quæ, ceu patet castigare debet. Idque iuris habet pontificum concessione, quorum auctoritate monachales institutiones firmitatem habent. Quia verò & extra religiones in leuioribus non opus est stricta accusationis forma: vt habetur l. leuia. ff. de accusat. vbi leuia audire & discutere de plano iubentur. At verò graua crimina quæ sine delinquentis infamia puniri nequeunt: nempe vbi carceribus opus est, neque in monachorum claustris vindicari possunt nisi accusatione præuia.

Ad primū argu. Respondetur ergo ad argumenta. Etenim quæ Dei sanctorumque exempla in contrarium obiecta sunt nihil contra mouent. Deus siquidem nullo opus habet accusatore, eò quòd & omnia nouit & pro sua absoluta potentia, summæque æquitate neque minimam culpam impunè permittit. Tametsi nihil sine accusatore puniat. Creauit enim rationem nostram ad eò culpæ inimicam, vt conscientia ipsa criminosi ipsum ante diuinum eius tribunal iugiter accuset: vt ad Roman. 2. doctor est Paulus. Præterea & factum ipsum, quod etsi sit latentissimum, ipsi tamen patentissimum est, pro accusatore est ante eius conspectum. Vnde Gen. 3. quasi Adæ præuaricatio eum ad suum tribunal detulisset, in iudicium euocauit dicens, Adam ubi es? & cap. 4. Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Et cap. 18 in Sodomorum ultione: Descendam & videbò vtrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint. Quin verò forma finalis iudicij futura videretur cum accusatione: vt habetur Matth. 12. Viri Niniuitæ surgent in die iudicij cum generatione ista, & condemnabunt eam. Regina Austri, &c. Atque eadem ratione Daniel quoniã Dei agebatur auctoritate & apulsu, potuit eisdem senes & reos accusando facere, & morti addicere condemnando. Ad tertium respondetur, præter hominem, cuius proprium est accusandi munus, quatuor existere alias causas, quarum quælibet locum sibi vendicat accusatoris. Prima est manifestarium crimen, quod notorium appellant: puta vbi quis in conspectu populi vel iudicis cum legitimis testibus delinquit: tunc enim non alius præstolandus est accusator: secundum illud Pauli primæ ad Corinth. 5. Quorundam peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium. Vnde glossa Augustini super locum citatū Gen. 4. de sanguine Abel: Et refertur extrã, de accusat. euidentia patrati sceleris clamore accusatoris non indiget. Idemque habetur 2. q. 1. can. manifesta. Secunda causa est infamia, vel indicia, vel clamorosa insinuatio. Hæc enim vicem habent quodammodo accusatoris. Non quidem vt iusta sint causa, reum in supplicium rapiendi, sed via inquisitionis re prius explorata & discussa, iuxta formam capitulorum, qualiter & quando, & Inquisitionis, extrã, de accusatio. Tertia causa est, quando quis iudici denuntiatione iuridica denuntiat, quæ ad vindictam tendit, qualis sit inquisitoribus hæreticæ prauitatis. Tunc etiam via inquisitionis, proceditur ad cognitionem causæ, & ultionem criminis. Est enim illa denuntiatio hoc tantum ab accusatione differens, quòd qui denuntiat non tenetur probare: aliàs nemo denuntiare auderet. Quarta denique causa est, dum quis fraterna correptione præmissa euangelicè denuntiat fratrem prælato vt patri. Tunc enim si denuntiat fuisse dicto audiens, non licet prælato ad pœnas & infamiam procedere: sed illic cessare debet vbi correptus frater, correptus subinde apparuerit. Nam illuc tendit ille processus. Sin verò rebellis extiterit, tunc rebellio accusatoris vicem gerit vt possit prælatus in eum lege agere, vt infra limatius patebit. Hæc enim non est hic locus eunctius examinandi.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum iudici liberum sit pœnam iuris relaxare.

Primū arg. *Secundum.* *Tertium.* **A**RTVM denique quod in iudice requisitum est, ad iudicij pertinet executionem. Et ideo videre restat, an liceat iudici pœnam relaxare? Arguitur ergo à parte affirmatiua. Admonuit nos Iacobus cap. 2. iudicium sine misericordia ei manere, qui misericordiam non fecerit: ergo non solum pœnam iudici misericorditer licitum est relaxare, verum etiam debitum. Secundò: id confirmatur Dei exemplo, qui (vt habetur Ezechiel. 18.) non vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Tertio: Id quod alicui prodest, nemini verò nocet quicumque iuste præstare potest: ergo saltem vbi qui iniuriam passus est, noxiam condonat, poterit & iudex remittere noxam. In contrarium sunt legis testimonia. Legimus enim Deut. 13. de idololatria: Non parcat ei oculus tuus vt miserearis & occultes eum: sed statim interficies eum. Et de homicida, cap. 9. Morietur neque misereberis eius.

Distinctio. *Prima conclusio.* *Probatio conclusio.* *Aristot.* *Ultima conclusio.* *Probatio.* *Augusti.* Ad quæstionem hanc quæ facillima est, supposita distinctione per duas conclusiones respondetur. Alia enim est longè ratio supremi iudicis, puta principis penes quem summa est imperij, à ratione inferioris, qui seu eius minister, exequendis duntaxat legum sanctionibus deputatus est. Prima ergo est conclusio. Antequam pars læsa iniuriam remittat, nullus iudicium, siue summus sit, siue infimus, remittere potest pœnam. Probatur Duplici enim nomine tenetur iudex scelerosum supplicio tradere. Priori, quia causam definire debet inter ipsum & accusatorem. Posteriori, quia minister est reipublicæ, qui non priuata, sed publica potestate vindex est, iniuriatum, quæ in ipsam fiunt. Nam qui ciui iniuriam infert, reipublicæ subinde eandem impingit. Igitur iudici duplex obstat impedimentum ne valeat à noxa absoluere reum: alterum ex parte accusatoris, atque alterum ex parte reipublicæ. Quocirca quandiu qui iniuria affectus est, in accusatione persistit, non fit iudici liberum reum indemnem seruare. Ob id quod, ceu iusti cultus, tenetur unicuique ius persequenti suum reddere: & si contrarium faceret, perinde atque ille delinqueret, qui de alieno misericors est. tenereturq; subinde ad restitutionem tam iniuriæ quàm damni. Vnde 5. Ethicorum, Aristoteles capite quinto. Quando homines, inquit, vident non sibi per inflicta supplicia compensari iniurias, in seruitute se viuere arbitrantur. Posterior conclusio. Postquam accusator ab accusatione contententur destitit, in arbitrio est supremi iudicis pœnam iuris relaxare, aut commutare: tale autem arbitrium inferiori non committitur. Posterior hoc membrum inde fit planum, quod iudici inferiori præscriptus est à superiori agendi modus: & ideo sic legibus alligatur, vt nequeat earum præscripta exire. Vnde super illud Ioannis decimo. Non haberes super me potestatem vllam, ait Augustinus. Talem

Talem Deus dederat Pilato potestatem, vt esset sub Cæsare, ne ei omnino liberum esset accusatum absoluere. Prius autem conclusionis mēbrum ex eo veritatem sortitur quòd princeps non tantum est legum custos, verum dispensator. Non inquam absolutus, vt possit illas pro arbitrio suo veluti pallium suum dispendere, ac dissipare: sed tamen potest vbi decere videbit aut bono publico expedire, in legibus dispensare. Quo fit vt accusatore desistente, & veniam ei quæ accusabat deprecante, non subinde obligatur princeps pœnam condonare: sed est in arbitrio suo illã infligere. Quin verò merita rei debet perpendere. Et possit esse ille tam scelestus, vt debeat supplicio eum addicere: quod si non faceret, iniurius esset reipublicæ: vt puta quādo publicus esset sicarius, aut latro, vel studio scelestus. Secus quando vnum præ humana fragilitate commisit crimen. Sed nunquid non possit reus qui vnicum fecit humanum delictum tam insigniter esse reipublicæ utilis, vt etiam reclamante accusatore possit vita donari? Respondetur hoc impendit quàm rarissimè licere: nihilominus vsu venire posse, vt deceret principē (quod habetur 2. q. 7. ca. si quem pœnituerit.) accusationem abolere, & accusatorem compellere vt prudentiam arbitrio alia satisfactione esset contentus, vt persona, vel ad bellum gerendum, vel ad alia munera egregiæ commoda seruetur.

Ad primum igitur argumentum respondetur quòd personis priuatis quàm rarissimè, imò vix potest in remittendis iniuriis excessus contingere: adeò nos districtè commendauit Christus inimicorum dilectionem. Publicis autem magistratibus, quia patroni & protectores iustitiæ sunt, præscripta est linea inclinandi in misericordiam. Debent quidem genere suo esse clementes, neque causas disquirere, technasq; innectere trucidandi homines. Immo quod Arist. etiam 5. Ethic. agnouit, & est inter regulas iuris debet esse clementior ad minuenda mitigandaque supplicia quatenus tamen fert ratio iustitiæ & legis. Inde enim exilire, non est clementia, sed clades publica. Quin verò & illi qui pietatis obtentu nimium procurant malefactores è iudicium inanibus eripere, non putent egregium pietatis opus exhibere: inferunt enim sæpe iustitiæ violentiam. Neque illic locum habet exemplum Christi, suis crucifixoribus veniam à patre deprecantis: quippe quod ad culpæ remissionem pertinebat. Et perinde respondetur ad secundum, quòd cum Deus sit in quem primum præcipueque peccatur, potest remittere culpam & pœnam, vt ei placitum fuerit. Tametsi vbi ait, Nolo mortem peccatoris, de æterna id intelligat: ob idque subdit, sed vt magis conuertatur & viuat, videlicet spirituali vita. Pœnam autem nemini relaxat, præterquam in sacramento, nisi secundum opera & fructus pœnitentiæ. Ad tertium autem iam responsum est, quòd iudex remittendo pœnam, etiam accusatore cessante nocuumentum infert reipublicæ, quatenus metum de medio tollit, quo homines arcentur à malo. Vnde Deut. 13. Post pœnam seductoris subiungitur: vt omnis Israël audiens timeat: & nequaquam vitrà faciat quidpiam huius rei simile.

QVÆSTIO QVINTA.
DE IVSTITIA ACCVSATORIS.

S. Thom. 2. 2. quæst. 68.

ARTICVLVS I.

Vtrum quispiam teneatur alium accusare.

SECVND A persona in iudicio est actor, vel accusator: nam nisi ille qui noxius est ab alio in iudicium deferretur, nunquã ipse veniret. In accusatore autem quatuor sunt consideranda: scilicet obligatio, forma, iustitia, & pœna si iniuste accuset: de quibus ideo quatuor extruuntur art. Primò ergo quæritur, vtrum quispiam teneatur quempiã accusare. Et arguitur à parte negatiua. Primò, quia Matth. 6. iubemur debitoribus nostris dimittere debira. Et ad Rom. 12. Non vos defendentes, hoc est non nos vindicantes charissimi: sed date locum iræ. Secundò: Amicum in iudicium traducere amicorū fidei derogat: ergo id minimè fas est. Tertio: si accusatio esset virtutis præceptū, nemo inde exciperetur: multi autè ab accusatione repelluntur: vt 2. q. 7. latè patet de excommunicatis & infamibus, ergo non est præceptū. Quarto: Si tale esset præceptum, illud potius officium deberemus prælatis & amicis persoluere: sed eadē causa & quæst. prohibentur subditi, nisi in certis casibus, Prælatos accusare. Et præterea clerici accusari à laicis & illos accusare: & maximè in causa sanguinis: vt patet concilio Toletano quarto. 23. q. 8. can. his à quibus. & can. clericis, atque alibi crebrò ergo non est præceptum. Quintò: Accusator astringitur crimē probare: aliàs pœnam talionis subiret: nemo autem cogitur tantum subire periculum, ergo nemo accusare cōpeltendus est. In contrarium est illud Leuit. 5. Si peccauerit anima, & quis audierit vocem iurantis, testisque fuerit quòd ipse vidit aut conscius est: nisi indicauerit, portabit iniquitatem suam.

Præsentem quæstionem in Relectione nostra de tegeud. & detegen. secretis, quintam fecimus vbi eam ad amuissim disputauimus. Nihilominus non possumus non hac aliqua conferre ne ista lacuna intercisis appareat præsens tractatus. Respondetur ergo ad quæstionem, distinctione, præmissa, duabus cōclusionibus. Est enim differentia inter fraternã denuntiationem, & iuridicã accusationem, quæ ex parte finis sumitur. Denuntiatio enim illuc tēdit, vt correptus frater corrigatur & emēdetur. Quare (vt dicebamus) illo obtēto scopo, nō est vltius progrediendum. Accusatio veto ad hoc inicitur, vt reus puniatur, idq; præsertim in bonū publicū vt quies reipub. cōseruetur, neq; eius decor sordescat. Vnde denuntiatio fraterna est criminis delatio ad prælatum, veluti ad patrem correctionis gratia. Accusatio

vt habetur 2. q. 8. cano. accusatorum: nemo absens accusari potest: ergo scriptura non est necessaria. *Secundum.* Secundò: Nihilominus per denuntiationem quam per accusationem crimen panditur alienum: in denuntiatione autem nullus est libellus necessarius: ergo neque in accusatione. In contrarium est *August.* August. eodem cano. citato. 2. q. 8. vbi ait. Accusatorum personarum nunquam recipiantur sine scripto: neque absente eo quem accusare voluerint, quibuslibet accusare permittatur. *Conclusio responsiva.* Facillima est quæstio ad quam vnica conclusione affirmatiua respondetur: Forma accusationis est, vt in scripto fiat. Conclusio est iuris, non solum canonici loco citato, & eadem can. & quæstione, ca *Rationis: v* no. quisquis & can. crimen, verum & iuris etiam civilis. ff. de accusa. l. si cui. Et quâuis ius naturæ id non plane præcipiat, elicitur tamen inde naturalis ratio. Est. n. iudex (vt supra dictum est) medius inter duas partes, accusatorum. l. & reum, constitutus: qui causam examinare debet, de qua est sententiam prolaturus. Cùm ergo ex vna parte memoria, quæ lubrica est, cuncta diu verba adseruare non possit, & ex altera necessarium sit eadem vsque ad definitiuam sententiam retineri necessarium est scripturæ adminiculum. Adde, quòd cùm accusator pœnæ, antiquitus talionis, & nunc etiã non leui fiat obnoxius, si de calûnia fuerit reuictus, operæpretiũ est accusationem subscribere, quã post modum inficias ite nequeat. Ad hæc, cùm accusationi adhibendæ sunt tum defensiones & exceptiones tum etiam probationes, expediens est, vt libelli caput occupet accusatio. Attamen vt habetur l. Leuia. ff. de accusatio. In leuib. de plano procedendum est sine huiusmodi ceremoniis. Præterea in notoriis in quibus cum (vt supra diximus) non expectatur accusator, neque scripto opus est.

Ad primũ argumen. Ad primum igitur argumentũ respondetur, q̄ scriptura accusationis non est necessaria, eò quòd de præteritis in eatur, sed vt in futurum debeat salua custodiri. Et ideo neq; obstat accusationẽ fieri in præsentia rei: debet. n. tam reus quam accusator adesse. Vnde eadem causã & quæstio. cano. per scripta. iubet Stephanus Papa ne vilius accusatio per scripta suscipiatur: non quòd nõ sit in scriptis porrigenda (vt dictum est) sed quòd non est ab absente accusatore in scriptis mittenda: sed debet ipse cõparere. Quòd autem cauetur, ne reus absens accusetur, non sic strictè intelligendum est, vt nõ liceat in eius absentia accusationẽ iudici exhiberi: sed quòd non est sententia condemnandus, antequam ipse præsens audiatur. Idque potissimum in causã criminali, atque adeo omniũ maxime in capitali: vt cauetur lege, Absentem. C. de accusa. si autem publico præconio vocatus noluerit comparere, sententia quidem veluti in rebellem ferri potest: postmodum verò captus, antequã executioni mandetur, audiri debet. Secundi vero solutio facile ex dictis colligitur. In denuntiatione. n. fraterna euangelica, quia ad vindictam non proceditur, sed tam iudex quam denuntians soli consulit salutem fratris sine dispendio eius famæ, nulla est scriptura necessaria: secus in denuntiatione iudiciali. Atq; hanc differentiam inter denuntiationem & accusationem denotat c. super his. de accusatione.

ARTICVLVS III.

Vtrum accusatio per tria hæc reddatur iniusta, quæ sunt calumnia, præuaricatio, & tergiuersatio.

Primũ argumentum partis negatiuæ. secundum. **T**ERTIVM, quod in accusatore requiritur, est iustitia. De hac ergo quæritur, vtrũ tribus his vitiis corrumpatur, quæ sunt, calumnia, præuaricatio, tergiuersatio. Et arguitur à parte negatiua: Calumnia (vt habetur 2. q. 3. can. Si quem. pœnituerit) est falsa crimina sciẽter intendere. Contingit autem quempiam alteri calumnia extruere ignoranter, leuitate tamen animi non omnino excusante: ergo vel illa contra can. censenda est calumnia: vel quartum est vitium, quo accusatoris iustitia commaculatur. Secundò: Præuaricari (vt ibidem subditur) est vera crimina abscondere: in hoc autem non semper subest iniquitas: quia nemo tenetur omnia crimina detegere, neque sua neque proximi. Tertio: Tergiuersari, est in vniuersum ab accusatione desistere: hoc autem non semper est cum iniuria coniunctum: immo verò in initio eiusdem capituli præscribitur, vt quem accusasse pœnituerit, de eo quòd probare non potest, si cum accusato innocente conueniret, inuicem se absoluant. In contrarium tamen est idem textus: vbi habetur accusatorum temeritatem tribus modis detegi. Aut enim calumniatur, aut præuaricatur, aut tergiuersantur.

Conclusio responsiva. Vnica Conclusio ad quæstionẽ respondetur. Tribus nominatis vitiis contingit accusationẽ vitari. Conclusio est non solum iuris canonici textu citato, verum & iuris civilis. ff. ad senat. consultũ Turpil. seu de abolitionibus. l. accusatorũ. vnde eadem prorsus verba desumpsit cano. Si quem pœnituerit. Numerus autẽ horum vitiõrum sic colligitur: Cùm accusatio in bonum cõmune referatur, sic tamen, vt iusta fiat criminis vltio vtroq; pede claudicare potest accusator, videlicet aut reo fauẽdo, aut plus nimio reipublicæ siue parti læsã. In reipublicã inclinatur, cùm reo crimen falsum impingit Et hoc est calûniari. Est. n. calumnia subdola rei vexatio, per fraudẽ. Neque vero ille tantum calumniator est, qui falsum crimen imponit, verum & qui occultũ, quòd iure probari nõ potest in iudicio propalat. Nam iure quidquid idoneis testibus vel instrumentis innotescere nequit, falsum reputatur: Potest secundò accusator vice versa in reipublicã esse iniurius, quando in causã est, ne qui in bonum publicũ delinquit, reprimatur. Et contingit dupliciter: Vno modo, fraudem extruẽdo reipublicæ: nempe inclinãdo in fauorem rei. Et hoc est præuaricari: quoniã varicari idem est quòd flecti. Contingit autem hæc præuaricatio dupliciter: Vno modo dissimulando omnia quæ in commodũ reipublicæ detegere tenetur, atq; adeo probationes negligendo: & altero modo falsas admittendo excusationes, & exceptiones. Quare præuaricatio altero nomine dicitur collusio: quasi tunc accusator & reus simul illudant reipublicæ aut parti læsã. Quò circa hoc vitium nõ tantũ in accusatorẽ verum

verum & in aduocatum, & in alios ministros, quin etiam & in iudicem solet vsu cadere. Secundo modo ei contingit accusato fauere, prorsus & in vniuersum (vt ait lex) ab accusatione desistendo. Et illa dicitur tergiuersatio, quasi accusator terga causæ vertat.

Ad primum igitur argumentum respõdetur, quòd criminis impositio non censetur iare calumnia, nisi studio & consultò fiat. Nihilominus nemo debet accusator prodire, nisi prius tum certior factus sit criminis, tum etiam certam, paratamque habeat probationem: Et ideo qui leuiter ac temerè ad accusandum profilit, nõ est à culpa immunis: Attamen non debet vt calumniator, talione vel acri alio supplicio plecti, sed alia leuiori pœna. Nisi forsã iusto errore fuerit motus, nam tunc nulla est dignus. Hæc autem omnia, prudentia iudicis libranda sunt, & æstimanda. Ad secundum respondetur, quòd sua propria crimina nemo debet detegere, nisi reus legitime factus, à legitimo iudice interrogetur. Neq; verò aliena nisi casu, quo denuntiare vel accusari tenetur. Quando autẽ ob bonum publicum accusat, tunc tenetur omnia detegere, quæ ad rem conferunt. Quare si prece, vel precio, vel alia causa cum reo colludat, præuaricator est. Pariter ad tertium respondetur, quòd tergiuersari non semper est crimen, sed tunc prorsus, quando accusator tenetur in accusatione persistere. Quare tribus modis tergiuersari citra culpam accidere potest. Primò cùm quis in causã propria accusauit. Tunc enim sicut liberè accusationẽ inscripsit, ita potest & quando libuerit, illam deserere. Secundò: Quando accusauit in causã publica, leuiter tamen: tunc enim quoties timuerit in probatione deficere, potest cum reo conuenire, & ab accusatione desistere. Et hic est casus dicti cap. Si quem pœnituerit Tertio: Auctoritate principis, qui propter illustrem personæ dignitatem, & reipublicæ vtilitatem, potest accusationem & in initio refellere, & in processu abolere: vt eodem cap. subiungitur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum accusator qui in probatione defecerit, pœna talionis teneatur.

QUARTVM quod de accusatore disputandum restat, est vtrum in probatione deficiens pœna talionis teneatur. Et arguitur à parte negatiua: Contingit aliquando iusto errore quempiam ad crimen falsum accusandum prodire: cui ideo Fabianus Papa 2. q. 3. can. Si quis iratus, veniam concedit: non ergo omnis calumniator dignus est talionis pœna. Secundò: Si talis pœna iusta est, ob id iustè infligitur, quòd accusator damnium per iniuriam alteri intendat: igitur aut hoc est propter iniuriam reo illatam, & tunc non potest princeps eum remittere: aut propter illam quæ reipublicæ irrogatur, & tunc nequit eam remittere reus: potest autem eam vterque remittere: ergo signari non potest iniuria, ob quam talis statuatur pœna. Tertio: Ob vnam culpam nemo plectendus est duplici pœna, secundum illud Naum. 1. Non iudicabit Deus bis in idipsum. Calumniatores autem infames habentur iure: vt patet, 2. q. 3. can. si quis circa. non ergo debet alterum subire supplicium. Sed in contrarium est Damasi decretum. 2. q. 3. Calumniator si in probatione defecerit, talionem recipit. Et alterum proximum Adriani: Qui non probauerit quòd obiecit, pœnam quam ipse intulit patiatur.

Pro solutione quæstionis notandum quòd talio à tale dictum est: scilicet vt quisque tale patiatur quale alteri contra ius, moliebatur. Id quòd Aristoteles 5. Ethicorum, capite 5. repassum appellat, secundum illud Rhadamanthi.

Si quæ fecit, patiatur & ipse.

Rectum fuerit iudicium. Statuitur ergo cõclusio affirmatiua: Iustũ est vt ille qui per accusationẽ in periculum quempiam induxit grauis pœnæ, similẽ & ipse ferat. Conclusio est non solum canonici iuris locis citatis, verum etiam civilis: vt patet ff. ad senat. consultum Turpil. l. mulier. & l. quæsitum. Cùm ergo leges deficientẽ in probatione talionis pœnæ adiudicant, ostendunt non solum eum qui falsum crimen imponit, verum & qui occultũ quòd probari non potest detegit, eidem subiaccere supplicio. Ratio naturalis est hæc: Accusator cõstituitur pars reo aduersa, cõtendens cum in supplicium adigere: iudex autẽ medius inter ambos sedet iustitiæ protector: sed æqualitas iustitiæ id exigere apparet, vt periculum quòd quis alteri per iniuriã creat, in ipsum recidat: ergo pœna talionis est iusta. Eadẽ conclusio cõfirmatur: Nam lege veteri, quæ iustissima erat, eadẽ pœna stat scripta: scilicet Exod. 2. 1. Oculum pro oculo, dentem pro dente. Et Deuter. 19. Cùm diligentissimè perscrutantes inuenerint, falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit. Haud tamen hinc inferunt, vt quidam arbitrantur, illam pœnam esse modò de iure diuino: illa nanq; non erat moralis de iure naturæ, sed tantũ iudicialis, quæ ideo prorsus cessauit. Non quòd Christus legem illam Matth. 5. peculiariter aboleuerit: illic enim tantum retulit veterem legem consulens non bis contra ne nos vindicemus sed inimicis remitteremus iniurias: at quòd tota lex illa vetus cessauit: Nisi quòd præcepta moralia, quæ erant de lege naturæ, cõfirmata sunt lege euãgelica: ceremonia lia verò sic cessarunt, vt tanquã signa iam modo falsa, institui denuò non possint: iudicialia verò possunt quidẽ, si iustũ censetur, iterato cõstitui. Attamen lex talionis semper fuit vt trux durãq; existimata, sed propter duritiẽ illius populi, & ad necednas calûnias, procliuis posita fuit. Nam si naturalẽ rationem contulueris, satis est vt qui occidit, occidatur. Qui verò occidere procurauit, nõ subinde, nisi summo iure, reus sit rati criminis: eò præfer tim quòd tunc absterretur homines plus nimio ab accusandi munere. Et ideo (vt habetur Inlit. de iniu. §. pœna.) iam de desuetudine ferè abiit illa pœna: retinetur tamen quadamtenus in prouincis bene moratis: potissimum in teste qui studio falsum testimonium dicit in causã capitali. Idque maximè quãdo illius causã innocẽs interficitur: tametsi debeant

debeant etiam extra talem casum iniqui delatores acri supplicio plecti.

Ad primū argum. Ad primum argumentum respondet Arist. loco citato 5. Ethic. quod re passionem, quam nos tallionem appellamus, non semper iustitia deposcit, quoniam valde differt vtrum quis voluntarie quid faciat, an inuoluntarie. Spontaneus enim iniurius dignus est pœna: qui autem inuoluntarie lædit, dignus est venia. Et idē qui inculcata ignorantia eum quem in crimine esse putat, reum facit, non habetur iure calumniator, vt supra diximus, atque adeo neque talione dignus. Ad secundum respondetur, quod calumniator & in reum & in rempublicam iniurius est. Vnde Deute. 19. vtrumque præcipiebatur: scilicet prius, vt qui falsum testimonium contra fratrem dixisset, id pateretur quod fratri cogitabat facere, scilicet propter iniuriam illi factam. Posterius, vt tales de medio populi auferentur, vt audientes timorem haberēt. Vbi insinuabatur iniuria quæ reipublicæ irrogatur. Ex quo fit vt quādiu accusatus pœnam talionis non remisit, nequeat princeps illam remittere, vt superio re quæstione dictum est. Postquam verò illam ignouerit, tunc in arbitrio principis restabit illam relaxare. Ad tertium respondetur, quod pœnam talionis incurrit accusator, ratione nocimenti quod proximo intentabat: infamiam autem propter culpam. Et ideo infamiam remittere ad principem pertinet: vt si sit ecclesiastica, ad Papam, vt ait Gratian. 2. q. 3. can. Euthemium, vbi respondet ad illa verba Gelasij, Quāquam animas per pœnitentiam saluare possumus, infamiam tamen abolere nō possumus, dicens illud intelligi de infamia per civilem iudicem irrogata, quæ ad papam non pertinet. Quāuis fortasse perspicatior sit sensus de infamia facti. Nam labem illam, quæ turpi facto annexa est, nemo delere potest: cum ad præteritum nō sit potentia.

QVÆSTIO SEXTA.

DE INIVSTITIA REI.

ARTICVLVS I.

Vtrum accusato liceat veritatem negare.

PRIMA persona in iudicio est reus: de quo quatuor disputanda sunt: scilicet an liceat ei veritatem negare, calumnias se defendere, iudicium declinare, aut post condemnationem supplicio se capitali subducere. Et arguitur à parte affirmatiua primæ quæstionis: illa celebri auctoritate Chrysocto. quæ refertur de pœnitentia. dist. 1. can. quis aliquādo. Non tibi dico vt te prodas in publicum, neque apud alios te accuses. Sic enim legendum est, non excuses, vt corrupta litera habet. Qui autem veritatem proprij criminis reterget, seipsum proderit: ergo licitum est ei suum celare crimen. Secundò: Mendacium officiosum, scilicet cum quis mentitur vt alteri profit, nemini nocens, nō est peccatum mortale: qui autem mentitur vt se à morte protegat, officiosè mentitur: ergo citra noxiam mortalem id licet. Tertio: Nullum est peccatum mortale, nisi sit contra charitatem: qui autem mendacio sibi in mortem cauet neque contra charitatem Dei facit, neque contra proximum: immo secundum charitatem qua se diligit: ergo id non est lethale piaculum. In contrarium est illud Iosue 7. quod dux ille dixit ad Acham, Fili mi da gloriam Domino Deo Israël, & confitere, & indica mihi quid feceris: ne abicondas. dare autem gloriam Deo tenetur quisque secundum illud 1. ad Corin. 10. Omnia in gloriam Dei facite.

Ad quæstionem hanc tribus conclusionibus respondetur. Prima: Quicumq; legitimè de proprio crimine interrogatur, tenetur sub reatu mortalis culpæ crimen suum patefacere: etiam si meritò eiusdem confessionis sit in mortē rapiendus. Cum aio legitimè, intelligo à legitimo iudice, & secundum idoneam formam iuris. Ratio conclusionis est manifesta. Virtus enim iustitiæ est ad salutem necessaria: ergo quicumq; sub reatu mortalis noxæ tenetur eam seruare: iustitia autem subditum compellit superiori obedire, secundum verbū Pauli, Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit: superior verò sæpenumero ius habet subdito præcipiendi, vt proprium sibi derogat crimen: ergo tunc subditus parere constringitur. Quod autem hoc iudex aliquando ius habeat, patet: quoniam nemo, capitali præsertim sententia, quinimò neque alia communi ordine ob quæcunq; indicia vel infamiam condemnari debet nisi confessus: saltē ei qui aliter condēnatur conceditur appellatio: vt l. obseruare. C. quorum appellatio. non recip. Nisi sufficiens sit testium numerus, quibus conuincatur: idque vltimum accusationis. Atque idem cauetur iure canon. 2. q. 1. can. nos in quenquam, & canon. iudex Ergo nisi reus ad confessionem compelli posset, nimis esset stricta via finiendi iudicia. Et est intelligenda conclusio etiam cum quis citra iusturandum interrogatur: nam etsi peritium sacrilegij impietate mendacium accumularet, nihilominus simplex mendacium, in re graui contra vinculum obedientiæ, crimen est genere suo mortale. Secunda conclusio: Quando verò quispiam non legitimè etiam iuratus interrogatur, puta vel ab eo qui non est sibi iudex, vel contra canonum legumq; sanctiones non tenetur crimen suum confiteri. Quin verò simile affirmandum est de testibus in crimine alieno. Conclusio est clara: quia quicumque ius habet se suaque tuendi, nisi iure ad contrarium fuerit: compulsus: at verò quando quis præter legis causas & ordinē interrogatur, nullo iure cogitur: ergo neutiquam se conuincitur proderē. Tertia conclusio: Nemini siue iure siue iniuria interrogetur, licitum est mentiri: quoniam mendacium adeo est natura sua malum & iniquum, vt nullā ob causam, qui illud protulerit, incolumis à culpa sit. Tamen si quia iniuste ac citra iuramentū interrogatur, mendacium illud non sit mortale: quia nō perniciosum, sed officiosum est. Secus autem, si sit peritium.

Postula

Postulabant hic autē 2. & 3. conclusiones, vt artē, prudentiamq; subiiceremus, quo se tunc iniuste re quisitus posset protegere, ac citra mendaciū eripere. Ad hoc autem, art. sequenti comodius respondimus, postquam causas habuerimus inspectas, quibus reus conuincitur veritatem propalare.

Ad primum igitur argumentū respondetur Chrysoctomū loqui in casu secundæ conclusionis, aut quando nemo reum percōtatur. Nam qñ iuris ordine & merito interrogatur, non ipse se, sed infamia, vel testes, vel accusator eum produunt, quibus resistere nō licet. Ad secundū respondetur q̄ mentiri quempiam ad cauendum mortē, vel sibi vel alteri, si fiat sine alterius nocumēto, non est mortale quando tamen quis iure rogatus culpā suam, mendacio se contegit, iniuriā facit, tum iudici cui obedientiam debet, tum accusatori & parti læsæ. Et pariter respondetur ad tertium: Negatur, n. non esse tale crimen contra charitatem: Nocet, n. & iudici & actori, atq; adeo aduersatur dilectioni Dei, qui iubet nobis parere maioribus. Nemo, n. virtutem iustitiæ cōtemnerat, qui charitatē nō subinde violet, tam Dei quam proximi. Vnde super illud Psal. Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis: ait glossa: Hæc est consuetudo impudentium, vt deprehensū per aliqua falsa se excusent. Et Greg. 21. Morali. super illud Job. 31. Si abscondi quasi homo peccatū meū, Vsitatū humani generis vitiū est, & labēdo, peccatū committere: & commissum, negādo abscondere: & conuictum, defendēdo multiplicare. Percontaris hic autem vtrum mendacium in iudicio, quando quis verū fateri tenetur, in vniuersum mortale sit crimē? an vero leuitate materiæ possit, sicut extra iudiciū fieri veniale? Respondet Caiet. 2. 2. q. 69. art. 2. Omne mendacium in materia etiā leuissima, in iudicio prolatū, esse mortale. Ratio eius est, quia talis mentiēs vni infert iudicio, quod in mendacio fundatū falsum subinde fit. Itaque sicut periuriū nullatenus tenuitate materiæ fit veniale, sed omne est mortale; sic mendaciū in iudicio: Neq; id tantum in iudicio sacramentalis confessionis, verū etiā in foro exteriori. At vero, neq; Caiet. conclusio, salua eius egregia auctoritate, veritatē præsert: neque eius ratio probabilitatē. Immo proculdubio crediderim posse illic etiam cōtingere veniale peccatum. Nam in primis hoc insinuat S. Tho. eadem 2. 2. q. 70. art. 4. vbi ait quod violare iustitiam mentiendo, est mortale in suo genere: vbi insinuat posse esse veniale. Item in materia fidei, & charitatis & religionis, potest exilitas materiæ attenuare peccatum, vt sit veniale: cur ergo nō in iudicio? Præter eā potest illic fieri veniale mendacium, ex defectu plenæ deliberationis: quare ergo non ex pusillitate? Adde quod tunc quicumque alius defectus leuissimus in iudicio esset mortaliter: vt si quis rem exigui momenti taceret. Ac demum postremo arguitur: Peccata venialia non sunt de necessitate confessionis: ergo illa illic negare non est mortale crimen. Conceditur ergo quod ipsum veniale mendacium peius est in iudicio quā extrā: non tamen fit consequens vt sit omne mortale.

ARTICVLVS II.

Vtrum accusato liceat per calumniam se defendere.

POST QUAM afflicto reo, nec legitimè interrogato licet veritatem negare, neq; præter ius requisito mentiri, cōsequitur, vt videamus an saltē alterutro illorū casu liceat ei per calumnias se defendere? Et arguitur à parte affirmatiua: Secundū iura ciuilia, licet ei qui de capitali crimine delatus est, trāsrigere, hoc est cū accusatore pacisci, & ipsum corripere, qui desistat: vt C. de tranfact. l. trāsrigere, & expressius. l. in capitalibus. ff. de bon. eor. qui ant. sen. mortē sibi consciue. ergo non est illicitū calumniis vti. Secundò: Accusator qui in fauorē rei præuaricatur, pœna plectitur legibus cōstitutā, vt superiori quæstione visum est: & 2. q. 3. patet accusato vero nulla est pœna decreta: et si technis agat cū accusatore, eiq; imponat: ergo id nō est iniustū. In contrarium est ius canonicū, extrā, de iuram. calum. c. inhærentes. præcipiēs vt iuramento calumniæ in principio litis adstringatur tam reus quam accusator: vbi & ciuiles leges de re eadē citantur: iuramentum autem caluniæ, vt nomen sonat, est, quod neque accusator, neque accusatus vtetur calumniis.

Quæstio est grauissima: quam nos in dicta nostra Relectione sexto loco per omnes, vt arbitror, suos numeros diduximus. Sed nō possumus (vt supra dicebamus) hanc locū hac disputatione vacuū relinquere. Respōdebimus ergo hic seprē conclusionibus. Prima est illa notissima, quam arti. proximi constituiimus. Etsi nemini liceat veritatē mendacio negare, licet eam tamen nonnunquā prudentia contegere. Nam (vt modo dictū est) nemo tenetur veritatē propalare, nisi iure cōpulsus: ergo extra talem casum quisq; poterit secretū, & præcipuè suum, custodire. Rei autem articulus ac nodus illic occultitur, vt sciamus quando iudex, qui legitimus est, legitimè potest subditū, de proprio crimine, etiam iureiurādo interrogare. Ad hoc ergo explicandū, statuitur secūda cōclusio: Tres sunt casuum differentiæ, quibus iure potest iudex reum percōtari: in quibus subinde reus veritatē respōdere tenetur: videlicet si infamia eius super aliquo crimine præcesserit, vel aliqua expressa apparuerint indicia, vel probatio interfuerit semiplena. Conclusio est S. Tho. 2. 2. q. 69. art. 2. Et quāuis rationem nō subiiciat, aperte tamen colligitur ex superiori definitione: nempe q̄ iudex absq; accusatore, vel eius supplente vices, neminē damnare potest. Hæc autē tria sunt, quæ præter expressum accusatorem, vicē eius gerunt, vt possit reus legitimè interrogari. Sed arguis, nō omnes causas D. Thom. connumerasse. Diximus enim q. 4. art. 3. crimen quoq; notorium & manifestū, ius facere iudici condemnādi reum. Conceditur id quidē, sed tamen tunc nō opus est reum interrogare: nunc autē merita tantum quærimus, quibus potest iudex secretū crimen inquirere. igitur ad intellectū conclusionis supponē dum est ex cap. qualiter & quādo, de accusationibus. tribus viis patere ius ad cognoscēda crimina, compellendosq; delictores, vt sua propria confiteatur: videlicet via inquisitionis, denuntiationis, & accusationis. Et licet super eodē capitulo. Iuris periti plures inquisitionis species discernant, satis est tamen duas dignoscere. Vna est enim generalis, atq; alia specialis. Generalis est, qua Prælati mure re fungentes

Soto, de Iustitia & Iure.

x

fungentes

Quinque modis de denuntiatione fraterna distat à iudiciali.

Discrimen inter denuntiationem iudicalem & accusationem.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

Altiſſimo de reſis.

Durandus D.Thom.

Caietanus Palud.

Adriani reſponſio. Auguſt.

Quinta conclusio.

Ratio conclusio. Dubium.

fungentes suo, & (quod aiunt) officij debito, prouinciam aut conuentu visitates crimina disquirunt quibus scilicet reuelanda sunt, eo ordine quo art. 1. quaestionis proxime dictum est. Altera vero est specialis, qua scilicet particulariter inquiritur crimen alicuius singularis personae. Denuntiatione quoque ut supra dictum est) altera est fraterna, quae procedit ad emendam fratris, & altera iudicialis, quae tendit ad vindictam. Accusatio itidem duplex: altera in causa priuata, atque altera in causa publica. Sunt autem differentiae multae inter has vias. Denuntiatione enim quae fit per correptionem fraternam differt à iudiciali & accusatione, quinque modis: Primo ex fine, ut saepe dictum est: quia haec procedit solum ad emendam: alia vero ad vindictam. Et ex hac sumitur secunda, quod denuntiatione fraterna est officium charitatis: iudicialis autem & accusatio pullulat ex iustitiae debito. Ob idque S. Tho. de correptione fraterna tractauit in materia charitatis 2. 2. q. 33. de aliis autem in materia iustitiae q. 68. & duabus sequentibus. Tertio differunt eandem ob causam quod ad denuntiationem fraternam omnes, nemine excepto, tenentur: nam possunt subditi denuntiare praelatos, & filii parentes: neque infames sicut excommunicati eximuntur, sicut in accusatione. Neque vero sacerdotes, ut habetur canone, tam sacerdotes. 24. q. 3. Quarto differunt forma. Nam in correptione fraterna semper requiritur admonitio, in reliquis vero non semper, ut nuper expositum est. Et quinto differunt ex parte termini: quia fraterna denuntiatione si frater emendatur cessat: sin minus, rebellio exinde habetur pro accusatore, & incipit forum iudiciale: ut diximus q. 4. Iudicialis vero, & accusatio non cessant usque ad punitionem. Differunt autem iudicialis, & accusatio primo (ut dictum est) quia denuntiator etiam iudicialis non tenetur probare sicut accusator. Praeterea (ut habetur c. inquisitionis. de accusationibus) licet denuntiatione haec ad vindictam tendat, non tamen denuntiatione infligenda est tota poena iuris, sicuti accusatio. Descendendo ergo ad istarum specierum singulas, statuemus conclusionem tertiam. Ille qui fratrem denuntiat, tenetur praelato veritatem criminis sui fateri, tanquam patri. Si tamen non leuiter sed grauiter timet quod tanquam iudex machinatur eum castigare, nequaquam tenetur. Conclusio haec fit clara ex fine & scopo talis denuntiationis: quae sola emenda est, non autem punitio. Quarta conclusio: Si denuntiator ius fuerit rebellis, qui neque tanquam patri vult fateri crimen, iure compelli potest. Hanc conclusionem statuimus membro 2. q. 4. de correptione fraternum. contra Altiſſimorum, lib. 3. tractat. 25. c. 2. & contra Durandum in 4. dist. 19. q. 4. qui putant si peccatum est secretum, nulla obstante rebellionem cessandum esse. Sed est nostra conclusio S. Tho. 2. 2. q. 33. art. 8. ad primum argumentum. Moderatur eam tamen ipse, & cum ipso illic Caiet. & Palud. 4. dist. 19. q. 4. duobus limitibus: videlicet casu, quo crimen probari possit testibus adhibitis, in secreta correptione vel aliis. Praeterea si spes vlla restat emendae fratris: nam illa spe cessante illic cessandum est, si peccatum est priuatum. Nam si serpit in perniciem publicam, modo supra explanato, vel in detrimentum tertiae personae, etiam si non emendatur, immo propterea quod non iniquum propositum ille nequa exiit, progrediendum est. Et quavis Caiet. 2. 2. q. 69. art. 2. contrarium videatur sentire, arbitror tamen illum denuntiantem, si est omni exceptione superior, valere pro teste in iudicio inde futuro, & pro semiplena probatione. Nam propterea in Euangelio iubentur adhiberi vnus aut duo testes, ut in ore duorum vel trium stet omne verbum: quia scilicet ipse denuntians valet pro tertio. Et hoc habetur expresse ca. In omni de testibus. At vero quantum ad illam restrictionem, quam nos quoque in Relect. de secreto q. 2. membri. 2. approbauimus: nempe quod etiam si denuntiator rebellis fuerit, nisi spes sit eius emendae, non est iudicialiter procedendum, eo quod totus ille processus in bonum fratris tendit. At vero in contrarium videtur existere verbum euangelicum: Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. cui astipulatur can. tam sacerdotes. 24. q. 3. ubi habetur quod tales incorrigibiles, ab ecclesia separentur. Quocirca arbitror quod licet non sit citra spem emendae ad alias iuris copulsionem & poenas progrediendum: sententia tamen excommunicationis est ab ecclesia forte rebellis coram testibus denuntiationis separandus donec resipiscat. Diximus quod crimen vergit in damnum publicum aut tertiae personae, progrediendum esse ad forum iudiciale: intelligendum est tamen, si aliter illud malum caueri non potest. Accidit namque temporibus nostris, ut quidam, praemissa correptione fraterna, denuntiauerit quempiam qui alterius eadem moliebatur: denuntiauit autem tanquam patri: iudex autem volebat denuntiationem ceu fraternam audire, sed tanquam iudicalem, ut lege in illum criminofum ageret. De qua re Adri. antequam esset Papa consultus, respondit non posse denuntiatorem illum cogi, ut iudicialiter denuntiaret. Et fuit consultiſſima responsio. Est, n. sententia Augu. 2. q. 5. ca. hoc videtur. ubi ait in eiusmodi casibus occultum crimen illi esse reuelandum, qui prodesset potest, & non obesse. Intelligitur tamen, si citra tale iudicium occurrere poterat futuro homicidio: nam si aliter impediri nequiuerat, commutanda erat euangelica denuntiatione in iudicalem. Quinta conclusio: Sicuti denuntiatione fraternam debet praecedere admonitio, sic & inquisitionem specialem vel infamiam, vel expressam indicia. Diximus speciale: quia generalem (ut dictum est) iuxta auctoritatem potest praelatus facere. Conclusio est expressa in iure, extra, de accus. ca. cum oportet. & c. inquisitionis. & c. qualiter & quando. secundo. Confirmatque illic eandem sumus Pontif. sacris oraculis: ut puta Luc. 16. ubi villicus non fuit in iudicium euocatus, antequam infamia eum proderet. Et Genes. 18. Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus, & c. Et ratio naturalis est, quae supra tractauimus: quia sine accusatore nemo est in iudicium deferendus. Est autem dubium de obiecto infamiae, utrum satis sit obortum esse de crimine, quod, si vel notorium, vel infamia publicum est, ut inquiratur persona, quae nulla cum infamia laesa est. Iacet (ut exempli gratia dixerim) cadaver occisi hominis: utrum liceat per viciniam disquirere quisnam interfecit? Et suffragantur affirmatiuae parti haec argumenta. Primum est consuetudo: Vbi, n. notorium est crimen, statim disquiritur reus: licet nullus sit specialiter diffamatus; aliam vecors & negliges haberetur iudex: popululq; ut nunc mos est, scaldalum

dalum acciperet, ac si iustitia dissimulatione langueret. Et extat praeterea canon. 2. q. 1. can. manifesta. Et de accus. c. euidentia, quibus habetur quod euidentia patratu sceleris non indiget accusatore. Quin verò & patrocini huius consuetudini apparet ius diuinum. Legimus enim Iosue 7. quod cum Achā anathema occultus esset, crimen tamen notorium, fortibus inquisitus est, ac deprehensus. Accedit & auctoritas diuina Tho. quem Caiet. 2. 2. q. 69. art. 2. refert: scilicet quod cum Parisiis ipso Baccalareo furtu factus esset, consilio suo inquisitus est, ille qui latebat fur. His tamen non obstantibus iura canonica & euangelica, ratioque ipsa consuetudini refragantur. Et ideo statuitur negatiua responsio: Infamia delicti non sufficit nisi paucis exceptis casibus ad inquirendum reum quem nulla dum resperit infamia. Verba sunt in d. c. Cum oportet. de accusationibus. Nisi super praedictis famam ipsius, scilicet perforae, laesam esse noueritis, vos ad inquisitionem non subito procedatis. Et in c. inquisitionis. iubetur nullum pro crimine super quo aliqua non laborat infamia puniendum. Et in c. qualiter & quando. sic legitur; Si super excessibus suis quis fuerit infamatus, tunc procedendum est ad inquisitionem. Et in testimoniis diuinis supra citatis de Villico & de Sodomitis extat, personas ipsas fuisse infamia laesas. Deinde ratio id probat. Nam iura haec fundantur in loco illo Matthaei 5. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Est autem temerarium iudicium de persona iudicare propter publicum crimen, ac subinde illa explorare. Sunt autem qui hinc tergiuersentur: dicentes quod quanquam licitum non sit particulariter de singulari persona suspicari, atque adeo neque percontari: licet tamen in genere disquirere quisnam fecit. Attamen distinctio haec fallax videtur. Etenim si qui interrogatur, tenetur peculiariter reum prodere, eodem recidit, ac si particulariter scisciteris. Praeterea quod etiam accidere posset ut inter ceteros reus ipse forte interrogaretur: qui tamen nullo se iure prodere conuincitur: & tamen vix euadere posset, quominus vel de rubore vultus, vel de verborum ambiguitate deprehenderetur. Accedit huc vrgentiſſimum argumentum, ex ca. Inquisitionis. de accusationibus. Iubetur enim illic, quod etsi duo vel plures iurati affirmet cuiuspiam crimen, de quo tamen ille nulla infamia laborat, non procedatur in ipsum via inquisitionis. Si ergo hoc verum est, quomodo illi qui nondum iurati sunt, interrogari possunt, ut quae nulla insinuauit infamia ipsi prodant? Possent tamen fortasse in tali casu indicia inquiri ut scilicet vicinia interrogaretur in qua hora fuerit occisus, quibus armis, & similia. Et tunc si illa indicia aliquae in particulari infamia denotassent, posset de illo inquisitio iniri. Vnde ad auctoritatem S. Thomae dum junior erat, bene Caiet. respondit non permanuisse in illa sententia: postquam 2. 2. quaestione 69. articulo 2. eam non probauit. Quin verò fertur neque tunc fuisse magistrorum calculis approbatam. Iura autem quae aiunt euidentiam patratu sceleris accusatore non indigere, intelligenda sunt quando & patratu ipse vel manifestus est, vel infamia detectus. Id vero quod de fortibus. anti quae legis adiectum est, nihil mouet. Nam cum Deus cognitor sit vindicatorque vniuersorum criminum, potuit illum toruum populū fortibus illis deterrere, quibus expectabatur reuelatio diuini nominis. Vnde sensus illius: Da gloria Deo, illuc spectat, quod postquam Deus ipse veritatem reuelasset, ille qui celaret, Deum subnotaret mendacii. Et ideo dare ei gloriam, erat veritatem confiteri, ut apparet quemadmodum Deus est occultorum cognitor: quod in gloriam suam magnopere cedit. Illud autem scrutinium per sortes iam modo non liceret. Sicuti neque illud Num. 5. de inuestiganda muliere adultera citra infamiam. Consuetudinem autem contrariam non est nostrum vellicare: ipsi viderint qui illam in usum inuenerunt; inde enim iam nunc persuasum habent plebes, necessariam esse: cum tamen nusquam iuris peritissimi illam induxisse videatur. Nisi in quibusdam casibus quos ad sex vel septem loco citato in Relectione nostra reduimus, atque ad amissum perpendimus. De quibus Bar. ad leg. Iuliam de adult. l. 2. post glossam. §. si publico. & super extrauag. ad reprimen. & Doctores iuris canonici, super citatis tribus capitulis, de accus. tractant. Ex quibus casibus illi sunt planissimi, qui contingunt in crimine haereticis & in crimine lese maiestatis. Tunc enim oborto rumore criminis, disquiri possunt persona. De ceteris vero illic, cui libuerit, nostra legat: Non enim postulat hic locus tam longam de hac re disputationem. Hanc tamen regulam adhibendam hic duxerim, quae infallibili (ut reor) certitudine, casus omnes complectitur, quibus licet notorio, diffamatorum crimine, latentem reum inquirere. Ea autem est: Quandoque; accusare quisque tenetur, puta dum crimen est in perniciem publicam aut tertiae personae: neque est emendatum, sed pendet in futurum: iuste vnusquisque interrogari ut testis potest, & prodere reum tenetur. Quo fit ut solum ad vindicandum praeteritum crimen nequaquam id liceat. Quod si quis forsitan contra hoc arguat, quod si infamia expectaretur, multa crimina impunita manerent, Anacletus Papa. respondet, can. si omnia. 6. q. 1. quod permulta relinquenda sunt iudicio diuino. Responſio.

Illud tamen argumentum quod ex can. quidam maligni. 5. q. 1. huic sententiae obiicitur, quia ei Caiet. super hac q. S. Tho. 2. 2. q. 69. art. 2. non (ut reor) pro dignitate satisfacit, non decet hic praeterire. Casus perperam a tex. est, quod quidam libello nocturno secretario diuini Gregorij infamiam notam inuollerat. & ait Caiet. Caietano sub conditione latentem illum criminofum Pontificem excommunicasse: scilicet si non se reuelasset. Ad solum. dit tamen excommunicationem illam non ferri super conditionem, nisi se reuelauerit, sed super crimine, quia, inquit, potest delinquens pro elapso delicto absolute excommunicari. Et ideo benignè, inquit, cum illo actum est: cum eius optioni relinqueretur, utrum mallet se reuelare, quam sententia excommunicationis vulnerari. Haec autem responsio (ut in dicta Relectione latius ostendimus) profecto (ut bona venia dixerim) non est tanto Doctore digna. Primum enim quod pro delicto praeterito quis, nulla ante delictum praecedente monitione, sententia excommunicationis ferri possit, inauditum est. Nam ut ex Euangelio plane colligitur, nemo potest tali percussio nisi ob mortale peccatum, idemque; inobedientiae: quia. scilicet. rebellis non vult ecclesiam audire. Neque; Pau. Corinthium illum, ob commissum incestum, Satanam tradidit, nisi quia incorrigibilis erat. Ideo. n. separauit illum a consortio aliorum, admonens illos ne cordum

misceretur fornicariis. Ob idq; postquam correctus fuit, statim restituit reliquorum cetui. Quauis mos ille excommunicandi forsitan non erat qualis nunc est, ut excommunicati priuarentur suffragis ecclesie sed in tortura tradebatur Sathanæ, quod fieri poterat ob commissam culpam: separari vero non, nisi ne cogaione plebē inficeret. Quocirca nulla est licita excommunicatio nisi præuia monitione, ut sancte cautum est c. sacro, & c. per tuas. extra, de sententia excommunicationis. Ob id enim illi qui à iure præmoniti sunt censurâ excommunicationis ipso facto incurrunt. At cum primum parere parati sunt, veniunt absoluedi, qm̄ coram Deo iam non sunt excommunicati. Hinc ergo palam fit, ut neq; possit occultus peccator, qui nulla infamia denotatus est, sub illa conditione, nisi se prodat, excommunicari, aliâs cuncta iura quæ inquisitionis formâ & ordinem delineant, corruerent. Textus ergo Greg. planissimus est. nunquam enim sanctissimus Pontifex cogitauit illum latentem diffamatorē extorsione excommunicationis in publicum producere: sed hoc tantum ei præcepit, ad quod iure naturæ ipse tenebatur: nempe q̄ vel produceret se ut crimen probaret quod alteri imposuerat: aut famam ei restitueret, quâ nisi se proferendo restituere non poterat: sin minus à sacrosancta Eucharistia sub pœna excommunicationis deinceps abstineret. Excommunicatur ergo non pro delicto præterito neq; nisi se proderet: sed pro futuro sacrilegio, si ab Eucharistiæ susceptione, in peccato exitus, non abstineret. Atqui ex huius quæstionculæ respõsione facile alterius solutio colligitur: videlicet vtrū ille qui propriū passus est crimē licitè possit de complicibus interrogari, qui nulla infamia læsi sunt. Nam etsi consuetudo parti affirmatiuæ patrocinetur, ex his tamen quæ dicta sunt cõsequitur negatiua. Quin verò expressa est iuris vtriusque determinatio: vt c. cum monasterium, de confes. & c. veniens. extra de testib. & 15. q. 3. c. nemini. & c. de accusat. l. fin. & ff. de quæstionib. l. repeti. quibus locis cauetur ne confessi super aliorum conscientias interrogentur, crimine læsæ maiestatis excepto: quo cõprehenditur & hæreseos impietas. Tamen si alios etiã Bar. super eadem lege, repeti. excipiat: vt publicos latrones, & eos qui falsam monetâ cudunt. De his autem satis illic a nobis dictum est. Et eadem regula quâ nuperrime statuimus, hic similiter locū habet: videlicet quod liceat reum interrogare de cõplicibus, quando ipse teneretur accusare nempe ad obuandū futuro malo in dānum reipublicæ, vel perniciē tertię personæ, non autem ad vindicandum præteritum. Scio equidem cõtrariam vigere consuetudinē: nescio tamen quo orta sit iure. Profecto in cõsciētia interrogatus, parere non cogitur: vt Caiet. ait opus. 16. ref. quæst. 5. Sed tamen absit, vt qui tacere licitè potest, mendaciū dicat, vt illic insinuat. Enascitur autem hinc dubium aliud, vtrum vice versa quando persona diffamata est de vno crimine, interrogari possit de aliis occultis. Petrus enim de Palude in 4. distin. 19. q. 4. affirmatiuè respõdet. Cuius fundamentum est quòd ratio ob quam non licet de abditis iudicare, non sumitur ex eo q̄ peccatū sit occultū, sed inde quòd secretus sit peccator: qui ideo per vnus delicti confessionē detectus interrogari deinceps potest ac debet, an alia commiserit. Verum hanc tamen opinionē & Adrian. quolib. 11. & Caiet. 2. 2. q. 69. art. 2. meritò confutant. Nam expressè in canonibus citatis vtriusque infamia exigitur, ex qua ius inquirendi nascatur. s. tam delicti quam delictoris. Eademque est sententia S. Thom. 2. 2. q. 70. art. 1. & ratio est in cõperto. Potest enim quis adulterij infamia obscurari, qui tamen circa furtum, aliaque scelerum genera serenum habeat nomen, Attamen duobus modis licet conuictum de vno crimine, de alio interrogare. Vno, quando notum crimen indicium est alterius: vt si quis infamatus esset cõuictusque de adulterio, & adulteræ cõiunx reperiretur in suo lecto necatus, interrogari posset an reus esset talis homicidij. Et si quis de homicidio conuictus esset, & cadauer nudum inueniretur, interrogari posset super spolio. Secundus casus est, qm̄ vnum crimen, alterius est circumstantia: vt qui de consuetudine cum puella cõuincitur iure interrogatur, an ipsam deflorauerit. At verò de hac infamia quæ viâ inquisitionis antecedere debet vtrum sit certo numero testium destinata non satis inter doctores cõuenit, pleriq; tñ super illo c. Inquisitionis. censent denariū numerum satis esse. Attamen de hoc numero nihil in iure habetur, sed id solū q̄ propter dicta paucorū, non debet quis infamatus reputari: nisi opinio eius apud probos & graues læsa existat. Quocirca an infamia sufficiens sit prudentū arbitrio æstimandū est: vt. f. perpendat quando iam rumor sit frequens. Numerus autē ille denarius, inde auctoritatem nactus est ad infamiam, quod sufficit populū constituere. Nihilominus nulla est alia regula certior quâ glossa dicti capituli, quæ ait, q̄ si rumor sit sparsus per maiorem partem viciniam aut collegij, aut vniuersitatis, illa est sufficiens infamia. Hanc enim cõmendat Bart. ff. de quæst. l. de minor. §. tormenta. vbi ait fama est cõmunis opinio, voce manifesta, ex suspēctione proueniens: quæ si sit de malo, dicitur infamia. Requiritur ergo in primis bonorū opinio. Nam perditorum clamor atque hominum infimæ classis, legitimā infamiam non conflat. Perditorum autē perditissimos istos censeto ariolos & astrologos, qui per astrorū obseruationē occulta crimina propalare cõtendunt. Nam vt de sua scientia quam exilis sit certitudinis, nunc sileamus, vsus tamen eiusmodi artis in deregendis criminibus occultis pestilētissimus est, iniquissimisque à Deo atque oī diligētia à rep. profligandis. Esto enim illis gratis, imo cõtra veritatem concederemus, perinde eis innotescere occulta crimina, ac si oculis propriis vidissent, quomodo illi possunt illa nisi toto reclamante iure reuelare? Profecto neque inde iudex nisi vel imperitissimus vel nequissimus, vllā possit iuridicā ansam accipere ad inquirendū, vel vllō pacto procedendum contra illū, ab illis proditoribus proditū. Quare ipsi potissimū atq; illi simul q̄ illos interrogat in malā crucē arripiendi essent. Nihil enim aliud faciunt quam homines falso infamare: & quauis vera dicerent, perniciosissimi nihilominus essent, sunt enim mortales adeo cupidi deprehendendi eos q̄ sibi nocuerūt, vt facile istis fidē adhibeāt. Vñ sexcētæ turbæ in Rep. oborjuntur. Quin & illi qui zelotypia exuruntur eos adeunt qui adulteria suarū vxorum sibi denegāt

Hæc

Hæc de infamia. Indicia autē, vbi non volat infamia, non qualiacunq; ait S. Tho. sed expressa esse debent, & quæ prudentia iudicis vehementer reū indicēt antequā ius emergat inquirendi. Vide quā sancti sancta q̄ iura famæ & honoris cõsultucurauere delitescētis rei, sane cū maluerit aliqua crimina ipse fieri, quā delinquentes occultos de possessione honoris sui, famæque, & vitæ temere depellere. Semiplena autē probatio censetur vnus testis omni exceptione superior. Sed repetis forte contra hanc definitionem argumentū supra factum ex c. Inquisitionis. de accu. vbi cauetur etiam si duo vel plures iurati testes crimen pandant, nisi infamia reus labore, non patere inquirendi ius. Respõdetur autē argumentū concludere semiplenā probationē: quin verò plenā triū testium non sufficere ad inquisitionē: sed semiplenā probationē tunc facultatē facere interrogandi tam reū quam alios testes, quando proceditur via accusationis. Atq; hæc est mens S. Tho. Ex his autē, eliquū fit dubiū aliud, vtrū reus in foro aut exteriori aut cõsciētia cõpulsus sit veritatem respõdere antequā certior fiat, iudicem iure ipsum interrogare: an illico ei potius debeat simpliciter credere. Respondetur nequaquam cõpelli, quousq; illi cõstet more & lege interrogari. Etenim qui bona sua, honorē, & vitā iure possidet: quousq; ius alterū sibi innotuerit quo debeat illorū iacturā facere, non adstringitur illa dimittere: aliâs prodigus eorū esset. Atq; id maxime in reb. grauiorib. sed in his potissimum quæ vitā in discrimen obijciunt. Nam in leuioribus debet subditus prælato fidem adhibere, illi tamen prorsum quem probum nouit, prudentē, & scientiæ peritum. Igitur vbi primum reo notū fuerit secundum iuris ordinem interrogari, sub pœna peccati mortalis detegere veritatē etiã iniuratus tenetur multo tamē sanctius si iuratus interrogetur. Loquimur nunc modo ex genere rei. Nam ob leuitatē materiæ iam supra dictū est fieri posse, vt negatio veritatis etiã in iudicio venialis sit culpa. Quocirca reus qui veritatem negat, etiã illam qua in mortem adigitur, nullatenus est sacramento cõfessionis absoluenus quousq; illā aperiat. Debent tamen confessarii considerata maturitate tunc vti, ne calamitosum morti temere addicant, scientes in re dubia propendendum esse potius in fauorē rei. Et ideo nisi meridie clarius lex illos cogat, non sunt miseri cogēdi: maxime in causa capitali, aut honoris & famæ: dum ex altera parte non agitur de tanto periculo alius tertię personæ: sed debet prius rimari an iudex legitimus sit, an reus aliquo sit priuilegio exceptus, puta quia clericus: an deniq; plenè constat cuncta legis merita fuisse seruata. Præterea illa debent esse prudentia, vt etsi reus auscultare nolit eorum sententiā, dissimulatissimè id ipsi extra confessionē celatam rem seruent. Solent namque sæpe iudices de confessarii facie delictum expiscari. Ecce qm̄ reus tenetur & iustus testis veritatē patefacere. Quod autem plus dubietatis, & anxietatis affert, est, nosse, quando vel reus vel testis per iuris ordinem inique cogitur, cum nullatenus ei (vt supra dictum est) mēteri liceat, etiam si salus totius reipublicæ illic periclitaretur, qua se poterit prudentia defendere, quovē suffragio elabi. Hæc sunt in illa nostra Relectione citata mēbr. 3. q. 3. vbi cuncta credo tetigimus quæ à nostro pusillo ingenio desiderare quis poterat. Vt autem summam dicamus, complures secretorum gradus & ordines dignoscuntur. Quorum summus est, qui sacramentali confessioni debetur: ob idq; de illo cõfessionis est confessarium vere respondere, se nescire q̄ in sacramento audiuit: quoniam huius cõfessionis, scio, nescio, vtraque pars diuersis sensibus esse potest vera. Nam licet prior simpliciter vera sit, si scire pro eo vsurpes, quod relatu credis, posterior nihilominus est vera in hoc sensu: quod nescis tanquā homo, vel quia nescis vt dicas. de hoc autē non est præsentis loci disputatio: illic enim satis superq; dictum est. Vnum hic tamen repetere admonendo non cessabo, contra quod passim grauiissime peccati video: nempe quam debeat esse reconditum, quamq; ab exteriori foro semotum cõfessionis secretū. Viddo, inquam, seculares iudices, imo & peius ecclesiasticos, suas sæpe causas ad cõfessarios remittere, à quibus rei informati veritatem postea fateantur in iudicio. Idque præcipuè in causis matrimoniorū quæ clam fiunt: Cum tamen multo minus esset periculi si mille essent illegitimi cõiugati & in perpetua fornicatione persisterēt quam illa via procedere. Arbitrantur. n. isti iudices neminē posse in confessione sacramentali mentiri: & tamen & adultera & puella, imo vulgariis homo qui semel veritatē in iudicio negauerint, paratissimus est etiam in confessione id cõterege

Sanado-Etrina ad confessarios spectans.

Iudicium huius temporis ignorantia.

Sexta conclusio.

Quin verò & quo potuerit pacto se defendere, ne loquatur: sicuti contra priuatam personam. Nam iudex multò grauius mortaliter peccat (quod apprimè animaduertere debent) dū tali vi secreta exprimit, quàm si priuata esset persona: eò quòd cum sit iustitiæ patronus & custos, eidem iustitiæ auctoritate publica, vim infert. Quò obrem dum per iniuriam extorsit crimen per illam confessionem non potest reum condēnare: quia ex iniuria nullum nascitur ius. Si verò nullum aliud remedium interrogatis reliquū sit, pro tali casu est cōclusio septima. Possunt ac debēt sic cōtra ius requisiti quacūq; vti amphibologia, quā vsitatus sermo citra mēdacium ferre possit. Nā si talia verba nullatenus solum verum admitterent, mēdacium parerent, quē nullatenus licet. Et quidē antiquus doctorum clypeus ille erat, vt interrogatus diceret, Nego proposita, vt proposita sunt. Et re vera inter synceros iudices, illa esset legitima responsio: sed tamen quoniā iam illa minimè contenti vrgentiùs instāt, dīstinctione opus est. Dum enim testis de alieno actu interrogatur, facilius protegere se potest, quàm si interrogaretur de proprio: Arbitror enim, licet non sit eo gradu certum, quo in cōfessario, posse ritè respōdere se nescire: vt si interrogetur an alius quispiā, puta Petrus occiderit, illudve aut aliud fecerit, fueritve tali hora in tali loco, aut quidquā simile, per quod veniri possit in notitiam criminis. Enimverò cum voces sint cōceptuam signa, oratio illa nescio, recipere hunc sensum citra mendaciū potest: Nescio vt tibi modò dicā. Quare nō aduersatur alteri veritati, scio simpliciter: etiam si propriis oculis id de quo interrogatur vidisset. Nam si tantum auditu illud teneret dubiū nō est, quin posset respondere se nescire. Quandoquidem quod credimus, non propriè scimus. Et confirmatur conclusio. Iudex sciscitari de occultis non potest: imò vt habetur cap. qualiter & quādo. de accus. debet interrogas excipere occulta crimina admonēs testē ne illa deregat: ergo quāuis ipse actu exceptionem nō explicet, legibus ipsis intelligitur expressa. Quocirca iuramentū calūniæ, vel quodcūq; aliud testimoniū, eo modera mine intelligitur, q̄ ille iuratus dicet veritatē secundū ius. Atq; inter alias expositiones hęc optima est, & textui genuina illius loci, Marc. 13. De illo die nemo scit, neq; filius hominis. Cū. n. Apostoli Christū sciscitarentur, Dic nobis qñ ista fient: ipse respondit, De die illa nemo scit, neq; filius hominis. Quasi dixisset, Ad fidē redēptionis quā filius hominis operatur, non pertinet illū manifestari, sed potius reticere. Quare filius hominis nescit vt dicat. Attamē dum interrogatio sit de proprio actu: vt scilicet si vel testis interrogetur, an viderit, vel audierit, vel adfuerit tali loco: & pariter si reus interrogatur an fecerit hoc vel illud, illic perplexior fit locus euadendi: Nā dicere, Nescio, ridiculum esset: Potest tamen dicere, Non memini: nam eundem sensum recipit, quem, nescio, s. vt dicam. Si tamen res est tam proxima vel tam insignis, vt illa responsio fiat etiā deridicula, difficilior fit multò euasio: Nam dicere, Nō vidi, vel, Nō audiui, nō mihi satis videtur eundē sensum admittere, quē, Nescio. Nec auderē sic ego respondere si vidissem. Quāuis in, audire, tolerabilius idē permittatur sensus. Nā etiam audimus vt dicamus. De reo autē multò est res grauiissima. Dum enim interrogatur an occiderit vel furatus fuerit, vel de quocūque alio proprio actu, eludere interrogationē nequit, dicendo se nescire neque (vt diximus) admitteretur si dicat se nō meminisse. Quòd autē liceat ei dicere se non fecisse, nullatenus est sustētabile: qm̄, Non feci, nullo modo amplecti potest sensum, Non feci vt dicam: Facere enim non habet eandem connexionem cum eo quod est, vt dicam, quā habet, scire. In cōmuni enim colloquio vbi sermo oritur de re aliqua quam secreto seruare volumus, licet quis respondeat se nihil scire, nō existimatur mēdax, etiā si credatur id secretò nosse. Si tñ sermo esset de re quam alter fecit: q̄ sciens rem illam fecisse, diceret, non feci: aut, nō ita res est, profectò mēdax meritò haberetur. Idem enim est profus, Non feci, &, non ita res est. Quòd porro nullo sensu à mendacio excusari pōt. Scio Adria. 4. sent. q. de sigillo cōfess. dicere, quòd reus cōtra ius interrogatus, potest etiam iuratus respondere, non solum nihil de illa re nouisse: verum interrogatus an fecerit, potest, inquit, secundū omnes Doct. respondere se non fecisse. Nescio tamen qui sint omnes illi Doct. quia neminem vidi: imo indubius credo, id neutiquam licere. At quia neminem dico, est vtiq; Caiet. opus. 16. ref. q. 5. quē suprā citauimus, qui ait, inquisitum præter ius de occultis complicibus respondere posse non habere complices, quod si verū esset, consequens fieret vt de se quoq; iniustè interrogatus respōdere posset, nō fecisse. Quòd ego profectò adduci nō possum, vt credā. Quoniā nulla amphibologia valet eiusmodi responsa à mēdacio excusare. Et est mihi apertissima demonstratio hęc, quòd si illud non esset mendacium, vana tunc fuisset cura & sollicitudo omnium Doct. admonendi nō licere, neque pro vita seruanda in iudicio mētiri: quia nullū aliud mendaciū cauere volūt, quàm hoc quo quis apertè negat se fecisse, quòd fecit. Quæro. n. ab istis, an si iudex diceret tu occidisti, respondens reus, non ita est, mentiretur: p̄fectò non est dubium. Quare nec adulterā à marito nudo gladio interrogatæ, an amicum admiserit, dicere fas est nō admisisse, si id modò falsum est. Neque posset à mendacio excusari si cū eū admisisset nudius tertius, absolutè respōdisset nō admisisse, intelligēs heri: nā illa negatio vniuersalis est. Quid ergo remedij est? p̄fectò nullū: nā hominū iniquitatibus, postq̄ semel iuris synceritatē pessundant, nullis potest legibus obuiā iri. Sed miseris necesse est mortem, velut martyres perpeti, antequam ius naturale & diuinū mentiēdo transgrediātur. Quòd enim remedium excogitare pōt misera puella, cū mortē tyrannus ei minatur nisi secum turpiter consentiat? p̄fectò nullū: sed gladio potius succumbendum illi est. Eodem modo cui eandem mortem offerret, nisi mendacium proferret, moriendum esset. Et talis est casus, dum tyrānicè iudex reum in tales angustias redigit, vt vel mētiri debeat, vel mori. Hęc truncatim de hac materia hīc dixerim: quoniā nec res est quæ hoc loco plenariè disputari deberet, & in dicta nostra Relectione copiosè extat discussa.

Conclusio septima.

Probatio conclusio.

Qualiter in interrogatus iniquè proprio actu possit se legitime eripere.

Sententia Adriani.

Ratio egregia in Adria.

Ad primū argument.

Ad primum igitur argumentū in cōtrarium respondetur, iura ciuilia multa impunè permittere, quæ nō idē approbant diuinæ leges, vt meretricia. Atque hac ratione quia ferre mortem, quæ secundum

cundum Aristot. 3. Ethi. terribilium omnium terribilissimum est, egregiæ virtutis est, illiusque fortitudinis culminis quod rarissimi homines attingunt, leges humanæ nulla supplicia illis statuerunt, qui cum accusationibus transigerent, vt se à morte eriperent: licet ante tribunal Dei culpa non careat. Et similis est responsio argumenti secundi.

Ad secundum argument.

ARTICVLVS III.

Vtrum reo liceat iudicium per appellationem declinare.

PERTIVMvitiū rei est subdola cauillosaque appellatio. Arguitur ergo quòd reo non liceat iudiciū per appellationē declinare. Primum, videtur hoc contradicere documento Pauli ad Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Nam appellatio, quædam est recusatio iudicis, & ab eius obedientia exemptio. Secundò: Maior obedientia debetur ordinariis iudicibus, qui publica potestate pollēt, quàm aliis quos arbitrio tuo elegeris: sed ab electis communi partium cōsensu appellare non licet: vt patet 2. q. 6. can. à iudicib⁹. ergo nec ab ordinariis. Tertio arguitur. Si appellare licitum esset, quocūq; tempore liceret: præfinitur autē à iure tempus decem dierum, ad appellandum: vt patet. 2. q. 6. can. Anteriorum, ergo appellatio non est licita. In contrarium est exemplum Pauli, qui, vt refertur Act. 11. appellauit ad Cæsarem.

Primum argument. Paulus. Secundum argument. Tertium argument.

B reuissima est atq; facilima quæstio, ad quam duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Licitum est reo quando iustitiæ confidit, qui iudicis fortè grauamine premitur, appellare: dummodo ad legitimum appellet iudicē. Cōclusio est manifesta, etiam naturali iure: quoniā vt se suāq; quisque defendat, tutela & beneficio vti potest: quòd ratio naturalis ei non denegat. Quòd autē id nulla ratio naturalis vetet, patet, quia ea maximè esset obediētia: hęc tamen non obstat: quia nemo obedire tenetur inferiori, nisi quatenus ille superiori subalternus est. Est enim iudiciū ordo sicut causarū naturalium, quarū in suis influxibus alia est aliis subdita. Quare eadē cau. & q. can. Omnis oppressus, cōceditur afflictis reis appellare, iubeturque vt à nullo prohibeantur: sed fulcianur potius & audiantur. Et can. præcedenti, Appellante nō debet afflictio vlla carceris, aut retentionis iniuriare custodia. Sunt autē multæ à iure præscriptæ ceremoniæ & formulæ appellandi, de quibus nō est præsentis loci præsiū dicere. Quòd autē habetur in can. Catholicus, videlicet quòd si quis fidelium ad iudicem puocauerit infidelem, excōmunicetur: de Apostolica doctrina sumptum est. Obiurgat. n. Paulus Corinthios in ca. 6. prioris epistolæ, quòd frater cū fratre iudicio contenderet, & hoc apud infideles iudices: cū inter se ipsos possent suas cōponere lites. Nam vbi fides nō est, neque rectū esse potest iudicium. Intelligitur autem illa prohibitio de illis catholicis, qui inter catholicos viuūt: nā illi nostra res qui in terris infidelium negotiationis causa commorari permittuntur, nihil peccāt si corā ipso iudicibus, vel actores compareant vel rei. Posterior cōclusio: Appellare ad superiorem causā aut repellendæ aut differendæ iustæ sententiæ, iniustum, & iniquū est. Probarur: quia sicut imponere reo (vt suprā diximus) calumnia est, sic imponere iudici: ille aut qui subdolè & vafè appellat, præterquā q̄ obedientiam violat quam iudici debet, re ipsa imponit illi falsum, quasi iniustā sententiam tulerit insuper & impedimēto illi est ne suum persequatur munus: atq; ad eisdem de causis iniuriam illi irrogat. Quapropter in eadem cau. & q. can. quicūque, præcipitur vt tales appellationes nō recipiantur. & can. omnino eiusmodi appellares puniri iubentur. At verò sciscitatis circa priorem cōclusionem, vtrū licitum sit & condecens sic religionū familias instituere, vt appellare prohibeantur. Apparet. n. id neque decere, neq; verò licere: tum q̄ præcipuè in causā capitis, quam tantopere nos natura admonet vt defendamus, nemo debet naturali beneficio orbari, quo se tueri pōt: tum etiam quòd vt eadē cau. & q. habetur vtroq; canone, Ad Romanam, Christianis vniuersis hoc indulgetur beneficium, vt quoties se quisq; premi senserit, ad Romanam sedē tanq̄ ad caput, prouocatione confugiat. Respondetur nihilominus perquam sanctè è religionibus abigi appellandi vsus: nam etsi fortasse accidere quandoq; possit, vt monachus aliquis iniuria læsus affligatur, tamē ex alia parte talia damna (quæ rarissimè cōtingunt) pace & quiete compensantur: neruus enim & decus religionis in hoc maximè consistit, vt altissimo inter se silētio, omnia veluti iter fratres, quæ sua est professio, planiter tractent, & transigāt: neque se seculo prodant. Etenim vbi primum religionum causæ claustrorū metas exierint, actum de illis est. Quocirca institutiones ipsas sic Pontifices confirmarunt, vt appellationes phiberent: non q̄ per hoc summis ipsis Pontificibus obedientiæ quidquam sit ademptū. Quicū que. n. quantūuis inclusus monachus ad ipsum appellauerit, iure id faciet: verum quòd sic consultū est religionum incolumitati. Sed & circa secundam conclusionem dubium præterea restat, vtrū reo etiam dum iuste credit ab inferiori condemnari, liceat superiorē interpellare: ea nimirum spe ductus vt superior, vel fauore, vel quia diuersam habet iuris opinionem, reuocabit sententiam, vel illa dilatione poterit se ipse eruere. Est enim à parte affirmatiua argumentum quòd postquam intra limites obedientiæ iure id permittitur, videtur posse illuc subterfugere: nā (vt dicimus statim) licet ei è carceribus fugere. Accedit & vsus: nam quicūque, si potest appellat. Respondetur tamen id certè non licere: sed esse peccatum genere suo mortale, vbi quis certissimus est meritò esse condemnatus, etiā ad mortem, per appellationem iudicium eludere: nam est contra iustitiam & in reipublicæ detrimētum: nam sæpissime illis prolationibus iudices & ministri vel lassantur, vel corrumpuntur, & restāt scelera impunita. Secus si aliquo pacto de æquitate sententiæ dubitaretur.

Prima conclusio. Ratio conclusio.

Paulus.

Postrema conclusio. Probatio.

Questio. Ratio bastandi.

Responsio.

Dubitatio.

Argumentum partis affirmatiua.

Solutio.

Ad primū argument.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd qñ inferior iudex fines transgreditur iuris, exorbitat ab ordine superioris. & idē subditus nullā transgreditur obedientiæ lineā, si ad superiorē

Ad secundum argumentum. rem recurrat: quoniam nemo costringitur parere inferiori, nisi quatenus ipse perseuerat in superioris ordine. Ad secundum respondetur, quod in utroque esse peccatum vsu venit, scilicet in iudice perspiciente defectum, per quem iustam causam dat reo æquiores alium interpellandi: & in reo defectum constantiam, quia non persistit in eo quod semel elegit. Unde licet ordinario iudici firmior obedientia quam arbitro debeat, tamen quia ordinarius non a reo eligitur, sed eius auctoritas pedit a superiori, fit ut quando ille ab eius ordine exit, possit reus citra inconstantiam notam prouocare: quando vero litigantes comuni consensu sequestræ elegerunt, propter eorum inconstantiam non permittuntur appellare. At tamen si tres fuerint electi, & duo sine tertio sententiam tulerint, appellare licet: ut subditur statim in c. sanæ.

Ad tertium argumentum. Ad tertium argumentum responderetur, quod cum appellare, officium sit virtutis, costringi debet ab utroque extremo. nepe ut ita hoc beneficium reo concedatur, ut tamen non cedat in accusatoris iniuriam. Ob idque antiquitus biduum aut triduum concedebatur reo, ut posset appellare: post vero indultum est tempus decem dierum. Nam si quantocumque elapso tempore appellare liberum esset, nulla esset firmitas in iudicio & sententia, sed semper esset ex arbitrio rei pendens. Atque eandem ob causam interdictum est super eodem articulo tertio appellare, ut patet extrà, de appel. c. Directæ. Vbi permittitur appellare bis: & causa sua nobis. vbi prohibetur appellare ter. Et est expressus titulus in Codice, lib. 7. ne liceat in vna eademque causa tertio prouocare. Iam vero Romæ inductus est contrarius mos: ut scilicet tres sententiam expectentur concordantes. Ea forte de causa quod technis fraudibusque humanis in dies crescentibus, aliter satisfieri litigantibus non posse creditum est: nam cum hæc ex iure pendeat positio, potest summus Pontifex illa pro temporum varietate mutare. Ille autem nocentissimus intolerabilisque stylus est, ut litigatores permittantur causas in frustra lacerare, & novos articulos effingere, ut a quocumque iudicis verbo appelletur, & de singulis expectetur tres sententiam, atque hac ratione lites immortales fiant.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum liceat condemnato ad mortem se quacunq; via defendere.

Primum argumentum. **Primum argumentum.** **Secundum argumentum.** **Tertium argumentum.** **Paulus.** **Distinctio.** **Prima conclusio.** **Ratio conclusio.** **Secunda conclusio.** **Probatio conclusio.** **Prima dubitatio.** **Argumentum.** **Solutio posita dubitationis.**

POSTREMUM remediū quod reo superesse videtur est, ut se defendat, tunc præsertim dum morti addictus est. Arguitur ergo id licitum esse. Naturalis inclinatio semper est licita cum Deo auctore illa sit vniuersis rebus indita: inter inclinationes autem naturæ, summa cunctis rebus inest ut sese conseruet: inde. n. nascitur ut summam exoptemus felicitatem in qua perpetuo permaneamus: ergo ad tuendam vitam quacunq; nobis defensa licet. Secundò: Perinde sententia fugiendo declinatur, atque resistendo: fugere autem licitum est, secundum illud Eccles. 9. Longe esto ab homine potestatem habere occidendi, & non viuificandi: ergo & resistere licet. Tertio: Plus homo sibi ordine charitatis tenetur quam alteri: licet autem alterum periculo mortis eripere, secundum illud Prouer. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem: & eos qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses: et go & cuique licet seipsum a morte liberare. In contrarium est Apostolus ad Ro. 13. Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit, & ipse sibi damnationem acquirit. Etenim qui a suo se iudice defendit potestati resistit quæ diuinitus ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum instituta est.

Quæstio hæc per distinctionem est dissoluenda. Contingit, n. quempiam, aut iuste damnari aut iniuste. Et secundum hæc duo membra duæ sunt terneræ conclusiones. Prior est: Nemini iuste ac iuri dice condemnato licet se a legitimo iudice defendere. Et ratio (præter testimonium citatum Pauli) est quod bellum nequit esse vtrinq; iustum nisi vbi ignorantia alterutrumque partium excusatur: iudex autem iuste capit, tenet supplicioque, addicit legitimum reum: non ergo reus iuste potest illi resistere, sed est suo genere mortale crimen. Posterior conclusio: Cuiuscumque iniuste condemnato fas est iudici resistere, vbi tamen non daret scandalum, ex quo grauis turbatio timeretur. Conclusio est nota: quoniam iniusta sententia nullam subdito inducit obedientiam: quin verò iam tunc iudex non publica, sed priuata vitur auctoritate: crescit autem inde eius culpa quod prætextu iustitiæ iniuriam infert, & violentiam. Unde Ezech. 22. Principes eius in medio illius quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem: ergo sicuti à lupis, sic se quisque potest ab ipsis tueri, nisi graue inde metueretur scandalum. Emergunt tamem ex his conclusionibus rationes aliquot dubitandi. Et primum omnium offertur dubium de innocente, qui secundum allegata & probata condemnatur: videlicet vtrum sit illis connumerandus, quibus posterior conclusio suffragatur, ut se defendat: an vero illis quibus refragatur prior, præcipiens ut pareant. Nam quod se possit defendere, argumentum est sua innocentia. Durissimum enim est manus innocenti ligare, qui per iniquitatem accusatus est: id præsertim in causa mortis: cum natura cuiuslibet ius faciat defendendi sese. Sed ex altera parte est nihil debilius argumentum, quod illum iudex iuste condēnauit. Et ponamus eundem et iudicem credere illum esse nocentem. Quare si damnato liceret se defendere, bellum esset iustum ex utraque parte. Res profecto grauis est: & qui a parte innocentis censeret, respondere ad contrarium argumentum posset, quod bellum simpliciter est iustum ex parte innocentis: sed tamem iustitia iudicis fundaretur in falsa præsumptione, quæ innocenti ius protectionis non adimit. Nihilominus non audeat ab hac parte stare: sed crediderim (ut q. 4. dicebamus) quod si eius modi innocens posset citra graue scandalum, & citra vulnerationem iudicis cuiusque ministrorum se protgere, posset quidem: utpote non solum fugiendo, verum & includendo se in locum munitum, & forte armis territando ministros iustitiæ: & dum capitur, conmittendo se eripere etiam pellendo ministros. At tamen si non posset se defendere nisi iniuste vulneribus, neutiquam crediderim id licere. Nam primum id non fieret sine grauissimo scādalo, quod peccatum est. Secundo arguitur: Iudex in tali casu non solum licite reum inuadit, verum & iustitiæ præcepto ita compellitur, ut si non faceret grauiter peccaret. Nam faciamus testimonia esse legitima, & iudicem habere illum pro reo: durissimum autem concessu esset quod iudex teneretur prælium contra hominem aggredi, qui iuste posset etiam se contra prælio defendere: nam

nam et si in bello possent contra se inuicem duo hostes iuste pugnare: quia alterum ignorantia excusat: est autem longè dissimilis ratio: quia allegata & probata secundum iura obligant iudicem reum damnare. Itaque iudex et si decipiatur credens illum esse reum: tamen non decipitur in hoc, quod etiam si sit in secreto innocens, tenetur illum dānare. Præterea, quod ipse sit persona publica & reus priuata, plurimum ad rem facit. Adde quod si prætorem vel occideret vel vulneraret, licet postmodum de eius innocentia constaret, nihilo secius ob id quod illa se vi defendisset, puniretur. Signum ergo est quod in conscientia id ei minimè licuisset.

Ad primum igitur argumentum in principio quæstionis responderetur, quod inter inclinationes naturales illa est potissima, ut rationalis homo nihil contra rationem inceptet. Ob idque vniuersale desiderium omnium creaturarum conseruandi se, debet homo rationis moderamine exequi. Quapropter vbi citra iniuriam reipublicæ in suo se iure non valet asserere, vitam potius quam rationis ordinem deserere debet. Argumentum autem secundum multa exigit diluenda dubia. Respondet enim S. Tho. quod cum nemo ita condēnetur, ut mortē sibi ipsi inferat, sed tantum ut patiat, nullus tenetur facere illud unde mors sequatur: quod cōtingeret, si sua sponte maneret in carcere. Et ideo cum ei fuga patet, arripere potest. Verum tamen non potest resistere ministro iustitiæ: nam hoc non solum esset non agere suam mortē, verum resistere ne patiat. At verò contra hanc solutionem sunt argumenta permulta. Primum, quod nemo potest suam custodire vitam cum alieno dāno, quale daretur custodibus contra quos si fugeret, lege ageretur. Ad hoc autem responderetur hoc accidentarium esse: quod ideo fugiens minimè tenetur cauere. Ipsi viderint custodes quomodo munus suum expleant. Etenim si negligentes fuerint, illis imputandum est: nam fugiens, ius persequitur suum. Quod si vrgētius arguas, sequeretur si condemnato liceret se in pedes dare, quod liceret pariter & cōpedes rūpere, & infringere seras, & perforare murum, qua se via eriperet: hoc tamem reprehensibile vulgò reputatur. Quin verò & legibus decretæ sunt illis poenæ qui talia audēt. Henricus Gadenſis quolib. 9. ar. 25. negat illationem hanc: nimirum arbitratus hoc perinde esse atque resistere iudici, eius percutiendo ministros. Unde sicut licet tibi, inquit, per alienum agrum trāsire, haud tamem diruere sepem ut trās eas, sic condēnatus dum fores patent, fugere potest, nequaquam tamen vincula rūpere. Attamen et si huic opinioni applaudere ciuiles leges videri possint, tamen contraria probabilior est: quæ Caiet. 2. 2. q. 69. cenſet D. Tho. consonam, dicenti quod licet fugere, sed non resistere. Et ita credo in foro conscientie de quo præcisè tractamus. Cuius enim fugere licet: iustum subinde fit & se ab impedimentis, citra vim expedire. Est autem notandum vim proprie, neque brutis animantibus, quæ neque domini vllum neque ius habent, neque verò inanimis rebus inferri, sed solis hominibus. Et ideo condemnato non licet vel iudici vel custodi carceris resistere, manus in ipsos iniiciendo: vincula verò rūpere non est resistere, sed fugere. Sicut neque qui leonibus esset traditus, vim inferret iustitiæ, dum, ut se defenderet, illos interficeret. Qui autem custodem carceris ligaret, aut os illi, ne clamaret, obstrueret, vim faceret: non tamen si eum se teneret post se fugiēs traheret. Sed arguis contra: Qui eades rūperet vicini, vim inferret: ergo qui claustra rumpit carceris ut fugiat. Negatur consequentia: quoniam ille ius non habet ingrediendi, sicut hic exeundi. Fateamur tamen quod teneatur in conscientia de damno dato. Hic enim tantum committimus ius fugiendi, declarantes illic non inferri vim iustitiæ vindicatiue: quicquid sit de commutativa. Quod si arguas, saltē rūpere vincula, peccatum iniustitiæ est: Negatur consequentia: quia totum reduci, tur ad hoc quod est fugere. Quare non tenetur ille de dāno ratione acceptionis, sed ratione rei acceptæ. Enimvero si fune ligati possunt nodum dissoluere, imò & funem discindere, & habentes adulterinam clauem possunt seras aperire, fit ut & ferrea vincula limare, & perforare murum liceat: etiā si qui hoc facit sciat oculos secum alios exituros. Nam ipse suo vitur iure: cui cura non incumbit custodiendi alios. Veruntamen ex his non subsequitur quod amici condēnati possint vincto vel intrinsecus vel extrinsecus nauare operas suas, ut vincula vel muros dirumpat, licet possint consulere ut fugiat. Nam ille tamen cui fugere licet, viam sternere potest: ceteri verò maiorem iniuriam facerent diruendo carceres, quam priuata domus: essetque in utroque foro capitale crimen. Et quauis Caiet. 2. 2. q. 69. contrariæ sit sententia, arbitror tamem nemini licere porrigere vincto vel limam vel aliud instrumentum: quoniam iam hoc esset cooperari. Neque vera est illa regula, quod si mihi licet aliquid operari, liceat aliis me iuuare: quoniam vincula & carceres rumpere, solum est licitum sternenti sibi viam. Secus habet consulere alteri quod ei licet. Custodibus autem carceris iustitiæque ministris grauissimum esset infidelitatis scelus vel cooperari, vel conuere, vel dissimulare: imò credo, & consulere. Neque verò propterea quod condemnatis fugere in foro conscientie liceat, aliquod patitur reipublica detrimentum: nam satis obuiatur si carceres bene sint murati, & custodes vigilantes. Non enim est necessarium ut nullum sit impunitum crimine. Porro autem fateor contra hanc determinationem frangendi carceres, quā in foro conscientie veridicam arbitror, valdissimum existere argumentum ex iure ciuili, quo poena capitis effractoribus carcerum decernitur: ut patet. ff. de effractoribus. l. De his, & ff. de cust. & exhi. reo. l. in eos. Secundum quas & alias particulares solent bene morata reipublicæ adhibere. Nam tam grauis poena nisi pro mortali culpa, iniusta sanè esset: secundum ea quæ libro 1. q. 6. definita reliquimus: nempe poenam, nisi pro culpa infligi non posse. Ad hoc nihilominus responderetur, quod cum legum conditores ciuiles non sint spiritualium iudices, ut perpendere valeant culpas in foro conscientie: nihil mirum si putet esse culpam vbi culpa non est. Igitur vel illa sunt opinionem sequuti, quod per se effringere carceres lethalis culpa sit, vel suas leges in præsumptione fundare. Præsumit enim vis semper illata custodibus & resistētia: vbi verè inest culpa. Et ideo additur in dictis legibus: Si quis conspiratione facta cum ceteris carceres effregerit. Vbi vis & resistētia custodibus illata insinuat. Subditur autem ibidem: Qui per negligentiam custodum euaserint, lenius puniantur. Et intelligendum est si vincula aut carceres rūperet: nam alias profecto nulla esset æquitas: cum

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum.

D. Tho.

Prima ratio.

Solutio.

Secunda ratio.

Henricus.

Caietanus.

Argumentum.

Solutio.

Ratio altera.

Solutio.

Caietanus.

Argumentum.

Responsio.

Argumētū alterum ad idem. Solutio. citra cōtrouersā, nulla sit illic culpa. Tamen si qui fugit, eo ipso criminis sit iure suspectus. Subdit autem eadē lex, In eos. q̄ et si effractores inuenirentur postea innocentes ex eo crimine propter quod impacti sunt in carcerē, tamē puniendi sunt. At verò leges (vt dictum est) semper præsumunt resistētiam. Alias re vera innocentibus nulla est culpa, vincula lacerare, nec terebrare parietes. Superest autem contra hanc eadē definitionē, & aliud argumentū huiusmodi. Qui ad mortem damnatus est, eo ipso damnatur ad carcerē: facit ergo contra obedientiam dum fugit: Respondetur per interemptionē antecedentis. Qui enim damnatur ad mortem, solum cogitur pati: & ideo subducere se pōt. Verum est quòd leges ciuiles decernētes fractoribus pœnas, in virtute præcipiunt ne carceres effringāt: quia legislatores præsumunt illic culpā (vt expositū est) aliàs nequirēt repositere pœnas: vt lib. 1. q. 6. dictum est. Possunt quidem & condēnare ad carceres, sicut ad exilia, tenenturq; tunc rei in carcere manere, essētq; illis peccatum fugere, nisi immineret periculū mortis aut corporalis supplicij. **Dubium. Caietanus.** An verò simul posset quis damnari ad carcerem & ad mortē? Caiet. loco citato innuere videtur, tales posse fieri leges, licet late non sint. Arbitror tamen q̄ non essent iustē, quia non potest miser illo naturali beneficio fugiendi priuari, quando ad supplicium destinatur corporale. Beneficium enim illud nascitur ex appetitu, quem natura dedit rebus conseruandi se. Quapropter distinguendum est, q̄ in aliquibus non potest homo condemnari, nisi vt patiat: puta in his quæ vel morte vel corporale supplicium afferunt. Et tunc non potest condemnari ne fugiat. Diuersa autem ratio est in aliis, in quibus ad simile supplicium corporale non proceditur. Tunc enim potest reus condemnari nō solum ad pati, verum & ad agere. Puta vt pecuniam soluat in exiliū secedat, in claustro maneat, vel in carcere non solum ad tempus, verū & perpetuū. In his namq; omnibus obedire tenetur, & facere quod sibi iniūctum est. At verò ratio quā secundū D. Tho. assignauimus, nempe ob id licitum esse dānato fugere, q̄ non tenetur facere id vnde mors sequatur, non apparet vsque aded solida: nam expectare reum in carcere, nō est occidere se: aliàs minimē expectare liceret, quod falsum est: cū expectantes martyres contrarium dederint documentum. Respondetur q̄ neq; S. Tho. affirmat hoc esse occidere se: sed facere vnde mors sequatur, quòd licet nemo virtute sententiæ teneatur facere, potest tamen sua sponte: quia æquanimiter pati vult sententiæ executionem. De martyribus autem alia est ratio. Nam aliquando tenentur ob confessionem fidei expectare. In eadem solutione ad secundum subdit D. Tho. similitudinem, dicens: Sicut etiam si aliquis sit condemnatus vt fame moriatur, non peccat si sibi cibum ministratū sumat: quia non sumere, esset seipsum occidere. Et q̄ liceat ei cibum paratum sumere, nemo ambigit: quia damnari non potest, nisi vt ei non ministraretur. Restat tamen ambiguitas vt teneatur sumere? Et quidem Caiet. illic incunctanter asseuerat teneri ita vt si non sumeret, peccaret. Cuius maximum argumentum colligitur ex verbis S. Tho. nā dicit hoc esse se occidere, qd nemini licet. Ego verò fateor non esse mihi prorsus improbabile, q̄ ei liceat non edere. Nam si verè dignus est morte, et si licitè possit eam subterfugere, potest nihilominus nō subterfugere. Quis enim ambigat quin scelerosus homo suorum criminum conscius, sciens prætorē venire ad se capiendum possit illum operiri, atq; aded in carcere aperto sine vllis vinculis mortem expectare quam meretur? Ergo licet fatear, non esse parem omnino rationem, haud tamen est longè dispar, quin & damnatus, vt inedia absumatur, possit à cibis contra iudicis iussa oblati abstinere. Neq; S. Tho. aliud ait quàm quòd nemo potest ad hoc condemnari. Et ideo neque ille comedēs, neq; qui cibos illi porrigerēt, nisi specialiter essent prohibiti, peccarent. Ob idque laudi datur apud Valer. Maxim. lib. 5. Atheniensis Cimona, quæ patrem suum tali dānātū morte, lacte pauit. Attamen nemo illis tenetur tales cibos suppeditare, sicut extrema extra iudiciū patiētibus: vt 2. 2. q. 31. art. 2. auctor est S. Tho. Igitur vt ad ipsā diui doctoris rationē reuertamur: quando subdit q̄ non sumere esset seipsum occidere, nō intelligit posituè, quod aiunt, & formaliter, sed reductiuè: sicut qui tenetur seruare nauim, si non seruat, cēsetur submergere. Et idcirco qui sine causa non seruaret vitam, se occideret. Puta si quādo extra casus iudiciales ruit domus, vel irruit fera, vel appropinquat flamma, non fugeret, suæ esset vitæ prodigus: quia sine causa eā negligit, suiq; aded est interfector: sicuti & qui nō dānatus nō comederet. Qui autem legitima sentētia proiecctus esset leonibus, nō teneretur se ab ipsis defendere, quāuis licitè posset quia non se sine causa mori finit: sed quia mortē meretur, vult eā à iudice pati. Sed ais, ille nō est dānatus ne comedat: fareor, & ideo potest comedere. Sed tamen quia est dānatus, ne ei ministraretur esca quousq; exhalet animam, potest (quod probabile reputo) nō comedere. Secus autem de illo innocente qui immeritus condēnatus esset. Ille enim fortasse teneretur & de carcere fugere, & comedere si apponeretur panis: præcipuè si vita sua vtilis esset reipublicæ: Nam aliàs nescio an vt tale patientiæ specimen exemplo Christi præberet, liceret ei sententiam iniquam sponte sua ferre, saltē non fugiendo. Postrema autem dubitatio superest de eo qui ad epotandum venenū condemnaretur: quo quidem mortis genere solenni Atheniensibus fuit ingenuos ac proceres enecare: quo & Socrates sublatu est. Videtur namque huiusmodi condēnato id licere: quia hoc nō est agere, sed pati: vt si vi aperiretur ei os, cur non posset sponte sua aperire vt cruciatū effugeret? Et si esset, verbi gratia, quis condemnatus vt linguæ particula ei abscinderetur, dareturq; ei optio vt vel parū sibi ipsi abscinderet, vel maiorem carnifex secaret, cur non posset minus detrimentū optare: sicuti de seipso Iosephus refert lib. secundo de Bell. Iudai. cap. 27. q̄ data sibi optione, maluit vnam sibi ipse manum amputare quàm permittere vt ambabus truncaretur. Et si quis condēnaretur ad sanguinis emissionem, per venam quam licet aperire nesciret, cur si reus esset artis peritus, id exequi tanquā minister iustitiæ nō posset? Ad hæc breuiter omnia respondetur, in primis eiusmodi leges, atque sententias esse iniquas: quippe quibus condemnantur rei seipfos vel occidere vel mutilare. Quapropter Christiana familia illas

illas non permittit. Immo verò neq; martyribus eiusmodi iudicibus parère liceret. Secus aut quādo actio potius est passio: vt si reus linguā extrahat manūve aut collū licetori parat, aut patibuli scalā ascendat. Hoc enim non est agere, sed ad crucem se hominem adaptare: sicuti dum in carcerem duceris, potes tu ipse ambulare. Ad historiā ergo Iosephi respondetur malè fecisse: sicut malefaceret q̄ Iosephus. particulā linguæ sibi resecat, vt euitaret maius damnū: quia illud mediū non erat per se necessariū, sed ex malignitate alterius præcipientis. Secus si putridum haberes membrum: tūc enim tu tibi ipsi, si alius chirurgi non haberetur copia, posses abscindere: sicuti alia quacunque via tibi ipsi mederi.

QVÆSTIO SEPTIMA,

DE INIVSTITIA TESTIS.

ARTICVLVS I.

Vtrum teneatur quandoque homo testimonium ferre.

VARTVM locum in iudicio obtinet persona testis: de qua quatuor examināda sunt scilicet testium obligatio, sufficientia, repulsa, & culpa. Quæritur ergo primò vtrum q̄ aliquando teneatur testimonium dicere: Et arguitur à parte negatiua. Fraudulentiā nemi licita est, quippe cui indiuidua malitia inest: qui autem occultū crimē reuelat, id præcipuè quod suæ fidei concreditur, infidelis est & fraudulentus, secundum illud Prou. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum: ergo nulli licet talia reuelare secreta, tantum abest vt quispiam teneatur. Secundò arguitur: Si testificari virtus esset, ea maximè conueniret sacerdotibus & clericis propter eorum maiorem auctoritatem. His enim qui sacra tractant firmior debetur fides: & tamen clerici testes esse in causa sanguinis prohibentur: ergo testificari non videtur esse virtus. In contrarium est August. vbi ait: Qui veritatem occultat, & qui prodit mendacium, vterque reus est. Ille quia prode non vult, iste quia nocere desiderat.

Responsio quæstionis quatuor conclusionibus continetur. Discernendum enim est inter eum, à quo testimonium requiritur, & eum, qui non est requisitus. Prima ergo conclusio est: Quicumq; à legitimo iudice secundum formam iuris in testem adsciscitur, tenetur testimonium ferre. Conclusio inde patet, quòd illud est obedientiæ munus: & obedire quicumq; subditus tenetur maioribus suis iusta præcipientibus. Secunda conclusio: Qui occulta crimina interrogatur, de quibus neq; infamia præcessit, neq; alia iuris causa ex supra nominatis, non tenetur testimonium dicere. Hæc itidem est manifesta, qm quicumque tenetur bono proximo nomini consulere, celando eius crimina: nisi legitime cōpulsus fuerit. Similes ergo sunt regulæ istæ à teste obseruāda illis quæ reo præscriptæ sunt. Quando verò vel nullus te interrogat, vel ille qui tuus non est iudex, altera tibi est obseruāda distinctio. Enimvero si testimonium tuum necessarium est ad liberandū hominem, vel ab iniusta morte, vel à falsa infamia, vel ab iniquo damno, tunc auscultanda est tertia conclusio. Quicumque ab eiusmodi periculis iniquè oblati tenetur testimonio suo proximum liberare. Probatur: quia charitatis mādato quicumque tenetur proximo suo malum cauere. Exemplum præstō est in elemosyna, q̄ grauius patienti porrigere quisq; tenetur. Est enim & hoc genus quoddā, idēque præcipuum elemosynæ. Quapropter non solum petitus à suo proximo & rogatus obligatur, verum et si minimè fuerit requisitus, tenetur quisque vltro satagere vt suum denuntiet testimonium, vbi prodesse pōt: ita enim nos admonet Paltēs: Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Et Sapiens Prouer. 28. Erue eos qui ducuntur ad mortem. Et ad Rom. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Vbi glossa, Consentire est tacere cū possis redarguere. Et eadem ratione cū possis testificari. Quapropter conclusio hæc multò habet patientiorem veritatem in prodendis criminibus, quæ in exitium reipublicæ vergunt. Nam si tunc quicumq; tenetur esse accusator, multo æquius testis. Quarta conclusio: Extra casum necessitatis liberandi miserum ab iniuria, vel reipublicam à periculo, solum causa condemnandi reum nemo tenetur sua sponte offerre se in testem, nisi iuridicè compulsus secundum ordinem iuris. Probatur: quia celare tunc veritatē, nulla est causa dāni vel publici vel priuati. Quare neq; iustitiæ ratio, neq; charitatis quæpiam tunc cogit priuatum ciuem secretum pandere, quòd in pectore habet. At verò conclusiones has sic iuxta ordinem sancti Tho. simpliciter assertas, necesse est exactiùs perpendere. Existit enim statim argumentum cōtra primam, quòd si teneretur testis euocatus à iudice testimonium ferre, sequeretur q̄ neuti quam ei liceret sese occultare ne accerferetur. Immo q̄ si vlla vteretur astutia ne verum testimonium ferret, teneretur restituere damnū quod vel actor vel reus acciperet, cui eius testimonium cōducebat. Hæc enim illatio inde patet q̄ ferre tunc testimonium, actus est iustitiæ: iustitia autem læsa restitutionem postulat. Quòd si argumento hoc conuincaris, consequens subinde apparet vt qui cōtra tenorē tertiæ conclusionis etiam à iudice non vocatus testimonio suo non succurreret iniuriam patienti accipientiue damnū, pari ratione teneatur restitutione id resarcire. Consequētia patet: quia dū S. Tho. testimonium Pauli adducit: Non solum qui agunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, opinatur illum tunc in damnū proximi consentire. Quòd aut id. concedendum non sit, arguitur sic. Primò nemo charitatis lege tenetur proximum à calamitate esipere, nisi extrema aut graui necessitate pre-matur: ergo licet quispiam testimonio meo indigeat, vbi ei damnū agitur pecuniæ, aut famæ extra extremum aut graue periculum mortis, nisi à iudice cogar, non teneor obsequium meum ferre. Secundò

Iosephus.

Primum argument. partis negatiua.

Secundum argument.

Augusti.

Distinctio. Prima conclusio.

Suadetur conclusio. Secunda conclusio. Ratio conclusionis.

Tertia conclusio. Probatio conclusio.

Paulus. Glossa.

Quarta conclusio. Probatio.

Argument. contra primam conclusionem.

Primum argument. in contrariam partem.

Secundò

Argum. 2. Secundò, Neq; verò eiusmodi periculis extremo aut graui eadē charitatis lege succurrere vllus cō
Argum. 3. pellitur, cū detrimento suo. Tertio: etsi in talibus casibus quispiam charitatis negligens, officiū suū
 Legitimus non præstiterit, obnoxius subinde non fit restitutioni. Conclusio ergo tertia non est vsque adeò vera
 sensus pri- vt in superficie sonat. Hæc argumenta adducta sunt, vt discrimen pateat, quo inter primam tertiã
 ma ac ter- que conclusionē interest. Enimverò licet vtraq; vera sit, prima tñ iustitiã lege: tertia verò solo chari-
 tia conclu- tatis debito. Per hoc ergo discrimē alia innoteat. Qui enim se fraude & dolo subduceret ne à iudi-
 sionum. ce vocaretur in testem, pfecto si ita esset proximo suū testimoniū necessarium, vt ibi tota periclitare-
 tur causa: tunc & grauius peccaret, & restituere teneretur. Nam eiusmodi tunc homo contra iusti-
 tiam, dedisset alteri damnum. Et multo peccaret grauius, tenereturq; arctius restituere si falsum dice-

Ad primū argument. ret testimoniū, ex quo alterius condemnatio sequeretur. Igitur ad primum argumentum contra ter-
 tiam hanc conclusionem, respondetur, q̄ quāuis qui non accersitur à iudice, non debet ex iustitiã le-
 ge, sed per officium charitatis testimoniū suū. est tñ inter hoc atq; alias eleemosynas differentia, q̄
 in aliis licet extra extremam, & grauem necessitatem nemo stringatur dare qd̄ suū est: tñ quando al-
 ter tuo indiget testimonio, quoddam ius habet ad illud quia vnicuiq; mandatum est de pximo suo.
 Et ideo si absque vilo profus detrimento illud possis exhibere, etiam si alter non subeat periculum
 vitæ, sed famæ vel pecuniæ, obligaris charitatis amore. Quemadmodū si haberes aliquā scripturā ex
 qua ius eius & causa depederet, teneris illā pducere. Et accedit aliud vinculum singulare, q̄ alia
 est ratio necessitatis, cui succurrere tenemur, qm̄ illam quis patitur per iniuriam aut aliq̄ casuale cla-
 dem, q̄ si illā pateretur per solā inopiam. Etenim cū pximus domo caret, non obligor illi donare:
 quando verò domus eius ardet, etiam si sit diues, teneor si possum sine meo nocumento incendium
 extinguere. Secundò aut argumento concedimus, suam conclusionem: videlicet q̄ nemo cum suo
 graui periculo aut detrimento cogatur tale officium charitatis præstare: quin verò nec cū detrimen-
 to suorū. Vt si lis esset cum patre meo: non tenerer mea sponte contra eum p̄dire testis. Sicut si idē
 meus parens aggrediretur nudo gladio innocentem, quem defendere ego non possem, nisi eundem
 parentem occidendo, non teneor. Et pariter ad tertium respondetur, quod vbi solū charitatis ob-
 sequium & munus omittitur, nulla nascitur restitutionis obligatio. Præterea ex quarta conclusione
 non nihil exoritur difficultatis. Apparet enim q̄ etiam extra calum liberandi innocentem, ad nocen-
 tis condemnationem compellatur iure quisq; nondū à iudice accersitus, offerre se in testem: tunc, si
 quando legitimè accusatus est. Neq; solutio S. Tho. vero similis est, vbi ait q̄ neque si accusatori pe-
 riculum immineat, curare hoc debeat testis. Nam quādo accusator accusare constringitur, videtur
 & testis ad testificandum subinde compelli: aliàs iniqua esset accusatoris conditio. si, qui teneretur
 immergere se in causam vbi in probatione deficeret. Respondetur q̄ S. Tho. præcisè loquitur vbi ac-
 cusator non tenebatur accusare. Et ideo subdit: quia ipse in hoc periculum sponte se iniecit. Tūc n.
 nemo illi tenetur fauere, sicuti reo iniuriam contra suam voluntatē patienti. Et in hoc casu verū ha-
 bet illud Augustini super verbo Abraham, Genes. 12. Dic q̄ soror mea sis: veritatem celare licet non
 mendacium dicere. 22. q. 2. can. Ne quis. Quando autem obligatio est accusandi, vt in criminibus bo-
 no publico exitalibus, tunc quicumque tenetur etiam non vocatus proferre se in testem.

Ad secundū argu. Ad primum igitur argumentum respōdetur distinguēdos esse secretorū gradus (vt superiori quæ-
 stione dictū est) sigillum enim sacramentalis cōfessionis, nulla esse potest, neq; verò excogitari causa,
 nisi expressa esset Dei reuelatio, ob quā detegendū esset. Et in hoc casu verū habet proverbium cita-
 tum. Esset enim illa sacrilega fraudulentia & infidelitas, dixerim sacramentalis confessionis. Nā vul-
 garis consuetudo detegendi aliis secreta sub sigillo confessionis, etiā si genibus flexis signū crucis &
 Confiteor præmittatur: nisi fiat integra cōfessio omnium peccatorum, non obligat ad sigillum cō-
 fessionis, sed ad sigillum seculare. Et ideo cū iuridicè requiruntur, possunt ac debēt talia secreta nul-
 lo obstante iuramento seruandi, reuelari iudici, putā si sint pestifera rei publicæ, debent statim accu-
 satione deferri in aures iudicis. Et si sint in periculū graue tertiæ personæ, cui non potest aliter oc-
 curri: vel si euoceris in testē. Ac citra tales casus tenetur quisq; seruare secretū: aliter ius naturæ fran-
 geret, essetq; mortale crimē, & in leuibus, venialis culpa. Quapropter extra casus modò nominatos,
 in re dubia potius inclinandū est ad seruandū secretū proximi, quam ad prodendum. Vt si iudex so-
 lum à te quærat an scias aliquid, & tu tantū audisti, non vidisti, potes dicere, nescio: quia quod audi-
 uimus, non scimus. Si autē iustè interrogaris an audieris, fateri cogeris. Item vidisti fieri homicidiū,
 etiam cum aliis contestibus: interrogaris tamen per viam inquisitionis, non teneris respondere, nisi
 vel infamia præcesserit vel indicia. Si autem procedatur via accusationis, etiam si solus videris, tene-
 ris adductus in testem testimoniū ferre. Reus aut tunc interrogari iustè non potest absq; vno præ-
 uio, iuratoque idoneo teste. Ad secundum aut iam satis supra responsum est. Quæstione enim prima
 huius libri causam reddidimus, quare clerici criminalium iudices esse non possunt: videlicet ne qui
 sacra tractant, cædis cruore commaculentur. Eademque ratione quæstione quinta, diximus interdi-
 ctū eis esse in eisdem causis accusare, ac subinde modò dicimus nefas quoque esse testificari.

ARTICVLVS III.

Vtrum duorum vel trium testimonium in iudicio sufficiat.

Primum argument. à parte negatiua. Equitur secundo loco de testiū sufficiētia, vtrum duo vel tres satis sint? Et arguitur à par-
 te negatiua. Testimoniū vt fidem faciat, concors esse debet: contingit autem sæpè numero
 duos & tres testes re aliqua discordare: eiusmodi ergo testimoniū non est legitimū.
 Secundò, In nonnullis causis non sufficiunt tres testes: nam in ob signatis testamentis iu-
 re ciui, requiruntur septem: vt patet Instit. de testamē. §. fin. & C. eodem titulo. l. Hac cōsultissima: Et
 in aliis

in aliis perinde causis eadem seruetur cautela. Tertio, contra personas in dignitate constitutas, & po-
 tissimum si sint Ecclesiæ Romanæ non satis est ternarius testium numerus. Legitur enim 2. q. 5. ca. **Argu. 3.**
 Præful. quod Præful non damnetur nisi cū septuaginta duobus testibus, qui fuit numerus discipulo-
 rum Christi. Presbyter autem Cardinalis non nisi cum sexaginta quatuor testibus deponatur: Diaco-
 nus verò Cardinalis vrbis Romæ non nisi cū 27. condemnetur: Subdiaconus, acolythus, exorcista
 lector, ostiarius, non nisi septem. Et est tex. Syue in Concil. generali. In huiusmodi autem Ecclesia-
 sticis quippe quorum crimina minù sunt toleranda, pauciora deberent testimonia requiri: ergo vr-
 gentiori ratione in aliis non sufficiunt tres. In contrarium est illud Deute. 17. In ore duorum vel trium
 testium peribit qui interficietur. & cap. 19. In ore duorum vel trium testium stat omne verbū. Quod
 Christus Matthæi 18. approbando citauit. Idēque Paulus 1. ad Corinth. 12. **Paulus.**

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur. Duorum testimonium, qui sint homines fide di-
 gni sufficiens est in iudicio, & ad maiorem certitudinē triū. Conclusio hæc trifario iure asseritur: Na-
 turali scilicet, diuino, & humano. De diuino enim iam citata sunt testimonia. Et præterea Christus
 Io. 8. eadem ratione astruxit testimoniū suū, quod simul erat & patris, fide dignum esse. Quo loco ait
 Augustinus q̄ in hoc testium numero est trinitas secundum mysterium commendata: in qua est per-
 petua firmitas veritatis. Ius autem humanum patet 2. q. 5. ca. quod verò. & extra, de testib. c. In omni
 negotio. & ff. eod. tit. l. vbi numerus. Ratione autem naturali probatur. Certitudo (vt i. Ethic. auctor
 est Aristot.) nō est similiter in omni materia exquirēda. Ob idq; in actibus humanis, qui in caducis,
 & contingentibus versantur, & de quibus cōstituantur iudicia, nō ea exigitur certitudo quæ in sciē-
 tiis demonstrabilibus: sed illa satis est quæ plurimum veritatem continet, rarò autem deficit: proba-
 bilius autem est, certòque propinquius id quod à multis asseritur, quàm quod asserit vnus. ob idq;
 vbi vni tantū reo neganti multi obiciuntur testes, rationi cōsentaneū est, vt illorū potiùs testimonio
 stetur, quàm rei negantis. At verò multitudo tribus comprehenditur, principio scilicet, medio, & fi-
 ne, quibus continetur linea: item longitudine, & latitudine, & profunditate, quibus concluditur cō-
 pus. Vnde Arist. initio 1. de cœl. totū & omne de tribus primū dicitur: nā de duobus solū dicimus **Aristot.**
 ambo; duo autem testes cū actore faciunt tres: quod autē absq; actore cui in iudicio non tanta perhi-
 betur fides, testimoniū absolutū sit ac perfectū, adhibetur tertius testis, Vnde Ecclē. 4. Funiculus tri-
 plex difficile rumpitur. Cū ergo sub disunctione dicitur in ore duorū vel triū, prius mēbrū necessi-
 tatem designat & sufficiētia, posterius verò abundantius complementū. Quod si obicias cur non
 vnus affirmans contra negantē vnū sufficiat, respondetur q̄ cū reus sit suæ vitæ suorūque bono-
 rum possessor, & melior sit conditio possidentis, non existimatur vnus actoris affirmatio cōtrā suf-
 ficiens, etiā si vno alio fulciatur teste, ad depellendum ipsum de sua possessione. Sed nunquid nō qnq;
 vnus auctoritas pluriū testimonio præstat. Fatendū quidē est: tamen leges vt sæpè dici solutū est, nō
 ea cōsiderāt, quæ rarò cōtingūt, sed quæ plurimū. Quamuis vnus eximie auctoritatis, qualis est Im-
 perator, testimoniū, sufficiens iudicatur: vt habetur l. omniū. C. de test. Quin verò neq; pluriū semper
 affirmatio firma est. Nam vt legitur 3. Reg. 21. Naboth plurium falso testimonio condemnatus est. Et
 innocentissimus Christus. Emergit autem ex hac conclusione argumentum contra ius humanum. **Argum.**
 Leges humanæ non possunt naturali derogare, ac multo minus diuinæ: quod autem tres testes suffi-
 ciant, est de iure naturæ & diuino, vt dictum iam modo est: ergo leges humanæ non potuerunt testi-
 monium trium infirmare, constituentes vt in testamento aperto requirantur quinque testes, & in
 occluso septem: atque aliis causis item plures. Respondetur, ius naturæ & diuinum non vsque adeò **Solutio.**
 stabilire testimoniū trium vt censeant nullam ob causam exigi posse plures. Enimvero quamuis
 nisi hominum malitia nimium excresceret, duorum vel trium abundaret testimoniū: mortaliū
 tamen fide & iustitia deprauata, idem ius naturæ persuadet, vt testimonia firmiora requirantur: &
 maximè in defunctorum testamentis, qui suas voluntates post mortem asseuerare nequeunt.

Ad primum igitur argumentū respondetur, quod singulares testes non faciunt in iudicio fidē, sed
 illi tantum qui sunt contestes. Dicuntur autem singulares, quando quisq; suū actū seorsum cōtesta-
 tur. Sed est tamen de eorum discordia cum D. Thom. distinguendum. Nā si discordant vel in substan-
 tia actus, putā quod vnus ait reū percussisse alapa, alius verò fuste: vel in loco aut tempore quæ sunt
 proximæ actionum circumstātiæ: neq; q̄ vnus ait rem cōtigisse, aut manē aut domi, alius verò sero,
 aut in agro: testimoniū tunc aut refutatur, aut non satis ad sententiā facere censetur. Videntur enim
 singulares esse, hoc est de diuersis actibus loqui: præsertim si tanquam certa asserāt. Nā si vnus dicat
 se non meminisse, non vsq; adeò inficiatur eius testimoniū. Sed est tamen regula quam prudenter **Regula Thom.**
 S. Thomas constituit: videlicet quod si testes actoris & testes rei adinuicem fuerint discrepantes, tūc
 ceteris paribus, standū est à parte rei, quoniam cū melior sit conditio possidentis, iudex propen-
 sior esse debet ad absoluendū quàm ad condemnandū. Si verò testes eiusdem partis inter se dissen-
 serint, & pariter testes alterius inter se, tūc iudex vtri partium assentiri debeat ex multis potest per-
 pendere: scilicet vel ex numero testiū, vel ex dignitate, vel ex fauore causæ: vt si agatur de libertate
 alicuius, & de aliis negotiorum qualitatibus. Multò autem iustius repellitur testis, qui secū ipse dissi-
 det: ac tunc maximè cū de vsu & scientia interrogatur. Nā qui de opinione requiritur & fama, nō
 ideo reiiciendus venit, q̄ secundum diuersa viū & audita de re titubet. At verò quando in aliquibus
 discrepant circumstantiis, quæ ad substantiā causæ exiguū afferunt momentū, nō ideo testimoniū
 inficiatur: Vt si alius dicat contigisse rem hora tertia, alius hora quarta, vel q̄ tempus erat subnubi-
 lum aut subclarum: aut si domus picturata erat, aut secus: ad quas circumstātiās nō solēt homines esse **Christof. August.**
 attenti. Quinimo (vt de concord. Euang. Chrysolto, & Augustinus sapienter adnotauere) aliquāta
 historicorum

historiarum discordia, solidior illis arrogat fidem quam si usque ad minima essent concordia. Tunc enim consulto & ex condito videri possent conspirasse ad fingendum historiam. Præter hæc autem *Caietanus.* (& hoc cum Caietano) lubenter impræsentiarum adnotauerim quod etiam si testes singulares fuerint de multiplicatis ab eadem persona eisdem actibus, non debilem faciunt fidem: maxime in religionibus, ubi sincera debet esse & plana cognitio criminum: ut si vnus attestetur talem commisisse vnum furtum, atque alius eundem commisisse aliud. Tunc enim, licet de rigore iuris non sit illis fides habenda, tamen in religionibus possent haberi pro iudiciis, ut procederetur ad aliquam inquisitionem & ad interrogandum reum ipsum, etiam cum genere aliquo leuis tormenti. Secus autem in secularibus, ubi ad acerbiora supplicia proceditur. Ad secundum iam reddita est ratio cur in aliquibus causis cumulatoria requirantur testimonia. Ad tertium autem respondet S. Thomas quod illud cap. intel. ligitur de episcopis & reliquis ministris singulariter Ecclesiæ Romanæ. Tribus enim de causis tam ingens testimonii copia ante eorum condemnationem expectatur. Primum, quia ea debent splendere sanctitate, ac subinde auctoritate, ut plus fidei eis adhibeatur quam testibus multis. Secundum, quia cum ipsi iudices sint vniuersæ ecclesiæ, propter executionem iustitiæ inuidiam contrahunt apud multos: & ideo facile possent aduersus illos falsa obici testimonia. Præsentia tempora documento sunt quantas hæretici in Romanam Curiam expuerint blasphemias. Tertia causa est, quod ex illorum condemnatione multum deperiret auctoritatis Romanæ Ecclesiæ: quod periculosius esset, quam aliqua illorum mala citra scandalum tolerare.

ARTICVLVS III.

Utrum cuiuspiam testimonium citra eius culpam repellendum sit.

TERTIO loco dicendum est de testimonii idoneitate. Quæredum scilicet, utrum cuiuspiam testimonium sit citra eius culpam repellendum? Et arguitur à parte negativa: Ad ea quæ sunt reipublicæ necessaria, ac subinde de necessitate salutis præstanda, nemo repellere debet nisi propter culpam: testimonium autem ferre, est huiusmodi: ergo ab illo munere nemo reiciendus est, nisi illius sit sceleris notatus. Secundum: Repulsio testis, aut in poenam illi decernitur, aut ideo fit quod non datur illi fides: poena autem nemo dignus est, nisi propter culpam, neque ob aliam causam indignus est fide: quia quicumque præsumitur bonus, quoadusque sua ipsa malitia prodatur: ergo nullo modo testis refutandus est, nisi propter culpam. In contrarium est canon. si testes quarta, quæst. 3. ubi complures hominum sortes à testimonio ferendo citra culpam suam, repelluntur.

Ad quæstionem respondetur hac affirmatiua conclusione, citato c. cõsona, iure & merito homines à testificandi munere, tam ob alias causas, quam ob culpam repelluntur. Conclusio hæc, præterquam iure humano, ratione etiã naturali clarescit. Enimvero cum certitudo humani testimonij (ut proxime dictum est) non sit prius infallibilis, sed fallentis multis periculis, cõsentaneum est ut quidquid testimonij fidem infirmat, refutetur. Infirmitas autem huiusmodi fidem cum primis culpa, cuius causam infideles atque infames non admittuntur in testes. Præterea & qui publici criminis rei fuerint. Præter culpam autem sunt & alij defectus probabilitatē testimonij debilitantes: ut rationis inopia ob quã pueri & amentes reculantur, atque etiã mulieres, nisi in certis casibus. Secundum & causæ quæ plenã libertati obstat, ut inimici & amici, atque aded domestici. Tertium & humilium cõditio: ut pauperes qui causa leuandæ famis corrumpi possent, Præterea & viles, ut serui. Denique latissimè huiusmodi defectus can. citato dinumerantur, videlicet ratione sexus, ætatis, criminis, cõditionis, aliarumque: huiusmodi causarum. Circa hæc conclusionem, non tã dubitando quam admonendo quærendum superest utrum huiusmodi defectus, quando latent in teste, liceat litiganti in publicum tradere quod testimonium sibi contrarium vel infirmet vel prorsus recusat? Et ut certissimum citra discussionem statuamus, constantissimum est neutiquam crimen falsum licere testi obicere, neque causam seruandæ totius reipublice. Nam si mentiri officiosè fas non est, quanto minus perniciosè? Iniquissimus ergo vnus est, & qui in bene mota reipublica non esset ferendus, qui iam nunc temporis in iudiciis est frequens: nepe dum aduocati flagitia, quæ neque suspicantur quidem, testibus impingunt, dicentes uti iure suo ad suam redimendam vexationem: cum tamen mos ille plus habeat diabolicæ nequitie, quam iuris. Fatemur quidem caudicos illos procuratores minimam auctoritatis in hac re habere: nam meritissimè in his mendacissimi habentur: nihilominus vix inde emergit testis sine læsione honoris & famæ. Et ideo præter illam quam irrogant priuatæ personæ, iniuriã quoque inferunt reipublice: nam illa ratione deterritur viri probi, testes esse. Et nonnunquam legitime excusantur, etiã dum à iudice requiruntur: quia nemo cum tanto periculo honoris sui & famæ, tenetur obsequium prestare suum. Quare deberent isti taxatores, quos vocant testiũ, si in probatione deficerent supplicio affici. At verò de crimine vero, occulto tamen, su perest dubitandi ratio. Nam qui crimem occultum reuelat (ut libro præcedenti quæst. 5. dictum est) licet secundo gradu, nihilominus iure infamator habetur, sicuti falsi impositor. Nihilominus secus respondetur genere suo non esse peccatum, reuelare occultum crimem testis, ob quod iure repulsam patitur. Nam postquam id ius concedit, licitum est cuiusque eodem iuris beneficio uti. Attamen multæ sunt requisitæ conditiones, ut talia detegere crimina, non sit charitati contrarium. In primis requiritur ut reuclatio illa sit vincendæ liti necessaria. Quare si crimen non est ex illis quibus iure testimonium repellitur, nefas est illud propalare. Mox libranda est sceleris detegendi criminis, cum detrimento quod si non detegeretur, dari posset. Nam si in causa exigui momenti immane crimen testis patefaceres, ob quod vel periculum mortis subiret, vel infamis deinde viveret, profectò charitatè grauiter vulnere. Tertium & præcipue perpendendum est utrum testis, vel sua culpa, vel sua sponte se ingesserit: nam

tunc

unc æquius posset ei crimen suum opponi, quo os illi obstrueretur. Quando verò, non solum absque culpa sua, verum compulsus testimonium dicit, periculosum esset illum infamare: tunc vel maxime, quando non tam necessitate quam ob vindictam id fit. Quartum denique perpendendum est utrum quanquam alias improbus sit, probè tamen & candidè verum fert testimonium. Nam si constaret falsum esse, multo iustius esset, etiam cum eius infamia impudens illi os compescere.

Argumenta autem quæstionis facillima sunt. Ad primum enim respondetur quod illa testimonia sunt penitus reipublicæ necessaria quæ bonum habent auctoritatis pondus: quod quidem citra culpam aliis etiam defectibus diminuitur. Et ideo qui illos habent, refutantur. Et per hoc patet solutio secundi argumenti. Haud enim omnis testimonii repulsio, poena est, quæ ob culpam infligatur: immo quandoque est cautela. Ad alterum autem membrum respondetur quod ubi res non vergit in nocuum alterius, quicumque præsumitur bonus, dum non probatur malus. Quando verò agitur in tertiam personam, nemini fit iniuria, dum necessaria adhibetur cautela.

ARTICVLVS IIII.

Utrum testimonium falsum semper sit peccatum mortale.

VANTVM quod in teste consideratur, est culpa, si falsus sit de qua ideo quæritur an sepe sit mortalis. Et arguitur à parte negativa. Primum sic: Quandoque testis non studio, sed facti ignorance falsum dicit testimonium: ignorantia autem excusat à mortali labe: ergo non semper falsum testimonium peccatum est mortale. Secundum: Mendacium quod alicui quidem prodest, nulli verò nocet, quodque ideo officiosum appellant, non est mortale: sæpe autem testimonium falsum huiusmodi mendacium est: puta dum testis falsitate illa studet quempiam vel à morte liberare, vel ab iniuria, seu iudicis seu aliorum testimonium: ergo hoc genus testimonium non erit lethale crimen. Tertium: Ideo iusiurandum à teste requiritur ut timeat peierando mortaliter peccare: hoc autem necessarium non esset si ipsum per se falsum testimonium semper esset mortale. Signum ergo est circa iuramentum quandoque contingere ut sit veniale. In contrarium est illud Prouerb. 19. Testis falsus non erit impunitus. ubi cum sermo sit de punitione apud Deum, culpa denotatur mortalis.

Quæstio hæc secundum triplicem gradum absurditatis, quæ in falso testimonio accidere consuevit, tribus conclusionibus dissoluitur. Consideratur enim & secundum sacrilegium periurij, & secundum iudicij iniustitiam, & secundum falsitatem dicti. Est ergo prima conclusio: Omne periurium siue in iudicio siue extra quantumuis de re sit minima, peccatum mortale est. Nec potest vlla ex causa alieuiari, ut sit veniale: quia adducere Deum in testem cuiusuis falsitatis, sacrilega impietas est. Secunda conclusio: Mentiri in iudicio violando iustitiã, etiam citra iusiurandum genere suo est mortale. Verba sunt sancti Thomæ, quibus insinuat opinionem quam quæstione præcedenti contra Caietanum cõstitimus: nempe quod potest mendacium in iudicio esse veniale. Ob id enim adiecit, genere suo, quod potest in indiuiduo esse veniale. Conclusio inde patet quod præclara iustitiæ virtus est ad salutem necessariam: & ideo qui illam transgreditur, charitatè, in qua salus consistit, aueratur. Quãobrem Decalogi præceptum. Exod. 20. sub illa forma constituitur. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Nam testimonium falsum in fauorem proximi, non est mortale: neque aded quando dicitur ut idem impediatur iniuriã facere: quoniam neque hoc est contra ipsum, sed illud contra ipsum existit quod dicitur, ut tollatur ei ius suum. Tertia conclusio: Mendacium, si aliam non habeat maculam quam falsitatis, non est genere suo mortale. Patet quia neque est contra religionem neque contra iustitiã: & ideo genere suo non expellit charitatem: Teneatur ergo in memoria differentia conclusionum istarum. Omne periurium, non solum in genere, sed in quolibet indiuiduo est mortale. Mendacium citra iuramentum, si sit perniciosum, genere suo est mortale, sed potest fieri veniale. Locosum autem & officiosum genere suo non est mortale, potest tamen ex circumstantiis illuc vsque crescere. Quod si scisciteris utrum sit grauius, periuriumue quodcumque extra iudicium, an perniciosum mendacium citra iuramentum in iudicio: Respondetur ex obiecto grauius esse periurium, ut pote quod aduersatur religioni, quam mendacium, quod aduersatur iustitiæ. Attamen in indiuiduis pensandæ sunt circumstantiæ, quibus potest contra simplex perniciosum mendacium malitia exuperare aliquod periurium.

Ad primum igitur argumentum respondet S. Tho. Primum, quod nemo debet in iudicio asserendo testificari, nisi id de quo per vigilantem considerationem certam habet scientiam: sed quod sub dubio habet, sub dubio debet præferre. Attamen si post prudentem vigilantiam pro certo id habet, ac subinde asserit, quod falsum est, non ideo mendacij reus habetur: quia non iuit contra mentem, quod non me mendacij sonat. Quare neque si iuratus id asseret, periurus est. Ex hoc responso elicit Caieta. neque vllam talis testis subire restitutionis obligationem. Etenim (ut lib. præcedenti dictum est) restitutio, vel ratione acceptionis nascitur, vel ratione rei acceptæ: eiusmodi autem testis ratione acceptionis, in qua culpa non inuit, non fit restitutionis debitor. Neque verò ratione rei acceptæ: quia cum testis non agat causam propriam, id quod alter perdit sibi non accrescit. Hoc autem corollarium cum his temperamentis verum est. Primo, quod nulla præferat negligentiam aut leuitatem & temeritatem in credendo: nam tunc certe teneretur testis in parte pro ratione negligentie. Deinde qui omni procul culpa falsus est, quãuis non teneatur de sua substantia restitutionem facere, teneretur tamen dictum suum retractare, si illa via prodesse poterit, ut qui iacturam fecit amissum recuperet: tunc præsertim cum de vita aut fama agitur alterius. Quin verò licet iure testis non admittatur testimonium retractare nisi incõtinenti & absque mora ut patet extra, de testibus. c. præterea. nihilominus quia (ut gl. illic habet) etiam post temporis interuallum robur

prioris

Primum argument.

Arg. 2.

Conclusio responsiua. Ratio conclusionis.

Dubitatio. Solutio.

Ad primum arg. Ad secundum arg.

Primum argument. Arg. 2.

Argum. 3.

Prima conclusio. Secunda conclusio.

D. Thom.

Probatio conclusionis.

Quæstio. Solutio.

Ad primum argument. D. Thom.

Corollarium. Caietanus.

Ad secundum arg. prioris testimonij retractatione infirmatur tunc maximè, dùm testis bonæ est existimationis, de quo nulla est suspicio, consultò fuisse mentitum: debet quantuncumque elapso tempore testimonium mutare, si modo intellexerit quod aliquo pacto poterit famam & honorem alterius resarcire. Ad secundum argumentum responderetur, mendacium officiosum ad eò genere suo non esse mortale, ut neque in iudicio tale fiat. Quare dum innocens vel testium calumniis accusatur, vel iudicis iniquitate vexatur, dicere aliquid contra veritatem, ut illa via ab iniquo iudicio innocuus eripatur, nisi iusturandum interueniat non est mortale. Et ratio est (ut ait S. Thom.) quia iudicium iniustum, non est iudicium: ideoque nihil illic contra iustitiam peccatur. Dum autem vniuersaliter ait iudicium iniustum non esse iudicium, non loquitur more styloque doctorum iuris, sed sermone philosophorum moralium, qui quidquid vitiosum est, nullum arbitrantur: iuris enim prudentes non omnem sententiam iniustam pro nulla ducunt. Sententia. n. apud illos duplici de causa est nulla, scilicet, vel quia dimanat à non iudice, vel quia errorem continet, tum intollerabilem, tum etiam manifestum. Attamen etiam si non sit nulla, accidit esse iniustam triplici de causa, ut auctor est Gratian. can. episcopus. r. i. q. 3. scilicet aut ex animo: ut puta quia iudex ex odio procedit: tamen si hoc quidem nisi alia adsit iniquitas, sententiam non vitiat aut ex ordine: nempe quod non seruetur necessarius ordo iuris: aut ex causa, nempe dum contra veritatem aut facti aut iuris sententia pronuntiatur. Atque hæc est essentialis iniustitia: nam reliquæ accidentariæ sunt. Et quæ dicimus de sententia, quæ terminus est iudicij, idem & de iudicio censendum est. At verò licet hoc pacto sit sententia iniusta: non tamen (ut dicere cœpimus) ceterum subinde nulla, nisi error tunc intolerabilis, tunc etiam propatulus sit, ideo admonet Grego. ead. cau. & quæst. dicens. Sententia pastoris siue iusta siue iniusta timenda est. Ob id. s. quod quando error non est manifestarius, ad reum non pertinet de illo iudicare. Consideratè ergo perpende duo verba: sententia, & pastoris. Priori namque intelligitur quod non sit intollerabilis erroris: & posteriori quod sit veri iudicis. Hæc autem omnia in foro iudiciali intelliguntur. Nam in foro cõsciẽtiæ, quisquis omni proculdubio rescuerit sententiã esse iniquam, hoc est cõtra veritatem, potest non parere: dùm id modò citra scandalum faciat. Et ideo S. Tho. omne iudicium iniquum censet nullum. Ad tertium facile responderetur, quod ideo stringuntur testes iureiurando, ut maiori percellantur timore. Grauius. n. est à Dei religione præuaricari, quam humanam fauere iustitiam.

QVÆSTIO OCTAVA, DE IVSTITIA ADVOCATORVM.

S. Thom. 2. 2. quæst. 71.

ARTICVLVS I.

Vtrum aduocatus teneatur gratis prestare patrocinium pauperibus in suis causis.

Primum argument. partis affirmatiuæ. Argum. 2. Gregorius. **P**OSTREMA denique persona in iudicio est aduocatus, de quo primò quæritur, Vtrum teneatur pauperibus gratis patrocinari. Et arguitur à parte affirmatiua. Patrocinium inter alia misericordiarum opera cõnumeratur: sed opera misericordiarum gratis debent impendi, scdm illud Exod. 23. Si videris asinum odientis te iacentem sub onere, non præteribis: sed subleuabis eum eo: cum tamen molestius premitur pauper lite cõtra ius sibi cõflata quam asinus onere. Secundò accedit auctoritas Gregorij, qui inter suas homilias exponens locum Euangelicum Matth. 25. de talento quod seruus nequam subtrus terram infoderat, ait: Habens intellectum curet omnino ne taceat: habens rerum affluentiam, à misericordia non torpescat: habens artem qua regitur, vsus illius cum proximo partatur: habens loquedi vsus, apud diuites pro pauperibus intercedat. Hæc enim omnia talenti nomine reputantur: talentum autem abscondere culpa est, ut de pœna ipsa deprehenditur quam seruus ille pertulit: ergo patrocinium est in præcepto. *Argum. 3.* Præcepta misericordiarum sunt affirmatiua, quæ idcirco loco & tempore obligant quo calamitas ingruit: necessitatis autem tempus in paupere est quoties iniuria opprimitur, ergo tunc aduocatus tenetur suo patrocinio illi adesse. In contrarium autem est quod necessitas cibi non est minor quam illa qua pauper in iudicio vexatur: non autem semper tenetur diues cibo pauperi subuenire, ergo neque patronus suo patrocinio.

S. Thom. Conclusio responsiua. Probatio. Sicuti de accusatore quæsitum est, vtrum de iustitia teneatur quandoque accusare: & de teste vtrum teneatur testificari: ita & de aduocato operæ pretium est scire an officio misericordiarum teneatur favore suo miseris suppetias ire? Ad quæ utique quæ gratis pauperibus patrocinari vnum & eleemosynarum genus, perinde respondendum est ac de aliis misericordiarum officiis, de quibus D. Tho. 2. 2. q. 32. disputauit. Est ergo conclusio quæ sola quæstioni sufficit, Aduocatus non semper causæ pauperum patrocinium suum gratis prestare tenetur: sed tunc dumtaxat cum non in promptu apparet quomodo ei possit aliter subueniri. Probatum cõclusio. Præceptum misericordiarum, ut modò dicebamus est affirmatiuum: obligat ergo non pro semper, sed miseria id inopis exigente: igitur vbi in promptu est ut possit aliter pauperi succurri, non te præceptum constringit, sed consiliu admonet. Eò potissimum quod ad impossibile nemo obligatur: & nemo potest omnibus opem ferre: licet sit cõsiliu dùm potes, alium beneficiendo præuenire. At verò vbi non est in promptu per viam altam subuetio, tunc extrema ceterum necessitas atque adeò obligaris. Vnde August. in princ. de doctrina Christiana, Cum omnibus inquit, prodesse non

non possis, his tibi potissimum consulendum est, qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi tanquam quadam sorte iunguntur. Vbi rationem redditur cur omnibus non tenemur: nepe quia non possumus. Mox affirmatiuum præceptum suis qualitatibus circumscribit ut sit obligatorium. Primò ratione loci quia non teneris querere quibus beneficias, sed occurrentibus auxilio adesse: secundò illud citatum Exo. 23. Si occurras oui aut asino vicini tui erranti, reduce eum. Secundò etiam addit rationem temporis: quia non teneris prospicere in futurum causis pauperum, sed in præsentis eis opulari scdm illud 1. Ioan. 3. Qui viderit fratrem suum necesse habere, & clauerit viscera, &c. Subiungit autem August. vel quarumlibet rerum opportunitatibus: quia dum homo omnibus non sufficit, illis citius opem debet qui sibi sunt aliqua necessitudine cõiuncti secundum illud 1. ad Timoth. 5. Si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit. Duo ergo requiruntur ad præceptum charitatis: prius ut hæc circumstantiæ conueniant, posterius ut non sit in promptu via parati subuentio. Et quod de aduocato affirmatur, de medico pariter censendum est: ac de aliis perinde qui misericordiarum officio leuare ætinas possunt, miserorumque necessitatibus opulari, siue publicis siue priuatis. Primò autem circa hæc dubium existit, quomodo intelligatur excusatio hæc præcepti, quando in promptu apparet quomodo alteri necessitati subueniri possit, vtrum satis sit ut tu excuseris, alios esse qui necessitatem intuentes, & melius quam tu, possunt, & arctiori vinculo tenentur. Sic enim vulgus existimat: quare passim audias hoc sese pacto excusantes Est talis qui melius facere potest ac debet: cur igitur ego teneatur? Respondetur nihilominus istis eiusmodi phisicas potentias & naturales obligationes, nisi adsit actus, non excusare reliquos, qui succurrere possunt. Quid enim misero prodest quod multi possint & debeant, si occurrit illi nemo? Verba ergo hæc, si in promptu appareat aliter subueniri posse, intelligenda sunt in proxima aptitudine ad opus: scilicet ut credas reuera absque te subuentum iri statim per alios. Alioqui si tu non facis, aliorum culpa tuam non excusabit. Sed alterum deinde hic restat dubium. Videtur enim D. Tho. non satis ei fecisse: loquitur inquam, de extrema necessitate, nihil autem de graui & tamen dubium est vtrum citra extremam teneatur etiam aduocatus patrocinari pauperi in graui necessitate, aut medicus etiam infirmum curare. Et quidem Caietan. impræsentiarum solam extremam necessitatem arbitratur secum afferre, præceptum obligans ad mortale. Distinguit enim tres gradus: Primum extremæ necessitatis, cui sub mortali culpa succurrendum est. Secundum, necessitatis grauis citra extremam: cui non occurrere venialis, inquit, culpa est. Leuioribus autem succurrere consilium est: sed illas prætermittere nulla est culpa. Mirandum est tamen quomodo sui ipsius fuerit oblitus: nam 2. 2. q. 32. ar. 5. legitime D. Thomam interpretatus, duos confessus est casus præcepti eleemosynæ sub mortali, videlicet necessitatem extremam de necessariis, & grauem de superfluis. In cuius confirmationem tractatum postea composuit de eleemosyna: vbi eandem sententiam adstruxit necessariam esse concessu. Ioannes namque non tantum de extrema loquitur, sed de vrgenti necessitate. Qui viderit, inquit, fratrem suum necesse habere, & clauerit viscera sua, &c. Viscera. n. quæ sola extrema necessitas aperit, ferrea sunt & obstrusiora quam sunt charitas. Igitur non est dubium quin perinde atque in aliis eleemosynis, in patrocinio locum etiam habeat grauis necessitas, ut in loco citato ait S. Thom. quod rectè Syluester agnouit in verbo, aduocatus. §. 28. Equis enim dubitet, quin si inopis hominis omni favore destituti citra periculum vitæ periclitaretur honor, aliaue illi ingrueret vrgens calamitas, teneretur & patronus suo illi adesse patrocinio? Et pariter medicus quamuis non immineret ægroti periculum mortis? Hoc autem verum est quod cum in graui necessitate non sit præceptum, nisi de superfluo, pensanda est & necessitatis grauitas & aduocati aut medici possibilitas. Et quidem grauitas ex obiecto perpenditur: periculum enim præsentissimum vitæ extrema necessitas est. Et quanquam non esset tam certum periculum mortis, posset esse grauis necessitas: ut in infirmo graui tento infirmare: & si cui grauius periclitatur honor & fama. Superfluum autem in aduocato, quatenus aduocatus est, sicuti & in medico, est tempus quod sibi superest. Haud enim ad succurrendum grauibus causis citra extremam tenetur horas succidere quas in alenda sua familia collocare eget: sed satis fuerit si sit diues qui non tanto tempore pro se eget, ut quod sibi superest, causis pauperum impendat. Si non omnibus illis potius quæ grauiora sunt. Nam inde quod scientiæ loci plerumque est, tenetur partem etiam impartiri egenis: sicuti si aliis diuitiis afflueret. Qui enim inuitos habet pauperes, non est cur sit in conscientia securus: quia neque est in tuto. Et per hæc clarent argumentorum solutiones. Qui enim iumentum sub onere iacens obuium habet, videt suam opem esse illi necessariam, cuius ideo fit inde debitor. Et pariter ad Gregorium responderetur, quod talentum abscondere est, vbi necessitas occurrit, auxilium subtrahere. Et quantum ad tertium attinet, iam exposita est illa quæ obligat necessitas, atque illa quæ sub consilio militat.

ARTICVLVS II.

Vtrum meritò sint aliqui ab aduocationis officio arcendi.

Post hæc queritur de aduocatorum qualitate & dignitate, vtrum aliqui sint tanquam ini donei ab hoc officio abigendi. Arguitur enim à parte negatiua: Ab operibus misericordiarum nemo arcendus est. Secundum: Eiusdem effectus nequiquam incongruè assignantur diuersæ causæ: vacare autem sacris & peccatis sordescere, contraria sunt: incongruè ergo ab hoc officio arcentur ex vna parte infames, atque ab altera clerici. Tertio quisque tenetur proximum sicut seipsum diligere: nemo autem cohibetur propriam defendere causam: ergo neque cohiberi vllus debet tueri causam proximi. In contrarium autem est, quod infames & excommunicati Soto, de iustitia & iure. y repelluntur

repelluntur ab hoc officio: vt patet. 3. q. 7. cano. infames. & etiam monachi, nisi de licentia Prælati in causis piis. 16. q. 1. c. monachi. & extrà, de postulatione. c. ex parte.

Distinctio. Ad quæstionem supposita distinctione duabus conclusionibus respondetur. Bifariam enim quis potest à munere aliquo repelli, scilicet aut propter impotentiam aut propter indecentiam. Sed differunt, & impotentia simpliciter excludit hominem, indecentia verò non item: quia potest per necessitatem quod indecens erat fieri condencens. Est ergo prior conclusio: Qui potentia caret aduocandi nequitiam patrociniari potest siue potentia desit in sensu interiori, quales sunt furiosi, qui sanum non habent sensum, atque impuberes, qui ipsum non habent integrum ac solidum, aut in exteriori, sicuti sunt surdi aut muti. Requiritur enim in oratore primum mens, non solum sana, verum etiam extructa ad iudicandum: & deinde cum causæ in foro exteriori agantur, instrumenta ad exprimendam conceptus. Secunda conclusio: Duplex est qualitas quæ in aduocato existens, nisi necessitas adsit, indecentem facit aduocationem. Prior est dignitatis excellentia. Posterior verò orbitas aliqua aut defectus. Excellentia inquam dignitatis indecentes reddit sacerdotes, & maximè monachos vt in foro versentur. Qui enim sunt sacris ministeriis mancipati, orationique perinde & contemplationi addicti, eos minimè decet ad seculares causas demitti: quæ & impedimèto illis sunt ne possint spiritualibus vacare: & auctoritatem diminuunt, atque offuscant, ne pro sua conditione & statu in honore & existimatione habeantur. Orbitas autem aut corporalis esse potest & naturalis, aut quæ ex peccato profisciscitur: corporalis inquam vt cæcitas. Nam qui cæcus est, non est ad dicendum aptus. Nemo enim acrimoniam habere potest nisi eos videat cum quibus loquitur. Nam per oculos & conacionis attentione excitatur orator: & per eosdem spiritus quoque remittit quibus vegetatur oratio. Loquitur enim de oratore qui voce causas agit. Nam in illis qui scripto responsa dant, non tantum officit oculorum orbitas. Fædiior autem ac nocentior est qui corruptis moribus sordescit. Qua ratione repelluntur infideles hæretici, excommunicati, atque infames, qui grauioribus criminibus maculati sunt. At verò vt in conclusione adiectum est, ingruere potest necessitas qua eiusmodi decetia compensetur. Quare & monachi pro suis ecclesiis, atque alij pro seipsis & sibi coniunctis, aduocationis officio fungi possunt. Primum ergo omnium, impræsentiarum animaduertendum est, quanta in aduocato requisita sit dignitas: quæ certè paulò minor desideratur quàm in iudice. Vnde cum in aliis cunctis actibus atque officiis præscientiæ copia requiratur morum probitas, in oratore potissimum atque in aduocato etiam philosophi id singulariter exigunt. Quare in descriptione Oratoris prius ponunt. Vir bonus, ac subinde dicendi peritus. Debet enim patronus cum primis summa fide clientis curam suscipere: deinde cauere ne parti aduersæ iniuriam inferat, ac demum ea polleere auctoritate, vt nò tantum iuris prudentia, verum & morum præcipuè integritate fidem sibi arroget. Nam prauis, vt ait lib. 12. Quintil. etiam vera dicentibus fides deest: videturque malus aduocatus malæ causæ indicium & argumentum. Interrogatio autem hic existat theologica, Vtrum dura quis se contra ius in hoc officium insinuat peccet mortaliter? Respondetur quòd si defectus non multum ad rem referat, non est mortale crimen: immo potest fieri etiam citra veniale. Vt si mutus scripto consulat & emendatus infamis, si tamen absque vlla iuris peritia & negotiorum experientia ingereret sese, non esset à mortali culpa immunis quandoquidem in illo periclitarentur causæ sibi creditæ.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Munus oratoris.
Quintilianus.
Interrogatio theologica.
Responsio.

Ad primum argumentum.
Ad secundum.
Ad tertium.

ARTICVLVS III.

Vtrum aduocatis delictum sit iniustam causam defendere.

Primum argumentum.
Secundum.
Tertium.

POST aduocati dignitatem sequitur de idonea aduocandi forma: nempe vtrum licitum sit causam iniustam defendere? Haud enim desunt à parte affirmatiua argumenta: Etenim si cuti laus medicæ artis inde maximè relucet & desperatos morbos medicus sanet: ita & aduocatus inde præcipuè còmendari assollet, & infirmas causas propugnat. Secundò: Si causam propter iniustitiam deberet deserere, non eò punirentur aduocati, quòd causas perdūt: puniuntur aut tanquam præuaricatores, qui diuersam adiuuant partem: vt patet capit. Si quem pœnituerit. 2. q. 3. ergo licitum est susceptam causam contra iustitiam defendere. Accedit tertio, quòd maior illic apparet culpa, vbi causa iusta iniuste defenditur: puta dum vel falsi producuntur testes vel leges allegantur falsæ: quàm iniustam causam via regia defendere: licet autem aduocato astutiis vt ac technis, sicuti militi ex insidiis pugnare: ergo iniustam causam ptegere nò est prorsus nefas. In còtrariù aut est reprehensio illa 2. Paralip. 19. Impio præbes auxilium: & idcirco irâ Domini merebaris.

Prima conclusio.
Probatio.
Paulus.

Ad quæstionem duabus conclusionibus responderetur. Prior est: Aduocatus qui sciens & prudens iniustam causam defendit, tum mortaliter contra iustitiam peccat, tum perinde ad restitutionem tenetur. Probat. Qui ad malum cooperatur, eiusdem est iniquitatis reus, atque ipse qui facit: secundum illud Pauli, ad Roma. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt: aduocatus autem & consilio & fauore cooperatur ei qui iniustam litem gerit: qui

quin verò ipse est qui litem nutrit: ergo mortaliter peccat: ac subinde cum peccatum sit contra iustitiam, nempe in nocendum alterius partis, ad restitutionem obligatur. Posterior conclusio: Qui per ignorantiam, iniustam tuetur causam, excusari pro ratione ignorantie potest, tam à culpa quàm à restitutione. Conclusio in omnibus materiis clara est. Emergit autem ex prior conclusionem dubitandi occasio de causa dubia: Vtrum aduocatus suscipere eam causam possit ac subinde defendere, quæ iudicio suo anceps est. Et quidem si in æquilibrio dubitatio pendeat, in promptu est affirmatiua responsio: quoniam iurisprudētis munus non aliud est, quàm legum sensa bona fide ad alterutram partem applicare. Immo hinc omnes lites pendunt & res aut iure aut facto in dubio versantur. Sed ratio dubitandi potissima est, vtrum et si aduocatus intelligat aduersam partem maiorem habere iuris energiam, possit eam quæ minoris est probabilitatis defendere. Apparet namque id nò esse licitum, quoniam videtur nihil aliud quàm iniquitas iudicem in eam partem inclinare & trahere contra quam pronuntiare deberet. Respondetur nihilominus sub distinctione. Quando enim est causa mortis, aut sanguinis, aut vbi honor alicuius periclitatur: tunc actori contra reum patrocinari, nisi minimum tanta vigeat probabilitate accusatio, quanta defensio, profectò ingens esset scelus: quoniam melior est conditio possidentis: maximè in fauorem honoris & vitæ. Ac ferè idem est cum quis reus sit, vt de sua deturbetur bonorum omnium possessio. Immo in hisce casibus potissimum causa capitis, nisi reus perniciosissimus haberetur pium esset eius suscipere patrocinium, etiam si eius causa minoris esset probabilitatis: dummodo nulli fraudi panderetur locus. In causis autem minoris momenti, tametsi vix absque periculo possit infirmior causa defendi ac debilio: tamen si ad rigorem conscientie loquamur, non est cur omnino condemnetur: dummodò patronus clientem in primis suum admonitum curet, iustitiam non tam ei quàm alteri parti arridere: deinde nulla prorsus vtatur falsitate, leges scilicet aut commentitias allegando, aut falsè interpretando, sed illis semper vtatur quæ causæ suæ suffragantur: reliqua verò subtriceat argumenta, quæ à parte contraria militat. Et ad argumentum in contrarium respondetur, quòd vnicique licitum est ius suum absque vi & fraude experiri & persequi. Et idè cum patroni munus sit suo clienti fauere, nemini iniuriam facit si merita suæ causæ patefaciat. Altera verò pars sibi viderit, cui patrono suam concedat causam: & iudex etiam sibi, vt quadratus stet, ne in partem nutet infirmiore. Tametsi vt dicebam similibus causarum defensio non caret periculo adulterandi leges.

Postrema conclusio.
Dubitatio.
Argumentum.
Solutio.

Ad primum igitur argumentum respondetur, disparem esse medici atque aduocati rationem. Medicus nāque qui desperatum morbum curandum suscipit nemini iniuriam irrogat, scilicet, neque ter-

Ad primum arg. tum arg. principale. Ad secundum. Ratio in S. Thom. Mens S. Thom. tioris est ambiguitatis. Respondet enim S. Tho. q. non debet eam prodere vt altera partem iuuet secreta iniustæ causæ retegendo: esset enim tunc præuaricator, iuxta cap. Si quem pœnituerit. 2. q. 3. quod iam exposuimus: sed debet eam dissimulantē deserere. At verò solutio hæc ansam contra se affert arguendi. Si quis enim accusatori patrocinaretur contra aliquem in causa capitali, quem decurrente causa euidenter nosset esse innocentem, teneretur causam prodere, vt eum à morte liberaret. Immo verò agere testem eius innocentie, & transire ad defendendum eius causam. Nā innocentia tanto potitur iure, vt etiam iudex (vt supra dicebamus) cui illa esset cognita, ad ipsum teneretur, nedum aduocatus. Conceditur ergo huius argumenti conclusio. Nec S. Thomas loquitur nisi in communi ordine & stylo iuris. Quin etiam si causa in re grauiissima versaretur, quæ paulò minoris æstimaretur quam mors. Vt si quæstio esset de celeberrima fama & honore statūque alicuius illustris, idem pro meo capto censerem. Hoc sub aliorum censura duxerim: dummodò aduocatus non sub dubio id nosset, sed certissima scientia. Et præterea dum id posset facere absque scandalo, & præmissa fraternali admonitione, qua id comminaretur accusatori, nisi desisteret. Et dando quæ posset operam ne accusatoris vita periclitaretur. Sed tamen si vsque adeò ille nequam desiperet, vt respiscere renueret, profectò cum eius periculo id posset facere. Immo si citra suum ipsius detrimētum id posset, arbitror teneretur. Et vice versa illi qui reum mortis defenderet, quamuis nosset iniuste se protegere, nequitiam liceret causam eius prodere: licet deberet deserere causam, si nullo eum colore tueri posset.

Ad arguendum.
Ad primum arg.
Ad secundum.
Ratio in S. Thom.
Mens S. Thom.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum licitum sit aduocato pretio patrocinari.

Primum argumentum.
Secundum.
Augustinus.

SEquitur deinde de stipendio patroni, vtrum sit licitum? Arguitur namque à parte negatiua: Opera misericordie non sunt intuitu humanæ retributionis exhibenda: secundum illud Lucae 14. Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos neque vicinos diuites, ne fortè ipsi te reiuuent, patrocinari autem vt articulo 1. dicebamus, officium est misericordie, ergo gratis est impendendum: eò potissimum quod est spirituale opus: & spiritualia non licet temporalium æstimatione tribuere. Secundò arguitur, iudici quia persona est necessaria in iudicio, non licet quidpiam ab alterutra parte litigantium recipere, vt Augustinus ait contra Macedo. & refertur 14. q. 5. cano. non sanè. Aduocatus est etiam necessaria persona: ergo neque illi id licet. In contrarium est ibidem Augustinus vbi ait quòd aduocatus licitè vendit iustum patrocinium, & iurisperitus verum consilium.

Ad quæstionem duabus conclusionibus responderetur. Prior: Licitum est aduocato suum patrocinium pretio æstimare. Facilis est ex superioribus eius collectio: Nā quæ hominis propria sunt, neque alteri

Prima conclusio.

FRAT. DOM. SOTO, DE IVSTITIA ET IVRE.

Ratio conclusio. alteri de iustitia debet, citra iniuriam potest vendere, quia nemo quae sua sunt gratis donare tenetur. Scientia autem iurisprudentiae, & advocati solertia & prudentia, sunt propria ipsorum bona, sicuti & scientia medici & cuiusvis doctoris alius facultatis: neque illa rigore iustitiae semper aliis debet: ergo tunc poterit pretio illa aestimare ac venditare. Posterior conclusio: Si quis istorum per improbitatem aliquid ultra modum extorqueat, mortaliter peccat: idque contra iustitiam. Patet conclusio in primis auctoritate Augustini eodem loco: ubi ait quod ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent: data vero per tolerabilem consuetudinem non solent, scilicet repeti. Et ratio deinde est in promptu: nam eiusmodi officia pretio sunt aestimanda: in his autem quae pretio penduntur excessus pretij iniustitiam operatur. Cui quidem rationi applaudit lex etiam civilis. C. de postu. l. si qui. Circa priorem autem conclusionem dubitas forsitan quomodo sit aestimanda huiusmodi patrociniorum pretium utrum consistat in indivisibili, an potius latitudinem permittat ut possit quisque pacisci quantum velit? Arguitur enim quod tantum cuique petere liceat, quantum exprimere valuerit: quoniam re vera scientia hominis est sicut margaritum quod nullo certo aestimatur pretio, sed pro voluntate contrahentium. Immo omni est margarito pretiosior, secundum illud Proverb. 16. Posside sapientiam: quia auro melior est. Respondetur nihilominus advocatorum pretium, perinde, atque aliarum rerum duplex esse: ut libro 6. dicturi sumus: scilicet & legitimum, & naturale. Legitimum inquam quod lege taxatum est: consueverunt enim lege taxari mercedes operarum ministrorum iustitiae: videlicet tam scribarum, quam advocatorum, atque aliorum ut. s. pro tali scripto tantum eis pendatur pretium: & pro tali, tantum. De quibus utique pretiis dubitari non licet, quin sit peccatum iniustitiae quidquam ultra ex pacto suscipere: & qui plus percipit, ad restitutionem tenetur: si lex modum sit usu recepta, neque annuente principe abrogata. Quoniam ut lib. 1. dictum est, leges obligant conscientiam, atque illae potissimum, quae de rerum aestimatione iusta causa feruntur. Et est profecto iustissima, patrociniis praestandis responsisque ferendis mercedes lege publica statuere. Alioqui cum litigantes ab una parte pudor suffundat, si parum conferant: ab altera vero vincendi aviditas extimet, non possunt non esse immodice. Qua utique ratione usu maxime fieri solet ut lites nutriantur: & vtriusque pars vincat, maior tamen sortis portio causidicis obtingat. At vero quando mercedes non sunt lege constitutae, quia neque omnes commodum possunt: tunc superest dubitandi ratio, utrum iurisperito quantum exprimere potuerit exigere liceat? Tunc enim militare videtur argumentum quod supra fecimus de rebus pretiosis, quae tanti stant quanti vendi possunt. Respondetur nihilominus id non esse licitum. Nam rerum uti lib. eodem 6. dicturi sumus, aliae sunt non simpliciter ad usum humanum necessariae, quae idcirco licet tanti aestimantur, quanti vendi possunt, non vergit in reipublicae perniciem. Sed aliae sunt humano usui omnino necessariae: ut frumentum, vinum, lana, &c. quae citra iniuriam distrahi nequeunt nisi iusto pretio, pro ratione temporum, & locorum. Atque huius generis sunt forensia munera. Quare optime ait Augustinus quod extorta per immoderatam improbitatem repeti solent: Improbitas, nisi non dicat nisi instantiam petendi, non continet iniustitiam: sed quoniam est immoderata, hoc est excessiva respectu iusti pretij. Et si est intelligenda posterior nostra conclusio. Quocirca neque scriba, neque advocatus, quantum libuerit, exigere potest, immo vero neque recipere. Nam etsi gratis auctiora illa pretia videantur conferri, nunquam tamen re vera conferuntur, nisi coacta voluntate. Sunt fatore pensandi labores, quos studentes ad comparandam iuris peritiam exhauriunt, & quos faciunt sumptus, & praeter omnibus ingenium eorum & scientia: sed tamen cum moderamine, habita qualitate & quantitate causae, & litigantium possibilitate. Neque vero audienda eorum sunt haec ostentacula. Auctorem enim non posse aliter suum sustentare statum, cum tamen status eorum & conditio non sit ipsorum iudicio aestimanda, qui illas sibi usurpant fastuosas pompas. Si enim scribae & victu & vestitu nobilitatem praese ferre contendunt, & advocati illustrium statum: non debent illos splendorum miserorum sumptibus sustentare. Vnum autem providenter iure cautum est, ne advocatus de quota litis pacificatur, scilicet de medietate, aut de tertia, aut de duabus tertiis, &c. ut habetur. C. de postulati. l. si qui. & illic Bart. & litem. C. de procu. & l. sumptus. ff. de pac. Et fuit optima ratio legis: nam illa via interperet fraudes & technas, quas advocatus ut vinceret excogitaret. Immo vero eadem ratione, quod quid nonnulli Glossatorum in contrarium missent, neque licet pacisci de aliqua certa quantitate sub conditione victoriae, quae sit tanquam honorarium. Nam eadem omnino offerretur tunc nefandis fraudibus occasio. Sed tantum licet pacisci absolute de tanta quantitate, in vtriusque partem evaserit causa.

Ad primum argumentum iam saepe responsum est, non quidquid homo potest, facere debet per misericordiam: sed hoc tantum nos admonet Evangelium, ut eorum quae per misericordiam exercentur, a Deo solo expectemus mercedem. Quare ubi causa pauperis te cogit ei patrocinari, id debes solo diuino intuitu facere. Non tamen (ut supra diximus) tenemur semper ad talia opera: sed vendere suum potest homo patrocinium. Nam etsi scientia res sit spiritualis ratione subiecti, non tamen illius est generis spiritualium quae gratis accepimus, gratiasque debemus: immo nostro sudore & vigiliis parta nobis est, ut li. 9. sub ritu. de simo. liquidius fiet. Secundum argumentum discrimen petit inter iudicem, testem, & advocatum. Nam cum singuli istorum veritatem prorsus tueri debeant, perinde scilicet advocatus ut reliqui, nulla apparet, ratio cur huic potius quam aliis, pro defendenda veritate, liceat mercedem recipere. Est tamen discrimen quod finis proprius iudicis ac testis est iustum & veritas in communi, sine respectu actoris vel rei: ob idque ob veritatem dicendam neutri illorum quidquam recipere licet: Scopus autem advocati non est iustum simpliciter, sed iustum clientis sui, cuius causam omnibus suis viribus protegit, altera neglecta: & ideo non solum, ut aliqui putant, pro labore, sed pro ipso patrocinio & defensione veritate potest mercedem suscipere: sicut doctor pro veritate docenda quae dilucidat.

dilucidat. Nihilominus autem restat & inter iudicem & testem differentia, quod iudex non solum pro veritate pronuncianda nil potest a litigantibus percipere, quia est communis vtrique: sed neque pro labore & studio id sibi licet. sed respublica debet illi providere tanquam personae publicae. Non quod iure naturae id sit prohibitum, immo si nullus existeret metus ne intuitu praetij in alterutram partem corruptus propenderet, ius naturae non prohibet quin possit a litigantibus aliquid recipere, sed propter talem metum iure civili cautum est, ut a ratio publico sustentetur. At vero testis quia non est usque adeo persona publica, sed citatur ab illa parte cui interest, quamvis pro veritate dicenda nil possit recipere, quia quicumque parti debet eam sincere profiteri: tamen pro labore suo recipere potest pretium ab eo a quo citatus est. Cum autem iudicem negamus quidquam recipere posse, iniurias non imus quin pro subscriptione aut citationis aut sententiae quidpiam ei constitui lege possit. Haec enim meditatio non est praesentis loci.

QVAESTIO NONA,
DE CONTUMELIA.

S. Thom. 2. 2. quaest. 72.

ARTICVLVS I.
Vtrum contumelia consistat in verbis.

EX PEDITIS verborum iniuriis, quae forensi iudicio accideri solent, progredendum nobis est ad illa etiam iniuriosa verba quae extra iudicium usu veniunt. Quae sit ergo contumelia nomen est nocuenti: verbo autem nullum nocumentum videtur inferri, sed factis potius laeditur vel persona vel honor eius: ergo contumelia non in verbis, sed in factis contingit. Secundum de honoratio quae verbis fit: suum habet peculiare nomen vituperij & contumeliositatis: haec autem a contumelia differre videtur: ergo contumelia non consistit in verbis. In contrarium est quod solum verbum auditu percipitur, contumelia autem ad aures pertinet: secundum illud Hierem. 20. Audiui contumelias in circuitu: ergo contumelia est in verbis.

Quinque sunt capitales iniuriarum species verbalium extra iudicium: nempe contumelia, detractio, iustus, irrisio, & maledictio. Contumelia autem & detractio primo per se differunt ex obiecto. Contumelia enim est iniuria quae contra honorem alterius fit. Detractio vero est famae laesio. Differunt namque honor & fama, quod honor est reverentia alicui propter aliquam excellentiam ac potissimum propter virtutem exhibita. Fama vero, ut habetur in glo. c. vestra. de cohabit. cleric. & mulie. est illa sa dignitatis status vita & moribus comprobatus. Vel si cum theologis ac philosophis loquamur, est clara illa notitia quam alij de nobis habent. Itaque esse potest honor sine fama, & e converso. Exhibetur enim reverentia magnati quandoque propter sanguinis excellentiam cuius tamen morum sint fra habetur existimatio. Ac vice versa, esse solent privati viri in angulis latitantes, honoribus orbis, quorum tamen vitae clara habetur opinio. Hoc praescripto discrimine, ad quaestionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Contumelia proprie loquendo in verbis consistit. Probatur: Contumelia ut modum dicebamus idem est quod dehonestatio, reverentiae contraria, quae honori exhiberi solet.

Honor autem dupliciter alicui tollitur. Vno modo, ut si dicamus mediate: puta dum id quod honoris causa erat, submouetur. Qui enim diviti substantiam, cuius solius gratia honor illi habebatur, surripit, honorem eius contenebrat. Sicuti qui sapientia scientiam laesione cerebri aufert. Nam ex inde incipiunt illi minoris haberi. Quapropter ille solus honor verus est, qui virtuti debetur: quippe qui ex nulla extranea causa praeterquam ex Deo dependet. Eiusmodi autem dehonorationes non faciunt propriam speciem, sed referuntur ad alias iniurias: puta ad furtum, homicidium, & reliqua. Secundo autem modo, aufertur alicui honor directe & proprie. Et hoc fit dum quis quidpiam in notitiam alicuius deducit quod eius honori officit. Nam sicut honor excellentiae debetur, ita & turpitudinis notitia causa est dehonorationis: atque in hoc proprie ratio contumeliositatis consistit. Deducere autem aliquid in notitiam alterius, pertinet ad rationem signi: & cum secundum August. 2. de doctrina Christi. verba inter homines primas partes significandi obtinerint: sunt enim secundum Arist. 1. Peri herme. earum conceptionum indicia, quae sunt in anima, consequens fit ut ratio contumeliositatis proprie in verbis inveniatur. Vnde Isidorus in suis etymolo. Contumeliosus, inquit, ille dicitur qui velox est & tumet verbis iniuriam. Allusio enim vocum est, tumet, & contumelia. Posterior conclusio: Contumelia extenso nomine etiam in factis posita est, quatenus rationem habent significandi. Hoc patet: quia & rebus ipsis, ut illic docet Augustinus, conveniunt signa esse aliarum rerum. Quapropter & factis potest quod alterius vitium patefacere. Vnde super illud ad Roman. 1. Contumeliosos, superbos, &c. dicitur glo. contumeliosos illos esse qui dictis & factis contumelias & turpia inferunt. Hinc fit nullum factorum, quatenus res sunt, rationem habere contumeliositatis, sed quatenus vim habent significandi. Dum enim quis fores alienas effringit furandi animo, non contumeliosus, sed latro est. Si autem id in vituperium & vilipendium domini conetur, fit contumeliosus. Significat enim re illa dominum flocci pendere. Pariter si quis fuste agasone cadat, non animo dehonestandi sed ferendi, non perinde contumeliosus est, atque si nobilem pulsaret: non ut dolor incurreret, sed ut auferret honorem. Et eadem ratione qui uxorem vicini libidinis gratia sollicitat, non est formaliter contumeliosus in vicinum suum, sed si id te-

Vtrum debeat quisque contumelias æquanimiter sustinere.

Primum argumentum. **Secundum** **Tertium.** **Prima conclusio.** **Probatio.** **Augusti.** **Vltima conclusio.** **Ratio conclusionis.** **Gregorius.** **Priuatius quisque potest læsionem famæ illatam remittere.** **Quæstio.** **Responsio.** **Hæsitatio.** **Paulus.** **Postrema dubitatio.**

POST QVAM de illata contumelia dictum est, sequitur vt dicamus quomodo sit ferenda. Est enim argumentum quod id non sit virtus: qui enim probra conuitiæque sustinet obloquentis, audaciam atque petulantiam eius fouet: quod re vera nullum est virtutis officium. Secundò arguitur: Plus se quisque diligere tenetur quàm alterum: atque ad eò honorem suum pluris pendere quàm alienum: nemo autem ferre debet vt se præsentem honori & famæ amici detrahat: secundum illud Prouerb. 26. Qui imponit stulto silentium, iras mitigat: ergo nullus sua ipsius probra sustinere debet. Tertio: Nemini licet sese priuatim vindicare: qui autem æquo animo spumam contumeliosi sustinet, sese de illo vindicat: quatenus eum spernere proficitur. secundum illud Chrysof. super Matth. Si vindicari vis, sile: & funestam illi dedisti plagam: ergo id non licet. In contrarium est illud Psal. Qui inquirebant mala mihi locuti sunt vanitates. Et subdit: Ego autem tanquam surdus non audiebam, & tanquam mutus non aperiens os suum.

Ad quæstionem duabus receptissimis conclusionibus respondetur. Prior: Vnusquisque tenetur animum contumeliis ferendis habere paratum, vbiunque fuerit expediens: non tamen eas semper ferre. Probatur vtraque cõclusionis pars: Patientia, vt in his quæ contra nos fiunt, sic & in his quæ cõtra nos maledicuntur necessaria est: in his aut quæ contra nos fiunt tantum est necessaria in animi præparatione: secundum expositionem Augu. super illud Matth. 5. Si quis te percussit in vna maxilla præbe illi & alteram: præparatio autem animi cū affirmatiuo præcepto iubeatur, non obligat pro quocunque tempore: sed pro illo art. quo id ratio exegerit: ergo & animum debemus habere paratum & tñ non semper re ipsa tenemur contumelias taciti ferre: Id quod ipsius Redemptoris exemplo edocti sumus: Nam & à percussente se rationem rogauit dicens, Ioan. 18. Quid me cædis? quod non nullam reprehensionis effigiem præ se ferebat. Posterior conclusio. Quandoque oportet illatam contumeliam repellere. Probatur duplici ex capite: Primò quidem propter bonum eius qui contumeliosus est: nempe vt tumentis eius animi insolentia reprimatur, ne illis iniuriis assuescat: secundum illud Prouerb. 26. citatum: & secundum aliud ibidem, Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. Secundò, propter aliorum bonum, tam circumstantium quàm absentium, qui contumeliis affectum nonnunquam solent minoris reputare: atque ad eò doctrina & monitis min⁹ inde proficeret. Vnde Gregor. super Ezechiel. homil. 9. Hi quorum vita in exemplo imitationis est posita, debent si, possunt detrahentium verba compescere: ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant: & ita in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnant. Hic primū omnium arbitror apud D. Thom. animaduertendum esse quod lib. proximo q. 6. verum iudicauimus: nempe licere cuique, saltem priuato, famæ suæ læsionem infamatori remittere. Nam si eis qui honorem nostrum cõtumeliis denigrant, resistere non tenemur, non est cur semper teneamur splendore famæ nostræ alia via sustentare, quàm officiis virtutum vacando. Hoc aut solenne membrum prioris conclusionis, videlicet quod tenemur animos habere paratos ad ferendas contumelias, vbi id ratio tulerit, non nihil explicationis desiderat. Et primò quæritur, vtrū præceptū sit habere semper voluntatem, hoc est actuale propositum ferendi iniurias inferendas pro loco & tempore? Nam præparatio talem actum significare videtur. Respondetur id non esse necessarium: nam præcepta affirmatiua sicut non obligant pro quolibet tempore ad extera opera, ita neque ad intimos actus sed satis est non habere propositum contrarium: atque in genere proposuisse seruare mandata: nam illic virtute includitur hoc propositum. Et est animaduertendum huiusmodi præparationem non solum esse necessariam ad non vindicandas auctoritate priuata illatas iniurias: nam id certissimū est nemini licere, vt supra dictū est, sed ad non resistendum vbi resistentia sine graui scandalo & ingenti detrimento fieri nequit: & vbi ratio fidei & boni publici sustinetiam exegerit. Quare qui in animo gerit de quacunque contumelia se vindicatum ire: & cuiusque citra delectum obstitutum, in statu est perdicionis. Attamen citra illos casus quisque potest & priuatim cum virtutis moderamine resistere, & per publicam potestatem iuris ordine vindicare se. Quæris autem an citra casus necessitatis, dum quis possit resistere, consilium semper sit non resistere? apparet enim id esse consiliū cum sit misericordiæ opus. Sed ad hoc iam posteriori conclusione neganter responsum est. Vtrumque enim simul consulit Sapiens: scilicet & ne respondeamus stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiamur ei similes: & rursus vt respondeamus ei ne videatur sibi sapiens. Quapropter prudētia perpendiculo librandum est quando contumeliantis nobis respondere oporteat: quando verò minimè. Est enim ei respondendum quando ratio correptionis fraternæ id decere monstrauerit: tunc enim præceptum charitatis est animum eius sedare, eumque sui furoris & stultitiæ admonere. Sed enim maior cura nobis adhibenda est nostri, ne scilicet alterius furor nostrum excitet: & qui compescere alium debemus, simili nos impetu feruentes eum potius iritemus. Leuiter ergo admonere eum debemus ostendendo absque causa & ratione concitari: exemplo nimirum Christi, qui tantum dixit: Cur me cædis? hoc est nullam habebas cædendi causam. Quando verò contumeliæ contra honorem fidei & religionis iactantur, tunc vicissim religio est acriori obiurgatione contra vti. Huc enim refertur, quod Paulus Galatas insensatos appellauit: & Christus alios stultos atque alios generationem nequam & prauam. Personæ autem publicæ etiam propter suum proprium honorem, vt dictum est, debent conuitiis resistere, vt pote quarum honor necessarius reipublicæ est: priuatæ autem licet non teneantur, possunt tamen. Postrema autem superest dubitatio, vtrum quando resistere licitum est, tunc fas sit pro vna suscepta contumelia aliam reicere? Appellat me quispiam latronem, appello eum si-

eum sicarium. Notat meum genus, noto ego suum ingenium & mores. Respondetur in primis nunquam licere crimen falsum alteri obiicere: esset enim mendacium, idemque perniciosum. Præterea neque crimen defectumve vllum vel occultum vel publicum per modum vindictæ, licet in conuictiorè respuere: sed tantum per modum defensæ vim vi repellendo. Hoc est: Non licet illi obiicere crimen quod impertinens est, ad obterendam eius auctoritatem: sed illud prorsus quod ad id est necessarium: vt si dicam eum esse hominem mendacem & ad eius confirmationem patefaciam aliqua eius mendacia, vt in eo quod mihi impingit defringatur ei fides. Si autem me appellat concubinarium, non licet mihi eum appellare latronem: sicut neque ius est percipientem repercutere.

Ad primum igitur argumentum iam responsum est, quod licet audaciam conuictiantis mitibus verbis comprimere, ne videatur sibi sapiens: non tamen acerbis, ne efficiamur ei similes. Ad secundum dicitur, quod quando ei respondemus qui contumelias in alterum iacit, non videmur ex nimio amore nostri id facere, sed ex charitate, tam contumeliantis, quam eius qui cõtumelias perfert: & ideo id facere semper est officium. Quando verò contumelias nostras propulsamus: tunc non tam charitatem colere videmur, quàm nostræ superbæ succumbere, & iracundiam irritare. Quare tunc sapius consilium est tacere. Ad tertium denique respondetur, quod si quis contumelias suas audiens actu taceret, eo scilicet animo vt alterum quasi spretum ad iracundiam exagitaret, peccatum esset vindictæ: si autem sibi consulens taceat & virtuti obsecundat, licet sciat alterum inde peius concitandum, nihil sua referre, debet. Est hoc est quod Chrysof. ait secundum Sapientis consilium, Ecclési. 18. Non litiges cum homine linguato: & non struas in ignem illius ligna.

QVÆSTIO DECIMA, DE DETRACTIONE.

S. Thom. 2. 2. quæst. 73.

ARTICVLVS I.

Vtrum detractio sit denigratio alienæ famæ per occulta verba.

POST contumeliam qua derogatur honori, sequitur de detractio per quam famæ detrahitur. Et primo circa eius quidditatem, quæritur vtrū sit denigratio alienæ famæ per occulta verba? Arguitur enim à parte negatiua: Occultum & manifestum circumstantiæ sunt non cõstituentes morum species: in definitione autem id tantum poni debet quod ad speciem pertinet: ergo non est quod in definitione detractiois ponatur occultationis differentia. Secundo arguitur: Famæ est publica illustrisque notitia: ergo per id quod occultum est non denigratur. Quare detractio quæ fit per occulta verba non est famæ contraria. Tertio: Detractio idem est quod subtractio & demptio ex aliquo toto: contingit autem famam denigrari nihil veritatis subtrahendo, sed occulta propalando crimina: ergo non idem est detractio quod famæ denigratio. In contrarium est illud Ecclési. 10. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit: ergo occultè mordere alienam famam est illi detrahere.

Ad quæstionem vnica sufficit conclusio, quæ ex superiori q. palam cõsequitur. Detractio est occulta denigratio alienæ famæ. Conclusio iam ex superioribus ostensa est: Enimvero sicuti factum non ceri alicui bifariam solitum est, vt in furto & rapina ostendebamus: nempe aut per manifestam vim aut per subdolam læsionem: ita etiam & verbo vsu venit. Nam manifestè quis alteri per cõtumeliã nocet: occultè autem, per detractioem. Qui autem in alterius conspectu manifestis verbis in eum inuehit, parui pendere eum se proficitur: quapropter honorem eius, vt diximus, ex professo lædit. Qua ratione, contumeliam diximus honori aduersari. At verò qui in angulis absens aduersus quæpiam obmurmurat, non tam vilipendere eum quàm vereri se ostendit. Ob idque nihil contra eius honorem obmolitur, sed contra famam: puta contra bonam existimationem, ab aliis de illo habitam, quàm per contrariam opinionem, vel obnubilat, vel extinguit. Est ergo detractio nihil aliud quàm alienæ famæ denigratio per occulta verba. Ex quo clarescunt differentiæ illæ supra positiæ, inter contumeliam & detractioem: tum quantum ad modum, quod scilicet illa manifesta sit, hæc verò occulta: tum quantum ad obiectum, quod illa scilicet honori, hæc vero famæ contraria est.

Nihil est, quod hic amplius immoremur, sed est solutio primi argum. adnotada. Differunt enim contumelia & detractio specifica differentia, non tantum ratione obiectorum materialium, puta honoris & famæ: vt multi etiam discipulorum D. Tho. arbitrantur: sed ratione formali proximorum, puta ob rationem diuersam inuoluntarij: sicuti diximus de furto & rapina. Nam etsi tam raptor quàm fur alienum capiant, tamen in furto patitur homo inuoluntarium, per ignorantiam: in rapina verò per vim: quæ secundum Aristot. diuersæ sunt causæ inuoluntarij. Pari ergo modo qui per acceptam contumeliam iacturam facit honoris, patitur inuoluntarium per vim: qui autem detrimentum accipit famæ, per detractioem, patitur inuoluntarium per ignorantiam. Respondetur ergo ad argumentum, quod etsi occultum & manifestum absolute non variant speciem, vt in eo patet qui mentitur vel occultè vel manifestè: tamen quædo per hæc variatur ratio inuoluntarij, species subinde mutatur. Ad secundum respondetur, quod detractor dicitur occultè obloqui, non simpliciter, sed clam illo qui infamatur: ad differentiam contumeliosi. Nihilominus loquitur toram aliis quibus bonam aufert existimationem, quam de alio habebant. Itaque differentia inter detractioem & contumeliam non

pia, sed bella, & homicidia, & alia quæ viris illustribus dedecora nõ sunt, nõ est q̄ sint condemnãdi. Mox quanquã aliqua turpia denarrẽt quæ non sunt omnino secreta, non est illis vitio vertendũ, sed officio potius tribuendum. Debent enim optima fide quæ ad rẽ pertinet pernarrare. Nihilominus ubi invidia moti aut alio prauo affectu quẽpiam aliquibus vitiis notant, non sunt à peccato liberi. Tunc potissimum dum gen eri alicui & profapia notã inurunt, quæ in perpetuã memoriã man- fura est. Astrologos deniq; qui falsa sæpẽ vicia hominibus imponũt puta latrocinia & alias turpi- tudines, non dubiũ est non esse ferendos. Nam præterq̄ q̄ maxima pars eorũ quæ sciunt, minima eorũ est quæ ignorant, quã ob rem infinitis vtuntur mendaciis: neq; tâta fides est astris tribuenda neq; illa via permittendũ est, crimina explorare. Extat quidem, l. item apud Labeonẽ. vbi §. si quis astrologus. habetur, vt si astrologus consultus furem aliquem esse dixerit, qui non erat, iniuriarum cum eo non agatur: subiungitur tamẽ cõstitutionibus eum teneri: hoc est municipalibus legibus condemnari posse. Quocirca, C. de malefic. l. nemo. cautum est vt nemo aruspice aut mathemati cum consulat. Porro ergo isti non solum tanquã impostores, verũ tanquã publici infamatores, essẽt in vltimas cruce adigẽdi. Celeberrimum hic autẽ ac cognitu necessarium est, vtũ idem maiusvẽ sit crimen seipsum quempiam infamare q̄ aliũ. Quod quidẽ in nostra Relectione de rat. reg. & deteg. secr. tractauimus, & superius hic lib. 4. quæst. 2. & rursus. q. 6. in hunc locũ reposuimus quippe: qui proprius est eius. Et quidem Caiet. hic & in sua Sum. verbo, detractio, indubius partem tenet affirmatiuã: quatuor nimirum assertis propositiones. Prima est: Quicumque seipsum infamat, peccatum committit genere suo mortale: id quẽ grauius quam si alienam famam læderet. Secunda, Illud peccatum non modo contra charitatẽ, verũ contra iustitiam committitur: quia est contra ecclesiam & rempublicã cuius nostra fama est: vt Aug. I. 1. q. 3. can. nõ sunt audiendi. videtur dicere. Tertia: nemo ab huiusmodi peccato excusatur: quãuis metu mortis id faciat. Quarta: Quicumque se infamat, ad restitutionẽ tenetur. Fundamentum opinionis huius est quod perinde censet de hominis fama, atq; de eius vita: vt sicut vitæ non habemus dominiam, ita neq; nostræ habeamus famã. At quamuis non sim nescius hanc vulgo opinionem veridicã existimari, eius tamen fundamenti demonstratio adhuc desideratur quia nusquã probatur, nam etsi à Sapiente admoneamur curam habere de bono nomine, nullatenus tamẽ inde fit cõsequẽs, vt nõ simus famæ nostræ Domini. Qm̄ & bonorum exteriorum tenemur habere nonnullam curam, quorum tamen dominio fungimur. Igitur, vt præsentì disputationi via & ordine satisfaciamus, cõtrariũ fundamentum censemus verum: videlicet, vnum quemlibet suæ famæ habere dominũ. Id quod præcedenti lib. q. 2. quatenus materia fert moralis, demonstrasse me arbitror. Ex quo vtique fundamento postmodum q. 6. elicuimus, in arbitrio esse cuiusq; priuati restitutionem suæ famæ remittere. His ergo, vt illic ostensis, hic suppositis. Primum assertũ impræsentiarum sit hoc: Hominem seipsum absq; causa infamare, peccatum est: tamẽ neq; cõtra iustitiam neq; genere suo mortale. Quod enim sit peccatum, patet, quia est præter charitatẽ. Tenemur enim nos nostrãq; bona diligere: & fama bonum nostrũ est: quare à Sapiente curã boni nominis habere iubemur: quia prætiosius est diuitiis multis. Quapropter qui sine causa se infamat, prodigus est suæ famæ: quæ quidẽ prodigalitas peccatum est. q̄ autem nõ sit contra iustitiam patet: nõ id maxime esset, q̄ non sumus domini famæ: sed sicut vita nostra, sic fama reipublicæ est: cui eam dispendendo iniuri sumus. Hoc autẽ loco citato latẽ monstrauius esse falsum contrariãq; argumenta diluimus, inferẽtes perinde nos habere honoris famãq; dominũ vt bonorũ exteriorũ, atq; adeo nemini illũ iniuriã irrogare qui suæ famæ prodigus est: neq; ad vllam restitutionẽ teneri, quoniã sibi ipsi nemo ad restitutionẽ tenetur. Atq; hinc fit rursus non esse genere suo peccatum mortale: & idcirco diximus esse non contra, sed præter charitatẽ: quoniam præcepto charitatis nõ vsq; adeo hæc bona tenemur diligere, vt illa negligere, sit mortale delictũ. Quin verò, vt illic inter alia dicebamus, Christus Redemptor noster nõ sic nos instituit, vt honores ac famam, primos. sc. accubitus: & honorũ splẽdores tâti faceremus. Immo admonemur infamiam patienter tolerare: vt Greg. super Ezech. hom. 9. egregiẽ docet. Et Pau. par. 1. estimabar iudicari ab humano die. Et Amb. (si vera est eius historia) mulieres ad se induxit, vt illa infamia episcopatũ sibi caueret. Et Aug. atque Ansel. sua peccata scriptis suis propalarunt. Et S. Thom. q. præsentì art. 4. ad prim. ait in arbitrio cuiusq; esse detrimentũ suæ famæ pati. Idq; Adria. 4. q. de rest. fam. & latius quolib. 1. asseuerat. Quæ certẽ vera nõ essent nisi dominũ eius haberemus aliter quam vitã. De hoc autem locis citatis abundẽ dictum est. Dixerim tamen genere suo nõ esse mortale. Nã qui iuratus crimen sibi falsum imponeret, reus esset periurij. Et prælatus qui famã suã regẽdis suis subditis haber obstritam cõtra iustitiã faceret infamando sese. Sicuti qui familiã habẽs alendã, aut pauperes videt grauius patientes, sua bona in flumen proiiceret. Et qui hæresim vel aliud nefandissimum sibi crimen etiam citra iuramentum imponeret, propter insignem turpitudinem posset peccare mortaliter. Sed reuera citra eiusmodi casus mendacia illa nõ esset nisi officiosa. Nõ est ergo cur grauius, immo nec tantum delinquere censetur qui seipsum infamat, quam qui diffamat alium: cum hoc sit contra iustitiam: illud verò minimẽ. Et ad Aug. iam licet respondimus, solum intelligere famam nostrã sic esse reipublicã, vt bona nostra exteriora: nepe vt cũ indiguerit, teneamur ei per bonã nostrã famã seruire: sicut tenemur per nostrã pecuniam. At sicut nõ tenemur seruare pecuniam pro futuris necessitatibus reipublicæ, ita nec famã. Ad aliud eius dictum. l. de Ciuitã. Dei. cap. 20. scilicet q̄ illo præcepto, Non falsum dices, iubemur etiã nos ipsos non infamare, respondimus verum esse quantum ad vim charitatis: non tamẽ quantum ad vim iustitiæ. Facit enim, qui suã obscurat famã, præter charitatẽ quæ se diligere debet; non tamen contra iustitiam, sicut qui alienã corrodit. Et illud

Curam

Curam habere de bono nomine, monitum esse diximus, vt per virtutum culturam bonum procuremus nomen. Ex his igitur, vt gradum ad rem præsentem faciamus, secundum hic assertum colligamus: Quãdo quis in quæstione cõtra ius de occultissimo suo crimine interrogatur, licet iure respondere non obligetur, tamen si vt ab eulei pressura se eripiat illud infamando se reuelat, non solum nõ est illi peccatum, verũ esse potest virtutis officium. Conclusio est superioribus appendix. Nam cũ quisque sit suę famę dominus, potest eius dispendium ob causam facere: sicuti & aliorum bonorum temporalium: igitur vt in tali casu licitum misero est liberationem ab illis tormentis propria pecunia redimere, ita & sui criminis confessione, qua suę famę iacturam faciat. Secundò, id probatur: Potest esse tantus numerus aceruus, vt existimationem famę vulgaris hominis adæquet: sicuti tantum esse potest argenti pòdus, vt aurum exuperet: quòd profectò nemo dextri ingenij inficias ire potest. cum ergo cuique in illo casu dispendio magnæ pecunię eiusmodi cruciatus effugere liceat, fit vt possit id etiam dispendio suę famę facere. Tertio id ipsum arguitur, si quis cõtra ius euleo exponere tur, vt alienũ crimen reuelaret, quod sub sigillo secreti susceperat: non loquimur de sigillo sacramenti confessionis, quod antequam sacerdos reuelet tenetur truculentissimã mortem perpeti: sed de aliis secularibus nequaquam teneretur tam graua tormenta perferre, antequam id detegeret: maxime si nõ esset secretum regis aut reipublicæ, aut quod per iniuriã ab alio extorserat, ex huius reuelatione vita illius penderet: ergo à fortiori, nemo tenetur tam acrem torturã ferre vt suum celet proprium crimen. Si autẽ de falso crimine interrogaretur, maius dubiũ est, an peccatum sibi esset mortale, illud sibi citra iuramentum imponere: nõ periurium nemo dubitat esse mortale. Nec verò dubitatur, quin etiam citra iurandum peccatũ esset veniale, mentiri: atq; adeo certum est succumbendũ esse prius morti quã illud admittatur. Sed dubium est an mendaciũ illud citra iuramentũ esset perniciosum, neq; ad restitutionem obligatoriuũ: quandoquidẽ ille sui ipsius infamator, si persona sit priuata, nemini mentiendo facit iniuriã: postquã sibi soli famam aufert. Loquimur enim de illo priuato homine qui crimen quod sibi imponeret, non esset hæresis aliãve enormitate aut feeditate grauissimũ. Aliàs propter dignitatem personæ, vel propter enormitatem infamiæ, mortale esset. Exiit tamen cõtra hanc sententiam argumentum, quando ex tali confessione delicti sequeretur mortis periculum qua reus ille condemnaretur: nam tunc videtur ideo non licere, quòd tenemur vitam præ rebus omnibus seruare. Ad hoc autem compluribus respondetur modis. Primum enim hæctenus nihil de periculo vitæ locuti sumus, sed tantum de iactura famæ. Mox confessio illa sic extorta non est cui fides sit adhibenda, vt propter illam reus adiudicetur morti: imò neque vt propriẽ pro infamia ducatur: vt patet 15. q. 6. can. Si quandoque. Deinde, etiam si mortis periculum imminet, non tenetur homo tâto cum cruciatu vitam seruare, sed potest breuiorem sibi permittere mortem, vt tam acerbam effugiat. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd ubi ratio denunciare aliquem vel fraternẽ vel iuridicẽ possit, non est infamia occultum delinquentis reuelare crimen. Ad secundum autem respondetur, glossam illam non toti generi humano impingere notam huius vitij in gradu mortali. Nã primum addit penẽ, deinde intelligitur de triualibus murmurationibus, quæ in vulgus citra mortale serpere solent quas August. in tertio argumẽto citatus reputat minutiora peccata. Hiero. Ad Gelantiam, rationem vniuersitatis huius morbi adnotauit: vbi ait, Pauci admodum sunt qui huic vitio renuntiant: raroque inuenies qui ita vitam suã reprehensibilem exhibere velint, vt non libenter reprehendant alienam. Tantãque huius mali libido mentes hominum inuasit, vt etiam qui procul ab aliis vitiis recesserunt, in istud tamen quasi in extremum diaboli laqueum incidant.

ARTICVLVS III.

Vtrum detractio sit grauius omnibus peccatis quæ in proximum committuntur.

VÆRITVR tertio loco de grauitate detractiois: quoniã videtur omnium delictorum maximum quæ in proximum committuntur. Ait enim glo. super illud Psal. Pro eo quòd me diligenter, detrahebãt mihi: plus nocere in eius mẽbris detrahentes Christo, quia animas crediturorum interficiunt, quã qui eius carnem mox resurrecturã peremerũt. Vnde fieri videtur cõsequens detractioẽ tantò grauiorem esse homicidio, quanto vita animæ corporali præstat: cum ergo homicidium sit reliquis omnibus grauius, quibus proximus offenditur: fit vt detractio simpliciter sit omnium grauissimum. Secundò: Detractio videtur esse grauior quã contumelia, pro eo q̄ contumeliã facilius homo repellit quã latentem detractioẽ quã ignorat: contumelia autem grauior adulterio: nam per adulterium coniunguntur duo in vnã carnem ad peccandum contumeliosus autem disungit eos qui amore coniuncti erant: quatenus occasionem aliis præbet vt quem contumeliis afficit, odio habeant: ergo detractio est peior adulterio: quod tamen inter peccata quibus proximus læditur, magnum habent pondus. Tertio: Contumelia oritur ex ira, vt ex Gregorio, artic. præcedenti retulimus: detractio verò ex inuidia, vt eodem loco 31. Moral. idem ait Diuus Gregorius sed inuidia grauius peccatum est quam ira: ergo & detractio quam contumelia. Quarto: Eo peccatum quodcunq; grauius est, quo nocentiorẽ inducit effectum, detractio autem inter omnia peccata pestilentiissimum inducit: scilicet mētis execcationem, ex qua radice omnia pullulant. Ait enim idem Greg. 1. r. q. 3. Quid aliud detrahetes faciunt nisi q̄ in puluere sufflant, & in oculos suos terram excitant? & vnde plus detractiois sufflant, inde minũs vident. Est ergo detractio inter ea quæ in proximum committuntur grauisimum. In contrarium, q̄ scelestius est factò peccare quam verbo: homicidium autem & adulterium sunt peccata in factò: detractio verò intra verba peccatur. Merito porrò crimen hoc in suspicionem venire potest, quòd sit omnium grauisimum, adeo est reipublicæ

Prima conclusio. reipublice multimode pestiferum. Nihilominus tribus conclusionibus ad questionem responderetur. Prima: Inter universa peccata quae mortales adversus se invicem committunt, est homicidium. Excepta enim hic semper habemus peccata, quae Deum habent pro obiecto: qualia sunt infidelitas desperatio, Dei odium, blasphemia, periurium, & similia, Probatur conclusio: Princeps formalisque, ut aiunt, ratio unde unumquodque peccatum quod contra proximum committitur, malitiam sortitur, sumitur ex nocimento illato: nam quo illud peius est, eo repugnantius est charitati: nocimento autem tanto peius est quanto bonum quod per illud tollitur, existit maius: bonum autem quod alteri quis maximum adimere valet est corporalis vita: ergo homicidium est pessimum. Probatur haec postrema praemissa: Bona humana in triplici sunt gradu. Primum enim est bonum anime: atque ei proximum bonum corporis: ac tertium id quod in rebus exterioribus positum est. Bonum autem anime, quavis sit omnium praestantissimum, nemo tamen potest illud alteri invito adimere, licet possit illi occasionem eius porrigere: bonum enim anime est gratia, per quam vivit, quae solo consensu in peccatum mortale admittitur: in huiusmodi autem consensum nemo potest alterum cogere. Et ideo quantum alterum in peccatum inducere maiore praeseferat ex obiecto gravitatem, quam si illum occideres, tamen quia talis inductio non est coactio, non tam enormiter peccas, quam si temporali morte illum interimeres. Ratio est qua lib. 4. q. 6. vbi sumus, adversus eos qui putabant gravius esse animam proximi per occasionem occidere, quam illam corpori eximere. Restant ergo duo bonorum genera, quae quis alteri invito vi aut fraude potest eripere: illorum autem praestantius est bonum corporis, puta vita exterioribus bonis quae primum esse omnium fundamentum: sit ergo ut homicidium crimen sit genere suo omnium atrocissimum, quae in proximum committuntur. Secunda conclusio: Detractio secundum genus suum est maius peccatum quam furtum, minus autem quam homicidium & adulterium. Patet ex dictis: quoniam fama egregius est bonum, quam exterior substantia: inferius autem quam vita, quae per homicidium tollitur, & per adulterium in futura prole laeditur: nam per se loquendo, filius qui incerto nascitur parente, educari nequit commode. Ex quo fit & fornicationem simplicem eadem ratione, ut q. 3. contra Mar. de Mag. constituimus, gravius esse culpae quam furtum. Et secundum sequitur, contumeliam peiorem esse etiam furto: nam est detractio propter violentiam & contemptum acrior. Tertia conclusio: His non obstantibus quae per se rebus conveniunt, potest accidentaliter peccati gravitas aliunde, tum augeri, tum etiam minui. Nam qui deliberate malum perpetrat, gravius peccat quam qui ex infirmitate aut ignoratione illud admittit. Qua utique ratione peccata quae intra verba continentur eo quod linguae velocitate expuntur, aut levi ore decidunt, leviora ceteris paribus reputantur. Qua utique ratione paulo ante asseribamus peccata, quae in facto consistunt, graviora esse quam verbalia. Intellegitur enim si rationem verbi cum ratione facti conferas. Nam ex parte obiecti assertum peculiariter est in secunda conclusione, detractio, qua fama obtunditur, graviorem esse furto, quo bona eripiuntur externa. Haec autem semper intelligenda sunt in specie: nam in individuo potest esse furtum peius quam detractio: & detractio peior homicidio: ut si quis Deo aut eius fidei detrahat, quod ad blasphemiam attinet.

Ad primum argumentum. Ad primum igitur argumentum per hoc postremum verbum responderetur. Nam qui Christo detrahunt in suam obmurmurantes fidem, atque adeo obstantes, quominus qui credituri erant illam suscipiant, in eius diuinitatem blasphemii sunt: atque adeo quadantenus enormius peccant: quam qui carnem eius, vita in tempus priuarunt. Nam illam vitam gratia confirmandae fidei assumpsit. Inter solvendum argumentum secundum definit S. Tho. contumeliam peiorem esse detractio: licet facilius repelli possit propter maiorem contemptum & violentiam: sicuti rapina peior est furto. Contra hoc autem quis forsitan arguat: Fama excellentius bonum est honore: ergo detractio peior est contumelia, quia nocentior. Reperias qui nescientes hoc argumentum ad mentem Tho. diluere, negent famam egregius esse bonum honore. Imo cum audiant Tho. asserentem contumeliam esse peiorem, inferunt honorem praeminere famae. Cum tamen re vera contra stet veritas: Obiecta enim propria & formalia contumeliae & detractio, ut supra diximus, non sunt honor & fama: sed rationes involuntarij: Et inde colligitur contumeliam esse acerbiorē: nempe quia per eam quis patitur involuntarium vi, & per detractio non nisi ignoratia. Huic tamen decisioni minimè dissonat quo minus fama cumulatus sit bonum atque illustrius quam honor. Pretiosior est, n. bona existimatio quam populus de tua habet probitate, quam honor, puta reverentia quae saepe medaciter exhibetur & vane: neque semper propter virtutem, sed quandoque propter alia minora bona. Quapropter Sapiens, non quidem honori, sed bono nomini, quo fama intelligitur, tres adscripsit praeminentes qualitates. Primum quantum ad pretium, quod bonum nomen sit melius quam divitiarum multarum: Prouerb. 22. Secundum, quantum ad suavitatem & loci dilationem, quae sit pretiosius quam vnguenta, odore suo oblectantia: Eccles. 7. Et tertium, quantum ad temporis diurnitatem, quae diutius permaneat quam mille thesauri pretiosi & magni: Ecclesiast. 41. Sed & hoc rursus adnotandum: quod etsi propter contemptum contumelia sit genere suo, & obiecto peior detractio, scatur nihilominus detractio mille incommodis ac pestibus. Obtenebrat enim in primis virtutum gloriam, quae illius caelestis representatio est. Mox facilius committitur pluresque inficit quam contumelia. Nam cum in latebris fiat impune atque adeo passim & quacumque nata occasione loquendi obrepit: cum contumelia propter metum non sit adeo in usu. Deinde detractores ex insidijs pugnāt, ob idque quae difficillime cauentur. Et maxime dum bilingues sunt ac bifrontes: nempe qui in facie mulcent, in auribusque incantant, sed in dorso latenter commordent. Quo quidem prodicionis genere nihil in republica pestilentius esse potest. Nam cum nemo eiusmodi homines caueat, sed sua illis peccata cuncti securi pandant: sanguine alius exugunt, quae in aliorum aures euomāt.

Vnde

Vnde Eccles. 28. Sufurro & bilinguis maledictus erit. Accedit huc, quod detractores non suas tantum animas perimunt, verum & cunctis apud quos sua seminant scommata, eandem spiritualem mortem inferant: quatenus eis odium eius ingenerant cui detrahunt, ac subinde pacem & amicitiam publicam, qua sydere nullo republica splendidius fulget, violant & contenebrant. Dicuntur autem peculiariter detractores, ut reor, homicidæ, ut in quadam epistola ait Clemens. quae refertur de penitentia, distinct. 1. can. homicidium, quod animam eius cuius famam denigrant, virtutibus priuare & nudare contendunt, quibus spiritualiter vivit. Et eodem forte refertur verbum 1. Ioan. 3. Qui odit fratrem suum homicida est. Ad tertium conceditur, contumeliam, ut superiori articulo dictum est, ex ira nasci: ut pote quod ira correptus, ut 2. Rhet. auctor est Arist. in manifesto cupit vindictam, quam per contumeliam facilius adipiscitur. Et ideo detractio, quia non ad eiusmodi manifestam vindictam tendit, non est ira filia, sed inuidia. Detractor enim, quia liuore tabescit, claritudinem alienarum virtutum conspurcare studet. Haud tamen consequitur, ut si inuidia peior sit quam ira, filia eius sit peior quam ira. Nam genitura ista vitiorum iudicantur ratione conuersionis ad eundem finem: ad quem. s. & filia ordinatur & mater: malignitas autem & grauitas attenditur ex parte auersionis. Et quia inuoluntarium per vim inferre, quam per fraudem, elongatior est auersio à charitate, contumelia est peior. Nihilominus & detractio hac inter alias macula sordet, quae ex inuidia nascitur quae sordidissimum est vitium: quatenus è regione maxime charitati opponitur. Charitas enim, ut ait Paulus. non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non querit quae sua sunt, non iritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate: congaudet autem veritati: quorum omnia contraria in inuidia continentur. Habet enim hoc inter cuncta vitia enormissimum, naturaeque rerum repugnantissimum, ut de malo, quod abhorrendum est, gaudeat, de bono vero, ac potissimum de alienis virtutibus quae amore sunt potissimum venerandae contristerur: id quod diabolicum est ingenium. Quapropter nemo est qui inuidiam cauere possit: quandoquidem omnes tenentur ad virtutum fastigia conuerti: & quo quisque altius euehitur, maiorem inuidiam liuidis concitat. Huius ergo hydræ sobolem sese detractores agnoscant. Ad quartum igitur perinde conceditur, ingenium esse detractio mentem excæcare: nam cum vnusquisque, ut Prouer. 13. ait Sapiens, in sententia lætetur oris sui, qui detrahare pergit, amare dicta sua incipit, maleque de bono sentire, ac probos subinde odio habere: per quam viam mens excæcatur. Attamen cum & idem ipse effectus aliis etiam vitij communis sit, ut gula, luxuria & cæteris: non inde arguitur omnium esse pessimam detractio.

ARTICVLVS III.

Vtrum audiens toleransque detrahentem mortaliter peccet.

DROPTER penitentiam detractio quærendum demum restat, vtrum qui detrahentes audiunt, mortaliter peccent, nisi illis ora cõpescant? Arguitur, n. contra: Nemo plus alteri quam sibi tenetur. Laudi autem cuiusque apponitur si suos ferat detractores: secundum illud Greg. supra citatum, super Ezechielem homil. 9. Linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ita per suam malitiam excitationem debemus æquanimiter tolerare, ut nobis meritum crescat: ergo non est peccatum detractoribus aliorum non obistere. Secundum: Eccl. 4. iubemur non contradicere verbo veritatis villo modo: vsu autem venire soler ut qui detrahit, à veritate non recedat: ergo tunc non est virtus illi contradicere. Tertium: Id quod in aliorum utilitatem cedit, nemo prohibere debet: detractio autem crebro in rem eorum est quibus detrahitur. Vnde Pius Pontifex 6. quæstio. 1. can. Oues. Nonnunquam, inquit, detractio aduersus bonum concitatur, ut quos vel domestica adulatio vel aliorum fauor in altum extulerat, detractio humiliet, ergo detrahentes reprimere non est officium. In contrarium est Hieronymus, vbi ait, Cæue linguam aut aures habeas prurientes, ut aut aliis detrahas, aut alios audias detrahentes.

Ad quaestionem tribus conclusionibus responderetur. Prima: Quicumque vel alium ad detrahendum inducit, vel detractio propter odiu delectatur, nihilominus quam detrahens peccat: quin vero quandoque aliquanto plus. Probatur conclusio ex illo ad Rom. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt sed etiam qui facientibus consentiunt. Eiusmodi enim consensus bifariam contingit: vno quidem modo directe, quando vel quis alterum ad peccatum inducit, vel ei placet: & quidem qui isto modo consentit, omnino sit criminis particeps. Quinvero si inducit, eo grauius peccat, quo in motore plus est culpae quam in moto: atque adeo si lætatur, forte potest & grauius peccare, si odium cumulatus habeat quam sit in detrahente. Ac de istis intelligitur verbum Bernar. prope finem secundi lib. de col. Detrahare aut detrahentem audire: quid horu daabilius sit, non facile dixerim: Secundo autem modo consentire quis dicitur indirecte: quia, s. non resistit. Hoc autem dupliciter contingit. Nam quod non resistit, aut munere suo proprio ac publico officio resistere tenetur: aut priuata persona est, cui id ex officio non incumbit. Sit ergo secunda conclusio: In priuata persona detractio non repellere peccatum est: multo tamen minus quam in detrahente: quod quidem plurimum esse solet veniale. Tertia conclusio: Quandoque non resistere detrahenti, peccatum esse potest mortale, primum in persona publica, puta in eo qui detrahenti praest. Secundo, propter periculum quod ille qui audit, imminere ex detractio videt. Ac tertium, si quis ob solū timorē humanū obicere se detractori formidet. Conclusiones sunt sancti Thomae. Et vnica ratione ambae confirmantur: iam enim supra pluries monstratum est, ut quis sit indirecte causa alicuius mali, non satis esse quod vitare illud possit, sed praeter ea exigere, quod teneatur. Tene ri vero quempiam accidit aut ex iustitia aut dumtaxat ex charitate. Priuata autem persona rigore iustitiae non tenetur malum proximi cauere, sed tantum ex charitate si absque

abiq; suo detrimento potest. Et ideo non est per se omnino charitati aduersum, à tali infamiae detrimento proximū non liberare: vix tamen à veniali excusatur: vt in secunda conclusione assertum est: Nam vbiq; detractio oboritur, potest quis facili negotio vrbane ac leniter detrahenti occurrere: atq; adeo si id non faciat, negligere omnino censetur proximi famam. Attamē si detractor ille vsque adeo esset turgidus atq; intractabilis vt periculum ab illo immineret, quicunq; accusaretur, etiam à veniali. Hoc autem quā rarissime vsu venit. Adde & sola verecundia excusari aliquē posse: vt si qui detrahit illustrissimus est: audiens vere famulus eius aut alia abiecta persona, quæ mutire non audeat. Ex iustitia autem cum primis tenetur Prælatus, & ideo ille procul omni meta & pudore tenetur subditos à detractioe corripere, si sit in re alicuius momenti: cuius idcirco omissio peccatum est mortale. Prælatus inquam, detrahentium: nam prælatus eorum quibus detrahitur, nō tanta iustitia eos tenetur protegere: quia cura prælati est cauere ne subditi peccēt. Quamuis & quodammodo teneatur charitatis vinculo subditorum honorem tueri. Præterea priuata persona, cum ex detractioe videt periculum imminere alicui mortis, vel turbationem reipublicæ, cū aliquo suo detrimento tenetur occurrere. Metus autem humanus tunc ascenderet ad peccatum mortale, quādo iacturam temporalium bonorum charitati quis anteferet. Non autem id facere censendus est, quoties metu humano cauere cessat proximi detrimentum, vt in secunda conclusione dictum est: sed quando sua esset omnino necessaria renitentia ex præcepto: Vt si detraheretur fidei, aut religioni, &c. Ex his demum hoc colligamus saluberrimum documentum vt intelligamus impendio quā maxime necessarium esse ad pacem & salutem reipublicæ, ac potissimum Christianæ familiæ detractoribus obuiam vbiq; prodire. Quod certè, vt dicebam, nemo non suo gradu facillè potest perficere. Et quando id non poterit, prudentis officium erit colloquio abire: vt illa ratione detractorem pudore suffundat. Vnde Hieronymus epistola ad Gelantiam, quæstione decimaquarta egregiè tum detrahentes obiurgat, tum nihilominus & eos qui eis non obfistunt: secundum illud Psalm. Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequer.

Documentum saluberrimum.

Hierony.

Ad primū argument.

Ad primū igitur argumentum responderetur, quod maledicta quæ in præsentia eius cui maledicitur iactantur, non detractioes, sed contumeliæ sunt: & ideo ad virtutem humilitatis attinet illas ferre. Quando verò iam in alias aures inferunt, detractiois rationem induunt. Et tunc ait S. Tho. (id quod supra à nobis sæpè citatum est) in arbitrio eius esse detrimentum suæ famæ pati, nisi in periculo aliorum vergat. Dum autem in nostra præsentia absentis famam corrodit, non est nostri arbitrii infamatori parcere: quia non sumus domini alienæ famæ. Et ideo vitio nobis vertitur si non resistamus, cum facile possumus. Nam si Deuter. 22. præcipiebatur vt nemo iacentem alium proximi leuare negligeret, grauius erit periclitantem proximi famam non protegere. Ad secundum responderetur quod etsi dum detractor vera dicit, non sit ei contradicendum, est nihilominus ei reprimendum verbum ne aliena vulnera exulceret: aut saltem subrugata fronte illi ostendendum eius nobis displicere sermonem. Nam vt Prouerb. 15. legitur, Ventus Aquilo dissipat pluias, & facies testis linguam detrahentem. Ad tertium demum responderetur vtilitatem & emolumentum quæ ex detractioe prouenit, non ex intentione detrahentis proficisci, sed è Dei gratia mollientis alterius animi: & ideo perinde obfistendum est illi, atque raptoribus & furibus: licet ex talibus incommodis, eis qui passi sunt, meritum nonnunquam patientiæ accrescere solet.

Ad secundum argu.

Ad tertium argu.

QVÆSTIO VNDECIMA, DE SVSRRATIONE ET DERISIONE.

S. Thom. 2. 2. quæst. 75.

ARTICVLVS I.

Vtrum susurratio sit peccatum à detractioe distinctum.

Primum argumentum à parte negatiua.

CONTUMELIÆ & detractioe, quæ inter verbalia vitia primas obtinent, alia adiunguntur, quæ nō sunt silētio prætereunda. Et primo, de susurratione quæritur siue crimē à detractioe diuersum, an verò quidpiam grauius? Primum enim arguitur à parte negatiua, nempe quod à detractioe non differat. Ait. n. libro Etymol. Isidorus, susurrionem de sono locutionis appellari: quia non in facie alicuius, sed in aure loquitur detrahendo: vbi susurrare idem esse censet quod detrahere. Et Leuit. 19. Non eris criminator nec susurro in populis. Et Eccl. Argum. 2. 23. (vt supra citatum est) Susurro & bilinguis maledictus erit: criminator autem & bilinguis idem esse apparet quod detractor. Secundò arguitur, quod quamuis susurratio à detractioe differat, nō tamen sit grauior: peccata enim oris à maledictione malitiam contrahunt: detractor autem mala simpliciter de proximo spargit: cum tamen susurriones satis habeant illa quæ apparentiam mali habent inculcare. Tertio: Qui detrahit fratri suo, vt habetur Iacobi quarto, detrahit legi atque adeo legislatori Deo. Vnde maiorem contrahit grauitatem quam sit in susurratione. In contrarium autem est illud Ecclesiastic. quinto. Denotatio pessima super bilinguem: susurratori autem odium, & inimicitia & contumelia. Vbi peiores effectus tribuuntur susurratori, quàm detractioe.

Prima conclusio.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respōdetur: Prior: Susurratio etsi tam forma quam materia cum

teria cum detractioe conueniat, sine tamen differt. Etenim tā susurro, quā detractor mala in proximum obloquitur, idque clanculò, inque eius absentia: quare vtrunque à contumelia differt. Atq; hæc ratione promiscuè apud Doctores ambo quandoque vsurpantur verba. Vnde super illud Eccl. 5. Non appelleris susurro, ait, Glossa, id est detractor. Attamen si verborum etymologiam consulas, detractio idem est (vt supra diximus) quod famæ subtractio & diminutio. Susurratio autem solum denotat clanculariam, atque adeo vitiosam loquutionem. Ob idque forsan ex vsus accommodatio ne, illam significat oblocutionem, qua quis contendit non tam famæ detrahere, quàm amicitias dissoluere: & ideo differt sine. Quapropter etsi tam susurro quàm detractor mala in genere de altero loquantur, tamen in specie detractor illa disseminat quæ verè sint mala culpe: nempe quibus fama commaculetur: Susurro autem satis ducit illa proferre, quæ possint audientis animum ab alterius amicitia diuellere: etiam si sit bonum, dummodo vel malum appareat vel audienti displiceat. Vt si apud prodigum de eius amico susurret, quod sit pecuniarum tenax: & apud festiuum & dissolutum obmurmuret alterum esse nimis compositum ac modestum. Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Romanos. 1. Susurriones, detractores. quæ ait susurriones inter amicos discordiam seminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerb. 26. Susurrone subtracto iurgia conquiescunt. Et Ecclesiastic. 28. Vir peccator (& est de susurrone ac bilingui sermo) conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam. Quamuis & hoc etiam supra detractori tribuimus: eidemque idem tribuit ad Gelantiam Hieronymus. Quod si nos interroges vtrum cum multæ sint amicitiarum species secundum Philosoph. 6. Ethicorum: alia scilicet quæ fundatur super bono honesto, & alia super vtili, atque alia super delectabili, sint etiam diuersæ susurratiois species. Responderetur negatiuè: Susurro enim tantum contendit amicitias dissociare in genere. Tamen si dum alium scopum per illam viam attingere contendit, tunc eius susurratio potest diuersas malignitatis maculas contrahere. Vt si quis in aures principis, aduersus alium susurret, vt eius honorem obtineat, ambitiosus est vel auarus: & si de marito susurret apud vxorem, vt amicitia inter eos sublata, eius potiatur amplexu. erit adulter. Sed hæc extra rem præsentem sunt. Posterior conclusio: Susurratio genere suo, grauius peccatum est detractioe, atque etiam quam contumelia. Enimvero (vt supra dictum est) inde venamur peccatum esse grauius, quod maius inferat nocummentum: eoque nocummentum maius censetur, quo bonum sublatum est præstantius: amicitia verò præstantius bonum est, quàm fama & honor: ergo & susurratio pacis perturbatrix peior est quàm detractio & contumelia. Probatur autem vltima præmissa tum auctoritate Ecclesiastic. 6. Amico fidei nulla est comparatio. Tum & ratione, nam bona fama & honor in hoc vtilis est, vt multorum quis amicitiam conciliet, atque adeo per regulam posterioriasticam amicitia præstantior est quàm fama. Adde quod post virtutes, ad felicitatem comparandam, vt octauo Ethicorum ait Aristot. nihil conducentius est quàm amicorum copia. Sanè cum non solum amicorum omnia sint communia, verum omnes quadamtenus homo vnus. Quare cui legitimi abundant amici, nihil deesse in vita potest. Sed arguis etiamnum in contrarium. Detractor (vt supra dictum est) amicos etiam dissociat, sicut susurro: non ergo differunt sine. Responderetur quod etsi per detractioem amicitia nonnunquam euertantur, non est tamen ille detractoris scopus, sed tantum famam deturpare, quæ ad inimicitias viam sternit: finis autem proximus susurrionis est eadem inimicitias constare: & ideo est turpior. De hac autem conclusione duo se offerunt minutiora dubia. Primum de hac comparatione qua amicitia famæ & honori præfertur. Apparet enim fama inde pretiosior, tum quod latius extenditur: plures enim sunt quibus studiosus notus est, quàm quibus est amicus: tum etiam quod est virtuti propinquior. Nam qui moribus præstat, illico in aliorum notitiam venit: etsi non tam facillè in amicitiam: propterea quod non omnes sunt virtutis amatores. Ad hoc in primis responderetur, neque famam, neque honorem, neque vero amicitiam, virtutes esse: atque adeo neque spiritualia bona in quibus vera felicitas consistit: sunt tamen virtuti agnata. Vnde Aristot. 8. Ethicorum: Amicitia inquit, non est virtus, sed virtuti proxima. Vbi de illa loquitur amicitia quæ hoc nomine verè gaudet nempe quæ ex bono honesto, hoc est ex virtute proficiscitur. Nam quæ de vtili aut delectabili initur, non est nisi secundum quid amicitia: sicuti & bona ipsa, quibus nititur. Et quia amicitia non gignitur ex virtute nisi per eius notitiam, in qua fama consistit, inde fit, amicitiam præstantiorem esse quàm famam, tanquàm eius finem: nam frustra esset virtutis notitia nisi homines ad studiosi amorem alliceret, ac proinde in cœlesti beatitudine, propterea notitia illa mutua beatorum ad beatitudinem spectat, quod omnes eodem amore conglatinat. Vnde ad prius in contrarium argumentum negatur latius proreudi famam, quàm amicitiam: nam quotquot notitiam habent integritatis hominis ac virtutem præstantiæ, nisi corruptis ipsi sint moribus, ipsum amant. Ac perinde ad posterius negatur propinquior esse virtuti formam quàm amicitiam. Immo amicitia germanior illi est: quia propter sicut virtus nihil à fortuna pendet, ita & habere amicos potius à virtute nascitur, quàm à fortunæ te meritate. Alterum dubiolum est de grauitate peccati susurratiois. Ad quod facile respōdetur, quod etsi genere suo mortale sit crimen propter nocummenti grauitatem, potest tamen ex leuitate materiæ esse veniale. Vtrum autem aliquando contingere absque vlla culpa possit? Responderetur primum quod susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dummodo citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis commemorantur. Vt si ad dimouendum hominē ab amica dicas esse deformem atq; insulsam, &c. At verò dissociare amicos quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquā esse potest citra peccatum: & quidem mortale si ex amicis contendas fa-

Probatio superioris conclusionis. Scrupulus

Solutio.

Postrema conclusio. Ratio conclusionis.

Aristot. Obiectio. Solutio.

Primum dubium.

Solutio prioris conclusionis. Aristot.

Amicitia præstat famam. Ad argumentū factum.

Postrema dubitatio.

Responsio.

Scrupulus An verò quis possit amicitiam aliquorum disfluere non quidem illa intentione vt sint inimici, sed tanquam medium vt se loco illius expulsi in amicitiam alterius insinuet: quia videlicet prælatus aut princeps non hunc ad tantam familiaritatem admittet, nisi alter excludatur. Respondetur primum, quòd alterum infamando neutiquam licet: sed tamen narrando aliqua eius vitia naturalia quæ sunt publica, forsan nullum est peccatum: quia vnusquisque sine vi & fraude potest sibi commodum cuius dignus est procurare. Quòd si arguas, id est verum nisi alter non repellatur à iure suo. Respondetur quòd quando illud ius ei per iustitiam competit, nefas esset tali iure hominem expoliare: sed tamen quando gratuitò in amicitia alterius retinetur, non fit ei iniuria.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum iam responsum est, quòd susurro secundum illam generalem rationem qua male de alio loquitur, detractor dicitur: differt tamen sine vt dictum est. Ad illud autem Leuit. 19 respondetur criminatorem vt nomen sonat tam à susurrone quam à detractore differre. Est enim ille qui aliena crimina præter ius, vel imponit vel denunciatur, vel auget & impropertat: licet hoc etiam detractor aliquando susurroque faciat. Ad aliud verò Ecclesi. 28. concedimus & susurro nec nonnunquam esse bilinguem: nam duorum amicorum vtrique dicit quod ei displicet. Atque adeo alteri vnum ac subinde alteri aliud, tamen si & detractor alia sit ratione bilinguis (vt supra diximus) quia aliud in absentia, aliud in præsentia loquitur. Ad secundum respondetur, quòd quamuis detractor semper quod malum est obloquatur, susurro autem non id semper, sed quod malum alteri apparet, est nihilominus susurratio peior: quia peccatorum grauitas non attenditur ex illo materiali obiecto, sed ex fine & effectu qui peior est in susurrone. Ad tertium denique respondetur quod qui detrahit homini, propterea censetur detrahere legi, quòd agit contra legem de dilectione proximi. Quapropter & susurro amicitiarum extingit, quia nocentius eandem dilectionis legem transgreditur, Deum peius offendit: qui, vt habetur I. Ioan. 3. dilectio est. Quapropter Prouerb. 6. Sex inquit sunt quæ odit Dominus, & septimum (quasi omnium pessimum) detestatur anima eius. Atque illud septimum ille est qui seminat inter fratres discordiam.

ARTICVLVS II.

Vtrum derisio sit speciale peccatum à præcedentibus distinctum, atque adeò mortale.

Primum argument. **D**OST hæc, & de derisione etiam videre superest, quale quantumque peccatum sit. Et arguitur primò quòd nõ differat à contumelia: nam subsannatio idem esse videtur quòd derisio, eademque in contumeliam incidere, idque & ex materia & ex illato nocimento comperitur. Nemo enim deridet nisi de aliquo turpi, quod quidem si in faciem ei obiciatur, contumelia est, si verò clanculum, est vel detractio vel subsannatio. Item nocentum quod per derisionem infertur, aut contra honorem est, & tunc est contumelia: aut contra famam, & tunc erit detractio: aut contra amicitiam, & tunc erit susurro. Quòd autem derisio non sit peccatù mortale arguitur: quia cū derisio ludo fiat, ac sæpè inter amicos, nõ videtur esse charitati contraria. Adde quòd neque derisio quæ in iniuriam Dei vergit esse apparet mortalis. Nam quicumque in peccatù recidit à quo per Dei gratiam resurrexerat, irrisor est eius etiam si peccatum illud sit veniale: secundum illud Isidori, Irrisor est & non poenitens qui adhuc agit, quod poeniter: & tamen non quicumque relapsus in veniale, est mortale. Item & simulator irrisor Dei est: secundum illud Gregorij, Per struthionem significatur simulator, qui deridet equum & ascensorem, id est Deum: & tamen non quæcunque reciduiatio neque simulatio est peccatum mortale. In contrarium est quòd irrisio sit ludo: cætera verò serio: & ideo peccatum hoc ab illis differt. Et Prouerb. 3. legitur quod Deus deridet illos: deridere autem Dei, est æternaliter punire: vt testatur illic Psaltes, Qui habitat in cælis irridebit eos. Vnde colligitur esse peccatum genere suo mortale.

Secundum argument. **Ad quætionem** tribus facilimis conclusionibus respondetur. Prima est: Peccatum derisionis distinguitur à cæteris supra nominatis. Probat: Peccata quæ verbis comittuntur, ex intentione (vt supra dictum est) existimantur: ergo diuersa eorum intentio diuersas inter ipsa constituit species. Sicut autem contumeliosus honoris intendit derogare, & detractor famam diminueret, & susurrator amicitiam extinguere, ita irrisor erubescens, & pudorem alteri offundere, qui quidam finis ab aliis determinatur: ergo ab aliis specie secernitur. Differt præterea, vt dicebamus, quòd cætera serio: irrisio verò sub ludi forma scommata sua tegit, vnde & lusus dicitur. Quare irrisio frequentissimè in ironia versatur: vt si deformè hominè pulchrum appelles: & infimè natum, ingenuum: & elinguem, disertum & elegantem. Ad subsequentiũ autem conclusionum intellectum præmeditandum est, quod eum irrisio nõ fit nisi de aliquo vitio, aut morali aut naturali, prudenter discernendum est, an malum illud per se in gens sit & graue: an verò per se paruum: si. n. per se magnum sit, non est secundum naturam suam irrisionis materia: immo eius commemoratio vt seria impropertatio natura sua reputatur: quare si in risum & iocum proferatur, hoc fit quia narratur vt paruum. Bifariam ergo vitium aliquod ceu exile & pusillum risu & lusu profertur, videlicet vel tanquam paruum & tenue secundum se, aut respectu personæ quæ parui penditur. Sit ergo secunda conclusio. Exponere peccatũ alienũ aut naturalem defectum irrisioni tanquam paruum, secundum se non est genere suo mortale, sed veniale, si aliquo in de modo alter pudeat: nam res esse potest tam exigui momenti, vt nullum sit peccatum. Conclusio est per se manifesta. Quonia omne peccatum ratione leuitatis materiam fieri potest veniale. Dixerim autem genere suo: quonia si quis vitium non adeò per se magnum alteri illudendo obiciat: sciens irrisionem

irrisionem illum grauissimè laturum, peccatum contra charitatem committit. Vt si honestissimo viro ac religioso quis in facie diceret absque arbitrio fuisse puellæ loquentum, vnde ille ingenti rubore suffunderetur, profectò non euaderet à mortali culpa illæsus. Tertia conclusio: Si vitium quod cupiam sub risu & ioco in faciem hominis expuatur tanquam paruum, non quidem per se, quia magnum absolute æstimatur: sed respectu personæ cui obicitur, quæ pro vili habetur, & ideo pro nihilo ducitur talis eum vitij denotari, peccatum mortale est: idque grauius quam contumelia, tanto que enormius quanto personæ quæ illud maior erat habenda reuerentia. Probatur singulæ partes: quonia magnum vitium alteri in faciem obicere peccatum est contumeliæ: quod (vt supra diximus) culpam affert mortalem: quod autem per ironiam vel sub risu schemate proferatur, re vera culpam non minuit: immo eò auget quòd tali irrisione persona adeò denotatur vilis, vt non magis pendatur tale vitium illi impingere. Sicuti nihili æstimatur pueros stultosque homines atque alios abiectæ sortis similibus vitiorum nominibus denotare. Hoc enim rationem contemptus exauget: quare grauius est crimen quam si serio per contumeliam talia obicerentur vitia. Hinc palam fit tertium conclusionis membrum, quòd quantò persona illa maioris erat reuerentiæ digna, tantò eiusmodi irrisionis scommata grauioris sunt culpæ. Quocirca dum in Deum eiusmodi irrisiones euomuntur, aut in fidem & religionem enormissima existunt blasphemiarum crimina. Vnde Isai. 37. Cui exprobrasti, & quem blasphemasti, & super quem exaltasti vocem tuam? Et subditur, ad sanctum Israël. Post hanc secundum locum obtinet irrisio parentum. Vnde Prouerbio. 30. Oculam qui sublannat patrem & despicit partem matris suæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij Aquilæ. Deinde tertio loco habetur derisio iustorum: nam cum honor sit virtutis præmium, iusto subsannare est virtutibus ipsis & quadamtenus Deo iniuriam irrogare. Quin verò & hæc nonnunquam ob insignem viri sanctitatem excedere illam potest quæ est in parentes. Et contra hos irrisores legitur Iob 12. Deridetur iusti simplicitas. Quod quidem derisionis genus nocuum est & pestiferum, quippe quo homines à virtutum exercitio præ pudore retrahuntur. Vnde Gregor. Qui in aliorum actibus exoriri bona respiciunt, mox ea manu pestiferæ exprobrationis euellunt. Circa hanc tertiam conclusionem, nam de aliis nullum est dubium, scrupulum ingerit argumentum quòd cum contumelia contra honorem exit at: derisio autem contra verecundiam, honor verò præstantius bonam sit verecundia: videtur contumelia grauius crimen quam derisio. Respondetur nihilominus quòd vitiorum grauitas non inde semper sumitur vnde eorum species distinguuntur: secernitur enim derisio à contumelia ex fine diuerso, quæ scilicet erubescens & pudorem efficit: grauitas tamen eius perpenditur ex maiori contemptu qui est in derisore quam in contumelioso. Illa enim ratione diximus contumeliam peiorem esse detractio, licet fama cui per detractioem officitur, pretiosius donum sit quam honor. Adde, quòd irrisio adiunctam semper habet contumeliam: quippe qua in præsentia irrisi impropertatur eius vitium, sed singulari modo. Quòd autem irrisio Dei, aut fidei, aut religionis, aut cuiuscunque virtutis sit nocentissima, inde patet, quòd multi alias probatæ virtutis, nempe qui alia vitiorum monstra debellarunt: quonia à filiis huius seculi hypocritæ nominantur, atque ideo quòd egregie viuunt subsannantur pudeant in publico egregiis virtutibus nauare operam. Cuius ideo familiam suam Christus admonitam prouidè curauit. Primum Matth. 5. vbi singularem beatitudinis gradum illis proposuit quibus homines ob id maledicerent, quòd mundum ludibrio haberent, & eius sapientiam stultitiam reputarent, & veluti stulti in mundanorum oculis viuerent. Et Matth. 10. Qui me confessus, inquit, fuerit coram hominibus, confitebor ego eum coram patre meo, qui in cælis est. Et apertius Luc. 9. Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorum Angelorum.

Solutio. Ad primum igitur argumentum respondetur quòd subsannatio & irrisio licet sine conueniant pudefaciendi, differunt tamen in modo: quia irrisio solo fit verbo, & cachinnis, & scommatibus potissimum ironiæ: subsannatio verò gestibus aliis, vt detorto rugatõe naso: vt habet glossa, super illud Psalmsi secundi. Qui habitat in cælis irridebit eos. Aut prolatis labiis, alijsve seu membrorum seu rerum figuris ostensis quibus vitium hominis subnotatur. Talis verò differentia speciem non variat: eò quòd gestus illi omnes verborum vice funguntur. Differt tamen vtrunque à contumelia sicuti erubescens à dehonoratione. Est enim erubescens, vt ait Damascenus, inhonorationis timor. Ad aliud eiusdem argumenti membrum respondetur, quòd etsi irrisio non fit nisi de aliquo turpi, quare in materia cum contumelia & detractio conuenit, tamen reffectu differt. Tria enim sunt quæ homo virtutum vsu apud homines commetetur: scilicet & honoris reuerentia, & fama apud alios, & apud seipsum bonæ conscientie gloria, secundum illud 2. ad Corinth. 1. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ. contumeliosus ergo & detractor turpia dicunt, vt honori & fame officiant: derisor autem & subsannator, vt per erubescens & pudorem gloriam conscientie illi alteri adimat. Ac per hoc respondetur ad tertium membrum: nempe aliud esse derisio, nempe quo homo animam suam saginat, cogitatio est virtutum, quibus Dei fauore in eius gratia perstat. Ad secundum argumentum respondetur, quòd etsi ludus de se nihil importet charitati contrarium, respectu illius personæ cum qua lusus inicitur: potest nihilominus ratione materiam charitati aduersari propter contemptum. Ad tertium respondetur, neque qui in peccatum recidit etiam mortale, neque hypocrita officium simulans directè irrisor est Dei quonia potest vel ex in-

firmitate vel ex ignorantia relabi; sed interpretatiuè talis habetur: quia quandam irrisoris effigiem præfert, dum quod in pœnitentia promisit non seruat. Adde quòd venialia iterare non est propriè recidere, cum non sit à gratia Dei casus: sed est dispositio quædam ad casum. Ad quartum denique responderetur, quòd etsi derisio quatenus ludum importat, leuius quidpiam sonet quàm contumelia & detractio, nihilominus quia maiorem habet contemptum, inde fit grauior.

Ad quartum argu.

QVÆSTIO DVODECIMA, DE MALEDICTIONE.

S. Thom. 2. 2. quæst. 67.

ARTICVLVS I.

Utrum cuiquam sit licitum alteri maledicere.

Primum argument. Paulus.

POSTREMA iniuria quæ verbis infertur est maledictio: de qua primum quæritur, vtrum sit quoquo pacto licita? Arguitur enim à parte negatiua: Apostolus nanque (in quo Christus, vt 2. ad Corinth. 13. ipse asserit, loquebatur) præcipit ad Roman. 7. dicens: Benedicite, & nolite maledicere: & vt habetur Danielis 3. Omnes tenemur Deum Benedicere. At enim, Benedicite filij hominum Domino, & tamen ex eodem ore (vt Iacob. Apostolus cap. 3. docet) non potest Dei benedictio & hominis maledictio procedere: ergo nulli licet alterum maledicere. Secundò arguitur ratione: Nam qui maledicit, optare alteri increpareque censetur malum. Quæ quidem animi affectio cum charitate pugnat, Quin verò neque diabolus ipse malitia obstinatissimus licitum apparet vt maledicatur: quippe cum Ecclesi. 20. legamus, cum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam. Tertio denique arguitur: Si quempiam maledicere licet, hoc est quia malus est: tamen cum aliena corda nobis non pateant, hac ratione non apparet licita maledictio: vnde super illud Num. 23. Quomodo maledicam cui non maledixit Dominus: ait gloss. Non potest esse iusta maledicendi causa, vbi peccantis ignoratur affectus. In contrarium autem existit maledictio illa Deut. 27. Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius. Et Eliseus, vt 4. Reg. 2. legitur, maledixit pueris sibi illudentibus.

Secundum argument.

Tertium argument.

Diuisio tri membris.

Prima conclusio. Secunda conclusio.

Probatio.

Tertia conclusio.

Quamuis vsitatus sit multò, maledicere alteri, quàm alterum: tamen inter morales philosophos vsus etiam obtinuit, vt ad explicandum affectum quem quis in alium exhibet, maledicere, cum casu etiam accusandi copuletur. Ad quæstionem ergo trimembri diuisione præmissa, trina conclusione responderetur. Est enim maledicere idem quod malum dicere: id quod trifariam contingit: Vno scilicet modo sub forma enuntiationis vitium alterius referendo: atque hoc quidem nihil ad præsentem quæstionem attinet: sed ad vitium detractiois, aut contumeliæ, aut aliorum quæ hactenus explicata sunt. Secundò verò modo, maledicere aliquid contingit per modum causæ aut effectricis aut motricis: qua scilicet alius quispiam ad agendum mouetur. Atque hoc idem primum ac propriè Deo per excellentiam competit, qui solo verbo condidit vniuersa: secundum illud Psal. Dixit, & facta sunt. Quapropter Deo benedicere idem est quod bonum impartiri: & maledicere idem quod malum inferre. Secundum autem Deum suo quoque gradu & ordine, competit etiam hominibus qui imperio suos mouent subditos ad aliquid exequendum, ad quem exprimendum affectum instituta sunt verba imperatiui modi. Tertio demum modo dicere expressio quædam est affectus id desiderantis quæ verbo exprimitur: cui quidem affectui verbum inseruit optatiui modi. Et hic propriè modus vulgò appellatur maledictio aut benedictio: puta boni malivè imprecatio. Ex quo fit, quod dicere his duobus postremis modis, velleque id, quod dicitur secundum bonitatem & malitiam, se consequuntur: nempe vt qualis bonitas aut malitia latet in voluntate dicentis, talis depromatur in dicto. His ergo præ habitis sit prima conclusio: Imperare vt alij malum fiat, optareque aut imprecari malum quatenus malum illi est: nempe quasi illud proposito suo intendens, peccatum est genere suo mortale. Conclusio manifesta est: Nam malum alteri vel exhibere vel optare charitati apertè repugnat. Secunda conclusio: Malum sic imperare, optare, aut imprecari vt rationem induit boni, licitum est & quandoque necessarium officium. Probatur: Nonnunquam malum peculiaris personæ vt medium concipitur ad assequutionem boni: nam licet malum per se non sit necessarium medium boni finis: è malitia tamen hominum accidere potest vt si conducens: tali ergo casu sit voluntas eiusmodi finis bona est, ita & imperatio & imprecatio illius mediij, licet sit personæ incommodum. Quapropter tunc eiusmodi affectio non est per se propriè maledictio, sed accidentariè: quia tunc non per se malum intenditur, sed bonum, quemadmodum mors quam qui seipsum defendebat, intulit. Tertia conclusio Imperium huiusmodi & imprecatio mali bifariam potest rationem boni induere. Vno modo quia rationem habet iustitiæ quemadmodum Deus ac subinde humanus iudex licitè malefactorem maledicit, supplicio eum adiudicando: quemadmodum & sancta ipsa ecclesia dum anathemate rebelles percussit, iure & meritò maledicit. Atque hac ratione & prophetæ sæpè maledicunt, malè peccatoribus imprecantes, diuinæ sese accommodantes voluntati. vt est illud, Confundantur superbi: quia iniuste iniquitatem fecerunt in me. ac totus Psal. 108. Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à

Ius stet à dextris eius. & Psal. 100. In matutino inteficiebam omnes peccatores terræ, vt disperiret de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem: tamen si eiusmodi imprecationes nonnunquam vim habeant prophetarum pronuntiationum. Secundo modo contingit malum alteri imprecari sub ratione vtalis: qua vtique ratione licet ei imprecari, qui moribus corruptus est. ægritudinem aliquam, aut aliam calamitatem, qua salubriter castigatus cautius resurgat. Circa has igitur conclusiones, id ipsum recolendum est, quod supra de aliis verborum iniuriis adnotauimus: nempe ad iudicandum maledictionis culpam, perpendendum esse animi propositum: Quapropter cum parentes filiis maledicunt nullum intus habentes mali desiderium, nunquam est peccatum mortale: quamuis consuetudo profecto pessima est, & hominibus infimæ classis peculiaris: neque ad correctionem quidquam conferens, præterquam quod ipse maledicendi impetus sæpè iram in odium concitat, atque animum mutat, vt quidquid malorum imprecatur, ferè illis optent. Ad hæc demum Diaboli appellatio, qui illum cui maledicatur, importet, vix à mortali peccato excusari potest. Est, n. blasphemix genus & scandalum, sempiternam mortem alicui imprecari. Neque verò quòd maledicentem post euomitam maledictionem dicti pœniteat indicium est non præcessisse consensum atque adeo culpam: sed duntaxat est signum impetum illum non tam ex habitu quam ex passione emanasse. Leuiiores autem maledictiones plurimum sunt venialia peccata. Atqui (vt art. proximo de suffratione dicebamus) ex maledictionis obiecto, peccatum ipsum speciem trahit. Qui enim imperat imprecaturve homicidium, homicida reputatur: & qui imperat furtum, fur: non autem qui imprecatur vt ab alio quis suis spoliatur numis. Hoc autem adnotandum est discrimen inter maledictionem sub forma imperandi, atque alteram imprecatoriam. Qui enim imprecationis tenore alteri maledicit, si nullam habeat malam intentionem neque scandalum det, nullam committit culpam: qui vero vt malum fiat, imperat, licet nihil habeat sinistra intentionis sed fictè id faciat, potest incautus causam damni dare: atque adeo tantum committere peccati quanta fuit cautela negligentia: Vt si quis famulis præcipiat vt nudis gladiis quenquam terrefaciant ex quo aliquid læsionis aut incommodi subsequatur. Sed quia scandali meminimus, illud maximè datur ratione personæ maledicentis: prælati enim aut quæuis grauis persona vix sine scandalo potest malè subditis precari. Quod autè filij parentibus, aut inferiores superioribus maledicant, id quidem neque per iocum licet. Esset, n. non modo scandalum, sed contumeliæ genus: tanta est reuerentia quæ illis debetur. Contra tertiã demum conclusionem existit argumentum, quod personæ priuatæ non liceat optare alicui malum, tanquam medium ad assequutionem boni: quoniam quod facere non licet, nemo videtur optare alteri posse: nemini autem priuatæ personæ licet illi qui corruptis est moribus damnum dare vt emè detur: ergo neque illud liceret ei optare. Respondetur autem perempta priori præmissa: Nam quamuis mihi non liceat malum alteri inferre, quia non sum minister iustitiæ: licet tamen mihi optare vt Dei permissu: penes quem summa potestas est) aut publica auctoritate, malum ei obtingat, quo flagello respiciat. Neque verò solum ob spirituale bonum optare vitioso possumus temporale malum, verum & ad cauendum aliud temporale peius. Enimvero optare possumus dilapidatori suorum bonorum temporale aliquod incommodum, ne ludo ac lusibus illa decoquat. Quinetiam & mortem alicui optare possumus, licet nobis constet viam perditionis ingressum ire, vt nostræ reipublicæ mala caueantur, paxque & tranquillitas contingat. Potest enim quisque Turcæ mortem, & clades omnes imprecari, vt ab eius tyrannidè liberemur. Quin vero & Christianis hostibus qui nos iniuste persequuntur, quando alia non paruisset via, licitum est id ipsum optare.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

Documentum.

ARTICVLVS II.

Utrum creatura etiam irrationali maledicere liceat.

SVPERIORI articulo, quo de maledictionibus quæ in hominem iactantur definitum est, alterum de irrationali creatura subiungitur. Arguitur enim quòd non liceat illam maledicere. Maledictio nanque aut in pœnam licet, aut ad emendam culpam: creatura autem irrationalis neque culpæ est capax, neque verò pœnæ: immo nihil in creatura irrationali est nisi natura quæ Dei opificium est, eiusque instinctu impulsuque agitur: quare qui ei maledicit, in Deum respergit iniuriam. In contrarium est quòd Dominus, vt Matth. 20. narratur, ficulneæ maledixit. Et Iob dici. natali suo: vt eius habet historia cap. 3.

Argumentum partis negatiuæ.

Ad quæstionem quatuor conclusionibus responderetur. Prima: quæ cæterarum est fundamentum, Benedictio ac maledictio per se propriè in solam potest conijci rationalem aut intellectualem creaturam. Probatur: Benedictio & maledictio in eam tantum rem competit cui bonum ac malum ad

Prima conclusio.

Probatio.

Soto, de Iustitia & Iure.

2 3

lum ad

lum ad felicitatem seu infelicitatem pertinens contingere potest: id autem soli creaturæ spirituali aut homini congruit. Nam brutæ animantes quæ suarum actionum dominium non habent (vt li. 4. q. 1. demonstrabamus) neque felicitatis capaces sunt propriè aut iustitiæ; neque infelicitatis & iniuriæ. Consistit enim felicitas in assequutione vltimi finis quem creatura per suas actiones intedit; irrationales autem atque inanimatæ creaturæ nec fines agnoscunt, neque illuc quidpiam referunt, neque ideo ius propriè ad rem aliquam per se habent: sed quidquid sunt, hominis sunt. Maior autem dubitatio est de priore præmissa: Nam etsi irrationalibus creaturis neque bonum neque malum accidat ad felicitatem pertinens suam, famescunt tamen, infirmantur, & moriuntur: quæ quidem mala possumus eis imprecari, atque ad eò eis maledicere. Ad hoc veruntamen respondetur, bona aut mala quæ per benedictionem aut maledictionem imprecamur, non esse illius generis quæ merè sunt naturalia & generalia Dei. concursu lignis ac faxis contingunt: sed quæ sub speciali providentia Dei ad humanam felicitatem referantur: hoc enim imprecatio optatiui modi, designat. Hinc ergo gradus fit ad conclusionem secundam, Benedicere ac maledicere irrationales creaturas, contingit in ordine ad hominè propter què creatæ sunt: ita vt earum maledictio aut benedictio in hominè ipsum refundatur. Probatio est quod earum bonum & malum ad nostram felicitatem & infelicitatem referuntur. Tribus autem præcipuè modis relatio eiusmodi consideratur. Primo quidem, per modum subventionis, quatenus scilicet eorum seruitio adiumentoque vtimur. Et ideo qui agris sterilitatem imprecaretur, hominibus faceret iniuriam, quibus arua fructus ferunt: & qui armentis aut pecoribus optaret mortem, domino damnum illud optaret. Quare & in pœnam delictorum nostrorum sterilitates accidere solent, & iumentorum pestes. Atque hac ratione dominus Gene. 3. maledixit, dum ait, Maledicta terra in opere tuo: vt scilicet sudore vultus sui victum quærans pœnas suæ culpæ lueret. Et e converso Deute. 28. eidem benedixit: vbi ait: Benedicta horrea tua, ac subinde maledixit dicens: Maledictum horreum tuum. Secundo modo irrationalis creatura homini per modum significationis inferuit. Qua ratione Dominus maledixit ficulneam, in significationem Iudaicæ sterilitatis. Tertio denique modo eadem irrationalis creatura ad nos per modum continentis refertur: vt tēpus & locus. Atque hac ratione Iob maledixit diei natiuitatis suæ. Non quidem malè hominibus precando, vt ille facit qui aeris inclementiam in frugum detrimētum desiderat. Peccaret enim tunc: cum tamen Iob 1. legatur quod in omnibus illis non peccauit. Et cap. 2. commonuit Deus Sathanam animam illius tangeret: sed maledixit illi diei propter amorem potius humani generis, ac potissimum Dei. Nempe propter culpam originalem quam sui conceptione contraxit: & propter calamitates atque ærumnas inde humano generi succrescentes. Atque ad hunc modum reducitur maledictio Davidis 2. Reg. 1. qua montibus Gelboe malè precatus est: nempe vbi clades Sauli & populi contigit. Tertia conclusio: Maledicere autem rebus irrationalibus, immo & dæmonibus, vt supra diximus, quatenus creaturæ Dei sunt, blasphemia est. Quarta demum: Maledicere eisdem secundum se consideratis, otiosum ac vanum est, ac subinde illicitum. Conclusio hæc ex prima manifestè colligitur. Ex his cordatissimus quisque elicere nouerit, quousque liceat tempestates, æruginem, & locustam aliaque id genus portenta maledicere. Absit, n. tanta sacrorum irritio, quanta fieri inter aliquos rusticos fertur: nempe quod locusta & bruchus patrone illis ac procuratore, vt fertur, consignatis, interterminantur, quæ enim res maiori ludibrio digna contingere Christianis potest, quam cum eiusmodi portentis ac vermiculis & volucris quæ mero naturali instinctu aguntur serio res agere? Quod ergo in eiusmodi calamitatibus licet, id tantum est vt diuinum auxilium aduersus dæmones legitimis exorcismis imploremus, qui in vltionem delictorum nostrorum permitti diuinitus solent eiusmodi incursionibus ac turbationibus nos infestare. Atque hac fortè ratione licet terminos benedicere. quamuis hoc non sit ad eò necessarium: sed satis est Deum pro fructuum prosperitate exorare. Benedicere autem campanas religionis habet prætextum, sicut benedicuntur calices, quanquam in his non negauerim quin possit nonnunquam superstitionis nonnihil commisceri. Argumentorum ergo solutiones, per ea quæ dicta sunt, liquent.

ARTICVLVS III.

Vtrum maledictio, peccatum sit genere suo mortale, idemquè detractio peius.

Primum argument.
Augustin.
Secundum argument.

POSTREMUM quæritur de culpæ maledicentium grauitate: videtur enim non esse genere suo mortalis: tum quod Augustin. in homilia. de igne Purgatorii, inter leues culpas & hanc commemorat; tum quod malefacere peius est quam maledicere: & tamen non quicumque malefaciens mortaliter delinquit. Quod autem e contrario grauius sit peccatum quam detractio, inde primum apparet, quod maledictio genus quoddam blasphemie, est vt habetur in glossa super illud canonicæ Iudæ: Quod cum Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moyse corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemie, blasphemia autem grauius peccatum est detractio. Adde quod maledicens suo imperio causa est mali: qui autem detrahit, solum id malum significat quod existit: peius autem est causam esse quam signum. In contrarium autem vtriusque partis est, quod nihil à regno excludit nisi mortale peccatum, à quo tamen maledictio excludit, secundum illud 1. ad Corinth. 6. Neque maledici neque rapaces regnū Dei possidebunt

bunt. Quod autem non adæquet detractiois grauitatem ex eo constat, quod maledictio licita esse quandoque potest, detractio verò nunquam.

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima, maledictio secundum genus suum peccatum mortale est. Loquimur enim in proposito de maledictione illa quæ fit intentione mali: nam quæ bono fit proposito non adducitur in quæstionem peccati. Probatur conclusio. Imperare malum alteri infligendum, sicuti & illud cuiuspiam imprecari, aduersum est genere suo charitati: cuius ingenium est bona dilectis optare: occidit ergo hoc vitium maledicentis animum. Quo fit vt tantò sit grauius quantò & personam charius amare tenemur: aut malum quod illi optamus, perniciosius est ac nocentius. Vnde Leui. 20. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Secunda conclusio: Potest nihilominus contingere vt maledictio sit veniale peccatum, vel propter exilitatem mali quod imprecamur, vel propter defectum deliberationis: nempe vel quod ex leui motu, vel lusu, vel forte ex surreptione verbum ore labitur: verborum enim significatio, atque ad eò culpa ex affectu potissimum pensanda est. Ex his id quod art. 3. diximus, apertius fit: nempe maledictionis peccatum multiplicis esse speciei. Est enim perinde de illo ac de odio censendum: vnde si maledictio in genere fiat, nullo in specie explicato malo, vt si quis dicat maledicaris à Deo: tunc committitur generale maledictionis delictum: si verò, vt dicebamus, mortem fueris alteri ex animo imprecatus, homicidium mente commisisisti. Tertia conclusio: Maledictio quæ simplex exprimit desiderium, genere suo minoris est culpæ quam detractio. Probatur ex his quæ supra dicta sunt. Primum enim detractor, sicuti & contumeliator, malum culpæ disperdit obicitque aduersus alterum: qui autem simplex est maledictor, non optat alteri nisi malum pœnæ, puta mortem, aut varias calamitates, aut fortè culpam sub ratione pœnæ: culpa verò grauius malum est ac nocentius quam pœna: est ergo hac ratione detractio, ac subinde reliqua verborum peccata maledictione grauiora. Secundo & id confirmatur ex proferendi modo. Detractio enim & contumelia ac derisio est enuntiatio assertioque mali: simplex verò maledictio (nil enim modò de imperio loquimur) non est nisi solum desiderium: peior autem est enuntiatio & assertio quam desiderium: nam desiderans non statim desiderio suo causa est mali, sicuti qui enuntiat causa est infamie: fit ergo vt detractio peior sit simplici maledictione. Attamen desiderium internum mali, malitia inficitur sui obiecti. Vnde Chrysostom. super matth. Cum dixeris maledic ei, & domum eius, & omnia perire fac: nihil ab homicida differs. Quarta conclusio: maledictio quæ per modum imperij fit, cum rationem causæ habeat, potest esse detractio grauior: si modò ingentius nocentum inferat, quam sit famæ denigratio. Erit autem tunc leuior, dum leuius damnum per ipsam detur. Hæc autem audienda sunt secundum id quod per se ad rationem horum vitiorum attinet: possunt namque alia considerari accidentia, quibus prædicta vitia vel incrementum accipiant, vel decrementum. Vnus tamen scrupulus reliquus fit circa tertiam conclusionem, qua dictum est simplicem maledictionem eò esse leuioris culpæ quam detractioem, quod non est causa mali. Arguitur enim contra. maledictiones parentum in filios esse sæpè solent efficaces: nam hac ratione sunt extimescenda. Deus enim nonnunquam eiusmodi imprecationibus annuit: ac potissimum sanctorum: vt de Helia legimus 4. Reg. 1. quod ob suam maledictionem ignis de cælo cadens deuorauit vnum, ac subinde alterum quinquagenarium. Et de Eliseo cap. 2. quod cum maledixisset pueris nomine Dei, egressi duo vrsi de saxu lacerauerunt quadraginta duos: Respondetur primo quod dictum Diui Thom. intelligitur de verbis exterioribus, illa enim non sunt perinde causa sicut verba detractiois per quam proditur secretum peccatum alterius. Secundo intelligitur de maledictione, quæ fit mala intentione: illas enim Deus non eo modo exaudit, quo iustas imprecationes parentum ac sanctorum. Ad primum igitur argumentum iam responsum est: Et ad secundum respondetur, glossa illa intelligitur de maledictione qua creatura maledicatur, quatenus creatura est Dei. Et ad postremum, quod concludit maledictionem per modum imperij, peiorem esse detractioem.

FINIS LIBRI QVINTI,
DE IVSTITIA ET IVRE.

Soto, de Iustitia & Iure.

z 4

LIBER

Prima conclusio.
Probatio conclusionis.

Secunda conclusio.

Corollarium.

Ratio conclusionis.

Confirmatio.

Chrysostom.
Quarta conclusio.

Scrupulus.

Solutio.
Ad primum argument.
Ad secundum argu.

LIBER SEXTVS

DE IVSTITIA ET IVRE.

PROOEMIUM.

Materia cō-
sequentiū
librorū.

Aristot.

Fundamen-
tum.

EO denique destinati operis peruentum nobis est, cuius præcipue gratia de illo cœpimus cogitare. hæc inquam vsurarum contractuum, cambiorum, que ac simoniarum sylvæ in animum potissimè nobis induxit, ut tantam operis molem aggredieremur. Videmus enim instantia tempora huiusmodi iniustitiæ auaritiæque portentis usque adeo scaturire, ut vix reliqua nobis fiat spes veritatem persuadendi. Nauabimus nos tamen pro captu nostro, suffragante Dei numine, operas nostras, cæterum, ipsius erit, pectora eorum, quorum inere est, tingere, ut secundum veritatem afficiantur ad mores, quorum nimirum gratia, auctore 2. Ethico. Aristotele, tractatio omnis moralis Philosophiæ instituitur. Quod ergo ad seriem dicendæ identidem spectemus, in capite superioris libri, i.e. tractationem iniustitiæ commutatiuæ partiti sumus, ut (quæ Arist. 5. Ethico. capit. 2. diuisio est) in eodem præcedenti libro de iniustitiâ diceremus, quæ ab inuoluntarijs violentis que acceptionibus proficiscitur: in hoc autem & subsequenti subinde alterum iniustitiæ membrum expli- caremus, quæ in his pactis atque conuentis versantur, quæ homines sua sponte faciunt. Hunc ergo Sextum librum de vsuris & contractibus peculiariter expendimus quæ sub titulo de Iustitiâ & Iure, insignem habet locum. Et quidem Sanctus Thomas duas duntaxat de hac re disputauit capitales quæstiones: vnam scilicet, De emptione, atque alteram De vsura, in quibus tota contractuum materia virtute continetur. Enimvero (quod ceu basis totius tractatus pranotandum est) omnis iniustitiâ cuiuscunque contractus ad alterum duorum capitum reducitur. Aut enim pretium de re exigitur, quæ nullius est pretio ciuili digna: & hoc in temporalibus reducitur ad vsuram: & in spiritualibus ad simoniam. Aut res pretio ælimabilis iniusto, per excessum traditur, per defectum recipitur. & hoc reducitur ad iniustitiâ venditionis & emptionis. At verò quia prædictas duntaxat quæstiones duas, easdemque breuissimas tractare constituit, illam de emptione alteri de vsura ordine prætulit, eò quod emptio dignior videtur contractus. Nobis autem, qui de omni emptiõnis specie cæterorumque contractuum natura patentio rem locupletioresque tractatum instituiimus, operæpretium est ordinem alterum sequi. Nam cum tota contractuum iniustitiâ ad vsuræ figuram exigenda sit & perpendenda, necessum fuit, eius naturam in capite statim enucleare, ne solum postea contractuum quæstio hæc nobis interromperet. Neque prætereà ratio huius ordinis bona deest, utpote quod a maiori iniquitate exordium sumat.

Iniquius enim est pretium inde querere, vnde nullum debetur, quam vnde iustum debetur, iniustum extorquere.

**

*

LIBRI SEXTI QVAESTIO I.

QVAESTIO PRIMA.

DE VSVRA.

181

S. Thom. 2. 2. quæst. 78.

ARTICVLVS I.

Vtrum vsuraria mutuatio genere suo sit peccatum mortale.

AD rem ergo ut descendamus, quæritur primò, an vsuraria mutuatio peccatum sit genere suo mortale? Et arguitur à parte negatiua: Primùm exëplo Christi, qui nostrorum est morum norma. Ipse enim Luc. 19. se ipsum affirmat vsuras exigere. Secundò, & lex diuina priscis patribus data, quæ ideo Dauid Psal. 18. immaculatam appellat, quæ prohibebat peccata, permittebat nihilominus vsuras. Legimus enim Deut. 23. Non scenerabis fratri tuo ad vsuram, sed alieno. Quin verò & eo lib. c. 2. 8. id ceu præmium illis mortalibus proponebat. Scenerabis gentibus multis, & ipse à nullo scenus accipies: ergo scenerari ad vsuram licitum est. Tertiò, & leges humanæ quibus iustitiâ inter homines constituitur, vsuras permittunt: ut patet totis titulis de vsur. ff. & C. ergo illæ sunt licitæ. In contrarium est præceptum Exod. 22. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non vrgebis eum quasi exactor: neque vsuris opprimes. Et Dauid inter eos qui habitaturi sunt in tabernaculo Dei connumerat illum, qui pecuniam suam non dedit ad vsuram.

Primus
argument.
Secundum
argum.

Tertium arg.

In capite statim quæstionis de nomine vsuræ, ut moris nobis est, hoc prænotemus, quod Latinis non dicitur, quasi vsus æris, ut illi autumant, qui syllabarum collisionem superstitiosè rimantur: sed si primæ uæ eius significationem spectes, id est prorsus quod vsus. Vnde Cicero aduersus Verrè: Cur piraris lucis vsuram tam diuturnam dedisti? lucis ergo vsura idem est, quod lucis vsus, puta vita. Mox idem nomè ad id descendit significandum, quod ex vsu cuiusque rei tanquam eius fructus accrescit. Idem lib. de Senec. Terra nunquam sine vsura reddit quod accepit, ubi fructus appellatur vsura seminis. Et Tusc. q. lib. 1. Natura dedit vsuram vitæ, sicut pecuniæ: nulla præstituta die. Dicitur ergo ab vsu, vsura, sicut à fœtu fœtura, & à cultu cultura. Quapropter secundum has significationes non est nomè vitij. Verutamen inde tertiò more & vsu accommodatum est ad significandum id peculiariter, quod ex vsu pecuniæ aut rei cuiusque vsu consumptibilis sorti excrescit. Et ratio forsitan accommodationis huius est, ut nomine ipso rei peruersitas per antithesin denotaretur: nepe quod cum talium rerum vsus, quippe qui re ipsa absumitur, sterilis per se sit, veluti fructuosus æstimetur. Quocirca vsura secundum hoc significat, ceu nomè delicti vsurpatur. Appellatur deinde & vsura, ut. 1. Poli. c. 7. auctor est Aristot. scenus. Et est allusio ad Græcam ætimologiam. Quod enim nos vsuram, Græci τὸνικον appellant, ἀπὸ τῆς τῆς, quod est pario. Sicut enim animalia proles sibi similes pariunt, sic & pecunia pecuniâ. Quare maxime, inquit Philosophus contra naturam est hic acquirèdi modus. Haud enim numus veluti terra, aut pecus, fœcundus est, ut pariat. Dicitur ergo Latine fœnus, quasi fœtus: quæuis inter iuris doctores tantum discrimen interfuit, ut nomen vsuræ latius pateat, & ut dialecticè dicamus, superius sit, quod fœnus: nempe quod fœnus duntaxat pro vsura strictè sumpta vsurpetur: nimirum pro eo quod ex solo mutuo iniuste accrescit: vsura autem accipiatur extensius pro quocunque augmento ex quocunque contractu, etiâ dum licitum sit. Ut si quid credita pecunia vèdidisti: & quia debitor in mora fuit, aliquid tibi ratione lucri cessantis auctum est, accessio illa vsuraria quidè est, non autem scenerbris. Sic enim habet Iurisconsultus l. cum quidam. §. si pupillo. ff. de vsu. Vsura non propter lucrum petentium (illa scilicet quæ legitimæ sunt) sed propter moram non soluentium infliguntur. Itè, dum quis de hæreditate vel re aliqua etiâ de pecunia litigat, si vincit addicitur ei cum sorte quidquid vsu excreuerit: idque vsura nuncupatur. Sed tamen ubi de hac re quæstio non habetur, promiscuus est vsus scenoris & vsuræ. Nos ergo, ut cõmunis vsus non solum Theologorum habet, verum, & rei publicæ duntaxat accipimus nomè pro illicita vsura mutui: adeo ut ibi quidpiam vel in pœnam, vel ratione moræ, vel aliter iuste soluitur, non existimetur vsurarius contractus. Quod autem nos vsuram, Græci que Partum, id quidè Hebræi Morsum nuncupant. Vnde Deut. 23. ubi nos legimus, Non scenerabis fratri tuo: Hebræi habent, Non morsum inferes fratri tuo: seu, Non scenore mordebis fratrem tuum. Etenim ceu dētibus canis cadueris viscera, sic fœenerator debitoris sui substantiâ diuellit. Quo utique Chrysosto. allusit super illud Matth. 5 (ut nos illic adnotauimus) & volenti mutare, &c. Similis est, inquit, pecunia vsurarij morsui aspidis. Percussus enim ab aspide, quasi delectatus abit in fonnū, & per suauitatem soporis moritur: quia tunc venenū latèter per omnia mēbra decurrit. Sic enim quod sub vsura accipit, sub tēpore quasi beneficiū sentit: sed vsura per omnes suas facultates decurrit, & totū cōuertit in debitū. Hæc Diu⁹ ille. Igitur si hæc meditatè cōsiderasti, vsura non more accidit nisi in solo mutuationis cōtractu, atque in aliis quibus mutui ratio inest. Et cum mutuatio non habeat locū nisi in rebus vsu consumptibilibus, in his duntaxat versatur vsura: Exëplum, Vendidi tibi expectato pretio rem meam: & ut te expectè, auctariū posco: quia contractus hic perinde habet, ac si idè pretium statim à te mihi solutum tibi in tempus mutuassem, vsurarius est. Immò verò hæc regula, fallentiæ nescia, in capite istorum contractuum præfigenda est, quod ad perpendendum de vnoquolibet contractu an vsurarius sit, explorandum est, an aliquam secū cōplicet rationem mutui, pro quo præmium redditur. Tunc enim in vniuersum vsurarius est, alioquin minimè. Et ideo in tit. quæstionis pro eodem duximus, cōtractus seu actio vsuraria, & mutuatio vsu-

Multiplex
vsuræ acce-
ptio.
Cicero.

Aristo.

Quid inter-
su inter v-
suram ac fœ-
nus.

Chrysost.

Vsura in
mutuo solū
modo con-
tractu re-
busque vsu
cōsumptibili-
bus locum
habet.

Regula.

Vsura duraria. Incassum autem hauritur labor, quo nonnulli insudant, definitionem vsuræ perscrutantes: & **placiter.** nisi ego fallor, nunquā absolutā inuenientes. Accipitur enim dupliciter. Vno quidē modo, pro actio ne, hoc est pro mutuatione cum pacto quidpiam ultra sortem recipiendi. Sic enim videtur in concil. Agathen. vsurari, 14. q. 3. cano. vsura, vbi habetur: Vsura est, vbi amplius requiritur, quā quod datur, Alio modo accipitur pro pretio, quod vsus æstimatione sorti accrescit. Quod eadem dist. c. plerique, ait his verbis Ambr. Quodcumq; accidit sorti, vsura est. Et hoc certè est natium nominis significarū, Nam cōuentionalis actio potius dicitur vsuraria mutatio, atq; vsuræ peccatū quā vsura, sicuti tōsura est quæ ex tonsione restat. Itaq; vsura obiectum peccati est. Quapropter mutuator dicitur ad vsuras mutuari, vsurāque recipere: mutuatarius verò mutuum ad vsuras recipere, & vsuras soluere. Est ergo vsura (si exactam cōpendiosāq; vt esse debet, definitionē cupis) pretiū vsus mutuatae rei. Per hoc enim quod dicitur, pretium vsus, secluditur contractus emptiois, vbi non pro vsu tantū, sed pro re ipsa penditur pretium, Per id autē, quod dicitur, mutuatae rei, semouentur à definitione contractus emphyteusis, & locationis, quibus res non mutuat, Rursus nomen pretij, præcurrens pactum designat in mutuatione, vel saltē q̄ receptio fiat ratione mutui. Ob idq; hoc selectius posui quā lucrum. Cōpingimus enim definitionem hanc vsuræ strictè pro maledicto scēnore. Et ideo vbi quid iustè seu ratione lucri cessantis, seu damni emergentis, seu in pœnam accrescit forti, est quidē extēto nomine vsura, haud tñ vsuræ peccatū, de quo hic agimus: quia illud, licet sit lucrū, nō tñ est pretium: sanè cum non pullulet ex conuentione mutui. Neq; verò si quid mutuatarius honestatis gratia redonet mutuant, est vsura: quia vbi non subest pactum, nullū est pretiū. Itē si pecuniā vel auream, vel argēteam (vt ait S. Tho. in solutione sexti) ad aliū vsum, qui sibi est accidentarius: puta ad ostentationē vel ad ornātū cōmodes, indēque pretiū suscipias, vsura non est: quia pretium nō obuenit ex mutuo, cū illic non transferatur dominiū, sed ex locatione pecuniæ. Eodē modo excluditur à ratione vsuræ contractus societatis, vbi qui ponit sortem, quia nō tradit dominiū, nō mutat. Preterea, si id quod recipis, aliās tibi debitum erat, etiā si ex conuentione mutui id recipias, nempe dum debitori tuo mutuas vt debitum soluat, non est vsura: quia non est pretium vsus rei mutuatae, sed recuperatio rei tuæ. Sors autem impræsentiariū dicitur substantia ipsa mutuata, quæ, si te contingit, & lex tibi tribuit. Et arbitror ex contractu societatis pertractum esse nomen ad omnes generales. Illic enim quisq; suā sortem, id est portionem in aceruū mittit: vnde omnes dicuntur confortes, id est, suas vnā participantē sorte. Græcè dicitur τὸ δὲ κοίτων, hoc est principale: & κεφαλαιόν, hoc est capitale: quæ etiā nomina Latinis in vsu sunt. Ex hac definitione clara colligitur distinctionis ratio inter vsuram externam & mentalem.

Quid fors. Differunt enim non solum tanquam actus interior & exterior eiusdem obiecti, verū & externa dicitur pactū tacitū vel expressum: mentalis autem (quod meditatē cōsiderandū est) absq; vllō intercurrente pacto cōmittitur. Statue ergo ante oculos tua hæc, mutuum, pretium, seu lucrū, & pactū. Vbicunq; interuenerit pactū, est vsura in opere, puta exterior: aliōqui minimè. Atqui ad pactum expressum in foro Dei neq; scriptura requiritur, neque testes: sed etiā dum absq; arbitris explicas tuam voluntatē, scilicet mutuo tibi, vt tantū ultra sortem mihi persoluas, est expressum pactum. Si autem non sic in forma, sed nutibus tuam insinuas voluntatē, cōsetur tacitum pactum. Vt si dicas: Ecce mutuo tibi: tu autē scis vsus: ego nō habeo vnde viuam. Soles esse gratus altis: vel quid simile. Etenim licet non sit pactum civile, vt mutuatarius possis cōpellere, est tamen obligatio, & ideo vsura exterior. Vsuram autem mentalem sola spes cum intentione constituere sufficit absq; vlla pactione. Vt si mihi mutuas, sperans intendensq; rationē mutui me tibi aliquid exhibiturum, vsura mentalis est: veluti intentio occidendi hominem, homicidium: quia obiectum, scilicet recipere ratione mutui, est obiectum vsuræ. Non ergo fallaris sic interiorem exteriorēque vsuram discriminans, q̄ illa requirat expressum pactum, hæc verò tacitum: nam etiam tacita pactione vsuram facit exteriorē. Sed quando dico, spes, intelligitur dum illa est mutuandi causa & intentio, vt non mutuares, nisi vt ratione mutui quidpiā tibi lucri accederet. Nam dum ex benevolentia mihi mutuas, esto inde suboritur tibi repensionis spes, quam gratuito ratione amicitiae facturus tibi sum, nulla subinde nascitur mentalis vsura: quia nec illa ratione accipere, vsura est realis. Sed de his articulo proximo redibit sermo.

Prima conclusio. His de nomine vsuræ præiactis ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prima: Vsura mutuatōis, hoc est pretium vsus mutuatae rei ex pacto suscipere, peccatum est genere suo mortale, iustitiæ commutatiuæ cōtrarium. Et quidem conclusio nulli nō est in confessio: sed tamen quo iure fundamentū habeat, nonnulla est cōtrouersia. Sunt enim (quod Ancharano tribuitur in quadā sua disputata quæstione) qui negant iure naturæ prohibitā esse vsuram: sed aiunt iuri dūrātāt diuino aduersari. Et ideo fortè idem auctor tenuit, quod tractare de vsuris non pertineat ad Theologos, sed ad Iurisconsultos: quia cernebat perpendere naturæ ius, Theologorum esse munus. At negari nō potest quin sit de iure diuino, cuius Theologi interpretes sunt. Respondere ergo de iure exteriori, dēq; scēneratorū pœnis decernere, relinquatur Iuris peritis: vsurarū autē naturā de suis principiis nucleare, Theologorū est. A diuerticulo autem vt reuertamur, opinio hæc q̄ vsura nō sit iuri naturali contra ria, nō solum planè falsa est, verū etiā periculo subdit conclusionis veritatē, qua asseritur, vsuram esse peccatū. Si ius in quā naturale semoueat, tenuissimū conclusionis stabilimentū relinquis. Etenim licet antiqua lege multis locis vituperata infamataq; vsura sit, tñ cum etiam illic Iudæis permitta fuerit, quā exercēt cū gētibus, aliunde debent illa præcepta irroboreari: ne suspicio oriatur aliquo pacto esse licitā & iustā. Preterea (quod re vehemētē vrget) tota illa lex, vt ad Heb. 7. docet Paul. impleta per Christū est, ac subinde abrogata. Quapropter nullum eius prorsus præceptum vim vllam in lege gratiæ retinet, nisi quæ vel sunt de iure naturæ, vel præcepta sunt rursus à Christo. Hoc enim sensu vt dicere.

dicere sæpè cōsueuimus, intelligēdū est, moralia præcepta permāsisse, videlicet quia vigore iuris naturæ sustentata sunt, ac perinde in euāgelio cōfirmata. Igitur qui negauerit crimen hoc, esse contra ius naturæ, præcepta de hac re veteris legis eneruat. Locus autē euangelij Luc. 6. Mutuū dātes, nihil inde sperantes, ad hoc ipsum propositum adduci consuetissimū, profecto non illam habet energiā, quæ vulgō æstimatur. Quamobrē D. Th. sacrorū sensuū oculatissimus prospector, nō modò nō vsus est illo loco ad asserendā conclusionē, verū ex illo quartū argumentum cōtra eandē obiecit. Agnouit enim nō esse prohibitionē vsuræ, sed cōsiliū mutuandi sine spe humanæ cōpensationis. Et ideo argumētatus est, q̄ cū mutuari nihil inde sperando, cōsiliū præcisè sit Christi, non sit præceptum nihil ex mutuo recipere. Tamēsi insolūtū non reliquerit argumētum, Et re vera euangelium est patētissimū. Commendat, n. illic Christus dilectionē, q̄ non solum amicis, verū & inimicis debemus. Ad monetq; subinde, ne ob fauorē humanū & gratiā quā homines repēdunt, charitatis beneficia præstemus: sed solum diuinā intuentes mercedē. Et ideo ait, si benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia: siquidē & peccatores hoc faciunt. Et si mutuū dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nā & peccatores peccatoribus scēnerantur, vt recipient æqualia. Si loqueretur de vsura, non dixisset æqualia: quia nō est in more vt scēnebre lucrū sit sorti æquale: sed dixit æqualia, hoc est, paria bona gratuitò refusa. Idem ergo est qd̄ subdit: Veruntamē diligite inimicos vestros, benefacite & mutuū date, nihil inde sperantes, id est, nullam ab hominibus gratiam, sed à Deo. Quare subdit, Et erit merces vestra multa, & eritis filij Altissimi. Quare inepta glossa est, quòd prius membrū sit cōsiliū, posterius verò præceptū. Neq; S. Tho. in prima solutione illius quarti argumenti, dū dixit, q̄ mutuū dare, est cōsiliū, & inde lucrum non petere, est præceptū: voluit illū sensum secundi membri extare in euāgelio: sed q̄ est lex iustitiæ, non expectare lucrum. Quare sensum legitimū statim subdit. I. q̄ illic nō sit mentio de spe vsurarij lucri, sed de quacunq; quæ in homine ponitur. Nulla, n. illic edicatur prohibitio iniustitiæ vsurarū, sed cōmendatio sit misericordiae mutui, quæ propter solū Deū est erga proximos declaranda. Sed rogas, quō ergo ait Alex. 3. in concil. Lateran. super eo, de vsur. q̄ vsurariū crimen vtriusq; testamenti pagina derestatur? Respondetur, q̄ in veteri plana sunt testimonia, in nouo verò illud abundē interdictum Decalogi, Nō furtū facies: illā prohibet. Ait verò rursus: Urbanus 3. c. consuluit. eo. ti. citat eundē locum. Date mutuū, nihil inde sperantes. ad confirmādā vsurarū prohibitionem. Respondetur q̄ Papa non vbiq; citat testimonia sacrae paginæ in aliquo sensu, intendit canonizare eundem sensum tāquam de fide: sed citat quādoq; illud scdm̄ Doctorum opinionē. Preterea, illa euangelica sententia subministrat vim argumento per locū à maiori: nepe q̄ si Xps̄ consuluit vt neq; gratuitū donū speremus ab hominibus, qd̄ licitè possunt repēdere, à fortiori cōsequitur, neq; expectandū esse pretium vsus, quod iustitia vetat. Deducitur ergo cōclusio ex visceribus naturalis iuris hoc pacto: Rerū duæ sunt differentiæ. Quædā, s. quarum vsus est ipsarū rerum consumptio, vt cibus & potus. Qua vtiq; ratione in his nō habet seorsum cōputari vsus à re ipsa. Et est notādū verbū S. Th. ad repellendā quorundā argutiā. Arguunt siquidē in contrarium: Cū vsus rei sit actio seu passio eius, res autem substantia, natura differunt sicut res duorum prædicamentorū. His autē respondetur, q̄ S. Tho. nil de distinctione meminit, quantū ad rerū naturas. Et ideo cautus nō dixit, vsus non differt à re: sed nō est seorsum cōputandus, s. pretio distincto, quantum ad humanū vsus. Et hæc est causa, quare istarū rerū per mutuū transfertur dominiū. Nam si illud nō trāstas, nullū cōcedis vsus proprium panis, qui est edi. Atqui hac de causa, vt habetur Insti. de vsufruct. §. constituitur. & ff. de vsufr. ear. rer. quæ vsu cōsu. l. 2. qn̄ legatur vsufructus talium rerū, legatur & ipsarum dn̄ium, Nisi q̄ legatarius tenetur cautionem præstare post restituendū, vt sit quedam effigies mutui. Aliæ verò sunt res, quarū vsus ab ipsis distinguitur: vt sunt fundus, domus, equus, vestis, &c. Possumus enim illis vti salua earū substantia: quāuis vestis longo vsu atteratur: quæ suaapte natura est cōsumptibilis, sicuti mista vniuersa. Et ideo talium rerum pōt locari vsus, retento dominiō: & vice versa transferri dn̄ium retento vsu. Res ergo prioris ordinis sunt, quæ mutuo dantur, atq; adeo inde elicitur conclusionis ratio sub hac forma. Siue eadem res bis vèdatur, siue id vèdatur, quod per se nullius est pretij, vtroq; modo contra naturā rationem iustitiæ cōmutatiuæ delinquitur: transferre autē dominiū huiusmodi rerum, sic vt rei pretio alterum pro eius vsu accumulatur, vel est bis vendere idē corpus: vel vsus, qui præter rem nullius est pretij, vendere nouo pretio: ergo vsuraria mutuatōis est peccatum cōtra naturā. In numero autē talium rerū potissimū censetur pecunia: quippe quæ vt 3. Ethic. auctor est Arist. ad vsus permutandi res fuit inuenta. Et per hoc soluitur argumentum, quod fieri hoc pacto cōsueuit. Mutuator p̄ illo beneficio dignus est, cui mutuatarius par referat, ergo potest illud in pactū ducere. Enimvero pro beneficio mutuandi (vt ait S. Tho. in solutione quinti argumenti) de iustitia quidē nō mihi plus debetur, quā ego do: centum verò aurei quos tibi mutuo, nil amplius valent, quā centū. Quare si amplius exigo, rem quodāmodo vèdo plus iusto: quādoquidē vsus rei nō valet nisi quantū res ipsa, quæ vsu cōsumitur. Ex honestate autē debes mihi beneficium, sed tamen gratis. Et ideo obligare te si illud est æstimabile pecunia, iniustitia est. Quòd si instantius vrgeas, scienti, & volenti non fit iniuria, mutuatarius sua spē se vult obligare: nullam ergo præfert effigiem furti, aut rapinæ. Respondet ad septimum S. Tho. q̄ mutuatarius non sua sponte, sed necessitate cōpulsus, se nexu illo implicat: sicut si necessitate etiā cōpulsus cogereretur rem plus iusto emere. Sed quid si non ob necessitatē, sed propter voluntatem quis mutuū petat? Respondetur, q̄ necessitas intelligenda est hoc modo, q̄ quomodocunq; mutuum petatur, non possit obtineri nisi soluat vsura. Ex hac conclusione fit vsurariam nequitiam, vt supra diximus, præcepto illo Decalogi esse prohibitam: Non furtū facies. Vnde Ambro. 14. q. 4. Si quis, inquit, vsurā accipit,

Tertia.

Obiectio prima. Diuino. Obiectio secunda. Urbanus 3. Responsio. Ratio conclusionis.

Aristote.

pit, rapinā facit: vita non viuet. Quin verò Augu. canon. pximo, Quid dicam, cū homicidio cōfert. Ait. n. An crudelior est, qui subtrahit aliquid vel eripit diuiti, q̄ qui trucidat pauperem fœnore? Nā inopi substāciam corrodere, trucidare est. Et in fine 2. lib. officio, introducti Catonem Cicero, qui in interrogatus quid esset fœnerari, respōdit, hominem occidere. Testimonia ergo veteris legis frequentissima: vt p̄ote Exod. 22. Leui. 25. Deute. 23. Ezech. 18. & Psalmorū alia, quibus pestis hęc atq; humana societatis exitiū identidem cōdemnatur, iuris huius naturalis explicatoria sunt: vsq; adeo, vt vbi regius Pfaltes beneficia, quæ nobis Messias præstiturus erat, exaggerare constituit, vnā composuit vsuras & iniquitates, à quibus nō esset liberaturus. Ex vsuris enim, inquit, & iniquitate redimet animas eorū. Quōd si demum addubites, quo gradu certū sit vsurariam mutuationem esse peccatū: respondetur, esse catholicam fidem: cuius perinde cōtraria negatio, hæresis esset, vt p̄ote Clemen. vnica, de vsuris. condemnata. Secunda conclusio, quæ prioris appendix est: Vsurarum lucrum obnoxium est restitutioni, etiam si non petatur, quippe cuius dominium minimè fœnerator acquirit.

Restat ergo tria argumenta, in capite quæstionis obiecta, dissoluere: nā reliqua quatuor S. Tho. iam in superioribus soluta sunt. Atqui in primo nihil ambiguitatis est. Transtulit enim Christus nomen vsuræ à secularibus ad spiritualia. Et ideo metaphorica est vsurpacio. Est quippe similitudinis plurimum, sed dissimilitudinis multum. Mutuat nanq; nobis Deus spiritualia charismata, eo q̄ gratis ac sine vllō nostro pretio donat: vult tñ vt nostro vsu officiūque veluti semina in nobis iacta p̄ eius fauorē cælestēque rorem colamus, multiplicatōque; fructus, terræ more, feramus. Et quia hoc in gloriā eius cedit, appellat suas vsuras: vtilitas tñ præmiū m̄q; cumulus nobis accrescit, quasi nostra nos fœnera faciamus. Interstat aut̄ hoc discriminis, q̄ pecunia temporalis vsu consumitur: & inde fit vitiosa vsura: dona verò spiritualia vsu crescūt, ob idq; eorum vsura commendatur apud Deū. In secundo argumento illius difficultatis expeditur solutio, vtrum, in veteri lege eatenus fuerit vsura permissa, vt culpa vacauerit apud Deū: an verò præcisè quantum ad forum humanū permitteretur impunè? Nā S. Th. q. 78. art. 1. Et Alex. de Hales, 3. parte, q. 36. memb. 4. & reliqui huius notæ auctores posteriorem hęc sententiam tenent. Conradus verò q. 24. licet ambas, vt p̄babiliter referat, priorem tamē alteri præfert: & iuniorū quidā illum sequuntur. Porrò aut̄ non modo opinio S. Tho. certissima est, & ideo suo iure & merito cōmuni cōsensu Doctorū recepta, verū & altera ægerrimè est sustentabilis. Et primò suus loquēdi modus quo aiūt, Deū dispensasse cū illis, falsus ineptūq; est. Enimvero vitium vsuræ (vt nuperrimè ostēdebamus) contra præceptū naturale est: quod, s. vetat pretiū de illa suscipere, quæ nullius est per se valoris, qualis est pecuniæ vsus seorsum à pecunia considerati: p̄cepta verò naturalia neq; à Deo ipso dispētabilia sunt, vt lib. 2. q. 3. demonstratū reliquimus. Id. n. quod natura vetat, tā intrinsecè malū est, quam est homini esse rationale. Cuius vtiq; contrariū nō est factibile. Et eadē ratione neq; qd̄ natura vetat, licere potest. Et qui contrarium dicūt, ideo id autumāt q̄ ignorant, vel qd̄ sit præceptū naturale, vel quid sit dispensare. Igitur qui partem illam sustentare contendūt, non debent illā appellare dispensationem: & Conrad. omnium minimè qui tam instructa argumentorū phalange p̄bat, vsuram esse contra ius naturæ. At quōd res pateat, recolere opus est vsurā nō laxa licentia, sed certo modo fuisse illi genti permissam, vt scilicet non fœnerarentur proximis suis; sed alienigenis. Sic enim habetur Deut. 23. Nō fœnerabis fratri tuo ad vsurā, neque fruges, neque quālibet aliam rem, sed alieno. Fratri autem tuo absque vsura id quo indiget, commodabis. Frater aut̄ dicebatur ille, q̄ erat de populo: vt patet Exod. 22. Si pecuniā mutuā dederis populo meo, pauperi qui habitat tecū, non vrgebis eū quasi exactor, neq; vsuris opprimes. Aiūt ergo isti, q̄ quia Deus concesserat Iudæis terrā gentiliū (permisit subinde eis vsuras ab eisdem accipere tanquā ab hostibus, quorū bona in ius suum venerant. Sicuti postea, inquit, Cesar suo concedere exercitui, vt sub vsurarū effigie, hostes expolient. Et adducūt textū Ambrosij 14. q. 4. can. Ab illo, vbi ait: Ab illo exige vsuram, cui meritò nocere desideras. Cui iure inferuntur arma, huic legitimè auferuntur vsuræ. Sed in primis licet hoc illis largiremur, illa nullatenus fuisset dispensatio, sed donatio Dei, q̄ vniversalis est omnium rerū dominus. Quemadmodum quando donauit eis Aegyptiorū vasa, non dispensauit in furto, sed vel tanquā Dominus eis tradidit, vel quod probabilius est, tanquā iudex eis ad iudicauit; soluens eis laborum operumq; mercedē, quibus Pharaoni seruiuerant: veluti dū ego amico rē meam dono, neutiquā dispēto in furto. Neq; verò rex dispensat, quando per legem præscriptionis trāsfert dominium. Dispensare nanq; in vsura esset, q̄ pro vsu pecuniæ quis licite perciperet pretium, non illo vltro donante, qui donare pot̄. At verò lite super nomine prætermisra, neq; credendus Deus est illas alienigenarum vsuras sic Iudæis concessisse, vt earū constitueret eos dominos. Primò quia eandem prorsus vsurarū speciem, quā inhibuit, respectu proximorum, permisit illis respectu gentiliū: quando aut̄ inhibuit, ne fœneraret fratribus suis, p̄hibuit illā quæ iure naturæ interdicitur. Eandem ergo vitiosam, & inquam permisit illis respectu gentiū. Respondet aut̄ Conrad. q̄ licet eadē fuerit in genere, non tamē in specie. At profectō si nō erat eadem in specie, neq; erat vsura in genere, sed erat vera Dei donatio: & ideo illi nō recipiebant nisi quod suum erat. Et tamen absurdū est tā immodicā homonymiam & æquiocationem in eodē verbo scripturæ admittere. Ait nanque:

Quorundā assertio. Ambros. Nō fœnerabis fratri tuo, sed alieno. Secundò quod miror istos non animaduertisse, Terrā gentiliū Iudæis donata nō erat nisi vitæq; ripa Iordanis, quæ centum sexaginta miliaribus in lōgitudine patebat; & sexaginta in latitudine: pmissio aut̄ vsurarū multò se latius dilatābat. Impunè quippe vsuras suscipiebā à quibuscūq; gentiū, q̄ remotissimis prouincijs ad illos aduentantes cōmercia cū illis inibāt. Adde, q̄ eodē ipso cap. Deut. 23. præceperat eis Deus, ne abominaretur Idumæū vel Aegyptiū: & tamē ab illis impunè poterāt vsuras accipere: non ergo in ratione hostilitatis fundabatur illa permissio.

Cicero.

Secunda conclusio.

Ad primū argument.

Ad secundum argu. S. Thom. Alexand. Halensis. Conradus. Vtura nā quam fuit licita.

Quorundā assertio. Ambros.

Deus non dispensauit in vsuris.

Reprobratur altera assertio Conra. Primum argument.

Secundum argument.

missio. Et tertium arguitum est, q̄ profectō per tales technas suffutari hostium substāciam non esset inter Christianos bonū exemplum, neq; res publica vlla bene instituta eiusmodi fraudes permitteret. Haud ergo est credibile illa de causa Deū hoc illis concessisse: aliàs indulgisset pariter vt quacūq; via deprædarentur eorū bona. Itē quartò: Prophetæ Dei vbi ius naturæ, quod omnes seruare tenebātur, explicabant, absolutè improbātur vsuras: vt Ezech. 18. illa iustitia cū aliis cōnumerabat. Si quis ad vsurā nō comodauerit, et infra: Ad vsurā dans, & accipiēs amplius, nunquid viuet? Et cū ait Dauid Ex vsuris & iniquitate redimes animas eorū, certè nō de illis intelligebat quas extorquebāt à fratribus suis, quia nullas accipiebant: sed de illis quas sinebantur ab extraneis exprimere. Postremò, q̄ per illā furti imaginē Deus illis nō donauerit gentiliū bona, apparet, tū q̄ illi nō cognoscentes verū Deū, iniquitati tribuissent: tū q̄ si Iudæi tanquā suū accipiebant, absq; modo & limite illas corrassissent, atq; ideo gentiles abstereretur eorū cōsortio. Quare neutiquā fit aliud credibile, quā q̄ Hebræis nefas erat, etiā à gentilibus vsuras eripere, nisi vsq; ad certū limē & lineā: quā tñ nō præscripsissent, si putassent accipere quod suū erat. Accedit & quod Euseb. lib. 8. de præparatione euangelica ca. 2. vbi enarrat Moisaicæ legis præcepta, absolutè refert illis fuisse illicitam vsurā, sub his verbis: Nō tollas quod non deposuisti: nō tangas alienum, non mutues fœnore. Et Iosephus legis peritissimus lib. 4. Antiq. absolūtē quoq; refert præceptū dicens. Nulli verò Hebræorū licebat fœnerari, neq; cibū, neq; potum, &c. In quā etiā sententiā & Conrad. citat Rabinū quendā legis interpretē. Cuius etiā signū est, q̄ cū crebrò in lege inculcata fuerit prohibitio vsuræ, nullibi legitur permissio illa fœnerandi alienis, nisi vno dūtaxat loco Deutero. 23. Permissio ergo illa eadē prorsus ratione intelligenda est facta Iudæis, qua ius ciuile modò eandem Christianis permittit: nepe vt impunè fieret ad euitanda maiora mala, scilicet latrocinia: quia erat auaritiæ deditissimi. Quēadmodū & meretrices permittuntur, ad euitanda adulteria. Simili nanque figura prædixerat eodem ca. Non erit meretrix de filiabus Israël, nec scortator: quasi dixisset, de gentibus impunè permitto. Quapropter S. Tho. in primo, inquit, verbo, Non fœnerabis fratri tuo, denotatur ius naturæ, s. q̄ cum mortales omnes naturæ glutino sint fratres, à nullo accipienda est vsura. Altera vero pars est permissio: vbi dissimulandā non duxerim quorundam calumniarum imponentium D. Tho. q̄ nomine fratris in illo loco intellexerit omnes homines: perspiciebatur enim discrimen inter fratrem & alienū: sed intelligit, q̄ licet nomine fratris speciatim intelligerentur, qui erant de populo: tñ quia amplissima vocis significatione (vt 1. de doctrina Christiana. ca. 30. auctor est August.) omnes homines fratres sunt & proximi, insinuat illic naturalem vsuræ p̄hibitionē ad omnes homines protendi. Sed neq; hoc silenter prætereundū est, q̄ non desunt qui alterum sensum illi concesserint, Sed alieno, asserere velint: vt videlicet nulla sit permissio, sed potius inhibitio ac si dixisset, Fratri tuo non fœnerabis, sed si quis pro alieno tibi ducendus foret, ille esset à te fœnore premendus. Neminem tñ mortalium debet sic existimare. Quēadmodū inquitur legendus est canon Ambrosij supra citatus 14. q. 4. Ab illo exige vsurā, cui meritò nocere desideras, quasi dicat, secundum glo. illic adscriptā, sicut nulli nocere debes, sic à nullo debes petere vsuras. Quare ex verbo ibidē subiuncto, Cui iure inferuntur arma, huic legitimè auferuntur vsuræ, nō est inferendū, vt cōmunis infert opinio, q̄ ab hostibus fas sit vsuras surripere. Quoniā re vera, vt paulò antea dicebamus, talis mos neq; specimen præ se fert honesti: neque Diuo illi inurenda est hęc nota, vt hoc consuleret. Sed voluit excarnificare iniquissimam vsuræ naturā. Et ideo subdit, Sine ferro dimicat, qui vsuras flagitat: Sine gladio se de hoste vlcisitur, qui fuerit vsurarius exactor inimici. Est ergo non licentia, sed consiliū, q̄ cū nemo se debeat de hoste vlcisci, neq; debeat vsuris illum affligere. Haud enim cū rebus loquebatur, quibus solis licet bella indicere: sed in vnīuersum cum priuatis, quibus consiliū est vt fratribus iniurias cōdonent. Igitur quantū ad Ambrosiū, longè mihi est probabilissimū, hanc nobis exhibuisse mentē. Quōd autem idē sensus accōmodari posset textui Deut. 23. nouū esset, & credo violentū: sed est sensus, quē iam exposuimus. Illud autē, quod obicitur eod. c. Deut. c. 28. Fœnerabis à gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies: nihil ad rē pertinet. Accipitur enim illic fœneratio pro eo, quod est simpliciter, mutuae iuxta illud Ecclesi. 29. Fœnerare proximo tuo tēpore necessitatis illius. Ob idque nihil aliud illic Deus significauit, quā bonorū affluentiam, quā populo illi pollicebatur. Ex his demū sequitur, nō opus esse (quod Conrad. arbitratur) moderari permissionem illā antiquā, dicendo, q̄ per euāgeliū iam cessauit. Nā vsura illa culpā semper habuit: q̄ autē impunè fiat, leges etiā nunc ciuiles illis permittūt, sicut aliis Christianis. Et ideo, c. quāto, de vsur. solū eidem Iudæis inhibetur, ne graues immoderatāq; vsuras à Christianis extorqueāt. Eodēq; pertinet, quod ca. post miserabile, eo. tit. Papa principibus iubet, vt Iudæos vsuras Christianis restituere cōpellant nempe q̄ immodicas diuellerant. Ad tertium argumentū de legibus ciuilibus vsuras permittentibus pari modo responderetur, q̄ illas nō permittunt tanquā licitas in foro Dei: quia neq; possunt, cū sint contra naturā & contra diuina mandata: vt ca. super eo, de vsur. sed sicut meretrices ad obuiandū la trocinijs, quia sicuti mortalium luxuria, ita neq; auaritia potest humanis legibus omnino restringi. Permissio autem vsurarum patet toto titu. de vsur. lib. 22. ff. forum. & C. eod. titu. potissimū. l. eos. vbi vsurarum quantitati modus præscribitur, quarum summa est ceterisma. Hanc enim iura appellāt maximam: vt l. qui sine. ff. de negotiis gestis, eademq; appellatur grauissima. De qua fit quoque inentio canone, si quis. 14 q. 4. Deinde erant bes centesima, triens, &c. De quibus Bart. diffusum compositum tractatū super l. Si hæres. ad leg. Falcidia, vbi. §. itē. nominantur triēs vsuræ. In quo tractatu cōplures congerit opiniones. Multā enim de hac re nonnulli iuris interpretū hallucinantes multiplicauerunt glossemata. Ad huius ergo intellectum notandū, in more fuisse Romanis, vsuras Calēdis singulorum mensium persoluere. Vnde vsura centesima erat ceterisma pars sortis singulis mensibus aucta, Mutuo

Tertia ratio.

Quarta ratio i cōtra.

Postrema.

Eusebius.

Iosephus.

Mens Sa. Thomæ.

Augustin.

Explatur locus ex Ambrosio.

Corollarium contra Conrad.

Ad tertium.

Leges humana vsuras permitunt.

Budaus.

Mutuo tibi dederam centum aureos, singulis mēfibis debebas mihi vnū. Budaus lib. 1. de assē. arbi. tratur nomen inde cadere, q̄ centum mensibus reddebant duplam fortem: sed multò significantius deriuatur à parte aliquota, vnoquoq; mēse soluta. Itaque singulis annis obueniebant duodecim ex cētum, vt mercatorū verbo vtamur. Et existimabatur hæc vsq; ad eò grauis, vt non permitteretur nisi in traiectiis mercibus: putà, cum quis pecuniā mutuabat mercatori marino, vt capitalis periculum ipse qui mutuabat, subiret. Ab hac centesima denominabatur reliquæ, scilicet bes centesimæ, triens centesime, dodrans, &c. Nam omne totū iure dicitur as, qui diuiditur in duodecim vncias. Vne triens est tertia pars, putà quatuor vncia: semis medietas, &c. Et sic dicit quis hæres cōstitutus ex asse, ex semisse, ex besse, quæ sunt duæ tertiæ partes, putà vncia octo: & dodrans, nouē. Quocirca triens vsura nō est (vt quidā putāt) tertia pars fortis: nec quadrās, quarta: alioqui lōge maior esset quadrās quam centesima cum eadē l. eos. 100. existimetur maxima: sed triens est tertia pars cētisimæ: vt si pro centū aureis vnoquoq; mēse soluere tertia pars vnus aurei. Et simili proportione in ceteris. Existimandū ergo hic est, quātō sit iam hisce tēporibus licetior vsurarū rabies. Non enim solū duodecim ex cētum in annū parū existimatur, verū neq; quatuordecim neq; sexdecim in singulas nundinas satis habentur. Præterea, vsurarū vsuræ summo rigore prohibita erant: vt ff. de vsur. l. placuit. Et C. eod. tit. l. vt nullo. Sic enim habet lex: Vt nullo modo vsuræ vsurarū à debitore exigantur. Vsurę vsurarū dicuntur, quę nunc maximè sunt in vsu. Suscepisti mutuo mille, pro quibus in vsurā debes centū. Non soluis fixa die, inde ergo priores vsuræ aliās pariunt, s. vt pro illis cētum soluas insuper decem. Hoc sanè est, quod neq; leges ciuiles vnquam permiserunt. Et tñ modò vsq; ad eò pestis hæc irrepsit, vt q̄ id delicti notā rephēnderit, ceu ridiculus exhibet. Sed dubium ex his sit reliquū, quousq; extendatur permissio ciuili iuris, vt rum, s. ad hoc tantum, vt vsurario nulla decernatur pœna, sicut permittitur metricium: an verò eousq; vt vsuris læso denegetur in iudicio actio ad repetēdum: sicuti de illo dictū est emprore, qui citra dimidium iusti pretij decipitur. An fortè vltius etiā, vt qui vsuras promiserat, cogeretur in iudicio eas soluere? His quippe tribus gradibus intelligi permissio potest. Ad hoc in eundem responsum meminisse opus est distinctionis propositæ inter vsuras licitas & illicitas. Licite nanq; vt potè quę propter morā soluendi, ratione vel dāni emergentis, vel lucri inuito dño cessantis soluuntur, nō solum lege permissæ sunt, verū & soluere eas cogitur qui in mora est. Et de istis intelligendæ sunt leges vsuras solui iubentes. Qualis est l. 1. C. de vsur. Si interrogatione præcedente pmissio vsurarū rectè facta probetur, iure debent Rectè facta, id est iusta de causa, ac debito stipulationis modo. De vsuris autem iniquis: quæ scœnus dicebantur, arbitror nunquam sic fuisse permissas, vt qui promitterent, pēdere cogerentur. De quo notanda est lex tertia eiusdē tituli, quæ sic habet: Quamuis vsurę scœnebris pecuniæ circa vinculum stipulationis peti non possint. Ecce scœnebris vsuræ non poterant in iudicio peti tamen pp pactum, sicuti modò fit, soluebantur. An verò qui solueret, posset in iudicio repetere, dubiū est. Sequitur enim statim in eandem l. Tñ ex pacti conuentione soluta, neque vt indebita repetuntur, neq; in tortē accepto ferendæ sunt. Ecce nō repetebantur. At verò quidquid antiquis in more erat, certe nō esset iusta lex, quæ actionem negaret volenti repetere. Dicamus ergo q̄ iura ciuilia rectè & ritè potuerunt vsuras permittere impune: nempe q̄ cū fur supplicio plectatur, scœnator tñ ab illo sit immunis. Cogere autem mutuatarium vsuras soluere, nulla vnquam lex permisit, nec poruit. Sed & solventi, actionē negare repetēdi iniquū esset. Non enim est eadē ratio, quæ in decepto citra dimidium. Nam cum hæc fraudulentia, vt s. diximus, non semper facile constet, litiū pesti panderetur aditus, si actio daretur. In vsura verò patentissima est iniquitas. Itē impeditur volentē repetere, esset contra ius canonicū, quod læso per vsuras repetitionem concedit. Immo Clem. vnica, de vsuris, sententia excōmunicationis feriuntur, quicunq; rectores, ac iudices, & officiales, qui impedimento fuerint, volētibus vsuras quas persoluerunt, repetere. Per hæc ergo facile dissoluit alia dubitatio, vtrū principes seculares permittentes vsuras, sint iure canonico cōdemnati? Quæ quidem quæstio multos contorquet, arbitantes ius canonicū hac parte obstatē ciuili, quod tñ re vera nihil obstat. Si enim ius ciuile assereret licitas esse in foro Dei, hæresis esset in Clem. condemnata. Id tñ nō asserit. Itē, vel cōpelleret vsuras solui, aut solutas nō repeti, nō esset ferēdum, q̄ idem Clemētina aduersaretur. Quare bene ait cū glossa Bar. super l. cunctos populos. C. de sum. tri. q̄ iure ciuili peti nō possunt vsuræ, vt vsurę: sed vt interesse ratione moræ. At verò q̄ principes seculares nō plectant suis pœnis vsurarios, ius verò canonicum suis eos puniat, nulla est contradictio. Nam principes illa tñ vl ciscuntur, vt lib. 1. diximus, quæ paci & quietudini reipublicæ officiant, præsertim per vim: Papa verò & ecclesiastici Antistites munere suo attentius cōscientiis consulunt. Et id nil mirū, si acrius animaduertant in vsurarios, q̄ seculares principes. Ius ergo canonicū vsurarios, tū multis opprobriis pscindit, tū & pœnis plurib⁹ accumulatur. Quas ad vndecim cōnumerat Syluest. in verb. vsura. 9. Prima etenim est infamia: vt patet can. infames. 13. q. 7. & 6. q. 1. Quin verò & lege ciuili aiūt esse infames. Attamen. l. improbum. C. quib. cau. infra. irrog. non pronuntiat infames nisi exigentes vsurarum vsuras, quas ius ipsum ciuile suprā diximus vetare. Atq; illud appellatur improbū scœnus. Tres aliæ statuuntur ca. quia in omnibus. de vsur. s. q̄ manifesti vsurarij non admittantur ad communionem altaris. Quod sic stricte quidā intelligunt, quasi nō sint admittēdi ad sacra audienda. Verū tamen quia pœnæ nō sunt restringendæ, & illic nō fertur in eos excōmunicationis sententia, non est audiendum nisi secundum verborum sonitum, q̄ s. non sunt admittēdi ad suscipiendam sacro sanctā Eucharistiā, eò q̄ sunt publici peccatores. Item, q̄ nō donentur ecclesiastica sepultura. Deinde, q̄ sacerdotum nullus eorū oblationes accipiat, quia censentur rapinæ. Et qui acceperit, est ab officiis suspensus. Reliquas verò cui libuerit, quæret loco citato. Ex his demum palam fit, quàm fuerit superuacaneus labor, quem

Bald.

Bald. atq; Bart. insumpserūt super l. cunctos populos. C. de sum. trinit. quàmq; ab re longè ad quæstionē illā de Catholico Iustitiano Cæsare responderunt: videlicet quomodo duo hæc cohærent, q̄ eadē lege præceperit cunctos populos sibi subiectos in religione versari, quam D. Petrus Apostolus Romanus tradiderat: & tñ vsuras permiserit, quas fides catholica docet esse illicitas, quasque Ecclesia verat. Ad quod respondet Bald. q̄ præcepit teneri fidē trinitatis, sed non respectu aliorum articuloꝝ, qui requiruntur ad salutem animæ. Profectò solutio non erat digna Baldo. Nam Imperator præcipit omnes versari in religione Ecclesiæ Romanæ, quæ nō solum fidem trinitatis, verum totam includit, & simul etiam mores. Responso ergo est, quā iam declarauimus: nempe quòd imperatoria vsurarum permissio nullatenus repugnat fidei: quia non astruit esse licitum in foro Dei. Hæc enim esset manifestaria hæresis. Quòd autem vsurarij ciuilibus pœnis non subiaceant, non est contra fidem: sicuti neque id quòd meretrices nullo afficiantur supplicio.

ARTICVLVS II.

Vtrum ratione mutui aliqua possit ex peti commoditas.

Voniam constitutum est nihil ratione mutui posse in pactum duci, explicandum restat, vtrum neque comoditas expeti vlla possit. Et arguitur à parte affirmatiua: Eadem esse videtur comparatio dati ad datū, & mutuati ad mutuatum: sed pro data pecunia licet ex pacto recipere eandē vel eius valorem: ergo pro beneficio mutuandi licet par expectare officium: vt scilicet mutuatarius vinciat ut mutuanti remutet. Secundò arguitur: Si gener pignus mutui accipiat, quod sit fructiferū, vt hortum vel fundum, potest fructibus eius uti donec sibi de dote satisfiat, vt patet cap. salubriter de vsuris. ergo licet aliquid recipere ratione mutui. In contrarium est quod Ezech. 18. inter ea, quæ ad viri iustitiam requiruntur, ascribitur, si vsuram & superabundantiam non acceperit. Vbi nomine superabundantiæ res omnis cōprehenditur, quæ pecunia æstimari potest. Accedit & verbum Ambrosij, ca. plerique. 14. q. 3. quodcunq; accedit sorti, vsura est. Et Hier.

Responso Balui simi-stra. Vera solutio.

Primum argument. Argu. 2.

Ambros. Hierony.

Prima conclusio.

Aristot.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Tria sunt que mutuatione vsurariam red dunt.

Argum.

Solutio:

Scrupulus.

Solutio. Vsuræ mētalis.

vel

Vsuræ vsurarū olim summo rigore prohibita.

Dubitium.

Solutio.

Ius ciuile non aduersatur canonicum circa contractū vsurarum.

Syluester Pœnæ vsurariorū iure canonico taxatæ.

Baldus. Bartolus.

vel ratione amicitia. Si autē illius officij quod speras, indignus es, alia est noua iniquitatis ratio. Sē-
 tentia est S. Tho. q. 13. de malo quam probē Caiet. quolib. 1. q. 3. sequutus est. Patet exēplis cōclusio:
 Dum æquissimū nosti episcopū, quē nullo alio respectu, quā iustitiā, scis sacerdotia conferre, licet
 tibi ei seruire ad vendendum eius beneuolentiā: vt postea gratis, & nō propter impēsa obsequia con-
 ferat tibi beneficium, cuius es dignus: quia certus es neq; illū propter obsequia daturum, neq; te re-
 cepturū. Item si tu magistratu dignus es, sed tamen regi intusus, potes illū muneribus placare, vt te
 ad eius amicitia insinues, & dignorum albo te ascribat, cur ergo non poteris etiam mutuato aureo
 beneuolentiā eius piscari: etiā si alioqui non mutuares, nisi vt eius amicitia tibi esset frugi. In sum-
 ma, cū exterioris mentalisque vsurā idē sit obiectum, exterior est fidissima interioris regula. Accipe-
 re ratione mutui, vsura est in re: ergo id animo proponere, vsura est in mente. Accipere verō ratione
 amicitia, non est realis vsura: ergo neque illud optare, est mentalis. Scio equidē responderi posse, q
 licet illud simpliciter optare, non sit peccatum: tñ illam amicitiam per mutuum procurare, culpa nō
 vacat. Attamē cum obiectum intentionis sit licitum, nescio quid culpæ hic lateat. Hoc tñ fatēdū, q
 cum sit valde subtile discernere, qñ intērio subest recipiendi rōne amicitia, aut rōne mutui, semper
 est talis intentio suspecta. Sed vbi vir prudens id discernit, nulla subest culpa. Sed nunquid non pote-
 ro per mutuandi beneficium amicitia cum illo me coniungere, cui debitor sum, vt mihi remittat? Vt
 si me quispiā de re aliqua in litē vocat, num mutuata pecunia possum cum illo fœdus inire, firmato
 pacto vt liti cedat? Respondetur, q si rem illam verē debeo, non possum in pactum ducere: sin verō
 per calumniā diuexor, possum quidē conuentione mutui meā redimere vexationē. Existit autē cōtra
 priorem partem argumentum. Si quem ego iniuria affeci, seu honorem eius ledendo seu famā etiam
 si pecuniariā restitutionē ex me iure posset exigere, possum nihilo secius ego mutuādi vinculo eum
 obligare. Responsio. Quod ego quidem procurem, vt ratione amicitia per mutuum genitæ mihi cō-
 donet, iam assertum est, licere. Quod verō pacisci liceat, aliquantulo maior est hærēdi ratio: tñ rectē
 mihi videor id quoq; concedere, saltem antequam sin in pecuniā condēnatus. Nam etsi honor & fa-
 ma pecunia possit æstimari: tamen ex natura sua iure amicitia condonari solet. Quare illud pactum
 non est nisi amicitia fœdus. Suffragatur nobis Syluester ver. vsura. pri. §. 11. Quæris autem fortē, nec
 immeritō, vtrum illa amicitia possit in pactum duci, quæ turpis est vsus? Vtrum, s. petulans iuue-
 nis conuenire ex mutuo posset cum muliere de turpi obsequio? Et ratio dubitandi est: quia illa nihil
 aliud apparet, quā amicitia. Respondetur, q amicitia per mutuum procurare, vt postmodum illa amo-
 re victa consentiat, non est vsurā vitium: obligare tñ illā, minimē ab eodem vitio excusatur: quia illa
 obligatio æstimabilis est pecunia. Ecce de his, quæ pecunia nō sunt æstimabilia. Contraria ergo ra-
 tione nihil pretio pecuniæ dignum potest in pactū mutui cōstitui: vt nō licet tibi ea conuentione re-
 gi mutuare, vt tributorum te pensione exoneret: siue per priuilegiū subsignatum, vt fias nobilis, siue
 in tēpus, nisi forsan in propatulo esset q per iniquitatē & tyrannidē exigerentur. Nā tunc quia illa nō
 debeo, nihil ratione mutui recipio, sed vindico me ab iniuria, defendendo quod meum est. Eadem ra-
 tione nec possum ratione mutui principem obligare, vt opus. 21. ait S. Tho. qui tibi cōferat magistra-
 tum aut rē aliam. Neq; possum mutuare cētum eo pacto, vt mutuatarius illa vel eorum partem suis
 expēsis extorqueat ab illis meis debitoribus, à quibus difficilē extorquebuntur. Neq; si habeo frum-
 mētum decē miliaribus ab hinc lōgē, possum mutuare, vt tu inde aduehas vel illic cōsumas: sed mihi
 id hic persoluas: quia te vectura aggrauo. Neque verō vt aliquod obsequium recipias vel à manu vel
 à lingua: vt alius scilicet tibi adsit aduocatus in caussa, vel sit tibi amanuensis. Immo verō neque in
 pactum ducere, vt mutuatarius eleemosynas faciat, vel alia opera misericordia. Hæc in quā non licet
 in pactum ducere, neque expectare ratione lucris. Secus, si alter gratuito referat. Neque vt mutua-
 rius coram te canat, vt saliat, aut negotia tua gerat, aut pro te oret principem: nisi res essent tam exi-
 guæ, pro quibus non consuevit pretium rependi. Atq; eandem ob causam neq; mercator citra nota
 men vsurā mutuare sub eo vinculo pōt, vt vel totum mutuum vel partē in mercibus mutuatarius su-
 scipiat, etiā si iusto pretio vēdat, dummodo ille re vera mercium nō egeat, sed cogitur emere ratione
 mutui: quoniam obligatio illa emendi æstimabilis est pecunia. Imō inde lucrum mercatori obuenit
 nam licet merces tñ valeant, maiore tñ copiā vendit, q vendidisset. Ex quo iniquissima mercatorum
 fraudulentia prōditur: q indigēti regi stipendio militū, ea ratione ei mutant, vt milites in mercibus
 tantum suscipiant, & tantum in pecunia. Et n. triplex aut quadruplex figura prauitatis. Prima, q li-
 cet ipsi putēt merces tanti valere: haud tñ ita res habet, quia emptorū raritas extenuat pretium: & si
 illi non distraherent inter milites, non citō nanciscerentur emptores, quibus illo pretio diuenderent.
 Secunda iniquitas est q quia creditō vendunt, carius vendunt. Et cum à rege expectationis intuitu
 lucrū cessans nihilominus cor radunt, fit, vt tempus bis vendant. Et teritiō, cū miseri milites nō indi-
 geant eiusmodi mercibus, vilissimo eas statim pretio coguntur reuendere: atq; vt summatim dica-
 mus, pro decem millibus, quæ rex soluit, vix milites sex millibus potiuntur. Sed percontaris, vtrum
 possis mutuarium ratione mutui ligare, vt tuū colat agrum iusto pretio, vel tuū molēdinum, aut fur-
 num, aut tabernā frequētet: Sunt quippe qui astruunt id licere: vt Summa Angelica, & Adria. q. de
 vsura, & quos Sylue. memorat in verbo, Vsura. pri. §. 7. Quorum ratio est, q cū huiusmodi mutuator
 nullū det dānū, nullū extorquet pretiū. Attamē ab aduersa parte stat ratio, q illa ciuilibis obligatio est,
 æstimabilis pecunia. Haud enim dubiū est, quin priuatio libertatis suapte natura digna sit pretio. Alij
 verō arbitrantur nullā cōmitti vsurā, si mutuū dederis illo termino soluendum, qñ mutuatarius ces-
 sauerit ad tuū molēdinum venire, vel tibi alia via iusto pretio seruire. Sed re vera eodē relabitur. Et
 ideo vsurā palliatio est. Nisi fortē cōtract⁹ sit emptionis & vēditionis: nihil, n. vetat quo minus possit
 constitui

constituito pretio obligare hominem vt ad tuum veniat molendinum per tot annos, ac per totā vi-
 tā: etiā adiuncta pena, vt quando defecerit, certā tibi multā soluat. Hinc planē colligitur pdiorum
 dominos vsurā sordibus infici, dum eo pacto colonis pecuniā aut frumentū mutant, vt auctiori p-
 tio fundos suos & prædia conducant. Neq; verō excusantur dicentes prædiorū vsus tanti valere:
 sed quia non possunt colonos alia conditione inuenire mutant: nam si non inueniunt, signū est q
 nō tanti valet conductio. Ergo quando inuenires aliū tanto pretio conducentē, tutū tibi esset tunc
 pauperi mutuare, vt eodē pretio conduceret, aliter minimē. Sunt præterea qui vsurā in hac cōuen-
 tione nullā agnoscunt: Obliga tu te mihi meas in æstate demerere fruges pretio tunc temporis cur-
 rente, vt ego tibi tunc soluā partē pretij. Nā hic nulla apparet mutui ratio, sed solutionis. At verō nō
 auderē hoc admittere. Nā illa anticipata solutio mutuatario quædā est pecuniæ per operas alterius
 soluendæ. Quare obligatio ratio mutui fit. Sed arguis contrā: Dū mutuatarius iustū pretiū suarum
 operarū recepit, nulla ei videtur deberi restitutio. Respondet Ioan. And. vt refert illic Adrianus, q
 debet fieri pauperibus. Nulla hoc tamen iubet ratio: quoniam restitutio nō cedit in ius pauperū, ni-
 si vbi nō potest haberi creditoris copia, vel vbi condēnatur vt perdat, sicut in simonia. Sed illi est re-
 stituendū, quantum illa obligatio valet. Ex quo fit, q si vt se colonus obliget, pretiū aliquantulo sta-
 tueretur ei maius, aut vt veniat ad molendinum, aliquid remitteretur pretij molæ, nulla esset vsura.
 Itē, si etiā conductor obligaretur ipsum cōducere: nā tunc quia obligatur vnus obligatur & alter,
 & non ex vi anticipatæ solutionis. Et hæc de prima cōditione vsuræ, quæ est, vt quod recipitur est
 inabile sit pecunia. Secunda verō est, vt ratio ne mutui recipiatur. Qua propter si mutuatarius aliās
 mihi debitor est, possum illū pactione mutui districtius deuincere, vt cū mutuata pecunia aliā etiā
 mihi debita soluat. Vt verbi gratia, si absq; arbitris decē illi mutuo dedi, quæ id iudicio negare po-
 test, possum ea lege decē insuper mutuare, vt corā tabellario syngraphā omnīū viginti mihi subscri-
 bar. Nā licet illa obligatio æstimabilis sit pecunia, mihi tamē illā debebat. Et eadem ratione exclu-
 ditur à ratione vsuræ, si vel ratione lucris cessantis, vel donationis, vel alia via illud recipiā. In calce
 tamen huius articuli explicandū superest, in qua specie sit mutuū restituendū, vt iustitia citra vsu-
 ræ crimen, qd alterutra partiū cōmittat, obseruetur. Habet enim locum mutuatario in his dūtaxat re-
 bus (vt supra dictū est: & habetur l. mutuum. ff. de reb. cred. si certū petatur) quæ vsu consumuntur.
 Mutuo ergo tibi modios frumenti decē, quo tēpore vilius venditur, vtrū tēpore redhibēdi, quo for-
 tē carius erit, eandē mensurā mihi debeas, quā tibi dedi, an idē tantum p̄rium, quo æstimabatur dū
 tibi contuli? Et vice versā si pluris vendebatur dum tibi tradidi, vtrū postea eandē præcisē mihi de-
 beas mensurā, an quo vēdidisset, pretium? Idē est de vino, oleo, melle, & simi. Tractat hoc Syluest. i
 verb. vsura. pri. §. 18. & 17. & alij multi, quos re vera non video scopum punctim ferire. Rñsio ergo
 hisce distinctionib. fit clara. Primum, discērnēda est mutuatario à venditione. Etenim dum tu hyema
 li tpe decē modios frumenti credidisti, videndum est, vtrū mihi eo pretio vendidisti quo tunc vē-
 debatur, an verō mutuaisti. Si vendideris, nō tibi frumentū, sed p̄rium debeo. Quapropter si tunc sin-
 guli modij valebāt ducatum, decē tibi ducatos debeo, quocunq; p̄rio post frumentum vaneat. Et
 ideo si inter nos conuentum fuit, vt idē p̄rium frumenti repēderē, & postea valet modius nō nisi di-
 midium ducatum, viginti tibi modios debeo. Res est clara. Si autē non sit nisi mutuatario, tunc non
 p̄rium, sed decē tibi præcisē modiorum debitor sum, quocunq; vānundetur postea nūmo. Vt si mēse
 Ianuarij frumentum suscepi, soluēdum sequentis anni eodē mēse, eodē tibi decem modios eiusdē
 qualitatis remetiri teneor: vt, s. granum eiusdem sit bonitatis. Neq; refert, longēne maioris annona
 va nibat, qñ tu mihi dedisti, an multō minoris: Et idem est vini iudicium atq; aliarum rerum vsu cō-
 sumptibilium. Etenim ratione mutui non tibi debeo pretium, sed corpora in eadem sp̄e & qualita-
 te. Quamobrem si qñ ego tibi soluo, non valet modius nisi dimidium ducatum, quinq; ducatis tibi
 satisfacio: licet qñ à te mutuatatus sum, decem modij emerentur ducatis decem. At verō si tu mihi mē-
 sus es frumentum vetustum, obligans me vt tibi remetiar nouum, vsuraria mutuatario est. Nā petis
 frumentum melioris qualitatis q mihi tradis, neq; refert vtrum nouum vilius vendatur. Et ideo isti
 reconditores frumenti caritatē exoptantes, renouatorum nomine infamantur. Mutuant, n. frumen-
 tum submarcidū, ac corruptioni proximum vt reddatur eis nouum. Atque idē in oleo & vino & alijs
 censeto: vt si subacidum vinum mutuas, vt dulcius tibi reddatur. Hæc doctrina, quia rōnis germana
 ciuilibis quoque iuris est: vt patet ff. de reb. cred. si cer. petatur, per totum præsertim l. vinum. Quæris
 autē, quid si mutuo soluendo non sit designata certa dies, vtrum fas sit tunc mutuatori non repe-
 re, qñ videt vilius vānundari, sed opperiri tempus, quo sit maximi pretij, vt frumentum duplet aut
 triplet? Respondetur ex natura rei nullā prodi in iustitiā effigē. Esset tamen auaritiæ iudicium eui-
 detiūs, q charitatis. Dico non esse iniustitiā, nisi mutuarior operā daret, ne aliter antea solueret, tunc
 enim iniustitia fit. Alioqui mutuatario imputatur, si non sibi consulit soluendo, quando ex re sua fue-
 rit. At verō dum pactum interuenit, vt solutio non fiat ante certum tps, qñ coniecturā docent au-
 tiori pretio æstimandum, vsurarius contractus est. Contra hanc autem sententiam sumitur à mone-
 tarum æstimatione argumentum. Sequeretur inq; ex his, quæ dicta sunt, q liceret mihi mutuare tibi
 ducatos centum, qñ minori argento vel ære æstimantur: & postea dum regis pragmatica aureorum
 valor augetur, idem auri pondus suscipere. Syluest. vsura. pri. §. 14. refert doctores iuris dicentes q
 si verisimiliter dubitatur tempore solutionis posse valere minus plusve, tunc eadem aurea moneta
 est restituenda. Sed re vera vel me vel istos fallacia cæcos. Interstat enim, ni fallor, planissima inter-
 capedo inter valorē monetæ, & valorē aliarum rerum vsu cōsumptibilium. Nam dum pretium: vt
 bi gratia, frumenti, vel vini, vel olei augetur, res ipsa in se immutata manet. Et ideo eadem est resti-
 tuenda

tuenda mensura, quæ mutuo recepta fuit modò iam exposito. Quò verò monetæ valor augetur, ipsa in se natura monetæ, quatenus moneta, hoc est rerum mensura est, augetur ac si augetur mensura frumenti: vt puta modius fieret maior. Et ideo si quò à me mutuatus es ducatum, non valebat nisi regalia vndecim; & post ad duodecim eius æstimatio aucta est, non debes ducatum integrum, sed vndecim argentea regalia. Quemadmodum prorsus si decem tibi vnas frumenti mutuares, dum vnâ duodecî tñ modiolî explebant, & postea per legē aucta est vt capiat modiolos tredecim, nõ debes mihi nisi vnas, quæ duodecim præcisè reddant. Veruntamen quod de variatione valoris pecuniæ diuersis tēporibus in eadē prouincia dicimus, falleret quidē si pecunia traduceretur ab vna prouincia, in aliã Ducatus, exēpli gratia, in Hispania, quæ auri abundantior est, minori argento penditur, quò in Anglia, vbi maior est argenti copia. Ob idq; vndecim hic argentea regalia plus valent quò illic. De hoc ergo reponenda est disputatio vsq; ad proximum librū, vbi de cābiis disserēdū nobis est.

Restat ergo vt ad argumenta respondeamus, quæ tantum nos duò proposuimus. Primum, n. S. Thom. de lucro cessante, statim artic. proximo enucleandū est. Secundum verò idem fermè, est quò pcedenti art. 5. loco fecerat, atq; illic ideo solutum reliquimus. Est, n. eiusmodi. Mutuatarius tenetur ex honestate beneficium compensare, ergo potest ad illud beneficium ratione mutui ciuilitè obligari. Iam, n. supra negata est consequentia. Nam iustitiæ legi illa repensatio satisfacit: qua tantum tibi redditur quantum mutuaisti: aliã autem honestatis, libera esse debet: sicut tu liberè mutuaisti. Ad quartum ergo, quod nos primum fecimus, nempe an liceat ratione mutui obligare mutuatariū ad iterū mutuandū, respondet Angel. assertoriè. Ratio sua est eadem, quæ paulò superius allata est, nempe quò in tali contractu nullū mutuatario datur damnum. At verò iam ibidem monstrauius fallacē esse rationem. Nam licet beneficium mutuandi, officium sit liberalitatis & misericordiæ, tamen obligatio est æstimabilis pecunia. Ob idque perspectè D. Tho. negat esse licitum. At verò vtrum mutuares hoc pacto liceat, vt in præsentia tu mihi aliam rem mutues: scilicet mutuo tibi frumentum, vt mutues mihi vinum? Nam ex dictis S. Thom. apparet licentiam hanc colligi: vbi ait: licet simul mutuati vnū aliquod aliud mutuum recipere: nõ autem licet eum obligare ad mutuum in posterum faciendum, cum tamen discrepantia deprehendi vix queat: quò cum nõ te possim ligare vt cras mutues, possim te obligare vt statim mutues. Neque ratio solida est, si dicas mutationem de præsentij non esse æstimabilem pecunia: nam et si hoc verum sit, tamen obligatio est æstimabilis. Respondetur ergo quod neque S. Thom. dicit, quò potest intercedere obligatio in præsentia, vt scilicet petenti ex te mutuo, non aliter concedas, quàm ciuilitè obligando vt statim mutuet. Sed supponit, vt res habet quò mutationes de præsentia gratuito fiunt. Vt, mutua tu mihi: & ego tibi. Et ideo simpliciter ait quò licet mutuum recipere. Quapropter placet mihi appendix illa Caietani hoc loco: nempe quò liceat si de iussori pretium recipere, vt fideiubeat, quoniam illa obligatio qua se stringit tuo nomine soluere, æstimabilis est pecunia ac subinde vendibilis. Quòd si contrarius insurgas: fideiussio est quædam species mutui: sed si fideiussor mutuares amico pecuniam, non possit pretium recipere: ergo neque inde quò pro eo fideiubet. Negatur tamen prior præmissa. Alia enim res est fideiubere pro te quam mutuares tibi. Ex quo rursus inferitur, quò possit quis vt se obligaret paratum esse ciuib. mutuares quoties egerent, stipendium Reipublicæ suscipere: hoc, n. non est pro mutuo, sed pro obligatione. Ac deum ex his colligitur, quò non mihi licet mutui te nodo colligare, vt pro me fideiubeas. Quintum D. Thom. argumentum materiam inducit contractus societatis: de qua nos infra longam disseraturi sumus quæstionem. Ad sextum ergo, quod nos secundo loco posuimus de pignoris vñfructu, respõdetur planiter, quòd quando pignus est fructuosum, computandi sunt eius fructus in sortem. Aliàs iidem reciperentur in pretium mutui, vnde vsuræ labes contraheretur. Cautio est vtriusque iuris, vt extrà, de vsur. c. 1. & 2. & C. de distr. pig. l. 1. Exurgit autè duplex difficultas ex eodē iure. Prima nascit ex c. conquestus. eod. vbi postquam præcipitur vt fructus pignoris ducantur in sortem, additur, Nisi terra ipsa de feudo sit monasterij veltri, nempe quòd si ecclesia fundos aliquos in feudum seu in emphyteusim alicui tradidit, & postea feudatarius eidem ecclesiæ eosdem impignorat fundos ecclesia potest recipere fructus non cõputando in sortem mutuatæ pecuniæ. Idem habetur extrà, de feu. c. 1. & tamen esse apparet manifestariæ vsuræ scelus. Sunt ergo qui non aliter hoc putant defendi posse, quàm quòd in vtilitatem ecclesiæ permissum est. Veruntamen solutio hæc nõ satisfacit. Nã ecclesiæ mos & consuetudo est potius non exigere vsuras: neq; vnde licitè posset: vt patet in ca. fraternitas. 1. 2. q. 2. Et ideo alia nequit reddi ratio, quò hæc est natua feudorum conditio: vt quoties adierint ad verum dominum, redeant cum fructibus: sed tamen feudatarius absoluitur à solutione feudi: vt eod. c. 1. de feud. habetur. Verum est tamen æquitati apparere, consine, vt si feudatarius, quàm meliorem reddidit fundum plures colligebat fructus quàm soluebat ille excessus semper obueneret ei, quamuis eum impignorasset. Attamen quia exoneratur illo onere excellendi deinceps, fundum & meliorem reddendi, etiam illo excessu priuatur. Grauius tamen oboritur dubium ex capit. salubriter. de vsur. vbi habetur, quò si socer tradidit genero pignus dotis fructuosum, iuste idem gener vsufruitur pignore, dum sibi dos non soluitur: neque fructus illos cogitur ducere in sortem. Idem permittit ius ciuile. l. Pater. ff. de doli mali & met. excep. Et quidem de conclusione nemo ambigit: sed tamen de ratione est dubium. Aiunt enim Panor. & ceteri super d. cap. salubriter rationem sumi ex sustentatione onerum matrimonij. Sed est Adria. in q. de vsura. cui causilla hæc nõ probatur? Argumētum eius est, quòd in aliis quoque contractib. contingit vt qui pignus recipit, teneatur aliqua onera sustinere, & tamen nõ ideo potest percipere fructus extra sortem: vt si vendas annuam pensionem pretio mille ducatorum, pro quo recipis pignus, teneris illa onere soluendi pensionem sustinere: & nihilominus

hilominus debes fructus pignoris in pretium numerare. Item qui stipendio regis viu't, tenetur alere familiam: & tamen si pignus stipendij acciperet, teneretur fructus recipere in pretium: ergo ratio illa nulla est. Hinc ergo colligit Adrianus quò non potest gener recipere illos fructus extra sortem nisi ratione interesse, puta lucri cessantis. Et miror ita alios esse hoc argumento deuinctos, vt dicant cã esse Theologorū opinionem: cum tamen nullus præter Adrian. extiterit, qui hoc somniet. Enimvero quò propter onera matrimonij illic fructus percipiuntur, non solum doctorū opinio est, sed expressa iuris tententia. Hanc enim rationem subdit præfatū c. dicens, Cum frequenter dotis fructus nõ sufficiant ad onera matrimonij supportanda. Atq; idē colligitur ex allegata l. Pater. Quis ergo Theologorū id audeat negare? Præterea, causilla illa lucri cessantis cõmunis est in aliis etiam contractibus, & tamen leges aliquid peculiare tribuunt genero in fauorem matrimonij. Adde, quò si illa esset tantū causilla, locū non haberet nisi vbi gener esse mercator, qui in negotiatione deberet tractare pecuniam. Nam qui illam non habet negotiationem expositam, agere de lucro cessante non potest: & tamen generis in vniuersum indultum est priuilegium hoc. Istæ rationes aded remordent eodem auctores, vt illic nõ persistat, sed dicant esse donationem soceri. Hoc tamen responsum nullum habet fulcimentū: nã Papa cū interrogatus fuerit de iure, nihil respondit de donatione, sed quid ius ratioque inbeat. Igitur Adri. & qui eum sequuntur, ideo seducti sunt, quò nullatenus intellexerunt quidnam esset onera matrimonij sustinere. Haud enim hoc, vt ipsi putant, id simpliciter est, quò vxorem familiamque alere, vt in aliis oneribus vsu venit: sed est eandem alere, reseruata semper dote. Tenetur enim tempus maritus vxori de integra dote: & quia præter dotem debet illam alere, etiam si non sit negotiator, recipit iure fructus pignoris, dū soluatur dos, quæ præsumitur quò aliqd illa dote emeret, vnde, illa salua, vxorium onus ferret. Et ideo lex illa, pater. docet, quò quando pater alit filiam, non potest gener recipere fructus pignoris. Sed quid si gener liberè concessit terminum solutionis socero? Respondeo, quò si id concessit suscepto fructifero pignore, censendus est intellexisse secundum ius: ideoque potest percipere fructus extra sortem: nisi contrariū liberè expressisset. Nam cum possit quisque indotatam sibi desponsare, potest & fructus remittere pignoris. Quo fit vt Almain. 4. sent. dist. 1. 5. q. 2. immeritò remordeat Iurisconsultos: dicens, quò quando socer non est in mora soluendi, non licet genero recipere fructus pignoris vltra sortem. Immo ipse non penitus radicem iuris penetrauit, quo potest illos etiã tunc suscipere. Atq; hinc plane, quò Panor. eod. c. salubriter. scitè, vt arbitror colligit, potest generū non solum fructuosum pignus, verum & certā pensionem quotannis recipere, dum dos non soluitur. Illud enim non recipit ratione expectatæ solutionis, sed quia dote salua, tenetur familiæ prouidere. Neq; argumentū quorundā contrarium tenentium vllius est momenti, scilicet quò Papa non respondet nisi de fructibus pignoris. Nam ex eodē responso colligitur, quòd potest alia via recipere vnde vxorios sumptus faciat. Syluest. autè moderatur sic sententiam, vt non possit gener plures fructus suscipere pignoris quò quibus sufficiat onera supportare. Et arbitror conditionem non longe à veritate aberrare. Etenim quòd alij dicunt, scilicet tantū posse recipere, quantum lucri cessat, inde refellitur, quò (vt probatum est) non recipit ratione lucri cessantis. Atqui ex eadē radice soluitur alia quaestio si interrogas vtrum defuncto marito possit etiam vidua recipere fructus pignoris vel alia alimenta, seu à patre, qui nondum soluit dotem, seu à mariti hæredibus, si soluta fuerat. Apparet n. inde non licere, quòd dissoluto matrimonio vidua non sic perfert matrimonij sumptus, vt debeat seruari dotem: & ideo potest mutuum suscipere ex illa postea soluendum. Nihilominus respondetur, absque dubio, seu pater debeat, seu coniugis hæres, alteruter tenetur, vel dotem soluere, vel illam secundum suū statum & conditionem alere: quia tenetur maritus iure matrimonij eam alere quousq; suam ei integrā soluat dotem: quæ debet eius hæredibus, quàm maximè fieri potest, reseruari. Hoc tamen mihi dubium impræsentiatū occurrit, ad rem minime impertinens: vtrū posset quis filiã non aliter dotare, quò mutuo genero pecuniã: ita vt mutuares quispiam decem millia ducatorum mercatori sub pacto & obligatione, vt suã duceret filiam? Apparet enim hoc esse licitum. Primum, quia posset quisq; (vt dicebamus) indotatã ducere: ergo pro mutuo. Item quia ducere vxorē, videtur esse opus amicitia: nam illam debet prudentissimus quisq; sibi matrimonio adiungere, quàm haberet honeste charam: amicitiam autem pro mutuo poscere non est vsura, vt supra dictū est. Præterea, si ille diligens esset & negotiationum peritus, plures penderet decem millia mutuares, quò donata mille. Respondeo, nihilominus non esse licitum. Nã dum mutui vinculo aliū obligas ducere, cum illa obligatio graui sit æstimabilis pecunia, vsu mutuatæ pecuniæ seorsum cõsideratum, rependis in pretium illius obligationis, loco videlicet mille ducatorum, quos ille in dotem reciperet. Neq; refert maioriñe ille attinet mutuum, an minoris. Et ad aliud respondetur, quò quauis per amicitiam posset gratis vxorē ducere: tamen iam tunc non facit gratis, sed pro vsu pecuniæ, pretio æstimato. Ex his fit consequens, Reges autem magnates nullatenus posse vrbibus aut villis quas in pignus mutui suscipiunt, extra sortem vsufrui: neq; vlla ratione possunt ab vsuraria iniquitate excusari. Remedium est tamen: vt non recipiant nisi e. nptas cū pacto retrouendendi: tunc enim fructus emptoribus obueniunt. Hoc autem nihilominus subticendū non est: Impignoras verbi gratia, sterilem agrū, qui tibi neutiquam erat vsui: quia nec erat frugifer, neq; virefcebat: neq; illū colere cogitabas: alter autem, cui impignorasti, colit illum, vt olera inde saltem colligat: forte non est condemnandus, vt in sortem ducat: quoniam cum tu nullum pateris detrimentum, non debet alterius industria in sortem cõputari: veluti si depositarius vsu pecuniæ tuæ lucretur, nihil tibi debet. Hæc autè prudenter pensanda sunt. Nã si emolumentum esset alicuius momenti: puta quò ager, nõ quòd putabatur sterilis, sed domini incuria non colebatur, & postea cultus sit frugi: arbitror fructus in sortis solutionem annumerandos.

*Utrum ratione damni emergentis aut lucri cessantis, liceat mutuatori
quidpiam ultra sortem recipere.*

**Primum argumen-
tum par-
tis negati-
ue.**
Argum. 2.
D. Thom.
Argu. 3.

N contractu mutuacionis frequens habetur ratio damni emergentis & lucri cessantis. Et ideo quaeritur, an horum ratione liceat mutuatori quidpiam supra sortem accipere? Et arguitur à parte negativa: Si hoc esset licitum, sequeretur, quod nullum esset usurae vitium, eiusmodi lucrum in pactum ducere, consequens tamen est falsum: quia cum mutuatio opus sit charitatis, gratis debet fieri: ideoque dum suapte sponte suam quis pecuniā mutuat, debet eam subinde gratis à lucro diuellere. Alioqui non mutuet, postquam non cogitur. Secundò arguitur ex verbo S. Tho. q. 78. art. 2. Id quod nondum quis habet, vendere non potest: mutuator non habet lucrum: immo multis periculis, quibus impediri potest: ergo pro illo nihil certi valet in pactum ducere. Tertio: Si de lucro cessante posset mercator statim cum mutuario cōuenire patentissima aperiretur via palliandis usuris. Haud ergo licet talem concedere licentiam. In contrarium tamen est, quod nemo tenetur ob praestitum beneficium sibi incommodare, contingit autem saepe, ut cupiam causa mutui & damnum accidat, & cesset lucrum: ergo licite potest tunc incolumen se, indemnemque seruare.

**Dammum
emergens.**

Quaestio hæc & inter doctores controuersa est, & inter mercatores periculosa. Habet autem certi cōpitiq; quidquam, atque aliam partem dubiam. Ad eius ergo intellectum p̄noscenda est terminorum significatio. Damnum quippe emergens est detrimentum, quod mutuator causa solius mutuacionis patitur: ut si ruinosas aedes reficere parabat, aut annonam in æstate in totum annum emere: & amicus precibus improbis mutuata ab illo pecuniā, quia ipse forte grauius indiget, euellit: & idem tunc mutuator eū damni cōmonefacit sui: si postea domus sine alia eius negligentia corrui, vel frumentum cogitur cariùs postmodum emere, vel per usuras pecunias recipere quibus alia sua debita soluat, illud dicitur danum emergens. Lucrum verò cessans est, si mercator pecuniā negotiationi expositam, precibus etiā victus mutuat, vel, quò citrà dubium loquamur: ab inuito extorquetur, vel statò tēpore non soluitur, lucrum quod augere potuerat, cessat. Respondetur ergo ad quaestionem quinq; conclusionibus, ab his, quæ certiores sunt, initio sumpto. Prima: Quando mutuatori inuito, videlicet contra suam voluntatē vel damnum emergit, vel lucrum cessat, iuste & absque illo usurae periculo illud potest exigere. Memēto lucrum tunc duntaxat, cessare, quando pecunia erat mercatoris negotiationi dedicata. Et ratio est patentissima: quia quando quis inuitus est, vim patitur, ac perinde quasi rapinae iniuriā. Atq; huc pertinet l. Cum quidā. ff. de usur. vbi ait Iurisconsultus: usurae non pp̄ lucrum petentium, sed pp̄ moram non soluentium insiguntur. Et l. i. habetur, q̄ si locius communē pecuniam in p̄prios vsus cōuertit, teneatur socio usuras praestare: Et C. eod. l. usuras. cogitur emptor, qui in solut. omnis mora est, usuras insuper soluere venditori. Conclusio ergo in dubium venire nō potest. Sed vtrum statim ab initio posset sic licite inter ambos conuenire, ut si nō solueris statò die, tenearis deinceps certum numum usurarum soluere: Respondetur in primis q̄ nomine p̄næ p̄culdubio potest. Nā cum mutuator teneatur in tēpore soluere, iam inde mutuator inuitus, caret suis nummis. Et ideo rigore iustæ multæ potest illum cogere, sicuti & iudex eum cogeret. At vero an idem liceat ratione cessantis lucri, etsi aliquantulo sit maius dubium: tñ neq; negandum est licere: duntamen in fraudē contēdendæ usurae id non fiat: nempe si mutuator vere est mercator ex negotiatione victitans, quoniā potest bona fide mutuare vsq; ad certum diē, admonitumq; ex tunc mutuatariū habere, q̄ deinde suum non est propositum mutuarē, sed quòd deinceps inuitus à suis negotiis cohibetur. Secunda conclusio: Si quis habet pecuniam negotiatio ni mancipatā: quomodocunq; inuitus cogatur illam mutuarē, non solum danum emergens verum & lucrum cessans potest iuste ultra sortē repetere. Dico inuitus: quia ei vel aliqua vis infertur, vel tēditur fraus. Exempla: Ut si quis mercatori mortē aut incōmodam aliud comminetur, nisi sibi mutuet: vel si vasallus prudēter grauitēq; metueret, nisi domino suo mutuum daret, diuexatum iri ab illo, & molestias perpeffurum. Hæc enim est quædā violentiæ species. Aut si forte rex ingruente bello indigeret à mercatoribus pecunias mutuari: qua vtiq; ratione posset illos cōpellerē: illique tene rentur parere. In hisce inquam atque id genus accidentibus planum est mutuatariū pp̄ tales coactiones se posse indemnem seruare. Atqui huic assertioni patrocinatur Pontificium ius, extrā, de si deiuss. cap. peruenit. & c. constitutus, quibus iubetur, quòd si fideiussor nomine illius, p̄ quo fideiussor sit, soluit dispendiumq; aliud fecit, aut danum accepit, tunc ille cuius gr̄a soluit restituat eum in suum ius, reddatque ipsum p̄sus indemne, ab omniq; immunē iactura. Veruntñ quòd ad rem descendamus, ibi latet quaestionis neruus, vbi mutuator nullam speciem vis aut fraudis patitur, sed rogatus suapte spōte mutuat. De hoc igitur adhibetur cōclusio tertia, paulo minoris certitudinis, quam superiores. Ille qui rogatus mutuat, potest pr̄uisum formidatumvè danum emergens in pactum mutui ducere: videlicet si domus ruinam timet, aut annonæ caritatem, quā modò emere impeditur, aut si usuras postmodum soluere cogitur pro ære alieno, in quo mutuet, manet. Conclusio est S. Tho. 2. 2. q. 78. art. 2. alteriq; similis, quam praecedenti q. de venditore asseruerat, qui rei p̄tio apponere danum potest, quod vendendo incurrit. Ob idq; simili ratione probatur, Damnum. n. qd̄ talis mutuator patitur, sua interest, quòd ideo ratione mutui accipere non tenetur, atque ideo potest de sua incolumitate pacisci. Moderati autem consulti sumus conclusionem veluti de venditione dicturi sumus: nempe qd̄ rogatus mutuet, mutuatariūq; admoneat. Nā si vltro nens tacitūque mutuat, sibi imputandum est damnum: quoniam si alter rem sciret, nollet fortē sub illa conditione mutuum

**Quid lu-
crū cessans
Prima con-
clusio.**

**Ratio con-
clusio.**

**Dubitatio.
Solutio.**

**Secunda
conclusio.**

**Tertia con-
clusio.**

S. Thom.

mutuum accipere. Atque hinc sequitur, quòd si danum non fuit pr̄uisum, neque timebatur, sed post fortē superuenit, non tenetur mutuatariū de illo vt̄pote, qui reddere nō cogitauit nisi simplex mutuum: vt per hæc intelligatur id quod diximus, rogatus: nihil enim aliud significauimus quam q̄ mutuatariū sciens & prudens tanquā rem sibi commodam mutuari ab altero velit cum illò dāno. Nam si ex re sua nō esset, neutiquam illud acciperet. Quo fit, vt etiam si qui danum passurus est alteri ex charitate tanquam amico offerat conditionem, non ideo fit inhabilis vt danum emergens recipiat. Hoc dixerim, quia rogari vel offerre, vt statim dicturi sumus, per se nihil facit, neq; tollit rationem usurae. Hactenus plana sunt omnia. Totum ergo quaestionis pondus huc inclinatur, vtrum pariter possit lucrum cessans ab eodem mutuacionis articulo recipi ultra sortē? Ad cuius examen praefigere operæ pretium est distinctionem hanc: Bisariam potest existimari pecunia: vno modo absolute secundum eius communem vsus. Et de hoc omnes cōsentiunt, nemini fas esse ultra sortē aliquid recipere ratione mutui. Cuius rei exemplum in vniuersis, qui negotiationi non vacant, latē patet. Nā hic est vsus, qui seorsum non venit computandus. Altero verò modo consideratur, vt negotiationis industria subest: nempe quia possessor illam habet negotiationi expositam. Et de hac pecunia aiunt Conrad. eoque multi posteriores statim posse mercatorem pacisci, vt lucrum cessans ad fortē sibi accumuletur, etiā si non sit inuitus, sed rogatus mutuet. Nihilominus statuo egomet mihi hanc quartam conclusionem: Quòd hoc modo possit lucrum cessans in pactum duci, non est adeo certum, vt patroni assertionis huius arbitrantur: sed est tum minus probabile, tum q̄ plurimis vsurarum periculis expositum. Et quidem q̄ non sit vsq; adeo certum, multis rationibus comprobatur. Primum, nullam iuris aut canonici, aut ciuili legem inuenias, quæ hoc permittat: quod certē non est infimum argum. Nam cum tam frequētes extēt, quæ usuras ratione moræ pendi iubeant: videlicet dum mutuator, vel quiuis creditor inuitus re sua caret, si spontanea hæc lucri cessantis pactio tam planē licita esset, nō defuisset lex, quæ id insinuat. Mox si priscos doctores consulas, D. Tho. id negat, consultò dignoscens inter danum emergens & lucrum cessans: neq; q̄ illud licet in conuentione ponere, hoc verò minimē. Cuius sententiæ accedit Scotus in 4. dist. 15. q. 2. & Durand. in 3. Senten. dist. 37. q. 2. & in ter Iurisconsultos illa stris Inno. super c. Nauiganti. de usur. Immo inter antiquos grauiusq; seu iuris seu Theologiae doctores neminē inuenias, qui explicitis verbis id astruat, nisi ratione moræ aut alius culpæ debitoris. Qui autē eam affirmant, sunt Conrad. recens auctor, q. 30. eandemq; cum formidine & timore septem cōditionibus circumsepiciens. Post verò Syluest. verb. usura. pri. §. 19. & Caiet. super S. Tho. 2. 2. q. 58. & in sua summa affirmatiū eandem defensant. Atq; Adria. in q. de usura: licet fateatur (vt suo verbo vtar) esse opinionem modernorum. Quòd si ratione agamus, vna est, quæ vehementer apud me aduersus hanc opinionem depugnat: Lucrum cessare, vt nomē sonat, est hominem à lucro cohiberi: nemo autem cohibetur nisi sua impediatur voluntas: inuoluntarium verò doctore 3. Ethic. Arist. sola vis, metūve, aut ignorantia facit, ergo vbi nullum istorum intercedit, non p̄prie censetur cessare lucrum. Certē est res creditu difficilis: quòd si mercator qui negotiationi expositā habet pecuniā, offert illā mutuo, non potest recipere lucrum cessans: & tamen per hoc solum quod alter leuissimo verbo mutuum idem ab eodem petat, possit idem lucrum in pactum ducere: cum nihilominus spontaneus facit rogatus, quā si alterum pr̄ueniret. Atqui per hanc rationem, omnes aliorum labefactantur. Primum. n. patens est discrimen inter danum emergens & lucrum cessans: nam illud non p̄det ex industria, sed est mera passio, à qua idcirco se quisque incolumen seruare potest: hoc autem pendet ex industria, à qua qui si sua sponte suā abstrahit pecuniā, non est quòd impedi dūri censeatur. Arguunt præterea sic: Post moram licet recipere lucrum cessans: sed pecunia negotiationi exposita, tantæ utilitatis erat ante illam moram: ergo poterat idem lucrum abiq; mora peti. Sed vides argumentum extra chorū saltare. Haud enim negamus illā pecuniam tantum valere ante, quantum post morā: sed tamen antea nō impeditur, sicut postea. Nam illa iniuria quæ fit post morā dimouet voluntatē inuiti mercatoris à sua negotiatione: & ideo debetur ei lucrum. Quando verò sponte mutuat, non p̄prie impeditur. Atque hanc differentiam optimē perspexit D. Tho. quippe qui 2. 2. q. 62. artic. 4. in solutione ad secundum fatetur, quòd qui pecuniam creditoris ultra terminum praefixum detinet, quia eum danificat, tenetur ei refundere etiam lucrum. Ex quo malè infert ibidem Caiet. eandem esse rationis vim ante morā. Nam quantum ad lucrum cessans, non censet D. Tho. creditorem danificare, nisi dum inuitus impeditur: quandoquidem postmodum q. 78. negat ante moram idem lucrum licere recipi. Et per hoc aperitur fallacia alius istorum argumenti, huius scilicet: Qui mercenarium à suis operis impeditur, teneretur illi refundere lucrum cessans: ergo negotiatori mutuant. Negatur enim consequentia. Immo contrarium per hoc conuincitur. Si enim vi aut fraude illum impediatur, teneris quidem si autem tuis solis precibus ductus vult amore tui cessare, nihil ei debes. Et simile nos dicimus in proposito. Si autem conuentione facta ob pretium ille cessat, nullum ad propositum affert exemplum. Atqui & in huius discriminis ignorance latet deceptio. Operæ enim mercenarij natura sua locabiles pretiosunt & cōducibiles, pecunia verò minimē Nā si aliquid plus valet, nō à se habet, sed duntaxat ex adiuncta possessionis industria: ob idq; quando sua spōte mutuat, liberè nudat illam tali valore. Quapropter neque est simile de illo, qui impeditur ne beneficium assequatur, cui restitutio debetur. Nam ille inuitus non assequitur: neque rursum est par ratio de instrumentis. Arguunt enim: Opifex potest instrumenta suæ artis pretio locare: sed pecuniae sunt etiam instrumenta negotiatoris ad lucrum: ergo potest illas locare. Est nanque latissimum interuallum quòd vsus instrumentorum, quia non consumuntur vsu, seorsum est dignus pretio, sicut vsus equi, & domus: quo idcirco locabilia sunt. Vtus autem pecuniae per se nō est ad illum vsus

**Quaestio-
nis diffi-
cultas.**

Distinctio.

**Opinio
Conradi.**

**Quarta cō-
clusio.**

**Prima ra-
tio pro con-
clusione.**

**Secunda
ratio.**

**D. Thom.
Scotus.**

**Durandus.
Innocent.**

**Conradus.
Syluester.**

**Caietanus.
Adrianus.**

**Ratio po-
tissima præ-
terita con-
clusionis.**

Aristot.

**Primum
argument.**

**contrariæ
opinionis.**

Solutio.

Caietan.

Argum. 2.

Solutio.

Argu. 3.

Solutio.

ARTICVLVS III.

Vtrum quid lucri pecunia vsuraria peperit, sit restitutioni obnoxium.

DOST hæc sequitur sermo de viurarum restitutione. Et quia de illa ambigere nemo potest, queritur amplius, an quidquid lucri pecuniaviuraria peperit, sit restitutioni obnoxium? Et arguitur a parte affirmatiua, secundum Pau. ad Rom. 11. Si radix sancta, & rami: ergo a contrario sensu: si radix infecta, qualis est vsuraria pecunia, & rami, puta eius lucra, ac proinde restituenda. Secundò: Si fœnerator fœnere pecunia possessione aliquam emit, vendenda illa est, vt iubetur extra, de vsur. c. cū tu. vt de eius pretio pecunie vsurarie restituatur: ergo æquali ratione debet & lucrū eiusdē pecunie domino reddi. Tertio: Fœnerator nō plus iuris habet in lucrum vsuraria pecunia cōparatū, q̄ in ipsam pecunia, sed illius pecunie nullum acquirit dominium: ergo nec lucri, ac subinde pari iure tenetur illud dño refundere. In contrariū est ratio hæc. Id qd̄ homo per suam propriā industriā nulla vetante lege acquisiuit, legitime possidet, cōtingere aut̄ potest, vt vsurarius sua industriā id acquirat, quod lex possidere non vetat: ergo illud non tenetur restituere.

De vsurarum restitutione vt in fronte quæstionis dicebā, nemo dubitat, sed tanquā certum relinquitur. Nihilominus quia eius ratio non nihil habet dubietatis, & de hoc quoq; respondendum est. Tribus autem conclusionibus constabit responsio. Prima: Quidquid pretij ratione mutui p̄ vsurā receptum fuerit manet restitutioni subditum. Conclusio iam supra art. 1. ex altera illata est: unde videlicet q̄ vsura est peccatum iniustitiæ cōmutatiuæ, eò quod illi vel pecunia bis venditur, vel semel vsus, qui seorsum nullius est pretij dignus. De lucro autē quod postmodum per pecuniam vel rem aliam vsurariā accrescit, distinguendū est cum D. Thom. Rerum nāq; vt dictum est, aliæ sunt, quarum vsus est ipsarum consumptio: qualis est frumentum, pecunia, & c. aliæ verò, quarū vsus nō est earum consumptio, vt prædiū, domus, & similia. Est ergo secunda conclusio: Quando res, quæ vsu consumuntur, per vsuram extorquentur, puta pecunia, grana, vinum, & c. tunc fœnerator nō tenetur restituere nisi tantum penitus, quantum accepit cum dānis, si quæ alia dedit: & cum lucro, si quod alteri cesset. Fructus autē qui per easdem res sua industriā accumulauit, liberi sunt a restitutione. Extorsisti a mutuario mille aureos per vsurā, quibus postea industria tua centum adiecisti, mille tantum illi debes: ac insuper dāna quæ tua causa accepit, & lucrū, si quod illi cessauit. Idem est si centū cados vini eripuisti, quibus venditis illos multiplicasti: centum inq̄ tantum debes. Rō est manifesta Nullus debet alteri, nisi quantum illi damni dedit: ergo qui mille tm̄ turripuit, simpla illa debet: nam quod illi per suā industriā accreuit, non erat alterius. Simile dicendum nobis intrā est de emptore, qui non cogitur emere vtilitatem suam, sed venditoris damnum. Atq; idem omnino de depositario, q̄ si vsu depositæ pecunie alienæ lucretur, non debet nisi simplū depositū. Tertia conclusio: Si fœnerator rem aliquā fructiferam per vsuram recepit, restituere eandem tenetur cum fructibus. Vt si recepit fundum, non solum ipsum, sed quotquot habuit fructus debet. Et si recepit domum, cuius locatiōe acquisiuit decem numos, eosdem vna cum domo debet. Et ratio S. Tho. est, q̄ rerum illarum quas fœnerator per vsuram acquisiuit, non est dominus sed dominium manet apud mutuantem. Quapropter non fœneratori sed alteri fructificant, veluti de pignore dictum est. Sed arguis: Nunquid non & vsurariæ pecunie dominium penes ipsum conferentem pariter manebat? cur ergo lucrum illarum non eidem debetur, sicut aliarum rerum fructus? Respondetur planissimum esse interstitium, q̄ res illæ, quæ vsu consumuntur, steriles per se sunt, neq; pariūt: & ideo quanquā sint alienæ, tamen accedens lucrū totum debetur negotiantis industriæ. Illæ verò eæ per se fructificāt, domino fructificant. Quod si arguas. Si fœnerator illa pecunia vsuraria emerit fundum, teneretur ipsum cum fructibus restituere: siquidem cum alterius pecunia illū emerit, videtur perinde esse, ac si eundem fundum per vsuram ab illo extorsisset: ergo eadem ratione tenetur restituere lucrū eiusdē vsurariæ pecunie. Negatur antecedens: Immo si fructus illius empti fundi sunt ipsius fœneratoris ementis: vt puta suæ industriæ debiti. Neq; tenetur restituere nisi pecuniā veluti si depositarius aliena pecunia rus cōmeret, non debet nisi pecuniā. At verò vt perspicatior fiat istarū conclusionum, ac possimum primæ intellectus, examinanda est verus illa quæstio, vtrum p̄ vsurariā dationem transferatur dominium? fuit enim opinio glossæ illius textus Ambr. Si quis vsurā. 1. q. 4. quæ id asseruit. Cum qua consentit & Scot. in 4. dist. 15. q. 2. art. 3. & Palud. ibidē, atq; Adrian. in q. de vsura, qui ait esse communē opinionē Canonistarum. Et citat in eandem sententiam Henricum Gauder. in quolib. 4. q. 27. Immo & D. Tho. in 4. dist. 15. q. 2. art. 4. Attamē S. Tho. non ait illic nisi quosdam hoc dicere. Et ratio istius opinionis est, q̄ vnusquisq; liberā habet potestātē donandi quod suum est: mutuario autem liberē donat: ergo dñium transfert. Quod si respondeas, vt art. 1. dictum est, non esse omnino liberam donationem: quia ab eo fit, qui necessitate compellitur, hoc non obstat: tum quod posset quis absque necessitate accipere ad vsuras, tum etiam, q̄ metus multo efficacius tollit voluntarium: & tamen non obstante metu trāsferatur dominium: vt patet vtroq; iure: nōpe c. Abbas. de his quæ vi met. cau. si. & l. metum. ff. eod. licet detur re petitio, & tales contractus sint in irritum reuocandi. Quinetiam contractus matrimonij, si metus nō sit cadens in constantem virum, tenet. Et consonat Arist. sententia 3. Ethic. de maritimo mercatore: qui metu abiicit merces. Vbi licet inuoluntarij quidpiam admistum. in sit, est nihilominus abiectio simpliciter spontanea. Itē mutuario nō dat vsurario pecuniā tanquā in depositum, vel in pignus, neque per locationem, quibus contractibus non transfertur dñium, sed verè dat pro mutuo: ergo transfert dominium. Præterea, si non transferret dominium, sequeretur quod omnes contractus quos postea vsurarius illa pecunia conficeret, essent cassi: perinde ac si latro pecunia furto

Soto, de Iustitia & Iure.

A 4 sublata

Primum argument. Argu. 2.

Argu. 3.

Prima conclusio. Probatio.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

D. Thom.

Obiectio. Solutio.

Replica.

Gravis quæstio.

Opinio glossæ.

Scotus.

Palud. in.

Adrianus.

Henricus.

Ratio præterea opinionis.

Solutio.

Replica. Aristot.

Secunda conclusio.

locabilis, quo consumitur, sed totus valor de tua nascitur industria, quem ideo recipere nequis nisi quando impeditis: impeditis autem solum quando inuitus cessas. Aristot. nanque diuitias per se vocat felicitatis instrumenta: scilicet vt liberalitatis virtus vsu habeat, non tamen q̄ sint sicuti aliarum artium instrumenta. Ac perinde patebit dissimilitudo de fato aruo. Arguunt siquidē præterea, q̄ sicut frumenti modius per se non valet nisi modium: seminati verò atq; herbescens pluris, propter potentiā æstimatur: ideòq; non solum quando per vim ab aliquo pessundatur, verum & ex conventionē potest vendi, quantum valet cum illa potentia: sic vtiq; negotiator, aiunt, potest cum illa potentia mutare pecuniam. Porro autem a venditione ad mutuum, nulla fit solida consequentia. Nam res vendibilis suapte natura valet pretium: mutuū autem gratis fieri debet: nam, vt identidē hoc dicamus, industria mercatoris non impeditur nisi quando eius voluntati seu per vim seu p̄ fraudem obstititur. Quare nec argumentum de iactu retis, qui l. si iactum. ff. de act. emp. & vend. declaratur esse vendibilis in spe, ad præsens propositum refert. Est enim res illa per se vendibilis. Hoc enim solum concluderet, quod postquam mercator iam emit merces, quas ad nundinas misit, posset lucrum vendere, quod est in spe. Est enim tunc sicut satus ager: & ideo illud lucrum est vendibile. Quādo verò nihil emis, sed sponte mutuas, nihil habes quod vendas. Ac multo minus ad rem facit argumentum quod de genero fit suscipiente fructus pignoris extra fortē: siquidem iam probatum est non ratione lucri cessantis, sed propter vxorios sumptus illos recipere. Præter hæc alia sunt argumenta, quibus palam docetur quantum periculi ab illa opinione confletur. Circumuallant enim eam Conradus atque alij eius fautores multis conditionibus, vt aiunt, vt contractus ab vsuræ periculis liberetur. Harum capitalis est, quod mercator potius expetere debet & optare negotiatione augere suam pecuniam, quam mutuo. Per hoc enim putant impedi ei voluntatem. Nam si mauult mutare, fatentur non impedi, atque adeo non licere lucrum cessans recipere. Sed quā sit imbecilla hæc conditio, aperte monstratur: Id quod in re natura sua licitum est, nullum est peccatum desiderare: neque tale desiderium contractum vitiat: mercatori autem habenti pecuniam ad negotia paratam licet per hoc solum, quod rogetur lucrum cessans recipere: ergo licet desiderare vt aliquis se rogatum accedat, vt illo modo impediatur a negotiatione. Si ille sic apud se constituisset: Nisi quis a me mutuum petat, nolo mercaturæ meæ as committere, planum esset vsuræ vitium: quia non habet pecuniam expositam. Dum autem firmiter constituit negotiari, nisi quis ab eo mutuum petat, profecto nescio secundum istorum opinionem, cur desiderare, vt quis mutuum petat vt lucrum recipiat, vitium conflet vsuræ. Atque adeo sequitur, quod per hoc solum, quod mutuator rogatur, non propriè impeditur, quandoquidem illud optare licet. Quod si hoc verum est, vide quā lata sternatur vsuris via. Nam dicere, quod debet mutuator mutare charitate victus, vt possit lucrum recipere, commentum est. Siquidem ad naturam vsuræ tollendam, nil facit charitas. Adde, quod tunc nō opus est vt rogari expectet: nam maior esset charitas, si amicum regere sciens, offerret ei pecuniam mutuo, si vellet, cum pacto lucri cessantis. Nam dum metus est damni emergentis, profecto licet habenti pecuniam eandem amico offerre, vt si ex re sua est, mutuatam cum tali periculo recipiat. Alia eorum conditio est, quod labores & expensæ, & pericula deducantur a summa cessantis lucri. Attamen neque hæc conditio, si sua vera est opinio, firma est. Expensas quidem planum est esse deducendas: quia remanet apud mercatorem. Sed tamen de laboribus & periculis non est eadem ratio: Sum ego, verbi gratia, mercator hac arte viuens: petis a me mutuo pecuniam meam. Arguitur ergo, si mihi liceret lucrum cessans iam nunc suscipere, possem etiam tantum recipere, quantum si meas nauarem operas, lucrarer: nam paratus sum ego impendere labores meos: & malo laborando lucrifacere decem, quam sine labore octo: volo etiam subire pericula. Si ergo solas preces isti censent esse impedimentum meæ voluntatis, vt lucrum dicatur cessare, profecto cum a laboribus meis & periculis impediatur, totum possum petere. Enimvero si mercenarium impediress ne suas operas in vineā locaret, totū denariū debes ei sine deductioe laboris: quia maluisset ille itegrū denariū laborado, q̄ decurratū cessando. Ecce rationes q̄ me semper de hac re dubium tenuerunt. Et fateor, hanc mallem sententiam tenere. At satis duxerim rationes meas aliorum iudicio relinquere: sed optarem habere patronos, qui mecum eiusmodi personata vsurarum portenta abigerent. Nam hæc lucri cessantis imago hiatum istum & voraginem vsurarum non a multis hinc annis patefacit. Nihilominus, quia non mihi tantum arrego, vt primus opinionem illam prorsus refellam, sit nostra quinta conclusio: Non omnino probabilitate caret vt possit lucrum cessans in pactum duci ab articulo mutuationis: dummodo re vera cesset, & non fiat in fraudem vsurarum. Verè enim cessare tunc penitus censendum est, non quia poteras negationi pecuniam committere, sed quando re vera iam firmus exponere constitueras, atque eandem, quam mutuas. Nam si habes viginti millia, & non decreuisti mercaturæ nisi decem millia committere, nequis ex aliorum mutuo lucrum cessans petere, eò quod illis quoque negotiari potuisses. Ratio conclusionis huius quæ vllam habeat probabilitatem, hæc vna est, quod postquam illa pecunia tuæ mancipata industriæ tanti æstimatur: & alter sciens & prudens vult illam cum illo onere suscipere. videris tu posse de illo pretio pacisci. Et tunc S. Thom. sic interpretandus est, quod non licet id integrum suscipere, quod re futurum erat in actu: quia nondū est certum, ac multominus quantum poterat accrescere: quoniam hoc minus habet certitudinis, sed quantum est in habitu, puta in spe secundum coniecturalem prudentiam verisimili. Quamuis cui rationes nostræ alteram persuasent sententiam, optimo se iudicio tuebitur dicens nunquam lucrū nisi in inuito propriè cessare. Et idcirco argumenta in capite quæstionis proposita ille dissoluet cui intererit.

Argum. 4.

Solutio.

Opinio Conradi nonnihil continet periculosi.

Argumentum contra opinionem recitatam.

Quinta conclusio.

Ratio conclusionis.

Solutio. sublati illos faceret. Ideoque quicumque usurario panem vel vinum venderet, aut rem aliam, teneretur restituere pretium vero domino. His tamen non obstantibus, opinio negativa est indubie vera. Quam quidem opi, expressè hic tenet S. Tho. in ultimis verbis articuli: ubi ait fructus rei per usuram extortæ, eò fore restituendos, quòd qui eam dedit, est eiusdem rei dominus. Et esset nihil aliud, quàm cauillus, dicere, quòd licet rerum usum non consumptibiliù non transferatur dominium transfertur tamè pecuniæ. Eadè quippe est utrobique ratio. Quare D. Thom. in solutione tertij idem adstruit de pecunia. Ob idque nõ debuisse Adria. eum citare in suã sententiã, neq; verò omnes iuris docto res. Nã & vnus eorũ, Syluest. in verb. usura. 6. dicit opinionem S. Thom. teneri cõiter à doctoribus. Sed mos ipsorum est de hoc etiam raro conuenire, quãnã sit opinio cõmunis. Et ideo parum deterere debet illud suum verbũ, Omnes. Opinione autem S. Tho. cuncti amplexi sunt antiqui patres: vt Alexan. 3. par. q. 66. membro 4. & Altissiodorensis 3. par. tract. 2. i. q. 1. & Richard. in 4. dist. 1. q. 4. ar. 5. Et Caiet. quoli. 1. fecit de hoc quæstionè tertiam. At qui vt rationes sententiæ huius eluceant, supponendũ est, quòd nuda traditio rei non est certũ signũ translationis dominij. Sic. n. habet ff. de ac. re. dom. l. Nunquã nuda. traditio enim trãfert dominium: sed ita, si venditio aut iusta causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur. Hoc supposito arguitur sic: Si per usurariam solutionem dominium transferretur, vel hoc esset rigore legis vel arbitrio voluntatis soluentis: quia non est alia via transferendũ: lege autè non transfertur, cum lex omnis talè contractum vetet. voluntatem verò soluentis, iam dictũ est nõ cõstare per hoc, quòd voluntariè pecuniam tradidit. Supponimus enim nõ dare ratione amicitie merè gratis, hoc. n. extra propositum est: sed ratione contractus mutui: contractus autè hic translationem non indicat, utpote quo usus pecuniæ emitur, qui nullo est seorsum pretio æstimabilis, ergo nullum est conuincens argumentum, quòd voluntas soluentis sit dñiũ trãfferre. Cum ergo nemo præsumatur donare nisi planis documentis cõstet, sit vt nulla fiat illic dñij transmissio. eò potissimum, quòd in huiusmodi traditionibus, quæ plenã non habent voluntatè, quàm minima excogitari potest, credenda est alienatio. Quòd si exquiras, cur ergo mutuarius dat postquam (vt supra argutum est) neq; dat in depositum, neque in pignus? Respondetur eò dare, quia aliter non potest extorquere mutuum. Et si vrgeas ergo decipit hominè: negatur consequentia: immo fenerator seipsum seducit. Nam postquam accipit quod nõ debet, ipse viderit quomodo recipit: illa enim traditio nõ habet peculiarius nomen, quàm datio usuraria. Et est nõ dissimile exemplum de illo qui in naufragio eiicit merces in mare: non enim ideo dominium ab se illarum abdicat. Quare si vnda rum postmodum impetu reiciantur in siccam, sui etiam tunc sunt iuris. Secundò pressius: Omnes (illi etiã qui sunt partis aduersæ) fatentur quòd si fenerator loco usurae extorsit aruum, tenetur idem vt ait S. Th. cum fructibus restituere: huius autè causa alia reddi nequit, quàm illa S. Tho. s. quòd eius dominium semper manet apud eum, qui dedit. Nã si prædium verè esset feneratoris, licet iniustè extorsisset, fructificaret sibi, neq; amplius teneretur quàm prædium restituere. Quòd si dicas, debere illos ratione moræ, quia alter impeditur, tunc sequeretur, quòd si mutuarius non deberet agrum colere nihil fructuum deberetur ei: quod est fallum. Præterea tertio arguitur: Cum leges omnes usuris recipiendis reclamèt, quantum fieri põt, denegandum est usurario ius: si autè ei dñiũ cõcedatur, periculo exponitur restitutio: nã si vera est illa donatio, posset quodammodo usurarius tergiuersari, negans teneri se restitutionis ligamine, saltem quousque alter petat. Ad hæc insuper quarto loco accedit, quòd solent leges dñiorum translationè impedire in donationib. quæ sunt p re turpi & iniuriõsa: vt si des Assasino vt hominè occidat: aut corumpendo iudici, aut simoniacè, quæ res illa non est vendibilis. Cum ergo usus mutuatae pecuniæ seorsum nullius sit pretij, signum est, leges illius cõtractus prohibitrices translationem dominij impedire. Mutuarius autem, qui dat nõ rone amicitie, sed ratione mutui, nunquã intendit aliter dare quàm iura permittunt. Atque huc forsã spectat ratio Altissiodorensis, inde probantis non posse mutuarium ratione talis conuentionis donare, quia à Deo prohibetur, scilicet per leges naturæ ac diuinas contractum improbant. Postremum autè egomet mihi argumētum excogito: Si usurarius usurariae pecuniæ esset dominus consequens fieret, vt si haberet creditores alios antiquiores, quibus non per usuras debitor erat, & postea æs alienum, p usuras cõtraheret, neq; haberet alia bona nisi illa usuraria, prius deberet soluere antiquioribus. Nã si illa bona verè sunt illius, re vera antiquius debitum præferendum est: & tñ hoc nemo concedit. Ratio ergo cur usurarum dñis facienda est prius restitutio, nõ est alia, quàm quòd usurarius non acquirit earum dominium. Primò igitur argumento in contrarium cõceditur, illã esse causam, cur non transferretur dñiũ: quia, si illic non est libera donatio, sed datio propter usum mutuatae pecuniæ, quæ nihil valet. Neq; refert (vt supra art. 1. dictum est) si usurarius stricta necessitate compulsus petat, an suo obsequatur animo: satis enim est, quòd postquã constituit mutuum petere, cõpellitur dare: quia aliter obtinere non potest. Atq; idem respondemus de datione p metum facta. Nã cum spontanea non sit, non est cur dominium in alterum transmittat. Neq; iura contrarium volunt, immo hoc planè ipsum docent, dum .i. sanciunt, eiusmodi donationes non esse irritandas, sed vt irritas declarandas. Fatemur quidem, si latronis metu iures illi quidpiã largiri, teneri de ratione iuramenti: sed tamen cum tradideris, minimè dominium traducis. Quid autè si mutuarius, id fenerator exigente, dicat, se suã pecuniã cum dominio tradere? Respondetur, quòd si non det ratione meræ amicitie, sed mutui causa, quidquid dicat & iuret, non intelligitur dominium trãicere: quia iura prohibent: secus autem de matrimonio: ubi si metus non est cadens in constantè virum, eò sit cõsensũ legitimus, quòd citra talem metum nemo dēt seipsum tradere, tamq; cecò nodo illigare. Secundum autè argumētum solutum est. Sed tertium, an videlicet usurarius possit p usuras ac-

quisita eo vigore alienare, vt eius contractus sint validi, paulò inferius cõmodiùs tractabitur. Per hæc ergo respondetur ad argumenta in capite quæstionis proposita. Ad auctoritatem enim Pauli dicendum, quòd radice qualitas, seu bona seu mala, propterea redundat in ramos, quòd habet rationem effectricis causa: pecunia verò usuraria non est nisi sola materia industria: & ideo licet ipsa sit restitutioni obnoxia, non tamen eius lucrum. Et simili ratione respondetur ad secundum. Possessiones nanq; sceleris pecunia emptæ, suæ ementis sunt, sibiq; fructificant: sunt tamen obligatæ usurarum debitis. Et ideo c. cum tu iubentur vendi, si alioqui soluendo non sit scelerator. Ex quo sequitur gl. eiusdem c. text. non intellexisse. Elicit enim inde, quòd res usuraria pecunia emptæ, sunt restituendæ: cum tamen textus non hoc dixerit, sed quòd sunt vendendæ: & refert quàm plurimum. Nam cum possessiones illæ in dominio sint sceleratoris, si plus valent quam fuerat usuraria pecunia, ille excessus, vt hic S. Thom. docet, non alterius, à quo pecuniam extorsit, sed suus, qui emerat, est. Nisi forsã ratione vel damni emergentis vel cessantis lucri aliquid ei deberetur. Item si eadem essent restituendæ, & fructus, quoq; earum deberent cum illis refundi, quòd est falsum. Longissimè ergo differt res esse debitis obligatas, & easdem esse restituendas. Atque inde liquet tertij responsio, quo arguebatur non habere sceleratorem plus iuris in rem emptã, quam in pecuniam ipsam. Falsum enim est: quippe cum ratione industria ius habeat in rem, quòd in pecuniam non habebat. Et per hæc diffoluitur alia quæstio: Vtrum scilicet omnia bona usurarij sint subdita restitutioni: nã super eo. c. Cum tu, aliqui affirmant (vt Panor. refert) alij verò negant: vt Panormi. ipse & Ioan. Andr. dicentes quòd illa quæ per usuram sunt extorta, obligata manent: reliqua verò legitimè acquisita, minimè: quia nullum ius inquirunt, id præcipit. At verò S. Thom. in eadem solutione secundi, non modò illa quæ usuraria pecunia emptæ sunt: verum omnia affirmat esse obligata. Distinguendum ergo est. Primum enim triplicia sunt usurarij bona. Illa scilicet, quæ velut usurarum pretium acquisita sunt: & ea quæ pecunia usuraria fuerunt emptæ: & præter hæc alia, si quæ legitima hæreditate, vel via quavis licita possidet. Rursus obligatio, altera est personalis, scilicet quæ ex persona descendit in possessiones: alia verò realis, quæ ratione rei ligat personam. Res ergo primi ordinis, puta quæ usu non consumuntur, usura vel furto sublata, obligatione reali manent restitutioni obnoxia, quippe quæ eadè numero reddendæ sunt, eò quòd dominium fixũ permanet penes primum possessorem. Quocirca obligatio hæc quouscunq; cum re ipsa cõmigrat: nempe siue vendantur, siue donentur, siue iure hæreditario possideantur, obligatur possidens eadem res ratione rei acceptæ restituere vero domino. Sed sunt alia res siue usuraria pecunia emptæ, siue legitimè ab usurario acquisitæ, verbi gratia, sunt patrimonialia. Et hæc non sunt obligationi reali restitutioni subdita, sed personali. Nam scelerator usurarium æs per usuras contrahens, sit restitutioni obnoxius: & ratione ipsius cuncta quæ possidet. Et est latissima differeñtia, quòd hæc personalis obligatio non transit perinde atque realis cum rebus, sed tantum in illos, qui loco personæ succedunt. Exempli gratia: Si usurarius vendat suum patrimonium, quando alia bona habebat quibus usuras restitueret: post verò in pauperiem lapsus restituere non potest, illi emptores liberi sunt à restitutione. Nã bona quæ emerunt, vera erant sceleratoris. At verò si vita defunctus aliqua reliquit in bonis, siue illa, quæ per usuras acquisiuit, siue aliud legitimum, etiam si usuraria substantiam totam perdidit, hæredes tenentur paternas usuras soluere ratione obligationis, nõ quidè realis, sed personalis: quia succedunt loco defuncti. Ex his iam gradũ facere possumus ad sceleratoris contractus, vt examinemus quoniam sint validi: qui verò minimè: quòd quodã superiori argumento exquirebatur. Enimverò si usurarius dominium nõ acquirit, consequens fieri videretur, vt nullatenus possit usuraria bona vllò contractu abalienare. Ad hoc in primis per distinctionem illam superioris positã respondetur. Res quippe usu consumptibiles in pretium usurariae mutuationis receptæ, alienari nequaquam ab usurario possunt. esset nãq; alienatio irrita, quãdoquidè nõquã in suũ ius uenerunt. De aliis autè puta quæ usu cõsumuntur, alia est ratio. Enimvero si usurarius, etiãsi illas alienauerit, alia habet bona, quibus restituat, cõtractus alienationis, siue gratuito fiant, siue oneroso vinculo, tenent quoniã nõ est necessè, vt eadè numero restituantur. Si autè nihil profus habet nisi quod per usuras corrasit, imò licet illa quæ habet, non sint usuraria, sed legitima bona, quæ tamè debitorũ summã nõ exuperat, tũc vniuersale fermè Doctorũ responsum est, omnes eius cõtractus esse irritos: quia omnia illa bona sunt debitis obligata, vel obligatione reali, si sunt prioris generis: vel personali, si sunt posterioris: quia persona est restituere obligata. At verò tã vniuersalè sententiã, nisi cũ certo modo deramine: nõ mihi videor satis probare. Etenim si sit gratuitus cõtractus, verbi gratia donationis, planũ est nõ valere: quoniam tũc donatũ illud ab usurarij debitis eximitur. Si autè sit onerosus tunc distinguã. nã si per illũ nihil usurarius recipit, quòd debitoribus soluat, fateor similiter cassum esse: vt si filiã daret: quia nõ sibi ad iustũ superest quantum debet. Atq; idè censendũ, si stipendia famulis persoluat, etsi vi etualia emat, quæ certũ est ab ipso cõsumenda fore. Vide ergo quãtũ sit periculi cũ usurarijs atq; alijs qui creduntur nõ alia bona possidere, quàm illicitè acquisita, huiusmodi cõtractus inire. Si tamen vedat, dummodo id nõ fiat in fraudè, arbitror secundum ius naturæ contractum firmum esse, emptoremq; in conscientia nullatenus teneri in restitutione: nã venditor etsi re vendidit, pretiũ tamen recepit, quare nihilominus in bonis habet: & potest ex illo pretio soluere usurarij debita, sicut poterat ex re ipsa. Itaq; ad irritandum contractũ, eò coniciendus est oculus, vtrum per ipsum usurarij substantia minor fiat, quàm quæ soluendis debitis sufficit. Et patet hoc modo ratio nostra: Fac usurariũ nõ ampliorè habere pecuniam, quàm est suum æs alienũ: si tunc illi vendo meũ fundũ, contractus est firmus, quia tantũ habet in rebus, quantum habebat in numis. Si ergo iterum ego eundem fundum eodem numero redimam, cur contractus eadem ratione non sit solidus? Ius quidem ciuile forsã, quia fraudem

De heredi- præsumer, illum rescindet: sed tamen illo secluso non est cur conscientiam remordeat. Hinc protinus
bus fæne- facilis est descensus ad fœneratorum hæredes. Ad illos enim non tantum obligatio realis deriuatur,
ratorum. verum & personalis defuncti. Non solum in qua dū in hæreditate res eadem permanent, quæ velut
pretium vlturariū acquisite fuerant, tenentur easdē propter obligationem realē, quæ cum ipsis migrat,
dominis referre: verum et si nihil illarū superfit, sed tamen defunctus aliquid vnde debita soluantur,
in aliis legitimis bonis reliquerit, tenentur restituere quidquid ille debebat: propter personalem obli-
gationem, eō quod eius loco subrogantur: tenentur inquam in conscientia, si bona debitorum summā ad-
querit: Alioquin satis est, si totā hæreditatē restituant. In foro autem exteriori, si hæreditatem acce-
ptarent, cogerentur in totum: nisi forsitan scriptorū præcisē bonorum se hæredes pronūtiassent. Reli-
qua iam demum sit dubitandi ratio, vtrum heredū singuli in solidū teneantur, an duntaxat pro quota
Syluester
Satisfit du
bitationi
proposita.
Ratio præ-
fata asser-
tionis.
Quæstio al-
tera.
Primum sun
dametum.
Secundum.

qua iam demum sit dubitandi ratio, vtrum heredū singuli in solidū teneantur, an duntaxat pro quota
Syluester
Satisfit du
bitationi
proposita.
Ratio præ-
fata asser-
tionis.
Quæstio al-
tera.
Primum sun
dametum.
Secundum.

qua iam demum sit dubitandi ratio, vtrum heredū singuli in solidū teneantur, an duntaxat pro quota
Syluester
Satisfit du
bitationi
proposita.
Ratio præ-
fata asser-
tionis.
Quæstio al-
tera.
Primum sun
dametum.
Secundum.

qua iam demum sit dubitandi ratio, vtrum heredū singuli in solidū teneantur, an duntaxat pro quota
Syluester
Satisfit du
bitationi
proposita.
Ratio præ-
fata asser-
tionis.
Quæstio al-
tera.
Primum sun
dametum.
Secundum.

tunc fortasse quispiam censeret nullam emergere restitutionis obligationem: quia illa intentio nul-
lum fuit peccatū. Nihilominus discernenda moderandaq; est hæc sententia: nā quandiu iste credi-
derit accepisse ratione benevolentia, & à culpa & à restitutione est liber. Attamen cum primum re-
sciuerit mutuatariū nō dedisse nisi ratione mutui, tenetur sub reatu peccati mortalis reddere. Et ra-
tio est, quod iam inde agnoscit non fuisse gratuitā donationē. At verò quia obligatio non nascitur ra-
tione acceptionis, sed ratione rei acceptæ, non tenetur restituere nisi id, quod illius possidet, vel quo
factus fuit ditior. Itaq; si quid bona fide cōsumpsit, putans esse suum nō debet. Quartò modo cōtin-
gere potest, quod mutuator corruptā habuit intentionem, sed tamen alter non est largitus nisi gra-
tis ex liberalitate. Et de isto membro sunt opiniones diuersæ. Nam Hostiensis. & Panorm. in c. cōsuluit.
de vsur. & gl. in c. si. de simonia. & Ioan. And. in Mercur. regul. pactum. affirmant obligationem inde
exurgere restituendi. Et ratio eorum est, quod cum illa intentio sit peccatū, receptionem vitiat, ac per-
inde quidquid recipitur, restitutionis debito amplexum est. Et intelligunt etiam, dum constiterit al-
terum dedisse benevolē. Nam dicunt quod restitutio tunc non est faciendā illi, postquam gratis dedit,
sed pauperibus ratione peccati. Nihilominus in hac opinione nihil profus probabilitatis inest: res
enim est clara. De peccato inquam in primis cogitationis, nulla est dubitatio. Secundò, neque de hoc
ambigendum, quin quandiu mutuator habeat conscientiam, alterū ratione mutui dedisse, teneatur ad
restitutionem, non quidem simpliciter, sed ratione errantis conscientia, pro eo quod putat se retinere
alienum. Et hæcenus rectè dicunt prædicti auctores. Attamen quod à parte rei teneatur, falsum est. Et
ideo vbi constiterit alterum non dedisse ratione mutui, sed gratuito, quanquam deprauatissima in-
tentione illud receperit, nullo implicatur restituendi nodo. Et hoc manifestè probatur: Restituendi
obligatio ex nulla alia insurgit causa, quam ex damno alteri dato: hoc enim nomen ipsum aperit. Est
enim restituere, alterum in suum ius statuere: quando verò mutuatarius ob meram benevolentiam
quidpiam confert, nullū accipit damnū, nec depulsus est à iure suo: ergo alter nihil ei debet. Nam lu-
erū quod fœnerator acquisiuit, restitutionē non inducit: aliàs quod donatū tibi est, reddere obligare-
ris. Deinde arguitur: Dum ego rem meam ab altero eripio, quam arbitror esse suam, etsi tunc corde
furtum committam: tamen si postea mihi innotescat, rem esse meam, nullo restitutionis reatu te-
neor. Imò verò quamuis sua ipsius fuisset, si postmodum notum mihi faceret dono mihi dedisse, pro-
fectò religatus essem iugo restituendi: par autē ratio est in proposito. Illi ergo mutuatario nihil de-
betur. Si autem illi nihil debetur, multo minus pauperibus. Restitutio namq; vt iam supra dictum
est, non cedit in ius pauperum, nisi vel quando copiam creditorū haberi nō potest, vel quando dato
ipsa iure cōdemnatur, vt simonia: datio autē illa beneuola nullatenus est prohibita. Dicere autem quod
mala intentio sit digna illa pœna, vt vsurarius eleemosynam egenis erogat, profectò nullo fulcimē-
to connititur. Ex his ergo collige solā receptionē ratione mutui atq; omnem in vniuersum, siue in-
tentio primaria fuerit, siue accidentaria, obligare ad restitutionē. Igitur quando dixit Gregor. obli-
gationem mutuatarij non ingerere culpæ maculam, si ex fœneratoris petitione non processerit, intel-
lexit, quod non impingit eidem fœneratori labem, si neque petit neque scit in pretium sibi propter mu-
tuum rependi: nam dum sciens & prudens illa causa recipit, eodem recidit, ac si peteret. Et sic glos-
sare debet Scotus, qui eius suscepit patrociniū. Porro verò postremum hic dubium dissimu-
landum non est, quippe quod multorum ingenia torquet: Videntur enim præfatum c. cōsuluit.
de vsuris. & c. mandato, quod est finale, de simon. secum pugnare. Nam c. hoc, vt expositum est vsu-
rarium mentalē nexu restitutionis perstringit. Illud verò de simon. ait quod simoniacus affectus, nullo
intercedente pacto, per solam pœnitentiam diluitur, neque ad resignandum beneficium obligat,
quod tali affectu susceptū est. Et tamen quidquid in temporalibus vsura est, fit in spiritualibus simo-
nia: immo grauius est simoniae crimen. Adrianus in illa q. de vsura, hoc constituit discrimen, quod
cum restitutio simoniaci pretij faciendā est ecclesie, Papa potest illam remittere: secus autem de vsu-
ra. Hæc autē solutio nulla est profus: quoniam Papa illic nullam facit debiti relaxationē sed tantum
de iure interrogatus respondet. Docet ergo nullam esse necessariam resignationem. Alij dicunt, quod
c. cōsuluit, loquitur in conscientia, qua quisq; tenetur vsuras restituere: sed cap. mandato, loquitur
tantum in foro exteriori, quod scilicet simoniacus mentalis non compellatur in foro exteriori resi-
gnare beneficium. At verò neq; hoc satisfacit. Nā etsi in humano tribunali non cogatur, deberet ipse
nihilominus in conscientia resignare: & tamen Papa illic pacatas curat conscientias per solam pœ-
nitentiam. Panorm. & reliqui in illo c. complures commentantur glossas. arbitror tamē quod quam
contestantur litem, nulla est. Etenim caput illud, mandato fortè nihil aliud sibi vult, quam quod si quis
obsequia vel munera episcopo obtulit, ea intentione vt illorum intuitu & interuentu obrineret sa-
cerdotium, postea tamen resciscit collatum sibi fuisse non ratione munerū, sola pœnitentia delerit
sibi præterita culpa: nō tamen resignare tenetur: quia re vera collatio non fuit simoniaca. Sin autem
sibi constaret collationem factam propter munera, forsitan necessaria esset resignatio. De hoc tamen
lib. 9. in loco proprio examinatus. Post hæc demum dicendum superest de fœneratorum coopera-
toribus an teneantur etiam ipsi restituere ratione acceptionis quamlibet vsurarum nihil apud ipsos
fuerit: quales sunt eius factores & ministri. Atqui in initio statim quæst. statuitur regula. Quicunq;
verè est causa, vt quispiam per vsuras alterum lædat, tenetur in integrum ad restitutionem Est enim
regula iuris, quod qui causam damni dat, damnnum dedisse videtur. Estque par ratio ac de concur-
rentibus consentiunt, digni sint morte, multò iustius, qui re vera in causa sunt. Causa autē illi cum pri-
mis existimantur, qui mutuatarios ad soluendas vsuras compellunt, vt si principes in hunc errorem
colla-

Hostiensis.
Panorm.
Glossa.
Ratio præ-
terita opi-
nionis.
Auctoris
iudicium.

Ratio dicti
Ratio alie-
ra ad idem

Corollariū.
Ad moti-
uum Scoti.

Dubium.

Adriani so-
lutio.
Solutio
Adriani
non satis
apta.
Aliorum
responsum.
Solutio ve-
ra.

Plurimum
dubium.
Regula.

Qui dicantur
causa
vsuraria
pauitatis.

collaberentur, ac subinde iudices, etiā dum principum iussa id auerēt: tales enim leges manifestam haberent iniquitatem. Et pariter aduocati, & pariter quotquot in tale iudiciū cōcurrent, ad restitutionē tenerentur. Pari modo proxenetae & intercursores, qui scenerarios disquirentes inter ipsos ac sceneratores scenorum pacta conficiunt. Nā isti verissimē sunt causa: Item consultores, vt si quis filio vel amico persuaderet, vt tale iniret viuendi institutum profectō perinde teneretur restituere, ac si latroni consilio faueret. Hoc dixerim propter quosdā, qui putant cooperari vsurariis ad mutuandū, non iniicere restitutionis laqueum, sed cooperari ad suscipiendum lucrum. Nam profectō si ex mutuo sequitur lucrum, eadē est vtriusq; ratio. Cōsulere autem mutuatario, vt soluat vsuras, neq; culpa est, neque ad restitutionem obligat: quia vsuras soluere non per se vitium est. De ministris autem non est facile iudicare. Agentes enim quos vocant & factores, quibus vsurarij sua negotia cōmittunt, quiq; illorū pecuniam scenori dant, omnino tenentur ratione acceptionis. Hāc omnia intelliguntur, si vsurarij non restituunt, & ipsi soluendo sunt. Tametsi dum vsurarij nihil in vsum istorum venit, consilium est vt dent pro sua virili operā qualiter vsurarij restituant. Quōd si nō profecerint, arbitrator esse casum cōueniendi creditores à quibus obnixē vel debitorum vel partis remissionem deprecantur. Est enim tunc misericordiae locus maximē, si illi ex aliqua ignorantia peccarūt. At postquam & de ignorantia incidit sermo, animaduertendū est, quōd si huiusmodi ministros ea contingeret ignorantia teneri, quae prorsus ab omni eos culpa perpurgaret, nullo postea colligarentur restitutionis nexu. Nam cum restitutionis obligatio non nisi ratione, vel acceptionis, vel rei acceptae exurgat, si acceptio nulla fuit culpa, & res apud ministrum non manet, omnis cessat obligatio.

Quid de ministris vsurariorū sentiendū.

Quid de falsis pecunias sceneratorū portantibus. Quid de amanuensis. Quid de tabellione.

Veruntamen crimē est tam apertum, vt neminē possit ignorātia in totum excusare: nisi forsitan in nonnullis casibus, quorū sunt grauium Doctorum opiniones diuersae. Tunc enim quem cōscientia in contrariū non remorderit, auscultare Doctoribus poterit, qui bonae sunt auctoritatis. Præter hos nominatos sunt alij administrati, qui propriē nō censentur esse causae: veluti famuli qui pecunias portant & seruāt. Erat, verbi gratia, mutuatarius soluturus: mittit scenerator per famulū ad petendum, & tradit alteri ad custodiendū, illi non propriē sunt causa, neque restituere tenentur. Imō credo neque amanuenses, qui in cōmentarios rationes dati & accepti referunt. Nam isti tantū memoriae subserviunt. At verō de publico scriba cuius instrumentū fidem facit, paulō sanē maior est dubitandi ratio. Nā ille publica fide pactū firmat, quod vera est vsurae causa. Et ideo saluberrimum esset consilium, talia pacta non subsignare. Imō, si vigore illius instrumenti postea alter condemnaretur, non esset tabellio immunis à restitutionis debito: quauis cum tales vsurariae lites non admittantur in forū, non tantum inde imminet periculum: nisi tabellio fraudem sciens, instrumentum vsurariū sub tacita nequitia subsignaret. Vt si mutuū erat mille ducatorū, & centum vsurarum, fidem faceret mutuatarius mutuo recepisse mille & centū: tunc enim reus est restituēdi. Reliqua, quae de restitutione adhiberi hic possunt, non sunt hoc genus restitutioni propria, sed aliis simul communia. Tenentur enim vsurarius de damnis, quae mutuatarius propter vsurarias solutiones accipit. Itē fieri potest vsurarum recompensatio. Vt si ego à te eundē vsurariū numerum recepi, quem tu ex me per similitē iniuriā extorseras neuter restat alterius debitor. Imō c. quia frustra de vsuris, non permittitur ille qui vsuras soluit, reperere antequā ipse quas accepit persoluat. Ad hāc, si neque creditoris copia, neq; hāredum haberi potest, pauperibus faciēda est restitutio: vt Alex. statuit. ca. cum tu, de vsuris.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat mutuo pecuniam accipere sub vsura.

VM dare mutuū ad vsuras, peccatū sit, & mutuatarius causam eidē malo dare videatur, meritō subinde interrogatur, vtrū liceat mutuo pecuniā accipere sub vsura? Arguitur. n. à parte negatiua: Pari iure condemnat Apostolus ad Rom. 1. eos qui malefactoribus consentiunt, atque ipsos qui malefaciunt: qui autē mutuū sub vsura accipit, nō solū vsurario crimini consentit, verū & occasionē præbet, ac perinde scandalum dat: ergo vnde quaque peccat. Secundū: Si hoc genus necessitas acceptionē excusaret, sequeretur & excusare quoq; posse vt quis pecuniam suā in deposito penes vsurariū collocaret. Nā æqualis esse posset necessitas: hoc autē à crimine nullatenus excusatur: nā perinde esset atq; gladiū furioso cōmittere, aut impudico virginē: ergo neq; licitū est mutuū sub scenoris vinculo suscipere. In cōtrarium autē est Philosophus. 5. Ethic. vbi docet iniuriā pati, nō esse delictū, sed facere: mutuator autē iniustitiam irrogat petenti mutuū, si eū scenore mortificat: alter verō tantum patitur. Ad quæst. duabus conclusionibus respōdetur. Prior est: Eum, qui paratus nō est scenori dare, nemini licet inducere vt sceneret. Posterior: Ab eo, qui paratus est scenerato mutuari, licitū est mutuari sub scenore. Ambae simul conclusiones vna bimēbri ratione cōprobantur. Inducere quēpiam ad malū, nemini licet. Præcipuum enim genus cooperandi ad malum, est ad illud mouere & excitare: Cum ergo scenerari malum sit, nemini in tale propositū quod ipse non habebat, conicere potest, Attamen vt alterius peccato in bonū, nihil absurdi habet. nam & Deo hoc est in vsu. Vtitur enim peccatis nostris in bonū, vt in Enchirid. disertē docet Aug. Vnde idē sacer auctor ad publicolam: qui vititur, inquit, fide illius qui per falsos deos iurat: non ad malum, sed ad bonum, non peccato illius se fociat, quo per dæmonia iurauit, sed facto eius bono, quo fidem seruauit: si tñ induceret eū ad iurandū per falsos Deos peccaret. Subiungit D. Tho. Exēplū Hierem. 41. decē virorū, qui vt vitā ab Ismahelē redimerent, qui eos volēbat occidere, thesauros suos ei obtulerunt. Quocirca veluti dum quis incidit in latrones, licet iniuriā ab illis patiatur volentibus eum trucidare: ipse tamen offerens aurū, quo vitam redimat, non est prodigus: sic censendum de illo qui vt suae necessitati prouideat, mutuū accipit scenori obnoxium. Hic autem dubia non desunt minime

nimē prætereunda. Primū est, vtrū sine vlla prorsus necessitate ab vsurario scenerari, peccatum sit. Videtur enim D. Tho. hoc affirmare, dum non aliter huiusmodi mutui acceptionē excusat, quā dum sit ad subueniendum necessitati propriæ, vel alterius. Hoc autem facillimæ solutionis est. Enimuerō ille, qui vel nulla, vel non iusta necessitate adductus scenerato mutuatur ab eo, qui paratus est non alio peccato delinquit, q̄ prodigalitatē: quæ genere suo nō est mortale. Potest enim quisq; citra peccatum mortale sua profundere. Attamen ex circumstantiis fieri potest mortale: nempe si familiam haberet alendam, & proles quibus debet in posterum prospicere: vel si esset Antistes, qui scandalum daret. Quōd si scisciteris, quænam ergo necessitas ingruere debet, vt prorsus culpam abstergat? Respōdetur non esse necessariam ita multū grauē, sed satis esse vt occurrat decentia status, & ornatus personae: vt si magnates ad Torniaminis apparatus, & ad similes celebrandas festiuitates sub scenore mutuarentur, non est peccatum. Quin verō si ob merā voluptatē facerent, nō esset nisi veniale: tametsi etiā in hac magnatum classe fieri contingat mortale: vt pura dum hac ratione ingens contrahunt æs alienum in grauiissimum liberorū detrimentū. Mox & inde arbitrator grauius peccare: q̄ fomenta vsurarum subministrant, causaq; sunt, vt omne genus mercaturæ deseratur, vertaturque in vsurarium quæstum. Vtrū verō liceat mutuū sub scenore accipere ad exercendam mercaturā vel alias licitas negotiationes ineundas, fertur D. Tho. Florentino mercatori respondisse, peccatum esse: attamen non est genere suo mortale: imō verō forsā quandoque nullum. Etenim dum quis non aliam instituere valeret rationē viuendi, non video cur non posset scenore mutuū petere, quōd illa arte sibi suisq; prouideret. Veruntamen hoc tacēdum impræsentiarum nō est, quod in perniciē reipublicæ in dies ire pergit. Ingentem enim hominum turbā videas, qui nihil in bonis habentes, vt alias effugiāt mechanicas artes, nacta à sceneratorū facilitate, occasione sub vsuris mutua corrādunt, quæ negotiationi exponunt: & de repente mercatores prodeunt lauiorem vitam instituunt. Qua ratione & luxu breui suā inopiā produunt, & fracta creditoribus fide reclamant non esse soluendo. Hi profectō, tanquam publica pestis, essent arceudi, & ceu publici latrones existimandi. Hāc autē specialis ratio vtendi in bonum alieno peccato, ad id nos euocat generalius perscrutandum vtrū videlicet in aliis quoq; materiis pariter liceat? Et respondetur per hanc regulam, quotiescunq; id quod petitur, tum iuste fieri potest, tū & bona de causa petitur, quanquā scias alterū perperā facturū, licet tibi tuo vt iure. Exēplū est in re presenti, dum mutuū ab vsurario petis, id tantum postulas, quod ipse posset tibi absq; scenore præstare. Igitur si beneficium tibi scenerat, sua est, non tua culpa. Similiter in exēplo August. Dum ab infideli iurata exigit scenore conuentiue fidem licitē ipse possit per Deum verum iuratum præstare: si autem per falsos iurat, suae impietati tribuitur. Veruntamen si id quod flagitas, præstari ab altero iuste nequit, petitio tua iniqua est. Vt si ab amico peteres, vt quo tuis prouideret sumptibus, furaretur, aut quōd tuam iniuriam vleisceretur, inimicum tuū vulneraret. Tametsi hanc regulā non vsq; adeo vniuersalis veritatis arbitrator, quōd minus exceptionē citra violentiā patiatur. Etenim qui à misero prostibulo statō pretio turpem consensum petit, non est alius criminis: condēnandus, quā simplicis fornicationis: quippe cum id genus mulierem non censetur ille mouere: quandoquidē ipsa est quæstui paratissima. Secus si honestā sollicitaret. Hinc rursus ad rem proximē gradus fit ad aliud dubium examinandū, quōd grauius est: vtrū liceat minus malum ad peius euitandū consulere? Videlicet sicuti licet mutuū petere sub vsuris vtendo alieno peccato in bonum: ita sit decens dissuadere alteri ne occidat: quod bonū est persuadendo vti mitiorē vindictā sumat. Vifus enim est hic Caiet. hoc negare, quod nos tamē super 3. c. ad Roma. obiter & quasi aliud agentes affirmauimus. Quapropter constituimus rem hic pressius enucleare. Et à parte negatiua militare videtur primum omnium sententia, Paul. loco citato. Non sunt faciēda mala, vt inde eueniant bona. Nā cum cōsulens causa illius rei sit, quā consulit, fit, vt qui minus malū cōsulit idem censetur facere: & cum euitare maius malum quēdā sit species boni, vt 5. Ethic. c. 1. auctor est Arist. consequens apparet, vt consulere minus malū ad euitandū peius, idem sit quod facere malū vt inde eueniat bonū. Itē alteri nō licet malū vllum facere, vt peius euitet: ergo neque tibi idem ei consulere. Et confirmatur: Si tibi fas esset tale consilium alteri præbere, nō esset nefas tibi ipsi idem assumere: quare liceret tibi facere malum vt peius caueres: quod est absurdum. Præterea, cōsulere minus malū, est inducere ad malū: at S. Tho. hic vniuersim negat licitū esse inducere alium ad malū: ergo nefarium est tale cōsilium. Ad hāc secundū regulam positam non licet ab aliquo petere id, quod licite ipse præstare nequit: sed nemo minus malum facere licite potest: ergo neque hoc est licitum ab aliquo petere.

His tamen non obstantibus arbitrator documentū esse non solum iustum, verū & salutiferum, si res respecta consideratione versetur. Enimuerō quia res moralis est, debet casus in eas angustias restringi, vt cui tale consilium dederis, constitutissimū habeat, certissimūque sit grauius scelus perpetrare: ita vt nullo non moto lapide, nulla fiat reliqua via diuertendi induratum eius animum ab illo proposito, nisi mollius inclinando in aliud, vbi viros euomat. Enimuerō etsi amicū tuū certis cōiecturis crederes cras commissurum adulterium, quod nondum constituit, nihilominus nefas esset persuadere modō illi fornicationē, qua calore restingeret. Neq; si haberet corruptam naturam in alterum sexum, licitum esset ad euellendū illum habitum persuadere illi conuersationem cū feminis. Nā ad præueniendum malum propositum, seu ad compescendū corruptum habitum, non licet hominem in alia inclinare vitia. Est enim regula Arist. 2. Ethic. ca. 9. eum qui delinquit in vnum extremum, inclinandum esse in alterū: sed tamen intra virtutis lineam. Igitur consulere minus malum non licet, nisi ad conuellendum animum qui actu, firmoq; proposito infixus est in malum. Fac ergo vnum hominem cōstitutissimū habere alterum trucidare, & accinctū esse operi: cui, vt dissuaderes

Sciscitatio. Solutio.

Scrupsulas. Solutio.

Dubitatio. Solutio.

Dubiū graue.

Caietan.

Primū arg.

Secundum argum.

Cōfirmatio.

Tertium.

Postremū. Solutio.

Aristot.

FRAT. DOM. SOTO, DE IVSTITIA ET IVRE.

deres nullam præteristi rationem. Quod huic ergo cõsilium præbere possis, vt mitiore læsione virus expuat, arguitur sic: Illud cõsilium habet bonũ obiectum & finem absque sinistra vlla circumstantia: ergo est bonum. De fine nullum est dubium: cum sit homicidium euitare: sed & de obiecto idem probatur. Illud siquidem non est, vt aduersarij falsò putant, simplex illud remissius incommo- dum putà, cæde eum fuste, aut alapa, aut quid simile: sed hoc conditionale, si alterum certus est facere, ne- pe aut occidere aut leuius vulnerare, citius hoc fac: hoc autem obiectum bonum est & rationi con- sonans. Nam vt Topicorum regula habet, Ex duobus malis minus est eligendum. Quod vniuersim, etiã in malis culpæ verum obtinet: vt Greg. 13. distinc. cano. Nerui, perspeçtè docet. Quapropter eum consulens duorum malorũ minus, nihil aliud quàm electionem illam suadeat, nihil mali committit, sed bonum consulit. Sed arguis: Saltem nõ licet illud minus malum absolutè consulere. Distinguitur de absolutè. Si enim intelligas extra talem casum, conceditur. Attamen casu quo ille certissimus est committere grauius malum quod illi dissuadendo persuadere ne quis ne faciat, quanuis compara- tionem non exprimas, sed alterum minus consulas, semper subintelligitur comparatio: scilicet si al- terum facturum es. Secundò id etiam elucidatur: Si illud cõsilium malum esset, inde maximè, quòd per illud alter inducitur ad peccandum. Quòd autem id falsum sit, probatur: Nemo inducit alterum, ad illud quod alter apud se habet constitutissimum facere: ille autem constitutum habet malum aut hoc aut illud facere: ergo consulens non inducit vt malum faciat, sed vt faciat minus malum. Nulla ergo est consequentia. Dimoueo illum à peiori, inclinando ad minus malum: ergo induco ad malum. Immo in tali casu inducere eum ad minus malum, est inducere ad bonum. Tertiò, ad hominem ar- guitur contra Caiet. Fatetur nanque licitum esse in tali casu proponere illi materiam minoris mali. Fit ergo inde, vt licitum sit eandem ei declarare materiam: puta, q̄ mitius potest vulnerare hostem, atq; illo modo suum explere animum, suòq; honori satisfacere, meliùsque sibi consulere, & maiora cauere pericula, sicut Loth exposuit filias nefandis Sodomitis, quo caueret hospitum abusum: hæc autem materiæ propositio (vt eius vtamur verbo) planè cõsilium est & suasio. Nã quomodo aliqd aliter cõsulas quã explicando rationes quibus alter moueatur? Quin verò & hoc est inducere. Porro ergo figmentum est perparum ad mores referens, concedere q̄ licet proponere materiam minoris mali, & tamen negare consulendi licentiam. Quare Loth, non solũ exposuit filias, sed ait, Abutimini illis. Et dicere, q̄ illud fuit tantum permissio, est contra verborum schemã, quod apparet plus quàm consilij. Quapropter postea in sua Summa, verbo, Tyrannis, concedit planè quòd licet consulere mi- nus malum ad euitandum maius. Igitur vel putauit non sibi contradicere. Nam 2. 2. artic. præfenti nunquam negauit licere consulere minus malum, sed licere inducere ad minus malum. Et forsan aliquid discriminis commentus est inter Consulere & Inducere, quod ego non penetra. Vel fortè emendauit sententiam. Et Adria. quolib. 1. q. 2. nostram amplectitur. Sed dimissis huiusmodi aucto- ribus qui citra disputationem & examen simpliciter loquuntur, extat sententia Aug. in lib. Quæstio- num super Exod. & refertur 33. q. 2. cano. si quod veriùs, vbi de coniuge adulteræ loquens ait, Si fa- cturus est quod non licet, puta vel vxorem occidere, vel dimittere, iam faciat adulterium, & non fa- ciat homicidium. Estq; expressa sententia Chrysof. hom. 27. ad populum: vbi admonet consulendũ esse illi qui assuetus est iurare, vt iuret per caput suum, ne iuret per Deum. Et ex Gregoria. c. citato, Nerui. idem colligitur. Vnde ad primum argumentorum in contrarium, concessio non licere fieri mala, vt inde eueniant bona, negatur inde consequi, q̄ liceat consulere minus malum: nam talis con- sultor, vt dictum est, licet sit causa minoris mali, non idèd est causa mali. Est enim fallacissima con- sequentia. Immo est causa electionis bonæ: quandoquidem eum qui fixus est scelestiori proposito, deflectere ad remissius, verè est bonum. Et perinde respondetur ad secundum. Haud enim sequitur: Alteri non licet facere minus malum: ergo nec mihi licet consulere. Ille nanque cum in sua habeat potestate neutrum facere, alterutrum faciat, reus est: mihi verò quia facultas non suppetit dimouen- di illum ab utroq; iustum est, minus cõsulendo à grauiori diuertere. Atq; inde fit cõsequens, vt ego non possim mihi sumere simile cõsilium: nam semper in mea est potestate duobus delictis oblati, vtrunque cauere. Et quantum ad alia argumenta iam ostensum est, consulere minus malũ nõ esse in- ducere ad malum, imò ad bonum. Atque adeò ne talis consiliarius petit id, quod alter præstare iustè nequit: nam absolutè non petit nisi vt grauius malum non faciat: ob idq; sua culpa est si acquiescere nõ vult, nisi in alterum impingendo malũ. Cuius simile est, mutũ petere sub vsuris. Ex his ergo col- ligo nemini licere minimũ veniale peccatum facere, ad euitandum immanissimum malum in alte- ro. est enim contradictionis implicatio, malum esse, & licere. Neq; licet id vni tertio consulere. Qua- propter dum mihi tyrannus mortem comminatur, potiùs debeo permittere homicidium, quàm vt mentiar. Neque ad euitandum grauissimum adulterium in iuuenè, liceret mihi secundam aliam viro solutam inducere, vt illam cognoscendo, ab adulterio declinaret: At verò de Loth, nondum per hæc quæ dicta sunt, planè constare potest, veniatne eius factum excusandum. Porro Ambro. 32. q. 7. can. offerebat. videtur eius zelum excusatum habere. Et Petrus in secunda sua Canonica eum appellat iu- stum: licet inde non fuerit consequens, vt in illo singulari actu nõ deliquerit, tamen etiam sit proba- bile eũ peccasse. Nihilominus si factum natura sua perpèdas, profectò nullatenus licitũ fuit nisi igno- rantia illud excuses. Haud enim prudens fuit cõsilium, sed res indecens. Et ratio est, q̄ cũ illi incum- betet suarũ filiarũ cura, atq; adeo paterno iure teneretur earum custodire pudorem, non debuit illa via peiori malo obstarè. Nam iam dictum est, neque minimum tibi peccatum licere ad euitandum in altero grauissimum. Secus, si cõsulendo dixisset, sunt in vrbe virgines sceminae, quibus vestram po- testis libidinem offerre. Quapropter excusatio quam ei prætexit hic Caiet. dicens quod tantum ex-

Prima ra-
tio præteri-
ta assertio-
nis.

Gregorius.

Obiectio-
Solutio.

Secunda
ratio.

Tertia.

Adrianus.
August.

Chrysof.

Ad primũ
argum.

Ad secun-
dum argu.

Ad vlti-
ma argu-
menta.
Corollarium.

An Loth
offerendo fi-
lias deli-
querit.

Caietan.

posuit materiam minoris mali, dupliciter mihi apparet deficiens. Primum quòd re vera fuit inductio Abutimini enim, inquit, eis. Deinde quòd neq; illa propriarũ filiarum expositio eum decebat. Glof. August. sa ergo illius loci Genes. 19. quæ Aug. est, & refertur 14. distinc. cano. qd̄ ait. nõ consilio tribuit quod fecit Loth, sed animi perturbationi: quæ partim eius culpã extenuauit. An verò profus excusauerit, Loth sit ex- perpendendum est secundum scientiam, quam homines illius sc̄culi tenebantur habere. Superest er- go tandem ad argumenta partis negatiuæ principalis quæstionis respondere. Et quidem primi so- lutio satis ex superioribus liquet. Negatur enim, eum qui sub vsuris mutuum accipit, vsurario con- sentire: tantum abest, vt causam illi vel occasionem peccandi porrigat. Etenim cum ipse sit paratus facere, minimè eum petens mouet: vt modo de consulente minus malum dicebamus. Atq; adeò ipse est, qui scandalum dat: secus si paratus non esset. Ad secundum verò eo pacto responderetur, quo su- perius de illis dictum est, qui commercia cum vsurariis ineunt. Si vsurarius inquam nullam aliam crederetur habere substantiã huius mundi, quàm vsuris acquisitam, profectò nemini liceret pecuniã suam apud illum deponere: nam perinde tunc esset ac si tuum esset propositum, vt tuam quoque pe- cuniam sc̄nori daret: quod quidem propositum, iniquum est. Si verò copiosorem pecuniã habet, licet tibi sana mente tuam apud illum custodiendam deponere.

ARTICVLVS VI.

Vtrum mons pietatis, vsurarius sit.

VI C quæstioni adhibendum articulũ duxerim de Monte pietatis, qui sub forma mutui Quis mons vsuræ labè contrahere videtur. Dicitur enim mōs pietatis, cumulus æris aceruus, qui pietatis. subleuandis per mutuum miseris pauperũ destinatur: ea tamè lege vt mutuatarius quis- que exigua pecuniã in singulos menses conferat: non quidè, vt aiunt, ratione mutui, sed veluti stipendium ministrorũ, qui ad seruanda excutiendãq; pignora, habendãsq; rationes dati & ac- cepti deputantur. Cũ ergo in mutuo pietas insit, quæritur vtrum ab illo collato stipendio vsuræ ma- cula inficiatur? Et arguitur à parte negatiua. Si quidpiã hic cõmitteretur vsurariæ iniquitatis, maxi- mè inde q̄ mutuatarij aliquid ultra fortè erogant: id autè non faciunt ratione mutui, sed ad alèdos ministros eidè negotio necessarios, ergo procul hinc abest vsuræ peruersitas. Probat minor: Aequũ est, vt illud arariũ ab illis, quorũ interest, seruetur incolume: interest autè pauperũ, nam diuitis, qui illud erogauit, nihil refert postquã iam tali misericordiã illud m̄cipauit. Neq; refert reipublicæ, vt- potè cui nihil inde accrescit. Solis ergo pauperibus, quorũ cõmodo depositũ est, incumbit illud cu- stodire. Neutiquã autè in custodia esse posset, nisi sub pignorũ fide mutuaretur, atque adeo adiectis eidè negotio ministris, qui pignora seruarent, & post morã venundarèt, rationeq; singulorum bona fide reuineret: ergo pauperũ munus est tales ministros suis symbolis sustentare: atq; adeò illic omnis vsura cauetur. in contrarium est q̄ reddere tantum in singulos menses, ac perinde tanto plus, quãto plus tẽporis prolatatur solutio mutui: atque id ad reddendũ tutã mutuatã pecuniã, qua certè caute- la mutuantis negotiũ agitur, quandã habet effigiem vsuræ. Institutum hoc montis pietatis in Italia centũ hinc annis ortũ est. Nã Pius I. primus eius refertur approbator. Et postea à Lateranen. Con- cilio sub Leone X. iterum fuit receptus: cuius vtiq; extat approbationis Bulla. At quoniã, vt Caiet. motis pie- eiusdè sanctæ ecclesiæ Cardinalis, qui vt 2. 2. q. 1. ar. 10. refert, eidè interfuit concilio, in Opusculo hu- tatis. ius rei singulari cõmemorat, non cuncta eiusdem montis capitula fuerunt per eandem bullã appro- Pius secun- batus: sed quatenus sacris canonibus non essent contraria, nulla irrogatur iniuria eidè apostolicæ sedi Concilium Latera. si de eadè montis ratione controuerferetur: eò præsertim, q̄ Papa & cõciliũ, in quibus auctoritas resi- Caietanus. det summa condendi tum fidei articulos, tum & morũ leges, nõ curant falcem suam mittere ad defi- niendas tanquã de fide philosophiæ disputationes, quæ non ex sacra scriptura, sed ex nuda philoso- phia eliciuntur: qualis illa est quæ instituitur ad examinandũ quĩsnã contractus sit vsurarius, quis ve- rò ab hoc crimine liber. Hoc enim nõ ex sacra scriptura colligitur, vnde suas veritates elicit sancta Se- des, sed ex media merãq; natura rerũ. Aliud deniq; est prohibere vsuras sub his aut aliis censuris: q̄ cũ non solũ ex morali philosophia, sed ex sacra scriptura colligitur, propriũ est Apostolicũ mu- nus: aliud verò examinare quĩsnã contractus sit vsurarius, quod permittit ex sola natura rerum per- pendendi. Et ideo licet in eadè Bulla sententia excõmunicationis in eos feratur qui contra vel prædica- uerint, vel disputauerint, debet illa tamen intelligi cũ eadè clausula: scilicet si impugnaverint capi- tula: quæ sacris canonibus non fuerint contraria. Aliàs Caiet. fuisse dñatus: qui tñ cum tẽpore Leo- nis opusculũ edidit, quo montè non pbauit, minimè fuit reprehensus. Cum hac ergo quam facimus protestatione, q̄ decretis vel concilij quatenus fuerit receptũ (quoniã neq; omnia acta illius Late- ranensis recepta sunt) vel sanctæ sedis, nullatenus volumus contra ire, sed eidè sanctissimè obedi- re, paratissimi retractare quidquid ecclesia catholica iusserit, nihil aliud quàm operæpretium arbi- tror explicare rationes quæ eundè montè oppugnare videntur: ac post subiicere qua ratione eadem apostolica bulla sit interpretanda. Igitur mons pietatis multis potest modis congeri. Primò, si qui Mons pie- tatis. non quidè simpliciter in eius id transferendo dominium, sed huic mutuationis vsui dedicando. Se- cundò, si reipublica vel ex publico arario id tali vsui seponat, vel ciuium contributione cõficiat. Nã tantũ ad rē attinet præsentè, nihil refert. Neque verò interest, pondũne auri sit, an frumentum copia, rerũve aliarũ vsu consumptibiliũ. Capitula autè montis sunt: primũ, vt non mutuo detur pecu- Capitulo nia aut frumentũ nisi in tempus certũ: puta in annum. Aliàs in rem cõmunem non cederet, sed apud montis pie- paucos totum occuparetur. Rursus neque decet absque pignoratitia cautione montem dispensare. tatis. Alioqui, cũ mutuatarij pauperes esse debeãt, sãpissimè contingeret vt soluendo non essent: qua vtiq; disti-

disipatione breui mons in nihilum abiret. Quapropter neq; pignora ultra præfixum tēpus seruāda Radix præ sunt, sed illicō sub hasta exponenda, vt cumulus reficiatur: His præhabitis radix huius disputationis sentis aubi vna quidem est, sed tñ quæ diuersē intellecta diuersas parit opiniones. Radix inquā est q̄ ille cuius rationis. interest capitalē illā summam pecuniæ seruare incolumen, debet suis impensis ministros sustentare. Sunt autē qui censent pauperū interesse ideōq; immune ab vsuræ vitio arbitrantur contributionē ab illis fieri: vt pote quæ alendis ministris necessaria est. Alj verō quorū est Caiet. putant hoc non interestē mutuatariorum, sed mutuāus: cuius ideo onus esse debet suos sustentare ministros: atq; adeō Cōclusio v. quiddā vltra sortem recipit, extorquere aiunt ratione mutui, seu ratione dilata solutionis. Atque in nica quasa hanc sententiā nostra cōclusio inclinat. Arbitror inquā eiusmodi rationē montis neutiquā ab vsuræ fordibus elui posse. Et quo huius sententiæ veritas innotescat, hoc primum omnium vtamur exēplo, stioni. quod esse existimo omniū regulā. Arguitur inquā: Si quis diues, ac misericors homo decreuisset cui- Prima ra- pus secundū iura Montis pietatis, nequaquā posset quidpiā vltra sortē recipere: ergo neq; illa quam- elusione. vocant Montis cōmunitatem, id licitē potest. Demonstramus prius antecedens, vt inde ad illationē descēdamus. Homo huiusmodi mutuator si pign⁹ recipit, hoc nō facit ad vtilitatē mutuatarij, sed in suā propriā, vt tutā sibi faciat solutionem pecuniæ suæ: ergo q̄ idem custodiatur pignus, sua interest, nō mutuatarij Nam mutuarius mallet ipse retinere. Sed quia mutuatur aliter nō vult pecuniam suā ei credere, pignus recipit, atq; adeō ratione eiusdē acceptionis fit debitor idem reddendi pignus. Idq; adeō non solum vt depositarius. Nam hic quia non in suā, sed in depositantis vtilitatē depositū seruandū recipit, non tenetur ratione acceptionis, vt lib. 4. sub tit. restitutionis dictum est. Ob idque si citra suā grauē culpā depositū perdat, non tenetur illud restituere. At verō qui pignus recipit, cōgitur ratione acceptionis. ob idq; licet minori culpa illud perdat: nihilominus restitutionis laqueo tenetur. Dixerim minori culpa: quia si nulla sua culpa dispereat, liber manet. Apparet enim hoc loco Caiet. falsus qui tantum interualli inter pignus & depositū iecerit, vt putet eum qui pignus recipit perinde teneri ratione acceptionis restituere, ac si mutuo vel furto reciperet: atq; ideo etiam si absq; vlla sua culpa pignus pereat, manere semper restitutionis fune ligatū: cum sit latissima differentia. Nā qui mutuū recipit, eius dominiū acquirit. Quare quomodolibet perdat, sibi perit. Dominium autē pignoris manet apud debitorem: sicuti dominiū depositi apud depositorē. Quocirca eidē perit debitori: vt patet expressā lege, pignus, de pigno. acti. Nisi aliqua culpa creditoris perierit vt colligitur l. quæsitū. ff. de distract. pig. Ad nostrum ergo propositum satis est q̄ creditori incumbit custodia pignoris. Quod si arguas: Beneficiū mutuādi in vtilitatē cedit eorū qui mutuū accipiunt: mutuator autē habet se incolumē seruare: ergo id potest aliorum sumptibus facere. Iam supra prodita est fallacia huius argumentationis. Beneficiū enim mutui debet gratis conferri: & ideo qui mutuatur, recipere onera debet, quæ sunt mutuatiōni annexa: puta seruare pignus & reddere, aliās non mutuet: Hoc quidem verū est q̄ vbi pignus tale sit, quod possit tineā corrodī, vt vestis: vel alia ratione perire, vt pote si est res pretiosissima ac subinde custoditū periculosissima debet mutuans protestatione mutuarium admonere, vt suo periculo pereat. Quod si voluerit pignus curari, suis fiat expensis. Est quippe accidentarium q̄ pignus illius sit naturæ. Et pari ratione si mutuator suā credere pecuniam recusat antequā mutuarius publico se obliget instrumento, illud quidē debet expensis eiusdē mutuarij a rebellionē confici. Nā mutuator nil nisi fidē perit, quā alter tenetur dispendio suo exhibere. Atq; hinc sumitur nouum cōtra Montē argumentū. Nempe q̄ hoc quod quibuspiā pignoribus accidētarium & peculiare est, nō debet in legē duci vt quicunq; mutuarius ratione cuiusque seruandi pignoris stipendiū soluat. Quod autē de mutuatiōne pecunia peculiaris domini censetur, constat Obiectio & de illa existimandum cuius respública dominiū habet, nempe q̄ eius est curæ: eā tuto seruare. Sed aduersario tamen arguis. Est ita res habeat dū mons certū habet dominiū: secus tamen in monte pietatis. Est enim ratio longē diuersa. Quare illatio supra facta, nulla est. Cumulus siquidē huiusmodi nullum habet præter mutuarios propriū dominiū: nam diues qui illum cōtulit, dominiū à se eius abdicauit. Quare sua iam non refert eandem custodire. Neq; vero respública, siue vt aiunt, cōmunitas eundē tenetur seruare montē: quo nihil ei inde emolumētū obtingit: neq; verō dominiū eius habet. Fac enim mōtem illū non esse congestū subsidiis ciuiū, neque ex ærario publico, sed à diuite in illos vsus donatum, qui vel reipublicæ vel certis personis merā administrationē commiserit. Cū ergo nullus sit alius dominus, consequens fit vt mutuatarij custodia eiusdē ærarij incumbat. Ecce argumentum contrariæ sententiæ, quod eius patronos seducit: si non contraria nos ratio falsos habet. Probat ergo eodē relabi illā pecuniā domino alio carere, ac si certū haberet. Illa nanq; tunc pecunia mutuatiōni exposita, non est pauperū qui mutuum recipiunt. Patentissimū enim est nunquā in eorum dominiū venisse neque illa ratione ventū ire, sed perinde sunt merē mutuatarij ac si illa pecunia aliū haberet dominiū: ergo non magis ad illos pertinet illam seruare, quā si esset vel particularis personæ vel reipublicæ. Ex hoc igitur capite sumitur argumentum. Mutuatarij non tenentur illam seruare: ergo idem est prorsus iudicium illius stipendij quod vltra sortem tunc soluunt, quod esset si eadem pecunia esset particularis personæ: tunc autem iā ostensum est non esse licitum illud extorquere stipendium: ergo neque vbi nuda administratio existit apud reipublicam. Sed quæris, quis ergo tenetur illā custodire? Respondetur: Si nullū aliū habet dominiū, illa seipsam. Itaque nullum restat remediū, quā q̄ expensæ ex eadē capituli pecunia subtrahantur. Sed pressius arguis. Tandem ergo exhauritur? Fateor quidem ingenuē. Et hoc est quod fautores alterius opinionis decepit. Ex quo sequitur, q̄ quicunq; talē montem de sua substantia erigere cogitauerit, si voluerit fore perpetuum, debet stipendia

stipendia statuere, quibus sustentetur, vel reipublicam obligare, vt montem sustentet, alioquin mons seipsum mutuando consumet. Sed contrā: Mons ille tunc in perniciem tantum miserorum peribit, qui inde mutuabantur: ergo eorū referebat illum suis expensis seruare. Negatur cōsequētia. Simili enim ratione probares pauperibus incumbere suis expensis seruare diuitias hominis misericordis, qui mutuata pecunia præsidio ipsis esse solet. Operas enim eiusdem ministrorum ideo censerī in fauorē fieri pauperum, q̄ ipsi mutuatiōnis beneficia suscipiunt, atque hac ratione eos obligare, vt illa cōtributione alant ministros, iā monstratum est q̄ sit fallax argumentum. Pari, n. ratione, multas alias vsuras defensares. Enimvero quotquot egestate coacti mutuum sub fenore recipiunt, fauore beneficii potuntur. Igitur vt iterum dicam cum mutuatio gratuitō sit faciēda, non debet pēdari in cuius fauorem operæ cedant ministrorum Montis, ex eo q̄ mutuū recipere, beneficium sit pauperum, sed mutuatiōne supposita speculati oportet, cuiusnā referat pecuniā seruare tutā. Quā ve rō mutuatiō est in mora soluēdi, liquidum sit suis expensis ac dispendio venundanda fore pignora. Confirmāt hāc nostrā snām exēpla ciuitatū quarundā Italiæ, puta Mediolani, & Brixie, & aliarum, vt Caiet. refert, & nos illic audiuimus, in quibus publico stipendio sustentatur Mōtis ministri. Vnum tamen argumentum superest, quod videtur contrariæ sententiæ suffragari. Nā etsi pro mutuatiōnis beneficio nihil possit vltra sortē recipi: tamen mutuandi obligatio, vt supra asserēbamus, digna est pretio. Potest quis inquā stipendium suscipere, vt sit muruare obligatus: Cū igitur Mōs ille tali sit vinculo astrictus, licitē à mutuariis aliquid pro illa obligatione exigitur. Rñdetur in hoc nulum apparere vsuræ vitium: dummodo hac solum de causā tenuissima esset exactio & pro curatiōne pignorum, & pro scriptis rationibus dati & accepti, & pro aliis id genus operis nihil exigeretur.

Et per hęc ad argumentum in principio quæstionis obiectum patet responsio. Negatur inquā tales contributiones non fieri ratione mutui: nisi hac fortē tñ de causā fiant, quam modo adiecimus. Ac perinde Bulla Concilij tres permittit solutiones. Prima est (vt cum debita obedientia ac reuerētia id dicamus) non omnia acta illius concilij more & vsu esse recepta. Nam illud Sessionis nonæ q̄ fuit inter præcipua, nempe quod non persoluentes diuinum officium fructus sacerdotiorum nonæ q̄ restituerent, & post sex menses sacerdotiis priuarentur, nondum planē scitur an fuerit vsu seruatum. quamuis ego quia iuri diuino quam proximum est, nō audeo omnino contrā consulere. Secunda solutio est, quam supra dedimus. Videlicet, quod excommunicatio non fertur nisi cum illo monderamine, vt disputatio cohiberetur. Contrā capitula, quatenus sacris canonibus ac naturali rationi non sunt aduersa. Nam simpliciter non fuit illic articulus fidei constitutus. Sed rogas, Nunquid non esset ecclesiæ conducens, vt casus omnes, de quibus dimicatur, sint nē vsurarij, ecclesiæ auctoritate definirentur? Apparet enim hoc ad salutem animarum necessarium. Respondetur minimē id expedit, vt tanquam de fide definirentur, si tales sunt, qui non nisi ex mera philosophia perpendi de beant: quoniam Spiritus sanctus non curat ecclesiæ nisi scripturā sacra exponere, & leges necessarias sancire. Et quando sunt opiniones probabiles inter graues doctores, vt tanq; sequaris, in tuto phos disputentur, nihilominus in sacris habentur vel inde colliguntur. Tertia verō demum solutio est, quod pensio quam Bulla in monte pietatis approbat, sit illa tantum, quæ soluitur ratione obligationis ad mutuandum: atq; hanc dicit cedere in ministrorum sustentationem. Aliæ vero montium species, quas in vsu esse video, longē patientius vitium suum produunt. Solet enim potissimum inter rusticanos aggeri copia frumenti quæ egentibus mutuo distribuitur sine pignore & sine aliis negotiis quæ ministrorum operis egeant, illo nihilominus tributū onere, vt messis tempore duodecimam partem mensuræ supereroget: nempe modiolum in fanecas singulas: quod profectō non videro quomodo defendi possit. Nisi omnes indiscriminatim oppidani & mutuum suscipere & qualis tantum, qui mutuato egent corradatur, palam extorquetur ratione mutui.

QVÆSTIO SECUNDA, DE GENERALI RATIONE

CONTRACTVS EMPTIONIS ET VENDITIONIS.

ARTICVLVS I.

Vtrum contractus emptionis & venditionis sit Reipub. necessarius.

DV supra capita statuimus, quibus humani contractus deprauantur. videlicet aut id vendere, quod nullius est pretij, aut quod pretiosum est, pluris iusto distrahere. De priori vitio sub vsuræ nomine quæstione precedenti disputatum est, consequitur ergo vt de posteriori disputationem prosequamur, quæ quidem disputatio de contractibus inscribitur. Et quoniā omnium primus atque aliorum index est contractus emptionis & venditionis, quæstio hæc secunda instituitur de generali ratione huiusmodi contractus: atque adeo primus articulus, an sit necessarius reipublicæ. Arguitur enim à parte negatiua. Quāto vita humana simplicius ac syn- cerius transigeretur, tantò quietius viueretur ac foelicius: sed si solum esset rerum cambium, vt vide licet res non numismate distraherentur, sed pro rebus commutarentur aliis, quietior esset mortaliū vita, & à tumultibus trucior, quos negotiationum turbulentia secum affert: ergo contractus em- ptionis

Aristot. *Tertium argumentum* git: Ars illa quæ non habet præfinitum taxatumque finem, non est licita: ars autem numularia & quæstionaria, qualis est negotiatorum, nullum sibi præscribit finem modum, sed lucro lucrum acervare ergo nefaria est. Tertio arguitur: Negotiatio in causa est ut rerum præterea exerceat, tum quæ merces ad paucitatem venditorum reducuntur, quæ charitatis causa est: tum etiam quæ negotiator carius quæ emit, vendit. Et ideo si omnes ad primos venditores concurrerent, minoris emerent, id quod rerum usu ubique experientia docet: ergo tanquam reipublice nocua interdicienda est negotiatio. Quarto: Actiones morales ex plurimum contingebant existimanda sunt: plurimum autem negotiationes plenæ sunt fraudibus, technis, ac dolis: ergo genere suo pravæ sunt, atque adeò de medio tollendæ. Hac enim de causa pessimè audit negotiatio, & in sacris literis & apud sacrorum doctores. Vnde David Psalm. 70. Quoniam non cognovi negotiationem (secundum 70.) introibo in potentias Domini: Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Quasi negotiatorum iustitia non sit iustitia Dei. Et Chrysost. super illam historiã Christi apud Matth. eiiciens vendentes & ementes de templo, & refertur 88. dist. can. eiiciens. significavit, inquit, quæ mercator nunquam potest placere Deo: & ideo nullus Christianus debet esse mercator, aut si voluerit esse, proiciatur de ecclesia. dicente Propheta: Quia non cognovi negotiationes introibo in potentias Domini. Atque hac de causa interdicta est clericis: ut patet eadem distinctione per totam. In contrarium est August. sententia in lib. Quæstionum veteris & novi testamenti: & refertur in eadem distinctio, can. fornicari. ubi ait, Fornicari hominibus semper non licet, negotiari verò aliquando licet, aliquando non licet: laicis licet, sacerdotibus non licet.

Chrysost. *Confirmatio.* Pro quæstionis decisione notandum est, negotium otio esse contrarium. Est enim idem quod absque otio, Vnde pro labore & occupatione accipitur. Quemadmodum dicimus, Negotium forense aut familiare, &c. Peculiariter autem negotiari idem est, quod mercaturam exercere. Et est forsitan Antonomastia quædam propterea quæ ars hæc solitudinibus implicita ab otio est alienissima. Est ergo negotiari emere ut reuendas. Vnde negotiatores coemptores dicuntur pro eo quod ex omnibus simul locis emunt, & mercatores: quia, mercari, communi usu non tam est simpliciter emere, quam lucri causa ad reuendendum. Et dicuntur præterea institores, eò, uti ait Vlpia, quæ negotiis instent. Vnde Prou. 31. Facta est sicut naus institoris. Duplex autem negotiationis species distinguitur: videlicet una qua res emitur, ut per industriam mutata reuendatur. Sed hæc (ut eod. ca. eiiciens. habetur) non est nuda negotiatio, sed inter alias mechanicas artes connumeranda. Quemadmodum enim mechanicus ex lana pannum texit, & ex ferro fabrefacit gladium: sic [ut exempli gratia dicamus] qui industrius est curandi, vel aues, vel equos, si rudem emat, ut cultiorem vendat, non tam negotium, quam artem exercere censetur. Nam qui pannos tondet, aut attritas vestes coemittit, ut refectas vendat, nihil amplius per suam artem præstat. Negotiatio igitur mera, de qua impræsentiarum loquimur est, qua quis quid mercatur ut nullatenus mutatum vendens, lucrum comparet. Respondetur ergo ad quæstionem quinque conclusionibus. Prima: Negotiatio neque est de se, hoc est intrinsecè bona, ut charitatis virtus, neque de se intrinsecè mala, ut mendacium, sed indifferens, ut comedere, quod secundum finem circumstantiarumque qualitatè potest bene maleque fieri. Conclusio patet ex citatis verb. August. Ait. n. non esse ut fornicari, sed quæ aliquando licet, aliquando non licet. Secunda conclusio. Si negotiationis finem per se consideres, qui non est nisi lucrari, quandam præfertur turpitudinem. Conclusio est S. Thom. 2. 2. q. 77. arti. 4. quam quidem probat argumentum secundum supra ex Arist. desumptum. Quoniam lucrari per se nil necessarium, honestumve nominat. At verò si lucrum alioquin ordinetur, licite potest procurari. Et ideo subditur tertia conclusio: Negotiatio est simpliciter reipublicæ necessaria.

August. *Fundamentum.* Haud enim omnis provincia omnibus abundat, quibus indiget: sed pro climatum varietate alia affluit terra fructibus, & opificiis, quorum alia inops est. Et vice versa, alia est aliorum locuples, quorum inopia alia laborat. Neque possent indigentium singuli tam longa facere itinera, ut minutiora quibus indigebat, apportarent: neque verò omnes qui abundant, possunt vecturam exercere, ut illa aliò transportent: necessarii ergo sunt, quibus ea sit cura ut mercium copias hinc inde transvehant, qua singulis minutius vendat. Et quod de loco dicimus, de tempore etiam censendum. Vsu enim venire assollet, ut vno tempore redundantia sit rerum, alio verò egestas, neque tamen pauper quis potest suos fructus adseruare. Quare nisi essent qui emerent, ut in aliud tempus custodirent, non posset reipublica seruari incolumis. Quin verò & dum mercimoniam vel in maris portu vel in ciuitate exonerantur, necessarii sunt coemptores, qui earum copiam in tempus seruent: quia non singuli possunt sibi in futurum providere. Sed rogas: Nunquid prudentius esset, ut reipublica suos ministros conduceret, qui hanc provinciam subirent? Re vera non posset comodè: tam multis mercimoniis hac via sufficere. Et ideo consultius ducit artem hæc inter alias permittere, quinetiam fouete. Atque hinc sequitur quarta conclusio, quæ S. Thom. interrogat in dicto art. 4. Licet negotiationis gratia merces carius vendere, quam emptæ sunt, ratione impensarum, laborum, locorum, ac temporum, nam iustitiam rei pretium, vel in melius, vel in locum, vel tempus mutata, excrefcit. Hoc autem non facile, quod quidam autumat, concedam, videlicet, quæ negotiatori liceat carius eodem loco & tempore vendere propter officium quod habet, quam alteri cuiunque: nam pretij iustitia nullum respectum ad personas dicit, sed per se absolute pensatur. Scotus in 4. dist. 15. q. 2. dicit, quæ tantum deberent mercatores lucrari quantum stipendij reipublica illis decerneret. Regula autem hæc neque contemnenda porro est, neque tamen ad vnguem seruari potest. Sed de rerum pretio statim articulo proximo. Quinta conclusio. Ars negotiatoria, tum ex multis circumstantiis illicita sit, tum compluribus fraudibus est perua, tum subiunde in plurimis versatur periculis. Fit enim primum illicita ex obiecto, ut puta si rem emas, quæ vel natura sua est inuendibilis: ut sacramentum, aut sacerdotium, quæ cum gratis accipiuntur, gratis dari debent: aut lege

aut lege est prohibita vendi: de quibus habes C. quæ res vendi non possunt. Secundo ratione personarum, siue quæ negotiatur, ut sacerdotes qui iure negotiatione interdiciuntur: ut patet dist. 88. per totam, vel ratione personarum cum quibus negotiatur. Nam ad Sarracenos neque in infideles licet Christianis arma deportare, ut patet extrà, de Iudæis. cap. Ita quorundam & sequentibus. Fit præterea indecens negotiatio ratione temporis. Ut si in die Dominica, vel in alio festo egregie solenni exerceretur, ut habetur cap. 1. de feriis, vel in loco sacro. Qua ratione Christus eiecit de templo vendentes & ementes. Ista autem circumstantiæ temporis & loci, ratione scandali constituerent peccatum mortale, aliàs minimè. Vel si in ecclesia impediretur diuinum officium, quod Christus notauit dicens: Quia domus mea, domus orationis est. Qua ratione cap. decet, de immu. eccles. lib. 6. negotiationes, quæ in Ecclesiis præcipue prohibentur, sunt nundinarum ac fori cuiuscunque tumultus. Contra hos autem casus non esset mortale. Nam in Ecclesia cõfabulando, citra expositionem mercium, negotiari, nisi sacrorum aut concionis tempore, non est tamen peccatum, quãuis indecens non careat. De aliis autem circumstantiis quæ non peculiariter negotiationes vitiant, sed in omnes artes inserpunt, quales sunt mendacia, & fraudes, hoc singulariter adnotandum est, quæ mercatura, nescio quo suo genio, præcunctis artibus & officiis inextinguibile sitim lucri generat. Agricola enim atque opifices suis officiis victitantes contenti sunt: mercatores autem, tum quæ pecuniã præ manibus semper habent, tum quæ hæc ars plurimum euentibus fortunæ patula est, avidissimè lucro inhiant, in hoc nimirum aleatoribus similes. Quæ quidè auiditas animos absorbet, mendacia nutrit, & dolos nectit. Atque hac de causa ait ibidem in solutione ad tertium S. Thom. quæ hæc ars habet speciẽ mali, & ideo interdicta est clericis. Inest præterea & in hac re pestis alia, quæ cum sine labore magno & sudore exerceatur, & maiore sit in honore, quam mechanicæ artes, otiosi homines & honoris cupidi, cætera deferentes opificia, in hoc se baratrum immergunt: atque adeò non ut merces loco traducant, aut in tempus referunt, aut in melius mutant, sed meri gratia quæstus, vana cuncta coemunt, ut statim lucrum exprimant. Quorum subinde causa, quia liberum non permittunt forum, præterea augentur. Qui idcirco exigendi profligandique: e republica essent, atque aliis artibus, quæ personis vacuæ sunt, mancipandi. De his autem loquimur, qui ciues paratos priuatim emere anteuertunt. Haud enim condemnandi illi sunt, qui postquam singuli sibi necessaria emerunt, redundantia mercantur, ut in tempus seruent. Neque verò illi qui publicis parati sunt illa coemere, quæ pauperes necessitate coacti, nec emptores inuenientes, vendere volunt: ut vestes, libros, &c. Qui verò annonam emunt ut tempore futuro reuendant, licet quandoque utiles sint, quasi rerum necessariorum custodes, multò tamè pluries sunt pestiferi: ut potè causa immodicè augendi pretia: & ideo nisi ubi necessitas aliud exposcat, meritissimo eiusmodi mercatus vetatur.

Per hæc ergo argumenta supra facta facilis solutio inuenitur. Ad primum enim negatur, negotiationem contra naturam necessariam emptionis pugnare quinimò illi obsequens est. Ministerio liquidem mercatorum, res sunt veluti in penu, singulis indigentibus expositæ. Illa autem negotiatio quæ merum lucrum habet pro fine, quia insatiabilem faceret animum, non solum necessaria non est, sed est impendio pestilens. Attamen hæc sitis in cuncta mortalium peccata se insinuat. Et per hoc respondetur ad secundum argumentum. Tertio verò concedimus, necessarium esse hac ratione rerum pretia augeri: sed tamen ex altera parte maiora fierent dispèdia, si vnusquislibet deberet longa facere itinera ad quæritandum quod in sua deest ciuitate. Ad quartum respondet Aug. super Psalm. 70. Et refertur eadem dist. 88. can. quoniam, quæ negotiatorum vitia non sunt negotij, sed personarum. Etenim si propter eorum fraudes releganda essent negotia à republica, eadem ratione & agricolas & omnes pariter artifices atque opifices proscribere deberemus profligandique: ab vrbe. Nam & mentitur quandoque agricola, ut grana sua vendat, & opifex, ut pretium augeat. Qui autem negotiatores in sacris literis male audiunt, declarat ead. dist. Cassiod. can. quid est. Negotiatores enim illi, inquit, abominabiles existimantur, qui iustitiam Dei minimè considerantes, per immoderatum pecuniæ ambitum polluunt merces suas, plus periuriis onerando, quam pretijs. Veruntamen negare non possumus, ut paulò antè declarabamus, quin huic arti multò plus periculis à dolis & fraudibus imminet, quam cæteris. Vnde Ecclesi. 26. Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt. Difficile exiit negotians à negligentia, & non iustificabitur caupo à peccatis labiorum. Et cap. sequen. Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur: sic inter medium venditionis & emptionis, qui quærit locupletari, angustabitur peccatis. Quocirca Prouerb. 20. in vniuersum ait Sapiens: Malum est, malum est, ait omnis emptor, & cum recesserit, gloriatur.

ARTICVLVS III.

Utrum rerum pretia, arbitrio mercatorum sint taxanda.

QUONIAM primum in emptione & venditione fundamentum iustitiæ est pretium. de illo quærendum est loco tertio, an mercatorum æstimatione sit taxandum? Et arguitur à parte affirmatiua. Primo, Axioma inter Iurisconsultos est & celebrata regula. Tamen valet res, quantum vendi potest: quam videlicet adnotant l. pretia. ff. ad leg. Falc. & l. 1. §. si hæres. ad Senatufconsul. Trebel. & alibi sæpe. Ergo si fraus modò absit & dolus, mercatorum erit arbitrii pretia suis mercibus statuere. Secundo: In vnaquaque arte eiusdem peritis credendum est, uti 3. Poli cap. 7. auctor est Philosophus: & ut Iurisconsultus ait l. in re mandata. C. mandati. vnusquisque in re sua est moderator & arbiter. mercium autem artifices, sunt mercatores. Ipsi ergo ipsorum iudicio deferendum est, ut pretia ponant. Tertio: Vnusquisque dominium rerum suarum habet, ac subinde liberam potestatem, ergo potest quisque tantum petere ac recipere pretium pro sua re, quantum extorquere potuerit. id quod in gemmis & rebus pretiosis usu fieri compertum est. In contrarium

Inextinguibilis sitis lucri, negotiatoribus singularis. Negotiatores aleatoribus similes. Aliammoda negotiationis.

Ad primum argumentum. Ad secundum argumentum. Ad tertium argumentum. Ad quartum argumentum. August. Cassiodorus.

Primum argumentum.

Secundum argumentum.

autem facit lex, Pretia, citata ad leg. Falci. cuius verba sunt: Pretia rerum non ex affectu neque utilitate singulorum, sed communiter finguntur, hoc est communi æstimatione taxantur.

Prima conclusio. Ad hanc quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima: Pretia rerum non secundum ipsarum naturam æstimanda sunt, sed quatenus in usus veniunt humanos. Conclusionis huius ratio naturalis est, quod cum mundus & quod eo continetur, propter hominem facta sint, tanti civilis æstimatione res valent, quantum hominibus inseruiunt. Quapropter Arist. 5. Ethic. c. 5. ait indigentiam causam mensuram esse humanarum commutationum. Si. n. nullus alterius re vel opera indigeret, omnis cessaret commutatio rerum humanarum: ergo indigentiam admetiri debemus rerum pretia. Viuentia. n. genere suo præstantiora sunt vitæ expertibus, attamen (ut ait Aug. lib. 11. c. 16. de Civ. Dei.) mallet homo frumentum domi habere, quam mures. Et solet domus plus valere, quam equus: & nonnunquam equus, quam seruus: licet cum natura hominis nihil in corporalibus confertur ad æqualitatem valeat. Vbi autem indigentiam nominamus, ornatum est reipublicæ intelligimus: ut cuncta complectamur, quæ hominibus propter vitæ necessitatem est ad suam voluptatem & splendorem vsui esse possunt. Secunda conclusio: Ad explorandum iustum rei pretium, ex multis ducenda est ratio, quæ in triplici sunt ordine. Primum. n. attendenda est necessitas rei, mox copia & inopia: deinde negotiationis labor, cura, industria, & pericula. Præterea si merces vel in melius mutata sunt, vel in deterius, venditorum; atque emptorum frequentia, atque id genus alia, quæ prudentissimus quisque; speculati potest. Tertia conclusio: Cum pretium rerum iustum, duplex sit, aliud. s. legitimum, & aliud naturale: iustum legitimum consistit in indiuisibili, naturale autem seu arbitrarium minimum, sed in latitudine diuisibili. Iustum legitimum est illud, quod lege principis positum est, arbitrarium autem seu naturale currit, quoniam per legem non est constitutum. Distinctio est Arist. 5. Ethic. c. 7. de iusto naturali & legitimo. Ad huius autem conclusionis intellectum notandum est, quod merita illa & causas statuendi rerum pretia existimare per se quidem primum ad reipublicam & eius gubernatores spectat: qui. s. omnibus supradictis pensatis deberent sua singulis mercibus statuere pretia. At quia illud in omnibus impossibile est, relinquit vendentium ementiumque; existimationi. Et illud nunc vocamus naturale: quia secundum rerum naturam vsui accommodatam currit. Igitur vbi pretium lege positum est, nempe, ut modius aut tritici aut vini, aut vltra panem vendatur decem, neque vnus oboli accessio licita est: sed est peccatum mortale si excessus notabilis augeatur, obnoxiumque; restitutioni. Et si excessus sit pexiguus, erit veniale. Et ideo dicimus in indiuisibili consistere. Atque hoc est, quod ait loco citato Arist. iustum legitimum esse, quod licet antequam positum sit, nihil referat: refert tamen postquam positum est. Pretium verò, quod non est lege positum, non indiuisibile est, sed latitudinem habet iustitiæ: cuius vnum extremum dicitur rigidum alterum verò pius, sed medium, moderatum. Ut quæ res iuste venditur decem iuste quoque; venditur tum vndecim, tum et nouem. Atque ratio huius est, quod prudentia humana, qua per supradictorum considerationes de pretio existimatur, nequit punctim attingere metam, sed arbitrameto quodam. Sicuti 2. Ethic. c. 6.

Pretium rigidum, pius. de virtute ait Arist. quod consistit in medio, ut definiat ipse prudens. Atque adeo dum reipublica penes quæ talis residet auctoritas, punctum non indicat, laxior restat iustitia præi latitudinem habens ex quo sit moderatum. primo consequens, ut infra illos extremos limites vendere cuicumque; liceat carius pecunia credita, quam numerata, inimico quam amico, diuiti denique; quam pauperi. Sequitur secundo sensum illius legis. In causis. ff. de minoribus. vbi §. idem Pomponius, habetur licete naturaliter contrahentibus. se decipere. cui simile habetur. l. ite si pretio. ff. locati. non esse (ut Cõra. & aliqui putant) infra latitudinem iusti pretij: quia intra hos carceres nullum habet locum deceptio: neque vlla opus est remissione (ut prædicti doctores autumat) sanè cum tota latitudo iusta sit. Sed (ut quæstione proxima exponetur) intelligitur citra dimidium iusti pretij. Et ideo ait naturaliter, quod humanum ingenium lucri avidum, non causa est Quare, licere, illic non est idem, quod sine culpa, sed impunè in humano foro. Sequitur tertio, multo tutius, si fieri posset, cõiultum fore, tum coemptorum negotiatorumque; cõsciētis, tum et cõi bono, si omnium pretia lege paterent: vnde l. 1. ff. de officio præfecti. vrbis. §. cura carnis. inter alias præfecti curas illa censetur, ut rerum pretia statuatur iusta. Ob idque quando in omnibus seruari nequit, quam fieri possit maximè, deberent taxari. Enimvero negotiatores, eò præsertim quod (ut supra dictum est) lucris sitienter inhiant, non solum præ sua cæcitate decipiuntur, verum et propter suam auaritiam consulto astu que decipiunt. Quamobrem quando lege non est signatum pretium, non est standum vnuscuiuslibet mercatorum arbitrio, sed prudentium iudicio, eorumque qui sunt æquitatis cultores. Est enim fallacissima regula, si quis semper quanto emit pretio, quantumque laboris & periculorum subiit, tantum velit vendere cum lucri accessione. Enimvero si mercator, artis negotiorumque ignarus pluri iusto emit, aut sibi fortuna aduersa restat: quia scilicet copia mercium insperata succreuit, non potest iuste extorquere expensas, quas fecit. Et vice versa si industrius alius aut fortunatior, cui vel contingit minoris emere, vel faustis artibus fortuna: hoc est insperata rerum inopia post accidit, iuste sanè potest carius vendere, etiam eodem die & eodem loco, idque nullatenus mercibus in melius mutatis.

Tertia conclusio. Nam cum negotiationis ars plurimum sit fortuitus rerum euentibus subdita, debent negotiatores & sinistra suo dispendio subire pericula, & dextram opperiri fortunam. Loquimur cum Christianis de fortuna, pro euentu nobis insperato. Atque hic est sensus l. pretia. ff. ad l. Falci. Vbi habetur, pretia rerum non ex affectu aut utilitate singulorum, sed communiter fingi. Hoc est non secundum priuatorum existimationem, sed pro communem prudentiam constitui. Et eodem allud simile verbum l. 1. l. 4. eo. tit. vbi habetur, rem non æstimari pretio formali, id est, a contrahentibus formato, sed secundum præses, puta communem foro currens. Valor namque rei non secundum futurum, quando res nondum est, sed secundum præsens in quo res est, debet iudicari. Accipe horum exempla. Est frumenti charitas in Hispania, mercator tunc Siculus hoc audiens onusta frumento nauis ad nos adnauigat: quando

quando huc peruenit, vel afflante nobis clementiori celo, vel quia aliunde copiam grani habemus, longè imminutum est pretium: non potest ergo tanti vendere, quanti sibi stat merx: neque vero si credito futura solutione carius venderet, ut saltè se indemnè redderet, immunis à peccato fieret, aut à restione liber. Et per hæc detegitur alia fallacia, quæ in nundinis vsu venire solet. Etenim in initio cum sit vberior emptorum copia merces pluri valeant: in fine autem, cõtraria ratione pretium decrescit. Arbitrantur ergo tunc mercatores expectato in tempus pretio licite posse tanti vendere, quantum in initio: cum tamen numerata pecunia idem non possint extorquere pretium. Falluntur in caput suum. Vbi demum ad clariorè istorum notitiã animaduertenda est quarta conclusio. Mercium pretia, emptorum copia augentur, penuria vero minuuntur: sicuti econuersò abundantia venditorum minuuntur, raritate verò excrescunt. Enimvero vbi merces affluunt, venditorum numerus amplior est & emptorum minor. Atque ex hoc tibi rñsum elicies, si hæsitaueris an vendendi causa & modus, pretium variet. Etenim causa vendendi aut emendi, nihil per se ad rem facit. Sine. n. vendas necessitate cõpulsus, siue præ satietate rerum ipsas despiciens: ite siue ob necessitatem emas, siue propter voluptatem nihil inde variatur pretij: Attamen quia venditoris necessitas in causa est, ut merces sub hasta valeant exponat, sit, ut paucioribus, tunc existētibus. emptoribus. pretium rerum vilescat: sicuti in bello parata victoria exiguo numo venditur pda, econuersò vbi publici mercatores emptores expectant: quæ illo modo vendendi plures emergunt emptores, valor mercium crescit. Atque eadem ratione in initio nundinarum, ut plurimum carius venditur quam in fine. Atque per hanc conclusionem lucet monopoliorum iniquitas, puta cum quis vel à principe priuilegium emit ut solus ipse vendat: vel duo aut tres reliquam mercatorum multitudinem anteuerentes, mercium acerrimum cõmunt, ut vniuersi ad ipsos cogantur cõfluere vel iurata fide cõstituunt ut nullus eorum nisi tanti vendat. Hinc. n. raritate venditorum pretium crescit. Et eadem ratione, vice versa, licet non tam crebro accidere cõsuecat, emptorum monopolia, ad extenuandum pretia, essent nihilominus iniqua. Ut si in portu, cui pretiosissima nauis applicuit, illi, qui emere possent, sibi mutuo promitterent non emere nisi tanti, aut si in subhastatione alios ego ne liceret tarentur auerterè, ut minoris ego emerè, peccatum profecto esset, quod ante restitutionem non remitteretur. Et hoc est quod ait Cice. lib. de Officiis: Non licitorem venditor, nec quæ cõtra se licetur emptor apponat. Quando verò venditores monopolium facerent, tunc iuste emptores, quasi vim vi repellentes, cõtraria pariter possent prudentia uti: puta conuenire inter se, ut nullus nisi certo pretio emeret.

Restat ergo ad argumenta respondere. Et primum omnium regulam illam: Tanti valet res, quanti vendi potest palam est, non habere tam vastum sensum, quantum verba sonant. Alias liceret vendere vltra medietatem veri pretij, quin vero duplo & triplo. Quod si illa sic modereris, ut intelligatur quantum iure & iuste vendi potest: nam id possumus quod iure possumus: tunc quasi principium petens, redderes illam inanem. Si. n. quanti vendi potest, respondeas, quantum iustitia fert: nihil respondes quod ipse ignorabat. Sensus ergo est quod tanti valet res quanti vendi potest, seclusa vi, fraude, & dolo: quibus in emptore tollitur voluntarium. Et quauis eodem videatur rñsum recidere ac si dixissem, iuste, non est tamen idem. Enimvero si quanti vendi potest, respondeas, esse hominem, nihil doces. Si autem respondeas esse animal rationale: licet idem sit, tamen quia definitum explicas, non petis principium. Ad secundum respondetur, perito artis credendum est quoniam affectione rei propria non est infectus: & vnusquisque est arbiter in re propria dum illa ad alterum nihil attineat: qui autem vendit, non rem propriam suam, verum cõm sibi & emptori tractat. Et ideo non est legitimus arbiter. At quia de gemmis & rebus pretiosis mentio in tertio argumento fit distinguendum de mercibus est. Quædam enim sunt reipublicæ minimè necessaria: atque illas potest quisque tanti vendere quantum emptor sciens & prudens voluerit dare. Cuius generis sunt pretiosi equi, gemmæ, accipitres, &c. Spectant. n. ad ornatum decorisque; & splendorem nobilitatis: & ideo magnatum magnificentia est, res illa magno æstimare. Alia verò sunt reipublicæ necessaria: ut quæ ad vitum, vestitum, & alios id genus vsus attinent. Atque in his licet nihil fraudis dolive irreperit, vis tamen est, quantum extorquere potueris, tanti illas diuendere.

QVÆSTIO TERTIA, DE INIUSTITIA QUÆ IN EMPTIONE ET VENDITIONE COMMITTITUR.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 77.

ARTICVLVS I.

Vtrum licite quis possit rem pluri vendere quam valeat.

TRIBVS itaque articulis superiori quæstione præactis. s. de emptionis, negotiationisque necessitate, ac de rerum pretio: sequitur tertia quæstio de iniustitia quæ in hunc contractum se insinuat. Hoc autem statim in capite tacitus non præteribo de quo lector fortè dubius apud S. Tho. hærebit. Ait. n. in distributione statim quæstionis, solas duas quæstiones tractandas assumerè de emptione. s. & de vsura: eò quod circa alias voluntarias commutationes nulla inuenitur iniustitia, quæ non reducat ad rapinam aut furtum. In quibus verbis dubitatio est duplex, Prior, quod eadem ratione potuisset & has omittere: Nam fraudulètia emptionis & vsure, genus quoddam furti est. Quod si dicat, has duas esse commutationes voluntarias, tunc emergit posterior dubitatio

bitatio, & eadē ratione deberet de locatione, stipulatione, & aliis tractare. Ad has autē simul dubietates responderetur, scientem fuisse ac prudentem considerationem D. Thom. In iustitia enim emptionis & vsuræ differt à rapina & furto, quia non fiunt simpliciter inuito domino, sed spontaneè tractante: hoc est transferente res suas in aliū. Et ideo licet quantū ad iniquitatem pretij fuerit inuitus: est tñ contractus, & talis non est furtū. Et quāuis eadē sit ratio de locatione, tamen iniustitia eius & quorumcunque aliorū contractū ad istorum normā exigenda est & perpendenda. Omnes nāq; iniustitiæ voluntariarū cōmutationū ad hęc duo capita reducuntur. s. vel q; aliquo pretio rē vendas, q; nullo digna est, & hoc reducitur vniuersim ad vsurā: aut q; pretio quod iusto vel maius vel minus est, siue rem tuam siue vsū transferas. Et de hoc iudicandū est per regulas emptionis & venditionis. Est ergo primus articulus vtrum licitè quis possit rē carius vendere, q; valet. Quibus verbis implicatur, an possit cōtra vilius emere. Et arguitur à parte affirmatiua. Iustum in cōmutationibus iure ciuili constitutum est: idem autem ius pmittit contrahentibus inuicē se decipere, vt habetur l. rem. C. de rescinden. vendi. & l. in causā. 2. ff. de minorib. §. idem Pomponius. ergo licet plurius rem vendere, minorisq; emere q; valet. Secundò: Commune omnium desiderium à natura videtur proficisci, ac subinde culpa vacare, vili autem emere & magno vendere (vt Mimus ille apud August. 13. de Trin. aiebat) commune est mortalium desiderium, cui & Sapiens cōsonat Prou. 20. vbi ait, Malum est, malum est, ait omnis emptor: & cum recesserit, gloriatur. ergo licita est venditio iustum exuperans pretiū, atq; emptio idē non attingens. Tertio arguitur: Lex amicitie secundum Philosophum 9. Eth. ea est, vt rei vtilis repensatio secundum vtilitatē fiat, quā qui beneficium suscepit, consequutus est: cōtingit autē vt emptor cumulatius ex re emptā beneficium suscipiat, q; ipsa res valebat, vt si equum emit quo hostile periculum euasit: ergo licet tunc venditori plurius rem illam æstimare. In contrarium est saluificum illud Redemptoris monitum: Quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, hęc & vos facite illis. Ex quo fit, quod cum nullus sibi velit rem inuito carius vendi, nullus debeat carius vèdere alteri.

Ne institutum nostrum peruertamus, quod est S. Thomæ sententiā vbiq; nostræ præmittere, quatuor eius conclusionibus ad quæstionem respondemus. Prima est: Fraude vti & dolo, vt vel plurius res vendatur aut minoris ematur, sicuti in omni contractuum specie, delictum est, idemq; suo genere mortale. Primò patet auctoritate Apostoli 1. ad Thessa. 4. vbi admonet, ne quis fratrem suum in negotio circumueniat: qm̄ vindex est Dominus, inquit, de his omnibus. Et Cice. de Offic. Tollendū est igitur in rebus contrahendis omne mendacium: non licitatore venditor: neq; qui contra felicitetur, emptor apponet. Etenim vbi adest fraus, voluntarium abest, ac subinde iustitia fit, charitati aduersa. Secunda conclusio: Si emptio & venditio secundum suam nudè naturam contēpleris, neutiquam licet rem aut iusto maioris vendere, aut minoris emere. Conclusio est patentissima. Est. n. hoc genus contractuum in commune bonum, æqualeq; commodum introductus. Quod autem sic institutum est, neutram partium grauare debet, sed ad iustitiæ æqualitatem est conficiendum, mēsurā autē ac velut bilanciū rutina est pretium, in cuius vsū numisma (vt suprā diximus) inuentū est. Ergo iustum pretiū vel augere vel minuere, peccatum est iniustitiæ, atq; subinde genere suo mortale. Potest nihilo secius venditio secundum accidens existimari, nēpe quatenus res vendibilis, aut in detrimentum vendentis, aut in ementis vtilitatem cedit. Quo supposito adhibetur tertia cōclusio. Licet in pretium rei ducere dānum quod vèditōr accepit, ita vt non solum res æstimeretur quāti in se erat, verūm & quāti venditori valebat: Vt si meum solum per se non nisi decē valebat, mihi tamen, quia ædes illic extruere commodissimū duco, valet duodecim: hoc ipsum ex te pretiū possum tum petere, tum perinde recipere. Et ratio est plana: qui a vnuquisq; vendere totum potest quod suum est: & in tali casu non solum res, verūm & eius emolumentum est vendentis. Quod si cōtra sic arguas: Postquam rei dominus sponte distrahere mauult, q; emolumentū rei capere, sibi imputare debet, & non exigere plus q; emptori confert: eò præsertim, q; si hic rescisset rē non tanti per se valere, forsā non emisset. Respondetur, argumentum conuincere id nequaquā licere, nisi venditor rem patefaciat emptori: admoneatq; hominem vt videat an sibi expediat illa lege emere. Quādo enim emptor sciens & prudens, quia vel ipse tantam vel maiorem rei necessitatem patitur, vel suo vult animo obsequi, cum illo onere rem emere contendit, iuste venditor tanti vendit, quanti sibi valebat: alias minimè. Quarta conclusio: Commodū quod ementi accrescit, si nullum inde detrimentum vendens accipiat, non licet in pretium duci. Probatum ratione contraria. Quoniam venditor nō potest nisi quod suum erat vendere: commodum autem ementis non erat. res vendentis, sed sua ipsius necessitas vel ars causā illius existit. Vt si quis equum emit qui non venditori, sed sibi ad bellū necessarius est, vel rem aliam qua per vsū suæ artis cumulatius lucrum facere potest, quā fecisset venditor. Alioquin si vtilitas ementis pretio accresceret, liceret pharmacopolis medicamenta tāti vendere, quanti valet salus in infirmo. Vt banū autē est, vt eiusmodi emptor grates venditori rependat. Et per hoc soluitur argumentum tertium ex Arist. sumptum. In commutatiua nāq; iustitia rerum tantum æqualitas pensatur, in amicitia verò vtili, vtilitas, quæ per donum gratificum rependitur. Vide q; sit falsa & fallax regula Ioan. Maio. 4. distinct. 15. quæstio. 29. vbi asserit, q; id quod secundum naturalem æquitatem debetur, potest in pactum duci. Nam tunc liceret mutuatariū obligare non solum ad remutuandum, vt ipse fateretur, sed ad emendum à mutuantis officina & molen. dum in suis molis, & pariter emptorem ad augendum pretium ob suum emolumentum. Quereret hic autem attentus lector circa hanc cōclusionem, an vice versa detrimentum, quod emens patitur causa sit legitima vt pretij quidpiam detrahatur: Syluest. quidem verb. emptio. §. 7. asserendo respondet. Vt si quis, inquit, tuarum operarum nihil egens, tuis victus precibus quia pauper es, te adducit poterit

poterit operas tuas minoris redimere, quàm si te ipse rogaret. Attamē huius certè causæ nō est emptoris detrimentū: sed quia (vt ar. præcedenti diximus) venditoris copia vilescit pretiū. Et ideo cū emptorē rei tuæ quæris, vel tuarū operarū conductorē, minoris tu tuāq; æstimantur. Aliud enim ap. parentius fieri potest argumentū contra eandē cōclusionē. Sequetur etiam nāq; ex illa, q; neq; dū quis vsu alienæ pecuniæ, quā habet in deposito, quidpiā lucri cōficiat teneatur dño illud partē me re fundere. Conceditur autē planè conclusio: Neq; potest depositor cū depositario citra vsurā crimē pacisci de parte lucri, nisi societate faceret cū periculo sortis, de qua infra. Potest nihilominus ac debet idē depositor per honestatē & comitatē illi esse, re etiam gratus. Neq; verò vsuræ culpa subest. Si tu pecuniā tuam apud gratum mercatorem deponas, quē tibi speras fore beneficū: neq; verò ille vsurarius censetur, si ea spe tibi sit munere gratus, vt tu iterum eius custodia aurum tuum concredas.

Primum igitur argumentorum capitū quæstionis, dubij illius solutionem deposcit, quo scilicet pacto iure permittitur in venditione & emptione deceptor. Et quidē iam proximo articulo sensum illius legis exclusimus. In causā 2. §. idem Pompo. ff. de mino. vbi habetur, q; licet contrahentibus naturaliter se decipere. Cui simile concinit lex, Item si pretio ff. loca. Haud enim intelligitur infra latitudinem iusti pretij: quoniā illic nulla est deceptio. Intelligitur ergo citra medietatem iusti pretij. Id enim non solum ciuilia iam nunc citata, & l. 2. C. de rescin. vendi. & l. si voluntate. eo. tit. verū etiam iura canonica permittunt: vt patet ca. cum dilecti. & ca. cum causa. extrā, de emptio. & vendi. At vendere vltra dimidium iusti pretij, sunt qui referente Conrad. q. 57. esse arbitrentur vendere vltra duplū sed nulla se possunt probabilitate tueri: nomen enim ipsum rem explanat. Est enim vendere vltra dimidium iustitiam, vt res quæ valet decē, habet latitudinem iusti inter nouē & vndecim: vendere autem eam sedecim, est vendere vltra dimidiū veri. Sicuti emere citra dimidiū, est emere quatuor: nā quinque, sunt media pars. Sic enim habet lex illa citata, Rem maioris, in C. Minus pretium esse videtur, si neq; dimidia pars veri pretij soluta est. Est ergo quæstio, vtrū lex id permittat tanquam licitum? De quo tres sunt opinionēs. Prima est Durandi ordinis Minorum: quē & citat Conrad. q. 57. & reprehendit Anto. 2. par. tit. 1. cap. 16. tenentis, licere venditori in foro Dei exigere pretium iusto maius, etiā si immodicus sit excessus: dummodo nō sit vltra dimidium. Et posset quis in fauorem opinionis huius sic arguere: Lex humana obligat in foro conscientie: potest ergo in pœnam imprudētiæ cōdemnare emptorē illo excessu: sicuti facit in præscriptione. Secundò sententiā iusta obligat in foro conscientie, nisi ex falsa præsumptione procedat: sed si emptor venditorē in iudicium de hac re deferat, absoluetur venditor: ergo in tuto manet eius conscientia. Proxima huic est sententiā Gersonis in tract. de contractib. & in suis Floribus: vbi ait, q; huiusmodi deceptor peccat quidē, idēque mortaliter, si excessus est notabilis, tamen ad restitutionem non tenetur. In tract. quidē de contract. cunctatius id dicit: sed tamen in Floribus audaciū idem asseuerat. Et ratio sua est: quia scienti & volēti non fit iniuria. Tertia tamen opinio est S. Tho. præfenti loco. 2. 2. Et quamuis dicat Gerson non esse de hoc concordiam inter Theologos: profectò in 4. Senten. q. 15. omnes communi consensu ita sentiunt. At forsā quis contrā citet Scot. qui illic q. 2. ait, durum esse inter contrahentes, si non semper intenderent aliquid de indiuisibili iustitia remittere sibi mutuo, vt omnem cōtractum concommitetur aliqua donatio: ex quibus fortasse verbis ille tuus Durand. seductus est. At verò Scotus nihil sibi aliud vult, quā q; vltra citraque indiuisibile pretium contrahentes, sibi mutuo intendunt remittere, infra latitudinem tamen iusti: vbi nos suprā diximus, nulla opus esse remissione aut donatione. Etenim inferius ait, 3. ait, q; in fraudibus non est voluntaria donatio. Igitur quod leges nec canonicæ nec ciuiles permittere velint deceptionem citra dimidiū iusti, tanquam ratā in foro Dei, patet cum primis naturali diuinōque illo præcepto suprā citato: Id ne facias aliis, quod tibi fieri non vis, nemo enim seduci actu vellet. Est quippe (vt dicebamus) contractus hic emptionis ac venditionis pro communi bono inuentus, quare neutra pars debet ab altera grauari. At demonstratio naturalis est hæc: Præceptis naturalibus nulla humana lex derogare potest: quia eiusmodi iussa (vt patet in decalogo) non sunt dispensabilia: saltem nemo ambigit indiuisibilia esse iure humano: quāto minus abrogabilia: seruare autem iustitiā in cōmutationibus, est præceptū naturale, atque ad eò diuinū: quia præceptio naturalis ab æterna lege deriuatur: ergo nulla humana lege potest abrogari. Minor porro præmissa tā nota est, quam Maior: quoniam iustitiæ obiectum est æqualitatē facere in rebus. Et ideo Arist. 5. Eth. docet totam virtutem iustitiæ commutatiuæ in hoc versari, vt æqualitatem inter personas constituat, nempe vt quantum à te accipi, tantum tibi reddā: neque tu ex me plus extorqueas: ergo recipere vltra latitudinem iusti pretij, manifestè repugnat naturæ rationi iustitiæ. Secundò: Fraus (vt sæpè diximus) oppositur voluntario: illic autem est iniqua fraus: ergo emptor inuitus dat vltra dimidium atque ad eò venditor genus furti committit. Et præterea est contra præceptum Pau. 1. ad Thessa. 4. Ne quis fratrem suum in negotio circumueniat: vbi omnis fraudulentia cōdemnatur. Tertio: Si licet vendidisti, liceret tibi recepto integro omnium pretio sex tantum subdolè tradere. Patet: quia eodem relabatur: hoc autem iniquissimum est, assertūque absurdissimum, contra illud Deute. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus, neque erit in domo tua modius maior & minor. Ex his fit consequens quod huiusmodi deceptor tenetur ad restitutionem. Hoc cōpertsissimū est: quoniam peccatum iniustitiæ (vt idētidem repetimus) natura sua obligat ad restitutionem: iuxta illud c. si culpa. extrā, de iniur. & dam. da. Si culpa tua datum est damnū, vel iniuria irrogata, iure super his satisfacere te oportet. Atque hinc sumitur quartum argumentum contra illam Durandi opinionem, & (si qui sunt, vt fertur) doctores iuris, qui illi patrocinantur. Si deceptio medietatem iusti pretij

superaret, obligatio inde emergeret restituendi: quod negare non possunt. Tunc ergo aut restituendus esset totus excessus ultra iustum pretium, aut non nisi ille, qui est ultra iustum pretium cum dimidio. Hoc secundum dicere nequeunt. Siquidem ius etiam civile contractum rescindit, nisi integer excessus restituatur emptori: ut expresse habet praefata lex 2. C. de rescind. vend. Si autem tunc restituendus est totus excessus fit, ut in deceptione circa dimidium restituenda sit illa pars. Mirabile enim est dictum, quod si rem valentem decem, a te mercatus sum sexdecim, tenearis mihi restituere sex: dum autem mercatus eam sum quatuordecim, nihil mihi debeas. Quocirca multo magis est de Gersono mirandum, quam de prima opinione: nam postquam agnovit eiusmodi deceptionem delictum esse, quomodo ignorare potuit praevencionem esse iustitiae: cuius utique naturale est nexu restitutionis delinquentem illaqueare. Neque planè inteligitur quid tibi voluerit, regulam iuris allegando: Scienti & volenti non fit iniuria. Nam etsi emptor sciens & volens emit, celatur eum tamen iustus valor: ac subinde seducitur, putans tantum rem valere quantum venditor petit. Sed aiunt isti (ut pro illis arguamus) lex potuit humana venditorum a restitutione liberare, tradendo illi dominium, sicut in praescriptione. Profecto iuste non potuit, quia non subest tanta causa. In praescriptione namque ratio quietis obviandi quam litibus persuadet, ut princeps qui custos est pacis, prius negligentes, qui diu rem suam deferunt: quia post longi temporis lapsum multae oborirentur fallaciae. In contractu autem emptionis nequeunt cuncti rerum pretia nosse. Et ideo illi qui bona fide emunt non est cur propter iniquitatem institoris multentur illo excessu: eod praesertim, quod in praescriptione possessor bona fide possidet: & ideo iniquus esset ut post tam longam temporis moram inquietaretur: fraudulentus vero mercator mala fide decipit: ob idque nulla fert ratio ut de sua iniquitate emolumentum reportet, atque id praesertim, quod ab innocente extorquetur. Igitur ut rei conclusionem faciamus, virtus humanarum legum in hac parte duplex est. Vna, quod laeso contra dimidium non dat in iudicio actionem. Altera, quod non permittit contractum rescindi, ut habetur lege citata, Si voluntate. C. de rescind. vend. At vero rogas, cur ergo tali casu actio non datur? Respondetur, in consultius legum latores fecisse. Haud enim illi mortales tanti aestimabant bona haec temporalia, ut propter illa tantam sinerent litigationum turbinem, quantum nunc videmus: contra documentum Christi admonentis, ut ad redimendum tempus consulendi paci, dominium adiudicatur possidenti: in deceptione autem contra dimidium, actio petenti denegatur: eod quod illa deceptio infra dimidium iusti aegre & lubricè potest semper percipi: & ideo multas paratur fraudis formas. Remittitur tamen ad forum Dei. Et hac responsione fit satis argumento secundo supra facto. Haud enim absolutio iudicis in tali causa est sacramentalis. Sed alleget forsitan contrarius axiomata illud: Qui peccat legis auctoritate, non peccat: sed quia contra legem agit: ut contra Pellicianum ait Argu. 23. q. 4. can. Qui peccat, & idem ferme habetur l. Gracchus. C. ad legem Iul. de adul. Est autem delusoria haec citatio. Illud enim intelligitur de lege iussoria: secus autem de permissoria. Ille inquam qui agit quod lex iubet, non peccat: secus de illo, qui agit quod lex humana impunè permittit. Non enim omne illud permittit divina. Alioqui meretrices, quia lege permittuntur, non peccarent. Unde Chryso. (ut habetur 33. q. 1. can. hac ratione.) Quod permittimus, inquit, nolentes praecipimus: quia malas hominum voluntates ad plenum prohibere non possumus. Et ff. de reg. iur. Saepè in coniunctionibus (sic enim lex incipit) non solum quod licet considerandum est, sed & quod honestum sit. Vbi glossa ponit exemplum in proposito. Nam etsi liceat, inquit, contrahentibus se decipere, non tamen convenit bono viro. Nullum ergo dubium restat, quin huiusmodi vafri ac seductores, siue venditor sit, siue emptor, teneantur restituere etiam non requisiti. Quod si insignem doctorem Innocentium contra nobis obicit, qui super ca. quae plerique de immunitate ecclesiarum, in genere ait, quod quoniam contractus iure tenet, pars quae laedit, non tenetur restituere quoad usque pars laesa repetat, nullatenus contra nos pugnat: quia id de contractibus profusus intelligit, in quibus ius translationem dominij non vetat. Qua ratione lucrum ex ludo non tenetur lucrator restituere nisi petatur: impraesentiarum autem iure naturali & diuino inhibetur translatio dominij. Quare idem egregius auctor super ca. In ciuitate. de usuris. In hoc particulari casu docet leges permittentes deceptionem contra dimidium iusti pretij, intelligi iure fori, sed non iure poli. Idemque Panormi. super dicto cap. quia plerique. Atque idem insigniter Bal. super cap. cum causa. de testibus. vbi allegans singularem illam glo. l. semper. ff. de reg. iur. ait tales fraudulentos contractus non esse licitos in foro conscientiae, sed mercatorum animas in periculo versari: quauis alibi variare videatur. Etenim qui non rerum causas introrsum rimantur, non possunt sibi constare. Attamen in eandem subscribunt sententiam quotquot sunt iurisperiti praecipui nominis. Ad secundum argumentum ipse ibidem August. respondet, dicens quod nimis ille dicebat, scilicet care vendere, & vili emere, re vera vitium esse naturae, ac latam viam per quam (ut Christus testatur) multitudo vulgi incedit. Contra quod tamen potest quisque adipisci iustitiam, qua illi resistat. Et subdit cuiusdam exemplum, qui venditori petenti modicum pretium pro libro, iustum soluit. Ad tertium autem supra responsum est.

ARTICVLVS II.

Vtrum vitium rei venditae sic venditionem reddat illicitam, ut necessarium semper sit illud detegere.

ostquam de substantia venditionis visum est, quae in iusto consistit pretio, subsequitur, ut eius condiciones exploremus. Secundum autem ac tertium articulum S. Tho. q. 77. nisi qui oculatè perspexerit, vix differre videat. Quærit enim in secundo, vtrum venditio reddatur iniusta propter defectum rei venditae? Cui quaestioni postquam affirmatiue respondit, adiecit quod si quis in venditione scienter fraudem fecerit, venditionem reddit illicitam, & restituere teneatur. In tertio nihilominus sciscitari pergit, vtrum venditor teneatur vitium rei venditae dicere: quod videri

videri potest affirmando definisse in secundo. At vero discrimen est huiusmodi, quod vendere rem vitiosam aut contingit eodem pretio, ac si integra esset & solida & in hoc sensu procedit articulus secundus. Aut contingit pretio duntaxat, quod cum vitio valet. Et de hoc adhibetur articulus tertius: videlicet vtrum postquam res non maioris venditur, quam iuste valet, licet venditori vitium subtrahere. At vero aded sunt istae quaestiones germanitate connexae, ut fortasse eodem simul articulo commodius dilucidentur. Quæritur ergo, vtrum mercis vitium, sic venditionem reddat illicitam, ut necessarium sit illud semper detegere? Et arguitur a parte negatiua: Tria sunt, in quibus accidit merces deficere, scilicet substantia, quantitas, & qualitas. Defectus autem substantiae, qui omnium est nocentissimus, non est cur semper contractum vitiet: puta si quis vendat argentum, aut aurum alchymicum pro vero. Nam, ut ferunt illius artis magistri, ad eisdem ferè humanos usus confert, puta ad vasa caelanda, cudendaque numismata: ergo multo minus ob alios defectus qualitatis & quantitatis reddetur venditio illicita. Secundò, vbi emptor emere non cogitur suo subest iudicio cognitio rei, ac perinde illi imputanda est deceptio: ergo venditor dummodo non mentiatur, docere non tenetur emptorem. Alioqui illo stultitia genere notaretur, quod retulit in officiis Tullius, vbi ait: Quid tam absurdum, quam si domini iussu ita prece praediceret: Domum pestilentem vendo? Accedit huc tertio, quod causa quae vrgere posset vitium detegere non est alia, quam ut pretium fiat minus: haud tamen tenetur venditor causas semper propalare, quibus res minoris aestimaretur: nam mercator praescius mercium quarum copia superuentura est, licet potest tacitus suas praevendere pretio currenti: ergo illa de causa non tenetur reuelare alia vitia. In contrarium est Ambros. lib. de officiis: vbi ait, Regula iustitiae manifesta est quod a vero non declinare virum deceat bonum: neque damno iniusto afficere quenquam: neque aliquid dolo annexere rei suae. Atque ibidem rursus: In contractibus vitia eorum, quae vaneunt prodi iubentur: ac nisi intimauerit venditor, quamuis in ius emptoris transierit, doli actione euacuantur.

Cum in duos sensus partiti quaestionem simus, scilicet vtrum rem vitiosam pro integra, eodemque pretio vendere liceat: & vtrum dum pretio valorem non excedente venditur, liceat eius vitium filere: de priori sensu tribus conclusionibus respondebitur, ac de posteriori aliis ite tribus. In re autem vana-li (ut primo argumento dicebamus) tria sunt consideranda videlicet substantia, quantitas, & qualitas. Est ergo prima conclusio: Defectus mercis, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate contractum reddit illicitum: si pretio verae rei integrae & solidae vendatur. Conclusio patentior est, quam vt testibus indigeat. Violatur enim tunc iustitia, atque aded genere suo est peccatum mortale, nisi rei pusillitas veniale faciat. Atque in eum qui contra facit quantum ad substantiam, proclamatur, apud Isa. cap. 1. Argentum tuum versum est in scoria: vinum tuum mistum est aqua. Quantum vero ad qualitatis mensuram, admonetur Deut. 25. Non habebis in saculo diuersa pondera, maius & minus: neque erit in domo tua modius maior & minor. Et paulò post: Abominatur enim Dominus eum qui fecit haec, & aduersatur omnem iniustitiam. Vbi natura peccati mortalis exprimitur. Et simile est de qualitate. Ut si quis morbidum iumentum pro sano firmoque vendiderit. De his omnibus extant praeterea cauterices leges. Lege enim, In venditionibus, ff. de contrahen. emptione. contractus rescinditur, si substantia vna & corpus, ut aiunt, pro altera vendatur. Ut si mihi vnum fundum aut seruum vendas, & alterum tradas. De mensuris etiam, & de mercium qualitibus leges abundant. Secunda conclusio, quae ad istam consequitur: Venditor qui rei defectum cognoscens eundem fraudulenter emptorem celauerit, contra iustitiam delinquit: qui vero rei nescius contractum fecerit, licet a culpa fiat immunis: tenetur tamen vbi primum defectus fuerit deprehensus, eundem contractum infectum reddere, alioqui restitutionis funiculo ligatur. Res est clara: atque eis etiam qui lipis sunt oculis peruia. Atque celare censetur, qui ea verborum versutia vititur, ut vitium contractum relinquat: ut isti proxenetæ dum equum vitiosum vendunt, omnium morborum maculis eum depingunt, ut in acervum verum vitium contegant. Tertia conclusio: Similis sententia comprehendit emptorem. Vsu enim venire solet, ut venditor, substantiae, aut qualitatis, aut quantitatis rei suae ignarus rem vendat emptori, qui veritatem nouit: qui ideo & pariter peccat, & pari nexu restitutionis innodatur, si minoris rem emit quam valet. Atque haec de priori sensu: In secundo autem opus est distinctionibus. Aut enim vitium occultum est, aut manifestum. Et quando est occultum, aut in dānum vergit, periculumque emptoris, aut secus. Sic ergo quarta conclusio: Quando vitium mercis occultum est, per quod emptori vel damnum datur vel creatur periculum, nefas est venditori illud celare, & ad restitutionem tenetur. Conclusionis ratio est haec: Quauis non quisque lege iustitiae cogatur consiliū auxiliūque alteri praebere, quo a periculis damnisque eripiatur, nisi quando vel ipsi ex munere proprio & officio incumbit, vel alter extremè laborat, tamen occasionem periculi aut dāni alteri dare nemini fas est: venditor autem eo ipso quod rem vitio aliquo affectam vānum exponit, occasionem dāni dat, & periculi, quae nescius emens incurrere posset: damnum quidem, si res propter vitium minoris sit pretij, quam venditur: periculum autem, si propter idem vitium usus rei vel inanis sit, vel fortè nocuus. Ut si militi equum mancum pro sano vendas, quo postea in acie uti non posset: aut si domum ruinam minantem videres, aut pestiferum cibum: ergo talis occultatio manifestaria iniustitiae fraus est, ac perinde genere suo mortale, idemque hominem restitutioni subiiciens. Quinta conclusio: Si venditor caueat damnum dare: puta quod non pluris rem vendat quam cum vitio valet, neque villo emptorem obiciat periculo: & res sit emptori pro pretij ratione vsui, nulla lege compellitur vitium patefacere. Hanc conclusionem non ponit in forma de occulto vitio S. Tho. sed in apertè ex praecedenti colligitur. Et ratio est: quia venditor eatenus tenetur emptorem admonere, quatenus nullius sit ei occasio vel dāni, vel periculi: sed tunc nullius est causa: ergo potest rei suae consulere, reticendo vitium. Nam si emptor sciret

Primū arg.

Secūdu arg.

Cicero.

Tertiu arg.

Ambros.

Tria in ve

vani con

sideranda.

Prima con

clusio.

Ratio con

clusio.

Secunda co

clusio.

Tertia con

clusio.

Distinctio.

Quarta co

clusio.

Ratio con

clusio.

Quinta con

clusio.

Probatio.

Sexta conclusio. sciret, forte eā iusto etiā pretio renueret emere. Sexta conclusio: Quando vitium est manifestum, puta equus vniculus est, vel à parte claudus, vel perforata domus, nulla est necessitas euulgandi: quia nisi cæcus emptor sit, ipse potest videre. Quare si emit, presumitur sciens emere. Itaque vt summam dicamus, si vitium est notum, nulla est necessitas euulgandi: si verò occultum & periculosum, quantumvis pretium extenuet, illicita est venditio, nisi emptorem admoneas. Sed si non est periculosum, & pretium ad vitij qualitatem admetiaris, non teneris reuelare. Attamen pluri vendere, iniquitas est propter damnum datum. Circa harum autem conclusionum singulas minutiora dubiola emergunt. In primis Conrad. q. 54. non plene approbat conclusiones has S. Tho. etsi fateatur easdem esse Gersonis, vt re vera sunt, in suis Regulis moralibus. At enim hoc agere moderamine, quod ceu regulam constituit: Si dum vitium est occultum, venditor probabili coniectura scit emptorem, etiā si vitium deprehenderet, nihilo secius rem empturum: tunc licite venditor tacito vitio æquo pretio vendit, si autem cōiceret, quod non esset empturus, iniuste occultit vitium. Et eadem est opinio Panor. in c. iniustum. de rer. permut. quæ videtur Syluest. sequi, verb. emptio. §. 20. Et ratio istorum est, quod dum alter non esset empturus, inuoluntarius contrahit, ac perinde iniuriam patitur. Quin verò eadem ratione addunt, quod etiā dum defectus est manifestus, si emptor non animaduertit, tenetur eum venditor admonere. Atque hanc sententiam sequuntur ferme iuniores. Sed tamen regula hæc istorum quauis sit ipsis constitutissima, non tamen habet in ratione fundamentum. Nam etiam si venditor sciret alterum empturum, fortasse ille nolet tanti emere, quanti res valet: atque adeo etiā dum scitur, est nihilominus ratione pretij inuoluntarius & iniustus. Et tamen ipsi fatentur, quod potest tunc nihilominus vendere pretio iusto tacendo vitium, ne alter pretium imminuat. Idque ratio ne fateri vincuntur: nam venditor non tenetur dare occasione deterendi futurum iustum pretium. Quod si in tali casu ei licet vitium celare, profecto pariter id licet, etiā si sciret quod alter non esset empturus: quia vitium iure suo. Negamus igitur vllam esse rei consequentiam, quod si emptori ignorantia in causa est vt inuoluntarius emat, venditor fiat illi iniurius. Etenim nemo dum vitium iure suo, dat alteri causam damni. Quocirca vt Diogenes apud Cicer. lib. 3. Offi. aiebat, aliud est celare, aliud tacere. Celas, dum quod patere teneris, non prodiscis: taces dum loqui iure non cogis. Quæadmodum ergo & si quis tertius sciens vitium non admoneret emptorem, non laboraret in culpa: maxime si sciret nec damnum illi nec periculum creati, ira neque emptor est in culpa, qui suam seruat ius. Hoc tamen nos fatemur, quod si nocet venditor illam rem fore profusum inutilem emptori, non potest vitium tacere. Vt si ego equum submanicum vendo nobili iuueni, cui in more est eques cursitare, quantumvis vendam iusto pretio, iniuste tamen ago. At si vendo seni medico qui optat equum leniter gradientem, profecto nullam ei irrogo iniuriam. Et ideo posuimus tres condiciones: scilicet, quod caueatur periculum, & damnum, & res sit emptori vsui. Adde, quod si creditur emptorem alteri post rem venditum ire: & quia vitium ignorat tantum petiturum, quanti abique vitio veniret, tenetur tunc prior vendens emptorem admonitum facere, ne alterum fallat. Atque hoc modo concordia conciliari potest inter Diogenem & Antipatrum, de quibus illic meminit Cicero. Ille enim venditorem minime stringebat vitium mercis detegere, hic verò contra putabat. Quidnam sit de iure civili in foro exteriori, ad Iuriconsultos remittimus: quorum interest scire quando est venditori merces, & pecunia emptori propter contractus vitium redhibenda. Sed tamen iure naturæ conclusio S. Tho. est verissima. At tunc potissimum quando vitium est manifestum, quis dubitat, si emptor non aduertat, quin ipse reputandus sit sui erroris causa? Sed tamen scrutatores isti S. Tho. aliud obicere illi potuissent argumentum, quo mordaciorum iniicerent scrupulum. Etenim si hæc eius sententia vera est, non solum in rei qualitate, verum & in quantitate mensuræ, & in substantia ipsa, id pariter esset licitum. Proferamus quippe mercatorum in exemplum, qui habet grana, vel vini genera, re vera pluri valentia, quam potest publico foro diuendere: & adde exemplum de rebus illis, quæ vel numero vel pondere veniunt, sequeretur, quod posset ille si iustus modius, verbi gratia, valet duos aureos, sed nemo est qui det: & demus iniuriam illi fieri, vel propter monopolium emptorum, vel quia iniquus gubernator urbis hoc eum grauamine premit. Posset inquam tunc ille vendere minoris, sed tamen curtando mensuram: ita vt quam illi quantitatem tradit, iustissime valet illud, quod recipit pretium. Quin verò in substantia ipsa idem liceret. Est qui venale habet vinum optimum, cuius amphora iustissime valet decem: sed tamen si populus crederet non esse Rhenense, non tantum daret pretium, sequeretur eadem consequentia posse illud, etsi non sit illius vini, tacendo vendere decem. Adde, quod eadem ratione & aqua posset vinum diluere. Vt si nimia esset vini caritas: ita vt vna staret duobus aureis, quam ob causam nemo emeret, cur non posset caupo aqua illud miscere vendendo vnam viginti argenteis, quæ re vera cum illa aqua tantum valet? Et tamen illic est error in substantia: vt ait S. Tho. secundum illud Isa. 1. Vinum tuum mistum est aqua. Profecto conclusiones horum argumentorum magna consequentiarum energia colliguntur ex dictis S. Tho. nam quantum ad moralem usum, idem est tacere vitium in rei qualitate, atque in quantitate, & substantia: præsertim quando substantia non est adeo diuersa, quin eodem modo seruiat. Veluti si tu cogitas meum sericum esse Granatense, & pannum Segobiensem: quod tamen non est nisi minoris notæ: sed tamen ego vedo quanti valet, & est tibi vtile pro ratione pretij. Ne ergo nihil ad hæc respondeamus: Primum omnium argumenta hæc non militat vbi pretium est legitimum, puta lege positum: quia tunc nulla esse potest vel arbitraria contra ius. Sed si militat, est, vbi pretium non consistit in indiuisibili. Secundum volumus cauponibus atque aliis seu tabernariis, seu alius generis cõemptoribus anam porrigere innectendi fraudes? sunt enim iniquissimi suorum iudices, magni sanè suas merces pedetes. Et ideo subiectio tertio, quod rei publicæ magistratus non debent ad hæc argumentorum potera attendere, sed lege in eos agere; qui vel in mensura vel in substantia publicam fidem violant. Nihilominus in foro conscientiarum, soli stado iuri nature, qui vir esset aliis syncerus & cædus, cõcurreribus illis tribus conditionibus, videlicet, quod periculum & damnum

damnum emittatur, & emptori esset merx secundum rationem pretij utilis, non esset cur cõdenaretur de istis memoratis occultationibus. Leges namque naturales de æquitate mensuræ & de rei substantia intelliguntur, vel quando pluri iusto venditur res aut quando res non sunt ad eisdem vsu accommodæ. Hoc autem per se cõpertum est, quod metiendo non licet vitium contegere. Quapropter si emptor interrogat rei qualitatem, tenetur venditor veritatem aperire: si autem non interrogat neque damnum accipit sibi imputet. quauis forsitan venditoris mendacium in talibus casibus, si alioqui prædicto modo seruetur iustitia, non est perniciosum. Secus autem, si talis rei qualitate nequiquam emptor indigeret. Vt si fortasse ad aliquam medicinam indigeret fortissimo vino, & venderetur ei lymphatum. Et ideo inter pharmacopolas nefandum esset tale rerum cambium. His autem expeditis, restat nihilominus minor dubitatio circa tertiam conclusionem: qua dictum est, simili iustitiæ ratione complicari emptorem: qui scilicet pari iure venditor admonere tenetur, si minoris rem vendat, quam valet. Cuius exemplum 13. de Ciui. refert August. Apparet namque, in contrarium ratio. Haud enim videtur emptor tam strictè ratione contractus ligari vt venditorem doceat, quam vice versa obligatur emptorem docere venditor. Etenim qui suas exponit merces inuitando emptores, occasione eis offert erroris, nisi illos commonefaciat: emptor verò nullam venditori occasione porrigit. Exemplis hoc patet. Vendit quis pretiosum lapillum, quem putat esse vel vitrum, vel quidpiam minoris pretij, quam gemma. Incidit autem in lapidarium rei illius gnarum, qui scilicet cognoscit gemulæ pretium: nunquid non ille poterit tacitus tanti emere, quantum alter petit, licet sit longe in isto minus? Idem est si aurifico specie offeras & corpus, quod nescis esse purissimum aurum, ille tamen nouit. Procedimus namque de venditoribus, qui hæc non proferunt, interrogantes, vt doceantur rei valorem. Alioqui non ambigitur quin emptores teneantur eos docere: sed loquimur de illis, qui nullatenus suspicantur quid in re delitescat: quia forsitan neque illis pluri stat res. Et adhibetur altera ratio, quæ id pressius persuadet. Si quis vel arte vel alia via nouit in prædium tuo adbita esse aurum fodinam, vel aliam venam, seu lapidis, seu alius pretiosi lapidis, potest ad te prædium emptum accedere, tacitoque misterio, emere. Sic enim sæpe vsu venire solet. Quin verò Christus Redemptor noster, vt libro proximo, q. 3. dicebamus, idem velut, licitum ac legale videtur recedere. Matt. 13. vbi ait: Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, &c. id est dominum agri secretum celat quousque diueditis vniuersis quæ possidet, illum emat, vt sibi totus thesaurus competat: veluti loco citato copiose disseruimus. Igitur nequaquam emptor iure cogitur valorem rei venditori detegere. Ad hæc autem ipsa nihilominus respodetur, diuertam esse rationem agri atque aliarum rerum. Nam agri prærii de sola expeditur superficie quippe cuius natura est fructus ferre. Ob idque qui agrum cõmit, non maiori vinculo tenetur detegere id, quod in visceribus reconditum est, quam si alius quispiam esset qui non cogitaret illum emere. Aliæ verò res perpenduntur secundum id quod sunt: & ideo dum quis tibi vnum pro alio vendit, in primis si te interrogat, teneris veritatem aperire. Sed præterea etiā non rogatus, si illa esses persona quæ nolles emere, obligareris nihilominus charitatis vinculo fratrem admonere in re tanti momenti, postquam nihili tibi admonitio constat. Imò si grauem metueres iacturam proximi, peccatum mortale esset non eum docere secundum charitatis regulas, quas libro proximo, q. de testibus, explicauimus. At verò quando emere constituis, accedit insuper & iustitiæ lex. Nam cum ille rei nescius, minoris tibi iusto rem suam vendit, inuoluntarius illo pretio distrahit, & ideo teneris sub culpæ restitutionis; reatu veritatis illum admonere. Tametsi in eadem specie grauius esset in venditore delictum: quia cum rem offert, arctius prohibetur decipere. Restat ergo ex conclusionibus argumentorum in contrarium responsa colligere. Primum ergo solutio est peculiaris de auro & aurichalco, quod nunquam hoc ad puritatem pretiositatemque illius pertingere potest, neque ad dignitatem & omnes vsus: præcipue quod naturam auri quæ corporum salubritati confert, nulla ars præstari potest: & ideo citata lex. In venditionibus illud pro vero distrahi vetat. An verò per Alchimiam exprimi possit verum aurum, sub iudice S. Thom. relinquit. Et ideo subdit, quod si id forte fortuna contingeret, non esset illicitum pro vero vendere: intelligas tamen reiectis effectibus, quos artificiosum præstare non potest. Nihil enim vetat, secundum Augustinum. 3. de Trinita. quin arte demonum ventium naturalibus causis veri naturæ effectus ingenerentur. Ad secundum verò respondetur, quod etiam si emptor vltroneus emat, incumbit nihilominus venditori rem eatenus patefacere, quatenus neque damni sit causa neque periculi. Non quidem per præconem, quod Cicero irridet, sed tamen priuatim inter se & emptorem. Alioqui non satis ei permittit iudicium rei, quam nisi per suam relationem cognoscere nequit. Secus dum vitia sunt manifesta. Ad tertium denique respondetur, non eandem extare rationem de rerum vitio & de superuenturis mercibus. Rei enim valor æstimatur secundum id quod in presenti est: & ideo per vitium rei decrescit. Quia utique ratione detegendum est. Merces verò post venturæ nihilominus reddunt viliores æstimationem rei presentis. Et ideo venditor non tenetur reuelare quid in futurum expectetur. Historia est Thaletis Milesij, quam primo Politicor. cap. septimo. Aristot. enarrat. Philosophus enim ille, cum ei ceu opprobrium obiceretur, philosophiam pauperes suos alumnos efficere, & ipse per Astrologiam oliuarum vbertatem prospexisset, collecta exigua pecunia credito emit in hyeme sub confuso quantum quisque collecturus esset olei, arrisque dedit: postea verò, tum ingentissima copia proueniente, tum quod solus ipse esset venditor, amplissimam confecit pecuniam. Nimirum ostendens facile esse philosophis ditari, sed tamen sapientis esse diuitias despectui habere. Simile legitur de Ioseph, Genes. 41. qui diuinitus doctus futuræ vbertatis annorum septem, quos subsequutura erat aliorum sterilitas, vili prius emendo, & post carè vendendo Pharaonem ditauit. Exemplum est præterea Ciceronis libro tertio de Officiis, de Alexandrino mercatore, vtrum cum Rhodum annonæ caritate laborantem frumenti numerum aduexisset, sciens se alios mercatores secuturos, tenetur ciues præmonere.

Dubitatio. August. Prima ratio dubitan

Secunda ratio.

Responsio.

Ad primum argum.

Ad secundum argum.

Ad 3. argum.

Historia Thaletis Milesij. Aristot.

Ciceronis exemplum.

re, an verò tacitus posset pretio tunc currenti diuendere? Antipater enim aiebat, Diogenes verò negabat. Cuius nos in præsentia sententiam cum S. Tho. amplectimur; sic tamen attemperatam, quòd cumulatoris esset virtutis. si quidpiam pretij venditor ille subtraheret. De quo articulo Sancti Thomæ quæstionis septuagesimæ septimæ, post illa, quæ quæstione proxima de negatione disseruimus, nihil nobis dicendum superest.

QVÆSTIO QVARTA.

DE EMPTIONE CREDITO
PRETIO.

ARTICVLVS I.

Vtrum liceat rem carius vendere expectata, quam numerata pecunia.

Primū argumentum partis affirmatiuæ.

Secundum argu.

Tertiū arg.

Conclusio negatiua.

Prima ratio pro conclusione.

D. Tho.

Ad primū.

Richardus Caietanus.

NOST generales emptionis ac vèditionis leges, quæritur in particulari, vtrū ratione crediti pretij liceat rē carius vendere. Et arguitur à parte affirmatiua: Pretiū iustum rei fm prudentiū iudiciū debet æstimari, & fm cōmune forū: duodecim autē numi absentes, si in futuro soluenti, non plus valent quā decem præsentis: ergo res quæ vèdi potest præsentis pecunia decē, iustē pōt credito vèdi duodecim. Secundò vèditor pōt se indēnem seruare: quapropter D. Tho. 2. 2. q. 77. artic. 1. asseuerare nō est veritus, posse vèditorem pretio damnū adhibere quòd patitur. Porro verò ex dilata pretij solutione vèditor multa subit incōmoda: vt pote lucris cessantis: secundò periculum ipsius capitalis, quod sibi fortē nunquam soluetur: & tertio periculum dispendiorum atq; expensarum, quas fortasse antequam pretium recuperet, facturus est: isti autem periculis metus pretio sunt æstimabiles, ergo potest horum gratia auctiori pretio vendere. Pari passu contrarium currit argumentum de emprore, qui ratione anticipatæ solutionis videtur iure posse minori pretio emere. Nam anticipata solutio plus æstimatur, quam eadē prolatata: & similia pericula subit emptor antequam mercium cōpos fiat. Tertio deniq; arguitur: Sunt aliqua mercia reipublicæ necessaria, quæ nisi expectato pretio distrahi nequeunt, quod ex mercibus ipsis cōficiendū est: ergo iustū ipsarum pretium est, non illud quod in præsentis, verū illud quod in futuro soluendū est. Sūntq; alia ecōuersò, quæ venundari nequeunt nisi anticipata solutione: ergo iustū pretiū erit, non illud, quod cū mercies traduntur, valent, sed quod anticipato tēpore soluitur. Exemplum prioris mēbri patet in maritimis mercibus: quæ nisi in magna copia aduehi non possunt. Enimverò cū rotū naus onus, si illa quæ vt plurimum contingunt, spectes, vendi simul nequeat præsentis pecunia, sed expectandū sit tēpus quo emptores easdem valeant mercies minutius distrahere, iustū pretiū erit quod in futurū promittitur: quamuis maius illo sit, quod statim numeretur. Exēplum secūdi mēbri profertur in lanarū mercatu. Nā cum, vt plurimū accidit, pastores nequeant pastum gregū redimere nisi lanarum pretiū sibi anticipetur, apparet illud esse iustum quod anticipatur: licet minus sit quā quod dum traduntur, valent. In contrarium est, quòd pretium, vt quæstione secunda dicebamus, & habetur l. in lege quarta, ad legem Falcidiam. res secundum rei veritatem, hoc est secundum præsentis pretium æstimantur. Verba sunt legis. Et idem colligitur ex subsequenti lege, Pretia.

Solutio quæstionis præsentis patula est: quippe quæ ex superioribus liquidò colligitur. Respondetur inquam vnica negatiua conclusione: Nullatenus ratione crediti prorogatiue pretij licet rem carius vendere quā in præsentis valet: carius, scilicet vltra latitudinem iusti pretij. Nā infra illam iam supra dictum est id licitè augeri posse. Conclusionē primò probat argumentū proximè insinatum: quia neq; rem plus vendere licet quā valet, neq; plus valet, quam est pretiū in præsentis currentis. Et ratio naturalis est qd pretium cuiusq; rei, eius existentia comitatur, vt tanti æstimetur, quāti est quādo existit: nā tunc est hominibus vsui. Secundò id patet per regulam quæstione prima constitutam: nempe qd ad perpendendū contractū an sit vsurarius, explorandū est an mut. i. quidpiam implicet, cuius ratione pretium recipiatur. Hoc enim in huiusmodi venditionibus reperias. Perinde quippe est rem, decem valentē, credito vendere duodecim, ac si decem statim cōnumerata emptori mutuo daret sub duorum scēnore. Probatio est S. Thom. 2. 2. q. 78. artic. 2. ad 7. Ex quo fit, vt q. 2. dicebamus, neutiquam posse vèditorem sibi prætexere qd tanti sibi merces stent, neq; aliter posse sumptus quos fecerat reficere, quam si credito vendat: quoniam negotiatio eiusmodi fortuitis euentibus subdita est. Quare vbi in dissolutione nundinarum mercium pretia decrescunt, non potest mercator tanti vendere credito, quanti præsentis numo vendidisset in emptorum seruire, quia res iam tunc minoris æstimatur. Et eadē conclusio emptores pari iure cōprehendit: nēpe quibus ratione anticipatæ solutionis fas non est vilius emere. Nam pretium legitimum est, quo merces tunc æstimantur, quādo traduntur & ideo si minoris emunt, contractus reducitur ad vsurarium mutuū: videlicet qd pecuniam venditoribus mutuant, auctuarium mercibus soluendam.

At quia de conclusione nulla esse potest dubitatio, ad argumentorum solutionē descendamus. Et primum quidem tenuissimi momenti est. Negatur enim, qd duodecim in futuro soluendi numi secundum se non plus valeant, quā decem præsentis: imò duodecim absentes idem valent atq; præsentis. Et licet accidētariè in negotiatore ratione industriæ possint decem augeri vsq; ad duodecim: tñ inde non crescit rei pretium, quod secundum eius naturam æstimatur præcisè decem. De alio verò mēbro, putà de lucro cessante, Richardus & Caietanus & quibus eorum probatur opinio, perinde censent atque de mutuo: nempe qd licet mercatori pretium ob lucrum cessans augere. Nam eadem est

est vtriusque ratio. Ego verò egerimè in hanc sententiam trahi possum: eo sanè argumento ductus, *Solutio autē* qd neq; lucrū ei cessat, qui vendere non cogitur, neq; vllus absq; vi & fraude cogitur: qui verò tantū *Frōis.* rogatu vendit, vltro vendit. Quare neq; Panormitanus cap. Ad nostram. de emptione & venditione, Panorm. neq; antiquorū vllus huiusmodi exceptionē approbat, sed simpliciter vsuræ reos faciunt quotquot credito carius vendunt quā numerato. Et Anto. secunda parte, titu. 1. cap. 8 §. 2. intrepidè negat *Antonius.* ratione lucris cessantis licere cumulatius pretium exigere. Et re vera ex isto capite lucris cessantis frequentiores crebrescent vsuræ in mercatura quam in mutuo. Quare licet neq; modò vsq; aded asseueranter hanc refutare audeam opinionem, sed permanserim vt supra in mea formidine: tamen argumenta contrariæ opinionis non sunt tanti ponderis, quā eius patroni putant. Quare ad auctoritatem Sancti Thomæ, quā Richardus pro simili adducit, idē quod supra respōdemus: nēpe aliud esse damnū emergens, quod venditor patitur, quòd q; ideo vendibile est: aliud verò lucrum cessans, quod re vera, nisi inuito nō cessat. Multò verò improbabilius est, quod quosdā neotericos valde miror defensare: nempe qd ratione periculi, cui venditor suas exponit merces, dū pretiū in tempus credit, ius habeat carius vendendi. Cōradus quidē quæstione citata quinquagesimanona, vbi hāc edisserit materiam, concedere hoc recusat: sed tamen iunior Metina, q. 38. de Restitutione nescio quem *Metina.* immitatus, id audētè affirmat. At verò cū res vsuraria, Ethnico etiam Aristotele teste, tam sit odiosa ac perniciosa, nemo deberet eius occasiones offerre, nisi vbi patentissima ratio id euinceret. Porro autem in hac opinione, nulla vel probabilis existit. Primū ergo omnī in contrariū arguit Contad. *Prima ratio in præfatam opinionem.* nullā, aut vix vllam esse huiusmodi venditionem in futuro soluendam, quæ non alicui subdatur periculo. Quocirca semper liceret aliquid vltra sortem recipere. Sed tuebuntur se contrarij auctores dicentes, non id opinari in qualicumque periculo, sed vbi est legitimum: nempe quando mutuarius vel pauper est, vel fraudulentus, vel quauis alia ratione malefidus: tunc quippe aiunt posse debitorem metum periculi pretio vendere. Secundum eius argumentū non est multò maioris efficacitæ. Arguit quippe, qd tunc non solū capitale, verū & illud quoq; metus pretium periculo subest. Quare ratione illius liceret aliud recipere pretium. Verūtamen responderent aduersarij expectatione auctariorum illius vltra sortem recipiendi, omnē cōpensari metū. Aliter ergo sic vrgentiùs reprobatur opinio: In primis mercator non vendit inuitus. Si ergo videt suas merces non tutò distrahi, nō vendat credito, vel aliā accipiat cautionē. Cur ergo poterit metum illū vendere? Secundò arguitur: Venditor ille vel fac esse mutuatore, nullum patitur emergens damnū, neque iacturam facit cessantis lucris, neque dispendium aut sumptus in recipiendo pretio. Hæc enim omnia cessare supponimus, quādoquidem de solo metu disceptamus: quo ergo iure poterit metus ille pretio vendi? Sed ais, quia est pretio æstimabilis. Fateor quidem: quoniam mallet homo alicuius pecunia dispendium facere, quā tali anxiam metu. Sed tamen non inde sequitur, quòd sit illa ratione vendibilis: tum quòd venditor sua sponte in illam se emergit: tum præcipuè quòd emptor non tenetur aliter leuare illū tali metu, quā soluendo mercis pretium: cui idcirco dum soluit, satisfacit. Et elucidatur etiamnum argumenti vis, si initio non fuisset facta timoris mentio, venditor tamen fuisset ob periculū vehementer metu vexatus: postea dum emptor soluit, nihil posset vltra sortem venditor recipere ratione præteriti metus ac periculi: ergo neque in initio potuit in pactum duci. Profectò si vera esset talis opinio, conditio vendentis, putà si esset nimirum avarus ac perinde meticulousus, causa esset legitima recipiendi maius pretium. Perpendamus ergo argumenta, quibus isti audent hæc perhibere vsurarum anas. Primū est hoc, fideiussor (vt supra dictū est) pro obligatione illa qua astringitur alienū debitum soluere, potest pretiū recipere: ergo licet venditori hæc verbis cum emptore pacisci: Quod si fideiussori præbiturus es, mihi exhibe, & ego subibo periculū: nulla enim apparet discriminis ratio. Nā etiā fideiussor in virtute videtur debitori mutuari, dū pro eo soluit. Respondetur latissimam esse *Solutio.* discrepantiam: quoniam fideiussor non pro eo qd mutuatur, cum contingere possit vt nunquam pro debitore soluat: sed quia obligatur soluere, illam potest obligationem vendere: mutuator verò verè mutuatur: quod ideo gratis tenetur facere. Et miror istos non esse sui memores. Cum enim fateatur, nō quidem pro mutuo, sed tamen pro obligatione mutuandi licere pretium recipere, simili intercapedine deberent perspicere fideiussorem posse recipere pretiū pro obligatione soluendi, seu mutuandi: non tamen mutuatore pro mutuo: tametsi vterque in eodem versetur periculo. Et parimodo recutitur secundum eorum argumentum de illo, qui per contractum assecurationis in se suscipit periculum alienarū mercium: iste enim nihil mutuatur, sed pro illa obligatione soluendi merces si perierint, recipit pretium: sicuti ille qui per contractum societatis exponit periculū æs suum, non recipit lucrum propter periculum, sed propter negotiationem. Hic enim suam pecuniam non mutuatur, sed negotiationi exponit: & ideo recipit eius lucrum. Quare ex istis nullum sumitur argumentum ad mutuantem: quippe qui mutuando gratis debet transferre in alterum dominium: ea solummodo obligatione, vt tantundem recipiat. Atq; hoc maximè confirmatur: quoniam mutuator non obligatur pecuniam suam perdere, sicut assecurator: vel qui facit societatem, si merces pereant: siquidē mutuarius semper est obligatus soluere: quare tale periculū non est alio pretio dignum, quā vt mutuarius mutuum persoluat. Arguunt tertio: Qui equum suum homini locaret, à quo grauiter timeret, ne nimia eum fatigatione diuexaret, vel forsitan alio modo occideret: posset cum illo de pretio conuenire: vt si equus periclitaretur, sibi periret: ergo eodē modo in mutuata pecunia. Sed vides quā nulla sit similitudo. In locatione enim equi non transfertur dominium: & ideo potest verò dominus *Argu. 3.* de periculo rei suæ pacisci. Qui verò vendit aut mutuatur, transfert in alterū dominium: qui cum tenetur totum soluere, non est alio pretio grauandus ratione creditoris metus. Superest autem respon- *Solutio.* dere

Questio altera. dere, vtrum liceat venditori ratione impenfarum, quas probabiliter se timet antequam pretium recipiat facturum, aliquid vltra sortem in pactum ducere? Idem enim citatus auctor bifariam hanc licentiam concedit: scilicet, quod licet inter contrahentes de coniecturalibus expensis conventionem facere. Secundò, quod ratione anxietatis quã passurus est timore litis & laborum, potest etiã aliquid recipere. Hoc autem secundum iam satis repulsum est. Solus quippe metus & periculũ absq; vlllo labore & dispendio nullum ius tribuit aliquid eius gratia recipiendi. At quantũ ad expensas res attinet, nõ est dubium quin quidquid creditor in recipiendo debito dispendit, possit à debitore exigere. Attamẽ multò est tutiũs, dum hominis vafritiem & infidelitatem times, nil ei mutuare nec credito vendere: vel dum mutuas, expectare solutionis terminum, an fortè sine vlllo dispendio fiat. Nam expensarum anticipatæ conventiones vix vsuræ suspitione vacant. Nihilo seciũs vbi omni procul fraude bonis coniecturis timentur expensæ: nempe dum tuus debitor à tua vrbe loco distat, nulla est iniquitas de expensis & laboribus pactum cũ illo inire, cõstitutũque pretiũ recipere, etiã si nullos sit postea factururus. Nam etiam si esses plura expensurus, nõ posses amplius recipere, quã fuit cõuentione firmatum. De materia tertij argumenti variè etiam inter doctores opinatur. Ab vna enim parte repræsentatur vsuraria mutuatio, sed ex altera apparet emptio iusta. Et quia casus est consuetus, decisu necessarius est. Igitur re oculatiũs perspecta, arbitrator sub distinctione respondendum. Quando enim debitum nulli esset prorsus subiectũ periculo, sed absq; vlllo sumptu & labore certissimè speraretur soluendum, neutiquam liceret tale debitum minoris emere: quãuis longũ esset tempus expectandũ: esset quippe non solũ palliatũ, verũ & detectũ scænebre mutuũ. Quoniam ratione dilationis temporis plus accipere, quã tribuas, vsura est. Neque refert q̃ creditori actionem vendendi commodiora sint nunc decem, quã post annum duodecim. Non inquam hoc compurgaret ementem: quoniam niam non emptio sed certè mutuatio est. Quando verò solutio in periculo versaretur, nihil dubito quin liceret viliori pretio emere, quã est totum debitũ: vt pote dum militi stipendiũ regiũ debetur, quod creditor timet aut non totũ, aut non sine magno negotio & molestia, aut non sine expensis se recepturũ, potest quisque tale debitum ab illo minoris emere. Quisque inquam, absque vi & fraude. Nam si quis regi à thesauris est, & quod soluere debet minoris redimeret, vis esset. Exemplum asserti nostri est, si debitor in pauperiem lapsus esset, vel fugisset, &c. Illic enim nulla est ratio mutui, neque in forma neq; in virtute: sed est emptio illius actionis: quæ re vera non tantũ valet, vt quidam putant, quanta est pecunia quæ debetur. Immo est sicuti emere sata, & emere actionem, quæ ex lite pendet. Quod est emere rem in spe. Argumentum autem quod è regione militare putaretur, est q̃ tunc videretur debitor ipse licitè suum ipsum debitum minori pretio posse redimere. Nam quod alteri licet, cur non idem sibi licebit? Quod autem illi non liceat, per id liquet, quod qui nõ quantum dẽt, soluit, æquitatem iustitiæ minimè seruat. Respondetur ergo, ad argumentũ nulla similitudine pugnare: quoniam debitor ratione præcedentis contractus totam summam debet: tertius verò quia nihil debebat, iustè emere potest actionem illam quanti valet. Sed oritur hinc argumentum aduersus id, quod à nobis nuperrimè decisum est argumentum autem est hoc: Duodecim sub periculo non plus valent, quã decem certa: quandoquidem actio illa decẽ iustè emitur: ergo qui numerata pecunia posset rem vendere decem numis, poterit eandem credito vendere tunc duodecim, dũ probabile periculũ solutionis imminet. Respondetur aliud esse rem emere, quæ periculo subiacet: aliud verò mutuare seu credito vendere sub periculo. Nam qui mutuatur aut credito vendit, cũ nullam patiatur vim aut fraudẽ: quia ratione prõrogatæ solutionis nihil posset recipere, vel cautionem capiat, vel nõ mutuet cũ periculo. Quare si gratis vult illud subire, sibi imputet. Quartum demum capitale argumentum diu me certè multũque ancipitem tenuit. Nam secundum regulam vniuersalem ac regiã, Iustum rerum pretiũ est illud, quod receptis mercibus in promptu soluitur. Veruntamen non mihi videor negare posse quin in tali casu legitima fiat exceptio regulæ, vt iustũ pretiũ non sit, nisi quod in futurũ expectatur. Merces enim quæ peregrè, & potissimè quæ maritimis periculis traducuntur, nequeunt nisi in tanta copia traduci, quanta simul vendi non potest numerata pecunia. Dixim, nequeunt, si illa quæ vt plurimum contingunt, consideres. secundum quam considerationẽ de legibus censendum est. Quam ob causam qui naues eiusmodi mercibus onerant, necesse est vt partim credito coëmant. Ob idq; & sperare eis licet etiam in portu aliis mercatoribus eo simul pretio vendere, quod ex ipsis minutatim venditis cõficiendũ est. Verũtamen per hanc cõcessionem nullã cogitamus portigere mercatoribus ansam, qui in ciuitatibus merces distrahunt: quoniã tota ratio contractum excusans, est necessitas vendendi & emendi tam amplã merciũ copiam, quæ nequit numerata pecunia vendi: ob idque venditur illis, qui pretium inde sunt collecturi. Citra hanc autem necessitatẽ debent res æstimari pretio præsentis. Quapropter peculiare mercatorum in nundinis sibi videant quomodo emant, porò intelligentes non posse reuendere nisi pretio præsentis. Nam nulla inde sumitur excusatio quod empturi ciues non semper habeant pecuniam præsentẽ. Hoc enim esset illos cogere propter necessitatẽ emere ad vsuras. De secundo etiam membro quarti argumenti, nihil est mirum, si prudentissimus quisque ambigat. Nam re vera lanarum mercatus, qui anticipata fit solutione, effigiem præ se fert vsurarũ, cũ vilius illa ratione emanatur. Attamen neq; eiusmodi emptiones vsurarias prorsus arbitrator, si modò fraus absit. Nempe dum non anticipetur solutio nisi duos aut tres menses quando solet fieri herbarum solutio: aut plurimũ intra eũdem annũ fiat quo sunt lanæ recipiendæ. Nam si anticipatur in alterũ annũ, vt ratione tã longæ dilationis minoris emas, manifestaria vsura est. Ratio, quæ me in hanc cogit sententiã, est, quod merces ipsæ natura sua hoc exigunt, nempe q̃ sumptus pacendi tam numerosos greges eorũ dñi ferre nequeunt, nisi ex ipsa nutrienda lana præsens sibi

sibi subsidiũ cõmuniant. Accedit, quod forma huiusmodi fori adeo iam more & vsu percrebuit, vt ipsi etiam pastores in quos grauamen inclinatur, renuat aliter vendere. Et fortè in marino piscatu idem permittitur anticipatum pretium: non solũ propter sumptus pauperum piscatorum, verũ & propterea quod piscatura seruari nequiret nisi emptores paratissimi essent iactum antea emptum recipere. Haud tamen inde exemplum ad alia minora diducitur, vt liceat ab agricola anticipata pecunia grana minoris emere. Nam accidentarium est, quod agricola ea sit paupertate, vt exiguos illos sumptus ferre nequeat: qua ratione cogitur ad vluram mutuũ quærere. Parq̃ue iudicium est de aliis huiusmodi nimirum quando necessitas personæ in causa est intempestiue vendendi. Etenim in lanis non tam accidentaria personarum necessitas inest, quã rei ipsius natua.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat rem credito carius, quã præsentis pretio vendere quando rei dominus non erat tunc venditurus.

Ametũ regula generalis sit, quã superiori articulo constitutã reliquimus restat nihilominus explorare, an vllam admittat exceptionẽ: videlicet, vtrum quando merces vendenda non erat vsq; ad tempus, quo plus valiturus sperabatur carius licitum sit eas distrahere quã præsentis numismate? Et arguitur à parte negatiua, ex regula suprã constituta: nempe q̃ rei pretium æstimandum sit secundum præsentem valorem: vt habetur l. in lege. quarta. ad legem falcidiã. Secundò arguitur: Si liceret carius tunc vendere, id maximè permitteretur ratione lucri cessantis, quod speratur ex pretij augmento: dictum est autem secundum sententiam nobis probationem, nemini propriè cessare lucrum, præter eum, qui vim aut fraudẽ patitur. Qui ergo suapte sponte vendit, non potest de lucro cessante agere, atq; adeò neq; illa ratione carius vendere. Tertio Si illa ratione carius liceret vendere, sequeretur, q̃ econuerso liceret rem emere cum pacto, vt intergrã seruaretur, quoad usq; vel maioris æstimaretur, vel fructus ferret. Verbi gratia, liceret oues ante facturam eo pacto emere, vt venditor periculo suo eas custodiret, quousq; foetus suos æderent, caesumq; & lanam ferrent. Consequencia probatur: Nam si venditor potest futurum pretium quo in posterum valituræ sunt res, ex nunc tutũ facere, pari iure poterit emptor tutos quoq; reddere fructus rei emptæ, quos emit. Consequens tamen est falsum. Nam res lege non pereunt nisi domino. Vnde cum primum quis rerum acquirit dominium, sibi periclitantur, vt colligitur l. incendium. C. si certum petatur. & l. pignus C. de pigno. actio. In contrarium est cap. Nauiganti. de vsuris. Articulus hic intellectum exposcit dicti capituli, Nauiganti. & cap. in ciuitate. de vsuris. Et quidem in cap. Nauiganti. tria sunt membra. In primo condemnatur vsuræ contractus, quo quis nauiganti vel eunti ad nundinas pecuniã mutuatur periculum capitalis subiens, vt aliquid sibi vltra fortè rependatur. quæ quidem condemnatio interpretamento indiget, vt verũ exhibeat intellectum. Nã vt quæstione sexta in artic. de societate, decisuri sumus, nihil vsuræ committit, qui pecuniã suam in societatem mittit, vt inde lacrum speret, quod periculum ingreditur capitalis: nã hoc nõ est ratione mutui, sed quia sua pecunia negotiatur: qui autem nauiganti proprio periculo pecuniã committit suam non omnino mutuatur: quando quidẽ si pereat, sibi perit: videtur ergo contractus ille immeritò illic damnari. Respondetur propterea condemnari, q̃ cum mutuatio gratis fieri debeat, non aliter mutuare, q̃ mutuatarium ad contractũ assecurationis vel societatis obligando, vsura est. Quod si cõtra redarguas: Qui mutuare non tenetur, potest id renuere, vt alios contractus sibi cõmodos faciat: respondetur hoc verũ esse: attamen vi mutui non potest alium cogere qui fortè assecuratione non egebat. Nam fortè illic nullũ imminebat periculũ, sed fingebatur. Quod patet ex illa compositione nauiganti, vel eunti ad nundinas. Nam euntes ad nundinas nulli subsunt periculo: & ideo fortè habebatur sermo de nauigatione, quæ extra omne fieret periculum. Sed de hoc illic rursus. Ad quæstionem ergo præsentẽ duabus conclusionibus respõdetur. Prior est: Licitum est merces anticipata solutione vilius mercari, quã præsentis foro vaneunt, si tamen coniectura est tẽpore, quo tradendæ sunt plus minusuè valituræ. Vt si quis in hyeme triticũ emit, quod vsq; ad messẽ non est recepturus, etsi tẽpore cõtractus modius quatuor vendatur solidis, iustè potest tribus emi, si creditur plus minusuè in æstate valiturum. Iste est casus secundus dicti cap. Nauiganti. Et ratio est, q̃ cũ res propter vsum emanatur, id quod nunc non venit in emptionis vsum, non debet æstimari præsentis pretio, sed illo quo valiturum est, dum ei traditur. Sed arguis, rationem id tantum euincere, q̃ liceat nunc emere indefinito pretio, hisce videlicet verbis. Ego ex te tot modios tritici eo pretio, quo æstimabitur tempore messis. Quod autẽ tunc liceat certũ taxare effigiem habet vsuræ: nam fortè valebit plus: & tamen cap. Nauiganti. de taxato pretio loquitur. Respondetur, quod quãdo res in dubio versatur, potest prudentia ac perinde conuentione definiri. Quapropter iustitia huius contractus non in anticipata solutione fundatur: alioquin vsurã saperet, sed in cõiecturali æstimatione rei dubiæ. Ex quo fit, vt et dum solutio non anticiparetur, firmaretur tamen sic contractus vt vtrinque resularet obligatio, æquus esset ac probus. Quemadmodum siquis datis arrhis statòq; pretio indefinitè emeret quantum olei vel vini est prouenturum: vt Aristote. de Thalete (q̃ suprã meminimus) retulerit, nullam cõmitteret vsurã: licet multò plus sperato proueniret: neq; venditor teneretur restituere, etiam si totum periret. Posterior conclusio: Qui suas non erat merces venditurus vsq; ad tempus, quo pretium auctum iri coniiicitur, potest plus vendere quã tempore uẽditionis valet: expẽ usque ad mensem Maium seruaturus erat granũ suum poterit sub natalem Domini carius quã tunc ualet, diuendere. Hic enim est casus tertius eiusdem cap. Nauiganti. Et ratio conclusionis superioris

ri germana est: quoniam tunc non debet æstimari pretium secundū præsens, sed secundum tempus, quo tu as erat merces distracturus. Aliàs pateretur emergens damnum, à quo, vt supra dictum est, potest se iure venditor seruare incolamen. Quare non solum indefinitè vendere potest eo pretio, quo mensè Maij valitura sint, verùm definiti consuetudine pretiū certū potest. Nam res dubia potest, vt modò dicebamus, per prudentiam terminari. Non est autem, cur, vt in superiori casu scisciteris vtrū liceat sic etiam carius vendere præsentī numo, quoniam qui sic emeret, mentis verius quā pecuniæ egeret. Et quis enim numerata pecunia, quas res vilius potest, carius emat? Attamen si venditor emptorē non decipiat, sed ille velit tantum dare, quanto ipse futuro tēpore vediturus erat, genere suo non est vsura. At verò restat circa cap. In ciuitate, nō paruum dubium, arguitur inquam, quod non illi modo qui seruaturus erat merces, fas sit pretiosius vendere, verùm & illi quoque qui nō erat seruaturus, si modò pretio credito vendat. Enimvero cap. In ciuitate, nulla conditionis illius mentio fit esse tñe venditor seruaturus, necne. Sed absolutè respondetur, q̄ teu piper seu cinamomū quod præsentī pecunia quinq; venditur libris, citra peccatum potest vāundari sex: dummodo credatur solutionis tēpore plus minusue valiturum. Caiet. hac cōmotus auctoritate 2. 2. q. 78. artic. 1. distinguit de huiusmodi contractu. Ait inquam solutionis dilationem bifariam posse cōsiderari. Vno modo, per se, vt actionē ab emptione separata: puta, si contractus venditionis non simpliciter consideretur, sed tanquā mutuū habens annexum. Itaq; venditio perfectè nunc absoluitur, sed quia expectatur solutio, ratione taciti mutuū aliquid extorquetur. Et hoc inquit, illicitiū est, atque vitiatū.

Argumentum.

Caiet. solutio.

Secundo modo potest eadem dilata solutio considerari, nō quidem per se, at tanquā pars veditio nis, quæ nondū fuit completa, sed inchoata, & in futurum pendens. Et tunc inquit, aliquid insuper recipere, quā sit præsens pretiū, si res creditur plus valitura, non est vsura: quoniam venditio tunc censetur perfici, quando fit solutio. Ob idque ait ineptè exponi cap. In ciuitate, per alterū, Nauigati. cū sint duo diuersi casus. Veruntamen contra hāc opinionem est argumentum, q̄ hāc Caietana distinctio obtrusior est, quā vt facillè possit intelligi. Contractus, n. vt supra citatum est l. Labeo. ff. de verb. sign. est vtrōque obligatio: ergo tunc cōtractus emptionis absolutus est & perfectus, quando venditor vel tradit vel tradere obligatur merces, atque emptor vel soluit, vel soluere obligatur pretiū. Quo fit, vt expectata solutio nihil vetet, quo minus contractus perfectus sit. Quare ex illo capite nihil vltra præsens pretium recipi potest. Secundo: Venditionis forma, quæ credito fit, vna est semper: scilicet, Vendo tibi hanc rem pretio tali tempore soluendo: nulla ergo restat discriminis ratio, vt dicatur aliquando contractus inchoatus & non perfectus, aliquando verò perfectus & includens mutuū, immo semper includit mutuū, puta expectationem solutionis. Tertio: Si venditor non erat seruaturus merces, nil ei refert quantum sit valitura, atq; adeo nec damnum illi emergit, nec lucrum cessat: quare ratione illius nihil nisi pretium, quod in præsentī currit, percipere potest. Ob idque perfectò multò est tutior solutio, q̄ capitulum, Nauiganti. glossa sit capituli. In ciuitate, scilicet, quod nunquā liceat credito carius vendere, nisi quando seruandæ erant merces. Nā licet ca. Nauiganti, fuerit Gregorij Noni, & ca. 9. In ciuitate, Alexandri 3. explicuit nihilominus Gregorius Alexandri mentē. Nihil secius non est prorsus Caiet. opinio improbabilis: præsertim si veditio fiat in definito pretio. Enimvero si qui tempore Natiuitatis grano abundat, rogatur credito vendere, quamuis nō esset seruaturus, potest venditionē renuere, & dare quasi mutuū decē modios recipiendos mensē Maio, vel pretium quo tunc vānerit. Veruntamen si est ceu mutuū, non potest emptorem cogere, vt mensē Maio, & non antè soluat. Atque hac tunc ratione dicitur imperfectus cōtractus, q̄ non est taxarum pretium, sed in futurum pēdens. An verò taxari possit, dubium pretiū auctiore æstimatione quam in præsentī foro currit, porro concedere illi non audeam, q̄ non esset seruaturus. Et ideo bene admonetur eodem cap. q̄ licet ex forma contractus, non sit vsura, quia effigiem habet venditionis, tamen suspectus cōtractus est: ac perinde plebi interdicens.

Ratio in Caietan.

Secunda ratio.

Tertia.

Solutio tutior.

Caiet. opinio non probabilis.

Primum igitur argumentum iam solutum est. Regula nāque docens iustum pretium esse quod in præsentī foro currit, intelligitur, si tunc merces emptori tradantur. Nā aliàs non suat æstimandæ, nisi tēpore, quo in emptoris viliū veniunt. Secundum autem valentiū pugnāt, nimirum dū quærit, qua ratione qui seruaturus erat pretiosius vèdere potest. Nam si ratione id lucri cessantis, iam supra probabilius arbitrati sumus: non cessare lucrum nisi inuito. Respondere ergo primò possumus, quod potest recipere ratione damni emergentis. Quod quidē etiam spontaneus venditor, quando ob commodum euentis vendit, potest, vt supra decisum est, in pactū ducere. Si autem huic rīso nō acquiescas, eo quod videtur lucrum cessans, respondetur secundo euidentius, quod lucrum cessare dupliciter vsu venit. Vno modo, quando res quæ alteri traditur, non plus per se valet, sed solū ratione negotiationis industriæ, qualis est pecunia. Et tunc censebā ego eū, qui vltra à se alienat, mutuando, non posse lucrum recipere, quia propriè non impeditur, vt supra expositū est. Secundo contingit, quod res ipsa quæ traditur, non modò ratione industriæ, verū suapte natura per se ipsa plus est valitura. Huiusmodi ergo res, licet quis spōte sua vendat, si rogatus facit carius vendere potest, ob illud, qui speratur valorē: expensis tamen ac laboribus, vt dictum est, inde subductis. Tertio argumento dubitatio submouetur de quodā vsitato contractu emptionis non satis tuto. Sunt enim qui miseris rusticanis mutuare renuentes, mille innectāt fraudes. Primū iumēta ab illis emunt, quæ nō habēt, eadēq; sicte eisdē locant. nēpe cōsignāt rustico viginti aureos, ceu pretiū bonū, quos ille nō habet, obligādo illū vt saluos ac tutos locatōsq; custodiat, soluatq; mestruū locationis pretium: hāc enim vsura est: nimirū cum in fine anni adhibentur iidem viginti aurei: vt pote seruati boues, adiectoq; insuper pretio dictæ locationis. Secundo est qui in Autūno mille verbi gratiā, oues emit, obli-

Ad primū argumentum.

Ad secundum.

Ad tertium.

gatis

gatis venditoribus vt vsque ad Maium easdē saluas custodiant: nēpe vt ipsorum periculo pereant. Et postquā totā sceturā percipit, reuendit eisdē easdē eodē pretio. In quo contractu multæ latent iniquitates. Primum enim si agricolæ obligantur vt iterū eodē pretio emant, manifestaria vsura est. Nam cum teneantur eandem pecuniam remetiri, mutuū est: cui addetur pretiū agnorum, casei, & velle rum. Rursus obligare illos vt illæsum seruent gregem, palliatio vsuræ est: nā grex ipsis ementibus, tanquā veris dominis periclitari debet: quod quidē periculū si venditores suscipiant, iusta pecunia esset pro quantitate periculi æstimandum, cū tamen neque pro periculo, neque pro custodia recipiant nisi perenne fortè stipendium. Negatur ergo argumenti consequentia: videlicet quod si potest venditor qui merces erat seruaturus, immunem se à damno seruare, possit etiam emptor venditorem arctare, vt merces seruet: nam cū primū emit, suo sunt periculo peritura.

QVÆSTIO QVINTA,

DE CENSIBVS.
ARTICVLVS I.

Vtrum censuum emptio ac venditio sit vsuraria.

Ostrema quæstione de emptione & venditione, quæ huius libri quintum habet locū interrogatur de censibus: quorum contractus latissimè in republica percrebuit. Est ergo articulus primus, vtrum huiusmodi contractus emendi vendendiq; census, sit vsu rarius. Et arguitur à parte affirmatiua: Numisma, vt supra dictum est, non est vendibile, sed tantum mutuabile, & qui vsu eius seorsum vendit, vsurarius est. Nam vt ex 5. Polit. c. 6. citabamus, solum inuentum est vt sit pretium rerum, non vt ipsum vendatur: qui autē census emit, pecuniam emit vltra sortem sibi augendam: ergo vsurarius est. Probat minor. Qui dat verbi gratiā, mille ducatos, vt singulis mensibus aut annis certam pecuniam recipiat, nihil aliud emit, quam illam pecuniam, quæ sibi vltra sortem accrescit. Nam si quotannis recipit centum, in decennio recuperat iustam sortem. Quare si census redimitur, eandem duplat: si verò non redimitur, quidquid vltra recipit, sorti accumulatur. Secundo arguitur: Hoc genus contractus palleum est & clypeus omnium vsurarum: ergo deberet longè à republica relegari. Probatur antecedens. Quicumq; gratis mutuare recusat, hoc actu vitatur, vt saluo capitali redimibiles census cōmā, quod perinde ē, ac si sub scēnore mutuaret. Tertio arguitur: Si census possent in rem aut rerum fructus institui, possent pariter & in personam, etiam quæ bonis careret: nam sicut res, fructuosæ sunt, ita & operis suis persona fructificat: consequens autem videtur condemnare ea. 2. de pigno. vbi habetur quod liber homo pro debito non tenetur, si res defuerint. In contrarium est argumentum, quod annui redditus in bonis immobilibus iure cententur: vt patet Clemen. Exiuit. de verbo. signifi. §. cūque annui. bona autem immobilia vendi emique iuste possunt.

Quæstio præsens pluribus fortè opinionibus controuersa est inter Doctores, quā res exigit: est enim plana. Igitur vt à nomine rem auspicemur, census, vt libro tertio sub tit. de tributis dicebamus, à censendo ducitur: eodē quod, vt habetur l. forma. ff. de censib. facultates ciuiū recensendæ sunt, vt pro sua quisque tributum soluat. Inde tamen secundò detinuit est, vt peculiariter tributum significet, quod pro capite exigitur: nempe dum princeps vult personarum capita catalogo esse recensita vt quantum sit eius imperium, sibi innotescat. De quo Christus interrogatus fuit, an liceret censum cari Cæsari. Cuius utiq; superbæ pœnas dedit Dauid: nēpe q̄ populū numerauit, vt legitur 2. Reg. 24. Tertio & census, facultas, & substantia cuiusq; dicitur, & patrimoniū æstimatio. Refert enim Liuus libro primo q̄ Seruius Tullus Romanorum rex census ciuium constituit. At verò impræsentia rum nomine census nihil aliud censetur, quā pensio quā quis super suis bonis aut persona constituit. Aut, quo significantius dicamus, est ius percipiendi pensionem siue in fructibus, siue in pecunia, vel re aliqua vtili. Est nihilominus secundo adnotandum, quod cēsus bifariā constituitur. Vno modo, vt sit reseruatiuus: alio modo, vt sit cōsignatiuus. Reseruatiuus est, quando quis vel rem suā alteri confert reseruato sibi iure quotannis recipiendi partem quampiam. De quo extat lex fin. C. de rerū permutatio. vbi quisque permittitur mille alteri donare, reseruato sibi, siue annuo, siue mestruo censu. Et de huiusmodi censu meminit glossa super ca. cōstitutus, de religiosiis domib. Condemnatur enim in eodem cap. quidam abbas qui pensionem quam debebat multis retrō annis nō solue rat. Condemnatur inquam, non vt ius prædij amitteret, de quo pensionē debebat, sed vt pensionem persolueret. Et tamen si fuisset emphyteusis, prædij ipso expoliandus erat, vt patet l. 2. C. de iure emphyteutico. Ait ergo bene glossa quod emphyteusis hoc modo differt à censu, q̄ quando quis in emphyteusim dat alteri prædium suum, quia non transfert dominium directū, sed tantū vtile: quod si non soluitur pensio, prædium redit ad ipsum dominum. Sed quando dat bona sua alteri sub censuali pensione, quia transfert dominium rei in alterum, quantumcunque tempore cesset ille pensionem soluere, non p̄dit ius prædij, sed debet pensionē. Ille ergo dicitur census reseruatiuus. De quo tamen impræsentiarū non fiet amplior mentio: eodē quod non est vsq; aded in vsu. Alter ergo est census cōsignatiuus vt dum quis reentis suis bonis eorumq; vsu cōsignat alteri certam pensionem, quā obligatur singulis mensibus aut annis soluere. Hunc autē censum q̄ plurimis diuisionibus more suo partitur Conrad. quæst. 72. Nam ex parte fundamenti in quo constituitur, alter est realis: puta qui in rem instituitur: atq; alter personalis, qui constituitur in personam. Mox ex parte rei, quæ recipitur, alter est fructuarius, vt pote dum recipiuntur grana vel alii fructus: & alter pecuniarius, vt cū recipitur pecunia: atque hic est more frequentior. Rursus alter certus, puta cū taxati sint fructus seu pe-

cunia; & alter incertus, dum non definitur nisi quota, putà vt tertiã partē vel aliã fructuū recipias. Deinde alter est perpetuus, & alter tēporalis. Præterea, alter pro certo annorū tēpore, & alter pro in certo, putà, pro tota vita: quæ appellat vitalitiū. Ac demum alter est redimibilis, atque alter irredimibilis. De quorum fermē singulis peculiariter submouentur dubia, licet nonnulla parui momenti. Respondetur ergo ad quæstionem quatuor cōclusionibus. Prima est: Vnusquisque potest realē fructuariūq; vt aiunt, censum in sua bona constituere, dummodo sint libera. Quod dixerim, vt illa excluderem, quæ maioratus vinculo sunt adstricta. Conclusio hæc in genere receptissima est, neq; est, qui de ea dubitet. Est nanq; perquã manifestū, posse quenq; bona sua gratis donare ac vendere, & quocunq; alio contractu alienare: poterit ergo pari iure donare aut quotã aliquã suorū fructuum, aut certã partem: perpetuo se vinculo perstringendo, eandem, vel præfinito tēpore, vel certē in perpetuum persoluerē, hoc autē est censum constituere, putà consignare. At verò dubiū est, an sicut potest sub donationis forma institui: sic etiam liceat per contractū venditionis? Enimuero ex Theologis, Henric, quolib. 1. q. 39. vbi in suam sententiam allegat alios: & ex iure consultis Inno. super c. In ciuitate. de vsur. & ibidem Io. And. & Salice. super Authen. ad hæc. C. de vsur. vbi pro se citat Greg. Arimin. distinguentes, aiunt, q̄ antiquos annuos redditus, puta qui iam fuerant antea constituti, siue i res siue in personam, potest quisq; emere. Haud tamen vllus iure potest sic tales redditus emere, vt tunc constituantur. Exempli gratia: liberē quisq; potest constituere super bona sua aut super suam personã censum, quē dono det alteri: & postquã cōstitutus est, potest vnus tertius ab illo donatario emere. Pari modo tributa regia quæ super ciues instituta sunt potest vnusquilibet emere: quæ dicit iurium emptio. Attamen q̄ ego à te emam censum quē modò super te aut super bona tua cōstituas, iniquū est. Et ratio, inquit, est, q̄ in emptione debet distingui pretiū & merx: vt habetur l. 1. de cōtrah. emp. Quando autē iam census est constitutus, ipse habet rationem mercis: si verò non est constitutus, nulla est merx, sed numi numis emuntur. Vnde ait Ioan. And. se nescire excusare talē cōtractū. Veruntamen, salua Doctōrū auctoritate, qui egregia meritò pollent, nemini debet in dubiū venire, quin sicut via donationis, ita & emptionis possit census constitui. Et sic hic secunda conclusio: quã cæteri omnes tam Theologi, quã super eodē cap. in ciuitate. Iurisconsulti, vt Hostien. & rel. q̄, in trepidè cōfidentur. Nam cū quisq; liber homo bona sua diuendere possit planè sit consequens, vt possit quoq; vendere eorū fructus, vel eorū partē, obligando se vel quotã eorū vel certã partem soluere ita vt alteri ius vendat exigendi à se eodē fructus. Secundo: Si potest tale ius gratis donare, cur non poterit dare genero in dotē, atq; adeò cuicunque alteri, vel pro seruitio vel pro pretio? Tertio id cōfirmatur: Potest quisq; superioris iussu & lege cogi, vt partē suorum fructuum annuatim soluat: vt patet in decimarū tributorūmq; exactione: ergo poterit sua se spōte taxato pretio ad eandē solutionem obligare. Quarto: Potest quisq; (vt nuperrime vtroque iure monstrauimus) rem suã alteri donare, ac perinde vendere retento sibi censu. ergo potest vice versa retento dominio censum vēdere. Quarto. Quapropter vt Syluest. ait, verb. vsura. 2. §. 12. fallitur contraria opinio non dignoscens hic mercē à pretio distinctã: nam sicuti dum emuntur redditus antea cōstituti, emitur ius illud: ita dum nunc cōstituitur, ius idē ipsum habet rationem mercis. At quoniam de pecuniario aliquantulò maior reputatur dubitatio, adhibetur tertia conclusio: Iure etiam quisque potest pecuniarium censum super suis facultatibus constituere: non solum donationis forma, verū etiã venditionis. Hæc ex superioribus facillè colligitur, & est assertio Contra. q. 7 §. Enimuero si potest fructuarius census constitui, & fructus æstimabiles sunt pecunia, nulla vetat ratio, quo minus possit & pecuniarius cōstitui. Neq; in hoc cōtractus mutuū subest, vt Ancha. illic à Sylue. citatus autumat: immo est vera emptio: quia pretium illud non traditur vendenti cum pacto tedhibēdi, sed in perpetuū. Secundo, Pōt se quisq; gratis obligare ad numariã annuatimq; solutionē, tradendo alteri ius petendi: ergo potest tale ius pecunia vendere. Tertio, Potest census super domum consignari, cuius fructus non est nisi pecunia: ergo pōt taxari idē census pecunia. Re vera de reali censu, siue fructuarius sit & prædialis, siue numarius, res est apertior quàm vt pluribus egeat probationibus. Et præter rationes sunt etiam iura tã ciuilia, quàm canonica huiusmodi comprobantia cōtractus. Est enim Authent. Vt ij. qui obliga. se hab. per. res min. §. quoniã autē, vbi admonentur minorū curatores, redditus illis emere annuos. Et i regno nostro extat lex Tauri, 68. id p̄mittens. Et super omnia sunt Extravagantes duæ inter communes ti. de emptio. quarū prior est Martini 5. anno. 1423. edita. posterior verò Calixti 3. anno. 1455. qui quidē Pontifices Maximi interrogati de eiusmodi iure, sanxerunt licitos esse contractus. Neque iura hæc distinguunt inter fructuarios & pecuniarios. Veruntamē de censu personali grauius emergit hinc dubium. Multi quippe Doctōrum q̄ census reales fatentur esse legitimos, id de personalibus differunt: vt est Ioannes de Lignano super ca. in ciuitate, de vsur. & Abb. in disputa. 5. & Sum. An. in verb. vsura. & D. Anto. in 2. parte. titu. 1. cap. 9. & Syluest. loco citato eodem propendet: dicens q̄ dum census statuitur super domum, quæ non locatur nisi quinq; non potest cēsus constitui maior. Quare omnes isti auctores aiunt non posse cōstitui cēsum nisi supra rem, cuius fructus ad minimū tantundem valeat quantum est census. Fundamentum huius opinioni hoc subiicere possumus, quòd emptor cum dominus fiat rei emptæ, debet eius subire periculum: vt patet. l. 1. C. de peric. & cōm. rei vendit. Si autē census supra personam cōstitueretur, nulli emptor subesset periculo. Nam inter emptis etiam rebus, semper maneret venditor obligatus. Esset ergo iniqua cōditio, q̄ semper venditor in periculo versaret: emptor verò in nullo. Secundo arguitur: Si census potest personę infixus remanere, eodē modo posset cōstitui & super cunctis eius facultatibus simul obligata persona, sic ad idem. vt pereuntib. cunctis bonis, nihilo seciùs obligatus ipse superesset: talis aut contractus non appareret.

ret emptio, sed mutuatio sub fide pignoris: quoniam bonorum dominiū non transit in emptorem, immo habent rationem pignoris: quandoquidē ipsis extinctis nihilominus tenetur persona. Si autem est mutuū, vsura est censum insuper recipere. Fauere deinde videtur huic opinioni, tum ca. supra citatum, de pignoribus, vbi habetur, q̄ homo liber pro delicto non teneatur, si res defuerint: tū præsertim & præfatæ constitutiones Martini & Calixti: in quibus habetur, q̄ super bonis, scilicet domibus, prædiis, &c. constituendi sunt census. Et subditur, q̄ etiam possessionibus ipsis obligatis, interemptis, & destitutis, non debent venditores astringi. His veruntamen non obstantibus adiciuntur quarta conclusio: Iuste quisque emere potest personalem censum: vt pote quem venditor supra suam constituat personam. Conclusio est eiusdem Conradi, q. 74. quam & quæst. 75. repetit. Probaturque iudicio meo rationibus satis firmis. Potest se persona gratis obligare, etiam si bonis sit temporalibus destituta, ad mensuram vel annuam pecuniæ solutionem, gratiū ius alteri cōferens petendi: idemque ius genero filię conferendo: ergo poterit ius idem alteri vendere. Nā vt supra dictū est emptor tunc pretium nō mutat, postquã non retinet ius repetēdi: sed illo emit ius illud, quod habet rationem mercis. Secundo, Potest se quisque adstringere ad æs certū quotannis mercenario pro suis operis persolueudū: cur ergo non poterit eadem obligatio pecunia æstimari, ac subinde vēdi? Tertio, Potest census personalis principis lege constitui: vt patet 2. Nehemiæ 10. vbi Hebræi tulerunt super se tertiã partem sicli ceu annuum censum personalem. Qua ratione in more nūc est aliquarum ecclesiarū, personales decimas exigere: de quibus mētio fit ca. Apostolicæ. de decim. & de negotiatione soluuntur decimæ: vt eodē in c. Pastoralis. Et, vt supra diximus, potest princeps nō solum ex facultatibus, verū etiam ex capitum recensione census exigere, potestq; ratione delicti homo cogi ad annuum tributum: ergo poterit sua quisque sponte tale super se ius vendere. Rursus liberum cuiq; iure est obligationem suarū operarū vendere: nempe vt sit obligatus suo corpore seruire: ergo pari iure vendere valet & personalem censum. Quid nī? Potest liber homo non solū aliis ciuilibus contractibus obligari, verū & in seruitutem, vt lib. 4. monstratū est, sese vēdere, & filiū suum: potestq; super mancipium suum, sicuti super suas reliquas possessiones, censum constituere: cur ergo non & super se vendere queat pecuniarium ius? Et (quod hisce omnibus robur adhibet) quicumque realis census annexam habet personalem obligationem: ergo ipsis etiã pereuntibus rebus superstes obligatio est in persona, atq; adeò constitui pōt personalis census. Probatum primum antecedens: Tum quòd forma contractus semper sic habet, q̄ venditor obligat se & sua bona, quippe, cum res inanimas non nisi per metaphorã dicantur obligari: sed dominus est qui obligatur & iudicio cogitur: tum præcipuè, q̄ per huiusmodi contractus nec dominium rei transfertur, neque fructus venduntur, sed ius illos petendi. Quapropter bona illa sup quib. constituitur census, nō tã rei venditæ rationē habent, quam pignoris atq; hypothecæ, qua venditoris fides firmatur: iuxta tenorem legis, fundus. ff. de ann. legatis. Et probatur hoc ipsum: Quoniã si fructus illo contractu venderentur, consequens fieret, vt eorum periculū non venditor, sed emptor subiret. Quapropter quo anno fructus periret, non deberentur emptori, sed eidē ipsi perirent: quod tamen est falsum & cōtra vniuersalē vsum. Qua vtiq; ratione & vsu ostenditur, eum qui censum emit, non emere fructus, sed ius petendi, quippe cum venditor periculo fructuū, ceu rei suæ subditus maneat. Sunt nanque res censui obligatæ, instar pignoris, quo disparente, nō ideo creditori extinguitur agēdi ius: vt l. seruo. C. de pig. admonetur. Quod quidē inde rursus confirmatur, quòd aliàs nō possent emi pecuniarij census nullis consignatis fructibus: cuius contrarium supra probatū est. Ex hac conclusione subsequitur primò, census reales non solum constitui posse super certis designatisq; bonis, verū & super indefinitis, atque incertis: nempe super quibuscunq; quæ venditor seu possidet seu possidebit: eò quòd obligatio in personam resoluitur. Sequitur secundò, quòd potest institui census super re, etiam cuius fructus non adæquet censum. Deniq; in huiusmodi emptionibus nulla iura est. Neq; verò iniustitia, si modo pretium sit iustum, ad quod est attendendū. P̄spice inq̄, an ius illud tantę recipiendæ pensionis iusto ematur pretio. Nam tunc si res supra quam cōstituitur, tuta non sit, aut non tantum fructum reddat, in emptoris vergit periculum. Quomodo autem iustū pretiū æstimandum sit, articulo proximo patebit. Quapropter Metynensis agrē sibi constat, quippe qui cū prius asseruisset contrariū huius corollarij postea affirmauerit personales census. Nā si persona manet obligata, licet fundus fructum iustum non suppeditet, superest actio contra personam. Sed arguis, Quando res non satis soluendo censui fructificant, tūc census non est tutus: ergo tunc contexta subrepat vsura. Negatur consequentia. Immo verò ex parte citius venditoris resultat iniquitas q̄ à parte emptoris. Nam emptor suo periculo censum emit in re malè fida: sed alter est, qui non deberet vendere nisi super re tuta.

Restat ergo ad argumenta in contrarium respondere: atque ad illa prius, quæ initio quæstionis obieciamus. Ad primū respondetur: forsitan iniri de nomine disputationem, an huiusmodi contractibus ematur pecunia? Tametsi propriè non emitur, nisi ius petendi pensionē: licet iuris eiusdē valor, non sit maior quã ipsa pensio. Vnde & lingua nostra materna census super regis tributis constituti, iura dicuntur, dicuntur inq̄ vendi emiq; iura. At quãuis pecunia annuatim soluenda emeretur nihil aliud esset quàm bonorum emptio immobilium, vt citata Clemens. exiuit, habetur. Neq; verò inde q̄ tractu tēporis exuperent capitale, existimandus est contractus vsurarius: differt enim à mutuatiōe ex diametro. Hæc enim est radix iustitiæ huius generis cōtractuum, q̄ qui mutat, obligat mutuatiū eadē sibi integrã restituere pecuniam: qui verò census emit, minime: sed in pretiū eam dat perpetuū. Quare nihil obstat quo minus, veluti in cæteris emptionib. temporū curriculo

Postrema ratio.

Quarta cōclusio. Conradus. Ratio cōclusionis.

Secunda ratio. Tertia.

Quarta. Quinta ratio.

Primū corollarium. Secundum.

Obiectio. Solutio.

Ad primū argument.

fructus super pretiū exuberent. Et per hęc solutum restat argumentum secundum. Nulla. n. in hoc genus contractibus occultitur vsuræ prauitas. Sed & reliqua, quibus personalis census dissuadetur, pari facilitate soluuntur. Conceditur enim priori fundamento emptorē nullū subire periculū; Immo licet super re statuere tur census, nullo se periculo obiiceret: vel rei super qua constituit census, vel fructuū: quia dominiū in ipsum non migrat: sed venditor est, qui pro recepto pretio sub eo p manet periculo tanquā rerū dominus. Nihilominus & emptor huic subiicitur discrimini, q̄ et si res perirent, nunquam pōt venditorē cogere redimere censum & simili modo in censu personali; hoc ei periculū imminet, q̄ venditor ad pauperiē redactus soluere nō possit censum. Ac subinde ad secundū argumentū cōceditur cōsequētia & cōsequens: ac proinde fatemur, dū quis censum super suis bonis vendit, manente nihilominus obligata persona, bona illa formā inducere atq; effigiē pignoris & hypothecæ. Capitulo autē secundo de pignoribus, hoc tm̄ admonetur, q̄ liber homo nō potest constitui in pignus debiti, veluti mancipiū: vt patet l. qui filios. C. quæ res pigno. oblig. poss. Haud tamen inde sub infertur non posse census nexu, sicuti per alios contractus, obligari. Argumentum autē, quod ego in meipsum cōtra personale censum validius instruo, est hoc, Censum sup te constituere vsu consumptibili non est licitū, sed vsurarium: personalis autē census est huiusmodi: ergo iniquus est. Probatur antecedens, Si ego tibi mille portigerē aureos, rēq; grauarem, vt de eorū vsu quotannis certū mihi quidpiā solueres, vsurā cōmitterē, ed̄ q̄ vsum pecuniæ seorsum venderē. Minor autem patet: Nam perinde videtur facere, qui super personam censum emit: videlicet vt pro vsu illius pecuniæ certam pensionē rependat. Veruntamen argumenti huius vtraq; præmissa negatur. In primis inquā cōstituere censum super vsum pecuniæ, nō est vsura, nisi saluo id capitali fiat: putā cū obligatione restituendi pretiū: nam tunc esset mutuū. Si autē tibi in perpetuū mille cōferrem ducatos, nihil vetat quin possim de eorū vsu pensionē recipere. Idq; patet. Primò, quia possum illos dare cōuentione facta, vt tu eiusdē emas fundū fructiferū: quē si non emeris, tua erit culpa. Et hoc ipsum ait Baldus in feudis. Si de feudo vasallus. l. vnica. Præterea, hoc habet vim contractus societatis. Secundò, & altera quoq; præmissa est falsa. Etenim personalis census non constituitur sup vsum pecuniæ: sed est ius petendi, recipiendiq; à persona talē pensionē. Neq; verò Extrauagantes Martini & Calixti eadē quartā cōclusionē nostrā vllō pacto auerfantur. At verò hoc in primis admonito opus est, q̄ cū in Cōciliorū Sūma, quā reuerē noster Mirā. neq; sine publico cōmodo, neque sine priuata laude cōpilauit, post dictas Extrauagantes in formā vnus redactas, appensas inspexeris sex cōditiones ad æquitatē huiusmodi contractū requisitas, non intelligas easdē in dictis Extrauagantibus vt necessarias extare, pōtētiā v̄e auctoritate pollere: sed auctoriē ipsum iudicio suo, quod peregrinū est, illas ceu necessarias collegisse. Earū autem conditionum prima est, q̄ censuales redditus cōsignādi sunt in rebus certis, putā domo vel agro, quæ tolā maneat eisdē soluendis censibus obligatæ. Quæ quidē cōditione refutant personales census. Attamen cōditio illa nequaquā ex Extrauagantibus colligit. Bulla enim hoc in sola enarratione Pontifici proposita continet, quod res exprimantur, quæ permaneāt obligatæ. Tamē postea in approbatione non excludit quin super personā possint institui. Enimuero illic tantū fit mētio de realibus censibus, quos Bulla approbat: nulla tñ fit de personalibus, quos nō subinde reprobat. Secunda autē eiusdē auctoris cōditio, nēpe quod iusto p̄tio emanat census, statimq; tēpore contractus integrū soluatur, idē soluatur p̄tium, p̄ priorimēbro vera est, non qđ si p̄tium non esset iustum, ea rōne fieret contractus vsurarius, siquidē res illic vendibilis emitur: sed q̄ esset iniustus. Sicut dum res p̄tio digna, plus minoris v̄e iusto distrahitur. At verò quantum ad secundum mēbrum, nullā præsefert probabilitatem. Nā licet in narratione Bullæ id quoque ponatur, non tñ in approbatione tanquam necessarium constituitur. Quid. n. vetat quo mōdo veluti in cæteris contractibus, venditor census emptori valeat partē pretij credere? Neq; quinta cōditio ex eadem Bulla colligitur: nempe q̄ si res super quibus constitutus est census, perierint emptor cogi deinceps nequeat ad soluendum censum. Nā Bullæ clausula id solum cauetur, ne pereuntibus bonis cogatur venditores censum redimere. Haud tamen prohibetur, quin possint cogi pensionem soluere. Immo si extinctis bonis liberi debitores restarent à pensionis debito, profecto id Pontifices explicuissent. Quare cū hoc tacuerint, insinuarunt licitos quoq; esse etiam personales census quāuis quia non sunt vsque aded̄ emptoribus tuti, non erant tunc fortē in illis partibus in vsu. Et ideo Pontifices nō fuerunt de illis requisiti. Et per hęc quoque mōstratur sexta cōditio non esse necessaria, vt supra dictum est: videlicet, quod sit necessarium censum constitui supra rem fructuosam, atque aded̄ vt fructuum valorem non excedat.

ARTICVLVS II.

Vtrum census tam temporales, quam perpetui sint liciti.

Primi argumentū. Atis erat in genere quæstionem decidisse: nisi quod nonnulla sunt tam de temporalibus, quā de perpetuis peculiaribus dubia. Queritur ergo, an vtrunque istorum genus sit licitū? Et de perpetuis arguitur à parte negatiua: Si essent liciti, sequeretur q̄ non solum venditor, verum & eius successores perpetuò manerēt eodem pensionis fone intertiti. Cōsequens tamen videtur iniquū: maximē postquam res perierint, super quibus constitutus est census. Secundò arguitur cōtra conditiones, quibus solet perpetuitas hæc firmari: nēpe vt venditor teneatur prædia seruare super quibus constituitur: neq; illa possit abiq; censuarij facultate abalienare: q̄ eius facultate v̄diderit, decima nihilominus vel vigesima pars illi obuēniat. Tertio, q̄ nisi statis terminis soluerit, rebus orbetur super quibus, consignatus est census. Quarto, quod etiam si res ipsæ dispereant, nihilominus maneat obligata persona. Addunt & fidei iutores & sexceta alia munimēta que

quæ non satis apparent æquitati amica. Tertio contra temporarios arguitur: Si liciti essent, sequeretur non posse minoris emi quā sit omnium pensionum summa. Vt si in decēniū censum emas aureorum decē, non valeres minoris, quā cētum emere. Nam alias quidquid vltra reciperes, sorti adhiberes, & tamen contrariū est vsus. Quarto arguitur: Si liceret temporarios emere census, perinde liceret, non solum in tempus certum, verum & in incertum, vt putā seculares, emere, quantum videlicet qui emptoris seculo vitæq; durarent, quos vitalitios vocant, hoc autem tum iniustum apparet: quia cum vitæ periodum solus Deus nouerit, vsu sæpe veniret multò plus durare, quam venditor credidisset: ac perinde grauiter læderetur: tum etiam inde periclitaretur charitas. Nancisceretur inquam inde occasionem venditor exoptandi emptori mortem.

Duabus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior: Non modò perpetui census licite emuntur, verū etiā in illis minor est vsuræ suspicio, quā in temporalibus. Conclusio ex his quæ dicta sunt, euentiam sortitur: quoniā ille merus est venditionis emptionisq; contractus, ac si prædia emas, aut quæuis alia, quæ iure hæreditario tuis posteris relinquas. Quo fit, vt huiusmodi cētus nequāquam esse possint meri personales, sed debent esse nō solum reales. verum & rebus immobilibus infixi. Nam reliqua omnia collapsò tempore dilabuntur. Quapropter Clement. supra citata. Exiuit. Annui, inquit, redditus intra immobilia censentur à iure. Atque eò minorē præferunt effigiē vsuræ, quod pretium nunquam est emptori reddibendum. Posterior conclusio: Pari iure licet emere temporales census seu certi tēporis, vt in decēniū vel in aliū quēlibet terminū: seu incerti, putā seculares pro ementis vita aut filiorū. Conclusio est nota. Quia hic etiā distinguitur à pretio merx quæ est ius petendi pensionem. Quare nisi in pretio, de quo statim dicemus, iniquitas insit, nulla macula dare retenta pensione, ita vice verā potest & re ipsa retenta pensione ad vitam vendere. Item vnuf quilibet potest alienū prædium ad vitā conducere, cuius fructibus viuat, cur ergo non & ius super eodem prædio emere recipiendi taxatā pecuniā? Adde, quod & de bonis ecclesiæ id ipsum permittit Clement. 1. de rebus ecclesiæ non alien. nempe quod ingruente necessitate possit prælatus pro sua vita possessiones ecclesiasticas alienare: ergo & potest emptor pro sua annuos emere redditus.

In conclusionibus ergo nulla est ambiguitas præter illas quæ per argumēta insinuantur. Quarū prima est in primò: vtrum omnis obligatio perpetui census perpetuò in hæredes descēdat. Nā dum census super ædibus, aut moralibus, aut re simili cōstituatur, ratio persuadere videtur, vt re tali diruta non debeat illa obligatio amplius hæredes premere: & tñ supra dictū est obligationē rei in personam refundi, qua ideo extincta nihilominus similiter teneri personam. Quod si verū esset, deberet eadem obligatio ad hæredes permanere. Quod quidam absurdum arbitrantur. Ad hoc tamen per hanc distinctionē respondetur: Quando perpetuus census super bonis incertis cōstituatur: scilicet super his, quæ homo possidet, possessurus v̄e est, tūc obligatio ad hæredes permeat: siue in bona quæ tunc venditor habebat succedant, siue, illis interemptis, in alia: quoniam illa omnia sunt eidem solutioni obnoxia. Et ideo hæredes tunc ipsi sibi videant, dū hæreditaē acceptant. Nā qui censum vendidit potuit cuncta sua præsentia futuraque bona illo innodare vinculo. Quando verò cētus cōstituatur in rem hanc cōsignatā non profus perpetuam, qualia sunt ædificia: neque alia hypotheca contractus firmatur, non profus censetur perpetuus census, sed tantum quātum res duratura est & persona, quæ vendidit fuerit superstes. Nā illa personalis obligatio non succedit in hæredes nisi ratione illius signatæ rei. De pretio autem perpetuorū censuum dicere aliud non possumus, quā q̄ non solum quantitas census existimari debet, verū stabilitas ac firmitas super quibus constituitur. Quare iura super castra, & perpetua pascua, & prædia maioris sunt pretij. Quæ utique ratione non potest lege vnū in vniuersum pretiū constitui. Sed illud est iustū quo publicitus sine vi & dolo venduntur. Tamēsi contingere possit, vt vrgens pauperū necessitas eos cogat viliori iusto emere. Quare nō apparet iusto emi vnū redimibilem numum pretio decē, vt iam factitari incipit: quamuis vbi vsus inualuerit, non profus condemnarem. Fuit autem consultissimum frumentarios census lege taxari, nempe vt in frumento soluereantur, sed æstimato pretio, vnū pro quatuordecim penderetur. Emisti, verbi gratia, grani censum centū quadraginta aureis. Lex ergo præcipit, vt quoniam frumēti pretiū largissimē variatur, non tibi quotānis soluatur, nisi quantū frumenti decem aureis æstimatur.

Circa secundū argumentū quo de conditionibus reliquis hisce cōtractibus apponi cōsuetis inquiritur, hoc statim in fronte firmissimē asseueratur, nullā ab illis contrahi vsuræ maculam. Nā vsura, vt sæpe dictum est, inde tantummodo nascitur, vt res emitur, quæ vendibilis nō est. Nihilominus hisce conditionibus inuadi potest iustitia, per iniquitatem pretij, & nimiam venditoris oppressionē. In primis q̄ non possit venditor bona illa super quibus statutus est census absque censuarii facultate abalienare, nō est iniqua cōditio. Nam contingeret alias in aliū possessore demigrare, qui non esset vsque aded̄ tutus. Quod verò censuarius, dum talē facultatem confert: valeat partem pretij recipere, nihil meis auribus æquitatis exhibet. Nam et si in emphyteusi propterea q̄ qui pensionem recipit, dominiū rei directū retinet, illo iure gaudeat: tamen q̄ censuarius, qui nullū habet rei dominiū pro mera facultate quam concedit vendendi, quidpiā recipiat, profecto rationi non est consentaneum. At si iure particulari regni permittitur, nihil obloqui audeo. Item q̄ ad stabiliendos decem aureos census cogatur venditor sufficientia hypothecare bona, ratio sanē poscit. Quod autē sua bona dū amplissima sunt, debeat ad maiorē cautelā sic colligare, vt neq; illa diuendere, neq; impignorare, neq; vlla ratione de illis disponere queat, profecto importabile onus est, quod miser ob solā necessitatē subire cogitur. Itē, q̄ qui vno vel duobus annis non soluerit, eisdē obligatis possessionibus

di censibus
solet appo-
ni.
Ad tertiu
sentent. Ri-
shard.

expolietur, non est prorsus genere suo iniquū: quoniam potest id quidem in pœnā imponi. Et est l. Tauri, 68. approbatum. Attamen ut pœna sit iusta, debet esse moderamine ad culpæ quantitatem tē perata. Nam si esset nimia, non esset iusta. Illud autem postremum, nempe, quod rebus petentibus persona nihilominus obligata maneat: iam supra ostensum est licere. In tertio argumento dubium submouetur de pretio temporaliū centuū. Richar. enim, q. 80. tenet posse emi temporalem pecuniarumque censum certi temporis minori pretio, quam sit pensionum summa. Possunt, inquit, nonaginta aureis emi decem in censum vsque ad decennium. Ratio inquit est, q̄ tanti æstimantur nonaginta nunc, quanti centum in decennio diuisim soluti. Hæc autem ratio nulla est, nisi vbi vera sit emptio. Fallit nanque in mutuo: quoniam non licet tibi mutuari nonaginta, ut illo modo recipias centum. Vnde cum idem ipse auctor metuat huiusmodi emptioem reduci ad mutuum, subiungit tūc esse contractum licitum, quando emptor mallet non emere, quam emere, sed rogatu venditoris emit. Addit inquam hoc temperamentum: arbitratur non licere decem illa recipere ultra sortem nisi ratione cessantis lucris: quod antea dixerat tunc penitus licere quando mallet mutuator non mutua re. At verò cum hoc lucrum cessans, ut crebrò supra diximus, suspectum sit, quando quis sponte mutuat: idque maximè impræsentiarum: nam qui census emit, non putat se mutuari: ob idque non solum rogatus, verum & rogans emit, negare non possum, quin huiusmodi contractus emendi pecuniarij census certi temporis suspicionem præferat, si minus sit pretiū, quam census. Neque vero sunt vsu frequentes, neque esse decet, nisi vbi aliquod subest dubium plus minusve suscipiendi. Liceret inquam autem nonaginta possessionem emere decennio duraturam, quæ singulis annis prolatura esset fructus decem aureorum, liceretque adeo similes emere fructuarios census. Nam cum fructus sint in dubio, verè cognoscitur emptioem ratio: quasi ideo non vitatur q̄ fructus tractu temporis superaturi sint pretium: cum autem nonaginta ducatis, non possessionem, sed ius petendi in pecuniam centum emis, quæ in nullo versantur dubio: hoc enim supponamus, videlicet, q̄ neq; timeantur expensæ, neque labores, neque vllum existat periculum: profectò vix potest discerni, quin sit mutuum. Perinde atque si nonaginta nunc dares cum obligatione, ut post decennium redhiberentur tibi simul centum, vbi plana est vsura. Nam q̄ soluantur per partes, vel simul in fine, nihil videtur discriminis afferre. Quocirca absque formidine approbare non auderè, ut possint huiusmodi pecuniarij census certi temporis emi, nisi tanto prorsus pretio, quanta est omnium pensionum summa: ut sit omnino forma mutui. Si quis autem iudicio suo discreuerit inter solutionem centum faciendam in fine decennij, & faciendam per annos, ipse sibi viderit: tamen si de hac ambiguitate articulo proximo redibit sermo. De censibus autem incerti temporis, puta ad vitam: vel quousque paternam ingrediatis hæreditatem & similes, dubitari non potest quin sint liciti. Etenim cum illic dubium sit quantum sis temporis victurus, quantumve tuus parens, quantumque subinde fructuum emptor percepturus sit, manifesta est emptioem venditionisque ratio.

ARTICVLVS III.

Utrum licita sit emptio censuum cum pacto retrouendendi.

Primum
argument.

Ostrema demum quæ inter præcipuas est dubitatio huiusmodi contractuum, versatur in pacto retrouendendi, vtrū sit licitū? Arguitur ergo à parte negatiua. Nullo cōtractu iniustitia seruatur nisi sit in cōe bonū vtriusque; partis æquilibrium: ergo si licita esset conditio, qua venditori facultas sit redimendi censum deberet & eadē facultas emptori cōcedi, ut venditorem posset cogere ad redimendū: aliàs esset præ illo grauatus: hoc autē emptori non est licitum, nam si venditor ei tenetur pretium redhibere, muruaturū censeretur, ac subinde vsura esset, emptorem quidpiam ultra capitale recipere. Secundò arguitur: Si huiusmodi conuētum legitimum esset, sequeretur & legitimas pariter esse adiectiones, ut venditor nequeat ante certum tempus censum redimere, eundemque non minutiùs per partes, sed simul totum. Item, quod nō nisi vsq; ad præfixum terminum sit ei integrum redimere: quo transacto perpetuus maneat. Hæc autem omnia grauamina, tum iniqua per se videntur, tum & sanctionibus contraria prædictarū. Extrauagantium Martini & Calixti. In contrarium autem est, quod in nulla istarum committi videtur vsura. Quare nisi alia contractus iniustitia maculetur, non est cur repellatur.

Duplex
prauitas in
censibus.
Prima con-
clusio.
Ratio con-
clusionis.

Pro decisione quæstionis huius discerniculo illo primū omnium in huiusmodi contractibus opus est, cuius in superioribus meminimus: nempe duplicè esse in eis diiudicandā prauitatem, scilicet vsuræ & iniustitiæ. Nam, ut supra dictū est, vbi res venditur, quæ nullo per se pretio est digna, vsura est: vbi verò res vendibilis iniquo venditur pretio, citra vsurā cōmittitur iniustitia. Hoc præhabito fundamento quatuor conclusionibus ad quæstionem respōdetur. Prima est. Nequaquam fas est censum emere cū pacto retroemendi. Puta obligando venditorem ut eundē redimat eodē pretio, vel minori, nisi fructibus in sortem cōputatis nihilo plus emptor recipiat, quā tribuit. Immo omnis talis cōtractus est manifestè vsurarius. Hæc est conditio Extrauagantiū Martini & Calixti: quæ quāquam illic non haberetur, est per se ipsam manifesta. Enimuero vbi cūq; traditur vel pecunia vel res quæ libet vsu consumptibilis cum pacto eadē rursus vel eius valorem recipiendi, & aliqd ultra sortē illic vsura vel patet, vel later. Dū ergo mille ducatis censum emis qui tibi quotannis quinquaginta reddit venditorem cogēs ut iterum ex te redimat, tutū reddis capitale tuū: quod idcirco re vera mutuas, & ultra sortē recipis rei fructus. Hæc ergo est radix vsuræ in huiusmodi contractibus. Dixerim cum pacto recipiendi ultra sortē: quoniam nil te vetat rem emere, sic cū venditore conueniens, ut si tibi infra certum terminū displicuerit, rescindatur contractus dūmodo perceptos fructus in sortem adnumerēs. Eandem conclusionem lex etiam regni sanxit. Secunda conclusio, Licetum est censum emere

Secunda
conclusio.

emere cum pacto retrouendendi: neq; vlla illic subest vsuræ labes: nempe dum emptor eā obligatur reuendere, si venditori libuerit rem suam redimere: ita ut optio non in emptore, sed in venditore sita sit. Quare nisi aliunde iniustitia adsit, nihil erit iniquitatis in tali contractu. Hæc etiam est conditio eadē Extrauagan. Martini & Calixti quæ & ratio ipsa naturalis patefacit. Quocirca per hoc pactū distinguntur census redimibiles & irredimibiles. Quo fit, ut omnes perpetui sint irredimibiles, non tamen contra. Nam etiam si non sint redimibiles, possunt vendi duntaxat in tēpus, ut supra dictū est. Probatur conclusio: Si aliqua hic subesset vsuræ ratio, maximè quia huc irreperat ratio mutui: at verò cum emptor ius sibi non referuet cogendi venditorem ut pretium restituar, nullum est mutuū, sed vera emptio. Quod autem talis emptio expers esse quoque possit alius iniustitiæ, patet: quoniam talis iniustitia vel committeretur propter venditoris grauamen: & hoc non, cum ex re sua sit illa libertatis conditio: vel ob emptoris ligamen, & hoc minimè: quoniam opus illud, pretij attenuatione releuatur. Valent, verbi gratia, decē perpetui floreni ducatis ducentis: ob illud autē vinculū iteratò vendendi minuitur pretiū, ut ematur non plus, quā centū quadraginta florenis. Quapropter cū obligatio illa, qua emptor reuendere cogitur, æstimetur toto residuo, nulla restat iniustitia. Secundò id probatur: Potest in contractu emptioem grauamen aliud quodcūque emptor vltro suscipere si fiat pretij remissio: videlicet ut in emptis ædibus non aperiat fenestras, ut certis personis non vendat, & similia: potest ergo & hoc reuendendi iugum suapte sponte subire. Conclusio est quæ lege etiā ciuili iusta censetur, ut patet l. si fundum. C. de pact. inter empto. & vend. atqui c. ad nostrā. de emp. insinuat quoque iusta si pretium sit iustū. Nam propterea illic similis cōtractus vsurarius censetur, q̄ qui redimibilem censum emerat, adeo exoluerat vile pretium, ut potius cēseretur mutuum. Quod si quis argumentum obiiciat ex Leuiti. 25. vbi iubebatur ut si rem venditam venditor postea redimeret, percepti fructus reciperentur in sortem: Respondetur legem illā fuisse legalem, sicuti alterā: ut anno Iubilæi res omnes venditæ, ad suos remigrarēt venditores. Cauerat enim id Deus, ne via venditionis fortes terræ promissionis in paucos aggerarentur, aliis in pauperie derelictis: & ideo leges illæ celsauerunt. Tertia conclusio: Licetū etiā est, neq; vsuræ saporē habet, cēsus emere cum pacto retrouendendi: constituto tempore, tã illo, ante quod non sit venditori redimendi facultas, quā illo citra quod si non redimatur, nulla fiat reliqua vltro redimēdi facultas, sed census maneat perpetuus. Conclusio est, quæ eidem citato auctori eisdem Extrauagantibus Martini & Calixti condēnata videtur. Hoc tamen est in eadē hæere salēbra, nempe ex affirmatione negatiuā inferre. Continet enim narratio propositionis ut quoties venditori redimere libuerit, facultas suppetat. At quamuis propositio Pōtiffex annuit, non tamen subinde censuit illā esse necessariā ad cauendam vsuram. Imò propterea proposita illi est illa conditio, q̄ maiorem effigiem præferre videbatur mutui, ac subinde vsuræ, si quoties vellet venditor pecuniā reddere, liber esset à censu. Nam ut supra diximus, quod minor est in venditore redimendi libertas, maior est in contractu ratio emptioem, ac subinde minor vsuræ suspicio: nam propterea minorem habet vsuræ repræsentationem perpetuus census, quam temporalis. Probatur ergo vtraque conclusionis pars manifesta ratione. Potest quis perpetuum censum emere, vbi omnino aufertur venditori facultas redimendi: ergo potest facultas illa ei concedi pro eo tempore, quo inter ipsum atque emptorem conuenierit. Et cōfirmatur: Granamen illud quod emptor sibi imponit, iteratò vèdēdi quoties alteri libuerit, pecunia æstimabile est: & ideo minoris emit quā si emeret in perpetuum. Quod autem venditorem adstringat, ut ante tale tempus emere non possit, nihil aliud mali habet quā q̄ eidem emptori alleuiatur grauamen: atque adeo plus æstimandus est tunc census, quā si integra libertas venditori relinqueretur. Ergo si ob hanc rem pretium augeatur ad iustum, nulla est vsura. Imò licet pretium esset minus iusto, nō esset vsura, quamuis esset iniustitia, quæ vsuram saperet: ut habetur citato ca. Per vestras. Eadem ratione potest etiam emi concessa præcisè facultate redimendi vsque ad præfinitū tempus. Quarta conclusio: Licetum est & ab vsuræ ratione se motum, huiusmodi census redimibiles ea apposita conditione emere, ut non membratim & per partes, sed totum simul redimatur. Neq; obstat, quod in narratione dictarum Extrauagan. proponitur, ut quoties voluerit venditor totum vel partes redimere, in suo sit arbitrio. Eodem enim modo respondetur, q̄ licet id concedatur: tamen in concessione non excluditur aliud. Imò ratio docet non fuisse excludendum. Nam si eiusmodi pactio contractum vitaret, eò maximè q̄ faceret ut non esset emptioem & venditionis: hoc tamen non facit: nam si absque illa conditione ob id, q̄ pretium dabatur in perpetuum sine obligatione restituendi, erat vera emptio (nam in hoc vera emptioem ratio consistit) propterea q̄ illa apponatur conditio, non desinit esse emptio. Posset quidem esse iniustitia: quia minimè diffidendum est, illam cōditionem alleuiare obligationem emptoris de retrouendendo atq; illa de causa dignum fieri censum maioris pretij, sed tamen effigies vsuræ nulla illic præfertur. Nam si census potest emi perpetuus, cur non erit vera emptio, si emptor noluerit grauiùs se obligare quā ad reuendendū totū? Adde, q̄ si vera esset contraria opinio, consequens fieret & nullius certæ partis posset apponi conditio. Sed si ego mille ducatis emi septuaginta in censum, ille posset singulos ducatos quoties vellet, redimere: quod re vera grauis esset emptoris incommodatio. Nam posset ille pecunia illa prædium emere, quo aleretur, saluo semper prædio. Si autem tam minutatim pretiū reciperet, id non posset. Ad hæc, accidentarium est atque adeo extra rem, quod venditor non possit redimere simul totum. Si enim emi censum vnus tantum ducati, quis non poterit totum simul redimere? Et si vèditur diues est, quamuis census cumulator sit, poterit illum totum redimere: quod autem, vel ille pauper sit, vel census magnus, contractum non mutat. Potest quidem, ut dicebam, iniustitia committi ob defectum pretij: nam ob huiusmodi conditiones quæ in grauamen vendi-

Probatio
cōclusionis.

Secundaria
tio pro con-
clusionis.

Argumentum
Responso.

Tertia con-
clusio.

Snadetur
vtraque
pars cōclu-
sionis.
Cōfirmatio

Quarta cō-
clusio.

Ratio pro
conclusionis

toris, in leuamen autem emptoris vergunt, auctior esse debet census æstimatio, tamen de hoc vsui prouinciæ abtque vi & fraude standum cenfeo.

Ad primū argument. Ad primū igitur argumentum respondetur, in primis duobus conclusionibus assignatum esse discrimen inter emptorem & venditorem. Si enim facultas in emptore maneret, vt quoties ipse vellet, teneretur venditor reddere pretium, manifesta illic esset ratio mutui, atque adeo quidquid in censu venditor recepisset, esset vsurarium. Quod autem in solo venditore maneat libertas redimendi, rationem non tollit emptionis: quia potest ipse nunquam redimere. Ad secundum verò responsum iudicem est: duabus reliquis conclusionibus, eadem conditiones licitæ declarantur.

QVÆSTIO SEXTA. DE CONTRACTV SOCIETATIS.

ARTICVLVS I.

Vtrum contractus societatis sit licitus.

Primū arg. **P**OST contractum emptionis, & venditionis, subsequitur de alio, qui vsu celebris est, contractu societatis. Arguitur namq; non esse licitum: Si licitus esset, sequeretur iure inter duos ita contrahi posse societatem, vt alter totam suam pecuniam periculo exponeret; alter verò nihil aliud quàm operas. Nam vt habetur institut. de societate. §. ebrī illa, quorundam opera ita preciosa est vt iustum sit conditione meliore in societate admitti: consequens tamen apparet falsum: tum q̄ iniquū esse videtur vt alter periculum subeat mille aut decem millium ducatorum, alter verò nullum: & nihilominus partem lucri recipiat: tum etiam quod si contingeret nihil lucri accrescere, iniustum etiam apparet, vt qui pecuniam contulit, nihil perderet, & tamen alter suas omnes amitteret operas. **Secundū arguitur:** Si huiusmodi societas esset legitima, sequeretur lucri distributionem sic fieri debere, vt tantò maior pars illi obueniret, qui pecuniam posuit, quàm ei qui posuit solas operas, quantò pecunia illa maioris valoris est quàm alterius operæ. Consequens tamen falsum est. Nam si decem millia ducatorum conferantur cum opera & diligentia vnius hominis ferè totum lucrum deberet illi obuenire, qui pecuniam posuit: cum tamen integrum suum seruet capitale: alter verò suarum operarum dispendium fecerit. In contrarium est c. per vestras, de donation. inter virum & vxō. vbi Innocentius 3. contractum societatis approbat.

Qui dicantur socij. Hic primū omnium ante conclusionem assertiones notandum est, ex nomine ipso socios illos censeri qui in vnā cōiunt negotiationem, vt suis quisq; seu pecuniis, seu operis, seu expensis participes lucri fiat. Quin verò, vt supra diximus, ex hoc contractu nomen sortis derivatū est: vt patet quod singuli in commune partes suas conferant: quæ quidem partes sortes dicuntur. **Secundū adnotandum,** duplex esse societatis genus. Vnum scilicet, dum simul multi mercatores vnū cumulum suarum pecuniarum congerunt, communesq; habent ministros. Itaque & pecuniæ, & operæ, & expensæ sunt communes. Quod quidem societatis genus illustribus mercatoribus in vsu est frequentissimū Burgensibus. s. Genuensibus, Brugensibus ac Londinensibus, & reliquis. Et in hoc nulla existit dubitandi ratio. Quicumque enim sua pecunia negotiatur, eius periculum subit: quibus tam expensarum ratio pro rata suæ cuiusque sortis obtingit, quæ etiam lucri distributio. Sed alterum est genus vbi vnus pecuniam ponit, alter verò industriam & operas: vt habetur l. societatem. ff. pro socio. vel industriam cum aliqua parte pecuniæ. Et de huiusmodi contractibus peculiariter est quæstio. Est fortè vir honestus qui non habet negotiandi peritiā, habet tamen numos, seu dorales, seu aliter acquisitos, quos apud mercatorem collocat, vt pro rata pars sibi lucri pendatur. De hoc ergo quæritur, sitne licitum?

Qualiter fieri debet distributio lucri in contractu societatis, dum vnus ponit pecuniā, aliter operas. Quam quæstionem in duos articulos partiti sumus. Quorum prior est: Vbi qui pecuniam ponit, periculum eius subit: posterior verò, an etiam id liceat, saluo capitali aut aliqua eius parte? Et quidem membrum prius vnica eademque indubia conclusione facillimè expeditur. Si qui pecuniā ponit, periculum eius subit, licitus est contractus: neq; vllū subolet odorem vsuræ. Conclusio est primū iuris Pontificij. cap. citato, per vestras, deinde & iuris Cæsarei. Institut. de societ. per totum, & C. ac ff. pro soci. quæ quidem iura ex natura rei colliguntur. Enimverò cum negotiatio licita sit, nihil refert an tu ipse pecunia negotieris tuā, an verò alteri eam committas, qui tuo nomine eius negotium ineat: dummodo sub tuo dominio pecunia maneat, qui autem pecuniam suam in societatem ponit, dominium eius non transfert, sed penes se retinet, si modò eius periculum subeat. ergo licite potest lucrum recipere quod pro illa pecuniæ sorte sibi contigerit. Quomodo autem tunc debeat lucri distributio fieri, quod secundo argumento petebatur, sic definiendum est: Debet quidem primū cumulus fieri omnium sortium, singulis æstimatis, vt de qualibet constet, quanta sit pars totius cumuli. Vbi cauendum est, ne quis, vt nonnullis accidit, fallatur, arbitratus totū valorem pecuniæ quæ quis ponit, ducendum esse pro vna sorte. Vt si, verbi gratia, Petrus industriam & labores ponat: alter verò duo millia ducatorum: vna fors sit totus ducatorum valor. Nam tunc vix posset contingere vt industria rati esset æstimanda quanti pecunia: cuius tamen contrarium habet textus Institutionum citatus: nempe q̄ pretiosior est quandoque opera quàm pecunia. Et confirmatur, q̄ valor ille non sit totus censendus ad percipiendum lucrum: quoniam qui pecuniam sic ponit, non illam expendit, neque alteri tribuit: postquā est item sibi redhibenda, sed tantum exponit illam periculo. Quapropter solum æstimandum est eiusdem periculum pecuniæ. Vt si Petri operæ & labores, & industria valet centum, forsā periculum duorum millium ducatorū non æstimatur plus: nam si contractū cū alio faceres assicuratio- nis, illo centenariō pretio assureret tibi illa duo millia: atque adeò tunc lucri æqui portio vtrique obtingit

obtingit. Et iste est casus l. si non fuerint. ff. pro soci. vbi habetur, q̄ potest esse lucrum commune, licet vnus totum periculum subeat. Vt si aliter nauigat, aliosve labores assumit. Quin verò possunt esse tres, quorum vnus ponat pecuniam: alter industriā: quippe cuius prudentia negotiatio gubernetur, alter verò operas: & tunc sunt singula æstimanda. Per hæc quorundā deceptio detegitur, qui arbitratur posse quempiā in societate ponere mille eo pacto, vt quintæ partis tantum periculum subeat, quintamq; pariter recipiat lucri, nam cum alter subeat periculum aliarum quatuor partium, illa ratione meretur alias quatuor partes lucri: atque adeò pro industria nihil reciperet. Pari modo si qui industria ponit, aliquā etiā simul apposuit pecuniam, percipere ex lucro debet quantum operæ & industria valent: & præterea quanti periculum auri sui penditur. Atque hic est casus per quem intelligendus est §. ille citatus, De illa Insti. de soci. vbi sancitur posse alterū sociorum lucri quidem duas partes suscipere, damni verò non nisi tertiam. Quod quidem Mutius condemnabat propter iniquitatem quæ prima fronte apparet, sed prævaluit Scruj Sulpitij sententia, illud esse licitum, Vt si verbi gratia, Petrus posuit bis centum ducatos: Paulus verò non nisi centum, sed tamen posuit industrias & labores valentes ter centum: nempe quia negotiatio illa fortè obitur, vbi parum periculi pecuniæ imminet, & industriæ plurimum est necessarium: vel vbi operæ & labores sunt magni, vt in nauigatione. Tunc enim cumulus valet sexcenta: quorum quatuor ponit Paulus: & ideo lucri debet recipere duas tertias, Petrus verò vnā, qui posuit duo. In damno verò Paulus non subit nisi periculum vnus, Petrus verò duorum. Et eodem alludit casus l. societas. C. de societ. Simili modo censendum de aliis societatibus, vt dum quis pecunia sua oues aut armenta emit, alter verò pascit, & industria sua curat: ille qui oues emit, periculum subit tanquā suarum rerum, valor illius periculi conferendus est cum valore industriæ & laborum alterius. Nam si facis vt pastor periculum subeat, iam supra diximus esse vsurarium mutuum, cum saluum stet domino capitale otium. Pariter si pecuniam das opifici vt tuo periculo artem suam exercent, conferendum est periculum pecuniæ tuæ cum suis operis & laboribus, & illa ratione diuidendum lucrum. Sed nunquid non poteris illi corium, aut lanas, aut aliam materiam videri, vt postquam industria suæ artis pecuniā confecerit, auctius tibi pretium soluat, quàm lana aut coriū venderetur præsentē pecuniā? Hic enim contractus in multis locis in vsu est: existimatūq; propterea licitus q̄ in rem cedit, & commodum opificis. Respondetur nihilominus esse omnino illicitum, etiam si vile sit opifici, qui illa mutuata pecunia viuat. Nam est manifestum mutuum: nempe vbi res venditur carius pecunia credita. Ad primū igitur argumentum sunt qui respondeant, vbi nihil lucri accreuit, non debere qui operas posuit, illas perdere, sed aliquid ei ex sorte tribuendum. Nihilominus respondetur, q̄ quemadmodum si capitalis iactura fiat, totum admittere debet qui illud posuit: ita vice versa si saluo capitali nihil lucri accrescat, totum esse illius qui illud posuit: & alterum debere suas operas perdere. Quoniam hic fuit pactionis nexus vt alter subiret capitalis periculum, alter verò operarum. Ad secundum autem palam dictum est: videlicet quemadmodum sit distributio lucri faciendā, non æstimata tota pecunia, sed eius periculo.

ARTICVLVS II.

Vtrum licitum sit pecuniam in societatem exponere, saluo capitali.

PE societate contractus vbi legitima est societas, nulla extat dubitatio. Sed dubium tamen superest, vtrum saluo capitali, sit etiam permittendus? Arguitur enim à parte affirmatiua primò ex cap. Per vestras, citato, de don. inter vir. & vxō. vbi permittitur vt maritus doralem pecuniam apud mercatorem collocet, vt eius lucro viuat: quod fieri nō potest nisi saluū sit capitale: quandoquidem dos, vt supra dictū est, debet salua persistere. **Secundū arguitur.** Potest qui amplam pecuniā in societate ponit, pacisci cū sociis, vt non ipse totū eius periculum subeat, sed ipsi partē: ergo eadē ratione potest inter eos cōuenire vt alij periculum subeant, ipse tantum verò pecuniam conferat. **Tertiò,** Potest qui pecuniam in societate collocat, celebrare cū vno tertio aliectionis contractū, qui periculum in se vertat: ergo potest eundē contractū celebrare cū socio: cui perinde periculum imminet, seruato ipso in tuto, qui pecuniā contulit: ergo illud est licitū. In contrarium tamen est l. citata, societatem. C. pro socio. vbi cū illa societas approbetur, vbi vnus pecuniā confert, alter verò operas, illa reprobari videtur, vbi vnus neq; periculum pecuniarum subit, neque operarum.

Quæstio licet controuersum sit inter doctores, pariparum tamen habet ambiguitatis: vnica ergo conclusione respondetur: Neutiquam licitus est huiusmodi contractus, vbi quis sic pecuniam ponit, vt nulli se exponat periculo: sed alter tenetur, quidquid accidat eundem seruare indemnem. Ratio est manifesta: quoniam hæc non est societas, sed verè mutuum. Eo enim ipso, quod alter periculum tuæ pecuniæ subdit, efficitur pecuniæ dominus. Nam ille verè est dominus, cui res perit si perdat: & ideo quidquid ultra capitale mutuator ille recipiat, sit vsuræ reus. Atque hinc fit, nullam esse societatem. Nam ille verè nihil ponit, quandoquidem pecunia in virtute iam non est sua. In summa, qui neque operas neque pecuniam periculo exponit, non bene negotiatur. Illa enim est negotiatio, vbi propria negotiantis pecunia negotio exponitur.

Ad primū igitur argumentū sunt qui respondeant, cōcedentes in dicto capitulo indulgeri marito vt possit dotē saluo capitali apud mercatorem ponere, vt eius lucro matrimonij onera sustineat: sicuti supra genero permitti monstrauimus vt fructus pignoris extra sortē suscipiat: idemque aiunt de bonis pupilli. Est tamen assertum hoc, vt improbabilissimū, sit pestilētissimū: quoniam cū recipere vsuras, sit cōtra ius naturæ & diuinū, nulla est ratio dispensabile, vt expressè habet cap. super eo, de vsur. neq; pro redimenda vita captiui. Neque simile est de pignore, cuius fructus iure censetur socer tribuere dum dotem non soluit. Capitulum ergo illud tantū declarat quomodo maritus possit fructibus do-

tis viuere: nempe si illam apud tutum mercatorem collocet iure cōmuni societatis: putā vt capitalis periculum sit expositus. Ad secundum concedimus, posse quempiam decem millia, verbi gratia, ducatorum in societatem conferre eo pacto, vt non subeat periculum, nisi sex aut octo millium. Attamen tunc non potest ex lucro recipere nisi illam præcisè partē, quæ illi pecuniæ respōdet, cuius ipse periculum subit: nam reliqua censeretur sociis mutuari: quippe qui suo periculo illa suscipiunt: atq; aded pars illa lucri quæ periculo illius prouenit, illorū est, qui eidē sese submiserunt discrimini. Tertium argumentū est, vbi maior later difficultas, tractat illud prolixè nimis Ioannes Maioris in 4. dist. Ioannes. 15. quæst. 48. & 49. Et quidē accursius l. si non fuerint. ff. pro soci. & Panormi. cap. citato, per veltras. Maioris. indubiè, idq; meritō tenent nullatenus contractū societatis licitū esse, vbi saluum est capitale: nā re Accursius. vera est, merē mutuū. Neque argumentū quo in contractū arguit Maioris, vllius est momenti. Arguit Panorm. enim, ex eo qd alter sociorum pecuniam ponat, alter verò periculum subeat, non satis colligi eandē pecuniam mutuatam censeretur. Nam in contractū commodationis & locationis apparet infirmitas argumenti. Potest enim quis alteri commodare equum suum aut rem aliquā suā suppellectilis eo pacto vt commodatarius & conductor periculum in se sumat: & nihilominus nō est mutuatō, cur ergo seus in pecunia? Hoc tamen, vt dicebam, argumentum nullius est ponderis: quoniam si in talibus contractibus taxato pretio rem alteri in quencunque vsum tradas, profectō contractus est venditionis pretio credito: cum ergo pecunia taxatum habeat pretium, vt putā quod ipsa eadem salua restituitur, iam alter sit dominus, & potest quidquid ei liberit de pecunia disponere, ac si sua esset, dummodo illam restituat cum lucro: est ergo verē mutuū. Quapropter neq; moderatio Hostiensis & Hostiensis. Ioā. And. Ioannis Andreæ, qui illic ab eodē doctore citantur, faciunt rei satis. Aiunt enim contractum esse licitum. saluo capitali, ea lege, vt si per negotiationem dispereat, teneatur negotiator illud restituere: non autem si casu fortuito. Et maioris quidē prius approbat membrum, reprobat verò posterius: nam potest, inquit, taliter seruari capitale saluum, vt etiam si aduersa fortuna pereat, teneatur negotiator illud persoluere. Attamen proculdubio vtrouis modo pereat, non erit contractus licitus, si sit capitale ad æquale restituendum. Ostendit ergo idem auctor dictum contractum esse licitum hac ratione, quæ iudicio suo manifesta est. Potest, vt exempli gratiā sic loquamur, Petrus apud Paulum negotiatorem ponere mille aureos, quos potest tutos facere per contractum assecurationis celebratum cum Ioanne, pretio, verbi gratiā, quinquaginta ducatorum. Deinde potest cum Titio assecurare, vt aiunt, luctum: nempe vt ipsi eidem Petro det centū pro lucro. Qua ratione habet saluum capitale, & quinquaginta in lucro. Si ergo cum diuersis personis illis modis contrahere iste potest, quidnam vetat omnes simul facere cum eodem? Do tibi mille in societatem, ex quibus cape quinquaginta pro assecuratione: supponamus enim periculum perexiguū esse, & dabis mihi centū aut octuaginta pro lucro. Habet ergo hic saluum capitale, & nihilominus recipit aliquid vltra sortem. Caietanus. opus. 16. respons. quæst. 1. partim contractum reprobatur, partim verò approbat. Ait inquam, si illic contractus vnā simul cum eadem persona fiant, non esse licitos. s. contraho tecum societatem hac lege, vt inter nos etiam conueniat tam de pretio assecurationis quā de quātitate lucri. est enim tunc paliatum mutuū. Si autem, inquit, fiant successiue, itaq; qui ponit pecuniam, non obliget tunc alterum ad eosdem contractus: Sed postquā pecunia communi lege societatis exposita est, ille negotiator socius vult facere eosdem contractus, non est cur condemnetur. Eiusmodi distinctio placuit eidem auctori in pensionibus: nempe qd non potest constitui pensio cū pacto redimendi: sed tamen successiue non est inquit illicitum. At verò ea porro est exiguitas ingenij mei, vt videre aliud in his contractibus non possim, quā vsurarium mutuū, siue successiue fiant, siue simul. Neq; distinctio hæc ad rē mihi quidquam referte videtur. Enimverò cum simul fiant, manifestum est mutuū. Nam eo ipso, qd Petrus pecuniam tribuit Paulo, conueniturq; inter eos de lucro, & qd capitale sit Petro per eundem Paulum saluum, tunc, vt nuper dicebam, potest de illa pecunia Paulus disponere ac si sua esset, putā prædia emere, dotare filiam, &c. ergo verē sit dominus pecuniæ. Vbi autē pecuniæ dominium tali forma transfertur, verē mutuū est, atque adeo quidquid postea vltra sortem recipitur, vsurariam habet iniquitatem. Ex quo patentissima sit fallacia consequentiæ citati doctoris, dum à pluribus arguit ad vnum. Cum enim ego vni trado pecuniam meam, & cum altero paciscor de assecuratione, neutri re vera mutuo: nam ille cui trado, non tenetur mihi restituere, atque aded non transfero dominium in idipsum: alter verò qui restituere tenetur, non recipit meam pecuniam. Quando verò in eandem personā ambo concurrunt, nempe qd idem ipse cui pecuniam trado, obligatur mihi ad restitutionem, ex illis duobus oritur ratio mutui. Possum quidem conuenire cum illo de quantitate lucri: quia per hoc non transfero dominium: non tamen simul conuenire de seruando capitali. Ex hoc rursus palam colligitur, idem prorsus committi vitium, quanquam successiue idem contractus cum eadem persona fiat. Nam etiam si ante mensē vel quoduis aliud tempus societatem cum aliquo legitime contraxi, numerando ei pecuniam meam meipsum periculo, quotiescunque tamen cum eodem de tuto capitali paciscor, in virtute transfero in ipsum dominium, atque aded mutuū. Quod non contingeret, si cum alio tertio eundem celebrarem assecurationis contractum. Per hæc ergo quæ dicta sunt, censeretur de quodam contractu potest, qui cum alibi tum sæpissime Romæ fieri solet. Habet Petrus officium, siue scriptor sit, siue aliter palatio seruiat, cōtingit numis egeat, conuenit mercatorem aut quemuis alium, qui illi tribuit centum aureos ducatos, pro quibus Petrus in suo officio decem annos aut duodecim consignat: ea tamen lege vt si intra semestre tempus mercator ille, qui pecuniam numerauit ab hac luce demigrauerit, capitalis iacturam faciat, neq; Petrus teneatur suis hæredibus restituere. Si autē post sex menses est vita superstes, protestatur debitori nolle

nolle amplius in societate remanere: ideoque eū admonet, vt nisi extēplō soluerit, inde ratione moræ soluturum eandem statutas vsuras. Est inquā cōtractus, quē societate appellant: sed profectō eius iustitia non est vsq; aded liquida. Primū enim non potest reduci ad rationē empti census: quia tunc deberet ille qui pecuniam tribuit, priuare se in perpetuum eius dominio: vt neq; alter neq; eius hæredes in perpetuum teneretur cēsum redimere, sed in suo esset arbitrio, si vellent. Et tamen non ita fit. Imò verò in potestate tribuentis est capitale suum repetere: quin & re vera repetit. Et ideo eiusmodi contractus non appellant nisi societatis. Fingunt enim, qd si quis fructuosum officium habet mille, exempli gratia, illud emit: cuius fructus ascendunt vsq; ad centum, mercator qui centum tribuit, inquit cum illo societatem: ponit. s. decimā partē pretij, vt decimam etiā fructus suscipiat. At verò hoc videtur à lege societatis distare, qd ille non subit capitalis periculum, eo modo: quo fieri solet in societatibus videlicet exponendo se periculo, si in negotiatione capitale perdatur, sed tantum illi periculo si mortem ante sex menses obierit. Igitur, vt de hoc, si quid valet, nostram aperiamus sententiam, quantum ad illud semestre tempus attinet, iustus apparet contractus: nā periculū illud quod centum conferens subit, vt si vita tunc fuerit defunctus, illud amittat, æstimabile est pecunia: atq; aded sicut in ludo atque itidem in aliis fortuitis fieri consuevit, iustè videntur pro illo periculo centum aureorum recipi sex. Attamen qd post lapsum sex mensium ratione moræ recipiantur singulis annis duodecim, fraudè videtur sapere: tum qd ab initio mora illa præuisa est, atque aded videtur in fraudem mutui concessa. Tum præcipue, qd ratione moræ nō potest supra capitale recipi, nisi dānū emergēs: lucrū verò cessans minimè: nisi eiusmodi pecunia licitæ negotiationi fuisset exposita. Quapropter si ita res erat, contractus forsā est licitus: alias minimè. Quin verò vix eiusmodi cōtractus approbare auderē, nisi sub forma empti census, aut planæ societatis: videlicet, vbi pecunia periculo negotiationis exponeretur.

QVAESTIO SEPTIMA. DE CONTRACTV ASSECVRATIONIS. ARTICVLVS VNICVS.

Vtrum assecurationis contractus sit licitus.

POSTREMVS deniq; contractus, nominatur assecurationis. Nā quamuis verbum nō sit inter linguæ peritos Latinitate donatum: est tamen iuris Commentariis vsu receptum, pro eo, quod est in tuto rem constituere. At qd huiusmodi contractus non sit licitus, decretum apparet in cap. nauiga. de vsu. Secundō & ratio id videtur probare: nam qui pro pretio periculum in se suscipit, verbi gratiā, onustæ nauis, nihil emit aut societati cōmittit: imò absque aliquo negotio pecunia lucratur: ergo pro nihilo aliquid percipit: quod vsuræ habet specimen. Accedit tertio, quod si cōtractus hic licitus esset, occasio porrigeretur temerariis hominibus, vt etiam si nihil prorsus in bonis haberent, possent se assecutores exhibere, postquā nihil pecuniæ debent, præsentem offerre: quod esset reipublicæ perniciosum. In contrarium est receptus vsus, idēque tam Theologis quā iurisconsultis probatus.

Facile ad quæstionem affirmatiua conclusionē responderetur: Contractus assecurationis, si lege & more fiat, licitus est. Probatur hæc conclusio ex obiecto: Pro quacunq; re quæ pretio æstimabilis sit, potest quisque mercedē recipere: in tuto autem rem constituere, quæ periculis est exposita, pretio sponsua. est æstimabile: ergo quisque potest illud pretio redimere, atq; aded qui periculum illud subit, idem recipere pretium: atque id ex eo potissimè, qd vterque se periculo summittit: videlicet tam dominus nauis soluendi pretium, si salua sit, quā alter soluendi merces si pereant. Secundō arguitur à necessitate: Contractus eiusmodi est reipublicæ nō infimè necessarius: ergo cum ex obiecto nullo inficitur vitio, bonus est. Antecedens inde patet, quod est necessariæ negotiationis adminiculum: multi enim mercatores metuerent naues cum tanto periculo mercibus onerare: & tamen cum pro exiguo pretio magnum auri pōdus securū constituunt. audent eiusmodi mercaturam obire: quæ quidē reipublicæ necessaria est. Accedit huc tertio, qd licitum est fideiubenti pro alio, quem non est aded tutum soluendo fore, aliquid pro illo periculo suscipere cui se exponit soluendi. Per simile autem contingit in assecuratione. Ad hæc per viam depositionis, quam vadiationē nonnulli vocant, licet dubiis euentibus pecuniam exponere, vt illo periculo possint depositores quidpiam lucrari: vt de honesto ludo diximus. Item, an pluet cras vel non pluet, &c. ergo pari modo licet mille, verbi gratiā, ducatos periculo exponere, cum spe lucrandi quinquaginta aut sexaginta. Sunt quidem qui stupidum illum censeant, qui spe lucrandi centum aut mille, periculum subeat nauis institoris valentis forsā viginti aut triginta millia. His autem respondemus, de pretio quidem nihil nos decertare, potest quidem esse iustum, vel iniustum. Ipsi sibi cōtrahentes videntur. Sed re vera nullus est stupor neq; demerit nota, pretio currēte eiusmodi pericula suscipere: quippe cū nō sint tam euidentia, quin possint assecutores bene sperare. Et quāuis aliquando iactura fit: aliquando tamen accrescit lucrum: ed potissimum, qd viri cordati aleā, cum tanto periculo nō iaciunt. Et vice versa vbi nullum prorsus immimeret periculum, mente careret, qui assecurationis contractum faceret suarum mercium. Oriuntur tamen hinc dubitatiunculæ nonnullæ. Primū omnium, non sunt huc admittendæ vasrities & imposturæ, quæ in aliis etiā contractibus vsu euenire possunt. Si enim qui nihil in bonis habet, periculū se nauis suscipere ait, ea nimirum spe, quod si salua fuerit, habebit mercedem: sin verò perierit, abdet sese, aut bonus cedet, iniustissimus est, postquam re vera nulli se exponit periculo: atque aded mercedem

Primum argumentum.

Tertium.

Secundaria.

Tertia ratio.

Postrema ratio.

Vitia quæ in cōtractu assecurationis cōtinge re possint.

contra iustitiā poscet. Et ecōuersō, si dominus nauis ad alium minū fidū portum rostrū dirigit, quā ad illum qui fuerat in contractu expressus, alter non tenetur. Hæc enim omnia debent in contractu liquere. Sed dubium est, si quis nauis vult vacua enauigare: quā tamen vult assecurare, ac si esset onusta, vtrū licitus sit etiam cōtractus. Dabo tibi mille, vt mihi viginti millia rependas. si mea nauis fuerit submersa. Apparct enim non esse contractum legitimū ex parte nauigantis: quia nō habebit tātam curam seruandi nauē, quæ vacua non valet nisi mille, ac si onusta esset, haberet. Respondetur, q̄ si nauigator alterum decepit: quia forsā non sunt in portu, dicens suā nauim esse plenā mercibus tāti valoris, cū tamen nullas habeat: profectō cōtractus nō valeret: quia alter si rem sciret, non illum iniret: timēs non fore tantā curā nauigatori seruare nauem. Quin verō timenda esset fraus, ne. s. consultō submergi eā sineret, vt lucraretur viginti millia. Si autē in assecura. or sciens & prudens id faceret, nullam patietur iniuriam: esset enim tunc genus vadiationis seu depositionis: si salua euaserit nauis, dabis mihi tantum: sin minus, dabo tibi tantum. Eodem modo possent depositum facere alij ad quos nihil salus aut submersio nauis attinet. Si salua ad portū applicuerit, dabo tibi centum: sin minus, dabis mihi mille. Pari modo potest fieri assecuratio in nōdinis: largire mihi tantum, & ego te securum reddo, q̄ sis tantum lucraturus. Dubium autem hoc aliud ḡgnit: nempe vtrum idem contractus in aliis quoq; rebus quā in mercibus sit licitus? Sunt enim nōnulli, quos Syluest. verbo, Negotiatio. §. 4. citauit: qui negant posse quēquam assecurare alterius vitam. Nam esset periculum, vt alter cuius interest, optaret alterius mortem. At verō hīc de iustitia loquimur contractuum, atque ad eō de earum natura, an sint vsurarij: vitium autem contra charitatem huiusmodi naturam non mutat. Quare liciti semper ex obiecto manent. Quin verō aliquando sunt reipublicæ in vsum. Petit ex me mutuum filiusfamilias: qui si prēmaturē prius parente suo mortē obierit, mihi non soluet. Si autem fuerit ei superstes, in tuto sunt mei numi. Profectō tunc meritō formidabo, mutuātū ei quidpiam concedere. Et tamen si mercatorē qui securā mihi faceret eius vitam, mihi tribueret, nihil ei vereretur beneficium impendere. Eadem ratione licet assecurare, quidquid incertum est euenturum: vt q̄ erunt prosperi terræ prouentus, q̄ nascetur prægnaanti filius masculus, & similia. Ad primum igitur argumentum iam supra responsum est, illic ne que condēnari contractū societatis, neq; assecurationis, sed mutuationem: quæ cū gratis fieri debeat, sit tamen cū pacto alicuius obligationis. Vt si quis pecuniam nauiganti mutuet tali pacto vt secum assecurationis contractum faciat: prætēquam q̄, vt supra diximus, forsā non erat tunc assecuratio necessaria, vel quamuis esset, tamen nauigator maluisset periculum ipse subire, quā pretio redimere. Ad secundum verō iam responsum est, quōd pro periculo quod ille subiit, illam potest mercedem suscipere. Atque ad eō ad postremum vrbum, vbi diximus quōd qui non habet vnde id soluere possit, quod assecurat, neque pretium valet percipere.

QVÆSTIO OCTAUA.

DE CAMBIO IN GENERE.

ARTICVLVS I.

Vtrum ars campforia sit licita.

CAMBIO RVM disputatio ad vsuræ tractatū attinet. Est enim materia hæc vt cognita maximē necessaria, ita tum per seipsam abstrusissima, tum etiam mercatorum nouis quotidianisq; inuētis intricatissima, ac subinde doctorum opinionibus plurimum offuscata. Quamobrem complurium sum postulationibus improbē interpellatus, vt pus venenūq; huius pestis aperirem, quæ in dies magis ac magis in reipublicā grassatur. Curabo ergo pro ea quæ mihi suppetit ingenij facultate, id tentare. Deus nobis quod veritas habet suggerat. Igitur in ingressu de arte primū campforia sciscitatur, an sit licita? Arguitur enim à parte negatiua: Ars campforia numularia est: nempe numerorum commutatrix & auctrix: hanc autem Arist. 1. Politi. cap. 6. & 7. veluti contra naturam sit condēnat: vt potē q̄ in numis commutandis nullum insit naturale commodum: sicuti in commutandis cibis, vestimentis, atque aliis rebus ad vitam necessariis. Accedit secundō, q̄ finis huius artis, vt superiori libro dicebamus, est diuitiarum conquisitio, quæ in infinitum procedit: cū tamen temporalia desideria modum habere debeant: qua idcirco de causa est reipublicæ pestifera, vt experientia ipsa testatur. Quare & Christus numulariorum mensas euertit. Terriō per hoc claret, vt supra dicebamus, esse contra naturam, q̄ per hanc artem maximē fit, vt sterilis pecunia fructuosior sit, quam terra ipsa: & inde campfores odium contrahunt apud homines. Atque inde prætēreā, q̄ ferē homines sunt sedentarij: nempe qui otiosi viuunt, & tamen plus lucri corradunt, quā alij actiuosi labore manuum suarum insudantes: eōdē præcipuē q̄ pecuniam suam nulli subiiciunt periculo: sicuti in aliis sit negotiationibus. In contrarium tamen facit, quōd quodammodo hæc ars vsui est reipublicæ ad cambiendas traducendāque monetas.

Primum omnium nomen cambium Latinum est. Nam cambire, idem est quod rem vnā pro alia commutare. Sed est cum Arist. loco citato, vt superiori libro partim adnotauimus, nūc emūctius recolendum, tres permutationum formas tēporū curriculo ordine succreuisse. Cœperunt enim homines res ipsas primū cambire: putā vineam pro domo, vinum pro frumento, vestem pro calceo, &c. Quæ quidē cambitio sinceritati naturæ est à suis primordiis natiua: sed tamen proptereā minimē sufficiens, q̄ neque res possunt aut in diuersa loca omnes asportari vt cambiantur, neq; in longa seruari tempora. Et ideo successit secundum cābium: nempe numus inuentus est qui rerum esset pretium, cūque rebus ipsis cambiretur. Atque modus hic cābiendi proximē ad primum accedit, illique omnino

omnino deseruit. Quare hoc porrō ad vitæ sufficientiam satis erat. At verō inuento numo humana sagacitas per auaritiam excitata, tertiam cambiorum progeniem peperit: vt videlicet numum pro numo commutaret. Quæ quidē commutatio inde primū ortum traxit, q̄ auream pretiosiorēque monetam necesse erat cum minutioribus cambire. Deinde verō, quia in vna regione aurum numerosiori argento æstimabatur quā in alia, & negotiatores idem aurū pluris illic vendebant, quā in alia emerēt, atque inde postea industria humana artificiosius eandē artem locupletauit. Hac ergo ratione nomen generale cambij, q̄ est rerum commutatione originem duxerat, tandem crebrescente vsu ad pecuniarum commutationem, quæ minus est naturalis, accommodatum est. Quare cambium nō est idem, quod ars ipsa numularia seu pecuniaria. Nam ars industriam negotiandi significat: cābium verō ipsam eius commutandi actionem. Sunt autem, qui intelligere aliter non valentes cambij nomen, quā si inter res fiat diuersas, aiunt propriē cābium non posse intelligi nisi inter monetas aut diuersi metalli aut diuersi signi. Hac autem conditione ratio cambij nullatenus eget: immo in cambio ratione loci, vt infra patebit, idem propriē numi pro diuersitate loci cambiantur. His ergo præhabitis ad quæstionem forsā alicui videbitur propter rationes factas negatiuē simpliciter respondendum. Huiusmodi artem non esse licitā, pleriq; tamen contrā respondent, non solum licitam esse, verum & vtilem. Crediderim tamen tali esse conclusione respondendum: Ars campforia quam numulariam Arist. appellat, si per se nudē secundum sonum vocis existimetur, in malum sonat: non tamen sic habet penitus intrinsecam malitiam, quin bono fine & circumstantiis fieri possit licita. Quatuor enim actionum genera libro tertio distinximus. Alia enim est genere suo bona, vt virtutis opus: alia indifferens, vt ambulare: alia verō sic intrinsecē mala, vt neutiquā fieri queat licitē, vt mentiri. Quarta verō est, quæ per se nudē considerata, in malum sonat: attamen non repugnat, quo minus sine aliquo & circumstantia fieri possit licitē, vt plura simul retinere sacerdotia. Atque huius generis, si rem conicio, est ars campforia. Nomen enim numulariæ artis, vt Arist. loco citato docet, duo significatione sua præ se fert absurda. Primum ratione materiæ, q̄ præter pecuniæ primæuum vsum, qui est, vt rerum sit pretium, cambitur vna pro alia. Secundō, ratione finis: quia scilicet eiusmodi commutatio non ad prouidentiam proximē necessariorum vitæ, sed propter lucrū fit, quod infinitā gignit appetendi sitim. Atq; ad eō sic nudē considerata, malē sonat. Accedunt & eidem arti eadem etiam incommodorum periculorumque genera, ac subinde fraudes atq; alia mala, quæ superiori lib. quæst. 2. negotiatione ostendimus annecti: imō verō hæc pluribus est delinquendi occasionibus exposita. Nam reliquæ negotiationum species, quæ in emptione & venditione versantur, plus habent naturalis cō. mercij: cū res illic cambiantur ad vitam necessariā, plusq; exigunt industriæ, diligentia, ac laborū, pluribusq; periculis capitale summittitur: quibus quidem rationibus honestantur: in hac verō arte nullum illorum inest. Prætēreā, maius habet illectamentum ad expiscandum aliena bona: porrō cū prodigi homines qui suis volunt voluptatibus inferuire, paratam à campforibus habent viam breui suas substantias decoquendi. At quoniam huius artis vitia in libri decursu tractanda sunt, de his modō satis. At verō secunda conclusionis pars nihilominus sic probatur: Hæc eadem ipsa ars aliqua reipublicæ afferre potest emolumenta: ergo si illis vitiis expurgetur, in finemque referatur honestum, licita erit, atque ad eō utilis. Antecedens inde patet, q̄ necessarium quandoque est ciuibus pretiosiorē monetam cum vilioribus cōmutare: vt in subsequētibus cōpertum fiet. Quōd autē ab illis masculis, quibus sordet, elui possit, liquet: nā potest campfor non abique modo, ac honestum optare lucrum. Sed neque numismatum commutatio, quæ earum institutioni aduersari videtur, est omnino eius naturæ contraria. Nam sicuti in aliis rebus, Arist. eodem 6. cap. primo Politi. duplicem dignouit vsum: sic & in pecunia licet. Est enim calcei, vestisq; ac reliquorum vtensilium duplex vsus: vnus primæuus, cuius gratia inuentus est: quēadmodum calcei vsus est calceatio, & indumenti, indutio, atque equi equitatio, &c. alter verō emptio & venditio. Horum autem licet prior sit proprius, posterior tamen non est repugnans. Ordinatur enim venditio calcei ad priorem vsum. Pari ergo modo et si numerorum proprius vsus & finis sit rerum æstimatio, ac pro illis cōmutatio, nihilominus eorum inuicem cambium non est omnino absurdum, si eatenus permittatur, quatenus est Reipublicæ necessarium. In summa, si quod in huiusmodi cambio subesset periculum mutui, id maximē ex parte campforis: nam ab altero qui pecuniam in alterum locum traicere optat, id non timetur: plurimum tamen, imō semper campfor prius recipit pecuniam quā reddat, vbi omnis abstergitur effigies mutui. Et per hæc, responsio clarescit argumenti in capite quæstionis obiecti.

ARTICVLVS II.

Vtrum plures sint cambiorum species.

DE cambio in communi, qui titulus est præsentis quæstionis, secundō explorare restat cābiorum species. Arguitur enim non esse plures. Nam cambium nihil aliud sonat, quā rerum permutatio, proptereā autem q̄ materia, hoc est, res quæ commutantur, diuersæ sint speciei, actiones ipsæ non variant species. Eadem enim artis species est, vestem vel ex ferico vel ex panno facere. Secundō: Neque proptereā rursus variantur, quōd cambium fiat ratione loci vel ratione temporis, vel ratione monetæ: quandoquidem in his omnibus eadem cambitur moneta. In contrarium autem est receptissimum, non modō vulgariū, verum & scholarium vsus, discernentium diuersas cambiorum species.

Ad quæstionē quinq; conclusionibus respōdetur. Prima: Si res ipsæ quatenus res sunt, existimetur, cambium non est genus plurium specierum. Conclusionem hanc profectō argumentū modō factum satis ostendebat. Eadem enim est actio cambire vinū pro oleo, & aurū pro domo: & argentum pro auro.

Dubium.

Responso.

Dubitatio altera.

Syluester.

Ad primū argumentum.

Ad secundū argumentum.

Conclusio responsiua.

Probatio cōclusionis.

Aristot.

Primū arg.

Argum. 2.

Prima conclusio.

pro auro, aut pro alio metallo; siue signata sint numismata, siue rudis metalli massa. Actiones enim non ex materia, sed ex obiecto speciem mutant. Eadem enim est statuaria ars, siue in ligno sculptio fiat, siue in lapide. Atque in moribus eadem est species furti auri & vestium. Quare, vt diximus, furtum species specialissima est differens à rapina sola ratione inuoluntarij, quæ est in obiecto: quia vnum fit per fraudem, & aliud per vim. Immo verò neque quantum ad rationem iustitiæ aut iniustitiæ mutatur species. Nam vt in tribus cambiorum generibus superioris articuli exemplum ponamus, eadem est ratio iustitiæ & iniustitiæ, cābire vinū pro oleo, & pecuniam pro frumento, atque aureum numum pro argenteo. Nam æqualitas in his omnibus seruata eandem habet rationem commutatiuæ iustitiæ: inæqualitas verò, eandem rationē iniustitiæ. Quapropter physicè loquendo non sunt diuersa cambiorum genera, neq; diuersæ species: sed dicuntur Latine diuersa genera propter diuersas materias: & præterea propter diuersam accommodationem ad ciuilem vsū. Secunda conclusio: Si moneta, non vt naturalis res, sed quatenus numisma est, atque adeo legale rerum pretium existimetur: commutatio rerum pro pecunia, contractus est specie ciuilitate differens à cambio primi aut tertij generis. Cuius vtique rationem superiori libro assignauimus. Nam commutatio hæc peculiariter est contractus emptionis & venditionis: vt habetur l. 2. de contrahenda emptione, eò quòd illic distinguitur pretium à re: cum in cambiis ceterorum generum inuicem res vna sit alterius pretij. Tertia conclusio: Cambium tertij generis, quæ actio est numulariæ artis, species est etiā ciuilitate, atq; in genere morum distincta à cambio primi generis: nam illic non est nisi simplex rerum commutatio æqualis valoris ad vitæ prouidentiam, & sufficientiam, naturaliter instituta: hinc autem non res naturales, sed legales numi, idque non ad victum neque vestitū, sed ad lucrū. Quare nescio an propria species sit negotiationis: quoniam negotiatio est rem emere, vt reuendas: quod non sonat in malum. hinc autem, vt diximus, non est propria emptio, vbi pretium à re distinguatur: dicitur nihilominus negotiatio, quia est numerorum permutatio gratia meri lucri. Ex his fit cambium, de quo præfens initur tractatus, à reliquis contractibus ratione distare: iam enim monstratum est non esse emptionem. Neque verò est locatio aut commodatio, cum hic dominium transferatur, quod non fit in illis. Sed neque est mutuatio: quia non transfertur dominium simpliciter, hoc est vt fors simplex restituatur: sed cum lucro, & scēnore, aut pretio. Quarta conclusio: Cambiorum, de quibus loquimur, complures nominantur species: quæ quidem siue re vera sint species, vt philosophi, seu naturales, seu morales de speciebus loquuntur, siue vulgari negotiatorum forensiumque vsu, perparui ad præfens negotium refert. Igitur quoniam in genere moris prima consideratio in id fertur, quod est æquum aut iniustum, prima impresentiarum cambiorum diuisio, est & reale & siccum. Vix enim reperias horum nominum rationes apud auctores explicatas. Et tamen reale, quod re dicitur, idem est, quod cambium in re, hoc est legitima commutandi ratione factum: seu ratione diuersarum monetarum, seu ratione loci, seu aliud sit quodcumq; legitimum, veluti in processu patebit. Siccum autem idem est, quod cambium, quod in re non est cambium, sed fictum & vsuræ palliatū: quod ideo è regione reali apponitur. Et dicitur siccum, id est sterile, & humore carens ad fructificandum: non quod campori non inde lucri fiat accessio: sed quod, vt superiori libro diximus, contra rerum naturam pecunia pariat. Dicitur etiam siccum, quia merum est ac nudum, scēnebræque mutuum: quod nihil habet legitimi contractus. Quapropter hæc duo cambiorum genera, licet in eadem versentur naturali materia, putà in pecunia: tamen in genere morum contraria profus diametralique linea specie differunt: sicuti iustum & iniustum. Sub vtroque ergo istorum membrorum multæ subsancantur species, siue modos dixeris cambiorum. Sit ergo quinta conclusio: Omnes cambiorum formæ & modi, vt tam illicita, quam licita comprehendamus, ad tria capita commodè reducuntur: quorum aliqua manifestam habent iniustitiam, alia verò manifestam iustitiam. Sed alia sunt quæ in dubium reuocari possunt. Cambium enim monetæ non nisi propter aliquam diuersitatem fit, videlicet aut ipsorum numerorum, aut locorum, aut temporum. Non enim alia varietas inuenitur, quam in substantia, vel in loco, vel in tempore. At verò quoniam monetæ diuersitas bifariam causa esse potest cambij. scilicet aut quia ad vsū humanum pretiosiores cum vilioribus cambiuntur: vel quia re vera vna venditur pro alia ratione auctoris æstimationis ob loci aut temporis diuersitatem, ad quatuor capita reducamus cambiorum genera. Iam enim deinceps nihil philosophicè disputabimus, siue genera sint, siue species, siue modi: sed more latino promiscuè his nominibus vtetur. Primum ergo cambiorum genus est, quod minutum vocant: hoc est dum aurea moneta pro argentea vel ærea commutatur, vel ediuersò. Id enim nomen sumpsit, quod minores numi pro pretiosioribus, aut ediuersò commutantur. Secundum genus est ratione loci: vt dum qui alibi pecunia indiget, quam hinc habet, hinc numerat, vt sibi alibi consignetur. Et hoc solet appellari cambium per literas, ad differētiā superioris, quod potest dici manuale. Illud nanque præfenti vtrinque pecunia fit manu numerata. In hoc autem qui pecuniam recipit, literas tradit, quarum fide alibi solutio fiat. Atque hæc duo genera si nihil doli admisceatur, realia sunt, ac subinde planè iusta. Tertium genus est ratione temporis: vt si quis pecuniam nunc recipiat quam certa die ratione spectati temporis cum scēnore restituat. Et hoc est cambium manifestè siccum, ac proinde iniustum, de quo libro præcedenti abundè dictum est. Istæ ergo duæ radices disputationem cābiorum incuntibus ob oculos primum omnium præfigendæ sunt, ad discernendum inter iustitiam & iniustitiam cambiorum. Vbi enim ratione precisè loci cambium fit, hoc est ea duntaxat ratione, vt pecunia transmutatur, cambium reale est & legitimum. Vbi autem aliqua se iniefferit ratio expectati temporis, siccum est & vsurarium. Solet etiam distinguī cambium purum ab impuro: purumque nonnulli appellant cambium minutum, cui nullū aliud admiscetur: cambium

verò impurum, vbi aliud cōmiscetur, vel ratione loci, vel ratione temporis: ac subinde fatentur cambiū esse posse impurum, sed nihilominus legitimum. At verò quoniam impurū in malum sonat, significantius dicitur parū omne cambium reale siue minutū, siue ratione loci: impurum aut cui aliquid iniustitiæ permiscetur, vel ratione temporis, vel quauis alia iniqua. Quartū verò cambij genus est ratione monetæ: non inquam, quod minutatim cambiantur, sed quia re vera pecunia vnus loci purum. pecunia alterius cambitur diuersis vtriusque loci æstimatoris pretiis. Et in his genus cābiis potissimum cambium versatur cambiorū disputatio: quippe quæ, cum in vsu potissimū mercatoribus sint & campforibus, impurum. quàm plurimos parturiunt scopulos, humanas conscientias cruentantes: atq; adeò tū confessarios perplexos tenent, tum etiam doctores & obscuros reddunt & varios, vt videre est apud Caiet. in sin. Syluester. gulari cābiorum opusculo, & apud Syluest. ver. vsura. 4. & apud alios multos. Vtinam non idem nobis inuratur character. D. n. Tho. de hac re nihil expresso scripsit. Nam tractatus ille vsuræ, vt supra diximus opusculo 73. nullum præfere specimen S. Tho. ac multò minus c. 13. vbi de cābiis breuis fit sermo. Ad argumentum ergo principale in fronte quæstionis positum, prima conclusio respondit.

QUÆSTIO NONA, DE CAMBIO MINUTO.

ARTICVLVS VNICVS.

Vtrum minutum cambium sit licitum.

QUANTUM ad minutum cambium obiter assertum sit licitum, restat nihilominus, vt à clarioribus & certioribus auspiciemur, id tuis rationibus patefacere. Arguitur enim non esse licitum. Numismata ad hoc publico signo cuduntur, vt sint iustum legitimumque rerum pretium: illud autem pretium quod legitimum, hoc est, lege positum est, vt superiori libro monstrauimus, in indiuisibili consistit: Si ergo exempli gratia, ducatus vndecim regalibus lege æstimatur, non potest cum maiori argento commutari. Secundò, si id liceret, sequeretur cuique priuatæ personæ licitū esse, atq; adeò in emptionibus & venditionibus cuiquam ementi liceret: eo quòd pretiū in aurea moneta soluit, vilius emere. Et vice versa, si veditor dum recepto auro refundit quod superest pretij, minutori, atq; ad vsū magis accommodata moneta, posset perinde atq; campfor aliquid pretij recipere: consequens autem concessum viam panderet ad euertendam pecuniarum æstimationem. In contrarium autem est receptus vsus, qui neutro foro, aut exteriori, scilicet aut interiori condemnatur.

Ad intelligentiam non modò quæstionis præfentis, verum & omnium subsequentiū, animaduertendū est, pecuniam cum in metallo cudatur, duplici ratione in pretio haberi, scilicet & tanquam res & tanquam signatum numisma. Propterea n. quod sigillum publicum impressum habet, valor metalli non mutatur. Sed & illud velut signum aliis mensuris ac ponderibus publicæ auctoritate insculptum, quod sit testimonium valoris monetæ. Quo fit, vt si aliqua prouincia plus auro abundat, quàm argento, aurum illic minore argento æstimatur, quàm in alia, quæ ditior esset argenti, quàm auri. Et idem est de cupro & ære. Tanta enim posset esse raritas auri & argenti, tantaque copia aliorum metallorū, vt illorum æstimatione multò pluris penderetur aurum & argentum, quàm in alia regione, quæ copia auri afflueret aut argenti. Atqui eadē hæc ratio in cudendo numo habet: æstimatur enim apud nos ducatus vndecim regalibus argenteis, propterea quod secundum copiam quæ apud nos est vtriusque metalli, illa est legitima æstimatio. Et in Italia æstimatur duodecim Carlinis, atque alibi maioris aut minoris. Quo fit, vt licet moneta non esset signata, idem pōdus haberetur pro pretio rerum. Immo vt Arist. loco citato ait, priusquam signaretur, pondere æstimabatur: sed respublica illo signo restatur metalli valorē. Duobus ergo modis licet cambire vnam monetam pro alia: vno scilicet, si consideretur sub ratione metalli: atq; altero sub ratione monetæ. Quapropter tribus conclusionibus ad quæstionē responderetur. Prima est: Cambire diuersas monetas secundum metalli naturam, etiā si parum aliquid supra valorē signati numismatis recipiatur, nullū habet speciem mali. Vt si qui auro indiget vel ad deaurandū, vel ad medicamen aliquod conficiendum, vel ad ornamentū, vel ad alios vsus, ad quos natium habet iuumentum, potest quis ei ducatum optimi auri ultra valorē, quo ceu numisma æstimatur, vendere: dummodo augmentum illud non sit nisi exiguū. Conclusio est Syluest. verb. vsura, 4. §. 3. & Caiet. in suo opusculo, & apparet manifesta: quia sicut tunc posset ille rude aurum egenti vendere, sic & illud quod est signatum. Haud tamen desunt, qui non ita gratis conclusionem fateantur: quorū est Ioan. Metinensis qui in suo cambiorum tractatu eam non recipit. Cuius argumentum est, quod Rex dum monetam cudit, æstimat auri valorē quo ad omnes eius vsus: veluti dum sua Pragmatica pretium taxat frumento: ergo sicut post talem legem non licet neque obolo pluris frumentum vendere, ita neque signatum aurum. Respondetur tamen non taxari monetā nisi sub ratione pretij: quauis etiam habeatur ratio valoris metalli: & ideo nihil obstat quominus aliquantulo pretio cambium fiat auri cum argento, propter metalli commoditates. Immo esse potest tam pulchra moneta, vt ceu gemma æstimetur. Quare non est simile de frumento, quod non habet aliā naturam, aut vsū quàm frumenti. Secunda conclusio. Licitum perinde est numismata, qua ratione numismata sunt cambire, non nullo ab alterutra parte concessio alteri pretio. Hoc patet in cambio minuto, quod septa manu esse nuncupabamus nimirū dum numularius, aut aurum dat pro minuto argento, aut vice versa. Hoc inde probatur, quod hoc genus cambij legi nullatenus aduersatur de numismatis.

Soto, de Iustitia & Iure.

D

marum

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Differentia cambij à ceteris contractibus.

Quarta conclusio.

Prima diuisio cambij.

Cambium reale.

Cambium siccum.

Quinta conclusio.

Cambium minutum.

Cambium per literas.

Pulchrum documentū ad discernēdam iustitiam aut iniustitiam cābiorum.

Prima argumentum.

Argumentum.

Fundamentum.

Aristot. Duplex consideratio numismatis. Prima conclusio.

Syluester. Caietanus. Argumentum. Metinensis. Solutio.

Secunda conclusio.

Probatio conclusio- nis. matum estimatione: aestimatio enim illa non est nisi quatenus sunt rerū pretia: minutū autem cambium ob id permittitur, quod illic nulla est emptio aut veditio, sed cōmutatio ad vsum humanum utilis. Est enim fortē pauper, qui minutim pecunias expendit, pro quibus ideo aurū exhibet, ut sibi ad sumptus familiares vsui sint: & forte est diues, q̄ argento ad fabricandā vasa opus habet. Et vice versa, est alius, cui transportare expedit grandē pecuniam: vel cuius fert animus thesaurum reconde re: qui ideo ne tanto sit sibi oneri magnū pondus vel argenti vel auri, cum exiguo auri commutat. Cum ergo ad istos vsus seruitium sit & obsequiū reipublicæ, varias habere paratas monetas, quæ si ne sumptu & labore cogeri nequeunt, seruariq; & exhiberi, potest persona publica, qui huic mune ri suas impendit operas, iustū percipere pretiū. Quin vero non solū ob istos vsus, sed habes forsā monetas vetustate exelas, quæ vix lignum repræsentant, neque facillē à mercatoribus recipiuntur: quare ut illas cum aliis integris cōmutes, æquum est ut auctuariū pretiū soluas. Debet autē pretium tum tenet esse, tum etiam vsu receptum, ut via fraudibus occludatur: Caiet. autem in illo suo tract. hanc facultatem solis campforibus cōcedit, propterea quod publici sunt reipublicæ ministri: quare ait inter priuatas personas non esse licitū. Non autem video cur non etiam priuatim liceat. Nam si genere suo cambium illa aestimabilis est pecunia, cur non licebit cuiusq;? Quod si non esset pretio aestimabilis, profectō nec liceret campforibus: nam vt infra apertius monstrandū est, antequam sum ptus & labores sint digni pretio, pensanda res est ex obiecto, licitane sit an non. Hoc tamen est ve rum, quod si ego debeo duodecim regalia, non possum propterea quod aurum soluam, vno ducato satisfacere: & idem est in pretiis: tamen si qui liberē sine vi & fraude rē suam vendit, nihil obstat quo minus sua sponte minoris vendat aureo pretio, quā argenteo, vel æneo. Et tunc alter iuste potest oblato puro & optimo auro minoris emere. Hactenus de hoc genus cambio secundum legem natu ræ. Tertia conclusio: Potest respublica & princeps eiusmodi minuta cambia inter personas priuatas interdicerē. Quod consultissimē lege cautum iam dudum est in Hispania: tum ad obuiandum iniu stitiæ, quæ ex pretij cremento statim obrepit: tum præsertim ad inhibendum, ne aurea moneta in extera regna transportetur: quod re vera abque graui reipublicæ detrimento non fit. Quapropter eiusmodi lex si recipiatur, obligat in conscientia sub re actu peccati mortalis: & qui monetam aureā cābiret pro alia supra legalē estimationē signati auri, fieret restitutioni obnoxius. Ad primū igitur argumentum iam responsum est, q̄ quauis in cābio minuto numi tanquam moneta cambiātur, nō tamen ut rerum pretia, sed ad alios vsus, qui ad emptiones ipsas & ad venditiones ordinantur. Ad se cundum pariter responsum est, hoc genus cambij priuatis etiam personis esse licitum dummodō in emp tionibus & venditionibus fraudibus non aperiatur aditus. Nec verō sit ciuili lege interdictum.

Tertia con clusio.

Ad primū argumentum.
Ad secundum arg.

QVÆSTIO DECIMA. DE CAMBIO RATIONE LOCI ET RATIONE TEMPORIS. ARTICVLVS I.

Vtrum cambium ratione loci sit licitum.

Primū ar gumentum

Argum. 2

Duplex sen sus quæstio nis.

Conclusio respon siva.
Probatio conclusio nis.
Secunda ratio.

ASSERTVM quidem iam est cambium ratione loci nihil præferre iniustitiæ: sed ta men, ut id pressius examinetur, arguitur de more à parte negatiua. In omni commuta tione requiritur æqualitas iustitiæ: monetae autem suum habent aut natium aut signa tum valorē: ergo vbicunq; existat debet ad æqualitatem commutari: atque aded ratione loci non potest pretium recipi. Secundō arguitur: In eiusmodi cambiis ratio latet mutui: recipit nā q; vnus dominiū pecuniæ in vno loco, ut eandem restituat in alio, sicuti recipitur in vno tempore ut restituatur in altero: ratione autem temporis nihil licet recipere: ergo neq; ratione loci. In contra rium autem est, q̄ hoc cambium seruit traducendis pecuniis ab vno in alterum locum, quod reipu blicæ vsui est. Titulus quæst. huius duos sensus auribus exhibet. Vnus est, vtrū cum eadē moneta in diuersis locis inæquali valore aestimatur, liceat illā hic numerare, ut eadem vbi plus valet, restituat ur: qui quidem sensus subsequenti disputationi reseruatur: nam in hoc intelligendo tota cābiorum machina posita est. Alter autem sensus est simplicior, vtrum ratione transportationis transmissio nis vē monetae ab vno in alterum locum, æquum sit pretium recipere: quod supra diximus appellari cambium per literas. ad quē vnica affirmatione respondemus. Licitum inquam est ratione huiusmo di transmissionis pretium recipere. Conclusio est plana quoniam sicuti merces aliaque rerū genera expedit sæpē ad diuersa loca transuehere, sic etiam expedit pecuniā traducere: tum ad alia transigē da negotia, tum præcipuē ad coemendas merces quæ ab vna in alteram prouinciam necessarium est asportari. Cum ergo munus hoc necessarium sit, pecuniāq; estimabile, cuiq; licet mercedē inde per cipere. Secundō arguitur: Si quidpiā iniquitatis res hæc haberet, maximē quia effigiē habet mutui, at re vera nō est mutuū: quia qui hic pecuniā confert, ut alibi recipiat, nō simpliciter transfert domi nium, ut alio tempore restituatur: sed ut alio loco, itaque temporis expectatio accidentaria est huic contractui: nepe quia non possunt innotescere literæ in alio loco, ut pecuniæ exhibeantur nisi in tē pore. Iēpus inquam quod genus hoc cambij non vitiat, atque aded accidentarium existimatur, est illud, quod necessarium est ad transmittenda chirographa. Nam si longius interueniat, illud iam im purum reddit cābium: hoc est, cum temporis expectatione commissum, ac subinde vsuram redolens. Quapropter ad explanandā huiusmodi cambij legitimā rationem statui assolet tempus solutionis, protinus visis perlectisq; literis. Id quod in subsequentibus fusiū elucebit. Et probatur tertio eadē conclusio: Posset agasō & nauta ut transportaret pecuniam perinde pretium recipere atq; ob aliarū rerum

rerum vectoram, qui autem hic dat ut alibi recipiat, idem efficit: trāsferit enim pecuniā aliūde huc. Sicuti qui hic recipit, ut alibi reddat, transfert eam hinc illuc: ergo id potest pretio aestimari. Accedit q̄ pecuniarum traductio maxime ab vno regno in alterum multis subiicitur periculis, tam bello rum, quā latronū, atq; etiā submersionis, si mari & ventis cōmittatur. Immo ob id quoque q̄ sepis simē inhitum est numeratam pecuniā à regno extrahi: quibus vtiq; de caussis expedientissimū est, ut campfores existant, qui in diuersis prouinciis pecuniā habeant, aut fide polleant, & quod aiunt, credito: vt, s. absq; auri & auri trāsportatione pecuniā per literas transmittant. Quod si id necessariū est, iuste subinde huic negotio stipendium constituitur: siue campfor hic tibi pecuniā numerat, quā tu illi redditurus es Romē vel Brugis: siue tu illi id numeres, ut tibi aut Brugis reddat aut Ro mæ. Nam priori modo transfert tibi pecuniā tuam aliunde huc: posteriori verō hinc alio. Vnde fit notum id, q̄ supra diximus, non esse de intrinseca natura cābij in diuersis fieri monetis. Nam hoc in eisdem fieri potest. At licet conclusio certissimæ veritatis appareat, dubitas forte vtrū si ei qui Me tinæ, quod exēpli gratiā dicamus, pecuniam alteri numerat, ut Romæ aut Brugis recipiat, expedit illuc suas asportare pecunias. Itaq; pretiū ipsi trāsmissori penderet, liceat pro eodē cambio pretium recipere. Apparet enim neuitiquā licere: quia non modo nullū suscipit laborem neq; periculū: verū & rei suæ sibiq; consulit. Respōdetur nihilominus id esse licitum: quia numerando alteri pecunias Metinæ, numerandas sibi Brugis, transfert illi suas à Brugis Metinā. Itaque licet & Petro expediret suā pecuniā à Metina transmittere Brugas, Paulo verō suas inde afferre Metinā, vterq; illorū, nem pe qui ab altero præuenitur, potest ab ipso præueniente pretium recipere. Probatur responsio hæc: Nam in his omnibus quæ de cambiis dicenda sunt, oculus semper habendus est ad obiectū ipsū contractus, nepe si res est, primū quæ malitiam non inuoluat, mox quæ sit pretio aestimabilis: tūc enim vniuersim potest pro pretio fieri. Ex quo fit labores & reliqua omnia esse accidentia, quæ rei naturā quantum ad vsurā labē non variant. Accidentariū inquam est, q̄ cum labore aut sine labore, aut cum meo commodo aut incommodo vicibus meis fungar: siue pecuniā alibi numeratā habeam siue tantum fidem apud aliquem, qui pro me respondeat, dum tamen id pro te faciam quod est aesti mabile pecunia. Nā in his industria plurimū valet. Sequitur deinde non solū illis, si qui essent per Rēpublicā ad hoc munus conscripti, verū & quibuscunq; priuatis cābiū hoc iure naturæ permit ti, nisi forte ciuili lege esset interdictū. Hoc inde patet, q̄ res ipsa genere suo est licita & pretio aesti mabilis. Quin verō nulli sunt per rempublicā ad hoc deputati, sed quibuscūq; mercatoribus in vsu est hoc modo cābire. Hoc autē ad rē maximē impresentiarū pertinens, admonito opus est, quod vbi pecuniā transmissio re vera non fit, sed fingitur, vasa est. Est, verbi gratia, illustriū quispiam numis in Hispania egens: conuenit mercatorē qui sibi mutuato auro succurrat, renuit ille: offert tamen hic ut sibi in Flandria rependat. Arbitrantur ergo mercatores & cāpfores, quibus non est tanta suæ salu tis cura (nam qui timorata sunt conscientia, non se huiusmodi imposturis contaminant) arbitran tur in quā huiusmodi contractus non esse illicitos. Aiunt enim, Ego qui hic pecuniā cōfero receptu rus in Flandria, illā cogito inde huc isti traducere: cuius idcirco pretiū recipio: cum tamen re vera no bilis ille neque vllā habeat in Flandria pecuniam: neq; huc eam somniet afferre, sed suæ hic provide re necessitati. Aiunt tamē cāpfores nihil sua referre, neq; illis studium incubere, an alij pecuniam ha beant necne. Attamen nullo prorsus furo in crustare possunt cābia ista, quin sint manifestē vsuraria. Quoniam fundamentū iustitiæ huius contractus, de quo in præsentia tractamus, non est aliud, quā quod re vera fiat pecuniæ transmissio: aliā apertū est mutuū, atq; aded quidquid ultra fortē percipi tur, extorquetur ratione tēporis. Alius autē clypeus, quo se protegent, eō est iniquior, quo putant il lo figmento omniscientē Deum fallere. Petunt enim ab illis, qui pecuniā recipiunt, literas in Flan dria, qui quidem eas exhibent, diriguntque ad eos ipsos ministros eorundem campforū, ac si illi pecuniam ipsorum nobilium haberent: qui quidē ministri tāquam eorum factores postea remittūt. Metinā sub nouo scēnore: cum tamen re vera eiusmodi cōfectæ missiones ac remissiones non nisi expectando tempore inseruiant: ac perinde exaugendo scēnori ad exuggendam debitorum substan tiam. Et re vera si hæc non esset vsura: licet etiā quibuscunq; priuatis qui nullam exercent negotia tionem, neq; alibi pecuniam habent eodē quoque modo contrahere. Nolo tibi mutuare, sed tamen numerabo tibi hic, ut tu mihi renumeres in Flandria tali pretio. Satis ergo homines ducāt hominū illusores esse, ne sint etiam Dei. Adde, q̄ pecuniæ transmissio esse debet non ad quencunq; proxi mum locum: ut si à Metina ad Alteram Metinā vel Toletum fingatur transmitti. Nam traductio quæ fit intra regnum, non est pretio digna, sed expectati temporis palliatio. De quo inferius latius. Ad primū igitur argumentum respondetur, quod in hoc genus cambio nullatenus iustitiæ æquitas violatur: redditur nāque pecunia eadem vel æqualis receptæ, sed pretium insuper traditionis. Ad secundū verō iam respōsum est, non esse prorsus mutuū: immo maiorem habet depositionis for mam. Collocat enim iste pecuniam suam hic apud istum, ut eam vsque ad alium locum deferat.

ARTICVLVS II.

Vtrum ratione temporis licitum sit cambij pretium.

NE GATIVA responsio huius quæstionis satis est superiori libro demonstrata. Attamē non modo quia in præsentia dicendorū fundamentū est, verū quia multi aliter senti re videntur, opere pretiū fuit, hic rursus in disputationē repetere. Arguitur ergo à parte affirmatiua: Dictū est superiori libro, licere pro mutuandi obligatione mercedem reci pere: nam alia obligatio est aestimabilis pecunia: cābium autē ratione tēporis nihil aliud est, quā quoddā genus mutui, quod apparet emolu mētum afferre mercatoribus ipsis: atque aded recipere pro illo

Dubitatio.

Responsio.

Probatio.

Primum corollariū.

Secundum.

Documen tum.

Ad primū argumentum.
Ad secundum argu.

Argum. 2. pro illo publico munere, licitum est, pretium. Accedit quòd multos labores campsores infumunt, expensaq; faciunt: & suprà hæc omnia lucrum etiam eis cessat, quod ex illa pecunia mercaturam exercendo possent conquirere: horum ergo causa posse videntur, habita ratione temporis, quo sua carent pecunia, aliquid percipere. In contrarium autem est definitio naturalis iuris, quam superiori libro monstrauius: nempe aliquid pro vsu pecuniæ ultra eius subst. antiam recipere vsuram esse.

Conclusio responsiua. Responso, vt modò dicebã, non potest non esse omnibus receptissima ad partem negatiuã. Quare vnica hic sufficiat conclusio: cambium ratione temporis neuiquam potest esse licitum: quippe quod manifestã habet rationẽ mutui: cuius ideo pretium apei tam habet vsurã iniquitatem. Quapropter demitandum est, doctores aliã non infimi nominis huiusmodi cambia nõ reprobare, propter rationes, quas inter arguendum huc attulimus, videlicet propter labores, & sumptus, & lucrum cessans. Enimvero labores & sumptus in aliquam functionem impensi mercede digni existimentur, perspicendum prius est, an functio ipsa & negotiũ genere suo & obiecto iustitiæ munus sit: nam aliã neq; labores neque sumptus vlla digni sunt retributione: immo supplicio. Alioqui vniuersos vsurarios haberemus excusatos. Ecquis enim illorum est, qui in sua exercenda arte labores non collocet & sumptus? Quin verò latrones ipsi publici nõne improbas latrocinii exercendis operas nauant? Igitur campsores, cum mutuum indispensabili iure naturæ & diuino reprobetur, si ratione tẽporis ex mutuo aliquid percipiunt, nullos labores aut sumptus sibi prætexere possunt, quorum de causa mercedem recipiant. Sed aiunt artẽ esse, eipublicæ necessariam, ob idque esse licitam. Ecce cessaria: nã quod natura sua non licet, ad nullum iustum, finem esse potest necessarium: peruersa ergo illatio est, dum per hoc q̄ res ab aliquibus iudicetur necessaria, inferatur esse licitam. Sed obrẽdĩculo, quod de lucro cessante adhibent, multò minùs eorum valet vsuras fucare. Nam in primis si qd̄ in superiori libro non absq; magna probabilitate disputauimus, veritatẽ habet, qui sua sponte, hoc est absq; vi & fraude suam à sua industria alienat pecuniam, non potest ante moram solutionis de lucro cessante pacisci. At verò vt in sententiam contrariã opinionis subscribamus, tamen in campsores nulla fingi potest causa lucris cessantis. Vniuersis enim in confesso est, nemini licere lucrũ cessans exigere, nisi qui expositam habet negotiationi pecuniam, à qua negotiatione alterius rogatu illam euellit. Campsores autẽ nulli alii negotiationi habent pecuniam expositam, sed illi potius ambiendi muneri mancipatam: à nulla ergo licita negotiatione impediuntur. Nam etsi dicant se posse alia negotiandi forma lucrũ conficere, omnes doctores, lucris cessantis patroni consentienter reclamabunt: Aiunt quippe illam potentiam non satis esse ad petendum lucrũ cessans, sed requiri, q̄ sit iam pecunia negotiationi destinata. Sed ais: Non solũ cãpiores qui arti duntaxat numulariã suam dedicarunt pecuniam, verũ etiam alij mercatores licitis mercaturis vacantes, cambia faciunt: illi ergo possunt rationem habere lucris cessantis. Respondetur neq; illis prorsus licere. Eiusmodi namque mercatores suam pecuniam minimẽ cambiunt alibi percipiendam, nisi illam, quã postquam suas emerunt merces, sibi superest: Quin verò sunt qui destinatam habent pecuniam mercaturis, atque aliam ineundis cambiis. Adde, q̄ idem etiam mercator, qui alteri Metinã pecuniam numerat, recipiendam in Flandria, ab altero etiam recipiat ibidem soluendam, prout sibi videtur ex re sua esse. Cũ igitur cambia hæc, negotiatio per se sint, secundũ nullam opin. vlla potest haberi ratio lucris cessantis. Atqui hoc est, quòd lectorem obsecro attentẽ hic præfortibus perspectum habeat, vt legitimẽ cambiorum disputationem ingrediamur. Per hæc ergo, argumenta suprà facta diluta restant.

Scrupulus. Solutio.

QVÆSTIO VNDECIMA, DE PRETIO SOLVENDI NUMERATA PECVNIA.

ARTICVLVS VNICVS.

Vtrum campsores liceat, vt pecuniam in suo cambio consignatam in numerato soluat, mercedem aliquam recipere.

Primum argumentum

Confirmatio.

POST hæc sequitur, vt receptissimã cõsuetudinẽ examinemus, qua campsores permittitur, quo pecuniam numerat, pretium aliquod recipere. Est enim a parte negatiua argumentum, quòd numerare pecuniam, officium est proprium debitoris. Nihil enim aliud apparet pecuniam numerare, quã illam soluere: ergo sicut nulli licet ob id q̄ debitum soluit, aliquid recipere, ita neque id liceat vt debitam pecuniam numeret. Id quẽ aded inde confirmatur quòd certẽ præter campsores nemini aliorum ciuium id liceret tanquã pretium recipere, qui enim cuius alteri æs aliquod deberet, quantumuis ingentis summæ, nihil exigere posset pro numerãda pecunia. Cũ enim numerat, rei suo consulit. Nam si non vult numerare id creditori confidat. In contrarium est, quòd lege principum id permittitur.

Prima radix vnde ars numularia duxit ortum.

Postquam fundamenta superioribus quæstionibus præstitimus, quibus machina disputationis huius subnititur, campum barathrumq; cambiorum ingredientibus perneccesarium est radices eorũ & venas aperire. Nã præter negotiatores rari sumus, etiã inter scholasticos, qui facta ipsa intelligamus. Quamobrẽ non possumus circa ius ipsum non allucinari. Igitur animaduertendum initio est, primam radicẽ artis numulariã excogitandã eam fuisse, q̄ proceres mercatores, qui amplo ære negotiantur, non possunt pecuniam aut in bursa ad nundinas deferre, aut in arca habere præsentem esset enim onus & impedimentũ maximũ eam ad tam diuersa, distinctaq; loca euehere: sed omnia chirogra

chirographis transigunt. Ob idq; introducti sunt campsores, qui eiusmodi chirographis responderent nempe in quorũ cambio mercatores pecuniam consignent. Secundò notandũ, quòd huiusmodi chirographorũ solutiones minimẽ, nisi in nundinis, fieri consuecunt, atq; aded in illis quẽ ratio ne eiusmodi solutionum sunt illustres: in quibus scilicet stata sunt solutionibus tẽpora, vt infra patebit. Quamobrẽ mercator qui ante nundinas merces emit illis tunc temporibus soluendas, præsentẽ pecuniam soluere censetur. Exempli gratia: Dum negotiator merces emit, quarũ pretiũ chirographo suo apud campsores cõsignat proximis nundinis soluendũ, non existimatur credito emere: sed præsentẽ pecuniam. At rursus sciendũ, quòd, dum creditores, qui super fidem campsores bona sua vendiderunt, chirographi ei representant, bifariã illud recipiant debitum. Vno modo, absente pecunia. Recognoscit inquam campsores chirographũ, manetque obligatus soluere æs illud, cuiusque idem creditor suo rursus chirographo cõsignauerit. Atq; isto modo omnia sunt chirographa, & quã vocant credita. Si autem eiusmodi creditoribus opus est numerata pecunia, soluere tenentur campsores quinque in singula milliaria. Hoc ergo quærimus, an liceat? Sunt enim qui rationem huius iustitiã eam esse cogitant, quòd pecuniam numerat. Sed re vera argumentum suprà obiectũ, sententiam hanc vehementer impugnat. Nam cũ debitoris intersit debita numerare, nihil pro illo labore ei licet percipere. Et ita Caiet. opusculo citato indubie asserit. Sed & præter hoc argumentum existunt etiam alia manifesta, q̄ pretium illud non recipiant pro negotio & labore numerandi, sed propterea quòd pecunia soluitur in numerato, quã pluris estimatur. Primũ, q̄ profecto creditor mallet ipse numerare quã illa quinque soluere. Secundò, quòd qui vice versa campsores soluit, nil recipit vt numeret. Tertio præcipuẽ quòd quando in nundinis inopia laboratur numeratã pecuniã pretium ipsum numerandi augetur vt soluat in numerato: aded vt aliquando exhibeatur decẽ & fortẽ triginta in singula milliaria. Non ergo pretiũ penditur pro numeratione: sed re vera quia pluris estimatur pecunia præsentẽ. Neque satisfacere videtur ratio, q̄ id recipiatur tanquã stipendiũ custodiẽ, eò quòd est pecuniarũ custos. Nam si pecunia illa, sua est propria, sibi incumbit custodire.

Caietanus.

Conclusio responsiua.

Deductio.

Ad primũ argumentum.

QVÆSTIO DVODECIMA, DE NUMERORVM CAMBIO RATIONE DIVERSÆ EORVM ÆSTIMATIONIS

IN DIVERSIS LOCIS AVT TEMPORIBVS.

ARTICVLVS I.

Vtrum liceat pecuniam vnius regionis pro pecunia alterius vbi plus valet commutare

QUO ad vsitata cãbiorũ genera, nos insinuemus quæratur, an licita sit cambio pecuniarum diuersarum regionum, quã sub eodem pondere & numero diuersi sunt valoris? Et arguitur à parte affirmatiua: Qui tribuit ducatum vnũ pro alio eiusdem auri eiusdemque ponderis legitimum facit mutuum. Nam nihil sibi petit restitui, nisi id quod confert: ergo illud est licitum perinde ac si frumentum mutues eadem tibi mensura reddendum, etiam si tempore solutionis plus valeat. Secundò: Si ego tibi decem mutuo ducatos, quos mihi elapso anno restituas, quamuis tempore solutionis pretium ducati fuerit lege auctum, possum ex te eundem ducatorum numerum recipere: ergo pari modo si plus in alio loco æstimeretur aurum, possum percipere idem pondus. In contrarium est, quòd iustitia nõ fert vt plus recipias quã tradidisti, nisi sit pretium pro re aliqua licita: si ergo ducatum hic contuleris valentem vndecim regalia argentea, debitor non tenetur restituere valentem duodecim.

Primum argumentum Secundum arg.

In ingressu statim materiã cambiorum quã super commutatione monetarum fundantur, rone Soto, de Iustitia & Iure. D 3 diuersi

Sensus quaestio- diuersi valoris, in quibus tota versatur cambiolorum ambiguitas, adnotandum in primis est, non esse cōmiscendas diuersas cābiendi rationes. Modò enim non disputamus, vtrū pro translatione pecuniæ ad alium locum fas sit pretium exigere? id enim iam constitutum est, sed tantum quaerimus vtrum illa ratione seclusa liceat cābire monetā hic minus valentē cum eadem pluris alibi aestimata? Secundò notandum est, quatuor modis contingere posse, vñā monetam plus in vno loco aut in vno tēpore (vt de ambobus vñā dicamus) q̄ in alio valere. Primò ratione gradus auri vel argenti: nēpe q̄ in Anglia verbi gratiā, purius est altiorisq; gradus, aut in Lusitania q̄ in Gallis: sicuti re vera Anglicū argentum pretiosissimū est. Secundo modo, quia rarius est aurū in vna regione, q̄ in alia: aut vice versa argentum vel aliud metallum quo numi cuduntur, abundantius. Tertio modo, quia princeps dū reipublicæ expedit, pretiū auget eiusdem monetæ: quare vno tēpore plus aestimatur, q̄ in alio. Quarto modo, quia pecuniæ in toto genere maior est copia in vno loco, quam in alio, atque illic adeo minoris peditur: vbi autē maior est inopia, maioris aestimatur. De tribus prioribus modis præsenti art. dicere adornamus: dicturi de quarto in subsequenti, vbi cambiolorum natura potissimum est explicanda.

Prima conclusio. Ad quaest. ergo præsenti tribus conclusionibus respondetur. Prima, Cābire monetā minoris valoris, hoc est inferioris gradus auri vel argenti, pro alia superioris nisi cōpensatione intercedente, est manifesta iniquitas. Hoc pater: Primū, si in eadē fiat ciuitate: vt si coronas, quod deterius est aurum, pro auro ducatorum aut Castellatorum eiusdē ponderis, quod longè purius est, cōmutares. Nā perinde est, ac si triticū, aut vinū, aut æs, aut cuprum pro alio cābires, quod esset ex natura sua melius. Idē ergo est, si Parisiis mille scuta Gallica alicui numeraret, vt sibi in Hispania tot puri ducati repēderentur. Res est plana, si excessus est alicuius momenti. Nā cābire ducatū Hispanū p̄ Hūgaro, q̄ licet sit pretiosior, eodē apud nos argēto aestimatur, nihil habet iniustitiæ. Secunda conclusio.

Secunda conclusio. Cābire monetā minoris valoris vt idē p̄fus p̄odus recipias: etiā cum eius valor lege auctus fuerit, iniquitate p̄fessert vsurariā. Hanc conclusionē p̄cedenti lib. q. 1. constituimus, sed vt cunctas rationes diuersitatū monetarū simul cōpeneremus, repetendā duximus. Et intelligitur conclusio

Syluester. contra opin. Syluest. in verb. vsura. §. 14. siue actio illa p̄uifa fuerit, siue inopinata. Etenim dum decē tibi ducatos mutuo, quorū singuli vndecim regalibus argenteis aestimantur: si postea lege publica constituentur valere duodecim non plura mihi debes argentea regalia, q̄ centū ad decē. Atq; adeo idem est, si in alia pronincia, vbi mihi soluturus es, cumulator est aestimatio monetæ. Neq; ē simile, vt ibi dicebamus de moneta ac de aliis rebus. Nam dum frumenti valor augetur, eadē p̄fus res manet, quæ secundū naturam suam nō habet, nisi vnicum vsu: & ideo quot modios tibi mutuauit, totidē mihi debes, etiā si plus valeant: monetæ verò valor cum augetur, licet non mutet naturā metalli, mutat tamen naturā monetæ quatenus refū mensura est: ac si faneca nostra, quæ duodecim modiolis expletur, augetur vt tredecim caperet, tunc enim si mutuauit tibi illam: dum duodecim tantū capiebat, non debes mihi nisi aliā eiusdē quantitatis. Illic satis, vt arbitror, conclusionē cōfirmauimus. Tertia conclusio: Cambire monetā in vna prouincia, vt eadē in alia rependatur vbi propter raritatem metalli pluris aestimatur, q̄ vbi fuit numerata, iure non licet, sed est vsura. Exempli gratiā, ducatus aureus apud nos valet regalia vndecim argētea, & apud Italos & Carlinos tredecim qui sunt regalia nostra, vel faciamus disputationis gratiā rē sic esse in more, neutiquam licet hic cētū numerare ducatos, siue mutuo siue cambio, soluēdos Romæ aestimatione tredecim Carlinorū: nisi forsā clementū illud in p̄riū cederet traducēdi pecuniam: de illo q̄ppe nihil modo loquimur: Res est liquida quoniam perinde est, ac si pro mille hic ac cētū regalibus quæ huic confers, velles Romæ recipere mille ducenta. Dixerim, si Carlinus eiusdem sit prorsus valoris apud illos, cuius est apud nos regale: nam forsā nō est eiusdē valoris. Et ideo idē est fortē recipere duodecim Carlinos quod vdecim regalia. Qua fortē ratione liceret cambire ducatū valentē in Hispania tercentū septuagintaquinque; dupondia, vt redderentur in Gallia quadringēta quadraginta Turonuli. Nam Turonus Gallia nō est tanti valoris, quam dupondium Hispaniæ. Contra hanc nihilominus cōclusio

Tertia conclusio. nē existunt duo argumenta, quibus via ad subsequētia minimē obscurā panditur. Prius est: Possēt quis in Sicilia, verbi gratiā, centū modios tritici mutuare, restituēdos sub eadē mensura in Hispania, vbi pluris aestimatur frumentū: ergo eadē lege p̄t centū mutuare ducatos soluēdos vbi plus valēt. Secundò arguitur: Pōt quis deferre suam auream monetam à regione, vbi minus aestimat, ad illam vbi pluris h̄r, atq; illic eodē modo cābire, quo pretio illic currit: sicuti potest mercas minoris emere in vna regione, & pluris vendere in alia: ergo eadē ratione possum centum ducatos alicui in Hispania mutuare restituēdos vbi auctioris sunt valoris. Ad prius argumentū istorū distinguit antecedens: potest nanq; contractus ille frumenti & rationē habere mutui & rationē cambii: quorum differentia est, q̄ mutui sit ratione tēporis, quo expectatur solutio: eodē quod qui ab altero mutuatur, re caret in præsenti: cambium verò non nisi ratione loci. Petrus re vera habet frumentū in Sicilia, Paulus in Hispania: sit inter eos cambium vnus pro alio, igitur vbi mutuum est, si nō scitur quanti valiturum in Hispania sit tēpore solutionis, licitus est contractus. Si autem fieret mutuatō ea lege vt q̄n carius in Hispania veniret, ruc restitueretur, iniquū esset atq; vsurarium, vt superiori lib. dictum est. Cambiū ergo duarū rerum in diuersis existentiū locis siue grana sint, siue quæcūque aliæ res neutiquam fieri licet si pluris in vno loco q̄ in altero aestimentur. Claret enim tūc ini

Primum argument. *Secundum argument.* quitas iniustitiæ. Et pari modo censendū de pecuniarū cambio. Ad posterius deniq; argumentum conceditur cuique liberum esse ex natura rei, nisi ciuili lege sit interdictum, pecuniam suam ad locū alium transportare vbi maioris aestimatur, & illam illic currere loci aestimatione distrahere. Et pariter q̄q; alteri potest aurum suum cōcredere, quod qdē sibi alibi reddat. Nam hoc non habet

Ad primū argument. *Ad secundum argu.* rationem

rationem cābij, quando quidē in mutuo & quodammodo vt dictum est, in cābio transfertur dominium: & ideo non potest recipi nisi res eiusdē valoris. Ex his fit consequēs q̄ cum in nundinis inter mercatores, vt infra narraturi fusius sumus scutū clemento sape valoris ac decremento varietur, ca uendā sunt vsurā quæ in mutuis hac ratione delatēscunt. Si quis verbi gratiā, vt aliorū nationū ser monē loquamur, centū alteri ducatos mutuet, pretio ciuili foro in vrbe corrente, vbi verbi gratiā, ducatus vigintiocto grossis aestimatur, vt restituatur pretio in nūdinis Lugdunēsisibus, mercatoribus taxato, vbi penē certū est ducatū valiturū grossos triginta, vlura est manifesta: siue mutuatō in auro fiat, siue in argento. Nā in singula scuta recepturus est tūc mutuator duos grossos vltra sortē. Et vice versa si in nundinis quis mutuet mille ducenta argentea regalia: numeret ea tamē in aureis ducatis aestimatione duodecim argenteorū regaliū: quo pretio inter mercatores currunt: itaq; non annumerat nisi ducentos ducatos. Eo tñ pacto, vt mille ducenta regalia recipiat vbi vsu forensi ducatus non aestimatur nisi vndecim argenteis, vsurā cōmittit. Nā cū non dederit nisi centū ducatos, vult suprā recipere centū regalia. Et est notandum in hoc latere fallaciam, q̄ dum inter mercatores ducati aut scuti valor crescit aut decrescit, nō est propter raritatem auri, de quo 3. nostra cōclusio lo quebatur: immo eius numerus in foro semper habet suā argenti & æris aestimationē: atque adeo inter mercatores qui dederit vnū aureū, non recipiet nisi, verbi gratiā, vndecim argentea regalia: sed fingunt illa scutorū ac ducatorum nomina quæ maiori minorive pretio aestimant. Et ideo qui mutuatur aureum scutum aestimatum nundinarum pretio maiori illud argento aestimat dum mutuatur, q̄ dum illud recipit. Mercatores nanq; nullam habent auri rationē aut argenti: vt statim clarius patebit. Atq; hinc colligitur responsio primi argumenti in fronte quaestiois obiecti. Dum enim decem ducatos mutuas siue in auro siue in argento, nihil amplius tibi debetur q̄ pecunia eiusdē valoris. Ac perinde secundi argumenti antecedens, conclusio secunda ostensum est falsum. Non. n. possum crescente valore aureæ monetæ nisi illum recipere quo dum mutuauit vel cambiui aestimabatur.

ARTICVLVS II.

Vtrum licitum sit monetarum cambium, quæ in diuersis locis propter copiam & inopiam totius generis monetæ in æqualis sunt valoris.

RESTAT hic de quarto modo variati monetarū valoris disputare. Fac verbi gratiā, in Flandria modò propter bella quæ illic geruntur, aut Romæ, multo esse strictiorē inopiā numeratæ pecuniæ quàm in Hispania: qua ratione pluris illic aestimatur ducatus quàm apud nos, vtrū liceat hac ratione pro scutis quæ illic numerantur, plus in Hispania recipere. Apparet nanq; in proximo art. definitā esse quaestioem ad partem negatiuā, Sanē cum tertia conclusio negatum sit licere cambire monetam auream vbi minus valet restituendam vbi pluris propter raritatem auri aestimatur. Eadem enim ratione nō licebit maiorem pecuniam recipere, vbi propter pecuniarū copiam minoris aestimatur, quàm illic vbi pecunia fuerat collata. In contrarium est, quia rerum copia pretium earum minuit: qua ratione licet pro vno modio frumenti vbi duplo pluris aestimatur duos suscipere vbi duplo minoris venditur. Sic ergo erit in monetis.

Peruentum nobis tandem ad locū est vbi cambiolorū natura quæ mercatoribus in vsu habentur, explicanda est. Quā profectò, si ego non fallor, nusquam hactenus apud auctores intellectam legērim. An verò scopū ego tetigerim, alii iudices sunt. Igitur post ea quæ in superiorib; iacta sunt fundamenta mercatorum modò praxis ante oculos cōstituenda illis est qui eiusmodi cambiolorū mores deprehendere cupiunt. Dictū enim est, chirographorū solutiones quibus mercatores sua trāsfigunt negotia in nundinis statis temporib; celebrari: quæ quidē solutiones ac si tunc fierent præsenti pecunia quando res venduntur ita reputantur. Subiiciamus ergo in nostratibus exēpla quæ illis simili sunt q̄ in aliis prouinciis, siue Venetiis, siue Genuæ, siue Lugduni, siue Londini vsu fiunt. Sunt ergo apud nostrates quaternæ statæ nundinæ: quibus sub eodē numero aliæ respondēt in Flandria. Primæ celebrantur Cāpens Metinæ sub mensem Maium: vbi cāpsorum mensæ ad soluendum sternuntur, vel, suo idiomate, cambia aperiantur, quintadecima Iulij, durantq; solutiones vsq; ad decimam Augusti. His respondent aliæ in Flandria sub mensem Septembrē, vbi cambia solutionibus faciendis panduntur decima Nouēbris, durantq; solutiones toto illo mense. Secundæ nundinæ fiunt Metinæ Riui Sicci: vbi cābia incipiunt decimaquinta Septēbris, finiuntur autem decima Octobris. His respondent aliæ in Flandria, quæ celebrantur sub Natalē Domini, in quibus cambia incipiunt decima Februarij, durantq; per totum mensem. Tertiæ fiunt apud nos eadem Metina Cāpens sub mensem Octobrē, cuius cābia durant à mense Decēbri vsque ad initium Ianuarij. Cui respondent in Flandria nundinæ Resurrectionis: in quibus cambia incipiunt decima Maii, durantq; toto mense. Quartæ nundinæ fiunt apud nos in Villalon, quarū cambia fiunt Quadragesima dimidiata vsq; ad Pascha: quibus respondent in Flandria nundinæ Iunij, quarū cambia durant ferè toto mense Augusti. Igitur cambiolorum praxis est hæc, vt tres menses post receptam pecuniam Metinæ restituatur in Flandria. Nam camptor qui in nūdinis Maij Metinæ in initio Augusti pecuniam numerat recepturus est in Flādria nundinis Septēbris, vbi solutiones, vt diximus, fiunt toto mense Nouembri. Et qui Metinæ Riui Sicci pecuniam annumerat in initio Octobris, eadem recipit in Flādria in nūdinis Natiuitatis, putā mensē Februarij. Et simili analogia de aliis censendū. Aiunt enim illam tēporis intercapedinē necessariā esse vt chirographa possint illuc cōmodè peruenire, & parari pecunia. His circa practicam intellectis ecce cambiolorū p̄dictum. Quando in Flandia vel propter bella, vel aliaquacūq; de causa nūmorū penuria laboratur, ille q̄ hinc illuc suā vult inter mercatores trāsmittere pretium p̄dit qui autē vice versa pecuniā in Flandria numerat, Metinæ sibi restituendā, non modò

nihil pendit, verum & plus lucratur, quam ille pendit qui in Hispania numerat ut in Flandria recipiat. Exēpli gratia: Nunc temporis quo propter cōtinua bella Cæsar pluribus indiget apud Flandriā talentis, raritas est pecuniæ illic maxima. Itaque minor pecunia tantū habetur quanti apud nos maior. Sicuti ubi caritas esset tritici, vnus modius tanti vāniret, quanti alibi duo. Quæstione enim sequitur, r. narraturi sumus causas augendi cābiorum pretia. Hac ergo de causa mercator qui Metinæ alteri quadringentos ac decē denariolos nostros, quos dupondia appellamus, Itali quatrinos, Gallituronos, nō plures in Flandria recipit q̄ trecentos sexaginta. Itaque pro transmissione perdit quinquaginta: quanuis, ut supra diximus, nō iactura, sed lucrū est. Qui autē econuerso in Flandria numerat trecentos, recipit in Hispania trecentos septuaginta quinque. Itaque plus lucratur in remittenda huc pecunia quā penderat, dū hinc illā illuc transmiserat. Simile fermē tunc contingit inter Hispaniā & Romā: ubi angustior est solito pecuniæ inopia. Per hanc ergo, ut obiter adnotemus, patet eiusmodi cābia non esse à Docto. intellecta: ac proinde in diuersas sententias dissident. Caiet. namque in suo illo opusculo, c. 7. fundamentū huius cābij illud excogitat, q̄ pecunia loco absens minoris habet q̄ si esset loco præsens: & eidē applaudit Syluest. verb. vsura. 4. Nā quo loco, inquit, distat, pluribus est subiecta periculis: quocirca potest minor quæ tutior est, iust. pro maiori cābiri quæ minus est tuta. Et quidē si re vera hanc existerent pericula, inficias nō nē. Fassi enim supra sumus, æs alienum, quod ille debet, à quo vel propter pauperiē vel propter fidei tenuitatē non est recuperatu facile, minoris vendi posse, q̄ sit eius quantitas: neq; merces infans vndis cōmissa tanti emerentur, quā si essent in portu. Attamen inter mercatores nulla sunt, aut vix vlla huiusmodi pericula. Nam illi q̄ Metinæ recipit apud Flandriā soluturo, tanta habetur fides, q̄ si pecuniam haberet in Hispania. Quare hanc illis licentiā facere est plus illis indaigere quā sibi petunt. Adde q̄ si hanc esset horū cambiorū basis, tunc ille qui modo Metinæ pecuniā numerat, recepturus in Flandria, minoris deberet illā Flandrensem emere, hoc est, auctior illi debet eret in Flandria restitui: cū tamē multo minus illic recipiat. Alij ergo arbitrantur rationem, qua huius cambij iustitia fundatur, eam esse, q̄ aurum plus penditur in Flandria. Et ideo aiunt hoc non licere, nisi cōmutatio fiat diuersarum pecuniarum, scilicet argenteæ pro aurea, vel ænea. At verò hoc iā supra diximus, mere gratis esse dictū. Nam cambia ratione loci non est fieri necessariū in diuersis monetis. De quo cambio superiori art. tertia nostra conclusio loquebatur. Immo, ut proxime dicebamus, nulla inter mercatores auri vel argenti vel æris habetur ratio. Sed fac nullū esse aurum vel argentum præter æneos eodēque minutissimos denariolos. Ex his namq; qui modò Metinæ cōfert quadringentos decē, in Flandria recipit non nisi trecentum supra sexaginta. Et vice versa, qui illic confert trecentū, hic recipit septuaginta quinque supra trecentos. Vnde cū amplius sit lucrū, dū prius pecunia numeratur in Flandria reddenda in Hispania, quā dispendium, si Metinæ numeretur, redhibenda Brugis, vnū ex frugiferis negotiis est thesaurizare pecuniā apud Flandriā, hoc est illā à nobis illuc transmittere, in hunc potissimū vsu, ut inde huc rursus remittatur. Fit enim lucri accessio tredecim dupondiorum in singulos ducatos: quanuis illud ēt qd̄ dispendiū facere videtur qui plus Metinæ videtur prius conferre, q̄ post recipit in Flandria, re vera non est iactura, verum etiā sãpē lucrū. Sed & hoc demū nosse oportet, q̄ quanto exuberantior est Metinæ pecunia, tantò vilius cābitur: hoc est qui pecuniam numerat soluendam sibi in Flandria, auctius pendit pretiū: quia rariores inueniuntur qui Metinæ egeant. Et quanto angustior, tanto minus pendit, quia plures sunt recipientes Metinæ ut cōsignent in Flandria. Quæstio ergo præsens est, utrū cambia hæc sint licita? Et præter argumentum in capite quæstionis factum arguitur hoc mō: Si hoc cambium, reale esset ac licitum, id maximē, vel quia esset diminutum cābium, vel ratione loci, nēpe quia pecunia ab vno in alterum traducitur, minuti at nullum haber specimen. Naud. n. illic pretiosior moneta cum viliori cambitur, sed denarii pro denariis. Neq; vero totum eius fundamentum est ratione loci: nam tunc sicut pro translatione ab Hispania ubi copiosior est pecunia ad Flandriam pretium soluitur: ita & econuerso pro translatione solueretur q̄ sit à Flandria in Hispaniam: quod tñ in Hispania referatur, porro id non facit, quia indiget huc suam transmittere pecuniam, quia forsitan illam hinc transtulerit, sed propter lucrum. Secundo arguitur: Genus hoc cambij manifestam oculis exhibet speciem vsuræ. Nam qui Metinæ, verbi gratia, pecuniam numerat, restituendam sibi in Flandria, dominium eius in illum transfert absolutum quam perinde alter ibidem dispēdit ac si simpliciter esset mutuum. Et (quod rē probabiliorē facit) ille qui recipit, non ob id videtur facere, ut q̄ habet in Flandria, Metinam transferat: quia forte nullam illic habet: sed quia Metinæ indiget: & quod expectetur solutio, facatur illo colore q̄ soluat in Flandria. Accedit q̄ si quis in alteri Hispania re vera mutuaret pecuniam, quam mutuarius in Flandria esset repensurus: quia ambo illuc forte proficiscuntur, propterea q̄ in aduerso loco esset soluenda, nihil de natura mutui amitteret. Et confirmatur hæc ratio: Ut cambium ratione loci sit licitum, nulla debet tēporis mora de necessitate interuenire. Sed ego, verbi gratia, habeo hic pecuniam præsentem, & tu Romæ etiam præsentem, admetior tibi hic, ut tu mihi Romæ remetiaris. Itaque si possibile esset me hodie existere Romæ hodie mihi illic rependeres: sed requiritur tēpus, quia non potest nuntius illuc aduolare. Attamen in istis cābiis habetur ratio tēporis. Si enim qui hodie recipit Metinæ, cras deberet soluere in Flandria, vel intra hebdomadam: si statis succursariis equis nuntius euolaret, iste q̄ recipit, re vera vel non reciperet vel nō nisi viliori pretio. Cū ergo hoc verum habeat, signum est expectationem trium mensium esse i causam lucri huiusmodi cambiorum. Præterea ex notabili superius posito elicitur etnum recens argū. Nam si secundum copiam aut inopiam pecuniæ quæ est in nundinis cambiorum pretia variantur,

variantur, indicium est eadem cambia rationē habere mutui. Etenim si mercatoribus, reliquis negotiis peractis amplior pecunia superest, facilius eam conferunt, plūsq; perdunt: si verò maior est penuria difficilius cōferunt & cum maiori lucro. Quod si negemus esse mutuū, illuc relabi videbimur ut concedamus (quod quidā arbitrantur) venditionē esse emptionemq; pecuniæ: ita ut pecunia in Hispania ubi est maior copia, minori æstimetur pretio: similis autem in Flandria maiori. Quemadmodum oliuæ, quæ apud nos nascuntur, nō autē illic. Et hac ratione pecunia, quæ est Metinæ, venditur illius pretio, q̄ est in Flandria: & eduerso. Pecunia autē cum sit rerum pretium, nō potest pretio alio diuendi. Hæc profectò dubiam rem faciunt. Immo apud illos qui eius tantum superficiem aspiciunt meritò demonstrabunt iniquam. Nihilominus quantum pro captu meo coniciere possum, res aliter habet. Quare ad quæstionem hac conclusione respondetur, licitum est pecuniam ab vno in alterū loco cum cambire, habito respectu copiarum, quæ est in vno, atq; inopia, quæ in altero, ut scilicet pro maiori numerata, ubi est copia, minor recipiatur ubi est inopia: dummodo nulla præterea tēporis habeatur ratio quā illius quod necessarium est ad traducenda chirographa (pro quo, ut infra patebit, nec pretiū augeri potest) omnēq; fraudis dolique genus absit. Enimuero nisi mea me coniectura fallit, hoc quantum coniciere possum, est cambiorum fundamentum, quæ hac nostra tempestate vsu celebrantur. Probatio apud me conclusionis est hæc: Iustitiæ lex est, ut dati & accepti æqua sit æstimatio quadringenti autē, verbi gratia, denarioli ubi affluentior est pecunia non plures habentur quā trecentum quinquaginta ubi pecuniæ penuria laboratur: ergo numerare illic quadringentos, ut trecentum quinquaginta hic recipias, non est iustitiæ violatio. Nec vice versa dare hic trecentū quinquaginta, ut illic tibi quadringenti reddantur. Exēplum profertur in oleo, ut modò dicebamus, cuius copia est apud nos: aut in vino, quod à nobis illuc defertur. Non enim plures apud nos habentur, imò minoris centum cadi quam sexaginta aut septuaginta in Flandria: ergo sicut potest quis maiorem hic mensuram huiusmodi liquorū pro minori apud Flandriā soluenda cambire, ita fieri potest in pecunia. Et vice versa, sicut potest quis pauciores Metinæ vnas lini cambire pro pluribus soluendis in Flandria: quia lini apud nos maior est caritas: sic potest modo mercator apud Flandriam, minorē cambire pecuniam pro maiori in Hispania redhibenda. Et confirmatur præterea inde cōclusio, q̄ si quis vellet cambire simpliciter ratione loci nempe transmittere pecuniam suam ex Hispania Romam, sed tamē vel propter bella vel propter alia præsentissima pericula, nulla alia pateret via, nisi cambiando hanc pro illa, & Roma numerum angustia grauitet premeretur, licet minorem illic reddere: eò quod tanti habetur quanti hic aliquantulo maior. Nihil ergo in hoc cambio iniquitatis apparet. Quod si hoc licitum est, nihil refert, an obiter quis illud faciat, & præter consuetudinem, an verò ex officio. Nā q̄ natura sua iustū est, qui que potest consultò exercere. Contra hanc nihilominus conclusionem hoc se statim offert argumentū, à loco ad tempus. Sequeretur inquam eadem ratione, quod liceret cuique modò in Flandria suo ciui numerare, verbi gratia, decem scuta, quorum singula æstimantur trecentum denariolis siue in auto siue in denariis: quia nihil refert, hac lege ut quando esset affluentia pecuniæ quanta est in Hispania vel maior, recipere pro singulis scutis trecentum septuaginta quinque denarios, quos modò recipit in Hispania. Nam si hoc licet propter copiam, quæ est in Hispania, cur nō erit licitum quando tanta fuerit abundantia in Flandria? Respondetur hanc quæ apparet, nō esse similitudinem: quoniam transferre nunc dominium pecuniæ ut designato post tempore restituatur non potest non esse mutuū: & ratione mutui nihil potest pretij extorqueri: sed quando habetur ratio diuersitatis, nō temporis sed loci, nō est mutuum, verum cambitio duarum rerum præsentium, quarum valor modo æqualis est. Ex his ergo facile moderamina colliguntur ac temperamenta conclusionis, quibus est eius veritas circumscribenda. Primum enim diximus cauendum esse, ne ratio huc tēporis obrepat: quæ indicium sit palliati mutui. Ad cuius vtique rei notitiam, hanc censeo statuendam regulam. Non potest virtute huiusmodi cambij aliud quiddam recipi, quā si duæ res in præsentem existentes cābirentur: hoc est, non potest, qui pecuniā in Flandria numerat, quantum est ex genere suo, plus in Hispania recipere, quā si eodem puncto quo pecuniā illic cōfert, fieri posset ut eandē reciperet in Hispania. Exēplum esto: Si ille admetiens pecuniā in Flandria, certus esset eadem die ministrum suū eandem recipere Metinæ, nempe quia per literas antea & nuntios inter eos sic cōuentum fuerat, & ratione alertæ conclusionis amplius recipit, quā cōfert tantundem proflus valoris, neq; alium præterea obolū recipere potest, siue solutio faciendā sit post mensem, siue post tres, siue post decē. Hanc inquam regulam cōstabilendam hic quā maximē necessarium arbitror. Nam si tā vera est, quā re vera censeo, infallibilis est iustitiæ index huiusmodi cambiorum. Modificati autem sumus conclusionem dicentes, quantum est de genere suo: quoniam non perinde in pecuniarum cambio censeo potest tempus illud præsens, quo æstimandus est valor pecuniæ in alio absente loco, atq; in aliis mercibus: ut artic. proximo declarabimus. Porro autem eius veritas ex dictis sit compertissima. Fundamentum enim iustitiæ horum cambiorum atq; ad eò testimoniū rationem mutui huic nō abdi, est quod cambitur maior pecunia pro minori, aut vice versa: quoniam in vno loco tanti æstimatur minor, quanti in altero maior: ergo ratio valoris huiusmodi pecuniarū ad eundem tēporis articulū referri debet, & perinde ac si res præsentem sint, earū cābiū existimari: atq; ad eò nulla temporis ratio interuenire valet, quæ pretium vel vnus augeat vel alterius minuat. Et quoniam conclusionē similitudine aliarū rerū fulciimus, earum exemplo in eius explicatione vtamur. Licet quidem mihi existenti in Hispania, ut frumentū plurijs vendatur, duos modios cambire pro tribus in Sicilia, quos scio eodē æstimari pretio, quo duos in Hispania. Hæc autem cambitio non est licita, nisi pro eodem tēpore: nēpe quia tu habes frumentum in Sicilia, & ego in Hispania. Quare ex illo puncto quo ego

Cōclusio re sponsiua.

Probatio cōclusionis

Cōfirmatio

Argu. contra conclusionem.

Solutio.

Moderamina posita cōclusionis. Regula.

Alteratio pro cōclusionem

tibi in Hispania meū cōfero, id quod tu in Sicilia habebas, factum est meum. Nam si tu illic nullum habes modō frumentū, sed expectas habere, & quō te expectē, reddis mihi pro duobus tres, manifestum est vsurariū mutuū. Ad propositum ergo, si ille qui recipit in Flandria reddidit tibi post trimestra plus quā redderet, si eadē die qua tu confers in Flandria redderet tibi in Hispania, manifestum est hoc nō esse syncerum cābium rei pro re: sed auctarium illud ob id adhiberi, q̄ illo tēpore illum expectas dum pecuniam quā paratam nō habet, cōficiat atq; ad eō ratione mutui quod illic cōtegitur. Et per hoc patebit vitium illius rationis, quā sibi mercatores obtinent. Fatentur nanq; vnam causam cur expectetur toto trimestri, esse, vt ille qui in vno loco recipit, parare possit, & forte conficere pecuniam ad soludum: Hoc in quā indicium est manifestum mutui. Nam vt simplex sit cambium, requiritur (vt crebrō repetimus) vtriusq; rei existentia: atque ad eō, vt ille qui recipit in p̄optu habeat pecuniā. Quare si in p̄senti non habet, palam fit, pro expectatione dum conquirat, augere cambij p̄tium. Sed ait mercator, chirographum nō est volucris, quā possit subito euolare: atque ad eō tempus requiritur. Fatemur quidem, vt supra fassus sumus. Attamen cum tēpus illud nō nisi illi necessitati inferuiat, vt cambium innotescat, ratione illius nihil p̄tj extorqueri potest. Et hoc est punctum, quod consideratissimē meditandum est. Si enim cambium est rei pro re, ad idem est reducendum punctum: pro tēpore ergo notificandi nihil recipi potest. Quare vbi diximus admittendum esse tempus necessarium ad transmittenda chirographa non eo pacto intelligēdum est, vt haberi eius ratio possit ad recipiendum p̄tium: quia tunc profectō pro eiusdem temporis expectatione reciperetur: sed intelleximus illud necessarium tempus non esse, vt quidem arbitrantur, vsurā indicium. Sed ait rursus qui partes mercatorum defensas: Si iste qui pecuniam aliō transmittit, cursori eandē cōcederet t̄nsferendā, inducias illi temporis concederet, tunc pro tēpore p̄tium solueret. Respondetur nō vnam solū fallaciam in argumēto latere. Primum enim, qui sic arguit, immiscet diuersas simul cambiorum species, quod in p̄senti quāstionis fronte cauendum admonuimus: nunc enim nō disputamus de cambio ratione loci, hoc est, qd̄ sit sola ratione t̄nsmittendi pecuniam qua alibi indiges: sed de cōmutatione pecuniā vnus loci pro pecunia alterius, propter copiam inopiaeque varietatē. Nā qui pecuniam dat in Flandria, recipiendā in Hispania, nihil dispendit, vt diximus, sed lucratur. Item qui pecuniam cōcredit cursori, nō transfert in ipsum dominiū, vt fit in cambiis. Atq; ad eō nulla illic abdi potest ratio mutui. Et quod ad rem pertinet, p̄tium nō illi cōstituitur pro tempore, sed pro labore: cambire ergo pecuniam, quā est Metinā, pro illa, quē censetur esse in Flandria, non debet illa norma iudicari, quā est mera translatio per cursores: eō vel maximē, q̄ p̄tia non conueniant. Transportaret enim cursor ab Hispania in Flandriam quatuor millia ducatorum, p̄tio cētum: & tamē qui prius recipit in Flandria, repensurus in Hispania, soluit quintā partem, & eo amplius, capitalis. Sed arguat sic forsā contra campforem quispiam: Dum bella vel obstacula alia impedimento sunt, ne pecunia transferri posset, multō auctius esse debet translationis p̄tium: ergo id ego possum supra illā rationē suscipere: qua vna moneta cambitur pro alia. Nam cum duarum cambiorū specierum per se vtraque licita est, nulla est iniquitas, si altera alteri adhibeatur. Ad hoc respondetur, & est iudicio meo apprimē notanda responsio, q̄ si cambiū de quo imprēsentiārum loquimur, licitum est, nempe vt pecunia vnus loci pro pecunia alterius cambiatur, hęc nihil bellis obstantibus, strata est paratissimāque via traducendi monetam: & id eō iniquissimū est ad lucrū huiusmodi cābij p̄tium aliud insuper adhibere ratione translationis de loco ad locū. Sed alterū eligendum est: vel si quidpiā p̄tj ratione secundi adhibeatur, id debet esse tenuissimum. Ex quo fit, q̄ cum inter mercatores non habeatur ratio nisi prioris cambi, s. cōmutationis monetā si cambium fiat cum alio ciue, qui nō est mercator neque negotiator, & p̄ter hanc habeatur etiam noua ratio p̄tj propter translationem, iniquum esset. Crediderim ergo certissimam esse nostrā cōclusionem: videlicet ex cābio de quo imprēsentiārum agimus, nihil amplius posse recipi, quā si eadem die in vno loco paretur, & in alio reciperetur, vel perexile insuper quidpiam. Ex quo fit tandem, vt in calce totius quāstionis hoc adnotemus, nondum patere differentia huius æquitatē: nempe quod cum ille qui pecuniam Metinā prius capit, reddit autem post in Flandria, non lucratur nisi quinquaginta: ille qui econuerso eodē tempore inuariatq; pecuniā æstimatione prius confert in Flandria, recepturus in Hispania, lucratur septuagintaquinque. Enimvero q̄ prius cambium licitum sit, id in causa existit, quod trecentum sexaginta, quā iste qui Metinā recipit, reddit in Flandria, tanti æstimantur quanti quadringentadecem, quā receperat, & ediuersō. Igitur qui vice versa tercētum sexaginta prius confert in Flandria, non est cur postea recipiat Metinā, nisi quadringentadecē: nam idem est valor. Quare nihil referre deberet, q̄ prius quis recipiat Metinā, vt soluat in Flandria: & quod prius annumeret in Flandria, vt postea recipiat Metinā.

Restat igitur argumentis responsa subiicere, quatenus contra hanc nostrā assertionem militare videntur. Ad primū ergo in vertice quāstionis oppositū respōdetur, diuersam esse rationem, quando p̄tium auri augetur vel minuitur æstimatione argenti aut æris, propter solius auri raritatē: & quādo tota pecunia plutis minorisve æstimatur propter eius in genere copiam vel inopiam. Nam priori modo qui ducatur, verbi gratia, cōfert in Hispania, nō cōfert amplius quam vndecim argentea regalia. Si quidem idē est, in auro tribuat an in argento. Qui autem illud recipit Romā, æstimatione Romana recipit illic regalia tredecim: non ob id q̄ tredecim regalia nō pluris illic habeantur, quā vndecim apud nos, sed quod aurū carius æstimatur. Sicut si frumentum valens vndecim cambiret quis pro alio valente tredecim, Attamē quādo maior est copia pecuniā totius in genere in vna puincia, q̄ in alia, nō pluris æstimatur, vbi maior est copia pecuniā tredecim regalia, quā vndecim in altera, vbi est penuria. Et id eō potest, verbi gratia, dare quisq; in Flandria vndecim in quacūq; moneta, siue aureos ducatos

ducatos siue argenteos, siue æneos numos recepturus tredecim in Hispania. Ad primum autem eorum, quā proximē ante conclusionem adiecit, iam satis responsum est, iustitiam huiusmodi cābij monetā pro moneta non in eo fundari, q̄ sit cambium, mutuū, vel merū ratione loci, id est vt numi transferantur, sed propter differentiam valoris in diuersis locis. Quare non inde variatur contractus q̄ fiat non ob necessitatem t̄nsferendi pecuniam ad alia negotia, quā ratione lucri, sicuti in aliis mercibus accidit. Ad secundum verō negatur hoc esse mutuū, vt declaratum est: quia nō fit sic hoc cambium, vel fieri non debet, vt ratione temporis aliquid petatur: sed est cambitio duarum p̄sentium pecuniarum. Quocirca ingenuē concedimus eum qui cambit, transferre in alterum dominiū suā pecuniā: vt quo libuerit vsu illam dispendat. Vnde tamen non fit consequens, vt quidam neoterici censent, esse mutuū: nam in cambio etiam transfertur dominiū, vt dum merces qualibet tuas cum aliis commutas. Neque refert, vt idem auctor cogitat, pecuniam redditum iri in moneta diuersi metalli aut eiusdem. Ad aliud verō quod illic adhibebā, nepe accidere nonnunquā q̄ qui Metinā recipit, nullas habet pecunias in Flandria, iam etiā dictū est in tali casu, si iste non soluturus in Flandria, omnino esse palliatū mutuū: quia nō cābitur res pro re, sed soluitur p̄tium pro induciis ad restituendum indultis. Ad aliud autem etiam respōdetur, q̄ recipere hic & soluere in Flandria non tollit rationem mutui si fiat ratione temporis. Si autem fiat ratione diuersitatis valoris, non est mutuū, sed cambium. Sed & ad confirmationem satis responsum est vbi eius conclusionem concessimus: nempe non licere plus recipere ratione huius cambi, quā si eodem die quo in vno loco confertur pecunia, referretur in altero. Ad aliud verō de augmento & decremento cambiorum statim dicturi sumus articulo proximo. Ad vltimum denique negatur sub hoc cambiorum tegmine pecuniam emi aut vendi: quia neutra habet rationem p̄tj alterius, sed est meta rerum permutatio.

ARTICVLVS III.

Vtrum cambiorum p̄tia inter campfores variari possint.

Vbsequitur vt de varietate cambiorum p̄tj quæramus, an sit licita. Arguitur nanque q̄ inter mercatores nequeant eiusmodi p̄tia variari. Nam cum pecunia non sit vendibilis, non potest eius p̄tium ceu reliquarum mercium aliquo modo mutari, nisi sola principis lege auctoris minuentisve eius valorem. In contrarium autem est celeberrimus cambiorum vsus, qui reprobati haecenus non consuevit.

Quæstio hæc ad superioris claritudinē apprimē est explicatu necessaria. Cum enim definitum sit monetarum diuersorum locorum propter diuersam æstimationē iuste cābiri, operæ p̄tium est nosse vtrum in nundinis variari iuste possint inter mercatores p̄tia. Ad quam idcirco quæst. duabus cōclusionibus respond. Prior: Accidere possunt causæ quarum merito leclusis fraudibus ac dolis possint cambiorū p̄tia variari. Conclusio hæc ex superiori art. non obscurē fit consequens. Enimvero si raritas non auri vel argenti, sed pecuniā in genere in causa est vt aliquātulo minor tati æstimetur, ac maior vbi pecunia abudat: cōsequens est vt si in nundinis, verbi gratia, Metinē. vel qa rex pecuniā corrasit, aut propter aliā calamitatē cussi æris penuria laboratur, & nihilominus ad mercaturā aliaq; negotiationes reipublicæ necessarias, operæ p̄tium est ab Hispania in Flandriā, & vice versa, pecuniam per cābia traducere, p̄t qui illā Metinā adnumerat, meliori conditione recipere in Flādria: & vice versa si Metinā abundatior est pecunia p̄t etiam qui ibi recipit, meliori cōditione recipere. Atq; hic modus vsitatissimus est augmenti & decrementi cābiorum: nepe vt nulla habeatur ratio auri vel argēti.

Caiet. autē in suo cābiorū opusculo aliud enarrat cremēti decrementiq; genus: nescio verūmne sit an fictum. Nepe dum negotiator Mediolani recipit cum pacto reddendi marchā auri Lugduni viliori p̄tj quā est valitura: vt si, verbi gratia, dicamus quod quis accipiat mille argentea regalia repensurus centum ducatos, qui re vera valent mille centum regalia. Neque verō hoc cōdemnat cābium immo arbitratur veditōne esse auri minori p̄tj propter necessitatē, quia mauult ille iacturā cētum argēteorum regalium facere q̄ ab alia negotiatione cessare, qua plus lucrabitur. Ego verō neq; credo hoc genus cābij in vsu haberi: neq; si haberetur illud aucterē approbare: quoniam (vt sepe diximus) inter mercatores nullum est discrimen auri & argenti, neque aucterē scuti vel ducati ratione auri vt facit rex cum auri p̄tium lege exauret: sed vtantur nominibus illis, scuti vel ducati, vt supra dixim⁹. Et hoc fortē dicere voluit Sylue. verb. vsura. 4. §. 6. vbi ait nō vt mercatores moneta vt vulgus. Præterea quando in vsu versaretur, profectō pro vsura ducendum esset. Nam illa non est venditio auri, sed restitutio mutui cum vsura. Eius enim qui pecuniam prius dedit, nihil interest solutionem in auro recipere vel in alia moneta, dummodō aucterem extorqueat dilationis gratia. Dixerim autem hoc esse licitum, fraudibus exclusis ac dolis, quā profectō creberrimē inter augendas monetarum inferunt. Nā qui huiusmodi cambiorum lucris omnem posthabent religionē, perinde atque in aliis mercibus monopolia exercent. Cōfederantur nanque duo aut tres qui omnē abradunt pecuniam. Recipiunt scilicet ab omnibus initio nundinatum pecuniā, soluendam partim in Flandria, partim Lugduni, aut Londini, aut Genuæ, &c. Atq; ad eō qui postea in eisde in eundis cambiis indigent, nepe p̄senti Metinā pecunia cum alia nō pateat Bursa nisi monopolio, coguntur eo p̄tj recipere quo illis libuerit, est nocentissima pestis, neque esset vllō modo ferenda. Veruntamen præcipua dubitandi ratio de hac cōclusionem est. circa causas, quibus legitimē p̄tium cābiorum variari potest. Et quidē q̄ raritas atque abundātia pecuniā legitimē cēseri possit in causa, cōperrissimū est, esseq; debet cōstitutissimum. Penuria verō hæc atq; affluentia, bina esse potest, nempe absoluta & respectiua. Absoluta inquam, vt supra dictum est, si propter bella aut quosuis alios ingentes sumptus rex vndiq; pecuniam colligat, aut propter aliam calamitatem re vera angustior esset. Et econuerso si ob aliquam prosperi-

Exploditur mercatorū cauillatio.

Obiectio.

Solutio.

Argumentū.

Responsio.

Primum corollarium.

Secundum.

Ad primū argum.

Ad aliud.

Ad secundū argum.

Ad tertium argum.

Ad quartū argum.

Ad quintū argum.

Ad postremum.

Prima conclusio.

Ratio conclusio.

Caietanus.

Syluester.

Causa quibus legitime augeri potest cambiorum p̄tium.

prosperitatem afflueret. Et de hac dubitari non potest quin sit causa legitima. Alia vero est de qua meritissimè inter prudentes multum est haesitandum. Videlicet vtrū frequentia paucitasque indigentium, atque adeo petentium pecuniā in forma cambij, augeat, & minuat cambiorū pretia. Et quidē Caiet. in illo suo Opusculo c. 7. id nihil formidat asserere: cui & Metinensis quoque subscribit: de quo hoc obiter adnotaverim quod secum gratis pugnare videtur. Concedit enim secundum accipientiū numerū variari cambiorū pretia, & nihilominus negat copiam aut inopiā, pecuniarū legitimā posse aestimari causam ut eadē cambiorū pretia variantur: cum tamen ob id numerus accipientiū pretia augeat aut minuat: quod cum sint plures, pecunia reputatur angustior, respectu eorum, cum verò plures, reputatur amplior, sicuti in aliis mercibus. Porro ergo dubia est haec causa variandi pretium. Primum quod pecuniam cum aliis mercibus hac ratione conferre, non est adeo legitimū. Nam pecunia non est vendibilis, atque adeo neque videtur pretio more aliarū mercium aestimanda. Secundò (quod attenda cōsideratione speculandū est) si hanc campforibus licentiam indulgeas, fraudibus aditū aperis. Nam solent bursas in nundinarū initio claudere, expectantes quo pretio cābia currāt. Et dū prosperū vident forū, illā in cābia producunt; alioqui seruant. Et quanvis primo aspectu nulla se illic prodat iniquitas, eò quod quisque potest re propria suo arbitratu aut seruare aut distrahere, prout ex re sua fuerit; tamen si res oculatiùs inspicatur, illa eadē causa est eadem augendi cambiorum pretia. Nam propterea plures sunt qui cambia quaerunt, quod rarior est pecunia: est autem rarior: quia abscondita est: imò illa ratione abscondita ut augeantur pretia. Et re vera si ad normā aliorū pretium, ut mercatores volunt, varianda est cambiorum aestimatio, debent eidem subdi legi quae solēt à republica in aliis mercibus obseruari. Dum enim multi sunt qui horrea obseruāt unde annonae charitas nascitur, cōpelluntur eadē aperire, & legitimo diuēdere pretio: imò quāuis non cōpellerentur, peccatū esset, eo quod cum res sint reipublicae necessariae, nō possunt eorū domini cōmunem iniuriā illo modo populū affligere. Si ergo mercatores ita fatentur cābia esse necessaria profectò suo se mucrone iugulare videntur dū pecuniā abscondent: eò potissimum quod vix fieri potest sine aliqua specie monopolij. Nam si inter illos non cōueniret ut bursas obserarent, vnus & fortè alter aperiret cambium, profectò res est mihi nō satis cōperta: nihilominus in hanc partem mihi ipsi propendere videor, quae sit posterior conclusio. Vberior accipientiū copia genere suo si caliditas omnis & versutia caueatur, causa esse potest augendi cambiorum pretia, sicuti & raritas causa minuendi. Conclusio inde suadetur. Primum, quod cambire monetam vnus loci pro moneta alterius, non solum licitum monstratū est, verum & necessarium. Mox quod numerū penuria vnus regionis causa est, ut minor tanti aestimatur quā alibi maior: cum ergo auctior numerus recipiētium cambia, causa sit ut minor habeatur pecuniae copia quā dum rariores sunt, qui capiunt, colligitur ut hac etiam ratione augeri possit pretiū. At verò adeo sunt multae technae ac doli, qui hac se statim ratione ad augenda pretia insinuabūt, ut nō absque formidine & metu sit conclusio in usum admittēda. Est enim res, quae nō tam in scientia posita est, quā in cōscientia & prudētia: & ideo optimorū cuique iudicio deferendus est huiusmodi vsus. Ad argumentum ergo quod in vertice quaestionis proposuimus, respondetur, quod etsi pecunia, non sit vendibilis, atque adeo neque proprio pretio aestimabilis, ob id autem quod est campsibilis & commutabilis, potest plures minorisque aestimari, ut cum alia alterius loci commutetur. Ad aliud autem quod insuper de fraudibus adiecimus, nihil aliud respondere possumus, quā quod, ut dicebamus, cuique timoratae conscientiae iudicio relinquatur. Nam etsi condemnandum simpliciter non sit, ut quis pecuniam suam veluti reliqua bona in tempus, seruet, quo commodius ac magis e re distrahere possit: vix tamen, ut dictum est, absque fraude fieri potest.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum cambium ad incertam solutionis quantitatem sit licitum.

X artic. proximo hic nascitur, vtrum scilicet cambiri possit pecunia praesens ac certa pro futura, cuius valor incertus sit: ut si quis alteri centum ducatos numeret eo pacto, ut solutio fiat secundū aestimationē cambiorū proximarū nundinarū: aut Metinensium, aut Lugdunensium, aut Londinensium: parum enim refert. Et apparet inde non esse licitū, quod iustitiae bilances periculo exponuntur: aut quod minus referatur, quā collatū est: aut (quod multò frequentius vsu venit) plus. Nam alterutrum cōtingat, violabitur iustitia. In contrarium autē est, quod cum liceat pecuniam ambiguo euentui cōmittere: ut in ludo patet, & in fortibus non est cur id non liceat in forma cambij.

Ad quae. duabus conclusionibus respondetur. Prior: si omnis fraus atque dolus procul absit, nullā per se habet rationē vsurae quod aliquis Mediolani, vel Parisiis: vel alibi pecuniā alteri conferat: nempe centū aut mille ducatos, siue in auro, siue in argento (iā enim saepe dictū est nihil referre) pretio cambiorū primarū nundinarū redhibendos. Cōfessio est etiā Caiet. in suo cambiorum opusculo: vbi procul absit fraus: nepe primū, quod sit aequilibre dubiū plures minorisue ducaturū aestimadum. Secundò quod ille qui confert, non sit ille qui augenda pecuniā operam daturus est. Et ratio est plana: imò id licitum esse potest sub forma mutui. Est enim sicut depositio: quam vadiationem appellant: hoc est, expositio pecuniae periculo futuri euentus: ut etiam diximus de assuratione. Accipe hac lege centum: ut si cambiorum pretia aucta fuerint, solues mihi plus: sin verò, minus, vel aequale. Nam vtraque pars eidē subest aequali. Quin verò Caiet. in suo opusculo cap. 6. aliud quid addit, quod nescio an tunc affirmari possit, satisque doceri: nempe bifariam hoc posse contingere. Vno modo, in incertum restitutionem relinquendo, ut hac nostra conclusione assertum est. Altero verò pacto, ut quod in dubio est, certa quantitate taxetur. Exempli gratia: Credo tibi ducatos nunc centum, valentes argentea, verbi gratia. regalia mille, de quibus tamen dubitatur, vtrū in nundinis valituri sunt mille, an fortè mille ducentos. Potest inquit inter nos cōuenire ut mihi referas mille centum, quod est medium illius

lius excessus supra capitale. Huius autem cōtractus aequitate profectò videre mihi non videor: imò citra dubium id minimè licere crediderim. Primū enim asserta nostra conclusio verum non habet nisi eius moderamine temperata: nepe quod sit aequale dubium, monetam plus quā modò valiturā aut minus: iuxta monitū capituli. In ciuitate de vsuris. Ut si nunc cētum ducati valent mille argentea, aequale sit dubiū, valorem aestimadum in nundinis mille centū, aut nōgētis. tūc enim aequalis est alea. Si autē certū est, quod sint, vel quanti modo valent, vel plures pendendi, non autē minoris: ut casus habet Caietani, nequaquā profectò licet. Nam illud cambium diximus habere rationem depositionis, aut quam vocant vadiationis aut ludi: in quibus debet euentus aequaliter in vtranque pendere partem. Item casus hic secundus manifestū inuoluit mutū cū lucro. Nam si cambiū sit non potest nisi res pro aequali cambiri: sicut si modò tibi frumentū mutuarem. Quare non est simile de aliis mercibus iuxta tenorem capituli. Naviganti. quod qui seruatorus est merces, potest illas plures vendere, si tempore quo à possessore erant vendendae, plus erāt valiturae: quoniam pecunia nequaquam vendi potest, sed cambiri. Quocirca si taxatur luctū, mutū est, quod vsurā formā induit. Veluti si modò tibi frumentum mutuarē, & quia creditur plus valiturū, eo te vinculo obligarem, ut pro decē modis vndecim mihi restitueres. Ex his hoc colligamus documentū, quod neque secundum tenorē nostrae secundae conclusionis, licet genere suo vera sit, tutū est huiusmodi cambia ad incertam solutionem facere. Nam semper illic abditur anguis, eò quod per quā rarissimè imò possumus dicere, nunquā, dum haec cambia fiunt, timetur minus pretiū: sed semper certū est auctū iri. Neque, fiunt nisi ad personādas vsuras. Addit enim qui indiget, mercatorē aut campforē, à quo pecuniam mutuatur: ille autem non renuit nisi rependatur pretio, currenti postea in nundinis, quia certus est lucri. Argumenti igitur in capite quaest. obiecti conclusio conceditur: nempe secū id quod ut plurimum contingit, non esse cambium licitum: quia iustitia periculo exponitur: argumentū autē in cōtrarium id tantum probat, quod si cōtingere possit aequale dubium futuri pretij in minus, quā valet, dum sit cambiū, ut in maius licitum esset.

ARTICVLVS V.

Vtrum cambium huiusmodi, quod in. ercalatis ac praetermissis primis nundinis in alias subsequentes fit, sit licitum.

N hoc tandem postremo arti. concludere negotium restat totius campforum practicae, quod ut lucidius referetur luculentiusque examinetur, arguitur, quod liceat sic eiusmodi cambia celebrare, ut propterea quod in tertias aut quartas nundinas fiant, pretium augeri possit. Etenim si haec conditio cambiū vitaret, id praesertim, quod ratione dilatae solutionis aliquid percipitur: hoc autem minimè accidit: ergo est licitum. Probatur posterior praemissa, quoniam id pretij, ut campfores sibi ostendunt, nō recipitur ratione temporis, sed ob id, quod cambia quae in longius fiunt tempus minus sunt cambienti fructuosa. Nam si quam tibi Metinae numeravi pecuniā, nō mihi in Flandria in tempore numeras, cohibeo id cum lucro huc opportunè remittere, atque adeo pro illa quā facio iacturā, possum ex te amplius recipere lucri. Secunda ratio auctioris exigenda pretij dum solutio prorogatur, est, ut aiunt quod dum cambia laxiora sunt, hoc est plus temporis ad soluendum indulgetur, plures sunt qui illa recipiant: vbi autē sunt strictiora, multò sunt rariores: quo autem qui recipiant plures sunt, eo cambiorum pretia meritò augentur, sicuti in reliquis mercibus. Tertia. Quia quo plus temporis collator cambij concedit debitori ad soluendum, minus ei negotiū exhibet ad parandā alibi pecuniam quandoquidem maiori tempore facilius poterit parare. Ob idque non est iniqua accessio, quae hac ratione ad pretium fit. In contrarium autem est, quod in huiusmodi cambiis manifeste augetur pretium ratione temporis: quod iudicium est vsurariae mutationis.

In campforum praxi inter probos, atque eos qui sunt circumspectae virtutis, nunquā malè audiuit cambiū: quo ut eorū sermone loquamur, nundinae transiliumtur: est proximis intercalatis ac praetermissis, solutio vsque; ad tertias vel quartas prorogatur. Nihilominus verò inter eos, de quibusdam ambigitur, quas intercalare & transilire necessarium ducunt: atque adeo existimāt rōne illius dilati temporis augeri posse cambiorum pretia. Rememoranda ergo sunt nundinarū tempora, quas retulimus articulo. Diximus namque à nundinis Maij Metinensibus, hoc est à fine Iunij, in vltimū esse cambiri ad Flandreses Septembris, id est ad mensem Nouembrē intercalatis nundinis Iunij: quarum solutiones fiunt toto mense Augusti, ob id quod cum solutiones Metinae decima die eiusdem mensis absoluantur, nequeunt commodè chirographa eodem mense transmitti. Itē in nundinis proximis Riui Sicci, quarum solutiones absoluntur mense Octobris, non cambitur ad Flandras Septēbris, quarū solutiones durant toto Nouembri, quia non satis existimatur tempus illud ad transmittenda chirographa: sed cambitur ad nundinas Nativitatibus quarū solutiones fiunt in Februario. Ac denique à nundinis Octobris, quarū solutiones fiunt in Decēbri, plurimū cambitur ad nundinas Resurrectionis, quae Bergis celebrantur, quarumque solutiones fiunt in Maio. Et de hoc est maior dubitatio. Nam dimidiata quadragesima fiunt etiam in Flandria cambiorum quaedam solutiones: licet non sint nundinae. In hoc igitur tempus apparet commodè mense Decēbri cambiri potuisse. Praetextunt sibi tamen mercatores hanc excusationem, quod tempus non est satis longū: ut praecipue, quia non fiunt tunc nundinae in quibus debitores esse possint ad soluendum conficere: & idcirco protelatur solutio vsque ad mensem Maiū. Aiunt ergo quod cū trimestre tempus necessarium sit ad mittēda chirographa, nihil aliud quā aequitas est ratione illius temporis pretium aliquod recipere, quod alteri indulgetur, ut commodius soluat. Et adhibent rationes quas proximè nos denarrauimus. Atque huic potissimum opinioni ansam porrexit decretū quorundam Parisiensium, anno Domini 1517. quo ad tria mercatorum quaestita respondentes, eā in tertia responsione illis indulserunt licentiam, ut ratione temporis pretiū possent recipere propter lucrum cessans

Caietanus. Metinens.

Postrema conclusio. Probatio.

Ad primū argumen.

Ad secundū.

Argumen.

Prima conclusio.

Caietanus.

Caietanus.

Secundum.

Documentum.

Ad argu. facta.

Primū arg.

Secundum argum.

Tertiū arg.

Fundamentum.

Parisensium decretum.

cessans, ac labores, & industrias. Atq; adeo adiecerunt, q; si intercalatis nundinis solutio in aliis differatur, tunc quo longius fuerit tempus plus recipi potest. Fuerunt Coryphæi illius negotij duo fratres Coronelli, ciues nostri: alius profecto non penitentia eruditionis & famæ, sed tñ in hoc, ipforū etiam mercatorum confessione, ab scopo, vt salua eorū auctoritate dixerim, tā de facto quā subinde de iure, neque absq; vlcere conscientiarum, mercatorū, aberrarunt. Ad quæst. ergo hac respondetur cōclusionē: quæ profecto nulli qui rē attentē perspexerit, posse videtur in dubiū venire, Nō modō nullatenus licet ob nundinarum intercalationē & præmissionē pretium recipere: imō si ex ipsa temporis conditione res perpendatur, neq; propter illud tempus quod inter cambiū interit & proximas nundinas. Conclusio ex superioribus elicitur: quin verō art. 2. est expressē demonstrata: sed maioris tum elucidationis: tū confirmationis gratia hic resumitur: nempe vt ostendamus argumentis suis cāpores contra seiplos pugnare. Aiunt nanq; non recipi pretiū pro illo trimēstri tempore quod intercurrit inter Hispanas nundinas atq; Flandras: sed qā nō possunt chirographa citius mitti. Haud enim necessum est habere statos equos, quibus euollent: imō bellorum tempore fieri nō potest. Nos autem fatemur equidem tempus ad id muneris necessarium. Attamen tempus illud non debet in hoc seruire, vt diximus, vt qui pecuniam recipit, soluere possit cōmodē. Nam si de præsentē non habet, fit vt propter expectationē pretium soluat: si verō habet, potius ei tempus seruit qui pecuniam contulit. Nā sua interest pecuniam recuperare, ac proinde chirographa mittere, quare nihil ratione illius temporis potest recipere. Itaq; dicere ob id qd temporis intercapedo est mittendis cōtractus instrumentis necessaria, licere cambium carius fieri, repugnantiam inuoluit. Imō quomodocunq; propter tempus illud quidpiam pendatur, significatur mutuū, atq; adeo vsura. Accipe aliarum rerum exemplū. Si ego frumentū meū, aut vinū, aut quiduis aliud cū tuis similibus rebus cōmutarē, quas alibi habes eiusdē omnino existimationis, cuius meæ sunt: adiecerē tamē propterea q; tempus requiritur quo contractus ministris tuis innotescat, qui meis restituant, quidpiam mihi pretij soluere, profecto iniqua esset vsura nisi perexiguū illum sumpū recipere, quē in mittendis literis facerē. Sed persistunt etiā tunc in sua defensione, dicentes: Fatemur illū qui in Flandria cambiū recipit, nō habere in prōptu pecuniā Metinæ, sed expectare in nundinis, vendendo tuas merces, quas illuc mittit collecturū. Porro autē confessio hæc plus aperit rationē mutui: quādoquidē ob indigentiam temporis alter recipit, non loci sicuti nobilis ciuis ideo ab vsurario mutuatur: q; suos expectat prouentus quibus soluat. Et suprā subtit. de societate diximus vsurā esse, si quis opifici lanā vel aliam materiā mutuet aut vendat, vt cum scēnore soluat, quando ex suo artificio pecuniā collegerit. Eadem ergo vsura est, indigenti mutuae vt sua negotiatione pecuniam congregat vnde soluat. Ad practicam ergo vt descendamus. Cambiū quod Metinæ fit, mense Decēbri, nihil profus, vt reor, refert quādo sit soluendum. Porro inquā siue cambiatur ad nundinas Natiuitatis, quarum solutiones fiunt in Flandria in Februario, siue ad dimidiatam quadragesimam, siue in nundinas Maij, non potest neq; obolus recipi plus minūve propter temporis prorogationem: nisi id fortē quod in mittendis literis recuperandaque pecunia dispenditur, quod ferē nullum est. Et idē pro cōperto habet Caiet. c. 6. sui tractatus, nempe ex hoc, q; pecunia diutius occupata sit, non posse pretio exigi: quia non inde fit res ipsa pretiosior. Qua vtique ratione S. Tho. 2. 2. q. 78. art. 2. negauit licere rem carius vendi credito, quā numerata pecunia: nisi fortē debitor in mora sit, hoc est, statō die non soluat. Quōd si qui campforū partes agit, respōdeat solutiones fieri cōmodē non posse, nisi nundinis, atque adeo faciendæ solutioni necessarium esset tempus illud præcedens, hoc idem ipsum nos lubentes confitemur. Sed hæc eadem sua nostrāq; confessio à nobis pugnat, cambiūq; vsuræ conuincit, si pretium ratione illius temporis petatur. Si enim eius qui Metinæ pecuniā contulit, nihil refert vbi illa primo mense aut secundo sibi rependatur, vsque ad primas nundinas, non est q; debeat quidpiam pretij auctius recipere, quā si eadē sibi die solueretur. Nā vt ipsi fatentur numi, qui in proximis nundinis solvuntur, pro præsentibus habentur. Si autē demū vel lucrum cessans, vel alios labores, vel industriam sibi prætaxant ad incrustandum hoc pretium ratione temporis, iam suprā q. 3. longē me arbitror hæc omnia exufflasse. Lucrum enim cessans nulla possunt ratione petere, etiam si millies rogati cambiant: tum q; sua sponte faciunt, tum præcipuē, quōd à nulla alia cohibentur licita negotiatione: cum vt illic declarauimus, solis cambiis expositam habeant pecuniam. Atque adeo si genere obiecti vitiosum est cambiū, nulla industria, nulliq; labores digni mercede sunt. Quod quidem si doctores illi celeberrimi Parisienses suprā nominati fuissent consideratiū meditati, nunquā tam patulam vsurarum occasionem mercatoribus obtulissent. Sed esse vnde præcipitiū fit in huiusmodi cambiū barathrum. Nam etsi dociles campores, qui rem perspicieret habuerint exploratam: hæc forsā omnia nobiscum fateantur, tamen multa cōminiscuntur & causantur quibus se protegant. Primū (in quo rei nodus consistit) dicere forte pettendunt, q; etsi non liceat hoc genere cambiū pecuniā nisi præsentem pro præsentē permutare, tamē hæc ratio præsentis nō potest hic perinde atq; in reliquis mercibus perpendi. Primū quod fortē dum Metinæ cambiū ignoratur cambiū forū quod in Flandria currit vel Romæ. Secundō, quod est vrgentius, quamuis modō id notum esset, nescitur tamen an quando faciendā est apud Flandriā solutio aliquo inopinato euentu, malignior futurus sit pecuniæ prouentus, an verō benignior. Qua varietate crescere valor pecuniæ solet aut decrescere. Tertio, quod horum est confirmatio, eiusmodi æstimatio pecuniæ non fit in illa intercapedine quæ est inter nundinas, sed in nundinis. Et idē dum cambiū, verbi gratia, Metinæ mēse Octobris, necessarium est vt referatur solutio ad aliquas Flandreses nundinas aut Lugdunēses: nihil enim refert. Quare perinde est cambire à nundinis in nundinas, ac si præsentē pecuniam cambires pro præsentē: ob idq; nulla hic latet iniquitas. Quōd si quis in contrariū hoc argumento exurgat: Si

Si quando in Hispania fit cambium, tunc de valore non constat Flandrensis, aut Genuensis pecuniæ, fiat cambium in incertum: vt art. proximo dicebamus: & tamen nō sic fiunt sed certo pretio. Do tibi tantum in Hispania, dabis mihi tantum in Flandria. Numero tibi tantū in Flandria, reddes mihi tantū cum scēnore Metinæ. Ex quo consequens fieri videtur, q; non possint cāpores illo incertitudinis clypeo satis se tutō protegere. Ad hæc autem respondebunt, q; illa ratione potentior fieret vsurarium campus. Nā tunc qui pecunias Metinæ numerassent, ea vterentur calliditate, vt pecunia postea apud Flandriā minoris pendere quo locupletius eis lucrum obaeniret. Et præterea si cambia non nisi in incertam quātitatis solutionem fieri possent, portō vel nulla essent vel quā rarissima. Nā quot inuenias, qui velint suam pecuniam sic fortuita aleæ committere? Imō verō & horū maximū adhibetur ex superiori arti argumentum, q; cambia huiusmodi in incertum non sunt licita, nisi quādo sunt in vrranque partem ambigua: videlicet q; plus sis recepturus quā confers, vel minus. Et tamen cambia quæ sunt in vsu, nō fiunt nisi cum certissimo lucro illius, qui prius pecuniā numerat. Nam & qui in Hispania prius confert denarios quadringentos, recepturus in Flandria non nisi trecentos quinquaginta, licet perdere videatur, lucratur tamen: vt suprā dictum est. Haud igitur absque causa diximus, hinc fieri præcipitiū in cambiū spinetum, vnde neque dicendo extricare se homo potest: quāto minus ab eorum se periculo eripere, qui in re ipsa versantur? Profecto prudenter ac salubriter Alexander 3. c. In ciuitate. de vsuris, ad interrogatum Genuensis Archiepiscopi respondit: Nempē quōd est vendere res maiori pretio credito quā numerato, quando dubium est an sint plus minūve valitæ, non habeat figurā vsuræ: tamen consulendo fore ciues, ne istis se fluctibus propter præsentanea pericula immergant. Nā vix ibidem possunt non latere fraudes quæ Deū non celantur: Et ideo meritissimō quotquot sunt sancti & prudentes viri, ab ista numularia quæstuarique arte deterrent homines: & qui illi se dedunt, malè audiunt apud populum. At verō, ne nihil dicamus, neu totū cambiū vsum stirpitus videamur conuellere, dicam quæ in re tam lubrica pro meo captu admone-re possunt. Primū huiusmodi cambia fieri non possunt in incertam solutionis quātitatē: propter argumentū modō factum, nempē quia semper est certum non minus, sed plus valiturā restituendam pecuniā quā sit illa, quæ prius confertur: & nisi certi essent campores aliquā sibi factum iri lucri accessionem, nunquā cambirent. Secundō hoc sit etiam constitutissimum, q; temporis illius expectatæ solutionis nulla est ratio ducenda ad augendum pretium, siue in proximas, siue in tertias, siue in decimas nundinas cambiū fiat. Neq; de hoc, ego saltem pro meo ingenio dubitare possem. Tertio & hoc etiam impræsentiarum admonuerim, q; dum aliqua sit nundinarum intermissio vt cambium in illas proferatur, in quibus speratur cambiū pretium auctum iri, vsura metuenda est. Verbi gratia, camporum praxis est in nundinis Octobris, quarum solutiones Metinæ fiunt mense Nouēbri, ad nundinas Resurrectionis, quæ fiunt Bergis mense Maij cambiū, eō q; cum illæ sint ditiores, plurēque adeo sint, qui cambia suscipiant, pluris illic æstimatur pecunia. Atque hac ratione cambia quæ Metinæ in illas nundinas prolatantur, pretiosiora fiunt. Nam iam tunc non cambiū pecunia præfens pro præsentē, sed pro illa, quæ in futurum auctior speratur: præterquam q; semper ratione maioris dilationis plus insuper recipitur. Hæc ergo omnia vsuraria sunt cambia. Et confirmatur hæc ratio, quoniam si illa futuri valoris ratio haberi possit in cambiis, eadem ratio duci posset in cambiis proximorum locorum eiusdem regni, imō & eiusdem loci. Posset inquā quis numerare pecunias in nundinis Maij Metinensis restituendas ibidem in nundinis Octobris: eadēque cum lucro: propterea q; speratur tunc auctum iri pretium, quæ tamen patentissima esset vsura, vt quæstione etiam proxima reperentes monstrabimus. Quocirca intercalatio solutionum dimidiatæ quadragesimæ profecto non potest non esse suspecta. Igitur nullam aliam videre mihi videor legitimā cambiendi rationem, quā si ex præcedentibus nundinis illius loci ad quem cambiū, & ex præsentibus coniecturis æstimetur absque fraude & dolo pecuniæ valor, qui est in præsentē aut in proximis nundinis: & secundum illud solutio cambiū constituatur. Hoc enim esse censeo cambiū præsentem pecuniam pro præsentē, & præcipuē dum cambiū ad Romam & ad quencunq; locum, vbi non expectantur nundinæ. Ex quo fit q; præteritio nundinarum nunquam fieri præsumitur nisi cum vsurarum fraude. Quōd si dicas forsā tempore faciendæ solutionis res fore variatas, respondetur, quōd eiusmodi pericula oportet te subire. Nam hæc est negotiatorum conditio & fors. Etenim si vis pecuniam tuam adeo in tuto collocare, iam non est negotiatio, sed verē mutatio cuius gratia pretium iure percipere nequis.

Descendamus ergo ad superiorum argumentationum responsa, quibus se ipsi mercatores iugulant, quamuis illi qui rationem suarum habent conscientiarū, bene vident nullius esse momenti: sed illi hæc cogitant, qui suam volunt vsuram fucare & incrustare. Ad primum igitur respondetur, q; etsi cambia ad longius tempus non sint adeo frugifera, neque tam commoda cōferenti prius pecuniam non tamen ideo sit consequens, vt possit illius dilationis gratia pretium recipi. Alias omnes vsurarū nequitas excusare à culpa valeremus. Nam vsurarius propterea ex longiori tempore amplius petit pretium, q; diutius habet suam pecuniam impeditam. Igitur qui noluerit hoc expectādi beneficium gratis conferre, non faciat eiusmodi cambia, quia neque si improbabillimè ab alio rogetur, excusabitur à peccato. Exponat ergo pecuniam suam aliæ negotiationi. Imō qui illam causam allegat, recipiendi pretium, ore proprio, suam fatetur nequitiam, ac si lucrum cessans recipere posset, quod vt superius ac rursus nuperrimè dicebamus, iuste nequit. Secunda verō ratio, nempe quōd quō laxiora sunt cambia, plures sunt qui recipiant, & idē pretium augeri licet, non est præ sua feciditate audienda. Primū, quia non sunt cambia aliarum mercium trutina perpendenda. Præterea, quādo accipientium multitudo inde emergit, q; plus temporis expectatur solutio: iam suprā explicauimus quemadmodum

Argu. alterum.

Alexan. 3.

Prima ad tertio.

Secunda.

Tertia.

Legitima cambiū ratio.

Ad primū argum.

Ad secundū.

modū non sit iusta causa augendi pretia, eò quòd radix manifestissimū in fronte inscriptum ha-
Ad tertiu. bet vsuræ titulum. Quare ridiculum est, quòd in tertia ratione adhibetur: videlicet illud auctus nō
 recipi propter longius tempus, sed quia indulgentur recipienti maiores induciæ, vt possit in loco so-
 lutionis parare pecuniā. Nam profectò idem est profus recipere ratione expectati temporis, atque
 ob id recipere, vt alter possit soluendam pecuniam parare, quam in promptu non habet. Hac enim
 profus de causa qui ad vsuras recipit maiores soluit, quanto longius illi tempus conceditur.

QVÆSTIO DECIMATERTIA. DE RELIQUIS CAMBIORVM GENERIBVS.

ARTICVLVS I.

Vtrum cambia ad proxima loca eiusdem regni sint licita.

Primum argument. **D**ENSIO RIBVS ergo cambiorum spinetis emerit, reliqua quæ decisu faciliora sunt,
 in hac postrema quæstione proponamus. Et primò arguitur, licitum esse pro cambio in-
 ter duo loca eiusdem regni pretium recipere. Nam loci distantia huic negotio accidenta-
 ria est, atque ad eò licet iustitia pretij violari possit, si non pro ratione distantia taxetur:
 vsura tamen non potest committi: quandoquidem & transferre pecuniam ab vno in alium locum,
 pretio quoque æstimari potest. Secundò: Quia cum dictum sit posse cambiari pecuniam vnus loci
 pro maiori alterius, quando plures illic æstimatur: eadem ratione id fieri potest in nundinis eiusdem
 regni. Vt si cambium fiat Metinæ ad nundinas de Villalon, vbi speratur auctum iri pretium, potest
 illud in pactum duci Metinæ. In contrarium est quòd eiusmodi cambia meritò apud viros probos
 viuræ caractere inuruntur.

Prima conclusio. Ad quæstionem tribus conclusionibus responderetur. Prima est: Si res syncerè & candidè, vt simpli-
 citer sonat, consideretur, potest quidem pro cambiis inter quæcunque loca quantūvis propinqua
 pretium recipi. Hanc enim conclusionem prior earum rationum quas proximè faciebamus, demon-
 strat. Si enim magnum pecuniæ pondus transmittendum tibi esset à Metina Hispalim, vel à Florètia
 Romam posset qui illam Hispali haberet vel in numerato vel in debitis, eandè à te Metinæ accipere:
 & quia consignat, eam tibi Hispali, pretium recipere. At verò non amplius quàm exiguū illud quo per
 nuntium posset mitti: nisi fortè non fictam sed verū latronum vel alius generis periculū itineri immi-
 neret. Nam tunc aliquantulo cumulatiu esset iustum. Hæc autem pretia ad eò sunt exilis momenti,
 vt nihil apud campsores fiant. Quocirca adhibetur secunda conclusio: Pro cambiis intra regnum
 soluendis nulla potest æquitate pretium recipi. De illis enim loquor pretiis tantæ æstimationis,
 quanta campsores in vsu esse solet. Probatur: quoniam illa non sunt causæ transferendæ pecuniæ
 Quoniam ad id neque labores necessarij sunt, neque propter itinerum pericula industria aut diligen-
 tia, quæ sint aliquo pretio digna. Et ideo manifestum est eiusmodi scenus pro ratione temporis exigi
 quo differtur solutio. Neque de hoc vllus eorum, qui bene morati sunt ambigit. Tertia conclusio:
 Cambia quæ re vera eodem loco aut parum distanti in eadem prouincia redhibenda sunt, licet fieri
 fingantur ad nundinas aliorum regnorum, neutiquam ab vsuræ labe elui possunt: sed inter ea, quæ
 propriè dicuntur sicca, primum habent locum. Quare illa quæ Mediolani, verbi gratiā, fiunt per Ge-
 nuam, aut Venetias, aut per Brugas; & Metinæ per Lugdunum, aut per Flandriam: si re vera qui Me-
 diolani aut Metinæ recipit, non habet in illis locis pecuniam, neq; sperat habere vt illic soluat: sed
 vbi recipit, indiget, & illic est solutus: quidquid campsores fingant, impudentia cambia sunt, vt su-
 præ sub tit. de cambio ratione loci adnotauimus. Hæc enim sunt signa & palliamenta quibus cā-
 psores nobilium bona deglubunt. Sciunt enim dura ciues qui mercaturam non exercent, cambia ab
 ipsis exposcunt, nullos habere apud Flandriā numos, & nihilominus cogunt eos vt ad suos ipsorum
 campsores ministros literas dirigant qui cambia remittant. Non solum ergo hominibus vt illic di-
 ximus, immo & Deo ipsi imponere isti pergunt. At verò aiunt, nihil mea refert solutusne sit mihi
 alibi an non. Porro autem his Syluester verb. vsura, 4. §. 9. quòd quando campfor id scit vel præsum-
 mit, in vsuræ vitium mergitur: quia bene scit nullum recipere pretium nisi pro tempore: sicut ille
 facit, qui fictitios boues à rustico emit, quos non habet, eosdemque illi locat qui saluos sustentet, &
 operarum mercedem soluat. Et quo vsuræ huius venenum apertius pateat, fac ciuium quemlibet
 qui non est campfor, illa calliditate tribuere alteri suam pecuniam auctiorem sibi restituendam, nun-
 quid non vt manifestarius vsurarius haberetur? Cur ergo non etiam campfor? Multò autè impuden-
 tius eadem fiunt cambia à Metina in Villalon, aut in alteram Metinam: quanuis in virtute eodem re-
 cidat, etsi nominentur per Flandriam aut per Lugdunum. Nam vt dicebamus, si in nundinis Hispa-
 niam fiunt, nempe Mediolani per Florentiam aut per Genuam, nescio quo possint modo personari,
 ne appareant vsuraria: cum planè pretium non ratione loci, sed ratione temporis, augeatur.

Ad primū argumen. Ad prius igitur argumentum iam responsam est. Ad posterius autem responderetur, vt superius di-
 cebamus, quòd intra eandem prouinciam fieri non potest cambium præsentis pro præsentis pecunia
 diuerso valore, æstimata. Sicut inter diuersas prouincias & regna. Nam in diuersis prouincijs varie-
 tas inde prouenit, quòd in vno loco pecuniæ inopia laboratur: in alia verò vbertate fruitur. In eodem
 autem regno discrimen hoc haberi non potest, nisi habita ratione diuersorum temporum: vt si mo-
 dò maior sit copia & timeatur in futuris nundinis inopia; & sub hac spe cambiari, vsura esset ratione
 temporis, vt superiori quæstione explicatum est.

ARTICVLVS II.

*Vtrum cambia quæ licet ad primas nundinas fiant tempore & loco distantes, tamen
 quo longius distant, pretiosius fiant, sint licita.*

Postremus deniq; cambiorum scrupulus est, vtrū quo proximæ nundinæ alterius loci di-
 stantius absunt, pretiosius fieri possit cābium? Et arguitur à parte affirmatiua: Cambire
 in primas nundinas quantocunq; tēpore distantes, nulla est vsura, vt supra declaratum est. *Primum
 argum.* Quòd si fiant extra regnū, potest maior pecunia p̄ minori, & econuersò, cambiari, vt est
 etiam definitum: quo autem distantiores sunt tpe nundinæ, plures sunt qui cābiorum pecuniam pe-
 rant: ergo nihil obstat quo minus cābium pretiosius fieri possit. Quòd quidem vberiore recipiētium
 numerum pretium cambiorum auget, si ex corrupta radice nō pullulet. In cōtrarium est q̄ augmē-
 tum hoc prouenire videtur ex hoc quòd diutius expectatur solutio: quod vsuræ testimonium est.

Hunc articulum ob ea potissimū cambia adiecimus, quæ apud nostrates in more sunt: nempe
 propter cambia q̄ inter Castellanos ac Lusitanos celebrantur. Enimvero si cambium ad nundinas
 eiusdē puinciæ fiat, iam satis dictū est nō esse licitū plus recipere, propterea q̄ nundinæ plus distēt.
 Nam illic sola temporis ratio habetur. Quòd verò cambium extra prouinciam fit, tunc est dubium,
 eò q̄ vel valor pecuniæ diuersus in altero loco, vel translatio v̄ cambium iustificare: dum nundinæ
 distantiores sunt tpe. Praxis ergo cambiendi à nobis ad Lusitaniam est, q̄ cum illic non sint nundi-
 næ, sicut de Roma dictū est, nō cambitur nisi ad certum tps. Diuersimodè tñ à nobis ad ipsos q̄ ecō-
 uersò. Campsoria, n. pecunia quæ Metinæ suscipitur, soluenda est Vlyssipponæ post integrum men-
 sem: & cum illic, vt de Flandria hoc tpe dictū est, nō sit tanta pecuniæ copia, plures apud illos quam
 apud nos æstimatur: ob idq; ille qui Metinæ mille numerauit, licet aliquantulo minus reciperet Vlyf-
 sipponæ, tamen sicuti de illo diximus qui Metinæ modò numerat & recipiat in Fládria, tñ recipit.
 Et si tantundem in forma recipiat, plus tamen recipit in valore. Et ideo cambium lingua nostra vo-
 catur. Ad par: hoc est q̄ idem profus recipitur quod confertur: cum tamen illud par Lusitanæ va-
 lore sit maius. Sed dicere possunt mercatores, ratione translationis pecuniæ illud lucrum esse lici-
 tum. Attamen in remissione quæ illinc ad nos fit, venenosior latet anguis. Remittitur enim ad pri-
 mas nostratum nundinas. Sed quo plus distāt, plus mercedis exigitur: & solent plurimum quatuor
 mensium induciæ concedi. Obtundunt autem campsores non illud plus recipere propter tempus,
 sed quia plures tunc sunt qui cambia recipiant. Et quidem Caieta. in illo suo celebri opusculo, c. 7.
 huic campsores causæ apertè fauet: admonet siquidè diligenter notandū, nō esse sufficiens signum
 iniusti contractus minus dare pro cambio, dum tēpus multū interiacer ante nundinas, plus què qñ
 proximæ sunt nundinæ: hoc est campforē qui prius numerat minus dare qñ distantiores sunt nun-
 dinæ: plus autem quando sunt propinquiores: vt eandè recipiat pecuniā: id est plus lucrari propter
 longius dilatū tempus. Sic enim est obscura eius litera explicanda. Nam forsā, inquit, hæc consue-
 tudo introduci potuit, propterea q̄ ad longius tempus pauciores sunt campsores qui locū habent
 venditorum, pluresq; cambia recipientes. At verò profectò nisi ego grauius decipior, non possum
 non mirari q̄ hanc indulgentiam vir tantæ eruditionis campsores obtulerit. Ad quæstionē ergo duab.
 conclusionibus responderetur, ad cambia quæ ad Lusitaniam fiunt peculiariter accommodatis. Prior.
 In pretium missionis pecuniæ hinc illuc, recipi quidquam nequit, nisi quanti æstimaretur simplex
 translatio pecuniæ, iuxta formam explicatam quæstione secunda. Itaque si centum ducati qui Meti-
 næ mille centum argenteis regalib. æstimantur, valent Vlyssipponæ mille forsā tercetum campfor
 non potest recipere Vlyssipponæ nisi mille centū: & tantillum forte insuper quantū valeret illa trās-
 latio, què profectò dum per literas fit, non magno æstimanda est. Quocirca cum, vt vsus habet, lon-
 gè plus recipiatur, eiusmodi cambia culpa non carent. Posterior conclusio: Neq; remissio pecuniæ
 illinc ad nos maiori profus digna est q̄ eiusdem pecuniæ transportatio valeret. Has simul conclusio-
 nes vnica ratio ex superioribus collecta satis probat. Pecunia enim vnus loci non potest in alium
 cambiari nisi altero duorum modorum, vel ratione translationis pecuniæ, vel quia in vno loco pp̄
 eius raritatem plures æstimatur q̄ in altero, in quorum neutro nulla haberi potest temporis ratio,
 sed laboris in transportando, & præsentis æstimationis amborū locorū. Sed resulget hic lucentius
 ratio occluditurq; magis via palliandi vsuras, propterea q̄ nullum hic patet suffugium ad nundi-
 nas: què quidem in Lusitania non fiunt, vt expectetur quantū illic sit valitura pecunia. Præterea q̄
 in remissione inde ad nos manifesta cōmittatur vsura, palam inde fit, q̄ quanto maius est temporis
 interstitium vsq; ad nundinas, maioris æstimantur cambia. Et quo ad argumentum à nobis præfa-
 ctum, ac perinde ad opinionem Caietani, respondeamus: Manifestum est q̄ numerosior multitudo
 recipientium cambia non aliunde nascitur q̄ q̄ laxiores indulgentur ad soluendum induciæ. Qua-
 re illa de causa augere pretia, manifesta est iniquitas. Secus si (vti quæstione præcedenti diximus)
 idem receptorum numerus aliunde augetur Præterea, & inde detegitur vsuræ facies q̄ campsores
 Metinenses propterea ad id cogunt cambiorū receptores ad soluendum primo mēse, vt inde postea
 longior sit temporis distantia vsque ad proximas nundinas vt locupletius remittantur. Sed rogant
 fortè campsores quomodo cambient: quia non potest primo mēse sibi Vlyssipponæ pecunia solui
 in numerato, propter eius qui illic est raritatem, sed in remissiuis chirographis: & ideo coguntur illo
 tempore cambire quo proximè nundinæ longè distant. Responderetur autem ita iuste cambire posse,
 si nullam profus temporis rationem habeant, hoc est eodem profus pretio cambiant, dum nundi-
 næ per quatuor menses absunt ac si intra mensem essent. Haud equidem nescio quam plurimos ab
 alijs multiplicari cambiorum modos, quos nos consulto missos fecimus: tum quòd ad eò sint obscu-
 ri vt

*Explana-
tur quæstio
proposita.*

Caietanus:

*Prima con-
clusio.*

*Posterior
conclusio.*

*Probatio
vtriusque
cōclusionis*

Scrupulus.

Solutio.

LIBER SEPTIMVS

DE IVSTITIA ET IVRE.

PROOEMIUM.

Athenus de iustitia & iniustitia, earumque partibus subiectiuis, hoc est speciebus huic virtutis generi subiectis, dictum est. A modo de partibus eius potentialibus, id est, illi annexis subsequitur ut dicamus. Dicitur enim pars potentialis virtus illa, quae cum non sit eius directe subiecta species, eod quod non omnimoda ratione cum illa convenit, nihilominus propter aliquid, quod utrique commune est, ad illam seu ad capitalem reducitur. Exempli gratia: Absoluta iustitiae ratio tria comprehendit. Primum quod est unius ad alterum, secundum, quod versatur circa debitum: ac tertium, quod equalitatem solvi ad debitum constituit. Liberalitas autem licet non versetur circa debitum, est nihilominus ad alterum, cui per ipsam beneficium confertur. Ob idque licet non sit iustitiae species, reducitur tamen ad illam seu pars eius potentialis. At religionis virtus quae inter nos & Deum consistit, circa debitam quidem reuerentiam & famulatum, quem ei debemus, versatur. Sed tamen quia a Deo, ut auctor est quinto Ethicor. Aristoteles aequale reddere non possumus: hac ratione, a vera ratione iustitiae deest, quae propter reducitur ad iustitiam, tamen si ratione obiecti longe sit quae illa praestantior. De liberalitate autem ac misericordia, de qua id genus ceteris, quae longius a iustitia distant, nihil praesenti Operet tractare decreuimus, sed de religione. Neque vero de cunctis eius partibus, abiret enim Opus in immensum, sed de his tantum quae cum iustitia coniunctionem habent affinitatem, nempe de voto: quippe quod reddere, ad fidem pertinet, quae est iustitiae fundamentum, ac de decimis, & simonia, quae, nisi quae materia differt, similis est usurae, sacrilegaque iniustitiae species, & postremo de his quae ipsi vicissim, praesertim episcopi, tum populo, tum ecclesijs debent, tam in eleemosynis quam in residentia. Praesens ergo Septimus liber in voti sermone versabitur. Neque nobis vitio dandum est, quod ordinem quodammodo Diui Thomae non insectamur.

Nam tum quod decimarum tractatus simoniae disputationi affinis est, quae voti sermonem subsequitur, tum etiam, quia spontanea promissionis consideratio illam antecedit, qua obligatio consideratur reddendi id quod debetur, in hoc septimo agere constituimus de voto quo Deo aliquid ultro promittitur, & in subsequenti de oblationibus ac decimis, quae eidem debita sunt.

Soto, de Iustitia & Iure.

E 2

QVAESTIO

ri ut nullatenus possint lectorem informare: tum etiam quod omnia summam fundamenta me arbitror tradidisse, per quae de singulis potest quisque, ocularissimus iudicare. Nam fateor, nisi qui medicis fuerint ingenij, & attentam considerationem rem fuerint speculati, praeterea ab ipsis campforibus, instructi, non possunt ad tanta quanta hac arte accidunt ambigua, respondere. Bellorum enim calamitas, quam civium peccata in rempublicam inuehere solent: in causa potissimum esse consuevit, ut reges pecuniam vndique & maxime ex famosis nundinis cambiorum via cortadant. Atque hac de causa cambiorum turba & saepe praeter legem permittitur. Sed fieret multo consultius, si in tali calamitate Rex secum tantum eadem sineret cambia fieri, ceteris vero interdiceret: nam cum non sit par in ceteris, ac in ipso necessitas, non debet fieri consequens, ut si cum rege fiant: fieri debeant cum ceteris. Quamuis quae personatae usurae sunt, neque cum rege licitae sunt.

De cambio De ministris autem cambiorum, per ea quae superiori libro de usurariorum famulis dicta sunt, iudicari potest: quamuis in cambiis celebrandis noua quaedam de illis adnotanda supersunt. Est enim

rum ministris. dubium an qui cambium nomine aliorum recipit, tunc id faciat. Exempli gratia: Sunt locupletissimi mercatores qui regi potissimum pecunia succurrunt, neque ingenti scenore: sed aiunt tanquam eius ministros se ex multis locis campforiam colligere pecuniam, quam ei contribuant: & ideo minus

Dubium. dos esse ab omni usurae lae: si quas usuras soluant, ab ipso recipiant. Hic autem multa sunt confideranda, Accipere enim nomine regis dupliciter contingit: immo vero vno tantum contingit re vera

Solutio. modo, sed ipsi alterum fingunt: Ille inquam proprie cambium accipit nomine regis, aut alius magnatis, aut mercatoris, qui tanquam eius famulus id exequitur: puta quia eius oeconomicus, est vel a

secraris, &c. itaque ipse non sit debitor cambij, quod recipit, neque postea tanquam suum tribuit regi: sed rex est qui per illum recipit. Et talis minister nullam usuram committit, sed accipit vice domini ad usuras: quod urgente necessitate licite fit. Sed alius est, qui licet fingitur minister regis, non est

tamen: nempe mercator aut campfor qui aliunde ad usuras accipit ut regi sub eisdem vel maioribus

tribuat. Exempli gratia: Petrus accipit a Paulo & a Ioanne &c. & dat regi: itaque rex non cambit cum

Paulo vel Ioanne, sed cum Petro, qui sit dominus pecuniae. Hic ergo personatus sit regis minister,

cum officium campforis exerceat: & ideo accipere ad usuras, peccatum illi est: non solum quia id facit absque propria necessitate, verum quia ad vsum illicitum accipit: ac perinde ea sub usuris regi

tribuere, aliud est ei nouum peccatum usurae. Id quod ex alto eorum vsum fit etiam apertius. Aiunt, n.

quod qua ratione possunt aliunde sub scenore pecunias disquire, quas regi tribuant, possunt & suas

tribuere proprias. Hoc ergo non faciunt nomine alterius, sed proprio. Quare de istis citra dubium

vllum, si cambia faciant usuraria, verum usurarij sunt. De cambiorum autem proxenetis, hoc est de intercurrentibus constituentibusque inter partes cambiorum pretia, non dubito quin aded sint vsu

rarum ministri, ut eodem conuoluantur vitio: quamuis peius illi qui factores campforum sunt, & ip

forum nomine cambia faciunt. De his ergo factoribus qui aliorum nomine cambia faciunt, magna

est dubitandi ratio, quando & quomodo ad restitutionem teneantur. Ad quod ideo in calce huius

disputationis respondere pro captu nostro est operae pretium. Et quidem si scientes ac prudentes v

suraria cambia faciant, ad restitutionem indubie tenentur: idque ratione acceptionis, quae illis pec

catum est: etiam dum nihil sibi lucri acquisierint. Si autem ignoranter & bona fide, arbitantes cam

bia esse licita, vsque aded, ut (si accidere potest) ab omni sint culpa incolumes, liquidum est non te

neri ratione acceptionis: teneri tamen videntur ratione rei acceptae, cum postea cambiorum iniqui

tatem rescuerint. Saltem dubio procul tenentur, quando aliquid lucri apud ipsos remansit. Si vero

nihil illis profus ex lucro prouenerit, dare in primis tenentur solertissimam operam ut illi quorum

nomine cambia fecerunt, restituant. Si autem id perficere nequeant, tunc meritisimo dubitatur,

an iidem ipsi restituere teneantur. Neque dubium facilis solutionis est. Enimvero quod nullatenus

teneantur, ex illis radicibus argumentum corruit quas libro quarto sub titulo de resti, iecimus.

Haud enim aliunde quam ex altero duorum capitum vinculum restitutionis nascitur: scilicet aut

ratione acceptionis, aut ratione rei acceptae. Qui autem accipiendo nullam profus commisit cul

pam, non tenetur ratione acceptionis, nisi in mutuo & similibus, vbi promissit reddere. Hoc patet

utroque iure: nam tota lex Aquilia, quae de iniuria & damno dato scripta est, nemini actionem dat nisi

contra eum qui in culpa fuerit. Et extra, de iniuria & damno dato, can. si culpa, non dicitur si causa tua

sed si culpa tua datum est damnum. Vnde neque in practica, neque in foro exterioris iudicij, vllus

damni aut iniuriae condempnatur nisi qui in culpa fuerit saltem leuissima. Accedit & quod supra dixi

mus, quod si quis a latrone partem furti dono susceperit quod consumpserit, neque factus fuerit inde di

tior, nullatenus teneri: isti ergo factores ratione acceptionis non tenentur, neque apparet teneri ratione

rei acceptae postquam nihil profus lucri eos tetigit. Haec argumenta hanc profecto negatiuam par

tem concluderent, nisi quod ignorantia iuris nunquam, aut vix vnquam, profus excusat, nisi homo

fit agrestis, & ius valde reconditum. Cambiorum autem vsum aded publicitus male audit, ut nemo

sibi praetexere queat excusationis clypeum, nisi peritos bona fide consulat, quin vero peritissimos

atque homines praecipui nominis: aded omnes clamant periculosissimam artem esse. Quocirca ego

non auderem istos profus saltem a toto excusare. Sed si soluendo sunt, tenentur creditores conuenire, & cum ipsis de re componere ut aliquid soluant: aliquid vero eis condonetur.

FINIS LIBRI SEXTI,

DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER

ARTICVLVS I.

Utrum votum sit alicuius rei possibile, ad quam vi præcepti non tenebamur.

*Primum
argum.*

HUNC statim in fronte articulum proponimus: Utrum votum sit rei alicuius possibile, quam antea vi præcepti non debebamus? Nam si nihil est quod Deo non sit vigore præcepti debitum, inanis est vouendi religio. Et arguitur à parte negatiua: Nihil operis præstare Deo possumus, quod ei non sit à nobis tenore præcepti dilectionis super omnia debitum: ergo vanum est quidpiam vouere. Probat antecedens: Tenemur eum diligere ex toto corde, ex tota mente, & ex totis viribus: ergo nihil est, quod virtute huius maximi mandati non illi debeamus. Secundo: Ille nos de nihilo creauit, suaque misericordia pascit, & sustentat: ergo quidquid sumus, atque adeo quidquid operari possumus, illi debemus. Immo verò, ut etiã Ethnicus ipse Arist. 5. Physic. agnouit, nihil ei possumus pro susceptis beneficiis par rependere: nihil ergo ei alias indubitum spondere possumus. In contrarium autem reclamât tota scriptura sacra, ut Deuter. 23. Cum votum voueris. Domino Deo tuo, non tardabis reddere, & Psalm. 75. Vouete & reddite Domino Deo vestro.

Aristo.

*Auctor li-
bro de na-
tura &
gratia.
Lutherus.
Vvicieff.
Thomas.
Vvaldens.
Genuinus
fons vnde
Lutherus
præteritū
errorem
hausit.*

Hanc quæstiunculam, licet scholasticis insolitam quam superficie tenus in calce secundi libri tetigimus, toti huic nostræ disputationi præ foribus affiximus, ut Lutheranis obuiam occurreremus qui hanc vouendi religionem futilem & commentitiam contendunt. De qua re illos lib. 3. de natu. & gra. cap. 2. in iudicium detulimus. Lutherus inquam in suo damnato Opere De votis monasticis demoliri nititur morem hunc ecclesiasticum: quoniam res est, inquit, sine auctoritate & exemplo scripturæ, merumque ac perniciosum hominum inuentum. Audi monachum, quanto impetu suū euomat institutum: idque postea Lutherani in suis dogmatibus confirmare studuerunt. Fuit enim Lutherus omnium hæresum Vvicieff fidus atque impudens renouator. Ille quippe molimen hoc fuit antea molitus. Contra quem celeberrimus Thom. Vvald. tomo 5. de sacramentalibus, rit. 9. cap. 83. & 84. doctissimè, disertissimèque de hac re disseruit. Sed ut alios omittamus, rationem originè que erroris huius, ut nos loco citato explicuimus, ex duobus fontibus Lutherus deduxit. Primus fuit: quod putauit præcepto dilectionis Dei super omnia teneri nos ad omnia opera officiaque illi offerenda, quæ facere possumus: ut in primo argumento dicebamus. Vnde continuo intulit, non solum nullum esse opus quod non sit natura sua præceptum, verum & nullatenus mortales in hac vita posse illud præceptum satis implere. Quapropter ait quemcumque quantumcunque iustum in omnibus operibus delinquere, ut arti. 31. & 32. ad Leonem adstruit. Quoniam arbitrabatur hunc dilectionis modum quocumque præcepto concludi: quem quidem modum cum pro ratione præcepti adhibere non possumus, quocumque opere delinquimus. Sed tamen misericordia, inquit, Dei est, quod non nobis eandem omissionem imputet. Ex quo sibi ipsis inferunt nullum esse supererogationis opus, quod esse queat peculiaris materia voti. Alter istorum putidus fons extitit, quod opera iusti debent liberrimè fieri: votum autem necessitatem infert ac subinde libertati obstat. At secundi huius capituli error quæstio, subsequenti monstrabitur. Primum tñ expugnauimus loco citato: nimirum ostendentes quemadmodum in illa blasphemia persistant, quod Deus nos ad impossibile obliget. Hæc autè expugnatio nihil ad præsens. Sed idcirco de hoc errore meminimus, ut radicem panderemus ex qua illas in nos blasphemias depromunt: porro quod distinguamus à præceptis consilia: cum tamen omnia sint præceptis comprehensa: Item quod putemus aliqua esse opera supererogationis, per quæ homines & nos præcipuè monachi satisfacere gloriamur: non solum pro nostris, verum etiam pro alienis delictis, de quibus subinde supererogationis operibus vota emittimus. Fuit tñ hæresis hæc aduersus Pelagianos condénata: ut refert Aug. in epistola ad Paulin. Vbi ex decem eorum erroribus illum quintum facit, quod diuites baptizati tenerentur renuntiare omnibus diuitiis. Respondetur ergo ad quæstionem catholica conclusione: Præter opera præceptorum supersunt alia non debita, quorum votum emittere iustum est, ac celebre religionis officium. Conclusio tñ frequentibus vtriusque instrumenti testimoniis stabilitur, tum etiã locupletissimis sanctorum exéplis, ac subinde ineluctabili ratione. Oracula enim veteris legis iam cœpimus ex Deu. 23. citare: & ex Psalm. 75. Extar, & Num. 6. lex: Vir siue mulier cum fecerint votum ut sanctificetur, & se voluerint dño consecrare, à vino & omni quod inebriare potest, abstinebunt. Et eccl. 5. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere. Et Prou. 20. Ruina est homini deuotare sanctos, & post vota retractare. Neque vero se satis ab his iaculis ab clypeo illo protegent, quod vetus lex iam pridem cum suis præceptis est antiquata: nam hæc non ex ceremonialibus habentur, aut iudicialibus, quæ abolica sunt, sed planè inter moralia quæ naturæ iure perdurant. Immo verò quod istorum cæcitas apertius deprehendatur, Ethnorum mos locupletissimo testimonio est ipsissimo naturæ iure hanc vouendi religionem fundari: sanè quibus sæper vbiq; terrarum solenne fuit tam rebus afflictis, quàm pro lætis victoriis vota suis delubris nuncupare. Vnde Linius lib. 1. Tullus, inquit, in re trepida duodecim vouit Salios, sanæque pallori & Pauori. Et Plaltes legè aspicebat Euan gelicâ ubi aiebat, Immola Deo sacrificiū laudis, & redde Altissimo vota tua. Sacrificium enim laudis sacrosanctum cõiuuiū nostrum est, cui cõuenit reddere vota. Mox & patrum exépla perpetuò durat, ut illa

*Auguſt.
Conclusio
catholica.
Prima
probatio.*

illa imitemur. De Iacob autem legitur Gene. 28. votum vouisse Deo. Et de Anna Samuelis matre. 1. Reg. 1. Et ut reliquos fileamus, ex illo Lucæ 1. Quoniã virum non cognosco. clarè colligitur sacratissimæ Virginis votum, uti August. asserit in lib. de nuptiis & concupiscètia: & refertur 27. q. 2. can. Iufficiat. Et in noua lege de Paulo legitur, Actu. 18. totidisse sibi caput in Cenchrus, quod haberet votum. Et in Euãgelio Matth. 19. constat votorum instituta Christo esse probatissima. Ait enim primum esse eunuchos, qui se castrauerunt, hoc est, sua spõte, absque legis vinculo, propter regnũ celorum. Et ne contra cum Lutheranis existimaretur præceptum, subdit: Qui potest capere capiat. Cuius instar ait 1. ad Cor. 7. Pau. De virginibus præceptum non habeo: consilium autem do. Deinceps subsequitur adolescentis historia: qui Christum interrogatione pulsans quid faceret, ut vitam haberet æternam, respondit: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me: ubi aperte perfectionis statum à præceptorum materia discreuit. Ait enim primum: Si vis ad vitam ingredi, tanquam de re necessaria. Quare ut legitur Marc. 10. postquam adolescens respondit omnia seruasse, intuitus eum Christus, dilexit eum. Vnde fit consequens, non fuisse mentitum, licet Hieron. & Orig. ad contrarium annuere videantur. Ob idque Dominus cupiens eum ad vberiore frugem promouere, culmẽ ei perfectionis monstrauit, quo post præceptorum fundamentum in consiliis prominet. Quocirca illico Petrus publico Apostolorum nomine subdit: Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis? Super quo loco Aug. lib. 17. de Ciuit. Dei, ca. 4. ait: Hoc votum potèntissimi vouerunt, iuxta illud 1. Reg. 2. Dãs votum voueti. Constat ergo Apostolos voto se obsequio Christi consecrasse. Hæc autem non est loci præsentis locupletius differere: quæ rursus q. 3. sub titulo de voto religionis, in mentem redibunt. Sed ex pediebat statim in libri vestibulo rationem patefacere, cur extra præcepta materia pateat multa vouendi, quæ non sunt lege debita. Ratio ergo conclusionis de contrario principio, quod Lutherani narrantur, ducitur hæc: Plurima extant opera, ad quæ nullum nos cogit præceptum, multaque alia, à quibus neque legis prohibitio nos arceat, ergo voto possumus & ad illa nos obligare, & ab his nos cohibere. Probatur antecedens: Prouidentissimus Deus in edendis legibus, quibus nos cogeret, non tantum ad id aspexit, quod nos illi procreationis beneficio deberemus, quodque à nobis posset absoluta auctoritate exigere: sed cum omnia suauiter pro cuiusque conditione disponat ad id prorsus quod vniuersi mortales secundum imbecillum naturam nostram præstare sufficiebamus: nam lex omnes equè obligare debet: atque ad id maxime, quod tum ad eius cultum, tum ad nostram mutuam charitatem necessarium erat. Hoc autem non est quod quod vnusquislibet totis suis viribus efficere potest: sed ea prorsus quæ in Decalogo continentur, & quæ illi tanquam ibidem implicita appèdunt: ergo reliqua omnia in nostra sunt posita libertate, facerent ea velimus an secus. Idque apertius confirmat Deus naturæ auctor præter sacramentorum decreta nihil nobis aliud edixit, quam quod ipsa præcepisset: natura autem non obligat vniuersos ut vnusquisque quantum potest, faciat: ergo neque Deus. Alias non omnes ex æquo suis legibus obligaret: cum non omnes æqua valeant. Est ergo nihil minus quam vesania sic de Deo sentire ut isti prædicant. Colligamus igitur multa nobis esse extra præceptorum lineam arbitraria & libera, quæ sint nobis votorum materia. Adde, quod votorum materia, ut paulò inferius patebit, non modò sunt consiliorum opera, verum & præceptorum. Sed hæcenus locuti sumus de illa peculiari, quæ non nisi voti obligatione sit debita.

*Probatio
secunda.
Auguſt.*

*Hieronym.
Origenes.*

Auguſt.

*Ratio con-
clusionis.*

*Confirma-
tio.*

*Ad primū
argument.*

D. Tho.

Auguſt.

*Ad secundum
argum.*

ARTICVLVS II.

Utrum votum in solo voluntatis proposito perficiatur.

SUPPOSITO, votum esse possibile propter liberam materiam, qua extra præceptorum obligationem supersit, queritur de eius substantia, quæ per definitionem innoscit. Atqui ordine Peripatetico prima inuestigatio est de genere: ac subinde de forma definitionis: secunda de materia. Primum exploratur in hoc articulo, atque alterum in sequenti. Cõpertissimum ergo cum sit, votum esse actionem humanam, queritur cuiusnam sit potentie actus, vtrum, scilicet voluntatis propositum, an verò intellectus promissio. Et arguitur, quod sit propositum. Est enim multis recepta definitio voti, quod sit cõceptio boni, propositi cum animi deliberatione firmata, qua quis ad aliquid, vel faciendum vel non faciendum se Deo obligat: propositum autem huiusmodi firmum solo Soto, de Iustitia & Iure.

*Primum
argum.*

Argu. 2. voluntatis motu perficitur: ergo votū in tali proposito consistit. Secundo & vox rem ipsam ostēdit. Dicitur, n. votum à voluntate: nam id quisque proprio voto facere dicitur, quod voluntate facit: cum ergo promissio non nisi rationis opus sit, fit consequens, ut in voluntate votū consistat. Tertio, Illic votū perficitur, unde obligatio nascitur: nam hæc est voti genuina virtus: obligatio autē ex solo proposito absque; vlla promissione exoritur: ergo illic votū cōsummat. Probatur minor: Per hoc, quod quis mittit manū suā ad aratrum, obligatur ad opus, secundum illud Luc. 9. Nemo mittēs manū suam ad aratrum, & respiciens retrō, est aptus regno Dei: nepe quod obligationē frangit: per hoc autē quod quis opus proponit, mittit manū ad aratrum: ergo illic fit obligatio, atque adeo votum. In contrarium est illud Ecclesia. 5. Siquid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Vbi quod prius nominatur votum illic nuncupatur promissio: in qua ideo eius est substantia posita.

Primavoti acceptio. Ad quæstionis elucidationē hoc primum de nomine notandū est, quod est Latinis celebre: idque duplicis significatus. Est enim verbi illius nomē, quod est, vouere: hoc est promittere: non cuique; sed Deo, vel diuis: Promittete siquidē, polliceri que; & spōdere, cōmunia verba sunt pollicitationum quæ vel Deo fiunt, vel hominibus: vouere autē eam præcisē significat, quæ fit Deo. Est namque votū, ut in subsequētibus patebit religionis promissio, ac virtus, qua soli Deo eiusque sanctis seruimus. Unde Cicero ad Atticū: Ego me maiore religione quæ quisque fuit vllius voti. obstrictū puto. Quocirca vota nuncupare, est diuis voce polliceri, & destinare pro felici rerū euentu. At verò quia id quod à Deo votis, hoc est oblatis promissionibus deposcimus valde desideramus, inde vsu venit, ut desiderium ipsum votum dicatur. Unde voti compotes dicimur, & pro voto succedere gaudemus dum nostra assequimur desideria. Et vota facere idem est quod optare, auere, & precari. Hic autem non vsurpatur nomen in hoc posteriori, sed in priori significatu: ut vouere sit vota emittēre, & quod Latine dicitur, vota suscipere: hoc est aliquid Deo sanctē polliceri. His præhabitis ad quæstionem duabus cōclusionibus responderetur. Prior est: Ad votū tria ex necessitate requiruntur. Primum quidem rationis deliberatio. Secundò verò propositum voluntatis. Sed tertio promissio, in qua ratio perficitur voti. Probatur: votum obligationem secum affert ad aliquid faciendū vel cauendum: obligatio autē quæ ex propria voluntate nascitur (nam secus de illa, quæ oritur ex lege) per modum promissionis fit: ergo ante promissionē nullū est votū. Probatur minor: Obligat se homo alteri non aliter quam ordinando se illi, offerēdoque id ad quod obligatur ordo autē est opus rationis. Quare sicut imperādo (quod est actus prudentiæ) ordinat homo ac disponit quid fieri à suo famulo debeat, & deprecando quid sibi per superiorē fiat, sic promittēdo ordinat, quid ipse pro aliis facere disponat: atque adeo in hoc rationis actu consistit obligatio, ac subinde votū. Promissio autē ex faciendi proposito proficitur: propositum verò, cum sit actus deliberatæ voluntatis, deliberatio rationis antecedit: ergo tres isti actus sunt ad votū ordine necessarii. Adde, quod cum ex promissione obligatio emergat, debet ei innotescere cui fit. Est autē hoc inter homines ac Deum interstitium, quod cum nobis non nisi vocibus aut exteris nutibus aliena mens innotescat, non potest homo homini, nisi voce aut signis quidquam promittere. Unde Pror. 6. Illaqueatus es verbis oris tui. Deo autē (cui intima cordium patēt, secundum illud 1. Reg. 16. Homines vidēt ea quæ parent, sed Deus intuetur cor) per solā mentis loquelā fieri potest promissio. Quo fit, ut si voti essentiā ac necessitatē spectes, in intellectu absque; vlla voce cōsumatur. Posterior cōclusio: Solēt nonnunquā duo alia superaddi voto, quæ sunt illi accidentaria. Sed nihilominus ad eius attinēt expressiorē firmitatē: ut puta externa oris pronuntiatio: secundum illud Psal. Reddā tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea. Quæ quidē verba non sunt respectu Dei necessaria sed respectu nostri: sicut vocalis oratio, ad expergefaciēdos nostros animos, excitādōsque mētis oculos in Deum. Secundò etiā acciri solet aliorum testimonium, ut non solum Dei metus, verum & humanus pudor firmiores nos reddat, ne voti fidē defringamus. Quò forsā alludit sententiarum Magister in 4. dist. 38. vbi ait, quod votum est testificatio quædam promissionis spontaneæ, quæ Deo, & de his quæ sunt Dei, fieri debet, tamen & de testificatione interna fortē loquatur, qua se homo Deo debitorē contestatur. At verò quamuis hæc lucida sint nihilominus plusculę lucis indigent. In primis circa tres actus prioris cōclusionis recolendum est ex Phil. 6. Ethic. c. 9. & 10. tres esse prudentiæ actus, scilicet consulere & iudicare, seu sententiam ferre, ac tertio imperare. Supposita enim finis intentione, quæ ex virtute morali proficitur, verbi gratiā, tēperatē viuēdum est, voluntas intellectu virtutis ad consultandū de mediis, conferendūque; difficultates quæ sunt in religione cum illis quæ sunt in coniugio, illaque; mediiorum collatio est cōsiliū. Inuētis autē mediis per synesim fertur sententia: quæ est melioris cōmodiorisque medijs approbatio. Significato ergo deliberationis, ambo cōprehenduntur, tã cōsiliū quæ sententia. Atque hoc est proprium voti fundm. Restat tamen de huiusmodi deliberationis maturitate, quanta esse debeat, indagare: Vtrum antequam votum obliget, cuncta sint cōsilio deliberanda quorum ignoratio cohibere hominē possit à vouendo: Hæc enim apparet esse quorundam iuriscōsultorum opinio: in quorum cœtu esse videtur Richardus lib. 4. dist. 38. artic. 1. Vbi ait, quod vbi non est plena deliberatio, & si sit semiplena, inde nullū oritur voti ligamē. Et arguitur per hac opinionem: votū, cum à voluntate dicatur, debet esse spontaneum & voluntarium: ignorantia autē voluntarium tollit ergo vbi non omnia plenē liberantur, non est plena libertas, atque adeo nec votum. Secundò: Vota hæc qua facilitate fiunt, subinde franguntur: ergo periculosa sunt, neque succedere valent prosperē: atque adeo tutius est illa irrita reputare. Quapropter non desunt qui dicant, referente Syluestro in verbo, votum. 2. §. 13. quod iratus aut bene potatus vouens aut iurans in gressum religionis, non tenetur: quia quod calore iracundiæ fit, pro non facto haberi debet. His tamen nihil obstantibus sententiam ad idē. dum arbitrator cum Palude 4. dist. 38. q. 1. & cum Caietan. præsentis articulo, quod ad votum sequitur plena

plena deliberatio. Plenitudo tamen deliberationis bifariam intelligi potest. Vno modo, ut opponitur subreptioni, motui scilicet subitaneo, seu merè naturalis sit, quem vocant primo primum, vbi nulla est ratio vel culpæ vel meriti: seu secundo primus, in quo sola esse potest venialis culpa: & talis deliberationis plenitudo necessaria est ad votum. Alio modo plena deliberatio est, qua nihil quod deliberari poterat omittitur, quæ quidē non est necessaria. Probatur prior pars: Votum debet esse non modò spōtaneum, verum & sic deliberatum ut sub mortali reatu obliget: motus autem primo primus nullatenus est voluntarius: & secundo primus, qui est absque; plena aduertentia, esse non potest mortalis: ergo talis voluntatis actus ad voti obligationē non sufficit: quoniam quidem votum sub mortali culpa hominē deuincit. Hæc autē plena deliberatio in hoc consistit, quod homo iudicio cognoscat quid faciat. Et cōfirmatur: Per motū vbi sola esse potest venialis culpa, votū non frangitur: ergo neque per talē motū firmatur. Posterior verò pars probatur ratione contraria. Ad voti nexū satis est, quod sit opus spontaneum: sed prior deliberatio ad hoc sufficit, putā iudicare quid facias: ergo posterior non requiritur. Secundò id cōfirmatur: Talis promissio homini facta obligaret: ut si eo iudicio pecuniā pollicereris, aut vxorē tibi spōderes: ergo obligat etiam respectu Dei. Non enim remissior Deus in exigēdis promissis est, quam homo. Tertio, illa prior deliberatio sufficiens est ad meritum & ad mortale culpā: ergo ad voti obligationē. Enimvero si quis in repētino periculo mortis cōstitutus votū suscipiat rei bonæ, mereatur & non nisi per virtutē religionis: ergo talis voti susceptio est verè votū. Itē, si esset rei illicitæ, esset lethale crimen: ergo dū materia est debita, obligatio voti emergit sub reatu mortali. Quarto, si religiosus iudicio illo ac deliberatione quæ opponitur surreptio motui contra votū faceret, illud violaret & frangeret: ergo eadē deliberatio sufficiens est ad votum confirmandum. Colligamus ergo, quod si quis ira percitus, aut calore, aut mortis metu, quæ rationis iudicium tollerent, votum emitteret, non obligaretur: vbi tamē illa rationis lux perstat, quæ facere potest aut meritum aut mortale delictum, votum obligat. Eam ob rem fallax est apud Angelum regula in verbo, votum. ad perpendendum, an subitum votum fuerit validum: nempe quod si transacta angustia periculi eum, qui vouit, facti pœnitet: vel, ut ipse ait, est malè cōtentus, signum est votum non tenere. Fallit in quā grauitate regula. Nam etiā si diu deliberes, potest te post facti tēdere. Fulcitur prætereā conclusio auctoritate canonica: ut c. sic nobis, de regula. vbi clericus, qui nimia ægritudine laborans religionem vouit, ad habitus susceptionem cōpellitur. Et 17. q. 4. can. sunt qui opes. illi etiā qui tumultuario mētis impulsu, non iudicio, perpetuas opes ecclesiæ contulerunt, & de voti leuitate taxantur: & nihilominus tanquæ sacrilegi habentur si eas reuocant. Addiderim tñ huic sententiæ hoc temperamentum, quod talia vota, repentina deliberatione suscepta iustā secū afferunt dispensationis causam. Id quod doctē Panor. admonuit super c. veniens, de voto & vot. red. Quin vero c. ipsum id clare docet: tamen si neque monitum hoc præterierim quod vbi votum Deo nuncupas, qui te siue in mari, siue in lecto, siue alibi à præsentaneo periculo eripiat, postea saluus profectō in quæ & infidē dispensationem procuras. Nam licet repentina deliberatio id sinat: tamen causā vouendi, beneficiūque; receptum in gratitudinis te redarguunt. Ad primum igitur argumentorum in contrarium rñdetur, quod cum quis rationis iudicio cognoscat quid facit, satis ignorantiam abstergit, quæ voluntarium tollit: licet non cuncta consideret, quæ considerari possint. Et cōfirmatur inde solutio, quod labores & difficultates quæ sunt in religione, nunquā satis citra experientiam percipiuntur. Quare si cuncta essent perpendenda, nullum simplex religionis votum citra rei experientiam obligaret. Sciscitaris autem, quid si te aliquis deciperet, affirmans in tali religione non seruari ciborum delectū, nec ieiunia, aut quidpiā aliud difficile, quod si prænosces, nunquā voueris, vtrum cum ita seductus vouēs, iugo subiaceas? Responderetur, quod si deceptio est circa illa quæ tu ferre non posses, votum non obligat: quia est grauis iniuria. Cuius signum est probationis annus in quo ius vult ut rei grauitatē perpendas. Sed tamen si deceptio est circa alia minutoria, nihilominus obligaris. Pari modo, si quis rusticum falleret, dicens Hierosolimam citra nauigationem adiri posse, aut Romā non longe distare, cū locissimè distet, quæ ob causam peregrinationem voueret, votum non teneret. Secus, si assereret maiore esse itinerum amoenitatem, quam re vera est. Hic videri cuiquam posset de metu protinus & vi quæ voluntarium tollunt, dicendum: veruntamen cum tñ hic de deliberatione fiat sermo, qua ignorantia cauetur, cōmodius de metu tractabitur quæstione sequenti, sub titulo de obligatione voti. Sequitur ergo de secundo actu, qui est propositum voluntatis. Nam quod id sit voto necessarium, ambigere nemo potest: quandoquidem citra voluntatis actum nulla esse potest promissio voluntaria, atque adeo neque; obligatorium votum. Igitur post deliberationē, quæ est in intellectu, necessarium est in voluntate propositum: hoc est electio & consensus, quo voluntas iuxta deliberationis sententiā proponit operari. Arguitur autē, quod hoc propositum non sit necessariū, sed sufficiat promissio. Nam dum quis vel Deo vel homini quidpiā pollicetur aut iurat, etiā si non proponat seruare promissum, obligatur: quandoquidē ex ipsa promissionis natura, fides promittentis adstricta manet. Responderetur trifariam contingere promissionem fieri. Vno modo, dum quis proponit tum promittere, tunc et seruare promissum. Et de hac neutiquā ambigitur quin sit obligatoria. Tunc enim tam deliberatio quæ propositum, quam promissio est de opere ipso cum scilicet opus deliberasti, proposuisti, promissisti. De qua igitur ait S. Thom. Promissio procedit ex proposito faciendi. Alia est promissio per contrarium extremū, scilicet dum quis neque; intendit facere quod promittit, neque vero promittere quod dicit, sed nugari aut seducere. Quam ob rem neque de hoc casu vlla est dubitatio, sed certum est talem promissionem apud Deum non obligare, eò quod promissio signum est propositi & intentionis, qua dum caret, vana est. Sed tamen foro exteriori tam Ecclesiastico, quæ Ciuili, siue Deo promissio

fiat siue homini, cōpellitur sic vouēs aut promittēs seruare fidē: quia Ecclesia de interioribus non iudicat. Aliās si vnusquibet allegās non habuisse propositū obligandi se, audiendus esset protinus respublica perditū iret. Vnusquisq; enim contenderet nō esse monachum, neq; matrimonium contraxisse. Requirit ergo q̄ quicunq; hoc causari cogitauerit ante iudicis tribunal, legitimē id probet. An verō qui tale votum verbo tenus emisit, aut matrimonū contraxit, teneatur parēre sententiæ? Respondet hic Caieta. q̄ ratione Ecclesiæ & scādali tenetur. Hæc autē sententiā grano salis condenda est. Nā si id qd̄ iubetur, fieri nequit licitē, porrō quia intrinsecē malū est, potius mortem perpeti ille debet, q̄ obedire. Vt si quis post clandestinas nuptias secundō publicē contraxit, & si foro exteriori cōpellatur debitum reddere, obedire nequit, esset nāq; fornicator. Si tamē id licitē fieri potest: vt fictum monachum habitare in conuentu, habitumq; gerere, tūc obtēperare tenetur: vbi citra scandalū suffugere nō valet. Nā si subripere se posset, in aliamq; se cōferre prouinciā, vbi q̄a nō esset notus, citra scandalū quiret exēptus viuere, non teneretur se sententiæ summittere, q̄ in falsa præsumptione fundabatur. Textiō, Eodēq; medio modo potest quis votū emittē, intendens quidē verē promittere, non tamen seruare promissum, aut intendendo iurare, non tamen iuramentum seruare. Quod re vera accidere potest in militaribus religionibus, atq; in alijs, vbi obtentu citius bonorum temporalium q̄ religionis solent talia vota celebrari. Et de hoc voto posset quodammodo dubitari, an sit obligatorium? Facere enim in contrarium videtur, q̄ non præcessit propositū faciendi: & tamen S. Thom. dicit, q̄ ex proposito faciendi procedit obligatoria promissio. Respondetur nihilo minus q̄ illic est vera voti obligatio. Nam promissio ex natura sua parit obligationem. Quare si est humana, id est voluta ligat. Vnde fit, vt sic promittens grauitur peccet: quia id ad quod ligatur, facere non proponit. Et simile est de illo, qui intendit iurare, manet enim obligatus. Nec S. Tho. hoc inficiatur: quoniam non loquitur nisi de regulari vouendi via. Sed quid, si quis proponat intendatq; promittere, aut iurare, sed tamē non intendat se obligare? Appater enim tunc nullam oriri obligationē: postq̄ obligatio non est voluta. At nihilo secius respondetur obligationem oriri pro eo quod est naturalis effectus promissionis. Et ideo satis est causam esse volutam. Nequis enim laqueum tibi iniicere, quin illaqueeris. Sequitur de promissione in qua dictum est votum perfici. De qua quæritur, an sit post propositum ad voti obligationē necessaria? Sunt enim nonnulli ex Iureconsultis, q̄ super cap. cōsulti. de regularibus, affirmant sufficere propositum absque promissione, saltem quando res iam incepta est. Vt dum quis cum proposito permanendi in religione, induit habitum: nā ille est casus illius ca. in quo, quisquis ille erat, iubetur esse religiosus. Et arguitur pro hac opinione, vt quid sit propositū aperiāmus. Propositū quidpiā faciendi, est animum habere applicatum ad opus: applicatio autē animi idem esse apparet, quod obligatio. Secundō, Propositū faciendi est affirmatio de futuro, faciam: ergo qui post propositum non facit, mentitur: siquidem reddit propositionem falsam: mendacium autē in re graui est peccatum mortale: ergo qui religionem, vel peregrinationem, vel quid simile proponit, si non faciat, mortaliter peccat, ac perinde obligatur facere: quæ quidem obligatio sufficit ad votum. His tamen non obstantibus, respōdetur, propositum ad votum, nō sufficere, sed necessarium esse promissionem. Et primō patet ex receptissima voti definitione. Nam vt Ecclesiastæ 5. citatum est, votum est promissio. Et Magister Sententiarum ait, votū esse testificationem spontaneæ promissionis. Vnde vota nuncupare, est aliquid Deo polliceri. Sed ratione id etiam confirmatur: Votum non est nisi quod alteri fit: ordo autem vnus personæ ad alterā, vt ait D. Tho. non est nisi per rationem, qua se homo alteri vel sua subiicit & mancipat: ergo tantummodō fit per rationem: sicuti præcipere & precari. Tertiō, Quōd punctim res tangatur, votum est illud, vbi ligatur fides, quæ, vt ait 1. Offic. Cicero, est fundamentum iustitiæ: fides autē, vt ipse & August. aiunt, est, quæ fit quod dicitur: ergo votū non habet vim, nisi id dicitur, quod faciendum est: dicere autē est opus intellectus: ergo in promissione consistit obligatio, & non antea. Et confirmatur sententia hæc ex cap. literaturam. de voto & voti redemptione. Vbi quidam qui in infirmitate cōstitutus dixerat, Nō morabor, proponens in animo religionis habitū, absoluitur à voto, quia non promisit. Et sunt verba expressa in cap. si bona. 17. q. 1. aliud esse propositū concipere in corde, & etiā ore nuntiare, aliud subsequenti obligatione se reum facere voti. Quare illic Gregorius illum, qui propositum absque promissione habuerat, absoluit à voto. Et iure ciuili ex pollicitatione nascitur obligatio: vt ff. de pollicita. seru. l. pactum. Vnde pro solutione contrariæ rationis notandum est discrimen inter propositum & promissionem. Propositum nanque cum sit in voluntate, neque affirmatio est neq; locutio, sed est consensus seu voluntas, quæ exprimitur per simplicem intellectus affirmationem futuri, scilicet faciam. Hæc autem simplex assertio non facit illum sensum: Promitto facere: sed est, simplex affirmatio illius, quod quis tunc in animo gerit. Et ideo non est mendacium: quia mentiri est contra mentem ire. Ad formam igitur argumenti negatur, q̄ si postea sic proponens non faciat, mentitur: licet faciat propositionem fuisse falsam: quia potuit mutare propositum. Itaque licet falsum dixerit, neque mentitus est, quando protulit: quia tunc dixit q̄ putabat facere, nec quando postea fecit contra: quia non tenebatur non mutare propositum. Superueniens autem promissio sic firmat propositum, ligatque animum alteri, vt absq; fractione fidei & iustitiæ non valeat illud mutare: promissio ergo est necessaria. Neq; contrarium colligitur ex dicto c. consulti. sanē vbi solum sancitur quod qui proposuit per ingressum religionis Deo famulari, perseueret, vel in suscepto habitu vel in alio laxiori. Loquitur nanque illic Innocentius consueto more de proposito promissione firmato. Restat tum demum postremum argumentum: Promissio pertinet ad illam partem prudentiæ vbi est imperium & deprecatio, vt verbis sancti Thomæ supra didicimus: imperium autem & ius-

sio prudentiæ antecedit electionem, vt S. Thomas sentire videtur secunda secunda, quæstione 47. articulo 8. electio autem idem esse videtur, quod propositum voluntatis: ergo promissio non sequitur, sed præcedit propositum. Caietanus hic distinguens respondet: videlicet quod imperium quo quis sibimet præcipit, antecedit electionem. Nam post deliberationem intellectus per prudentiā imperat voluntati vt eligat. Imperium autē quo quis præcipit alijs, electionem subsequitur, & pariter deprecatio ac promissio. At verō econtrariō, vt reor, stat sententia, tam Aristot. quam sancti Thomæ. ac subinde veritas: nempe q̄ imperium, siue respectu alterius, siue respectu ipsius imperantis, semper electionem subsequatur. Etenim post deliberationem statim sequitur electio. Sed post electionē non sequitur opus, nisi prudentia imperans, voluntatē ad operandum applicet. Imperium enim non est, Elige: sed, fac. Et ita illic dicit S. Thomas quod consistit in applicatione consiliatorum & iudiciorum ad operandum. Similiterq; ideo promissio sequitur propositum. Ex his si definitionem voti, quæ vniuersa comprehenderet, tam vana quàm solida, tam iniqua quam legitima, elicere cuperes, satis tibi esset dicere, q̄ votum est promissio facta Deo. Attamen illa quæ legitimo tantum voto congruat definitio, articulo proximo cōmodiūs constituetur. Circa verba autem S. Thomæ inter probandum priorem conclusionem dubitabit fortē lector, an simplex promissio obliget, & an solo actu intellectus oriatur inter homines obligatio. Sed hæc quæstione sequenti inter agendum de obligatione voti commodiūs disputabuntur: porrō vbi ex professo id tangit S. Thomas.

Ad primum igitur argumentum iam negatum est, conceptionē propositi sufficere sine promissione. Quare qui dicunt, votum esse conceptionem propositi cum animi deliberatione firmata, vocē firmata, intelligunt per promissionem. Ad secundum respondetur, q̄ votum non dicitur à voluntate, sed q̄ sit actus eius, sed quia nascitur ex eius proposito. Et pariter ad tertium negatur quod per solum propositum quis dicatur manum mittere ad aratrum. Nam manum mittere, est animum operi ad mouere: quod non nisi per promissionem fit. De promittente ergo ait Christus, quod si respiciat re-

ARTICVLVS III.

Utrum votum semper fieri debeat de meliori bono.

Pæcedenti articulo determinatum est genus, & forma voti: subsequitur ergo eius materiam explorare: Vtrum scilicet debeat semper fieri de meliori bono, quod vocant supererogationis: nempe cuius obligatio non cadit sub præcepto? Et arguitur à parte negatiua: Baptismus, vt habet glossa super illud Psal. Vouete & reddite, est votum: & tamē est opus præcepti. Et Iacob legitur Gene. 18. vouisse Domino q̄ futurus ei esset in Deum: quod nihilominus est de necessitate salutis, ergo non semper fit de opere supererogationis. Secundo: Iephte, vt legitur Iudicum 11. voto adstrictus occidit filiam: quem nihilominus Paulus ad Hebr. 11. inter alios sanctos cōnumerat, & tamen illud non modō non fuit melius, verum neque bonum. Tertiō, Nonnunquam emittuntur vota quæ in detrimentum personæ redundant: vt cum quis se voto implicat, vt ieiuniorum ac vigiliarum, quæ immodicē vitam hauriunt, obseruatione affligat sese. Et nonnunquam de rebus indifferentibus ac inutilibus: vt dum quis pollicetur non lauare aut comi, aut iter arripere certis diebus: hæc autem non sunt meliora bona: ergo illud non est ad voti obligationem necessarium. In contrarium est illud Deuter. 23. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Vbi materia voti designatur esse illa, quæ non est in præcepto.

Ad quæstionem hanc, vt seriem Diui Thomæ etiam teneamus, quinque conclusionibus respondetur. Nam cum votum multis qualitatibus vestiatur, secundū illas expendenda est eius materia. Ea propter ex illis quæ cogitari possunt vouendi virtuti subterni, quædam manifestam habent rationē, cur non possint voto offerri Deo: quædam per cōtrarium manifestam quoq; cur licita sint eius materia: sed alia sunt, de quibus est dubium. Cuncta autem in genere sunt numero quinque. In quorū primo gradu ea collocantur, quæ sunt Deo vel aduersa & contraria, vel saltem incōsona & inuisa nepe delicta seu mortalia seu venialia. De his ergo statuitur prima conclusio: De re nulla illicita fieri licitè potest votū: putā neq; de homicidio, neque de leuissimo mēdacio. Probatum supposita natura voti, quæ est promissio Deo facta. Promissio est rei, quam quis in alterius gratiam facere disponit: hoc enim à comminatione, quæ sibi contraria est, differt, q̄ comminatio est rei alteri iniuriôsæ aut perniciosæ. Promittere enim alteri, q̄ sis eum occisurus, aut quomodocunq; læsurus, comminatio potius est: promissio ergo non est nisi beneficij: delicta autem in iniuriam Dei cedūt: ergo qui occidere voueret aut furari, potius id Deo comminaretur, quàm polliceretur. Quare tale votum non esset obligatorium. Immo illud emittere peccatum quidem esset, idemq; potest implere cumulatius crimen. Huic proxima est conclusio secunda: De re indifferenti, nepe quæ nihil secum emolumenti affert neque diuini honoris, nullum religiosè potest emitti votum. Vt si quis voueat vngues die Sabbathi nō rescindere, aut iter die Martis non arripere. Probatum conclusio: Quia cum votum in gratiam honoremq; Dei fieri debeat, nō solum de re illi inuisa emitti non decet, quod esset iniquum, verum neque de re, quæ illi non est accepta: quippe quod, cum Deo in gloriam non cedat, vanum est, quin verō tunc etiam superstitiosum, dum numen aliquod in rebus illis inesse creditur. Ex his autem quæ Deo neque contraria sunt neque dissona, alia sunt vel impossibilia vel necessaria: alia verō contingencia, in nostraque posita facultate. De illis prioris generis statuitur tertia conclusio: De re seu necessaria seu impossibili, fieri non potest votum. Stupidus enim esset, qui se vel moriturum voueret, vel nunquam moriturum. Primum siquidem necessarium est, atq; alterum impossibile. Sicuti qui voueret se aut nunquam volaturam, aut volaturam aliquando. Ratio conclusionis est, q̄ votum debet esse non

folùm vltro factum, verùm & à prudentia profectum: impossibilia autè & necessaria nostræ voluntati non substant: non ergo sub voti obligationem cadere possunt. Eorum verò quæ in nostra sunt potestate, neq; Deo aduersa, alia sunt ad salutem necessaria: nepe vniuersa præceptorum opera, alia verò minime. Cum audis necessaria nomen: ad illa etiã extède, quorum cõtrariis à via salutis remoramur: vt nò solum præcepta quæ simpliciter talia sunt, nepe sub reatu mortali obligãtia, verùm & illa includas, quæ obligant sub veniali. De istis ergo subiicitur quarta conclusio. Opus præcepti quatenus est necessitatis, non est materia voti, bene tamen quatenus est in nostra voluntate. Materia enim voti est illa, quæ eius ratione sit debita: ergo quatenus opus est, legis obligatione debitum, non cadit sub voto: quia nò pendet ex nostra voluntate, vt sit debitum, sed ex legis necessitate. At verò quia præcepti necessitas non est simpliciter necessitas, sicuti illa tertiæ conclusionis, quæ est mori, aut non volare: sed voluntariè illud implemus, aut transgredimur, hac ratione cadere nemo potest sub voto. Non quidem vt ad id obligemur ad quod non tenebamur, sed vt ad id, ad quod tenebamur, gemina sumus obligatione constructi. Tenebaris in quã præcepto tẽperantiæ, nò fornicari: cuius transgressio vitium erat tñ luxuriæ: emisisti eiusdem rei votum: obligaris ergo virtute insuper religionis. De illis demum quæ neque necessaria sunt ad finem: neque indifferẽtia, sed tñ conducentia & expedientia, vt consilia, adhibetur quinta conclusio: Opera consilij sunt propria peculiarisq; materia voti. Cõcurrunt enim in talia opera conditiones omnes & qualitates legitimi voti. Prima quippe voti qualitas est, q̄ non sit de re Deo aduersa: propter quã exclusimus peccata: neq; de re vana propter quam abegimus indifferẽtia. Tertio, q̄ prudenter fiat: quã ob rẽ explosimus impossibilia & necessaria. Quare primum votorum genus est iniquum: s̄m vanum ac tertium stultum. Opera autè præceptorum licet quodãmodo sint materia voti: nò tñ omnimodè, quia simpliciter eorum obligatio nò pendet à nobis, sed ex legis necessitate. In operibus autè cõsiliorum cuncta conueniunt. Sunt quippe in primis Deo gratissima, atq; in nostra potestate constituta: eorumq; obligatio non ex legis necessitate, sed ex mera voluntate nostra pendens. Hæc ergo hunc in modum cõstituta operæ pretium est pressius expẽdere, emunẽtiusq; collimare. Et quidè circa primã conclusionẽ hoc primum meditandum superest, q̄ qui peccatum Deo vouet, eius id maiestati cõminatur: quæ ingentissima blasphemia est. Enimuerò cum quidquid peccatum sit, contra eius legẽ & voluntatẽ fiat, perinde est vouere hominẽ occidere, aut furari, ac si Deo ipsi cõminaretis idẽ malum. Vide ergo quãta hñc sit peruersio: nepe q̄ cum votum act̄ sit religionis, quo gratissima ei obsequia dedicanda sunt, eousq; religionẽ cõraminas, vt obsequium in cõminationis audaciã cõuertas. Ex hoc fit, q̄ cū votũ Deo fiat, atq; ad primum Decalogi mãdatum spectet, plus absurditatis habet Deo rem illicitã vouere, q̄ homini sub iuramento iniuriã cõminari. Nã iuramẽti violatio cõtra secundum præceptum est. Atq; ex eisdem rursus consequitur, vt vouere Deo materiã peccati mortalis, in vniuersum sit peccatum mortale: etiã si nò fieret cum p̄posito implendi votum, dummodo adsit intentio vouendi, quia obiectum de se est mortale. Percentaris autem vtrum votum emittere venialis culpæ, putã ioco mentiedi, aut otiosè loquendi, sit semper mortale. Et arguitur à parte affirmatiua: Qui aliquid Deo p̄mittit: quod tenetur nò facere, grauem inferre ei videtur iniuriã. Atque id vrgentiùs roboratur. Votum, vt modò dicebamus, maioris est vinculi, cum Deo fit, quã iuramentum quod fit homini: iuramẽtum autè p̄missorium venialis cõmittẽdæ culpæ, videtur mortale: quoniã qui iurat tenetur facere falsum: ergo & votum. Nihilominus responderetur, votum de re veniali nò esse nisi veniale: quoniã ipsum implere nò est nisi veniale: Quare homo non se exponit periculo mortalis. Vnde ad priorẽ rationem negatur, q̄ promittere Deo id quod sub culpa veniali teneris non facere, sit tibi mortale, sit de re veniali, propter eandem rationem, quia scilicet implere illud non est nisi veniale. Idemq; sequenti lib. q. de periurio, de simili iuramento dicemus, scilicet nò esse mortale. Et ratio est, q̄ illud implere non est nisi veniale: facere autem contra illud, nullum est peccatum, imò est virtus. Facere enim cõtra iuramẽtum, qd̄ nò est obligatorium, nullatenus est illicitũ. Vt si iuras nò audire missam in die paschatis, quã postea audis. Sed tota culpa cõmittitur dum iuras, eò q̄ iuras quod teneris facere falsum. Et ideo tota culpa debet perpendi ex obiecto. Obiectum autè iuramẽti est veniale, quare neq; iuramentũ ipsum est nisi veniale. Circa secundam conclusionem de re indifferenti dubium inde emergit, quod multa sunt indifferẽtia, de quibus mitti votum potest. Est enim indifferens transire per vicum, aut ædium limina penetrare, & tñ sunt nonnunquã salutaria vota; quibus se homo à similibus operibus arcet. Ad hoc facillimè responderetur, quod indifferẽtia quatenus indifferẽtia sunt, id est, sub sua indifferẽtia perseuerãtia, dicari Deo, aut diuis voto nò debet. Et hoc pacto intelligitur conclusio. Si verò pensata ratione aliqua, aut sine, pertinentia ad bonũ fiant, tunc votũ eorũ nihil aliud quã religio est. Dixerim ratione aliqua vel sine: ne quis putet propterea tãtũ quod res quælibet vouetur, illicdõ ratione voti de impertinentibus ad pertinetia commigrare. Exempli gratia: Vouere rescindere vngues, vel non rescindere, illicitum est: quia etiam post votum res est indifferens: nempe ad nihilum fructuosa. Et eadem ratione si absq; alio sine voues non trãsite per vicum, aut nò ingredi domum. Sed si illa opera occasionem tibi offerunt peccandi, putã inspectandi sceminã: vel aliũ inimicum, tunc fiunt ad rẽ referẽtia, ac subinde voti materia. Eadem ratione muliercula vouens die Sabbathi in honorem Virginis non coquere panem, sed tamen non abstinere ab aliis operibus, vanum emittit votum: quia alios te insumẽte labores, nil diuæ Virginis refert hoc aut illos insumas. Si autem voueas omni opere seruili abstinere, legitimum votũ est. Sunt tamen aliqua, quæ prorsus neq; probantur neque reprobantur: Vt si quis voueret die Sabbathi indui albo in memoriã virginitatis Deiparæ, nò omnino esset vanũ. Itaq; existimandus est finis vel cãussa, quæ opus facit ad rem pertinere. Ex his fit consequens, quod dum votum de similibus re-

bus

bus emittitur, nò obligat nisi quãdiu finis ille cõducit, & cãussa durat, quæ votum fecit legitimum. Illa enim cessante, cū opus ad suã redeat indifferẽtia, desinit esse materia voti, atq; ad eò cessat obligatio. Vouisti vicini limina nò calcare propter periculum, quod intus latebat: illo cessante nò teq̄diutius votũ tener. Hoc probatur: quia votũ nò plus obligat, quã si lex esset: Lex autè cessante in vniuersum eius cãussa & sine cessat: ergo pariter votum. His demũ instructus documentis, cẽlere de votis quisq; potest, quæ de huiusmodi indifferẽtibz rebus passim emittuntur. Loquebaris fortè cū homine & in colloquio aliquid tibi ingrãtũ accidit, p̄pter quod vouisti nunquã amplius cū illo inire sermonem. Et forsã ludebas, & ideo vouisti nunquam deinceps cū illo ludere, vel non ludere chartis, vel nò ludere in tali domo. Si illa nullius tibi occasio sunt mali, neq; aliqua existit cãussa, vt ad bonũ inseruiãt tñ talia vota nullatenus tenet. Sed vouere fuit vanitatis peccatum. Si autè loqui cū tali persona occasio tibi est mali, votũ tener. Sicut si voueas non ludere propter dispendium, quod facis rei tuæ, aut propter alia pericula. Neq; horũ vlla esse potest dubitatio quæ hominis cõscientiam vllõ pacto sauiat. Sed absq; vlla dispensatione, qui vota huiusmodi rerũ indifferẽtium fecit, potest cõtra illa facere: satisq; illi est voti pœnitere. At verò de iuramento p̄pter eius reuerentiã, posset quispiã animi hætere. Enimuerò si illud quod metu mortis extorquetur implendũ est, vt quod quis in nemore latronibus metu mortis percussus fecit, vt doctores sentiunt, ratio videtur strictius persuadere, vt iuramẽtũ de re etiã indifferenti sit seruandũ: aliàs fieret falsum. Nihilominus respõdetur, iuramentum promissorium huiusmodi rerum nulla prorsus cãussa aut sine ad rẽ aliquã cõferẽs, nò magis obligare, quã votũ, quoniam tale iuramentum nihil aliud est, quã promissionis ac voti cõfirmatio. Et ideo si votũ nò obligat, sit vt neq; iuramentũ. Iurasti nunquã te amplius cū tali homine colloquuturũ: aut nunquã amplius transire per limen ad quod pedè fortè offenderas, aliãve similia, quæ nullius sunt emolumentũ: peccasti quidè cū iurasti cõtra secundũ præceptũ, veruntamen iuramentum nullatenus sit obligatoriũ: quare absq; dispensatione facere contra ipsum nullũ est peccatũ: atq; ad eò neque mendaciũ: quoniã, vt supra dictũ est, tota istorũ iuramentorũ malitia patratũr dũ fiunt. Iurasti non audire missam die festo: facere cõtra, quia nò est malum, non sit tunc mendacium: licet efficias fuisse falsum. Et q̄ nò sit obligatoriũ, patet: quia veluti si homini id promitteres, nihili tuã faceret promissionem: ita neque Deus. Quare Eccle. 5. vtraque promissio dicitur Deo displicere, scilicet infidelis, & stulta. Vbi verò dubium esset, an res esset aliquo modo vtilis, tunc timorati animi esset dispensationem procurare. Neq; simile est de iuramento extorto qñ cadit super materiã, quæ est alicuius emolumentũ: latroni autè promissam pecuniã exoluere, res est cõmoda, atque adeò ex natura sua iuramenti materia. Quapropter, licet sit extortũ, propter reuerentiã diuini nominis est implendum: materia verò vana non est iuramenti subiectũ, ac proinde neque obligationis capax. Sed de hoc libro sequẽti latius. Circa tertiam cõclusionem nulla est dubitandi ratio, sed de quarta sequitur explorandum quidnam contineat veritatis. Est enim argumentum, q̄ materia præceptorũ non sit materia voti. Nã cū votum sit opus cõsiliij, & materia debeat respondere formæ, fieri videtur cõsequens vt eius materia debeat, similiter esse arbitraria & cõsiliorũ: & ideo vbi lex obligatos nò habet, vanũ sit votũ, imò verò quodãmodo Deo ingrãtũ. Nam qui vouet facere quæ Deus aliàs iubet, maiorem vim suã videtur attribuere vglũtati quã Deo iubenti. Itẽ adhibere præcepto votũ, ex animi languore procedere iudicatur: nepe q̄ homo viribus sit destitutus, vt quod Deus iubet, explere nequeat. Insuper & demonem laceffit vt pugnantiùs eum tentamenti inuadat. Respõdetur nihilominus præceptorũ materiã esse quoque posse vtorũ. Et ratio S. Tho. est, q̄ nò est simpliciter necessaria, sed à nostra pendet voluntate. Quare possumus nos ad talia opera arctiori vinculo astringere. Nulla enim inter ambas obligationes existit repugnantia. Secundò id solẽni Ecclesiæ vsu probatur. Vouetes enim religionem, nouo nexu deuinciuntur ab adulterio & fornicatione abstinere, à quibus diuina lege erãt prohibiti: idq; à clericis, dum sacris maioribus initiantur, exigitur. Tertio licitũ est & sanctũ, ad id ad quod lege tenebaris, iureiurando te insuper innodare: vt cū mutuũ recipis, aut depositũ, aut aliũ iuris cõtractum: ergo simili modo potes eandẽ cõfirmare fidem. Quarto quãuis lege tenemur non occidere, non furari, &c. nihilominus malefactoribus supplicia decernuntur, vt quos virtutis honestas nò allicit, metus penæ cohibeat: ergo nulla est repugnantia legis obligationi alteram voti adhibere. Sunt qui quasi de nomine disceptantes, dicant, hoc genus promittendi non esse propriè votum, ob id q̄ materia nò est propriis apta: nihilominus qui sic promittit, duplici modo peccaret, si promissum nò solueret: videlicet cõtra legẽ, & cõtra promissionẽ. At verò profectò nò est cur negetur esse propriè votũ, postquam est vera promissio Deo facta. Et cõfirmatur sic esse fatendũ. Nam qui tale votũ trãsgreditur, vt supra dicebamus, verè cõtra religionem peccat: nò autem sic peccaret, nisi verè faceret contra votũ. Nam si in hac obseruantia substãtia religionis, quæ est genus, cõtinetur, sit vt & substãtia voti contineatur, quæ eius existit species. Potest ergo quisque de materia singulorum præceptorum votum emittere. Vnde ad primum in cõtrarium argumentum responderetur, q̄ etsi vouere sit opus consilij: non tamen requiritur vt materia sit p̄pria cõsiliij: nã potest esse cõsiliium vt arctius nos ad id perstringamus ad quod lege tenebamur. Quòd si huc fortè verba sancti Thomæ ex 4. distin. 38. q. 1. contra nos afferas, dicentis, huiusmodi vota largè ita dici, non propriè. Responderetur, largè, non accipere pro eo quod est abusiue, sed pro eo quod est communiter: quemadmodum illic Magister loquitur. Haud enim negat quin propriam habeat rationẽ voti: sed tamen quia materia cõmunis est & votis & præceptis, ad quã subinde omnes homines in cõmuni tenentur, ait huiusmodi materiã nò esse propriã, id est, peculiarẽ voti. Quare hic exactius loquitur. Et elicitur hæc materiæ distinctio ex verbis Augustini 17. quæstio. 1. vbi ait: Sunt quædam, quæ etiam non vouentes debemus, quædam etiam quæ nisi

Quarta conclusio.
Explicatur conclusio.

Quinta conclusio.

Dubitatio.
Ratio dubitandi.

Solutio.

Ad argumentum.

Dubium aliterum.

Responsio.

Dubitatio.

Solutio.

Scrupulus.

Solutio.

Prima ratio S. Tho.

Secunda ratio.

Tertia.

Quarta.

Tertia.

Quarta.

Tertia.

Quarta.

Tertia.

Quarta.

Tertia.

Quarta.

Tertia.

Quarta.

Tertia.

Quarta.

Tertia.

Quarta.

Tertia.

Quarta.

Tertia.

Quarta.

Tertia.

Quarta.

Tertia.

Quarta.

nisi vouerimus, non debemus. Neque in hoc plus tribuimus nostrae voluntati quam Dei, sed religamus eandem diuinam religioni, ut firmiter id quod nobis praecipit, persoluamus. Et quauis in hoc profiteamur nostram imbecillitatem, illam tamen consolidamus. Atqui ut daemones inde ferociiores in nos insultent, ita & diuina subsidia locupletiora nobis mittuntur. Tamen si, ut verum fatear, vota haec operum praecipio. nunquam aut vix vnquam alicui suscipienda aut consulenda sunt: quia neque crebro solent bene succedere. Quare vel non fiant, vel cassanda sunt vel facile dispensanda: nisi quoniam persona prudens & constans est, ad rem tamen aliquam procliuem, quae occasio illi est mali grauissimi aut scadali. Et cura nihilominus vigilantius adhibita, cauere illud potest malum. Vtrum verò votum nunquam venialiter peccandi sanè sit mentis? Ad hoc respondetur, eiusmodi votum inane esse, neque villo pacto obligare: quoniam est de re hominibus impossibili. Si enim dixerimus (ut ait Ioannes) quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. Vouere autem nunquam peccare mortaliter, non est genere suo malum: quoniam id per Dei gratiam possibile est. Attamen neque hoc prorsus consuleretur: quia res est perdifficilis, tum factum tam praeteritum & cognitum: potissimum de peccatis cordium. Crebro enim scrupulus pungit consenseris in mortale culpa: votum autem debet esse de re coperta & de opere cuius transgressio in propatulo habeatur. A singulis autem cauere, hoc vouere permittitur: ut non fornicari, non ioco mentiri, & similia. Quæris autem, vtrum si quis emitteret votum nunquam peccandi, teneretur ratione voti euitare illa saltem peccata, quae potuerit, ut iocosa mendacia: Offert se namque, ad id ratio, nam qui promisit dare decem, si cuncta non poterit, tenetur tamen ea conferre, quae potest. Et qui promisit ieiunare aduētum, si nequit totum, tenetur nihilominus in quantum potest. Respondetur tamen tale votum ad nihil obligare: quia stultum est. Hoc tamen postremum superest decidere: Vtrum transgressio cuiuscumque, talem votorum sit mortalis? Ut si quis vouit non mentiri iocose. Potrocinatur namque affirmatiuae parti ratio haec, quod tunc mentiri esset religionis violatio, quae a genere suo est mortale. Solutio autem huius pendet ex articulo subsequenti, ubi disputabitur vtrum transgressio voti ex leuitate materiae fieri possit venialis. Illic ergo & hoc examinabitur. Ex quinta autem conclusione, tamen si certissima sit, dubia emergunt multo grauiora. Et primum, an licitum illa sit malo fine vouere? Ut si quis, quemadmodum nuper dicebamus, religionem Cruciatorum militiam profiteretur opulentiæ causa praebendarum: aut si quis quod creberrime vsu venit, fieret sacerdos, non propter status sanctitatem: sed propter sacerdotium: nimirum dirari magis cupiens, quam sacrificare. Apparet, non votum non esse licitum, atque adeo nec obligatorium. Nam malus finis obiectum vitiat; de malo autem obiecto (ut conclusione prima dictum est) iniquum est votum. Dubium hoc etiam doctè hoc loco disserat Caie, accuratioris tamen eget examinibus. Multimoda enim distinctione ut impresentia rum oportet. In huiusmodi inquam votis melioris boni triplex fieri contingit relatio in malum finem. Potest quippe vel obiectum ipsum voti in malum referri: vel applicatio animi ad vouendum, vel votum ipsum. Exepli gratia. Si quis hanc faceret animo oblationem: Voueo dare eleemosynam propter vanam gloriam: tunc vocula, propter, moderari, & quod aiunt, determinare potest aut verbum, dare, aut verbum voueo. Et quidem priori modo obiectum ipsum voti, quod est, dare, refertur in malum finem, a quo ideo datio ipsa cotaminatur ac deprauatur. Et de hoc sensu est prima assertio, eiusmodi votum nullum esse, sed est inter illa, quae prima conclusione condemnantur. Nam dare propter vanam gloriam, est malum obiectum, & multo erit iniquius vouere aliquid facere propter malum mortale, ut si voueas ad ecclesiam ire ad sollicitandum puellam. Nam ire ipsam tunc malum est, quod est voti obiectum. Exeplum secundi: Ut si quis intendens pingue sacerdotium, cuius non est dignus, fieret sacerdos, ubi est implicitum votum castitatis vel praecipit, de quo modo non disputamus: aut cum nobilis tali animo induit militaris religionis habitum. Hic enim obiectum voti non refertur ad malum. Si enim hic dicat, voueo esse sacerdos propter beneficium expiscandum: praepositio, propter, non modificat rem quae est esse sacerdotem, sed hoc quod est, voueo. Haud enim potest sacerdos aut miles effectus opera facit suae religionis, puta nec orat, nec celebrat, nec obedit propter malum finem, sicut qui dat eleemosynam propter vanam gloriam: sed tantum professus est propter malum finem. Et de hoc intellectu sit assertio secunda: Votum sic factum, tenet. Et ratio est, quia obiectum eius res licita est, & bona, scilicet esse militem, aut sacerdotem: nempe militare, orare, sacrificare: quae quidem non referuntur in sinistram finem. Pari modo si quis profiteretur religionem, peruerso fine adductus: porro ut possit postea res conuentus suffurari. Ille enim obiectum voti, puta vigilias, orationes, & obedientias non refert in malum, sed finis vouendi fuit malus. Quare votum, quia de bono est obiecto, solidum est & firmum. Ad rei autem perspicaciorum intellectum arguitur. Sicut dare eleemosynam propter vanam gloriam peccatum est, & corrupto fine ire ad ecclesiam sic & malo fine votum facere, ergo sicut votum primi generis est malum, quia de malo obiecto, sic & votum secundi generis, quia malum habet finem. Quod si vtrumque malum est, sit, ut neutrum teneat. Pro solutione argumenti hoc apprimè in praesenti materia notandum est, quod lectorem minus attentum fallere valde posset: nempe non esse in vniuersum verum, quod omne votum illicitum & malum sit irritum: neque hoc a nobis assertum est, sed hoc tantum, quod omne votum de obiecto malo est irritum & cassum. Concedimus ergo, quod vouens sacerdotium aut religionem malo fine, peccat quidem vouendo: tamen quia votum, bonum habet obiectum (nam etiam votum referatur in malum finem, tamen obiectum non refertur in eundem) votum tenet. Negatur igitur postrema consequentia, votum factum malo fine malum est: ergo non obligat: sicut si haberet malum obiectum: quoniam res Deo deuota bona est: licet malo fine dicata. In tertio autem modo plusculum latet ambiguitatis. Exepli gratia: Rex sciens & prudens iustum indicens bellum, vouet Deo auri talentum, si victoriam obtineat. Hic obiectum voti, puta dare pondus auri, bonum per se est: finis tamen voti, puta, obtinere iniquam victoriam, est malus. Et de hac igitur votis distinguendum hoc pacto est: Si tale votum fiat ut Deus

Deus eiusmodi victoriam concedat, non est religionis actus: imò omnino religioni contrarius, eò quod qui sic vouet, Deum facit auctorem mali: pro qua turpitudine, quam Deo impingit, munus illi sponderet: ob idque nullum est votum, sed graue impietatis blasphemique peccatum. Atque adeo longe scelestius, quam si esset votum de re illicita. Multo enim enormius est Deum facere auctorem mali, quam re illi diuersam vouere. Pari modo si quis voueret Deo munera, ut compotem eum faceret optati adulterij aut homicidij. Quocirca nihil refert votum ante facias quam rem inceptes, an postquam fueris optatis potitus. Nam etiam si post partam victoriam aut partam adulterij Deo quidpiam ob id voueas, quod re tui compotem desiderij, aut victoriam iniquam habeas, votum non tenet: quia eadem impietatis lue sordescit. Neque si id voueres in gratiarum actionem: neque pro illo gratum Deo est gratias audire. Neque verò interest tale votum emitte, non exprimendo ut Deus tibi in iniquitate patrocinetur, sed merè conditionaliter, hoc tenore: Si victoriam hanc obtinueris, aut si copos desiderij mei fueris, hanc faciam eleemosynam. Quoniam nullus sic sub mera conditione vouet, nisi ut Deum sui sceleris patronum ac factorem compellans. Et aliud excogitare, esset casum insolentem effingere. Quare vota haec absurda omnia sunt & nullius vigoris. Quod si contra infurgas: Similes stipulationes hominibus factae iure naturae tenent: nam quod quis scorto pollicetur, soluere adstringitur, ergo & solidae erunt respectu Dei. Negatur consequentia: quoniam potest homo ab homine turpe obtinere obsequium, pro quo mercedem debeat: a Deo autem nemo id recipit quod absurdum est, neque pro illo debet illi quidpiam rependere. Quare neque tenebit votum: etiam si quis ignorans putet talia vota esse licita: quoniam ex natura rei sunt impia & blasphema. At verò quoniam in re mala aliquid boni inesse potest, cuius citra impietatem potest Deus auctor inuocari, secundo modo fieri haec vota sanctè possunt: nempe si rex bellum adortus nefarium pro sui exercitus incolumitate aliquid voueat, votum tenet. Sicuti si in duellum descendens quidpiam spopoderit, si saluus euaserit: quia effectus hos Deo ascribere non est nisi virtus. Quapropter talis finis votum non vitiat. Secus, si pro eo voueat, ut hostem iniquè occidat. Nam licet Omnipotens causa sit omnium entitatum: utpote delectationis quae est in flagitio, & similibus, neququam tamen peccati. Pari modo si quis voueat si prolem ex adulterio susceperit. Nam licet adulterij causa Deus non sit, conceptio tamen partusque foetus naturalis est, Deoque ascriptus. Neque idem est de victoria: quippe cum id ipsum quod est iniquè vincere, piaculum sit. Simili iure, si vsurarius aut lusor pro parto lucro votum voueat, illud quod tenet: iuxta verbum Christi: Facite vobis amicos de mamona iniquitatis. Cum eo tamen id moderamine intelligitur, ut votum ex aere alieno quod aliter restituere nequit, non expleat, contingeret enim tunc de rapina eleemosynam erogare. Validiori denique ratione votum tenebit, ubi illud miseris ad puniendum malum, vel quod ab illo cautiùs cohibeatis. Ut si huiusmodi miseris votum: Si tale flagitium admiseris, tale faciam eleemosynam, aut peregrinationem, aut seculo religiosus vale dicam. Huiusmodi enim vota vel sunt quasi opera poenitentiae, partam iniquitatis vindicatoria, aut partam prohibitoria, atque adeo conditione posita tenent. De quibus inferius emunctius. Secundum dubium circa eandem conclusionem existit de operibus, quae sunt consiliorum, aut directe contraria, aut impedimenta. Disscantur haec autem in tres ordines. Quaedam enim sunt prorsus contraria: de quibus respondeatur nullatenus licere votum emitte. Haud enim licet vouere non ingredi religionem. Nam licet nemo ingredi teneatur, liberum debet esse cuiusque & semper integrum. Quapropter votum contrarium non ligat: atque adeo iniustum est, non solum tanquam vanum, verum & tanquam de re Deo odibili: quandoquidem consilia sua impendio sibi placeant. Sed arguis: Non omnia opera quae in seipsis consilia sunt, cunctis hominibus consilium est facere: & ideo qui certus est non esse ad religionem aptus, vel ad peregrinationem, vouere potest non facere. Respondetur, tale votum non posse a culpa excusare. Nam qui impotens est faciendi, incassum vnet non facere: & qui quoquo pacto sperat posse, iniquus est, dum se voto cohibet. Ob eandem causam nemini licet vouere aut iurare se nunquam aut ieiunaturum; aut peregrinaturum, mutaturum aut fideiururum, aut quauis alia misericordiae officia nunquam indignis impensurum: quandoquidem ea facere, saepe sit consilium. Ne tamen complures condemnemus qui hoc consueuerunt, hoc intelligimus quando ea facere consilium fuerit. Nam omnibus mutuo dare & pro omnibus fideiubere, non est consilium. Quare qui sic voueret: Non omnibus indiscriminatim mutuabo, nihil mali voueret: sed qui diceret: Nulli neque villo casu. Ex his fit consequens, neque licitum esse votum non vouendi: quoniam vouere in genere consilium est. At quoniam non cuiusque est semper consilium, licet votum facere non vouendi, nisi coram tali persona, aut cum talibus circumstantiis. Nihilominus si eo non obstantia voueas, quamuis pecces: tenet tamen votum iure diuino & naturali, cui tu non poteras derogare. Colligamus ergo nemini licere huiusmodi, seu vota seu iuramenta facere: quoniam neque facta tenent. Deus namque ascensionem, teste Dauid, disponit in cordibus nostris, non descensionem. Quo circa vouendi religio suo apte ingenio & natura instituta est ad promouendos homines in sublime, non ad retrahendum. Secundus gradus operum est, quae licet non secum copatiantur maiora bona: ipsa tamen per se officia sunt, neque ipsorum vota votorumve impletionis impediunt, quin ascensus fieri possit ad sublimiora. Quocirca talium vota solida sunt: Ut si quis voto se pauperum seruitio in hospitali mancipet, etiam si dicat, perpetuo manebo: hoc inquam votum est obligans. Neque proinde obstat quominus ille si liberit citra vllam dispensationem religiosus fieri queat. In tertio verò ordine ea collocantur: quae quauis non sint formaliter religioni contraria: sunt tamen suapte natura eius obstacula: ut coniugale foedus. Qui enim matrimonium semel consummauit, commigrare ad religionem viuentem coniuge nequit. In dubium ergo vertitur, vtrum fas sit votum emitte in eundem coniugium? Et arguitur hoc esse licitum, postquam obiectum est bonum, ac virtuti legitimum: & cuiusque ante emissionem voti religionis integrum sit eligere quod maluerit viuendi institutum. Itè, fas cuique est celebrare

Dilutio.

Obiectio.

Secunda dubitatio.

Responsio.

Dubitatio.

Solutio.

Secundus gradus operum qua sub voto coprehendi possunt.

Dubium.

Ad primum argum.

brandas

Ad secundam Responsio. brandas à se nuptias iurare: quo quidem iureiurando deinde tenetur: ergo & quisque potest earundem votum emittere. Nihilominus respondet eiusmodi vota genere suo & obiecto non esse licita ut pote per quæ Deo offertur id, quod illi non est acceptum. Non aio ob id solum, quod impediunt maius bonum: nam & matrimonium contrahere & consummare impedit religionem: sed quia per votum offertur quod Deo non placet, quatenus offertur impedimentum sui consilij. Itaque potest contrahendo matrimonium obstaculum religioni opponere: non tamen illud voto Deo dicere. Nam etsi vouere nemo iure cogatur, compellitur tamen vnusquisque viam Spiritui sancto per impossibilitatem non occludere, quousque statum mutes & firmes, si ei forsitan aliquando afflare dignetur. Sed eis, saltem licere votum emittere connubialis consortij citra copulæ consummationem: quoniam illud nulli est religioni impedimento. Respondetur, quod qui simpliciter votum emittit matrimonij, ex natura rei obligat se consummare: aliàs casum deceptoriumque matrimonium esset: ob idque dum absolute emittitur, semper est illicitum: si autem contingere posset, ut quis matrimonium voueret, quale fuit inter Virginiem & Ioseph, alteri videlicet voto perpetuæ virginitatis vtrunque adiuncto, nihil aliud esset quàm religionis officium. Contra hanc autem decisionem arguitur. De matrimonio bifariam meditari possumus. Vno modo, ut est in generationis officium, & tanquam status quidam ac viuendi institutum. Atque hoc modò indubie fatemur nemini licere voto se illi adstringere: quoniam est status inferior excellentiorem impediens, atque adeò abusus est voti, quod esse debet semper felicitioris frugis: aut saltem minimè illi obstant. Sed altero modo consideratur in remedium ad compensandam illegitimam libidinem. Et hoc pacto arguitur, quod sit eius votum licitum. Nam carnis illecebris obuiare iustum & sanctum est, & coniugale commercium ad hoc est etiam munus permissum: nihil ergo in tali voto absurditatis inest. Propter hoc argumentum Caietan. arti. præsentis intrepidus asseuerat licere in tali casu ac tali causa votum emittere matrimonij. Et asciscit contra se argumentum ex S. Tho. in 4. distinct. 31. cui multi adhærent, adstruentes, quod non liceat solum ad vitandam fornicationem coniuge vti. Esset enim tori coniugalis abusus: qui in officium tantum concessus est. At nihilominus respondet, se nihil absurdi in tali vsu agnoscere, quin obiectum esse possit voti. Verumtamen quidquid sit de vsu, dato inquam quod esset sola causa cauendæ fornicationis licitus, non tamen sit inde consequens fas esse tale votum emittere. Non enim ratio quare non liceat, ea sola est, quod obiectum per se non sit bonum, sed quod est impeditiuum maioris boni. Et miror Caietanum hoc non aspexisse. Liberum enim cuiunque est ac licitum matrimonium inire, imò aliquando consilium: quia melius est, ut ait Paulus, & consultius nubere quàm vri: & tamen ratio quare non licet votum emittere, est, quod quoad quis matrimonium non contrahit, liber esse debet, ut si Spiritus sanctus magis ei prosper afflauerit, mutare mentem possit. Et quod ratio Caietani fallax sit, patet: nam aliàs sequeretur, quod liceret vouere matrimonium quatenus est in officium, si quidem bonum est. Si ergo non licet, quia est impedimentum religionis, eandem ob causam non licebit ut est in remedium alterius mali. Et confirmatur: Non obstante tali voto, posset vouens mutato proposito ad religionem transgredi, ergo vanum est atque adeò illicitum. Et idèd non possum de hac re Caietano non refragari. Vnde ad primum argumentum superius factum iam responsum est, quod etsi connubiale scædus obiectum sit bonum & legitimum: tamen hoc tantum concluditur, quod potest quisque illud inire, non tamen quod possit votum eius emittere: quoniam vanum esset: quandoquidem eo non obstante posset ille religionem profiteri. Et pariter ad secundum responderetur, quod etsi liceat futuras nuptias iurare, nihilominus non obstante iuramento, licet iuranti monachalem habitum induere: neque aliter illud tenetur implere, quàm si religiosus esse non maluerit, aut sacerdos, qui melior etià status est. Quonià istæ conditiones à iure semper intelliguntur proslire. Superest autem postremum dubium: quantum scilicet grauitatis in huiusmodi votis insit, quæ sunt contra consilia. Videtur enim nunquam pertingere ad peccatum mortale: ob id quod nullum obligat, atque adeò neque vllum sunt excellentioris frugis impedimentum: sicuti de illo diximus, qui se hospitali voto addixit. Respondetur autem tria in ipsis pensari. Primum est obiectum ipsum & intentum. Cum enim dare eleemosynam, & similia consilia, nonnunquam ad limen præcepti pertingant (tenemur enim quandoque eleemosynam facere) si quis ita voueret ut proponeret nunquam eam largiri manifestè peccaret mortaliter: quia proponeret facere contra præceptum. Secundò, etià consideratur in talibus votis repugnantia diuinæ voluntatis: qua ratione quis vouet Deo tanquàm gratum id, quod ingratum est. Et qui hoc sciens ac prudens faceret, non dubium quin peccaret mortaliter: esset enim manifestarius abusus voti: posset tamen ignorans excusari. Attamen si considerentur solum tanquam impeditiuum maioris boni, non habent aliam malitiam quàm vanitatis: quia re vera non tenent. Quare non videntur genere suo mortalia, nisi in odium fierent religionis: nam impia essent. Quod si arguas, nullum prorsus habere, magis quàm si voueres seruire hospitali: negatur simile. Quando enim obiectum voti etiam dum est executioni mandatum, maiori bono non obstat, votum nihil habet culpæ. At verò licet votum coniugij ante eius consummationem non impediatur: tamen quia consummatio impedit, votum vitatur. Quod si arguas, licet iurare futuras nuptias, quia semper intelligitur exceptio, nisi iurans vouerit esse religiosus: ergo similibus licet vouere matrimonium: responderetur, quod quando promissio fit homini, etiam sub iuramento: iure intelligitur exceptio diuini consilij: sed quia votum fit Deo, illicitum est rem illi contrariæ eiusdem consilij polliceri, nisi palam expromeres exceptionem, scilicet voueo Deo matrimonium, nisi de me ipse salubrius quidpiam disposuerit. An vero votum licitum sit, dum pro fine bonorum temporalium emittitur, ambigere nemo potest. Ut si quis quid voueat, si Deo illi prosperum iter dederit, veluti Iacob, Genes. 28. Aut si dederit maritum, aut proles, aut victoriã, tamen si nonnulli nos hæreticorum irrideant, dicentes hoc esse coemere & mercari

carum à Deo: cum tamen non sit nisi profiteri cuncta nobis ab ipso provenire: & ideo ecclesia orat pro huiusmodi bonis: quia vtilia nobis sunt ad vitam æternam. Quare si votum fiat sub conditione: puta, si hoc mihi illudve acciderit, tunc ante impletam conditionem obligationem non parit. Secus si absolute fiat. Nam tunc etiam si intentio tua sit temporale illud adipisci, quauis non adipiscaris, teneris. Ex his demum in calce quæstionis quam de voti substantia instituiimus, venari quisque potest definitionem quam multifariam Doctores 4. dist. 38. constituunt. Debet enim definitio & genus & differentias compendiosè continere, quæ subinde tam formam explicet quàm materiam. Est ergo votum promissio deliberatæ voluntatis, Deo de his quæ Dei sunt facta: Genus enim est promissio ex deliberatione & proposito proficiscens. Per hoc autem quod dicitur, Deo facta, ubi intelligitur, vel diuis, separatur à promissione, quæ fit hominibus, constituiturque in religionis genere. Adiectum autem est, De his quæ Dei sunt, ad explicandum consiliorum materiam, quæ propria est ac peculiaris voti: licet extendatur ad præceptum.

Ad primum igitur argumentum in contrarium respondere videtur S. Thomas, quod in baptismo fit votum: quamuis illud non sit opus supererogationis, sed necessitatis. Dicitur autem, inquit, votum, quia voluntariè fit: sicuti cum quis rem præcepti vouet. Quod quidem baptismi votum Magister Sententiarum 4. distinct. 38. appellat votum commune. Attamen ut bene hic differat Caietanus, non est propriè votum, quasi præcepto adiectum: idque multis rationibus comprobatur. Primum, quod Christianus transgrediens Christianismi præcepta, non duplici, sed simplici peccato delinquit: quod manifestum signum est illic nos non obligari nisi lege simpliciter, nullo superaddito voto. Mox ex verbis illic prolatis constat. Interrogatur enim catechumenus, an abrenuntiet Sathanæ, & an velit baptizari, & an credat? & respondet, Abrenuntio, volo, & credo. Illa autem verba tantummodo sunt professionis legis, & religionis Christianæ & assumptionis noui status: quæ quidem non sunt signa noui voti. Postremò id confirmatur: quia baptizari est necessariæ obligationis præceptum: vouere autem est liberum arbitriumque opus consilij. At non pluribus opus est. Nemo enim vnquam cogitauit sic baptismum esse votum, ut sit obligatio noua obligationi præcepti adhibita. Sicuti dum sacerdos vel monachus sua statuta profitentur nodo seruandæ castitatis, quæ est in præcepto, nouum per votum adiungunt: sed dicitur votum commune, pro eo quod Christianismus est quædam religio ad quæ omnes homines tenentur: atque adeo in baptismo eandem cuncti profitentur religionem, sua nimirum nomina in talem militiam conscribentes. De Iacob autem cum Deo vouit, quod futurus ei esset in Deum, dicendum est, vel quod se voto ad id ad quod lege tenebatur, religiosus adstrinxit: vel certè vouit nouum consilij cultum. Vnde subdit. Cunctorum quæ dederis mihi, decimas solum tibi. Ad secundum de Iephte, cum Hieronymo responderetur, fuisse in vouendo stultum, quia discretionem non habuit, atque in reddendo impium. Sunt enim, ut ait D. Thomas, nonnulla, quæ non modo genere suo bona sunt, verum & in omnem euentum: qualia sunt virtutis opera. Alia verò non solum mala in genere, verum & in omni casu: veluti illa quæ sunt genere suo mala. Quorum idèd priora tuto quisque absolute vouere potest: posteriora verò, nullo pacto. Sed alia præterea existunt, quæ etsi genere suo sint bona, & secundum hoc legitima voti materia: possunt tamen in euentum exire sinistrum: & tale fuit illud quod Iephte vouit, ubi nota opus illud non fuisse indifferens: nam indifferentia iam supra abacta sunt à materia voti, imò fuit genere suo bonum: ut potè immolare Deo. Veruntamen quoniam immolationis materia non fuit ab ipso præfinita, sed dixit, Quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, eum holocaustum offeram domino, votum prædenti caruit discretionem. Et similia sunt indidrecta vota, cum sub nota vniuersalitatatis proferuntur: Videlicet voueo quidquid à me pauper petierit, illi porrigere. Nam forsitan à te gladium petet ad patrædum homicidium, vel aliud quod largiri non decet. Eapropter huiusmodi vota in illis euentibus quæ iure naturæ licita non sunt, neutiquam obligant. Atque hac de causâ impius fuit Iephte votum implens. Quoniam illud suapte natura de pecude intelligebatur, vel armento, de quibus aliis animalibus sacrificio offerri consuevit. Neque videtur vlla posse ignorantia excusari: eò quod non modò hominem contra ius naturæ, verum & gnata truculentæ adigit morti. Eipropter quod in eius historia præmittitur, videlicet spiritus sanctus factus est super Iephte: neque ad voti emissionem, neque ad eius solutionem est referendum: sed ad id quod diuino zelo animatus Ammonitas Dei hostes adortus est. Et quamuis eum inter iustos antiquæ legis Paulus commemoret, non inde fit consequens, nullum admisisse delictum. Reseruet enim & Samsonem & Dauidem: quos constat nonnunquam fuisse collapsos, tum, quod aliàs iusti fuere, tum propter egregias eorum victorias. Ad tertium responderetur, neque votum macerationis corporis, neque aliud quocumque tenere: nisi quatenus est virtutis opus. Quare dum prudentiæ lineam exorbitant, obligare cessant. Quocirca Paulus ad Roman. 12. suos alumnos comonefacit, ut exhibeant corpora sua hostiam sanctam, viuentem, Deo placentem. Ac tum demum addit: Rationabile sit obsequium vestrum. At verò quia homines, inquit sanctus Thomas, in his quæ ad seipsum attinēt, plus sibi nimio iudicantes indulgent, consultius est, ubi de hac re dubium ingruerit, præfecti iudicio subdi, Percontraris autem quodnam erit iudicium transgressæ lineæ in huiusmodi votis? responderetur non esse aliud quàm dum ius naturæ reclamatur. Non dico quod ubi ius naturæ non præcipit talia ieiunia & operum asperitatem, non sint talia vota licita: aliàs neque quadragesima esset licita: sed quoniam id quod facis, legi naturæ aduersatur: nempe quando afflictio in homicidium vergit, tum voti obligatio aboletur. De alio verò argumenti membro, nempe de rerum indifferentium votis, iam responsum est nihil valere, quare aliquando deridicula sunt & muliercularum ludicra: quin verò aliquando execranda: ut potè quando sunt seu sortilegia, & superstitionum vel deliramenta vel sacrilegia.

Voti definitio.

Ad primam argum. D. Thom. In baptismo non emittitur votum. Prima ratione proxime assertio. Secunda. Postrema.

Ad secundam.

Iephte impius in reddendo votum.

Ad tertiam. Paulus.

Scrupulus. Solutio.

QVÆSTIO SECVNDA.

DE VOTI VIGORE, AC VIRTUTE.

S. Thom. 2. 2. quæst. 88. artic. 3.

ARTICVLVS I.

Vtrum omne votum obliget ad sui obseruationem.

Primum arg. Onstituta voti substantia, subsequitur de eius vigore & virtute indagare. Ac primum queritur de eius vi obligandi. An videlicet omne votum sit obligatorium? Et arguitur à parte negatiua: Votum, vt dicebamus est promissio Deo facta: promissio autem simplex quæ sit hominibus, non obligat. Nam iure civili non omne promittens soluere cogitur: Deus autem cum bonorum nostrorum non egeat, non censetur vrgentior promissorum exactor quæ sit homo: ergo neque semper votum obligat. Secundò arguitur: Si votum esset obligatorium sequeretur quod nullus vouentium metus à voti præuaricatione valeret eos excusare: quia sicuti nullam Dei legem metus causa violare licet, ita neque vllum suscipere votum quod non optima fide soluas: consequens tamen est falsum: eò quod votum, spontaneum esse debet: voluntati autem, auctore Aristotele, metus obstat. Tertio: Nemo ad impossibile obligatur: vsu autem nonnunquam venit vt qui aliquid vouit, explere votum nequeat: nempe aut quod ex alio dependet: vt si religionem vouit ad quam monachi cum admittere renunt: aut si mulier quam virginitatem vouerat, lapsu deinde amisit: vel dum qui pecuniam vouerat, ad mendicitatem redactus est: ergo non semper votum obligat. Præterea quartò: Si votum omne soluendi nexu colligaret vouentem, sequeretur quod omne votum illicò esset implendum: nam quod debes, statim reddere cogis: non tamè omne votum statim reddere necessum est, vt puta quod sub conditione fuerit emissum: ergo non omne votum obligat. Quintò arguitur: Si votum omne obligaret, consequens fieret tum quod quis posset subditum obligare, vt pater filium: tum etiam quod qui per se non posset implere, teneretur id per alium facere: quod videtur absurdum. In contrarium autem est illud Eccles. 5. Quodcumque voueris redde. Multòque melius est non vouere, quam post votum promissum non reddere. Nam vnum est consilium non capere: alterum verò iustitiam præuaricari.

Cōclusio Quæstionis solutio facilis est & clara, quæ in vnica conclusione consistit: Votum genere suo & obiecto sub reatu lethalis criminis sacrilegiū; obligat. Probat, naturalis ratio conuenit vt promissio fides seruetur: vnde vt Cicero, 1. de Offi. ex quo id Aug. in epistola 19. ad Hieronymum desumpsit, Fides, inquit, duabus suis syllabis significat, vt fiat quod dicitur. Quod si homines hac lege inter se tenentur, longissimè cōstrictiū tenentur Deo: tum ratione dominij, quod creationis iure in nos habet: tum etiā ratione beneficiorum, quibus nos in dies accumulatur. Ex his namque arctissimum fidelitatis vinculum nascitur, quo homines tenentur sua Deo promissa pertoluere. Vnde Sapiēs, displicere, inquit, maximè Deo infidelè promissio. Hinc ergo fit votum obligare sub reatu culpæ mortalis. Nam etsi vouere opus consilij sit, nihilominus reddere est actus iustitiæ, quæ citra charitatis iniuriā violari non potest: cum sit inter homines maximè necessaria. Quidquid autè charitati aduersatur per quam anima viuit, est peccatum mortale. Et secundò reatus augetur ratione vulneratæ religionis. Promissio quippe facta hominibus obligat iustitiæ vinculo: illa autè quæ fit Deo, insuper ratione religionis. Et igitur vouere Deo, religio: atque ad eò id reddere, iustitiæ actus, religione insignitus. Ex vtroque ergo capite votum genere suo obligat sub reatu mortali. Nihil in conclusione reliquum sit ambiguitatis: sed hoc vnum quod omnibus præceptis vniuersale est, explorare id possumus de voto: Vtrum ratione leuitatis materia fieri possit, vt voti transgressio non sit nisi venialis culpa. Videtur enim à parte negatiua id facere quod votum strictioris est vinculi quam iuramentum, maioremque ad eò sanctitatem præ se fert: iuramentum autè falsum nunquam ratione materiae sit veniale, sed in omni indiuiduo est mortale. Ex altera verò parte, cum comune sit omni præcepto posse fieri veniale, apparet & idem huic competere. Atque ita indubiè cōsistendum arbitror: Et ne quis forsitan propter religionis sanctitatem id credere reformidet, egomet mihi sic probo: Votum est quædam lex quæ ex hominis voluntate dimanat, quæ scilicet quisque sibi ponit: ergo non aliter obligare debet, quam si lex esset ab ecclesia vel à Deo ipso posita. Imò vrgentior videtur legis necessitas quam voti: Lex autem etiam si genere suo obliget sub reatu mortali, ratione tamen leuitatis materiae rigorem remittit: vt eius transgressio non sit nisi venialis. Furari enim genere suo est mortale: sed nihilominus furari vnū obolum, non est nisi veniale. Aequa ergo ratione si ego voueo non furari, tunc vnum obolum surripere, non erit nisi veniale. Quod si dicas religionis celsitudinem hoc non permittere, profectò id non video: quandoquidem præceptis fidei & charitatis id minimè repugnet. Secundò: Transgressio voti quando non est plena deliberatio, potest inde fieri venialis: ergo & ratione materiae. Tertio: Si quis vouit quotidie recitare Rosarium, propterea quod omittat vnum Ave aut duo, non peccaret mortaliter: quia neque lex ecclesiastica, imò diuina cum tanto rigore nos obligat statos psalmos persoluere. Conclusio ergo non est dubia, vbi præmittitur tenuis particula illius quod voueras. At dubium superest, quando totum id quod vouisti, est res leuis. Vt si spondesti erogare pauperi vnum obolum, aut dicere vnum tantum Pater noster, vtrum horum ommissio sit mortalis? Et facit pro parte affirmatiua, quod tunc cum totum omittas, fidem frangis. Nihilominus arbitror huiusmodi ommissionem non esse nisi venialem. Nam dum materia leuis est, nihil refert, totumne sit obiectum voti, an pars. Quocirca si votum emisisti quotidie dicendi vnū Credo, etsi id

etsi id quotidie omittas, nunquam mortaliter delinquis. Secus, si fortasse voto spondesti quotidie obolum erogare pauperibus: tunc enim licet nec vnus solutionis nec duorum ommissio sit mortalis, tamen quod hodie non tribuis, cras teneris. Quare vbi debiti summa excreuerit, mortalis fit culpa. Per hæc ad id quod supra tetigimus, respondemus nimirum quod si quis voueat vnū veniale cauere peccamen, tunc illud committere, gemina erit venialis culpa: quoniā in hisce lege veritis non se homo cogitat obligare nisi legis instar. Vnde si lex non obligat nisi sub reatu veniali, videtur vouens non aliter se obligare. Enumero (quod hic consideratius meditari debes) non est in vouentis arbitrio situm sub reatu se mortali aut veniali obligare, sed culpæ qualitas ex quantitate & necessitate obiecti pendenda est. Contra hoc autem est argum. Stat quod ludere, verbi gratia, decem aut viginti ducatos ante emissum votum non sit nisi veniale: quoniā prodigalitas genere suo non est nisi venialis: & tamen post emissum votum, fit mortale sacrilegiū. Respondetur nos non ire inficias, quin id quod antea erat veniale, efficiatur quandoque mortale per votum. Nam quod non erat malum, puta non dare elemosinam, emissio voto esset mortale. Immo fortè ludere illam pecuniā, esset virtus ante votum, & post votum mortale. Sed dico, quod est respiciendum ad quantitatem. Vnde postquam iam non ludere, virtutem constituit in genere religionis, ac iustitiæ, in quo antea non erat, pendenda est obiecti quantitas & dum illa est grauis, erit mortalis. Difficultas ergo quæst. non in ipsa, sed in argumentorum solutione consistit. In primo quippe insinuat dubium superius tractatum, an videlicet simplex promissio homini facta sit obligatoria? Et cum simplicem audis promissionem, illam intellige, quæ nec ratione alicuius debiti præcedentis sit, nec iuramento firmatur: sed cum quis sua sponte simplici verbo quidpiam amico pollicetur. Et quidem quod in eiusmodi promissione quædam semper sit obligatio, nemo est qui ambigat: quoniam minus est assertio, quam si re non cõpleas, mentitus es: mendacium aut vniuersum delictum est, saltem veniale: sed dubitatio est an genere suo obliget sub mortali reatu? Et quod Caiet. 2. 2. cum q. 88. tum euidentius q. 113. non aliam vim obligandi agnoscit in simplici promissione, quæ hæc modo insinuata. Putat inquam, promissionis obligationem non ad aliam pertinere virtutem quam ad illam quæ est moralis veritas: scilicet verum dicere: ob idque non adimplere genere suo nihil aliud est inquit, quam mendaciū. Quæ propter ex obiecto non est mortale, nisi aliunde fiat perniciosum: vt si vouisti rem quæ multum alteri referebat, puta suppetias amico ferre aduersus hostem aut filiam eius ducere, quod non re cõpleueris. At verò in contrarium stare videtur veritas: nepe quod promissio simplex genere suo obliget sub reatu mortali, nisi ex leuitate materiae efficiatur venialis. Et ratio habet contrarium eidem Caiet. radicem. Enumero promittere non pertinet simpliciter ad virtutem veritatis, sed reducit ad commutatiuam iustitiam. Non enim est vt cunq; verum asserere, sed obstringendo alteri fidem. Quare vt ait Cicer. in 1. de offic. fides hæc non solum ad iustitiam attinet: verum est ipsissimum iustitiæ fundamentum, cui omnia hominum pacta conuertiuntur. Ex hoc ergo arguitur: Peccatum, quod genere suo charitati aduersatur, est mortale: eiusmodi autè est promissum non soluere: quandoquidem est iustitiæ subuersio, quæ ligamen est ciuitatis humanae. Est ergo genere suo peccatum mortale, vt pote per quod ingens detrimentum proximo infertur, qui suam fidem promittenti adhibuit. Insuper promissio Deo facta, obligat sub reatu mortali, non solum quatenus cultus est religionis, verum etiam quatenus officium est iustitiæ: ergo illa quæ fit homini, quia quantum ad hoc, eiuſdem sunt generis. Ad hæc vniuersarum gentium existimatio est fidei violator, veluti scelestum hominem execrari: vox autem publica, est vox nature: ergo obligat sub reatu mortali. Vnde quod ait Salomon, Deo displicere infidelem promissionem, vbi notatur mortale delictum, ad omnem extenditur, etiā quæ fit homini. Quod si verbum S. Thom. obicias, dicentis hic promissionem obligare tantum secundum honestatem: vbi videtur excludere, obligationem iustitiæ: nam sic solet usurpari honestas pro eo quod non est ad iustitiam necessarium. Respondetur quod non accipit honestatem, vt excludat iustitiā, sed vt excludat ciuile forum. Non inquam negat, quin sit obligatio iustitiæ, sed insinuat, quod quantum ad ciuile tribunal, non sufficit simplex promissio: nisi sit vel iuramento vel scripto vel testibus firmata. Immo & quantum ad honestatem iustitiæ in foro Dei, accidere conditiones possunt quæ vim obligationis tollant. Vt si quod tibi promisi, tibi postea sit inutile, aut nocuum: vt si gladium tibi promisi, quo postea video reuelle abuti. Aut si promittenti factum est impossibile aut perniciosum: vt si promisi pecuniā, quæ postea ob infortunium reddere non possum. Aut si mihi ingrati tudinis signa exhibuisti. Contra hæc autè promissionis obligationem stare videtur testamentorum ritus. Quandiu enim testator viuit, legata omnia mutare liberè potest, neque obligatus censetur illa soluere: & tamen legatum quoddam videtur promissi genus. Respondetur autem legata non esse proprie promissiones, quæ vllam habeant firmitatem vsque ad testatoris mortem, quæ vt ait Paul. testamentum cõfirmatur. Quare omnia ad illum sunt articulum referenda. Præter hæc ex superioribus recolendum est, simplicem assertionem futuri non esse semper promissionem. Si enim dicas faciam, id tantum exprimens, quod in proposito habes, non subinde obligaris nisi illo id sensu proferas, quod est promitto facere: vt puta dum quis ex te quidpiam petit, & respondes, faciam. Alias iam supra diximus posse te mutare propositum. Aliquantulo autem difficilius dubium est, an promissio quæ apud te sola mente homini facis, sit obligatoria. Visus est S. Tho. art. 1. id negare dicens promissionem quæ ab homine fit homini, non posse fieri nisi per verba. Cui & ratio suffragatur. Nam obligatio est inter duos: homo autem non loquitur homini, nisi verbis aut exteris signis: ergo non se aliter valet alteri deuincere. Hoc fortè problema est, stando in iure mero nature & in conscientia. Nam in foro exteriori manifestum est mentalem obligationem, immo neque omnem quæ fit absenti ligare. Sed in conscientia de vtraque fortè parte opinari quisque potest. Et quanuis rarissimè id

Argumentum.

Responſio.

Quæſtio in primo argumento prætaſta.

Caiet. seu ſententia.

Promiſſio ſimplex genere ſuo obligat ſub mortali.

Probat. Cicero.

Ratio altera.

Poſtrema ratio.

Obiectio.

Solutio.

Argumentum.

Difficultas altera.

Ratio dubitandi.

Suadet vsu veniat, nihilominus si cōtingat, necesse est scire an promittentis conscientia ligata maneat. Et **Sequentib.** q̄ sit obligatoria, profecto sunt argumenta nō p̄nitenda. Primum: Voces sunt signa conceptuū, si **rationibus** ergo vox obligat, non est nisi ex vi cōceptus. Et cū mentalis p̄missio, locutio verē sit, non pōt si **altera pars** non impleatur, carere mendacio, quod intrinseca rōne delictū est. Mox: Quando solū mente de re de **questionis** liberaisti, illamque facere p̄posuisti, nondū obligatus es; ergo si his mente loquendo adhibeas, Pro- **proxima.** mitto tali indigenti amico talē pecuniā: aliquid obligationis ad p̄cedentia adiecisti. Tertio: Si tā **Prīmū ar-** p̄missionē in mente iuramento firmasses, vincētus remaneres ad soluerdū: & tamen iuramentū pro- **gumentum** missoriū non obligat nisi virtute p̄cedentis p̄missionis: ergo p̄missio obligabat. Quarto: Si po- **Secundum.** stea nullam aliam concepisses mente p̄missionē, sed illam amico postea notificares, dicens: Nihil ti- **Tertium.** bi nūc promitto, sed tñ heri tibi apud me hoc pollicitus sum: vide an p̄missum acceptū habeas, tūc **Quartum.** obligatus videreris: ergo virtute prioris p̄missionis. Quinto: Si surdo nihil audienti aliquid verbo **Quintum.** promittas, similiter si in p̄sēntia vnus dicas. Ego tali absenti amico hoc promitto: p̄missio in **Obiectio.** conscientia videtur tenere, quidquid sit de foro ciuili: ergo etiā si fiat in mente, quā est p̄missio in **Solutio.** absentia. Quod si contra arguas: P̄missio pendet ex acceptione alterius: ergo antequā ipse nouerit non tenet. Fateor equidē: sed tñ quod contendimus, non est aliud quā q̄ ille qui alteri mente pro- **mit** misit, tenetur id ei significare: & si voluerit acceptare, tenetur ei reddere. At verō qñ p̄missio est **mutua**, puta, do vt des: facio vt facias, vt est cōiugalis consensus; tunc non sufficit mentalis, nisi vtriq; **parti** externē constet. Et pari iure nullus alius contractus teneret. puta emptionis aut vendōnis, nisi **externē** significarentur consensus. De simplici aut p̄missione vidētur argumenta nōnulla suadere **p̄bilitate**: at probabilius fortē est, eā quā sola mente fit, non obligare: nā antē q̄ alius sciaerit, po- **test** test rescindi & mutari, vt lib. 4. q. de trans. dominio. me dixisse memini: ob id q̄ cū naturale sit ho- **minibus**, verbis aut signis suos significare cōceptus, ante significatam p̄missionem nulla videtur **obligatio** resultare. In secundo argu. tangitur de metu. Hoc, n. constitutissimum est q̄ votū debet ef- **se** se voluntarium. Voluntati autem ignorantia, vis, & metus obstant: vt 3. Ethic. auctor est Arist. Et q̄ **dē** de ignorantia art. 1. dictū satis est. De metu ergo restat impræsentiātū hoc pacto respondere. Pri- **mum** in cōfessō est, metū ob stare, ne votū obliget rōne iā dicta: quia tollit voluntariū. At verō cū **metus** multiplex sit, dubiū restat, vtrū omnis eandem vim habeat impediendi: nā solenne est in mor- **tis** periculo vota facere: quā quidē nefas esset re nō cōplere. Distinguitur ergo duplex metus: alter **forinsecus** incussus: alter verō ab intrinseco ortus. Et quidē forinsecus imminens impedit ne votum **obliget** nisi post liberē ratū habeatur & firmū: ille autem qui est ab intrinseco obligationē nō tollit. **Distinctio** est receptissima, nō modō Theologis, verū & Iureconsult. vt patet apud Panorm. c. sicut. **2. de** regula. Quin verō ambæ istæ conclusiones, sanctiones sunt iuri canonici. Prima siquidē habet **in c. Relatum**, de his quæ vi met. caus. sūt vbi mulier quæ coniugis metu votum emiserat religio- **nis** absoluitur. Secunda verō habetur eod. citato c. sicut. de regula. vbi clericus qui nimia egrotudine **monachātū** vouerat, cogitur esse Monachus. Sed est perspecte expendendū, quā nā impræsentiārum **conferatur** metus ab extrinseco qui excuset. Haud enim satis est vt à re extrinseca incutiatur: nā vo- **tum** emissum in naufragio, metu turbati maris, tenet: neq; requiritur incuti ab homine: nā qui in **vincula** cōiectus aut in suspēdiū raptus votū emittit, licet metus sit ab homine, ligatus manet: sed **requiritur** q̄ incutiatur per iniuriā. Neq; verō id satis est: nam si Turca te habet captiuū, & Deo votū **facias** aut diuæ Virgini, quæ te inde eripiat, te vera tenet. Et similiter si inuasus ab hoste in cōsistū **votū** facias, vt illæ sus euadas. Requiritur ergo q̄ incutiatur ab homine per iniuriā intendente extor- **quere** tale votū: puta si dicat, Occidā te nisi voueris. Quocirca inde ratio huius discriminis elicitur, **q̄** metus ab intrinseco exortus, à Deo offertur, qui nemini facit iniuriā: ille autem qui ab homine **infertur**, ex iniuria nascitur. Sed licet forsā eodē recidat genuina ratio est, q̄ votū per metū ab ex- **trinseco** non est voluntarium, sicut alterum: qui enim vouet extrinseco metu percussus, nulla id ra- **tione** gratum habet quod vouet, & idē nō sua spōte illud acceptat: sed quod se ab hoste defendat, **quādo** verō metus est ab intrinseco, quia nulla existit pugna cum hoste, gratū habet illud vouere, vt **patrociniū** mereatur diuinū, quo liberetur à periculo. Et ideo est alia ratione voluntarium, q̄ prius: **Et** exēplo insuper ab hominibus ostenditur id tenere. Dū enim grauitate iacens metu mortis amplā **medico** si euaseris polliceris mercedē, ideo votū tenet, q̄ illud mediū eligis, vt serueris: multo ergo **melius** tenebit votū emissum Deo. Huic nihilominus veritati nōnulla obiciuntur argumenta. Pri- **mum** est: Iuramentū extortum per metū etiā cadentē in constantem virū prorsus obligat, votū au- **tem** genere suo, quia fit Deo, maiori rigore ligat q̄ iuramentum: ergo simile votū obligat. Negatur **consequētia**. Nam etsi votū propterea q̄ fit Deo, coactius vinciat, quam iuramentum, quod fit ho- **mini**: tamen iuramentū aliā habet obligandi naturā q̄ votum. Nam voti obligatio ex nuda pendet **purāq;** vouentis voluntate: & idē metus eidem voluntati obiectus, tollendo voluntarium, tollit **obligationē**: vinculum autem iuramenti non ex voluntate iurantis, sed ex natura iuramenti resultat **ac** pendet. Est enim reuerentia hæc debita diuino nomini, vt quod iuras, nunquam falsum esse sinas **quomodocunq;** id iures: dummodo sis mentis cōpos. Sed de hoc iterū subsequenti libr. q. r. artic. 1. **Secundum** **argument.** Arist. 3. Ethic. q̄ qui in naufragio fluctibus suas merces cōmittit, simpliciter vult, licet conditiona- **liter** nollet, ergo votū simpliciter est voluntariū, atq; adeo tenet. Non desunt è Iureconsultis, qui **huic** argumento manus dent: nimirum fatentes q̄ si vouēs habuit cōsensum quocunq; fuerit metu **coactus**, tenet in cōscientia apud Deum. Secus autem in foro ecclesiastico, Opinio est Panorm. in **c. Cū** locum, de sponsa, qui astipulatur Syluest. in verbo, metus. §. 8. vnde ad illud c. relatum, de his **quæ**

Duplex mens.

Panorm.

Explanatio superioris assertiois.

Primum argumentum contra dicta.

Solutio.

Secundum argumentum Arist.

quæ v. metusve caus. si. respondeo, q̄ Papa mulierem illam, quæ metu vouerat, absoluit, p̄sumens **Solutio** nō habuisse consensum: similiq; ratione absoluit ecclesia eos qui legitime timorem probant: quos **Panormie.** vtiq; si constaret habuisse consensum, non absolueret. At verō salua Doctorū grauiū existimatione. **Chrysosto.** malè coniciunt: immo quauis reus fateatur se habuisse consensum, si tamen metum legitimis cō- **Refutatur** probet testibus: in more est, vt absoluaatur. Et simili probatur exemplo in matrimonio, q̄ quoties **Solutio Pa-** metu cadente in constantem virum celebratur, irritum habetur in foro ecclesiæ: vt patet c. cū loco, **normie.** & c. veniens. de spon. & 23. q. 5. cano. notificasti. Et ratio est, q̄ cū voti obligatio non nisi ex arbi- **trio** vouentis ortum habeat, naturale est vt dū voluntas, illa necessitate cōpellitur, votū nō sit legiti- **mum**, eō p̄sertim q̄ votum est opus cōsili, cui metus visq; repugnat. Ex quo fit, vt idem metus, q̄ **Corollarit.** impedit dum votum emittitur, ne obliget, culpam etiam eiusdem transgressionis, excusatione ab- **luit.** Exempli gratia: Si vouisti die Sabbathi ieiunare, aut non ludere, aut elemosynam elargiri, & **postea** tibi metus mortis incutitur, vt contra facias, tunc contrafaciendo excusaris, nisi in cōtemptū **religionis** tyrannus tibi eam minatur. Nam causa, quæ p̄missioni obstaculo est ne obliget, ex- **cusationem** secum eadem affert transgressionis. Præterea id probatur ratione suprā formata: nem- **pe** q̄ votum non obligat nisi ad modum legis: lex autem ecclesiastica ad ieiunium nō eo rigore cō- **pellit**, vt nos contendat pro sui obseruatione in mortem adigere, nisi infidelis tyrannus eam nobis **in legis** contemptum cōminaretur. Grauius autem intricatusq; dubiū impræsentiārum est vtrū **Grave du-** hoc quod dictum est, nempe metum extrinsecus per iniuriā oblatū voti obligationem impedire, in **bium.** vniuersum de omni metu sit intelligendum, siue grauis sit siue leuis? Et in primis cōsensus est om- **nium** vniuersalis, metū omnem cadentem in cōstantem virum illā tollere voluntarij rationē, quæ ad **obligandū** est necessaria: sed nondū satis est apud omnes cōpertum quā nā censendus sit metus ca- **Opinio Tu-** dens in constantē virum. Vulgaris enim quorundam Iuriconsultorū, immo & Theologorū opinio **ris/consulto** est, quæ prima fronte imaginē veri p̄sēntat: nēpe metum cadentē in constantem virum, eum esse, **rum.** cui vir constans non succūbit, vt faciat quod nō debet. Hæc autē definitio tum falsa est, tum & princi- **pium** petere apparet. Fieri t enim inde consequens nullū metū quantumuis atrocissimæ mortis, ob **quem** homo naturalem legem ac diuinā transgredere tur, censendum esse cadere in constantem vi- **Primara-** rum, qm̄ qui vllō impulsus metu talē transgreditur legē, non est vir constans. Obligat enim nos vir **ratio in pri-** tutis ratio, vt potius mortem feramus, q̄ furari, aut mentiri: aut quid simile, quod intrinseca ratione **mam opi-** malum est. Et tamen profecto metus mortis genere suo cadit in constantem virum, vt res ipsa per **nionem.** se pater: cūm terribilium omniū terribilissimū sit. Et q̄ definitio cadē principū petat, inde liquet, q̄ **Secunda-** cūm quæstio esset an metus aliquis matrimonii aut voti obligationē tolleret, ob id quod cadens es **Quid, me-** set in constantem virū, facile pateret subterfugium dicenti talem metum in constantem virum non **tus cadens** cecidisse, propterea q̄ ob talem metum id fecit quod non debuit. Igitur descriptionem legitimam e **in virum** iusmodi metus, vox nos ipsa docet. Metus enim ille est cadens in constantē virum, quem viri con- **cōstantem.** stantia secum patitur, scilicet, quem stat virum constantem sine suæ fortitudinis vituperatione ha- **bere**: ita vt non repugnet esse virum constantem, & sic metuere: nam vna pars fortitudinis est, time- **re** vbi oportet. Sed est apprimē animaduertendū, quod nullus metus quantumuis in virum constan- **tissimū** incidere solitus, à culpa transgressionis excusatur diuinæ legis & naturalis. Vnde etsi mortis **metus** puellæ oblati, vt stuprū patiat, verē fit cadens in constantē virū: quia fortissima id scēmi- **na** metuere possit: nihilominus si ob talem metum consentiret stupro, non esset constans. At verō si **euisdē** causa metus ieiunium frangere ecclesiasticū, vel Missam die festo cessaret audire, non esset **inconstans**: quia huiusmodi leges Ecclesiasticæ cū tanto rigore nō obligant, vt illarum semp gratia **mortem** oppetamus. Non ergo ob id, q̄ quis metui succumbat, definit esse cadens in constantē virū **quoniam** tunc metus excusat vt succumbens non ideo faciat contra id quod debet. Tale ergo me- **tuum** genus est, quod voti obligationem tollit. Haud tamen hic pacabitur lectoris solertia: sed quæ **ret** forte vterius, vnde perpendendus est metus vt cadere cognoscatur in constantem virū. Vtrum **Solutio du-** scilicet in indiuisibiliis metus consistat, idēq; sit vniuersis? Ad hoc ergo respondetur: Trinū esse **bitationis** caput, vnde tale iudicium sumendū est. Prīmū scilicet ex parte obiecti. Timor enim mortis, quæ om- **propositæ.** nium est temporalium truculentissimū malū, cadere existimatur in constantē virū. Atqui nomine **scrupulus.** mortis, exilium quoq; & perpetui carceres comprehenduntur. Quin verō & insignis infamia, quam **solutio.** homines formidare nihilominus quā mortē assolent. Secundō id pensatur ex parte modi quo me- **Obiectio.** tus incutitur. Si enim scēmina tibi, vel puer, vel inermis homo mortē cōminaretur, metus ille nō ca- **deret** in constantem virum. Sed tertio (quod attentē hic considerandū est) id etiam perpenditur ex **parte** subiecti. Etenim virorum ista constantia non consistit in indiuisibili, sed suam habet latitudi- **nem.** Haud enim aut Thefei aut Herculis strenuitate pollere omnes aut debent, aut possunt. Est ni- **hilominus** linea, extra quā non esset constantia. Metus ergo, qui secum illam cōpatitur constantiā, **quæ** intra illam includitur latitudinē, est cadens in constantē virū. Quocirca metus qui scēminā ex- **cusaret**, aut senem calore sanguinis iam destitutum, nō excusaret virum alium. Vnde nomine viri in **telligitur** animi robor pro cuiusq; conditione. Ex quo fit, q̄ si puella religionem ingrediens paren- **tū** metu, pro eius conditione atroci: nempe quia illā & verbis & re nimium tractant asperē, nisi in **monasterium** se permittat obrudi, certē votū tali consensu emissum non teneret. Sibi ergo suisq; li- **beris** parentes consulant, vt eiusmodi rigore cogendi remittāt. Quod ergo tandē rem concludamus, **metus** leuis, puta remissior, q̄ qui cadit in constantē virū, nec voti obligationē impedit nec eius trās- **gressionem** excusat. Quod si arguas, neq; eiusmodi vota esse prorsus spontanea, cū ratione metus **stant:** Respondetur, metum leuem in rebus spiritualibus, puta in voto & matrimonio, non existimari **Soto, de Iustitia & Iure.** F 2 metus

Corollarit.

Grave du- bium.

Opinio Tu- ris/consulto rum.

Primara- ratio in pri- mam opi- nionem.

Quid, me- tus cadens in virum cōstantem.

Solutio du- bitationis propositæ. scrupulus. solutio. Obiectio.

metus nomine. De iure autē & foro ciuili nihil hic disputamus, sed ad leges & iudicia lectorem remittimus, quoniam metus contractum vitiet, quis verò minimè.

Materia Tertiū argumentum: quod apud diuum Tho. secundum habet locū, cōplures aperit dicendi materias. Prima est de illis, quibus possibile est votum implere; seu quod citra suam culpā in tali sunt impossibilitate constituti, seu quod sibi viam præcludunt seruandi promissum. Et primum membrum ad illum spectat, qui religionem vouit, quod sibi refragantibus monachis; profiteri non est possibile. De quo censet S. Tho. distinguendū esse. Aut enim eiusmodi hominis intentio fuit vouere religionem in genere & principaliter: licet ex peculiari deuotione hanc postmodum elegerit; aut princeps eius propositum fuit, se obligare ad hanc religionem vel ad hunc locū. Atqui priori casu tenetur ingredi aliud: ac demū si ad illam religionē nō pateat sibi aditus tenetur aliam ac subinde aliam tentare, vt per se non stet quod minus habitum induat. Sin verò vouendi intentio nō fuit nisi ad talem domum: vel ad talem religionem, inde vel repulsus vel exclusus, non tenetur aliā adire, sed liber est à voto. In his ergo primū omnīū perpendendū est obiectū voti. Vouisti religionē in genere. Itaque in obiecto voti non posuisti hanc vel illam; tunc licet magis in vnā sis, quā in aliam propensus, non tū ad illam magis es obligatus, quā ad aliam. Si tamen in obiecto non solum genus religionis, sed hanc expressè statuiti: illam debes prius aggredi, & inde repulsus alias adire. Igitur si votū tuū fuit: hanc singularē domū ingredi: fortè in qua studiū viget: & repulsam à monachis pateris, nullatenus aliam explorare teneris: etiā eiusdē ordinis, quamuis obseruatione præstatiōrē, neque vllum in contrarium scrupulū tibi vllus iniiciat: quia votum tuū non fuit emissum alio religionis intuitu, quā huius conuentus. Quare licet eadem vigeat in alio religio, nihil ad te. Pari iure si vouisti talem religionem, nempe nostram, aut diui Francisci, aut singulariter aliam: teneris quidem conuentus aliquot circumire, & si non admittaris, non teneris ad alia. Si autem in genere vouisti religionē, tunc teneris alias tentare. Sed est dubiū, vtrum teneris circumire omnes conuentus & religiones? Apparet enim sic esse: nam postquā votū emisisti, quod ex omnibus pendet, explorare omnes debes à quibus votum tuum pendet. In contrarium facit, quod tunc deberes orbem totum peragere: quod quā molestissimum onus esset. Itē si in conuentibus bene institutis non esset receptus, deberes eū ingredi, vbi religio iacet, quod tuā saluti non esset tutum. Respondetur ergo primū: quod vnusquislibet suam cum primis debet intentionē consulere qualisnā fuerit: nam si tantū fuit illis religionibus se addicere, quæ sibi erant circumstantes & notæ, nō tenetur nisi easdē discurre. Quinimò licet quis sic suā intentionem non restrinxerit, sed absolutè vouerit religionem: non tenetur religiones omnes peragere: quoniam neque Galli vnquam ea de causā ad nos permeauerunt, neque ex nostris vllus ad istum naturæ circumspectū docet, vt eiusmodi vota intra regnū nostrum & linguā sint adimplenda. Ecquis enim voueret, si ob id teneretur ignotas gentes inuisere? Quod si instantius scisciteris, vtrum omnes saltē conuentus in regione propria circumire cogaris? (Apparet enim id saltē ratio postulare: quandoquidem votum ex omnibus illis dependet.) Respondetur, neque tam late proreudi obligationem, dum enim religioni te certè deuoueris, tantum teneris illam bona fide adire. Haud tamē metaphisico aut dialectico significatu cū tota est adeunda, vt vniuersi cōuentus visitentur, sed moraliter modo. Ille enim sic dicitur totam religionem explorasse, qui bonam partem circumiuit, nēpe si quinq; aut paulo plures conuentus ambiat, nam licet ex paucis iudicium cæterorū venari. Ex his quæ dicta sunt, palam sequitur, illum qui aliquod habet impedimentum religionis, quod vel quādo vouit non considerauit, vel post votum, siue citra culpam, siue sua culpa incurrit, liberū fieri ab eius modi voti obligatione: quoniam ad impossibile nemo iure cogitur. Vt si fortè eam religionē peculiariter vouisti, vbi neophyti non admittantur: cum id primū rescueris, neque illam neque aliam ingredi teneris. Idē si morbo laboras perpetuo, aut alij perpetuo impedimēto subiectus es, quorum causa te iura repellunt, tutus es in conscientia, neque vlla eges dispensatione. Secus si impedimenta non sint nisi temporalia: vt si laboras quartana febre: illa abeunte teneris. Vbi axiōma illud theologum, cuius S. Tho. 4. dist. 3. art. 3. meminit, memoriæ mandandum est: nempe, quicquid faciendum votum impediret, si præsens esset, etiam emissio voti obligationem auferre. Veruntamen ne quāpiam decipiat, ad obligationem voti referendū est, non ad impedimentum voluntaris vouentis. Exempli gratiā: Ille morbus, qui si dum vouebas, adesset, obligationem impediret, adueniens post votum, eiusdē obligat ionē tollit. Attamen licet emissio voti aliquid difficultatis experiaris, quam si prænosces, non vouisses, non ideo voti obligatio cessat. Aliās omnia dirimerentur matrimonia, aut nescis officium aliud vt recipiaris inter professos laicos, an teneris Grammaticam discere, aut aliud officiū? Ad hoc non est simpliciter respondendum, sed cum discretionem. Enimvero dum quis votum edidit religionis, proponens illius esse ordinis, qui sacris initiantur, bona tamen fide arbitrabatur non requiri Latine scire: si id postea ab illo requiratur, re vera non apparet obligatus Grammaticam discere: neque tenetur ad ordinem laicorum intrare: quoniam sua ignorantia videtur hominē excusare. Ac perinde si religionem vouit laicorum: non tenetur aliquod discere opificium scitu difficile: quia putabat non esse necessarium. Quā verò quis communi lege religionē vouit, tunc arbitror teneri Grammaticā discere, si modò facultas suppetit, quia sciebat id esse necessarium: vel tenetur intrare vt laicorū ordini deputet. Dubium autē egregium superest: Vtrum repulsā passus, aut à religione exclusus, teneatur religionis regulā in quantum possit, seruare: ac munera religionis implere? Dixerim repulsus

repulsus aut exclusus. Nā repulsus est, qui non admittitur: exclusus autē, qui ob incorrigibilitatem habitū exutus pellitur. Neque idem est vtriusque iudiciū. De priori ergo prius disputemus. Et loquimur de illo, qui bona fide procurauit religionem profiteri, minimè verò potuit. De quo p parte affirmatiua, scilicet quod nihilominus ad id quod potest obstrictus maneat, arguitur: Puella quæ votū continentia: vt hic S. Tho. & consentienter doct., asserunt: in voto autē religionis perinde ac in voto virginittatis includitur castitas: ergo qui religionē vouit, licet repellatur, tenetur perpetuā seruare continentia: atque aded petere saltem debitū non potest. Secundò: Si quis voueat pauperibus decem erogare, aut aduetus ieiunia sustinere, nō autem totum persolvere queat, tenetur quantum potest: ergo idē est ius de iis, qui religionē vouerunt. Tertiò: Dum quis votum solenniter confirmat, tenetur ad omnia officia & munera, quæ in eadē sunt religione constituta, votū autē simplex habet pro obiecto votū solēne: nā qui simpliciter vouet, tenetur iuridico tempore votum solēnitare stabilire: ergo pariter tenetur eadē religionis officia in quantum valuerit, exhibere ac solvere. Quartò: Accedunt & tex. de conuer. coniug. can. Quidā, & cano. Placet. in quibus eadē sententiā definitur. Casus enim prioris c. est, quod quidā inuita vxore religionem ingressus ac subinde ea ipsam repetente in seculū reuocatus, post eiusdē vxoris mortem cogitabat ad secundas se trāsferre nuptias. Alexander autem 3. de eadē re cōsultus, licet eū non rursus in claustra religionis coegerit, inhibuit tū ne secundā vxorem duceret. Idē deciditur in 2. c. de muliere: quæ putans maritum obisse vitam, monasteriū ingressa est: atque inde postea à cōiuge extracta, orbata postea viro, tentauit secundò nubere, & tamē prohibita est. His nihilo secius non obstantibus sub distinctione respōdetur, quod si qui religionē vouit, cōtinentiā in suo proposito expressit, tenetur in seculo permanēs idē seruare: si verò nihil aliud quā religionē vouit, ad quā nō recipitur, eousque liber est, vt nihil in seculo teneatur religionis præstare. Probat. Si huiusmodi persona, vel ad castitatē tenetur, vel ad aliud religionis munus, aut hoc esset virtute eiusdē voti, aut quia repulsam passus, impossibilis ei fit ingressus: neutrum istorū ergo. Probat. minor: Si enim teneretur ratione voti, illa obligatio statim à tempore eiusdē emissi inciperet: hoc autem vsus ipse falsissimum ostendit. Ecquis, enim astruat, vt qui votū simplex Carthusiensū suscepit, illico perstringatur & Psalmos recitare, & à carnib. abstinere? Quod autem ratione repulsæ teneatur, multò est improbabilius. Nā illa repulsæ non fuit in eius potestate. Quare neque ipsum nouo vinculo irretiuat, nullo ergo pacto tenetur in seculo vllū religionis munus solvere. Secundò id arguitur, vt legitima causā patefiat. Nemo virtute voti obligatur nisi ad id quod est propriū eius obiectū: illius autē qui religionem simpliciter vouit, pposita fuit tantum religio: ergo ad id tantum tenetur: quod si solvere nō potest, immunis à voto fit. At verò contraria fortè insurgis: Qui obligat ad aliquid, simul & ad id obligatur, quod inde subsequitur: vt in religione instituta, is qui religionē simpliciter vouit, cuncta alia in virtute vouit. Hoc autem argumentū non solum non est contrarium verū & fauet intentioni nostræ. Etenim qui statim aliquem pollicetur assumere, non se obligat ad leges illius status quousque; statim illū re vera assumat: quia nō exprimit in suo voto obligationē ad peculiare leges illius status. Cum ergo religio, status quidā sit, licet illum fueris assumere pollicitus, quousque; illum assumes, non teneris ad eius leges: quippe quæ nō obligat nisi eiusdem status professores: vtpote qui ad illas se expressè obligauerunt. Exemplum est in Christianismo, vniuersi enim mortales Christianismo suscipere tenentur: & tamen quousque; per baptismum illū profiteantur, nō tenentur ad leges nostrorū sacramentorū, neque ad alias nobis peculiare, quæ non sunt de iure naturæ. Eodē itidem pertinet illius exemplū, qui emisit votū suscipiendi sacros ordines: haud enim tenetur ecclesiasticos psalmos recitare antequā sacris initiatur, atque aded neque castitatem seruare, nisi quatenus diuina lege prohibetur. Idem ergo est de illo, qui religionis simplex votū fecit. Potest enim mutuū ius non solum cōiugi reddere, verū & sibi vicissim petere. Et per hoc soluitur argumentū superius obiectū, Haud enim valet cōsequentiā. Votū solenne obligat ad singularia religionis statuta: & illud est obiectū voti simplicis: ergo & simplex ad eadem obligat. Nā votū solenne est cōpletium, quod aiunt: nempe status professio, quo quisque; expressè dicit vouere obedientiā, castitatem, & paupertatē: & leges obligant professos: simplex autē non obligat nisi vt statim suscipias. Ac pinde respondetur ad illos canones supra citatos de conuer. coniugato. Illi nanque vota solenniter ediderant, pmittendo explicitè castitatē: & ideo in quantum se inuito coniuge potuerunt obligare, adstricti erant. Potuerunt autē se obligare, vt nunquā coniugalem vsū peterent: & idcirco prohibiti sunt ad secundas transire nuptias. Sed quia quantum ad alia votū non tenebat, non sunt defunctis cōiugibus, in religionē reuocati. De alio autē argumento, nēpe de illo qui multū vouit, qui perinde si totū non valet: debet soluete partē: nullū ad rem affertur exemplū: quoniam qui vouit totū, forma liter vouit partē. At verò de illa quæ suā virginittatē Deo dedicauit, distinguendū est. Bisariam enim vouere quis potest virginittatem. Vno modo ad ipsam propriè respiciens: ita vt sua nō fuerit intentio nisi à prima Venere abstinere: nā vsu hoc venire solet. Et tūc illa perdita nō tenetur amplius: ad castitatē: quia suū penitus propositū non fuit nisi vt carnis integritatē custodiret. Si autē simpliciter & absque; vllō moderamine votū emisit virginittatis, tū illa etiā corrupta nihilominus tenetur ad castitatē, quia votū eiusmodi simpliciter est negatiuū: puta virū nō cognoscere. Quare quoties illum experitur votū violat. Ob idque; nullū inde exemplum ad illud deducitur, qui religionē vouit: Quod si hic obiter scisciteris, vtrum illa, quæ vouit non nubere, teneatur subinde ad votum castitatis: vt quoties fornicetur, dupliciter peccet: apparet enim inde sic esse, quod ideo mulier non nubet vt castē uiuat. Respondetur nihilominus eiusmodi votū ex sua natura, nisi aliud exprimat, non obligare ad castitatem.

Quæstio al **ter.** **Ratio pâr** **tis affirma** **tiva.** **Syluester** **Solutio** **quæstionis.** **Bartran.** **Dubitatio** **altera.** **Ratio dubi** **vandi.** **Solutio.** **Argumen** **tum.** **Dubitatio** **de exclusio** **à monaste** **rio propter** **incorrigibi** **litatem.** **Solutio.** **Ad quar** **tum argu.** **S.Thom.** **De tempo** **re quo vo** **tum redâ** **dum est.**

castitatē. Est enim castitatis materia duplex. Altera, quæ opponitur luxuriæ. Et hæc est communis materia præcepti & voti: ad quã idcirco se obligat, qui religionem p̄fitetur. Altera verò est supererogationis: quæ est propriè materia voti: utpote à toro cõiugali abstinere. Et quæ tantum vouet nõ nubere, ad hanc solã se obligat, scilicet non opponere religioni obstaculũ. Quapropter si fornicetur simplici flagitio delinquit. Quid autem si eo proposito nõ nubere voueret, vt licentius scortaretur. Respõdet votũ hoc nullatenus esse obligatoriũ, eò q̄ est de re mala: obiectũ enim tunc quod est nõ nubere, refertur in malũ finem: atq; adeò vitiatũ, Eapropter neq; nubendo neque fornicando transgreditur illa votũ. Hactenus de illo disertum est, qui citra suam culpam impossibilitatem incurrit implendi votũ, Sequitur ergo vt de illo dicamus qui sua sponte illud fecit impossibile: Vtrum videlicet qui post emissum simplex religionis votũ, vxorẽ duxit, teneatur in quantum potest, castitatem seruare, putã debitũ nõ exigere? Videtur enim hæc ratio id persuadere. Nemini sua culpa suffragari debet, neq; suus patrocinari dolus: eiusmodi autẽ homo sua culpa viam occlusit implendo voto, ac perinde in eius fraudem vxorẽ sibi associavit: manet ergo in quantum potest, ligatus. Atq; hanc opin. propter hanc rationẽ amplexantur Iuriscõsulti. Vnde Syluest. in verb. votũ. 2. §. i. cum ceteris Summis, ait eiusmodi personã impediri à cõplemento voti: quia ad debitum reddendũ tenetur, quasi cõpettũ habens non posse petere. Nihilominus contraria sententia, nempe q̄ possit etiam petere, amplectenda est, quã hoc loco Caiet. meritò statuit: quandoquidẽ ratio proximè facta eisdem virib. de vtroq; militet, seu citra culpã seu ex culpa impossibile fecerit votũ religionis implere. Tenebatur enim ille duntaxat, vt præmissimus statũ illum suscipere, qui penitus fuit sui voti obiectum. Nã cum statuta religionis solos professos perstringant, ad illa non tenetur quod illa fuerit expressè professus: idque iam insuper sic confirmatur. Religio tribus votis constat, scilicet obedientiæ, paupertatis, & castitatis. Qui autem simpliciter vouet, illa non explicat: sicuti qui vouet solenniter. Quare ad illa nondũ tenetur. Quis enim te audiat si asseueraueris q̄ qui religionem diui Francisci vouit, postquã rei vxoriã mancipatus est, teneatur bonorum dominiũ & possessionẽ abdicare? teneaturq; ad ieiunia & alia obedientiæ munera quæ in seculo præstare potest? Si ergo ad alia duo non tenetur, fit, vt neq; ad votũ castitatis. Ex hac autem definitione alia emergit dubitatio, vtrum scilicet qui non modo religionis ingressum vouit, verũ & perseuerantiã vsq; ad mortem, citra solennitatem tamen: & nihilominus suapte sponte matrimonij se nodo implicuit, ad aliquid præ illo teneatur qui nõ nisi ingressum vouit? Et ratio dubitandi est, q̄ iste formaliter vouit suũ votũ solennitate firmare, & ideo apparet ad castitatẽ sibi impossibilem teneri, scilicet vt vxorium debitũ ei petere non liceat. Caiet. de hac re multa insumit verba iudicio meo superuacanea. Fateor enim me nõ p̄cipete, quidnam nouæ obligationis votũ perseuerantiã voto religionis accumularet. triplici enim forma fieri votum simplex potest religionis. Vno modo, vt quis voueat tantũ ingredi: non quidẽ animo perseuerandi, aut solenniter profitendi, sed statim exeundi. Et hoc arbitror esse vanũ, vt ait Palud. 4. dist. 38. q. 4. Nam etsi obtendatur id fieri gratia tantum verecundiã, nihil ad religionẽ hoc refert. Secundo modo, vt in obiecto voti ponatur perseuerantiã & solennis professio. Tertio, vt simpliciter voueatur religio. Et censo secundum votũ nihil tertio adhibere vinculi. Nã qui religionem absolutè vouit, votum illud secundum iura emittit, tã diuina q̄ humana: ius autẽ diuinũ est vt voueat ea intẽtione, vt verè efficiatur religiosus: atq; adeò vt perseueret vsq; ad mortẽ: iura autẽ ecclesiastica tempus indulgent probationis, vt si experimento bona fide didicerit non sibi religionem congruere, nõ suscipiat qd ferre nequit. Quapropter etsi tẽr; quate; vouẽdo addas perseuerare, semper intelligitur, nisi tempore p̄bationis experiẽtia te aliud admonuerit. Atque adeo post tale emissum votũ, seu ad p̄fessionem sine tua culpa non admittaris, seu tua spõte matrimonij contraxeris, nõ arctius in seculo restas obligatus q̄ si simplex emisisses religionis votũ. Et ad argumen. in contrariũ rñdetur q̄ quãuis voueris p̄seuerare seu religionẽ profiteri, nõ obligas nisi ad p̄fitendũ secundũ iura. Et ideo quouisque fueris professus, neque ad castitatẽ teneris neque ad alia statuta. Superest hic demũ de illo dicere, q̄ post solenne votum, ceu incorrigibilis à monasterio pellitur vtrũ tutus maneat in conscientia, postquã vi expulsus est, & abiectus. Respondetur, q̄ quãdiu per ipsum steterit quo minus recipiatur, nõ est tutus, sed tenetur emendare sese, & in viã redire: quoniam cũ ex culpa sua fuerit exclusus, q̄ diu in illa perseuerauerit, versabitur in periculo. Si autẽ correctã vita ad claustra rediens nõ admittatur, tutus manet in seculo. Quòd si scisciteris, an teneatur in seculo religionis vota seruare: Respõdetur: A voto quidẽ obedientiæ absolutus manet: postquã prælatus eũ reiecit, ac subinde à voto paupertatis, quãdoquidẽ conuentus eũ non alit. Ac perinde à persoluendo officio diuino, nisi fuerit in sacris atque à ieiuniis & aliis annexis religionis: siquidẽ illorũ non fecit votũ expressum neque ad illa teneatur, nisi rõne religionis, à qua expellitur. Sed tñ à voto castitatis nõ eximitur, eo q̄ expresse illud emisit, nec prælatus potuit ab eò illũ liberare. Quid autem, si ante indutũ habitum vouerat religionẽ in genere, vtrũ sic exclusus ab hac religione, teneatur ad aliã correctus transmigrare: Re vera ratio id videtur conuincere. Nã sicut ille, qui nõ huc admittitur, tenetur aliã religionẽ explorare: ita ille teneri videtur, qui post professionẽ expellitur. Et ita libentius censerẽ. Quãuis forsã dici posset, q̄ per votum solenne huius religionis cessauit illud simplex generale: & ideo si huc postea nõ recipitur, liber ille est prorsus. Sed tamen prior sententia mihi probabilior est. In solutione ad quartum submouetur dubiũ de tẽpore adimplendi voti. Ad quod S. Tho. solum respondet q̄ qui se obligare proposuit, vt omni procul mora illud impleat, tenetur statim qui verò ad certum tempus, vel sub certa conditione id proposuit, tenetur tunc. Veruntamen si exactius respondum desideras, sic accipito. Trifariã quis potest votũ edere: scilicet aut tempus constituendo, aut con-

aut conditionem supponendo, aut simpliciter absq; vllõ additamento. Et quidem primum mẽbrũ subdistinguedũ est: nam si vouisti certo tempore quidquã facere, idq; temporis illius intuitu, ex deuotione scilicet illius: vt cũ vouisti ieiunare in vigilia Corporis Christi, vel aduentũ, teneris tunc tẽporis sub pœna mortalis culpæ. Quòd si tunc non exolueris, non teneris alio tẽpore ieiuniũ supplere, eò q̄ animus tuus ad illud fuit tempus propensus. Perinde enim tunc censendum de voto est atq; de lege, quæ singulariter quadragesimalẽ ieiunium iubet. Si verò adiectio illius temporis non fuerit propter eius affectionẽ, sed vt principali voto limen poneret, tunc teneris quidẽ illo tempore, sed nihilominus illo transacto obligatio nõ aboletur, quin alio teneris. Vt si vouisti religionem intra annũ ingredi, delicto tibi dabitur nisi illo anno promissum reddas Domino Deo tuo: & nihilominus illo præterito eandẽ teneris suscipere religionem. Res est clara. Conditionale autem votum non vno, sed duobus fit modis. Est enim alterũ syncerè cõditionale, alterũ verò pœnale. Cõditionale est, quotiescunq; homo ad rem aliquam affectus est, sed quia impedimentum sibi obstat vel facultas non suppetit, vouet sub conditione. Vt si voueas post mortẽ matris quæ tibi erat impedimẽto religionẽ intrare; aut post mortẽ patris suppetentibus tibi numis peregrinari: aut si tibi tale deus beneficiũ contulerit, orphanã dotare. Pœnale autẽ est, quando non eras tali rei affectus: neque tibi erat cordi: immo quia exosa est & inuisa tibi, adigis te voto in illã crucẽ, si in re tibi fortè aliqua peccare contigerit. Vt cum voues si luseris, aut si adulterium feceris, religionẽ ingredi. Hoc. n. licet formam habeat conditionalis voti, est tamen pœnale: qm̄ directè votum non est religionis, sed non ludi aut non adulterandi: pœnam enim adiecisti vt vel caueres, vel post factum, te ipsum castigares. Eapropter inter hæc vota vna est compertissima differentia, & vna item aperta conuenientia: sed vna restat controuersia. Differentia inquam est, q̄ ante positã conditionem, quando votum est religionis aliudvẽ ex tribus Pontifici Maximo referuatis, super purè conditionali non põt nisi per ipsum Pontificem vel per Concilium dispensari: in pœnali autẽ potest per episcopũ. Ratio est quòd in priori illud, quo directè fertur votũ, est religio: votũ autẽ pœnale non rectè fertur, vt præmissimus, nisi in illud proximum obiectum: quod est non ludere, aut non adulterari. Quare qui in illa dispensari potest, valet etiam in pœnam ex transuerso appositã, quantumuis sit religionis. Cõuenientia verò est, q̄ vtrunque posita conditione obligat: neque de hoc vllõ pacto controuertitur. Quòd ergo sub iudice restat, est, vtrũ posita conditione pœnale votum nequeat nisi à summo Pontifice dispensationem suscipere, perinde atque aliud cõditionale. De quo q. 4. sub titulo dispensationis, art. 3. dicitur sumus. Videtur enim eodem modo esse indispensabile: quandoquidem virtute voti obligatio iam tunc religionis exorta est. Ad quintum facile respondetur: In primis neminem posse alium suo voto obligare: neu filiũ, neu seruum, neu aliter subditum: quoniã votũ est religionis actus qua quis suam p̄prietã offert Deo voluntatem. Quare si vouisti filium alicui templo offerre, teneris illum ducere: ille autem solum tibi filiali obedientia tenetur parere: nullatenus id tenetur præstare per aliũ, tum q̄ in voto semper intelligitur possibilitatis cõditio: tum quod personale votũ fit propter propriam macerationem aut afflictionem corporis, aut ad excitandum deuotionem, vt patet in voto ieiunij aut peregrinationis. Hæc autem nemo per aliũ assequitur. Secus, si non est votũ merè personale: vt si in subsidium belli Hierosolymitani personam vnã vouisti, & tu non potes, debes aliam mittere. Rursus, si vouisti monasterium ædificare, aut virginem dotare, quod viuens non persoluisti, tenetur hæres tuus si bona illi relinquis: vt ait Palud. 4. dist. 38. q. 3. Pro quo facit l. 2. ff. de pollicita.

ARTICVLVS II.

Vtrum vtile sit expediensque vouere.

POST virtutẽ voti obligandi sequitur de alia, q̄ est eius vtilitas: Vtrum scilicet aliqd nobis emolumẽti afferat: Et arguitur à parte negatiua: Nemini expedit priuare se optimo bono, quale est libertas. Hac. n. homines ceteris animantib. p̄stamus: quare nullo est auro æstimabilis: hac autẽ homo p̄ voti necessitatẽ nudatur: ergo vouere nõ est expediens. Secundo: Nemini consiliũ est periculis sese obicere: q̄ autẽ vouit: periculo exponitur extra qd erat. Vnde Aug. in epistola ad Arment. & Pau. Quia iã, inqt, vouisti, iam te obstrixisti. Aliud facere tibi non licet. Nõ talis eris, si nõ feceris qd vouisti, qualis mansisses si nihil tale uouisses. Minor tunc cesses, non peior. Modò autem tanto (qd absit) inferior, si fidẽ Deo freris, quãto beator si persolueris. Tertio arguitur: Cõsiliũ est Paul. 1. ad Corint. 4. vt imitatores eius simus, sicut ipse est Christi: Christus autẽ nullibi legitur aliquid vouisse, neq; Apostolorũ vllus ergo nihil in vouendo emolumentum inest. In cõtrariũ autẽ est Psal. ille, Vouete & reddite Domino Deo vestro. Ad quæstionẽ hanc vnica eademq; cõpertissima conclusione respondetur. Vouere vtile quidem est: non tamen Deo, sed nobis: Probatur: Alia rõne homini quidpiam promittitur, quã Deo, homini enim aliquid promittimus, q̄ non solum beneficium conferre, vtile illi est, verum & ipsũ ei polliceri. Nã sicuti re ipsa collata iuuatur, sic & promissione fit certior futuri beneficij: vnde spem generat, q̄ pro alio beneficio ducit. Quapropter non solum cõferenti, verum & promittenti gratiã exhibentur. Deo autẽ vt nihil inde cõmodi accrescit, q̄ aliquid ei conferimus, eò quòd nostrorũ bonorũ nõ indiget: ita neq; vtile est, vt ei aliquid polliceamur. Scit enim oculatiũ, q̄ nos quidnã ei si mus exhibituri. At verò vtrunq; nobis vtile est: nã per hoc q̄ ei aliquid exhibemus, nobis ipsis augemus præmia, ei verò tantũ extensior fit gloria. Vnde Aug. in eadem epistola, Benignus exactor est, & nõ egenus: & qui non crescat ex redditibus, sed qui in se faciat crescere redditores: nam quod ei redditur, reddenti additur. Inde autem, q̄ illi quippiam pollicemur, hoc nobis accrescit lucri quòd Soto, de Iustitia & Iure.

Votum cõditionale.
Votum pœnale.
Differentia inter votũ cõditionale & pœnale quantum ad dispensabilitatem.

Ad quintum principale.

Paludan.

Primum argumentum à parte negatiua.
Argum. 2. Augustin.

Argum. 3. Paulus.

Conclusio responsiua.
Probatio.

August.

Corollarium. voluntatem nostram in bonū figimus & firmamus, vt mutare iure nequeamus animum. Est ergo ex re, non quidē sua, sed nostra vouere. Corollarium conclusionis huius est, salutare esse aliis cōsulere vt voueant. Attamē tā cōclusio q̄ corollarium intelligitur in genere & ex obiecto: nam speciatim nō singulis est semper cōmodū. Quōd quidē non ex natura & qualitate voti descendit, sed ex imbecillitate & defectu personarū: nēpe quia sibi non sunt cōstantes vt voti arduitate euincere valeant.

Igitur inter Catholicos aded res hęc evidens est, vt nisi cum hęceticis nulla nobis pugna reliqua fiat. Est ergo primū supra factum arg. quo hęcetici, vt nouissimē Lutherus in impio suo lib. De votis monast. cōtendunt, perniciosum esse vouere, tm̄ abest vt sit vtile. Verba sunt Lutheri in eo d.

Lutherus. lib. Et paulō post: Votū, inquit, castitatis & totius monasticę, si pium est, debet necessariō secū in uoluntate libertatem rursus omittendi. Et potest hęc hęcetici fucari ex verbis Christi, Qui potest capere capiat. Si vis perfectus esse. Et ex illo Pauli, pręceptū Domini non habeo consiliū autē do. Et ratio, inquit, est: quia priuamus non libertate, quā iusti debent seruire Deo, & non sicut mancipia. Et inde inscripsit alium nefarium librū de captiuitate Babylon. sic. n. appellat Ecclesiasticas traditiones.

Lutheri. Respondet ergo S. Tho. q̄ sicut non posse peccare non diminuit libertatem, ita neque necessitas firmata voluntatis in bonum qualis est necessitas voti. Ad huius autē liquidiorē intelligentiā notandū est, duplicem esse necessitatē agendi: alterā quidem naturalem, qualis est in brutis animantibus & in rebus inanimis. Et hęc prorsus tollit rationem laudis & meriti. Altera est necessitas obligationis. Et hęc non tollit meritū, sed auget. Aliās inconsultē atq; in nostrā perniciem nos Deus legibus obligasset. Quōd si altissimā rei huius rationem desideras, ex fine libertatis tibi liceat perpendere.

Solutio S. Thom. Enimuerō et si libertas nostra, naturalis nobis sit, tamen auctor ipse naturę Deus, in hoc nos atque angelos liberos creauit, vt opera nostra digna essent laude, & pręmij merita apud ipsum. Opera, n. naturalia, vt modō dicebamus, merita esse nequeunt. Ad hoc igitur nostram condidit libertatem, vt cum malum facere possimus, facientes bonum, mereamur vitam æternam: quam si nobis absque vlis prorsus meritis neq; nostris neq; Christi contulisset, flore illo accidentario glorię caruisset, quod est mereri quod habes. Nā pręstantius est mereri, quod non habes q̄ id habere quod non mereris.

Solutio S. Thom. Vbi ergo libertas nostra in bonum figitur, vt non peccet, nihil libertatis perdit: quia figitur in id, ad quod creata est. Quapropter neq; Apostolorū voluntas in bonū confirmata vllā perdidit libertatē, ac multō minus beati longēq; minimē Christus: qui licet ad vtrūlibet habuerit libertatē, nō tamen ad id, quod malū est in sensū cōposito. Vnde Augu. in eadē ipsa epistola, Felix, inquit, necessitas est, quę in meliora cōpellit. Vnde illę auctoritates supra citatę quibus Christus ostenditur liberam reliquisse familiā suā ad consiliorū opera, perperam ab hęceticis intelliguntur: quasi nos prohibuerit ne voto nos ad illa consecrarem. Legimus enim sensus est, q̄ noluit nos illorū pręceptionibus deuincere. Qui tñ voto se vulerit ad illa pręstringere, hoc ipsum cōsiliū est saluberrimum. Alioq; nullus esset monachorū fixus status, si cuihbet pro libito fas esset abire: sed hoc ipsum est qd̄ ipsi moliantur. Aliquē tñ tibi fortē scrupulū verba S. Tho. iniiciant, quibus cōparat necessitatē voti illi, quę est non posse peccare: cum tamen votū de opere supererogationis sit, cuius contrarium nō est peccatū. Respondetur tamen non eō illa quidē verba retulisse, vt affirmaret votū esse firmitatē non peccandi: sed vsus est similitudine, q̄ sicut stabilitas nō peccādi in Apostolis & beatis non minuit libertatē, ita neq; firmitas faciendi opus cōsiliij, quod est maius de maiori bono. Ad secundum respō. per distinctionē, Duplex enim est periculū: alterū, quod ex ipso facto nascitur: cui quidē te obicere non est consiliū. Vt cum quis se ponti cōmittit ruinam minātī, aut inter cornua se proicit trucidis tauri. Sed alterū est periculū non quidē ex facto ortū, se ex hominis fragilitate & languore. Et huic se hominē gratia melioris boni offerre, non solum nō est semper temerarium, verū & nōnunquā expediens: vt equū ascēdere, vt expeditiū iter absoluas: licet ob segnitie tuā possis inde cadere. Item neq; est temerariū periculis te cōmittere, quę ex euentu solent euenire. Ait, n. Sapiens Eccl. I I. Qui obseruat ventū nō semināt: & qui considerat nubes, nunquā metet: periculū autem voti nō ē prioris generis, sed posterioris: putā q̄ vir cōstans & strenuus superare pōt. Vnde in eadē epistola Augu. Nō te inquit, vouisse pœnitent: immo gaude iā tibi non licere, quod cū tuo detrimento licuisset. Ad tertiū respondetur, q̄ Christo nulla ratione vouere congruebat: tum q̄ Deus erat: tum quōd in quā tum homo constantissimā habebat voluntatē in bono, ceu cōprehensior existens. Vnde illud Plal. Vota mea reddā in conspectu timentū eū, nō de sua ipsius persona, sed de corpore, q̄ est ecclesia intelligitur. Apostoli verō vota paupertatis & reliqua susceperunt, vt Matth. 19. colligitur: vbi ait Petrus, Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis? De quo latius. q. 3. & 6.

ARTICVLVS III.

Vtrum votum sit actus patrię siue religionis.

Primum argumentum. VM in quęstione hac de voti virtute sermo versetur, quæratur, cuiusnam sit virtutis obiectū: Et arguitur primo, q̄ nullius sit spālīs opus. Omne opus cuiusque virtutis, vt supra dictum est, potest esse voti materia: eiusdē autē virtutis esse videtur promittere, & facere: ergo cuiuscunq; virtutis est, suum vouere opus, atq; adeo nō est specialis virtus.

Secundum argumentum. Cicero. Secundo: Illa est solum religionis virtus, vt in de Offic. auctor est Tullius, quia cultum Deo ceremoniamq; offerimus: qui autem aliquid Deo vouet, tantum promittit: ergo nō est religionis actus.

Tertium argumentum. Tertio: Religionis cultus soli Deo exhibendus est, cui patrię debetur: votū autē nō solū Deo, verū & sanctis sit, immō & pręlatis quibus religionē professuri, obedientiā promittunt: ergo votum non est religionis actus. In contrarium est illud Isaię 19. Colent eum in hostiis & muneribus, & vota vouebant Domino, & soluent. vbi colere, quod est religionis, per id explicatur quod est vouere.

Ad in-

Ad intellectum quęstionis huius notandum est, actum quemlibet studiosum bifariam esse posse alicuius virtutis: videlicet, & elicitus, & imperatus. Ille enim actus elicitus à virtute, qui est obiectū formalis eiusdem virtutis. Sic enim credere est actus elicitus fidei, & restituere alienū, actus elicitus iustitię, instar actū potētiarum. Visio enim elicitus à visu: quia est sensatio coloris. Ille, autem actus imperatur à virtute, qui elicitus per imperium illius mouentis aliā virtutē propter suum finem: vt ieiunium, quod elicitus à temperantia, tunc imperatur à charitate quando mouetur homo ad ieiunādū, non solum quia actus est temperantię, sed propter amorē Dei: sicuti & in vitiiis: dū quis furatur propter mœchiā, furtū quod elicitus ab iniustitia, imperatur à luxuria. Dū ergo quæratur de aliquo officio cuiusnam virtutis sit, non inuestigatur cuius imperio fiat (nā à multis potest imperari), sed cuiusnam sit actus elicitus. Et hoc est qd̄ de voto impręsentiarū percontamur. Ad quod vnica conclusio-
Fundamentum.

ne responderetur: Vouere est actus elicitus religionis, tanquā Dei cultus. Probat: Votum est ordinatio quędā & oblatio eorū, quę homo vouet in obsequium cultūq; diuinum. Hoc enim sonat ipsū quod est Deo promittere, ordinare autem & offerre quodcunq; opus in Dei cultum, est actus
Conclusio re sponsiua.

religionis: ergo eiusdē virtutis est vouere. Mōstratur minor: Opus cuiuscunq; virtutis Deo pōt, ceu sacrificium offerri: vt ieiunij, elemosynę erogatio, & quicunq; actus seu fortitudinis seu temperantię, &c. Huiusmodi autē ordinatio & oblatio nō tribuuntur ipsis virtutibus imperatis, à quibus illi actus elicuntur, sed virtuti imperanti: qualis est religio: ergo vouere est actus elicitus religionis. Vnā
Ratio conclusiōis.

autem tibi forsan dubitatio mēcula ex his oboritur: Quōd cum ordinare & referre aliquid in Deū, nō soli religionis virtuti, verū & charitati, eidēque pręcipuē competat non magis inde colligatur, vouere esse actum religionis, quā charitatis. Respondetur autē hoc nō inferri ex eo, quōd vouere sit ordinare & referre aliquid in Deū: sed ex hoc prorsus, q̄ sit aliquid offerre Deo ad eius reuerentiam & cultum. Itaque prima differentia est, q̄ charitas refert opera in Deum tanquam in finē, ieiunamus enim, oramus, &c. propter Deum, quę quidem prępositio, finem designat. Sed tamen vouemus eadem opera Deo, vbi Deum non exprimimus sub forma finis, sed sub forma illius cui aliquid offerimus. Itaque Deus ponitur in obiecto religionis, sicuti in obiecto fidei. Secundū discrimen est, quōd charitas habet Deum pro obiecto tanquam rem amatam: id est, cui bonum in communi volumus & nolimus malum: religio autem tanquam id cui reueremur & obsequimur, nos nostraque illi cultu offerentes: votum ergo non solum ordinatum est in Deum, sed in reuerentiam eius & in cultum.
Dubitatio mēcula.

Primum igitur argum. veritatem conclusionis apertiorē facit. Respondetur enim quōd etsi id quod cadit sub voto, tanquā eius materia, vt ieiunare, & seruire cōtinentiam, sint actus eliciti aliarum virtutū: tamen illorū votum non elicitus nisi à religione. Contingit tamen nonnunquam vt nō solum votū, verū & actus ipsi deuoti elicantur à religione: vt cum voues orare, & sacrificare. Nam orare, est actus religionis. Itaque quandoque votum est actus religionis solum ratione formę, quia ipsa promissio elicitus à religione: quandoque verō ratione formę & materię, scilicet quando actus ipsi promissi ab eadem elicuntur virtute. Emergit hinc autem dubitandi ratio, vtrum vlla sit voti transgressio, quę duas includat culpas: alteram scilicet contra specialem virtutem, à qua elicitus, atque alteram contra religionem, per quam Deo offertur. Exempli gratia: Vouisti ieiunare, vtrum non ieiunans & contra cōtinentiam delinquas, & contra religionem: Item vouisti Deo vt obedires pręlato, vtrum & virtutem obedientię violes, quę est iustitię, & rursus voti religionem? Est enim argumētum, esse peccatum duplum: eō quōd, vt ante prędiximus, votum est quędam particularis lex quam sibi vouens pręscribit: lex autem quidquid pręcipit, constituit in aliquo virtutis genere: vt dum pręcipit quadragesimam ieiunare, constituit illum actum in genere abstinentię. Sicuti & lex diuina pręcipiens coniugibus non se inuicem defraudare, constituit illum vsū in genere cōtinentię: ergo & ieiunium vouens constituit illud in eodem virtutis genere. Et pręterea in genere religionis: quare eius transgressio geminum erit delictum. In cōtrarium autē est, q̄ cōmuni iudicio nō censetur nisi vnicum peccatum contra votū. Ad hoc responderetur quōd transgressio voti ex natura sua vnicum est peccatum. Vbi adnotandum est, quōd actus ille qui voto: vt materia substernitur, potest esse constitutus in genere virtutis, aut per legem aliam seu diuinam, seu naturalem, seu humanam: aut per solum votum. Si priori modo, congeminatur peccatū: si verō posteriori, non est nisi simplex. Vouisti honorare parentes, aut confiteri aut ieiunare Quadragesimam: quia iam secluso voto opera erant singularium virtutū, si transgredieris bifariam peccas. Vouisti autem ieiunium in vigilia corporis Christi. Fateor quidem te cōstituisse illud opus in genere abstinentię, sed tamen quia non aliter quā per votum, ruptio ieiunij nō est nisi simplex peccatū. Pari modo si puellę dotem pollicearis, cum iam humana sis adstrictus fide, si eandem pollicitationem religionis voto confirmes tunc fracta fides duplum erit peccatū: scilicet tam contra humanam iustitiā, quā contra religionem.

Dum autem soli Deo vouisti elemosynam facere, si non facis, solum contra votum peccas. Hinc ergo fit, simplex esse religioso crimen, non obtemperare pręfecto: quia licet illud obsequium constituerit in genere obedientię, non tamē nisi per solum votum. Haud enim obedientiā pręlato voues, sed Deo, q̄ eris pręlato obediens. Ad secundum responderetur, quōd licet ille qui vouet, nondum det, si darē ad promissum referatur, quia nondum dat quod promittit, dat tamen illud in causa, quia obligat se: quę quidem obligatio virtute continet rem, promissam: tamen si etiam te vera det suam mentē, suamq; voluntatem, quā Deo mancipat, Tertium argumentum quæratur, vtrum votum quod fit sanctis vel pręlatis, ad religionem pertineat: quandoquidem religio solum Deum habet pro obiecto. Et quidem de re nemo hęcitat, sed modus latet. Atqui S. Tho. nihil discriminat inter votū, quod fit pręlatis, & illud quod fit diuis. Nam vtrunque censet promissionem factam hominibus, quę non
Ad primū argum.

pertinet
Ad primū argum.

Ad primū argum.

Ad primū argum.

Ad primū argum.

Ad primū argum.

Ad primū argum.

Ad primū argum.

Ad primū argum.

Ad primū argum.

Ad primū argum.

Ad primū argum.

Ad primū argum.

Ad primū argum.

Ad primū argum.

F s pertinet

pertinet nisi ad humanam fidem. Sed utraq; inquit, esse potest materia voti, quatenus id ipsum quod homini vel Sancto promittimus, offerimus Deo. Itaq; votum quod facimus Beatæ Virgini, ut in sanctorum culmine exemplum statuamus, non est votum, nisi quia quod ipsi promittimus, offerimus Deo. Nimirum ei pollicentes quod hoc vel illud faciemus in honorem Virginis: sicuti si Deo me vouerem puellæ largiturum dotem, aut alium habiturum honorem. At verò non est mirum, si hanc D. Thom. doctrinam alicui, non quidem falsa, sed tamen curra censeatur; nam vsus vouendi sanctis aliam præterea rationem præ se fert. Haud enim cum quis vouet Virgini, aut D. Petro, aut D. Iacobo peregrinationem, vouet formaliter Deo, talem honorem Diuo exhibendum. Nò inquam hoc illo pacto vouet, quo religiosus dum ait Præposito, Voueo Deo, quod ero tibi obediens: sed voueo Virgini, & voueo Petro. Quin etiam religiosi vna cum Deo componunt sanctos dicentes: Promitto obedientiam & Beatæ Virgini, & beato Dominico, aut Francisco. Dicimus ergo, sanctos duobus modis existimari. Vno, ceu homines aut Angelos, qui puræ sunt creaturæ. Et isto modo vera est sententia S. Tho. quod promissio illis facta, non est votum nisi offeratur Deo. Secundò verò modo considerantur, ut Deus est in illis: non quomodocumque per gratiam, ut in viatoribus, sed per gloriam quasi in his, qui ratione status suam ipsius præsentem diuinitatem participant. Et sic vouere sanctis, est vouere Deo, qui est in ipsis. At verò S. Thom. hunc modum forsan non inconsultè præterit, sed eò quod sicut orare sanctos non est orare Deum, sed diuersa est ratio: ita alia est ratio vouendi sanctis, quam Deo. Sed tamen ubi de catholico sensu conuenit, vana est de nomine disceptatio.

ARTICVLVS III.

Utrum magis sit laudabile & meritorium facere aliquid ex voto, quam absque illo.

VM articulo secundò definitum fuerit, vouere esse utile, & in tertio, esse actum religionis aptissima subsequitur quæstio, utrum opus voti cumulatoris sit laudis ac meriti, quæ si fieret ab alijs. Nā ex illis apparet hoc subsequi. Arguitur nihilominus à parte negatiua auctoritate Prosperi, lib. 2. de vita contempla. ubi ait. Sic abstinere & ieiunare debemus, ut non nos necessitate ieiunandi subdamus: ne iam non deuoti, sed inuiti rem voluntariam faciamus; votum autè necessitati nos subdit: ergo præstātius est absq; voto operari. Secundò arguitur ex illo Apostoli 2. ad Corinth. 9. Vnusquisq; prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate. Hilarè enim datorem diligit Deus. Votum autè, ut crebrò vsu venit, tristitiā generat: idque ob necessitate. Nam ut 5. Meta. tex. 6. & 1. Rhet. c. 11. auctor est Arist. necessitas eò quod voluntatem premit, tristitiā infert: ergo excellentius est opus absq; voto. Tertio: Votum ad hoc est necessarium, ut voluntas in eo firmetur quod spondet. firmari autem immobilius nequit, quam dum rem facit: ergo melius est sine voto facere. Nā tunc firmiter est res, quā dum promittitur. In contrarium autem est monitum illud Dauidicum: Vouete, & reddite. Cuius solennis interpretatio est, vouere esse consilij: consilium autem, ut præmissimus, de meliori est bono: ergo melius est ex voto operari, quam citra votum.

Titulus utrunq; de opere voti meditato quærit, scilicet utrum sit magis laudabile, ut quando extra gratiam est moraliter bonum: & an sit magis meritorium, ut putā quādo sit in charitate. Et S. Tho. vnica respondet affirmatiua cōclusio: quam tribus rationibus corroborat. Conclusio est: Maiori laudi ac merito tribuitur opus ex voto, quā absq; ipso exhibitum. Primò probatur ex virtutis obiecto. Opus nanque nobilioris virtutis, excelsioris est tam laudis, quam meriti: quare actus inferioris virtutis, dum à superiori imperatur, præstantior fit: ut si ob charitatem temperate agas: virtus autem latræ, in qua hoc quod est vouere, collocauimus, est virtutum præcipua, ut putā in cultu Dei posita, ergo actus ab illa per votū imperatus præstantior est, quā qui fit sine voto. Vnde August. lib. de Virg. Neque psā inquit virginitas, quia virginitas est, sed quia Deo dedicata est, honoratur: quam fouet & conseruat continentia pietatis. Secundò id rursus confirmatur ex ea re, quæ exhibetur. Nā qui opus citrà votum facit, solum actum Deo impendit: qui verò ex voto non actum modò, verum & potestatem: addicit enim ei mancipatq; suam voluntatem ac libertatem, ut deinceps iure nequeat secus facere. Sicuti qui fructiferam arborem alteri cōferret, ut in lib. 1. de similit. auctor est Ansel. plus elargiretur, quā qui solos donaret fructus. Quia utique ratione promittentibus gratiæ singulares debentur, præter illas, quæ illis aguntur, dū cōferunt. Tertio & id confirmatur ex modo agendi. Enimuerò per votū figitur asseriturque voluntas in votum: facere autè aliquid est maiori animi stabilitate & constantia laudabilius est. Vnde Philoso. 2. Ethi. nullum officium virtutis nomine censet, antequam ex firmato habitu proficiatur. Restat autè ante descensum ad argumentorum solutiones, cōclusionem explanare. Catholicorum nanq; nemini dubia est, sed tamen solet male intellecta in abusum venire.

Arguitur igitur contra: Sequeretur, si vera esset, quod deberent semper monachi in quocumq; obeundo obedientiæ munere exigere expectarq; superioris scriptū præceptū. nempe ut ex maiori voti energia opus factum maioris esset meriti, sicuti transgressio peioris esset culpæ. Sic enim faciunt religiosorum multi, quibus nos hic eò cōsultum pergimus, quod à parte contraria steterat ratio. Nam quod libentius maioriq; animi promptitudine obtemperas, illustriorem præstas obedientiam: promptius autem facit, qui vrgens receptum nō expectat, sed simplici iussioni audiens est. Respondetur ergo sub distinctione: Quando res ardua est eademq; dubia, ut ad Indos ad nauigare, aut regiminis onus suscipere, aut quid simile, consiliū est, ut monachus non iniussus suo proprio iudicio tales subeat prouincias, sed præfecti mandatum præstoletur. Quādo verò res non est ambigua, tunc aut vanum est, aut certè delictum, cogentem præceptionem expectare. Etenim si paratus est facere, sed compulsorium præceptum ob id solum requirit, ut officij tibi meritum augeatur, vanum est. Nam virtute voti obedientiæ, promptitudo est magis meritoria. Præceptum enim non ponitur nisi aut rebellibus, aut in

Solutio.

dubio

dubio herentibus. Si autem re vera fecere renuis nisi præcepto cogaris, tunc meritum non solum non crescit, verum ad eò diminuitur, ut non unquā vertatur in culpam. Conclusio ergo non sic est intelligenda, sed quod omnia opera quæ sine nouo præcepto, ex voto tamen facis, maioris sunt meriti & laudis, quā si faceres sine voti necessitate: maiorisque adeo, quā si præcepti coactionem attenderes.

Ad primum igitur argu. ex Prospero sententia lumpsum responderetur, quod necessitas coactionis, ut pote quando quis inuitus operatur, quia voluntarium tollit, laudem minuit & meritum: imò nouum, quam profusus aufert. Et de illa loquebatur Prosper ubi aiebat: Ne iā nō deuoti, sed inuiti rem voluntariam faciamus: necessitas autem voti, quo voluntatem penitus in bonum asserit, eò deuotionem auget. Sed arguis fortè vrgentius, uti hæretici putant: Qui absque voto operatur, in singulis actionibus habet libertatem, ut citra iuris violationem cessare possit: qui autem voto illaqueatus est, etsi liberè vouerit, tamen in singulis post actionibus illa caret libertate: liberius ergo facit qui non est voto alligatus: libertas autem laudem auget & meritum: ergo conclusio falsa. Qui rem superficie tenus cerneret, responderet fortè concessio maiorem inesse libertatē in eo, qui facit sine voto, quia semper illi est integrum non facere. Sed tamen diceret ex altera parte, nimirum ob rationes ad conclusionem allatas, auctius crescere meritum in eo qui fecit votum: legitima tamen solutio nō est hæc: sed quod maior est libertas in eo, qui vouit. Enimuerò qui vouere reformidat, eò non vouet, quod tam liberum sui ipsius dominiū non habet, quā ille qui vouit. Vnde sicut illustrior esset in illo libertas (ut in Anselmi exemplo persistamus) qui non solum arboris fructus quotannis daret, verum totā semel arborem, quā ille, qui solos fructus donaret: sic præclarior est magnificentiorq; libertas, Deo non modò opera tua, sed ipsam voluntatem semel dedicare. Quare libertas illius primi actus tãquam ex radice diffunditur ad singula opera, ut præstiosior sint libertatis, quā si fierent sine voto. Ad secundū argumentum ex illo Pauli adscitum, Non ex tristitia, & ex necessitate: tria sub distinctione respondet S. Tho. Primum, quod necessitas coactionis est, quæ cum sit voluntati contraria, tristitiā parit: de qua proinde loquitur Arist. Et hanc iam cōcessum est non esse bonā. Eandemq; perinde condēnat Paul. Secundum est, quod necessitas voti in his qui sunt bene dispositi, ob contrariam causam, videlicet quia voluntatem habent bono affixam, tristitiam non generat, sed planè gaudium. Vnde August. in eadem citata epistola ad Arment. Non te, inquit, vouisse pœniteat: imò gaude iam tibi id non licere quod cum tuo detrimento licuisset. Et quidem circa hæc duo asserta nullus superest scrupulus. Ait verò tertio, quod etsi quandoq; opus voti secundum se consideratum triste & inuoluntariū reddatur post votum, dum tamen inconcussa maneat implendi voluntas, nō solum non est malū, verum est magis meritorium, quā si fieret sine voto: pro eo quod procedit ex religione, quæ potior est virtus quā abstinentia: à qua exempli gratia damus illud opus elici, puta ieiunare. Hoc tamen documentum non caret ambiguitate. Et idcirco explorandum est, utrum pœnitentia voti sit quandoq; delictum: & quale genere suo, veniale ne mortale. Nam ex vna parte videtur perinde esse pœnitere voti, ac si ante votum nolles vonere: quæ quidem nolitio, cum non sit rei ad salutem necessariæ, non est mala: Idem enim est obiectum vtriusque actus. Nolo vouere, & nollem vouisse. Sed ex alia parte est argumentum quod pœnitentia rei bonæ mala est: quoniā pœnitentia esse non debet nisi de malo: vouisse autem est bonum: ergo illius pœnitentia est mala. Et ita consuevit vitio tribui. Caietan. responsioni suæ triformem præiacit distinctionem. Ait enim quenquam pœnitere posse, aut voti, id est: promissi: aut vouisse, puta animum applicuisse ad vouendum: aut tertio, bonorum operū quæ ex voto fecit. Pœnitere, inquit, voti, est dolere de promissione: qui enim, inquit, sic dolet, promissionem non seruat: pœnitere autem vouisse, est pœnitere quod se subiecerit voto: qui quidem nō ideo animum mutat. At verò licet inter mutare & non mutare propositum clarum sit discrimen, non tamen inter verba ipsa, pœnitere voti & pœnitere vouisse. Nā profectò Latine idem est. Etenim si pœnitere voti intelligas abstractè, id est, non illius à te facti, impossibilis est hæc pœnitentia. Quādoquidem neminem nisi facti sui pœnitere potest. Si autè id contractè vsurpes, tunc pœnitere voti idem est profusus quod pœnitere te vouisse. Sicut pœnitere peccati, & pœnitere te peccasse. Haud ergo distinctio ex parte voti & vouisse, sumenda est, sed à verbo ipso pœnitere, quod ambigui est significatus. Pœnitere enim voti, aut vouisse, vno modo accipitur, pro eo quod est retractare propositum. Dicitur enim ille pœnitere facti, qui mentem mutat. Et de hac significatione nō habetur in præsentia sermo. Est enim citra controuersiam, genere suo lethale peccatū, ut dictū est, tum contra iustitiam, tum etiā contra religionem. Secundo autem modò, idque vsitatus, accipitur pœnitere, pro eo quod est nolle fecisse. Et de hoc est præsens dubitatio. Ad quam responderetur, eiusmodi pœnitentiā, licet absolutè considerata, sonet in malum, tamen dum modò propositum faciendi sit firmum, posse ex circumstantibus qualitibus ab omni culpa macula esse munda. Sonat inquam in malum, sicut occidere, quia vouisse est bonum: tamē sicuti iudex vimque repellens non peccat, sic non semper, qui vouisse pœnitet. Idque præsertim ubi materia voti res est ardua, ac perpetua, & qui votum suscepit experimento difficultatem sentit: quā si prænosset, votum nō fecisset. Quare sicut initio nolle vouere, ita & emisso voto nolle vouisse, nullum est vitium. Quoniam hoc non tam ex animi langore quā ex ipsius natura obiecti contingit. Vnde ad argumentum supra factum responderetur, quod pœnitentia rei bonæ, quando non est absolutè necessaria, non est per se mala. Et de hoc ait S. Thomas esse præstantius ex voto id facere cum tali mœstitia, quā citrà votum. Atqui huius veritas inde patet, quod hanc ob causam vouere est vrile & salubre, ut animus obligatione firmetur, ne postea rei difficultas & mœstitia non nos ab opere absterreat: sed omnibus impedimentis superactis in proposito persistamus. Addiderim tamen quod licet eiusmodi pœnitentia per se non sit reprobata, potest tamen ratione periculi ad vitium inclinare. Qui enim cre-

bros

Primum argument.

2. Argum.

Aristot.

3. Argum.

D. Thom.

Conclusio.

Prima ratio pro quaestione.

Augustin.

Secunda ratio.

Anselmus.

Tertia.

Aristot.

Argumen.

Solutio.

Ad primum argumen.

Obiectio.

Solutio.

Ad secundum argu.

Solutio.

S. Thom.

Aristo.

Paulus.

August.

Ambiguitas erit ex solutione S. Thom.

Tbom.

Caietanire

Sponso.

Exploditur

Caietani di.

sinctio.

Solutio am

bignitatis

proxima.

broſ eiusmodi mētoſes voti admittit, labefactari incipit, vt à propoſito deſtat. Quare dum quis ex peritur propoſitum ſuum languere, non poteſt citra venialem culpam eiſmodi pœnitentiam nõ recutere. Mortalẽ autem citra conſenſum frangendi fidem voti, non eſt quoddã metuas. At verò quando vota non ſunt perpetua, neq; de rebus arduis, ſed de minutioribus, tunc pœnitere vouiſſe, durante tamen implendi propoſito, non ſolum non eſt culpa, verũ raro eſt periculum: quia poteſt qui vult propoſitum in melius mutare. Vt ſi vouiſti peregrinationem, aut prolixos recitare Pfalmos, quod obest tibi fit, vel ad ſtudioſum reipublicæ cõmodum, vel ad alia miſericordiæ opera: nullum eſt periculum pœnitere voti. Tameñ abique diſpenſatione propoſitum demutare, nefas ſit. Tertium mēbrum eſt dum quis poſtquam opera ex voto fecit, puta in religione degit vitam, ſe pœnitet ſub tali inſtituto vixiſſe. Et de hoc diſtinguendum eſt. Aut enim eum illius tranſactæ vitæ pœnitet, præſuppoſito voto: hoc eſt pœnitet eum perſoluſſe opera quæ ratione voti debebat. Et hoc mañſtatium eſt mortale crimen: nam cum ſi non perſoluſſet lethaliter peccaſſet, ſit vt huiusmodi pœnitentia ſit de re ad ſalutem neceſſaria, atque adeo mortaliter iniqua. Si autem pœnitentia huc fertur quod eſt te vouiſſe nihil curans an illis caruiſſes fructibus, incidit in ſecundum membrum proxime tractatum: vt non ſit genere ſuo mortale, quamuis pluſculum habeat grauitatis. Nam poſtquam fructus feceris, non poteſt citra culpam illorum pœnitere. Niſi vota eſſent de re leui & temporalis, quoniam tunc nihil habet abſurditatis, pœnitere quoddã illud tempus in commodioribus aliis negotiis non collocaueris. Ad tertium denique argumentum reſpondetur quoddã etſi dum quis reipſa officium aliquod præſtat, firmam tunc habeat voluntatẽ in illo præſenti opere, non tamen in futurum, tunc ille qui vult. Et præfertim ſi vult, iugiter eadem opera frequentare.

ARTICVLVS V.

Virum votum per ſuſceptionem ſacri ordinis, per que profeſſionem religionis fiat ſolenne.

Primũ arg.
à parte negatiua.
Secundũ argum.

NTER virtutes voti ſumma eſt in voto ſolenni: vt porò quod matrimonium non modo impedit, ſed dirimit. Quapropter potiffimum votorum diſcrimen dignoſcitur inter ſimplex & ſolenne. Quæritur ergo vtum votum per ſuſceptionem ſacri ordinis, & per profeſſionem religionis, fiat ſolenne. Et arguitur à parte negatiua: Votum vt præſati ſumus, fit Deo qui nouit intima cordium: ſolennitas autẽ in externa ceremonia conſiſtit, quæ ſit in conſpectu hominum: ergo huiusmodi ſolennitas non eſt voto neceſſaria: ſed accidentaria, vt iure diuino nouũ afferat vinculum. Secundò: ſi eiſmodi forinſeca ſolennitas eſſet de ſubſtantia voti, omnibus compe teret votis in quacunque materia: quandoquidem ſubſtãtia generis in cunctis participatur ſpeciebus ſunt autem multa extra ordinem ſuſceptionem profeſſionẽq; religionis: vt peregrinatio, ieiunia, &c. quæ non conſueſcunt ſolennitate firmari: ergo huiusmodi ſolennitas ad ſubſtantiam voti nõ perinet. Tertio: Solenne idem eſſe videtur quod publicum: ſed poſſunt fieri multa vota in publico coram reſtibus; quæ non ſubinde ſunt ſolennia: & vice verſa, poteſt fieri votum religionis & ſacri ordinis in ſecreto: ergo ſolennitas non eſt neceſſitas in voto. Quarto denique peculiariter contra clericorum votum arguitur. Si ſacris ordinibus ſolenne votum eſſet annexum: vltu contingere poſſet vt quis ante legitimum pubertatis annum, quin verò ante iuſta rationis uſuram poſſet funiculo perpetuæ caſtita tis alligari. Quod re vera nulla videtur admittere ratio. Conſequentia verò indẽ conſtat, quoddã cum ordinis ſacramentum characterem imprimat, quocunque tempore conferatur, ſuſcipitur. Quod quidem abſurdum à voto religione cautum eſt, cum ante quartum decimum annum fieri nequeat ſolenniter. In contrarium eſt quoddã huiusmodi duntaxat vota, matrimonium & contrahendum impediunt, & contractum dirimunt: quod ſolius eſt voti ſolennis.

Primã con cluſio.
Probatio.

Ad quæſtionem S. Thom. duabus reſpondet concluſionibus. Prior eſt: Solennitas voti attenditur ſecundum aliquod ſpirituale: puta ſecundum benedictionem aut cõſecrationem, quæ ex inſtitutione Apoſtolorum adhibetur. Probatio: Solennitas rei debet eius naturæ & conditioni admetiri & accommodari: vt patet in rebus corporalibus: ſolennitas enim nuptiarum conſiſtit in conuictu apparatus: ſolennitas verò nouæ militiæ, in apparatu equorum, militũq; conſuſu: vt potiffimum in Germania videre eſt, dum quis creatur Elector: & in aliis regnis, dum creatur auratus eques. Votum autẽ cum Deo fiat, eſt reſ ſpirituale: ſolennitas ergo eius debet ſubinde ſpirituale eſſe, puta benedictio aliqua: qualis in religionibus fieri conſueuit, & in cõſecratione: vt dum quis ſacris initiatur. Quæ quidem religio à tempore Apoſtolorũ ortum habuit: vt apud Dionyſ. conſtat, nam de ritu ſacrorum ordinum meminit 2. c. Ecclẽſ. Hierach. Et de monachis cap. 6. Poſterior concluſio: Votum ſit ſolenne tum in profeſſione certæ regulæ, tum & in maiorum ordinum ſuſceptione. Probatur: Solennitas fieri non conſueuit, niſi dum quis per ſuſceptionem noui ſtatus rei alicui mancipatur. Haud enim ſolennitas nuptialis celebriter adhibetur niſi dum vterque coniugũ alteri ſe mutuò tradit, ſtatũq; matrimonialem proſitetur, qui publicitus innotefcere debet. Per ſuſceptionem autẽ ſacri ordinis, puta ſubdiaconatus, diuino ſe homo addicit miniſterio, firmum ſtatũ ſuſcipiens clericalẽ. Similiter in profeſſione certæ regulæ: quando per abrenuntiationem ſeculi propriẽq; voluntatis, ſtatũ quis perfectionis aſſumit, igitur tunc ſit votum ſolenne. Hic primum omnium doctores tam Iuriſconſulti, quàm Theologi innumeras voti diuiſiones aggerant: vt peculiariter apud Palud. in 4. diſtinct. 38. q. 2. eſt videre. Vbi uſque ad duodecim illas multiplicat. Nam Magiſter Sentent. aliquas ponit. Alterum enim eſt votum perſonale, vt continentia: alterum reale, vt elemoſynæ: atque alterum miſtum, vt peregrinationis, vbi ſumptus ſunt neceſſarij. Item alterum eſt temporale, hoc eſt in tempus certum: alterum q; perpetuum. Item alterum eſt cõmune, vt quando materia communis eſt præcepto & voto

Poſtrema concluſio.
Probatio.

Palud.
Multiplex diuiſio voti

& voto. Cuius exemplum ponit Magiſter in baptiſmo: atque alterum propriũ: vt de opere ſupererogationis, quod eſt propria materia voti. Hæc autem atque id genus aliæ ſectiones parũ ad re conferunt. Sed illa fatiſ nobis eſt, qua diuiditur in ſimplex & ſolenne. Horũ enim vincula & obligationes multum differunt. Rurſus adnotandum eſt diſcrimen inter ſimplex votum & ſolenne ſi ex effectu perpendatur, hoc eſſe, qd ſimplex matrimonium impedit contrahendum, haud tamen dirimit cõtractũ. Impedit inquit, quia peccatum eſt mortale poſt emiſſum votũ ſimplex religionis, cõnubialia fœdera celebrare: tenet tamen matrimonium. Solenne autem non modo matrimonio contrahendo obſtat, verũ & contractum dirimit. Non qd ſit propria dirẽptio, quia matrimonium nullum eſt, ſed dicitur eò dirimere, quoddã perſonas inhabiles ad contrahendum reddit. Diſcrimen hoc extat apud Bonif. 8. de voto & vo. redem. c. vnico lib. 6. Tertio inſuper ſupponendum eſt, votum ſolenne in duabus tantum materiis habere locum: ſcilicet in profeſſione religionis, & in ſuſceptione ſacri ordinis: vt pote diaconatus, vt idem Pontifex ibidem definit. Non quoddã definitio hæc illic fuerit primũ ſancita. Nam S. Tho. viginti anni Bonifacium 8. antecellit, qui tamen, ceu rem priſcam illam commemorat. Hiſ ſuppoſitis in lite verſatur in quoniam conſiſtat votum eſſe ſolenne, hoc eſt matrimonium dirimens: vtũ videlicet de iure ſit merè poſitiuo, an verò de iure diuino? Neq; parum refert vtra pars vera ſit. Nam ſi eſt de iure diuino, nequit à Papa ſuper voto ſolenni diſpenſari: ſecus autem, ſi ſit de iure poſitiuo. Caiet. ergo hic tres de hac re opiniones recenſet. Prima eſt, qd voti ſolennitas conſiſtat ſeu in benedictione, qualis ſit in religione ſeu in cõſecratione, cuius uſus eſt in ſuſceptione ordinum. Hæc autem opinio multis rationibus cõfatur. Primò quia profeſſio tacita, ſcilicet cum annus probationis, annuente neophyto elabatur, eſt in virtute ſolenne votũ, & tamen abſque omni benedictione. Secundò, quia in aliquibus religionibus, vt in noſtra, non benedicitur ille, qui proſitetur, ſed ſcapulare, idque ſit poſtquam in manibus prælati profeſſus eſt: ergo illa benedictio neq; eſt de eſſentia, neque requiſita. Tertio neq; illa, neq; cõſecratio ſufficit. Græcorum nanq; ſacerdotes cõſecrantur, & tamẽ non adſtringuntur ſolenni voto caſtitaſ: idque perinde eccleſia de noſtris decernere poſſe. Quapropter ſublato Eccleſiæ ſtatuto, poſſet quiſque dum ſacris initiaretur, & (vt aliqui putant) religionem proſiteri, faciendũ ſimplex votum caſtitaſ, aut nullũ. Ante verò qd vterius tranſeamus, admonitum volo lectorẽ hanc opinionẽ nuſquã fuiſſe S. Tho. nõ neminem reor ſic intellexiſſe illam fuiſſe complexum: nam D. Tho. in priori concluſione (quod mediãtẽ conſiderandum eſt) non aſtruit ſubſtantiam voti ſolennis in benedictione aut cõſecratione conſiſtere: ſed præciſe ait, quoddã ſolennitas voti attenditur ſecundum benedictionem, & cõſecrationem. Itaq; tantũ vult dicere, qd illa benedictionis ſolennitas adhibetur in ſignum voti: ſicuti ſolennitas nuptiarum nõ eſt de eſſentia matrimonij, ſed eſt eius teſtimonium. Quare non vult qd illa ceremonia ſit ſimpliciter de eſſentia, ſed tantum explicat ritum, qui re vera nunc in eccleſia viget: quamuis de ſuſceptione ordinum alia ſit ratio. Nam eo ipſo qd ſubdiaconus ordines ſuſcipit, vna ſuſcipit & votum. Secunda opinio eſt, qd voti ſolennitas conſiſtat in exhibitione perſonæ, itaq; ſubſtantia ſolennis voti à ſimplici hoc differat, qd ſimplex eſt tantum promiſſio rei tradendæ: ſolenne autem ſit traditio perſonæ: ſive promiſſa fuerit, ſive ſecus. Et quamuis opinio hæc à Caiet. reprobetur, arbitror tamen eſſe veriſſimam. Et eſt expreſſe opinio S. Tho. in 4. diſt. 38. q. 1. art. 3. & expreſſius hoc loco. Et vt comparatione ad aliam fulgentius eluceſcat tertia opinio, quam Caiet. amplectitur, eſt, votũ eſſe ſolenne in hoc cõſiſtere, qd Eccleſiæ auctoritate ſtatutum eſt per tale votũ hominẽ fieri inhabilẽ ad matrimonium. Neque eſt peculiaris Caiet. ſed eſt Scoti, in 4. diſt. 38. Probationes autem Caiet. hæc ſunt. Prima qd eccleſia poſſet ſtatuerẽ vt quicunque coram tribus reſtibus continentiam voueret, faceret votum ſolenne, ſicuti ille qui ordines ſacros ſuſcipit at religionem proſitetur: quod vtiq; ſignum eſt totum pendere ex arbitrio eccleſiæ. Secunda, qd vice verſa licet quiſpiam quacunque ſolennitate proſitetur tria vota in religione non approbata per ſedem Apoſtolicam, non reſultaret votum ſolenne ex ſolo defectu eccleſiaſtica auctoritatis. Quinimo verba ſunt Pontificis loco citato de vot. lib. 6. videlicet, qd voti ſolennitas ex ſola cõſtitutione eccleſiæ eſt inuenta. Hanc veruntamen opinionẽ reprobat S. Tho. in 4. loco citato hoc argumẽto. Si ſolenne votum religionis ſolo ſtatuto eccleſiæ faceret religioſum matrimonio inhabilem, & hoc non eſſet de iure diuino, ſequeretur, qd eccleſia poſſet contrarium ſtatuerẽ: videlicet, qd poſſet diſpenſare in illo ſolenni voto caſtitaſ: quod tamen falſum eſt, vt poſtea diſputabimus. Reſpondet hic autem Caiet. neſcio qua metaphyſica, videlicet, qd etſi neque votum ſeorſum ſine ſtatuto Eccleſiæ ſufficiat ad irritandum matrimonium, neq; per ſe præceptũ, tamen ambo ſimul ſufficiunt. Solutio autem hæc dupliciter claudicat. Primò, ſi neq; per votum ea ratione, quoddã quis ſe tradit, neque per præceptum efficitur inhabilis, intelligi neutiquã poteſt, quomodo ratione vtriuſq; efficiatur: hoc enim de clarandum reſtat. Et arguitur ſic: Clarum eſt qd quamuis Papa ſeculari præcipiat, etiam ſub pœna excommunicationis late ſententiæ, vt vxorem non ducat, videlicet quia alia in eius tribunali eum perit, nihilominus ſi ille non eſt alteri coniugio mancipatus & contra iuſſionem pontificis cõtrahat, licet peccet, matrimonium tenet: quoniã iubere ne contrahat, non eſt inhabilem facere. Igitur ſi votum eò qd eſt perſonæ traditio, non facit eam cõnubio inhabilẽ, neque ſuperueniens præceptum id perficiet. Prætereà, neque reſpondet ſancto Tho. Si enim ſolum ſtatutũ eccleſiæ in cauſa eſt vt votũ religionis inhabilem faciat religioſum ad matrimonium, poteſt eadẽ eccleſia facere, primũ quoddã ſit vera religio ſine illa inhabilitate: quã o quidem ablato ſtatuto votum per ſe manet ſimplex: item poterit in tali voto ſolenni poſtquam emiſſum eſt, diſpenſare. Profecto ad hoc non reſpondet, ſed ſit ei conſequens concluſio. Et ita tandem, vt poſtea videbimus, concedit quoddã Papa poteſt diſpenſare in voto ſolenni. Illa enim opinio natiuum germen eſt huius radicis. Igitur ſi opinio S. Tho. de indiſpenſabilitate

Diſcrimen inter votũ ſimplex & ſolenne ex parte eſſentiaſ.

Caietanus.
Primã opinio.

Primã ratio in primã opinione.

Secundã Tertia.

Mens S. Thom.

Secundã opinio.

Tertia opinio.

Caietanus.
Scotus.

Primã ratio pro opinione Caiet. & Scoti.

Secundã ratio.

Argum. D. Thom.

in præteritã opinionem.

Solutio metaphyſica.

Caietanus.

Argumẽtum in Caiet.

Argum. 2.

Substantia solennitate voti solennis, sustinenda est, ut arbitror ceu antiquissimam doctorum confessionem sustinendam, sic censendum est de voto solenni, uti dicere recipimus, quod substantia eius consistit in hoc, quod sit traditio, cum votum simplex sola sit promissio. Quam quidem opin. tam in 4. qua hic expressè tenet: dum per similitudinem nuptiarum ait, quod sicut in illis eodè sit solennitas, quod uterque coniugum totaliter mancipatur rei uxoriae, ita per susceptionem sacrorum ordinum mancipatur homo diuino ministerio & per abrenuntiationem seculi & propriè voluntatis statum perfectionis assumit. Ex hoc enim discrimine nascitur aliud: videlicet quod simplex potest fieri soli Deo sine aliquo eius ministro, solenne autem non nisi per eius ministrum. Et ratio est, quod promissio cum non sit datio, non habet pro correlatiuo solennem receptionem, sed solum quia Deo promittis, tua restat ligata fides. Traditio autem non fit, nisi ubi ille qui traditur, solenniter recipitur. Sed ais, Deus etiam te recipiet si tu te illi dedas. Ecce in quo stat punctum. Cum tradere se hominem mutando statum renuntiandoque suae propriae voluntati, sit res maximi momenti, fieri non debet sine iudicio & examine: quod quidem iudicium non est illi committendum, qui vouet: sed ecclesiae, quae exploret, an qui tradere se adornat, idoneus aptusque ad illum statum sit. Ob idque ecclesia neminem ante tempus probationis ad religionem recipit. Neque verò ad sacros ordines absque examine: ut patet in titu. de aet. & quali. ord. praefic. Itaque in hoc quod est hominem Deo se per illum tradere, à quo nomine Dei recipitur, consistit substantia solennis voti: quia tunc abdicat à se ius transeundi ad alium statum: ille autem Ecclesiasticus suscipiendi modus, quae solennitas est voti, est de iure positio. Veluti si quis secundum iura antiqua alteri se venderet, eo ipso iure gentium esset eius mancipium: sed tamen posset rex civili iure sancire, ut nemini liceret se vendere, nisi tali solennitate: aliam traditio non teneret. Et hoc est, quod ait Bonif. in d. c. scilicet quod voti solennitas ex sola constitutione Ecclesiae est inuenta. Non enim dicit, quod substantia solennis voti, puta quod qui se tradit, non possit matrimonium contrahere, sit inuentum Ecclesiae, sed quod modus ille tradendi, sit decretalis Ecclesiae constitutio. In summa, ut ad praefatam objectionem respondeamus, nemini constare potest à Deo recipi per votum solenne, nisi per iudicium Ecclesiae. Et hoc est quod ait S. Tho. in d. dist. 4. art. 2. q. 3. scilicet, quod votum nunquam est solenne quatenuscunque quis profiteatur nisi seruato ordine positio iuris. Atque ea propter, nempe quia in aliis votis scilicet peregrinationis & ieiuniorum, nulla sit traditio, neque status mutatio, non possunt fieri solennia. Item neque in religione, quae non fuerit ad hunc effectum per Ecclesiam approbata. Sed interrogas, ex quo loco scripturae inferitur votum solenne in iure diuino dirimere matrimonium? Respondetur, hoc syllogismo id concludi: Quicumque se alteri tradit, suam illi voluntatem mancipando, iure naturae & diuino sit inhabilis ad alium statum: qui vouet, solenniter tradit se, abdicando ab se ius ducendi uxorem, possidendi que propria, &c. ergo sit ad coniugium inhabilis. Maior est de iure naturae ac diuino: quod patet: nam si dominium rei tuae alteri tradidisti, nullatenus illam rursus citra furtum potes surripere: secus si promissisti: quoniam tunc cum nondum dominium à te alienaueris, caussa ut supra dictum est, superuenire possunt cur non reddas. Pari ergo modo si te ipsum tradidisti, ius naturae diuinumque vetat, ne tui ipsius furtum facias. Minorem autem esse de iure diuino in religione patet: quoniam religio debet esse status sequendi Christum: secundum illud, Si vis perfectus esse, vade & vende, &c. & sequere me. Nam nisi hoc institutum per modum status acceperis: non est firmum: status autem non firmatur per promissionem, qualis est votum simplex, sed per traditionem. Vtraque ergo praemissa est de iure diuino atque adeo conclusio. Discernito ergo inter solennitatem & votum solenne: Solennitas enim, hoc est illa ceremonia, non est de iure diuino, sed Ecclesiastico: sed tamen votum solenne dirimere matrimonium est de iure diuino, eodè quod est traditio. Et licet pergere videar molestus, esse id contra Scotum & Caietan. confirmatur. Sequeretur enim ex eorum opinione, quod Papa posset dispensare in matrimonio rato non consummato. Probat sic: Votum solenne dirimit matrimonium eiusmodi & tota vis voti solennis (ut autumant) est institutum Papae, quod est ius posituum: ergo pari auctoritate poterit illud matrimonium absque tali voto per solam dispensationem dirimere. Ecce argumentum Caieta, quod re vera secundum suam opinionem concludit, atque adeo eodem deuictus, concessit conclusionem. Sed profecto, ut bona venia grauissimi auctoris dixerim, adeo est absurda conclusio & nullo vnquam seculo admittenda, ut antequam illam concederet, dimouere animus deberet ab illa ratione solennis voti, quam hic refellimus. Negamus ergo minorem: scilicet quod votum solenne virtute Ecclesiastici statuti dirimat matrimonium ratum, sed dirimitur iure diuino quia est mutatio status inferioris in superiorem. Ob id enim etiam consensus matrimonium statum constituat, licitum est tamen inde, quandiu non est consummatum, ad meliorem frugem conscendere: consummata vero copula, quia ex natura sua est procreatiua proles, ascensum propter iniuriam, quae educandae proli irrogaretur, prohibet. Ecce ergo in quo votum solenne consistat. Contra hanc autem conclusionem arguitur primum omnium argumento Scoti, qui loco citato hanc opi. ait minus omnibus valere, Homo, inquit, per propriam voluntatem dominium sui habet: ergo per eandem solam potest illud transferre: per votum autem simplex quod soli Deo facit, suam obligat voluntatem: ergo per ipsum Deo dominium sui confert, ac per votum solenne. In hoc ergo non potest esse discrimen. Respondetur autem hoc esse negare manifestissimam naturam promissionis & donationis. Enim verò qui pecuniam aut equum amico dare pollicetur, non ideo ab se dominium abdicat: nam si postea alteri daret, teneret datio tanquam à verò domino profecta: alias deberes dicere quod quicumque alteri aliquid debet, iam non esset dominus illius: quae quidem assertio esset contra omnem legem & forensium usum. Concedimus ergo, quod homo per voluntatem potest transferre dominium non ratamen per solam promissionem, sed per donationem. Secundò arguit Caieta, si ecclesia constitueret, ut si quis

coram tribus testibus votum faceret, illud dirimeret contrahendum, matrimonium illud esset solenne sine receptione. Respondemus duo. Primum quod illa esset tunc receptio Papae: nam quomocunque ipse statueret esse solenne, censeretur recipere votum. Secundò adiicimus, quod Spiritus sanctus nunquam Ecclesiam permittet traditionem hominis per votum suscipere, nisi iudicio adhibito & examine: alias vergeret in religionum & sacerdotij exitium. At verò transacto probationis anno per suum decretum tacitam professionem recipit. Et econuerso quoniam religionem non approbat, tunc quantumuis vota tria exprimentur, non est solenne votum, quia ecclesia illud non recipit. Tertiò arguitur: Prope Apostolorum aetatem, ut est videre apud Dionys. 6. c. eccle. Hierar. vigeant monachorum ordines, votorum solennitate (ut creditur) firmari: & tamen non erant sicuti modo sunt. Nam post Anton. & Benedictus hanc religionum formam Ecclesiae auctoritate instituerunt. Respondetur, quod si vota edebant solennia, auctoritate Ecclesiae & forsitan in manibus Episcoporum illa edebant. A sacratissima verò virgine nullum accersiri potest contra nos argumentum: nam si votum emisit solenne, id fuit ex peculiari Dei reuelatione. An verò adeo sit religioni intrinsecum votum castitatis, ut neque per ecclesiam fieri possit, ut absque illo sit vera religio, q. 5. disputandum est. Illic enim & q. 7. reuertendum nobis ad votum solenne, & explicandum restat, tam religionis quam sacerdotij. Ad primum igitur capitalium argu. respod. quod voti solennitas licet fiat in oculis hominum, pertinet nihilominus ad Deum, in quantum per eius ministros hominis voluntas recipitur, transferentis ius suum in Deum, abdicantisque à se facultatem, & arbitrium mutandi statum. Quapropter eatenus conceditur votum simplex perinde obligare apud Deum atque solenne, quod utriusque transgressio est mortalis: sed tamen utrunque in suo ordine. Simplex enim obligat sicut promissio: cuius ideo transgressio est non reddere quod promissisti. Sed tamen solenne obligat sicut traditio: ob idque qui illud transgreditur, peccat auferendo quod tradidit, vel abutendo voluntate Deo mancipata. Vnde sit, ut sit grauior transgressio voti solennis, quam simplicis. Quod si arguas votum solenne perinde esse promissionem atque simplex: nam pari modo ait, qui proficitur, Promitto obedientiam Deo quod ero tibi obediens. Respondetur differentiam esse, quod qui solenniter vouet, licet permittat obedientiam quantum ad officia religionis exequenda, nihilominus promittit illam seipsum suamque voluntatem, & totum ius tradendo addicendumque & mancipando Deo. Votum autem simplex non est traditio voluntatis, sed promissio, qua obligatur ea tradere statumque mutare. Et per hanc decidetur quaestio, quam hic tractat Caiet. utrum distinctio voti simplicis & solennis sit specifica, & pariter transgressio sit alius speciei. Respondet enim sub distinctione: nempe quod si distinctio attendatur ex parte subiecti, differunt speciei: eodè, quod qui simpliciter vouet, non est inhabilis ad contrahendum matrimonium, sicut ille qui solenniter: quod admodum Primò de anima affirmat Auerr. oculum hominis differre speciei ab oculo leonis, propter eam quod animae sic differunt. Si autem, inquit, differentia attendatur ex parte obiecti, tunc non differunt speciei: sicuti neque hac ratione differunt oculus hominis & oculus leonis: quoniam eiusdem sunt formalis obiecti, perque eadem media sentiunt. Nam eadem, inquit, vis est obligandi in utroque: licet in solenni maior in eadem specie. Et certe si tota differentia consisteret in statuto ecclesiae, ita dicere debuit. Attamen tenedo quod vnus est promissio & altera traditio, proculdubio speciei differunt ex ratione formalis obiecti. Atque ita forensi vsu ceteretur. Alia quippe actio est promissio, atque alia transactio dominij. Et ita S. Tho. in 3. ait differre sicut vegetatiuum & sensitiuum, quod differunt ex obiecto: tamen si ad mores parum haec distinctio referat de modo certus sit grauius committi peccatum contra votum solenne, quam contra simplex. Ad secundum iam utique responsum est, quod cum per vota aliorum operum non fiat mutatio status, non est cur fiant solenniter. Et ad tertium demum respon. aliam esse distinctionem publici & secreti: aliam verò solennis & simplicis seu priuati. Non enim ob id quod votum in publico fiat, est illico solenne, sed quia sit secundum statutum Ecclesiae recipientis vouentè. Quo quidem statuto seruato, etiam in angulo potest fieri solenne. Ad quartum tandem, ubi maior est difficultas, respondere restat. Et imprimis ambigi non potest, quin etiam si ante usum rationis ordo suscipiatur, characterem imprimat, atque adeo verè suscipiatur: ut S. Tho. in 4. di. 25. q. 2. & illic Rich. & Theologi fatentur: quia ad susceptionem sacramenti imprimetis characterem, ut est Baptismus, Confirmatio, & ordo, non requiritur actus in suscipiente, atque adeo neque certa aetas de necessitate sacramenti: secus de necessitate praeccepti: quia nequeunt subdiaconi ante 18. annum creari, neque sacerdotes vngi ante 25. sub reatu peccati mortalis, & poena suspensionis. Quapropter quidam qui arbitrantur sacramentum ordinis non suscipi in quacunque aetate, repelluntur, ut ait illic S. Tho. quia eorum assertum neque ratione vlla neque auctoritate firmatur. Hoc ergo supposito consequens planè esse videtur, id quod quarto argu. inferitur: nempe ante legitimam rationis usum posse quaeque voto castitatis complicari. Neque hoc absurdus est, quod de obligatione matrimonij. Puella nanque, cuius malitia supplet aetatem, etiam si ante duodecimum nubat, vinculo matrimonij tenetur, ut patet c. De illis. de despons. impub. Quapropter etiam si quis consensu extorto per metum cadentem in constantem virum sacris initietur, voto etiam eodè castitatis tenetur, secundum dexterem opinionem, ut bene ait Syluest. verb. ordo. 4. nisi forsitan uxori esset matrimonio coniunctus, qui in vita uxore abstinere non potest. Atque id probatur argumento sumpto ex c. de Iudaeis. dist. 45. ubi illi inuiti à Sigibuto credebantur baptizati, nihilominus ad fidem coguntur, propterea quod characterem essent insigniti: & tamen illis qui renouunt, grauius est ad totam Christianam religionem obligari quam ad solam castitatis votum. At verò distinguendum est, ut reor, de huiusmodi clerico ante aetatem ordinato. Si enim usum habeat rationis, puta quia decimum vel duodecimum annum attigerat, & fortè in octauo, quia libere initiatur, cogendus est votum seruare. Si verò nullum prorsus habeat rationis usum, sed nesciens quid de illo fieret ordinatus est, profecto rationi est maxime consentaneum, ut detur ei optio: nempe ut si voluerit in ordinis functione permanere, abstinat: sin minus, omni prorsus officio suspensus uxorem ducat.

FRAT. DOM. SOTO, DE IVSTITIA ET IVRE.
QVÆSTIO TERTIA, D E
HIS QUI VOVENDI FACVLTA-
TEM HABENT.

S. Thom. 2. 2. quæst. 88. artic. 8.

ARTICVLVS I.

Vtrum illi qui sunt alterius potestati subiecti, vouere possint.

Primum argument.

Argum. 2.

Argum. 3.

Argum. 4.

POSIT voti substantiam & virtutem, subsequitur circa eius subiectum indagare, quoniam sunt quibus facultas suppetat & arbitrium vouendi? Et primò de his qui sub aliena sunt potestate, arguitur quòd vouere possint. Minus enim vinculum à maiori superatur: obligatio autem qua quis homini subditur, minus est quàm quo obligatur Deo: ergo & obligatio prior nequit posteriori impedimento esse: Secundò: Filij qui sub cura degunt paterna, neque ab illa sunt mancipati, arbitrium habent absque parentum voluntate religionem profitendi: ergo illos qui alienæ potestati subsunt, nihil à vouendi virtute cohibet. Tertio: Maior desideratur ad faciendum quàm ad promittendum facultas, religiosi autem possunt absque maiorum facultate aliqua religionis opera exhibere: vt Psalmos recitare, inediâque se atque aliis afflictationibus macerare: ergo subiectio minimè adimit vouendi facultatē. Quarto: Quicumque id tentat quod iure facere prohibetur, delinquit, subditi autem vouendo non peccant: quandoquidem nulli prohibito reperiatur, ergo videntur iure vouere posse. In contrarium facit illud Nume. 30. Si mulier in domo patris sui & adhuc in puellari ætate aliquid vouerit, non tenetur reuocari, nisi pater eius consenserit, & idem subditur de muliere habente virum quod 33. q. 5. can. manifestam. & can. noluit. refertur. Ex quibus perinde pari ratione colligitur, neque alios quicumque alienæ potestati subdantur, voto se posse absque superioris arbitratu deuincere.

Duæ sunt hominum conditiones, quibus non plenaria suppetit ad vouendum facultas, nepe subditi, qui aliis habent mancipatam voluntatem, & pueri quibus per ætatem non licet rationis luce satis illustrari. De prioribus dicendum in hoc art. ac de posterioribus in subsequenti. Ad quæst. ergo vnica cõclusio, eademque negatiua responderetur. Nemo qui sub alterius sit potestate, valet de his rebus in quibus ei subiicitur, votum vllū suscipere, quod citra eius assensionem solidum sit ac firmum. Cõclusio est clara: Votum quippe, vt in superioribus patet, est promissio quæ Deo fit: Deus autem qui auctor est naturalium legum, nõ vult aliena surripi vt sibi tribuantur. Quare neque elemosynas quæ de rapina fiunt, gratas habet: qui autem sub aliena est potestate, non est sui iuris: ergo nihil Deo vouere potest, quod domino suo aut maiori debet: sed est omnino ab eius potestate pendens. Fit ergo, vt eiusmodi votum absque eius consensu non sit validum: sed irritari à superiori possit. Primū omnium quia quæstio hæc, iste inquit & subsequens arti, de votorum irritatione instituitur, supponamus irritationis nomini id significatum supponi quod est nullum, ac perinde cassum haberi ac si nihil esset factum. Quomodo enim differat à dispensatione, & commutatione, & redemptione, quæst. proxima quæ de dispensatione subsequitur, commodius explicabitur. Prima ergo hic causa dubitandi est de fundamento auctoritatis prælatorum irritandi subditorū vota, vtrum scilicet tantum iure humano, an etiam diuino & naturali ea sibi competat auctoritas? Et ratio dubitationis est, quod locus citatus Numeri 30. solum loquitur de muliere, quæ est sub cura parentis, aut sub viri potestate: quemadmodum Aug. illic exponit. Et refertur 33. q. 5. can. noluit. inferre autē inde generalem regulam subditorū, nõ apparet qua ratione firmeretur. Nā subiectio vxoris & filiorum est naturalis: subiectio verò religioso- rum, licet sit diuina: tamen non videtur extendi, nisi ad obseruantiam triū votorum & suarum constitutionum: eò potissimum, quod cum religiosi statum profiteantur, qui via est ad perfectionem, nõ videntur diuino iure arceri, quo minus sui sit arbitrij recentibus se votis vrgentibus ad meliorem frugem promouere. Adde quod mandatum illud apparet in numero esse legalium, quæ per præsentiam Evangelij extincta sunt. Haud ergo desunt, qui censeant solum humano iure ademptam esse monacho vouendi facultatem, citra maiorum assensum: nempe cap. illo monacho. 20. q. 4. At verò cum illud non habeat auctoritatem aliã quàm Basilij, ceu auctoris, & Grauiani decreta colligentis, nõ potest habere vim legis quippe quam Cõsiliū tantum vel Papa edere potest. Quocirca nisi iuri diuino aut naturali auctoritas illa committeretur, non inde satis esset collecta. Responderetur ergo interdictum hoc monachorum à iure diuino & naturali promanare. Nā eo ipso quo quis religionem profiteretur, addicitur per obedientiam arbitrio prælati, atque adeò iure naturæ non potest inde absque eius iniuria suã dimouere voluntatem. Quapropter non modo tanquam spiritualis prælatus ex vi iurisdictionis dispensare super votum subditorum potest, verum & tanquam dominus voluntatem eorū perinde ac secularis pater eadem irritare. Sciscitatis autem, vtrum in omnibus prælatis similis sit irritandi facultas, quibus adesse dispensandi auctoritas? Videtur nanque affirmatiua pars vera quandoquidem dispensatio vt pote quæ spiritualis sit functionis munus maiorem exigit potestatem, quàm irritatio. Responderetur nihilo- minus non ita esse. Episcopi enim dispensare possunt, irritare verò minimè, quia non sunt absoluti domini libertatis subditorū, sed tantum iudices. Imò verò neque Pont. Max. potest secularium vota irritare, secus religiosorum: quorum non solum iudex est, verum & peculiaris prælatus. Est enim sicut generalis minister, aut magister cuiuscunque ordinis, & sicut prouincialis, & sicut Prior. Quare & in hoc

Cõclusio re sponsiua.
Ratio cõ-
clusionis.

Dubitatio.

Ratio dubi tandi.
August.

Responsio.

Scrupulus.

Solutio.

etiam fallit regula, quod si episcopus id quod plus est valeat, perinde possit & quod est minus: quia non sunt eiusdem generis. Illi ergo qui facultatem habent irritandi vota præter religiosorum prælatos, sunt iure naturæ parentes ac tutores vtriusque sexus, & domini seruorum qui sunt mancipia. Nā paterfamilias non eadem auctoritate fungitur in suos famulos: vt pote quorum voluntatū nõ habet dominium. De vsu autem huiusmodi potestatis, an videlicet absque vlla prorsus de causa dum maiori libuerit, possit quæcunque vota irritare, ambigitur. Archid. nanque, quem Syluest. verbo, votū. 3. & citat & imitatur, & Palud. in 4. dist. 38. q. vsque ad eò absolutiorem censent potestatem irritandi, quàm dispensandi, vt credant sine vlla prorsus causa fieri posse irritationem, licet non dispensationem. Et ratio, inquit, est, quòd dispensatio non fit, quia votum nõ erat validum: & ideo requirit causam: irritatio verò fit, quia non erat validum absque superioris assensu, & ideo putant in merito esse arbitrio superioris absque alia causa irritare: sicuti qui vouet, absque vlla causa poterat non vouere. At verò hæc sententia moderatione temperanda est: nam etsi discrimen sit, quod irritatio nulla intercedente causa, sit valida: quod in dispensatione nõ sic vtiq; facile cõceditur: nihilominus prælatus absque vlla omnino ratione votum irritans profecto non esset à culpa saltem veniali liber, nā cum irritatio actus quodammodo sit iurisdictionis, debet iudicio & perspicentia vti antequam irritet: vt perpendat vtrum sit vtilius ac decentius facultatem negare, an concedere. Quare non est tã absoluta libertas in superiori ad irritandum, postquam subditus proposuit auctque vouere, quàm in subdito antequam à superiori facultatem exposcat. His de potestate irritandi præhabitis, secundum continuò subsequitur dubium circa illud conclusionis temperamentum, videlicet, in quibus alteri subiicitur: nempe vt illa perferretur, in quibus monachus superiori subditur. Nam apparet nulla opus fuisse exceptione. Quoniam vt modò dictum est, simpliciter totam prælato tanquam Dei vicario consecrauit voluntatem. Ad huius intelligentiam notandum est, quadrifida esse monachorum opera. Primum enim genus est eorum, quæ solenni voto comprehenduntur, vt sunt tria vota essentialia & peculiaria statuta. Et in his dubio procul subiicitur prælato monachus. Apparet nihilominus posse de his votum voto ita firmiter adiicere, vt illud prælatus irritare nequeat: vt si voueat in ordine nostro nunquam carnes gustare, & nunquam locis & horis vetitis silentium rumpe- re: quoniam postquam licuit votum solenne de illis emittere, videtur posse, & arctius se adstringere ad ea seruanda. Responderetur nihilominus & hæc etiam posse prælatum irritare vota quin verò & debere: quia hæc vinculorum congeminatio super eadem materia vix vnquam prudenter fiunt. Potestas autem inde patet, quòd cum super omnibus constitutionibus & regulæ statutis præter tria essentialia vota valeat præfectus ex causa dispensare, cohibere potest subditorum arbitrium ne de hisce statutis recentia edant vota. Nam & illa super quibus dispensare potest, dum dispensando facit ea de illicitis licita, potest pro causa nonnunquam iubere, scilicet vt subditus silentium rumpat, aut religionis ieiunium: ac perinde valet horum vota cassare. In secundo ordine sunt opera libera, id est, quæ neque lege sunt præcepta neque sub voto concluduntur: vt orare, atque noua superad- dere ieiunia. Atque ad hæc quidem præfectus pro suo libito cogere nequit subditum: secundum illud verbum Bernardi: Votum meum non augeat Prælatus sine mea voluntate. Tamen nonnunquam in casu necessitatis iubere possit orationes & fortè ieiunium: quod ad rem modò non pertinet. Põc ea tamen impedire, quando libuerit, atque adeò hæc peculiariter proprieque sunt opera, quorum vota præfectus irritare potest. Tertius operum ordo est, quæ prorsus Prælati auctoritatem exuperant: vt transitus ad arctiorem religionem. Hoc enim cum ad exitum spectet subditi, ex eiusdem obedientia Prælati non comprehenditur sub illa: quo fit, vt bene ait Caietan. votum quod monachus eius- modi transitus emiserit, non posse à Prælato irritari. Atque adeò hoc operum genus exceptum putes illo conclusionis verbo in his in quibus alteri subiicitur. Haud tamen crediderim huiusmodi votū transeundi ad arctiorem religionem, omnino exire auctoritatem Prælati, vt idem auctor insinuare videtur, sed tantum quo ad irritationem: immo arbitror posse eundem Prælatum super idè dispensare. Quorum discrimen q. seq. art. 3. subiiciemus. Quartum operum genus est eorum quæ ad salutem sunt necessaria: vt legis præcepta seruare: neque verò illa modò, sed & quæ ad charitatis feruorem attinent, quorum contraria sunt venialia. Atque horum votum censet idem Caietan. irritari à præfecto non posse: vt si monachus votum Deo vouerit non furandi, aut non mentiendi. Ratio eius est quoniam hæc materia non est prælato subdita quandoquidem super his ipse veluti super regularibus statutis dispensare non valeat. Ait nihilominus posse prælatum eiusmodi vota nomine Dei commutare. Quare & hoc quoque exceptum arbitratur in conclusione. At verò non facile illi de hac re subscriberem. Nam etsi quantum ad necessitatem implendi dispensatio istorum sub potestate prælati minimè comprehendatur, nihilominus illa noua obligatio qua subditus sua sponte religare se cogitat, non video cur non possit à prælato irritari. Nam quantum ad spontanea, dominus est subditarum sibi voluntatum. Tertium subinde dubium circa eandem conclusionem est de illo verbo videlicet, quòd eiusmodi votum rei in qua subditus superiori subiicitur, non est sine eius cõsensu firmum: est inquam dubium, vtrum antea quàm accedat superioris consensus, votum subditi teneat, an verò contra ipso facto sit, nullum? Et dubitationis articulus est, vtrum cum in voto subditi semper includatur superioris conditio, subintelligatur affirmatiuè, si ille consenserit, an verò tantum negatiuè: scilicet nisi dissenserit? Nam priori modo votum ante eius consensum nullum est: posteriori vero valet quousque per ipsum irritum fiat. Et quidem Richardus 4. sentent. distinct. 38. artic. 4. quem multi Summistarum sequuntur, distinguunt inter religiosorum vota, atque alia aliorum subditorum: puta filii familias, & vxoris, &c. Et de religiosis generalem absolutamque asse-

eriam fallit regula, quod si episcopus id quod plus est valeat, perinde possit & quod est minus: quia non sunt eiusdem generis. Illi ergo qui facultatem habent irritandi vota præter religiosorum prælatos, sunt iure naturæ parentes ac tutores vtriusque sexus, & domini seruorum qui sunt mancipia. Nā paterfamilias non eadem auctoritate fungitur in suos famulos: vt pote quorum voluntatū nõ habet dominium. De vsu autem huiusmodi potestatis, an videlicet absque vlla prorsus de causa dum maiori libuerit, possit quæcunque vota irritare, ambigitur. Archid. nanque, quem Syluest. verbo, votū. 3. & citat & imitatur, & Palud. in 4. dist. 38. q. vsque ad eò absolutiorem censent potestatem irritandi, quàm dispensandi, vt credant sine vlla prorsus causa fieri posse irritationem, licet non dispensationem. Et ratio, inquit, est, quòd dispensatio non fit, quia votum nõ erat validum: & ideo requirit causam: irritatio verò fit, quia non erat validum absque superioris assensu, & ideo putant in merito esse arbitrio superioris absque alia causa irritare: sicuti qui vouet, absque vlla causa poterat non vouere. At verò hæc sententia moderatione temperanda est: nam etsi discrimen sit, quod irritatio nulla intercedente causa, sit valida: quod in dispensatione nõ sic vtiq; facile cõceditur: nihilominus prælatus absque vlla omnino ratione votum irritans profecto non esset à culpa saltem veniali liber, nā cum irritatio actus quodammodo sit iurisdictionis, debet iudicio & perspicentia vti antequam irritet: vt perpendat vtrum sit vtilius ac decentius facultatem negare, an concedere. Quare non est tã absoluta libertas in superiori ad irritandum, postquam subditus proposuit auctque vouere, quàm in subdito antequam à superiori facultatem exposcat. His de potestate irritandi præhabitis, secundum continuò subsequitur dubium circa illud conclusionis temperamentum, videlicet, in quibus alteri subiicitur: nempe vt illa perferretur, in quibus monachus superiori subditur. Nam apparet nulla opus fuisse exceptione. Quoniam vt modò dictum est, simpliciter totam prælato tanquam Dei vicario consecrauit voluntatem. Ad huius intelligentiam notandum est, quadrifida esse monachorum opera. Primum enim genus est eorum, quæ solenni voto comprehenduntur, vt sunt tria vota essentialia & peculiaria statuta. Et in his dubio procul subiicitur prælato monachus. Apparet nihilominus posse de his votum voto ita firmiter adiicere, vt illud prælatus irritare nequeat: vt si voueat in ordine nostro nunquam carnes gustare, & nunquam locis & horis vetitis silentium rumpe- re: quoniam postquam licuit votum solenne de illis emittere, videtur posse, & arctius se adstringere ad ea seruanda. Responderetur nihilominus & hæc etiam posse prælatum irritare vota quin verò & debere: quia hæc vinculorum congeminatio super eadem materia vix vnquam prudenter fiunt. Potestas autem inde patet, quòd cum super omnibus constitutionibus & regulæ statutis præter tria essentialia vota valeat præfectus ex causa dispensare, cohibere potest subditorum arbitrium ne de hisce statutis recentia edant vota. Nam & illa super quibus dispensare potest, dum dispensando facit ea de illicitis licita, potest pro causa nonnunquam iubere, scilicet vt subditus silentium rumpat, aut religionis ieiunium: ac perinde valet horum vota cassare. In secundo ordine sunt opera libera, id est, quæ neque lege sunt præcepta neque sub voto concluduntur: vt orare, atque noua superad- dere ieiunia. Atque ad hæc quidem præfectus pro suo libito cogere nequit subditum: secundum illud verbum Bernardi: Votum meum non augeat Prælatus sine mea voluntate. Tamen nonnunquam in casu necessitatis iubere possit orationes & fortè ieiunium: quod ad rem modò non pertinet. Põc ea tamen impedire, quando libuerit, atque adeò hæc peculiariter proprieque sunt opera, quorum vota præfectus irritare potest. Tertius operum ordo est, quæ prorsus Prælati auctoritatem exuperant: vt transitus ad arctiorem religionem. Hoc enim cum ad exitum spectet subditi, ex eiusdem obedientia Prælati non comprehenditur sub illa: quo fit, vt bene ait Caietan. votum quod monachus eius- modi transitus emiserit, non posse à Prælato irritari. Atque adeò hoc operum genus exceptum putes illo conclusionis verbo in his in quibus alteri subiicitur. Haud tamen crediderim huiusmodi votū transeundi ad arctiorem religionem, omnino exire auctoritatem Prælati, vt idem auctor insinuare videtur, sed tantum quo ad irritationem: immo arbitror posse eundem Prælatum super idè dispensare. Quorum discrimen q. seq. art. 3. subiiciemus. Quartum operum genus est eorum quæ ad salutem sunt necessaria: vt legis præcepta seruare: neque verò illa modò, sed & quæ ad charitatis feruorem attinent, quorum contraria sunt venialia. Atque horum votum censet idem Caietan. irritari à præfecto non posse: vt si monachus votum Deo vouerit non furandi, aut non mentiendi. Ratio eius est quoniam hæc materia non est prælato subdita quandoquidem super his ipse veluti super regularibus statutis dispensare non valeat. Ait nihilominus posse prælatum eiusmodi vota nomine Dei commutare. Quare & hoc quoque exceptum arbitratur in conclusione. At verò non facile illi de hac re subscriberem. Nam etsi quantum ad necessitatem implendi dispensatio istorum sub potestate prælati minimè comprehendatur, nihilominus illa noua obligatio qua subditus sua sponte religare se cogitat, non video cur non possit à prælato irritari. Nam quantum ad spontanea, dominus est subditarum sibi voluntatum. Tertium subinde dubium circa eandem conclusionem est de illo verbo videlicet, quòd eiusmodi votum rei in qua subditus superiori subiicitur, non est sine eius cõsensu firmum: est inquam dubium, vtrum antea quàm accedat superioris consensus, votum subditi teneat, an verò contra ipso facto sit, nullum? Et dubitationis articulus est, vtrum cum in voto subditi semper includatur superioris conditio, subintelligatur affirmatiuè, si ille consenserit, an verò tantum negatiuè: scilicet nisi dissenserit? Nam priori modo votum ante eius consensum nullum est: posteriori vero valet quousque per ipsum irritum fiat. Et quidem Richardus 4. sentent. distinct. 38. artic. 4. quem multi Summistarum sequuntur, distinguunt inter religiosorum vota, atque alia aliorum subditorum: puta filii familias, & vxoris, &c. Et de religiosis generalem absolutamque asse-

Archidia-
conus.
Syluester.
Paludan.
Ratio pæ-
faræ opinio-
nis.

Moderatio
præteritæ
sententiæ.

2. Dubium

Quadrifida
monachorū
opera.

Prima af-
fectio.

Secunda.

Tertia.
Caietan.

Quarta
assertio.

Caietanus.

Tertium
dubium.

Richard.

uerat conclusionem, nempe sic esse per votum solenne inhibitos noua edere vota, vt quodcunque cuiuscunq; generis absq; expresso consensu superioris faciant, ipso facto irritū sit & cassum. Quare non solum eius transgressio, nullum est peccatum: verū & emissio nonnulla est noxia. Nam incassum vouere, culpa est. Quin verò arbitratur Richard, eiusq; comites hanc esse sententiam D. Thomæ propter verba postrema solutionis tertij quartiq; argumenti, vbi ait votum religiosi non esse firmum nisi superiori placuerit, aut non renuerit. Affertq; in eadem sententiam can. Monacho. 20. q. 4. Et supra hæc adhibet rationes duas. Prior est, quòd cum religionis onus sit valde graue, neq; decet, neque verò licet professionis votum nouis sarcinis onerare, ne religiosus oneri succumbat. Posterior, quòd cum idem religionis votū tantæ sit altitudinis, vt omnia præcedentia in ipsum commutata extinguat, sit vt etiam subsequētia eiusdē virtute irritentur. Quare de filiofamilias & vxore non negat quin possint facere aliqua vota de his quæ sibi non sunt prohibita. Huic autem opinioni, vt bene Syluester verbo, votum, tertio, §. tertio, ait, neq; Sanctus Thomas suffragatur, neque arri det veritas. Quare Petrus à Palude, & Innocentius illic ab eodem Syluestro, citati, ingenuè fatentur religiosos, qui quidpiam vouerint, quo prælati obedientia non impeditur, reos esse voti, nisi dum per prælatum irritum non habetur, illud impleant. Et ratio profecto est in promptu. Nā si alij subditi citra suorum maiorem iniuriam possunt ipsis inconsultis votū suscipere conditionale, quousque superiores ipsi renuerint, vt Richar. ipse fatetur, non est cur religiosi eadem facultas interdica tur. Secundò arguitur contra eius rationem. Non obstante religionis onere potest religiosus habitata prælati facultate alia superaddere vota: ergo nihil obstat quo minus ipso inconsulto de materia, quæ sibi non est prohibita, possit idē suscipere: dummodo paratus sit causa voti nunquam abesse officiis obedientiæ: & quoties superiori votum displicuerit, ab ipso cessare. Cap. autem, monacho, nullatenus aduersariis, immo nobis patrocinatur. Haud quippe ait illic Basilius quòd votum monachi sine consensu Abbatis sit nullum, sed quòd sit frāgendum: vbi insinuat ante fractionem solidum fuisse. Quamuis neq; illa admonitio illo est rigore audienda, vt quidquid religiosus vouerit, illic sit frāgendum, sed illud prorsus quod vel ei vel prælato sit graue & molestum. Ad sensum igitur sancti Thomæ descendamus, qui videtur sentire votū ante consensum prælati emissum nullatenus esse obligatorium. Nam & in conclusione & in solutione tertij & quarti dicit, tunc nondū esse firmum: quod sonare videtur non esse obligatoriū. Huius autem verbi sensum Caieta. docta distinctione enucleat. Materia enim voti respectu religiosi duplex esse potest: altera scilicet prohibita, vel in genere, sicut constitutionum interdicto, ne quis monasterij septa egrediatur, prohibetur votum peregrinationis. Aut in particulari, sicut si platus bona causa inhiberet, ne quis suorum de tali aut tali re votum emitteret. Altera verò est materia non interdicta: vt orare, quibus horis vacat: & studere, ieiunare, &c. Secundum quam distinctionem ad dubium respondetur, q̄ cum votum de materia prioris generis emittitur, subintelligenda est affirmatiua conditio: videlicet si prælatus ratum habuerit. Si vero materia sit posterioris speciei, tunc conditio subintelligenda est negatiua. S. nisi prælatus irritum fecerit. Et ratio discriminis est, q̄ votum debet fieri de re licita: quando verò materia est prohibita non est licita nisi fiat super illa dispensatio: quapropter qui tale fecit votum, non obligatur quousq; assensus prælati accesserit. Attamen quando materia non est prohibita, apta est ad votum. Et ideo religiosus votum faciens ordini, vel ieiunandi vel non mentiendi, ipso facto astrictus est quousque præfectus votum irritet. Qua fortè de causa sub distinctione ait in solutione 4. S. Tho. q̄ in votis religiosorum intelligitur debita conditio, s. si suis superioribus placuerit, tenentur vel non: vt prius membrum referatur ad materiam prohibitam, posterius vero ad liberam. Quare cum dicit votum absq; assensu prælati non esse firmum, si sit votum prioris generis, intelligit non esse validum: si verò posterioris, planè intelligit q̄ etsi valeat, non tamen sic solidè, quin semper eius irritatio ex voluntate præfecti. De vtroque autem membro superest dubietatis non nihil: ad quod operæpretium est respondere. De priori inquam est dubium, q̄ votum de re illicita ipso facto est nullum, immo peccatum, votum ergo religiosi de re prohibita, & votum de re illicita ipso facto est nullum, immo est peccatum. Respondetur per distinctionem antecedentis. Quando enim res est prohibita, quia per se mala, tunc votum illius iniquum est, quando verò tantum est mala, quia prohibita, potest sub dispensationis conditione materia esse voti. Sed quæris, vtum sic vouens teneat id denuntiare prælato? videtur enim postquam non est voto ligatus, non teneri. Respondetur ideo teneri, ne vanum sit votum, quod absque eius licentia implere nequit. Sed de hoc statim aperitur. De posteriori etiā mēbro dubitatur, vtum religiosus qui liberam materiam vouit (puta orare, aut ieiunare) teneatur rem prælatum celare, ne votum irritet, an verò contra licitū ei sit eidē id patefacere, vt infectum reddat? Videtur enim hoc posterius in fraudem voti cedere. Respondetur licere re detegere. Nam in hoc vitur iure suo. Quin verò si graue est votum, potest molestiā suam & graua men ei aperire, vt irritet. Neq; sit voto iniuria: quandoquidem munus maiorum est, subditorum temeritatem corrigere: tamen si quando votum non est acerbū, salubrius est libenter illud persolvere. At verò rursus circa prius mēbrum dubitatur, vtum religiosus qui votū rei prohibitiæ emisit, satisfaciat petendo à suo præfecto facultatē operis obeundi non exprimendo votum? Apparet enim hoc satis esse. Nam postquam consensus superioris ad hoc requiritur vt tanquam materiæ dominus illam permittat: qua ratione dicebamus quòd cum votū materiæ non inhiberi emittitur, statim tenet, sit, vt si ipse opus inhibeat, videlicet ne peregrineris, satis illud est ad nullitatē voti. Multā hic non necessariā metaphysicam accumulatur Caieta. res enim perspicacior est, quā vt torverbis indigeat. In primis hoc est certissimum, quòd si prælatus, voti nefcius, tantum prohiberet opus, non ideo

votum

votum fieret irritum. Nam subtrahere materiam ad tempus, non est votū irritare. Etenim cum irritatio actio sit iuridica, quæ rei notitiam exposcit, debet idē prælatus votum nosse vt ipsum casset. Atque hinc palam sit cōsequens, teneri subditum antequā sit in mora, illud eidem patefacere. Quare Nume. 30. requiritur in patre notitia voti filii, vt cōtentiatur vel dissentiat. Quòd si contrā arguas, Maritata mulier, quæ votū simplex continētia fecit, nō tenetur coniugi illud detegere, sed potest licitè, dūmodo debitū reddat, nō petere: ergo pariter potest tacere subditus. Respondetur, nulla similitudine argumentū pugnare: quoniā eo ipso q̄ mulier est viro cōiugata, adempta illi est potestas vouendi nō reddere, etiā sub cōditione: & ideo votū suum non intelligitur nisi de nō petēdo: quod potest facere in scio viro: sicut religiosus clam prælato implere votū orandi. Vbi autē materia prohibita vouetur sub cōditione, tenetur vouens id dispensatori notū facere: aliàs incassum voueret, quod in Dei ludibrium vergeret. Maiori autem ambigendi occasione interrogatur, vtum postquam religiosus cum facultate prælati votum de re aliqua suscepit, maneat nihilominus penes eundē superior irritandi facultas? Apparet enim nullā fieri reliquā. Quod Richardus loco citato opinatus est: immo dubitat an dispensare tunc possit: sed ait euolandū ad Papā. Nam cum ad voti firmitatem in subdito nihil amplius requiritur quā prælati consensus, sit vt postquā illo firmatum est, nulla super ipso illi supersit irritandi potestas. Nihilominus respōdetur tūc etiā in præfecti arbitrio permanere, illud irritare. Et ratio est: quia etiam emissio voto religiosus nihilominus simpliciter manet subditus atq; aded neq; prælatus sua orbatur auctoritate. Quin verò adde q̄ nonnunquam, etsi bona causa facultatem cōcesserit, poterit nihilominus ritè & rectè mutatis rebus id quod semel ratum habuit reuocare. Patrocinatur huic documento Aug. super Num. qui refertur. 33. q. 5. cap. noluit, vbi docet, votū quod puella paterna facultate firmiter suscepit, posse postea à viro irritum reddi. Adde q̄ quousque absq; vlla causa votū idem casset etsi peccet, nihilominus votū est cassatū. Atque huic assertioni suffragatur idē ibidē Aug. eadem causa & quæstione, can. manifestum, vbi ait expressè, quod si vxor auctoritate viri votum emiserit, quod ipse, neq; citra suam culpam postmodum cassauerit, nihilominus vxor parere tenetur. Quin verò textus ipse sacer id ipsum cōtinet. Quòd autē vir & pariter prælatus sine causa reuocando peccet, non solū illic Aug. verum & textus ipse Num. 30. contestatur: vbi ait q̄ etiā dum conuiuere visus fuerit maritus, sed postea contradixerit tunc vxor non tenetur voti reas, sed vir ipse portabit iniquitatem eius. Et ratio est, q̄ etsi superior facultatem habeat irritandi inferioris votū, non tamen vsq; aded absolutam, vt supra diximus, quin ratione & iudicio id debeat facere. Et ideo postquam facultatem concessit non debet absq; causa reuocare. Confirmatur hæc manifestè de religiosi sententia, ex simili à muliere maritata desumpto. Enimuerò si vxor præmissa etiam viri facultate munus aliquod vouerit sacro alicuius Diui, semper dum non soluit in arbitrio est viri dictū retractare: q̄ si retractauerit, quamuis ipse in culpa sit, nihilominus ipsa non poterit non obedire. Expressa est sententia Ambrosij in libro de Paradiso: qui refertur cano. nec illud. 3. q. 5. vt illud Gratian. infert. Et ratio est, q̄ illa facultatis concessio non est absoluta translatio dominij illius rei in vxorē, sed solū ius offerendi sacro: quapropter quousque res ipsa tradatur, semper est à superiore dependens, si reuocare libeat. Neq; tua consequentia vlla est si arguas: Superior peccat retractando se: ergo subditus minimè ei tenetur obsequi. Illatio inquam nulla est: Quoniam non est subditi examinare iussa maiorū in his quæ non sunt per se mala, sed ex ipsorum arbitrio depēdet secus vbi rem per se illicitā iuberent, vt furari, vel mentiri. At verò sicuti de religiosi monachis su pra quæsitū est, sic & de vxore respectu viri quærendum superest, vtū in vniuersum possit vir cūta vxoris vota irritare? Et quidē Caietan, pari modo exciperet votū non peccādi, puta non mentiri di: quia in illa materia nō videtur subdita vxor. At verò crediderim & illud irritare posse. Nam licet quantum ad necessitatē legis non sit subdita, est tamen subdita quantum ad vltionem obligationem. Quare nullo excepto vir potest vniuersa vxoris vota irritare: & si aliquod esset quod irritare nequirit, dispensare notissimū est neutiq; posse quia vt quæstione proxima videbimus, illud propriū est spiritualis prælati. Attamen vice versa, vtū etiā vxor irritare possit votū mariti, in dubium euocatur. Apparet enim ab vna parte nullā habere huiusmodi facultatē. Nam vt scriptū est, ipsa sub viri potestate erit, nō econuerso. Respondetur q̄ cum in fide coniugalis tori pares sint, vt primæ ad Corint. 7. ait Paulus: quia vir non habet potestatē sui corporis, sed vxor: sicuti neq; vxor sui, sed vir, neuter absq; alterius permisso votū facere potest simpliciter castitatis: immo illo non obstante tenetur vterque debitū alteri reddere: vt bene colligit Gratian. can. manifestum. trigesima terttia quæstione quinta. An verò possit alteruter votum facere non petendi, maior est dubitandi ratio. Nā in hoc nullam, quantum ad fidē tori, irrogat alteri iniuriam. Nihilominus q̄ vir possit eiusmodi votum, vxoris irritare, nō debet esse in ambiguo: non vtique propterea q̄ est cōtra fidem thalami matrimonialis: sed quia ipsa verè est subdita. Et ita expresse ait Augustin. in eodem ca. manifestum. Quòd autem vice versa simile votum mariti possit vxor irritare, latentius dubium est. Nam propterea qd sit cōtra fidem, nō potest: postquam paratus est debitū reddere. Neq; verò ratione subiectionis: quia vir non est vxori subditus. Respondetur, in primis tale votū prægraue esse vxori, & penè maritali fidei aduersum. Nam cum mulieres præ pudore petere vix audeant debitum, si vir petere esset prohibitus, in fraudē matrimonij resuleret. Et ideo non longe ab scopo aberrarēt qui diceret tale votum absque cōsensu vxoris nō tenere. Saltem hoc certum est, q̄ deberet per Antistitem omnino ad tollendos scrupulos dispensatione aboleri. An verò extra hanc materiam vir habeat absolutam potestatem vouendi inconsulta vxore, fortè quæris. Apparet enim veritas sic habere, postquā nō ē vxor: sed tamen ab altera parte argumentū nihilominus existit, quòd in his, quæ ad cōmune

Soto, de Iustitia & Iure.

G 2

vtriusq;

Solutio. vtriusq; familiam attinent, non possit. Vt si longam peregrinationem voueret, per quã officium cõ-
ingale suo defraudaretur fructu: aut si amplam voueret pecuniã, quã ipsi vxori & filiis alendis ne-
cessaria est. Profectò nõ prorsus probabilitate caret, id non posse quõquidam in vxoris pernitiẽ ver-
git. Ad hoc nihilominus respondetur irritandi facultatẽ simpliciter non esse vxori permitendam,
respectu viri, maximè in bonorũ dispensatione. Nam etsi illa reclamante ipse voluerit bona prodigere,
quamuis male faciat, factũ nihilominus tenet postquã absolutus est eorum administrator: atq;
adeo eiusmodi votũ nõ subest vxoris potestati. Nihilominus si votũ in vitium prodigalitatis aut iniu-
stitiã impingeret ipso facto non haberet vim obligandi: & sic nulla egeret irritatione. Simile dicen-
dum est de absentia. Potest. n. vir citra fraudem matrimonij peregrẽ proficisci, atque adeo si causa
exigeret vorum emittit: neq; in hoc subditur vxori. Si tamen non esset causa legitima, pariter nõ
teneret: sed peccatum esset vouere. Potissimum hic autem dubium est, quin verò solutu non facile,
vtrum postquã vterq; coniugum communi cõsensu votum castitatis emisit, possit maritus, quam fe-
cit vxori, facultatem reuocare: atq; adeo eius irritare votum: ac pari iure vxor quam facti forsan pœ-
niter, suã etiã quã viro dedit retractare, debitumq; ex illo petere. Est enim sententia Gratiani in eo-
dem can. manifestum. negatiua. Nam postquã vterque suo renunciauit iuri, vterque sit ab altero
liber. Argumentũ autem quod rem dubiam facit, est huiusmodi: Postquã vir facultatem fecit vxori
continentiã vouendi, videlicet non petere debitum, potest illam reuocare, vt auctoritate non so-
lum Diui Augustini, verũ & diuinã scripturã, & ratione modò confirmatum est. Quòd autem ple-
niorem cõcesserit, nempe vt neq; peteret, neq; redderet, non tollit quin vtranq; pari ratione possit
retractare: ergo vir saltem annullare potest eiusmodi votũ vxoris. Et cum hoc iure par sit marito cõ-
iug, ipsa etiam posse videtur retractare cõcessã facultatem. Accedit, quòd vsu venire potest, vt v-
terque in periculo versetur carnis illecebrã, atque adeo consultius sit iuxta monitũ Pau. I. ad Cor.
7. ad vsu coniugij redire. Quod si dixeris, eò qd ambo communi consensu votum emisissent, priua-
tum esse vtrunq; potestate reuocandi, profectò ratio huius non est adeò patens. Si enim maritus re-
uocare facultatem valet, quam dedit vxori, quando vxor nõ eandem ei vicissim contulit, non appa-
ret cur eò quòd vxor eandem contulerit, priuatus sit vir facultate sua. Profectò argumentum vide-
tur rem dubiam facere. Nihilominus respondere possumus, qd cum in illo officio pares sint coniu-
ges quando vicario mutuoq; consensu vterque vouet, est genus quoddã mutui contractus, facio vt
facias: id est renuntio iuri meo, vt tu renunties tuo. Quocirca ob id qd vxor viro suo renuntiat debi-
tum exigere, priuatur maritus non solum iure petendi, sed & facultate reuocandi factũ: quapro-
pter vtriusque votum censetur absolutum castitatis. Aliud post hæc dubium sequitur: Vtrum votũ
semel à superiori irritatum, si postmodũ ab eius cura & seruitute exeat, reuiuiscat? Ad hoc sunt qui
distinguant, votũ impuberis irritatũ non reuiuiscere. Si tamen pubes iam erat, quando illud fecit,
nẽpe si quartũdecimũ excesserat annũ, quamuis irritetur: nam si reale est, vt supra diximus, etiam
tunc vsq; ad vigesimũ quintũ irritari potest: tunc aiunt cũ taliter vouens fuerit emancipatus, tene-
ri. In hanc sententiã solet citari Innoc. in cap. scripturã de vot. & vot. redemp. Attamẽ ipse nihil ampli-
us dicit, quã quòd impubes vouentes, vel qui sunt sub cura parentum, tenentur cùm fuerint
emancipati, implere. Cum ergo non explicet, etiam si fuerint cassata, non est credendus id sentire.
Sed Paludan, tametsi ambiguus annuere ad hoc videtur in 4. distinctio. 38. q. 4. Attamen salua aucto-
ris estimatione, cõtraria sententia proculdubio amplectenda est: quam Syluester tenet verbo, vo-
tum. 3. §. 2. nempe quod in vniuersũ, votum quocunq; siue vxoris siue filij, siue serui, siue reli-
giosi semel irritatũ, nullam deinceps virtutem retinet, qua vllò tẽpore obligari possit, nisi iteratò fi-
at. Extrat enim regula iuris, quòd obligatio semel extincta instaurari non potest. C. de remissione pi-
gnoris. I. cùm ex causa. Atque huic sententiã libentius arridet Panormitanus super eodẽ c. scripturã,
citato. Immo & textus c. quidam. & c. placet. de conuersio. coniuga. id confirmant: quippe vbi ha-
betur, quòd cõiug religionem intrans quatenus alterius coniugis reclamatione cassatum est, post
obitum eiusdem coniugis non amplius ligat. Molestior autem dubitandi ratio existit, dum vxor,
verbi gratiã, votũ emitteret executioni tunc mandandum, si maritum vita superauerit: & idẽ de fi-
lio, si dum sub cura parentis ageret, votũ emitteret, post suã emancipationem explendũ: & pariter
seruus sub cõditione si fuerit libertate donatus, vtrum & eiusmodi vota possint etiam iudem supe-
riores irritare? videtur nanque pars negatiua inde confirmari, qd eiusmodi vota fiunt pro tempore,
quo vouentis libertas sub aliena potestate non constringitur. Præterea, quia votũ vxoris, tunc nul-
latenus marito nocet. Ad hoc posse trifariam respõderi, Primò, sub distinctione. Eiusmodi nanque
vota alia sunt, quã fiunt superiori graua & incommoda: alia verò, quã non nisi in vouentis graua-
men vergunt. Illa quã sunt prioris generis, non possunt ab illo irritari si pro tempore facta sunt quo
fuerit ipse vita defunctus: vt si vxor religionem vouerit, aut castitatẽ: quia illa nullã habent incom-
moditatẽ, præterquam qd coniugali officio superstitẽ viro quadamtenus videntur obstat. Si autem
incommoda sunt vouenti, itãque irritatio in bonũ eius cedit: tunc videtur posse maritus & pater
illa irritare: vt si vouerent longã peregrinationẽ, aut lãgos sumpus. Alij verò scrupulosius respon-
dent, neutrius generis vota illo pacto edita irritari posse: ac subinde cõsulant ad dispensationem re-
currere. Syluester verò verbo, religio. 2. §. is. contrariã per aliud extremum sequitur opinionẽ: nem-
pe quocunq; votum quod quisq; dum sub alterius est potestate, emisit, posse durante illo tem-
pore irritari: vt si puer decimo tertio anno intrare decimo quinto vouerit religionem: & pariter si
ante vigesimũ quintũ quidpiam vouerit, post illã ætatem exequendũ, potest illico ea pater irritare,
videlicet illud personale ante quartumdecimũ: & alterũ reale ante vigesimũ quintũ, vt articulo
proxi-

proximo videndum est. Et re vera non est eiusmodi sententia metuenda. Apparet enim inde tuta, qd
cũ voluntas subditi illo tẽpore simpliciter sit superiori arbitrio alligata, quacunq; conditione id
vouerit, irritari tũc potest. Adde, quòd ratio huius potestatis quã superiori inest, illic fundatur, vt
subdito consultum curet: propterea qd non præsumitur eius voluntas idonea rationis luce illustra-
ri vt vouere possit. Quapropter etsi conditionem apponat implendi postquã fuerit liber, eadem po-
testas ratio, vt superior iudicio suo tunc dũ sui iuris est, perpendat, an id illi congruat: atque adeò si sua
est potestate tunc quando votum editur, irritare: eò vel maximè, quòd nullum est votũ quod in gra-
uamen ipsius vouentis non cedat. Quare dist. inctio in prima responsione facta, superuacanea vide-
tur. Vtrum verò si durante ætate, qua filius est sub potestate parentis, nunquã fuerit irritatũ, post-
quam eandem ætatem transierit, possit ab eodem patre irritari, multò maiori perplexitate ambigi-
tur: sed tamen articulo proximo aptius dissoluetur.

Superest ergo tandem ad argumenta initio quæstionis obiecta respõdere. Primi autem respon-
sio iam supra explicata est. Nam etsi obligatio quã sit Deo, maior sit quã illa quã sit hominibus,
nihil sibi tamen offerri optat, nisi quod sub dominio sit offerentis. Nam obedientia quã parentib;
debetur, obligatio etiam est diuina, & quam subditi debent prælati: quare non habet gratum, vt
contra eiusmodi maiorum voluntatem subditi quidquam voueant. Ad secundum respondetur, qd
postquam filij ad annos pubertatis peruenerint, putã quartumdecimũ annũ masculas excesserit, &
fœmina duodecimũ, nisi seruitia sint & mancipia, sui sunt iuris, quantũ ad ea, quã suam attinent
personam: nempe vt vel religionẽ profiteantur, vel matrimonia contrahant; manent tamen sub cura
parentum quantum ab bonorum dispõnem. Quare reale votũ, quod ante vigesimũ quintũ emit-
tunt, irritari à superiori potest: vt articulo proximo videbitur. Seruus autem quia in potestate domi-
ni est, neq; ad religionẽ se vnquam obligare valet, neque ad peregrinationem, neque ad aliud per qd
domini obsequio subducatur: vt Doctores super ca. scripturã, extrã, de vot. & vot. redempt. anno-
tant. Ad tertium verò respondet sanctus Thom. quòd etsi plus sit facere, quã promittere, atque
adeò religiosi multa inconsultis prælati facere queant, nihilominus non possunt firmiter absque
eorum consensu vouere. Et ratio inquit, est: quia nullum est tempus exceptũ in quo prælatus non
possit eum circa aliquod officium occupare. Veruntamen hæc rationem Conradus loco citato non
potest iubere prælatus: vt non mentiri, non male loqui &c. At verò sanctus Thomas non intendit
illam pro ratione adæquata inducere. In contextu nanq; quæstionis causam reddiderat, cur subdi-
tus inconsulto prælato vouere non potest: nempe quia habet voluntatẽ illius arbitrio alligatam: &
eandem explicat in initio responsionis: scilicet quia religiosus subditus est prælato quantum ad
suas operationes, secundum professionem regulã. Alia autem subiuncta causa solum est particula-
ris, respectu illorum operum, quorum contraria prælatus potest præcipere. Nam cùm potestatem
habeat quocunq; tempore præcipiendi, libera esse debet subditi voluntas ad obtemperandum: &
ideo vouere contra non potest. At verò neq; de huiusmodi operibus tam euidenter hæc ratio rem
conuincit, quã illa prius enarrata. Nam cauillari quis posset, dicens, qd quamuis prælatus potesta-
tem habeat quocunq; temporis articulo occupare subditũ, non inde euincitur, qd possit eius vota
irritare: sed hoc tantũ, quòd non obstante voto deber ei contrarium iubenti obedire. Sed nihilo-
minus votum perstat firmum, obligans subditum secundum ipsum facere quandiu prælatus opus
contrarium non præceperit. Itaque auctoritas prælati extenditur ad impediendum aliquando exe-
cutionem voti, non tamen ad irritandum votum. Attamen nihilominus est congruens ratio, qd si po-
test quoties libuerit executionem impedire, possit & votum tollere: quod quadamtenus liberẽ obe-
dientiã obuiare videtur. Ad quartum denique respondetur, quòd etsi votum subditi sine consensu
prælati emissum non sit omnino firmum, nihilominus quia eius permisso mandari potest executio
ni, non peccat subditus vouendo: siue religiosus sit, siue vxor, siue filius. Ex quo verbo colligitur
votum statim esse obligatorium, si de materia sit non prohibita: licet à prælato pendulum. Secus, si
sit prohibita. Sed neque tunc est peccatum vouere, postquã sit sub conditione, si prælato placue-
rit: sicuti alterum cum conditione, nisi renuerit.

ARTICVLVS II.

Vtrum pueri religionis voto se possint obligari.

Secunda hominum conditio de quibus dubitabatur, an se possint voti iugo subdere, est
puerorum. De quibus arguitur, qd nulla se possint vouendi religionẽ vincire: ad firmita-
tem requiritur deliberatio: quã cùm absq; rationis luce fieri nequeat, amentibus & fu-
riosis nõ accidit, ac perinde à religionẽ vouendi excluduntur: pueris autem aut nullus
affulget rationis radius, aut malignior atque exilior quã vt deliberare queant; ergo quidquid vo-
uerint, cassum est. Secundò arguitur: Id quod fieri rectè potest, nequit ab alio haberi irritum: votum
autem religionis quod vel puer vel puella ante pubertatis annos susceperit: potest à parentibus re-
tractari, ac perinde à tutore: vt 20. q. 2. can. puella. prospectum est: ergo videntur eiusmodi pueri an-
te legitimos eosdem annos non posse ritè vouere. Tertio: Propterea religionẽ ingressis annus per-
mittitur probationis, vt maturo consilio perpendant quid ferre valeant humeri: hæc autem matura
perpensio non competit pueris: ergo non possunt legitimè vouere. In contrarium est idem ipse ci-
tatus canon, puella, vbi admonetur votum puellã, nisi intra annum à parentibus reuocetur, vali-
dum esse: quod testimonium est antè fuisse ritè factum. Nam quod non ritè sit, etiam si non reuoce-
tur, nunquam fit illa ratione solidum.

Ad primũ
argument.

Ad secundũ.

Ad tertium.

Obiectio
Conradi.
Solutio.

Ad quartũ.

Tertium
argum.

Secundum

Tertium.

Prima conclusio. Ad quaestionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima est. Si puer & puella ante pubertatis annos non ea utatur rationis luce, ut deliberare queat, nullo se voto possunt constringere. Ante probationem autem conclusionis recollere ex superioribus opus est alterum esse votum simplex, alterum vero solenne: quorum differentia est, quod solenne sola ecclesiae auctoritate firmatur: eo quod in benedictione aut consecratione, ad modum superius expositum, secundum ecclesiastica decreta solidatur votum autem simplex efficaciam non habet aliam, quam quae a deliberatione vouentis exurgit, quae se obligare intendit. Haec autem deliberatio duplici de causa, ut dictum est, infirmatur, ne robur habeat. Vno quidem modo ex defectu rationis: ut de furiosis & amentibus dictum est, dum suo paroxismo tenentur altero vero modo ex eo, quod voluntatem habet alterius arbitrio colligatam. Ex priori ergo membro fit consequens nostra conclusio: quod si puer nondum usu rationis fungitur, nequaquam se potest voto perstringere. Secunda conclusio: Si puer ante pubertatis annos munere rationis fruatur, potest quidem quantum in ipso est voto se obligare: sed nihilominus ex parentum arbitrio pendet, aut eius qui pueri curam gerit, ut possit ab ipsis irritari. Probatur conclusio: Nam pueri ante legitimam aetatem in utroque memoratorum modo impediti sunt neque & ob rationis defectum, & ob ligamen quo eorum voluntas sub iugo est parentum. At vero quia, etsi non crebro, tamen quandoque usu venit, & lux festina rationis ante consuetam aetatem aliquibus affulgeat, fiantque subinde doli capaces, idonei tunc fiunt, ut rite possint quantum in se est vota edere: manet nihilominus impedimentum alterum puta dependentia ab aliena voluntate, cuius arbitrio irritari possunt. Tertia conclusio: Votum solenne nemo quantumcumque sit doli capax, ante pubertatis annos potest suscipere. Conclusio non alia indiget probatione, quam ecclesiae auctoritate: nam sola est causa huius asserti: quae quidem masculis 14. annum praescripsit, foemellis vero 12. Quarta demum conclusio: Post annos pubertatis quisque se potest religionis voto nihilominus solenni quam simplici, quantumvis parentibus reclamantibus, firmissime obligare. Hic primum omnium tres sunt discernendi aetatis limites: videlicet infantia, quae durat primo septennio: quo tempore infantes censentur nullo fungi rationis ductu, atque adeo eorum vota nihili penduntur. Atque ad hoc tempus alludit prima conclusio: Mox sequitur pueritia, quae usque ad quartumdecimum annum maribus protenditur: ubi pubertas aduenit. Et illa aetate possunt pueri esse doli capaces: sed tamen durat tunc potestas parentum ad irritandum puerorum vota, etiam si sint personalia, puta religionis, ut habetur ca. non solum de reg. lib. 6. Foemellis autem praescribitur annus duodecimus, unde pubertas illis incipit: ut habetur citato ca. puella. 20. q. 2. sed quantum ad vota realia: quibus scilicet res vouentur, aut sumptus: deinde subsequitur tertia aetas, puta adolescentia, quae dicitur pubertas: quo tempore adolescenter sunt sub cura patrum, ut de suis bonis sine eorum auctoritate dispensare nequeant: ut habetur ff. toto tit. de minor. 2. 5. annis. Hinc autem forsitan nos obiter interrogans interpellat, cur puellis minus sit tempus aetate praescriptum, quam maribus? Nam cum foeminae leuioris sint iudicij & prudentiae, contrarium videbatur ratio flagitare: neque ut longius eis poneretur ad consultandum tempus. Respondetur forsitan in causa fuisse, quod in foeminis acceleratius festinat rationis usus: fructus enim quo excelsioris sunt naturae serius maturescunt. Sed tamen legitima causa fuit, quod in viro qui praesens debet uxori, praestantior requiritur prudentia quam in foeminis, quibus gubernatio familiae non adeo incumbit, praestantior enim sapientia requiritur ad gubernandum, quam ad obediendum. Hic vero admonito opus est, quod puer qui ante pubertatem non habet rationis usum, vouere nequeat, non est tantum intelligendum ante septennium. Nam etiam undecimo anno, & puer tertio decimo, qui illo caret, eadem ratione prohibetur. Et vice versa iuxta tenorem secundae conclusionis, si ante septennium eundem haberet usum, quod quidem prudentum discerniculo perpendendum est, obligare se posset voto, nisi parentes renuerent. Illi ergo annorum limites designantur secundum praesumptionem iuris: atque adeo quando res est dubia, ex illis sumendum est iudicium. Sed est hic praeterea notandum, quod quantum ante legitimum tempus pubertatis quis emisit votum, etiam si sit religionis, quod postmodum neque irritatum fuit, neque legitima aetate iterato confirmatum: tunc ut ille secundum conscientiam reus voti iudicetur, non sufficit quaeunque opinio, tunc habuisse usum rationis, quando vouit: sed requiritur rem esse adeo certam & competentem, ut nulla aut tenuissima apud viros prudentes reliqua fiat dubitatio contrariae opinionis. Monitum hoc pro captu meo hic ob id appendi, quod vulgo existimatur, dum res est dubia, potius esse in fauorem voti iudicium ferendum neque obligare. Crediderim nanque prorsus contrarium: nam cum iure eiusmodi puer praesumatur non habuisse usum rationis, non est in contrarium adigendus nisi luculenter id ratio conuicerit. Melior siquidem est possidentis conditio: & hominem manere liberum, censetur manere in sua possessione. Immo hoc semper arbitratus sum in fauorem voti facere, ac potissimum religionis: quippe quod cum res sit grauis momenti, nemo debet in illam nisi ratione cogente obtrudi. Et confirmatur: Quia nemo ante illud legitimum tempus tenetur ecclesiasticis legibus, puta sacramentorum aut ieiuniorum: non ergo est cur teneatur voto quod ex sua mera voluntate pendet, nisi plane constet esse doli capax. Ex his sic dispositis aetatum limitibus, colligitur tam conuenientia, quam discrimen inter votum personale & reale. Personale enim est, quod ad personam attinet: ut est religionis, orationis, aut ieiunij: reale vero, quod pertinet ad res: puta ubi sumptus requiruntur. Ambo ergo in hoc conueniunt, quod ante rationis usum neutrum potest emitti: illo tamen praesente utrunque simplex. Nam solenne religionis, non est nisi post quartumdecimum annum. Rursum conueniunt, quod ante pubertatis annos, nempe ante quartumdecimum in puero, & duodecimum in puella, utrunque potest a parentibus vel tutoribus irritari, etiam si sit religionis: quo irritato, nulla eius obligatio in perpetuum resurgit. Differunt tamen, quod votum personale post quartumdecimum irritari non potest. Et ratio est: quia iam puer habet rationis usum, ut suam obliget personam: votum autem

autem reale usque ad vigesimum quintum irritari potest. Circa prius autem horum membrorum forsitan quis dubitet, an de omni personali voto sit intelligendum. Nempe si puer anno 15. voueat ieiunium, aut quotidianam orationem, utrum perinde ac si esset religionis nullatenus irritari possit. Est enim a parte affirmatiua argumentum: quoniam canones irritationem non prohibent, nisi voti religionis: quod in eius fauorem videtur factum. Neque S. Tho. in 4. de alio voto loquitur. Item si vxor similia ederet personalia vota, possent a viro irritari, & pariter praelatus omne votum subditi: sed tantam habet potestatem pater in filium: quantum vir in vxorem: ergo & haec valet cassare pater in filio qui nondum vigesimum quintum annum attigit. In contrarium est quod ratio quae conuincit religionis votum tunc aetatis irritari non posse, est, quod iam tunc est plenus rationis usus: quae quidem ratio idem conuincit de quocumque alio personali. Quare non facile credam illam exceptionem esse factam in fauorem religionis: immo est declaratio naturalis iuris. Et ideo cum illud quod obseruatum difficultas est, maioremque exigens deliberationem irritari veretur, consequens apparet, minora minus irritari posse. Igitur libentius negatiue ad quaestionem responderem, videlicet nullum personale votum filij pubertatem ingressi posse a patre irritari. Nam Doctores idem iudicium de omni personali proferunt. Neque simile est de vxore: quoniam illa non prohibetur vouere propter rationis defectum, sed propter subiectionem ad virum qui omne eius votum irritare potest: sicuti praelatus omne votum subditi: filius autem post pubertatem quo ad libertatis usum non usque; adeo subditur patri: sed duntaxat in dispensatione bonorum. Et ideo in tali casu non aliud quam dispensationis remedium suppetit. Quod si quis contrarium censuerit, probatiorem rationem excogitet. Contra tertiam deinde conclusionem qua negatum est votum solenne ante quatuordecim annos validum esse, arguitur. Matrimonium eorum qui sunt doli capaces tenet ut docemur. c. de illis. de despos. impu. ergo & votum valere deberet: si quidem maioribus priuilegiis foueri debeat quam matrimonium. Adde quod etiam ordo sacer: quod quod praecedenti dicebamus: si quis ante legitimum tempus illi initiatur, tenet. Cui quidem ordini annexum est castitatis votum: ergo non est cur non valeat solenne votum. Neque satis est respondere sic ecclesiae placuisse: nam cum spiritu sancto regatur, nihil temere constituit. Quaeimus ergo eiusmodi rationem decreti. Respondetur, quod sacramenta non subsunt ecclesiae iudicio ut secundum essentiam mutantur: & ideo ubi competens subsistat materia, non potest illa sacramenta irritare. Unde cum vir & foemina liberè consentientes possint iure naturae se matrimonio coniungere, fit ut si malicia aetatem suppleat, nempe si non modo rationis lux utriusque praesulgeat, verum & foemina idonea sit viro, atque ipse possit matrimonium consummare, non potuit ecclesia tale irritare matrimonium postquam illic sacramentum perficitur. Et similis pariter est de ordinis sacramento ratio. Attamen quoniam religio non est sacramentum, potest eadem ecclesia solenne religionis votum irritare: idque adeo consultissime ante quartumdecimum annum cassatum duxit. Quod si rursus interrogas, an saltem tale votum religionis existimandum esset pro simplici, apparet nanque sic esse: quoniam cum ecclesia sola solennitatem denegat, videtur ille in quantum potuit obligatus remanere, puta voto simplici. Simile enim habetur ca. quidam. & ca. placet. de conuers. coniuga. Coniunx enim qui altero reclamante abstractus est a religione, quantumvis a voto solenni absolutus censetur ligatus tamen manet ne altero defuncto ad secundas transeat nuptias: quia obligatus est carnis debitum non petere. Nihilominus non obstante argumenti similitudine, quae nonnulla est, crediderim impraesentiarum rem secus habere: nempe si ante quartumdecimum quis fecit solenne votum, qui nunquam simplex aliud neque ante nec post egerit, nullo ligati, neque simplicis voti fune: quandoquidem votum illud irritum per ecclesiam habet ut habet ca. non solum de vot. lib. 6. Neque simile est de coniuge: nam in voto solenni coniugis includuntur tanquam duae partes, & non reddere debitum, & non petere: & ideo licet ab altero coniuge sub cuius est potestate impediatur eius voluntas respectu prioris, superstes nihilominus fit ei potestas obligandi se respectu posteriori. Ille autem qui ante aetatem solenniter vouet, non impeditur quia alligatam habet alteri voluntatem: sed propter aetatis defectum: & ideo ubi simpliciter irritatum est solenne votum religionis, non est cur virtutem simplicis retineat. Postremum denique dubium est quod superiori articulo tetigimus: nempe utrum si pater votum filii dum subsua est potestate non irritat, integrum sibi sit, postquam emancipatus est, idem eius votum irritare, quod dum sub sua erat cura emiserat. Exempli gratia: Puer tertio decimo anno votum fecit simplex religionis, quod neque pater ante quartumdecimum irritauit, neque filius ipse postea amplius confirmauit: in decimo autem quinto anno, voti eundem filium penitet: utrum facultas tunc perduret in patre illud cassandi: quandoquidem si tunc vouisset, certum est non posse. Pariter votum reale ante vigesimum quintum annum emissum a filio, utrum postquam eodem elapso tempore emancipatus est filius, possit a patre irritari. Profecto res est dubia: gratius tamen in parte negatiua inclinarem: nam etsi tempore emissi voti pater irritare illud poterat, eadem ei potestas non persistat nisi usque; ad praefinitum lege tempus. Quare si illa intra idem tempus non fungitur, postea non valet illam exequi. Idque a simili confirmatur. Nam si seruus dum erat sub alterius dominio votum emisit quod nunquam dominus irritauit, postea liberatus non potest ad dominum recurrere qui illud irritet. Neque irritatio teneret.

Ad primum igitur argumentum respondetur, solum concludere pueros quibus nondum rationis usus illuxit nequaquam vouere posse: ut prima asseruit conclusio. Ad secundum negatur prior praemissa. Enimvero quamuis in potestate sit patri liberorum vota infecta reddere, nihil tamen obstat quominus vouere possint: nam intelligitur negatiua conditio: nisi a parente vel tutore irritetur. Quare quando non irritatur, tenetur filius, uti de religioso diximus, illud exequi. Tertium denique de voto solenni currit: quod iam dictum est ante annos pubertatis suscipi non posse.

ARTICVLVS I.

Vtrum in voto possit fieri dispensatio.

*Primum
 argum.*

Secundum

*Irritatio
 voti.*

*Commuta-
 tio.*

*Redemptio.
 Abrogatio.*

*Conclusio
 responsiva.
 Probatio.*

*Discrimen
 inter dispē-
 sationē &
 reliqua.*

Post irritationem voti eorum qui firmiter vouere nequeunt, sequitur quæstio de eo-
 rum dispensatione, quæ firma sunt vota. Arguitur ergo de more, quod nulla in eiusmodi
 vota cadere possit dispensatio. Minus est votum commutare quam super illud dispensari: votum autem commutari non potest, ut verbis illis Leuit. 27. insinuat. Animal
 quod immolari potest Domino, si quis vouerit, sanctum erit, & mutari non poterit: neque melius malo: neque peius bono: ergo multominus potest super votum dispensari. Secundò,
 in his quæ de lege naturæ sunt aut diuina, non potest per hominem dispensari, ac multominus in
 præceptis primæ tabulæ quæ ad dilectionem Dei spectant: quæ auctore Paulo omnium est præcep-
 totum finis: votum autem semel emissum, re ipsa explere, est ius diuinum ad religionem attinens: ergo
 nulla in aliud incidere valet dispensatio. Accedit tertio, quod redditio voti pertinet ad fidem, quæ Deo
 firma debetur, postquam illi est impignorata: super hoc autem dispensare absurdum apparet: ergo non est
 licitum. In contrarium existit argumentum, quod maioris roboris est, id quod ex communi voluntate pro-
 cedit: habentis publicam auctoritatem, quam quod ex voluntate singularis personæ dimanat: sed in lege
 quæ ex communi consensu reipublicæ stabilimentum habet, dispensari potest, ut lib. 1. ostensum est: ergo
 & super voto quod solo vouentis arbitrio firmatur. Ad intellectum quæstionis præsentis recolenda:
 est illa distinctio, quam lib. 1. q. vltima præmisimus, inter dispensare, irritare, abrogare, & interpreta-
 ri: adde etiam in voto, commutare, & redimere. Irritare namque siue in lege siue in voto id mediteris,
 est illud casum habere per subtractionem materiæ. De lege illic exemplum posuimus, & de voto,
 quod proxime præcedenti multa produximus. Commutare autem, ut nomen sonat, est unum in aliud quid-
 piam mutare: ut si peregrinationis votum in ieiunium commutetur. Atque idem est redimere: nisi quod re-
 demptio commutationem sonat in pecuniam, vel in aliud pecunia æstimabile: ut dum votum peregrina-
 tionis quod ad sacrum Iacobi edidisti, in aurum mutatur, quod eidem templo offeras. Abrogatio vero non
 habet locum nisi in lege, quando cessante causa legis ipsa subinde cessat. Sed interpretatio atque
 irritatio perinde atque in lege habet locum in voto, quæ est, quæ declarat legem aut votum in tali casu non
 tenere: ut paulò post videbimus. Dispensatio vero in lege, est exceptio, ut illic diximus, personæ ab
 vniuersali obligatione: ut cum aliquis priuilegio excipitur, ne Quadragesimam ieiunet. Voti autem dis-
 pensatio, ut quod singularem tantum personam obligat, non sic commodè definiti potest: sed est sublatio
 voti: ob id, quod causa qua factum est, minimè iam tunc decere videtur. Ut autem hæc clarius elucescant,
 ad responsionem quæstionis descendamus, quæ hac continetur conclusione: Votum quodcumque, simplex po-
 testati subest ecclesiæ, tam ut super eo dispenset, quam ut ipsum in rem aliam commutet. Probatum conclusio:
 Voti dispensatio instar dispensationis legis perpendi debet: Dispensare autem, secundum vocis sonum, idem
 est, quod communia ad singulares personas pro cuiusque gradu & ordine applicare quod æconomus
 in familia exequitur, & per hoc clarescit dispensatio legis. Etenim cum lex, ut lib. 1. late monstratum est,
 non ponatur nisi habita consideratione boni communis & eorum quæ ut plurimum contingunt, accidat autem
 id in aliquo casu & persona deficere, oportet per eum qui publicam gerit potestatem, discernere in tali
 casu non esse seruandam. Pari ergo modo de voto censendum. Nam qui vouet, quandam sibi constituit le-
 gem: ob id quod bonum sibi censebat, ac Deo cum primis gratum: vsu autem venire potest, ut rebus mutatis id
 quod sibi bonum erat, vel malum simpliciter fieri, vel incommodum, vel felicioris frugis impedimentum:
 quod est contra rationem voti. Qua ratione expediens est, ut penes illum, qui spirituale habet iurisdic-
 tionem, potestas sit iudicandi, satius esse aut votum non esse obseruandum, aut in rem aliam mitiorè commutandum.
 Atqui actio prior dicitur dispensatio: quæ maioris est potestatis: posterior vero, commutatio, quæ fa-
 cilis fieri potest. Unde ratio cur huiusmodi auctoritas in ecclesia fuerit necessaria, explicat Innocen-
 tius ad Iuanarium. 1. q. 7. ca. dispensationes, ubi prudenter ait, dispensationes nonnunquam cogere ex ri-
 gore debito aliquid remittere, instar nauigantium, quæ tempestate vergente quædam exonerant, ut cætera sal-
 ua permaneant. Impraesentiarum tres tantum causas iustæ dispensationis refert D. Thom. scilicet, si voti
 materia mala sit, aut inutilis, aut maioris impeditiua boni. Tertio autem arti. locupletius omnes sunt
 explicandæ dispensandi rationes, nam in præsentia sat erat exemplum proferre. Circa hanc conclusionem nihil
 aliud notandum superest, quam quo perspicuum fiat discrimen inter illa quinque vel sex quæ dicta sunt. Et
 primò inter dispensationem & commutationem liquida est differentia. Nam per dispensationem vinculum pro-
 prius voti enodatur ac tollitur: in commutatione vero minimè. Ipso enim eodem vinculo, quo ad peregrina-
 tionem, verbi gratia, coactus eras, obligaris subinde ad orationem in qua votum commutatum est. Itaque ad
 orationem illam non teneris virtute præcepti illius, qui commutauit, quia ille nihil iubet, sed mutat.
 Neque vero nouum suscipis votum, sed virtus prioris manet in secunda materia. Ac perinde eadem est re-
 ligio seruare illud in secunda materia, atque in priori. Mox neque inter dispensationem & irritationem
 obscura differentia est. Nam irritatio est sublatio materiæ, atque adeo obligationis voti, quod nondum
 firmum erat, sed pendulum ab irritantis voluntate. Quæ ideo non solum ad spirituales pertinet pote-
 statem

statem, sed pater & maritus idem possunt. Dispensatio vero est relegatio & ablatio vinculi, quod firmum erat: quæ ideo functio ad spirituales pertinet. Neque sine causa & iudicio fieri potest, quantum
 quo iudicetur causam vouendi inutilem iam esse. Quod ad irritationem non est necessarium. At-
 tamen inter dispensationem & irritationem seu interpretationem, non tam clarum est interuallum. Nam qui
 dispensat, nihil aliud videtur facere quam interpretari & declarare votum iam tunc in illo casu non ob-
 stare. Ad hoc autem loco citato lib. 1. cum de legis dispensatione diceremus, respondimus. Interpre-
 tatio enim voti, sicuti legis, exigit ut eius impletio sit rationi naturali contraria: ad dispensationem
 vero satis est, quod legis & voti ratio in tali persona deficiat. Ex quo fit, interpretationem pro illo articulo
 nullam exigere prælati auctoritatem, ut illic declarabamus, si recursus ad ipsum non pateat. Accipe
 exemplum. Vouisti carnes non edere: tunc in eum locum incidisti, ubi nisi eas comedas, peribis: tunc quo-
 niam res accidit naturali iuri contraria, tu ipse auctoritate priuata potes non obstante voto illas co-
 medere. Haud tamen ideo à voti vinculo absolueris: sanè quod eadem necessitate præterita seruare tene-
 ris. At vero forte tibi aliquo modo ieiunium nocet, vel impedimento tibi est, ne tam attentè possit studio
 literarum incubere: non ideo potest per te irritari contra votum facere: sed tantum potest esse causa quare
 prælatus tecum dispenset, voti que obligationem vel ad tempus vel in perpetuum tollat. Quocirca dispensa-
 tio non est interpretatio, votum tunc non tenere: sed etiam si votum teneat, illud tollere. Quo fit, ut
 aliquam habeat similitudinem cum abrogatione legis, quæ fit principis auctoritate, cessante causa:
 quauis plus requiratur ad dispensationem, nempe quod materia voti sit, ut diximus, vel inutilis, vel mala,
 vel impeditiua melioris boni. Est præter hæc omnia & voti cessatio, quæ nulla indiget dispensatione:
 de qua quæst. 1. meminimus: nempe si vouisti certam domum nunquam intrare, & causa fuit propter
 periculum quod illic tibi imminerebat, cessante prorsus illa causa, cessat & votum. Nam non intrare do-
 mum, res est vana, atque adeo indigna materia voti. Igitur ut ad conclusionem redeamus, quod conde-
 cens fuerit ecclesiæ prælatus tali fungi auctoritate in votum, quali in legem, compertissimum est: nam
 cum neque vouentis prudentia tanta semper sit, ut votum matura consultatione suscipiat: & res præ-
 terea humanæ quotidie subinde mutantur, sæpe sapius rationi consonat, id quod quis vouerit retra-
 ctandum fore. Et quoniam per votum fides Deo obligatur, & priuatus homo esse non potest idoneus
 iudex in causa propria, ratio ipsa à natura profecta docebat, ut qui vices Dei gerit, tali fungeretur ar-
 bitrio & iudicio. Quapropter Christus hanc ecclesiæ suæ auctoritatem reliquit. Tota autem rei hu-
 ius difficultas in causis consistit, quibus dispensatio iustificatur: de quibus artic. 3.

Ad primum igitur argumentum respondetur, idem discrimen in lege veteri inter animalia constitu-
 tum, quæ templo offerebantur, perinde apparere inter votum solenne & simplex. Animal enim obla-
 tum, quod immolationi idoneum erat, iam inde existimabatur quasi diuino cultui mancipatum: qua
 de causa redimi pretio nequebat. At pariter, ut statim dicturi sumus, in votum solenne, quo se homo
 diuino tradidit cultui, dispensatio non cadit: animal vero quod sanctificari per immolationem non po-
 terat redimi iubebatur, & pariter nunc super voto simplici dispensari ab ecclesia potest. Ad secundum
 respondetur, quod quamuis super his, quæ iuris naturæ sunt ac diuini, dispensari per hominem non pos-
 sit: tamen non minus tenetur homo legi maiorum mandatoque parere, quam explere votum: nam &
 hoc quoque naturale ius est ac diuinum. Quapropter etsi implere votum, sit de lege naturæ ac diuina,
 tamen dum superior dispensat nihil contra votum ipsum fit, sed tollitur: eò quod iudicatur non debe-
 re in tali casu ligare. Quemadmodum quando princeps in lege humana dispensat, non id fit ut sub-
 ditus legi non obtemperet, quod esset contra ius diuinum, sed ad hoc prorsus, ut quod erat lex, in hoc
 casu cesset. Quare prælatus dispensans in voto, non dispensat super ius diuinum aut naturale: hoc enim
 faceret, si manente voto licitum censeret opus contrarium. Quod si tibi hoc videatur petitio
 principij, atque adeo sic arguas. Lex diuina & naturalis non potest per hominem tolli: reddere votum
 est lex diuina: ergo potest illa tolli, atque adeo neque eius obligatio. Respondetur, quod dispensans non tol-
 lit legem diuinam, quæ est ut dum votum firmum manet, seruetur, sed tollit obligationem quæ ex
 mera voluntate vouentis ortum duxit. Quod enim homo reus sit voti, ex duabus præmissis colligi-
 tur: nempe quia vouit, & quia lex est ut votum reddatur dispensans autem non tollit hoc secundum,
 sed prius: puta obligationem, quatenus ex voluntate istius emerit: quæ, ut supra diximus, quodam-
 modo est lex humana. Ac pari modo respondetur ad tertium, quod qui non persoluit votum, quod
 præfectus censeret incommodum, nullam frangit Deo fidem, imò eius vicario obsequitur.

ARTICVLVS II.

Vtrum super voto solenni continentia religionis fieri possit dispensatio.

Quamuis ecclesia potestatem habeat, ut dictum est, dispensandi in voto perinde atque in suis
 legibus: tamen propter singularem priuilegium voti solennis, explorare restat, utrum vsque ad
 hoc etiam eadem potestas extendatur: Et arguitur à parte affirmatiua: Vna earum ratio, quæ
 supra relata sunt dispensandi in voto, est, si pretiosiori bono obstaculum sit: sed hæc in vo-
 to etiam solenni continentia repetiri potest. Nam bonum commune, teste Aristot. diuinius est, quam pecu-
 liare cuiuspiam: potest autem in voto continentia alicuius personæ periclitari commune bonum: ut si
 per matrimonium illius, qui continentiam solenniter vouit, perpetua regni successio seruaretur inco-
 lumis, ac subinde afflictæ republicæ paci consuleretur publicæ: ergo tunc religio esset super tali voto
 dispensare. Secundò: Latria nobilior virtus est quam castitas: potest autem super voto latriæ, puta
 offerendi sacrificium aliquod, iusta de causa dispensari: ergo super voto solenni castitatis. Tertio: Si
 cut votum abstinentiæ periculum vitæ afferre potest vouenti, sic & solenne votum continentia: sed
 causa seruandæ vitæ licita est dispensatio prioris: ergo & posterioris. Quarto: sub voto solenni reli-
 gionis

*Primum arg.
 à parte af-
 firmatiua.
 Aristot.*

*Secundum.
 Tertium.*

Quartum.

gionis non solum castitas, verum & paupertas & obedientia continentur: horum autem duorum dispensatio legitima esse potest & iusta; ergo & castitatis. Minor patet, dum quis ex monachatu ad functionem episcopalem assumitur: tunc enim ille & a professionis obedientia eximitur, & in diuitiis permittitur vivere. In contrarium autem est illud Eccles. 26. Omnis ponderatio non est digna animæ continentis, id est, nihil quo continentia status compensari possit. Cui applaudit, & c. cum ad monasterium, de sta. mona. Cuius postrema verba sunt Abdicatio proprietatis, sicut etiam custodia castitatis, ad eam annexa est regulæ monachali, ut contra eam neque summus Pontifex possit indulgere.

Ad quæstionem tribus refutatis opinionibus respondet D. Tho. per suam, quam quinque conclusionibus explicat. Ad materiam autem intelligentiam prænotasse oportet tria esse in voto continentia considerationibus: nempe materiam, perpetuitatem, ac solennitatem. Tres ergo opiniones, videlicet duæ priores & quarta, in conclusione capitali eademque; negatiua consentiunt, nempe super votum solenne continentia neutriquam per ecclesiam dispensari posse: sed de causa dissident. Prima enim quæ est antiqui Altissimi & glof. c. cum ad monasterium, de sta. mona. & super c. i. de vot. & voti redemp. causam ad materiam reducit. Aiunt inquam eius auctores huiusmodi solenne votum idcirco non esse dispensabile, quod excellentia continentia virtutis æquã non recipit compensationem, ut auctoritas Ecclesiasticæ citata insinuat. Rationem autem eam assignant, quod homo per continentiam tum de domestico triumphat inimico, ni mirum de carne, quæ diabolo & mundo molestior est: tum & angelorum repræsentat naturam Christicam; secundum animæ puritatem & corporis, assimilatur. Hæc autem ratio non admodum urget: nam animæ bonum, ut contemplatio & oratio, præstantius est, viciniorque nos Deo reddit conformes: quæ bona corporis. Id quod & Apost. I. ad Cor. 7. cõtestatur: ubi continentiam mediū existimat fouendam contemplationis, quæ eius est finis. Ait enim, quod innupta mulier cogitat quæ Dei sunt: & ideo coniugibus ob id consulit à comuni toro in tempus seungi, ut possint orationi vacare: & tamen super voto contemplationis & orationis dispensari potest. Ob id ergo alij, quorum fuit Albert. Mag. in 4. dist. 38. arti. 7. rationem eiusdem conclusionis à perpetuitate voti deducunt. Aiunt. si idcirco hoc votum dispensationi non subdit, quod prætermitti nequit, nisi per id quod omnino est contrarium: id autem quod voto contrarium est, eius perpetuitati repugnat. Attamen ratio hæc nullam habet energiam: nam etiam votum abstinendi perpetuò ab usu carniū prætermittere nemo potest, nisi edendo carnes: & tamen potest in illo dispensari. Igitur tertia opinio conclusionis sententia differt. asseuerat enim votum solenne continentia esse dispensabile propter communem reipublicæ utilitatem, ut supra argutum est. Attamen his non obstantibus D. Tho. respondet quatuor præambulis propositionibus ex quibus quintam colligit capitalem conclusionem, Prima propositio est: Nullus ecclesiæ prælatus, ut summum atque minimum comprehendamus, efficere potest ut qui votum solenne emisit, ab eo desistat, ad quod consecratus aut benedictus est: nempe ut sacerdos non sit sacerdos; aut religiosus non sit religiosus. Probatur ex illo Leuit. vlt. Illud quod semel sanctificatum est Domino: non potest in alios usus commutari: quoniam iam dicatum est Deo: ecclesia autem non potest sanctificationem illius quod semel sanctum est, tollere, neque in rebus ipsis inanimatis, nequit enim efficere ut consecratus calix, aut templum, aut ara, non sint consecrata: atque adeo non potest ab illo usu abducere, ad quem consecratus est, aut benedictus, atque alij applicari. Solennitas autem voti, ut quæstione secunda, dictum est, consistit in consecratione & benedictione vouentis, fit ergo consequens assertio nostra, nempe fieri non posse ut qui semel sacerdos aut religiosus est, desinat esse talis: iametsi sacerdos functione & executione ordinum suspendi possit. At quia hoc de sacerdote propter characterem certius est, nonnulli Iuristæ id de religioso negarunt: dicentes posse fieri non religiosum. Sed tamen hoc, inquit S. Tho. ignoranter dixerunt. Hac ergo prima propositione præfixa, ut ad votum continentia descendamus, speculati restat, utrum continentia votum illi sit muneris essentialiter annexum, ad quod per votum solenne consecratio fit, aut benedictio. Nam si ita sit, quæ ratione qui consecratus est, esse nequit non consecratus aut benedictus, fit, ut neque vlla queat super tale continentia votum fieri dispensatio. Sin autem tali muneri, continentia non sit indiuiduè annexa, dispensari potest ut huiusmodi consecratus aut benedictus continentia voto soluiatur. Res est apertissima. Subnectitur ergo secunda propositio: Ordini sacro debitum continentia non est essentialiter annexum, sed statuto ecclesiæ, ut superius iam nobis constitit. Hoc patet, quia non est de essentia sacerdotis castitatem seruare quædoquid Græci etiã ab ecclesia Latina permittuntur in coniugij federe permanere. Ex hac ergo protinus sequitur tertia. Videtur ecclesia dispensare posse in voto continentia, quod per susceptionem sacri ordinis solenniter suscipitur. Patet postquam non secum in eodem pugnat sacerdotem esse & non continere. Quarta propositio. Debitum continentia statui religionis essentialiter est. Probatur: Homo per religionis statum seculo profusus abrenuntiat, totum se Dei seruitio mancipando: ergo illo voto ab se rescindit quicquid eiusmodi obsequio obstaculo esse potest: hoc autem maximè est coniugalis sarcina: ut per quam homini necessitas incumbit familiarum curandæ: secundum illud Apostoli I. ad Cor. 7. Qui cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori: & diuisus est: ergo religionis voto essentialiter est castitatis debitum. Idque nomine ipso confirmatur. Nam monachus ab vnitate, sic nuncupatur: nempe quia solus viuunt, atque vnico Dei negotio incumbit, neque ad vxorem vel ad alia secularia diuisus est. Ex his tandem elicitur quinto loco capitalis conclusio, quæ ad quæstionem responderetur: In voto continentia, quod religionis professione fit solenne, nequit ecclesia dispensare. Cuius rationem Decretalis citata subdit: nempe quod custodia castitatis annexa est regulæ monachali. De tertia propositione S. Thom. quæ ad votum sacerdotale spectat, nemo dubitat, quin sit ab illo separabilis continentia. Sed de hoc forsitan tyrunculus

ius hæreret, utrum votum castitatis, quod sacerdotes modo statuto ecclesiæ suscipiunt, sit de castitate intelligendum, quæ rei vxoria apponitur: an verò de illa, quæ simpliciter omni copulæ aduersatur, siue coniugali, siue fornicariæ, multum enim refert: nam si tunc de prioribus intelligitur, tunc fornicatio sacerdotis non esset nisi simplex peccatum: si autem de posteriori, erit etiam fractio voti. Apparet autem non intelligi, nisi de prioribus, quod tantum vouent non ducere vxores: nam hoc est quod statui satis esse videtur. Responderetur nihilominus, simpliciter esse intelligendum de castitate, sicut est votum religionis. Nam ad functionem suam qui consecrando venerabili sacramento mancipatur, omnis mundities cõdecet: quæ ratione ecclesiæ ordinibus sacris illud adnexuit votum. Quare fornicantes, duplici culpa maculantur. At sci sciteretur fortè quispiam, quomodo possit Papa super huiusmodi voto dispensare: videlicet utrum antequam fiat: nempe abrogando nunc legem positam: ut qui amodò initiari voluerint sacris, non fiant voti castitatis obnoxij: an verò etiã cum illis qui iam votum solenne fecerunt. Apparet. n. modus hic secundus non licere: nempe ut qui votum solenne fecerunt, vxores ducant. Responderetur, utroque id modo posse facere: quoniam huiusmodi votum vim aliam non habet quàm ex ecclesiæ statuto: cum ex natura rei, votum continentia non sit ordini sacro annexum. Et simili quod de militaribus religionibus dicturi sumus. De capitali autem conclusione multi sunt qui à sententia S. Tho. deflectunt: tenentes ecclesiã perinde in voto solenni continentia religiosorum dispensare posse atque in voto sacerdotum: ut est Henric. Gand. quolibet. quinto, quæstione vigesima quinta, & vigesima sexta, & Richard. in quarto, distinctione trigesima octaua, articulo nono, & Durandus eadem distinctione quæstione secunda. Et ex nostris Palud. quæstione 4. Quin etiam & ipse D. Thom. aliquando contrariam sententiam non respuit: ut patet in quarto, distinct. 38. quæstione 1. art. 4. imò verò quod non possum non mirari, Caieta. impræsentiarum non solum contrariam sententiam asseuerat, verum & asserit opinionem hanc sancti Thom. de huiusmodi indispensabilitate non esse eius absolute, sed opinatiue: quia illum, inquit, sensum ex Decretali hausit: quem tamen ipse non censet esse legitimum. Idemque contendit & in opusculis, quæstio. 12. primi quolibet. Igitur pro examine præsentis quæstionis attentè notandum est quem admodum S. Thom. ex prima propositione & quarta colligit, dispensari non posse in voto solenni continentia religionis: quæ est capitalis conclusio. Sic scilicet fieri per ecclesiam nequit ut qui semel in religionem benedictus est, desinat esse religiosus. Sicuti fieri non potest, ut qui in sacerdotem consecratus, desinat esse sacerdos. Continentia verò perpetua est de intrinseca ratione & essentia religionis: ergo super illa fieri non potest dispensatio. Qui autem sententiam hanc impugnant, utranque præmissam demoliri conantur. Imò non solum extranei, verum & hic Caiet. priorem non approbat, quia non idem de religioso quod de clerico in sacris censet: eò quod per sacros ordines imprimatur indelebilis character, unde fit impossibile eum qui semel est sacerdos, desinere esse talis, etiam si degradetur. In religione autem nullus character imprimitur, sed sola adhibetur benedictio. Quare etsi fieri nequeat religiosum non fuisse benedictum, nihil tamè vetat quominus pro legitima causa eiusmodi religiosus detraharur ad alios usus: puta dispensetur cum illo ut à celibatu ad nuptias demigret. Veluti & consecratus calix potest per dispensationem in alios assumi usus: nam & sacros propositionis panes sacerdos legis veteris Dauidi porrexit, quo suorum famem leuaret. Hæc omnia à Palude mutatus est, Ex quo subinde infert D. Tho. Decretalè, Cum ad monasterium, non citasse legitimo sensu. Illic enim solum habetur quod non possit religioni sine voto castitatis religiosus permanere: haud tamè inde, inquit colligitur quod non possit à religione extrahi. Imò ait quod si auctor vidisset summos Pontifices eandem Decretalè sic fuisse interpretatos, proculdubio non suscepisset onus huius opinionis ad defendendam illam decretalem: sanè cum pluries à Romano Pontifice dispensatum sit in voto solenni, ut cum rege Aragoniæ refert Petrus de Palu. in 4. dist. 38. & Papa Cælestinus dispensauit cum sanctimoniali Costantia filia Rogerij regis, ut monasterium post professionem exiens, Henrico Sexto Regi nuberet, ut historie tradunt. Alij autem Thomistæ ut D. Thomam defendant, fingunt nescio quam qualitatem religioso per benedictionem imprimi indelebilem: quod deridiculum figmentum est. Igitur quod Caietanus de S. Tho. censet, videlicet quod si sensus Decretalis intellexisset non persistisset in hac sententia, id ipsum ego de eo censuerim: nempe quod si mentem D. Thom. penetrare voluisset, non tam facile ab illo recessisset. Vis enim rationis D. Tho. ad probandum religiosum fieri non posse non religiosum, non persistit in eius benedictione tanquam in prima radice: sed in legitima traditione: quia scilicet dum solenniter proficitur, dedit tradiditque se in alterius possessionem: hoc est in alienam potestatem; nempe quia religioni se dedicat perinde ac si quis in mancipium sese traderet domino: ut quæst. 2. art. vlti. declaramus. Sed quia illa traditio sub forma benedictionis celebratur, ea vititur quasi traditionis signo. Nam in ordine nostro antea fit professio quam benedictio. Unde in 4. dist. 38. q. 1. art. 2. expressè ait tunc votum solenne fieri quando quis præsentialiter sese Deo tradit, diuinis se præceptis mancipando: vel in sacro ordine, vel in religionis professione. Et art. 3. inter soluendum tertium argumentum postremæ quæstionculæ: propterea ait per votum solenne ditimi matrimonium, quod non fit per simplex, quia votum solenne habet actualè exhibitionem proprii corporis. Hæc autem ratio profectò non est tam debilis quàm Caiet. & alij arbitrantur, nam si quod est in hominis dominio & possessione per humanam potestatem auelli ab illo iuste non potest, nec verò coniunx ab altero coniuge, multò fit probabilius ut qui iam se Deo in hoc obsequium mancipauit, amoueri inde non valeat. Quæ quidè ratio tanti tempore D. Tho. habebatur, ut præter ingenitã sibi cõsuetissimamque vrbanitatem & modestiam, non fuerit dicere veritus, eos qui sentirent religiosum posse fieri non religiosum, ignoranter id dixisse. Hoc enim profusus argumèto D. Mat. vsus est aduersus regem illum, qui sanctimonialem Ephigeniã ducere volebat: quod cum cælestis regis sponsa esset, nefas permittere existimauit, quãuis dimidium regni illi offerret.

Scrupulus.

Responsio.

Quæstio.

Solutio.

Henrici opinio.

Richard.

Paludan.

Caietan.

Caietanus.

Inuacit de-

moliri ra-

tionem S.

Thomæ.

Explicatio

rationis S.

Thomæ.

offerret. Ad quā auctoritatē Caiet. respondere nequirit nisi negando historiā. Et rationis fundamentum est quod q. 2. art. de solenni voto declarauimus: nempe q. et si cerimonia solennitatis voti constitutio sit humana, eius tñ obligatio ius est diuinū ac naturale: videlicet vt qui re vera iā se alteri perpetuō mancipauit, nequeat inde citra iniuriam diuelli. Quod autem religio sit perpetua traditio, patet ex illo euangelico: Vade & vende omnia quæ habes, & sequere me: perpetua scilicet animi firmitate. Igitur qui contrariæ opinioni patrocinantur, in eo, nisi nos fallimur decipiuntur, q. cum cerimonia professionis sit de iure ecclesiastico, inde inferūt vinculum nō esse de iure diuino. Quod si verum esset, profectō tam facile posset super voto solenni dispensari quā super simplici: quod tamen absurdum est. Quocirca Altissiodorensis & Albert. Mag. in 4. dist. 34. ar. 17. & Alex. Hal. in 3. par. & Bonaventura etiā in 4. in fi. dist. 38. atque alij huius classis pro cōstitutissimo semper hoc habuerunt. Ob idq; D. Th. opinionē cui in 4. visus est cōnuinere, postea in Summa re oculatiū perspecta, demutauit, contrariamq; quidquid Caiet. dixerit, affirmatissimē cōplexus est. Et est mihi profectō in confirmatione eius sententiæ argumentum minimē debile: nam si religiosus: per dispensationem fieri valeat non religiosus, nō esset firma ratio vt per professionem religionis matrimoniū ratum nō consummarum dirimeretur. Fac enim maritum ante copulā religionē profiteri, atque vxorem alteri se coniugio copulare, tunc si iste fieri posset non religiosus, transire posset ad alias nuptias: quandoquidem priores dissolutæ fuerant. Vnde vsu veniret vt post ratum matrimoniū de præsentī, viro liceret habere aliā vxorem, & vxori aliū virum. Hæc in corroborationē attulerim prioris præmissæ: nempe religiosum fieri nō posse secularē. Ex his fit S. Tho. Decretalē, cum ad monasterium, nō ad id citasse ad quod Caiet. putat scilicet ad confirmandū q. religiosus non pōt fieri non religiosus: nam bene videbat, hoc illic non definiti. Sed hoc aliundē constitutio citauit illam ad asserendam alteram præmissam: videlicet perpetuam cōtinentiam sic esse religioni annexā, vt neq; per ecclesiā fieri possit vt sit vera religio sine cōtinentiæ voto. Et certē est mirandū q. Caiet. apud D. Tho. hoc non perspexerit. At verō & secundā præmissam nō defunt qui inficiuntur: nimirū arbitrātes cōtinentiā nō sic penitus natiuā esse religioni quin absq; illa possit vera esse religio. Imō verō Caiet. licet hic aliud affirmare & defendere videatur, tamen illis suis verbis. q. 88. ar. 7. q. iolo ecclesiæ statuto religiosus inhabilis sit ad matrimonium, quæ pariter Scotus ait, videtur idem sentire. De hac autem re in subsequēti quæstione singularis nos manet ar. 3. vbi de militatibus religionibus disputabimus, an veræ sint religiones: cum eiusmodi milites matrimonia contrahant. Interim tamen satis sit nobis expressum decretum Innocentij iam citatum: vbi ait nec per summum Pontificem indulgeri posse vt absque castitatis voto verus sit monachus. Per hæc ergo argumenta contrariæ opinionis diluuntur. Simile nanque quod à sacerdotio ad religionem afferunt, nullū est, videlicet, q. si potest Papa super cōtinentia sacerdotis dispensare, possit cum monacho: nā castitas non est illi munerī indiuidua, veluti huic. Sed arguunt sic præterea: Id quod voto ne fieret obstaret, causa est legitima, vt factū tollatur: si autem grande reipublicæ periculū immineret, nisi vnus quispiam dum liber est, matrimonium contraheret, id potiū eligere deberet quā religionē: ergo si eadem necessitas postquam est religiosus, incumbit, tunc etiam extrahendus est. Negatur autem prior assumpta. Respondeant enim mihi, qui hoc vtuntur Achille: Si salus omnino reipublicæ inde esset dependens, q. qui vxorem habet legitimā, alteram duceret, vtrum dimittere quam habet, deberet, vt aliam sibi copularet? omnino negabunt. Et tamen si res esset integra, hoc est si ille liber esset, deberet illā sibi adiungere, quæ ad publicam salutem conferret. Simile ergo nos de religioso respondemus: quippe qui fortiori est vinculo colligatur. Rursus, Paludanus arguit, quod in omni voto excepta subintelligitur auctoritas Papæ, si dispensare voluerit. Atque alij eidem rationi aliā adiungunt, videlicet, quod homo à iure naturæ nullatenus se valet eximere: quapropter nullo obstante voto, si naturalis lex casum obtulerit necessarium parendum est: atque aded omnino cum religioso dispensandum. Negatur verō illud documentum. Imō sicut potest homo sic se per matrimonium alteri addicere, vt neque per Pontificem possit ab illo dissociari, ita se potest & per votum religioni mancipari. Quocirca falsum est quod in voto solenni illa subintelligitur exceptio. Reliqua istorum argumenta nullius sunt prorsus momenti præter illud, quod licet meritō pluris habeatur, non tamen perinde cogit arque ipsi putant. Et est illud quod hic Caiet. ineluctabile existimat, nempe, q. Pontifices supra memorati cum religiosis dispensasse leguntur, vt religionem cum matrimonio commutarent. Ad hoc autē in primis responderi potest, historias illas, saltem illam regis Aragonum, nō esse vsq; aded certā: haud enim in Chronicis illius regni extat, nec verō in sacro canone: sed à Palude citatur. Secundō, vt Syluest. in verbo, votū. 4. refert, sunt qui asseuerent religiosum illum Aragonē non fuisse professum. Idemque adstruunt de sanctimoniali Constantia. Vel fortē allegarunt non vsque aded spontaneos solēniter vouisse: quod creberrimē vsu venit. Præterea, idem Syluester magister Palatij sacri non veretur dicere alia multa Pontifices fecisse, neq; secundum ius neque sine scandalo. At verō non opus est huc confugere. Sed cum de re hac diuersē fuerit iā pridem opinatū, Papa dispensans sequutus est opinionē illam, quam probabilem censebat. Haud tamen subinde fit cōsequens, vt illam tanquam de fide decreuerit. Nam facta Pontificū minimē articulos fidei constituunt. Quod miror tum alios, tum præcipuē Caietanū nō animaduertisse. Quapropter si Cælestinus dispensauit cū Cōstantia, non dubium, quin hoc D. Tho. notissimum fuerit: successit enim ei paulō post. Et nihilominus non fuit cur vereretur contrariam probare sententiā. Neque in hoc cōdemnabat Papam: vt pote qui arbitratus fuerat suam opinionem fuisse probabilem. Quare si Diuus Tho. fuisset Papa, nunquam dispensasset, nec citra culpam potuisset, nisi sententiā mutasset. Quin agē, id expendamus quod Caietanus arbitratus est. Ait quippe, q. cum Innocentius 3. illius Decretalis

talibus auctor, cum ad monasterium. Cælestino 3. proximē successerit, qui cum Constantia dispensauerat, non est verosimile antecessoris sui factum cōdemnasse. Ego verō coniecto diuum Thomam aliter sentisse: qui paulō post scripsit: videlicet Innocentium ob id illum canonem edidisse, q. diuersæ esset sententiæ, quā fuerat Cælestinus. Quod quidem citra eius iniuriam ratione iam dicta facere poterat. Nam Cælestinus non fecerat canonem quasi de fide. Et ideo sanctus Thomas Innocentij potius canonem amplexus est, quā Cælestini factum lequutus.

Ad primum igitur argumentum responderetur, causam illam dispensandi, q. votum impedimentum est maioris boni, de simplici tantum intelligendum esse: nā solenne perinde ac matrimoniū sit indissolubile. Quare nullā permittit dispensandi causam. Vnde optimē ait S. Tho. periculis humanarū rerū per eadē res humanas obuandū esse, nō autem per hoc, q. res diuinæ in vsu profanentur humanos. Quocirca cum religiosi omnino sint mundo defuncti, nulla de causa aut euentu sunt illinc reuocandi. Vide quā affirmatē hęc diuus Tho. opinionē habuerit inibitā, cōtra quam Caiet. censuerit. Ad secundum responderetur id tantum cōuincere, q. sicut potest in voto orationis aut sacrificij dispensari, quæ excellentiora sunt obiecta, potest & in voto simplici cōtinentiæ, siue tēporalis siue perpetuæ. Attamen dū solenniter sit, nō censetur indispensabile, propter dignitatem obiecti castitatis sed vt identidem repetimus, propter traditionē & mancipationem voluntatis: cuius gratia opus castitatis sit excellentioris virtutis, puta religionis & patriæ. Ad tertium responderetur, latum esse inter abstinentiam & cōtinentiam discrimen. Cibus nāq; per se medium est ad cōseruationē vitæ indiuidui: coitus aut nō nisi ad cōseruationē speciei: ob idq; cōtinentia, vbi in periculū vergit manifestum ac præsentissimū vitæ, etiā citra dispensationem, vt supra diximus, non obligat. Sed per dispensationem potest qui votum susceperat, illud frangere. Ac perinde vbi res est dubia, locus dispensationi patet. Nā in huiusmodi casibus cōtinentia definit esse materia voti. Vbi autem coitus salutī indiuidui medicinalis censetur, quia nō per se ad talē vitam ordinatus est, non ideo esse definit materia voti, atq; aded dum solenne est, tolli per dispensationem nō potest: sed tali periculo per alias medicinas vel abstinentiā est succurrendū. Ad quartum deniq; S. Tho. respōdet, q. monachus dum episcopali infula insignitur, non magis à paupertatis voto absoluitur, quā cōtinentiæ: quia nihil habere tanquā propriū debet, sed sicut dispensator cōmunium bonorum ecclesiæ. Similiter neq; à voto obedientiæ liberatur: nam q. prælati religionis non obediunt, inde accidit, q. superiorem non habet præter Papā: sicuti generalis magister, licet nemini in religione obediatur non censetur exēptus. Ad illud autem verbum Eccles. contra quæst. citatum, quatenus primæ superiū repulsa opinionē ad stipulari videtur, respondēdum restat. Videtur enim cōtinentia illic propter eius pretiositatem indispensabilis censeri. Quod si verū esset, nec votum eius simplex dispensari posset. Responderetur ergo id tantum illic doceri, q. nec carnis fecunditas nec bonū aliqd corporale cōparandum est cōtinentiæ, quæ bonū est animi. Sed nihilominus si votū est simplex, dispensari potest. Id quod hoc loco diuus Tho. de episcopo monacho affirmat, profectō difficultate non caret. Primum enim ambiguum reliquit, an nihil voluerit discriminis inter episcopū monachū, atq; alios ex seculo assumptos in paupertate constituere: an verō soli monacho censuerit non licere habere propriū, reliquis verō id licere. Nā si peculiariter id de monachis adstruxerit, id potēdē mori & vsui videtur contradicere. Quoniam monachus in episcopum creatus perinde fit dominus decimarum ac puentū, qui suæ functioni destinati sunt, ac si ex seculo assumptus esset. Si aut voluerit nullū episcoporum vllum habere dominium suorum reddituum, sed tñ dispensationem, res esset creditu longē durior: quod lib. 9. tractari sumus, & 10. pro captu nostro pressius disserturi. Crediderim nanque cum episcopales fructus stipendia sint episcoporum, dominiū illorum habere: licet iure misericordiæ largiores teneantur eleemosynas fundere, quā seculares, tanquā pauperum patres. Alioquin si dominium non haberent, quidquid superflui expenderent, contra iustitiam vsurparent, & ad restitutionem tenerentur: quæ quidem sententia acerbissima esset. Sed quia hic articulus illic habiturus est proprium locum, supersedendum interim. Fortasse verō hic D. Tho. inter episcopum ex seculo assumptum, & illum qui assumitur ex religione, noluit discriminari quantum ad redditus episcopales, sed quantum ad alias proprias possessiones. Concedit enim 2. 2. q. 85. art. 6. secularem episcopum posse habere proprium, quod denegat religioso. At verō forsan non est tam indispensable votum paupertatis in religioso quā castitatis. Nam postquam creati sunt episcopi, nonnunquam hac parte cum illis dispensatur. Et illos qui ad primam apostolicam sedem assumuntur, notum est propria possidere: licet à voto castitatis, religioni annexo, non sint absoluti.

ARTICVLVS III.

Vtrum ad commutationem vel dispensationem voti requiratur prælati auctoritas.

POST QVAM visum est auctoritatē cōmutandi dispensandiq; vota in ecclesia existere, videre restat, an penes solos prælatos sita sit? Et arguitur à parte negatiua. Potest vnusquisq; liber homo absq; prælati licentia religionem ingredi: per votū autē solenne religionis à quibuscunque votis in seculo editis absoluitur vt habetur c. scripturæ. extra de vot. ergo citra prælati auctoritatem sit votorum absolutio. Secundō, Dispensatio voti in hoc consistere videtur, quod præpositi iudicio decernatur votum non esse obseruandum: at si prælati id perperam decernat non subinde videtur subditus à voto absolutus: quia nemo contra diuinum præceptum soluendi promissum dispensare valet: ergo prælati auctoritas non sufficit: imō verō nec requiri videtur. Si enim qui voto irretitus est, rectē cēseat in tali euentu non esse seruandū, continuō fit liber: siquidē votū eo casu nō obligat, quo malū est ipsum seruari: nō ergo ad hoc munus auctoritas prælati necessaria est. Tertiō: Si dispensare in voto, præfectorem esset potestas, tunc omnibus competeret: non tamen

Solutio.

Ad primū argument.

Ad secundū.

Ad tertium.

Ad quartū.

Ad aliud argum.

Ambiguitas in litera S. Tho.

Solutio.

tamen cuncti facultatem dispensandi habent in quocunque voto: ergo hæc non est prælatorum potestas quatenus prælati sunt. In contrarium existit, quod votum perinde ac lex obligat, ad dispensationem autem legis necessaria est superioris auctoritas: ergo & ad dispensationem voti.

Prima conclusio. In præsentis articulo tamen de sola dispensandi cōmutandiq; auctoritate interrogetur: de causa pariter legitime dispensandi respondendum est. Quare duab; operepretiu conclusionibus respondere. Prior est: Ad votū dispensandū necessaria est superioris auctoritas. Nā (vt hoc obiter verbū in tyronū gratiā nō præterierim) nō hīc loquimur de absolute a transgressione voti: quamvis enim postquā castitatem voueris lapsus carne fueris, tuus te paræcius valet absolueret. Sed de dispensatione probatur cōclusio: Votū, vt in superioribus cōmōstrauimus, est promissio quæ de re aliqua Deo fit, q̄ illi accepta est & grata: q̄ autem Deo acceptabile sit & gratum, ex eius pendet arbitratu: atque ad eō & iudicio præpositi quin ecclesia vices eius fungitur. Ad illum ergo spectat super votis dispensare: secundum illud 2. ad Cor. 2. Nā & ego quod donauī, si quid donauī, propter vos, in persona Christi. Posterior cōclusio: Ad voti dispensationē ac perinde ad cōmutationē quæ in minus fit bonū, requiritur causa, Probatur primō auctoritate modō citata. Nam vbi ait Paulus, in persona Christi, auctoritatem designat: vbi verō subdit, propter vos, causam subsignat legitime dispensandi: quæ quidē in bonum ecclesiæ referri debet: alioquin in honorem Christi non cedit. Hoc enim iā supra in fine secundi libri de legis dispensatione demonstrauimus: nam cum lex nō nisi propter bonum publicū statuatur, fit vt nisi eiusdē gratia licite dispensari queat. De voto autem non lōgē dissimilis est ratio: nam postquā quis fidem suā Deo obstrinxit, nō debet eius vicarius promissum remittere, nisi in bonum ecclesiæ cui ipsum Christus præfecit. Aliās non esset fidelis dispensator, sed dissipator iniquus. Circa priorem conclusionem discrimen in primis recolendum est, quod supra inter eos cōstituitur qui irritare vota possunt, atq; eos quibus solum incumbit dispēari. Functio enim prior potestatem ecclesiasticam nō exigit: quare parētibus, maritis, & dominis conuenit. Posterior verō solis incumbit prælati: qui tamen irritare non perinde valent nisi religiosorū præpositi: quoniam his vtraque cōpetit facultas. At de cōmutatione rimādum est vtrum citra superioris auctoritatē priuatim fieri queat. Syluester nanq; verbo, votum, 4. §. 7. in partem negatiuā inclināt: nimirū affirmans q̄ nec cōmutatio in melius abiq; prælati auctoritate fieri possit. Haud tamen opinio hæc veritate pollet: quoniam nec eius testiōnia firma sunt. Distinguendum igitur. Aut enim simplex votum in illud mutatur quod manifestum est esse melius: aut in illud de quo id quoquo pacto ambigitur. Si enim liquet cōmutationē in melius fieri, tūc superioris auctoritas nō exigitur: vt Caietanus hīc probē censet. Huic nāq; veritati & rationes suffragantur & testes. Est enim assertio, tum cap. peruenit secundo. extra de iurando. propositum aut promissum non infringere, qui in melius illud commutat. Et in cap. citato, scripturæ. de voto. ob id vota in seculo facta extingui censentur per solenne religionis, q̄ omnia mutantur in melius: quæ quidem cōmutatio priuata fit auctoritate eius, qui se religioni addicit. Sed & ratio nihilo est minus efficax. Cum enim voti obligatio ea sit prior, vt quod vouisti, reddas, quando id persoluis, quod constat, tū melius, tū perinde creditori acceptius & gratius, cumulatior fit à te solutio. Cum ergo Deum qui ineffabili infallibiliq; iudicio perpensor est rerū, cōstet, quo res meliores sunt, gratiores, acceptioresq; habere, non est dubium, quin qui votum in melius cōmutat, cumulatius ei soluat, atq; ad eō nulla indigeat prælati auctoritate. Accipe ad rē confirmandā exemplum: Si quis cereum, verbi gratiā, Deo vouit, aut ouem, aut bouem, & loco illorū argenteū calicē ecclesiæ largiatur, quis ambigat voto satisfecisse, ædituosq; & tutores ecclesiæ imprudenter atq; infideliter agere, si solutionem repellerēt? Nec verō iura ciuilia huic obstat veritati: nā l. mutuum, ff. si certum petatur, solum habetur, q̄ aliud pro alio inuito creditore solui nō potest: nā inter homines nō quiddā melius est, acceptius fit creditori: vel quia non est ei tam vtile: vel quia nō est ei tam gratū: vel alia de causa, quod respectu Dei cōtingere nō pōt. Imō dum nobis constat rem esse meliorem, constat eum magis acceptam habere: atq; ad eō semper in talem solutionē cōsentire: iuxta illū Institutio. tit. quibus modis tollitur obligatio. Consentiente creditore, aliud pro alio solui potest. Adde, q̄ forte si certum esse posset rem esse æqualis apud Deū valoris, inconsulto prælato posset fieri cōmutatio: sed tamen non esset ad eō tuta: quia dum agitur de æqualitate, alienum requiritur iudiciū. Nā cōmutatio si solo debitoris arbitrio fiat, auctiorē solutionem videtur exposcere. Nec verō simplex modō votum commutari in melius potest auctoritate priuata, verū & solenne religionis in arctiorem aliam, ad perinde alitiorē: vt permittitur cap. licet. de regularibus. Haud tamen commutari in aliud votorum genus: sicut nec dispensari. At verō quando in dubio est, vtrum mutatio in melius, an in minus bonum fiat: nempe vbi compertissimum nō sit opus esse excellentius, semper est auctoritas prælati necessaria. Quocirca votum simplex castitatis mutari priuatim nō potest: quia nihil in votis melius æstimatur. Nec votum Hierosolymitanæ peregrinationis: nā postquā hæc soli Papæ reseruantur, nullus alius ea commutare potest. Quin verō nec votum abstinentiæ, nec alia personalia tuto citra præpositi decretum mutantur: eō potissimum, q̄ quoties votum in leuius mutatur: non nihil habet dispensationis admittum: quandoquidem remissius fit vinculum. Qui sunt autem prælatorū ordines, quibus facultas ad sit dispensandi, ex iure canonico explorandum est. Primum omnium Antistites omnes, nisi per Pōtifficem Maximum prohibiti essent, suo ordinario munere super omni voto in sua quisque Diocesi veluti Papa in toto Christianismo, dispensare possent. At tamen quoniam maiores fidei causas, vt extra, de baptismo & eius effectu, admonetur, ad summū ecclesiæ caput Christi vicarium deferri decet, quinque votorum species ipsi sunt iure reseruatæ: nempe votum religionis, & votum castitatis perpetuæ, votumq; peregrinationis Hierosolymitanæ, Romanæq; ac Compostellanæ: tamen si Romanum

Romanū Compostellanumq; votū solum est vsu reseruatū Romanæ curiæ: nā iure solum excipitur votū Hierosolymitanū: vt patet c. quod super his, & c. ex multa, extra, de voto. Imō verō cum reseruationis ratio ea illic supponatur, q̄ eiusmodi, votum in subsidium terræ sanctæ suscipitur, adnotauit ibi Panor. illud tantū esse Papæ reseruatū, quod illa ratione suscipitur. Quare si fiat, inquit, ex de. uotione, & nō pro subsidio, episcopus posset dispensare. At tamen consuetudo aliter habet. cui ideo standū est. Quare dispensatio episcopi non teneret. Præter hæc ergo vnusquisque episcoporum potest super omni voto simplici suorū paræcianorum dispensare. Hæc autem in archiepiscopo facultas, ad dioceses sibi suffraganeas nō extenditur: quoniam cura ei non incumbit animarū ordinaria, nisi in sua diocesi: et si in causis forēlibus ad ipsum fiat prouocatio. Abbates item & religionū præfecti nō solum generales ac prouinciales, verū & cōuentuales eadem vigent dispensandi auctoritate: nā hac parte veluti antistites ordinarij suorū sunt subditorū. Haud tamen ad vota secularium qui sibi sunt subditi, eadem facultas nisi de speciali priuilegio protenditur. Et est generalis regula, q̄ dispensandi facultas eadē vbique est commutandi: quandoquidē D. Thomas ait, maior est dispensandi quā commutandi. Discrimen autē Panormitani super cap. Proposuit. de cōcessione præbendæ. videlicet Papæ dispensationē, absolutā esse relaxationē totius obligationis: episcopū autē nō prorsus vota commutare, sed relaxare, nullū habet aut iuris aut rationis fundamentū. In illo nāq; capitulo sic Papæ cōceditur dispensandi facultas, vt episcopis non interdicatur. Paræcij verō curati, quia iurisdictionem nō habent, eadē dispensandi auctoritate carent. Nec verō archidiaconi eadē funguntur. At de his iura sunt cōsulenda. Ex his fit cōsequens, episcopū super voto castitatis nō perpetuæ, sed tēporalis dispensare posse. Nā cum ordinaria potestate omnia ob causam posset tollere vota, cōhibitiones & exceptiones restringendæ sunt, vt sonant: & ideo quia nō eis excipitur, nisi votum perpetuæ castitatis, fit, vt tēporalia illis relinquuntur. Sequitur subinde etiam religionum præpositos posse in votis subditorū dispensare transeundi ad aliorū religionem: quamuis illud, vt in quæstione superiori diximus, irritare nequeant. Est enim latum interstitium: q̄ irritare est voluntatē alterius coercere: dispensare verō, nō nisi spontaneæ petitioni subditi annuere. Prælati autem prohibere nequit subditum transire volentem ad feliciorē frugem. Si autem ille vult sub eius obedientia permanere, poterit tum super eiusmodi voto ab eodem prælato dispensari, quandoquidē illud nō est simpliciter votum religionis, q̄ Papæ reseruatū est, sed votum transitus ab vna ad alteram, & huiusmodi exceptiones, vt modō dicebamus, restringendæ sunt. Vnum verō dubium quæstione 2. in hanc locū reposuimus de voto pœnalis religionis & peregrinationis Hierosolymitanæ, vtrum perinde referretur Papæ, ac si absolutā essent? Vouisti, verbi gratiā, à tali peccato vel à re qualibet alia quæ tibi erat incommoda, cauere: adhibita cautione si contrā faceres, monachale institutum suscipere, aut Hierosolymam ire. Quod quidem votorum genus, vt frequentissimè inter inconstantes adolentes in vsu est, ita maximè in Dei despectum & vilipendiū fit: quia nemo est qui illud impleat. Quare huiusmodi vouentes acerbissimo pœnæ rigore essent à cōfessariis vulnerandi. Dubiū ergo est, vtrum postquā (vt semper accidit) malum illud admiseris, dispensatio sit Papæ reseruatā. Etenim negatiuè argumenta hæc pugnant, q̄ tale votum non est propriè conditionale, veluti illud: Si pater obierit, monachus fiam. Nam illi, qui hoc secundo modo vouet, cordi est religio, ad quam ideo eius dirigitur intentio. Quare posita conditione votum fit firmum: qui autem in pœnā sibi ingressum religionis cōminatur, non est ad religionem affectus, neq; voti intētio illuc fertur, sed in cautionem illius mali: putā vt à ludo vel mœchia sese cohibeat. Quapropter citra dubium est, ante illud admissum malum posse ab episcopo dispensari, & à quo cunque prælato, qui auctoritatem habet super illud votum directum. Hæc ergo ratio probabilem hanc partem facit, q̄ etiam post commissum illud malum sit ab eodem prælato citra Papam dispensabile: quandoquidem non est directum votum religionis. At nunquam mihi haecenus hoc potui satis persuadere, nā etsi nō sit votum directum religionis, nihilominus posita cōditione fit obligatio ad religionē, quæ ex vi voti nata est & cōfirmata. Et ideo omnino timeo aliud asserere, quā q̄ sit Pontifici Maxi. reseruatū: tamen si fatear nō tantam causam ad eius dispensationē requiri, ac si votum esset absolutum. De causis subinde dispensandi & commutandi vota, discrimen perpendendum est. Per dispensationem nanq; & vinculum prorsus voti dissoluitur: & eius materia tollitur. Quapropter bonum, q̄ est dispensandi causa: vtranq; rationem cōpensare debet: scilicet, vt maius sit quam erat materia voti, & quā erat vinculum, quod ad religionis latriq; virtutē pertinebat. Commutatio autem voti vinculum non dissoluit, & ideo nō alio opus est, quā vt materia sit melior, si mera est commutatio. Ecce regulas impræsentiarum constitui solitas. Sunt autem tum obscuræ tum & fallaces & ad vsu parum cōducentes, nisi accuratius explicentur. Et ideo ad huius explicationem cōmemorandæ sunt causæ dispensandi in voto. Superius enim arti. 1. tres ex mente S. Tho. retulimus, scilicet, si votum sit malum, aut inutile, aut impeditium maioris boni. Hic autem ait debere huiusmodi causam cedere in bonum ecclesiæ, ac subinde in honore Christi. Quæ quidem nō sunt nouæ causæ, sed aliarum finis & explicatio. Est ergo dubium, quod hīc mouet Caietanus, vtrum ad dispensationem voti semper requiratur causa quæ eius executioni obstat? Videtur enim id S. Thomas in solutione secundi affirmare: vbi ait, q̄ si prælatus in voto simplici religionis dispensat, nulla apparenti causa obstantē, dispensatio nō tenet. In cōtrarium autem facere videtur, q̄ commutatio sine vllā obstantē causa fit licite: & tamen idem apparet vtriusq; iudicium. Item, quia nonnunquā votum dispensatur, etiam si impleri possit, propter aliquod publicum emolumentum. Ad istorum ergo dilucidationem per hæc responderetur documenta. Primum ad voti dispensationē necessaria est causa obstat. Vbi notandum, tripliciter posse causam obstat: videlicet, vel ex natura materiæ voti, vel ex parte vouentis, vel ra.

Panorm.

Regula generalis.

Panorm.

Primum coroll. ar. 1.

Secundum

Dubium.

Solutio.

De causis dispensandi & cōmutandi vota.

Dubium Caietani.

Primum documentū.

vel ratione cōmunis boni. Ex parte materiæ, primū, si illicita sit: & tunc malignitas eius obstat. Si vero sit inutilis, inutilitas etiā ipsa quodāmodo impedit. Nā opus vanū nō est Deo gratum. Et in his casibus nō opus est q̄ causa illa dispensandi præstantius sit bonū, quā voti vinculū absolutē cōsideratum, sed quā vinculum talis voti, scilicet mali, vel inutilis: quod proinde minimi est pretij: & ideo in tē parui momenti mutari potest, aut prorsus tolli. Potest secundō impedimētū intercedere ex parte vouentis: putā eius infirmitas, aut debilitas ob quā cōmodē nō potest illud implere. Et tunc etiam in commutatione pensanda est illa infirmitas, vt commutatio remissior fiat & clementior. Imō tanta esse potest, vt sit obligatio simpliciter dissoluēda. Sed potest tertio obstaculum ex parte cōmunis boni existere. Vt si vouisti ieiuniū, quod tibi impedimētū est studendi, aut prædicandi: omnia enim talia bona cedūt in bonū cōmune. Et tunc verum habet regula, q̄ bonū illud voto obstat, propter quod sit dispensatio, debet æstimari pretiosius, quā erat materia, & ipsū voti vinculū. Pariter si Hierosolymitanam peregrinationem voueris, & expedit ecclesiæ vt aliter ei inferuias: Vel si voto simpliciter ad religionem obstrinxisti: sed ad cōmunē pacē reipublicę cōfert, vt vxorē ducas. Tunc enim licitē sit dispensatio: quia cōmune bonū tui obstat voti executioni. Si autē in tuū tātū bonū particulare cederet minimē eadē dispensatio liceret. Ex istis consequitur, ad cōmutationē, quæ mera est commutatio, hoc est, quæ in melius fit, nullam exigi prorsus obstare causam, satis esse, vt ad finem magis conducatur. Exēplū extat in c. Quod super his, de voto. vbi mulierū vota visitandi terram sanctā, permu-
 ri sinuntur in eleemosynas: non q̄ executioni voti quippiā obstat, sed q̄ in subsidium terræ sanctæ, plus mulierū pecunia quā præsentia cōfert. Quando verō cōmutatio fit in minus bonum, semper requiritur causa obstat. Quoniā tali cōmutationi admitta est dispensatio: nepe nonnulla voti relaxatio. Hinc ergo fidelis dispensator & prudens colligat, vt dum voti impedimento satis per cōmutationē succurritur, illo vtatur circa dispensationē remedio: aliās infidelis esset: nam omnimoda dispensatio, citra necessitatē, culpa non caret: neque dispensantis reatus petentem excusat, quin eodē complicetur: tametsi maior sit in dispēfante. Hic autē forsītā sedulus lector inquirat, virū sit maiori cum difficultate dispensandū, lexne an votum? vtrinque, n. extant argumenta. Lex nāque quia in cōmune bonū ponitur, & vniuersos ciues ligat, apparer sanctius esse custodienda quā votū. Ecōtrariū verō quia votū fit Deo, atque aded ad virtutē atinet religionis, videtur maiorem causam dispensandi requirere. Vix ergo respōdere ad hoc certa regula possumus. Igitur aliqua esse potest lex, quā dispensatione violare perniciosius sit, quā particulare votum tollere. Aliquod verō econuerso potest esse votum, cuius dispensatio maius sit religionis offendiculū. Causæ autē legitime dispēfandi, late i. q. 7. cōmendantur: cano, requiritis. & ibi glos. & cano, necessaria, & subsequenti. Sunt enim pensanda tempus, vtilitas persona, & rei qualitas. Vtrum verō illa dispensandi causa, ceu legitima & idonea admittenda sit, q̄ illi qui voto tenetur, graue molestūque sit illud explere, iam loco citato in fine libri primi libri respondimus: q̄ quādo molestia ac difficultas ex re ipsa nascitur, nepe quia res est ardua & viribus impar, tunc causam offert ad dispensandū legitimam: tamen quando ex corrupta affectione & morbo vouentis procedit, profectō non est legitima causa: nam cum in hunc finē voueris vt morbo tuo prauoque habitui medearis, id ipsum in causam proferre, vt ab eodē religeris voto, nō est fidei sinceritatē seruare. Post hæc, de priuilegiis quæ in diplomatis Cruciatæ ad votorum dispensationē indulgentur, hoc notandum, q̄ non sunt perinde intelligenda atque facultas absoluendi à peccatis reseruatis. Facultas enim in peccata ad illa etiā extenditur, quæ quisque postquā Bullam suscepit, cōmisit. Priuilegium verō dispensandi in voto, illū due cōmutandi, non nisi de illo voto intelligitur quod antē edideras, quā diploma suscepis. Nam dispensatio voti nihil ad forū penitentia atinet: sed est alia distincta facultas, quā Pontifex suscipienti Cruciatæ bullam tunc super votum quod cōmiserat, indulget, ac si tunc dispensationē ipse postulasset. Etenim cum vota ad religionem pertineant, tantique subinde æstimata semper fuerint in Ecclesiā, incongruens esset, vt alicui antequā votum emiserit, facultas fiat, vt quoties emiserit, possit ab illo per dispensationem liberari. Rursus circa eadem diplomata animaduertendū est, quo tenore eadem indulgeatur facultas: nam si exprimitur, vt super nullo voto dispensatio fiat nisi eleemosyna in subsidium belli erogata, tunc nō tam facultas dispensandi, quā cōmutandi, aut redimendi votū: atque aded talis eleemosyna pro ratione voti per prudentiā dispensantis taxanda est. Si autem facultas simpliciter fiat dispensandi tunc admoniti sunt dispensatores, non illis fieri absolutā dispensandi licentiā, sed si legitima intercesserit causa: nā verbum absolutē prolātū, secundum tenorē iuris intelligendū est. Neque id demum racitus præteribo, quod crediderim nullo diplomate in fauorem alicuius monasterij aut hospitalis, aut subsidij indulto, facultatem fuisse vnquam concessam dispensandi in voto religionis, aut perpetuæ castitatis. Hoc propter Bullā admonitū duxerim, quæ in fauorē D. Antonij circumfertur: vbi si verba cortice tenus audias, eadē illic facultas comprehendi videtur: quādoquidem generale conceditur priuilegium dispensandi in voto, exceptis illis Hierosolymitanæ Romanæque peregrinationis. Attamē eodem verborum contextu accuratius perspecto cōstat minoris voti exceptionem liquidum esse testimonium exceptionis maioris. Sed hīc latet fallacia, quod votum religionis & perpetuæ castitatis ab ipso vetustissimo iure excepta sunt. Et ideo nisi exprimat facultas super eisdem dispensandi, non comprehenduntur sub generali clausula, sed semper intelliguntur à iure excepta. Votum autem Hierosolymitanum, quia recentiori iure excipitur, necesse habet expressē excipi, quando non conceditur.

Ad primum igitur argumētum quæstionis conceditur omnia vota quæ in seculo fiunt, cessare per solenne religionis, vt capitulo citato habetur. Haud tamen prorsus illa cessatio sit priuata auctoritate vouentis: imō sit per legem ecclesiæ, quæ optimē censuit, vt qui vitam secularem in monachatum muta-

mutauerit, ab illis particularibus votis liberetur: quæ ad directionē eiusdē secularis vitæ ediderat: nā particularia in illo vniuersali clauduntur, quo tota vita perpetuō mancipatur religionis obsequio, præterquam quod religionis onus alias secum sarcinas non fert. Qua ratione supra dictum est, illa etiam, quæ post professionē monachus emittit, irritari posse à prælato. Inter respondendū autem ad secundū confutat primo D. Thom. quorundam opinionem, qui aiebant prælatos omnes p̄ suo libi secūdo perinde posse super vota subditorum etiam secularium dispensare, vt dictū est, posse parentes illa irritare, quæ filij illegitimæ ætatis emiserint, nulla scilicet interueniente causa. Quorum ratio erat, quod in omni voto intelligitur exceptio auctoritatis prælati. Imō verō Palud. in 4. dist. 38. q. v. hac eadem ratione vtitur ad probandum Papam dispensare posse super voto solēni. Huic ergo opinioni asseueranter D. Thom. contradicit, vbi fundamentum istorum subuertit: nam prælatus, nec vero maximus, dominus est absolutus, aut legum aut voluntatum subditorū, sed merus dispensator, idemq̄; nō in destructionem, sed in edificationem corporis Christi: vt 2. ad Cor. 10. ait Pau. Et ideo sicuti præcipere non valet quæ Deo displicent, nepe peccata, ita nec illis, ne fiant obstat, quæ Deo sunt accepta. Quare vnusquisque subditorū absolutam habet potestatem vouendi, à prælato independentē: ac perinde in voto, nulla subintelligitur superioris voluntatis exceptio: nisi parentis, (vt diximus) ac prælatorum religionū. At verō spectat postea ad episcopū prudenti maturoq̄; iudicio perpendere, an causa aliqua interueniat dispensandi. Ex his infert D. Tho. tripertitam regulam: nempe quod in manifestis, videlicet vbi manifestus est error prælati, tunc dispensatio nō excusetur à culpa. Vt si prælatus, sine apparenti saltē obstante causa, super votum religionis dispensaret. Si autem, inquit, esset causa apparens per quam res in dubium verteretur, stari tunc posset iudicio prælati dispensantis vel cōmutantis: non tamen iudicio vouentis proprio, quia ipse Dei vicem non gerit, nisi fortē casu quo voti materia manifestē illicita esset, neq̄; ad superiorem opportunus pateret recursus: quoniam tunc, vt dictum est, & p̄m̄ca locus pateret. Circa hæc autē S. Tho. asserta nonnullæ occurrunt dubitandi rationes. Prima circa illationem illius enthymematis: Prælatus prohibere nō potest virtutū officia: ergo neque pro libito dispensare. Etenim, aut nomine virtutis intelligit materiā voti, aut id ipsū quod est vouere. Prior enim sensus esset huiusmodi: Prælatus non potest cohibere subditos, ne ieiunēt, aut orent, aut peregrinentur, &c. ergo nec potest pro libito tollere vinculum huiusmodi operū. Quæ quidem argumentatio, dupliciter peccaret. Primò, quia nulla est illationis vis: nam etsi monasticus præfectus nequiret impedire quin liberē, quis oraret, aut ieiunaret: posset nihilominus impedire votum: sicut maritus, licet iniquē ageret, impediendo ne vxor oraret, nihilominus posset irritare votum. Pariter ergo episcopus, licet non obstatet subdito quin liberē exerceret virtutum opera, nihilominus tollere pro libito posset vinculū, vt scilicet nō se nouo funiculo perstringeret. Secundò & antecedens eiusdē illationis est falsum. Potest enim prælatus in religione aliquando opus vnius virtutis propter aliā prohibere, videlicet ne orationi monachus vacet, sed infirmis seruiat: ne ieiunet sed studeat. Si autem nomine virtutis, intelligit ipsum vouere, nec tunc solida erit argumentatio, quæ est hæc. Non potest præcipere peccata, ergo neque prohibere ne vota fiant, aut facta pro libito tollere. Infirmitas enim consequentiæ patet in religionis prælato, & parente respectu filij: qui nō potest ei præcipere peccata, & tamen potest eius vota cassare. Ad horū ergo intellectum notandum, aliteram esse rationē superioris, qui habet dominium voluntatis subditi, quales sunt, maritus, pater, dominus, & prælatus religionis, alteram verō prælatorū populi, qui eiusmodi non habent dominium, sed tantum spirituale iurisdictionē. Et D. Tho. non loquitur hic de priore superiorum ordine quorum est vota irritare: nā de illo rem iam ar. 8 & 9. expediuerat, sed loquitur de prælati tantum, quatenus prælati sunt, spiritualesque iudices: quibus idcirco non irritandi, sed dispensandi supererit facultas. Et de istis constituete pergit, q̄ cum nō sint domini voluntatū subditorū, non sunt eorundem vota ex ipsorū voluntate pendentia: atq̄; aded neque in eiusmodi votis excepta subintelligitur auctoritas, vt sint cōditionalia, si episcopo aut Papæ placuerit: sicut votū filij, aut vxoris, aut monachi. Quod quidem documentum per se est manifestum: & ideo Palu. atque alij, qui contrariū sentiunt, in hoc sunt cæcutienter hallucinati. Pontifices nanq̄; non sunt domini subditorum, nec eorū voluntatū. Quare sicut matrimonium alique ciuim contractus, ita & eorum vota iisdem episcopis inconsultis firma & solida sunt. Hac ergo voti firmitate supposita, optimē procedit ratio sancti Thom. in utroque sensu eorum, quos nuper impugnabamus. In priori scilicet, q̄ sicut non potest episcopus prohibere virtutum opera, puta ieiunare, orare, religionem ingredi, &c. ita neque potest eos prohibere quin eadem opera absolute voueant: quandoquidem non est dominus suæ voluntatis. Quare nullum est argumentum, quod de parente & vxore faciebamus. Item & in posteriori sensu, vt nomine virtutis votum ipsum intelligat, procedit etiam argumentatio: videlicet, q̄ sicut non potest episcopus, aut Papa subditis peccata præcipere, ita neque potest opera virtutum, puta vota, quippe quæ absque ipsius superioris consensu firma & solida sunt, pro libito impedire, atque aded neque horū nodos & vincula rumpere. Atque hanc secundam arbitror legitimam esse mentem D. Thomæ.

Sed dubium de sensu cōclusionis restat, qua ait, dum prælatus sine vlla saltē apparenti causa dispensat, eiusmodi dispensationē non excusare à culpa. Triplicem enim intelligentiam verbū hoc patitur, nempe q̄ prælatus dispensans non excusetur à culpa: & de hac non dubitatur, quin vera sit: nam peccat vel cōtra prudentiā, vel contra fidē dispensandi. Secundo, q̄ nec subditus dispensationē procurans, culpa careat: quod etiam certum est. Nam qui rem iniustam procurat, reus est noxiæ. Sed tertius sensus esse potest, quod etiam post dispensationem non excusetur à culpa, si illa vritur, quasi dispensatio non teneat. Et de hoc sensu suboriri alicui potest dubitatio: nam postquam

Solutio. dispensatum est, videtur subditus absolutus. At verò diuus Tho. omnes tres sensus adstruxisse videtur nam ait, quòd sicut non potest prælatus peccata præcipere, ita neque pro libito dispensare.

Præceptum autem illud nullius esset vigoris: ergo neque dispensatio. Et in hanc partem in calce libro primo sententias secuti maiorù subscripsimus: nempe q̄ si Papa vel episcopus in legibus suis dispensat, quauis aliquando iniquè id faciat, nihilominus dispensatio tenet. In his autem quæ de iure diuino pendent, quale est votum, & promissorium iuramentum, vbi manifestè constat nullam intercessisse causam, euanida est dispensatio: quoniam cum iam res debita Deo sit, non potest Papa illud gratis sine causa, quæ Deo saltem appareat accepta, cõdonare. Ad tertium denique responderetur, nullam esse consequentiam, q̄ si ad prælatos functio dispensandi spectet, omnibus æquo iure comperat. Maximus enim Pontifex, qui vicem Christi gerit, plenariam habet in ecclesia potestatem in omnia vota, quæ sint dispensabilia: quod D. Tho. ad excipiendum solenne votum religionis apposuit. In ea verò quæ inferiora sunt, potestas se inferiorum prælatorum p̄solata, utpote ad quos necesse est identidè recurrere. Quare excepto voto religionis & perpetuæ castitatis exceptarumq; peregrinationum, dispensare valent, nempe in votis orationum ac ieiuniorum, reliquarumq; peregrinationum. Sed Sanctus Tho. non excipit nisi Hierosolymitanam: quia forsitan sua ætate nulla alia erat excepta. At forsitan hic quispiam eundem sanct. doctorem contradictionis redarguat. Dixit enim in 4. dist. 3. 8. quæst. 1. art. 4. omnia vota perpetua referuari Papæ: hic autem ait super votum ieiunij posse ab aliis prælatis dispensari, & pariter rationis: quæ nihilominus possunt in perpetuum fieri. Responderetur autem vota illic appellare perpetua, quæ per se dum absolute eduntur perpetuitatem habent annexam, ut est votum religionis & castitatis: qui enim absolute castitatem vouit perpetuam intelligit. Votum autem ieiunij & orationis nisi perpetuitatis conditio exprimat, non affert illam ex sua natura. Et ideo quantum in perpetuum fiant, possunt ab inferioribus prælatis dispensari.

QVÆSTIO QVINTA, DE RELIGIONIS VOTO IN PARTICVLARI. ARTICVLVS I.

Vtrum religionis votum ad statum perfectionis attingat.

Primum argumen. Quoniam Bifariam q. 2. dicebamus votum fieri solenne: videlicet vel per religionis susceptionem, vel per clericorum consecrationem: neque de eiusmodi solennitate: aliis se ad dicendum insinuantibus, satis illic nobis dicere licuit, operæpretiū duximus, ne truncū tractatum hunc reliqueremus, singulas quæstiones de huiusmodi votis hic tandem adhibere. Alteram scilicet de voto religiosorum, ac de voto clericorum alteram. Arguitur ergo statim quibus nos hæretici argumentis oppugnant, religionis votum nihil ad statum perfectionis attingere. Religiosorum vox, tum etiã res ipsa, vniuersæ Christianæ familiæ sunt cões: est nãq; religio cultus latricæ: secundum illud Cicero. 1. de Officiis, Religio est quæ naturæ diuinæ cultu & religionem affert: quod quidè non solū Christianis omnibus, sed etiã cunctis mortalibus cõpetit. Quòd si aliquibus per Antonomasiã tribuendū hoc nomen esset, soli sunt sacerdotes, sacrorumq; administrati, qui Hierarchicas religionis actiones exequentur: falsò ergo nomen hoc sibi monachi arrogant. Secundo arguitur. Perfectus in hac vita nemo esse potest: nã vt 3. Physi. auctor est Philosophus, perfectum est cui nihil deest. In hac autem vita, vt habetur Iacobi 3. in multis offendimus omnes: vnde Paul. 1. ad Cor. 13. Cum venerit, inquit, quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: remunerarium ergo est atq; impium nomen perfectionis in hoc lubrico seculo nobis vsurpare. Quòd si aliqd in terris perfectionis existit, illa in charitatis culmine & fastigio posita est. Secundum illud ad Col. 3. Super omnia charitatem habete, quæ est vinculu perfectionis. Nò ergo in monasticis cõsiliis perfectio eminet. Tertio deniq; ad rē proximè arguitur. Si religiosorum status ad perfectionem pertineret, eò præsertim q̄ in consiliorum exercitio quæ monachi profitentur, perfectio collocaretur: hoc autem falsum est: imò Christus sic nos Matth. 22. instituit, vt in illis duobus magnis mandatis, dilectionis Dei & proximi, p̄edere intelligeremus vniuersam legem, & prophetas. In contrarium est q̄ vetustissimus Dionys. 6. c. Cælestis Hierarchiæ post Antistites religiosi quoque perfectionem tribuit: quos monachos, & suo idiomate triapãdas, id est Triadi perfecte famulantes nuncupat. De quibus subinde ait eos qui nominantur Dei famuli ex Dei puro seruitio & famulatu vniri ad monachalem perfectionem.

Argumen. 2. Argumentum quæstionis huius locupletè D. Tho. vt plerãq; omnia & luculenter edisserit. 2. q. 74. & infra summam: hic vero & ad rem præsentem accommode octo conclusionibus respondebitur: quibus ab iis qui monachos dilacerant, eorum instituta protegamus. Est ergo prima conclusio Perfectio Christianæ vitæ, ad cuius fidem suscipiendam, adorandam, & colendam vniuersus obligatus est orbis, in solo charitatis culmine secundum suam essentiam & substantiam posita est. Conclusio liquida est. In hoc nanque vniuersi cuiusq; rei perfectio consistit, q̄ suo supremo fini vniantur per vnam autem charitatem & angeli, & homo Deo vniantur, qui vtriusque creaturæ finis est: ergo in charitatis fastigio nostra consistit perfectio, secundum illud citatum Apostoli. Super omnia charitatem habete, quæ est vinculum perfectio nis. Cum verò audis, vniri, non intelligas, adipisci, assequi, & cõprehendere: hoc enim per visionem Dei fit, in qua proposita nobis est nostra felicitas. Nam quandiu in hoc corpore positi sumus, vt ait Paul. peregrinamur à Domino, atq; adeo ipsum non attingimus: sed voluntate habemus præsentem fieri ad ipsum: quod cum faciè eius cõspexerimus, obtinget nobis. Per charitatem autè sic cum ipso conglutinamur, vt cum anima & corpore, secundum illud Ioan. 4. Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Nam si Physicam consulas, tam in anima

anima corpus est, q̄ in corpore anima, sed diuersimodè. Est enim corpus in anima tanquã contentu in continente: hoc est in eo, à quo esse & quidquid est recipit. Et eo modo nos sumus per charitatem in viuificante nos Deo: sicuti secundum naturam in eo viuimus, mouemur, & sumus. Sed est vicissim anima in corpore tanquã forma in subiecto, atq; per quandam similitudinè: sic Deus in nobis per charitatem est: quæ forma existit, qua nostra perficitur anima: secundum illud Io. 14. Qui diligit me, diligitur à patre meo: & ad eum veniemus & mansione apud eum faciemus. In hoc ergo vicariæ charitatis glutino, qua & nos prior Deus diligit, ac subinde à nobis vicissim diligitur, fastigiū nostræ perfectionis consistit. Vnde 1. Ioan. 3. Nos scimus q̄ trãslati sumus de morte ad vitam, quoniã diligimus fratres. Et subditur. Qui nò diligit, manet in morte. Consultò tamè diximus secundum essentiam & substantiam: quoniam quodammodo ex aliarum quoq; virtutum famulatu eadè perfectio pendet: nempe quorù adminiculo nutritur ac protegitur: secundum illud ad Ephes. 6. Accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnib. perfecti stare. Armaturã autè Dei appellat continentiam, quæ lumbos succincti, in veritate persistimus, loricã iustitiæ, & scutu fidei, &c. Secunda cõclusio: Eadè perfectio in præceptis duobus magnis charitatis cõsistit: scilicet, Diliges Dominum Deum tuum, & proximum sicut teipsum. Neq; verò quenquã conturbare debet, q̄ & in charitate perfectionem cõsistere profitemur: & rursus in eius præceptis. Prior enim sensus est, eandè ipsam charitatem nostrã esse perfectionem: posterioris verò, per præceptoru obseruantiam conferuari, foueriq; & augeri. Conclusio hæc tum testimonio Christi supra citato stabilitur, in his duobus mandatis omnis lex pendet & propheta: tum etiã ad superiore proximum consequitur. Etenim si charitas ipsa perfectio est nostra, consequens est, vt ex eius obseruatione præceptoru eadè perfectio salusq; nostra dependeat: secundum verbum Christi, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, tametsi non eodè gradu. Essentiam namque perfectionis nostræ, in charitate Dei sita est: secundum tamen hæc in charitate proximi. Quin verò ob id secundus charitatis gradus ad eandè attingit perfectionem, q̄ dilectio proximi nihil aliud quàm quidam Dei amor est: iuxta illud 1. Io. 4. Si quis dixerit quoniã diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? Etenim cum Deus omnium sit parens nostru, quos intimè charos habet, nemo eum ex corde diligit nisi & filios eius diligit, quos ipse diligit. Tertia conclusio: Præcepta hæc charitatis nullum nobis p̄figunt diligendi modum. Probat: Quoniã præcepta admetiri debent ipsorum fini: iubemur ergo eiusmodi præceptis sic Deum diligere & proximum, vt vterq; diligibilis est: modus autem diligendi Deum, vt ait Bernardus, est sine modo diligere: ergo eius præceptu nullu præfigit modum. s. vt hoc aut illo gradu à nobis ametur, aliivè sic, alij verò aliter, sed absoluta est diligendi præceptio. Nec verò exemplum huius deest, quod nobis natura profert. Etenim vt 1. Politicorum acutè Aristot. perspicuum est, sic inter finem & media differt, quòd finis, cum sit per se bonus, absque modo & termino diligitur: nemo enim sibi præfinit quantum sibi salutis velit: sed quia quòd maior, eò melior, sine limite exoptatur: medicamina verò quia totã bonitatè à fine sortiuntur, nò quo maiora sunt, eò meliora: ob idq; non infinitum, sed sub pondere & mensura, tum ab egrototo optatur, tum & applicatur à medico. Deus ergo quia supremus est finis, sine modo iubetur amari: atq; hoc illa verba sonant, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis. Proximus aut, tametsi nò vsq; adeò absque modo sit diligendus, sed modus ille præscribitur. Et proximum tuum si cut teipsum, tamen & modus ille quandam præfert infinitatis imaginem: nam homines etiã quadatenus absq; modo seipfos diligunt: imò verò dum verè se diligunt, illa sibi debent æternam felicitatem absque vilo modo exoptare, eandemq; reliquis. Consistit igitur essentialiter nostra perfectio in illis mandatis, quibus absq; modo iubemur Deum proximumq; diligere. Vnde Aug. lib. de perfectione iustitiæ: Cur ergo, inquit, non præciperetur nobis ista perfectio, quã in hac vita non habeat, scilicet in gradu perfectissimo, quæ nec veniale offensionem admittit? Existit autè cõtra conclusionem hæc argumentum: Si perfectio Christianæ vitæ in eiusmodi charitatis præceptis consistit, quibus sine modo diligere Deum & proximum iubemur, cum eisde præceptis cuncti teneantur mortales, vniuersi cogentur in culmine perfectionis viuere, atque adeò nemo esse valeret à culpa liber: quod impiu est cõcedere, diuinãq; benignitati aduersum. Ad hoc autè responderetur nò sic esse intelligendum, absq; modo, & termino positum esse charitatis mandatu, vt quencunq; obliget fastigium charitatis tenere: sed vt vnusquisq; intelligat quòd debeat diligendo conari. Quare, vt trãgressions delictum quis euitet, satis est vt nihil contrariu charitati eiusq; præceptis cõmittat: vt in solutione ad secundum luculentiùs patebit. Quarta conclusio: Reliqua omnia præcepta, tam illa quæ in Decalogo expressa sunt, quàm vniuersa, quæ ad ipsoru rationes reducuntur, atque adeò cuncta consilia ad perfectionem ipsam charitatis assequendã referuntur, ac perinde in ipsis tanquã in instrumentis perfectio nostra cõsistit, diuerso tamen modo in præceptis quàm in consilijs. Nam præcepta sic charitati inferunt, vt impedimenta tollant, quæ vel ei cõtraria sunt: vt, Non furtu facies: Non mœchaberis, & reliqua, quæ sub reatu mortali obligat: vel eandè tepefaciunt, vt venialia peccamina. Consilia verò, vt supra dictu est, illa rescindunt, quæ & si licita sint, ne charitati profus inimica, tamen nonnulla sunt ad culmè progredientibus obstacula: qualia sunt reru possessiones & matrimonia, quæ mortalibus innumera facescunt negoria. Valeant ergo, qui monachoru institutis petulanter oblatrant: haud. n. vti nobis imponunt, sic in operibus cõsilioru exercendis perfectionem collocamus, vt eius substantia & essentia in illis suspicemus subsistere: neq; verò eadem consilia præceptis anteferimus: vt pote q̄ non perinde atq; illa necessaria existimamus: sed sic prorsus monachatum ad perfectionem spectare profitemur, sicuti accliuus cõpeditariaq; via ad perfectionem obtinendam expeditior est: accliuus in-

quam incipientibus: nā prouectioris planissima est. Atqui hic fortē nō sinister est sensus illius verbi Christi, Matth. 5. Qui fecerit mādata hęc minima, & docuerit sic homines, magnus vocabitur in regno cœlorū. Qui quē sensus Chrysoftomū non latuit: & ideo à nobis illic per amplius locupletat⁹ ē. Apparet enim illic Christus cōsilia quib. Apostolicum ordinem intituebat, minima appellare mandata, & nihilominus asseruit eorū cultores magnos appellari in regno cœlorū. Vnde nonnulla repugnantia prodire videtur: nam si minima sunt, quomodo eorū cultores magnos reddūt? aut si magnos reddunt, quomodo minima? Respōsio ergo est, cōsilia idcirco censerī minima, q̄ non sunt ad salutē necessaria, veluti pręcepta: quę proinde maxima censentur: quippe ex quibus nostra pendet salus sed tamen qui hęc faciunt, eō magni vocabuntur, q̄ non solum pręcepta seruant necessaria, verūm & illa, quę et si licita sint, obtare nihilominus ei possunt, ne tāto compendio gradibus charitatis ad eius perfectionem conari valeant. Vide quēadmodū nō in consiliis perfectio cōstituitur, imō tā ipso rum q̄ et pręceptorum perfectio in charitate posita est. Quare de ambobus ordinibus ait simul in Enchiridio Aug. Quęcunq; mādat Deus, ex quibus vnū est, Bonū est homini mulierē nō tāgere: tunc rectē fiunt, sed speciali consilio monentur: ex quibus vnū est, Bonū est homini mulierē nō tāgere: tunc rectē fiunt, quū referunt ad diligēdū Deū, & in hoc seculo & in futuro. Et Abbas quidā Moyses, vt in Colationibus Patrū legitur, Ieiunia, inquit, vigilię, meditatio scripturarū, nuditas, ac priuatio omnium facultatū, nō perfectio, sed perfectionis instrumenta sunt: quia nō in ipsis cōsistit disciplinę finis, sed per illā peruenitur ad finem. Quinta cōclusio: Consiliorū obseruatio nō solū rationibus aliis, verūm & ac etiā ad miniculū est ad altiorē obtinēdū charitatis gradū, q̄ cautionē pręstant, vt pręstātius ac tutiūs custodiantur pręcepta. Nō dixerim cōsilia eū habere finē. Votū quippe castitatis non in hęc scopū refertur, vt euitetur adulteriū, vel fornicatio. Neque votū paupertatis refertur ad cauēdū furtum. Imō plurimi: qui hęc vouent, ab illis sceleribus liberi sunt: quāuis aliquem eadē ratione contingat eiusmodi vota suscipere. Sed tamē hoc certū est, q̄ consiliorum exercitiū, clypeus pręceptorum existit. Qui enim paupertatē ex animo delegit, elongatior est à perpetrando furto: & qui voto se castitatis obstrinxit, abstractior etiā ab adulteriis. Et qui pōpis seculi vale dixit, à cædibus est aliisq; inuendis iniuriis tutior. Quare nulla arbitror violentia vaticiniū illud Isaię 26. in hunc sensum adduci. Vbi propheta de vrbe fortitudinis loquens, cui est Saluator cōparatus, ait: Ponetur in ea murus & antemurale. Muri enim appellatione quid nisi legis pręceptiones intelligamus, quibus salus nostra circumsepta protegitur? Antemurale ergo, & vt sic dicamus, legis pomcerium, haud ineptē consiliorum exercitiū est, quibus Seruator noster legē Euangelicam circūuallauit. Ecce quomodo monachi nō in suis institutis perfectionē collocant, Sed vt Augustini verbis in De moribus ecclesię, vbi de ipsorum vita loquitur, vtamur, charitas inter eos, si legitimi sint, pręcipuē custoditur. Charitati virtus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. Sexta conclusio: Votum religio nis in paupertate consistit, castitate & obedientia. Ratio huius est, q̄ religio in hoc vt dictū est, collocatur, q̄ seculū deserat, vt Christū sequē gradibus charitatis proficiat. Huc enim attinet Paulinum illud verbum ad Galat. 6. Mihi absit gloriari nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi, per quē mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Voluit enim eos qui Apostolicū institutum amplexuri essent, sic mundū post terga relinquere, vt non solum eū prorsus obliuioni traderent, verum & operā sedulo daret, vt mūdus ipsorū vicissim obliuisceretur. Atq; adeo vterq; alteri sic esset alienus, ac si duo essent cadauera; hęc autem abdicatio mundi non aliter fit, quā si illa relinquamus, quibus nos mundus retinet. Hęc verō: vt 1. Ethic. auctor est Aristot. tria sunt genere bona: nēpe externa, & corporis, atque animę: de quibus in sua prima cano. Ioannes, Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitę. Hęc ergo bona ne sua exorbitantia, vel charitate propellant, vel eius feruorē tepefaciant, pręceptorum lineis ac normis limitantur. Quare q̄ pręcepta seruat, illis potest bonis licitē vtī: nā iustitię limina non egreditur. Attamen quia etiam tunc non possunt nō multa alendę charitati creare pericula, saluifica Christus adiecit cōsilia: vt illis prius impedimentis eiectis expeditiores suā sequeremur crucē. Quōd enim iis etiā qui pręceptis obtemperant possessio seculariū bonorū periculosa sit, enarrauit diuinē Christus Luc. 18. in illa parabola triplicis malignę tetrę. Quōd enim seminantis verbū in terra iactū sit, legis pręcepta designat, humanis mentibus suscepta. Sed vel superbia vitę eorū, qui secus viā ambulant, hoc est cunctis mundi honoribus inhiant, vel cordium ariditas eorū, qui carnis desiderijs mandantes in spiritualib. arefcunt vel eorum sollicitudo, qui pungentibus diuitiis implicantur, semen idem saluiferum, aut dæmonib. exponunt, aut toris inopia exsicant, aut deniq; rerū auaritia suffocant. Hac igitur de causa Christus legifer noster dum in montē ascēdens, vt Matth. 5. refertur, vnde eum mundus audiret, non hominū, aut angelorum, sed os suum apertens, leges orbi ponere adornaret, statim vt optimus architector, ab ipso legum sine, nempe à beatitudine exorsus, Beati, inquit, pauperes spiritu: beati mites: beati qui lugent. Vbi tria monachorum vota delineauit. In triplici nanque, vt primo Ethicorum auctor est Aristote. sapientes huius mundi versabantur errore de suprema felicitate. Alij quippe in diuitiis eā colocabant, alij vero in honoribus, atq; alij in voluptatibus. Eorum ergo temulentā vesaniā trina sententia Redēptor retundit. Cū enim totus mortalium orbis felicitatē in, quam nullus non auet, vbi sita esset, scire percuperet, cōmuni omnium desiderio primo verbo obuiam exiit: Optatis, inquit, beatitudinem cognoscere, quōd lex omnis ducit: Beati ergo pauperes spiritu, hoc est, spontanei. Ac si dicat: Tantum abest immodicā rerum exuberantiam homines beate, vt iustitia in earum potius moderato vfu consistat, beatitudo verō in eorum prorsus neglectu & abiectio. Mox, beati mites: nempe qui non satis habent iusto honorū moderamine, vti verūm alteriori se obediētia religantes, ab eorū

tumultu

tumultu per fugiunt. Beati qui lugent: hoc est, nō qui voluptatibus submerguntur, felices sunt: sed q̄ legis pręscripto eis fruuntur, illi iusti. Qui verō vsq; ad lutū illas repudiauerint, illi beati. Et quōd id, quod paulō antē diximus, clarescat, nempe cōsiliorū exercitia ad egregiā mandatorum custodiā magnopere cōducere, subdit: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiā: & beati misericordes. Etenim qui consiliorū votis sese perstringunt, nō satis ducunt, pręcepta iustitię ac misericordię vt cunq; seruare, verūm & sitientissimē. Et qm̄ tam consilia quā pręcepta ad fastigium, vt dictam est, & perfectionē charitatis perducunt, qua corda mundantur: cordiū verō mundities ad Deum videndum mētis acie purificat & exacuit, in qua visione beatitudo cōsistit, subdit: Beati mundi corde: quoniam ipsi Deū videbunt. Et quoniā in omnimoda illa desideriorum satietate & trāquillitate positū est, vt iuxta Io. verbū filij Dei nominemur & simus, tādē cōcludit: Beati pacifici, quoniā filij Dei vocabuntur. Quōd si trinū hoc consiliorū votū, quod vno hoc loco stabilit, dispersum per Euangeliū desideras, diuersis illud locis inuenies. Est enim paupertas horū ordine & vfu prima: quod Ambros. super Lucā adnotauit. Nā vt rerū facultates instrumenta sunt omnium vitiorū, sic earū ablegatio generatrix est nutritrixq; omnium virtutum. De qua insigne plenissimūq; extat Christi documentū, Matth. 19. vbi adolefcentē, qui vitā eternā sitiebat, gradatim instituit. Primum enim quod necessariū erat, admonuit. Si vis ad vitā ingredi, serua mandata. Mox, cū se illa à iuuentute seruare respōdisset, adiecit: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quę habes, & da pauperibus, & sequere me. Haud enim vendere quę habes, si nudē id cōsideres, cōsiliū est, sed pauperibus erogare. At quia neq; in consiliorum vltimo perfectio consistit, verūm in eo quod allecla sis Christi, ac perinde charitatis cultor, subdit: Et sequere me. Sunt, fateor, Hieronymus & Origenes illuc annuentes, q̄ adolefcentē ille pręcepta nō seruaret, cuius nonnullum inde sumitur argumentū quod subditur: Impossibile est diuitē intrare in regnum cœlorum: vnde Lutherani colligunt nullā illic perfectionē designari, pręter illam quę in pręceptorum cultu sita est. Re tñ penitus considerata, pręferenda est aliorum patrum sententia: videlicet verē respōdisse, dum ea dixit ab ineunte ætate seruasse, tametsi non adeo id seruidē fecisset. Refert enim Marcus tum eum Christum intuitū dilexisse: quod nisi verē loquutū intellexisset, nō fecisset. Adde, q̄ si Christus nosset mentitū fuisse, vel id ipsi significasset, vel nō tanquā altiorē gradū supra mandatorum cultum adieciisset: Si vis perfectus esse, in summa, cū tanto verborū discrimine prius dixisset: Si vis ad vitā ingredi, serua mandata. at subinde: Si vis perfectus esse, vende omnia quę habes: quod te vera ad ingressum vitę nō est necessarium. Citra dubiū mādatorum necessitati adiecit spōtanea cōsilia: quę vtiq; ad perfectionem tutior cōpendiosiorq; via est. Quōd quidē Petrus planē intelligens, protinus nomine omnium interrogauit: Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Ex quibus verbis, vt quæst. sequenti visuri sumus, edocti sumus Apostolos votum suscepisse, quod modō religiosi eorū exemplo edunt. Quōd autē iuvene cōsiliū renuente Christus adiecit, nēpe diuitibus difficilē esse ingressum regni cœlorum: exaggeratio fuit periclorū, quę à diuitiarum possessione possessoribus imminet. Nam si ille qui cū pręcepta vtcunq; seruasset, tanta auaritate Christum, quem magistrum consitebatur, conuenerat, qui se viam regni doceret: antea eius consiliū quam diuitiarum possessiones repudiauit, quid de aliis sperandum? Ecce quem admodum paupertatis votū non est perfectio, sed perfectionis mediū, quę in Christi obsequio charitatisq; ardore collocatur. Idē ergo & de voto castitatis censendum. Hoc enim & alterum verbum eiusdē Redēptoris in eodē capitulo denotat: Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cœlorum. Idemq; docet Paul. 1. ad Cor. 7. Qui sine vxore est, sollicitus est, quę Domini sunt: quomodo placeat Deo. Et mulier innupta & virgo cogitat q̄ Domini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu. Quib. locis non in castitate, sed in charitate perfectio ponitur. Atq; idem de voto obedientię facile est elicere ex verbo Christi, Luc. 9. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suā quotidie, & sequatur me. Etenim cum hominis natura quę cæteris animantibus pręstat, de libertate penitus dignoscatur, secundum quam factus est ad imaginem Dei idem est se hominem ipsum abnegare, quod propriā libertatem alterius arbitrio voti nexu subdere. Sed nec in hoc perfectio figitur nisi Christum sequaris, vbi sita est charitas. Consulto autē septimā hic addiderim cōclusionem. Abrenuntiatio seculi eo pacto quod explicatum est, non modo in iure diuino existit per Christum legiferum nostrum constituto, verum etiam ex visceribus naturalis iuris depromitur. Atq; adeo Christi prædicatio, legis naturalis declaratio fuit. Probatur: Christus qui auctor fuit naturę, vt crebrō in superioribus diximus, illā neque destruxit, ne que mutauit, sed sua lege tū declarauit, tum etiam, vbi ipsa deficiebat, perfecit: cōsuluit autē nobis eandē seculi renuntiationē: ergo id ipsum in iure naturę latebat licet nō omnibus esset notum. Secundō ad idē arguitur: Deum, dum homo factus in hunc venit mundum, maximē decebat, vt illud vitę institutum nobiscum victurus iniret, quod secundum naturā, q̄ ipse condiderat, optimum esset, elegit autem eam vitā, quę in consiliorum exercitio posita est, nempe paupertatem, & inaccessum castitatis culmen: nā obedientiā, quę castitatis voto annexa est, cum caput esset ecclesię, nemini præter parētē suum præstare potuit: ergo hęc est à natura sua optima vita. Sed forsā quis respondeat, non q̄ secundum naturā optima est, eam elegit vitę conditionem, sed q̄ cum nobis esset ad vitā æternā expeditior, decuit vt nō solum verbis, sed & exemplo nos suo sic institueret. Fuit enim condecēs, vt facere inciperet, quod verbo docturus erat. Hic autem cauillus neruum argumenti non rumpit: imō illud confirmat. Si enim nobis hęc vita expediebat, signū est, ex natura rei esse expedientē: alioqui aliter nos instituisset: quoniam ne rerum naturam mutaret, docuit nos eius veritatē. Atq; id demum legitima ratione & causa demonstratur: Ille est secundum naturam optimus vitę status, qui ad sempiternam felicitatem assequendam aptior

Soto, de Iustitia & Iure.

H 3 est

Chryso.

Augustin.

Quinta cōclusio.

Sexta conclusio.

Ratio cōclusionis.

Paulus.

Aristo.

Aristo.

Votorum numerus deductus ex sacris literis.

Ambros.

Hierony. Origenes.

Paulus.

Septima conclusio.

Probatio conclusio.

Secundum argument.

solutio.

Replica.

est & expeditior: quod autē eiusmodi status in renuntiatione seculi consistat, ex natura rerum planē colligitur: quandoquidem iam monstratum est, temporalia bona, vxorumq; ac familiarum apparatus humanis animos inescare atq; irretire, ne ad spiritualia suo ferantur impetu. Quod si nos quis fortē redarguat, hæc bona temporalia Deo auctore in gratiam humani generis esse creata, nobilq; in vltimū indulta, quare legitimū eorum vsum proprius ad perfectionem accedete, quam omnimodam eorum abiectionem? Respondetur, argumentū concludere qd si in eo statu hominū genus periret, i quo Deus illud cōdidit, nihil periculi ab eiusmodi bonis nobis immineret, sed potius ad inflammandum diuinū amorē nobis esset obsequio: atq; adeo tunc neq; castitas virtutis munus esset, neq; verō paupertas. Attamē post lapsum eiusdē nostri generis, illa quæ nobis salubria erāt, facta sunt nocua non qd res ipsæ naturas suas mutauerint, sed quod nos nostrā deprauauimus. Sicuti vinū quod sanis vsui est, ægrotis est nocuū: inedia verō quæ firmis validisque hominibus nocet febrem patientibus medela est. Octaua deniq; postremaq; cōclusio sit: Ad perfectionis statū, qualiter in consiliis consistite explicatum est, nec sufficit, nec verō requiritur vt re ipsa legitimē custodiantur: sed in hoc eiusmodi status consistit, qd perpetua voti solennitate obligatione stabiliat. Conclusionem hanc cōtra eādem Lutherianorum hæresim, sic enim eodē citato lib. De votis monasticis, religionis vota permit, vt tamen non sint perpetua: & quo hominē de suis verbis agnoscat, sic inquit: Monachis vouendum esset: Voueo obedientiā, castitatē, & paupertatē, secundum regulam D. Augustini vsq; ad mortem libere: hoc est, vt quando mihi visum fuerit, mutare possim. Vide rem alenta verborum pugnantiam vsque ad mortem, vt mutare possim. Si enim vsque ad mortē, quomodo mutari potest: nā vinculum quod ante mortem abruptum, non est vsq; ad mortē firmū. Igitur conclusio hæc ē duobus pendet. Prius est, vtrū legitimē ac decenter tale votū facere quis possit perpetuū? Posterius, an ad statum perfectionis sit necessariū? Et quidē priorē partē, nemo nisi mente cæcus, negare valet. Enimvero cum se homo civilibus contractibus in perpetuum obligare queat, cur se non poterit Deo æternum mancipare? vt quod antea integrū erat, atq; adeo sibi liberū facere, deinceps, per datam fidem in vinculum præcepti transeat? Potest inquam quisq; res suas in perpetuum vendere, potest & libertatem suam connubiali fœdere coniugi obligare, vt nexus inde restet insolubilis, immo verō & secundum civiles leges potest quis sese in perpetuum seruum alteri vendere: atque adeo aliis multis modis suam alteri sic in perpetuum impignorare fidem, vt citra culpam nullus ei pateat ad libertatem regressus. Quid ergo obitat quominus se Deo, cui seruire regnare est, se quisque possit seruum offerre, idq; insolubili vinculo sanctissimē cōfirmare. Accedit huc, qd sacerdotes decenter etiam se irrevocabili fœdere factorum ministerio alligant. Adde, qd qua ratione isti negant posse se quenquā legitimē & congruē in perpetuū obligare, negare coguntur id fieri posse in tempus aliquod certum ac præfixitum, quantumcunq; sit paruum. Nam si potest se homo in annū deuincire, poterit & in duos, & in decē, & perpetuo. Quod si nō potest in annum: sit vt neq; in mēsem, neq; in diē, neq; in horā. Quod est totā voti naturā denegare. In summa, isti nullā obligationē in voto cognoscunt. Haud ergo ad frāphrenesim respondendū est, ne eis contra sapientis documentum, similes videamur. An vero consiliorū exercitiū citra perpetuū votū non mereatur status nomen, monstrandum nobis reliquū sit. Id quod sic elucidatur, status, idē sua voce esse indicatur, quod conditio libertatis, aut seruitutis: Dicit enim status matrimonialis propter vinculū fidei inter coniuges: quæ quædam est seruitus, & status mulieris solutæ propter libertatem: status autem spiritualis, siue seruitutis sit siue libertatis, non solum internā obligationē, quæ Deo patens est, requirit: verum & externam solennitatē in cōspectu ecclesiæ. Nō enim hic de statu gratiæ aut peccati nobis sermo est, qui in foro tantum Dei decernitur, sed de illis statibus atq; ordinibus, quibus ecclesiæ pulchritudo compaginatur: quæ ceu regina sponso à dextris assidet, circūamicta varietate. Exemplū in civilibus patet. Haud enim ob id, quod quis alteri seruiat, in statu seruorū est: nam potest quisq; libere alteri inferuire, sed quia solenniter se in seruum tradit. Nec verō in statu libertatis asseritur, propterea qd qualitercunq; à seruitute se eripiat, nā potest fugere: sed quia publico instrumento libertate donatur. Pari vtiq; modo & si quisque absque solenni voto possit consiliorū exercitiū proficere, atque adeo illū charitatis gradum ac meritū apud Deum attingere, quæ religiosorū multi nondum fuerint assequuti, statum tamen perfectionis nemo absq; perpetuo vinculo habet. Et vice versa, quāuis religiosus nō pro ratione & dignitate sui instituti fuerit charitate progressus, nihilominus ratione solennis voti in statu est perfectionis. Ob idque vbi cætera paritatē habeant, idē opus religiosi, vt q. 2. dictum est, cumulationis est apud Deum meriti. Confirmatur autē eadē nostra cōclusio aduersus istos hæreticos. Nā nisi perpetuo voto religio cōstaret, multa essent Euangelica testimonia, quæ nullū haberent legitimū sensum. Illud enim Luc. 9. Nemo mittens manum suā ad aratrum & respiciens retro, aptus est regno Dei: et si de Christiana religione in vniuersum veritatē habeat, peculiariter tamen vitæ monasticæ sancti applicanti: sicuti & illud Luc. 7. Memores estote vxoris Loth. Et tamen si citra culpā liceret à cœnobio in seculum retrogredi, nihil iuris regni Dei illa ratione deperiret, Et illud supra citatum Leuiti. 27. Omne quod Domino cōsecratur, siue homo fuerit siue animal, nō veniet nec redimi poterit, sed sanctum sanctorum erit: haud inepte, vt supra vidimus, sacerdotibus ac monachis assuitur. At quid cum istis disputamus nisi religionum instituta solenni voto firmarentur, quidnā essent aliud religiosorum claustra, quam hominum ludibria, nempe hodie plena cras vacua? Et qui hodie cucullā geitaret, cras esset opifex cōiugatus. Restat autē cōtra ea quæ dicta sunt postremum argumentū, soluere. Inter cœnobitas nihil fecius distinguendi sunt tres hominum ordines, quam inter seculares: videlicet incipientium, proficientium, & perfectorum non ergo omnes sunt in statu perfectionis. Ad hoc vero per ea quæ circa

postremā conclusionē modō dicebamus, respondetur. Nā etsi antecedens verū sit, cōsequentiā tamen, est nulla. Dicuntur enim esse in statu perfectionis, nō propter progressum ad culmen, sed propter votū. Quāuis pudore deberet monachi omnes suffragari, qui nō ad eū conuincuntur scopū, quem habitu & ceremoniis profitentur. Igitur qui monachorū statū, sic explicatū, perfectionis esse denegat, in ius omne naturæ, scilicet, diuinū & humanum iniurius est. Haud enim vnquā vlla fuit mundi ætas, in qua nō essent aliqui à reliquo populo vitæ instituto semoti: qui specimen aliquod religionis præferrent. Initio nanq; statim nascens orbis, inter cæteros mortales legitur Gen. 5. Enōch peculiariter ambulasse cū Deo. Quare nō refertur morte sublatus, sed nō apparuisse. Et inter Phil. Pythagoreorum scola ac Diogenis asseclæ vitā agebant à cōmuni cœtu secretā: ab iis videlicet abstinentibus secularibus fructibus, quæ votis monasticis abiiciuntur. Et Romæ erant sanctimoniales qd Vestæ virginitatem voto consecrabant. Et Hier. 35. commemorantur Rechabitar, quorū religionis professio erat, vinū nō bibere, neq; domos extruere, neq; sementē ferere, neq; plantare vineas. Et de Elia atq; aliis Prophetis refert Pau. ad Heb. 11. qd circumbant in melotis, in pellibus caprinis, egētes angustiat, afflicti: quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis, & in cauernis terræ. Et vt c. 3. super Math. ē Iosepho lib. 18. antiquitatum retulimus, ante aduentum Christi debebat in deserto Iudeæ Essenorum collegium, à reliquo populo in cellulis segregatū: videlicet à matrimoniis abstinentis, parcissimoq; cibo vtens, eodem deniq; instituto, quo Christianorum Anagoretæ mirifica sanctitate viuentes, inter quos fertur Ioannes Baptista nutritus. At quādo in hunc diuum incidimus, quisnam eū respiciens in religiones audeat obgannire? Hic nanq; Dominus præcursor antea sanctus quā natus, non aliter appropinquans regnum cœlorum prædicare tentauit quā ab humano conuictu semotus, habitusque & victus horrore significantius quā verbo, illius pœnitentiū vitæ nos admonens, quā pro sua virili monachorū institutores imitari satagerunt. De Apostolis autē angustia loci dicere nō sinit, quēadmodū à magistro suo prima susceperint semina, primaq; iecerint fundamenta cœnobiticæ vitæ. Alij enim fuerunt, inter quos Thomas Vvaldensis 2. & 5. tomo de sacramentalibus aduersus Vvicleff, argumentū hoc ditissimē locupletauerūt. Mihi autem is tantum animus fuit, vt scolastico stylo rem vticunq; summatim dilucidarem.

Ad primum igitur argū respondetur, religionis nomē communi vulgariq; significato vnuerfos cōprehendere mortales ac præcipuē Christianos, quatenus Deū virtutū officiis secundum legis præcepta colūt. At verō per Antonomasiā illis tribuitur, qui sup præceptorū cultū, consiliorū statū capel, sunt, siue religio à religando dicatur, vt Aug. ait, in De vera religione, nepe quod præter præceptorū nexū arctiori se religāt: siue, vt Ciceroni lib. 2. de natura Deorū visum est, religiosi à relegendo dicti sint, quippe qui omnia quæ ad cultū Dei pertinet, retractent & tanq̄ relegant. Sacerdotes autē hoc pariter nomine, videlicet sacerdotū, quod sequenti lib. iterū dicturi sumus, per similem antonomasiā appellātur: eod quod inter Christianos qui suo modo se suaq; Deo sacrificant, propriē sacrificia offerunt. Quare antiqui Patres monachorū religionē, non verebantur perfectam appellare, vt est apud Vvaldensem tomo 3. c. 83. videre. Ad secundum argū egregiē Aug. respōdit, in lib. de perfectione iustitiæ, perfectionē charitatis in hac vita absolute vniuersaliterq; nobis præcipi: adeo vt sub illo generali præcepto, Diliges Dominū Deū tuū ex toto corde tuo, dilectio etiā patriæ comprehendatur. Enimvero, sicuti in inferno nunquam à Dei odio desistitur, quod illic etiam peccatum est, licet nō sint maioris pœnæ demeritorium: ita & in patria vbi nunquam à Dei amore cessatur, mandato dilectionis obeditur: tamen si meritum gloriæ nō augeatur. Ex hoc at Aug. assero Lutherus suum illud delirū dogma elicit: Quod nemo in hac vita dilectionis mandatū implere valet. Ex quo rursus intulit, quod cum singula opera ad normā eiusdē mādati exhibere teneamur, quocunq; opere cuiuscunq; que virtutis peccamus. Hoc enim erat illius hominis ingeniu, vt passim pugnantia diceret. Haud si quidē cæcus videre potuit, quēadmodū diceret, Deū nos ad impossibile obligare: quod ex sententia Hier. asseru impiū est, vt lib. 3. De natura & gratia, c. 4. latissimē demonstrauimus. Aug. ergo illic se planē explicat: vbi duplicē charitatis pfectionē dignoscit: nepe viæ & patriæ, per charitatem enim viæ, tendimus in illam, quæ est patriæ. Quare pfectio huius nostræ est, recta ad branium currere, vt dicit Pau. perfectio autē patriæ est in Deo ipso quiescere. Atq; adeo in hac vita implemus præceptū tanquā viatores, vt ex toto corde, idē sit quod nihil charitati aduersam mentis assensu concipere. In patria verō, tanquā cōprehensores, vt ex toto corde idem sit, quod cōtinenter sic amare vt nihil de amoris feruore neque per minimā negligentiam vnquā remittamus. Quin verō non solum impletio mādati charitatis in hac vita esse potest, quæ incipientibus cū aliquo colluctatur timore, verum & perfecta charitas quæ secundum lo. foras mittit timorē: quia vt ipse ait 1. Canon. c. 2. Qui seruat verbum eius, verē in hoc charitas eius perfecta est. Et Christus nos admonet, vt simus perfecti, sicut eius pater. Et Pau. 2. ad Cor. 13. De cætero fratres gaudete, estote perfecti. In summa, vt Lutheranis satisfaciamus, nō Ang. modō, verum & Pau. ad Philip. 3. vtrunque perfectionis gradum, nempe viæ & patriæ planē distinxit: ait enim primū. Non quod iam acceperim, vt iam perfectus sim, scilicet triumphantium perfectione. Sequor autē si quomodo comprehendā. Perfectio ergo viæ sequi est: de qua protinus subdit: Quicunq; ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Igitur 1. ad Cor. 13. de pfectione patriæ loquebatur, per quam illa, quæ cum fide viatrix est, euacuabitur. Iacobus autem intelligit etiā perfectos in viā: in multis venialibus offendere: quæ charitati non aduersantur. Ad aliud autem ad Coloss. 3. iam concessum est, perfectionem quidem in charitate consistere. In consiliis autem tanquā instrumentis. Ad tertium argumentum per secundam conclusionem satisfactum est, nempe in illis duobus mandatis, tanquam in conseruantibus, eandem sitam esse perfectionem.

Thomas.

Paulus.

Iosephus.

Vvaldens.

Ad primū

argument.

Augustin.

Cicero.

Ad secundum

argū.

Lutheri pe

siferum

dogma.

Hieron.

Paulus.

Ad tertium

argument.

Utrum paupertas ad mendicitatem vsque ad perfectionem vita monastica pertineat.

POSTQVAM in genere de perfectione cœnobitici instituti dictum est, congruit, vt de singulis trium votorum nonnihil disputationis adhibeamus. Et primo de paupertate queritur vtrum vsque ad mendicitatem sit congrua; videtur enim Apostolus 2. ad Corinth. 8. modum Christicolis elemosynarum præstitueret: Si voluntas, inquit, prompta est, nõ secundum id quod non habet: non enim vt aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate. Vbi sic Christi alumnos, ad elemosynas animat, vt simul admoneat ne se tribulatione paupertatis premant. Et glossa super illud ad Timot. 6. Habentes alimenta & quibus tegamur: ait, non esse hæc temporalia abiicienda. Secundò, qui se periculo obicit impatientiæ, in culpa est: qui autem se in mendicitatem adigit, tale subit periculum, ergo id non est virtus. Secunda verò præmissa, multis testimoniis comprobatur. Ait enim Sapiens Prouer. 30. Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi: sed tribue tantum victui meo necessaria: ne egestate compulsus furer, & periurem nomen Dei mei. Et Eccle. 27. Propter inopiam multi deliquerunt. Et Philo. 4. Ethi. Videtur, inquit, diuitiarum corruptio perditio quædam ipsius hominis: quippe cum homo diuitiis viuat. Tertio, virtus, vt 2. est Eth. in medio consistit, mendicitas autem extremum est. Eò potissimum q̄ diuitiæ felicitatis instrumenta sunt, vt 1. Eth. auctor est Philo. cui & Eccle. ca. 3. 1. astipulatur. Ergo mendicitas aduersatrix potius est perfectionis, q̄ nutritrix. Quartò: eito consilium sit cuncta prorsus propria abiicere: non tamen inde sit protinus consequens, vt mendicare liceat, sed tenentur tunc monachi manibus laborare, sicuti Paulus 1. ad Corin. 4. se fecisse testatur, & Actu. 20. Ad ea enim, inquit, quæ mihi opus erant ministrauerunt manus istæ. Et 2. ad Thes. 3. Si quis nõ vult operari, nec manducet. Quintò, quando hæc omnia cessarent, conducentius ad monachorum quietem esset, aliquid saltem in communi possidere, quàm vt victum querentes inter seculares oberrarent. Accedit postremò q̄ Episcopi altiori sunt gradu genere suo quàm cœnobitæ: quorum tamen perfectioni mendicitas non congruit. In contrarium autem est verbum Christi, Matth. 5. Beati pauperes spiritu: vbi textus Græcus habet, Beati mendici.

Quamuis in superioribus assertum fuerit paupertatem perfectioni charitatis inferuire, scire nihilominus superest, quoniam gradu sit capessenda. Duplex namq; paupertatis genus inter religionum cultores inuenias; alij namq; sunt quadripartiti, quorum primæua institutio fuit mendicitas, hoc est vt neque priuatim ab vllõ monachorum, neque in communi à toto cœnobio quidquam possideretur: sed quotidianis elemosynis victitarent, siue oblati, siue quæsitus, & postulati. Vtra autem istarum paupertatum ratio sit alteri præferenda, non desunt qui disputent. Immo nec desuerunt hæretici qui vtranque refutarent. Respondetur ergo tribus conclusionibus. Prima: Omnimoda mendicitas: nempe vt neque priuatim neque in communi aliquid possideatur, si genere suo existimetur, plus habet dignitatis, & meriti apud Deum, quàm in communi possessio. Prima conclusionis ratio,

ex rerum natura, vt supra dictum est, proficiscitur: est enim religionis monasticæ institutio, illa amplecti disciplinam per quam ad perfectionem charitatis expeditius ascendatur: primum autem quod hominum animos fascinosos ad sui amorem inescat, est rerum possessio. Nam cum pecuniæ obediunt omnia, qui illam amat, per eam cuncta concupiscit: & qui illam abiicit, omnium quodammodo mundanorum affectus ab se facillè amputat. Vnde Augustin. in lib. trigintatium quæstio. Nutri-

mentum charitatis est diminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas. Esset ergo tutius nunquam amorem in hanc rerum lubricitatem infixisse. Attamen secundum hunc alter est gradus ab eisdem cum possidentur a nimium euellere: quod longè est difficilior. Quocirca idem Aug. ad Paulinum & Therasiam: Terrena, inquit, diliguntur arctius adepta, quàm concupita. Nam inde iuuenis ille Euangelicus tristis discessit, q̄ magnas habebat diuitias. Aliud est enim nolle incorporare quæ desunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa namque velut extranea repudiantur, ista verò velut membra præscinduntur. Non igitur inconsulto legislator noster inde legiferam suam concionem orsus est, Beati pauperes spiritu: Quapropter quanquam nihil aliud laudis in sancta paupertate comperiretur, hæc esset præclarissima, quod primum verbum quo Deus, legem verbi positurus, os suum aperuit, fuit

felicitatem in ipsa collocare. Quod autem hæc paupertas vsque ad mendicitatem & nuditatem sit Christi alumnos commendabilis, magnificè Paulus exaggerat in posteriori Epistola ad Corinth. cap. 8. Scitis, enim, inquit, gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues: vt eius inopia vos diuites essetis. Si ergo, vt supra diximus, nullam officium præstitit, quod ex rei natura non esset honestum, consilium est diuitibus, in pauperes sua bona distribuere egenos fieri, vt cœlestibus diuitiis perfuantur. Accedit & eiusdem Seruatoris exemplum, q̄ nihil possedisse legitur, nisi quod illi in diem suæq; familiæ porrigebatur. Vnde Matth. 8. Filius, inquit, hominis non habet vbi caput suum reclinet. Accedit insuper & eius institutio. Matth. 19. Omnis q̄ reliquerit domum, vel fratres, vel sorores, vel patrem, vel matrem, vel uxorem, vel filios, vel agros, propter nomē meum, centuplū accipiet, & vitam æternam possidebit. Vide quàm cunctis rebus eum denudet qui optauerit esse perfectus. Quare apostolis quos lucē mundi, & sal terræ esse voluit: Nolite, inquit

possidere aurum, neq; argentum, neq; pecuniā in zonis vestris. At verò propter cauillum quarti argumenti subrexitur secunda conclusio. Religiosi qui propriis renuntiarunt, non tenentur manuum labore victum querere: sed iustissimè mendicare possunt. Conclusio est de qua D. August. iustum volumē de opere monachorum inscripsit: quam subinde D. Tho. opusculo 19. capit. 3. locupletissimè simul ac disertissimè cōtra religionum hostes dilucidauit. Graphicè namq; glossa super caput Exodi quintū, hæreticos, qui monachos in manuales labores adigunt cum Pharaone componit qui Moy-

sen & Aaron obiurgabat dicens: Quare sollicitatis populū ab operibus suis: ite ad onera vestra. Probat tur ergo conclusio, iure naturæ, & gētium, & cū primis diuino. Finis spiritualium bonis temporalibus præstantior est: sed in republica milites & æquites, atq; adeò iudices qui ad bella gerēda, aut ad tēdā iustitiam, aut deniq; ad republicā administrandā deputati sunt, cōmunibus stipēdiis populi sustentantur: quod & Paul. ad Rom. 13. iure etiam diuino iustū existimat. Ideo enim, inquit, tributa præstatis: ministri enim Dei sunt. Religiosi autē monasticè viuentes, spiritualium functione Reipublicæ inseruiunt: qđ multò est magis ipsi necessarium, quàm temporalium administratio. Ergo nihil aliud quàm naturæ ius, & gētium, ac diuinū est, vt populi elemosynis sustententur. Illi namq; qui verbi ministerio incūbunt, digni sunt mercede sua: nā studij gratia, necesse habent à manualibus operibus eximi. De quibus ideò Paul. 1. ad Cor. 9. Per exēpla cōplura à naturalibus desumpta colligit eos qui spiritualia seminant, ius habere metendi tēporalia. Sic enim, inquit, Dñs ordinauit his qui Euangelium annuntiant de Euangelio viuere. Vbi glossa: sic Deus rationabiliter disposuit de prædicatoribus, vt expeditiores sint ad prædicandum. Imò verò & Christus Matth. 10. idipsum explicuit. Ob id enim discipulos sine pera prædicatum dimisit, qđ dignus est operarius cibo suo. Et quando hanc prouinciam non suscepert, quæ tñ mendicantiū ordinibus solēnis est, vacant etiā sacramentalibus cōfessionibus audiendis. Imò verò his etiā cessantibus ob id qđ statos Psalmos solenniter persoluant, precēsque assiduas pro populo fundunt, & supra hæc omnia sacrorum studiis diuinæq; cōtemplationi vacant, ius habent diuinū & naturale vt populi stipēdiis viuant. Vnde Aug. opere illo citato: Si Euāgelistæ, in-

quit, sint, potestatem habent de sumptibus fidelium viuendi: sin ministri altaris, eandē nõ arrogant, sed planè sibi vendicāt potestatem. Quinetiā Apostolus ipse loco citato rē ad certū officium non perstringit: sed in genere ait, Nescitis qm̄ qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? & qui altario deseruiunt, cum altario participant: Quo fit vt qui monasticos religiosos operum sollicitudinibus implicare contendunt. Marthæ opinionē sequatur, quæ sororem suam ad pedes Christi cōtemplatione fruētem diuellere inde conabatur, vt se iuaret. Quā quidē Christus opinionē ipsi retudit, dicens: Poterò vnū est necessarium. Ob idq; bene glossa illud Matth. 6. Respicite volatilia cœli, non laborant &c. & tñ Deus pascit ea, sanctis cōtemplationi vacantibus attribuit: qui ita à mundo sursum euecti sunt, vt nil in terris agentes aut laborantes, sola cōtemplatione in cœlo degant. Meritò ergo Hiero. in prologo super Iob, eos obiurgat qui malunt monachos fuscillā iunco texere, aut palmarum folia cōplicare vt in sudore vultus panem edant, quā iuxta sententiā Seruatoris diuinorū cibum operentur qui nõ perit. Accidit supremè q̄ mendicitas ad humilitatē nõ parū confert, qua ratione Alexio atque alii sanctis laudi datur q̄ splendidas facultates ab se abdicauerint, vt mendicata stipe viuerent. Impietas ergo est sanctā mendicitatem impugnare, atque adeò peregrinorum charitatis officium monasticos mendicantes alere. Tertia conclusio. Quamuis genere suo mendicitas omnimoda præferenda sit, potest nihilominus ratione finis aliarū, que circumstātiarū pro tēpore & loco cōducentius esse ea in communi possidere, quæ monachorū victui sunt necessaria. Conclusio est quæ ex D. Tho. colligitur 2. 2. q. 188. art. 7. Atqui in primis q̄ eiusmodi possessio nihil de religionis perfectione deterat, tum canon, expedit. 12. q. ait. tum ex superioribus palā fit. Haud enim in paupertate perfectionem sitam esse monstrauimus, sed in charitate. Cū ergo in paupertate ea tātum ratione consistat quod rerum amorē sollicitudinēq; præscindat, ea paupertatis species in vnaquaque religione præstantior est, quæ ad eius finem aptius cōfert. Etenim vt instrumentū, ac medicamen nõ eo melius quo maius, sed quo ad finē accommodatius, sic & de paupertate censendum. Vnde si ordo institutus est ad cōtemplationis opera & prædicationē, quod quidē munus altæ mentis quietem requirit: & tēpora extant vbi à populo non facillè religiosorum egestati succurritur, nõ solum perfectioni non repugnat aliquid habere in communi, verum confert. Quoniā illamonachorum diuagatio, quæ ad victū querendum necessaria est, otium non secum permittit, quod ad eiusmodi spiritualia munia exercenda est operæ pretium.

Secundò & ex eadē tēporū inclementia alia oriri potest cōmoditas eiusmodi possessionis in communi. Nēpe q̄ postquā charitas refluxit, mendicantes molesti sunt populo & onerosi. Qua ratione religio vilescere in eius oculis incipit. Præterea nimia egestas cogere mendicos assolet aliqua negotia cum secularibus tractare, & aliquibus quandoq; improbitatibus victū extorquere, quæ eorum instituta obscurant. Adde q̄ quando religiones in illa sincera mendicitate institutæ fuerē, multa eidē instituta suffragabantur quæ ab aliquibus iam tēporibus languere videmus. Primum enim summa vilitas paritate vestitusq; vilitate cōtenti erant. Adde vt elemosynæ quæ nunc vix viginti religiosi sufficiunt, pluribus tunc quā centū satis erant: nā & corporis natura facta est imbecillior, & spirituales vires remissiores: Legimus namque in historia diui patris nostri Dominici, quandoque cœnium obiurgasse, q̄ sapius quā par esset pitanciam cōuentui porrigeret. Quod argumentū est peritarū quidē fratribus fuisse onorū aut pisciū vsum, sed leguminibus victitasse. Mox & charitas tunc populi locupletior erat ac sincerior. Et quod citra pudorem fateri monachi non possumus, nostra tunc vita aliū quā modò splendorem habebat, vt populares animos alliceret. Sed ais, Rerum possessiones nõ possunt nõ possidentiū animos sollicitare: tū ad culturā, tum etiā vt augeantur. Fatemur equidem: sed tamen hoc perpendendum est, vtrānam sollicitudo animos acerbius angat ac diuexet, quæ ritarene quotidie necessaria, an curare quæ in cōmuni possidentur: nam sollicitudo possessionum præter vnū aut alterū qui illas procurat, cæteros vel nõ tangit, vel q̄ tenuissimè: sollicitudo autē quotidiana plurimos occupat. Quod si Christo institutore nostro exēplū sumere lubet, quāuis, vt dictū est, indigētis vitā delegerit, nihilominus elemosynas sibi oblatas in diem reseruabat. Habebat enim oculos Iudæ cōmissos. Nam Io. 4. dicitur q̄ abierunt discipuli in ciuitate vt cibos emerent. Et Ioan. 13. iustus

ARTICVLVS III.

Vtrum votum castitatis sit de intrinseca ratione religionis.

Secundum membrum voti monastici est, castitas. Sed ut eius ratio patentior fiat, arguitur illam non esse de intrinseca ratione religionis. Sola ecclesiae institutione; ut praedicebamus, inuenta est solennitas voti: ergo si ecclesia tale statutum abrogaret, proficere quis posset religionem absque voto solenni castitatis. Secundò: Sacerdotium ac religio hac ratione adaequantur, quod utrobique fit votum solenne castitatis. Sacerdotalis autem ordo verus & legitimus existere potest absque huiusmodi voto, ut in Graecorum sacerdotibus videre est: quod paciter posset ecclesia de nostris etiam decernere: ergo & religio sine tali voto esse potest. Tertio: Militare cruciferorum institutum, est vera, ut aiunt, religio: emittunt namque explicitè tria vota: & tamen dispensatum iam est cum illis, ut in religione perseverantes, vxorum scædus inire valeant: ergo huiusmodi votum non est de intrinseca ratione religionis. Quod utò denique arguitur, Omnis perfectio vitæ Christianæ apostolis secundum Christum in more esse cœpit: Apostoli verò non videntur continentiam seruasse: nam de Petro Christi vicario legitur Matth. 8. locrum habuisse: ergo castitas non est de intrinseca ratione religionis. In contrarium faciunt verba capituli supra citati, Cum ad monasterium, de statu monac. in cuius calce habetur, Ab licatio proprietatis, sicut etiam custodia castitatis, aded annexa est regulæ monachali ut contra eam neque summus Pontifex possit indulgere.

Quæritio hæc duos habet sensus. Prior est, vtrum re vera nunc votum castitatis annexum sit religioni, idque decentissimè: cuius affirmatiua conclusio definitio est ecclesiae contra hæreticos, ut habetur ca. Quod votum de voto, lib. 5. Fuit enim Iouinianus qui matrimonium cœlibatui adaequabat: quod eadè hæresi perinde cõdemnatus est, atque de alia Vigilantius, quod diuitias exaequabat paupertati. Posterior verò sensus est, vtrum cum solennitas voti, hoc est vouendi ceremonia, sit de iure ecclesiastico, ut illic refertur, sic & annexio ipsa castitatis ad religionem sit de iure ecclesiastico, ita ut per ecclesiam fieri possit ut religio absque castitate vera maneat religio: an verò sit de iure diuino ut per ecclesiam institui vera non possit absque castitate religionis substantia. At quoniã solus nobis est animus de secundo sensu cum catholicis disputare: quoniã primus orthodoxus est, ac perinde nemini nisi hæreticis dubius: vnica cõclusione sub probabilitate, quæ mihi quam maxima est, respondetur. Sic est castitas religioni annexa, ut nulla humana dispensatione fieri possit, ut religio absque castitate re habeat suo nomini cõgruam. Haud ergo hic disputamus vtrum valeat Papa super voto solenni religionis dispensare: hoc est vtrum eximere professum queat à sua religione: de qua re quæ præce, satis disseru est. Sed hoc tantummodo in præsentia sub doctiorum celsura negamus quod religiosus verè persistens euangelicus monachus in coniugio possit eiusque vsu permanere. Et quidem cõclusio est S. Tho. vt q. 4. vidimus Apparet tñ eam negare Scotus 4. dist. 38. vbi nò alia de causa sentit solenne votum religionis matrimonium dirimere, quã quod ecclesia in cuius se manus vouens tradidit, eum illegitimum fecit ad matrimonium: quorum similibus verbis vtritur. Caiet. vt q. 3. vidimus 2. 2. q. 88. art. 7. Vnde elici videtur in potestate ecclesiae situm esse ut religiosi simul possint cum coniugio religionem retinere, perinde atque sacerdotes suos ordines. Cõclusio tñ nostra cõtraria planè ab innocèntio ca. citato. Cũ ad monasterium asserta videtur. Nèpe vbi insinuat castitatè iure diuino annexã esse religioni. Et quod fit ita probatur ratione. Religio nomine ipso nihil aliud significat quã quod Christus euangelicum adolescentulum ad docuit: Si vis perfectus esse, vade & vende &c. & sequere me. Et quod subinde Petrus subiunxit: Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, &c. qui autem cõnubiali nodo se semel innexuit, nomine quidè potest, sed tñ re ipsa non reliquit omnia, imò, neque seculum: ergo nò est verè euangelicus religiosus. Media propositio probatur ratione S. Tho. 2. 2. q. 186. arti. 4. Res enim vxoria vtroque cõtra è diametro pugnat cum religione. Primũ cõtrahitur cõtemplationi, diuinorũque meditationi, quibus secundũ nomẽ suũ debet sedulo religiosus vacare: renititur inquam propter voluptatis vehementiam quæ ex Venere nascitur: cuius vtiq; frequetatione cõcupiscetia augetur: vt 3. Ethi. cõmonitor est Aristot. unde Aug. in 1. Soliloquiorũ: Nihil, inquit, sentio quod magis ex arte deiiciat animũ virilẽ quã blandimenta fœminæ, corporũque ille cõtractus sine quo vxor haberi nò potest. Nec verò naturalis ratio valde est recõdita. Etenim cũ cõtemplatio subtilissimis purissimisque spiritibus foueatur, carnalisque ac brutalis ille vsus spiritũ multitudinẽ insumat, sanguinẽque à corde vehementer distrahat, cuius collectio ad mētis attetionẽ necessaria est, sit ut idẽ vsus hebetudinẽ mētis efficiat. Quæ utique de causa. Paul. 1. ad Cor. 7. cõiugibus cõsulebat ut orationis tẽpore toro separarẽtur. Altero autem cornu status cõiugalis religioni colluctatur, quod est administratio sollicitudoque rei familiaris. Vnde eodem loco Paulus: Qui sine vxore est, sollicitus est quæ dñi sunt, quomodo placeat Deo: qui autẽ cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi quomodo placeat vxori: & diuisus est. Vbi si meditatiũ attendas ad viuum expressit religionis faciem, eamque è regione opposuit cõiugio: quasi maritali nequeat. Quocirca monachi, hoc est soli inde potissimè nomẽ trahunt, quod à coniugali cõsortio semoti viuunt. Secundò id apertius explicatur. Duo alia vota, scilicet paupertatis & obedientiæ, aded sunt à voto castitatis pendetia, ut hoc sublato reliqua cõtinuo sustuleris. Matrimonialis quippe sarcina votum legitimæ paupertatis procul respuit. Quod enim fieri potest ut vxorẽ quis, & liberos atque familiã illis appeditẽ alere in paupertate valeat? Eò præsertim quod nò solũ debet liberis in tẽpus providere, sed in perpetuũ prospicere, ac perinde possessiones & primogenituras ambire quas illis relinquat. Adde, quod neque legitimæ obedientiæ, de qua Christus ait, Sequere me, vxorius vir vacare poterit. Quare Pau. Christi assẽclas peculiariter optabat manere sicut ipse erat, absque vxore. Eo ergo ipso quod ecclesia votum castitatis à religionibus seiungeret, sinceritatẽ ipsã religionũ euangelicã funditus cõuelleret. Quare id certè,

est Iudas ea emere quæ ad diẽ festũ opus erant. Quamuis nò nisi exiguos horariosque numos seruari sinebat. Quare ad emendos panes satiantæ turbæ pecunia discipulis defuit. Et ne illa quæ in victum tñ & in pauperũ subsidia seruabantur in prophanos vsus verterentur, noluit inde tributũ solui, sed Petrum ad piscẽ misit qui ei didrachma ore porrigeret. Et nõnunquam præ inopia eisdem discipulos spicas collectũ misit. Absit ergo ut aduersus omnimodam mendicitatẽ oblatrare velim: utpote quam suis nominibus superiũs illustrauit. Fuerunt enim olim nonnulli quos D. Tho. opusculo. 18. c. 14. cõfutare persisterit, qui paupertatẽ reprobabant, nisi necessaria in cõmuni possiderentur: quibus subscribere, errorem existimo. Imò qui syncerè, & candidè supremam seruant mendicitatem, suspicendi sunt & exosculandi. Sed tamen hæc dicta sunt, tum ut causa possidentium in cõmuni defendatur: tum etiam ut mendicantes omnes admonitos habeam quanta esse debent paritate contenti. Propterea enim asserente Christo Deus patit volatilia cœli quibus vtiq; religiosi comparantur, vestitque lilia agri: quod cibo illa simplicissimo, hæc vestitu contenta sunt. Porro ergo D. Benedictus altissimè cõtemplantium quieti studens, cõsultè possessiones recepit sibi oblatas, atque alij deinceps religionum institutores. Sed tamen humanum ingenium, medium tenere nescium, eousque eorum opes auxit, ut celeberrimum ordinem non parum de suo fastigio deiecerit. Quare in ordine nostro hæctenus nisi causa studij non est dispensatum possessiones habere: sed sunt frequentia monasteria quibus in antiqua mendicitate viuunt. Vtinam nos Deus, quantum est hoc maximè seculo Christianæ familiæ necessarium, sustineat.

Ad primũ argum. Ad primũ igitur argumentum respõdetur, illic Paulũ nequiquam cõdemnare, si quis cuncta quæ habet, in pauperes voluerit erogare, sed humanæ imbecillitati indulget. Rarissimi enim sunt, qui arduum hoc cõsiliũ capeffant. Et ideo ait neminem cogere ut sic alienis miseris cõsultat, ut se ipsum necessariis destituat. Et eodẽ pertinet citata glossa ad Timoth. nèpe non esse profus abiicienda tẽporalia. Ad secundũ respõdetur, eum qui vltro tẽporalia bona propter Christum deserit, nulli se periculo nec temporalis nec spiritualis obicere. Spirituali inquam: quia quod homo bona causa sponte sua facit periculum non affert pœnitentiæ ac tristitiæ, sed quando quis inuitus suis expoliatur. Imò verò à diuitiarum possessione præsentius periculũ imminet: iuxta illud 1. ad Timoth. vlti. Qui volũt diuites fieri, incidunt in laqueum diaboli: Nec verò periculo corporali subduntur. Nã ut ait Psaltes. Diuites egerunt & esurierunt: inquirentes autẽ Dñm nõ inueniuntur omni bono. Qui enim nos sollicitos esse prohibet in crastinũ, curã gerit nostri. Salomon autẽ suum præsentis ingenium, nõ se audebat extremã paupertati cõmittere: ob idque mediocritatẽ vitæ postulabat. Nam etsi, ut supra diximus, opum affluetia nocua sit homini corruptæ naturæ, tñ rari sunt qui inopiã ferre queat. Sicuri infirmi licet videant vinum sibi nocere, nihilominus non semper se continere possunt, quin tantillum gustent. Quæ de causa propter inopiã multi deliquerunt. Accedit, quod Salomon erat rex, quare non poterat absque diuitiis viuere. Ad tertiũ respondetur, virtutis mediũ, secundũ Philosophum. 2. Ethic. non sũm quantitate, sed secundum rationem esse sumendum. Et ideo quidquid ex rationis præscripto fit, ab eodẽ medio nõ defleat. Relinqueret autẽ tẽporalia bona, ut expeditius Christum sequaris, ratio docet. Nã & lumine naturali doctus Socrates, ut ad Paulinum ait Hieronymus, auri pòdus abiicit, ut cõtemplationi liberius vacaret. Ad quartũ autẽ argumentum respondet D. Tho. 2. 2. q. 187. artic. 3. quod manualis labor (qua voce humana omnia officia comprehenduntur, siue manibus, siue pedibus, siue lingua fiat, eò quod manus organorũ illustrissimũ est) ad quatuor esset vtilis. Primò, quidem ad victum quærendum. Vnde primo homini mādaturum est, ut in sudore vitus sui pane vesceretur suo: & in Psalmo, Labores manũ tuarum quæ manducabis. Secundò, cõmodus est ad vitandum otium, quod multorũ est causa malorum. Vnde Ecclesiast. 33. Mitte seruum tuum in operationẽ, ne vacet: multam enim malitiam docuit otiositas. Tertio refertur ad concupiscentiam refrãmandam: quatenus labore corpus maceratur. Vnde 2. ad Corinth. 6. In laboribus: in ieiunijs, in castitate. Quarto & labor frugifer est ad eleemosynas erogandas. Vnde ad Ephe. 4. Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operãdo manibus tuis quod bonum est, ut habeat unde tribuat ne cessitatem patienti. Per hæc ergo quatuor membra, ad omnia Pauli loca respondetur, quibus manualementem laborem viderur, seu præcipere, seu cõmendare. illud namque citatum 2. ad Thessal. 3. Si quis non vult operari, nec mādatur, nò est nisi naturalis admonitio: ut scilicet qui aliunde non habet unde viuatur, manibus victũ quærat, ut furta & illicita negotia cautè fugiat. Quo vtiq; sensu dudum epistolam ad Ephe. citauimus. Huic tamen veritati nõ obstat quo minus religiosi diuinis vacent, sius habeant eleemosynas viuendi. Hoc enim ipsum eodem loco docet Apostolus. Nam postquam dixit, nõ gratis panem manducasse ab aliquo, sed in labore & fatigatione operans ne quẽ illorum grauarer, subdit: Nò quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Quare illud 1. ad Thessal. 4. Operamini manibus vestris, sicut præcipimus vobis, nõ est generale præceptum, ut impugnatores religionum aiunt, quod monachos etiam cõuoluat: sed eos tantum complicans, qui aliter sine scandalo viuere non valent. Quod patet ex subiunctis verbis: ut honestè ambuletis ad eos, qui foris sunt. Religiosi autẽ sine scandalo possunt stipẽ suscipere, & postulare. Secunda etiam vtilitas corporalis laboris ac subinde tertia, nèpe otij euitatio & afflictio corporis, non est in præcepto, nisi quando aliter eisdem incõmodis obuari non potest. Monachi autem per alia salutaria exercitia otium canent, & corpus edomant. Quartum denique, nempe eleemosynas erogare, non est in religiosi virtus: quippe qui semel cuncta largiti sunt. Nisi casu extremæ necessitatis pauperum, quo quidem euentu perinde atque seculares, tenerentur manibus laborare. Hæc fermè D. Thom. loco citato.

Ad quintum denique argumentum tertia cõclusione responsum est.

cto. At verò non videt quèadmodum homines nò possumus à Christo, qui in cœlis est, nisi per homines gubernari. Egemus enim præsente ductore qui humano more vices Dei erga nos fungatur. Sed ait forsitan quispiam, Satis sunt episcopi, atq; alij ordinarij prælati. Negatur tamen. Immo per hoc luculentius claritas huius veritatis patescit. Prælati nanq; ordinarij non sunt nisi legum custodes, quare neminem nisi secundum diuinas leges & humanas cogere possunt. Vnde cùm vota, de operibus supererogatis suscipiantur, necesse est vt qui vouet, vel ipsi episcopo singulariter (vt in primitiua ecclesia fortasse consuetum fuit) vel singulari præposito (quod cõducentius iam nunc existimatur) obedientiam præster, vt supra ea quæ legibus præcipiuntur ad id etiã quod ex voto tenetur, ducatur & cõpellatur. Id quod Christus verbo illo supra citato, Qui vult venire post me abneget semetipsum, tollat crucem suam & sequatur me, demonstrat. Abnegare enim semetipsum, est propriam voluntatem per quam homo est homo abnegare: quod re vera nisi obligatorio voto alteri eam sic tradas, vt in tua non supersit facultate eandem rursus tibi vsurpare, fieri nò potest. Quid autem cum Luthero depugnamus? illa enim sua libertate, quam euangelicam vocat, nò solum cœnobiorum præpositos, verum & seculares omnes principes & ecclesiasticos de medio sublatis pertendit. Sic enim postea docere perrexit, nos esse à Christo liberatos, vt ab omni nos humana potestate exemerit, vt sibi soli seruiremus. Quæ quidem libertas Sathanica potius, & (quod idem est) Lutherana appellanda est. Nam si hierarchicos ordines, obedientiasq; omnes quæ iubente Deo hominibus præstamus de republica summoueas, omnesq; adeò malefactorum vltiones ad postremum diè iudicij reseruaueris, humanos mores, quin humana vniuersa statim necesse est perditum iri. Nam quanto quæso plures sunt qui metu pœnæ quam honesti amore virtutes colant? Et præter rationem hanc quæ abundè rem demonstrat, tota euangelica scriptura apertis testimonijs Lutheri impudentiam reclamationat. Alibi enim audias: Omnis anima potestatis vos sublimioribus subdita sit: Alibi: Subditi estote præpositis vestris, etiam dyscolis. Et Christus: Qui vos audit, me audit. Imò vsque adeò idem Redemptor voluit nos esse maiorum dicto audientes, vt nos sedulo admonuerit, quod quamuis illi qui super cathedram Moyse sedet, hoc est cuncti nostri præpositi illa faciant quæ imitanda à nobis non sunt: nihilominus quæ nobis iubent incunctanter expleamus. Superuacaneum tamen est in hoc peruulgato argumento diutius remorari.

Ratio in Lutherum.

Ad primum argum.

Ad secundum argum.

Ad tertium argum.

Ad primum igitur argumentum respondetur, necessitate coactionis quæ inuoluntarium facit, illam quidem & tristitia parere, & rationem laudis ac meriti excludere. Illa autem necessitas quæ ex voto sponte propter Deum emisso nascitur, primum tristitia non affert: mox etiã si nonnunquam illam parturiat, nihilominus meritum non imminuit: nam prima vouendi libertas, in omnibus actionibus virtute perdurat. Ad secundum respondetur quod libertas in qua homo suapte natura creatus est, in hoc nobis seruire debet vt nostro creatori seruiamus. Quare eam in eius obsequium dedicare non contra naturam est, sed maximè secundum naturam. Ad tertium denique respondetur, ex eo quod Christus nos à lege peccati liberavit, non fieri consequens perfectionem Christianam in exemptione ab omni obedientia consistere: sed in hoc omnino quod simus à peccatorum retinaculis liberi. Vnde cum vsque adeò simus periculosè animi nostri obsequentes, propriamque voluntatis amantes, ad eandem libertatem asserendam præcipue confert nostram voluntatem alterius gubernaculo submittere. Nam si seruire Deo regnare est, quo pluribus eius nomine obsequimur, perfectius regnamus. Tutius nanque carnis illecebris atque insultibus dominamur, atque adeò cœlestem Hierusalem referimus: vbi vt felices illi necessitate quadam confirmatissimi sunt ne delinquere valeant; ita summa libertate perfruuntur.

QVAESTIO SEXTA, DE VOTO ET CONTINENTIA SACERDOTVM. ARTICVLVS I.

Utrum ecclesie decoro & stabilitati, sacerdotale votum continentie congruens fuerit ac necessarium.

IN calce demum libri huius, in quo de voto pro nostra virili disputauimus, postremam quæstionem de continentia sacerdotum duximus adhibendam: hoc est de voto, quod dum sacris initiatur, secundum occidentalis ecclesie institutum implicitè suscipiunt. Enimvero inter alia Lutherano rum molimina, quibus ecclesiam Dei funditus demoliri nituntur, hoc vnum est, quod totis viribus cœlibatum à clero abigere contendunt. Quocirca cum me apud Cæsarem in Germania agente de componenda cum ipsis pace tractarem, hoc mordicus retinere pertendebant, vt sacerdotes non modò vxorio consortio non interdicerentur, immo cogerentur vxores ducere: adeò impossibile ducunt, hominem absque Veneris vsu viuere posse. Quod re vera si illis semel esset concessum, fieri non posset minus, quin protinus eadem concessio in totum serpens Christianismum, sanctam ecclesiam radicitus subuerteret. Hac ergo de causa mutilum reliquissimè tractatum hunc de voto, nisi & hanc ei quæstionem adhibuissimè. De hac autem re vt de vnaquaque alia, secundum Philosophum in posterioribus Analyticis tria esse possent quæ sita: scilicet an sit, & quid sit, & propter quid sit. Quid autem sit, nempe in quo sacerdotale votum consistat, quæstione proxima commonstrauimus: constituentem esse votum, non quidem explicitum sed implicitum neque de intrinseca ratione ordinibus annexum vt votum religionis, sed ecclesie statutum matrimonium irritans. Duo ergo hic restant articuli. Prior de cõuenientia huius ecclesiastici instituti. Nam in moralibus idem est quærere, an sit, & propter quid. Quod enim esse non conuenit, super

superfluit. Posterior, quæ sit antiquum an videlicet à primordiis statim nascentis ecclesie fuerit in vsu.

Arguitur ergo prior quæstio negatiue? Et primò quidè noua & vetera ad colorandum errorem adducendo. Primum enim exemplum Christi legiseri nostri à parte negatiua pugnat: quippe qui apostolos non cœlibes, sed certè maritos elegit, vt Petrum cuius locus mentio fit euangelio: Andream & ceteros, quos opinabile est vxoribus fuisse copulatos. Quinimmo vnum Ioannem quem virginem elegit de medio nuptiarum thalamo fertur euocasse. Mox & magistri exemplo discipulorum consentiant documenta. Ait quippe Pau. 1. ad Timot. 3. Oportet episcopum esse vnus vxoris virum, filios habentem subditos in omni castitate. Et ad Titum 1. Si quis sine crimine est, vnus vxoris vir, &c. huc scilicet constituas presbyterum, sicut disposui tibi. Tertio est loco exemplum sacerdotum veteris legis: qui figuram nostri præferebant. Aaron enim ac deinceps Leuitarum sobolem constat suam constituisse tribum, atque adeò coniugali fœdere vixisse: vt etiam Lucæ 1. de Zacharia progenitore Ioannis Baptistæ legitur. Quorum quidem instar suos habent Græci sacerdotes institutos: nempe qui per vias & rei sacræ administrant, & nihilominus rei vxoriae dent operam. Adde si figuris agere volumus, quod Arca Noë, vt in priori sua Canonica ait Petrus, figura fuit ecclesie, seruantis nos à peccatorum illuuiè: cui quidem ecclesie sacerdotes præstant, illam autem nulli cœlibes, sed oculo animæ matrimonio coniunctæ ingressæ sunt: non ergo est cur vxorium institutum sacerdotibus inhibeat. Quarto arguitur ratione. Connubia in ipso statim mundi primordio instituta sunt in officium humano generi impendiò quæ maximè necessarium: cum ergo sacerdotibus qui primum obuiunt in Christi familia locum, tanta religione interdicitur, videtur ecclesia, vt saluo eius honore, contra diuinum naturalèque permissum nuptiis cum Martione & Manichæo detrahere: quod Apostolus 1. ad Corint. 4. erroris subnotauit, quod nubere essent prohibitori. Quinto ad rem proximè arguitur: Votum castitatis res est per quæ difficilis obseruatur. Adeò enim prouida natura propagandæ speciei consultè prospexit, vt vehementissimam vixque adeo eluctabilem eiusdem muneris appetentiã cunctis animantibus indiderit: quæ quidem appetitus rabies, post naturam corruptam inter omnium species longè ardentius humanam exurit. Sacerdotale autem officium adeò est ecclesie necessarium, vt absq; illo consistere Christiana familia minimè valeat. Immo eidem obeundo muneri tantus est numerus necessarius, vt pars populi paulò minor decima vel duodecima, eidem sit mancipata, tantum ergo populum in tanta difficilem religionè adigere, nihil mirum si plus iusto rigidum coactumque videatur. Enimvero monachus, vt sanctum institutum est, nò tñ administrandis sacramentis ac sacrificijs simpliciter est necessarius: atque adeò nec est tam numerosus: quare nihil rigoris est si qui liberè voluerint permittantur monasticis votis addici: tam ingentem verò sacerdotum multitudinè eodè rigore cogere videri cui quam potest non vsque adeò consultum. Sexto, castitatis votum adeo, vt dicebamus, est difficile, vt non nisi inclusis & eis qui sint claustris circumsepti permittendum videatur: qua ratione se monachi in monasteria abdunt: sacerdotes autem proprios habent lares, neque viuere satis possunt commodè sine ancillis nec absque seculari tumultu: tato ergo periculo votum castitatis permittere, nò apparet esse prudentia: nò ergo id cõdecens est. Septimò, & id euentus ipsi docent. Sunt enim frequentissimi concubinarij alienisque toris insidiantes. Quobrem & populo inuisi sunt, & sacramentis quæ tractant iniurijs: videtur ergo melius fore rei vtrique consultum, si suam quisque haberet vxorem: vt nullo se commacularent flagitio. Nam quo longius à carnis vsu arcentur, spurcius defœdantur. In cõtrarium est solennis & laudabilis mos Occidentalis Ecclesie secundum Pontificum sanctiones: vt antiquissimi Calixti 27. dist. cano. Presbyteris, ac Syricij. 82. dist. cano. plurimos. & aliorum complurium.

Pestifera huius hæresis, continentie sacerdotum oblatrantis, duo sunt membra: prius quod eis concedit licentiam matrimonia contrahendi: posterius verò quod etiam cogit, vt id faciant. Et sunt inter neotericos qui eius primum faciant parentem Lutherum: nã Ioaninanus, inquit, etsi nuptias virginitati æquauerit, nò tamen sacerdotes vxoribus carentes reprehendebat. Quin verò ipse, vt Augustinus lib. de hære. cap. 87. refert, connubio abstinent: non propter meritum, sed vt vxoria molestias sibi caueret. At verò horum opinione non obstante, subitari in primis non potest quin confessionis, hoc est, vt sacerdotibus maritos esse liceret, Ioaninanus fuerit primus auctor: quandoquidem in cœlibatu nihil egregij meriti nouerit. Quin verò omni pudicitie generi adeò apertum bellum indixit, vt virginitatem, ad Deiparam Virginem, veluti ad sacræ arcem confugientem, inde conatus fuerit impudentissimè deturbare. Sed neque alterius impudentioris membri Lutherus fuit primus auctor: scilicet vt sacerdotes non modò permitterentur, verum & cogerentur coniuges sibi adiungere. Successit nanq; Ioaniniano eius discipulus Vigilantius: qui in hanc euasit impudentem insaniam, vt neminè sineret sacris initiari antequam vxorem duceret. Vnde Hierony. epist. 2. aduersus ipsum ad Riparium: Proh, inquit, nefas episcopos sui sceleris dicitur habere confortes: si tñ episcopi nominandi sunt, qui non ordinant diaconos, nisi prius vxores duxerint, nulli cœlibi credentes pudicitiam fuerunt, vt arbitror, & Nicolaitæ eiusdè hæresis auctores: quorum impudicitie meminit Augu. lib. de Catalo. hæreticorum. ca. 5. A quibus Niceta quidam Græcus institutum Græcorum deduxit, vt art. seq. videbimus: nam etiam illi sacerdotes non ordinant nisi prius vxoribus copulentur. Quam quidem iamdiu sopitam sepultamque hæresim, reuocare in lucem curauit hæresis archa ille Vicleff, vt Tho. Vvald. 2. tom. de sacramentis cap. 128. fideliter refert: quam subinde hæresim in proximis capitulis profligatam curauit. Ab his ergo suis patriarchis contagionem hanc traxit Lutherus, vt sacerdotum cõtinentiam nò modò nò probaret, verum immani perulantia, quæ sibi natua erat condemnaret. Vnde in libro suo illo identidem condemnato, De abroganda Missa priuata, de illo præcepto, Non mœchaberis, edisserens, hæc euomuit diabolica verba: Nusquam sic insanit Sathanas per Papam atq; in castitate & libidine tra-

Primum argum.

Secundum argum.

Argum. 3.

Argum. 4.

Argum. 5.

Argum. 6.

Argum. 7.

Augustin.

Ioaninanus

omniū pri-

mo docuit

sacerdotib.

licere nu-

ptias.

Hieronym.

Vicleff.

Thomas.

Vvaldens.

Lutherus.

Etanda. Primum, etsi non prohibet verbo castitatem, & scortari docet, cogit tñ scortari decreto suo intolerabili, & perditissimo de cœlibatu totius sui sacerdotij tam latè patens: cum tam rara & angusta sit castitatis gratia. Et subdit: q̄ cū continere neque possint neq; debeant, rabies est Sathanica & plus quā sacrilega, eos ab vxoribus arcere. Videte quousq; ingenium bestia erat ad cōiugia effræne. Hoc itaque dogma aded vxorū cordibus altè impressit, vt nulla sit potestas quæ ab ipsis illud queat eradicare. Neq; verò hæreticorū tantū animos error hic occupauit, sed vsq; ad catholicos irrepfit. Fuit enim Panor. inter iuris canonici interpretes illustrissimus: qui tñ super ca. cum olim. de cleri. cōiuga. consultum iri ecclesiæ arbitratus est, si sacerdotibus abstinere nolentibus facultas fieret vxores sibi associandi, q̄a cū quotidie, inquit, illicito coitu maculentur, facere ecclesia deberet vt bonus medicus: qui dum videt medicinā potiùs officere quam prodesse, eam tollit. Contra hunc ergo errorem statuitur catholica conclusio. Vsq; aded sacerdotū continentia, non modò cōgruens, verum necessaria est ecclesiæ Christi vt absq; illa neq; decorem seruare possit, neq; legitimā Christi effigiē retinere. Et quoniā subsequens nos monet articulus, in quo antiquitas sanctionis huius, tū ecclesiasticis testimoniis, tum sacris oraculis corroboranda est, in præsentia, quod titulus eius postulat, duntaxat nobis est vtendum rationibus, quibus ostendatur quā fuerit cōgruens ac necessaria. Octo nanque aut nouem possumus meditari capita ex quibus rationes huiusmodi deducamus. Primū, vt sicut obiectiones, sic & probationes Christi exemplo exordiamur, sacerdotes instar Christi spiritali cōnubio ecclesiæ copulantur: Christus autē virgo deq; virgine natus vnica sibi, cādīdam, immaculatāque columbā ecclesiā copulauit: cuius sacramentū auctore Paulo: cōiugiū primorū parentum gessit: quapropter adiectum illic est. Propter hanc relinquet homo patrē & matrē & adhærebit vxori suæ. Hæc est ergo vnica vxor propter quā sacerdotes, nō solū patrē, & matrē, verum & carnales vxores sunt merito relicti. Si enim ecclesia virgo casta, vt cum Paulo secundæ, Corinth. 11. loquamur, despōsata est Christo, & sacerdotes eius sponsos castos esse concedet. Alioquin spirituale cōnubium suā non teneret sinceritatem. Secundum, quod huic sancto instituto suffragatur, est mundities quæ sacerdotum functioni in sacrosancto potissimū altaris sacramento perficiendo necessaria est. Enimvero, vt semper ecclesia decentissimum duxit, vt ministri illius sacramenti vbi innocentissimus agnus immolatur, nullo effuso sanguine cōtaminarentur, sed etiam illi qui secularē iustitiā administrarent, irregulares fierent ad ordines suscipiendos: sic multoq; iustius decuit: ne carnis vsu fœmineoq; cōmercio polluerentur. Etenim postquam coniugalis amplexus traduxit esse cœpit originalis culpæ, qua genus nostrū inficitur, illam subinde contraxit fœditatē, vt non possit homines non pudescere. Vnde pudenda mēbra nomen hæreditarū. Quocirca cū carnalia spiritalibus è regione sint opposita, nullus carnis vsus spiritalium nitori sic aduerfatur, ac sordidus iste. Vsq; aded q̄ locum etiā sacrū, vt sanguinis, sic etiā seminis effusio polluat. Neq; huius defuit antiquitus religionis figura. Legitur nāque primo Regū vigesimoprīmō, q̄ cū Dauid à facie Saul fugiens venisset ad Abimelech sacerdotē Leuiticum, postulassetq; ab eo sibi suisq; refectiois panes, respōderit: Non habeo laicos panes ad manum: sed tantū panem sanctum, s. qui mensæ sanctuarij in vsu sacerdotum superpositus erat. Si mundi sunt pueri, maximè à mulieribus, manducant. Neq; verò manducare permittiunt, antequam Dauid certiore eundem faceret, dicens: Cōtinuimus nos à mulieribus ab heri & nudius tertius: & fuerunt vasa puerorū munda. Si ergo panem illū in quo nil aliud diuinitatis latebat quā q̄ sacramentū, hoc est, figura erat sacrosancti panis qui de cœlo descēdit, edi nefas erat nisi ab his qui essent ab vxoribus mundi: quanto ergo iustius idem nitor illos decet qui ipsam sacramenti veritatē tractant: hoc est quotidie sub specie panis Dei corpus manducant? Accedit & alia figura, q̄ legalē agnum nisi succinctis renibus cœnare non licebat. Quod Gregorius homilia 22. super euangelia exponens ait, in renibus delectationem carnis sedere: ob idque illic significatum esse, vt qui pascha comedunt, voluptates edomare debeant: & carnem à luxuria restringere. Igitur cum sacerdotes euangelici quotidie agnum immolent immaculatum, par est suoq; muneri decentissimum, vt abstinentia carnis perpetua fulgeant. Adde & rei huius tertiam eandēque peculiarem vmbra in sacerdotibus antiquæ legis: Legitur enim Exod. 28. Porro filiis Aaron tunicas lineas parabis, & infra: Facies & fœmoralia linea vt operiant carnem turpitudinis suæ à renibus vsq; ad fœmora. Quod quidem venerabilis Beda, lib. 3. de tabernaculo, interpretatus ait, fœmoralia illa castimoniam, quæ appetitum copulæ coniugalis prohibet propriè designasse: sine qua nemo, inquit, vel sacerdotium suscipere, vel ad altaris potestatem ministeriū consecrari, id est, si non aut virgo permanferit, aut contracta vxore coniunctionis fœdera soluerit. At verò sicuti res ecclesiasticæ aurea sunt catena cōnexæ, sic vno defracto nodo, omnes dissoluantur. Propterea ecclesia hanc à suis sacerdotibus sanctimoniam requirit, q̄ inconcusse credit corpus Christi verū ab ipsis retractari: postquā ergo Lutherani eiusdē corporis sacramentalem veritatem diffidentur, nil mirum si eundem candorem à suis sacerdotibus non desiderent. Tertium decentiæ huius caput sumitur ex altissimò meditationis, orationisq; culmine, cui sacerdotes dedicantur. Debent nanq; sacræ scripturæ legendæ ac relegendæ se totos dedere: vt sicut nubes in sublimi volantes saluificam pluuiam populo suppedient. Vfus autem vxoris non modò corpus conspurcat, verum & mentem deprimit & obnubilat: atque aded supernorum cōtemplationi ineptissimā reddit. Vnde Apostolus 1. ad Corinthios 7. vbi coniuges admonet ne se inuicem coniugali officio defraudent, exceptionem nihilominus faciens ait: Nisi fortè ex consensu ad tempus, vt vacent orationi, nimirum docens quanto sit impedimento officium illud eleuandæ in Deum menti. Cū ergo sacerdotes iugi sint meditationi & orationi pro se & populo consecrati, debent ab illo officio, atque aded ab illo fœdere esse perpetim alieni. Vnde si ab Ethnicis etiam licet testimoniū petere, peripateticus Theophrastus in

stus in libro. de nup. sapienter scripsit, per coniugiū impediri studia philosophiæ, neq; posse quenquā libris & vxori pariter inferuire. Et, quò ad sacerdotes reuertamur, Origenes homilia 23. super libro Numero. eundem Paulinum locum edisserens, sic colligit: Vnde mihi videtur q̄ illius solius est offerre sacrificium indefinens (de sacerdotibus porro loquens) qui indefinenti & perpetuæ se deuouent castitati. Et Ambrosius in tertium caput 2. ad Timotheum. Si enim, inquit, plebeis hominibus orationis causa ad tempus abstinere iubetur, quanto magis Leuitis aut sacerdotibus, quos die noctuque pro plebe sibi commissa oportet orare? Et Hieronymus libro primo, contra Iovinianum eadem que pro plebe sibi commissa oportet orare? Et Hieronymus libro primo, contra Iovinianum eadem ferme repetens verba (quæ ambo ex Ephiaphanio, tomo 1. lib. 2. in hæresi Catharorum desumpsisse videntur) subdit: Si sacerdotibus semper orandū, semper ergo illis cauendum est matrimonium. Neq; vero huius exemplum in sacerdotibus defuit antiquæ legis. Hac enim de causa, vt 1. Paralip. 14. à Dauid institutum est, & Lucæ 1. memoratum, per vices ministrabant templo: illoque tempore vxorum consortio intra templum clausi abstinebant: nempe quòd cū eorum orationes sicut incensū quod ad altare cremabant, in conspectu Dei ascendere profiterentur, vnā confitebantur non posse illas nitidè fundere, nisi essent ab coniugibus sequestrati. Vnde Beda super eundem locum exemplum colligit q̄ sacerdotes nostri, quibus non per vices, sed semper altari seruire iubetur, perpetuè esse debeant castitati addicti. Quartus deinde fons eiusdē institutionis est, quòd sacerdotes euangelici, qui, vt Paulus ad Colossen. primo, admonet, ea implent quæ defunt passionum Christi, delicta iugiter debent lugere populi, perpetuèque adeo facere pœnitentiæ fructus. Hanc enim ob rem vt Osee quarto legitur, peccata, hoc est, oblationes pro peccatis comedunt: luctui autem nihil magis ex diametro reluctatur quam venerea voluptas: vt pote quæ spiritus omnes exhalans, animam in carnem transformat. Propter quod de homine ante diluuium dictum est: Non permanebit spiritus meus in homine: quia caro est. Vnde si pœnitentibus, vt Ionæ tertio legitur, ieiuniorum mœores congruunt & illis qui antiquitus cultui templi offerebantur: vinum & sicera, omne quod inebriare poterat, interdicebatur: multò congruentius euangelicis sacerdotibus prohibetur, quæ vino truculentius inebriat. Adde rationem quintam: q̄ nisi impudentissimus hæreticus, negare nemo potest, cœlibatum, præstantem esse virtutem, quam potissimum sacerdotes populo prædicare & commendare debent, viduasque & reliquos continentes ad castitatem animare. Quomodo autem potest hortator esse viduitatis, virginitatis, aut castitatis, qui ipse cōiugij lege viuunt? Ex sexta insuper radice ortum habuit sancta hæc institutio: nempe ex cura quam sacerdotes gerere tenentur populi. Tenentur enim & pauperum, & viduarum, & orphanorum patrociniū sustinere, & inter egenos sua bona distribuere: huic autem persoluendo muneri, nihil pugnantiùs obstat quam cura rei familiaris, vbi vxor est, & liberorum germina. Vnde Paulus 1. ad Corinth. 7. Volo, inquit, vos sine sollicitudine esse. Qui sine vxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, sollicitus est quomodo placeat vxori, & diuisus est. Quo loco Ambrosius: Amputata, inquit, sollicitudine rei vxoria, quæ sola in mundo cæteris grauior est, ad Deum promerendum animus eruditur. Hæc ille. Inter omnes ergo mundanas sollicitudines res vxoria molestissima est, & negotiorum anxietatibus occupatissima. Nam huic cætera cuncta seruiunt, non solum vt in præsentia illa onera sustententur, verum vt perpetuè successioni prospiciatur. Qua vtique ratione Iovinianus ipse pudicitia osor, vt D. Augustinus lib. de hæret. cap. 82. refert, licet non ob meritum, tamen vt eiusmodi molestiarum sarcinam sibi caueret, noluit se matrimonio addicere, ei ergo qui vxori alligatus est, nulla sit reliqua libertas, quæ tamen sacerdotum functioni maximè est necessaria. Septimus locus huius persuadendæ ecclesiasticæ sanctionis. desumitur ex auctoritate qua sacerdotes in ecclesia Christi ad sacramentorum ministerium pollere debent, atque ex honore illis debito: secundum illud Ecclesiast. 7. honora Deum, & honorifica sacerdotes. Quod de nostris potissimum intelligendum est: quippe qui non tantum diuina, verum & Deum ipsum sacramento tangunt. Hæc enim auctoritas inde illis maximè adnascitur quod sint egregio loco, hoc est extra plebis gregem. Si autem mariti essent in media verarentur plebe, neque honori illis haberetur egregius, neque reuerentia, immo pudor esset mysteria diuini corporis & sanguinis in manibus maritati hominis adorare: & metus, peccatorum confessio, nem illis concedere cui vxor semper assisteret: nam inter virum & vxorem, nihil secreto seruat. At vero Lutherani, vt supra dicebam, quia hæc omnia sacramenta denegant, nihil mirum si neque suis sacerdotibus vllam venerationem impendant. Octauum vtique caput, idque non in inferioribus habendum huius instituti est, tum sacerdotalis alimonie prouidentia, tum & pax atque tranquillitas, quæ ex vxorum concessione turbarentur. Enimvero si vxorum proliumque turba obsepierentur, tunc sacerdotia illis ac præbendæ non sufficerent. Essent enim honestè alendi. Etenim Leuiticis, quæ duodecima pars erat populi, eò decimæ sufficientes erant, quòd integrè illis obueniebant. Et præterea quòd non tot erant tunc vnus templi ministerio necessarij, quot nunc tantæ ecclesiarum multitudini. Ex qua re consequens fieret vt deberent esse opifices & coloni, quales erant forte Leuitæ, qualesque Lutherani suos optant habentque sacerdotes. Vnde in quantum vilipendium eorum ordo apud nos veniret, vnusquilibet secum repetet. Insuper si sacerdotibus coniuges adhærent tunc totam suam sollicitudinem & vigilantiam illuc congererent, vt sua sacerdotia quasi hæreditario iure in filios transfunderent. Hoc enim nobis sacerdotum ambitio documēto est qui filios habent. Si enim quibus nefas est & pudor filios suos præbendis ditare, nihilominus id tanto perè saragunt, quanto illi id facerent libentiùs & audaciùs, quibus non pudor, sed honor eēt longa liberorum serie abundare? Ad hæc demum accedit quod si sacerdotes coniugati essent, tunc ad episcopatus nō nisi magnates, puta Duces & Comites, ac cæteri seculares principes & assumerent, &

Origenes.

Ambros.

Hierony.

Ephiaph.

nius.

Beda.

Quarta

ratio.

Quinta

ratio.

Sexta.

Paulus.

Ambros.

Augustin.

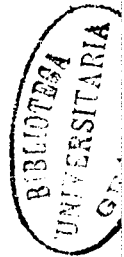
Septima

ratio.

Octaua.

Postrema

ratio.

ad pingua beneficia alij seculares nobiles. Quare omnia litibus essent discordiisque ac bellis plena, cunctaque adeo res ecclesiasticae susque deque confusa. Hæc sunt quæ de hac re meditari soleo.

Ad primū argument. Ad primum igitur argumentum in contrarium responderetur, quod eō Christus Apostolos de matrimonio sumpsit quod tunc cœlibatus religio non perinde atq; nunc in consilio, in vtuq; erat. At tamen vt doceret q̄ transacta lege (vt apostolica verba quæ sunt ad Heb. 7. permittimus) sacerdotum ratio erat simul mutanda, illos ad cœlibatum euocauit, Ioannemq; adeo de medijs nuptiis ad virginitatē: quamuis, vt Hieronymus libro primo contra Iouinia, auctor est: de solo Petro certum sit habuisse vxorem: de alijs autem non ita constet. Illo tamen ex superfluo admissio ambigi non debet, vt ait ibidem Hieronymus quin annuentibus vxoribus vota fecerint castitatis. Id quod ex illis verbis Petri. Matth. 19. colligitur: Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Alludit enim ad id quod ab ore Christi adulescenti dictū audierat: Si vis perfectus esse, vade &

Ad secundum argu. vende &c. & sequere me. vbi religionum instituta fundantur. Ad secundum verò argumentum, quod ex Paulinis verbis accersebatur, articulo proximo, commodius respondebitur. Ad tertium de antiquis sacerdotibus quod ad rem præsentem attinet, responderetur, eorum rationem latissimè à nostra destituisse. Primum quod illi non sacramentorum veritatem, quibus nunc Christus offertur, ac Spiriti sancti confertur gratia, sed horum penitus umbras tractabant: quare non tanta ab illis desiderabatur mundities: tamen lotionibus quæ illis erant frequentes, candorē qui in nostris debet sacerdotibus splendere, præsignabant. Præterea, vt Leuitic. 21. legitur, summus sacerdos virginem ducturus erat, non autem viduam aut repudiatam, aut sordidam, & cum templo seruirebant, vt dictum est: ab vxotibus abstinebant: quod nonnullum erat candoris indicium. Vnde 1. ad Timoth. 3. Ambrosius veteribus, inquit, idcirco concessum est sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multum tempus otio vacabant à ministerio. Multitudo enim erat sacerdotum vt per vices seruire possent: nunc autē iugiter esse debent in ministerio. Ad hæc, tunc nondum prodierat cœlibatus consilium. Adde quod Leuiticus ordo suam per se duodecimam tribuum constitutebat, apostolici numeri prognosticam: ob idque necesse habebat suam sobolem vxorio munere procreare, nostris autem sacerdotibus sola commissa est spiritualis genitura: videlicet animas in Christo renatas, suo verbo, ministerioque & studio lactate, fouereque ac nutrire. Id quod egregiè Arator in suo illo carmine, quo Apostolorum Acta contexit, hisce versibus declatavit.

*Ecclesia nunc alma fides sine fine pudicos
Pontifices iubet esse suos: & quarit in omni
Canta tribu, quos ritè probet: neque sanguinis iste,
Sed meriti successus erit.*

Ad quartū. Quocirca Græci Leuitarum institutum imitantēs, multò fecissent consultius si Latinis Christianorum sanctionibus auscultarent: Sed de ipsis inferius repetendum nobis est. Ad quartum latè contra Iouinianum Hieronymus respondet, quod ecclesia cœlibatum antefereus, matrimonium minimè damnat: sed docet, vt illud ad propagandum humanum genus necessarium est, ita & sacramentorū ministros cœlibatum decere. Sicuti nō condemnat iustitiæ ministros, licet suos sacerdotes à ciuēto illo munere arceat. Hoc autem commune argumentum est, & satis à patribus locupletatum. Quintum autem argumentū est quod cum sublequentibus punctim rem tangit. Fatemur nanq; castitatis votum non esse obseruatu facile, sacerdotumque ordinem, ecclesiæ necessariū perquam numerosum esse. Et (quod in sexto argumento obtendebatur) agnoscimus insuper in priuatis ædibus nō vsq; adeo tutè seruari posse eiusmodi votum, quam in monachorum claustris. Neque vero iniurias imus, vt septimum argumentum admonebat, crebros esse in clero concubinos & adulteros. Sed tamen ad hæc multimodum responsum damus: Primò, Reipublicæ & maxime ecclesiæ statuta ex sine iudicanda sunt, licet non omnibus incommotis obuari possit. Cum ergo ad factos sanctum altaris ministerium candorem illum & animi & corporis in sacerdotibus florere deceat, congruum fuit sic illos institueri: non obstantibus carnis inulubus, quos humanam fragilitatem necesse est quocunq; statu perpeti. Alioqui & lex diuina quæ omnem libidinē inhabet, iniqua esset. Innumeri sunt qui carnis lapsu polluuntur, quam plurimique adulteri. Deleantur ergo leges hæc prohibentes. Secundo: Nemo ad sacerdotium compellitur: immo si sacros canones conuulsa, neque vilius nisi maturo iudicio admittitur: nepe qui ætate sit legitima, vt sibi videre deliberatè possit, quid valeant humeri: mox vt morum probitate retumq; cognitione ac scientiæ lumine fulgeat: vt præter alias complures sanctiones videre est apud Alexand. tertium toto titulo de ætat. & qualita. & ordine perficiendorum. Ob id enim ait ad Timoth. Paulus oportere episcopum, atq; adeo sacerdotem, testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, ne in opprobrium incidat & in laqueum diaboli. Et eundem discipulum adnotum curauit, ne cui citò manus imponeret: & Titum docuit quantum splendere deberet virtutibus qui ad sacerdotium assumendus esset. Tertio respondemus, humanam naturam non esse vique adeo imbecilem & lubricam quin vigilanti cura cautelaque adhibita, valeat se à carnis inuersionibus per Dei gratiam tueri. Hanc enim ob rem sancta Nicæna Synodus vt 3. eius cano. videre est omnem extraneam mulierem à testis sacerdotum abegit, abactasque subinde voluit Syricij decretum: quod est 18. distin. canon. sceminas videlicet vt non nisi mater, aut soror, aut auia cum ipsis commorentur Attamen hæretici, vt Hieronymus super tertium Hieremiæ caput sapienter adnoauit, cum habitēt in Aquilone, vnde omne malū panditur, perditio calore fidei audire illud Apostoli non possunt: Spiritu feruentes. Vnde voluptatibus sese tridentes, castitatis inimici, non possunt non esse pudicitia hostes, naturæq; infamatores, asserentes non posse homines nisi vt sceminarū mancipia viuere. Quæ

uis

uis diffireti non possimus, numerū iam nunc sacerdotū iusto ampliorem in ecclesia permitti, admittique citra delectum in hunc ordinem plebeios ac infimæ classis homines: idque eiusmodi ordinem in infinitum, quo nunc iacet, locum proiecisse. Quarto loco responsioni nostræ adiecit, q̄ coniugale officium, etsi iuxta Paulinum monitum, patrumque adeo confessionem non nullum sit benenatis hominibus remedium effraenis carnis sedatæ, tamen lasciuis & obscenis adeo non est remediū vt sit etiam perniciosum periculum. Ausculta Paulum 1. ad Corin. 7. Si acceperis, inquit, vxorem, non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccauit: tribulationes tamen carnis habebunt huiusmodi. Quæ quidem tribulationes non tantum ad familiæ molestias referendæ sunt, verum & ad eadē carnis illecebras quibus occurrere licentia illa maritali putabant. Hostem enim fugientes, in hostiles pugnas incidunt: ignem extinguere volunt: & ignem suscitant. Vnde Augustinus in lib. de singul. cleric. Mariti, inquit, & vxores coniugia quotidie gerentes, non sibi sufficiunt. Hæc ille. Nemo ergo credat carnali voluptati obsequendo, eidem obuiare: sed fugienda est prorsus. Adde quod coniugalis vsus tum natura sua latetatem facit, tum, irritante dæmone, nauseam, & alieni thalami desiderium. Quocirca dum isti hæretici sacerdotes volunt continentis maritos efficere, adulteros procreant. Nō debuisse ergo, vt ad Panormitanum respiciamus, sacrorum canonum expositor illam censere salubrem medicinam vt carni aduersus spiritum depugnanti scdē indulgeretur. Non enim sic nos voluit instructos Paulus, vbi aiebat: Volo autem omnes vos esse sicut meipsum. Sanctius certè S. Thomas, quæstione præsentis, articulo vndecimo, admonitos voluit ecclesiæ prælatos: nempe quod periculis humanarum rerum per res humanas obuiandum sit: non autem per hoc quod res diuinæ conuertantur in vsum humanum. Eò potissimum quod alia remedia præsentiora sunt morbo titillantis carnis medendo, quam ei obsequendo eius excitare pruriginem. Si modò eadem remedia vigilantius ecclesia in sacerdotum ordine instauraret, & ad sacros canones exigeret. Nempe vt sacrorum doctrina pollerent, frugali vterentur mensa, secularibus abstinerent, tum delitijs tum commercijs, orationi denique incumberent. His enim institutis multò efficacius clericorum corruptioni prospectum foret, quam eos in matrimonialia impedimenta submergendo.

ARTICVLVS II.

Vtrum sacerdotalis continentia ab ipsis statim ecclesiæ incunabulis cœperit.

Secundo loco de antiquitate huius instituti dicendum superest. Et more nostro q̄ nō ab ipsis ecclesiæ primordijs fuerit exortū arguitur eodem loco supra citato. vt limatius exponatur. Apostolus, n. episcopos cōmonuit vt vnus essent vxoris viri: haud ergo ab illo sæculo originem mos iste traxit. Secundo extat canon sextæ Synodi Constantinopolitanæ, quæ habita fuit sub Agathone Pontifice, tempore Constantini Quarti. Anno salutis. 673. & refertur 31. distin. canon. qm̄. Canon est: Quicumque diligens inuentus subdiaconali ordinatione, aut diaconali, aut sacerdotali, hi nullo modo prohibentur ad talē ascendere gradum pro vxoris suæ cohabitatione. Neque etiam tempore ordinationis suæ profiteri cogantur q̄ abstinere debeant à legalis vxoris familiaritate. Tertio arguitur auctoritate quæ tribuitur Augustino in 15. de Ciuit. citaturque à Gratiano canon, cum igitur. 35. quæstione prima. Cuius verba sunt: Ecclesia post apostolica instituta quædam consilia perfectionis addidit: vt pote de cōtinentia ministrorum ecclesiæ. hoc ergo non erat necessitatis præceptum, sed honestatis consilium.

Contrarium verò nos edocet decretum Calixti Primi, quod habetur vigesima septima distinctio- ne cano. presbyteris. vbi ait, Presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, & monachis, concubinas habere seu matrimonium contrahere penitus interdiximus: contracta quoque matrimonia ab huiusmodi personis disiungi: iuxta factorum canonum definitionem iudicamus. Sedit autem Calixtus circa annum Redemptionis. 218. cum ergo ipse antiquiores canones citet, documentum est rem esse antiquissimam.

Quæstio præsens quinque conclusionibus eget, vt eius veritas clarescat. Prima. Apostolorum seculo permissum fuit vt qui coniugali commercio impediti erant, nihilominus sacris initiarentur. Id quod nullo alio opus habet testimonio, quam illo bis iam citato Pauli. 1. ad Timoth. 3. & ad Titum. 1. vbi ait oportere episcopum esse vnus vxoris virum. Haud enim eludere loca illa possumus, dicentes intelligi de his qui cū fuissent matrimonio mancipati, iam esseat vxoribus vidui. Paulinus. n. contextus planè monstrat illos esse intelligendos qui matrimonio durabant: tum quod vnus vxoris vir, hoc ipsum sonat quod vxorem habens: tum etiam quod inter alias eius virtutes hanc etiam ponat, vt sit suæ domi bene præpositus. Sed in hoc confirmando, non est cur immoremur. Nam si ille non esset sensus Pauli, nunquam postmodum ecclesiastica iura coniugatis permetterēt fieri sacerdotes: quod tamen permittunt, vt cano. quoniam. supra citatus, distin. 31. & cano. si quis distin. 32. & mos ipsi Græcorum contestantur. Quare quod in eius loci expositione ait hieronymus videlicet, Non dicit qui vnā ducat, sed qui vnā habuerit, non sic est intelligendum quasi tunc non haberet, sed quod aliam ante ne duxerit. Hoc enim docuit propter sacramentum Christi, qui vnica sibi ecclesiam desponsauit. Ratio autem asserti in hac conclusione est: quod cum Oriēs tūc ecclesia copia ministrorum egeret: neque cœlibatus fuisset tunc tanta religione auditus, constringebatur ex ordine coniugali philosophos asciscere, & senes atq; alios qui prudentia valerent, quibus sua ministeria & functiones interim committeret: quousque adulta aliud posset sibi sanctius constituere. Secunda conclusio. Receptissimum est nunquam sacerdotibus licuisse postquam essent sac-

Soto, de Iustitia & Iure.

I 2

Vval-

Quarta so-
luis.

Augustin.

Primum
argument.
Secundum

Tertium

Calixtus.

Prima con-
clusio.Ratio con-
clusionis.Secunda
conclusio.

Valdens. Vvaldensis vigilantissimus antiquitatis scrutator affirmat tomò. 2. qui est de sacramentis, ca. 129. & *Iodocus Clithoueus* tomò. 5. de sacramentalibus, ca. 66. Et Iodocus Clithoueus, non penitendus auctor, lib. de contin. sacerdot. cap. 4. ait eandem fuisse sententiam probatissimorum auctorum in qua omnes sancti patres vno consensu conveniunt. Circa istos auctores eò quòd cū conclusio hæc negatiua sit, eademq; historialis, inde potissimum fidem commeteretur quòd si contrarium in vsu quandoq; & more fuisset, non defuisset eius historia; que tamen nulla extat. Tametsi eadem conclusio ex canonibus proxime citatis non obscure colligatur: qui ambo sunt sextæ Synodi Constantinopolitanæ. Nam in can. quoniam. quo sacerdotes in coniugio permanere sinuntur, duntaxat fit mentio de contracto ante sacros susceptos ordines. Et canon, si quis. distinctio. 3. sic habet. Si quis eorum qui ad clerum accedunt, voluerit nuptiali iure mulieri copulari, hoc ante ordinationem subdiaconatus faciat. Vnde à contrario sensu inferitur, postea non licere. Et in Concil. Neocæsæ, quod refertur dist. 28. Presbyter si vxorem duxerit, ab ordine deponi debet. Attamen vt integra fide cuncta referamus, sunt verba Stephanii Papæ in cano. aliter eadē distin. 3. quæ rem videntur facere dubiam. Ait enim quòd Græcorum sacerdotes diaconi & subdiaconi in matrimonio copulantur. Ob quæ verba Caiet. 12. quæstio. primi quolibet auderet ait, quòd etiam post susceptos ordines quorundam sacerdotibus licuit matrimonio copulari. Nimirum glossam eiusdem capituli ineptam reputans: quæ vbi textus ait copulantur, exponit, copulatio vtuntur. Porro autem propter illum textum non debuisset vniuersalem confessionem Doctorum deserere, quæ in citatis modò iuribus egregiè fundatur, optimaq; corroboratur ratione: & Græcorum more, vt fertur, comprobatur. Nam Latine verbum passivum nō solum actio nem præsentem, ceterum & præteritam significat. Nulla ergo est violentia dicere, copulantur, id est copulati permanent: vt non sit sensus qd liceret illis nouo connubio copulari, sed copulatos viuere: vt habetur ca. cum olim. de cle. coniuga. Hoc tamen fateor negari non posse, quin olim diacones & subdiacones permitterentur etiam post ordinem sacrum ad nuptias peruolare: dum tamen id in ordinum susceptione præstarentur, vt ex tex. Synodi Anchyritanæ 28. distin. cano. Diaconi. Ad sacerdotium tamen non admittebantur nisi conuersionis proposito confessi essent castitatē, quæ verba sunt Concilii Arelaten. 4. Quod eadem distinctio. refertur, canon. Præterea. Rationem conclusionis huius illam Doctores afferunt, vt Clithoueus refert, quod cum opus sacerdotale præstantius sit coniugali, neque diuino iuri neque naturali consentaneum patres vnquam duxerunt, vt à sacerdotio ad coniugium retro cederetur: fieret enim iniuria, tum sacrosanctæ sanctioni, tum etiam ecclesiæ, cum qua sacerdos nuptias celebrat. Hanc inquam ob causam qui vxoribus soluti sacros ordines expetebant, cogebantur si sacerdotes creari luberet, votum ædere castitatis, vt modò fit. Quamuis propter personarum tunc inopiam, vt prædiximus, coniuges etiam sine tali voto admitterentur: vt habet citatus text. quoniam. distinctio. 3. Istæ ergo conclusiones citra controuersiam in confesso cunctis sunt catholicis. Neque vllus secundam nisi Iouinianistæ, & Vicleuistæ, ac demum Lutherani abnuunt. At verò quod orthodoxorum nonnulli, quorum est Clithoueus in præalle. lib. ca. 13. affirmant. s. votum sacerdotalis continentia esse indispensabile, neque Summi Pontificis auctoritate relaxari posse vt qui semel sacerdos est vxorem ducat: ægerrimè fieri potest probabile. Nam si id intelligant ante idem votum emissum, ita vt nequeat ecclesia statutum abrogare, falsum planè est. Nam Græci qui iuxta sanctiones sextæ Synodi sacerdotes vnà sunt & mariti, verè ac legitime sunt sacerdotes. Quare non dubium quin idem ecclesia de Occidentalibus sancire possit, vt S. Thom. 2. 2. quæsti. 88. artic. 11. confitetur, eò quòd castitas non est intrinsecè annexa sacerdotio, sicut religioni. Quod prædicti auctores non animaduertentes, argumenta quæ propriè de religione militant, ad sacerdotium applicant. Quare posset pariter statuere, vt post susceptos ordines ad matrimonia aduolarent, persistere tunc simul in sacerdotio: quoniam hoc totum ad ius pertinet ecclesiasticum: quippe quòd lex nulla neu naturalis neu diuina vetat. Si vero suam sententiam de voto solenni iam emissio intelligat ita vt cum sacerdotibus qui nunc in ecclesia sunt Occidentali dispensari non possit, aliquantulo probabilius loquuntur: sed tamè neq; prorsus quod demonstrare proponunt, satis cōprobant. Nam cum statutū illud ecclesiæ non de intima sit ratione sacerdotij, nulla ratio necessario negare cogit quin possit etiam super hoc Papa dispensare, licet, vt superiori articulo monstratum est, exitiosissima esset ecclesiasticæ rei clades. Hoc autè est què præsens hæc nostra disputatio festinat: vtrum illic ab ecclesiæ ortu mos inoleuerit, vt qui ex coniugio ad sacerdotium recipiebantur non prius reciperentur quam annuentibus vxoribus perpetuam castitatem vouerent. Haud enim ad conuincendos istos hæreticos nosse hoc parum refert. Et existit vtrinq; pugna argumentorū acies, quæ me semper penè tenere perplexum. Affirmauerim hic autè sub probabilitate, quæ mihi perquam maxima est, conclusionem tertiam, nempe qd circa Apostolorum tempora cunctis fuerit sacerdotibus vxorius vsus interdictus: licet mos postea fuerit corruptus. Existit enim apud me hoc ab ista parte argumentum: Sacerdotium euangelicum nunquam non fuit præstantius habitum quam Leuiticum: illi autem sacerdotes quando templo seruebant, vt panes propositionis dignè ederent, ab vxorum contubernio abstinere: vt articulo præcedenti monstratum est. Qui ergo credi potest, vt diuini Apostoli eorumq; discipuli ferrent panem viuum, qui de cælo descendit, eorum manibus contrèctari, qui de vxoris latere illa die surrexissent? Adde, quòd si hæc meditatio posteris in animum induxit, nempe Occidentali ecclesiæ, vt sacerdotes à coniugali commercio arcerentur, quæ potuit esse necessitas quæ primitiuos illos patres excusaret, ne id ipsum prouiderent? Sed ais, tunc erat virorū quibus sacerdotalis prouincia demandaretur. Fateor equè: sed tamè neq; ecclesiæ tanta erat frequentia, quin seruente tunc Christi sanguine inueniri possent homines ætate prouecti, literis & p-

bitate

bitate præditi, qui illam castimoniam vxorum consensu profiterentur. Et confirmatur: Si Græci, Latinarum de hac re institutum non suscipientes, nunquam ausi sunt quando templo administrant, vxores inuifere, nonne testimoniū est ab ipsis ecclesiæ incunabulis aliquid sanctius in more fuisse?

Secundum autem, & quod me vehementer vrget argumentū, est, quòd ex superioribus conclusionibus egomet mihi excogito: Constitutissimum enim cunctis est statim ab ecclesiæ incunabulis coniugatos quidem ad sacerdotium admitti sacerdotes verò à ducendis vxoribus fuisse cohibitos. Hoc autem discrimen nulla quiuit alia eniti ratione, quàm qd neutri illorum vsui matrimoniali indulgere sinebantur. Alioqui si qui in matrimonio erant, poterant vxoribus vti, quidnā quæso verabatur, ne, & sacerdotes possent pariter inire cōnubia! Nam si fateamur coniugatos vxorio vsu fuisse interdictos, palam fit ratio, cur post sacerdotium interdiceretur cōtractio matrimonij nempe quia vouebant castitatem sicuti cæteri, qui erant vxoribus copulati. Adde, quòd illa disparitas, vt alij vxorio fruerentur complexu, alij verò minimè, nequisset non decorum Ecclesiasticum deturpare. Profectò quando nulla extaret auctoris assertio rationes me vehementer in hanc cogerent sententiam: sed extant nihilominus sanctorū patrū testimonia quæ consideratius pensata, rem aperiant. Est quippe in primis auctoritas antiquissimi Epiphaniij, encomiis Hieronymi atque Augustini illustrissimi: cuius verba sunt, tom. 1. lib. 2. in hæresi Catharorum: Re vera nō suscipit sancta Dei prædicatio post Christi aduentum eos, qui à nuptiis mortua ipsorum vxore secundis nuptiis coniuncti sunt, propter excellentem sacerdotij honorem ac dignitatem. Et hoc certò sancta Dei Ecclesia cum synceritate obseruat. Sed & adhuc viuentem & liberos gignentem vnus vxoris virum non suscipit: sed eum, qui se ab vna continuit aut in viduitate vixit, diaconum, & presbyterum & episcopum, & hypodiaconū & maximè vbi synceri sunt canones Ecclesiastici. Et subdit: At dices mihi omnino in quibusdam locis adhuc liberos gignere presbyteros, & diaconos, & subdiaconos. At hoc non est iuxta canonem, sed iuxta hominum mentem, quæ per tempus clangit, & propter multitudinem: cum non inueniretur ministerium. Hæc ille, atque alia subsequenter accumulatur ad confirmandum nunquam fuisse licitum sacerdotibus vxoribus vti, quamuis essent maritati, nisi vbi propter libidinem canonum synceritas non seruaretur. Et tomò 2. lib. 3. circa finem, vbi ecclesiasticam disciplinam scribit, expresse ait non esse ad sacerdotium admittendos nisi ex his qui aut virgines sunt continentiam à propriis vxoribus seruant, aut ab vnus nuptiis viduitatē custodiunt. Eodem accedit Hieronymi testimoniū, vbi ait: Quid facient Orientis Ecclesiæ? quid ægypti & sedis Apostolicæ? quæ aut virgines clericos accipiunt aut continentes, aut si vxores habuerint, mariti esse desistunt? En tempore Epiphaniij Sallaminæ episcopi in Cypro, & Hieronymi qui in Oriente vitam degerat, quanquam sacerdotes vxores alerent, earum tamen vsu abstinebant. Eidem astipulatur Ambrosius in expositione 1. ad Timot. super verbis: Vnius vxoris virum. Vbi ait: Si qui filios bene gubernauerint, & c. poterunt digni fieri sacerdotio, & infra. Iam de cætero se ab vsu sceminae cohibentes. Atque ibidem Haymo, vnus vxoris: id est, qd non sit bigamus: postea verò penitus abstinere debet. Et supra citatus venerabilis Beda, lib. 3. de taber. astruit tunc temporis nemini licuisse in sacerdotem creari, nisi aut virgo permansisset aut contracta vxore coniunctionis scædera soluisset. Accedant demum verba Concilij Carthaginensis, quæ referuntur 3. distinctio. canon. Placuit. Hæc scilicet: Placuit Episcopos, presbyteros, diaconos, & subdiaconos, secundum priora in situta etiam abstinere ab vxoribus. Et verba subinde Leonis Pontificis cano. seriatim proximo: scilicet, Si quis ex coniugatis desiderat ad subdiaconatum ascendere, non potest sine consensu vxoris suæ vt fiat de carnali deinceps spirituale coniugium: nemine cogente eos. Neque permittitur postea vxor iungi eidem marito suo carnaliter, nec cuiquam nubere in vita aut post mortem illius. Nempe quia vxor tenebatur etiam facere votum perpetuum castitatis. Et hoc concilium appellat priora constituta: scilicet, vt arbitror, seculo Apostolorum proxima. Quin verò & canon ipse sextæ Synodi. Quoniam 31. distin. quo se Græci tuerentur, id planè docet: vbi ait quòd clerici tempore ordinationis suæ castitatem profiteri non cogantur: illic inquam docentur in primitiua ecclesia ita cogi. Ecce quæ mihi faciunt conclusionem impendiò quam maximè probabilem, immo certam: & præterea quòd nunquam tantum postmodum ecclesia connixa fuisset castitatis voto sacerdotes obstringete, nisi à sanctis ipsis Apostolis id fuisset edocta.

Nihilominus neque obnuendum est esse aduersus hanc sententiam non exilia argumenta, quibus aliqui putant, vt est Clithoueus, contrariam cōstitui. Et primum est locus Pauli in superiori articulo & in præfati allegatus, Oportet episcopum esse vnus vxoris virum: qui aliter quidem ab hæreticis argumentis, aliter verò à catholicis nobis obiicitur. Ab illis quidem in hoc sensu quòd sit necessarium ante quam quis sacris initietur vxorem ducere. Sed hic ad eò Paulinis verbis reluctatur vt non alio indigeat mucrone. Altero verò mitiori; sensu à catholicis opponitur: Videlicet vt inde inferant licuisse sententiā, tunc totum etiam cum vxoribus communicare. Ambo tamen satis per illorum sanctorum testimonio nia exclusi sunt, quos nuperrimè ad confirmandam proximam conclusionem attulimus: quippe qui non solum negant necessarium fuisse vt qui sacris initiaretur, vxorem duceret, verū astruunt eis qui matrimoniali antea scædere tenebantur, non licere vxoribus amplius vti. Et præterquam in loco citato, audiamus rursus expositorem Hieronymum lib. 1. aduersus Iouinianum, vbi nostram tertiam conclusionem apertissime confirmat. Ait enim, Non dicit (scilicet Paulus) eligatur episcopus qui vnā ducat vxorem & filios faciat: sed, qui vnā habuerit vxorem & filios in omni subditos disciplina. Certè confiteris non posse esse episcopum qui in episcopatu filios faciat. Alioqui si cōprehensus fuerit, nō quasi vir tenebitur, sed quasi adulter dānabitur. Aut permittite sacerdotibus exercere opera nuptiarum, vt idē sint virgines quod mariti: aut si sacerdotibus vxores non licet tangere, in eo sancti

funt, quia imitantur pudicitiam virginalem. Hæc Hieronymus. Quare prætermittis expositoribus per spiciamus an Paulus ipse id minimè obscure insinuauerit. Nam ubi dixit, vnus vxoris virum, statim subdit, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum; quod profecto non de pudicitia matrimoniali, sed de omnimoda intellexisse videtur. Quod & clarius ad Titum censuisse apparet: quippe ubi ait, iustum, sanctum, continentem. Quasi dixisset, perinde cum coniuge atque cum sorore habitantem, Nam eum qui rei vxori operam nauat, quis continentem appellauerit? Accedit, quod beatus Ioannes, episcopus fuit Ephesi, qui tamè virgo electus est à Domino, & virgo in æuum permansit. Quin verò crebros alios reperias sanctos patres attestantes tempore Apostolorum obseruatam fuisse sacerdotalem continentiam. Sed est præterea argumentum contra hanc nostram probatissimam assertionem quòd inter canones Apostolorum ille extat qui refertur distinctio. 28. Si quis docuerit sub obtentu religionis propriam vxorem contemnere, anathema sit. Cui consonat canon quintus Apostolorum. Ne episcopus aut presbyter vxorem suam prætextu religionis eliciat, & cano. si quis docuerit, 28. distinctio. Ad hoc autè respòderi potest, quidquid hæretici dicant, quibus Clithoneus minimè debuisset fauere, solum illis locis prohiberi ne sacerdotes sic vxores contemnerent, vt eis, liberisque, & familiæ non prouiderent, sed domo pellerent. At verò citra contemptum communi toro ex amborum consensu abstinebant. Vehementius tamen argumentum primo aspectu sumitur ex historia Cassiodori in Tripart. lib. 2. c. 14. quæ citatur à Gratiano, 3. 1. di. can. Nicena synodus. Verborum sententia est, ne cuncta referamus, quæ cum synodus sancire adornaret ne presbyteri cum coniugibus quas ante consecrationem duxerant, non dormirent, Panutius, licet nuptiarum esset inexper tus, patribus persuasit ne talem ponerent legem asserens esse grauem fornicationis occasionem. Cui quidem sententiæ statum est: atque adeò non in necessitate, sed vnusquisque voluntate positum. Ad hanc autem historiam primum respondetur non esse relatam inter acta Concilij, sed sola Cassiodori auctoritate vigere. Immo mirum est si hoc verum sit quòd in tertio canone eiusdem concilij, ubi sacerdotibus interdictum est mulierem extraneam secum habere, nisi forte mater esset aut soror aut auia, aut amita, aut matertera, non fuerit inter istas exceptas & vxor commemorata: Sed tamen vt auctoritate historiarum nõ repudiemus, adhibenda est secunda responsio: nepe id solù conuincit quòd nos in conclusione adiecimus: scilicet post Apostolorum seculum corruptis sacerdotum moribus dissimulata tam fuisse, vt ex Epiphano citauimus, obseruantiam sacrorum canonum. Et quia tunc Nicena synodus cogitabat sacerdotium ad antiquam formam reuocare, Panutius consuluit potius esse propter corruptum seculum conuincendum, sicut nunc facit ecclesia cum Germanis. Et eodem modo respondendum ad canonem Concilij Gangrensis, Si quis discernit, eadem 28. distinctio. ubi iubetur quòd sacerdotes nolentes abstinere non sunt ideò à sacris arcendi. Denique vt cuncta quæ diximus patentiora fiant, statuitur quarta conclusio. Decretum Ecclesiasticum quòd modo in Ecclesia Occidentali viget: vt scilicet neque post sacerdotium coniugia contrahant, neque coniugati sacerdotes fiant, non solum ante Nicenam synodum factum est, verum quam maxime sit probabile, proximè seculum Apostolicum fuisse in vlu. Probatur ex illo citato canone Calixti, Presbyteris 27. distinctio. ubi eadem extat constitutio. Et subditur iuxta sacrorum canonum definitionem: ubi docetur iam antea fuisse canonicum. Antecessit autem Calixtus Nicenam synodum annis centum. Sedit quippe anno 214. vsque ad 20. Synodus autem Nicena sub Syluestro celebrata fuit anno 325. Post Calixtum eandem constitutionem confirmauit Syricus qui falsò ab aliquibus censetur fuisse primus eius institutor. Anno 388. cuius decretum extat 82. distinctio. canon. Plurimos. Post verò anno 408. eandem sanctionem suo decreto stabiluit Innocentius primus, in Epistola ad Exuperium: quæ refertur eadè disti. canon. Proposuit. His adhibentur & duo eiusdem rei canones, Diui Gregorij videlicet, Nullum, distinctio. 28. Et ante triennium, distinctio. 31. quibus sanctè prohibet ne quis in subdiaconum ordinetur nisi perpetuam castitatem voto profiteatur. Extant & quàm plurima huius rei testimonia quæ operosum molestumque esset huc congerere. Et hæc de Latinorum sacerdotum instituto.

Quinta conclusio. Igitur vt ad Græcorum institutum gradum hinc faciamus, quinta postremaque præsentis articuli conclusio est. Græci non modo Romanum institutum repudiarunt, verum illud amplectari sunt, quod ex nullo profus vel Apostolorum vel Conciliorum permisso elicerunt: immo omni ecclesie antiquitati omnino repugnat. Haud enim tantum eos qui rei vxoriæ mancipati sunt sacris initiati, immo nullum ad eundem ordinem admittunt, nisi rogatus responderit coniugatum esse. Ad literam ergo Vigilantijs errorem sequuntur: de quo Hieronymus ad Riparium in fronte quæstionis à nobis citatus lamentatur nempe quòd neminem continentium in sacerdotem crearent. Quo ergo hæc liquidò pateant, rem auspicemur à canone. Quoniam distinctio. 31. quem argumento secundo in Græcorum fauorem attulimus: qui habetur inter canones sextæ synodi Constantinopolitanæ. Et quoniã si synodali ecclesie auctoritate polleret, vt Gratianus & qui ipsum de prima facie iudicant, vehementer contra nostram tertiam conclusionem pugnaret, ac perinde hæreticis per magnum præstaret patrocinium qui Græcorum institutum Romano anteferunt, contenduntque: adeò expedire vt à Latinis recipiatur, operæpretium quàm maximè duximus hoc absque censura non præterire: nepe vt Græcicum morem, quàm sit sacris Apostolorum institutis aduersum, perpendamus. Oportet ergo prius verba canonis adnotare, quæ subsequuntur. Quoniam in Romani ordine canonis esse cognouimus traditum, eos qui ordinati sunt diaconi vel presbyteri confiteri, quod non suis iam copulatur vxoribus: antiquum nos sequentes canonem Apostolicæ diligentia: & constitutionis sanctorum virorum, legales nuptias amodò valere volumus: nullo modo est vxoribus suis cõnubia dissoluentes

uentes: aut priuantes eos familiaritate ad inuicem in tẽpore oportuno. Et infra, Neque etiam tempore professionis suæ castitatem profiteri cogantur, quod abstinere debeant à legalis vxoris familiaritate. Item oportet eos qui altario ministrant, in tempore oblationis sacrorum continentem esse in omnibus: vt à Deo possint consequi quæ simpliciter postulant. Hæc ergo ait Gratianus omnia intelligi de Orientalibus sacerdotibus. Haud tamen absque acriori censura rem præterire debuisset. Quæ ergo non piguit verba canonis cuncta audere, non tædeat singula perpendere quantum habeant ioboris: sunt enim ea, quæ si penitus perspiciantur, manifestè falsitatis sese redarguunt. Vsque adeò vt ante nos alii minimè sint affirmare veriti eundem canonem profanum esse, insolentia imprudentiaque plenum: & ab eis æditum qui castitatis Romanorum sacerdotum aperti essent hostes. Fuit quidem in primis Albertus Pighius vir egregia solertia & eruditionis in propugnanda ecclesia Romana, qui auctoritatem illius Synodi non infimis rationibus labefactare conatus est: quippe quæ Honorium Romanum pontificem eiusdem hæresis immeritò damnauit, cuius ipse condemnauerat Sergium. Et personam etiam Origenis pronuntiauit hæreticam: qui profecto, licet in aliquos errores lapsus, non censetur studio contra Ecclesiam fuisse pertinax. Ego verò Pighio omnino non suffragor, neque verò refragari modo institui: quia nõ est locus. Attamè etiã ipsi qui apologias pro eadem Synodo contra ipsum scripserunt, quorum fuit Franciscus Torrensis, negare nequeunt, quin verò planè fatentur eundem canonem qui ordine illic est. 13. non solum apocryphum, verum, & corruptissimum esse: huius enim verba sunt quæ nuperrimè referebamus. Et primùm omnium notum est eiusmodi canones non fuisse æditos in eadem sexta synodo, sed vel, quemadmodum Tharastius, act. 4. septimæ synodi refert quinque post annis illuc reuersis episcopis: vel, quod verisimilius est, vt ex 3. cano. eiusdem sextæ synodi colligitur, vigintiseptem transactis. Quare licet Adrianus postea eandem sextam synodum, quatenus Romanis institutis non repugnaret, suscepit, non tamen censetur eosdem canones auctoritate catholica donasse: quippe qui neque in Concilio editi sunt, neque sub legato Romano. Quod autem dictus canon non solum tanta, verum neque vlla sit auctoritate dignus, sua ipsius facies præferebat. In primis enim quænam erat Concilij maiestas, in præsentia Romani legati si præses sedisset, recitato Romano decreto è regione statim subdere cõcrariam censuram: dicendo Antiquum nos sequentes canonem Apostolicæ diligentia. Ecquis enim est ille canon: aut ubi extat? nam quod ait glossa illud referri ad Paulinum verbum ne coniuges se inuicem defraudent, minimè textui congruit: siquidem subdit, & constitutiones sanctorum virorum: ubi planè Conciliū secundū Carthaginensè donatur, quod refertur trigessimaprimum distinctio. Canone, Episcopos. & octuagesimaquarta, canone, cum in præterito, ac subinde Concilium quintum. Quis autem credat sanctum aliquam synodum Concilium prouinciale ecumenico Romano antetulisse: Sed quod aperte falsitatem eiusdem canonis detegit est, quòd nullū Carthaginensè Concilium sic decreuit vt eodem canone refertur, sed totum contrarium: Canon enim secundus secundi Concilij expresse iubet quæ Aurelij sententia fuit, omnes antistites, sacerdotes, & leuitas continentem esse in omnibus, etiam ab vxoribus: quòd possint simpliciter quod à Deo postulant, impetrare: verba sunt expressa. Perperã ergo hic canon citauit illud: addens vt tẽpore oblationis cõtinentes essent. Hoc enim Paulus cunctis etiam secularibus edixerat. Sed vide quomodo isti impostores deprauarunt Chartaginensè Concilium quintum: cuius cano. 3. ad literam sic habent: Cum de quorundam clericorum, quauis tu concilij erga vxores proprias, incontinentia referretur, placuit episcopos, & presbyteros, & diaconos, secundum propria instituta etiam ab vxoribus continere. Omissus est subdiaconatus: qui tunc fortè non habebatur ordo sacer. Verbum autem secundum propria instituta, quo ad literam intelligitur secundum legem sacerdotali ordini congruam, quæ scilicet ab Apostolis vsque ea erat, vt nullus coniux sacris initiaretur nisi votum emitteret castitatis, ipsi præuaticati sunt, dicentes. Cum instaret tempus sacrificij, Et propterea addiderunt vt sui sacerdotes tempore ordinationis profiteri castitatem non cogentur, neque ab vxoribus abstinere. Quod nos bene supra notauimus, tanquam testimonium, quod ille esset mos antiquus ecclesie. Vide ergo quam non liceat quidquid inter decreta à Gratiano fuerit relatam, vt moris est Canonistarum, tanquam oraculum adorare. Immo potius vel ipse debuisset vel sui glossatores radicibus historias consulere, vt rerum medullas eruerent. At verò vt gratis donemus eundem canonem legitimum esse, haud tamen in eo continetur vt sacerdotes ad id muneris nõ admittantur nisi fuerint prius cõiugati, vt Græcorum mos habet: sed hoc solum quod non cogantur castitatem vouere. Cui accinit & alter eiusdem synodi canon qui refertur 32. distinctio, cuius verba sunt. Si quis eorum qui ad clerum accedunt, voluerit nuptiali iure mulieri copulari, hoc ante ordinationem subdiaconatus faciat. Et canon subsequens Chartaginensè Concilij quarti: Lectores cum ad annos pubertatis veniunt, cogantur aut vxores ducere, aut continentiam profiteri. Meritò ergò à multis, vt idem ait Torrensis, creditur Græcos à Nicolaitis hæreticis eum morem contraxisse. Horum enim parens Nicolaus, vt in catalogo hæreticorum ait citatus iam Augustinus cum pulcherrimam haberet vxorem, quæ perinde apud ipsum in suspicionem pudicitie venerat, neque satis procos abigere domo posset, communem vsum vxorum suis persuasit discipulis: qui quidem postea multa in illum errorem deprauarunt. Inter quæ decimum septimum canonem mendose supposuerunt t sexto libro Institutionum Apostolicarum Clementis: quem quidem canonem quidam postea auctor Græcus Niceta, Pectorhoratus nomine defendit, Græcisque persuasit. Canon verò, vt Umberto Leonis legatus in libro contra ipsum refert, sic habet: Episcopum, & presbyterum & diaconum dicimus, qui vnã habet vxorem, ordinari, nec licet eos post matris impositionem inuuptos esse. Ex quo canone suam Græci consuetudinem traxerunt. Hæc omnia patent apud dictum Umberto

Argumentum.**Solutio.****Argu. 3.****Primæ responsio.****Quarta conclusio.****Probatio.****Calixtus. Syricus. Innocentius primus.****Quinta conclusio.****Albertus Pighius.****Reprobatur Pighij censura. Franciscus Torrensis.****Roboratur præterita assertio.****Fragmen. tu concilij Carthaginensè quinti deprauatum.****Hæresis Nicolaitarum. Augustin.****Canon alter corruptus.**

Cardinalem. Is enim à Leone nono circa annum Milleſimum quinquageſimum Conſtantinopolim de hac re delegatus contra eundem Nicetam ſcribens, has omnes Græcorum præuaricationes pate facit. Haud ergo Græcorum mos cenſendus eſt alicui orthodoxæ Synodi conſentaneus, ſed tanquã error inter alios eorum tolerari ab eccleſia præſenti. Nam antiquã nunquam eis permisit, vt non ordinarentur niſi coniugati, ſed id penitus quod illi etiam ſecundo gradu poſt continentes admit- terentur. Et fortaiſe idem fuit Niceta ad quem idem Leo direxit canonem, ſeriatim. 32. Atqui eodem modo intelligendus eſt textus Innocentij tertij, cum olim de clericis coniugatis: nempe quod pro- pter Græcorum duritiam permiſſum eorum ſacerdotibus eſt ne votum caſtitaſis emittant: haud ta- men quod cogantur eſſe coniugati. Igitur vt ad noſtros Lutheranos, à quibus profecti ſumus, reuer- tamur, nullatenus ſe poſſunt Græcanico inſtituto protegere.

Ad primũ argumen. Ex his argumenta in capite quæſtionis obiecta, ſoluta reſtant. Primum enim ex Paulo hæretici ac ceſſunt, intelligentes illud verbum, Oportet epiſcopum eſſe vnus vxoris vitum, quaſi præceptum quo ſacerdotes cogantur connubia inire. Sed iam ſuprà monſtrauimus quam diuerſe ſancti idem in- terpretentur verbũ. Fuit enim tantũ prohibitio ne bigami aſſumerentur in ſacerdotes, & præte- reã propter ſacerdotum inopiam permiſſio, vt etiam coniugati initiarentur: ſed vt monſtrauimus, præmiſſo, conſentiente vxore, caſtitaſis voto. Simili prauitate & calumnia intelligunt quintũ Apo- ſtolorum canonem ne presbyteri aut diaconi prætextu religionis vxores eiiciant quaſi præceptum: ſit vt illis vtantur: contrã quã à nobis ſuperius expoſitum eſt. Et pariter verbum epiſtolæ cuiuſdã quæ dicitur Clementis detruncantes, ad ſuam libidinem pertrahunt. Verba enim epiſtolæ ſunt. Mini- ſtri altaris ad Dominica tales eligantur officia qui ante ordinationes coniuges ſuas nouerint. Quod quidem ipſi (perpende abſurditatem) aiunt eſſe præceptum ac prohibitionem ne cui ante conſum- matum matrimonium liceat ſacris initiari. Quod alij, vt cauere abſurdum, negatiuè legerunt, non nouerint, cum tamen non ſit niſi affirmatiuè lege adum: at vero non truncatè, ſed ſi ſemper continere noluerint. Hoc eſt ſi non fuerint virgines, aut continentes, ſed coniugati, ea lege ad ſacerdotium recipiantur, vt uſque ad illud tantum tempus vxores nouerint. Quasi dicat: deinceps autem ab illis abſtineant: vt in tertia concluſione monſtrauimus. Secundum autem argumentum, de cap. quoniã.

Ad ſecũdũ argu. iam ſatis ſolutum eſt. Tertium verò quod illi auctoritati nititur quæ Auguſtino tribuitur, nempe *Ad tertiũ argumen.* ubi apparet dicere continentiam ſacerdotum poſt Apoſtolica inſtituta ab Eccleſia fuiſſe adiectam, nullatenus contra tertiam noſtram concluſionem pugnat: tum quod illud non eſt verbum Auguſt. Sed quia initium illius cap. Cum agitur. eſt illius: ſcioli legunt totum tanquam Auguſtini: cum ta- men ſit Gratiani, tum quod Gratianus hoc tantum ait quod continentia ſacerdotum eſt opus conſi- lii: quia conſilium eſt, vt fiant ſacerdotes: ſed tamen poſtquam ordinati ſunt, iam ſit illis præceptum. Quod autem ait poſt Apoſtolorum inſtituta fuiſſe adhibitam, ſi vult tempore Apoſtolorum nondũ fuiſſe illud in more, auctoritates ſanctorum ac rationes ad eandem tertiam concluſionem allatæ ei refragantur: quæ ideo plurius æſtimandæ ſunt.

FINIS LIBRI SEPTIMI,
DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER

LIBER OCTAVVS.

253

De Iuſtitia & Iure.

PRO O E M I V M.

Quando primũ libros iſtos de iuſtitia & iure in lucẽ dedimus, materiã iureiurandi, & adiurandi qua ſe inter- ediderim. At quoniam in vulgus Latine & Hiſpanè illum ſcripſi, ob idque non omnibus ſcholarum neruis rem amplificaui, multi ex me efflagitarunt: vt hac ſecunda impreſſione id de integro elucubrarem: eſt enim res ſcitu digniſſima, bis maxime temporibus, quando iurandi licentia tantam peierandi conſuetudinem peperit: vt vix Chriſtianis enormitatem huius criminis perſuadere valeas. Id quod Chriſtianiſmum teterrimè denigrat. An- nui ergo nil verius, ſi ex eodem libello quã plurima huc ſim transcripturus. Ille enim in ſolum uſum plebis ce- dere poteſt. Cogitaui ergo libellum ſeptimum de cambiis, qui breuiſſimus erat in ſexto de uſuris ponere, ac poſt ſeptimum de voto, octauum iſtum de iureiurando & adiuratione collocare. Ordinem nimirum diui Thomæ vt hactenus ſeci proſequutus.

QVÆSTIO PRIMA,

DE IVRAMENTO.

S. Thom. 2. 2. quæſt. 89.

ARTICVLVS I.

Vtrum iuramenti definitio ſit bona.

VÆSTIONEM de iuramento in decem articulos diſtribuit ſanctus Tho- quorum primò quæritur quid ſit, ſecundo ſit ne licitum, & cætera alia quæ ſuo ordine patebunt. Vbi forſan quis illico ordini obiiciat, primũ fuiſſe quæren- dum, vt Philoſophus 2. poſt admonet, vtrum iuramentum ſit, quã quid ſit. Reſpondetur autem in moralibus idem eſſe quætere, an res ſit, & an licita ſit. quæ quidem quæſtio præſupponit quid ſit: ex notitia enim eius ſcire pendet, an licitum ſit. Merito ergo primum de definitione quæritur iuramenti.

Ad quam quæſtionem diuus Thomas quatuor concluſionibus reſpondet. Prima, Iurare eſt Deum in teſtem aſſumere. Et dicitur iuramentum ob id, quod ſit quaſi pro iure introductum. Alij aiunt iurare eſſe Deum in teſtem vocare, ſub quibus verbis diuus Thomas quæſtionem propoſuit. Et ſu- mitur ex quodam ſermone Auguſtini de periurio, qui eſt inter ſermones de verbis Apoſtoli. 28. ſu- per verbis Iacob. quinto. Nolite iurare &c. Vbi ait quid eſt iurare per Deum, niſi teſtis eſt Deus? Veruntamen diuus Thomas ad prohibitionem diuinam alludens, ne nomẽ Dei in vanum aſſuma- mus, cordatius pro inuocare, dixit, aſſumere. Probatio autem concluſionis ſumitur ex fine & cauſa iurandi. Iuratio namque eſt veritatis confirmatio in rebus moralibus, quæ in particulari contingunt iuxta illud Apoſtoli ad Hebræos ſexto. Omnis controuerſiæ finis ad confirmationem, eſt iuramen- tum: huiusmodi autem confirmatio certa eſſe nequit niſi Deus in teſtem aduocetur: ergo iurare eſt Deum in teſtem aſſumere. Secundæ autem præmiſſæ ratio eſt, quod in ſcibilibus, quæ in ratione poſita ſunt, confirmatio veritatis procedit ex his, quæ ſunt naturaliter nota: atque aded illic neque teſtibus neque iuramento opus eſt. In moralibus verò quoniam contingentia ſunt atque aded ni- mium varia, non poteſt res ratione conſtabiliri. Sed opus eſt teſtibus. Teſtimonium autem huma- num duplice de cauſa fallax eſt: nempe & ex vitio voluntatis hominis, qui contra id quod mente ſentit, ob malitiam pronuntiare poteſt: & ex defectu intellectus: quia ob ignorantiam ſæpe de oc- cultis, & de abſentibus fallitur. Cum ergo his de cauſis omnis homo ſit mendax, dictorum veritas ſolo Dei teſtimonio ſatis confirmatur. Id quod Apoſtolus loco modo citato admonet dicens, Ho- mines per maiorem ſe iurant. Hinc ergo perſpicaciorem definitionem ſcolæſtico more hanc elicia- mus. Iuramentum eſt dictio per diuinam atteſtationem confirmata: vt dictio nomine, affirma- tionem & negationem complectamur: Dei verò appellatione, res quoque diuinas nempe creatu- ras in ipſum relatas. Enimverò qui per creaturas iurat, nomen aliquod illis ineſſe proſitetur, ſi- ue falſum, vt idololatræ, ſue verum: vt orthodoxi, qui Deum in creaturis exiſtere proſitemur. Vnde iuſturandum ait de officiis Cicero eſt affirmatio religioſa. Et Ariſtoteles etiam in Retho- rica ad Alexandrum, iuſturandum eſt, cum diuina veneratione dictio, probationis expers. Di- ctionis nomine affirmationem complexus eſt negationem. Adiecit autem, probationis expers, hoc eſt, quæ alia probatione caret: nimirum, vt naturam penitus iuramenti patefaceret: quod

Iniurandi vtiq; citra necessitatem, vbi res aliter probari non potest, non est licitum. At quantum ad etymologiam, iurandum à iure dicitur: ob id fortè (vt August. in citato sermone insinuat) q; qui iuratus veritatis Deo reddit: iuxta illud Euangelij, reddes Domino iuramenta tua: putà honoris ius: quippe cui veluti ipsissimæ veritati proprie competit dictorum omnium & conuentorum veritatem suo testimonio constabilire. Quamuis fortasse rei gratius applaudit quod hic D. Thom. docet: nempe iurandum ob id à iure dici, quòd pro iure sit introductum. Id enim quod iuratur pro lege habendum est, ac veluti ius ipsum sanctè seruandum. Id quod verbum Pauli denotat, dicens: iuramentum esse finem omnis controuersie, ac si lege esset sancitum. Quare iura post prestitum iuramentum nullam aliam inquisitionem permittunt: iniuria enim alioqui irrogaretur Deo. Secunda conclusio San. Thomæ est diuinum testimonium quandoq; per iuramentum ad asserendum præsentia vel præterita inducitur: quandoque verò ad confirmandum id quòd in futurum promittitur. Quocum prius dicitur iuramentum asseritorium: posterius verò permissorium. Res est quæ suis ipsis nominibus sit clara. Quod si arguas nonnunquã iuramentum asseritorium esse respectu futuri, vt cum quis iurat, cras fore, vt pluat. Respondetur S. Thom. loqui secundum iuramenti naturam. Haud enim futurum contingere asserendum est, nisi quatenus in suis causis iam est notum, vt cum quis iurat se facturum quod proposuit facere: iuramentum verò leue, & temerarium etiam de futuro potest esse asseritorium. Tertia conclusio. Ad ea quæ sunt necessaria, perque rationem inuestiganda non inducitur iuramentum: & est intelligenda conclusio in sensu prohibitorio. Quasi dicat illa non licet iuramento confirmare. Derisibile enim videtur. Imò, vt infra patebit, vitium est, si quis in disputatione scientiæ opinionem suam, vbi ratio non occurreret, iureiurando confirmaret. Quocirca non accipit necessaria pro iis solis quæ euidencia sunt. Nam in speculabilibus altera pars contradictionis semper est necessaria vt astra sunt paria vel non licet neutra sit nobis euidens quare vtramuis iures peccas, atque aded si iures quantitatem rem esse à substantia differentem aliãve quamlibet opinionem. Alia conclusio adhibetur in solutione tertij & ideo suo ordine videnda sunt argumenta. In primo exponit particulam definitionis, assumere Deum. Non enim quicumque testimonium Dei adducit, iurat: vt concionatores & prælectores & disputantes cum testimonia sacra citant non iurant: ed quòd testimonia illa Deus sua sponte dedit ad iuas asserendas veritates. Quare citantes illa, nihil aliud faciunt quã referre Dei asserita. Iurare autem est illum in testem asseritionum nostrarum implorare. In solutione secundæ exponit illam particulam euangelij Matt. 5. Reddes altissimo iuramenta tua. Videtur enim iurans nullum ius Deo reddere. Respondet ergo dupliciter: vno modo, q; dicatur ius Deo reddere qui iuramentum implet: nam illi suam fidem obstrinxerat, & potest etiam hoc in iuramento asseritorio intelligi, quando quis verum asserit. Secunda verò expositio est ad rem magis accommodata: nempe q; qui iurat, eo ipso q; iurat, ius hoc est honorem Deo debitum illi reddit: videlicet eum agnoscendo & confitendo infallibilem esse veritatem. Quocirca Hier. 5. Deus de filiis Israël cõquerabatur, quod eum dereliquissent, iurassentque in his qui non erant dii, id est honorem iuramentorum sibi proprium in deos falsos transfulissent. Tertium denique argumentum est. Aliud est officium iudicis, aliud verò testis. Sed quandoque iurando imploratur iudicium potius diuinum, quã testimonium vt cum execratoria iuratio qualis est illa Psal. 7. si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Respondet autem quarta conclusione duplex est iuramentum scilicet simplex, vt quando seu Deus seu creatura simpliciter vt testis asseritur vt Deus est mihi testis, per Deum &c. Alterum verò execratorium q; etiam dicitur imprecatorium cum adducitur in testem & pariter in vindicem vt tanquam iudex vindictam falsitatis sumat: vt dispeream, si non ita sit quæ quidem etiam forma iurandi antiqua fuit vt 2. Reg. 3. Hoc faciat mihi dominus & hæc addat: & q; vtrunque sit iuramentum hinc patet: quoniam cum Deus in testem adducitur, vt reuelator veritatis. Hanc verò reuelare potest aut simpliciter internè aut exterius eum puniendo, qui mentitur. Quare & hoc quoque est iuramentum. Et ad hoc reducitur quando imploratur vt præmiator veritatis. Vt si dicas, sic me Deus adiuuet, sic vitam meam seruet &c. Nam hic subintelligitur pars aduersa. Alioqui Deus me perdat &c. Ad horum plenioram intelligentiam colligendum imprimis nobis est, quibus modis contingat iuratio vbi primum asseritum sit. Nulla dictio simplex seu affirmatio sit seu negatio, quæ præ se non fert testimonij aut execrationis imaginem, est iuramentum. Simplicissima verò omnium est illa Matth. 5. nobis admonita. est est, Non non. Quod est dicere ad id quod est, respondere affirmando est, & ad id quod non est, negando. Vide quam candidas quãque sinceras Christus voluit nostras esse asseritiones. Duabus enim minimis syllabis admonuit esse explicandas. His enim verbis omnia expressit. Interrogas fecerimne, aut dixerim? respondendum mihi, feci aut, non feci, dixi, aut non dixi. Imò & verba excusare possumus dicendo, sic, aut non: Simplex etiam asseritio censetur si aduerbium aliquod aut nomen adiungatur, quod nihil asseritionis aut negationis mutat: vt si dicas, verè, in veritate, certè, profectò, sanè, & id genus reliqua nullum resultat iuramentum. Itè si dicas, in fide mea, aut in fide ingenui viri, aut in bona fide nihil iuras: quia non asseris fidem in testem. Sed sensus est, te secundum fidem loqui, quæ in dictis & cõuentis seruanda est. Secus si dicas: per fidem Dei aut Christi. Nã tunc iuramentum, sed sensus esset, te id pronuntiare secundum fidem humanam quã bonus Christianus seruare debet. Sunt autè verba non bene sonantia maximè in vitiis religiosis. Quando verò adhibetur, per, vt si dicas per meam fidem, videtur inde species constari iuramenti: sicut per meam animam, aut per meam vitam. Idem discrimen apparet si dicas in mea conscientia, aut per meam conscientiam. Idem enim censetur in mea conscientia, ac si dicas id aio quod sentio: sed cum addis, per, videtur accusatiua formam re-

stis

stis induere ob idq; vitiis timorati animi ab his omnibus abstinendum est. Et præsertim religiosi ab eo q; aiunt per habitum d. Francisci. aut d. Dominici, est enim iuramentum tum nobis indecorum tum & audientibus assonum. Per hæc autem de cæteris censendum. Secundò ad dignoscendas iuramentorum differentias notandum triplici ex capite variari. Primum ex parte obiecti diuiditur in asseritorium (vt dictum est) sub quo intelligitur negatiuum & promissorium. Secundo ex parte illius per quem iuratur diuiditur in iuramentum per Deum & iuramentum per creaturas: quod vt arti. 6. latius patebit fieri potest vel blasphemè, vt iurare per Herculem, per Iouem aut per solem ea ratione qua idololatræ qui creaturas pro Deo colunt: Vel catholicè sicuti per sanctos perque euangelia ab alijs creaturas in Deum relatas. Atque hic modus iurandi per creaturas potest fieri aut per simplicem attestationem vt in exemplis modo positus aut per execrationem subdendo creaturam iudicio & vindictæ Dei, si aliter est. Quemadmodum Genes. 42. legitur patriarcham Ioseph iurasse per salutem Pharaonis. Et homines seu per proprias, seu per charorum simili schemate iurant. Sed de his arti. 6. Tertio denique variantur iuramenta per varias formas & exempla iurandi. Primum quippe, idemq; vetustissimum iuramentorum exemplar fuit olim lege veteri celebratum, viuit Deus: aut, viuit Dominus. Id quo I Deus ipse docuit illam gentem, tum suo exemplo, tum etiam lege. Iurauit enim ipse Nu. 21. viuo ego, & ita præcepit Moyse renuntiare populo, viuo ego dicit Dominus. Dein de per Hier. ca. 4. Iurabis, viuit Deus. Fuit nanque hoc iniurandi specimen tunc temporis ad abominandum abolendumq; Ethnicorum iuramenta appositissimum. Iurabant quippe aut per elementa aut inanima saxa, aut per Iouem, & id genus homines vita defunctos. Vnde Danielis vltimo. Nunquid est Bel Deus viuens? cum tamen ille qui in testem asseritur, præsens esse debeat, idemque rei conscius, quæ iuratur. Idem ergo est, viuit dominus, ac si dicas, illum, in testem assero, qui non modo vitam viuit immortalem, sed vbiq; adest: neque tantum iurantis verba audit verum & intima cordis intuetur: qui ideo neque decipi potest, nec vult quenquam seducere. Ad hanc formam reducuntur dicere, Coram Deo loquor vt Paul. ad Galat. 1. & Deus scit. Quamuis istæ possunt accipi & denunciatiue & inuocatiue. Et quidem priori modo non sunt iuramenta sed sensus est, Ego sic aut sic aio, sed tamen verba mea Dei scientiæ submitto. Ipse enim quid verum sit nouit. Quare in vitiis timorati animi vbi dolus abest, non est iuramentum. Si autem inuocatiue dicatur diuinam scientiam in testimonium inuocando, vt si dicas Deus scit quod non mentior iuramentum est. Sicut illud Pauli. Ecce coram Deo quia non mentior. Quocirca illud Petri, Ioannis 21. Tu scis domine, quia amo te, formam profectò habet iuramenti perinde ac Deus scit. Quamuis si tantum respondisset Tu scis, sensus esset Tu scis an amem te: quod non esset iuramentum, cum autem asserendo dixit, Scis quia amo te, visus est Christum in testem protulisse. Secunda post hanc forma iurandi est, testor Deum, aut, testis mihi est Deus. Qua vsus est ad Roman. Paul. atque hæc expressius refert naturam iuramenti: est siquidem iurare (vt supra dicebamus) Deum aut diuina in testes citare. Atque ad hanc formam reducitur illud ad Roman. 9. Veritatem dico in Christo Iesu & non mentior. Tertia forma sit expresso verbo iurandi vt iuro Deum, & per Deum, vt Gene. 22. Per memetipsum iuravi aut sub tacito verbo, proferendo solam præpositionem, vt si dicas per Deum per sanctos, & per Euangelia: sic & sic est. Quin verò absque vlla verborum prolacione, cum quis rogatus ac iussus, manu crucem aut euangeliorum volumen attigit intendens annuensque iurare re vera iurat. Sunt præterea figuræ aliæ, & phrasæ, quas vulgus trutina iuramentorum æstimat: cum sint multò peiore nomine dignæ. Vt voueo Deo Dum fit per modum iurantis, est enim abusus votum pro iuramento usurpare Deum pœniteat, aut Deo indoleat, non credo, discredo, atque id genus aliæ, quæ diuersis nationibus diuersa sunt in vsu. Sunt enim non iuramenta tantum, sed aperta blasphemæ. De quibus questione secunda copiosius dicendum est. diuiduntur autem iuramenta vel ex parte causæ in liberum & coactum illud quòd sponte fit hoc autem per vim Item in iuramentum prudens & incautum illud, scilicet quod à prudentia proficiscitur hoc autem ex imprudentia vt si rem vel absque iustitia iuras vel absque iudicio. Item ex parte effectus vt in sincerum quòd in bonum fit & dolum quòd fit ad decipiendum de quibus omnibus suis locis videbitur. Nunc tamen interim circa has diuisiones dubium facillè suboritur. Vtrum iuramenta asseritorium, & promissorium sint eiusdem speciei. Apparet enim pars negatiua vera propterea quòd asserere & polliceri absque iuramento diuersæ figuræ sunt & speciei. Itemque dubium ratio offert de simplici & execratorio. Nã qui execratur, malum sibi iudicio Dei imprecatur. Ad vtrunque tamen breui responso eodemque bimembri fit satis. Respondetur namque si ratio iurandi per se in omnibus consideretur eiusdem esse omnia speciei: Deum enim in testem implorare siue in asseritionibus siue in promissionibus fiat siue in execrationibus eadem est iurandi species, quia idem est testis & testimonium. Differunt tamen accidentariè hoc est ratione materiei, quæ per se alio genere differunt: vt pollicitatio & asseritio si enim animal per album diuidas & nigrum, licet per se duæ sunt differentiæ coloris sunt tamen genere animalis accidentariæ. Secundum dictum sit quòd quamuis simplex iuramentum, & quod fit execratorium eiusdem sint speciei, nihilominus aut virtus aut vitium iurandi alteri seu virtuti seu vitio imperat, sicuti vbi quis ob mœchiam furatur. Quare qui iuste execratorie iurat imperat vitio si maledictionis supra se & qui perperam iuret imperat eidem vitio. Est enim execrati horrori & abominationi rem habere: significat ergo qui per execrationem iurat aded mendacium abominari, vt si mentiatur rem horrendam sibi optet accidere. Et ad hoc etiam reducitur, vt supra dicebamus imprecatio benedictionis. Sic me Deus adiuuet &c. quæ abusiue dicitur execratio propterea quòd videtur illam à contrario sensu includere.

ART I.

Triplici ex capite variantur iuramenta.

Gene. 42.

Viuit Dominus.

Testis est mihi Deus.

Blasphemæ.

Responsio.

Secundum dicitur Execrari.

IABITO quid sit iurare, sublequitur inquisitio vtrum sit licitum. Et respōdet D. Thom. duabus conclusionibus. Prior est. Iuramentum secundum se est licitum & honestum. Id quod duplici ratione probat videlicet ex origine, vnde sit honestum quoniam iusiurandum ortum ex catholica fide habuit, qua homines credunt & profitentur Deum infalibilem omnium habere veritatem & prouisionem. Secundo ex fine vnde sit licitum quia inductum, vt ait ad Hæbræos 6. Paul. est vt sine litib. imposito homines in pace & tranquillitate viuant. Secunda conclusio: Iuramentum ob malum vsum id est, quia sine necessitate & cautela sit in malum cedit. Primum quia irreuerentia sit Deo ex leui causa eum in testem adducere. Secundo quod ea iurandi consuetudine peticulum peierandi creatur, ob id quod homo facile verbo delinquit. Vnde Iac. 3. si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Vnde & Ecclesiast. 23. dicitur iurationi non assuetos tuum multi enim casus in illa. Hic primum omnium notandus est sensus primæ conclusionis: iuramentum secundum se est licitum & honestum. Videtur enim sibi pōst contradicere artic. 5. vbi admonet idcirco non esse appetendam iurationem q̄ non numeratur inter ea quæ sunt per se appetenda. Atque adeo docet non esse per se virtutem sed ratione necessitatis. Responsio tamen est quod secundum se, aliter hic quam illic vsurpat. Hic enim idem est iuramentum secundum se quod consideratum vt abstrahitur ab vsu hoc vel illo. Illic autem idem est quod consideratum seclusa necessitate. Sunt enim aliquæ virtutes quæ per se seclusa alia necessitate habent speciem boni, vt charitas religio &c. Aliæ verò quæ seclusa necessitate per se non essent virtutes. Vt pœnitentia, quæ nisi peccatum ingruisset in orbem, non esset virtus. Et tale est iuramentum, vt illic explicabitur. Secundo, meminisse oportet hæresim fuisse, vt lib. 3. dist. 39. refert Bonauentura Manichæorū: quæuis Gui. Carmelita, nō nisi Vualdēsi. eam impingat nullatenus esse licitum iurare. Quippe quod à Christo Matth. 5. prorsum interdictum aiebat, est tamen manifestatus error. Cui quidem in primis reclamationem testimonium Deut. 6. quo D. Thom. priorem cōclusionem affirmat Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis. Nam etsi imaginem potius permissionis, præ se ferat quam præceptionis, est nihilominus vera permissio tanquam rei licitæ, ac si dixisset: Non tibi simpliciter iurare iubeo, sed vbi eam necessitatem ratio attulerit, non per falsos deos, sed per me iurabis. Tamen si Hieronym. super Matth. cap. 5. & refertur 22. quæst. 1. canon. considera, cui & Theophilactus astipulatur, permissionem illam non intelligat, vt fieret sine culpa, sed vt vsura permittitur & meretricium, tanquam minus malum. Ait quippe iurare per Deum concessum fuisse illi populo: non quod rectè hoc facerent, sed quod melius, purā minus malum esset per Deum, quam per idola iurare. Hoc autem non planè intelligo. Nam iurare si consideretur sine veritate & iustitia & iudicio, nunquam fieri neque in illo populo potuit citra culpam, & ideo in hoc sensu nunquam fuit concessum: vbiuis autem illi comites adsunt licitum est iurare: quapropter absque vllō dubio intelligitur permissio licita. Sed forsā sentit Hieronymus vana iuramenta per Deum permissa fuisse Iudæis, hoc est leuioris illis fuisse pœnæ quam nobis, vt auerterentur ab idolatrarum iuramentis per creaturas. Et in hoc sensu subdit quod euangelica veritas non recipit iuramentum cum omnis sermo fidelis pro iureiurando sit. Non autem quod neget iuramentum quando legitime sit, licitum esse. Ingenuè quippe illic ait, quod qui iurat aut veneratur, aut diligit eum per quem iurat. Est ergo catholica veritas iuramentum quandoque esse licitum, & contraria falsitas hæretica. Et probatur secundo præter allegatam auctoritatem exemplis ipsius Dei & Sanctorum. Iuravit enim Deus per semetipsum Abrahæ (vt habetur in Genes. 22. Genesi) quod ex eius semine missurus esset super omnes gentes benedictionem. Veruntamen Deus non ea ratione iurat qua homines: nempe quod indigeat veritatem suam iuramento confirmare. Tam firma quippe est simplex eius assertio, quam iuratio: iurat enim per semetipsum. Sed vt concilio Tolerano habetur quod vigesima secunda quæst. 4. canon. immutabilis. refertur, iurare Dei est à seipso ordinata nullatenus conuellere, sicuti pœnitere, eadem ordinata cum voluerit immutare. Sic enim per Hieremiam dicit: Loquar aduersum gentem, vt eradicem & destruaem & disperdam. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, agam & ego pœnitentiam à malo quod cogitauit, vt facerem eis. Itaque quod Deus sine iuramento affirmat, nonnunquam ceu comminatorium immutat: quod verò iuramento asserit immutabile firmat. Et ideo mysterium filij sui tanquam immutabile iuramento firmavit Abrahæ. Vnde in Psalm. 109. è regione iuramento Dei eius opponitur pœnitentia. Iuravit enim, inquit, Dominus, & non pœnitebit eum: id est quia iuravit non pœnitebit. Tu es sacerdos in æternum. &c. Et ad Hebræ. 6. Paul. Volens, inquit, Deus abundantius ostendere immobilitatem consilij sui, interposuit iusiurandum, vt per duas res immobiles (scilicet pollicitationem & iusiurandum) quibus impossibile est mentiri Deum fortissimum solatium habeamus. Quod si quæras vtrum Deus possit iurare per aliam à se. Paulus illic neganter responder. Homines enim, inquit, per maiorem se iurant. Deus autem, quia maiorem se non habet, iurat per seipsum. Ratio verò cur per alium iurare nequit, est eadem fermè ratione qua Deus, iurat angelus: de quo Apoca. 10. legitur iurasse per viuentem in secula seculorum. Non quod cœlestis Angelus iuratoria firmitate indigeat, quoniam mentiri nequit: sed vt D. Thom. præsentis quæst. arti. 10. ait: Si ad ostendendum id quod affirmat ex infalibili fixaque & immutabili Dei dispositione procedere, Præpositio per, designat auctoritatem in eo per quod iuratur quæ sit principium confirmandi veritatem, veritas autem quam Deus profert, non potest per aliud certius principium stabiliri, potest tamen iurare in alio tanquam in illo cuius ministerio suam enuntiat veritatē. Vnde super illud Amos 4. Iuravit Dominus in sancto

sancto suo, ait gloss. In seipso, vel in filio, vel in aliquo electo angelo, vel in homine. Et Hier. addit vel in omni quod factum est. Iurare autem hominis vt præfati sumus, est Deū in testem suæ dictionis afferte. Quod & sanctis in vsu fuit. Adiuravit enim Abraham famulū suū, dum eum in Mesopotamiam legauit quæsitum vxorem filio suo. Et illo iureiurando, viuit Dominus vsi sunt crebrò Dauid & Salomon, & reliqui Patriarchæ. Nam (vt est apud Hieremiam) illud iurandi exēplū cōcessum erat tunc temporis. Atqui sub lege Euangelica Pau. variè quoque iurasse cōperitur: vt ad Rom. Testis est mihi Deus, & ad Galat. Ecce coram Deo, quia non mentior: quanta tamen religione & veneratione quæstione sequenti adnotabitur. Hæsitabit autem forsā hic lector vtrum iusiurandum non solum permissio sit, verum etiam nonnunquā affirmatum præceptum. Ad quod citra vllam controuersiam affirmanter responderetur. Hoc enim in primis patet ex vsu, habet enim ius quæcunq; publica potestas, tam ciuili quā spirituali iure & more exigēdi à ciuē, & à quocunq; sibi subdito iuramentū ad detegenda coercendaq; mala, quæ siue in reipublica perniciē oboriuntur, siue in iniuriam proximi. Et qui tunc non iuraret cōtra præceptum ageret non solum obedientiæ, verū & religionis, cuius generis, vt art. 4. parebit est iuramentū. Quin verò quandoq; non requisitus tenetur vir bonus iusiurandum offerre: vel ad liberandū innocētē à morte, vel pro alio magno bono publico. Et tunc vsq; adeo bonū est iurare, vt nō iurare delictū sit: qua vtique ratione. huiusmodi iuramenta dicuntur simpliciter necessaria, vt pote quæ sine culpa prætermitti non possunt. Atq; illic præcipuè verum habet psalmus ille, Laudabuntur omnes qui iurant in eo, nimirum in Deo. Quod si percunctando institeris qualenam præceptum sit. Responderetur esse naturale & diuinum perinde ac mandata Decalogi. Atque hoc est quod rationes D. Thomæ, planè demonstrant. Probat enim ratio prior, iuramentum ab honore honestum fieri, qui Deo à iurante defertur: dum illum per fidem Catholicam confitetur esse caput perēnemq; fontem omnium veritatum haberēq; omniū prouisionem. Id q̄ à S. Tho. non sine causa appositum. Quanquam enim constaret Deum esse omnium scientē, nisi profiteremur curam habere nostri non esset idoneus, qui in testem à nobis adduceretur. Nam alioqui licet posset, fortasse nollet nobis assera attestari nostra. Itaque vt hanc rationem plenè perspicias: sicuti naturali lumine veritates omnes per suā cuiusque principia sapiens demōstrat (siquidem auctore Arist. tunc vnāquāq; rem scire arbitramur, cum principia prima vsq; ad elementa cognoscimus) ita & eadem nos admonet naturalis ratio: ed præsertim catholica fides & religio, vt dubia omnia rerum in humanis commerciis contingentium, quæ aliter definire nequeunt, per diuinum testimoniū, quasi per primum suū premūq; veritatis principium, & fontem omnino confirmemus. Atqui ex hoc capite, nepe quā iurante ex fide catholica nascitur, sub genere religionis hanc virtutem, at. 4. collabimus. Secunda item ratio palam ostendit præceptum esse naturale. Est nanq; homo, animal suapte natura politicum & ciuile: haud tamen humana reipublica perdurare valeret nisi fides, quæ, vt auctor est. i. de offi. Cicero. dictorū est cōuentorūq; constātia & veritas firmum inter homines haberet fundamentum: quod profectò absq; diuino testimonio stabiliri nequirer. Etenim si status humanæ innocentie perduralset, nunquam cōcessum fuisset hominibus iurare: eo q̄ nulla occurrisset tunc iurandi necessitas: sed simplici verbo præstarent sibi homines mutuo certam fidem. Ad hanc nos ergo sinceritatē reuocare satagens Christus, ait, Sit sermo vester est est, nō nō. At verò quoniā inter alias plagas, quas nobis verus ille serpens impegit (qui vt habetur Ioan. 8.) mēdax semper fuit & pater mēdaci, hæc fuit vna insignis, quod auctoritas hominum vsq; adeo fuit exinde sauciata & labefactata, vt non facile homines digni sint, quibus adhibeatur fides, clamante Psalmista: Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. Atqui ab hac læsione alterum subinde accepimus incredulitatis vulnus: nepe q̄ cū difficultate quæ nos latent credimus. Ob hanc ergo necessitatē indulta nobis diuinitus est iurandi facultas. Ex quo colligitur iuramentum nō esse illarū virtutū: vt paulò ante dicebamus, quæ per se absque vlla necessitate sunt virtutes, sed earum quas sola necessitas numero virtutum apponit. Indulsi enim Deus nobis hanc iurandi facultatem, ob suā in nos charitatē, nempe vt sine litibus imposito, in pace semper & tranquillitate viuamus. Id quod ad subsequentiū intellectum plurimum conducit. Et ex hac parte est hoc naturale præceptum: nempe ob necessitatem cōfirmandæ inter homines fidei, supposita autē necessitate, tunc q̄ nō nisi per verum Deum iuremus, aut per creaturas in ipsum relatas, non solum naturale sed ius diuinū positiuū est. Atqui hic est sensus testimonij citati. Deut. 6. Quare testimonia diuina adducta, vt illud ad Hæbræ. 6. Quod iuramentum est omnis controuersie finis ad confirmationem ius explicans naturale. Vnde iurisconsultus in capite tituli de iureiurando. ff. Maximus inquit remedium expediendarum litium in vsu venit iurandi religio. Et lib. offic. Cicero. Nullū ait vinculū ad stringendam fidem iureiurando maiores nostri arctius esse voluerunt. Ac demū Philoso. i. cap. 3. Res inquit, honorabilissima est iuramentum, cuius ideo venerationē nunquā antiqui tribuerunt, nisi illis quos pro Deis colebant. Sed rogas nunquid tunc solum licitū est iurare, quando simpliciter necessarium, puta in præcepto. Responderetur, non tunc solum, verum quando fuerit vtile, tunc etiam est licitum. Duo nanq; illud faciunt legitimum, scilicet & iusta necessitas & pia utilitas. Offert tamen nobis non infimā ambigendi rationem, locus ille euangelicus Christi, Matt. 5. Ego autem dico vobis non iurare omnino. Vnde D. Thom. primum extruit. Nam cum relata Iudeorum seu licentia, seu facultate adiecerit, Ego autem dico, visus est omnem nobis occlusisse iurandi locum. Quod idē interpretatus Iacobus Apost. Ante omnia, inquit, fratres mei, nolite iurare. Non ergo solum non est præceptum, immo nec videtur permissum, D. Hiero. super eundem locum facile se extricat, dicens, non prohibuisse illic Christū iurare per Deū, sed tantum per creaturas blasphemē, ponendo in illis finem, vt idololatræ faciebant. Atque in eandem sententiam subscripsit Innocen. extrā de iureiuran.

Genes. 24.

Hierem. 4.

Iurare non nunquā est præceptū.

Præceptū iurandi naturale & diuinum.

Naturalis fides.

Ioan. 8.

Psalm. 15.

Hebræ. 6. ff. de iureiurando.

Primum argument.

Hieronym. Extrā de iureiuran. canone.

Et si Christus.

iura menta

Contra Hieronymum. iure iurandi canon. Et si Christus. Quam quidem hic D. Thom. deserit, Augustinum sequutus aliter sentientem. Et re vera euangelium ipsum præter Augustini auctoritatē planè demonstrat: deterruisse nos Christum ab omni iuramento, siue per creaturas, siue per Deum. Id quod hoc pacto conuincitur. Non tantum nos hoc loco iurare cohibuit per creaturas, ut idolatriæ iurabāt, sed re vera immodicè per illas iurare, etiam ut ille populus citra idolatriæ labem in more habebat. Nam cum vetustas illas sanctasque leges citasset. Non periurabis, & reddes altissimo iuramenta tua, adiecit. Ego autem dico vobis non iurare omnino, nec per cælum, &c. Palam constat non tantum vetuisse nos per creaturas idololatricæ more iurare, sed illo quoque pacto quo referuntur in Deum, tunc enim redduntur iuramenta Deo. Si autem reprehendit iurare catholicè per creaturas, quod subinde intelligendum est, quando sit sine necessitate, arctius inerepare voluit iuramenta per Deum. Nam quibus casibus fas est iurare per Deum, simul & per creaturas orthodoxè iurare licet: & quibus non est licitum iurare per creaturas, maius nefas est iurare per Deum. Licebat namque illi populo, sicut nobis iurare per creaturas. Quia utique ratione Christus, Matth. 23. Phariseos in simulabat, quod docerent plebè iurare per templum aut per altare non esse iuramentum, sed iurare per aurum templi, aut per oblationem, propterea quod periuros imposita poena auri & oblationis castigabant. Accedit in confirmationem sententiæ huius creaturarum differentia, quibus rem Christus explicuit. Deus quippe uti sacrorum sapientes docent, tribus modis in rebus existit: qua certè ratione per creaturas iurare licet. Existit inquam in illis per essentiam, præsentiam, & potentiam. Vnde quod explicaret modum, primum meminit cæli & terræ. Cælum namque, sedes thronusque Dei, idcirco censetur, quod illic existimatur potissimum residere, ubi conspicitur: terra verò ed nuncupatur scabellum pedum eius, quod hæc omnia inferiora, veluti vestigia sunt ipsius. Et quia Cælum, ut habetur Esaiæ 23. & terram implet, per periphrasim depingitur quasi homo, qui cælo sederet, & terram pedibus contingeret. Ciuitas autem Hierusalem, loca omnia sacra designat, ubi Deus colitur, illic enim præcipue existimatur esse per præsentiam, ubi orantes cum illo colloquimur, sed nominatione capitis vniuersa complexus est, quæ eius nutui & potentia subduntur. Et ideo in causam quod nefas est iurare per caput, subnexuit, quod naturam capitis mutare non possumus de albo in nigrum (& si arte possumus capillos defecare) quoniam tota natura opificium est Dei. Constat ergo illic à Christo nos quadamtenus esse iuratione per creaturas interdictos, quatenus in ipsis Deus existit: nempe sine iustitia, veritate & iudicio. Ex quo fit planè consequens, ut iam supra illatum est, & iurationem per Deum urgentiore nobis ratione interdixisset, ut pote quæ quando fit absque necessitate & utilitate peior est. Subticuit illud tamen, quoniam à minori ad maius euidens erat argumentum. Quapropter Iacobus documentum Christi explicatius referens, ait ca. 5. Ante omnia fratres charissimi, nolite iurare, neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcumque iuramentum: hoc est, neque per Deum, neque per aliam creaturam. At protinus hinc argumentum robustius exurgit. Si Christus nos illis modis iurandi per Deum & creaturas interdixit, qui antiquo populo liciti erant, in nullo ergo casu reliqua vllam nobis fecit facultatem iurandi. Id quod cõcessu esset absurdissimum, cum auctor ipse naturæ ius tum necessarium naturale, non sit credendus abrogasse. Respondet ergo in lib. de mendacio. August. cap. 15. quod cum Paul. post mandatum Domini non semel iurauerit, ipse nobis mandati sensum aperuit. Vnde quod dictum est, non iurare omnino, subintelligendum est, absque urgente necessitate. Ne scilicet iurando, ad facilitatē iurandi veniatur, & ex facilitate, ad cõsuetudinē, atque ita ex cõsuetudine ad periurium decidatur. Et infra: Intelligendum est, inquit, illud quod positum est, omnino, ut quantum in te est, non affectes, non ames, non quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas iusiurandum. Hæc ille. Hoc tamen si verum fari licet, non plenè rei satisfacere videtur. Id enim totum quod Augustinus ait nobis esse prohibitum, pariter erat & illi populo interdictum. Quoniam non modò iurare sine urgente necessitate, verum & cõsuetudine & appetitua iurandi iure naturæ prohibita est: ius autem naturæ non solum Hebræos, verum & vniuersos mortales semper obligauit: Christus verò aliquid nobis singulare inhibere visus est, quando quidem nos cum illis cõferendo dixit: Audistis quia dictum est antiquis, ego autem dico vobis. Resolutio ergo responsionis (si verum coniecimus) est, quod etsi legislator noster nihil prorsus nobis vetuerit, quod antiquis non erat vetitum: explicuit tamen aliquid, quod illis non erat vsque adeo apertum, ac deinde docuit, id quod illis erat turpe, nobis ratione status esse turpius. Ad cuius intellectum notandum, utranque partem esse præceptum naturale, scilicet & iurare quando ratio id admonet, & neutiquam iurare quando necessitas neque utilitas adest. Idem enim est iurare non omnino, ac si dicas, non occidere, non furari, &c. Sed rogas cur non adiecit, nisi in necessitate aut cum utilitate. Respondetur. Ut in expositione Decalogi lib. 2. respondimus id non fuisse opus: quoniam præceptum naturale sub quantumcumque vniuersalibus verbis proponatur nullatenus includit casus quos natura ipsa non comprehendit. Quod enim iudex malefactores, aut suum quisque aggressorem occidat, non est exceptio illius præcepti, non occides: quoniam similes casus nunquam illic fuerunt inclusi. Eodem ergo pacto, nolite iurare omnino, casus necessitatis non includit. Quapropter perinde omnino antiquos, ut nos obligabat. At verò, ut ex verbis euangelij coniectari licet, populus ille vel Phariseorum seductione vel ob suam cõcutiam non arbitratur iuramenta per aliquas creaturas, ut per templa & altare esse iuramenta: quod Christus (ut modò dicebamus) Matth. 23. declarauit. Et ideo forsitan neque putabāt licet falsum dicerent esse periuros: & ideo ait Christus nolite iurare omnino. Vbi aduerbium omnino non excludit omnes casus: (quandocumque multi necessitate iurandi afferunt) sed modos omnes & figuras iurandi, ubi non adest necessitas, scilicet neque per cælum neque per terram, &c. quæ ipsi non pro iuramenti ducebāt. Itaque sicuti in præcedentibus monitis. Audistis quia dictum est antiquis, non occides: Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio: non adiecit illud quasi antiquitus

antiquitus esset licitum, sed id quod ignorabant explicuit, sic ubi dixit: Nolite iurare omnino, neque per cælum, &c. Nil vetuit quod vetitum non erat, sed explicuit iuramenta per creaturas verè esse iuramenta. Ob idque esse illicita quando sunt vana. Diuus Bonauentura lib. 3. distin. 39. quæst. 2. artic. 1. nescio quid hic distinctionis cõminiscitur. Ait enim Christum non dixisse: Omnino nolite iurare. Nam tunc omnes vniuersaliter exclusisset casus: sicuti qui ait omne animal non est homo, omnem hominem à ratione animali excludit, sed dixit: Nolite iurare omnino. Vbi cum omnino ponatur post negationem non facit sensum, nisi particularem, ut si dicas non omne animal est homo: quare non fuit sensus, ut nullo modo iuremus, sed quod non omnibus casibus iuremus. At verò non crediderim Christum huius dialecticæ meminisse, sed vniuersum dixisse ne iuremur. Sub intellecta tamen, ut dictum est, restrictione iuris naturalis, scilicet ubi vel necessitas, vel pietas aliud exegerit. Super hæc autem forsitan nos Christus admonitos hoc mandato curauit iuramentorum frequentiam, multò nobis esse turpiorem quam illis. Christiani enim illa deberent lucis opera de se ubique præstare, ut ad conciliandam inter se fidem nullo indigerent iuramento. Debet enim, ut ait Christus iustitia nostra super illa iudiciorum abundare. Vnde super Matt. citatus supra Hierony. Veritas, inquit, euangelica, iuramentum non recipit: cum omnis sermo viri fidelis, pro iureiurando sit, hæc Hierony. In cuius exemplum, etsi Deus antiquitus iurasse legatur, tamen magister noster Christus nunquam iurauit. Sed plurimum aiebat. Amen amen dico vobis. Sub quibus utique verbis nulla delitescit iuramenti vis. Perinde enim est prorsus ac si dicas: verè verè seu firmiter dico vobis: quemadmodum apud Lucam ipse illud exposuit. Secundum argumentum Diui Thomæ est. Nichil quod à malo est, videtur licitum. nam mala à bono fructus bonos facere nequit, sed iuramentum, ait Christus esse à malo. Si enim, inquit, sermo vester est est, non non, quod autè amplius est, à malo est. Hæretici negantes vllò pacto fas esse iurare aiebant simplicem assertionem aut negationem, scilicet est est, non non, esse à bono Deo, id autem quod amplius est, nempe iuramentum esse à Deo malo. Duo enim principia Manichæi ponebant boni & mali idque aiebant id Christum significasse: glossema tamen hoc apertissimum hæreticum est Manichæorum. Legitimus autem sensus est Augustini in lib. de sermo. Domini in monte, quod allegatur 22. quæst. 1. cano. ita ergo, ubi ait iuramentum non esse malum: sed à malo nempe à mala causa, puta ex infirmitate & plaga humani generis, quæ de peccato originali accepit. Et per hæc verba exponitur aliud eius dictum super epistolam ad Galat. & citatur ibi canon, non est. Vbi ait quod iuramentum est à malo, non quidem iurantis, sed increduli iuramentum petentis. Haud enim docuisse putes, petere iuramentum esse semper malum culpæ, sed ait à malo petentis: scilicet à malo poenæ, quam per originale culpam contraximus: est enim iam nobis inde naturale malum incredulitas in rebus grauibus. Esset tamen peccatum de leuissimis iusiurandum postulare. Tertium denique argumentum est, exquirere signum diuinæ prouidentia est tentare Deum. Secundum illud Deuter. 6. Non tentabis Dominum Deum tuum: qui autem iurat videtur eiusmodi signum exquirere, ergo id perperam facit. Responsionis autè summa consistit in duobus. Primum, quod tentare Deum non est quomodo libet signum eius exposcere, sed id absque necessitate & utilitate facere. Quemadmodum ille qui de ratione se præcipit daret (quod Sathanas seruatore nostro suadebat) ut experiatur si manus illi Deus supponeat. Et veluti ille qui in duellum descendit cum altero in testimonium veritatis. Potest enim aliter patere: & si est occulta, non debet illo modo probari. Qui autem iurat, pro necessitate & utilitate facit. Secus si cadens ferrum manu vellet palpare, quod iam in habitum est. At quoniam statim solutio hæc redargui potest, quod saltem iuramentum res apparet frustranea. Quoniam nunquam aut per quæ rarissime Deus veritatem pandit, seu illum qui peierat prodendo, seu ei qui rectè iurat testimonium publicè ferendo. Respondet D. Thom. Quod etsi non id præsentis seculo faciat, nulli se propterea periculo iurans exponit: quãdoquidem certum est in die iudicij testimonium laturum quando ut 1. ad Cor. 4. ait Paul. manifestabit abscondita cordium. Videtur tamen animus huic solutioni ægerimè acquiescere. Nam testimonia petuntur in iudicio, ut testes illic veritatem proferant: Si ergo Deus rem quam quis iurat non cõtinuè attestatur, & quod in extremo iudicio futurum sit, homines latet, videtur religio iurandi superuacanea. Respondetur quod fundamentum religionis iurandi non est quod Deus cõfestim, sicuti homines, sit testimonium laturus, sed fides & honor quem mortales illi, quem pro Deo colunt deferunt. Vnde illa existimatio orta est quod nullus sit credendus, tum Deo illam irreuerentiam exhibere, tum etiam sibi illud periculum finalis iudicij creare, si falsum iurat. Pungit nihilominus scrupulus quod saltem qui falsè aut vanè iurat Deum tentet. Quandoquidem testimonium Dei absque necessitate exquiri. Respondetur nec vanè iurantes tentare Deum: quoniam nihil aliud faciunt quàm simpliciter inuocare testimonium diuinum nulli se exponentes periculo, sed suo arbitratui committendo: si voluerit testimonium patefacere. Qui autem se præcipit aut duello certat, aut ardens ferrum tangit, propterea Deum tentat, quia exponit se manifestario periculo si Deus eum eripere renuerit. Adde quod etiam scelestissimus homo qui nefandissima crimina multiplicatis iuramentis inique contegere persisteret, periculo se quoque exponeret, ut Deus miraculo illum proderet.

ARTICVLVS III.

Vtrum congruè tres comites iuramenti assignentur.

Quoniam iusiurandum (ut supra dictum est) & articulo quinto, iterum repetetur, non est earum virtutum, quæ per se absque necessitate honestatè habent, consequens sit, ut certis comitibus & ornamentis antequam sit licitum, sit vestiendum. De quibus D. Thomas duabus conclusionibus respondet. Prior est. Tres sunt necessarij comites, quibus iuramentum honestatur: nempe veritas, iustitia, & iudicium. Cõclusio hæc non solum ratione, sanctorumque testimonio, sed oraculo

Nobis tur
ius iurare
quam anti-
quis.

Hieronym.
Christus non
iurauit.

Secundum
argumen-
D. Thom.

Responsio.
Augu. 22.
q. can. ita
ergo.

3. Argum.
D. Thom.
Tentare
Deum.

Redargu-
tio solutio
nis.

Responsio.

Scrupulus.

Prior con-
clusio.

eulo itē Sacrae scripturae nititur. Ait enim Deus Hierem. 4. Iurabis, vivit Dominus in veritate, in iudicio & iustitia: quod exponens Hieronymus. Animadvertendū inquit est, q̄ insurandū hos habet comites. scilicet veritatem, iudicium & iustitiam. Probatur ratione. Quoniam per iuramentum Deus qui summa veritas summāq; iustitia est, in testē adducitur, necessariū ad eius reverentiam est, ut id quod iuratur primū sit verum: mox iustū & æquū, sed tertio præterea circumspectio iurandi requirit, ut nō leuiter, sed maturo iudicio, & discretione fiat. Exigitur ergo veritas iustitia & iudicium. Posterior conclusio. Iuramentū cui veritas non subest dicitur falsum & mendax: cui verō nō subest iustitia, dicitur iniquū & illicitum: sed q̄ leuiter sine necessitate & iudicio fit dicitur temerariū. Tametsi vbi si iustitia deest, vel iudicium cōmuni nomine dicitur incautū. Vide ergo quāta sit iuramenti maiestas, quātaque sit religione perornādū, antequā sit audendum. Addit quippe illic Hieron. quod si tria ista defuerint, nequaquā erit iuramentū, sed periuriū. Et intelligit nō solū periuriū, vbi tria simul defuerint, sed etiam vbi cūq; eorū quodpiā abfuerit. Tametsi diuersa ratione & gradu: ut quæstione subsequenti patebit. Quo fit ut si hæc illegitima iuramenta ad normā violatæ prohibitionis accommodētur, quæ est ne nomen Dei assumamus in vanū, diuersimode ergo hæc vana sunt. Nam vbi nō est veritas iuramentū sua euacuatur substantia & medulla, perinde atq; auelana sine nucleo. Vbi autē aliquid iuratur iniquam, ut hominē occidere: iuramentū sit secundo gradu vanū: quia è regione aduersatur scopo & fini, nēpe iustitiæ ad cuius custodiam cōcessa nobis est iurandi facultas sicut vana est oratio qua irritatur Deus. Iuramentū autē temerariū, & vanū caret causā iurandi, nēpe necessitate: sicut vana fuisset pœnitentia, vbi nullum præfuisset peccatū. Requiritur igitur veritas primū omnium in iuramento, in assertorio quidē, ut id q̄ asseritur, verū omnino sit: atque id q̄ negatur, sit vtrique falsum: in promissorio verō, ut id quod promittitur, si licitum modō fuerit, tēpore & loco impleatur. De secundo autem comite nēpe de iustitia dubiū nōnullum existit, an in solo promissorio locum habeat. Enim verō si ad rē tantūm quæ iuratur sit iustitia referenda, illi soli competit, ut scilicet quod promittimus iustum sit: In assertorio verō ait hic Caiet. ineptū esse assignare iustitiā quātum ad rem iuratum. Possum enim ego asserere sub iuramento me aut illum, scelera quæ iniusta sunt opera pati asse. Imō quāuis asserā iurando id q̄ nō est malum, ut me esse præsum iuro quidem rem verā, sed in ineptē dicitur iusta, sicuti si iurem falsum: non ideo iurare videor rem iniustam: si aut iustitia referatur ad causam, ut nemo iuret, nisi iusta de causā: etiā cōpetit assertorio: sed tñ non ita apparet proprium propterea quod iustitia, hoc pacto generaliter & cōmuniter dicta alios includeret comites. scilicet & verē discretē iurare. Quapropter maluit Caiet. hunc comitem soli promissorio cōgruere. At verō forsā rectiūs & assertorio quoque censetur propriē conuenire. Nam iustitia propriē non solū ad rem iuratum spectat, verūm & ad iurandi causam, ut in solutione secundi ait S. Tho. iuxta illud Deuter. 16. Iuste quod iustum est persequeris. Vnde ego si crimina cuius omnino occulta sub iuramento asserens detego, certē iuramentum est iniustum, sicut si iurarem me facturum rem iniustam. At si iure & more requisitus illa reuelo, iustum sit meum iuramentum. Tertius demum comes iuramenti, est iudicium: hoc est discretionis prudentia. Nā etsi cum veritate iustitiā cōiungas, tamen absque iudicio comite, iurare nō decet. Primū. scilicet iusta illa veritas quæ iuramento firmanda est, nequeat, ut artic. 3. dicebamus, alia via cōprobari. Quocirca speculatiua dubia, nequaquā licet iuramento cōfirmare: sed sunt, vel rationibus, vel auctoritatibus, vel coniecturis tractanda. Quā ob rem seu Philosophus esset, seu Theologus, seu Iuriconsultus, qui locis & argumentis suæ facultatis destitutus, dubia iuraret temeritatis culpam incurreret. Pari modo qui patentissimas veritates iure adstrueret, ut quod pluit, vel frigus riget, aut sol adurit. Mox iuramenti discretio expostulat, ut non, nisi grauissima perurgente necessitate, adhibeatur, videlicet ob aliquē piū finem, tuendæ charitati & paci necessarium. Diuina enim maiestas nō debet qualibet de causā in testem ascisci. Tertio requiritur iurandi prudentia, ut circumspectē, & cum debitis fiat circumstantiis: nempe in iudicio, & præuia consultatione, maturoque veritatis examine. Hæc autem quæstione sequenti de periurio suscipi ac pressius sigillatim examinanda pertractandaque nobis sunt per suos cuiusque gradus & numeros: ob idque satis hinc fuerit, ea perstrictim proposuisse.

Argumentum primum D. Thomæ prædicta comitū nomina exponuntur. Cū enim distincta res sint, nulla in aliam includitur, quare veritas hinc non accipitur ut est pars iustitiæ, qua scilicet homo fidem promissorum seruat, alioqui nomine iustitiæ comprehenderetur, sed latius, ut est omnis orationis cōditio, ut id quod mente tenes, ore proferas. Eademq; de causā, neque iudicium sumitur pro eiusdem iustitiæ executione, sed pro discretione & prudentia. In secundo argumento declarat quemadmodum deuotio & fides, & cetera quæ ad rectē iurandum cōcurrunt nomine iudicij cōprehenduntur; Reliqua verō duo nēpe veritas & iustitia ad rem iuratum pertinent. Tametsi ut proxime a nobis adnotandum est, iustitia ad causam etiam iurandi transferatur: ne, scilicet, iniquē veritatem asseras. In tertio denique id maximē annotandum q̄ licet isti comites, cuiusque virtutis officio competant, tamen ob ingens periculum, quod iuranti imminet, tā ob diuinā maiestatem cuius nomen non est temere inuocandum, quā ob linguæ humanæ lubricitatem ad iuramenti dignitatem potissimē requiruntur.

ARTICVLVS IIII.

Virum iuramentum sit actus religionis sive patriæ.

Conclusio. Ostquam iuramentum cōstitutum est esse actum virtutis, nēpe licitum & honestū, si suis comitibus exornetur, subsequitur, ut videamus cuius sit generis virtutis. Respondetur vnica cōclusionē affirmatiua. Manifestū est q̄ iuramentū est actus religionis seu patriæ, quod idem est, putā cultus qui soli Deo debetur. Probatur ex verbis supra citatis Deuter. 6.

Dominum Deum tuū timebis, & ipsi soli seruiens, ac per nomen illius iurabis. Vbi tria verba ponuntur, in quibus diuinus cultus consistit, scilicet timor reuerentialis quantum ad intimum actū, qui soli Deo debetur: seruitus religionis, quantum ad externa opera, quæ quidē ad primū præceptū primæ tabulæ attingunt. Atq; honor diuini nominis ad secundū attingens præceptū iurandi. Rationē autē colligit D. Tho. ex origine iuramenti, quam ar. 2. declarauimus. Qui n. iurat, diuinū testimoniū ad sua dicta cōfirmanda inuocat: nihil autē nisi per id quod certius est & potius confirmatur. Nā pp qd vnūquodq; tale, & illud magis. Iuratio ergo per Deū, professio fidei est, qua Deus recognoscitur omnium cōditor & prouisor: atq; adeo est actus religionis, quo Deum reueremur. Atqui hoc est qd ait Pau. ad Heb. 6. Homines per maiore se iurant. Et super Mathæum Hieron. c. 5. Qui iurat, aut veneratur, aut diligit Deū, per quē iurat. Obseruandū ergo hic est, q̄ quemadmodū cōtemplatio quæ consistit in mēte, & oratio vocalis, & sacrificiū quod fit in opere, sunt religionis cultus, sic & iuratio. Nā sicut per præcaciones inuocatur Deus ut auxiliator: sic per iusiurandū inuocatur ut testis: atq; adeo eadē est vtrobiq; religio, eiusdemq; fidei professio: nēpe quod omnia scit & potest. Quocirca distinguendū est de iusiurando vbi est leg. t. ma virtus, & de periurio, aut leui iuramento. Nā legitima iuratio est religionis cultus: vana verō, est religionis contaminatio. Ex quo fit rursus vtrūq; præceptū, scilicet ne iures vana per eū, & quod in necessitate iurandū sit, ad eandē primā tabulā pertinere, secundūq; ad primū reduci. Sed ais, Cur vtrūq; non fuit expressum, sed tm negatiuum? Responso est, si rē bene conicio, obseruāda, quod cū iusiurandū non sit per se virtus quæadmodū cultus Dei, & fectorū sanctificatio, sed solū ob necessitatē concessum, natura ipsa rerū exegit, ut duo præcepta, scilicet cultus & sanctificatio: nis fectorū essent affirmatiua, quali res illæ per se essent optandæ. Tertium verō negatiuum, scilicet ne vana essent iuramenta nostra: hæc enim negatio simpliciter est necessaria: affirmatio vero iurandi nō itē: immo si omnes homines essent innocentes, nil aliud oporteret, quā dicere, ut nos Christus commouit, est, non. Et ideo neque opus fuit illam exprimere, sed iuri naturæ relinquere, quæ necessitatis casus exponeret. In hoc autē quod ait, Ne iures vana per eū, includitur quod vbi fuerit necessarium iures solidē & legitime per eū. Quapropter omni iure naturali, scilicet ciuili & diuino iusiurandū, ut religionis cultus habetur. Nouit enim id naturaliter Aristoteles, qui primo Metaphys. c. 3. ait, Res honorabilissima est iuramentū: cuius ideo venerationem nunquā antiqui tribuerunt, nisi illis quos pro Deis colebant. Et iure ciuili in titulo Digestorū, de iure iurando, ut supra citatū est, officij iurandi religio nuncupatur. Et Imperator. C. de iure iurando. Iurandi inquit, contempta religio satis Deū habet vltorē. Ex quo sequitur, q̄ soli Deo iurandi cultus est exhibendus. Iuxta diuinum vtriusque testamenti mandatū: Reddes altissimo iuramenta tua. Qua vtrūq; de causā conquestum legimus in Hieremia, Deum de filiis Israel, quōd eum, dereliquissent, iurassentque in his qui non erant Dij.

Primum argumentum extruit Diuus Thomas ex diuersitate materiæ: videlicet quod cū actus latræ sit circa sacra: iusiurandū verō, ut ait Paulus, circa humanas controuersias, apparet iusiurandum non esse latræ. Responso autem est, quod etsi materia super quā fertur iuramentum, sit humana necessitas, nihilominus forma quæ est diuinum testimoniū: est actus religionis. Secundum informat ex ipsa actus substantia, scilicet quod per latræ temper Deo aliquid offertur: per iuramentum verō non videtur quidpiam illi offerri. Et respondet q̄ refertur illi honor: iuxta illud, Reddes altissimo iuramenta tua. Tertium deniq; colligitur ex diuersitate finis: nempe quod finis est Deo reuerentiā exhibere: finis autem iuramenti non est, nisi verum aliquid humanū confirmare, non ergo iuramentum est latræ. In responso verō concedit quidem finē proximum iuramenti esse hominem de ali qua re certiore reddere. At quoniam omnia quæ facimus iuxta verbū Pauli debeamus in gloriā Dei facere, nil obstat quo minus ipsa vtilitas proximi in gloriā Dei per diuinā attestatōnem cedat.

ARTICVLVS V.

Virum iuramentum sit per se appetendum, & tanquam res vtilis frequentandum.

Conclusio. Vm iuramentū inter actus virtutis, nec vero vnus cuiuslibet, sed religionis quæ heroica est fuerit proximē constitutum, ratio inde videtur statim colligere, q̄ sit per se appetendum: & ideo id meritō in quæstionē profertur. Ad quam vtrique Diuus Thom. vnica cōclusionē eadēq; negatiua responderet, scilicet non esse per se appetendum. Id quod primo auctoritate illa Ecclesia. 23. probat: Vir multū iurans replebitur iniquitate. Cui Augustin. lib. contra mendacium subscribens ait, q̄ præceptum Domini de prohibitionē iuramenti ad hoc positum est, ut quantum in te est nō affectes: ut quasi pro bono, cū aliqua delectatione appetas iusiurandū. Ratio nem verō ex his quæ dicta sunt colligit. Id enim quod non per se, sed ob finis cuiuspiā necessitatem bonū est: nō inter ea numeratur, quæ per se sunt appetenda. Medicinā enim, nemo appetit, nisi quatenus salutis necessitas cogit: iuramentū autem ut supra meminimus, non vtrūq; per se bonum est, ut charitas, sed quatenus necessitas asserendæ veritatis cogit: non ergo est per se appetendū. Immo q̄ eo extra terminos necessitatis vtrius violator est religionis. Vnde Augustinus in lib. de sermo. Dñi in monte. Qui intelligit, inquit, nō in bonis, id est per se appetendis: sed in necessariis iurationē habendā refrenat se quantum potest, ut nō ea vtrius, nisi necessitas cogat. Nihil præsentī loco præter ea quæ superius explicata sunt, restat, quod insuper annotemus, sed meminisse opus est, q̄ sicuti bonū diuiditur in vtile, & per se honestum, sic & virtus. Per se honestæ virtutes sunt, quæ se habent, ut si- nes per se appetendi: sicuti salus & vita. Atq; huius generis sunt charitas, fides, iustitia, &c. Alię sunt in genera.

Soto, de Iustitia & Iure.

K

quæ

quæ tantum sunt bonæ tanquam media ad finem. Sicuti Reubarbarum & reliquæ medicinae, quæ per se non habent aliam bonitatem, nisi quatenus solutis necessitas possit. Et talis est inter virtutes poenitentia, quæ non esset virtus, nisi propter necessitatem remittendi peccata, eiusdemque ordinis est suo modo & iurandum. Nam quamvis sit ob id honestum quod à fide catholica proficitur, nunquam tamen fuisset licitum, nisi ob necessitatem. Vnde ut supra dicebamus, virtutes prioris generis fuissent in statu innocentia: posterioris vero nequaquam, ut poenitentia & iuramentum. Cum enim illic simpliciter sibi homines mutuam præstarent fidem, nullatenus potuissent fieri iuramentum quod non esset vanum, atque adeo peccatum saltem veniale, quod illi utique statui repugnabat. Sed ob illud credulitatis vulnus, quod dicebamus genus nostrum de peccato contraxisse iure naturæ corruptæ cõcessa nobis diuinitus est iurandi facultas. Hoc ergo iacitur fundamentum primum absterrendi homines à pestifera iurandi consuetudine: in quo ceu in speculo blasphemi illi contemplari se debent mendaciter dicentes, quod qui bene iurat bene credit. Assertio enim hæc si sanè exponatur catholica est: ut quæ olim contra idololatrias vsurpabatur. Nam bene iurare est casu necessitatis, non per falsos, sed per verum Deum iurare. Blasphemè autem peruertitur, ut bene iurare pro eo accipiat, quod est multum iurare: contra quam Ecclesiasticus admonuit, dicens: Qui multum iurat, replebitur iniquitate, immo verò, si iuramentum solum ob necessitatem sit licitum, consequens fit: ut quæadmodum qui Reubarbarum aut aliud quodlibet venenosum medicamen ultra necessarios salutis limites frequentaret, facile se perimeret, ita prorsus qui iuramentis, nisi urgente necessitate assuescit animam suam enecat. Concessit nobis Deus victum & potum ob necessitatem viuendi: voracitas ergo ultra illum finem, gula est. Concessit & legitimum concubitum prolis gratia: illegitima ergo congressio, luxuria est. Fecit similiter & nobis iurandi facultatem, ubi ratio necessitatem offerret: aliter ergo iurare abusus est clementiæ suæ, & bonitatis & maiestatis. Sed perinde est ad iuramentum accedendum veluti ad rem sacratissimam tractandam. De hoc autem quæst. 2. prescius & copiosius.

Argumentum. Primum argumentum est huiusmodi. Quemadmodum votum ita & iuramentum actus est latriæ sed votum per se appetendum est, quoniam quod per votum fit, laudabilius est, quam quod fit sine voto: pari ergo ratione absque alia necessitate assertis nostris iuramentum apponendum est, ut fiat actus latriæ ac subinde pretiosior. Responsio verò in discrimine voti à iuramento consistit. Nam per votum id quod vouemus in Dei reuerentiam ordinamus, ut si voueo ieiunium aut peregrinationem, materiam ipsam voti refero ordinemque in Dei reuerentiam: ob idque vouere per se est appetendum, tanquam actus qui per se est religionis. Qui autem iurat è conuerso reuerentiam diuini nominis assumit ad confirmationem veritatis: quam propter id quod iuratur, videlicet, me non esse furatum, non fit eo ipso actus religionis, sicuti in voto fit mea peregrinatio: quia actus morales sumunt species ex fine. Et ideo iuramentum non est per se appetendum ut votum: quia non est religio, nisi supposita necessitate manifestandæ veritatis. Eodem pacto respondet ad secundum sumptum ex verbis Hieronymi supra citatis. Qui iurat, aut veneratur, aut diligit eum per quem iurat: venerari autem & diligere Deum est appetendum tanquam per se bonum: ergo & iuramentum. Respondet inquam eodem modo negando consequentiam: quoniam licet qui iurat veneretur diligaturque Deum, non tamen in hunc finem ordinat iuramentum, sed in necessitatem manifestandæ veritatis: Quocirca non est nisi ob talem necessitatem, optandum. Circa has solutiones intricat hic Caietanus nescio quam metaphysicam, forsitan non tam necessariam utrum iuramentum sit finis manifestationis veritatis, an è conuerso manifestatio sit finis iuramenti. Nam profectò res est: & secundum Sanctum Thomam & in se ipsa patentissima. Forma enim iuramenti est Deum in testem adducere: & hoc non tam proprie dicitur referri in reuerentiam Dei, quam esse ipsissimam reuerentiæ exhibitionem, nam est testimonium fidei qua Deum confitemur supremum rerum testem, utilitas autem & effectus eiusdem attestationis est manifestatio veritatis, ut in solutione tertij, superioris articuli asseruit Diuus Thomas. Neque verò est quomodocunque utilitas & effectus, sicuti inuentio thesauri ad quam vineæ fossio non referetur, sed est utilitas & effectus per se iuramento intentus. Itaque absque eius necessitate non esset licitum, ac subinde neque actus religionis. Ne utique ergo formidandum est asserere manifestationem veritatis humanæ esse finem iuramenti: iuramentum autem medium respectu illius, ut in præsentiarum utraque solutione ait Sanctus Thomas. Quare ubi ait Apostolus finis omnis controuersia est iuramentum: finis illic pro effectu vsurpat ad quem iuramentum ordinatur, qui est finite controuersias. Quod si cui absurdum appareat id quod præstantius est in id referri quod inferius est, intelligat nihil absurditatis habere: quando inferius vicissim in superius refertur. Mortuus enim Deus est ob nostram salutem: eo quod eadem salus in gloriam refertur. Et hoc est quod in solutione tertij superioris articuli explicuit Sanctus Thomas: nempe Deum vna operari, & propter suam gloriam: & propter nostram utilitatem. Itaque vita nostra est proximus finis cur segetes creat, sed vita eadem in eius gloriâ refunditur. Quapropter non solum manifestatio veritatis est iurandi finis: ob id quod iurans in ipsam illud refert, verum quod Deus illud ad illam proximè ordinauit licet rursus manifestatio ipsa in eius gloriam redundet. Idè est in oratione deprecatoria, oratio inquam quæ contemplatio duntaxat est, & laudatio Dei per se est appetenda: sed quando in extrema necessitate Deum deprecamur qui nos inde eripiat, actus ille religionis refertur ad salutem humanam. Sed tamen magis id in iuramento verum habet quo seclusa necessitate humana non esset religio, sicuti est oratio. Quod si aduersum nos responsum resurgas. Forma non est propter materiam, sed è conuerso materia propter formam: id autem quod iuratur materia est iuramenti, iuratio verò forma: iuramentum, ergo est finis. Respondetur aliud esse id quod iuratur, aliud vero manifestatio veritatis

Caletani quæstio. Manifestatio veritatis est iuramenti finis.

Solutio scrupuli. Idem de iuramento quod de oratione.

Responsio. Nota solutionem primam argumenti. Quod enim expositionem Hieronymi super illud Matthæi da. Soto, de Iustitia & Iure.

veritatis eius. Id enim quod iuratur ut occidisse vel non occidisse, est quodammodo materia in qua iuramentum fertur: quare iuramentum non est propter illud: quoniam effectus iuramenti non est occidisse, vel non occidisse, sed manifestatio veritatis illius, quæ subinde finis eius est. Tertium denique argumentum est valde notandum, quod est huiusmodi. Quod suam quisque veritatem confirmet bonum per se est: hoc autem fit per iuramentum: ergo est per se appetendum. Responsio vero est, quod quamuis certam firmamque faceret veritatem sit per se bonum: non tamen illud per iuramentum absque necessitate facere, Et est pulchrum exemplum in medicina. Procurare nanque salutem, bonum per se est: illud vero per virtuosissimum ac subinde violentum pharmacum intentare, nisi ubi grauissima est necessitas periculosum est. Ob idque quanto iuramentum venerabilius est, tanto periculosius, nisi urgente necessitate exhibetur. Id quod testimonio Ecclesiast. 2. confirmatur. Vbi de viro multum iurante loquens, tribus membris gradationis, ait, Quod si frustraerit fratrem. &c. Quæ locum variè expositum inuenio, sed nescio an satis explicatum. Coniicio nanque tres comites iuramenti qui sunt apud Hieremiam, illic viciatos designari. Etenim qui fratrem frustratur, est ille qui falsum deceptorie iurans fratrem suo sine priuat, nempe expoliando eum, vel sua pecunia, vel honore vel fama &c. Et de hoc subditur, quod delictum illius (sic enim legendum, non ipsius) super ipsum erit. Hoc est delictum illius cui per iniuriam imponitur falsum crimen super ipsum iurantem refundetur. Manebit enim & culpa infectus & obligatione restituendi onustus. Et qui dissimulauerit, hoc est, qui bonum fratris fingens, aut veritatem quam reuelare teneretur iuramento celare, aut illam quæ occultare deberet iuramento prodit, delinquet dupliciter. Non quod duplo plus quam prior delinquat: immo peius est falsum imponere, quam verum celare, aut occultum detegere. Sed ait quod illa simulata æquitas, est duplex iniquitas: scilicet & quia est iniustitia etiam si verum prodatur, & quia est per æquitatem palliata: quod est nouum crimen. A: si in vacuum iurauerit, nempe sine necessitate & iudicio, quamuis verum & iustum iuret, non iustificabitur, quia saltem venialiter delinquit.

ARTICVLVS VI.

Utrum liceat per creaturas iurare.

Quoniam iuramentum officium est ad cultum latriæ pertinens, cultus verò latriæ soli Deo debetur, apparet nefas esse per creaturas iurare, quod idcirco D. Tho. hic percontatur. Ad quod tribus conclusionibus respondet. Prima, Licet per creaturas iurare in Deum relatas: scilicet quatenus in eis diuina veritas resplendet, ut per Euangelia, per Sanctos &c. Probatur conclusio. Iuramentum testimonium est fidei, qua Deum primum fontem veritatis profitemur, atque adeo perinde ac fides diuinæ veritati nititur: fides autem licet primum supremèque de Deo sit, tanquam de prima veritate, extenditur nihilominus ad creaturas, quas credimus esse opera Dei, in quibus per essentiam existit præsentia & potentia. Pari ergo modo iurandum quæquam ad Deum primo præcipueque sicut ad primam veritatem referatur, protenditur tamen secundò ad creaturas: quatenus in ipsis tanquam in effectibus Dei diuina etiam veritas existit. Et ideo iuramus per Euangelia, per quæ diuina veritas nobis innotescit, ac per sanctos qui illam crediderunt, obseruauerunt, & prædicauerunt. Atque eam ob rem quanto superior est diuus, grauius fit iuramentum. Ut per Deiparam Virginem, quæ eandem fidem & sublimius nouit, & perfectius coluit. Vnde Augustinus quod refertur vigesima secunda, quæstione prima, Canon. mouet. Sciendum, inquit, est quod sancti non tam per creaturas quàm per creatorem creaturarum iurabant: neque in creaturis [per quas, scilicet iurabant] aliud quàm creatorè ipsarum venerabantur. Etenim ut Innocentius bene ait cap. Et si Christus. extra de iureiurando. qui iurat per cælum, iurat per thronum Dei, atque adeo per ipsum Deum. Secunda conclusio, in hac prima à contrario sensu includitur, & in solutionibus argumentorum exprimitur. Iurare per creaturas exhibendo illis reuerentiam illam & latriam quæ soli Deo debetur, non est licitum sed blasphemum & idololatriæ impietas. Hoc patet diuersa ratione: quia hoc est ad Dei gloriam, uti ait ad Roma. primo Apostolus, in creaturas transcribere. Vnde glossa Matth. 5. Non veneremur eas ultra quam debemus. Non iuremus per eas ut viles existimemus, ut scilicet cum per eas iuremus nihil iurare putemus. Tertia conclusio, iurare per creaturas catholicè, ut prima conclusio asseruit, dupliciter contingit & utroque modo licitè, nempe aut illas per modum simplicis attestationis asserendo, sicut de Euangelis & Sanctis modo dicebamus. Nam hoc est in virtute iurare per Deum. Secundo verò modo id contingit per viam execrationis: nempe creaturam Deo oppignorando eiusque iudicio subdendo, si res aliter habeat quam iuratur. Et sic homines iurant per vitam propriam, aut filiorum, & quorumlibet necessariorum. Sensus enim est quod Deus vitam nobis adimat nisi quod iuramus verum existit. His appenditur corollarium, quod iuramentum illud Ioseph Genes. 42. per salutem Pharaonis, potuit esse & execratorium, puta quod si iuratio esset falsa, Deus regem vita multaret. Quemadmodum & 2. ad Corinth. primo iurauit Apostolus, dicens: Ego testem Deum inuoco in animam meam, hoc est in vitam meam. Sed potuit nihilominus per modum simplicis contestationis fieri. Nam cum Deus per principes iustitiam exequatur, iuxta illud: Per me reges regnant, possunt ipsi & prælati, personarumque publicæ per iuramentum quasi Dei contestes veritatis citari. Hæc omnia clara sunt, neque indigent nisi memoracione primi articuli: ubi declarauimus, quod adducere creaturam in assercionem veritatis non est iuramentum, nisi ut testis, vel per modum execrationis aduocetur. Quare dicere per fidem meam, aut in veritate mea, non est iuramentum. De secunda vero conclusione, quæstione proxima redibit sermo, ubi grauitas impietatis iurandi blasphemè per creaturas exaggerabitur.

Nota solutionem primam argumenti. Quod enim expositionem Hieronymi super illud Matthæi da.

Quinto, Diuus Thomas approbat: Neque per cœlum, &c. dicentis quod Christus illic nō prohibuit iurare per Deum, sed per creaturas blasphemē more gentiliū quos Iudæi imitabantur, non arbitris in integrum approbasse, at præcisè quantum ad id quod Hieronymus asserit inhibuit illic esse iurare per creaturas blasphemē. Nam quod præterea sentire videtur: scilicet quod nō fuerit et illic modificatum iuramentum per creaturas catholicè, nec prohibuit iurare per Deū sicut necessitate, tū ipse Diuus Thomas respicit supra arti. 2. tum nos subinde impugnauius. In solutione secundi, nota sensum amborum Canonum, Clericum, & si quis per capillū. 22. q. 1. Haud enim facile est sensum eorum deprehendere: Vbi enim Concilium Carthaginense prohibet clericum per creaturas iurare, non est intelligendum idololatriam illic prohiberi, ac si clerici creaturas pro Diis adorarent, aliās ne que solus clericus id facere prohiberetur, neq; sub tam leui pœna, sed solum: vt ait hic Sanctus Thomas prohibebatur iuratio ad blasphemiam infidelitatis pertinens. Tunc enim cū Christiani inter infideles viuerent, illa fortè pollicebantur iurandi forma per Solem per Mercurium, & per alia id genus, quæ gentilitas pro Diis colebat. Id quod clericalem habitum insigniter derurpabat: & ideo statuitur illic clericum sic iurantem acerrimè obiurgandum, & persistentem excommunicandum. In altero vero proximo capitulo Pius Papa declarat blasphemiam esse contra Deum, iurare per capillum & per caput Dei, sic nimirum de Deo loquendo: ac si caput haberet & capillos. Et ideo clericus sic blasphemās deponi iubetur: laicus verò anathematizari. Et ad hoc genus blasphemiarum redu citur, vt quæstione sequenti dicturi sumus impudenter iurare per mēbra Christi. Ac perinde patet solutio tertij, quod est tale. Cultus latriæ non debetur alicui creaturæ, quippe quod Paulus ad Romanos primo acerbè vituperat, ergo non licet per creaturas iurare, propterea quod iuratio sit latriæ cultus. Responso tamen est iuxta secundam conclusionem, non licet iurare per creaturas exhiben do illis reuerentiam Dei. Exodi namque 23. legitur. Per nomē exteriorum Deorum non iurabis.

ARTICVLVS VII.

Vtrum omne iuramentum vim habeat obligandi.

Primā solutio.

Constituta per omnes suos numeros iuramenti natura subsequitur quæstio de eius effectu: nempe de vi quam habet obligandi. Ad quam quæstionem diuus Thomas ne ab eius ordine diuertatur sex conclusionibus respondet. Prima est. Obligatio non videtur iuramentum respicere assertorium, quod est de præsentī vel de præterito. Neque vero illud quod non est in potestate iurantis implere, vt si quis crastinam pluiam iuraret futurā: sed de his duntaxat quæ per eum qui iurat faciendæ sunt. Cōclusio ex ipso verbi significatu protinus elicitur. Obligatio nanque ad id refertur quod est, vel faciendum, vel dimittendū. Est enim voluntatis ligatis ad id quod quis pollicetur, ligare se: ergo nemo potest, nisi ad id quod in suo est arbitrio, vel facere, vel omittēre. Si autem quis asserit hoc vel accidisse, vel in præsentī accidere non est in suo arbitrio positum, vt verum sit vel falsum. Secunda conclusio. Hoc non obstante discrimine, tam iuramentum assertorium de præterito aut præsentī, quàm promissorium eorum, quæ per nos agenda sunt, debet habere veritatem. Hæc per naturam iuramenti euidenter sit: Nam Deum in testem, nisi veritatis, adducere, nefas est. Huic secundæ conclusioni appendix subiungitur tertia. Tam assertorio quàm promissorio sua innata est obligatio. Diuersimodè tamen quoniam obligatio assertorij de præsentī vel præterito non fertur in rem iuratum, sed ad actionē iurandi refertur. Hoc est nemo iurat, id verum efficere quod asserens iurat, sed tamen obligatur id præcisè iurare, quod verum est. Et ideo in prima cō clusione non simpliciter negauit obligationem ad iuramentū assertoriū respicere, sed dixit videtur: aliās sibi per hanc tertiam contradiceret: qua asserit quodammodo obligationem in ipsum cadere. Attamen in iuramento eorum, quæ per iurantem exequenda sunt obligatio cadit econuerso super rem iuramento firmatam. Tenetur enim quisque id verum efficere, quod sub iusiurando pollicetur. Itaq; differentia est hæc, quod in iuramento assertorio obligatio non nascitur ex iuramento, sed ipsum antecedit: tenetur enim quisque iurare verū. In promissorio verò econuerso obligatio est effectus iuramenti: ex eo enim quod quis iurat manet obligatus iuramentum implere. Quod nisi fecerit, de erit iuramento primus præcipuusque comes, vt supra dictum est, nempe veritas. Ex hac autem cō clusione enascuntur subsequentes. Est ergo quarta, si quis id iurat quod non est in sua potestate: vt si pauper sub iureiurando talentum polliceretur, deest iuramento tertius comes, nempe discretio nis iudicium. Nisi fortè quod dum iurauit possibile erat, factum est deinde illi impossibile: vt si diues in pauperiem incidat. Tunc enim per impossibilitatem excusatur, dummodo quantum in sua est potestate faciat: similiter vt in voto. Quinta conclusio. Si vero id quod quis iurat sit eidem factu possibile, nequitiam tamen licitum: aut quia per se iniquum est, vt homicidium aut furtum, aut maioris boni impedimentum. Vt si quis nunquam religionem ingressurum iurasset, deest secundus comes iuramenti: nempe iustitia. Ex quo fit consequens, vt iuramentum eiusmodi quatenus iniquum est, non sit seruandum. Nam secundum Augusti, vtrunque eorum vergit in deteriore exitum, scilicet iurare & seruare. Ex his demum colligitur sexta conclusio. Quicumque iurat aliquid se facturum obligatur efficere vt veritas impleatur: dum tamen alii duō comites assistant, videlicet iudicium & iustitia. Atque hic est vnus sensus illius euangelici Domini mandati, Reddes Domino iuramenta tua: Hoc est solues fidem quam iurando Deo obligasti. Quamuis alter etiam sit verus, Hoc est iura per Dominum cui soli tanquam vero Deo honor iuramentorum debetur.

Primum dubium.

In isto articulo, nonnulla sunt dubia minimè contemnenda. Primum est. Vtrum obligatio iuramenti promissorij in vniuersum sub reatu mortalis peccati perstringat vouentem: id quod per ea quæ libro præcedenti de voto dicta sunt, haud difficilè dissoluitur. Repetimus hic tamen illud, ppter Ca

icta

ietanum, qui diuersam opinionē, quam illic insinuauimus probare videtur: & disputatio quæ se primum offert, est de iuramentis minimatum rerum, quæ præsentī loco vniuersim absq; vlla exceptione obligare censet sub reatu peccati mortalis, id ipsum de voto existimans: vt si quis vouerit dicere Ave Maria, & non dixerit mortaliter (ait) delinquit: & multò grauius si votū iuramento firmauerit. Immo licet Deo nihil voueret, sed homini sub iuramento. Et quod de voto hoc pacto sibi id persuadet. Cū ille qui vouet sua se sponte Deo obstringit constituendo id determinatè quod vouit tanquam Deo debitū, quantumcunq; rem minimā illi polliceatur, id per viā religionis Deo debeat: adeo si nō soluat mortaliter, ait: delinquit. Vnde ad argumentū si quis contra obiiceret. Si præceptum esset diuinum de re minima: vt non ioco mentiri, non obligaret nisi si. b reatu venialis culpæ. Pariter nequē obolū furans peccat ob tenuitatē materiæ nisi venialiter: tamen si furtū genere suo sit mortale, ergo neq; votū rei perexiguæ obligabit sub reatu mortali. Negat consequentiā quoniam præceptum debet ex natura rei pensari: votū autē ex voluntate vouentis. Quod si rursus arguas, Si quis voueret recitare Psalmū, & inter recitandū omitteret versiculū, non esset nisi veniale: ergo neque qui voueret recitare modicū ceu partē cuiuspiam totius quasi pro nihilo reputatur: id ipsum verò tanquam totū omittēre est voto in integrum aduersari. At tamen his omnibus nihil obstantibus quatenus ad materiam voti res attinet, id quod libro præcedenti asserēbā, cōstitutissimū mihi est, quod votū de re parui momenti sub reatu duntaxat obligat venialis culpæ. Et ratio est, quam illic meditabar: nempe quod qui vouet, constituit se obligare & modo quo diuina lex si præceptū esset, id exigeret. Nam rustici homines immo neq; elegantiores, non apponunt formæ vouendī sub reatu mortali neque veniali: sed simpliciter hoc relinquunt naturæ rei. Ergo quemadmodū furtū quod genere suo est mortale: ratio ne exiguitatis materiæ, sit veniale: sic & votū: quippe quod nemo se obligare intendit, nisi quo pacto eū diuina lex obligaret. Immo quāuis quis diceret, voueo sub reatu mortali, dare calamū alicui, votum esset stultū & non obligaret ad mortale: quin vero si esset res vana, nullatenus obligaret, vt illic diximus, atq; ad id si esset leuis, esset veniale. Fallacissima ergo illatio est Caietani, ex eo, quod quis sua se sponte per votū obligat, colligere quod se obliget sub reatu mortali. Fateor equidem aliquantulo plus venialis culpæ esse vouenti versiculū recitare, totum omittēre, quam vouenti dicere psalmū, prætermittēre versiculū: sed tamen non excedit veniale culpam: Pari enim facilitate alioqui diceres vouenti vnam proferre dictionem, mortale esse illam omittēre: nisi forsitan illuc suffugeres, quod iam votum esset inane, de voto autem satis supra diximus. De iuramento verò vrgentior perstringere videtur ratio: Nam, vt quæstione proxima asserturi sumus, omne iuramentum falsum assertorium absq; vlla prorsus exceptione, est mortale. Enimvero periurij culpa in hoc sita est quod Deus in testē adducitur falsi, Tam falsum autē est te, verbi gratia, nō mouisse palpebras, si mouisti, quam non occidisse regem, si occidisti. Quare hic non attenditur tenuitas materiæ, vt fiat veniale. Pari ergo modo si iurasti dicere Ave Maria, vel dare alicui minimū numū, & nō facis, falsa tua est iuratio, atque adeo esse videtur lethalis culpæ. Hoc tamē non obstante argumēto negandū arbitror iuramentum promissorium rei leuis vinculū mortalis reatus iniicere: immo promissum eiusmodi non soluere, non erit nisi veniale, siue iuramentū adhibeat voto (vt recitandū versiculū) siue humanæ promissioni, vt exiguū donandi amico allem. Et vt ratio clarescat, animaduertendū est omni iuramento promissorio duas inesse veritatis rationes: nempe & assertorij & promissorij. Exempli gratia qui iurando quippiam pollicetur, tenetur (vt hic in solutione primi auctoris est Diuus Thomas, & q. seq. repetemus) certum in præsentī habere propositum id faciendi, quod iurat, aliās primus deerit comes: nempe veritas, subindeq; iuramentum erit falsum, atq; adeo absque vlla prorsus exceptione peccatum mortale. Tenetur inquam simpliciter si legitimū est quod iurat, vel si est illicitū, tenetur secundū quid, supposito quod iuret. Quamobrē siue quis iuret rem intulissimā, vt ciuitatē se incendurū, aut asserturum hæresim, siue rem leuissimā, siue futilem & vanissimā, vt reficere barbā, non habens in mente certum id facere, periurus est, & mortaliter delinquit. Quocirca qui homicidiū perpetrare iurat, vtroq; modo fiet periurus. Si inquam id in proposito non habet, periurus est, quia falsè iurat: si verò tale habet propositū, periurus etiā, quia iniquum iurat. Itaq; ratio hæc prima veritatis assertorij consistit in hoc quod verbo mens tunc præsens respondeat, ne contra mentē atq; adeo mendacium iures. Altera verò est veritatis ratio quæ sequitur obligationē iuramenti. Ex eo enim quod iurasti vinculo te obstrinxisti verū id postea facere in executione. Hæc autē obligatio qualis quantaq; sit, nō ad mensurā veritatis prioris pensari debet, sed ex natura materiæ. Atq; hac ratione Diuus Thomas, vt cō clusione tertia vidimus, diuersimodā obligationē in promissorio iureiurando dignouit, quàm in assertorio. Per hanc regulā multæ innotescunt iuramentorū obligationes, quas superiori lib. quæst. 1. de voto adnotabamus. Iurasti rē indifferentē nempe quæ per se vana est, & nullius prorsus emolumenti: vt fricare barbā, vngues nō refecare in sabbato, aut non loqui cum homine, vnde nullum prorsus sequitur inconueniens. Quemadmodum ergo tunc diximus votum illius rei non obligare: pari modo censendum, neque si fuerit iuramento confirmatum obligare: quoniam iuramentū non est nisi voti firmitas. Ob idq; cum res illæ non sint Deo gratæ, nec proximo vtilēs, vt non sunt materia voti, ita neq; iuramenti: quoniam talibus iuramentis iudicium deest. Nunc enim de obligatione voti loquiomur, quod ad hanc quæstionem spectat. Qualia autem quantaq; eiusmodi iurationes non obligatoriarū delicta sint, ad quæstionem sequentem de periurio attinet definire. Itaq; non magis hoc iuramentum obligat, quàm si esset rei illicitæ. Nisi quod illud neutiq; implere licet: hoc autem seruare possumus, sed non tenemur. Hinc ergo ratio ad nostram sententiam applicatur. Obliga-

Soto, de Iustitia & Iure.

K 3 titō

Sententia auctoris.

De iuramento.

Sententia auctoris.

Notandū.

tio ex iuramento promissorio resultans, non inde pensari debet, quod simpliciter illud implere verumque; facere tenemur. Quandoquidem, qui rem iuravit illicitam, aut non possibilem, aut vanam & futilem nullatenus obligatur: obligatio ergo implendi iuramentum non resultat, nisi secundum qualitatem & quantitatem materiae. Fit ergo consequens, ut ubi materia est leuis, obligatio sit pariter leuis, & non peior quam venialis. Et confirmatur hoc rursus. In omnibus aliis criminibus quantumcumque; grauius leuitas materiae in causa est, ut peccatum genere suo mortale fiat veniale, ut furari obolum. In iuramento autem ob id tenuitas materiae, non attenuat peccatum, quoniam tam falsa est assertio in re leui, quam in re graui: hoc autem solum habet verum in assertione aut negatione: ut scilicet non inres contra mentem, ergo obligationem inde resultantem nihil obstat, quod sequatur conditionem materiae. Quandoquidem ut de voto proximè dicebamus iurans non se intendit, nisi ad morem legis obligare: Et tertio arguitur. Si Deo rem minimam voueas, ut modò dicebamus non resultat obligatio sub reatu mortali. Nam sicut inter homines sic inter nos & Deum aestimandum est quanti ei referat, id quod ei spondemus: ergo licet illa promissio firmeretur iuramento non mutabit speciem, ut fiat mortalis. Adde quod si quis voueret ab hoc singulari ocioso verbo, aut ocioso mendacio abstinere, profecto contra faciens non peccaret, nisi duplicata veniali culpa, & contra legem, & contra votum: ergo etsi id iuramento confirmasset, non peccaret, nisi citra mortale duplicata culpa. Quarto, id denique confirmatur. Secundum contrariam opinionem consequens fieret mulieres, quae paruo animi calore iureiurando promittunt filios verberate, aut res alias eiusdem farinae, non implendo mortaliter peccare. Nam euasiones Caietani minimè ad plenum satisfaciunt. Ait enim vel ex eo quod ira correpta potius ad vindictam iurant quam ad correctionem, vel ex eo quod iuratas correptiones in melius mutant ne verberati pueri in peius recrudescant excusati: quae profecto suffragia vim argumenti non extinguunt. Nam sapientissimè id faciunt non tanta ira quin plenum habeant rationis iudicium, idque in bonum correctionis relatum: & tamen durum esset in his leuissimis corrigendi iuramentis obligationem sub reatu mortali asserere. Et pariter si quis forsitan polliceatur puero pomum, quod exemplum est Caietani. ubi huiusmodi obligationem sub reatu mortali inesse putat, quae sanè censura acerrima esset. Sarius est ergo & rationi longè consonantius dicere omnia illa iuramenta ob leuitatem materiae leui quoque; venialique; adeo vinculo irretire iurantes. Atque eadem propemodum ratione de illis iurationibus sentiendum quibus se homines inuicem praueuientes iurant se non processuros in exitu & dum se mutuo vel ad conuiuium vel ad ludum iurando inuitant: sunt enim peccata, etsi non adsit intentio id faciendi quod iurant, mortalia quidem: sed tamen quantum ad obligationem: tum quia pendent ex aliorum consensu, atque; adeo non proponuntur tanquam absolute facienda, sed quantum in potestate iurantis fuerit, tum praecipue quia de re sunt parui emolumentum non obligant sub reatu mortali. In quarta & quinta conclusione quae sunt tertiae declaratoriae, explicantur tres modi quibus iuramentum sit incautum. Quorum primus est cum quis impossibile iurat ubi adnotandum est non satis esse id quod iuratur esse difficillimum ut admittenda sit in foro conscientiae excusatio, sed requiritur esse impossibile: unde quantumcumque; iuraueris grauius asserere, licet tibi perquam difficile fiat teneris iuramentum seruare, nisi aliunde res iurata desineret esse actus virtutis: nam si esset manifestum prodigalitate vitium: non ligaret. Rursus licet nullum esset vitium, esset tamen res grauisissima, causam tunc secum afferret idoneam petendi dispensationem iuramenti: ut si mulier pedestrem eandemque longam peregrinationem iurasset, aut quisque; difficile aliud unde periculum timeretur. Tunc autem pensanda veniret iuramenti causa, commutaretur potius quam omnino dispensaretur, ut secundum verbum S. Tho. id fiat quod fieri potest. Secundus modus incauti iuramenti est cum quis iurat re illicitam, & tertius cum id iurat quod obstaculum est rei melioris de quibus statim in solutione secundi. Reliqua verò quae hic dubitati possunt perinde omnino definienda sunt ut superiori libro in materia de voto sunt enucleata, verbi gratia dicebamus quod I. art. 3. quod si quis ob malum finem rem aliam licitam vouet, votum tenet ut si quis ob inanem gloriam eleemosynam voueret facere, sic tamen ut finis ille ob vanam gloriam in opus eleemosynae non cadat, votum tenere. Nam si sensus esset quod opus dandi fieret ob vanam gloriam: tunc quia eiusmodi opus non est licitum, nec eiusdem operis votum tenebit: sed dum votum fuit ob vanam gloriam: tunc licet votum sit vitiosum, tamen quia materia est bona teneris illud implete: dum tamen non impleas ob vanam gloriam. Idem ergo prorsus sentiendum de iuramento facto ob simile vanum finem vel turpem: tenet enim si sit de materia licita. Nisi forsitan id iures ut Deus tibi adiutor iniquitatis adesset. Si enim iurares eleemosynam aut peregrinationem facere, quo Deus te vel sanctus compotem faceret adulterij perpetrandi, iuramentum non te obligaret: quia ut impium est ab eo iniqua deposcere ita & munus aliquod ei tali ratione offerre. Reliqua illic latius.

In argumentis D. Thom. tractat quatuor iuramentorum vitia: nempe incertum, incautum, coactum & dolosum. Primum argumentum est. Iuramentum inducitur, ut dictum est, ad confirmandam veritatem: quando autem quis rem futuram iurat, satis est tunc ad veritatem id habere in proposito, licet postmodum euentus non respondeat. Id quod Paulo 2. ad Corinth. 1. accidit: ergo promissorium iuramentum non habet vim obligandi. Ait enim illic Paulus proposuisse venire ad illos: sed tamen postmodum bona causa propositum mutasse. Respondet Sanctus Thom. discrimen esse inter simplicem assertionem, & iusiurandum. Nam ad veritatem simplicis assertionis satis est hominem habere in animo id facere quod affirmat, licet non sit certus. Affirmat enim quod in suo proposito verum ut in sua causa, existit. Quare licet propositum post sine causa detraxerit non est mendax: ut si ego modo aio me à prandio dormiturum, & postea nolo, sed ad iuramentum non satis est iuranti id habere in proposito, sed requiritur quod habeat in animo antequam iuret ad id certum & firmum ut nisi impossibile fiat factum aut in deteriore exitum vergat, nequiquam liceat contra iuramentum facere,

Quare

Quare Paulus non iuravit ad Corinthios ire, sed id dixit quod proposuerat: Quamquam etsi iurasset forsitan causam mutandi propositum habuisset licitam: ne scilicet contristaret eos sua praesentia ob acerbam punitionem inuestuosi. Notandum ergo est hic quod proxime asseribamus, scilicet iuramentum promissorium duas exigere veritates: nimirum & intentionis faciendi dum iuratur, quae est sicut veritas assertoria, & praeterea ut id quod iuratur fiat, si alij simul etiam iuramenti comites concurrerint. Praeterea animaduertendum etiam verum iurare, nisi res sit certa, genus esse quoddam perijurij, atque ad eod peccatum, ut quod sequitur art. 3. ostensurum sumus: deest. n. tunc tertius iuramenti comes, nempe iudicium. In secundo argumento explicatur quinta conclusio superius posita de iuramento incauto, & est argumentum, virtus ut est in praedicatione, non est virtuti contraria: iuramentum autem actus virtutis est, & nihilominus vsu venire potest, ut ipsum implere sit contra virtutem: ut cum quis vel inique facere iurat, vel a meliore virtutis fruge desistere: ergo tunc iuramentum non erit obligatorium: & non apparet verum esse iuramentum. Respondet autem per duas distinctiones: quare respectio quatuor assertionibus concluditur. Ait enim primum quod iuramentum vergens in deteriore exitum non obligat: vergere autem in deteriore exitum est quod peius sit ipsum implere quam infringere, & est modus loquendi Aug. & Bedae super Matth. homi. 24. & refertur de cons. dist. 4. cano. Si aliquid forte. 1. & 2. Hunc autem prior exitum dupliciter habere iusiurandum potest. Vno modo quia statim à principio secum illum prauum exitum afferbat. Atque id rursus dupliciter, videlicet aut quia id quod iuratur secundum se malum est, ut iuramentum perpetrandi adulterium, vel quia obnox est sublimioris boni, ut cum quis iurat religionem non ingredi, aut dignitatem nullo casu acceptare. Ex quibus quidem duo differentes effectus pullulant. Unde secundum assertum est quod dum quis delictum patrare iurat, tunc & iurando peccat, & pariter iuramentum implendo. Tertium assertum est quod dum quis iurat à bono supererogationis abstinere, quod alias facere non tenetur, peccat quidem iurando, eo quod Spiritui sancto bonorum inspiratori obicem opponit, non tamen peccat iuramentum implendo, sed tamen multo sibi melius consulit non seruando. Ex his ergo haec fida regula obseruanda colligitur, quod huiusmodi incauta iuramenta siue impleantur, siue secus, & periuria sunt dum fiunt, ut quod sequitur art. 3. explicabitur: & nullatenus obligant, sed rem iuratam in sua nuda natura relinquunt. Unde qui iuravit furtum aut homicidium facere, si furetur, aut occidat eodem profus modo & gradu peccat, ac si id nunquam iurasset, immo vero qui illud crimen ad vinculum iuramenti respiciens perpetraret, scilicet, ut reuerentiam seruaret iuramento, profecto grauius delinqueret. Nam blasphemia est malum ob reuerentiam Dei facere: qui autem vouit religionem non ingredi, aut eleemosynam non facere, perinde ac si non iurasset consultius ei erit, contra iuramentum facere, tamen si illud implere non sit peccatum. Nisi fortasse illud opus quod erat supererogationis, oblatum causae necessarium constituerit: ut videlicet si miser occurrerit qui graui perurgeret inopia. Tunc enim necessarium est contra iuramentum, eleemosynam ei porrigere. Et simile exemplum est, cano. Florentinū. dist. 85. ubi refertur Archidia. qui iurauerat nunquam acceptum ire Episcopatum à Gregorio fuisse coactum accipere: eo quod iudicatus fuit ecclesiae necessarius, atque adeo oportuisse iuramentum infringere. Subdubitabit hic forsitan quantae sit culpa iuramentum quod obstaculum est supererogationis. At vero huius responsio non ad praesentem, sed ad subsequentem quaestionem attinet, in qua vniuersae peierandi spes perpendenda sunt. Illicque; adeo differendum quanta sit culpa in iuro peccandi venialiter.

Contra illud autem quod dictum est, iuramentum de re illicita non esse implendum quis forsitan opponat de Iosue, qui, ut legitur Iosue 9. Et refertur de conse. dist. 4. canon. inter caetera, foedus pacis quod cum Gabaonitis inierat, seruauit. Quod quidem iuramentum illicitum fuisse ex eo constat quod Deus, ut haberet Deut. 7. impensissime inhibuerat foedus cum illis gentibus ferire, aut vili eorum parere. Respondetur tamen quod iurando non peccauit. Nam fuit deceptus credens aliarum fuisse remotissimarum gentium legatos. Post verò quod rescivit esse Gabaonitas, quoniam prohibitio parcendi illis non erat de iure naturae intrinsece mala sicuti homicidium, sed de iure positivo, merito veritus est ne ingentior Deo irrogaret iniuriam, iusiurandum, quod per eius nomen bona fide fecerat, violando, quam priori eius mandato obsequendo. Praeterea, ut Ambrosius lib. de officiis ait meliori eos morte multauit, scilicet obsequio ministerij diuini. Sic enim habet historia. Reseruentur, ut viuant, ne contra nos ira Domini cociteat, si peierauerimus eis: sed sic viuant, ut in vsu vniuersae multitudinis ligna cadant, aquasque comportent, &c. Secundum membrum distinctionis est, quod iuramentum potest habere de deteriore exitum. Secundo modo, non quod à principio illum importaret, sed propter id quod de nouo emergit. Quale fuit iuramentum Herodis in gratiam Herodiadis emissum quod quidquid ab eo peteret illi concederet. Potuit enim à principio esse licitum moderatione subintellesta si rem peteret honestam, postea vero proposita eius petitione debuit rescindi. Nam ut Isidorus in synonymis, ait, lib. 2. & refertur de consec. distinctio. 4. in male promissis rescindenda est fides. Et ut ait Ambrosius lib. 1. de officiis, & refertur eadem distinctio. canon. est etiam, contra officium nonnunquam est promissum soluere sacramentum. Idemque Gregorius admonet canon. nerui. distinctio. 13. & concilium Toletanum canon. duo mala. Et Augustinus in sermone, de decollatione Ioannis, & refertur eadem distinctio. 4. cano. quod David. Dauidem laude commendat, qui cum iurasset Nabal Carmeli interficere, essetque ad opus succinctus prece Abigail illius uxoris propositum retractauit, illique; pepercit: nam fuerat iuramentum praeter ira incautum. De illis autem qui voluntatem aliorum facere iurant, quaestio sequens articulo. 2. alius offerretur aptior dicendi locus. Tertium argumentum, de iuramento coacto est huiusmodi. Quandoque homo inuitus compellitur iuramento aliquid promittere, quos tamen, ut refertur capit. verum. extra de iureiur. solent Romani pontifices nexibus iuramentorum absolueret: ergo non omne promissorium iuramentum est obligatorium. Ad hoc autem Diuus Thomas. supposita distinctione

Soto, de Iustitia & Iure.

K 4

atione

3. Argumentum de iuramento coacto.

Paul. 2. Corinth. 1.

Secundum argumentum de iuramento incauto.

Observanda regula.

Iosue 7.

ctiōne quatuor responder. In iuramēto enim inquit coacto duplex est obligatio, vna qua iurās obligatur homini cui quippiā p̄mittit. Et talis inquit obligatio per coactionem tollitur. Qui enim vim intulit, indignus redditur cui seruetur fides. Alia autē est obligatio, quæ fit Deo p̄pter iuramenti reuerentiā. Et talis inquit obligatio nō tollitur in foro cōscientiæ: quia optatius est dānum temporale sustinere, quā iuramentum violare. Ait verò tertio quod in iudicio datur soluti repetitio. Quare potest qui iuravit, denunciare p̄lato, non obstat q̄ iuraverit non denunciare. Quoniam observatio talis iuramēti cōtra publicā iustitiā vergeret. Quarto demū, inquit, q̄ solent Romani Pontifices homines ab huiusmodi iuramentis absoluerē, nō quasi decetentes nō esse obligatoria, sed eorum obligationes ex iusta causa relaxantes. Hæc autē singula perpendēda sunt. Et primū falsā videtur distinctiōnis assertio: scilicet in iuramento coacto vna obligatiō, quæ fit Deo atq; altera quæ fit homini. Nā si aliqua fieret Deo, tūc ille coactor vt latro, cui in nemore iuramentum ab oppresso viatore p̄stat, nequiret iuramentum illud in totum relaxare. Nam obligationem respectu Dei non posset remittere immo nec ecclesia id posset, nisi ob superuenientem causam dispensare: quia ecclesia non potest votum Deo factum & multo minus iuramentum relaxare, & tñ relaxat, vt asseritur in d. c. rerū. & 15. q. 4. in multis ca. Ad hoc autē, facile responderetur verba S. Tho. non esse accipienda per calumniā, vt sōna re videntur sed s̄: in eius mentem: nempe in iurō promissorio inesse duas obligandi rationes. Vbi, n. non duæ sunt promissiones, vna Deo & altera homini, sed vna tm̄ homini, quæ info cōfirmatur, nō est nisi obligatio vna duplici ratione constituta. s̄: & virtute promissionis si est legitima, & virtute iuramenti, & ideo ille cui promissio fit remittere totam potest: & pariter ecclesia vbi metus incuria irrogatur. Nascitur hinc rñ aliud dubium circa secundum assertum, videlicet quod illa obligatio coacti iuramenti non tollitur in foro conscientiæ: vbi insinuat, quod tollitur in foro contentioso. Et est argm̄. Quamuis cesset obligatio ratione promissionis coactæ, vt in priori membro assertum est: nihilominus postquam manet ratio obligandi respectu iuramenti, deberet iudex iurantem cogere iuramentum seruare: postquam constat esse in conscientia obligatorium: aliās iustitia non satis in rebus manifestis prouideret. Syluester in verbo iur̄m 4. rationem huius hanc reddit, q̄ ecclesia eiusmodi iurantes non cogit propterea q̄ p̄sumit nunq̄ habuisse intentionem se obligandi. Hæc autem ratio falsa est, immo ecclesia putat eū qui iuramentum coactum non seruat esse periurum, vt patet c. si vero. & c. verum, extra de iureiur. quare dispensando in huiusmodi iuramentis non censet illa esse irrita. Respondetur ergo q̄ iustitia publica non attendit nisi ad pacem tranquillūq; statum reipublicæ: & ideo non debet iniuriis fauere per vim illatis ob idq; non cogit eiusmodi iurantes, sed si non impleuerint iuramentū, eos ad Dei tribunal remittit. Nā vt C. de iureiur. admonitum est iurandi cōtēpta religio satis Deum vltorem habet. Sed vrgentiora argumenta sunt ad partē oppositam: nempe huiusmodi coacta iuramenta nequaquā corā Deo cōscientiam ligare, enimvero iuramentū, quemadmodū votū, vt proximē dicebamus, vim non habet obligandi, apud Deū, nisi vbi materia est opus virtutis: Si, n. sit res illicita, vel auctoris boni obstaculum, vel indifferens & vana, iuramentum non ligat: sicut neq; votum, iuramenti autē materia per coactionē extortū, nullius est officium virtutis (supponamus enim incussum esse metum cadentem in constantē virū, de quo libro superiori explicatissimē dictum est) ergo eiusmodi iuramentum non obligat apud Deum. Probat minor p̄missa Materia eiusmodi iuramenti est ipsa materia promissionis: illa autem non est opus virtutis. Nam per se absq; iuramento non esset iustitia promissum seruare: quia nulla in eo inest ratio debiti, quæ est de intrinseca ratione iustitiæ. Quare nec est actus fidelitatis vt pote quæ inferenti vim nulla debetur. Neque verò est actus liberalitatis, qm̄ illa non est donatio, quippe cum solum repetere liceat. Neque verò est opus supererogationis. Nam beneficium p̄stare indigno, qualis est p̄do qui vim infert, speciem habet mali: Sed ais forsan illud promissum soluere, esse actum religionis p̄pter annexū iuramentū. Contra hoc autē emergit argm̄. Etenim vt D. Tho. superius art. 5. docuit, discrimen est inter votum & iuramentum, id. n. quod quis vult, quia Deo offertur, ipsa oblatione fit actus religionis, id autē quod iuratur non fit propterea religio: sed econuerso reuerentia diuini nominis, quæ est religio, adiungitur ad confirmandum id quod per se erat virtus. Quare quod ante non erat actus religionis, per iuramentum non fit religio, immo nec per votū reliqua materia fit actus religionis, vt proximē dicebamus. nisi ipsa etiā sit materia alicuius virtutis. Secundū ad huius explicationem arguitur, iuramentum promissum nihil aliud est, quā promissionis confirmatio. Nam sicut confirmatio donationis non est noua donatio, sed robur prioris, sic & confirmatio promissionis nō est alia promissio immo iuratio & promissio, vt supra dicebamus, sunt duæ rationes ad eandem obligationē appositæ. Promissio ergo est fundamentum obligationis rationis, quæ est in iuramento: In iuramento autem coacto nulla est promissio aut promissionis obligatio, vt Diuus Tho. plane fatetur q̄: do quidē illa obligatio per coactionē tollitur: ergo neque eiusmodi iuramentum ligat. Et confirmatur hæc ratio: iuramentum sequitur vim materiam quæ promissionis: si enim promissio est de re vel illicita vel inutili iuramentum non ligat: ergo vbi promissio est nulla, multo minus obligabit.

Tertio denique arguitur, illa traditio pecuniæ non est illi utilis cui datur, illi scilicet, qui iuramentum extorsit. Nam ille recipiens & peccat, & periculo se exponit nunquam restituendi: quod autē utile non est alteri nec sub voto cadit nec sub iuramento. Hæc omnia bene Caiet. dissoluit: cuius ergo prolixum responsum summam elucidemus. Iuramentum coactum triplici ex capite existimandum est: scilicet tam ex parte iurantis quā ex parte illius cui iuramentum p̄stat: & tertio ratione materię. Et quidem ex parte iurantis, si nihil aliud consideres, nullum est obligationis impedimentum: qm̄ secundum Aristo. 3. Ethicor. et si illic ad sit nollitio secundum quid, est tamen simpliciter voluntum

litum vt exēplo illius pater qui insaniēte pelago merces in vndas proicit. Vnde Aug. coacta voluntas, voluntas est. Ex parte autē illius qui per vim iuramentū extorquet, si nihil aliud meditemur obstaculum obicitur obligationi. Quare simplex promissio ratione incussi metus nō teneret. Igitur vt obligatio ex illo iuramento oriatur, speculandum est, vtrū materia iurata, puta datio pecuniæ, sit actus alicuius virtutis: tum enim (vt sæpe dictū est) iuramentū obligat. Differt nanq; votū a iuramento, q̄ voti materia, si propriam consideres, nō est nisi cōsiliij & supererogationis, materia verò iuramēti cuiuscunq; virtutis opus. Et quidē qui sic iurat, non tenetur sic dare pecuniā p̄missam, vt verē eam in dominium alterius trāferat. Quippe cū alter illud nō acquirat. Nā & qui dedit repetere potest, & qui accepit restituere tenetur: sed tenetur ei illā tradere: illa autē traditio si solū vt solutio promissi, existimetur, nō est virtus, est nihilominus virtutis officij quatenus redēptionis vexationis, & molestiæ & fortē vitæ, quā verbi gratia p̄do viatū obfessor adimere viatori parat. Est ergo tunc misero virtutis officij illa iurata pollicitatione propriā vitā protegere: tuncq; ad eū erit charitatis officium, quæ se quisq; diligere debet, & dum ob vitā alienā seruandā id iuratur, est officij misericordiæ. Hæc igitur ratione iuramentū illud obligat: quoniam seruare iuramentum nō vergit in deteriorē exitū, sicut si res iuraretur illicita. Omne autē quod talē nō habet exitū obligat. Syluester quidem in verbo iuramentum. 4. § 7. tenet cum multis quos citat Iurisconsultis & putat esse opinionē S. Tho. quod si coactus ille iurās habet propositum se obligandi manet quidē obligatus: sin verò illud nō habuit minime obligatur: moderatio verò hæc nō est vera, vt illico sublequeti argumento mōstrabitur. Qui enim habuit intentionem iurandi licet illam nō habeat, se obligandi, manet obligatus. Nā obligatio ex ipsa iuramenti natura si sit de re licita, necessariō nascitur, secus si nō intenderet iurare. Vtrum verò coacto liceat fingere se iurare absq; animo iurandi super quartū argumentū dicere p̄paramus. Sed forsan inferas. Ergo elapso illo periculo, nō tenetur qui iuravit p̄missum reddere, vt si quis dum tenebatur captiuus iuravit in sui redemptionē certū æs numerare, liber postea dum remeavit in patriā nō tenebitur: quoniam cū iam violētia cessauerit, datio illa nō habet redemptionis formā. Respondetur satis esse dum iurandum fuit exhibitum, sponsonē fuisse factam sub forma redemptionis. Nam virtute eiusdē iuramenti, postea solutio eandē retinet redēptionis formam. Sed arguis rursus. Cur nō etiam simplex p̄missio, postquam eandē habet redemptionis effigiē, non obligabit? Nam dicit S. Thomas, q̄ tollitur per iurationem. Caietan. respōdet q̄ simplex promissio debet habere rationem cōmodi & vtilis respectu illius cui fit: illa autem redditiō est illi p̄doni inutilis: sanē cū delictum illi sit recipere. At verò profectō ratio hæc parum ad rem attinet. Nam si ego debeo pecuniā alicui: etiam ex promissione, & peto ad ludendum, vel ad eius dilapidationem, licet non sit vtile, teneor nihilominus dare. Ratio ergo in proposito est, q̄ ex natura ipsa rei promissio coacta vim promissionis non habet. Et ideo quamuis promissio verbalis habeat redemptionis formam, quæ quidē redemptio genere suo virtutis materia redditur, tamen per coactionē cassatur nisi iuratio illā cōfirmet, imò verò quamuis promissio non fuerit metu coacta, sed per aliā iniuriam: quemadmodum indigus vsutario vsuras promittit, non illas cogitur in cōscientia reddere: nisi adiuravit. Decretum est Alexandri III. cap. debito. res. extra de iureiur. vbi habetur q̄ debitores ad soluendas vsuras in quib. se obligauerant cogi nō debent. Si verò de ipsarum solutione iurauerint, cogendi sunt domino iuramentum reddere: licet post repetitionem habeant. Quid si instantius querās quomodo si cassa est iuramentum eam confirmat. Respondetur q̄ quamuis materia iuramenti & promissionis sit eadem, cadit tamen sub illis diuersa ratione. Promissio enim fit homini, & iuramentū per Deum, quod quidē etiam de re propria fieri potest: promissio ordinem habet ad hominē cogentem: sub qua vtriq; ratione non est virtus. Ad obligationem vero iuramenti sufficit quod alia ratione sit virtus, nempe vexationis redemptio. Quod autē iuramentum etiam coactum obliget in conscientia habes eod. tit. cap. si verò. & cap. verum, citatum à Diuo Thom. & 15. q. 6. cap. si quandoq; & sequentibus. In dubium autem immeritō profectō reuocatur, vtrum non seruare iuramentum coactum peccatum sit mortale, an verò tantum veniale. Immeritō inquam quoniam circa controuersiam concedendum esset mortale: quandoquidē est iuramentum cadens in materiam licitam, quæ est magni momenti: iuramentum enim rei licitæ ex genere suo obligat sub reatu mortali, nisi ex tenuitate materię, vt supra dicebamus alleuietur. Si ergo quis coactus iuraret dare pecuniā aliquanti ponderis, certum est teneri soluere sub reatu mortali. At verò Panorm. supra citato cap. Si verò, quia rem à sua facultate alienam tractabat, ait, obligationem non esse nisi sub reatu veniali, & fuit deceptus verbo illo in cap. verum, iam citato, vbi ait Papa, q̄ qui non seruauerint eiusmodi coacta iurataq; promissa non ob hoc sunt tanquā pro mortali crimine puniendi: Sunt tamen illic distincta verba de culpa & pœna. Ait enim primū Papa, q̄ vt auferatur materia deierandi non dicatur illis, qui coactē iuraverunt, vt iuramenta non seruent: ergo non seruantes deierant in materia graui: ac subinde mortaliter peccant, id quod q. 98. de periurio quæ hic subsequitur art. 3. D. Thom. expressē asserit. Tamen si omnium sit mortalium periuriorum leuissimum. Quod autē subditur non esse puniēdos quasi pro mortali crimine, solum ad pœnā ecclesiasticam refertur. Haud enim sunt illa pœna digni in foro ecclesiæ secus verò apud Deum. Fortasse hic tamen sophista cōtra hæc asserta argumentetur. Eum qui inuitus iuravit non teneri promissum in totum soluere. Fac verbi gratia, promiserit centum, tunc arguitur. Si soluerit quinquaginta non amplius debet: nam iam aliter debet illi illa quinquaginta, ac perinde poterit fieri compensatio. Et eadem ratione si promiserit quinquaginta soluendo viginti quinque plenē soluit. Respondetur tamen secundum id quod supra adnotauimus, quod non promissum pecuniā transferre in dominium alterius, sed verē tradere siue alter ei tantundem debeat, siue secus. Quapropter licet p̄do viatori cētum aliās deberet & viator nihilominus

Non est duplex obligatio in coacta iuramentum.

Aliud dubium.

Argumenta maioris energie.

Responsio.

Dubium.

Caietan.

Sententia

auctaria.

Iuramentū

coactū fran

gere mor

tale est.

Panorm.

Sophisma.

Argumentum de voto. nihilominus iuravit dare centum, tenetur tradere. Seriosus tamen argumentum fieri posset de voto. Votum enim, ut art. prox. explicatur sumus, magis obligat, quam iuramentum: votum autem metu coactum, ut lib. preced. q. 1. art. 1. demonstravimus nulla vi pollet obligandi. ergo neq; iuramentum per metum extortum. Hoc autem argumentum illic disposuimus. Votum enim quamvis ed qd fit Deo arctius obliget quam iuramentum, quod fit homini, nihilominus si iuramento non confirmetur, non est nisi nuda promissio: promissio autem coacta, etiam si fiat cum intentione prouttendi, ut modò dicebamus, natura sua est cassa non solum illa, quæ fit homini, verum & illa quæ fit Deo: utpote cui obsequium per coactam voluntatem non placet, sed quod fit spòte. Iuramentum autem si feratur in materiã licitam sua ipsius natura obligat ratione iam exposita, quoniam est attestatio per facta, quam nefas est fieri rei falsæ, atq; adeo crimen si per iurantem non reddatur vera. Quapropter si votum coactum iuramento firmiter, illa ratione obligabit, licet sit dispensatione dignum. Sed & tertium idemq; pugnatum adhibetur de matrimonio argumentum. Matrimonium, n. metu cadente in constantem virum contractum, neq; in foro exteriori tenet, neq; secundum conscientiam: ergo neq; iuramentum. Patet consequentia tum qd ut ad matrimonium, sic ad iuramentum requiritur consensus, quare si coactio matrimonio officit, pariter obstabit & iuramento: tum maxime qd matrimonij arctius est vinculum, quam iuramentum. Nam si postquam quis iuraverit uxorem non ducere illam ducat, matrimonium est validum. Respondetur tamen à matrimonio ad iuramentum consequentiam non valere. Atqui nonnulli hac sunt discriminis ratione contenti qd si matrimonium coactum teneret, non haberet remedium, quo possit factum infectum reddi: ed qd matrimonium vinculum est indissolubile. Cetera verò promissa per vim iurata etiam si solvantur, possunt beneficio repetitionis recuperari. At verò ratio non satisfacit. Nam etiam si quæ iuratione promittuntur repeti non possunt iuramentum esset servandum: quia obligat ex natura rei. Bonavent. verò & Duran. & quidam alij in 3. dist. 39. meliusculam eam rationem afferunt nepe quod cum matrimonium Christianorum significet unionem Christi & ecclesie, quæ est perpetua, debet habere perpetuum atq; indissolubile vinculum, ad quod non solum requiritur consensus, verum & liber consensus. Attamen non satis firmiter nititur libertas consensus ad matrimonium requisita in eo quod sacramentum Christianorum. Quandoquidem & coniugium etiam sub lege quoq; naturæ liberum requirebat consensus. Dicendum ergo, qd matrimonium ob id quod à natura ad procreationem prolis constitutum est, ex sua ipsius natura perpetuitatem habet annexam: aliàs non esset satis liberis educandis consultum perpetuitas autem ex natura rei liberum exigit animi consensus. Nam quæ violata sunt secundum Arist. nequeunt esse perpetua. Iuramento autem quamvis coactio irreuerentia fit si non servetur. Arguat autem quis forte contra sequeretur, qd si quis metu mortis iurare cogere ducere aliquam in uxorem, teneretur iuramenti nexu. Respondetur, certum in primis esse tale iuramentum omnino relaxandum, sed tamen vtrum dum non relaxatur extet obligatio. Bonavent. loco citato respondet per tale iuramentum oriri obligationem: quare ille iurans, inquit, ante relaxationem cum alia contrahere nequit. Et re vera quantum ad naturam iuramenti verum est, si fiat cum intentione iurandi, nam quamvis sit contra finem iuramenti illum contrahere assensu coactio, nihilominus non est adeo intrinsecè malum, quin possit fieri materia redemptionis vitæ atq; adeo iuramentum teneret, secus vbi nullum est iuramentum. De hoc autem in materia matrimonij latius. In tertio membro responsionis ait D. Thom. qd postquam quis promissum illata vi iuratum solvit, potest id denunciare iudici, aut prelato, etiã si per eundem metum iuraverit non denunciare: quia illa iuratio est contra bonum commune. Quod quidem verbum non tenuem offert disputandi ansam. Argumentum enim extat primum contra rationem. Nam denunciatio videtur referri ad emendationem denunciati: accusatio verò ad publicam iustitiam: nempe ut reus puniatur: in proposito verò etiã si denunciatio emendationem alterius neq; non proponat, neq; verò speret, potest suam pecuniam repetere. Respondetur qd huiusmodi denunciatio non est illarum, quæ per fraternam correctionem fiunt, sed iuridica ut denunciatio ius servetur, si id modò probaverit: nihilominus hic proximus finis refertur in commune bonum: qui est ut penes publicam potestatem semper sit facultas civium iniurias repensare. Et ideo qui iuravit non denunciare, iuravit rem illicitam: atq; adeo non fuit iuramento devinctus. At verò profectò hæc responsio scrupulo non caret. Nam in primis ex ea colligitur qd si ille qui vim inferebat compelleret alium iurare se nunquam denunciaturum, potius deberet gladio succumbere, quam id iurare. Nam cum iuramentum rei illicitæ sit peccatum, mors potius patienda est quam faciendum. Neq; liceret dicere id se iurare, & tamen non habere intentionem iurandi: nam esset mendacium atq; adeo peccatum. Quod autem illatum hoc absurdum sit probatur. Ille qui coactus pecuniã solvit, non tenetur sub reatu peccati denunciare: nam potest suam propriam pecuniam simulatq; iniuriam alteri remittere. Si forte ille esset tam nefarius latro, ut charitate boni publici omnes tenerentur illum denunciare, aliud esset. Sed tamen supponamus non esse tam pestilentem, sed hanc mihi irrogasse iniuriam, profectò non teneor eum denunciare. Si ergo non teneor, sequitur qd gratia cavendæ mortis, possum iurare nunquam repetere neq; denunciare: imò iurare qd gratis dono. Tamen si illa donatio, quicquid ego dixerim, nunquam poterit securam reddere illius conscientiam, quo minus semper ad restitutionem teneatur. Argumentum profectò cogit sub hac distinctione respondere. Dupliciter nanque tale iuramentum potest fieri. Vno modo etiam si iurans requisitus à prelato fuerit vel à iudice, & tale iuramentum neutiquam est faciendum: neque ob redimendam vitam: quia est iniquum. Quo ideo non obstante teneor requisitus denunciare. Alio modo, quod mea sponte non denuntiabo, nec repetam, & hoc licitum est. Atque hoc pacto Divus Thom. Pontifices eiusmodi iuramenta, non quidem irrita pronuntiare: nam sunt solida: sed relaxare tamen & quod aiunt in illis dispensare. Vbi primum adnotandum est,

tandum est, qd non omne iuramentum per illatam iniuriam expressum, si iura spectes, consuevit ecclesia relaxare, sed duntaxat ea quæ vi & metu extorquentur, ut patet cap. si verò. & c. vtrum. extra de iureiur. & cap. Abbas. de his quæ vi met. ve. caus. fiunt. & 15. q. 6. per totum. Nam iuramentum quod quis facit vsurario solvendi vsuras sine relaxatione, videtur Alex. III. iubere servare canon. debitores. extra de iureiur. Quamvis iurans iniuriam passus fuerit, quia plus illic inest voluntarij. Haud tam absurdum esset illa relaxare: quandoquidem vsurarius non habet ius recipiendi. Causa autem relaxationis coactorum prima est, qd plurimum habent inuoluntarij admistum. Quare 15. q. 6. canon. si quandoq; ait illa iuramenta simpliciter non fieri ex corde, quod Deus potissimum inspicit. Secunda ne ansa impuris *Cauendum* nefandisq; hominibus porrigatur vim bonis inferendi. Est tamen ut hic bene admonet Caiet. in eius *scandalum.* modi relaxationibus. cauendum, ne in blasphemiam cedat, aut in ecclesie contemptum. Si enim captivus apud infideles sub iuramento per verum Deum sese obstringeret creditum sibi pretium redemptionis suæ persolvere scandalum esset iuramentum postmodum illi relaxare ne solueret. Non enim solum Christiana familia, sed & Deus noster contemptui apud illos tum maxime haberetur, imò verò si quis iurasset illuc redire quamvis esset iniuste captivus, nec redire sine periculo mortis posset redeundum illi esset, antequam cum ingenti scandalo periculòq; contemptus religionis nostræ iuramentum illi esset relaxandum. Etenim si gentilitas Romanum illum Regulum tam egregio præconio commendavit qui cum fide Carthaginensibus, per falsos deos iurando impignorata dimissus esset Romam illuc rursus, ut cum capitis periculo suam fidem apud hostes liberaret reuersus est, quanto maiori fide & religione teneret Christianus promissis stare per verum Deum iuratis? Si autem esset persona Reipub. valde utilis, tentanda esset procurandaq; repensatio & redemptio. Contra id autem quod diximus iuramenta non esse ipso facto irrita, sed post iusta causa relaxanda, forte quis nobis obiiciat canonem Abb. de his quæ vi met. ve. caus. fiunt, vbi clerico, qui per vim ecclesiam suam abiurauerat, præcepit Papa ecclesiam ibi relaxari, sed irritari. Respondetur tamen, quod illic non fuit simplex solum iuramentum coactum, sed re vera expoliatio præbendæ, quam Abbas illi clerico ademerat, & alteri contulerat. Et illa sunt quæ Papa irrita facit. Quartum argumentum de dolo iuramento est hoc: Nemo ad duo contraria *Quarta ar-* simul obligari potest: sed contingit quandoq; eum qui iurat diuersam habere mentem quam ille ha *gumentum* bet cui iuramentum præstat: ergo eiusmodi iuramentum, non erit obligatorium. Responsio in cõ *de iuramen* ciliandis duabus sententiis Isidori & Gregorij versatur, quæ sibi prima facie videtur aduersæ. Isid. nanq; *to dolo* lib. sent. 2. & refertur 22. q. 5. canon quacunq; sic ait. Quacunq; arte verborum quis iurat Deum tamè *Isidorus.* qui conscientiam testis est, ita hoc accipit sicut ille cui iuratur intelligit. Vbi in fauorem illius, cui præstat iuramentum videtur admonere iuramentum dolum obligare, licet ille qui iurat animu non *Gregorius.* habeat se obligandi. Gregorij verò 26. lib. Moral. verba sunt: Humanæ aures talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant: diuina verò iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. Vbi videtur in fauorem iurantis vergere: videlicet quod si non habet mentem obligandi se, non sit obligatus. D. verò Thom. hos patres concilians ait qd quando intentio iurantis est dolosa: quia scilicet intendit alium decipere & supplantare, tunc habet verum sententia Isidori: videlicet quod iuramentum est seruandum secundum sanum intellectum eius cui præstat iuramentum. Id quod ex verbis subiunctis Isidori colligit dicentis, qd dupliciter reus ille fit, qui & nomen Dei in vanum assumit, & proximum dolo capit. Si verò iurans dolum non adhibeat, tunc locum habet sententia Gregorij, nepe qd æstimada sit obligatio iuramenti secundum intentionem iurantis. At verò profectò conciliatio hæc D. Thomæ nonnulla indiget *Explicatio* explicatione. Ille enim qui dolo iurat tribus modis potest aliam habere intentionem quam alter *in-* *iuramentu,* intelligit, cui iuramentum præstat. Vbi primo notandum iuramentum dolum, ut supra diximus, ab *dolo.* effectu sic nuncupari: nempe quod fit intentione fallendi. Et ideo qualitas hæc proprie conuenit iuramento promissorio, quod secum affert obligationem aliquid faciendi, vel non faciendi ex iuratione pullulans. Tamen si in assertorio nonnunquam insit & dolum cum quis falsum animo decipiendi iurat. Falsitas ergo iuramenti consistit in hoc qd verba iurantis foris prolata, eius menti non consonant. Est autem *Tria in iu-* in iuramento promissorio tria extere considerare, nempe promissionem & iuramentum, quo illa confir- *ramenro pro* misionis, quæ in futurum expectatur. Quibus utiq; tribus totidem intus in mente iurantis, respondent: nempe intentio prouttendi seu obligandi se, & intentio iurandi, & intentio implendi iuramentum. Et quidem vbi sola hæc tertia deest, si adsint alie duæ citra controuersiam omnibus, est in confesso iuramentum esse obligatorium. Nam si quis intendit non solum iurare, verum & se iuramento vincere, illis duabus intentionibus ligatur. Intentio autem non implendi est quidem iniqua, sed tamen non magis vinculum iuramentum tollit, quam si post præstitum adueniret. Et manifestum est ob id qd quis intendat, non id obseruare quod debet, nequaquam absolui obligationis nexu. Rursus si quis fingit se iurare non tamen habet iurandi animum, liquidum quoq; est obligationem nullam oriri ex natura iuramenti. Quoniam cum iuramentum sit actus humanus, vbi abest intentio iurandi, nullum existit iuramentum. *Dubium.* Dubium ergo restat, quando quispiam medio se habet modo: nempe quando intentione quidem iurandi iurat tamen absq; intentione obligandi se iuramento, seu (quod idem est) id promittendi quod iurat. Hoc enim casu multi sunt, qui censent nullam oriri obligationem: & præcipue iuriscòulti, quos refert Syluest. modò citatus in verbo iuramentum 4. quorum adeo sententiam sequitur. Et ponit exemplum *Syluester:* in eo, qui coactus iurat. Et re vera verba Greg. citata videntur primo sonitu huic opinioni patrocinari, ut ait qd iuramentum debet æstimari secundum intentionem iurantis, atq; adeo si ex corde obligatio non oritur, apparet nullam existere. Et confirmatur: quia cum iuramentum non sit nisi promissionis confirmatio,

Responsio. confirmatio, vbi re vera non est pmissio, nulla videtur reliqua iuramenti obligatio. His veruntamen non obstantibus, respondetur quod vbi vera adest intentio iurandi, & si desit intentio pmissionis & obligationis nihilominus subsequitur obligatio. Et ratio est quod obligatio est naturalis iuramenti effectus, ita scilicet illi innatus, ut igni natiuum est calefacere. Quare sicut repugnat igne adesse & non calefacere, sic & iuramentum existere sine obligatione. Vbi autem quis cum intentione iurandi iuramentum profert, vera est iuratio: vera ergo inde existit obligatio. Quocirca non est in hominis potestate in obligatione iuramento semouere. Haud enim ex iurantis voluntate pendet, vere iurare, & tamen sine obligatione. Ratio autem ex his quae in fronte articuli, & postea super solutionem primi argumenti S. Th. adnotabamus, colligitur, contempnabamur namque; secundum D. Th. duas veritatis rationes iuramento pmissorio inesse: scilicet & illa quae est ratio assertorij, videlicet ut cum quis quid iurando promittit, simul habeat implendi intentionem, & praeterea, ut postea in executione, si materia sit licita, id faciat verum quod iurauit: & iuramentum clarum est ferri in utraque. Nam si tantum caderet in prior, sensus iuramenti promissorij non esset nisi, iuro me promittere, seu vere me habere intentionem iurandi, & tunc sequeretur iuramentum pmissorium non esse nisi mere assertorium, atque; adeo licet postea in executione ille qui iurauit nequam iuramentum impleat, non ideo fieret periurus. Nam in intentione faciendi salua esset tota vis iuramenti: hoc autem est falsissimum. Nam utroque modo fit homo periurus: scilicet & non habendo intentionem implendi quod iurat, & postea id non implendo vbi adsunt alij comites. Fit ergo consequens ut iuramentum feratur in utraque veritate. Ex quo utique; rursus fit consequens quod ex prima veritate enascitur nexus & vinculum ad secundum. Sed ais hoc tantum concludi, quod vbi est intentio faciendi quod iuratur, oritur obligatio, vel vbi est intentio obligandi, imo verum ex hoc quod ille qui iurat tenetur habere intentionem se obligandi, idque subinde faciendi, quod iurat: aliam medaciter iuraret ac perinde deferret, subsequitur quod etiam si neutram illarum habeat, sola ipsa intentio iurandi, quae suapte natura & iure secum alias ambas deberet asserre comites, perinde est causa obligationis, ac si utraque illarum adesset. Et per hoc ad argumentum in contrarium respondetur. Ad illam enim auctoritatem Greg. ex qua videtur consequi quod tunc iuratio non nascitur ex corde, respondetur eo ipso quod in corde ille habeat iurare, ex eodem corde simul pullulat iuramenti obligatio. Ad aliud verum quod vbi non est pmissio, neque; intentio promittendi, non est iuramenti obligatio. Respondetur quod cum quis intendit promissorie iurare, tenetur simul promittere & se obligare, perinde ex sola intentione iurandi oritur obligatio, ac si se intenderet obligare. Hic ergo est casus sententiae Isidori: nempe quod iuramentum tenet sicut ille cui iuratur intelligit. Atque; hoc D. Tho. censet iurare in dolo quod nihil iuranti suffragatur. Quid ergo si quis exterius iuret proferendo verba & tangendo Euangelia, intus tamen non habeat iurandi animum? Respondetur in illo casu non esse verum, sed fictum iuramentum, & tunc habere locum verba Greg. quod Deus non habet illud pro iuramento. Ipse enim mentium scrutator videt iuramentum non nasci ex corde. In foro autem exteriori omnino ab ecclesia quae per externa verba iudicat, reputatur iuramentum: parique modo in praetorio civili. Sed nunquid in conscientia qui sic iurat, tenebitur id implere. Respondetur minimè quidem, ex vi iuramenti, utpote quod nullum est, atque adeo neque contra illi veniens periurij reus fiet. Teneri autem potest aliis legibus, verbi gratia. Si quis ut puella fruereetur quae sui copiam illi facere renuerat, antequam sponsalia illi iuraret, profecto si verbis iurat, tenebitur lege iustitiae fidem promissi seruare. Et pariter in quibuscumque; aliis contractibus, vbi interuenerit, do ut des. Deinde gratia cauendi scandali, si quis solenniter iurauit, quamuis fictum in re alicuius momenti, proculdubio si non posset plane persuadere se non vere iurasse, tenebitur ficto iuramento sub reatu mortali stare, ne scandalum daret; habereturque; in opinione aliorum periurus. Contra haec autem duo responsionis membra arguitur sic. Qui iurat sine intentione obligandi se ad seruandum promissum, in virtute iurat sine intentione iurandi: ergo superuacaneum est haec duo distinguere ad conciliandum cum Isidoro Gregorium. Probatur antecedens, animus iurandi secum habet annexum propositum obligandi: nam aliam, ut dictum est esset periurium: ergo qui non habet intentionem obligandi, si non habet intentionem iurandi. Eorum namque quae connexa sunt, vno sublato aufertur & alterum. Respondetur annexa quidem esse de iure in hoc sensu, quod qui propositum habet iurandi, debet habere idem subinde obligandi se & seruandi promissum: in facto verum sicut potest esse primum sine aliis sic, & vtrumque; aliorum sine primo. Et ratio est: quia quaecumque; actio exterior deliberata: secundum naturam suam affert agendi intentionem: & ideo nisi per formalem negationem mentis excludatur, semper intelligitur vna concurrere cum actione. Intentio iurandi semper in externa iuratione includitur, dummodo & aduertenter fiat & qui iurat non illam peculiariter & expressè mente remoueat. Quare qui non habet animum se obligandi mentitur quidem circa materiam iuramenti quae est pmissio, non tamen circa ipsam iurationem: imò vere iurat. Ex secundo autem membro emergit dubium vtrum iurare exterius fictum sine intentione iurandi sit peccatum mortale: quoniam de veniali non est dubium, quandoquidem qui dicit se iurare & non iurat, mentitur. Caiet. impraesentiarum absolute absque; vlla distinctione ait esse mortale peccatum, siue ille qui fictum iurat: spontaneè iuret legitime requisitus, siue per iniuriam illata vi. Et intelligitur responsio quando planis verbis non æquiuocis exterius iurat. Et ratio eius est quod exterius illud iuramentum fertur supra mendacium, scilicet, seruandi promissum quod non intendit seruare. Mendacium autem inquit non solum est contrarium vero iuramento interiori, sed etiam exteriori. Nam quemadmodum cultus exterior idolorum sine animo colendi (quod Marcellinus fert egisse) peccatum est mortale: quia applicatur cultus cui non debetur. Ita & illud testimonium, Deus est mihi testis, quod est actus religionis: applicare mendacium est irreuerentia mortalis secundum illud, Quicumque; me erubuerit coram hominibus, huius & filius hominis erubescet &c. Qui enim id facit metu humano pro Deum fictum iurat

Et re-

Et se vera quando iuramentum iure exigitur, opinio haec constantem habet veritatem: tunc siquidem illa fictio iurandi perniciosum est mendacium. cum eiusmodi requisitus iurare sincere teneatur quando verum per vim & metum postulatur, non apparet vique; adeo certa. Demus. n. hominem in nemore ab impuris latronibus inualum, qui sub hac forma iurare cogitur, Iuras mihi tantam numerare pecuniam? & respondeat sic iuro sine intentione tantum iurandi. Arguitur sic, vel fictio illa ob id esset mortale delictum, quod re vera ille habet intentionem faciendi contra iuramentum: & hoc non, quia iuramentum nullum est, sed simplex mendacium: tum quia dicit se iurare, & non iurat, tum quia significat se daturum & non habet tale propositum: quare nullum est illic mendacium iuramento firmatum vel esset mortale, quia mendacium est perniciosum: & hoc non, quia cum non teneatur iurare, nemini facit iniuriam. Argumentum est argutum, tamen tutior arbitror Caietani opinionem & ratio est. Quonia cum ille tunc respondet sic iuro, non solum est assertio in actu signato (ut dicunt logici) id est non solum asserit se iurare: tunc enim solum esset simplex mendacium: sicut si nollens rem aliquam dicere, sic volo: sed est iuratio in actu exercito. Et enim sicut cum dicis, ego loquor, non solum significas te loqui, sed verè illud exeres. Pari modo cum ais, sic iuro, perinde est ac si dicas, Deus est mihi testis, me pecuniam exhibiturum, aut per Deum pecuniam dabo. Vnde ad argumentum respondetur esse mortale, non propter iniuriam illatam alteri: sed propter illam irreuerentiam, quae fit Deo saltim exterius asserendo nomen eius in testimonium falsi. Ex quo fit dicere illa verba materialiter in tali casu, non esse mortale, nisi ille qui cogitur non habet intentionem iurandi sic responderet, dico ego iuro: nam caperet illa verba nunc materialiter: & ideo non iuraret, imò nullum esset peccatum iuxta verbum Hieronymi in canon. vitile. 22. q. 2. vbi ait vitile esse nonnunquam simulationem, & pariter si responderet dico Deus est mihi testis. Totum enim hoc capitur materialiter. Si autem diceret dico quod Deus est mihi testis, tunc caperet personaliter, atque; adeo verbale mortale: esset periurium. Quod si rursus quis arguat, sequeretur inde quod si quis exterius iuraret sine intentione iurandi, iurat tamen verum, mortale quoque crimen committeret. Est verbi gratia scrupulosus quispiam qui asserit quidem veritatem, cuius est certus, sed tamen requisitus ut iuret, ait se iurare & intus non iurat. Quod autem id sequatur patet, nam contravenit fini iuramenti qui est veritatis confirmatio quam fingit se confirmare & non confirmat. Quare cum menti os dissonet, erit abusus iurandi, atque; adeo mortale periurium. Imò apparet illusio diuini testimonij, utpote quod foris adducitur & animo non firmatur. Hic Caiet. impraesentiarum propter haec argumenta assererat esse mortale. Sed hoc profecto non modò non est certum: imò censeo esse falsum si generatim asseratur. Crediderim inquam quod vbi quis lege cogitur iurare, scilicet vel à iudice vel ab illo cui interest, mortale sit crimen iurare sine intentione, etiam verum propter iniuriam quae legi inferitur & illic cui interest. Vbi autem per vim & metum extorquetur iuramentum, profecto nimium esset ius rigidum; assertio illum condemnare ad mortale. Nam tunc non habens intentionem iurandi, nullam illi infert iniuriam, qui iuramentum extorquet neque; verò legi aut Deo. Nam illa verba iuratoria non adhibentur mendacio, neque; ille proprie facit contra finem iuramenti, neque testimonium Dei saltem mortaliter illudit, quandoquidem neque; intus neque; extra falsum iurat, sed solum fingit per testimonium illud veritatem confirmare, quam re vera non confirmat: quod erit foris veniale peccatum, quia est mendacium officiosum, sanè quo quis iniuriam sibi illatam cauet. Haecenus de his qui planis verbis contra mentem iurant. Proximum ergo est, ut dicamus de iuramento quod verbis fit simulatoris. Vtrum qui alteri iuramentum praestat pmissorium simulatoris verbis, animo non implendi promissum, nec se obligandi, mortaliter peccet? dixerim simulatoris: nam si planis verbis iuret, cum intentione iurandi, & mens intus sine aliquo moderamine sit non implere neque se obligare, manifestum corollarium iis quae dicta sunt appenditur, illam intentionem iuramento contrariam, esse peccatum mortale: quoniam est intentio faciendi contra quam iuramento tenetur. Dubium ergo existit, quando illa intentio est cum aliqua restitutione. Syluest. namque; loco citato ait, quod si quis coactus externis verbis absolute iuret seruare promissum, neque; tamen absolutam habeat intentionem simpliciter implendi, sed mente tacitus apud se intendat dare si debet: quae quidem simulatio in hoc consistit, quod verba sunt absoluta, mens vero conditionata. Ait inquam illud iuramentum nullum esse peccatum in quo utique; sensu intelligit textum illum Hieron. c. vitile. 22. q. 2. vbi ait, vitilem esse nonnunquam simulationem. At verò duplici hic distinctione opus est. Quonia, aut externa verba relata ad mentem iurantis plane falsa sunt: aut æquiuoca: scilicet in vno sensu vera, & in altero falsa: aut denique ea arte prolata: ut alter cui iuramentum exhibetur ipse callere nequeat. Secunda distinctio est ex parte iurantis. Aut enim ab eo exigitur iuramentum, quod iure facere tenetur, videlicet à suo praetato iuridice aut à priuata persona, cui ratione contractus iurare tenetur: aut exigitur per vim aut per iniuriam, ut illi contingit, qui in nemore incidit in latrones, vel si iudex contra ius illud vult extorquere. His suppositis prima statuitur generalis regula, si verba exterius prolata respectu intentionis iurantis, plane falsa sunt, id est menti eius dissona, vniuersim & absque; vlla exceptione est peccatum mortale. Id quod praesenti exemplo monstratur, vbi extra sine restrictione iuratur & in mente non habetur absoluta intentio, neque; iuras excusatur per illam mentalem restrictionem, dabo si debeo aut iuro dare si debeo. Nam postquam illam verbis non explicat, sed verba sunt absoluta, non consonat os menti: sed ficta est iuratio: quia intus non fit absolute, ut explicatur extra. Quem ideo casum comprehendit sententia August. super Psal. 23. relata eadem causa & quaestione. can. in dolo: vbi ait. In dolo iurat, qui aliter facturus est, quam promittit. Quapropter quantuncumque; per vim & iniuriam fuerit iuramentum extortum, factumque; ad redimendam vitam erit mortale periurium. Sententia ergo Hieron. non habet hic locum. Nam quod ait vitilem esse quandoque; simulationem, intelligitur vbi simulatio absque; vlla fieri potest falsitate. Quando autem simulatio fit in verbis, quae vel sub æquiuoco, vel artificiosè proferuntur, ita ut sensum possint recipere

Iurare verum fide.

De iuramento verbis simulatoris, factum.

Syluester.

Responsio.

Generatis regula.

August.

Quando verba sunt æquiuoca.

recipere, quem iurans intendit, licet eum alter non percipiat, tunc si iuramentum iure petitur, nō licet tali amphibologia uti propter iniuriam quæ fit illi qui ius habet petendi. Quādo verò vi illata petitur, licitum est ea fraude petentem deludere. Verbi gratia, Si iniurius ille nequam sic rogaret, Iuras mihi tantam numerare pecuniam? & alter responderet, sic vro (absq; 1.) nō esset peccatum mortale, sed simplex mendacium: quia fortē nihil tunc vreret. Item si Dei nomen lingua illa qua fit iuratio, diuersum quoque aliud habuisset significatum, liceret illud intelligendo, dicere testis mihi est Deus: quamuis alter Deum cœli intelligeret. Aut si altero interrogante. Iuras mihi numerare pecuniam? alter responderet. Tibi iuro numerare: nō vt esset sensus, Numerare tibi, hoc est soluere aut tradere: sed tibi iuro apud me pecuniam recensere: quandoquidem, numerare vtrunque significat. Quare tale iuramentum esset verum, iustum, & prudens atque ad eō consonum documento Hieron. in canone citato, vtilem. Quoniam tunc simulatio (quoniam absque falsitate fieret) vtilis esset. Quamobrē sententia Isodori, quacunque arte verborum, &c. non esset eiusmodi iuramenti contraria: quoniam intelligitur, quando iuramentum est, aut falsum, aut alteri contra ius præiudiciale.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum maior sit obligatio iuramenti, quam voti.

Conclusio.

CM tam votum, quam iuramentum inter officia sint religionis nō immerito inter se conferuntur, vt exploretur vtra sit maior obligatio, votine an iuramenti? Ad quam quæstionem D. Thom. vnica conclusione affirmatiua respōdet votum ex ratione sua magis est obligatorium, quam iuramentum, idque duabus rationibus persuadet. Prior est. Vis obligandi primū pensari debet ex obiecto, videlicet ratione illius, cui fit obligatio: votū autem promissionem dicit Deo factam, iuramentum autē nonnunquā fit homini, licet fiat per Deum: Sanctior ergo est ac subinde maior obligatio voti. Posterior verò ratio procedit ex causa & radice, vnde eiusmodi obligationes pullulant, vtraque enim ex diuina radice nascitur. Quapropter tam iuramentum, quam votum (vt supra monstratū est) ad religionē attinet: tamen si diuersimodē. Nam obligatio voti ex fidelitate nascitur, quam Deo in promissis ei factis debemus, vt illa persoluamus: obligatio autem iuramenti oritur ex reuerentia, quā eidem debemus. Vt quod per eius nomen alicui pollicemur, redamur: infidelitas autem fidelitati cōtraria peior est, quam irreuerentia, nā includit illam: siquidem infidelitas species quædā irreuerentiæ est, nō tamen vice versa includitur ab illa. Potest enim quispiā alterum per irreuerentiam dehonestare, quāuis nullā ei fidem frangat. Quōd fit, vt infidelitas, ac præsertim hominis, ad Deum maxima sit irreuerentia: ergo votū ex ratione sua magis est obligatorium quam iuramentum: quandoquidem eius violatio magis est propter infidelitatem sacrilega.

Nota nota conclusionis ratio.

Conclusio facilis est, tum vt intelligatur, tum etiam vt credatur, si modō nominum significata ex superioribus supponantur. Votum enim vt lib. superiori dicebamus, est promissio facta Deo: iuramentum autē contestatio veritatis, quæ fit per Deum: & nonnunquam promissionis, quæ fit homini. Quare votum propinquius sublimiorique ratione habet Deum pro obiecto, quam iuramentum. Loquimur enim de iuramento per se, quod non est votū. Cū enim ait, Promitto hoc Deo, Deo te sine aliquo medio subdis debitorem, eūmq; ad eō creditorem ac dominū tui promissi. Cū autem quidpiam promittis homini per Deū, non Deo proximē, sed homini te reddis obnoxium. Neque Deū creditorem & dominum cōstituis tui promissi, sed testem, & quasi fideiussores. Quare non solum fractio voti, est fractio fidei Deo debitæ, & fractio iuramenti non nisi violatio eius reuerentiæ: imō verò ipsa eadem reuerentia Dei impudentius violatur in fractione voti, quam in fractione iuramenti. Atq; eam ob rem S. Thom. non fuit contentus ostendere, q̄ infidelitas in fractione iuramenti. Atq; tatis est prior, quam irreuerentia, quæ emergit ex fractione iuramenti: sed adiecit infidelitatem fractio voti esse irreuerentiam, eandēmq; maiorē illa quæ est in periurio. Maiorem enim irreuerentiā facit famulus hero suo, cū fidem illi frangit, absurdūsq; eum contemnit, quam adducendo eum in testem falsi. Cuius ratio, est, quōd directius ē regione magis facit cōtra rationem dominij, quod habet supra ipsum. Accedit præterea, & alia excellentia voti, quā art. v. diximus iuramento antecellere. Nā licet tam obseruatio iuramenti, quam voti, pertineat ad religionem: tamen votum suam etiam materiam facit actum religionis. Dum enim eleemosynam voues, illā in Deum per religionem refers: & ideo ipsa eleemosynæ erogatio est imperatus actus religionis: materia autem iuramenti minimē. Imō reuerentia iuramenti ordinatur ad confirmandam veritatem promissi. Et ideo promissum illud non refertur in Deum: sed in hominem, ob idque votum interius pertinet ad religionē, quam iuramentū: tamen si seruare quoque iuramentum sit religionis officium: quia est reuerentiā facere Deo. Sed nihilominus consilium est, vt supra diximus, vouere, non autem iurare sine necessitate. Atque ad eō hac parte peius est votum infringere, quam iuramentum. Conclusio autem hæc quantum ad naturam rei attinet, intelligenda est. Nam posset ratione grauitatis materiæ, vel aliunde eōsque augeri scelus periurij, vt scelestius esset, quam fractio voti. Ecquis enim ambigat enormius esse crimen iuramentum frangere soluendi homini decē millia aureorū, quæ constante iustitia illi debebat, quam fractio illius voti, quo quis eleemosynam decē nummorū Deo vouerit. Cæteris ergo paribus, intelligendum est aut paulò plus aucta iuramenti materia. Hæsitabit quis forsā circa illud verbum Diui Thom. Infidelitas irreuerentiā continet. Nam inter homines ad eō videntur diuersa vitia, vt vtrunq; possit sine altero existere. Respondetur autem bifariam. Primū, quōd, inter herū & subditum neutiquam infidelitas absque irreuerentia esse potest: tamen si econuerso irreuerentia interuenire valeat aliqua præter infidelitatem. Et de infidelitate hac loquitur propriè S. Thom. Secundò autem respondetur, quod etiam infidelitas inter pares, & domini ad seruum, licet videatur irreuerentiam

non

non includere, nihilominus infidelis omnis fœdistragus quodāmodo est despector alterius. Quare & dominus cū infidelis est seruo, illum contemnit & quadamtenus irreueretur. Idemque accidit inter pares: quapropter omnis infidelitas speciem quandam irreuerentiæ continet.

Argumenta Diui Thomæ facillima sunt. Primum est, votum est simplex promissio: iuramentum autem diuinum testimonium promissioni adhibet: est ergo præstantius. Respondetur, quōd licet hac parte videatur iuramentum excellentius, votum tamen plus ex parte obiecti excellit, quia fit Deo. Secundum, votum nonnunquam Deo factum iuramento confirmatur: id autem per quod aliud confirmatur, robustius videtur, & fortius. Respondetur, & est notanda responsio, quōd iuramentum non adhibetur voto, eō quōd sit fortius per se vinculum, sed quia est aliud vinculum. Et ideo licet sit minus, additum tamen alteri implicatiorem facit nexum. Tertium, obligatio voti immanat ex deliberatione humana vouentis: obligatio verò iuramenti ex diuina veritate quæ affertur in testimonium: ergo est fortior. Respondetur, quōd quamuis obligatio voti pendeat ex humana deliberatione vouentis, & ex illa sola parte non habeat tantam vim, quā iuramentum: tamen quia per deliberatam voluntatem promissio fit Deo, ex parte diuinæ maiestatis, cui maxima debetur fides, nanciscitur votum maius robur, quā iuramentum ex diuina reuerentia.

ARTICVLVS IX.

Vtrum in iuramento fieri possit dispensatio.

Decisioni de obligatione iuramenti annexa est inquisitio de eius dispensatione vtrum licet sit obligatorium, possit tamen eius obligatio per dispensationem extinguī. Et respondetur vnica conclusione affirmatiua in iuramento cadit dispensatio. Probatum primò per locum à maiori: Voti vinculum vt proximē dictum est, arctius est, quā iuramenti: super illo autem potest dispensatio fieri: ergo & super isto. Secundò autem adhibetur ratio altera explicatior: Necessitas dispensationis, vt de voto in superiori libro dicebamus, inde emergit, q̄ contingit officium aliquod vniuersaliter consideratum esse licitum, vtile & honestum, secundum autem particularem euentum, vel inhonestum, reperiri vel nociuum, atque ad eō tunc neque legis neque voti, debet esse materia, vt si quis peregrinationem vouit, quæ post obstaculum est alteri officio, quod ille ad maiorem Dei gloriam & ecclesiæ maius commodum potest exhibere: hoc autem ipsum vsu venire potest in iuramento: nam si id quod quis iurauit, sit postea inhonestum, repugnat iustitiæ, & si sit nocuum, repugnat iudicio: ergo pariter in iuramento locum habet dispensatio. Materia hæc illis conclusionibus, quæ de voti dispensatione superiori libro disputauimus, facile patet. Sunt nihilominus inter votum & iuramentum duo animaduertenda discrimina, quibus res fit apertior. Differunt enim tū ex parte obiecti, quōd votum fit soli Deo, iuramentum verò fieri potest homini: tum ex parte materiæ, quod propria materia voti est opus supererogationis, quod superiori libro declarauimus, materia autem iuramenti cuiuscunq; opus virtutis, vt ius suum vnicuique seruare, &c. Ex his pullulant duæ aliæ differentie in dispensationibus meditandæ. Prior quantum ad illos, qui dispensare possunt. Enimverò quāuis Papa dispensare valeat in voto, quod est maius, non tamen in iuramento, quod est minus. Haud enim relaxare potest iuramentum quod homo homini præstitit id soluendi quod ei debet. Et hoc neq; accidit ex minore facultate Papæ, neque ex dignitate iuramenti. sed ex natura contractus qui iuramento confirmatur. Enimverò quia est vicarius Dei, potest votum, quod Deo fit, in id quod ei gratius est commutare. At quoniam facultatem non habet tollendi alteri quod suum est, nequit ei iniuriam inferre, cui præstitum est iuramentum illud relaxando. Et vice versa, quamuis priuatus homo in voto, quod Deo fit, dispensare nequeat, quia nō est eius vicarius: ille tamen cui iuramentum præstitum fuit, potest illud relaxare, non quōd cumulationem habeat facultatem, quā Papa, sed quōd est dominus bonorum suorum: & ideo sicut potest illa donare, sic & iuramentum sibi exhibitum remittere. Quare illa non est dispensatio: sed remissio donatioque debiti. Secunda differentia ex parte materiæ, est quōd in commutatione dispensationeque votorum ad id tantum attendi debet, quod Deo sit magis placitum: in iuramentis autem relaxandis cauenda est iniuria, ne fiat tertia personæ. Atqui per has easdem regula de irritatione censendū. Potest quidē pater irritare votum filij citra legitimam ætatem, & maritus votum vxoris: Ac perinde omne iuramentum quod speciem habet voti: vt si vxor iurasset peregrinationem, aut ieiunium: & pariter si filius ante quartum decimum annū ingressum iuraret religionis. At verò in illa iuramenta, quæ fiunt homini, sine cuius vtiq; præiudicio relaxari nequeunt, non habet pater familiæ tam liberam potestatem. Et sic intelligitur l. Numero 30. vbi æqua facultas marito conceditur ad relaxandum tam iuramentum quam votum vxoris, & patri ad relaxandum tam iuramentum, quā votum filij. Idemque iure canonico hæretur ex concilio Elibertano, vigesima secunda, quæstione quinta, can. pueri. sed habenda est ratio contractus iuramento confirmati. Quando enim pater, aut maritus irritare potest suorum contractum, tunc filius, & vxor nexu iuramenti soluuntur: quia tollitur eius materia. Si autē cōtractum illum nequit irritare, tunc neque iuramentū. Ob idque quandoque consultius erit vt huiusmodi iuramentorum dispensatio, & relaxatio ab ecclesiæ prælati petantur. Ex his duæ regulæ dispensandi in iuramento colliguntur. Prima, quōd hominis præiudicio cessante, nempe tertia personæ, Papa, vt in omni voto potest rationabili causa dispensare, ita & in omni iuramento, quippe quod, vt dictū est, minoris est diuini vinculi. Secunda ad discernendum, quænam iuramenta solus Papa relaxare possit, quæ verò Episcopi, ad id coniciendi sunt oculi, vtrum si essent vota, solus Papa, an verò Episcopi possent illa remittere. Exēpli gratia, in tribus votis nempe religionis, castitatis, & Hierosolymitanæ peregrinationis, solus Papa dispensare potest. Fit ergo consequens, vt in similibus iuramentis earundem trium religionum ad solum

Duo discrimina inter votū & iuramentum. Duae aliæ differentie.

Due regulæ dispensandi.

ad solum ipsum dispensare pertineat. At quia in aliis omnibus votis, nempe aliarum peregrinationum, ieiuniorum, &c. Item non ludendi, aut non venandi, &c. Episcopi dispensare possunt, fit vt in similibus iuramentis fortiori ratione iidem Episcopi dispensandi facultate fungantur.

Primum argumentum. Primum argumentum S. Thomae est, Sicut ad iuramentum assertorium, ita & ad promissorium veritas requiritur: cum nemine tamen dispensari potest, vt contra veritatem de praesentibus, vel praeteritis asserendo iuret: ergo neq; vllus potest dispensare super iuramento, quod quis de futuro fecit. Respondet D. Tho. illationem nullam esse. Quando enim super iuramento promissorio dispensatur, non est tendit dispensatio, vt qui iurauit, contra iuramentum faciat, vt. s. manente iuramenti vinculo faciat contra. Et in hoc par est promissorium assertorio. Nam sicut ius diuinum est, vt nemo asserendo falsum iuret, ita, vt quod iurando promissit, obseruet, si ad sint alij comites, praecipit autem diuinum non est dispensabile. Sed effectus dispensationis est, vt id quod sub iuramento cadebat, sub illo amplius non cadat. Vt si quis iurauit ieiunium, qd postea obstaculum est vberioris virtutis, sicuti de voto dictum est. Materia autem assertorij, quae est praeterita, aut praesens veritas postquam iuratum est, non est mutabilis: nam ad praeterita non est potentia, & ideo dispensatio in illa fieri non potest: dispensare autem in ipso actu iurandi, videlicet vt iures falsum, esset contra praecipitum diuinum. Materia autem promissorij, quia est de futuro, variari potest: vt quauis fuerit prius idonea, quae sub iuramento promitteretur, fiat postea inidonea, vt impleatur, atq; in hoc dispensationis ratio consistit. Secundum argumentum est, iuramentum in eius comodum fit, cui praestatur: ille autem non videtur tale iuramentum relaxare posse: ergo multo minus Papa, vel alius, cui nihil iuramentum interest. Responso est, bifariam quempiam posse alteri rem ali quam iurare. Vno modo, quando illi id pollicetur quod est ei utile: cui adeo iuramentum illud interest. Et ideo à tali iuramento potest ille iurantem absolueri: quia potest ius, quod habet alteri remittere.

Secundum argumentum. Alio modo, quando quis alteri id iurando promittit, quod ad diuinum attinet honoré: qualia sunt opera pietatis & religionis: vt religionem intrare, eleemosynam erogare, &c. Et tunc, inquit, ille, cui fit promissio, non potest iurantem absolueri: quoniam iurationes huiusmodi non fiunt proprie homini, sed Deo. Nisi forsitan promissio conditionalis esset, ab illo homine dependens, cui fit. Vt si quis alteri ingressum religionis iuraret, si illi expedire videretur. Est ergo solutio praesens discretè obseruanda, vt intelligamus non omnem promissionem quae verbo fit homini, re vera illi duntaxat fieri. Possit enim ignarus facile decipi credens quidquid iurat amico in eius facultate esse, illud remittere: cum tamè regula sit fallax, sed ad materiam respiciendum est. Quando enim quis amico pecunià daturum se iurat, vel aliud eius comodum facturum, id verum est: quando verò id quod promittitur, materia religionis est, aut pietatis, materia ipsa sua natura ostendit speciem habere voti, quae Deo fit. Vt si ingressum religionis, ieiunium, peregrinationem, seruitium hospitalis & similia iures. Quòd si contra arguas, sequeretur qd si ego amico iurarem pòdus auri in dotè suae filiae elargiri, non posset ille mihi remittere, sicut si absolute illud iuraret. Nam dotare virginem, videtur opus eleemosynae, ac subinde pietatis atq; adeo esse votum, hoc autem videtur durum. Respondetur qd huiusmodi promissiones sunt ancipites: & ideo videndum est, quo animo fiant. Etenim si promissio fit homini in gratiam ipsius humano more, iuramentum potest ab illo amico relaxari: sicuti ipsa puella id sibi praestitum iuramentum posset remittere. Si verò promissio fit intuitu pietatis, & religionis, naturam iam induit voti, quod ab homine relaxari non potest. Pariter si iurasti pauperi ipsum alere, speculandum est, quo animo id fecisti, videlicet an animo id Deo vouendi, an solo proposito te illi pauperi obligandi. Priorem enim obligationem relaxare ille nequit, potest autem posteriorè. In aliis verò materiis profectò res est dubia: vt si iurasti amico non ludete, aut non venari: si enim animu habuisti illi tantu promissionem facere, illi que te duntaxat obligare, ille tibi potest remittere: fecus si, per via religionis id fecisti. Itaque quotiescunq; huiusmodi iuramenta speciem habent voti, licet facta sint altero mouente homine, & vt illi rem faceres gratia, relaxatio pertinet ad Episcopum, vel Papam, secundum qualitatè materiae. Et ideo quando absolute fiunt, ita vt qui fecit, discernere nequeat, què animu habuerit censenda sunt, propter naturam materiae, vota iuramento firmata. Tertio argumentatur S. Thomas, & eos explorat qui dispensare possunt, & dispensandi causas. Et est eiusmodi, Episcopus potest dispensare in votis vulgaribus, exceptis tribus soli Papae referuatis: ergo eadem ratione posset in iuramentis: quod tamen videtur esse contra iura: quae iuramentorum relaxationes Papae videntur remittere: vt c. veru, extra de iureiur. Quaestio ergo est, vtrum par sit facultas dispensandi in iuramentis & in votis? Respondet autem quatuor membris. Primum est qd vbi iuramentum est, aut de re illicita aut de impedimento maioris boni, multa opus est dispensatione, sed prius nullatenus est seruandum, posteriorè verò, licet seruari possit, còsultius tamè est vt non seruetur. Secundum membrum est, qd vbi iuramentum ambiguitatè habet, licitumne sit, aut conducens, aut nocuum, seu simpliciter in genere, seu in tali casu, tunc Episcopus dispensare potest. Subintelligitur tamen tribus illis exceptis: scilicet religionis, perpetuae castitatis, & peregrinationis Hierosolymitanæ. Tertium membrum est, quod vbi iuramentum manifestum est esse licitum utile & honestum, non videtur locum habere dispensatio, nisi aliquid melius occurrat in commune bonum conferens. Et hoc, inquit, ad potestatem Papae pertinere videtur. Quartum assertum est, ad vnumquemq; pertinere irritare iuramentum quod sibi subdito factu est, circa ea quae eius potestati subduntur: vt pater irritate potest iuramentum puellae, & vir uxoris: vt habetur Num. 30. quod iam supra expositum est. Quartum verò membrum non habet ambiguitatis. Haud enim videtur hic Diuus Thomas iuramenta distinguere, in quibus solus Papa dispensare potest, & in quibus potest Episcopus ex natura materiae, sicut in votis, vt scilicet tria referuatur Papae, & alia committantur Episcopo: sed ex conditione & qualitate ambiguitatis: nempe vt illa de quibus ambigitur, an sint còducentia, subdantur Episcopo: reliqua

Notanda solutio. Nisi forsitan promissio conditionalis esset, ab illo homine dependens, cui fit. Vt si quis alteri ingressum religionis iuraret, si illi expedire videretur. Est ergo solutio praesens discretè obseruanda, vt intelligamus non omnem promissionem quae verbo fit homini, re vera illi duntaxat fieri. Possit enim ignarus facile decipi credens quidquid iurat amico in eius facultate esse, illud remittere: cum tamè regula sit fallax, sed ad materiam respiciendum est. Quando enim quis amico pecunià daturum se iurat, vel aliud eius comodum facturum, id verum est: quando verò id quod promittitur, materia religionis est, aut pietatis, materia ipsa sua natura ostendit speciem habere voti, quae Deo fit. Vt si ingressum religionis, ieiunium, peregrinationem, seruitium hospitalis & similia iures. Quòd si contra arguas, sequeretur qd si ego amico iurarem pòdus auri in dotè suae filiae elargiri, non posset ille mihi remittere, sicut si absolute illud iuraret. Nam dotare virginem, videtur opus eleemosynae, ac subinde pietatis atq; adeo esse votum, hoc autem videtur durum. Respondetur qd huiusmodi promissiones sunt ancipites: & ideo videndum est, quo animo fiant. Etenim si promissio fit homini in gratiam ipsius humano more, iuramentum potest ab illo amico relaxari: sicuti ipsa puella id sibi praestitum iuramentum posset remittere. Si verò promissio fit intuitu pietatis, & religionis, naturam iam induit voti, quod ab homine relaxari non potest. Pariter si iurasti pauperi ipsum alere, speculandum est, quo animo id fecisti, videlicet an animo id Deo vouendi, an solo proposito te illi pauperi obligandi. Priorem enim obligationem relaxare ille nequit, potest autem posteriorè. In aliis verò materiis profectò res est dubia: vt si iurasti amico non ludete, aut non venari: si enim animu habuisti illi tantu promissionem facere, illi que te duntaxat obligare, ille tibi potest remittere: fecus si, per via religionis id fecisti. Itaque quotiescunq; huiusmodi iuramenta speciem habent voti, licet facta sint altero mouente homine, & vt illi rem faceres gratia, relaxatio pertinet ad Episcopum, vel Papam, secundum qualitatè materiae. Et ideo quando absolute fiunt, ita vt qui fecit, discernere nequeat, què animu habuerit censenda sunt, propter naturam materiae, vota iuramento firmata. Tertio argumentatur S. Thomas, & eos explorat qui dispensare possunt, & dispensandi causas. Et est eiusmodi, Episcopus potest dispensare in votis vulgaribus, exceptis tribus soli Papae referuatis: ergo eadem ratione posset in iuramentis: quod tamen videtur esse contra iura: quae iuramentorum relaxationes Papae videntur remittere: vt c. veru, extra de iureiur. Quaestio ergo est, vtrum par sit facultas dispensandi in iuramentis & in votis? Respondet autem quatuor membris. Primum est qd vbi iuramentum est, aut de re illicita aut de impedimento maioris boni, multa opus est dispensatione, sed prius nullatenus est seruandum, posteriorè verò, licet seruari possit, còsultius tamè est vt non seruetur. Secundum membrum est, qd vbi iuramentum ambiguitatè habet, licitumne sit, aut conducens, aut nocuum, seu simpliciter in genere, seu in tali casu, tunc Episcopus dispensare potest. Subintelligitur tamen tribus illis exceptis: scilicet religionis, perpetuae castitatis, & peregrinationis Hierosolymitanæ. Tertium membrum est, quod vbi iuramentum manifestum est esse licitum utile & honestum, non videtur locum habere dispensatio, nisi aliquid melius occurrat in commune bonum conferens. Et hoc, inquit, ad potestatem Papae pertinere videtur. Quartum assertum est, ad vnumquemq; pertinere irritare iuramentum quod sibi subdito factu est, circa ea quae eius potestati subduntur: vt pater irritate potest iuramentum puellae, & vir uxoris: vt habetur Num. 30. quod iam supra expositum est. Quartum verò membrum non habet ambiguitatis. Haud enim videtur hic Diuus Thomas iuramenta distinguere, in quibus solus Papa dispensare potest, & in quibus potest Episcopus ex natura materiae, sicut in votis, vt scilicet tria referuatur Papae, & alia committantur Episcopo: sed ex conditione & qualitate ambiguitatis: nempe vt illa de quibus ambigitur, an sint còducentia, subdantur Episcopo: reliqua

Tertio arg. Et est eiusmodi, Episcopus potest dispensare in votis vulgaribus, exceptis tribus soli Papae referuatis: ergo eadem ratione posset in iuramentis: quod tamen videtur esse contra iura: quae iuramentorum relaxationes Papae videntur remittere: vt c. veru, extra de iureiur. Quaestio ergo est, vtrum par sit facultas dispensandi in iuramentis & in votis? Respondet autem quatuor membris. Primum est qd vbi iuramentum est, aut de re illicita aut de impedimento maioris boni, multa opus est dispensatione, sed prius nullatenus est seruandum, posteriorè verò, licet seruari possit, còsultius tamè est vt non seruetur. Secundum membrum est, qd vbi iuramentum ambiguitatè habet, licitumne sit, aut conducens, aut nocuum, seu simpliciter in genere, seu in tali casu, tunc Episcopus dispensare potest. Subintelligitur tamen tribus illis exceptis: scilicet religionis, perpetuae castitatis, & peregrinationis Hierosolymitanæ. Tertium membrum est, quod vbi iuramentum manifestum est esse licitum utile & honestum, non videtur locum habere dispensatio, nisi aliquid melius occurrat in commune bonum conferens. Et hoc, inquit, ad potestatem Papae pertinere videtur. Quartum assertum est, ad vnumquemq; pertinere irritare iuramentum quod sibi subdito factu est, circa ea quae eius potestati subduntur: vt pater irritate potest iuramentum puellae, & vir uxoris: vt habetur Num. 30. quod iam supra expositum est. Quartum verò membrum non habet ambiguitatis. Haud enim videtur hic Diuus Thomas iuramenta distinguere, in quibus solus Papa dispensare potest, & in quibus potest Episcopus ex natura materiae, sicut in votis, vt scilicet tria referuatur Papae, & alia committantur Episcopo: sed ex conditione & qualitate ambiguitatis: nempe vt illa de quibus ambigitur, an sint còducentia, subdantur Episcopo: reliqua

liqua verò referuatur Papae. Nos tamen proximè contrariu dicebamus. Id quod ratio comprobare videtur. Nam si votu, arctius vinculu est, fit, vt tantam facultatè habeat episcopus in vniuersa iuramenta, quantam in vota: nisi expressè sint referuata. Respondetur, qd quantu ad rigorem rationis, & iuris, non asserit D. Tho. contrariu: sed quantum ad æquitatem, & vt tutius conscientis consulatur, còsuevit ecclesia res magis arduas ad Papae tribunal deferre. Ad qua, vt habetur de baptismo, & eius effecta c. maiores, sunt maiores causae referendae. Et ideo nemo hic de verbo ambiguitatis fallatur vbi. n. res iurata, ambigua est, fitne expediens, facilior est dispensatio: & ideo committitur episcopo. Quia quando materia est magis ambigua, tanto est certius, & clarius dispensandum esse. Quando verò res iurata non est ambigua, sed palam est fuisse licitam, maior est ambiguitas, an sit dispensandum, difficiliorque adeo est dispensatio: quia re vera id non licet, nisi vbi res maioris commodi superuenerit. Et ideo referuatur Papae. Quae de causa, vt inter arguendum adnotauit D. Tho. cano. si veru, & veru, extra de iureiur. & cano. Abb. de his quae vi met. ve caus. fi. & 15. q. 6. per totum. & alij complures iuramentorum dispensationes à solo pontifice maxime leguntur factae. Et ita praecipue obseruandum est quando iuramenta fiunt hominibus quibus interest, illa. n. nunquam, aut vix vnquam, & tunc maxime de causa, sunt relaxanda. Haud. n. negauerim, quin episcopus etiam id possit, nisi sint expressè referuata. Vt sunt iuramenta super statutis collegiorum, scholaru, & ecclesiaru, quae sunt Papae, quoru dispensationes sibi referuat. Ac praecipue illa, vt D. Tho. hic insinuat, quae super bonis ecclesiasticaru reru dispensandis fiunt. Haec. n. iuramenta ne facile eadem bona dilapidentur, Papae solita sunt referuari: Illa verò iuramenta quae super beneficiis fiunt, licet plenarie ad Papam pertineant, tamen si quis clericus iurauerit non acceptare praebendam, nec ecclesiae seruire, episcopus vbi expedire senserit, poterit super eiusmodi iuramentis dispensare, immo & cogere, vt accipiat sicuti Greg. coegit Flor. Archid. accipere episcopatum, vt supra citauimus cano. Floren. dist. 85. Est autem hic apprimè obseruandum, qd sicut de voto dictu est, nemo in iuramentis sine legitima causa dispensare valet. De quibus autem causis, non opus est hic aliu meditari tractatu, praeter illum, què de voto libro proximo. q. 4. arti. 3. scripsimus: vbi eas latissime dilucidauimus. Consuevit enim super iuramentis bifariam dispensari. I. aut directe aut indirecte. Directè autem, ratione subditae materiae, vt modò de rebus beneficiisq; ecclesiasticis dicebamus: in quorum dispensationem Papa plenissima fungitur potestate, atq; adeo facultate in iuramentis dispensandi, quae in illam materiam feruntur ratione venditionis, aut commutationis eorum. Quocirca in omni iuramento dispensabili dum fit, subintelligitur, nisi superiori potestati rationabilis visa fuerit dispensatio: vt patet c. venientes, extra de iureiur. Immo vt de voto dicebamus, quantuncunque quis iuret non petere dispensationem, neque illa uti, potest vbi ratio id planè poposcerit, praelato iuramentum patefacere. & si ille voluerit dispensare, potest illa uti: sunt enim huiusmodi iuramenta & fatua & fictilia. Secundò dispensat ecclesia ex officio propter causam: vt de iuramento coacto dictum est, cuius dispensatio in odium illius fit, qui vim intulit, & vbi quis deceptionem aliquam, vel niam facilitatem citra consiliu iurandi allegaret. Sed in haec etiam dispensare valet episcopus. Et pariter in odium excommunicatorum, iuramenta quae illis fiunt, relaxantur, vt patet 15. q. 6. cano. nos sanctorum, & can. iuratos. Fit deniq; dispensatio alias ob causas, vt si licentius iurat non recipere doctoratum nisi in tali vnueritate, & post superuenit causa iusta alibi recipiendi, Papa dispensat, non alius, si statuta sunt illius. In summa, vbicunque cedit in commune bonum nisi tertia persona iniuria fiat, legitima esse potest dispensatio. Indirectè verò fit dispensatio, quando subtrahitur materia iuramenti, vt si Papa episcopum functione sua priuat, aut regem regno subditos absoluit ne iuramento obedientiae illi amplius teneantur. Et pariter si statuta reuocat, quae quis iurauit, eo ipso iurantem nexu iuramenti absolute. Haec autem omnia plana sunt. In dubium autem repetere quis impraesentiarum posset, vtrum si Papa in iuramento sine causa illegitimè dispensat, dispensatio teneat, sic vt qui contra iuramentum deinceps fecerit, non sit periurus? Exempli gratia, si ego iuravi pecuniam debitam creditori meo soluere quamuis Papa non me absolute possit sine causa ab illo debito: quin virtute iustitiae reddere conuincat, vtrum si absque vlla causa dispense in iuramento, tollatur mihi religionis ratio, qua insuper obligabar, vt liber sim à periurio etiam si non solvam. Hoc autem satis libr. 1. discussimus. q. 7. art. 3. in dispensatione legum: quod post lib. 7. de voto resumpsimus. Et ideo hic citra disputationem respondemus, minime dispensationem esse validam. In illa enim, quae sunt de iure diuino, & naturali, dispensatio nequiquam cadit. Cum ergo de iure diuino sit, vt qui vouit: reddat, atque adeo quod quis iurauit, quamuis illa vincula ex voluntate vouerit, vel iurantem nata fuerint, nequeunt profectò sine causa tolli. Et multo minus, quando iuramentum fit alteri cui interest, vt exemplo proximo modò explicabamus. Nam illi cui pecuniam debeo, non solum id interest, quod illi soluere teneor, verum & modus, quo teneor. Et ideo absque illius praedicio, vt in principio dicebamus, relaxare Papa illud iuramentum nequit. Quare si id sine urgentissima causa facere attentaret, relaxatio, nisi fallor, non teneret. Caetera vide in libro superiori de voto.

ARTICVLVS X.

Vtrum omnibus cuiuscunque conditionis liceat absque discrimine quocunque tempore iurare.

QUOD Vm iuramentum actus sit religionis, & nonnunquam necessarius, merito in calce eius disputationis quaeritur, vtrum omnibus id competat, an aliqui ab eo praestando cohibeantur. Ad quod D. Tho. supposita distinctione, tribus conclusionibus respondet. Iuramentum enim & ratione Dei, per què iuratur, estimari potest, cui maxima debetur reuerentia, & ex parte iurantem hominis, qui in testimoniū suae veritatis illo indiget. Prima ergo conclusio

FRAT. DOM. SOTO, DE IVSTITIA ET IVRE.

Conclusio prima. est: ratione prioris considerationis duo hominū genera in solenni iurandi officio iure denotantur: nempe pueri ante annos pubertatis iurare non coguntur. Periuri verò & infames ab eodem officio arcentur. **Secunda conclusio.** Ob eandē reuerentiā iurare in sanctis solenniter, nisi à ieiuniis fiat, non reputatur honestum, vt 22. q. 5. Corne. Papa definiuit can. honestum. Tertia conclusio: Ex secunda ratione prouenit, vt personas egregiæ dignitatis iurare solenniter non deceat, quales sunt sacerdotes. Debent, n. esse tantæ auctoritatis, vt citra iuramentum sit eis adhibenda fides. Vnde 22. q. 4. c. si quis presbyter habetur, quòd sacerdotes ex leui causa iurare non debent. **Quarta conclusio:** In necessitate, vel pro magna vtilitate licitum est illis iurare præcipuè pro spiritualibus negotiis: etiam in diebus festis, in quibus citra tales casus non licet.

Conclusiones istæ omnes habentur in iure: sed sunt dextero legitimoq; sensu intelligendæ, impietatis prima tam de pueris quàm de periuris habetur 22. q. 5. can. paruuli. Et illico cano. pueri, explicariū designatur ætas, nempe quòd ante annos 14. iurare non coguntur. Sed perspicere differentiam, q̄ pueri non coguntur, si iurare renuerint. Si autem vigere in illis ratio apparuerit, & vltro se ad iurandum obtulerint, quantum ad tenorem illorum canonum, non apparent repellendi. Periuri verò etiā si iurare voluerint cohibentur. Et ratio discriminis est, quòd pueros solus naturalis defectus ætatis facit non esse satis ad iurandum idoneos. Et idem mitius illos ius admonet, vt iurare caueant: periuros verò vitium ipsum inidoneos reddit. Et qua ratione non coguntur iurare pueri, arcentur, & à iurando furiosi. Moderati tamen sumus conclusiones de iuramento solenni, quod ad publicum testimonium exigitur. Nam de illo & iura loquuntur & D. Thom. intelligit, vt in solutione secundi patet. Ex quo fit consequens, quòd qui periurus antea fuit, dum priuatim, vt reliquum vulgus iurat non magis peccat, quam reliqui: neque dum iterum deierat, illud singulare periurium habet duplicem malitiam: vnam scilicet, quia periurium, atque alteram, quia fit post aliud. Immo verò periurus non quicunq; à ferendo testimonio repellitur, sed ille, qui reus in iudicio factus est periurij, atque adeo condemnatus. Quocirca licet quis priuatim pluries mendaciter iurauerit, non ideo est à testimonio ferendo cohibendus. Circa secundam conclusionem, venerationem adnotato, quæ iuramento debetur. Nam quamuis ceremonia illa, vt nemo nisi ieiunus ad solum iuramentum admittatur, non sit profus necessaria, reputabatur tamen olim inhonestum aliter fieri, vt quasi ad sacrosanctum sacræ altaris, sic ad iuramentum accederetur: nepe vt iuraturus attentiori animo secum reputaret certissimumne esset, id quod sub iuramento asserturus accedebat. Quapropter, & aliis circumstantiis exornabatur iuramentum, s. ratione loci, vt nemo nisi in templo, & super altari, & libro euangeliorum attacto, quæ sacerdos in manibus teneret: quasi ante tribunal Dei tremebundus iuramentum præstaret. Vnde homil. 13. ad populum Chrysostomus. Non ita gemo & deploro quospiam in viis iugulatos, audiens, sicut gemo, & lachrymis prosequor, & horresco, cum video quempiam prope mesam hanc scilicet altare venientem, & manus imponentem, & euangelij iuramentum attactis. Immo & apud Ethnicos, vt inter Romanorū problemata apud Plutarchum extat, nemini Herculem sub tecto iurare licebat: sed sub dio, quasi in Iouis præsentia, vt iuraturus admoneretur quatum iudicium præstando iuramento deberetur. Tertia conclusio: nempe vt honor ille sacerdotibus deferatur ne pro leuibus iurent loco citato, cano. si quis presbyter, 2. q. 4. habetur. Vbi adhibetur, quòd vice iuramenti per sanctam consecrationem intorrogentur, & 22. q. 5. cano. nullus primo cauetur, ne vllus ex ecclesiastico ordine quicquam laico cuiquam super euangelia iurare præsumat. Adiciuntur autem eodē canone, si quis presbyter, & in proximo, presbyter, q̄ in certis causis, nempe ad purgandam suam innocentiam, & pro aliis causis spiritualibus iurare eis liceat. Fuit enim etiam in lege naturæ tanta sanctitate habitum iuramentum, vt à personis integræ vitæ & intemeratæ fidei illud perere nefas esset. Vnde & inter eadem Romanorum problemata refert Plutar. quòd viris ingenuis & nobilitate insignibus iurandum tormenti genus erat: seruis namq; & mancipiis non deferebatur iuramentum, sed in euleum rapiebantur, vt quæstione ab illis extorqueretur veritas: liberis verò & ingenuis, quos torquere non licebat, idem reputabatur iuramentum ad extorquendam veritatem, quod seruis tormentum. Continebat præterea eorum religio, vt neq; Diali flamini neque sacerdotibus iurare liceret, sed simplex eorum assertio pro iurando duceretur. Quòd si cum ista iuratoriæ religionis sanctitate abusum nostrorum temporum conferas, non poteris non locum deplorare, in quem Christiana religio hac parte deciderit. Admittuntur enim, immo de improviso abripiuntur ad iurandum sine delectu cuiuscunq; sortis homines, nempe bubulci, muliones, baiuli, ebrij, & helluones, neque verò in templo, sed vbi ius iurare absq; vlla præmeditatione coguntur. Neque verò sacerdotibus idem honos habetur, quem iura sanxerunt: sed promiscue vti seculare vulgus iurare coguntur: immo ipsi se offerunt. Qua de re ad eò iurandi religio iam viluit, vt periuria, pro minimis delictis habeantur: Sed de hoc q. seq. art. 3. iterum: vbi de tertio comite repetendus est sermo. Primum argumentum D. Thom. est, iuramentum ad confirmationem inducitur, vt ait ad Heb. 6. Pau. Vnicuiq; autem suū dictum confirmare congruit: ergo quicunq; iurare potest. Responso ad minorē præmissā dirigatur. Quidam enim sunt quos ob proprium defectum dicta sua iuramento firmare non decet.

Nota. Alii verò, quos propter firmitatem suæ auctoritatis eo non indigent. Secundū argumentū sumitur ex Chryso. homil. 44. super Matt. c. 23. vbi ait, Si aliqua causa fuerit iurandi, modicum videtur face-re, qui iurat per Deum: sed qui iurat per euangelia, maius aliquid fecisse videtur. Quibus dicendum est: Stulti, scripturæ propter Deum factæ sunt, non Deus propter scripturas. Quibus verbis docet grauius esse iurare per Deum, quàm per euangelia, quicunq; autem & quocunq; tempore communi locutione iurare per Deum consueuerunt: ergo à fortiori omnes cuiuscunq; conditionis possunt per

per euangelia (quod leuius est iurare, respondet D. Tho. interpretado Chrysostomum, nempe quod iuramentum secundum se consideratum grauius est, cum sit per Deum, quàm cum sit per euangelia. Nam vt ait ad publicolam August. Quanto fortius est id, per quod iuratur, tanto iuramentū stitius obligat. Nihilominus econuersò propter modum iuramenti potest fieri grauius, dum sit per euangelia solenniter: tum quòd cum sit solenniter sit cum maiori deliberatione, quàm dum sit priuatim per Deum: tum etiam quòd maius esset tunc scandalum periurij, quia publicitus fit. Et ideo cohibita sunt personarum aliqua conditiones, à iuramento solenni per euangelia, quæ iurare, vt reliquum vulgus, per Deum permittuntur. Quæstione autem sequenti ar. 3. de hac re iterum. Tertium argumentum est, Idem esse effectus non potest contrarium causarum: excluduntur autem aliqui à iuramento propter defectum, vt pueri & periuri: ergo nulli debent propter excellentiam excludi, vt sacerdotes. Respondetur non esse absurdum, quòd in priori præmissa negatur, nempe, vt aliqui excludantur, quia maioris sunt auctoritatis, quàm vt eos iurare deceat: alij verò, quia minoris, quàm eorū iuramento stetur. Quartum denique argumentum est: nullus homo in hoc seculo tantæ auctoritatis est quàm Angelus. Nam vt Matth. 11. ait Christus, Qui minor est in regno cælorum, maior est Ioanne Baptista: Angelus autem, vt Apocalyp. 10. legitur, iurauit per viuentem in secula seculorum ergo homo quantacunque sit dignitatis, iurare potest. Responso autem est, quam in primo articulo copiosè dilucidauimus, Enimvero, vt Deus minime ob id iurat, quòd necesse habeat asserta sua per aliquid fortius confirmare, sed ad ostendendum immobilitatem illius quod iurat: sic & Angelus non iurat, nisi ad ostendendum id quod affirmat, ex immobili infallibiliq; Dei dispositione procedere. At verò quoniam homines non iurant, nisi vt certiora dicta sua faciant illi qui sunt ex imis dignitatis, iuramento non indigent.

QVAESTIO II. DE PERIVRIO.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 98.

ARTICVLVS I.

Vtrum falsitas requiratur ad periurium.

Quamuis D. Tho. alium ordinem seruauerit inter quæstionem de iuramento, & hanc de periurio materiam superstitionis interserens: qm̄ tamen non est mihi animus illam, quæ latissima est materiam modo tractare, ordini consentaneum duxi, virtuti iuramenti extremū periurij vitium adiungere, quam q. sententiarum Magister in 3. dist. 39. disputauit. Est ergo primus quæstionis articulus, vt moris est D. Tho. generalis: Vtrum, s. vniuersim omni periurio falsitas insit? Ad quam q. vnica conclusione affirmatiua respondet, s. quòd de ratione intrinseca periurij est falsitas: Hoc primum patet ex eius definitione, quæ rei naturam exponit. Est enim periurium vt loco citato ait sententiarum magister, nihil aliud, quàm mendacium iuramento firmatum. Ratione autem id confirmatur. Morales actus, vt 12. q. 1. ar. 2. definitum est, ex fine sortiuntur speciem: finis autem iuramenti est confirmatio dicti humani: confirmatio autem eiusmodi per hoc fit, quod illud dictum firmiter ostenditur esse verum: quod quidem rei falsæ contingere non potest: ergo falsitas confirmationi veritatis opponitur, quæ ideo finem iuramenti euacuat. Fit ergo ex his consequens perueritatem iuramenti quod periurium dicitur, à falsitate præcipuè speciem sortiri, atque adeo de ratione periurij esse falsitatem, sicuti veritas est de ratione legitimi iuramenti.

Quæstio hæc egregia est, per q̄ præcedens perfectius elucidatur. Nam quoniam opposita iuxta se posita, clarius elucescunt, à multis, quæ illic se insinuabant, vsque ad huc locum superfedimus. In introitu verò examinationis præsentis conclusionis, obiicit se contra probationem eius Caiet. qui hanc saluā deglutire non potest, quòd finis iuramenti sit confirmatio humani dicti. Quod tamen D. Tho. vt superiori q. art. 4. & 5. & hic liquidis verbis affirmat, & in solutione secundi. Rō vero suæ formidinis est: quia concedere submergit id, quod nobilius est, nempe actum religionis (qualis est iuramentum) referendū esse ad id, quod est ignobilius, puta ad confirmandum hominis dictū, cen mediū ad finem. Illic tamen nempe ar. 5. satis responsum à nobis est, videlicet non esse formidandū finem iuramenti esse firmare humanum dictū, quandoquidem hoc ipsum in gloriam Dei refertur, quod illic copiosius explicauimus. Hoc ergo prætermisso non nihil profectò ambiguitatis conclusio habet S. Thom. quatenus generalis est. Non enim ad omne periurium videtur requiri falsitas. Immo etiam si iuratio sit vera, aliunde videtur habere posse rationem periurij. Et ratio quidem hæstandi est, quam hic D. Tho. argumento 1. tangit, & præcedenti q. ar. 3. fuit tacta. Ait enim Hiero. super illud Hieremias 4. iurabis, viuut Dominus in veritate in iudicio, & iustitia, tres illos comites, scilicet, veritatem, iudicium, & iustitiam, sic esse iuramento necessarios, vt quòdquicq; illorum vnus defuerit, periurij sit: potest autē assistente veritate deesse vel iustitia, vel iudiciū, & tunc quidē erit absq; falsitate periurij, vt verbi gratia: Si quis iuret hominē occidere, quod patrare intendit, & patraturus est. Ob hoc ergo argumentū, vt D. Bonauentu. in 3. dist. 39. q. 1. refert non deficere, qui negarint omne periurij esse mendaciū, immo citra mendacium, vt argumentum ostendit, aiunt posse contingere. Neq; verò Hieron. ait q̄ vbicumque aliquis triū comitū defuerit, sit mendacium, aut falsitas, aut periurium: insinuans, q̄ citra falsitatem, & mendacium potest esse periurium. Et certè ad ipsum ratione confirmate videtur. Nā cum veritas sit vnus comes per se ab aliis duobus distinctus, fit vt perueritas iuramenti accidere possit absque falsitatis vitio, per hoc quòd desit, aut iustitia aut iudicium. Hoc tamen non

*Conclusio-
nis exposi-
tio.*

*Tres falsi-
tatis gra-
dus.*

*Argumentū
contra præ-
dictam sen-
tentiam.*

*2. Argum.
D. Thoma.*

Responsio.

3. Argum.

obstante responderetur omni periurio germanā esse falsitatem, propter rationem S. Tho. Etenim periuriam & legitimum iuramentum ē regione opponuntur; legitimum autem est veritatis confirmatio. Cū ergo falsitas veritati opponatur, exactius D. Tho. loquitur dum ait, omne periurium aliq̄ falsitatem inuoluere. At verò, vt vera sit hæc sententia, non dēt accipi falsitas, vt est cōtraria veritati, quæ est primus iureiurandi comes: hoc enim satis ratio hæc proxima persuasit: quandoquidem absque illo primo comite, qui est veritas, possit periurium accidere; sed accipitur falsitas, vt sit commune genus ad plures falsitatis gradus & species. Vnde bene ait D. in solutione primi, q̄ primò & principaliter (adde & maxime proprie & formaliter) periurium est, vbi deest actu veritas, quæ est primus comes: tunc enim actu exurgit falsitas: atque id potissimum, dum quis consultò, scilicet sciens & prudens intendit falsum asserere. Siue in iuramento fiat assertorio, siue promissorio, scilicet quando quis pollicetur id quod non intendit facere. Vadiit enim expresse tunc contra mentem, vbi perficitur ratio mendacij, quam quidem falsitatem supra diximus in promissorio semper esse peccatū mortale, etiam si quis iuraret hominem occidere, quod facere non intenderet. Idemque proinde gradus est, quando quis iuramento assertorio iurat, id quod verum est putans esse falsum. Nam vadit etiam contra mentem, atque adeò formaliter est mendacium: licet materialiter verum iuret: quare semper erit mortale crimen. Hoc ergo iuramentum suapte proprietate & natura dicitur falsum, eò quod verbum menti non consonat: dicitur autem quando est promissorium, ab effectu dolosum, quia fit ad decipiendum. Ad hunc autem gradum reducitur, cū quis id quod falsum est iurat, putans esse verum: ex negligentia tamen, quia diligentiam omisit: quam adhibere tenebatur, vt certior fieret. Erit tñ peccatum non semper mortale, sed s̄m negligentia culpam. Secundariò autē falsitas inest periurio defectu secundi comitis nēpe iustitiæ, vt si quis iuret peccatum mortale perpetrare. Tūc. n. licet illud facere proponat, atq; adeò inest ei veritas, quæ est primus comes, deest tamen ratione contrariæ obligationis veritas quæ est quoddam falsitatis genus. Fit enim ipsa iuratione periurus, propterea quod id iurat, quod alia lege tenetur falsum facere. Itaq; licet postea sit facturus, tamen iurando deierat, atq; adeò quodammodo falsum inrauit in virtute contrariæ obligationis. Atqui huc ille reducitur, qui iurat non facere opus consilij, & supererogationis: nam licet illud possit implere, vt supra diximus, ad id tamen non tenetur. Et idē est quædam falsitas propter obligationis defectum: quia consultius est postea iuramentum falsificare. Tertium genus falsitatis est, vbi deest iudicij veritas. Nam etsi quis verum quidem iuret putans esse verum: leuiter tamen, ac temere scilicet aut citra necessitatē, aut citra cordatam aduertentiam, vt certior veritatis fiat antequam iuraret, licet inest illic simpliciter veritas, est tñ quædam falsitas in potentia, propterea quod, qui sic iurat, in periculo iurandi falsum versatur. Sunt ergo tres falsitatis gradus, scilicet primus simpliciter in actu: secundus in virtute, aut contrariæ obligationis, aut contrarii consilij: at denique tertius in potentia deierandi. Hac ergo ratione asseritur omni periurio inesse falsitatem, suo cuiusque gradu & ordine. Qua vti que ratione superiori q. art. 3. vt omne periurii genus ad normam euangelicæ prohibitionis exigemus, quæ est, ne nomen Dei assumamus in vanum, triplex vanitatis genus iuxta hos tres falsitatis gradus discreuimus. Sed arguis, quod neque illis gradibus falsitatis admissis tueri possumus omne periurium esse mendacium, vt Magist. sentent. ait, & D. Tho. consentit. Nam vbi quis id iurat, quod verum esse censet, quod tamen materialiter est falsum periurus est. Et tamen non vadit contra mēre, atque adeo neque mentitur: hoc enim est mentiri. Et multò minus, si id quod iurat, verū est: non tñ veritatem satis explorauit. Respondetur quod in priori casu vadit contra mentem quam tenebatur habere, & habuisset, si diligenter rimatus esset veritatē. Et in posteriori quodammodo dicitur ire cōtra mentem, propterea quod non habet mentem tam veritatis consciam & certam, quam iuramento affirmat. In secundo argum. inquiritur, vtrum iuratio veritatis per falsos Deos mereatur nomen periurij? Apparet enim potius hoc esse periuriū, quam iurare falsum per verum Deum. Ab eo enim quod in te potissimum est, species eius pensatur, in iuramento autem id per quod iuratur, præstantius apparet, quàm id quod iuratur: nam illud habet rationē principij, quo veritas confirmatur, hoc autē conclusionis: & secundum Aristotelem in posterior. principia potiora sunt conclusionē: ergo iuratio per falsos Deos, inde potius deberet dici periurium, quā iuratio falsi per verum Deum. Respondet autem D. Tho. illud non esse periurium: immo periurium ab eo solū, quod iuratur fortiter speciem, & nomen. Et ad rationem ait discrimen esse inter syllogismos, & morales actiones: in illis namque id q̄ habet rationē causæ efficiētis, qualia sunt principia, potissimum est: in moralibus autem potior est finis: & quia finis iurandi est confirmare veritatē, ex defectu veritatis iuratio periurium fit. Quapropter etsi iurare verum per falsos Deos peruertum sit iuramentum, speciesque idololatriæ, vt art. 3. videbimus, non tamen dicitur periuriū: quia finē iuramenti non tollit, qui est veritas: ex quo sequitur, non omne prauum peruersumque iuramentū esse periuriū: de grauitate verò peruersitatis, quæ est iurare per falsos Deos, quāuis vera sit iuratio, dicemus art. 3. Tertium argum. est expositio Augusti, in sermo. 28. de verbis Apostoli Iacobi, vbi tria profert periuriorum exempla. Primum est illius, qui falsum iurat, putans esse verum. Secundū illius, qui iurat falsum, putans esse falsum. Tertium illius, qui iurat id quod verum est, putans esse falsum. Pro cuius expositione notat D. Tho. actus morales procedere, à voluntate cuius obiectum est bonum apprehensum. Ob idque ex apprehensione & intentione æstimanda est morum forma: conditio autē non apprehensa p̄ intellectum dicitur materialis. Et quoniā forma est per quā actio est bona vel mala, malitia & bonitas ex intentione indicatur. Quocirca qui aliquid iurat putans esse falsum, siue materialiter falsum sit, siue verum, formaliter est periurus. Si autē id iurat, quod putat esse verum, id tamen fortē est falsum, nisi ali-

nisi aliqua interuenierit negligētia, nullū est peccatū: si vero illa antecesserit, tanta est culpa periurij vel mortalis, vel venialis, quāta fuit in negligentia. Quocirca suo genere peius est periuriū formale hoc est secundū intentionē, putā cum putat iurare falsum, quā materialē, id est, cum putat iurare verum, licet sit falsum. Ob id enim subdidit illic August. quia ream linguam non facit nisi rea mens

ARTICVLVS II.

Vtrum omne periurium sit peccatum.

On querit de quantitate peccati, venialis aut mortalis (hoc enim articulo proximo seruat) sed in genere an sit peccatū? Et respondet vnica cōclusionē affirmatiua, q̄ omne periuriū est peccatū, asserta ab Aug. loco modo citato super Iacobū, vbi generaliter de periurio loquens, ait: Videte quā ista detestanda sit bellua, & de rebus humanis exterminanda. Et ratione præterea sit lucida. Diximus enim supra legitimum iuramentum esse actū religionis, per quē & Deum fatemur omnia scire, quantum ad intellectum, & omnibus velle prospicere, & providere quantum ad voluntatē. Qui autem ipsum in testē falsi profert, aut ignorantia notam Deo inurit, videlicet quod aliqua eū lateat veritas, aut prauæ voluntatis, nempe quod consultò velit falsum attestari: quorum vtrūq; contra eius debitā reuerentiā impiū est. Fit ergo manifestum, periuriū omne delictum esse religioni contrarium. Res est clara. Nam quando nihil absurdi esset aliud in periurio, quā q̄ vniuersum, vt modo dicebamus, quodammodo includit mēdaciū, esset peccatum. Nam mendacium absque peccato fieri non potest verum. Propterea periuriū vitium est priori decalogi tabulæ aduersum, videlicet transgressio secundi præcepti, Ne iures vana per eum. Iam enim vt proxime dicebamus art. 3. superiori q. expositos tres gradus reliquimus vanitatis in iuramento falso, iniquo, & temerario. Quapropter duplici ratione intrinseca & inseparabili periuriū est peccatum, videlicet, & quia mendacium includit, & quia per ipsum Deus contra religionem dehonestatur. Atque adeò ceteris paribus simplici mendacio absurdius crimen est. Sunt autē vt Bonauen. in 3. distin. 39. q. 1. periurium esse contra octauum mandatum, Ne quis falsum testimonium dicat. At verò hoc accidentariū est periurio. Nam falsum testimoniū dicere, & citra iusiurandum vsu venire potest, & peculiarem habet materiam: nēpe certam speciē iniuriæ, quæ proximo irrogatur: iuramentum verò multò habet ampliorem siluam cum ad assertorium & promissorium protendatur in omni materia. Hic autem articulus quoniam in subsequenti patentior fiet, pluribus non indiget modò verbis.

Primum arg. S. Thom. est: quicunq; non implet quod iuramento firmavit: periurus esse videtur: quando quis autē iurat facturum se illicitū, puta adulteriū, vel homicidiū, si id facto expleat, peccat, ergo si non faciat, non peccabit: aliàs esset perplexus: & tamen tunc videtur periurus non verificando id quod iurauit. Ergo non omne periurium est peccatum. Respondet autem quod eiusmodi iurans iurando quidē sit periurus: quia id iurauit quod tenebatur facere falsum. Neq; verò eò quod non implet sit reus periurij. Cuius ratio notanda est: quia illa non erat materia periurij. Quare nec implendo nec non implendo fit ob id periurus, sed implendo crimine homicidij, vel adulterij peccat: quia vt supra declaratū iuramentum illud relinquit materiam illā illicitā in sua natura. Et eodē fere modo responderetur ad secundum quod ille qui iurauit opus supererogationis non facere, non tunc quando non implet periurus est: immo consultius facit iuramento contraueniendo: quia illa non erat materia iuramenti: sed quando iurauit tunc fuit periurus. Ad tertium de illo, qui promittit facere voluntatem alterius, quā post cognoscit esse iniquam, aut durā, aut importabile, qui videtur non soluendo promissum non delinquere & tamen esse periurus. Respondet q̄ nemo se alteri obligare potest, nisi sub debita conditione, scilicet si id quod ei mandauerit, fuerit licitum honestum, & tolerabile: & ideo ille nec delictor est, nec periurus. Circa hoc igitur assertū hæere quis forsā dubius posset, vtrum quicunq; voluntatem se alterius in genere facturū iureiurando pollicetur, mortale delictum cōmittat. Sunt enim, qui re vera non circa iniuriā antequam suam voluntatem exponant ab amicis petunt, vt quicquid ab eis exposulauerint, sibi concedant. Ea enim fuit matris filiorum Zebedæi apud Christum postulatio, Matthæ. 20. qui eum adorabat petens aliquid ab eo: Et matris Salomonis apud filium 3. Reg. 2. dicentis, Petitionē vnā paruulā ego deprecor à te. Est ergo dubium vtrum illa generalis concessio crimen sit mortale: maxime si sub iureiurando fiat. Ambiguitatis autem ratio à parte affirmatiua est q̄ qui iurat se quicquid alter petierit præstiturū, in consulo pollicetur etiam malum perinde atq; ille qui iurat se homicidium facturum. Id quod Herodis exemplo comprobatur March. 6. Nam propter iusiurandum sub quo Herodiadi, quicquid petisset, fuerat pollicitus, capite obtincauit Ioannē. A parte vero negatiua extat nihilominus argumentum, quod eiusmodi pollicitatione multi imprudentes faciunt, qui tamen non arguuntur lethalis criminis. Respondetur duos esse hac parte imprudentiæ gradus. Primus est eiusmodi petitionibus generalibus nequaquā antequā explicentur annuere id quod Christi exemplo didicimus: nihil enim Zebedæi uxori concessit antequā interrogaret, quid vis: ac subinde petitionem intelligens renuit, dicens ad filios, Nescitis quid petatis. Quocirca eiusmodi postulationibus antequā intelligantur, sub iuramento assensum præbere animo absolutē implendi quicquid ille petierit, peccatum mortale est genere suo. Nam qui sic iurat animo destinavit etiam absurdū si postuletur facere vti Herodes. Dixerim genere suo: nam ex circumstantiis fieri hæc potest promissio citra culpā: videlicet cum inter viros probos vsu venit: nēpe quando iurans certò scit nihil ab alio deprecandum, nisi quod more & iure fieri possit, neq; si aliud poposcerit, id se facturum timet. Vix tamen à culpa saltem veniali tale promissum excusari potest. Et ideo viri prudentes & præsertim principes, ac publicæ potestates nequeunt citra imprudentiæ notam eiusmodi petitiones concedere, & vt illis imprudentia id promittere

Soto, de Iustitia & Iure.

L 3

impu-

Conclusio.

3. Argum.

Dubitatio.

*Duo impru-
dentiæ gra-
dus.*

impudentia aliis est petere. Secundus (hoc deficiente) prudentia gradus est, illa facta cōcessione, vbi postea cōstituerit iniustū peti nō stare pmissō. Quod nos Salomon exēplo docuit, sanē q̄ petitionem matris, postquā illa suā mentē aperuit implere renuit. Qm̄ in eiusmodi promissionibus conditio honesti, etiā si iurans eā non apposuerit, subintelligitur. Vnde Agefilans Rex cum quidā illū improbē postulando vrgeret, dicens, sibi id quod petebat pmississe, quasi illa ratione fas non esset negare rēdisse fertur. Si quidē iustum est quod petis promisi: si minus, dixi, nō promisi. Et iuridicū axioma ē in malē promissis rescindendā fidē. Extrema ergo dementia in Herode fuit pp̄ iusturandum p̄ quod in confuso Herodiadi fuerat quidquid postulasset pollicitus, nefandū illud scelus patrare. Tameñ nō tā ex iurandi religione, q̄ ex amoris turpitudinis illud emanauit. In quarto arg. explicatur quem admodum obligatio iurī vnus personā non transit in aliam. Neq; verō in aliā materiā. Argm̄. n. est, Promissoriū iurē ad futura se extēdit: pōt autē obligatio illa p̄ rei mutationē tolli. Quod, n. ciuitas modō iurat succedentibus nouis ciuibus, aut canonicis, obligatio illa minimē illos ligat: Et canonicus dū hęc statuta iurat, alia si addantur, seruare nō cogitur: & nihilominus isti ciues & canonici videntur quodammodo iuramentū transgredi: ergo non omne periurium est peccatū: Responso autē est quadripartita. Primū enim notandū iusturandū esse actionē personālē: & nō cōmunē: sicuti enim tota ciuitas excōmunicari nequit, ita nec tota ciuitas iurat nisi vel singuli intrē, vel in singulari vni facultatem faciāt hoc pro omnibus iuramentū pręstandi. Quate virtute iuramenti quod vnus facit nemo alius ligatur. Ob idque quotiescunque aliquis in senatū, aut in capitulū recipitur, tenetur statuta iurare: aliās ciuitas mutatis ciuibus nullo tenetur iuramento à maioribus pręstito. Aut tamē secundō q̄ teneretur quicunq; ciuī enā iniuratus ex æqua fidelitate. Nā qui fit honorū participes fit subinde & onerum: si autē nō seruaret, non esset ob id periurus. Qua vtiq; ratione etiā si pater iurauerit quidpiā soluere, non tenetur filius ipso defuncto, vi iurī paterni id soluere ita vt non solutū sit periurus: sed tenetur tanq̄ hīs paternū debitū reddere: verū est tñ q̄ paterna iuratio arētius perstringit hęcdem, q̄ si non fecisset iurm. Pari modo si rex, episcopus aut canonicus, ad dignitatē abiq; vilo iurō admitteretur, non perstringeretur virtute iurī antecessorū constitutionib. stare: tenetur tñ ex cōi fidelitate postq̄ dignitate & eius fructib, & honoribus fruatur, iura illi annexa serua re. Per hęc de iure iurandis censendū est, quæ causarum patroni, & procuratores nomine suarū partiu pręstant. Id. n. dupliciter fieri p̄t: vno modo absq; sp̄ali facultate partis ad singulare illud iurm pręstandū & tunc ille pro quo iurm pręstitum est, non sic ligatur, vt si non impleat periurus sit: tenetur tamen stare verbo procuratoris, virtute potestatis, quam illi dedit ad sua negotia transigenda: ita men dominus causæ ad singulare aliquod iuramentum pręstandum agenti suo dedit: nec iurm p̄ curatoris perinde ligat dominum ac si ipse iurasset. Nam etsi iuramentum perinde atque matrimonialis contractio, actio sit personālis, potest nihilominus per destinatum ad id procuratorem ceu matrimonium, celebrari. Sed rogas, Nunquid dum quis procuratorem in propria causa iustitiam p̄ test illi gñalem facultatem facere, quodcunq; iurm exhibendi, quod ipse iudicauerit esse licitum? Rñdetur nequaquā id fas esse, taliter vt iurm procuratoris suum ipsius reputetur. Cuius profectō ignorantia multi laborant. Nam iurare nemini quamcunque veritatem licet, sed illam tantum quā prius certo cognouerit. Et ideo illa generalis facultas iniqua esset, & illegitima, atque aded iure nō admittenda, nisi in singulari, dominus causæ agenti suo dicat. Iura meo nomine hoc. Quò fit vt illa iuramenta procuratorum nomine suarum partium potius sint ceremonia iuris quibus partes stare tenentur, si modo licita sint & honesta. Tertium dictum D. Thom. est q̄ canonicus vel senator iuras statuta ecclesiæ vel reipublicæ nō iurat, nisi illa quæ illuc vsq; edita sunt. Et ideo si aliqua superaddantur, non tenetur illa, vi iuramenti seruare: nisi intenderit non solum facta, sed facienda custodire: Tenetur tamen tanquam socius illius familiæ ex vi statutorum, quæ vim habent coactiuam legum si honesta sint, & aliis conditionibus iustæ legis ornata. Circa illud tamen verbum nisi intenderit se obligare etiam ad futura, notandum illam intentionem, non esse licitam, nisi tacita conditio ne si ædenda statuta fuerint vnde quaq; iusta immo nec cum tali conditione esset omnino prudentia sic iurare: quia, vt modō dicebamus, nemo debet nisi illa quæ certō nouit iurare.

ARTICVLVS III.

Vtrum omne periurium sit peccatum mortale.

Conclusio. Ostquam in genere constitutum est omne periurium esse peccatum, interrogat in specie an omne sit peccatum mortale. Et respond. vnica conclusione affirmatiua. Periurium ex sui ratione est peccatum mortale: Cuius prima ratio est quidquid est diuino præcepto contrarium, est peccatum mortale: periurium autem est contrarium illi præcepto. Leuit. 19. Non perirabis in nomine meo. ergo omne periurium sui ratione est peccatum mortale. Secundo probatur. Nam id propter quod aliud est tale, vt verbis Philosophi in posterioribus loquamur, magis est tale: vt si aqua est calida propter ignem, virtuosior est in igne calor. Constatemur autem id quod per se est veniale peccatum vt ociosum verbum, si fiat in Dei contemptum, fieri mortale: ergo fortiori ratione periurium, quod suapte natura contemptum Dei innatum habet, quia est vitium reuerentiæ Dei è diametro aduersum, erit peccatum mortale. Poterit autem ratio paulo differentius sic informati. Peccatum mortale est quod Dei proximivē charitati aduersatur: omne autem per iurium diuinæ charitati repugnat. Deum enim eiusque religionem despiciere, charitati eius aduersatur, vt documento in hominum ciuilitate constat: ergo est mortale scelus.

Articulus hic vastissimum nobis aperit disserendi campum. Et primum omnium conclusio Diui

Thomæ

Thomæ, cum suis probationibus neque aded perspicua est, neq; omnino certa videtur. Si enim rationes animaduertas, id duntaxat concludunt, quod periurium genere suo sit peccatum mortale, sicuti furtum & homicidium: & tamen titulus quæst. fuit vniuersalis vtrum omne periurium in indiuiduo quomodocunq; fiat sit mortale. Et videtur in solutionibus argumentorū partem affirmatiuam in vniuersum sustinere. Et vt artic. 7. dicebamus, periurium assertorium, quantumcunque leui materia fiat est mortale: neque in hoc simile est furto, quod ratione tenuitatis materiæ potest esse veniale. Sed tamen ex altera parte extat argumentum: neque in promissoriis, neq; in assertoriis omne periurium esse mortale. Iam enim supra diximus, si quis iuramento promittat rem leuissimam quam non soluat esse periurium, non tamen mortaliter peccare. Et si quis iuret venialiter peccare periurium facit veniale. Itē si quis citra iudicium discretionis iuret putans id esse verū, quod iurat, est periurus, & tamen non semper lethaliter peccat, sed tantum quanta fuerit negligentia. Dubia est ergo conclusio S. Tho. an intelligat periurium ex sua tantū ratione generica esse peccatum mortale, an verō vsque aded ratione intrinseca, vt omne in indiuiduo sit mortale. Ad quam quidem q̄ per vniuersas periurorū species discurrentes 7. conclusionibus respondemus. Et vt ordinem à nefandissimis auspicemur, 1. conclusio sit. Sceleratissima periuriorum species est blasphemia, & inter blasphemias illa q̄ est idololatria, vt per falsos Deos, seu veraciter, seu mendaciter iurare. Blasphemias inquam multæ sunt species, illa tamen sola ad nostrū facit propositū, quæ sub forma fit iuramenti. Et quod eiusmodi iuratio sit omnium impietissimā, nemo dubitare posset, nisi qui August. ad Publicolam segniter & absq; discretionē audierit. Et refertur. 2. 2. q. 1. can. mouet. Ait quippe q̄ sine vlla dubitatione minus malum est per Deum falsum iurare veraciter (quod est blasphemia) quàm per Deum verum fallaciter: quod fit circa blasphemiam. Quamto enim (inquit) per quod iuratur est sanctius, tanto magis est peccatum periurium. Nihilominus conclusio nostra verissima est. Nā blasphemia genere suo peior est simplici periurio. Est namque blasphemia maledictum & conuiciū in Deū ipsum iactatum, quo vel honorī ipsius & dignitati quidpiā detrahitur, vel quod ei non conuenit impingitur. Quapropter per periurium veritas eius in dicendo dehonestatur: per blasphemiam verō sua ipsius veritas in essendo offenditur: qui autem per falsos Deos iurat in signe blasphemias genus Deo impingit, sanē qui honorem vni Deo debitum aliis qui non sunt eo digni impartitur. Secundō apertius arguitur Blasphemias, vt 2. 2. q. 13. autor est D. Tho. confessioni fidei opponitur, quæ primum est totius religionis fundamentum: estque idcirco infidelitatis species atque aded contra primum mandatum de vno colendo Deo committitur: cum periurium non fiat, nisi cōtra secundum: Peccatum autē quod primo mō dato opponitur magis impium est quàm quod fit cōtra secundū. Et tertio inde id fit manifestum, q̄ qui per falsos Deos iurat manifestius idololatria est, vt pote qui actione illa pseudodeos colit ac si illis, aut supplicaret, aut iurificaret. Vnde Hier. 5. vbi cunq; Deus filiis Israel æqua libra improperat nepe & quod ab eo ceu à potestate defecissent, & quod iurarent in his qui non erant Dij. Quapropter Chryost. in imperfecto Idololatriā se inquit facit omnis, qui per aliud à Deo iurat: idololatria verō sceleratius sacrilegium est, quàm periurium. In summa, qui Deū diffidet esse solum Deū, atrociori ei irrogat iniuriam [vt pote qui in suam ipsius substantiam & quidditatem impius est,] q̄ qui contra eius scientiam & dignitatem ipsum allegat in testimonium falsi: ergo enormius cōtra ipsum delinquit. Immo verō, vt August. ipsum sui ipsius interpretem huc appellemus, in libro contra Mendam. ait blasphemare ideo peius est, quàm peierare, q̄ peierando falsæ rei adhibetur testis Deus: blasphemando autē de ipso falsa dicuntur. Ergo cū te vera qui per aliū q̄ per verum Deū iurat, aut p̄ creaturas in ipsum relatas falsum dicat de Deo verō, putā q̄ non sit solus Deus, fit vt multo impius sit iurare per falsos Deos q̄ deietare. Sed ais forsā hoc tantū concludi, q̄ falsum iurare per Deos falsos sit peius, q̄ per Deum verum. Immo verō id ipsum concluditur, etiam dum per falsos Deos verum iuretur. Nam illic impietas idololatriæ permanet, hoc est falsorum Deorum cultus. Dicendum ergo ad Augu. q̄ cum illic de solo periurio loqueretur, docere cogitauit, quod quantum ad rationē attinet periurij, cuius quidē substantia est falsum iurare, minus malum est veraciter iurare per falsos Deos, q̄ mendaciter per Deum verum: immo illud vt art. 1. dicebamus non est periurium. Et ad idē attinet id quod subdit, q̄ quanto id per quod iuratur, sanctius est, magis est pœnale periurium, si eius intrinsecam rationem consideres. Nihilominus rationē idololatriæ, quæ illic inuoluitur, nunquam August. negasset esse delictum periurio grauius. Definitio autem q̄ huius, aliam suscitatur, videlicet, vtrum liceat ab idololatra iusturandum per suos Deos petere & recipere. Apparet enim id non licere. Nam cum ipse iurando etiā verū per suum Deum, actum idololatriæ exercent, atq; aded enormiter peccet, videtur ille qui tale iuramentum exigit, socius eiusdem criminis fieri. Augustin. nihilominus eodem loco affirmatoriē respondet, illud esse licitum. Et ratio est, q̄ cum idololatra more & vltu paratissimū sit per suos Deos iusturandum pręstare, ille qui illud recipit, non magis eum mouet, quàm vsurarium ad suam nequitiam paratum, ille qui mutuum ab illo sub scœnore petit. Quare neque se illi in illa iniquitate associat, sed vtitur eius fide: non quidem Catholica, per quam Christiani sumus, sed naturali fidelitate, quam mortalium quicunq; cuiuscunque sit religionis, in pactis & fœderibus seruare tenetur. Id quod exemplo Laban & Iacob confirmat, qui vt Genesi. 30. refertur cum fœdus inisset, mutuum sibi iurauerant per Deum Iacob & Deum Nachor patris Laban. Et idē innuitur Genesi. 26. de Isaac, & Abimelech, quorum vterque forte alteri per proprium Deum iurauit, licet vt ait August. non sit ira cōpertum. Ex quo fit consequens, quod tam idololatra, quàm gentilis iusturandum suum seruare teneatur: non quidem ex vi religionis, quæ falsa est, sed ob fidelitatem humanam, quàm secundum suam conscientiam iure iurando confirmauit. Atqui hic est legitimus.

Soto, de Iustitia & Iure.

L 4

gitimus.

Dubia circa conclusionem.

Responso dubiorum. 1. conclusio. Impietissima iuratio per falsos Deos. Augustin.

Alia conclusio.

Gentilis tenetur suū iuramentū seruare.

Agefilans

Quadrifida responsio.

De iuramentis alteri nomine pręstitis

Conclusio.

gitimus sensus August. qui refertur 22. q. 3. canoñ. Ecce dico, ubi ait, quod qui super lapidem falsum iurat, periturus est. Quod quidem glossa nescio quo ficto interpretamento aliorum vertit, quam res habet. Ait enim August. suos parocianos reprehendere, qui cum super librū iurare debebant lapidē aliquem loco libri supponebant, ut eos deciperent quibus iurabant. Quo, ideo ait Augustin. iuramento ligari, quando quidem alij putabant illud super librum fieri. Glossator autem, bene testatur verba August. in proprio loco non consuluisse. Alia alij etiā Theologi illo loco affingunt, quæ non sunt relatu digna. August. enim illic non loquitur nisi de iuramentis gentilium; quibus inter omnia solennissimū erat per Iouē lapidem iurare. inde tractum, ut apud Liuium lib. 1. & apud Gell. & apud vniuersos Latinos, quod cœremonia ineundi fœdus, erat ut pater patratus manu tenens lapidē, cœceptis verbis iuraret, & tunc suam lapidē feriret. Ex quo sermo ille deriuatus est: ferire fœdus. Illum ergo lapidē appellabant Iouem, quatenus testis fœderū erat. Ait ergo August. non quod qui super, sed qui ad lapidē, scilicet Iouem, iurat, quamuis te vera non iuret per rem sanctam, iurat tamen per eū quem putat esse sanctum. Et ideo tenetur fidem illam seruare. Sed rogas fortasse, vtrū talis idololatra ratione iuramenti, arctius sit deuinctus, quam si abiq; iuramento fidē suam obligasset? August. n. ad Publicolam, hoc dumtaxat ait, quod qui per Deum falsum iurat verum, semel peccat: quia iurat per quem non debet: qui autē per eundem iurat falsum, bis peccat, quia præterea iurat falsum; Et idem est, si non impleat iuratū promissum. Respondetur autem eiusmodi, Ethnicū non teneri arctius absoluta obligatione, ratione iuramenti: quoniam illud frangens nulli vero Deo aut rei sacræ iniurius, est, sed illi penitus, cui fidē frangit, neq; veram religionem contaminat: sed tamen tenetur ex hypothese, id est, supposita eius falla ci conscientia qua putat per verum Deum iurare. Est enim Theologum axioma, erroneā conscientiam obligare. Hic enormitati secundo gradu accedit blasphemia iurandi per creaturas more gentilico, quamuis qui iurat, Christianus sit, & non idololatra, ut per solem per Mercurium, &c. quod 22. q. 1. ca. clericum. Carthaginense concilium ut blasphemum dānat quem canoñ superior q. art. 6. emunctius exposuimus. Tertio ordine blasphemiam veniunt Christianorum quæ formā habēt apostasie. Qualia sunt quinque; illa verba in Hispanis damnata, scilicet, Non credo in Deum: seu ut fingunt de Deo discredo. Item de Deo renego, quod est ipsum abnegare & adiurare. Et Pesse, hoc est Deo displiceat, eūq; tædeat huius aut illius rei: ac demum per Dei vitam. Prima nanque tria genera significationem infidelitatis habent & fidei aburrationis. Est tamen adnotandum huiusmodi blasphemias non esse re vera apostasias, Nam qui sic iurant non habēt animam decidēdā à fide sed iræ impetus verba illa extorquet blasphema. Etenim ut vera apostasia & defectio à fide ex superbia nascitur, ut hæreticorum exēplo constat, sic huiusmodi Christianorum blasphemias flammabilis profert. Sunt tamen supra quàm dici potest enormissimæ. Sic enim de si de blasphemare, quam in baptismo profitemur, etiam apud Turcas & impurissimos idololatras eēt exhorrendū. Quare non est æstimanda huius impietatis immunitas de sola civili pœna, quæ leuissimā est carceris. Est enim citra controuersiam latissimè grauior culpa apud Deum, quàm homicidium: quandoquidē, ut supra iam constitutum est, sit fidei contraria, quæ ad primum legis mandatū attinet. Ob idq; inquisitores etiā hæreticæ prauitatis in blasphemos solent animaduertere. Immo antiquitus pœna acerrima mortis plecebatur blasphemus. Legitur enim Leui, 24. Homo, qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum: & qui blasphemauerit nomen Domini morte moriatur: lapidibus opprimer eum omnis multitudo: siue ciuis siue peregrinus fuerit. Omnis inquit multitudo: quoniam vniuersi iudices esse debent honoris Dei. Iā verò respublica non quo crimina grauiora sunt acerbius vlciscitur: ea enim iudicio Dei relinquit, sed quo magis sunt pacem ciuilem perturbantia. Qui autē ait Pesse, hoc est Deum tædeat eo blasphemus est quod bilem quæ de alio concepit, in Deum respuit, & quæ iræ habet corruptum affectū, eūdem Deo impingit, quod nefandissimum est. Dicere autem per vitam Dei ut superiori q. art. 6. dicebamus, non est Dei vitam in testem simpliciter adducere: alioqui non esset blasphemia: sicuti neq; illud viuūt Deus, sed est nefandissima execratio. Etenim sicuti dum ais per vitam patris, aut filij, illam nisi verū dixeris, vltioni Dei subdis; sic dum ais per vitam Dei, perinde eam videris eius ipsius iudicio subiicere, ac si posset Deus de se ipso supplicium sumere. Sunt & blasphemiarum non infimæ species iurare per mēbra Dei, ut per caput, per sanguinem, per iecur, & per alia mēbra quæ nominatē depudet. Nam præterquam quod Deo videatur isti mēbra tribuere, etiam si de membris Christi intelligant, enorme conuictum & contumelia est. Quandoquidē hoc non est mēbra in testimonium afferre: sed vituperiis Christum sordidare, sicuti nefas est iurare per intemeratā Deiparæ virginitatē. Ob idq; mirari satis nequeo, cur publicæ potestates si non euangelium, saltem authenticum Constantini non consulunt de hac re: cuius titulus est ut non luxurientur homines contra naturā, ne iurent per caput aut capillos Dei, & ne Deū suū blasphement ubi iurare per capillos nefando exequatur flagitio, quod sit contra naturā. Quin verò [ut supra diximus] grauior illo est blasphemandi impietas. Quocirca propter huiusmodi peccata (ut illic habetur) sœuire sæpenumero Deus solet in genus humanū. Nunc scilicet vrbium incēdiis, nunc fame, nunc bellis, & submersionibus, & huiusmodi aliis portentis suum vindicans sanctissimum honorem & nomen: & hanc ob causam sanctissimè illic obtestatur imperator prætorem vrbis ut quos talibus delictis irretitos deprehenderit præterquā quod semetipsos indignos factum Dei misericordia, vltimis subdat suppliciis. Ut non ex contemptu talium inueniatur & ciuitas & respublica per hos impios actus lædi. Nam si contra homines inquit factæ blasphemie, impunitæ non relinquuntur, qui Deum ipsum blasphemant, magis digni sunt supplicia sustinere. Hæc Constantinus. Et est præcipuè recolenda collatio hominū cū Deo. Bone Deus, qui in regem blasphemant, quam omni opprobriō & supplicio,

& supplicio, & quidem merito dignus habetur. Et tamen eum qui in regem regum contumeliis profcindit non tam iniquis oculis conspicitur: Sed de blasphemis hætenus. Ad hæc profecto si blasphemie non sunt, saltem proximè accedant dicere, Sicuti Deus est & sicut natus ex virgine (& si familia) sic quod assero verum est. Quocirca dum falsitas sic affirmatur fœdissimum est periurium, blasphemie affine. Et quando affirmatio veritate polleret, non tamen esset à blasphemia longè distans. Nam quamuis veritas, ut aiunt Philosophi, eo quod adæquatio est rei ad intellectum, ac perinde indiuisibile consistens non recipiat magis & minus, tamen quia diuinæ veritates ipsissimæ sunt, veritatum omnium fontes, non sunt à nobis accessibiles, atque adeo insolentissima superbia est tantam nobis fidem arrogare ut veritates caducas nostras cum illis sempiternis conferamus. A blasphemie iurationibus ad alia periuria eo ordine descendendum nobis est, qui inter iuramenti comites constituitur. Primus autem est veritas quæ si iuramento absit insigniter vanū est, quod scilicet iurandi substantia euacuatur. De hoc ergo statuitur secunda eademque vniuersalis conclusio, quæ nullam prorsus exceptionem permittit. Omne assertorium periurium est peccatum mortale. Omne (inquam) in quacunque materia, quocunque fine, quacunque de culpa & sub quacunque forma, & quocunque modo & intentione fiat: dum tamen sit actio deliberata. Diximus in quacunque materia siue magna siue parua. Etenim qui falso iurat se non fricasse barbam, mortaliter peccat, atq; si iurasset rem aliam grauius. Nam tam falsum est, te non fricasse barbam (si falsum modo est) aut non penna lauasse dentes, quàm te non patrasse homicidium, quod tamē commisti. Et quouis id, sine aut causa facias, nihilominus lethale peccatum est, quanto sit cunq; finis alias sanctissimus, & pietissimæ causa eademque grauius: ut si deires ad cauendum tibi mortem, vel innocenti, vel regi: vel ad liberandam à prodicione & incendio totam rempublicam: quin etiam si illa via hominem seruasses ab æterna morte nihilo fecius tuam ipsius animam peremisti. Exemplum est in lib. contra mendam August. Si quis esset infidelis in potestate impiorum constitutus ad quem peruenire non posset, ut regenerationis lauacro ablueretur, nisi deceptis mentiendo custodibus, minimè id liceret. Perspice non solum peierare nefas esse, verum neque mentiri fas est, ad redimendam animam proximi, eripiendamq; à tartareis faucibus, & ut summam dicamus quemadmodum (ut in decretis extat.) 22. q. 2. cano. Primum est nulla neu vera neu cogitata ratione mendacium dici potest citra peccatum. Ita nullum potest esse mendacium, quamlibet leuissimum, quin si iuramento firmeretur sit mortale periurium. Et cum audis assertorium, promissorium quoq; intelligito, qua ratione (ut superiori q. dicebamus) assertorium est ut si dum quispiam se aliquid facturum aut non facturum iurat, non habet intentionem faciendi: ut iurat: mendacium assertorium est quamuis iuret hominem occidere aut peius aliquid patrare, tamen postea id te exequens nouum committat crimen contra legem opus illud prohibentem. Hæc autem conclusioni adiungitur tertia. Omne iuramentum promissorium rei, quæ sine peccato mortali fieri non potest, est pariter atque exceptio peccatum mortale, etiam si verum iuret: videlicet dum intentio adest implendi. Nam cum qui iurat, alia teneatur lege contra iuramentū facere, perinde est ac si falsum iurasset. Immo cum omnis res illicita sit contra diuinum mandatum, Nam tam naturales quam ciuiles ut lib. 1. dictum est ab illo deriuantur: sit ut iurare per Deum rem illicitam est illi, aut per ipsum promittere facere contra eius ipsius mandatum, Quapropter sicut superiori libro de voto rei illicitæ dicebamus qui rem iniquam iurando promittit Deo potius malum comminatur quàm verum promittat. Comminatur inquam illi iniuriam facere, quo nihil vel impudentius vel audacius dici potest. Promissio nanque de re fieri debet quæ sit ei grata, cui fit. Hæc ergo duo simpliciter dicunturque periuria de quibus idcirco tum conclusio Diui Thomæ in vniuersum intellecta verissima est, tum & eius rationes firmissimæ. Nam qui his modis deierat Dei contemptor est eiusque aded violator charitatis. Nomine autem periurij impræsentiarum non illud tantum intelligimus, quod fit per Deum, verum & illud etiam quod fit per creaturas in ipsum relatas. Nam etsi ut in solutione secundi videbimus, peius sit peierare per Deum, est nihilominus peccatum mortale, dum fit per creaturas: siue vtrumque solenniter fiat coram iudice, siue priuatim. Omne enim esset peccatum mortale. Haud tamen monstrasse satis est periurium simpliciter dictum mortale, crimen esse de eius etiam enormitate quartam conclusionem addamus. Periurium quod sacrilegium mortale est peiorem Dei offensam inuatum habet quàm vllum crimen quod aduersum proximi charitatem admittitur etiam, quàm homicidium, siue per Deum siue per creaturas in ipsum relatas fiat, siue solenniter siue priuatim. Conclusio est Diui Thomæ in quolibet. 18. atque aliorum plurium. Sed quando nulla extaret doctorum auctoritas, rationes in propatulo sunt: est nanque periurium præuaricatio præcepti prioris tabulæ, ut supra diximus, qua eius detrahitur honor & reuerentia: huiusmodi autem iniuriæ immaniores illis sunt, quibus offenderetur acerbius esse crimen, violare diem festum seruili opere, quàm hominem enecare, eo quod mandatum de seruandis festis attinet ad priorem tabulam. Nullius est vigoris argumentum: quoniam festorum præscriptio, quæ ab ecclesia seruantur, non est de iure diuino, sed de iure dumtaxat humano: & ideo violatio festi non est tam graue peccatum, quàm vel homicidium, vel furtum. Qui verò id quod iure diuino de celebrandis festis cautum est, transgrediretur, grauius quàm homicida peccaret: puta qui nullum in tota vita feriatet tempus, quod dicaret diuino cultui. Adiungitur & secunda ratio, qua demonstratur periurium iniquius esse homicidio, aliis enim non esset iuramentum, finis omnis controuersie: ut ait Paulus. Nam si esset minus peierare, quàm occidere aut adulterium facere, nunquam ab homicida & ab adultera iuramentum peteretur calumnia: quoniam coniectura esset, ut periurium, tanquā per exilium peccatum maiora contegerent

Sicut
Deus est.Secunda
conclusio
de periurio
assertoria.

August.

Tertia con-
clusio.Quarta con-
clusio.

timina. At verò fuit semper omnib. gentibus tam sancta, tamq; solenniter culta iusiurandi religio, vt quænis agatur causa, iusiurandi beneficio, & tractetur, & expediatur. Sed sit fortè qui hoc argumen- tum vt inualidum sic redarguat. Vbi quis de hæretica defertur prauitate, quamuis iniquior periurio sit, ab eo nihilominus exposcitur iuramentum calumnia: ergo illa ratione non probatur periurium esse grauius homicidio. Respondetur, q; hæresis error quidam est intellectus, & ideo licet hæreticus per ignorantiam aliquid de Deo falsè distineatur, confitetur nihilominus reuerentiam ei debitam. Quapropter in sua existimatione grauius est periuriū ac proinde dignus existimatur cuius iuramenti tum exigatur. Ac demum quanta sit periurij pernicietas tertio demonstratur. Periurium nanq; subter- tere molitur fundamentum humanorum omnium commerciorum, quod vt supra ex Cicero, retuli- mus, est doctorum fides. Hæc enim tunc firma est cum per iuramentum constabatur, Quare si iustu- ranti vim infringas nulla sit reliqua inter homines constantia fidei. His ergo de causis Leuitic. 19. cum tantâ emphasi prohibetur periuriū. Alia enim mandata simpliciter ponuntur, scilicet, Non fur- rum facies, &c. Periurium autem cum emphasi, Non periurabis in nomine meo nec pollues nomen Dei tui, Ego dominus. & Exod. 20. non satis Deus duxit admonitos nos facere ne nomen eius in va- nū assumemus, sed subdit, Neq; enim habebit infontē Dominus eum qui assumpserit nomen Dei sui in vanum. Et C. de iureiurando, Iusiurandi inquit contempta religio satis Deum vltorem habet. Quapropter etsi respublica non perinde atq; homicidia periuria vlciscatur non ideo existimandum est non esse grauioris culpæ. Vnde 2 l. q. 1. canon. mouet, ait August. grauius esse pœnam periurij, scilicet, & apud Deum & apud ecclesiam. Et Euticianus Papa canon. statim proximo prædicandum (inquit) est, vt periurium fideles caueant, & ab hoc summo opere abstineant, scientes hoc grande sce- lus esse. Quare & periuri infames iure habentur, vt 6. q. 1. canon. quicunq; & canon. infames. & extra de testib. c. testimonium habetur. His autem non obstantib. subnectitur 4 conclusio. Plura sunt promissoria periuria quæ non sunt grauioris culpæ quàm venialis. Primum enim id valde probabile est, quod præced. q. Caiet. ait: nempe iurare id quod officio supererogationis obstat, nõ esse grauius quàm veniale, vt non intrare religionem: quia potest absq; peccato illud impleri, nisi forsitan id quis iurasset in casu etiam necessitatis: tunc enim illicitū iurasset. Quocirca vt legitur canon. Floren. distin 85. ille Archidia. qui iurauerat nõquam fore episcopum, cõpulsus fuit eandē functionem accipere. Quod si arguas, qui opus supererogationis iurat non facere obicem ponit spiritui sancto: ergo peccat mortali- ter, nam spiritui sancto resistere inigne scelus apparet negatur cõsequencia. Si enim eo pacto quis opponeret ei obicem: vt nequiret absq; culpa mortali eis inspirationi auscultari, ipsa obicis apposi- tio esset mortalis: qui autem iurat non facere opus supererogationis non obstante iuramento potest optimè spiritui sancto obedire. Et ideo non est aliã culpa quàm quod contra concilium Spiritus san- cti iurauit, quod natura sua ideo non est mortale, quod ad consilia sequenda nemo tenetur: est nihi- lominus irreuerentia quædam saltim venialis. Secundò etiã conclusio verificatur, vbi quis iurat pro- mittendo rem sterilem & omnino vanam, vt cum quis iurat lenare festucam, aut rescindere vngues ta- li die, aut id genus alia quæ nullus sunt emolumentis: iuramenta enim hæc ob id sunt peccata quod non sunt obligatoria, suntq; subinde vana. Haud tamen cõdemnanda sunt mortalia, postquam etiam citra peccatum nonnunquam impleri possunt, vbi impletio contra bonos mōres non vergit. Tertio, conclusio vera ostenditur vbi quis iurat aliquid se facturum quod nõ est nisi veniale malum nempe iocose mentiri, aut ociosum verbum loqui. Tunc enim quia illud iuramentū implere, non est nisi ve- niale, consequitur vt neq; illud fieri grauiorè afferat culpam. Quod si in contrariū arguas, Qui illud iuramentum emittit, tenetur illud falsificare non implendo: ergo in virtute facit iuramentum falsum quod videtur esse mortale. Respondetur quod quamuis teneatur illud falsificare, solum teneatur sub reatu veniali: Et ideo licet iuramentum sit quodammodo falsum, non tamen inde fit esse mortale: iam enim supra regulam illam quod nomen iuramentū falsum sit mortale, præmonstrauimus non esse vniuersalem, nisi assertoriè. Quare si dum ille de quo loquimur iurat nõ haberet intentionē imple- di, illud esset mortale: nam esset assertio contra mentem, Sed tamen obligatio promissorij iuramenti debet censeri, vt diximus, ex parte obiecti. Vnde quando obiectum (hoc est materia) non est nisi ve- niale, iurare id facere cum intentione faciendi, non erit grauius quàm veniale. Quarto deniq; & po- tereã requiritur, vt id quod iuratur, sit dubiū, non, aut iuris, aut scientiæ, quod aliis methodis, vt pote vel auctoritate, vel ratione terminandum est: sed quod sit dubium facti, idq; tale, vt alia via quàm per iuramentum innotescere nequeat. Mox, rei magnitudo æstimanda quoq; est & pietas, vt videlicet di- gna sit, cuius Deus sit in testem accersendus: nam pro re leui iurare, pro qua nõ modo regem, verum neq; virum honestum in testimonium euocares, citra diuinum contemptum fieri non potest. Sed de- bet prætereã tum vsurpatio diuini nominis, tum & periculum peierandi, quod à iuramento imminer, magnitudine necessitatis compensari. Id quod tam ille qui iurat, quàm alter à quo iurare cogitur, te- netur animaduertere. Immo efflagitat prætereã iurandi ratio, & vt forma certa, & ordine fiat in iudi- cio fore: ea nimirum religione quàm secundum leges cõsueuerunt iuramenta celebrari. Puta super al- tari, taetis euangelis & cruce, vel saltem in præsentia iudicis: cõcesso prius iuramento induciarum tem- pore, vt secum maturè deliberet, quid est quod iuret. Quocirca iuramenta, quæ vocantur libera, hoc est quæ priuacim extra iudicium fiunt, perquam rarissimè excusari possunt à culpa, saltim veniali ex defectu necessitatis. Exemplo nobis sit Paul. ad Rom. 1. vt dicamus quàm circūspectè quantaq; cum reuerentia sit nobis diuinum nomen per iuramentum nominandum, iurauit primò in scriptis, quia non ita de calamo, vt de lingua quidpiam potest inconsultum decidere, & de re prætereã, tum occul- tissima, tum etiam necessaria ad conciliandos sibi Romanorum animos. Testis iurandi est Deus. Ecquis verò Deus: cui seruius, non vtcunq; sed in spiritu meo, in euangelio filij eius, q; sine intermissione me- moriam vestri facio, &c. Post hæc tandem de pestifera iurandi consuetudine adhibenda est postrema conclusio. Recitat nanq; Sco. in 3. dist. 39. nescio quorum opinionem, quod vnum leue periurium nõ est mortale: sed tunc fit idem mortale dum fit ex consuetudine atq; alia est recentior quorum domi- nio. assertio vsq; adeo diuini nominis honorem zelantium pessimamq; subinde iurandi consuetudinem eatenus viruperantium, vt dicant omne iuramentum siue verum siue falsum quod ex mala consuetu- dine fit, esse peccatum mortale: quia si fiat iniquum ex cõsuetudine, non potest habere tertium comi- tem, qui est iudicium, atq; adeo tunc iuratur incertum pro certo. Quocirca etiam si verum iuret, il- lud accedit materialiter & præter intentionem iurantis vt pote qui eodē modo id ipsum iuraret licet esset falsum. Nam qui ex cõsuetudine iurat, quicquid in buccam venerit sub iuramento profert. Ad in- tellectum ergo rei præsentis statuitur septima cõclusio: Consuetudo licet causa sit iurandi, magnūmq; secum

non æqua diligentia in omni materia requiritur ad veritatē perscrutandā quæ iuramento asserēda est, sed in rebus egregijs atq; arduis multo maior, quàm in his quæ sunt minoris momenti. Immo quādo que res potest esse tam perua, vt sine vlla discussione possit iurari. Culpa ergo iurandi rem incertam p certa æstimanda est, penes negligentia, hoc est penes omissionē diligentia, quæ pro dignitate ma- teriæ erat adhibenda. Quæ quidē indiligentia tanta esse potest, vt faciat peccatū mortale, tāq; remis- sa, vt nõ constituat nisi veniale: id quod iudicio prudentis pensandum est. Verum tamē circa has duas conclusiones ingens ex dictis D. Tho. contra seipsum exurgit arg. Constituit enim in 1. art. omne illi- citum iuramentū, quodammodo dici periuriū, etiam illud cui solus deest tertius comes. Et in 2. vniuer- sum constituit omne periuriū esse peccatum, in tertio verò ait omne esse peccatum mortale. Quod si verum est, falsæ sunt 5. & 6. cõclusiones nostræ de peccato veniali asseræ quod profectò concedere enormis apparet error. Quis enim mortale peccatum in vero iuramento & certo cõmitti astruat, ob id solū quod non erat necessariū? Ad hoc ergo respon. vt bene Caiet. hoc loco speculatur, periuriū vno modo dici simpliciter, & altero secundum quid. Et est distinct. Bonauen. ad hoc propositum in 3. dist. 39. art. 1. q. 1. Periuriū enim simpliciter est id quod præcipuo potissimòq; fini iuramenti aduer- satur qui est veritatis confirmatio & attestatio: videlicet omne assertorium periurium quod sit cõtra mentem: scilicet quotiens quis id iurat, quod putat esse falsum, aut si iurando promittit, quod tunc fa- cere non intendit: vt in præsentiarum 2. nostra cõclusionē assertum est. Huic enim periurio deest pri- mus comes: nēpe veritas, quæ illud constituit simpliciter periurium. Huic autē annexum est & illud quod in 3. cõclusionē subieciimus iuramento promissorio rei, quæ sine peccato mortali impleri nõ potest, quippe quod in virtute etiam est iuramentū falsum: quandoquidē qui illud emittit, tenetur sub reatu peccati mortalis falsum reddere. Reliqua verò illicita iuramēta, tamen sui gradu dicatur peri- uria, sortiuntur tamen hoc nomen secundum quid: quoniam nõ è regione fini iuramenti obseruantur: qui est cõfirmare attestariq; veritatē, vt patet, si per singula discutras. Nam in promissorijs 5. conclu- sionibus saluatur veritas, quæ finis est iuramenti in intētionē iuratis, sed quoniã ratione materiæ obli- gationes deinde resultant non ligant sub reatu mortali, fit vt neq; periuria ipsa sint mortalia. Atq; idem iis accidit assertorijs, quæ hac 6. cõclusionē protulimus. Salua enim in illis fit veritas in inten- tione iurantis, sed quia aliunde cõtrahunt rationem culpæ, nõ oportet semper esse mortalia. Hæc au- tem oculatiùs discernas, si vires duas iuramenti, quas q. præced. art. 7. dignouimus mediteris: quarum prima est veritas assertoria, cõfirmatoria & testificatoria: quæ semper obligat sub mortali reatu, sed altera est obligatoria, quæ resultat ex iuramento promissoris & huius grauitas ex natura obiecti pen- sanda venit. Vnde conclusio D. Tho. huius ar. scilicet, Periurium ex sui ratione est peccatum, si acci- piatur vniuersaliter pro vniuersis indiuiduis, restringenda est ad periuria simpliciter in 2. & 3. cõclu- sionibus expressa. Si verò vt sonat intelligatur solū quantum ad genus, sicut si dicas furtum ex sui ratione est peccatum mortale, nõ opus habet restrictione: sed nihilominus illa quæ in 5. & 6. conclu- sionibus allata sunt ratione materiæ excipientur vt nõ sint nisi venialia: sicuti suffurari obolū. Est ni- hilominus magnopere necessarius tertius comes nempe iudicium & circūspectio iuramenti, quæ m. tra habet mēbra. Primò vt dicebamus, vt magna necessitas interueniat. Hæc autē necessitas inde primū iudicanda est quod sit res dubia: nam vbi res liquet, frustra iuratur, & idcirco improbè. Et præ- terea requiritur, vt id quod iuratur, sit dubiū, non, aut iuris, aut scientiæ, quod aliis methodis, vt pote vel auctoritate, vel ratione terminandum est: sed quod sit dubium facti, idq; tale, vt alia via quàm per iuramentum innotescere nequeat. Mox, rei magnitudo æstimanda quoq; est & pietas, vt videlicet di- gna sit, cuius Deus sit in testem accersendus: nam pro re leui iurare, pro qua nõ modo regem, verum neq; virum honestum in testimonium euocares, citra diuinum contemptum fieri non potest. Sed de- bet prætereã tum vsurpatio diuini nominis, tum & periculum peierandi, quod à iuramento imminer, magnitudine necessitatis compensari. Id quod tam ille qui iurat, quàm alter à quo iurare cogitur, te- netur animaduertere. Immo efflagitat prætereã iurandi ratio, & vt forma certa, & ordine fiat in iudi- cio fore: ea nimirum religione quàm secundum leges cõsueuerunt iuramenta celebrari. Puta super al- tari, taetis euangelis & cruce, vel saltem in præsentia iudicis: cõcesso prius iuramento induciarum tem- pore, vt secum maturè deliberet, quid est quod iuret. Quocirca iuramenta, quæ vocantur libera, hoc est quæ priuacim extra iudicium fiunt, perquam rarissimè excusari possunt à culpa, saltim veniali ex defectu necessitatis. Exemplo nobis sit Paul. ad Rom. 1. vt dicamus quàm circūspectè quantaq; cum reuerentia sit nobis diuinum nomen per iuramentum nominandum, iurauit primò in scriptis, quia non ita de calamo, vt de lingua quidpiam potest inconsultum decidere, & de re prætereã, tum occul- tissima, tum etiam necessaria ad conciliandos sibi Romanorum animos. Testis iurandi est Deus. Ecquis verò Deus: cui seruius, non vtcunq; sed in spiritu meo, in euangelio filij eius, q; sine intermissione me- moriam vestri facio, &c. Post hæc tandem de pestifera iurandi consuetudine adhibenda est postrema conclusio. Recitat nanq; Sco. in 3. dist. 39. nescio quorum opinionem, quod vnum leue periurium nõ est mortale: sed tunc fit idem mortale dum fit ex consuetudine atq; alia est recentior quorum domi- nio. assertio vsq; adeo diuini nominis honorem zelantium pessimamq; subinde iurandi consuetudinem eatenus viruperantium, vt dicant omne iuramentum siue verum siue falsum quod ex mala consuetu- dine fit, esse peccatum mortale: quia si fiat iniquum ex cõsuetudine, non potest habere tertium comi- tem, qui est iudicium, atq; adeo tunc iuratur incertum pro certo. Quocirca etiam si verum iuret, il- lud accedit materialiter & præter intentionem iurantis vt pote qui eodē modo id ipsum iuraret licet esset falsum. Nam qui ex cõsuetudine iurat, quicquid in buccam venerit sub iuramento profert. Ad in- tellectum ergo rei præsentis statuitur septima cõclusio: Consuetudo licet causa sit iurandi, magnūmq; secum

Abm...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

C...

Argum.

Periurium

simpliciter

& secundū

quid.

Vires due

iuramenti.

Sensus con

clusionis D.

Tho.

Necessitas

iuramenti.

Forma &

iuramenta

libera.

Pau. ad

Rom.

De pestife-

ra iurandi

consuetudi-

ne.

Septima

conclusio.

secum

secum affertat peierandi periculum, tamen neq; ipsa per se peccatum est, neque speciem mutat iuramenti, neq; aliter aggrauat, quam tollendo aliquem triu comitum. Ad huius autem conclusionis explicationem notandum est consuetudinem in quacunq; materia, no esse nisi actionum frequentationem, ex qua secundum Phyl. 2. ethic. generatur habitus. Patet ergo prima conclusionis particula. Nam habitus ille ex actuum frequentia genitus causa est iterum, atq; iteru iurandi: si quide habitus quicunq; generat similes illis actus ex quibus genitus est. Illa autem iurandi facilitas, vt artic. 2. ex August. contra Mend. retulimus, secum affert periculum deierandi: na anteuerit rationis vsum, vt ante homo iuret quam adhibeat veritatis iudicium. At vero cum frequentatio actu non sit distincta ab ipsis actibus, non est per se peccatum ultra numerum multiplicatarum actionum. Sed si decies vanè iurasti, decem præcisè comissisti peccata: vel mortalia, vel venialia, secundum absentiam comitis, qui deest iuramento. Hoc est si fuerint falsa aut iniqua de re, quæ sine mortali impleri non potest, erunt mortalia. Si autem leuia ex defectu iudicij & discretionis, erunt venialia. Quocirca cõsuetudo vt conclusio affirmat speciem iuramenti, nec mutat, nec aggrauat: nisi quatenus comitè aliq; tollit. Vnde vt ad opinionè quam Scotus refert respondeamus. Si periuriu fuerit leue & veniale, videlicet eorū quæ in 3 & 6. conclusione designauimus, quantumcunq; fiat ex habitu & consuetudine nõ efficitur mortale. Et eodem modo respõdetur ad opin. secundo loco recitatam, immo si iuramentum sit quod per se esset licitum propterea quod ex consuetudine iurandi fiat, nullam contrahit culpã neq; veniale neq; hoc in dubium cadere potest: solus enim defectus alicuius triu comitū facit iuramentum esse peccatum. Sed aiunt forte isti idẽ esse iuramentu fieri ex consuetudine, & fieri sine iudicio: videlicet vt iuret aut falsum pro vero, aut incertum pro certo. Illis autem respondemus primò falsum esse quod assumunt: nam in primis non conuertuntur. Potest enim defectus iudicij contingere, nõ ex mala cõsuetudine: sed aliunde videlicet quia homo valde affectus est ad id quod iurat, vel ex ira vel aliam ob causam. Præterea, stat quẽpiam ex cõsuetudine iurare, & nihilominus nõ peccare defectu iudicij. Nam iurare ex cõsuetudine est iurare instigante consuetudine, sed nihilominus res potest esse tam periuræ veritatis, vt nulla sit opus mora iudicandi. Et ideo tuc iuratio nullum erit peccatum. Deinde quia potest contingere in illo motus surreptitius, qui sic naturaliter linguã rapiat, vt culpã vel omnino tollat, vel veniale reddat. Adde quod vt supra mōstrauimus nõ quacunq; negligẽtia iudicandi peccatum mortale est. Ad hæc stat etiã quempiam (licet raro contingat) iuramentis esse assertum, qui tamen suo pte ingenio nõ est mendax: immò abhorret mendacia: illum ergo sic condemnare, vt quotiescunq; iuret, siue verè siue falsè, mortaliter delinquat, enormis profectò est: t censura. At fortasse aliud hic quis cõmentum fingat qd a nonnullis cõmmissi audiui nepe eum qui consuetud. nẽ habet interheratã iurandi in statu esse peccati. Hoc autẽ multo minus intelligo. Status enim peccati nõ cenferur, nisi vbi vel te nõ penituit elapsi criminis: vel animu habes delinquendi, vel occasione nõ amoues, vt si nõ domo depellas amicam, aut si artẽ exerces (vt campforiam, quæ anfas ingenio suo & natura peccandi offert: vbi verò hæc absint, neq; peccatum superest, neq; subinde status peccati. Igitur quantumuis sit homo malè iurãdi cõsuetudini addictus quam primũ mentẽ mutauerit, & occasiones fugere proposuerit, puta familiaritatem cum illo qui causa ei erat iurandi vel alias quaslibet, in nullo remanet statu peccati. Nã habitus per cessationẽ ab actu extenuabitur ac tandẽ delebitur. Hæc dicta sint, nõ qd prodigiosam nefandissimãq; iurandi consuetudinẽ excusare velimus: sed vt illis occurrerem, qui plus nimio eã inculpãtes culpam perferuntur, vbi culpa nõ est. Satis est enim qd eiusmodi cõsuetudo tam præsentaneu affert deierandi periculũ, vt sit seu virulentissima pestis exterminanda. Vix enim iam reperies qui citra iuramentum minimã orationẽ vel inire, vel cõcludere sciãt: quippe cũ ceu orationis ornamentum & sustentaculũ sit iuramentũ in singulis verbis vsurpãt. Vnde quãta emphasi Aug. in ser. citato verba illa Iacobi præponderet: Ante omnia nolite iurare. Ante omnia, inquit vt attendatis præ cæteris vigiletsque, ne subrepat consuetudo iurandi, tanquam in specula ita te posuit contra te, ante omnia leuauit te super cætera, vnde te attendas. Et j. noles vt diceret tibi ante omnia, vt omnia tua inspiceres omnes motus linguæ tuę diligẽtissimè custodires esseq; custos malę consuetudinis tuæ. Ad eã constringendam audi ante omnia, quid est ante omnia? Ante omnia vigila, ante omnia intentus esto: Hæc ille, at numero præstringi nequeunt qua passim a sanctis patribus aduersus itam teterrimã veterosissimãq; ac perinde mortiferã iurandi consuetudinẽ dicta sunt.

Primũ arg. S. Tho. est, quod q. præce. ar. 7. contra Panor. tractauimus. ait enim Cælestinus Papa. c. verum. extra de iureiu. Romanos Pontifices arbitratos fuisse à iuramentis coactis iurantes aboluer. subdit autem qd, vt agatur consultius & auferatur materia deierandi, non eis ita expressè dicatur, vt iuramenta, non seruent, scilicet antequam relaxentur: sed si non attenderint, non ob hoc sunt tanquam promortali crimine puniendi, vbi videtur affirmari huiusmodi periuria coacta nõ esse mortalia vt ait Panor. super c. si verò. eo. tit. Respondet tamen S. Tho. qd coactio non auferit à iuramento promissorio vim obligandi, & ideo qui non implet, mortale periurium incurrit. potest tamen ille auctoritate summi Põntificis ab obligatione absolui. Quod autem subditur, non esse tanquam pro mortali crimine puniendos, non ideo dicitur quod mortaliter non peccent, sed quod pœna ecclesiastica mitius infligitur. Secundum argum. est propter periuriu iure incurritur infamia, vt habetur 6. q. 1. can. infames: non autẽ propter quodlibet assertorium periurium infamia videtur incurri: ergo non omne huiusmodi periurium est mortale. Argumentũ hoc ideo D. Tho. attulit vt modũ quo per periuria infamia cõtrahitur declararet quẽ nos q. præce. art. 10. explicuimus. Periurus enim nisi duabus conditionibus adiunctis non fit iure infamis scilicet, & quod solenniter iurando peierauerit & quod postea in foro iudiciali sit de periurio publice condemnatus, vt sit à testimonio ferendo repudiandus

Cõsuetudo iurandi nõ est status peccati.

Aduersus iurandi cõsuetudinẽ.

Primũ argumẽtum S. Tho.

Secundũ argumẽtu de infamia periurij.

repudiandus. At verò non sequitur qd si assertorium periurium, propterea quod tunc non sit ante sententiam diffinitiuam infame, non sit peccatum mortale. Quoniam peccata mortalia non afferunt infamiam, nisi in iudicio tradantur & condemnentur. Immo hæreticus quoadusq; sit de hæresi condemnatus, non habetur iure infamis. Habet tamen periurium promissorium non nihil amplius culpæ supra assertorium. Nam qui assertoriè peierauit post factum iuramentum non habet potestatem faciendi quod non fuerit falsum. Qui autem solenniter iurando quidpiam promisit, propterea si id non implet maiorem incurrit infamiam, quod post iuramentum factum tempus habuit implendi. Tertio arguitur in gredo an iocus vel inaduertentia, vel aliud quidpiam culpam diluere valeat periurij: iurare enim per Deum, vt q. præce. art. 10. ex Chrylost. retulimus homi. 44. super Matth. grauius est, quam iurare per euangelia: sed iurare priuatim per Deum falsè, nõ semper est mortale, puta cum vel ioco vel lapsu linguæ sit, ergo nõ omne periurium est peccatum mortale. Ad hoc autem D. Tho. quinq; respondet. Primum qd ioco peierare, cum diuina irreuerentia non euitetur, non excusatur à mortali. Secundum quod si ille qui lapsu linguæ falsum iurat, aduertat se falsum iurare, sicut non excusatur à Dei contemptu, ita neq; à mortali: Tertium, Si autem hic non aduertat, videtur nõ habere peierandi intentionem: & ideo à crimine periurij excusatur. Quartum est qd etsi de se vt q. præce. diximus grauius sit iurare per Deum quam per euangelia, tamen solenniter iurare per euangelia grauius esse potest, quam priuatim iurare per Deum: tum propter scandalum, tum etiam propter maiorem deliberationem, quæ tunc adhibetur. Quintum est quod omnibus hinc inde pensatis, nempe, vt æquale sit scandalum & deliberatio, grauius est peierare per Deum quam per euangelia. Hæc omnia perspicua sunt. Secunda tamen conclusio sanè intelligenda est, scilicet, qd qui lapsu linguæ deierat, si id aduertat, peccat mortaliter. Intelligitur enim si aduertetia sit satis deliberata. Nam si est motus surreptitius, aded vt sit subita deliberatio non autem plena poterit esse veniale: scilicet si tẽpus non suppetebat ad plenè deliberandum. Nam si mala cõsuetudo fuit in causa non plenè deliberandi nõ semper excusabitur à mortali. Et pariter moderanda est tertia conclusio, scilicet, qd vbi non est aduertentia nullum est peccatum. Intelligitur enim de surreptitio motu naturali, vbi non fuit tẽpus aduertendi. Nam si aliqua negligentia præcessit etiam sine aduertentia potuit emergere culpa. Vnum autẽ hic adnotauit Caiet. quod vel non intelligo, vel adduci non possum, vt credã, Ait enim quod si quis propter continuam consuetudinẽ tam verè quam falsò in cõmuni locutione iurandi non aduertit, non excusatur à mortali. Ex quib. verbis illi, quos supra commemorabam eliciunt quod etiam iurare verum ex consuetudine sit mortale, & ratio est, vt ait Caiet. quod inaduertentia, vt excuset periurium debet esse causa ipsius, ita vt si ille aduertet non peieraret. In illis autẽ qui iuramentis assueti sunt, inaduertentia non est causa periurij, quia etiam si aduertent non peierarent, sed est ignorantia concomitans, quæ non excusat. Quod autẽ hoc nõ sit credibile, patet. Nam primũ hæc postrema suppositio falsa est. Enimuerò etiam si creberrime quis peieret, forte nunc si aduertet, non peieraret: & ideo inaduertentia causa fuit periurij. Præterea istæ conditionales nullius sunt meriti, vel demeriti, scilicet si aduertet non peccaret, aut nihilominus peccaret. Quamuis enim conditionalis hæc vera esset: si inimicum haberẽ præsentem, illum occiderẽ, in nulla propterea ego sum culpa, sed actus voluntatis quam nunc habeo æstimandus est, qualis sit. Et ideo quicquid contingeret, si homo aduertet, nihilominus inaduertentia postquam tollit voluntarium, tollit peccatum. Hoc autem verum est, quod si consuetudo me præcipit vt non aduertem illa præcipitatio & indiligentia potuit esse peccatum & fortè tanta potuit esse negligentia, vt esset mortale, vt supra dictum est.

Tertium argumẽtum

Expositio.

Caietan.

Contra Caietan.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum liceat iuramentum ab eo petere qui peieraturus est.

POSTQVAM de peierante visum est, sequitur vt illius crimẽ exploremus, qui iuramentum à peieraturo expostulat. Et respondet D. Tho. duab. suppositis distinctionib. per tres cõclusiones. Prior distinctio est, ex parte illius qui iuramentũ exigit. Aut enim pro seipso priuatim sua spõte iuramentũ exigit, aut tanquam publicus iudex ex necessitate officij ab alio implorati si priuatim quidẽ aut probabilib. cõiecturis scit aliũ mendaciter iuraturum, aut nescit. De illo ergo, qui nescit statuitur prima cõclusio. Nullum est peccatũ ab eo iuramentum petere, quẽ nescis falsum iuraturũ tamen si humana sit tentatio: quia scilicet ex quadam infirmitate procedit, quia homo dubitat alium citra iuramentum verũ diciturum. Et hoc est quod ait Christus Matth. 5. Quod amplius est, à malo est. Hoc est ab illa dubietatis plaga, per quã originalẽ culpam contraximus, vt de aliorum veracitate dubitemus. Secunda cõclusio. Exigere ab eo priuatim iuramentum, quẽ scis mendaciter iuraturum peccatum est mortale. Nam vt ait August. in sermo. de verbis Iacobi, licet peieras de tuo periurio se interimat, tamen cogēs ad iurandũ manũ interficientis impressit: & ideo homicida est: hoc est animam occidit proximi. Tertia cõclusio. Publico iudici nullũ est peccatũ iuramentum ab eo exigere, quẽ scis falsum iuraturum, si tamen id faciat ab alio requisitus: quoniam iudex tunc non est qui iurantẽ cogit, sed alius qui publicum eius officium implorat. Primæ duæ conclusiones sunt Augustini in sermo. illo 28. citato de verbis Iacobi: & referuntur 2. q. 5. cano. qui exigit. Et quidẽ primam paulò differentib. verbis astruit, quàm hic D. Tho. Verba si quidẽ eius sunt. Si quis nesciens aliũ peieraturum iuramentum exigit, vt fides ei fiat, non audeo dicere non esse peccatum: tamen humana tentatio est. Nihilominus bene D. Tho. & doctores affirmant non esse peccatum, si tamen causa iurandi intercesserit: quia in re graui dubitare de alterius veracitate, nulla est culpa sed infirmitas humana

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

correctionis fraternæ procedi, sicut in aliis peccatis secretis, admonendo delinquentem ac tandem si opus fuerit, reuelando iis qui prodesse possunt, & non obesse. Sed hoc non obest iis quæ dicta sunt.

QVAESTIO III. DE ADIVRATIONE.

S. Thom. 2. 2. quæst. 90.

ARTICVLVS I.

Vtrum liceat hominem adiurare.

ADIVRATIONI annexa est adiuratio, atq; ad eam post illius tractatum cõgruit, vt quæstio hæc subtexitur. Quærit ergo D. Thom. hic tres articulos, tamen quatuor sint rerum genera: quas in vsu & more est adiurare, quæ sunt Deus, homines, dæmones, ac res denique irracionales. De Deo ergo ac de homine respondet in hoc primo articulo quinq; conclusionibus. Prima est, Adiurare est aliquem vel superiorem nobis, vel inferiorem per diuinam aliquam obtestationem ad aliquid agendum ordinare. Quam vtiq; definitionem probat ex ordine adiurationis ad iuramentum promissorium. Potest enim quisq; & seipsum & superiorem se atq; se inferiorem ad aliquid agendum ordinare & destinare, se autem ipsum per iuramentum, hoc est per reuerentiam diuini nominis quisq; destinare & obligare ad id faciendum quod permittit. Dum ergo alium per aliquod sacrum addicit ad aliquid agendum, siue deprecando, si est superior, siue imperando, si est sibi inferior, tunc dicitur illum adiurare. Secunda conclusio. Differentia est inter iuramentum, quo quis se obligat, & adiurationem, qua alios ad aliquid mouet & excitat. Est enim homo suarum actionum dominus, non tamen eorum quæ sunt ab alio agenda, nisi sibi sit subditus; ob idq; sibi ipsi potest per iuramentum necessitatem imponere, non autem aliis præterquam sibi subiectis. Tertia conclusio. Si quis per inuocationem diuini nominis vel cuiusq; rei sacræ illi, qui sibi non subditur necessitatem quidpiam agendi imponere intendant, sicut sibi ipsi imponit iurando, eiusmodi adiuratio illicita est. Sanè cum sit iniuriosa vsurpatio potestatis quam in alium non habet. Quarta conclusio. Cuiuscunq; superiori licitum est, dum ratio necessitatè affert, sibi subditos in materia licita & honesta tali genere adiurationis constringere. Quinta conclusio. Licetum est cui, atq; quosuis alios, siue sibi superiores, siue inferiores citra necessitatis impositionem per reuerentiã diuini nominis vel alicuius rei sacræ ad aliquid agendum adducere. Et dum ait D. Tho. hoc licere respectu quorumlibet, Deum etiam cõprehendit quem adiurare possumus. Quare in argumento duo protulit contra quæstionem exempla. Alterum, qd Deum ipsum per aliqua sacra obtestantes obsecramus. Alterum Apostoli ad Rom. 12. vbi per Dei misericordiam obsecrat fideles. Quæ quidem obsecrationes quædam sunt adiurationis formæ.

Adiurare, si vim præpositionis, quæ augmentatiua est, consideres, idem est quod valde iurare, & potissimum per execrationem, cum quis negans se aliquid fecisse, ait: Dispercam, si hoc feci. Vnde apud Terentium in Hecyr. Sanctè adiurat non posse apud vos Pamphilum se absente perdurare. Impræsentiarum autem idem est, quod iurando quempiam ad opus aliquod appellere & inducere: sicut abiurare, id est est quod aliquem iuramento abigere & repellere. Quæ immodum in baptismo abiuramus dæmones, illis eorumq; pompis abrenuntiantes: & heretici dum conuertuntur, hæresim abiurant. Est ergo Latine adiuro, id est quod Græcè ἐξορκίζω, vnde exorcismus, idem est qd adiuratio. Et quamuis frequentius vsurpetur pro adiuratione dæmonum, qui ab enigmatis exorcismis propelluntur, latius tamen patet, vt modò dicebamus. Nam & Deum adiuramus & homines & irracionales bestiolas, & tempestates nobis nocentes. Adiuramus enim Deum, cum per merita filij sui eum obsecramus. Quem quidem morem ecclesia in periodis omnium collectarum obseruat, cum in calce semper ponat per dominum nostrum Iesum Christum, &c. Et adiuramus Christum per suam crucem, perq; suam passionem & resurrectionem: & miserè obsecrant per viscera Christi, per merita Deiparæ virginis. In summa, vt ait S. Thomas. Sicuti per iuramentum necessitati faciendi aliquid, nos ipsos adigimus, ita & adiuratione alios inducimus. Quo fit, vt sicut iuratio sic etiam adiuratio, dum legitima est, ad virtutem religionis pertineat: & dum est illicita, sit etiam vitium religionis contrarium. Atqui idem est de abiuratione: coniuratio verò alium habet significatum. est enim conspiratio in aliquod facinus reipublicæ perniciosum: sic dicta, quia multi in eundem finem simul iurant, quamuis & pro vehementi adiuratione vsurpetur: coniurantur enim tempestates. Tertia tamen conclusio esse cuiuspiam ambigua potest, qua negatur licitum esse necessitatem per adiurationem imponere alicui non subdito. Nam dū quis ab aliquo iuramentum petit & recipit seruandi fidem contractus & pacti, nempe ab emptore soluendi pretium creditum, illum videtur adiurando necessaria obligatione deuincire. Perinde omnino ac de Abraham Genes. 24. legitur, qui seruum iureiurando perstrinxit, supposita scemori manna, ne uxorem filio suo Isaac de filiabus Chanaanorum, sed de terra cognationis suæ acciperet. Quapropter nullum hac ratione discrimen est inter seruum, & alium, qui est liber & sui iuris. Hoc argumentum ob id fecimus, vt penitus ratio adiurationis exprimeretur, quatenus à simplici iuratione differt. Haud enim negat conclusio, quin possit quisque quemlibet iuramento constringere: nam à rege ipso capitur iusiurandum obligatorium, sed de adiuratione fit in ea sermo. Etenim differentia, quod cum iuramentum ab aliquo capitur, idem ipse à quo capitur actione propria iurat, seipsum obligans, siue alterius, qui iuramentum recipit, seruus sit, siue dominus. Adiuratio verò non actio eius est qui adiuratur, sed adiurantis: vt si verbi gratiã, ego quempiam prece & sacrorum obtestatione ad aliquid agendum moneam, sicut Põtifex dixit Christo, Matth. 26. Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis, si

humana. August. autem ideo non audet negare esse peccatum, quia arbitratur celeberrimè fieri sine necessitate: nempe vel in re parui momenti, vel vbi alter est satis fidei dignus: in quibus casibus vix sine culpa exigitur iuramentum. Secundæ autem conclusionis ratio est, quod neminem licet ad malum inducere. Nam auctore ad Rom. Paulo, non solum malefactores digni sunt morte, verum & illi qui consentiunt facientibus ac multò perinde magis qui illos inducunt. Ille autem qui sciens alium peieratorum cogit, vt iuret illum ad malum inducit. Contra hanc autem conclusionem eiusque probationem arguitur. Si quis à sceneratore parato sub vsuratum vinculo mutuare, mutuũ petat: quamuis sciat illum delictum commissurum nullatenus peccat, & D. Thom. 2. 2. q. 78. arti. 4. confiterur: ergo neque ille scit alterum peieraturum ire. Secundò exigitur iuramentum ab infideli, etiam si scias illum per falsos deos iuraturum, vt ad publicolam ait August. Quem hic ad hoc propositum D. Thom. citat: & tamen iurare per falsos deos peccatum est, idemque vt supra diximus grauius quam iurare falsum per Deum verum: ergo fortiori ratione petere iuramentum ab eo, qui scitur mendacium iuraturus erit peccatum. Nam sicut quis petendo ab infideli iuramento suo vitur iure, ita & qui ab illo petit, qui paratus est mendacium iurare: ipse enim sibi viderit quomodo iurat. Ad istorum intelligentiam hæc præfigenda est certissima regula, quod nemini licet quempiam ad malum inducere: licet tamen alterius delicto in bonum vti: Assertio est Diui Thomæ in solutione quarti. Ob idque quamuis liceat eius iuramentum recipere, qui per falsos deos iurare paratus est: sicuti mutuum ab vsurario petere, neutrum tamen fas est inducere ad illud malum. Sed rogas quomodo cognoscam an inducam, vel tantum vter? Arguitur enim sic quamuis infidelis paratus sit iurare per falsos deos: hoc tamen iuramentum modo non faceret, nisi ego exigere: ergo ad hanc actionem in indiuiduo ego eum induco. Ad hoc respondetur qd ille qui vtens iure suo ab altero id petit quod potest bene facere, si ipse peieratus est id ipsum malafacere non inducit illum. Exempli gratiã, qui petit ab vsurario mutuum, quia vtendo iure suo petit id quod licitè alter potest facere, scilicet illud gratis mutuo dare, non censetur illum inducere: induceret autem si ipse nullatenus vellet vsuras dare quia cognoscit esse peccatum, & alter eum ad id instigare. Pari modo qui ab infideli petit iusiurandum, solum vitur iure suo, petendo vt fidem contractus confirmet, quod ipse posset facere Christianè iurando. Quare vt August. ait ad publicolam non eum inducit ad malum, sed vitur eius malo quod ipse sua sponte fecit nempe fide contractus per impium iuramentum confirmata. Sed rogas cur nõ idem vsu venit, dum ego peto iuramentum ab eo quem scio fallè iuraturum, nam pariter dicas te vt iure tuo, & tantum peccatum immò maius est iurare verum per falsos deos quam falsum per verum. August. eodem loco ad publicolam respondet cuius responsum citat hic D. Thom. in solutione quarti. Quoniam in iuramento illius qui verum per falsos deos iurat, est aliquid bonum quo ille vitur qui iuramentum petit, nempe fides quæ in contractibus est necessaria: in iuramento autem illius qui falsum iurat, neque hoc existit bonum neque aliud quo qui iuramentum petit vitur. Et ideo deest ius petendi incassum, quæ subinde petitur: & ideo qui petit reputatur alium inducere. Contra hoc autem arguitur. Sequeretur quod quamuis ille qui petit non sciret alterum mendaciter iuraturum, sed id dubitaret aut suspicaretur, non liceret idem iuramentum exigere quia exponeret se periculo precipitandi alterum in crimen. Respondetur quod non quæcunque dubietas vel suspicio quæ est tenuis assensus, neque opinio quæ est formidolosa, sufficit adimere ius petendi: aliàs vix vnquam iuramentum liceret petere: sed probabilissima coniectura quæ intellectum vincat: vt humano more credat. Nam hoc quod fortè illi rectè iurabit, est ius aliquod in altero vt petat.

Primum ergo argum. D. Thom. sequeretur quod nemini liceret iuramentum ab alio petere. Nam vel scit illum verum iuraturum, vel falsum: si verum, pro nihilo & in vanum opus iurandi illi iniungit: si verò falsum, non licet: vt dictum est. Respondet quod obiectio hæc procedit quando pro se quisque exigit iuramentum qui quidem neutrius partis scientiam habet, aut fidem, sed vel credit verum iuraturum, vel re vera dubitat, & tunc ad maiorem certitudinem id petit. Iudex autem, vt tertia conclusione assertum est, etiam si sciat alterum fore periurum potest ab eo iuramentum exigere. Secundum argumentum distinguit inter recipere simpliciter iuramentum, sicut recipit sacerdos, vel alia tertia persona inter partes, & iniungere seu cogere ad iurandum, quod plus est. Ait ergo recipere iuramentum citra coactionem, non videtur esse licitum, præcipue dum fit periurium, quia videtur recipiens consentire alterius peccato: ergo multo minus licet exigere. Responso est August. ad publicolam, qui ait. Quamuis dictum sit non iuremus, nunquam tamen me in scripturis sanctis legisse memini, nec ab aliquo iurationem accipiamus. Vnde colligitur, quod iurationem recipere non est peccatum, nec consentire alieno peccato, sed cogere dum timetur periuriũ. Sed contra si quis vult se occidere, ministrare illi gladium est peccatum: ergo periurium ab illo recipere, quia suapte sponte vult peierare. Negatur consequentia, quia recipere iuramentum, neque est ministrare arma neque aliquo modo cogere: sed quali passivè se habere. Verum est quod lege communi charitatis & correctionis fraternæ deberet ille admoneri, ne peieraret: si speraretur correctione faceret. Ad cuius explicationem adhibetur tertium argumentum ex illo Leuitic. 5. Si peierauerit anima & audierit vocem iurantis falsum, testisque fuerit quod ipse vidit aut conscius est, nisi indicauerit, portabit iniquitatem. Ex quo videtur consequens quod quicumq; scierit tenetur alterum corripere & cohibere ne peieret: atq; ad eam tunc neque licet exigere, neque verò recipere iuramentum. Responso autem colligitur ex Augustino, super eodem loco, vbi ait, quod cum Moyses non expresserit cui sit periurium iudicandum, neque verò ordinem, recurrentum est ad legem communem correctionis fraternæ: Nam vt est Iurisconsultorum axioma, casus omissus lege communi censendus est. Et ideo debet per ordinem

tu es Christus: hoc enim non fuit iuramentum capere sed adiurare. Et Num. 5. aiebat lex zelotipia: Adiurabit mulierem sacerdos, & dicet: si non dormiuit vir alienus tecum, &c. Et 1. Reg. 14. adiurauit Saul populum dicens: Maledictus vir qui comederit panem vsq; ad vesperum donec vlciscar de inimicis meis. Haud ergo adiuratio idem est quod iuratio. Vnde fit cōsequens, q; qui contra adiurationem sibi factam venit etiam si seruus sit, neutiquā est periurus, quod re vera esset, si ipse iurasset licet fiat criminis inobediētiæ reus. Quocirca si Abraham fecit, vt seruus suis verbis protulisset iuramentum per dominum cœli & terræ non fuit adiuratio: sed captio iuramenti, quod fecit seruus seipsum obligans. Magis tamen consentaneum textui apparet, illa verba Abraham per modum adiurationis protulisse, dicens, Adiuro te per dominum Deum cœli & terræ, &c. Sic enim legitur: Pone manum tuam subter femur meum, vt adiurē te per dominum Deum cœli & terræ, vt non accipias, &c. tamen si captio iuramenti nonnunquam adiuratio dicatur. Legitur nanq; Iosue. 2. Postquam exploratorum hospita illos iuramento deuinxit, vt se dormūmq; seruarent suam, innoxij erimus à iuramento hoc, quo adiurasti nos, &c. Potest ergo, vt quarta asseruit conclusio, dominus non solum iuramentum à seruo exigere, verum & ipsum propriis verbis per Deum & sacra adiurare. Et tunc seruus tenetur patēre ex fide quam domino debet. Attamen per proprium iuramentum arctius quisque constringitur, quā per alterius adiurationem. Est tamen grauior culpa adiurato seruo, si non sit obēperans quā si non fuisset adiuratus. Quapropter domini iure nequeunt sine causa legitima seruos imperando adiurare. Quin verò alia adiurationes, quæ fiunt ad superiores, non debent sine competenti ratione fieri, est enim importunum & religioni minūs consonum, dum quidam vrgente necessitate, vt miserum obolum extorqueant, per Christi vulnera perq; intemerata virginis viscera, obuium quemlibet adiurare: immo dum Deum obsecrantes adiuramus, debemus obsecrationes rei, quā postulamus, admetiri, & non pro re, quæ minima pecunia æstimatur, contremendas obsecrationes accumulare.

Primum argumentum S. Tho. Primum argumentum D. Tho. sumitur ex Origene homil. 3. 5. super illud Matth. 26. A diuro te per Deum viuum &c. vbi ait. Aestimo quoniā non oportet, vt homo qui vult secundum Euāgelium viuere, adiuret alterum. Si enim iurare non licet quantum ad Euangelicum Christi mandatum neq; licet adiurare. Idq; inde confirmatur, q; princeps ille Sacerdotum Iesum illicitē adiurauit per Deum viuum. Responso tamen est Originem id intelligere de adiuratione, qua quis alium nō sibi subditum cogendo adiurat. Adiuratio autem principis sacerdotum iniqua ob id fuit, q; illo pacto voluit perstringere Christum, ac si eius esset legitimus princeps. Erat enim Iudæis frequentius adiurare subditos, quā iuramentum ab illis exigere: præcipue q; princeps ille veritus fuit à Christo iuramentum exigere: timens ne ille facere renueret. Adiuratio tamen illa multis nominib. fuit absurda. Primum, ex defectu potestatis: quoniam in processu illo, quo Iudæi ad Christi necem tendebant, non poterant eum de crimine interrogare: quia non poterant interficere quemquam. Secundo, quia superflua erat interrogatio, cum satis id per doctrinam & miracula Christi debuissent habere exploratum eum esse Christum. Ad hæc adiuratio illa impura erat & nefanda: quia volebant id à Christo audire, vt crederent, sed vt ansam (vt fecerunt) inde nanciscerentur adigendi eū in mortē. Quare Christus neq; paruit respondendo sum, neq; protus negauit eū respōditur, Tu dixisti. Secundum argumentum eodem pertinet: scilicet, q; non licet adiuratione alium compellere, necessitatem illi imponēdo præterquam subditum. Tertiū argumento discrimen tangit, quod nos supra inter adiurationem & captionem iuramenti declarauimus. Arguit enim, Adiurare est aliquem ad iurandum inducere: quod tātum potest dominus in seruum, vel creditor in debitorem, ergo non licet inferiorib. superiores adiurare. Respondendo autem assumptum negat. Adiurare enim non est alium ad iurandum inducere: sed obtestatione ad aliquid prouocare. Est autem differentia inter adiurationem, qua ad hominem vtimur, & qua vtimur ad Deum. Cum enim hominem adiuramus, cōtendimus per factorum reuerentiā eius animum emollire, & immutare. Cum autem Deum, qui omnino immutabilis est, obsecramus, nō id intendimus: impiū enim hoc esset, sed contendimus aliquid ab eo obtinere, si modò per æternam eius voluntatem nobis destinauit concedere. Multa enim nobis, quæ ab æterno elargiri constituit, decreuit dare per nostras obsecrationes & merita, quæ sunt effectus gratiæ, atq; aded prædestinationis. Itaque licet nos sine nostris meritis & prædestinauerit, & per præuenientem gratiam vocauerit: tamen nos per eius adiutricem gratiam & nostra opera ac subinde per nostras obsecrationes augmentum spirituum charismatum promeremur: iuxta verbum Petri, Certam vestram vocationem facite.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat daemones adiurare.

SVBSEQVITVR, vt videamus an liceat adiurare daemones? Ad quod D. Tho. supposita distinctione duabus conclusionib. respondet. Distinctio ex superiorib. colligitur Bifariam namq; que impiā adinramus: scilicet per modū deprecationis, ob reuerentiā rei factæ que impiam inducendo: & rursus per modū cōpulsionis. Prima ergo conclusio est: Neutiquā licet daemones per modū deprecationis adiurare. Cuius ratio est, quia hoc genus quoddā est beneuolentiæ & amicitia: quā erga daemones nullatenus gerere fas est. Secundus autem modus distinguitur. Nam alium cōpellendo adiurare dupliciter accidit, scilicet, aut tanquā hostem aut tanquā subditum. Præterea tanquā hostem aut ad illū repellendū & propulsandū, ne nobis noceat, aut ad aliquid ab eis obtinendum, siue per doctrinam, siue per aliud quodais auxilium. Est ergo secunda conclusio quadrimembris: Daemones per modum cōpulsionis adiurare possumus, non tamen tanquā nobis subditos idq; ad ipsos repellendos, non autē ad aliquid ab eis obtinendū, nisi forsā aliqua

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

aliqua nobis affulserit diuina inspiratio, vt id faciamus. Ad huius autē conclusionis intellectū, speculandū est, daemones in huius vitæ decursu constitutos esse aduersarios nostros. Etenim vt post originale culpā amisso fræno originalis iustitiæ, relicta nobis fuit rebellio carnis ad exercitiū, sic & post victoriā serpentis qua daemones primos nostros parentes superarunt, permissum illis est, vt nos bello impugnēt: nepe vt per hanc militiā, quæ vt ait Iob, est vita hominis super terrā, ad triumphū sempiternæ felicitatis promoueamur. Vnde Paul. ad Ephes. 6. induite vos inquit, aduersus insidias diaboli, &c. Sunt ergo daemones in hac vita aduersarij nostri, tanquā leones, vt ait Petr. in nos rugientes: in futūra verò erūt vt ministri iustitiæ Dei, vltiores nostrorū scelerū. Non tamen sunt nobis tanquā serui subiecti, sed Dei angelorumq; dispositioni subduntur, iuxta verbum Augu. 3. de trin. Spiritus desertus regitur per spiritū iustū. Hac enim ratione & prouinciis & nostrum singulis adiecti diuinitus sunt angeli in custodiā ad hoc gerendum cū illis bellū. Patent ergo singulæ cōclusionis particule. Possumus enim daemones per virtutē diuini nominis à nobis propulsare, ne nobis vel spiritualiter, vel corporaliter noc. at: hanc. n. nobis potestātē Christus reliquit. Vnde Luc. 10. Ecce dedi vobis potestātē calcadi super serpentes & scorpiones, & supra omne virtutē inimici, & nihil vobis nocebit. In cuius virtute potestatis ecclesia exorcismos instituit, ad expellēdos daemones ab obsessis corporibus. Imò verò idem redēptor de iis, qui in ipsum credituri erāt, ait Mar. vlt. In nomine meo daemones eiicient, &c. Hinc ergo sequitur secunda particula, q; eos non possumus tanquā nobis subditos, nobilq; obtemperantes adiurare, sed per vim arcere, ne nobis aduersentur. Sequitur deinde tertia particula, quod neq; possumus eos vigere, vt nos doceant, aliavē vlla ratione iuuent: hoc enim esset nos erga illos tanquā erga amicos gerere. Nisi forsā diuinus instinctus ad id nos excitet, sicut de Diuo Iacobo legitur, qui daemonem compulit: vt Hermogenem ad se adduceret.

Est autē circa has conclusiones tantillū nobis immorandū, vt exactius exploremus: vtrū aliquid nobis cū daemonibus cōmerciū habere liceat? Ad cuius intellectū notandū est, q; daemones, quia spirituales sunt creaturæ, qui ideo in suis motibus à loco non pēdent, sed sub: dō se & alia mouere possunt, multa supra humanā facultatē in naturalibus efficere valent, vera tamē miracula nequaquā. Verum enim miraculū est, quod supra naturā fit: supra naturā verò nihil, nisi virtute Dei, qui vniuersalis est naturæ dominus, fieri potest. Deus autē talem virtutē nunquā daemonibus impertitur, vt D. Tho. de potentia. q. 6. art. 5. auctor est. Nam cū daemonis voluntas semper sit ad malū intenta, si Deus virtutem miraculorum illis donaret, tēdit fieret illorū prauitatis: quod absurdum est concedere. Miraculum. n. testimonium est diuinæ voluntatis. Quare 2. ad Thessal. ait Paulus aduentum Antichristi fore in omni virtute & signis & prodigiis mendacibus. Imò verò nō solum hanc virtutē illis Deus non tribuit, verū neq; eos tantū facere sinit, quantū sua natura possent. Itaq; sicut angelis bonis mirabilium virtutē supra suam naturā confert, ita & malos arcet, ne totū faciant q; naturaliter valent: & vtrunq; in bonū nostrū. Vnde Aug. lib. 3. de trin. cap. 9. Quod angeli, inquit, mali possent si permitterentur, ideo non possunt quia non permittuntur. Et illa cohib. no, dicitur ligatio daemonum: permissio autē vt aliquid faciant, nuncupatur solutio, sicut in tēratione Iob soluta fuit daemonis potētia, certis tamen limitibus ne tam acriter eū inuaderet, quā suis viribus nequiter possent. Et Apoc. 10. legitur q; oportebit daemonē solui modico tēpore, nempe sub aduentū Antichristi Potestatem ergo daemones in iis potentiis, quæ nobis miracula cēsentur, trifariā exercēt. Vno modo faciendo, vt res appareant quæ veræ non extant, idq; per mutationē organi phantasiæ, commotionisque specierum & fumigantium humorum capitis, sicuti dormientibus vsu venit, & phreneticis, & mente captis, quibus per eiusmodi elusionē sensuum multa in aère apparent, quæ nō sunt. Quo pacto portenta illa, quæ Marcus Varro enarrat, interpretatur Aug. lib. 1. 8. de ciuitate Dei, videlicet iocios Vlysis ab illa famosissima Circe cōuersos in bestias, & Archades stagnū quoddā tranātes cōuersos in lupos, & Diomedis focios in aues, quæ aliquātulo post tēpore ad eius sepulchrū circūuolabant: Quæmadmodum Augustinus ipse in Italia vidisse affirmat stabularias mulieres, quæ venenum in caleo hominibus porrigentes in iumenta cōuertebāt: sicuti Apuleius de se vel narrat, vel fingit. Ait inquā August. id sopitis sensibus per internā eorū illusionem apparuisse: quāuis si aues illæ circum sepulchrū Diomedis volantes permanferunt, aliundē erant ministerio daemonū allatæ. Vnde Magi, qui hac arte vtuntur, præstigiatores dicuntur: solent enim magnifica cōuiuia instruere, mensasq; epulis reficere, & ministrantiū frequentia perornare, vt de nostro Inacho à Mendocā fertur, quæ tñ tandē derepentē in carbones, inq; alia id genus futilia euanescent. Pari modo, & ludi, quos nostri de passā passā vocāt, præstigiæ nuncupātur: vel q; oculorū aciem perstringant, vel ab styge, quod est tenebræ, quasi sensus obtenebrent, vt res cernere videantur, quæ nō sunt, tamen nō omnes illos lusores daemonum ope censendi sunt: vti: alioqui non ita vulgo permetterētur: possumus enim manuum agilitate & celeritate res fictas, seu veras ostendere. Secundo modo id faciunt applicando naturalia actiua passiuis: sicuti idē August. lib. 3. de trin. cap. 7. & 8. & lib. triginta quæst. q. 79. ait Magos Pharaonis conuerisse virgas in serpentes & ranas: afferendo, scilicet aliunde aliquid putrefactiuū, quod eas citissimē putrescere faceret: atque in illa animantia transformari. Nam scriptura Exod. 7. Magos fecisse similiter de suis virgis affirmat, sicut Aaron de suis, quāuis Aaron virtutē diuina per verum miraculū: Magi verò citra miraculum per artem & modū naturæ. At verò vt Deus ostenderet quidquid creatura facit, etiā malus daemon, à sua ipsius potestate pendere, & permittit illos aliqua facere, & tandem adhibuit ne plura facerent. Qui enim virgas in serpentes & ranas & alia animantia conuerterant, tandem nequiverunt easdē in cinipes transformare. Quare confessi ipsi sunt dicentes: Digitus Dei est hic. Accedit & in hanc causam id quod maximē adnotandum

Mirabiles rerum naturalium virtutes. tandum est, nempe in herbis, lapidibus, & aquis, & reliquis naturalibus rebus, mirificas inesse virtutes, hominibus quidem ignotas, quas demones cognoscentes citissimo quidem motu afferre possunt, quocumque velint, ad insolentissimos effectus demonstrandos. Nam profecto, ut libro 21. de civitate Dei. cap. 4. auctor est Augustinus, qui primum magnetis virtutem trahentis ferrum agnouerit, non potest dum primum viderit, non illico in admirationem rapi: quod ipse August. sibi vlnisse fatetur. Subiungit autem c. 5. mirabilia multa naturalia, nempe apud Garamantes emanare fontem tam frigidum diebus, ut non bibatur: tam feruidum noctibus, ut non tangatur. Et in Epyro alium in quo faces accensae extinguuntur, & extinctae accenduntur. Et Arist. in lib. de admirandis rebus, ait lapidem Modam in Tigride reperiri, quem qui portauerit, a feris ledi nequibit, herbamque charissimam crescere in monte Igero, quam si mulier portauerit, homines ad sui amorem pelliciet. Et Plin. atque alij mirabilia huius generis referunt, his ergo possunt homines supra hominum capti vti, ut miracula facere existimentur. Quare Magi, si ad primum vocis significatum attendas, iidem sunt qui sapientes, videlicet rerum naturas perscrutarentur. Sed quia a Zoroaste Persa Magorum principe coepit per astrorum speculationem, quod eius nomen sonat, de rerum eventibus iudicare, illam occasionem nacti demones insinuauerunt sese ad plures eventus reuelandos. Et inde Magi coeperunt male audire, esseque infames, nempe quod non solum naturali cognitione, sed demonum ope & adminiculo viderentur. Tertius ergo modus, quo demones miracula se mentiuntur facere, est, quod intrantes aliena corpora, seu viua, sed inanima, occulta & humana cognitione remota, loquuntur. Quocirca falsissima est opinio Hermetis trismegisti, quem D. August. lib. 8. de ciuit. Dei. refert, & Alex. in lib. de magicis sustentat, videlicet, quod omnia Magorum opera in causas naturales resoluunt ac potissimum in astrorum concursus. Quamobrem solent Magi certis obseruatis astris, certisque, aded temporum momentis, anulosque astronomicas fabricare, quibus mirabiles virtutes tribuunt, a quibus anulis sumpta occasione in anulis a maleficis spiritibus familiares digito, gestari solent. Quod autem astrorum concursus atque influxus ad id non sufficiant, patet. Nam quantum ita sit, quod sidera per suas influentias his inferioribus dominantur: tamen multa faciunt Magi quae per naturam impossibile est fieri. Faciunt enim statuas moueri, atque aded loqui, & responsa dare, quae nisi viuenti atque intellectu habenti congruere nequeunt. Vitam autem nulla res nisi ab alio viuente per generationem habere valet, vel Deo, qui dominus est naturae id praestante. Quapropter certum est, demones easdem astronomicas fabricas ingressos, illos exhibere motus & loquelas, sicut in erguminis faciunt. Similiter namque angelus bonus lingua asinae Balaam loquebatur. Sed rogas, nunquid non posset anima negotio demonis afferrit, quae corpus resumeret, informaretque, perinde atque in die iudicii? Respondeatur id minime fieri posse, est enim opus supranaturale, ob idque inter vera miracula recensendum, quae demon facere neutiquam potest. Quocirca historiam Saulis, quae vt 1. Reg. 18. legitur per Phitoniam fecit suscitari Samuel nequaquam sic intelligere fas est, vt arte demonum fuerit vere suscitatus: sed vel quod August. ad Simplicianum ait, dispensatione Dei spiritus eius apparuit, vel etiam reuixit, vt verba historiae sonant. Et Eccle. 46. notatur vel fortasse, vt idem August. 21. de ciuit. auctor est, quod refertur 26. quaestione quinta, cano, mirum arte magica inuocatus demon sub forma Samuelis apparuit: sapissime namque se esse defunctorum animas mentiuntur. Atque ita intelligendum est, quod Clem. lib. 1. de Simone Mago refert qui aiebat in hominibus a se interfectis, retineri sua arte animas, erant enim plane demones. Ad aliquam ergo istarum trium causarum, vniuersi demonici effectus reducendi sunt. Vnde Iaruarum (quas nostri Bruxas appellant) maleficia in causam primam ferere auctores referunt, scilicet, quod somno sopita manent in suis domibus, aut in extasim raptae, somniantes illa facere, quae demones assumptis ex aere similibus corporibus perpetrant: cui sententiae D. Aug. Applaudit. At profecto aded sunt multa experimenta de hac coeperta, vt non esset vanum opinari nonnunquam rapi per aera motu demonum inuisibiles factas, vt ipsae Deum offendentes mala perpetrent. Nam compertum est dum illa mala faciunt, abesse suis domibus, & a lectis quibus accubuerant. Haec autem examinandi non datur hic locus: de quibus ergo satis. Secundum autem ad praesens attinens propositum adnotandum est demones in odio Dei quod primo actu conceperunt, aded esse obstinatos & obduratos, vt quidquid vel faciant vel meditentur ex alio odio dimanet, & ad Deum ipsum infestandum procedat. Quocirca (id quod considerate meditandum est) odia, quae in nos exercent, non in nostrum tantum malum intendunt: sed vt Deum offendant, & iniuriis persequantur eumque, eo sine & proposito frustrantur, quo nos creauit: videlicet ne gloria sua nomenque amplificetur. Quapropter professio nostra est aduersus illos tanquam aduersus acerrimos hostes nostros, perpetuum gerere bellum, quod super fontem baptismi illis indicimus, nomina nostra dantes in militiam Christi aduersus illos quos ideo abiuramus, renuntiantes illis omnibus pompis eorum, atque aded sanctissimam pollicitantes nullo nos vnquam eorum fauore, aut auxilio aut beneficio vti.

Odiu demonum. Ex his ergo colligitur conclusio prima, qua ad propositam quaestionem responderetur, videlicet quod nullum cum illis commercium inire possumus aut societatem aut pactum, quod vilius sit beneuolentiae indicium: sed semper debeamus illos, vt summos hostes tractare, etiam si vltro nobis gratisque aliquod beneficium offerant, nihil a nobis exigentes. Idque non solum quia praua eorum voluntas nihil nobis nisi in malum nostrum impendere potest, sed etiam si in bonum nostrum esset semper futurum: quia hostes sunt Dei, nullum eorum beneficium acceptare possumus. Id quod apprimè notandum est. Nam illud aut petere aut suscipere esset desciscere a fide Dei & seu transfugas in eorum militiam transmigrare. Atque hic maximè locum habet illud Christi, Qui mecum non est, contra me est: & qui mecum non colligit, spargit. Nam & inter humanos reges lex est, vt miles qui aliquid ab hoste receperit reus fiat fractae fidei.

fidei. Vnde Pau. 1. ad Cor. 10. Nolo vos socios fieri demonum. ad expellendos alios demones neque ad illorum maleficia dislocutionem. Potest enim vnus alium pellere: quia non sunt omnes aequibus sit consequens vt neque aliquod esset beneficium quod ab illis recipere non possumus. Huiusmodi licet alium demonem in existunt alij alius nequiores: nam eorum adoratio summum obtinet idololatriam, sed neque hoc licet edo quod quauis reliquas creaturas pro Deo colere, vt homines & marmora sacra imitatio consortij gradus diuinitatis. indicibiliter scelestior est demones colere, vt pote qui summum Dei odium. Enimvero ueris. ter exercent. Secundus pauloque inferior gradus est, aliquam amicitiam seu inter pares idololatriae imre. Solent se enim insinuare tanquam incubos, & succubos: deinde quasi consultores in continentinominibus clarissimae, atque aded ceu medici ad curandos corporum morbos. Neque verò in imitatio sua vasticies est, quidquam ab hominibus vicissim reposcunt vt astutius eos inescare valeant. At haec tamen societas ad apostasiam pertinet, grauissimumque aded peccatum est. Tertius gradus est deinde remissior aliquid ab eis citra vllam amicitiam indicium petere, vel illos ad aliquid inuocare etiam si securissimus sis, nulla te amicitia cum illis colligare, & peius est cum illis aliquid pacisci etiam citra cultum vel adorationem, sed tanquam hosti dicere, affer mihi tale aut tale auxilium, & reddam tibi hoc. In summa omnis eiusmodi societas ob id peccatum est apostasiae, quod cum hoste Dei contrahitur, & quasi cum rege alterius regni, quod caelesti aduersatur & cum tali hoste, qui nullas potest inducias habere belli, sed continenter absque vlla cessatione aduersus Deum & nos pugnat, quasi leo rugiens querens quem deuoret. Secunda ergo conclusio in praesentiarum sit, quod possumus cum demonibus praecise colloqui & conuersari tanquam cum hostibus idque dupliciter vel eos virtute Dei expellendo vt per exorcismos facimus, vel compellendo ad aliquod seruitium, vt Simon & Iudas demones compulerunt suam statuum infringere, & Iaco. alium, vt Hermogenem ad se adduceret.

Primum & tertium argum. D. Tho. facillima sunt. Primum enim est Origenis auctoritas super Mat. Primu arthum loco supra citato, dicentis, non esse secundum potestatem datam a saluatore adiurare demonia: gumentum sed Iudaicum esse. Hoc autem intelligitur de adiuratione, quae non fit virtute diuina ad demones compellendos: sed per modum beneuolentiae vel deprecationis. Tertium verò est quod adiurare aliquem videtur Tertiu ar ad quandam societatem pertinere, quam nobis cum demonibus contrahere nefas est. Ait enim Paul. 1. ad gumentum Cor. 10. Nolo vos socios fieri demoniorum. Argumentum autem hoc tantum conuincit quod per modum beneuolentiae, non possumus illos adiurare: possumus tamen per vim compulsionis. Secundum autem argumentum ampliosem postulat sermonem. Cui vt alia nos duo adhibemus, arguitur sic: Cum energuminis a demonibus obsessis licet nobis colloquia conferere. Nam & exorcistae & circumstantes multa illos interrogant. Imò exemplo Christi docemur id esse licitum: quippe qui Mar. 5. a demone sciscitatus est quodnam esset illi nomen, qui respondit, Legio. Quapropter D. Th. q. 95. art. 4. licitum esse autumat a demone sua sponte id offerente, propter aliorum utilitatem, aliquid interrogare: haec autem omnia speciem cuiusdam societatis praeserunt: ergo eiusmodi societas non est illicita. Secundum (quod est arg. D. Tho.) arguitur, si licitum esset demones adiurare licitum perinde esset necromanticis suis incantationibus demones inuocare, cum tamen de hoc male audiant sintque, aded iure prohibiti. Tertio denique arguitur, si non liceret demonum arte eorumque reuelationibus vti, edo quod non licet cum illis habere commercium, sequeretur quod neque liceret ariolari per astra. Nam quam sepius illuc se demones insinuant ad reuelandum futura, & occultos eventus: & tamen non profus huiusmodi astrologi condennantur, nec ab scholis proscribuntur. Primo argumento subnotantur exorcistae, in quibus profecto multa sunt caueda. Primum quod maxima ex parte neque diuina virtute, neque verò magica arte vtuntur sed sunt meri impostores, vt ego ipse plurimorum sum oculatus testis: saepe enim fingunt demonia inde eicere, vbi nullum est, atque aded plurimae mulierculae demonio obsideri mentiuntur lucri causa dicentes esse animas defunctorum quas infamant. Et ideo nisi aliquid intercesserit demonii documentum quod sit efficax, nulla est eis habenda fides, nepe nisi dum lingua loquatur peregrina vel aded immobili existat, vt multus hominum viribus dimoueri loco nequeat. Praeterea neque longa inire colloquia cum illis licitum est. Fateor equidem, vt ad argum. respondeam vnum aut alterum verbum interrogare non esse mortale, sed quaedam venialis curiositas. Attamen longos sermones cum illis habere, praeterquam quod ad quandam eorum societatem vtgere videtur periculosum est. Nam demones cum honore nostro & famam insidentur, si aliquam forte veritatem dicunt, non id faciunt nisi ad diffamandum aliquem vel defunctum vel viuum: & saepe circumstantes. Vnde Chryso. super illud Mar. 1. vbi Dominus spiritui immundo dixit obmutescere, & exi ab homine, Salutarium hoc inquit nobis dogma datur, ne credamus demonibus, quantuncumque denuntiet veritatem, Quocirca superstitionisimum neque vllomodo ferendum est, petere a demonibus signum in testimonium loci, vnde venit, aut quod nunquam in hominem a quo expellitur reuertatur: est enim mendax & pater mendaciarum. Et ideo neque illi, neque suis signis & testimoniis vlla est adhibenda fides: sed solum virtute Dei repellendi sunt. Interrogari autem quidquam nisi a sanctissimis viris non debet, vt pote qui a Deo obtinere possunt vt eos veritatem fateri compellant, sicut falsi sunt Christo vbi dixerunt esse legionem. Postremo hic animaduertendum est quod quauis exorcismi sanctae res sint, & a Christo vsque & apostolis originem ducunt, non tamen tam crebro sperandi sunt eorum effectus quam tempore nascentis adolescentisque ecclesiae. Nam cum expulsio demonum per ecclesiae ministros testimonium sit fidei, fit vt tunc temporis quando opus erat fidei per miracula stabilire, frequenter eiusmodi miracula aderentur. Modo autem firmata iam religione, non ita crebro contingunt: neque aded tamen exorcismorum religio continenda est. Circa secundum argum. meditanda sunt varia Magorum nomina, quae tam iure can. 26. quae. 5. quam iure ciuili. C. de maleficis & mathematicis, atque alibi

FRA T. D O & marta diuinitio: vel ideò q per artè Magicà mortuos suscitare

varià Ma sapè denotantur. Sūt eni verò qui per aqua inspectionem diuinant. Sicut & Chiromantici qui...
magis affirmantur. Prius q per astrorū obseruantiam, & domos ac regiones quas ipsi delineant, quis possit effectus naturales veluti pluias & serenitates temporumq; successus quadamtenus prospicere, haud tñ accidentarios effectus & euentus. Enimuerò cū natura sp certis determinatisq; perio dis eoidem operetur effectus, non possunt per causas naturales contingentia deprehendi, vt q ab homine fodiente sepulchrū thesaurus fortè reperitur, aut q fulmine sit quispā vel alia extraordinaria morte periturus. Et multominus p easdē causas futura contingentia vel occulta deprehendū tur q ex meā nostra voluntate pendent: eò q intellectus & voluntas incorporeæ potētæ sunt ac perinde ap impressionibus cælestibus exemptæ. Nam corpus in spiritū nihil immediate imprimit. Vnde Arist. 3. de anima tex. 1 30. contra illos qui aiebant talē inesse hominib. voluntatē qualē in die inducit patēr virorū deorumq; .f. sol vel cælum in die natali, ait in hanc opinionē inde fuisse colla. p̄s q aīam putaret esse sentum. Quapropter cæli, causa per se esse nequeunt actionū liberi arbitrii. Et quis imprimendo in corpus humanū, possint circa cōplexiones aliquid facere, atq; ad eò circa sensus, qui cū sint animæ organa, possunt illā quodammodo inclinare. Fñ qm sensuales vires vt 3. Eth. auctōr est Philos. rationi obediunt, nulla inde necessitas libero arbitrio imponitur, sed cōtra cælestes influxus potest homo operari. Atq; eo præsertim q educationes, & consortia cum iis aut illis hominibus, & potissimum amor Dei & gehennæ metus atque honoris cupiditas, & infamiæ timor, & alia id genus multa pnt hominū inclinationes & affectus peimutare. Colligamus ergo cū D. Tho. 2. 2. q. 6 5. art. 5. conclusiones duas quib. ad tertium argm respondeatur. Prior, Licetū est per astrorū inspectionem de effectib. naturalibus quæ ordinario naturæ cursū fiunt aliquid iudiciū capere vt de serenitatibus, de pluuuis, de pestibus, de q; id gen⁹ tēpestatib⁹ alius. Hoc. n. est de effectib. per proprias causas iudicare: sicuti medici ex morborū malignitate de futura morte iudicant. Posterior neq; de accidentariis contingentibusque effectib. neque verò de iis q in nostro sunt arbitrio per astrorū cōsiderationem potest iudicium nisi fallacissimum ferri. Multoque minus valent eos qui occultissimè crimen aliquod cōmiserūt illa scientia inuestigare neque eorum qualitates & indicia qb. deprehendantur. Hæc enim astrorum aspectus nō produnt. Quare Aug. lib. 4. cōse. Illos inquit Planetariōs, quos mathematicos vocant, cōsulere, Christiana & vera expetit & amat. Hęc ille. Ratio autē est q dæmones cū homines videant tam cupidos secreta agnoscedi, atque illos præsertim quorū ea interest scire, in eiusmodi astrorū iudicia ferenda omni solertia sese ingerunt. Præterq̄ q eiusmodi astrologi adeò sp & falluntur & fallunt, vt vix eos semel cōringat vnā veritatē pferre. Quare idem Aug. 2. luper Genes. ad literā bono, inquit, Christiano, siue Mathematici siue qlibet impiē diuinantiū & maximè dicentes vera cauedi sunt, ne cōsortio dæmoniorū animā deceptā pacto quodam societatis irretiant. In his autem astrologis, vt lib. 5. dicere cœpimus, attentissimè inter eò iū scientiam discernendū est & eiusdē scientiæ vsū. Enimuerò quāuis eis gratis, imò cōtra veritatē demonstratā concedamus, q occulta possint per iūā scientiam inuestigare, nihilominus eius vsū ad hoc applicare, vt occulta crimina reuelent, est nouū peccatū idēque mortale & grauissimum contra iustitiā. Est enim occultos peccatores præter ordinē iuris infamare. Demus enim perinde astrologū scire quis furtū, aut adulteriū, aut homicidiū fecit, ac si propriis oculis vidisset, profectò nihilominus grauissimum illis peccatū est & Reipub. perniciosissimū, illū detegere & reuelare. Præterq̄ q ad nihil aliud valet, quā vt inter homines infamiæ & iurgia serantur: quandoquidē iudici nequitiam licet solo indicio astrologi cōtra quempiam procedere. Neque enim tràquillus status Reipub. in hoc cōsistit, vt occulta crimina, nisi ordine seruato iuris, inuestigētur. Fac nullū crimē cōmitti posse occultissimè, quin illico fieret manifestū, profectò neutiq̄ homines viuere possent. Si autē astrologis vlla daretur fides, nullum esset occultū. Igitur quāuis verissima semper dicerent, ob hoc ipsi essent citius è Republica exterminandi, nisi se continerent ne vllū vnquam infamia denotarent. Igitur vt rem tandē concludamus omnia magorum genera trino iure acerrimè cōdēnata sunt diuino scilicet Pontificio, & Cæsareo. Verba enim sunt Deut. 1 8. Quando ingressus fueris terrā quā dominus Deus tuus dedit tibi, caue ne imitari velis abominaciones illarum gentium: neque inueniatur in te qui iustret filium suum, aut filiam, ducens per ignē, aut qui ariolos sciscitetur, & obseruet somnia atque auguria, nec sit maleficus nec incantator, neque qui Phytones consulat, nec diuinos, & quærat à mortuis veritatē. Omnia hæc abominatur Dominus, & pp istiusmodi scelera delabit eos in introitu tuo. & Leu. 19. Nō declinetis ad Magos, neq; ab ariolis alqd sciscite. mini, vt poluamini cum eis. Et c. 20. Vir siue mulier in quib. phytionicus, vel diuinationis fuerit spiritus, morte moriantur, lapidibus obruent eos: sanguinis eorum sit snper illos. Hæc atque aliæ id genus animaduersiones frequentes extant in veteri testamento aduersus omnes Magorum species. Erat. n. populus

pulus ille si e scientissimus occulta perferendi & cognoscendi, ac subinde in istud idololatriæ ge 26. q. 5. nas propen sissimas. Sed & lege euangelica ecclesia anathematis gladio idē genus hominū acerrimè impetit vt patet 26. q. 5 per totū, videlicet can. si quis ariolos, & omnibus subsequētib⁹ vsque ad can. nec mirū, arioli, aruspices, stellarū cursus obseruantes, & sortilegi & incantatores, & augures qui Gentilium idololatriam sequi vidētur; & pariter illi qui cum illis fuerint conuersati, auxilia aliqua à suis artibus petentes, anathematizantur, excommunicantur, & ab ecclesia procul excluduntur. Et C. de maleficiis, & mathematicis. l. artem geometriæ, & l. nullus aruspex, & l. eorum, & l. nemo. & in summa per totum titulum aruspices & magi seuerissimis legib. vindicantur. Nā l. eisi. eucleo dediti iubentur vngulis sulcantibus latera pœnas perferre proprio dignas facinore, & l. nemo. supplicio etiam capitis puniri iubentur. Accedunt & leges regni nostri partita. 7. tit. 2 3. Hoc tñ adnotauerim contra quosdā qui sinistrè legē primā huius tituli intelligentes eā in fauorem Astrologorū allegare contendunt. Air. n. lex, diuinationem, quæ sit per scientiam Astronomiæ non esse illicitā: sanè cum illa sit vna ex septē artibus liberalibus. Verba hæc tñ fm tenorē duarum conclusionum quas proximè cum D. Tho. collegimus, interpretanda sunt, videlicet, q illa scientia est licita ad iudicandum de pluuis, aut pestib. ac tempestatib. quæ astrorū concursu certitudine naturali eueniunt, Haud tñ lex intelligit eandē scientiam esse licitā ad iudicandū de accidentariis effectibus aut de illis q ex nostra voluntate pendent & multominus ad inquirendū p̄sonas occultas, q aliquod peccatum perpetrarūt. Imò huiusmodi Astrologos cum Necromanticis, & Diuinatorib. & Mathematicis comparat: quos subinde grauissimo iudicio condemnat. Et l. 3. supplicio capitis plectendos censet. Et idem habetur inter ordinationes regni titulo octauo, c. quarto. l. j. & ij.

ARTICVLVS III.

Vtrum liceat adiurare irrationales creaturas.

OSTquam visum est tam Deum quā homines & dæmones adiurari posse, sequitur potestremò an irrationales quoq; creaturas liceat adiurare, sicuti locustas & brucū, nubescq; atq; alias tempestates. Et respondet D. Tho. suppositis distinctionib. duab. per tres conclusiones. Distinctio prior est, Adiuratio huiusmodi, aut refertur ad ipsam irrationalem creaturam ita vt oratio & locutio ad illam dirigatur, Et de hoc est prima conclusio. Vanum esset irrationale creaturam sic adiurare, vt sermo ad eam dirigeretur. Atq; hanc probant argumenta tria D. Th. Nam cū adiuratio nō nisi per locutionem fiat, quā irrationales creaturæ percipere non valent, frustraneum esset illas adiurare. Deinde adiuratio illis tantū cōpetit, quibus congruit iurare irrationales autem creaturæ iurare non possunt: ergo neque adiurari. Ad hæc cū duplex vt dictū est, sit adiurationis modus, scilicet & deprecatorius, & cōpulsorius, prior vanus est respectu irrationaliū creaturarum, vtpote quæ nullam habent suarū actionum dominū, vt prece moueri queat: Posterior verò soli Deo competit, cuius solius imperio, vt habetur Matt. 8. obediunt venti & mare: quare nos creaturis irrationalibus nihil imperare possumus. Secundo modo fieri potest adiuratio, vt referatur ad eum à quo talis creatura agitur & mouetur nempe ad Deum & dæmonem quorum actione licet diuersa ratione eiusmodi tempestates nobis ingruant. Enimuerò eadē est actio agentis & eius rei q agitur & mouetur: sicut motus sagittæ, & ipsius est tanq̄ rei motæ, & sagittantis tanq̄ eā mouentis. Quapropter motus tempestatis est motus ipsius tanq̄ rei motæ, Dei autem tanq̄ primæ causæ omniū naturalium actionū: & præterea tanquā permittentis dæmonem eisdem irrationaliū creaturis vt ad nobis nocendum. Hac igitur de causa statuitur secunda conclusio. Duplīter iure possumus irrationalem creaturā adiurare. Vno, s. modo adiurationem per modū deprecationis ad Deum dirigendo: & alio modo dirigendo eam ad dæmonem per modū cōpulsionis. Atq; prior modus pertinet ad eos qui diuina inuocatione citra exorcismos miracula faciunt: sicuti de Simone & Iuda legitur qui dracones adiurauerunt, p̄cipiētes eis vt in desertū secederēt, posterior verò prius ad exorcistas. Tertia conclusio: Nequaquā licet dæmones in eiusmodi euentib. adiurare, quasi auxiliū ab eis implorādo. Posset. n. vt mō dicebamus vnus dēmon alium arcere, & dæmones q nubila colligunt rogatu nostro cessare, sed hoc eēt eos vt Deos colere, q ingēs eēt apostasię crimē. Secunda & tertia conclusiones certissimæ sunt, neq; vllum præferunt dubium quod sit disputatu dignum. Prima verò, quāuis nihilo sit minus certa, est tñ memoriæ penitus cōtra quorundam abusum commendanda. Nepe vt in eiusmodi adiurationibus, quas vulgus coniuurationes appellat, bruci, locustarum, & nubium adiuratio non ad huiusmodi res dirigitur: sed vel ad Deum per modum deprecationis, vt dignetur nostri misereri, dæmonesq; cohibere, qui eius permisso eiusmodi tempestates in nos obmoliuntur. Et hic est optimus omnium modus eiusmodi cladibus occurrendi. Quod si adhibeantur exorcismi, non intelligantur aduersus res irrationales dirigi, sed aduersus dæmones, vt in virtute Dei cessent nobis esse infestos. Hoc aduersus illos adnotauerim, qui potius impostores, & incantatores sunt quam exorcistæ: nepe qui cum nubib. & locustis, & brucis, cumq; aliis eiusmodi bestioliis pugnare contendunt, ac si eorum colloquia perciperent, aut in ipsarum nubium aut locustarum potestate esset cessare. Quin verò litē cum locustis contestantur, patronosq; & aduocatos & procuratores illis creant, q causam ipsarum defendāt, illasq; coram iudice accusant: à quo conuincuntur, condemnantur, anathematizantur, & excommunicantur: cū ipsi potius adiuratores excommunicandi essent, atq; in vltimas insulas relegandi. Nam si contra vermiculos lo-

Distinctio. Prima conclusio.

Secundus adiurationis modus.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

quantur, quid illi intelligunt? Sin verò cōtra dæmones, quid opus est illos ordine iuris oppugnare? Sanè cū nostri sint publici hostes, qui nullo iure, sed solam suam nequitiam in nos exercēt. Atq; aded̄ tanquā manifestarios inimicos nostros sola virtute Dei armatis licet nobis illos propulsare. Haud ergo iudices & ecclesiastici & ciuiles (nam vtriusq; res incumbit) in huiusmodi impostores, & præfugatores animaduertere negligant: quippe qui religionem Christianam irrisioni exponūt.

FINIS LIBRI OCTAVI,

DE IVST. ET IVRE.

LIBER NONVS

DE IVSTITIA ET IVRE.

PROOEMIUM.

In septimo libro, ubi religionis argumentum ingressi sumus, de voto à nobis disputatum est: nempe de his quæ homo Deo suapte sponte pollicetur, atque aded̄ de sacerdotibus qui diuinis peragendis sacrificiis manipantur, in proximo de iurandi religione. Subsequitur ergo secundum ordinem ibidē propositum, vt de illis di. amus quæ mortales religionis vinculo eidem Optimo Deo reddere cōstringuntur: vt pote de oblationibus ac de decimis, quæ substantia sunt & alimonia sacerdotum: ac subinde de vitio simoniæ, quo aditus eiusdem sanctæ Ecclesiæ pollui solem. Oblationum autem decimarumque tractationē nequimus aliunde aptius ac subinde pulchrius auspicari, quam ab earum radice & fundamento. nempe à sacrificiis: quæ non modò Christiani, verum vniuersi mortales Deo suo iugiter offerre tenentur. Est enim sacrificium, oblationum suprema ad quam reliquæ vniuersæ referuntur. Quæ e duas sacrificiorum questionis præmittere operæ pretium duximus: vnam in genere, atque alteram in singulari.

QVÆSTIO I. DE SACRIFICIO IN GENERE.

S. Tho. 2.2. quæst. 85.

ARTICVLVS I.

Vtrum Deo sacrificare sit de lege naturæ.

Primum argumentum à parte negatiua.

Primus igitur articulus quæstionis de sacrificio est, vtrum sacrificiorum oblatio sit de iure naturæ. Arguitur nanq; negatiuè: Ea quæ sunt iuris naturæ, cunctis sunt mortalibus communia: sacrificia autem Deo offerre non fuit temper vniuersis mortalibus commūne & vnum. Abel nanq; legitur obtulisse de grege suo: Cain verò de terra frugibus. Atqui Melchisedec, vt Genesis decimo quarto relatum est, panem & vinum: alij verò alia animalia: ergo sacrificiorum oblatio non est de iure naturæ. Secundò: Ea quæ ius naturæ docet, minimè credere licet iustos homines præterisse: de Adam autem nulquam sacrificium obtulisse legitur: neq; verò de Isaac: cū tamen de eodem primo parente. Sapientia ipsa capite decimo contestetur eduxisse eum à delicto suo: vbi potissimum sacrificij oblatio videbatur congruere. Tertio: Sacrificia, vt decimo de ciuitate Dei, auctor est Augustinus, in quadam significantia offeruntur: significare autem quod vocibus primum (vt 2. de doctrina Christi idem est auctor) deinde rebus congruit, humano beneplacito instituitur: non ergo sacrificia à lege naturæ dimanant, sed à iure humano. In contrarium autem est qd omni ætate semper fuit apud cunctos mortales aliud quod sacrificandi specimen: quod autem mortales omnes docti sunt, natura magistra didicerunt.

Argum. 2.

Argum. 3. Augustin.

Quid sacrificium.

D: Thom.

Cum res sit per se ipsa euidens, sacrificia, seu Deorum seu veri Dei, ab ipso statum mundi primordio more & vsu inter mortales celebratissima: superuacaneum fuisset quærere an fuerint. Sed prima quæstio de eorum fonte & origine instituitur: nempe vtrum sit hominum inuentum, an potius documentum naturæ. Vbi primum omnium non est prætereundum, vt res ipsa, solennissima semper Latinis fuit, ita & nomen eisdem esse receptissimum. Est enim sacrificium idem quod factio sacri: & sacrificare idem quod sacra facere. Quapropter, vt scienter D. Tho. præsentis quæ. art. 3. adnotauit, sacrificium non idem est prorsus quod oblatio. Nam quidquid in Ecclesia offertur oblatio dicitur, etiam si nihil circa rem ipsam fiat. Sicut dum offeruntur nummi, aut panis, aut res aliæ: sacrificium autem non fit nisi vbi circa res ipsas Deo oblatas aliquid exercetur. Quales erant præcis animalium immolationes: & nobis dum sacrosanctum panem benedicimus, si angimus; & consumimus: hoc enim est sacra facere. Vnde apud gentes præter sacerdotes sacrificia offerentes, etiam sacrificij qui illa exercebant opera. Est ergo sacrificium, peculiare sacerdotum munus. Ad quæstionem igitur vnica conclusionē respondetur. Sacrificiorum oblatio non solum diuini iuris est & humani, verum & ex eorū numero, quæ in iure naturæ sunt posita. Probat: Ratio ipsa naturalis magistra ex his quæ in se homo experitur eum planè docet alicui superiori esse subditum: Misericordie nanque, ærumnæ; & calamitates quibus indelineret afflictaur, eum commonefaciunt aliunde sibi,

sibi, hoc est desuper opem ferri. Atque aded̄ sentit aliquem sursum existere cuius auxiliis egeatur, idque, quidquid sit, omnes pro Deo habent. Rursus & ex rerum ipsa natura discit sublunaria hæc quia cælorum influentiam suscipiunt eisdem esse loco subdita, eademque ratione terram cæteris elementis: vt pote quorum rore aëreque iuuatur; ac perinde se etiam ipsum Deo, cuius ope viuit, subiectionem debere atque honorem. Modus autem sensuali homini congruus est, vt reuerentiam quam Deo debet non modò intus animo referat, verum & sensibus signis eandem foris exhibeat. Hac igitur naturali ratione docti atque admoniti sunt vniuersi mortales qualicumque ratione Deū nouerint, eidem sacrificia offerre, in signum debitæ reuerentiæ & subiectionis. Quemadmodum & inter homines mos subditorum est, dominis, quasi eorum dominium consistentes, munera offerre: hoc autem ipsum impræsentiarum sacrificij nomine intelligimus. Fit ergo nostra conclusio consequens: nempe sacrificiorum oblationem esse de iure naturæ. Et est notanda conclusio persuasio quæ non de sacrificio tantum quæ mente intus offertur procedit, sed etiam de externo. Nam et si verus Dei cultus qui spiritus est cordiumque inspector, intus in corde potissimum consistat, iuxta illud Psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: id quod tum Christus ipse Ioannis 4. testatur dicens, Venit hora & nunc est quando veri adoratores adorabunt in spiritu & veritate: tum etiam Paulus. Apostolus 1. ad Corinth. 14. Orabo spiritu, orabo & mente: tamen cum nos corporei simus, vtroque nomine debemus eum colere. Ex his vtrique colligitur quantum ad Dei cognitionem attinet, neq; externum sacrificium esse necessarium, neque verò vocalem orationem, veluti inter homines, quibus non nisi externis signis aliena corda innotescunt. Neque verò externus cultus laudi datur nisi quatenus ad internum refertur. Attamen non ideo non est magno pretio æstimandus. Valet enim tum ad excitandum, tum etiam ad testificandum mentis affectū. Quare suo non caret egregio merito. His nanque quæ ex animo redundant, debitum Deo secundum nostram naturam persoluimus. Quare sanctè institutum est vt publicitus in templis res diuina celebriter fiat. Arguat verò quispiam contra conclusionis rationem sic: Naturalis ratio, etsi nos nostrorum defectuum admoneat, tamen non ab altiori principio nos docet subsidia nobis prouenire quàm à naturalibus causis. Nam si lumen duntaxat naturale consulas, quantum ad corpus per orbis cælestes naturales philosophi docuerunt nobis esse à natura prouisum: quantum verò ad animi cognitionem per intellectualem lumen: sed quantum ad effectus per liberum nostrum arbitrium. Respondetur quòd vbi naturalis ratio omnibus est nebulis expurgata, clarè monstrat hæc ipsa naturalia adminicula non nobis sufficere ad medendum omnibus miseris quas corpore & animo patimur: atque aded̄ saltem in confuso aliam indicat superiorem causam quam homines pro Deo habent. Quòd si aliqua reperiantur tam barbaræ nationes quæ non nisi vel cælorum, vel alia inferiora præsidia cognoscunt, solari syderi, aut cuiuspiam alteri creaturæ honores pendunt diuinis, ac subinde sacrificia. Conclusio ergo cum sua ratione aded̄ est lumine naturali nota, vt nulla vnquam fuerit ratio quæ non Deum coleret, sacerdotibusque haberet, atque aded̄ sacrificia. Duo enim hæc paria cogitare soleo quibus omnis semper cōstituit Respublica: videlicet sacrificium & sacerdotium: lex & gubernator, Nam Respublicæ institutor quem primum illic scopum ciuium oculis præfigere consuevit, fuit Deus, quem populus veneraret, & à quo subsidia posceret. Mox, quibus coleretur, sacrificia instituere. Deinde leges condere eidem religioni congruas ac subinde magistratus penes quos sita esset legum custodia. Sic enim Lilius tradit, Numam illū secundū Romanorum Regem instituisse Rempub. Vnde Arist. 6. Ethic. cap. vlt. inter magistratus sine quibus constare nequit Respub. connumerat sacerdotes qui publicis sacrificiis addici debent, quorum quidem præfidentes, tum reges sacrorum dicuntur, tum Pontifices Max. Idque repetit lib. 7. capit. 8. vbi in primo magistratuum gradu eosdem collocat sacerdotes. Et Ethic. 8. cap. 9. ad rationem alladens nostræ conclusionis, ait sacrificia vetusta post perceptionē frugum fuisse fieri solita. Quòd si historias tam nostras quàm profanas perlustras, statim ab orbe cōdito, Abel, Noè, ac Melchisedech, in lege naturæ videas oblationes, & sacrificia obtulisse. Et ante legem datam, Abraham etiam & Iacob. Et in sacra præterea historia, Genesis 47. extat sacerdotum Ægyptiorum memoria, qui erant regalibus priuilegiis insignes.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd sacrificiorum oblatio, si eam in genere mediteris, cunctis fuit gentibus semper communis: quòd autem his vel illis vterentur, constitutiones fuerunt humanæ secundum hanc, aut illam Dei cognitionem quam vnaquæque gens attingebat. Hac enim ratione dicebamus libro proximo, & secundo, humanas leges à naturali deriuari: scilicet per modum determinationis generis ad species. Est enim lex naturæ vt malefactores supplicio plectantur: quòd autem hoc aut illo, lex sanxit humana, secundum cuiusque nationis ingenium. Et idem est de cultu, & sacrificiis. Et per hoc respondetur ad argumentum tertium, videlicet quòd suos significare conceptus, naturale est homini: his autem, aut illis vocibus & signis, cuiuslibet est nationis placitum.

Ad secundum verò respondeo: vt nō esse dubitandum, quin Adam & Isaac, sicut & cæteri iusti, sacrificium obtulerunt: maximè cum Adæ sua innotuerit culpa, atq; Isaac sua etiā originalis: quæ quidem culpa secundum Gregoriū antiquis patribus per sacrificiorū oblationes remittebatur. Sed nō opus fuit vt vniuersa in sacram historiā essent relata. Et fortè consultò. Nam cū in Adam Initiū habuerit culpa, nō est tanquā oblator sanctificantis hostiæ nominatus: sed filii sui Abel & Cain in quibus sacrificiorum disparitas quæ semper fuit in orbe placentiū & displicentiū Deo, notata fuit. Sacrificij autē quod Isaac obtulerit, ideo forsan nō habetur in factis memoria, quòd ipse fuit à patre in sacrificium oblatas, tanquam hostiæ Christi prognosticum, quòd vniuersorum apex radixque fuit.

Vtrum soli Deo sit sacrificium offerendum.

Primum argumentum. **Argum. 2.** **Conclusio negatiua.** **Prima ratio conclusio.** **Secunda ratio.** **Tertia.** **Paulus.** **August.**

Quoniam dicere visi sumus, Deo, cuius ope indigemus, sacrificia à nobis deberi, arguitur quòd non illi sit soli sacrificiis litandum. Sancti homines, iuxta verbum Petri in 2. Canonice, diuinæ efficiuntur consortes naturæ. Præterea angeli, vt patet Iob 1. filij Dei nominantur: ergo vtriusque decet sacra litare. Secundò: Maior illis quàm terrenis principibus debetur honor: sed homines principibus honores deferunt & munera offerunt: ergo licitum est, vt sanctis sacrificia fiant. Eò potissimum quòd aras illis templaque & altaria erigit Ecclesia. In contrarium est illud Exod. 22. Qui immolat Dijs, occidetur, præterquam Domino soli.

Ad quæstionem simplici conclusione negatiua respòdetur. Nemini præterquam vni summoque Deo fas est sacrificia immolare. Conclusio præter allatum testimonium triplici ratione probatur. Prima autem ex superiori facile colligitur, dictum enim est sacrificium exterius, seu testimonium offerendum esse interni illius quòd est in anima: nam religio exterior in hoc potissimum seruit, anima verò se illi in sacrificium ad dicit, penes quem, vt dicebamus, situm esse cognoscit suum præsidium & subsidium: ille autem solus est Deus: ergo illi tantum sacrificia debentur. Probat hanc postrema præmissa. Homo sicuti & rerum vnaquæque præter Deum & ab aliquo principio emanare se cognoscit, & in aliquem vltimum tendere finem, qui sua est suprema felicità: Deus autem solus est & principium hoc, & subinde finis, atque ad eò ab ipso veluti à primo fonte, & quidquid habemus recepimus: & ad id quòd tendimus adiuuamur. Solum ergo ipsi fas est sacrificia libare. Accedit secundò quòd illi tantum licitum est sacrificare apud quem licitum est orationibus nostris ac preceationibus accurrere, tanquam ad illum vnde nos, nostraque vtriusque hominis salus pender. Hac autem ratione solum Deum oramus, vt nostri misereatur, nobisque opem ferat. Ad idem facit tertio exemplum quòd inter homines ceruimus. Regi enim, summo Reipublicæ capiti, illi dicati sunt honores: quos alteri inferiori deferre, crimen esset lesæ maiestatis: debet enim præciuis cunctis in ea esse excellentia, vt ei quempiam exæquare, citra eius iniuriam fieri nequeat. Hanc igitur nos conclusio docet, sacrificare, officium esse cultus latriæ, hoc est seruitutis & subiectionis quæ soli Deo debetur. Id cuius nos Paulus ad Rom. 1. planè curauit admonitos: vbi impudentissimam illam gentium idololatriam obiurgabat, arasque eorum, & lucos, ac subinde nefaria sacrificia abominabatur: quæ cum honores essent immortalis Deo iure proprio debiti, vilibus creaturis impendebant. Et est præterea conclusio Diui Augustini 10. de Ciuitate Dei: quam cap. 4. & subsequenter luculenter edisserit: vbi rationes Diuis Thomas insinuat. Deus nanque sacrificia nostra non indiget à nobis exposcit: est enim, teste Dauide, Deus qui nostrorum nullatenus bonorum eget: sed significacionis gratia. Primum scilicet, vt exterioribus rebus vera cordis sacrificia expronamus. Vnde sacrificiū inquit, visibile, inuisibile sacrificij sacramentum est: hoc est sacrum signum. Interna autem sacrificia protestationes esse debent, quibus Deum profiteamur, eum esse vnum, à quo salus nostra, totaque rerum summa, ac demum suprema nostra felicità pender. Quare dum peccamus, confitentes cum propheta ei soli peccasse, corda nostra conterimus & contubulamur, atque orationes ei veluti suauissimum incensum adolemus: cuius vti que sacrificij signa erant illa quæ sub antiqua lege in victimis atque incenso offerebantur. Vbi profecto egregie sacer ille pater versiculum illum penitentis Dauidis interpretatur: Si voluisses sacrificium, dedissem: vti que holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non despicias. Admonet enim nos propheta ea ratione Deum nolle sacrificia qua vulgus eum velle arbitratur: scilicet quòd in pecudum trucidatione delectetur: aut quòd illis cibis indigeat: quas quidem demètiū cogitationes in alio Psal. retundit dicens: Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum: aut sanguinem hircorum potabo? Quasi diceret: Ego quidem esurire non possum, & ideo tauris tuis & hircis in cibum non egeo. Neque verò si esurire possem, tuo indigerem pastu: nam meus est orbis terræ & plenitudo eius. Non ergo hac ratione vult sacrificia. At quia non omnino ea tenuit ac despicit, sed grata habet, tanquam signa spiritualis sacrificij, subdit: Sacrificium Deo, spiritus contribulatus, &c. Per hæc ergo ratio elucidatur priorum sacrificiorum: nempe immolationis animalium, emissionis hirci, ac cæterorum. Ratio inquam erat quòd non offerebantur tanquam res simplices: sed tanquam signa. Duo autem ex his fiunt reliqua dubia. Prius de sacrosancto sacrificio altaris nostri, quòd re vera non tantum vt signum à nobis offertur, sed veluti res nullo æstimabilis pretio, sanè cum Deo Deum ipsum in pretium debitorum nostrorum offeramus vt quæstione proxima dicturi sumus. Ad hoc autem respondetur, rationem huius immentæ hostiæ longè esse à reliquis diuersam: nam est commemoratio pretij humanæ redemptionis. Tamen si nihilominus signum sit seruitutis nostræ, quo profitemur totum nostrum genus, tum præuacatione in Deum fuisse collapsum, tum eius beneficio seruatum: atque ad eò eiusmodi expiatione in eius gratiam reuocatum. Sed de hoc statim latius. Alterum verò dubium est, quòd videtur Christianorum mores præsentis conclusioni contradicere: nam & Deiparæ virgini cæterisque diuis in more nobis est munera offerre, locaque habere designata quorum deuotione diuersis sanctis nos ipsos nostraque offerimus, atque id etiam sub forma sacrificij: nam & sanctis thura adolemus, & cereos incendimus, & reliqua facimus quæ imaginem præferunt sacrificij: Hoc autem dubium, argumentorum responsa dissoluent.

Ad

Ad primum igitur respondetur quòd etsi angelis ac sanctis diuinitatis nomen per Dei gratiam communicetur: iuxta illud. Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes: nempe in filiorum ordine adoptati: tamen hæc non est diuinitas per naturam & æqualitatem Dei. Quare nemini præter ipsum par est honores deferre diuinos: atque ad eò neque sacrificia facere ratione iam dicta. Et ex hoc deriuatur solutio argumenti secundi: nempe quòd etsi principibus humanis maiora offerantur, quàm quæ antiquitus, & præter sacrificium altaris modo offeruntur Deo: tamen pretiositas sacrificij non æstimatur secundum rem quæ offertur, sed secundum cultus subiectionisque significationem: & ideo sicut illa qua homines Deo subduntur, obedientia & veneratio nemini præter ipsum impendi potest, sic nec vlla sacrificij ceremonia. Ad tertium demum respondetur, ex hac veritatis confessione nullatenus fieri consequens, vt non modò hæretici, verum & alij arbitrantur qui nolunt illo nomine censer, vllam idololatriæ imaginè hac religione paliari, quòd diuis manera offerimus: nam in primis illa non sunt sacrificia sed inerte oblationes. Etenim verum sacrificium altaris soli Deo offerre fas est. Vnde Aug. 8. de Ciuitate Dei: non constituimus martyribus templa sacerdotialia, quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Vnde sacerdos non dicit, offero tibi sacrificium Petre vel pauli: sed Deo dicimus, Accipe oblationem quam tibi offerimus. Sanctorum autem memoria fit in Missa tum quia de eorum victorijs Deo gratias referimus, tum quia eos oratores atque intercessores nostros apud eundem Deum nostrum constituimus. Præterea & simplicia munuscula quæ sanctis offerimus, in Dei laudem & honorè referimus: quippe qui amat in sanctis suis laudari, quatenus eius sunt filij ad æternam iam hæreditatem recepti. quemadmodum quo regis famulos honore dignaris, regem ipsum colis. In summa sicuti sanctos sola dulci adoratione colimus, non latriæ: & oratione pulsamus non vt nostri misereantur, sed vt pro nobis orent: eodem interstitio oblationes illis facimus, nõ sacrificia. Hinc fit absurdè eos errare qui licere negant & eleemosinas in honorem Virginis & sanctorum, aut petere aut porrigere. Nam primum aliud est quàm gratitudinis virtus si sanctorum ipsum amore eleemosinas ob id conferamus, quòd nostri sunt interuentores apud Deum, vt suo charitatis officio par rependamus. Et præterea eleemosinæ quas in honorem sancti pendimus, perinde ac de alijs oblationibus dictum est, in dei honorem cedunt.

ARTICVLVS III.

Vtrum sacrificiorum oblatio sit specialis virtutis actus.

POSTQVAM visum est de substantia & obiecto, seu fine sacrificij, quæritur quâ latè pateat. Primum in hoc articulo quantum ad actus an videlicet omnia opera omnium virtutum, sint sacrificia. & subinde articulo sequenti quantum ad personas, quæ ad sacrificia obligantur: vtrum vniversi mortales ad hoc obligentur. Quæritur ergo vtrum offerre sacrificia ad specialem pertineat virtutem. Arguitur enim negatiue primum ex Paulo. Admonet quippe sic nos ad Rom. 12. Exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, Deo placentè, &c. & ad Hebr. vlti. Beneficentiæ & communionis nolite obliuisciri: talibus enim hostiis promeretur Deus. Exhibere autem corporum membra in hostiam, ad corporis affectionè attinet, cuius maceratio per plures sit virtutes nempe per abstinentiã & ieiunium, per castitatis continentiam, & per fortitudinem in martyrio. Et pariter beneficentiæ quæ officium est singularis virtutis sed omnium. Huc secundò accedit Aug. lib. 10. de ciuitate Dei: vbi ait verum sacrificium esse omne opus quòd agitur vt in sancta societate inhæreamus Deo. Adde tertio quòd sacrificium id omne censetur quòd offertur Deo. Offerimus ei autem tum mente deuotionem & orationem, tum etiam corpore res: vt decimas, primitias & holocausta, &c. quæ variarum sunt virtutum officia. In contrarium est quòd singularia præcepta non dantur nisi de actibus singularis virtutis: & in Leui, singularia sunt de sacrificijs posita.

Veritatem huius quæstionis pluris iam propter Lutheranos scire refert, quàm lapsis temporibus referebat. Negant enim non minus obstinenter quàm impudenter aliquod esse familiæ Christianæ singulare sacrificium, ad certam attinens virtutè & cultum: sed dicunt omnia virtutum omnia nihil aliud esse quam sacrificia quædam: atque ad eò in Christianissimo nullum dignoscunt singulare sacerdotum ordinè: sed aiunt vniversos Christianos vtriusque sexus esse promiscuè sacerdotes, iuxta verbum Petri, in sua prima Canonica, vniversos appellantis regale sacerdotium. Ac perinde inficiatur sacrosanctum altaris sacramentum esse sacrificiū. De quo quidè expugnando errore constituta hic nobis est proxima, quæ sublequitur quæstio, vt hic articulus eiusdem sit quæstionis subterniculum respondetur ad præsentem quæstionem tribus conclusionibus: Prima Sacrificiorum oblatio secundum suam propriam rationem, est actus specialis virtutis: nempe religionis: suam inde nanciscens laudem, & in diuinum fit reuerentiam. In hoc enim: vt lib. 2. dictum est propria ratio religionis consistit. Secunda: Cuncta officia vniversarum virtutum participatiue & ab extrinseco quatenus per religionis virtutè in diuinum honorè & cultum referuntur, sunt quædam sacrificia. Exemplo ambæ simul conclusiones pateant. Virtutum singularum ex suis proprijs obiectis sortiuntur speciem: vt alia sit fortitudo: & alia iustitia: & sic cæteræ. At verò dum per charitatem referuntur in Deum, quandam charitatis speciem participat: sed nihilominus charitas suam habet proprium obiectum & actum, qui est Deum sub ratione bonitatis eius diligere, ac subinde eadem ratione proximum. Similiter in vitijis furtum per se est peccatum: at tamen dum fit propter mæchiã quandam, inde maculam eiusdem vitij contrahit, vt 5. Ethi. auctor est Arist. Pari ergo modo proprium religionis obiectum est, Dei excellètia & omnipotentia nobis opitulandi, quæ sacrificijs & hostiis

M 5

& hostis prestatur: significantes nos illi esse subditos, & tanquam domino tales debere honores. Quapropter corda nostra altaria ei constituimus, in quibus & per poenitentiam cruentas peccatorum victimas ei cedimus, & per fortitudinem pro eius veritate martyrio nos consecramus: & per charitatis feruorem incensum ei adolemus: ac perinde per misericordiam eius amore pauperibus subuenimus, & per temperantiam corpora maceramus. Cum hæc inquam omnia in Dei cultum & honorem virtute religionis referimus, sacrificiorum rationem participant. Et hoc pacto intelligendus est. Ang. lib. allegato De ciuitate Dei c. 4. ubi quedam horum exempla congeminat. Et illud Osee vltimi, Reddemus vitulos laborum nostrorum. Et ad Hebr. vlt. Per ipsum (scilicet Christum) offeramus hostiam laudis semper Deo: hoc est fructibus laborum, eius celebrantes nomen. Tertia conclusio: Sunt tamen actiones quaedam & officia quæ nullam habent aliunde laudem quam quæ in diuinam reuerentiam significandi gratia exhibentur. Et hæc maximè propriè dicuntur sacrificia. Exempli gratia: Eleemosinas erogare, temperatè ac fortiter agere, etiam si non per virtutem religionis sacrificia fierent, essent nihilominus per se virtutes. Attamen vetus illa animalium occisio, & aspersio sanguinis, pinguedinumque incensio, si significationis rationem semoueas, nullam per se haberent virtutis rationem: & ideo hæc peculiariter dicuntur sacrificia, quasi non aliam promerentia quam religionis laudem. Argumenta igitur in contrarium allata, per hæc tres conclusiones dissoluuntur. Probant enim officia aliarum virtutum esse, non intraneè suapteque natura sacrificia, sed extrinsecus propter relationem in reuerentiam Dei Quo tamen non obstante, sacrificandi munus officium est specialis virtutis religionis.

Tertia conclusio

Ad argumenta facta.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum vniversi mortales ad sacrificia teneantur offerenda Deo.

POSTquam visum est quomodo sacrificandi virtus cæteris virtutibus imperet, utpote quasi in suum ipsius finem eas referens, videre restat quæ latè se ad omnes mortales extendat. Arguitur nihilominus à parte negatiua: Inde sacerdotes nomen trahunt quod litandis sacrificiis sunt adscripti, non autem omnes sunt sacerdotes: ergo neque omnibus incumbit sacrificandi munus. Secundo sacrificare proprium est populi sub lege Dei peculiariter agentis. Nam ut ait Apostolus ad Rom. 3. quæcunq; lex loquitur, his qui sub lege sunt, loquitur: & lex verus fuit ubi primò populus est: ad sacrificandum vero Deo institutus, ut patet in toto Leuitico: ergo gentiles qui sola viuunt lege naturæ: ad nulla tenentur sacrificia. In contrarium autem est quod sacrificiis Deum reuereri ac venerari est de lege naturæ: ad ea autem quæ sunt legis naturæ, vniversitas mortalium tenetur.

Primum argumentum.

Secundum argumentum.

Paulus.

Duplex sacrificij genus.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Paulus.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

Ad argumenta facta.

Ad quæstionem sub distinctione, quatuor conclusionibus respondetur. Est enim sacrificium aliud intraneum quod mente immolatur: aliud verò extraneum quod re foris exhibetur. Atque hoc extraneum rursus duplex, ut superius dictum est: aliud scilicet quod sic specialiter est sacrificium ut nullam habeat aliunde laudem, aliud verò quod per se quidem officium virtutis est, licet relatum in reuerentiâ Dei fiat sacrificium: qualia sunt cuncta virtutum munia. Est ergo prima conclusio: Ad sacrificium mentis internum non solum antiqui lege scripta, Christianiq; sub lege gratiæ, verum & mortalium vniversitas lege naturæ tenetur: nemo enim viuendum existit qui quatenus creatura Dei est, atque ad ipsum tanquam ad supremum finem condita, non teneatur illam intus reuerentiâ illi exhibere quæ primo rerum principio supremoq; fini debetur. Secunda conclusio. Ad illa sacrificia quæ sola significatione virtutem religionis induunt, soli illi tenentur qui sub lege scripta Dei agunt: ut patres ad suum sacrificiorum numerum: nos verò ad vnicum nostrum. Hoc enim probat locus ille Pauli citatus ad Rom. 1. nō tertio, nam lex illa solum obligabat suos subditos sicut nos nostra, Tertia conclusio. Nihilominus solo naturali iure viuentes, quocunq; seculo fuerunt futuriq; sunt, eodem temper astricti sunt iure ad aliquod exhibendum sacrificium, quo secundum legitimam cognitionem quam de vna prima causa habere tenentur, profiteantur se illi esse subiectos, honoresq; diuinis debere: per cuius quidem sacrificij protestationem in lege naturæ ablueretur eis originalis macula. Conclusio est manifesta: quoniã eo ipso quo quis nouerit vnum primum rerum parentem, intelligere debet illi esse subiectum, atque adeo, non solum mente, verum & corpore obligari eum colere. Eo potissimum quod nunquam Deus humanum genus remedio destituit abluendæ originalis culpæ: nisi mentis cæcitas aliquibus mortalibus impedimento fuerit ne illud deprehenderent. Quarta conclusio. Sacrificia quæ ab extrinsecis sic dicuntur, hoc est cuncta virtutum opera vniversi tenentur Deo offerre, vel actuali, quod aiunt, vel virtuali relatione: nam tenentur quisq; proponere vni seruire primæ causæ supremoq; rerum fini, declinando à malo & sequendo bonum: ac subinde eidem officia cuncta offerre & obsequia sua, cui vniversa bona tenentur accepta referre. Hic autem non est locus quo hæc debeant altioribus principiis disputari: in hoc quippe duntaxat, hic commemorata à nobis sunt, ut literam Diui Thomæ per conclusiones distribuentes, viam sterneremus ad quæstionem proximam quæ de peculiari est nostro sacrificio. Et per hæc ad argumentum respondetur. Nam quatenus homines virtutum omnium officia in Deum referunt, Petrus Apostolus Christianos vniversos appellauit sacerdotes tamen illis propriè nomen conuenit, qui propriè sacrificant: hoc est illas ceremonias in quibus diuinus cultus consistit propriè offerunt sacrificia: & idcirco nihil definitioni quæstionis præsentis obstant: nimirum quia id tantum constitutum est, quod iure naturæ vnaquæque res publica presentis obstant: nimirum quia id tantum huic muneri mancipare debet, Deo Optimo Maximo genus aliquod offerre sacrificij.

QVAESTIO

LIBRI NONI QVAESTIO II.
QVAESTIO SECVNDA,
DE INEFFABILI SACRIFICIO
ALTARIS IN PARTICVLARI.

278

ARTICVLVS I.

Vtrum sacrosanctum Sacramentum altaris sit verè sacrificium.

VM satis demonstratum sit sacrificiorum ritum ad religionem iure naturæ pertinere, eo sequens fit ut ad ineffabilem Christianorum hostiam descendamus, nimirum cum primis interrogantes, si ne aliquod peculiare sacrificium Christianæ familiæ, idemque sacrosanctum altaris sacramentum. Videtur enim Paulus huiusmodi confessioni ad hæc verba: 10. refragari: ubi conferens Christum supremum sacerdotem nostrum cum antiquis, qui hostiarum multitudinem quotidie frequentabant, ait, Hic autem scilicet Christus, vnam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in Dextera Dei. Et est vestigio iterum: Vna enim oblatione consummat in æternum sanctificatos. Ac subinde rursus voluntariè peccantibus nobis post acceptam noticiam veritatis iam non relinquatur pro peccatis hostia quibus utique assertis contestari videtur vnicam fuisse veram victimam quam Christus in cruce obtulit: atque adeo altaris sacramentum non esse sacrificium. Alioqui non vna, sed quam plurimæ existerent hostiæ, quæ peccantibus nobis essent à Christo relicta. Adde secundo quod cum hæc altaris ceremonia nihil aliud sit quam memoria illius Christi passionis, ut illud eius demonstrat mandatum: Hæc in mei memoriam facietis: non modò abusus videtur vocis verum & temeritatis audacia, appellare illud sacrificium: memoria si quidem rei non est noua res sed antiquæ representatio. Etenim dum memoriam Natiuitatis aut resurrectionis festiue celebramus, non utique consideramus tunc Christum nasci aut resurgere. Quare neque dum in altari eum offerimus, ipsam tunc fingere licet crucifigi aut mori sed in memoriam reducimus quemadmodum se ipse obtulit. Ad hæc tertio: Christus non se obtulit sub speciebus panis & vini ergo nostrum sacramentum, non est sacrificium, sed sacrificij memoria. Præterea, Aug. lib. 10. de Ciuitate Dei, c. 20. lib. 4. de Trinitate: In immolatione, inquit, Christi idem est sacerdos offerens, & ipsa oblatio: quod in missa non vsu fit. In contrarium est solennis ecclesiæ confessio in venerando canone, qui omni est antiquior memoria. Nam ante venerabilis sacramenti consecrationem perhibet sancta ecclesia offerre sed diuinæ maiestati, sancta sacrificia illibata: ac subinde post consecrationem protestatur se eidem diuinitati offerre hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam: panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis æternæ.

Primum argumentum.

Argu. 2.

Argum. 3.

Augusti.

Sacrosanctum sacramentum altaris aded est religione nostra ac fidei confessione perspicuum, esse sacrificium, ut nisi in diabolo diuinitus permittitur tanta esset potestas homines deueniendi, nullus posset Christianorum eatenus desperare ut id vnquam iusticiæ iret. Attamen ille Vvicleff Anglus, sacramea furta corceptus, cum omnes ritus ac sacramenta Ecclesiastica è medio tollere pertenderet: & hoc etiam diuinæ maiestati plenum demoliti conatus est, & quatenus sacramentum est, & quatenus sacrificium, de quo articulo venerabilis Vvaldenis contra ipsum egregiè disputauit, libro secundo de sacramentis: ac de hoc peculiari puncto an sit sacrificium, ca. 31. & 32. Põit verò Lutherus qui in omnia eius verba diabolicè iurauit, idem sacramentum negat esse sacrificium, de qua ideo re vvalentum edidit libellum, cui titulum fecit, de abrogata Missa priuata ubi postquam inanibus rationibus, quas nos modo retulimus visis sibi esse rem demonstrasse, amarulentis nos scomatibus proscindit: dicens, quod qui sacramentum altaris sacrificium vocamus idololatra impietate commaculamur: immo eodem verbo ait nos negare Christum semel tantum fuisse mortuum. Nam suam, inquit, mortem vnicum esse voluit sacrificium, infer. ergo subinde nullum esse peculiare sacrificium in Ecclesia Christi sed cuncta Christiana opera nempe eleemosinas, orationes, atque oblationes, & reliquarum virtutum officia esse nostra sacrificia, & quoniam sacerdos ab immolando sacrificio dicitur, eadem ratione totam ecclesiasticam Hierarchiam subuertit, negans distinctos esse gradus episcoporum, sacerdotum, & laicorum: sed quotquot Christiani sunt ait esse sacerdotes: iuxta illud primæ Pet. 2. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, &c. Ob idq; vnū quæq; suū offerre sacrificiū sacramentaque ministrare posse etiam altaris: Contra hanc autem absurdissimam hæresim, nõ duæ dicæ constituitur modo conclusiones sed ostenduntur legitime ab Ecclesia constitutæ: Prior: Adorandum altaris sacramentum non solum ut cætera sacramentum est, verum præcudubio victimam & sacrificiū: idèque Christiculis vnicum. Probatur conclusio primū omnium naturali iure. Nulla enim vnquã fuit ut quæstione proxima dicebamus mortalium respublica quæ secundum existimationem, quã vel Dei vel deorum haberet, non peculiararia sacrificia institueret, ut illis, potissimum ritu ab alia republica dignosceretur. Quapropter alia erant Atheniensibus sacrificia, alia verò Lacedæmoniis, atque alia Romanis: Adeo ut illis quarto confessum vbique temper fuerit, constare rempublican, scilicet sacrificio sacerdotio, legibus & gubernatore. Cum ergo nos per Dei gratiã tam alta insigniti simus veri Dei cognitione, nõ modò impium, verum & barbarum est prorsum ambigere, quin peculiare sit nobis sacrificium in quo nostra religio consistat. Quod nisi hoc altaris consecramur, nullum inter Christianos sit reliquum quod propriam habeat rationem sacrificij. Enimvero oblationes aliæ, nempe decimæ & primitiæ & in summa reliqua opera virtutum, ut quæstione præcedenti dicebamus nõ sunt secundum propriam speciem sacrificia, sed relatione extrinseca quia per virtutem religionis in honorem Dei

Vvicleff.

Vvaldenis, Lutherus.

Prima conclusio.

Prima probatio.

rem Dei referantur. Sacrificium vero quo proprie in signum subiectionis Deum colamus si hoc altaris sustuleris, nullum sit reliquū. Mox ex lege Moyli secundū sumitur argumentū Iubeat enim lex illa numerosissimam sacrificiorum hostiarumq; oblationē quibus tum suam subiectionem erga Deū cōmendabat tum etiam nostrā præfigurabat legē. Ergo nisi legē illam nostrā velis dignitate præferre necesse est Evangelium professis peculiare esse sacrificium: quod ut identidē reputamus, præter illud altaris nullum est propriū. At verò respondet Lutherus hæc omnia probare aliquod esse sacrificium Evangelicum; hoc tamen inquit, nō fuit nisi illud quod Christus in ara crucis semel obtulit. At tamen responsio hæc minimè rationibus nostris satisfacit. Enimvero sacrificium quod religioni peculiare est tandiu durare debet, tandiu religio perstat: illud autē Christi in propria specie non iteratur. Nam ut ait Paulus, Christus semel mortuus est siquidē resurgēs ex mortuis, iam non moritur: mors illi ultra non dominabitur, necessarium ergo fuit sacrificium institui, quod religio Christiana quotidie Deo suo offerret, tum pro aliis ab eo receptis beneficiis, tum præcipuè pro illo redemptiois insigni. Alioqui ut dicebamus inferior obsecratorq; hac parte esset lex nostra non modo quā vetus, verū & quā lex naturæ. Tertiū subinde argumentū, est quod Christus, ut tū Psaltes prophetauit tū Paulus interpretatus est, fuit sacerdos secundum ordinem melchisedec, qui obtulit panē & vinum. Cū ergo in cruce nō has corporum species, sed suum propriū corpus moriēs immolauerit, documentum est maximū, hoc quod nos qui sua membra sumus, sub eisdē speciebus quotidie offerimus legitimum esse nostrum sacrificiū. Quare seipsum, panē de cælo descendente nūcupavit. at qui ceu huius præfagium præter Agnum pascale quem secundū legis mandatū Exod. 12. antiqui patres semel quotannis in figurā Christi passionis immolabant, iubebātur & numeri 28. offerri quotidie in templo duo agnuli immaculati in holocaustū: nempe ut doceremur, non modo quod Christus obtulit, sed & quod nos quotidie offerimus legitimum esse sacrificium. Quarto loco arguitur: quicūq; ut paulō ante dicebamus, peculiare aliquod ac nostræ religioni propriū tenuerit esse sacrificium debet perinde & peculiare sacerdotum ordinē ac pontificum, ut Lutherus fecit prorsum denegare: quo utiq; sublato speciosissimum ecclesiæ decor & pulchritudo confunditur ac perturbatur quod quā sit Christi prouidentia incens: nullus est vel mente captus, qui nō plane videat. Cū enim, ut Diuus Dionysius pulcherrimè disponatur, cur quæso sancta militantium Ecclesia quæ propheticō testimonio ut regina Christo à dextris affidet, circum amicta varietate nō simili ordinū dispositione, functionūq; discretionē, ut idē ipse Dionysius in libro ecclesiasticæ Hierarchiæ optimè collegit, non sit distincta? Ascendat testimonio est, quod nisi ecclesia sic esset disposita prouidentiam eius non referret qui illā intuit: Quin verò cū Deus orbem ipsum tam multiuga cælorum, elementorūq; ac rerū varietate consistare voluerit, cur eadem simili pulchritudine suā orbastet Ecclesiā? Adde, quod & lex vetus Evangelij vmbra distinctis ordinibus sacerdotum, ac Levitarum quibus Summus præsidebat Pontifex diuinitus est instituta. Vmbra illo decore honestavit, cur & veritatē ipsam promiscua confusione dehonestasset? In summa erant gentibus suæ religionis peculiare sacerdotes, quare nō in nostra quæ sola legitima est diffiteantur isti peculiarem existere gradū ordinemq; sacerdotū? Accedit enim & Pauli analogia primæ ad Corinth. 12. vbi declarat quæadmodū & humanū corpus, sic & Ecclesiā variis membris compingi. Vnde ad Ephes. 4. dedit quosdā quidē Apostolos, quosdā autem prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem pastores & doctores ad consumationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationē corporis Christi. Igitur cum palam constet singularem esse in ecclesia sacerdotum ordinem, sit, ut & peculiare quoque sit sacrificium, quod eorū est munus. Colligamus ergo, quod Christiani omnes generali nomine sacerdotes ob id dicuntur secundum Petrum Apostolum, quod officia virtutū quæ extrinsecus communique nomine dicuntur sacrificia offerūt, sic per antonomasiam ex proprio munere illi dicuntur sacerdotes, qui singulare propriūque immolant sacrificium. His præterea rationibus accedunt sacrosanctæ Ecclesiæ decreta nempe antiquissimi in primis Niceni Concilij, ut habetur dist. 93. c. peruenit, Cuius verba sunt: Hoc neq; regula, neq; consuetudo tradidit ut hi qui offerendi sacrificium non habent potestatem, his qui offerunt corpus christi portigant. Et Innocē. tertius in Conci. Lateranensi, ut de sum. Trin. & fid. ca. c. firmiter, habetur. Vna, inquit, est fidelium vniuersalis ecclesia, extra quā nullus omnino saluabitur: in qua idē ipse sacerdos est & sacrificium Iesus Christus. Et ne putes ad mortē eius tantum allusionem fieri subditur. Cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini veraciter cōtinetur. Quasi dicat: Quod ipse semel sub carnis forma immolauit sacrificium, nos quotidie sub speciebus panis & vini offerimus.

Ad primum igitur argumentum ex Paulo ad Hæbræos 10. desumptum, respondetur, Apostolum illic sermonē profus habere de hostia quam christus in ara crucis videlicet proprium corpus idēque sub specie carnis moriens obtulit. Quæ quidē vnica fuit, eademq; infinito modo sufficiens ad delictorum omnium remissionem. Quæ ratione iterari neque debet neque potest. Eadem tamen veritate nihil obstare, & hoc quod quotidie offerimus vere est sacrificium, quatenus à Christo, ceu eiusdem sacrificij memoria institutum est. Vnde Ambrosius super eodē loco, semel oblata est hostia ad salutem sempiternā potens. Quid ergo nos nonne per singulos dies offerimus? Sed ad recordationē mortis eius & vna est hostia, nō multæ: Quomodo est vna non multæ? quia semel oblatus est Christus hoc autem sacrificium exemplum est illius idipsum semper idipsum proinde hoc idē est sacrificium. Sicut id quod vbiq; offertur vnum est corpus, & nō multa corpora. Ecce quomodo sacramentum vere sacrificium est: atque idem quod Christus obtulit, sed hinc emergit vis secundi argumenti

menti. Sacramentum hoc nihil aliud habet ut sit sacrificium, nisi quod est illius commemoratio, memoria autem non est vera res, alias memoria natiuitatis esset natiuitas. Quod si dicas, ut ait ad Simplicium Augu. consueuisse imagines, nominibus ipsarum rerum appellari: quod D. Thom. 3. parte. q. 88. artic. 1. ad hoc propositum citauit, parum profectō ad rem confert: tum quod imagines appellari nominibus rerum non est esse res ipsas, & tamen nos profiteremur sacramentum nostrum esse verum sacrificium: tum etiam quod eadem ratione in victimis quoque antiquæ legis potest cēseri Christus sub figura immolatus, iuxta illud Apocalypsis 13. Quorum nomina nō sunt scripta in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi. Si autem dicas nostram oblationem ob id cēseri sacrificium quod per eandem efficiuntur particeps passionis christi ut ibidem S. Thomas subiungit, neque hoc porro satisfacere videtur: nam quodcūque sacramentum eundem habet effectum. Videtur ergo hæretici Lutherani non exiguam occasionē nacti negandi sacramentum nostrum vere esse sacrificium, asserendūque solum esse signum commemoratiuum illius passionis instar Comicæ repræsentationis. Respondetur nihilominus radicem huius intelligentiæ esse hanc ecclesiæ ver dicam confessionem, quod corpus sanguisque Christi realiter sub his speciebus panis & vini cōtineri, eisdēque Christus in cœna consecrasset hac enim negata veritate catholica, palam fit consequens mysteriū altaris nō esse sacrificium sed nudū memoriale signum. Quare Lutherani ex priori posterius collegerūt: catholica verò confessione supposita, res sit protinus liquida. Est enim idē Eucharistiæ sacramentū ob id victima & sacrificium quod idem realiter corpus eundemque sanguinem quæ Christus in cruce obtulit nos perinde offerimus quare nulla est similitudo cum festo Natiuitatis aut Resurrectionis: illic enim nō habemus Christum præsentē qui tunc natus aut resurgens offeratur. Nec verò sacrum hoc facientes profiteremur tunc mori: falsa enim esset tunc nostra professio: sed tamen quia corpus ipsum crucifixum & sanguinem fufum in memoriam passionis offerimus verè & propriè absq; vilo figmento sacrificamus. At qui ex his colligitur tertij argumenti solutio. Distinguiamus enim Christum non se obtulisse sub speciebus panis & vini. In ligno enim crucis verū est, sed tamē in cœna dum nostrum sacrificium instituit, sese ut nos modò ipsum obtulit. Ad verbum autē Augu. quod in Christi immolatione idem est sacerdos & sacrificium respondetur quod quia sacerdos nomine Christi sacrificium libat, eiusque vice fungitur, quamuis non tam propriè quā dum Christus se obtulit tamen neque ineptè in nostra immolatione conceditur idem esse sacerdotem & sacrificium

ARTICVLVS II.

Vtrum altaris sacrificium pro pluribus oblatum perinde singulis ad satisfactionem proficit ac si duntaxat offerretur pro vno.

VONIAM superiori articulo definitam est sacrosanctam Eucharistiā vnā esse sacramentum & sacrificium res ipsa postulat ut quemadmodū sit satisfactorium exploremus. Apparet quippe nihilo partius ad satisfactionem singulis prodesse pro pluribus oblatū quā si præcise offerretur pro vno. Primò quia cum hoc sacrificio, ut dictū est, corpus ipsum verum sanguisque Christi offerantur, videtur perinde esse infiniti valoris, atque res ipsæ offeruntur: eo potissimum quod est memoriale, ut dictum est, passionis Christi: quæ fuit quantum ad sufficientiam infiniti valoris: valor autem infinitus nō in singulis minuitur quod pluribus applicetur: ergo pars affirmatiua quæstionis vera. Secundò in eandem sententiam applaudere videtur Diuus Thomas 3. parte, quæst. 79. artic. 5. vbi ait quod quamuis hæc oblatio ex sui quantitate sufficiat ad satisfaciendum pro omni pœna, tamen sit satisfactoria tam offerentibus quam iis pro quibus offertur secundum quantitatem suæ deuotionis, & non pro tota pœna: vbi quantitatem valoris videtur infinitā designare: sed limitari censet secundum quantitatem deuotionis suscipientium: deuotio autem vnus non impedit deuotionem alterius: ergo ex numero eorum pro quibus offertur, non minuitur singulorum fructus: sicut eorum qui in cōspectu solis sunt, nihilo minus caloris singuli suscipiūt, propter ea quod in plures irradiet: Tertio arguitur ex ecclesiæ ritu, Offert enim sacerdos ecclesiæ nomine pro papa, pro Rege, & pro astantibus: in summa, pro viuus ac defunctis: & tamē non apparet dicēdū quo pro pluribus offertur, eo minus prodesse singulis: nam ut ait Hieronymus de consecratio dist. 5. can. non mediocriter. Cū pro cunctis animabus psalmus vel Missa dicitur, nihilo minus quā si pro vno quolibet ipsorum diceretur, accipitur: In contrarium est quod etsi ipsa passio Christi quantum ad sufficientiam infiniti fuerit valoris, tamen quantum ad efficaciam, per singula sacramenta sub certo limitatōque gradu applicatur: quod & sacramento altaris etiam cōgruit: per distributionē autem finiti: quo inter plures dispertitur, minus singulis obtingit.

Quæstio præsens celebris est inter Theologos, nec tam explicatu facilis, quā utilis scitu. Scotus enim quolibet 20. ad partem arripit negatiuam, nempe missam pro multis oblatam non tantū singulis prodesse quā si singulariter offerretur pro vno. Et Syluester in verbo, Missa, §. 9. in eandem sententiam ex Iurisconsultis plurimos citat, inter quos connumerandus videtur Palud. quippe qui in 4. dist. 9. q. 2. eisdem apparet conuere. Ipse tamen Syluest. medio quodam modo incedit: nempe quod si sacerdos generali oblatione pro multitudine offerat, tunc non tantum singulis prodest. Si verò sigillatim ad singulos peculiariter referat intentionē, nihilo satisfactionis minus singulis obtingit Caietan. autem 2. 2. q. 79. artic. 5. & ex professo latissime quolibet. suo. 1. q. 18. absolutè affirmatiuā responsionem sustentat: videlicet perinde singulis prodesse si offeratur pro pluribus, immo etiam pro infinitis ac si præcise pro vno. Eandemque arbitrat esse opinionem D. Thom. Neque desunt qui magno fauore eandem applexentur opinionem. At verò ut meam ego incertam fatear, semper sum arbitratus non solum falsam esse verum antiquissimo ecclesiæ vsui contrariam: ac subinde

ut à peiori verbo abstineamus, parum excitandæ plebi ad eleemosynas pro celebrandis missis elargiendas cõducens: ut infra notum fiet. Ad quæstionem ergo ut respondeamus, supponendū est ex superioribus in hoc sacrificio tria considerari: nempe sacramentum, & sacrificium, & præcationes quæ Deo funduntur. Quorum tertium non est de essentia aut sacramenti aut sacrificij. Sacramenti enim consecratio in illis solis verbis consistit: Hoc est corpus meum, & Hic est calix sanguinis mei, &c. usus autem in sumptione. His autem ambobus ratio sacrificij addit oblationem. Ecclesia verò consuetudine adhibuit orationes, & sanctorum laudes, ut in canone est videre. Et quidē de ratione sacramenti nihil ad locum præsentē. Prodest namq; tantū sumentibus: quibus. ceu alimoniam spiritualis vitæ gratiā cõfert, & dulcedinem, atq; ad eam deuotionem excitat. At vero tāquam sacrificiū, de quo præsens est quæstio, non solis sumentibus, verum & offerentibus, & pro quibus offeritur confert. Nec verò tantū sacerdos offerens censetur, verum & astantes & eleemosynam largientes, ut infra patebit. Prodest inquam illis ad satisfactionem pro peccatis: nempe ad pœnarum remissionem eorum criminū, quorū culpa deleta est. His igitur suppositis trib. conclusionibus, respondetur. Et quoniā vnicum fundamentū Caietani est hoc sacramentum esse infiniti valoris, Prima sit hæc: Res cõtentæ in hoc sacramento, nempe corpus sanguisq; Christi, infiniti ex se valoris sunt: nam sunt corpus & sanguis Dei per quæ quantum ad sufficientiam, peccatis totius mundi satisfecit. Secunda cõclusio: Sacrificium quod per sacerdotē Christi ministrum, conficitur, non est infiniti valoris. Hoc enim hic primum animaduertendum est, videlicet huic nomini, sacrificium, nõ præcisè corpus sanguinēq; Christi supponi, sed hæc dū offeruntur, Enimverò dum in pyxide reteruātur, nõ sunt sacrificium, licet sint sacramentū: sed dum à sacerdote, consecratione, oblatione, & sumptione celebrātur: quare sacrificiū actionē sacerdotis suo significato complectitur. Probatur ergo cõclusio: Quantitas sacrificij, quandoquidem rei oblationem importat, non solūm ex parte rei oblata, sed ex dignitate quoq; intentionēq; offerentis pendendi debet. Haud enim sacrificiū Christi quod in cruce obtulit, sola ratione rei oblatae infiniti valoris fuit, sed quia offerens ipse Deus erat, ac perinde patri infinitū gratus: sacerdotes autē qui ministri sunt Christi, non habent illā virtutē, neq; illis diuinitus collata est. Profectò æquiparare sacerdotis sacrificium in valore oblationi Christi, non est apostolicis verbis cõsonum, quæ superius ex 10. c. ad Heb. retulimus. Porro vbi ait vna oblatione consummasse in sempiternum sanctificatos: quæ ideo oblatio nec potest, nec debet amplius iterari. Quod re vera de nostro sacrificio, etsi cõmemoratio illius sit, non asseruisset.

Secundò, ut res hoc pacto patientior fiat, arguitur: Infinitus valor satisfactionis Christi solūm æstimatur quantum ad sufficientiam: at verò quantum ad efficaciam per sacramenta non operatur nisi finitè: & ideo singulis, etsi instrumenta eiusdem passionis existant, non nisi sub gradu finito tribuit ad certam mensuram esse causas gratiæ: ut patet in baptismo & cæteris, ex opere, quod aiunt, operato, nempe virtute sacramenti. Id quod & ipsi eucharistiæ sacramento cõmune est: quippe quod etsi corpus & sanguinem veraciter contineat, non nisi limitatum gratiæ modum ex sua institutione cõfert. Cū ergo idem sacramentum, quatenus sacrificium virtute etiam ipsius operis, sicuti cætera sacramenta, gratiam cõferunt, sic satisfactionem efficiat: planè sit consequens ut ex sua ipsius ratione operis, scilicet ratione institutionis Christi, qui non disposuit per instrumenta suæ passionis operari, nisi finitè, non sit ad satisfaciendum infiniti valoris, sed certè finiti. Sed hoc est bium, vnde Caietanus à nobis, & ut arbitror, à veritate declinat: nempe q̄ huic sacrificio nullā ex opete operato vim contert, sed totam satisfactionis mensurā censet ex solo deuotionis gradu, seu offerentiū, seu p̄ quibus offeritur taxari. Quod re vera S. Thomas, quem se sequi existimat, neq; opinatus est: neq; opinari potuit, nam cū non solūm quatenus est sacramentum, verum & quatenus sacrificium, instrumentum sit passionis Christi, vtraque ratione manifestum est virtuti operis, seu quod aiunt, operi operato respondere certum terminatūq; satisfactionis gradum. Tertio, etiānum ad maiorem explicationem arguitur Cuncta sacramenta per intentionem conferentis potissimum perficiuntur: ergo eucharistia, etiam in quantum victima est, per Christi & ecclesiæ ministrum, p̄q; eius ad eam intentionem sit sacrificium: nempe quia minister illud secundum intentionem ecclesiæ offerre intendit. Vnde rursus consequitur, quod seclusa quacunque particulari deuotione, sacrificio per intentionem ministri oblato respondeat certus satisfactionis gradus. Et hoc est punctum, in quo veritas sententiæ, quam defendimus, si vera est, consistit. Quod quidē punctum inde confirmatur, quod etiam dum sacerdos & cuncti astantes qui offerunt essent in peccato, immo etiam illi, pro quibus singulariter offeritur, nihilominus verum esset sacramentum, ac perinde sacrificium, idēq; satisfactorium. Qui quidem fructus, si illis nõ prodesset, in thesauro ecclesiæ recondideretur. Sed arguat forsā contra discipulus quispiam diu Tho. mæ, q̄ idem sanctus Doctor loco citato 3. par. quæst. 79. art. 5. totam satisfactionem admetiri quantitativè deuotionis videatur. Respondeo autem sic Caietanum eam intellexisse, indēq; hausisse opinionem suam: attamen diuus Th. hoc non sensit: quippe qui tantum ait magis in oblatione attendi affectum offerentis, quàm quantitatem oblationis: ut nõ neget ipsam sacrificij sacerdotalem oblationem, suam per se habere valorem: eundemque suo gradu taxatum ut Christus, ceu in cæteris sacramentis disposuit. Et pater eodem ipso exemplo, quod sanctus Thomas adduxit de vidua, quæ duo aëna minuta in gazophylacium misit: nam licet ex eius effectu paupertatisque respectu auctum est illi meritum, nihilominus ipsa per se minuta à quocunque oblata, aliquid valebant. Quin verò fortasse hoc quod valor huius sacrificij crescat ex deuotione offerentis aut recipientis, non est ei singulare, sed omnibus sacramentis commune. Fortasse inquam gradus ille gratiæ, qui in baptismo sacramentali virtuti respondet, crementum accipit ex deuotione suscipientis, si sit adultus: nam beneficia gratiæ conferuntur quantum ad hoc, instar operum naturæ: purā vberius ei, qui aptius præparatur.

Immo

Immo neq; defunt, qui dicant crescere etiā ex sanctitate ministri: licet hoc secundum mihi nõ sit ita multū probabile. Arverò multò est cõpertius valorem sacrificij crescere ex deuotione q̄ valorem sacramentorum, ratione oblationis, quæ est actus offerentis: nõ in aliis sacramentis nihil offertur. Et hoc significat D. Th. Ex his ad rei elucidationem cõsequitur, nõ crescere valorem sacrificij omnino secundū proportionem deuotionis offerentiū: nam ille gradus respõdens sacramento, semper manet idē. Exemplum in baptismo accipito: Gratia (verbi gratia) ex opere operato est vnus gradus, quo quidem paruulus ante rationis usum suffunditur: si ergo duo adulti sacramentū suscipiāt, vnus dupla deuotione & meritò, quàm alter nõ subinde gratia baptismalis duplicabitur, eò q̄ duplatur tota causa, quantum quidem sacramentū idē cõfertur vtriq;. Parī ratione etsi vnus sacerdos dupla deuotione consecret, q̄ alius, non duplatur illi satisfactio, quæ prouenit ex sacramento: quia non duplatur sacramentum ipsum, nec eius efficacia quæ ex Christi dispositione habet: quæ quidē multò est maior quàm quæ ex deuotionibus accedit: licet plus obuenerit melius offerenti. His insuper addiderim verbum aliud S. Tho. quo ait, oblationem sacrificij ex sua quantitate sufficere pro omni pœna. Offerētis, vel eius pro quo offertur, non significare esse de se infiniti valoris: nam hoc etiam conuenit baptismo, immo & sacramento pœnitentiæ de se quatenus instrumentum est passionis Christi. Ei enim qui optima cõtritione resurgeret, omnis cõdonaretur pœna. Haud ergo vnquam sensit S. Tho. sacrificiū hoc nisi in Christo esse infiniti valoris. Sed vbi libet vel ipse, vel alius appellauerit infinitum, intelligit præcisè quantum ad rem oblata: attamen sacrificiū actionē sacerdotis suo significato, ut dictū est, cõprehendit: cū qua Christus, ut dictū est, non nisi finita mensura & modo cõcurrit. Igitur ut summam cõcludamus, non dicitur hoc sacrificium memoriale illius Christi: eò q̄ dum sacerdos consecrat, censetur tunc Christus vi. ut olim, infinitum quo ad sufficientiam satisfacere, sed q̄ quantum ad efficaciam per idē corpus & sanguinem finito operetur modo, ut i cæteris sacramentis, tam ad satisfactionem, quàm ad gratiā. Nam ut planè intelligas sacrificiū nostrum, non est Christi passio, sed eius applicatio. Tertia conclusio, qua ad quæstionem respõdetur: Ineffabile sacrificiū Missæ quod pro pluribus offertur, minus singulis ad satisfactionem prodest. Cõclusio hæc corollaria est, appendixq; superioris: nõ quo res finita in plures dispartitur, minor vnicuique contingit portio: sed præterea eadem conclusio per assertionem ipsius Caietani declaratur tum etiam confirmatur. Fatetur enim, q̄ si ille qui sacrificiū offert, nepe vel sacerdos, vel astantes, vel eleemosynam soluēs, tantā habeat deuotionem, cui vnus satisfactionis gradus in sacrificio respondet, eadēq; duob. impartatur, non prouenit singulis nisi pro medietate illius gradus: & si tribus, pro tertia parte, &c. Eadem ergo similitudine nos bifariam arguimus. Primò: Id quod ipse ait de deuotione, longè efficaciori ratione intelligendū est de intentione sacerdotis: nam si omnes astantes & qui eleemosynam cõferunt, offerre cõseantur: longè tamen differentius sacerdos qui rem diuinam seu ecclesiæ minister peragit. Ille etenim solus consecrat, & ecclesiæ verbis offert, & insumit. Quare suæ particulari functioni & sumptioni, quibus victima perficitur, correspondet, certus limitatūq; satisfactionis gradus ex opere, quod aiunt, operato, ut per aliorum sacramentorum analogiam monstratum est, etiā si sacerdos in peccato mortali consecret absq; vilo deuotionis valore. Quare D. Tho. in 4. dist. 4. q. 2. art. 1. loquendo de Missa mali sacerdotis: quæ certum est illis prodesse, pro quibus offertur, pro ratione subdit, q̄ ipsum opus operatum, putā sacrificium altaris, sicut reliqua sacramenta, etiam per malum ministrum oblato prodest. Et iste est gradus essentialis sacramenti: nam qui ex deuotione aliorum offerentium adiungitur, accidentarius est maior aut minor. Atque ad eam hic est, quem qui eleemosynam porrigit, applicari sibi optat: vnde sit consequens ut quo pluribus distribuatur, minor sit in singulis. Adde argumentum alterum eiusdem rei minimè debile: Sacerdos tanquam minister ecclesiæ si legitime consecret, non solūm intentionem, verum & deuotionem afferre debet: iuxta verbum Canonis, Quotum tibi fides cognita est, & nota deuotio. Quare qui suam confert eleemosynam, ut pro se offeratur sacrificium, meritò iustitiæ petit, ut sacerdos non solūm ex intentione, verum & ex deuotione pro se offerat: præsertim secundum ipsum Caietanum: nam cū inopinabile aliud sit, quàm quod aliqua actio sacerdotis sit de intrinseca ratione sacrificij, & totam ipse oblationem in deuotione ponat, sit, ut illis sit debitor: deuotio autē secundum eundem quo pluribus applicatur, minus singulis prodest, ergo conclusio nostra sit planè consequens. Hoc autem argumentum ad hominem ex eius assertis procedit: nam re vera actio sacrificio necessaria est oblatio cum intentione: quæ etiam in sacerdote dum in peccato consecrat, reperitur. Quare de rigore iustitiæ absq; deuotione satisfacit ei, qui eleemosynam porrexit: quamuis sanè noua sit culpa, nisi ex deuotione ipsam obtulerit, pro qua eleemosynam suscepit. Vnum tamen argumentum facit Syluester, quo putat contrarium concludere: quod tamen à nobis pugnat. Arguit enim sic: Quod plures sint offerentes sacrificium, eo id ipsum sit auctius: ergo nullus per consortium aliorum suo defraudatur fructu: aliàs consultius esset illi sacrificio interesse, cui pauciores assisterent. Et subdit exemplum in baptismo: nam etsi vno sacramento baptizaretur plures, nihil minus reciperet vnusquisq; gratiæ. At verò non videt, ut baptismus secundum eorum multitudinem qui baptizatur multiplicetur: nam si ego vna asperione quatuor vel decem baptizarem, tot essent sacramenta baptismi, quot essent baptizati: sacrificium autem non multiplicatur propter multiplicationem offerentium, sed est vnum solum propter vnicam oblationem atq; intentionem sacerdotis, quæ est de essentia sacrificij. Et ideo licet verum sit, quod plures offerunt sacrificium, quodammodo augeri extensiuè: nam vnusquilibet suam satisfactionem sortitur: tamen valor ille sacramento intrinsece non crescit eadem portione qua multitudo offerentium est maior. Quare illa distinctio eiusdē Syluestri de oblatione sigillata aut confusa, non vsq; ad eam iuuat: nam etsi per sigillatas distribuatur, minores singulis portiones obuenerint. Potissi-

Valor sacrificij non crescit secundū proportionem deuotionis offerentiū.

Explantur locus alius.

S. Thom. qui videtur Caiet. patrocinari.

Tertia conclusio.

Probatio.

Ratio altera pro con-

clusione.

Ratio altera pro con-

clusione.

Argumentum Syluestri.

Solutio.

Potissimū Potissimam autem argumentum, propter quod contraria opinio esset repudianda, est, quod si illa vera esset, liceret sacerdoti pro vno sacrificio à duobus & à tribus pitantias (quas vocant) suscipere: quin vero à triginta & à trecentis: nam si sacrificium tantum tunc singulis prodest ac pro vno oblatum, neminem suo defraudat fructu, atque adeo nulli facit iniuriam. Quod quidem ad apparet concessu incongruum, ut nemo id ausit adhuc concedere. Immo Scotus & à Palude loco citato omnino negat: licet hic nonnullos casus excusatorios subiiciat. Quin etiam neque Syluester id admittit. Quocirca neque Caietanus argumentum hoc debuisset dissimulante ac tacite prætereire: quia si quis respondeat id non esse licitum propter scandalum, ad minus citra scandalum, secretè posset id sacerdos facere. Item scandalum ex falsitate illius opinionis nascitur, nam si vera esset, persuaderetque posset plebi, nullum scandalum daret. Et ideo in ordine nostro sanctè cautum est, ne fiducia illius opinionis à pluribus eleemosynarum pro eadem Missa recipiantur. Immo verò quod ab eadem opinione assensum dimouere nequiverit, nihilominus neque eiusmodi numerosas pitantias suscipere potest: nam cum illa neque fides sit, neque scientia, sed obscura opinio, nemo se eius persuasione debet periculo iniustitiæ obicere, plura stipendia pro vna Missa recipiendo. Immo aliud argumentum quod ipse contra seipsum inducit, non debilitat pugnat: nempe, quod posset sacerdos per vnam Missam illi satisfacere, cui decem debet: talem si tantam illuc afferret deuotionem, quantæ essent dispersæ decem. Modo verò nihil de eleemosynis pro Missarum solenniis recipiendis definitum, ad quæ possint quantitate & numerum recipi: quippe quæ doctrina ad proximam, quæ de oblationibus, est, quæstionem attinet. Supra hæc autem & illa non est prætereunda ratio, quæ ad sacrificij precationes attinet: nam & hanc idem auctor inficiatur. Ratio autem est hæc: Quicumque erogata eleemosyna Missam pro se offerri possit, non solum sacrificij satisfactionem, verum & ecclesiæ preces ab ecclesia institutas, sibi iuste optat eleemosynæ suæ merito applicari: sacrificium namque per modum solutionis debiti satisfacit, oratio verò prodest per modum impetrationis veniæ, quotum ideo vtrunque eleemosynam offerenti singulariter applicandum est: oratio autem eadem atque vna non multiplicata, minus prodest singulis, si pro pluribus fundatur: huius enim veritatis mos ipse Christianorum atque ecclesiæ documentum nobis est. Primum namque in ipso canone non sine causa post oblationem pro ecclesia in genere subditur, nominatim, Pro Papa, &c. Item quando aliqua irruit calamitas, illius peculiariter attentionem precamur: siue in ecclesiam ingruat, siue in singularem amicum: nam et si Deus tam facile plura donare possit, quæ vnum quodlibet beneficii: nihilominus quando aliquem videt ad rem aliquam singulariter affectum, inquam precando incubit, si iusta est, magis, ut more nostro loquamur, flebitur: ergo cum in Missa orationes illæ statuta ab ecclesia non multiplicentur, fit, ut dum sacrificium pro pluribus conficitur, minus singulos iuuat, quæ si singulariter pro vno offerretur. Quod si Augustini sententiâ nobis obiciat 1. q. 8. ubi contrarium videtur sentite, dum ait, tantum plus singulos de oratione gaudere, quantum pro pluribus funditur: ad hoc respondet D. Th. in 4. dist. 45. q. 2. art. 2. inter loquendum de suffragiis, quod et si suffragiorum valor (quibus orationem annumerat) quatenus à charitate procedunt, per quam membra ecclesiæ vniuntur, maior quodammodo sit: quia eandem vnitatem præstantius repræsentat, atque adeo maius gaudium in generat singulis. Attamen si consideretur per modum satisfactionis, quam quis alteri applicat: valor idem diuiditur inter eos, quibus applicatur. Et ideo qui pluribus tribuitur, minus singulis obuenit. Idque adeo in solutione tertij de oratione spatium confitetur. Accedit huc demum, quod hac ratione piji fidei cultores particulares Missas vel certis christi misteris, vel duorum solennitatibus proprias offerri pro se volunt propter singularem affectum quem habent & iuuamina, quæ inde participant: quare neutiquam posset tunc sacerdos pro singulis vnam celebrare Missam. Ad vnum demum Hieronymi verbum restat respondendum supra à nobis argumento tertio citatum, de consec. dist. 5. cano. Non mediocriter, videlicet, cum pro cunctis animabus Psalmus vel missa dicitur nihil minus quàm si pro vno quolibet diceretur accipitur. Quod variè Syluester atque alij interpretantur. Sed primum omnium in hoc nobis potissimum astipulatur, quod Psalmum cum Missa confert, dicens vtrunque perinde pluribus oblatum perinde valere atque pro vno: nam compertissimum est psalmum non esse infiniti valoris quare non insinuat Missam illa de causa quod infiniti sit pretij, non minus prodesse singulis dum pro pluribus offertur. Duo ergo glossæ illi textui subscribuntur. Prius quod referatur ad meritum offerentis nempe quod non minus meretur, qui pro pluribus illum offert, quàm qui pro vno. Posterius (quod superficie tenus præcedentibus verbis quadrare videtur) quod tantum prodest singulis vnus psalmus ex attentione & animi ardore pro pluribus oblatum, quàm ex tempore pro vno. At profecto ingratè glossas istas textus amplexatur, sed arbitror eodem modo soluendum, quo secundum sanctum Th. ad aliud nuperrimè dicebamus, nempe quod si oblatio æstimeretur ex radice charitatis vniuersis membra ecclesiæ, non minus prodest singulis, si offertur pro multis: hoc est, meritum charitatis offerentis æqualiter singulos iuuat: quia extentione non minuitur: si tamen consideretur in ratione satisfactionis ac solutionis debiti ad tales personas applicatæ, non tantum prodest, ac si singulis applicaretur. Haud enim negaret Hieronymus, quin si hunc psalmum pro vno recitares, mox eundem rursus pro alio atque iterato pro alio, plus prodesse singulis, quàm si vnum dices pro omnibus tribus.

Ad primū argumentū Primum igitur argumentum eorum, quæ in capite obiecta sunt, illic solutum est: ubi diximus quod et si res in hoc sacrificio contentæ infiniti sint valoris: tamen sacrificium cum sacerdotalem actionem includat, per quam Christus non nisi finito modo certaque mensura operatur, finitum est. Quare non idcirco memoriale passionis Christi dicitur, quod æqualis sit virtutis, sed quod idem offert quid illuc oblatum est. Ac perinde ad secundum, quod ex verbis Diui Thomæ colligitur, pariter satisfacimus: quando quidem monstrauimus nequaquam negasse sacrificium de se alicuius esse certi finitique valoris, quem virtute sua si sua si suscipientis obex non semper exercet, sed nihilominus pensandas etiam esse offerentium

rentium deuotiones secundum quas sacrificium crescit: haud tamen secundum totam proportionem illarum ut explicatum est. Circa hanc autem deuotionem dubium restat, vtrum non solum contentientium & offerentium, verum & eorum, pro quibus offertur, sit æstimanda deuotio. Nam D. Tho. loco citato prius, non loquitur nisi de affectu offerentis quod exemplo euangelicæ viduæ de clarat: & in 4. Sententiarum, dist. 12. q. 2. art. 2. ait hoc sacrificium poenam tollere in toto vel in parte, secundum mensuram poenæ debitæ ex deuotione, qua sacramentum offertur. Nihilominus eodem loco, 3. part. q. 79. statim videtur subiungere, quod est satisfactorium illis pro quibus offertur, secundum quantitatem suæ deuotionis: idemque reperit art. 7. in solutione secundæ & in 4. Sententiarum, dist. 43. q. 2. artic. 1. Ab vtraque verò parte extant argumenta: nam quod pensanda sit illorum deuotio pro quibus offertur, argumentum est, quod quemadmodum natura, verbi gratia, ignis quo materiam aptiorem nanciscitur, eo efficacius formam producit: & in republica dignioribus cumulatio conferuntur beneficia: ita intentio Christi ac subinde ecclesiæ suæ esse videtur, ut parationibus benignius sacrificium hoc rem suam conferat. Quare Augustinus ad Renatum: Quis offerat corpus Christi nisi pro eis, qui sunt membra Christi? Nihilominus verò à parte negatiua ita argumentum, quod dum quis priuatim æqualia ieiunia aut æquales eleemosynas in satisfactionem applicat duobus amicis, bonitate disparibus, æquè illis prodest. Vnde non inepta videtur collectio, quod dum sacrificium quod sua ipsius ratione æquale est, pro pluribus offertur, licet illi inæqualis sint probitatis, æqualiter nihilominus illis conferat. Ad horum igitur intelligentiam notandum in primis, offerentes cenferi non solum sacerdotem qui rem facit diuinam, verum & astantes omnes atque illos qui eleemosynas pro Missa pendunt, vel quomodocumque fauent, ut Missa celebretur: licet longè præstantius (ut diximus) ac proprius sacerdotem. Ac de istis non ambigitur quin eorum deuotio in causa sit percipiendi maiores fructus. Etenim cum verè sit offerentes, inde valor ipse sacrificij extensiuè augetur. Et forsitan ubi ait sanctus Thomas deuotionem illorum, pro quibus offertur, augere sacrificij fructum, id de deuotione sentit eorum, qui Missam celebrari faciunt, quando quidem actualement afferunt deuotionem, & sunt veluti offerentes. Quare de circumstantibus peculiariter habetur in Canone. Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio. Quasi illi actu ad sacramentum sint affecti: atque adeo Deus cui eorum sunt deuotiones notæ, secundum earum menturam tribuat vnicuique. Alij verò sunt, qui actualement deuotionem nunquam habuerunt ad hoc indiuiduum sacrificium, quod hodie in hac Basilica celebratur: ut pueri ante usum rationis, & alij Christi fideles qui hoc nunquam cogitarunt: pro quibus nihilominus ecclesia offert: ut quam primum dicitur sumus. Et isti non dicuntur offerentes nisi quodam fortè generalissimo modo per modum habitus: quatenus membra sunt corporis ecclesiæ quæ offert. De istis ergo nulla porro esset absurditas, cenferi, quod omnes æquales percipiant portiones sacrificij: licet inæquali vigeant charitate: nam cum nihil prorsus vel egerint vel cogitarint circa hoc indiuiduum sacrificium, apparet nihil eis obtingere, præter nudam portionem, quæ illis ex opere operato pronenit: veluti de gratia baptismali certum est, quæ infantibus ante usum rationis confertur. Qui autem aliter senserint, suum sequantur iudicium. Quapropter argumenta vtrunque facta arbitrio eligentium relinquuntur soluenda. Tertium autem argumentum omnium maximum est, quæ contrariæ sententiæ patrocinantur. Ecclesia namque pro multis offert, primum in communi pro pace & regimine ecclesiæ, secundum illud canonis: Pro ecclesia sancta Catholica, quam pacificare, &c. Mox pro Papa, pro antistite, pro Rege, & pro circumstantibus, qui pro se & suis offerunt. Neque, totæ orationes pro illis offeruntur, verum & satisfactio ipsa sacramenti: nam subditur: Pro redemptione animarum suarum. Deinde pro animabus, quæ igne purgatorio detinentur. Cum ergo ecclesia sacrificium pro tot offerat, non est verò simile, ut minus idcirco satisfactionis singulis obueniat. Alioqui vix minima particula quæque contineret. Quod si dicas ecclesiam sic offerre pro multis, ut nihilominus singuli nanciscantur, secus autem sacerdos in singularibus applicationibus, hæc discriminis ratio desideratur. Respondetur ergo nullatenus hac parte ecclesiam à sacerdote discriminari: quippe qui, ceu eiusdem ecclesiæ minister sacrum conficit atque offert. Sed est ex superioribus colligendum, sacrificio Missæ nudè considerato, hoc est, ut actionem dicit sacerdotis, cum sua intentione faciendi quod Christus instituit, respondere ex opere operato certam satisfactionis quantitatem sicut cæteris sacramentis, gratiam: verbi gratia, ut decem: nam arbitror esse amplam: Quæ quidem secundum ecclesiæ institutum applicatur. Ecclesia igitur ipsa certam illius portionem illis, qui in canone nominantur, distribuit licet illam non nominet: alteram verò relinquit singulari intentioni sacerdotis secundum suam peculiarem oblationem applicandam. Ex illa ergo portione ecclesiæ vna particula prouenit toti simul corpori mistico, alia Papæ, alia Antistiti, alia Regi, &c. & quamuis minima in quolibet sacrificio vnicuique obtingat, tamen secundum ingentissimum sacrificiorum numerum, quæ quotidie in tota ecclesia offertur, ditissimus congeritur cumulus. Præterquam quod singularis memoria singulorum, quæ in præcationibus habetur, permultum eis confert. Portio ergo, quæ sacerdoti relinquitur perinde atque altera ecclesiæ, quo pluribus applicatur, minus singulis sufficit. Et si pro se etiam, semper ius habet applicandi. An verò alia ratione plures pro vna Missa eleemosynas recipere queat, siue parochus sit, siue vagus sacerdos, illico quæstione proxima videbitur. At quia dicere de illis ceptum est, pro quibus sacrificium offertur, nomine ecclesiæ ad quam primò referatur oblatio, comprehenduntur etiam paruuli ante usum rationis sacro fonte intincti: nam et si in satisfactionem præsentandam mysticum Christi corpus eiusque redemptionem, quæ ad illos usque promanauit. Veruntamen

Dubium.
S. Thom.

Augustin.

Qui sacrificio intersunt item & eleemosynas pro eo pendunt, offerentes censendi sunt. Solutio de probationis propositæ.

Ad tertium argumentum.

Oblatio generalis ecclesiæ ad paruulos si debet extendi.

tantamen quamvis eadem ecclesie generalitate scelesti quoque & criminosi Christiani contineantur, nulli tamen charitate carentes participes eiusdem sacrificij sunt, quatenus satisfactorium est: nam satisfactio remissionem preexigit culpae. Vnde ad Renatum Augustinus: Quis offerat corpus Christi nisi pro eis, qui sunt membra Christi? Vbi certe de viuis membris loquitur. Nihil tamen obstat quo minus pro illis qui haeretici non sunt nec legitime excommunicati, orationes inibi fiant. Error esset Eapropter error esset Capellani instituire aut Missas pro infidelibus: qui quidem casus ad me appellati de quo responderem, allatus est: nam instituire Missam, est instituire, vt sacrificium pro illis offeratur, atque adeo eius applicetur eis satisfactio, quod nefas esset. Nihil tamen vetat instituire, vt oratio in Missa pro eorum conuersione fundatur. Pro excommunicatis autem & haeticis orari non potest, si vere sunt excommunicati. In die autem Parasceues ex dispensatione ecclesie, quae illos excommunicauit, oratur pro haeticis. Offeritur etiam sacrificium pro illis, vt diximus, defunctis qui loco purgatorii ignis deputati sunt: non quod ecclesie nomine intelligantur, vt pote cuius gremio & iurisdictione non comprehenduntur: sed forsan illo verbo canonis, vna cum animabus uiuentium designantur: vbi legitur. Pro redemptione animarum suarum, Etenim vbi habetur circumstantes, p suis offerre, etiam includuntur sui defuncti. Quidquid autem de illo verbo sit, postea exprimuntur in secundo memento, vbi precatio pro illis funditur, qui cum signo fidei in somno pacis dormierunt. Nam etsi per modum orationis dicatur. Vt indulgeas deprecamur. subintelligitur tamen acceptando sacrificij huius satisfactionem. Vnde Augustinus in libro de agenda cura pro mortuis. Non parua est, inquit, vniuersae ecclesiae, qua in hac consuetudine claret auctoritas, vt in precibus sacerdotis, quae Domino Deo ad eius altare funduntur, locum etiam suum habeat commendatio mortuorum. Quae quidem consuetudo, vt Damascenus in quodam sermone de suffragiis mortuorum, refert, ab Apostolis demanauit. Ait quippe discipulis Saluatoris & sacros Apostolos, tremendis & viuificis mysteriis memoriam fieri eorum, qui fideliter dormierunt, sanxisse. Id quod & ultimo capite caelestis Hierarchiae Dionysius refert. At ne nihil ad quaestionem attinens immotum relinquamus, dubium hic restat postremum de intellectu verbi Augustini. in eodem libro de agenda cura pro mortuis, & in Enchiridio: quod Gratianus 13. quaestione secunda, canon. Non aestimemus & canon. Tempus relatum duxit. Ait enim tam sacrificium altaris, quam reliqua suffragia pro defunctis oblata eis prodesse, qui cum viuerent hoc sibi vt possent prodesse meruerunt. Et rationem dubitandi solus Caietanus offert in suo opusculo viginti vnus quaestione, q. 5. vbi generale hoc verbum Augustini specialiter sic contrahit, vt nemini defunctorum in purgatorio existentium, sacrificia, suffragia, aut indulgentias quidquam prodesse censet: nisi in hac vite denotionem ad ecclesiae clauas & indulgentias habuerint, aut sollicitudinem ad satisfaciendum pro peccatis, aut studium ad suffragandum defunctis, aut quid simile. Saltem specialia sacrificia pro eis oblata ait nihil eos iuuare. At profecto, quamuis me tadeat viro doctissimo & mihi colendissimo tota ista quaestione obuiam prodire: tamen quia neque hoc si credatur, ad pietatem eorum qui in defunctos beneficii sunt, quidquam confert, non mihi videor hic debuisse tacere. Enimvero cum hoc neque ex euangelio neque ex vilo ecclesiae decreto colligatur, quin verò contrarium, sanè cum ecclesia pro omnibus qui in charitate sunt indiscriminatim offerat, & indulgentias conferat, non erat sic facile asserendum in eorum praedictum, qui pie in Christo dormierunt. Canonis enim oblatio nullum excipit, sed generaliter ait: Memento famulorum, famularumque tuarum, qui nos praecesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis. Et illico: His & omnibus in Christo quiescentibus. Quod si huius omnes sacrificij participes sunt, non est, cur non & vniuersis priuata suffragia opulenter. Secundò: Quicumque est in charitate, eo ipso qd amicus Dei est, vt satisfacere pro se potest, sic & ius habet vt quicumq; iustorum sibi quamcumq; applicet, si voluerit, satisfactionem. Quare supra Augustini pro omnibus Christi membris, nempe viuis, asseruit sacrificium offerri. Vnde quod locis citatis ait videlicet illis defunctis prodesse suffragia, qui dum viuerent; vt prodesse sibi possunt meruerunt, ipse statim planè exponit: vt est videre apud Magistrum in 4. dist. 45. eos siquidem omnes docet id meruisse, qui in fide per charitatem operante; atque adeo in communionem corporis & sanguinis Christi defuncti sunt. Quocirca quamuis quispiam neque ad indulgentias neque ad defunctos affectionem habuerit, neque ad satisfaciendum diligentiam, si tamen in charitate Dei decesserit, non est cur vindex vltimae eius iustitiae, vt ait Caietanus, obstet quominus per sacrificia eis, perque suffragia & indulgentias ferre valeamus opem. Et quod rem suprema ratione concludamus, Christus dominus suum ipsius sacrificium, nempe passionem omnibus fide praeditis per charitatem operante efficaciter applicat: ergo & altaris oblatio, & perinde quodcumque, seu commune seu speciale suffragium sibi placet eis applicari. Quare illa Caietani distinctio, qd defunctum capacem esse alienae satisfactionis sibi applicatae, non ad meritum essentialia, sed ad accidentarium attineat, puta vt defunctus ad illa supradicta affectus fuerit, nullas praefert fundamenti radices;

QVAESTIO

QVAESTIO III. DE OBLATIONIBVS ET PRIMITIIS:

S. Thom. 2. 2. quaestio. 86.

ARTICVLVS I.

Vtrum homines de necessitate praecipi ad oblationes teneantur.

Ost sermonem de sacrosancto sacrificio, quod oblationum omnium Christianae familiae apicè obrinet, superest, vt hac q. de oblationibus & primitiis, subsequenti verò de decimis, quae ad eiusdem sacrificij celebritatem suppeditantur, mentione n. subdamus. Primò ergo de oblationibus, quaeritur, vtrum sint de necessitate praecipi. Arguitur enim negatiuè: Oblationes vetustae legis, inter caeremonialia praecipta connumerantur. Nam Exod. 23. ad modum & formam celebrandi caeremoniales festiuitates, adhibetur. Non apparebis in conspectu meo vacuus. Caeremonialia verò cuncta per euangelium cessarunt: ergo Christiani ad oblationes non cogimur. Id quod Christus Matth. 5. designare videtur, dicens: Si offeris munus tuum ante altare: quasi offerentium arbitrio id reliquerit. Secundò arguitur: Quicumq; ius aliquod ecclesiae debet, si non soluat, potest sacramentorum subtractione ad id cogi: acerbum autè esset renuenti oblationem soluere, sacramenta ecclesiastica denegare: iuxta canonem illum sextae Synodi, 1. q. 1. Nullus qui sacram communionem dispensat, à percipiente gratiam, aliquid exigat, sin verò exegerit, deponatur: ergo ad oblationes ex vi praecipi nullus tenetur. In contrarium est illud Gregor. 7. de consec. dist. 1. Omnis Christianus procuret ad Missarum solemniam, aliquid Deo offerre: & ducere ad memoriam quod Deus per Moysen dixit, Non apparebis in conspectu meo vacuus.

In proloquio q. praesentis notanda est nominis significatio. Enimverò oblationis verbum actiones omnes suo significato ambit, quibus res quaecumq; ad diuinum cultum exhibetur. Quo fit, vt oblatio latior sit patentiorq; vox qd sacrificium. Quidquid n. sacrificium est, censetur oblatio: haud tñ consequentia recurrit. Etenim cum aliquid offertur, quod integrum est permanens, hoc est, quod sacrificio ipso non infumitur, nec circa illud aliqua sit caeremonia, sed ecclesiae offertur, siue in fabrica, siue in ministros cedat, oblatio quidè est: vt si numos, vel cereos offeras, vt in exequiis panem, aut vinum: aut fortè praedictum. Sacrificium autè, vt diximus, non est nisi oblatio rei, quae immolatur: vt animalia olim, & nunc sacrificium altaris. De primitiis namq; decimis quo ab his differant, suo loco dicemus. Vnde Exo. 29. Offeres totum arietem in incensum super altare. Et sequitur: Oblatio est dño odor suauissimus victimae Dei. Et Leui. 2. Anima cum obtulerit oblationem sacrificij Deo, simul erit eius oblatio. His suppositis duabus ad q. conclusionibus responderetur. Prior est: Oblatio naturali sua significatione vltroeam exhibitionem designat: offerre. n. est vltro munus quodpiam donare. Quo fit, vt res per se, si non pensetur, opus sit supererogationis ad cultum religionis attinens: quippe qua, vt supra diximus, obedientiam subiectioneq; Deo profiteatur. Vnde Exo. 25. Loquere filiis Israel, vt tollant mihi primitias: ab omni homine qui offert vltroeam, accipietis eas. Posterior conclusio, Oblationes quadruplici de causa sub praeciptum cadere possunt. Primò quidè ex praecedenti conuentione: vt dum ecclesia fundum aliquem cui confert retenta pensione, statis temporibus referenda. Quae qd pactio census ratione induit. Secundò pp praecedentem deputationem: quia res donatione, vel pollicitatione, aut testamenti legatione debetur. Tertio, qd ad rem propinquius accedit, pp ecclesiae necessitate: nempe si aliunde ministri alii sustentariq; non possent. Quarto pp consuetudinem, quae in ius transit: vt. si consuetum est certis solennitatibus. hoc aut illud offerri. Quamuis nonnunq; his postremis duobus casibus oblationis quantitas relinquatur vouentis libertati. Circa posteriorem conclusionem, qm prior planissima est, nonnulla existunt, licet exigua adnotamenta. Praetermissis enim prioris obligationis membro ad re parum attinente, quia est velut sensus, de secunda extant tex. 13. dist. 2. canon. qui oblationes, & duo sequentes: quibus sub anathematis censura coguntur, quibus in cumbit, vt defunctorum oblationes, seu donatas seu legatas facile & absq; mora persoluant: sunt. n. planè debita. Et generaliter de omnibus oblationibus extat canon, Praeter hoc, 32. dist. & cano. Statuimus, dist. 16. q. 1. quibus eandem animaduersionem retinentibus, debitas oblationes ecclesia comminatur. Tertia verò ratio obligationis est adnotanda, quae praecipue legitima est. Etenim cum Christianorum religio, in sacramentorum susceptione, sacrificijq; oblatione posita sit, ad quae iure naturali ac diuino, eodemq; vt sanctissimo ita & strictissimo, totus Christianismus teneatur, fit, vt quisq; populus sub reatu criminalis impietatis, tum templum pro sua facultate extruere, tum & ministros alere, & cultui necessaria contribuere sit iure constrictus. Quapropter vbi decimae non soluuntur, neque aliunde ad eiusmodi sumptus prouisum est, tenetur populus eosdem sumptus de sua substantia suppeditare. Ad quod si renuerit, per censuras ecclesiasticas, atq; adeo si opus fuerit, animaduersione secularis iudicij cogi potest. Locus est constitutissimus apud Paulum. 1. ad Corint. 9. vbi docet plus iuris ministris altaris suppeterere ad subsidia temporalia recipienda, qd ad tuum stipendium militi, & ad vineae fructum, qui illam plantauit, & qui gregem pascit, ad fruendum lacte: sanè cum Dns disposuerit: vt qd altari seruit de altari viuat. Dubium autè deinde offertur. ille citatus Gregorij, Omnis Christianus. vtrum scilicet ad Missarum solenniam teneatur vnusquisq; aliquid in templum offerre quod offerat? Hugo namq; vt Host. in rub. de paroe. & alien. paroe. ait, omnem Christianum tenore eiusdem capituli teneri

I. Argu.

Secundum

Gregor. 7.

Quid nomen oblatio designet.

Prima conclusio.

Posterior conclusio.

Primum documentum.

Populus iure naturali tenetur ministros ecclesiae, alere, & templum struere.

Paulus.

Hofienfis. ad oblationes in Missa sub reatu criminalis culpæ. Quare potest, inquit, qui non fecerit, ecclesiasti-
ca censure cōpelli. Idq; idem Hof. hoc adhibito moderamine fatetur, q̄ intelligatur in præcipuis
duntaxat festiuitatibus. Alii verò id durum arbitrati, censent solum intelligi de interna animi obla-
tione per deuotionē. Hæc autē glossa longissimè à Canonis mente aberrat, citat. n. Greg. textum ip-
sum antiquū, quò oblationes tpalium rerū iuebantur. Omissa ergo opin. recitatione, res est clara.
Etenim vbi cuiuspiā oblationis cōsuetudo vsq; adeò inoleuit, vt vim legis obtinuerit, ibi præcepti
Solutio. obligatione armata est, vt D. Th. ratione quarta docuit. Vbi autē neq; lex extat, neq; eiusmodi viger
consuetudo, nullū metuendū est præcepti vinculū. Consultò dixerim: vbi consuetudo vim legis ob-
tinuerit, Nam vsu teneri potest cōsuetudo per modum liberæ deuotionis: quæ ideo nunq̄, quan-
Indicium tumcunq; diuturna, vim ingerit præcepti. Quod si aliquod seiscireris indicium, quò eiusmodi con-
ad digno- suetudines dignoscantur, forsan hoc non est adeò fallax, q̄ vbi decimæ in vsu non sunt, neq; alia mi-
scendum q̄- nistris iusta stipendia constituta, ibi consuetissimæ oblationes censentur in præcepto esse. Et pari-
do consue- ter, si consuetudo sit populi omni memoria vetustior, statim solennitatibus aliqua munera ecclesiæ,
tudo offerē vel ab fabricā, vel ad alios sumptus offerre. At verò vbi decimarum solutio more seruat, quæ mi-
ai obligat nistris sufficit, re vera quotidianæ oblationes, quæ vel in profestis diebus, vel in festiuitatibus, quā-
sub præce- tumuis præcipuis offeruntur, existimari non debent præcepti obligationi esse obnoxia. Neq; verò vl-
pto: lo colore in contrarium obtendi pōt, q̄ legitimi pastores omnes decimarū fructus, gregem deglu-
bentes, sibi vsurpāt, miseriq; mercenariis quotidiana illa munuscula, q̄ ad altaris gradus offerunt,
relinquunt: nam postq̄ decimis pastores saginātur, ipsis incūbit primū p̄sentes seruire: mox si offi-
cio abesse iuste vel iniuria p̄mittantur, vicarios cū iusto stipēdio sibi substituerē. Quare in hanc rā-
oprimè per Concil. Trident. prospectū est, vt parœciis non residentibus, tertia pars fructuum adima-
tur, quæ vicarijs adiudicetur. Haud tñ arbitrentur curati se exoneratos subinde esse animarū cura,
excusatosq; ne residerē teneantur: nam cū ad hoc iure diuino naturaliq; irretiantur, sanctū conci-
liū nullatenus excusare illos cogitauit sed ecclesijs q̄ minimè male potuit prospicere. Inter oblatio-
nes autē vna est q̄ offertur pro Missa. De qua duplex sup̄est dubiū. Vnum an liceat sacerdoti, pro
Missa celebranda de p̄tio pacisci. Quod quidē cū ad titulum simoniæ pertineat, q. 6. disputabitur.
Secundū, vtrū licitū sit plures, vt aiunt, pitantias pro vna Missa recipere. Nā ratio illa q̄ pro pluri-
bus oblata tñ singulis profit, iam superiori q. explorata est, sed vtrū alia de causa id liceat, iam nunc
ambigitur. Apparet. n. si illa non sit legitima, nullā fieri reliquā: nā quicunq; illa causa elemosynā
largitur, cōtendit sibi totū sacrificiū applicatū iri. Nihilominus hic in primis distinguendum est de
plebano pastore, & de aliis mercenariis, qui neq; parœcij sunt neq; eorum vicarij. Parœcij nanq; iu-
re decimarum quotidie celebrare tenentur pro sua parœcia, si modò fructus satis sint ad ipsum alē-
dum: sin minus, pro eorū quantitate vel ter vel quater in hebdomada, ad iudicium Antistitis, quod
tutius est, vel ad arbitrium prudentum. Quotidie inquā, pro humana fragilitate: nam licet vno aut
altero die cesset, seu quia nō se præsentit idoneū vel animi laxandi gratia, non ideo constituitur
in culpa. Vnde & monitū hoc adhibendū est q̄ legitimus pastor si per fas vel nefas non resideat, te-
netur iustū alimentū vicario suppeditare, vt possit tot Missas celebrare quot ipse teneretur: ne vica-
rius causari possit non sufficere, sibi victum, nisi aliunde pitantias corradat. Ex hoc fit pastorem
parœciæ in seruitutem non posse peregrinas pitantias ab aliis, præterq̄ à suis parœcianis percipe-
re: hoc. n. esset in fraudē sacrificiorū quæ pro sua parœcia offerre tenetur. Attamen non obstante ob-
ligatione, qua tenetur pro parœcia offerre, p̄t particulares pitantias ab eisdem parœcianis vtro ob-
latas recipere, dummodo illas nō extorqueat: idēque sacrificiū p̄t & pro parœcia & simul pro tali
parœciano facere. Idēque censendum de defunctorū exequijs & testōrum Missis. Ratio huius est,
q̄ defunctorū sepelire, & piorū Missas offerre, propria est functio ipsius pastoris: neq; debet parœcia
in foras extigere sacerdotis ad hoc munus quæ sitū, quocirca hæc nō sunt incōpabilia. Hoc autem
documentū, vt cuncta moralia, cū moderamine tēperandū est, videlicet ne Missarū prouetus im-
modicè sit exuberans: nā tunc deberet pastor, qui curā habet animarū, auxiliaries sacerdotas ad se
adiungere. Sed & hoc præterea consultari assolet, vtrū possit pastor, qui curā habet animarū, cuique
subinde incūbit huiusmodi functio ex pitantiis portiuiculā sibi vsurpare, imminutāque mercena-
rio porrigere. Et re vera si iustū stipēdiū mercenario relinquatur, nō video in hoc apertā iniuriam:
qñ quidē pitantiæ oēs parœcio cōferuntur, qui subinde, vt Missarū debitor, quo potuerit honesto sti-
pendio, p̄t mercenarios ad eas celebrādū cōducere. Subsequitur ergo mēbrū alterū eiusdē dubieta-
tis ad vagos sacerdotes attinens: qui alias functionē suā celebrandi alligatā non habent, vtrum plu-
res valeant pitantias pro eadē Missa percipere. Huius autem r. responsio esto: q̄ si antistites in cleri-
corū ordinatione intra castē seruarent, non tanta hinc emergeret ambigendi ratio. Si inquā neminē
sine legitima bonorū possessione ac titulo sacris initiarent, non cogentur sacerdotes mendici es-
se, & exigua Missarū mercede viuere: q̄ porò tū reuerentiā sacro debitā non tenuiter obnubilat: tū
etiā periculū eisdem sacerdotib; offert pluries celebrādū, q̄ fortē pro sua puritate par esset. Ceterū
quia rei huius perexigua h̄ cura, sed plurimi effectis titulis ordinantur, in q. meritū vertitur, vtrum
hac ratione, vt necessarium sibi victum, & quib; tegantur, habeant, recipere plures pitantias pos-
sint: nā ratio infinitatis sacramenti iā sup̄ta repulsa est. Respondetur ergo, q̄ vbi nō est in vsu eā prō
vna Missa elemosynā erogari: quæ diuino vi&ui sufficiat pōt sacerdos duplā saltē percipere: dumtū
latius non se hæc licentia proferat: quoniam status apparatus nō licet sacerdotib; hac ratione susten-
tare, seu pauperē vitam ducere. Hac enim ratione iure cautū est, vt absque aliqua bonorū possessio-
ne ad ordines non admittantur: & ideo qui sua culpa pauper ordinatus est, paupertatē æquo ani-

mo ferat. dum autem sacerdoti abundat vnde honestè & forsan ornatè viuere possit, videtur nequi-
te vi hoc subsidio: quando quidem ob leuandā necessitatem permittitur. Sed nihilominus respon-
detur, q̄ etsi non adeò id ipsum eiusmodi sacerdotem deceat: tamen secundum rigorem iustitiæ nul-
la esset iniquitas: quoniam iudicium non est de rebus ferendum secundum id quod accidit, sed se-
cundum rei naturam. Quare vbi per se satis pitantia non sufficiat, unicuique eodem iure licet am-
pliolem suscipere. Quod si contra sententiam hanc arg. supra factō resurgas: Qui pitantias largiun-
tur, sibi volunt totum sacrificiū applicari, atque ita faciendum putant: ergo sacerdos secus faciēs,
illos decipit. Respondetur, eum filere posse quidquid alij credant: nam vti iure suo quo potest
de altario viuere. Secus autem, si alter expresse postulet pro se solo ipsum sacrificiū offerri: nā tunc
si sacerdos annuat, tenetur seruare pacti fidem. Ad primum arg. quæstionis respond. D. Tho. iuxta
illa, quæ lib. 2. diximus, sub tit. de cessatione legalium q̄ quamuis legalia sic cessauerint, vt quasi iu-
dicia legis veteris seruare nobis non liceat: tamen non obstat quin possint ab ecclesia alia ratione
institui. At verò si oblationes inter legalia duntaxat haberentur, solutio satisfaceret: sed tamen ha-
bentur, vt ipse ait, etiam inter cœremonialia: nam sacrificare, cœremonia est, & festa colere, atque
adeò in eisdē festiuitatibus quidpiam offerre: & vt illic expositū reliquimus, cœremonialia sic cessa-
runt, vt ea nobis instituire minimè liceat. Ad hoc autē S. Tho. infra, art. 4. ad 1. respondet, duas cœre-
monialium species discernens. Illas quippe cœremonias instituire nequit ecclesia, quæ vel statum
Hæbreorum referunt, vt obseruatio Sabbathi: vel aliquid futurum in nostra lege prædicebant, vt
circuncisio, eiusq; agni paschalis, & similes: nam essent iam nunc mendacia, eadēque in fidem per-
niciosa, vt pote significantia figuras illas non esse completas. Veruntamen sunt alia cœremoniarū
species sic ad diuinum cultum pertinentes, vt citra vllum mendacium possint ad eundem finē nūc
institui. vt thurificare, consecrare in azymis, purificatio puerperæ, quæ non condemnatur, extra de
purificat. post part. c. vnico. Et tales sunt oblationes. Aliud autem verbum Christi: Si offers munus
tuum, &c. solum probat, non omnes oblationes esse de necessitate præcepti: nihil tamen obstat,
quin aliqua vt dictum est, eidem subiiciantur necessitati. Ad tertium denique respondetur, q̄ pro-
pter voluntarias oblationes nulla fieri potest excommunicationis censura: secus autem propter il-
las, quæ iure debentur. At verò sacerdos priuatus, qui sacramentum administrat, vt excommunica-
re non potest: ita neque illud rebelli subtrahere: sed postquam fuerit à superiori iurisdictionem ha-
bente excommunicatio lata, tunc sacramenti subtrahitio erit legitima. Textus autem sextæ Synodi
solum vetat sacramenta pretio vendi: quæ labe est simoniaca.

ARTICVLVS II.

Vtrum oblationes solis sacerdotibus debeantur.

Ost oblationum vinculum sequitur, vt de illis dicamus quibus debentur. Apparet. n.
non solis sacerdotibus conferendæ. Etenim illud est in oblationibus præcipuum q̄ ho-
stiarum sacrificijs deputatur: hostiæ verò pauperibus ascribuntur, secundum illud ad He-
br. vlt. Beneficentiæ & communionis nolite oblinisci: talib; n. hostijs promeretur Deus
ergo & oblationes eisdem largiendæ sunt pauperibus. Secundò: In multis parœciis monachi obla-
tionū portionē sortiuntur: cum tamen alia sit, s̄m Hiero. clericorum cura q̄ monachorum. Ergo nō
solum sacerdotibus sunt oblationes erogandæ. Tertio: Et laici oblationes, nempe panem & vinū,
in proprio vsu à sacerdotib; cōmunt: non ergo illis solis earum vsus permittitur. In contrariū
autē est can. Damasi. 10. q. 1. Oblationes quæ intra sanctam ecclesiā offeruntur, tantummodo sa-
cerdotibus, qui quotidie Domino seruire videntur: licet comedere & bibere: quia in veteri testamē-
to prohibuit Dominus panes sanctos comedere filiis Israël, nisi tantum Aaron & filiis eius, vt pa-
tet 1. Reg. 21. Ad q. duabus conclusionibus respon. Vna est: Vniuersarum oblationum, quæ à plebe
Deo exhibentur, dispensatio ad sacerdotes pertinet. Probatur: Oblatio genere suo non est nisi rei,
quæ Deo ad cultum religionis dicatur: est em nobis de sacris, non de secularibus oblationibus ser-
mo: Inter homines autem & Deum sacerdos est sequester constitutus: & suo gradu secundū Chri-
stum mediator, vt de Moysē Deut. 5. legitur: nam illi incūbit tum diuina dogmata per Deum reuela-
ta populum docere: tum etiam & sacramenta per ipsum instituta eidem populo ipsius nomine ad-
ministrare. Et vice versa eius est functio à parte populi coram Deo stare: eius scilicet preces apud
ipsum fundere, sacrificia ei offerre: donaq; & oblationes, & munera præsentare: secundum illud A-
postoli ad Hebr. 5. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his,
quæ sunt ad Deum, vt offerat dona, & sacrificia pro peccatis: ergo omnium munerum quæ populus
Deo dicare constituit, vsus, administratio, & dispensatio, ad eosdem pertinet sacerdotes. Quod si e-
xemplo dubitandi ratio irreperit, multa Christianam familiam, non sacerdotibus, sed ad tēplorum
fabricas vtensiliumque ornamenta ecclesijs dedicare, quæ ideo sacerdotibus vsui esse non debent:
Respondetur propterea nos consultò non asseruisse oblationes omnes in eorum transiisse domi-
nium, vt in proprios vsus possint cuncta consumere: sed eorum dispensationes illis incumbere. Qua-
re adiungitur altera conclusio: Sacerdotes trifariam possunt iis, quæ ad diuinum cultum offeruntur,
vti. Primum in fabricam reparationemq; ecclesiarum & rerum apparatus, quæ ad diuinum cul-
tum attinent: secundò in suum ipsorum proprium victum quoniam, vt Paulus supra citatus ait: qui
altario seruit, de altario viuere debet. Tertio, in subsidium pauperū, quos cōdecet bonis ecclesiasti-

Obiectio.

Solutio.

Ad primū
argument.
Replica.
Solutio Ca-
ietani.Ad secun-
dum.

Ad tertium.

Primum

argument.

Secundum.

Tertium.

Damascus.

Prima con-

clusio.

Probatio.

Scrupsulus

Solutio.

Secunda

conclusio.

dis pasci & sustentari. Conclusio est nota. Nam quidquid Deo exhibetur, cum nostrum ipse bonorum non egeat, ad duo tantum utilia sunt: scilicet aut ad temporum vel adificia vel ornamenta: aut ad sacerdotum alimoniam. Quidquid autem superest, erogare debet pauperibus, præterquam quod antiquitus, ut subsequenter iam demonstrabitur aliqua etiam solebant ecclesiis conferri peculiariter in usus pauperum. Eorum autem quæ ad ecclesiâ sumptus dedicantur, episcopus est administrator ac dispensator, vel canonicorum collegium, secundum morem qui legitimus sit, Quapropter verissima est sic expressa prior conclusio, quod omnes oblationes ad sacerdotes pertinent. Res est clara: quæ si vltimam habet dubietatem, libere tractanda est, inter explorandum sintne sacerdotes suorum fructuum domini: quomodoque sint ab ipsis bona ecclesiastica expendenda.

Ad primam
argumentum.
Ad secundam.

Ad primum igitur argum. responderetur, quod elemosinæ in pauperes erogantur: licet quadam tenus oblationes dicantur ac sacrificia, eod quod in Deum referantur: non tamen aut sacrificia proprie sunt oblationes. Hoc enim nomen totis illis congruit, quæ officia sunt religionis. Elemosinæ autem non sunt nisi misericordiarum opera: sunt tamen, ut dictum est, iudem egeni & per sacerdotum dispensationem sacrarum quoque oblationum participes. Ad secundum respon. monachos partem quoque earundem oblationum triplici de causa sibi posse vendicare: potest autem sacerdotum largire tantamquam inopes: aut ratione mercedis, si illis sint adiutores: aut si aliqua eis forte fuerit commissa paræcia. Ad tertium denique responderetur, quod oblationes postquam consecratæ sunt, non possunt rursum in secularem usum reuocari: ut ara consecrata aut calix. Sed tamen si non sint consecratæ, possunt sacerdotum arbitrio & permisso ad seculares reuerti.

Ad tertiam.

ARTICVLVS III.

Utrum oblationes de rebus omnibus, quæ licite possidentur, facere liceat.

Ratio à parte
negatiua:

Equitur tertio loco, postquam de oblationum dispensatoribus dictum est, de earum quoque materia dicere. Haud enim omnia, quæ homo possidet, materia esse videntur oblationis idonea. Etenim meretrix iuste ea possidet quæ turpiter lucratur: ut patet eisdem obstruendum. ff. de condic. ob. turp. causi, & tamen Deut. 23 legitur: Non offeres mercedem prostibuli in domo Domini Dei tui. Continuoque ibidem prohibetur & pretium canis offerri, quod tamen animal iuste venditur. Et Malach. 1. Si offerat iustum & languidum, non est malum est? Non ergo quidquid iuste possidetur, perinde offertur iuste. In contrarium autem est illud Proue. 3. Honora Dominum Deum tuum de tua substantia. Quia vna voce cuncta quæ possidentur, concluduntur. Ad quæ tribus respon. conclusionibus. Prima de iis, quæ iniuste acquiruntur & possidentur, nulla fit Deo oblatio licite. Probatur: Oblatio cum virtus sit religionis, esse non debet iustitiam violationem, nam eadem virtus sub præcepto est Dei: & sicut verò, ut ait Arist. omnia vera, sic & cuiuscunque diuino mandato cætera consonant: cuncta autem iniuste parata, iniuste lege, atque adeo Dei restitutioni obnoxia sunt: ergo nequeunt eidem Deo dari. Huius rei Aug. in lib. de verbis Domini pulchrum affert exemplum. Si de prædauis, inquit aliquem inuadit, & de spoliis eis daret alicui iudici, qui pro te iudicaret, tanta vis est iustitiæ ut & tibi displiceret. Non est talis Deus tuus, qualis non debes esse neque tu. Hæc ille. Vbi affabre rationem rei exiit: Oblatio enim ad propiciandum placandumque Deum fit: qui iudex est virtutum omnium, legumque, custos. Cum ergo te condemnaturus sit: nisi quidquid debueris restituas, genus est diuinæ contumeliæ, si eadem te illum propitiam contendas, de qua te certus est condemnare. Vnde & Ecclesiast. 34. immolantis ex iniquo, oblatio est maculata. Secunda conclusio: Quantum ad rei per se naturam attinet, de re quacunque iuste possessa iuste fieri potest oblatio. Patet: Nam & eiusmodi rerum homo est verè dñs aut possessor legitimus: quorum deo habet legitimum usum eundemque, sibi præstante Deo, potest ergo vnusquisque, atque adeo debet cum prudentiæ moderamine eorum, quæ ab ipso recipit, partem ei rependere: secundum illud primi Paralipom. c. vlt. Quæ de manu tua accepimus reddimus tibi. Tertia conclusio: Ex his quæ ei accidunt, comaculati oblatio potest, etiam eorum quæ licite possidentur. Probatur: Quia ad operis studiositatem non satis est genere suo esse bonum, nisi & quæ circumstant superinde honesta, accidere autem potest vnde eiusmodi oblatio sit mala. Et primum cultoribus præscriptæ legis, quibus omnia in figura contingebant, multa erant legalia, vel propter significationem, vel propter id, quod illi Republicæ immundum ac turpe habebatur, offerri non licebat: quæ quidem prohibitionis ratio sub lege nostra cessauit: nam ut ait Paulus ad Titum 1. Omnis creatura Dei reputatur munda. Possunt nihilominus & nostris oblationibus alia contingere incommoda: vel quia id quod licite possidetur, per misericordiam debet potius alteri, quam offerri debeat in templo: vel propter scandalum: vel propter contemptum: vel propter aliud quidpiam. Obiurgat enim Christus Matth. 5. Pharisei, qui plebi persuasum contenderent, ut potius subueniendis parentibus absentibus, quam faciendis oblationibus. Et meretrix dum turpe lucrum offert, scandalum dat, & qui quod despectu habet Deo offert, eum ipsum despiciat. Contra primum autem membrum tertie huius conclusionis, quod dictum est nonnunquam debere potius res vel parentibus vel egenis erogari, quam templo offerri arguitur, in vnuersum conducitur esse atque ad diuinum cultum accommodatius, bona nostra ad conficienda celebranda, sacrificia ei largiri, quam in egenorum subsidia. Apparet enim vulgo sic censeri, eo quod per sacrificia Deo propius te ipsa accedimus. Cui tamen vulgari opinioni miserorum egenas nonnunquam reclamant. Ad hoc sub distinctione respondetur. Opus enim virtutis est duobus, inter alia quantæ sit perfectionis estimatur.

Prima conclusio.
Probatur.

Augustinus.

Secunda conclusio.
Ratio conclusionis.

Tertia conclusio.

Paulus.

Argumentum.

marur. Primum, obiecto, unde sua spem sortitur. Secundò, ex necessitate, cui charitas se succurrete saragit. Igitur d priorè rationè spectemus, oblationes sacræ, ac perinde sacrificia, reliquis elemosynis longe præstantior: nam religio, ut 2. 2. q. 18. auctor est D. Th. quippe quod Dei reuerentiâ pro obiecto habet, excelsior est virtus, non modo misericordia, verum & moralibus vnuerfis: utpote quod non nisi erga proximos vertitur, atque huc pertinet verbum Christi, Matth. 23, ubi officium & causam Magdalene quod ipsum dispretiosissimi vnguenti vnixerat, aduersus indignantes discipulos defendit: sane quod quod opus misericordiarum pluris pendebant. Docuit enim opus illud in reuerentiâ personæ ipsius Dei exhibitum, religione sua anteferendum. Et ideo non condénauit misericordiam in pauperes, immo comendauit maximè: Pauperes se habebitis vobiscum. Attamen declarauit, quod oportunitate illa ut elemosyna cuncta excelsio gradu religionis esset adiuncta: nunquam deinceps foret mudus habitus urus. Atque ideo, Me autem non se habebitis. Religio autem fuit, tum diuinitatis maiestatem atque immortalitatem prelo illo incorruptibili, vnguento confiteri: tum et in corruptione humanitatis præsignatate. Scilicet: um. n. erat: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem, idque fortasse verbo illo cælestis Redemptoris declarauit: Ad sepeliendum me fecit. Hoc est: Sic ista protestatur me verè mortuum sepeliendum, ut prorsus spiritu prophetico singulare meum sepulturam modum prænuuntiauerit: ubi non meum corpus cõle qua spem in cineres abiturum. Adde inter huiusmodi religionis officia potissimum esse atque optatissimum sacrificium, ubi nihil minus, quam Deus ipse immolatur. Nihilominus tamen hoc verissimum est, quod vtinam, ut est certissimum, ita esset Christianæ familiæ persuasissimum, quod necessitatis pondus unde virtus ac potissimum misericordiarum incrementa suscipit, efficere potest, ut ad Dei cultum cõferentius sit, atque adeo optatius specie ferre miseris, quam oblationes & sacrificio facere. Et ratio est, quod sacrificia, ut dictum est, non in Dei utilitate, qui bonorum nostrorum non eget, sed in eis duntaxat gloriam, nostramque deuotionem excitant. dam celebrantur & offeruntur. At vero tanta est Deo pauperum cura, ut eorum utilitatem sæpenumero pluris ad sui charitatem, ac subinde gloriam estimet, quam reliqua sacrificia. Idque maximè postquam idem ipse Deus cum diues esset, ut ait Paulus, propter nos egenus factus est nostrasque miserias & ærumnas vltique adeo suas fecit, ut in die illa tremenda coram Angelorum hominumque vnueritate confiteri non sit veriturus, se ipsum apud nos esuriuisse, nudumque fuisse, & mendicium: ac tandem quidquid vni ex minimis indigentibus fecimus, quasi ei ipsi in propria persona fecisse. Vnde Matth. 9. nec verò citra indignationem Phariseos obiurgat, quod propheticum oraculum non intellexissent. Eunt enim, inquit, discite quod est, misericordiam volo, & non sacrificium. Sic enim scriptum extabat Osee 6, cui propheta adiecerat: Et sapientiâ Dei plus quam holocausta. Quapropter postquam Paulus epistolam ad Hebræos, qui tamen sacrificiis frequentandis dediti, in hoc penè insumpserat, ut singulare Christi pontificis nostri sacrificium comendaret, cuius presentia illa omnia aboleuerant, ne inde colligerent ob illud dimittere dâ se fore misericordiam pauperum, illum tandem Epistola colophonem adhibuit, ut comonitos beneficentiam eos apprimè curaret. Charitas enim, inquit, fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite obliuisci: per hanc enim latuerunt quidam angelis hospitio receptis. Et infra: Beneficentiam & cõicatio te obliuisci: per hanc enim latuerunt quidam angelis hospitio receptis. Et infra: Beneficentiam & cõicatio nis nolite obliuisci, talibus enim hostiis promeretur Deus. Ad argumentum igitur contrarium rñdetur, nihil veritate quo minus virtus, quæ altera genere suo inferior est, quandoque ob necessitatem sit pretiosior. Hæc propterea tam multis inculcauerim, quod sunt qui falso omnia putent sua bona, potissimum dum ab hac luce recedunt, in amplissimum Missarum numerum & in Capellanias expendenda. Nam etiam in ecclesiâ ortu illa essent impendio necessaria, & ubi modo defunt, consulenda sint: tamen ubi diuinus cultus satis est celebris, multò esset cõsultius egenorum calamitates leuare, longe enim crebrius in Euangelio huius nos Christus misericordiarum admonitos curauit, quam ut elemosynas in sacrificia conuerteremus. Nam quamuis oratio satisfactioque sacrificii acceptissima sit: tamen elemosyna quæ præcipuum est charitatis officium, & pauperum orationes vaide sunt, testante Christo, efficaces, ut nos in æterna recipiant tabernacula.

Solutio.

Ad primum igitur argumentum responderetur, in veteri lege mercedem prostibuli offerri esse prohibitam, propter immunditiam: quæ ratio cessauit in noua. Esset tamen scandalum talem recipere oblationem: quia viderentur sacerdotes ad meretricium turpitudinem conuere. De pretio autem canis: Iosephus lib. 2 (ut inter tractandum de legalibus dicebamur) sic legem interpretatur, quod canum opera, licuti modò asini & equi ad fecundandas equas, redimi solebant pretio ad imprægnandas canes: quare pretium illud pro turpes fides, quoque ab oblationibus repellatur. Et sortitur inde probabiliter interpretatio, quod vna componuntur prostibuli merces & pretium canis. Altera vero à Doctõribus adhibetur interpretatio, quod cum primogenitum animalis mundi sic esset in templo conferuandum, ut non redimeretur: animalis verò immundi primogenitum, redimi eatur pretio. Canis autem sic reputabatur abiectus, ut non esset quinque sic dignus, quibus eiusmodi animalia redimebantur: & ideo aiunt, quod extra templum occidebantur. Porro autem expressio hæc neque rationi neque textui est consona. Si enim pro eius utilitate ad nihil erat comodum, ad quid erat in templo presentandum? Quocirca melius est dicere simpliciter fuisse offerri prohibitu. n. tum pro animalis utilitatem, tum et quia forsan, ut ait S. Th. in usu erat Gentibus ad sacrificandum idolis. Ratio ergo illa cessauit in euangelio. Ad tertium responderetur, quod animal cæcum, aut aliter truncum, aut debile, ad oblationem ineptum erat. Primum, quia oblatio debebat esse immaculata. Secundò, quia esset vilipendium atque opprobrium. Præterea ratione voti, quod debet Deo optime solui, Quare oblatio Caini non fuit Deo accepta sicut Abelis. Quæ quidè rationes vim suam in lege nostra retinet. Qui enim vel acidum vinum vel putrem farinam ad rem diuinam celebrandam offerret, prauè quidè faceret, nam illa non sunt conficiendo sacrificio congrua. Et qui vasa aut indumenta sordissimis vltibus feruentia, templo dedicaret, ex quibus vestes

Ad primam
argumentum.

Iosephus.

Ad tertiam.

vestes sacrae & vasa fabrefierent, contemptor eorumdem factorum censeretur. E qui animal voto Deo deuoueret, & claudum, vel caecum, vel alia de causa vilissimi pretij solueret, vel decimas ex pessimo grano & musto, profecto non caste seruaret fidem, quam Deo habet obligatam.

ARTICVLVS III.

Utrum ad primitiarum solutionem homines teneantur.

Primum argument.

Inter alias oblationum species connumerantur primitiae, de quibus ideo inquitur, utraque vi precepti debeantur: Est enim contrarium testimonium supra citatum. Exod. 5. ubi ait Dominus ad Moysen, ut primitias ab homine qui vltroneus offerret acciperet. Exod. 13. data lege primitiuorum, quae legitimae erant primitiae, subditur. Erit quasi signum in manu tua, vox autem signi caeremonialia designat, quae in nostra lege cessarunt: ergo sicut non tenemur primogenita offerre, ita neque aliarum rerum primitias. Secundum. Primitiae olim Deo reddebantur, ut de singularibus beneficiis ab ipso susceptis gratias ille populus eidem rependeret. Haec enim Deuter. 26. Tolles de cunctis frugibus tuis primitias: accedesque ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum: Profiteor coram Domino Deo, quod ingressus sum terram pro qua iurauit Deus patribus nostris ut daret eam nobis: ergo neque extraneae nationes, neque verum nos tenemur illas prohibere. Tertium. Si lex esset primitiarum coactrix, tunc praescripta esse deberet taxataque solutionis quantitas, sicut in decimis. At verum in neutro testamento talis habetur taxationis lex: ergo sub nullo comprehenduntur praescepto. In contrarium autem est canon Gregorij 7. Decimas, 16. q. 7. Cuius verba sunt: Oportet congruentius nos decimas & primitias, quas iure sacerdotum esse sancimus, ab omni populo accipere: quas fideles Domino praecipiente offerunt.

Secundum.

Tertium.

Quadruplex differentia primitiarum a ceteris oblationibus.

Primitiae singulariter in genere oblationum locum obtinent. Differunt, nam a reliquarum generali ratione, quatuor modis, quos hic D. Tho. dignouit. Primum, iuxta vocis sonitum differunt materia: nempe quae de primitiis rerumque optimis initiis offerebantur: quamuis sint qui nomine primitiarum: non prima, sed optima intelligant. Quemadmodum de Abele refertur, quod obtulit de pinguedine gregis. At verum tex. Numeri 8. vtrunque insinuat. Nam quod primum est, censetur optimum. Vnde ibidem Omnem medullam olei, & vini, ac frumenti, quidquid offerunt primitiarum, tibi dedit. Aaron. Et subdit: Vniuersa frugum initia quae gignit humus, & Domino deportantur, cedent in usus tuos: Secundum, ratione causae: a reliquis distant, quae reddebantur Deo ex causa speciali: nempe ut homines diuinum beneficium recognoscerent, profiterenturque ad eum quidquid ex terrae fructibus percipiunt, Deo auctore illis provenire: cui ad eum iuxta verbum citatum. 1. Paralipom. vlt. quae de manu eius acceperunt, reddere debent. Tertium differant & in modo, quod cum aliqua caeremonia offerebantur. Legitur, n. Deut. 26. post verba supra citata offerentium primitias: Suscipiens sacerdos cartallum (quod est canistrum primitiarum de manu eius, qui defert primitias) ponet ante altare Domini. Et infra commemoratis Dei beneficiis, subduntur offerentis verba: Idcirco nunc offero primitias frugum terrae, quae Dominus dedit mihi, &c. Quarto denique differunt ex parte eorum, in quorum usum exhibebantur. Nam cum Deo pro beneficio rependerentur, inter quem (ut diximus) & populum sacerdos est sequester, in eius singulariter usum cedebant: ad differentiam decimarum quae tota Leui tribum contingebant. Vnde loco citato Num. 18. ait Deus Aaron: Omnes primitias sanctuarij quas offerunt filij Israel Domino, tibi dedit, & filiis ac filiabus tuis, iure perpetuo. Et subditur: Filiis autem Leui dedit omnes decimas Israelis in possessionem pro ministerio, quod seruiunt mihi in tabernaculo foederis. His ergo praehabitis, ad quod duabus conclusionibus respondet. Vna est: Primitiae praescepto legis naturae & scriptae, Deo debentur, eiusque ministris: atque ad eum iure pontificio, ex eadem prisca lege diuina derivato. Probat conclusio ratione illa iam insinuata. Ius naturae iam nos docuit gratitudinem ut benefactoribus, gratias redderemus. Deus autem est primus naturalium omnium beneficiorum auctor: illi ergo primas debemus pensiones eorum omnium, quae nobis natura confert. Quod si quis cauilletur id ei deberi non de praescepto sed de honestate, redarguitur sic. Iure naturae cogimur Deum nostri nostrorumque auctorem profiteri: quoniam qui deum in eo viuimus, mouemur & sumus. Nam si parentibus, a quibus vitam accipimus, ut quarto nos loco Decalogus admonet, de his quae ad victum nostrum possidemus, dum egent succurrere stricte cogimur, longè strictiore iure Deo eandem debemus recognitionem: non quidem propter eius indigentiam, quia nullam habere potest, sed propter nostrum commodum & eius gloriam. De hac itaque ratione sic mortalium vniuersitatem natura erudiuit, ut Ethnicis etiam fuerit cunctis seculis [ut supra dicebamus] notissima. Ob idque non speciatim quaesiuimus hic, an Christiani, sed vtrum homines, scilicet cuncti mortales primitias soluere teneantur, ad quos idcirco vniuersos responsio protenditur. Vnde Romani, ut Plinius in eorum historia lib. 18. c. 2. refert, nihil antea de terrae nascentibus degustabant, quam sacerdotes nouarum frugum ac vini primitias libarent. Sed occurrat hic forte nobis obuius quispiam rationem hanc non esse ad debitum primitiarum concludendum propriam, sed hoc tantum euincere, quod teneamus Deo religionis legi sacrificio offerre, ut supra dictum est: quibus eum conditore nostrum profiteamur. Primitiae autem longè a sacrificiis distat, cum simplices sint oblationes. Respondetur autem, aliter nobis naturalem rationem sacrificia persuadere, aliter verum reliquas oblationes, ac singulariter primitias. Nam Deo quatenus Deus est, supremum scilicet per se bonum, honores debemus diuinos, atque ad eum obedientiam. Quae utique ratione rem illi diuinam facere & iactificare tenemur. Sed praeterea quia fructus terrae nobis quotidie suppeditat, colligimus ad

Prima conclusio.

Probatio conclusio.

Probatio conclusio.

Probatio conclusio.

Probatio conclusio.

Probatio conclusio.

Probatio conclusio.

Probatio conclusio.

Probatio conclusio.

Probatio conclusio.

Probatio conclusio.

Probatio conclusio.

Probatio conclusio.

ad eius honorem accedere, de his quae nobis donat partem illi libare, & singulariter rerum primitias, quibus profiteamur illum esse primum supremumque auctorem, cuius nutu & solis circuitus, & aeris clementia haec nobis affatim progignunt. Altera conclusio: Est ius naturae antiquitus diuina lege expressum nos huiusmodi primitiarum oblationes admoneat, tamen qualitates & circumstantiae, nempe personae, quibus tradendae sunt, & materia, videlicet an de primis omnino fructibus, atque adeo quantitas legibus humanis patriaeque; vsu & more nobis compertae & legitimae sunt. Olim namque primitiae singulariter sacerdotibus obueniebant, decimae vero Leuitis. Iam nunc decimae vice versa sacerdotum sunt: primitiae vero plurimum sacrificis sacerdotumque; editis deputantur: in aliquibus tamen ecclesiis in fabricae sumptus consignantur, & nonnunquam ipsis eisdem sacerdotibus. Neque vero tam exacte deponitur, ut de primis soluantur fructibus. Neque de oleribus aut leguminibus, sed de frugibus tantum illa enim omnia antiquis patribus legalia erant, quibus non ideò modò minimè obligamur. Tanta enim commendatione ius illud decimarum ac primitiarum Deus illo seculo indixit populo suo, ut quemadmodum Exod. 34. legitur hebdomadarum solennitatem in primitiis frugum messis triticeae celebrari praesceperit: quae nobis non est in vsu. De quantitate autem primitiarum nihil vel in veteri vel in nouo Testamento scriptum legitur: praeterquam illud Ezech. 45. Haec sunt primitiae, quas tolletis: sextam partem Ephraim de coro frumenti, & sextam partem Ephraim de coro ordei. Mèsuram quoque olei Batus de quolibet coro. Super quibus verbis Hieronymus declarat illud ad decimas pertinere: nam Ephraim, decima pars cori erat: sicut Batus in liquidis. qui quidè corus triginta continebat modios. Subdit autem idè sacerdos doctor verba isthaec, quae extra de decimis. c. 1. referuntur. At verò primitiae, quas de frugibus offerebant, non erant speciali nomine definitae. Traditionem quoque accepimus Hebraeorum, non lege praescriptam, sed arbitrio magistrorum inolitam: quod plurimum, sexagesimam partem dabant sacerdotibus: qui minimè inter 60. & 40. licebat quodcumque voluissent offerre. Haec in antiqua lege. In noua autè nulla signata est quota: sed in Hispania, si cui prouentus ultra decem modios obuenerit, vnum soluit: etiam si vsque ad mille aut decem millia ascenderit. Et in aliis locis magis est tenuis solutio. In hoc enim plurimè consuetudini defertur. Quin verò ubi decimae ad totum ecclesiarum cultum affatim abundaret, nisi consuetudo aliud contineret, non esset cur & primitiae legis obligatione exigerentur: nam quod diximus naturale ius primitias solui iubere, decimae tunc satis suppleret. Ad auctoritatem ergo supra positam Exod. 25. respondetur quod nomine illic primitiuorum, ut litera plane docet, intelligebantur oblationes, quas populus ad templi ornamenta fabrefacienda admonebatur facere, videlicet, vniuersum aurum conferret, aut argentum, aut hyacinthum, aut purpuram, aliamque id genus pretiosam suppellectilem ad vasa paramentaque; templi fabricanda. Quod autè Exo. 13. primitiuorum oblationes signa, hoc est caeremoniae appellantur, S. Th. non negat sed respondet ut artic. 1. de oblationibus, in genere respondebamus: nempe illas praesens caeremonias sanctae Christianorum Ecclesiae non licere ex lege veteri instaurare: quae figurae futurorum erant, eodemque iam modo mèda essent. Alias tamen quae duntaxat in recognitionem beneficiorum Dei adhibebantur, cum eadem apud nos ratio permaneat, non est quod nobis non liceat instituere. Ad secundum respondetur, quod primitias vetus populus Deo non solum debebat ob fructus quos terra Dei benignitate profert: verum & ob terras ipsas, quae eius beneficio tum illis promissae fuerant, eum etià donatae. Haec ergo secunda causa non est apud nos superites, sed prior. Tamen cum & mundum ipsum Deus ob nostri gratiam condiderit, nobisque; subinde & possessione donauerit iuxta illud Psalmi: Terram autem dedit filiis hominum, haec etià de causa debentur illi primitiae. Tertium autem iam solutum est, ubi diximus, quantitatem primitiarum non esse lege praescriptam: quia cum intra oblationum lineam comprehendantur, debent saltem spontanei aliquid retinere.

Ultima conclusio.

Hieronymus. Ephraim decima pars cori sicut Batus in liquidis.

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

QVAESTIO IIII. DE DECIMIS.

S. Thom. 2.2. quaest. 87.

ARTICVLVS I.

Utrum homines teneantur dare decimas ex necessitate praescepti.

POST oblationes, sequitur de decimis sermo. Apparet enim non omnes homines ex necessitate praescepti ad earum solutionem teneri. Illud enim praesceptum extat Leuitici 27. ubi legitur. Omnes decimae terrae, siue de frugibus siue de pomis arborum domini sunt. Et infra: omnium decimarum ouis, & bouis, & caprae, quae sub pastoris virga transeunt: quidquid decimum venerit sanctificabitur Domino. hoc autem praesceptum inter moralia eò referri nequit, quod moralia natura iubet: quae tamen non decimam potius quam vel vndecimam vel nonam partem praecipit. Si autem caeremoniale fuerit aut iudiciale, iam satis lib. 2. monstratum est, quemadmodum illa fuerint antiquata. Secundò illa sola Christianis, quorum fidem vniuersi mortales suscipere tenentur, sub praescepto concluduntur: quae Christus vel eius Apostoli nobis indixerunt: secundum illud Matth. vlt. Docentes eos seruare omnia quaecumque mandauimus vobis. Et Paulus Act. 12. Non subterfugi quominus annuntiarem vobis omne consilium Dei. Sed neque inter Christi, neque inter Apostolorum documentum obligatio vlla legitur decimarum. Quo enim Dominus de decimis Matth. 23. meminit, Vae vobis qui decimatis mentham, & rutam, &c. haec oportuit facere, ad tempus praesentis

Prima ratio a parte negatiua.

Secunda ratio.

Hilarius.

Tertia. xta legis referendum censetur: secundum illud Hilarij super Matth. Decimatio illa holerum qua in praefigurationem erat utilis, non debebat omitti, ergo tempore gratiae dissolutum nobis est decimarum iugum. Tertio: Tempore gratiae ea solum ex lege veteri nobis relicta sunt, quae nobis natura iuberet: quare neque ad plura tenemur, quam gentes ante illam legem: illis autem saeculis non exhibebantur ex praefcepto decimae, sed ex voto. Legitur enim de Iacob, Genes. 8. quod votum Deo vouerit, dicens: Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, &c. cunctorum quae dederis: mihi, decimas offeram tibi: ergo neque nos arctius decimas debemus. Quarto: Sub illa praefcorum lege trinae soluebantur decimae. Primae quidem tribui Leui: de quibus, ut ait, proximi dicebamus, legitur Num. 18. Leuitae decimarum oblatione contenti erunt: quas in usus eorum & necessaria separavi. Secundae, de quibus Deut. 14. refertur: Decimam partem separabis de cunctis frugibus tuis quae nascuntur in terra per annos singulos: & comedes in conspectu Dei tui in loco quem elegerit Deus. Ac demum tertiae, de quibus inibi protinus subiungitur: Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quae nascuntur eo tempore: & repones intra ianuas tuas: venietque Leuitae, qui aliam non habet partem neque possessionem tecum, & peregrinus, ac pupillus, & vidua, quae intra portas tuas sunt, & comedent, & saturabuntur. A secundis autem atque a tertiis lex gratiae nos absoluit: ergo pari modo ab illis primi generis. Quinto, Quidquid absque temporis determinatione praecipitur, id nisi tempore congruo solvatur in culpa constituit negligentem: ergo si necessitas eos qui euangelium profitentur, ad decimarum solutionem urget, fieret subinde consequens, ut quibus terris eadem solutio non est in more, criminalis delicti rei essent, non modo non solventes, verum & ecclesiae ministri dissimulantes: quod non est dignum, ut facile concedatur. In contrarium autem est Augusti testimonium 16. q. 1. canon. decimae, ubi ait, decimae ex debito requiruntur: & qui eas dare noluerint, res alienas inuadunt.

Discrimen inter decimas & reliquas oblationes. In quaestione vestibulo appendendum statim discrimen est inter decimas ac reliquas oblationes. Differunt quippe secundum omne causarum genus. Primum scilicet ex parte finis, per quae de caeteris iudicatur, quae reliquae oblationes Deo in eius honorem immediate, ut cum scholasticis loquamur, dedicantur: quamuis in usum ministrorum deinde redunt: quippe qui nomine ipsius eas suscipiunt, ut in sacrificiis expositum est, quorum ceremonia diuina maiestas colitur, atque in primitiis, quae pro susceptis fructibus eidem rependuntur. Decimae vero, veluti hic ait D. Tho. ceu ministrorum stipendium, sunt peculiariter institutae. Hoc utique lib. 3. sub tit. de acceptione personarum, satis superque monstrauimus. Sic enim habetur Num. 13. Filiis Leui dedi omnes decimas Israel in possessionem pro ministerio quo seruiuit mihi in Tabernaculo foederis. Et infra de eisdem decimis. Precium est pro ministerio, quo seruitis in Tabernaculo testimonij. Et Malach. 3. inferte omnem decimationem in horreum meum, ut sit cibus in domo mea. Et eadem ratione sub lege gratiae solvuntur sacerdotibus pro altaris obsequio: sacramentorumque administratione, secundum verbum Christi, Lucae 10. Dignus est operarius mercede sua: & illud saepe citatum 1. ad Cor. 9. Nemo suis stipendus militauit vnquam. Quod Innoc. 3. in eadem sententiam: extra de praeb. citat, c. Cum secundum Apostolum. Atque hoc, quod loco citato satis superque indicauimus, fundamentum est eorum maximam quae non modo hic dicenda sunt, verum & libere repetenda. Ex hac sequitur secunda differentia ex parte materiae: nempe quod cum reliquae oblationes non sint ex rebus omnibus, necessariae decimae tamen ex cunctis quae vel domi vel in agro procreantur secundum strictum ius persoluantur. At demum tertia differentia sumitur ex parte formae: quod cum reliquae oblationes vltro offerantur, vel saltem quo ad quotam. Decimae tamen rigore praefcepti, eademque sub illa quota, quam nomen sonat, debentur. His sic tenuiter praenotatis quatuor conclusionibus, ad quaest. resp. Prima: Decimarum solutio ex praefcepto iuris debetur partim diuini ac naturalis, partimque humani. Nam quod in genere ecclesiae ministri populi sumptibus sustententur, naturale praefceptum est, atque adeo in lege veteri moralium numero comprehensum. Quod autem pars fructuum decima eisdem sumptibus mancipetur, iudiciale tunc ius erat, atque adeo in nostra lege pontificium. Vtraque pars patentissima est: si modo tamen illud inter moralia iudicialiaque discrimen recolas, quod lib. 2. late dilucidauimus. Est enim moralis praefceptum, quod omnino ex naturae principis seu syllogismi conclusio elicitur: veluti illud: Non occides ex illo generali. Id ne facias aliis, &c. Iudiciale autem est illud: at quod speciatim arbitrato quodam ab vniuersali descenditur: ut si vniuersale illud, Aliquid Deo est offerendum, sic arbitraris, ut bimam vitulam offeras, aut aliud quoduis animal. Hoc ergo discrimine supposito, facile conclusio liquet. Et quidem prior pars praecedenti qua sub tit. de religiosorum paupertate, satis est nobis demonstrata. Etenim quicumque reipub. in re necessaria administrant & seruiunt, ius habent stipendium ab eadem reipub. suscipiendi, immo & exigendi: administratio autem diuini cultus reipub. necessaria est: immo vero multo plusquam secularium magistratum: ergo eiusmodi ministris stipendium reipub. debet, idque multo aequius quam quae principibus, ac militibus conferuntur: nam diuino ordine temporalia spiritualibus inseruiunt. Quare Deus iure optimo ecclesias earumque ministros instruit: in quorum sustentationem tanquam rerum dominus imperare populo potuit quam ipse iustam censeret bonorum suorum portionem. Hoc ipsum naturale ius docet Paul. 1. ad Cor. 9. Altera vero conclusionis pars nihilo patet obscurius. Ius etenim naturae non nisi ministrorum pro eorum numero & dignitate sustentationem iubet. At verum qualis esse debeat populi peritio, id arbitrio prudentiaeque reip. pro rei qualitate statuendum relinquit. Deus autem qui populum illum praeficum peculiari cura gubernabat, quoniam e duodecim tribub. vna diuino cultui administrando mancipauit: quae adeo agriculturam vacare non poterat, atque adeo nec propriam sortem in terra promissa erat possessura, ne minus reliquis, immo aliquantulo plus tanquam honoratior de terrae fructibus perciperet, decimam partem singulis reliquarum tribuum in eorundem Leuitarum subsidium imperauit: ut patet Leuit. 23. & alibi crebro.

Atque

Atque ob id etiam quod cum forsitan solutio non tam exacte fieret, paulo plus obueniebat illi tribui quam caeteris. Nam ex centum decem quae vndecim simul tribus quotannis in horrea cederent vndecim reddebant Leuitis: atque adeo aliarum singulae retinebant non nisi nouem. Ex quo fit praefceptum illud de quota, fuisse, ut ait S. Thom. iudiciale, veluti alia multa, ad seruandam populi aequitatem & decorem: tamen ex consequenti aliquid etiam in futurum significabat: sicuti & ferè cuncta eorum gesta: secundum illud ad Corint. 10. Omnia in figura contingebant illis. Decima enim pars, perfectionis symbolum est: quippe cum denarius digitorum sit numerorum supremus limes, cunctos concludens. Qua ideo quota protestabatur ille populus legem suam & statum non esse perfectum, sed eius complementum a Christo fuisse dependens. At verum licet hac ratione quodammodo praefceptum illud cum ceremonialibus conueniebat, tamen non erat eiusdem generis: quia non praecipue significandi gratia erat constitutum. Secunda conclusio. Inter ceremonialia & iudicialia legis praefcepta sic differebat, ut circa finem 2. libro demonstrauimus, & paulo antehac repetiuimus, quod ceremonialia non licet post Euangelium integrare: iudicialia vero quamuis quantum ad vim illius legis fuerint profus antiquata: possunt nihilominus nonnulla Christianis instaurari. Quemadmodum lex talionis: & quod qui ouem depradatur, quatuor reddat, potest a principe modo lege institui. Tertia conclusio. Determinatio decimarum ad istiusmodi quotam est de iure ecclesiastico & pontificio: quod prudentibus considerationibus institutum est. Atqui in primis quod id posset ecclesia constituit, haud dubium est, cum non fuerit ex eo ceremonialium genere quod aliquid nouae legis praefigurabat: sed iudiciale, idque ad cultum diuinum pertinens: quod apud nos excellentius permanet. Sed quod eandem debuerit imperare quotam, probatur tam ex parte populi quam ex parte sacerdotum. Ex parte quidem populi: quia Euangelicus antiquo dignitate praefat, abundantiorque est iustitia praeditus: secundum illud Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam scribarum & Pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum. Ex parte quidem sacerdotum: quoniam longe sunt excellentioris dignitatis, quam antiqui, excelsiusque tractantes sacramentum: ut 2. ad Cor. 3. monstrauit Apostolus. Decimarum ergo genus ex iure naturali ortu habet: species vero ab humano per ecclesiam merito sancita est. Quarta conclusio: Haec decimarum quota pro temporum, locorumque & personarum qualitate & oportunitate maior potest minorque secundum ecclesiae iudicium institui: haec conclusio, est superioris appendix. Circa Corollarium primae conclusionis, qua assertum est decimas ad iudiciale ordinem spectare, ambigere quis forsitan posset, tum ex eo quod cum ad diuinum cultum attineant, ceremonia potius esse videntur: tum praecipue ex cap. Tua nobis, de decimis, ubi Innocentius 3. ait, Deum sibi in signum vniuersalis dominij reddi praefcepisse: vnde fit, ut ad cultus religionem spectent. Ad hoc tamen facile per ea quae dicta sunt, respondetur. Haud enim Deo immediate sicuti sacrificium offeruntur, sed ministris tanquam merces soluantur perinde atque principibus tributa: itaque non sunt ipse cultus, sed ministrorum stipendia qui cultui deputantur: secundum verbum Malachiae citatum, ut sit cibus in domo mea. Quare statim Propheta subdit, propterea, quod decimae non soluebantur, inhibuisse Deum pluuiam, famamque populum oppressisse. At verum quia Deus ecclesias, sacramentaque, eorumque ministros instituit quibus stipendia haec consignauit, ideo ait Pontifex in signum vniuersalis dominij Deo exhiberi. Confirmatur haec nostra solutio, quia quota tam nostris quam antiquis ecclesiae ministris ad aequalitatem in populo seruandam, atque adeo ad humanitatem plebis, honoremque qui sacerdotibus debetur constituta est, quod est iudicium in ordine existere iudicialium.

Aliud autem ex eodem canone argu. sumitur: nempe non modo decimas secundum genus & substantiam, veram & quotas esse de iure diuino, nam Papa illud de decimarum integritate loquebatur: sed de hoc statim in solutione postremi argum. ubi iterum dicere repetimus quotam non esse de iure diuino: quippe cum lex vetus nil nos obliget, & de huiusmodi quota nihil in nouo sacro eloquio scriptum sit, sed extant ecclesiasticae & pontificiae constitutiones, instar antiquae legis factae ut patet toto tit. de decimis, & 16. q. 1. & alibi crebro. Obligant nihilominus eadem sancta decreta sub reatu lethalis criminis, ita ut ubi desuetudo culpam non excusaret, sacrilegium esset eandem quotam non persolvere. Ex his subiungitur, ut in 4. conclusione diximus, eandem quotam variari posse, & dispensatione pontificis & minui & tolli, dum tamen id quod iuris naturalis est, sit semper superstes & saluum nempe ut alicunde ecclesiarum ministris pro sua dignitate & munere alimenta suppetant, reliquaque vitae subsidia. Hoc enim nulla desuetudo vel dispensatio violare potest. His ergo quae praenarratis, potissimum hic dubium, idemque explicatione dignissimum, tertia nobis offert conclusio. Nam si hanc quotam, ut compertissimum est, neque lex Evangelica neque vlla perinde diuina nobis imperat, videtur ecclesia nimium a Christiana familia pro suis ministris exegisse, atque adeo neque aequitate seruasse antiquae legis, neque humanitatem: quam noua debuisset induere. Nam si in illo Hebraico populo decima templi ministris addita fuit, ratio id postulabat. erant siquidem Leuitae 12. pars populi. Quocirca etsi vndecim decimas perciperet, non erat enormis excessus, cum reliquarum singulae retinerent nouem: eo potissimum quod uxores habebant & alendam familiam. Cle rus autem Evangelicus curatorum, quibus solis (si Caetano credamus) debentur pro suo ministerio decimae, forte non est decima pars populi, aut plurimum 30. quod ergo a reliquis quadragintanouem totidem recipiat decimas, singulisque caeterarum non fiant nisi nouem reliquae, nulla ferè videtur aequitas: atque ob id maxime, quod neque uxores, neque sobolem habere debent. Et ex alia parte decimae Christianis etiam personales imperantur: quae antiquitus non erat in usu. Ex quibus fit consequens, neutram earum rationum, quibus tertiam conclusionem S. Thomas fulciuit, esse solidam. Nam etsi populus Christianus iustitia praefatere debeat Hebraeo, non est necesse in hoc abundare, ut supra

Supra iustum sacerdotibus suis effundat. Et quamuis sacerdotes sint praeter antiquis honorandi, non tamen tanto stipendiorum acerno. Haec sunt rationes, quibus tum alij, tum praesertim hoc loco Caiet. conuicti, non aliam iustitiam in decimarum quota reperiunt, quam quae clericis non pro ipsis solis, sed pro pauperibus, quibus ecclesiae fructus dispensare tenentur, persoluitur. Et quidem si id duntaxat auctores isti sentirent, quae ecclesiastici strictiori longè sanctiori, misericordiae vinculo quam laici tenentur in pauperes esse benefici, assertio esset certissima: contendunt tamen decimas illis non omnino tanquam dominis solui, sed tanquam dispensatoribus, concedi: quarum pariter rigore iustitiae tenentur egenis refundere: immo tanta obligatione ait Caiet. quanta eis eadem debentur decimae. Unde fit istis auctoribus consequens, ut secus facientes, sint restitutioni obnoxij. Hoc profecto non tanta probabilitate pollet, quin contrarium sit longè probabilius: immo, ni fallor, certa ratione verum: ut lib. seq. constabit: ubi de hac re amplam disputationem adornamus: à qua idèd impresentiarum super sedendum nobis est. At verò quoniam hoc potissimum eorum est argum. quo aduersarij suam opi. falcire contenti, respondere hac de re illis est nunc operapretium. Primo ergo contrarium fundamentum si fieri potest, affirmemus. nempe decimam sub hac quota non exuperare iustum stipendium ministrorum ecclesiae: etiam si tanquam veris dominis tota eis adiudicetur. Et probatur contraria ratione illius, qua aduersarij vtuntur. Iustus numerus clericorum qui ad cultum diuinum in lege gratiae necessarii sunt, non tanta proportione minor est reliquo populo, ut iniuste decimam suscipiant. Immo forsitan duodecima est pars populi, sicut olim Leuitica tribus: aut plurimū 1/5. vel multò minor quam 20. Probatur hoc: In lege veteri vnicum erat duntaxat templum quo omnes duodecim tribus ad sacra confluant, neque nisi quater in anno: nam tot erant duntaxat praecipue solennitates: in nostra verò ecclesia vix sunt centum domus, quae non habeant vnum templum, cui quotidie ab omnibus sacerdotibus seruitur: nam illi per vices hebdomadatim seruiant. Si ergo in seruitium vnius praecise templi duodecima pars populi erat conscripta, quidnam miraculi est, si aequalis nunc pars tantae templorum multitudinis administrandae mancipetur? quandoquidem ratio mediorum à fine sumitur. Sed ait Caiet. solis clericis qui curam habent animarum, decimas deberi: cuius profecto assertionis nescio quòdnam habere poterit fundamentum, nam attulit nullum. Enimuerò si templo illi, quo non nisi Arca testamenti custodiebatur, tam numerosa cantorum aliorumque ministrantium copia, ut in libris Paralipomenon legitur deputata fuit, cur non in templis nostris, quibus corpus Christi adoratur & colitur, non praeter paruos amplior sacerdotum numerus dedicetur: quibus ut iuxta verbum Malach. cibum habeant in domo Dei, decimae contribuantur? His autem insuper adiungamus, sacerdotes nostros multò esse sublimioris dignitatis, quam illos: ut pote in quibus amplissimum esse debet antistitum numerus mox & Canonicorum, quibus ecclesiam praefulgere cogruit, qui ad eòdè necesse habet ministros & famulas habere. Nam si quis nobis obiiciat debere omnes in paupertate viuere, profecto nemo esset qui huic sententiae refragaretur, si possibile esset ut tantus clericorum numerus, quantum necessarius est, decenti sanctitate pollere: nam tunc citra alium ornatum populo haberetur in pretio. At quia id fieri non potest, necesse est, conditioni humanae indulgere: haud enim esse omnes possunt ut D. Martinus aut Nicolaus atque adeò sic sacerdotes familia & auctoritate honestare, ut populus eos non despiciatur, sed tanquam praecipuos Reipublicae colat. Quare nullum est indecorum, si episcopi, ceu alij magnates viuunt & canonici, sicuti alij nobiles: & sacerdotes, veluti alij ciues. Etenim documentum huius rei manifestum est, quod in illis puinciis, ubi sacerdotes nimia egestate premuntur, vilescunt in conspectu populi: atque inde sacramenta & res sacrae eò inclinant, ubi in opprobrio habentur. Quocirca ut aliud ineamus arg. non condecet sacerdotes nostros propter sacramentorum dignitatem opifices esse manualesque operas exercere, quod Leuitis licebat. Colligamus ergo, quod si tantum esse decet atque praeclearum ecclesiasticum ordinem, cuiusque adeo eius gradus cum suis familiis perpèdamus, non minor est pars in populo, quam duodecima, seu uti dicebatur, quintadecima. Praeterea, sacerdotes nostri vacare debent literarum studio, atque adeò hoc negotio patrimonium suum insumere. Quare reperiri non possent qui absque aliquo proposito praemio tantos facerent sumptus, tantumque & aetatis & laborum dispenderent. nam qui hoc religionis duntaxat amore facerent, qui rarissimi essent. Quapropter consulere ecclesia debuit humano ingenio, eiusque imbecillitati conuere. Fateor equidem ingenuè, ecclesiastica sacerdotia iniquissime esse distributa. Quare alij abundant, neque citra scandalum pompis ac rerum luxuriae exuberant, alij verò esuriunt: tamen ad normam diuini iuris pro qualitate & dignitate personarum eiusmodi fierent distributiones, costaret liquidò sanctionem ecclesiasticam de decimarum quota non esse superflua, sed aequissimam. Atque hac ratione in primitiua ecclesia ubi sinceriùs colebatur fides, multi de sua substantia ecclesias locupletabant. Accedit huc, quod decimae non ita exactè ubique exoluuntur, sed multis in locis exiliore: suntque caenobia multa atque hospitalia illarum fructibus fundata. Suprà hæc, & ingruente aliqua ecclesiastica calamitate necessarii sunt ampliores sumptus: qua ratione & regibus adiudicatus iam est bonus decimarum census. Hæc igitur cuncta ecclesia maturè prospexit, dum decimas edixit. Haud ergo ad iustificandum hæc legem est ad id suffugere opus, quod clerici de iustitia teneantur sua bona eleemosynis spendere. Quare meditatissimè D. Tho. hanc rationem inter probandum conclusionem tertiam non commemorauit, sed illarum tantum meminit, quod noster populus iustior esse debet antiquo, nostrisque sacerdotes amplioris dignitatis. At verò quia lex misericordiae perstrictius clericos cogit: subdit idèd S. Doctor bis aut ter in hac quod decimae dantur sacerdotibus, ut sint in pauperes effusus benigni. Et quod potissimum propositi nostri argum. in calce ponamus, arguitur tandem. Quota decimarum nihil aliud est quam moderatio & specificatio naturalis iuris, ius autem naturae in hoc tantum decimas imperat, ut sint ministris ecclesiae in alimentum & stipendium: ergo quota de rigore iustitiae ad hoc praecise instituta est, non in usus

usus pauperum. Nam & Caiet. ipse impresentiarum concedit, quod decimae quantum ad ius naturae in victum tantum debentur ministris: sed ius eleemosynarum est, inquit, ut auctiores eisdem sacerdotibus pro pauperibus tribuantur. At verò nescio cur esset cogendus populus, ut eleemosynas pauperum sacerdotibus concederet. De hoc autem infra loco citato, Igitur nemo debuisset propter illam excogitatum proportionem quod clerici non sit quinquagesima pars populi in hanc descendere sententiam, quod clerici teneantur de iustitia sub poena restitutionis sua stipendia pauperibus impertiri, nam res tanti momenti absque ecclesiae expresso decreto certè non est affirmanda. Dixerim excogitatum proportionem: nam ut summam cuncta complectar, si experientia: qua moralis scientia nititur, consulas, nulla est ciuitas aut insigne oppidum, ubi non multò plures reperias ditiores quam sint sacerdotes. Fictitium ergo est dicere, quod habeant ipsi quinquagintanouem decimas: & singuli in reliquo populo nouem. Primum igitur argum. satis superque discussum est atque dilutum. Ad secundum verò responderetur, decimarum praecceptum qua parte naturale est & morale, illic esse à Christo designatum: ubi Luc. 10. ait dignum esse operarium mercede sua: locupletias autem 1. ad Corinth. 9. ab Apostolo inculcatum: ubi tam multis naturalium ciuiliūque exemplis constituit, ut qui altari seruit, de altari viuat. Sed quantum ad quotam, commissum fuit ecclesiae iudicio & sententiae. Ad tertium responderetur ante tempus antiquae legis ab Adam usque semper viguisse idem mandatum, quatenus naturale est. Fuerunt enim semper in quacunque Reipublica bene instituta sacerdotes, qui seruntur fuisse primogeniti. At verò quia non erat certo numero decreti, quotam vnaquaeque Respublica sub arbitrio instituebat, vel aliunde suis providebat sacerdotibus. Abraham autem, ut legitur Genes. 14. prophetico instinctu decimas obtulit Melchisedech: qui teste Paulo, figuram nostri sacerdotij praeferebat. Et eodem forte spiritu Iacob easdem non certis sacerdotibus, sed Deo vouit. Ad quartum respon. quod cum in illo quondam populo tam frequentia iterarentur sacrificia, necesse habebant praeter decimas Leuitis soluendas, secundas etiam ad sacrificia offerenda referuare. Quae nobis quibus iam illae victimae cessarunt, non imperantur. Tertium verò decimarum genus, quae cum pauperibus diuidenda erant, in noua lege mandato misericordiae augetur: quo nos identidem Christus admonuit, ut essemus in pauperes profusi. Ait enim Luca 11. Quod superest, date eleemosynam. Ad id autem D. Thom. & decimas, quae ministris ecclesiae dantur, per eosdem deberi in usus pauperum dispensari. Quod non intellexisse de praeccepto iustitiae, sed misericordiae, inde constat, quod hoc cum altero praeccepto eleemosynarum adiunxit. Postremo verò argum. illa tangitur dubitatio, utrum per desuetudinem abrogari ius possit decimarum: quae ex altera pendet, An decimae sint de iure diuino? Et quidem nonnulli interpretum canonici iuris super c. in aliquibus. de deci. censent omnino esse de iure diuino, etiam quantum ad quotam, nam postquam illic dicitur decimas cum integritate esse soluendas, subditur: quia debentur ex lege diuina, vel ex loci consuetudine approbata. Et c. parceat. eod. tit. legitur decimas non ab homine, sed ab ipso Domino esse institutas, & c. tua nobis. supra citato: & c. Reuertimini. extra de decim. idem apparet insinuari. Et quamuis aliorum dicta doctorum glossari possint, quod intelligant de decimis, quantum ad substantiam: Hostiensis, tamen in sua summa, tit. de decim. §. 7. expresse sustentat etiam quotam esse de iure diuino: dicens tum illud quotam praecceptum fuisse morale, tum legem illam non prorsus cessasse: plurimis id inculcans auctoritatibus: subannansque adeò Raimundum & Theologos contra sentientes. At verò non est res, quae in controuersiam venire possit: cum planissimum sit, decimarum quotam in lege veteri iudiciale fuisse praecceptum: non morale. Quod Hostiensis nunquam negasset, si suae fuisset facultatis, rationem discriminis nosse inter morale praecceptum & iudiciale. Morale enim (ut saepe dictum est) conclusio est principiorum naturalium: ex quibus quamuis eliciatur, alios esse ecclesiae ministros, quod ad decimarum genus & substantiam attinet: tamen quod hæc aut illa fructuum quota contribuatur, nulla lex naturae praecipit, sed quod id tantum tribuatur quantum eisdem sufficit. Sed glossa, quam Paulino verbo ad Hebr. 7. asserere committitur, est adnotanda. Ait Paulus: Translato sacerdotio necesse est, ut & legis translatio fiat. Cuius sententia est, legem illam cum Christo expirasse, atque adeò illa cessasse legalia. Et respondet ipse non facere illum sensum: quia nullo modo, inquit, concedendum est legem illam omnino cessasse. Sed sensus est, inquit, ius Leuitarum petendi decimas in Euangelicos sacerdotes transfuisse. Vide, quam facerent consultius, qui Theologiam non profitentur, ab interpretamento scripturae sacrae calamum abstinere, neque de diuino naturalive iure tractare, quod ipsis messis aliena est. Cessauit enim omnino lex illa ut latissime lib. 2. commonstrauimus: praeter id, quod vel lex naturae retinuit, vel ecclesia sanxit. Quotam ergo hanc certissimum est non esse de iure diuino. Sed si quae inter Decretales & Canones sacros offendantur verba, quibus decimae diuino iuri tribuantur, vel intelligenda sunt quantum ad substantiam, vel si de quota habeatur sermo glossandus est, ut sint de iure diuino exemplariter, hoc est, exemplo vetusti iuris, constitutae. Igitur utrum per desuetudinem aboleri possit decimarum obligatio, D. Tho. negare omnino impresentiarum videtur: nam respondet in Italia, in illisque terris ubi decimae non soluuntur, ob id solum incolas à culpa eripi, quod ecclesiae ministri indulgere illis censentur, non petendo sicuti Paulus se fecisse 1. ad Corinth. 9. testatur. Nam ubi postquam demonstrauit potestatem habuisse sustentamina ab illis petendi, subdit, non esse usum eadè potestate, ne quod offendiculum daret Euangelio Christi. Est autem responsio hæc D. Tho. non usque adeò clara. Ad huius igitur intellectum distinguendum est de decimarum desuetudine. Aut enim petatur quantum ad quotam, aut in totum. Et priori quidem modo forsitan quis arbitraretur solam desuetudinem sufficere, ut non debeantur, propterea quod quota non est nisi de iure positivo. Ac perinde sentebit D. Tho. intelligere de cessatione in totum. Sed profecto utrumque est falsum: Primum quidem non vtrique

Ad primū argument.
Ad secundum argumentum.
Ad tertium argumentum.

Ad quartum argumentum.

Quaestio postremo argumentum praeterea.
Sententia Iuristarum Hostiensis.

Reprobatur proxima sententia.

Solutio D. Tho. ad praecipua quaestiones.

propter

FRAT. DOM. SOTO, DE IUSTITIA ET IVRE.

propter rationem Hostien. atq; aliorum, qui dicunt quod esse de iure diuino, sed quia licet sit de iure pontificio, nihilominus quia ius illud tum tanta æquitate pollet, tum etiã instar antiqui diuini iuris positum est, nulla contra illud censetur præualere desuetudo, quin possit ecclesia, ubi oportuerit, uti iure suo, nisi annuerit, ac dissimulauerit. Et hæc est mens S. Tho. nomine enim decimarum, quodã intelligit, & eodem pacto intelligendus est quolibet. 2. art. 8. ubi eodem modo responder. Et q̄ de quodã loquatur, confirmatur: nam desuetudo decimarum in totum nullatenus ab ecclesia permitti potest: quandoquidem, ut iam monstratum est, ius existat naturale: & præceptum mortale, strictissimèq; diuinum, ut sint ecclesiarum, ubi res celebretur diuina, sacramentatq; dispensentur ac ministrantur, sacerdotibusq; adeo & ministri populi sumptibus alantur. Quare super hoc totum ecclesia non habet auctoritatem dispensandi: neq; à spiritu sancto in vniuersa facere permittetur. Id quod & vsus ipse palam ostendit: quoniam neq; in vllò Italiae angulo, neq; alibi vspram gentium reperitur Christianorum locus, ubi non sint sacerdotes, quibus vel prouentus annui statim sint vel populi stipendia. At verò contra prius solutionis membrum existit argumentum, q̄ ut ait Aug. 16. q. 1. canon. decimæ. earum pensio tributum est animarum egentium: & qui eas, inquit, dare noluerint, res alienas inuadunt, & pauperes propter illam penuriam fame perempti, ab his qui non solunt, occisi sunt. Quare ecclesia non videtur contra ius pauperum dissimulare posse. Quod si dicatur id ob cauendum scandalum sinere: inde fit consequens, non libere id facere: quare non soluentes minimè videntur à culpa excusari. Ad priorum locum argumenti responderetur, illud ius pauperum non esse iustitiæ, sed misericordiarum: nõ solum in solventibus, decimas, verum & in ipsis clericis: & ideo ecclesia potest dissimulare illa via eadem elemosynas extorquere. Ad posteriorem autem responderetur, q̄ etiam si id ad cauendum scandalum permittat, & nõ detur, ut ait Paulus, impedimentum Evangelio: nihilominus subditi excusatur: quia laudabiliter id facit ecclesia, spiritualibus temporalia posthabens. Vbi autem populus animi obstinatio, nõ induresceret, nec petendi ecclesiarum obtemperare vellent, tunc culpa non vacaret. Si autem gens aliqua ea lege vellent in Christianismum sua nomina dare, ut decimarum tributo nullatenus onerarentur, respondet Caiet. ecclesiam posse ac debere eandem conditionem recipere. Quod si intelligatur quantum ad quotam, verum est. Attamen ut nullo modo tenerentur ministros ecclesiarum alere, profectò ecclesia sinere nõ possit, nisi aliunde ipsa vnde viuerent prouideret: nam aliàs illa conditio contraria esset naturali diuinoque iuri in re quæ apud Christianos præcipui est momenti.

ARTICVLVS II.

Utrum de omnibus teneantur Christiani decimas soluere.

QUOD decimarum substantia, sublequitur ut earum materiam perpendamus, apparet nanq; non de rebus omnibus, deberi. Decimarum nanq; pensio ex veteri instrumento originè duxit illic autè nullum personali præceptum legitur: nepe earum rerum, quæ homo propria industria & negotio acquirit: quales sunt mercatio, & militia, & similia. Ergo de istis nullè debentur decimæ. Secundò: De malè acquisitis (ut supra dictum est) nulla fieri potest oblatio: ergo neq; decimarum solutio. Nam cum oblationes propinquius ad diuinum cultum accedant, ille potius de omnibus fieri deberent. Tertiò: Leuitici ultimo, ubi decimarum scripta est lex, nõ nisi de frugibus, & arborum pomis, ac de animalibus, quæ sub virga pastoris transeunt, iubentur: ergo de minutionibus, herbis quæ hortorum cultura feruntur, non debentur. Quartò: Nemo nisi quod in sua est potestate, soluere potest: sed non omnes fructus qui de prædiis percipiuntur, in domini potestate permanent: nam quædam coloni dominis fundorum pendunt: quædam in mercedem famulis: quædam etiam principibus, in tributa. Et sæpe aliqua vel furto vel alia via pereunt: ergo de illis nihil debetur. In contrarium est legis exemplum, Genes. 28. in Iacob qui aiebat: Cunctorum quæ dederis mihi decimas offeram tibi cuncta autem quæ homo habet, diuinitus ei donantur: ergo de omnibus decimæ debentur.

Ad quæstio. vnica conclusione respond. de vniuersis tam ex terræ prouentibus quàm ex personarum labore partis, si merum ius perpendas, nec consuetudo obstat, debentur decimæ. Probatur: Iudicium vniuersi: rei ex eius propriis causis radicibusq; sumendum est: natiua autem decimarum radix est, q̄ secundum Apostolum 1. ad Corint. 9. spiritualia seminantibus ius competit metendi carnalia. Si nos, inquit, spiritualia seminamus, non mirum est si carnalia vestra metamus: hoc enim est instituti ecclesiastici fundamentum: vniuersa autè, quæ homo possidet, carnalium voce comprehenduntur: ergo de vniuersis soluendæ sunt decimæ. Conclusio quidem præsens multis locis canonici iuris constituta est, ut c. Tua nobis, de deci. & c. Reuertimini, 16. q. 1. sed expressè canone, decimæ, qui est August. ubi ait de negotio, de militia, de officio, ac denique de rebus omnibus soluendas esse decimas. Idemque ait Celestinus Papa. c. Non est, extra, de deci. ubi habetur, quod etiam de venatione debentur, & c. peruenit, etiam de piscaturis, & de molendinis, & c. & c. nuntios, additur etiam de apibus. Quapropter celebris esse solet decimarum distinctio, in reales seu prædiales, ac personales. Reales enim sunt, quæ de rebus debentur: puta de prædiorum fructibus, quos terra per solis aerisque clementiam natura sua progignit. Personales autè, quæ ex personarum operis ac negotiis sine terræ ope exercitis soluuntur. Quidquid autè veritatis conclusio contineat ratio tamen D. Tho. non magna energia pollere videtur. Colligit enim vniuersalè ex particulari: nempe q̄ si ius suppetat clericis metendi carnalia, de cunctis carnalibus debeantur eis stipendia. Respond. primò rationem hanc. S. Tho. adduxisse ad declarandum potius defendendumq; ius ecclesiasticum, quàm ad eius necessitatem demonstrandam. Secundò: Cum ius naturæ, ut dictum est, clericis suppetat temporalia pro spiritualibus metendi, non eousq; ratio ad aliqua temporalia præponderat, quin eadem ferè de omnibus intelligatur. Nam quod afferri contra solet, ex agri fructibus iustus deberi decimas, quàm de officiis, pro quod

fructus illos Deus naturæ auctos creat, officia verò aliq; negotia ad humanam industriam attineant, licet quandam præ se ferat probabilitatem, non tamen necessitatem. Quoniam & in agricultura industria adhibetur, & in negotiis nõ deest naturalis Dei concursus: ed potissimum quod decimarum obligatio, si quæ dicta sunt, respicias, non in illo naturali Dei beneficio fundatur, sed in eo potius, q̄ populus ministros ecclesiarum sustentare tenetur, à quibus sacramenta suscipit. Et ideo quia sunt plurimi qui non agriculturam, sed aliam artem exercent, iidemq; pariter sint sacramentorum participes, nõ est q̄ ab exactioe tributi ecclesiastici excipiantur. Quare verbum Pauli quo carnalia nominat, vniuersalem videtur sensum auribus exhibere. His tamen nihil obstantibus, sciscitaretur quispiam, vtrum desuetudo, legitima esse posset præscriptionis causa super personales decimas, ne soluantur? Sciscitaretur in quâ, propter Hosti. in sua summa, loco citato, atq; alios iuris interpretes super c. In aliquibus, de deci. Qui porrò inter decimales personalesq; decimas sic diiudicat, ut contra istas inolere posse credant præscriptionem: contra illas verò non item. Quorum fundamentum est, illas esse de iure diuino, has verò minimè, quippe cum loco citato Leuitici ult. nõ nisi de frugibus, & arborum pomis, & animalibus indicantur decimæ. At verò iam satis, de hac re contra istos depugnatum est. Illud nanq; ius antiquum quod iudiciale erat, iam quantum ad illius legis vim expirauit: ob idq; nõ est tantum discriminè inter has species meditandum. Neq; quantum ad huiusmodi præscriptionem. S. Tho. inter eas distinguit, igitur, ut in casu proximi articuli decebamur, siue prædiales siue personales decimas existimes, nulla desuetudo aut præscriptio obtinere contra ecclesiam vllò tempore potest, quo minus dum ad alienos ecclesiarum ministros nulla alia pateret via, posset siue ex fundis siue ex personis tributa imperare, quæ eidem muneri honestè sufficerent. Porrò cum dissimulare non posset quin erigantur tæpla, addicanturq; illis ministri. Hoc autè nihilominus discriminis nõ est diffidendum, q̄ iustus paratiusq; alio ex terræ prouentibus, quàm ex officiis ac negotiis decimæ exiguntur: ed q̄ fructus illi magis sunt naturales. Quocirca si satis suppetunt, præscribi contra personales potest, hoc est, nisi consuetudo soluentium illas vigeat, dignum non est ut exigantur. Quapropter q̄ à seruitoribus, de sua mercede decimæ exigantur, nisi mos omni memoria vetustior ad id cogat, nulla apparet æquitas. Ac multò minor ab agricolarum famulis, quibus ex decimato aceruo merces soluitur, ut ex D. Tho. in solutione quarti colligitur. Sententia enim August. q̄ ex negotio & militia soluuntur decimæ, illic forsan suam retinet vim, ubi prædiales nõ sunt adeo vberes ac pingues. Quare in Hispania ex officio negotiatorumq; lætris nullus est vsus soluendi decimas. Vtrū verò agricola ex aceruo ante decimationem operas & suos sumptus, aut saltè semina excipere possit non video cur dubitetur, neq; de hoc ratio permittit consuetudinem valere: adeo id certum est non licere, ut cauetur c. Non est, & c. Tua nobis, & c. Pastoralis. Quoniam existimandum in præsentia est, genus quoddam societatis inter hominem & Deum. Homo enim semina sua laboribusq; & sumptus ponit: exponitq; Deo confusus periculo. Cū ergo Deus sua benignitate cumulatam frugem conferat, satis est si homo pro suo periculo nouem retentis partibus, decimas Deo reddat.

Ad primum igitur arg. respon. In veteri populo rationem ob id poposcisse, ut personales decimæ non exigentur, q̄ singulæ vndecim tribus suas habebant prædiorum sortes, quarum decimæ satis erant tribui Leui, quæ forte carebat: eo potissimum: q̄ Leuitæ ab aliis officiis negotiisque secularibus nõ arcebantur: ob idq; iniquum erat, ut ex similib. artificibus ab aliis corradarent. Secus autè in Christiana familia, ut dictum est: ubi neq; cuncti possessiones habent ex quibus decimas soluunt, neq; clerici implicare se debent mundi negotiis, ut 2. ad Tim. 2. admonet Paulus. Ad secundum respond. malè acquisita in duplici esse ordine. Quædam enim sunt quorum acquisitio iniusta est & iniuriosa: ut furtum: & rapina, ac perinde vsura. Et hæc quia in integrum veris dominis restituenda sunt, decimari nõ possunt. Secus de arborum fructibus, quæ vsuraria pecunia empta fuerint: nam illi, ut lib. 6. ostensum est, nulli sunt restitutioni subiecti: sicut neq; lucra eiusdem vsurariæ pecuniæ. Alia verò dicuntur malè acquisita, non q̄ acquisitio iniuriosa iniustave sit, verum q̄ turpi causa cõparentur. Ut sunt meretricum, histronum, aliorumq; id genus lucra. Et istorum, inquit S. Tho. decimæ debentur. Loquebatur tamen secundum sui temporis regionisq; morem, ubi Augustini sententia ad plenum in vsu erat. Iam verò modò nullibi, quod audierim, eiusdem perstat decimarum obseruatio. Ad tertium responderetur, q̄ cum decimæ in sortem Leuitarum olim pendebantur, debebant honestè & absq; sordibus, exigi: ad sordes autè attinet, ut 4. Ethic. c. de liberalitate, auctor est Aristot. minimorum esse hominem exactorem: non erat Leuitis congruus ex minutis holeribus, exigere decimas. Sed Pharisei, qui iustitiæ splendore præ reliquo populo ambiebant, de illis etiam decimas persoluebant. Nec verò Redemptor de hoc illos obiurgauit, q̄ mentham, anethum, & rutam decimarent, sed quod illa pluris quàm maiora præcepta æstimabant. Immo quadamtenus commendauit, cum subiunxit: Hæc oportet facere, sed alia non ommittere, ubi nõ tam præcepto quàm consilio eiusmodi decimationem attribuit. Sub lege autem Evangelicæ immemoralis consuetudo obseruanda est. Immo ubi alia frugum viniq; decimæ malignè prouenirent, exigi de nouo possent hortorum decimæ: ut te vera, extra de decimis, c. non est, exiguntur. Præsertim de illis hortis quorum diuenditis holeribus, hortulani viuunt. Nam de exiguis priuatis sicuti de minutissimis holeribus non sunt exigendæ: ut notatur ex c. ex multiplici, extra de decimis. Ad quartum deniq; respond. quod si granum agricolæ ante decimationem sublatum est, tunc decimas, nisi culpa sua negligentia furtum accideret, non debet. Idem profectò arbitror si vel fruges vel iam excussus grani aceruus alluione aliqua in area perierit. Si enim graui sua culpa diu illud relinquit in area, profectò non esset à decimarum debito immunis. Secus, si esset à culpa liber: nam quanto tempore sub dio est granum sacerdotibus etiam periclitatur. Postquam verò in horrea conditum est, iã inde dominus est decimarum debitor: quacunque strage aut calamitate dispercat. At qui granum aut vinum

**Documen-
tum.** non decimatum vendit, manifestum est reum teneri soluendi decimam. Quin verò & emptor si sci-
uerit, nihilominus obligatur ecclesie quousque venditor restituat. Caterum, notandum est, quòd
cum decimæ ex rebus diuino munere partis soluantur, nulli subdantur aut mercedi aut tributo: ob-
idque agricola, neque famulorum nec edem, neque regis tributum excipere ab acervo potest, ante-
quam totius decimam exolvat. Et tributum nec mercedi tributi nec comprehendere D. Tho. etiam pensio-
nem, quam colonus alieni fundi domino soluit. Itaque si rigorem legis spectes, agricola qui fundum
colit, siue proprium, siue alienum quod ad culturam conduxit, tenetur in integrum de decimis: nisi
aliter inter eundem colonum ac fundi dominum fuerit conventum. Quare si dominus non soluit, ec-
clesia conuenire colonum potest. Hinc superius colligebamus, mercenarium qui ex decimatis mer-
cedem recipit, nullam inde aliam debere decimam. Ac perinde & de fundi domino idem colligen-
dum apparet ex suis preuentibus quos colonus post decimationem ei soluit.

ARTICVLVS III.

Utrum decimæ solis clericis debeantur.

**Primum
argum.** **OST** decimarum materiã sequitur de personis quibus iure & more debentur. Arguitur
enim quod non debeantur clericis: cuius contrarium ex superioribus colligitur. Decimæ anti-
quis Leuitis addicebantur, vt ex Num. 18. iam sæpè citatum est: eo quod fortè promissæ tertie
carebant: in nostra verò Christiana familia clerici patrimonia nonnunquã habent: & præ-
ter decimas oblationes recipiunt & primitias: superfluere ergo illis videntur decimæ. Secundò: Si
clericis iure decimæ deberentur, fieret inde sæpè numero consequens soluendi perplexitas. Nam vsu
venire potest vt incola vnus parœciæ fundos alterius colat, aut fundos in alia habeat, quos illius pa-
rœciano colendos locat. Contingit etiam & pastorem eodẽ anno in pascuis vnus episcopatus aut
parœciæ gregem suũ pascere, partim verò in pascuis alterius: vel forsã ipse moratur in vna, & ouile
habet in alia. Quare perplexi istiusmodi homines esset cuiam ecclesie deberent decimas. Tertio:
Consuetudo sæpè numero habet, vt seculares laici decimas in feudum possideant: & nonnullis etiam
monachis conferuntur: non ergo solis debentur clericis. In contrarium est, quòd, vt Num. 18. legitur
solis Leuitis adiudicabantur: quibus in nostra succedunt clerici. Ad quæstio. distinctione præmissa
duabus conclusionibus respond. Duo nanq; in decimis est considerare, nempe & ius illas petendi, &
res ipsas. Prior ergo conclusio est: Ius petendi decimas clericis duntaxat merito suo competit. Proba-
tur: Ius spirituale solis congruit clericis: vt pote qui spiritualium sunt administratores, ius autem hoc
est speciale, secundum illud Pauli, Cum spiritualia seminemus, nihil mirũ si carnalia vestra metamus:
ergo ius hoc proprium est clericorum. Posterior conclusio Res ipsa quæ hoc iure clericis obueniunt,
nihil vetat quo minus eorum concessione in ius laicorum demigrent. Probat: quia res eiusmodi, vt
frumentum & vinum non sunt spirituales. Hic primum omnium cõsideratè discernito inter ius pe-
tendi & res ipsas. Alioqui falli potest. Enimvero feudatarius, immo verò reges & principes quibus
pars decimarum adjudicata est, non solum decimas possident, verum ius videntur habere petendi.
atque adeò cum seculares ipsi sint, ius habere videntur spirituale. Hæc autem fallacia diluitur, si im-
præsentiarum nomine iuris petendi facultatem prorsus intelligas petendi à parœcianis decimas tan-
quam proprium stipendium pro spirituali officio: hoc enim ius in sola ecclesia, eiusq; ministris
qui spiritualia dispensant, feudatarius autem non nisi eiusdem ecclesie nomine easdem petit decimas.
Et pariter Rex & secularis princeps ex priuilegio & cõcessione eiusdem ecclesie. Et habere tale pri-
uilegium, nõ est habere ius petendi pro proprio spirituali officio, sed rebus suis: vel quia res ipsas ab
ecclesia redemerunt: vel aliud ei impenderunt obsequiũ, seu infideles debellandi, seu aliud simile, ob
cuius respectũ merito tali præmio donati sunt. Caiet. impræsentiarũ in sua persistens sententia quam
antea retulimus, nempe solis clericis curam animarũ gerentibus, debere decimas, ait ad ius hoc petendi
duo simul prærequiri: nempe & altaris ministeriũ, videlicet sacramentorũ administrationem, & præ-
terea spiritualiũ seminariõ, hoc est, Euangelij prædicationẽ, quorũ vtrunq; per se personæ incubat.
Quare alij clerici aiter altari seruientes & monachi quibus accidentariè & non ex proprio munere
conuenit prædicare, eodẽ iure ceu proprio non funguntur. At verò iam supra diximus, nõ solum deci-
mas ob sacramentorum administrationẽ debere, verũ & ob alia altaris obsequia: puta cantare, vt ca-
nonici & ipsi sacrosancto sacrificio altaris administrare: quod diaconorum munus est, idẽque spiri-
tuale. Immo & Leuitis olim decimæ propter templi ministeriũ conferebantur: cum neq; in ipsis, neq;
verò tunc in sacerdotibus, quidquam esset propriè spirituale: tamen omnino fatendum sit, curatorum
munus functionum spiritualiũ apicem tenere: cuius subinde causa potissimum debetur decimæ. Ni-
hilominus & canonici: & archidiaconi, atque id genus cæteri, non sunt negandi suo gradu & ordine
ius idem participare. Sacerdotes verò mercenarij, qui nulli sunt addicti particulari ecclesie, sicut ne-
que monachi, eodem iure non funguntur, nisi ex priuilegio. Atqui ex hoc documento & discrimine
inter ius petendi & res ipsas eodem iure acquisitas possidendi elicienda est regula, ad perpendendũ
quæ nam fecerdotia ecclesiasticæq; præbendæ sint spirituales. Quos quidem fundamentũ est & basis
disputationis de simonia quam sumus quæ proxima ingressuri. Illa enim præbendæ, quæ spirituali mu-
neri annexa est cõferatur spiritualis. Munus autem spirituale non solum est sacramentorum admini-
stratio animarumq; cura, verum & alia nonnulla ecclesie munia, cuius contrarium miror, quisnam
possit asserere. Alias canonicatus & alia peregrina sacerdotia ad ecclesiarum seruitium instituta, nõ
essent

essent spiritualia: ac perinde neq; simonia materia: quod concedere error esset.

Ad primum igitur argum. S. Tho. respondet, quod Leuitis non dabantur decimæ, vt ex illis eleemoly-
nas pro reliquo populo facerent: nõ aliud decimarũ genus in hanc pietatẽ decretũ erat. In noua autẽ
lege decimæ nõ solum in clericorũ victũ, sed & in eleemosynarũ vbertatẽ pro egenis conferuntur: &
ideo licet præter decimas alias clerici possessiones habeant, siue patrimoniales, siue quas populi be-
nignitas, & pietas ecclesie contulit, quas Leuitæ non habebant, non ideo decimarũ solutio redun-
dat. Vtrũ autẽ S. Tho. hoc quod de clericorum eleemosynis affirmat, ad iustitiæ rigore pertineat, ita
vt negligentes ad restitutionẽ teneantur, an verò ad singulare misericordie officiũ, lib. prox. exami-
nabitur. Interim tñ non arbitror de rigore iustitiæ loqui, sed de misericordia, ad quã clerici nostri Pa-
pæ Leuitis obligantur, cum vxoria onera non sustineant, atq; adeò plus illis redundet. Ad sim rñdetur
personales decimas illi ecclesie debere, cuius quisq; parçianus est: vt hñ extrã, de deci. c. Ad Aposto-
licæ, prædiales autẽ, si rerũ naturã nudè perpendas, eidẽ videntur ecclesie debere, vbi prædia iacent.
Nihilominus ecclesia maualt se ad consuetudinẽ referre: vt patet eodẽ capite, & ca. Cum sint homi-
nes, extrã, de decimis. Itaq; si agriculor est in vna parçcia, colit autẽ terras alterius, præcipitur ino-
lita consuetudo obseruari. Nã vtraq; ecclesia potest ius suum allegare. Altera, scilicet personæ sacra-
menta dispensat: altera verò, quod in suo territorio prædia iaceant. Quare multis in locis solent tunc deci-
mæ diuidi. Pari modo, si nobilis ciuis qui ciuitatis parçciã incolit, fundos in aliquo castro aut pago
possideat, quos illic colendos locat, ratio vñ deponere, immo vt plurimũ vsus habet, vt decimæ diui-
dantur: vbi autẽ præscripta consuetudo aliud iusserit, sequenda est. Idem D. Tho. de pastore respon-
det, qui Verno tpe gregẽ habet in vna parçcia, hyemali verò in alia, vt, si pro rata vtriq; pendat eccle-
siae. Est tamen alicubi in vsu, vt vbi factura gregis tollitur, nempe vbi vel tódetur, vel partus edit, il-
lic sit decimandũ. At verò S. Tho. contrarium hic vñ sentire: dicens, quod quia ex pascuis fructus gregis
proueniunt, potius vbi sunt pascua, decimandũ est, quã vbi ouile locatur. Hæc omnia adnotanda sunt
non ad euellendas inueteratas consuetudines, sed ad sciendũ, vbi manifesta cõsuetudo nõ viget qui-
nam sint sim rationẽ eligendi. Ad tertium deniq; rñdetur, quod sicut res nomine decimæ partes possunt
clerici diuidere, & quocunq; distrahere: ita possunt & laicis facultatẽ facere, vt dandas in futurum
decimas accipiant, vel ecclesie reseruatõ censu, vel in subuentionẽ pauperum: sicut pontificio pri-
uilegio decimæ hospitalibus, & monasteriis annectuntur. Quibusdã autẽ religiosis, inquit D. Tho. cu-
ra solet adiungi animarũ, atq; adeò decerni Decimæ. De hac autem re pro vtraq; parte suasiuæ ratio-
nes existunt, vtrũ videlicet congruat sacerdotia cũ curis animarũ monasteriis annecti: nam ex vna
parte videntur monachi solertiũ ac vigilantĩus posse gregi prospicere: ex altera verò propinquius
Euangelio videtur, vt pprius parçcius sit in sua parçcia: qui cum suis subditis conuerteretur, eos de-
niq; consiliis, ope, & eleemosynarũ largitate iuuet: cũ tñ monachi non nisi per vicariũ rem admini-
strare possint. Et certè hæc ratio apud me semper inualuit. Mitto antiquitatem Benedictinorum ac
Cisterciensium, in quam non est oblatrandum: sed tamen hac ætate vix huiusmodi faciendis an-
terioribus suffragari possem.

ARTICVLVS IIII.

Utrum clerici etiam ipsi decimis soluendis sint adstricti.

OST substantiam materiãq; decimarum, atque eorũ cognitionem quibus debentur, sub-
sequitur tandem, vt videamus quinam mortalium illas debeant. Et primum, quod ipsi etiam
clerici sint decimarum debitores, arguitur. Ius commune est, vt parçcialis ecclesia de
cunctis prædiis, quæ intra suũ territoriũ iacent decimas percipiat. Contingere autem al-
solet vt clerici possessiones etiã habeant, easdemq; vel in sua parçcia, vel fortè in aliena. Et simili-
ter quòd patri monium vnus ecclesie in alterius territorio situm sit: in huiusmodi ergo casibus cle-
rici, quin & ipsa ecclesia decimas debere videntur. Secundò arguitur: Religiosi inter clericos nomi-
nantur: & tamen decimas ratione prædiorum debent ecclesie, in quorum sunt territorio: vt patet
in cap. dilecti, & c. ap. licet, de decim. Tertio: Numero. 18. Leuitæ præcipiuntur summo sacerdoti de-
cimas decimarum soluere: ergo eadem ratione clerici Leuitis succedentes, easdem Pontifici Maxi-
mo debent. Quarto: Decimæ non solum, vt dictum est, in sustentationem clericorum soluuntur, ve-
rum & in pauperum subuentionem: ergo si clerici à decimarum solutione essent exempti, pariter
essent & pauperes. hoc autem falsum est: ergo neque illud est verum. In contrarium autem est cap. se-
cundũ, de deci. vbi ait Paschalis Papa: Nouũ genus exactiõis, vt clerici à clericis decimas exigant.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Vna est: Clerici, in quantum clerici, hoc è,
in quantum de decimis, quas pro suo spirituali munere recipiunt, & de ecclesie fundis, quorũ fructi-
bus clericali iure viuunt, nullas tenentur soluere decimas. Altera: Clerici non quatenus clerici, sed
qua ratione seculari iure, vel hæreditario, vel emprionis, vel quouis alio terras possident seculares,
decimarũ sunt debitores, videlicet ex fructibus, qui inde sibi proueniunt. Probat: ambæ simul cõ-
clusiones. Neutiquam idem esse potest fundamentum & ratio quidpiam dandi ac recipiendi. Est
enim contra naturam, vt idem sit agendi patiendiq; principiu. Ignis quippe quatenus calefactiuus
est, non est calefactibilis: clerici autem propter spirituales functiones ius habent recipiendi deci-
mas, ac perinde fructus prædiorũ, quæ ecclesia possidet: ergo eadem ratione nihil debent decima-
rum refundere. At verò nihil obstat quo minus in eadem persona diuersa sint principia, alterum a-
gendi, alterũ verò patiendi. Sicuti aqua quatenus frigida, infrigidat: & quatenus materialis, calefit.

*Ad primũ
argum.*

*Ad secundũ
argum.*

*Ad tertiuũ
argum.*

*Nõ cõgru-
it monachis
annecti
sacerdotia
cum anima-
rum cura.*

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

4. Argum.

1. Cõclusio.

2. Cõclusio.

Suadetur v-

traque con-

clusio.

Pariter ergo in clerico nõ obstante spiritali principio recipiendi decimas, inueniri potest spiritalis possessio, ex qua eadẽ debeat. Conclusiones receptissimæ iure sunt: de quibus ideo nihil restat dubitandum, nisi q̄ contra tenorẽ secundæ conclusionis aliquibus concessa extant priuilegia. Cisterciensibus nanq; & hospitalariis concessit Alexander 3. vt de prædijs quæ quomodocunq; possiderent, si proprijs manuum laboribus illa colerent, decimas non soluerent. Idem q̄ concessit Adrianus, vt patet c. Ex parte. extra de dec. & intelligebatur, etiam si illa colerent per suos famulos. Quare ceterorum nulli, siue clerici, siue monachi eximuntur, quin illas debeant, etiã si ipsi arua sua colant, nisi simili eximantur priuilegio. Dum autem terras easdem colonis locant, multominus dubium est quin eiusmodi decimarum sint debitores: vt illic habetur cap. Licet. & subsequenti, Ad audientiam. quamuis & super his consulenda sit etiam consuetudo. At verò postquam de personis hic loquitur, quæ ad decimarum pensionem tenentur, quæritur vtrũ non modò Christiani, verum & infideles, ad ecclesiasticas decimas teneantur: Ecclesiasticas inquam: quoniam quod in iure naturæ quæcunq; Resp. veridica Dei cognitione illustrata, teneretur suo more eidem sacrificare Deo, atque ad id muneris magistratus institueret, alia est ratio. tenebantur enim, vt ex superiorib; colligitur. Sciscitamus hanc autem quæstionem pp nonnullos Iurisperitorum ac potissimum pp Panormit. q̄ super c. de terris. extra de deci. affirmatiuè quæstionem decidit. Iubentur. n. in præfato cap. Iudæi. de illis quas colunt terris decimas persolue: & ca. quanto. de vfuris. perinde coguntur de domibus ac possessionibus, quæ antequam in eorum venirent dominium, eidem oneri subdebantur, decimas reddere. Ex his ergo Panormitanus Odoardum sequutus, infert, omnes infideles vbicunq; gentium vitam degant, iure compelli posse si factu esset possibile, vt decimas soluerent. Neque verò tm prædiales, verũ & personales, saltem, inquit, tenentur ad id Iudæus, qđ Christianus loco suo habitans solueret; Alias, inquit, ecclesia defraudaretur. Immo ait dum ad Christianismum accedunt, posse cogi, vt quas in infidelitate agentes reddere renuerunt, persoluant. At verò siue textus consulas, siue diuinũ ius, siue naturalẽ rationẽ, nulla pbabilitate, vt cũ venia tanti doctoris dixerim, huiusmodi opinio fulcitur. Primum enim de iure diuino nullum est dubium: non solũ quòd, vt sæpe diximus, ius vetus de quota iudiciale erat, iamq; aded antiquatum est, verũ etiam si in naturali ac morali persistamus. Quoniam decimæ antiquitus solũ in stipendium ministrorum templi, q̄ apud nos pari ratione in alimoniam clericalis ordinis ecclesiæ ministrantium iussæ sunt. Itaq; nisi ecclesiæ essent, nulla esset ratio illas exigendi. Cũ ergo infideles non sint in ecclesiæ gremio, neque illis sacerdotes quidpiã spirituale dispensent, nullum eis ius suppetit, auctore Paulo, petendi ab illis carnalium. Sed ait Panormitanus: Tenentur tamen sacramenta suscipere: & in Christianismum nomina sua dare. Ecce quomodo isti ius tractant diuinum. Enimuerò quamuis tora mortalium vniuersitas ad fidem suscipiendã teneatur, tamen quoadusque illam homo profiteatur, neque nostris tenetur legib; neq; nostris prædialis obedire: secundum verbum Pauli: De his qui foris sunt, nihil ad nos. Quemadmodũ q̄ votũ religionis emisit, licet perstrictus sit religiosus fieri: tñ quousq; fuerit professus, ad peculiaria religionis mandata non tenetur. Ecquis enim qui ius diuinũ calleat, affirmare auit Turcas eò delinquere quòd non consentitur sacramento nostro, eucharistiam non gustant, festa ieiuniaque nostra non seruant? At verbum illud supra citatum, auctores huiusmodi opinionis seducit, quod habetur ca. Tua no bis, & cap. Cum non sit. de decim. Deum scilicet in signum vniuersalis domini sibi decimas reseruasse. Inde enim colligunt quosq; mortales, cum omnium sit dominus, easdem debere. At verò si talem sensum verbum illud faceret, Pontifices ipsi, aut ecclesia eundem nobis alicubi tradidisset: quod nusquã fecit. Et profecto eodem modo colligeretur vniuersos olim mortales decimas et debuisse Leuitis: quod concessa esset absurdum. Sensus ergo legitimus est quòd in signum vniuersalis domini voluit Deus semper sacrificijs a quacunq; repub. coli: ac subinde, vt sacerdotes sustentarentur. Sed quia Leuitis Mosaici populi illa congruebat sustentationis moderatio, per iudiciale præceptum indixit eidem populo, vt decimam fructuum eis soluerent. Id quod & ecclesia pro suis sacerdotibus, instar illius præcepti, imperauit suis subditis. Quo ergo præcepto eos qui eius fidẽ nõ quam amplexi sunt, non comprehendit. Neq; capitulum, de terris: neq; capitulum. quanto. quoquo pacto contra facit. Nam illic peculiariter habetur de Iudæis sermo, qui inter Christianos cõmorant, possessionesq; habent, quas à Christianis vel emerunt, vel aliter receperunt. Et quamuis sermo ad illas quoq; prolataretur terras, quæ nunq; fuissent Christianorum, q̄ tñ non facile credam, alia est tamen forte ratio de Iudæis qui nõ alia ratione permittendi sunt inter nos viuere, quã sic, vt ecclesiã suo territorio nõ defraudent. Attamen q̄ infideles terras possidentes, quæ nunquã sub nostro fuere dominio, priusquam sint fidem professi, compellantur decimas soluere: non dubito quia antiquis partibus sacrotæ peritis quã alienissimum ab Euangelio fuisse existimãt. Quocirca sub hoc tituli obtentu ab illis quibus fides prædicatur, nõ video quomodo possint decimæ exigi: vtrũ verò ratione prædicationis ad cõcõnatorũ sustentationẽ possit aliquid ab illis tributũ exigi, ipsi q̄bus id scire in eũbit, viderint, Ego nãq; in hoc lib. vt aliã dixi, nihil de Occidentalibus Insularis dicere constitui. Vt ergo ad rem redeamus, Primum argumentum in capite quæstionis obiectum duas habebat partes. Prior erat de bonis clericorum quæ seculari titulo possidẽt. Ad quẽ respondet D. Tho. iuxta tenorẽ conclusionis secundæ, q̄ tenentur illiusmodi fructuum decimas pendere, etiam si ipsi sint eiusdem ecclesiæ clerici. Huic autẽ decisioni nonnulli argumentum obmoliuntur ex citato c. Nouum genus. de decim. vbi habetur, illos clericos qui à clericis spiritalium ministeriorum accipiunt decimas, eisdẽ debere. Cum ergo clerici ab alijs clericis eiusdẽ ecclesiæ non recipiant ministeria, sed simul omnes populo administrent, non est quòd alijs alijs decimas debeant. Ad hoc autem respõdetur,

tur, verbum illud non esse exclusiuum. Asseritur, inquam, q̄ clerici (& forsã, vt habet glossa, intelligitur de coniugatis, ob id q̄ sacra suscipiunt, decimarum pensioni sint obnoxij. Haud tñ excluditur quin alia ratione, nempe pp terras quas peculiariter possident, maiores etiam clerici easdem debeant. Vnde, vt ait S. Tho. aliud est aliquid habere vt proprium, ratione cuius debentur decimæ: aliud verò habere cõcõ ecclesiasticum, ratione cuius non debentur. Præter hanc autem solutionem altera est q̄ clerici à clericis eiusdem parocciæ nonnunquã sacramenta percipiunt præter Curatum, q̄ non nisi à suo vicario illa suscipit, sed nihilominus de suis ipalibus fundis decimas debet. Posteriùs mēbrũ eiusdẽ argumenti ecclesiã tangebatur, quæ prædia fortẽ habet in alia parocciã. Ad quòd contrariò mo do quã ad priorẽ partẽ D. Tho. respondet: nepe eiusmodi ecclesiã nullas de suis possessionibus debere decimas. Et ratio est, q̄ eo ipso q̄ fundus sit ecclesiæ, efficitur ecclesiasticus: hoc est, spiritali muneris, aut ecclesiasticæ fabricæ mancipatus. Quòd si quis cõtrã insurgat, per hanc legẽ vsũ venire posse vt aliqua ecclesia omnibus prorsus suis decimis expoliaretur: vt si parocciã sui bona alienis ecclesijs donaret: Placeat responsio dñi Caieta. q̄ lex hæc eo temperamento & moderamine condenda est, vt res in tantũ detrimentũ ecclesiæ non vergat. Quare tunc transire deberent fundi cũ suo decimarũ onere, exemplũ extat c. suggestũ. de deci. Nã cũ eundem ordini indultum priuilegiũ esset ne decimas solueret, & tanta illis deinceps fieret prædiorũ accessio vt alia parocciã magnũ dānum acciperet, iustum est vt fieret super hac re cõpositio. Quare in tali casu clerici clericis per accidens decimarent: id est ratione prædiorũ. Neq; obstaret capitalũ, Nouum genus, quippe quòd intelligitur ne clerici à clericis inquantũ clerici, decimas exigant. Ad secundum respondetur, eos religiosos quibus est animarum cura inuincta, ius habere recipiendi decimas, non autẽ illa ratione obligationẽ soluendi. Reliqui verò de iure cõmuni decimas debent prædiales, nisi villo sint priuilegio exẽpti: vt supra citatũ est ex c. ex parte. de deci. Ad tertiuũ respondetur q̄ cũ in veteri testõ Leuitæ quibus decimæ decretae erant, sub sacerdotũ obedientia viuerent, & sacerdotibus non nisi primitiæ obuenirent, congruens fuit Dei præceptũ, vt decimarũ decimã, Summo sacerdoti penderent. Qua vtiq; nõc ratione Summus Pontifex iusta ingruente necessitate decimam decimarum à clero exigere valet. Immo verò vtinã vniuersalis eadẽq; perpetua toti clero imponeretur: si tñ illa ratione omnis alia occluderetur in perpetuum via & modus alia commentandi iura, aliaq; excogitandi artes sustentandi Apostolicam sedem, quibus ecclesiasticæ leges non possunt non periculossimè arctari. Ad quartum denique respondetur, q̄ etsi decimæ in subsidium etiam pauperum tribuantur clericis, qui præcepto misericordiae ad eleemosynas tenentur erogandas: tamen quia eiusmodi eleemosynæ ipsorum dispensatione fieri debent, non perinde atque clerici, à decimis exoluendis pauperes eximuntur.

QVÆSTIO QVINTA, DE PECCATO SIMONIÆ IN GENERE. S. Thom. 2. 2. quæstio. 100.

ARTICVLVS I.

Vtrum Simonia sit studiosa voluntas emendi vendendiq; aliquid spirituale, vel spiritali annexum.

Tertia pars libri præsentis, quam post tractatum de sacrificijs, alteramque de oblationibus primitiis, ac decimis, polliciti sumus, est de simonia: de qua disputat D. Tho. 2. 2. quæstio. 100. Huius ergo tractatus prima quæstio, quæ quintum hic habet locum, instituitur de simonia in genere: cuius primus articulus definitionem inuestigat: nempe, vtrum simonia sit studiosa voluntas emendi aut vendendi aliquid spirituale, aut spiritali annexum. Et arguitur à parte negatiua. Primum de nomine: Vitium hoc tam in venditione consistit, quam in emptione spiritalium. Simon autem, vt Actuum 18. videre est, nihil vendere voluit, sed tantũ spiritum sanctum emere: non ergo à Simone satis congruè nomen deducitur: sed congruentius duceretur à Balaam: qui, vt legitur Numeri 22. Moabitibus suas locauit operas, vt per donum Dei populo malediceret, quem Petrus in sua can. cap. 2. criminis huius locauit operas. Et rursus Iudas apostolus: vel à Giesi, qui vt legitur 4. Reg. 5. Naamam, donum sanitatis pretio vendidit. Deberent ergo dici Balaamite aut Giesite, cuius Giesi ad hoc propositum mentio fit. 1. q. 1. can. qui studet. Immo & Iudas immanius commisit sacrilegium Christum auctorem omnium spiritalium charismatum vendendo, quàm Simon Magus. Secundo: Multa sunt spiritalia bona quæ citra simoniæ labem vendi possunt: vt cõsilia, vt habetur can. Non licet. 1. q. 3. & pariter artes & naturales scientiæ: ergo illa non est legitima definitio. Tertio: Simonia vt ex registro Geor. 1. q. 1. can. legitur, hæresis est. Tolerabilior, n. inquit, est Macedonii impii hæresis, quam Simoniaci. Illi enim creaturam & seruum Dei patris & filij spiritum sanctum deliberando fatentur: isti verò eundem spiritum sanctum efficiunt seruum suum. Omnis enim dominus quod habet, si vult, vendit, siue seruum, siue aliquid eorum quæ possidet. Hæresis autem non in voluntate, sed in intellectu est: ergo. In contrarium sunt verba can. qui studet. 1. q. 1. qui studet donum Dei pretio mercari, in sacro ordine nulla ratione de cetero remanere, aut reuocari non posse, dubium non est: à verbo nanque studet, deriuatur studiosa voluntas.

Ad quæstionem tribus respondetur conclusionibus: prima de nomine: secunda de materia, ex quibus tertia colligitur, de definitione simoniæ. Prima ergo est: Nomen vitij huius à nullo significatius deduci potuit quam à Simone illo mago cum quo, Petro cõtentio fuit. Primũ, q̄ Balaã & Giesi Soto, de iustitia & iure.

Primaria ratio.
Secunda ratio.

Tertia ratio.

2. Conclusio.
Vocabulum spiritus multipliciter usurpatur.

Duplex genus rerum spiritualium.
Altiſſiod. sentent.
Alexand. Halen. Glos. Syluester. D. Thom. Fundamentum prioris sententiae.

Opinio Durandi.
Palud.
Adrianus.
Armachanus.
Richardus.
D. Tho.
Primaria ratio.
Secunda opinio.
Secunda ratio.

Ad argu.
Altiſſiod.
Tertia ratio.

ad historiam veteris testamenti attinent, cuius sacramenta non conferebant gratiam ut nostra, atque adeo non erant tanto gradu spiritualia. Secundò, quod illi gratias tantum gratis datas, ut donum sanitatis & arcendi per maledictionem hostes, quod Moabitarum à Balaam petebant, vendiderunt: Simon autem nihil minus quam ipsum spiritum sanctum emere voluit. Non quidem in sua persona (nam talis meditatio insanissima esset) sed eius donum: ut hinc 1. q. 3. can. Saluator. puta gratum, facientem eius gratiam quae spiritualium donorum culmen per essentiam tenet. Tertio, ut ad primum argumentum respondeamus, illi tamen vendiderunt, nihil ementes. Simon autem emere spiritum sanctum ambuit, ut venderet. Sic enim habet historia. Cum vidisset Simon quod per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, (dabatur namque tunc visibiliter) obtulit eis pecuniam dicens: Date mihi hanc potestatem ut cuiuscumque; imposerero manus, accipiat Spiritum sanctum; neque pretio quo oblatam posset cum visuris pecuniam reficere: ut hinc eod. can. Saluator. Iudas autem etiam Christum auctorem spiritualis gratiae vendiderit: cuius, eodem can. qui studuit. Greg. ad hoc propositum meminit: tamen quia ipsum non vendidit tanquam donum ementibus utile, immo ut morte perimendum, non est ab illo nomen huius sacrilegij tractum, sed à Simone cogitante emere ac vendere Spiritum sanctum, cui omnia tribuuntur divina dona, eundemque; ab apostolis, ecclesiae secundum Christum fundatoribus: quae utique ecclesia hoc proprie inscitur crimine. Itaque sicut artes à suis primis inuentoribus nomina sortiti consueverunt, sic & simonia ab eo qui primum eam excogitavit. Secunda conclusio: Res spirituales sunt propriae simoniae materia, sed non cuiusque generis. Vbi animadvertendum est quod spiritus idem est quod animalium halitus, quae aspirando respirandoque viuunt; inde autem per similitudinem significat quaecumque venti flatum. Sed quia ventus atque spiritus inuisibilia sunt, & ad sensum incorporea inde translata est nomen ad cuncta significandum quae corporum experientia sunt: ut Deum, angelos, & animas: ac perinde accidentia spiritualia. Quocirca sunt qui impraesentiarum duo spiritualium genera distinguant: alterum eorum quae deriuantur ab spiritu creato: alterumque eorum quae ab increato dimanant. At verò quia et naturalia ab increato effluunt, in quibus, ut illud patet, ratio simoniae non constat, accommodatiùs ad rem secernas alterum genus spiritualium naturale: cuiusmodi sunt intellectus, acquiruntque; scientiae, ac virtutes: alterum verò supernaturale, ut sunt tantum gratia gratis data quam gratum faciens, sacramentaque; & sibi annexa sacerdotia. Quocirca plerique doctorum arbitrantur spiritualia vniuersa tantum prioris quam posterioris generis materia esse simoniae. Qui subinde doctores canonici iuris: ut est videre apud Syluest. in verbo, doctor. & in verbo simonia, §. 10. Quin etiam & S. Thom. in 4. distinct. 25. q. 3. art. 2. Et probatio Altiſſiod. qui hanc posteris opinionem propinavit, prima fuit auctoritas Prouerb. 23. Noli vendere sapientiam, & doctrinam, & intelligentiam. Secunda, quia ut August. in lib. de magisterio docet, Spiritus sanctus est, qui interiori homines edocet scientias, etiam naturales. Quare qui illa diuendit, dona prophanae Spiritus sancti. Nihilò secius contraria opinio absque; formidine credi vera potest: nempe quod licet scientias naturales vendere. Haud quidem per se, ut panem aut panem, stultum enim hoc esset dictum: cum in nullius potestate sit suam in alium traducere scientiam veluti rem aliam corpoream. In quo sensu illud legendum est Prouerb. 17. Quid prodest stulto habere pecunias: cum scientiam emere non possit? Sed loquimur de venditione doctrinae, hoc est, quod licet pretio docere, sicuti consulere, &c. In primis enim opinio est quae non caret auctoribus: quorum est Durand. in 4. distinct. 25. q. 3. & Palud. ibidem. q. v. & Adria. quolib. 9. & ex antiquioribus Armachanus. lib. 10. c. 8. & Richar. in 4. distinct. 25. Immo & S. Tho. 2. 2. q. 100. artic. 3. ad tertium. ab eadem opinione non abhorret: ut infra eodem loco videbimus. Sed quando nullum haberet patronum, ratio eis satis patrocinatorum: loquimur enim de scientiis naturalibus. Primum igitur arguitur: Virtus simoniae quale sit, ex Euangelio venit vestigandum: at verò Matth. 10. vbi Christus gratiarum dona Apostolis contulit, quae plebi communicarent. Infirmos, inquit, curate, mortuos suscite, leprosos mundate, daemones eicite: gratis accepistis: gratis date: vbi de naturalibus nihil commemorat. Item Io. 2. vendentes & ementes de templo eiciens: tantum significauit sacrorum venditionem & cambium, esse sacrilegium. Et Actuum 3. in Simone illo Simoniacorum primare, non damnatur nisi quod Spiritum sanctum eiusque; gratias emere voluit. Hoc namque; illic appellatur donum Dei: cum ergo nullibi bonorum naturalium mentio fuerit habita, non est quod eorum venditio labe simoniae denotet. Secundò arguitur ratione. Si scientias & artes naturales vendere non liceret, maxime quia dona sunt Spiritus sancti: haud tamen sunt dona per specialem influxum, de quibus 1. ad Corinth. 10. loquitur Paulus. Sed per generalem concursum: ergo ex hoc capite danari non debet huiusmodi venditio. Alias nulla alia bona naturalia fas esset vendere, neque; grana scilicet, neque; vinum, neque oleum. Itaque sequeretur quod neque docere pretio artes mechanicas autem scribendi liceret: quod esset concessu absurdum. Et per hoc responderetur ad argumentum Altiſſiodoren. Nam licet Spiritus sanctus doceat omnem veritatem: aliter tamen supra naturales, ut scripturae mysteria: de qua re peculiariter intellexit Christus vbi ait, Ipse vos docebit omnia: aliter verò naturales: & certe has vendere non est simonia: quia neque; gratias habentibus dantur, ut gratis non habentibus communicentur. Tertio arguitur: Si non liceret huiusmodi scientias vendere, fieret consequens, ut neque liceret pro labore pretium recipere, quod doctor docendo desudat. Nam quando res verè spiritualis est, ut sacramenti administratio, neque; pro labore licet quidquam recipere: idem quippe esset recipere pretium pro labore baptizandi, seu ministrandi ordines sacros, & recipere pro ipso opere, quod est administratio sacramenti: Labor enim non distinguitur ab opere. Quomodo autem sacrorum ministris recipere alimoniam liceat, infra patebit. Et postremo quando temporale spirituali annexum est, non licet pro re illa auctius suscipere pretium

tium quam sine illo spirituali valeret, non inquam, licet calicem, aut vestes sacras pluris vendere, quam si non essent consecrata: licet autem, ut manifestum est, pretiosius vendere vnam scientiam, quam aliam: Possit enim quamuis minus laboris fuerit ibidem impensum. Immo vnus atque idem Doctor quo doctior, etiam ratio. si minores fuerit sumptus minoresque; exhauserit labores, pretiosius suas locare operas potest ad docendum. Quare etiam si sine labore posset suam scientiam in alium transfundere sicut flatum, posset pretium recipere. Illud autem Prou. 23. nihil contra nos pugnat. Immo quod hinc illic est. Veritatem eme, & noli sapientiam vendere: ac si dixisset, tanti est pretij ut qui non habet, emere illam debeat: & qui habet, nunquam vendere: id est nunquam illa priuari. Et glossa illa c. Non licet, aduersatur textui: quippe quo asseritur quod potest aduocatus vendere suum consiliu, & patronus suum patrocinium. Et ibidem tenuit S. Tho. 2. 2. q. 71. vbi videtur reuocasse suam sententiam quam in quarto Alexandrum sequutus asseruerat. Quare impertinens est ad labores recurrere, qui in docendo hauriuntur. At verò de Theologia peculiariter dubitatur, propterea quod videtur priori modo spiritualis: per donum enim Spiritus sancti panduntur scripturae, quae sunt Theologiae principia. Attamen neque; hanc scientiam pretio de cathedra scholaribus praelagere, simonia est: etiam si citra vllum laborem & expensas fiat. haec enim accidentaria sunt. Et ratio est, quod licet fides & arcanorum reuelatio donum Dei sit, scientia tamen Theologiae humano sudore conquiritur. Quocirca quod Hostien. ait super ca. Nonnullis. de magis. nempe Theologo publicum habenti salarium non licere pro extraordinaria lectione quidquam recipere, alioqui simoniam committere: gratis dictum est, & absque; vlla ratione. Quid enim quaeſo refert, salariumne publicum recipias an peculiarem mercedem pro peculiari lectione? Hoc autem est verum quod concionatori, theologiae de suggesto docenti, neutiquam citra simoniam licet praedicationis pretium ex conuentione recipere. Et ratio discriminis est: quia Theologia tantummodo intellectum erudit, sicuti aliarum quaelibet scientia: praedicationis verò per se ad animarum salutem fit, commouendisque; sursum animos. Et ideo pertinet ad donum prophetiae: quod Paulus ad Corinth. 12. inter alia connumerat. Licet autem praedicatori sustentationis subsidium sicut ceteris ecclesiae ministris recipere. Colligamus ergo, spirituale in definitione simoniae non accipi pro naturali munere, sed pro supernaturali: hoc est pro gratia & sacramentis, atque aliis Spiritus sancti donis, quae ad aeternam nos felicitatem promouent. Appositio autem illa vel spirituali annexum, illa significat, quae non per se, sed per ordinem ad spiritualia idem contrahunt nomen: ut pote sacerdotia, & praebendae, quae sunt sacerdotum stipendia, & ius patronatus, atque alia iura eligendi ecclesiastica supposita. Ex his fit consequens (id quod assertam sententiam euidentius confirmat) quod dare aliquid spirituale pro doctrina alicuius scientiae, quantumlibet sit Theologia, est simonia: vbi si episcopus ordines aut beneficiu Doctori conferat, ut ipsum doceat. Conferunt enim tunc spirituale pro doctrina, quae est pecunia aestimabilis. Per haec rursus dirimitur his alia quam doctores contestari solent, utrum extra ecclesiam apud infideles contingere possit simonia. A parte enim affirmatiua existit argumentum quod inter illos est sacerdotium, quo secundum ipsorum iudiciu Deum colunt: ergo si illud vendunt, est simonia. A parte autem negatiua offertur alterum nihil infirmius, quod apud illos nihil est proprie spirituale. Durand. ergo & Palud. respondent verè illos non committere simoniam, sed solum quantum ad suam existimationem. Nihilominus cum distinctione est meditandum respondendum. Enimvero ante Christi aduentum extra dubium est, inter patres veteris testamenti verè committi potuisse simoniam. Erat enim tunc verum donum prophetiae, quod si venderetur, simonia fuisset: ut patet ex verbis Hieronymi quae citantur cano. Nunquam. 1. q. 1. Item & eorum sacerdotium, quantum per illud nulla tunc conferetur gratia, spirituale tamen donum erat, ad diuinum pertinens cultum. Quare Ieroboam 3. Regum 13. insimulatur, quod sacerdotem pretio crearet. Quin verò & lege naturae erat sacerdotium, quale fuit in Melchisedec: & quidem pro illo seculo legitimum: quod perinde si pretio conferretur, simonia emergeret. Spirituale enim suo modo censetur, quod quid Deus & natura quocumque mortalium statu pro animarum salute ad Dei cultum instituit. At verò post Christianum redempcionem nil iam extra ecclesiam superest, quod sit legitime spirituale: nisi si forte sunt qui inuincibili ignorantia legis nostrae laborant. Illos enim eadem excusat ignorantia, si naturalibus tantum ritibus utantur. Quocirca extra ecclesiam iam nulla esse potest simonia, nisi secundum humanam existimationem. Tertia demum conclusio est, quam de definitione promissimus. Probè illa praefixa definitione exprimitur natura simoniae. Probatur: Definitio illa & obiectu vnde vitium vel virtus speciem sortitur, explicat, & pariter subiectu eius & modum: ergo bona est. De obiecto quidem iam constat: subiectum verò iustitiae, ac perinde iniustitiae, omniumque; eius partium est voluntas: ut S. Thom. 1. 2. q. 56. sapienter secundum Aristot. docuit. Hoc enim interest inter virtutes quae hominem in ordine ad seipsum componunt, atque illas quae ipsum disponunt in ordine ad alterum: quod cum voluntas ad propriu personae bonum per se sit propensa & determinata, respectu illius boni nulla virtute indiget praeter illas quae sunt in potentis, quae affectionibus passibusque turbantur. Enimvero si nulla esset passio neque in irascibili neque in concupiscibili, nulla esset in voluntate difficultas parendi rationi. Ob idque temperantia in concupiscibili sita est, & fortitudo in irascibili: quibus eiusmodi morbi turbidique; affectus sedantur: ut 2. Eth. auctor est Aristote. At verò quoniam hominis voluntas non sic per se est affecta, & propensa in alienum bonum, sit ut quauis nullas patiatur sensuales affectiones, virtutibus nihilominus indigeat ad persoluenda proximis debita officia. Sed est tamen contrarium argumentum apud Scotum in tertio, distinctione trigesima tertia, illa potentia est virtutis ac vitij sedes, cuius actione consummatur ratio laudis & vituperii, seu meriti & demeriti: haec autem potentia est voluntas, ut pote cuius electio tam virtus quam peccatum consummatur: ergo illa est omnium virtutum subiectum. Negamus tamen cum Soto, de Iustitia & iure. 3. Aristot.

Quaestio peculiaris de Theologia. Ratio asser-

Pradicatori euangelico non licet pro munere praedicationis pretium ex conuentione recipere.

Collariu.

Quaestio altera.

Argu. patris affirmatiua.

Hieronym.

Solutio quaestio.

Tertia conclusio.

Argumentum Scoti.

Aristotele priorē præmissam. Hæc enim opinio non S. Th. tantum, immo manifestissime est Arist. 2. Ethic. Non ergo virtus in ea potentia est quæ electionem facit, aliàs fides esset in voluntate: quippe in eius assensione consistit eius meritum: sed debet potius existere in illa potentia in qua tota consistit difficultas bene eligendi: & certè affectionibus appetitus sensitivi pacatis liberrimè sit voluntatis electio: atq; hæc ratione virtus est habitus electivus. Ad propositum ergo cum iustitia sit virtus ad alterum, sit vt in voluntate sedeat: vt Arist. 3. Ethic. docet: atq; aded religio, & similes. Cùm ergo simonia vitium sit & iniustitiæ, & contra religionem, consequitur vt sit in voluntate: ob idque in definitione dicitur studiosa voluntas. Quod si arguas, auaritiã capillam esse simoniã, vt pote quæ iustitiæ officii obstat: auaritia autem est in concupiscibili: Respondetur, non esse renuendum, quin alia vitia sint à quibus simonia imperetur: elicitur tamen ab illo quod est in voluntate. Exitit autem alterum argm̄ aduersus id quod dicitur, studiosa: Nam cum studio peccare idem sit quod peccare ex malitia: tale autem peccatū sit contra Spiritum sanctum, consequens fieret simoniã in vniuersum esse peccatum in Spiritum sanctum: quod nemo concessit vnquam. Respondetur non id significare, studiosa, quod ex malitia, sed id quod cōsultò, puta q̄ nō excusatur ignorantia: immo sciētē sit vel ex malitia, vel ex passione. Pan. autem super c. Nemo, de simonia, Hostiensē sequutus addit definitionē vt opere emptio subsequatur, idemq; ait Richar. sequutus glossam d. c. qui studet. quæ ait cum effectu. At tamen hoc esset nomen ad solam externam simoniã arctare: cum tamen ex arquo commune sit etiam internæ. Nam vt infra patebit, peccatum simoniæ intus committitur, etiam ad restitutionem obligans. Consultivus ergo dicitur, studiosa voluntas, absque adiectione. Sub illis autē verbis emendi & vendendi, cunctos vsurarios contractus intelligito: puta permutationem & cambiam præbendarum sine auctoritate Pontificis, atque alia obsequia quæ loco pretij existimantur.

Ex his ergo quæ dicta sunt: primo secundòq; capitali argumento satis factum est. Ad tertium autem quo ex verbis Greg. arguebatur, simoniã heresim esse, atq; aded in intellectu existere. S. Th. duo dat responsa. Prius, q̄ etsi simoniacus non sit propriè hæreticus, qm̄ absq; intellectus errore sit præ auaritia in hoc vitium labi: tñ re ipsa & facto profiteri videtur dominium Spiritus sancti esse penes homines: qui est hæreticus error. Atq; hoc quidē responsum amplexus est Gratianus in can. ventū. 1. q. 1. Secundò, ac si non satis sibi hoc placeret dicit S. Thom. Simonem Magum præterquam q̄ voluit Spiritum sanctum coemere hæreticum etiam fuisse, in eo q̄ credidit mundum non fuisse, à Deo creatum. Attamen propter hoc simoniaci non dicerentur hæretici: quo tamen ferro crebrò innuntur in iure. Et ided forsitan dicendum est, q̄ Simō ille propterea voluit Spiritum sanctum emere, q̄ credidit esse vnalem, & pretio posse ab Apostolis dari: quod quidem apostolica responsio palam docet, Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti, hoc est credidisti, pecuniã possideri. A qua porro hæresi tanquam à proprio fonte vitium ipsum nomen contraxit.

ARTICVLVS II.

Utrum vitium simoniæ genere suo sit peccatum mortale.

1. Argum. Gregorius.
2. Argum.
3. Argum.

Vpposita definitione simoniæ quæritur de eius qualitate, an sit mortale crimen. Et arguitur à parte negatiua: Inter cuncta spiritualia quæ creata sunt, regnū cælorū culmen tenet: vt pote quod cetera alia referuntur: ipsum aut vendibile est. Vnde Greg. Regnū cælorū tñ valet quātū habes: ergo nō est simonia velle emere aliquod spirituale. Secundò: Si simonia genere suo peccatū esset: sequeretur q̄ etiam Papa spiritualia vendens eodem vitio cōmacularetur: fertur tamen non posse esse simoniacū: quia princeps non ligatur suis legibus. ff. de legib. l. Princeps. ergo non est genere suo mortale. Tertio: Spiritualia cambire, videlicet vnū pro alio permutare: vt calicem pro ara: quinimo sacramentum pro sacramento: vt si sacerdos nollet alterius sacerdotis cōfessionē audire, nisi vicissim audiret illa suã: aut si catechumenus nollet alterū baptizare nisi cū pacto vt se mutuò baptizarent, nō appareret esse simoniã, ergo nec spiritualia vendere. In cōtrariū autem sunt sacri cano. Hebetur enim in regeſto Greg. quod Paschalis 2. refert ptima, q. tertia. Altare, vel decimas, vel Spiritū sanctū emere, vel vendere, simoniacū hæresim esse nullus fidelium ignoret, & dicitur hæresis ad exaggerandū eius grauitatem, & ea, sicut, de simonia, Simoniaca pestis sua magnitudine alios morbos vincit, & ca. proximo. Tanta est labe huius criminis, q̄ etiam ferui aduersus dominos, & quilibet criminosi admittuntur ad accusationem.

Conclusio responsiua Prima ratio conclusiōnis.

Ad quæstionem, vnica eadēque cunctis receptissima conclusione respondetur. Simonia est genere suo crimē mortale. Probat: Emere autē vendere id quod nullo pretio vendibile est, genere suo est mortale crimen: vt sub titulo de vsur. dicebamus. Nam cū sit iustitiæ contrariū, quæ virtus reipublicæ quam maximè est necessaria, sit subinde vt etiam sit contrariū charitati, in quo ratio consistit peccati mortalis. Excrescit tamen vitiositas in simonia ratione contaminatæ religionis. Probat: autem minor ex triplici loco. Primo ex ratione obiecti, Res enim quæ modo supra exposito spiritualia sunt, nullo æstimari possunt terreno pretio: vt pote q̄ supernaturalia sunt inter quæ est terrena, nulla est proportio. Vnde de diuina sapientia Proverb. 3. asseritur: Pretiosior est cunctis opibus: & omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari. Quod utique respiciens Petrus ait Mago illi: Pecunia tua tecum sit, in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecuniã possideri: id est, æstimari. Secundò idem ex eo probatur quod etsi spiritualia per se vana essent, neutiquam tamen possent à præfectis ecclesiæ vendi: nemo enim iustè rē vendit nisi cuius est dominus. Si enim economus rem patris familias iniussu illius distraheret, iniq̄us esset: Præfecti autem ecclesiæ non habent

spiritualium dominium, sed sunt meri dispensatores, secundū Pauli confessionē. 1. ad Corin. 4. Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorū Dei. Tertio idē ex origine conſirmatur, quæ spiritualia nobis obueniūt. Id enim quod gratuitò à Deo collatū est, non quidē in peculiari cōmodū illius cui confertur, sed in bonū publicū totius ecclesiæ, nemo potest iustè vana dare: quia nō est suū, sed illorū quibus vendit: talia aut sunt spiritualia dona Dei. Atq; hoc Christus admonitos curauit Apostolos Matt. 10. vbi ait, Gratis accepistis, gratis date. Idq; illo verbo denotauit, Luc. 12. Quis putas est fidelis dispensator & prudēs? Fidelis scilicet, vt q̄ gratis accepit, gratis largiatur: & prudēs: hoc est, qui oculato iudicio merita personarū discernat, vt pro cuiusq; dignitate cuncta dispense. Fit ergo ex his consequens, simoniã, peccatū esse, non solū contra iustitiã, verum & ratione materiæ, quæ spiritualis est, contra religionē. Ob idque aded nuncupatur sacrilegiū: nã lex est sacrarū rerū. Hic primū omnium circa conclusionē hanc cū suis rationib. inuestigandū occurrit quonā iure simonia sit prohibita, vtrū diuino tantū, an etiã naturali? Ad quæ quidē dubitationē per uia est responsio, simoniã spiritualium donorū supernaturalium, tam naturali iure q̄ diuino esse prohibita. Et quidē ius diuinū in vtroq; testō manifestum extat. Nam Matth. 10. connumeratis eiusmodi donis subdit Christus: Gratis accepistis, gratis date. Et Ioan. 2. in figuram eius, flagello eiecit emē res & vendentes colūbas è tēplo. Colūba nãq; Spiritū sanctū, eiusq; dona significat. Et Actuum 8. idē patet in historia quæ Petro aduersus Simonē contigit. Et Numero 22. idem notatur in historia Balaam, quæ ceu donū Dei vendentē obiurgat, tum Petrus tum etiã Iudas in sua Canonica. Tamen postea diuinitus admonitus non fecit quod Moabitæ volebant. Et Ieroboã 3. Reg. 13. reus sit q̄ sacer dotes pecunia creabat: quamuis illi non essent verè sacerdotes, sed Balaã. Et 4. Reg. 5. opprobrio etiã datur Giesi quod pro dono sanitatis quidquã receperit. An verò sit etiã cōtra ius naturæ dubium id circo est quod spiritualia quæ eius sunt materia res sunt supranaturales, ad quas naturalis lex nō videtur pertinere: nam hac ratione præcepta sacramentorū non sunt naturalia, sed supra. Nihilominus contrariū est asserendū. Id que inde primo probatur q̄ ius omne diuinū in euangelico expressum præter partē illā quæ ad fidei sacramenta pertinet, nihil continet, nisi quæ iure naturali necessaria sunt. Atq; hæc vna est ratio cur dicatur lex libertatis vt lib. 2. q. vlti. adnotauius, artic. 1. Cùm ergo simoniæ prohibitio ad sacramenta non pertineat, sit vt in euangelio non nisi tanquã res naturalis sit prohibita. Secundò, id rationes confirmant, quibus perueritas simoniæ demonstratur. Nam etsi spiritualia bona supernaturalia sint, tñ quia natura sua non sunt vana, neq; Antistites ecclesiæ domini eorū sunt: sed gratis acceperunt, gratis dare debent: ius ipsū naturæ eorū venditioni recludat, Et tertio, nisi iure naturæ prohibita esset, Balaam non peccasset vendens, neq; Res Moabitarū emens quia Gentiles erant: qui non alio q̄ naturali iure tenebantur. Quin verò eadem ratione neq; Simon magus peccasset: quoniam cū in Christianismo neophytus esset, nisi ius naturæ suum ausum condēnasset, poterat euangelici mandati ignorantia excusare. Ad argumētum ergo in contrarium negatur cōsequētia. Materia simoniæ sit talis iure diuino: ergo ipsa non est contra ius naturæ. Et est meditando cōsequētia fallacia. Nam vndecunq; res fiat spiritualis, sit subinde vt non sit vana: vana autem exponere quod vana non est, ius naturæ vetat. Aliquantulo autem grauior dubitandi ratio existit, vtrū aliqua sit simonia quæ neq; diuino iuri neq; naturali contraria sit, sed solum quia humano iure est inhibita. Rationē quippe hanc dubitandi offert nobis glossa in c. ex parte. 1. de off. deleg. quæ distinguit inter simoniã prohibita quia mala est, vt est illa quæ iure euangelico talis est, atq; aliã q̄ non est mala nisi quia iure positio prohibita: quæ subinde distinctio Doctoribus canonici iuris solennis est: vt est videre apud Syluest. in verbo, simonia, §. 4. Quin verò & multis Theologis. Durandus autē in 4. distin. 25. q. 5. duabus rationibus hanc distinctionē refellit, nullā nimirū admittens simoniã contra ius merè positiuū. Prior est: Circa illud quod non est per se malum nisi quia prohibitū, peccare nec contingit nisi peccato inobediētiæ: vt dum tibi Præpositus rē aliã in differentē iusserit, si non pareas, nihil aliud q̄ inobediens sis: si ergo sola est humana prohibitio, ne hoc aut illud vendas, inobediētia erit non parere, non autem simonia. Posterior eius ratio est, q̄ si simonia est rei spiritualis venditio: ecclesia autem non potest rerū naturas mutare vt facias spirituale quod antea non erat: nam hoc ad solum pertinet ius diuinum. Nihilominus secius medio modo inter has opiniones censendum est. Primum enim contra secundam rationem Durandi certum est posse ecclesiam aliquid facere spirituale quod iure diuino non erat. Hoc patet in consecratione ecclesiæ & aræ, & in benedictionibus calicum, corporaliū, & ornamentorum. Hæc. n. iure diuino spiritualia non sunt. Nam quantum ad rei essentiam, consecratio corporis & sanguinis Christi fieri posset etiam si vasa & ornamenta non essent consecrata aut benedicta. Secunda assertio. Nihilominus horum venditio & emptio, si ratione consecrationis pluri vendantur quàm res ipsa valet, est simonia contra ius diuinum & naturale. Nam vtrunq; ius prohibet quod vana non est pretio vendi, cū ergo illud sit spirituale, quamuis iure positio factū sit spirituale, iuri nihilominus diuino & naturali repugnat eius venditio. Et cōfirmatur: quia qui vendit benedictionem calicis aut aquã benedictam vendit certè id quod gratuitò donatur in bonum publicū: est ergo huiusmodi simonia iure diuino prohibita. Secundò ad idē arguitur. Minores ordines non sunt de iure diuino: quin verò neq; diaconatus habebatur olim vt ordo sacer: quod patet ex verbis Innocentii III. in cap. à multis. de stat. & qual. ordi. præf. sed sunt de iure merè positio, & tamen ista vendere est peccatū simoniæ iure diuino prohibita: ergo licet res iure positio fiat sacra, nihilominus eius venditio est contra ius diuinum. Sicuti nuperrimè fallacem esse diximus consequentiã illam, Spiritualia sunt de iure diuino: ergo illa vendere non est contra ius naturæ. Ex quo fit, illos doctores qui in huiusmodi reb. consecratis ex

Tertia ratio.

Simonia naturali, diuinoque iure prohibita.

Primaria ratio ad iudicandum si simonia esse iure naturæ prohibita.

Tertia.

Dubitatio.

Glossa.

Durandus.

Prima ratio Durandi.

Secunda.

Ecclesia potest aliquid facere spirituale.

quod prius non erat.

Secunda assertio.

Ratio assertionis.

Secunda ratio ad idem.

emplum collocant simoniae de iure merè positivo, paralogizari, inde id nimirū inferentes, q̄ materia eius iure positivo sit cōstituta: veluti & supra de solennitate voti dicebamus, quæ est de iure positivo: & nihilominus obligatio ad perpetuam castitatem, quæ ex illo voto solenni resultat, est de iure diuino. Sed interrogando vrget, an detur aliqua simonia ad ius merè positivū attinēs? Respondetur aliquā esse. Primū vbi venditur officiū ecclesiæ annexū quod de se non est spirituale. Hoc patet ex c. Saluator. supra citato 1. q. 3. Vbi Urbanus prohibet ne vendatur officiū œconomi ecclesiæ, aut sacristæ, aut protectoris: citans Conc. Calcedon, hæc autē officia vendere non est contra ius diuinum aut naturale: si quidē personæ nō sunt aut res p se factæ. Neq; ecclesia facit eas sacras sicut tēpla, & vasa, & personas, putā sacerdotes cōsecrationi sacramenti eucharistiæ dedicata: sed quia sunt sacrorū custodiæ deputati. Eiusdē autē simoniae exēplum sunt q̄ proferat in cōmutatione præbendatum. Prohibetur enim c. quæstū. de rerū permut. ne sine licentia episcopi, præbendæ cū pacto permūtent. Attamē prohibitio hæc non est merè positiva, sed significatio diuini iuris. Nā qui attentaret præbendas priuatim permutare, nihil faceret. Potest. n. quisq; suo renuntiare sacerdotio, sed id tñ facere debet in manibus prælati: cōstituere verò alterū in iure præbendæ, neutiquā iure potest, nisi solus Pōtifex & episcopus: aut prælati quorū est sacerdotia cōferre. Quod autē illic Papa iubet est, ne quis pactum permutationis faciat: quia hoc labē sapit simoniae. Attamē si fiat sub conditione, si Papa cōtulerit, nulla est culpa. Illa tñ cōditio prætēmissa, simonia resultat. Quocirca si cōditio esset iuri diuino cōtraria: vt si pactum esset supererogandi pecuniā, vel aliud pretiū p maiori præbenda: tūc simonia esset contra ius diuinum: nā talis permutatio mistā haberet emptionē præbendæ. Si verò tantū esset cōtraria iuri positivo: vt si esset pactū soluendæ pensionis abiq; Papæ concessione: tunc simonia esset cōtra ius positivū. Enimuero permutare res sacras & spirituales, præsertim si tales sint iure tantum positivo, non est contra ius diuinū, vt si cambium fiat calicis p calice, aut pro sacro vestimento. Quin verò neq; in his quæ spiritualia sunt de iure diuino: vt si sacerdos confessionem alterius sacerdotis audire noluerit nisi alter audiat suā: licet Richard. secus censet, de quo statim: ergo cū præbendæ non sint adēō spirituales, pactū illarū permutandarū non est contra ius diuinū. Secundò id confirmatur: Si esset contra ius diuinū, neutiquā Papa posset super eadē re dispensare: & tñ Papa eiusmodi permutationes constitutus pensionibus permittit. Prætēreā, si huiusmodi venditio perinde esset prohibita iure diuino atq; venditio sacramentorū non licet de illo pacisci, etiā adhibita conditione si Papa cōtulerit: quia hoc certè in sacramentis non licet & tñ talis pactio in præbendis cū tali conditione nō condēnatur. Iam vt rē concludamus, in euangelio nō est prohibita talis cōmutatio, sed de solis Spiritus sancti donis habetur: Gratis accepistis, gratis date: nō ergo huiusmodi pactio est contra ius diuinum. Nihilominus tñ quædā est simoniae species de iure positivo. Vnde ad primū Durandi argumentū duobus modis respondetur. Primò negamus illud suū assertū q̄ vbiuis res prohibetur quæ alioqui non est mala, transgressio nō est aliud peccatum quàm inobediētiæ. Imò verò ecclesia dum abstinentiā quadragesimalem indixit, ieiuniū illud cōstituit in virtute abstinentiæ: & ideo nō solū ille contra obediētiā peccaret, qui ieiuniū ex contemptu frangeret, verū & ille contra abstinentiā, qui non ex contēptu, sed præ gula id faceret. Et pari modo ecclesia potest actū quempiam in vitio simoniae constituere. Secundò respondetur, q̄ officium sacristiæ videri, aut pactum facere commutandi sacerdotia contra ius ecclesiasticū, nō definiuit ecclesia esse propriè simoniam sicuti vendere sacerdotia: sed dicitur simonia, quia simoniae pœna vindicatur.

Ad primū argument. Per hæc facilis fit argumentorum solutio. Ad primum quippe respondetur, regnum cœlorum vērū esse expositū: non si venditionis nomen propriè vsurpes, sed per metaphorā, sicut dicitur vīpati. Quòd. n. propriè non sit vendibile, primū inde patet, q̄ cum sit supernaturale, nullo est pretio æstimabile. Vnd. Pau. ad Rom. 8. Non sunt condignæ passionis huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis, Et loquitur de operibus filiorum Dei per gratiam: significās opera nostra ex obiecto existimata, non esse regni cœlorū pretium: sed quatenus procedunt ex gratia. Quod autē gratis datur, non venditur. Tum etiam q̄ ex nostris obsequiis Deo nihil accrescit: siquidem bonorū nostrorum non indiget. Vnde Isaia 52. Gratis venundati estis, & sine argento redimemini. Dicitur autē per metaphorā emptio, iuxta verbum eiusdem Prophete, c. 55. vbi ait Sapientia ipsa: Sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate & emite: venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione lac & mel: hoc est regni cœlestis dulcedinem. Metaphora autem in eo consistit, quòd operibus iusti regnum cœlorum proponitur: tanquam merces: vt patet in Parabola conducentis operarios in vineam, cōstituto denario diurno, & in verbo Psalmi: Inclinaui cor meū ad faciendas iustificationes tuas propter retributionē. Ad secundum argumentum licet inter interpres Canonici iuris de Papa litigiū sit an possit esse simoniacus, per illa tamen quæ dicta sunt pertrouersiam, quin illam possit committere. Si, inquam, sacramenta pretio administraret, donum vè quoduis aliud Spiritus sancti dispēaret, ambigere nemo posset, quin simoniacus esset. Ageret quippe contra ius diuinū: super quo ipse dispensare nequit. Neq; istiusmodi donorum dñs est, sed merè dispensator. Immo verò tanto grauius maioriq; scandalo peccaret, quanto eminentiorē locū in ecclesia tener. Vnde Petrus primus Christi vicarius hoc sibi crimē à Simone vigilatissimè cauit. Quin etiā si tēpla, vel vasa, vel vestimenta, sacra pretio cōsecraret: quāuis talis ritus iure sit positivo sanctus, nihilominus, quia eius vānalitas est cōtra ius diuinū, simoniacus esset. Et pari modo si sacerdotium aut præbendas vānundaret, vt pote quorū dispensator est tantum: neutiquam tamen dominus. Si autē admittas officiū sacristæ & œconomi ecclesiæ vendere, nō esse simoniam nisi de iure positivo

positivo: quia propriè nō sunt personæ sacrae: illud ipse posset citra peccatū pretio cōferre nisi obstaret scandalū: quia potest super suis legib. dispensare. Et eadē ratione pœnas iuris simoniaci decretis incurrere nequit. Et tenim quanquā sacerdotia venditaret, neq; excōmunicatus esset, neq; suspēsus quoniam princeps est & quantū ad vim coactiuā suis legib. nō subditur. Sed hoc tamen superest hīc dubium, vtrū si sacerdotium cuiuspiā venderet: factō ipso censendus esset super pœnis iuris cū illo dispensare: vt neq; excōmunicatus emptor ille esset, neq; teneretur renuntiare præbendā. Quidam enim, vt Paul. dist. 25. q. 4. affirmāt: alij verò in quib. est Adrianus quolib. 9. negant. Profectò res est quæ me accipit tenet. A parte quippe negatiua est argumentū Ioānis Andreæ in Mercurialibus, q̄ si episcopus ludum aliquem sub pœna excōmunicationis inhiberet clericis, licet postea eorū aliquē ad ludendū induceret, nō ideo dispensaret in lege, nisi illam exprimeret: quia vel posset esse illius oblitus, vel ad malum illum inducere. Rursus quāuis excōmunicato osculum pacis porrigat, non ideo illū absoluit. A parte autē affirmatiua est argumentum q̄ non est censendus Papa tam insigniter peccare vt præbendam cogitaret sacerdoti vendere, quam neq; emere ille neq; retinere citra excōmunicationem, atq; adēō citra culpam nequit. Porro ergo huius ambiguitatis affirmatiuam hanc partem præ altera eligerem. Nam forsā & episcopus inducens ad id subditum quod lege sua prohibitū est, quicquid Io. And. censet, dispensare creditur perinde ac si præciperet. Deinde quidquid hoc veritatis habeat, tamen de Papa quando præbendam vendit cū ipse sit qui dat, omnino videtur habile alium reddere vt recipiat. Ad tertium deniq; respōdetur cum diuo Tho. nomine emptionis quamcunq; aliam commutationem comprehendit spiritualis pro temporali. Quare sicut præbendam numis emere simonia est, ita & secularem illum fundum pro illa commutare. Quin verò (vt supra diximus) neq; præbenda pro præbenda absque facultate Pontificis commutari citra simoniam potest. Tametsi vt expositum est, non esset simonia nisi de iure positivo. Quocirca res alias sacras commutare, quia tali iure minime prohibetur nulla est simonia: dummodo solius rei valoris habeatur ratio, neque pro consecratione quidpiam pendatur. Potest inquam calix pro calice commutari: imò tantū vendi quanti materia & forma absque consecratione æstimaretur: atque adēō alteri ecclesiæ locari. De sacramentis verò Conradus 4. dist. 25. art. 3. negat vnum pro alio commutari posse: nam licet non sit, inquit, tam illicitum quàm simpliciter illa vendere: est tamen aliqua venditionis effigies: quia vnum tunc censetur alterius pretio. At verò profectò non video quidnam venditionis aut pretij admisceatur si vicariæ operæ, in pactum ducantur: Baptizabo te si me baptizaueris: & si meam volueris audire confessionem. tuam vicissim audiam. Et orabo pro te si tu mihi vicissim par rependeris beneficium.

QVAESTIO SEXTA, DE MATERIA SIMONIAE.

ARTICVLVS I.

Vtrum quandoque liceat pro sacramentis pecuniam seu dare seu accipere.

CONSTITUTA definitione & culpabili qualitate simoniae, sequitur vt seriatim de eius materia disputemus. Et primò de sacramentis arguitur q̄ liceat nonnunquam illa pretio redimere. Baptismus ianua est sacramentorum: & nihilominus dum iniquus sacerdos iam iam morientem puerum absq; pretio baptizate nequit, neq; pater manus habet aut linguam quib. ipsum tingere valeat, consultius videretur pater facere si pecuniā offerret sacerdoti, quàm si animam prolis suæ perditum ire sineret, ergo licet sacramentum mercari. Secundò, Eucharistia est sacramentorum maximum, pro quo tamen conficiendo & offerendo licet pecuniam offerre, oblatamq; accipere: ergo facilius est concedendum alia sacramenta redimi pretio posse. Tertio: Pœnitentia est sacramentum necessitatis quæ absolutionem ab excōmunicatione præexigit, sed pro absolutione ab excōmunicatione in more iudicib. est pecuniam recipere: ergo id non est sacrilegium. Quarto. Consuetudo in causa est vt quod antea delictum erat, licitè fiat. Qua vtiq; ratione ait August. plures habere vxores quando mos erat, non fuisse crimen: viget autē apud quosdam consuetudo vt pro consecrandis episcopis, benedicendisq; abbatibus, inungendisq; sacerdotib. aliquid pro chrismate & oleo detur accipiaturq;: ergo illud est licitum. Quintò ius habet vnusquisq; suam redimendi vexationem: sed vsu sæpe accidit vt quispiam ab episcopatu vel alio sacerdotio per iniuriam arceatur: ergo licebit eiusmodi vexato numis se ab illa iniuria eripere. Sextò. Matrimonium est quoddam sacramentum: sed datur pro matrimonio pecunia, nempe vxoris dos: ergo licet pro sacramento pretium tum dare tum etiam petcipere. Contrarium admonetur canone illo 8. Sinodi 1. q. 1. Qui per pecuniam consecrauerit, vel ab alio consecratus est, alienus à sacerdotio fiat.

Iam supra inter spiritualia quæ materia sunt simoniae, atque alia spiritualium genera discriminatum est. Illa nanque spiritualia quæ naturalia sunt, neque nobis gratis vt largiamur donantur, simoniae vitio non substernuntur: sed illa prorsus charismata quæ dono diuinitus suscipimus ad gratiam quoquo pacto spectantia. Hæc autem quadruplici differentia diuiduntur: Quædam quippe sunt spiritualia per essentiam, vt gratia quæ ipsissima est vita spiritualis animæ: & charitatis quæ est habitus quo officia & opera vitæ exhibemus. Et hæc nullatenus in quæstione accessiri possunt an vendi emive queant: sunt enim vsque adēō Dei munera, vt dementia esset cogitare quemquam posse in alterum illa siue dono siue pretio transfundere. Secundo ordine sunt spiritualia: quæ hæc

Dubium.

Paludanus.
Adrianus.
Argumentum à parte negatiua.

Papa beneficia alicui vendens censetur cum eo dispensare in panis simonia.

Ad tertium

Sacramentorum commutatio licita.

Primum argumentum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

Sextum.

Quadruplex differentia verum spirituum.

velut causa proximè antecedunt. Qualia sunt sacramenta, quæ ceu instrumenta passionis Christi effectricia sunt gratiæ. Tertio gradu spiritualium iunt actus charismatû, quæ gratiæ nuncupantur gratis datæ: quales sunt dona prophetiæ & linguarum: quib. annumerare possumus & orationem & religionem. Quarto deniq; loco accedunt & spiritualia per annexionem: qualia sunt sacerdotalia & præbendæ, quæ spiritualiû functioni inferunt. Prætermisso ergo primo mēbro, de singulis aliorû triû singuli sint hic articuli examinandi. Igitur in hoc primo, qui apud D. Th. secundus existit, responderetur de sacramentis duab. cōclusionibus. Prior: Pro spirituali sacramentorû gratia pecuniam accipere, crimen est sacrilegium simoniæ: vsq; ad eod. naturali diuinog; iuri aduersum, vt nulla possit cōsuetudine excusari: sanè cum nulla eiusmodi iurib. præiudicari possit. Et quidem pecuniæ nomine iuxta Philosophi documentum 3. Ethic. quicquid numo æstimatur intelligitur. Cōclusionis probatio manifestissima est. Nam sacramenta nouæ legis quàm maximè sunt spiritualia quippe quæ gratiæ, spiritualiûq; vitæ causa existunt, quæ quidem virtus præcis illis Mosais non inerat: gratia autem, vt nomē ipsum personat, gratis nobis cōfertur: alioquin auctore Paulo non esset gratia: nemo ergo mortalium pro eius collatione pretium percipere potest. Etenim præterquam qd ius naturæ iniquissimè violaret id vendens, quod neq; suum est neq; vilo est prætio æstimabile, in Deum esset impietissimè iniurius. Porro qd id vendere cogitaret qd solus ipse altissimus sua benignitate confert. Atq; hic primus est simoniæ apex vnde & nomen traxit. Nā vt supra dicebamus, munus hoc Spiritus sancti conferendum erat, quod malus ille Simon emere excogitabat. Huc accedunt ca. Leonis, Gratia. i. q. 1. & pleriq; multi eiusdem Causæ. Posterior cōclusio: Ministris ecclesiæ stipēdia populi alimētq; ad sui sustentationem accipere nullum est simoniæ vitium, neq; verò peccatū vllū. Prior cōclusio ad eod. est clara vt nullum nobis dubiū relinquat. Posterior verò sæpè & sæpius supra demonstrata est ex verbis Pau. 1. Cor. 9. Quibus & illud accedit 1. ad Timor. 5. Qui bene prætant præsbiteri, duplici honore digni sunt. Vbi Aug. glo. Accipiant, inquit sustentationem necessitatis à populo, mercedem dispensationis à domino. Per magno ergo sacerdotes iure pollēt, nō vt qualitercunq;, sed pro sua dignitate decenter sustentari. Quod hic igitur dubitandū restat, est: Vtrum pro his quæ sacramentis annexa sunt, nepe pro vasorum vsu pro materia: & potissimū, pro labore ipso possit prætiū suscipi, idq; ex pacto. Apparet enim nullum interuenire posse pactū quod non sit simoniacū: vt D. Th. art. 3. ad secundū argumentū, astruere videretur. In contrarium autē est vsus ab ecclesia permissus. Consentit enim præsbiteri de stipēdio pacisci, vt Capellaniæ seruiat, ter scilicet in hebdomada, aut quotidie in tali loco celebrare cogetur.

Prima conclusio.

Probatio cōclusionis.

Prima conclusio.

Dubitatio.

Adrianus. Aliffo.

Durandus. Caietanus. Distinctio.

Clerici stipendium sustentationis recipere possunt.

Cui quidem mori & ratio, vt hic ait Caiet. suffragatur. Quoniā si velle stipēdiū in sustentatione licet, vt secunda cōclusionem assertū est, nihil vetat quo minus id procurari atq; in pactum duci possit. Nam materia est quæ contractū facit simoniacum. Quare cum eadē sit materia absq; pacto & cu pacto: nempe tēporalis sustentatio, sit vt si absq; pacto id liceret optare & accipere quod ad vitā necessarium est, sine quo spiritualia ministrari non possunt, nullū sit vitium de pretio cōuenire. Res est inter doctores potissimum iuris Canonici, plurimū cōtrouersa: de qua Summulistæ in verbo, simonia, varriè loquuntur: & Adrianus quolib. 9. cum Altifiodorensi antiquo Theologo cōplures allegat iuris peritos in sententiā affirmatiuam: nepe qd liceat pro labore administrationis sacramentorum, de pretio pacisci: iuxta apostolicā doctrinā in superiorib. allegatam. Cui cōsonare videtur can. vltimus. 1. q. 2. vbi astruitur, qd clerici stipēdia accipere possunt, iustis laborib. merita. Quin verò & euangelium, vbi ait Christus, dignus est operarius mercede sua. Et est vulgatis opin. Durand. rāmen in quarto, dist. 25. q. 1. omnino tenuit pro labore administrandi sacramenti quidquam recipi posse. Et Caiet. & hic & in sua Summa, verbo, simonia. & q. 9. primi quolib. permulta de hac dirimenda litē doctè differit: si modo res paulò explicatius & cōpendiosius colligatur. Placet ergo ad rei intellectum, tripartita distinctio inter pretium spiritualiū & stipēdium ad sustentationem, & mercedē pro locatis operis. Et quidē de primo mēbro nemini ambigitur: ad eod. perspicuum est pretium pro re spirituali aut ei annexa percipi non posse: veluti supra explicatum est, ob id quod tales res nō sunt pretio vendibiles. Neq; verò duorum cæterorum membrorum distinctio vsque ad eod. intellectu difficilis vti prima fronte apparet.

Merces enim operi adæquatur, de qua Matt. 20. Redde operarius mercedē suam, stipēdium verò sustentationis, licet tandem referatur administratorum operas, rāmen proximè nō fit nisi ad necessariam sustentationem ministri. Et possumus distinctionē hanc quantum ad duo membra hoc exemplo elucidare. Si enim quispiam artifex, cuius opera digna essent magno pretio, sic cum domino aliquo conueniret: Da mihi victum, & operas omnes meas tibi impendam, quantum fuerint pretij dignæ: tunc non æstimarentur operæ, sed tantum necessaria sustentatio: Econuerso dū diues artifex pro imagine aut alia fabrica quantum opificiū valet, petit, nō æstimat necessitatē victus, sed valorē operis. Quare Augustinus nuperrimè citatus acutè distinxit dicens: Sustentationem necessitatis recipiant à populo: mercedem autem dispensationis, id est æquale valorē operis, à Domino. Igitur qd clerici stipēdium sustentationis recipere possunt, non est dubium. Idq; possunt dupliciter. Primò auctoritate publica ecclesiæ: quæ quorā decimarum taxauit. Ac perinde episcoporum constitutionibus: sanè qui taxare possunt quanto stipēdio ille dignus sit, qui tali seruitio ecclesiæ mācipatur. Secundo modo, priuata libertate. Potest nanq; & ipse sacerdos victus indigens, cum ad seruitium conducitur capellaniæ, aut vicariatus, pacisci de stipēdio sustentationis, secundum loci temporisq; dispensationem: Hoc autem non ego eadem facilitate approbarem qua à Caietano asseritur, nempe qd quando sustentationis stipēdium superioris auctoritate decretum est, potest illud sacerdos, siue pauper sit siue locuples, percipere. Nam idem sacerdotium potest diues sacerdos nihilo minori iure suscipere quam egenus. Quando verò eiusmodi stipēdium non est lege constitutum, sed priuata cōuentione constituendum,

tuendum, tunc, inquit pauper pacisci de illo potest: diues verò minimè. Quoniā cum aliunde sibi sustentatio suppetit, indicium est conuentum facere, non pro sustentatione, sed pro operarū mercede. Hunc tamen ego inquam censendi rigorē non facile probarem. Nam si ex rei natura ad sustentationem ministri tali functioni mancipati talis sustentationis moderatio necessaria est, tunc ex natura rei nulla emergit simonia, atq; ad eod. neq; ex qualitate sacerdotis creatur. Intentionis nanq; Deus solus scrutator est. Quod autem vale stipēdium sustentationis gratia sit licitum, supra satis lege naturæ & diuina demonstratum est: quamq; debeat sacerdotalis ordo decenter sustentari. An verò in mercedem pro labore liceat aliquid etiam recipere, quod fuit tertium distinctiois membrum, hoc est de quo inter doctores ambigitur & contraueratur: quamuis non sit tantum dubium quantum multi auctores putant. Imò per distinctionem ad eod. omnes conciliantur, vt dissidere nequeant. Labores enim & operæ aliæ sunt antecedentes sacramentum, atq; ad eod. illi accidentes: aliæ verò concomitantes: imò verò de eius substantia. Priores ergo locari possum stato pretio: posteriores verò minimè. Est exempli gratia, infirmus cui à longinquo accersendus est sacerdos, qui eius audiat confessionem, vel Missam celebrare, vel rem faciat diuinam. Potest profectò sacerdos pro itineris labore pretium exigere. Alius operas ante labor & operatio sacramento intrinseca: puta Missæ celebratio, aut baptizandi opus, aut quæuis antecedentes alia sacramenti applicatio. Et pro his laborib. & operis manifestum est nihil pretij posse recipi. Sed non subsecutentes. de his ait Aug. mercedem dispensationis à Domino recipiat. Perinde enim esset ac si reciperetur pro gratia sacramenti. Baptizatio enim & baptismus pro eodem reputantur: sicut Missa & celebratio Missæ: veluti qui domum fabricat, idem pretium pro domo & pro eius fabrica recipit. Nec potest duo recipere, alterum pro re, alterum pro opere. Cum autem pro huiusmodi functionib. adstruitur nihil posse mercedis recipi, non negatur quin pro earum obligatione percipi possit. Quemadmodum et si pro mutuandi officio nihil pretij possis exigere, tamen pro mutuandi obligatione non est illicitum. Licet inquam sacerdoti, dum ad seruitium parocciæ conducitur, pro obligatione his aut illis diebus celebrandi, confessionib. q; audiendis assistendi, de stipēdio conuentum inire. Cui quidem assertioni cisci de mercede. astipulatur cap. significatum, de præbendis. Per hæc & de valorum vsu atq; de materia sacramentorū facile vnusquisq; iudicabit. Nefas enim esset pro vsu calicis aut corporalium illum qui consecrat aliquid deposcere præmij: nam vsus ille de intrinseca est ratione sacramenti conficiendi: quamuis, vt diximus, possit vna ecclesia alteri calicem, sicut vendere, ita & locare. Nam locatio illa est accidentia longè antecedens ad sacramentum. Pari modo, si nullum esset oleum in vbe, posset vna ecclesia oleum consecratum tanti vendere, quanti si non esset consecratum. Imò & chrisma posset vnus mercari in vno loco & vendere in alio. Nam omnes illi contractus similes sunt actionib. quas nuper diximus accidentariè antecedere ad sacramentum: nisi hoc in iniuriam & contemptum rei sacræ fieret: vt pote si consecratio ipsa venderetur. Attamen sicuti neq; actio ipsa quæ est de essentia sacramenti, neq; labor qui est illi annexus, vendi potest: ita neq; vsus materiæ sacramenti, quæ ad substantiam eius attinet: Hoc est: Sicuti neq; episcopus pro labore confirmandi, neq; sacerdos pro labore & opere vngendi infirmum, mercedem recipere potest: ita neuter pro vsu chrisimatis aut olei, quod illic consumitur, potest quidquam suscipere. Et quod de actionib. sacramentorum dictum est, id pariter & de sacramentalibus sentiendum. Nequit enim sacerdos pro exorcismis & catechismis, aut pro benedictionib. numentum quidquam percipere præmij, loco mercedis. Ad canonem ergo vltimum, 1. q. 2. responderetur quòd loquimur de stipēdiis sustentationis: sicuti & verbum Christi. Quare ait Lucas; Dignus est operarius mercede sua: aut Mattheus, cibo suo. Ex his deniq; colligitur, quàm sit absurdus vsus quàm, que sacrilege simoniacus pro ordinum exhibitione pecuniam aut munus aliquod exigere: qui quidem per titulares episcopos inuectus est: nam cum proprii & legitimi, aut non sint residentes, aut celebrare ordines, quod pudendum est, non dignentur: titulares ad id muneris accersunt, & quod absurdus est, non tam iustum eis stipēdium pendunt, vt possint illos ab omni exactione prohibere. Est ergo iniquum cogere illos, qui ordinantur, vt non modò candelas, verum & pecunias offerant. Imò verò arbitror neque pro literis testimonialibus quidpiam posse exigi.

Ad primum igitur capitale argumentum D. Thomas sic respondet, vt vniuersa perlustrans remedia, nunquam concedat, licere mercedem pro actione sacramentali exhibere. Ait enim, quòd si baptizandus nondum esset rationis vsus ingressus, & sacrilegus sacerdos nolit absque pretio baptismum dispensare, perinde censendum est, ac si nullus adesset sacerdos, atque ad eod. sicuti in casu extremæ necessitatis, vbi quilibet est minister, à quocunq; est citius tingendus, quàm sacerdotis sacrilegio assentiatur: quamuis aqua, quæ elementum est, possit ab illo emi. Si autem sit adultus, neq; vllus alius adsit à quo sacramentum suscipiat, potius est illi absq; sacramento de vita migrandum, quàm baptismum emat. Tunc enim baptismus flaminis satis ei erit ad salutem. At verò rem in extremas angustias non cogit. Faciamus enim nequam sacerdotem præsentem paruulo, solòq; parente, eodēque trunco & ad baptizandum inepto, suam exprimere corruptam mentem, videlicet nequaquam sacramentum administrare velle nisi pretium sibi pro ipsa sacramentali functione pendatur: vtrum fas tunc sit patri, tale illi porrigere pretiū? Apparet enim ratio non infirma id persuadere. Vnicuiq; enim vt paulò ante dicebamus, licet suam vexationem redimere: ille autem parens, qui liberi vicem gerit, ingentem patitur iniuriam, & grauiorem paruulus: quippe cui ius diuinum, naturalēque suffragantur & humanum, vt teneatur ille nequam sacrilegus ipsum baptizare. Potest ergo pater illam pretio redimere vexationem. Exemplo nobis ille est, qui ad vsuras tempore necessitatis petit: quod re vera citra culpam facere potest. Imò longè efficacius videretur huic parrocinari ratio. Nam cum iura omnia ad animarum salutem referantur, neq; vllum aliud misero infanti remedium suppetat, potius est vexatio illa pretio repellenda

Ad primum argumentum. Solutio. S. Tho.

Dubitatio.

Paludani solutio. repellenda: quam infans à regno cælorum in æternum repellatur. Cùm ergo dubitãdi rationem huc usq; D.Tho. nõ perstrinxerit, restat nobis ad hoc respondere. Et quidem Paludanus in 4. dist. 5. sacramentum omnino reputat, etiã in tali casu pretio emere sacramentum ad redimẽdum vexationẽ. Et fortẽ id propter D.Th. adstruxit, qui in 4. eadẽ dist. q. 2. probabilius id arbitratur. Quod & ante ipsum Alex. fuerat opinio. 2. parte, q. 1. 89. membro tertio: & Richardi in 4. dist. 52. art. 3. Et subdit Paludanus rationem. Nam redimere, inquit vexationẽ, bifariam vsu venire potest. Vno modo ab illo qui obesse potest & prodesse verò nõ item: altero verò ab illo qui obesse potest & prodesse. Et prioris, inquit, vexationis redemptio licita est: posterioris verò nequaquam. Exempla eius sunt. Episcopus electus potest ab illis qui suam possessionẽ & confirmationem perturbant, vexationẽ redimere: non tamen à confirmatore. Et ratio diuersitatis est, q̃ priori casu non venit in suspensionem q̃ episcopatum velit emere, cum illi non possint dare. Posteriori verò eadem suspitione respicitur. Et idẽd cùm sacerdos prodesse baptizando possit: nequit ab illo, inquit, vexatio redimi. Lepidã autem glossã super cap. Baptizandis. l. q. 1. audi. Postquam enim ait neuiquam posse in tali casu pretium pro baptismo pendi, subdit: Ego tamen potius darem pecuniam quã puerum sic dimitterem mori: & bene: licet non deberem facere. Perpende si non deberet, quomodo bene faceret. Igitur Panorm. super cap. Cùm in ecclesiã. extrã, de simonia: atq; alij quos Richar. loco citato refert, distinguentes inter infantem & adultum, probẽ concedunt debere eum qui paruuli curam gerit, vexationem pretio redimere propter extremã necessitatem: non tamen adulto qui per baptismũ flaminis seruari potest. In quorum sententiã Caiet. subscribit: idq; vt reor, meritò. Nam quod paruulus extremã patiatur necessitatem, in dubium nemini venire debet. Etenim dicere q̃ intentio volentis baptizare sufficiat paruulo, & q̃ Deus vicem baptismi suppleat, non solum temerarium est, nullãq; ratione fulcitum: imò & peiori nomine dignũ, Nam cùm nemo alteri mereri possit gratiam sine ipsius actu qui recepturus est, nulla intentio baptismi aut sanguinis, aut flaminis, aut fluminis, saluum fieri neminem. Cùm ergo sacerdos in casu nostro tã stricto iure baptizare hũc paruulum teneatur, ac penitẽ paruulus tam insignem patiatur iniuriam, licitẽ illa vexatio pretio redimitur. Neque est simile de electo episcopo respectu confirmatoris: quia neq; illi tanta ingruit necessitas vt confirmetur: neq; alter simili iure confirmare cogitur. Quare tunc pater pueri pecuniam non eo pendit sine, vt beneficium sacramenti emat: sed vt iniuriam propulset.

Argum. At verò quò res explicatius pateat, vrgentius arguitur. Sit ille vel sacerdos, vel alius quispiam infidelis, vsq; adẽd peruersus vt nolit antea baptizare puerum quã pater per sanctẽ iuret pretium largiri, non ad redimendam vexationem, sed emendum sacramentũ ipsum, & gratiam sacramentalem: vtrum tunc liceat: Et apparet non esse licitum: ne tunc pretium conferens, idem videatur efficere quod Magnus ille Simon tentauit. Caiet. hũc non videtur huc annuere vt liceret pro sacramento dare: & q. 9. primi quolib. id apertius videtur denegare: porò cùm censeat tam intrinsecẽ malum esse rem spiritualem emere quã vendere. At profectò ista iudicio meo non sibi inuicem cohærent: nam si sacramentum emere, esset perinde ac mentiri, intrinsecẽ malum, neq; ad redimendam vexationem licitũ fieret.

Quoniam pretium ad redimendam vexationẽ est sacramentũ emere tanquam medium ad propulsandã iniuriam: nam etiã suprema intentio in emptionẽ sacramenti nõ feratur nihilominus illud accipitur tanquã mediũ quod ad cauendam vexationẽ refertur. Veluti qui ad redimendam vexationẽ emeret fauorabilem sententiã iniqui iudicis. Et cõfirmatur hæc ratio: quoniã quantumuis ille me iurare cogat q̃ pecuniam pro sacramento tribuo, nihilominus salua est mea suprema intentio q̃ hoc facio ad redimendam vexationem, ob idq; nulla subest in iuramento falsitas. Quapropter nisi mea me fallit inficitia, sententiã hæc de redimenda vexatione non aliter defensari potest, q̃ per distinctionẽ emendi vendendiq; sacramentum. Itaq; etiã vedere sacramentũ & rem quãcumq; spiritualem sit penitus intrinsecẽ malum, adẽd vt neq; ad redimendam vexationẽ, neq; vlla excogitabili causa fieri possit licitẽ: pretium tamen pro illo offerre dicendum est, non vsq; adẽd esse intrinsecẽ malum, quin extrema necessitas illud permittat. Cuius aliquale exemplũ est in mutuatione sub scœnore, quẽ intrinsecẽ mala est, & in receptione quam potest excusare necessitas. Neq; vllum potest contra argumentum periri à Simone Mago, qui de emptione gratiã condemnatur. Nam ille ideo emere voluit vt potestatem haberet reuendendi. Qua ratione scẽdissimã gratiã irrogauit iniuriam. Qui autem ratione modo dicta pretium pro sacramento offert, non ea intentione id facit, sed ex veneratione præcepti baptismi & summa æstimatione gratiã sine qua credit neminem seruari posse. In summa, sicut dare pretium pro sacramento extra extemam necessitatem non liceret, sic extrema necessitas id efficit licitum. Hæc autem omnia eatenus affirmauerim, quatenus ille qui baptismum vedere pertenderit, id ne faciat in religionis contemptum. Nam si esset hæreticus aut tyrannus qui in religionis ludibrium simoniacam prauitatem persuadere vellet, illudq; pretium tanquam confessionem illius falsitatis exigeret, neuiquam tunc liceret eidem pretio dato conuiuere. Nam esset fidem diffiteri. Secus si non illa ratione peteret, sed vel propter auaritiã, vel inducens ipse arbitraretur alterũ ad malũ. Per hæc de adulto facillẽ vt iudicium sumitur. Si enim arguas, adultũ qui baptizari optat perinde habere ins, vt ab altero baptizetur atq; paruulum, eandẽq; subinde iniuriam perpeti, atq; adẽd eandẽ redimere posse vexationem, negatur omninò esse simile. Quoniam in spiritualium simonia multò est adhibenda maior cautio quã in temporalium vsura. In vsura nanq; grauis necessitas à recipiẽdi culpa liberat. Sed tamen in spiritualibus propter eorum excellentiam sola extrema necessitas excusat, ne pretium offerens consentire in alterius simoniam videatur: atq; adẽd ac efficiatur eius particeps: adultus verò non laborat necessitate extrema. Neque verò vrget si redarguas forsan illum non habere nisi attritionem

tionem, quã per baptismum fieri posset contritio. Nam sua culpa est si dum videt alterum nolle nisi sacrilegẽ baptizare, non se mente satis per Dei suppetias ad ipsum vertit. Caue ramen prudens, vllã re ex his quã dicta sunt suspicio tangat, licere cuiquam, quamuis dignissimo, ad suã redimendã vexationem, vel electorib. vel Antistiti quidpiam temporale offerre vt eligatur: esset enim aperra simonia, vt infra patebit quãst. proxima. Ad secundum argumentum bene sanctus Thom. respondet sacerdotem pro Missã sacrificio non prætium aut mercedem operã suscipere: sanẽ quod simoniacum esset: sed eleemosynam ad sustentationem. Ad illam nanque superis præfixam distinctionem respiciendum est inter sustentationem & mercedem operis pro labore. Sed nunquid fas erit de eleemosynã quantitate ad sustentationem pacisci? Apparet enim non licere. Quoniam suspicio inde suboriretur, sacerdotem pretio rem diuinã æstimare. Respondetur, si rem nudẽ secundum suam naturam expendamus, non videtur esse illicitum, quòd sacerdos nollet celebrare, nisi vbi victus suppeditaretur: idque ei explicaret, qui pro se petit rem fieri diuinã. Qua vtique ratione supra concessimus posse sacerdotem duas pitantias pro vno faciendo sacro suscipere. Attamen de quantitate contendere vix citra scandalum fieri posset propter rationem adductã. Quapropter id superest impræsentialium admonendum de vsu quodam interperere incipiente, quòd si antiquis patribus innotuisset, arbitror dehortarentur obnixẽ & execrarentur. Fertur namq; in nonnullis ecclesiis ab episcopis eleemosynã quã pro vna Missã offerenda est sic taxari, vt sacerdotes sub anathematis censura inhibeat ne minorem suscipiant. Quòd si quis in testamento eleemosynas pro certo Missarum numero legauerit, taxata pro singulis eleemosyna sub eadem censura hæredes testamentorũq; executores compellant vt eandẽ augeant eleemosynam. Quod profectò nescio quomodo citra scandalum, citraque iuris violationem fieri queat. Fateor equidem posse deberẽque episcopum plebem instantius admonere, vt pro sua quisque facultate, proq; temporum ratione eleemosynam Missã auget quò se sacerdos sustentare valeat. Sed tamen lege & plebem perstringere, & plebanos arcere ne minori pretio celebrare possint, è diametro rationi eleemosynã aduersatur, quã libera esse debet, & imaginem induit pretij mercedisq; pro sacrificij celebratione. Nota verbum S. Th. in præsentia quãst. art. 3. inter soluendum secundum argumentum. Illicita enim, inquit, esset ordinatio. Quòd si redarguas, Antistitem posse sustentationis stipendium taxare: distinguitur. Etenim quòd id possit pro obligatione qua se sacerdos stringit ad capellaniam, & ad seruitium in tempus, vel in perpetuum, fateor: sed tamen taxare pro singulari Missã, quã non est obligatio, sed simplex actio: Do vt celebres adque sub tali censura, ne minus dari aut recipi possit: profectò ius non video, sed scandalum. Ad tertium respondetur quòd in absolute ab excommunicatione pecunia non penditur in pretium rei sacrã, sed in pœnam delicti. Ad quartum respondetur quòd vbi prisca inoleuit consuetudo, vt pro eiusmodi actibus hierarchicis aliquid retribuatur credendum est illud ceu sustentationis stipendium fuisse introductum. Qua ideo ratione illud nefas non esset percipere. Vbi autem id quali actionis pretium soluitur, nulla consuetudine sit licitum: vt habetur cap. Cùm in ecclesiã, de simonia, vbi pro vniuersis huiusmodi actionibus prohibetur quidquam percipi. Nam cùm simonia vitium sit contra naturam, nulla in contrarium vim habet consuetudo. Quare huiusmodi moribus attentẽ cauenda est species mali: secundum verbum Apostoli primã ad Thessalonic. secundo, Ab omni specie mala abstinete vos. Ad quintum respondet Diuus Thom. antequam quidpiam iuris ad episcopatum, vel ad aliud quoduis sacerdotium, vel dignitatem per electionem vel prouisionem acquiratur, simoniacum esse crimen aduersantium obstaculo pecuniã propellere. Sic enim viam sibi homo sterneret ad rem spiritualem mercandã. Sed postquam ius alicui acquisitum est, licet per pecuniam iniusta impedimenta remouere: nempe si aliqui obstarent ne electus confirmatorem adiret, aut in possessionem admitteretur. Priorem autem partem sic intelligito, vt quemadmodum libro quarto de impediente ab afsecutione beneficij dicebamus, illos excipias qui vim inferunt. Si enim quis etiam ante electionem ne dignitatem peteres te in carcerem obruderet, aut electorum quemlibet ne te eligeret, porò pecunia illam redimere posses iniuriam. Secus si per ambitum & palpationem, & quam subornationem dicunt, te procuraret excludere. Neq; verò, vt supra dicebamus, quòd non solum potest obesse, verũ & prodesse. Quapropter largitio illa, emptionis specimen exhiberet. Quod in alio qui te impediẽbat noueretur. Et forsan neque ab illo qui te in possessionem missurus est, vexationem redimere licet: nam possessio aliquid est spirituale, quod tu mercari videris. Quamuis de possessione non sit res adẽd certa, ac de confirmatione. Circa hæc autem insurgit non subticendum dubium: Vtrum ad cauendam iniquam electionem, quã ecclesiã nocua est & perniciofa, liceat pecuniam offerre. Caietanus in illa noua quãstione primi quolibet asserere non formidar, in electione Pontificis maximi, si liquidò constiterit electione in indignum inclinare, & ecclesiã pestilentem, licere oblato pretio eiusmodi electionem cauere: hoc enim esset ecclesiã vexationem redimere. Sed tamen ad eligendum inquit, bonum, id non licet. Et quidem vsque adẽd in priorem sententiã partem arbitror consentiendum, vt etiam posteriorem crediderim esse temperandã. Enimuerò tanta pernicies est, & atrox ecclesiã deuexiõ si non eligatur dignus, ac si eligatur indignus, quoniam inter hæc non est mediũ. Quocirca vbi duo essent tantum inter quos nutaret electio, quorum vnus esset dignus & alter indignus, vt liceret pretio indignum repellere, liceret profectò electionem ad dignum inflectere: quia repulsio vnus esset alterius electio. Arbitror enim, vt supra dicebam q̃ licet huiusmodi spiritualia vendere omnino sit intimẽ malum, redimere tamen non vsque adẽd, quin extrema necessitas licitum id possit facere. Quapropter vbi multi essent digni, neuiquam liceret pretio ambire vnus electionem. Imò quamuis alij

Replica.
Solutio.

Ad secundum principale.

Scrupulus.

Responsio.

Ad tertium.
Ad quartum.

Ad quintum.

Licet pecunia redimere vexationem ab eo q̃ per vim electionem studet impedire.
Dubitatio.
Caietani assertio.

alij essent aliis digniores, non liceret id in fauorem dignissimi facere: quoniam vbi dignus speratur eligendus, non ingruit extrema necessitas eligendi alium, quæ sola huiusmodi largitionibus simoniam abstergit. Ad sextum denique respondendo reprehendit D. Tho. quosdam, qui pro matrimonio affirmant licere pecuniam recipere, ac si non esset sacramentum, gratiæ collatiuum. Et fuit opinio Bernardi in apparatu, super cap. Cum in ecclesiæ, de simonia, vbi ait quod quamquam pro benedictionibus nubentium pecuniam recipere non liceat, tamen pro matrimonio non est illicitum: eod quod et si sacramentum sit, gratiam tamen non confert. In cuius opinionis suspensionem venit apud quosdam Magister sententiarum: propterea quod in quarto, distinct. 26. non explicat idem sacramentum aliter quam in remedium esse institutum. Sed neque Durandus super eandem distinct. eidem opinioni conuenire est veritus. Est tamen error plus quam falsus: vt inibi Doctores ferè concludunt: Dotalis ergo pecunia vxoris, pro matrimonio confertur, non quatenus sacramentum est instrumentalisque ad eod gratiæ causa: sed quatenus est officium naturæ, cuius vtique onera sine sumptibus fieri nequeunt.

ARTICVLVS II.

Vtrum pro spiritualibus actionibus dare accipereque pecuniam sit licitum.

Primum argumen.
Secundum.

ONSEQUENTER de alio spiritualium ordine arguitur: nempe quod pro actionibus spiritualibus, fas sit pecuniam tum dare, tum etiam accipere. Vnus enim prophetiæ est actus spiritualis: pro quo tamen quondam aliquid offerebatur: vt i. Reg. 9. de Saule legitur: & 3. Reg. 13. de Iosia: ergo non est illicitum. Secundò: Oratio, prædicatio, atque adeò diuinæ laudes, actiones sunt inter spirituales præcipuæ: sed ad impetrandum orationis suffragia licet munerum beniuolentia viros iustos, præsertim egenos conciliare: iuxta illud Luc. 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: Moyses & verbi ministri: puta prædicatores, spiritualia seminantes, temporalia, secundum Apostoli constitutionem i. ad Corin. 9. debentur. Deinde & diuinæ celebrationes, Laudes, & Psalmos, & ecclesiastico ritu processiones & mortuorum exequias, aliæque id genus faciendæ, sua quoque stipendia decernuntur: & nonnunquam annui redditus; nulla ergo iniquitas est pro eiusmodi modi spiritualibus actionibus, stata percipere præmia. Tertio: Scientia est res quædam spiritualis, cum sit ad docendum facultas, sicuti prælati potestas ad corripiendum, suumque dispensandi munus: tamen pro vsu scientiæ mercedem suscipere, nihil habet absurdi: licet enim & Doctores, & Aduocatos, & Medicos suas pretio locare & vendere operas: ergo pariter prælatus pro sua spirituali functione recipere potest pretium. Quarto: denique arguitur, Religio status est spiritualis perfectionis: & tamen solent in monasteriis, præsertim sanctimonialium, non aliter ad religionem virgines admitti quam si dotes secum afferant: ergo licitum est pro huiusmodi actibus rem aliquam tum tribuere, tum etiam accipere. Contrarius autem extat canon, Concilij Tolerani vndecimi. i. q. 1. cuius initium est: Quidquid inuisibilis gratiæ consolationi tribuitur nunquam quæstibus vel quibuslibet præmiis vāundari debet: dicente Domino: Quod gratis accepistis, gratis date. hæc autem spiritualia quæ recensita sunt, per inuisibilem gratiam tribuuntur: ergo nefas est pretio illa dispensare.

Tertium.

Quartum.

Concilium
Tolentan.

Prima conclusio.

Paulus.
Postrema conclusio.

Post sacramenta quibus gratia gratum faciens confertur alium spiritualitatis gradum obtinent (vt supra diximus) actiones illæ quæ ad gratias gratis datas spectant: quæ videlicet vel ex eadem gratificatæ gratia procedunt, vel ad illam adipiscendam animum præparant. De quibus ideo eisdem duabus conclusionibus, quibus de sacramentis respondetur. Prior est: Non modò licet, verum necessarium est eos qui huiusmodi actionibus spiritualia charismata administrant, à populo sustentari. Hæc iam supra satis superque demonstrata est: tum naturali ratione, tum etiam & Paulino testimonio i. ad Corin. 9. vbi ait: Quis militat suis stipendiis. vnquam, & de lacte gregis non manducat? Posterior: Vendere aut emere id quod in huiusmodi actibus spirituale est, sacrilegium simoniacum existit. Hoc palam est: neque alia post superiorum intelligentiam probatione indiget. In his ergo ait D. Tho. primum omnium cauendum esse ne intentio emptionis aut venditionis spiritualium animum occupet: cuius tunc maxime iudicium prodiret si vsque ad eod exigetur præmium, vt offerre nolentibus spiritualia ipsa munera subtraherentur, quæ exhibenda essent. At verò postquam gratis prius exhibentur, licet, inquit, possunt statuta consuetudineque, oblationes à nolentibus, & valentibus, soluere, auctoritate superioris exigere. Circa conclusiones istas aliquantulo maior sese offert dubitandi ratio, an pro laboribus huiusmodi muneribus annexis liceat aliquid pretij recipere, quam pro administrationibus sacramentorum: nam in istis videtur labores & operæ quodammodo esse distinctæ ab spiritualibus: vt pote cantare, siue vocibus, siue organis, aut aliis instrumentis: ire processionaliter ad deducendum funus: aliisque, illic celebrare exequias quæ simpliciter ad sepulturam non sunt necessaria. Item studere ad prædicandum, ad consulendum, ad visitandum subditos, cognoscendosque eorum causas: qui quidem omnes labores videntur posse mercede locari. Quapropter auctores offensas complures concedentes pro eiusmodi laboribus posse pretium recipi, quantum ex natura rei: nisi quia exterius præ se ferunt effigiem mali. At tamen opinio hæc non est satis circumspecta. Nam pacta in istis non sunt solum mala: quia ab ecclesiâ prohibita: sed quia sunt ex natura sua mala, ideo prohibita. Igitur primum omnium supposita illa trifida distinctio superiori, quæ inter pretium spiritualium, quod neutiquam licet, sustentationemque sacerdotum & operarum mercedem posita est: notandum restat discrimen inter administrationem sacramentorum, & alias spirituales actiones: nempe quod in sacramentali functione neutiquam carere posset specie simoniæ, alia soluenda iura, & oblationes instituere præter decimas vel illos redditus qui ad sustentationem instituti sunt: pro aliis verò actionibus secundi ordinis solent alia institui, mercedis formam habentia: vt pro exequiis mortuorum, pro cantoribus: quin etiam pro prædicatoribus, pro processionibus, atque id genus aliis. Et ratio discriminis est, quod eiusmodi actiones

Dubium
grauè.
Ratio dubitandi.

Discrimen
inter administrationem
sacramentorum &
alias spirituales
actiones.

non sunt tam necessariò annexæ spiritualibus: haud enim tanta funeris pompa ad sepulturam est necessaria: neque cætores musici ad re celebrandam diuinam. In huiusmodi ergo actionibus, quibus misceri assolet temporale quidpiam discerniculo opus est. Nam quando temporale illud non est ad spirituale necessarium, nulla interuenit simoniæ species si pro mercede ex pacto fiat. Quare cætores & organorum musici absque scrupulo possunt suas locare operas. Est enim officium illud spirituale, accessoriū. Atque huic membro Caiet. & nonnulli alij adiungunt aduocatorum doctorumque operas de quibus tamen illico nos in solutione tertij. Quando verò id quod principaliter quæritur, est spirituale, non licet pro illo quodammodo, mercedis loco percipere: vt per Psalmis ipsis diuinis, pro necessariis orationibus, & pro mortuorum necessariis exequiis. Sed tamen hæc ad medendum ignorantium conscientias, ad normam conclusionum supra positarum expendenda sunt. Diximus enim secundum D. Tho. oblationes dictis actionibus constitutas non licet eo rigore exigere, vt non solventibus, spiritualia subtrahantur, quæ exhibenda sunt. Exempli gratia: si Plebanus nollet mortuū sepelire nisi iura sibi consueta prius penderentur: quia sepultura necessaria est, scandalum daret speciemque simoniæ præ se ferret. Si autem illi qui funus curant, volunt cum magna pompa suum humare mortuū, non tenetur pastor gratis illud exequi: & ideo licet potest consueta iura exigere. Sed tamè quia & hæc ordinem etiam spiritualium suo modo attingunt, cauendū est scandalū: saltem antequam sepulturæ officium persoluatur: vt hic admonet D. Tho. Hic autè admonendum meritò duximus quam sint scandalosæ ac sacrilegæ extorsiones clericorum aduersus monachorum iura, Christianorumque libertatem. Reperies enim diceceses vbi clerici nolunt eum qui in monasterio sepulchrum optauit, cum pompa illuc ducere: adeò vt nonnunquam neque crucem impotent, neque Psalmos canere velint: quod profectò religio Christiana abhorret. Nam cum vnicique liberum sit sepulchrum pro sua deuotione vbi maluerit eligere, non sunt de functorum voluntates per illas extorsiones cohibendæ. Postremum hic dubiū restat triuale de canonicis atque aliis clericis qui ad horas canonicas in ecclesiâ non nisi stipendij gratia concurrunt, vtrum simoniæ vitiū contra hant. Ad hoc D. Tho. quodlib. 8. q. 6. seu art. 1. respondet: quod si stipendium sit finis intentionis celebrandi diuinum officium, simonia committitur: quoniam tunc stipendium habet rationem pretij, quo non est licitum vendere rem spirituales, quale est diuinum officium. Si autè principalis intentio non sit nisi diuinus cultus temporalis verò fructus sit accessorius, tanquam ad sustentationem necessarius non est est simonia. Hæc autè solutio nisi sanè intelligatur, serupulis punget humanas conscientias. Videtur enim hic D. Tho. vt simoniacos condemnare quotquot ad ecclesiam ire pergunt, intuitu numerali distributionis, aliàs nequaquam ituri: quod profectò durum est creditu. Item, vt supra de receptione puellarum ad velum moniale arguebamus, necessitas rei familiaris impertinens est, vt quod aliqui simonia non esset, eodem notetur vitio. Nam simonia in hoc proisus consistit vt spirituale vendatur, siue à paupere siue à diuite. Quare idem propositum quod locupletem faceret simoniacum, faceret & inopem, quod excusaret locupletem: saltem à simonia: quidquid sit de auaritia. Resolutio ergo est quod ire ad ecclesiam tempore quo clericus aliàs non tenetur, tantum distributionum causa: ita vt aliàs non iret, non est vera simonia, nisi intenderet pro re spirituali pretium recipere modo supra exposito. Peccaret ille clericus nihilominus grauiter contra suum ordinem & institutionem qui nunquam vel raro ecclesiam viferet nisi illa de causa, & qui in genere non haberet præcipuum propositum frequentandi ecclesiam propter diuinum cultum, cuius solius gratia præbendarum iura instituta sunt. Imò verò qui cultum ad temporalem mercedem tanquam ad finem referret, peruersam sacrilegamque haberet intentionem contra legitimum rerum ordinem, qui est vt beneficium sit propter officium.

Ad primum igitur respondetur quod quemadmodum nos pro rebus sacris, ita præsci solebant bonis Prophetis sponanea munera offerre, vt Hierony. super Micheam adnotauit: sicuti & de Damiano eius tradit historia: qui pro dono sanitatis vlronea munuscula penè inuitus accepit. Petere autem nefas est: vt patet de Giezi quem Eliseus de postulo à Naama pretio pro dono sanitatis acriter obiurgauit. Secundum argumentum triforme erat. Ad cuius primum membrum de elemosynis quæ pauperibus, pro eorum suffragiis precationumque subsidiis erogantur. Respondetur non esse licitas in pretium eiusmodi subsidij: quod re vera spirituales est: sed donantur in ipsorum pauperum alimoniam. Vtrum verò tertio modo quasi pro locatis operis ad orandum liceat de mercede pacifici aliquis forsitan hæsitaret. quandoquidem cantoribus, musicis id liceat. At verò hoc affirmare non auderem. Est enim discriminis multum. Quoniam musica (vt diximus) non est ad sacrorum celebrationem necessaria. In oratione verò non distinguuntur labor & opera ab ipso spirituali munere. Imò labor est ipsissimum spirituale officium. De predicationibus autem in dubium euocari non debet vtrum possint pretium pro functione ipsa recipere: esset enim aperta simonia: vt de oratione modò dicebamus. Neque est simile de scientia, quæ vendi potest: nam in scientia etiã Theologiæ, humanitas acquisita, non æstimatur nisi merum subsidium temporale: pura intellectum dirigere, instituere & illustrare. Munus autè predicationis est non solum intellectum illuminare: sed id facere secundum donum Spiritus sancti, atque adeò secundum eius gratiam expurgare corda, animosque sursum prouehere, diuinorumque amore consolidare & perficere. De quibus ideo doctoribus intelligitur verbum illud apostolicum ad Ephes. 4. Et ipse dedit quosdam Apostolos, alios pastores & doctores, ad cõsummationem sanctorum, in opus ministerij, in edificationem corporis Christi. Et ad Rom. 10. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? Itaque ex duplici capite nequit predicationis functio pretio vendi: scilicet & quia spiritualis res est, & quia diuina delegatio: quod ideo officium illorum spiritualium numero comprehenditur, de quibus ait Christus: Gratias accepistis, gratis date. Vnde glo. super illud Tim. 5. Qui bene præsent præbyteri &c. Necessitatis est accipere unde viuunt, charitatis est præbere, non tamen vānale est euangelium vt pro his prædicetur

Solutio
proximæ
dubitationis.

Clericorum
sacrilegæ
extorsiones.

Postremum
dubium.
Solutio
S. Tho.

Solutio ad
clericos.

Ad primum
argumentum.

Ad secundum
argumentum.

Prædicationis
functio
ex duplici
capite
nequit
pretio
vendi.

cetur. Quocirca ut de oratione nupertimè dicebamus, nõ potest cõcionator laborem ipsum prædicandi & operam quã infumit proferendo verbũ, mercede locare: quoniã labor ipse res spiritualis est, Solum ergo potest honestã sustentationẽ recipere, & pro victu qui ad laborẽ studij sustentandum necessarius est & pro librorum sumptu. Neq; verò simoniacã labẽ contrahit si quãdo prædicatio nõ est prorsus necessaria, maũult verbũ seminare vbi melius sustentetur: Imò & si illic cõcionari renuat vbi victũ sibi non sperat suppeditandũ, culpã non cõmittit. Est tamen semper cauendũ scandalũ, idq; potissimũ monachis. Tertiu demum membrũ erat de laudib; diuinorũ officiorum, tam pro viuís, q̃ pro defunctis: de quo satis dictum est. Pretiũ namq; nunquã est licitũ, sed sustentationis stipendia: atq; alia præterea iura (vt explicuimus) quasi mercedẽ operarum, quæ non sunt omnino necessaria, sed ad pompam pertinentes. Sed & verbũ nihilominus D. Th. notandũ est: scilicet, q̃ non licet pactũ facere, neq; mentem habere recipiendi pretiũ emptionis. Vnde illicita esset, inquit, negatoria illa lex, q̃ processio in funete nullatenus sine certo pretio fieret, quippe qua via præcluderetur ne gratis eiusmodi pompa fieret. Atq; aded specimen haberet exactiõis, quod quidem, vt diximus, multò esset absurdus in celebratione Missarũ. Non tamen haberet eandẽ absurditatem affirmatoria conditionalisq; lex. Vt si quis talem obrulerit elemosinã, talis ei pompa, quæ non est necessaria, exhibeatur. Haberet quippe eiusmodi lex speciem gratuite retributionis. Ad tertium argumentum, quia prælatorum hierarchias functiones cum doctorũ scientia & aduocatorũ consiliis cõferebat, per distinctionẽ respõdetur, quãdo quidem diuersa est ratio. Antistites namq; ceteriq; ecclesiastici præfecti, virtute potestatis sibi cõmissã, rationeq; stipendij ad ipsorum sustentationẽ constitui, obligãtur suas administrare prouincias. Quocirca qui pro vsu eiusdẽ potestatis aliquid vltra recipere, non tam pro operis, quas gratis debent, id intelligerentur suscipere, quam vendere vsu spiritualis gratiæ. Vnde colligit D. Th. pro nulla dispensatione licitum eis esse quidpiã accipere: neq; pro hoc q̃ vices suas cõmittant, neq; pro correctione, aut pro eò q̃ nõ corrigant. Nõ enim autẽ dispensationis, nõ solũ legis relaxationem intelligas, vt vulgò verbũ sonat, sed omnem etiã spirituale administrationem. Pretium ergo recipere vt cum aliquo subdito dispensetur, in lege manifestaria simonia est: nam pro causa dispelare, ad spirituale gubernationem attinet: quæ per gratiã fit Spiritus sancti. Est enim pastoris officium, de quib; ait Paul. Alios autem constituit pastores: & ideo gratis fieri debet, sicuti correctio & eruditio. Si autem absq; causa fit, iniqua est, atq; eò lógè deterior q̃ pretio venditur. Neq; verò vllus est pastorũ tam mentis inops, à minimo vsq; ad maximum, qui hoc nõ intelligat. Sed exactiões illas quæ in dispensationib; fiunt, nescio quo alio fauo incrustat. Appellãt enim cõpositiones, & quasi cõmutationes legis: vt qui à legis vel voti onere excipitur, alterũ tubeat: ipsi viderint. At verò pretio cũ subdito pacisci vt non corripiatur, magis esset nefandum facinus, putã cum licetia illi fieret impunẽ delinquẽdi. Addit autẽ D. Th. licere prælatis dum subditos visitant, stas procuraciones percipere: nõ quidẽ tanquã correctionis pretio, quæ proculdubio spiritualis res est, sed quasi debitum stipendium. In quo quidẽ verbo duo ipse mihi obseruo. Prius, q̃ re vera visitationũ stipendia ob id cõsẽtur licita, q̃ prælati per seipos visitare deberent greges suos, vt vultum pecoris agnoscere possent, & vocem audire: secundũ verbũ Christi: Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ: nã alios mittere, qui duntaxat mercedem corradant, nulla erat mercede dignum. Posterius quod hic obseruauerim, est q̃ cùm eiusmodi stipendia sustentationis gratia fuerint cõstituta, illic præcisẽ vidẽtur purissima cõscientia exigi posse, vbi episcopatus non sint nimium pingues, nam vbi decimæ abundant, profectò nõ est vsq; aded tutum. Ad secundum membrum argumenti, quod ad scientiã pertinebat, bi membre D. Th. responsum reddit. Qui, enim, inquit, officium non suscepit ratione cuius sibi incumbat alios docere, licitè potest pretiũ suæ doctriinæ percipere, nõ quasi veritatẽ aut scientiam vendens, sed quasi operas suas locans. Cui autem ex officio illud inuumberet, si aliquid pretij reciperet, intelligeretur, inquit, veritatem vendere: & ideo grauius peccaret. Locus hic D. Th. cõtra nos stare cuipiã forsan videbitur qui quæstione præcedenti, cõtra quam multi cõsent, nõstrare nitentur licitè posse sciẽtias, artẽq; acq̃sitas pretio doceri. Ait siquidẽ non licere ei recipere pretium pro veritate aut scientia, sed quasi operas suas locã. At verò potius nobis fauet, tantũ abest, vt sit cõtrarius. In primis enim veritatis doctrinã nõ omnino cõset spirituale, aliã neq; operas locare liceret: vt de sacramentis, & prædicationibus, & orationib; dictum est, sed tantũ sustentationem recipere. Et tamen doctori etiã ditissimo licet operas ad iustũ locare. Atqui vbi scientia est excellentior: & qui docet, peritior & luculentior, cariũ easdem æstimare. Item etsi pro veritate dicenda nihil pretij liceat recipere (vt lib. 5. q. 8. de teste diximus) eò q̃ cùm mentiri nefas sit, nemini licet nisi verum fari aut docere. Tamen pro eadem veritate ex suis principiis eruenda, ac subinde differenda, elucidanda, prælegandãq; & relegenda, nõ dubium quin liceat pretium recipere. Quinetiam (vt supra diximus) etiam si sine vllõ labore id fieri posset, liceret illud vendere. Sicuti si quis alium doceret scribere aut pingere: quia illud non est spirituale, de quo loquimur, scilicet quod gratis accepimus, vt gratis demus, sed tantũ ratione subiecti. Imò verò neq; Theologia sic est spiritualis: quoniã etsi scripturarum fides donum sit gratis datum, atq; etiam scientia Apostolis ad prædicandum infusa, quam ideo vendere illis nefas fuisse: tamen illam quam in scholis discimus, humanitus acquirimus. Idem & de aduocatorum consilio cõsẽndum: vbi certè nihil spiritualitatis vitatur, etiam si ditissimus pretio illud pethibeat in causis agendis. Imò quamuis pauperib; pretium extorqueat, nullam cõmittit simoniã, tamen si præceptũ misericordiæ violet. Secus de correctione fraterna & cõsilio ad levandum mœrorem afflictĩ hominis: talia enim officia, porro quæ per se ad salutẽ animi referuntur, spiritualia quidem sunt, & ideo gratis impendẽda. Secudu itẽ verbũ D. Tho. scilicet, q̃ qui ex officio docere tenetur, non potest pretium recipere. Hostien. super cap. Quia nonnullis

nonnullis. de magist. eò vique protendit, vt sentiat nemini qui publico stipendio prælegit, fas esse peculiarem aliam mercedem exigere: hoc autem gratis dictum est. Nihil enim vetat quominus qui non teneretur nisi vnã facere lectiõem, pro alia pretium recipiat. Sed quod D. Tho. ait exemplo ipse protinus pandit secundum tenorem dicti cap. quia nonnullis, nempe quòd vbi ecclesia habet canonicatum aut certum stipendium decretum pro cathedra, ille qui illam regit, gratis docere obligetur pauperes. Neque tamen contrafaciens vlla ideo simoniæ labe denotatur, sed qui pro facultate quam facit doctori ad legendum, pretium exigit, à beneficio Ecclesiastico iubetur esse alienus. Ad quartum argumentum de religionis ingressu, tripartita est responsio. Primum enim constitutissimum est, pro ingressu, hoc est pro professione, neutiquam fas esse pretium aut exigere, aut offerre. Porro quòd religionis cultus res sit spiritualis, ad quam ideo prælatus volentes gratis gratenturque recipere debet, vt pote quòd illud sit institutum beneficium diuinum. Text. enim extant in cano. Quam pio, 1. q. 2. & in c. de regularib; & cap. qm. de simonia. id declarantes. Itaq; spiritualitas per q̃ in ingressu religionis attenditur simonia, non est inde perpendenda, quòd religiosi aliqui ex decimis viuunt & bonis ecclesiasticis: possunt enim decimæ titulis, secularibus applicari, putã regibus aut ducibus, ad propugnandam ecclesiam: præterquam quòd sunt religiosi nullis talibus fruente decimis aut spiritualibus oblationibus. Sed ratio spiritualitatis in hoc consistit, quòd professio ipsa & religio institutio Christi est, vt volentes eum sequi, gratis admittantur. Secundum assertum est, quòd vbi monasterium est tenue, nec ad tantum numerum nutriendum sufficiens, nulla est simonia aliquid pro victu & vestitu recipere. Exemplum quatecunque possumus in matrimonio ponere. Pro illo namque quatenus est sacramentum, nil potest vir ab vxore recipere: potest tamen id admittere ad sustinenda eius onera. Ex hoc tertio fit consequens, neque esse simoniam, si illa iter moniales libentius suscipiatur, quæ ex sua deuotione largas elemosynas monasterio fuerit elargita. Sicut & econuersò licitum est monialibus temporalia impendendo beneficia, seculares ad deuotionem allicere, vt sanctimonialem habitum induant: tamen si non possint pretium dare vt tale capeant religionis institutum. Circa secundam conclusionem dubia exurgunt exigua. Primum, vtrum quando monasteriũ est locuples, vt possit personas quæ recipiunt, alere, simoniacum sit pretium exigere. Extrat enim à parte affirmatiua argumentum, quòd cùm non alia ratione eiusmodi exactio iusta sit quàm propter monialium alimẽtum, vbi illud aliunde suppetit, apparet pretium pro ingressu religionis exigi. Quod quidem argumentum Doct. ferè canonici iuris, vt est videre apud Syluest. verbo simonia. §. 15. in eandem affirmatiuam sententiam cogit. Respondetur nihilominus, opulentiam monasterii nihil prorsus facere, vt quæ in paupere non erat simonia, sit in diuite. Extratio est patentissima: nam simonia ex obiecto speciem sortitur: nempe quia spirituale veditur, putã professio ipsa & locus in religione. Si autem illud cauetur, & pecunia non nisi pro victu recipitur, etiam si monasterium illo subsidio nullatenus egeat, poterit quidem esse peccatum auaritiæ, non tamen simoniæ. Sed hoc tantum fatendum est, quòd præsumitur simonia: nam si victus est abundans, præsumitur pecuniam recipi pro ingressu, vt probè illic conuincit Syluest. Quocirca monasteria ditissima, quæ pauperes recipere absque pretio renuunt eodemque ingenti, profectò citra scandalum facere id non possunt: tunc maximè, quando videntur pecuniam recipere, non pro sustentatione, sed aliis de causis: nempe quia puella non est tam bono sanguine orta, aut alia notata infamia aut deformitate. Hæc enim pretio in conuentu æstimare, vix à simoniæ macula elui potest: atque hoc demum, si conuentus vt suam amplitudinem & magnificentiam clariorem reddat, auctiora exigunt pretia.

QVAESTIO SEPTIMA, DE SIMONIA, IN SACERDOTIIS AC DIGNITATIBVS CONQVIRENDIS.

S. Thom. 2. 2. quæst. 100. artic. 4.

ARTICVLVS I.

Vtrum pro sacerdotijs atque alijs præbendis quæ spiritualibus sunt annexa, liceat pretium percipere.

POST QVAM de rebus spiritualibus puta de sacramentis deque alijs spiritualibus actionibus disputatum est, subsequitur vt rationem simoniæ circa sacerdotia, præbendasque ac dignitates, quæ eisdem functionibus mancipantur, examinemus. Apparet enim istorum mercatum, nulla sordescere simoniæ macula: quoniam si hæc emere aut vendere, simoniacum esset, eo vel maxime quòd sunt spiritualibus actionibus coniuncta: sed hac ratione nullam rem temporalem liceret rendere: quia cum omnia temporalia mundi fuerint propter spiritualia condita, cuncta censentur spiritualibus annexa. Secundò: Sacrorum vasa sacratãque vestes, inter ea q̃ spiritualibus connectuntur, connumerantur: calicem autem ad occurrendum Ecclesiæ necessitati vendere licet & sacras vestes: ergo liceret etiam Pontifici Maximo, vbi Ecclesia graui præmitur necessitate, episcopatum aut quoduis aliud sacerdotium, pretio conferre, dummodo conferretur digno. Tertio arguitur: Inter spiritualibus annexa ascribuntur ius sepulturæ, ius patronatus, & secundum antiquos, ius etiam primogenituræ: eo quòd tunc ius sacerdotale erat illi coniunctum. Sed Abraham emit ab Ephron speluncam duplicem in sepulturam, vt Genesis vigesimo tertio. memoriæ proditum est: & Iacob à fratre suo misera lenticula ius emit primogenituræ, vt eodem libro capitulo 25. legitur.

Soto, de Iustitia & iure.

P gitur

Ad tertiu.

D. Tho.

Visitatiõ
stipendia
tunc licitè
percipiuntur
cũ prælati per seipos
visitãt
& aliunde
non habent
congruam
sustentationem.

D. Tho.

Explana-
tur mens
S. Thom.

Hostien.

Ad quartum.

Primum
dubium.
Argumentum.

Solutio.

Primum
argumentum.

Secundum

Tertium.

sicut. Ius præterea patronatus transit cum re vendita, & in feudum conceditur. Item decimæ quibusdam sunt regibus ac militibus concessæ, à quibus rursum & redimi possunt. Deinde & prælati præbendarum fructus, quos aliis cōferunt, in tēpus retinent: vt Papa medietatē annatis; etiā si præbendæ spiritualibus sint annexæ: ergo sacerdotiorum mercatus in vitiū simoniæ minimè impingit. In contrariū autē facit canon Paschalis Pontif. sum. 2. q. 3. c. si quis obiecerit. Cuius verba sunt: Quisquis eorū vendiderit alterū, sine quo neq; alterum prouenit, neutrum inuēditū derelinquit. Nullus ergo emat Ecclesiam, vel præbendā, vel aliquid ecclesiasticū: vt pote sine quo spiritualis actio nō prouenit. Hæc ibi.

Distinctio. Ad quæstionē supposita distinctione duabus conclusionibus respōdetur. Bifariam enim accidit tēporale quiddam spiritualibus esse annexū. Vno quidem modo, tanquam id quod ab spirituali depēdet: sicuti sacerdotia habere Ecclesiastica, quod cū clericali officio coniunctū est: de quo vtiq; annexionis genere statuitur prior conclusio. Neutiquā id, quod hoc pacto spiritualibus annectitur est prætio vendibile, imò eiusmodi venditio esset simoniaca. Et ratio est clara iuxta tenorē citati canonis. Nā cum eiusmodi temporale sine spirituali non trāseat, dum illud venditur, spirituale coniunctim venditur. Alio verò modo id quod temporale est spiritualibus est coniunctum, in quantum ad huiusmodi spiritualia ordinē habent: cuiusmodi est ius patronatus: vt pote cuius munus est clericos ad Ecclesiastica sacerdotia præsentare. Et vasa vestimentaque sacrorum vsui destinata: de quibus posterior adhibetur conclusio. Illa quæ hoc pacto ad spiritualia referuntur, nulla est simonia vèdere: dūmodo non

Postrema conclusio. hæc nihil spirituale præsupponant, transire in alterius dominiū possunt, qui nihil habeat spiritualitatis: vt si quis seculariū villā emat, cui ius patronatus annexū est. Et si calix in massam argenti refundatur, & formam perdat, potest in alterius transire dominiū, qui ex eadem massa potest profanum vas fabricare. Circa priorem conclusionem dubium emergit, tum quod subobscura est eius ratio, tum etiā quod nec satis videtur solida. Quare ad luculentiorē eius explicationē inquiritur, quo iure emptio venditioque præbendarū, seu simoniaca sit vetita: vtrum solum Ecclesiastico, an verò diuino: Nā etsi q. 5. de simonia in genere similē quæstionē disputauerimus, vbi venditionē sacramentaliū actionū decisum est iure diuino esse simoniacam, nihilominus de præbendarum dignitatūq; mercatu non est tam com-

Probatio. pertum. Apparet quippe huiusmodi simoniā solo humano & pontificio interdici: nam sacerdotia hæc nihil aliud sunt quàm decimarum fructus, quæ quidem res sunt merè temporales: ergo non obstāt quæ sint spiritualibus annexæ, possunt ab illa spiritualitate sequei, & vendi: sicuti calicis materia, dum modo consecratio nō vendatur, vendibilis est, Mox, etsi decimarum substantia iure diuino sit spiritualibus functionibus addicta: quota nihilominus, vt supra monstratū est, iure humano est constituta: poterit ergo Papa si sacerdotium valet centum, ius medietatis vendere, alteramque Ecclesiæ relinquere. De hac quæstione interpretes can. iuris in diuersas dissecantur: quas Caiet. quolib. 1. q. 9. ad tres reducit. Prima enim eademque extrema est, huiusmodi simoniam in vniuersum esse de iure humano, quæ ortum habuit ex glo. in c. ex parte. de offi. deleg. 1. quam illic Anton. de But. & Cardinalis c. 1. de simo. comprobant. Secunda per aliud extremum est, omnem simoniam esse prohibita de iure diuino, quam D. Tho. docere hic videtur. Et tertia est Panorm. eo. c. 1. de simonia: & rursus in sua repetitione, super cap. extirpandæ. de præb. vbi ait, venditionē præbendæ cui annexa est ordinis administratio, vel clauium executio, simoniam esse de iure diuino: quia id cui annectitur, eodem iure est spirituale. Venditio autem præbendæ quæ non est talibus ordinibus sacris mancipata, tantū est simonia de iure positio: quales vtiq; sunt illæ, quæ administrationibus hospitalium destinatae sunt. Caieta. verò hoc solo ab hac tertia Panorm. opinione differt, quod ait, non solū illam præbendā, quæ annexa est executioni ordinis sacri aut clauium, iure diuino ad simoniam pertinere, si vendatur, verū & illam quæ annexa est cuiunque clericatui citra sacros ordines, puta primæ tonsuræ aut minoribus ordinibus. Et ratio eius est, quia clericatus, inquit, est de iure diuino, sanè cum omne clericale officium in spiritualibus actibus cōsistat: etiam prima tonsura. Arbitror autē istarū opinionū suo singularis condimēto opus habere. In primis quod ait Caiet. omnem clericatū vsque ad primam tonsuram esse de iure diuino: nō est adeò probabile, quin contrariū sit probabilius: imò pluribus certum, vt in 4. Sententiarū disputatur: quandoquidem nō sint de sacerdotis essentia. Sed nihilominus inde non colligitur opinio Panormitani, quòd nulla venditio præbendæ quæ non est mancipata functioni ordinum maiorum aut clauium, sit simoniaca iure diuino. Imò cum Caiet. crediderim satis esse, vt sit annexa simplici clericatui non quidem propter eius rationem, sed quòd quamuis minores ordines sint de iure positio, nihilominus postquam re vera sunt res sacræ, vendere ius præbendæ illis addictæ, est contra ius naturæ: atque adeò diuinum: sicuti de calice & ara dictū supra est: quæ quidem res licet iure positio sint sacræ vendi tamen plaris ratione consecrationis nequeunt quin sit simonia contra diuinum ius. Prima autem opinio glossæ citati capituli, Ex parte, nullam vim in contrarium habet: nam in cap. illo nulla fit mentio simoniæ, sed hoc solū habetur, quod si quidam Archidiaconus renuntiare suæ veller præbendæ, daretur certæ personæ: vnde infert gl. q. si in alterius fauorem renuntiaret, alias non renuntiaturus, esset simonia de iure positio. In qua glo. duplex est peccatum. Primum, quòd falsum asserit: imò dummodo fiat de consensu Papæ, nulla est simonia: nam talis est vniuersalis vsus. Secundo inde inferre, venditionem præbendæ esse simoniam de iure positio, nullam habet apparentiam: quamuis neq; hoc in glossa habeatur. Igitur quòd ad declarandam vim rationis huius prioris conclusionis descendamus, fundamentum eius est, quod præbendæ & sacerdotia ex decimarum fructibus sunt constitutæ. Decimæ autem iure diuino & naturali nulla aliā ratione imperatæ sunt, quàm vt sint stipendia alimentaque clericorum pro spiritualibus functionibus. Quocirca conferre alicui præbendam non est

Caietanus.

Prima opinio.

Glossa.

Anton. de Butrio.

Cardinalis.

Secunda opinio.

D. Th. m.

Tertia opinio Panorm.

Non omnis clericatus usque ad primam tonsuram est de iure diuino.

Probatur opinio Caietani.

Duplex peccatum glossa.

Fundamentū prioris conclusionis.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

Quinta conclusio.

Sexta conclusio.

Septima conclusio.

Octaua conclusio.

Nonaua conclusio.

Decima conclusio.

Undecima conclusio.

Dodecima conclusio.

Trigesima conclusio.

Trigesima conclusio.

Trigesima conclusio.

Trigesima conclusio.

Trigesima conclusio.

Trigesima conclusio.

Trigesima conclusio.

Trigesima conclusio.

Trigesima conclusio.

Trigesima conclusio.

solum conferre illi fructus: nam eiusmodi fructus laico possunt vendi: sed conferre ius decimarum quod quidem est Ecclesiasticū, atque adeo spirituale: quandoquidē suo iure instituto propter munus Ecclesiasticū exiguntur. Et hic est sensus canonis Pontificis citati, scilicet, quod vedita præbenda, venditur res ipsa spiritualis, puta ius ipsum clericale. Quòd si quis cōtrarius sic nos coarguat: saltem illi qui iam est sacerdos, non esse simoniā sacerdotiū emere: nam eò vel maximè quod cum præbenda simul acquirat ordines quibus annexa est. Sed hic nō: quia iam erat sacerdos. Et faciamus esse præbendā, quæ nō habeat animarum curam: ne dicas tunc illam spiritualitatem acquirere. Item, confertur nonnunquā ex dispensatione præbenda puero antequā ordinetur: ergo cū illa nihil spirituale transit, atque adeo vendi potest. Responderetur (vt dictum est) ipsissimū ius petendi decimas esse spirituale: & ideo sine ille, cui confertur, fuerit clericus, siue futurus sit, semper veditur spirituale

Solutio. **Scrupul.** **Solutio.** Quid autē de fundo præbendæ mancipato: ille enim nō est pars decimarum. Responderetur, quòd vendi nō potest cū illo Ecclesiastico titulo: vt scilicet clericali iure possit emens eisdem fructus recipere: potest tamē ab illo sacro titulo emācipari & vediti: sicut materia calicis, seclusa cōsecratione. Vnde prius superiorū argumētorum, nullius erat roboris: nam emere præbendam, non est tantum emere fructus, sed ius spirituale. Ad posterius autē de decimarum quota, quæ solo Ecclesiastico iure videtur cōstituta, responderetur: & est notanda solutio, quòd eiusmodi pontificia sanctio non est per se alia distincta à diuino iure, quo præcipitur decimarum substantia: sed est ipsius determinatio & moderatio. Quæadmodum ecclesiastica præcepta de celebrandis his illis festis, & de annuali cōfessione, nihil aliud sunt quàm determinationes diuini iuris. Et ideo nō solum vèdere ius decimarum, in totum cum titulo clericali, verum & quo ad quotam, est simonia cōtra ius diuinum. At verò nō negamus quin aliqua sit simonia de iure positio: nepe quæ nō est prohibita quia mala, sed mala, quia prohibita: vt habet eadē glossa: puta quando præbenda nō est annexa clericali muneri, sed aliis officiis: vt pote hospitalium seruitio, aut sacrorum æditui, Ecclesiæ œconomio, vt quæstione quinta, articulo quarto, declarauimus: nam eiusmodi munera & officia non sunt proprie spiritualia, sed sola pontificia lege eorum veditio est inhibita: vt patet cap. Saluator. prima quæstione tertia, de præbendis autē quas Præstameras vocant, audio aliquos hæsitare, an sint merè spirituales. Haud tamen est cur in litē euocetur: quoniā non sunt vt pensiones quæ sine titulo conferuntur: imò habent verum titulum. Et cū ille nō sit secularis, sequitur quòd sit clericalis, ac perinde spiritualis.

Quòd enim aiunt sola ratione studij esse subductas à cōmuni decimarum cumulo, nō habet in iure fundamentum, neq; huius veritas liquet, sed à quibusdā confingitur. Quare in re dubia standum est iuri decimarum communi, videlicet vt eiusmodi titulus, spiritualis sit. Quare ambigere nō possum quin eiusmodi titulus obliget ad persoluendū diuinum officium: atq; adeò emptio & venditio ipsius simoniam proculdubio germinat. Secus de aliis titulis secularibus, quales habent seculares principes & reges ad decimas: vt statim articulo sequenti patebit. In calce demum quæstionis commendandum memoriæ est, tunc duntaxat simoniam pullulare, cū quippiam quasi pretium confertur. Nam vt bene ait Caiet. in Summa, in verbo simonia cū multis rationibus ac modis quiddam consueuerit temporale, dum spirituale recipitur, retribuit scilicet vel per modū sustentationis Ecclesiasticorum ministrorū quam supra diximus esse necessariā vel per modū liberalis honestatis ad gratiam vel referendā vel ineundā: vel fortè quasi ex lege ob laudabilem consuetudinē, atque aliis præterea modis nullus simoniā procreat, nisi quiddam per modum pretij rependatur. Neq; vice versa eum qui spirituale cōfert, quiddam retributionis quouis aliorū modorum expectans, simoniacus sit. Imo verò etsi anteq̄ illud cōferat, illud postulet, quod ex laudabili & firmata consuetudine ei debetur, vt litē caueat quam post ad recuperandū timet, vllam contrahit simoniæ labem. Postrema deniq; dubitatio sit, vtrum saltē ad redimendam vexationē liceat tēporale pro præbenda largiri? Arguitur enim à parte affirmatiua ex superiori decisione, qua assertum est, nullam esse simoniam ad redimendam vexationē pro baptizando paruulo iam iam animam exhalaturo pretiū portingere. Cū enim sacramētum maiore habeat spiritualitatis rationē, quàm præbenda, videtur vt pro ipsa sit etiam licitū. Respōdetur nihilominus sub distinctione, vexationē redimere duobus modis vsu venire potest. Vno modo, vt diximus, cū quis per vim aut fraudē impeditur præbendam petere: vt si quis te vi detineret ne ad cōpetendum canonicatū pergeres: aut si timeres aliquem falsa de te sparsurum, vt tuam electionē impediret, & hoc licitū est pretio redimere: quandoquidē quicumq; idoneus tale habeat quæsitū ius alio modo si quis putaret præ aliis candidatis dignitate pollere, & ideo putaret iniuriā ab electoribus pati contra suū honorem si non eligeretur: & idcirco electoribus alio intercurfiori pretiū portigeret. Et hoc proculdubio nō licet: nam etsi quisq; ius habeat petendi, nō tamen par ius habet vt eligatur: sed hoc debet manere in libero arbitrio eligentiū. Quare caueat prudētissimus quisq; hoc sibi palliamentum prætexere: esset enim vera emptio spiritualis. Secus autē de baptismo in extrema necessitate, in quo casu paruulus ius habet vt baptizetur propter sacramenti necessitatē. Quod quidē acquisitum ius respectu præbendæ nemo habet, præterquam quòd nemo nō fallitur dum de propria idoneitate iudicat. Neq; polliceri liceret pensionem super futuram præbendam: etiam si exprimeret de cōsensu Papæ: totum enim hoc esset temporali spirituale coemere. Secus in permutationibus aut resignationibus. Possum siquidē ego permittere pensionem super beneficiū, quod in meum fauorem resignas: vt statim articulo sequenti patebit.

Præbende **quas Præstameras dicunt spirituales sunt & obligat ad persoluendū diuinū officium.** Primi capitalis argumenti dilutio subobscura apud D. Tho. apparet: cōcedit nanq; temporales omnes possessiones spiritualibus, sicuti fini annecti: nā vt corpus propter animā, ita tēporalia propter spiritualia cōdita sunt. Colligit autē inde vendi posse, non tamen eorū ordinē, quem habet ad

Ad primū argu. **Ad secundū argu.** **Dubitatio.** **Solutio.** **Ad primū argu.** Soto, de iustitia & iure. P 2 spirit

Ad primū argu. Soto, de iustitia & iure. P 2 spirit

Ad primū argu. Soto, de iustitia & iure. P 2 spirit

Ad primū argu. Soto, de iustitia & iure. P 2 spirit

Ad primū argu. Soto, de iustitia & iure. P 2 spirit

Ad primū argu. Soto, de iustitia & iure. P 2 spirit

Ad primū argu. Soto, de iustitia & iure. P 2 spirit

Ad primū argu. Soto, de iustitia & iure. P 2 spirit

Spiritualia. Quod est dicere, Sicut quisque secularium sua vendere potest, quia illa non vendit quatenus ad spiritualia referuntur, sed quatenus in usum humanum assumuntur: ita & sacerdotes fructus suarum decimarum vendere possunt: ordinem tamen ad spiritualia, puta ius decimas percipiendi, quatenus clericali functioni mancipatur, vendere, simonia est. Pari modo responderetur ad secundum, vasa sacra quatenus res materiales sunt, vendi posse: consecrationem vero, nequaquam. Si autem vendatur in profanos usus, pro Ecclesie vel pauperum necessitate, tunc aut infringi aut effundi debet, ut desinat esse sacra. Si autem una Ecclesia vendat alteri ad sacrum usum, potest quidem sine fractione, dummodo nihil pro consecratione recipiatur. Et idem est de vestimentis. Etenim per dilacerationem possunt perdere formam, & tunc vendi, etiam in usus seculares. Tertium vero argumentum plura habet membra. Primum de spelunca, Abraham, quam emit in sepulturam ab Ephron. Ad quod Bifaria D. Tho. respondit. Primum, quod forsitan terra illa nondum erat in sepulchrum dedicata: quare neque vlla fuit simoniae culpa, illam emere: sicuti neque vlla est, solum emere profanum, ubi cœmeterium extruatur. Præfert tamen solutionem alteram: nempe quod cum etiam apud gentiles officium sepulturæ religio esset, si Ephron speluncam quam in sepulturam destinata erat, pretio vendere intendebat, simoniaca contagione infectus fuit: Non autem iustus Abraham: ut qui non intendebat nisi terram emere communem, aut vexationem redimere. Quamuis neque Ephron apparet nisi gratis obtulisse eam neque verò Abraham nisi pretium gratis retulisse, quanto terra æstimaretur. Vbi id quod q. v. dicebamus: annotandum est: nempe apud infideles quadam tenus illis seculis rationem rei spiritualis viguisse, ac perinde simoniae notam. At verò cum non esset tunc talis templorum consecratio qualis est modò, dubium restat, utrum apud nos loca cœmeterij sepeliendis mortuis pretio vendere, sit simonia? Apparet enim id iure prohibitum, c. Abolédæ, de sepul. & c. qui in Ecclesia, de simon. Et ratione id ipsum confirmatur: nam ius sepeliendi mortuos, ad religionem attinet: si ergo illa de causa gentilibus nefas erat sepulchra vendere, maiori ratione erit & nobis, ut qui cœmeteria consecramus, aut benedicimus. Imò apparet esse simoniam de iure diuino & naturali: nam eodem iure religio virtus est. Nihilominus respondetur per hanc distinctionem: Vt officium sepeliendi mortuos quantum ad id quod necessitatis habet, nequit citra simoniae labem vendi, ut supra propter hanc modò factam rationem constitutum est: ita & pro loco necessario in cœmeterio pretium exigere simonia esset, utpote si clerici nullo loco sacro vellent mortuum humare, nisi pro terra aliquid penderetur: nam profectò eadem est ratio officij sepeliendi, & necessarij soli: quandoquidem religio Christiana est, ut cadauera in cœmeterio recodantur. Et hoc est quod ait S. Tho. etiam apud gentiles fuisse simoniam. At verò si quis honoratior locum in Ecclesia ceu pompam non necessariam affectat, non profus simoniae condonandum est, si aliquid pro illo loco ad Ecclesiam fabricam exigatur: sicuti de superfluis pompis supra diximus. Vnde ubi talis viget consuetudo, quam iam est pro lege recepta, citra scandalum potest taxatus numus postulari. Quare sententia Host. super c. Audiui-mus, de simo. negantis licitum esse huiusmodi pactum, non est necessaria. Quoniam re vera si nihil pro consecratione aut benedictione loci recipiatur, sed vendatur terra, sicut materia calicis, nihil illic spirituale venditur: sed humanus temporalisq; honor: dummodo scandalum caueatur. Quemadmodum & loca in Ecclesia honoris gratia ad sedendum certis profapiis destinata esse consueuerunt. Quamuis diffidendum non sit quin isti honoris tituli in locis sacris nimium affectati deformem habeant vanitatem. Ad capitula verò citata responderetur nihil aliud prohibere, quam ne id vendatur quod est de necessitate sepulturæ compulso scilicet pacto ut non sepeliatur qui terram non emerit. Ad historiam autem Iacob responderetur nequaquam simoniam commisisse pro eo quod diuinitus indultum illi fuerat ius primogenituræ atque adeo sacerdotij secundum illud Malach. 2. Iacob dilexi. Esau autem odio habui. Esau vero cui idem mysterium celatum erat peccauit vendens secundum Apostolum ad Hebr. 12. Ne quis fornicator aut prophanus ut Esau qui propter unam escam vendidit primitiua, Haud tamen responsio hæc omnem lectori dubietate eximit. Primum enim non constat tale misterium quod Esau operum erat apertum fuisse Iacob. Mox etiam si ei fuisset notum non ideo eluitur à culpa tum propter inhumanitatem reuerti indigenti fratri porrigere pulmentum: tum quod Esau ad peccandum induxerit, cum ipse non esset, ad modum usurarij paratus vendere. Imò cum iure naturæ bona fide possideret primo genituram nullatenus vexabat Iacob quare non est excusatio legitima dicere redemisse suam vexationem. Ad horum primum responderetur ex textu sacro colligi Rebecca innotuisse misterium, aut nutupatris aut alio diuino modo. Alias nunquam id persuasisset nato suo minori dicens: Super me sit fili ista maledictio. Qua ratione & Iacob id ipsum intellexit. Et ideo iure suo usus est: Dicens enim, vende mihi, idem intellexit quod, da quod meum est. Nec tenebatur mysterium fratri suo reuelare quia tunc ille fraternæ suasioni non acquieuisset. Quo circa licet non esset idem Esau paratus vendere non idcirco cœsetur Iacob eum induxisse: nam qui iure suo vitur, neminem inducit. Quare cum alter possideret alienum benedicitur ipsum Iacob vexasse postquam alia non pateret ei via recuperandi quod suum erat ac perinde Iacob redemit vexationem suam præter quam quod Esau non necessitate sed gula affectabat lenticulam: qua ratione Iacob ab inhumanitate defenditur. De iure autem patronatus ut extra, eod. tit. patet perinde ac de re spirituali censendum est: ita ut simonia sit illud per se pretio vendere, sed transit cum villa aut castro cui est annexum. Quocirca qui villam vendit, neutiquam propter ius patronatus potest auctius pretium exigere. Circa aliud membrum de decimis primo notandum est duo in ipsis considerari. nempe fructus ac proventus, quæ res sunt merè temporales: & ideo ut dictum est vendi, possunt: ut patet de publicanis, qui constituto pretio eisdem fructus mercantur. Et hoc est inquit D. Tho. quod Papa concessit secularibus dominis ac principibus. Qua ratione regi nostro concesserunt tertiæ in bellorum subsidium contra infideles. Secundò notandum

Ad secundum argu.

Ad tertium argumentum S. Thom.

Questio.

Ratio dubitandi.

Responsio.

Refutatur Hostiensis sententia. Iacob emendo primogenituram ab Esau, si simoniam non commisit

Prima obiectio. Secunda.

Ad primam objectionem.

Ius patronatus vendere simonia est. Decimarum proventus vendi possunt.

randum consideratè est, ius spirituale illas petendi, & hoc laicis indulgeri non posse: quoniam est ius sacerdotale. Contra hoc autem est argumentum, quod Rex & quicumque secularium habent huiusmodi decimas, quales sunt qui templariorum bona possident, idem ius habent eas petendi, quod clerici ipsi: nam Rex ex communi decimarum cumulo tertias capit, & alij domini totas decimas perinde atque episcopi. Imò ipsi sunt qui parocico suam consignatam sortem tribuunt. Ad hoc bifariam responderi potest. Primum quod recipiunt nomine Papæ. Secundò, ad rem accommodatius, quod Papa cum decimarum partem principibus adiudicat, illas sub seculari titulo, puta defendendi Ecclesiam, constituit. Et ideo principes ius quidem habent petendi, non tamen spirituale, quod tantum D. Tho. negat posse concedi laicis: sed ius seculare quod ipsi possunt alijs vendere, & ceu alia secularia bona quomodocunque distrahere & alienare. Ad vltimam denique particulam responsionis perpendenda est solutio D. Tho. videlicet quod si Papa ante beneficiorum collationem ordinauerit particulam pro sua iusta sustentatione, aut pro alijs pijs vrbibus adimendam, rectè id quidem potest, sed non, si ordinauerit, id est communi & æqua lege sancierit, pro causa iusta: nam profectò si pro libito, absque lege id fecerit, suspectum est. Et hac ratione lege in Hispania recepta & in alijs nonnullis prouincijs constitutum est, ut à natis, hoc est à tempore quo quis obtinet sacerdotium, dimidiatos fructus illius anni soluat. Et posset si necessitas ingrueret, ut supra diximus, decimas decimarum sibi retinere, si modò illa ratione reliquæ omnes exactiones & compositiones extinguerentur. Sed id maximè notandum, quod D. Thom. subdit: si verò enim, inquit, ab eo qui beneficium confert, præter positam antea legem requiratur aliquid sibi exhiberi de fructibus illius beneficij, idem est, ac si aliquid munus ab eo exigeret: & ideo non caret vitio simoniae. Quam quidem sententiam ego mihi plurimum obseruo in confirmatione nostræ, quam lib. 3. de pensionibus declarauimus. Quemadmodum enim non potest pro se Papa pensiones iniungere, ita neque pro alijs: nisi tanquam stipendium pro officio & obsequio seu spirituali, seu seculari: quod Ecclesie est comodum. Quod si quis contrarius sic arguat: Quidquid alteri concessione Papæ cõferri potest, sibi ipse valet applicare: quandoquidem ipse est honorum Ecclesie dispensator: potest autem cõmutans aut renuntians eius auctoritate pensionem sibi retinere: ergo eandem potest sibi & Papa adiudicare. Respondetur fallaciã in argumento latere: nam & si auctoritate pontificis cõmutanti ac renuntianti cõcedatur pensio, non est tamen eadem causa in ipso pontifice, ut sibi retineat, quandoquidem ipse non est præbendæ dominus, velut ille, qui cõmutat aut renuntiat, sed duntaxat dispensatur: qui ideo debet suam pro iusta causa interponere auctoritatem.

ARTICVLVS II.

Vtrum præbendarum permutatio absque simonia fieri possit.

PRAEBENDARVM permutatio earum venditioni affinis est: & ideo quaeritur an absque simonia fieri possit. Arguitur enim à parte negatiua. Primum ex glo. supra citata, cap. ex parte, prima, de officio delegati. vbi habetur quod si quis in gratiam alterius sacerdotium renuntiauerit, alias non renuntiauerit, simonia committitur contra ius humanum. Cum ergo vniuersæ commutationes illo pacto fiant, simoniam redolent. Secundò arguitur: si eiusmodi permutationes iure essent permittæ, sequeretur, quod liceret dum exilior propinquiori cõmutatur, tantum retinere pensionem super pinguiori, quanto excessu alteram superat. Id autem falsum esse sic monstratur: quod tunc pariter sequeretur, si vna nullos haberet fructus, sed tantum personalem titulum, altera verò fructibus abundaret, posse quantitate pecuniæ refusa quanti sunt fructus illius diuitis fieri permutationem: nam quod de parte permittitur, non est cur de toto interdicitur: & tamen contractus iste emptio videtur esse præbendæ. Tertio potissimum arguitur: Si tales permutationes iuri essent consonæ, consequens inde fieret, ut eiusmodi pensiones possent numerata pecunia æstimari & redimi: ut annua pensio ducatorum 10.80. aut 100. numeratis redimeretur. Conclusio tamen si vera est, aditum vendendis sacerdotiis patefacit. In contrarium est cap. questum, de rerum permut. vbi solum verantur permutationes cum pacto, sine licentia episcopi: cõceditur tamen episcopo facultas easdem faciendi: quod quidem non concederetur, si simonia esset.

Ad quaestionem iuxta argumentorum numerum tribus conclusionibus respondetur. Prima: Resignatio præbendæ in manus legitimi Antistitis in fauore alterius designatæ personæ, & non alias, si non aliud interueniat pactum, siue fiat per modum permutationis, siue per modum simplicis renuntiationis, nullam habet rationem simoniae: neque iure diuino neque iure humano. Conclusio hæc supra à nobis contra citatam glossam asserta est. Quod si glossam subglossaueris, quod id sentiat, quando renuntiat aut cõmutatio sit sine licentia Papæ aut prælati, inanis tunc esset: ut questione quinta diximus nam cum nemo possit præbendam dimittere nisi in manibus prælati, cuius est beneficia cõferre, neque auctoritate priuata alteri adiudicare, illa non esset simonia nisi fortè mentalis: quia nihil fieret. Quod autem cum illa conditione renuntiare nulla sit simonia, patet manifestè: quoniam cum prælato sacerdotiorum colat iocumbat, nullo prohibetur iure in eius arbitrio ponere, si voluerit conferre Petro: quod si noluerit, aliter ille, qui iure possidet, non renuntiat. Secunda conclusio: Cõmutare præbendas, cum pacto, nisi in pacto ponatur, cum consensu Pontificis, simonia est: ut verbi gratia, si duo de commutatione paciscantur, & qui minorem præbendam habet, alteri polliceatur pensionem, Pape autem non referat nisi simplicem commutationem, neque ipse eandem pensionem concedat, simonia est apertissima: & tamen apud idiotas frequentissima. Et pariter si quis non per viam permutatiõis, sed simpliciter renuntiat in fauorem alterius, non reuelando prælato pensionis pactum: quod inter eos interuenit. Est autem simonia de iure positio: nam commutare præbendas retenta pensione, non est iure diuino prohibitum, sed pontificio: ut patet in cap. ad quaestiones, de rerum permuta. Sed fieri

Argumen- tum.

Solutio.

D. Thom.

Obiectio.

Primum argu- mentum.

Argu. 2.

Argu. 3.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

nequit nisi consentiente praelato, vt illic patet, & cap. citato. Quæsitum, Quare dum Papa non concedit pensionem illam, reputatur vt pretium commutationis. Ac perinde profecto crediderim talem collationem, etiam si à Papa, pactum ignorante fiat, non teneri. Quod si pactum contra ius diuinum intercesserit, scilicet vt quis pro tali renuntiatione pecuniam numeret, tunc nec Papa dispensare absque culpa posset, vt tali modo fieret renuntiatione: Quare qui illo modo præbendam obtinisset, inhabilis fieret ad possidendam, nisi postea pacto pro infecto habito, Papa, qui solus potest, eum idoneum redderet & habilē. Adde, pensiones, vt habet mos Romanus, nullum praelatum Papa inferiorem constituere valere, neque in permutationibus, neque in simplicibus renuntiationibus.

Nullus praelatus Papa inferior penses constituitur valet. Quod autē eiusmodi pensionum pacta in cōmutationibus assensu eiusdem Pontificis fieri possint, expressè habetur cap. citato, ad quæstiones. Est tamē excessus Christiano cauendus. Audio namq; in huiusmodi cōmutationibus nō solum fructuū quantitatem æstimari, verum & per se etiam honorem & dignitatem sacerdotii: vt cum archidiaconatus aut decanatus illustris ecclesiæ pro simplici præbenda permutatur, etiā si fructus pares fuerint, alia insuper pensio pro dignitate exigitur: quod quo modo fieri possit, non video: quippe cum dignitas res spiritalis sit: & in dicto cap. proxime citato, expressè caueatur, ne misceatur permutatio dignitatum cum compensatione fructuum, sed per se simpliciter sacerdotiū pro sacerdotio, & dignitas pro dignitate permutetur absque aliqua refusione pecuniæ: & seorsum fructus pauperiores ad ditiorum æqualitatem compensentur. Præterea, & fructus omnes pro pensione statuere, præcipue in sacerdotiis habentibus annexum seruitium, atq; omnium potissimū in curatis, nescio quis probet: non solum quod iure cautū sit, ne pensio tertiam partē exuperet, verum quod diuino iuri & naturali aduersetur vt quis seruitio sit absque ullo stipendio addictus. Quare pro minori absurdo duco, vt quis duo sacerdotia cum animarum cura retineat, quā vt alterū, retētis fructibus relinquat. Nam qui duo habet, potest alternatim ambo visitare, & elemosynas suis parochianis dispertiri, qui verō fructibus beneficiū expilat, in causa est, vt qui titulū habet, neque curā possit gerere animarū, neque elemosynas facere. Nam cum cogatur victū aliunde quærere: quo modo functioni suæ adesse potest? De tertio membro quæstionis, quod argumento tertio tactū est, putā de redēptione pensionū, variē à doctoribus opinatur. Caiet. nanque in opusculo 16. responsum. q. 10. in vniuersum affirmat perpetuas pensiones numerata pecunia redimi posse: alii vero recentiores: quorū est Ioan. Maior in quarto, distin. 25. q. 5. in vniuersū negant. Varietas autem hæc ex fundamentorum diuersitate suboritur. Caiet. enim censet pensionē esse rem mere temporalem, solos. s. fructus, respicientem. Alii vero censent ius pensionum esse clericale ac perinde spirituale. Inter has ergo opiniones statuitur tertia conclusio. Pensiones functionibus spiritalibus adiudicantur, neutiquā redimi pretio possunt. Secus autē illæ quæ sub seculari titulo conceduntur. Vtraque pars non tam probatione, quā solo exemplo indiget. Enimuerō si præcū pensionum morem spectes, nunquam concedebantur nisi spiritalibus functionibus annexæ. Non sufficiebat, verbi gratia, episcopus vniuersam diocēsim visitare & gubernare: accerserat sibi auxilia rem qui sibi esset adiumento: cui ideo certā pensionem in suis fructibus consignabat. Atque huiusmodi pensiones, sicubi modo in more sint, vt vendi non possunt, ita neque redimi. Habent. n. præbendarum effigiem quæ spiritalibus annectuntur. Et fortasse idē est ferendū iudiciū de pensione quæ daretur seni ac bene merito episcopo aut presbitero propter exhaustos labores si quā vires eū ad seruandum deficiunt, renuntiare vellet sacerdotium suum. Hoc. n. libro 3. legitimum sumus arbitrati pensionum genus: videtur, n. huiusmodi pensio clericali iuri annexā. Aliæ vero sunt pensiones quas iam diximus titulis secularibus applicatas: putā principibus ac militibus: & has non est dubium posse redimi, quandoquidem, vt dictum est, vendi possunt. Si. n. militi constituatur pensio super episcopatum, potest eam episcopus redimere. Sed aliæ sunt quæ nō nihil habent dubietatis: vt pote quæ in cōmutationibus aut simplicibus renuntiationibus interueniunt: Renuncio in tuum fauorē meum beneficium, retenta certa pensione. Videtur, n. hoc genus pensio esse merè temporalis: nam vt libro 3. diximus, ad nullum officium Ecclesiasticum talis pensionarius tenetur: nec titulum hēt sed solum ius à possessore petendi fructus. De his ergo inquit Caiet. q. si vnico contractu vtrunque conficiat: cōstituas. s. pensionem decem ducatorum, octoginta redimendam, simoniacus est contractus. Si vero diuisim post constitutam pensionem illam velis redimere, nullum tibi ius obstat. Et primo de cōmutationibus citatum capitulum. Ad quæstiones, de rerum permutatione. incautum lectorem fallere posset. Illic namque nulla habetur mentio pensionis: sed hoc solum q. qn̄ in æquales sunt præbendarum fructus, pot̄ illi qui maiorem habebat, pecuniarum quantitas refundi: vbi apparet q. possit pecunia præsens tota numerari: & per consequens pensio vnico contractu constitui & redimi. Imō sine pensionis nominatione, si tua valet centum, mea nonaginta, numero tibi p̄ tuis decem, simul octoginta, videtur illic contractus probari. Quod profecto non est cōcedendum, aliā liceret & præbendam emere. Vt si ego nullam haberem præbendam, possem octoginta ducatis emere tuam, quæ valet decem. Textus ergo intelligendus est de quantitate pecuniæ quæ habeat rōnem annuæ pensionis. At verō q. illa possit redimi videtur ex dicto textu colligi. Nam habetur & iubetur seorsum fieri permutationem præbendarum simpliciter, & postea æquiparari fructus. Quare iam illa pensio videretur dari sine clericali iure, & ideo forsā illa redimi potest: Tametsi ingenue fateor non posse me discrimen illud percipere domini Caiet. inter duos seorsum contractus & vnum. Nam si constitutam pensionem ob id redimere possum, quod est res sine titulo Ecclesiastico, nescio quando constituitur, postquā tunc extrahitur ab eodem Ecclesiastico titulo, cur nō possit simul de redemptione pacisci. Sed ne tantā largiamur licentiā, dicendum q. talis cōtractus habet vehementem

In præbendis cōmunitatis dignitatis earum nulla est habenda ratio Iniquum est si sacerdotiis annexū seruitium fructus oēs pro pensione statuere. Quæstio. Maior. Tertia conclusio. Explanatur conclusio.

Capitulum ad quæstiones exponitur.

tem supitionem emptionis & venditionis. Quare non potest non scandalum dare. De aliis pensionibus quæ in vsu modò sunt. s. quæ pro libito sine aliquo titulo conceduntur, illi qui licitas existimant, respondeant. Ego namque, vt libro tertio dicebam, deuorare ius illud nequeo vt possit pensio poni, nisi pro titulo aliquo Ecclesiastico vel seculari, aut pro commutatione, aut dum in lite dubium dirimi, aliter inquam non potest. Per hæc ergo, argumenta quæ in fronte quæstionis proposita sunt soluta restant, præter secundum quod in gratiam Caiet. adiecimus. Concedit namque in commutationibus licitam esse compensationem excessus maioris præbendæ, dummodo altera fructus habeat, hæret autem ambiguus quando altera nullos habet fructus: propterea quod talis commutatio quandā habet emptionis imaginem. At verò non est cur dubitetur quin talis commutatio perinde atque altera, licita sit: ideo nihil absurdi argumentum concludebat.

ARTICVLVS III.

Vtrum liceat spiritualia pro munere conferre quod est vel à lingua vel ab alio quouis obsequio.

VAMVIS constitutum fuerit spiritualia non esse pretio æstimanda, apparet nihilominus pro aliis muneribus posse conferri. At quippe in regesto Gregorius Ecclesiasticis utilitatibus deseruientes, ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere. Ecclesiasticis autem utilitatibus deseruire, est munus ab obsequio: ergo licitè pro eiusmodi munere rependuntur Ecclesiastica sacerdotia. Secundò: Tam sordidum & carnale est intuitu consanguinitatis beneficium conferre, quā si pro suscepto munere & obsequio daretur: illud autem non apparet consueque sordidum, vt sit simoniacum: ergo neque hoc secundum. Tertio: Quod precibus conceditur, gratis fieri videtur, ac perinde à simonia est alienum: vtpote quā sola venditio emptioque constituit. Quarto: Hypocritæ spiritualia opera foris exhibent vt per munus linguæ laudem occupentur humanam neque tamen eiusmodi hypocrisis simoniæ tribuitur: ergo munus à lingua simoniam non parit. In contrarium est verbum Urbani Papæ, canone, Saluator. i. quæst. tertia, Quisquis res Ecclesiasticas nō ad quod instituta sunt, sed ad propria lucra munere linguæ, vel obsequij, vel pecuniæ largitur, vel adipiscitur simoniacus est.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Simonia perinde committitur si res spiritualis pro aliquo temporali munere vel obsequio seu exhibito seu exhibendo tribuatur, ac si pro pecunia quis eam vel numerata vel promissa largiretur. Probatio est clara: quoniā nomini pecuniæ vniuersa supponuntur quæ pecunia æstimari possunt. Manifestum autem est, eiusmodi obsequia quippe quæ ad commodum aliquod referuntur, pretio pensari posse: nam & nummo operarii ministri conducuntur. Posterior conclusio: Sicuti suscepta pecunia aut alio quouis munere simonia contrahitur: ita & per munus à lingua. Exempli gratia: Si quis episcopus precibus ad temporalem utilitatem captandam inflexus sacerdotium conferat, ea. s. intentione vt fauorem caperet, ex quo sibi aliqua possit ratione collationis prouenire utilitas. Probatur eadem ratione, quia hoc etiam est pecunia æstimabile. Circa istas conclusiones post illa quæ de vsura decisa sunt, nil fermè adnotandum restat: nam propemodum quod vsura est in temporalibus, id in spiritalibus est simonia. Quare sicuti mutuum dare pro aliquo munere vsura est, ita & sacerdotium pro eodem munere largiri est simonia. Neque verò refert munus aliis genere suo honestum sit necne. Si quis enim propter turpem familiaritatem cum muliercula fratri eius aut alteri quasi in pretium sacerdotium penderet, simonia esset: & qui reciperet, resignare teneretur. Secus si ob amicitiam, licet turpiter contractam, gratis illud conferret. Adde quod etiam si non ille qui sacerdotium recipit, sed alius, quamtumuis ipso nescio, pretiū pro ipso obtulerit, simonia emergit: vt patet c. Nobis. de simonia. Quapropter cum primū ipse resciverit, tenetur sacerdotium renuntiare: quia collatio nulla fuit. Quærit autem eadem ratione si quis præbendam ambit, non episcopo, sed aliis interuentoribus qui ipsam ei procurent, largitur, vtrum talis sit simonia, vt teneatur præbendam deserere? Apparet enim ex vna parte non esse rationem parē. Nam si episcopus nihil pretii recipit, neque preces pecunia æstimabiles, vt in solutione tertii declarabitur, gratis sanè confert, ac subinde collatio tenet. Ex altera verò apparet eandem esse rationem: nam vt quæstione sequenti explicaturi sumus, diuino naturalique iure non solum datio spiritalium pro pretio prohibita est, verum & receptio. In casu autem præsentis licet episcopus gratis secundum suam opinionem conferat, nihilominus alter non gratis recipit, sed pretio. Et est tanti apud me vigoris hæc secunda ratio, vt ei libentius quā priori assensum præbuerim. Si quæ autem alia dubiosa emergere hinc possunt, propositis argumentis attinguntur.

Ad primū igitur respondetur, sententiam Gregorii huc tantū pertinere: Quod si clericus vel ecclesiæ vel praelato honestū impenderet obsequiū ad ecclesiæ commodū vel aliud spirituale negotium conducens, eo ipso idoneus fit cui sacerdotiū conferatur: sicut respectu aliarū virtutum conferri potest. Obsequium autē & munus quod iure cōdemnatur, illud est prorsus quod ad carnalia refertur: puta si quis seruit praelato aut suis agnatis vel amicis ad temporale cōmodum vt sacerdotium, tanquam merces eiusdem obsequij repēdatur. Quod idcirco addiderim quod episcopus qui iustam mercedē temporalem suis famulis persoluit, nihil absurdi facit si gratos habeat, atq; aded erga eos gratiosum animum gerens, dum idonei sint, etiā in præbendarū collatione se illis beneficium exhibeat: quia tūc illud obsequium non reducitur ad temporale commodū, sed ad gratiā quā faul i possunt per idonea gratæque obsequia cum hero sibi conciliare. Quare seruire Antistiti propter Ecclesiasticū sacerdotium, non est in vniuersum culpabile, nisi qn̄ illud quodāmodo ad emptionē reducitur scilicet cum spectatur tanquam pretium obsequij. Nam vt articulo primo dictum est, cum multifariam quidpiam alteri conferri possit, scilicet per modum liberalis vel doni vel obsequij, & per modū reuerentiæ & honestatis,

Ad secundū argum. nestatis, vel quasi debitū ex laudabili cōsuetudine, nihil istorum vitii simonię parturit, sed sola ratio pretii aut mercedis. Ad secundum respondet D. Tho. negando eandem esse rationem de consanguinitate quæ de aliis carnalibus obsequiis: nam hæc quandam habent rationem pecuniarij pretij, quæ nõ inest in consanguinitate. Quare qui alioqui gratis suis consanguineis sacerdotium confert, etsi id tali respectu faciat, erit quidē culpata collatio: haud tamen simoniaca. Secus si in altero sacerdotium collocaret ea de causa vt suis consanguineis beneficium remuneraret. Huic autem sententiæ non de sunt qui contradicant. Enimverò Altissiodorensis antiquus auctor 3. part. tra. 21. quendam refert Parisiensem cantorem collationem sacerdotii ratione consanguinitatis vitio simoniæ tribuentē, licet ipse eidem opinioni non subscripserit. Sequuntur autem eam Durand. & Bonau. in 4. dist. 25. & Adrian. Bonauent. Quin verò & inibi D. Thom. in eandem op. inflexit. In cuius gratiam arguere sic possumus: Beneficia debent gratis conferri: qui autem personam consanguinitatis respectat, non dat pro suis gratis. Nam *Adrian.* vt lib. 3. diximus, acceptio est personarū. Quin vero consanguinitas pretio videtur estimabilis. Quis, n. *Ratio præ-* nõ super aurū estimet, cōsanguineū illustri esse profapia ortū. Quæstio ergo hæc quia scrupulorū nutritrix est, subiectis propositionibus eliquidatur. Prima est. Etsi cōferre beneficium consanguineo indigno crimen sit genere suo morale: digno autē propter consanguinitatem, peccatū est nonnullū: neutrum tñ est simonia. Prima pars lib. 3. satis probata est: nõ est peccatū iniustitię contra fidē episcopalis officij. Mox & secunda etiam nota. Quoniam cū sacerdotia pro illis quid ignē seruiant sint instituta, si conferantur alio respectu, acceptio est personarum. Haud tamē erit mortalis si digno fiat collatio, sed tantum venialis, eò q̄ nulla violatur iustitia. Tertiam autem partem bene asserit D. Tho. nam vbi non est spiritualium venditio, nulla est simonia: illic aut nullum interuenit pretium. Id quod à simili vsurę deducitur. Quod. n. in temporalibus vsura est, id in spiritualibus, vt dicere solemus, est simonia. Et tamen mutuum dare consanguineo, & tali respectu, nulla est vsura. Accedit quòd in c. Saluator. vbi Urbanus simoniæ causas enumerat, nullam consanguinitatis mentionem fecit. Idque inde præterea cōfirmatur quòd propter talem personarum acceptionem nemo incurrit penas iuris in simoniacos decretas. Propter argumentum ergo proximè factum distinguitur quòd qui dat consanguineo, non dat gratis. Si. n. intelligitur, nõ dat simpliciter ea ratione qua debet, verum est, si autē intelligatur pro pretio, id negamus: nam etsi præclara consanguinitas super aurū estimetur, vt Sapiens de sapientia inquit, nullo est tamen foro vendibilis: sicuti possessiones & ministrorum operæ. Secunda propositio: Conferre sacerdotium consanguineo digno ratione dignitatis ac probitatis, tantum abest à ratione simonię, vt sit etiam laudabile: quoniam consanguinitas de genere bonorū est, veluti amicitia. Et ideo illius de causa nemo fit deterior qui aliàs dignus est. Imò ceteris paribus si scandalum caueatur, ille præferendus est veluti ceteri honesti amici. Vltima propositio. Antistites qui in proposito habent, aut vniuersa sacerdotia, aut cūcta quę pinguiora sunt in consanguineos & affines profundere, etiam si adiunctam habeant intentionem non conferendi nisi dignis, nõ habent conscientiam tutā: imò vix possunt à mortali macula elui. Primū quod hoc pacto affecti sunt, facile à suo affectu decipiuntur, vt eos pro dignis ducant qui verò non sunt. Mox quod non possunt non scandalū dare. Deinde quod aliis qui digni sunt, & forsā digniores, non parū iniurię irrogant. Quin verò illis occasione offerūt: ne cū fauore & præmio sint destituti, legiores sint ad literarū studia, atq; ad probitatis studia exercenda. Quare bene inter alias iniquitates veterū sacerdotū ac iudicū deplorabat Michęas, cap. 3. quod edificaret Sion in sanguinibus, & Hierusalem in iniquitate. Ad tertium plura D. Tho. respondit nempe tria. Primum est, quod qui in collatione sacerdotii munus principaliter à lingua intēdit, puta vel laudem aucupari, ac perinde humanum fauorē, vel preces, aut ex quibus idem fauor humanus acquiritur, aut cōtraria inuidia vel odiū cauetur, simoniacā labē contrahit. Quod si cōtrā quis arguat, Qui dat propter laudes, aut precibus victus, gratis dat: quare neque penas incurrit iuris, perspectē ponderet verba. Non enim D. Thom. laudis intentionem, etiam si sit principalis, nec precū causam simonię simpliciter tribuit: sed quando per hæc aliquod emolumentum temporale pretio estimabile contenditur: vt si episcopus sacerdotium regis famulo, aut eius precibus ductus conferat, qui se apud regem laudibus efferat, quòd hamo pinguiorem Ecclesiam possit expiscari. Imò verò neque tunc est simonia, nisi quando id principaliter intenditur, cuius indicium est quando collatio fit indigno: nam cū tunc principalis intentio nõ sit idoneitatis personę, conuincitur esse emolumentum temporale. Quare crimini tunc iniustitię & infidelitatis adheret insuper simonia. Atq; adeò recipiens præbendā, tenetur eā relinquere, nisi denuo integretur prouiso. Quando vero non nisi simpliciter laudes Antistes affectat, aut per preces amicitiam & gratiam, tunc nulla est simonia. Imò verò quando quis confert digno, præcipue propter dignitatem, licet sinister oculus non modo ad humanam laudem & fauorem spectet, verum & ad temporale emolumentum & luctum, simonia non inficitur. Quòd si Innocentium consulas super cap. Tuā. de etate & qualit. ord. similia suo more docet. Cui & Caietan. in sua Summa, verbo, simonia astipulatur. Secundum igitur assertum est, quod dum preces pro digno porriguntur, tunc collatio non est ex genere suo simoniaca: quandoquidem legitima subest tam precandi, quam conferendi causa. Potest nihilominus illuc irrepere simonia mentalis, si collatio non propter dignitatem fiat, sed præcipue propter fauorem & emolumentum pretio, vt dictum est, estimabile. At quia in sermonē de precibus & fauore incidimus, altera nos occupat dubitatio: Vtrū collatio metu extorta sit simoniaca, ita vt qui beneficium tale recepit, resignare ipsum teneatur: idem enim præfatus cantor Parisiensis, referēte eodem Altissiodorēsi, tenet. Quoniam metus, inquit, pecunia est redimibilis. At verò eodā modo quo de cōsanguinitate & amicitia, respōdetur, videlicet quod etsi metu cōferre indigno peccatū sit genere suo mortale: digno verò, nonnulla etiam culpa, quia collatio nõ sit legitimo fine

mo fine, neutrum tamē est simonia: quoniam dare metus causa, nõ est dare pretio. Nam etsi quis pretium daret ad propellendum metum, nihilominus qui metuit, nil recipit. Immo vero nec sacramenta conferre propter metū, vllò cōdemnatur iure, vt si quis metu cōfessionē audiret. Nec verò vulgo talis episcopus haberetur simoniacus. Sed tamē quādo ille metus incuteretur, qui esset modo exposito pretio estimabilis, tunc esset simonia: vt si rex vel eius aulicus cōminaretur episcopo q̄ nisi sacerdotium tali personæ cōferret, de gratia regia excideret, neq; ad aliam esset ascēsurus sedem. Qui enim tali metu sacerdotium cōferret, id ad venandū episcopatum faceret: ac perinde simoniacus esset. Secus, si metus ei incuteretur amittēdi vitā, aut tēporalia bona quæ possidet, nõ tunc metuēs nullum habet respectum lucri. At quoniam dictum est ob metum indigno cōferre, peccatum esse genere suo mortale, non quidē simoniæ, sed iniustitiæ & infidelitatis: postremus superest scrupulus: Vtrum nullus metus talē culpā excuset? Respōdetur tamē nullum esse in tali re excusantē metū: nõ cū & diuinum ius & naturale id veret, atq; adeò facinus sit intrinsecè malum, potiùs gladio succumbendum est, quā illud patrandum. Tertium dictum D. Thomæ est: Quenquā p se rogare ab obtinēdum sacerdotium, cui animarū cura subiungitur, præsumptuosum est, ac p inde per suas ipse preces indignus redditur, atq; adeò peccat p indigno rogans. Si autē sacerdotium absq; tali sit cura, ipse autē vitæ sustentatione indigeat, citra simoniā potest id petere. Ratio prioris membri est, q̄ dignitatem, quæ ad animarum curā requiritur, si quis in se non agnoscat, iniuste appetit: si verò habere se crediderit, insolentia turget: id quod lib. seq. clariùs patebit. Secus autem de aliis simplicibus sacerdotiis. Hæc veruntamen sententia Diui Thomæ nil mirum si nimium appareat rigida. Enimvero si de sola episcopali cura illa fuisset prolata, maxime haberet probabilitatem, vt lib. seq. visuri sumus: Exigit enim episcopalis professio in eo culmine perfectionem, vt possit episcopus cæteros perficere: vt Dionysius ait in lib. Ecclesiasticæ Hierarchiæ. Et ideo, vix non solum procuratio, verum appetitus potest esse sine culpa: aut iniustitiæ, si appetens non se agnoscat idoneum: aut præsumptionis, si id facile credat. Cura autē animarum in paræcianis Ecclesiis nõ tam excelsum exostulat perfectionis gradum. Et ideo non apparet tanta præsumptio, si quis se dignum existimet. Secundò ad id arguitur. Potest esse tanta eorū raritas, qui ad paræcias regendas sint idonei, tantaq; ecclesiarū necessitas, vt viro cuius egregia in populo habetur existimatio, tam doctrinæ quam vitę, nõ modò nõ sit præsumptio, verū etiā sit charitatis virtus se ad id munus offerre. Tertio potest etiam cōtingere tanta in prælatis corruptio, vt dignis posthabitis, Ecclesias omnes indignis cōmittant: quo certē casu nõ esset aliud quā officium charitatis ad occurrēdum tali pesti illum, qui cōmuni vulgi opinione idoneus habetur, & qui in se nullum crimen agnoscit prodire, vt per suis ipsius electionē alij impedirētur. Nam quāuis nemini de se credere liceat, nec leue aliquod peccatum habere possunt nihilominus multi iustam habere probabilitatem suæ dignitatis, atque adeò ardore charitatis labore sitire, qui administrationi Ecclesiæ sunt necessarij: ac perinde cū Isaiā dicere, Ecce ego, mitte me. Accedit & c. tua nos. de simonia. q̄ pro se rogantem vt in canonicum eligeretur, reum non facit simoniæ. De hoc autem latius libro sequenti in tractatu episcoporum. Interim autem de paræcianis præbyteris sic est sententia Diui Thomæ moderanda. Primū non ait, vt de episcopo dicturus est, q̄ appetere talia sacerdotia, sit præsumptuosum, sed p se rogare: q̄ certē vix potest carere scandalo. Secundò, id etiam sentit, si res per se consideretur: nepe si prouisores sacerdotiorum diuinam legem ad vnguem obseruarent, digniores semper anteferendo. Item in prouincia bene instituta, in qua viri non desunt idonei. Tunc enim rogare pro se quenquam præsumptuosum esset & scandalo proximum: quia talem tunc virum nõ tam publica necessitas quā priuata voluntas ad id adducere videretur. Immo verò nõ dicit S. Tho. huiusmodi præsumptionē semper esse mortale delictum: quoniam potest esse leuius. Ad quartum respondetur, secundum Diuum eundē, q̄ hypocrita nõ cōfert spirituale ppter temporale laudem, sed solum seipsum talem demōstrat. Quare per talem simulationem potiùs furtiuè surripit laudē humanam, quā emat: quapropter illa non est simonia. Huic autem respōsioni affine est disputare, vtrum qui per hypocritam aut aliam simulationem aliquid acquirit, teneatur illud restituere? Vt si quis nequam simulata sanctitate, aut diues efficta paupertate, elemosynas aut beneficia acquirat, vtrum teneatur ea, quæ sic acquisiuit, suis dominis refundere? Fuit enim assertio antiqui Alexandri & Altissiodorensis: illius quidem quarta parte, q. 86. membro 3. huius verò libr. 4. capite, De restitutione. In quorum sententiam se contulit Adrianus eodem libro, in titulo, De restitutione. Et fundamentum istorum est, quòd hypocrita fraude seducit populum, atque adeò quidquid sibi illa vafricie acquirit falso titulo adipiscitur, ob idq; nullum sortitur dominium. Perinde ac si ego Petro pecuniam deberem, cuius personam mētus Paulus illam à me extorqueret. Nec omnino opinio hæc quibuspiam probabilitate carere videtur: tametsi nimium sit acerba. Arguunt autem cōtra se ipsi hoc pacto: Si episcopus occulto criminoso, aut alteri alio indigno, quem crederet esse legitime idoneum, beneficium conferret, collatio teneret quamuis falsus titulus in causa eius fuisset: ergo eodem pacto dominiū acquirit hypocrita. Respōdet Alexander antecedente cōfessio, inficiādo consequentiā tam opinio Quoniam qui indoneus est sacerdotio, nõ fingit probitatem illo fine sicuti hypocrita. Qua propter nem. hypocrita fur est & latro. Alter verò etsi ecclesiam ingrediens indignus sit, ingressum tñ legitimum Solutio. habet. Ex hac tamen istorum solutione duo sequuntur. Primū contra ipsos q̄ non omnis hypocrita Alexandr. tenetur ad restitutionē eorum, quæ taliū intuitu illi erogantur, sed ille præcisē qui intentione & causa Replica. sa illius lucri hypocrita sit: nõ par esse debet ratio illius atq; alterius, q̄ sacerdotium suscipit. Quocirca ex eorum solutione sequitur secundo: Quòd si quis sanctitatē, qua caret, ea intentione simulat, vt tionem. ab episcopo sacerdotium aucupetur, simoniam similiter committat, restitutioni obnoxiam: quod re vera non esset assertu securum. Alias multi essent qui mala fide præbendas possiderent, atque

Scrupulus.
Responso.
Tertium as
sertum.

Ratio asser
tioneis.
Prima ra
tio in D.
Thom.

Secundaria
ratio.
Tertia ra
tio.

Moderatio
sententiæ
S. Thom.

Ad quar
tum argu.
Quæstio.

Alexan.
Altissio
dorensis.

Adrianus
Fundamē
tum prox
imæ opinio
nis. Argu
mentum cō
tra præteri
tam opinio

Solutio.
Alexandr.
Replica.

ca ex eorum
solutione
sequitur
secundo: Quòd
si quis sancti
tatē, qua caret,
ea intentione
simulet, vt
tionem.

ad eò multi curari, quin verò episcopi, qui vere non essent tales quod qui concederet multas Ecclesiasticas functiones suspectas redderet atq; inualidas. Igitur prædicta opin. si quid veritatis habet his est moderaminibus temperanda. Primò de culpa nemo dubitat quin sit grauis, tali visco inescare populū ad extorquendā eius substantiā. Sed quantū ad restitutionē animaduertendū est aliud esse quidquā alteri porrigere sub conditione: hoc est do si sis talisqualis appares. Aliud verò absolutè donare: et si motiuū sit illa qualitas, quæ apparet. Collationes autē sacerdotiorū dignitatumq; ecclesiasticarū ambigere nō licet. quin absolutè fiāt, & absq; vlla prorsus cōditione perinde atque sacramentorū dispensationes: Alioquin nihil esset in ecclesia firmū neq; solidū. Quare qui aliter hæc munera dispensare cogitaret nō id faceret quod ecclesia intendit. Quo fit vt etiā si qui ad Ecclesiā assumitur illa intentione mendosam sanctitatē vēditasset, nihil hominus collatio teneret. Et quāuis post adeptionē dignitatis aut cuiuscunque sacerdotij quis vitā suā corruptis moribus cōtaminet, nihilominus vere possidet, neq; ad restitutionē tenetur fructuū. Per hæc ergo fermè de eleemosynis iudicandum est. Enimverò si qui eleemosynā aut hypocritę aut diuiti personato pauperi largit, sub tali conditione id faceret si verè est, quod apparet certū est nō transferre dominium, illa nō assistente, cōditione. At vero nō illo pacto cōferri censentur, sed absolutè donantur: tamen si motiuū sit falsum: & ideo re vera credendum est transferri earum dñum et si in hypocritas & falsos pauperes conferantur. Quod autē absolutè donentur inde apparet, q̄ homines propter Deum eleemosynas largiuntur imo quodammodo Christo ipsi in pauperibus. Nam quod vni inquit ex minimis meis fecistis mihi fecistis. Et ideo nō debet tam exacta fieri inquisitio dignitatis personæ ad porrigendū stipem. Et confirmatur: nam vt Adria. ipse concedit q̄n causā finalis est vera, licet motiua sit falsa, translatio dominij non impeditur: vt patet in alijs negotiis: Si enim quis famulum quem putat esse bonum, conducit licet non sit talis, nihilominus acquirit mercedis dominium dummodo seruiat, quæ fuit causā finalis quamuis nō tam bane seruiat, vt herus putabat. Eleemosynarū autem finalis causā est charitas Dei qui solem suum oriri facit super bonos & malos: ergo licet motiuum sit falsum, scilicet personæ dignitas, non impeditur dominium. Aliā qualecunq; mendacium diceret pauper, submitteretur restitutionis iugo. Et postremò ex alio istorū asserto arguit: Si hypocrita & mentitus pauper tenetur restituere, quæritur cui faciēda sit restitutio? Rñdet Ale. non illis qui eleemosynas porrexerūt: quippe qui propter Deum earū à se dominium alienarunt, sed faciēda est Reip. vel alijs pauperibus quibus fuissent fortè collata. Sed contra arguitur. Si qui eleemosynas largiti sunt, à se dominium abdicarunt, fit vt in ipsos transfulerint quibus tribuerunt: nam in Deum non transfulerunt nisi in isto quibus eius causā donarunt. Porro ergo opinio illa non est necessaria. Quod si nos rursus vrgeas: Illi eleemosynas porrigentes non sponte fecerunt & voluntariè: quādoquidē ignorātia fuit in causā, quæ secundum Aristot. facit inuoluntarium. Quare D. Thom. ait hypocritā furtiue surripere laudes inuoluntaria autem donatio non valet. Negatur prior præmissa: non enim omnis ignorantia facit inuoluntarium, quando non ignoratur potissima causā operis. Sciunt autem omnes misericordiā officium esse charitatis, quod non indiget tanta exploratione meritorum personæ: quoniam licet pauper non sit dignus, nulla tamen sit meritorum iactura. Et ideo quanquam eadem dignitas ignoretur, nihilominus spontanea est misericordia. Hoc in quotidianis eleemosynis astruxerim: nam si insignis impostor eximiam, vel sanctitatem vel necessitatem effingeret, vt graue æris pondus exprimeret, crediderim talem pessimum ad restitutionem teneri, nam tunc ingens eleemosyna illa non esset censenda spontanea, sed per fraudem extorta. Soluta ergo restant argumenta in contrarium. Conceditur enim talem hypocritam deceptorem esse, & quodammodo falso titulo, qui in eo scit corrasisse eleemosynas: sed negatur nihilominus, propter rationes dictas, dominium non acquisiuisse: quoniam vltro nec in illum translatum est. Neque simile est, quando vna persona pro altera supponitur. Si enim quis mihi diceret esse Petrum, cui ideo id tribuerem quod non nisi Petro largirer, si non est Petrus, non tenet datio: sicut non teneret matrimonium. Error autem in moribus aut in bonis fortunæ non habet eandem efficaciam ad elidendum contractum.

QVÆSTIO OCTAVA, DE
RESTITVTIONE SIMONIAE
ET POENA SIMONIACI.

ARTICVLVS I.

Vtrum quidquid per simoniam vel datur vel recipitur, sit restitutioni obnoxium.

Primuar
argumentum

Argum. 2.

POSTREMA demum quæstio de simonia, vt restitutionē, ac reliquas pœnas exploret oportet. Apparet namq; nō esse necessariū, vt quisquis per simoniam præbendā aliqua aut dignitate potitur, debeat illam relinquere. Sunt enim spiritualia quedam, quæ semel obtenta abiici nequeunt, vt characteres qui per sacramentales cōsecrationes imprimuntur: ergo illi licet simoniacè acquirantur, nō sunt restituēdi. Secūddò: Cōtingit episcopū simoniacè esse promotū, cuius subinde pœna est suspēsiō: & tamē ipsum subdito sub anathemate iubere, vt à se ordines suscipiat, qui ideo videtur ad obedientiam obligari: nemo tñ ab eo qui potestatem non habet conferendi, intenta re debet recipere, ergo episcopus per debitum simoniæ ab illa episcopali potestate non suspenditur. Tertiò: Nemo pro illo delicto puniendus venit, quod se neque scientē neque volente factum est: siquidem pœna soli voluntario delicto debetur

Contin-

Contingit autē nōnunquam vt quis spirituale quodpiam accipiat, aliis clam ipsum id procurantibus: ergo nō est q̄ ille debeat collatione sibi facta priuari. Quarto: Nemo pro sua culpa debet cōmodū reportare: vltū tñ venire assolet, vt si simoniacus id quod sic acquisiuit resignaret in rem eorū cedere ret, qui fuerūt simoniæ participes: vt pote q̄n prelatus aut totū collegiū, cui faciēda est restitutio, in simoniā cōsensit. Ergo tali euentu nulla est restitutio faciēda. Quintò: Dum quis per simoniā ad solēne votū religionis admittitur, nō potest ab eodē se voto religare, ergo ab eius restitutione quod per simoniā adeptus est absoluitur. Sextò exterior pœna in hoc seculo nō debet pro intimo cordis motu infligi quippe qui soli Deo patet. Accidit autē simonia nō solū foris in opere, verū & intus in corde: quā ratione, vt supra patuit, per voluntatem definitur: ergo eiusmodi simonia nulli est restitutioni obnoxia. Septimò arguitur: Multo plus est ad altiora promoueri, q̄ i susceptis permanere. Quq; autem cū simoniaciis sit dispensatiō, vt ad sublimiora eueantur: ergo nō sepe debent susceptis orbari. In cōtrariū est sententia illa canonis, si quis episcopus. i. q. r. Qui ordinatus est nemo ex ordinatione vel promotione, quæ est per negotiationem facta proficiat sed sit alienus à dignitate vel sollicitudine, quā per simoniā acquisiuit. Ad quæstionem vnica cōclusione respondetur, Quicquid per simoniā acquisitū est siue pecuniario pretio, siue munere alieno perinde valente restitutioni subiectū est: videlicet, neq; qui spirituale emit, retinere illud potest, neq; pretiū ille, qui vēdidit. Probat̄ cōclusio: nemo id retinere potest quod cōtra voluntatē Dñi acquisiuit: vt si dispensator res heri sui distraheret, neq; ipse posset retinere pretiū, neq; res emptores retinere. Dñs autē, cuius dispensatores sunt Ecclesiarū præfecti, lege cauit, ne spiritualia: quæ gratis ipsis in cōmune bonū collata sunt, pretio distribuerent, secūdu illud Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date. Ergo si pretio eodē spiritualia dispensantur, neq; vēditor pretiū, neq; emptor spirituale retinere potest. Circa hæc cōclusionem cū eius, quæ S. Tho. est p̄batione, primū dubiū est, quo iure vigorem habeat veritatis, diuine & naturalis, an verò solo pōtificio? De hoc nāq; nulla extat dubitatio, totum enim canonicū ius id cōclamat: vt patet canone citato. Si quis episcopus, vbi qui dignitatē p̄ simoniā emit, ab eadē iubetur esse alienus: & can. præbyterū. ea. cau. & q. q. per pecuniā Ecclesiam obtinuerit, priuari ea iubetur. Et vice versa, q̄ de hoc. de simonia. Reges q̄ pretiū vt in electionē cōsentirēt, acceperint, idē pretiū restituere coguntur. Et in Extraua. Martini V. quæ extat inter acta cōciliij Cōstantiēsis, sessione 43. sancitū est, vt electiones, postulationes, & queuis p̄uisionēs simoniacæ nullæ sint in ipso iure. Vnde fit, vt neq; præbendæ neq; pretiū pro ipsis penam retineri valeat. Id quod & Paulus II. in sua extrauag. cū detestabile cōstantissimū esse voluit, præterquam q̄ eiusmodi simoniaci prælati perpetuæ damnationi perpetuè adiguntur, & excōmunicati ab ordinis officiis suspenduntur: vt patet ibidē, & cano. Si quis dator. & can. Si quis episcopus. i. q. 3. Quin verò mediato res, & intercurrentes, ac procuratores omnes excōmunicantur ibidē. Vtrū verò iure etiā naturali, ac perinde diuino vtraq; restitutio, scilicet tam præbendæ, quam pretij sit iustā, ambigitur. Et quidē q̄ qui sacerdotiū vendidit, ad pretij restitutionē teneatur, manifestè ex naturali, diuinoq; iure colligitur. Nā cū spirituale nō sit natura sua vēdibile, sed gratis dari iustum, vt per verbum Christi proxime citatum cōstat, palā est, iniquè recipi, sicuti de vsuraria pecunia supra mōstratū est. Quod autē ille q̄ præbendā vel quidpiā spirituale pretio recipit, teneatur diuino naturalive iure illud relinquere, nulla videtur ratio cōvincere: nā vt in exēplo cōclusionis persistamus, bifariā dispensator potest res dñi cōtra eius voluntatē alienare. Vno modo, quia dñs nullatenus id præcepit, & tunc iure naturæ ille, cui hæc traditur, nō acquirit dñum. Altero modo, quia herus præcepit, vt gratis datur: vbi gratia, pauperib. distribuatur frumentum. Et sic etsi dispensator id pauperib. diuendēs teneatur pretiū reddere: tñ pauperes q̄ gratis erāt acceptuli, etsi quidpiā pretij, rependāt, nullatenus tenentur res ipsas restituere. Pari modo Dñs præcepit dispensatorib. suis spiritualia gratis distribuere: ergo q̄ idonei erāt, etiā si emerint, nō tenentur id quod emerunt, restituere iure diuino, neq; naturali sed ratione ecclesiastici iuris cassantis huiusmodi p̄uisiones. Id quod exēplo vsuræ cōfirmatur. Etenim quāuis qui dat ad vsuras, restituere sit obligatus, qui tñ p̄ mutuo vsuram soluit, nō tenetur. His rationib. p̄babile fortè quibusdam fiat in iure diuino & naturali nō fundari, vt emptor spiritualium teneatur illa resignare. At verò secus res habet, nam in primis D. Tho. & doctores ex illo diuino iure Gratis accepistis. gratis date: inferunt, spiritualia empta esse resignanda: immo non Doctores in dō verum & iura ipsa. Demōstratur ergo nō modò pretij verū & spiritualiū restitutionē fundamētū à iure diuino ducere licet parū differenter. Spirituale nō solū vendere, verū & ipsū emere, est simonia: ergo in iure naturæ eius fundatur restitutio. p̄batur atēcedēs: Spirituale est mera gratia Dei: gratia aut nō modo gratia esse definit, q̄a nō gratis datur sed q̄a non gratis recipitur vt probè Leo Papa adnotauit in ca. Gratia. i. q. 1. vbi ait. Gratia si non gratis datur, vel recipitur, gratia nō est. Et Urbanus c. Saluator, i. q. 3. dicēs: Qui Dei dona quæ gratis accipiuntur vt gratis dentur p̄pter sua lucra vēdit vel emit cū Simone donū Dei possideri pecunia existimat. Immo Simō i hoc prius q̄ spirituale emere voluit cōtra spiritus sancti gratiā atq; ad eò cōtra ius diuinū peccauit. licet postea eadem gratiā vendere cogitaret. Neq; solū gratiæ emptio diuino iuri aduersatur, verū & cōtra ipsā est rerū naturā nā gratia nō pretio, sed gratis possideri debet. Itaq; & si Christus tātū dixerit: Gratis accepistis gratis date: in eo tñ q̄ dixit gratis date, intellexit quod omnes gratis debēt accipere. Vnde non minorem iniuriā infert qui emit, quā qui vendit: nā vult Deus gratiā suā sibi soli debere: & qui emit, p̄tetur se non à Deo ipso sed à venditore recipere. Quo circa nō solū vendere verū & emere quia est contra diuinam gratiā, peccatum est, vt supra diximus, contra religionem. Atq; in hoc simonia ab vsura differt. Vsura enim solum prohibetur in bonum proximi: patet ad cā uendum

Arg. 4.

Arg. 5.
Arg. 6.

Arg. 7.

Conclusio
responsua.
Probatio
conclusio.
nis.

Dubium.

Præbendæ

Qui sacerdotiū
vēdit, diuino ac
naturali
iure teneatur
restituere
pretium.

Emēs spi
ritualia
iure diuini
no.
Ratio as
serti.

*Distinctio
simoniae.*

*Illam simonia mentalem
censenda est cuius obiectum
est spirituale.
Etum est si
monia.*

*Triplex
species si-
moniae.*

Dubium.

Solutio.

*Omnis si-
monia re-
aliis ad re-
stitutionem
obligat
ubi pretium
solutum est
Dubitatio.*

*Quando
ante rei spi-
ritualis
collationem
pactum pra-
cedens dis-
solvitur
restitutio
accepti
pretij ei
facienda
est qui sol-
uit.*

Caietan.

uendūt iustitiā, ne pretiū pro eo quod non est vendibile, recipiatur, quare vsura solū ex parte accipientis, & nō ex parte dātis est iniustitia. In simonia vero ex vtraq; parte peccatur cōtra religionē, & cōtra Dei iustitiā quippe qui nō tantū dispensatoribus suis iussit gratis illa donare, verū etiā cunctis inhibuit, ne aliter quā gratis illa reciperēt, vt illa ratione cōfiterētur à solo se Deo suscipere. Et per hoc liquet eorū argumentorū solutiones quae proximē faciebamus. Igitur si spiritualia emere, simonia est cōtra ius diuinū & naturale: nempe cōtra rationē gratiae: & idē ibidē iactum est restitutionis spiritualiū fundamentū, Dixerim iam etiā fundamentū: quoniā modō id solū constituimus, q̄ tam emptio quā venditio sit iure naturali ac diuino simonia: an vero eodē iure impediatur trālatio tam praebēda quā dominij pretij, vt restitutio ipsa perinde atq; in vsura sit de iure diuino, in responsione sexti argumētī inter enarrandū ca. mādato. de simonia, dilucidabitur. Post hāc ad penitentiā conclusionis intelligentiā recollēda est sicuti vsura, ita simoniae celebris distinctio in realē ac mētālē, Simonia realis est illa, quae pacto fit vel expresso vel tacito: hoc est nutibus significato. Quāuis nisi postea re vera sequatur executio pacti, hoc est si non soluat, constitutū pretiū tunc venditor ad nullā in cōscientia restitutionē teneatur: vt de vsurario etiā diximus: quādo quidē nihil recipit. Vtrū verō qui praebēda recipit, teneatur illā resignare, statim examinabitur. Simonia verō mentalis est internū propositū & intentio dādi aut recipiendi in spirituale pro tēporali ad cuius percipiendum intellectum ad id recurrit, q̄ lib. 6. de vsura mētali diximus. Est enim lubrica fallaxq; illa regula q̄ principaliter intēdatur pretium aut minus principaliter: sed est philosophico more ex obiecto mens perpendēda: nimirum ut illa praecise mentalis simonia cēseat, cuius obiectum est simonia realis: scilicet intētio dādi recipiēdiue spirituale pro pretio tēporali. Vnde si quis episcopo ex sua liberalitate ad conciliādā eius amicitia seruit, & certus sit neq; se re cepturum neq; episcopū largitū pro seruitio, sed speret, q̄ factus amicus fortē id gratis dabit, cuius ipse est dignus, nulla est mētalis simonia: quia obiectum ipsum, scilicet, dare ratione amicitiae, nulla est simonia realis. Neque si cogit dare aliquid liberali honestaq; datione, quasi gratias referens, aut quasi aliquid ex laudabili consuetudine debitū. Neq; vice versa si episcopos taliter intendat recipere. Colligit autē Caiet. in sua Summa, trinā simoniae speciem. Prima consistit in sola intentione, absq; vllō opere: nepe cum quis mente decreuit spirituale vendere aut emere: quā quidē certissimū est nō esse poenis iuris obiectā cū ecclesia de illis non iudicet. Secūda verō est de qua Doctores loquūtur, dum quis foris munera offert intentione praua, sed latente: dum scilicet celat qua intentione id facit. Et dum praelatus corrupta etiā intentione quā occultit, spirituale confert, Tertia inquit qn pactum interuenit, sed non mandatur executioni. Imō antequā collatio fiat, vtrinque à precedenti cōuentione desistitur. Hāc autē nō tam mentalis dicenda est, quā realis nondum perfecta propter quā licet peccatū sit graue, nemo poenas iuris incurrit. Dubiū hinc autem non dissimulandū exurgit: Vtrum sicuti cōtingit simonia mentalis absq; reali: ita vice versa cōtingeret realis possit absq; mentali? Est verbi gratia, deceptor quispiā atq; impostor, qui pretium episcopo pro sacerdotio pollicetur idque instrumento cōfirmat: absq; vlla tñ implendi intentione. Apparet tunc ex vna parte simonia oriri quandoquidē si hoc innotuisset ecclesiae poenis ille iuris adigeretur, expoliareturq; sacerdotio. Ex altera verō nulla videretur simonia: vt pote cum externa operatio ex intentione sit pēlanda, à qua specie fortitur. Dicēdum ergo re vera nō esse simonia: neq; in foro conscientie praebenda donatum teneri eam relinquere: vt Caiet. ait q. 10. primo quoli. Ecclesia tñ certior rei facta, quia de exterioribus iudicat, legitima praesumptione eum cōdēnaret. His deniq; praebentis, cōclusio in primis restitutionē imperas omnē cōplectitur realē simonia, vbi pretium verē solutū est. Vbi autē pactum praecessit, sed nō sequutum est pretium iam dictum est veditorē ad nihil teneri, sed solum ad delicti poenitentiā. Vtrum vero eptor teneat sacerdotium demittere distinguendum est. Si. n. ante collationē explicat se pretium nō daturū nō dubium qn collatio si fiat, teneat: neq; opus est dispensatione habile eum, reddente ad sulcipiēdum. Et vsque ad hāc veritatē intelligendū est veridicū illud dictū cuius modo meminimus. Quod si Pactū nō mādēt executioni nō incurritur i poenas iuris. Si vero sub tali pacto collatio fiat nullaten⁹ hāsitari debet quī in collatio nulla sit, quod propterea tā asseueranter affirmamus q̄ video nōnullos de hoc deceptos. Et in primis assertio fuit S. Tho. in artic. praecedē. nam ob id cōsultō expressit, q̄ si aliquis det rem spirituale pro aliquo tēporali obsequio exhibito vel exhibendo, simonia est. Et ratio est manifesta: nam illic est expressa emptio & venditio. Qui enim credito vendit, verē vendit. Adde, q̄ collatio non dependet ex futuro cōtingenti, sed supposito pacto, p̄tinus absolute fit. Quare iam inde est simonia, quidquid postea subsequatur: videlicet siue pretium soluat, siue secus. Aliās nunquam sub pollicitatione cōmittit potest vsura: quod est falsum. Neq; refert, pactum scripto & cum iuris solemnitate fuerit celebratum, an solo verbo inter duos absq; arbitris: dummodo fidē tuam impignores, pollicēs te daturum pro praebēda: quandoquidē inde exoriretur ciuili obligatio, quae in alia materia firma esset & valida: se cus, si nō interueniat talis obligatio, sed aliqua spes fiat alicuius referendē gratiae de honestate. De simonia verō mentali obligerne ad restitutionem, in responsione sexti dicendum est. Interim ergo de reali dicere consequitur, cui quomodoq; e sit restitutio faciēda. Et prius quidem de pretio; mox de praebenda aut re alia spirituali suscepia. Et quidē quando ante rei spiritualis collationem praecedens pactum dissolvitur, etiam si pretium fuerit solutum, nullum est dubium, quin restitutio e idem sit faciēda, qui pretium largitus est: siquidem, vt modo dicebamus, ob illam simoniam nemo fit reus poenarum iuris. Confessio est Caietani in sua Summa. At vero si simonia executioni mandata sit, scilicet collatio tam pretij quā praebēda facta, tunc est dubium. Omnes enim in hoc consen-

consentire videntur, etiā D. Tho. in solutione quarti: quod restitutio p̄tū sit faciēda vel ecclesiae, in qua simonia confecta est, aut pauperibus. Augusti. enim, vt habetur c. Non sanē. 1. q. 5. restitutionē male acquiritorū pauperibus adiudicat. c. verō. de hoc. & c. audiuimus. de simonia, eiusmodi p̄tia simoniaca ecclesiis restitui iusta legimus. Idēq; expressē Casar imperauit in Authentico de sanctissimis episcopo, Attamen si res penitus inspiciatur, distinguendū est. Etenim post cōdēnationē, extra controuersia faciēda esse constat restōne ecclesiae vel pauperibus, aut quēadmodū Papa iussit: qm̄ & qui dedit, ob crimē, mulctatur aere, quod dedit: & q̄ recipit, dominij nō acquirit. Veruntū dū crimē non est delatū, sed in foro cōscientiae latet, persuadere aliud mihi non possum, quam quod restitutio pretij faciēda sit eidem, qui dedit. Et ratio est, quod lex poenalis, vt libro 1. disputauimus, ante cōdēnationem reum non ligat, vt ipse teneatur exequutorē esse sui suplicij aut mulctae. Cum ergo ille praebēda emptor ob crimen veniat suo pretio mulctandus, sit, vt ante cōdēnationem de crimine non amiserit vel dominium vel possessionem, vt illic declarauimus: ac proinde cum dñum translatum non fuerit in recipientem, sit, vt suo sit dño redhibendū. Neq; quidquā refert iurenē diuino & naturali, an solo ecclesiastico impediatur translatio dñi. Posset. n. forsan im p̄sentiarū quisquam cōmisceri translationē p̄tū non prohibitam diuino iure, aut naturali: nā licet Dñs noster iusserit gratis spiritualia cōferri: nihilominus quia praebenda res est aestimabilis pecunia, quamquā vendere peccatum sit, nihilominus iure naturali acquiritur p̄tū dñi pariter ut p̄bēda: sed quia ecclesia annullauit cassauitq; tales contractus, vt patet iuribus supra citatis, proclamāribus esse nullos, potuit ipso facto pretium applicari pauperibus. Huiusmodi autem cōmentum bifariam, vt reor, peccat. Primum. n. arbitror iure diuino & naturali dominium p̄tū nō trāsmitti. Nā cū Deus gratis dare iusserit p̄tū, pro re non vendibili datur: quidquid sit de collatione praebēda. Secundo, et si talis annullatio cōtractus ex solo statuto ecclesiae ortum habuisset, nō potuit eadem sancta ecclesia simoniacū emptorē indicta causa in poenā adigere, quousq; esset de crimine cōdēnatus. Ex his ergo sequitur, quod q̄ tale p̄tū recepit, p̄inde atq; vsurarius debet absq; vlla mora nullaq; expectata iudicis s̄tia restituere illud tanq̄ alienum, cuius dominium nō habet dūmodo cautionē capiat, ne postea cū fisco rescuerit, cogatur iteratō solvere: quamuis ille q̄ dedit, repetitio iure non pmittitur, quandoquidem re cognita p̄tio mulctabitur. De restōne autē p̄bēda longē diuersa est rō: etenim si collatio facta est, restitui immediatē priori possessori nō pōt: qm̄ dū praelatus scdm̄ suā aestimationē Petro cōtulit, Paulo simpliciter abstulit. Quare neuter eius dñs est, vltz neq; Paulus, q̄ illi fuit adempta: neq; Petrus, q̄ rōne simoniae inidoneus factus est recipiēdi. Quo circa paulo restitui aliter nō pōt, nisi resignatione in arbitrio plati facta, qui reddat: p̄uia tñ dispēfatione sup irregularitate p̄ simonia cōtracta. Quāuis resecta Papae simonia, q̄ solos simoniacos habiles reddere valet, nihil obstat quo minus Petro denuō pronideatur. Sed est aduertendum quod quamuis simoniacus solo iure pontificio irregularis sit atq; inhabilis ad recipiendum sacerdotium vel rem spirituale, atque ad eodē iure impediatur translatio dominij, vt artic. proximo apertius fiet: nihilominus ius illud cogit vt nulla expectata sententia protinus resignet praebendam: vt pote cuius nō est legitimus possessor. De fructibus autē p̄ceptis, in solutionibus 3. & 4. dicendum.

Ad primum igitur argumentum multa D. Tho. responder. Primum, quod etsi qui sacro ordine simoniacē initiatur, characterem propter sacramenti efficaciam suscipiat haud tamen sacramentali gratia propter obicem simoniae suffunditur. Secundo subdit, quod ab ordinis executione suspenditur, ob id quod quasi furto contra domini voluntatem characterem surripit. Vbi id quod antea diximus, recolendum est: nempe quod non solum dare, verum & recipere spirituale pretio, delictū sit simoniae. Tertiō addit, suspensionem ordinis eō protendi, vt non modo suspensis non liceat ordinis munere fungi, verum neque aliis fas sit eis in tali executione communicare, siue delictum publicum fuerit, siue occultum. Itaq; dum q̄ p̄tio quantum is occulto, hoc est nōdum in ius foras delato, sacerdotalē ordinē suscipit, neque celebrare pōt, neque alii, qui id sciuerint, eius celebratio ni interesse. Quartō, subiungit talē simoniacum repetere nō posse p̄tū. Intelligo hoc autē in publico foro, vt nuper simē dicebam: nā priuatim ante cōdēnationē arbitror eidē esse restituendum. Quintō denique concludit, quod simoniacus inde factus quod ordinem simoniacē contulit, aut p̄bendam vel dedit vel recepit, vel mediator fuit, si delictum sit publicum, putā iudiciali foro, iure suspenditur & quo ad se & quo ad alios: si verō secretum, tunc duntaxat est suspensus quo ad se. Notanda ergo hic est differentia, quod in collatione beneficiorum, nec dans nec recipiens quādo delictum est occultum, est suspensus quo ad alios, sed tantum quo ad se. In collatione autem ordinum licet conferens eadē liberetur lege. s. vt crimine occulto, nō sit suspensus nisi quo ad se: recipiens tñ etiam si sit occultum, vtroque modo est suspensus. Sententia est antiqua, quam Panor. super ca. tanta. de simonia, comprobat. Et arbitror eam esse rationem quod cum in suscipiendo radix ipsa infecta fuerit, non solum ipsum ab executione voluerunt iura arcere, verum & quoscuq; priuatim id sciētes, quāuis crimen occultum esset, hoc est non in publicum iudicium pertractum. Dator vero si legitime erat ordinatus, satis duxerunt, vt ipse abstineret, reliq; vero nō tenerēt eum euitare, nisi publicitus ēet cōdēnatus. De istis suspensionibus extāt iura in Extrauagati Mart. supra citata, Sacro. quae est in concilio Constantien: & in extrauagan. dānabile eiusdē Marti. & Eugenii & in alia, Cum detestabile. Illa autē quae de aliorum cōcagatione cum simoniacis hic recensent, ad seculū D. Tho. referēda sunt: nam postea ad consulendum timoratis conscientis decret. est in cōcilio Constant. vt nemo excōcicatum vitare teneatur, nisi nominatum, vel eum qui fuerit publicus clericorū percussor. Nec satis est, quod sit nominatus generali nomine criminis, puta simoniacus, aut haereticus

*Dubium.
S. Thom.
August.
Simonia--
cus post cō-
dēnationē,
restituere
debet eccle-
siae vel pau-
peribus, a-
lias ei qui
dedit.
Ratio pro-
xima asser-
tionis.*

*De restitu-
tione pra-
ebēda.*

*Ad primū
argument.*

*Panorm.
Ratio asser-
ti.*

*Martinus.
Eugenius.
Concilium
Constantiē
se.*

reticus: sed requiritur, quod sit de proprio nomine expressus. Aliàs non esset delicatis conscientis satis succursum. Quare cū omnis excōmunicatio suspensionē secū afferat, sit, vt ē à suspēsis antequā publica sentētia nominati sint, possint legitimi subditi sacramēta suscipere, et absolutionis. Immo verò subdito suū ius petēte parēcius potest sine culpa illi sacramētū administrare: quia hoc totū in fauorē subditi indultū est: dūmodo tñ non celebret: id quod peccator citra immane sacrilegij crimē facere nō potest. Ad secundū pari modo respōdetur, quod ab episcopo simoniacē p̄moto non solūm propter p̄ceptum, verum & propter eius excōmunicationem nemo debet ordines suscipere absque dispensatione. Idq; vt D. Thom. ait, casu etiam quo subditus probare crimen non possit. Aliàs recipiens participaret cum illo in crimine. Hoc autem simili modo, quo proximē dicebamus venit intelligendū: loquebat enim secundū leges sui seculi. tam quippe nūc nisi talis episcopus nominatim sit excōmunicatus, potest subditus iuxta dictū decretū ab ipso petere sacramēta: tñ ei sit necessariū. Neq; verò episcopus tūc administrās delinquit. Secus, si sua se sponte ingereret: vt si subdito nō petēte p̄cepto eū ad recipiendū vrgeret: aut si extraneos ordinaret. Quare tunc subditus non tenet ei parere. Ab episcopi autem cōmunionē, q̄ aliter quā per sui promotionē simoniacus est, nisi crimē esset iuridicē publicatum, neq; secundū iura antiqua vllus tenebat abstinere. Ad tertiū respōdet, bifariā quēquā veluti de vsurario & fure dictū est, ad restitutionē teneri. Vno modo, ratione acceptionis: quādo, s. peccauit accipiēdo. Altero verò, ratione rei acceptæ, quando videlicet rē possidet, q̄ non est sua. Igitur dū quis sciens & prudens, sua sponte vel ordines, vel ordinibus adiunctas p̄bendas suscipit, tenet tūc ratione acceptionis. Quapropter nō solū iis priuatur q̄ accepit, nempe ordinis executione & beneficio cum p̄ceptis fructibus, verū & alios quos fortē nō p̄cepit: potuisset tamen alius legitimē possessor p̄cipere, restitūere tenetur: quia omnium damna p̄ iniuriam, dedit: deductis tñ expensis caussa fructuū factis: etsi quos in ecclesia vtilitatē legitime, vt tenebatur, fecit. Qñ verò se nesciente neq; volente p̄ simoniā p̄morus est, tunc quidē solū tenetur dōne rei acceptæ: & ideo cū primū rescuerit, ab ordinis executione suspensus esse dēt, sed tamē eos tantūm fructus restituere, quibus factus est ditior: haud tamen eos insuper, quos suis vsibus bona fide insumpsit. Si verò ille qui pecuniā eius nomine obtulit, in fraudē id fecit atque actu, vt postea ipse expoliaretur, tunc nisi ipse cōsenserit, nullatenus expoliandus est. Ad quartum respondet D. Tho. quod tam pecunia vel possessio, hoc est p̄lato impensa, quā etiam fructus simoniacē percepti, sunt ecclesie restituendi, etiam dum p̄latus vel aliquis collegij in simoniā, cōsensit. Si autem totum collegiū fuerit eodē cōtractu infectum, tunc per facultatem p̄lati faciēda est restitutio, vel alteri ecclesie, vel pauperibus. Et quidē id quod de fructibus asserit, ad verbum verissimū est secundū antiqua iura: tamen si iam nunc mos habet Romanus, vt Papæ obringant ad suos sustinēdos apostolicos sumptus. Quare cū illo fieri sup̄ eos potest cōpositio, ab illōq; obtineri remissio. Quod autem de simoniæ pretio addit intelligendū arbitror eo modo quo supra à nobis expositum est: nempe postquā quis fuerit criminis cōdēnatus: nam dum res est occulta, existimo ei q̄ dedit, redhibendum. In solutione ad quintum, enarrat D. Tho. decretum Lateranensis concilij sub Innocentio III. quod proximē eius tempora celebratum est, referunturq; c. quoniā. de simonia. vbi qui ad religionis professionem simoniacē sunt recepti, nisi sustentationis gratia (vt supra explicatum est) non quidē solennis voti obligatione liberantur, quia nequiuerant: sed tamen de suo monasterio repulsi ad perpetuam p̄nitentiam in arctiori regula subeundam addicuntur. Quod autē subsequitur, nihil ad p̄sentia tempora attinet, sed ad illos qui ante eiusmodi decretum fuerāt delinquentes: qui scilicet tantum in aliis cōuentibus eiusdem ordinis commorari.

Ad sextū. Sextū deniq; argumentū, quod impræsentiarum longe plus ambiguitatis affert, ad explorandā naturā mentalis simoniæ adhibētū est, obligētne ad restitutionē dū foras opere nō p̄dit. Et quidem si q̄ p̄bendā recepit, nullū re vera tribuit pretiū, tunc collator, etsi pretiū ex pacto sperasset, ad nihil teneret: vt de vsurario diximus. Sed dubiū est de illo qui p̄bendā suscepit, si circa pactū credit se eandē p̄simoniā recipere, videlicet vel quia collatorē spe p̄tj alectū arbitratur eadē contulisse: vel quia munera p̄miserat praua intentione, q̄ etiā p̄latus nihilo sanior receperat: tunc inquam dubiū est, neq; parū molestum vtrū teneatur resignare p̄bendā: & pariter p̄latus quidquid receperat restitūere: nā si leges vsurarias consulas, dū vsurarius mente concipit id quod ab altero sibi vltra fortē porrigitur, nō gratis, sed ratione mutui porrigi, ad restitutionē tenetur. Tamen in contrariū existit tex. vt multis apparet, expressus in c. mādato. quod vltimū est tituli de simonia. Vbi habetur, quod quādo sic inter duos cōtingit, vt alter ab altero spirituale quidpiā. s. locū in monasterio, alter verò, scilicet cōuentus, tēporale recepit, vtrinq; tñ corruptio affectu, videlicet quia vterq; apud se credidit id sibi simoniacē collatū, immo forte vterque eadē intētione largiebatur dū modo nullū exterius interuenerit pactū, nullaque exp̄ssio corruptę mentis, neuter ad restitutionē, vt pleriq; tenetur, obligatur, sed satis vtrique est p̄ solā p̄nitentiā suo satisfacere creatori. Hoc Hostiensis solutio. ergo c. quatenus aliter sentire videtur, quā de vsura definitū est, p̄grāde Doctorib. facessit negotium ad explicandū. Vnde Hostien. super eod. c. distinguēs, ait, ea quæ p̄ simoniā contra ius diuinū acquiruntur, necessaria esse quæ restituantur: q̄ verò per simoniā de iure positino, hoc est malā, quia prohibita, esse à restitutione libera. De quibus, inquit, Papa illic loq̄batur. Cōsentit Hēricus Gandensis quolib. 6. q. 26. inquiens in d. c. sermonē haberi nō de illo, qui pro ingressu religionis pecuniā cōtulerat, sed de illis monachis, qui honorifica loca coēmerāt, puta Abbati propinqua. Attamen si legitimū significatū introspicias, locus in monasterio p̄ eodē vsurparatur, q̄ est admissio ad religionē. Quare illic p̄culdubio de simonia cōtra nos diuinū initus est sermo. Vnde statim subtexitur mērio resigna

resignationis spiritualiū. Quocirca Panor. illic credēs nullum simonię mentalis genus ad restitutionem obligare, etiā si munus sinistra intentione & detur & recipiat, hoc discriminis inter vsurā & simoniam cōminiscitur, q̄ in odium vsurariorū iussa est restitutio vsurę mentalis; ne scilicet illo palliamēto crimē obtegeretur: nō autē restitutio simonię. At vero maiorē sanē deberet simonia inuidiam parere, q̄ vsura, vtpote quę virulentior est. Addit ergo secundū, q̄ forsan d. c. est intelligendum, qñ principalis intentio nō est simoniaca. Veruntamen neq; hæc valet solutio, quia in vsura, vt suo loco declarauimus, quacūq; intētione recipiatur aliquid vltra fortem p̄ vsu pecuniæ, est vsura. Io. And. super d. c. aliud. minoris probabilitatis affert discrimen: nempe q̄ in vsura sola mēns vsurarij est deprauata, exigentis aliqd vltra fortē, nō autē alterius solnētis, & iō iubetur ei fieri restitutio. In simonia verò vtriusq; animus est corruptus. Nā tam emi q̄ vēdi spirituale prohibetur: & ideo ceteris parib. melior est cōditio possidētis: vt vterq; permittatur id possidere quod recepit. Preterquā, inquit, q̄ per vsurā magis vulneratur charitas. Sed tñ q̄ hæc cōficta interpretatio minūs sit ad rem accōmoda, inde patet, q̄ deprauata mēns nemini debet suffragari. Quare multo minus simoniacus deberet dñum acquirere, q̄ vsurarius. Nam aliàs etiā si pactum interuēnisset, deberet vterq; dominū acquirere. Caiet. ergo longē alia via procedit. Ait inquam, secus habere simoniam, quā vsuram: nam vsurā inquit qui soluit, inuitus dat. Quare alter neutiquā dominū acquirat. In simonia verò vterq; dat vltro neus: nā cū p̄benda suapte natura æstimabilis, vt ei videtur, sit pretio, lubenter eam recipiens pretium soluit: quare nisi ecclesia p̄hiberet trāslationem dominij, teneret vtrinq; datio: & quia citra pactum nō impedit, vterq; euadit dñs. Sed neq; ista solutio herētī animo satisfacit: nam perinde simoniacus inuitus videtur cōferre pretiū, atq; ille, qui accipit ad vsuras: siquidē mallet gratis accipere, vt iure diuino alter tenebatur cōferre. Innumerę deniq; sunt expositiones aliæ huius textus, quod iudicium magnæ eius obscuritatis est. Igitur vt rem q̄ maximē ego possum, perspicuē explicare pergā, totū dubium ex illo pendet, quod ex p̄cedentib. huc reposuimus enodandum: nempe, vtrum restitutio tam pretij simoniaci, quā rei spiritualis, sit de iure diuino & naturali? Et primum omnium hoc cōfessimum sit, quod vtrinq; cōtra ius diuinū cōmittitur simonia: scilicet tam ex parte emētis, quā ex parte vendētis. Quia ratione, vt supra exposuimus, simonia differt ab vsura, quoniam nō solum vendens, verum & emens aduersatur naturę gratię spiritualium: scilicet quæ gratis debent non solum dari, sed et tanquam Dei donū recipi. Secundū & hoc compertissimum est, q̄ restitutio ex vtraq; parte in simonia hætenus est de iure diuino, quod in tali diuina prohibitione vendendi & emēdi fundatur: sed hoc est, quod apud neminē disputatū reperio, cū ab omnibus huius capituli interpretibus examinari deberet, videlicet, vtrum iure diuino sit impedita translatio rei spiritualis pretio receptæ, quā dominij eiusdē pretij. Nam si iure diuino simoniacus inhabilis sit ad recipiendū, tunc ecclesia nullatenus facere potuit vt simoniacus mentalis, putā credens aliquid sibi datū in pretium, dominium acq̄reret. Si autē translatio eiusdem dominij solo iure ecclesiastico est impedita, potuit q̄dem ecclesia illud impedire interueniente pacto, permittere autem, vbi nullum intercederet. Et quidem Caiet. hanc secundam viam est ingressus. Arbitratur enim, q̄ etsi spiritualia iubeantur gratis dari & recipi, nihilomin⁹ ex natura sua esse pretio estimabilia. Quare q̄ pretium sua sponte pro illis confert, licet peccet quidem cōtra diuinā prohibitionem: nihilominus dominium trāsfert, nisi vbi trāslationē ecclesia impediuerit. Et fateor in hoc modo planam fieri teztus intelligentiam. Porrò verò ex altera parte suadere contendā, nescio an persuadere poterō, translatio dominij, saltē pretij iure diuino impediti: nam de re spirituali empta non est tanta persuasio. Et quo à prohibitione ipsa diuina auspicimur, Christus dicens, Gratis accepistis, gratis date: omne ius sublatū voluit aliquid recipiendi p̄ spirituali. Si autē nullum reliquit ius recipiēdi, sit vt pretium recipiēs, nullatenus, Deo vetate, efficiatur dñs, sanē cū nisi aliquo iure, nemo rei dñs cōstitui valeat. Secundū: Qui mutuū dat, p̄pterea tenetur vsuras restituere, q̄ gratis mutuare debet. Tenetur autē p̄latus diuino iure eodē pacto spiritualia conferre: ergo eodē inhabilis fit, vt dñs fiat. Quod si dixeris nō ob id vsurariū teneri, sed quia seorsum vsu pecuniæ vedit, q̄ nullius p̄ se est pretij. Pariter arguitur de spirituali re, nam neq; hæc quidē, vt oēs fatentur, est pecunia æstimabilis. Quod si respondeas, ex natura sua esse æstimabile, saltē vbi est fructiferū sacerdotiū: coarguitur nihilominus hæc nō esse vendibilia. Nā dū quis pro aliquo magistratu administrando publicū suscipit stipendium, ea lege, vt gratis illū administret, si quid vltra pretij recipiat, nō sit dominus, sed ad restitutionē tenetur. P̄latus autē ecclesiastici sunt huiusmodi: ergo si quis eorū pro collatione spiritualiū quidpiā recipiat, iure diuino reddere p̄stringuntur: eod potissimū, q̄ neq; Papa, neq; Antistitū vllus, domin⁹ est spiritualiū sed merus disp̄sator rerū domini sui: qui gratis id facere cunctis iussit. Quare nec tanquā domini nec tanquā disp̄satores dominium pretij acquirunt. Accedit huc p̄terea virgēs admodum, argumētum no restituē q̄ si solo iure p̄tificio p̄hibita esset trāslatio dominij in simonia, sequeretur, q̄ si quis p̄ administra tione sacramētorum, p̄ter sacros ordines, reposceret, verē perciperet dominium. Nam iure p̄tificio eiusmodi translatio solum legitur p̄hibita, vt ait in p̄senti artic. D. Tho. in ordinum & beneficiorum collatione, & ingressu religionis: in quib. p̄ nullis habentur contractus, vt supra dictum est. Profectō ergo quā maxima p̄bilitate pollet, vt in hoc etiā sensu iure diuino fuerit in simonia restitutio iussa id quod antiqui semper crediderunt: vt Henri. Gandensis, quolib. 6. q. 26. & Amarcha. Adrianus lib. 10. c. 2. 3. quibus & quolib. 9. artic. 3. Adrianus adhærescit. Immo & S. Tho. idē hic videtur sentire: siquidem obligationē restituendi in simonia nō aliundē deducit, quā ex verbo Christi: Gratis accepistis, gratis date. Quāuis Caiet. hic in sua Sum. verb. simonia: & illic Sylue. §. 2. Panor. supra citatum sequuti, contrarium censeant. Diximus autem non tantam esse persuasione de acquisitione simoniaca

Panorm.

Solutio al.
tera eiusdē
Panormi.
Obiectio cō
tra solutio
nem.Io. Andr.
Refutatur
interpretatio
Io. Andr.
Caiet. solutio.
Ratio in
Caiet.Sententia
auctoris.

Caietanus.

Ratio pri
ma in Ca
ieta.

Secunda:

Tertia ra
tio.Pretium
rei spiritua
lis iure diu
no restituē
dum est.Henricus
Ganden.Arma
chamus.

Adrianus.

S. Thom.
Caietanus.Syluester
Panormi.
niaca

niacari spiritualis, quod nulla sit iure diuino: tum quod licet dans pretium peccet contra naturam gratia tamen dum id sua dat sponte, non videtur inhabilis subinde fieri ad recipiendum: tum praesertim, quod si iure diuino nulla esset, nullatenus posset Papa super eo dispensare, & tamen eodem est omnium consensus, quod si alicui simoniace conferat beneficium, licet uterque pessime faciat; collatio tamen teneat, ut arti. proximi disputabitur. Tenedo ergo, ut quod longissime certius censeo, iure diuino iustam esse in simonia restitutionem, restat ad allegatum capitulum respondere: quod non est facile. Aliis ergo praetermissis solutionibus, duae sunt quae alicuius momenti haberi possunt. Vna, quod et si qui tanquam pretium aliquid obtulit prelato, sed tamen nullo expresso pacto, dominium in ipsum non traxerit: tamen quia restitutio non illi facienda est, sed ecclesiae, potuit Pontifex illam eidem prelato indulgere, atque adeo ipsum a vinculo liberare. At verò mihi nullatenus sit probabile, posse ecclesiam condonare quinquam ad poenam ante condemnationem de crimine: & ideo neque illud, qui pretium dedit, priuare suo iure potuit, quod diu eius lateret crimen, Ob idque probè ait Adrianus loco citato, quolibet. 9. Papam non posse restitutionem cuius remittere quae facienda est parti, quae dedit, sed illam quae facienda est ecclesiae: quauis & hoc non prorsus improbabiler potest ad textum applicari: nam illi monachi metales simoniaci cum dispensationem peterent, delictum suum prodebant. Quocirca iam ecclesia poterat eos, qui dederant eodem pretio mulctare, tribuereque; ecclesiae, atque adeo restitutionem ei remittere qui possidebat. At tamen ob id solutio haec non omnino quadrat textui, quod illic Papa nullum indulgentiam beneficium apparet conferre: sed prorsus id respondere quod est de iure. Alia ergo est solutio Adriani loco citato, quae profecto attente perspecta, ut meum fert iudicium, perplacebit. Ait siquidem illic Pontifex nullatenus decernere in simonia mentali non esse necessariam resignationem spiritualium aut temporalium restitutionem: immo contrarium docet: sed lectio quae punctum & comma inepte collocat, errorem generat. Vulgo namque post narrationem casus, responsum in duo diuiditur: videlicet, ut post verbum, extendi, fiat rubrica, & inde quasi noua clausula sit legatur: Et ad resignationem spiritualium, & temporalium, quod nullo pacto sed affectu animi procedente: in quo casu delinquentibus, sufficit per solam poenitentiam suo satisfacere creatori: eos pro simonia huiusmodi non teneri. Ita ut hoc vltimum verbum referat ad praecedentia: scilicet non teneri ad resignationem temporalium & spiritualium. Quod profecto Papa non apparet sensisse, quod erat Gregorius Nonus. Nam Gregorius Primus, ut patet canone. Si quis neque, i. q. i. contrarium statuisse videtur: ubi admonet, quod quod fraudulento munusculo ecclesiasticam dignitatem acciperit, teneat illam sub poena damnationis resignare. Fraudulentum enim munusculum, planè significat illud, quod fraudulenta mente absque pacto expresso supponitur: nam ubi conuentio interuenit, non est fraus, sed aperta iniquitas. Igitur non est credibile Gregorium non contrarium voluisse docere. Igitur ut rectè textus legatur permittendus est casus capituli. Quidam enim dato praua intentione pretio absque pacto recepti sunt ad religionem: & forsitan dederunt monasterio aliquod praebendam, & insuper aliquod temporale. Postmodum verò conpuncti Romam miserunt ut cum illis fieret dispensatio. Papa verò misit mandatum, ut eadem fieret. Sed tamen dubitauit potestatem eius Abbas de extensione mandati quod tunc ad duo: nempe vtrum extendetur facultas usque ad abbates: ut ipse potest cum illis dispensare: item vtrum extendetur etiam ad dispensandum super resignationibus, ne ex alterutra parte fierent, ut scilicet conuentus resignare non teneretur, sed omnia posset retinere, quae monachi contulerant. Respondet ergo ad vtrumque Pontifex affirmatiue: dicens, Mandato nostro recepto, ut cum monachis: qui per simoniam dato aliquo (scilicet munere tam temporali, quam spirituali) locum in monasterio sunt adepti secundum constitutionem generalis concilii (videlicet Constantiensis: ut habetur cap. quoniam. paulò antè in eod. tit. relato & infra.) Sequitur responsio Consultationi tuae breuiter respondentem, dicimus, mandatum apostolicum (id est facultatem dispensandi) ad abbates extendi (ut scilicet ipsi valeant dispensare) & ad resignationem spiritualium & temporalium. Itaque verbum: Extendi fertur. in hoc quod sequitur: sed interlita rubrica re obscurauit pueritque; subinde lectionem, ut intelligeretur non teneri ad resignationes. Debes ergo sic legere: Extendi ad abbates ut ipsi possint dispensare extendique; ad resignationes tam temporalium quam spiritualium si modò nullum interuenit pactum: nepe ut abbas possit dispensare: ne resignatio tam temporalium quam spiritualium quae alias necessaria erat non fiat. Addit verò: quae vtrinque, taliter acquiruntur: ut pote quod dispensetur ne vel monasterium restituat quae perceperat neque verò monachi inde abire cogantur, id quod alio qui iuxta tenorem dicti concilii facere tenebantur, & transire ad aliud monasterium, Ait ergo Papa, quod in illo casu, id est, facta dispensatione delinquentibus sufficit per solam poenitentiam suo satisfacere creatori. Verbum ergo, Solam, non excludit quin ex natura simoniae faciendae esset tam resignatio spiritualium, quam restitutio temporalium. Immo cum dicat mandatum dispensandi, ad id extendi palam, docet super his dispensationem fuisse necessariam: sed excludit illa quae in dicto consilio iubentur, scilicet ne exeant monachi à monasterio, sed maneant in suo loco cum sola poenitentia. Profecto apud me perquam abunde videtur responsio haec capituli vim explicare: atque adeo cum communis opinio, quod simonia mentalis non obliget ad restitutionem in eodem solo cap. fundet non est cur ei adhibeatur fides. At S. Tho. est cui respondendum superest, quippe qui in praesenti solutione ait sufficere simoniaco mentali de mala intentione poenitere. Cui igitur respondetur non loqui de simonia mentali ut communis opinio intelligit dictum, mandatum, aliàs cum inter pontificia decreta iam tunc extaret, ipsum citasse. Sed vocat simoniacum mentale eum qui intendit pretium dare aut accipere rem spirituales tamen verè non dat. Colligamus ergo id quod sentimus, si praelatus aliquid pro collatione rei spiritualis receperit, etiam sine pacto, creditur illud in pretium sibi dari, profecto non magis dominium quam vlturarius acquirat: atque adeo restituere tenetur eidem qui dedit: si tamen postea rescuerit id non sibi datum in pretium retinere potest. Atqui si quod confert beneficium, scit in pretium sibi munera esse impensa, non tenet collatio. Si autem quod contulit

contulit, non credebatur sibi dari in pretium collatio ex parte sua tenet: sed tamen si postea sciuerit ceu pretium sibi data, restitueret tenetur: & collatio constat ob inhabilitatem ementis fuisse inualida. Et profecto quousque; me vel ecclesia vel sapientes aliud docuerint, egomet mihi aliud persuadere nequeo.

ARTICVLVS II.

Vtrum summus Pontifex possit super poenis simoniae dispensare.

PROSTREMO denique; quaeritur, vtrum poenae simoniae sint per pontifices dispensabiles? Et arguitur negatiue: Quidquid Papa potest in tota familia Christiana, potest antistitum quicumque; in sua dioecesi: nullus autem ipsorum dispensare super eiusmodi poenis valet: ergo neque; in Papa. Secundò: Vna potissimamque; poena ut art. proximo differebamus, est spiritualium resignatio, temporaliumque restitutio. Super hoc autem dispensare nullus videtur mortalium posse cum eiusmodi restitutio iure appareat diuino imperata. Accedit tertio: Quod si talis esset in Papa facultas, inde peruius pateret aditus ad simoniarum barathrum; nam & Papa secum ipse dispensaret, ut dum vellet, sacerdotia vendita: quorum nihilominus collationes tenerent. In contrarium est textus in c. mandato, proxime expositum, de simonia, ubi Papa facultatem indulget dispensandi super simonia. Id quod celeberrimo vsu confirmatur. Ad quaestionem duabus conclusionibus respondetur. Vna: Poenae vitio simoniae decretae, sunt numero quatuor aut quinque. Prima, si verè poena dici potest, est spiritualium resignatio, temporaliumque restitutio. Hoc patet c. supra citatis, si quis episcopus. & c. presbyterum. i. q. i. & c. de hoc. & cap. audiuius, de simonia. Et in extrauagantibus Martini, Eugeni, & Paul. 2. cum detestabile, quibus contractus simoniacus tractus ut nullus: siue declaratio ea sit diuini iuris, ut arbitror, siue ecclesiastica sanctio. Vbi autem contractus est nullus, inde propterea restitutionis vinculum exurgit. Quare non proprie censenda est poena, sed naturalis obligatio, ut quisque alienum relinquat. Quamobrem nulla est, (ut supra diximus) expectanda sententia. Secunda poena, est Papalis excommunicatio: ut eisdem Extrauagantibus patet: & can. reperiuntur. i. q. i. quae quidem (ut lib. i. expositum reliquimus) ipso facto incurritur per sententiam ipsam iuris, eiusdemque; admonitionem. Tertia est suspensio ab ordinum functione qui per simoniam recipiuntur: ut patet eod. c. si quis episcopus. & reperiuntur, & in eisdem Extrauagantibus Martini & Eugeni. Atqui excommunicationis poena communis est et mediatoribus: ut inibi patet. Itaque illi qui suo negotio causam praebent, ut alii simoniace contrahant, sunt ipso facto excommunicati. Quin verò & quotquot certa scientia testes essent simoniae, iure antiquo tenebantur sub anathematis poena reuelare: neque antequam reuelarent absolui poterant: ut in Extrauag. Martini, legitur. Sed tamen, ut in verb. simonia. §. 19. Syluest. admonuit, de illis tantum intelligebatur, qui praesentes essent in Curia Romana. Immo verò neque; illo modo temperata lex vim nunc, inquit, habet vllam; quoniam est per vsu iam abrogata. Poena autem irregularitatis non est sub hoc termino iure expressa, neque in Extrauaganti, cum detestabile, ubi omnes poenae censentur, exprimitur. Nihilominus suspensio ab officio illius qui ordines simoniace suscepit, aut contulit, quoddam genus irregularitatis est. Praeterea cum simoniaci omnes sint excommunicati, si postea celebrerent, tunc lege communi excommunicationis manent irregulares. Immo verò quamuis non celebrent, quandiu excommunicati sunt, nequeunt ad alios ordines promoueri: quae est alia irregularitas. Quare D. Thom. art. 6. in responsione septimi, maximam dispensationem quae cum simoniaco fieri potest, arbitratur, ut in eadem ecclesia maiores ordines consequatur: ubi denotat simoniacos esse irregulares. Postrema denique poena est infamia, ut habetur i. 5. quae est. 3. can. Sanè, & de accusationibus. cap. inquisitiones. Posterior conclusio: Cum eo qui simoniae labe infectus est, summus Pontifex, idemque solus dispensare valet. Prior pars inde patet, quod cum plenissimam habeat potestatem remittendi peccata, sit, ut eorum quascunque poenas valeat pro causa remittere: aliàs Christiana familia remedio esset orbata. Accedit, quod poenae quae verè sunt poenae, videlicet vna excepta restitutione, omnes sunt ecclesiastico iure decretae: in quod ipse plenissima fungitur potestate. Posterior verò conclusionis pars non est usque adeo certa, immo D. Thom. loco proxime citato, art. 6. distinct. 6. secus censet. Ait quippe solum Papam cum eo, qui scienter est simoniace beneficiatus, dispensare posse: in reliquis verò casibus posse etiam episcopum: Quin verò ordinaria potestate episcopus valet à quouis commisso crimine absolueret: nisi Papa id sibi reseruans eius coerceret potestatem. Quocirca ut communis habet Doctorum sententia, quos Syluester refert verb. dispensatio. §. 14. contra canonem Papae aut concilii episcopus dispensare non potest. Cum ergo simoniace poenae omnes sint conciliorum aut summorum Pontificum decretis constitutae, vsus iam habet, ut solus Papa vel concilium dispenset, saltem in simonia ordinis aut collati beneficii scienter acquisiti, non est dubium quin soli Papae hoc sit reseruatum: ut habetur in Extrauag. cum detestabile. Pauli. 2. & idem arbitrandum est de ingressu religionis: ut patet in d. cap. mandato, ubi constat ad solum Papam de hac re fuisse recursum, & Mattianus V. in sua Extrauag. etiam receptionem monasterii simoniacam anathematis mucrone iugulat: cuius ideo absolutio ad solum attinet Papam. Sin verò in susceptione aut ministratione aliorum sacramentorum quidpiam simoniace aut detur aut recipiatur, S. Tho. posse censet episcopum dispensare. Attamen recentior Extrauagans, cum detestabile, omnem prorsus simoniam ferit excommunicatio ne sibi soli reseruata. Ait enim, qui quomodolibet dando vel recipiendo simoniam commiserit, aut quod illa fiat, mediatorum extiterint, seu procurauerint, sententiam excommunicationis incurrant: à qua nisi à Romano Pontifice absolui non possint, nisi in articulo mortis. Cum ergo ait quomodolibet

Soto, de Iustitia & iure.

Primum argumentum.

Secundum.

Tertium.

Quarta conclusio.

Probatio.

Iure antiquo

quotquot

certa scientia

testes essent

simoniae

tenebantur

sub anathematis

poena reuelare.

Syluester

Postrema

conclusio.

Ratio conclusionis.

Excommunicatio omnis simoniaci, Papae reseruatur in re nouo.

bet

bet, nullius prorsus simoniaci conscientiam pacare auderem antequam summum Pontificem vel eius vicarium adiuverit. Sunt autem dispensationis gradus, super simonia quondam consueti, numero quatuor: quos Dinus Thomas eodem articulo sexto. recenset. Erat enim parua dispensatio, magna que, maior, & maxima: Parua quidem, vt ad laicorum communionem simoniacus admitte- retur: Magna, vt post penitentiam in alia ecclesia in suo ordine remaneret. Maior vero, vt remaneret, in eadem ecclesia, sed in minoribus ordinibus: Sed maxima, vt in eadem etiam permaneret, atque ad maiores ordines posset promoueri: nusquam tamen vsque ad, prefecturæ dignitatem. Hæc. n. olim nunquam concedebatur. Quin verò, vt illic ait idem sanctus doctor, nullum de dispensatione verbū audiebatur, prius quàm tum temporalium, tum etiam spiritualium restitutio fieret. Nunc verò tem- poris super his omnibus facillè dispensatur.

Ad primum igitur argumentum responderetur: Quidquid episcopi ordinario iure possunt, Papa ni- hilominus merito huiusmodi dispensationes & absolutiones ad seipsum in odium simoniæ aduoca- uit: ne si diocessani eadem omnes potestate fungerentur, hiatus simoniæ propter dispensandi faculta- tem patentior fieret. Ad secundum responderetur, dispensationem super simonia bifariam conside- rari posse. Vno modo post factum: Altero verò vt fiat. Et quidem post factum nullatenus controuer- titur quin possit Papa super omnibus penis dispensare, simoniacumque in pristinum restituere hono- rem & locum. Atque adeo non solum de fructibus verum & de pretio simoniaco arbitrato suo dispo- nere. Nam postquam crimen in suum est forum delatum, restitutio non est ei facienda, qui dedit, sed qui Papa constituerit. Posteriori autem modo neutiquam sic Papa dispensare potest, vt quis rem spi- ritualium pretio emat, quin talis emptio & venditio sacrilegium sit & immane scelus: quandoquidem iure sit diuino & naturali interdicta: siue cum alio, siue secum dispensare ausit. Immo quotiescunq; spiritualia pretio venderet, tam ipse quàm emens eodem complicaretur simoniæ execrabili vitio. Po- test tamen dispensare super excommunicatione & infamia, atque aliis ecclesiasticis penis: vt scilicet citra earum reatum possit contractus simoniacus celebrari. At verò de restitutione dubium restat, vtrum scilicet si vel ipso vel alio pretium recipiente spirituale conferret, eatenus dispensatio valeret, vt collatio teneret, & pretium maneret à restitutione liberum. Et re vera nescio an antiqui patres id confiterentur. Nam S. Thom. non aliter dispensationem admittit quàm præmissa resignatione spiri- tualium, temporaliumque restitutione. Quamuis dici posset non esse locutum nisi de legitima dis- pensatione. Dicendum ergo, quòd si ea sententia vera sit, quòd iure diuino sit simoniacus inhabilis ad recipiendum præbendam, non est in Pontificis facultate illam collationem efficere validam. Et ideo qui antecedens crediderit, eum necesse est id quòd sequitur confiteri. Et fateor quòd nisi com- munis opinio reclamaret, sic dicerem. Nihilominus admittamus, vt supra hæsitantes insinuauimus, collationem illam pretio emptam, atque adeo iniquam, non vsque adeo iure diuino impediri, quin teneat: esset tamen insigniter iniquus, vt absit impietas verb. Pontifex ille qui tale patrarat scelus, Quòd si venderet, ambigere nequeo quin pretium semper restituere teneretur: quandoquidem (vt sæpenumero dictum est) illius translatio domini, iure diuino est nulla. Hinc ergo gradus fit ad solu- tionem tertii. Concedendum enim est huiusmodi facultatem dispensandi, vt sacerdotiorum collatio simoniaca firma sit, suapte natura præcipitum esse ad simoniacum barathrum. Est tamen hoc Deo fi- dendum, quòd nunquam vel quàm rarissimè in tam absurdum sacrilegium suum vicarium collabi permittet. Vtrum verò eo ipso quòd Papa secum dispense vt sacerdotium vendat, pariter cum empto re dispense, vt percipiat, non dico quantum ad culpam, quia non potest, sed vt verus sit possessor? Iā q. 5. affirmatum cum Palu. contra Adrian. responsum reliquimus. Caiet. verò hic eidem sententiæ prius refragatur, licet postea videatur suffragari. Nam re vera ratio quam contra potissimum obmo- litur, non est præcipui momenti. Arguit enim quòd cum illa Papæ venditio non sit expressa dispen- satio, non est præsumenda nisi recta id ratio persuadeat, quæ quidem potius suadeat oppositum, quo- niam ex tali præsumptione fieret consequens, vt omnes passim audirent Pontificem ad emendum sa- cerdotia: quo nihil esse perniciosius potest. Quare etsi iniquitas sit, inquit, in Papa, vendere: peior ta- men esset, si vendens præsumeretur dispensare: quia peccatum duplaret. Responderetur autem ratione rectam potius suadere, quòd eadem semper præsumatur dispensatio: quoniam si sine dispensatione præsumpta venderet, peius ei duplaretur facinus. Non enim tantum sacerdotium vendere attentaret, verum & iniquiorem adhiberet fraudem, scilicet quòd pretium recipiens nihil conferret: siquidem nisi em protem ab excommunicatione immunem redderet, & habilem constitueret, collatio non te- neret. Neque isto modo patentior fit aditus ad symoniam: tum quòd si dispensatio ipso facto nō præ- sumeretur, qui iniquus Pōtifex esse vellet, tā facillè venderet, vnāq; expresse dispensaret, quā sine dispē- satione venderet. Tum præcipue, quòd etsi tanta insit in Papa facultas: tamen cum eius vsus tam sit detestandus, non est de ipso tam malè timendum vt per talem occasionem fiat ad ipsum, vt sacerdo- tia vendat, sacerdotum concursus.

FINIS LIBRI NONI, DE IVSTITIA
ET IVRE.

LIBER

LIBER DECIMVS

DE IVSTITIA ET IVRE,

PROOEMIUM.

LIBRVS decimus, qui huius nostri destinati operis conclusio est, de Episcoporum ordinē, de que eorum po-
tissimum in suis diocessibus residentia polliciti sumus. Nam postquam in septem prioribus in cunctas iustitiæ
iniustitiæque species, quæ illi generi directe substānt, absoluiimus, in tribus subsequētib; religionis materiam ei-
dem iustitiæ amexam, subtexere tulit animus. Sic enim arbitrati sumus totum negotium de iustitiā & iure, quem
titulum eidem operi inscripsimus, pro virili nostra ad iustum pertractare. Non ergo, tum vtilius ac pulchrius, tū
etiam ad rem accommodatius colophonem operi adhibere duximus, quam si extremam manum ad Antistitum
dignitatem & functionem admouerimus: in quibus sacrosanctum iustitiæ columē super omnes qui Christiana cē-
sentur religione eminentissimè promicare, condecet. In quinque ergo membra & quæstiones præsentem librum di-
spertiti sumus. In quarum prima dignitas institutumque episcoporum quale sit, quòque iure institutum, elucida-
tur. In secunda de episcopali prouincia adenda differitur. In tertia de eorum residentia. In quarta de ratione &
modo quo tenentur ecclesiasticos prouentus dispensare ac dispensare. At demum in quinta de officio diuino, cuius
solutione clerici eosdem promerentur fructus.

QUESTIO PRIMA, DE EPISCOPALI INSTITVTO ET IVRE, QVO INSTITVTVM EST.

ARTICVLVS I.

Vtrum episcopalis dignitas fuerit in ecclesia super sacerdotalem necessaria.

INSTITVTVM ergo disputationis nostræ inde nobis aucupandum est, vt rationem epi-
scopalis culminis perpendamus. Apparet nanque præter sacerdotalem dignitatem neu-
tiquam fuisse episcopalem ecclesiæ necessariam. Dignitas enim facultasque ministro-
rum ex eorum functione perpenditur. Functio autem sacerdotalis est sacrosancti cor-
poris Christi consecratio ac dispensatio, quo nullus sacer actus esse potest maior. Se-
cundò, Si ad figuram id referre lubet, sacerdos effigiem Christi in ecclesia gerit, quatenus se pro no-
bis in ara crucis obrulit: Christo autem in ecclesia nemo altior excogitari potest, utpote qui caput e-
ius est: atq; adeò neque representatio esse potest sublimior: ergo nulla est præstantior sacerdotali præ-
terta. Tertio: vt ad quæstionis titulum alludamus, etiam si gradus ille superior possibilis esset, non
erat necessarius: siquidem per singulos sacerdotes omnia possent ecclesiastica munera administrari:
ad quos perinde expeditior foret accessus, cum quicumque parociani ad suum Plebanum facillimè
accurrerent, qui suas causas definiret. In contrarium autem est traditio Dionysij Apostolorum
seculo scribentis: qui 5. capitul. Ecclesiasticæ Hierarchiæ; Pontificalem dignitatem sacerdotali præ-
fert: dicens sacerdotum esse populum purgare, & illuminare: pontificum verò hæc ipsa & supra hæc,
ipsum perficere.

In ingressu statim præsentis tractatus proponendus ob oculos & pontificum gradus, institu-
tūque adeò & functio. Quòd quidem, vt de nomine primū expendamus, ab Hiero. Græcæ perito
in epistola ad Euagriū, quæ refertur 93. canon. legimus episcopos superintendentes appellari.
Επισκοπέω nanque idem est, quòd superintendere. Idemque ait August. super epistolam ad Tim.
& refertur 8. q. 1. cano. qui episcopatum. Quamquam & vis verbi Græci, vehemētiā attentionemq;
mentis explicat: vt idem sit quòd inspicere, & tota mentis acie atque animi solertia aduigilare: vt e-
piscopum esse idem sit quòd in perpetua secula persistere, indefessèque suo gregi inuigilare ac prospici-
cere. Quocirca vt ad residentia obligati onem iam hinc oculos intendere ordiamur, nemo sese inter-
pretamento Hieronym. & August. seducat: videlicet arbitratus propterea episcopum superin-
tendentem appellari, quòd cum sacerdotes simpliciter dicantur intendentes, satis sit episcopo su-
per ipsos, hoc est eorum tantum intendere, gregemque reliquum eis concedere: esset quip-
pe hæc nocentissima fallacia. Non enim hoc tantum illud, Super, significat: sed perspectiorem curam
vigilantiorēque solertiam, quàm non solum sacerdotibus, verum & toti gregi debent, quæ longè
maior est, quàm illa quæ simplices habere debent Plebani. Quomodo enim aliter veritatem verbum
Christi contineret, quo optimum pastorem inde commendat quòd de facie & voce, tum suas cogno-
scat oves, tum etiam vicissim cognoscatur ab ipsis? De nomine ergo proprium natiuumque epi-
scopi officium & munus deprehenditur. Est enim nihil aliud quàm pastor: hanc enim metaphoram
& analogiam Christus toto euangelio consultissimè obseruauit. Quin verò re perspecta non qui-
dem solum metaphora, sed proprietates forsitan est: nam mentis eruditio morumque institutio verè pa-
bulum animi est. Cum multi ergo essent alij præfectorum subditorumque ordines neque regem se
neque ducem, quòd poterat neque prætorem, neque consulem, sed pastor quòd verissimè existeret
censeri voluit: videlicet qui rem de cælo & nomen detulit. Etenim cum illi meridies sit vbi sanctæ
mentis ineffabili otio recubantes diuinitatis pastu perfruuntur quem utique meridiem ostendi

Soto, de Iustitia & iure.

Q

2

sibi

Quatuor
gradus di-
spensationis
super simo-
nia.

Ad primū
argumentū.

Ad Secun-
dum argu-
men.

Dubium.

Solutio.

Ad tertiu.
Hæsitatio.

Solutio.
Caietanus.

Ratio Caietani.

Solutio.

Argumen-
tum libri.

Partitio li-
bri.

Primū ar-
gumen.

Secundum.

Tertium.

Dionysius.

Hieronim.

Quid uoca-
bulum epi-
scopus La-
tinè sonet.

Augustin.

Episcopi
munus idē
quod pasto-
ris.

Abi sponsa inter Cautica efflagitabat, quasi pastor se Deus ipse reliētis illic reliquis 99. ouibus, cente simam quæ perierat quæstum ad nos descendisse profiteretur. Quare ut pastor fuerat venturus decan latus: Isaici. 40. Sicut pastor gregem suum pascet. Ob idque primum eius natiuitatis nūtiū ad vigilantes pastores super gregem suum Angeli detulerunt. Ac subinde pastori se optimo solenter assimulauit, qui etiam animam pro suo grege ponere non dubitaret. In eadem igitur persistens rei figura, non in aliam dignitatem vicarium sibi substituit, quàm ut esset suarum ouium pastor. Pasce enim, inquit, oues meas, quo utique verbo episcopale munus significantissimè expressum est. Non ob id modo quod cuncta beneficia quæ Antistites suis populis debent, tū & dāna quæ illis aut per auaritiam, aut per socordiam, aut per crudelitatem eis dant, cum illis quæ in pastoribus & opilionibus insunt genuinam habent similitudinem, ut subsequens sermo latissimus luculentius declarabit, verum quod pastorale otium præ cunctis reipublicæ exercitiis pacem ac tranquillitatem supremam: quam Christus mundum docere instituerat, penitissime refert: Regum enim & ducum nomina licet magistratus designent suo pte munere iustos, adeo ut Homerus Regem pastorem etiam esse adstruxerit: tamen non possunt non sæpe bellis perturbari. Si autem consulem dicas aut aliud iudicium genus, necesse illos est litibus obrui: Pastoris vero munus ab omni est tumultu longissimè alienum, ouium innocentia, taciturnitate, & simplicitate dulcissimum, ac subinde præ se ferens tum silentiū illud quo suam Christus familiam voluit à terrenis abstractam cælestium negotio vacare: tum & synceram & silentissimam obedientiam quam sine vlla responsatione oues suas Christus voluit suis ministris exhibere. Igitur ne præter scopum procedentes, consueti moris nostri obliuiscamur, ad quæstionem vnica affirmatiua conclusione responderetur. Necessarium fuit ex sacerdotibus episcopos institui, qui dignitate auctoritate, & functione cæteris præemerent. Probat. Dux sunt natiuæ sacerdotali dignitati facultates. Altera scilicet prima & præcipua conficiendi ministrandique corpus & sanguinem Christi quo tota ecclesiastica religio refertur. Altera vero eidem subseruiens ad præparandum adaptandumque populum, ut pro rei dignitate sacrosanctam illam synaxim suscipiant: videlicet ad purgandum ipsum à peccatis doctrinaque illuminandum, atque adeo gubernandum. Et quidem quantum ad primum, sacerdos eo ipso quod sacro illo ordine initiatus est, à nullo amplius dependet, sed caractere ipso Christi ad id muneris plenissimè pollet ut quotiescunque cōsecrare ten tauerit, verè sacrum conficiat: ad quod igitur nullo opus habet superiori. Sed quantum ad secundum decentissimum fuit, iurique naturali consonantissimū, ut inter sacerdotes vnus in tota esset diocesi qui totam gubernaret, atque adeo à quò sacerdotalis iurisdicctio dependeret: ne videlicet presbyteri quoscumque obuio à peccatis absolueret temerè possent: quod ad facultatem præparandi populum attinet, nisi iurisdicctio ab episcopo inter ipsos dispertita. Est ergo episcopus, licet non in consecratione corporis & sanguinis, tamen in iurisdicctioe sacerdotibus superior. Quod autem hoc fuerit rationi naturali germanum, patet. Primum si supra cælestia suscipias, inter beatas illas mentes ordines sunt hierarchiæque distinctæ: nempe ut inferiores per superiores illuminentur. Inter quas ideo sunt angeli & archangeli, & principatus, &c. Rursus & corporalia Deus, qui prima est omnium causā, per sublimes cælorum orbes & astra res sublunares gignit & procreat. Et in ciuilibus politiis necessarij etiam sunt magistratuum ordines: ut videlicet plebs iudicibus: iudices autem principibus ac regibus subdantur. Sed ecce radicem vnde huiusmodi ratio ortum ducit. Ad populi gubernationem permagna necessaria est tum prudentia & sapientia, tum etiam morum probitas: atque adeo auctoritas cogendi errantes in viam. Hæc autem tantæ sacerdotum multitudini suppetere non possunt, necesse ergo fuit tum populo tum etiam ipsi clero episcopum præficere, qui eis esset sicut sol ad illuminandum, & sicut norma ad regendum. Hinc ergo perpende, quantum sit dignitatis ac sanctitatis culmen episcopo necessarium. Sed de hoc alius nos locus inferius expectat. Quod si peculiare præterea exemplum ab antiqua lege petere lubet, eisdem illuc gradus distinctos inspicias. Nam cum tota tribus Leuitica, ut magister Sententiarum in 4. distinct. 24. adnotauit, diuino esset cultui mancipata, soli tamen Aaron & filij eius erant sacerdotes: neque vero omnes pares, sed patet erat Pontifex, cui tantum licebat semel introire in sancta: filij autem eius simplices sacerdotes. Quare alijs ornamentis indutus erat Aaron (sicut modo episcopi) aliaque vnctione consecrabatur, quam cæteri: ut Leuit. 8. legitur. Cuius ideo in consecratione episcopi motio fit per illum Psalmi verticulum. Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron: quod descendit in oram vestimenti eius. Nam tanta erat vnguenti effusio, ut vsque ad ima diffunderetur.

Ad primū argumen. Ad primum igitur capitalium argumentum responderetur, quod etsi sacerdotali functione in consecrando sacrosanctas species nulla esse queat maior, est nihilominus episcopalis dignitas superior quantum ad aliam facultatem præparandi populum. Nam sacerdos in absoluteione à peccatis, ab episcopo dependet quantum ad iurisdicctioem. Solutio est S. Thom. in 4. senten. distinct. 24. q. 3. art. 3. Vbi ergo non videtur concedere simpliciter episcopalem gradum superiorem esse sacerdotali, sed solum quantum ad iurisdicctioem. Scotus vero eadem dist. art. 2. & Durand. ibidem q. 5. atque alij simpliciter concedere pergunt ordinem episcopalem esse simpliciter digniorem, eo quod includit facultatem sacerdotalem conficiendi corpus. Nam ut ca. ex literis. de excessibus præal. cautum est, nemo antequam sit sacerdos, in episcopum potest consecrari. Addit autem tum superiorem facultatem iurisdicctiois, tum & potestatem conferendi ordines, consecrandique ac benedicendi templa, vasaque & vestimenta ecclesiastica. attamen parum refert, & eodem recidit. Etenim si dignitatem nudam consecrandi consideres, nulla est in episcopo maior. Quare id quod episcopus supra

supra sacerdotem habet, non est sacerdotali dignitate præstantius. At quoniam idem episcopalis splendor sacerdotalem præsupponit, tota eius amplitudo maior est sua parte. Ad secundum verò responde tur, quod cum Christus caput esset ecclesiæ, perinde erat omnium ecclesiasticorum munerum exēplar, atque Deus est omnium naturalium rerum: vnde, ut Magister Sentent. inquit loco nuper citato, omnes ecclesiæ ministri, scilicet singuli suo ordine Christum secundum diuersa, quæ gessit repræsentat: illi tamen perfectius, qui secundum altiorem qualitatem ipsum referunt. Sacerdotes ergo repræsentant ipsum secundum peculiarem actum & personalem, quo se in cruce pro nobis obrulit: episcopi verò non solum in hoc quatenus sacerdotes sunt, verum & quatenus episcopi etiam secundum id quod caput erat institutorque ecclesiæ. Vnde & sacerdotes ipsos consecrant atque omnes ministros, quod fecit Christus: & omnia alia ecclesiastica præparamenta benedicunt, quæ ipse instituit: atque ex plenitudine Spiritus sancti baptizatos confirmant.

ARTICVLVS II.

Vtrum episcopatus sit ordinatus à sua simplici sacerdotio distinctus.

NON satis est nosse episcopum excellentiori fungi munere, quam simplicem sacerdotem: sed rimari oportet, vtrum ex rei natura differant. Apparet enim non esse ordinem ex natura rei distinctum à sacerdote. Ait quippe Hieronymus in epistola ad Euagrium supra citata: & rursus super epistolam ad Titum: quod refertur 9. dist. can. olim, idem quondam fuisse episcopum, quod presbyterum. Id quod multis sacrorum testimoniis confirmat. Ait namque Paulus in salutatione epistolæ ad Philippen. Paul. ad Timoth. serui Christi Iesu, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum episcopis & diaconibus. vbi presbyteros (nam in vna ecclesia non erant episcopi plures) appellat episcopos. Quare simul cum ponit episcopos & diaconos. Et Act. 20. Attendite vobis & cuncto gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos. Et ad Titum: Postquam, inquit, ob id ipsum reliquisse Cretæ, ut constitueret presbyteros per ciuitates: subdit: Oportet enim episcopum sine crimine esse. Et Petrus, qui erat episcopus, ait in epistola 1. Presbyteros com presbyter precor. Haud ergo episcopalis dignitas à sacerdotali ex natura sua & instituto differt. Secundò arguitur: Si Episcopus ordine à sacerdote distaret, eiusmodi ordo esset verum sacramentum, atque adeo sicuti sacerdotalis character atque diaconi, sic differrent. Quod falsum esse inde constat, quod tunc plures essent, quàm septem ordines. In contrarium est auctoritas Augustini in epistola ad Hieronymum, quæ refertur 2. q. 7. cano. Quanquam. vbi ait secundum honoris vocabula iam tunc vsum obrinuisse, quod episcopatus presbyterio sit maior.

Ad præsentis quæstionis intelligentiam prænotandum est, bifariam intelligi posse episcopum reliquis sacerdotibus dignitate præstare. Vno modo, in eodem genere: nempe intra lineam sacerdotis. Alio modo, ac si sit in altiori genere. Exempli gratia, sacerdos differt à diacono in alio genere: quia est distinctus character, distinctaque consecratio. Archidiaconus autem à diaconis, & archypresbyteri à presbyteris eodem genere quia scilicet vnum eligunt qui sibi præsit. Nec refert quod Papa illis an illi sibi eum præficiant. Hieronymus ergo hoc tantum secundo modo, puta in eodem genere arbitrari videtur olim episcopum altiorem esse presbyteris: nempe quod in schismatis remedium factum est ut ex presbyterorum numero vnus cæteris præponeretur: qui ideo non erat nisi magnus presbyter. Est enim presbyter nihil aliud quàm senior, ac pro sua ætate venerandus & colendus. Igitur ne per homonyma & æquiuoca procedamus, ordinis nomen bifariam in vsu est. Vno modo, secundum eius significatus amplitudinem, quo latissimè omnem gradum & dignitatem significat. Dicitur enim senatorum ordo, & doctorum & ducum. Vnde Cicero sæpissime alium ordinem appellat consulum: atque alium tribunorum, &c. Altero vero modo per solennem vsum Christiani Theologi nomen accommodarunt ad significandum vnū ex septem sacramentis: quales sunt ordo sacerdotalis, diaconi, &c. Quo supposito ad quæstionem duabus conclusionibus responderetur. Prior est: Secundum priorem significationem episcopalis potestas natura sua semper fuit singularis ordo: hoc est gradus & dignitas sacerdotali sublimior. Conclusio hæc primū omnium fundamentum habet in auctoritate Dionysij, qui ætatem Apostolorum attingit, Pauloque institutore potitus est. Is enim loco supra citato, de eccl. Hier. c. 5. plane lateque distinguit ex rei natura inter episcopos ac reliquos sacerdotes. Nam ait pontifices integre sacerdotalis perfectionis participes esse: quasi reliqui non habeant integram perfectionem. Et subdit: Pontificum itaque ordo sacrator, primus est diuina speculantium ordinum, idemque & summus & vltimus: quippe in quem perficitur & impletur sacerdotii nostri distinctio omnis. Sicut enim Hierarchiā omnem in Iesum terminati conspiciamus, ita vnamquamque functionem in diuinum Pontificem propriam. Vide quomodo instar Christi præfert Pontificem reliquo clero. Est ergo arctioris generis. Et apertius subdit secundum aliam translationem: Discrete autem huic vltra cæteros ordines in sua operatione diuina lex distribuit diuiniore sacrificaciones. Hæc autem sunt perfectrices diuinæ virtutis imagines: consummantes omnia diuina symbola, & omnes sacras dispositiones. Quoniam neque sacerdos sacrum baptismum operabitur sine diuinissimo vnguento: sed neque ipse sacerdos erit, nisi à pontificibus id muneris fuerit sortitus. Vide quam late & discrete explicat differentiam inter episcopum & sacerdotem, idque diuino iure: quandoquidem nullus sacerdos sine episcopo ordinatur, neque chrismate uti potest, nisi ab episcopo confecto, neque vestibus aut vasis nisi ab ipso consecratis aut benedictis, præter iurisdicctioem quam altiorem habet. Quod demum ait diuina lege esse sancitum. Nam ut artic. 4. videbimus, diuina lege institutus est episcopatus: licet chrismatis cōfectio & aliæ eiusmodi ceremoniæ traditione Aposto-

Ad secundum.

Primū argumentum Hieronym.

Secundum argumentū. August.

Distinctio.

Sententia Hierony.

Nomen ordinis bifariam est in vsu.

Cicero. Prima conclusio.

Probatio.

Ratio altera pro conclusione. lorum institutę credantur: Ex his ergo Dionysij verbis talis colligitur ratio: Ille est censendus distinctus ordo, hoc est gradus & dignitas in ecclesia, cui aliqua propria inest & peculiaris spiritualis functio ad sacramentum Eucharistię ordinata: talis autem est episcopalis gradus: nam ad ipsum, ut dictum est, spectat sacerdotes ceterosque ministros, ac denique & chrismata & templa consecrare: atque adeo & plebem confirmare: quę quidem simplices sacerdotes perficere nequeunt: ergo sua pte natura est ordo & gradus a sacerdotali distinctus. Et confirmatur hęc ratio: Nam ordo & gradus huiusmodi ac potestas ex sua ipsius solemnitate dignoscitur. Episcopus autem præter sacerdotalem vñtionem solennius inungitur & consecratur: quasi nouam in sacrorum administrationem potestatem suscipiens. Nam cum sacerdotis solum inungantur manus ad consecrandum sacramentum, episcopi vngitur caput sicut Aaron: ad denotandum esse caput ecclesię suę instar Christi: ut proximę Dionysius aiebat. Nisi quod Christus non solum hominibus, verum & angelis vniuersęque creaturę ceu caput præfectus est. Tertio id arguitur: Episcoporum status, status est perfectionis, longę altior, quàm monachorum. Profitentur enim solenniter, non doceri, sed docere perfectionem, est ergo per se ordo. Accedit & exemplum antiquę legis: nam dignitas Aaron diuino iure excelsior erat quàm reliquorum sacerdotum. In summa episcopalis dignitas non ratione solius iurisdictionis constituitur per se in altiori gradu, neque illa de causa opus habebat aut vestis aut vñtionis differentia, sed ratione spiritualium functionum. Quocirca episcopus ante consecrationem iurisdictione fungi potest: quamuis ordine tunc episcopali non polleat, ut habetur cap. supra citato, ex literis. de excessi. pralat. De altero verò ordinis significatu controuersum est inter doctores, vtrum episcopus sit ordo, hoc est sacramentum. Partem affirmatiuam credit Durand. in quarto Sententiarum. distinct. vige sima quarta, quęst. quinta. Et eadem distinct. Scotus ait esse Canonistarum opinionem. Cõtra quos statuitur posterior conclusio: Episcopatus non est ordo, qui septem sacramentis connumeratur. Sententia est Hugonis grauissimi auctoris, qui post numerationem septem sacramentorum vsque ad sacerdotium, subdit: Hic gradus dispares in eodem ordine habet dignitates, ut episcopalem, &c. Eandę sequitur Magister Sententiarum eadem distinct. 24. ac D. Thom. ac reliqui eius interpretes, Et ratione comprobatur. Episcopus nullum recipit characterem in ordine ad corpus Christi & sanguinem conficiendum. Ergo cum in hunc scopum omne sacramentum ordinis referatur, episcopatus non est ordo. Probatur antecedens. Quoniam si talem reciperet characterem, aut esset minor sacerdotali aut maior, non quidem minor, nam eiusmodi characterum functiones omnes sunt administratrices in confectione sacrosancti sacramenti: ut in diacono patet, & subdiacono. Episcopus autem de sua natura ratione non sic administrat sacramenta. Neque vero esse potest excelsior character respectu eiusdę qui sacerdotalis est. Quoniam conficere sacramentum quod quilibet potest sacerdos, fastigium tenet & culmen, quo omnia referuntur sacramenta. Secundum hunc adhibet D. Thom. argumentum loco citato. Natura sacramenti est, quod a præcedenti quantum ad eius necessitatem non dependeat: episcopus autem dependet a sacerdote: nam ut iam antea dictum est, consecratio episcopi, antequam sit sacerdos non valeret. Hoc autem argumentum Scotus in 4. dist. 24. eludit potius, quàm impugnat. Ait quippe inde quod episcopatus sacerdotium prærequirit, argumentum potius sumi quod sit perfectior. At verò hoc nihil ad rem. Haud enim de perfectione hic disputamus, sed de natura sacramenti ostendimus inde non esse sacramentum, quod alias etiam absque præuio sacerdotio consecratio episcopi esset valida: sicut consecratio sacerdotis, etiã si non fuerit diaconus suum imprimi characterem: ut distinct. 33. cano. sollicitudo. & extrã de clerico per sal. ordina. ca. ut tuę literę decretum legitur. Accedit huc & ritus ecclesię, quod sacramenta ordinis in sabbato conferuntur. episcopus verò, tanquam legitimus eius sponsus, die dominica consecratur. Est ergo opinio hęc, ut dictum est: non modo D. Thom. sed Alexand. & Bonauen. & omnium communis. Scotus vero loco citato ait Canonistas contrarium tenere propter hoc argumentum: quod nisi episcopus ordo esset, posset funditus auferri: nam tunc non restat quid aliud sit, quam iurisdictione: iurisdictione autem quicumque priuari potest: quandoquidem propter crimen hæreseos atq; alia, priuatur sua ecclesia episcopus. Et quidem Scotus deuinci hac ratione videtur. Annuit enim concedere, quod si non sit sacramentum, nihil in eo superest nisi auferibilis iurisdictione. At verò profectò nulla est rerum consequentia. Immo quamuis nõ imprimatur sacramentalis character, nihilominus adhibetur sacerdotalis habitus quædam & facultas indelebilis, atque ab episcopo inamobilis, ut ait loco citato Bonauentura. Quare depositus episcopus si iterum in suum ordinem restituatur, non opus habet denuo consecrari. Sed & Durand. quoque eadem distinct. q. 5. alia via negat hanc nostram conclusionem. Concedit inquam episcopatum sacramentum esse non quidem a sacerdotio distinctum, sed illud ipsum perfectum. Itaque simplex, inquit, sacerdos licet simpliciter habeat characterem sacerdotalem, non tamen est omnino completum & perfectum: Et subtexit exemplum, quod sicut confectiones corporis & sanguinis vnum constituit perfectum sacramentum, ita consecratio sacerdotis & consecratio episcopi. Quare subsequenter confitetur episcopatum characterem imprimere perfecti completique sacerdotii. Argumentum autem, quo sibi hoc habet persuasum est, quod pariter, immo perfectius episcopalis dignitas ordinatur ad sacramentum Eucharistię, quàm diaconatus aut subdiaconatus cum ministros ipsos instituat. Ex quo concludit esse perfectius sacramentum. Ad ipsum autem atque ad suam rationem pariter respondentes fatemur ingenuę dignitatem episcopalem perfectionem sacerdotio adhibere. quod supponit & includit: sed illa tamen perfectio non est de essentia sacerdotii, sed illi accidentaria & accessoria, quę ideo non constituit vna cum illo verum sacramentum, neque est pars integralis eius. Nec vero est intellectu facile, duos imprimi sacerdotales characteres: alterum simplici sacerdoti,

doti, alterum verò episcopo. Quocirca nulla est rationis eius illatio. Episcopatus est in ordine ad corpus Christi verum, ergo est sacramentum. Requiritur enim amplius, quod sit potestas ad id proximę pertinens: nempe quod eius functio sit, vel missę celebratio, vel eius ministratio, ceu diaconatus & subdiaconatus. Functio autem episcopi non est eiusmodi, sed instituere ac preparare ministros. Quod si contra rursus arguas: Episcopus, quatenus episcopus, aliqua sacramenta confert, putã ordines: quę non posset in quantum sacerdos: ergo eius propria potestas est sacramentum: quoniam potestas in vnum sacramentum, sacramentum alterum est. Negatur consequentia: sed solum concluditur, quod episcopalis potestas sacramentum sacerdotale præsupponat. Nisi enim esset sacerdos, nequiret ordines conferre. Porro autem Altißiodorensis non solum eodem, quo Durandus inclinat, verum vltierius progressus ait, quod archiepiscopatus est etiam sacramentum distinctum ab episcopatu: qui ideo in art. seq. in disputationem est accerendus. Per has igitur conclusiones conciliantur iura, sanctorumque asserta, quę variare videntur. Quoties enim legeris quempiam in episcopum ordinari, non ita proprię intelligas atque ordinantur sacerdotes. Atque id pariter, quod 21. distinct. can. clericos, ait Isidorus; quod scilicet ordo episcoporum quadripartitus est. Sed tamen, ut in priori cõclusionem asseruimus, nil est cur cunctis vere vocare ordinem: tamen si alij ad ambiguitatem tollendam non ordinem, sed dignitatem appellent: ut Hugo de sacramentis supra citatus. Et Magister Sent. lib. 4. dist. 24. vbi extrã numerum sacramentorum ait, Sunt & alia quædam, non ordines, sed dignitatum nomina, ut episcopus.

Ad primum igitur argum. respondetur, fortasse Hieronymum illa fuisse affectum opinione, quod episcopus & presbyter solo diuino iure consulto eadem esset res, sed humano arbitrio vnum ex presbyteris fuisse cæteris præfectum. Nam præter citata testimonia subdit quod Alexandria a Marco Euangelista vsque ad Heraclam & Dionysium presbyteri semper vnum ex se electum, in excelsiorem que gradum collocatum, episcopum nominabant. Et subdit exemplum, ut diaconi eligunt archidiaconum. Tamen si Hieronymum non planę intelligam, quandoquidem subdit, episcopum conferre ordines posse; nõ autem sacerdotem simplicem, vbi distinctionem ex natura rei insinuat: nisi velit hoc tantum esse ex ordinatione ecclesię, ut in fine eiusdem citati ca. olim ait. Cuius verba, ut ait Durand. maiori sunt admiratione digna. Ait siquidem episcopos consuetudine magis quàm dispensationis dominicę veritate presbyteris esse maiores, & in communi regere debere ecclesiam: cum tamen citatus supra Dionys. iam tempore Apostolorum diuina lege adstruxerit episcopum a simplici sacerdote distingui. Quin verò Augu. in lib. de Hære. Arrianos inquit ea fuisse infectos, quod dicerent presbyteros ab episcopo nulla differentia debere discerni. Haud tamen tam infami nota verba Hierony. inurenda sunt: nam ipse, quocumque id iure factum sit, differentiam & in conferendis ordinibus & in loci eminentia agnoscit. Sed in hoc tamen lubentius Augu. atque alios sanctos patres auscultare debemus quod illa realis differentia ex institutione diuina per Apostolos originem traxerit. Ad ea verò loca sacra quę Hierony. assert. respondetur, hoc inde tantum concludi, quod olim nomina episcoporum & presbyterorum promiscua erant, ut tam episcopus diceretur presbyter, quàm presbyter, episcopus. Ita que vtrunque erat commune nomen ad significandum duas diuersas dignitates. Ad secundum satis superque secunda conclusione satisfactum est. Concedimus enim episcopatum esse ordinem secundũ amplitudinem suę significationis, Negamus verò esse sacramentum.

ARTICVLVS III.

Vtrum episcopi inter se perinde differant atque ipsi a simplicibus sacerdotibus.

POST QVAM visum est episcopalem dignitatem a sacerdotali suo pte iustituto differre, explorare consequens est, an episcopi similiter inter se differant. Apparet enim sic esse nam Archiepiscopo ex proprio incumbit officio episcopum consecrare, quod episcopo non nisi ex commissione videtur competere, ut patet c. Quod sedem. de offic. iud. ordi. vn. de & pallio vtitur, quod episcopo non est indultum, ergo specie differunt. Secundò: Papa saltem dignitatis specie cæteris est excellentior, quandoquidem Petri successor est, cui peculiariter Christus vniuersum gregem commisit. Quare & singulariter etiam si fuerit alias episcopus, in Papam consecratur, singularique Tiara vtitur. Quocirca distinct. 21. ait Pelagius Romanam Ecclesiam non Synodicis constitutis cæteris ecclesiis esse prælatam, sed euangelica voce Domini Saluatoris nostri primatum obtinere. Sed in contrarium est, quod in iis quę ad confectionem corporis & sanguinis attinent, nihil potest vnus episcopus quod singuli non possint: ut patet in ordinum collatione atque in ipsorum mutua consecratione: nam vnus alterum consecrat. Quin verò Hostien. consecrat Papam, & tamen si inferioris esset potestatis id nequiret: iuxta illud ad Hebræ. 7. Sine vlla contradictione quod minus est a meliore benedicatur.

Quæstionis huius duo insinuatur membra. Primum de episcopalis officii & functionibus. Atque alterum de ipsorum distinctione: quippe quorum posterioris cognitio a prioris notitia pender. Duabus ergo conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior est: Vniuersę functiones quę ad perfecti pastoris officium attinent, sunt episcopo peculiare & propria. Iam enim supra artic. 1. ostensum est, genuinum episcopi munus, officium esse pastoris: in cuius testimonium dum consecratur, traditur ei baculus pastoralis. Immo verò antè designatur esse pastor, quàm anulo fiat sponsus Ecclesię: Omnes ergo functiones quę pascendo gregi accommodantur sunt dignitati episcopali, quatenus cunctis communis est, pares & æquales. Sed ais, nunquid non & Plebani sacerdotes suarum sunt etiam parocchialium ecclesiarum pastores? Sunt quidem. Haud tamen vndequaquę absoluti & perfecti.

Obiectio.

Solutio.

Altißiodorensis opinio.

Hugo Magist. Senten. Ad primum argumentum.

Augu.

Hierony.

Ad secundum argum.

Primum argum.

Argu. 2.

Prima conclusio.

Scrupulus Solutio.

Pastoris officium. perfecti. Quare non omnibus vniuersa pastorum officia ratione suæ dignitatis incumbunt: sed quædam. Ad cuius intellectum notandum primum pastorem officium esse vitam præbere gregi, eundemque alere, sanare, & sustentare. Functiones autem huiusmodi ad tria genera & ordines reducuntur. Primum nanque id potissimum fit per administrationem omnium sacramentorum. Baptismo enim regeneramur: deinde confirmati eucharistia alimur: & per penitentiam sanamur: &c. Illa ergo sacramenta quæ ad huiusmodi sunt vitam prorsus necessaria & congrua, incumbit cuicumque plebano sacerdoti administrare. Qualia sunt baptismus, eucharistia, penitentia, & sacra unctio; & præterea benedicere sp̄s. Attamen ordinare ministros incumbit episcopo: & præterea ob vberantiorē copiam Spiritus sancti confirmare plebem. In administratione ergo sacramentorum primum incipit pastorale officium locupletius ac perfectius esse in episcopo, quam in plebano sacerdote: tum scilicet, quod sacerdotes non omnia conferre possunt: tum etiam, quod quæ possunt, ex sola iurisdictione ab episcopo concessa habent. Secundum ad idem pertinens pastorale officium est, fidem docere populum. Huius autem functionis duo sunt gradus. Alter, illos explicare articulos qui sunt ad salutem necessarij. Et hoc propriè parœcianis sacerdotibus curam gerentibus animarum incumbit. Quare profectò huius muneris, ubi grandis est negligentia, peccatum est illis mortale. Tenentur enim plebem articulos docere fidei & Decalogum. Immo verò & orationem Dominicam: illa videlicet, quæ penitentes, an sciant, sunt interrogandi. Scire enim debet Christianus quisque quidnam sibi credendum, quidque agendum, & quid à Deo petendum. Alter gradus est altiora fidei mysteria explicando sacram scripturam propalare, ac morum probitate gregem imbuere & instituere. Et hoc propriè pertinet ad officium episcopi. Cui ideo in consecratione, tradito euangeliorum libro, sub forma præcepti dicitur: Vade & prædica populo Dei. Tertium, quod ad idem pastorem officium spectat, est gubernatio & correctio: nam & hoc pacto vita gregis seruetur. Et facultas hæc planum est, quàm sit in quolibet episcopo plenaria, nisi sit per Papam coercita: in plebano verò nulla est, aut quàm tenuissima. Potest enim plebi, ut stas temporibus sacra audiat, sacramentaque suscipiat, præcipere. An verò excommunicatione aut alia pœna in foro exteriori cogere, paulo inferius dicemus. Et per hæc intellectus est capiendus doctrinæ Dionysij supra citati, distinguentis tres hierarchicas, hoc est sacri principatus actiones: puta purgare, illuminare, & perficere. Quorum primum ait ad diaconum pertinere, secundum ad sacerdotes, tertium ad episcopos. Purgare enim est purum ab impuro separare: ut triticum cribro, & farinam discerniculo. Venientes enim ad baptismum diaconus examinabat, an vellent vitam pristinam deserere, erroresque abiurare, & sic separabat illos qui baptismum digni erant ab aliis. Sacerdos verò fidei catechismo illos erudiens, fonte sacro tingebat: ubi per gratiam gratum facientem illos illuminabat: sed episcopus confirmabat: hoc est gratia perficiebat. Deinde autem ipsorum prædicatione, quæ de sacra scriptura hauserat, illos per amplius ad diuinum amorem inflammabat, in quo Christiana perfectio consistit. Haud ergo negandum est, quin sacerdotes plebani curam verè gerant animarum, quarum etiam exhibituri Deo sunt exactam rationem, verèque sint pastores. Perfectum tamen absolutumque nomen solum congruit episcopis: ut de suo ipsorum nomine admonentur. Per hæc subinde fit etiam liquidum, quemadmodum episcopi omnes sint ac soli qui propriè loco Apostolorum successerunt, eorumque funguntur vicibus, ut habetur can. in nouo, distinc. 21. & cano. ecclesiæ principes, distinc. 35. Id quod can. quorum vices, distinc. 58. auctoritate Augu. fulcitur, iniquitatis: pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Patres missi sunt Apostoli: pro Apostolis filij nati sunt episcopi. Ad huius tamen intelligentiam, notandum est, tria esse munera in quibus res & ordo Apostolorum consistit: ut D. Thom. super illud verbum Pau. 1. ad Corinth. 12. Quosdam posuit Deus in ecclesia primò Apostolos, adnotauit: videlicet auctoritatem gubernandi fidelem populum, facultatem docendi fidem & Christianos mores. Tertio, potestatem miracula faciendi ad confirmationem doctrinæ, secundum illud Luc. 9. Conuocatis Iesus duodecim Apostolis dedit illis virtutem & potestatem super omnia dæmonia, & ut languores curarent, & misit illos prædicare regnum Dei. Quo postremo verbo intelligitur, ut eos qui verbum suscipere, gubernarent: secundum illud Luc. 10. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Et quidem quantum ad primum munus, episcopi sunt illis subrogati: tametsi illorum singuli in vniuersum Christianorum orbem potestatem haberent, Episcopi verò non, nisi in suas diœceses, sed solus Papa qui substitutus est Petro, vniuersalem retinet iurisdictionem. In secunda autem eiusdem potestatis virtute, quæ est prædicare fidem, gradus sunt dignoscendi. Apostoli nanque eousque illa pollebant virtute, ut (quod in sua 2. Canonica Petrus ait) firmissimum habentes sermonem propheticum: quidquid ipsi prædicarent, eo quod ipsi id assererent, fides esset: ut pote qui cum organa essent per quæ Spiritus sanctus loqueretur, non opus haberent cogitare quomodo aut quid loquerentur. Qui quidem gradus in ecclesia post Apostolos & Euangelistas non permansit. Potest quidem Papa & Concilium articulos fidei explicare: sed tamen eos, qui in sacra scriptura impliciti sunt, vel ex traditione Apostolorum ore tenus firmissimè habentur: utendo scilicet fundamento Christi, ac subinde Apostolorum. Illi verò sine scripturæ per-
scrutatione à Spiritu sancto mouebantur. In singulis verò episcopis neque ista quæ in Papa & concilio est facultas, inest sed tantum prædicandi, interpretandi, amplificandi, persuadendique ea quæ Christus per se perque Apostolos docuit. Tertia verò facultas faciendi miracula non perinde in ecclesia modo est atque in Apostolis extitit: quia non eadem est prorsus necessitas. Quauis ubi ratio id fieri modo exigeret, non haberet Deus manum oclusam. Ecce differentiam inter pastorem episcopi functionem, & eam, quæ est parœcianorum sacerdotum. Et ideo, ut ca. in nouo, supra citato legitur, ut episcopi Apostolis, quos Christus Luc. 9. legitur elegerit, successerunt, sic & reliqui

reliqui sacerdotes parœciani successerunt 72. discipulis: quos, quia messis multa erat, in auxiliu episcoporum idem Christus suffecit: ut Luc. 10. legitur: nepe ut eorum essent auxiliari ac ministri. Quare de lege cõmuni episcoporum est in ecclesiis parœcialibus presbyteros institueret, ut legitur c. Sicut, 15. q. 7. Sed rogas nunquid & prædicare plebanis conuenit, & aliqua iurisdictionis imago? Respondeatur, prius de prædicatione certum est nihil amplius eis ex officij necessitate incumbere quam doctrinam, ut dicebamus, Christianam populo necessariam docere. Vtrum vero sit salutare consilium illis id muneris iniungere, in Tridentino Concilio fuit in publicum concilium prolatum: & prima fronte sic nonnullis patribus apparuit, sed non defuit, qui ut sententia pensculatius ageretur, supplex orauit: à qua postea decernenda superfluum est. Enimvero ut decorum & saluterum est illis parœcialibus sacerdotibus, qui verè Theologi sint, id muneris suis plebibus impendere: sic pestilentissimum est Theologiæ ignaris id committere. Iam enim & eo miserabili loco iacet ecclesia ut in animarum cura committenda, vix vlla habeatur dignitatis ratio, præterquam quod neque proprij plebani suas ecclesias administrant, sed per vicarios id faciunt, vix Latine scientes: nempe per eos, quos quam minimo possunt pretio conducunt. Adde quod in aliquibus quas lustravi prouinciis, illi sunt plebani: qui cum neque de limine Theologiam salutauerint, tamè Latine & forte Græcè deturgescentes, putant feliciter prædicare posse. Et isti sunt, qui pestilentiore disseminant errores. Salubrius ergo populo est, eiusmodi concionibus carere, quam infici. Ad secundum interrogationis membrum respondetur: In sacerdote secundum suam propriam auctoritatem nullam existere vim coactiuam, quantum ad forum iudiciale. Nam maximè per excommunicationem quæ pœna pastorali baculo annexa est, excommunicare autem propria auctoritate, solius est episcopalis muneris: ut habetur 24. q. 3. cano. corripantur, & apud D. Thom. 4. sent. distinc. 18. q. 2. Excipit illic tamen idem doctor Sanctus furtum & rapinam, pro quibus, inquit, concessum est à iure, ut possit parœcianus sacerdos excommunicare. Iam tamen non est in usu concessio illa. Est nihilominus peccatum inobedienciæ, illi non parere in iis, quæ supra diximus iure posse præcipere: nempe ut festa ecclesiastica celebrent, & stas temporibus sacramenta suscipiant, & doctrinam ecclesiasticam discant. At nisi adsit contemptus, non est mortale aliud nouum præter transgressionem ecclesiasticam præcepti. De officiis functionibusque episcopalis plura hic essent eademque scitu perutilia adhibenda: sed vsque ad q. 3. ea duximus referuanda: ubi inter tractandam obligationem, qua episcopi tenentur in suis ecclesiis residere, commodius differunt. Posterior conclusio: Episcopales dignitates quamuis Archiepiscopus & patriarcha, immo & summum ipsum Pontificem commemoros, non sunt specie diuersæ, sed solo iurisdictionis ambitu aliæ aliis superiores aut inferiores. Ait quippe Isidorus, ut supra ex can. clericos. 21. distinc. citatum est quod episcoporum ordo quadripartitus est. Nempe in Patriarchas, Archiepiscopos, Metropolitans, atque episcopos. Est enim patriarcha, patrum summus, atque princeps: archiepiscopus verò, episcoporum princeps. Nam apud Græcè, idem est quod princeps. Metropolitans, qui certis ciuitatibus circumscripam habet iurisdictionem: episcopus vero, qui vnam regit cathedralem ecclesiam. Iam vero metropolitans nullus est sub archiepiscopo, sed ipsi sunt metropolitani. Patriarchæ vero, ut Alexandrinus, Hierosolymitanus, & Constantinopolitanus, plures sub se singuli habent archiepiscopos. Immo & Romanus olim etiam appellabatur Patriarcha. Horum ergo dignitates ait libr. 4. c. de ordinibus. Altiſſiodoren. saltem episcopalem & archiepiscopalem (nam de aliis non meminit) vere esse sacramenta eademque distincta. Nam ut argutum primo loco est, ut episcopus sacerdotes atque alios ministros ordinat & consecrat, sic & Archiepiscopus ex proprio officio habet ordinare episcopum: Episcopi autem non nisi ex commissione. Nihilominus conclusio à nobis asserta indubia esse debet. Primum siquidem quantum ad id quod ait episcopalem dignitatem esse sacramentum, iam supra satis reprobatur. Cæterum, & quod eiusmodi ordines episcoporum inter se genere non differant, sed sint eiusdem generis & speciei, probatur. Nam quidquid potest archiepiscopus & Patriarcha, potest episcopus in sua diœcesi, etiam episcopos consecrare & Papa. Et quamuis hoc faciant forsitan ex commissione, hoc accidit propter iurisdictionis defectum, non autem ex defectu episcopalis dignitatis. Quemadmodum ob solum defectum similem non potest sacerdos quemquam absolueret cum virtute characteris quoscunque posset indiscriminatim. Et per hoc solum restat eius argumentum. Ad secundum autem de Pontifice maximo pariter negatur, dignitatis specie cæteris sibi subditis antecellere: Sed quantum ad iurisdictionis vniuersalitatem, iura omnia illi primatum perhibent. Nam quantum ad dignitatem, etiam episcopus Hostien. ipsum consecrare consuevit. Neque quidpiam spirituale est ad corporis Christi consecrationem relatum, quod Papa efficere potest, quod non queat etiam simplex episcopus quantum ad suam spectat dignitatem nisi sit ratione iurisdictionis ab ipso Papa cohibitus. Itaque habet se inter episcopos summus Pontifex (quantum ad dignitatem episcopalem) sicut Petrus inter Apostolos, quorum, quatenus ecclesiam representabant, caput erat: tametsi quatenus erant Apostoli, essent pares: ut canon. in nouo, supra citato habetur, distinc. 21. Neque vero quatenus episcopi ordinati ab ipso fuere, sed à Christo constituti. Præminent ergo episcopi sacerdotibus altiori dignitatis genere: Papa vero episcopis in eodem genere: sed tamen quatenus Christi vicarius, omnium est caput: vnde illi singulariter prius dictum est, Tibi dabo clauis regni cœlorum: Matthæ. 16. licet postea Ioan. 9. omnibus data sint: eique peculiariter dictum est, Pasce oues meas: licet in ipso cunctis sit episcopis dictum: qui per ipsum erant ratione iurisdictionis in orbem distribuendi. Decuit enim maximè, ut Christus suam potestatem vni committeret capiti, ut tota Christiana politia imaginem regni spiritualis præ se ferret, quæ omnium est politiarum optima.

Quæstio.
Solutio.In sacerdote
nulla existit
vis coactiuam
quantum ad forum
iudiciale, si
eius nudam
auctoritatem
spectes.Postrema
conclusio.

Altiſſiodorenſis.

Probatio
serta cõclusionis.Ad secundum
argumen.

Vtrum institutio episcopalis dignitatis sit de iure diuino.

Primum argumentum.

POST hæc tandem vt hæc tota quæstio absoluat, Quæritur, vtrū episcopi sint iure diuino instituti? Apparet enim aliter res habere. Primum, quia præter Apostolos neminem legitur Christus instituisse episcopum: sed Apostoli ipsi sua auctoritate illos instituebant: vt patet de Timotheo & Tito, quos Paul. constituit, ergo pariter episcopi non debent ceteri iure diuino creati: sed à Papa iure positivo, penes quem diximus summam iurisdictionem ecclesiæ esse. Secundò, id confirmatur factò ipso Christi, Petrum sibi substituentis. Ipsi enim singulariter iussit dicens, *Pasce oues meas.* Ac si dixisset, *Tibi summam rei huius concedo: tu ipse pro tuo arbitratu de illa dispone:* ergo episcoporum institutio non Christi, sed Petri est, eiusque successoris. Vnde vox illa ipsius in 1. eius cano. c. 5. *Pascite, qui in vobis est, gregem: nõ diuina, sed humana, nempe Petri præceptio apparet.* In contrarium est illud Pauli Act. 20. *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.*

Secundum.

Paulus.

Constitutum quidem supra reliquimus, dignitatē episcopalem ab Apostolorum seculo à sacerdotio propria dignitate & muneribus fuisse secretam. Desideratur autem quā maximè ad rei præsentis elucidationē, nosse quo fuerit iure instituta. Nam cum Papæ sit episcopos eligere, videtur eius institutio. Id quod ad persuadendam ipsorum residentiam tanti refert scire, vt inde sint præcipua argumenta petenda. Et qui cauillari eluderēque rationes pertendunt, quibus saluberrimum illud ac diuinum residentiam ius fulcitur, non alio se protegent, æneo clypeo, quam quod aiunt non à Deo immediatè, sed

Catharini fundamentum ad inficiendam residentiam.

à pontifice episcopos fieri. Sic enim quidam coarmavit sese in defensionem, vt ipse arbitratus est, episcoporum: videlicet vt eos à iure diuino residendi liberaret: vt q. 3. fusius luculentiusque patebit. Quemadmodum enim inquit episcopus iure diuino residere teneatur, cum nullus à Deo immediatè fiat episcopus, sed à Pontifice? Ipsius enim est diuidere dioceses & particularia ouilia, & imponere curam. Multaque alia id genus subdit, quæ illic amplius differemus. Hic ergo more nostro duæ sunt conclusiones asserendæ & irroborendæ: vt pote quæ basis futuræ sunt ac fundamentum illius disputationis. Duobus enim modis comminisci quis potest episcopatus particulares nempe summo inferioris, non esse de iure diuino. Vno, quod dignitas ipsa non fuerit à Deo ipso instituta, veluti sunt sacramenta, sed à Papa, vt est quadragesimalis abstinencia, particulariumque obseruatio festorum, & annualis confessio. Altero verò, quod eorum electio, quæ per pontificem fit, non sit diuina, hoc est de iure

Prima conclusio.

Ratio conclusiois.

diuino, quorum vtrunq; est aperte falsum. Sit ergo prior conclusio: Episcopalis ordo, hoc est gradus & dignitas, institutio prorsus diuina est, quam Christus ore suo proprio fecit: hæc iam satis in superioribus est demonstrata, Christus enim ipse Apostolos elegit, cui muneri annexa est episcopalis dignitas, putà Christianum gregem pascendi. Illam autem dignitatem, præter spiritum propheticum quo illos imbuit, nõ in tēpus instituit, sed vt perpetuo in ecclesia perduraret: ergo episcopalis dignitas & gradus qualis nunc in ecclesia perseverat, ipsissima est Christi institutio. Posterior quidem præmissa nemini in dubium venire potest: quandoquidem Christus ecclesiam fundauit perpetuo duraturā, perpetuoque pastu gubernationisque adminiculo indigentem: cui aded in singulis prouinciis fides morumque norma perpetuo esset elucidanda. Nõ ergo in tēpus sed in perpetuum hanc instituit dignitatem. Huc secundò accedit testimonium Paulinum ad Ephe. 4. Et ipse dedit quosdam Apostolos quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores & doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei, Pastorum autem nomine episcopi potissimum, vt dictum est, censentur: ergo illi necessarij sunt in ædificationem corporis Christi: atque aded à Christo instituti sunt, vt quantum Ecclesia, tantū essent duraturi. Tertiò: Sacerdotium Euangelicum præstantius est Mosaico, plusque aded necessarium: illud autē in pontificem & sacerdotes diuisum pro toto legis tempore diuinitus institutum est: ergo & nostrum sacerdotiū, in quo episcopi sacerdotibus præferuntur, à Christo est vsq; ad finem mundi institutum. Id quod Paul. ad Hebræ. contestatur dicens Translatio sacerdotio, necesse est vt & legis translatio fiat. Nisi quod cum sub illa lege vnus duntaxat populus vnique tantum synagoga degeret, vno præcisè opus erat pontifice: ecclesiæ vero Euangelicæ in totum orbem latè patentū quàm plurimis. Id etiam quarto ratione patet, Christus fuit solus ecclesiæ fundator. Vbi enim ait Paulus, fundamentum neminem posse aliud ponere quàm quod positum est, quod est Christus Iesus, non solum personam designat, verum & eius leges & politiam. Vnde ad Petrum ipse ait: Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Ad foundationem autem ecclesiæ non solum ducentes condere, verum & magistratus instituere, qui ecclesiam secundū easdem leges gubernarent. Qui quidem non alij sunt quam episcopi, qui secundum verbum August. pro patribus Apostolis nati sunt nobis filij: ergo episcopalis functio institutio Christi est: aliàs non satis firmiter fundasset ecclesiam. Quinto: Sacramenta & quæ illis necessaria sunt, Christus ipse per se instituit, ac perinde sacramentorum ministros, quare ipse sacerdotes ordinauit. Episcopi autem soli proprio nomine habent quædam sacramenta administrare: nempe ordines & confirmationem. Haud ergo dubium est vllum, quin Christus non solum Papatum, verum & dignitatem episcopalem, quæ latissime ad omnes Antistites patet, instituit. Sextò: Dignitas episcopalis, vt in præcedentibus monstratum reliquimus, eiusdem generis est in omnibus episcopis: nam sola iurisdictionis latitudine inter se distant: ergo quatenus Papæ & reliquis episcopis communis est, eodem auctore Christo instituta est.

Ratio altera.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

diuino, quorum vtrunq; est aperte falsum. Sit ergo prior conclusio: Episcopalis ordo, hoc est gradus & dignitas, institutio prorsus diuina est, quam Christus ore suo proprio fecit: hæc iam satis in superioribus est demonstrata, Christus enim ipse Apostolos elegit, cui muneri annexa est episcopalis dignitas, putà Christianum gregem pascendi. Illam autem dignitatem, præter spiritum propheticum quo illos imbuit, nõ in tēpus instituit, sed vt perpetuo in ecclesia perduraret: ergo episcopalis dignitas & gradus qualis nunc in ecclesia perseverat, ipsissima est Christi institutio. Posterior quidem præmissa nemini in dubium venire potest: quandoquidem Christus ecclesiam fundauit perpetuo duraturā, perpetuoque pastu gubernationisque adminiculo indigentem: cui aded in singulis prouinciis fides morumque norma perpetuo esset elucidanda. Nõ ergo in tēpus sed in perpetuum hanc instituit dignitatem. Huc secundò accedit testimonium Paulinum ad Ephe. 4. Et ipse dedit quosdam Apostolos quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores & doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei, Pastorum autem nomine episcopi potissimum, vt dictum est, censentur: ergo illi necessarij sunt in ædificationem corporis Christi: atque aded à Christo instituti sunt, vt quantum Ecclesia, tantū essent duraturi. Tertiò: Sacerdotium Euangelicum præstantius est Mosaico, plusque aded necessarium: illud autē in pontificem & sacerdotes diuisum pro toto legis tempore diuinitus institutum est: ergo & nostrum sacerdotiū, in quo episcopi sacerdotibus præferuntur, à Christo est vsq; ad finem mundi institutum. Id quod Paul. ad Hebræ. contestatur dicens Translatio sacerdotio, necesse est vt & legis translatio fiat. Nisi quod cum sub illa lege vnus duntaxat populus vnique tantum synagoga degeret, vno præcisè opus erat pontifice: ecclesiæ vero Euangelicæ in totum orbem latè patentū quàm plurimis. Id etiam quarto ratione patet, Christus fuit solus ecclesiæ fundator. Vbi enim ait Paulus, fundamentum neminem posse aliud ponere quàm quod positum est, quod est Christus Iesus, non solum personam designat, verum & eius leges & politiam. Vnde ad Petrum ipse ait: Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Ad foundationem autem ecclesiæ non solum ducentes condere, verum & magistratus instituere, qui ecclesiam secundū easdem leges gubernarent. Qui quidem non alij sunt quam episcopi, qui secundum verbum August. pro patribus Apostolis nati sunt nobis filij: ergo episcopalis functio institutio Christi est: aliàs non satis firmiter fundasset ecclesiam. Quinto: Sacramenta & quæ illis necessaria sunt, Christus ipse per se instituit, ac perinde sacramentorum ministros, quare ipse sacerdotes ordinauit. Episcopi autem soli proprio nomine habent quædam sacramenta administrare: nempe ordines & confirmationem. Haud ergo dubium est vllum, quin Christus non solum Papatum, verum & dignitatem episcopalem, quæ latissime ad omnes Antistites patet, instituit. Sextò: Dignitas episcopalis, vt in præcedentibus monstratum reliquimus, eiusdem generis est in omnibus episcopis: nam sola iurisdictionis latitudine inter se distant: ergo quatenus Papæ & reliquis episcopis communis est, eodem auctore Christo instituta est.

tura est. Septimo: Episcopalis dignitas inter carismata numeratur, quibus Christus sponfam suam ecclesiam donauit. De quibus nimirum ait Paul. 1. ad Corinth. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem Dominus, & diuisiones operum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Ergo episcopalis dignitas donum Dei est per ipsum ecclesiæ donatum, secundum verbum Paul. 1. ad Thimot. 4. Noli negligere gratiam quæ in te est: quæ data est per prophetiā, cum impositione manuum presbyterij. Postremo deniq; id confirmatur: Cum Papa episcopum eligit aut cõfirmat, non magis instituit episcopalem dignitatem, quàm instituitur Papalis, dum ipse eligitur, sed sola persona ad eandem dignitatem applicatur. Accedit tum demū & Pius Papa, qui canon. oues. 6. q. 1. contestatur hanc veritatem, dicens, quod episcopos Deus sibi oculos elegit. est ergo certo certius, & si sic de his quæ sunt fidei loqui liceret, luce euentius, Christum instituisse dignitatem episcopalem, quæ modo in ecclesia viget. Ecquis enim credat tam insignem magistratum in arbitrio Papæ posuisse, vt ipse illum crearet? Et ita omnes Theologi tenent in 4. dist. 24. omnesque iuris canonici interpretes, qui id ipsum confessissimum habent. Qua utiq; ratione Paulus nõ hominis ministros, sed Dei prorsus Apostolos, ac perinde eius successores episcopos, ac demum sacerdotes, existimandos docet. Sic enim, inquit, nos existimet homo vt ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei. Cum Papa episcopos creat aut episcopi sacerdotes ordinant, nihil aliud faciunt quàm ceu Christi ministri, Dei mysteria dispensare. Hanc ergo cõclusionem tam multis duximus asserendā, nõ quod vllus de illa dubitare credendus sit, sed vt per illam falsitas apertius innotescat assertionis illorum, quos supra citauimus: in quibus est Catharinus, qui aiunt episcopales functiones eorumque obligationes ad residendū ob id esse de iure duntaxat pontificio, quod Papa est, qui illos eligit applicatque ad suas singulorum ecclesias. Cuius contraria impræsentiarum asseritur talis conclusio: Episcoporum electio, atque adeo obligatio ad sua exercenda munera, est de iure diuino. At verò sunt qui hanc conclusionem, quanuis veram, non satis ex suis principiis deducunt: quorum est Torrensis ille, alioqui nõ poenitendus auctor, quem supra lib. 8. citauimus: qui quidem plus inferunt, quam veritas permittat. Existimant inquam ob id eiusmodi episcoporum electiones esse de iure diuino, quod fiunt à Papa, quatenus est ecclesiæ minister. Quæ profecto causa ad colligendum nõ satis est firma: neque exemplū quod subdunt talem habet in vniuersum efficaciam. Aiunt enim quod sicut baptizatio, quia fit à ministro Dei eius ipsius nomine, est de iure diuino: sic electio episcopi, quam facit Papa. Sed possent qui contrarium defendunt, hoc pacto rationem hanc debilitare: Christus Papæ & Concilio non modo administrationē commisit eorum quæ ipse instituerat, verum & facultatem tradidit nouas condendi leges & ritus. Quare obseruatio quadragesimæ festorumque multorum merè sunt positiui iuris, nempe pontificij. Et idem merito censeri solet de consecrationibus Ecclesiarū, altarisque ornamentorum. Quocirca nulla est collectio hæc, si in vniuersum fiat. Pontifex quasi Dei minister hoc aut illud facit: ergo est de iure diuino: nisi antecedenti adhibeas illa facere tanquam institutionem ipsius Dei, vel quam Apostolis ipse explicuit, vt ecclesiæ verboreus traderent. Quocirca ceu fundamentum huius posterioris conclusionis priorem anteieimus. Est autem prius nostra nobis explicanda conclusio: intelligi Episcoporum enim electiones esse de iure diuino, bifariam intelligitur. Vno modo in genere, quod singulis ecclesiis secundum ecclesiasticam diuisionem sui applicentur episcopi. Alio modo, quod hic Petrus aut Paulus huic aut illi. Et quidem in hoc secundo sensu notum est, hanc huius personæ electionem non esse de iure diuino eo pacto, quo electio Matth. ac subinde Pauli: sicuti aliorum Apostolorum fuit à Deo facta sed ex humano eligentium iudicio, aut Papæ. In priori ergo sensu intelligenda est conclusio: quæ quidem facile ex præcedenti sic colligitur: Deus Dei minister id quod ipse instituit ipse iussu dispensat, actio est de iure diuino cõfenda: cum autem Papa episcopum confirmat & consecrat: alicuique attribuit ecclesiæ, id exequitur quod Christus in genere instituit, quodque ei facere iussit: ergo id iuris diuini censendum est. Posterior quidem præmissa superiori conclusione satis est demonstrata. Prior verò in sacramentorum administratione perspicua fit. Baptizatio namque & sacramentalis absolutio & similia licet per ministros ecclesiæ immediatè (vt isti loquuntur) fiat nihilominus ob id iuris diuini sunt, quod Christus illa instituit, eiusque nomine fieri sic ac dispensari iussit. Et hoc est, quod Paul. in priori ad Corinth. epistola admonitum esse curauit, vbi illa sugillat diuersa symbola. Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, &c. Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? & infra c. 3. Quid igitur est Apollo? quid verò Paulus? ministri eius cui credidistis: & vnique sicut Dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit: sed Deus incrementum dedit. Deus ergo per ministros sacramentorum gratiam dispensat. Et pariter omnino de episcoporum electionibus censendum est: parique modo nos docuit Paulus loqui. Sic enim locis supra citatis ait: Christus posuit quosdam Apostolos, alios verò pastores & doctores &c. Et alibi: Attendite vniuerso gregi, in quo vos posuit Spiritus sanctus. Et cum Exodi vigesimooctauo, Deus Moyse iussit, dicens: Applica ad te Aaron & filios eius, vt sacerdotio fungantur mihi: nunquid propter quod per ministrum Dei illa facta fuerit applicatio, continuo fit consequens non fuisse diuinam? Nõne & de episcopis qui à Pontifice summo creantur, assertio vera est, quod sint serui, quos Dominus constituit super familiam suam. Vide consecratoris verba. Ait enim inter alias benedictiones ad Deum loquens. Sit fidelis seruus & prudens, non quem ego aut Papa, sed quem constituas tu Domine super familiam tuam: vt det illi cibum in tempore opportuno: & exhibeat omnem hominem perfectum. Hæc est enim episcopalis functio, perfectionem tum docere, tum etiam persuadere. Seductorium ergo argumentum est: Electiones episcoporum distributionesque ecclesiarum per Pontificem fiunt: ergo id non est de iure diuino. Enimvero cum Christus permanens nobiscum non esset in æternum, vt nos

Septima ratio.

Paulus.

Postrema ratio.

Pius Pap.

Secunda conclusio.

Torrens.

Bifariam

intelligi

episcoporum

electiones

esse de iure

diuino.

Probatio

conclusio-

nis.

vt nos exteriori functione, vt dum inter mortales agebat, gubernaret, sed Spiritus sanctus quem nobis in hoc misit, vt intima mentis tantum motione ecclesie assideret, fieri nequiuisset aliud, quam vt que Christus instituerat, ministris committeret, qui externo foro & iudicio nomine ipsius prohiberent. Vnde Paulus non simpliciter, sed per externam ceremoniam, nempe per manuum impositionem Timotheum ac Titum ordinauit. Id quod commentarijs super Isai, adnotauit Hieron. inquit ordinacionem non tantum precibus, sed manus impositione perfici, ne vocis tacita imprecatio clericos ordinet nescientes. Adde, id quod isti aiunt, immediatè eiusmodi electiones per pontificem fieri, æquiuocatione laborare. Immo verò secundum Philosophum lib. 1. Posteriorum Analyticorum, illa causa dicitur immediata quæ est omnium prima: sicuti immediata principia sunt in quæ vltima fit resolutio. Quare Deus est qui immediatè huiusmodi facit electiones per suos ministros. Sed tamen esto causa secunda dicatur immediata, eò quod inter ipsam & effectum nihil mediat. Sicut dum quis baculo mouet lapidè, baculus dicitur immediatè tangere lapidè: nam & hoc quoque pacto permittitur inter philosophos, locutio, inepta tamen est illatio. Quidquid Papa immediatè faciat, continuò excludere à iure diuino: tunc scilicet, quando Deus qui illud instituerit & fieri præcepit, & tanquam primus auctor charismata potestatisque confert veluti episcopo, vsu venit qui eligitur & consecratur. Sed alia consulenda est ratio ad explorandum sitne id quod Papa facit de iure humano: nempe vt supra dicebatur, sit ne institutio ecclesiastica per potestatem à Deo traditam nouas instituendi, tum leges, tum etiam ceremonias. Et quo tandem aduersarios de sua ipsorum confessione reuincamus, quaeritur: Cum episcopus ex Papæ commissione alium eligit & consecrat, vtrum illa electio & consecratio censeatur Papæ an illius episcopi qui eius fungitur vicibus. Profecto non negabunt quin sit potius Papæ delegantis, quippe cuius auctoritate fit, quam delegati. Pari ergo modo dicendum quod cum Papa eligit, vel consecrat, illa electio est de iure diuino. Id quod postremo isto testimonio corroboratur. Nam si dignitas episcopi affectus esset Papæ, posset quidem eum illa priuare: vt potest cum eum deponit ecclesiastica spoliare iurisdictione. Et tamen quidquid Papa post consecrationem attentet non potest dignitatem illam auferre: perinde ac si character esset sacramentalis. At fortè non desit qui ex nostra nos confessione hoc pacto coarguat. Quamuis electio in genere sit de iure diuino, nihilominus hæc quæ fit huius personæ, non fit nisi humano arbitratu: ergo hoc sufficit vt electiones simpliciter dicantur de iure positio. Id quod inde confirmatur quod sicut multi regnant: vt Deus per prophetam conqueritur, & non per ipsum: ita Hieremias 23. lamentatur, quod pastores dilacerant gregem pascuæ suæ: & in Evangelio quod intrant non per ostium, sed vt fures & latrones aliunde: qui ideo non Dei numine, sed humana voluntate eliguntur: atque adeo non diuino iure, sed humano. Ad hoc respon. aliud esse ius, aliud iuris vsus. Ius enim est facultas & præceptio faciendi id quod Deus ipse instituit. Quod ideo diuinum est. Vfus autem est exercitium quod in facto consistit: & hoc relinquitur prudentiæ & iudicio eligentium & confirmantium. Quocirca potestas episcopalis, nisi fiat claue contra iura errante, vt puta quod irregularis non eligatur semper iure diuino confertur. Quod autem bonus vel malus eligatur, hoc dependet ex facto & vsu humano: ex quo procedere contra Dei voluntatem potest electio mala. Atque in hoc, de quo nos aduersarii decipi arbitrantur, ipsi falluntur. Censent inquam nos inde seduci, quod ex eo quod Episcopatus est de iure diuino, elicimus electiones episcopales eodem fieri iure. Hæc autem non nostra est fallacia, sed sua: qua ex eo quod vsus iuris sit arbitrio & iudicio humano inferunt electiones esse de iure humano. Audiant quæso Leonem Pontificem in sermone de assumptione sua. Dignatio inquit, cælestis gratiæ gignit Antistitem. Et Ambrosius in Pastoralis, contra eos qui pretio ordines conferunt. Quis, inquit, dat gratiam episcopalem, Deus an homo? Et respondet, Sine dubio Deus: sed tamen per hominem dat Deus. Homo imponit manus, Deus largitur gratiam. Episcopus inquit ordinem, & Deus tribuit dignitatem. Si homo in ordine nihil amplius operatur, nisi seruitium, quod ei creditur, cur Deo totum negatur, qui ipsum ordinem tibi largitur; Hæc ille. Electio ergo iure diuino fit. Ne de nomine disputare videamur, dicimus quod quidquid potestatis Papa eligens confert, iure diuino Deique nomine confert: atque adeo quidquid tunc ei præcipit, iure diuino præceptum est existimandum. Exempli gratia. Cum consecrator ait: Accipe Euangelium, & prædica populo tibi commissio. Illi contrarii nobis auctores vocem esse aiunt non Dei immediatè, sed Papæ. Quare ordinatus, inquit, Episcopus arbitrio Papæ id exequi tenetur: vt si Papa voluerit, ne ille resideat, aut si non curauerit vt episcopale munus rectè exerceat, ipsi Papæ imputandum est, non autè episcopo. Atque in hoc puncto status litis consistit. Ecquis autè hoc ferat audire? Ecquis inquam, vllò modo ambigere queat, quin vox illa perinde habeat, ac si illa Christus proprio ore protulisset? quandoquidem quod ipsissimus instituit, iussuque suo, ore sui organi profertur: Deum ergo id loquentem debet episcopus auscultare: diuinòque subinde id iure sibi imperari. Nā retrocedamus paulò ante in consecratione. Cū ait consecrator. Accipe baculum pastoralis officii, vt in corrigendis vitiis pie sequias, iudicium sine ira teneas, &c. Quo nomine illa proferuntur? Nōne Dei? Nunquid non ipse est qui per suum ministrum illa confert potestatem & charismatis donum quod ipse instituit? Vide quemadmodum id planissime subiuncta precatio explanet, quæ ad Deum funditur. Subdit namque qui consecrat: Creator & consecrator humani generis, dator gratiæ spiritualis, largitor æternæ salutis: Tu Domine emitte tuam benedictionem super hunc anulum, vt quicumque hoc sacrosanctæ fidei signo insignitus incesset, in virtute cælestis defensionis ad æternam sibi proficiat salutem. Et quasi iam Deus ad precatorem annuerit. Accipe anulum, fidei scilicet signaculum, quatenus sponsam Dei, sanctam videlicet ecclesiam intemerata fide ornatus illibate custodias. Deus ergo est, cuius nomine fit electio, & potestatis donatio. Id quod ex illo verbo Numer. vndecimo, fit notius. Iussit enim Deus Moyse dicen-

Congrega

Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel &c. & auferam de spiritu tuo, tradamque eis vt sustentent tecum onus populi, & non tu solus graueris. Re vera, illa institutio fuit diuina. Quod autè ait, Auferam de spiritu tuo, non sic est audiendum quod donum Moyse collatum curtandum esset, sed quod de eodem spiritu quo illum donauerat, donaret etiam suis auxiliatoribus. Quare idem genus gratiæ confertur omnibus episcopis. Vnde consecrator, Propitiare, inquit, Domine supplicationibus nostris: & inclinato super hunc famulum tuum cornu gratiæ sacerdotalis, benedictionis tuæ in eum infunde virtutem. Ex his ergo fit planè consequens, Episcopum non Papæ, sed ipsissimo Deo fidem suam obstringere. Quare facta electione, non Papæ, sed ipsi redditurus est animarum rationem sibi commissarum. Ecce in quo veritas ab eorum opinione quos hic redarguendos duximus, distat, & quo quaestionem præsentem perducere constituimus: Videlicet electionem quæ fit à Papa eatenus esse de iure diuino, vt eius vinculo ille qui personam induit episcopi, & residere teneatur in sua ecclesia, & alia exhibere perficeretque munera quæ suæ pastorali dignitati incumbunt. Atque adeo hinc sumendum nobis restat initium quaestionis tertiæ de eorum residentia.

Ad primum igitur argum. eorum quæ in fronte quaestionis proposita sunt, responderetur: quod etsi neminem Christus legatur instituisse episcopum præter Apostolos, vbi eos prædicatum misit: nam illi functioni episcopalis erat annexa: & singulariter Petrum sub pastoris nomine: tamen cū eandem auctoritatem, vt dictum est perpetuo permansuram fundasset, eo ipso facto in Apostolis, & singulariter in Petro singulis futuris episcopis locutus est. Itaque quod Petro dixit, Pasce oues meas: cunctis qui per ipsum creandi essent episcopi dictum voluit: nepe vt eo ipso quod quisque creatus esset, idem sibi datum diuinitus præceptum intelligeret. Ad secundum respond. propterea singulariter dictum fuisse Petro, Pasce, quod quantum ad iurisdictionis plenitudinem singulariter ipsum caput constituerebat. Quocirca sicut illi peculiariter permisse sunt clauis regni cælorum. Matthæ. 16. quas postea Ioan. 9. cunctis dedit Apostolis: quin verò & Ioan. 20. cunctis suo gradu sacerdotibus in foro conscientiarum: sic hoc quod ipsi dixit, Pasce, cunctis factus est. Ad aliud autem verbum eiusdem Petri, Pascite qui in vobis est gregem Domini: negamus Catholicè idemque firmissimè vocem esse præcipue Petri. Immo id nomine Dei admonuit. Quin verò mirari satis istos nequeo qui contrarium putant: videlicet vocem esse perinde à Petro prolata ac si episcopus suis præciperet subditis, aut prælatus monachis aliud quidpiam quod sua esset ordinatio & præceptio. Cū planum sit ac perspicuum ceu diuinum organum esse locutum: perinde nimirum atque Paulus vbi aiebat: Attendite vobis & vniuerso gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit. Consultò namque dixit, Pascite gregem Domini. Nam si oues sunt Domini, cuiusnam pastores nisi Domini, & cuius præcepto pascere tenentur, nisi Domini? Vnde Hieron. ad Nepotianum: & refertur, distinc. 9. cano. esto. Petrus secundum Domini præceptum illud dixisse.

Ad primum arg.

Ad secundum arg.

QVAESTIO SECUNDA, DE EPISCOPATU OPTANDO, INEVNDO, ET CONFERENDO.

S. Thom. 2. 2. quaest. 185.

ARTICVLVS I.

Vtrum liceat episcopatum appetere.

CONSTITVT O ergo quidnam sit, quòque iure dignitas Episcopalis fuerit instituta substatitur secundum rerum ordinem de eius desiderio, operationeque & collatione sermone subtexere. Et ne D. Tho. honorem quem hactenus detulimus, adimamus: nempe vt vbi ipse loquitur eius interpretemur mentem, exponenda nobis est quaestio eius 185. secunda secundæ. Arguitur enim quod desiderare affectareque Episcopale munus, sit non modò licitum, verum & laudabile. Ait enim primum omnium Paulus 1. ad Timot. 3. Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: desiderium autem boni operis, dignum est laude: ergo & Episcopatum optare. Secundò: Episcoporum status præstantior est & excellentior quam monachorum religio, monachatum autem expetere pietas est & religionis officium: ergo optatius erit ad Episcopatum anhelare. Tertiò Prouer. 10. legitur: Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis: benedictio autem super caput vendentium, ille autem qui vita & scientia pollet, atque adeo Episcopali muneri idoneus est, videtur spiritualia frumenta abscondere, si se eidem muneri subducatur: cui si se subdat, eadem spiritualia frumenta salubriter dispensare potest: ergo idem munus retractare vitio dandum est, optare verò laudi tribuendum. Quartò: Sanctorum exempla ceu documenta nobis ad imitandum proponuntur, secundum illud ad Rom. 15. Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: legitur autem Isaias 6. eundem Prophetam ad munus se Prædicationis obtulisse: vbi ait. Ecce ego, mitte: ergo illud nulla reprehensione, immo premio dignum est. In contrarium facit verbum illud August. 19. de Ciuit. Dei. Locus superior sine quo populus regi non potest. etsi administraretur vt decet, tamen indecener appetitur.

Primum argum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Ad quaestionem, vt literam S. Tho. consueto more in conclusiones colligamus, supposita triformi diuisione, quinque conclusionibus responderetur. Est enim in episcopali munere tria considerare. Primum scilicet, quod omnium est caput & finis, episcopalis operatio & functio per quam communi salutis populi consulitur: id quod verbo illo designauit Christus, Ioan. vltim. Pasce oues meas. Secundum est ordinis gradusque celsitudo & eminentia, ad quam episcopus assumitur: secundum illud

Tria in episcopali munere consideranda.

Matthæ.

Matt. 25. Fidelis seruus & prudens quem constituit Dominus super familiam suam. Tertium deniq; in eodem munere tanquam consequens anexumq; attenditur, honor reuerantiaque ac temporalium prouentuum affluēs copia: secundum illud Apost. 1. ad Timo. 5. Qui bene præsunt præsbyteri, duplici honore digni sunt: nempe & apud Deum, & apud homines: hac ergo substrata distinctione, prima conclusio, vt à postremo membro exordiamur, est: Episcopatum intuitu affectuq; temporalium bonorum appetere, manifestarium crimen est ambitiosae cupiditatis: nam cum bona temporalia non sint nisi subsidia & sustentacula, ad finem administrationis instituta, eadem temporalia praecepta intentione appeti, peruersa appetitio est. Cuius quidem criminis obiurgabat Pharisaeos Redemptor, Matt. 25. vbi aiebat Amant primos occubitus in cœnis, & primas catedras in synagogis, salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Secunda conclusio circa secundum distinctionis mēbrum Episcopatum ratione celsitudinis & eminentiæ ambire nihilominus est criminofum: nam eiusmodi gradus altitudo consequens est ad operis functionem: quare cum illa primum appetitur praecepta est appetitio. Vnde & idem Seruator noster. Matt. 20. vituperio illud tribuit, vbi ait, Scitis quia principes gentium dominantur eorum: vos autem non sic: sed qui maior est inter vos, sit tanquam minister.

Chrysof. Vbi Chrysof. Per hoc, inquit, ostenditur gentile esse primum cuperet: & sic gentium comparatione eorum astantem animam conuerit. Tertia conclusio: Episcopatus functionem ad animarum salutem illum qui dignus existimatur appetere, studiosum officium est egregiaque laude commendandum. Hoc enim est quod Paul. laudat: quoniam affectus ex obiecto perpenditur: & illud per se opus, charitatis existit officium. Quarta conclusio. Eiusmodi opus episcopale etiam ad consulendum proximorum vtilitati expetere ob id quod gradus celsitudo illi adiungitur, presumptuosum videtur: atq; adeo reformidandum est: nisi vbi manifesta id necessitas exegerit. Vnde Grego. 1. parte Pastoralium, c. 8. Tunc inquit laudabile fuit episcopatum quærere quando per hunc quenquam dubium non erat ad suplicia grauiora peruenire. Quibus verbis scienter explicuit ipsum per se bonum opus esse, vbi culmen celsitudinis non habet annexum. Quare tūc tēporis rari erant qui id oneris sibi imponi cuperent: nempe illi duntaxat qui charitatis zelo ad id diuinitus excitabantur. Qua vtique ratione ibidem Greg. c. 7. Isaia zelum offerentis se commendat. Quinta conclusio. Nihilominus potest quispiam absque illa praeceptione appetere se esse episcopatu dignum, prouinciamque illam dignè administrare siue infula insignitus sit, siue antea quam ad id muneris assumatur: ita vt desiderium non in celsitudinem & primatum, sed in obsequium ipsum Dei gregisq; beneficium feratur. Conclusio est tertia appendix. Vnde super Matt. Chrysof. Opus quidem desiderare bonum, bonum est: primatum autem, hominis vanitas est concupiscere: primatus namque fugientem se desiderat, desiderantem se horret. Assertionem tamen veram siue plusculum tamen lucis appetunt. & primum circa duas priores ambigitur, quantum nam culpæ in eo immoderato affectu insit, dum quis aut temporales prouentus aut humanos honores prae ipsa episcopali functione desiderat: vtrum scilicet genere suo mortale sit crimen. Apparet enim sic esse, eo quod est peruersus affectus erga res sacras. Sed nihilominus ab altera parte pugnat argumentum, quod cum illa iusta sint illius officij præmia moueri eorum affectu ad optandum episcopatum: dummodo paratus homo sit rectè & ritè ipsum administrare: nulla videtur, aut perexigua culpa. Nam cum honos, vt ait ille, alat artes, consultò eiusmodi præmia proposita esse videntur, vt homines ad studia allesti digni fiant huiusmodi dignitatibus aduēdis. Respondetur bifariam contingere appetere episcopatum propter tēporalia bona. Vno modo vt hæc ordinis peruersitas sit obiectum appetitus. Itaque vox propter, designet bona temporalia esse finem episcopatus, vt cum dicit, Appeto episcopatum propter bona tēporalia, affectus appetendi feratur in illum inuersum ordinem, scilicet episcopatus propter bonum temporale. Et re vera hoc genere suo existit peccatum mortale: quia rerum ordo eis diuinitus inditus peruertitur. Est enim debitus ordo, vt episcopatus propter functionem legitimam appetatur. Subsidia vero, tēporalia ad sustentationem vt re-
D. Tho. & possit iniunctum onus administrari. Quod quidem S. Tho. statim in c. quæstionis docere cogitauit: dicens, Principale & finale in episcopatu esse episcopalem operationem per quam proximorum vtilitati intenditur. Quare ad argumentum proximè factū respondetur. Primum, quod & si eiusmodi homo in animo habeat rectè episcopatum administrare, nihil ominis præsentissimo exponitur periculo precipuam habendi curam deglubendi gregem, procurandiq; honorem & fastum, posthabendiq; animarum curam: nam qualis ordo est in appetitus obiecto, talis est in opere metuendus. Præterea. Et si nullū tale immineret periculū, appetitio ex suo ipsius obiecto peruerso vitaretur. Secundo autem, modo contingit episcopatum appeti ratione temporalium quæ ei annectuntur: non quod ratio illa constituitur finis episcopatus qui concupiscitur, sed quod fuerit prima ratio mouendi appetitum. Et huiusmodi affectio non apparet genere suo mortalis: cum per illam non constituitur peruersus ordo in rebus. Possunt enim bona temporalia mouere hominē ad appetendum episcopatum: & si ipsa functio episcopalis non ordinetur in finem illum. Immo potest amor temporalium mouere hominem ad amandum Deum propter se, atque ad episcopatum. Sicuti & timor inferni potest eodem ordine appetitū mouere quem inter se habent: eiusmodi appetitio nō caret culpa, saltem veniali. At quanquam hæc in scholis vt cunq; explicari valeat: tamen in affectu & vsu agrè distinguitur. Etenim qui primo à temporali præmio mouetur, aded facile ordinem peruertit, vt discerni nequeat, quin episcopatum propter huiusmodi præmia concupiscat: atq; aded in periculo sit peccati mortalis. Quare alia est consulenda regula: nempe vt qui certus sit in ecclesiæ administratione nullum propter bona tēporalia admissum ire crimen, sed officio suo secundum leges seruiturum ire, licet tēporalium appetitu

petitu moueatur, extra metum est peccati mortalis. Sed tamen profectò raro ista coherent. Secunda ambiguitas est in distinctione duarum istarum conclusionum, videntur quippe in idem incidere. Nā etsi appetere bona temporalia ad auaritiā spectet, appetere verò dignitatis celsitudinem ad prae-
Secunda ambiguitas
sumptionem: tamen appetere honores, quod primæ conclusioni appositum est, ad prae-
Responso.
sumptionem etiam attinere videtur, cuius mentio fit in secunda. Respondetur autem diuersum esse appetitum honoris, qui est ambitio, ab appetitu celsitudinis, qui est prae-
Obiectio.
sumptio. Nam altitudo & honor habent se vt causa & effectus. Est si quidem honor excellentiæ effectus ac subinde testimonium. Quare ambitio, vt 2. 2. q. 3. 1. ait S. Tho. est inordinatus appetitus honoris: vt puta vel cum quis testimonium excellentiæ appetit quam non habet, vel non ad vtilitatem aliorum appetit, nam honor non propter se, sed tanquam aliorum commodum appetendus est. Præsumptio autem, est immoderata spes, nēpe concupiscentia alicuius dignitatis aut loci, qui vires appetētis excedit: Quæ quidē vitia in appetitu episcopatus diuersa sunt. His tamen sic expositis insurgere quis contra poterit: nempe quod huiusmodi bona propter ipsa appetere nō sit peccatum. Quoniam, vt ab auaritia incipiamus, duplex est eius species, vt S. Tho. 2. 2. q. 1. 8. docet. Altera scilicet quæ opponitur iustitiæ: Nimirū cum quis aliena inique cupit: quæ quidem ex genere suo est mortalis. Altera verò est quæ opponitur liberalitati: cum quis scilicet nimium cupit bona temporalia: quod sanè non est peccatum, nisi quatenus periculum affert, aliquid contra charitatem appetendi. Potest autem quispiam bona tēporalia spiritualibus annexa concupiscere, qui tamen firmū habeat propositum, rectè eadem bona temporalia dispensandi. Eadē ratione aliquis potest cognoscere in se virtutis ac scientiæ dignitatem, in cuius excellentiæ testimonium potest rectè appetere honorem, atque adeo poterit in se vires presentiscere, ut citra prae-
Solutio.
sumptionem valeat appetere celsitudinem loci. Hæc veruntamen argumenta ex superioribus soluuntur: nisi quod luculentius eandem elucidant. Etenim loci altitudo natura sua non est propter se appetenda: sed vt quis super candelabrum erectus luceat omnibus qui in domo sunt. Et suo modo est de secularibus magistratibus sentiendum. Enimvero ad hoc huiusmodi loci sunt instituti. Qui ergo in hunc finem talem locum concupierit, genere rei nihil mali committit: nisi propter periculum, vt quarta conclusio declarat. Quæ autem propter celsitudinem episcopatum appetierit: eo ipso se indignum profiteretur: quando quidem peruersum habet affectum, atque adeo supra vires id appetit suas: quod est prae-
Obiectio.
sumptio. Pari modo de honore sentito: qui non est nisi ob testimonium virtutis expetendus, vt aliis profis. Et pariter de bonis temporalibus rei spirituali annexis, quæ non debent appeti nisi in sustentationem vt possis officio in aliorum commodum fungi. De tertia conclusione nulla apparere potest dubitandi ratio, aded perspicuum est licitum esse appetitum consulendi vacandiq; animarum salutem. At verò quarta est meditate consideranda, qua ait D. Tho. id ipsum propter annexam gradus celsitudinem prae-
Solutio.
sumptuosum videri: nisi vbi manifesta necessitas extiterit. Etenim quamuis non omnino eiusmodi appetitum condemnare videatur, ait tamen prae-
Obiectio.
sumptuosum videri. Subsequitur ergo ex his conclusionibus, Præsulatus appetitū si ad salutem animarum non referatur, genere suo peccatum esse, vel mortale, vel veniale, vt explicatum est: Attamen ad huiusmodi salutem, relatus genere suo nec malitiam habere innatam, nec verò esse per se bonum, nam si per se bonus esset, nulla egeret circumstantia quæ ipsum excusaret. Si verò per se malus, nulla eū redderet excusarū. Quocirca propter annexū periculū, nisi causa aliud exigeret, malus est: causa verò exigente sit licitus. Quæ admodum si quis in rapidū flumē aut aliū quæuis periculosum locū sine causa se inferret, peccatū committeret: cuius tamē culpā nonnunquam causa posset abstergere. Causam verò D. Tho. non aliā agnoscit quā necessitatē non quidem personæ propriæ, sed cōmunem ecclesiæ. Quod si quis eum redarguat, præter illā accide-
Solutio.
re posse alterā: puta si quis sobriū se & pudicū & doctum, ac denique irreprehensibilem nouerit qualem Paul. 1. ad Timo. 3. depingit episcopum. Hic enim nihil culpæ contrahere videtur si episcopatum salutis gratia animarum concupierit: etiam dū necessitas ecclesiæ non ingruat. Ad hoc respon. consulto D. Tho. hanc causam subtrixisse, eo quod nemo id de se credere debet nisi diuinitus vt ait in solutione quarti argumen. fuerit affectus: vt patet exemplo Isaia: nam vt c. eius, 6. refertur, prius angelus tetigit os eius, vt omni eum iniquitate permundaret, quam diceret: Ecce ego: mitte me. Et de Samuele legitur 1. Reg. 3. diuinitus esse à somno excitatum, vt faceret verbum domini in Israel. Et de cæteris prophetis similiter est sancto numine dispositum. Et in libr. Dialogorum de Equitio monacho refert Greg. sensisse linguam sibi à Deo tangi vt deinceps continere se à diuinis eloquiis non valeret. Hæc autem supernaturalia & rarissime contingentia, non sunt in ordinem doctrinæ redigenda. Adde quod neque diuina ista prouidentia nisi necessitatis tempore nunquā accidit. Igitur quo ratione summam colligamus, cur episcopatus desiderium, aut iniquum semper sit, aut de prae-
Grego.
sumptione suspectum. Primum ante oculos constituenda eius est sublimitas. Est enim status non vt cunq; perfectionis, vt religiosorum qui perfectionem discunt: sed qui illud requirit perfectionis culmen vt gregem suam eandem doceat. Sanè cum tanquam Apostolorum successores, vt dictum est, sint animarum custodes quas Christus proprio sanguine redemit. Ob idque eadem esse debent tum scientia, tum etiam vitæ eminentia instructi: vt quod de Christo ait Paul. valeant ecclesiam suam sine ruga & macula Deo in die iudicij præsentare: pro quo perfoluendo munere, mortem etiam, si oportuerit, optetere. Hoc ergo scopo ob oculos posito si quis hoc munus propter bona tēporalia cupit, iam dictum est quàm peruersum habeat affectum. Si verò id propter animarum salutem appetat, tunc aut dignum se atque idoneum sentit, aut secus: si non se arbitratur idoneum iniquus est: puta iniustitiæ crimine implexus. Si autem idoneum se esse censet, uix liber esse debet à prae-
Solutio.
sumptionis metu: nam vix vllus citra culpam valeat tantum sibi dignitatis adscribere, quantum munus hoc exoptulat. Quando

Quando verò palam est ecclesiam virorum inopia laborare, qui ei pro rei dignitate inservire possint tunc qui planè se videt ad eadem provinciam aptum, licet illam ob salutem animarum optet, eadè necessitate poterit excusari. Igitur si episcopatum mente expetere peccatum est, quanto daformius il lud opere procurare & ambire? Porro ergo depudendum est quod tam licenter tamque perficitata fronte præfeturæ huiusmodi petantur, procurantur & ambiantur.

- Ad primū argumētū.* Augustin. Ad primum igitur argum. ex dictis colligitur solutio, quæ bifariam exponenda venit. Primum ut illo loco Apostolus legitimum episcopatus desiderium definire voluerit: quasi dixerit, qui ritè & rectè episcopatum desiderat, non nisi opus desiderat quod bonum est: nempe operas suas salutem animarum nauare: quod in 3. conclusione tanquam licitum assertum est & laudabile. Vnde August. 19. de Civitate Dei: Apostolus illic, inquit, quid episcopatus sit exponere voluit. Est enim nomē operis, nō honoris. *Gregorius.* *Interpretatio altera.* *Paulinilo-cii.* *Ad secundū argumētū.* *Dionysius.* *Augustin.* *Chrysost.* *Ad tertium.* *Augustin.* *Ad quartum.*

ARTICVLVS II.

Utrum episcopatum iniunctum liceat omnino recusare.

- Primum argumētū.* *Gregorius.* *Secundū.* *Tertium.*

Noniam à virtutis linea versus vtrunque extremum declinare contingit, & visum est quantum in episcopatus appetitu insit aut peccati aut periculi, subsequitur ut videamus an in eius refutatione peccatū esse cōtingere possit. Arguitur enim à parte negativa ex Greg. in Pastoralis. vbi ait per actiua vitam prodesse proximis cupiens Isaias officium prædicationis appetit. Per contemplationē vero Hierē. amorī cōditoris sedulo inhærere desiderans, ne emitti ad prædicandum debeat contradixit. Ex his nanq; verbis sic arguitur, Amor Dei amorī proximi præstat: licuti & vitæ actiue contemplatiua, nemo autem ut meliore potiatur fruge inferiore renuens culpa denotatur: ergo omnino licet episcopatum cōtemplationis gratia refutare. Secundò: Ex definitione superioris art. arguitur: Nemo nisi purgatus, quod Isaię exemplo monstratum est, debet episcopalem subire provinciam, sed id quoniam de se cognoscere, velut ibidem inquit Grego. perdifficile est: ergo nemo tuto nisi fortè ad diuinitus nouerit debet se permittere episcopali functioni addici.

Tertio de beato Marc. in eius prodigio ait Hieron. quod dicitur post susceptā fidem amputasse sibi digitū ut illa orbitate ineptus sacerdotio fieret. Nec desunt qui emissio voto sese arcent, ne episcopi creati possint. Obstacles autem huiusmodi sibi quenquā obtendere, grauius est, quam dignitatem ipsam

ipsam recusare: ergo unicuique subducere se licet ne eligatur. In contrarium occurrit Aug. in epist. ad Eudoxium, quæ est numero 81. hisce verbis. Si qua, id est, aliqua ratione, operam vestram mater ecclesia desiderauerit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis: sed miti corde obtemperetis Deo: cum mansuetudine portantes eum qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet mansuetos vias suas. Nec vestrum otium necessitatibus ecclesiæ præponatis: cui paratissimi si nulli boni ministrare vellent, quomodo nasceremini, non inueniretis.

Ad quæstionē vnica conclusione responderetur. Quæadmodum ad inordinationē voluntatis pertinet ut proprio motu sese vllus gubernandi periculis subdat, ita & eius prauitas est superioris iudicio & præcepto se subducere. Probe. n. hic D. Tho. duo in episcopatus assumptione meditata digno uir: nempe quid hominem deceat sua sponte appetere, quidque maiorū iussu acceptare. Propria, n. voluntas hominis illuc debet esse mēte intenta vnde sua propria pendet salus: quia hæc sibi propriè cura incūbit, atque ad eadē cauere ne se illuc immergat, vnde sibi periculū imminet, sed tñ cū superioris vigilantia ad bonū cōmune debeat potius attendere, ex eius arbitrio & dispositione debet subditorum quisque publicā administrationem capeffere. Hinc ergo sit nostra conclusio nota: videlicet vtrinque subditi voluntatem periclitari: nempe & dum proprio motu ad episcopatū sese infert, & dū à superioribus iussu se aufert. Quare optimè post citata verba subdit Aug. Sicut inter ignē & aquā tenenda est via, ut neque exuratur homo, neque demergatur: sic inter apicem superbiæ & voraginē desidiæ iter nostrum temperate debemus. Sicut scriptū est. Non declinantes neque ad dextram neque ad sinistram. Duo aut inuisa incōmoda D. Tho. refert illius quæ plus nimio subtrahit. Primum quod charitatem repudiat proximorum, quibus frugi esse pot. Nam ut ait supra citatus Aug. Negotium iustum suscipit necessitas charitatis. Secundū quod humilitatem violat, & obedientiam quam superioribus debet. Vnde Greg. in Pastora. Tunc inquit ante Dei oculos vera est humilitas, cum ad respueffendum hoc quod vtiliter subire præcipitur, pertinax non est. Sunt autem hæc digna quæ paulò altius expendantur. Primum enim differentia illa de propria subditi & aliena superioris voluntate non videtur rationi consona. Nam cū bonum commune præstantius sit particulari, non solum magistratus & persona publica, verum quicumque priuatore debet illud suo priuato cōmodo anteferre. Vnde licet quis maiorem recreationem & dulcedinem in oratione sentiat & abstinencia, vbi tamen nouerit bonum publicum periclitari, suum proprium otium debet sua sponte etiam iniussus deserere, ut ad prædicandum pdeat, vel ad aliud cōmune bonum: etsi opus ad id fuerit solidiori cibo vti. Ad hoc responderetur quod etsi bonum commune sit præstantius particulari, tamen cura eius ex proprio officio soli personæ publicæ incumbit. Salus autem spiritualis cuiuscunque sibi ipsi propriè cōmissa est. Et ideo subditi quidquid sua propria auctoritate inceptauerit, debet facere secundum quod expeditius conducentiusque ad suam propriam animæ salutem fuerit arbitratus. Quare licet videat quam maximè posse bono communi prodesse: si tamen prudenter timeat periculum suæ salutis spirituale inde offerri, quod vti que putat non posse vincere, nequaquam se debet illi committere. Prælati verò econuersò secundum indigentiam boni communis iudicare debet quid cuique imperet. Et ideo metuenda est illinc vti que superbia, atque hinc rursus inobedientia. At verò sciscitari vtrum vtrunque timendum sit tanquam genere suo malum. Apparet enim non sic esse: quoniam non obedire, genere suo peccatum est mortale: & tamen quod sua se quis sponte ad episcopatum offerat, supra dictum est, non esse suo genere peccatum. Immo potest id fieri licitè si circumstantiæ supra explicatæ cōcurrant. Ad hoc duas subdit Caietanus solutiones. Primam, quod forsitan D. Tho. noluit similitudinem secundum omnia constituere, sed satis est quod vtrouque potest esse peccatum. Secundam, quod fortasse in priori membro loquebatur, de appetitione episcopatus peruersa: tani vt pote non propter opus, sed propter honores aut fructus: quod genere suo est mortale. Hæc aut posterior solutio menti D. Tho. nō congruit: quia in priori membro non cōstituebat peccatum propter peruersionē finis, sed eò quod quis sua sponte se ingerat. Neque prior ad eadē est vero proxima: nā vtrouque videtur aliquid ex genere malū agnoscere. Et ideo fortè dicere voluit quod quia episcopatus nullatenus esse potest sine periculo, ex genere suo habet quandā malitiā: scilicet quod quis se periculo obiciat: licet non sit ad eadē innata quin p alias circumstantias possit omnino excusari. Eodē modo de inobedientia est censendum. Est. n. genere suo peccatum, quare esse non potest inobedientia quin sit peccatum: sed tñ concurrere possunt in psona tales circumstantiæ propter quas nulla sit inobediētia nō parere prælato, subditū ad episcopatū adigēti: ut in solutionibus argumētōrū explicare festinamus.

Ad primum igitur trimembrum solutionem affert D. Tho. Cuius prima pars est, quod etsi vita contemplatiua excellentior sit quàm actiua: tñ ex altera parte bonum cōmune præstantius est particulari: & ideo tenetur homo cū ad episcopatum accersitur, etiam cum aliquo spiritualis otij detrimento iussa capeffere. Quod si responsio hæc conclusioni ipsi eiusque nostræ expositionis aduersari cuius apparet, eò quod diximus priuata psonæ magis propriè incūbere custodiā propriæ salutis spiritualis, quā boni cōmunis, etiam spiritualis intelligat nullā esse repugnātiā. Illud enim solum concludit quod spontaneè nullus se debet ingerere. At verò quando superioris mandato accersitur, iam tunc salutem suam magis expedit obedire, tum quod etsi ratione actus contemplatio sit melior, tamen ratione obiecti seruire cōmuni bono excellentius est, tum etiā quod virtus non solum ex obiecto existimāda est, sed ex necessitate, quæ in tali casu ingruit. Quemadmodum Eleemosyna esse potest præstantior virtus quā oratio. Vnde Paulus ad Philip. 1. Coarctor, inquit, è duobus: desideriu habens dissolui & esse cum Christo: multò magis melius. Permanere autem in carne, necessarium propter vos. Quare Aug. in verbis citatis: Non otium, inquit, vestrum necessitatibus ecclesiæ præponatis. Additur autem secundò ad maiorem huius explicationem hoc ipsum ad maiorem dilectionem ipsam

Ad primū argumētū. D. Tho. Mens S. Thomæ. Paulus. August. Soto, de Iustitia & Iure. R. Dci

Dei pertinere. Optatius enim Deo est & charius ut cura suarum ouium quas suo sanguine redemit impense habeatur, quam ut suae ipsius cōtemplationi vacetur. Vnde Aug. sup illud Ioan. vlti. Christi ad Petru: Pasce oues meas: Sit, inquit, amoris officium pascere dominicum gregem, sicuti fuit timoris indicium negare pastorem. Adicitur demum tertio, quod nec episcopus sic est aditus vitae actiuae, ut a contemplatiua sit prorsus alienus. Immo debent esse sicut nubes volantes: nempe diuinorum cōtemplatione pluiam concipientes, qua praedicando subditorū animos fecundent.

Ad secundum ar-
gam.
S. Tho.

Inter respondendum autem ad secundum, primum omnium D. Tho. praecipit fundamentum, conclusionem scilicet, quod nemo tenetur in his quae illicitè sibi praecipuntur: dicto obtemperare. nam obediendum est Deo magis quam hominibus. Subdit autem tria impedimentorum genera obediētia obstantia. Primum scilicet quod subditus ipse amouere potest: ut si sit in peccato mortali quod quidem tunc amouere tenetur, ut obediat. Secundum quod non ipsi, sed praelato auferendum incumbit: quale est irregularitatis aut excommunicationis. Et tunc debet eidē praelato ipsum patefacere ut iudicet si expedit dispensare. Quemadmodum de Moysē legitur Exodi 4. Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri & nudius tertius. Cui Dominus: Ego ero in ore tuo, doceboq; te quid loquaris. Tertium verò est, cui neq; subditus neque praelatus mederi potest, ut si archiepiscopus cum electo super irregularitate dispērare nequeat: & tunc ad Papam conuolandum est. Et quod dem circa duo vltima nihil restat dicendum. De primo autē id primum animaduertendum est, quod qui in peccato est mortali, quod Paulus crimen vocat, indignus est qui episcopatum antea suscipiat quam animum ab illo diuellat: nam qui Dei iussu probitatem debet eius gregem docere, contra eius voluntatem prouinciam subit, qui, ut ait Paulus, non est sine crimine. Vnde non dubito quin ille qui cum animo perseuerandi in peccato episcopatum acceptat, eodē ipso facto mortaliter peccet. Sed nihilominus si aliàs idoneus est & non vult sibi sordes abluere ut obediat, etiam in hoc admonet D. Tho. ipsum peccare: quandoquidē ait ipsum teneri peccatum amouere. Sed hoc profectò paulò accuratori indiget meditatione. Primum enim non est intelligendum nouum esse peccatū ab inobediētia distinctum: sed vult quod qui ut in peccato persistat, obedire renuit, non habet legitimam causam ut inobediētia crimine abluatur. Quæstio hæc tñ illicō legis animi mouere potest. Vtrū si homo ille qui eligitur ea est affectuum pestilentia corruptus, quāuis latenter ut turbulentiam suae consciētia pacare nequeat, sed prudenter timeat se identidem ab illis fore superandum, pponendo utcumq; exire à peccato, teneatur electori parere. Apparet enim ratio id conuincere, quandoquidē impedimentum habet primi generis: nempe quod ipse potest excutere. Re vera ambigua res est. At verò cum possibile impræsentiarū non dialecticè, sed secundū prudētia regulas, & quod aiunt moraliter sit vsurpandum: pro eo etiā quod perquam difficile est, ille qui sentit se posse feritātē suorū affectuum non edomare, profectò non teneretur parere: imò delictū esset apud Deū tanto se discrimini obicere. Secus autē si idoneus se quantū ad scientiā vel alias qualitates, quæ foris patefcunt præ sua modestia existimaret: nā si hæc praelatus prudens & probus cognoscit, illi deferendum est iudiciū: atq; adeò obtemperandum. Sed percontariis quānam cēsendus est praelatus cui est de necessitate in hac parte aufcultandum: an solus Papa electionis episcopi confirmator, & episcopus in collatione sacerdotij, an etiā electores? Videtur quod soli Antistites: nā electores nō sunt praelati. Immo reges iā sunt qui electorum loco praesentant. Respondetur quod quantū ad rigorem iuris solus praelatus qui ritè iurisdictionem habet necessitatem infert ut citra inobediētia crimen nequeas eius iussa retractare: immo tunc duntaxat quā in virtute obediētia id præceperit. At tamē quā electores viri sunt probi qui sancto zelo electionem faciūt, non opus est electū difficile se gerere. Immo consultius est electionem acceptare: dummodo religiosus id ne faciat nisi facultate praelati praemissa: quandoquidē suum sic habet institutū. Enimvero in eiusmodi honoribus fugiendis circūspectus esse quisque debet: nam solent ut Schyza fugientes in tergū periculosius vulnerare: solēt in quā saepe istarū dignitatū despectores peiori inde superbia raptū corripit, quā si acceptarent metuerēt. Adde quod etsi huiusmodi celsitudinis loca omnino respuere actus esse possit heroicae virtutis, nihilominus potest fidelis seruus & prudens in administratione ecclesiae creberrima praestare officia quæ simul multò sunt apud Deum cumulatoris commendationis quam vnica humilitatis actio. Viri igitur probatæ vitæ sic est prudētia modestiaque in amplectendis magistratibus exhibenda, ut in nihilo sit minor in renuendis adhibenda cautio. Tūc vel maximè, dum praesulū, qui digni sint, inopia laboratur, atq; adeò ecclesia Christi bonorū opus habet obsequio: ut paulò nos antea citatus Aug. admonebat. Ad tertiu respondetur: Cum episcopatus simpliciter non sit de necessitate salutis, ut sacramenta ac virtutum officia, sed tunc tantum quando ratio id obediētia exegerit, nihil per se implicat iniquitatis ut voto quis aliòve obice sese praepediat, ne capiat. Quæadmodum transitus ad secūdas nuptias non ideo est illicitus quod ordinibus suscipiendis obstat: dummodo votū nunquam acceptandi episcopatum sic habeat restrictam intentionē quod hoc quantū in se fuerit neq; pecu- rabit neq; accipiet. Nā si proponeret nulli plato de illa re obedire, delictū esset: neq; tale votū cou- que esset obligatoriū. Ad id autē quod de beato Marco allatum est, si res ita habuit: nā Hie. non prorsus affirmat, sed ait, dicitur: necesse est fateri diuina id reuelatione fecisse: nā quempiam se tali sine mēbro mutilare, delictum esset: ut ex concilio Nicæ. cano. si quis, dist. 55. innotescit. Hoc autē hic nō est silētio praetereundū. Vtrū licitū sit desiderare & exoptare eū quod creditur omnī optimus vtilissimūq; ecclesiae in praesulē creari. Quāuis ppter rei arduitatē vehemētissimè de propria ipsius salute timeatur. Est. n. casus creberrimè cōtingens: nepe quod quis in administratione magistratus nō sit rotū facturus, quod debet, & tñ inter oēs qui esse possunt sit minimè malus, & reipublicæ maximè vtilis: Apparet ergo id expetere nō esse licitum. Nam quippiam alicui optare quod illi est ad salutē tā pericu- losum

Existens in
peccato
mortali, in-
dignus est
episcopatu
durante
peccato.

Dubita-
tio.

Solutio.

Quæstio.

Responsio.

Ad tertiu.

Hierony.
Concilium
Nicenum.
Dubitatio.

iosum, & probabilissimè nocuum, videtur ad odium pertinere. Ad hoc nihilominus respondetur. Pri- mum quod nemini licet eum tam ingenti periculo publicam prouinciam subire: neque verò in illa perdurare si metum excutere non potest. Nam quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur animæ verò suæ detrimentum patiat? Immo è diametro repugnat charitati Dei salutem spiritualē propriam saluti totius orbis posthabere. Secundum assertum sit: Non solum licitum est, immo laudabile desiderium, ut ille sit Antistes qui ecclesiae est magis idoneus, seu minus incommodus, quantum- cunque de eius salute habeatur metus. Non dico quod possis hoc illi consulere ut accipiat: nam ipse tunc nequiter acciperet aut retineret, sed quod licitum sit tibi id de altero desiderare: quin verò & procurare: & ideo quantumuis tibi aliter esset amicitia aut alia necessitudine coniunctissimus, id de- bes optare. Et ratio est manifestissima: quoniam bonum vniuersale praestantius est particulari: atque adeò, proprio excepto, magis est optandum quàm bonum spirituale cuiuscunque amici. Atque hoc ipsum confirmatur: nam si elector esses, deberes illum eligere: ipsi enim electo examinare incumbit quid sibi expediat.

ARTICVLVS III.

Vtrum oporteat eum qui ad episcopatum assumitur, esse ceteris meliorem.

POST appetitum episcopatus & temperatam obedientiam eius qui eligitur, subsequitur de electoribus & confirmatoribus explorare, vtrum semper teneantur eligere eum qui sit ceteris omnibus melior. Apparet enim quod per nos Christus factò docuerit, Petrum, n. non antea ecclesiae suae praefecit: quàm trina interrogatione examinaret an se plus ceteris diligeret. Meliorem autem simpliciter sola facit charitas: ergo nunquā nisi melior eligendus est, Secundò, Symmachus Papa, r. q. i. vilissimus, inquit, computandus est nisi scientia & sanctitate praecel- lat, qui est dignitate praestantior: sed quisquis scientia sanctitateque praecellit, melior simpliciter cen- setur: ergo nemo nisi qui morum probitate ceteris praestet est eligendus. Tertio: In quolibet genere minora gubernantur per maiora, sicut corporalia per spiritualia: & inferiora per superiora: ut tertio, de Trinita. August. est auctor. Sed episcopus assumitur ad regimen aliorum, ergo debet esse ceteris melior. In contrarium est textus Decretalis, de electio. cap. scriptum. dicens quod sufficit eligere bo- num, neque oportet eligere meliorem.

Et si quæstionem istam libro tertio de omnibus ecclesiae magistratibus latissimè discussimus, ta- men quia hic à diuo Thom. de episcopis peculiariter inferitur, ordo nos rerum cogit illam repetere. Summa ergo responsionis D. Tho. supposita distinctione duabus conclusionibus continetur. In ele- ctione enim, inquit, ad episcopatum, aliud est ex parte eligentium, atque aliud ex parte electi pensan- dum. Est ergo prior conclusio. Nemo eligere tenetur meliorem, si nomē melioris secundum proprium significatū vsurpes: sed eū qui ad munus pastorale fuerit expedientior & aptior. Bonus enim nemo simpliciter nisi ob solā charitatem existit. Potest enim, uti aliàs diximus, esse bonus artifex sine virtu- te morali: sola autē hæc facit hominē simpliciter bonum. Vnde cum charitas sit innum virtutum forma, ab illa homines apud Deum boni denominantur & sunt: & quo quisq; sit illa prouectior, eò melior est. Probatur ergo conclusio. Electio personæ ad sedē episcopale ex eius functione perpenden- da est, utpote quæ finis est propter quæ persona eligitur, & bonitas mediū est à fine. Latissimè namque libro tertio, quæstione citata ostendimus decimas stipendiaque ecclesiarum non tanquam præmium qualitatis bonitatisque personæ fuisse instituta. Illud enim præmiū in caelis nos apud Deum manet, sed tantum, ut ecclesiis rectè administraretur; secundū illud primè ad Corinth. decimoquarto. Ad edifi- cationem ecclesie petite, ut abundetis. Vnde non, inquit, qui boni sunt presbyteri, sed qui bene præ- sunt, duplici honore digni sunt. Ad eiusmodi autē obsequia obeūda & perficiēda non solum morum probitas & charitas, quæ simpliciter facit meliorem, necessaria est, verum & virtutes aliæ tam intelle- ctuales quam naturales: ut scientia, prudentia, efficacia, & grauitas. Non ergo necessum est simplici- ter eligere meliorem, sed eum qui ad ecclesie regimē est expedientior, vnde Hierony. Quidam, inquit, nō querūt eos in ecclesia columnas eligere, quos plus cognoscant ecclesiis magis pdesse, sed quos plus ipsi amant. Hactenus ille. Quod quidem ad acceptionem personarum attinet. Vnde super illud Iacobi 2. Fratres mei nolite in personarum acceptione habere fidem Domini gloriæ, ait Augusti. quod si ad honores ecclesiasticos referatur, nō est putandum leue peccatū. Posterior conclusio: Ille qui ad sedem assumitur, non se tenetur ceteris meliorem reputare. In superbiam enim & praesumptionē ta- lis cogitatio hominem adigeret: sed satis est, si non in se crimen aliquod agnoscat, per quod nefas ei sit sedem occupare. Quare etsi Petrus per comparationē fuerit interrogatus, an plus ceteris diligeret non tamen nisi simpliciter respondit, Dñe tu scis, quia amo te. Hęc omnia adeò latè ac fusè libro tertio, quæstione sexta, per decem conclusiones elucidauimus, ut nil ad rem pertinens possimus nunc ac pondera- adhibere: sed satis fuerit textum diui Thomæ, in eius gratiā nō præterisse. Duo vero aut tria sunt in eius verborum textura mente perspicienda. Primum, quod cum ipsa electionis vox collationem & meliorem inter plures designet, quorū reliquis posthabitis vnus assumitur, elector de suo nomine admonetur non satis habere eum explorare quem idoneum eligat, sed pluriū debere merita expendere pondera- reque ut praestantiorē ecclesie tribuat: non solū probitatis vitæ ratione habita, verum & reliquo- rum quæ ad publicam functionem sunt expedientia. Tametsi loco citato admonitum curauimus: quod primum idoneitatis fundamentum probitas esse debet. Nam eū qui prauus est, nullæ aliæ qualitates efficere possunt, ut eligatur, idoneū. Vnde Paulus tanquam necessariū in episcopo requirit ut sufficiē- ti testimonio sine crimine habeatur. Quod quidē nomē nō leuior est culpæ, sed mortalis. Quæ autē præter charitatem in episcopo requirantur, ad tria quæ hic sanctus Thomas refert reducuntur: quæ sita.

funt instruere plebē fide & moribus, & ab hæreticorum aliorumque periculis, qui mores pervertunt defendere, ac demum pacificè gubernare. Nam scopus gubernationis est pax mentium & corporum. Hac enim ratione Dei filii suum retinent nomen. Nam beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.

Obiectio.

De illo autem notando verbo, quo ait S. Thom. diuina mysteria, atque adeo stipendia non dari hominibus quasi præmium suæ charitatis & probitatis, dubitare quis posset: eo quod & naturalis ratio, & ecclesiastica iura reclamare videntur: quippe quæ volunt clericos qui de ecclesia bene meriti sunt, ab ipsa remunerari. Respondetur autem dictam sententiam nullo opus habere interpretamento, nã vt iacet est vera. Non enim negat eos qui integre sunt vitæ, præbendarum ac dignitatum ecclesiasticarum dignos esse, verum id tantum, quod nos loco citato libro tertio, non leuiter demonstraui mus: nempe sacerdotia, eorumque stipendia non esse instituta ad remunerationem bonorum, sed duntaxat ad ecclesiarum seruitium. Si enim hoc in familia Christiana necessarium non esset, certe neque essent imperata decimæ, neque stipendia constituta. Quare si hæc tribuenda sunt dignis, non est ea suprema causa quod suæ bonitati sint debita, sed quod elector debet ecclesiæ idoneum ministrum pro ratione sui stipendii prouidere. Reliqua loco citato libro tertio, si lubet reuise. Demonstratum enim illic curauimus, quod etsi quantum ad rigorem exterioris fori & restitutionis vinculum, satis sit dignum eligere: tamen quantum ad forum poli, necesse est eligere digniorem. Quod si in omnibus sacerdotiis & præcipue in habentibus animarum curam necessum est, quanto id magis necessarium in episcopis præficiendis: utpote quorum administratione tota salus spiritualis Christianæ reipublicæ periclitatur: ac perinde ipsissimus Christi sanguis, qui per ipsorum, non modo iniquitatem & fraudem, verum etiam inscitiam, ignauiam, & socordiam frustrari potest, & sepiissime solet, suæ redemptionis fructu. Sibi ergo videant quibus id muneris incumbit, quantum debeant solerter oculis perlustrare eorum merita quos Apostolis ipsis diuinitus electis substituunt. Atqui eos præsertim cauere debent, qui huiusmodi honores ambiunt. Illi enim non pastores ouium habendi sunt, qui pro ipsis sanguinem fundere anheliunt: sed lupi qui ipsarum sanguinem sitientes nihili pendunt eorum animas extinguere.

Ad primū argumētū.

Ad primum igitur argumentum respondet D. Tho. quod cum Christo notissima essent alia Petri qualitates ad ecclesiæ gubernationem idoneæ, ob id de amplitudine dilectionis eum præcise examinavit, quod ubi alia insunt conditiones, hæc debet existimari præcipua. Sed potest huic altera etiam supponi solutio, quod cum alia partes Petri ad regimen requisitæ, cunctis circumstantibus propatula essent, charitas autem in corde intus delitescat, hanc voluit cunctis etiam constare: ut quemadmodum libro tertio diximus, manifestum in foro exteriori fieret, optimi electionem fieri. Hoc autem loco citato libro tertio, fusiùs explanauimus. Ad secundum respondetur, verbum illud Symmachi non de illo intelligi qui eligendus est, utpote quod nisi sanctitate & scientia præcellat, vilissimus sit in electione existimandus: sed de illo qui iam electus est. Quo ideo verbo episcopi admonentur, quod etiam si dum in minoribus agebant, non profus ea sanctitate fulgebant, quæ episcopum decebat. Tamen postquam in candelabrum erecti sunt, satagere profus debent, ut nomen & locum suum re ipsa expleant: alia non possunt non in conspectu populi vilescere. Quæ autem scientia in episcopo sit requirenda, Theologia scilicet an Canonici iuris, loco citato libro tertio vtrunque disputauimus. Haud enim res digna est, quæ in disputationem deberet accersiri: est siquidem indigna sententia quæ audiatur, illic præcise theologum esse præferendum, ubi hæreses serpunt. Tum quod cum oporteat hæreses esse, vbi que & semper timendæ sunt, atque adeo docta prædicatione coarmandus populus, ne vnquam labasci possit: tum præcipue, quod Christus episcopos pastores instituit, qui doctrinæ pabulo quæ ipse docuit, suum gregem saginarent, moribusque quos ipse instituit, intingerent: non præcipue Doctores legum, quas homines postea adiecerunt & litium iudices: eod præcipue quod canones ex Theologia fonte deriuati sunt. Id quod eius bicornis mitra designat. Vt enim in eius consecratione patet, caput episcopi cornibus non vtriusque iuris, sed vtriusque testamenti armatur ut terribilis appareat, non aduersariis sibi mutuo in foro, sed aduersariis veritatis. Ad tertium respondetur, discrimen esse inter regimen rerum naturalium & gubernationem in spiritualibus, quæ ad supernaturalem gratiam spectant. In naturalibus, n. eo ipso quod res sit simpliciter sublimior, suapte natura magis est ad regendum idonea: ut cæli, quam elementa: & alia elementa, quam terra, in donis autem gratiæ, quæ vt in priori ad Corinth. ait Paulus, Spiritus sanctus diuidit prout vult, nil prohibet ut inferior simpliciter est secundum charitatem, cumulatoribus gratis ac donis sit ad regendum instructus. Et ad hunc gratiæ ordinem pertinet ecclesiastici cum regimen. Immo verò non hoc solum, sed etiam ciuile. Quare neque in magistratibus ciuilibus eligendis solum, vt in tertio Politicorum ait Aristotele, attendenda est integritas viri, in quantum persona est priuata, id quod charitas facit: sed quod sit bonus ciuis. Quare alia qualitates regum & iudicum suo etiam gradu ad gratiarum diuisiones attinent.

Ad tertium.

Sciētia theologice maxime in episcopo desideranda.

Aristot.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum episcopo liceat cura episcopali deserta, ad religionem se conferre.

Primū argum.

POST qualitates eorum qui eligendi sunt & eligentium obligationem, sequitur disputatio, vtrum episcoporum status ita sit firmus, quæ postquam episcopus assumpserit, deserere nequeat. Arguitur, n. id ei non licere: nam maxime religionis intuitu: sed hoc non licet, quoniam a perfectiori ad minus perfectum retrospicere damnabile est: secundum Dñi sententiam, Luc. 9. Nemo mittens manum ad aratrum & respiciens retrò, aptus est regno Dei.

Episcoporum autem status altior est monachorum instituto, vt paulò antè dicebamus: ergo sicut de monachatu ad seculum nefarius est regressus, ita & de episcopali ad religionis claustrum. Secundò: Ordo gratiæ decentior est ordine naturæ: secundum autem naturam nihil contrariis moribus cietur:

vt

vt lapis qui naturaliter descendit, nequit ascendere naturaliter: at secundum ordinem gratiæ à monachatu ad episcopatum licitus est ascensus: ergo contrarius descensus, illicitus. Tertio: Nihil in operibus gratiæ debet esse otiosum: ille autem qui semel in episcopum consecratur, perpetuò retinet potestatem ordines conferendi, aliaque id genus perficiendi. Hæc autem potestas si quis curam pastorem deferret, otiosa remaneret: ergo id minimè licet. In contrarium est, quod nemo ad id quod illicitum est, cogi potest: qui autem cessionem à pastoralis cura petit, postea si cedere cunctetur, ad id cogitur: vt patet ca. Quidam, de renuntia, ergo non est episcopo illicitum episcopatu abscedere.

Tertium.

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima, quæ cæteris vt fundamētum subternitur, est: Tamdiu obligatur episcopus pastorem retinere curam, eiusque agones perferre, quamdiu spes aliqua illi durat quod possit plebi prodesse. Probat, Episcopalis status in hoc consistit, quod aliquis ob diuinam dilectionem proximorum saluti curandæ seipsum mancipat: id quod Christus, dum Petrum elegit, planè docuit. Haud enim præmisit, Diliges gregem plus his: sed, Diliges me. Nulla enim dilectio nisi ex diuina deriuetur, sufficit ad subeundos labores, persistendumque in vigilia & sollicitudine quæ episcopi functioni est necessaria. Quare episcopus non ecclesiæ tantum aut populo, sed & Deo ipsi fidem suam obligat: vt tanquam fidelis dispensator & prudens gregem suum gubernabit.

Prima conclusio. Ratio conclusionis

Quæ quidem obligatio genus voti est, vt S. Thomas in calce quæstionis ait. Atque huc illa consecratoris interrogationes alludunt: Vis ea, quæ ex diuinis scripturis intelligis, plebem & verbis docere & exemplis: Vis beato Petro Apostolo eiusque successoribus fidem & obedientiam exhibere. Itaque licet non emittatur nouum votum castitatis præter sacerdotale, neque vllum aliud quod sit solenne super quod Papa dispensare nequeat: emittitur tamen obedientiæ votum, quod à solo summo Pontifice est dispensabile. Quod si votum est, vt D. Thomas ait, non Pontifici tantum, sed etiam Deo ipsi fit. Atque adeo, vt conclusio asserit, perpetuo vinculo obligatus restat episcopus ecclesiæ suæ, quæ sibi per anulum fidei desponsat. Quapropter diuortium esset, si non cum illa perpetuò permaneret. Secunda conclusio: Nequit eandem ecclesiam neque propter dulcedinem contemplationis, neque propter quoduis euitandum incommodum, neque propter commodum proprium lucrandum relinquere. Probat, Nam Paul, quæ supra ad Philip. primo citauimus, quasi duobus perplexus, & quid illorum eligeret nescius, etsi iudicaret dissolui & esse cum Christo multò melius: tamen videns necessarium esse manere in carne propter fratres, subdit: Et hoc confidens scio quia manebo. Et Christus Ioan. 10. Bonus inquit, pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Meditatiùs ergo perspexeris, quanta cum energia omnia commoda atque incommoda quæ personam episcopi propriè tangere possunt excludantur. Nã si fruitionem sempiternæ felicitatis, quæ etià in paruū tempus omnia, quæ desiderari possunt, indici biliter exuperat, iustam causam Paulus non iudicabat, vt posset fratres in eorum necessitate suo præsidio & munere destituere: quænam excogitari potest propria commoditas, quæ episcopum excuset? Etsi Christus vitam etiam ipsam admonet pastorem, vt exponat pro grege, quod sit reliquum detrimentum cuius cauendi causa possit grex deferri? Tertia conclusio: Possunt nihilominus aliqua accedere impedimenta propter quæ cedere episcopus possit episcopatu: quæ quidem Inno. III. ca. Nisi cum pridè, de renuntia, perceret. Sed hæc tñ impedimenta pensanda sunt respectu functionis, quæ fieri non potest debite: vt si sit spiritualis defectus personæ, aut corporalis: nempe crimen, vt simonia aut homicidiū, aut hæresis, aut aliud quodcūque propter quod episcopus deponi debet: aut per quod infamiam contrahit: quæ quidem resperfus, quamuis penitentiam egerit, auctoritate caret ad regendum cuius gratia plus officit quam profit. Enimvero si purgare infamiam potest, tenetur quidem sub peccati peccati mortalis, si in dignitate vult persistere. Nam quo iure tenetur ad rectam administrationem, tenetur & obstacula amouere dum potest: etià si citra suam culpam eam cōtraxerit. Quando verò infamiae sordes eluere non valet, tunc si absque sua culpa illis infectus est, non tenetur episcopatum renūtiare. At si causam verè dedit eiusdem infamiae, quæ tam obscura sit, vt verè sit functionis impedimentum, profectò tenetur præfulatu decedere. Et idè est, si sit vir seditiosus aut scandalosus. Nã vt ait Apostolus 1. ad Corinth. 8. Si scandalizauero fratrem meum, non manducabo carnes in æternum: dummodo sit scandalum datum, non acceptum: nam qui scandalum leuiter accipiunt, relinquendi sunt, ait Christus, tanquam cæci & duces cæcorum. Vel potest esse defectus in scientia & prudentia. Haud enim sibi se vllus persuadeat, si omnino sacerdotio indignus sit, propterea habere conscientiam securam, quæ à legitimo iudice sic fuerit ei collatū vt collatio teneat. Immo vt acceptatio peccatum est, maxime si curam habeat animarum: sic & illud retinere in dies, sit absurdus crimen, & ascendere ad aliam ecclesiam, multo scelestius, Vnde Osee 4. Quia inquit Dominus, scientiam repulisti: ego te repellam, ne sacerdotio fungaris mihi. Si autem irregularis tunc erat, quoniam ad sacerdotium assumptus fuit, non dubium quin collatio fuerit nulla: si autem postquam obtinuit, illam incurrit, iam dictum est, quemadmodum sine dispensatione non possit dignitatis munere fungi. Si autem impedimentum est corporale, vt puta aut senectus nimia aut infirmitas, non est necessaria abdicatio ecclesiæ: sed posset esse consilium, retenta aliqua sustentatione. Sed ad minus secundum antiqua iura debet persona digna in adiutorium illi adiungi. Tãta tñ posset esse auctoritas in sene, vt consultus esset in magistratu persistere & sua umbra gubernare, quæ alteri committere: vt eodem titulo de renun. cano. literas. ait idem Innocen. Postremo denique ex parte subditorum potest esse defectus, non quicunque: nam propterea quod aliquantulo sit populus durior, non illico per desperationem respuendus est, sed diuino præsidio confidendum. At tunc relinquere eos licet, tamen ad id nulla emergat obligatio, quado nulli sunt inter improbos probi: sed labor omnino existit infrugiferus ac perinde superuacuuus. Solet enim ob defectum populi inepta esse Præfulis prædicatio: secundum illud Ezechie. 5. Linguam tuam

*S. Thom.**Secunda conclusio. Probatio.**Tertia conclusio. Inno. 3.**Paulus*

Gregorius. adherere faciam palato tuo: quia Dñs exasperas est. Quocirca secundo dialogorum Gregorius: Ibi æquanimiter portandi sunt mali, ubi inveniuntur aliqui qui adiuventur boni. Vbi autem omnino fructus de bonis deest, fit aliquando de malis superuacuos. Vnde sæpe agitur in anima perfectorum quod cum laborem suum sine fructu esse considerant, in locum alium ad laborem cum fructu migrat: iuxta illud Pauli: Ecce cōuertimur ad gentes: quia verbi Dei vos indignos fecistis. **Quarta conclusio.** Quantumuis causæ ad sint ad iuste cedendum, nihilominus cessio citra auctoritatem prelati fieri nõ potest: puta Papæ, si episcopus vult cedere, quippe cui soli facultas suppetit, vt ait Diuus Thomas in illo voto dispensandi. Parochialis autem sacerdos possit de licentia episcopi cedere. Sententia est eiusdem Innocentii in vltimis verbis eiusdem cap. vbi ait. Et si pennas habeas, quibus satagas in foli rudinem auolare, ira tamen strictæ sunt nexibus præceptorum, vt liberum non habeas absque nostra permissione volatum. Immo neque ad religionem demigrare absque Papæ facultate episcopo liberum est: vt patet cap. licet. de regula. Et ratio est, q̄ sicut nemo ad ecclesiam absque iudicio superioris assumendus est: ita neque absque eius arbitrio vlli licet illam destituere. Sed est demum meditata cautio cap. quidam. supra citati. Quod si quis cessionem petit, retrocedit, cogendus est. Consiueuerant enim aliqui & consuescunt episcopatum renuntiare pauperiorem, aut aliàs sibi minus commodum, vt vberiore possint expiscari. Et ideo cum vident se suis technis frustrari, retrocedunt. Merito ergo illi cedere compellendi sunt, & ab ecclesia repellendi.

Ad primū argum. Ad primum igitur argumentum responderetur. Cum perfectio monachi sit propriæ salutis studere, Episcopi verò perfectio eò sit excellentior, quòd proximorum salutis debeat incumbere: consequens fit, vt quãdiu utilis esse possit ecclesiæ, idem muneri debeat impense suas nauare operas. Ob idque si tunc ad religionem cōmigraret, retrocedere censeretur, nempe q̄ cum nõ ad suam tantum, verum & ad subditorum vtilitatem procurandam se obligaret, suæ solum vacare studeat. Vnde Inno. capit. cita to, Facilius, inquit, indulgetur, vt monachus ad præfulatū ascendat, quàm præful ad monachatum descendat. Attamen quando iam ecclesiæ inutilis fit, aut fortè pestifer, consiliū est, vt quo suæ salubrius conscientia consulat, in monasterium sese recipiat. Ad secundum per idem fundamentum responderetur: q̄ per nullum impedimentum homo curam propriæ salutis præterire debet, quod ad religionis statum pertinet. Potest tamen à negotio alienæ salutis impediri. Et ideo monachus quidē ascēdere ad episcopatum potest, vbi propriæ salutis periculum non paratur. Et pariter episcopus vbi cohibetur, ne alienæ salutis absque propriæ detrimento incumbere quierit, intra claustra monasterii sese conferre. Cessante autem impedimento, potest rursus ad prius institutum remeare: nisi forsā ob crimen aliquod fuerit episcopatu priuatus, & in monasterium ad peragendos pœnitentiæ fructus obtrusus. Quemadmodum illud intelligitur decretū septima. q. 2. Præcipit sancta Synodus, vt quicumque de pontificali dignitate ad monachorum vitam & pœnitentiæ descenderit, nequaquam ad pontificatum resurgat. Ad tertium demum responderetur, quòd quemadmodum in naturalibus infirmitas efficit, vt potentia maneat suo vsu orbata, vt caligans oculis: ita neque incongruum est vt episcopalis potestas propter spirituale impedimentum maneat ab vsu colligata.

Innocentius ad subditorum vtilitatem procurandam se obligaret, suæ solum vacare studeat. Vnde Inno. capit. cita to, Facilius, inquit, indulgetur, vt monachus ad præfulatū ascendat, quàm præful ad monachatum descendat. Attamen quando iam ecclesiæ inutilis fit, aut fortè pestifer, consiliū est, vt quo suæ salubrius conscientia consulat, in monasterium sese recipiat.

Ad secundū responderetur: q̄ per nullum impedimentum homo curam propriæ salutis præterire debet, quod ad religionis statum pertinet. Potest tamen à negotio alienæ salutis impediri. Et ideo monachus quidē ascēdere ad episcopatum potest, vbi propriæ salutis periculum non paratur. Et pariter episcopus vbi cohibetur, ne alienæ salutis absque propriæ detrimento incumbere quierit, intra claustra monasterii sese conferre. Cessante autem impedimento, potest rursus ad prius institutum remeare: nisi forsā ob crimen aliquod fuerit episcopatu priuatus, & in monasterium ad peragendos pœnitentiæ fructus obtrusus. Quemadmodum illud intelligitur decretū septima. q. 2. Præcipit sancta Synodus, vt quicumque de pontificali dignitate ad monachorum vitam & pœnitentiæ descenderit, nequaquam ad pontificatum resurgat. Ad tertium demum responderetur, quòd quemadmodum in naturalibus infirmitas efficit, vt potentia maneat suo vsu orbata, vt caligans oculis: ita neque incongruum est vt episcopalis potestas propter spirituale impedimentum maneat ab vsu colligata.

Ad tertium. quemadmodum illud intelligitur decretū septima. q. 2. Præcipit sancta Synodus, vt quicumque de pontificali dignitate ad monachorum vitam & pœnitentiæ descenderit, nequaquam ad pontificatum resurgat. Ad tertium demum responderetur, quòd quemadmodum in naturalibus infirmitas efficit, vt potentia maneat suo vsu orbata, vt caligans oculis: ita neque incongruum est vt episcopalis potestas propter spirituale impedimentum maneat ab vsu colligata.

QVAESTIO TERTIA, DE EPISCOPORVM RESIDENTIA. ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum episcopi in suis diocesis residere iure diuino teneantur.

PRIMUM loco libri præsentis quæstionem polliciti sumus hanc insignem, de residentia Episcoporum, ac sacerdotum curam habentium animarum. Apparet enim diuino iure non esse indicta. Jus enim hoc, illud præcise censetur, quod in euangelio aut loco alterutrius Testamenti, tanquam diuinum præceptum legitur: vt est præceptum baptismi: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: aut quod inde planè colligitur. Huiusmodi autem residentia præceptio non est huiusmodi: ergo non est sanctio diuini iuris. Secundò: Soli Petro commissæ sunt clauis regni cœlorum, illique soli dictum, vt vniuersum Christi gregem pasceret: ergo illi soli commissæ sunt clauis regni cœlorum, ac subinde pascendi modus. Ad modum autem pascendi attinet residentia: atque adeò non est de iure diuino. Tertio: Timotheus Ephesus episcopus crebrò Pauli iussu impulsus est per alias ecclesias diuagari: diutiusque propria abesse: ergo id non est de iure diuino. In contrarium autem est, quòd episcopi sunt pastores: secundum illud euangelicum: Pasce oues meas, pascere autem gregem officium personale est, quod personæ præsentiam exposcit, ergo eodè euangelico iure tenentur suis ecclesijs residere.

Quæstionem hanc temporum iniquitas celebrem fecit: nam eius affirmatio, si vel de solo pastoris nomine existimetur, adeò perspicaciter veritatem suam oculis obicit, vt in quæstionem euocari penitus renitatur. Quare apud antiquos, admonitam quidè vt liber videre poteris, disputatã verò vix vsuam: At cum ecclesiastici mores de florido illo priscorū loco tã misere deciderint, eandè veritatem eoulsque in quæstionè reuocarunt, vt iam nõ sit persuasus facilis. Atqui Caieta, loco præsentis, scilicet. 2. 2. quæst. 183. veluti remi compertam breuibis absoluit. Tempore autem Tridentini concilii peregrinus frater Bartholomæus Mirada necessitudine religionis, ac ibi tunc tēporis societatis mihi cōiunctissimus, eandem quæstionem tum plurimis sacrorum testimoniis, tum etiam rationibus adstru-

xit

xit: idq̄ ita locupletè ac disertè, quod suum ingenium est ac solertia, vt laborem aliis potuisset excusare, nisi Reuerendus Catharinus Minorienis ad contradicendum prodiiisset. Haud inquam negauit quin præsidere residere teneantur: sed tamen asseuerare perstitit, humano quidem iure, hoc est potificio, ad id obligari, non autè aut naturali aut diuino. Ex quo inferre perrexit, curam illam soli Papæ incumbere, vt illos residere faciat: ipsos autem non aliter teneri, quã ipse disposuerit, ego verò litè cum homine contestari nolo. Est enim vir, alioqui quidem religiosus, attamen acerrimi ad contradicendū ingenij: cū quo mihi prius de certitudine gratiæ, & postea in Cōmentariis super Paulū de prædestinatione controuersia fuit. Qua de re, vt audiui (nã legi nunquam) multis me, quæ sibi genuina sunt & natia, scōmatum figuris resperfit. Et reuera si tantum suis assertis confirmandis infudaret, quantum huiusmodi innectendis conuitiis assolet, felicius suum celebrasset nomen. Sed putat simpliciter suis dictis veluti oraculis auscultandum. Et cū ægrè ferat quod omnes velint esse magistri, nihil ipse veretur omnium prodire magister. At verò nõ cōstitui, quia neq; theologicū neq; Christianum est, malū pro malo reddere. Et ægrius fero, q̄ episcopus similia de aliquo euomat, quã q̄ de me quisquã eò præferri, q̄ neq; ea in me expuit mala, quæ multa opus habeant ad ferendum longanimitatem. Rem ergo tantum pro meo ingenio dilucidare satago, non cū homine cōtendere. Igitur quòd lineã aliquam omnibus confessissimam præstituamus, vnde disputationè auspicemur, conclusionem primam vniuersis literarū professoribus receptissimã præfigamus: Constantissimum est, ecclesiarū Præsules, immo & animarum oēs pastores, vsq; ad paroccos inter suos greges residere teneri. Sed quod in quæstionè vertitur, est de iure ad id cogente: sitne tantum humanū, an verò diuinū etiam & naturale. Ecquis .n. mēte sanus in quæstionè cōpelleret, vtrū ianitor, cui iura claudendi recludendiq; commissa est, ad ianuam assistere debeat? Et cui nauis gubernatio incūbit, ad clauū sedere? Et vtrū dux in bello, dū geritur, & miles in acie debeat existere? Quin verò nõ modò humanæ leges hoc de episcopis i quæst. traduci nõ sinunt: verum & diuina & naturalis dementiæ nobis, certū est, adscribunt, q̄ ipsum intētamus. Etenim si Deus, vt ipsi cōtrarij fatētur, quia diffiteri nequeunt episcopale dignitatē, quæ latè in ecclesia patet, instituit, nõne & officiū ipsum pascendi instituit? Pascere aut, nõ naturale ius apertè clamat personale requirere præsentia: ergo quãuis illis largiremur electiones iure tantum humano fieri, nunquam inde obtinerent, vt Papa mutare possit quin officium pastoris sit iure diuino per se pascere, ac subinde residere. At ne dicendi impetus sine dispensationis atq; œconomia luce in viscera nos disputationis inferat, supposita prima fundamentali conclusione, q̄ in quæstionem accersitur, est, quo iure hæc residendi obligatio innitatur. Et primus articulus est de diuino. Debet aut sacrorū tractator, vt Primo de doctrina Christiana auctor est Augustinus, documentum patris familiaris auscultans, de thesauro scripturæ proferre, primū noua, deinde vetera. Qua de causa peculiarem hic titulū fecimus: de diuino iure tã euangelico, quam antiquo: ex quo primū petendū est rei præsentis fundamentum: & articulo pximo de naturali, ac tertio de humano. Tamen si adeò istæ iuris species sibi inuicem meritæ sint, adeoque se vicariè elucident, vt testimonia sacra, nisi naturali statim ratione & iure explicentur & confirmentur, debiliora videri possint: & ideo necesse erit sæpenumero permittim ab omni iure argumenta accerere. Ad horū aut perspicacem intelligentiam, meminisse ex libro primo, & tertio, opus est, primum diuidi ius in naturale & positium, deinde positium in diuinum & humanū. Ius .n. naturale est, q̄ nos ipsa natura docuit: ius aut positium, q̄ vel ex hominum condicō, vel ex principis iussu legis habet vigorem. Et quia summus princeps Deus est, fit, vt ius positium diuidatur in diuinū & humanū. Quo fit, vt sequens, vt minimè repugnet aliqd esse de iure naturali simul & diuino: vt patet in Decalogo, què etiã si Deus nõ scripsisset, natura nos ipsa docuit. Sed tñ quia Scripto Dei expressus est, censetur etiam de iure diuino. Vnde fit, vt distinguatur ius diuinum in naturale, & positium. vt positium sit, quod nos Deus præter aut supra cognitionem naturæ docuit, vt sunt sacramentorū mandata. Et de hoc genere diuini iuris loquimur in hoc articulo: nepe q̄ in sacra pagina scriptum est. Id quod bifariam contingere pot: nempe aut q̄ expressis verbis sit scriptū, vt, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Et, Quorum remisistis peccata, remissa erunt: Et, quorum retinueritis, retenta. Aut quod ex verbis scripturæ expressis planè colligitur. Et qui dem quod sub hoc verborum tenore expressum sit in euangelio, vt episcopi resideant, nemo affirmat quia nusquam legitur. Sed tamen q̄ verbis æquipollentibus eandem prorsus habentibus significatio nem, id sit in eisde sacris Biblijs assertū, hoc persuadere contendimus. Sit ergo secūda conclusio: Obligatio Antistitū ad residendū, omniumq; pastorum parochialium ecclesiarum, est de iure diuino. Et cum primis postquã D. Thomæ interpretes agimus, sua est conclusio præsentis quæstionè, quã exponendã hic duximus, arti. v. Vbi ex testimonio Christi, q̄ bonus pastor animã suam teneatur pro ouibus suis ponere, infert, ob nullū temporale periculū licere præfati de sua ecclesia decedere. Materiã autem illius articuli, in quarto nos huius quæstionis disputatur i sumus: An videlicet aliqua sint causæ, quæ huiusmodi decessum excusant faciant. Interim autem conclusio præsens affirmatiuè est demonstranda. Atqui solet quidè ab officio pastoris initium demonstrationis sumi: est tamen illud altiùs petendū. Episcopus nanque nõ est propter quem ecclesia est constituta, sed ipse potius est propter ecclesiam institutus. Mundum quidem Deus fecit propter hominem, nepe vt ei esset subsidium vitæ: ipse aut nõ propter ipsum, sed creatus est tanquã eius dominus. Et patres familias seculares diuitijs suas domos propter suos successores amplificat. Itaque in eiusmodi familijs non personæ propter domos, sed domus propter personas sunt extructæ. In rebus autè publicis diuerso modo se res habent. Regnum enina non est factum propter regē, sed rex propter regnum. Et in hoc, vt libro primo dicebamus, rex differt à tyranno, quod ille omnibus ob publicum bonum vitur: hic verò regno propter se abutitur. Multò id

Soto de Iustitia & Iure.

R 4 autem

Cathari.

Suadetur posita conclusio.

August.

Secunda conclusio. S. Thom.

Primo ratio conclusionis.

Duplex autem certius est in episcopis. Christus enim qui propter nos homines descendit de caelis, propter seipsum ecclesias fundavit & propter ipsas, tum alios pastores, tum praecipue episcopos. Nisi quod est discrimen duplex inter civilem & ecclesiasticam reipub. Vnum scilicet ex parte finis ex quo in modo administrandi alterum deriuatur. Finis namque proximus civilis reipublicae, ut in superioribus adnotauimus, est pacificus tranquillisque eius status, etsi in supra caelestem subinde referatur. Finis autem proximus ecclesiasticae est sempiterna foelicitas, ad quam nos Christus ecclesiae fundator per suos ministros perducere expetit, & omnimode contendit. Alterum autem discrimen est quod seculares principes in modo sui regiminis effigiem habent dominorum: episcopis vero nullam praese ferre licet, licet ministrorum atque omnino seruentium. Principes enim gentium ait Matt. 20, dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestate exercet in eos. Non ita erit inter vos. Sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus. Sicut filius hominis non venit ministrari sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Vnde Aug. super Isaiam. homil. 7. Qui vocantur ad episcopatum, non ad principatum vocantur, sed ad seruitium totius ecclesiae. Ecce ergo episcopalis institutionis fundamentum, quod constitutissimum est esse de iure euangelico; nempe quod ut seruus quidquid est, domini est, sic episcopus quidquid est, sit ecclesiae.

Episcopus Hinc consequitur episcopalem dignitatem non esse institutam nisi propter officium. Est, n. dignitatis pastoralis officium, pascere. Ad quam veritatem plenissime commendanda nunquam dignitas in sacra pagina nisi officij nomine designatur. Nam ut conclusionem ab eo primum loco demonstrare ordinamur, qui est Ioan. 20. Pasce oves meas, utpote quo episcopalis dignitas planissime declaratur, non ait Christus, Sis praesul aut episcopus. Immo nec, sis pastor, nam & pastores socordes esse possunt & gregi indormientes. Sed pasce: hoc est doce, institue, atque adeo gubernare exemplo meo meas oves. Et ubi apostolos praedicatum dimisit non dixit: Messis quidem multa est: ij autem qui metendi docti sunt, pauci: sed operarij nepe qui vsu potestatem exercent. Nil enim refert qua doctrina aut facultate praediti sint sacerdotes, nisi munere suo fungantur, Misit ergo Deus non qui operari possent, sed qui operarentur. Similiter enim instituerat Deus Aaron, Leuiti. 2. 8. Applica enim, inquit, ad me Aaron & filios eius: Non ait ut sacerdotes mihi sint, sed ut sacerdotio fungantur mihi: & ut supra in Paulo adnotauimus, Qui episcopatum, inquit, desiderat, bonum opus desiderat: id est si legitimum est eius desiderium, non ad dignitatem sed ad opus referendum est. Quare illico subiunxit: Oportet episcopum doctorem esse: quo nomine non designatur habitus seu facultas & dignitas, sed vsus: hoc est oportet ut doceat. Vnde ad Paulinum supra citatus Aug. & refertur. 8. q. 1. can. qui episcopatum. Exponere, inquit, voluit apostolus quid est episcopatus: quia nomen est operis non honoris. Et ad Honoratum Hieron. Qui episcopatum desiderat opus desiderat: hoc est, non dignitatem aut delicias, sed opus & laborem. Ex hoc secundo ut

Corollariu. per gradus descendamus tertium colligitur: nepe decimas & primitias, ut lib. 3. late demonstrauimus, & saepissime repetimus, non esse in hoc populo imperatas ut sint bonorum premia, eod quod vel boni vel docti sunt. Sed in hoc potius, ut bene ecclesiis praesint, ut ait Paulus & inseruiant. Haud enim me pigebit hoc inculcantissime repetere quod ad rem penitissime attinet: quod si hoc ecclesiasticum seruitium Christianis non fuisset necessarium, nulla fuisset a Christo habita personarum, quae idoneae sunt, ratio, quantum ad decimarum impositionem. Haud ergo arbitrentur vel nobilissimi vel doctissimi sibi vlla ratione deberi ecclesiastica stipendia, neque eorum gratia fuisse instituta: sed eod prorsus quod ad ecclesiarum obsequia Dominus ipsis personis opus habet. Reuoluto, ne sin morosus, quae lib. 3. q. 6. artic. 2. in huius demonstratione attulimus. Etenim Num. 18. non alia de causa Deus decimas legitur instituisse, quam pro ministerio quo Leuitae ac potissimum sacerdotes tabernaculo seruebant. Et cum Christus apostolos dimisit ut messores esse voluit qui pro operis digni sunt mercede sua. Et Pau. 1. ad Corint.

Paulus. 9. omnia naturalia exempla ad hoc propositum congerit. Ut de milite qui non militat suis stipendiis: & de triturate boue. &c. Et prima ad Timo. 1. Presbyteros non censet praemio ecclesiastico dignos quia boni sunt, sed quia bene praesunt. Et si ius consulas canonicum, Innocen. III. c. cum secundum apostolum. de praeb. eisdem vsus sacris oraculis idem prorsus constituit quod stipendia ecclesiastica atque adeo dignitates solum propter opus conferuntur ac tandem. c. si. de rescript. beneficiu asseritur non dari nisi propter officium. Communia sunt haec: sed impraesentiarum etiam vsque ad nauseam repetenda. Ex his etiam

Ratio pro colligitur nostra conclusio illatione illa quam paulo ante insinuabamus. Christus non alia prorsus ratione quam propter earum obsequia atque administrationes pastores instituit, quorum subinde officium proprium esse voluit pascere: & in huius tantum mercedem & stipendia populo imperatae sunt decimae: ergo quantum est ex rei natura diuinamque institutione, ipsis per se incumbit gregem pascere. Hoc autem absque personali praesentia fieri non potest, ergo residentia est de iure diuino: nam quo quisque iure obligatur ad finem, obligatur ad medium, sine quo nequit illum commodum attingere. Primum autem cedens nemo est qui neget, sed primam consequentiam inficiari moliantur aduersarij. Quoniam inquit Papa episcopos creat: illi ergo incumbit disponere ut per se vel alios pascere debeant. Quod autem cauillus hic nullum praese ferat vel probabilitatis colorem, palam ex superioribus colligitur. Primum enim iam satis constitutum est, creationem episcopi, licet fiat per Pontificem, nihilominus iure diuino fieri: quippe cum institutio Dei sit, per ipsumque fieri iussa, perinde atque sacramentorum administratio. Sed ne de nomine nos angat disputatio, esto Papa immediate, ut aiunt, electionem facit, num consequens subinde sit ut naturam ipsam quam dignitas a Deo instituta proprio significato declarat, possit Papa mutare? Vnde rogo duarum rerum consequentia quae tam sunt disparatae? Nunquid dum Papa episcopum eligit & consecrat, efficere potest, ut non sit pastor, magis quam cum sacerdotem initiat efficere, ut non sit sacerdos? Potestne inquam efficere ut functio episcopi non sit sacramenta

eramenta ordinum administrare, populumque docere, ac moribus instituire: & quod nomen eius sonat, gregi inuigilare? Quisnam hoc vel fieri queat, cum haec omnia episcopali muneri sint diuino iure annexa: quin vero ipsissima eodem iure sint dignitatis substantia. Profecto si Dei institutio eandem vim habeat quam natura per ipsum instituta, plane sit ut sicuti qui morum serit, efficere non potest, ut prunus inde aut alia arbor germinetur, quam morus: ita neque qui episcopum facit, efficere potest, ut eius natura diuinitus instituta non sit per se pascere. Haud enim modo disputamus an vlla de causa efficere iuste possit, ut ipse per se non pascat, sed per alium. De hoc enim alia nos disputatio manet: sed rei tantum naturam constituimus, docetes, ut quemadmodum qui scamnum fabricat aut arcem, efficere non potest, quin figuram habeat scamni aut arcis: aut qui facit calceum, efficere non potest, quin rem faciat formam habentem pedis: ita qui facit episcopum, quae res diuinitus instituta est, efficere non potest quin eodem iure quo est instituta, officium habeat, atque adeo obligationem per seipsum pascendi ac subinde residendi: quidquid postea forinsecus accidere possit. Etenim ne nobis pastoris homonymia & aequiuocatio negotium amodo facessat, intelligere episcopus debet pastorem esse secundum propriam nominis notionem, & non secundum illam abusiua, qua gregum domini pastores dicuntur. Solent enim & pastores nuncupari, pecudum, armentorumque domini: eod quod sua substantia & peculium pecorarium sit quemadmodum rogati filij Iacob a Pharaone quid haberent operis, responderunt, Pastores sumus, puta haec est nostra diuitiarum possessio. Et isti per se nullam exercet ouilis curam, nisi per suos famulos, sed duntaxat velle, caseo, foeturaque; fruentes, delicatè ac molliter vitam degunt: Episcopi autem non sunt sic instituti pastores gregis Christi, sed prorsus velut ministri, qui gregum vigilias perferre tenentur, & per prata scripturae gregem deducere, eiusque; fontibus potare, atque oleo scabiem inungere, eisque; lupum cauere, & quidquid villo pacto nocere poterit. Neque enim est, quod huic sanctae veritati quis obmoliatur, soli Petro dictum esse, Pasce: in hoc enim verbo aliquid est singulare Petro dictum, aliud vero cunctis praesulibus generale. Singulare inquam, ut tamquam vniuersalis pastor suo gradu & ordine vniuersum gregem pasceret non quidem vniuersis assistendo ecclesiis, sed suis constitutionibus, & fidei ac morum sententiis vniuersos illustrando & instituendo: dignosque, adeo ministros cuiusque; ecclesiae adscribendo. Generaliter autem explicata est episcopalis functio, quae in apostolis & in ipso per ipsissimum Christum ecclesiae institutorem constituta est: ut scilicet cum primum vnusquisque crearetur, iussum ab eodem Christo putaret, ut similiter suum peculiarem gregem pasceret. Ait quippe Aug. c. 13. in lib. de pasto. ob id Petro singulariter Christum, id quod omnibus erat commune, iussisse, ut vnitatem commendaret. Multi enim erant, inquit, apostoli: & vni dicitur: Pasce oves meas. Haec ille. Ac si dixisset: In vno cunctis potestate dedit. In vno cunctis generale regendi formam expressit, atque; adeo in vno cunctis idem iussit. Et Ambr. in Pastora. Nobis, inquit, in verbis diuinis credita est dispensatio, gregemque Christi alendum suscepimus. In verbis inquit diuinis: Alludens ad ista Petro dicta. Et infra: Repetitur est a domino tertio: Pasce oves meas. Quas oves & quem gregem non solum tunc beatus suscepit Petrus, sed nobiscum illas suscepit: & cum illo nos suscepimus omnes. Iussit Dominus Petro pascere oves, per quem ad reliquos omnes potestas & auctoritas pascendi manat a Deo. Haec ille. Ex his ergo fit consequens, peruersam esse calumniosamque interpretationem, ut vox illa consecratoris, Vade praedica populo tibi commissio: perinde intelligatur ac si solius sit Papae. Est enim illius tanquam organi Dei, atque; adeo expressio & quasi repetitio verbi ipsius Christi, Pasce oves meas. Quo plane alludit Paul. Act. 20. dicens Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos, &c. Haud enim aduersariorum gl. vilius est pretij, quae scilicet aiunt propterea tantum dixisse, Spiritus sanctus posuit, quod ecclesia etiam quo ad ius postituum eius nutu gubernatur. Nam 1. ad Cor. 7. distinguit inter ea quae Deus praecipit & quae ipse: & hic propria actione & iussum Dei designat. Non enim ait se illos posuisse, sed Deum. At vero quod res etiam patientior fiat, explicare paulo amplius opus est spiritualis pastoris officium: dictum enim iam supra reliquimus, esse spiritualis ouium vitam impensissimam curam gerere. Quae quidem cura tripertita est: videlicet ut episcopus sacramentis plebem in vita spirituali generet & nutriat, atque; adeo praedicatione foueat, & prudentia gubernet. Quae sub aliis nominibus S. Tho. expressit, puta instituire, defendere & gubernare. Nomine autem sacramentorum, etiam sacramentalia quaedam intelliguntur, quae quidem can. quamuis. distin. 68. Leo Papa recenset. Incumbit enim eis presbyterorum ac diaconorum ceterorumque; ministrorum, altaris, & virginum consecratio. Mox constitutio altaris, & benedictio & vinctio, atque; adeo omnium vasorum indumentorumque ad idem altare pertinentium, ac denique; baptizatos Chrismate confirmare. Omnium autem maxime proprium eius munus est praedicare: hoc est non de suggesto modo, sed & peculiariter etiam sacra oracula interpretari, & de ambiguitatibus, responsa dare. Vnde super illud Paul. ad Eph. 4. Alios pastores & doctores, adnotauit Hieron. consulto non dixisse alios pastores atque alios doctores, sicut dixerat alios apostolos & alios prophetas: sed alios pastores & doctores: scilicet quod idem est in ecclesia pastor, qui & doctor. Idemque; Aug. in epist. 58. Paulino sciscitanti quo pastores a doctoribus differrent, responderet: videlicet nullo differre discrimine: quod eodem apostolico verbo confirmat. Tertium demum eiusdem muneris membrum est gubernatio, quibus non infime adiungitur pauperum, viduarum ac pupillarum cura. Haec autem expressius, tum Gregorius lib. priori Pastor, tum etiam alij sancti patres per Ezech. prophetam explicari autumant c. 34. ubi ait Dominus Gregorius.

Solutio ad obiectio. nis.

Gregorius. Fili hominis propheta de pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges a pastoribus pascentur? Lac comedebatis, lanis operiebamini. His enim duobus cuncta designatur, quae ad victum vestitumque spectant. Quae quidem ad sustentationem episcopis populus suppeditat. Sed ad desinuat. Cum enim officium eius sit gregem doctrinae ac morum pinguedine saginare & pinguefacere. Soto, de Iustitia & iure. R 5 eius

eius potius substãtia ipsi curãt pinguescere. Et gregem meum non pascebatis. Quid autẽ sit pascere explicare prosequitur, dicẽs: Quod infirmum est, nõ consolidastis: quod ægrotum nõ sanastis, quod nõ fractum non alligastis: quod obiectum est, nõ reduxistis: & quod perierat, nõ quæstistis. Hic autẽ primũ omnium animaduertendũ est, oracula antiquę legis nõ eandẽ prorsus energiã ad rẽ præsentẽ habere, quam testimonia nouæ. Etenim sacerdotium nostrum lõgẽ ab illo differẽtius ac perinde sublimius existit, quã quõ illi fugebãtur. Nã cum illorum sacramẽta nullã cõferret gratificantẽ gratiã (nil de illa loquitur quã sub signo circuncisionis cõferrebat) neq; clauium illi potestãtẽ habebãt ad remittenda peccata: neq; subinde curã, vt nostri sacerdotes, gerẽbãt animarum: quã potissimum est fundamentum vt nostri prælati residere teneãtur. Petuntur autẽ inde ad propositum argumenta. Tum ratione figurã, in qua, vt ait Paul. omnia contingebant illis: nempe q̃ illud sacerdotium prælagium erat nostri. Tum etiã per modum exẽpli: nam si illis tanto vitio tribuebatur, q̃ curã nõ gererent gregis, & in excubiis tẽpli perpetuo esse cogebãtur. Iussum enim legitur Nu. 16. Aarõ filiisq; eius ac Leuitis: excubare in custodia sanctuarij: multo efficacius cõuincitur pastores nostros animarum custodes, debere semper præsentẽ gregi prospicere. Quãuis vt ad præsentẽ locum Ezech. reuertamur, nõ solum sacerdotes illi, pastorum nomine, denotãtur, sed & omnes iudices & gubernatores populi: tametsi iam tunc temporis, gubernationis sceptrum penes sacerdotes esset. Affabrẽ ergo Propheta illa quinaria oratione pastoris munus delineat, quãtum ad ea saltẽ, quã in grege medẽda sunt. Quinq; enim incommodis Christianus grex periclitari cõsuevit. Primum est in fide, quã totius Christianã vitẽ fundamẽtum est: nã sine fide impossibile est Deo placere. Primum autẽ detrimẽtum fidei est, languor & imbecillitas, quando scilicet homo propter magnitudinẽ credendorum nutabundus vacillat. Quare Paul. ad Rom. 4. laudi tribuit Abraham, q̃ nõ fuit infirmatus in fide. Et ad Rom. 14. Infirmum in fide assumite (idest) ne cadat, sustẽtate. Hęc ergo Antistitis, qui doctor est fidei, prima functio est: nempe vt fidei scrupulos mentibus gregis eximat, dubia scilicet explicãdo: ac subinde animos affirmãdo & cõsolidãdo vt intellectum, quemadmodum ait Paulus, captiuẽt in obsequium fidei. Ægritudo autẽ ad mores attinet, cum quis corruptis affectibus infectus est. Etenim, vt intellectus scrupulis fidei infirmatur, sic & appetitus affectuum tumultu ægrotat. Quare sicut illud doctrinã luce est cõsolidãdum, ita & hoc salutaribus monitis sanãdum. Cõfractio verò iam ad discordiã inter fratres attinet: videlicet cum populus aut variis opinionibus, aut litibus & iurgiis inter se dissidet. Tunc enim ligamine pacis atque vnitatis cõfcederã dus est amicitiaq; cõglutinandus. Ex his enim facturis, nisi in tempore colligan- tur, hærefes solent intumescere. Quod re vera vecordia & inertia præsulum, ac potissimum absentia à suis ecclesiis creberrimẽ accidere, præsentia tẽpora documento nobis sunt. Quocirca id quod subditur, abiectum: ad manifestariã hærefim & apostasiã refertur. Dissensio enim populi, seminarium est hærefum, per quas ab ecclesia exitur, & vsq; ad huius etiam medicamina prælati cura protenditur: vt saltẽ vna atq; altera monitione, vt docet Paul. enitendum ei sit abiectos in ecclesiã reducere. Cõcludit demum. Et quod perierat nõ quæstistis: exemplo illius, qui de cœlo quæsitum venerat quod perierat. Perit autẽ homo per quodcunq; mortale delictum, insigniter verò per obstinationẽ. Sed neq; illo prorsus desperãdum est, quin omnis adeatur quærdi ipsum via. Atqui effectus porro isti, gratiẽ Dei eiusq; singulari fauori referuntur accepti. At tamen quia ipse eiusmodi gratiã ministerio sacerdotum nobis suppeditat, fit, vt propter eorum negligentia vñ veniat, vt populus eadẽ gratia priuetur. Id q̃ protinus ibidem Deus apertẽ admonet, dicens, Et dispersã sunt oues meã, eò q̃ nõ esset pastor: & factã sunt in deurationem omnium bestiarum agri: hoc est, ab omnibus vitiis pessundatã sunt, omniq; errore cõculcatã. Qua de causa statim cõminatur pastoribus: Requirã gregem de manib. eorum. Hęc eadem. n. ratione ait, ad Hebræos vltimo Paulus, præpositos sic debere super gregem inuigilare, quasi rationem pro eius animabus sint reddituri. Porro ergo nisi hæc episcopi munera & officia tam essent obliuione sepulta, nemo esset, arbitror, qui vel hæsitare posset tenerenturne iure diuino episcopi perse illa præstare, ac perinde in suis diocesisbus residere. Etenim non solum publicã cõcione, si suũ bene noscunt institutum: hæc perficere debent, verum priuatis visitationibus, exhortationibus, recreationibus, cõcilijsq; adeo & cõsolationibus. Imò nõ verbo tãtum verum exemplo, ac denique re ipsa iuuãdo, nempe egentium causas negotio etiã tuendo & eleemosynis adiuuãdo. Ecce sacerdotis officium qua parte debet nocũmenta gregi cauere. At verò qua parte ipsum ad perfectum pmouere tenetur, altius eius pminet functio. hac quippe ratione appellat eos in suis antecessoribus Christus lucem mundi. Vide q̃ta largitate sua ipse nomina illis impartitur, vt si in officio non pstitierint, eos peius in die iudicij pudefaciat. Quin verò, vt supra diximus, Pius Papa, can. oues. 6. q. 1. veluti oculos Deum illos instituisse ait, si tẽ p quos Deus ipse gregi suo puidet, siue per quos populus quã diuina sunt suscipit. Appellat etiã illos ciuitatem supra mõtem positã, q̃ nõ solum doctrinẽ lumine de cãde labro lucere debent, verum pminenti vitẽ exemplo in cõspectu populi, & veluti sal terrẽ mores cõdire. Ppende, an eiusmodi officia absentes exhibere, vt decet, valeãt. Quin age, vt cuncta cõplectamur episcopi in ea pfectionis sublimitate esse debent, vt pfectionem nõ dũcãt, sed quemadmodum in sua cõsecratione admonentur, omnino doceãt. Quid demum pfectionem doceãt? Ieu Christi ministri ecclesiã suã sic expurgent, sic pmoueãt, sic itaq; exornẽt, vt sine macula, vt Christi spõsam decet, Deo patri offerãt. Ecce primum locũ euãgelicũ, Pasce oues meas. Secundus locus est quo veritas præsentis cõclusionis elicitur, extat Ioã. 10. vbi Christus naturã boni pastoris sub hac verborum exaggeratione commendãt. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suã dat pro ouib. suis, mercenarius autẽm fugit. Intelligere autẽ nequeo qua vllus fronte deludere hunc possit locũ, dicens nõ intelligendam esse ghaliter. de pastora vniuersitate, quippe q̃ Christus de seipio particulariter, vt aiunt, id asseruit.

eruit. Haud enim opus est sanctos huc interpretes compellare, qui hũc sensum recutiãt. Præstat nãq; semper scripturam sacram, vbi id fieri possit, ex suis ipsius verbis elucidare. Ppende ergo verborum contextum: Ego sum pastor bonus, ecce assertio. Haud verò satis duxit simpliciter id asserere, sed demonstrare perrexit. Quomodo autẽ demonstrauit? Quia bonus pastor animam suã pro ouibus suis dat. Hoc ergo nõ de se peculiariter & proprie asseruit: aliã id quod dixerat per idẽ ipsum probasset: nempe, ego sum pastor bonus, quia ego ipse pastor bonus animam pro ouibus meis pono. Per illam ergo probatoriã propositionem, naturã ingeniumq; & substantiam boni pastoris definitione patefecit, nepe vt sic colligeret. Ille prorsus qui animam suã dat pro ouibus suis, bonus est pastor: ego autẽm animam meã, hoc est vitam do pro ouibus meis: ergo ego sum bonus pastor. Generalem ergo regulam præfixit, per quam bonus pastor ab iis, qui non sunt boni, discernendi sunt: Vnde Grego. in homilia. Eius, inquit, bonitatis formam, quam nos imitemur, adiunxit: dicens, Bonus pastor animam suã pro ouibus suis ponit. Fecit quod monuit: ostendit q̃ iussit, &c. Et August. de verbis Domini, ser. 5. Pastor bonus, Christus, Quid Petrus? nonne bonus pastor? nam & animam suã pro ouibus suis posuit: quid Paulus? quid cæteri Apostoli? &c. Itaq; si attentẽ verba respicias, nõ tantũ Christus exemplum sese perhibere oculis nostris voluit, quod imitaremur, secundũ illud Io. in hoc cognouimus charitatẽ Dei, quoniã ille pro omnibus animã suã posuit: & nos debemus pro fratribus nostris ponere. Et sicut ait ad Honora. Aug. q̃ instãte persecutione episcopus nõ potest fugere: quia exẽplo Domini teneretur bonus pastor animã ponere pro ouibus suis. Hęc enim quodãmodo possent aduersarii cauilari, dicentes, q̃ licet Christus de se peculiariter id diceret, posuit nihilominus de se imitandũ exemplum. Sed insuper affirmamus posuisse regulam & definitionem, per quã se probauit esse bonum pastorem, quãmq; adeo licet ipse per impossibile nõ seruasset, tenerentur vniuersi præsulẽs iure diuino & naturali seruare. Agedũ, idẽ ex subiectis verbis corroboremus. Subdit enim Mercenarius autẽ & qui nõ est pastor: cuius nõ sunt oues propriã, videt lupũ venientẽ, & dimittit oues, & fugit. Quomodo rogo illic vsurpauit mercenarii nomẽ? vtrũ peculiariter pro aliquo? Re vera non nisi generatim: ergo eodem modo acceperat vocem boni pastoris. Aliã non è regione apponeret illi mercenarium. Vtriusq; ergo naturã amborũ oppositione explicuit. Nisi admittere absurdẽ malis: q̃ naturam explicuerit mali pastoris, nõ autẽ boni. Neq; cõtentus fuit id simpliciter enunciare, sed natuã subiunxit causã: Mercenarius. n. inquit, fugit: q̃ mercenarius est, cuius nõ sunt oues propriã: & ideo ad eum de ouibus non pertinet: quia nõ sunt inquit, eius propriã: vt pote q̃ cũ ei nõ sint à Christo cõmendatã, fit vt eas nõ diligit, nimirũ ea dilectione qua ex Petro requisit an se præ cæteris diligeret. Sed & vrgẽtissimũ præterea argumentũ, q̃ hoc Dominus ac Redemptor noster non de se tantũ proprie, verum tanquã cõctis qui legitimi sunt episcopi necessariũ enũtiauert: est, quod ex hoc loco sancti omnes & Doctores colligunt (vt art. 4. videbimus) teneri episcopũ dum necessitas gregi suo in gruerit, vitã exponere anteqũ inde recedat. Quam quidẽ veritatẽ cum ipsi aduersarii negare profectò non auderent, inde deberent colligere residentiam esse de iure diuino: idque adeo ex hoc loco in ferri, aliã ecclesia nõ cum tanto periculo eos residere cõstringeret. At de hoc illic pressius. Hic ergo pedem sistere cuperẽ si pro rei dignitate mihi facultas ad persuadendũ suppeteret, rogarẽq; colẽdissimos episcopos, expenderent, vtrũ potuerit Christus significãtiũ rẽ aperire, vehementiusque ipsos ne mercenariis suos greges cõsiderent dehortari. Quomodo enim diligere animas vsq; ad sanguinis effusionem possunt, quas vt proprias nõ habent? & nisi ita charas in Domino habeãt, quomodo possunt eis legitime prospicere? Abunde se nãq; mercenarii fecisse arbitrãtur, q̃ pro ratione stipendii, quod recipiũt audiẽdis litibus, horas aliquot infumunt. Prosequitur autẽ Christus eandẽ boni pastoris naturam etiamnum patefacere. Ego inquit, sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meã. Haud ergo locus iam vllus sit reliquus deflectendi, vt quis dicat de se proprie Christũ loqui. Imò eandẽ demonstrationem insinuat, nepe ob id, q̃ ingeniu, fides & cura boni pastoris sit, vt mutuo se de facie & voce ipsã & oues cognoscant: se, in quem hæc cõpetunt, bonũ esse pastore. Vbi Theophylactus: Hoc loco, inquit, agnosco differentiam pastoris & mercenarii. Nã mercenarius quidem nescit oues: quod cõtingit, quia non sãpe illas inuisit, &c. Qui enim per Dei dilectionẽ non sibi ecclesiã desponsauit, non potest eius cõspectu & familiaritate magnopere se oblectare: præterquam q̃ neq; officia pastoris gregi præstabit, nisi cuiusque ouis faciẽ & balatũ nouerit, vt nõ per relationẽ aut per alium, sed de vultu, gestu, & voce animi morbũ deprehendat. Neq; verò grex eum vicissim fatis diligere, eiusque tum exemplũ imitari, tum & auscultare mandatis valet, nisi de vultu & sermone eum agnoscat. Quocirca hoc quod isti dicunt Christũ de se proprie affirmare, quã sit falsum inde cõstat, quod fortasse ad illud prouerbium Salomonis alludit, quod ipse tum propter priscos pastores, tum in nostrorum figurã illius ore iã pridẽ protulerat. Ait enim ille prouerb. 27. Diligenter cognosce vultũ pecoris tui, tuosque greges considera: nõ enim habebis iugiter potestatem, sed corona tribuetur tibi in generatione & generationẽ. Vbi Hebraicẽ habetur, Cognoscedo cognosces seu euidenter agnosce faciẽ pecoris tui: & vt dicitur faciẽ ad faciẽ, & pone cor tuum ad greges. Vbi non adeo ad rẽ accõmodẽ quidã cõminiscuntur, verbo illo appone, allusione fieri ad illud Christi, Bonus pastor animã suã ponet. Nam præterquã q̃ verbum euãgelicũ non significat nisi, dat, manifesta est rerum discrepantia: nam verbum Salom. ad internã curã & solitudinem quam pastor habere debet erga gregẽ, refertur: vt scilicet cor impensissime habeat ad singulariũ ouium necessitatẽ attentum. Vox autẽ Christi ad testimonium amoris: vt scilicet si opus fuerit mortem eius gratia opperat. Nam si curã bruti gregis illam mutuam agnitionem exposcit, quãto magis studiũ quod erga Christianam familiã impendendum est, sane cum quot sunt subditi, tot sint & morborum genera. Alius enim cõsolatione

Augustin.

Roboratur amplius proxima ratio.

Theophylactus.

Prouerb.

Confirmatio.

solatione indiget, alius cōsilio, alius reprehensione, alius denique alio eleemosynæ subsidio. Quare protinus in initio eiusdē c. Ioan. ubi se Christum ostium esse ouium dicere adornabat. Qui nō, iqt, intrat per ostiū, sed aliudē, fur est & latro: qui autem intrat per ostium, pastor est ouiu. Huic ostiarius aperit, & oues vocē eius audiunt: & proprias oues vocat nominatim, & educit eas: & cum proprias oues emisit, antē eas vadit, & oues illum sequuntur, quia sciūt vocem eius. Vide quomodo lex boni pastoris nō tantum in hoc cōsistat, q̄ quis ad dignitatē secundū Christi leges accedat, verū & q̄ eius exemplo eandem administret: nempe cognoscendo oues singulas de nomine, easq; exemplo vitæ antecedendo, quod ipse sequantur. Id q̄ absentes quonā pacto præstare perficerēque possint, ipsi viderint. Vnde sequitur: Alienū autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non nouerūt vocem alienorum. Vbi alieni appellatione non solum eos, q̄ non legitime ingressi sunt censet, imō & qui illegitimē rem administrat: scilicet tam mercenarios, quā eos qui illa quæ præmiserat, non seruant. Et quidē Apostoli non cognouerūt quid loqueretur eis scilicet mysterium fidei ipsius, per quam solum ingressuri erāt quotquot veris pascuis essent porturi: quia non est aliud nomen sub sole, in quo possint homines salui fieri. Nobis autē, qui illud iam certō per eandē fidem cognoscimus aliud restat cōstantissima fide tenere, nepe q̄ q̄ ab ipso instituti sunt pastores, eius instar necesse habent munere suo perfungi. Vnde Damasus Papa in aurea sua epistola 4. ubi de depellendis chorepiscopis locupletē disseruit, hoc Christi testimonio vehementer inuehitur in episcopos, q̄ alienis suas plebes educandas concredūt: cum Christus bonū pastore asserat vitā p̄ ouili suo ponere, mercenarium autem ingruente lupo oues destituere. Sed de hac epistola statim art. prox. Habeant ergo aduersarii, & cōtra sic arguāt: Quidquid homo per suos ministros facit, per seipsum censetur efficere: ergo cum episcopus vicarium ecclesiæ suæ deleget, residere non tenetur, sed pro sua satisfacit obligatione. Videant autē huiusmodi argumentatores, quanta eos responsa persequantur. Primū omnium, vt supra diximus, hic non disputamus, an causa possit aliqua intercedere p̄pter quā dispensari cum episcopo absenti queat: de quo art. 4. repetendus est sermo, sed rei naturam constituimus, & ea quæ diuina lege episcopo iussa sunt. In primis ergo si factū spectemus, absentes episcopi nō sibi vicarium ad omnia sua munera substituūt, sed eum tantū, q̄ ad lites audiendas sedeat: quod re vera non est præcipuū. Et præterea visitatorē, qui diocesim circūolet, cum neq; ista in ipsorum absentia fieri possint cōmodē, neque alia vllō modo, ad quæ præcipuē tenentur. Potissima .n. pars spiritalis pastoris, vt in concilio Carthagi. 4. licet breuioribus verbis admonetur, nempe cui aīarum longē maior cura incūbit, quā temporalīū, in hoc posita est vt lites, quæ sine iudiciorū strepitu definiti possunt, cōponere satagat, pacarēq; & extinguere procuret, vt tēpus secundū Christi mandatū redimat, q̄ oues in Christianis exercitiis collocent. Quod quidem nemo sine episcopi auctoritate & grauitate & amore quo gregē p̄sequi tenetur, atque adēd sine eius præsentia perficere valeat. Item neque visitationis longissima experientia testatur, per alium quā per seipsum fieri castē posse. Haud .n. criminibus sola pecuniarū multa aut excōicatione medendum est, sed profectō verbo, nunc placido, nunc acerbo, ac aliis denique adhibitis remediis: quorū visitatores, quia mercenarij sunt nulla tangit cura. Adde, q̄ eleemosynæ quæ inter episcopales operas tam altū locū tenent, (Oportet .n. episcopū, vt ait Paul. esse hospitale) nisi per præsentēs Antistites fieri nequeūt cōmodē. Conspectus nāque pauperis, egenorūque clamor viscera commouēs, vel eleemosynam exprimit, vel aliam saltem consolationē, quā suā possit miseriam leuare. Huc, .n. illa spectant, quæ modō circa verbum Christi tractabamus, nimirum quanti referat, vultū pecoris visu agnoscerē, & vocem auditu. Sed ais, quid si episcopus hæc oīa atque alia per alium rectē dispenset? Accidere .n. pōt, vt alij efficaciores sint prædicatores ipso episcopo, atque alij ad alia munera doctiores & aptiores: quos cum suffecerit, munus suum expleuit, vt absens ecclesiæ suæ viuere possit. Huius autē vna respōsio est, esse impossibile. Altera præcipuē notāda, quod ep̄i vicarij nō sunt perinde cōstituti ac si sint futuri præfules, sed quasi p̄sulū adiutores. Et ideo non per hoc excusatur eorū residentia. Debēt .n. vicarij esse sicut mēbra in corpore, ipse verō sicut anima. Christus, .n. nō eos vt operariorū constitutores, sed vt operarios misit. Et Paul. nō ait oportere ep̄m esse doctoris substitutorē, sed esse doctorē: & 2. ad Ti. 2. Solicitudine, inquit, cura teipsum probabile exhibere Deo, operarium incōfusibile, & rectē tractātem verba veritatis. Vbi confusione eū Antistitē aspergit, q̄ operarius nō est. Et alibi admonet, vt q̄ non operatur, nec māducat. In summa, non vident isti qui munus ep̄orum in hoc collocant, vt bonos sibi habeāt subrogatos ministros, quē admodum leges vniuersas electionis episcoporum & pastorum de medio tollant. Quid .n. opus est tantam sollicitudinē & vigilantiam adhibere ad digniorem eligēdum, quā tam iura oīa clamant, si satis episcopo est alios ecclesiæ suæ ministros delegare: Ergo si iura illa certa ratione constituta sunt, planē colligitur personalem industriam in episcopo eligi, atque adēd per se residendo teneri munia sua explere. Quare nō est cur nobis Valerium obiiciant, q̄ Augustinum sibi substituit. Id enim fecit ingrauescente iam ætate, quando vires sibi non suppetebant. Imō nec tunc credendus est sic cessasse, quin id quod posset, efficeret: Imō hinc sumitur argumētū, quā sit necessaria præsentia personæ. Hac .n. de causa Petrus Apost. vt Theodoretus refert in libro de 70. discipulis: & antiquissimus Epiphanius tom. 2. c. 26. nempe quia illi necesse erat tanquam Apostolo per alias ecclesias diuagari, substituit sibi episcopum Romanum: non qui esset Papa, sed qui sibi esset auxiliarius vicarius. Ad eorum ergo argumentationem responderetur, quod etsi vniciuique liberum sit de suis propriis bonis, vt libuerit, per famulum disponere, in quo casu quod quis p̄ alium facit, ipse facere censetur: in publicis tamen administrationibus longē res secus habent. Publici enim magistratus, atque illi potissimum quibus ob personalem functionem iusta stipendia decreta

decreta sunt, non ad iustum per vicarios administrantur. Ecquis enim in consulem aut prætorē, aut du-
cem creatur, vt per aliū rem administraret? Imō verō in rebus priuatis quis æconomum, pincernam
imō vel coquum, vel quod rei magis arridet, nauclerum vel certē aurigam conduxit, qui non munus
eiusdem personæ requirat? Quod si magistratus alii hanc habent residendi naturam, quis non videat
episcopatum, qui animabus prospiciendis, quas Deus & ad suum ipsius consortium condidit, & pro-
prio vitæ dispendio redemit, primum huius legis obtinere locum? vnde Paulus 2. ad Corinth. 9. Væ
mihi si non euangelizauero: necessitas mihi incumbit. Sed vide quomodo aduersarii cauere hanc pla-
gam contendunt. aiunt enim apostolis per seiplos necessarium fuisse prædicare, quoniam in ipsis p-
sonalis industria electa fuit. Episcopi autem non illis successerunt in apostolatu, sed in episcopatu. At
verō fateamur vrgentiorē fuisse in apostolis prædicandi obligationem propter reuelatam eis doctri-
nā, tamen quis neget in episcopis personalem etiam industriam, quatenus in episcopatu ipsis succe-
serunt, eligi? Sed neq; aliud istorū commentū illis admittendū est, nepe q̄ apostoli iussi sunt solis infi-
delibus prædicare, episcopi verō solis subditis, imō Paulus sæpè prædicauit cōuersis, quod certē ad
eorū confirmationē facere debebat. Nec episcopo dicitur, vt aiūt, Vade, prædica populo Dei: sed, po-
pulo tibi cōmissō: cui nō repugnat quin aliquando possit & debeat infidelibus prædicare. Alius verō
cauillus istorū est, q̄ etsi Papæ dictū sit, Pasce oues meas, non tamen inde colligitur, q̄ residere tenea-
tur in omnibus ecclesiis: atq; adēd neq; de singulis colligitur, q̄ teneantur in suis residere. Quod autē
cauillatio hæc peiori sit nomine digna, quis nō planē videat? iussus enim est Papa per seipsum pasce-
re, atque adēd in sua ecclesia, quæ Romana destinata est, residere, vel vbi expedire visum esset. Decet
autem propter confluxum orbis illac, ne per alias diuagetur, sed suos singulis vt Deus ei iussit, epi-
scopos consignet, qui eodem diuino iure teneantur in suis diocesisibus residere. Vnde Paul. ad Theff.
5. Rogamus, inquit, vos fratres vt noueritis eos, qui laborant inter vos, & præsent vobis in Domino,
& monēt vos vt habeatis illis abundantius in charitate propter opus illorum. Non ergo propter di-
gnitatē, sed propter opus quod residentes personaliter exercent. Alia deniq; eorū argutia nō est respō-
sio digna. Arguunt .n. q̄ cum Papa possit episcopū à sua diocesi dimouere atq; alteri adscribere, sit,
vt dispensatio episcopi cum hac ecclesia nō sit de iure diuino, atque adēd nec residentia. Iam enim su-
prā ostensa est infirmitas consequentiæ: nepe q̄ licet Papa possit episcopos summutare, non tamē eo-
rum naturā & functiones, quæ iure diuino annexæ sunt dignitati. Sed rogas, nonne multa episcopus
potest per ministros dispensare? Apparet enim posse: vt ordines conferre, & confirmare; benedicere tē-
pla, & ornamenta, &c. Item permulta sunt episcopalia officia quæ non nisi stans temporibus eadēque
rarō fiunt: vt chrisma cōficere, & sacris initiare: quæ ideo iugē residentia non exigunt. Respondetur in-
ter episcopalia munera gradus esse dignoscendos. Quædā enim sunt quæ licet nō ita decēter fiāt, ta-
men non vsque adēd absurdū est per substitutos illa exercere. Vt sunt chrismatis confectio, & tēplo-
rum ornamentorūmq; cōsecratio. Est in quā in his, dum per titulares episcopos fiunt indecorū quid-
dam, q̄ nō tanta grauitate, vt decet celebrantur: præterquā quod ansa inde porrigitur titularibus epi-
scopis introducēdis. Veruntamen non ista sunt munera quæ vrgētissimē residentiam episcopi requi-
runt: sed alia supra cōmemorata quæ assiduā præsentiam sedulamque diligentiam exposcūt. Imō ve-
rō vt iam diximus, propterea episcopi obligationis residēdi obliti sunt, q̄ non putāt alia sibi incumbere
re onera, quā lites audire, & semel in anno ordines conferre. Si enim se ignorantium lucem delin-
quētium regulā, afflictorū suffugiū, egentiumq; subsidiū ac præsidū (vt verē sunt) esse cognoscerēt,
non grandi opus esset negotio, vt ius residendi persuasissimum haberent. Multa alia hic missa faci-
mus scripturarū testimonia: nimirū satis rati ea, quæ præcipui sunt momenti attulisse. Multasque ad-
uersariorū argutias silentio prætermittimus: ad quas vtique molestius esset respondere, quā vtile.
Quod autē de episcopo assertū curauimus, de cunctis etiam paræcialibus pastoribus subinde est in-
telligendam. Sane cum & allata testimonia idē sibi velint licet multō efficacius episcopos vrgēant. In
apice autē istorū quæ dicta sunt, hoc licet per seipsum euidentissimū sit: nō erit tamen admonitu su-
peruacaneū, nempe q̄ residēdi obligatio sic præceptū est, vt nō sit præcepti finis. Videas enim præsu-
les in suis quidē ecclesiis residentes: sed tamen adeo oscitanter, & segniter in administratione verbi,
in gubernatione, in afflictorum consolatione, & pauperum subsidio sese gerentes, vt nihil referat ab-
sentisne sint an præsentēs. Residentia enim propter hæc necessaria est, quæ si non fiant superuacanea
imō quandoque causa, vt episcopus maiori opprobrio & vilipendio à sua plebe habeatur.

Ad primum igitur argumētum responderetur, verba illa formalia, quod episcopi residere teneantur,
nullam fuisse necessitatem, vt in Euangelio exprimerentur. Sane cum euidentissime ex ipsa episcopa-
li functione diuinitus instituta colligantur: q̄ etiam secundum aduersarios satis est, vt eadem residen-
tia sit de iure diuino. Nam vbi Christus ceu operarios miserit prædicatum Apostolos atque alios 72.
discipulos, quibus episcopi & paræciales sacerdotes successerunt: & vbi iubet in Petro cūctis episco-
pis, vt gregem pascant: & vbi docet bonum pastorem esse, qui nominatim cognoscit oues, & vbi ait
Paulus episcopum esse doctorem & hospitalem; & vbi admonet Timoth. vt seipsum operarium incō-
fusibilem, verbum veritatis rectē tractantē exhibeat: & vbi admonet præfules, vt vniuerso gregi atten-
dant in quo eos spiritus sanctus posuit episcopos ad regendum ecclesiam Dei, atque in id genus aliis
locis vsque adeo luce clarius residēdiā pastorum præcepit, vt fatuum sit expressiora verba require-
re. Ad secundum iam satis responsum est, quod etsi summam ecclesiæ iurisdictionem Petro eius-
que successoribus singulariter commisserit, vbi ait, Pasce oues meas: atque adēd facultatem eligendi
pastores: modum tamen pascendi non reliquit suo arbitrio, vt eum mutare posset. Haud enim in ar-
bitrio

Pulchra va-
tio.Paulus
Aduersa-
riorū sub-
terfugium.Resellitur
proxima so-
lutio.Canillus al-
ter.

Paulus.

scrupulus.

solutio.

Etiam pa-
stores par-
ciales resi-
dere tenen-
tur.Ad primū
argum.Ad secundū
argum.

bitrio est Papæ facere vt episcopus non sit doctor, non sit hospitalis, non sit vigilator super gregem, quibus muneribus intimum est vt resideat. Ad tertium denique responderetur, quod si Timor. & alij forsitan episcopi iussu Pauli à suis nonnunquam ecclesiis peregrinati fuerint: id tamen ob ecclesiæ vniuersalis necessitatem factum est, atque adeò per interpretationem eiusdem diuini iuris & naturalis. Haud enim secum pugnant residentiam esse de iure diuino, & nihilominus posse casus accidere in quibus non solù licitù, verum & expedientissimum sit episcopu à sua ecclesia in tempus abscedere.

ARTICVLVS II.

Vtrum residentia Episcoporum iure naturali fundetur.

VM monstratum sit residentiam episcoporum de iure esse diuino, subsequitur vt videamus an ius etiam naturæ suas rationes eidem veritati subministret? Arguitur nanque à parte negatiua Euāgelicus episcopatus, ordo est supernaturalis: quippe cum fundatio ipsa ecclesiæ super naturam fuerit à Christo instituta: non ergo episcoporum residentia in iure naturali fundatur. Secundo: Si iure naturali eiusmodi residentia iuberetur nulla ratione posset super eo dispensari. Nam vt lib. 2. de Decalogo pronuntiauius, ob id indispensabilis est, quod indiuiduū habet à natura obligandi vinculu: & tamen vt in c. 4. patebit, ingruere ea necessitas potest, vt legitime à sua ecclesia episcopatus absens fiat. Tertio denique arguitur: Esto de residentia præceptu agnoscamus: natura tamen præceptorum affirmatiuorum est, vt non obligent, (quod aiunt) pro semper. Nō ergo iugis continuæque residentia necessaria est. In contrariū est quod cum ius naturæ auctore Deo mentibus nostris insculptum sit, explicandis etiam fidei legibus ab eodem Deo promanantibus multum inferuit. Nam diuinæ leges naturalium perfectrices existunt.

Iam supra dictum est naturale ius esse, quod natura nos docuit: atque adeò minimè repugnare, vt quod diuino iure sancitum est, naturali etiam quadamtenus roboretur. Respondetur ergo ad quæstionem affirmatiua hac conclusione: Obligatio residendi quàm proximè est naturali iuri affinis. Enimuerò quamuis episcoporum institutio iure sit facta diuino: tamen vt supra dictum est, rationibus naturalibus eius congruentia innotescit: atque adeò modus episcopalis administrationis eisdem rationibus elucidatur: quas quidem in superioribus adeò insinuauimus, vt hæc non sit nisi explicatio repetitio. Primum igitur argumentum sumitur ab officio. Enimuerò cum pastoris officium, vt dictum est, sit spirituali animarum saluti prospicere, functio hæc bipartita est nempe vel respectu gregis infirmantis ac deficientis, vt iuuetur saneturque: vel respectu eiusdè sani, vt ad perfectionem promoveatur. Defectus autem & quantum ad intellectum accidere potest, & quantum ad effectum. Est ergo pastor ignorantu lux. Nam vos, inquit, estis lux mundi. Lucem aut natura docet nisi præsentem lucere non posse. Illis autem qui de via decedunt, est ciuitas supra montem posita, cuius vitæ sydus aspiciens populus recto tramite incedere debet: in conspectu autem populi nisi redeat, esse non pot. Condiendis verò corruptis affectibus est sal, qui in operibus virtutis ostendere saporem debet. Denique ægrotis est medicus. Nam talem se appellauit Christus, vbi ait: Non est opus valentibus medico sed malè habentibus. Pæspice ergo quæso te vtrū si rex selectissimū medicum eligat, cui iusta stipendia pro ratione suæ facultatis exoluat, ferre queat, vt vbi corporalis sibi vita periclitatur, per alium feruiat? Si ergo in medico corporali industria personæ expetitur & optatur, quis neget tantò id iustus in medico spirituali, quanto temporali vitæ spiritualis præstat? Est denique episcopus, vt supra diximus, auriga, nauclerus, dux, fidelisque seruus ac dispensator mysteriorū Dei. Et tñ si ad Remp. ciuilem spectes, quisnam mortaliū permitteret hæc per vicarios exhiberi? Cur ergo Deus id permittat? Re vera naturæ ius apertè reclarat. Sunt etiam ad arcendum hostes, custodes & vigiles, quod absentes esse nequeunt. Respectu aut gregis etiam si sanus esset ab hostibus tutus, summū episcopi officiu est, vt iā supra diximus, & in sua cōsecratione habetur, ad perfectū plebè perducere, quod de Baptista Luc. 1. legitur: vt sit sine macula & ruga: ac perinde digna, quæ in conspectu Dei appareat. Ad hæc autem ratio naturalis manifestè demonstrat industriā, atque adeò præsentiam personæ requiri. Secundus locus idè naturaliter demonstrandi sumitur ex stipendio, quod, vt supra satis probatum est, non pscientia aut morū probitate, aut nobilitate, aut dignitate episcopali, sed pro præsentia & functione, atque adeò pro exercitio ipso & opere & vsu penditur: vt Num. 18. admonitio diuina habet: & 1. ad Corinth. 9. docet Apost. Vbi nanque stipendium pro opere penditur, naturalis ratio illicò demonstrat non satis esse vicariū constituere, etiam si digniorè teiplo substituas. Est enim ille velut auxiliarius, qui ideo episcopum non excusat, quin præsens quod valuerit efficiat. Sed tertius locus sumitur ex detrimentis quæ episcoporum absentia progignit, & parturit. Horum aut potissimum est, idque nisi omni sensu careant pastoribus extimescendum, quòd propter eorum negligentiam creberrimè multæ animæ perpetua morte pereunt: quæ quidem si secundam suam obligationem diligètes essent, sempiterna fælicitate fruerentur. Reuise illud supra citatum oraculum, Ezech. 34. Postquam. n. ait Deus, Væ pastoribus Israël, eorumque negligentia in consolandis infirmis, &c. recenset, subdit: Ecce disper

sa sunt oves meæ, eò quòd nō esset pastor, & factæ sunt in deuorationem omniū bestiarum agri. Ecce ed quòd non esset pastor. Non quòd nullus esset: aliàs nō dixisset, Væ pastoribus Israël: sed quòd nullus legitime suam expleret curā. Et ideo subdit: Et ego de manibus pastorū meorum oves meas requiram. Huc vellè attentos habere Christi pastores. Si Rex charissimos filios negligentia pedagogi custodisque eorū trucidatos cōspiceret, quisnā regiam iracundiā ferre posset? Cum ergo Deus (quod sæpe & sæpius ac sæpissimè vsu venire solet) pastorū incuria priuatum se viderit aīarum contubernio quas vt sua ipsius gloria frueretur, condiderat: quarumque gratia filium suū qui pro illis moreretur huc demisit, eadēque in infernōrū abyssō perpetuò trucidandas conspexerit, quænam rogo nō suppliciorum genera ab infidis illis & tam insigniter sacrilegis pastoribus non reposcat? Quin verò non

solūm

solum in pastores ipsos prauos indignari solet Deus, verum & ob ipsorum prauitatem indignatio eius dimanat in populum. Sic enim legitur Num. 19. Excubate in custodia sanctuarij & in ministerio altaris, nec oriatur indignatio mea super filios Israël. Non quod ob alienam culpam populus æterna liter puniatur, sed quod vel ex eo quod in populo nūquā ingentissimus delinquentiū numerus deest qui prælatorū suffragiis sustentari debet, illis cessantibus indignatur Deus in populum ob sua ipsius crimina, vel quod cessantibus episcopis manus cū moyse ad cælum cum precibus leuare atque adeo negligētibus populi curam faciliè à suis hostilibus cupiditatibus prosternitur, dignuq; adeo sit indignationis Dei. Cum ergo ex absentia pastoris tam præsentaneū moderando gregi emineat negligentia periculum naturalis profecto ratio plenissimè demonstrat, quam debeant præsentia aduigilare. Mox & præter gregis detrimentum eadē præsulum absentia indecorum aliud in Christiana Republica peperit. Nam cum ob personalem residentiam ius cogat vnicuique ecclesiæ suum mancipare episcopum, vbi persuasum habent licere sibi absentes esse, pro inconuenienti non ducitur, vt quis plures habeat ecclesias, quarum simul fructus vnus percipiat. Id quod in Concilio Lateranensi prohibitu est: vt patet c. Quia nonnulli, de reg. & 20. q. 1. can. clericos. Ac deinde protinus mos in ecclesiam ingestus episcoporum titularium: per quos quemadmodum ordines atq; reliqua episcoporum sacramentalia perficiantur, experientia ipsa testimonio est. Inde. n. emanauit, vt eiusmodi spiritualia venūdentur adeoq; tractentur abiectè, vt in cōspectu Christiani populi despectui habeantur. Accedit quarto qd cum episcopi cultores instituti à Deo sint animarum, messoresque adeo spiritualium frugum missi, ipsi per se deberent in conspectum Domini portare manipulos suos: quod re vera qui per alios gubernant, minimè faciunt. Ipsiq; talenti sui vsuras quas per se accumularent, Deo reddere & tanquā legitimi pastores exemplo cælestis illius qui illos instituit, oves suas propriis humeris baiulare, propriisq; manibus contrectare. Sic enim de illo præcantauerat Isai. c. 40. Sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo congregabit agnos & in sinu suo leuabit: factas ipse portabit. His nanque atque id genus aliis exemplis Damas. Papa, vt in illa supra citata epist. 4. videre est, chorepiscopos explodere sanctè curauit: qui quidem nō ita multū ab istis titularibus differebāt, vt 68. distinct. can. ecclesiis, & duobus sequentibus explicatur. Et potissima causa eos abigendi & extinguendi fuit, quòd legitimi episcopi illi suos greges pascendos cōmittebant: vt otio ipsi torpescerēt: instar, vt ait ille sanctus Pontifex, meretricum: quæ statim vt pariunt infantes suos aliis nutricibus tradunt educandos, vt suam citius libidine explere valeant. Sic enim miseradi episcopi facit, dum sibi commissos populos vicariis educandos concredunt, vt liberius ipsi secularibus curis inhiant. Pæspice ergo quam ratio naturalis persuadeat, vt qui ecclesiæ desponsantur, proles Christi sanguine per se progignant suisque propriis vberibus lactent. Nam sponsa, vt in Cantico capite legimus, sponso vbera tribuebat: eademque super vinum vnguentis optimis fragrantia. Quæ profecto cum in episcopo sine vsu sunt: vltro Deo, desiccantur. Sed ò tēporum calamitas. Istorum nanque omniū necessitudinum obliuio obligationem residendi obscurauit. Quis enim iam se, vt sponsum ecclesiæ suæ gerat, & vt subditorum patrem? Paulus quidem inter suos episcopales labores & Ecclesiarum sollicitudinem id potissimum 1. ad Cor. 9. commemorat, quod & Iudæis Iudæus fierent, & gentilibus gentilis, & infirmus infirmis, ac deniq; ad omnium se accommodaret affectus, vt omnes Christo lucrifaceret. Et in posteriori ad eosdem Corinthios. Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Iam vero nunc tēporis hic charitatis gradus adeo aboleuit ab vsu, vt nullibi zizaneorum seminatio peiora scandala, quam inter episcopos & capitularia sua collegia seminauerit. Id quod episcoporum multi causantes sibi prætexunt, vt suam absentiam excusent: cum tamen enitendum illis summo perè primum esset canonicos paternis visceribus lucrari: quod si perficere nequirent, non ideo illis esset de diocesi decedendum. Nam propter paucorum culpam nō esset grex totus deserendus, imo adeo vigilanter curandus & colendus, vt clericorū proceres pudore cōuicti deuinctas eis manus offerrent.

Et per hæc ad argumenta in capite quæstionis proposita responsum nobis censetur. Prioris enim solutio est, tum qd episcopalis dignitas non vsque adeo est supranaturalis, quin sit rationi naturali germana: tum etiā quod etsi sit supranaturalis, illa tamen supposita, tunc ratio naturalis modum quo ad ministranda est, plurimū elucidat. Posterioris autè responso art. 4. patebit: vbi cōstabit ius etiam ipsum naturale ac diuinum nonnunquam causas offerre, ob quas liceat episcopis suas dioceses exire. Ad tertium denique responderetur, præcepta affirmatiua propterea nō obligare pro semper, quod obligant pro loco & tempore, & cum reliquis circumstantiis: quamobrem nec episcopus obligatur se per prædicare aut ordinare, &c. Attamen quia multa eius munia sunt, quæ non habent determinatum tempus, sed creberrimè & præter spem eorum necessitas offertur, tenetur in sua semper esse diocesi, nisi in casibus quibus ius ipsum diuinum & naturale ei absentiam indulget.

ARTICVLVS III.

Vtrum Episcopi iure humano, hoc est pontificio, residere teneantur.

QUAMVIS post diuinū ius & naturale nō ita multū nosse de humano referat: conducit tamen ad omnimodā obtinendā victoriam. Arguitur nihilominus de more ab vtraque parte. Aut enim residendi obligatio iure diuino ligat, aut secus: si iure diuino: superfluebat ius Ecclesiasticum: quoniam humanum vinculum vrgētius esse non potest diuino: sin minus videtur ecclesia rigidius iusto id præcepisse. Nam cum res sit tam grauis, vt præsules arbitrantur, nō debuit ecclesia diuinū ius onerosius reddere. Secundo arguitur: Si residentia, iuris diuini est, tūc præceptiones de illa pōticipi esse nō possunt nisi eiusdè iuris declarationes, atque adeo dici non potest

vt sit

Primum argumen.

Argu. 2.

Argu. 3.

Conclusio responsua.

Prima ratio.

Secunda ratio.

Paulus.

Tertia ratio.

Proficua ac salubris meditatio Ecclesiasticis pastoribus ingiter menti versanda

Concilium Lateranense.

Quarta ad demonstrandam præteritam conclusionem.

Damasus, Papa.

Episcopi qui sunt a grege in stam meretricum. Cōfirmatio.

Ad argumenta præposita in capite quæstionis.

Primum argum.

Argu. 2.

ut sit de iure humano. In contrarium est totus titulus de cler. non resid. nempe c. Quia & c. relatu. & reliqui; ubi qui absentes à suis sunt parochialibus ecclesiis, anathemate atq; aliis pœnis plectuntur.

Conclusio
responsiva.
Explana-
tur conclu-
sio.

Quo tandē nullū suffugiū reliquū fiat, sed palā pastoribus sit citra vllā cōtrouersia ad residendum esse per strictos, adhibetur in hoc 3. art. postrema cōclusio. Residētia episcoporum ac perinde sacerdotū animarū curā gerentiū iure humano, puta ecclesiastico sancita est, & sub pœna peccati mortalis cōstitutā. Hęc autē conclusio nō perinde intelligenda est, vt q̄ singulis annis fiat confessio, & quadragesimalis abstinētia, singulorumq; festorū multarūq; ceremoniarū obseruātia. Ista enim licet ab Apostolorum seculo censeatur instituta: haud tamen ab ipso Christo immediatē; sed ab ecclesia per potestātē illi ab ipso collatā cōdendi leges. Præceptū autē Ecclesiasticū residētiæ est explicatio diuinę institutionis. Distinguit enim Paul. 1. ad Cor. 7. inter hęc duo, ubi ait: Iis qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, nō ego, sed Dominus: Nā ceteris ego dico, nō dominus. Est ergo differentia, q̄ quæ sunt de iure humano, etiā si per potestātē diuinitus traditā sint cōstitutā, nulla tamen vi pollerent obligandi nisi ab ecclesia essent præcepta. Quæ autem sunt de iure diuino, etiā si ecclesia de illis nihil decreuisset, obligassent. Huius ergo secundi generis est obligatio, qua præsules ac pastores residere coguntur siquidem vt dicebamus, lex diuina est. Dicitur autem de iure humano, propterea q̄ Ecclesiasticis sãctionibus ius idem diuinum explicatur. Imo vsque aded eisdem sãctionibus iubetur, vt etiam qui p. terua obstinatione ius diuinum agnoscere noluerint, cogantur nihilominus ius pontificium fateri.

Prima pro-
batio a pr-
clusio son-

De hoc enim nemo Doctorū aut Theologiæ aut canonici iuris hæsitauit vnquam: sed solum pastores quorū id nosse cōfiteriq; potissimū refert, factō ipso diffitentur. Nam vsque adeo, non quidē tuti sed securi à suis ecclesiis peregrinātur, ac si omni essent iure liberi: cū tamen hoc citra vllā cōtrouersiam cōfessissimum esse debet, quod etiam si solo iure pontificio residere tenerentur (quod ius procul dubio planū ac firmum est) nequeat absque dispensatione, eadēq; ob legitimā causam petita & obtēta notabilem moram extra suas dioceses protrahere. Conclusio ergo plurimis iuris testimoniis irrobatur. Primo enim, vt dicebamus, extrā, de cler. non resid. c. quia nonnulli Concilij Lateran. sancitum est, vt ecclesiasticū ministerium neutiq; committatur nisi personæ quæ residere in loco & curam ecclesiæ per seipsum valeat exercere. Quamobrem arctissimē illic inhibetur, vt nemo duas parochias quibus per sese residere non possit, retinere valeat. neque fructus earum percipere. & in c. 32. eiusdē Concilij eadem prohibitio repetitur, nempe vt qui parochialem ecclesiam habuerit, non per vicariū, sed per seipsum illi deseruiat: nisi forsan præbendæ vel dignitati parochialis ecclesiæ sit annexa. De qua quidem exceptione statim c. proximo redibit sermo. Idēque subinde Alexand. III. cap. relatum eod. tit. confirmat. Idēque Cœlestin. cap. ex parte, & Innoc. cap. qualiter. & aliis duobus subsequētib; Et in Concilio Antiocheno, cap. 21. strictissimē inhibetur episcopus à sua diocesi exire. Et in Concilio Sardicensi, canon. 14. prohibetur, ne episcopus in aliena prouincia vltra tres dominicas cōmoretur. Idēque habetur in Concilio Agath. quod refertur 7. quæst. 1. can. si quis. & cano. 9. Et duobus sequētib; eiusdē Concilij Sardicen. prohibentur accessus episcoporum ad principum curias. sanē quæ sine inuidia hominum & reprehensione esse non possunt. Adeoque illud prohibitum est, vt si quæ iustæ emerferint causæ, videlicet pro pauperibus, aut viduis, aut pupillis tuendis, tunc diaconum mittant, vt ipsi in suo grege permaneant. Idēque habetur in sexta synodo, c. 18. & 80. Atque in Concilio Romano sub Syluestro & Constantino: cano. 17. arctissimē idem accessus ad curiam interdicatur: quia curia, inquit, à cruore dicitur: quoniam immolatio est simulacrorum. Et Concilio Calcedonen. cap. 17. quod 92. distin. refertur. Si quis episcopus per manus impositionem episcopatum acceperit: & præesse populo constitutus ministerium subire neglexerit, neque acquieuerit ad ecclesiam sibi commissam redire: hunc oportet communionē priuari donec susceperit coactus officium. Hęc autem pœna ingentis criminis iudicium est. Et 2. 1. q. 1. can. Clericus, residētiæ gratia prohibetur, ne quis in duabus ecclesiis connumeretur. Idq; diuino testimonio confirmatur: quia nemo scilicet potest duobus dominis seruire. Et in 8. synodo, can. 19. prohibetur, ne quis archiepiscoporum aut metropolitanorum relinquat propriam ecclesiam, vt sub occasione quasi visitationis ad alias accedat. Et in Concil. Cartha. 5. quod refertur 7. q. can. placuit habetur, vt nulli sit facultas relicta, relicta principali cathedra in aliquam ecclesiam in diocesi constitutā se conferre: vel in re propria diutius quam oportet constitutū curā & frequentationē propriæ cathedræ negligere. Et eadē can. & q. ca. Sciscitaris: ait Nicolaus Papa, perinde iure naturali aduersari episcopū in persecutione ecclesiam deserre, ac nauta sæuientibus fluctibus nauim destituere. Et 10. q. 1. can. decreuimus, iubentur episcopi annuatim diocesim visitare. Quin vero 82. dist. can. episcopis, iubentur saltē die Dominica esse in ecclesia. Plura denique sunt iura, q̄ vt possint referri. Et quo rem tandē cōcludamus eadem demū veritas nouissimo decreto sancita est in Concilio Tridētino, sessione 6. quo definitum est, nullos episcopos quouis gradu & dignitate fulgentes (vt Cardinales etiā comprehenderetur) excusari à personali residētia episcopali in suis ecclesiis: nisi legitima habeāt impedimēta, nempe quæ iure ipso naturali p. bentur. De quibus statim ar. prox. Iuri insuper canonico appenditur & imperatorium. Primo in Authentico, quom. opor. epif. & c. coll. 1. §. & hęc. verf. & illud, ubi sic legitur: & illud etiā definimus, vt nemo Deo amabiliū episcoporum foris à sua ecclesia plus quam per totū annum deesse audeat, nisi hoc per impeialem fiat iussione. Idq; latius cauetur in Auth. de sanctis, episcopis colla. 9. §. interdicimus ubi arctissimē prohibentur suas proprias relinquere ecclesias, nisi de consensu patriarcharum aut metropolitani. Similis enim sanctio habetur in Concilio Antiocheno, canon. 11. Permittitur tamen vt possint per annum manere in curia Cæsarea. Sed de hoc statim articulo proximo. Quod si post concilia sanctos etiam patres de hac re audire nō piget, vide Damasum in epistola citata de

Alexan.
Tertius.
Cælestin.
Concilij.
Agathen.
Concilium.
Sardicen.
Sexta Syn-
odus.
Concilium
Romanum
Concilium.
Calcedonē,
se.
Ostaua Sy-
nodus.
Concilium
Carthagi-
nense
quintum
Nicolaus
Papa.

Concilium
Antioche-
num.
Damasus.

exigendis

exigendis chore episcopis: & Aug. in lib. de past. & Greg. Nazian. in oratione de statu episcopali: & Chryso. in libro de sacerdotio. Et Gre. atque Ambr. in suis Pastoralibus. Sed latissimē Hiero. in 2. epist. ad Oceanū, super illud Pauli ad Tit. Oportet episcopū sine crimine esse. Vbi multa ad propositū differit: cōcludens q̄ nō sat est episcopis innocētibus esse, nisi & latratu sint canes, absētes autem latrare nō possunt. Vnde Bernard. serm. 77. super Cantica: Qui dimittit, inquit, oues in pascua absq; custode, pastor est, nō ouiu, sed luporū. ibidemque cōplura præclare aduersus pastorū negligentia diserte cōgerit: qui re vera successores, inquit, Apostolorū esse cupiunt, sed imitatores non item: quia neq; sunt tam vigilantes ad curā, quā alacriter currētes ad cathedrā. Et lib. citato de past. Aug. c. 10. docet, q̄ episcopi nō laborātes in prædicatione verbi nō debēt percipere fructus ex ouibus: nam Pau. Si euangelizauero, inquit, mercedē habeo: nempe tam apud Deū quā apud homines. Quasi dicat: Si nō euangelizauero, nō sum mercede dignus: Et Orig. super Iosue, homilia 7. cessantes esse cum ouibus reprehendit exemplo pastoris Christi, qui relictis 99. ouibus in cœlo, q̄ sitū venit illā q̄ perierat. Sed pergo esse molestus: cum omnia persequi quæ de hoc argumēto apud patres scripta sunt, sit profum impossibile: & sic frustatim pauca decerpere, parū vtile. Concludamus ergo cū Bernar. de persecutione sustinenda. c. 31. super illud, Mercenarius vidit lupū veniētē, & fugit: Vtinam hodie quicumque pastores non sunt, mercenarios gregi vellet se exhibere, nō lupos, vtinam ipsi non læderent. Vtinam non fugerent nemine persequente: vtinam non exponerent gregem donec venientem lupum viderent. Taceant ergo, qui aiunt quæstionem istam nouā esse. Fuit enim, vt ex locis citatis apparet, antiquissima, ac potissimum ex Athana. epistolis quas articulo prox. appendere pergimus. Antiqua inquam, non q̄ in dubio apud probos versaretur: sed quod qui contrā faciebant obiurgabantur.

August.
Greg. Na-
zianzenus.
Chryso.
Gregor.
Ambro.
Hierony.
Bernar.
Augusti.
Origen.

Bernar.

Ad argumentum ergo prius à parte negatiua propositū respōdetur q̄ quāuis ius diuinum sit quo eiusmodi residētia indicitur, non tñ fuit superuacaneū, imò ex re plurimū cōi ecclesiasticis constitutionibus explicari: vt nemo sibi eius ignoratiā prætexere possit: p̄terquam q̄ etiam si diuinum ius non extaret in sacris literis, natura ipsa pastoralis officij ecclesiam admonebat vt ipsum strictissimē præciperet. Neque verò huiusmodi præcepto tam est rigida, quā vel auaritia & ambitio, vel luxus & focardia episcopis mentiuntur. Nā præterq̄ q̄ fructuum tpalium pinguedo digna est illo labore, Christi charitas, qui illis suos greges cōcedidit, deberet in primis rē illis dulcorare. Ecquid. n. cuique suauius quā in domo propria sponsum cum sponsa, patremq; cum filiis commorari: Ad posterius vero argumentū iā responsum est, quomodo hoc dicatur ius humanum. Haud. n. intelligendum est per exclusionē, ac si non sit diuinum aut naturale, sed q̄ sit horum explicatio.

Ad primū
argument.

Ad postre-
mum argu-
mentum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum aliqua emergere possit causa, ob quam liceat episcopo, à grege sibi commissio abesse.

S. Thom. 2. 2. quæst. 185. artic. 5.

IN calce demum præsentis disputationis ad expositionē Diui Thomæ reuertendum nobis restat: nepe ad articulū 5. eiusdē quæst. 185. ubi disputat vtrum aliqua possit causa intercedere propter quam liceat episcopo gregem sibi commissum deserere. Sumitur enim argumentum à parte negatiua: primum ex illo loco Ioan. 10. supra iam exposito: ubi ait Christus bonū pastore animam suam dare p̄ ouibus suis: mercenarium autem viso veniēte lupo gregem relinquere & fugere. In cuius homil. Greg. Lupus, inquit, super oues venit, cum quilibet iniustus & raptor fideles quosque atque humiles opprimit. Si ergo episcopus ingruēte tyranni persecutione, gregem suo præsidio destituat, mercenarius & nō pastor reputabitur. Secundò: Inter Proverbia cap. 6. sic legitur. Fili si sponderis amico tuo: defixisti apud extraneum manum tuam. Et subdit: Discurrere, festina, suscita amicū tuum. Quod quidem idem Gregor. in Pastor. ad propositum exponēs: Spondere, inquit, pro amico est animā alienā in periculo suę cōuersationis accipere. Qui autem ad viuendum aliis in exēplū præponitur, non solum vt ipse vigilet, sed & vt amicū suscitet, admonetur: hoc autē facere nequit nisi qui corpore præsens adsit gregi: ergo tempore persecutionis nemini pastorū licet se subducere. Tertiò: Ad perfectionē episcopalis status pertinet animarum curam gerere: nemini autem perfectionem professus licet ea quæ ad perfectionem attinēt, ob vllum periculum deserere: ergo episcopo, cum statum perfectionis profiteatur, nullatenus neque in periculo mortis constitutus potest, ubi suum officium exigitur, terga vertere. In contrarium est illud Christi mandatum Math. 10. ad Apostolos, Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliā.

Primum ar-
gumentum.
Grego.

Argum. 2.

Gregorius.

Argum. 3.

Ad quæstionē Diuius Thomas duabus cōclusionibus respōdet. Prior: Neutiq; episcopo aut pastorū vlli ubi subditorū salus eorū exigit præsentiam, licet illis se p̄sonaliter subtrahere: neq; p̄pter aliquod cōmodū tēporale, neq; propter quoduis periculū imminēs. Probatur cōclusio: Obligatio cuiuscūque personæ ex fine eiusdē obligationis (quod cuiusque mediū natura est) debet perpendi: finis autē episcopalis muneris, atque aded obligationis episcopi est spiritualis salus populi: ergo ubi illa præsentia eius exegerit, nullū periculū eū excusabit, quo minus adesse teneatur. Id quod testimonio Christi cōfirmatur: nā si animā pro ouibus ponere tenetur, q̄, vt ait Philosophus, terribilissimū est omnium terribiliū: nullū minorū periculorū culpā excusabit: atq; adeo neq; vllū tēporaliū cōmodū quandoquidē natura facilius indulgeat detrimēta euitare corporalia, quā cōmoda procurare. Secunda conclusio: Quando legitimus pastor satis p̄t saluti plebis per aliū prouidere & cōsulere, tunc nō erit ei nefas, etiā vt propriū personæ periculū cuitet, à sua ecclesia in tēpus secedere

Prima con-
clusio.
Probatio.

Secunda cō-
clusio.

Soto, de iustitia & iure.

S

secedere

fecedere. Imò verò vbi id ex re fuerit ecclesiæ, expediens erit vt faciat. Cõclusio ex superioribus colligitur, nam tunc fini obligationis nullatenus aduersatur. Vnde in epistola ad Honoratum Augu. Fugiant, inquit, in, de ciuitate in ciuitatē serui Christi: qñ eorum quisque specialiter à persecutoribus quæritur: vt ab aliis, qui nõ ita quærun, non deferatur ecclesia. Cum autē omnium est commune periculum, hi qui aliis indigent, nõ deferantur ab his quibus indigent. Idē suprà citatus admonet Nicolaus VII. q. 1. cano. sciscitaris, vbi nõ negat quin quandoq; liceat p̄fali per fugā cauere tyrannum. Attam en qñ populus sua præsentia indiget perinde, ait, delinquet, ac si nauta in periculo nauim deferat. Quin verò tantò enormius quanto salus spiritualis præstatiõ est corporali. Hic primum omnium animaduertenda est sententia S. Tho. quæ ex visceribus Euangelii desumpta est. At quo perspicacius fiat, quæritur, vtrum fides quam episcopus ecclesiæ suæ, imò Deo suo obstrinxit, vsq; ad mortis perpeffionem eum, vt resideat, obliget? Apparebit. n. hoc sciolis prima fronte creditu durum, qm obligatio subeunda mortis, quæ mortalibus summa est, affirmari non debet nisi diuinum de hoc mandatum palam confiterit. Et tñ vbi ait Christus bonum pastorem pro ouibus suis animam dare, consilium magis significare videtur, quam præceptum. Verbum. n. illud, Bonus pastor, non videtur necessitatem, sed supererogationem præferre. Accedit, q̄ martirium tunc duntaxat vbi fides periclitatur, confessionemq; sui exigit, necessarium est. Obligare autē episcopos ad martirium, vbi fidei tale periculum non imminet, temerarium apparet. Nihilominus indubiè tenenda est pars affirmatiua, quam hic expresse D. Tho. in priori conclusione affirmat: qñ quidem ait propter nullum imminens personale periculum licere episcopo ecclesiam suam tempore necessitatis deserere. Idq; confirmat testimonio Christi: quod ideo in sensu præceptorio intelligit: sic. f. q̄ nemo sit bonus pastor bonitate, q̄ ad gratiam amicitiamq; Dei retinendam necessaria est, nisi vbi cunq; necessitati casus occurrerit, cum periculo vitæ gregi suo fauore & auxilio præsens vsque ad mortem adfuerit. Idq̄ August. suprà ad Honoratum citatus asseueranter enuntiat: dicens, q̄ instante persecucione episcopus non potest fugere, sed exemplo Christi debet animam pro ouibus suis ponere. Verbum nanq; non potest, necessitatem præcepti significat. Vnde S. Thom. secunda secundæ, quæstione 26. art. 5. ad 3. argumentum, vbi ait non semper charitatis necessitatem obligare hominem ad offerendum vitam pro amico, casum excipit, quo tenetur eius salutem providere: ad officium potissimè episcopi alludens. Ab hac ergo veritate, de qua nemo vnquam ambigere quinit peregrinorum argumentum sumitur, residentiam esse de iure diuino. Nam si non esset nisi de iure positio, cum potestati præcepta, vt quadragesimale ieiunium, & festi obseruatio, vt lib. 1. scriptum reliquimus, non consueuerint vsque ad periculum mortis obligare, non facillè persuaderes teperi episcopum in periculo mortis residere: eò potissimum, quòd, vt supra visum est: prædicti auctores verbum Christi de se proprie assertum arbitrãntur: & tamen si illud verbum neq; vim habere præcepti, nihil relinquit, vnde inferatur teneri episcopum tpe necessitatis vitã pro suo grege ponere. Quæ tñ omnium est generalis confessio. Ad argumentum ergo in contrarium respõdetur, huiusmodi præceptum non esse censendum atrox: quin verò cum tota salus tpalis orbis medium sit ad spiritualem promouendam, idq; vsq; adeò sit certum, vt Deus ipse tpalem vitã, corporaliã præstantissimam, p̄ salute nostra posuit, naturalis ordo diuinusq; postulabat, vt q̄ pastores animarum futuri essent eodē tenerentur præcepto. Neque vllus antea ad id muneris eligeretur, quã idoneus esset inuentus, qui illud optima fide completeret. Imò verò & rex tenetur pro sua republica vitã ponere. Quocirca sicuti vbi fidei cõfessio id monuerit, martirium est mortē oppetere: sic & vbi hæc ratio iustitiæ id ipsum postulauerit, Cuius nobis Ioannes Baptista documētum reliquit, qui iustitiã defendēdã caput obtulit. Hinc facillè ad posterioris cõclusionis expositionē descendit: nã ex his quæ dicta sunt, elicitur, causas omnes, ob quas licitè præsul potest à sua ecclesia abscedere, nullatenus existimãdas esse respectu suæ propriæ personæ, quãdoquidē & vitã ipsam ecclesiæ debeat, sed tantum respectu boni ecclesiæ, cui fidē habet obligatã. Quare etfi Caie. impræsentiarum eadē conditio personæ, ad cõmodũ tamē ecclesiæ sunt omnes referendæ. Atqui impedimentũ, aliud est quod ab intrinseco prouenit, & aliud, quod ab extrinseco. Ab intrinseco. f. vt est aduersa episcopi valetudo: ratione cuius solum & aërē mutare debet. Et q̄ hoc etiam debeat respectu ecclesiæ pensari, patet. Nam si etiam tunc ecclesia necessitate præsentia Antistitis premeretur, occubere potius deberet morti, quã exire, secundum legē boni pastoris à Christo præscriptã. Quando autem non vsq; adeò ecclesia afflictatur, in rem eius vergit, q̄ episcopus suæ salutem consulat, vt expeditius ei seruire possit. Neque verò solius valetudinis gratia, verum & animi recreandi suosq; visitandi necessarios ius naturale indulget, vt possit exigua tēpora succidere, quæ his, aliusue id genus suis negotiis possit impendere. Nam huiusmodi obligatio non est intelligenda ac si deberet esse in carceribus, compedibus vinc̄tus. Pari modo censendum si impedimentum forinsecus ingruat: vt cum tyrannus ecclesiæ infestus est. Nam si non singulariter in odium præsulis, sed in ecclesiam ipsã grafsatur, tunc persistendum illi est vsque ad mortē. At ad hanc necessitatem applaudunt exēpla Augustini ad Honora. suprà allata. Et de verbis Domini ferm. 5. de Petro & Paulo, ac ceteris sanctis martyribus qui pro suis ecclesiis, exemplo Christi, tyrannorum gladiis occubuerunt. Si autē ob particulare inuidiam prælati tyrannus est infestus ecclesiæ, tunc etiam ex re eiusdem ecclesiæ est, vt in tēpus sese inde auferat: sicuti ibidem idem ait Augustinus ne subditi fugere cogatur. Cuius exēpla nobis extant in Ioanne Euangelista, qui precibus suæ ecclesiæ, vt expediebat, secessit: & in Cantuariensi Thoma. Sed tamē postea dum opus fuit, ad eandem sedes cum periculo vitæ remearunt.

Qualitas

Qualitas autē negotiorũ similiter respectu eiusdē ecclesiæ pensanda est, vt legitima inde petatur absentia excusatio. Est. n. triplex particularis ecclesiæ habitudo animaduertenda. Consideratur in quã generalis vtilitas Salmaticensis ecclesiæ ad singula eius ministeria, vt prædicare, visitare, &c. vt totũ ad singula mēbra. In ordine autē ad vniuersalē ecclesiã Romanã: sicuti mēbrũ ad caput, seu oēs istę necessitudines, iustas possunt episcopo afferre causas secedendi ab ecclesiã: etiã iure diuino & naturali. Qñ ergo ecclesia particularis in aliqua est calamitate cõstituta, tunc ob primam habitudinem totius ad partes potest eius episcopus ab aliis muneribus & officijs cessare, & accedere non solum alia particularia officia, verum et hoc, idemq; præcipuè ei debet: dummodo per alios id perficere nõ possit. Si autē necessitas vniuersalis ecclesiæ absentia episcopi expetierit, nemini dubiũ, quin diuino iure & naturali cogatur abscedere. Nã sicut mēbrorũ singula naturali ordine se saluti tuēdæ capitis obiciunt: ita & ecclesiæ particulares sese tenentur offerre, atq; adeò suos episcopos cõmuni bono. Perplacet autē hic adnotamentũ domini Caietani, nõ solũ ob suã doctrinã, verũ & ob suã dignitatē, qui Cardinalis erat Romanus. Ait quippe iudiciũ hic esse adhibēdum, quo discernatur an p̄sonalis opera & industria episcopi sit ecclesiæ vniuersali necessaria. Nã si necessaria nõ est, nõ excusatur eius absentia. Exēpli gratia: Dum consilium cõmunicum aut p̄uincialis synodus indicitur, cõstãtissimum est debere iure diuino episcopos illuc cõmeare. Nã Cõcilium, est ecclesiarum cõtus: & nomine ecclesiæ venit episcopus. Pari modo, si citra cõcilium expedierit Papæ p̄pter egregiã doctrinã aut singulatē auctoritatē p̄sonæ aliquē episcopum accersere, cuius cõsilium in cõe bonum capiat, licebit qdē ad tēpus eum à sua sede enocare. At verò si q̄ elegãter scribit aut psallit, vult illo p̄ amanuẽsi aut cãtore vti: vel vult eum esse auditorē camerę aut rote, cum id nõ sit necessarium p̄ episcopum exeq; imò abundat, q̄ eiusmodi p̄uincis obeundis p̄stõ ad sint, p̄fectõ nõ est legitima apud Deum excusatio, eò potissimum, si residetia, vt vere res habet, iure diuino sit necessaria. Nã inde certum sit nõ posse Papã disp̄sare nisi idē ius naturale ac diuinum interpretãdo: q̄ qdē nisi in vera & legitima necessitate neminẽ excusat: qualis in similibus casibus nequitia occurrit. Haud equidē nescio nõnullos iuris prudētum huc nobis obuiã exituros, qui aiunt eos qui Romã resident, residetes censi in suis ecclesijs: neq; q̄ qui residet in capite, resideat in mēbro. Attamẽ hoc esse merum signētum, neq; Caiet. iuris nõ ignarus, affirmare veretur, neq; vllus iuris aut Theologiæ peritus nõ plane videt. Cum, n. ius diuinum sit vt vniciq; diocesi suus ecclesiæ est necessaria, planè colligitur q̄ residere Romã, nõ solum nõ sit residere Salmaticæ, verum neque absentia nõ residetis excuset: nisi legitima id exigēte necessitate. Quam ob rē sic in Germania nõnulli episcopatus, quos ego vidi, instituti sunt, vt episcopus nullos habeat alios fructus præter victũ & honestissimã suæ familiæ in omnibus necessariis sustentationē dũ fuerit p̄sens, absentia verò nihil tribuitur. Per hæc vtiq; de Reuerendissimis Cardinalibus episcopis censendum est: suã n. se ipsi lege iudicare debent. Haud. n. frustra lege ab ipso sacro senatu cautũ est, ne episcopi ad illã insignem dignitatē assumantur: neq; q̄ iudicauerint residentia episcoporum esse de iure diuino: cuius idcirco dispensationem, nisi alia eiusdē iuris interpretatio, puta grauitas necessitatis, non admittebat. Quæ quidem lex vsq; adeo summo pontifici sancta habetur, vt nullatenus super illam disp̄sare in animam inducat. Et nihilominus electo Cardinali cõmendatur sine titulo ecclesiã: q̄ vt lib. 3. dicebã, si fas est minimo monacho, Christiano tñ de re fari Christiana, apertã præfert legis elusionem: quasi nõ tã stricto iure obligetur, cui ecclesiã cõmendatur, illic residere, ac si eēt legitimus episcopus. Aufertur Cardinali ecclesiæ titulus eò solum, q̄ residere nõ potest, & tñ non timetur eadē ipsissimo commendare. Vtinã hoc non sit Deo imponere. Porro ergo qui diuinum ius cõsulerit, primum hoc æquissimè iudicabit vt nemo episcoporum Cardinalis creetur. At verò si cõtrarium fiat, multò minor est culpa imò forsan nulla, si vt in sua ecclesia persistens, nunq̄ Romã visat, q̄ vt in curia commoretur, suam deferat ecclesiam. Si quis diocesim proximã haberet Romã, quã crebrò visitare posset, & ea esset doctrinæ auctoritatisque excellentia vt plurimum ad ecclesiã boni permittuntur sex episcopatus, Romã circumiacentes, Cardinalibus esse mancipati. Extra hos tamen casus ipsi sibi viderint: nobis. n. non licet os ponere in cõelum, nisi quatenus ipse cœli Dominus perstrinxerit. Huic demũ sententiæ maxime astipulatur decretum Inno. III. in cap. Bonę memo rii. 1. de postulat. p̄la. vbi noluit exhibere Cardinalē in archiepiscopum Rauennatē: quia necessarius erat ecclesiæ Romanæ. Quo fit, vt nisi in tali casu. f. propter excellentiam, tum auctoritatis tũ et p̄bitatis personæ, & propter ecclesiæ vicinitatem, non sit audienda sententia Pan. sup eodē cap. Tridentino (vt suprà dicebamus) vbi decretum est nullos episcopos excusari a personali residentia, adiectum est. Quouis gradu vel dignitate fulgeat. Præter hæc, necessitas et vnus particularis ecclesiæ potest alterius episcopo charitatis iure in aium inducere, vt illi succurrat: quãdo id sine detrimento propriæ plebis facere potest. Sumus enim omnes, vt ait Paul. eiusdē corporis mēbra, atque adeò cum singuli aliorũ ope indigerint, mutuo se possunt ac debet inuare: vt q̄ in Symbolo de Sanctorũ cõmunionē scriptũ est, opere referatur: maxime cum p̄stantius mēbrũ inferioris auxiliũ expostulat. Atque hac de causa Pau. Titũ ac Timoth. aliosq; discipulos nõnunquã, à suis ecclesijs abire in alias iussit: propter raritatē quæ tũ erat similiũ suppositorũ ecclesiæ, & propter necessi-

Soto, de iustitia & iure.

S

4

tatem

Caietanus:
Licitũ est
pastori pro
cõmodo v-
niuersalis
Ecclesiæ
gregem al-
teri cõmit-
tere.

tur cõsul-
torum fal-
lacia:

Cardinali-
bus inhibi-
tum est ne
fiant episco-
pi.

Limitatio
superioris
assertionis.
Innocentius
tertius.
Cõcilium Tri-
dentinum.

zatem promulgandæ fidei. Per hæc responderetur aduersariorum argumentis, fictis potius quam legitimis. Arguunt quippe nonnunquã episcopos necesse habere ad conciliũ ire, aliaque põtificis ca-
Argumentum aduersariorum. tur: sanè cum residentia propter salutẽ ecclesiæ sit instituta. Quare vt eidẽ cõsultatur fini, ipsum naturale ius ac diuinũ eiusmodi exceptiones, non solum permittit, sed & iubet. Eadem ratione potest episcopus ad infideles in tẽpus transire & legatus ad cõponendũ pacẽ, aliudue id genus exequendum munus ecclesię necessariũ abire. Secus, si legatio de re esset tẽporali, quæ per aliũ posset absolui. Tunc enim abusus esset episcopalis dignitatis in detrimentũ ecclesiæ: quandoquidẽ veritũ sit ne Deo militans implicet se negotiis secularibus. Tertium demũ causarũ genus, quibus potest episcopus nonnunquã se ecclesiæ suæ subtrahere, est conditio personæ: adiunctis tamen tẽporis ecclesiarumque qualitatis. Vt si raritas esset personarum, quibus ecclesiæ demãdari possent, & persona existeret excellenter idonea, & ecclesiæ proximæ, quibus fructuosior esset vicissitudo visitationis talis præfulis, quã perpetua alius residentia. Tunc. n. vni personæ duarum possent ecclesiarũ tituli cõmitti: vt patet can. Illud. 21. q. 1. vbi archiepiscopus Tarraconensis permixtus fuit episcopus esse Fundensis. Hoc aut̃ accidentarium est, & quãm rarissimẽ vsu cõtingens. Præter hæc de iure cõcessũ est dũ parœcia annexa est superiori dignitati, vt qui in superiori ecclesia residet per vicariũ seruiat parœcię: vt habetur in Concilio Later. cano. 3. 2. supra citato: iubetur tñ idoneum & perpetuũ habere vicariũ canonicẽ institutũ, & voce perpetuũ, designari videtur vt sit quasi curã habẽs animarum. In calce demũ p̃sentium exceptionum sciscitabitur q̃s forsã vtrũ possit Papa p̃ter has causas super hoc iure dispensare, peruiã tñ est solutio: quæ ex superioribus planẽ colligitur. Quæ n. opinio tenuerit hoc esse tantum de iure humano, subsequenter respondebit, perinde Papã super hoc dispensare posse, atque super ecclesiastico ieiunio, aut quauis alia id genus lege. Itaque nõ solum poterit interpretari ius, nõpe quod ad talẽ casum non extendatur, verũ & obligationẽ pr̃sus singularis personæ tollere. Qui verõ ius hic diuinũ & naturale cõfessus fuerit, q̃ non solum probabilius, verũ certo certius est, subsequenter respõdebit, põtificẽ dispẽsare nõ posse, sed ius interpretari diuinũ ac naturale. f. declarando talem casum ab ipso eodẽ diuino iure excipi. Quod si quis sic contrã redarguat: Reddere votũ simplex est etiam de iure diuino, super quo tamen Papa dispensare potest: ergo poterit residentia vinculum pariter dissoluere. Negatur consequentia: nõ etiã redditiõ voti manẽte voto sit de iure diuino, cuius cõtrariũ Papa p̃mittere nõ põt: tñ quia obligatio voti nascitur ex peculiari vouentis voluntate, super illo Papa potest dispensare: videlicet, vt factũ votum, pro infecto habeatur. Lex autẽ diuina iubet episcopũ residere. Quare dũ manet episcopus, p̃ nullam potest pontificis dispensationem ab eodẽ residẽdi nexu religari. Vide quãti referat sic aut sic loqui. At tamen licet in illa vix probabili opinione persistas q̃ residentia tantum sit de iure humano, nihilominus Papa pro libito dispensare nõ valet, sed legitima id causa exigente. Neq; aliter ille cũ quo fuerit dispensatũ, tutõ potest eadẽ dispensatione vti. Iuxta hoc ergo documentũ hæsitabit quis forsã vtrũ ratione ciuilibus administrationis reipublicæ possit episcopus licitẽ in curia regia vel alibi vitã agere. Et arguitur à parte affirmatiua. Primũ iuris auctoritate in Authẽticis supra citatis. Quomodo episcopo. & de sanctis episcopis permittitur vt possint p̃ annũ in curia manere atq; diutius de Cæsaris facultate. Et ratione id patet: quia bonũ, quo cõmunius est, eo præstãtius. Administrare autẽ reipublicã regni vniuersalius est, quãm ad gubernaculũ vnius ecclesię sedere: vt exẽpli gratia, si episcopus fiat prorex, aut curiæ præses. Nã verisimilius est per episcopũ eiusmodi magistratus sanctiori fide & iustitia, vigilantiori que cura administrari quãm per seculares administratores. Et supra hæc si fiat generalis fidei protector aduersus hæreticã prauitatẽ nõ eiusmodi p̃uincię præfici cõmodius ac decentius nemo potest quam, ecclesiasticus præful propter illustrem auctoritatẽ ecclesiasticã ad idẽ munus requisitã. Ad hoc autẽ discreta distinctione respondendum est. Quod. n. episcopus ob causam componẽdẽ pacis aut aliã non fictã, sed verẽ honestã, regia legatione fungatur ad aliũ principẽ: Itẽ q̃ inquisitor fiat hereticę prauitatis, profecto nullũ refragatur ius: imõ equitas ipsa suffragatur. Quod verõ annorũ curriculo maneat ciuilibus magistratibus, atque administrationibus mãcipati, tũ iura citata cõsentienter reclamãt: tũ & ratio sublimitatis, ac perinde fidei qua se suis ecclesiis manciparunt, & iustitia insuper suscepti stipendii nullatenus ferre possunt. Primum. n. eiusmodi administrationes non solum necessarium non est vt per episcopos fiant, verum neq; suũ statũ cõdecet. Possunt. n. in primis viri seculares illas optimẽ exequi: Antistites verõ nõ satis digne. Cum Timotheũ Paulus ad moneat neminẽ, qui Deo militat, implicari debere negotiis secularibus, equis rogo ratũ ducat episcopum qui tã sancto spiritali muneri addictus est, in discordiis ac litibus secularibus audiẽdis totum tẽpus pdigere? Quod re vera vel altissimo cõtẽplationis silentio deberet vel suis ouibus docendis educandisq; impedere. Euocauerat Romã Nicolaus Papa episcopos quosdã qui erãt apud Carolum Cæsarẽ: causante vero Imperatore q̃ cõtra maritimos piratas inuigilaret & ideo ire nõ possent, responder, vt patet 23. q. 8. q̃ reprehensibile id valde esse cõstaret: nã cum militum, inquit, Christi sit Christo seruire, milites seculares debet seruire seculo. Potissima tamẽ ratio quæ huic abusui reclamãt, est, q̃ et si eiusmodi munia meliũs ac salubrius per episcopos quãm per alios exhiberentur, nõ tamẽ hoc est talẽtum q̃ Deus illis aut gendum cõmisit, neq; id q̃ eis iussit, & p̃ quo tã ampla decimarum stipendia ipsi percipiunt, neq; de quo rationem est ab illis exacturus. Quid enim particulares ecclesię reipublicę ciuili debent vt tantam decimarum copiam pro seruitiõ rependant, quod episcopi non sibi sed seculo impẽdunt? Aut quomodo dum Christus ab illis in die iudicij effusũ sãguinis sui rationẽ repositum, quo ani-

mas redemit, quas illis seruanda confidit, raspondebunt se aliis vacasse negotiis, non sibi ab ipso cõmissis? Ppendant si rex à suo duce malè ducti exercitus rationem interrogaret, cui illi responderet, rei aulicæ dedisse operam, quomodo responsum ferret. Si qui in agone seculari contendunt, se ab omnibus abinent, vt ad Cor. 9. ait Paul. vt se totos suo muneri tradãt: qui Christo tã insigniter militant, perpẽde quãm se debeant à cõt̃ctis aliis subtrahere vt tãto negotio integri adsint? Et si qui inuirtati ad nuptias malè in Euangelio ob id audiunt, q̃ quia vel villas vel iuga bouũ emerant cõiuuium tractauerãt, quãto putas peius sit apud Deũ auditori præfules, qui ad cõuocandum cõiuuias missi sunt: imõ qui secundum Christum sponsi & ipsi existunt ecclesiæ, qui sunt cõiuuium celebraturi, si aliis sese mãcipet negotiis, quibus illa vel defraudetur vel remittatur cura? Regi Ozia, vt legitur. 2. Paral. 26. cõuicio & sacrilegio dabatur, q̃ thuribulo incensum adoleret Domino. Cui sacerdotes impropërãtes aiebãt. Nõ est tui officii Ozia vt adoleas incensum Domino, sed sacerdotũ. Sed longẽ iustius vice versa sacerdotibus ac maximẽ episcopis opprobrio tribuendũ est, q̃ officium suũ adolendi incensum deferentes, thurificent seculo. Non. n. est ille spiritus, quẽ Deus illi dũ cõsecrãtur, suggerit, sed quo spirituales proles progignant ac nutriant. Audi Moysen Numero. vñdecimo, quanta verborum significantia similes curas quas Deus animarum pastoribus cõmittit, exaggeret. Cur. n. inquit, posuisti pondus vniuersi populi huius super me? Nunquid ego concepi omnẽ hanc multitudinem, vel genui eã vt dicas mihi. Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum: & efferes in terrã, pro qua iurasti patribus eorũ? Profecto multõ maiore curã & sollicitudine requirit Christus à Præfulibus, animabus quas suo ipse sanguine progignit, impedendam: ad quod propriẽ spiritũ fauorẽq; suppeditat. Quocirca illic statim subditur. Congrega mihi septuaginta viros, &c. & auferã de spiritu tuo, tradamq; eis vt sustentem tecum onus populi. Aliqui volunt imminutum fuisse tunc spiritũ Moyse, sed forsã, vt supra dicebã, non ille est sensus: quandoquidẽ illi nõ fuit culpã auxiliare sibi potescere: & ideo neq; pœnã cõmeruit. Sed sensus est forte, auferã, id est, capiã eiusdẽ generis spiritum, quẽ illis infundã. Nã, vt ait Pau. diuersa sunt gratiæ & spiritus munera, quẽ Deus suis dispartit iuxta officiorum necessitatẽ, quẽ illis cõmittit. Quare in episcoporũ cõsecratione ab ipso petitur, vt supẽu qui consecratur, de oleo sacerdotali infundat. Horũ ergo meminimus vt episcopi intelligãt non sibi diuinitus aliã gratiam & fauorẽ atq; spiritũ impertiri, quãm quo ad suã regendã ecclesiam opus est. Sed humanã appetitẽ & conatus sũt, qui illos in alia secularia negotia submergãt: vt nauim q̃ illis Deus ceu proteris, vt ait in quadã epistola Clemens, ad regendum cõcredidit, submergi sinant.

Neque verõ diffidendũ est, hæc pestẽ quæ ecclesias præsentia suorũ pastorũ expoliãt, inde latius inserpisse, ex quo episcopi à suis capitulis eligi deserũt, cõpẽrũtq; in curiis, vel Romana vel regiis creari. Non quidẽ est quod prorsus cõtra principũ indulta obmurmurẽ. Nã eõ iã vsq; euasit humana malitia, vt si penes capitularia collegia poteitas electionis duraret, omnia essent discordiis plena, cruentisq; dissensionibus dilacerata. Sed tamen quia, vt est humanum ingenium, nullum remedium rebus adhiberi põt, q̃ secũ non aliquid incõmodi afferat, inde cepērunt curiẽ, tum Romana, tum pontificiam, num regiẽ episcopis crebescere: qui sponsis pauperioribus neglectis cũ ditioribus adulteria cõmittere semper inhiant. Quod quidẽ malum non est recentis. Hac. n. de causa, vt Hier. in epist. citata ad Ocean. refert in concilio Nicen. cautum fuit, ne isti episcoporũ ascensus ecclesiarumque cambiam permitterentur. Porro autẽ quod ad finẽ iã demũ quẽstionis properemus, ex huiusmodi episcoporũ tum absentia à suis ecclesiis, tum frequentia in curiis, cepit vulgus eorum dignitatẽ despiciari. Cẽptũ inquam eis est & à secularibus parum reuerentiæ, & à clericis minus obedientiæ exhiberi, & à ciuilibus curiis & foris plurimum iudiciorum adimi. Nam, vt ait super vltimum ca. ad Hebr. Athanasius, quemadmodũ necesse est vt præsidentibus populus obsequentem se præbeat, ita & sacerdotẽ oportet vt aliorũ animas curet, & noctes ducat insomnes. Equissima ergo est vindicta, vt qui suum negligunt locum, sensum de illo decidant. Hęc. n. vltio fuerat de sacerdotibus à Malachia præcãtata c. 2. vbi ait: Et nunc ad vos mandatum hoc, o sacerdotes: Si nolueritis audire, & si nolueritis ponere super cor, vt detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum, mittam in vos egestatem, & maledicã benedictionibus vestris. Ecce ego proijciam à vobis brachium (seu armum) & dispergam super vultum vestrũ ventriculum solennitatum vestrarum. Et infra: Ego dedi vos contẽptibiles & humiles in omnes gentes pro eo q̃ non custodistis vias meas. Ppende maledictiones: Mittã in vos egestatem, hoc est, subtrahã vobis doctrinã lumẽ & gratiã fauorẽ, quibus vberes fructus ferre soletis in populis. Et maledicã maledictionibus vestris. Fortasse idẽ est. Nam sacerdotum benedictiones sunt fructus quos populus per ipsorum doctrinã & fauorem captat. Quare maledicere benedictionibus, est, vt malignos fructus ferãt. Quãuis etiam si ad sacramenta id referatur, quodammodo verũ est. Nã etiã sacramentorum fructus mali esse non possunt, tamẽ sepe cum per ignaros & auaros dispẽtantur, non tenent: nõpe ordines quos conferre attentãt propter irregularitatẽ, nõ verẽ cõferunt, & crebrõ quos nõ possunt, à delictis absoluunt: quod sæpenumero propter absentiam prælatorum accidit. Adde, quod Radix & maledicere idẽ quoq; sonare potest, quod permittã vt maledicantur. Quod lamentabili vsu accidisse in Germania & Anglia atq; aliis regionibus experti in malũ nostrum sumus. Nã propter ignauia & perniciosissimã episcoporũ aliorumque pastorum incuria cuncta sunt hæreticis plena, qui sacramentorum omnia execrãtur, blasphemisq; conspurcant. Vnde sequitur, Et ecce proijciã a vobis brachiũ, seu ventriculum solennitatum vestrarum, & regimini baculum. Ac demũ dispergã super vultum ventri- hoc nostro tiori, habet, stercus. Et sit illusio ad Moisaica sacrificia, quibus animalia maclabãtur. Nã iã apud hære rã. ticos aded sacramẽta nostra fetere cepērunt, vt sacerdotum vultus stercore fordescere existimẽtur. Simile est apud aliũ Prophetã: nõpe Zacharię 11. O pastor & idolum derelinques gregem. Ad viuum

Paulus.
Paulus.
Paulus.
Ex quo episcopi nõ à capitulis sed regib. creari cõpẽrunt, passa est ecclesia dispẽdũ in residentia incommoda quæ episcopis ex frequentatione iuris obueniunt.
Athanasius.

profecō exprimit naturam ingeniumq; pastoris derelinquentis gregem. Est enim nil aliud quā pastoris idolum: nempe imaginem tantum prae se foris gerens & personam pastoris, ut scultus lapis, tamen ipsa carens. Gladius super brachium eius: hoc est super regiminis potestatem, & super dextrū oculum eius, putā super rectum sensum & iudicium. Nam postquam libido sua eos cogit ecclesiae gubernaculum deserere, illicō eis suadere incipit non ea obligatione teneri, quam sapientes docet, quod est oculum dextrum eis eruere. Utinam ille, qui lux venit in mundum, quotquot super candē labrum ecclesiae suae erexit, sic illuminet & inflammet, ut iura sui muneris, tum clarē cognoscāt, tum & charitatis ardore moribus exhibeant. Argumenta ergo in fronte quaestionis proposita, quoniam ad id militabant, quod nequiquam episcopo liceat de dioecesi sua decedere, facillimae sunt solutionis. Ad primum enim respondetur, quod non omnis qui a sua ecclesia sese in tempus auferit fugere ut mercenarius censetur, sed ille profusus qui ob peculiare commodum id facit: videlicet salutem spirituales populi corporali suae posthabens, secundum illud Gregorij in eadem homilia. Stare in periculo ouium non potest, qui in eo, quod ouibus praest, non oues diligit, sed lucrum terrenum quaerit. Et ideo opponere se contra periculum trepidat, ne hoc quod diligit, amittat. Ille ergo qui abique detrimento gregis recessu suo periculum sibi cauet, non est mercenarius. Pariter ad secundū, ex Prot. 6. respondetur, quod qui fidem suam alteri spondet, si legitime est impeditus, satis per alium seruit. Ad tertium denique respondetur, quod cum episcopus in altiori sit gradu perfectionis quam monachus, dum ab illius functione impeditur, non tenetur se religioni mancipare.

Tamen si pro captu non disputationem hanc & fortē prolixius iusto absoluerimus, non suppedebit fragmenta quarundā epistolarum Athanasij subscribere, quae ante nos alij, tum traduxerunt, tum praesenti quaestioni appensas curarunt: Sunt enim profecō dignissimae, quas praesules vniuersi cordi altissimē habent impressas. Quae ergo legere non pigebit, eundem profecō neque poenitebit legisse: qui verō radio iā fessus legere reculauerit, non grauabitur scriptas habere. Sanē ut costet quā hae quaestio fuerit antiqua, quamq; sanctissimis illis patribus affirmatiua eius veritas, sanctissima, quamque duxerint episcoporum residentiam ad animarum salutē & perpetuitatem Christianismi necessariam. Irreperat. n. iam tunc mos ut episcopi Imperatoriam urbem Constantinopolim, cuius Athanasius patriarcha erat, frequentarent. Primam ergo scripsit episcopo Cretae: qui dum absens a sua esset ecclesia, proponebat illuc proficisci: quod quidem propositū praecipuis laudibus & rationibus commendat. Charissime enim inquit, mi frater & comminister, gratia tibi & pax a Deo. Consilium istud tuum ac voluntas quae ad aures meas perlata est, fortis virilisq; animi, ac sursum tantum aspicientis, verē ac legitime certantis, & nomini ac vocationi suae respondentis visa est: non autem mercenarij & fugientis, non solum si lupum videat, sed si vulpem: unde gregi Christi principis pastorum damnum creet, & animae suae infinitos praeparet cruciatus. Attende verborum emphasim. Et sequitur: Cur. n. iste, scilicet qui in sua non permanet dioecesi, non potius vitā priuatam vivere maluit, si cogitabat succumbere, seque, non oues pascere, pro quibus sanguinem suum Christus profudit? Quemadmodum non venit huic in mentem eius, qui maledicto eum affecit qui opus Domini facit negligenter? Quāuis facere nomine simulet, in cuius alioqui animo insidet, quod de insipiente scriptū est, qui dixit in corde suo, non esse Deum. Neque enim Deum ponūt, qui hae in conspectu eius facere audent. Audi, Deum non ponunt, quia eum factis esse negant. Ex quorum numero & ordine faxit Deus ne simus, adscribatque nos inter fideles dispensatores, cōcedatq; benignē, ut praesō simus principi pastorum ad perficiendum quae oportet, ponamusq; animas pro ouibus eius, qui simul id & exēplo demonstrauit & edicto sanxit. Praesceptū ergo in verbis Christi Ioan. 10. agnouit. Et paucis interiectis: Quamobrem, inquit, veris pastoribus nō est tutum non vigilare, & non circumquaque omnia lustrare ouesq; errantes solum quaerere, ac non magis sollicitos esse pro iis quae non errant, perterritos horum temporum tenebris, quae iusto Dei permisso ac iudicio nobis illatae sunt: quia scilicet nō ita viuimus, ut eum decet, qui nos vocauit. Sed o animarum nostrarum detrimentum. O ingentes poenas nobis ob nostras libidines, & perturbatas voluntates, quae hoc malum pepererunt, intelligendas hoc inquam malum, ut gens sancta, per omnes campos & montes vitio pastorum absentium dispersa ac dissipata esset. Debent ergo hoc facere (hoc est in suis dioecesibus residere) omnes boni pastores, quicumque hoc nomine digni sunt: ita ut qui cessarit, non sit impune cessaturus. Etenim si quis pastor in dioecesi quae sibi obrigit, vel biduum moretur, experiri liceat permulta peccata, & damna non esse futura in populo. Perinde nanq; esse videtur gregē abesse a pastore, ut caecum duce carere. Sanē augentur oues, & in tuto sunt, cum praesunt veri pastores: nō autem qui solum ebibant lac, & lana tegantur, omniq; studio: & arte seipfos, non oues pascāt. Hae atq; alia id genus multa in illa epistola. Secundam misit episcopo Sardeni: ubi statim a proloquio sic incipit: Scio te nō ignorare, quae a sanctis Apostolis de constitutione rerum ecclesiasticarum sancita sunt. Ex quibus vnū est, ut quisq; pastor, intra suos fines insinat propter pacem, & charitatem, quarum est Iesus arctissimum vinculum, quod solui non potest. Scis praeterea, ut quales nos essemus, appareret, quibus nobis verum pastorem designantibus magnus ille Pontifex Christus munus pastoris definiert: nempe mutua in illum charitate. Alludit ad illud, Diligis me plus his? Deinde non ignoras ornatum egregij pastoris, qui sit animas suas euidenter cogniturus, hoc est de facie: de quo in Prouerb. scriptum est, quod bonus pastor de facie cognoscere gregem debeat. Et infra: Intellexisti etiam quis sit mercenarius & qualis de quo pudet me tum dicere, tum tacere, cum satis ipse status temporum, & rerum, eum ostendat, atque coarguat: De quo si attentē audiā prophetas, cum in mei similes pastores his verbis inuehantur, Pastores pasūt seipfos, non oues. Et illud: O pastores qui perditis oues pascae. Item, sacerdotes legem

legem Domini occultarunt, & legem meam violarunt, & sancta mea profanarunt. Itē illud, Lanis ouium indui, & maciare quod pingue est, lac bibere. Hae inquam attentē audiens, quid faciā, ne metuum eos, qui me redarguūt, & clarē ob oculos mihi ponūt, qualis sim? Quae si fabulas putat, q̄ in ignē illū extremū nō intuetur, mihi fabulae non certē, sed ita horribilia omnia esse videntur, ut horrore exedant, consumatq; medullas. Neque tñ curamus, facere pro viribus, ne propter aliquod ex his vitium, ac scelus, cōstricti vinculis arctissimis, poenis sempiternis afficiamur. Sed quod subinde sequitur, est notatu dignū. Ait nanque, quomodo a principio constitutum esset, ut bis quoquo anno synodus haberetur, postea commodius visum est haberi semel, ne oues propter crebram absentiam pastorum facile a lupis iuuadi possent: vide quantae illis patribus curae erat residentia, ut eius gratia a synodo celebranda abstinerent. Et sequitur ad mores nostrorum temporum accommodē contra illos episcopos, qui desertis suis gregibus in curia Constantinopolitana versabatur: de quibus ait, Deniq; maluerūt breui voluptate contenti carni indulgere, quā cum populo Dei laborare cōtemptis legibus diuinis, quae prohibent ne paulisper quidem impunē a grege abesse. Ausculta, lege diuina eam sic esse iustam residentiam, ut ne paulisper quidem liceat impunē a grege abesse. Et subdit: Ac nisi, ut Apostolus ait, inimicus viderer, verum eloquens, possem aliquid verē dicere: Quid quaeso, iuuat istos episcopos, & pastores in vrbe morari, nisi (ut omittam alia) ut patriarchas, alios moueant, alios eligant, ne si idem diu sit patriarcha, res omnes ecclesiasticae compositae sint: quod praclarum facinus ex eo tempore facere isti consueuerunt, ex quo Constantinopoli potiti sumus. Quod quidem cum reliquis malis non est ambiguum & incertū, quin iram Dei nobis augeat. Certum. n. est pastores, qui gregem negligunt non impunitos in ultosque discessuros: tñ si fortasse non ita videatur iis, qui sponte velamen obtundunt, ne limatam Euangelij veritatem aspiciāt. Hae ille. Et in alia tertia epistola ad episcopum Apameae, inter alia sic illum admonet. Ut debet verus episcopus, resideas sanctē ad sanctam aram, de qua tibi participandum est, sicuti Dominus pronuntiauit, Dignum esse operarium mercede sua. Quamobrem non est existimandum, licere tibi diu quauis de causa abesse: quin potius faciendum tibi est, ut celeriter ire possis ad eam ecclesiam, quae tibi addita est, & commendata ut ei praes. Sed in alia ad eundem, quae quarta est, verba etiā num maioris emphasis accumulata. Ait quippe: Ego verō eum, cui grex Christi commissus est, si dignitatem muneri nouerit, iniquum esse arbitror, nō vsque ad sanguinē ei studere & incumbere nisi fortē ignoraueris Deum esse, qui dixerit, Petre amas me? pasc oues meas. Sed hei mihi, nō iam pastores oues pascunt, sed ouibus tanquam pane pascuntur iam horribilia illa mala pastorum, quae propheta Ezechiel describit, summa licentia irreperunt. Quae si talia tamque graua vobis videtur, age optime vir, contentus esto tua dioecesi, permance in ea, fac sis cum ouibus tuis, ut vsque ad sanguinem illis affixus, quas quidē nunc in frutetis, inter ficus & rosas, atque in montibus diuina pro uidentia custodit. Neque enim quod certissimum est, virga, & baculo tuo pastorali sit ut in pascuis virentibus pacis, & bonorū caelestis Hierusalē ex sint. Scis enim qui amplius sex mensibus a dioecesi abfuerint, nisi eos grauis morbus teneat, canonibus & legibus firmatum esse, ut sacerdotium & gregem amitterent. Verū nouum consilium, & sceleratum hic a nostrae aetatis hominibus excogitatum est scilicet mittitis aliquē, qui sciat mulgere gregem, ipsi verō in vrbe Constantinopoli spectatis propter praefecturas ciuiles, subscriptiones, intempestiuas ordinationes; adde etiā bullas, & decreta. Nostra hae sunt tempora. Et tāquam impunē sit vobis futurum, ita procul a dioecesi vobis commissa receditis, & alia huiusmodi ut cuique libet committitis: oportebat potius cunctis episcopis vndique in vnum congregatis, suam cuique dioecesim funiculo distributionis circumscribi, atque ita patriarchae partem suam a vobis assignari aut vos a patriarcha priuari. Alias praeterea de eadem re subnectit epistolas, quas ne fastidio esse persistam, missas faciam. Sed & ad Imperatorem, qui Constantinopoli sinebat episcopos degere, nec cogebat eos ad suas ecclesias abire, multa etiam commemorat: inter quae ait: Si tu oues pastori cōmitteres, deinde illas quidē derelictas cerneris, illū verō quieti suae, suisq; cupiditatibus indulgere & seruire, dic obsecro, relinquerēsne pastorem impunitū? Non patimur oues & pecudes impunē negligi, & patiemur pastores aiarū impunē seipfos pascere, nō oues? Quid quaeso apud Deum excusabimus? Utinam ne illud nobis exprobreter, oēs quaerunt quae sua sunt, non quae Iesu Christi. Deinde aliam de eadem re ad eundem hoc tenore subtexit: Si verū est, quod dici solet, qui gregem, pastore priuat, utriusque periculum creare, profecō graue supplicium manet eum, qui pastorem arceat ab ouili: debetq; qui pastor est, vsq; ad sanguinem pro grege Christi non relinquendo labores perferre: nisi cum opus fuerit: in synodo singulis annis ad agendū de rebus necessariis paulisper abesse, quibus conclusis celeriter redeundum illi sit, si crediderit se redditurū rationem summo pastori Christo, & si dignus est nomine pastoris. Nisi fortē etiam propter necessitatem ad vtilitatem aiarum pertinentem, ab Imperatore aut a patriarcha statim redditurus vocetur. Quod si aliter episcopis aut Imperatori videatur, siue quid secus fiat, minimē ipse sequar, neque assentiar vllō modo. Neque enim rationē habebit Deus causationum nostrarū & cupiditātū: sed rationes repositet de veritate, iustitia, diuinisque legibus, & statutis. Ac demum in alia breuiori sic habet: Memento scripturae, quae iubet contristari potius homines quā Deū, tibi verō Imperator, cur graue videatur iustitiam, temperantiam, misericordiā populis tuis sancire, & inde nō modō nullū incommodum reportare, sed potius operibus bonis cōciliare Dei misericordiā? Quid iustius, quā si episcopus quisque iubeatur, velit nolit, ad dioecesim suam redire? an non hoc debitum soluere tenentur? idque canone sancitum est? Video fufius rem hanc deduxisse quam cuiquam fortē par censebitur: haud me tamen prolixitatis poenitet.

Soto de iustitia & iure.

S 4 QVAE.

Ad primū
argumentū.
Gregorius.Ad secundū
argumentū.
Ad tertium
argumentūPrima epi
stola Atha
nasij ad fir
madam re
sidentiam
episcopo
Cretae desi
gnata.Secunda
eiusdem e
pistola mis
sa episcopo
Sardeni.Tertia
epistola
eiusdem.Quarta
epistola.Fragmen
tum alte
rius epi
stola ad Impe
ratorem ad
restita.

FRAT. DOM. SOTO, DE IVSTITIA ET IVRE.
QVÆSTIO QVARTA, DE VINCULO ET MODO
QVO EPISCOPI ET SACERDOTES TENENTVR
SVA BONA DISPENSARE.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum episcopo liceat aliquid proprium possidere.

QVARTA M præsentis libri quæstionem proposuimus de vinculo & modo, quo sacerdotes, & præcipue parocci ac potissimum episcopi bona ecclesiastica dispensare tenentur. Quæ quidem quæstio vsque adeo me diu multumque ancipitem habuit, vt maluerim alios audire qui me satis docerent, quam meam explicare sententiam. Veruntamen ea proferam, quæ de hac re meditatsum: alii vero iudices sunt. Est enim res abstrusa & perplexa, vtrinque porro suis subnixæ rationibus ac testimoniis. Præterea cognitu perquam necessaria. Primus ergo articulus est vt ordinem Diui Thomæ non deseramus, vtrum episcopo liceat aliquid proprium possidere. Est enim Christi oraculum apud Math. ca. 19. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni & sequere me. vbi paupertas voluntaria ad perfectionem requisita docetur. Episcopi autem statum perfectionis profitentur: ergo nõ iustius possunt propria possidere quàm monachi. Secundò episcopi, vt supra satis comprobatum est, & glossa habet Luca. 10. A postolorum locum tenent, Apostolis autem rerum dominium Christus interdixit Matth. 10. Nolite enim, inquit, possidere re aurum neque argentum neque pecuniã in zonis vestris. Cuius obedientiã Petrus Matth. 19. confessus est: dicens, Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te: ergo episcopi nullum possunt habere dominium rerum. Tertio: Cleros Græcè vt ad Neporianum Hiero. auctor est, & refertur 12. q. 1. can. Cleros, idem est Latine quod fors, vnde clerici ideo sic appellantur vel quod de sorte Domini sunt, vel quod fors eorum Dominus: cuius autem possessio Dominus est, nihil extra ipsum possidere debet. Nam si aurum, si argentum, si possessionem, si variam suppellectilem habet, cum istis participibus non dignatur Dominus pars eius fieri. Hæc ille: ergo videntur episcopi rerum dominio interdicti. In contrarium est can. Episcopi, Concilii Agathen. eadẽ causa & quæstione: vbi habetur, quod episcopi de rebus propriis, vel acquisitis, vel quidquid de proprio habent, hæredibus suis si voluerint relinquunt.

TITVLVS præsentis quæstionis generalis est, quippe quo nõ distinguitur inter ecclesiastica bona atque alia quæ naturali ciuilique iure obtinere potest episcopus. Duo namque sunt bonorum genera, quæ episcopus possidet: videlicet alia, quæ iure, seu hæreditario, seu donationis, seu quouis alio seculari, illi obtingunt, atque alia ecclesiastica. Et de illis prioris generis nulla est ambiguitas, quin proprie ac priuatim illa possidere valeant, sed de posteriori erit tota rei disputatio. In hoc ergo primo articulo solum disputatur an episcoporum status sit status paupertatis sicuti monachorum, ita vt nequeant proprium possidere. Ob idque perspicua est ac facillimæ solutionis, quæ vnica conclusione continetur. Episcopi quauis statum perfectionis profiteantur, non tamen quemadmodum monachi vt absque proprio viuere obligentur. Conclusio inquam plana est & constantissima: ob id quod nihil in particulari de bonis Ecclesiasticis affirmat. Quare inde potest veritatem sortiri quod iure secularis acquisitionis potest episcopis dominium rerum competere. At verò consultò cū D. Thom. est à nobis generaliter asserta. Arbitror namque vt in solutione secundi planè quisque adnotare potest, & artic. sequenti planius fiet, veram etiam illam sensisse de bonis ecclesiasticis, pro ea portione, quæ ipsis ratione stipendii obtingit. Probatur ergo secundum istiusmodi generalem sensum: Ad ea quæ sunt supererogationis nemo nisi specialiter se ad illud voto adstringat, constringitur. Ait enim in epist. ad Paulinam & Armentarium Aug. Quia iam vouisti, iam te abstrinxisti: & aliud tibi facere non licet. Prius quam esses voti reus liberum fuit quod esses inferior: viuere autem absque proprio, opus est supererogationis: nempe non sub præcepti vinculo, sed sub optione consilii comprehensum, vt patet Matthæi. 19. Nam post necessitatem mandatorum, Si vis ad vitam ingredi, adiectum est, vt qui velit perfectus esse, omnia quæ habet, relinquat, & sequatur Christum, episcopos autem manifestum est non se eiusmodi voto irretire, quia neque id ad pastorale munus necessarium est: sed satis est vt Christum egregie diligant: ergo episcopus secundum leges suæ dignitatis non arcetur quo minus dominio possit rerum fungi. Hic nulla emergit dubitandi ratio, sed hoc solum est memoriæ mandandum, quod cum episcopus religionis votum non emittat, fit vt nec votum faciat peculiare castitatis, præter id quod sacerdotio adiunctum est, neque votum paupertatis: sed tantum promittit obedientiam Papæ, fidemque suam huic ecclesiæ, à quo ideo vinculo nisi auctoritate ipsius pontificis dissolui nequit. Et ideo quatenus episcopus quisque est, nonei repugnat proprium possidere, non solum hæreditario vel alio quouis ciuili iure, verum neque ecclesiastico. Haud enim ex parte suæ dignitatis ei repugnat, iustum stipendium pro ratione suæ functionis percipere, cuius sit vere dominus, sicuti olim erant sacerdotes & Leuitæ. Vtrum verò tale ecclesiasticum dominium alia ratione sit eis prohibitum: nempe vt nullum in decimarum portionem habeant, quæ sibi prouenit, articulo proximo & subsequenti examinandum est. Nunc ergo satis sit constitutum, habere dignitatem episcopalem non esse paupertatis statum, atque aded neque episcopo repugnare habere dominium rerum quas possidet.

Ad primum igitur argumētum negatur propositio illa, quod ad naturam perfectionis aut ad perfectionis statum generaliter & absolutè necessaria sit paupertas, sed tantum est necessaria ad peculiare perfe-

LIBRI DECIMI QVÆSTIO IIII.

Perfectionis statum religiosorum. Quod enim ad perfectionem nõ sit necessaria, iam supra lib. 8. satis constitutum est: vbi monstrauius perfectionis rationem in copia charitatis consistere, ad quã quisque quocunque statu progredi potest. Ad statum autem religiosorum ob id est paupertas necessaria quod profitentur perfici (hoc est) perfectione discere & comparare, cui quod instituto rerum possessio oneri est & impedimento. Episcopi autem non profitentur perfici, sed perficere. Quocirca eas debent in charitate radices iecisse, vt à nullo vento possint inde eradicari, nempe neque ab amore diuitiarum, quas possident, neque ab alio quouis humano affectu: exemplo Grego. in cuius vita ad Heremitam responsum diuini oraculi refertur, quod plus ipse suam catam, quam suas ille diuitias diligeret. Quare adolescenti non dictum est. Si perfectus es: aut, si vis esse perfectior: sed, si vis perfectus fieri, vade, & vende &c. A Petro verò dum pastor instituitur, nulla exigitur paupertas, sed charitatis culmen. Ad secundum tres applicat D. Tho. respondendi modos: Vnus est Hieronymi, idemque mysticus: vt sub nomine auri & argenti prohibiti sint prædicatores sapientiæ, atque eloquentiæ huius seculi inniti. Alius verò est August. in lib. de consensu Euangelistarum: nempe vt illud: Nolite possidere, &c. non habeat vim præcepti, sed potius permissionis. Ac si dixisset: Non opus est vobis auro & argento. Permittitur enim vobis tanquam operariis victum suscipere. Vnde subdit: Dignus est operarius mercede sua. Nam quod noluit Paulus, vt 1. ad Corinth. 9. refert aliquando vt oblata sustentatione, opus erat supererogationis. Sed tertia responsio est Chryso. vt inhibito illa intelligatur peculiariter facta discipulis dum ad prædicandum Iudeis mittebatur: tunc vt populus ille facilius alliceretur, tum etiam vt ipsi firmiorem haberent fiduciam, quod diuina subsidia non essent eos defectura. Ex quo ideo neque ipsi neque eorum successores obligantur absque propriis sumptibus euangelium prædicare. Quare Paulus, vt secundæ ad Corinth. 11. de se meminit, ab aliis ecclesijs stipendia mendicabat, quod posset gratis prædicare Corinthijs: quæ ideo aliunde sibi missa iure possidebat. Confirmat præterea in D. Thom. solutione nempe posse episcopum propria possidere, quod stultum esset sanctos illos Pontifices Athana. Ambro. & August. eiusmodi præceptum sanctitatis fuisse transgressos. Duo hic tamen circa hæc solutionem non sunt dissimulanda. Vnum est, quod solutio neque vera in totum apparet neque argumēto satisfaciens. Apparet enim negare verè apostolos fuisse professos paupertatem: quod falsum esse ex auctoritate ab ipso citata constat. Ecce nos reliquimus omnia. Quare nec satisfacit eidem auctoritati, quæ in argumento assumpserat. Ad hoc respondetur hic D. Tho. non disputare de Apostolis, vtrum tria vota, vt modò religiosi, emiserint, tanquam religionum futurarum exemplaria: quod quidem D. Thomas vt libro octauo vidimus. 2. 2. q. 88. art. 4. concludit: sed modò tantum de illis differit quatenus apostoli erant & episcopi, ad quem quidem statum non necesse atinet paupertas. Alterum hic maxime adnotandum est, quod hic affirmare videtur, immo plane affirmat, quod potest episcopus habere dominium, non solum rerum alio iure acquiratarum, verum & stipendii ecclesiastici quod suæ functioni deputatum est. Nam argumentum erat, quod episcopi quatenus episcopi, hoc est verbi prædicatores, debent esse pauperes. Et responsio est illius negatio. Vnde cum paupertas in negatione domini constat, & in hoc neget debere esse pauperes, quod possunt functionis suæ stipendia possidere, concedit eis illorum dominium, paupertati contrarium. Sed de hoc pressius arti. tertio. Vt autem plene solutio tertii intelligatur, norandum est, quod Deus dicitur pars clerici, nõ vt dicat respectu ad aliam partem ab ipso clerico possessam, sed sicut vnus heres possidet partem hæreditatis, quæ sibi est tota substantia, quæ dicitur pars respectu alterius, quæ alteri hæredi obuenit. Exepli gratia: debet clericus contentus esse Deo quæ possidet, vt cum illo nihil aliud possideat: non quod nequeat possidere famam, & honorem, & salutem, & aliqua bona temporalia, sed quod reliqua omnia ad nutum eius possidet. Itaque studium erga Deum nullatenus per curam aliarum rerum diminuat. Hoc enim esset secundum Hier. aliquid extra Deum possidere. Qui verò sic Deum possidet, Deus est sua pars hoc est tota sua possessio respectu reliqui vniuersi, quem aliis possidendum relinquit.

ARTICVLVS II.

Vtrum episcopi mortaliter peccent, si bona ecclesiastica, quæ procurant, pauperibus non largiantur.

NE filium Diui Thomæ rumpamus, quæritur secundo, vtrum episcopus mortaliter peccet si bona ecclesiastica quæ procurat, pauperibus non largiatur? Apparet enim Ambrosius id definire inter exponendum illud Lucae duodecimo, de homine diuite, cuius ager vberes at tulit fructus. Ait quippe, Nemo proprium dicat quod est commune, plus quam sufficiat sumptui, violenter obtentum est. Et paulo post. Neque minus est criminis habenti tollere, quam cum possis & abundas, denegare indigentibus: alienum autem violenter tollere, criminale delictum est: ergo episcopi, qui quæ sibi superflua sunt, in pauperes non effundunt, lethaliter delinquant. Secundo super illud Isaie tertio, Rapina pauperum in domo vestra. Ait Hieronymi glossa, quod bona ecclesiastica sunt bona pauperum. Idem ad Damasum, decimalexta, quæstione prima. can. quoniam, quod iam ceu prouerbium vulgò susceptum est: quicumque autem id quod alterius est, vel sibi usurpat, vel in alios usus dispendit, mortaliter peccat, atque ad restitutionem tenetur: ergo cum episcoporum bona ecclesiastica sint, fit vt si quæ sibi redundant, aut sibi retinent, aut consanguineis largiuntur, ad restitutionem teneri videantur. Tertio. Multò magis sacerdotibus licet de rebus ecclesiæ ea accipere, quæ sibi necessaria sunt, quam superflua augere. Ait vero in epistola ad Damasum Hiero. & refertur prima: q. 2. clericos illos commode stipendiis ecclesiæ sustentari, quibus parum & propinquorum bona nulla suffragantur: Soto, de iustitia & iure.

Gregorius.

Ad secundum.

Hierony. August.

Chryso.

Paulus.

Scrupulus

Solutio.

Dubitatio.

Solutio.

Primum argum. Ambro.

Secundum

Tertium Hierony.

qui autē bonis parentū & opibus propriis sustentari possunt, si quod pauperum est, accipiunt, sacrilegiū cōmittunt & incurrūt. Hęc ille. Vnde Apostolus 1. ad Timor. 5. Si quis fidelis habet viduas subministret illis, & nō grauetur ecclesia, vt iis, quę verē viduę sunt sufficiat: ergo multō est certius episcopos mortaliter delinquere, cum ea, quę sibi de bonis ecclesiasticis exundāt, pauperibus nō profundāt. In cōtrarium est episcoporum quorundam vsus, qui ea quę supersunt, non cuncta pauperibus erogant, sed ad ampliādos redditus ecclesię, idque (vt apparet) laudabiliter expēdunt.

Operę pretium est in fronte disputationis nostrę textum Diui Thomę, in cōclusiones distribue re, quās explicatoris lucis gratia septem numero cōstituemus. Persistēdum autē est in ea distinctio ne inter episcopi bona quę proprię, putā aut hęreditario aut alio ciuili iure possidet, & bona ec-

Prima con-
clusio.

clesiastica. Est ergo prima conclusio: Proprii bonorū, hoc est, quę iure seculari episcopi possidēt verū habent dominium. Hęc iam supra artic. 1. satis est cōfirmata ex eo, quōd status episcoporum

Secunda cō-
clusio.

nō est paupertatis professio. Quo fit, vt ex rerum ipsarū cōditione & natura nō teneantur iustitię lege ea pauperibus vel aliis erogare, sed & retinere possunt, & vt libuerit elargiri. Secunda conclu-

Tertia con-
clusio.

sio. Quamuis possint in earū dispētatione sicuti seculares ciues peccare, nēpe aut propter auaritiā cōtra debitū charitatis eas retinēdo, vel indignē prodigēdo, nemini tamen ad restitutionem obli-

Augustin.

gantur. Enimuerō vt 4. lib. sępe diximus, vbi iustitia non violatur, nulla inde restitutionis obligatio emergit. Tertia conclusio: Episcopi bonorū ecclesiasticorum sunt dispensatores vel procurato res. Hoc patet ex verbis August. ad Bonifacium Comitem, quę referūt 2. q. 1. canon. vltimo. Si priuatam possidemus, quod nobis sufficiat, non illa bona nostra sunt, sed illorum, quorum procuratio nē gerimus: proprietatem nobis vsurpatione dānabili vindicemus. Hinc fit bona illa optima fide esse ab illis dispensanda, secundū illud primę ad Corinth. 4. Hic iam queritur inter dispensato

Quarta con-
clusio.

res vt fidelis quis inueniatur. Hęc de bonis in cōmuni possessis intelligitur vt subsequētes declara bunt. Et ideo de eorum distributione subtexitur quarta conclusio. Eiusmodi bona ecclesiastica nō

Simplicij
Papa.

solum in vsu pauperum, verum & in diuinū cultum, & in ministrorum supplendis necessitatibus sunt expendēda, iuxta tenorē decreti Simplicij Papę 12. q. 2. qui ait, De redditibus ecclesię vel obla

Quinta con-
clusio.

tione fidelium solis episcopis ex his vna portio remittatur. Duę ecclesiasticis fabricis & erogationi pauperū profutura a presbytero sub periculo sui ordinis ministrentur, vltima clericis pro singulo

Sexta con-
clusio.

rum meritis diuidatur. Quinta cōclusio: Vbi distincta sunt bona quę debent in vsu episcopi ce dere, ab aliis tribus, quę pauperib. ac ministris & cultui addicuntur, si episcopus aliquid de his tri-

Correctio
litera D.

bus portionibus retinuerit, nō dubiū quin cōtra fidē dispensationis mortaliter delinquat, & ad re-

Thoma.

situtionem teneatur. Cōclusio per legē cōmutatiuę iustitię innotescit: nā in tali casu verē furtū alienę rei committit. Sexta cōclusio: De his quę specialiter vsui episcopi deputata sunt, eadem ra-

Septimacō
clusio.

tio videtur quę de propriis bonis: vt scilicet per immoderatū affectū & vsu peccet quidem si im-

moderata sibi retineat, & aliis nō subueniat, sicut requirit debitum charitatis. Corrigendę sunt im-

pressiones, quibus deest vltimū hoc verbum, Sicut requirit debitū charitatis. Immo vehemēti opi nione teneor deesse etiā quę ad restitutionem nō teneatur. Cōtra quā dixerat in superiori conclusio ne: quandoquidē ait, Eadem ratio videtur quę de propriis bonis, quorū prodiga consumptio resti

tutionem non exposcit. Septima conclusio: Si verō non sint prædicta bona distincta, eorum distri butio fidei episcopi cōmittitur. Deest etiā in multis impressionibus totū illud. Si verō nō sint præ dicta bona: in quib. ideo legitur, nō subueniat distincta, quare fit; litera inintelligibilis. De his ergo indistinctis adhibetur expositio conclusionis, nempe quę si in modico distributio vel deficiat vel redundet, potest id quidē fieri absq; bonę fidei detrimento: si quidē nequit homo punctum vbi que virtutis tam certū tenere, quin pro humana cōditione in alterutrū vergat extremū. Si vero sit mul tus excessus, tunc neq; latere potest, neque a peccato mortali excusari: quoniā tunc bona fides vio latur, atque adeo distributiua iustitia. Vnde tres denotantur maculę infidelis serui. Matth. 24. vbi sic legitur: Si dixerit malus seruus in corde suo, moram facit dominus meus venire: quod pertinet ad diuini iudicij cōtemptū: & cęperit percutere conseruos suos: quod pertinet ad superbiam: Man ducet autē & bibat cum ebriosis: quod pertinet ad luxum, cuius gratia mala fidei fit dispētatio: veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & diuidet eum, scilicet a societate bonorum: & par tem eius ponet cum hypocritis, scilicet in inferno. Ecce literam D. Thomę quā in fronte disputa tionis expediebat ob oculos ponere. Enucleanda verō est in articulo sequenti, vbi inter alia & ar gumenta quoque ex Ambrosio & Hieronymo in capite quęstionis proposita dissoluentur.

ARTICVLVS III.

*Vtrum episcopi ac reliqui sacerdotes verum ac legitimum habeant dominium fructuum eccle-
siasticorum, qui illos pro sua portione contingunt.*

Prædicta ergo sententia S. Tho. subsequenter circa singulos eius articulos qui generales sunt, mouentur singuli in particulari. Et primō circa priorē, quo disputatū in genere est vtrū episcopi possint habere rerū dominiū, queritur in particulari circa sextam cōclu sionē, vtrū tā ipsi quā reliqui sacerdotes verū legitimūq; habeāt dominiū eorū fructuū ecclesiasticorum, qui se pro sua portione contingunt: Sūt enim innumerę auctoritates, quę a par te negatiua militare videntur. Illęq; in primis sacrę paginę. Nā etiā status clericorū non perinde atq; monachorū votū habeat paupertatis annexum, saltē eorū quę ipsis pro clericali functione ministrantur, nihil eis videtur cōpetere, præter victum & vestitum: iuxta verbum Domini. Dignus est operarius cibo suo, & verbum Pauli. 1. ad Timor. 6. Habentes alimēta & quibus tegamur, hiscō tenti simus: ceu boues, quod ait alibi, aream triturātes. Quocirca apostoli missi sunt ad prædicandū sine

sine pera, iussi nō possidere aurū neq; pecuniam. Atq; eam ob rem in libro præcedēti sub titulo de si monia, monstrauimus, nihil debere clericis, neque ipsi quidquā alio iure posse a plebe pro administra tione sacramentorū & reliquis spiritualibus functionibus percipere, quā iure sustentationis. Secundō

accedit huc & sanctorū patrū numerosissima testimonia turba. Nam præter loca Ambrosij, Hie ronymi, & Augustini proxime citata, grauissimum Prosper 12. q. 1. can. expedit. ait, facultates ecclesię habetur, quod quidquid de prouisione ecclesię fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationi bus, omnia in iure ecclesię sunt seruanda. Et Urbanus Papa ibidem in canon. res. ait, Res ecclesię nō

quasi pprias, sed vt cōmunes, nō in alios quā in præfatos vsus, putā in subsidiū pauperū, & ministro rum, & cultus diuini esse dispensandas. Et eadē causa & quęstione, canon. episcopus, quod est concilii Antiocheni, habetur, quod episcopus ecclesiasticarū rerū habeat potestātē ad dispensandū in omnes, quod indigent cū summa reuerentia & honore Dei: participet autē & ipse quibus indiget, si tñ indiget.

Et inter Canones Apostolorū est trigessimus nonus, talis: Omnium negotiorū ecclesiasticorum curam episcopus habeat, & eadē vt Deo contēplante dispenser: neq; illi liceat ex his aliquid omnino contin gere, aut parentibus propriis, quę Dei sunt, cōdonare: quod si pauperes sint: tanquā pauperibus submini stret. Et supra citatus ad Nepotia. Hieronymus ait clericorū hęreditatē solū esse Deū, cum quo nihil aliud debent possidere. Et ibidem eadem causa & quęstione, can. quia aiunt Imperatores Carolus & Ludouicus: iuxta sanctorum patrum traditiones nouimus res ecclesię vota fidelium esse, pretia pec-

Hieronym.

August.

catorum, & patrimonia pauperum. Et can. 10. ait August. quod qui decimas dare noluerit, quāti paupe res in locis suis, vbi ipse habitat, illo decimas nō dante fame mortui fuerint, tantorū homicidiorum reus ante æterni iudicis tribunal apparebit: quia tē a Deo pauperibus erogata, suis vsibus reserua uit. Quare idem de sacerdotibus censendum erit, si illas non dispensauerint. Multa huiusmodi sunt sanctorum loca. Et Hie. ad Damasum: & refertur ca. qm. 16. q. 1. clerici qui secularibus bonis affluunt, nō possunt bonis pauperum ali. In contrarium autē facit tex. in c. vnico. de clerico nō residēte. vbi ha betur, quod qui diuinis officiis nō interfunt, nisi infirmitas seu iusta & rationalis necessitas, aut eui dens ecclesię utilitas releuet, nō sunt dñi quotidianarum distributionum: neq; faciunt eas suas, sed ad restōnē sic perceptorum obligantur. Vnde ē contrario sensu colligitur, quod residentes verum domi nium earundem distributionum acquirant, atque eadē ratione aliorum ecclesiasticorum fructuum.

Quęstio præsens, vt initio dicebam, nimium ambigua est, sanē cū sanctorum testimonia primo verborum sonitu diuersē appareant illam definire, quam ratio penitus inspecta videtur permittere. Missa ergo hinc faciamus episcoporum ac sacerdotum bona secularia: de quibus, vt articulo proxi mo conclusum est, nemo ambigit: sed omnes consentiunt priuato dominio a sacerdotibus possideri.

De ecclesiasticis verō tres, vt sępenumero assolet, versantur opiniones. Vna est Alexandri de Hales grauissimi auctoris 3. parte. q. 36. membro. 5. artic. 2. Et Richard. in 4. dist. 45. arti. 3. q. 1. qui expresse aiunt fructuum ecclesiasticorum clericos solum habere vsu, & non proprietatem. Atq; hęc fermē amplexi sunt doctores iuris canonici: vt Archid. super ca. statutum. §. allectorem. de rescrip. lib. 5. vbi ait hæreticum esse in iure, quod ecclesiasticus acquirat sibi verum dominium fructuum præbendę vel ecclesię. Cui accedit Pan in ca. cum eses. de testam. Et Dominicus in ca. præsentī. de offic. ordina. Et, qui non est in postremis habendus, eidem opinioni adstipulatur Tho. Vvalden. tomo 1. lib. 4. cap. 42. & quatuor subsequētib. Vbi multis patrum testimoniis videtur sibi constantissimē probare nullum penes clericos esse ecclesiasticorum bonorum dominium. Secunda nihilominus opinio est, quam hic tenet sanctus Thomas: videlicet, quod illius portionis quę particulariter applicata est episco po, perinde videtur dominus atque aliorum bonorum, quę seculariter possidet: vt patet in sexta con clusione. Secus, si omnia bona ecclesię in cōmuni possiderētur, & eius essent depositioni mandata, vt patet in tertia & septima. Et eandē opinionē amplectitur Adria. in 4. in materia de restitutione.

Tertia est Caieta. loco præsentī, quā etiā supra insinuauit, vt lib. præcedenti sub titulo, de decimis. vidimus. Partim enim tenet cum S. Thom. nempe quōd regulariter episcopi sint domini suę portio nis, postquam facta est bonorum distributio in quatuor partes. Meditatus est tamen eam exceptio nē, quod quando portio illa quę ipsos contingit, est notabiliter abundans, tunc tenentur duas partes eiusdem portionis in pauperes & fabricam refundere. Et quamuis expresse nō affirmet vtrum teneā tur iure charitatis an iustitię, tamen sentire videtur, quod teneantur de rigore iustitię, sicuti antequam essent diuisa bona. Ex quo fit consequens secundum eum, neutiquam esse vere dominos eiusdē por tionis, sicuti non erant tunc totius acerui. At vero secunda opinio aded mihi semper pro meo exili iudicio persuasa fuit, vt quādiu ecclesia contrarium nō definerit, nescio an de illa decidere possem: eo potissimum cum S. Tho. eā teneat: neq; vllus eiusdē ordinis pater cōtrarium expresse dicat. Non quod clerum aut certe episcopos ab elemosynarum vinculo absoluere moliar. Immo quę eos crediderim eidē mandato esse obnoxios, art. seq. expromā. Sed quod vbi que cuperem vnam quamlibet rem suo loco & iure pro meo modulo collocare. Ad plenā ego rei intelligentiam duo statim præ foribus præ notare oportet. Vnū scilicet de diuersis ecclesię bonis, atq; alterū de variis eius stātibus. Hęc enim summopere rem dilucidat. Et quantū ad primū, quatuor sunt bonorum tpalium genera quibus fruuntur clerici, vel olim in penu ecclesiastico reponerentur. Prima videlicet erant quę Christi fideles in primordiis ecclesię in cōmune cōferebāt vt inde tā clericis quā pauperes alerētur. De quo ritu actuum 4. scriptum est, nō fuisse quem quā egentem inter illos. Nam quotquot possessiones agrorum aut do morum habebant, vendentes offerebant pretia eorum quę vendebant, & exponebant ante pedes apostolorum. Diuidebantur autem singulis prout cuique opus erat. Et quāuis illud institutum Hie-

Hieronym.

August.

Prima opi
nio Alexā
dri Hales.

Richard.
Archid.

Panorm.
Domini-
cus.

Tho. Vval
denfis.

Secunda
opinio S.
Thom.

Adrian.
Tertia opi
nio Caiet.

Probat
opinio S.
Thom.

Quatuor
bonorū t pa
liū genera
quibus cle
rici fruunt
tur.

rosol.

rosolymis ortū habuerit: inualuit mos tamen inde in Christianismo vt partē saltē bonorū in cœtum clericorū eodē fine Christiani conferrent, neque possessiones venderētur, sed permanerēt in ecclesia.

Melchias Papa. Ait. n. Melchias Papa in canon. futuram. 12. q. 1. q̄ cum apostoli futuram ecclesiam in gentibus p̄uidissent, idcirco pr̄dia in Iudæa minimē sunt adepti, sed p̄tia tantummodo ad fouendas gentes. At verò cum ecclesia succresceret, omnes, vt maximē de Constantino Cæsare constat, non solum p̄tia, sed possessiones ecclesiæ conferebant. Et Vrbanus cano. statim proximo: Videntes, inquit, summi sacerdotēs plus vtilitatis posse conferre si hæreditates & agros quos vendebant ecclesiis quibus præsiderent episcopi traderēt, eò q̄ ex sumptibus eorum tam præsētibz quā futuris tēporibus plura & elegantiora ministrare possent fidelibus cōmunē vitā ducentibus, quam ex pretio ipsorū, ceperūt pr̄dia & agros quos v̄dere solebant matricibus ecclesiis tradere, & ex sumptibus earū viuere. Hæc ille. Foras n. tunc nondum per totam ecclesiam inoleuerat tam exacta decimarum solutio, sed illis fortē distributionibus contentus erat clerus, parcissimē tunc viuens. Alia sunt bona quæ postmodū offerri etiā ecclesiæ cœperunt: nō solum in fabricæ aut pauperum subsidium, sed tanquā stipendium alicuius perpetuæ capellanæ. Immo verò fortē p̄cisē ad hoc tantum onus: quæ quidē in ecclesijs nūc collegialibus dicuntur anniuersaria, quorum institutiones extāt: in q̄bus nullius oneris habetur mētio aut fabricæ, aut pauperum, sed solius anniuersariæ memoriæ perpetuo celebrandæ. Quibus adiunguntur & quæ episcopalis sedibus denotata sunt: nēpe castra & vasalli: de quibus artic. 5. redibit sermo. Tertium genus bonorum ecclesiasticorum est quotidianæ pitantiæ & oblationes vel profactis celebrandis, vel quæ ad pedē altaris fiunt. Quartum deniq; idq; solennissimum est decimarum quota iuri clericorum addicta: vt habetur can. decimas. 16. q. 1. & aliis illic pluribus. Et extrā, de decimis, per totum. Secundò & id quoq; meminisse opus est q̄ nascens clericorū ecclesia, cœpit in cōmuni viuere: in quo vitæ instituto non nihil tēporis adoleuit. Ille. n. erat decentissimus eorum status si p̄durare posset: vt patet ex Canon. Clementis, Dilectissimis. & Canon. citato Vrbanus, Videntes, & cano. Scimus, & multis aliis 12. q. 1. Nam cū paucitas tunc existeret clericorum & ecclesiarum, poterant sic cōmode viuere. Immo & in multis ecclesijs cathedralibus etiam nunc specimē aliquod eiusdem vitæ cōmunis retinetur. Quādo autē omnia erāt in cōmuni, tunc facultati & potestati episcopi tanquam legitimi distributoris erant mancipata, vt clerico & fabricæ & pauperibus secundum cuiusque necessitatē illa distribueret, eaq; etiā, sibi quibus egeret, perciperet: vt habetur Cano. citato, episcopus. 12. q. 1. Vbi legitur, q̄ episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestātē ad dispensandum erga omnes, qui indigent, cum omni reuerentia & timore Dei. Et canon. statim proximo, Præcipimus. qui est inter canones Apostolorum, habetur, q̄ si animæ Episcopo traditæ sunt, multò magis oportet eum curā de pecuniis agere: ita vt potestate eius indigentibus omnia dispensentur. Idēque cōtinet canon citatus trigésimus nonus eorundē Apostolorum. At verò exaucto paulò plus clericorum numero, vix illa cōmunis vita tolerari poterat. Vnde tēpore iam Augusti, in lite erat & sub iudice, vtrū deberent sacerdotes initiari, nisi qui vellent in communi viuere. Quoniam, vt primo articulo definitum est, eorū institutum id necessariò non exigit: sane cum paupertatis votū non habeat annexum: neque verò obedientiæ, quam non quisque in domo sua præstare episcopo possit. Vnde idem

Augusti. Augustinus vt citatur eadem causā 12. quæstione prima, canon. certe fatetur de se statuisse, nullum ordinare clericum, nisi qui secum vellent manere: aut si vellent à proposito recedere, illi clericatum tollere. Sed ecce, inquit, in conspectu Dei & vestro muto consilium. Qui volunt habere aliquid propriū quibus non sufficit Deus & ecclesia eius, maneāt vbi volunt, & vbi possunt: nō eis aufero clericatū. Nolo habere hypocritas, &c. Cum autem clerici non cum suo capite vitam communem degerent, ceperunt episcopi infideliter communia illa distribuere. Quare videntes Pontifices non posse vitam retineri cōmunē facta bonorū ecclesiæ partitione, in quatuor portiones singulas singulis addixerunt. Episcopo scilicet vnā, reliquo verò clerico alteram, & fabricæ necessitatēq; ecclesiæ tertiam, ac denique quartā pauperibus. Idque fieri cœpit circa annum Domini quadringentesimū septuagesimū, nempe in confinibus temporum Hieronymi & Augustini. Tunc enim sedit Simplicius Papa, cuius est ille can. de redditibus. 12. q. 2. vbi hæc habetur diuisio. Et post viginti annos sedit Gelasius cuius sunt canones. Vobis enim, &c. Quatuor, quibus eadē diuisio confirmatur, & postea anno fere sexcentesimo sedit Grego. cuius sunt canones, cognouimus, & mos, quibus eadem refertur partitio. Hęc tempora eo denotaui, vt sententiæ quæ de hac re Augusti, & Hieron. extāt de tempore illo, intelligatur quādo in communi vivebatur, omniaque erant sub episcopi dispensatione. His præmeditationis ad quæstionem tribus conclusionibus respōdetur. Prima est: Si quæ modo alicubi extāt illius generis bona, quæ Christianus populus in subsidiū pauperū offerebat, certū est neque illa neque eorū fructus posse vel ab episcopo vel à clero in totū vsurpari: sed lege iustitiæ debere distribui: quæ si nō distribuatur, ille qui distributionem omittit, ad restitutionem tenetur. Libro. n. quarto declarauimus iuxta verbū S. Th. 2. 2. q. 62. ar. 1. q̄ q̄ ex debito distributionē omittit, illicdē sit lege cōmutatiuē iustitiæ restitutionis reus. Idem, & quidē certius asserendum est de bonis quæ hospitalibus sunt mancipata. Et hic est vnus verus sensus quintæ cōclusionis S. Tho. Quocirca si quidpiā bonorum istorum reperiatur episcopi vsurpassē, suęque applicuisse sedi, ambigi nō pōt quin ipsa cum fructibus, restituere teneatur. Hęc tñ censura limites præsentis negotij exit. Vbi enim cōtraria iustitia non constat, ille qui bona fide possidet, ab omni restitutione est liber: quāuis nō nulla sit suspicio, q̄ castra, & villæ, & aliæ ecclesiarum possessiones fortasse aliquo respectu pauperū fuerint ecclesiæ tributa. Secūda cōclusio ad rē magis pertinēs: Prædia, & castra, & vniuersæ possessiones, siue episcopali sedi, siue canonico collegio, siue cuius alij præbendæ ecclesiasticæ annexæ, nō transeūt in absolutum domini-

Documentum. Tertium genus bonorum ecclesiasticorum est quotidianæ pitantiæ & oblationes vel profactis celebrandis, vel quæ ad pedē altaris fiunt. Quartum deniq; idq; solennissimum est decimarum quota iuri clericorum addicta: vt habetur can. decimas. 16. q. 1. & aliis illic pluribus. Et extrā, de decimis, per totum. Secundò & id quoq; meminisse opus est q̄ nascens clericorū ecclesia, cœpit in cōmuni viuere: in quo vitæ instituto non nihil tēporis adoleuit. Ille. n. erat decentissimus eorum status si p̄durare posset: vt patet ex Canon. Clementis, Dilectissimis. & Canon. citato Vrbanus, Videntes, & cano. Scimus, & multis aliis 12. q. 1. Nam cū paucitas tunc existeret clericorum & ecclesiarum, poterant sic cōmode viuere. Immo & in multis ecclesijs cathedralibus etiam nunc specimē aliquod eiusdem vitæ cōmunis retinetur. Quādo autē omnia erāt in cōmuni, tunc facultati & potestati episcopi tanquam legitimi distributoris erant mancipata, vt clerico & fabricæ & pauperibus secundum cuiusque necessitatē illa distribueret, eaq; etiā, sibi quibus egeret, perciperet: vt habetur Cano. citato, episcopus. 12. q. 1. Vbi legitur, q̄ episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestātē ad dispensandum erga omnes, qui indigent, cum omni reuerentia & timore Dei. Et canon. statim proximo, Præcipimus. qui est inter canones Apostolorum, habetur, q̄ si animæ Episcopo traditæ sunt, multò magis oportet eum curā de pecuniis agere: ita vt potestate eius indigentibus omnia dispensentur. Idēque cōtinet canon citatus trigésimus nonus eorundē Apostolorum. At verò exaucto paulò plus clericorum numero, vix illa cōmunis vita tolerari poterat. Vnde tēpore iam Augusti, in lite erat & sub iudice, vtrū deberent sacerdotes initiari, nisi qui vellent in communi viuere. Quoniam, vt primo articulo definitum est, eorū institutum id necessariò non exigit: sane cum paupertatis votū non habeat annexum: neque verò obedientiæ, quam non quisque in domo sua præstare episcopo possit. Vnde idem

Augusti. Augustinus vt citatur eadem causā 12. quæstione prima, canon. certe fatetur de se statuisse, nullum ordinare clericum, nisi qui secum vellent manere: aut si vellent à proposito recedere, illi clericatum tollere. Sed ecce, inquit, in conspectu Dei & vestro muto consilium. Qui volunt habere aliquid propriū quibus non sufficit Deus & ecclesia eius, maneāt vbi volunt, & vbi possunt: nō eis aufero clericatū. Nolo habere hypocritas, &c. Cum autem clerici non cum suo capite vitam communem degerent, ceperunt episcopi infideliter communia illa distribuere. Quare videntes Pontifices non posse vitam retineri cōmunē facta bonorū ecclesiæ partitione, in quatuor portiones singulas singulis addixerunt. Episcopo scilicet vnā, reliquo verò clerico alteram, & fabricæ necessitatēq; ecclesiæ tertiam, ac denique quartā pauperibus. Idque fieri cœpit circa annum Domini quadringentesimū septuagesimū, nempe in confinibus temporum Hieronymi & Augustini. Tunc enim sedit Simplicius Papa, cuius est ille can. de redditibus. 12. q. 2. vbi hæc habetur diuisio. Et post viginti annos sedit Gelasius cuius sunt canones. Vobis enim, &c. Quatuor, quibus eadē diuisio confirmatur, & postea anno fere sexcentesimo sedit Grego. cuius sunt canones, cognouimus, & mos, quibus eadem refertur partitio. Hęc tempora eo denotaui, vt sententiæ quæ de hac re Augusti, & Hieron. extāt de tempore illo, intelligatur quādo in communi vivebatur, omniaque erant sub episcopi dispensatione. His præmeditationis ad quæstionem tribus conclusionibus respōdetur. Prima est: Si quæ modo alicubi extāt illius generis bona, quæ Christianus populus in subsidiū pauperū offerebat, certū est neque illa neque eorū fructus posse vel ab episcopo vel à clero in totū vsurpari: sed lege iustitiæ debere distribui: quæ si nō distribuatur, ille qui distributionem omittit, ad restitutionem tenetur. Libro. n. quarto declarauimus iuxta verbū S. Th. 2. 2. q. 62. ar. 1. q̄ q̄ ex debito distributionē omittit, illicdē sit lege cōmutatiuē iustitiæ restitutionis reus. Idem, & quidē certius asserendum est de bonis quæ hospitalibus sunt mancipata. Et hic est vnus verus sensus quintæ cōclusionis S. Tho. Quocirca si quidpiā bonorum istorum reperiatur episcopi vsurpassē, suęque applicuisse sedi, ambigi nō pōt quin ipsa cum fructibus, restituere teneatur. Hęc tñ censura limites præsentis negotij exit. Vbi enim cōtraria iustitia non constat, ille qui bona fide possidet, ab omni restitutione est liber: quāuis nō nulla sit suspicio, q̄ castra, & villæ, & aliæ ecclesiarum possessiones fortasse aliquo respectu pauperū fuerint ecclesiæ tributa. Secūda cōclusio ad rē magis pertinēs: Prædia, & castra, & vniuersæ possessiones, siue episcopali sedi, siue canonico collegio, siue cuius alij præbendæ ecclesiasticæ annexæ, nō transeūt in absolutum domini-

Partitio bonorū ecclesiæ facta est anno domini qua dringētesimo septuagesimo. Prima cōclusio.

Secunda cōclusio.

Secunda cōclusio.

minium episcopi neq; sacerdotis præbendam possidentis: sed tantū sunt earundē possessionum ad ministratores. Probatum conclusio: Quia illa neq; v̄dere neq; alienare possunt nisi de cōsensu episcopi & capituli, atq; eorū, quorū interest: immò sæpe nisi Romanæ sedis accedente consensu: idq; cōclusionis in bonum & in perpetuitatē ecclesiæ. Hic est sensus canonis Bonifacii. 12. q. 2. Nulli liceat ignorare. Omne quod Dño cōsecratur, sanctū sanctorū erit Dño, & ad ius pertinet sacerdotū, propter quod inexcusabilis erit omnis, qui illud à Dño vel ecclesia auferat, vastat, inuadit, &c. Et 12. q. 1. can. expe

Probatio. **Explicatio proxima cōclusionis.** **Tertia cōclusio.** dit. ait Prosper facultates ecclesiæ nō proprias, sed cōmunes esse. Vnde eadē causa, & quæstione, cano. multi. & 16. q. 1. cano. possessiones. & per totā quæstionē: & extrā de rebus eccle. nō alienā. ar. Etissimē cauetur earū alienatio. Hęc cōclusio intelligitur de quibuscunq; bonis quomodocunq; ab ecclesia possessis: seu ratione anniuersariæ capellanæ seu cuiuscunq; alius clericalis obsequij: Res est clarissima: & de istis in vno sensu intelligenda venit cōclusio tertia S. Tho. Nam de duobus primis nil restat disputandū. Tertia cōclusio. Fructuū ex possessionibus prouenientū, quæ ratione alicuius obsequij clericalis annexæ sunt ecclesiæ: nēpe anniuersarij aut capellanæ, clerici p̄ sua quicquæ portione sunt verē dñi: sicuti & quotidianarū pitantiarū quæ illis p̄ Missis vel aliis diuinis exequiis offeruntur. Et hic erit vnus sensus sextæ cōclusionis S. Tho. Cōclusionē hanc nescio q̄s inficiari potest. Enimvero si elemosinarū quæ pauperibus erogantur, dñium acquirunt pauperes, non est cur dubitetur quin & elemosinarum quæ fiunt sacerdotibus fiant & ipsi dñi: eo potissimum q̄, vt dictū est, nullū susceperint paupertatis votū. Dñia namque, vt lib. 4. diximus, non alio equiori titulo transferuntur quā libera voluntate transferentis: sed qui elemosinā pro Missa celebranda vel p̄ exequijs mortuorum largitur, liberrimē pro illo spiritali obsequio confert: ergo clericum in vero dominio constituit. Neq; vllō pacto refert t̄palēne sint tales elemosinæ & quotidianæ, an verò perpetuæ: s. fructus prædiorum & possessionum quæ pro talibus obsequiis mancipatæ sunt clero absque vlla pauperū ratione aut ecclesiæ fabricæ. Itē stipendia quæ magistratibus ciuilibus p̄ suis laboribus dantur, vt iudicibus, prætoribus, quin verò & regibus & aliis dominis, vere transeunt in ipsorum dñium: ergo & illa quæ clericis pro suis obsequiis & muneribus erogantur: cū ipsi multo pretiosius reipublicæ seruiāt. Quòd si arguas, spiritalia nō esse vendibilia, iam tibi superiori libr. respōsum est posse clericos ad sui sustentationē stipendia suscipere, & iura quæ sibi p̄ mortuorum exequiis & aliis officiis stata sunt percipere, atq; ad eorū dominium acquirere. Ex his colligitur quarta cōclusio de episcopis. Quòd si castra & prædia quæ habet, de quibus artic. 5. dicturi sumus, cōstet illis nō esse adiudicatas sub cōditione & modo vt pauperes alāt, sed absolutē ad deferendum eorū sedi honorē & auctoritatē: quāuis collatores crediderint beneficos eosdem fore Antistites in pauperes, nihilominus fructuū earundē possessionum sunt veri ac legitimi dñi: neq; contra rigore iustitiæ faciunt quomodocunq; illas dispēdāt. Et in hoc sensu et̄ verificatur eadē sexta conclusio S. Tho. Et probatur: qm̄ si eiusmodi possessiones dono illis datæ sunt absque vlla conditione & oneris vinculo, nisi q̄ maneāt in p̄petua possessione succedentium in sede, nulla est rō iustitiæ quæ illis prohibeat esse annuorum fructuum dominos. Contra hæc p̄fectò nescio quis firma aliqua rōne reclamare possit. De decimis autem t̄pa distinguenda sunt. Nam de illo quo pro indiuiso possidebāt & sicubi nunc t̄pis eo modo possidentur, statuitur quinta conclusio. Tunc non erat penes episcopum ita plenum dñium quin distribuere partē pauperibus teneretur: sicuti & suā clero, & fabricæ suā. Hęc fuit 7. cōclusio D. Tho. Nihilominus ambiguitate nō caret vtrū totum decimarū dñium esset tunc penes clerum, an pars penes pauperes. Itaque tam equum ius pauperes haberent ad partem suam tanquam verē illius dñi, quam clerus ad suam, an potius totum dñium esset penes clerum cum illo tñ onere, vt vel misericordiæ iure, vel et̄ iustitiæ: tenerentur illis dare partem. Et quantum conuicio, cōis opinio priorem modum teneret cogitat. Tum q̄ tanta fructuum copia non censeretur soli clero esse addicta: tum q̄ diuisio quæ postea facta fuit attestari v̄t, partē semper fuisse pauperum. At verò re oculatius inspecta, posterior modus non solum est multo credibilior, verum, vt arbitror certissimus: nempe q̄ dominium non erat nisi penes clerum. Atque huius prima ratio hæc est quæ ex superiori libro colligitur. Decimarum finis alius non fuit quam ecclesiarum seruitium, sacrorumque ac sacramentorum administratio. Hoc. n. sublato q̄ ecclesiæ non essent, profectò nullæ essent populo imperatæ decimæ. Atqui eadem ratio inde confirmatur, q̄ ea de causā exiguntur à populo euangelico, decimæ, quo à Mosaico: illic autem, vt Num. 18. constat, solum soluebantur Leuitis & sacerdotibus, neque alia ratione quā ob ministerium templi: atque illius legis instar taxata est ab ecclesia decimarum quota: nempe q̄ ecclesiæ nostræ ministri excellētiore sunt antiquis, vt ait S. Tho. 2. 2. q. 77. arti. 1. vbi nullā assignat rationem pauperum. Hinc ergo planē colligitur decimarum dominium penes clerum etiam tunc fuisse. Nisi dicas nullum habuisse dominium p̄ter Deum quod profectò falsum est: quia non Deo, sed clericis conferuntur, & pro eorum obsequio. Secundo ad idē arguitur: Ius petendi decimas, vt omnium est vna cōfessio, ius ecclesiasticum est: quod ideo penes solos sacerdotes existit: non autem penes pauperes. Immo, vt supra diximus, neque ipsi quātuncunq; inopes ab earum solutione liberantur: nullum ergo vnquam penes pauperes fuit decimarum dominium. Accedit huc tertio inuincibile argumentum: Quòd si intentio ecclesiæ tunc temporis fuisset pauperes in partem domini decimarum mittere, profectò nō solum signata esset illis sua quota, verum neq; episcopo fuisset eius solutio cōmissa. Immo populo p̄ciperetur vt singuli ex suis decimis partē adimerent, q̄ pauperibus elargiretur. Sicuti in antiqua lege, vt libro superiori vidimus, qlibet separabat decimas p̄ peregrinis. Quādam. n. opus erat id quod vere erat pauperum, nempe: cuius ipsi erāt domini, episcopo cōmittere vt illis refunderet? Nunquid nō spiritus sanctus

Ratio prima cōclusionis. **Secundaria ratio.** **Obiectio. Solutio.** **Quarta cōclusio.** **Probatio.** **Quinta cōclusio.** **Decimarū dominium ante earum partitionē solū est penes clerum.** **Prima ratio proxima assertio nis.** **Cōfirmatio Secunda ratio.**

Probatio. **Quinta cōclusio.**

Decimarū dominium ante earum partitionē solū est penes clerum.

Prima ratio proxima assertio nis.

Cōfirmatio Secunda ratio.

sanctus cuius nutu regebat ecclesia, bene nouerat nō ita multos ferē antistites q̄ fideles essent futuri dispensatores? Quid ergo illis alienū cōmitteretur? Accedit denique q̄ elemlynarum ratio, alia est à decimarū. Illa enim, vt elemosynæ vox testatur, tota est posita in misericordia; cū decimarū solutionē ipsissima iustitia exigat. Ex his ergo fit cōsequēs, decimarū dominiū penes clerū semp fuisse, perinde atq; in antiqua lege fuit penes Leuitas. Nā cū neq; alio paupertatis voto sint sacerdotes nostri impediti, neq; eis minores, immo multo maiores, si vigilanter seruiant, labores impēdant, nō est cur nō perinde atq; illi efficiantur suorū stipendiōrū dñi. Attamē cū tunc clerus nō esset multū numerosus, & in cōmuni viuēs paucis esset cōtēntus, q̄ æquissimum erat vt pauperes p̄ sua facultate alerēt: & ideo tenebat episcopus illā facere distributionem. Sed adhuc nō sedatur animus quo minus sciscitetur quo ad id iure tenerētur: iustitiæ ne an misericordiæ. Ex vna. n. parte videtur nomē distributionis iustitiæ legē insinuare, ex altera verò, si dñiū penes clerū erat, nō apparet qua iustitia pauperibus deberentur, sed sola misericordiæ: quæ solet etiā sub reatu mortalis delicti obligare. Enimverò lex iustitiæ tunc solū locū habet q̄n aut alienū possides, vt apparet in furto, aut sub ea susceperis fide vt reddas, vt apparet in mutuo: quorū neutrum locū habere impræsentiarū videtur. Respōdetur ergo q̄ radix illius distributionis ex misericordia p̄fecta est, non ex iustitiæ debito. Nec parū hoc scire refert, vt in subsequētibus liquebit. Sed tñ q̄ de superfluo elemosynā dare præceptū etiā est misericordiæ, vt 2. 2. q. 32. auctor est D. Tho. & clericorū collegijs superfluere tūc decimarū quota videbatur, adiūtū præceptū credit, vt sacri canoēs docere vidētur, vt illo modo fieret distributio nulla p̄ tūc designata quota pauperibus. At quia præceptum semp intra limites misericordiæ cōtinebatur, vehemēter suspicor, libetēq; credere q̄ omisso p̄ tunc eiusdē distributionis nō obligabat ad restitutionē. Et ne videat prim⁹ id asserere, nō modò Adria. astruere videtur, verū & mihi. S. Tho. impentiarum insinuare. Nā cum in q̄nta conclusione asseruisset q̄ vbi distincta sunt bona & sua singulis adiudicata, si episcopus quod aliena sortis est sibi surripiat, non solū mortaliter peccat, verum ad restitutionem tenetur: in explicatione tñ septimæ, quæ vbi nō sunt distincta loquitur, primū ait q̄ modicus defectus nō creat culpā: secundò quāuis grādiore defectum culpæ attribuat mortali: tñ de restitutione nullum adiecit verbum. Quod qdē et si Caiet. nescio quo aliorum diuertat, certò tñ crediderim consultò de restitutione subicuisse: eò q̄ vbi bona indistincta sunt, solū p̄ceptum misericordiæ agnouit: nō autem iustitiæ. Sicuti vbi portio aliqua hospitalibus adiudicata est, aut fabricæ, aut aliter pauperibus. Sexta cōclusio ad quā præsens disputatio festinabat, tādē cōstituitur. Post factā ecclesiasticorum fructuum diuisionē episcopus verē est dñs portionis quæ sibi cōtingit; neq; vllō iustitiæ vinculo qdquā illius pauperibus aut cuius alteri debet. Cōclusionē hanc, vt supra dicere cœperā, non eo animo affirmauerim vt ad minores elemosynas eos crediderim obligari, q̄ qui in diuersa sunt opinione, vt art. seq. patebit. Sed quo legitimū ius ab eo q̄ legitimū non est p̄ meo captu discernā. Est autem cōtra duas non nihilo differentes opiniones asserenda: primum videlicet contra primā recitatarum Alexandri & quorundā Iurifultorum, qui hæreticū in iure arbitratur vllum penes clericos esse ecclesiasticorum fructuum dominiū. Deinde cōtra tertiam Caiet. q̄ opi. D. Tho. moderatus, excipit casum vbi decimarum copia exuberās est. Et primū q̄ hæc fuerit S. Tho. opin. clarissimè ex sexta eius cōclusione cōstat: quæ fermè idē est quæ hæc nostra: quippe vbi ait: De his quæ specialiter episcopi, vsui deputata sunt, eadē esse videtur ratio quæ de p̄prios bonis, vt illic declarauimus. Et vt arti. 6. vt in solutione tertij adnotauimus, cū argutum esset episcopos, saltē quātum ad stipēdia suarum functionum, debere esse voto pauperes, id negauit, ac perinde cōcessit eorum habere p̄prium dominiū, q̄ voto paupertatis opponitur. At verò non est sola D. Tho. auctoritas, quāuis sola esse possit quæ hæc opinionē p̄suadeat. Arguitur ergo primo cōtra primā opinionē q̄ omne prorsus eiusmodi dominiū denegat, ex ipsa iuris diuisione. Diuidere nāq; ecclesiasticos fructus in quatuor partes, nihil aliud effingi pōt fuisse q̄ suæ cuiuslibet dominiū adiudicare: ergo sicut reliquus clerus dominiū habet suæ partis, & fabrica suæ, & pauperes suæ (vbi designata est) ita & episcopus habebit suæ. Nā p̄fectò discrimē excogitari nequit vllū. Sed p̄batur antecedēs. Etenim q̄ ecclesia, vt dicebamus, more & vsu experiebatur episcopus in distributione fidē frangere, abstulit eis distribuēdi arbitriū: & ideo ne plus iusto caperent cōsignata est illis portio qua viuēt: atq; ad eò suo dominiū addicta, sicuti & suæ singulis aliorū. Et ita tenet glo. super ca. duo sunt. 12. q. 1. Et facit ad id ca. peruenit. extra, de fidei us. vbi præcipitur de beneficiōrū fructibus satisfieri clericis creditoribus: q̄ si non essent fructuū dñi, non præciperetur. Secundò arguitur: Si per illā diuisionē nō esset episcopo suæ portionis dominiū ascriptū: sed perinde teneretur eandē distribuere, atq; antea totū, frustraneā p̄fectò est diuisio. Cū ergo non frustra facta sit, sed vt cuiq; sua certa esset portio, manifestè colligitur perinde ei applicatum esse dominiū suæ sortis, ac reliquis dominiū suarum. Vnde in cap. citato. vobis enim. 12. q. 2. eisdem verbis explicatur episcopi portio atq; aliorū. Ait enim Gelasius: Antistes, de quatuor portionibus vnā sibi tollat, aliā clericis pro suo iudicio & electione dispertiat, tertiam pauperibus, fabricæ verò quartam. Quid ergo est, sibi tollat, quā sua sit: sicuti & reliquæ aliorū. Vnde postea successu temporis factū est vt episcopo prorsus fuerit adēpta distributio, sed ex ipso cumulo fabrica suam partem capit, & clerus suā. Tertio arguitur. In cunctis reipublicæ magistratibus creandis illa semper habetur ratio vt stipendia eis discernantur iusta, quorum porro domini sunt. Cum ergo episcopatus inter omnes tā ciuiles q̄ ecclesiasticos præstantissimus sanè sit, ac maximè necessarius, iniquissima esset eius conditio si non eodē iure episcopo decretū esset stipendium cuius verē esset dominus. Neque obstat q̄ sit ipse pater pauperū. Necessitudo enim hæc eam illi obligationem adiungit, quemadmodum

modū articulo p̄ximo explicabimus, vt in pauperes sit de sua substantia præ secularibus diuitibus beneficis & misericors. Nam & diuites huius seculi, vt ait Paulus, tenent etiā in pauperes esse beneficii. de suo tñ. Quin verò si in similitudine persistere volumus, pater etiā omnium, q̄ tribuit, filiis vere dñs est. Quartò, idq; porro vehementissimè, arguit: Si vera est opinio omnino negantiū episcopis ecclesiasticorū fructuū dñiū cōsequens subinde fit (quod ipsi libere fatentur) nullā eis certā partem esse applicatam, sed tñ indultum, vt pro ratione sui status fructibus victitent: quidquid autem supererit rigore iustitiæ, tanquā veris dominis, egenis cōferant: hoc autē cōsequēs p̄fectò incredibile est. Fac enim quartā partē fructuū episcopi attributā, decē millia ducatorum valere. Et quaero, an totā summā possit suis vsibus infumere? Cōcedis fortē, vbi pro ratione sui status illud fuerit necessarium: sin minus, non potest, nisi quantum est ei necessarium. Quod autē solutio hæc cōsistere non possit, p̄bat. Primum, nō cōstituis certā regulā, per quā debeat status decētia iudicari: nam si regula sit, ecclesiæ amplitudo & maiestas, p̄fectò illa nō ē certa: nā solet aliqua ecclesia esse magnæ auctoritatis, ac numerosissimi populi, q̄ tñ nō ita est pronentuum tēporalium diues: atq; alia multò minoris auctoritatis, longè tñ ditior. Quapropter episcopus qui ditior est, nō est cur nō possit ampliorē alere familiā, & maiores facere sumptus. Ecquis. n. renuat, quin episcopi Hispaniæ possint splendidiorem domum sustentare, q̄ Itali? quippe qui bis & ter de culpo locupletiores habent ecclesias. Si autē decentia status pro ratione fructuum æstimari debeat, p̄fectò neq; illa est satis fida regula nā possit vice versa ecclesia esse tam parū auctoritatis, vt non requireret in episcopo maiorē, etsi ditior esset. Sed hoc admissio neq; inde potest haberi certitudo. Nā quis debet sumptus, quos episcopus potest facere, admetiri. Etenim si dicas ad prudentiā boni viri id esse deferendum, inter bonos & prudētes est opinionum varietas. Exempli gratia, de episcopo Salmantino forsā quis prudens satis iudicabit vt sumptus faciat quatuor millium ducatorum, & alius cōcedet ei sex, & alius octo. Cuiam ergo sententiæ debet episcopus stare? Immo, q̄ euentius est argumentum, demus secundum oēs prudētes posse consumere octo millia: quare si habeat duodecim, satis est vt in mendicos quatuor millia effundat. Forsā vult parcius viuere, & nō expendere nisi sex millia. Tunc vtrum illa duo millia quæ supersunt, teneatur de iustitia dare pauperibus? Si negatiuè rñderis, iam illum concedis habere plenum dñiū octo millium ducatorum, q̄ ad suū statum sunt necessarij, atq; adeo si voluerit frandare geniū suū, illam superstitem quotā poterit pro suo libito expēdere, vel in cōsanguineos, vel in alios licitos vsus citra scādālū: q̄ nos probare contendimus: Si verò rñderis, q̄ dum non consumit nisi sex millia, reliqua duo debet de iustitia pauperibus, eadem ratione affirmare perrexeris, q̄ si ex octo milibus quæ expēdere in proprios vsus licite poterat, nō vult, quā parcissimus est, expendere nisi quatuor, cōtinuò debet pauperibus reliqua quatuor: etsi nō vult expēdere nisi duo, debet reliqua sex. Ex quo cōsequitur, episcopū respectu suorū bonorū nil aliud esse, quā cōiuuā sedentē ad alienā mensā, cui tñ comedere licet quantum libuerit, sed nihil amplius percipere: q̄ p̄fectò nescio quis quantum ad rigore iustitiæ concesserit: nam de officio misericordiæ nihil modò loquimur. Porro enim si ecclesia cū bona in quatuor partes diuisit, hoc facere cogitasset, nō illam p̄stitisset prudentiam, quam certum est instinctu Spiritus sancti habuisse: nam legē iustitiæ q̄ cōstitutissima esse debet, in ambiguo reliquisset: vt pote in humano arbitrio, quod maximè est variabile. Sed ecce aduersariorum Achilles. Populus Christianus ad nihil amplius sacerdotibus teneatur, quā illos alere ac sustentare: ergo nō aliter illis debuit prouideri, quā q̄ necessaria caperēt: reliqua verò pauperibus redderēt. At verò illatio hæc fallacissima est: nā etsi nihil plus ei debeat quā sustentatio: tñ ratio prudentiæ exigebat vt certū stipendiū arbitrio ecclesiæ illis ad eandē sustentationē destinaretur: porro cuius essent veri dñi, vt illis neq; liberū sit quantum libuerit capere, neq; rursus inquieta cōsciētia metu incutiat an plus capiāt, quā sibi cōgruat, sic, n. res habet in reipublica ciuili. Nil in quā amplius publicis magistratibus, nepe senatoribus, ac iudicibus, quin verò regibus debetur quā sustentatio pro ratione & obsequio q̄ reipublice impendunt: & tñ singulis decreta sunt p̄scripta; certa stipendia: alias, n. nō esset bona p̄uidētia. Quintò arguitur: Si episcopis omne adimitur ecclesiasticorū fructuū dominiū, eadē rōne & reliquis sacerdotibus & toti clero adimi debet q̄ p̄fectò nemo audeat dicere: immo Caiet. hic reliquos sacerdotes fatetur habere verū dñiū, nec teneri de iustitia sua distribuere bona. Quod tñ eadem sit ratio, patet: qm̄ non est cur episcopus vilioris hac parte sit condōnis quā reliq; parociani sacerdotes, atq; alii aliarū dignitatū eò vel maximè, q̄ sua eis quarta addicta est, sicut reliquis suæ. Itē, vix percipere istorū possum opinionem. Aiunt. n. episcopos nō esse dominos suæ portionis: nihilominus satis esse, vt quartā partē dent pauperibus. Quid ergo vbi pauperes suā habent quartā? Immo si non habeāt, cur nō ex toto cumulo illa quarta succidatur, vt antequā fieret diuisio, sed ex sola episcopi portione? Adde, quod iam aliarū triū faciunt eū dñm. Sed aiunt, Creduntur episcopi fortē pauperū sibi applicuisse. At vero hoc nō ita certa rōne cōstat. Immo (q̄ nō crediderim rōne vacare) cū illa quarta pars pauperū, fundamentum vt supra diximus, nō habuerit in decimarum iustitia, sed tñ in misericordia, vt pote quia ipsarum cumulus superfluere cōsebatur fortasse in alia ecclesiastica beneficia mutata est, & ideo disperit. Est. n. hoc ad istorum intellectum apprimè obseruandum, q̄ à ere ex decimis pauperes, nō est ius diuinū, neq; naturale, sed merū ecclesiasticū positiuū, idq; misericordiæ, ob idq; ecclesia potest illud variare. Nā pauperes naturali ac diuino iure alia via sunt præter decimas sustentadi. Ad cui⁹ qdē cōiecturā accedit, q̄ p̄ter sortē episcopi, & fabricæ, & clericorū, videm⁹ plures alias à decimarum acertuo decimas, vt sunt sacerdotia, q̄ appellant p̄stitimonia, quæ quidem multò maior pars est, quā quæ episcopum contingit. Nam esse plurimum cōsuevit tertia pars totius acertui, q̄ quidem

Quarta ratio ad idē.

Confirmatio.

Obiectio aduersario rum. Solutio.

Quinta ratio.

Suffugium aduersario rum.

quidem beneficia nulla extat memoria qua fuerint ratione instituta: sed suspicari solet (nā certa cō
iectatio nulla est) q̄ ad alēdos pauperes in studio fuerit destinata. Etenim quid aliud in ecclesiasti
ci facere teneantur, non legitur. Vnde coniectura fit q̄ illic fuerit portio pauperū assumpta. Immo
verò forsan et si sub prætenu studij fuerint illæ præbendæ institutæ, suspicione minimè caret, non
aliam habuisse radicē, quā q̄ exuberantibus ecclesiasticis prouētibus ambitio humana ad illos an
helauit, & sedem apostolicam improbitatibus deuicit, ut illas præbendas ex decimarū trunco am
putaret. Præterea iam in Hispania & alijs prouincijs bona portio pro regibus excipitur. Non ergo
est cur iā modo totum onus alendi pauperes ex fructibus ecclesiasticis, quantum ad rigorem iusti
tiæ attinet, in episcopos reiciatur, quāuis suauissimo, eisdēq; peculiari misericordiæ onere, non sint
onerandi. Postremum denique, & q̄ rem concludat argumētum cōtra aduersam opinionem infor
metur aduersus restitutionem ad quā isti aiunt episcopos teneri, si quidq̄ illis superest, pauperibus
non restituant. Qui. n. dicunt rigore iustitiæ, tanquam veris dominis, pauperibus id deberi, subse
quenter dicere coguntur q̄ aliter faciētes ad restitutionē teneantur. Quod aut̄ consequens ineptē,
atque ut bona venia dixerim, inaniter cōcedatur, arguitur. Valeat verbi gratia, ut dicebamus, Salma
tinus episcopatus p̄ quarta parte quæ sibi forte obtingit, decem millia ducatorum, quorum sex ad
suam sustentationem fm̄ suam dignitatem necessaria sunt. Et fac reliqua quatuor, quæ pauperibus
debebat, illis p̄senti anno subtraxisse, & in alios p̄degisse proprios vsus, tunc anno subsequenti vn
de restitueret? Nam sex pro sua sustentatione indiget, & alia quæ supererunt quatuor, pauperum sunt:
nihil ergo habet unde restituat. In summa, si quidquid episcopo quotannis supra necessarium re
dundat, pauperum lege iustitiæ est, unde quæso episcopo q̄ pauperibus semel ademit, postea restituet?
Nisi forsan alia habuerit bona patrimonialia: aut nisi dicas debere de parte sibi necessaria suam frau
dantem genium illa, quæ pauperibus debet abscondere: q̄ non est concessu dignum. Porrò ergo o
pinio hæc nullatenus videtur rationi consona. Ex his dilu ta euadit alia quæst. videlicet, vtrum illi,
quibus episcopus sua bona fuerit malè elargitus, siue consanguinei fuerint, siue alij extranei, ad re
stitutionē teneantur? Illi nanque qui episcopum non faciunt dominum, id quidem affirmat: nisi illi
tanquam pauperes illa receperint. Attamen si episcopi verè sunt dñi, ut p̄batum est, quamuis con
tra præceptum misericordiæ, exiguitate & nimia parcitate eleemosynarum mortaliter delinquant,
& sua bona aliter profundat, etiā in malos vsus, verè dominia transmittunt. Quocirca qui illa reci
piunt, ad restitutionem minimè tenentur. Atque idem ante nos sensit Adrianus. Et patet exēplum:
Dum. n. quis cuius in extrema necessitate constituto succurrere prætermittens, id q̄ illi præbere
tenebatur, alteri diuiti p̄digē contulit, neq; ipse neq; ille, q̄ recipit vllatenus sit restituēdi reus. Re
stat ergo examinanda Caiet. opi. quā supra diximus medium tenere locū. Vtitur. n. hac disti
ctione: nepe q̄ dñi reditus episcopales aut tenues sunt tantūq; sufficientes episcopo, aut mediocres, ita ut
sint parum abundantes, non tenentur de iustitia illos distribuere: sed omnino, inquit, iudicandū est
tunc de istis ac p̄bendis aliorum clericorum, quæ ad ipsorum sustentationem deputatæ sunt. Atq;
hactenus videtur tenere cum S. Tho. videlicet q̄ perinde illorum bonorum sint episcopi verè do
mini, ut aliorum quæ sunt sibi propria. Quando verò huiusmodi fructus supra id quod eis necessa
rium, est multum redundant, teneantur, inquit, etiā quotam, quæ sibi obtingit, in tres partes diuide
re: quarum vnā largiantur fabricæ: atque alteram pauperibus: siquidem clerici iam habent suam.
Probatio eius est duplex. Prior, quod tunc in sapientis animum cadere nō pōt, q̄ tanti fructus epi
scopo sint assignati pro sua sustentatione: & ideo fabrica & pauperes non sunt, inquit, fraudandi in
sua quota. Posterior verò ratio est, quā tetigerat. 2. 2. q. 70. art. 1. vbi censuit decimā partem fructuū
longè illam proportionem exuperare, quæ se habent clerici ad Christianum populum, quippe qui
vix sint quadragesima eius pars. At verò opinionem hanc in primis Caiet. ex D. Tho. elicere nequi
uit: quippe qui in 6. conclu. simpliciter ait, de his quæ episcopi vsui sunt deputata, eandem videri
rationem, quæ de propriis bonis. Et D. Anto. 3. par. tit. 20. ca. 8. idem simpliciter sentit. Quin verò
hæc opinio Caiet. noua est, quæ præter ipsum neminem habuit auctorem. Siquidem omnes in al
tero duorum extremorum simpliciter persistunt: nempe aut quod episcopi nullum habent domi
nium, aut q̄ suæ portionis simpliciter dominio fungantur. Præterea, diuersa Caiet. immiscet in hac
opinionem. Primū. n. ex eo solū, q̄ fructus episcopi sint multū abundantes, videtur colligere q̄ teneat
illos in fabrica & pauperes dispertiri. In ratione aut̄ qua id probat, aliorum diuertit: nempe q̄ fa
brica & pauperes nō sunt defraudandi à suis partibus, nimirū insinuans, fabricam tunc & pauperes
nullas habuisse partes. Quod ergo perspicuè contra ipsum arguamus, interrogatur ab illo, quo in
telligat fructus episcopi esse nimium abundantes. Aut. n. intelligit, q̄ eius quota maior sit quā qua
ta: nepe quia fabrica & pauperes nullā habent portionem, ut ratio eius insinuat: & tunc ratio quæ
illum cogit & fabricæ & pauperibus prospicere, non est, q̄ fructus eius nimium abundant, sed q̄
præsumatur portiones fabricæ & pauperum sibi iniquè applicuisse: cuius tamē non inde semp cō
iectura cōperta sit. Nam forsan portio pauperum, ut supra diximus, in aliud beneficium fuerit mu
tata: aut fortasse canonici sibi surriperunt, aut fortasse fabricæ & pauperib⁹ aliter fuerit prouisū.
Hoc aut̄ accidentarium est ad p̄positum. Si autem intelligat eiusmodi fructus nimium esse abun
dantes, non ratione diuisionis, nempe q̄ maiorem quotam habeat, quā deberet: sed quia ecclesia
ipsa est pinguis, & ideo portio episcopi crescit sicut aliæ portiones: tunc graue potius episcopum,
quam clerū ut de sua portione rigore iustitiæ debeat prouidere fabricæ aut pauperibus magis, quā
alij clerici, nulla persuadet ratio. Nam id quod accidentarium est, non mutat substantiam iustitiæ,
q̄ aut̄ fructus vno anno sint benigniores, alio verò maligniores, aut q̄ vna ecclesia sit alia pinguior
aut exilior, poterit quidē augere aut minuere vnū præcepti misericordiæ, si pl⁹ minūscue superfluit

non

non autem rationem iustitiæ. Ecclesia nanque non fecit diuisionem ex futura varietate pendente,
sed absolute dedit episcopo quartam, quidquid in futuro foret euentu: & ideo vbi pinguiores sunt
decimæ pinguior etiā est episcopatus: & pluri episcopus secundū suam decentiā indiget. Quocirca
ut ad priorem rationem Caiet. respondeamus, negatur, hoc non posse cadere in sapientis animum.
Secundò arguitur: Si eiusmodi fructuū exuberantia iustitiam mutaret, sequeretur, q̄ etiā si pauperes
haberent suam portionē, & fabrica suā, nihilominus de iustitia episcopus teneretur de sua illis por
tionem conferre: Immo verò si postquam semel eis contulit, id quoq; quod restat esset superfluen
dem lex iustitiæ cogeret, ut iterū daret: & sic relabendum esset in primam opinionem, quæ omne epi
scopo dominiū denegat: sed asserit quidquid illi superest, de iustitia deberi pauperibus. Quare p̄
fecto illa mediā opinio Caiet. ægrius sustineri potest, quā prima. Ad secundum autē argumentum
Caiet. in hoc persistentis, quod decimarum quota exuberans sit respectu proportionis, quā clerus ha
bet ad reliquū populum, partim lib. 9. sub tit. de deci. partim nūc proximè responsum est. Vellem. n.
ab illis, qui hoc opinantur, considerari, q̄ cum in illo tā numeroso populo qui iustū faciebat regnū, nō
nisi vnicū esset templum, in quo nec sacramenta gratiam conferentia ministrabantur, neque corp⁹
sanguisque Dei adorabatur, & nihilominus duodecima gentis pars eius seruitio erat mancipata, deci
maque pars fructuū non in subsidium pauperum, sed liberè tanquā eius stipendiū addicta, cur in noi
stra sacrosancta religione, in qua tam innumera sunt tēpla, & in quibus tā longè excellentiūs Deus
colliitur, excessus existimabitur, si tot sint episcopi, eaque dignitate & auctoritate vident, tā amplisq;
nutriatur clerus, qui nō tantum administrandis sacramentis, curæque aiarū gerendæ sufficiat, verum
& ecclesijs assistendo cantadoque seruiant. Tolle maiestatem illam sacerdotum in cathedralibus re
liquisque ecclesijs, illōsque cantus q̄ sine sacerdotum numero modulatus esse nequit: & aiō perspic
quo loco haberetur Christiana religio. Quod si talis religionis apparatus necessarius est, profectō
neque decimarū quota superfluit: eō vel maxime, q̄, ut proximè dicebamus, tantæ iā portiones ad se
culares titulos sint inde successæ. Fateor equidē, ut illic dicebatur, tum in ordinatione sacerdotū, tū etiam
in sacerdotiorum p̄bendarūque prouisione, quam maxime abusus patere. Attamen si pro rei digni
tate secundūque diuina iura hæc fierent, ipsique ministri loca sua fideliter tenerent, atque in paupe
res essent misericordes, nulla fieret occasio reliqua aduersus decimarū quotam, & nonnullas ecclesia
rū diuitias obmurmurandi. Per hæc rursus quæstio dissoluitur, quæ ad me aliquādo perlata est. Sūt
n. multa bona ecclesiastica in titulum secularem transmūtata: ut patet de regijs tertis. Quin verò to
ta decimæ aliquarum ecclesiarum, ut patet de templariorū bonis & multis alijs quæ illustribus do
minis adiudicata sunt, ac iure successionis à secularibus possidentur. Dubitari ergo pōt an illa de iu
stitia sint pauperibus pro sua portione obnoxia. Sed est responsio negatiua. Nam totum ius q̄ pau
peres ad decimas habent, est positium & ecclesiasticum: super quo Papa dispensare potest: & ideo
cum ratione aliqua bona ecclesiastica seculari titulo ascribit, libera relinquit. Pro solutione aut̄ ar
gumentorum, nepe auctoritatū sanctorum, quas vim magnam ostentare primā facie fateor. Notandū
est primò, q̄ cū auaritia, ut alijs diximus, altera sit iustitiæ contraria, quæ propriè furtum & rapina
nominatur: altera verò liberatitati, sanctis patribus illa familiaris Hyperbole, ut auaritiam contra li
beralitatē ac misericordiam, quæ est erga pauperes exercēda, rapinæ etiam noīe denotent: propterea
q̄ in necessitate omnia cōmunia censeant, quo ad vsū. Idque non tantum in clero, verum etiam in
seculari populo. Quamuis de hac re acerbius meritò surgissent clericos, ac potissimum episcopos, ut
articulo proximo videbitur: eo q̄ eleemosynarū præcepto arctiūs perstringuntur. Quare hoc genus
rapinæ, restitutionis vinculum minimè secum affert. Item notādum, multa apud sanctos patres repe
riri dicta de statu clericorum in cōmuni viuētium, quæ temporī factæ diuisionis non cōgruunt, mul
tæque alia quæ consilia duntaxat sunt, licet illa sint emphasi exaggerata, ut formam præ se ferat præ
ceptorum. Per hæc ergo argumenta dissoluitur. Nam ut ab auctoritate Ambrosij exordiamur in scō
te præcedentis articuli citata, & distin. 47. cano. Sicut hi, quæ rem plurimum elucidat, quæ ait: Pro
prium nemo dicat, quod est commune: manifestum est non propriè de clericis aut episcopis loq̄ sed
generaliter, ut ait D. Tho. de omni Christiana familia. Ad quæcunque. n. auarum ait, Quid p̄pria dī
cis, quæ in hunc mundum non attulisti: Ad omnes ergo subdit: Proprium nemo dicat, quod est com
mune. Plus quam sufficiat sumptui, violētè obtentum est. Cuius simile ait Hieronymus, ut refertur
42. cano. hospitalem. Aliena, inquit, rapere conuincitur qui vltra necessaria retinere probatur. Erat. n.
illorum sanctorum idioma, ut quid quid superflueret, commune censerent, quantum ad vsū. Quo
circa id etiam q̄ in secundo argumento eiusdem articuli citatū est, ex eodē Hierony. sup̄ illud Isaia:
Rapina pauperum in domo vestra, videlicet, q̄ bona ecclesiastica sunt pauperum, p̄modum de se
cularibus etiam dixisset: nam verbum Prophetæ de omnibus intelligitur, qui eleemosynas subtrahūt
quando erogare debent, quamuis alia sit glossa, quam Diuus Thomas insinuat, nempe q̄ nomine
pauperum non solum seculares pauperes veniant, verum & clerici ipsi. Vnde sicuti dum in cōmuni
episcopi cum suis viuebant, necessaria sibi capere poterant, ita dum facta est diuisio, de qua Hierony
mus non loquebatur, episcopus dominium acquirit suæ portionis, sicut & reliquus clerus suarum
fortium. Similiter respondendum est ad ea, quæ in fronte præsentis articuli nos obiecerunt. Ad pri
mum nanque responderet, verbum Domini, Dignus est operarius mercede sua, aut cibo suo: non
tollere quin possit episcopus dominium acquirere illius portionis quæ arbitrio ecclesiæ pro eius su
stentatione taxatur. Verbum autem Pauli, quod habentes alimenta & quibus tegamur, contenti si
mus, non de clericis tantum, sed vniuersaliter de omnibus etiam secularibus intelligitur: loquitur
etiam illic contra diuites huius seculi. Ad aliud autem quod Apostoli sine peramissis sunt, iam supra

Soto, de Iustitia & Iure.

T respon

Postrema
ratio.Episcopus
bona sua
portionis
prodigens
ad restitu
tionem mi
nimè tene
tur, neque
illi quibus
sunt colla
ta.Opinio
Caiet.Ratio pri
ma Caiet.

Secunda.

Antonius

Primum
argum. in
Caiet.Secundum
argum.Bona ec
clesiastica

in titulum

secularem

translata

pauperi
bus nulla

tenus sunt

obnoxia.

Ad primū

argum.

Duplex

modus au

aritiæ apud

secros do
ctores.

S. Thom.

Ad secun

responsum est. Ad secundum, nempe ad auctoritatem Prosperi, canon. expedit. 12. q. 1. videlicet facultates ecclesie non esse proprias, sed in communi possideri: & ad similes canones eiusdem causae & quaestiones responderetur, intelligi quantum ad possessiones, quas, ut dictum est, neque distrahi neque alienari licet nisi in bonum ecclesie. Quod si intelligatur de fructibus, ut loqui videtur can. episcopi, ut scilicet quod quidquid de provisione ecclesie fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus, omnia iure ecclesie sunt seruanda: referendum est ad tempus, quo clerici in communi viuebant, de quo etiam loquuntur canones, res. & episcopos. Dictum autem August. quod est ad Bonifac. comitem, & citatur 12. q. 1. cap. fin. profecto etiam ad ecclesiasticos illud applicet, etiam ad seculares propemodum artinere sentit. Nam inducit in illa epistola misericordiae praecipuum, quo singuli quae propria possident, communia quantum ad usum facere debent: sed quia loquebatur illic contra Donatistas, qui conquerebantur bonis suis multari, ait, quod si ad ecclesiam renerti voluerint, omnia illis fient communia, etiam illa quae priuatim ecclesia possidet. Quod autem ipse ait in cano. decimae. 16. q. 1. nempe quod qui decimas non soluit, pauperes enecat, ad tempus referendum est, quo in communi viuebatur. Tunc enim decimis pauperes tam seculares, quam clerici aiebantur. Postrema auctoritas Hierony. ad Damasum, quae refertur 16. q. 1. cap. quoniam, singulare Iurisconsulti negotium facebat, utrum non solum episcopi, verum & alij clerici qui bonis paternis aut alio ciuili iure acquisitis abundant, possint de bonis ecclesiasticis viuere. Ait quippe illic Hierony. clericos qui secularibus bonis affluunt, non posse bonis pauperum alij: immo sacrilegium committere, & per abusionem talium iudicium manducare & bibere. Cuius simile habetur in cano. clericos. & can. pastor ecclesie. 1. q. 2. Est autem apud Panormit. dubium quartum q. 4. in libello suarum quaestio-

Panorm. num. Sed profecto non erat quaestio digna tam longa disputatione: quandoquidem vniuersalis ecclesiae vsus illam affirmatiue decidit: praeterquam quod & rationes & canones eandem sententiam confirmant. Enimvero cum ecclesiasticae praebendae ceu stipendia sint ecclesiasticarum functionum, aliunde i-
Clerici doneum habentibus vi-
aliunde i- rantes boues de area pasci. Vnde. 1. q. 2. ex concilio Agathen. can. clericis. habetur sine exceptione, doneum habentibus vi-
doneum ha- rantes boues de area pasci. Vnde. 1. q. 2. ex concilio Agathen. can. clericis. habetur sine exceptione, doneum habentibus vi-
bentes vi- rantes boues de area pasci. Vnde. 1. q. 2. ex concilio Agathen. can. clericis. habetur sine exceptione, doneum habentibus vi-
Etum pos- quod clericis omnes qui ecclesiae fideliter vigilantique deseruiunt, stipendia sanctis laboribus debent. Et iure permittitur, ut sacerdos propria bona possit, si libuerit, haeredibus relinquere, & de euangeliis viuere: immo sic habet vsus. Quare episcopi debent illa quae ad sua patrimonialia pertinent scribere, ut habetur can. manifesta. & can. sint manifesta. 12. quaest. 1. vbi permittitur ut eis si libuerit, liceat ea suis agnatis ac necessariis relinquere. Accedit & diuisio facta in cap. quatuor. & de redditibus ibi absque discrimine episcopo adiudicata est quarta pars. Duabus ergo solutionibus, licet Panorm. plures congerat, dicti canones sunt contenti. Prima est, quam D. Tho. artic. 7. reddit: nempe dicta illa Hieronym. intelligi in extrema pauperum necessitate. Cum enim tunc etiam seculares teneantur, aliquid possunt elargiri: multo aequius episcopi patrimoniis pollentes debent ecclesiastica bona impertiri. Altera forsitan est solutio, quae colligitur ex dicto cap. sacerdos. 1. quaest. 2. & ex cap. expedit 12. q. 1. nempe quod Hieronym. loquebatur de illo ecclesiae statu, quando clerici in communi viuentes omnia sua bona in vnum aceruum conferbant. Dabatur enim eis optio, ut vel bona sua resinerent, aut parentibus suisque necessariis relinquerent, & de ecclesiae fructibus cum reliquis pauperibus vitam ducerent, aut si mallent, sua retinerent, quae illis sufficerent, sed tamen sumptui parcerent, horum quae in communi possidebantur.

ARTICVLVS IIII.

Utrum singulari iure teneantur episcopi pro a secularibus diuitibus ad eleemosynarum subsidium.

Postquam de dominio ecclesiasticorum fructuum visum est, sequitur, ut de eleemosynarum iure quo episcopi tenentur, quartus subdatur articulus. Arguitur enim quod non aequius ecclesiastici teneantur quam seculares: nam si perinde veri sunt suorum fructuum domini ac seculares suorum, nulla superesse videtur ratio quae illos aequius perstringat quam seculares. Secundò: Officium misericordiae extra extremam necessitatem non obligat nisi de superfluo: sunt autem multi seculares diuites, quibus affluentiora sunt bona, plusque suo statui superfluentia quam episcopis: ergo non ipsi in vniuersum districtiori eleemosynarum iure tenentur. In contrarium autem est, quod episcopi peculiariter sunt patres pauperum. Vnde ad Nepotianum Hierony. quod refertur. 12. q. 2. Gloria episcopi est, pauperum opibus prouidere: ignominia sacerdotis est, propriis studere diuitiis.

Hactenus de rigore iustitiae loquuti sumus: secundum quem pro captu nostro aliud censere nequimus, quam quod episcopi suae sint portionis domini. Nam propter nullum misericordiae opus veritas iustitiae, aut neganda est, aut occultanda: sed nihilominus, ut illic dicebam, non erat nobis animus in eadem confirmanda veritate, episcoporum, sacerdotumque conscientias eousque eleuare ut maligniores sint, cordisque durioris in pauperes. Immo verò, ut meum de hac re iudicium exprobam, longè eos vrgentiùs, si id mihi auctoritatis arrogaretur, adstringerem, quam multi alij, quos vidi alteram opinionem sequutos. Conueni inquam multos tenentes, episcopos non esse dominos, sed de iustitia quidquid eis exundat, debere pauperibus: nihilominus satis esse asseuerantes si sextam aut quartam partem egenis largiantur. Immo audias aliquos, qui praetatum habentem centum millia ducatorum, satisfecisse existiment, si sex aut decem millia tribuat: quod profecto ego mihi persuasum habeo nunquam. Tribus ergo conclusionibus ad quaestionem responderetur. Prima est, quae ex superiori

periori articulo subinfertur. Neque episcopus neque sacerdotum vllus illius portionis quae sibi contingit, ea iustitiae lege ad eleemosynas obligatur, ut si quas omiserit, ad restitutionem teneatur. Enim vero si verum est, quod per celebrem ecclesiae diuisionem adiudicatum eis est suae portionis absolutum dominium, non alio iure tenentur de illa ad eleemosynas, quam de aliis bonis: ut sexta nostra conclusio, quae etiam monstrauius esse sancti Tho. adnotatum a nobis est. Exceptus hinc tamen censendum est semper casus, quo vehementi suspicione laboratur, episcopum aliqua bona seu fabricae seu hospitalibus aut alia ratione pauperibus consignata, sibi applicuisse, tunc, n. certum est, iustitiae lege ad restitutionem teneri. Extra tamen eiusmodi casus liberi sunt ab illa distributionis forma & vinculo, quo dum in communi viuebant, tenebantur: atque adeo nullo constringuntur iustitiae praecipuo. Secunda conclusio: Mandato misericordiae, quo vniuersi, uti 2. 2. q. 3. auctor est S. Tho. & grauius Theologorum plerique, ad eleemosynas coguntur, & episcopi inter omnes Christianos, ac subinde inter omnes mortales arctissime perstringuntur. Conclusio haec multis nominibus comprobatur. Primò, ut modò dicebatur, quod episcopi esse tenentur viduis fauore & auxilio ceu mariti, orphanis tanquam patres, ac denique vniuersis mendicis & inopibus singulare praesidium ac suffugium. Enimvero cum virtutum cultus animarumque subinde salus saepenumero in rerum temporalium egestate periclitetur: quae ratione Salomon, ut diuitiarum abundantiam, sic & rerum inopia metuebat: & episcopi pastores sint animarum, non modò verbo & exemplo pascere promouereque gregem tenentur, verum & re ipsa indigis supplicias ferre. Viduarum, n. honestas ac virginum pudor, rei familiaris penuria vehementer arietatur: & famem patientes, furandi, peierandi, decipiendi, multaque id genus incommoda intentandi periculis sunt expositi. Quibus cauendis Antistites pro sua quisque facultate prospicere vigillantissime debent. Secundò accedit, quod quamuis propter collabentem clericorum vitam facta sit illa diuisio, qua cuique sua portio adiudicata est, nihilominus episcopi exuere non debent antiquam illam ecclesiae pulchritudinem, quae in subsidio pauperum elucebat: nimirum quod Apostoli diaconorum ministerio tam impense viduarum, orphanorum, indigentiumque curam gerebant. Neque verò debent prorsus de memoria delere ecclesiasticos fructus spirituales esse, gratiaque diuini cultus, & peculiariter in honorem Christi impensos, cui tam cordi fuit pauperes suae familiae commendare, ac potissimum pastoribus quibus illa fidenter commisit. Tertio accedit huc, quod caput ipsum praecipui misericordiae, nempe rerum redundantia & superfluitas, caeteris paribus, multo maior est aut esse debet in episcopis, quam in secularibus. Primum enim frugaliter viuere debent, multoque cum minori pompa quam diuites huius mundi. Neque conuiuiorum splendor & lautities illis est licita, neque alius domesticus apparatus. Nam, ut ait Hieronym. de altari illis viuere fas est, non luxuriari. Praeterea cum vxoribus careat, eximio inde sumptu eripiuntur, quo mariti premuntur. Atque adeo cum neque proles habeant quibus debeant maioricatus instituire, aut aliter in perpetuum prouidere, non alios debent habere filios quam pauperes: neque consanguineis aliter prouidere, quam pauperibus. Haud enim his debet erogare, quibus sua sufficiunt: ut habetur cano. pastor ecclesiae. 12. q. 1. Quamuis documentum hoc non summo rigore intelligendum est, sed grano salis, hoc est naturali aequitate condiendum. Haud enim vbi scandalum cauere potest, vitio est prorsus vertendum, si episcopus qui pingui ecclesiae praefectus est consanguineos antea indigos quadam victus mediocritate honestet: non pro sua tantum vita, sed pro suis successoribus in perpetuum. Non inquam ut locupletia creet primogenitorum iura, sed ut quadamtenus statum illi mutare possint, ut absque necessitate deinceps vitam ducant. Si enim, qui viginti aut eo plura, immo qui decem vel quindecim habet ducatorum millia, quartam partem in pauperes & pios vsus erogauerit, profecto ab omnibus essebitur suo debito fecisse satis. Et si tertiam in tales vsus dispensauerit, nihil ab eo amplius, quantum ad cauendam culpam res attinet, desiderabitur. Cum ergo residuum absque villo scandalo possit licite in proprios vsus consumere, cur non ei licebit ex reliquis sumptibus tantillum quotannis adimere, ut possit honestam sustentationem, eandemque perpetuam alicui consanguineo relinquere? Sed fateor scandalum attentè semper esse cauendum. Quod tunc utique cauebitur, dum subditi amplas pro eius facultate viderint Antistitem eleemosynas profundere, & quod dat consanguineo, de suis propriis sumptibus succidere: neque verò ipsum eousque locupletare, ut de humilimo statu ad illustrem subleuet. Hoc igitur non quod superbis & ambitiosus velle indultum iri, dixerim, sed ut quod mihi rei veritas offert, non diffitear. Tertia conclusio: Praecipuum hoc eleemosynarum, quo episcopi perstringuntur, non potest vniuersim secundum quartam aut quintam, maiorem aut minorem aliquotam partem existimari: sed secundum iudicium prudentum, pensata tum prouentuum quantitate, tum & pauperum indigentia, ac temporum calamitate. Conclusio cunctis liquida fiet, quae rationem praecipui misericordiae fuerint perscrutati. Est enim, ut de superfluo fiat: superfluum autem respectu status tam possidentis quam indigentis venit existi mandum. Exempli gratia: Sunt Itali episcopi, qui cum decimas non habeant, vix habent unde viuere queant. Illis ergo nullus aut perquam exiguus iniiciendus est scrupulus, si eleemosynas non faciunt. Immo & praeter illos sunt etiam, qui quamuis decimis fruuntur, pueniunt illis tamen adeo tenues & malignae, ut si sextam aut minorem partem in pauperes refundant, satis sint fecisse censendi. Qui autem duo triaue millia ducatorum, & eo amplius habent, profecto nisi vel quintam vel saltem sextam partem distribuunt, non debent existimare, se abundè praecipuum compleuisse. Quorum autem redditus viginti aut triginta millia exuperant, profecto maiorem deberent elargiri partem. Haec autem exempli gratia dicta sunt: nam & temporum calamitas, ut dicebam, & pauperum frequentia rigorem praecipui augere praecipui: Quod autem de episcopis dictum est, id de reliquis etiam sacerdotibus suo gradu intelligendum: ac de iis praesertim, quibus aiarum cura incumbit: atque adeo de religiosorum monasteriis

Probatio.

Secunda conclusio. Prima ratio conclusio.

Secunda ratio.

Tertia.

Moderatio proxime assertio.

Tertia conclusio.

Explana-tur conclusio.

Primum argumen.

Secundum.

Hierony.

Prima conclusio.

nafteriis, quibus prouentus redundant. Quocirca non debent episcopi ob id securius pacare conscientias, si in eleemosynis erogandis remissiores sint, quod vinculo iustitiæ ad restitutionem non teneantur: satis se proinde facturos arbitantes, si in mortis articulo sacramento penitentiae eiusmodi culpas abluant. Nam cum etiam preceptum misericordiae, de quo praefati sumus, sub reatu mortalis criminis obliget, inde satis debent exterreri, ut fidem Deo suo illasam seruent, praeterquam quod quamuis lex eos iustitiæ ad restitutionem non obliget, debent profecto eorum confessarij, tam durante vita quam in mortis articulo, eis quos pauperum negligentes nouerint, per modum sacramentalis satisfactionis largissimas eleemosynas imponere, ut eodem propemodum res recidat, ac si lege iustitiæ ad restitutionem tenerentur. Modus autem eleemosynarum Christo gratissimus est, ut in praesentes pauperes sint diuites benigni. Non quidem inficias ierim, quin ubi hospitalia extructa non sunt, laudabile episcopo sit eorum fabricis vacare, atque adeo ecclesiarum ruinas reficere. Attamen quod ut suum nomen perpetuo celebret, in aedificiis ampliandis & perornandis ea infumat, quibus praesentibus pauperibus succurri posset, ne fame perirent, non solum vanum, sed & profecto perniciosum, & Christo ingratiissimum est. Quod enim ait, Pauperes semper habebitis vobiscum: id moniti auribus exhibet, ut cura nos eorum pauperum angat, qui nobiscum sunt, futuris enim miseris per futuros Deus misericordes prospiciet. Atque ex his argumentorum solutio colligitur, quæ in vertice quaestionis proposita sunt. Ad primum nanque responderetur, quod etsi lege iustitiæ non magis episcopi vinciantur, quam diuites seculares: tenentur tamen strictiori misericordiae nexu. Ad secundum autem responderetur, quod etsi accidere possit ut laicus praenimia diuitiarum exuberantia urgentius ad eleemosynas obligetur quam episcopus: tamen episcopi ceteris paribus ratione sui status pressius ac vehementius urgentur.

ARTICVLVS V.

Vtrum ecclesiastico statui concedens sit inter alias possessiones castra, vasallosque, ac iurisdictionem civilem habere.

Quoniam art. 3. inter alia ecclesiastica bona de oppidis meminimus, non ab re fuerit, de hoc possessionum genere art. quintum adhibere. Apparet nanque ecclesiasticis Antistitibus atque aliis dignitatibus minimè congruere castra & oppida possidere, aut vasallos civili iurisdictione gubernandos. Primum, quod ecclesiasticus status, spiritualis est, atque adeo Christi obsequio totus mancipatus: civilis autem status totus est secularis, atque in rebus temporalibus positus, ubi plurimum iniquitatis commiscetur. Quare ut lux & tenebrae, differre videntur. Ait autem Pau. 2. ad Cor. 6. Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? Secundò ecclesiasticus ordo in secessu potissimum silentioque cõtemplationis positus est: civilis autem litibus, fraudibus, atque aliis id genus negotiorum turbinibus expositus, quibus necesse est Antistitum mentes à sua quæte sæpenumero deturbari: eò potissimum, quod causæ sanguinis in illo foro agitantur: quibus ne se cruentent, omnis clericus prohibetur: non ergo illis congruit eiusmodi turbulentis rebus præesse, sed illa omnia posthabere. Tertium de prisco more antiquæ legis sumitur argumentum. Leuitis namque nulla possessio fors signata fuit, sed solum decimarum subsidium. Sed & de Christi exemplo quartum adhibetur. Nam, ut li. 4. sub tit. de domino, dicebamus: & super cap. 1. Matthæi, latius commonstrauimus, nulum ipse seculare regnum huius mundi accepit, sed tantum fuit rex regni cœlorum. In res autem temporales ea fuit præcisè, quatenus homo, potestate contentus, ut in ordine ad finem redemptionis, quando ad eundem finem opus esset quibusuis temporalibus vteretur. Id quod illic significauit, ubi dixit: Regnum meum non est de hoc mundo. Et ubi Lucæ 12. petenti ut inter se & fratrem iudicaret, respondit: Quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos? Et alibi sæpe: ergo neque suos ad ministros civilis iurisdictionis decet. Quintò: Eiusmodi iurisdictionis & secularis in vasallos potestas ad superbum fastum & mundi extollentiam episcopos exagitat, quæ humilitati ac modestiæ, qua illos Christus instituit ex diametro aduersant. scdm illud eius admonitum, Matth. 20. Scitis quia principes gentium dominantur eorum: & qui maiores sunt potestate exercent in eos. Non ita erit inter vos: sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Non ergo ecclesiasticis dignitatibus decorum est, sed plurimum indecorum eiusmodi secularibus iurisdictionibus splendescere: multoque minus conuenire videtur religiosi monasteriis, per quorum ingressum seculo renuntiantur, omnesque seculares pompæ post terga relinquuntur. Sextò demum arguitur: Ciues illi sunt praesidibus in causis civilibus & criminalibus committendi, à quibus decentius gubernentur. Seculares autem non possunt in eiusmodi causis per ecclesiasticos ritè & rectè gubernari: tum quod illos non decet civilibus legibus esse imbutos: tum praesertim, quod illa auctoritate non pollent, ut subditi sint terrori, qui ad arcendam humanam audaciam perquam necessarius est. Immo vsque adeo videntur precario in rebus civilibus praesidere ut despicientes eos subditi ad regias curias suas causas deuoluant. Qua ratione admonet nos Paul. ad Timo. ut nemo militans Deo implicet se negotiis secularibus. Et Christus duobus gladiis fuit contentus, qui essent distincti: & sicut in cælo, ita & in terra voluit duo esse luminaria: nempe auctoritatem factam Pontificum, & regalem potestatem: ut habetur 96. dist. can. duo. Haud ergo expedit civilem iurisdictionem cum ecclesiastica commisceri. In contrarium est Christianorum usus à Syluestri & Constantini seculo per sanctissimos patres atque orrthodoxos Cæsares & reges approbatissimus, per quem constat non solum primam ecclesiae sedem, verum & alias inferiores eiusmodi dotationibus esse decoratas: in quibus per multi habentur vasalli, non solum episcopis, verum & monasteriorum abbatibus subiecti.

QVAE

Quaestionem hanc non solum quia praesens tractatio eam exigebat hic attexere statuimus, verum & quia hisce diebus de illa controuertitur. Duo tamen sunt eiusdem quaestionis membra. Vnum utrum ad ecclesiae decorum concedens sit eiusmodi civili auctoritate fungi. Secundò, utrum propter aliquam emergentem necessitatem reipublicae ecclesiasticae vel ciuilibus expediat eadem castra & vasallos secularibus vendere. Et quidem de seculo non constitui ad dicendum me ita multum insinuare: quia cum negotium sit ad Summum Pontificem, atque ad Cæsarem attinens, non est meum, nisi interrogatum respondere. Ad priorem ergo quaestionem partem unam eademque affirmatiua conclusione more nostro responderetur. Consentaneum ecclesiasticae auctoritati fuit inter alias rerum temporalium dotes & hac quoque insigni, ut castra, immo verò vrbes cum potestate vtriusque gladii sub suo habere dominio. Conclusio hæc vel inde maximè probatur, quod Christianissimi Imperatores tempore sanctissimorum Pontificum eiusmodi dotationibus, ecclesiam honestarunt: In primis Constantinus ille Magnus, maximusque Christianae religionis cultor & fautor, inter alia priuilegia quibus ecclesiam accumulauit & hac etiam eam auxit auctoritate ut Rom. cum aliis vrbibus Apost. sedi donauerit. Et Theodosius postea tempore Ambrosii, atque alij deinceps multi catholicorum Cæsares id genus donationibus, ecclesiam locupletarunt: quas quidem nisi ut sanctum haberetur, neque ipsi obtulissent, neque illi sancti Antistites acceperunt. Accedit quoque, ut nostratum Annales tradunt. Christiani Hispaniarum reges cum Mauros ex prouincia bellis depellebant pro partis victoriis de eisdem castris atque opibus, quæ de hostium manibus eripiebant, offerebant ecclesiae, non solum episcopales sedes illo modo augendo, verum & monasteria vtriusque sexus fundando & ditando. Quod ergo illi Christi amantes fecerunt, omni potius ratione defendendum est, quam aliquo pacto condemandum. Ratio ergo, quam illi ecclesiarum fundatores sibi in animum inducebant, hæc erat, quod cum temporalia omnia propter spiritualia, in eorumque seruitium condita sint: & homines (quod nostrum ingenium est) rerum istarum splendore maxime moueantur: nam cognitio nostra, ut natura docet, à sensu incipit, operepretium existimantur ecclesiam non solum sanctis legibus instituitur, verum & rerum facultatibus instruere & fulcire, ut Christiano populo illam repraesentans maiestatem, maiori haberetur in pretio & veneratione. Eadem de causa, ut nobiles atque illustres sacris initiarentur, quæ ecclesiae essent stabilimentum, iura permittunt, ut duo possint habere sacerdotia: ut habetur ca. de multa. de præb. Haud equidem nescio statim obmoliri quemquam posse huic sententiae argumenta. Primum, ab Apost. exemplo & priscorum praesulum, quod huiusmodi fastus praenimia sua humilitate abigebant. Scdò ab absurdo: vsu nanque & experimento compertum est, huiusmodi seculares episcoporum possessiones multas attulisse incommoda: videlicet non solum bella & eorum defensionem, sed etiam haeresum turbas & rebellionum insultus: aduersus ecclesiam Germaniae nanque, atque Angliae hoc in causa etiam ponitur turbatarum rerum, quod neque principes seculares ferre æquo animo poterant episcoporum potentatus, neque vulgus monasteriorum diuitias. Immo & religiones ipsas inde plurimum videmus labefactatas, quod immodicis diuitiis abundant. Ad 1. autem responderetur, ut li. 9. sub titulo de decimis dicebatur quod si omnes episcopi & ecclesiae praelati essent, vel sicut Petrus, vel sicut Aug. aut Martinus, aut Nicolaus, ut sua sanctitate possent à Christiano populo beneuolentiam ac reuerentiam captare, forsitan non esset opus ecclesiae eiusmodi subsidiis temporalibus fulciri. Sed tamen quia tam numerosam multitudinem episcoporum ac sacerdotum, quam est ecclesiae necessaria, illa religione pollere, non est possibile, consultum alio modo est, ut existimatio ecclesiae conseruetur: & sint qui quodammodo virtutum, literarumque culturam horum respectu auimentur. Ad secundum autem respondemus, ut sæpe consueuimus, quod humanis moribus non potest vlla vel ratio vel prudentia ita prouidenter mederi, quin temporum iniquitas omnia corrumpat. Negari enim non potest, quin ecclesiarum diuitiæ multa spiritalibus rebus pericula consent: sed fortè maiora crearet paupertas: nisi, quod impossibile est, sacerdotes & populi omnes sancti essent. Experimur enim ubi episcopi pauperes sunt, in nullo haberi pretio, & medicantes sacerdotes praeter eos qui intra claustra nutriuntur, vilipendio haberi, & sic omnia ecclesiastica pessundari. Et re vera antistites nisi vllam secularem etiam habeant potestatem, vix possent vitia castigare. Immo etiã in Germania, nisi catholici ecclesiarum praesules potestatibus secularibus subnixi essent, omnia essent iam fortasse à tyrannis haereticis obtrita, & cõsumpta. Quocirca, ut argumento respondeamus, principum secularium ambitio & inextinguibilis sitis, qui ecclesiasticis sua bona semper inuidet, quibusque eos expoliare armis ac technis cupiunt, licet causa fuerit ut ecclesiasticum statum contenderint demoliri, nullum est argumentum quod ecclesiam non deceat eiusmodi facultatibus pollere: tamen diffidendum non sit, quin excessus in hoc sicuti in omnibus aliis rebus accidere possit: videlicet ut nimium plusque iusto locupletentur ecclesiae. Nam ut historia Exod. 36. pdit, cum videret Moyses tanta animi propertitudine populum aurum, & purpuram, & reliqua ad ornatum & cultum tabernaculi necessaria afferre, ut exuberarent, praconis voce cantari iussit ac prohiberi, ne vir aut mulier quidquam ultra amplius offerret in opus sanctuarij. Adiungitur in fauorem eiusdem conclusionis ius etiam naturale. Nam cum reges cuncta per se gubernare nequeant, sed necesse habeant Ducibus, Comitibus, atque aliis potestatibus partem iurisdictionis committere, dum tamen semper penes eos suprema potestas resideat, non est cur ecclesiastici antistites ab huiusmodi functione abigantur. Sanè cum ipsos, si eorum statum spectes, credendum est tum iustius & æquius, tum etiã mitius & maiori cum beneuolentia subditorum lites & causas, aut cõposituros, aut iudicaturos: maiorique ex charitate vitia vindicaturos. Hac. n. confidentia freti antiqui reges, huiusmodi iurisdictiones illis committentur: nempe quia fore certò sperabant ut tam patres filios essent subditos tractaturi. Quapropter praclare secum agi ciues existimabant, cum ecclesiae iurisdictioni subdebantur. Et re vera, ut absit inuidia verbo, nisi ubi ecclesiasticus dominus corruptissimus est, Soto de iustitia & iure.

T 3 experimento

Modus eleemosynarum. Deo gratissimus.

Ad secundum argu.

Primum argumen.

Paulus. Argu. 2.

Argu. 3. Argu. 4.

Argu. 5.

Argu. 6.

Paulus.

Syluester Constantinus.

Conclusio responsiua. Probatio

Ratio quare Christiani olim ecclesiam tam multis opibus ditauerunt.

Prima obiectio contra praesertam assertionem. Secunda. Ad primam obiectioem.

Ad secundum.

Ius naturale patrocinitate asserzioni.

experimento didicimus multò minoribus exactionibus ecclesiasticorum subditos premi, quam seculariù dominorum. Nihil in reges obloquimur, penes quos est summa potestas. Atque adeo ecclesiastici, qui secus faciunt in peiori sunt crimine, maiorique digni reprehensione. His veruntamen nihil obstantibus, diffidendum non est quin plures multò civiles iurisdictiones sint secularibus cõtius sæculæ rittedæ, quã ecclesiasticis: nã illis rone sui status natiuũ est illud regimẽ, ecclesiasticis verò, accessoribus quã rium. Accedunt huc & sanctorum testimonia. Augu. nanq; in illa quinquagesima citata epistola ad ecclesiasti- Bonif. comitẽ, egregie laudat Constantini religionẽ, vel inde etiam q̃ ecclesiam eiusmodi donatio- cis committ- nibus locupletavit: idẽmq; latius Hom. 6. sup Ioan. & Melchias Papa eiusdẽ factum plurimũ cõ- tendũ sunt. mendat, can. futurã. 1. 2. q. 1. nepe q̃ sedem Imperialẽ relinqueret, & beato Petro suisq; successoribus profutura concederet. Et Urb. in canone statim pximo, videntes, itidẽ institutũ laudat, q̃ possessiones ecclesiæ traditæ non vèdantur. Inter quas non dubium quin etiam essent vassalli. Patrocina- Augu. Melchia- des. Urbans. Iustinian. Vvicleff. Vvaldens. tur. Idẽque commendatur vtroq; can. Constantinus. 96. dist. & Iustin. in Authentico, de rerum ecclesiasticarũ alienatione. collatio. 5. mirificẽ constabilire cõsolidarẽq; studet immobiles cunctas ec- clesiarum possessiones. Immo verò aded sancta habẽda est hæc veritas, quod ecclesiæ liceat immo- biles possessiones nullo excepto genere habere, vt Vvicleff, vel de hoc etiam habitus fuerit hæretic- us q̃ Constantinum eò vituperabat, q̃ ecclesiam tam amplẽ dotasset: vt refert Thomas Vvaldens. tomo 1. lib. 4. c. 39. Aiebat enim impius ille q̃ cum voluntas supremi Dñi Christi ex euangelio non constaret huiusmodi approbantis donationes, vituperio potius q̃ laudi dandum esset Constantino factum illud. Ex quo subinferebat ex illo tum temporis artic. ecclesiam cõpisse labascere. At verò cum vnique liberum sit sua bona donare & ecclesia non sit recipere inhibita, quamuis aliud nõ esset in Euangelio testimonium, hoc satis esset ad illius egregium facinus commendandum: eo po- tissimum, q̃ vt iterum atque iterum diximus, tam sancti Pontifices non solum eas susceperunt, sed & conferentes vt facerent animarunt: & ne vllus illas vel alienare vel inuadere auderet, sanctissimẽ dehortati sunt. Male ergo de fide Catholica audire illum necesse est qui eiusmodi ecclesiasticas pos- sessiones, aut contra ius diuinũ donatas ecclesiæ dixerit, aut non omni rationi & religioni esse cõ- sentaneas. Id quod per solutiones argumetorum clariùs elucebit. Si aut hæc, vt res habet, vera sunt, attentas oportet, Christianasque considerationes adhibere antequam ecclesiasticã sedes & sacra collegia de eiusmodi possessionibus deturbentur. Nihil enim aduersus reges obmurmurandum est: quos non est credibile aliter quã extrema necessitate constrictos quidpiam quod aliquem mali colorem præferat, à sede Apostolica petere: neq; contra Pontificem Maximum, quem minus est op- inabile quidpiam aliquid quã maturo consilio concedere. Attamen res est vsq; aded magni mo- menti, vt nisi permultis priùs in consilium adhibitis considerationibus non sit decernenda. Fare- mur equidem calamitosa tempora, ea posse Christianæ reipublicæ creare pericula, vt etiam ex ec- clesiasticis reidibus sint ad illa propulsandum auctoritate apostolica conquirenda subsidia. At ve- rò antequam huiusmodi ecclesiæ dotationes secularibus diuedantur, primum omnium exploran- dum summa fide est, an causa ingruat verè necessaria. Mox oculatè meditandum, an aliquo modo inde decoloretur ecclesia, aliquodve honoris detrimentum accipiat: nã si res ita habet, omnia sunt temporalia posthabenda: eis potissimum tẽporibus quãdo hæretici & verbis & factis ecclesiã suis dotibus denudare contendunt, atque aded paupertate obscurare. Si enim catholicorum facta eorũ ausibus responderint, approbare eorum dogmata videbimur. Deinde & id quoque consideratè at- tendendum, vtrũ regia maiestas & civilis reipublica inde maius capiat emolumentum: nam si que ecclesiis auferuntur, regi aut reipublicæ accrescerẽt, inde posset ratio huiusmodi venditionis vires aliquas acquirere. Tamen quod in alios seculares dominos trãs fundantur, videndum est, an expe- dientius sit regi: eò potissimum, quod illa pretia quæ ecclesiis refunduntur, ex regis possessionibus subtrahuntur, sed magnates sunt qui illa ratione pinguescunt. Tertio, & id quoque ex charitate pẽ- sandum, vtrum eiusmodi venditiones in rem sint subditorum: nempe an credendum sit, cum tanta benevolentia & charitate tractandos fore à secularibus possessoribus, quam ab ecclesiis supportan- tur. Et quartò nihilo minori consilio perpendendum, quòd cum Papa pater sit ecclesiarum, reges autem patroni, licet possint ab ecclesiasticis subsidia poscere: id tamen tunc fas erit quando secularium tributa non suffecerint. Sunt enim præ omnibus qui vel ratione sanguinis vel aliis priuile- giis à tributorum exactione eximuntur, immunes custodiendi. Supra hæc autem omnia, quando ad ecclesiasticos recurrere necesse esset, deberet ab omnibus æqua libra eiusmodi subsidium exigi. Vnde si qui vassallos habent ob id præ aliis grauentur, nulla id ferre valebit æquitas: nam cum vassal- li pretio neque modico æstimentur, illos suis dominis eripere, non repensio pro illis pretio, sed præ- cisa prouenturũ compensatione facta, iustitiæ lex ferre non videtur. In summa, consulendi sunt san- ctorum canones, qui, vt supra diximus, istiusmodi alienationes omnimodè vetant. Ait enim Boni- fa. 12. q. 2. Nulli liceat ignorare, omne quod Domino consecratur, siue fuerit homo, siue animal, siue ager, vel quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum esse Domino: & ideo inexcusa- bilem, qui illud eripuerit vel inuaserit: nempe quia non hominibus tantum, sed Deo ipsi conse- cratum est. Quare Grego. capite subsequenti, excommunicationi eum vult subiacere, qui etiam concessione regis quidpiam tale possederit. Idẽque sanctissimẽ cauit Nicola. Papa, can. de rebus. eadem causa & quæstione: videlicet vt si quæ semel Deo contributa atque dicata sunt, & postea sub occasione principum inuaduntur atque diripiuntur, excommunicationis vindicta vsque ad emendationem possessor coërceatur. Hæc non dubium quin sanctissimus Papa & iustissimus quis- que regum diu ac multum sint meditaturi, antequam tam antiquis tamque sanctis iuribus eccle- siam

siam expollient: nimirum inter alias Dei vltiones & hanc quoque extimescetes, ne & ipsos de suis permittat Deus deturbari. Nam si olim reges hæc suarum victoriarum vota esse dũcebant, vt tum Deo gratias referrent, tum ecclesiasticum ordinem, qui pro se preces funderet, gratum haberent, timendum est, ne si eodem honore, & rerum possessione, ecclesiæ priuentur, & orationes priuato- rum tepescant, & regum victoriæ non sint adeò frequentes.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod quamuis ecclesiasticus ordo spiritualis sit, atque in hoc à civili temporalique republica distans: nulla inde tamen repugnantia emergit, quo minus possit ecclesiasticus præful ciuibus ciuiler præsidere. Nam virtus iustitiæ, aded rebus spiri- tualibus non obuersatur, vt inde maximè vires splendorẽque accipiat. Neque locus Pauli addu- ctus, huc pertinet, sed ad cõmercium fidelium cũ infidelibus. Ait enim, Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? & c. vnde cõcludit, Aut quæ pars fidei cum infideli? Vnde similiter ad secundũ respondetur, q̃ etsi episcopalis dignitas plurimũ debeat cõtemplationi vacare, potest nihilominus homines pbata vitæ ac eruditionis causis secularibus audiendis præficere, qui ad se sepe recurrãt. Debet. n. episcopus & Mariam agere, & Marthã. Quod quidem sine hoc quòd sanguinis sententiam per se proferat, perficere potest. Ad tertium autem respondetur disparem rationem inter legem nostrã & Mosaicã internosci. Etenim cum terram illã Deus populo donasset, voluit tribum Leui, vt tẽplo esset totus addictus, à negotio agriculturæ sub leuare, atq; hac ratione nulla est consignata eis fors. In nostra tamen præter decimas possunt Chri- stiani sua bona ecclesiæ donare. Et quantum ad iurisdictionem non verabantur sacerdotes illã ha- bere. Immo multum temporis penes sacerdotes regimen populi perduravit: quoniam sacerdotiũ illud non illum gradũ spiritualitatis annexum habebat quem nostrum. Quartum autem quod de Christi exemplo sumitur argumentum, maiorem præ se fert energiam: quippe qui civile regnũ mü- di non accipit. Ad id nihilominus respondetur, illud dũtaxat inde colligi q̃ potestas spiritualis nõ consistit in republica ciuiler administranda. Haud tñ subinde interdicitur, quo minus ecclesiasti- ci præfules annexas habere possint suis sedibus eiusmodi iurisdictiones. Ad quintum respondetur, quòd etsi ab eiusmodi potentatibus quadamtenus pateat ad superbiam præcipitiũ, tamen res de sui natura existimanda est. Natura autem & conditio eorũ qui ecclesiastica dignitate pollẽt, vt su- præ diximus, est perfectionis status. Et ideo omnia hæc caduca & lubrica secularia sic debet possi- dere, vt omnia inde pullulantia pericula vincere possint. Quod autem de religiosorũ monasteriis subditur, quibus minus congruere eiusmodi fastus apparet, respõdetur, in primis monachales ordi- nes, quibus claustra mendicatum exire non licet, necesse est auctioribus opibus abundare: ne eos inopia de sua quiete perturbet. Fierunt. n. semper illa religionis instituta quã maximè ecclesiæ vtilia: quæ si suum decorem seruent, maximo sunt fauore fouenda. Et inter alias ratio cur illis op- pida cum iurisdictione oblata sunt, fuisse creditur vt expeditius possent ac quietius suos prouen- tus colligere. Neq; pfectò eorum instituto repugnat eiusmodi vassallos per idoneos ministros gu- bernare. De qua re quã plura loquũtur iura. Ad sextum deniq; & postremum, quod rẽ districtius videtur virgere, respondentes fatemur, q̃ nullatenus ecclesiastici valent suos vassallos, nisi regio fa- uore regere ac gubernare. Nã si rex penes quẽ summa sita est potestas, iurisdictionibus sua inferio- ribus nõ fauet, necesse est omnes corruere. Sed si hoc argumentum alicuius esset energiæ, pari vi- gore pbaret, q̃ neq; antistites deest ecclesiasticas habere iurisdictiones: quoniam nisi per regiam auctoritatẽ sustentẽtur, satius esset de medio tolli. Si aut rex ecclesiasticorum tribunalia, siue ciuilia siue ecclesiastica, perinde atq; reliqua omnia, quasi sua ppria: à suisque prædecessoribus indulta confoueret, nihilo minori decentia & auctoritate ecclesiastici suos subditos gubernarẽt, quã secu- lares. In vtroq; enim ordine sunt qui bene, sunt quoque qui malè suos magistratus administrant.

QVAESTIO QUINTA,
DE CLERICORVM DEBITO OFFICIO.
ARTICVLVS I.

Vtrum inter officia eorum qui sacris initiuntur, peculiare, ad quod omnes generatim tenentur, sit, constitutos psalmos statim horis persolvere.

VM præcedens quæstio de ecclesiasticis bonis ac stipendiis fuerit instituta, res ipsa po- stulat, vt clericorum officia, quorum gratia eadem ecclesiastica bona constituta sunt, quibusque ea promereri debent, perpendamus. Apparet nanque clerum neque qui in sacris est, ad statas horas persoluendas minimè teneri. Enimverò cũ horarum canoni- carum pensio graue nimis censeatur iugum, non apparet ab ecclesia vniuerso clero licitè impo- nenda, nisi talem Christi aut Apostolorum institutionem priùs in sacra pagina legisset: quæ ta- men nusquam inibi reperitur. Immo verò Christus, Matth. 6. non aliam nos orationem docuit, quã, Pater noster. Non ergo tenentur clerici ad horas Canonicas pendendas. Secundò arguitur: Oratio in hoc seruit vt mens in Deum eleuetur, Deoque nostra desideria aperiamus, quæ largi- tate suæ misericordiæ expleat: ad hoc autem nulla opus est voce, cum Deo nostra patèria sint cor- da: ergo non opus est vocali oratione. Sed satis est, vt Christus docuit, Ioan. 4. adorare Deũ in spi- ritu & veritate. Et vt ait. 1. ad Corinth. 14. Pau. Orare spiritu, orare & mente. Tertio: Clerici, saltem quibus animarum incumbit cura, ad hoc potissimum munus instituti sunt, vt sacramenta populo administrẽt, verbòq; eũ ac doctrina pascãt, & prudentia gubernent ac moderentur: illi ergo saltem non est cur alios persolvere Psalmos obligentur. In contrarium est textus concilij Agathen. extrã, Soto, de iustitia & iure.

Ad primũ argumen.

Ad secundũ argu.

Ad tertium argu.

Ad quartum argu.

Ad quintum arg.

Ad confirmacionem.

Ad sextũ argumen.

Primum argumen.

Argu. 2.

Argu. 3.

Concilium Agathens. de celebra. Missarū. c. presbyter. vbi omnes presbyteri iubent ut expleto manē matutinali officio, pensum feruitutis suæ, videlicet Primā, Tertiā, Sextā, & Nonā, Vesperamq; persoluāt. Et postea demum additur Complectoriū: vt iuxta verbum Prophetæ, Septies in die laudes dicamus Deo.

Cum multa sint obsequia & munia, quibus clerus sua stipēdia meret: qualia sunt sacramēta ad ministrare, & prædicare, visitare, iudicare, & id genus reliqua de illis, utpote quæ ad rē præsentem nullā afferunt difficultatē, sed alia poscūt, quibus disputentur loca, non fert animus impræsentiarum dicere. Effer enim opus in immensum protrahere: sed tantum de psalmorū pensione, quas horas Canonicas appellant: quæ quidem obligatio vniuersum clerum in sacris agentem cōprehendit. Cuiusque ideo omissione dominiū proueruum ecclesiasticorum, modo inferius explicando, amittitur: de quibus præcedenti quæst. disputatum est. Affirmatiua autē huius quæst. veritas, & aduersus hæreticos asserenda est, & pro catholicis differenda. Nunquam enim à primordiis nascētis ecclesiæ hæretici defuere, qui hoc sacrosanctum institutum concusserint, demoliriq; cōtenderint. Fuit quippe antiquissima hæresis qua Pelagiani infecti sunt, vt Augu. lib. de hæresibus, c. 88. refert, qui orationes ecclesiasticas destruebant. Immo omnē necessitatem orandi negabant, sed satis existimabant bonam ducere vitam: eō quod gratiā non Deo referēbant acceptam, sed propriis viribus tribuebant, Eandēq; hæresim sustinuit Vvicleph, vt Thomas Vvaldens. in initio quinti tomi de sacramentalibus refert, dicens, satis esse bonam vitam. Primus autē qui in mūdo semen illius hæresis iecit, fuit famosus ille Nemrob, de quo refertur Genes. 10. De illo enim suisq; affecis legitur Ecclesiasti. 16. Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes qui destructi sunt, cōfidentes suæ virtuti. De quo Nemrob Iosephus etiā lib. 1. Antiquitatū sic ait: Cū esset audacior & manu fortissimus, suadebat suis vt non Deo ascriberent, quod hominibus per illū felicitas eueniret, sed quod hoc eis propria virtute præberetur. Cū enim orationis vis illic subnitatur, quod nihil nobis boni nisi à Deo puenire potest: qui necessitatem diuini subsidij diffidentur, nullam possunt in oratione religionem agnoscere. At verò non est præsentis instituti de oratione in genere, quatenus ad priuatas & solennes ac publicas commune nomen est disputare. Hoc enim aliud est loci, sed tātum de publicis, quas ecclesia clerum persolvere iubet. Qui enim religionem orandi Deum diffidentur, non est dignus qui inter rationales creaturas ascribatur. Haud enim humanam tantum naturam ignorat, quæ à Deo prorsum est pendēs, verum & diuinæ propriā gloriam adimit, immo Deū ipsum de rebus sublatum contendit. Prima enim supremāq; orationis virtus non est respectu nostri æstimatione, nempe quod per eam cuncta nobis bona imprecamur & obtinemus, tam tēporalia quam æterna, sed respectu Dei, videlicet quod per ipsam cōfitemur profitemurque perennem omnium bonorū fontē in Deo existere: utpote quod totius bonitatis substantia sit: ex cuius nutu cuncta depēdent, quæ extra ipsum existunt. Hanc enim confessionem qui oraturus ad Deum accedit, debet primum caput orationis cōstituere. Quæ quidem maxima omniū est quæ Deo possunt esse gratissima per quāq; ad eō summa ab ipso benevolentia captatur. Vnde quod tantopere à nobis efflagitat vt ab ipso aliquid petamus, & quod Christus tam sitienter optat, vt in nomine eius quidquid nobis opus fuerit, postulemus, non tam ob nostrum commodum quā ob ipsius gloriā desiderat. Vnde Ioā. 16. ægre conqueritur, dicens: Vsq; modò nō petistis quidquam in nomine meo: petite & accipietis. Quasi dicat, nondum mihi istam tribuistis gloriam, quæ tanquam vero Deo ab omnibus mihi debetur.

Responderetur ergo Pelagianis & Vvicleffistis, quod non solum bona vita sine oratione nō sufficit, immo neq; existere potest. Nam bona vita quæ Deo grata est, ex sola gratia & fauore ipsius supernaturaliter procedit, quæ quidem per orationē impetramus. Ipsi autē quia tale supernaturaliter auxiliū vt suis viribus subnixi, necessarium esse negant, virtutē subinde orationis ignorant, sed propriis meritis fidunt. Horsum ergo hæc dixerim, quod qui orationem abnegant, vel diuinam prorsus de medio tollunt prouidentiam, vel omnia putant ex necessitate contingere, quare digni non sunt, cū quibus vlla ineatur disputatio. Ad rem ergo præsentem reuertentes, cum duplex sit oratio, vna priuata ad quam quisque præcepto illo: Petite & accipietis, tenetur: atque altera publica, quæ per ministros ecclesiæ fit: non de illa, sed de hac peculiariter præsentem inimus quæstionem. Hæc autē idem Vvicleph, vt ibidem Vvaldens. refert, hac ratione repudiabat, quod ceu sanctissimum fundamentū ducebat, vt primo argumento, quod suū est, significabamus, nihil esse prorsus inter ecclesiasticas ceremonias permittendum, quod in sacra pagina non sit expressum. Quod quidem fundamentum fuit antè ipsum Lollardorum, & multò antè Arriatorum, & nunc etiam est Lutheranorum. Reliqua. n. omnia appellant Phariseorum traditiones. Quapropter præcisa verba cōsecrationis totā esse Missam aiunt: cetera verò, adiectitia, nepe tam vestes quā lectiones atq; orationes, inuenta esse hominum: atq; adeo horas canonicas penitus è suis ecclesiis eradicaunt. Quare esto, inquiunt, oratio bonum sit tanquam pars bonæ vitæ: debet esse tamen in cuiusque libertate tam tempus orandi quam modus. Quam quidē hæresim Aeneas Syluius in libro de origine Bohemorum, antiquioribus Vvaldensibus impingit: qui dicebant in horis canonicis cātandis frustrā tempus teri. His ergo præcensitis, catholica veritas quinque conclusionibus constituitur: tum quantum ad substantiam rei spectat: tum etiam quantum ad orationum numerum, & statas horas attinet. Prima sit: Impediō quā decentissimum ecclesiæ decoro fuit, & ad salutem Christiani populi quā maximē necessariū, clerum instituere, cui præter sacramentorum administrationem id etiam proprio munere incumberet, vt quotidie Psalms Deo nomine totius populi offerret. Ratio nanque naturalis manifestā est. Enimvero cū inter oīa reipublicæ munia & functiones religio cultusque diuinis apicem teneat, cuius præcipua pars est, Deum laudibus extollere, precibusque nobis placare, multò sanctissima

sima ætate persuasum esse debuit Christianis, vt sicut militiæ milites micipati sunt, & iudicibus iudices, atq; aliis functionibus sui magistratus & ministri, sic & clerici deputati sint, vt non solum sacramentis populū sanctificēt, doctrinaq; & exēplo pmoueāt, vetū & q. publico populi nomine, qui aliis artibus opificiisque & muneribus ac negotiis occupatus id iugiter facere nequit, incessanter Deo laudes dicat, precesq; fundat, tāq; inter Deū & populū mediatores: qui videlicet vt ministrariū gerunt deriuādi ad populū gratiā per sacramenta, sic & nomine populi gratias illi vicissim rependant, & quæ illi necessaria sunt subsidia poscāt, ac potissimum peccatorū remissionē. Hac enim de causa, vt est cap. 4. apud Oseā, Sacerdotes peccata populi comedunt, hoc est, populi eleemosynas, quas in peccatorū remissionē offert. Accedit huc ratio secūda, quod cum huiusmodi laudū precū que celebratio ea debeat lingua, arteq; ac retū peritia celebrari quæ tota plebs pollere nō potest, necesse est, personas esse destinatas quæ sicut in cæteris artibus, sic, doctæ sint faciendi. Secunda cōclusio: Nō solum personas apprimē decuit esse huic muneri destinatas, verum & stara tēpora & horas quibus Psalms eiusmodi & laudes celebrentur. Cuius plures existūt rationes. Prima, quod quando tēporis articuli cuique negotio fixi nō sunt, neque ordo esse potest neque vlla subinde perpetuitas. Est enim hoc ingeniu nostrū, quod vbi tempore nō cōstringimur, quod nos rei faciendæ admoneat, libertas statim laxatur differendi negotia: qua ratione mos facile disperit. Quare qui perpetuò durare constituit, vt tēpora figat opus habet. Secūda & illic nos huius ad Theffalo. admonitos curauit, vbi ait: Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione. Et expressius cap. 5. Sine intermissione refectio aut somno tribuamus, sed sine intermissione intelligitur, hoc est nulla hora ad id cōstituta prætermittā. Vnde cū singuli plebis eundē ordinē eucātibus aliis curis, tenere nequeāt, necesse fuit certo hominū ordini eandē demādare curā sine intermissione orandi. Tertio: Id patet, quoniā, vt ait Sapiēs, omnia tēpus habet, atq; vnaqueque res suū propriū: quod profectò, orationi quæ maximē congruit. Cū enim inter omnia negotia altissimū silentium exigat, nō omnia tēpora talē habent ad orandū aptitudinem. Noctis. n. tranquillitas ad orationē i nauat maximē, qua ratione David: Media, inquit, nocte surgebam ad cōstitēdū tibi. Quo fit, vt horæ antemeridianæ, quo sunt auroræ viciniore, eo sint orationi cōgruentiores, pomeridianæ verò, quo nocti magis accedūt, eo ad orationem minus apte. Quarto demū id potissimū inde confirmat, quod cum populus ad earundem laudū celebrationem concurrere debeat, nisi tēpora staret quibus ad eundem cultum accederent, non possent omnes simul cōcurrere: neque scirent quomodo negotia familiaria deberent disponere, vt orationum religioni nō essent impedimento. Ex his demum cōsequit cōclusio tertia: nempe quod & loca sita esse decet quibus eiusmodi laudum Psalmsque oblatio fiat: tum quod cum cultus res sit sacratissima, locus ille cōsecrari debet, atque adeo vasa vestimenta que & alia ornamenta, quibus maiestatis quæ adoratur, representatio fiat: tum etiam quod cum oratio in cōmuni fieri debeat (nam vbi sunt vnus, duo, vel tres, in nomine Christi cōgregati, illic se ipse adstuturum pollicitus est: nisi locus designatus sit cōmodè orari nō potest. Hanc. n. tertiam cōclusionem adiecimus, eo quod brutalis Vvicleff, vt Vvaldens. Tomo. 5. de sacris, titulo 17. c. 43. refert, templa abominabatur. At quando historie tā phanæ quam pphanæ eum non vincerent, inde tamen deberet cōvinci, quod cum reliq; publicis actibus, sua sint loca destinata vt forum ad iudicandum, senatus ad cōsilia cōferenda, & scholæ ad docēdum, quin & theatra ad ludos spectandum, nulla ei restabat ratio temporum religionem abnegandi, quibus populus in vnum cōgregatus Deum suū adoraret. Sed ecce argumentū suū: In statu innocentie nō fuisset templa sicuti neq; vestes, vt nuditas primorū parentum ante peccatū attestatur: Christus autē voluit ad nos ad illū statū reuocare: ergo neq; nostrū statum eiusmodi fabricæ decet. Vide quā sit brutus hominis syllogismus. Primum quāuis in illo statu aeris inclementia nullā necessitatē tegumētōrū induxisset, forsan propter pulchritudinem & artium exercitium: aliqua fuissent opificia fabricata. At esto, tēpla nō fuissent structa, nihilominus mortales illi Deū coluissent: atque adeo, vt plus quā credibile est, in vnū ad Deū adorādum laudādumq; cōuenissent. Quare secundum nostræ naturæ statū necessaria sūt templa, quibus eandem religionē colamus. Sed de huiusmodi probationibus statim latius. Quarta cōclusio, ad rem maximē pprā: Quēadmodū personas, tēpla que, & reliqua ornamenta definita esse condecuit & præscripta, sic & Psalms, orationes, ac preces, constitutas esse, fuit ad eundem cultum necessarium. Probatur: Quoniā eiusmodi laudū cultum oportuit doctrina maxima & prudentia esse præfinitum: quæ quidē eruditio in singulis esse non potest. Quare opus fuit ab ecclesiis primoribus, immo à toto cœtu cui spiritus sanctus præest fuisse inuentū legeque firmū, sicuti & reliquas leges necesse est non à singulis ciuibus, sed à tota republica institui. Secūda: Quia vt in reliquo cultu, sic præcipue in gratiarū laudumque actione, atque in orationibus & precationibus, necessarium fuit vt totus Christianus populus vnitatē repræsenteret, vt hac maximē ratione, quod ait Pau. vnā fidem, vnū baptisma, atque vnū Deū profiteremur. Hęc autem cōcordia & vnitatis seruari nō potuit, nisi Psalms corpus & substantia lege cōstitueretur, quæ esset vniuersis Christianis seruanda: Dixerim corpus & substantia: quia nihil incongruit: immo est cōgruentissimū, vt variè pvinciā in horarum solutione nō nihil varient: vt ecclesia, quemadmodū eā Sapiens depinxit, reginā referat à dextris spōsi assidentem, circumamictā varietate. Hęc de publicis orationibus quæ ad quintam cōclusionem de septenario horarum numero descendamus, operæpretium est firmiorū antiquitatis molimine & vallo cōfirmare ac præmunire. Hęc enim omnia naturali iure & vtriusque

restamenti diuino, ac subinde humano corroboratur & constabliuntur. Primum quippe omnium natu-
Prima ratio in hereticis citatos. ra ipsa, quae figmentum est Dei, vniuersos mortales sola eius lege viuētes, ut cunq; de deorum varietate perditē ac impiē opinaretur, nihilominus docuit quidquid deorum colerent, sacerdotes esse necessarios, & lucos, templaq; & designatas aras, quibus, statim horis constitutisque ceremoniis religionē coleret. Cuius bona pars erat psalmos suo more cōcinere, precesque tā in bellis, quā in quibuscūque aliis negotiis rebusq; gerēdis ad Deum fundere, tum ut eum sibi p̄pitiarent, tum ut eidē gratias referrent. Cuius ritus tum alij, tum Valerius Maximus lib. i. c. i. cōmemorat, vbi ait: Maiores statas solēnesq; ceremonias Pōtificū scientia explicatas curasse, ut prisco instituto reb. diuinis dare tur opera: videlicet cum aliquid cōmendandū esset precatione, aut exposcendū voto, aut gratulatione exoluendū. Neq; solum prophāe historiarū, immo & sacrā id cōtestatur: quippe quae non solum de Abraham, Isaac, & Iacob ante scriptā legem refert altaria Domino extruxisse: verum & Melchisedech diuerso sacerdotij genere fuisse perfunctū: de quo ambigēdum non est quin statas Deo laudando haberet horas & ceremonias. At ne diu in profanis percensendis immoremur, mos antiquae legis abundē deberet omne os haereticorum obstruere. Porro illic, Deus tā arētā cura, etiā dū per desertum illi mortales castrametates diuagarentur, tabernaculū fabricari iussit. Ac mox terra promissa potitis magnificētissimū tēplum quod omni auro omnimodaq; gemarum varietate splēdesceret. Deinde summū sacerdotē vestium ornamento insigniri, aliosque sacerdotes ac numerosissimā Leuitarū multitudinē, ut Exod. 26. & subsequētibus legitur: qui quidem non solum sacrificandi muneri, verum & orādī additi erant. Sed aiunt omnia illa, ceremonialia fuisse, atq; adē cessasse. Fatemur equidē id quod ceremoniale erat ab vsu aboleuisse, sed tamen cū hymnis, laudibus & precationibus Deum colere in iure sit naturali positum, non solum hoc aboleri non debuit: imo tanto maiori religione lege Euangelica retineri, quāto excellētius veritas quam vmbra id deponcebat. Omnia enim illis in figura continebant diuinā veritatis corporis & sanguinis Christi quae sub sacramento nostris cōtinetur, adorantur, & collitur. Quo autē ex his ad nostrā Euangelicā legem descēdamus, à templorum religione sumamus exordium, quae cum sint publicarū orationū loca, haereticis nō placēt. At tamen quā Christo placuerint, testatur ipse est, nō solum parua ad templum crebrō delatus, & cum esset vir illuc ad festa creberrimē conscendens: verum & flagellorū verberē negotiatores inde depellēs, eisq; improperās q̄ domum patris sui domū negotiationis facerent: Ioan. 2. Et apud Lucā expressius, Domus mea domus orationis est. Eadem. n. est domus patris & sua: quia eadē orādī religione trinitas in ea colitur. Nā quā fuerit Deo gratum in templis habitare, patefecit ipse 2. Reg. 7. vbi quasi conquestus ait: Neque. n. habitavi in domo ex die illa qua eduxi filios Israel de terra Aegypti vsque in diē hanc: sed ambulabā in tabernaculo & in tentorio per cūcta loca quae trāsiui cum omnib. filiis Israel. Quare ergo fronte haeretici negare possunt orationis domos quas Deus olim tāti fecit, & Deus idē Christus ab omni negotiatione semotas huic muneri sacratas esse voluit? Quin verō & ipsum procūldubio creditur cōstitutus habuisse orationes quibus utebatur. Cōsueuerat enim, ut habetur Luc. 6. pernoctare in oratione Dei. Et Mat. 26. habetur q̄ hymno dicto exiit in templū orare. Quibus verbis certus designatur hymnus quo in gratiarū actione utebat. Et Luc. 18. Oportet, inquit, semper orare & non deficere, quod ut supra de alio Pauli, sine intermissione orate, diximus, intelligi nequit nisi de orationibus quae stas horis dicuntur. Et 1. ad Cor. 11. ait idē Apost. q̄ omnis vir orans aut p̄phetās velato capite, deturpat caput suum: mulier autē nō velato. Vbi secundū Ambros. & alios interpretes iam tūc tēpore Apostolorū mos erat Christianis p̄scriptis verbis tū fidem cōfiteri, cuius Symbolum ipsi cōstituerūt, hoc. n. appellat prophetare: tū etiam certis orationibus, orare idque manifestē cōfirmatur ex illo Luc. 11. q̄ Apostoli tanquam rē arduā neque omnib. peruiam vno ore petierūt à Domino: dicentes, Dñe doce nos orare sicut docuit Ioan. Discipulos suos. Et subdit: Sic autem vos orabit: Pater noster, &c. Haud ergo negari pōt quin Apostolorum tempore essent certae orationes cōstitutae. Sed aiunt haeretici. Nō fuit nisi illa quam Christus docuit, Pater noster. Profectō falsum est. Alias. n. qualispiā designat Paul. 1. ad Timot. 2. vbi ait: Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes postulationes, gratiarum actiones pro omnib. & pro regib. &c. Duo enim illic designantur. Primum q̄ essent differentes modi iam tunc cōstituti. Secundum q̄ hoc clero potissimum incumberet. Vñ Chryso. eodem loco: Quōd, inquit, est hoc? Primum omnium, hoc est in cultura quotidiana & hoc primū sciunt presbyteri qualiter orationes per vnamquāque diē fiunt, & sero & manē. Et Isidor. li. 1. de Officiis, c. 8. precib. nobis Dominum deprecari Christus Dominus & docuit & cōstituit Cū. n. Apostoli nescientes orare petierūt à Christo, dicentes, docenos orare. i. cōpone nobis preces quas Christus statim docuit, exinde producta est cōsuetudo ecclesiae. s. vti precibus: instar earū quas instituit Christus: quas quidem primū Graeci cōperunt cōponere. Per hęc ergo Isidori verba diluitur haereticorū argutia: videlicet nō esse vtendum alia oratione praeter illam quam Christus p̄tulit. Haud. n. intentio Christi fuit, ad illam p̄cise sic populum cōstringere vt nequiquam aliā adhibere fas esset. Sed ecclesie p̄posuit exemplar, vt quidquid orationū aut precationum & laudū institueret, ad aliquod illorum membrorū reduceretur. Quare laudum psalmodia refert ad id Sanctificetur nomen tuū: Petitiones autem gratiae & remissionis peccatorū ad illud, Adueniat regnū tuum, &c. Christo ergo orationē toti populo necessariā cōgruebat istituere: reliquas verō ecclesiae istituendas illius instar cōmisit. Hic aut publicus orandi modus, cum vt supra dicebā, doctrina & arte esset persoluedus, ceras personas quibus id incuberet exigebat, quales sunt clerici: Vnde idē ipse Apostolus in priori ad Corint. cap. 14. Cum conuenitis, inquit (nempe ad publicas orationes) vnusquisque

vnusquisque vestrū psalmum habet, doctrinā habet, Apocalypsim habet, &c. Quasi dicat, vnusquisque diuersum incumbit munus: vt s. alij psalmos intonent, alij doceant: alius. s. concionator, apocalypsim, hoc est reuelationem, interpretetur. Vnde subdit, siue lingua quis loquatur secundum duos aut multū secundū tres: id est illi qui publicē horas soluit, ordine, numero, & vicissitudine idex quantur. Si verō nō fuerit interpres, taceat in Ecclesia, sibi autē loquatur: id est, qui non habuerit munus loquēdi aut cantādi, alios ausculter, tacitus Deum oret. Ecce circa cōclusiones quatuor in capite praefixas q̄ omnes ab antiquo fundamenta trahant: nimirū ab Apostolorū tēpore: nepe & personas fuisse ad orādū decretas, & psalmos, & tēpla, aique orationes certas. De tēporib. autem atq; diei horis ad orandū cōstitutis, quod praesentis disputationis praecipuū est p̄ctum, adhibetur demum cōclusio quinta. Septenarius numerus horarū Canoniarū, vt antiquissima est Ecclesiae institutio, ita & congruentissima atq; decētissima: nepe vt post maritimarū nocturnū officium horae diurnae sex sint numero: vt videlicet prima, tertia, sexta, nona, vesperi, & cōpletorium. Et primū q̄ nocturnum officium ab Apostolorum seculo originē duxerit, testatur Hieronymus super illud Matth. 25. Media nocte clamor factus est. Ait enim q̄ cū traditio Iudeorū esset Messiam media nocte vēturū, in similitudinē Aegyptij tēporis quādo Pascha celebratū est & exterminator venit, traditio Apostolica vt retur permansit, vt in die vigiliarū Paschae ante noctis dimidiū populos dimittere nō liceret spectātes aduentū Christi. Vnde & Psalmista dicebat, Media nocte surgebam ad cōfiteūdum tibi super iudicia iustificationis tuae. Hęc ille. Sed quādo in hunc Psalmi versiculū incidimus, multi alij sunt eiusmodi, quibus nocturnarum laudū officium cōmēdatur. Ait enim alibi idē Psaltes, Lauabo per singulas noctes lectū meum. Et alibi: Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo Altissime. Ad annuntiandū manē misericordiā tuā & veritatem tuā per noctē. Atque alibi, Memor fui nocte nominis tui Domine. Et quod in Cōpletorio canimus, In noctibus extolli te manus vestras in sancta, & benedicite Domino. Non ergo ab Apostolis tantū mos nocturnae orationis originē duxit: sed à Prophetarū oraculis. Præterea & eundē nos morē Christus institutor nocturnae orationis re ipsa docuit. Erat enim in oratione pernoctās, vt Luc. 6. refertur. Et vt habetur Matth. 26. media nocte in montem Olineti ad orandū exiuit: vbi discipulos increpās, q̄ nō possent vna hora secum vigilare, & à Iuda traditus est, & à Iudaeis captus. Quae quidē mysteria omnino deberēt Christianum populum in nocturnis orationibus continere. Igitur quoniā Vicleffista, vt eodem cap. 25. idem Thomas Vvalden, refert, huiusmodi nocturnos psalmos contrectant, causantes q̄ cū noctē ad quietē nobis Deus indulserit, nos iam vigiliis insumētes, religionē Christianā grauem redimus: vt eorum blasphemiam conteramus, respondemus: Primum, eandē nocturnā quietem, vt supra diximus, ad cōtēplationē, atq; adeo ad orationem naturaliter inuitare: eō q̄ tunc sensibus à suo vsu cessantibus mens introrsum pacatior est. Secundō & Prophetarum oracula & Christi exemplam eiusdem rei nos admonēt. Sed tertio, quod in primis ducendū est, id antiqui patres ob id sanctum duxerunt q̄ in primitiua ecclesia infestissime erant nocturnae daemonum incurSIONES, contra quas ideo nocturnas vigiliis orationibus instructas instituerūt, vt lib. de Offic. cap. 19. peregre tradidit Isidorus. Milites namq; in exercitu, sicuti & in nau nauatē, quatuor stationes nocturnas ordināt quas vigiliis appellant nimirum singulas tribus horis durantes. Tres enim horas ab occasu solis quādo sopor cubare homines cogit, primā vigiliam appellant: tresq; deinceps vsque ad mediam noctē, secundā: & à media statim nocte appellant tertiam: atq; deinde vsque ad diluculum, quartā. In quibus aliis dormientibus, alij excubātes inuigilant. Huius ergo instar, in primitiua ecclesia, nimirum ab Apostolorum seculo, clerus in tres partes diuidebatur: quarū vna in prima vigilia primum canebat triū psalmorū nocturnum, & alia in secunda secundū, atque alia in tertia tertium: vt tam in singulis q̄ in omnibus trinitatem profiterentur: ac demum diluculo in quarta vigilia omnes simul ad laudes cōcinēdas cōueniebāt. Vnde August. de verbis Domini, sermo. 14. Venit inquit ergo Dominus ad visitādum discipulos suos qui turbabatur in mari quarta vigilia noctis. Quarta vigilia noctis, extrema pars noctis est: vigilia vna tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigiliis Christi verbis fundamentū habuisse, vt est videre & Luc. 12. vbi secunda & tertia vigilia nominatur: & expressius Marc. 13. Vigilate enim, inquit: nescitis enim quādo Dominus veniat, sero, hoc est prima vigilia: an media nocte in gallicantu, hoc est secūda aut tertia, an manē, hoc est hora laudum ne cum venerit, repente inueniat vos dormientes. Quod autē vobis dico, omnibus dico: vigilate. His ergo instructa edoctaque ecclesia, suas stationes atq; vigiliis collegit. Vnde Valerianus lib. 1. cap. de matutinis, Vigiliis, inquit, tribus horis dispertimus nocturnis, vt non solum verbo, sed & facto tres vigiliis praedicemus: de quibus ait Dominus: Beati sunt serui illi quos cū venerit Dominus inuenierit vigilātes, &c. Qua de re cum Vigilātius haereticus illius esset perfidiae auctor, q̄ nox quieti & somno indulgenda esset, nō autem orationibus terēda: ista occasione Hieron. vt in epistola ad Ripariū videre est, peruerso nomine pro Vigilantio eū Dormitantium appellauit. Ait quippe. Quod dicis eū execrari vigiliis, facit & hoc contra vocabulū suum, vt velit dormire Vigilantius: & non audiat Saluatorē dicentē sic. Nō potuistis vna hora vigilare mecū? Quapropter sequenti statim epistola appellat eum Dormitantiū. Vnde idem Hieron. ad Eustochium virginem: Bis, inquit, nocte terque ad orandum surgendum est. At verō quōniam postmodum aucto clero tantum pondus humana imbecillitas ferre nequiuit, vicissitudo illa cessauit & à toto simul clero tres omnes nocturni cum laudibus vna cani cōcepti sunt: idque in dieb. festis: nā in profectis nō canitur nisi vnus, sicuti & in Paschali tempore. Et quamuis alij primā vigiliā elegerint, alij vero tertiam, plurimae ta-

Quinta cōclusio.

Hierony.

Obiectio.

Vicleffi.

Starum nocturnum officium damnantium.

Prima solutio.

Secunda.

Tertia.

Isidorus.

Ratio decārandi officium diuinum in primitiua ecclesia.

Augusti.

Valerian.

Vigilātius.

Hierony.

Ambros. timæ tamē ecclesiarū ac religionū mediā noctē cōstituerunt tanquā orationi, iuxta David testimo-
 niū, aptiorē. Haud quippe vt Ambro. super Psal. 118. auctor est, incōsulto dixit, Media nocte tūc
 enim feruet carnis illecebra, coquitur cibus, potusq; digeritur. Qua occasione tētator multis ten-
 tamentis & carnē illidit & animū occupat. Hæc ille. Vnde Petro inter punctū mediæ noctis & gal-
 licātum ardor fidei refrigit, & calori tēporalis ignis admotus Christū negauit. Quocirca huius tē-
 poris relaxatio non tā facile aut peti aut cōcedi deberet. Ferē enim iā cathedrales ecclesiæ sanctū
 illum priscorū rigorē remittentes, indulta ab Apostolica sede impetrant matutinos psalmos appe-
 tente nocte soluendi. Sic enim omnia labascunt. De horis autē diurnis testimonia quoque sunt. &
 rationes non minoris energiæ. In primis tres horæ, nempe tertia, sexta, & nona viuentibus ipsis A.
 postolis celeberrimæ erant ad orādum. Extat enim Act. 1. memoria, quemadmodum post ascensio-
 nem Domini Apostoli essent Hierosolymis vnanimiter in oratione perseverantes, neque dubium
 sit quin in oratione solenni, quæ sicut modò in choro ab omnibus celebrabatur. Vnanimiter enim
 non tantum cordiū vnitatē, verum & vocū cōcordiā designat: ac tandem hora tertia, vt 2. c. legitur:
 Spiritus sanctus illis apparuit, linguarum cordiumque inflammator. Quocirca ambigi non debet
 quin illa tunc hora destinatos psalmos dicerēt. Qua de causā ecclesia illo tūc vtitur hymno. Nūc
 Sancte nobis Spiritus, &c. De sexta verò legitur Actuum 10. nimirum vbi Petrus refertur circa ho-
 ram sextā in superiora, vt oraret, ascendisse. Sed de nona mētio etiā fit Rct. 3. Habetur enim q̄ Pe-
 trus & Ioannes ascendebāt in tēplum ad horā orationis nonā. Quin vero easdem horas more & vsu
 Hebræis fuisse celebratas, præter cōiecturā quæ maxima est, auctores nō desunt qui astruant. Cy-
 prianus nāq; in calce lib. de oratione Dominica: In orationibus, inquit, celebrādis inuenimus ob-
 seruasse cum Daniele tres pueros in fide fortes, & in captiuitate victores, horā tertiā, sextā, nonā
 Alludit tum ad illud Daniel. 2. q̄ illi tres quasi ex vno ore laudabāt, glorificabāt, & benedicebant
 Deum. Et ad idipotissimum Danie. 6. vbi refertur q̄ contra Hierusalē ter in die flectebat genua sua,
 & adorabat confitebaturq; corā Domino Deo suo, sicut & antē facere cōsueuerat. Erat enim proph-
 etis solennis, fixis statisque horis concinendi vsus. Vnde Primi Reg. 10. ait Samuēl Sauli: Cum
 ingressus fueris ibi vrbē, obuium habebis gregem Prophetarum descendendum de excelso, & an-
 te eos psalterium, & tympanū, & tibiam, & citharā, ipsosque prophetantes: hoc est, Spiritu prophe-
 tico psallentes. Et insiliet in te Spiritus Domini & prophetabis cum eis. Vnde in prouerbiū e-
 xii. Nūquid Saul inter prophetas? Addit præterea illic Cypria. illis tribus horis mysterium trinita-
 tis fuisse præsignatū, quod in nouissimis temporib. manifestādum erat. Eundē prorsus horarum nu-
 merum, scilicet tertiā, sextā, & nonā, in eodē Daniele fundat Isidorus lib. 1. de Offi. ca. 19. Illo ergo tunc
 Apostolorū seculo nō reperitur mētio nisi illarū trium horarū ante meridiē, prima subtacita. Qua-
 re Hieron. super eodem loco Dan. 6. Has, inquit, tres horas, scilicet tertiā, sextā, & nonā, ecclesiasti-
 ca traditio intelligit. Hæc ille. Coniicio nanq; q̄ illo tunc tempore quo ter ad nocturnos psalmos
 surgebatur, laudesq; in aurora cātābāt, superflua ducebatur alia hora vsque ad tertiā. Vnde i-
 dem Hiero. ad Eusto. de horis ad orādum diuisis loquens, horam inquit tertiā, sextā, nonā, dilu-
 culum quoque & vesperam, nemo est qui nesciat. Vbi diluculi nomine laudes forsā intelligit. Et
 quo cōiecturis agere pergamus, Cassianus lib. 3. de institutis monachorū cap. 4. cuius Isidorus me-
 minit lib. 1. de Offi. ca. 23. Sciendum, inquit, hanc matutinā quæ obseruatur in occidentis vel maxi-
 mē regionib. canonicā functionē nostro tempore nostraq; monasterio primitus institutā. Maruti-
 nam ergo fortē appellat quam nos primā. Quo etiam referri videtur verbū Cypriani loco citato.
 Sed nobis fratres dilectissimi præter horas antiquitus obseruatas orandi, nunc & spatia & sacra-
 menta creuerunt: nam & manē orandum vt resurrectio Domini in matutina celebraretur. Anti-
 quas ergo horas appellat tertiā, sextā, nonā: cui addit & primā. Atqui horæ istæ per diuisionē
 artificialis diei sunt intelligendæ vt quocunq; anni tēpore ab ortu solis incipiat prima. Tertia au-
 tem finitur in tertia diei hora: & sexta etiā ab eodē solis ortu. Sic enim intelligendæ sunt illæ horæ
 Matth. 20. nempe q̄ paterfamilias exiit summo mane conducere operarios: deinde hora tertia atq;
 hora sexta. De vesperis autem & completorio ait loco citato D. Hieron. neminem esse, qui nesciat:
 quasi res esset antiquissima & vniuersis Christianis receptissima. Atqui de cōpletorio ait loco ci-
 tato Ambrosius venire illi in mentē auium recordationem quæ cum eunt cubitū quasi peracto læ-
 tē munere, æthera cantu mulcere cōsueuerūt. Quod velut à surgente & occidente dñe semper in-
 staurare cōsueuerūt, vt vel de cursu vel ad orto nocturno diurnoque tēpore, iustas laudes suo refe-
 rant creatori. Vnde magnum incentiuum excitandæ deuotionis sumendum nobis est. Igitur vt
 quæ dispersim commemorauimus, collectim ad nostrā confirmandam conclusionē applicemus.
 Trib. de causis septenarius iste numerus canonicus instinctu Spiritus sancti sanctissimus est Chri-
 stianæ familiæ. Prima, scilicet eadēque ad literā potissima, vt iuxta Christi præceptum & Pau. monitum,
 iugis neque intermissa in nobis persistat Dei memoria, lausque & gratiarū actio, ac demum depre-
 catio & fauoris petitio. Nam cū in die naturali sex sint horarū ternarij, cum in singulis statos ha-
 bemus psalmos, perpetuo circulo in oratione persistimus. Mox & Trinitatem quæ nostræ est fidei
 confessio, trinīs quibusque horis profitemur, nā pari ratione eodē numero & psalmos & oratio-
 nes distribuimus. Accedūt deinde tertio & mysteria, tum alia, tum etiā Christi: quæ glossa colligit
 super c presbyter. de celebra. Missar. Quod quidē est Cōcilij Agathen. celebrati sedente Zozimo
 Papa, sub anno Domini quadringentesimo vigesimo: vbi prædictæ omnes horæ tam diurnæ q̄ no-
 cturnæ persolui iubētur. Cauenda autē est deceptio ne quis putet, vt hæretici blasphemare atten-
 tant, tūc primum fuisse institutas. In hoc enim superiora adduximus testimonia vt eas de antiqui-
 tate

tate & tempore Apostolorum deducemus. Quare illic tanquam res antiqua confirmatur. Myste-
 ria autem sunt q̄ septem existunt hebdomadæ dies, quibus mundus fuit creatus: septemque Spi-
 ritus sancti dona, quibus re creatur: ac septem mundi ætates, quibus duraturus est: septemque aded
 petitiones dominicæ orationis, quibus eadem dona postulamus. Christus autem matutinali hora
 captus est, & per reliquas diei passus. Vnde versus: Hæc sunt septenis propter quæ psallimus ho-
 ris: Matutina ligat Christū, qui crimina purgat: Prima replēt sputis, causam dat tertiā mortis: Sex
 ta cruci necit, latus eius nona biperit. Vespera deponit, tumulo completa reponit. Ex his ergo cū
 etis quæ dicta sunt colligitur, septem esse Canonicas horas: secundum illud Psal. Septies in die lau-
 dem dixi tibi. Accipitur enim illic dies pro naturali, vt noctem includat. Qua re non sunt audiendi
 qui matutinum à laudibus separantes, octo connumerant.

Rd primum igitur argumentum supra obiectū Vvicleff, vsq; aded negatur horarum canonicarū
 pensum graue esse, vt affirmemus esse suauissimum. Ad illud autē quod insinuat nō esse in eccle-
 siæ facultate aliquid sancire, quod in altero duorum testamētorum expressum nō sit, plura respon-
 demus. Primum illud est hæreticum fundamentum, atq; illius bestia quam Ioan. Apocaly. 3. vidif-
 se scripsit quæ cū agnus videretur cornua gerēs in frōre, draco tamē erat. Super quo loco ait Aug.
 ferm. 11. hæreticā illic ecclesiā significari: quæ cum ceu agnus Christi, duo in fronte cornua, hoc
 est, duo testamēta præ se ferat, draconis tamē morsu Ecclesiam Catholicā dilacerat. Hæc ille. Hæt
 enim ecclesia catholica potest atē à Christo Apostolicā qua leges possit condere, quas vel ex sacra
 pagina elicit, vel ad Christianorum ornamētum necessarias ducit. Instar nimirum Apostolorum
 qui suis vestimentis iumēta illa strauerunt quibus Christus Hierosolymā ingressurus mollius in-
 cederet. Ait quippe super eodem loco Hierony. q̄ vestis Apostolica, vel doctrina virtutū vel edi-
 tio scripturarum intelligi potest: sicut ecclesiasticorū dogmatum varietas, quib. nisi anima instru-
 eta fuerit, sefforem habere Dominum non meretur. Et Anselmus: Vide inquit q̄ super iumentum
 ponebāt Apostoli vestimenta sua, sed cetera Iudaica turba sub iumēti pedib. quia mandatis Apo-
 stolorum instrumur & ornatur. legis autē antiquæ mandata cōculcamus, dum carnales obserua-
 tiones & circuncisiones reprobamus. Adde q̄ Ecclesia nō solum intus per Spiritum sanctum edo-
 cta, sed viua voce Apostolorum Christi illustrata eiusmodi horarū religionē amplexa est. Ad se-
 cundum respondetur q̄ in orationibus priuatis non opus est voce, sed satis est mentē orare, nisi ad
 excitandam deuotionem. Quod autē Christus & Paul. secundum ipsum ait, Spiritu & mente orā-
 dum: nihil aliud edocent q̄ quod orantis psallentisq; vox non debet esse sicut auium garritus: sed
 mente & spiritu plena. Tertium argumentum art. 3. plenius dissoluetur, vbi monstrabitur clerico-
 rum factis initiatorum officium, etiam si curam gerāt animarum, esse horarum munus persoluere.

ARTICVLVS II.

Vtrum congruens sit & decorum vt horæ Canonice, Psalmodiarum, Hym-
 norumque alto cantu psallantur.

ROST horarum Canonicarum substantiā & institutionem subsequitur modò explora-
 re vtrū canticis & hymnis sint persoluendæ. Nā idem Vvicleff, vt eodem tom. 5. ca. 16.
 Thom. Vvalden: refert, de hoc catholicos subsannabat, q̄ alto cātu laudes & preces ad
 Deum inclamarent. Quā quidē hæresim Lutherani suscitauerunt, obridentes ceu ridicu-
 lis nobis q̄ vocibus in templis obstrepamus Deo. Argumentū istorum est q̄ Deus non est surdus
 aut dormiens vt clamoribus nostris, quib. excitetur, indigeat. Quocirca nos Baalaticos appellant,
 hoc est sacerdotibus Baal similes: quos, vt 3. Reg. 18. refertur, deridēs Elias vt altius inclamarēt irrita-
 bat subdens: Deus enim vester forsitan cum alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere aut
 certē dormit, vt excitetur Et me dum inter illos agerem quandoq; de eadē re sic conueniebant:
 Nunquid si tu cum Cæsare cantādo colloqueris, aut aliquid ab illo altissimis vocibus & musico
 artificio deposceres, non deridiculus esses? Quid ergo corā Deo facere non veremini quod nō au-
 deretis corā Cæsare? Secundò arguitur exēplo illius matronæ Samuelis matris, quæ vt initio lib. 1.
 Regum refertur, pressis labiis aded silenter orabat, vt temulenta appareret. Quod quidem exēplū
 quasi orantium figura inter sanctos celebratissimum est. Vnde auctor imperfecti homilia. 13. Pos-
 sumus inquit intelligere, vt ostiū domus, os corporis, vt nō clamosa voce oremus Deum, sed desi-
 derio tacito. Nam ex clamosa inquit oratione multa mala nascuntur: maximē hæc tria. Primum q̄
 clamosa voce orans nō credit Deū vbiq; esse & secreta audire. Secundūq; mysteria secretarū suarū
 petitionum, quæ fortē nō oportebat alterum præter Deum scire, aurib. bonorum & malorum au-
 dienda cōmittit. Tertiu denique q̄ clamosē orans alterum ipsum iustum orare non sinit. Id
 quod experientia testatur. Nam dum in ecclesia canitur, nō possunt astātes orare, vocibus eorum
 sensus rapientibus. Accedit postremò q̄ musica qua seculares in suis festis vtuntur, sacra proph-
 nare videntur, In contrarium est autem illud Davidis Psal. 149. Cantate Domino cāticum nouum
 Et rursus: Laudent nomen eius in choro. Cu i accedit & Conciliū Toletan. quartum de cōsecratio
 ne, distin. 1. cuius verba sunt, De hymnis canēdis, & Saluatoris & Apostolorū habemus exēplum. Toletanum
 Cum tantoperē isti rerum nouatores & ecclesiasticarum rerū perturbatores ecclesiasticos can-
 tus, vt modò dicebā, propellere à Christiano cātu contendant, nō satis rei præsentī fecissemus nisi
 hunc addidissemus articulum, de quo S. Thom. 2. 2. q. 91. nonnihil tetigit. Ad quem vnica eademq;
 ecclesiæ receptissima respondetur conclusione. Cantus ecclesiastici quibus horæ Canonice solen-
 niter celebrantur, vt in ecclesia sunt optima ratione constituti ita sunt & antiquissimi. Et quo ra-
 tionibus testimonia clarēcant, ab ipsis est nobis sumendū exordium. Sed est cum primis adnotan-
 dum

Ad primū
argum.

Augusti.

Anselmus

Ad secundū
argum.Ad tertiu
argum.

Vvicleff.

Vvaldens.

Primum
argumen.

Argum. 2

Postremū
argumen.

Concilium.

Conclusio.

responsiua

dum, horas Canonicas in quibus religio colēdi Dei cōstitit, tres habitudines inter nos & Deū cōtinere. Prima est diuina laudatio, quā quidē ei propter seipsum tāquā summo bono debemus. Hac n. de causa illa à nobis debetur confessio, q̄ sit summè infinitèq; bonus, iustus, misericors, &c. atq; ad eō cuncti potēs: omniscius, & quidquid boni in rebus existit immensa sua cōtinet essentia: & p̄pterea cōcīnimus ei Hymnos & Psalmorū laudes. Secunda earundē horarū ratio est vt quidquid nobis ad vitā salutēq; tam temporale quā spirituale necessariū est, ab ipso petamus, confitentes nos suas ipsius esse creaturas, atq; nil nobis boni nisi ab illo posse contingere. Tertiū denique officiū q̄ illi orando perfoluimus, est gratiarū actio pro receptis beneficiis, Hoc autem supposito, rationibus pluribus demonstratur conclusio. Prīmū enim omnium, laudum cōditioni ad eō cantus non repugnat vt maximè ei congruat. Nam si naturale hominum ingenium consulamus, inde heroica carmina ortum habuere vt ipsi sonoro metro decurrentibus. Heroum laudes & gesta canerentur. Quod & Poeta Aeneidum principio significās ait: Arma virūque cano. Quare Aristot. 8. Poli. c. 5. & Boeti. in Prol. Musicę: permultum Musicā cōmendat, ceu rem ad morū affectus plurimum conferentem. Immo verò, vt secundum subnectamus argumentū, symphonia in eiusmodi canendis laudib; adeo est naturalis, vt etiam auctori ipsi naturā in cœlis eodem modo concini referantur. Vnde Apocaly. 4. de sanctis animalib; refert Ioannes quod requiē die ac nocte non habebant, dicentia, Sanctus, Sanctus. Vnde in Missæ Præfati one seipsam ecclesia cōhortatur vt quemadmodū cœli cœlorūq; virtutes, Cherubin quq; & Seraphin socia exultatione clamare non cessant ita ipsa cū eis cōcīnat. Quare & Deo supplicat vt suas etiam cū illis voces admitti iubeat dicentis: Sanctus, Sanctus, &c. Quapropter non immeritō sunt qui fateantur veris vocibus, licet supernaturalibus, Deum in cœlestibus laudari. Atque rei huius testimonium terris angeli desuper attulerūt: vbi pastoribus nato Domino, nō solum cum splendore diuinæ gloriæ affullerunt, verum & cantantes intonarunt. Gloria in excelsis Deo. Vnde circa finē secundi lib. de Epipha. Gregor. Cum pastoribus, inquit, venerare, cum Angelis hymnū dicito, cum Archangelis choros ducito. Sit nobis ista cōmunis solennitas terrestrib; cum cœlestib; cōmunis. Qua ergo oris impudentia hæretici hæc laudum præconia negare possint? Hac enim de causa militans ecclesia, nempe quō societatem eum triumphante inuitā referat, in duos choros clerum partitur, qui alternis vocibus laudes intonent atque altero sedente alter stet: videlicet vt qui stat, militatiū acie representet: qui verò sedet, triumphantium requiem. Quare cū vterque alteri respōdeat, ambo, nempe angelicus atque humanus chorus eundē Deū pulcherrima cōcordia venerātur. Tertiū post mortalium naturā & immortalitū cōditionem argumentū sumitur ab antiqua lege. Eundē nanque canendi ritū eodēque diuino numine affullus Dauid, psalteriū cithara cōposuit quo canere diuina mysteria cōsueuerat. Cantabiles, n. inquit, mihi erant iustificaciones tuę, in loco peregrinationis meę. Quo quidem ritu non solum Deo quidquid animo gerebat intimabat, verum & ad depellendos obsessores dæmones utebatur, vt patet 1. Reg. 16. Nimirum futuram ecclesiam admonēs: vt Psalmorum cōcentu insultantes dæmones fugaret. Quocirca & in domo Dei, vt legitur. 1. Paralip. 14. quatuor millia Psaltes cōstituit, canentes Domino in organis quę fecerat ad canendum. Ob idque Psalm. 148. & duob; sequentib; omnimode sanctos Dei admonet, vt hymnis & canticis, omnique musico instrumento Deo laudes resonent. Accedunt & in rei cōfirmationem celeberrima illa spiritualia cantica quę sancti Prophetę & Patres illius legis spiritu sancto dictante cecinisse leguntur, & nunc ecclesia p̄ hebdomadam cōcīnit. Vt cantica Moyſi, Annę, Delborę, Isaiaę, Ezechię, ceterorumq; Prophetarum. Neq; est cur q̄spiam reclamer, cantiones illas tēplo illi nō nostro cōgruere: nam cū illud figura fuerit nostri, multo nos magis cōdecet. Vñ, q̄ quartum sit argumentum, cū Christus Hierosolymam ingreditur, vbi ingressus in ecclesiam nostram designabatur, cōcentu puerorum psallentiū & cantārium, Hosanna fili Dauid, exceptus est. Atque obmurmurantib; Iudęis Dominumque interpellantib; qui illos tacere iuberet, respōdit: Si tacuerint, lapides clamabunt. Igitur si horā Canonica quatenus laudes diuinæ sunt existimētur, cōgruentissimum est vt canticis psoluantur. Quod si vt gratiarum actiones p̄ferantur, nō minus eis cantio cōgruit. Id q̄ Christo ipsi, ex quo quintum sumitur argumentum, in more & vsu fuisse testatur Matth. c. 26. vbi postremam enarrans cœnam ait: Et hymno dicto exierunt in mōtem Oliueti. Vñ colligitur Christum cū suis gratiarū actiones cantando fecisse. Ait eum Isidorus li. 6. Etymolo. c. 34. q̄ hymni sunt cantica laudantium Deum. Quare si sit inq̄t laus, & nō Dei, nō est hymnus: & si sit & Dei & laus, & nō cantetur, nō est hymn. Qua de re Aug. in illo libello quē de laude spiritualium canticorum inscripsit, ex eo q̄ Zacharias hymni voce p̄phetavit, & Angeli Gloria in excelsis Deo. intonarunt, & pueri Hierosolymitæ Hosanna inclamarunt, & Christus hymnum cū discipulis cōcīnit, sic colligit: Quis iam habito tali documento de psalmore & hymnorū religione dubitauerit? q̄n ille qui à cœlestib; adoratur, & psallitur ipsum cum discipulis hymnum cantasse perhibetur? Et Ioan. inquit in Apocalypsi, refert se spiritu reuelante vidisse & audisse vocem aquarū multarū, & tonitruum multorum dicentium Halleluia. Hęc Aug. Neq; verò si solennem orandi religionē sub precum ratione mediteris, deerit Apostolicum exemplū, vt canora melodia fiat. Est nanq; sextum argumentū, id quod Act. 16. legitur: nempe q̄ cum Paulus & Silas in carcere custodirentur, adorantes media nocte laudabant Dominum, nimirum suam causam illi proponentes. Et audiebant eos qui in custodia erant, & subitō terræ motus factus est magnus, omniaque ostia aperta &, omnia soluta vincula, vbi secundum Bedam alia litera habet quōd hymnum dicebant. Quo loco hymnorū psalmoreque vim idem doctor adnotauit: admonens vt quicumque fidelium in tentationes varias inciderit cum Paulo & Sila, inter

carceris

carceris tenebras hymnizet, & cum Psalmista Domino canat, Tu es præsidium meum à pressura quæ circumdedit me. In qua itē Apostolica auctoritate illorū trium differentia meditāda est: nempe hymnorū, psalmore, & canticorum, quā & ad Coloffen 3. reperit, vbi ait: Cōmonētes vosmetipsos psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia cantātes in cordibus vestris: Quo loco in suis annotationibus Hieronym. Hymnis, inquit, vt trium puerorū, psalmis, vt Dauid, canticis vt Moyſi & aliorum, Hęc ille: Canticum enim simplicē vocum intonationē designat: hymnus carmen: psalmus verò est, qui instrumēto musico psallitur. Adde & quod ad Ephe. 5. idem admonet Apostolus: Implemini, n. inquit, spiritu sancto, loquētes vobismetipsis in psalmis, hymnis & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino, gratiā agētes semper pro omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi. Vobis inquit metipsis, id est in choro vestro alternis vocibus: & in cordibus vestris hoc est vt spiritus ex corde profectus cantum viuificet. Antiphonas vero, vt Isidorus lib. 1. de offi. ca. 7. auctor est, Græci primi cōposuerunt: quos postea Ambrosi. imitatus Latinas excogitauit. Sicut & Hymni, vt Eusebius lib. 1. Ecclesiasticæ historiæ. cap. 18. refert, in conuentibus S. Marci in Alexandria compositi sunt multi: quibus & idem Ambrosi. & Hilarius plures addiderunt, vt illic cap. 6. ait Isidorus. Responsoria vero ibidē Isidor. cap. 8. tradit ab Italis longo antè tempore sunt sepepta, & inde sic vocata quod vno canente chorus consonādo respondeat. Lectiones enim, vt de institutis clericorum, cap. 80. ait Rabanus, antiquissimæ religionis à Iudæis deriuatæ traditio est vt choro sedente, ab vno stante legantur: qua finita chorus cōcīnendo respōdeat: & inde dicta sunt respōsoria. Quin verò, vt Cassiodorus lib. 10. historiæ partitæ refert, Ignatius Antiochiæ Syriæ tertius post Apostolū Petrum episcopus, atque adeo cum ipsis Apostolis conuersatus, vidit Angelorum visionem quomodo per antiphonas sanctæ Trinitatis dicebant hymnos, Itaque modum visionis Antiochenæ probatur tradidisse ecclesiæ: & ex hac ad cunctas transiit ecclesias. Multa denique alia commemorari attinet laudandi, deprecandi, & gratias agendi. Sed illis prætermisissis ad alios arguendi locos descendamus, qui ex parte nostra sumuntur, Cantus enim ecclesiastici, præterquā quod sic cōmōdè Deus laudatur, permagnā habent energiā ad nostram excitandā deuotionem. Nam cum sensus sint mentis organa quos musica suapte natura demulcet, illa ratione mens in sublime rapitur ad diuinam maiestatem cōtēplandā. Vnde Rabanus de institutis clerico. cap. 76. Psalterium inquit: idcirco cum melodia cantilenarum suauium ab ecclesia frequentatur, quo facilius animi ad compunctionem fluctantur. Et August. lib. 9. confessio, cap. 7. refert quemadmodum tempore suo Mediolanensis ecclesia genus hoc consolationis & exhortationis celebrare susceperit vt fratres vocibus & cordibus magno studio cōcīnerent, ad depellendum mœrorē quo propter hæresim Arrianorum Christiani animi tabescebant: tunc enim, inquit, & psalmi vt canerentur secundum morū Orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutū est. Quod non est sic intelligendum ac si noua tunc fieret institutio, immo erat instauratio illius quam illi hæretici depulerant. Et lib. 10. cap. 33. voluptates inquit aurium tenacius me implicauerant & subiugauerant, sed resoluiſti & liberaſti me nunc in sonis quos animant eloquia tua, cum suauis & artificiosa voce cantātur. Et infra cum Atanasij Alexandrini episcopi morem meminisset, qui tā modico flexu vocis faciebat sonare lectorem psalmi, vt pronuntianti vicinior esset quā canenti, subdit: veruntamen cum reminiscor lachrymas meas quas fudi ad cantus ecclesię tuę in primordiis recuperatę fidei meę, & nunc ipse commoueor non cantu, sed rebus quæ cū liquida voce & conuenientissima modulatione cantātur, magnā instituti huius vtilitate rursus agnosco. Ita fluctuo inter periculū voluptatis & experimentū salubritatis magisque adducor, non quidem irretractabilē sententiā proferens, can tādī consuetudinē approbare in ecclesia, vt per oblectamenta aurium infirmior animus in affectū pietatis assurgat. Quin aliam egomet mihi rationē adhibeo eiusmodi cationes extollendi. Valent enim & ad amorem erga nos Dei magnificandū: nā quis nō vel de hoc Deum suum amet, qui religionis officium tam necessarium, sed tamen q̄ ex alia parte non nihil possēt afferre molestiæ suo sancto numine instituit, vt talis à nobis melodia impenderetur, quæ & laborem leuaret, & animum recrearet ac demulceret. Adde q̄ & clementiorem eum nobis eiusmodi spirituales cantilenæ exhibent: nam qui fert vt crimina nostra quibus suam iustitiā offendimus, quæq; adeo lugēda potius essent & omni mœrore plangenda, harmonico cantu ad suas perferamus aures, quomodo eum nō credamus patentissimis esse in nos visceribus, atque ad nobis indulgendū paratissimū? Vnde Lactant. lib. 6. Diuinarum institutionum. cap. 22. postq̄ secularē melodię suauitate quæ humanos animos labefactare solent reprobanit, paulo inferius subdit. Itaque si voluptas est audire cantus & carmina, laudes Dei canere & audire iucundū sit. Postrema vero horum nostrorum argumentorū clausura quæ sanè rem planissimè pādīt, ab experientia sumitur. Qui enim has cantandi ceremonias condemnant, interessē catholicis ecclesiis cuperem, in quibus cōcentus cum venustate & religiosa modestia canitur: & postea, vt hæreticorū templa viferent, vbi silentiū nihil aliud quā ecclesiarū cadauera refert vt illo discriminis interstitio de vtroq; iudicaret. Hoc verū tamen in calce demū quæstionis silentium nō est, q̄ vt in reliquis sanctis ceremoniis accidit. Ita & in hac potest absurdus excessus obrepere, nempe si profana inter spirituales cationes admittantur, vel aliqua quæ pias aures offendant, vt in natalitiis Dñi, & in aliis festis dieb; alicubi cōsuevit. Aut si ex præfectorū incuria ineptissimi ad canēdū admittantur, qui aures obtundant & attentionē perturbent. Quæ quidē Hiero. vt dist. 92. can. Cantantes, refertur, reprehendit. Quāuis hoc pro rationē populi expendendū est. In villis enim & rusticis oppidis etsi haberi non possit vrbicus cātus, nō ideo est absurdus existimandus. Organorum aut vsus neutiquā est repudiandus

Prima ratio conclusio.

Secundaria ratio.

Gregorius.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Isidorus. August.

Argum. 6. pro conclusione. Beda.

Argu. 7.

Antiphonas primi Græci composuerunt. teste Isido. Eusebius. Responsoria vnde instituta. Rabanus. Cassiodorus.

Ratio prima probatibus ecclesiasticis ex parte hominis sumpta. Rabanus. Augusti.

Ratio altera Augusti.

Lactantius.

Postrema ratio.

In ecclesiasticis cantibus excessus immo dicitur, & vituperabilis esse potest. Organorum vsus.

Judicium de aliis instrumentis musicis. diandus, cum & sacris testimoniis comprobetur, & ubiq; sit celebris. Tamen in Capella Pontificis Summi non sit admissus. Alia vero instrumenta neque prorsus approbata sunt, neque omnino re-
Ad primū argumen. spuenda, sed consulenda est prudentia quænam illorum locū sanctitatis deceant. De quibus Sanct. Thom. quæstio citata, nil aliud inquit, nisi quod antiquo populo magis quam nobis congruebant.
Ad secundū Ad primum igitur argumentum responderetur, vel de hoc hæreticos esse blasphemos quæ ecclesiasticos cantores cum sacerdotibus Baal componunt. Haud enim de hoc Elias illos irridebat quod canerent, sed quod lapides, & marmora, & mortuos homines, ac deniq; dæmones illa ratione cole-
Ad postre- mum. rent, quos arbitrabatur clamoribus esse ad audiendum excitandos. Qui vero ad animi lætitiā & deuotionem excitandam canunt, seu ut Deo illum referant honorem, laude digni sunt, non vituperio. Sicuti Hierosolymitarum Christo acclamantes Hosanna, Et pueri in fornace, angelorum instar, Hymnos psallentes. Quare neque aliud simile quod ab humana maiestate ad diuinam afferunt, quid piam ad rem attinet. Eo enim non decet coram humanis principibus preces cantando fundere, quod non sunt vt dij colendi, tamen si & heroum laudes, vt supra diximus, in ipsorum præsentia, cani soleant. Secundum argumentum ab Anna Samuelis parente deductum, de priuatis tantum orationibus procedit, atque adeo sanctorum documenta quibus iubemur silenter orare. Secus autem se res habet de solennibus quæ nomine publico sunt. Neque vllum est absurdum vt dum in choro canitur, populus, si orare nequit, auscultet. Ad postremum autem verbum responderetur quod secularis musica in ecclesiis non est licita: ecclesiastica vero non est profana.

ARTICVLVS III.

Vtrum tam illi omnes qui sunt sacris initiati, quam qui titulum habent ecclesiastici sacerdotij, ad horas dicendas teneantur.

IN primo articulo monstratum est quemadmodum ad orandum solenniter necessarium fuerit quatuor esse constituta, nempe personas, orationumq; substantiam, loca & tempora, quibus & ex ipsa natura rei quantum intelligitur adhiberi, videlicet intentione atq; attentionem. De primo ergo, scilicet de personis, in isto articulo, de reliquis vero in subsequen-
Primum argumen. tib; dicendum est. At quod non omnes qui sacris initiati sunt teneantur ad diuinum officium arguitur argumento illo quod supra tetigimus. In ecclesia dispersa sunt clericorum munia: alij namq; animarum curæ sunt mancipati, alij vero vel ad prædicandum, vel ad alia negotia quæ ad rem ecclesiæ attinent: ergo illi qui aliis sic impediuntur, non est cur ad horas canonicas obligentur. Pari modo arguitur secundo, quod neque omnes sacerdotia habentes ecclesiastica ad horas soluendas teneantur; tum quod beneficia propter diuersa officia sunt instituta, vt præstimonialia, quæ, vt fertur, ratione studij constituta sunt: tum etiam quod eadem ratione qui in religione ante professionem probantur canonicum officium pendere tenerentur, eo quod illis fructibus pascuntur quibus populus propter eiusmodi spiritualia officia religiosis erogatur. Quod tamen non est rationi consonum. Tertio denique arguitur. Si eiusmodi clerici ad horas dicendas tenerentur, id maxime esset de iure diuino in quo religionem horarum canonicarum fundatam esse supra monstratum est. Quod si verum est, con-
Secundum sequens fieri videtur vt Papa super his dispensare nequeat, cuius tamen contrarium mos habet & vsus.
Tertium. In contrarium autem est ca. Presbyter de celebratione Missarum, quo omnes presbyteri obligantur ad diuinum officium: vbi nomen presbyteri secundum glossam extenditur ad omnes clericos: iuxta tenorem cap. Si quisquam, de cohabitatione clericorum, & mulier.

Dua causa ex quibus oritur obligatio ad persolendas horas canonicas. De hac quæstione quædam sunt inter Doctores constituta, quædam vero quæ vix possunt certa ratione definiri. Duæ inquam causæ pro certis habentur quarum per se vtraque ad penum horarum canonicarum obligat: nempe ordo sacer & ecclesiasticum beneficium. Ad quæstionem igitur duabus conclusionibus responderetur. Prima: Omnis clericus in sacris puta subdiaconus & illo superior tenetur officium persolvere diurnum ac nocturnum. Conclusio est quæ tenet glossa, complectiturque Panormi. & reliqui Doctores canonici iuris præcipui nominis, super dicto cap. presbyter de celebratione Missarum. Est & sententia D. Thom. quolibet. 6. articulo. 8. & vniuersim Theologorum.

Prima conclusio. Nam quamuis in dicto cap. quod, vt supra diximus, est concilij Agathen. de solo presbytero mentio fiat: tamé Innocen. c. dolentes. minores etiam clericos exprimit. Et distin. 92. cap. finali, expressius obligantur presbyter, diaconus, & quilibet clericus ad quotidianum officium. Ratio autem, quæ optima est iuris interpretis, inde emergit, quod qui sacris initiatur, singulari Dei cultui mancipatur atque in illo constituitur statu qui ad diuinas laudes institutus est: iuxta illud Isa. 43. Omnem illum qui inuocat nomen meum, in laudem meam creavi illum, laudum autem ordo & modus, vt supra diximus, ab ecclesia lege sancitus est: ergo eo ipso quod quis in clericorum ordine suscipitur, tali est vinculo obligatus: Quapropter hoc quod maxime cupio cunctis clericis esse persuasissimum, vt quidquid negotij eis incumbat, siue literarum studium, siue gubernandi, aut legendi munus, aut etiã prædicandi, constitutissimum habeant nunquam vllam interpolare canonicam horam: certo videlicet scientes hoc esse proprium genuinumque eorum officium, atque adeo cunctis aliis præferendum: eo præsertim quod tempus statis orationibus dicatum, ex quocumque alio succidatur negotio, nunquam impedimento est, Deo sic disponente, quo minus bene expediatur. De clericis autem qui in minoribus sunt ordinibus constituti, quique nulla potiuntur ecclesiastica præbenda, quanquam Panormi. loco citato in alteram partem propendeat, absque dubio credendum est ad nullas teneri canonicas horas. Neque eius ratio vllius est momenti, videlicet quod, vt ipsum nomen clerici sonat, assumuntur in sortem domini. Haud enim sic assumuntur, vt statum firmiter mutant, nam quandiu integrum illis est matrimonio se copulare, statum non mutant. Item quia functio illorum ordinum in solo præparamento templi vasorumque finitur

Clericis minoribus constituti, ad nullas horas canonicas tenentur contra Pan. Paludan.

finitur: neque ordinem habet proximum ad eucharistiæ sacramentum, seu officium diaconi & subdiaconi. Et quæuis Palud. in 4. dist. 15. q. 5. dicat quod ad aliquid plus teneantur quam laici, non est credendum de præcepto: ita vt eius ommissio aliqua sit culpa: sed forsitan de honestate si voluerint. Quare non solum qui prima tantum tonsura ordinati sunt, verum neq; alij aliorum graduum infra subdiaconatum tenentur ad canticum gradum. Neque nulla est lex & consuetudo quæ talē iniiciat scrupulum: neq; episcopus ad hoc potest obligare. **Secunda conclusio:** Quicumque habet ecclesiasticum beneficium aut præbendam sub clericali titulo, tenetur sub reatu lethalis criminis ad plenam horarum canonicarum officium. Et est intelligenda conclusio cum præcisione sicut præcedens. Itaque, sicut sacerdos sine beneficio obligatur, ita & beneficium absque ordine sacro. De hac quidem conclusione expressum iuris textum non videtur: annotatur tamen c. si. distin. 92. cuius verba sunt, quod presbyter aut diaconus, vel quilibet clericus ecclesiæ deputatus, ad quotidianum officium teneatur: vbi verbū, deputatus, intelligunt per titulum alicuius beneficii, vt distinguatur à prioribus membris presbyter, & diaconus. Facit & verbum c. si. de rescrip. lib. 6. Beneficium non datur nisi propter officium: nam peculiare ac proprium clerici officium, vt supra diximus, est horarum canonicarum pensum. Facit & ca. cum secundum Apostolum, de præbenda, vbi sancitur clericos omnes ad onus eligi, atque adeo non esse à mercede depellendos. Ac subinde iubetur neminem sine titulo aut beneficii aut patrimonij esse ordinandum, aut si secus fiat, quod episcopus ei victum præbeat. Cum ergo merces propter onus de beatur, & proprium onus clerici sit dicere officium, fit vt ex quacumque præbenda nascatur hæc obligatio. Atque hac de causa sic sumus conclusionem moderati, vt talis præbenda possideatur clericale: nã qui titulo seculari decimas percipiunt vt reges & equites: & concinator & lector: non tenentur ad huiusmodi horas soluendas. Quam ob rem eos qui præstimonialia sacerdotia possident licet alij aliter sentiant, excusare non audeat ab officio diuino persoluedo: eo quod ille titulus, clericalis est, & non secularis. Nam quod dicunt illa fuisse instituta tantum ratione studij, non ea pollet iuris auctoritate, vt ob id sint ab eiusmodi munere exonerandi. Quare de concess. præb. c. quoniam. lib. 6. præstimonialia inter ceteros ecclesiasticos titulos connumerantur. Quocirca non tenetur opinio Laurentij, vt bene ait Syluest. verb. hora. §. 3. dicentis, clericos in minoribus ordinibus beneficiatos qui per alios seruiunt, excusari posse ab officio diuino: immo satius ait Panor. loco citato quod cum horas pendere, officium sit personale, semper ad illud tenentur. Et quamuis Ioan. Andr. in Nouellis dicat quod libenter videret, si ecclesia ratione studij liberaret huiusmodi beneficiatos in minoribus, non habentes animarum curam: vt tantum recitarent officium Virginis, profecto non esset salutare consiliū: eo quod ecclesiastica stipendia præcipue, vt diximus, propter huiusmodi officia pendentur. Illos autem qui tantum habent pensiones, quia nullum habent ecclesiasticum titulum, sed merum ius petendi ab illo qui titulum hæt, iam sepe diximus minimè ad canonicas horas teneri. Dubium autem restat quando præbenda est tenuissima. Sunt enim qui eatenus hanc conclusionem affirmant, vt etiam dum beneficium tenuissimum sit, adeo vt neque ad miseram ducendam vitam sufficiat, nihilo minus obligare censeant. Immo verò & si merum titulum sine fructibus quis habeat non excusent à culpa si horas canonicas prætermiserit. Atque hoc sequitur Sylue. verb. hora. §. 3. & quidam è recentissimis Theologis. Sed profecto multo libentius ad contrariam sententiam subscriberem. Nam cum clericus citra subdiaconum ad officium non alia ratione quam stipendij ad officium diuinum teneatur, quoniam beneficium adeo est exiguum vt fere pro nihilo reputetur, non est cur talis obligatio inducat. Nec vincit obiectio dicentium illi esse imputandum, qui illud recipit, nam tenuissimum beneficium ex natura sua non obligat: Quare qui illud recipit non obligatur. Dixerim tamè tenuissimum vt fere pro nihilo reputetur: nepe si his temporibus summam saltè octo ducatorum non attingeret, nam si diutius est, quæuis non sufficiat ad victum, si tamè pauperi clerico bona esse posset pars sustentationis, non omnino, possidens excusatur. De hoc ergo sapientium prudentia consulenda est. Pari modo de illo censendum qui vel litigiosum, vt ait Palud. merum habet titulum præbendæ sine fructibus, idque ex concessione Pontificis eosdem fructus alteri referuans, itaque in sua potestate non sit illos percipere: vt ait Caiet. in Sum. verb. hora. quandoquidè obligatio non emergit nisi ex sacro ordine vel ex perceptione mercedis. Neque in contrarium solida est superior obiectio, videlicet illi esse imputandum qui tale beneficium accepit: nam quod auctoritate fit Papæ, alteri non imputatur. Cum ergo sacerdotium fructibus suis priuat, videtur possessorem ab obligatione absolueri dicendi horas. Secus res haberet si per illum qui præbendam possidet staret vt fructus non perciperet: vt potè si vel alteri gratis daret, aut propter excommunicationem, aut quia non residet, illis priuaretur: tunc enim non esset ab orandi ligamine absolutus. Petrus de Palude loco citato eos propterea excusat qui Breuiarium non habent neq; emere possunt. Quamuis dicat quod debent officium addiscere. Porro vero eiusmodi excusatio non est cur admittatur. Etenim cum nemo sit in clericalem ordinem admittendus, qui non habeat unde viuat, nemo clericorum excusatur si Breuiarium non habeat immo ante quam haberet non esset ordinandus. Eo potissimum quod Paluda, loquebatur antequam essent improffiones. Modo namq; vilis emuntur. Diuersa vero est ratio vbi fortuito casu quis Breuiarium perdidit: neque est in loco vbi haberi possit. Addiscere vero officium vt memoriter dici possit, nemo lege cogitur: quia res est non omnibus bene possibilis: satis enim est si legere sciat. Quare si quis esset aut inter infideles aut in prouincia, vbi Breuiarium neuiquam reperiretur, legitima obtegeretur excusatione. Eadem ratione excusantur & cæci, aut ita oculis caliginantes vt legere nequeant. Tamen si aliquas horas memoriter proferte possent, fortasse tenerentur. Quamuis neq; omnino sit certus an essent rigore cogendi: quoadquidè tenacitas illa, memoriæ accidentaria sit: licet tutius esset

Secunda conclusio.

Probatio primæ conclusionis.

Moderatio conclusionis.

Qui præstimonialia sacerdotia possident, ad officium diuinum tenentur.

Reprobatur opinio Laurentij. Syluest. Panorm. Io. Andr. Pensionarius tantum non tenetur ad horas.

Dubitatio Syluestri solutio Syluestri.

Refellitur solutio Syluestri.

Qui solum habet titulum beneficii sine fructibus: non tenetur ad officium diuinum.

Caiet. Limitatio superioris assertionis Paluda.

Expeditur præterita sententia Palud.

Impediti non tenentur, &c. vt se obligatos censerent. Pari modo qui sic esset impeditus aut circa infirmos, aut aliter, vt nullatenus posset orare, ita idē excusaretur. Quamuis fraus semper cauenda est, eò potissimum quòd huiusmodi obligatio arctissima est, à iocōq; diuino descendens. Immo verò si vlla mihi adhibenda est fides conicio vt qui ex choro mittuntur ad thurificandum altari, simpliciter non teneantur Magnificat & Antiphonam dicere: quia neq; coguntur memoriter scire, nec alium tunc secum portare librum. Eò præsertim quòd dum illi in re illa ad celebritatem eiusdem officij occupantur, totus chorus pro illis supplet. Immo nescio an ille qui organis choro respondet teneatur postea officij pendere:

Infirmi ab horis recitatis excusantur. quia in primitiua ecclesia tantum erat vnus liber in choro. In infirmis autē atq; in aliis similiter impeditis manifesta est excusatio, dummodo absq; omni fraude ad prudentiam boni viri impedimentum existimetur esse legitimum. Quamuis te dubia cōsiliū medici, auctoritasq; prælati vt in ieiuniis, intercedere debeat. At de aliis iuris impedimentis hæsitare quis posset; videlicet vt rum excommunicatus irregularis & degradatus ab orandi vinculo immunis fiat. Apparet enim inde sic res habere quòd ab aliis officiis iure cohibetur. Sed nihilominus respondetur nullatenus excusari. Nam vt habet glo. can. leg. 16. q. 1. nemo ex suo delicto facit conditionem suam meliorem. Et ideo isti tenentur ad ea quæ sunt oneris: licet illis priuentur quæ sunt honoris. Debet tamen excommunicatus solitariè officium soluere, quia non potest se publicis officiis ingerere. Tamen si nisi sit nominatim excommunicatus, aut manifestus clericorum percussor, non tenetur aliis, vt alias diximus ipsum euitare: sed potest quisque cum illo orare. Irregularis verò & degradatus qui excommunicatione non est irretitus in choro etiā potest cum aliis officiū soluere: quoniam solum impediuntur ab administratione sacramentorū, & excusatione ecclesiasticæ iurisdictionis, & à susceptione ordinū. Post hæc autē, quod omnium maximum dubium ingerit, est de religiosis, qui nondum maiores ordines susceperunt. Maximum inquam dubium: non quòd non sit omnium opinio, vt ait Syluest. loco citato, & Panor. & omnes iurisperiti: & D. Antoninus 3. par. tit. 13. cap. 4. Neque est qui contrarium asserere audeat: neque ego auderem. Sed dubium est de iure, aut ratione. Nam cum neutrum superiorum capitum: nempe neque ordo sacer, neque beneficium illos cogat, nulla apparet fieri reliqua obligationis ratio. Quapropter Caiet. in sua Summa, verb. hora: Certe inquit nisi consuetudo illos obliget (de qua nihil scio) non tenentur ex professione. Hactenus ille. Quòd enim aiunt teneri ratione voti ex c. licet. de voto. non satis habet cogendi vim. Illic enim solum habetur quòd si quis quid vult, teneatur illud soluere: religiosi autem tria tantum suscipiunt essentialia vota: & pollicentur viuere secundum suas constitutiones. Vnde Hieronimus ad Heliodorum: & refertur. 16. q. 1. Alia est inquit causa monachi, alia clericici: illi de altario viuunt &c. Et ad rusticum monachum: Sic viue in monasterio vt clericus esse merearis: cum in clericum te populus elegit, age ea quæ sunt clericici. Hoc ergo differt religiosorum ordo à clericali quòd clerici deputantur ecclesiarum seruitio: religiosi verò non nisi cōtemplationi. Cui quidem discrimini applaudit D. Thom. 2. 2. q. vlt. art. 8. ad secundum. Secunda verò ratio quæ omnibus est celeberrima: videlicet quòd viuunt ex elemosynis, quæ propter diuinum cultum ipsis à plebe erogantur, nihilo maius habere videtur vigoris pondus. Decimæ nanq; sunt propria merces seruentium ecclesiis: reliquæ verò elemosynæ non habent illud onus annexum: atqui rari sunt Conuentus ex decimis viuentes. Præterquam quòd tales decimæ poterunt illis, sicut reliquis pauperum hospitalibus absque tali onere adiudicari. Et qui absq; decimis viuunt, licet elemosynas percipiant erogantur illis, tamen sicut cæteris pauperibus. Ei esto pro benefactoribus orare teneantur, non tamen ideo canonicum persoluere officium. Quòd autem mihi argumentum occurrit, omnium molestissimum est. Si religiosus choro deputatus, qui tamen non est in sacris, teneatur ad officium, non posset absque Papæ dispensatione illo onere eximi: & tamen si in eadem religione fiat laicus, quos nos Conuersos vocamus, non tenebitur amplius ad officium canonicum: illa autem mutatio nulla indiget Papæ dispensatione, sed per solum prælati assensum fieri potest. Mirabile ergo cuiuspiam forte apparebit quòd solus prælatus, possit monachum liberare ab officio persolueno, ad quòd tenebatur. Nam si dicas pariter qui beneficium habet, teneri à qua tamen obligatione si illud relinquat, liberatur, nullam præ se fers rei nostræ similitudinem, nam illa obligatio tantum erat propter mercedem: obligatio vero monachi debet esse ratione status quem relinquere nequit. Quare qui ex choro subductus sit conuersus, statum religionis non mutat. Si ergo conuersus non tenetur, apparet quòd neq; ille qui deputatus est choro, nisi sit in sacris. Et simile argumentum, immo validius sit de sanctimonialibus, quæ ex choro distractæ fiunt laicæ. Quòd si nos vicissim redarguas, saltē eiusmodi religiosos teneri vinculo suæ regulæ, de hoc non cōtendimus. Obligabuntur enim tunc saltem in ordine nostro, non ad culpam, sed ad pœnam: vt de religiosis laicis illico disturi sumus. Quæstio autem est de præcepto quale est in subdiaconibus & supra. His vero non obstantibus, etsi negari nequeat, si vim tantum rationis consulas, per multum mouere haud tamen negandum est celeberrimam, eandemque laudabilem consuetudinem, vno antiquorū patrum consensu approbatam: vim habere præcepti videlicet vt nullus religiosorum, qui choro dedicati sint ab eiusmodi obligatione soluendi diuinum officij excipiantur. Immo vero neque nuda hic confitenda est consuetudo, verum & lex etiā est agnoscenda. Arguitur ergo in cōfirmationem præsentis sententiæ. Vniuersi & singuli monachorum conuentus cuiuscunque spiritualis ordinis qui sub ratione solenis voti ab ecclesia sunt approbati tenentur in communi diuinum officium celebrare: ergo quo quot eadem numeri additi sunt quoties choro defuerint, tenentur idē officij pendere quòd illic publicè canerent. Antecedens profecto nemo posset, neq; vllus auderet negare; nam vbi ecclesia religiones secundum euangelium instituit, eas videlicet quas rei spiritalis gratia admittit eandem

Dubium de religiosis. Syluest. Panor. Antonin. Ratio prima inefficax ad eligendum religiosi vt teneantur diuinum officij persolueri. Hierony. S. Tho. Secunda ratio etiam inefficax.

Argumentum.

Solutio positæ conclusio. Suadetur proxima assertio.

eandem diuinis laudibus mancipauit: quippe cum illud sit præcipuum contemplationis munus: atque adeo, si vbi fieri potest, præfecti negligentia tale officium in communi non fieret. citra dubium morali illi esset crimen. Loquor, de religionibus antiquis, nam si alius religionis modus citra huiusmodi obligationem admittatur, certè vix nomen religionis meretur: quippe quæ maximo splendore religionis careat. Consequentiam verò argumenti fortasse quis neget, cogitans sat esse eos qui sunt in sacris tale officium soluere: reliquos verò dum affuerint choro. Attamen consequentia inde maximam habet probabilitatem quòd tota religio eidem muneri mancipata est, atque adeo sicut clericus ratione ordinis, ita & religiosus choro mancipatus, ratione religionis ad officij tenetur. Quare S. Tho. loco nuper citato. 2. 2. q. vlt. in sol. ad secundum, quidquid Caieta. autemet, solos laicos monachos excipit ab officio clericorum. Quòd si hoc de viris religiosis verum habeat, idem est & de sanctimonialibus censendum nempe quòd teneantur in communi, vbi fieri potest, ad officium diuinum sim minus priuatim. Quocirca ad primum argumentum respondetur, quòd etsi monachorum status sit contemplationi addictus, contemplatio tamen in officio diuino persoluendo potissimum consistit. Saltem ille potissimus est contemplationis effectus. Ad aliud verò argumentum: quòd fateor esse difficile: respondetur quòd ea ratione qua quis est choro deputatus, obligatur statas horas persoluere sed quomodocunq; inde amoueat, ab eodem sit vinculo liber. Hanc enim liberandi facultatem apostolica sedes in institutione religionum earum præfectis indulgit. Et quando ratione satis dissolui nequirent, nihilominus præualere deberet, tum consuetudo quæ vniuersis religionum patribus vim censetur habere præcepti, tum etiam quòd hac facta licentia vt religiosi ac potissimum sanctimoniales ad diuinum officium non tenerentur, nullum eis fieret reliquum exercitium spirituale, quo tempus pro ratione sui instituti expenderent. Et re vera de me fateor nescio quid erroris præsentiscere dum mihi cogitatio animarū subit negandi tam illustrem consuetudinem vim habere præcepti. Eos autem qui nondum professi sunt quamuis Petrus de Palud. loco citato in 4. dist. 15. q. 5. duplici capite eisdem obligari censet, videlicet & quòd elemosynis sustententur, & quòd priuilegiis religiosorum gaudeant, vt patet de sent. excommu. lib. 6. c. religioso. tamen cum hæc assertio nullo iure fundetur, vt probè ait Syluest. loco citato, non est cur recipiatur. Enimvero cum nec religionis habeant statum, neque clericalē, nulla superstes sit causa illos obligandi. Similiter & de religiosorum laicis August. de Anchona, quem D. Anton. 3. parti. tit. 13. c. 4. citat & sequi videtur, censet: videlicet quòd sub reatu mortalis delicti teneantur ad diuinum officium sibi præscriptum. Melius tamen rem alij coniciunt, quorum sententiam Syluest. illic amplectitur nempe quòd non teneantur: quandoquidem non sunt diuino officio dedicati. Quapropter quòd præfecti religionis illi laicorum ordini orandum iniunxerint, non aliam vim habebit præcepti, quam quæ in tali religione exprimitur. Quare in nostro ordine illud vinculum non obligauit ad culpam nisi vbi contemptus irreperit, sed ad pœnam pro arbitrio prælati

Ad primum igitur capitale argumentum respondetur quòd vtunque dispersita sint alia clericorum officia, vniuersis tamen commune est horarum a canonicarum pensum. Et pariter respondetur ad secundum quòd quaecunque quis possideat sacerdotium sub titulo clericali, etiam præstimoniale tenetur ad officium persolueno: vt circa secundam conclusionem monstratum est. Et de religiosis non professis declaratum est quòd non teneantur. Ad tertium deniq; in quo de dispensatione super hoc vinculo interrogabatur, Respondetur obligationem hanc partim esse de iure diuino, partim de iure positiuo. Nam in genere quòd omnes clerici sacris initiati ad aliquod officium diuinum persolueno teneantur, ius diuinum est, super quo Papa dispensare non potest. Quòd autem hoc aut illud dicatur, ius est positiuum ecclesiasticum, vt statim art. proximo patebit, super quo adeo Papa, ratione id legitima exigente, dispensare potest.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ordo & modus sit aliquis persolueno diuino officio necessarius.

POSTQVAM vsus est quinquam sint illi qui diuinum dicere officium tenentur, sequitur de aliis tribus circumstantiis: nempe quid, quando, vbi: nam de modo articulus subsecutus quens adhibendus est. Et quòd quantum ad substantiam nullum sit officium determinatum, arguitur: nam, vt habetur can. in die. de consecratio. distinctio. 5. diuersæ ecclesiæ & religiones diuersa canunt. Et cano. placuit. distinctio. 12. prohibetur monasteriorum consuetudines cum secularium ecclesiis commisceri, nil ergo certi statutum est omnibus necessario canendum. Secundo: Nec tempora sunt necessaria: quia ordo non est de essentia, vt ferè vsus habet clericorum, & cano. præbyter. de celebrati. Missarum. insinuat, præcipiens vt ruralis sacerdos post matutinum officium pensum statim aliarum horarum persoluat, antequam infirmos visitet & in rus exeat. non ergo temporalis horarum ordo necessarius est. Immo neque circumstantia loci, quia vbiunq; quis officium soluat etiam extra ecclesiam, implet præceptum. In contrarium tamen faciunt canones, de his, & placuit. 12. distinctio. vbi præcipitur vt idem ordo persoluetur secundum metropolitanam ecclesiam ab omnibus teneatur. & in d. cap. Dolentes. præcipitur deuotio & attentio.

Quinque proposuimus in superiori articulo de horis canonicis disputanda, nempe qui teneantur, ad quid, quando, vbi, & quomodo. Vnde cum primum illic fuerit expeditum, & quintum singulare articulum exigat, superest vt ad præsentem quæstionem secundum aliorum numerum tribus conclusionibus respondeamus. Prima ad orationum substantiam spectans est. Ea quæ horis canonicis

nonicis canēda recitandaue statuta sunt, nō eadem prorsus in omnibus ecclesiis & religionibus existunt. Radix conclusionis est illa quam arti. proximo tetigimus: videlicet quod etsi pensio officij diuini iure diuino ac naturali præcipiatur, tamen quōd hæc aut illa dicatur, ius pontificiū est: quæ ideo pro diuersis anni temporibus, pro diuersisq; prouinciis & hominum ingenii variatur. Vnde can. in die. de consec. distinct. 5. ait Gregorius VII. in tempore paschali tres tantum psalmos totidemque lectiones cantari. Cuius causa intelligenda est duplex aut triplex: scilicet ad recreandos animos à quadragesimali labore; & ad significandum tum dies quibus Christus in sepulchro remansit: tum etiam Resurrectionis lætitiā. Aliis verò festis nouem psalmi cum eodem lectionū numero, in profestis autem factis sunt lectiones tres. At monachi nigri duodecim psalmos canūt, & alij octodecim: sed alij toto anni circulo tribus contenti sunt psalmis. Quod, vt illic ait Papa, nō ex regula sanctorum patrum, sed ex fastidio & negligentia comprobantur facere. Vnde ca. nouit. dist. 12. idem Pontifex Augustinū Anglorum admonet vt ex multis ecclesiis colligere ea satagat quibus ecclesiā illam nouā salubrius instituat. At verò etsi ecclesiæ non nihil variant: nihilominus lex illa seruanda est quæ eadem distinctione, cano. de his. & can. placuit. constituitur: nempe vt vnus sit psallendi modus secundum morē ecclesiæ metropolitanæ: atque in religionibus secundum suam cuiusque statuta. Et quamuis nonnullorum opinio sit vt possit quisque sequi vsum ecclesiæ Romanæ, non facile crediderim id singulis personis sine auctoritate Pontificis esse liberum: nam qđ in cap. nouit. citato admonetur August. Angelorum vt consuetudinem ecclesiæ Romanæ consulat id intelligitur ad faciendas leges illius nouæ ecclesiæ: non autem vt eandem quisque licentiā priuatim accipiat. Quare licet non prorsus contradicere auisim Caier. sententiæ, in quibus in sua Summa non esse reatum mortale solui officium de sanctis, die qua deberet de feria: neque solui iuxta ritū Romanæ ecclesiæ dum deberet iuxta monachale institutū: haud tamen culpa omnino caret: nec tam laxè remittendæ sunt in re eiusmodi habent. Immo debent Antistites & religionum præfecti omnino eiusmodi ausus cohibere: videlicet ne vllus clericorum aut religiosorum aliter priuatim officium pendat quàm in choro faceret. Illud namque directorij documentum, quod qui ad titulū patrimonij ordinatus est, potest quod libuerit officium diuinū soluere, nullum habet iuris fundm. Obligatio enim orandi non nascitur solum ex beneficio: sed ex clericatu. & ideo tenetur quisque & in hoc quoque matrici ecclesiæ suæ esse subiectus, nisi dē in alia ecclesia sacerdotiū obtinuerit, nā tunc illius more canere, atque adeo orare debet. Et si in pluribus ecclesiis habeat beneficium, illam debet sequi cui magis tenetur seruire. Fateor equidem prolixitatem nimiam psalmodi, molestissimamque precatonum inculcationem aliquarum ecclesiarum subditos sæpē numerō ab officio illo pacto soluendo absterere atque aded in causa esse vt compendiosius Breuiarium exquirit. Hoc enim vt libr. 1. dicebamus cum primis latores legum animo prospicere debent, ne illas leges ferāt quas temporis longinquitas propter ipsarum intolerantiam corrodāt. Putat enim homines magis pij quā prudentes bene rei consulere si psalmos ad psalmos, orationesque ad orationes lege accumulēt: cum tamen occasionem potius offerant, vt breuius eiusmodi orandi instituta pereant. fuit olim sanctissime institutum vt creberrimè de tempore penderetur officium: qua ratione totū Psalterium hebdomadatim recurrebat. Auēta tamen postmodum sunt tot viuorum ac mortuorum suffragia preces, ac litanie, vt itum iam fuerit ad breuissima sanctorum festa excogitanda, aded vt neque in Quadragesima vel tribus diebus officium de sanctissimo tempore celebretur: quod profectō, præsertim inter religiosos, neque ratione studij decorum est. In ordine autem nostro sic consultum semper fuit mediocritati, vt officium nobis tēporis vsu sit frequentissimum. Per hæc si vera sunt perpendere ea quisque potest, quæ de nuperrimo Breuiario Romano lib. 1. adnotare cepimus. Primum quod finis orandi non est psalmos addiscere aut sacrarum scripturarum studium, vt illis haberetur sed laudes Deo dicere, precesque fundere. Quare non sunt responsoria, antiphonæque & hymni, atque alia cantiones aspernanda, quæ non solum tam longa sanctorum patrum series: tanta cum meditatione & consultatione pro singulorum temporum rationibus constituit, verū & angelicus chorus cælitus atulit. Enimvero sit, vt eodē loco dicebamus, ciuili legis antiquas tantum sit honoris digna, vt nisi urgentissima necessitate sit mutada, multo id minus permitti debet in sacrorum legib. & institutis quibus populus ab antiquo imbutus est. Sed aiunt, Breuiarium illud non esse excogitatum, vt publicitatis in ecclesiis cantetur, sed vt priuatim quisque horarum pensum soluat. Hoc autem obtendiculum multorum profectō est incommodorum causa. Primum enim cum clericorū cætus ex omnib. constet, si singuli temel illo orandi modo assueuerint, facile eum admittent in publicum. Quod iam in aliqua ecclesia Hispaniæ intentatū est. Quod Tridenti. in concilio nō sine mœrore & scandalo fuit auditum. nam cum populus in quadragesima & sancta hebdomada consueta officia non audiret, non potuit nō vehemēti tristitia & scandalo perturbari. Et quando hoc existeret periculum, vsq; iam aded non canonicis ecclesiarum vsu receptum est domi per illud Breuiariū horas pendere. vt in choro mutui sedeant, & vtinam tam attentī q̄ seculares. Haud enim animaduertunt stipendia, non vt assistant, & duntaxat sint numerus: sed re vera vt psallant eis esse constituta. Nam beneficium, vt ait lex, non datur nisi propter officium. Immo verò eō res peruenit vt canere dedignentur, putentq; suæ maiestati derogari: sed capellani inferioris classis id cōmittunt. Vide q̄ sint sui officij immemores: ego ipse ab eorum quibuspiam rogatus sum vtrū debito soluendi horas satisfaciant si domi eas non soluant, sed in choro cantando. Quod profectō audiens, hinc rifi, inde mœstitia afficiebat. Perspice ergo quanta sit habenda cura vt nemo aliter priuatim diuinum officium soluat, quàm in choro soluitur. Præterquam q̄ tres tantum psalmos canere, quod illud habet

Grego. 7.

Lex canonica de psallendis horis.

Non est liberū singulis personis sequi vsum Romanum in recitandis horis absque superioris auctoritate.

Directorij documentū nullum habet iuris fundamentum.

Censura Breuiarii Romani.

Obtendiculum.

R. fellitur proximum suffragiū.

habet Breuiarium, vt can. in die. supra citato ait Gregorius, ex negligentia nascitur & fastidio diuini officij, contraq; sanctissimum antiquissimūq; ecclesiæ morem trium nocturnorū quem i. arti. commostrauimus. Nunc ergo maximè temporis quando hæretici sanctissimum orandi institutum ab ecclesia deturbare contendūt, omni cura & vigilantia esset asserendum, & si qua parte claudicat instaurandum. Adde quōd neq; psalmi, vt sunt in eodem breuiario per ferias distributi, congruere festiuitatibus satis possunt, quæ in eadem feriis incidere assolent, sunt verbi gratia feria sexta tres illi consignati, Deus Deus meus respice in me. Et saluum me fac. Deus quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam, & in te Domine speraui, designati, vt pote qui celebritati passionis accommodantur, quando ergo in eandem feriam festum incidit, aut natiuitatis domini, aut assumptionis beatæ Virginis, aut aliud quod iocunde celebrandum est, quomodo iidem psalmi accommodabuntur? Item ad cōpletorium vbi certas nocturnas præces contra dæmonum insidias ecclesia semper cecinit, nihil opus erat singulis feriis psalmos commutare. Haud enim tanti refert totum psalterium hebdomadatim perlegere, quàm orationes temporibus & necessitatibus ecclesiæ adaptare. Hæc dixi non quod in cœlum, hoc est in Apostolicā sedem cui summus honor semper deferendus est, os ponere cogitauerim, sed vt alios Antistites inferioris classis admonerim ne pergant in suis ecclesiis nouis horarum ritibus clerum conturbare. De officio beatæ Virginis controuertitur itidem inter Doctores, vtrum etiam sit in præcepto eō quod hac de re nullum extat ius, sed sola consuetudo. Immo verò si historiam consulas, res non est antiqua, sed fortè à trecentis hinc annis. Nā ante Bernardi tempora & religionum Mendicantium institutionem non increbuerat tanta virginis deuotio. Quocirca si coniecturis agere licet, hæc consuetudo non cœpit tãquam vim habens præcepti: aliis alicubi legeretur: sed ex pietate & deuotione, qua sanctissima Virgo dignissima erat. Atque huius nonnullum iudicium est, quod in institutione nostri ordinis iustum est vt surgēt fratres, illic in Dormitorio officium Virginis nocturnum recitando soluant: quod si præceptum esset ecclesiasticum, in choro iuberetur solui. At verò decursu temporis consuetudo aded inualuit, vt nullus doctorum aut sanctorum patrum negare audeat vim habere præcepti. Quare neque debuit omnino ab ecclesiastico more abigi: quamuis Breuiarium illud citatum, eiusmodi vinculum dissoluerit. Iam enim clerus aded sacerdotia ecclesiastica quasi seculari sibi iure possident: videlicet quia vel successores à prædecessoribus hæreditant, vel propria solertia & pecuniæ dispendio conquiritur vt vix arbitrentur ad officium teneri: sed illud cunctis alijs negotijs posthabentes, in dies procurent leuius reddere. De officio autem mortuorum idem est censendum: quamuis mos iste, vt D. Thom. quolib. 6. art. 8. insinuat, potius introductus est ratione præbendarum quas clerici possident, quàm ratione meri ordinis. Ad officium namque animarum post die festi omnium sanctorū manifestū est omnes clericos in sacris teneri, cum sit illius diei proprium: sed ad aliud officium quod secundum diuersarum ecclesiarum consuetudines diuersimodè aut dietim aut hebdomadatim soluitur, apparet non teneri, nisi eos qui ex decimis viuunt: puta beneficiatos vt illic censere S. Thom. videtur etiam illos qui in scholis existunt: nam retribuitur pro bonis, quæ mortui ecclesijs reliquerunt. Et ided in religionibus tenentur singuli clerici secundum sua statuta, vt reor, sub pœna peccati mortalis illud exoluere. Seculares autem clerici, qui nullum ecclesiasticum habent beneficium, nō est ita constans ad eiusmodi onus lege cogi: tamen cum iam sint sacris mancipati, videantur more teneri ecclesiæ, cui subduntur. De Litanis demum, quæ in profestis diebus nocturno officio adhibentur, bene arbitror censere, qui aiunt eiusmodi consuetudinem nō habere vim præcepti. Non enim habent formam vt sint pars diuini officij, sed sunt precatones quædam ad sanctos adhibita, qui solum munus Deo offerunt. Et fortè ortū habuerunt inter religiosos propter satisfactoria flagella, quibus tunc vapulabant. Quare iam nunc in ordine nostro sancitum est, vt chorus duntaxat Litanias dicat, qui autem priuatim orant, ab illis dicendis sint absoluti. Sequitur de tempore & ordine horarum. Secunda conclusio: Quamuis in communi aded sit necessarium, officium statis per ecclesiam horis persolui, vt eius ommissio culpa sit mortalis: tamen priuatim tempora & ordinem mutare licet culpa nonnulla esse possit, non tamen mortalis. Prima conclusionis pars inde constat, quod vt articulo primo monstratum est, sanctissimis rationibus ecclesia horas publicis dicendis laudibus statuit: & præsertim vt sciret populus, quo tempore ad ecclesiam confluere deberet. Qua propter si ordo ille intermitteretur, per grauem offensam ecclesia pateretur: ex grauitate autem obiecti æstimatur culpæ magnitudo: esset ergo mortalis. Vnde Clementi. primo de celebratione Missarum. Graui inquit concilium, turbatione mouemur, quod nonnullorum rectorum negligentia, &c. Quo fit, vt eiusmodi delictum præfectis esset impingendum: atque illis, quibus cura publica incumbit, vt officium diuinum in communi fiat. Vnde ad significandum, quantum ad hoc referat subdit concilium: Sancimus, vt illi ad quos id pertinet &c. Eo infra, vt cathedralibus regularibus ac collegialibus ecclesijs horis debitis deuotè psallatur. Secunda verò pars conclusionis probatur. Nam quod à priuatis personis tempus & ordo mutetur, cum in conspectu populi nō fiat, non præ se tantum fert absurditatis vt lethalem obducatur maculam: immo verò licet cum sine causa sit, leui saltem culpa non careat: tamen aliquando nullā prorsus affert. Qui enim, inquit, absque vlla causa horam constitutam prætermittit, absque dubio saltem venialiter peccat: Nam quod sæpē & sæpius inculcare non vereor, cum hoc sit proprium clericis munus, illud debet cunctis alijs negotijs ante ferre: nempe vt quando in choro canitur, ipse officium soluat, vt cum alijs orare censeatur: eō vel maximè quod si semel horam legitimam prætermittas, periculum imminet, vt vsque ad noctem tem prolates, & tunc potius murmurando quàm orando debitum indignè soluas: quod foedū est.

Additio anterioris.

De officio beatæ Virginis controuersia.

Officium beatæ Virginis sub præcepto debetur.

De officio mortuorū. D. Thom.

De litanis nocturno officio adhibitis.

Secunda conclusio. Probatio prioris partis conclusio.

Suadet altera conclusio pars.

Quare ut notatur in cap. præbyter. de celebratione Missarum, fatius illi est qui impedimentum timet, horas præponere, quam postponere. Igitur cum apud aliquem Summistam legeris horarum ordinem non esse in præcepto, duobus moderaminibus illud attempera scilicet quantum ad eos, qui priuatim orant. Et rursus quod illos sub mortali reatu non obligat. Attamen qui vel ex culpa vel absque illa horam, exempli gratia, primam aut tertiam, immo etiam nocturnum officium dicere quando debuit, omiserit, si postea occurrit tempus quo potest choro interesse consultius est ut ibi posteriores prius persoluat, & postea priuatim priores, quam si ut ordinem seruet choro absit. De ordine præterea missæ inter alias horas meminit Verueensis, quem Syluest. refert, verb. Missa. §. 6. qui ait eum qui ante nocturnum officium, puta matutinos Psalmos & laudes, Missam celebrat, mortaliter peccare: quod idem Syluester ait omnes Summistas tenere. Et Anton. tertia part. tituli 13. cap. 4. citat in eandem sententiam Hostiensis & alios quibus non refragatur. Hoc autem absque illo iure & rationis falcimento dictum est: Nec consuetudo censenda illo pacto est tale præceptum nuocere: nam sacrificium Missæ non connumeratur inter canonicas horas: cum tantum sint septem: sed per se antiquitatis sua habebant stata tempora, saltem Missa solemnis, quam maiorem appellant, scilicet diebus festis post tertiam, de consecratione. dist. 1. canon. nocte. & in profectis post sextam, ut illic canon. solent, & in diebus ieiunij post nouam. De priuatis autem nihil est cautum, præterquam quod nisi ex priuilegio, neque post meridiem celebratur, neque ante lucem, excepta nocte Natalis Domini. Si ergo soluere nocturnum officium sexta aut noua hora diei non est mortale nescio unde inferatur, quod celebrare prius Missam sit mortale: quandoquidem distincta sint officia, neque vnum habeat necessarium ordinem ad alterum. Forsan ob consuetudinem, venialis esset culpa, vbi fieri posset commode, si non prius nocturnum soluere officium: nam ob causam aliquam ordinem anteuerrere, nulla est culpa, utpote si illi qui nondum matutinas dixit, causa incumbit celebrandi: quia vel prælatus præceperit, vel aliquis elemosynam offert ut statim dicam. Immo verò si quis propter morbum aliquem legitimam haberet excusationem soluendi officium diuinum, non video cur non posset sacrum Missæ facere. quamuis neque dixerit neque dicturus esset cæteras horas. De prima autem nullus restat scrupulus. Qui enim in conuentu aurora missam &

reliquas ante primam dicere iubentur, melius facient post missæ celebrationem interesse choro ad primam quam illam ante missam soluere: nisi eos obligare velis ut bis eandem dicant: quod esset ridiculum. Igitur ordo legitimus est, ut diuinum officium suis horis persoluas: priuatam verò Missam, quando fuerit expediens: quamuis decorum est ut si post primam celebraueris, illam prius soluas. Post hæc de loco vbi horæ dicendæ sunt, tertia conclusio superioris fere instar constituitur. Horæ quidem in communi & solenniter in ecclesia sunt de præcepto celebrandæ: priuatim verò vbiq; diei posunt. Prima pars similiter ut superior nota est, nam templa in hoc extructa destinataque sunt ut illic horæ celebrentur, sicuti & Missarum solennia. Quare in Clementina trauit. de celebratione missæ. in ecclesiis iubentur horæ psalli. Nihil tamen obstat quod minus in aulis principum eadem cantantur officia, atque alibi ex priuilegio: quauis Missa profectò non deberet domi permitti. De hoc autem aliàs. Priuatim verò nulla est culpa, vbiuis dummodo locus non sit adeo indecens, horas perdere. Quamuis Innocentius & Hostien. quos Syluest. verb. hora. §. 3. refert, censeant beneficiatum clericum teneri singulis diebus horas dicere vel audire in ecclesia, nisi iusto impedimento excusetur: aliàs si in camera dicat, debitum, inquit, non reddet. Sed re vera vique adeò hoc est rigidum, ut non sit tenendum. Veruntamen ea tenet Innocentij sententia verum habet, quod qui stipendio ecclesiastico fruitur, quod propter officium ei suppeditatur, non debet causas absentia excogitare & fingere, ut ecclesiam suo seruitio defraudet, ad quod tenetur, cuius alimentis viuit. Alioqui iniustitiam committere, immò tam aperte hac parte posset esse iniustus, ut ad restitutionem teneretur.

Nihilominus tamen etiam illi qui priuatim diuinum officium canonicè soluunt, curare debent ut si nõ in ecclesia, saltem domi oratorium habeant pro sua facultate destinatum, vbi attentè & deuotè tam egregium religionis officium Deo valeant exhibere. Nam illud in foro aut in vicis more aliorum negotiorum secularium præstare, præterquam quod attentioni impedimentum obiicitur non habet illam honestatem, quam res pro sua dignitate deposcit. Adde, quòd locis indecentibus, ut vbi profana fiunt, & inter compositandum, & dum naturæ ceditur, esse non potest absque culpa. Quare multò est congruentius, tempus orandi differre, quam illis locis aut temporibus orare.

Argumenta igitur initio quæstionis obiecta, soluta rsstant.

ARTICVLVS V.

Utrum ad soluendum canonicè diuinum officium requiratur attentio.

Primam argumentum

VINTVM deniq; circa orationem meditandum est orandi modus: qui in deuotione attentioneq; adhibenda positus est. Arguitur ergo, quòd huiusmodi attentio sit per totum officium necessaria. Oportet enim, ait redemptor Ioannis 4. cum Deus spiritus sit ut ij qui adorant eum, in spiritu & veritate id faciant: quare oratio dicitur ascensus intellectus in Deum, vbi autem non est attentio, neq; spiritus adest quo in Deum conscendi possit: ergo illa est semper necessaria. Secundò arguitur: Orationi, quippe quæ actus religionis existit, necessarium est ut omni careat peccati macula; qui autem absque attentione Deum aliquid oraret, potius.

Secundum

potius eum deridere apparetur quam honorare. Cuius exemplum Basilius in libro de vita perfecta. c. 2. à principe humano depromit. Attentione enim, inquit, oranti in primis opus est: nam si ante principem consistas negligentius te habendo, minimè audiendo, minimè respondendo, minimè que aspiciendo: sed alio versum oculos flectendo, non solum non placabis, sed ad iracundiam eundem prouocabis. Quanto magis ante Deum, qui tuam conscientiam intus & in cute nouit, & qui si quid vacillas, statim deprehendit. Tertio, & eidem consonat præceptum Innocentij. c. Dolentes. de celeb. Missar. vbi districte præcipit in virtute obedientia, ut diuinum officium quantum nobis Deus dederit studiose celebremus pariter & deuotè. In contrarium tamen est, quòd id quod in hominis potestate situm non est, neutiquam nobis ad culpam imputatur. Tenere autem fixam mentem, ut non diuagetur, non semper nobis est possibile: immo propterea Dauid lamentatus aiebat, Cor meum derelinquit me.

Potissima orationis consideratio est de deuotione & attentione, quæ illi partim necessaria, partim verò maximum ornamentum est. Et ut res pretiosissima, ita tum difficillima, tum subinde rarissima. Ea enim natura est omnium rerum quæ excellentissimæ sunt. Formauimus autem articulum de attentione orationis in genere, eo tenore, quo eum D. Tho. tractauit. 2. 2. q. 83. cuius est arti. 13. ut inde ad attentionem horis canonicis necessariam descendamus. Vnde quòd eius mentem præmittamus, ait bisarie aliquid esse necessarium, ut 5. Metaphysic. Philosoph. auctor est. Vno modo, per quod melius & decentius peruenitur ad finem, sicut equus ad peragendum iter. Atque altero simpliciter ut pote sine quo res suum finem attingere nequit, veluti cibus ad vitam. Pari modo attentionis necessitas duobus modis existimatur. Vno & tam diu perseuerat quandiu oratio durat, atque altero ut cum quis ad orandum se accommodat, attendat quid facere aggreditur. His præhabitis ad quæstionem septem conclusionibus respondetur, quinque ad genus orationis vniuersim spectantibus duabus ad horas canonicas propriè attinentibus. Prima attentio priori modo, hoc est per totam orationem necessaria est ei, si necessarium, priori etiam ratione vsurpetur. Est enim splendidissimum orationis ornamentum & decus singulis verbis attendere, quis, quid, cum quo loquaris. Si autem posteriori modo hoc est simpliciter necessitatis nomen accipias, tunc in oratione trinus est considerandus effectus. Primus, ut actus sit moraliter bonus si extra gratiam fiat, idemque meritorius, si ex gratia procedat. Et de hoc statuitur secunda conclusio. Ut actus sit moraliter bonus, atque adeò meritum apud Deum, non est simpliciter necessarium ut attentio toti orationi assistat, sed satis est, ut qui oraturus accedit, animaduertat, quid operis incepter, tunc enim vis illius attentionis virtute per totum durat, ut faciat illum actum esse humanum. Secundus orationis effectus est impetratio. Et de hoc similis constituitur tertia conclusio. Neque ad istum effectum simpliciter necessaria est attentio quæ totam orationem comitetur immo si quis initio attendat quid petat impetrare poterit. Tertius denique effectus orationis est, idemque præcipuus spiritualis quædam mentis resectio, dulcissimaque recreatio, quæ ab eloquio cum Deo inito instillat. Et de hoc abhibetur quarta conclusio: Ad huiusmodi effectum assequendum necessaria simpliciter est attentio quæ sit totius orationis indiuiduus comes. Est enim attentio huiusce effectus causa coæua. quæ per quòd cum illa prima cessat, effectus quoque euanescit. Et ratio est, quòd huiusmodi mentis resectio non in habitu, sed in actu spiritualis vitæ consistit: Quare nisi attentione præsentis extare nequit: Vnde Paul. 1. ad Corint. 14. Si orem lingua (scilicet sola) mens mea sine fructu est. Quinta conclusio attentionis explicatoria est. Triplex est attentio, quæ vocali orationi adhiberi potest. Prima vt quisque ad verba duntaxat attendat ne prolatione erret. Secunda qua attenditur ad verborum sensa. Tertia qua attenditur ad finem orationis, scilicet ad Deum & ad rem, pro qua oratur: quæ quidem est maxime necessaria. Et hanc et possunt habere idiotæ: immo verò & docti sic per hanc Deo possunt mente affigi ut aliarum obliuiscantur. Hæc D. Thom. quæ generalia sunt omni vocali attentioni, scilicet tam spontaneæ populi, quam clericorum canonicæ. Quòd autem antequam ad eam quæ horis canonicis necessaria est descendamus, ista explicatius euoluatur, notandum quod attentionis quæstio in vocali oratione locum habet: nam in mentali, cum ipsa eadem attentio sit ipsissima oratio: vanum est quætere vtrum illic requiratur attentio. Est enim repugnantia, mente orare & non attendere: nam cum primum diuagari mens incipit, orare desinit. Immo ob id mentalis oratio sæpenumero optatior est, quòd cum mens ad verba non effunditur, diuinis hauriendis mysteriis liberius vacat. Quare sola vocalis oratio est, quæ attentione carere potest: nimirum dum aliorum cogitatione diffuente, lingua dat sine mente sonum.

Secundò notandum, quod attentio & deuotio, præsertim vt vulgus nomen deuotionis vsurpat, res sunt diuersæ. Vulgus namque deuotionem eam esse putat, quam in 4. conclusione diximus mentis esse refectionem & recreationem: cum tamè latine aliud auribus infonet. Deuouere namque est aliquid sanctè promittere. Vnde deuotio (vt 2. 2. q. 82. ait S. Tho.) est quædam animi in alterius obsequium propensio, & applicatio: nempe dum quis paratissimus est & præoptissimus, Deo vel diuo obsequi. sic enim dicitur quispiam sacrosanctæ virgini deuotus. Immo cum morti se quisque pro re aliqua destinauit, dicitur animam deuouisse. Attendere verò, nihil aliud sonat, quam mentem habere presentem ad id quod dicitur, nepe vt quod lingua foris personat mens simul intus concipiendo loquatur & quod ait August. hoc versetur in corde, quod profertur in ore. Vnde illic Pau. mentem appellat verborum animam. Quæ sine anima inquit, sunt vocem dantia, siue tibia, siue cithara &c. Et enim ceu vox tubæ, ille qui sine attentione orat. Et ideo subdit inferius: Orabo spiritu, orabo & mentem diste. Distincte ergo res sunt deuotio & attentio. Stat enim aliquem destinatum habere animam ad Dei seruitium.

feruitium, qui tamen mēte dum orat non sit attentus; & fortē vice versa, tamen si deuotio suapte natura caussa sit attrētionis. Nam qui animum procurat diuinis obsequijs habere praesentem, ille & in oratione attentum eum habebit. At vero quoniam ex illa mentis praesentia & attentione distillat, vt diximus, spiritualis quaedam dulcedo, qua anima reficitur & recreatur, hanc vulgus appellat deuotionem cum tamē potius sit deuotionis attentionisq; effectus & fructus. Ex quo fit, illarū triū attentionis specierū postremam esse fructuosissimam. Prima namq; puta attentio ad verborum p-lationem infirmus est attentionis gradus: quem habere non potest nisi qui linguam nouit, ob idque clerici omnes saltem debent esse Latini: alia rectē & congruē efferte verba nequibunt. Secundus autem gradus, puta ad sensa attendere, non omnibus Latinis congruit, nisi Theologiae peritis. Tertius verō spiritualibus est familiaris, etiam si sint idiotae. Isti namque qui alia mysteria nō callent, attendunt dum orant, tum ad diuinā maiestatem, cum qua loquuntur; tum ad suam exigui tatem, qui loquuntur: & praeterea ad eorum necessitatem quaerunt. Supremus autem scopus orandi esse debet, cor & mentem quam maximē fieri queat deificare. Quocirca si possibile esset, in deitatem ipsam, satius semper foret attendere. Quod si vel in alios sanctos vel in sacram Virginem attendatur, non sic debet illic mens gradum figere, ac si vltimus esset scopus: de quo indocta plebs saepissime errat: sed debet id tanquam medium accipi, per quod ad diuinitatem, quantum Deus dedit, sapissime errat: sed debet id tanquam a sanctis sic describitur vt sit ascensus mentis non in diuos neque in alias supremas substantias, sed in Deum ipsum. Quin verō meditatio passionis Christi ceterorumque eiusdem humanitatis mysteriorum dum oratur, & si sanctum sit conciliū, haud tamē illic sistenda est mens tanquam in fine, sed tanquam medio vtendū, quod omnium supremum est ad diuinorum amorem. Cuius quidem nos meditatissimē ecclesia admonet in praefatione Natiuitatis. Per incarnati enim, inquit, verbi mysteriū, noua mentis nostrae oculis lux tuae claritatis infulsit, vt dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in inuisibilem amorem rapiamur. Ex quo fit rursus quod attendere ad id quod petis, si temporale est, quamuis quadā tenus, liceat periculo tamen non carere, ne diuinam maiestatem illuc referas. Et ideo non est illic diutius immorandum. Immo verō cū inter ea quae à Deo nobis efflagitanda sunt, sempiterna gloria, ac subinde gratia & virtutes, quibus illuc promouemur, apicem & culmen teneant: tamen neq; in istis est finis orationis cōstitnendus. Etenim, & si propterea quod Deus ipse eorum obiectum est, saluberrimum sit postulare: tamen intentionis vertex in Deum ipsum, eiusq; gloriam, qua ipse beatus existit, referendus est: videlicet, vt id ipsum quod eius conspectu frui expetimus: non tam ad nostrū bonum, quod ad amorem attrinet concupiscentiae, quam ad suum ipsius, quod amor est benivolentiae, referamus: nempe nō tam ad id quod nostra voluntas, quam ad id quod sua expleatur: qua voluit suam propriae felicitatem in nos effundere. Quamobrem in horis singulis dum inchoantur, post petitionem diuini adiutorij statim initio canitur, Gloria Patri &c. tanquam scopus quod tota referatur oratio. Hęc autē alius est loci fufius differere. Hinc ergo ad propositum reuertentes, statuimus 6. conclusionem. Attentio est in praefato, non solum clericis canonicē canentibus & orantibus, sed reatu mortali obligante: verum & suo modo secularibus, dum spontaneas fundunt preces. Vtriusq; partis ratio ex ipsa rei natura proficiscitur: nam cum orare sit actus virtutis, neq; verō cuiuslibet, sed religionis, necesse est vt fiat, quando, & vbi, ac potissimum quomodo oportet: quibus circumstantiarum ornamentis vnaquaeque virtus secundum Philosopho. vestitur: modus autē nullus est naturae orationis germanior, quam attentio. Quatenus autem ad horas canonicas res attinet, conclusio peculiariter probatur ex verbis Innocent. in concilio generali: c. dolentes, de celebr. Miss. vbi ait, Districte praecipimus in virtute obedientiae, vt diuinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis (nempe clericis) Deus dederit, studiosē celebrent, pariter & deuotē. Verba namque illa, districte in virtute obedientiae, planissime ostendunt praefati vim obligantis sub reatu mortali. Neque vllius est apparentiae eiusmodi canillatio, quod praefatum illic non fertur super modum attentē deuotēque orandi, sed super substantiam, vt diuinum officium integrē persoluatur. Nullius inquam, est apparentiae, nam cum praefatum illud iam pridem, vt dictum est, in ecclesia extitisset, nulla erat in Concilio oborta de illo quaestio: sed quia modus dicēdi sensum in praefatum ibat, curatum est sub praefato illum instaurare. Adiectio autem illa quantum eis Deus dederit, anam prima fronte offerre potest dicendi quod attentionis modus relictus fuerit orantis arbitrio. Attamen non sic se res habet: sed sensus eius est, q. nemo teneatur summam adhibere attentionem ac deuotionem: sed tamen apparere sese, modo ita tim explicando, vt per se non stet quo minus Deus deuotionem atque animi refectionem influat. Quod si aduersus huiusmodi sententiā inde arguas, quod ecclesia de actibus animi internis, vt pote quos minimē nouit, iudicare nō debet. Respondetur, quod quamuis per se, si illos seorsum spectes, sub ecclesiae iudicium non cadant, nihilominus tanquam exteriorum radicem aut circumstantiam, mandare de illis potest. Dum enim annualem confessionem indixit, subsequenter iussit vt mēte de peccatis cogites, illaq; in memoriā reuoces. Immo in Clemen. multorum, de haereticis, eos qui odio vel amore haereticos inquirunt, aut inquirere praetermittunt, excommunicatione ferit: quā non in current, nisi ex huiusmodi affectionibus delinquant. Pariter ergo praecipere potuit attentionē, quae orationis ingenio & conditioni natua est. At ne quis nimium mandati rigore perterreat, adhibe tur conclusio 7. Praefatum attentionis in officio diuino canonicē persoluēdo, duo includit: videlicet vt orandi initio quisque attendat quid agere aggreditur. Praeterea, vt talē attentionem inter orandum consultō & ex professo non interrumpat, hoc est nihil cōsultō & meditatō agat per quod animum à priori attentione distrahi deprehendat. Quin verō ad prius membrū satis est, vt virtute ali cuius

enius praecedentis intentionis & consuetudinis fiat. Vt si quis, dum signum ad horas datur, ad chorum de morte vadit aut secum priuatim faciendo id quod solet recitare inchoet, per aliud satisfacit praefato. Secundum autē membrū declarat D. Tho. ar. citato in solutione tertij. Si quis enim, inquit, ex proposito in oratione mente vagetur, hoc peccatum est, & impedit orationis fructū: Peccatum inquit est, vbi praefatum denotat. Et fructū orationis amittit puta non solum animi refectionem quam supra diximus, non durare nisi quandiu attentio durat, verum & meritū & impetrationem, quia studio dimouetur ab attentione. Et in hoc, inquit, sensu accipiendum est illud August. in regula: Psalmis & hymnis cum oratis Deum hoc versetur in corde, quod profertur in ore. Euagatio vero mentis quae fit praeter propositum orationis fructum non tollit intellige meritum & impetrationē vt supra exposuimus nam animi refectione non prouenit nisi dum ad re attendis. Vnde Basilius loco citato de vita perfecta, si debilitatus inquit, à peccato fixe nequis orare, quantuncunq; potes, teipsum cohibeas, & Deus ignoscet: eo quod non ex negligentia, sed ex fragilitate nō potes vt oportet assistere coram Deo. Hęc ille, vbi nota, quod ex negligentia crassa mentē diuagari permittere, eodem relabatur, ac si consulto id faceres. Est enim diuagatio mentis eum cogitatio à proposito auersa absq; vilo scopo oberrando discurrit. Cuiusquidem causa multiplex est. Prima quidē, quā Basilius significat, scilicet mentis debilitatio & languor, quem ex peccato originali contraximus, per quod frenū originalis iustitiae amissimus. Vt enim qui non est poplite firmus non potest fixe incedere: ita neq; mens nostra firmiter propositae meditationi adherescere. Et sicut sol dum fluctuantem aquam irradiat, non potest radios solide illic infingere, sed videntur titubare, sic se habent diuini radij in mentibus nostris. Praeterea & prauus habitus nostrorum scelerum & insolita consuetudo mundana cogitandi. Nam sicut corruptus humor corporeus quod semel fluere incipit, illuc semper ac pertinaciter decurrit: sic & lubrica nostra cogitatio. Accedit & supra hęc omnia, demonū infestatio qui nobis in oratione quā cum Deo tam familiariter cōuersamur, infestissimi sunt. Quapropter nec nobis demirandum est, quod mentē in oratione ierincere non possumus, neque tamē desperandum sed tanquam in re vt pretiosissima, ita & difficilima, omni potius diligentia eniten- dū, vt orantes, praesentes animo simus: primum diuinum fauorem contra daemones impredādo. Hac enim ratione nos instruxit ecclesia, quae canēdi exordium inde auspicatur: Domine labia mea aperies. Et Deus in adiutorium meum intende. Deinde & cogitatricem mentem aliunde, quantum in nobis est, dimouentes, ad diuina assuefaciendo. Quo autem ad rem redeamus quoties quis dedita opera mentem ab attentione non dimouet, praefatum orandi non amittit, vt autem rei perspicui tate timoratis conscientiae consulamus, nemo censendus est attentione ex profecto distrahi nisi hęc concurrant, videlicet vt dū horas, pendit alio negotio occupetur, quod suapte natura orationis attentioni aduersetur. Vt si quis, verbi gratia, tunc legat, aut scribat: aut pingat, aut id genus aliquid faciat, quod attentionem requirit. Quare si dū quis orat manus lauat, aut se induit, aut aliud quidpiam facit, quod non tantam animaduertentiam ex postulet, et si contra orationis dignitatem male faciat, & forsitan venialiter peccet, haud tamen cōtra praefatum mortaliter. Dixerim forsitan venialiter, quoniam non semper est peccatum, immo in ordine nostro praefatum nobis est vt surgentes officium Virginis dicamus: & vt antiqua indicat Dormitorij dispositio, inter induendum se fratres illud inchoabāt: videlicet vt iniqua phantasmata quae in ipsa expergefactione occurrere assoler, abigerentur. Rursus requiritur quod qui aliquid facit aut cogitat, quod ab orationis attentione extraneū est, aduertat per illud ab eadē attentione dilabi. Quare et si vltro & voluntarie alia cogitet (vt bene ait in sua summa Caiet. quousque inspiciat se distrahi, semper reputatur inaduerterter diuagari, atque adeo excusatur ab omissione praefati de attentione implētq; adeo subinde orando mandatum: tamen si diffidendum non sit: propter dignitatem orandi & propter periculum, crebro venialem culpam irrepere. Supra hęc autem adde quod non quoties per attentionis omissionem mortaliter delinquitur necessitas incurritur restituendi: vt ar. proximo dicturi sumus. Emergit autem obligatio iterum eandem horam repetēdi, quod si contra hoc postremum verbum sic arguas: Qui ecclesiam ad audiendum sacrum die festo intrat cum animo tamen mortaliter corrupto, si sacrum audiat, praefatum implet: ergo qui psalmorum substantiam profert, & si sciens & prudens vaga mente id faciat, pari ratione satisfacit debito. Negatur consequentia: quia praefatum audiendi Missam non obligat nisi taliter audire vt sit actus humanus, qualis esse potest, etiam si aliud simul adsit sinistrum propositum. Soluere autem officium diuinum obligat vt fiat attentē. Quare sublata attentione praefatum non impletur. Conuincit autem praefata argumentatio quod si quis attentē oret, quāuis id faciat adiunctam habēs vanam gloriam, immo quāuis simul habeat propositū aliud mortale, satisfacet praefato quantum ad substantiam: ita vt non teneatur officium iterare. Hęc ad pacandas conscientias dicta sint nihilominus non esse debet cōtentus sic orare: immo, vt nuperrime dicebamus, adhibenda est cura & diligentia vt attentio per totam orationē perseueret: & magis ac magis mēs reficiatur. at vero quoniam conclusionis tenore seculares etiam liberē orantes complexi sumus, suo modo adnotandum est & illos suo modo ad attentionē teneri. Primum, quia aliquando occurrit eis quod orandi praefatum: vt capit. 6. & 7. super Matthae. in illo Christi verbo, Petite & dabitur vobis. ad attentionem adnotauimus. tamen cū sit affirmatiuum non obliget pro semper, sed pro tempore & loco: quod tur. non est praesentis loci discutere. Vnde quando quis in tempus incidit eiusmodi explendi praefati, perinde ad attentionem teneri atque clericus, Quare Diuus Thomas loco proximē citato generaliter ait, ex proposito in oratione mente vagari peccatum esse. At verō dubium est, vtum dum quis libere & suapte spōte orat teneatur etiā mente attendere. Apparet namq; minime teneri: nā

D. Thom.

Augustin.

Basilius.

Quid mentis diuagatio.

Multiplex causa praefati diuagationis.

Quoties quis dedita opera mentem ab attentione non dimouet, orandi praefatum non o-mittit.

Caietanus.

Seculares orantes et ad attentio nem tenen-

Dubitatio.

si hoc ego tempore nullatenus orare obligor, nulla apparet culpa si orare ad meum libitum velim: etiam consulto mentē aliorum vertendo. Exempli gratia: Cum opifex, & mercenarius dum manus operatur profana canit cur non etiam tunc orare poterit: tamen si debita opera totam attentionem manuali operi habeat defixam? Respondetur collectionem nullam esse: Non teneor orare, ergo quamuis orem, non teneor attendere. Nam quamquam licitum mihi sit ab opere religionis nonnunquam vacare, tamen dum facio, ex ipsa natura virtutis obligor debite facere. Sicuti in operibus otiosis contingit. Nam licet non teneat operari; tamen dum operor, teneor sine aliquo honesto id facere: aliās nonnulla est culpa. Pariter ergo dum oro teneor pro rei dignitate orare: ne contemptor & irrisor apud Deum habear. Dixerim dum oro: nam si quis quicquid negotij faciat, vult Psalmos recitare ut alias caueat cogitationes, non est cur vitio deatur: quia illud non per modum orationis eligitur sed tanquam mentis retinaculum. Sed rogas nunquid perinde erit peccatum mortale, attentionem orationis aut negligere aut dimouere dum quis citra præceptum orat, ac si clericus in horis canonicis id faceret? Apparet enim sic res habere: eò quòd, ut modò dicebamus, dignitas orationis attentionem exigit. Respondetur nihilominus non perinde peccare: nam ubi præceptum interuenit orandi eodem præceptum attendit. Vbi autem libere & citra obligationem oratur: sola est culpa venialis indecenter orare: quare distractio, etiam meditata, nisi contemptio adit nunquam erit mortalis.

Solutio. Argumenta ergo quæ in capite quæstionis proponerentur, non necessitate præcepti procedunt, aliās efficacia essent, ut conclusionē sexta assertum est, & in septima declaratum. Sed dirigebantur ad probandum attentionem necessariam esse per eam orationem: quod re vera non probant. Et ideo ad primum respondetur, illum in spiritu & veritate orare, qui instinctu Spiritus sancti secundum diuinam & ecclesiasticam sanctionem ad orandum se accommodat: etiam si ex animi languore mens postea aliorum diffuat. Et eidem sufficit ut oratio sit ascensus mentis in Deum. Ad secundum satis inter explicandum septimam conclusionem responsum est, nempe quòd non quicumque mente dum orat diuagatur, Deum irritat: sed ille duntaxat qui id vel còsulto vel negligentia crassa facit. Auctoritati autem capituli, Dolentes, sua est conclusio concessa: nempe, præceptum esse attentioni, non tamen quæ necessariò totam orationem debeat comitari.

ARTICVLVS VI.

Vtrum episcopus & clericus id facere prætermittens, quod facere tenetur, ad restitutionem aut præbendam aut fructuum obligetur.

**Primum
argum.
Concilium
Lugdunen.
Bonifacius
Secundum.
Tertium.**

QVM decimas clerici, ut supra ostensum est, stipendij loco propter officium suscipiant, ordo præsentis disputationis ut exploremus exposcit, vtrum ecclesiastici seu episcopi sint, seu inferiores sacerdotes & clerici ad restitutionem toties teneantur, quoties id quod debent non faciunt. Et arguitur à parte affirmatiua. In primis c. licet. de electione, lib. 6. sancitum legimus in concilio Lugdunen. sub Greg. X. ut ille cui ecclesia paræcialis demandata est, nisi intra annum sacerdos fiat, ut residere in ecclesia valeat, nulla præmissa monitione sit præbenda priuatus. Cui Bonifa. c. commissa. eod. titu. adiecit, ut si mentem non habuerit ad sacerdotium promouendi, teneatur ad restitutionem fructuum. Secundò: In concilio Lateranen. sub Leo. X. sessione 9. decretum est, ut qui diuinum officium canonicè non persoluerit, pro rata teneatur perceptos fructus restituere, quod si supra dimidiatum annum in eadem negligentia persistit, beneficio priuetur: quippe quod propter officium datum erat. Tertio: Non solum qui horas canonicas non pedit, immo qui corruptus moribus est, videtur ad restitutionem obligari. Sanè cum fructus ecclesiasticos populus clericis tanquam pretium suorum peccatorum & vota apud Deum offerat: ut habetur 12. q. 1. cano. videntes, quare ut Oseæ 4. legitur & refertur 1. q. 1. can. ipsi sacerdotes peccata populi comedere dicuntur. Qui autem aliorum intercessores sunt apud Deum, tenentur pura mente integram vitam viuere. Quare si aliter viuunt, ad restitutionem tenentur secundum tenorem tituli, de cond. cau. data & non sequuta. ff. in contrariu facit, quod neque stipendia, neque verò decimæ conferuntur sub ea conditione ut quocūque actu stipendiatus famulus defecerit, ad restitutionem teneatur. Nemo enim, quæ fragilitas humana est, tam inculpate famulari potest. Præterea, quòd ut li. j. disputabamus, qui penam incurrit, non tenetur ante condemnationem illam luere.

**Quatuor
capita con-
trouersia
præsentis.** Quatuor capita sunt de quibus in præsentiarum controuersi potest, vtrum clerici ad restitutionem, seu præbendam, seu fructuum teneantur: quæ argumentorum ordine designata sunt. Primum, cum qui sacerdotium possidet, in animo non fert sacerdos aut clericus fieri. Secundum, cum prædictos ordines in tempore non recepit. Tertium, cum officium canonicarum horarum non pendit. Quartum, cum honestam vitam, ut clericum decet, non viuunt. Haud enim hic de simonia, aut de homicidio, aut de alijs sceleribus, ob quæ vel irregularitas contrahitur ad obtinendum beneficium, vel priuationis multa incurritur. Illorum enim disputationes ad alia loca spectant diuersa. Sed ea hic duntaxat disputamus, quæ ad promerendos decimarum fructus atq; alia stipendia sunt clericis necessaria. Ad quæstionem ergo licet supra prædictum numerum, sex conclusionibus respondetur. Prima est expressa assertio prædicti c. commissi. de elect. lib. 6. Qui paræcialis habet ecclesiam, non intendens ad sacerdotium promoueri, ad perceptorum fructuum restitutionem tenetur. Paræcialis inquam quæ curam habet animarum annexam: secus de collegiata, ut habet illic glo. Et ratio est: quoniam: ut cauetur

cauetur in citato c. licet. eod. tit. tenetur eiusmodi clericus in ecclesia sua residere, per seque ecclesiæ famulari: quod antequam sit sacerdos, non valet. Quocirca eadem lege cõprehenditur episcopus. Et quamuis text. loquatur de receptione, pari ratione intelligitur de retentione: Quemadmodum inquam si dum paræciam suscipis, promoueri ad sacerdotium non cogitas, fructus restituere cogaris, quandiu mentem non mutaueris: ita licet dum illam suscepisti sanum habueris propositum, si tamen id postea mutas decernens non fore sacerdos, ab illo temporis articulo teneris fructus restituere. Itaque quocumque tempore non intenderis sacerdotium suscipere, fructus illius temporis non facis tuos, nam par est de acceptione & retentione ratio, ut illic scitè in gloss. notatum est. Et nota, Non intendens: quo verbo comprehenditur etiam ille qui dubio est animo; nam qui hæsitat, non intendit. Quocirca si qui paræciam suscipit nondum de vita deliberauit, sed pendens est animi: ut si res alia via feliciter successerit, habitu clericali sit renunciaturus, profectò non tuta conscientia fructus recipit. Si autem intentionem quidem habuerit sacerdotij suscipiendi, sub cõditione tamen, nisi per mortem primogeniti fratris hæreditas paterna sibi obtigerit, aut aliud quidpiam seculare prosperè successerit, fortasse erit, qui dicat cum posse eosdè fructus ecclesiasticos percipere: eò quòd conditionalis intentio, quodammodo est intentio. At neque huiusmodi profectò conscientiam sanam esse arbitrari: quoniam cum textus ait, Non intendens: absolutam intentionem exposcit. Et ratio etiam suffragatur: nam qui absolute percipit fructus, absolutam habere debet intentionem. Alioqui fraudulenter, ut ait text. eos recipit. Parenthesis verò illa textus (nisi voluntate mutata promotus fuerit) non sic astute intelligenda est, quòd cum voluntate mutata ad sacerdotium promotus fuerit, possit fructus illius temporis recuperare, quo propositum sacerdotij non habebat: sed quòd cum proposuerit promoueri, iam inde suos illos faciat.

Percontaris autem vtrum in eiusmodi restitutione facienda expectanda sit iudicis condemnatio, an verò nulla expectata sententia sit exequenda. Apparet namque sententiam esse præstolandam: eò quòd lex illa videtur pœnalis. Respondetur nihilominus nulla opus esse iudicis cognitione, sed eo ipso quòd quis non habeat propositum suscipiendi sacerdotium, fructus non facit suos: quoniam lex illa non est pœnalis. Immo collatio paræcialis sacerdotij, licet absolute fiat, confertur tamen cum illa obligatione, ut cui confertur, sacerdos fiat: aliàs fructuum dominium non acquirat. Quo ergo casu locum habet Digestorum titulus supra citatus, de condit. cau. da. & non sequi. Sed est præterea adnotandum quòd etiam si ille non intenderit promoueri, immo licet propositum habuerit rei se vxoriarie implicandi, titulum præbendæ secundum rigorem textus non perdit. Immo quotiescunque sacerdos esse voluerit, absq; noua prouisione eandem valet retinere præbendam. Porro verò saltem ille qui firmato animo nunquam sacerdotale ordinem suscipiendi paræcialem ecclesiam possidet, præterquam quòd fructus, ut ait text. non facit suos, non est immunis à delicto iudicandus, immo crediderim mortali, nisi illam reliquerit: quandoquidem ecclesiam occupat cui seruire non cogitat, quòd profectò absque exitiali animarum detrimento, quarum cura eidem præbendæ annexa est, fieri non potest. De aliis autem beneficiis quæ extra animarum curam sunt, etiam si seruitium habeant annexum, nihil sancitum est. Quare neq; temerè asserendum quòd et si absque clericali intentione possideantur, obligatio restitutionis fructuum inde emergat: nam odiosa iura, ut habet regula iuris, restringenda potius sunt, quam amplianda. At vero neque arbitror à culpa mortali esse mundum qui beneficium habet cui annexum est clericale obsequium, nisi propositum habeat, si non sacerdotalem, saltem illum ordinem suscipiendi qui ad tale seruitium necessarius est. Aut si nullus requiratur ordo, saltem intentio necessaria est, clericorum more viuendi. Absurdissimū enim esset qui canonicatum, aut aliud eiusmodi beneficium, obsequio ecclesiastico deputatum retineret cum animo ad matrimonium conuolandi, aut seculariter viuendi. Quin verò neq; præstimonias, quæ vocant absq; culpa cum eiusmodi seculari animo & habitu possidentur: quandoquidè, ut sæpè antea diximus, istiusmodi titulus, clericalis est. De pensionibus autem alia est ratio: quippe quæ sine ecclesiastico titulo conferuntur.

**Quid de
Præstimo-
nijs.** Quamuis ipsi propter aliquè famulatum ecclesiæ concedantur, absurditate non caret. Sunt enim qui cum sacerdotiorum potiantur, mutato animo eadem retentis pensionibus, resignant, quas quidem coniugati retinent, quibus vxorem, & proles, & secularem fastum sustentent. Quòd quidem adeo est instituto ecclesiastico absonum, ut cur ecclesia ferat, non viderim. Secundū caput restitutionis quòd posuimus erat, dum paræcialis clericus intra annum sacerdotium non suscipit. De quo in d. c. licet. de elect. lib. 6. extat conclusio, quæ hic sit nobis secunda. Qui titulum habens paræcialis ecclesiæ intra annum ad sacerdotium non promouetur, nulla etiam præmissa monitione, eadem est præbenda priuatus. Et est similiter intelligenda ac præcedens: nempe quòd non opus est alia priuatoria sententia eò quòd lex illa non est pœnalis, sed conuentionalis. Enimvero cum nulli esset animarum cura demandanda, nisi sacerdos esset qui illico suam prouinciam administrare posset: sanctum ecclesia duxit, nemini eiusmodi præbendas indulgere: nisi cū illa cõuentione, qua non seruata, eo ipso sit priuatus. Quòd si arguas: Ille facta prouisione verè & absolute est præbendæ dominus: ergo nisi audiatur, non est expoliandus. Negatur consequentia: quia eiusmodi collatio semper quodammodo est à futuro pendens. Sicuti si tuam tu pecuniam alicui sub aliqua obligatione & pacto conferres, eo ipso, quòd ille pacto non stet, tenetur eandem tibi reddere. Illum autem canonem postmodum Bonifa. c. cum ex eodem titulo, sic moderatus est, ut duntaxat ratione studij, quo posset postmodum sacerdos esse ecclesiæ fructuosior, valeat episcopus cum huiusmodi clericis per septennium dispensare. Nunc verò temporis quacumque de causa dispensator. Circa hanc ergo conclusionem nulla extat immorandi causa. Tertium ergo caput restitutionis ecclesiasticorum fructuum ex omissione ortum ducit per soluendi

Quæstio.

Solutio.

**Quid de
Præstimo-
nijs.**

**Quid de pē
sionibus.**

**Secunda cõ
clusio.**

**Ratio con-
clusionis.**

**Obiectio .
Solutio .**

**Limitatio
Bonifacij
ad præscri-
tam conclusio-
nem.**

Dubium. solvendi diuinum horarum officium, in quo plura complicantur dubia. Et primum est, An qui officium diuinum non soluit, ad restitutionem teneatur, & quo iure. Et incipiendo à naturali & diuino, apparet in primis non teneri: quia in cap. presbyter. de celebratione missarum. & alijs supra citatis vsque ad Concilium Lateranens. sub Leone x. nulla extat restitutionis mentio: sed tantum precipitur vt soluatur officium diuinum. Si autem restitutio diuini esset iuris, non fuisset ab ecclesia tam longo silentio dissimulata, sed expressis verbis explicata: nam per hoc quod orare præmissum est, non satis exprimitur quod aliter facientes ad restitutionem teneantur: Item beneficia non propter horarum officium solum, verum & pro alijs impenduntur clericis: qui autem alia prætermiserit, vt si plebanus in sua cura fuerit negligens, non ideo iure diuino ad restitutionem tenetur. His tamē non obstantibus statuitur tertia conclusio. Qui sub titulo clericali stipendium habet ecclesiasticum, nempe ex decimis aut similibus oblationibus, nisi diuinum officium soluerit, ad aliquam restitutionem tenetur. Hoc patet quia huiusmodi stipendia licet non quantum ad quotam, tamen iure diuino, quin etiam naturali, instituta sunt tanquam stipendia ecclesiasticarum functionum. Munus autem maximè proprium clerici est, vt supra diximus, officium diuinum certis horis pendere. Quare in Concilio Lateranens. ad hoc propositum allegatur quod beneficium datur propter officium: ergo qui non pendit, iugo restitutionis eodem iure subiicitur: eod quod non vtunque, sed contra iustitiam deliquerit. Non dixerim, si hoc aut illo modo officium, non soluerit, neque quod ad talem aut talem restitutionem teneatur: nam hæc omnia sunt de iure positio: sed quod sub pena alicuius restitutionis teneatur clericorum quisque orandi munus. Atqui in huius conclusionis confirmationem facit, non esse aliud credibile, quam quod ante nuperrimum Lateranens. concilium fuerit ecclesiæ, vt qui officium diuinum non diceret, ad aliquam restitutionem teneatur: alias præfatum Concilium non sic repente tam insignè præceptum protulisset: & tamen vt dicebamus, expressa restitutionis mentio non habetur antea in iure: ergo præceptum ipsum orandi, secundum naturale ius & diuinum sub alicuius restitutionis pena interpretabatur. Subtextitur nihilominus quarta conclusio: Non quicumque defectus in persoluendo diuino officio, immo neque omnis qui culpam inducit mortalem, ad restitutionem obligat. Vt, si incongruè proferas, aut versus aliquos, etiam ex supina negligentia & oscitantia interpolas. Probatur: quia hoc esset nimium irretire conscientias: cum vix caduca, labilisque hominum vita sine huiusmodi negligentis transigi queat. Immo verò & si matutinale officium, aut aliam horam, seu ex culpabili obliuione seu dedita opera prætermiseris, quod forte semper est mortale: aut si totum diem orare prætermittas, quod certè est lethale: non ideo ad restitutionem rigore iuris teneris. In primis enim qui non ratione beneficii, quia nullum habet, sed ratione ordinis orandi lege tenetur, non est quod restituat. Qui verò ratione beneficii fuerit obligatus, quamuis collatum ei fuerit propter officium: non tamen ad eod minutatim respondere debent stipendij portunculæ singulis canonicis horis, vt cuiusque præmissio ad restitutionem illius portionis obliget. Quoniam neque in ciuilibus familijs tam exactè requiritur seruitium, neque Spiritus Sanctus, cuius nutu ecclesiæ regitur, tales voluit suis ministris scrupulos iniicere. Ex quo fit quod & si dum horas attentionem studio & meditato inde dimoueas, licet mortale crimen sit, vt supra diximus, ad restitutionem tamen non obligeris: quoniam neque si officium prætermittes obligatus esses.

Dubitatio. At verò dubiū de illis restat qui longiori tempore orare canonice prætermittunt: maxime si præbendas habeant ecclesiasticas. & dubitandi rationem nobis offert sessio 9. citata Lateranens. Concilij. Cuius verba sunt: Statuimus & ordinamus quod quilibet habens beneficium cum cura vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio diuinum officium non dixerit, legitimo impedimento cessante beneficiorum suorum fructus non faciat, pro rata omissionis officij: & temporis: sed eos tanquam iniuste perceptos in fabricas ecclesiarum huiusmodi beneficiorum, vel pauperū eleemosinas erogare teneatur. Si vero ultra dictū tempus in simili negligentia contumaciter permanserit, legitima monitione præcedente, beneficio ipso priuetur: cum propter officium detur beneficium. Intelligatur autem officium ommittere, quo ad hoc quod est beneficium priuari posse, qui per quindecim dies illud bis saltem non dixerit. Hæc in Concilio. In hac verò vt iacet verborum serie partim nimia videri cuiuspiam potest relaxatio, partim vero nimia restrictio. Nam quod vsque post sex menses ab obtento beneficio non cogatur clericus sub aliqua pena officium dicere, nimia relaxatio est. Rursus quod qui postea vno aut duobus diebus orare cessauerit teneatur pro rata soluere, nimium apparet rigidum. Præterea quod urgentius est, nec verba concilij, vt iacent satis sunt intelligibilia. Habetur enim prius quod qui post sex menses ab obtento beneficio non orauerit pro rata restitutat, postea verò subditur: Si vero ultra dictū tempus ex simili negligentia contumaciter permanserit, &c. Quæ quidem verba prioribus non grate coherent: nam hæc postrema, in simili negligentia, aperte denotant negligentiam priorum sex mensium ad restituendum pro rata obligasse: quandoquidē post illos rigor cogendi per cōminationem priuationis beneficii adhibetur. Cōiicio ergo, immo certò crediderim, illud verbum Concilij non esse, post sed per: videlicet vt sensus sit, quod qui per sex menses ab obtento beneficio vel quamlibet eorum partem officium non dixerit, solum teneatur ad restitutionem pro rata. Elapso verò semestri, si post admonitionem in quindecim diebus non bis orauerit beneficio priuetur. Itaque primum semestri, non datur tanquā induciē vt clericus non oras nulli subiaceat pena: esset enim omni rationi dissonū, sed vt non priuetur. Et hoc pacto verba sunt intelligibilia: alioqui minime. Colligitur ergo ex hoc Concilio, quod quæcunque horarum missio cum primum quis habet beneficium, cum ad restitutionem obliget: immo si rigorem verborum spectes

species, quamuis vnā duntaxat horam prætermittat, restituere compellatur. Porro autē hic censendi rigor, nimium ius apparet, eod vel maxime quod & si præcipuum clerici officium sit horarum pensum, nihilominus beneficium pro alijs etiam officijs tribuitur: & ideo ratio non exigit vt vsque ad huiusmodi minutias fiat restitutio. Neque ius diuinum ad id cogit, neque synodus credenda est tam districto rigore sua proruhile verba. Igitur quod rem summarim comprehendamus, concilium, saltem hoc capitulum nondum plene, quod sciam, vsu & more receptū est. Fuit enim Synodus illa nimium prolata, & aliqua continens quæ non erat tanti momenti. Quapropter salua illa auctoritate quæ concilijs summa debetur, nescio an sit omnino necessarium ad rigorem cessionis huius omittentes vnum aut duos dies ad restitutionem obligare. Enimvero neque altera pars nēpe quod qui ultra semestri officium diuinum non soluerit, priuatione beneficii mulctetur, in vsu (quod auctoritas) vsquam est. Neque admonitio illa, quæ illic fieri iubetur, fieri consuevit. Haud enim est ipso facto priuatus, vt de illo supra diximus, qui in animo non gerit ad sacerdotium promoueri, aut non intra annum promouetur: sed, si cōcilium seruaretur, esset priuandus. Quod ergo consiliū egomet mihi ex his colligerē, est pro vno aut duobus diebus nemini restitutionis scrupulū iniicere, quamuis peccatum sit mortale, saltem eos, qui relaxationibus cruciatæ Bullæ gaudent, quibus ab horis malè pensis absolutio continetur, satis crediderim esse tutos, quamuis eiusmodi paruas negligentias commiserint. Quando verò orandi ommissio vltius procedit, tunc compositio cum summo Pontifice, aut eius legato locum haberet. Id quod propter auctoritatē Concilij dixerim. Nam stando iuri diuino, cum episcopo fieri posset. Enimvero huiusmodi restitutiones, si idem diuinum naturalēque ius, immo si pontificium priscum consulas, ecclesiarum fabricis adiudicandæ essent, aut in pios vsus infumēdæ. Et enim cum decimarū stipendia res sint propriæ ipsarum ecclesiarū, ministri qui non seruirent, eisdem ipsis deberent restitutionem. Quin verò idem Lateranens. concilium eisdem ecclesijs vt pauperibus fieri iubet. Attamen, iam nunc temporis, vt alijs diximus, summi Pontifices suis vsibus necessarias esse ducunt: & ideo cum illis de restitutione pascitur. Postremum denique dubium huc pertinens, superest de illis, qui ecclesijs famulari tenentur, non tamen pro dignitate satis interueniunt: nempe de canonicis qui in intrando chorum, indeque exeundo, constitutum signā punctim obseruant: videlicet, vt neque ante ingrediantur neque post permaneant: vtrum ad restitutionem pariter teneantur: Petrus namque in Palud. in 4. distin. 15. q. 5. istorum conscientias flagellat, dicens, quod si residuum temporis negotijs ecclesiæ impendunt, bene quidem, qui autem otiose & sine bona causa sponte abest, non est tutus, & si ecclesiæ statutum aut consuetudo eū excuset. Quoniam tale statutum irrationabile erit: quod ideo conscientias sedare non sufficit maxime in annuatijs: eod quod qui sua bona sub tali vinculo ecclesijs legarunt, non ea censentur canonicorum statutis, nisi rationabilibus, subdidisse. Nihilominus contra eiusmodi scrupulum subiicitur quinta conclusio. Vbi non est manifesta statui perversitas quicumque choro iuxta tenorem institutionum suæ ecclesiæ inseruiens bona fide & conscientia fructus facit: neque ad illam tenetur restitutionem Cōclasio est per se liquida: nam postquam totum collegium more, & vsu legem cōdidit nisi manifestariē prauitatē & corruptelam præferat, nemo eiusdem societatis, tenetur amplius de legis ratione discutere, sed eam seruando satisfaciet. Quartum denique ac postremum caput restitutionis bonorum ecclesiasticorum ab aliquibus, vt supra diximus, constituitur, si clericus moribus & vita non sit ille, quem esse decet. Quam quidem opinionem Adrian. amplexari videtur in illa supra citata quæstione de restitutione: vbi ait, quod clericus perditē viuens, & Deum contumud prauis moribus stimulans, aut officium debitum prætermittens, tenetur restituere quidquid de fructibus ecclesiasticis expendit. Cuius argumentum, supra in fronte quæst. 3. sede collocauimus. Opin. tamen hæc esse non potest, nisi quorumpiam forsā Jurisconsultor. qui ex sancto potius zelo quam consulta ratione philosophantur. Nam Alexan. Halensis 3. part. q. 36. cui Adria. illā inscribit, non loquitur nisi de eo qui ecclesiæ non seruit: de quo ait, quod sicut conductus agricola non laborans non est mercede dignus, ita neque clerici non seruientes. Contra illam ergo opinionem subnectitur 6. conclusio: quamuis clericus ratione sui status moribus inter seculares effulgere debeant, atque adeo tantò præstantius, quanto quisque altiori insignitur dignitate, tamen sola vitæ corruptio eos ad restitutionem non obligat: nam eius stipendia minimè ei sub tali conditione, conferuntur, sed vt ecclesiæ seruiat. Tenetur enim etiam & reges & quicumque publici magistratus morū integritate præpollere: tamen quis dicat sub tali pacto eos stipendia suscipere? Adde, quod si vlla esset in tali opinione probabilitas, laqueum hominum cōscientiis iniiceret: nam in tanta multitudine clericorum innumeri sunt qui in dies lethaliter delinquant. Et quod res manifeste demonstrat ecclesiæ præscribens crimina, nempe simoniæ, homicidij, atque id genus, de quibus clerici suis præbendis expoliantur, manifestè animum suum patefacit, non esse ab reliquorum quopiam suo sacerdotio priuare. Ex dictis ergo colligitur responsio q. quæ neque omnino est affirmatiua, neque omnino negatiua, sed media. Primo ergo argumento ex cap. licet, & quoniā. libr. 6. composito, suas concessimus conclusiones, quæ fuerunt nobis. 1. & 2. Tertio verò id quod probare contendebat, in sexta negauimus: atque adeo eisdem argu. satisfactum est.

ARTICVLVS VII.

Vtrum religiosi creati episcopi ad obseruantias regulares teneantur.

Concilium Lateranense more & vsu receptum non est ad restitutionem fructuum beneficii pro rata omissionis officij diuini.

Consilium auctoris contra proximum dubitationem.

Postremum dubium.

Petrus Palud.

Quinta conclusio.

Quartum caput restitutionis bonorum ecclesiasticorum.

Adrianus Alexan. Halensis. Sexta conclusio contra recitata opinionem.

Ratio pro cōclusione.

S. Thom. 2. 2. quæst. 185. art. 8.

QUONIAM in superioribus quæstionem D. Tho. 185. de episcoporum statu tracta-
re aggressi sumus, sed tamen meditatio canonicarum horarum, quam altera de cle-
ricorum bonis nobis obrulit, paulisper nos diuertere, licet non abs re, cõpulit: ope-
ræ pretium duximus ad postremum eiusdem quæstionis articulum quem missum
feceramus, reuerti: vt decimum hunc libr. qui præcipue de episcopis institutus est,
consideratio monachorum, qui episcopali dignitate fulgent, concludat. Arguitur
ergo q̃ eiusmodi religiosi in episcopos promoti ad obseruantias regulares nõ tenentur. Habetur. n.
can. statutum. 18. q. 1. q̃ monachum electio canonica à iugo regulæ monasticæ p̃fessionis absoluit.
& sacra ordinatio de monacho episcopũ facit: obseruantia aut̃ regulares sub iugo monasticæ insti-
tutionis continentur: ergo illi qui episcopi creatur, ab illis eximuntur. Secundò: Ille, qui ab inferio-
ri ad altiore gradum assumitur, videtur à vinculis inferioris absolui, eò quod homo nõ potest ter-
sarcinis esse onustus. Quemadmodum, qui monasticam profitentur vitã, ab omnibus votis religan-
tur, quibus erãt in seculo obligati: status autẽ episcopalis sublimior est monachali, ergo religiosus
illuc promotus, ab omnibus canonicis institutis liberatur. Tertio, insolubiliores monachorum ne-
xus sunt obedientia & paupertatis: episcopus autem ab obedientia suorum prælatorũ fit exẽptus:
& quòd ab altero etiã paupertatis funiculo enodetur, apparet sentire præfatus can. vbi ait eiusmodi
monachum creatũ episcopum legitime posse paternam hæreditatẽ adire. Adde quòd etiam illis cõ-
ceditur testamenta conficere: ergo & ab alijs etiam obseruantijs liberantur. In contrarium videtur
facere can. Inno. de monach. 16. q. 1. quo ait: De monachis, qui diu immorantes in monasterijs po-
stea ad clericatus ordines peruenerint, statuimus non debere eos à priori proposito discedere.

Primũ ar-
gumentum.

Argum. 2.

Argu. 3.

Primã con-
clusio.

Secunda cõ-
clusio.

Ratio vtrius-
que con-
clusionis.

Tertia con-
clusio.

Tria operũ
genera in
religioso.

Dubitatio.

Argumen-

clero eliguntur: ergo perinde eiusdem portionis dominium habet atque reliqui, Fateor equidem
ad hoc argumentum me respondere nescire: quoniam neutram præmissarum video quomodo ne-
gare valeam. Nam quòd eodem modo oēs fiant episcopi, dubitari non potest. Neque verò D. Thom.
quantum ad hæc bona ecclesiastica aliam paupertatem tribuit religiosis episcopis, quàm reliquis.
Immo art. 6. præsentis q. vbi constituit episcopum non teneri ad paupertatem cum secũdo loco ar-
gumentatus esset, quòd Apostoli fuerunt pauperes, respondet ad illam paupertatem non teneri-
episcopum. Idq̃; confirmat exemplo Athanasij Ambrosij & Aug. qui fuerunt vna & monachi & epi-
scopi. vbi palàm ostendit monachos episcopos perinde possidere ecclesiastica bona ac reliquos se-
culares. Cum ergo idẽ Doctor sanctus art. statim 7. dixerit quòd de his quæ vsui episcopi deputata
sunt, eadem esse videtur ratio quæ de proprijs bonis, profectò id monachis episcopis non denegat.
At quoniam semper habuit oculum ad illud tempus quo clerici in cõmuni viuebant: p̃pterea sim-
pliciter ait monachum factum episcopum, non absolui à paupertatis voto. Dicendum ergo sub pe-
ritiorũ censura, q̃ sicut obedientia monachi dum fit episcopus, si mutatur vt soli sit Papæ subditus
ita & eius mutatur paupertas, vt decimarum portio reliquaq̃; episcopalia bona illi sicuti & reliq̃s
episcopis adiudicetur: nimirũ vt & ipse sustentetur: & singulari misericordiæ præcepto, quod præ-
alijs episcopis religiosos ligat, subsidio sit pauperibus. Quãtum ad aliud verò honorũ genus. s. se-
cularium, dubitari non potest, quin etiam paupertatis votum quadamtenus ei mutetur: vt patet ex
cano. statutum. 18. q. 1. vbi monachus qui in monachatu hæres paternus esse non poterat, idoneus
declatur eidem adeundæ hæreditati, qua vtriq̃; potest superstite vita perfrui. Et in causã adduci-
tur, quòd ipsũ electio canonica à iugo regulæ monasticæ religionis absoluit: & sacra ordinatio de
monacho episcopum fecit: quin verò, si vsũ qui iam receptissimus est, consulas, Papa cum episco-
pis monachis nonnunq̃ dispensat, vt secularia bona emãt, quæ postea quibus volunt, relinquunt,
Qui quidem mos si legitimus est, profectò ostendit non esse tam indispenabile paupertatis votum,
quàm continentia aut obedientia. Circa 2. autem obseruantiarum genus, scilicet illorum à quib⁹
monachus eo ipso quo fit episcopus absoluitur, adnotauit hic Caiet. non solũ illas comprehendere,
quæ manifeste episcopali functioni aduersantur, vt silentium & solitudo, verũ & quæ eiusmodi
dignitati dissonant, aut congruentia non sunt: quod quidem concessu facile est: sed tamen exempla
quæ subdit, nescio an sint aded congruentia. Ait enim quòd absoluitur à ceremonijs habendi so-
cium ordinis, bibendi sedendo, cum duabus manibus, & benedictione & similibus. Attamen licet
forfan ita sit, propterea quòd res sunt parui momẽti, non tamen propter causã, quam ipse affert:
videlicet quia episcopũ illa non decent. Immo vero cum talis episcopus habitum religionis exuere
non debeat, nisi summus fiat Pontifex, aded huiusmodi monachales ceremoniæ ipsum non dede-
cent, vt eius habitũ decorent. In Italia, quidem, vbi monachi ad quemcunq̃; pauperem episcopatũ
assumantur, habitum vel prorsum abiiciunt, vel alia figura incrustant, omnes monasticas ceremo-
nias cum illo depouunt: quia Itali non dignantur episcopos in habitu monachali videre: quæ quidẽ
pestis ad alias iam nationes inersit. Et inde Caiet. iudicium sumpsit. tamen si non pro se, qui etiã
Cardinalis cum habitu monachali semper religiosissimẽ vixit. Igitur quòd episcopus religiosius so-
cium sui ordinis, qui auctoritate vigeat, sibi adiungat, & ceremonijs quibuscunq̃; religionis, ac re-
ligiosũ idiomate vtatur, aded non est indecens, vt qui contra faciunt oculos prudentium secula-
rium offendant. De tertio verò ceremoniarum ordine à quibus S. Th. ait religiosum non absolui,
licet super ipsis secum possit dispensare: qualia sunt lineis non vti, regularia ordinis ieiunia seruare
etsi sit ordinis nostri vel Carthusiensium, esu carniũ abstinere, dubium est, idemq̃; impræsen-
tiarum præcipuum, quo vinculo religiosi episcopi ad horum obseruantias teneantur, vtrũ scilicet
legali debito, an solum morali. Legale enim debitum est, quando quis lege per vim coactiuam tene-
tur: ita vt qui contrã fecerit, legis pœnis obligetur. Vinculum autẽ morale est, quando quis sola vi
directiua legis obligatur, non autẽ pœnis subditur. Exemplũ est in principe qui non tenetur vi co-
actiua, sed directiua. Et quòd monachus teneatur vtraq̃; vi legis, videtur hic D. Th. sentire, dicẽs q̃
in istis potest tãtũ secum dispensare vbi insinuare videtur, quòd perinde obligatur atque quã de
erat in claustro. Nihilominus placet mihi Caietani sententia, quam impræsentiarum protulit, sed
expressius in singulari Opusculo, quod de hac re intitulauit: nempe in libello viginti vnus quæ-
stionum. q. 19. Sententia verò est, quòd non tenetur ex debito legis sed ex morum honestate: tũ quã
id significatur can. citato statuta illis verbis est; A iugo regulæ monasticæ religionis absoluitur, &
de monacho fit episcopus: iugum enim vim coactiuam designat. Item postquam eximitur à subie-
ctione prælatorum ordinis, quia nullatenus nisi per Papam puniri potest, indicium est, q̃ neq̃; pœ-
nis regularium statutorum subiaceret. Quòd autẽ ex debito morali & de honestate teneatur, patet, nã
postq̃; monachatu professus est, qui perfectionis est disciplina, condecens est, vt magister perfec-
tionis factus eandem seruet disciplinam: nã licet non per vim coactiuã, liberẽ tamen: quemadmodum
discipulus licet factus doctor ferula metu aliisq̃; coactionibus quibus ad studium compellebatur,
liberetur, debet nihilominus sua sponte eisdem studiis incumbere. Neq̃; est ineptum exemplum,
quòd à naturalibus sumitur. Quandiu enim calor in ligno ad formam ignis disponit, vi quadã co-
actiua agentis retinetur, adueniente autẽ substantiali forma, sit naturalis, atq̃; aded suapte sponte, in
igne permanet. Ex quo fit, vt debitum morale religioso episcopo propterea quòd de religione as-
sumptus est, maius sit, quàm in episcopo seculari. Sequitur nihilominus secundo, quòd religiosus
factus episcopus quamuis feriis sextis peculiari instituto religionis: etiam si sub reatu mortali o-
biger, vt in ordine diui Francisci obligari fertur, factus episcopus p̃t in die Natalis Dñi, si illa feria
occurrit

Solutio.

Paupertatis
votum.
Caietanus.

Non pro-
batur ratio
Caiet.

Dubium.

Solutio.

Primũ co-
rollarium.
Secũdũ.

occurrit, carnibus vesci, & ieiunium frangere, Oppositum dicit in presentiarum Caiet. sed in Opt. seculo cordatus mutavit sententiam. Nam c. explicari, extra de obseruatione, ubi cunctis Christianis illud privilegium indultum est, non excipiuntur, nisi qui ex voto aut ex regulari obseruatione ieiunare adstricti sunt. Et intelligitur ex regulari obseruatione legali debito, quod non manet in episcopo nisi morale. Neque votam abstinenciae fecit singulare, nisi vouendo religionem. Igitur S. Thom. hoc pacto intelligendus est tenuisse monachum episcopum non absolutum à cunctis obseruationibus, scilicet quantum ad morale debitum. Sed contra: ergo neque ad castitatem tenetur sub reatu mortalis criminis: quia debitum morale non videtur sub tali reatu obligare. Negatur consequentia: quoniam votum castitatis expresse fecit: virtute cuius, etiam si cesset vis coactiua obseruationis regularis obligat. Cetera verò non vouit formaliter nisi vouendo religionem: cuius vis cessat in illo, quo ad legale debitum. Verum est tamen, quod pœnis quæ in religione decretæ sunt transgressoribus trium votorum essentialium non manet subiectus. Sed vtrum illud morale debitum plus obliget episcopum religionis D. Francisci, quam nostri ordinis: eò quod ipse ad aliquas obseruationes tenetur sub culpa mortali: nos verò ad nullas. Et princeps quamuis non teneatur vi coactiua, tenetur tamen forte aliquibus suis legibus sub reatu mortali. Respondetur, quod si vera est hæc opinio, episcopi D. Francisci, non magis quam nostri obligantur: quia æqualiter absoluuntur à legali debito. Quare de hoc nonnulla est in principe differentia: quia licet non cogatur, lege tamen illa durante, si ad se pertinet, tenetur illa. Debent autem religiosi vt in adeundis episcopatibus multo esse cunctantiores, quam seculares: ita & in administrandis longissime vigilantiores. Qui enim sese in claustra, mundo vale dicentes, abdicant: non debent sicuti vxor Lothi retro, hoc est, ad seculares splendorum respicere. Nam præter Dei offensam seculari populo scandalo sunt ac subinde vilipendio & ludibrio, nisi palam constet tum renitentes vi fuisse à suis claustris extractos, tum ecclesiis cum omni timore Dei famulari, aliisque abstinere pompis quæ non fuerint ad ornamentum suæ dignitatis necessaria.

Ad primū argumentum. Primum igitur argumentum in capite quæstionis ex can. statutum, obiectū, iam sua declaratione solutum est. Ad secundum respondet D. Th. quod vota in seculo facta non ex eò præcisè per professionem religionis dissoluuntur, quod sit ascensus ab inferiori ad superius: sed quod illa habent te ad religionem sicut particulare ad vniuersale: puta sicut ille qui partem sui Deo obtulit ad illam qui se offert totum. Pars autem includitur in toto, & idè adueniente toto superfluit. Ascensus autem à religione ad episcopatum, est sicut à dispositione ad perfectionem: dispositio autem non cessat adueniente perfectione. Intellige, vt diximus, quantum ad debitum morale sicuti calor disponens ad ignem permanet in illo. Ad tertium autem quantum ad id de obedientia iam responsum est, quod non relinquitur, sed mutatur: & pariter quantum ad paupertatem. Restat nihilominus dubium quod D. Tho. illic insinuat circa illud can. statutum, de hæreditate paterna quam monachus episcopus acquirit cuius post eius mortem obueniat, monasterio, an episcopali ecclesiæ: Verba quippe capituli obscura sunt, nihil enim aliud explicant, nisi quod quæ monachus acquisierat, monasterio relinquit: quæ verò factus episcopus acquisierat, ad altare ad quod sanctificatus est restituat. Sensus ergo istorum verborum est, quem vsus declarat: nempe quod quæ acquisierat in seculo, relinquit monasterio: quod autem episcopus factus adiecit, relinquit episcopali ecclesiæ. Bona verò religiosorum, qui titulantes episcopi fiunt: quia sedem non habent licet acquisita eis sint in episcopatu, monasteriis obueniant. Testamenta autem condere, manifestum est non posse sine Papæ dispensatione. Et tunc ait Diuus Thomas, sic episcopus religiosus est, non sibi concedi vt tanquam de proprio testamentum faciat, sed quia Papa eius ampliat facultatem dispensandi sua bona, vt eadem facultas duret post mortem. Ait verò postquam ita liberè dispensatur cum illo atque cum aliis episcopis parum refert quomodo fiat.

Solutio. Episcopus religiosus testamentum condere non potest absque facultate Papæ. Epilogus. Ecce Opus decem Librorum, quod de iustitia & iure polliciti sumus: & in Quæstiones septuaginta sex, Articulos verò ducentos octuaginta & octo partiti sumus, per varia ac lubrica, perque ardua ac difficilia rerum genere aspirante diuino flamine, ad optatum portum perductum est. Anno Christianæ salutis Millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto. In quo si quid per inscitiam nostram & ignorantiam, aut certe per negligentiam & oscitantiam à nobis peccatum est (nam studio per Dei misericordiam certus sum nequiquam deliquisse) Deus ipse misericordiarum ignoscat. Si quid verò præstitimus quod in rem Christianæ familiæ esse possit, eidem soli Deo acceptum referendum est. Cui laus sit & perennis gloria per infinita seculorum secula. Amen.

DECIM LIBRORVM

DE IVSTITIA ET IVRE.

FINIS.

INDEX ALPHABETICVS RERVM ET SENTENTIARVM INSIGNIVM IN DECIM LIBROS F. DOMINICI SOTO, DE IVSTITIA ET IVRE.

A	
A BIGE. ATVS, furtum de grege disperso pagina 149.a	3.a
Abraham non suo merito, sed Dei misericordia electus est, vt inde Christi originem duceret 32.a	32.a
Abraham & Saram probabilis est fuisse fratres, quam fratruces 42.b	42.b
Abrenuntiatio seculi non solum diuino iure existit per Christum constituto, verum ex iuris naturalis visceribus depromitur 243.a	243.a
Abrogatio quid sit: & vtrum differat à dispensatione & iritatione 28.a	28.a
Acceptio personarum nomen est apud sacros interpretes Latinitate donatum: quod & respectus personarum dicitur 88.b	88.b
Acceptio personarum est iniustitiæ crimen quo in distributione non caussa ad rem pertinentis, sed personæ ratio habetur: quod iure genere suo mortale crimen est 89.a	89.a
Acceptio personarum non est qualitatem personæ considerari, quæ eius vel meriti vel criminis augeat 89.a	89.a
Acceptio personarum in spiritalibus genere suo grauius est quam in temporalibus 90.a	90.a
Acceptio personarum tunc præ se fert manifestum iustum crimen quando idoneo prætermissio eligi ur indignus. 90.a	90.a
Acceptio personarum crimen dum magistratus indigno confertur ad restitutionem obligat, quæ faciendæ est populo 94.b	94.b
Acceptio personarum sæpe in iudiciis dicendis committitur. 96.b	96.b
Acceptio iniustæ pœnam nemo ante condemnationem pendere tenetur 125.b	125.b
Acceptio causa nouè modis potest aliquis esse 133.a	133.a
Acceptio rei trisariam consideratur & dupliciter contingit, scilicet directè & indirectè 133.a	133.a
In actione praua aliter ratio mali consideratur, quam culpa 132.a	132.a
Actus studiosus bifariam censetur esse alicuius virtutis 229.a	229.a
Accusare quis & quando teneatur 158.b	158.b
Accusare, excommunicatis & infamibus est semper prohibuitur, licet dum crimen est reipublicæ perniciosum denuncia. e tenentur. 159.a	159.a
Accusare subditi suos maiores prohibentur, & clerici in causa sanguinis 159.a	159.a
Accusationis forma est vt in scriptis fiat 159.b	159.b
Accusatio tribus vitiatur, nempe calumnia, præuentione, & tergiversatione 159.b	159.b
Accusatorem qui non habet, ab honoribus prohiberi non debet. 157.a	157.a
Accusatore manifestarum crimen non indiget 157.b	157.b
Accusatoris vicem habent infamia & indicia, & clamorosa insinuatio 157.b	157.b
Accusatore opus non est, vbi iuridica adest denuntiatio, sicut neque in fraterna correptione 157.b	157.b
Adam fuit primus eo iure quo primus parens, atque adeo totius orbis dominus 106.a	106.a
Ad præuentionem, omnes pœnam mortis incurrit Soto, de iustitia & iure.	*
A diurare quid sit 272.a	272.a
Differentia inter adiurationem & iuramentum 272.a	272.a
Adiurare potest superior sibi subditos in materia licita & honesta 272.a	272.a
Adiuratio non actio eius est qui adiuratur: sed adiurantis 272.b	272.b
Adiuratio non idem est, quod iuratio 272.b	272.b
Et tamen aliquando captio iuramenti dicitur adiuratio 272.b	272.b
Adiurare Deum & adiurare hominem in quo differunt 272.b	272.b
Adiurare nequiquam licet demones per modum deprecationis 273.a	273.a
Per modum tamen compulsionis adiurare eos possumus ead.	ead.
Adiurare irrationalem creaturam, sic vt sermo ad eam dirigatur vnum est 275.a	275.a
Adiurare irrationalem creaturam dupliciter iure possumus 275.a	275.a
Admonitio nulla requiritur cum alicui de re propria accusare inuenit 159.a	159.a
Admonitio necessaria est, etiam si crimen reipublicæ sit pestiferum: quando quis omni procul dubio certissimus si per suam admonitionem emendandum fratrem, c. standumque publicum damnum pagina 159.a	159.a
Alioqui in eiusdem magnis sceleribus contra publicum bonum reipublicæ absque ulla admonitione ad iudiciam, seu accusationem, seu denuntiationem procedendum 159.a	159.a
Adultera quæ falsam prolem marito supponit, quando teneatur se procreare legitimos filios hæreditate defraudet 132.b	132.b
Et vtrum teneatur cum periculo mortis 132.b	132.b
Adulterinus filius non semper tenetur matri credere, & ab se hæreditatem abdicare 132.b	132.b
Adulter qui ex aliena vxore prolem suscepit, quam ipsa marito supposuit non tenetur rigore iustitiæ eundem marito ad restitutionem 132.b	132.b
Aduocandi potentia siue in sensu interiori siue exteriori carens, nequiquam patrocinari potest 169.b	169.b
Aduocatum iniquissimus vsus, impingentium: estibus crimina que neque suspicantur 167.b	167.b
Aduocati falsi crimina testibus impingentes, præter illam quam persona irrogant, reipublicæ quoque iniuriam inferunt 167.b	167.b
Aduocatus non semper causa pauperum gratis patrocinari tenetur 168.b	168.b
Aduocatus etiam citra extremam necessitatem tenetur prestare pauperi patrocinium in graui & urgente de superfluo, tam eius possibilitate, quam pauperis necessitate pensata 169.a	169.a
Aduocati requisita dignitas 169.b	169.b
Aduocatus qui sciens iniustam causam defendit, & mortaliter contra iustitiam peccat, & ad restitutionem tenetur 169.b	169.b
Aduocato quousque licitum sit dubiam & infirmiorè causam defendendam suscipere 170.a	170.a

Aduocatus innocentis causam an prodebebeat, necne 170.a
Aduocato licitum est suum patrocinium pretio aestimare, sed tamen per improbitatem aliquid ultra modum extorquens, mortaliter contra iustitiam peccat 170.b
Aduocatorum pretium duplex ead.
Aduocatorum improbitas immoderata quae sit ead.
Aduocatus de liti quota aut de certa quantitate sub conditione victoriae pacisci non potest, sed de certa quantitate in vtriusque partem causa euaserit ead.
Aduocati testis & iudicis discrimen quantum ad recipiendam mercedem 170.b
Aduocationem excellentia dignitatis aut orbitas aliquae reddit indecentem, nisi ad sit necessitas 169.b
Aduocationis officium qui absque ulla iuris peritia & negotiorum experientia exerceret, non esset à mortali culpa immunis ead.
Affirmatio omnis negationem includit, non è conuerso 40.a
Agere contra conscientiam, intrinsecè est malum 156.b
Aggressio quando sit, quandoque defensa, arbitrio prudentis diiudicandum est 144.a
Aggressorem occidere licet eligendo tanquam medium eius mortem, dummodo sit necessarium 144.a
Aggressorem occidere tenetur inuasus quando ipsemet est reipublicae necessarius 144.a
Aggressorem occidere non potest inuasus quando aggressor est reipublicae necessarius ead.
Aggressionis tres ordines ead.
Aggredi & praeuire hostem, scelus est 143.b
Ambrosij factum ut se infamaret ne eligeretur in episcopum 104.b
Amicitia pecunia non aestimatur ac subinde in mutuo illam conquirere non est usura 184.b
Amicitiam turpem in mutuo intendere, non est usura 184.b
Amicitia praestantius bonum est quam fama & honor 177.a
Amicitia, fama & honor, non sunt virtutes neque spiritalia bona & virtuti agnata eadem
Amicitia quae de bono honesto proficitur, verè est amicitia: quae verò de vtili & delectabili, secundum quid ead.
Amicitia finis est fama & germanior virtuti quam illa ead.
Amicitiam aliquorum diluere, ut ipse expulsi loco in alterius sese insinuet amicitiam, si illum non infamet non est peccatum 177.a
Andabatarum pugna 139.b
Angeli quibus rebus dominantur 101.a
Angelorum iuratio 266.a
Anglicae stragis hoc nostro seculo editae radix & origo 323.a
Anima incorporea habet principatū dominicum 99.b
Anima opera demonis corpus resumere non potest 273.a
Antichristi tyrannide defecturi non sunt Christi proceres, qui pro fide atrocissimas mortes oppetent 62.b
In antichristem expetere eum qui ecclesiae est magis idoneus, laudabile est, etiam cum formidine aduersae valetudinis. 314. vide Episcopus
Antiphonas primi Graeci composuerunt, teste Isidoro 336.a
Appollonia quae se in rogum coniecit excusatur 141.b
Apostoli singuli habebant iurisdictionem in vniuersum

sum Christianorum orbem 308.b
Apostoli à Christo suæ ordinati episcopi 308.b
Apostoli docuerunt familiam Christianam omnem veritatem ad salutem necessariam 308.b
Apostolis ratione status consilia necessaria erant 67.a
Appellare ad legitimum iudicem licitum est ei qui iudicis grauiamine praemittitur 164.a
Appellans ad iudicem infidelè, excommunicetur ead.
Appellare ad superiorem causam repellendae aut diffendendae iustitiae iniustum est & iniquum ead.
Appellandi vsus in religionibus perniciosus ead.
Appellare antiquitus non licebat nisi intra biduum, aut triduum: modo vero indultum est tempus decem dierum 164.b
Appellare tertio super eodem articulo, interdictum est 164.b
Appellare tertio Romae iam introductum 164.b
Appellare à quocunque iudicis verbo, stylus est nocentissimus & intolerabilis 164.b
Ars camporia. vide Cambium & camporia ars
Archiepiscopus ex officio habet ordine episcopos 309.a
As dicitur omne totum quod in duodecim uncias diuiditur 183.b
Asseruationis contractus omnino est licitus 112.a & 207.a
Asseruationis contractus multis modis vitatur ead.
Asseruationis contractus etiam in aliis rebus quam in mercibus licitè fieri potest 207.b
Asseruationis contractus cum socio celebratus quo asseruatursors illi in societatem tradita, usuram sapit 207.b
Astrologi falsa saepe vitia hominibus inferentes, ferendi non sunt: sed tanquam publici infamatores, essent in vltimas cruces adigendi 174.b
Astrologi non possunt per delineationem & observationem caelestium corporum prospicere accidentarios euentus 274.b
Possunt tamen de affectibus naturalibus iudicare ead.
Astrologi crimina reuelare non possunt & quamuis possent peccatum est, reipublicae perniciosissimum 274.a
Aethiopum seruitus quo illicita. 103.a. vide Seruitus.
Auaritia duplex est 112.a. sed latius 329.a
Auaritia inter iudicis delicta primas tenet 95.a
Audacia apud sensuales homines pro indicio fortitudinis reputatur: & ideo sit ut dum facinoribus per petrandis adhibetur, minus de illa homines pudeant 154.a
Augustinus affirmat se vidisse in Italia stabularias mulieres quae venenum in caseo hominibus porrigentes in iumenta conuertebant 293.a
Auferre alicui quidpiam, stat dupliciter 126.b
Animum tres sunt differentiae 126.a
Animum quarum venatio sit permissa 126.b

B

Baptisma verisimile est institutum à Christo cum à Ioanne baptizatus est, non ipso facto, sed verbo
 Beatae, quas sic appellamus, votum solenne emittunt quae clausuram seruant: non alia pagina 246.b
 Bellum ex vtraque parte non potest esse iustum, nisi forte ignorantia adsit 143.a. & 164.b
 Bellum

Bellum ex triplici capite iniustum esse potest 153.b
Belli tumultus quam perniciosi sint salutis reipublicae 153.b
Belli publici subditi num causas inquirere, debeant 150. & 153.b
Bellandum ut in pace viuatur fol. 3. b. & pagina 77. b. & 143.a
Benedicere irracionales creaturas, contingit in ordine ad hominem 179.b
Benedicere Deo quid sit 178.b
Benedictio per se proprie in solam potest ferri rationalem, aut intellectualem creaturam 179.a
Benedictionis relatio irrationalium creaturarum in hominem, tribus modis consideratur 179.b
Benedictio vulgo boni imprecatio est 178.b
Benedictio vendi non potest 294.b
Benedictio ad professionem non semper est necessaria 231.a
Benedictio terminorum, campanarum, &c. 179.b
Beneficia ciuibus & qui inde sunt oriundi distribuere, aequum est: etsi extranei praestantiores meritis aliquando inueniantur. 91.b
Beneficia non sunt conferenda pueris 93.a
Beneficia plura habere, talibus potest ornari circumstantiis, ut licitum sit 93.b
Beneficiorum pluralitas incommoda multa adducit 93.a
Beneficia ecclesiastica non dantur praelatis, ut praemia: quia boni sint, sed ut bene praesint 316.b & 319.b
Beneficia plura citra dispensationem quae possint obtineri, & quae non 94.a
Beneficia quae residentiam requirunt etsi curam non habeant animarum, non debent eidem coacervari ead.
Beneficia quae curam habent animarum, non possunt tunc in conscientia plura possideri 94.a
Beneficiorum mutatio ascensus gratia vitanda 91.a
Beneficiorum dominus non est Papa. 292.b. & 292.b. Vide, Papa.
Beneficium resignans ut indigno conferatur, peccat 93.a
Beneficium propter officium datur 90.a
Beneficium possidens iniusta sententia, restitutioni est obnoxius 84.a
Beneficium quod sit spirituale, quod verò minime. 288.b
Beneficium curatum non annexendum monasteriis. 289.a
Bigamus cur irregularis 20.a
Blasphemia eatenus nefanda est & hac fortè de causa Deus in lege eam non nominauit 49.b
Blasphemia genere suo peior est simplici puerio. 268.a
Blasphemia grauior multò est culpa apud Deum, quam homicidium 17.a. & 268.b
Blasphemiae pena antiqua 268.b
Blasphemia Deo vindicanda relinquitur 17.a
Blasphemia prohibitio 45. & 49. & 175.b
Blasphemia lingua absconditur 147.a
Blasphemia furto grauior 150.b
Blasphemus quando sit detractor, vel derisor 175.b & 178.a
Blasphemus quando sit creaturis maledicens 179.b
Bonum dupliciter dicitur simpliciter bonum 75.b
Bonum commune priuato praestat 27. & 313.a
Bonum nomen melius diuitiis multis 123.a
Bonum intellectus quomodo praestat voluntatis bono. 83.b
Bonitas quid sit. 72.a
Bonus pastor quo pacto animam suam pro ouibus suis

ponere debeat. 321.a.b. vide Episcopus.
Bonus vnusquisque semper praesumitur, nisi oppositum probetur: quando res non vergit in detrimentum alterius 168.a
Bona ecclesiastica quare prohibeantur alienari 110.b
Bona ecclesiastica quo anno partita sint. 326.b. vide Diuisio.
Bona ecclesiastica multa sunt in titulum secularè transmutata 329.a
Bona ecclesiastica in titulum secularè translata, pauperibus non sunt obnoxia ead.b
Bona ecclesiastica esse pauperum, quomodo intelligatur ead.b
Bona anima triplicia 119.a
Bona anima quae possunt & debent restitui 119.b
Bonorum animae diuisio 119.b
In bonorum temporalium defensionem licet latronem occidere 144.b
Bonorum nostrorum triplex est genus 103. & 242.b
Bona incerta auctoritate Papae pauperibus addicta sunt 129
Bonorum praecipio non tam late patet, quam malorum prohibitio 40.a
Bulla nulla dispensat circa religionem & castitatem 240.b
Bulle irregularitatem non tollunt 140
Bulle cruciatæ compositio 129.a

C

Cambium quid sit. 207.b. & quo modo ab arte camporia, seu nummularia differat 208.a
 Cambiorum plura mala 208.a. 211.b
 Campij multiplex consideratio, & quomodo à ceteris contractibus differat: & de eius diuisionibus, & de Cambio sicco 208.b. & 209.a.b
 Cambiorum forma & modi ad tria capita reducuntur 209.b
 Cambium minutum quomodo licitum, & quomodo illicitum 208.b. & 209.a.b
 Cambium per literas ead.
 Cambium per literas in quo transmissio pecuniae vera non fit, iniquam usuram continet 210.a
 Cambire diuersas monetas secundum metalli naturam, etiam si parum aliquid supra valorem signati numismatis recipiatur, iniquum non est 209.a.b
 Cambiorum pretium quibus de causis legitime augeti possit 214.a
 Cambire numismata, qua ratione numismata sunt, nonullo ab alterutra parte cōcesso alteri pretio licitum est 209.a.b. & hoc etiam inter priuatas personas.
 Cambire an liceat nummos eiusdem ponderis & numeri, valoris tamen diuersi in diuersis regionibus. 211.a.b
 Cambire pecuniam inferioris gradus auri, vel argenti cum alia superioris, citra compensationem, iniquitas est ead.
 Cambire monetam hac lege etiam si tempore solutionis auctus fuerit valor, secundum priorem valorem pendatur, usura est 211.b
 Cambire ita ut eadem pecunia reddatur vbi plus valet, minime licet 211.b
 Cambire pecuniam ab vno in aliū locum, habito respectu copiae vnius loci, atque inopiae alterius, licitum est: modo temporis ratio nulla habeatur. 213.a.b
 Soto, de iustitia & iure. * 2 Camb.

Capitulum ratione temporis licitum esse non potest 210. & 211. Neque ibi est aliqua ratio lucris cessantis 215. b
Cambium duarum rerum in diuersis existentium locis, ne utriusque fieri licet si pluris in vno quam in altero aestimetur 212. b
Cambij pretium legitime variat abundantia, vel raritas pecunie. 214. a. b. & etiam frequentia & raritas indigentium ibid.
Cambium ad incertam solutionem etsi aliquo modo licitum sit, non tamen tutum 214. b. & 216. a
Cambij legitima ratio 216. a
Cambia an ad proxima loca eiusdem regni sint licita 216. b
Cambiendi mos Lusitanorum & Castellanos 217. a
Camporia artis radix & initium vnde 211. a
Campor qui metina pecunias numerat, iuste cum lucro illas Romae recipit etiam si ipsi campori expectare illuc asportare 210. a
In campore industria pluri valet quam labor: immo sine labore multoties pretium recipit 210. a
Campori licitum est aliquid recipere ut pecuniam in suo cambio consignatam in numerato soluat 211. a
non tamen vltra id quod lege taxatum est 211. a
Campor dominium pecunie in illum cui dat transferretur 214. a
Campori nullo modo licet ob nundinarum intercalationem & praetermissionem pretium. Immo neque propter illud tempus quod inter cambium interpetet & proximas nundinas 215. b. & 216. a
Campor ratione lucris cessantis nihil recipere potest 215. b
Camporum ministri quomodo sint in culpa, & ad restitutionem teneantur 217. a. b
Cantus ecclesiastici non studij, sed diuinae laudis gratia instituti. 26. vide, Horas.
Cantus ecclesiasticus si est immodicus, est vituperabilis 336. a
Canonicus non tenetur vi iuramenti primum praestiti noua statuta seruare 267. b
Capellani statuere ad celebrandas missas pro infidelibus, error est 281. b
Capituli nauiganti. de vsu suo, optima explicatio. 201. a & aliorum capit. vide, Expositio.
Carcerum effraCTORIBUS poena capitis decernitur propter praesumptionem iudicis 165. a
Ad carceres condemnati, tenentur ibi manere & non fugere nisi immineret periculum mortis vel corporalis supplicij 165. b
Ad carceres & ad mortem simul condemnari nullus iuste potest 165. b
In carcere spectare mortem aliquando tenentur martyres ob confessionem fidei 165. b
Carceres quare adiuuentur 148. a
Carcer perpetuus morti equiparatur 148. a
Carceri mancipare quempiam nisi reipublicae, aut principi non licet 148. a
Cardinalis episcopali fulgens dignitate potius tenetur esse praesens suae ecclesiae, quam Romae 93. b
Cardinalibus inhibuitur ut ne fiant episcopi 322. a
Celare vitium rei & tacere, maxime differunt 199. b
Caeli causa per se esse nequeunt actionum liberi arbitrij 274. b
Census quid, & vnde dicitur 202. a
Census bifariam constituitur, Alius enim est reseruatius, & alius consignatiuus 202. a
Censum realem fructuariumque vnusquisque potest in

sua bona constituere, dummodo sint libera, non solum via donationis, verum et venditionis 203. a
Census realis annexa habet personalem obligationem. 203. immo bona super quae census constituitur ratione solum habent pignoris & hypothecae 203. a. b
Census realis non solum constitui potest super certis signatisque bonis, verum & super indefinitis: immo & super re cuius fructus censum non adaequant 203. a
Censum realem emens non fructus rei obligata emit, sed ius exigendi censum 203. a
Censum personalem, utpote quem venditor supra sua constituat personam, iuste quisque emere potest. 203. a
Census personales & super incertis bonis et non fructificantibus constitutos, Extravaganes Martin. & Cab. x. non damnant 203. b
Censum pecuniarium iure et quisque potest super suis facultatibus constituere, non solum donationis forma, verum etiam venditionis 203. a
Census super usum pecuniae constitui potest 203. b
Census pecuniarij temporales temporis certi cuius praesentis maioris valoris est quam sit pretium, suspecti sunt, & relegandi 204. b
Census perpetui non modo licite emuntur, verum in illis minor est usura & suspicio, quam in temporalibus. 204. a
Census perpetui obligatio quando census constitutus fuit super incertis, & indefinitis bonis ad haeredes pertinet: si vero consignatus fuit super certa re, non nisi re illa remanente: qua perempta haeredes amplius non tenentur 204. a
Census temporales licite emuntur 204. b
Census vitales licitus 204. b
Census redimibiles licite emuntur, apposita conditione ut non membratim & per partes, sed totum simul redimatur 205. a
Census emere cum pacto retrocendi, nequaquam fas est: puta obligando venditorum, ut eum ad redimendum, vel minori 204. b
Censum emere cum pacto retrocendi, licitum est 205. a
Censum emere cum pacto retrocendi constituto iure, tam illo ante quod non sit venditori redimendi facultas, quam illo intra, quod si non redimat, nulla fiet vltra redimendi facultas, sed census maneat perpetuus, licitum est 205. a
Census quod pretium dicatur iustum 205. a
Census multae conditiones iniquae reddunt 204. a
Censuaris quod recipit partem pretij: quia concedit facultatem vendendi iniquum est 205. b
Ceremonia vnde dicitur 34
Ceremonialia ac iudicialia praecipua per quam illationem a iure naturali descendunt 36
Ceremonialia legis opera non conferebant gratiam sicuti nostra 47. a
Ceremonialia praecipua & iudicialia quare ad decalogum non pertinent 47. b
Ceremonia veteris legis, quae ad Dei cultum pertinebant, Christum & eius legem figurabant 53. b
Ceremonias veteris legis multiplices fuisse condicent fuit, quae ad quatuor capita reducuntur 53. b
Ceremonia omnes veteris legis, quae ex debito sine dicebant suas causas, literalem & mysticam sensum habebant 54. a
Ceremonia & ritus apud omnes gentes semper fuerunt ad diuinum cultum ratione naturali magistra. 55. a

Quinimo

Quinimo multi proceres fuerunt inter gentes quibus super naturalem instinctum diuinus radius affulsit 55. a
Ceremonia veteris legis a solis carnis sordibus corpus emundabant: s. 5. a. Cuius emundationis ratio potissima erat in nostro mysterio posita 55. b
Ceremonia veteris legis an in Christi morte cessauerint 55. b
Ceremonias legis veteris nullo modo licet post euangelij promulgationem obseruare 56. a
Ceremonialia obseruando quomodo fuerit Petrus reprehensibilis 58. a
De cessatione legalium dissidium Augustini & Hieronymi 58. a. & b
Casus syluae vetatur in bonum reipublicae. 126. a. vide Ligna, sylua.
Cadens ligna in nemoribus alienis furtim, quando teneatur ad restitutionem 125. b
Cedere bonis quando liceat 136. a
Qui bonis cesserunt quando teneantur ad restitutionem eadem. a
Circumcisio non conferebat gratiam vi sacramenti, sed per fidem quam populus praestabatur 47. a
Charitas quid sit 43. a
Ad praecipuum charitatis requisita 169. a
Charitatis actus bifariam consideratur 44. a
Charitatis actus ut singularis virtus est, cadit sub singulari praecipuo ead. a
Charitatis actus ut est vniuersalis modus omnium virtutum, non cadit sub praecipuo ead. a
Charitatis lex iuxta Diui Thomae sententiam statim obligat cum quis limen rationis ingreditur 44. b
Charitas cum sit omnium aliorum praecipuorum finis, quare astruatur vi singulare praecipuum ead. b
Charitatis praecipuo occurrente tenentur cuncta quae tunc facimus in Deum referre ut in finem supernaturalem 45. a
Charitas non est titulus rerum possessorum 102. a
Charitatis praecipuum aspiciunt impleri 219. a
Charitatis lex & ordo quando nos obliget 144. a
Christus vi homo non est rex potestatis secularis. 107. a
Christus nunquam iurauit 256. a
Christus idem regnum quo sanctus est ipse reliquit vicario suo Papa 107. a
Christus quomodo fuerit rex in quantum homo 107. a
Christus secundum quod homo iure redemptionis est rex regni caelorum 107. b
Christus caput ecclesiae ac perinde omnium membrorum ecclesiasticorum exemplar 307. a
Christianus turpius est iurare quam antiquis 256. a
Clericus in quantum clericus nullas tenetur soluere decimas 289. a
Clericus quatenus seculari iure terras possidet secularis res debitor est decimarum ead. a
Clerici possunt recipere stipendium sustentationis. 293. b
Clericus diues potest pacisci de stipendio sustentationis cum non est lege constitutum 294. a
Clerici in minoribus constituti ad nullas horas canonicas tenentur contra Panor. 336. q
Clericus non est simoniacus cum tantum distributionum gratia diuinis interest, peccat tamen grauiter 296. a
Non omnis clericatus vsque ad primam tonsuram est de iure diuino 297. b
Clerici quatuor generibus bonorum temporalium fru-

untur 326. a
Clerici in nascenti ecclesia coeperunt in communi viuere. 39. b. vide Episcopus.
Clerici licet aliunde vicium habeant idoneum possunt tamen de bonis ecclesiasticis viuere 329. b
Clericorum multa sunt obsequia, quibus sua stipendia merent 332. b
Clerici denunciare possunt in causa sanguinis cum protestatione & c. 159. a
Clericis quare non licet malefactores occidere & quomodo iure 140. a
Clericorum sacrilega extorsiones aduersus monachos 296. b
Clerici qui dicantur 140. a
Clerici qui petunt bonorum suorum restitutionem in iudicio dummodo praesententur se id non facere ad vindictam & sanguinis effusionem non incurrunnt irregularitatem, licet malefactores occidantur. 159. a
Clericorum votum castitatis, vide Sacerdos.
Clericatus omnis vsque ad primam tonsuram non est de iure diuino contra Caictanum 297. b
Cognitio animorum in seipso soli Deo & beatis competit: nobis vero non sic: quo loco gemina Pauli loca explicatur optime 8. a
Commercium humana bipertita sunt 136. b
Commutationum alia voluntaria, alia inuoluntaria. 87. a
Communita icnis nomen non simplicem dationem aut receptionem importat: sed dare ut recipiant, recipere ut reddant 87. a
Commutati voluntaria spontaneam quandam & voluntariam actionem tam ex parte offerentis quam recipientis importat ead. a
Commutatio inuoluntaria, inuoluntaria supponit actionem tam ex parte patientis quam auferentis ead. a
Commutationes inuoluntariae diuiduntur & in eas quae occulte & ignorante domino per fraudem fiunt, & eas quae per violentiam manifeste 87. b
Commutationes voluntariae per sua quoque membra subsecantur ead. b
Compensatio quae sit facienda pro vita ablata 120. b
Compensatio in fama optime potest fieri 121. b
Communes delicta esse res quantum ad vsus per misericordiam & liberalitatis benignitatem 106. a
Communitas reum triplex esse potest 105. b
Commodatum & mutuum quo pacto discriminentur 165. a
Concilij Apostolorum. Actuum. 15. explicatio. 106. a
Conclitio practica quod est singularibus vicinior eo minus habet certitudinis 127. a
Condemnato ad mortem licet fugere & se ab impedimenti expedire 165. a
Condemnato ad mortem iuste non licet instrumenta conferre ut se vinculis expediat & fugiat 165. a
Condemnatus iuste ut fame pereat potest abstinere a cibis sibi oblati contra voluntatem iudicis 165. b
Condemnato a legitimo iudice iuste & iuridice non licet se defendere 164. b
Condemnato iniuste fas est iudici resistere vbi tamen non scandalum daret, ex quo grauis perturbatio emeretur 164. b
Condemnatus legitimi testimonij, sed tamen sine causa aliqua, quia est innocens, si non potest se defendere nisi influctis vulneribus tenetur obedire sententiae iudicis ead. b
Confessi crimen proprium, super aliorum conscientiam Soto de Invidia & Iure. * 3 non

non interrogentur, excepto crimine laesae maiestatis & haereseos 162.a
Consilium non habet rationem legis, utpote virtute carens coercina 7.b
Consilia multa sunt de iure natura 66.a
Consilia euangelica atque adeo omnia naturalia, ad tria reducuntur genera: scilicet paupertatis, continentiae, & obedientiae 66.b
Consilia noua in euangelica lege adhibita: sunt uirginalis puritas, & confirmato voto cuncta relinquere 67.a
Consilia illa quae sunt de iure natura, sepe accidit ut sint in precepto 67.a
Consilia ideo censentur minima, quia ad salutem non sunt necessaria 242.b
Consilium praestans usurario, ut sub usuris mutuet ad restitutionem tenetur. 190.b, vide usura.
Consulere minus malum quomodo liceat, optima disputatio 191.a
Consentire facientibus dupliciter contingit 176.a
Consuetudo quid sonet 27.a
Consuetudo trina pollet virtute ead.
Consuetudo & mos qualiter differant ead.
Consuetudo ex seipsa vim legis non habet, nisi quatenus à principis consensu dimanat ead.
Consuetudo ligat non solum tanquam signum promulgationis nouae legis, sed aliquando etiam est signum quod olim talis vigerit lex ead.
Consuetudo tam legis robur nanciscitur, ut communi hominum iudicio & arbitrato peccatum esset face-re, contra illam ead.
Consuetudo quae ex principis socordia, aut impotentia obrepit, legi non derogat ead.
Consuetudo quae ex animi feruore ac pietate tantum ortum habet, non habet vim praeccepti: nisi postea uti sub praeccepto custoditur 27.b
Consuetudo quae illicitum habuit ortum legem, potest antiquare, quin & apud posteros vim legis obtinere, non tamen quando per actus prauos increbescit ead.b
Consuetudo iurandi non est status peccati 270.b
Consuetudo offerendi quando obliget sub praeccepto, quomodo possit indicari 282.b
Consuetudo licet sit causa iurandi, magnumque secum afferat peierandi periculum, tamen neque ipsa per se peccatum est: nec speciem mutat iuramenti. 270.a
Caietan. tamen ait quod si quis propter continuam consuetudinem tam verè quam falsè in communi locutione iurandi non aduertit, non excusatur à mortali 271.a

Constitutiones Prædicatorum, id ad quod obligant non habent rationem pœnae, sed conuentionis 201.b
Contemplatiua vita sine melior quam actiua 313.a
Contractui quando deest solemnitas iuris essentialis potest quis legis uti beneficio 113.b
Contractus ferè omnes iure gentium sunt introducti. 70.a
Contractus est actio inter duos, ex qua utrinque obligatio nascitur 193.b
Contractus & pactum non conuertuntur ead.b
Contractus strictè actus est iustitiæ ead.b
Contractuum species septem sunt, s. emptio, cambium, mutatio, emphyteusis, commo-dat- i- o, permutata commo-dat- i- o, locatio 193.b
Contractus assicurati- o- nis. 207.a & b. vide, Assicurati- o.
Contractus cambij. 207.a. vide Cambium, Cambire.

Contractus empti- o- nis & venditionis. 193.b. vide, Emptio & venditio.
Contractus ab usurario facti qui sunt validi. 189.a. vide, Usurarius.
Contrahentibus quomodo liceat adinuicem se decipere. 195.b
Contumelia à conuittio & improprio differt 171.b
Contumeliarum modi omnes sunt eiusdem speciei. eadem.
Contumelia genere suo est peccatum mortale, id quod atrocius quam furtum aut rapina 172.a
Contumelia grauitatem, quantitas furti exuperare potest. ead.
Contumeliis ferendis animum habere paratum vnusquisque tenetur 172.a
Contumelias illatas, quando ferreteneamur, quando repellere oporteat ead.a
Contumelia: peior est furto 175.b
Contumelianti respondendum est, quando ratio correctionis fraternæ id decere demonstrauerit 172.b
Contumelianti honori fidei, & religionis religio est acriter respondere oburgatione. ead.b
Contumelianti quæ crimina liceat obijcere: quando restituere licitum 173.a
Contumelianti aliis, respondere semper est officium. ead.a
Contumeliosus quis dicatur 171.a
Contumelia & detractionis discrimina. 171.a & b. & 173. & 174.a
Contumelia proprie loquendo, in rebus consistit. 171.a
Contumelia, extenso nomine, etiam in factis posita est, quatenus rationem habent significandi 171.b
Contumelia esse potest etiam si vitium quod propalatur peccatum non sit, quamuis huiusmodi sit insignior. ead.b
Contumelia esse potest, etiam si occultum vitium non detegatur ead.b
Contumelia illa maior est in qua vitia imponuntur. eadem.
Conuittum unde dicatur ead.b
Conuittij iactatio, quæ fit præter intentionem contumeliandi quæ culpa sit 172.a
Conuittari eatenus est virtus quatenus intra limites moderatæ facetiæ continetur ead.a
Cor est prima pars in qua anima uiuit 48.a
Creaturæ omnes irrationalis lege Dei æterna aguntur. 9.a
Criminator à susurrone & detractore differt 177.b

D

DEMONVM potestas 273.a
Dæmones vera miracula facere non possunt ead.a
Dæmones tripliciter potestatem exercent ead.a
Dæmones humani generis hostes. 12.b
Dæmonum odium in Deum atque humanum genus. 273.b
Cum demonibus nullum licet inire commercium, aut societatem, aut pactum ead.b
Dæmoniaci consortij tres sunt gradus ead.a
Dammum emergens quid sit 186.b
Dammum emergens quando mutuatori inuito emergit, iuste exigitur ead.b
Dammum emergens iuste petit, qui mutuari cogitur

gitur 186.b
Dammum emergens præuisum & formidatum, qui rogatus mutuat iuste potest à principio in pactum ducere. ead.b
Dammum datum in re quæ erat in potentia, non est proinde restituendum, ac si fuisset in actu: quisque tenetur ad integrum resarcire 126.b
Dammum dantes graue iniuriam quomodo contrahunt restitutionis debitum. vide restitutio.
Dationes illicitæ triplices sunt 128.b
Debiti duplex est ratio, secundum quod aliqua res dicitur hominis 85.b
Debita incerta naturali iure in usus reipublicæ communes cedunt. 129.b vide, Restitutio.
Decalogus compendiu fuit totius naturalis legis 30.b
Decalogi & reliquorum præceptorum discriminè. 37.b
Decalogus non expref. è continet principia de dilectione Dei & proximi: sed quare hoc 37.b
Decalogus cur indispensabilis 319.b
Decalogi præcepta distinguuntur in tria prima tabulæ & septem secundæ 38.a
Decalogi primum præceptum licet negatiuè formulam præferat, affirmationem tamen amplectitur. 38.b
Decalogi præceptorum numerus congruentissimus est 39.a
Decalogus nullum continet præceptum de virtutibus hominem in ordine ad seipsum. componentibus 39.a
Decalogi præcepta recto ordine sunt disposita. Et congruenti modo tradita 40.a
Decalogi præcepta omnia, tam primæ quam secundæ tabulæ sunt prorsus etiam per Deum indispensabilia. 41.a & 319.b
Decalogi præcepta non omnia includuntur in charitatis: ita quod sit peccatum nisi in gratia sunt. 44.a
Decalogi præcepta data sunt nobis ut legis capita sapientibus autem commisit Deus ut de aliis nos euadirent 47.b
Decalogi præcepta ante legem scriptam utique de iure gentium poterant censeri tamen non nisi naturali: post vero de diuino dicuntur. 16.a. vide, T. præcepta Decalogi.
Deceptio intra dimidiam iusti pretij, permixta est, non tamen licita 197.a
Deceptor quare ad restitutionem teneatur 197.a
Decepto quare non detur actio in iudicio 197.b
Decimarum aliarumque oblationum discrimen 285.a
Decimæ quo iure debeantur ead.b
Decimæ ad iudicialem ordinem olim spectabant ead.b
Decimarum quota non exuperat iustum ministrorum ecclesiæ stipendium, etiam si tanquam reus dominis eis adiudicentur 286.b
Decimarum quota non est de iure diuino 287.a
Decimæ an per desuetudinem abrogari possint ead.a & 288.a
Decimæ quibus de rebus debeantur. 287.b
Decimæ aliæ personales aliæ reales ead.b
Decimæ à seruitoribus de sua mercede exigere, nisi mos omni memoria vetustior ad id cogat, non est æquitas 288.a
Decimæ soluendæ sunt ab agricola ita ut non possit ante decimationem operas suas & sumptus nec semina excipere ead.a
Decimæ personales nõ exigebantur in veteri populo: & quare ead.a
Decimæ ex minutis oleribus &c. Lenitæ non exiguntur

bunt, secus autem Pharisæi ead.a
Decimas non debet agricola, si absque sua negligentia ante decimationem granum ei sublatum sit ead.a
Decimam totam debet soluere agricola antequam vel suorum mercedem, vel regis tributum excipiat. 288.b
Decimas soluere in integrum tenetur colonus alieni fundi antequam pensionem excipiat quam agridomino solaturus est, nisi aliter inter eos conuentum fuerit ead.b
Decimarum non tenetur mercenarius qui ex decimatis mercedem recipit ead.b
Decimarum non tenetur dominus fundi ex suis prouentibus quos colonus post decimationem ei soluit eadem.
Decimas petere clericis duntaxat proprio iure competit merito suo ead.b
Decimas exigere non est idem quod res ipsas quæ decimantur petere ead.b
Decimæ in lege noua non solum in clericorum victum sed etiam in deemosynarum libertatem pro egenis conficiuntur 289.a
Decimæ personales illi ecclesiæ debentur, ubi quisque paracius est ead.a
Decimæ prædialis videntur deberi eidem ecclesiæ ubi prædialia iacent. At ecclesia manuli se ad consuetudinem referre ead.a
Decimas soluere non tenentur infideles præter Iudæos 289.b
Decimarum proventus rectè vendi possunt 198.b
Decimæ decimarum congruenti Deo præcepto in veteri lege summo sacerdoti Leuitæ pendebant 290.a
Decimarum ius est merè spirituale 298.a
Decimarum dominium ante earum partitionem solum est penes clericum, & quo iure 327.a
Decimæ multarum ecclesiarum tota sunt in titulum secularium transmutata 329.a
Defensa vitæ & bonorum temporalium quando ducit 144.b
Defendere aliquando pro vindicare ead.b
Obdefensam vitæ & bonorum temporalium licet occidere. Vide, Occidere, & Aggressorem.
Deliberatio comprehendit consilium, & sententiam 219.b
Deliberatio quanta sit necessaria ut votum obliget. eadem.b
Delicta triplici via à iure præscripta cognoscuntur 101.b
Democratia quid 16.a
Denuntiatio fraterna quinque modis distat à iudiciali 161.b
Denuntiatio iudicialis quomodo differat ab accusatione ead.b
Denuntians fraternè tenetur prælati veritatem fateri nisi grauitè timeat quod eum tanquam iudex machinatur castigare. Alioquin ad confessionem cogi potest ead.b
Denuntians fraternè si sit persona omni exceptione maior valere potest pro teste in iudicio inde futuro eadem.
Denuntiatio duplex est 158.b
Denuntiatus fraternè si rebellis sit & citra spem emendationis, excommunicationis sententia ab ecclesiâ coram testibus denuntiationis est separandus 161.a & b
Sicuti denuntiationem fraternam debet præcedere ad monitio, sic inquisitio nem specialem, vel infamia, vel expressa iudicia 161.b

Depositarius tenetur negare depositum quando dominus petit in abusu inuerosum 128.a
Depositum non est contractus 194.a
Depositum habens si quid sua industria deposita pecunia lucratur, restituere non tenetur 197.a
Derisio à contumelia, susurratio, & detractio dicitur fert 177.b
Derisio sub ludi forma commata sua legit 178.a
Derisio frequentissima in ironia versatur 177.a
Derisionis materia quæ sit 178.a
Derisioni exponere peccatum alienum, aut naturalem defectum tanquam paruum genere suo est mortale, si inde alter pudeat ead.a
Derisiones eiusmodi grauiora peccata sunt, quam contumelia, et si in Deum, aut fidem euoluatur enormissima blasphemia crimina ead.a
Derisionis gradus ead.a
Derisio & subsannatio sine conueniunt, modo differunt ead.a
Derisor Dei quis dicatur ead.a
Detinere rem alienam inuito domino peccatum est furti 149.a
Detinere rem alienam nullam addit malitiam supra accipere, sed est continuatio peccati ead.a
Detractio quid sit 173.a
Detractio respectu famæ, non respectu veritatis dicitur ead.a
Detractio genere suo est peccatum mortale 173.b
Detractio per accidens quæ sit ead.b
Detractio per accidens quando virtus, quando peccatum sit 174.a
Detractio vitium quomodo vniuersis commune sit. 175.a
Detractio secundum genus suum grauius peccatum est quam furtum, leuius homicidio & adulterio 175.b
Detractio in individuo leuius peccatum esse potest quam furtum, & grauius homicidio ead.b
Detractio proprium obiectum est ratio inuoluntarij 176.a
Detractio peior est contumelia ead.a
Detractio est inuidia filia ead.a
Ad detractioem alium inducens, aut qui propter odium illa delectatur, grauius peccare potest quam detrahens 176.b
Detractor quis dicatur proprie 173.b
Detractores quare homicidia peculiariter dicantur 176.a
Detractor quæ verè sunt mala culpa, disseminat 177.a
Detrabenti alijs non resistens, quando peccet, quando uè excusetur 176.a
Detrabenti dum vera dicit, non est contradicendum sed reprimendum est illi uerbum 176.b
Deuotio quid 341.a
Deuonere quid ead.a
Deo nihil est casuale aut fortuitum 9.b
Dei vultus quid 10.a
Deum velle aliquid extra se, stat dupliciter pagina 41.b
Deus qua ratione dicatur iurare 254.b
Deus non potest iurare per alium à se 254.b
Deus tribus modis in rebus existit 255.b
Deus aliqua necessario vult 42.a
Dei legislatoris & humani discrimen ead.a
Deus duas habet potestates in vniuersum orbem. ead.a
Deus legitima iudicis auctoritate usus est, vasa Ae-

gyptiorum Iudæis tradendo ead.a
Deus foris conuulauit animos Osee & mulieris fornicaria vt in matrimonium consentirent. 42.b
Deus iubens Abraham filium immolare, neutiquam in homicidio dispensauit ead.b
Deus non solum vt dominus sed vt iudex potest innocentem à culpa actuali occidere ead.b
Deus solum gratiam confert quam non adimit: sed bono: se per propria scelera 19.a
Deus potest occultè rem alienam alteri donare non tamen princeps nisi dicta causa & lata sententia 150.b
Deus iustus est dominus vitæ 104.a
Deus cum absortus sit dominus vitæ nunquam tamen hac vitæ est potestate, aut in vitam aut in bonam vitam qua 104.a
Deus nemini relaxat poenam præterquam in sacramentis, nisi secundum opera & fructus poenitentia 158.a
Deo primum ac proprie per excellentiam competit m. dedecere per modum causa effectricis 178.b
Deum benedicere ac maledicere quia sit ead.b
Diaboli appellatio qui illum cui male dicitur importet vix a peccato mortali excusari potest 179.a
Diaconus: subdiaconus olim concessum erat post susceptum ordinem nuptias celebrare 250.b
Diaconatus olim non habebatur vt ordo sacer. 292.a
In die festo quæ sunt licita sex modis variari possunt. 52.b
Dies festus quomodo spirituales actiones permittat. eadem.b
In die festo opera corporalia quæ fiunt, licet fiant pro mercede, festum non violant 52.a
In festo quomodo licet segetes metere & texere, & malionibus & alijs iter agere 5.a
Dies festus ad audiendum sacrum (quod Missam dicunt) obligat. Multi tamen ex varijs causis ab auditione excusantur ead.a
Diffamans aliquem de vero crimine contra iuris ordinem necessarium, qualiter & ad quam teneatur restitutionem 122.a
Differentia inter potestatem ecclesiasticam & civilem quo ad vincium vtriusque 19.a & b
Dignioris non est habenda ratio quando quis sacerdotium insituit vt certis personis obueniat. 91.b
Dignum se esse ad præsulatum præsumere debet nemo, nisi diuinitus fuerit actus 312.a
Dilectionis ad inuicem debitum nunquam cessat. 118.b
Dilectio proximi nobis notior est ad sensum, quam Dei. Hæc autem illius ratio & causa est 40.a
Diligendus est à nobis Deus, plus quam nos ipsi 77.a
Dispensatio quid sit 28.a & b
Dispensatio immunitatis tamen si plenariè penes solum legislatores sit, interdum tamen inferioribus competit 28.a & b
Dispensationis legitima causa 98.b
Difficultas ex natura rei promissa orta, idonea potest esse dispensandi causa: secus si ex habitu prauo vno ueniis proficiatur 28.b
Dispensatio contra causam in his quæ sunt iuris diuini nulla est: secus in his quæ sunt positivi ead.b
Dispensatio voti purè conditionalis, si sit religionis, ad summum Pontificem spectat 228.a
Dispensatio vniuersalis ad episcopum potest pertinere ead.a
Dispensat Papa cum emptore cum ei vendit beneficium eo ipso

eo ipso quod ipse vendit, & efficitur emptor verus possessor 305.b
Dispensio populi seminarium est hæresim 317.b
Distribui non potest semper civibus secundum æqualitatem meriti 86.b
Distributiva iustitia in actione qua homines in suam gratiam primum recipit, nullum locum habet. Secus in meritis condigni 88.b
Distributio fiet à Christo diuinorum bonorum in die iudicij, non solum secundum proportionem geometricam, verum & secundum arithmeticam. 89.a
Diuisio aliqua dominiorum iure naturali facta fuit 106.a
Diuisionem primam rerum quis fecerit ead.
Diuisionem rerum negare hæreticum est pagina 106.a
Diuisio prima rerum externarum facta fuit iure gentium, licet postea civili iure plures accesserint 106.a
Diuisoria sortes licite sunt 112.a
Dominium incepit ab orbe condito 106.a
Dominium non est tam vsu frequens quam dominatus ac dominatio 99.a
Dominium fundatur in libertate 100.a
Dominium non transfertur in necessitate extrema 100.b
Dominium quarum rerum habeat Deus, quarum angelus, quarum homo 102.a
Dominium quadruplex, naturale, diuinum, iurigenitium, & iuris ciuitis ead.a
Dominium & ius in regnum, quod habuit Dauid, diuinum positium erat ead.a
Dominium est habitudo inter possidentem & possessum 100.a
Dominij legitima definitio & explicatio 99.b & 110.a
Dominium vsus, & vsusfructus quo pacto differant 100.a
Dominium habere rerum suis vigentibus intellectu & libero arbitrio conuenit 102.a
Dominiorum innumera genera statuente exploduntur ead.a
Dominio multiplici abundat homo, etiam iure humano ead.a
Dominium differt ab eius titulo 100.a
Dominij, ac iuris nomen, pro eodem vsurari non debent 99.b
Dominij ac iuris, nibilo plus habet in rem alienam existens in gratia, quam in peccato 102.b
Dominium an transferatur per actum interiorem 100.b
Dominium duobus tantum modis transfertur 100.a & b
Dominiorum diuisio necessaria fuit in statu nature lapsæ. 105.b
Dominium habet homo naturale, non solum in omnes terra fructus, verum etiam quodam pacto in clemeta caelestesque orbis 102.b
Dominiorum translatio omni iure fieri potest 106.a
Dominij translationis definitio 110.a
Dominij aliena definitio exploditur 99.b
Dominij correlatiuum est seruus ead.
Dominus est homo honoris & famæ pagina 104.b
Domini quibus Rex oppida cum memoribus largitur, quas possint condere sanctiones circa memora. 126.a

Dominium an acquirat vsurarius in ea quæ per vsuram corrasit 188.a & b
Donatio facta absenti non obligat antequam alter accipiet, ideoque reuocari potest sine iusta causa 87.a
Donatio si fiat absenti solemniter & coram testibus, obliget necesse, siandum est iuri civili ead.a
Dubitare de bonitate alterius vbi contumelia ad prauum iudicium inclinant laude dignum est 82.b
Dubitare de bonitate alterius ex leuitate coniecturarum culpa est 82.b
Dubitare de bonitate alterius citra assensum, aliquando mortale est 82.b

E

ECCLÉSIA non tenetur de suis possessionibus reddere decimas 290.a
Ecclésiā aliquid potest facere spirituale quod prius non erat: quod ideo si vendiderit plus ratio re consecrationis quam valet, contra ius est diuinum & naturale 292.a & b
Ecclésiā non peinde habet modo potestatem faciendi miracula ac in Apostolis extitit ead.
Ecclésiā potest omnes dies festos quos ipsa stabiluit tollere vel mutare, aut saltem factum teneret, quod tamen Spiritus sanctus non permittet 51.a
Ecclésiā quæ olim multis fuerit temporalium dotibus à principibus ditata 331.a
Ecclésiā licet immobiles possessiones, nullo excepto genere habere 331.b
Ecclésiā bona optimo iure ei concessa sunt, & qui contradiceret, malè audiret de fide ead.b
Ecclésiā conducens non est vt casus omnes de quibus dimicatur sintne vsurarij, eius auctoritate definitur 193.a
Ecclésiastica bona non mirū si ob nimiam temporum calamitatem quandoque à regibus exigantur 331.b
Ecclésiasticis consentaneum fuit castra & vallōsque habere in possessionem sicut alias domos 331.a
Eleazarus tanquam vir fortis absque vlla reuelatione diuina elephantem impetiuit 42.b
Eleemosynam conferre in pretium orationis simoniacum est: non tamen si denur in sustentationem pauperum 396.a
Eleemosynam qui extorquet simulata paupertate non tenetur ad restitutionem 301.b
Eleemosynam pro vna Missa offerendam taxare vt sacerdotes sub anathematis censura inbibentur ne minorem recipiant, execrabile est 295.a
Eleemosynarum modus puta quod fiant in presentes pauperes, Deo gratissimus 329.b
Eleemosynas petere in honorem sanctorum & eas porrigere licet 277.a
Eligere digniorem in foro conscientia & poli preceptum est 90.b
Elegit Christus non alium qui suus sibi vicarius succederet, quam omnium tunc temporis Apostolorum optimum 90.b & 92.a
Eligere dignum prætermisso digniore mortale non est, etiam in rebus maioribus quando excessus merito non est tantus vt videatur ad rem multum pertinere 91.a
Electi sunt à Christo domino homines literarū rudes ad euangelicā functionem duplici de causa 92.a
Electio vt canonica sit solidaque ac valida habenda secundum exterum ius fori, satis est eligere dignum 90.b
Electio

Electionem, dum non est aliud medium, licet pretio ab indigno remouere, & ad dignum inflectere, 295.a
Electionis spiritualis beneficii, antequam fiat, non licet obstacula pecunia propellere: tamen electione facta licet iniusta impedimenta per pecuniam remouere 295.a
Electionem perimere Papa, vel inferior in fauorem dignioris non potest, si electus ille sic quem iura non repellunt 90.b
Electior ex debito officij tenetur explorare ac ponderare merita eligendorum & meliorem ecclesie tribuere 314.a
Electores non debent suo calculo indigno suffragari 91.b
Electores licite possunt pratermittere dignissimum qui eligi non potest, vt dignior eligatur ead.b
Electores episcopi an teneantur meliorem eligere 314.a
Electores episcopi quid ex officio suo explorare debeant ead.a
Emere merces, vt lanas anticipata solutione vilius quam in presenti suo vaneunt licitum est: si tamen coniectura est tempore quo tradenda sunt plus minusve valituras etiam si pretio a principio taxentur 201.a
Emptio & venditio sunt contractus rei publice maxime necessarij 194.a
Emptio & venditio vnus reputatur contractus 194.b
Emptio est rei pro pretio contractio ead.
Emptio ab Emphyteusi & locatione differt 194.b
In Emptione & venditione pretia re: vnus non secundum earum naturam estimanda sunt sed quatenus in vsu veniunt humanos 196.a. vide, Preterea.
In Emptione & venditione fraude vii & dolo, hoc est pluri vendere vel minoris emere, peccatum est ex genere mortale 196.b
Emptionis quidam pessimus contractus & vitatus 201.b
Emptor qui substantiam rei, vel quantitatem, vel qualitatem agnoscit, venditori nescienti tenetur veritatem manifestare 198.a.
Emptor agnoscens thesaurum esse in agro absconditu an iuste emat agrum a venditore nesciente absque mysterij reuelatione 199.a
Emptor personales census etiam super nudam personam constitutos emendo iniquitatem non committit 203.a
Epicikeia quid sit 28.a
Epicikeia ad solum principem spectat: nisi quando difficultis ad eum esset aditus, aut instaret periculum apertum & subitum 25.b
Epicikeia vt differat a dispensatione 28.a. & b
Ens est primum obiectum intellectus 10.b
Epicurei leges ferebant, quae voluptati capeffenda deseruirent 6.a
Episcopus in ieiunijs dispensare potest in diem aut breue tempus, non tamen per totam vitam 28.a
Episcopus idem quod super intendens & episcopalis dignitatis necessitas ead.
Episcopus non solum ad sacerdotum mores debet attendere, sed ad reliquum gregem ead.
Episcopus iurisdictionibus sacerdotum superior est, non tamen in corporis & sanguinis consecratione eadem.
Episcoporum sacerdotumque diuersitas vnde sumatur 306.b. & 307.b

Episcopum reliquis sacerdotibus dignitate praestare bifariam intelligi potest 307.a
Episcopus die Dominica consecratur 307.b
Episcopale munus tria includit consideranda 311.b
Episcopus depositus si iterum in suum ordinem restituitur, non opus habet deum consecrari 307.b
Episcopus reali differentia discernitur a presbytero, licet Hieron. contrarium videatur asserere 308.a
Episcopales dignitates non sunt specie diuersae 309.a
Episcopus solum ex commissione habet ordinare episcopos ead.
Episcopalis potestas natura sua semper fuit dignitas sacerdotum sublimior 307.b
Episcopalis dignitas perfectionem adhibet sacerdotio: quae tamen perfectio sacerdotio accidentaria est 308.a
Episcopalis dignitas institutio prorsus diuina est. 309.b
Episcopalis dignitas electae personae, nisi fiat claustra iura errante, semper iure diuino confertur 310.b
Episcopalis dignitas non nisi propter officium instituta est: ad quam veritatem designandam, semper in sacra pagina dignitas officij nomine designatur 316.b
Episcopatu indignus est existens in peccato mortali 313.b
Episcopatum desiderare quo casu liceat 306.a
Episcopatum desiderare, quod Paulus ait, quomodo intelligatur 312.b
Episcopatum iniunctum, licitum sit recusare necne ead.b
Episcopatum acceptans, cum animo perseuerandi in peccato mortali, mortaliter peccat 313.b
Episcopatum non accipiens, quae sic est affectuum peccati corruptus, vt conscientiae suae turbulenti iam pacare nequeat, non peccat ead.b
Episcopatum desiderare, vt ait Paulus, quomodo intelligatur 316.b
Episcopatum & beneficiorum mutationes maxime cauenda sunt, aliquando tamen expediens est vt vnus episcopus ad aliam sedem commigret 91.b
Episcopus non est ordo qui septem sacramentis connumeretur 307.b
Episcopatus appetitus si ad salutem animarum non referatur genere suo peccatum est mortale 311.b
Episcopatus nomen operis est, non honoris: ac proximae non episcopatus honor, sed opus amandum est. 312.b
Episcopi verum habent eorum dominium quae iure seculari p. ssaent 325.b
Episcopi & reliqui clerici sunt vere domini fructuum ecclesiasticorum possessionum 327.a
Sunt itidem domini decimarum portionis quae post factam diuisionem illis obtinuit 327.b
Episcopi arctius praestringuntur praeepto eleemosinae quam seculares 329.a
Episcopi debent ea quae ad sua patrimonialia spectant scribere vt eis licet suis agnatis relinquere 329.b
Episcopi vbi nimis iuuu paup. es in nullo habentur pretio 331.a
Episcopi munus idem quod pastore est: hanc enim metaphoram Christus toto euangelio consulissimè obseruauit 306.b
Episcopi dignitas ac sanctimonia quanta debeat esse. 306.b
Episcopi representant Christum vt caput erat ecclesiae aliorum

aliorum ordinum ministri singuli suo modo 306.b
Episcopi ac sacerdotis differentia explicatur. 307.a
Episcopi functio est praeparare ministros 308.a
Episcopi soli successerunt loco Apostolorum 308.b
Episcopi praepollent sacerdotibus altiori dignitatis genere 309.a
Episcopi secundum propriam nominis notionem pastores dicuntur, non abusiue, sicut gregum Domini pastores appellantur 317.a
Episcopi non solum publica concione, verum etiam priuatis exhortationibus instruere debent plebem suam 317.b
Episcopi vt anima in corpore: vicarij autem eorum vt membra 319.a
Episcopi quaedam sunt munera, quae iugem residentiam requirunt: alia non ita ead.
Episcopi absentia quae mala parturiat 320.a
Episcopi qui absunt gregi instar meretricum ead.a
Episcopi licet statum profiteantur perfectionis, non tamen vt monachi ita vt absque proprio viuere obligentur 324.b
Episcopi & si peccare possunt sicut alij seculares in dispensatione bonorum suorum, nemini tamen tenentur ad restitutionem ea non distribuendo, nec de bonis ecclesiasticis pro sua portione sibi contingentibus expressius 330.a
Episcopi bonorum ecclesiasticorum sunt dispensatores. quae & quomodo habent distribuere 326.a
Episcopi habeantne verum dominium fructuum ecclesiasticorum, variæ sunt opiniones. 326.a & b
Episcopi si peccare possunt sicut alij seculares in dispensatione bonorum suorum, nemini tamen tenentur ad restitutionem ea non distribuendo, nec de bonis ecclesiasticis pro sua portione sibi contingentibus expressius 327.a
Episcopo conueniebat bonorum ecclesiasticorum dispensatio quando clerici vivebant in communi. 327.a
Episcopo dum consecratur, quamuis non imprimatur sacramentalis character, nihilominus adhibetur sacerdotalis habitus ei indelebilis 307.b
Episcopo peculiare sunt & propriae functiones vniuersae quae ad perfecti pastore officium pertinent. 308.b
Episcoporum status longe altior est, quam monachorum 307.b
Episcoporum electio atque ad sua munera exercenda obligatio est de iure diuino: quod bifariam intelligi potest 305.b
Episcopis, cura episcopali deserta, ad religionem se conferre sit ne licitum 314.b & 315.a
Episcopus in suis legibus eadem pollet auctoritate qua summus Pontifex in eas quas ipse condidit 28.a
Episcopus non facit peculiare votum castitatis praeter id quod sacerdotio adiunctum est 324.b
Episcopus cui scientiae incumbere debeat, Theologiae, an iuri canonico 314.b
Episcopus quibus de causis possit cedere episcopatu licite 315.b
Episcopus propter ecclesiam institutus est, non vice versa 316.a
Episcopus religiosus testamentum condere non potest absque facultate Papae 344.b
Episcopus medicus est, cuius industria vt in medico corporali expetitur 319.b
Episcopus quibus de causis licite gregi suo possit abesse 321.a & b. & 322.a
Episcopus tenetur propriae vitae discrimen subire ingruente gregis necessitate 321.
Episcopus religiosus quomodo ad obseruantias regu-

lares teneatur, vide Religiosus episcopus.
Esior carniui an fuit in vsu hominibus ante diluuium 37.a & b
Euangelium Christi facultatem relinquit ecclesiae addendi sanctiones nouas, quas temperatissime vt debent amissites 64.a
Euangelium dupliciter intelligitur diuulgari 63.a
Exclusus a religione tenetur sese corrigere, & quantum in se est eniti, vt iterum admittatur. 227.b
Exclusus a religione voto castitatis duntaxat manet ligatus ead.
Exclusus a religione forte tenetur aliam religionem adire, si votum religionis in communi admiserat. eadem.
Excommunicare propter furtum non censendus est pater, vxorem & filios. 149.a
Excommunicare propria auctoritate, solius est episcopalis numeris 308.b
Excommunicatio omnis simoniaci Papae reseruatur iure nouo 305.a
Exempla Sanctorum quid doceant no sin euitadis Praesulatibus 311.b
Exilium morti confertur 148.a
Expositio canon. quidam maligni. 5. questione 1. 162.a & b
Extravaugantes Martini & Calixti personales censurae etiam super nudas personas constitutos no damnant 203.b. vide Censurae.
Exorcismi non tam creb. d. hodie sperandi sunt effectus quam adolescentis Ecclesiae 274.a
Exorcistae qui cum nubibus, locustis, bruchis, & caeteris bestiolis pugnant sunt potius impositores & incantatores quam exorcistae 275.a

F **ABVLA** de lupis petentibus canes ab ouibus 142.b
Facultas vnde dicatur 100.a
Falsitatis tres gradus 266.b
Fama laesa non est necessario restituenda, nisi quando iniuste aufertur 121.b
Fama & honoris restitutio optime potest fieri pecunia 122.b
Fama restituta vt obliget oportet necessario fuerit ablata, vel obscurata 121.b
Fama aliene restituta obligat, etiam cum fama propria detrimento 122.b
Fama restituta postulat vt laesor faciat plenam fidem coram quibus laesit 122.a
Fama laeditur iniuste quando verum crimen detegitur contra iuris necessarium ordinem ead.
Fama restituta vt obliget, requiritur quod fuerit ablata per iniustitiam. 121.b
Fama & honor differunt 171.a
Fama quid sit ead.
Fama sine honore esse potest, & est diuerso ead.
Fama splendor quor. modis minuatur 173.b
Famam suam obscurans praeter charitatem, non contra iniustitiam facit 174.b
Fama laesionem illatam potest quisquis priuatur remittere 172.a
Famuli ab heris furtim accipere quidquam no possunt praeter sua stipendia cauissantes se minutissima accipere stipendia 150.b
Feras custodientes de damno dato in integrum tenentur.

tur. 126.a & de illis qui illas occidunt ibi, & in subsequentiis.

Festus dies fieri hos vel illos ceremoniale est, in quod subinde ecclesia ius habet. 51.a. vide, Dies festus.

Fidei iussio contractus non est 194.a

Fides est credere quod non vides, quomodo intelligatur 71.a

Fides non solum de supernaturalibus articulis nos erudit, verum & de aliis quos natura docet 35.a. & 36.b

Fidei preceptum non est intra decalogum, sed eius preambulum 38.b

Filij quomodo debeant a parentibus corrip. vide Pater.

Filius quando clam accipit rem aliquam a parentibus, si non sit tanti preij, non committit furtum, neque excommunicatione comprehenditur 149.a

Filiorum libertas predicata a Christo, quando nam sit 108.a

Finis legis non cadit sub precepto 43.b

Generator quod sua industria pecunia vsuraria acquisiuit, restituere tenetur 188.a

Generator restituere tenetur cum fructibus & damnis, fundum vel domum per vsuram extortam. ead. a. vide, Vsura.

Fornicatio iure natura prohibita est, & oppositum asserere est error heresi proximus 150.a

Fornicatio grauius delictum est, quam furtum ead.a

Fornicatio in inuiduo potest esse leuius delictum furto 150.b

Fornicatio ex natura sua nocet vitæ proles futura 150.a

Fornicatio & contra temperantiam est & contra iustitiam ead.

Fornicatio quare constituitur principaliter in specie intemperantiæ ead.

Fornicatio non inde leuior est furto quod non de illa tantum pudeant homines 105.b

Fortitudo præstantior est temperantia 77.a

Fortitudo non est necessaria nisi ad iustitiæ præsidium 77.b

Fraterna correctio habet pro sine particulari emendationem fratris 114.b

Fraude aut vi qui alterum in crimen coniecit, tenetur docere veritatem, & liberum permittere 119.b

Furtum quid 149.a. & b

Furti etymologia 149.a

Furti definitiones iuris prudentium excluduntur ead.a

Furtum & rapina specie differunt 149.b

Furti diuisio in fraudulentam acceptionem & rapinam, inepta 149.a

Furtum est species iniuriæ acceptionis ead.

Furtum in quatuor species diuiditur, scilicet, sacrilegium, peculatus, plagium, abigeatus ead.

Furtum est detinere rem alienam inuito domino eadem

Furtum est accipere rem propriam occultè quæ penes alium est siue sit raptor siue depositum custodiens ead.

Furtum ex genere suo peccatum mortale est 150.a tametsi minimum peccatorum contra Decalogum 150.a & b

Furtum non complectitur sub se rapinam: sed est species illi opposita 149.a

Ad furti rationem tria requiruntur ead.a

Furtum non committit qui bona propria recuperat ab iniquo possessore, si via iuris habere ea non po-

test 105.b

Furtum leuius peccatum quam fornicatio 150.a. & 154.a leuius quam rapina.

Furtum in inuiduo potest esse fornicatione scelestius, quin verò grauius quam adulterium vel homicidium 150.b

Furti rationem non habet, spoliare quempiam priuatum & occultè, auctoritate principis, dicta causa, latæque sententia condemnationis pagina 150.b

Furtim surripere a suis heris, quando liceat famulis quorumcunque dominorum, & quando non ead.

Furtim sua recuperare quomodo liceat, etiam aliquando sit licitum palam personæ priuata 150.b

In Furto aliqua pecuniæ quantitas tanta est, quæ per se absque vilo personæ respectu, causa est peccati mortalis. vt duo tresve aurei ducati 152.a

Furti grauitas augetur, etiam si parum sit quod ablatum est, dum causa est maioris damni ead.

Qui furatur minima ab homine pusilli animi, qui in minimis maximè offenditur, si habet animum ei nocendi per illa minima, charitatem violat, & peccat mortaliter ead.

Furari a diuersis exigua tunc incipit esse peccatum mortale quando quædam itas accepta per se est magna abique vilo personarum respectu 152.a & b

Furtum scelerata iure natura, & publica potest prout viderit salubrius expedire, punire, ead.

Furtum, permanens sub ratione furti, fieri licitè non potest dispensatione diuina 42.b

Pro Furto secundum Euangelium, etiam secundum ius commune vita non exigitur 152.a

Fures olim in Hispania non occidebantur, sed sacrilegi qui sacra depradabantur ead.

Quod fures modo vltimo supplicio afficiantur, Baldus in causa fuit, ob idque ab auctore reprehenditur eadem

Fur gaudere debet priuilegio, si se in sacrum recipiat eadem

Furari bona aliena vel eripere etiam ab illo qui bonis affluit, nemo potest citra extremam necessitatem. 152.b

G

GALILEOS ceteris mortalibus prætulit Christus in Euangelica functione propter mysterium 92.a

Gener fructus pignoris pro dote tradit in sortem non computando iniustitiam minimè committit 186.a

Genus in peccatis quæ in facto consistunt ex solo obiecto perpenditur 172.a

Genus in peccatis quæ in verbis posita sunt ex obiecto adiuncta simul intentione, perpendendum est eadem.

Gentilibus solemne erat iurare per Iouem lapidem. 168.b.

Gratiam Dei amittere non licet pro salute mundi spirituali 141.b

Gratia efficacior est atque sublimior, quam natura. 13.a

Gradus præceptionum & prohibitionum humanarum 16.b

Gratias delictorum ex obiecto primo pensanda est 143.a

HABENS

Habens rem alienam apud se iniuste tenetur de damno emergente & lucro cessante 131.b

Habitus principiorum naturalium non distinguuntur a potentiis quibus insunt. 10.a

Hæredes vendentis censum perpetuum illo mortuo ad quid teneantur. 204.a. vide Censum.

Hæredes vsurarij ad quid teneantur 189.b

Hæredes quibus debeat restitutio occisi fieri, qui censentur 121.a

Hæredes triplices sunt 129.a

Hæres personam veri domini defuncti gerit 127.b

Hæreses quibus damnis aut fracturis solent intumescere 317.b

Hæresibus nouis obortis temporum curriculo ecclesia magis ac magis illuminatur 63.a

Hæresis stultissima est post euangelium regni calorum aliud præstolari 63.a

Hæreticus verè dominus vsque ad condemnationem: tametsi legis vigore impediatur bona alienare. 23.a

Hæreticus quamuis ab articulo patrati criminis dominum perderet, possessionem tamen tutò retinet legis auctoritate, quæ confiscatione prohibet ante sententiam. eadem

Hæreticus ante condemnationem vtrunque punitur cum bonorum distractio sit illi inhibita ead.

Hæreticus iuxta iuris normam requisitus si iniquè veritatem inficietur, sit reus pœnæ hæreticis decretæ. eadem

Hæretici cõdemnatio retro agitur vsque ad articulum quo omnignorantia nudatus studio heresim asseruit 22.b

Hæretici aliqui negarunt missionem Spiritus sancti, quam Christus pollicitus est, cõpletam fuisse in die Pentecostes 62.b

Historiographis quatenus liceat aliorum gesta hominum memoriæ tradere 174.b

Hypocrita irrisor Dei interpretatiuè habetur 178.a

Homo ad felicitatem natus 5.b

Homo vti perfectione suscepta optimum est cunctorū animalium: ita si alienus fiat a lege, omnium est pessimum: seuissima enim est iniustitia quæ tenet arma, quæ homini per inmatam prudentiam contingunt. 13.b

Homo in practicis æterna Dei lege bifariam illuminatur ead.

Homo beneficio protegendæ vitam propriam priuari nequit, ac proinde neque damnari, vt necem sibi inferat aliamque lesionem corporalem, nisi esset earum quæ homines religionis ac penitentiæ gratia sumere solent 23.a

Homo qua de causa non tantum verū bonum, sed speciem boni expetat: cum id in ceteris rebus, secus euenire compertum sit 11.a

Homo peccato pollutus non est dignus pane quo vescitur per modum meriti 102.b

Homo non est dominus vitæ suæ, sed custos 104.a

Homo priuatus aut Respublica aut princeps non sunt a domini absolute vitæ subditorum ead.

Hominum tres ordines secundum Socratem 106.a

Hominum quisque ius habet naturale dominandi, & quomodolibet alienandi res quarum legitime est dominus 110.a

Homo dominus est suæ famæ 123.b

Hominem ad supernaturalem felicitatem creari inefabile beneficium est: licet eam suo Marte pertingere nequeat 29.b

Hominum tres sunt ordines quantum ad temporalium cupiditatem distincti 36.a

Homo hilari animo tenetur legem adimplere diuinam, humanam verò & cum tristitia adimplere potest. 93.b

Hominem occidere non est intrinsecè malum 93.a

Hominem, qui occiderit aliud agens, si non debitam adhibuerit diligentiam, siue aans operam rei licitæ, siue illicitæ a reatu homicidij non est immunis. 145.a.b

Hominem qui occiderit aliud agens si debitam adhibuerit diligentiam ne homicidium sequeretur siue daret operam rei licitæ siue iniustæ, non est reus homicidij ead.

Homo improbus fera bestia peior 138.b

Homines alliciendi sunt premiis, terrendi supplicijs. 7.a

Homicidium grauius peccatum est inter vniuersa, quæ homines aduersum se inuicem committunt. 175.b

Homicidium dicit rem malam intrinsecè 138.a

Homicidium quod probibetur habet rationem indebitam ead.

Homicidium simpliciter casuale qui committit, non est reus homicidij 145.b

Homicidium vt imputetur casuale tres condiciones requiruntur ead.

Homicidium si non sequatur ex actione mea, non imputatur mihi ead.

Homicidium quod de per accidens voluntarium est quale peccatum sit expendendum ex causa. eadem

Homicidij pœna, vide Irregularitas.

Homicidium, quando subsequatur ex actione mea iudicio medicorum standum est 145.b

Honor quid sit 171.a

Honor dupliciter alicui tollitur ead.

Honor ille solus verus est qui virtuti debetur ead.

Honorem fugientes circumspecti esse debent 320.a

Honor satisne restituatur petendo veniam, differitur 123.b

Honorem acquirendi pulcher modus 105.a

Honoris & famæ differentia constituitur 123.b

Horas canonicas statim temporibus, & locis clericis recitare quàm fuerit necessarium populo Christiano, quibusque hoc munus conueniat 332.b. & 333.a. & b

Horas aliquas soluere in cultum Dei, & ius naturale & diuinum, ac subinde ius humanum nos docet. pagina 333.b

Horas canonicas esse in numero septenario & antiquissima Ecclesiæ institutio est, & ei quàm decentissimè 333.a

Horas canonicas nocturnas damnant Vicleffistæ: eod quod Deus noctem nobis ad quietem indulserit. 334.a

Horæ canonice canebantur in Ecclesia primitiua per certas noctis vigilijs, cuius ratio assignatur. eadem

Horarum quæ die recitantur numerus & ratio ex vtraque sacra pagina sumitur 334.b

Horæ diuinae quibus horis singulæ recitandæ sint. eadem. b

Horæ canonice trina de causa sunt in septenario numero

mero. 336.b
Hora canonica optima non minus quam vestuta con-
stitutione per cantus ecclesiasticos, solenniter cele-
brantur 335.a.b
Horarum responsoria vnde fuerint instituta 335.b
Horarum canonicarum antiphona composita sunt à
Græcis, immo & per Angelos celo delata 336.a
Horarum canonicarum hymni vnde ortum habuerint
eadem.
Horis canonicis laudibusq; diuinis non sunt immi-
scenda profana, quæ vt in die Natalis domini can-
tari solent 336.a
Horas canonicas soluere ex duplici capite homines ten-
entur ead.
Horas canonicas soluere qui teneantur. 336.b
Horas canonicas non recitare in communi in aliqua
religione prelati negligentia peccatum mortale est
336.b
Horas canonicas soluere tenentur monachi professi-
choro emancipati, etiam si non sint in sacris, & san-
ctimonialibus. 336.b. Non autem illi qui non sunt pro-
fessi nec laici 337.a
Horas canonicas soluere partim de iure diuino partim
est de iure positivo ead.
Hora canonica non in idem Psalmis aliisque; ad hoc per-
tinentibus omnibus in ecclesiis & religionibus ce-
lebrantur: potest enim hoc iure Pontificio permi-
tari 337.a
Horarum canendarum modus is esse debet qui in ec-
clesia Metropolitana seruatur, atque in religionib.
secundum cuiuscunque statuta ead.b
Horas canonicas soluere sequendo morem Romanum
non singulis personis absque pontificis auctoritate li-
berum est ead.b
Horarum canonicarum nimia prolixitas molestissima
est, sicut breuiter earum compendium esset fugi-
dum. 337.b & hic ponitur censura Breuiarij Roma-
ni.
Hora beata virginis recitanda vim habent præcepti
iam ex consuetudine. 339.a. Idem est de officio mor-
tuorum.
Horas canonicas soluens, mentem, non dedita opera,
dimonendo ab attentione, orandi præceptum non
frangit 341.a
Horas canonicas soluens etsi ob attentionis omissionem
mortaliter peccet, non ideo necessitatem incurrit re-
stituendi 341.a. & 342.b
Horas canonicas non soluere per vnum aut duos dies
non debet iniicere scrupulum restitutionis, licet
peccatum mortale sit, & quidem qui relaxationi-
bus cruciatu huiusmodi gaudent credendum est esse tu-
tos 342.b
Horarum soluendarum omisso si ultra duos dies pro-
cedat tunc compositio cum summe Pontificis locum
haberet, immo & cum episcopo stando in iure di-
uino ead.
Hora canonica quæ in communi recitatur, statim per
ecclesiam temporibus per soluenda sunt, aliàs culpa
mortalis est. At priuatim tempora mutare & ordi-
nem non est mortale 339.a
Horarum ordinem non esse in præcepto duobus tempe-
ramentis intelligendum est ead.
Hora quæ in communi soluuntur in ecclesia sunt de præ-
cepto celebranda, priuatim verò vbique dici pos-
sunt 339.b
Hora quæ priuatim soluuntur locò decenti & honesto
dicenda sunt ead.b

I
IACOBO vult Deo, quod futurus sibi
erat in Deum 224.a
Iacob emens primogenituram ab Esau non
peccauit 298.b
Ieiunium frangens ex gula non solum contra obedi-
tiam, sed & contra abstinentiam peccat, contra Du-
ran. 292.b
Iephte in reuendo stultus, & impius in reddendo
224.a
Imperator aut princeps nullus non est proprietarius do-
minus 107.b
Imperator quò pacto sit superior Christianis regibus
108.b
Imperatorem, arbitrautes mundi dominum, vnde id si-
bi persuaferunt ostenditur 109.a
Imperatoris electio pontificia auctoritate à Græcis ad
Germanos translata est ead.
Imperare vt alij malum fiat, optareq; aut imprecari ma-
lum, quæ enus malum illi est, peccatum est genere
suo mortale 178.b
Imperare optare aut imprecari malum vt rationem in-
duit boni, licitum est & quandoque necessarium offi-
cium, quòd bifariam contingit 179.a
Imperans vt malum fiat scilicet quantum peccet 179.a
Imperatoria maiestas non fulget totius orbis dominio
108.a
Imperium aut imprecatio mali bifariam potest ratio-
nem boni induere 178.b
Imponens sibi ipsi falsum crimen quomodo peccet 174.
a.b
Imperium actus est intellectualis non voluntatis vt pla-
nissime Aristoteles docuit 2.a
Imperium neque est propositio apprehensiuæ neque iu-
dicatiua, sed iudicium quod electionem subsequitur
2.b
Impediens aliquem à beneficio vt digniori vel æquè di-
gno detur citra vim & fraudem, non tenetur ad re-
stitutionem 124.b
Impossibile bifariam sumitur 15.a
Imprudentiæ duo gradus 267.a
Impignoratio quòd sit 194.a
Imagines à Christiana religione esse relegandas quis
prior dicere ausus fuerit, & quid destructores, qui
earum fuerunt defensores 48.b
Imagines quomodo adoranda sunt ead.
Infamia non præcedente alicuius personæ cum imma-
nifestum est crimen desquiritur personæ in sex
tantum casibus 162.a.b
Infamia quam sit sufficiens ad disquisitionem crimi-
nis prudentum arbitrio estimandum est 162.b
Ad infamiam inde denarius numerus auctoritatem
nactus est, quod sufficit populum constituere ea-
dem.
Infamiam legitimam non constat perditorum hominū
clamor, scilicet bonorum opinio ead.
Infamiam per ciuilem iudicem irrogatam Papa abole-
re non potest 160.b
Infamare se ex genere suo est peccatum 174.b
Infamatur aliquis iuste duobus modis 174.a
Ille qui iniuste infamatus est, & si suum crimen non
confiteatur, non tenetur infamatori ad restitutionem.
122.a

Infamando alterum bifariam quis delinquere potest
174.a
Infamare alium, quando contra charitatem tantum,
quando verò contra charitatem simul & iustitiam
sit ead.
Infamare & licet & expedit sycophantas, quando
suis imposturis reipublicæ perniciem adferunt.
eadem
Infamare nos ipsos an sit licitum 174.a
Infamia delicti non sufficit, nisi paucis exceptis casu-
bus, ad inquirendum reum quem nulla resperit in-
famia 162.a
Infidelium ordo triplex 153.b
Infideles Afri, Sarraceni ac turcæ, de iure Christianis
principibus subduntur ead.
Infideles Afros, & Sarracenos certum est posse à no-
bis suis regionibus expoliari: & si nemo nostrorum
eorum bona priuata auctoritate depradari aut diripi-
ere valeat ead.
Infideles qui nihil de Christo audierunt, neque nobis
infesti sunt, non sunt nobis subditi de iure ead.
Ignorantia difficultatis rei de qua votum emittitur, ex-
cusat hominem à voti solutione 220.a.b
Ignorans non adimplet præceptum quia ad hoc requi-
ritur libertatis ratio 43.a
Inclinatio appetitus sensitiui ad legem naturæ pertinet
10.b
Inclinationis naturalis diuisio 141.a
Inclinationes duæ in homine sibi aduersantes ead.
Inclinatio hominis in bonum delectabile, bona est se-
cundum se 141.a
Contra inclinationem naturalem quando sit peccatum
agere ead.
Indicia quæ inquisitionem præcedant qualia esse de-
beant 163.a
Indicta causa quemquam iudicare contra ius naturæ
est 139.b
Inducens alium scienter & prudenter in peccatum non
est subiectus restitutioni 119.b
Infirmus quomodo possit cogi vt abscindatur ei mem-
brum, vide Mutilare
Iniuria & satisfactio quomodo sit facienda 121.a
Iniuria quot modis & quando homini irrogatur.
136.a
Iniuria maior est in facto quam in verbo 148.b
Iniurias proprias vindicare cur prohibitum 139.a
In iniuriis vindicandis perniciosus abusus nobilium
eadem
Iniuriosa acceptio diuiditur in furtum & rapinam
149.a
Iniurius cui sit qui se occidit 121.a
Innocens duplex est 142.a
Innocentem de quo nulla est sinistra suspicio occidere
flagitium est eadem
Innocentem tradere tyranno ex cidium ciuitati minan-
ti, iniustum est ead.
Innocentem potest respublica non defendere 142.a
Innocentes in bello licet aggredi & occidere 142.a
Innocens probatus nocens condemnandus est 120.b
Interrogatus iniquè qualiter proprio actu possit se le-
gitimè eripere 163.b
Inuasus tenetur occidere aggressorem quando inuasus
est reipublicæ necessarius 158.a
Inuentum quando nullius fuit occupanti conceditur, si
tamen occupanti ius sit in regionibus illis quibus
isthac inuentareperiuntur 151.a
Inueniens thesaurum si retineat, furtum non commit-
tit ead.
Inuenienti thesaurum in agro proprio licet eum sibi re-
tinere. Inueniens autem in agro alieno ex indu-
stria queritando inscio domino nil potest sibi retine-
re. Inueniens verò, aliud agens, dimidiam partem
debet habere ead.
Inueniens quæ præsumuntur habere dominos, sum-
nam diligentiam in inueniendis dominis adhibere
debet: qua facta, nec inuenio domino sibi retinere
potest 151.b
Inuenti lapilli in littore maris inuentoris sunt 151.a
De inuentis in superficie terræ quotam aliquam princi-
pem exigere iniustum est: neque lex de hoc lata in
conscientia obligat ead.
De inuentis in venis terræ, vt sunt metalla, vsus obti-
nuit vt quinta pars principi obueniat 151.b
Inuentarum rerum duplex est genus 151.a
An inuenta quorū domini non comparent sint pau-
peribus restituenda necne, pulchra disceptatio
151.b
Inuitus nemo potest penitentiam sibi iniunctam im-
plye 43.a
Irregularitas quæ sine delicto contrahitur non habet
rationem penæ 20.a
Irregularitas sicuti & excommunicatio ipso facto in-
curritur 24.a
Irregularis quando debeat censerī qui dat operam rei
illicitæ 145.b
Irregularitas quando incurritur ex membrorum mu-
tilatione 147.a
Irregularitas non est culpa, neque propriè penæ
140.b
Irregularitas quia propriè non est censura, non intel-
ligitur in bullis quando conceditur facultas absol-
uendi ab omnibus censuris & penis ead.
Irregularitas quando incurritur & propter quæ
140.b
Irregularitatem non incurrit qui alium occidit se defen-
dendo quamuis tempore diui Thomæ in vsu erat con-
trarium 145.a
Irregularitas incurritur propter homicidium quod se-
quitur etiam de per accidens ex opere percipientis
145.b
Irregularitas non incurritur propter homicidium nisi
verè sequatur homicidium etiam si miraculosè ho-
mo ille non moriatur eadem
Irregularitas non incurritur quando datur opera rei
honestæ & studiosa adhibetur diligentia ead.
Irregularitas vt incurritur, debet esse homicidium vo-
luntarium 146.a
Irregularitas quando incurritur propter negligentiam
eadem
Irregularitas non incurritur à clericis petentibus bo-
norum suorum restitutionem in iudicio: etiam si ma-
lefactores patibulo affigantur eadem
Irregularitas non incurritur propter culpam venia-
lem eadem
Irregularitas non ob id incurritur quòd sanitatis gra-
tia abscinduntur membra 147.a
Irregularitatem non incurrit qui in verberando filium
clericum vsque ad sanguinis effusionem processit
148.a
Irritatio & dispensatio in quo differant 258.a
Irritationis vocabulum quid designet: & qualiter à
dispensatione & ceteris discriminetur pagina
28.a
Iubens & consentiens non semper tenetur ad restitu-
tionem

tionem 134.a
Iudai in solo opere exteriori inesse culpam censebant, minime autem in affectu 66.a
Iudai dupliciter errabant circa iudicialia 66.a
Iudai cur minus euacuant carnes sanguine 137.b
Iudais concedens fuit vt temporalium promissionibus ad legis obseruantiam adducerentur pag. 35.b
Iudais an fuerit vsura permissa 182.b. 183.a
Iudex non debet rei euidenciam expectare, sed humanam certitudinem qua per idoneos testes fit 82.a
Iudicis arbitrarij relinquuntur qua legibus comprehendendi non valent 14.a
Quoties iudex reum condemnat iusta ac iuridica sententia ad penam qua non est mortis, laesionisve corporalis infligenda, tenetur reus ipse sententiam exequi etiam si ad agendum damnetur 23.a
Iudex in iudicio concepto per coniecturas qua virum probum inducunt, non debet ad punitionem procedere, sicut neque Salomon processit 265.a
Iudici, irretito occulto & grauissimo scelere licet subditos condemnare etiam de eodem crimine, nisi excommunicatus sit aut suspensus pag. 81.a
Iudicem decet vt talem se gerat, quales vult subditos esse ead.
Iudex publicus peccator alios condemnans, mortaliter peccat ex genere suo, si sit in grauioribus aut similibus criminibus, secus in dissimili materia, & non infami ead.
Iudex duplici scientia vtitur, & vniuersali iuris & particulari facti 155.b
Iudex tenetur sic sancte sequi scientiam iuris vniuersalem, vt neque suum proprium arbitrium, si contrarium est, consulere possit ead.
Iudex in particulari facto potest se suo ingenio & prudentia iuuare in examinandis instrumentis & testibus, quod maxime tenetur facere cum innocens sibi notus accusatur ead.
Iudex tenetur damnare innocentem probatum nocentem 121.b
Iudex debet in omni causa contra veritatem sibi notam euidenter secundum allegata & probata sententiam pronuntiare 156.a
Iudex, qui innocentem sibi cognitum, probatum tamen nocentem idoneis testimoniis condemnat, non agit contra conscientiam 156.b
Iudex in criminibus nequit quempiam iudicio condemnare nisi accusatum 157.a
Nullus iudex siue summus siue infimus antequam pars laesa iniuriam remittat, potest penam condonare 157.b
In iudicis supremi arbitrio est, nam item in arbitrio inferioris postquam accusator ab accusatione destiterit penam iuris relaxare 157.b
Iudex supremus aliquando accusatore reclamante potest accusationem abolere 157.b
In iudice quatuor sunt necessaria, videlicet iudicandi potestas, veritas & fama, & executionis vis 154.b
Iudex condemnare non potest quem euidenter ipse scit esse reum, quando reus non probatur legitimis testimoniis 155.b
Iudicis scientia non reputatur sufficiens testimonium eadem
Iudicatus, aut loca eorum qui regi sunt a consiliis vendere illicitum est atque scandalum 96.a
Iudicare quempiam nisi eum qui iudici vel simpliciter vel in tali casu subditus est, non est licitum 154.b
In iudiciali foro quatuor modis contingit vni alteri esse subditum
Iudicando Christum Pilatus peccauit eadem
Iudicio diuino sunt permulta delicta relinquenda, pagina 162.a
Iudicium actus est maxime proprius iustitiae 80.a
Iudicij nomen primo significat rectam finitionem iustorum, deinde rectam definitionem aliarum virtutum circa propria obiecta ead.
Iudicium rectum duas virtutes requirit, & qua iudicium praferat, & qua potentiam iudicantis disponat ad iudicij rectitudinem eodem
Iudicium particulare studiosi in reliquis virtutibus solum requiritur: in materia autem iustitiae necessarium est etiam superioris 80.b
Iudicium vt rectum sit, tria exigit, nempe vt procedat ex iudicis auctoritate, & ex iustitia affectione, & ex prudentia rectitudine 80.b
Iudicij substantiam subuertit quisque iudicium, si iuri alterius partis quidquam adimat quod alteri tribuat 80.b
Iudicium sine praesidentis auctoritate usurpatum, sine iustitia substantia, iniustum, sine prudentia, & iuris ordine suspectum: si vero ex leuitate & non legitima probatione, temerarium dicitur 80.b
Iudicij singularium defectus genere suo facit peccatum mortale ead.
Iudicium ex malo affectu prolatum est peccatum secundum affectum ead.
Iudicium temerarium quadrupliciter est estimandum, primo de sua substantia, secundo de causis, tertio ex coniecturis, quarto ex obiecto 81.b
Iudicij temerarij quatuor sunt gradus 81.a. 82.a
Iudicij temerarij primus gradus est quando animus est pendulus, neutri conditionis parti assensum praebens 81.a
Iudicium temerarium idem est quod sine legitima causa inconsulto conceptum 82.a
Iudicij temerarij duo primi gradus, licet a diuo Thom. sub primo comprehendantur, tamen inter se non parum distat interualli ead.
Iudicium temerarium vt sit mortale crimine tria exigit, scilicet vt sit certum, vt ex leuioribus colligatur coniecturis, vt sit de re graui 82.a
Iudicium certum in speculatiuis, hoc vnum requirit, vt nihil prorsus habeat ambiguitatis admistum, in moralibus autem parum pro nihilo reputatur eadem
Iudicium temerarium si sit repentinum, mortale non est: sed postquam sedato animo ex deliberatione sententia confirmatur eadem
Iudicium, quando ex leuitate causarum fiat mortale, non potest stabiliri certa regula ead.
Iudicium a culpa excusant illa coniectura & indicia, qua virum prudentem & probum vt sic iudicaret induceret ead.
Iudicium vtrum veniale an mortale sit, non potest certa diffiniri regula 82.b
Iudicij grauitas ex infamia perpenditur eadem
Iudicium de peccato quod non est infame non est mortale eadem
Iudicium de malo, quod non est peccatum sed naturale, potest esse delictum eadem
Iudicandum non est secundum legem scriptam, quando legi natura aduersatur 84.a
Iudicare propinquius conuenit rationi, & prudentiae, a qua profertur, sed potissimum conuenit iustitiae vnde habet vt sit rectum 84.b
 Indica-

Iudicare circa diuina charitati conuenit 84.b
Iudicium nullum sine certitudine esse nisi veniale, exceptionem habet, quando grauissimum malum de honestissima persona suspicatur 82.b
Iudicium temerarium non est malum quia prohibitum, sed prohibitum quia malum ead.
Iudicium temerarium est ex his qua sunt contra ius naturae ead.
Iudicium temerarium esto in publicum non prodeat, per se est peccatum mortale ead.
Iudicium de re dubia ferendum non est, sed dubium in meliorem partem interpretandum 83.a
Iudicium usurpatum non solum peruersum est, verum & nullum 84.b
Iudicialia praecipua, partim cum moralibus, partim cum ceremonialibus conueniunt 55.a
Iulius Caesar per iniuriam obtinuit dominatum 109.a
Iuramenti obligatio differat a voti vinculo 221.b
Iuramentum de re prorsus vana, non inducit obligationem 222.a
Non omne iuramentum assertorium licet sit vanum atque illicitum, est peccatum mortale 269.b
Iuramentum ab eo petere quem ne quis falsum iuraturum, nullum est peccatum 271.a
Ab eo autem quem scis mendaciter iuraturum, peccatum est mortale eadem
Iudici vero nullum est peccatum ead.
Iuramenta libera, id est, qua extra iudicium fiunt, per quam rarissime excusari possunt a culpa 270.a
Iuramentum dupliciter intelligitur habere deteriorem exitum 260.a
Iuramentum promissorium simulatoris verbis conceptum animo non implendi, nec se obligandi, an sit mortale 263.a
Iuramentum triplici ex causa existimandum est 260.b
Iuramentum coactum frangere mortale est 261.a
Iuramenti coacti relaxatio 262.b
Iuramentum verbis aequiuocis conceptum an sit obligatorium 262.a
Iuramentum dolosum an sit obligatorium 262.b
Iuramentum dolosum tribus modis intelligitur fieri eadem
Iuramentum licet ab idololatra per suos deos exigere, secundum August. 268.a
Vnde fit consequens quod etiam idololatra & gentilis teneatur iuramentum suum seruare ead.
Iuramenta Hispanorum eadem
Iuramenta triplici ex capite variantur 254.a
Iuramentum apud Romanos tanta habitum fuit sanctitate, vt non nisi ingenuis & nobilitate insignibus deferretur 265.b
Iuramentum per falsos deos an mereatur nomen per iurij 266.b
Iuramentum duplici modo alterius nomine praestari potest 267.b
Iuramentum secundum se licitum est & honestum 254.b
Iuramentum & votum dupliciter differunt 264.a
Iuramenta qua possint ab homine relaxari 264.a & 264.b
In iuramentis non licet dispensare absque legitima causa 265.a
Sed quid si Papa sine causa valida dispense, an teneat dispensatio? minime 265.a
Iuramenti definitio 253.a
Iuramentum aliud assertorium: aliud vero promissorium 253.b
Iuramentum non est necessarium ad ea qua sunt necessaria, perque rationem inuestiganda 253.a. & b
Iuramenta sua reddere altissimo quomodo sit intelligendum 253.b
Iuramentum aliud simplex, aliud execratorium ead.
Iuramentum esse a malo ex sententia Diui Augustini quomodo sit intelligendum 256.a
Iuramentum falsum, illicitum & temerarium in quo differunt 255.b
In iuramento tres comites nempe veritas, iustitia & iudicium quomodo intelligatur necessaria 256.a & 256.b
Iuramenta incauta siue impleantur siue secus & per iurata sunt dum fiunt, & nullatenus obligant: sed rem iuratum in sua nuda natura relinquunt 160.a
Iuramentum est actus religionis seu laetiae 256.b
Iuramentum omni iure religio censetur 257.a
Iuramentum non est per se appetendum ead.
Iuramenti vsus neuiquam in statu innocentiae fuisse 257.b
Qui bene iurat bene credit, quam blasphemum soleat interpretari ead.
Iuramentum quando habeat vim obligandi 258.b
In omni iuramento assertorio duo insunt veritatis rationes 259.a & b
Iuramentum incautum fit tribus modis 259.b
In iuramento promissorio tria extere sunt consideranda scilicet promissio, iuramentum, & executio 262.a
Iuramentum ratione grauitatis materiae aliquando grauius est frangere quam votum 263.b
Iuramentum licet sit obligatorium: potest tamen eius obligatio per dispensationem extinguui 264.a
Iurabis per nomen Dei tui quomodo sit intelligendum 254.a
Iurare turpius est Christianis, quam antiquis 256.a
Iurare per creaturas in Dei reias licitum est 258.a
Iurare quibus modis contingit 254.a
Iurare aliquando est praecipuum 255.a
Sed quale praecipuum naturale & diuinum, perinde ac mandata decalogi ead.
Ego autem dico vobis non iurare omnino, Matth. 5. quomodo sit intelligendum 255.a
Iurare per creaturas exhibendo illis reuerentiam Deo debitam, est idololatriae impietas 258.b
Iurare per creaturas catholicè dupliciter contingit 258.b
Iurare per capillum & per caput Dei blasphemia est 258.b
Iurare per Deum grauius est, quam per euangelia 266.a
Iurare qua persona non possint 265.a
Iurare non licebat Romanis, per Herculum sub testamento, sed sub dio quasi in Iouis praesentia 265.b
Iurantes vane, an dicantur Deum tentare 265.a
Iurare per falsos deos magis impium est, quam peccare 268.a
Iurare in sanctis solemniter, nisi a ieiuniis fiat, non reputatur honestum 265.b
Iurare non decet personas egregiae dignitatis ead.
Iurandi hodiernus abusus ead.
Iurandi ratio efflagitat vt certo ordine & forma fiat 270.a
Iurans si non habeat iurandi animum, an teneatur illud implere 265.a
Iuramentum per vim extortum a latrone, obligatorium est 261.a
Iuramentum ducendi uxorem licitum est, non tamen seruandum, dum maius bonum impedit 223.b
 Iurar

Iurare legitime officium virtutis est 49.a
Iurare prohibuit Christus non solum per creaturas, sed per Deum ead.
Iurandi officium non est per seipsum virtus, nisi cum suis comitibus 49.b
Iurare in statu innocentie nulla fuisse virtus ead.
Iuramentum nobis Dei beneficio concessum est natura lapsa ad fidem nostram roborandam ead.
Iuramentum a iure dicitur 49.b. & 253.b
Iuramentum premissio iniuria fit Deo, si aliud testimonium exquiratur 49.a. & 253.b
Iuramenti tres comites 49.b
Iuramentum de re iniusta implere peccatum est 49.b. & 255.b
Iurare aliquod patrare peccatum mortale, quamvis non perpetretur est mortale 49.b. & 255.b
Iurare aliquod facere peccatum veniale, etiam si non impleatur peccatum est veniale 49.b
Iurandi frequentia presentissimum habet periculum peierandi ead.
Iurare falsum etiam in re minima, peccatum est mortale ead.
Iurisdictiones civiles frequentius secularibus, quam ecclesiasticis committende sunt 331.b
Ius dupliciter accipitur 67.b
Ius est obiectum iustitie 68.a
Ius aliud naturale, & aliud scriptum 68.b
Ius primum omnium diuiditur in naturale, & positium eadem
Ius omne naturale est diuinum 69.a
Ius gentium & a naturali distinguitur, & sub positio continetur 69.b
Ius gentium, & civile, trifariam distinguuntur ead.
Ius omne quo ciuitas viuit, vocatur ab Arist. ius politicum 70.a
Ius paternum quo ad naturale, semper manet inter parentes & filios emancipatos: sed quo ad ciuilia ius simpliciter, & iustum, est inter illos 70.b
Iuris gentium aliquando est licita dispensatio, & aliquando non 70.a
Iure nature homines esse seruos, quomodo sit intelligendum 70.a
Iuris ignorantia non tollit omnino culpam, neque omnis ignorantia facti 78.b
Iuris consulto preferendus est Theologus ad episcopale munus ceteris paribus 91.b
Ius in liberos non dicitur dominium 99.b
Ius humanum duplex: ius civile, & ius gentium 102.a
Ius nature, & ius gentium penes quid discriminentur 106.a
Ius gentium & ius civile quo pacto differant ead.
Ius legitimum Christiani imperij quod sit 109.a
Ius gentium multorum nequiuit dispertiri dominia: sed semper remanent communia iura nature 106.b
Iure gentium proprie dominia diuisa sunt, vt meum & tuum audiretur in orbe 102.a
Iure gentium constituta est successio hereditaria filiorum in bona paterna 106.b
Ius primogenituræ quare masculina serie transfunditur. 60.b. vide Maioratus
Ius patronus vendere est simonia 298.b
Ius dicere non potest, neque legem ferre Tyrannus, nisi per scriptione, aut reipublicæ consensu fuerit legitimus princeps 85.a
Ius vsusque iuris, non sunt idem 288.b
Iustitia originalis 141.a
Iustitia dupliciter sumitur 67.b

Iustitia in tribus differt a reliquis virtutibus 68.a
Iustitia rectitudo, reperiri potest vbi adest mala intentio, & finis prauus, reliquarum vero virtutum rectitudo, non manet vbi adest aliqua circumstantia 68.a
Iustitia diffinitio, que a iurisperitis assignatur bona est, si sanè intelligatur 71.a
Iustitia duplex, infusa & acquisita 46.a
Iustitia aliter paruulis, aliter adultis infunditur. ead.
In iustitia distributua nulla est reparationis forma 88.a
Iustitia commutatiua non semper fit iusta reparatio, vbi offensori idem præcisè perpetitur quod alter ab illo perpeffus fuerat ead.
Iustitia distributua non attendit quid ciues contulerint 88.b
Iustitia commutatiua non proprie est in Deo ead.
Iustitia distributua non id tribuit quod debetur, vt antea proprie à ciue possessum: sed quod est totius reipublicæ, cuius ciues sunt partes 86.b
In iustitia commutatiua debitum inde surgit, quod res fuit possessio alterius ead.
In iustitia tam distributua quam commutatiua qualitas personæ attenditur: sed diuersimodè eadem

L

LABOR manuum ad quatuor est utilis 245.b
 Lacesito non licet in duellum exire 143.a

Laicus non potest præscribere ius exigendi decimas 115.b
Lanarum mercatus qui anticipata fit solutione, aliquando licitus est: etiam si earum ratione lanæ vilius emanantur quam si solutio non anticiparetur. 200.b. 201.a. Vide Emere
Lamachus reus homicidij, quia non sufficienter adhibuit diligentiam 146.a
Laruarum maleficia vnde fluxerint 273.b
Lateranense concilium non est in omnibus receptum 193.a
Latrocinia olim apud Germanos nullam habere infamiam 12.b
Latronem occidere ob defensionem honorum temporalium, iustum est 144.b
Latrones publici capite plectuntur 152.b
Legalium observatio quando post Christi passionem fuerit licita 58.a. & 59.a
Legalia observando quomodo Petrus fuerit reprehensibilis & peccauerit 58.b
Laudabile & honorabile in quo differunt 97.b
Legis multiplex diffinitio 2.a
Lex à legendo vel à re eligendo dicta ead.
Estque aequitatis iniquitatisque regula eadem
Lex est vniuersitatis propositio ac dictamen rationis practicæ per modum habitus inherens 3.a
Lex omnis quo solida sit & firma in commune bonum debet subditos promouere 3.b
Leges condere reipublicæ est, aut eius vicem gerentis 4.a
Leges sapientum iudicio ex visceribus naturalis iuris eliciuntur: ceterum firmitatem non ab eis, sed ab his qui iurisdictione pollent sortiuntur 4.a
Lex bifariam est in homine 4.a
Lex vim habet coerciuam 4.a. & b
 Lex

Lex ante promulgationem nullum habet vigorem 4.b
Et quando censenda sit magis promulgata 4.b
Lex post idoneam promulgationem obligat vniuersos: tametsi circa culpam ignorantes excusantur contra Panormitanum, & alios 4.b
Legis diffinitio è iure civili de prompto explicatur 5.a
Leges Romanorum Imperatorum post duos menses valere incipiunt in republica, vt iure civili sancitum est 4.b
Leges pontificie irrotationis ab articulo promulgationis robur habent, nisi contractus irritati per eas essent tales, quod cederent in iniuriam tertij 5.a
Leges, priuilegiorum reuocatione, nulli vi pollent quo ad fuerint promulgata, non solum in pronincia, sed etiam in diocesi ead.
Legis effectus est, reddere homines studiosos, & bonos 5.b
Legis actus quatuor 6.a
Lex nonnulla permittit mala ad obuiandum grauioribus incommodis ead.
Legis species quatuor, & earum inter se discrepantia 6.b. & 7.b
Lex fomitis non est proprie lex, sed per metaphoram 7.b
Lex tam diuina quam humana duplicem vim habet in translatione dominiorum 110.a
Lex potest & voluntatem domini cohibere, & ipsum inuitum suorum dominio priuare ead.
Lex non ob quamlibet causam, etiam iustam mutanda est: sed cum fuerit tanta vt de re in eum quod ex legis mutatione suapte natura accedit, abundè compensetur. 26.b
Lex non est iam quod ars boni & equi 68.a
Legi omnes subijciuntur, etiam princeps ipse, quantum ad vim directiuam 24.b
Legi non subduntur iusti, quantum ad vim coerciuam, similiter neque princeps ead.
Algelber non est iustus, vt Lutherus impiè dogmatizauit. 25.a
Lex qua communi bono officit nullam habet obligandi vim ead.
Legem in particulari deficere, non est idonea ratio, vt quis ei possit contra venire: bene tamen si cessat in genere: sed neque vix vim perdit ligandi quo ad princeps aut consuetudo eam aboleat ead.
Legis præuaricator est, qui seruatis in cortice eius verbis mente legis sententiam circumuenit ead.
Lex tota absque gratia subsidio speciali, impleri nequit vt longo tempore absque peccato viuamus 44.b
Lex aeterna summa ratio in Deo existens 8.a
Neque cum diuina conuertitur. ead.
Lex aeterna solis hominibus post angelos nota ead.
Lex aeterna ratione differt à rationibus rerum, quas ideas in Deo dicimus ead.
Lex omnis ab aeterna deriuatur ead.
Lex non dicitur præcisè aeterna, quia neque habuit principium, neque habitura sit finem, sed præsertim quia est immutabilis omnisque variationis ex pers ead.
Lex diuina positua, effectus ac participatio legis aeternæ ead.
Lex fomitis quid sit, & qualiter deriuatur ab aeterna 9.a
Leges iniquæ non sunt dicende leges, ac proinde neque ab aeterna dimanant, nisi quatenus præ se ferunt quandam potestatis imaginem. ead.

Lex permissiua etiam ab aeterna lege ortum ducit illa scilicet quæ malum impunè permittit ead.
Legi aeterna necessaria cuncta creata præter Deum sunt. fol. 9.a. non autem diuina personæ. ead.
Legi aeterna vniuersæ actiones humane subijciuntur. 9.b
Lex aeterna brutis & insensibilibus rebus promulgatur per sigillationem instinctuum & virtutum actionum: qui tamen instinctus non habet proprie rationem legis 9.b
Legi Dei aeternæ, monstra & casualia & id genus reliqua, subduntur ead.
Quo sensu Paulus, dixerit eos qui spiritu Dei aguntur non esse sub lege ead.
Sub lege aeterna non solum sunt viatores, sed beati & damnati ead.
Lex naturalis in hominum animis insculpta est. Quæ neque potentia est, neque habitus, neque passio, neque idem quod syncretis. 10.a. licet insit per modum habitus 10.a
Lex naturalis vna est 11.a
Lex natura quo ad prima principia, non sic est mutabilis, vt id quod fuit iuris nature cesset esse talis iuris: bene tamen quantum ad conclusiones: tametsi id raro eneniat 12.a
Lex natura cuncti mortales tenebantur 32.a
Lex natura, natua instinctu & luce, promulgata est: vnde fit de primis principiis naturalibus neminem posse ignorantiam prætexere 5.a
Lex natura quantum ad prima principia nequit prorsus ex animis hominum extirpari: secus quantum ad conclusiones 12.a
Præter legem nature necessarium fuit humanas condere & hominis nature congruentissimum 13.a
Lex natura malficorum conscientias exulcerat, quo sensu dixit Augustinus, inordinatum appetitum penam esse peccati. 13.b
Lex natura dictabat Iudæis præcepta moralia: fuit tamen opus ea in tabulis legis antiquæ describi 34.a
Lex diuina duplex 29.a
Lex alia altior præter naturalem & humanam necessaria fuit quæ diuina positua nuncupatur ead.
Lex diuina positua in duas secatur: licet specie non distinctas 29.b
Legis diuina positua & aeterna differentia 29.a
Lex diuina non censetur promulgata, cum eam Deus alicui reuelat: sed cum ille solemniter eam euulgar. 5.a
Lex diuina de vniuersarum virtutum operibus, ex æquo præcepta ponit 36.b
Lex vetus per legem Christi cessauit. 56.a. non modo quantum ad legalia, & ceremonialia: verum si vim eius obligatoriam spectes, tota tunc temporis antiquata fuit 56.a
Lex vetus tempore passionis cessauit: & tunc noua capit 5.a. & 55.a. & 56.a
Lex vetus tot virtutes instituit, quot Christus expressit in lege noua 36.b
Lex vetus non conferebat gratiam 34.a
Legis antiquæ custodes per fidem Christi præmia consequerantur aeterna, transgressoresque perpetuis affliciebantur suppliciis 35.b
Legis veteris & nouæ supplicia, discriminantur. eadem
Lex vetus sancta, iusta, atque bona fuit 30.a
Legis veteris auctor Deus 30.b

Legis veteris & noua discrimen 30.a
 Lex cum dabatur Moyſi, queritur num Deus, ange-
 luſve loqueretur ei 30.b
 Lex vetus ſoli populo Iſrael data eſt 31.b
 Legis antiqua & praeceptorum diſtinſio 32.a
 Lege veteri corrente, gentiles, ſine ipſa, ſicuti ante ip-
 ſam potuerunt ſalutem obtinere 32.b
 Lex vetus eo quod ad plura obligaret, non fecit Iudaeo-
 rum deteriore conditionem, quam gentium. ead.
 Lex vetus data eſt ſub initium quartae aetatis: qua tri-
 bus aetatibus permansit in mundo 33.a
 Legis antiqua & trina praecepta neceſſaria 33.b. & 34.
 a 4. & 34.b
 Legis veteris nomina omnia reducuntur ad tria 34.b
 Lex ſcripta ſicut nihil roboris iuri naturali praestat, ſic
 neque robor eius quoquo pacto minuit 84.b
 Legis ſcriptae vigor non exigit melius id eſſe quod di-
 ſcernit, quam contrarium ea.
 Lex quamuis iuſte ſit poſita, ſi tamen in euertibus par-
 ticularibus eſt contra ius naturae, licet contra illam
 facere ea.
 Lex noua in cordibus inſculpta eſt, & hoc a veteri qua
 in tabulis ſcripta erat differt 61.a. & b
 Lex Chriſti leuis ac dulcis 64.a
 Legem nouam ab initio mundi dari non decuit 62.a
 Lex Euangelica vsque ad finem mundi perſiſtet 62.b
 Legis noua ſtatim nihil vetat quominus mutetur per-
 inde atque ſtatim legis veteris 63.a
 Legis nouae ſtatim & ſi latior potentiorque expectetur,
 nullus tamen futurus eſt, ubi gratia copioſior ſit,
 quam habemus praeciſit ead.
 Lex Chriſti ante finem mundi ab omnibus eſt exoſcu-
 landa ea.
 Lex Euangelica neque prorsus eſt alia a veteri, neque
 omnino eadem, ſed ſic ab illa diſtans, vt perfectum
 ab imperfecto 63.b
 Lex vetus lex timoris erat, noua vero amoris & cha-
 ritatis. ea.
 Lex antiqua quare dicatur testamentum vetus: & lex
 euangelica testamentum nouum 35.b. & 64.a
 Lex vetus quare dicebatur lex factorum, noſtra vero
 dicitur lex fidei ea.
 Lex noſtra fuit antiqua complementum, quantum ad
 finem, & quantum ad praecepta 64.b
 Lex noſtra continebatur in veteri, non quidem actu, ſed
 virtute
 Lex repudij non praecipiebat uxorem repudiare, ſed id
 permittebat: idque noua correxit, vt non haberet locum
 niſi quo ad thorum 64.a
 Lex antiqua grauior erat quam noua ſi difficultas ex
 parte obiecti perpendatur ead.
 Lex euangelica praeter naturae legem non niſi ſacramen-
 ta imperauit ead.
 Lex noſtra quodammodo grauior eſt veteri, ſi difficul-
 tatem ex modo agendi exiſtmes: illis tamen praeci-
 pue qui non ſunt virtutum habitibus imbuti ead.
 Lex Chriſti quo tempore ceperit obligare 5.b
 Lex Chriſti tria tantum continet, moralia ſcilicet praeci-
 pta, ſacramenta, & conſilia 64.b
 Lex Euangelica a veteri duodecim differentijs diſtat
 eadem.
 Lex Euangelica in operibus exterioribus ceu fundamen-
 ta iecit ſeptem ſacramenta 65.a
 Legis Euangelicae maiestatem non decuit vt alia cere-
 monia per ipſam inſtituerentur, quam qua admini-
 ſtrandiſ ſacramentis erant neceſſaria ead.
 Lex Euangelica appellatur a Iacobo lex perfecta li-
 bertatis propter trinam rationem 65.b
 Lex euangelica vniuerſos humanos mores intus & in-
 cute perfectiſſime informat 66.a
 Lex Euangelica miro ordine procedit ad inſtitutionem
 hominum circa actus interiores & exteriores. ea-
 dem.
 Lex Euangelica iudicialia praecepta aliqua correxit,
 ceremonialia vero minime, ſed ablegauit ead.
 Lex noua non modo naturalia conſilia explicauit, verum
 & alia recentior adhibuit ea.
 Lex noua quo temporis articulo ceperit obligare 57.b.
 & 5.b & 127.b
 Leges quatuor diſtinſtae apud Paulum 3.a
 Lex humana non ea viget certitudine, qua conſuſio-
 nes ſpeculatiuae 13.a
 Legem ſatius eſt quam hominem dominari: idque ratio-
 nibus egregijs ſuadetur 13.b
 Lex omnis humanitas poſita, ſi ſit recta, a lege naturae
 deriuatur ea.
 Legis humanae ex naturali deriuatio, per viam conſuſio-
 nis, potius eſt explicatio principij naturalis, quam
 noua praeceptio virtutis 15.b
 Legis humanae qualitates ab Iſidoro traditae explican-
 tur. 15.b
 Legum multitudo vitioſa 16.a
 Lex plana eſſe & obſcuritate vacare debet, ne miſci-
 pulae more capter ignorant 15.b
 Lex & conſuetudo vt differant ead.
 Lex quare aſſimiletur regulae Leſbiae ea.
 Lex debet in communi conſtitui 16.b
 Legis humanae quadruplex diuiſio 15.b
 Lex non reſpicit ea quae raro: ſed quae frequenter eue-
 niunt ead.
 Lex humana ea praeter ſcandala animaduertit, quae rei-
 publica tranquillitati ſunt aduerſa 16.b
 Lex humana omnis virtutis actus praecipit, tamen ſi non
 ſingulos. ead.
 Lex non praecipit habitum ſed actum 17.b
 Lex humana diſſimiliter ſe habet circa praeceptionem
 virtutum, & prohibitionem vitiorum ead.
 Lex humana ſiue civilis ſit, ſiue canonica: ſi modo ſit
 iuſta, vt pollet ligandi ſubditorum conſcientias ea.
 Legis iuſtitia ex omnibus ſuis cauſis perpendenda
 eadem.
 Lex humana iniuſta non obligat in conſcientia 8.a
 Licet leges quae humano tantum bono aduerſantur, non
 obligent in conſcientia, aliquando tamen illis paren-
 dum eſt ratione vitandi ſcandali: ſecus ſi bono repu-
 gnent diuino ead.
 Lex humana ad ſuam cuſtodiam aſtringere valet, etiã
 cum proprii capitis detrimento 18.b
 Legem humanam mutari quandoque licitum eſt 26.a
 Leges humanae de ſolis iuſtitiae actibus primaria in-
 tentione praecipunt, de reliquis vero virtutibus non,
 niſi quatenus ad iuſtitiam referuntur 36.b
 Legis humanae reſtitutio non eſt ad modum naturalis re-
 ſtitutionis in quantitatis corporeis reperta 26.b
 Legum artiumque diſcrimen quantum ad variationem
 27.a
 Lex ſi decerneret nullam in futurum conſuetudinẽ con-
 tra eam fore valituram, nulla conſuetudine abroga-
 retur 27.b
 Quandiu legis ratio durat nequit conſuetudo contra
 praualere 27.b
 Super lege humana ille cui regimen incumbit, poteſta-
 tem habet diſpenſandi. ead.
 Lex canonica & eccleſiaſtica obligat ſub reatu mor-
 talis

talis nota, quae aſſertio fidei contra aliquos hereſi-
 archas ſatis roboratur, de civili autem lege non eſt
 par fidei certitudo 18.b
 Lex eccleſiaſtica pariter & civilis homines deuincit:
 & non tantum quatenus diuinae interpretes vt co-
 mmentus eſt Gerson: ſed quatenus humanae 18.b
 Lex eccleſiaſtica non obligat cum diſcrimine mortis,
 niſi contemptu legis aut iniuria fidei interueniente
 18.b
 In legibus quae eccleſiae quam maxime referunt, Papa
 nec concilium diſpenſare poſſunt, ſic vt eas prohi-
 bus mutent 26.b
 Leges civiles quid de filiis clericorum & religioſorum
 ſtatuant. 111.a. & de filiis noſtris ſecularium ibid.a
 Leges non prohibent dominij tranſlationem in ludis
 112.a. vide, Ludus
 Legum obligatio omnis, auctore Deo eſt 117.b
 Leges veltigalium obligant in conſcientia 127.b
 Leges pœnales omnes ad culpam obligant, niſi contra-
 rium expreſſerint, ſiue miſtae ſint, ſiue merè pœna-
 les contra Henricum 19.b
 Leges pœnales veteris legis contra fures ac mœchos
 Exod. 22. & Leuit. 20. ad culpam obligabant, ſimi-
 liter, & nunc canonicae 20.a
 Leges pœnales ob id quod dicant ipſo facto, vel ipſo
 iure, aut quid ſimile non obligant ad pœnam ante
 ſententiam a iudice latam ſic vt teneatur reus il-
 lam offerre 21.a
 Lex quando ipſo facto pœnam decernit non opus eſt
 ſententia quae feratur ſuper pœnam, ſed ſuper cri-
 men 21.b
 Leges pœnales collegiorum obligant ante condemna-
 tionem ad pœnam, ſi eorũ inſtitutor ſub hac forma
 tales leges ſanxit 23.b
 Leges pœnales Salmantinae academiæ in praſentatores
 & ambitores latae, non ligant ante condemna-
 tionem: niſi dum iuridice interrogatus quis inique ve-
 ritatem denegat eadem
 Leges praſcriptionis non ſunt merè pœnales 24.a
 Lex eſt iniuſtiſſima quae praecipit vt condemnatus ad
 pœnam corporalem illam ipſe exequatur 156.b
 Libertas per obligationem voti non minuitur 226.a
 Libertas Chriſtiana in quo conſiſtit 247.b
 Litaniae quae in profeſſis diebus officio nocturno adhi-
 bentur, nec ex conſuetudine vim habent praeci-
 pi 339.a
 Loth filias offerendo rem turpem fecit: ac proinde pec-
 cavit, niſi forte ignorantia excuſetur 191.b
 Loth non deliquit peccato inceſtus, quia ebrius erat
 145.b
 Lucretia deliquit ſe occidendo 141.b
 Lucri cupiditas ſi citra dolum fraudemve ſe contineat
 non eſt mortalis 112.a
 Lucrum ceſſans quid ſit, & quomodo dicatur ceſſare
 186.b
 Lucrum ceſſans quando mutatore inuito ceſſat, abſque
 periculo uſurae exigitur ead.
 Lucrum ceſſans iuſte petit qui mutare cogitur
 eadem
 Lucrum ceſſans poſt praſcriptum diem ſolutionis pecu-
 niae mutatae, iuſte a principio in pactum ducitur
 187.a
 Lucrum ceſſans cur liceat exigere 127.a
 Lucri ceſſantis optima diſputatio, an videlicet poſſit
 qui non coactus mutuat illum a principio in pactum
 ducere 187.a. & 200.a. quod fieri poſſe non eſt om-
 nino improbabile 187.b. & 199.b
 Soto, de iuſtitia & iure.

Ludus in genere rem de ſe iure naturae licitam ſonat,
 immo virtus eſſe poteſt 111.b
 Ludus ſicut ex multis accidentibus honeſtatur, ſic &
 ex plurimis vitiatur ead.
 Ludo acquiſita in dominiũ lucrantis tranſeunt 112.a
 Ludens abſente pecunia fide impignorata teneatur ne
 eam ſoluere 113.a
 Ludo perdens amplam pecuniam an poſſit latenter ab
 illo ſuffurari illam ead.a
 Ludere ſecundum ius naturae neque mortale eſt, neque
 vlla inde naſcitur reſtitutio 112.a
 Ludere alea reliquiſque ludibus lege inhibitis, neque
 contraria conſuetudine ſubrogatis, peccatum eſt
 eadem
 Clericis praecipue ſacerdotibus ac maxime episcopis
 contra vetitum ludere, vix citra mortale contingit
 eadem
 Lutherus vota pernicioſa eſſe aſſeuerat 228.b
 Lutheri dogma quod in hac vita impleri nequit dile-
 ctionis mandatum 244.a
 Lutherus debachatur contra obedientiam monacha-
 lem 247.a

M

MAGISTRATVS inſtituti ſunt pro
 pter populi neceſſitatem 94.b
 Magi qualiter per demonum operatio-
 nem rebus naturalibus vtantur 273.b
 Magi primum dicti ſapientes cur infames eſſe cepe-
 runt 273.b
 Magorum varia nomina 274.a
 Magorum omnia genera trino iure condemnata ſunt
 274.b
 Mandata diuina quoniam modo inſtitutiones appel-
 lentur 37.a. & b
 Maioratum inſtitutionis cauſa redditur 60.a. & 106.a
 Male acquiſita in duplici differentia 288.a
 Male dicere quid ſit, & quotupliciter contingat 178.b
 Male dicere ſub forma exultationis ad contumeliam,
 aut ad detractionem, aut ad irriſionem pertinet ead.
 Male dicere aliis ſi nullum ſit intus malum deſiderium,
 non eſt peccatum mortale ead.
 Male dicere rebus irrationalibus in ordine ad homi-
 nem contingit 179.b
 Male dicere rebus irrationalibus & demonibus, qua-
 tenus creaturae Dei ſunt, blaſphemia eſt ead.
 Male dicere tempeſtates, aruginem, locuſtas, aliaque
 id genus portenta, quouſque liceat eadem
 Male dictio proprie, vulgo mali imprecatio eſt 178.b
 Male dictioſis culpa ex animi propoſito iudicanda eſt
 179.a
 Male dictio per ſe proprie in ſolam poteſt conici ratio-
 nalem, aut intellectualem creaturam eadem
 Male dictio quae intentione mali ſit, ſecundum genus
 ſuum peccatum eſt mortale 179.b
 Male dictioſis ſub forma imprecandi, & imperandi
 diſcrimen eſt 179.a
 Male dictioſis reliqua verborum peccata ſunt grauiora
 180.a
 Malefactores occidere iuſtum eſt 137.b
 Malefactores occidere non expedit quando ſine proba-
 rum periculo id effici nequit 138.a
 Malefactores cui liceat occidere 139.a
 Manichaeorum extremus furor de animantibus non oc-
 cidendis 136.b
 Manichaei aſſerebant nullatenus eſſe licitum iurare 254.b
 ** 3 Mani

Manichæi duo principia ponebant bonum & malum 256.a
Manichæi asseriebant animalium animas membra esse Dei 136.b
Manichæi, cucurbitarum homicidæ appellatur ab Augustino 137.b
Manichaorum hæresis repudiantium veterem legem tanquam à principe tenebrarum conditam 30.b
Marcus quod pollicem sibi rescuit nulla laude dignus nisi fecit reuelatione diuina 146.a
Martius quando uxorem occidere licite potest 139.b
Matrimonia sine iniuria dissolui non possunt 3.a
Matrimonium ratum non consummatum nequiquam est per Papam dispensabile, neque qui contrarium sentit audiendus est 231.b
Pro matrimonio illicitum est pecuniã recipere 295.b
Matrimonium ex diametro cū religione pugnat 246.a
Matrimonium quandiu consummatum non est, licitum est inde ad meliorem frugem conscendere: consummata verò copula nequaquam, quia irrogaretur iniuria proli 231.b
Medici prudentia inutilis nisi artis adminiculo directâ 14.a
Membrū ex voluntate ægroti abscindi potest, quod corruptioni corporis nocet. Non tamen ad id potest auctoritate reipublicæ cogi, secus de prælato 146.b
Membrum proprium abscindere sibi ipsi potest iustè qui aliter mortem euadere nequit eadem
Mendacium si aliam non habeat maculam nisi falsitatis, genere suo non est peccatum mortale 268.a
Mendacium non omne in iudicio est peccatum mortale 151.a
Mentiri in iudicio violando iustitiam etiam citra iniurandum genere suo est mortale 168.a
Mendicitas in sacris literis commendatur 244.b
Quamuis mendicitas omnimoda secundū se præferenda sit potest tamē ratione finis & circumstantiarum conducentior esse in communi possessio 245.a
Mendicantes religiosi nequeunt quidquam præscribere 115.b
Mensura aliquando citra iniustitiam à privato minuitur 199.a
Mercator sub vsuris mutuum recipiens, ad exercendam mercaturam mortaliter non peccat 191.a
Mercatorum insignis fraudulentia in mutuo 184.b
Mercatorum praxis in cambiis 212.a
Mercenarius qui ex decimatis mercedem recipit nullam inde aliam decimam debet 288.b
Meretrici accipere licet pretiū suæ turpitudinis 129.a
Metus est veluti seta quæ filium amoris inducit 6.b
Nullo metu quis cum consanguinea contrahere potest, quia non est materia sacramenti 19.b
Metus qui ab alio incutitur voti obligationem potest impedire, non idem intrinsecè ortus 225.b
Metus cadens in virum constantem, is est quem viri constantia sine vituperio secum patitur 226.a
Metus cadens in virum constantem ex triplici capite expendi potest eadem
Minister sacramentorum sanctitate quam aliis præstat pollere debet, secus in iudice 81.a
Ministri vsurariorum qualiter ad restitutionem teneantur 190.b
In ministro ecclesiæ præter morum compositionem requiritur sacrorum scientia, prudentia, solertia, & reliquæ virtutes ad gubernandum 90.a
Ministeria ecclesiastica cuius arbitrio dispensanda sunt 312.b
Minus malum quomodo liceat consulere 161.b
Illud tamen facere nunquam licet 200.b
In Missa cur fiat sanctorum memoria 276.b
Missæ valor quantus sit 279.b
Missæ pro pluribus oblata non singulis tantum prodest ac si pro vno offeratur 279.a
Neque quantum ad satisfactionem 280.a
Pro vna missa duæ possunt putantur recipi 282.b
Qui missæ intersunt & qui elemosinas pro eis pendunt, offerentes sunt 281.a
Pro missæ sacrificio licet sit simoniacum aliquid recipere: tamen de elemosynæ quantitate ad sustentationem pacisci licitum est 295.a
Missam celebrare ante officium nocturnum non est mortale peccatum 339.b
Missam celebrare ante Psalmos nocturnos: & etiam post missam alias horas non soluere legitima excusatione persoluendi officium diuinum interueniente licitum est eadem
Missam auroræ, vel reliquas ante primam in conuentu dicturus melius faceret si post missam intereffet choro ad primam quam illam ante missam soluere eadem
Missæ audiendæ præceptum non obligat nisi taliter audire vt sit actus humanus qualis esse potest etiam si aliud adsit nisi irum propositum 341.a
Miracula faciendi: facultas hodie non perinde in ecclesiis est atque olim in apostolis 309.a
Moderamen inculpatæ tutelæ quam diligentiam requirat 144.a
Moses videritne, vt Paulus in raptu faciem Dei, sub iudice est 31.b
Moses posuit in Ægyptium, quem in flagranti delicto occupauit, per modum defensionis occidere: si autem id in vindictam fecit à culpa non excusatur, nisi diuina reuelatione fecisse dicatur 85.a
Monachi perfectio, est propriæ salutis studere 315.b
Monachis non congruit sacerdotia annexi cum animarum cura 289.a
Monachorum quadrifida opera 233.a
Monachi, quibus est iniuncta animarum cura, ius habent decimas recipiendi: non autem illa ratione obligationem soluenti 290.a
Monachi non professi non tenentur ad officium diuinum contra Paludanum 337.a
Monachus summam esse libertatem ostenditur. 120.a
Monasterium etiam si sit pingue, non est simoniacum à sanctimoniali exigere pecuniam ad sustentationem: habet tamen speciem mali 297.a
Monasteriis non congruit annexi sacerdotia cum animarum cura 289.a
Monopoliorum iniquitas 196.a
Mons pietatis quid sit. 192. a. & quib. modis congeri potest, & eiusdem montis leges & capitula ead.
Mons pietatis vsuram sapit 192. b. & 193. a
Moralium præceptorum ordo triplex 45.b
Moralia per se præcepta, neque in lege veteri poterant, neque modo possunt in nobis efficere iustitiam 46.b
Sed per gratiæ auxilium 47.a
Morte nemo plecti debet, nisi ob graue peccatum mortale 18.a
Moriendum potius, quam peccandum 19.a
Mos trifariam accipitur 27.a
Mos, vt legis auctoritate polleat longeuus esse debet 27.b
Mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur, olim lege naturæ

naturæ, celebratur à viro abstinere 23.b
Mulier non meretricia, sed maiori verecundia sui copiam faciens, potest recipere pretium 128.a
Mulier nupta, sicut & virgo potest pretium suscipere 128.b
Mulier maritata teneaturne pretium sui corporis viro reddere ostenditur 128.b
Mulier extorquens superfluum per dolum, vel fraudem, tenetur illud restituere ead.b
Mundus propter hominem creatus: homo autem, vt mundi dominus 316.a
Mundus fuit sub lege scripta tribus ætatibus 33.a
Mutilare aliquod membrum publica Potestas potest, quando expedierit reipublicæ 146.b
Mutilatio licita est propter corporalem salutem: homicidium verò nunquam 147.a
Mutilati & trunci pœnam, vide, Irregularitas.
Mutuum in solis rebus vsu consumptibilibus locum habet 181.a. & 185.b
Mutuum recipere sub vsuris à non parato non licet. 190.b. & 191.a. vide vsurarius.
In mutuo pretiū rei mutuatæ non attenditur, plus minusve tēpore solutionis valeat, quod mutuatur, sed eadem mensura quæ datur reddenda est 185.a
In mutuo iustè pœna imponitur, si statò die non solvatur: immo & de lucro cessante post præfixum diem iustè à principio paciscitur 186.b
Mutuatarius dominium suæ pecuniæ in feneratorem non transfert. 188.a. cetera vide, vsura.

N

NATURA LIVM rerum virtutes ad mirabiles 273.a
Natura per rectum eduliorum ac venereorum vsu sustentatur 11.b
Natura in homine duplex ead.b
Natura ius immutabile 12.b
Necessarium dupliciter vsurpatur 14.b
Necessitas naturalis neque laude digna est, neque pœnitentia 228.b
Necessitas voluntaria obligationis meritum auget. eadem. & 230.a
Necessitas coactionis meritum & laudem ac vituperum tollit: at necessitas præcepti rationem virtutis non excludit, quamuis meritum supererogationis respiciat 72.a
Necessitas grauis quæ sit 169.a
Necessitatis alia ratio est, cui succurrere tenemur quando illam quis patitur propter iniuriã, aut casualem cladem quam si propter inopiam 166.b
Qui necessitatem euidentem & urgentē patitur, potest clam subripere, siue palam, ea quibus indiget 152.b
Neque illud est furtum eadem
Necessitas extrema quæ dicatur ead.b
Necessitas extrema non censetur, si puella in periculo verjetur amittenti pudoris, ob victus inopiam ea.
Necessitate extrema laboranti subuenire non est obligatio propriæ iustitiæ, sed misericordiæ ead.
In extrema necessitate cuique pari iure licet alienum rapere, vt indigenti succurrat eadem
Negotiatio duplex 194.a
Negotiatio simpliciter est necessaria reipub. ead.b
Negotiationis causa licitum est mercis carius vendere, quam emptæ sunt ead.b
Negotiatoria ars tum ex multis circumstantiis fit illicita, tum in multis versatur periculis 195.a

Negotiatores fallaciter in nundinis in principio carius vendunt, quam in fine 196.a
Negotiatores inextinguibilem sitim habent lucrandi: similes enim sunt aleatoribus 195.a
Negotium est otio contrarium: & pro quo negotium sumatur 194.b
Numisma, seu numus est norma, seu vas ac fideiussor reipublicæ 194.a
Numisma duobus modis consideratur 209.a
Numus idem est, quod lex, norma & regula 88.a
Numi valor non profus ex natura rei æstimandus est: sitne aurum, vel argentum, sed statuto, aut signo rei publicæ aut principis ead.a
Numorum æstimatio non debet augeri sine magna necessitate eadem
Numularia ars vnde primum ortum duxerit 210.b
Nuptias sacerdotibus licere, omnium primus docuit Iouinianus 248.a
Nobiles hodierni temporis, quam perniciosè abutantur in vindicandis iniuriis 139.a

O

O BEDIENTIAE tria obstantia impedimenta 313.b
Oblationes quando censentur in præcepto esse 282.b
Oblationis verbum quid comprehendat pagina 28.a
Oblationum dispensatio ad sacerdotes pertinet 28.a
Oblatio de his quæ iniuste acquiruntur, aut possidentur, illicita est 28.b
Oblatio de re quacunque iuste possessa, iuste fieri potest quantum ex natura rei 283.b
Oblationis nonnunquam potius debent expendi in pauperum egestatem, quam ecclesiis offerri 283.b & 284.a
Oblatio importat vltionem exhibitionem 282.a
Oblationes cedunt sub præcepto ex præcedenti conventionione, aut deputatione, aut propter ecclesiæ necessitatem, aut propter consuetudinem ead.b
Obligatio iuramenti vnus personæ non transit in aliam 267.b
Obligatio non videtur iuramentum respicere assertorium 258.b
Obligatio est naturalis iuramenti effectus, ita scilicet illi innatus vt igni natura iuum est calefacere 262.b
Occidere qui prohibeantur illo præcepto, non occides. 138.a
Occidere malefactores licet 137.b
Occidere hominem non est intrinsecè malum 138.b
Occidere tyrannum quædo licet 139.a
Occidere malefactores non cuius committendum est à principe 139.b
Occidere uxorem viri, quando sine peccato potest. eadem.
Occidere malefactores clericis quare sit prohibitum, & à quo iure 140.a
Occidere se ipsum scelus est 140.b
Occidere se, bifariam contingit 142.b
Occidere innocentem, quem constat esse innocentem, semper est flagitium eadem
Occidere aggressorem, quando est medium necessarium ad seruandam propriam vitam, iustum est 143.a. & b
Occidere ex intentione, id est, præueniendo, nulli licet, præterquam reipublicæ & principi 143.b

* * 4 Occidere

Occidere aggressorem, eligendo tanquam medium eius mortem honestum est 143.b
 Occidere aggressorem tenetur inuasus quando reipublica valde necessarius est 144.a
 Occidere aggressorem, atque illi parcere, potest inuasus in reliquis casibus ead.b
 Occidere eum, qui fraude & arte perdere me tentat, non licet: quia esset aggressio ex parte occidentis ead.b
 Occidere latronem, ob defensionem bonorum temporalium, licet. 144.b. explicat ibi August. 144.a
 Occidere aggressore, ob honoris defensionem, licet hominibus alicuius auctoritatis: monachis vero & clericis non licet ead.
 Occidere hominem forte, quando sit peccatum, vide Homicidium casuale
 Occidere animalia bruta licitum, secundum fidem 136.b. & 137.a
 Occisores tyrannorum laudantur 139.a
 Occultatio aliquando non minuit peccatum 149.a
 Officiis publicis praeficiendus, moribus debet ornari probis 95.a. & 94.b
 Officia publica si nude & speculatiue considerentur, vendi possunt licite 95.b
 Officia diuina qualiter decantabantur in primitiua ecclesia 333.a
 Officia publica non habent potestatem vendendi magnates & domini, qui sub ditione sunt regia 95.b
 Officia scribarum ab ecclesiasticis prelatibus vendi iniustum est ac foedissimum 96.a
 Oligarchia quid 16.a
 Optare licet alteri quod facere non licet 179.a
 Optare possumus mortem alicui, vt nostra reipublica mala caueantur: licet nobis constet viam perditionis illum ingressum iri eadem
 Optare quomodo liceat Turca & aliis hostibus etiam Christianis mala ead.
 Operam dans rei illicita quando debeat censer irregularis 145.b
 Organorum vsus nequam est repudiandus in ecclesia 336.a
 Orandi supremus scopus 340.b
 Orationis definitio ead.
 Orationes Christus creditur constitutas habuisse quibus utebatur 33.b
 Orationes aliqua erant constituta ad orandum Deum, tempore Apostolorum, praeter Pater noster, quam solam orationem admittunt haeretici ead.
 Orationis prima virtus quae sit 332.b
 Oratione cessante, ac de medio sublata, bona vita existere non potest 352.b
 Oratio duplex ead.
 An pro locatis operis ad orandum liceat pacificum est 296.a
 Oratio, Pater noster, fuit nobis a Christo instituta, non ita precise vt alias adhibere nefas esset, sed vt exemplar ad quod ecclesia si volet alias orationes astruet 333.a
 Orandi modus publicus certas personas per quas persolueretur, exigebat, vt sunt clerici 312.b
 Ordo ante vsus rationis susceptus characterem impripit, atque adeo vere suscipitur 232.a
 Ordine sacro iniuriatus, consensu extorto per metum cadentem in virum constantem, tenetur voto castitatis eadem
 Ordines minores non sunt de iure diuino 292.a
 Ordinis nomen bifariam est in vsu 307.a

PACTVM nullum dici potest contra-ctus stricto nomine 193.b
 Pactum etiam tacitum vsurari in exteriori rem facere potest 181.b
 Papa quod habeat plenariam dispensandi potestatem quomodo intelligendum sit 94.a
 Papa non intendit obligare sua lege nisi a tempore promulgationis, nisi aliter expresserit 5.a
 Papa alterius iudicio se subdere potest iudicandum etiam in foro exteriori, ad exemplum Christi 154.b
 Papa quacumque facultatem in seipsum in foro exteriori exercere potest, valet alteri committere 155.a
 Papa non potest sibi superiorem, aut aequalem constituere ead.
 Papa non potest causam depositionis suae alicui committere, etiam cum est suspectus de haeresi ead.
 Papa solus dispensare potest in penis simoniaci 305.a
 Papam eligi non posse, nisi e cardinalium gremio falsum est 92.b
 Papa dispensans in pluralitate beneficiorum sine causa grauius peccat, & possidens a culpa non liberatur 94.a
 Papa qui Petro substitutus est, vniuersalem retinet iurisdictionem 308.b
 Papa ingruente necessitate, decimam decimarum a clero exigere valet 290.a
 Papa simoniam potest contrahere ead.
 Paracialis sacerdos potest de licentia episcopi cura parochiali cedere 315.a
 Paracialibus sacerdotibus non residentibus in suis parochiis tertia pars fructuum adimenda est 282.b
 Paracii quotidie celebrare tenentur pro sua parochia si competentes habent redditus in eadem ecclesia eadem
 Paracii possunt ex pitantiis sibi collatis aliquam portiunculam sibi vsurpare, imminuasque mercenario porrigere eadem
 Paruulus & adultus in quo differunt quantum ad iustitiam infusionem 46.a. & b
 Pastere gregem quid sit, iuxta Dei sententiam 317.a
 Pasce oves meas, quod Petro dictum est, quomodo intelligitur ead.
 Pascentes greges in pascuis alienis, quando teneantur ad restitutionem 125.b
 Pastores quare receperint ab Angelo primum Natiuitatis nuntium 306.b
 Pastores parociales etiam residere tenentur 319.b
 Pastoribus animarum meditatio perquam salubris depingitur 319.b
 Pastoris nomen multo rectius cateris, functionem episcopi exprimit 306.b
 Pastoris officium describitur & explicatur 306.b. & 317.a
 Pastoris munus pulchre quinque nominibus designat Ezechiel, iuxta quinque incommoda, quibus Christianus grex periclitari solet 317.a
 Pastoris boni natura multis nominibus designatur 317.b. & 318.a
 Pastori ecclesiastico licitum est, pro commodo vniuersalis ecclesiae, gregem alteri committere 322.a
 Pastor bonus dat animam suam, quo pacto sit intelligendum 319.a
 Pater

Paterfamilias obligare potest liberos: quin & vxore ad mortale, reliquam vero familia nonitem 19.b
 Paterfamilias nequit veras sancire leges 4.b
 Pater verberare potest filios. 4.b. & 147.b. licet eos nimium deterrere non debet 147.b
 Pater (fieri potest) vt filia & filius matri licite conuubio iungantur 42.b
 Pater iure natura quid possit cum filiis nothis 111.a
 Patri vulnerare filius non licet 147.b. Eosdem tamen etiam clericos verberare potest ead.
 Pauperes non acquirunt dominium bonorum quae caerent domino, quoadusque sint tradita illis 129.b
 Pauperum sustentationi iure natura debentur res, quae reipublica redundant 152.b
 Pauperibus grauius egentibus superflua non debetur de iustitia, sed ex misericordia 153.a
 Paupertas non est absolute necessaria ad perfectionis statum, sed est necessaria ad peculiarem statum religiosorum 325.a
 Paupertas cur religiosis necessaria ead.
 Pauperes personati, id est, qui simul a paupertate elemosynas extorquent, ad restitutionem non tenentur 301.b
 Peccatum ab Augustino optime definitum 11.a
 Peccato alterius vti, quomodo liceat. 191.a
 Peccare proprie sumptum, in solum Deum contingit 117.b
 Peccatum non proinde grauius est, quod plus nocet, nisi caetera sint paria 119.b
 Peccata illa censentur in detrimentum reipublicae, quibus commune bonum impugnatur 158.a
 Peccatum veniale, intentio finis ad mortale vsque pertrahere potest, non tamen mortale vsque ad veniale extenuare 172.a
 Peccata quae intra verba continentur, leniora caeteris paribus reputantur, quam quae in facto consistunt eadem
 Peccatum, voluntarium debet esse 145.a
 Peccata quae non prohibentur in decalogo expresse, maiora sunt aliquando quam quae prohibentur. 150.b
 Peculatus acceptio rei communis est 149.a
 Pecudes nullum ius, neque dominium habent ad pabulum, sed tantum appetitum & potestatem 101.a
 Pecunia b. fariam existimari potest 187.a. & 209.a
 Pecunia quomodo obediunt omnia 194.a
 Pecunia quatuor de causis plus potest in vno loco, vel tempore valere, quam in alio 211.b
 Pecuniae restitutio obligat aliquando etiam cum fama detrimento 122.a
 Pensiones solus Papa constituere potest 399.b
 Fructus omnes pro pensione statuere, iniquissimum est. eadem
 Pensiones functionibus spiritualibus adiudicatae nequam redimi pretio possunt: secus vero illae, quae sub seculari titulo conceduntur eadem
 Pensiones multae, quae non sunt in vsu iniquae videntur eadem
 Perdenti in ludo, datur facultas repetendi intra octo dierum spatium 112.b
 Periuriorum series & gradus 49.b
 Periurio semper inest falsitas 266.a
 Periurium omne ex sui ratione est peccatum mortale 267.b
 Periuriorum species scelestissima est blasphemias, & inter blasphemias illa quae est idololatria 268.a
 Periurij tria exempla ex Augustino 266.a

Periurium omne esse peccatum asserit Augustinus 267.a
 Periurium nihil aliud est quam mendacium iuramento firmatum 266.a
 Periurium dupliciter dicitur simpliciter, & secundum quid 270.a
 Periuria multa sunt, quae non sunt grauioris culpe quam venialis 269.b
 Propter periurium iure incurritur infamia 270.b
 Permissio euangelica, vt vir possit adulteram dimittere, potius est conuentionalis quaedam licentia, quam pena 23.b
 Permutata commodatio quid sit 194.a
 Permutationum forma triplex 207.b
 Perpetuum dupliciter sumitur 71.a
 Persona illustri sat est, si quam obtenebrauit alterius famam, pecunia, vel alia ratione compenset 122.b
 Persona in dignitate consuevit non facile notada sunt criminibus 114.b
 Petro singulariter dictum est, Pasce oves meas, cuius ratio assignatur 306.a
 Petrus vere fuit reprehensibilis, & peccauit in obseruatione legalium. 58.b. non autem peccauit: quia legalia non essent licita ead.
 Pignus infrugiferum colens, an fructus libere percipere possit 186.a
 Pignoris fructus computandi sunt in sortem 185.b
 In pignore vero genero pro dote tradito & in feudo contraria est ratio 185.b. & in vidua ead.
 Plato contendebat omnia esse communia, etiam liberos & vxores 105.b
 Plato, & Aristoteles, fuerint ingressi salutis viam, vnde perpendendum est 32.b
 Platonem in Dei gratiam fuisse receptum verisimile est ead.
 Pollutio per mollitiem fornicatione, & furto grauior est 150.a
 Polliceri in genere quidquid alter petierit, peccatum est genere suo mortale 267.a. & 262
 Pœna cur prauis hominibus necessaria 7.a
 Pœnitentia non esset virtus, nisi propter necessitatem remittendi peccata 257.b
 Pontifex facere potest, vt collatio simoniaca teneat 305.b
 Pontifex summus non habet auctoritatem in leges principum, nisi quatenus pugnaverint contra spirituale bonum. 114.b. vide Papa.
 Populus iure natura tenetur ministros ecclesiae alere, & templum struere 282.a
 Possessio rerum in communi praeterquam vxorum conuerserat statui innocetiae 105.a. & b
 Possessor male fidei nunquam praescribit 115.b
 Possessor bonae fidei elapso legitimo tempore optime praescribit ead.
 Possessio bonae fidei quatuor debet habere ead.
 Potestates omnino distinctae sunt, secularis & spiritualis 107.b
 Potestas ecclesiastica & civilis, in quo differant 19.a
 Potestas parentum in filios qualis sit 147.b
 Potestas imperatoria caeterorumque principum diuina constant sanctione 107.b
 Potestas spiritualis immediate a Christo domino est instituta ead.
 Potestas civilis constat naturali iure eadem
 Potestas civilis non sic pendet a spirituali, vt ab illa instituat, suamque accipiat facultatem 108.a
 Praebenda quae sint spirituales, quae vero non 287.b. Et an sit contra ius diuinum eas commutare: 292.b. & 293.a
 Praeben

Præbenda, quas præstameras vocant, spirituales sunt, & obligant ad persoluendum officium diuinum. 298.a
 Præceptionum ac prohibitionum humanarum tres gradus 16.b
 Præceptum non est, reddere Deo quicquid pro eo facere possumus 67.a
 Præceptum nullum impleri potest per actum nullam libertatem habentem 43.a
 Præceptum dilectionis quando liget 44.b
 Præceptum generale diuinæ dilectionis specialia cum illa continet 34.a
 Præcepta omnia ad decalogum reducuntur 37.b
 Præcepta primæ & secundæ tabulæ quot sint, opinio est triplex 38.a
 Præceptis omnibus, quare non sint sua singulis propofita præmia 40.a
 Præceptum tertium inter cetera singulariter commendandum est 40.b
 Præceptum primū decalogi licet negatiui formam præ se ferat, affirmationem tamen complectitur 48.a
 Præcepta decalogi omnia sunt indispensabilia, quæ verò extra agantur nihil obstat quominus dispensari valeant. 41.a. vide Decalogi.
 Præceptum non est lex, sed explicatio legis 4.a
 Præcepta cuncta decalogi explicationes sunt naturalis iuris 49.a
 Præceptum tertium non ad internam dilectionem, sed ad exteriorum cultum extenditur 50.b. Duobus habet membra, alterum affirmatiuum, alterum negatiuum. 51.a. violatur autem per quodcumque peccatum quantum ad finem, non tamen quantum ad substantiam præcepti. 51.a. Estque partim ceremoniale, ac partim morale eadem
 Præcepta Dei nimis suauia eadem
 Præceptum tertium in sensu literalis creationis beneficium in sensu autem allegorico requiem Christi in sepulchro significabat. Sed in sensu tropologico significabat cessationem a peccatorum operibus in analogico sempiternam requiem præsignabat ead.
 Præceptum Dei impleri potest quantum ad substantiam operis absque relatione in ipsum Deum, vt in finem spirituales 44.
 Præcepta moralia à naturalibus tripliciter descendunt 36.b
 Præcepta omnia dempto etiam illo magno charitatis, absque gratia implere non possumus 45.a
 Præcepta decalogi omnia ad iustitiam pertinebant. 47.b
 Præcepta decalogi non sunt simpliciter prima principia, sed cum restrictione, id est, intrinseca legi ead.b
 Præceptum primum decalogi congruenti forma traditum est eadem
 Præceptum secundum decalogi optimo est & modo, & loco positum 48.b
 Præceptum, non furaberis, est merè negatiuum 119.a
 Præceptum restitutionis est merè affirmatiuum implicans negationem eadem
 Præceptum quartum decalogi de honorandis parentibus congruentissime traditur 52.a
 Præcepta reliqua decalogi, debita ratione prohibitionis tenore posita sunt 52.b
 Præcepta ceremonialia, & iudicialia in quo differunt 34.b
 Præceptorum decalogi ignorantia nulli mortalium excusari vnquam potuerunt, & si sua scelera faculo aliquo linirent 12.b

Præcepta ceremonialia ad Dei cultum pertinebant 53.b. vide Ceremonia
 Præcepta ceremonialia in quatuor membra optime distribuntur eadem
 Præceptum Domini, non occides, explicatur elegantissime 138.a
 Præcepta prima tabulæ decalogi, non dicuntur simpliciter ius diuinum positiuum. 69.a. cetera. vide, Decalogus & lex
 Præcipere actus intellectus 2.a
 Pretium rei non secundum ipsius naturam æstimandū est, sed quatenus in vsu venit humanos 195.b
 Pretium rei, vt iustum sit ex multis perpenditur ead.
 Pretium iustum duplex, naturale & legitimum ead.
 Pretium naturale, triplex, rigidum, piū, moderatum. 195.b
 Pretium omnium rerum si fieri posset à lege deberet taxari eadem
 Pretium non dicitur iustum cuiusuis arbitrariū, sed secundum prudentem existimationem eadem
 Pretium multoties fit iniquum, si vendens ad expensas rei venditæ considerationem in venditione habeat eadem
 Pretium gemmarum, & aliarum rerum, quæ reipublicæ necessaria non sunt, tantum erit quantum emptor sciens & prudens voluerit dare 195.a
 Pretia rerum emptorum copia auget, raritas verò minuit 195.b. & 197.a
 Pretium lesionis non debet æstimari ad libitum læsi. 121.a
 Præuari militibus in bello iusto, licitum est. 153.b. in bello tamen iniusto, rapina committitur ead.
 Prædicatio vendi non potest 295.b. & 296.a
 Prædicare paræcialibus sacerdotibus conuenit ex officio, quibus tamen si theologice ignari sunt id munus committere pestilentissimum est. 309.a
 Præscriptionis definitio ponitur 115.a
 Præscriptio, nisi quadragenalis in rebus ecclesiæ non habet locum: neque contra ecclesiam Romanam nisi centenaria eadem
 Præscribere potest quis illam rem, quam à latrone emit 115.b
 Prælati negligens famam propriam, delinquit mortaliter 123.b
 Prælati famam dilacerans, cui teneatur ad restitutionem ead.
 Prælati prohibito & sine causa dispensans infidelitatis, aut imprudentia peccato delinquit 28.a
 Prælati non licet pro functionibus suis aliquid accipere 296.b
 Prælati trifariam potest res ecclesiæ occupare 131.a
 Ob prælatorum absentiam à suis ecclesiis hæreses subortæ sunt 317.a
 Præmium & pœna duo maxima humana vitæ præstidia 7.a
 Præuocatio non tantum in accusatorem, verum in aduocatum, & in alios ministros, & in iudicem solet vsu cadere 160.a
 Præuocatio ecclesiæ cupiens quanto se periculo subiiciat 312.b
 Primitiæ quatuor modis differunt à reliquis oblationibus 284.b
 Primitiæ quo iure debeantur Deo, suisque ministris eadem
 Primitiæ in quota parte, ac de quibus rebus reddenda sunt 285.b
 Primogenituræ cur fuerit illo vinculo colligata ne possint

possint dissipari. 110.b. & quare masculina serie transfundantur. 60.b. & institutionis earum causa redditur 110.b
 Princeps non potest alteri præcipere, vt ipsummet perimat 79.b
 Princeps potest super se iudicem constituere, qui se iure perimat ead.
 Principatus ecclesiæ & ciuilibus, quo pacto discriminantur 108.b
 Princeps potestatem habet ferendarum legum, quibus coerceat rempublicam 108.a
 Princeps duntaxat in eos rectè imperat, quos commode administrare potest 99.b
 Principem non cogi suis legibus, iniqua potius conditio est, quàm gratia 24.b
 Principem omni virtute decet esse ornatum 6.b
 Princeps suis legibus, non solum ciuium probitati decet prospicere, sed ad reliqua officia debet animum intendere eadem
 Principum pedagogi cum patronos suos verentur incessere, virtutum leges & iustitias legendas porrigant, quæ inuidiam non generent & mores instituant 14.a
 Principum secularium, & antistitum ecclesiasticorum discrimen 6.b
 Principes suas leges in Deum referre debent ead.
 Principiorum naturalium ad intellectum practicum pertinentium numerus & ordo 11.a
 Probatio completa quid sit 163.a
 Professum extrahes à religione non tenetur alium subrogare, nec ipse intrare 120.a
 Promissio ex genere suo obligat sub reatu mortali 225.a
 Promissionem mentalem homini factam obligatoriam esse, problema videtur ead.b
 Promissio facta sanctis, quoniam pacto voti rationem habeat 229.b
 Promissio verbalis quamuis habeat redemptionis formam tamen per coactionem cassatur 262.a
 Propositum sine promissione non obligat 220.b
 Propositum quale requiratur in votis emittendis ead.
 Propositum non satis est ad votum ead.
 Propositum & promissio in quo differant 220.b
 Propositionis per se nota duplex genus 10.b
 Prouisor tenetur ecclesiæ dignum prouidere ex iustitia commutativa. 124.a. vide electio.
 Prudentia inter morales virtutes primas obtinet 76.b
 Prudentia triplex actus 220.a
 Puellam vitians, teneatur in totam dotem 128.b
 Puellæ quid debeant pati antequam in stuprum adigantur ead.
 Pupillus ante ætatem legitimam dominium habet rerum suarum. 109.
 Pupilli & minores quam possint ludere quantitatem 112.b
 Punitio in bonum publicum ordinatur 138.b
 Puniri debet homo nequam, etiam si iudicis manifestis appareat eum perditum iri in infernum ead.
 Pyladis & Orestis memorabile facinus 142.a

R

RAPINA nullatenus est licita, neque priuata, neque publicæ potestati 153.a
 Rapina charactere violentia non est denotanda quando ab eo infertur qui in-

diget ead. b
 Rapina grauius peccatum est furto 154.a
 Ratio non est prima regula, sed ipsamet lex nature 13.b
 Ratio practica & speculatiua dissimiliter discurrunt 12.a
 Ratio affectibus saepe obscuratur 13.b
 Recuperare rem suam priuata auctoritate, vt quis possit quæ conditiones requirantur 150.b
 Restores & Senatores non habent ius vendendi locum suum quem pecunia emerant 96.a
 Restores vrbium nequeunt suffragia sua vendere, in electione scribarum ead.
 Restores seu Senatores isti, non possunt stipendia in raque scribarum per modum pensionis dissipari, aut cogere scribarum: vt aliquid certum alteri soluat eadem
 Regimen rerum naturalium, & gubernatio spiritualium discriminantur 314.b
 Regnum quod quidam hæreditario iure tribuunt Christo, iam ante ipsum natum cesserat 107.a
 Regnum Christi est prædicare & docere fidem ead.b
 Religio superstitiosa Gentilium culpanda 34.b
 Religionem esse optimam iustitiæ partem, quomodo intelligatur 47.b
 In religionis ingressu, quomodo liceat pecuniam accipere 297.a
 Religioni nullam facit iniuriam, qui bona in eione impedimento est votenti religionem ingredi 120.a
 Religionem expolians persona frugi, forsant teneatur de damno damno 120.b
 Religio an sit vera religio, unde perpendi deat 246.a
 Religioni res vxoria ex diametro opponitur ead.
 Religio si vera est religio, iure diuino habet annexam castitatem 246.b
 Religiosorum status obedientiam in primis requirit 247.a
 Religionem militares præter ordinem beati Ioannis, non tamen tenentur religiones 246.b & 247.a
 Religionum militarium equitibus, expediens est dissipatio, vt copulent sibi vxores 247.a
 Religiosus repulsus à religione non tenetur ultra ad statuta religionis 227.a
 Religiosi non tenentur manuum labore victum quare, sed iustissime mendicare possunt 244.b
 Religiosus episcopus ad quas religionis obseruantias teneatur 343.a & b
 Religiosus episcopus essentialia vota non relinquit, sed mutat. 343.b quo fit, vt Papa in voto continentia cum ipso dispensare non valeat ead.b
 Religiosus episcopus soli Papæ manet subditus ead.
 Religiosus episcopus ex aquo tenetur ad debita, à quibus non absoluitur assumptus ex ordine Prædicatorum, aut minorum 344.a
 Repassio ex prima qua significatione est contra voluntatem passio 87.b
 Repassio ex abusu significat spontaneas commutationes 88.a
 Residencia episcoporum apud antiquos monita non dissipata: apud modernos autem eò vsque reuocata est in quaestionem, vt sit iam sua se difficilis 315.b
 Residentiam prælatorum iure diuino, naturali, & humano esse sancitam, innumerosis estimationibus comprobatur 315.b. & infra, ob cuius defectum innumera sunt hæreses in ecclesia subortæ 317.b
 Residere in ecclesia propria, segniter tamen & oscitantur, quandoque peius quàm non residere 319.a

Res spirituales quadruplices 293. b
 Res an sit, vel an licita sit querere idem est in morali-
 bus. 253. a
 Respublica quadruplex regimen. 16. a
 Respublica ecclesiastica & civilis in quo differunt.
 316. b
 Respublica tota non potest exspoliare principem iure
 regni, nisi ob tyrannidis corruptionem 108. a
 Respublica erudita diuinitus creauit principes 107. b
 Respublica non eo melior quo maior. 108. b
 Respublica quoniam pacto ciues in rebus contineat
 110. a
 Respublica, vel princeps dupliciter potest dominiorum
 transiitionem impedire 113. b
 Respublica quibus titulis possit ab inuitis ciuibus bona
 auferre. 115. a
 Resurrectio patribus legis veteris reuelata fuit 35. b
 Restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ 117. b
 Restitutio non est ubi ratio debiti abest ead.
 Restitutio & satisfactio septem differentiis discrimi-
 nantur ea.
 Restitutio de quibus debeat fieri 117. b. & 118. a
 Restitutio quibus fiat 117. b
 Restitutio quæ dicitur proprie 118. a
 Restitutio, vt obliget requirit tres conditiones 121. b
 Restitutionis ratio, ubi solum est, ubi res iniuste, vel au-
 fertur, vel retinetur 118. a
 Restitutio quo pacto sit facienda ab eo qui rem alienam
 secreto usurpauit 132. a
 Restitutionis vinculum obligat sub mortali culpa.
 118. b
 Restitutio in his quæ secundum speciem reparari ne-
 queunt debet fieri ad arbitrium prudentis 120. b
 Restitutio quantum ad actum animæ interioris quan-
 do obliget 119. a. & b
 Ad restitutionem an teneatur qui trahit alium ad lu-
 dum 112. b
 Restituere anteneatur, qui abducit monachum à reli-
 gione 120. b
 Restitutionis obligatio transeat ad hæredes 121. b
 Restitutio secundum morem legum non obligat cum de-
 trimento vitæ, potest tamen euenire quando obliget
 etiam cum tali periculo 122. b
 Restitutionem famæ remittere, ex genere suo non est
 mortale, immo aliquando laudabile 123. a
 Restitutionem eidem fieri à quo res sublata est, nempe
 domino necessum est 127. a
 Restitutio cuiuscunque obligatio oritur, aut ratione
 rei acceptiois, aut ratione rei acceptæ 127. b. & 131
 In restitutione tria obseruanda. 127. b
 Restitutio quamprimum adfuerit facultas obligat.
 134. b
 Restituere nolens, cum potest, an peccet nouo pecca-
 to 135. a
 Restitutionem an liceat differre, & quando ea.
 Restituere quomodo teneatur qui impedit alium à be-
 neficij consecutione 124. a. & b
 Restitutionem procrastinantes in quanto versentur pe-
 riculo 135. b
 Restitutio quando arbitranda est impossibilis ead.
 Retrahens, seu extrahens quæpiam vi, minis, vel frau-
 de, à religione ad quam restitutionem teneatur.
 120. a
 Restitutio cui sit facienda, quando creditor ignotus sit
 omnino 129. a. & b
 Ad restitutionem quando teneantur qui bonis cesserint
 136. a

Restitutio cui facienda quando nec dominus, nec hæres
 comparent 129. b
 Restitutio quomodo facienda sit quando plures simul
 ad idem damnum concurrunt. 134. a
 Restitutio vsuræ, creditori non pauperibus, est facien-
 da. 194. vide, multa vsura, & vsurarum restitu-
 tio.
 Restitutio simonia. vide Simonia, & Simonia restitu-
 tio.
 Restitutioni non sunt astricti clerici solum ob vitæ cor-
 ruptionem 343. a
 Reus interrogari iuste non potest absque vno prauio,
 illoq; iurato, idoneo teste 167. a
 Reus respondere iudici non tenetur quousq; illi constet
 more & lege se interrogari 163. a
 Reus non legitime interrogatus non tenetur crimē suū
 fateri 160. b
 Reo siue iure siue iniuria interrogetur, nunquam licet
 mentiri 161. a
 Reus in tribus casibus tenetur respondere veritatem
 iudici interroganti de proprio crimine 161. b.
 Reus ac simul actor nemotenus esse 121
 Rex propter regnum instituitur, non è conuerso,
 16. a
 Rex est anima regni 108. b
 Rege simpliciter superior in temporalibus nemo cen-
 sur 118. a
 Rex sine prudentum consilio leges condere non debet
 5. b
 Regis ac tyranni differentia 15. a

S

S Abbati nomine, reliquæ omnes festiuita-
 tes intelliguntur 39. a
Sacerdotes plebani suarum sunt paræcia-
 lium ecclesiarum pastores, non tamen per-
 fecti. 308. b. Neque vllam habent vim coactiuam
 quantum ad forum iudiciale 308. b
 Sacerdos potest locare operas antecedentes sacramen-
 tum non tamen sequentes 294. a
 Sacerdoti licet pacisci de mercede pro obligatione ce-
 lebrandi 294. b
 Sacerdotibus religiosis & antiſtitibus, citra mortale,
 vix vti licet lucis vetitis. 112. a
 vide Ludus.
 Sacerdotes habentne verum dominium fructuum ec-
 clesiasticorū. 326. b. De quo variæ sunt opiniones.
 326. a
 Sacerdotes artibus perstringuntur precepto eleemoſy-
 narum, quam seculares 329. a
 Sacerdotibus iure permittitur propria bona suis hære-
 dibus relinquere 329. b
 Sacerdotes teneanturne singulari iure præ secularibus
 ad eleemoſynarum subsidium ead.
 Sacerdotum negligentia disperguntur greges 317. a
 Sacerdos an possit plures pro vna missa pitantias re-
 cipere 282. b
 Sacerdotes trifariam possunt bis, quæ ad diuinum cul-
 tum offeruntur vti 283. a
 Sacerdotes antiquæ legis, quomodo à nostris differe-
 rebant. 317. b. Et eorum sacerdotium à nostro.
 317. b
 Sacerdotes nouæ legis sublimioris dignitatis sunt, quæ
 legis antiquæ 286. b
 Sacerdotum numerus magnus requiritur in noua lege.
 eadem.

Sacerdotes non decere magna in paupertate vitam de-
 gere 286. b
 Sacerdotibus præter decimas alias possessiones habe-
 re licet. Quas Leuitæ non habebant 289. a
 Sacerdotes negligentes in erogandis eleemoſynis, non
 tenentur ad restitutionem de iustitia, sed de mise-
 ricordia ead.
 Sacerdotalis ordo à religione in quo differat 246. b
 Sacerdotum votum medium est inter præceptum me-
 rum & votum solemne ead.
 Sacerdotum continentiam improbat & damnat Lu-
 therus 248. a
 Sacerdotum continentia vsque aded est necessaria, vt
 absque illa nequeant legitimam Christi effigiem
 retinere ead.
 Sacerdotum continentia multis præsignata fuit in Ve-
 teri testamento 248. b. & 249. a
 Sacerdotes ex coniugatis constitui permisso fuit, cir-
 ca Apostolorum tempora 250. a. & 251. b
 Sacerdotibus postquam additi essent sacro ministe-
 rio, nunquam licuit vxorio negotio se implicare
 250. a. & 252. a
 Sacerdotum votum dispensabile est à Romana eccle-
 sia 251. a
 Sacerdotes non contrahere coniugia, neque coniuga-
 tos assumi in sacerdotes, ecclesiæ præcepto conſtat
 251. b
 Sacerdotes Græci non modò repudiarunt Roman. in-
 stitutum, sed amplexati sunt illud, quod ex nullo
 Apostolorum aut conciliorum permissu elicuerunt
 251. b
 Sacramenta suscipere nemo tenetur cum periculo
 mortis 19. b
 Sacramenta veteris legis à solis carnis sordibus, & quas
 dicunt irregularitates, corpus mundabant 54. b
 Sacramentorum gratiam spiritualem pecunia vende-
 re, simonia est 248. a
 Sacramentum altaris adorandum, & vnicum sacri-
 ficium Christiolicis 278. a
 Sacrificium quid sit, declaratur 275. b
 Sacrificiorum oblatio non solum diuini iuris & hu-
 mani est, verum etiam naturalis 376. a
 Sacrificium quomodo distinguatur ab oblatione ead. a
 Sacrificij oblatio ex iure naturæ est ead. a
 Sacrificij duplex genus 276. b
 Sacrificium & sacerdotium, vt lex & gubernator,
 semper in omni republica fuerunt 276. a
 Sacrificium nemini offerendum, nisi ipsi Deo 276. b
 Sacrificia cur Deus nolle dicatur ead. b
 Sacrificiorum oblatio, secundum suam propriam ratio-
 nem, est actus specialis virtutis 277. a
 Sacrificiorum antiquæ legis duplex erat causa 54. b
 Sacrificia antiquæ legis diuinitus fuere instituta 15. b
 Sacrificium dicitur quodlibet opus virtutis, vt refer-
 tur in diuinum honorem 277. a
 Sacrificium maximè id dicitur, quod nullam habet a-
 liunde laudem, quam quod in diuinam reuerentiam
 exhibetur 277. b
 Ad sacrificium internum vniuersitas hominum lege
 naturæ tenetur ead. b
 Ad sacrificia quæ sola significatione virtutem religio-
 nis induunt, solum tenentur qui sub lege Dei scri-
 pta agunt ead. b
 Ad sacrificium aliquod Deo exhibendum omnes, etiam
 solo iure naturali viuentes, quocunque seculo fue-
 rint, teneantur, secundum cognitionem quando vna
 prima causa habere tenebantur. ead.

Sacrificiū Christiolicis propriū est Eucharistia 278. a
 Sacrificium per sacerdotem Christi ministrum obla-
 tum, non est infiniti valoris 279. b
 Sacrificij valor non crescit secundum proportionem
 deuotionis offerentium 280. a
 Sacrificium altaris, vt reliqua sacrificia pro mortuis
 oblata, quibus profint 281. a
 Sacrilegium quo casu committatur 51. a
 Salus spiritualis cuiuscunque sibi ipsi proprie com-
 missa est 313. a
 Salutis propriæ curam per nullum impedimentum ho-
 mo præterire debet 315. b
 Sanguine contaminatus, Christi sacramenta dispenſa-
 re non debet 20. a
 Sanguinis sola effusio non est irregularitatis causa
 140. a
 Samson reuelatione diuina hostes peremit 42. a
 Satisfactio extra gratiam nihil pœnæ remittit 118. a
 Satisfactionem inficiantur Lutherani 118. b
 Satisfactio si simpli restituatur quæ ablata est 125. a. & b
 Satisfactio de quibus fieri debeat. 117. b
 Satisfactio quibus fiat ead. b
 Scientia etiam Theologia vendi potest 296. a
 Scholares præstantes suffragia non testes sed electores
 sunt 125. a
 Scholares bifariam iniustitiam suffragando committunt
 125. a
 Scholares non scripti albo, & ambientes possintne
 præstare suffragium 125. a
 Scholarum magister potest nouas adhibere pœnas
 scholaribus, vt seruent leges tam vniuersitatis,
 quam alias 112. b
 Scholarum magister non habet potestatem condendi
 vllam legem ead.
 Scopum attingere vno tantummodo contingit, abber-
 rare vero infinitis 66. a
 Scotus quam lapsus fuerit in explanatione illius præ-
 cepti, non occides 137. b
 Sensus literalis & mysticus in quo differunt 54. a
 Sententiam ferre secundum probabiliorem opinionem
 semper est necessarium, etiam si altera opinio pro-
 babilis sit 97. a
 Sententia iniqua quæ in falsa presumptione funda-
 tur, non obligat in foro interiori 20. b
 Sententia excommunicationis ipso iure ligare solet, &
 qua ratione id cueniat 22. b
 Sentiã iniustã philosophi morales nullã vocant 168. b
 Sententia iniustã apud Iuriconsultos quæ sit ead.
 Sententia iniqua, quicunque eam iniquam esse rescie-
 rit, parere non tenetur in foro consciẽtiæ, quauis ip-
 se seculari teneatur 168. b
 Secretorum multiplex ordo 163. a
 Secretum confessionis quantum debet esse reconditum,
 & ab exteriori foro semotum ead.
 Secretum ab illo qui per iniuriam extorsit, arctissima
 nexu astringitur seruandi illud ead.
 Sermo omnis fidelis pro iuramento est, secundum euan-
 gelicam veritatem 254. b
 Seruis quando liceat fugere 103. a
 Seruis quibus rebus tanquam proprijs valeant vti, &
 qui serui hoc possunt ead.
 Seruitus duplex legalis, & naturalis 102. b
 Seruitus legalis item duplex ead.
 Seruitus vendentium sese licita est. 103. a. vbi de Aethi-
 opibus Portugaliæ disputatur.
 Seruitus mancipiorum licita & pia est 103. a
 Seruitutis species plurimæ sunt ead.
 Soro de Iustitia & iure *** Ser

Seruitus contra prauitiam naturae intentionem est, non tamen contra secundariam 103.b
 Seruitus quomodo iure gentium, quomodo imperatorum sanctione consistat ead.
 Seruitus naturalis, quae per peccatum introiuit, non incidit in statu innocentiae ead.
 Simon Magus domum spiritus sancti emere voluit, à quo simonia nomen derivatum est 290.b
 Simon Magus haereticus fuit, non ex simonia, sed quia credidit mundum non fuisse creatum 291.b
 Simonia genere suo peccatum mortale est ead.
 Simoniae triplex species 302.b
 Simonia materia res spirituales sunt, sed non cuiuscunque generis 290.b
 Simonia vitium quale sit ex Euangelio venit vestigandum 292.a
 Simoniam committit praedicator Euangelicus, si promovere praedicationis pretium ex conuentione recipiat. Non ita est de docente scientias naturales, quales quaeunque 291.a
 Simonia non reperitur proprie extra Ecclesiam Catholicam ead.
 Simonia definitio approbatur 291.a
 Simonia ab alio vitio imperatur: ab alio elicitur indistincta potentia exiiente 291.b
 Simonia naturali diuino iure prohibita 292.a
 Simonia aliqua est ad ius mere posituum attinens. 292.b
 Simonia duplex, mentalis & realis 293.b
 Simonia non est resignari praebendam in manus praelati in fauorem alicuius, & non alias 299.a. Commutare vero cum pacto, nisi in pacto adducatur consensus Pontificis, simonia est ead. b
 Simoniari seipsum, in permutatione praebendae ad honorem & dignitatem praebendae respicere, & a vi honorabilior pluris aestimatur, si alius fructus iuncti equalis ead. b
 Simonia verè committitur, si res spiritualis pro obsequio temporali, vel munere tribuatur. 300. & etiam pro munere à lingua, & pro turpi obsequio, ead. b
 Qui pecuniam alicui confert, ut praebendam ei procuret, etiam collatore inscio, simoniam fortassis committit ead. b
 Simonia non est ratione consanguinitatis beneficium conferre: ratione verò dignitatis ac probitatis consanguineo dare laudabile est: in hoc tamè an iustitiam periclitantur maxime 292.a
 Simoniam non committit, qui metu alicui beneficium confert 291.b
 Simonia realis sine mentali aliquando est 302.b
 Simoniae poena. 305.a. vide poena simoniae
 Simonia mentalis est illa, quae pro obiecto habet realem & haec poenis iuri non iudicatur 302.b
 Simonia mentalis optima stipulatio 301.b
 Simoniae restitutio, & quod per simoniam acquisita restituitio sint obnoxia 302.a
 Simoniaci poena pagina 302.a. & 303.a. & 305.a & b
 Spirituale quidquam vendens naturali iure, restitutioni subditur. 302.a. & 304.b. emens vero an teneatur 302.a. & 304.a
 Simonia omnis realis in qua pretium solutum est, ad restitutionem obligat. 302.b. & ad resignatioe praebendae, quae cum tali pacto collata fuit, etsi pretium solum non fuerit
 Simonia acquiritorum restitutio facienda est illi, qui

pretium dedit quandiu per sententiam non fit condemnatio 302.b
 Simonia mentalis an ad restitutionem obliget, pulchra disputatio. 303.a. obligat utique ead.
 Simoniacus tam ratione rei acceptae, quam ratione iniustae acceptationis, restituere tenetur ead.
 Simoniacus post condemnationem restituere debet ecclesiae vel pauperibus, aliis ei qui dedit 303.a
 Simoniacum est ob ordinum exhibitionem munus aliquod exigere 294.a
 Simoniacum non est, cum pro actibus hierarchicis, ut pro inungendis sacerdotibus, & consecrandis episcopis, aliquid retribuitur 295.a
 Simoniacum est vendere ius praebendae, & contra ius naturae 297.b
 An simoniacus fuerit Abraham emens sepulturam 298.b
 Simoniacum est nolle conferre locum sacrum ad sepeliendum mortuum, nisi pro pecunia. Et quid si quis honoratiorem locum offerret 205.b
 Societatis contractus duplex genus ead. b
 Societatis contractus licitus est, si qui pecuniam ponit periculum eius subit ead. b
 In societatis contractu qualiter distributio lucri facienda est, dum vnus pecuniam ponit, alius industria, ead. b.
 Societatis quidam pessimus contractus 205.b. & 206.a
 Societatis contractus, ubi quis sic pecuniam ponit, ut nulli se exponat periculo, neutiquam licitus est. 206.a
 Societatis quidam implexus contractus ead.
 Societatis contractus in quo socius contractum officio rationis capitalis, & venditionis lucri, cum socio facit, siue à principio siue successiue, vsuram sapit 206.b
 Societatis quidam periculosus contractus ead.
 Socii qui dicantur 205.b
 Socius qui centum societati committit, licite potest quinquaginta tantum periculum subire: dum tamen illam praecise, & artem lucri suscipiat, quae illi quinquaginta respondet 206.b
 Sollicitudo necessaria non est interdicta, sed superflua 66.b
 Solemnitatum veterum numerus 54.b
 Solutione anticipata quomodo liceat vilius emere: ut in lanarum negotio fit 201.a. vide Emere
 Solutio expectata nihil vetat, quominus contractus à principio perfectus sit 201.b. licet oppositum, ut Caietanus placet non sit omnino improbabile ead. b
 Spiritus uel quare pecunia non estimetur 284.a
 Spirituali & illi annexum, & quod ab spirituali dependet, non est pretio vendibile 128.a
 Spurio um quatuor esse genera, & quando succedant in haereditatem, & quando non, & de clericorum nobis filiis ostenditur 110.b. & 111.a
 Statuam quam vidit David. c. 2. quid significet 108.b
 Stipendia viuentis non sunt in rem per sonarum, sed in stipendium ministrorum 125.a
 Stipulatio an sit contractus 194.
 Studiosus quisque debet tres habere conditiones 43.a
 Studiosus aut prauus non dicitur, nisi qui ex habitu operatur 78.b
 Subannatio à derisione & contumelia differt 178.a
 Subannator turpia dicit, ut gloriam conscientiae alteri adimat. ead. a
 Subditum esse vnum alteri in foro iudiciali quatuor modis contingit 154.b
 Sub viri

Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui, explicatur 99.b
 Superbia humana de duobus extollitur 33.a
 Suspicionis nomen tria connotat 81.b
 Suspensiones duplici ex radice oriuntur eadem
 Susurratio genere suo grauius peccatum est contumelia & detractioe 177.a
 Susurrare ad dirimendas amicitias, quando peccatum fit, & quando vitium 177.a. & b
 Susurronis & detractoris discrimen 176.b. & 177.a
 Synderesis quid. 10.a

T

TACENS & non obflans quando dicitur causa 134.a
 Thaletis Milesij historia, qui docuit per philosophiam homines posse fieri diuinites, pagina 199.a
 Talio vnde trahat originem, & quid sit 160.a
 Talionis poena iusta ead.
 Talionis lex quare posita sit populo Iudaeorum 160.a & b
 Talione dignus non est, qui in culpa a ignorantia quem in crimine esse putat reum facit 162.b
 Talionis poenam princeps remittere non potest: quando diu accusatus non remiserit ead.
 Temptatio vnius Iudaeorum literalis & mystica ratio 54.b
 Tempora non placent haereticis, cum sint publicorum orationum loca 33.b
 Tempora quantum Christo placuerint, multis locis ostenduntur ead.
 Tempus sacrum non violatur per peccatum, sicut locus sacer 50.b
 Tentare Deum quid sit 256.b
 Tergiversari tribus modis citra culpam accidere potest 160.a
 Testamentorum solemnitas describitur 113.b
 Testimonium conferre tenetur quicumque à legitimo iudice secundum iuris formam in testem adhibetur 166.a
 Testimonium dicere non tenetur, qui occulta crimina de quibus neque infamia, neque alia iuris causa praecessit, interrogatus fuit ead.
 Testimonium quando quis sponte propria offerre teneatur 165.a. & b
 Testimonium conferendi, & aliarum elemosynarum discrimen 166.b
 Testimonium duorum, qui sint fide digni, sufficiens est in iudicio: & ad maiorem certitudinem trium. 167.a
 Testimonium duorum vel trium, non vsque adeo iure naturae stabilitum est, ut nullam ob causam exigi possint plures, quando mortalium fides, & iustitia deprauata est eadem
 Testimonium hominum iure & merito, tam ob alias causas, quam ob culpam repellitur ead. b
 Testimonia illa reipublicae necessaria sunt, quae bonum habent auctoritatis pondus 168.a
 Testimonium falsum quando mortale sit, & quando non ead.
 Testimonium humanum duplici de causa fallax 171.a
 Testimonium Dei quicumque adducit, non iurat 253.b
 Testis extra casum necessitatis liberandi innocentem aut rem publicam, potius inclinare debet ad seruandum secretum proximi, quam ad prodendum 166.b
 Soto, de iustitia & iure.

Testes singulares non faciunt in iudicio fidem 167.a
 Testium in ipsa actus substantia discordantium testimonium, aut refutatur, aut non satis ad sententiam facere censetur ead.
 Testibus actoris & rei ad inuicem discrepantibus, ceteris paribus standum est à parte rei eadem
 Testibus vtriusque partis inter se dissentientibus, vtriusque partium assentiri debeat, ex multis iudex potest perdere eadem
 Testes singulares de multiplicatis ab eadem persona eiusdem actibus, quam fidem faciant in religionibus eadem
 Testis crimen obicere, quando liceat, & quando non 167.b
 Testium non omnium repulsa poena est, sed quandoque cautela ead.
 Testis in iudicio asserere non debet, nisi id de quo per vigilantem considerationem habet certam scientiam 168.a
 Testis asserens quod post prudentem vigilantiam pro certo habet, & si falsum sit, non est reus mendacii, eadem
 Testes iure iurando stringuntur ut maiori percellantur timore ead. b
 Testis pro veritate dicenda nihil recipere potest, bene tamen pro labore 170.b
 Testes simoniae iure antiquo tenebantur sub anathemate reuelare, nec ante poterant absolui 305.a
 Timotheus & alij episcopi quare iussu Pauli à suis ecclesiis non nunquam peregrinati fuerint 319.a
 Titulus quid sit explicatur 100.a
 Traditio per votum non fit, nisi ille qui traditur solenniter recipiatur 231.a
 Trahens alium ad ludum, an teneatur ad restitutionem 112.b
 Tributis, scilicet, Alcaualae, ratio iustane sit, & quomodo obliget in conscientia 125.b
 Tributorum quatuor nomina 98.a
 Tributum quod apud Hispanos dicitur Alcauala, quod sit ead. b
 Tributa debentur principibus in conscientia 98.a
 Tributorum libertatem Rex potest hominibus rusticis pro eo donare, & genti necessitate 98.b
 Tyrannus censendus est qui leges in proprium commodum constituit 4.a
 Tyranni & regis discrimen 15.b
 Tyrannis quare enus resistendum 18.a

V

VALOR rei estimandus est, secundum id quod in praesenti est 199.b
 Valor rei iustus ut sit prudentium iudicio non cuiusuis metiendus est 195.b
 vide Pretium.
 Vanitatis tres sunt gradus 49.b
 Vexillal, census & tributum in quo differunt 98.a
 Venans alienas feras, quando teneatur ad restitutionem 126.a. & b
 Venatio homini est naturalis 137.b
 Venatio iure gentium communis est 126.b
 Venatio triplex de causa vetatur eadem
 Venationis custodienda sui gratia, non est par ratio in rege & in magnate eadem
 Vendere licet pretio rido, pio, & moderato 195.b
 Vendere vltra dimidium iusti pretij quid sit 197.a
 In re venali tria sunt consideranda 198.a
 *** 2 Vendens

Vendens sacerdotium tenetur diuino & naturali iure restituere pretium 302.a
 Vendere rem vitiatam pretio integra & solida iniquitas est 198.a
 Vendens bona fide rem emptam a latrone, quid debeat facere 131.b
 Vendere non licet ratione crediti pretij, carius re quam in presenti valet 199.b & 201.a. Vide Venditor.
 Venditio est rei pro pretio distractio 194.a
 Venditio cum deceptione intra dimidiam iusti pretij: iniqua est, & si permissa 197.a. vide Deceptio.
 In venditione falsissima regula est si quis semper quanto emit pretio quantumq; laboris & periculi subiit, tanti velit vendere, cum lucri accessione 195.b
 Venditio ab usurario facta qualiter sit valida 189.a
 Venditor qui rei defectum cognoscens eundem fraudulenter emptorem celauerit, contra iustitiam delinquit: & idem de emptore dicendum 198.a
 Venditor si caueat damnum dare, puta quod non pluris rem vendat, quam cum vitio valet, neque vlllo emptorem obiciat periculo, & res sit emptori pro pretij ratione vsui, nulla lege compellitur vitium patefacere eadem
 Venditor mensuram fraudando, vel rei substantiam vitians: & si iniustitiam non committat, vt puta quia ex pretio demit quod in mensura tollit, vel in substantia vitiat, iuste tamen a publico magistratu punitur: licet haec aliquando absque crimine facere possit 198.a. & b
 Venditor non tenetur reuelare quod in futurum expectatur 199.a
 Venditori nullo modo licet credito pretio carius vendere rem ratione crediti pretij, quam in presenti valet ead.b
 Venditori nihil licet exigere ratione periculi soluendi pretium in futurum 199.b. & 200.a
 Venditori an liceat quando credito pretio vendit, de expensis in recuperando pretio a principio pacisci 200.b
 Venditor qui suas merces venditurus non erat, neque ad tempus quod pretium actum iri conuicitur, potest pluris vendere quam tempore venditionis valent, deductis tamen expensis & laboribus: etiam casu quo rogatus vendat 201.a. & quod hoc locum habeat, etiam si non esset seruaturus merces, non est omnino improbabile, vt Caietano placet. eadem.b
 Venditori licitum est in pretium rei ducere damnum quod accipit: quare res aestimatur, non solum quanti in se valebat, verum & quanti venditori 196.b. emptore tamen admonito ead.
 Venditori no licet in pretium ducere commodum quod ementi ex venditione accrescit 196.b
 Verberare possunt patres, & qui curam gerunt paternam: non tamen muliere 147.a. & b
 Verberare maritus uxorem quomodo possit 148.a
 Verbum stare in ore duorum vel trium, quid sit 69.a
 Verba aequiuoca in iuramento an sint obligatoria. pagina 263.a
 Veritates perpetuae qualiter subsint legi Dei aeternae 9.a
 Veritatem nullatenus abnegare licet. 157.a. immo eam confiteri tenetur reus cum periculo vita, si iuridice interrogetur, alias non est absoluendus 163.a
 Vidua fructus pignoris pro dote ei traditi in sortem ducere non tenetur 186.a
 Violenter respubl. & Princeps possunt citra iniuriam aliquid a suis civibus extorquere, quod si persona priuata id faciat, raptor est & latro 153.a
 Vim vi repellere licet 123.b
 Vir qui uxore in flagranti delicto enecat, peccat 139.b
 Vir potest accipere pretij turpitudinis a muliere 128.a
 Vir potestatem sui corporis non habet, sed mulier, explicatur quo pacto 99.b
 Vir non habet ius dominicum in uxorem ead.
 Virtus quid 5.b. & 11.b
 Virtutis duplex consideratio ead.b
 Virtutes humanae sunt in vniuersum de legentibus. ea. 80.a
 Virtutes omnes quare prudentia connectuntur 80.a
 Virtutes consentaneae diuinae legi, non dicuntur simpliciter de lege naturae, sed potius supernaturales 11.b
 Nulla est virtus cuius non aliquis actus ad commune bonum referri valeat 18.a
 Virtus colenda est 123.a
 Virtutum opera tenemur Deo offerre actuali aut virtuali relatione 277.b
 Virtuti opus e duobus aestimatur 284.a
 Virtutes quae homini componunt in ordine ad seipsum, discriminantur ab eis quae illum componunt in ordine ad alterum 291.a
 Virtus non est in ea potentia quae electionem facit, contra Scotum ead.
 Virtutum praecipua dignitatis ordine debent anteferrri prohibitionibus vitiorum contrariorum 40.a
 Virtutem vnam aliis imperare quid sit 73.b
 Virtutes Cardinales dupliciter accipiuntur 75.a
 Virtutis diuisio & subdiuisio 76.a
 Virtutes intellectuales digniores moralibus ead.
 Virtutes morales plus habet de ratione virtutis quam intellectuales 76.b
 Virtutum collatio vt inter se fieri debeat ead.
 Virtus est id cui proprie honor debetur 97.a
 Visitationis stipendia quomodo Episcopis liceat recipere 296.b
 Visitationes no possunt caste ferri per alium, quam Episcopum 318.b
 Visitandi greges per ipso met episcopos ead.
 Vita omnium bonorum fundamentum 141.a
 Vitam corporalem pro quibus liceat ponere 141.b
 Vita temporalē an liceat p amico ponere 142.a. & b
 Vitam spiritualem amittere non licet pro salute spirituali totius mundi 141.b. & 142.a
 Vitam temporalem licet aliquando exponere periculo 142.a
 Vitium rei venditae qualiter venditionem illicitam reddat 198.a
 Vitia aliqua peculiariter dicuntur contra naturam 11.b
 Vita bona sine oratione existere non potest 332.b
 Vlissis socij qualiter intelligantur conuersi a Circe 273.a
 Voluntas promittendi aut iurandi absque proposito adimplendi, obligationem parit 220.a
 Voluntas non est regina, sed ancilla intellectus 2.b & 3.a
 Voluntarium duplex 145.a
 Voluntarium nisi adsit, peccatum esse nequit ead.
 Votum est actus religionis elicitus 228. & 229.a
 Votum recte fit de operibus, non de rebus 218.b. 219.a
 Voti nomen dupliciter vsurpatur 219.b
 Votum exteriora signa per accidens requirit ead.
 Votum quibus de rebus suscipi debeat 221.a. & b
 Voti materia possunt esse praecipua 222.a
 Votum non est de re prorsus indifferenti 221.b
 Votum de obiecto alias bono, in malum finem relato, non obligat 222.b

Votum

Votum non peccandi venialiter stultum est, neque obligat 222.a
 Votum contra opus consilij, peccatum est, nec obligat 223.a
 Votum ineundi coniugium semper est illicitum, contra Caiet. 223.a. & b
 Votum virginittatis dupliciter fieri potest 227.b
 Votum non nubendi non obligat ad castitatem 227.a
 Votum quatenus attinet ad tempus implendi, tripliciter fieri potest 227.b
 Votum simplex & solenne differunt 231. & 232.a
 Voti solennis substancia in quo consistat 231.b
 Votum solenne iure diuino dirimit matrimonium. eadem
 Voti solennis transgressio grauior, quam simplicis eadem
 Votum iuramento firmatum, an in vniuersum obliget sub reatu mortali 258.b
 Voti solennis & simplicis distinctio specifica 232.a
 Voto castitatis potest quisq; innodari ante legitimum rationis vsum ead.
 Votum vllum an suscipere possit, qui sub alterius est potestate 232.b
 Votendi facultas interdicta est monachis de iure diuino & naturali ead.
 Voti religiosorum irritatio, & dispensatio, in quibus casibus fieri possit a praelato 233.a
 Votum a religiosis emissum, quo praelati obedientia impeditur, non tenentur implere, dum per praelatum irritum non habetur ead.
 Votum suum quod religiosus emisit de re prohibita, tenetur patefacere praelato antequam sit in mora. eadem.b
 Votum emissum a religioso cum facultate praelati potest nihilominus ab ipso praelato irritari 234.a
 Vota vxoris vniuersa potest vir irritare eadem
 Votum emissum a viro de non peccando debitum, antequam sine consensu vxoris eadem
 Votum castitatis emissum ab vtroq; coniuge communi consensu, non potest rursus per ipsos irritari 234.b
 Votum quodcumque semel irritatum nullam deinde virtutem retinet, qua vlllo tempore obligari possit, nisi iterato fiat eadem
 Votum emissum ab vxore exequutioni tunc mandatum, si maritum vita superauerit, & idem de filio, quando sub cura parentis egerit ead.
 Votum continentiae tria considerata requirit 237.b
 Vota dispensandi & commutandi causa 240.a. & b
 Votum se possit constringere puer, aut puella ante pubertatis annos, & quid si parentes reclamant transfactis illis annis 236.a
 Votum solenne nemo quantumcumque sit doli capax, ante pubertatis annos potest suscipere 236.b
 Inter votum personale & reale discrimen, & conuenientia eadem
 Voto se praepedire quo minus quis accipiat episcopatum, nihil per se loquendo implicat iniquitatis. 313.b
 Votum emissum a filio dum erat in potestate patris neque tunc a patre irritatum, postquam emancipatus est, non potest ab ipso patre irritari 237.a
 Voti dispensatio non tollit diuinam legem, sed tollit obligationem eadem
 Votum quod sit in susceptione ordinis sacri, dispensari potest per summum pontificem antequam fiat 238.a
 Super votum solenne religionis nulla cadit dispensatio. eadem

Ad votum dispensandum necessaria est superioris auctoritas 239.b
 Ad voti commutationem in melius, an & quando exigatur superioris auctoritas ead.
 Vota in seculo facta extinguuntur per solenne religionis 239.b. & 240.b
 Votum solenne religionis in arctiorem aliam, ac perinde alioiorem commutari potest propria auctoritate 239.b. & 240.a
 Super omni voto simplici suorum praecianorum, vnus quisque episcopus dispensare potest. Quid in Archiepiscopo: quid tunc in Abbatibus & religionum quibuscumque praefectis 240.a
 Votum ex ratione sua magis est obligatorium, quam iuramentum 263.b
 Votum de re parui momenti an obliget 258.a
 Votum dispensandi facultas, eadem vbique est ad commutandum 240.a
 Voti penalis, religionis, & peregrinationis Hierosolymitanae dispensatio, Pontifici maximo reseruatur 239.b
 Votum an dispensari aut commutari possit privilegio cruciatum bullae 240.b
 Votum sacerdotum dispensabile est ab ecclesia 246.b
 Votum religionis in tribus consistit 227.b
 Votendi modus quem statuebat Lutherus 243.b
 Voti transgressio ex genere suo peccatum est mortale, sacrilegiumque 225.b
 Votum religionis simplex post contractum matrimonium, non vltra quidquam obligat 227.b
 Voti poenitentia potest esse peccatum, & quomodo non est peccatum 230.a. & b
 Vsucapio quanto tempore fiat 115.a
 Vsura multiplex acceptio 181.a. & b
 Vsura multis modis committitur 184.b
 Vsura a faenore differt 181.a
 Vsura idem quod partus & quod morsus eadem
 Vsura in quibus locum habeat 181.b
 Vsura est pretium vsus mutuae rei ead.
 Vsura i. terna atq; externa quomodo discriminantur 181.b. & 184.a
 Vsura extrema quid 181.b
 Vsura peccatum mortale est, iustitia & commutatiuae contrarium. 181.b. & oppositum dicere est manifestum heresis 182.b
 Vsuram non esse naturali iure prohibitam, periculosum est asserere. 181. & 182.a. b. quo fit vt in vsura nunquam Deus dispensauerit, immo neque factibile est 182.b
 Vsurarium crimen vtriusque testamenti pagina detestatur 182.b. & 283.a
 Vsura certo quodammodo fuit Iudaeis permissa, non licita 182.b
 Optima explicatio i. lius loci, Non faeneraberis fratri tuo 183.a
 Vsura an & quo pacto a lege ciuili permittatur. 183.a & b. neque vero ciuile ius vsuras permittendo, canonico aduersatur 183.b
 Vsura vsurarum olim summo rigore prohibita ead.
 Vsuram committit qui ratione mutui in pactum deducit vt mutuaris iusta liti cedat. 184.a. & b. & quid si turpes amplexus ex postulat ratione vsurarum 184.b
 Vsuram committit, qui ratione mutui obligat ad emendum, molendum, & etiam iusto ex soluto, vel non excessu pretio. 185.a. & quid si ducatur in pactum id quod alias iuste debetur eadem

INDEX ALPHABETICVS

<i>An vsura sit ratione mutui obligare mutuatarium ad mutuandum</i>	185.b	<i>ratione mutui det</i>	eadem
<i>Vjura an cōmittatur vendendo carius credito pretio.</i>	199.b. & 201.b. Vide <i>Vendere & Venditor.</i>	<i>Vsurarius dominus fit possessionis quam per pecuniam vsurariam emit</i>	189.a
<i>Vsuram committit qui fructus pignoris non computat nisi pignus sit de feudo, vel pro dote genero vel vidua traditum</i>	185.b. & 186.a	<i>Vsurarij bona in triplici sunt differentia</i>	ead.
<i>Vsuraratione lucri cessantis, vide Lucrum.</i>		<i>Vsurarij omnes contractus sunt validi iure naturæ, per quos non fit minus potens ad soluendum vsuras eadem</i>	eadem
<i>Vsuram inuoluit mons pietatis</i>	192.b	<i>Ab vsurario pecuniam vsurariam vel quidquã aliud recipiens emptione vel alio quocunque contractu, tutus est in conscientia: si vsurarius non fiat illa ratione impotens ad soluendum</i>	189.b. & 190.a
<i>Vsuraria datio an dominium transferat</i>	188.a	<i>Vsurarij heredes ad quid teneantur</i>	ead.
<i>Vsura mentalis ab exteriori differt</i>	181.b. & 184.a	<i>Vsurarius multis modis potest luorum à mutuatario recipere</i>	189.b
<i>De vsura mentali optima disputatio</i>	189.b	<i>Vsurarum restitutio necessario faciendã etiam nullo petente</i>	182.b. & 188.a
<i>Vsura mentalis vt à simonia mentali differat</i>	190.a	<i>Vsurarum restitutio solum necessaria, cum ratione mutui quidquam recipitur</i>	190.a
<i>Vsurarum restitutio quando necessaria</i>	189.b	<i>Si per vsuram res, quæ vsu consumuntur, extorqueantur, fenerator facit satis restituendo tantum quantum accepit cum damnis & lucrosi quod alteri cefset, fructus verò qui per easdem res sua industria accumulauit, liberi sunt à restitutione.</i>	188.a. & b. secus verò in fructibus domus vel prædij, vel vsuram extorti ead.
<i>Vsurarum restitutio solum necessaria, cum ratione mutui quidquam recipitur</i>	190.a	<i>Ad vsurarum restitutionem non modo vsurarius, sed iudices cogentes vsuras soluere, aduocati consulentes, ministri aliqui, & c. etiam tenentur fenerator non restituente.</i>	190.a. De hoc vide <i>Mutuum & Lucrum cessans.</i>
<i>Si per vsuram res, quæ vsu consumuntur, extorqueantur, fenerator facit satis restituendo tantum quantum accepit cum damnis & lucrosi quod alteri cefset, fructus verò qui per easdem res sua industria accumulauit, liberi sunt à restitutione.</i>	188.a. & b. secus verò in fructibus domus vel prædij, vel vsuram extorti ead.	<i>Vsurarius non acquirit dominium in ea quæ per vsuras corrasit.</i>	188. b. & si mutuatarius se velle in ipsum dominium transferre asseueret, dum tamen
<i>Ad vsurarum restitutionem non modo vsurarius, sed iudices cogentes vsuras soluere, aduocati consulentes, ministri aliqui, & c. etiam tenentur fenerator non restituente.</i>	190.a. De hoc vide <i>Mutuum & Lucrum cessans.</i>	<i>ratione mutui det</i>	eadem
<i>Vsurarius non acquirit dominium in ea quæ per vsuras corrasit.</i>	188. b. & si mutuatarius se velle in ipsum dominium transferre asseueret, dum tamen	<i>Vsurarium non paratum, ad mutuandum sub vsuris inducere non licet: à parato verò licet sub vsuris mutuum recipere</i>	190.a. & b
<i>ratione mutui det</i>	eadem	<i>Vsurarius mutuatarium obligans ratione mutui ad contractum societatis vel assecurationis faciendum, vsuram committit</i>	201.a
<i>Vsurarium non paratum, ad mutuandum sub vsuris inducere non licet: à parato verò licet sub vsuris mutuum recipere</i>	190.a. & b	<i>Vsurarios ius canonicum tum multis opprobriis proscindit, tum & pænis pluribus accumulatur</i>	183.b
<i>Vsurarius mutuatarium obligans ratione mutui ad contractum societatis vel assecurationis faciendum, vsuram committit</i>	201.a	<i>Vsus à dominio rebus vsu consumptibilibus, an distinguatur controuertitur ad longum</i>	100.b
<i>Vsurarios ius canonicum tum multis opprobriis proscindit, tum & pænis pluribus accumulatur</i>	183.b	<i>Vsus rerum comestibilium & utensilium distinguitur quodam pacto à dominio</i>	eadem
<i>Vsus à dominio rebus vsu consumptibilibus, an distinguatur controuertitur ad longum</i>	100.b	<i>Vsus rerum duplex est, & iuris & facti</i>	eadem
<i>Vsus rerum comestibilium & utensilium distinguitur quodam pacto à dominio</i>	eadem	<i>Pro vsu vasis aut calicis sacri nõ licet aliquid recipere licet ipsum locare & vendere possit ecclesia</i>	294.
<i>Vsus rerum duplex est, & iuris & facti</i>	eadem	<i>Vti quempiam iure suo bifariam contingit</i>	128.a
<i>Pro vsu vasis aut calicis sacri nõ licet aliquid recipere licet ipsum locare & vendere possit ecclesia</i>	294.	<i>Vtile quid dicatur</i>	15.a
<i>Vti quempiam iure suo bifariam contingit</i>	128.a		
<i>Vtile quid dicatur</i>	15.a		

Finis indicis rerum & sententiarum insignium.

Series Chartarum.

† a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z, A B C D E F G
H I K L M N O P Q R S T V, * ** ***.

Omnes sunt quaterniones, demptis †, *, *, ternionibus, & ***, duernione.

